R.17.Pl.7.

37
27 A

Digitized by Google

Digitized by Google

ABA 2077

Digitized by Google

Digitized by Google

DIVI
THOMAE
AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI
ORDINIS PRAEDICATORUM
OPERA.

EDITIO ALTERA VENETA
ad plurima exempla comparata, & emendata.

ACCEDUNT

Vita, ſeu Elogium eius a IACOBO ECHARDO diligentiſſime concinnatum,
& BERNARDI MARIAE DE RUBEIS in ſingula Opera
Admonitiones prævıæ.

TOMUS QUARTUS
complectens auream Catenam in MATTAEI,
& MARCI EVANGELIA.

VENETIIS
MDCCXLV.

Cudebat IOSEPH BETTINELLI
EX PRIVILEGIO EXCELLENTISSIMI SENATUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

F. IO. FRAN. BERNARDI MARIAE
D E R U B E I S
ORDINIS FRATRUM PRAEDICATORUM

ADMONITIO PRAEVIA,

in qua

I. Veterum Scriptorum fide Divo Thomæ adſeritur Opus, quod vulgo Catena in Quatuor Evangeliſtas inſcribitur.

II. Ipſius Thomæ ampliſſimum teſtimonium affertur: ratioque proponitur in eo contexendo Opere ſervata.

III. Petrus de Alva refutatur, qui typis editum prædictum Opus, Pontio Carbonello Ordinis Mincrum alumno primus adiudicare auſus eſt.

IV. De primigenio titulo Operis agitur: deque adſcititio Catenæ, eiuſque antiquitate.

V. Patres Scriptoreſque Eccleſiaſtici numerantur, quos in eodem Opere concinnando adhibuit Thomas. Ioannis Nicolai labores & curæ laudantur.

VI. Animadverſiones criticæ in loca ſub Dionyſii Areopagitæ ac Ioſephi nomine citata:

VII. Item in Opus imperfectum in Matthæum, ac vetuſtam latinam Homiliarum Chryſoſtomi in eumdem Matthæum verſionem.

VIII. Item in ſententias nonnullas Hilario Pictavienſi tributas, ac genuinam cuiuſdam loci lectionem.

IX. In Euthymium Zigabenum denique, atque Gloſſas.

X. De ratione in huius Operis editione ſervanda diſſeritur.

I. COntinua *ſuper quatuor Evangeliſtas* expoſitio, latinorum græcorumque Patrum ſententiis & gloſſis, quaſi uno tenore contextuque concinnata, quam ſub nomine Thomæ Aquinatis manuſcripti codices præſtabant, typis commiſſa in lucem prima vice prodiit *Romæ in Domo Petri & Franciſci de Maximis*, anno 1470. duobus Voluminibus in fol. comprehenſa, *præſidentibus Conrado Svveinheim & Arnoldo Pannartz*, ac *recognoſcente Ioanne Andrea Epiſcopo Alerienſi* in Corſica, qui apud Raphaelem Volaterranum Libro XXI. Antropologiæ *in librorum locis emendandis iure laudatur*. Ioannem Antonium perperam vocat ipſum Ughellus in eiuſdem Eccleſiæ Tabulis. Hanc primam fere innumeræ ſecutæ ſunt aliæ editiones, multiplici typorum figura, ac Voluminum forma, ibidem Romæ, & Norimbergæ, Venetiis, Lugduni, Coloniæ, Pariſiis, Rotomagi, Antverpiæ, alibi; eodem retento Thomæ Aquinatis nomine, ipſoque opere Doctiſſimorum Virorum ſtudio ac cura diligentius recuſo, purgato mendis ſi quæ irrepſerant, additiſque locorum indicibus, ex quibus depromptæ Patrum Scriptorumque ſententiæ credebantur, locupletato.

Quod egregium Opus ab Angelico Doctore elucubratum fuiſſe, luculentiſſimo pro-

dunt

Digitized by Google

dunt teſtimonio Veteres Scriptores, qui diſertam mentionem eius ingerunt, eiuſdemque conſcribendi occaſionem, ſervatamque in eo texendo methodum, aliaſque loci ac temporis circumſtantias diligentiſſime enarrant. Primus adeſt Ptolomæus Lucenſis in Hiſtoria Eccleſ. Libro XXII. capite XXIV. in Muratoriana Scriptorum Italiæ Collectione: *Tunc* (poſt electionem Urbani IV. Pontificis Maximi anno æræ vulgaris MCCLXI. die XXIX. Auguſti) *Frater Thomas rediit de Pariſiis ex certis cauſis, & ad petitionem Urbani multa fecit & ſcripſit, ſed præcipue duo. Unum fuit, quod expoſuit Evangelia ſub initio textu* (leg. *ſubiuncto textu*, vel *ſub miro contextu*) *diverſorum Doctorum; ita ut unus Auctor videatur. Quod non fuit ſine magna tradentis ſubtilitate, & omnino Sancti Spiritus inſpiratione, cuius organum mirum fuit. Tunc florebat in Ordine Fratrum Minorum F. Bonaventura, patria Tuſcus, & Magiſter in Theologia, de quo infra dicetur. Huic Urbanus duo Evangelia gloſſanda commiſerat: ſed excuſans ſe propter officium quod habebat, quia Magiſter Generalis erat, idem Doctor Sanctus Frater Thomas ſupplevit*. Fato mortalitatis Urbanus conceſſit anno MCCLXIV. die II. Octobris: adeoque incepti Operis tempus innoteſcit. Inceptum Opus aio. Summo namque Pontifici Urbano una *in Matthæum* expoſitio a Sancto Auctore inſcripta fuit: quæ ſequuntur, poſt eiuſdem Pontificis obitum perfecit ipſe commentationes *in Marcum*, *Lucam*, & *Ioannem*; nuncupavitque F. Hannibaldo S. R. E. Presbytero Cardinali, ut infra dicendum. Pontifici mentem fuiſſe, ut laborem inter ſe partirentur Aquinas, & Bonaventura Franciſcani Ordinis lumen, duoque Evangelia exponeret alter, ac alter duo reliqua, ſatis indicat Ptolomæus: ſimulque teſtatur, veniam impetrante Bonaventura, quominus id ageret, ſupremæ Ordinis præfecturæ quam gerebat muneribus implicitus, integrum ab ipſo Thoma compoſitum Opus, completumque.

Sequitur Guillelmus de Tocco. In Aquinatis Vita ſic habet ille capite IV. *Scripſit prædictus Doctor Opus ſuper quatuor Evangelia, Sanctorum auctoritatibus miro ordine contextum: ex quibus ſic Evangeliorum continuavit Hiſtoriam, quaſi unius Doctoris videatur eſſe Poſtilla. In quo Opere mirandum Deus creditur oſtendiſſe miraculum, quia diſcurrens per varia Monaſteria, & diverſorum Sanctorum legens volumina, pro maiori parte ipſorum auctoritates mente retinuit, quas in exponendo notavit*. Quænam vero tanti momenti negotia fuerint, ut ſummota quiete ad elucubrandos libros aptiſſima, *per varia Monaſteria* Thomas *diſcurreret*, egregiumque ac laborioſum de quo agimus, Opus diſcurſando concinnaret? Summos nempe Pontifices, Urbanum quartum, eique ſuffectum anni MCCLXV. initio Clementem quartum, qui pro libito, proque temporum circumſtantiis in diverſis agebant Civitatibus, Urbe-veteri, Anagniæ, Viterbii, Peruſii, & ipſe Thomas ſequebatur, ſcholam Theologicam ubique regens in cenobiis apud Noſtrates, ac ubique nova in rem Eccleſiæ condens ac edens opera. Iacobum Echardum conſule in eiuſdem Aquinatis Vita.

Succedunt Trivetus, Logotheta, Ioannes de Columna, Bernardus Guidonis, Petrus Rogerius, poſtea Clemens ſextus. Triveti verba ſunt in Chronico apud Dacherium ad annum MCCLXXIV. *Quatuor Evangelia continuata expoſitione de dictis Sanctorum gloſſavit*. Logotheta in Fragmento, quod Baluzius luci publicæ donavit, *Gloſſas*, ait, *ſuper quatuor Evangelia*. Ioannes de Columna in indice, quem integrum nos primi edidimus, *Super quatuor Evangelia*, inquit, *ad Urbanum Papam*, *Opus incomparabile*. Bernardi Guidonis accipe verba apud Oudinum: *Scripſit etiam ad mandatum Domini Papæ ſuper quatuor Evangelia opus inſigne miro contextum ordine, ex dictis & auctoritatibus Sanctorum: ex quibus ſic uniuſcuiuſque Evangeliſtarum quatuor continuavit hiſtoriam, quaſi unius Doctoris videatur lectura*. Rogerii denique in eo ſermone, qui incipit *Vir Dei es tu &c.* habito coram Summo Pontifice Ioanne XXII. in Solemniis Canonizationis Beati Thomæ Menſe Iulio anni MCCCXXIII. verba ſunt apud Echardum & Oudinum: *Scripſit ſuper quatuor Evangelia ex puris Sanctorum auctoritatibus mirabile Opus connexum, acſi per unum hominem omnia eſſent dicta*. Alius

ab

ab Echardo Sermo profertur, cuius initium *Ecce pluſquam Salomon hic etc.* ab eodem Rogerio habitus in Eccleſia Pariſienſi S. Iacobi coram Doctorum Univerſitate anno inſequente MCCCXXIV. *Feria* 4. *quatuor temporum Quadrageſimæ*, ſcilicet die 7. Martii, Littera Dominicali currente AG. in quo hæc habentur*: Super quatuor Evangelia opus mirabiliſſimum ex dictis omnium Sanctorum recollegit: ubi eorum dicta ſic contexuit, ac ſi per unum ſolum ordinatiſſime eſſent facta*.

Novum accedit, illudque præclarum, teſtimonium *Fratris Conradi de Sueſſa*, *Sacerdotis Ordinis Prædicatorum antiqui*. Perhibet ipſe, *teſtis citatus & iuratus* in Proceſſu Canonizationis capite v. num. 47. apud continuatores Bollandi *: Quod cognovit, & vidit eum* (Thomam,) *& converſatus fuit cum eo pluribus annis Neapoli, Romæ, & in Urbe-veteri tempore fel. rec. Domini Urbani Papæ : ubi de mandato ſuo idem Frater Thomas fecit expoſitiones ſuper quatuor Evangeliis*. Locum animadverte, ſcilicet *Urbem-veterem*, in quam, Viterbio relicto, ſeceſſerat Urbanus anno MCCLXII. ad finem vergente*: ubi* Thomas iubente Pontifice, mentem operamque applicuit, ut quatuor Evangeliorum texeret expoſitionem. Urbeveteri die 9. Septembris anni MCCLXIV. diſceſſit Urbanus, mortemque Tuderti die 2. Octobris obiit*:* adeoque intra biennii ſpatium tum continuam expoſitionem *in Matthæum* complevit Aquinas, dicavitque Pontifici; tum alias paraverat expoſitiones *in Marcum*, *Lucam*, *& Ioannem*, quas poſt eiuſdem Urbani obitum perfectas complectaſque inſcripſit Hannibaldo S. R. E. Presbytero Cardinali.

Hiſce demum ſynchronis ſupparibuſque teſtibus conſentiunt ſequioris ævi diligentiſſimi Scriptores, Valleoletanus, & Pignonus apud Echardum, & S. Antoninus in chronico Parte III. Titulo XVIII. capite x. §. 11.

II. Omnium denique ampliſſimum de Opere ſuo fert ipſe Thomas teſtimonium. Eius exſtant in codicibus manuſcriptis, editiſque exemplis Nuncupatoriæ Epiſtolæ duæ, quas hactenus criticorum nemo aut reiicere auſus eſt, aut in dubium vocare, *Matthæi Evangelio* altera, ac altera *Marco* & *Lucæ* ac *Ioanni* præfixa *:* quibus impoſitum ſibi ab Urbano quarto Pontifice Maximo munus, completamque adhuc eo in vivis agente expoſitionem *in Matthæum*, manum ultimam poſt eius obitum integro operi admotam, ſuſceptique demum laboris methodum ac rationem, luculentiſſime narrat ipſe, ac declarat.

Nuncupatoria prior ad Urbanum Pontificem Epiſtola incipit *: Sanctiſſimo ac Reverendiſſimo Patri Domino Urbano divina providentia Papæ quarto, Frater Thomas de Aquino Ordinis Prædicatorum, cum devota reverentia pedum oſcula beatorum*. Hanc unam *in Evangelium Matthæi* perfectam a Thoma expoſitionem ante emortualem Urbani diem 2. Octobris anni MCCLXIV. eidemque Pontifici nuncupatam, iam adnotavimus. Quæ narrat vero ipſe Thomas, quæve admonenda de opere elucubrato duxit, hæc ſunt. 1. Sibi *commiſſum* a Summo Pontifice Urbano quarto, ut *Matthæi Evangelium* commentationibus explanaret. 2. Conſultis perlectiſque *diverſis Doctorum libris*, confectam *prædicti Evangelii expoſitionem continuam*. 3. Adhibita quidem *certorum Auctorum verba*; at *Gloſſas* ut plurimum, quæ ferebantur, decerptas, eaſdemque *ſub Gloſſæ titulo prænotatas*. 4. Curam fuiſſe *in Sanctorum dictis, ut ſingulorum Auctorum nomina* deſcriberentur, *necnon in quibus habeantur locis aſſumpta teſtimonia*, indicaretur. 5. Prætermiſſam, utpote ſupervacaneam, hanc diligentiam, *cum decerperentur libri & expoſitiones ſuper loca quæ exponebantur*: unde *ſicubi nomen inveniatur* (exempli cauſa) *Hieronymi*, *de libro mentione non facta*, *intelligendum eſſe*, *quod hoc dicat ſuper Matthæum*: *& in aliis rationem ſimilem* paſſim & ubique *ſervatam*. 6. At ſententias illas, quæ *de Commentario Chryſoſtomi ſuper Matthæum ſumuntur*, *oportuiſſe inſcribi in Titulo ſuper Matthæum*, *ut per hoc ab aliis quæ ſumuntur de eius Homiliario diſtinguerentur*. 7. In ipſis autem *Sanctorum teſtimoniis*, quæ allegantur & afferuntur, *plerumque de medio* aliqua conſulto *reſciſſa ad prolixitatem vitandam:* ac etiam ſententiarum verborumque *ordinem commutatum*, ſive *ad manifeſtiorem ſen-*

ſum

ſum aſſequendum, vel ut ipſi *litteræ* magis *congrueret* expoſitio. 8. Factum vero *interdum*, ut *ſenſus* exprimeretur *verbis dimiſſis:* idque *præcipue in Homiliario Chryſoſtomi*, *propter hoc quod eſt translatio vitioſa*. 9. Neque ſolum *litteralem* denique *ſenſum* explanatum, verum etiam *myſticum:* itemque *errores* contra fidem *interdum deſtructos*, *confirmatamque catholicam veritatem*. Exploratiſſimam mentem habes Thomæ: operamque intelligis ab eo in hoc Opere *ſuper Evangelium Matthæi* adhibitam, quam veriſſime, candido animo, ſine fuco ipſe patefacit.

Evangelio Marci altera præmittitur Epiſtola nuncupatoria, cuius initium eſt: *Reverendo in Chriſto Patri Domino Hannibaldo Baſilicæ* XII. *Apoſtolorum Venerabili Presbytero Cardinali*, *Frater Thomas de Aquino Ordinis Prædicatorum*, *ſe totum*. Mandatum memorat, pridem acceptum a Summo Pontifice Urbano quarto: *Evangelicæ ſapientiæ*, inquiens, *a ſæculis in myſterio abſconditæ*, *quam in lucem produxit Dei Sapientia incarnata*, *miniſterium expoſitionis adhibui*, *ſacrorum Doctorum ſententias compilando*, *ad quod me induxit primitus fel. rec. Urbani Papæ quarti mandatum*. Expoſitionem in *Matthæum*, quam adhuc inter vivos agente Pontifice compleverat, ipſi nuncupavit. Unde ſubdit: *Verum quia eo Summo Pontifice ex hac vita ſubtracto*, *tria Evangelia*, *Marci*, *Lucæ*, *& Ioannis*, *exponenda reſtabant*; *ne opus quod obedientia inceperat*, *negligentia imperfectum relinqueret*, *cum multo labore diligens adhibui ſtudium*, *ut quatuor Evangeliorum expoſitionem complerem*. Conſtitutas vero in priore Epiſtola regulas in reliquo opere perficiundo tenuit: *eadem*, inquiens, *in omnibus forma ſervata in ponendis Sanctorum auctoritatibus*, *ac eorum nominibus præſcribendis*. Sed aliquid etiam diligentioris operæ contulit, quod his verbis patefacit: *Et ut magis integra & continua prædicta Sanctorum expoſitio redderetur*, *quaſdam expoſitiones Doctorum græcorum in latinum feci transferri*, *ex quibus plura expoſitionibus latinorum Doctorum inſerui*, *Auctorum nominibus prænotatis*. Plurimæ ſunt ipſi agendæ gratiæ, cuius labore ac ſtudio commentationes & gloſſæ Scriptorum Eccleſiæ græcæ, quæ manuſcriptis in codicibus deliteſcebant, innotuerunt Latio. Quod *Expoſitionis Evangelicæ* demum *opus*, ſui *laboris fructum*, *Apoſtolorum Presbytero*, Fratri Hannibaldo de Hannibaldis, *obtulit* nuncupavitque.

Hannibaldi, ex perilluſtri & antiqua Hannibaldenſium gente Romæ nati, Ordinis Prædicatorum ab adoleſcentia profeſſoris in Urbe apud S. Sabinam, clariſſimi Viri litteris moribuſque, elogium texit Iacobus Echardus in Bibliotheca. Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbyterum Cardinalem Tit. XII. Apoſtolorum ab Urbano quarto renunciatum, conjectat idem Echardus in prima Creatione Menſe Decembri anni MCCLXI. facta, iuxta Stephani Salanhaci Scriptoris æqualis non ſpernendi fidem & auctoritatem: *Fratrem Hannibaldum Romanum Magiſtrum in Theologia*, inquientis, *aſſumpſit in Presbyterum Cardinalem Baſilicæ duodecim Apoſtolorum Dominus Urbanus Papa IV. anno Domini* MCCLXI. Hanc illi conlatam dignitatem in ſecunda creatione, eodem Menſe Decembri anni MCCLXII. putant Onuphrius, & Oldoinus: vel anno inſequente MCCLXIII. Ciaconius, & Frizonius. Quod attamen eveniſſe probat ac evincit Franciſcus Pagius in Breviario Romanorum Pontificum, *in ſecunda* quidem *creatione*, & *anno* rurſum MCCLXII. ſed *Menſe Maio*, fide allegata Gregorii Decani Baiocenſis qui Vitam ſcripſit Urbani, & Theodorici Vallicoloris tunc viventis, qui Antheri eiuſdem Summi Pontificis nepotis iuſſu geſta Patrui litteris conſignavit. Præſtantiſſimum Cardinalem noſtrum *Frater Thomas valde dilexit*, teſte Ptolomæo Lucenſi in Hiſtoria Eccleſ. Libro XXII. capite XXIII. eique maiorem partem *Expoſitionis Continuæ in Evangelia*, quam poſt obitum Urbani Papæ complevit, dicatam voluit. Fato mortalitatis conceſſit Hannibaldus anno MCCLXXII. ut prodit Salanhacus: unde ante hunc annum, & poſt annum MCCLXIV. ſcriptum a Thoma completumque inſigne opus.

III. Quod ſane Opus in editionibus proſtare, quotquot ab anno MCCCCLXX. quampluribus in locis, operam ſuam Doctiſſimis Viris præſtantibus curatæ ſunt, tum ſeorſum

Digitized by Google

ſum, tum coniunctim cum reliquis Angelici Doctoris elucubrationibus, ambigebat nemo, neque ulla certe ambigendi ratio eſt; donec medio circiter æræ noſtræ chriſtianæ ſæculo decimo ſeptimo, primus & ſolus Petrus de Alva & Aſtorga Ordinis Minorum & rem dubiam facere, & confidenter inficiari auſus eſt. Tentamina eius prima habentur in *Sole veritatis &c.* & in *Nodo indiſſolubili &c.* coram denique palamque pugna indicitur in duplici Libello Hiſpanice vulgato; quorum alteri titulus eſt, *Iudicio de Salomon &c.* ſub nomine F. Martini Perez de Guevara Lovanii MDCLXIII. in 12. inſcribiturque alter, *Reſpueſta ſin reſpueſta &c.* Cæſarauguſtæ eodem anno MDCLXIII. in 12.

Epiſtolas, quas recenſuimus, Urbano IV. Summo Pontifici & Hannibaldo S. R. E. Presbytero Cardinali inſcriptas, veluti ſpurias confictaſque non reiicit ille; immo pro genuino habet eas Thomæ Aquinatis fetu. Hinc earum auctoritate preſſus, fateri cogitur, continuam quamdam in Evangelia Expoſitionem ab eodem Doctore, mandante Pontifice, concinnatam eſſe; ab ea tamen longe diverſam, quæ hactenus typis prodiit, quamve præſtant frequentiores codices mss. in Bibliothecis adſervati. Adſerit porro, genuinam Thomæ expoſitionem *a ſe viſam*, in Belgio ſervari in Monaſterio Canonicorum Regularium Corſendoncano ad Antverpiam, quæ prelum nondum paſſa eſt; illamque vero, quæ typis edita legitur, falſo Thomæ veluti Auctoris nomine inſcriptam, cum ſit legitimum Pontii Carbonelli Ordinis Minorum opus: & huic demum, utpote accuratiori, præfixas Dominicanorum ſodalium fraude Nuncupatorias Epiſtolas, quas pro alia ſua continua expoſitione Thomas dederat. Pergit ille, ac ait: Carbonellum ab anno MCCXXIV. grande incepiſſe opus Catenæ Sanctorum Patrum in univerſa Biblia: partem illam, quæ commentarios in quatuor Evangelia complectitur, anno MCCXL. inchoatam, & anno MCCLII. completam, Ioanni Patriarchæ Gradenſi (*Iuan Patriarca Gradenſe*) nuncupatam fuiſſe, antequam operi ſuo elucubrando manum Thomas admoveret: ac laborioſiſſimum denique opus, octo Voluminibus comprehenſum, in Toletano Fratrum Minorum cenobio S. Ioannis *de los Reyes* etiamnum ſervari: atque ſeptimo Volumine ipſiſſimam contineri Catenam in Quatuor Evangelia, ſub nomine S. Thomæ typis editam.

Commentum hocce, quod omnium fabuloſiſſimum ſeſe prodit ipſum, egregie confutarunt noſtræ gentis Scriptores, Vincentius Baronius, Franciſcus Ianſſens Elinga, Iacobus Echardus, itemque exteri duo, quos novi, Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hiſpanica Veteri, & Caſimirus Oudinus, qui Ianſium paſſim exſcribit. Rem & ego pro virili aggredior. Nova profero argumenta, quæ fabulam excogitatam reiiciunt: veterumque (ut ita dicam) argumentorum vim aut luculentius expono, aut magis acuo. Age vero. Genuinas fatentur omnes, fatetur ipſe Petrus de Alva epiſtolas illas, quæ Thomæ Aquinatis nomen præferunt, & continuam quamdam in quatuor Evangelia expoſitionem offerunt Urbano quarto Pontifici, & Hannibaldo Presbytero Cardinali. Atqui adamuſſim præſtita inveniuntur omnia in Opere, quod in editis exemplis & manuſcriptis codicibus ſub Thomæ nomine proſtat, quæ in eiſdem epiſtolis propoſuit ſibi ſervanda idem Thomas: unde non alterius, niſi Thomæ opus illud eſt. Ita namque, ſententiis Patrum Scriptorumque Eccleſiaſticorum ſimul contextis, continuam ſe adornaſſe expoſitionem narrat Aquinas, ut *ſingulorum nomina* expreſſerit; loca etiam indicaverit, ex quibus eruta ſunt *aſſumpta teſtimonia*; & hanc diligentiam prætermiſerit, cum ipſi decerperentur *libri*, aut *expoſitiones* adducerentur *ſupra loca quæ exponebantur*. At in Opere, quo de agimus, nomina legis Patrum Scriptorumque: ſententiarum quoque promuntur loci, v. g. *Auguſtinus de Quæſt. novi & veteris teſtamenti*, *Abbas Iſidorus ad Archipreſbyterum*, *Cyrillus in Epiſtola ad Ioannem Antiochenum*, *Leo ad Conſtantinopolitanos*; ſed *Hieronymus demum*, *Rabanus*, *Remigius*, aliique frequentius indicato loco nullo allegantur, quorum nempe ſententiæ ex ipſorum Commentario in eumdem textum quem Thomas exponebat, de-

Digitized by Google

promptæ ſunt. Ad Ioannem Chryſoſtomum quod attinet, peculiaris eſt Thomæ animadverſio: ea ſcilicet teſtimonia, quæ *de Commentario* ipſius *ſuper Matthæum ſumuntur, oportuiſſe inſcribi in titulo ſuper Matthæum, ut per hoc ab aliis quæ ſumuntur de eius Homiliario diſtinguerentur*. Quæ ſane diſtinctio, variuſque locorum index paſſim in Opere occurrit, conſtantiſſimeque obſervatur hoc modo: *Chryſoſtomus*, vel *Chryſoſtomus in Homilia*, ac deinde *Chryſoſtomus ſuper Matthæum*. Thomas admonet, *plerumque aliqua de medio* ſententiarum *reſciſſa*, verborumque *ordinem commutatum*, ac interdum *verbis dimiſſis* redditum *ſenſum*: & hæc oppido omnia proprio experimento noſſe cuique licet in Expoſitione typis edita, poſuitque ſub oculos Ioannes Nicolaius, qui in editionibus abs ſe curatis integra teſtimonia improbo labore reſtituere niſus eſt. Verum denique *myſticis* interpretationibus, & *errorum* confutatione, (quæ duo ſe præſtiturum pollicetur Aquinas) totum ſcatet typis excuſſum opus, quod verſamus: ac præter Latinos adhibentur etiam Græci Patres, quorum *expoſitiones* Latio ſe curante redditas, ipſe Thomas teſtatur: latinæque translationes, Homiliarum maxime Chryſoſtomi, minus accuratæ videntur, ſed potius eodem admonente *vitioſæ*. Tam bene, perfecteque regulis omnibus, quas mente conceptas ſibique propoſitas declarat Aquinas in Epiſtolis Nuncupatoriis, typis edita continua expoſitio ſuper quatuor Evangeliſtas congruit, ut alterutrum eligi omnino debeat: aut eamdem Expoſitionem genuinum eſſe Divi Thomæ fetum, aut ſpurias confictaſque prædictas Epiſtolas. Partem alteram nec audet adſerere Petrus de Alva, neque poteſt: priorem ergo partem amplectatur, adſcriptumque Pontio Carbonello opus vero parenti reſtituat Thomæ Aquinati.

Opus quidem in Evangelia quatuor, Sanctorum Patrum Scriptorumque Eccleſiaſticorum ſententiis contextum, ab Aquinate mandatis Urbani IV. obſequente elucubratum fuiſſe, luculentiſſime teſtantur Veteres omnes, qui ſæculo tertiodecimo, & quartodecimo accuratiſſimos indices Operum ipſius Thomæ texuerunt. Atqui egregiam hanc lucubrationem intra huiuſce temporis ſpatium, quod ad inventam typographiam uſque excurrit, non periiſſe, immo frequentiores eiuſdem codices Manuſcriptos in Bibliothecis publicis privatiſque adſervatos, ex eodem colligitur Scriptorum teſtimonio, qui opus recenſent, & pretium eius celebrant, ac methodum patefaciunt in eo texendo ſervatam, nuſpiam iacturam indicantes, verum quod legebant oculis manibuſque contrectabant bona fide exponentes. Meminit quidem Ptolomæus Lucenſis in Hiſtoria Eccl. Libro XXIII. capite XV. cuiuſdam *primi* libri, quem Thomas *Romæ* anno circiter MCCLXI. *ſcripſit ſuper Sententias*: ſimulque addit, *quem ego vidi Lucæ, ſed inde ſubtractum nuſquam ulterius vidi*. Commentarios *in Iſaiam* recenſent laudatus Ptolomæus, Bernardus Guidonis, & S. Antoninus; at eoſdem *raro inveniri* in Bibliothecis, lectores admonent. Memorat Ioannes de Columna Poſtillas *in Epiſtolam ad Romanos, & in Epiſtolam primam ad Corinthios*; & ad alias quod attinet, adnotare non prætermittit: *& licet*, inquiens, *raro reperiantur, tamen a fide dignis audivi quod ipſe ſcripſit ſuper omnes Epiſtolas Pauli*. Nihil ſimile de Opere, quo de agimus, quodve prædicti diligentiſſimi Nomenclatores *mirandum* vocant, *incomparabile, miro artificio contextum*, ab eiſdem animadverſum, quod eius dolendam iacturam indicet, aut codicum paucitatem. Collige vero iam duo: tum fabellam eſſe, quam profert Petrus de Alva, de uno Codice Corſendoncano genuinam Thomæ expoſitionem ſervante: tum plurimos huiuſmodi Codices exſtitiſſe, ac etiamnum extare, ex quibus editiones Operis ſub nomine Thomæ, tamquam veri Auctoris, prodierunt.

Codices manuſcriptos, qui poſt apotheoſim Sancti Doctoris exarati fuerint, veluti dubiæ aut nullius fidei, reiiciendos pronunciat Cenſor. Verum enimvero tum iſti, cum antiquiores, qui bonis avibus non pauci ſuperſunt, abſolutiſſime conveniunt omnes, eamdemque ſub nomine Thomæ præſtant *continuam expoſitionem*, iam typis editam. Codices manuſcriptos triginta numerat Doctiſſimus Echardus, quorum alios

ipſe

ipſe oculis luſtravit, legit alios in indicibus Bibliothecarum Italiæ, Galliarum, & Belgii: ac longe plures quidni ſervent tot aliæ in Europa publicæ privatæque Bibliothecæ? Sunt aliqui vero ipſius Thomæ ætate, monente Echardo, exarati, pluresque ſæculo tertiodecimo, ac ſæculo inſequente alii, aliique poſt annum MCCCC. Exempla duo, quæ ad ætatem Thomæ pertinent, in Bibliotheca Sorbonæ Pariſienſi adſervantur: teſtaturque laudatus Echardus, exſtare in primo imaginem tenuiore penicillo pictam, in qua figura Dominicanam veſtem induta, ideſt Sanctus Doctor, ſuum opus offerre Summo Pontifici exhibetur. Codicem memorat Poſſevinus in Apparatu ſacro Tomo II. *vetuſtiſſimum Bibliothecæ* olim *Marcelli Secundi Romani Pontificis*, quem verſavit *accuratiſſime Emmanuel Sa* Theologus Societatis Ieſu. Codices demum bene multos idem profert Echardus, tertiodecimo ſæculo nondum elapſo ſcriptos, qui obvii proſtant Pariſiis apud Saniacobæos Fratres, & Canonicos Victorinos, & in Bibliotheca Colbertina, cum hoc titulo pleroſque: *Incipit Expoſitio continua edita a Ven. Fratre Thoma ordinis Prædicatorum ſuper quatuor Evangelia*. Sed hiſce vetuſtiſſimis, diligenti collatione facta a Doctiſſimis Viris, ſimillimi ſunt, qui ſæculo quartodecimo, ac deinceps ante inventam typographiam deſcripti fuere codices; ac hiſce demum omnibus conſonant quotquot hactenus typis excuſa prodierunt exempla; ut iam typis editam continuam expoſitionem Divo Thomæ Aquinati adiudicare neceſſum ſit; aut Codices nedum recentiores, ſed vetuſtos omnes, veluti falſatos reiicere: quod audaciæ ſummæ, immo dementiæ fuerit.

Fidem ſupremam eiſdem Codicibus, ac inde prodeuntibus editionibus, conciliant præfixæ nuncupatoriæ Epiſtolæ, quas Thomas dubio procul omni ſcripſit. Figmento opus fuerat, ut hanc argumenti vim elevaret Petrus de Alva: Sodales nempe Dominicanos accuratiori Catenæ, quam Pontius Carbonellus confecerat (ſi ulla tamen ab eo auctore prodiit umquam) ſcriptas a Thoma pro ſua elucubratione nuncupatorias Epiſtolas præfixiſſe. Fuerit ergo oportet ſodalibus Dominicanis libera ac integra facultas, Aquinatis nomini ſupponendi Catenam, quam alius confecerat. An igitur Codices Manuſcriptos, qui Carbonelli nomen prænotatum habebant, comparaverint Noſtrates ac poſſederint omnes, ut uno vel altero excepto, quibus nomen Thomæ inſcriberetur, reliquos abſumerent igne, aut alio quocumque modo perderent, quin aliqui bonæ notæ in medium aliquando proferri poſſent, queis enormis pateficeret impoſtura? An potius, abraſo veri Auctoris nomine, omnes falſare codices potuerint, quotquot publicis in Bibliothecis, privatiſque in ſcriniis exſtabant, quin audaciſſimum facinus proferri in lucem impoſterum poſſet? Sed hæc concipere, inſano capiti licet. Adeo-ne linguam & calamum cohibuiſſent Fratres Minores, ut tam grave furtum, vel impudentem rapinam, ſilentio ſibi impoſito, æquo ferrent animo; ſodalique ſuo egregium opus, quod falſo Aquinati inſcriptum noſſe poterant, vendicare noluerint?

At Codicem *Corſendoncanum* opponis, quem longe diverſum ab editis atteſtaris. Cur vero Codicem unum præferas tot aliis, quos memoravimus poſt Echardum? Animadverte, ſcriptum manu codicem illum dici *anno* MCCCCXXXI. *per Fratrem VValterum Vande Vliet*, Regularem eius loci Canonicum: cur ergo ceteris bene multis eiuſdem ævi exemplis ac ævo ſuperiore exaratis præſtiterit idem Codex? Immo vero lis denique omnis fide prædicti Codicis dirimatur: ſiquidem in eo, Canonicis Corſendoncanis teſtimonium perhibentibus apud Echardum, ipſiſſima legitur Expoſitio in quatuor Evangelia, quæ ab incunabulis Typographiæ ſub nomine Thomæ Aquinatis prodiit, quæve in aliis Codicibus, vetuſtis & recentibus, continetur. Abeant ergo Petri de Alva figmenta.

Codicem profers in Toletano Monaſterio ſervatum, in quo eadem continetur ſub nomine Pontii Carbonelli Catena, quæ typis edita eſt ſub nomine Thomæ. Nempe Opus illud falſo inſcriptum Pontio Carbonello, probant, ac evincunt quotquot hactenus diſſeruimus. At Carbonellum ſuam compleviſſe expoſitionem in Evangelia

reponis, antequam Catenæ ſuæ contexendæ operam daret Aquinas. Argumenta fòrent afferenda, queis elucubratum a Carbonello ſimile opus evinceres. Confectum vero ab eo fuerit; at non illud, quod ais in Volumine Toletano proſtare; cum iſtud & Veterum Scriptorum auctoritas, & Codicum qui Thomæ ætate ac deinceps exarati fuerunt fides, & ipſius Thomæ ampliſſimum teſtimonium, ac mira conſonantia cum regulis ab eodem Thoma conſtitutis, genuinum ſolius Thomæ fœtum demonſtrent.

Quid? quod ſi qua demum Catena in Evangelia a Carbonello contexta fuerit, non ipſe (ut ais) Thomæ, ſed iſte Carbonello præivit. Quod ipſe narras adſumo, ac principii loco ſtatuo: laudati Carbonelli opus Ioanni Patriarchæ Gradenſi (*Iuan Patriarcha Gradenſe*) nuncupatum fuiſſe. Atqui vero apud Ughellum in Serie Patriarcharum Gradenſium, & apud Dandulum in Chronico, recenſitum legimus *Ioannem Signale*, vel *Signolo Patriarcham Gradenſem* ab anno MCLXXXII. aut verius MCLXXXVI. ad annum uſque MCC. circiter: quem ſatis eſt memoraſſe, utpote longe diſſitum tempore a re qua de agimus. Alter occurrit eiuſdem Eccleſiæ Patriarcha *Ioannes Anconitanus* ab anno MCCLXXII. ad annum MCCLXXIX. itemque tertius, *Ioannes de Zambottis* ab anno MCCCCVI. ad annum MCCCCVIII. neque alium, nomine *Ioannem*, Dandulus & Ughellus numerant, qui intra ſæculum tertiumdecimum & inſequens Gradenſem Eccleſiam Patriarchalem rexerit. Fuerit ergo *Ioannes Anconitanus*, cui Pontius Carbonellus, ut Petro de Alva indulgeamus, opus ſuum nuncupaverit. De anno MCCLXXII. quo ipſum Gradenſi Eccleſiæ præfectum narrat Ughellus, dubium nullum: favent quippe & calculi Danduliani: diemque *nonam Septembris* addit ipſe Ughellus ex *Regeſto Vaticano*. Iam habeo, Catenam Carbonelli, ſi qua umquam exſtitit, ante annum MCCLXXII. nuncupari *Patriarchæ Gradenſi*, qui *Ioannes* appellatus fuerit, non potuiſſe. Itaque toto oberrat oſtio Petrus de Alva, qui refert, idem opus anno MCCLII. completum, eidemque Ioanni nuncupatum; cum Gradenſem Eccleſiam nemo rexerit adſignato anno Patriarcha, nomine *Ioannes*. Neque dixerit, anno MCCLII. completum quidem opus, at illud poſt annum MCCLXXII. nuncupatum Ioanni: nec enim in hiſce hiſtoriæ factis hariolari licet, quæve placent ac arrident pro genio ingenioque proferre, teſte nullo, fide nulla: neque rurſum veriſimile eſt, Catenam ſuam in Evangelia compleviſſe Carbonellum, eamque in ſcriniis repoſitam viginti ſervaſſe annos; ac tandem Gradenſem Patriarcham, qui *Ioannes* vocaretur, veluti expectaſſe, cui opus longe antea elucubratum perfectumque denique nuncuparet. At anno MCCLXXII. retento, perſpicue iam patet, tum ante octo annos completam a Divo Thoma Expoſitionem *in Matthæum*, eamdemque Urbano quarto inſcriptam, qui anno MCCLXIV. die 2. Octobris vita migravit: tum etiam Commentationes in *Marcum* & *Lucam* & *Ioannem* ante annum MCCLXXII. elucubratas, utpote quæ Hannibaldo Presbytero Cardinali nuncupatæ fuerint, quem fato mortalitatis conceſſiſſe eodem anno MCCLXXII. adnotavimus. Aut ergo nuncupatoriam Carbonelli Epiſtolam, *Ioanni Patriarchæ Gradenſi* inſcriptam, reiiciat Petrus de Alva; aut Carbonello præiviſſe Thomam in Catena texenda fateatur.

De ipſo Pontio Carbonello quærendum poſtremo loco eſſet, quis ille fuerit, quove ſæculo vitam egerit ac floruerit: reſponſaque optanda forent, quæ ſynchronis ſupparibuſque probatæ fidei monumentis innitérentur. Duplicem memorat Echardus notitiam eius ex Hiſtoriis Seraphicis. Tradit altera, datum ipſum morum Magiſtrum Sancto Ludovico nono Francorum Regi: altera, Sancto Ludovico confeſſori, Caroli II. utriuſque Siciliæ Regis filio primogenito. Qui primam ſectantur notitiam, ad illud munus Carbonellum anno MCCXXXIX. adlectum narrant: id anno MCCLXXXVII. contigiſſe, qui alteri notitiæ adhærent. Satis Petro de Alva arridet prima: hanc habet pro fabula Vvadingus, alteramque amplectitur. Verum & hæc omnia per ſolam coniecturam dicta ſunt, nullo vetuſto fulta documento. Immo Carbonellum detrudit ad quartumdecimum ſæculum Nicolaus Antonius in ſua Bibliotheca Veteri Hiſpani-

nica; allegatque Monumenta anni MCCCXXXVII. in quibus legitur *F. Pontius Carbonellus Provincialis Aragoniæ*. Sed hæc, quæ diligentius expenderint alii, miſſa facio.

IV. Præclaræ Expoſitionis, quam Thomæ noſtro Aquinati certis & inconcuſſis argumentis hactenus vendicavimus, primævum ab ipſo Auctore impoſitum perquiro titulum. Ioannes Albertus Fabricius in Bibliotheca Græca Libro V. capite XVII. num. I. Vol. VII. ubi *Catenas Græcorum in Sacræ Scripturæ libros* recenſet, ſic habet: „ *Catenæ* autem vocabulo primus, ni fallor, hoc ſenſu uſus ex Latinis Thomas Aquinas eſt: nam Græci quidem ſcripta hiuſmodi vocant ἐπιτομὰς ἑρμηνειῶν „ ut apud Lambecium III. pag. 60. ſive ἑρμηνείαν συντρανισθεῖσαν ſive ἐξήγησιν συλλεγεῖσαν „ ἐκ διαφόρων πατέρων &c. Non abſurde autem *Catenæ* vocabulum hiſce ſcriptis ap„ plicatur, quoniam ut catena ex pluribus conſtat annulis inter ſe connexis; ſic il„ læ expoſitionem Librorum Sacrorum ex plurimis Scriptorum cogitatis contextam „ offerunt. “ Aptiſſimam vocabuli *Catenæ*, huiuſmodi ſcriptis adplicati, interpretationem accipimus a Fabricio: at fallitur ille, Thomam Aquinatem proferens, qui primus hoc ſenſu uſus eo vocabulo fuerit. Non alium ipſe Operi ſuo titulum inſcribendum cogitaverit, niſi quem in Epiſtolis nuncupatoriis diſerte proponit, ac exprimit; in priore ad Urbanum IV. inquiens: *Sollicite diverſis Doctorum libris, prædicti Evangelii* (ſecundum Matthæum) *expoſitionem continuam compilavi*: & in altera ad Hannibaldum: *Miniſterium expoſitionis adhibui .... ut quatuor Evangeliorum expoſitionem complerem .... & ut magis integra & Continua prædicta ſanctorum expoſitio redderetur*. Cuique patet, operi ſuo inditum a Thoma titulum *Expoſitionis continuæ*.

Diligentiam Fabricii fugerunt hæc verba Sancti Doctoris; at ſuum olfecit ipſe tamen errorem capite citato num. XVII. ubi de *Catena aurea* eiuſdem Aquinatis diſſerens, hanc notam appingit: „ Ita (nempe *Catena*) inſcribitur in recentioribus „ Editionibus; ſed in antiquioribus video *Gloſſam continuam* vocari; ideo dubito iam, „ Thomas-ne ipſe *Catenæ* vocabulo uſus fuerit, uti ab eo factum ſupra innui. Eſt „ mihi ad manus editio anni MCCCCLXXVI. fol. ſine loci notatione. “ Immo nullius dubitationis locum citata Aquinatis verba relinquunt; quæ diligentiſſimo Bibliographo legere licebat. Titulum *Gloſſæ continuæ* antiquioribus editionibus inditum, adnotat ille: allegatque editionem anni MCCCCLXXVI. f. ſine loci notatione. At frequentius editiones antiquiores prodiere ſub hoc titulo: *Continuum Sancti Thomæ*. Ipſum offert apud Echardum exemplum typis editum Venetiis anno MCCCCLXXIV. in 4. itemque prima editio Romana anni MCCCCLXX. f. quam Fabricius ignoraſſe videtur, ut ex eius verbis colligitur, quæ habentur num. XVII. citato: *Prodiit ab anno* MCCCCLXXIV. *ſæpius ſeparatim variis in locis*; ac ſi prima fuerit illius anni MCCCCLXXIV. editio.

Pariſinam editionem anni MDXVII. profert Echardus, dignam animadverſione. In calce hæc habentur: *B. Thomæ Aquinatis Continuum in quatuor Evangeliſtas multis mendis terſum felici auſpicio finem ſuſcepit in Academia Pariſienſi expenſis Ioannis Petit anno* MDXVII. *2. Kal. Septemb.* Antiquum Operis titulum habes: at in Fronte inſcribitur: *Catena Aurea, opus videlicet inſigne Sanctiſſimi & Excellentiſſimi Doctoris Divi Thomæ Aquinatis in quatuor Evangeliſtas &c.*

Novus adhiberi iam cœperat titulus *Catenæ* in editionibus, quæ curabantur. Lugdunenſem editionem ad manus habeo anni MDXX. in 8. in qua ſingulis Commentariis in ſingulos Evangeliſtas hæc præfigitur inſcriptio: *Divi Thomæ Aquinatis Continuum in librum Evangelii ſecundum Matthæum*: vel, *Super Evangelio Sancti Lucæ Continuum Sancti Thomæ &c.* At generalis in Fronte titulus his verbis effertur. *Cathena Aurea Angelici Thomæ Aquinatis in quatuor Evangelia ex receptiſſimis Eccleſiæ Doctoribus miro artificio concinnata*. Hæc habet vero F. Lambertus Campeſter Theologus in nuncupatoria Epiſtola ad Rolinum de Sinemuro, Archipræſulis Lugdunen-

ſis

ſis Vicarium: *Inter reliqua Angelici ingenii ſui monumenta, hos Commentarios fabre contexuit, quos Gloſſulas Continuas, aut certe Catenam appellitant Auream, utroque haud inconcinno vocabulo.* Campeſtri ex ordine Prædicatorum elogium vide apud E-chardum. Deſunt mihi quæ per hæc tempora prodierunt Editiones; quibus invicem comparatis conſultiſque, certum inditi *Catenæ* tituli tempus definire liceat. Lucem aliquam affert quæ Venetiis anno MDXXI. ab Alberto Caſtellano Ordinis Prædicatorum curata eſt in fol. Inſcribitur ea quidem, *Opus aureum S. Thomæ de Aquino ſuper Quatuor Evangelia &c.* at in calce hæc habentur: *Sanctiſſimi Aquinatis de Ordine FF. Prædicatorum Doctoris Angelici & clariſſimi in Continuam explanationem Sanctorum quatuor Evangeliſtarum iuſſu Sanctiſſimi Pontificis D. Urbani PP. quarti a ſe editam: Cathena Aurea nuperrime nuncupata, per Ven. P. F. Albertum Caſtellanum Venetum eiuſdem Ordinis infinitis mendis purgata &c. Venetiis mandato & expenſis Heredum Nobilis Viri D. Octaviani Scoti Modoetienſis Sociorumque anno ſalutis* MDXXI. 13. *Novembris diligentiſſime impreſſa.* Titulum ergo *Catenæ* anno MDXXI. *nuperrime* in Editionibus inditum ſcribebat Caſtellanus.

Sed illum offerunt antiquiores manuſcripti Codices. Scriptus ſæculo XIV. apud Echardum proſtat, in Bibliotheca Eccleſiæ Turonenſis adſervatus, in quo inſcriptio legitur: *Cathena Thomæ de Aquino in Matthæum & Marcum.* Alius ibidem recenſetur *in Lucam & Ioannem* anno MCCCCXLIII. manu exaratus. Immo paullo poſt Sancti Doctoris obitum, uſurpari cœptum *Catenæ* titulum, colligi Doctiſſimo Iacobo Echardo videtur poſſe ex Teſtamentariis Tabulis Nicolai de Freanvilla, S. R. E. Cardinalis ex Ordine Prædicatorum adſumpti, a Baluzio Tom. II. Paparum Avenionenſium Col. 410. & ſeqq. luci publicæ datis. Confectæ leguntur *anno Nativitatis Domini* MCCCXXI. *indictione* IV. *die* XVI. *Menſis Octobris*. Quæ verba ad rem faciunt, hæc ſunt: „ Item declaramus, quod libri, videlicet *Biblia*, *Summa Decretalium* in „ duobus Voll. *Summa contra Gentiles*, & *Secunda Secundæ*, quos habebamus ante- „ quam eſſemus factus Cardinalis, fuerunt dicti Conventus Ordinis Prædicatorum „ Rothomagenſium .... Item legamus dicto Conventui Fratrum Prædicatorum Ro- „ thomagenſium *Summam*, quæ dicitur *Catena Aurea*, pro communi ſtudio. " Quo in loco, nomine *Catenæ Aureæ*, tametſi Divi Thomæ nomen non addatur, non aliud intelligi opus debet (animadvertente Echardo) niſi eius Expoſitio in Evangelia ex Sanctorum Patrum auctoritatibus contexta: quemadmodum cum ſuperius, ubi de libris reſtituendis agitur, *Summa contra Gentiles* ſimpliciter appellatur, & *Secunda ſecundæ*, nemini dubium eſſe poterat, quin hæc opera Thomæ Aquinatis eſſent. Quæ ſi ita ſe habeant, non longe a Thomæ obitu opus, quo de agimus, vulgo *Catena* vocitari ſolebat, & *Catena aurea*: at eidem primi Editores frequentius titulum inſcripſere *Continui*, & *Gloſſæ continuæ*, Sanctiſſimi Auctoris verbis convenientem, qui Commentationes ſuas in Epiſtolis Nuncupatoriis appellavit *Expoſitionem Continuam*.

V. Ad intimam modo, ut ita loquar, texturam operis iam ſermo procedat. Ipſe Thomas perſpicue declarat eam. In Epiſtola ad Urbanum IV. *Diverſis Doctorum libris*, inquit, *prædicti Evangelii* (in Matthæum) *Expoſitionem Continuam compilavi: pauca quidem certorum Auctorum verbis, ut plurimum ex Gloſſis adiiciens; quæ ut ab eorum dictis poſſent diſcerni, ſub Gloſſæ titulo prænotavi.* In altera ad Hannibaldum, *Et ut magis integra*, ait, *& Continua prædicta Sanctorum Expoſitio redderetur, quaſdam expoſitiones Doctorum Græcorum in latinum feci transferri; ex quibus plura expoſitionibus Latinorum Doctorum interſerui, Auctorum nominibus prænotatis.*

Nomina Patrum Scriptorumque Eccleſiæ, quorum ſententiæ aut teſtimonia afferuntur, exhibent Editiones omnes, Catalogis duobus Operi præfixis, altero Latinorum Patrum, altero Græcorum. Accuratiores videntur qui chronologiæ ſervato ordine proſtant in Editione Romana iuſſu Pii V. confecta anno MDLXX.

Oræ-

Græci.

Dionyſius Areopagita.
Origenes.
Dionyſius Alexandrinus.
Titus Boſtrenſis.
Euſebius Cæſarienſis.
Athanaſius Alexandrinus.
Didymus Alexandrinus.
Gregorius Nazianzenus.
Ioſephus Hieroſolymitanus.
Baſilius Cæſarienſis.
Gregorius Nyſſenus.
Epiphanius Salaminæ Ep.
Ioannes Chryſoſtomus.
Severianus Gabalenſis.
Theophilus Alexandrinus.
Cyrillus Alexandrinus.
Iſidorus Peluſiotes.
Theodoretus Cyrenſis Ep.
Ioannes Damaſcenus.
Theophylactus.
Euthymius Monachus.
Græcus Anonymus.

Latini.

Iulius Africanus.
Cyprianus Carthaginenſis.
Hilarius Pictavorum Ep.
Damaſus Papa.
Ambroſius Mediolanenſis.
Hieronymus Presbyter.
Auguſtinus Hipp. Ep.
Leo Papa I.
Proſper Rhegienſis.
Maximus Taurinenſis.
Fulgentius Ruſpenſis Ep.
Gregorius Papa I.
Iſidorus Hiſpalenſis Ep.
Beda Presbyter.
Alcuinus, ſeu Albinus.
Haymo.
Rabanus Maurus.
Remigius.
Petrus Alphonſus.
Gloſſæ diverſorum.

Patres vero Scriptoreſque laudatos, eorumque Opera, ac Operum indicata loca diligentius expendentes Viri Critici, animadvertenda nonnulla proponunt: alterius Scriptoris nomen pro altero interdum poni, ſuppoſititia quoque adhiberi opera, ac plura ſine dubio depravata inveniri loca. Neque tamen Angelico Doctori id vitio vertas, quod ipſi ceteriſque eius ævi ſcriptoribus commune eſt. Cauſa fuit rudioris & impoliti ſæculi conditio. Difficultatem auxit extrema Codicum penuria, qua Viri docti adigebantur, Patrum ſententias non ex fonte haurire, ſed ex Gloſſis aut ſimilibus collectionibus. Græcorum etiam Patrum latinæ interpretationes, quæ præ manibus habebantur, vitio laborabant: ac ipſi demum interpretes, Patrum Scriptorumque nomina, aut litteris dumtaxat initialibus, aut notis compendiariis indicata, pro libito efferebant. Id genus cauſas novit ipſe Thomas, ac enarrat. Candide fatetur, *ut plurimum ex Gloſſis*, non ex fonte, verba Patrum deſumpta: adhiberi oportuiſſe *translationes vitioſas*, in *Homiliario* maxime Ioannis Chryſoſtomi: Doctorumque Græcorum *quaſdam expoſitiones in latinum*, ſe curante, converſas ab interprete, cuius fidem ſequi debuit ipſe. Verumenimvero ea ſemper fuerit Operis a Thoma elucubrati maxima laus: *quo factum eſt* (Antonii Poſſevini S. I. verba refero) *ut & Evangelicum ſenſum, & Patres antiquos latinos, qui deliteſcebant, aut minore erant in uſu, ac Græcos ipſos interpretes aſſequeremur, divina Viri caritate procurante, ut latine propterea verterentur.*

Mendis porro, ſive quæ laborioſſimi Operis conditio ferebat in rudi ſæculo, ſive quæ poſtea Exſcriptorum Typographorumque oſcitantia irrepſerant, improbo labore tergere ac purgare Opus ipſum aggreſſus eſt Ioannes Nicolaius Ordinis Prædicatorum Gallus, profeſſione primum Virdunenſis, poſtea Bleſenſis. Quid ipſe præſtiterit, ſatis indicat Titulus editionis, quæ Pariſiis primum prodiit anno MDCLVII. f. Eadem locum habet in Tomo XVII. Pariſinæ omnium Operum Thomæ editionis anno MDCLX. quæ demum Herbipoli recuſa eſt impenſis Ioannis Ziegeri Bibliopolæ anno MDCCIV. Titulum profero: „ Sancti Thomæ Aquinatis ex Ordine Prædicatorum Quin-

„ ti

„ ti Eccleſiæ Doctoris Angelici Expoſitio continua ſuper quatuor Evangeliſtas, ex „ Latinis & Græcis Auctoribus, ac præſertim ex Patrum ſententiis & gloſſis miro „ artificio, quaſi uno tenore contextuque conflata: Catena aurea iuſtiſſimo titulo „ nuncupata: nunc vero tandem ab innumeris & enormibus mendis aliarum Editio- „ num expurgata, locorum indicibus antea falſis vel imperfectis inſignita, noſtris „ additamentis, marginibus, & ornamentis aucta, ut ſingulis Evangeliſtis præfixa „ Præfatio plenius indicabit. “

Tam ardui adſumpti laboris primæ partes fuerunt, ut locorum vel ſententiarum, quæ afferuntur, indices accuratiſſime adnotarentur. Hinc diligentiſſime cum Patrum Scriptorumque iam editis libris, atque catenis collatione facta, uterque catalogus tum Latinorum, tum Græcorum Patrum emendatior proponitur, ac magno illorum numero auctus, qui vel nominibus propriis, vel ſub nomine *Gloſſæ*, vel vage ſub nomine *Græci Scriptoris*, vel denique nominibus commutatis allegantur a Sancto Thoma. Liceat illum & hoc loco proferre Lectorum oculis, ut quæ & quanta legere debuerit Aquinas ad unam contexendam Catenam ſuam innoteſcat.

Auctores Latini.

S. Ambroſius: et ſub eius nomine Commentator in Paulum.
S. Auguſtinus: & ſub eius nomine Auctor quarumdam quæſtionum.
S. Anſelmus Cantuar. multoties Gloſſæ nomine indicatus.
Alcuinus, qui & Albinus.
Beda Presbyter.
S. Cyprianus Cartag. Ep. & M.
S. Damaſus Papa.
S. Fulgentius Ruſp. aliquando ſub Auguſtini nomine.
S. Gregorius Papa Magnus.
S. Hieronymus: & ſub eius nomine Commentator in Marcum.
S. Hilarius Pictavienſis.
Haymo Halberſtatenſis.
S. Iſidorus Hiſpalenſis.
Ioannes Caſſianus, Collator dictus.
S. Leo Papa Magnus.
S. Maximus Taurinenſis: verius Maximus Martyr inter Græcos.
S. Petrus Ravennas, qui & Chryſologus: etiam ſub nomine Severiani.
S. Proſper Aquitanus.
Petrus Alphonſus, ex Iudæo poſtmodum Chriſtianus.
Rabanus Maurus.
Remigius Altiſſiodorenſis.
Severianus pro Chryſologo poſitus, ut ſupra.
Gloſſæ variæ Anonymæ.

Auctores Græci.

S. Athanaſius: & ſub eius nomine adſcriptitius Auctor.
Anaſtaſius, Maximi diſcipulus.
S. Amphylochius Iconienſis.
S. Andreas Cæſarienſis.
Antipater Boſtrenſis.
Alexander Monachus.
Apollinaris Laodicenus.
Aſterius Apamienſis.
S. Baſilius Cæſar. Magnus.
S. Cyrillus Alexandrinus.
S. Cyrillus Hieroſolymit.
Clemens Alexandrinus.
Clemens Romanus.
Coſmas Monachus.
S. Ioannes Chryſoſtomus.
S. Ioannes Clymacus.
S. Ioannes Damaſcenus.
Ioſephus, Iudaicarum Antiqq. auctor.
Iſaac Monachus.
Iſidorus Peluſiota, qui & Iſidorus Abbas.
S. Iuſtinus M.
S. Macarius Senior.
S. Maximus M.
Marcus Monachus, vel etiam Marcus Heremita.
S. Methodius Epiſcopus Tyri & M.
Metaphraſtes, qui & Simeon.
S. Nilus Monachus Copl. etiam Nilus Abbas dictus.
Nicetas Paphlagonius.
Origenes Adamantius.

S. Dio-

Digitized by Google

S. Dionyſius Areopagita.
Didymus Alexandrinus.
Diadochus Photicenſis.
S. Epiphanius Ep. Salaminæ.
Evagrius Scholaſticus.
Euſebius Cæſarienſis.
Eutychius Patriarcha.
Euthymius Monachus.
S. Gregorius Nazianzenus.
S. Gregorius Nyſſenus.
S. Gregorius Neocæſarien.
Geometer.
Heſychius Hieroſolymitanus.
Hippolitus Portuenſis.
S. Ignatius Antiochenus M,
S. Irenæus.
Philo Carpatius.
Photius Cpolit. teſtimonio S. Cyrilli commendatus.
Severus Antiochenus.
S. Sinetius Ptolemaidis Ep.
Theodoretus.
Theodotus in Concilio Epheſino.
Theophraſtes.
Theophanes.
Theopiſtus.
Theophylactus.
Titus Boſtrenſis.
Victor Antiochenus.

Tot Patres Scriptoreſque, quos maxime Græcos numeravimus, in Opere Divi Thomæ allegari, docet Nicolaius, vel nomine ſuppreſſo *in Gloſſis*, vel ſub nomine vago *Græci*, aut *Expoſitoris Græci*: idque ſe didiciſſe admonet, diligenti facta collatione tum *Catenæ* LXXV. *Græcorum Patrum*, quam edidit Corderius, tum *Græcæ Expoſitionis in Lucam* inſtar Catenæ concinnatæ, quam ſervat manuſcriptam Pariſienſis Cardinalis Mazarini Bibliotheca, ſibique indigitaverat Doctiſſimus Conſodalis Franciſcus Combefiſius. Tam laborioſam vero laudati Nicolai operam in Indicibus locorum accurate notandis, ipſiſque locis vero ſuo Auctori reſtituendis, quis impenſius non commendet? Ultra proceſſit ille. Narrat quippe in Præfatione: „ adulteratam Patrum, vel aliorum quoque Auctorum verba, & præſertim Græcorum, quæ „ latine perperam reddita ſunt, ex ipſiſmet fontibus reſtituiſſe: corrupta reparaviſſe, mutila integraſſe, prætermiſſa ſuppleviſſe, imperfecta compleſſe, perturbata „ digeſſiſſe, ambigua evolviſſe: & vel in textu immutaſſe, cum immutari abſolute „ neceſſarium fuit; vel veriorem lectionem, ac legitimam ex græcarum locutionum „ uſu ad marginem poſuiſſe: & græcas ipſas voces, vel phraſes aliquando integras „ ad maiorem certitudinem annotaviſſe. “ Qua in re an liberius egerit ipſe quam par eſſet, orta lis eſt cum Franciſco Combefiſio, de qua infra dicendum.

VI. Capita quædam adhuc manent, ad ipſos Patres, eorumque opera, latinaſque verſiones attinentia, quæ animadverſione digna ſunt. Paullo fuſiorem inſtituere ſermonem liceat, quo ipſum Thomæ Opus aut illuſtremus, aut vindicemus.

Dionyſius Areopagita, eiuſque opera occurrunt primo. Natales eorum incerti videntur, & obſcuri. Contra Cenſores, qui primi prodiere, egerunt vindicias ineunte ſæculo ſexto Ioannes Scythopolitanus, & Maximus Martyr ſæculo Eccleſiæ ſeptimo, quorum apologiæ in Scholiis ad Opera vulgo Areopagitica habentur, & in Prologo: eamdemque Spartam ornavit Theodorus quidam Presbyter apud Photium Codice primo. Superioribus ſæculis, ad ætatem uſque Theodori Gazæ & Laurentii Vallæ, qui ſæculo quintodecimo florebant, hæc opinio obtinuit prævaluitque; omniumque conſenſu atque veneratione Scripta illa, tamquam genuinus antiquiſſimi Areopagitæ Apoſtolorum diſcipuli fœtus, recipiebantur; ut mirum minime ſit, eiuſmodi libros abſque ulla hæſitatione allegaſſe Thomam, ſuoque Commentario inſcriptum opus, *De divinis Nominibus*, illuſtraviſſe. Sæculo nono Ioannes Erigena Scotus latine vertit libros *de Cæleſti*, *& de Eccleſiaſtica Hierarchia*, *de divinis Nominibus*, *deque Myſtica Theologia*. Novam latinam interpretationem, poſtulante Odone de Diogilo Abbate S. Dionyſii prope Pariſios, aggreſſus eſt Ioannes Saracenus, complevitque poſt annum MCLIII. Utramque videre ac luſtrare licuit Aquinati.

Ioſephus Hieroſolymitanus, qui in Romana editione anni MDLXX. recenſetur, *obiiſſe* dicitur *anno* CCCLXX. Hinc Ioſephum illum ab Editoribus intellectum puto, quem na-

natione Iudæum, *patria Tyberidenſem*, *ingenti miraculo ad fidem converſum*, rei chriſtianæ in Iudæa amplificatorem, refert Sixtus Senenſis *clarviſſe ſub Conſtantio Principe*, ſublatumque morte *anno Domini* CCCLXX. *nonagenarium*. Cum eodem plerique apud Caveum confundunt Ioſephum alium Chriſtianum, auctorem *Hypomneſtici* ſeu Commonitorii, in quo breviter dubia ſolvuntur, quæ rudiores Chriſtiani, minuſque in Sacra Hiſtoria periti proponere poterant. Sed hunc circa annum CCCCXX. floruiſſe, coniiciunt laudatus Caveus, & Ioannes Albertus Fabricius.

Neutrum vero ab Aquinate noſtro allegatum, Nicolai ſententia eſt. In ſuo Catalogo, quem Numero ſuperiore deſcripſimus, utroque reiecto, ſubſtituit ipſe *Ioſephum Hiſtoricum*, *Iudaicarum Antiquitatum Auctorem*. Ac ſane ad caput II. Matthæi ℣. 22. ex eodem Ioſepho Hiſtorico, quem allegat, plura ad genealogiam Herodis & Archelai attinentia deflorat Thomas ex libris Iudaicarum Antiquitatum, & de Bello Iudaico. De antiqua librorum Ioſephi latina verſione egregie diſputat illuſtriſſimus Iuſtus Fontaninus Archiepiſcopus Ancyranus Libro V. Hiſtoriæ Litterariæ Aquileienſis capite XVI. ubi docet, nullas in ea adornanda fuiſſe partes Rufini Preſbyteri Aquileienſis, ut vulgo creditum eſt: *Iudaicas* vero *Antiquitates*, flagitante Caſſiodorio, latine converſas ab eius amicis, Epiphanio Scholaſtico, Bellatore Presbytero, & Mutiano: Libros denique *de Bello Iudaico* latine contractos translatoſque ab Ambroſio, necdum Epiſcopo Mediolanenſi, ſed adoleſcente. Uberiora lege apud laudatum Fontaninum.

VII. Sub *Ioannis Chryſoſtomi* nomine paſſim affert ſententias Thomas, ex *Opere imperfecto in Matthæum* decerptas: quod opus abs Sanctiſſimo Conſtantinopolitano Epiſcopo iam tota abiudicat Criticorum natio. Quin eius verus Auctor Chryſoſtomus eſſet, Thomæ ætate ambigebat nemo. Publice in Eccleſia ſub nomine Sanctiſſimi Viri inter divinas laudes legebantur Homiliæ ex eodem opere deſumptæ: ex eoque paſſim inducebantur ſententiæ in Gloſſis Authenticis quas vocant *Ordinarias*, in Catenis Evangelicarum explanationum, in Decretis Summorum Pontificum, in Summis Theologicis. Conſule Sixtum Senenſem.

Homilias in Matthæum, legitimum Chryſoſtomi fœtum, quæ frequentiſſime citantur in Catena, quanti faceret Auctor Catenæ, Divus Thomas, facile colligi ex eo poteſt quod ab eo dictum traditur, referente *Papirio Maſſono Libro VI. de Romanis Pontificibus*, *in Ioanne Papa XXII. malle ſe uti Chryſoſtomi libris in Matthæum*, *quam poſſidere fruique Lutetia Pariſiorum*. Ita Montfauconius initio Præfationis in Homilias S. Ioannis Chryſoſtomi in Matthæum: ubi addit ille, *id ab Oldrado Iuriſconſulto*, *qui ſub Ioanne Avenione vivebat*, *memoriæ proditum eſſe*. Tam magnificæ laudis a Thoma effuſæ advocari teſtes debuiſſent Bartholomæus Logotheta, & F. Nicolaus de Malaforte, in *Proceſſu* Canonizationis apud Continuatores Bollandi ad Diem VII. Martii. Verba refero, quæ habentur capite IX. num. 78. „ Dum ipſe Frater
„ Thomas rediret de Sancto Dionyſio ad Civitatem Pariſiorum, ut viderunt eam,
„ quieverunt aliquantulum: & unus illorum Fratrum dixit, dirigens ſermonem ſuum ad eumdem Fratrem Thomam: *Pater*, *quam pulcra villa eſt iſta Pariſii* !
„ F. Thomas reſpondit: *Certe pulcra*. Tunc dixit Frater: *Utinam eſſet veſtra*. Et idem
„ F. Thomas reſpondit: *Quid facerem ego de ipſa?* Et Frater reſpondit: *Venderetis*
„ *eam Regi Franciæ*, & *de pecunia ædificaretis omnia loca Fratrum Prædicatorum*.
„ Et idem F. Thomas reſpondit: *In veritate plus vellem Chryſoſtomum ſuper Matthæum.*
„ Hæc a multis & multis præfatus teſtis (Bartholomæus Logotheta) audiviſſe ſe
„ dixit, & ſpecialiter a F. Nicolao de Malaforte de Neapoli Conſiliario Regis Fran-
„ corum, qui fuerat Scholaris dicti Teſtis, & ſpecialis amicus. Et veniens nuncius
„ ab eodem Rege Francorum ad illuſtrem Principem Dominum Regem Carolum II.
„ dixit hoc dicto Teſti in Terra S. Germani; & dixit, quod hoc erat vulgariter &
„ quaſi communiter notum Pariſiis. “

Ad *latinam* quod attinet *huiuſmodi Homiliarum verſionem*, qua Thomas in opere ſuo contexendo uſus eſt, non ambigit laudatus Doctiſſimus Montfauconius illam eſ-

ſe,

Digitized by Google

ſe, quam Anianus confecit: Anianus ille, Celedenſis Diaconus, qui Dioſpolitanæ Synodo interfuit, libroſque pro adſerenda hæreſi Pelagiana ſcripſit, ac indubie Homilias ſeptem Chryſoſtomi *De laudibus S. Pauli Apoſtoli* latine tranſtulit. Quæritur porro, utrum Homilias omnes eiuſdem ſanctiſſimi Viri in Matthæum Latio donaverit ille, an eas tantum octo quæ adhuc ſuperſunt, vel plures quidem, ſed non univerſas? *Re accuratius perpenſa* (ait Montfauconius in Præfatione cit. ſ. v.) *illum omnes omnino Chryſoſtomi Homilias in Matthæum latine convertiſſe, ni fallor, deprehendi*. Inter plura rationum momenta, quod ſequitur animadverte: *Divus Thomas Aquinas, qui tam magnifica hunc Commentarium laude celebravit... ubi hunc Commentarium legere potuerat, niſi in Aniani verſione, quæ tunc una ferebatur?* Et latinam quidem verſionem, qua utebatur, veluti *vitioſam* redarguit Thomas: ac Anianum ſane in ſua Translatione parum feliciter proceſſiſſe, maximeque in caſſum ſæpe verba multiplicare, & circuitione uſum ea pluribus enunciare quæ poterant brevius & commodius exhiberi, adnotat ſæpe laudatus Montfauconius. At Anianam hanc verſionem num Thomas adhibuerit, graviſſimum ingerit mihi dubium enormis diſcrepantia, quæ in ſententiis ab eodem Thoma decerptis apparet. Nonnulla conferre loca præſtat, latiſſimumque Lectorum oculis diſcrimen ſubiicere.

Ex Aniani verſione apud Montfauconium.	*Ex continua expoſitione ſeu Catena Divi Thomæ.*
Homil. 1. " Numquid poſſet eſſe æquale his tam bonis nunciis? Deus in terris, homo in cælo: facta eſt omnium una permixtio .... Erat cernere antiquum repente prælium diſſolutum ... Deum hominibus reconciliatum, diabolum vero confuſum ... mortem peremptam, paradiſum apertum ... quæ ... Evangelia nominantur, non tantum quia firma ſunt ac penitus immobilia, ſupraque noſtram eminentia dignitatem; ſed quia cum omni etiam facilitate nobis donata ſunt. Non enim laboribus noſtris, atque ſudoribus, non doloribus, & ærumnis; ſed per Dei in nos tantummodo caritatem tam grandia hæc promiſſa ſuſcepimus. "	In Præfat. „ Chryſoſtomus in Homil. ſuper Matthæum: Quid enim his bonis nunciatis fiat æquale? Deus in terra, homo in cęlo, amicitia Dei ad noſtram facta naturam, prolixum ſolutum prælium, Diabolus confuſus, mors ſoluta, paradiſus apertus. Et hęc ſupra dignitatem noſtram, & cum facilitate nobis data ſunt: non quia laboravimus, ſed quia dilecti ſumus a Deo. "
Homil. 2. „ Non igitur exiguam rem aliquam opineris audire, cum hanc generationem audis ediſſeri, ſed totam in te mentem prorſus exſuſcita ...... Uſque adeo enim iſtud mirabile erat, & nulli ante prorſus auditum .... Valde enim mirabile, quod ineffabilis Deus ...... per Virginis ad nos venit uterum, & fieri ex muliere dignatus eſt, & habere progenitores David & Abraham. "	Cap. 1. „ Chryſoſtomus in Homil. Nec eſt parva æſtimaſſe audire, hanc audiens generationem: eſt enim valde auditu mirabile, quod ineffabilis Deus ex muliere naſci dignatus eſt, & habere progenitores David & Abraham. "
Homil. 3. „ Simul etiam illud agit, ut oſtendat omnes, ipſos quoque progenitores eorum, ſubditos eſſe peccatis .... Urget enim Thamar, fornicationem eius accuſans. David quoque	Ibidem. " Chryſoſt. in Homil. Poſt hoc monſtratur, omnes obnoxios fuiſſe peccatis: inſtat enim Thamar fornicatio Iudam accuſans, & David fornicata mulier genuit Salomonem. Si „ Sa-

Digitized by Google

ſunt Rainoldus, Rivetus, Dallæus, Heterodoxi homines: leviore notavit ipſum credulitate Launoius in Epiſtola I. & II. ad Antonium Faurum. Utroque vitio Doctiſſimi & Sanctiſſimi Aquinatis nomen editis apologiis abſterſere Ioannes Nicolaius, Bernardus Guyardus, Vincentius Baro, & Natalis Alexander, Ordinis noſtri præſtantes alumni; itemque Robertus Bellarminus de Romano Pontifice, Iacobus Gretſerus in eiuſdem Bellarmini defenſione, & Philippus Labbeus in Diſſertatione Hiſtorica de S. Cyrillo Alexandrino.

Putant aliqui, mutilum ad nos perveniſſe Cyrillianum *Theſauri* opus: adeoque ſententias ab Aquinate decerptas, in libris deperditis per quam facillime extitiſſe. At eas (indulgendum eſt) ſcripſerit numquam Cyrillus: inventas attamen in quibuſdam, quæ ævo illo ferebantur, collectionibus nomine Cyrilli prænotatis, bona fide deprompſit attulitque Thomas, non ipſe confinxit. Ac teſtimonium ſane, quod ſuperius deſcriptum eſt, legi teſtatur Guyardus in vetuſto manuſcripto Codice apud Saniacobæos Pariſinos: aliaſque pares Cyrilli nomine inſignitas reperiri ſententias in Colbertino Codice Bonacurſii, qui Doctoris Angelici poſtremis annis vivebat, fidem facit Michael Lequienus in Præfatione Panopliæ contra Schiſma Græcorum. Hæc vero fraudem ſine pudore impactam amoliuntur omnem: cenſuramque nimiæ credulitatis vel ipſe emollire ſtudet Launoius, qui animadvertendum Epiſtola I. citata proponit: *Thomam factum doctiorem & cautiorem, teſtimonia hæc pro derelicto habuiſſe; & ſilentio, deprehenſæ vel olfactæ falſitatis indice, ſuppreſſiſſe*: nempe II. 2. Q. I. Art. 10. & Q. II. Art. 2. & Q. XXXIX. Art. I. & Quodlib. IX. Art. 10. quibus in locis de Romano Pontifice eiuſque poteſtate uberius agitur.

Utut ſeſe hæc habeant, ſui ipſius validiſſimas agit vindicias ipſe Thomas in Opuſculo contra errores Græcorum, in Præfatione ad Urbanum IV. Summum Pontificem. Digniſſima ſunt animadverſione quæ ſequuntur verba. *Libellum* (inquit ille) *ab Excellentia veſtra mihi exhibitum .... diligenter perlegi, in quo inveni quamplurima ad noſtræ fidei aſſertionem utilia, & expreſſa*. Ecce fontem illum, unde Aquinas hauſit non paucas Græcorum Patrum, & ipſius Cyrilli Alexandrini auctoritates, quæ fruſtra in eorum libris perquiruntur. Sed illarum vadem ſe non dat ille, fidem relinquens penes Collectorem: in idque ſolummodo incumbit unum, ut eas quæ fidei tuendæ conferre poſſunt exponat, aliaſque quæ videbantur adverſæ ad rectum ſenſum convertat. Ait enim: *Conſideravi autem, quod eius* (libelli a Papa oblati) *fructus poſſet apud plurimos impediri propter quædam in auctoritatibus Sanctorum Patrum contenta, quæ dubia eſſe videntur, & unde poſſent materiam miniſtrare errorum, & contentionis dare occaſionem & calumniæ. Et ideo ut remota omni ambiguitate ex auctoritatibus in prædicto Libello contentis, fidei fructus puriſſimus capiatur; propoſui primo ea, quæ dubia eſſe videntur in auctoritatibus prædictis exponere; & poſtmodum oſtendere, quomodo ex eis veritas catholicæ fidei & doceatur, & defendatur*. Fraus ergo Thomæ nulla locum habet, bona & optima fides patet, ac ſinceriſſima innoteſcit mens, cum fide catholica conciliandi, quæ forte minus congrue dicta inveniebat in ea Patrum collectione, quam Urbanus tradiderat, ipſamque fidem roborandi convenientibus Sanctorum teſtimoniis. Perinde res eſt de Cyrilli teſtimonio in *Catena* deſcripto, ſive illud ex eodem *Libello* decerpſerit Thomas, ſive ex alia vulgata collectione. Criticas eiuſdem diſcuſſiones prætermiſit: illudque adhibendum cenſuit ad eam fidem exponendam, quam de Primatu Petri & Romanorum Pontificum, deque prærogativa Romanæ Eccleſiæ tradit ipſe Cyrillus indubiis ac ſinceris in aliis locis, ac tradunt una voce Eccleſiæ Patres. Conſule Dogmaticos & Polemicos Theologos: ac lege Diſſertationem *pro Cyrilli teſtimonio contra nugas Launoianas vindicando*, quæ reperitur in Præfatione Apologetica *in Catenam Auream S. Thomæ, & Patris Nicolai editionem novam*. Ipſius Ioannis Nicolai opus eſt ſub nomine Honorati a S. Gregorio Pariſiis apud Iacobum Greu MDCLXVIII. in 12.

Præclarum aliud præterire non licet teſtimonium, quod ſub eiuſdem Cyrilli nomine allatum a Sancto Thoma, in eius Operibus, quæ ad nos pervenere, *nullibi ex-*

Digitized by Google

exſtare, adnotat Richardus Simonius in Hiſtoria critica Interpretum Novi Teſtamenti capite XXXIII. Ad ea verba Lucæ capite XXII. ℣. 19. *Et accepto pane gratias egit &c.* prolixa Cyrilli ſententia profertur, in qua hæc habentur verba: *Condeſcendens Deus noſtris fragilitatibus, influit oblatis vim vitæ, convertens ea in veritatem propriæ carnis*. Cyrilli locus, ubi hæc docuerit ille, vano conatu hactenus perquiſitus. At neque falſi crimen Thomæ impingendum, neque Sanctum Doctorem levitatis notandum, ipſe animadvertit Simonius; tum quia Commentariorum eius in Novum Teſtamentum parte non modica malo fato caremus, tum quod allegatum teſtimonium ſub nomine Cyrilli proſtat in Græca Catena in Evangelium Marci, cuius plura manuſcripta exempla ſervantur in Regia Pariſienſi Bibliotheca: ac locum eumdem extare in Græco ms. Victoris Antiocheni, & in Catena Græcorum Patrum Toloſæ edita a Poſſino ex ms. codice Bibliothecæ Bavaricæ, adnotat Natalis Alexander Diſſert. XII. Sæculi XI. & XII. art. 17. ubi Angelicum Doctorem vindicat a calumnia Albertini Calviniani Miniſtri. Dignum & illud eſt animadverſione, locum a Thoma indigitari nullum, ex quo prolixa illa ſententia decerpta fuerit: ſed nomine Cyrilli prænotato, integram uno tenore deſcribi: diligentia tamen Ioannis Nicolai iam innoteſcere, ex uno loco partem, partes alias ex aliis locis ab Aquinate depromptas. Integrum ſub oculos pono teſtimonium cum variis citationibus a Nicolaio adiunctis: „ *Cyrillus*. Ne dubites, an hoc „ verum ſit, eo manifeſte dicente, Hoc eſt corpus meum: ſed potius ſuſcipe verba „ Salvatoris in fide: cum enim ſit veritas, non mentitur. *Et ad Caloſyrium Epiſcopum*: Inſaniunt igitur dicentes, myſticam benedictionem a ſanctificatione ceſſare, „ ſi quæ reliquiæ remanſerint eius in diem ſubſequentem: non enim mutabitur ſacroſanctum Chriſti Corpus, ſed virtus benedictionis & vivificativa gratia iugis in „ eo eſt. *Et Lib IV. in Ioannem cap.* XIV. *ac deinceps:* Virtus enim vivificativa Dei „ Patris unigenitum Verbum eſt; quod caro factum eſt, non deſinens Verbum, ſed „ efficiens carnem vivificativam. *Et cap.* XXIII. Si enim in aliquo liquore modicum „ panis immiſeris, reperies hunc imbibitum qualitate illius. Igitur vivificativum Dei „ Verbum, uniens ſe ipſum propriæ carni, fecit eam vivificativam. Numquid ergo & quoniam in nobis vita Dei eſt, Dei Verbo exiſtente in nobis, vivificativum erit noſtrum corpus? *Et alibi:* Sed aliud eſt, ſecundum participationis habitudinem nos habere in nobis Dei Filium: aliud, ipſum fuiſſe factum carnem, ideſt, corpus ſumptum ex alma Virgine, proprium corpus effeciſſe. Decebat ergo eum noſtris quodammodo uniri corporibus per ſacram eius carnem & „ pretioſum ſanguinem, quæ accepimus in benedictionem vivificativam in pane & „ vino. Ne enim horreremus carnem & ſanguinem appoſita ſacris Altaribus, condeſcendens Deus noſtris fragilitatibus, influit oblatis vim vitæ, convertens ea in „ veritatem propriæ carnis &c. " Indices locorum adiunctos tolle: ſententia manet ſub uno tenore, quam ceteræ præſtant editiones. Poſtremæ vero partis locum neque novit ipſe Nicolaius: unde ſatis illi fuit adnotare, eam *alibi* a Cyrillo ſcriptam.

Ad illa verba Matthæi capite V. ℣. 13. *Vos eſtis ſal terræ*, hæc eiuſdem Hilarii verba ex eius Commentario profert in ſua Catena Thomas: „ Hilarius: *Eſt „ hic proprietas quærenda dictorum, quam Apoſtolorum officium, & ipſius ſalis natura „ monſtrabit. Hoc igitur in omnem uſum humani generis effectum, incorruptionem corporibus, quibus fuerit aſperſum, impartit; & ad omnem ſenſum conditi ſaporis aptiſſimum eſt. Apoſtoli autem ſunt rerum cæleſtium prædicatores, & æternitatis veluti „ ſalitores: merito ſal terræ nuncupati, quia per virtutem doctrinæ, quaſi ſalientes, æternitati corpora ſervant.* " Hæc poſtrema verba ſic effert editio Doctiſſimi Conſtantii Aſcetæ Maurini: *per virtutem doctrinæ, ſaliendi modo, æternitati corpora reſervantes*. Legendum, *Satores*, ut in omnibus Sancti Hilarii exemplis editis ac mss. contendebat Ioannes Nicolaius: emendandam Hilarii editionem ex Divi Thomæ Catena, reponebat Franciſcus Combefiſius, ac legendum *Salitores*: hinc inter utrumque lis erudita exorta eſt. „ Nulla enim, inquiebat Combefiſius, *Salis* metaphora

„ *Sa-*

„ *Sationis* cauſa: niſi quam Hieronymus affert, qua ſcilicet omnis facultas germinis „ ſublata ſignificetur, eoque ſeminata terra ſterilitate damnetur. Una vero *ſalis* u„ tilitas, conſervatio a putredine: ex qua capta metaphora, *Salitores* æternitatis, „ qui Dei gratia renovatos in ea conſervant, ut beata æternitate fruantur. “ Aptiſſimam & optimam inficiari poteſt nemo metaphoram, quam exponit Combefiſius. An ea vero lectionem Catenæ Aureæ ſatis vindicet, dubium mihi. Nullas circa prædictum vocabulum, *Satores*, varias reperit in Codicibus Hilarii, quas adnotaret lectiones, laudatus Conſtantius. Immo teſtatur Iacobus Echardus, in Exemplis MSS. *Catenæ*, quæ Pariſiis vidit ac diligenter luſtravit, conſtantiſſime ſe legiſſe, *Satores*. Habent, *Salitores*, editiones, Romana anni MDLXX. & Veneta anni MDXCIII. & Antverpienſis anni MDCXII. At, *Satores*, lego in vetuſtis, Romana anni MCCCCLXX. Lugdunenſibus MDXX. MDXXX. & MDXLII. Veneta MDXXI. ac Pariſ. MDLII. & MDCXI.

IX. *Euthymii Zigabeni*, Græci Monachi, pauca proferuntur verba ad caput 1. Lucæ ℣. 5. *Fuit in diebus Herodis Regis Iudææ &c.* nempe: „ *Chryſoſtomus* ..... Alius „ autem Herodes fuit, qui Ioannem occidit; ſed ille Tetrarcha fuit, hic autem „ Rex. *Euthymius*: Rex, inquam, ille qui infantes occidit; pater illius Herodis, „ qui Præcurſorem interemit. *Beda*: Tempus autem Herodis alienigenæ, Regis &c. “ Ex ipſius Euthymii Commentario in Lucam deſumpta verba ſunt. Nec *Euthymii* nomen, nec allata eius verba legi in Veneta Catenæ editione anni MCCCCLXXXVI. neque in Pariſina anni MDLXVI. adnotat loco ſuperius citato Simonius: eademque, cum Auctoris nomine, interpolatoris cuiuſdam manu adiecta, ſuſpicatur. Brevis quidem illa ſententia deeſt in aliis editionibus, quas expendere licuit, prima Romana MCCCCLXX. Lugdunenſibus MDXX. MDXXX. MDXLII. Veneta MDXXI. & Pariſina MDCXI. Attamen ea legitur in Romana MDLXX. Veneta MDXCIII. Antverpienſi MDCXII. An ergo hocce additamentum cauſam habeat audacem interpolatricem manum, an Codicum variantium innoxiam diſcrepantiam?

Ad *Gloſſas* demum quod attinet, quæ frequentius in Catena promuntur, paucis admonere præſtat: eas ut plurimum obvias nunc non eſſe, proque *Anonymis* haberi: at aliquas reperiri tamen, quæ, animadvertente Nicolaio, occurrunt in Commentariis in Matthæum, Anſelmo Cantuarienſi, vel Laudunenſi tributis, vel potius Herveo Monacho Dolenſi adiudicandis.

X. De ratione in editione huiuſce Catenæ ſervanda, quæ noſtras etiam curas exercuit, quæſtionem olim agitatam inter laudatos Doctiſſimos Viros, Nicolaium, & Combefiſium, narrat Echardus. Cenſebat, contendebatque primus, loca ſacræ Scripturæ, Sanctorumque Patrum, quæ ab Aquinate allegantur, ad recentiores accuratioreſque, ut putabat, editiones conferri & emendari debuiſſe: remque partim exſecutus eſt Pariſiis apud Societatem anno MDCLVII. edito Volumine in f. Titulum novæ editionis Num. V. dedimus.

Vero & recto minus congruam criterio hanc iudicabat rationem Combefiſius: conſtituebatque, genuinum ac germanum Thomæ opus ut habeatur, loca illa non ut nunc leguntur, ſed ut ea legit attulitque Sanctus Doctor, producenda eſſe: varianteſque & novas lectiones ad marginem, ſi ita videatur, apponi poſſe. Hinc ſpeciminis loco, in iis *Catenæ* partibus, quæ ſua in *Bibliotheca Concionatoria* locum habent, antiquas lectiones, quas eſſe Thomæ cenſuit, intactas reliquit, ad marginem immutationes a Nicolaio factas annotans, & aliquando caſtigans.

In ſuæ defenſionem cauſæ Opuſculum typis edidit Nicolaius inſcriptum: *In Catenam Auream Sancti Thomæ, & P. Nicolai editionem novam Apologetica præfatio*, ſub adſcititio nomine Honorati a S. Gregorio, Pariſiis apud Iacobum Greu anno MDCLXVIII. in 12. Libello reſpondit Combefiſius edita apologia, cui titulus: *Proluſio ad Præfationem Apologeticam in P. Nicolai editionem novam Catenæ Aureæ Divi Thomæ*, Pariſiis apud Andr. Cramoiſy anno MDCLXVIII. in 8. Sed aliis etiam utrinque pugnatum eſt libellis, quos recenſet Iacobus Echardus in utriuſque Elogiis.

Præconceptæ inhærens opinioni Nicolaius, dum alteram editionem parabat novis cu-

Digitized by Google

curis recognitam, vita mortali migravit: eademque, operam dante Franciſco Chauchemero Ordinis noſtri alumno Gallo, lucem vidit Lugdunenſibus typis Antonii Briaſſon. Huic editioni priorem anni MDCLVII. præfert Echardus: & hanc ego cum Doctiſſimo Combefiſio minus etiam probarem, utpote quæ Angelici Doctoris opus non exhibeat, quale Sanctiſſimus Auctor concinnavit. Candide faſſus ille eſt, in Sanctorum teſtimoniis *plerumque* aliqua de medio *reſciſſa*, verborum etiam *ordinem commutatum*, *interdum ſenſum* expreſſum *verbis dimiſſis*, ac *vitioſam* adhibitam latinam præſertim Homiliarum Chryſoſtomi verſionem. Cur ergo immutari hæc, vel ſupprimi debeant?

Vetuſtas editiones cenſet Simonius loco citato, recentioribus præferendas: ac inter illas Poſſevinus præfert Antverpienſem, quæ non ſolum Patrum nomina, ſed locorum etiam indices in ora paginæ exhibet. Indicem ſervarunt poſteriores editiones, Romana MDLXX. Veneta MDXCIII. Antverpienſis MDCXII. ac ſequiores. Sed hanc *Antverpiæ cuſam* quamquam *præfert aliis Poſſevinus, ut accurate loca indicantem*, & ipſa tamen *voces habet depravatas* (verba ſunt Nicolai) *involutas conſtructiones*, *perturbatas phraſes*, *vitioſas verſiones*, *mutilatos textus*, *indices omiſſos*, *vel præpoſtere annotatos*, *hiantes & imperfectos ſenſus*. Satis fuiſſet admonere lectores, frequentius in illa eadem Antverpienſi editione a Poſſevino laudata locorum indices omitti; eoſdemque frequentius præpoſtere annotari. Cetera quippe cenſuræ capita, quæ voces, conſtructiones, phraſes, verſiones, textus, ſenſus carpunt, non operam ab Editoribus Antverpienſibus adhibitam tangunt, ſed Opus ipſum a Thoma compoſitum.

Ad noſtram quod attinet Venetam Bettinellianam editionem, hæc eadem eſt cum Romana, quæ iuſſu Pii V. Summi Pontificis anno MDLXX. prodiit. Quæ certiſſima ſunt Typographorum ſphalmata emendantur, ſi quæ variantes ex inſpectione aliarum bonæ notæ editionum occurrunt, lectiones exhibentur: locorum indices antiqui ſervantur, ac in ora paginæ inferiori adiiciuntur illi quos reponi oportere iudicavit Nicolaius.

CATALOGUS CHRONOLOGICUS PATRUM,

ex quorum ſententiis hoc opus contextum eſt, quo ſcilicet tempore maxime floruere, Romanæ editioni anni 1570. præmiſſus.

GRAECI.

Dionyſius Areopagita	an. Do. 96
Origenes	an. Do. 238
Dionyſius Alexandrinus	an. Do. 250
Titus Boſtrenſis	an. Do. 300
Euſebius Cæſarienſis	an. Do. 320
Athanaſius Alexandrinus	an. Do. 350
Didymus Alexandrinus	an. Do. 345
Gregorius Nazianzenus	an. Do. 370
Ioſephus Hieroſolymitanus	an. Do. 370
Baſilius Cæſarienſis	an. Do. 375
Gregorius Nyſſenus	an. Do. 380
Epiphanius Salaminæ Ep.	an. Do. 385
Ioan. Chryſoſtomus	an. Do. 390
Severianns Gabalenſis	an. Do. 395
Theophilus Alexandrinus	an. Do. 400
Cyrillus Alexandrinus	an. Do. 434
Iſidorus Peluſiota Abbas	an. Do. 434
Theodoretus Cyrenſis Ep.	an. Do. 454
Ioan. Damaſcenus	an. Do. 730
Theophylactus	an. Do. 900
Euthymius Monachus	an. Do. 1180
Græcus Anonymus	

LATINI.

Iulins Africanus; Græce tamen ſcripſit anno Do.	240
Cyprianus Carthaginenſis	an. Do. 240
Hilarius Pictavorum Ep.	an. Do. 370
Damaſus Papa	an. Do. 370
Ambroſius Mediolanenſis	an. Do. 385
Hieronymus Presbyter	an. Do. 400
Auguſtinus Hipponenſis Epiſcopus an. Do.	420
Leo Papa primus	an. Do. 480
Proſper Rhegienſis	an. Do. 455
Maximus Taurinenſis	an. Do. 465
Fulgentius Ruſpenſis Epiſc.	an. Do. 500
Gregorius Papa primus	an. Do. 605
Iſidorus Hiſpalenſis Epiſc.	an. Do. 630
Beda Presbyter Angloſaxo	an. Do. 734
Alcuinus, ſeu Albinus	an. Do. 770
Haymo	an. Do. 854
Rabanus Maurus	an. Do. 855
Remigius	an. Do. 880
Petrus Alphonſus	an. Do. 1100
Gloſſe diverſorum	

DIVI

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI

AD URBANUM IV. PONT. MAX.

IN CATENAM

SUPER MATTHAEI EVANGELIO EDITAM

EPISTOLA DEDICATORIA.

SANCTISSIMO, ac Reverendiſſimo Patri Domino Urbano, divina providentia Papæ Quarto, Frater Thomas de Aquino, Ordinis Fratrum Prædicatorum, cum devota reverentia, pedum oſcula beatorum. Fons ſapientiæ unigenitum Dei Verbum præſidens in excelſis, per quod Pater ſapienter fecerat, & ſuaviter diſpoſuerat univerſa, in fine temporum carnem ſumere voluit, ut ſub tegumento naturæ corporeæ, ſplendorem eius humanus intuitus poſſet inſpicere, quem in celſitudine maieſtatis divinæ attingere non valebat. Diffuderat ſiquidem radios ſuos, ſapientiæ videlicet ſuæ indicia, ſuper omnia opera quæ creavit; quodam vero ampliori privilegio imaginem propriam hominum animabus impreſſerat; (1) quam tamen diligentius expreſſerat in cordibus ipſum amantium ſecundum ſui muneris largitatem. Sed quid eſt hominis anima in tam immenſa creatura, ut divinæ ſapientiæ veſtigia poſſit comprehendere ad perfectionem? Quinimmo & ſapientiæ lux infuſa hominibus per peccati tenebras, & occupationum temporalium caligines fuerat obumbrata; & intantum eſt quorumdam cor inſipiens obſcuratum ut Dei gloriam in idola vana converterent, & quæ non conveniunt facerent, in ſenſum reprobum incidentes. Divina vero ſapientia, quæ ad ſui fruitionem hominem fecerat, eum ſui inexpertem eſſe non ſinens, totum ſe in humanam naturam contulit, eam modo ſibi aſſumendo mirabili, ut errantem hominem ad ſe totaliter revocaret. Huius igitur ſapientiæ claritatem nube mortalitatis velatam, primus Apoſtolorum Princeps fide conſpicere meruit, & eam conſtanter abſque errore, & plenarie confiteri, dicens (Matth. XVI. 16.) *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*. O beata confeſſio, quam non caro & ſanguis, ſed Pater cæleſtis revelat! Hæc in terris fundat Eccleſiam, aditum præbet in cęlum, peccata meretur ſolvere, & contra eam portæ non prævalent inferorum. Huius igitur fidei, ac confeſſionis heres legitime, Sanctiſſime Pater, pio ſtudio mens veſtra invigilat, (2) ut tan-

(1) *Al.* quantum diligentius. (2) *Al.* ut antę.

tæ ſapientiæ lux fidelium corda perfundat, & hæreticorum confutet inſanias, quæ portæ inferorum merito deſignantur. Sane ſi, ſecundum Platonis ſententiam, beata cenſetur Reſpublica, cuius rectores operam ſapientiæ dare contigerit, illi ſiquidem ſapientiæ, quam imbecillitas intellectus humani erroribus plerumque commaculat; quanto magis ſub veſtro regimine beatus cenſeri poteſt populus chriſtianus, ubi tanta diligentia excellentiſſimæ illi ſapientiæ curam impenditis quam Dei Sapientia carnalibus membris induta & verbis docuit, & operibus demonſtravit? Et huius ſiquidem diligentiæ ſtudio Veſtræ Sanctitati complacuit mihi committere Matthæi Evangelium exponendum, quod iuxta propriam facultatem executus, ſolicite ex diverſis Doctorum libris prædicti Evangelii expoſitionem continuam compilavi, pauca quidem certorum Auctorum verbis, ut plurimum ex Gloſſis adiiciens, quæ, ut ab eorum dictis poſſent diſcerni, ſub Gloſſæ titulo prænotavi. Sed & in ſanctorum Doctorum dictis hoc adhibui ſtudium, ut ſingulorum Auctorum nomina, nec non in quibus habeantur Libris aſſumpta teſtimonia deſcribantur: hoc excepto quod libros, & expoſitionem ſupra loca quæ exponebantur, non oportebat ſpecialiter deſignari: puta, ſicubi nomen inveniatur Hieronymi, de Libro mentione non facta, datur intelligi quod hoc dicat ſuper Matthæum: & in aliis ratio ſimilis obſervetur: niſi in his quæ de Commentario Chryſoſtomi ſuper Matthæum ſumuntur, oportuit inſcribi in titulo, Super Matthæum, ut per hoc ab aliis quę ſumuntur de ipſius Homiliario diſtinguantur. In aſſumendis autem Sanctorum teſtimoniis, plerumque oportuit aliqua reſcindi de medio ad prolixitatem vitandam, nec non ad maniſeſtiorem ſenſum, vel ſecundum congruentiam expoſitionis, litteræ ordinem commutari. Interdum etiam ſenſum poſui, verba dimiſi, præcipue in Homiliario Chryſoſtomi, propter hoc quod eſt translatio vitioſa. Fuit autem mea intentio in hoc opere non ſolum ſenſum proſequi litteralem, ſed etiam myſticum ponere; interdum etiam errores deſtruere, nec non confirmare catholicam veritatem. Quod quidem neceſſarium fuiſſe videtur, quia in Evangelio præcipue forma fidei catholicæ traditur, & totius vitæ regula chriſtianæ. Prolixum igitur præſens opus non videatur alicui: fieri enim non potuit ut hæc omnia ſine diminutione proſequerer, & tot Sanctorum ſententias explicarem, omnimoda brevitate ſervata. Suſcipiat itaque Veſtra Sanctitas præſens opus, veſtro diſcutiendum, corrigendumque iudicio, veſtræ ſolicitudinis, & obedientiæ meæ fructum, ut dum a vobis emanavit præceptum, & vobis reſervetur finale iudicium, ad locum unde exeunt flumina revertantur.

DIVI

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI SUPER MATTHAEI EVANGELIUM CATENA.

PRAEFATIO.

Super montem excelſum aſcende tu qui evangelizas Sion : exalta in fortitudine vocem tuam qui evangelizas Hieruſalem : exalta, noli timere : dic civitatibus Iudæ : Ecce Deus veſter : ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur : ecce merces eius cum eo. Eſa. xl. 9.

EVANGELII (1) pronuntiator apertus Eſaias Propheta, evangelicæ doctrinæ ſublimitatem, nomen, & materiam breviter comprehendens, evangelicum doctorem ex perſona Domini alloquitur, dicens : *Super montem excelſum aſcende tu &c.* Ut autem ab ipſo Evangelii nomine ſumamus exordium: AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. II. cap. 11 a medio illius.) Evangelii nomen Latine interpretatur bonum nuntium, vel bona annuntiatio : quod quidem cum aliquod bonum (2) annuntiatur, ſemper dici poteſt ; proprie tamen hoc vocabulum obtinuit annuntiatio Salvatoris. Narratores quippe originis, factorum, dictorum, paſſionum Domini Ieſu Chriſti proprie dicti ſunt Evangeliſtæ. CHRYSOSTOMUS in homil. ſuper Matth. (1. non remote a principio.) Quid enim his bonis nuntiatis fiat æquale ? Deus in terra, homo in cælo, amicitia Dei ad noſtram facta naturam, prolixum ſolutum prælium, diabolus confuſus, mors ſoluta, paradiſus apertus. Et hæc omnia ſupra dignitatem noſtram, & cum facilitate nobis data ſunt : non quia laboravimus, ſed quia dilecti ſumus a Deo. AUGUSTINUS in Lib. de vera Religione (cap. XVI. in principio.) Cum enim omnibus modis medeatur animis Deus, pro temporum opportunitatibus, quæ mira ſapientia eius ordinantur, nullo modo beneficentius conſuluit generi humano, quam cum unicus Filius conſubſtantialis Patri, & coæternus, totum hominem ſuſcipere dignatus eſt, & Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis : ita enim demonſtravit quam excelſum locum inter creaturas habeat humana natura, in hoc quod hominibus in vero homine apparuit. AUGUSTINUS in ſerm. de Nativ. (ſer. IX. circa principium.) Demum factus eſt Deus homo, ut homo fieret Deus. a Hoc igitur bonum evangelizandum prænuntiat Propheta dicens : *Ecce Deus veſter.* LEO in epiſtola ad Flavianum (epiſt. X. cap. III. in medio.) Exinanitio autem illa, qua ſe inviſibilis viſibilem præbuit, & creator, ac dominus omnium rerum unus voluit eſſe mortalium, inclinatio fuit miſerationis, non defertio poteſtatis. GLOSSA. Ne ergo ſic Deus adeſſe cre-

 datur,

(1) *In Veneta edit. an. 1521. huic ſententia præponitur index Gloſſa.* (2) *Al.* annuntiamus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GLOSSA.

datur ut fieret aliqua diminutio poteſtatis, ſubiungit Propheta: *Ecce Dominus in fortitudine veniet*. AUGUSTINUS de Doctrina Chriſtiana (Lib. I. cap. x.) Non per locorum ſpatia veniendo, ſed in carne mortali mortalibus apparendo. a LEO in ſer. (xix. ante medium) de Domini paſſione. De ineffabili autem Dei potentia factum eſt ut dum Deus verus eſt in carne paſſibili, conſeratur homini gloria per contumeliam, incorruptio per ſupplicium, vita per mortem. AUGUSTINUS de Peccatorum meritis (Lib. II. cap. xxx.) Fuſo enim ſanguine ſine culpa, omnium culparum chirographa deleta ſunt, quibus homines a diabolo antea tenebantur. GLOSSA. Quia ergo per virtutem Chriſti patientis, homines a peccato liberati, ſervi facti ſunt Dei, ſequitur: *Et brachium eius dominabitur*. LEO Papa in ſerm. de Paſſione (ſerm. xix. parum ante medium.) Affuit autem nobis in Chriſto ſingulare præſidium, ut in natura paſſibili mortis conditio non maneret, quam impaſſibilis eſſentia recepiſſet; & per id quod non poterat mori, poſſit id quod mortuum fuerat, ſuſcitari. GLOSSA. Et ſic per Chriſtum nobis immortalis gloriæ aditus aperitur: unde ſequitur: *Ecce merces eius cum eo*: de qua ſcilicet ipſe dicit (Matth. v.) *Merces veſtra copioſa eſt in cælis*. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. IV. cap. ii.) AEternæ enim vitæ promiſſio, regnumque cælorum ad novum pertinet teſtamentum, temporalium vero promiſſiones teſtamento veteri continentur. GLOSSA. Sic ergo quatuor nobis de Chriſto evangelica doctrina tradit: divinitatem aſſumentem, humanitatem aſſumptam, mortem per quam a ſervitute eripimur, reſurrectionem per quam nobis aditus glorioſæ vitæ aperitur: & propter hoc in Ezechiele ſub figura quatuor animalium demonſtratur. GREGORIUS ſuper Ezech. (hom. iv. parum a princip.) Ipſe enim unigenitus Dei Filius veraciter factus eſt Homo; ipſe in ſacrificio noſtræ redemptionis dignatus eſt mori, ut Vitulus; ipſe per virtutem ſuæ fortitudinis ſurrexit, ut Leo; ipſe etiam aſcendens ad cælos eſt elevatus, ut Aquila. GLOSSA. In qua aſcenſione manifeſte oſtendit ſuam divinitatem. Matthæus ergo in Homine intelligitur, quia circa humanitatem Chriſti principaliter immoratur; Marcus in Leone, quia agit de reſurrectione; Lucas in Vitulo, quia agit (1) de ſacerdotio; Ioannes in Aquila, ſcribens ſacramenta divinitatis. AMBROSIUS ſuper Lucam (in Præfatione in Lucam parum ante finem.) Et bene accidit ut quoniam Evangelii huius librum ſecundum Matthæum dicimus eſſe moralem, opinio huius præmitteretur: mores enim proprie dicuntur humani. Figura autem Leonis aſcribitur Marco, quia a potentiæ cœpit expreſſione divinæ, cum dixit: „ Initium Evangelii Ieſu Chriſti Filii Dei. “ Ioanni autem figura Aquilæ, eo quod divinæ miracula reſurrectionis expreſſit. GREGORIUS in Ezech. (homil. iv. in princ. Lib. I. cap. vi.) Hæc autem ipſa uniuſcuiuſque libri evangelica exordia teſtantur: nam quia ab humana generatione cœpit, iure per Hominem Matthæus; quia per clamorem in deſerto, recte per Leonem Marcus; quia a ſacrificio exorſus eſt, bene per Vitulum Lucas; quia vero a divinitate Verbi cœpit, digne per Aquilam ſignificatur Ioannes. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. I. cap. vi.) Vel Matthæus, qui regiam Chriſti perſonam maxime commendavit, per Leonem ſignificatur; Lucas autem per Vitulum, propter victimam ſacerdotis; Marcus autem, qui neque ſtirpem regiam, neque ſacerdotalem narrare voluit, & tamen in humanis verſatus oſtenditur, Hominis figura ſignificatur. Hæc autem tria animalia, Leo, Homo, Vitulus in terra gradiuntur: unde iſti tres Evangeliſtæ in iſtis maxime occupati ſunt quæ Chriſtus in carne operatus eſt. At vero Ioannes, velut Aquila, volat, & lucem incommutabilis veritatis acutiſſimis cordis oculis intuetur. Ex quo datur intelligi, tres Evangeliſtas circa activam vitam fuiſſe verſatos, Ioannem vero circa contemplativam. Doctores autem Græcorum per Hominem intelligunt Matthæum, quia genealogiam Domini ſecundum carnem deſcripſit; per Leonem vero Ioannem, quia ſicut Leo ſuo rugitu cunctis beſtiis timorem incutit, ſic & Ioannes cunctis hæreticis timorem incuſſit; per Vitulum intellexerunt Lucam, quia Vitulus ſacerdotalis eſt hoſtia, & ipſe ſemper circa templum, & ſacerdotium verſatus eſt; & per Aquilam Marcum intellexerunt, quia Aquila in Scripturis divinis ſolet ſignificare Spiritum ſanctum, qui locutus fuit per ora Prophetarum, & ipſe a propheti-

co

(1) *Al.* de ſacrificio.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a BEDA.

Digitized by Google

co teſtimonio exorſus eſt. HIERONYMUS (in prologo ſuper Evang. ad Euſebium in principio.) Circa numerum vero Evangeliſtarum ſciendum eſt, plures fuiſſe qui Evangelia ſcripſerunt, ſicut & Lucas Evangeliſta teſtatur dicens (cap. 1.) „ Quoniam quidem multi conati ſunt ordinare &c. “ & ſicut perſeverantia uſque ad præſens tempus monimenta declarant, quæ à diverſis auctoribus edita, diverſarum hæreſum fuere principia, ut eſt illud iuxta AEgyptios, & Thomam, & Matthiam, & Bartholomæum, duodecim quoque Apoſtolorum, & Baſilidis, atque Apellis, & reliquorum, quos enumerare longiſſimum eſt. Eccleſia autem, quæ ſupra petram Domini voce fundata eſt, quatuor flumina Paradiſi inſtar eructans, quatuor annulos, & angulos habet, per quos quaſi arca teſtamenti, & cuſtos legis Domini lignis mobilibus vehitur. AUGUSTINUS de Conſ. Evan. (Lib. I. c. 11. in princip.) Vel quoniam quatuor ſunt partes orbis terræ, per cuius univerſitatem Chriſti Eccleſia dilatatur. Alius autem fuit eis ordo cognoſcendi, atque prædicandi; alius autem ſcribendi. Ad cognoſcendum quippe, atque prædicandum primi fuerunt qui ſecuti ſunt Dominum in carne præſentem, docentem audierunt, facientemque viderunt, atque ex eius ore ad evangelizandum ſunt miſſi; ſed in conſcribendo Evangelio, quod divinitus ordinatum eſſe credendum eſt, ex numero eorum, quos ante paſſionem Dominus elegit, primum, ultimumque locum duo tenuerunt: primum Matthæus, ultimum Ioannes, ut reliqui duo, qui ex illo numero non erant, ſed tamen Chriſtum in illis loquentem ſecuti erant, tamquam filii amplectendi, ac per hoc in loco medio conſtituti, utroque ab eis latere munirentur. REMIGIUS. Matthæus quidem ſcripſit in Iudæa ſub tempore Caii Caligulæ Imperatoris; Marcus in Italia, Romæ ſub tempore Neronis, vel Claudii, ſecundum Rabanum; Lucas vero in Achaiæ, Beotiæque partibus, rogatus a Theophilo; & Ioannes Epheſi in Aſia minori ſub tempore Nervæ Principis. BEDA. Sed tamen cum ſint quatuor Evangeliſtæ, non tam quatuor Evangelia, quam unum quatuor librorum veritati conſonum ediderunt. Sicut enim duo verſus eamdem prorſus habentes materiam, pro diverſitate metri, & verborum duo ſunt, & tamen non niſi unam continent ſententiam; ſic Evangeliſtarum libri, cum ſint quatuor, unum continent Evangelium, quia unam doctrinam faciunt de fide catholica. CHRYSOSTOMUS in homiliario ſuper Matth. (homil. 1. in Mat. in prin.) Sufficiebat autem ut unus Evangeliſta omnia diceret; ſed cum quatuor ab uno ore omnia loquantur, non ſecundum eadem tempora, neque in eiſdem locis convenientes, & ad invicem colloquentes, maxima fit demonſtratio veritatis. Et hoc ipſum quod in aliquibus modicis diſſonare videntur, maximum ſignum veritatis eſt. Si enim per omnia conſonarent, crederent inimici, quod ex placito quodam humano convenientes ſcripſerint quæ ſcripſerunt. In principalibus quidem, quæ pertinent ad informationem vitæ, & prædicationem fidei, nequaquam diſſonant nec in parvo. Si autem in miraculis hic quidem hæc, ille vero illa dixit, hoc te non conturbet: ſi enim unus omnia dixiſſet, ſuperfluus eſſet numerus reliquorum; ſi omnes diverſa, nequaquam conſonantiæ demonſtratio appareret. Si autem aliquid de temporibus, vel modis differenter annuntiant, hoc nihil impedit eorum quę dicta ſunt veritatem, ut infra oſtendetur. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. I. cap. 11. in med.) Quamvis autem ſinguli eorum ſuum quemdam narrandi ordinem tenuiſſe videantur, non tamen unuſquiſque eorum velut alterius præcedentis ignarus voluiſſe ſcribere reperitur, vel ignorata prætermiſiſſe, quæ ſcripſiſſe alius invenitur; ſed ſicut unicuique inſpiratum eſt, non ſuperfluam cooperationem (1) ſui laboris adiunxit. GLOSSA. Sublimitas autem evangelicæ doctrinæ conſiſtit quidem primo in eius excellentiſſima auctoritate. AUGUSTINUS de Conſ. Evan. (Lib. I. cap. 1. in prin.) Inter omnes enim divinas auctoritates, quæ ſanctis litteris continentur, Evangelium merito excellit, cuius primi prædicatores Apoſtoli fuerunt, qui Dominum Ieſum Salvatorem noſtrum Chriſtum etiam in carne præſentem viderunt; quorum quidam, hoc eſt Matthæus, & Ioannes, etiam ſcripta de illo, quæ ſcribenda viſa ſunt, libris ſingulis ediderunt. Ac ne putaretur, quod attinet ad percipiendum, ac prædicandum Evangelium, intereſſe aliquid utrum illi annuntient qui eumdem Dominum hic in carne apparentem ſecuti ſunt, an alii qui ex illis comperta fideliter crediderunt, divina providentia procuratum eſt per Spiritum ſanctum ut quibuſdam etiam ex illis, qui primos Apoſtolos ſequebantur, non ſolum annuntiandi, verum etiam ſcribendi Evangelium tribueretur auctoritas. GLOSSA. Et ſic patet quod ſubli-

(1) Al. deeſt ſui.

ſublimitas evangelicæ auctoritatis a Chriſto dependet; & hoc deſignatur in verbis Prophetæ præmiſſis, cum dicitur: *Super montem excelſum aſcende tu*. Mons enim excelſus Chriſtus eſt, de quo idem Eſaias dicit (cap. 11.) „ Erit in noviſſimis diebus præparatus „ mons domus Domini in vertice montium; “ ideſt, ſuper omnes ſanctos, qui a monte Chriſto montes dicuntur: quia de plenitudine eius omnes accepimus. Recte autem ad Matthæum dicitur: *Supra montem excelſum aſcende tu*: quia, ſicut prædictum eſt, ipſe in propria perſona ſacta Chriſti vidit, & eius doctrinam audivit. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. VII.) Illud autem diſcutiendum eſt quod ſolet nonnullos movere, cur ipſe Dominus nihil ſcripſerit, ut aliis de ipſo ſcribentibus neceſſe ſit credere. Sed nequaquam dicendum eſt, quod ipſe non ſcripſerit, quandoquidem membra eius id operata ſunt quod dictante capite cognoverunt. Quicquid enim de ſuis factis, & dictis nos legere voluit, hoc ſcribendum illis tamquam ſuis manibus (1) imperavit. GLOSSA. Secundo etiam habet evangelica doctrina ſublimitatem virtutis: unde Apoſtolus dicit (Rom. 1.) quod „ Evangelium virtus Dei eſt in ſalutem omni credenti. “ Et hoc oſtendit Propheta in præmiſſis verbis, cum dicit: *Exalta in fortitudine vocem tuam*: in quo etiam modum evangelicæ doctrinæ deſignat in exaltatione vocis, per quam doctrinæ claritas datur. AUGUSTINUS ad Voluſi. (epiſt. 111. prope finem.) Modus enim ipſe quo ſancta Scriptura contexitur, eſt omnibus acceſſibilis, pauciſſimis penetrabilis: ea quæ aperte continet quaſi amicus familiaris ſine fuco ad cor loquitur indoctorum, atque doctorum; ea vero quæ in myſteriis occultat, nec ipſa eloquio ſuperbo erigit, quo non audeat accedere mens tardiuſcula, & inerudita, quaſi pauper ad divitem; ſed invitat omnes humili ſermone, quos non ſolum manifeſta paſcat, ſed etiam ſecreta exerceat veritate; hoc tam in promptis, quam in reconditis habens. Sed ne aperta faſtidirentur, eadem rurſus aperta deſiderantur; deſiderata quodammodo renovantur; renovata ſuaviter intimantur. His ſalubriter & prava corriguntur, & parva nutriuntur, & magna oblectantur ingenia. GLOSSA. Sed quia vox exaltata longius auditur, potuit in exaltatione vocis, evangelicæ doctrinæ publicatio deſignari: quia non ad unam tantum gentem, ſed ad univerſas nationes prædicanda mandatur. „ Prædicate (inquit Dominus Marc. XVI.) Evan„ gelium omni creaturæ. “ GREGORIUS (hom. XXIX. in Evangel.) Poteſt enim omnis creaturæ nomine natio gentium deſignari. GLOSSA. Tertio autem habet evangelica doctrina altitudinem libertatis. AUGUSTINUS contra Adverſarium legis, & Proph. (Lib. I. cap. XVII. poſt medium.) In veteri enim teſtamento, propter temporalium bonorum promiſſionem, malorumque comminationem, ſervos parit temporalis Hieruſalem; in novo autem, ubi fides impetrat caritatem, qua lex poſſit impleri, non magis timore pœnæ, quam dilectione iuſtitiæ, liberos parit Hieruſalem æterna. GLOSSA. Unde & hanc ſublimitatem doctrinæ evangelicæ Propheta deſignat dicens: *Exalta, noli timere*. Reſtat autem videre quibus, & qua de cauſa hoc Evangelium ſit ſcriptum. HIERONYMUS (in Prol. ſup. Mat. ad Euſeb. in med.) Matthæus enim Evangelium in Iudæa Hebræo ſermone edidit, ob eorum maxime cauſam qui in Hieruſalem crediderant ex Iudæis: cum enim primo prædicaſſet Evangelium in Iudæa, volens tranſire ad gentes, primus Evangelium ſcripſit Hebraice; quod fratribus a quibus ibat, in memoria dereliquit. Sicut enim neceſſe fuit ad confirmationem fidei Evangelium prædicari, ſic & contra hæreticos ſcribi. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (in Prologo ſuper opus imperfectum in Matth.) Corpus autem ſuæ narrationis ordinavit Matthæus: primum ergo nativitatem, deinde baptiſmum, tertio tentationem, quarto doctrinam, quinto miracula, ſexto paſſionem, ſeptimo reſurrectionem, & aſcenſionem ipſius; non ſolum hiſtoriam de Chriſto exponere volens per hoc, verum etiam evangelicæ vitæ ſtatum docere: quoniam nihil eſt quod ex parentibus naſcimur, niſi iterum per aquam, & Spiritum renati fuerimus ex Deo. Poſt baptiſmum autem neceſſe eſt contra diabolum ſtare. Poſt hoc quaſi omni ſuperata tentatione factus idoneus ad docendum, ſi quidem ſacerdos eſt, doceat, & doctrinam ſuam (2) bonæ vitæ, quaſi miraculis factis, commendet; ſi laicus eſt, operibus doceat fidem. Deinde neceſſe eſt exire nos de hoc ſtadio mundi, & tunc reſtat ut tentationum victoriam reſurrectionis merces ſequatur, & gloria. GLOSSA. Patet igitur ex præmiſſis Evangelii nomen, evangelicæ doctrinæ materia, Scriptorum Evangelii figura, numerus, tempus, lingua, differentia, & ordo, evangelicæ doctrinæ ſublimitas, & quibus hoc Evangelium ſit conſcriptum, & ordo proceſſus ipſius.

SAN-

(1) *Al.* impetravit. (2) *Forte* bona vita.

Digitized by Google

S A N C T U M
IESU CHRISTI EVANGELIUM
SECUNDUM MATTHAEUM.

C A P U T I.

(a) LIber generationis Ieſu Chriſti filii David, filii Abraham.
(b) Abraham genuit Iſaac. Iſaac autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius.

(c) Iudas autem genuit Phares, & Zaram de Thamar. Phares autem genuit Eſron. Eſron autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſſon. Naaſſon autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obeth ex Ruth. Obeth autem genuit Ieſſe. Ieſſe autem genuit David Regem.

(d) David autem Rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abias autem genuit Aſa. Aſa autem genuit Ioſaphat.

(e) Ioſaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manaſſen. Manaſſes autem genuit Amon. Amon autem genuit Ioſiam. Ioſias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in tranſmigratione Babylonis.

(f) Et poſt tranſmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoch. Sadoch autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob.

(g) Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus.

(h) Omnes itaque generationes ab Abraham uſque ad David generationes quatuordecim, & a David uſque ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim, & a tranſmigratione Babylonis uſque ad Chriſtum generationes quatuordecim.

(i) Chriſti autem generatio ſic erat. Cum eſſet deſponſata mater Ieſu Maria Ioſeph, antequam convenirent, inventa eſt in utero habens de Spiritu ſancto.

(k) Ioſeph autem vir eius cum eſſet iuſtus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.

(l) Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph; dicens: Ioſeph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt.

(m) Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum a peccatis eorum.

(n) Hoc autem totum factum eſt ut adimpleretur quod dictum eſt a Domino per Prophetam dicentem: Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod eſt interpretatum Nobiſcum Deus.

(o) Exurgens autem Ioſeph a ſomno, fecit ſicut præcepit ei Angelus Domini, & accepit Mariam coniugem ſuam: & non cognoſcebat eam, donec peperit filium ſuum primogenitum: & vocavit nomen eius Ieſum.

(a) HIERONYMUS *a*. Quia aciem hominis Matthæus ſignificat, quaſi de homine exorſus eſt ſcribere, dicens, *Liber generationis*. RABANUS *b*. Quo exordio ſatis oſtendit generationem Chriſti ſecundum carnem ſuſcepiſſe narrandam. CHRYSOSTOMUS (*c* hom. 1. in op. imperſ. circa princ.) Iudæis enim Evangelium ſcripſit, quibus ſuperfluum erat exponere divinitatis naturam, quam cognoſcebant: neceſſarium autem fuit eis myſterium incarnationis oſtendere. Ioannes autem cum Gentibus Evangelium ſcripſit, quæ non cognoſcebant ſi Deus Filium habet; ideo neceſſarium fuit primum illis oſtendere quia eſt Filius Dei Deus, deinde quia carnem ſuſcepit. RABANUS. Cum autem parvam libri particulam teneat generatio, dixit, *Liber generationis*. Conſuetudo enim Hebræorum eſt ut voluminibus ex eorum principiis imponant nomina, ut eſt Geneſis. GLOSSA (ordinaria ex Hieron.) Planior autem ſenſus eſſet, Hic eſt liber generationis; ſed hic eſt mos in multis, ut Viſio Eſaiæ, ſubaudis, hæc eſt. Generationis autem ſingulariter dicitur, quamvis multæ per ordinem replicentur, quia propter Chriſti generationem ceteræ hic inducuntur. CHRYSOSTOMUS in hom. (11. in Matth.) Vel ideo librum hunc generationis nominat, quia hæc eſt totius diſpenſationis ſumma, & radix bonorum omnium, Deum hominem factum eſſe: hoc enim facto alia ſecundum rationem ſequebantur. REMIGIUS. Dicit autem: *Liber generationis Ieſu Chriſti*: quia noverat ſcriptum eſſe: Liber generationis Adæ: & ideo ſic exorſus eſt, ut opponeret librum libro, Adam novum Adæ veteri: quia omnia per iſtum ſunt reſtaurata quæ per illum ſunt corrupta. HIERONYMUS (in princ. Com. in Matth.) In Eſaia autem legimus (cap. LIII.) „ Generationem eius quia enarrabit? " Non ergo putemus Evangeliſtam Prophetæ eſſe contrarium, ut quod ille impoſſibile dixit eſſe affatu, hic narrare incipiat: quia ibi de generatione divinitatis, hic de incarnatione dictum eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (1. in Matth.) Nec tamen parva æſtimes te audire, hanc audiens generationem: eſt enim (1) valde auditu mirabile quod ineffabilis Deus ex muliere naſci dignatus eſt, & habere progenitores David, & Abraham. REMIGIUS. Si autem aliquis dixerit, quia Propheta de nativitate humanitatis dixit, non eſt reſpondendum (2) ad interrogationem Prophetæ: Nullus generationem Domini narravit; ſed perrarus: quia Matthæus, & Lucas. RABANUS. In hoc autem quod dicit, *Ieſu Chriſti*, regalem, & ſacerdotalem in eo exprimit dignitatem: nam Ieſus, qui nominis huius præſagium prætulit, primus poſt Moyſen in populo Iſrael ducatum tenuit; Aaron vero myſtico conſecratus unguento, primus in lege ſacerdos fuit. AUGUSTINUS de Queſt. novi, & veteris teſtamenti (*d* cap. XLV.) Quod autem per olei unctionem præſtabat Deus illis qui in Reges, vel Sacerdotes ungebantur, hoc præſtitit Spiritus ſanctus homini Chriſto, addita expiatione: Spiritus enim ſanctus purificavit quod de Maria Virgine in corpus Salvatoris profecit; & hæc eſt unctio corporis Salvatoris, quare Chriſtus eſt appellatus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matthæum (hom. 1. in op. imperſ. parum a prin.) Quia vero impia prudentia Iudæorum negabat Ieſum de David ſemine eſſe natum, ſubdit: *Filii David*, *filii Abraham*. Quare autem non ſufficiebat dicere illum filium Abrahæ ſolius, aut David ſolius? Quia ad ambos de Chriſto naſcituro ex eis promiſſio fuerat facta: ad Abraham quidem ſic (Gen. XXII.), „ Et in ſemine tuo benedicentur „ omnes gentes terræ: " ad David autem ita (Pſ. CXXXI.), „ De fructu ventris tui ponam ſuper „ ſedem tuam. " Ideo ergo utriuſque filium dixit, ut utriuſque promiſſiones in Chriſto adimpletas oſtenderet. Deinde quia Chriſtus tres dignitates fuerat habiturus: Rex, Propheta, Sacerdos. Abraham Propheta fuit, & Sacerdos: Sacerdos, ſicut Deus ad illum dicit in Geneſi (XV.) „ Accipe mihi vaccam ru„ fam: " Propheta autem, ſicut ait Dominus ad Abimelech de illo (ibid. XX.) „ Pro„ pheta eſt, & orabit pro te. " David Rex fuit, & Propheta; Sacerdos autem non fuit. Ideo ergo amborum filius nominatus eſt, ut utriuſque patris triplex dignitas origi-

(1) *Al.* valde ineffabile quod Deus ex muliere naſci dignatus eſt. (2) *Al. deeſt* ad interrogationem Prophetæ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Simbol. quatuor animalium Ezech. 1. *b* Ex Auguſtino mutuatus Lib. II. de Conſenſu Evangeliſtarum cap. 1. *c* Quod nomine Chryſoſtomi ſequitur eſt ex Auctore operis imperfecti ſuper Matthæum hom. 1. quod in aliis eiuſmodi citationibus deinceps erit obſervandum. *d* Vel initio ſecundæ partis quæ incipit, *Deus certe perfectus eſt*.

Digitized by Google

riginali iure recognoſceretur in Chriſto. AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. III. in exp. cap. III.) Ideo etiam duos generis auctores elegit, unum qui de cognatione populorum promiſſum accepit, alterum qui de generatione Chriſti oraculum conſecutus eſt: & ideo licet ſit ordine ſucceſſionis poſterior, prior tamen deſcribitur, quia plus eſt, promiſſum accepiſſe de Chriſto, quam de Eccleſia, quæ eſt per Chriſtum: potior eſt enim qui ſalvat eo quod ſalvatur. HIERONYMUS (circa princ. Commen. in Matth.) Ordo etiam præpoſterus, ſed neceſſario commutatus. Si enim primum poſuiſſet Abraham, & poſtea David, rurſus ei repetendus fuiſſet Abraham, ut generationis ſeries texeretur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in oper. imperf. parum a princ.) Altera autem ratio eſt, quia regni dignitas maior eſt quam naturæ: nam etſi Abraham (1) præcedat in tempore, David præcedebat in dignitate. GLOSSA *a*. Quia vero ex hoc titulo apparet totum hunc librum conſcribi de Ieſu Chriſto, neceſſarium eſt præcognoſcere quid ſit ſentiendum de ipſo: ſic enim melius exponi (2) poterunt quæ in hoc libro de eo dicuntur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. V. cap. xlv.) Error autem hæreticorum de Chriſto tribus generibus terminatur: aut de divinitate, aut de humanitate, aut de utroque falluntur. AUGUSTINUS de Hæreſ. (cap. VIII. & X.) Cerintus ergo, & Ebion Ieſum Chriſtum hominem tantum fuiſſe dixerunt; quos ſecutus Paulus Samoſatenus, Chriſtum non ſemper fuiſſe; ſed eius initium, ex quo de Maria natus eſt, aſſeverat: nec enim aliquid amplius quam hominem putat; & hæc hæreſis poſtea a Photino confirmata eſt. ATHANASIUS contra hæreticos: *b* Ioannes autem Apoſtolus iſtius inſaniam longe ante Spiritu ſancto conſpiciens, eum alto imperitiæ ſopore demerſum ſuæ vocis præconio excitat dicens (cap. I.) „ In principio „ erat Verbum.“ Ei ergo quod in principio erat apud Deum, non relinquitur in noviſſimo tempore ut originis ſuæ ab homine principium ſumpſerit. Item inquit (cap. XVII.) „ Pater glorifica me illa gloria quam „ habui apud te priuſquam mundus fieret.“ Audiat Photinus, eum gloriam ante principium (3) poſſediſſe. AUGUSTINUS de Hæreſ. (cap. XIX.) Neſtorii autem perverſitas fuit, ut hominem tantummodo ex Beata Maria Virgine genitum prædicaret, quem Verbum Dei non in unitatem perſonæ, & in ſocietatem inſeparabilem recepiſſet: quod catholicorum aures nequaquam ferre potuerunt. CYRILLUS ALEX. ad Monacos AEgypti (*c* epiſtola I. circa med.) Ait enim Apoſtolus (Phil. II.) de Unigenito, quod „ cum „ in forma Dei eſſet, non rapinam arbi„ tratus eſt eſſe ſe æqualem Deo.“ Quis eſt ergo ille qui eſt in forma Dei? Aut quomodo exinanitus eſt, & deſcendit ad humilitatem ſecundum hominis formam? Et quidem ſi prædicti hæretici in duo dividentes Chriſtum, ideſt in hominem, & Verbum, hominem dicunt ſuſtinuiſſe exinanitionem, ſeparantes ab eo Dei Verbum: præoſtendendum eſt, qua in forma, & æqualitate intelligitur, & fuit Patris ſui, ut exinanitionis ſuſtineret modum. Sed nihil creaturarum eſt, ſi ſecundum propriam intelligatur naturam, in Patris æqualitate: quomodo ergo exinanitus dicitur, & ex qua eminentia ut eſſet homo deſcendit? Aut quomodo intelligitur aſſumpſiſſe tamquam non habens in principio ſervi formam? Sed aiunt, quod Verbum Patri æquale exiſtens habitavit in homine nato per mulierem: & hæc eſt exinanitio. Certe audio Filium dicentem ſanctis Apoſtolis (Ioan. XIV.) „ Si quis diligit me, verbum meum „ cuſtodiet: & Pater meus diliget eum; & ad „ eum veniemus, & manſionem apud eum fa„ ciemus.“ Audis quomodo in eis qui ſe diligunt, ſe, & ſibi cohabitare dixit Deum Patrem? Putas ergo ipſum exinanitum, & vacuatum dabimus, & ſervi formam accepiſſe, quia in diligentium ſe animabus facit manſionem? Quid autem Spiritus habitans in nobis, putatis, & ipſe humanationis diſpenſationem adimplet? ABBAS Iſidorus (4) ad Atribium presbyterum (*d* epiſt. XLI.) Verum ne univerſa annumeremus, unum, ad quod univerſa intendunt, dicemus, quia illum qui Deus erat, humilia loqui, & diſpen-

(1) *Al.* præcedebat. (2) *Al.* potuerunt. (3) *Al.* poſſidere. (4) *Al.* ad Archipresbyterum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. *b* Nullibi occurrere potuit, etſi accurate quæſitum. *c* Refertur in Concil. Epheſino cui Cyrillus præfuit, part. I. plenius quam hic, & multis interiectis, quæ pleniorem ſenſum reddunt. *d* Seu Iſidorus Peluſiota Lib. IV. epiſt. 166. ad *Archibium* ſub finem; non ſicuti ius ad *Atribium*.

Digitized by Google

diſpenſativum ſimul, & utile eſt, & nihil inviolabili naturæ præiudicat; eum vero qui homo eſt, divina, & ſupernaturalia quædam loqui ſummæ præſumptionis eſt malum: nam Regi quidem licet etiam & humiliter agere, militi vero non licet imperiales voces emittere. Si igitur Deus erat humanatus, etiam humilia locum habent; ſi vero homo tantum erat, excelſa non habent locum. AUGUSTINUS de Hæreſ. (cap. xli.) Sabellium diſcipulum Noeti quidam perhibent, qui dicebat Chriſtum eundem & Patrem, & Spiritum ſanctum. ATHANASIUS contra Hæret. *a* Huius autem inſaniſſimi furoris audaciam cæleſtium teſtimoniorum auctoritate frenabo, ad demonſtrandam propriæ ſubſtantiæ Filii perſonam; non illa quæ homini ſuſcepto congruere cavillatur, aſſumens; ſed illa in medium proferens teſtimonia quæ ſine ullo ancipitis intelligentiæ ſcrupulo divinitati eius competere omnes pariter confitentur. In Geneſi enim (cap. iii.) Deum dixiſſe legimus: „ Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem „ noſtram. " Ecce pluraliter dicit, Faciamus; alium videlicet indicans ad quem loquentis tactus eſt ſermo. Si unus eſt, ad imaginem ſuam feciſſe diceretur; nunc autem alius, & alterius imaginem apertius feciſſe deſcribitur. GLOSSA (ex Aug. de Hæreſibus.) Alii vero veram Chriſti humanitatem negaverunt. Valentinus enim dixit, Chriſtum a Patre miſſum ſpiritale vel cæleſte corpus attuliſſe; nihilque aſſumpſiſſe de Maria Virgine, ſed per illam tamquam per rivum, aut fiſtulam ſine aſſumpta carne tranſiiſſe. (Contra Fauſtum Lib. XX. cap. vii.) Nos autem non ideo credimus natum ex Maria Virgine, quod aliter in vera carne exiſtere, atque hominibus apparere non poſſet; ſed quia ſic ſcriptum eſt in ea Scriptura cui niſi crediderimus, nec Chriſtiani, nec ſalvi eſſe poterimus. Si autem de cæleſti, vel aerea, vel humida creatura corpus aſſumptum, vellet commutare in humanæ carnis veriſſimam qualitatem, hoc cum potuiſſe facere quis negaret? AUGUSTINUS de Hæreſ. (cap. xlvi.) Manichæi vero dixerunt, phantaſma eſſe Dominum Ieſum Chriſtum, nec femineo poſſe naſci ex utero. AUGUSTINUS Lib. lxxxiii. Qq. (quæſt. xiii.) Sed ſi phantaſma fuit corpus Chriſti, feſellit Chriſtus; & ſi fallit, veritas non eſt: eſt autem veritas Chriſtus: non ergo phantaſma fuit corpus eius. GLOSSA. *b* Et quia principium huius Evangelii, & etiam Evangelii ſecundum Lucam manifeſte oſtendit Chriſtum natum ex femina, ex quo apparet vera Chriſti humanitas: ergo utriuſque Evangelii principia negant. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. II. cap. i.) Unde Fauſtus dicit: Evangelium quidem a prædicatione Chriſti & eſſe cœpit, & nominari, in quo ipſe nuſquam ſe natum ex hominibus dicit. At vero genealogia (1) adeo non eſt Evangelium, ut nec eius ſcriptor auſus fuerit eam Evangelium nominare. Quid enim ſcribit? *Liber generationis Ieſu Chriſti filii David*: non ergo Liber Evangelii Ieſu Chriſti, ſed *Liber generationis*. At vero Marcus, quia generationem ſcribere non curavit, ſed tantum prædicationem Filii Dei, quod eſt Evangelium, vide quam competenter ſit exorſus: „ Evangelium (inquit) Ieſu Chriſti Filii Dei: " ut hinc ſatis appareat genealogiam non eſſe Evangelium: namque & in ipſo Matthæo (cap. iv.) poſt incluſum Ioannem in carcere, tunc legitur, Ieſum cœpiſſe prædicare Evangelium regni: ergo quicquid ante hoc narratur, genealogiam eſſe conſtat, non Evangelium. (Lib. III. contra Fauſtum cap. i.) Ad Ioannem ergo, & Marcum me contuli, quorum mihi principia non immerito placuerunt: quia nec David, nec Mariam inducunt, nec Ioſeph. Contra quem Auguſtinus: Quid ergo (2) reſpondebit Apoſtolo dicenti (II. Tim. ii.) „ Memor eſto Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe „ a mortuis, ex ſemine David, ſecundum „ Evangelium meum? " Quod autem erat Apoſtoli Pauli Evangelium, hoc etiam ceterorum Apoſtolorum, & omnium fidelium: hoc enim alibi dicit (I. Corinth. xv.) „ Sive ego, ſive illi Evangelium prædica- „ verunt. " AUGUSTINUS de Hæreſ. (cap. xlix.) Arriani autem Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum volunt eſſe unius eiuſdemque ſubſtantiæ, naturæ, aut exiſtentiæ; ſed eſſe Filium creaturam Patris, Spiritum vero ſanctum creaturam creaturæ; hoc eſt, ab ipſo Filio creatum volunt: Chriſtum etiam ſine anima carnem ſuſcepiſſe arbitrantur. AUGUSTINUS I. de Trinit.

(1) *Al.* a Deo. (2) *Al.* reſpondet.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Iam notatum eſt non occurriſſe, quamvis accurate quæſitum, præſertim vero in tractatibus omnibus qui adverſus hæreſes, vel hæreticos inſcribuntur. *b* Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec alibi occurrit.

Trin. (cap. VI. circa princ.) Sed Ioannes in eo declarat Filium non tantum Deum eſſe , ſed etiam eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ , quia cum dixiſſet , „ Et Deus erat „ Verbum, " addidit : „ Omnia per ipſum facta „ ſunt : " unde apparet ipſum factum non eſſe, per quem facta ſunt omnia: & ſi factus non eſt , creatus non eſt : & ſic eiuſdem cum Patre ſubſtantiæ eſt: omnis enim ſubſtantia quæ Deus non eſt , creatura eſt . AUGUSTINUS contra Felicianum (cap. XIII. poſt medium.) Neſcio enim quid nobis mediatoris perſona contulerit, qui (1) melius noſtrum non redimens, carnem, quæ ſine anima , nec beneficium poſſit ſentire , ſuſcepit. Si enim venit Chriſtus ſalvum facere quod perierat, quia totus homo periit, totus beneficio Salvatoris indiget ; & ideo Chriſtus veniendo, totum ſalvat, corpus, & animam aſſumendo. AUGUSTINUS in Lib. LXXXIII. Qq. (quæſt. LXXX. circa medium.) Quomodo etiam ipſi reſpondent tam manifeſtis obiectionibus ex evangelica Scriptura , in qua contra eos Dominus tam multa commemorat ? ut eſt illud (infra XXVI.) *Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem* ; & (Ioan. x.) „ Poteſtatem habeo ponendi a- „ nimam meam ; " & multa huiuſmodi : qui ſi dicant in parabolis eum locutum eſſe, habemus Evangeliſtarum rationes , qui res geſtas narrantes ſicut eum corpus habuiſſe reſtantur, ſic eum indicant habere animam per affectiones, quæ non poſſunt eſſe niſi in anima: eis enim narrantibus legimus : Et miratus eſt Ieſus , & iratus , & multa huiuſmodi. AUGUSTINUS de Hereſ. (cap. LV.) Apollinariſtæ autem, ſicut Arriani , Chriſtum dixerunt carnem ſolam ſine anima ſuſcepiſſe . In qua quæſtione teſtimoniis evangelicis victi , mentem , quæ rationalis eſt anima hominis, deſuiſſe animæ Chriſti , ſed pro hac ipſum Verbum in ea fuiſſe dixerunt . AUGUSTINUS in Lib. LXXXIII. Qq.(quæſt. LXXX. in princ.) Sed ſi ita eſt , beluam quamdam cum figura humani corporis Dei Verbum ſuſcepiſſe crederetur. AUGUSTINUS de Hæreſ. (cap. LV.) De ipſa vero eius carne ſic a recta fide diſſenſiſſe perhibentur ut dicerent, carnem illam , & Verbum unius eiuſdemque ſubſtantiæ eſſe, contentioſiſſime aſſeverantes Verbum carnem factum; hoc eſt, Verbi aliquid in carnem fuiſſe mutatum, atque converſum, non autem carnem de Mariæ carne ſuſcepiſſe (2). CYRILLUS in epiſt. (XXVIII.) ad Ioannem Antioch. Furere autem arbitramur eos qui ſuſpicati ſunt, quod mutationis obumbratio circa divinam Verbi naturam poteſt contingere : manet enim quod eſt ſemper , & non mutatur , nec converſionis eſt capax. LEO ad Conſtantinopol. (epiſt. XXIII. parum a fine : incipit , „ Licet de „ his. ") Nos autem non ita dicimus Chriſtum hominem ut aliquid ei deſit quod ad humanam certum eſt pertinere naturam , ſive animam, ſive mentem rationabilem , ſive carnem, quæ non de femina ſumpta ſit , ſed facta de Verbo in carnem converſo atque mutato . Quæ (3) ter falſa Apollinariſtarum hæreſis tres varias protulit partes. LEO ad Palæſt. (epiſt. LXXXIII. parum poſt initium: incipit „ Solicitudini meæ. ") Eutiches quoque tertium Apollinaris dogma delegit , ut negata humanæ carnis , atque animæ veritate , totum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum unius aſſereret eſſe naturæ, tamquam Verbi divinitas ipſa ſe in carnem, animamque verteret, & concipi, naſci, aut nutriri, & cetera huiuſmodi , eius tantum eſſentiæ fuerit, ſcilicet divinæ , quæ nihil horum in ſe ſine carnis recepit veritate : quoniam natura Unigeniti, natura eſt Patris, natura eſt Spiritus ſancti, ſimulque impaſſibilis, & ſempiterna . Verum ſi (4) ab Apollinaris perverſitate hæreticus iſte (5) deceſſerit, ne convinceretur, deitatem paſſibilem ſentire, atque mortalem, & tamen Verbi incarnati, ideſt Verbi & carnis unam audet pronuntiare naturam ; non dubie in Manichæi , & Marcionis tranſit inſaniam , & Dominum Ieſum Chriſtum ſimulatorie omnia credit egiſſe , nec humanum ipſum corpus , ſed phantaſticam corporis ſpeciem oculis apparuiſſe cernentium. (6) IDEM ad Iulianum (epiſt. XI. a medio .) In eo vero quod Eutiches in epiſcopali iudicio auſus eſt dicere, ante incarnationem duas fuiſſe in Chriſto naturas , poſt incarnationem autem unam , neceſſarium fuit ut ad reddendam rationem profeſſionis ſuæ ſolicitis interrogationibus urgeretur. Arbitror enim eum talia loquentem hoc habere perſuaſum quod anima quam Salvator aſſumpſit, prius in cælis ſit commorata quam de Maria Virgine naſceretur. Sed hoc catholicæ mentes, aureſque non tolerant: quia nil ſecum Dominus de cælo veniens noſtræ conditionis exhibuit: nec animam eius , quæ anterior extitiſſet , nec carnem , quæ non materni corporis eſſet , accepit . Unde quod in Orige-

(1) *Al.* medius. (2) *Al. additur* converſum, atque mutatum , non autem in carnem de Maria ſuſcepiam. (3) *Al.* tria. (4) *Al. deeſt* ab. (5) *Al.* diſceſſerit. (6) *Al.* Leo Papa ad Palæſt.

rigene merito damnatum eſt, qui animarum antequam corporibus insererentur non ſolum miras, ſed & diverſas fuiſſe aſſeruit actiones, neceſſe eſt quod in iſto plectatur. REMIGIUS. Has igitur hæreſes in principio Evangelii ſui Evangeliſtæ deſtruunt: nam Matthæus cum narrat eum duxiſſe originem per Reges Iudæorum, verum hominem eum oſtendit, & veram carnem habuiſſe. Similiter & Lucas, qui ſacerdotalem ſtirpem, & perſonam deſcribit. Marcus autem, cum ait, „Initium Evangelii Ieſu „ Chriſti Filii Dei;“ & Ioannes cum ait, „ In principio erat Verbum, “ manifeſtant eum ante omnia ſæcula ſemper fuiſſe Deum apud Deum Patrem.

(b) AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. IV. poſt medium.) Matthæus Evangeliſta oſtendit, generationem Chriſti ſecundnm carnem ſe ſuſcepiſſe narrandam, quia genealogiam Chriſti exorſus eſt. Lucas autem tamquam ſacerdotem in expiandis peccatis magis aſſignans, non ab initio Evangelii ſui, ſed a baptiſmo Chriſti generationes enarrat, ubi teſtimonium Ioannes perhibuit dicens (Ioan. I.) „ Ecce qui „ tollit peccata mundi. “ In generationibus etiam Matthæi ſignificatur noſtrorum ſuſceptio peccatorum a Domino Chriſto. In generationibus autem Lucæ ſignificatur abolitio noſtrorum peccatorum ab ipſo: ideo generationes Chriſti Matthæus deſcendens enarrat, Lucas autem aſcendens. Hnmanam antem Chriſti generationem Matthæus deſcendendo deſcribens, ab Abraham generationes commemorat. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. III. parum a princ.) Prior enim Abraham meruit fidei teſtimonium: quia „ credidit Deo, & reputatum „ eſt ei ad iuſtitiam “ (Gen. XV.) Ideo etiam auctor generis debuit ſignificari, quia inſtaurandæ Eccleſiæ ſponſionem primus emeruit, cum dicitur (ibid.) „Benedicentur in te „ omnes tribus terræ. “ Et iterum David delatum eſt, quod Ieſus filius eius diceretur: unde huic prærogativa ſervatur ut ab eo generationis dominicæ manaret exordium. CHRYSOSTOMUS (hom. III. poſt initium.) Evangeliſta igitur Matthæus generationem dominicæ carnis per ſeriem parentum volens commendare memoriæ, ordiens a patre Abraham, dicit: *Abraham genuit Iſaac*. Cur non dixit, Iſmael, quem primitus genuit? Sequitur: *Iſaac autem genuit Iacob*. Cur non dixit Eſau, qui eius primogenitus fuit? Quia ſcilicet per illos ad David pervenire non poſſet. GLOSSA. Omnes tamen fratres Iudæ, cum ipſo in generatione computat; quod etiam ideo factum eſt, quia Iſmael, & Eſau non remanſerunt in cultu unius Dei; fratres vero Iudæ in populo ſunt computati. CHRYSOSTOMUS (hom. III. in Matth.) Vel propterea duodecim Patriarcharum meminit, ut eam quæ ex progenitorum nobilitate eſt, elationem auferret. Etenim multi horum ex ancillis nati fuerunt; ſed omnes ſimiliter erant Patriarchæ, & tribuum principes. GLOSSA. Ideo autem Iudam nominatim poſuit, quia de illo tantum Dominus deſcendit. * In ſingulis autem Patribus non ſolum debet notari hiſtoria, ſed allegoria, & moralitas: allegoria quidem in quo unuſquiſque Patrum Chriſtum præfiguret; moralitas in boc notatur quod ex ſingulis Patribus in nobis aliqua virtus per ſignificationem nominis, vel exemplum ædificetur. Abraham ergo in multis locis figuram Chriſti portat, & præterea in nomine: Abraham enim pater multarum gentium interpretatur, & Chriſtus eſt pater multorum fidelium; Abraham etiam de cognatione ſua exiit, & in terra aliena demoratus eſt, & Chriſtus, derelicto Iudaico populo, ad Gentes per prædicatores ſuos exivit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in opere imperfecto non procul a princ.) Iſaac autem interpretatur riſus; riſus autem ſanctorum eſt, non (1) ſtulta cachinatio labiorum, ſed rationabile gaudium cordis, quod fuit myſterium Chriſti. Sicut enim ille parentibus in ultima ſenectute donatus eſt lætitia ſuis, ut cognoſcatur quia non erat filius naturæ, ſed gratiæ; ſic & Chriſtus in noviſſimo fine productus eſt a matre Iudæa gaudium cunctis; ſed iſte per virginem, ille de anu, ambo contra ſpem naturæ. REMIGIUS. Iacob ſupplantator interpretatur, & de Chriſto dicitur (Pſal. XVII.) „ Supplantaſti inſurgentes in me ſubtus me. “

Iacob genuit Iudam, & fratres eius. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in opere

(1) *Al.* ſtricta.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* ANSELMUS. Eius nomine prætermiſſo Edit. aliæ ſubſequentia cum antecedentibus nectunt, & utraque coniunctim velut ex illa notant; cum tamen prima tantum in illa indicentur, cetera in Anſelmo, etſi non eodem tenore, ſed quibuſdam hinc interiectis.

opere imperf. aliquantulum a princ.) Et (1) noſter Iacob genuit duodecim Apoſtolos in ſpiritu, non in caroe; verbo, non in ſanguine. Iudas autem interpretatur confeſſor, quoniam Chriſti erat imago, qui confeſſor Patris erat futurus, dicens (ioſra XI.) *Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terra*. GLOSSA. a Moraliter autem Abraham nobis virtutem fidei per exempla Chriſti ſignificat, cum de eo legatur (Gen. XV.) „ Abrabam „ credidit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſti„ tiam." Iſaac ſignificat ſpem, quia interpretatur riſus: ſuit eoim gaudium parentum: ſpes vero ſimiliter eſt gaudium noſtrum, dum æterna bona ſperare facit, & de eis gaudere. *Abraham* ergo *genuit Iſaac*, quia fides generat ſpem. Iacob autem ſignificat caritatem: caritas enim amplectitur duas vitas, activam per dilectiooem proximi, cootemplativam per dilectionem Dei: activa per Liam, contemplativa per Rachel ſignificatur: Lia enim laborans interpretatur, quia activa io labore eſt; Rachel viſum principium, quia per contemplativam principium, ideſt Deus, videtur. Naſcitur ergo Iacob de duobus parentibus, quia caritas naſcitur de fide, & ſpe: quod enim credimus, & ſperamus, diligimus.

(c) GLOSSA. Prætermiſſis aliis filiis Iacob, Evaogeliſta Iudæ proſequitur generatiooem, dicens: *Iudas autem genuit Phares, & Zaram de Thamar*. AUGUSTINUS de Civit. Dei. (Lib. XV. cap. XV.) Nec Iudas primogenitus, oec iſtorum geminorum aliquis fuit primogenitus Iudæ; ſed ante illos iam tres genuerat. Eos itaque tenuit in ordioe generationum per quos ad David, atque inde quo intenderet, perveniret. HIERONYMUS (ſuper illud, *Phares autem genuit Eſrom*.) Notandum autem in genealogia Salvatoris nullam ſanctarum aſſumi mulierum, ſed eas quas Scriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus naſcens, omnium peccata deleret: unde & in ſequentibus Ruth Moabitis ponitur. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. III. non parum a medio.) Lucas autem (2) has declinavit, ut immaculatam ſacerdotalis generis ſeriem declararet; ſed ſancti Matthæi conſilinm a rationis iuſtitia noo abhorret: nam cum evaogelizaret ſecundum carnem generatum eſſe, qui omnium peccata ſuſciperet, ſubiectum ioiuriis, ſubditum paſſiooi; nec hoc quidem putavit exortem aſſerendum eſſe pietatis, ut maculatæ quoque origiois non recuſaret iojuriam: ſimul ne puderet Eccleſiam de peccatoribus congregari, cum Dominus de peccatoribus naſceretur: poſtremo ut beneficium redemptionis etiam a ſuis maioribus inchoaret: ne quis putaret originis maculam impedimento poſſe eſſe virtuti, nec ſe inſolens de ſui nobilitate iactaret. CHRYSOSTOMUS io Hom. (hom. III. ante med.) Poſt hoc monſtratur omnes obnoxios ſuiſſe peccatis: inſtat enim Thamar ſornicatio Iudam accuſans, & (3) David a ſornicaria muliere genuit Salomonem. Si autem a magnis lex non eſt impleta, nec a minoribus; & ſic omnes peccaverunt, & neceſſaria facta eſt Chriſti præſentia. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. III. aliquantulum aote medium.) Vide autem quia noo otioſe Matthæus utrumque ſignificavit, cum Phares tantummodo commemorationem cauſa depoſceret: quia hic io utroque myſterium eſt: per geminos enim gemina deſcribitur vita populorum; una ſecundum legem, altera ſecundum fidem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matthæum (hom. I. in opere imperfecto aliquantulum a principio.) Per Zaram eoim ſignificatur Iudaicus populus, qui primus apparuit io luce fidei, quaſi de vulva tenebroſa mundi procedens; & ideo ſignificatus eſt cocco (4) circumciſionis, putantibus omnibus, quia ipſe populus Dei erat futurus; ſed poſita eſt aote faciem eius lex, quaſi ſepes, vel maceria. Sic ergo impeditus eſt populus Iudaicus per legem; ſed temporibus Chriſti rupta eſt ſepes legis, quæ erat inter Iudæos, & Geotes; ſicut ait Apoſtolus (Epheſ. II.) „ medium parie„ tem maceriæ ſolvens: " ſic factum eſt ut Geotilis per Phares ſignificatus, poſtquam rupta eſt lex per Chriſti mandata, primus ad fidem procedat; & poſtea ſequitur Iudaicus populus.

Sequitur: *Phares autem genuit Eſron*. GLOSSA (ordinaria io Matth.) Iudas genuit Phares, & Zaram antequam iotraret AEgyptum, io quam ambo poſtea cum patre tranſierunt. In AEgypto vero *Phares genuit Eſron. Eſron autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem*

rem

(1) *Al.* omittitur noſter. (2) *Al.* hic declaravit. (3) *Al.* David fornicata mulier. (4) *Al.* circumciſionibus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ex Gloſſa ſubiungitur eſt ex Anſelmo.

Digitized by Google

tem genuit Naaſſon: & tunc Moyſes eduxit eos de AEgypto. Naaſſon autem fuit dux ſub Moyſe in tribu Iuda per deſertum, in quo genuit Salmon. Iſte Salmon fuit princeps de tribu Iuda, qui cum Ioſue terram promiſſionis intravit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in opere imperfecto.) Quoniam autem ex aliqua cauſa, ſecundum providentiam Dei, poſita horum patrum nomina credimus; ſequitur: *Naaſſon autem genuit Salmon*. Iſte Salmon mortuo patre fuit princeps in tribu Iuda, qui cum Ioſue terram promiſſionis intravit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in opere imperf.) Accepit autem uxorem nomine Rahab. Hæc autem Rahab dicitur fuiſſe Rahab meretrix de Hiericho, quæ ſuſcepit exploratores filiorum Iſrael, abſcondit eos, & ſervavit incolumes. Cum autem Salmon nobilis eſſet inter filios Iſrael, quia de tribu erat Iuda, & quia filius principis erat, vidit Rahab ſic fidelem quaſi magnam aliquam conſtitutam, meruit accipere in uxorem. Forſitan autem & ideo interpretatur Salmon, quaſi (1) per ipſum nomen invitaretur a providentia Dei ut acciperet vas electionis Rahab. Interpretatur enim Salmon, (2) Accipe vas.

Sequitur: *Salmon autem genuit Booz de Rahab*. GLOSSA. Iſte Salmon in terra promiſſionis genuit de illa Rahab Booz. Booz autem genuit Obeth ex Ruth. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in opere imperf. ante medium.) Quomodo autem Booz acceperit uxorem Moabitidem nomine Ruth, exponere æſtimavi ſuperfluum; cum de his Scriptura ſit omnibus manifeſta. Hoc autem dicimus ſolum, quoniam Ruth pro merito fidei ſuæ nupſit Booz, quia deos parrum ſuorum repulit, & Deum viventem elegit. Et Booz pro merito fidei ſuæ illam accepit uxorem, ut ex coniugio tali ſanctificato genus naſceretur regale. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. III.) Quomodo autem Ruth cum eſſet alienigena, Iudæo nupſit, & qua ratione in Chriſti generatione eius putaverit Evangeliſta copulæ commemorationem eſſe faciendam, quæ legis ſerie (3) mœchabatur? Quia ergo non de legitima Salvator generatione manavit, videtur eſſe deforme, niſi ad apoſtolicam ſententiam revertaris (I. Tim. I.) quia „ non eſt lex poſita iuſtis, ſed iniuſtis. “ Hæc enim cum eſſet alienigena, & Moabitis, præſertim cum lex Moyſi prohiberet has nuptias, (4) Moabitaſque excluderet ab Eccleſia; quomodo introivit in Eccleſiam, niſi quia ſancta & immaculata moribus ſupra legem facta eſt? Diffinitionem ergo legis exceſſit, & meruit inter maiores dominici generis computari, propter cognationem mentis electam, non corporis. Magnum autem nobis exemplum eſt quod in illa noſtrum omnium, qui ex gentibus collecti ſumus, ingrediendi in Eccleſiam Domini figura præceſſit. HIERONYMUS in epiſtola ad Paulinum (in præf. Bibliæ.) Ruth etiam Moabitis Eſaiæ expler vaticinium dicentis (cap. XXVI.) „ Emitte agnum, „ Domine, dominatorem terræ de petra „ deſerti ad montem filiæ Sion. “

Sequitur: *Obeth autem genuit Ieſſe*. GLOSSA (ordinaria ſuper hoc verbo.) Ieſſe pater David binomius eſt, quia frequentius vocatus eſt Iſai. Sed quia Propheta vocat eum non Iſai, ſed Ieſſe, dicens (Eſai. XI.) „ Egredietur virga de radice „ Ieſſe; “ ut oſtenderet illam prophetiam completam in Maria, & in Chriſto, Evangeliſta poſuit *Ieſſe*.

Sequitur: *Ieſſe autem genuit David Regem*. REMIGIUS. Sed quærendum eſt quare ſanctus Evangeliſta ſolum David nominaverit Regem: quod ideo dixit, ut oſtenderet eum primum fuiſſe Regem in tribu Iuda. Ipſe autem Chriſtus eſt Phares diviſor, ut eſt illud (infra XXV.) *Dividet agnos ab hædis*; eſt & Zaram oriens, ut eſt illud (Zach. VI.) „ Ecce vir, oriens nomen eius. “ eſt Eſrom ſagitta, ut eſt illud (Eſa. XLIX.) „ Poſuit me ſicut ſagittam electam. “ RABANUS. Vel (5) alterum propter abundantiam gratiæ, & latitudinem caritatis. Aram electus, ſecundum illud (Eſai. XLII.) „ Ecce „ puer meus electus: “ vel excelſus ſecundum illud (Pſal. CXII.) „ Excelſus ſuper „ omnes gentes Dominus. “ Ipſe eſt Aminadab, ideſt voluntarius, qui dicit (Pſal. LIII.) „ Voluntarie ſacrificabo tibi. “ Idem eſt & Naaſſon, ideſt augurium, qui novit præterita, præſentia, & futura. Vel ſerpentinus, ſecundum illud (Ioan. III.) „ Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto. “ Eſt & Salmon, ideſt ſenſibilis qui dicit: Ego ſenſi de me virtutem exiſſe. GLOSSA. Ipſe accipit Rahab, ideſt Eccleſiam de Gentibus: Rahab enim fames, vel latitudo, vel impetus: quia Eccleſia Gentium eſurir, & ſitit iuſtitiam, & impetu doctrinæ Philoſophos & Reges convertit. Ruth etiam inter-

(1) *Al. deeſt* per. (2) *Al.* accipere. (3) *Forte* vexabatur. (4) *Al.* Moabitis, quia. (5) *P. Nicol. habet* atrium.

Digitized by Google

interpretatur videns, vel feſtinans; & ſignificat Eccleſiam, quæ puro corde videt Deum, & feſtinat ad bravium ſupernæ vocationis. REMIGIUS. Eſt & Booz, in quo robur; ut eſt illud (Ioan. XII.) „ Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad „ me. “ Eſt & Obeth ſerviens ut eſt illud (infra XX.) *Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare*. Eſt & Ieſſe incenſum, ſecundum illud (Luc. XII.) „ Ignem ve„ ni mittere in terram. “ Ipſe eſt David manu fortis, ſecundum illud (Pſ. XXIII.) „ Dominus fortis, & potens: “ deſiderabilis, ſecundum illud (Aggæi II.) „ Veniet deſi„ deratus cunctis gentibus: “ pulcher aſpectu, ſecundum illud (Pſ. XLIV.) „ Speciosus forma „ præ filiis hominum. “ GLOSSA *a*. Interim videamus quas virtutes iſti patres in nobis ædificent: quia fides, ſpes, & caritas omnium virtutum ſunt fundamentum. Sequentes virtutes ſunt quaſi ſuperadditiones. Iudas interpretatur confeſſio. Duplex eſt autem confeſſio: eſt altera fidei, altera peccatorum. Si ergo poſt tres ſupradictas virtutes peccatur, neceſſaria eſt non ſolum fidei, ſed peccatorum confeſſio. Poſt Iudam ſequitur Phares, & Zaram. Phares diviſio, Zaram oriens interpretatur, & Thamar amaritudo. Confeſſio enim generat diviſionem a vitiis, & ortum virtutum, & amaritudinem pœnitentiæ. Poſt Phares ſequitur Eſron, qui ſagitta interpretatur: poſt quam enim aliquis diviſus eſt a vitiis, & ſæcularibus, debet fieri ſagitta, ut in aliis vitia prædicando perimat. Sequitur Aram, qui interpretatur electus, vel excelſus: quia poſtquam aliquis a mundo remotus eſt, & aliis proficit, neceſse eſt ut Deo electus, hominibus celebris, excelſus in virtutibus habeatur. Naaſſon interpretatur augurium: hoc autem augurium non eſt ſæculare, ſed cæleſte. De hoc gloriabatur Ioſeph, fratribus mandans (Gen. XLIV.) „ Vos detuliſtis ſcyphum „ domini mei, in quo augurari ſolebat. “ Scyphus eſt divina Scriptura, ubi eſt potus ſapientiæ: in hac auguratur ſapiens, quia ibi videt futura, ideſt cæleſtia. Sequitur Salomon, ideſt ſenſibilis: poſtquam enim aliquis ſtudet in divina Scriptura, fit ſenſibilis, ideſt diſcernens guſtu rationis, quid bonum, quid malum, quid dulce, quid amarum. Sequitur Booz, ideſt fortis: inſtructus enim in Scripturis, fit ad omnia adverſa toleranda fortis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in oper. imperfecto) Iſte autem fortis eſt filius Rahab, ideſt Eccleſiæ: Rahab enim interpretatur latitudo, vel dilatata: quia enim ex omnibus finibus terræ vocata eſt Eccleſia (1) Gentium, latitudo appellatur. RABANUS *b*. Sequitur Obeth, ideſt ſervitus: non enim idoneus eſt ad ſervitutem niſi qui fortis eſt: quæ ſervitus generatur ex Ruth, ideſt feſtinantia: oportet enim promptum eſse ſervum, non pigrum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom I. in op. imperf.) Nunc autem qui divitias, & non mores, pulchritudinem, & non fidem, & quod in meretricibus quæri ſolet, hoc in coniugibus optant, non generant ſubditos filios vel ſibi, vel Deo, ſed contumaces & contra ſe, & contra Deum; ut filii eorum ſint pœna irreligioſitatis eorum. Iſte Obeth genuit Ieſſe, ideſt refrigerium: nam quicumque eſt ſubditus Deo, & parentibus ſuis, tales filios generat, Deo præſtante, a quibus refrigeratur. GLOSSA *c*. Vel Ieſse, ideſt incenſum. Si enim ſervimus ex amore, & timore, erit devotio in corde, quæ ex igne, & deſiderio cordis, ſuaviſſimum incenſum offert Deo. Poſtquam autem aliquis idoneus eſt ſervus, & ſacrificium Deo factus, ſequitur ut ſit David, ideſt manu fortis, qui contra hoſtes fortiter dimicavit, & Idumæos tributarios fecit. Similiter ipſe debet (2) carnales, ideſt homines, verbo, & exemplo Deo ſubiugare.

(d) GLOSSA *d*. Secundi (3) quaterdenarii generationis ſeriem Evangeliſta decurrit, quæ a Regibus continetur; & ideo a David incipit, qui primus in tribu Iudæ regnavit, dicens: *David Rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ*. AUGUSTINUS de Conſen. Evangel. (Lib. II. cap. IV. a med.) Quia enim in generationibus Matthæi ſignificatur noſtrorum ſuſceptio peccatorum, ideo ipſe a David per Salomonem deſcendit, in cuius matre ille peccavit. Lucas vero ad David per Natham aſcendit, per quem Prophetam Deus peccatum illius expiavit: quia in generationibus Lucæ ſignificatur abolitio pec-

(1) *Al.* ideo gentium latitudo appellatur. (2) *Forte* carnales homines. (3) *Al.* quatriduarii.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive Anſelmus. *b* GLOSSA, ſive Anſelmus. Tam Gloſſæ, quam Anſelmi nomine prætermiſſo, prius confundebantur cum Chryſoſtomi verbis. *c* Sive Anſelmus. *d* Sive Anſelmus.

Digitized by Google

peccatorum. AUGUSTINUS in Lib. Retract. (Lib.II.c. XVI.) Dicendum tamen fuit (1) per cuius nominis Prophetam: ne putaretur idem fuiſſe homo, cum alter fuerit; quamvis & ipſe hoc nomine vocaretur. REMIGIUS. Quærendum eſt autem quare Evangeliſta Berſabee proprio nomine non nominavit ſicut ceteras mulieres. Quod ideo eſt, quia ceteræ mulieres quamvis reprehenſibiles fuiſſent, tamen laudabiles erant virtutibus. Berſabee vero non ſolum fuit conſcia adulterii, ſed etiam homicidii mariti ſui: & ideo proprio nomine eam non nominavit in genealogia Domini. GLOSSA *. Tacet etiam nomen Berſabee, ut nominando Uriam reducat ad memoriam illud maximum ſcelus quod in eum fecit. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. III. a medio.) At vero ſanctus David in eo eſt præcellentior quod hominem ſe ipſe cognovit, & commiſſum ſuper arrepta Uriæ uxore peccatum pœnitentiæ curavit lacrymis abluendum; oſtendens nobis neminem propriæ virtuti debere confidere: habemus enim adverſarium magnum, qui vinci a nobis ſine Dei adiutorio non poſſit. Et plerumque in illuſtribus viris gravia peccata reperies, ut quaſi homines tentationi potuiſſe ſuccumbere cognoſcas, ne virtutibus egregiis pluſquam homines crederentur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in op. imperf.) Salomon autem interpretatur pacificus, quoniam omnibus in circuitu gentibus pacificatis, & tributa reddentibus, (2) pacificum habuit regnum. *Salomon autem genuit Roboam*. Roboam interpretatur a multitudine populi. Multitudo enim mater eſt ſeditionis: quia quod a pluribus peccatur, plerumque manet invindicabile. Paucitas autem magiſtra eſt diſciplinæ.

(e) HIERONYMUS. In quarto autem Regum volumine legimus, de Ioram Ochoziam fuiſſe generatum. Quo mortuo, Ioſabeth filia Ioram Regis, ſoror Ochoziæ tulit Ioas filium fratris ſui, & eum internecioni, quæ exercebatur ab Athalia, ſubtraxit. Cui ſucceſſit in regnum filius eius Amaſias: poſt quem regnavit filius eius Azarias, qui appellatur Ozias: cui ſucceſſit Ioatham filius eius. Cernis ergo quod, ſecundum fidem hiſtoriæ, tres Reges in medio fuerunt, quos Evangeliſta prætermiſit. Ioram quoque non genuit Oziam, ſed Ochoziam, & reliquos quos numeravimus. Verum quia Evangeliſtæ propoſitum erat theſſeradecades in diverſo temporis ſtatu ponere, & quia Ioram generi ſe miſcuerat impiiſſimæ Iezabelis, idcirco uſque ad tertiam generationem eius memoria tollitur, ne in ſanctæ nativitatis ordine poneretur. HILARIUS (in Matth. canone I. parum ante med.) Purgata vero labe familiæ gentilis, iam regalis in quarta generationum conſequentium origo numeratur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. ope. imperf.) Quod Spiritus ſanctus per Prophetam conteſtatus eſt, dicens, ut diſpergeret omnem maſculum de domo Achab, & Iezabel, implevit Iehu filius Nanſi, & accepit promiſſionem, ut uſque ad quartam generationem ſedeant filii eius in ſede regni ſupra Iſrael. Quanta ergo benedictio facta eſt ſuper Iehu, qui vindictam fecerat ſuper domum Achab, tanta maledictio facta eſt ſuper domum Ioram propter filiam iniqui Achab, & Iezabel, ut uſque ad quartam generationem præcidantur filii eius de Regum numero, & ſic peccatum eius deſcendit in filios eius: ſicut fuerat ſcriptum (Exod. XXIX. & XXXIV.) „ Reddam peccata patrum in filios, uſque ad „ tertiam & quartam generationem. “ Videte ergo quam periculoſum eſt inire coniugia ex genere impiorum. AUGUSTINUS * de Quæſt. nov. & veteris teſtamenti (quæſt. lxxxv.) Vel non immerito ſublati ſunt de numero ceterorum Ochozias, Ioas, & Amaſias. Sic enim eorum continuavit impietas ut nullum intervallum haberet. Salomon autem merito patris dimiſſus in regno eſt; Roboam autem merito filii; illi autem tres maligne agentes (3) eraſi ſunt. Ad perditionem enim generis exemplum eſt quando iugiter malignitas panditur.

Sequitur: *Ozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam*. GLOSSA. Cui cum eſſet ſine liberis, dictum eſt (Eſai. XXXVIII.) „ Diſpone domui tuæ, quia morieris. “ Ideo flevit, non propter longiorem vitam, cum ſciret inde Salomonem placuiſſe Deo, quod non petiiſſet ampliores annos; ſed quia dubitabat ne promiſſio Dei impleretur, cum ſe ſciret eſſe de David, per quem oportebat venire Chriſtum; & ipſe erat ſine liberis.

Sc-

(1) *Al. deeſt* per. (2) *Al.* pacificatum. (3) *Al.* ſublati.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Sive Auſelmus.

Sequitur: *Ezechias autem genuit Manaſſen, Manaſſes autem genuit Amon. Amon autem genuit Ioſiam. Ioſias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in tranſmigratione Babylonis.* Chrysostomus ſuper Matth. (hom. 1. in ope. imperſ.) Sed non ſic poſitum eſt in Libro Regum, ubi talis eſt ordo (Lib. IV. cap. xxiii.) ,, Ioſias genuit Eliacim, " poſtea vocatum Ioakim. ,, Ioakim autem ,, genuit Iechoniam: " Sed Ioakim ſublatus eſt de numero Regum: quia non populus Dei conſtituerat eum in regnum, ſed Pharao per potentatum. Si enim iuſtum fuit ut propter ſolam commixtionem generis Achab, tollerentur tres Reges de numero Regum; quare non erat iuſtum ut ſimiliter tolleretur Ioakim, quem Pharao vi hoſtili fecerat Regem? Et ſic Iechonias, qui eſt filius Ioakim, nepos autem Ioſiæ, ſublato patre de numero Regum, ipſe eſt poſitus pro eo, quaſi filius Ioſiæ. Hieronymus. Vel aliter. Sciamus Iechoniam priorem ipſum eſſe (1) qui Ioakim, ſecundum autem filium, non patrem: quorum primus per k & m, ſecundus per ch & n ſcribitur. Quod ſcriptorum vitio & longitudine temporum apud Græcos Latinoſque confuſum eſt. Ambrosius ſuper Lucam (cap. ii. aliq. ante finem.) Duos enim fuiſſe Ioakim, Regnorum Libri indicant: ſic enim ſcriptum eſt (IV. Reg. xxiv.) ,, Dor- ,, mivit Ioakim cum patribus ſuis, & re- ,, gnavit Ioachin filius eius pro eo. " Filius autem eſt cui Hieremias nomen impoſuit Iechoniam. Et bene S. Matthæus a Propheta voluit diſcrepare, ut non Ioachin, & Iechoniam vocaret ſimul, quia maiorem fructum dominicæ pietatis aſtruxit. Generis enim nobilitatem Dominus in hominibus non requiſivit; ſed de captivis, & peccatoribus congrue naſci voluit qui remiſſionem veniebat prædicare captivis. Non igitur ſuppreſſit alterum Evangeliſta; ſed utrumque ſignificavit, quod uterque Iechonias dictus ſit. Remigius. Sed quæri poteſt quare dicat Evangeliſta eos natos in tranſmigratione; cum nati fuiſſent antequam tranſmigratio fuerit facta. Ideo autem dicit hoc, quia ad hoc nati ſunt ut de regno totius populi pro ſuis, & aliorum peccatis captivi ducerentur. Et quia præſcius erat Deus eos eſſe ducendos captivos, idcirco dixit eos natos in tranſmigratione. De his autem quos ſanctus Evangeliſta in genealogia Domini ſimul ponit, ſciendum, quia aut ſimiles fuerunt fama, aut infamia. Iudas, & fratres eius laudabiles fuerunt fama; ſimiliter Phares, & Zara, Iechonias, & fratres eius notabiles fuerunt infamia. Glossa (ordinaria.) Myſtice autem David eſt Chriſtus, qui Goliam, ideſt diabolum, ſuperavit. Urias autem, ideſt (2) lux mea Deus, eſt diabolus, qui dicit (Eſai. xiv.) ,, Similis ero Altiſſimo: " cui Eccleſiam coniugatam Chriſtus de ſolario paternæ maieſtatis adamavit, & pulchram factam ſibi matrimonio copulavit. Vel Urias, ideſt Iudaicus populus, qui per legem de luce gloriatur. Sed huic Chriſtus legem abſtulit, quam de ſe loqui docuit. Berſabee autem eſt puteus ſatietatis, ideſt abundantia gratiæ ſpiritalis. Remigius. Vel Berſabee interpretatur puteus ſeptimus, ſive puteus iuramenti, per quod ſignificatur fons baptiſmatis, in quo datur donum Spiritus ſeptiformis, & fit ibi adiuratio contra diabolum. Eſt & Chriſtus Salomon pacificus, ſecundum illud Apoſtoli (Epheſ. ii.) ,, Ipſe ,, eſt pax noſtra. " Eſt Roboam latitudo populi, ſecundum illud (infra ii.) *Multi venient ab oriente, & ab occidente.* Rabanus. Vel impetus populi: quia velociter populos convertit ad fidem. Remigius. Ipſe eſt Abias, ideſt pater Dominus, ſecundum illud (infra xxiii.) *Unus eſt pater veſter qui in cælis eſt*: & iterum (Ioan. xiii.) ,, Vos vocatis me Magiſter, & Domine. " Eſt & Aſa, ideſt attollens, ſecundum illud (ibid. i.) ,, Qui tollit peccata mundi. " Eſt & Ioſaphat, ideſt iudicans; ſecundum illud (ibid. v.) ,, Pater (3) omne indi- ,, cium dedit Filio. " Eſt & Ioram, ideſt excelſus, ſecundum illud (ibid. iii.) ,, Ne- ,, mo aſcendit in cælum, niſi qui de cælo ,, deſcendit. " Eſt & Ozias, ideſt robuſtus Domini, ſecundum illud (Pſal. cxvii.) ,, Fortitudo mea, & laus mea Dominus. " Eſt & Ioatham conſummatus, vel perfectus, ſecundum illud Apoſtoli (Rom. x.) ,, Finis legis Chriſtus. " Eſt & Achaz convertens, ſecundum illud (Zach. i.) ,, Con- ,, vertimini ad me. " Rabanus. Vel comprehendens: quia (infra xi.) *nemo novit Patrem niſi Filius.* Remigius. Eſt & Ezechias fortis Dominus, vel Dominus confortavit, ſecundum illud (Ioan. xvi.) ,, Con- ,, fidite, ego vici mundum. " Ipſe eſt Manaſſes (4) obliviosus, ſive oblitus, ſecundum illud (Ezech. xxviii.) ,, Peccatorum ,, veſtrorum non recordabor amplius. " Eſt & Amon fidelis, ſecundum illud (Pſal. cxliv.) ,, Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis. "

(1) *Al.* quam. (2) *Al.* luxuria, ideſt diabolus &c. (3) *Al. omittitur* Pater. (4) *Al.* oblivionis.

Eſt & Ioſias, ubi eſt incenſum Domini, ſecundum illud (Luc.xxii.) „ Factus in agonia, prolixius orabat. " Rabanus. Qnod vero incenſum orationem ſignificat, Pſalmiſta teſtatur, dicens (Pſal. cxl.) „ Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. " Vel Domini ſalus, ſecundum illud (Eſai. lv.) „ Salus autem mea in ſempiternum erit. " Remigius. Ipſe Iechonias præparans, vel Domini præparatio, ſecundum illud (Ioan.xvi.) „ Si abiero, & præparavero vobis locum. " Glossa *. Moraliter autem poſt David ſequitur Salomon, qui interpretatur pacificus. Tunc enim aliquis fit pacificus, motibus ſedatis illicitis, & quaſi iam in æterna tranquillitate poſitus, cum Deo ſervit, & alios ad eum convertit. Sequitur Roboam, ideſt populi latitudo; poſtquam enim non habet quod in ſe vincat, amplecti alios debet, & late populum Dei ad ſuperna trahere ſecum. Sequitur Abias, ideſt pater Dominus: his enim præmiſſis poteſt ſe profiteri Filium Dei, & tunc eſſe Aſa, ideſt attollens, ut de virtute in virtutem ad patrem ſuum aſcendat; & tunc erit Ioſaphat, ideſt iudicans, ut alios iudicet, & a nemine iudicetur. Ita fit Ioram, ideſt excelſus, quaſi in cæleſtibus habitans: unde efficitur Ozias, ideſt robuſtus Domini, quaſi robur ſuum Deo attribuens, & in ſuo propoſito perſeverans. Et ſequitur Ioathan, ideſt perfectus; quia quotidie in maius proficit. Et ſic fit Achaz, ideſt comprehendens: ex operatione enim augmentatur agnitio, ſecundum illud (Pſal. lxiii.) „ Annuntiaverunt opera Dei, & facta eius intellexerunt. " Sequitur Ezechias, ideſt fortis Dominus: quia Deum fortem eſſe intelligit; & ideo in amorem eius converſus fit Manaſſes, ideſt obliviosſus, temporalia tradens oblivioni; & ex hoc fit Amon, ideſt fidelis: qui enim temporalia contemnit, neminem in re ſua defraudat. Et ſic fit Ioſias, ideſt ſalutem Domini ſecure expectans: Ioſias enim ſalus Domini interpretatur.

(f) Chrysostomus ſuper Matth. (hom. 1. in op. imperf.) Poſt tranſmigrationem inter privatas perſonas primo ponit Iechoniam quaſi privatum & ipſum. Ambrosius ſuper Lucam (cap.iii. inter med. & fin.) De quo Hieremias (xxii.) dicit: „ Scribe virum iſtum abdicatum: quia non exurget ex ſemine eius ſedens in throno David." Quomodo autem ex ſemine Iechoniæ nullus regnaturus dicitur per Prophetam? Si enim Chriſtus regnavit, ex ſemine autem Iechoniæ Chriſtus eſt; Propheta mentitus eſt. Sed illic futuros ex ſemine Iechoniæ non negatur; & ideo de ſemine eius Chriſtus eſt; & quod regnaverit Chriſtus, non contra Prophetam eſt: non enim ſæculari honore regnavit: ipſe enim dixit (Ioan. xix.) „ Regnum meum non eſt de hoc mundo. "

Iechonias autem genuit Salathiel. Chrysostomus ſuper Matth. (hom. 1. in op. imperf. a medio.) De Salathiel quidem nihil legimus vel boni, vel mali; tamen putamus ſanctnm eum fuiſſe, & in captivitate aſſidue Deum petiiſſe pro ipſa calamitate quæ contigerat Iſrael: ideo petitionem Dei eum appellatum fuiſſe: interpretatur enim petitio Dei. *Salathiel autem genuit Zorobabel*, qui interpretatur fluitio poſtpoſita, vel ex commixtione. Vel hic doctor Babyloniæ. (1) Legi (ſi verum eſt neſcio) quia ſacerdotale, & regale genus mixtum eſt in Zorobabel. (2) Propter iſtum autem reverſi ſunt filii Iſrael in terram proprlam: quia cum contenderent tres pro ſua ſententia, vicit Zorobabel, & pronuntiata eſt omnibus fortior veritas eſſe: propter quod Darius conceſſit ei filios Iſrael redire in ſua; & ideo recte ſecundum providentiam Dei, nominatus eſt Zorobabel, ideſt doctor Babyloniæ. Quæ enim maior doctrina quam oſtendere veritatem dominatricem eſſe omnium rerum? Glossa (ordinaria.) Sed hoc videtur eſſe contrarium generationi quæ legitur in Paralipomenon. Dicitur enim ibi, Iechonias genuiſſe Salathiel, & Phadaia, & Phadaia Zorobabel, & Zorobabel Moſollam, Ananiam, & Salomith ſororem eorum. Sed ſcimus multa in Paralipomenon vitio ſcriptorum depravata. Unde multæ, & indeterminatæ genealogiarum veniunt quæſtiones, quas iubet Apoſtolns evitari. Vel poteſt dici, Salathiel, & Phadaia eumdem eſſe, quaſi binomium. Vel Salathiel, & Phadaia fratres eſse, & filios eiuſdem nominis habuiſse; & hiſtoriographum ſecutum fuiſse generationem Zorobabel filii Salathiel. De Abiud uſque ad Ioſeph nulla hiſto-

(1) *Al.* Legitur. (2) *Al. deeſt* Propter iſtum.

Ex editione P. Nicolai.

* Vel potius Anſelmus, ut iam ſupra, cum nec in Gloſſa, qualis modo eſt, extet.

ſtoria invenitur in Paralipomenon; ſed alii multi annales leguntur fuiſse apud Hebræos, qui dicebantur Verba dierum, de quibus Herodes Rex alienigena dicitur multos combuſſiſse, ut ordo regiæ ſtirpis confunderetur. Et forſitan Ioſeph nomina parentum ibi legerat, vel alio quoquo modo retinuerat. Unde Evangeliſta ſeriem iſtius generationis poterat ſcire. Notandum tamen, quod prior Iechonias Domini reſurrectio, ſequens Domini præparatio dicitur. Utrumque autem convenit Domino Chriſto, qui dicit (Ioan. xi.) „ Ego ſum reſurrectio, & vita; “ & (ibid. xiv.) „ Vado parare vobis locum. “ Salathiel, ideſt petitio mea Deus, illi convenit qui dicit (ibid. xvii.) „ Pater ſancte, ſerva illos quos dediſti mihi. “ Remigius. Eſt etiam Zorobabel, ideſt magiſter confuſionis, ſecundum illud (infra ix.) *Magiſter veſter cum publicanis, & peccatoribus manducat*. Ipſe eſt Abiud, ideſt pater meus iſte, ſecundum illud (Ioan. x.) „ Ego, & Pater unum ſumus. “ Eſt & Eliacim, ideſt Deus reſuſcitans, ſecundum illud (ibid. vi.) „ Reſuſcitabo eum in noviſſimo die. “ Eſt & Azor, ideſt adiutus, (1) ſecundum illud (ibid. viii.) „ Qui me miſit, mecum eſt. “ Ipſe eſt & Sadoch iuſtus, ſive iuſtificatus, ſecundum illud (I. Petr. iii.) „ Traditus eſt iuſtus prò iniuſtis. “ Eſt & Achim, ideſt frater meus iſte, ſecundum illud (infra xii.) *Qui fecerit voluntatem Patris mei, hic meus frater eſt*. Eſt etiam Eliud ideſt, Deus meus iſte, ſecundum illud (Ioan. xx.) „ Deus meus, & Dominus meus. “ Glossa (ordinaria.) Eſt & Eleazar, ideſt Deus meus adiutor, (2) ſecundum illud Pſal. xvii. „ Deus meus adiutor meus. “ Eſt & Mathan, ideſt donans, vel donatus, ſecundum illud (Epheſ. iv.) „ Dedit dona hominibus; “ & (Ioan. iii.) „ Sic Deus dilexit mundum ut Filium ſuum daret unigenitum. “ Remigius. Eſt & Iacob ſupplantans: quia non ſolum ipſe ſupplantavit diabolum, ſed & huius poteſtatem ſuis (3) fidelibus dedit, ſecundum illud (Luc. x.) „ Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes. “ Eſt & Ioſeph, ideſt apponens, ſecundum illud (Ioan. x.) „ Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant. “ Rabanus a. Sed videamus quid moraliter iſti patres ſignificent: quia poſt Iechoniam, qui dicitur præparatio Domini, ſequitur Salathiel, ideſt petitio mea Deus: qui enim præparatus eſt non petit niſi ſolum Deum. Sed iterum fit Zorobabel, ideſt magiſter Babylonis, ſcilicet terrenorum hominum, quos facit cognoſcere de Deo quod pater eſt, quod ſonat Abiud: & tunc ille populus reſurgit a vitiis: unde ſequitur Eliacim, qui reſurrectio interpretatur; (4) & idem ad bene operandum adiutus, quod ſonat Azor, fit Sadoch, ideſt iuſtus; & tunc dicit fidelis per dilectionem proximi, Ipſe eſt frater meus, quod ſonat Achim; & per dilectionem Dei dicit, Deus meus, quod ſonat Eliud: & ſequitur Eleazar, ideſt Deus meus adiutor: quia recognoſcit Deum ſuum adiutorem. Ad quid autem tendit, oſtendit Mathan, qui dicitur donum, vel donans: expectat enim Deum datorem; & ſicut luctatus eſt in principio, & vitia ſupplantavit; ſic & in fine vitæ, quod ad Iacob pertinet; & ſic pervenitur ad Ioſeph, ideſt ad augmentum virtutum.

(g) Glossa. Poſt omnes generationes patrum ponit ultimo generationem Ioſeph viri Mariæ, propter quam omnes aliæ introducuntur, dicens: *Iacob autem genuit Ioſeph*. Hieronymus. Hunc locum obiicit nobis Iulianus Auguſtus, de diſſonantia Evangeliſtarum: cur Matthæus Ioſeph filium dixit Iacob, & Lucas filium eum appellaverit Heli; non intelligens conſuetudinem Scripturarum, quod alter ſecundum naturam, alter ſecundum legem ei pater ſit. Scimus enim hoc per Moyſen Deo iubente præceptum (Deut. xxv.) ut ſi frater, aut propinquus abſque liberis mortuus fuerit, alius eius accipiat uxorem, ad ſuſcitandum ſemen fratris, vel propinqui ſui. Super hoc Africanus temporum ſcriptor, & Euſebius Cæſarienſis plenius diſputaverunt. Ex Historia autem eccleſiaſtica (in Lib. Daphoniæ ad Ariſtidem Lib. I. eccleſiaſ. Hiſto. apud Euſebium Cæſ. cap. vi. parum ante medium.) Mathan enim, & Melchi diverſis temporibus ex una eademque uxore Ieſca nomine ſingulos filios procrearunt: quia Mathan per Salomonem deſcendit, uxorem eam primum ceperat, & reli-

(1) *Al. deeſt* ſecundum illud. (2) *Al. deeſt ſequens ſententia Pſal.* (3) *Al.* filiis. (4) *Al.* & idem & bene operandum ab intus.

Ex editione P. Nicolai.

a Vel potius Anſelmus: nam Rabanus de Chriſto tantum allegorice interpretatur, nec horum quidquam habet.

relicto filio uno Iacob nomine deſunctus eſt: poſt cuius obitum, quoniam lex viduam alii viro non vetat nubere, Melchi, qui per Mathan genus ducit, cum eſſet ex eadem tribu, ſed non ex eodem genere, relictam Mathan accepit uxorem, ex qua ipſe ſuſcepit filium nomine Heli, per quos ex diverſo patrum genere efficiuntur Iacob, & Heli uterini fratres; quorum alter, ideſt Iacob, fratris Heli ſine liberis deſuncti uxorem ex mandato legis accipiens genuit Ioſeph, natura quidem generis ſuum filium, propter quod & ſcribitur, *Iacob autem genuit Ioſeph*. Secundum legis vero præceptum, Heli efficitur filius Iacob: quia frater erat, (1) & ad ſuſcitandum fratris ſemen; uxorem eius acceperat, & per hoc recta invenitur, atque integra generatio & ea quam Matthæus enumerat, & ea quam Lucas, qui legalem ſucceſſionem, quæ velut adoptione quadam erga deſunctos conſtat, competenti ſatis per hoc deſignavit indicio, obſervans ne in huiuſmodi ſucceſſionibus genuiſſe aliquem nominaret. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. II. fere ſub initio.) Commodius enim filius eius dictus eſt a quo fuerat adoptatus, quam ſi diceretur ab illo genitus cuius carne non erat natus. Matthæus autem dicens, *Abraham genuit Iſaac*, & in hoc perſeverans donec diceret, *Iacob genuit Ioſeph*, ſatis expreſſit eum patrem produxiſſe ſecundum ordinem generationum a quo Ioſeph non adoptatus, ſed genitus erat. Quamquam ſi etiam Lucas genitum diceret Ioſeph ab Heli, ne ſic nos hoc verbum perturbare deberet: neque enim abſurde quiſquam dicitur non carne, ſed caritate genuiſſe, quem ſibi filium adoptaverit. EX HISTORIA ECCLES. (apud Euſe. Lib. I. cap. VI.) Hæc autem non nobis ad ſubitum reperta, aut abſque ullis auctoribus commentata ſunt; ſed ipſi Salvatoris noſtri ſecundum carnem propinqui, ſeu ſtudio tanti ſeminis demonſtrandi, ſeu edocendi quæ ſecundum veritatem geſta ſunt, hæc tradiderunt. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. IV. a medio.) Merito autem Lucas, qui non ab initio Evangelii ſui, ſed a baptiſmo Chriſti generationes enarrat, tamquam ſacerdotem in expiandis peccatis magis aſſignans, adoptionis originem ipſe ſuſcepit: quia per adoptionem efficimur filii Dei credendo in Filium Dei. Per carnalem vero generationem, quam Matthæus proſequitur, Filius Dei potius propter nos homo factus eſt. Satis autem oſtendit Lucas ſe dixiſſe Ioſeph filium Heli, quod illi fuerit adoptatus, cum Adam filium dixerit Dei per gratiam, quam poſtea peccando amiſit, tamquam filius in paradiſo conſtitutus ſit. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. non remote a principio.) Poſitis igitur progenitoribus univerſis, & finiens in Ioſeph, addit, *Virum Mariæ*, monſtrans quod propter illam & hunc in genealogia poſuit. HIERONYMUS. Cum autem virum audieris, tibi ſuſpicio non ſubeat nuptiarum; ſed recordare conſuetudinis Scripturarum, quod ſponſæ uxores, & ſponſi viri vocantur. GENNADIUS de eccleſiaſticis Dogmatibus (cap. II.) Natus eſt autem Dei Filius ex homine, ideſt ex Maria, (2) & non per hominem, ideſt ex viri coitu, ſicut Ebion dicit: unde ſignanter ſubdit: *De qua natus eſt Ieſus*. AUGUSTINUS de Hæreſibus (cap. XI.) Quod eſt contra Valentinum, qui dixit, Chriſtum nihil aſſumpſiſſe de Virgine; ſed per illam tamquam per rivum, aut fiſtulam pertranſiſſe. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XXVI. cap. VII. circa finem.) Cur autem carnem ex utero feminæ aſſumere voluerit, ſumma conſilii penes ipſum eſt: ſive quod utrumque ſexum hoc modo honorandum iudicavit. aſſumendo formam viri, & naſcendo de femina; ſive aliqua alia cauſa, quam non temere dixerim. AUGUSTINUS de Quæſt. nov. & veter. teſtam. (a quæſt. XLIX.) Quod autem per olei unctionem præſtabat Deus his qui in Reges ungebantur, hoc præſtitit Spiritus ſanctus homini Chriſto addita expiatione, (3) quare natus, Chriſtus eſt appellatus; & hoc eſt quod dicitur, *Qui vocatur Chriſtus*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. I. cir. med.) Non tamen erat fas ut eum ob hoc a coniugio Mariæ ſeparandum putaret quod non ex eius concubitu, ſed virgo peperit Chriſtum: hoc enim exemplo magnifice inſinuatur fidelibus coniugatis, & ſervata pari conſenſu continentia, poſſe permanere coniugium, non permixto corporis ſexu, ſed cuſtodito mentis affectu; præſer-

tim

(1) *Al.* ad ſuſcitandum fratris ſemen acceperat. (2) *Al.* & per hominem, ideſt non ex Maria, & non per hominem &c. (3) *Al.* qua natus eſt Chriſtus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel initio II. partis quæ incipit, *Deus certe perfectus eſt*; ſed non eſt Auguſtini.

Digitized by Google

tim quia naſci eis filius potuit ſine ullo complexu carnali. AUGUSTINUS de Nup. & concu. (Lib. I. cap. xi. in fine.) Omne autem nuptiarum bonum impletum eſt in illis parentibus Chriſti, fides, proles, & ſacramentum: prolem cognoſcimus ipſum Dominum; fidem, quia nullum adulterium; ſacramentum, quia nullum divortium. HIERONYMUS. Quærat autem diligens lector, & dicat: Cum Ioſeph non ſit pater Domini Salvatoris, quid pertinet ad Dominum generationis ordo deductus uſque ad Ioſeph? Cui reſpondebimus primo, non eſſe conſuetudinis Scripturarum ut mulierum in generationibus ordo texatur; deinde ex una tribu fuiſſe Ioſeph, & Mariam: unde ex lege eam accipere cogebatur ut propinquam: & quod ſimul cenſentur in Bethlehem, ut de una videlicet ſtirpe generati. AUGUSTINUS de Nup. & concu. (ut ſupra) Fuit & ſeries generationis uſque ad Ioſeph perducenda, ne in illo coniugio virili ſexui, utique potiori, fieret iniuria, cum veritati nihil deperiret: quia ex ſemine David erat Maria. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Li. XIII. cap. ix. in initio.) Nos ergo credimus etiam Mariam fuiſſe in cognatione David: quia eis Scripturis credimus quæ utrumque dicunt, & Chriſtum ex ſemine David ſecundum carnem, & eius matrem Mariam, non cum viro concumbendo, ſed virginem. CONCILIUM EPHESINUM (a ex geſtis Concil. Epheſini cap. vi.) Cavendus autem eſt hic Neſtorii error, qui ſic dicit: Cum divina Scriptura dictura eſt aut nativitatem Chriſti, quæ ex Maria virgine eſt, aut mortem, nuſquam videtur ponens, Deus; ſed aut Chriſtus, aut Filius, aut Dominus: (1) quoniam hæc tria naturarum ſignificativa duarum, aliquando quidem huius, aliquando vero illius, aliquando autem & illius, & iſtius. Accipe autem ad hoc teſtimonium: *Iacob genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui dicitur Chriſtus*. Deus enim Verbum ſecunda ex muliere non eguit nativitate. AUGUSTINUS contra Felician. (cap. xii.) Sed non alius Dei, & alius hominis; ſed idem Chriſtus Dei & hominis filius fuit: & ſicut in uno homine aliud animus, & aliud corpus; ſic in mediatore Dei & hominum aliud Dei Filius, aliud hominis Filius fuit: unus tamen ex utroque Chriſtus Dominus fuit. Aliud, inquam, pro diſcretione ſubſtantiæ, non alius pro unitate perſonæ. Sed obiicit Hæreticus: Neſcio quomodo natum doceatis ex tempore quem coæternum Patri dicitis iam fuiſſe? Naſci enim eſt velut quidam motus rei non extantis antequam naſcatur, id agens beneficio nativitatis ut ſit. Quo colligitur, eum qui erat, naſci non potuiſſe; ſi naſci potuit, non fuiſse. Ad quod reſpondetur ab Auguſtino (ibidem.) Fingamus, ſicut plerique volunt, eſse in mundo animam generalem, quæ ſic ineffabili motu ſemina cuncta vivificet ut non ſit concreta cum genitis: nempe cum hæc in uterum paſſibilem materiam ad uſus ſuos formatura pervenerit, unam facit ſecum eſse perſonam eius rei, quam non eamdem conſtat habere ſubſtantiam: & fit, operante anima, & patiente materia, ex duabus ſubſtantiis unus homo, cum anima aliud doceatur (2) eſse, aliud caro; ſicque animam naſci fatemur ex utero, quam (3) ad uterum venientem vitam dicimus contuliſſe concepto. Naſci, inquam, ex matre dicitur qui ex hac ſibi corpus aptavit, in quo naſci poſſet: non quia antequam naſceretur, quantum ad ſe attinet, ipſa penitus non fuiſſet. Sic ergo, immo multo incomprehenſibilius eſt, atque ſublimius, natus eſt ſuſceptione perfecti hominis de matre Filius Dei, qui per omnipotentiam ſingularem omnibus genitis eſt cauſa naſcendi.

(h) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. 1. in opere imperfecto.) Poſitis generationibus ab Abraham uſque ad Chriſtum, eas in tres partes diviſit, per generationes quatuordecim: quia ter completis quatuordecim generationibus, (4) mutatus eſt in Iudæis ſtatus hominum: ab Abraham enim uſque ad David fuerunt ſub Iudicibus; a David uſque ad tranſmigrationem Babylonis ſub Regibus; a tranſmigratione uſque ad Chriſtum ſub Pontificibus. Hoc ergo vult demonſtrare: ſicut ſemper completis quatuordecim generationibus mutatus eſt hominum ſtatus, ſic completis quatuordecim generationibus a tranſmigratione ad Chriſtum, neceſſe eſt a Chriſto mutari ſimiliter hominum ſtatum; quod & factum eſt: poſt Chriſtum enim omnes gentes ſub uno Chriſto Iudice, Rege, & Pontifice

(1) *Al.* quam. (2) *Al. deeſt* eſſe. (3) *Al.* ab utero. (4) *Al.* numeratus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tum part. 1. cap. ix. in epiſtola Neſtorii eo loco relata quoad ultimam appendicem, *Accipe autem &c.* tum etiam part. 11. act. 1. ex Lib, Ne[illegible] 17. quoad iſtam.

Digitized by Google

tifice factæ ſunt: unde quando Iudices, Reges, & Pontifices Chriſti dignitatem præfigurabant, ſemper principia eorum in figura fuerunt Chriſti: primus Iudicum Ieſus nave; primus Regum David; primus Pontificum Ieſus filius Ioſedech. Hoc in figura Chriſti fuiſſe, dubitat nemo. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. in princ.) Vel ideo in tres partes diviſit omnes generationes, demonſtrans quod neque regimine tranſmutato facti ſunt meliores; ſed ſub Iudicibus, Regibus, Pontificibus, & Sacerdotibus in eiſdem permanſerunt malis: propter quod & captivitatem Babylonis commemorat, manifeſtans quod neque ex hoc ſunt correcti. Deſcenſus autem in AEgyptum non meminit: quia AEgyptios (1) non timebant, ſicut Babylonios, vel Aſſyrios: & quia (2) illud erat antiquum, hoc autem recens: & quia illuc non propter peccata deducti fuerant, ſicut in Babylonem. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. III. non parum ante finem.) Illud autem non prætermittendum putamus quod a David temporibus uſque ad Iechoniam, cum ſeptemdecim fuerint Reges Iudææ, quatuordecim generationes Matthæus poſuit. Oportet autem cognoſcere, poſſe plures eſſe ſucceſſiones, pauciores generationes: poſſunt enim diutius vivere aliqui, & ſerius generare; aut certe penitus exortes (3) generationis exiſtere: itaque non quæ Regum, eadem generationum tempora. GLOSSA. Vel poteſt dici, tres Reges eſſe prætermiſſos, ut ſuperius dictum eſt. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. III. non parum ante finem.) Rurſus ergo cum a Iechonia uſque ad Ioſeph generationes duodecim computentur; poſtea quatuordecim generationes deſcriptas eſſe commemoravit. Sed ſi diligenter advertas, hic quoque quatuordecim generationum poteris invenire rationem. Duodecim enim a Ioſeph numerantur, tertiadecima eſt Chriſtus: duos autem Ioakim, ideſt duos Iechonias fuiſſe hiſtoria indicat, patrem, & filium. Non igitur ſuppreſſit alterum Evangeliſta, ſed utrumque ſignificat. Ita, addito minori Iechonia, generationes quatuordecim computantur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. I. in opere imperfecto.) Vel unus Iechonias bis numeratur in Evangelio, ſemel ante tranſmigrationem, iterum autem poſt tranſmigrationem. Hic enim Iechonias, cum eſſet unus, duas habuit conditiones: fuit enim & Rex ante tranſmigrationem, quaſi Rex factus a populo Dei; factus eſt & privatus poſt tranſmigrationem: ideo ante tranſmigrationem numeratur inter Reges, quaſi Rex; poſt tranſmigrationem autem inter privatos. AUGUSTINUS in Li. de Con. Evan. (Lib. II. cap. IV.) Vel ideo unus in illis progenitoribus bis numeratur, ideſt Iechonias, a quo facta eſt quædam in extraneas gentes deflexio, quoniam in Babyloniam tranſmigratus eſt. Ubi autem ordo a rectitudine flectitur ut eat in diverſum, tamquam angulum facit; illud autem quod in angulo eſt, bis numeratur: & hic iam Chriſtum præfigurat a circumciſione ad præputium migraturum, & lapidem angularem futurum. REMIGIUS. Ideo autem quatuordecim poſuit generationes, quia denarius ſignificat decalogum, quaternarius vero quatuor libros Evangelii: unde in hoc oſtendit concordiam legis & Evangelii. Ideo etiam quaterdenarium numerum triplicavit, ut oſtenderet quia perfectio legis, prophetiæ, & gratiæ, in fide ſanctæ Trinitatis conſiſtit. GLOSSA. a Vel in hoc numero ſeptiformis gratia Spiritus ſancti ſignificatur: hic enim numerus ex ſeptem conficitur: quod autem geminatur, ſignificat, gratiam Spiritus ſancti, corpori, & animæ eſſe neceſſariam ad ſalutem. Sic ergo hæc generatio dividitur in tres theſſeradecades. Prima eſt ab Abraham uſque ad David, ita quod David ibi includitur; ſed ſecunda a David uſque ad tranſmigrationem, ita quod David ibi non includitur, ſed tranſmigratio ſub eo continetur; tertia eſt a tranſmigratione uſque ad Chriſtum, in qua ſi dicamus Iechoniam bis numeratum, tranſmigratio incluſa eſt. In prima ſignificantur homines ante legem, in qua quoſdam homines naturalis legis invenies, ſcilicet Abraham, Iſaac, & Iacob; omnes uſque ad Salomonem. In ſecunda ſignificantur homines ſub lege: omnes enim qui in ea inveniuntur, ſub lege fuerunt. In tertia homines gratiæ, quia terminatur ad Chriſtum, qui gratiæ dator fuit, in qua etiam liberatio a captivitate Babyloniæ facta eſt, ſignificans liberationem a captivitate per Chri-

(1) *Al.* non adhuc timebant ſicut Aſſyrios, vel Parthos. (2) *Al.* aliud. (3) *Al.* *deeſſe* generationis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo; etſi non eodem tenore quo hic, nec eodem ordine.

Chriſtum factam. Augustinus de Con. Evan. (Li. II. cap. iv.) Cum autem quaterdenas generationes tribus diſtinxiſset articulis, non tamen eas dixit in ſumma, ut diceret: Fiunt omnes quadraginta & duæ: unus enim in illis progenitoribus bis numeratur, ſcilicet Iechonias: ſic ergo non quadraginta & duæ, quod faciunt ter quatuordecim, ſed propter unum bis numeratum quadraginta & una generationes fiunt. Matthæus igitur, qui regiam in Chriſto conſtituerat inſinuare perſonam, excepto Chriſto, quadraginta homines in generationum ſerie numeravit. Numerus enim iſte illud tempus ſignificat quo in hoc ſæculo regi nos oportet a Chriſto, ſecundum diſciplinam laborioſam, quam ſignificat illa virga ferrea, (1) de qua in Pſalmis legitur (Pſal. 11.) „ Reges eos in virga ferrea. " Quod autem numerus iſte hanc temporalem vitam æternamque ſignificet, illa interim cauſa de proximo occurrit, quod & tempora annorum quadripartitis vicibus currunt, & mundus ipſe quatuor partibus terminatur, ab oriente, & occidente, aquilone, & meridie. Quadraginta autem quater habent decem. Porro ipſa decem ab uno uſque ad quatuor progrediente numero conſummantur. Glossa *a*. Vel denarius ad decalogum refertur, quaternarius ad præſentem vitam, quæ per quatuor tempora tranſit: vel per decem vetus teſtamentum, per quatuor novum. Remigius. Si quis autem voluerit dicere quod ſunt quadraginta & duæ generationes, quia non eſt unus Iechonias, ſed duo; dicendum eſt, quod & iſte numerus congruit ſanctæ Eccleſiæ: naſcitur enim a ſeptenario & ſenario: nam ſexies ſeptem quadraginta & duo faciunt. Senarius refertur ad laborem, ſeptenarius vero ad requiem.

(i) Chrysostomus ſuper Matth. (homil. 1. in opere imperfecto.) Quoniam ſuperius dixerat, *Iacob autem genuit Ioſeph*, cui deſponſata Maria genuit Ieſum: ne aliquis audientium ſic æſtimaret eſse nativitatem quomodo præcedentium patrum, ipſe ordinem narrationis ſuæ præcidens dicit: *Chriſti autem generatio ſic erat*; ac ſi dicat: Generatio quidem eorum quos expoſuimus patrum ſic fuit quemadmodum retuli; Chriſti autem generatio non ſic, ſed ita erat: *Cum eſſet deſponſata mater*. Chrysostomus in hom. (iv. aliquantulum a prin.) Quaſi enim aliquid novum dicturus præmittit modum generationis dicere: ne audiens virum Mariæ, æſtimes natum eſse lege naturæ. Remigius. Poteſt autem ad ſuperiora referri hoc modo: Sic erat Chriſti generatio ſicut dixi; ideſt, *Abraham genuit Iſaac*. Hieronymus. Sed quare non de ſimplici virgine, ſed de deſponſata concipitur? Primum ut per generationem Ioſeph, origo Mariæ monſtraretur; ſecundo ne lapidaretur a Iudæis ut adultera; tertio ut in AEgyptum fugiens, haberet ſolatium mariti. Martyr etiam Ignatius quartam addidit cauſam, Ut partus, inquiens, eius celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, ſed de uxore generatum. Chrysostomus ſuper Matth. (homil. 1. in opere imperfecto.) Ideo autem & deſponſata, & domi habita: nam quemadmodum in ea quæ in domo viri concipit, intelligitur conceptio naturalis; ita in ea quæ extra domum concepit, eſt ſuſpecta coniunctio. Hieronymus contra Helvidium (in princip. Libri.) Sciendum autem, quod Helvidius, quidam homo turbulentus, accepta materia diſputandi, blaſphemare contra Dei matrem incepit: cuius prima propoſitio fuit: Matthæus loquitur ſic: *Cum eſſet deſponſata*. Ecce, inquit, habes deſponſatam, non commendatam, ut dicitis: & utique non ob aliud deſponſatam, niſi quoniam nupturam. Origenes (hom. 1. inter eas quæ ex variis locis ſunt collectæ, in princ.) Deſponſata fuit quidem Ioſeph, non tamen in concupiſcentia iuncta. Mater eius, inquit, mater immaculata, mater incorrupta, mater intacta. Mater eius: cuius (2) eius? Mater eſt Dei, Unigeniti, Domini, Regis, omnium plaſmatoris, & redemptoris cunctorum. Cyrilus (*b* ad Ioannem Antioche.) Quid enim videbit aliquis in ſancta Virgine præter alias? Si Dei mater non ſit, ſed Chriſti, vel Domini, ut Neſtorius dicit: nihil enim abſurdum eſt etiam ſi voluerit quis matrem uniuſcuiuſque unctorum Chriſti nominare genitricem. Sola vero præter illas ſancta Virgo, & Chriſti genitrix intelligitur, ac dicitur. Genuit enim non purum hominem, ſecundum vos, ſed incarnatum potius, & hominem

(1) *Al. deeſt ſequens Pſal. ſententia.* (2) *Al. deeſt* eius.

Ex editione P. Nicolai.

a Sive Anſelmus. *b* Ad monachos AEgypti: non ſicut prius, ad Ioannem Antiochenum.

nem factum ex Deo Patre Verbum. Sed forſitan illud ais: Dic mihi, putaſne divinitatis mater facta eſt Virgo? Et ad hoc quoque dicimus, quia natum eſt ex ipſa Dei ſubſtantia eius Verbum, & ſine principio temporis ſemper (1) coexiſtens Genitori: in noviſſimis autem temporibus, quoniam caro factum eſt, hoc eſt unitum carni animam habenti rationalem, natum etiam dicitur carnaliter per mulierem. Aſſimilatur autem quodammodo nativitati quæ eſt ſecundum nos, hoc ſacramentum: matres etenim terrenorum miniſtrant naturæ coagulatam paulatim carnem perficiendam in ſpecie humana. Immittit autem animali ſpiritum Deus. Sed licet ſint iſtæ ſolummodo terrenorum corporum matres, attamen parientes totum animal, & non partem peperiſſe dicuntur. Tale autem aliquid geſtum percipimus in generatione Emmanuel: natum enim eſt ex Patris ſubſtantia Dei Verbum; quia vero carnem aſſumpſit, propriam eam faciens, neceſſarium eſt confiteri quia natus eſt ſecundum carnem per mulierem. Quia igitur & Deus vere eſt, quomodo dubitabit quiſpiam ſanctam Virginem (2) Dei dicere genitricem? LEO Papa in ſer. de Nativ. *a*. Non autem te Dei conceptus turbet, partus te non confundat auditus, quando virginitas quicquid eſt humani pudoris excuſat. Aut quæ hic verecundiæ læſio, ubi iniit deitas cum amica ſibi ſemper integritate conſortium, ubi eſt interpres Angelus, fides pronuba, diſpenſatio caſtitas, donatio virtus, iudex conſcientia, cauſa Deus, conceptio integritas, virginitas partus, virgo mater? CYRILLUS ad Ioan. Antiochenum *b*. Sed ſi de cælo, & non ex ipſa ſanctum corpus Chriſti factum eſſe diceremus, ut Valentinus; quomodo intelligeretur Dei genitrix Maria?

Nomen autem matris oſtendit, cum ſubdit, *Maria*. BEDA ſuper Lucam (*c* Lib. I. cap. III.) Interpretatur autem Maria ſtella maris Hebraice, domina Syriace: quia & lucem ſalutis, & Dominum mundo edidit.

Cui autem deſponſata fuerit, oſtendit ſubdens, *Ioſeph*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. 1. in op. imperf.) Ideoque fabro lignario (3) Maria deſponſata erat, quoniam Chriſtus Eccleſiæ ſponſus omnium ſalutem hominum operaturus erat per lignum crucis. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. inter prin. & medium.) Quod autem ſequitur, *Antequam convenirent*, non dicitur, Antequam duceretur in domum ſponſi, etenim iam intus erat. Conſuetudo enim multoties veteribus erat in domo deſponſatas habere: quod & nunc quoque fieri videtur, & generi Lot intus cum ipſo erant. GLOSSA. Sed dicitur, *Antequam convenirent*, ad carnis commixtionem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. 1. in op. imperf.) Ut non ex compaſſione carnis & ſanguinis naſceretur, qui (4) ideo natus eſt ut carnis & ſanguinis ſolveret paſſionem. AUGUSTINUS de Nup. & concu. (Lib. I. cap. XII.) Nuptialis etiam concubitus ibi non fuit: quia in carne peccati fieri non poterat ſine ulla carnis concupiſcentia, quæ accidit ex peccato, ſine qua concipi voluit qui futurus erat ſine peccato: ut hinc etiam doceret, omnem quæ de concubitu naſcitur, carnem eſſe peccati, quandoquidem ſola, quæ non inde nata eſt, non fuit caro peccati. AUGUSTINUS in ſer. de Nati. (*d* ſer. VI.) Naſcitur etiam ab intacta femina Chriſtus: quia fas non erat ut virtus per voluptatem, caſtitas per luxuriam, per corruptionem incorruptio naſceretur. Nec poterat niſi novo ordine advenire de cælo qui vetuſtum mortis deſtruere veniebat imperium. Regnum igitur tenuit virginitatis quæ Regem genuit caſtitatis. Ideo etiam Dominus noſter virgineum ſibi requiſivit hoſpitium habitandi, ut nobis oſtenderet Deum in caſto corpore portari debere. Ergo qui ſcripſit lapideas tabulas ſine ſtilo ferreo, ipſe gravidavit Mariam Spiritu ſancto: unde dicitur: *Inventa eſt in utero habens de Spiritu ſancto*. HIERONYMUS. Non ab alio inventa eſt niſi a Ioſeph, qui pene licentia maritali omnia noverat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. 1. in op. Imperf.) Nam ſicut hiſtoria non incredibilis docet, quando geſta ſunt quæ refert Lucas, Ioſeph abſens erat: nec enim conveniens eſt putare præſente Ioſeph introiſſe Angelum ad Mariam, & dixiſſe quæ dixit, & Mariam reſpondiſſe quæcumque reſpondit. Et ſi credamus, Angelum potuiſ-

(1) *Al.* exiſtens. (2) *Al. deeſt* Dei. (3) *Al. omittitur* Maria. (4) *Al.* ex Deo.

Ex editione P. Nicolai.

a Immo potius Cryſologus poſt opera Leonis Papæ ſerm. CXLVIII. *b* Epiſt. XXVIII. quæ incipit, *Lætentur cæli*. *c* Tum in Comment. tum etiam in homiliis hiemalibus feria 4. quatuor temporum. *d* Partim ſermone VI. partim XIII. partim XIV. ſive in appendice de diverſis; tum ſerm. XXII. XXIII. XXIV. XXV. Sed non iiſdem verbis quo ad omnia, nec eodem contextu.

potuiſſe intrare ad eam, & loqui; plane tamen Mariam abiiſse in montana, & manſiſse cum Eliſabeth menſibus tribus poſſibile non ſuit præſente Ioſeph: quia neceſse erat ut abſentationis eius, & manſionis diutinæ requireret cauſas. Poſtquam autem rediit peregre poſt tot menſes, invenit eam. gravidam maniſeſte. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. ſuper Matth.) Proprie autem dicit, *Inventa eſt*; quod de non excogitatis dici conſuetum eſt. Ne autem moleſtes Evangeliſtam interrogando qualiter ſit natus ex virgine, breviter expedivit ſe, dicens, *De Spiritu ſancto*; quaſi dicat: Spiritus ſanctus eſt qui eſt hoc miraculum operatus. Neqne enim Gabriel, neque Matthæus (1) amplius dicere potuerunt. GLOSSA *a* (ordinaria.) Hoc ergo quod dicitur, *Eſt ex Spiritu ſancto*, Evangeliſta ex parte ſua adduxit, ut cum diceretur habere in utero, omnis mala removeretur ſuſpicio a mentibus audientium. *b* AUGUSTINUS ſer. III. de Trinitate contra Arrianos (ſerm. CXCI. de tempore.) Non autem ſicut quidam ſceleratiſſime opinantur, Spiritum ſanctum dicimus fuiſſe pro ſemine; ſed potentia ac virtute creatoris dicimus operatum. AMBROSIUS in Lib. de Spiritu ſancto (Lib. II. cap. V.) Quod enim ex aliquo eſt, aut ex ſubſtantia eſt, ant ex poteſtate eius eſt: ex ſubſtantia ſicut filius, qui a patre; ex poteſtate ſicut ex Deo omnia, quomodo & in utero habuit Maria ex Spiritu ſancto. AUGUSTINUS (in Ench. ad Laurentium cap. XL. in prin.) Proſecto autem iſte modus, quo natus eſt Chriſtus de Spiritu ſancto, inſinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis præcedentibus meritis, in ipſo (2) exordio naturæ ſuæ quo eſſe cœpit, Verbo Dei copularetur in tantam perſonæ unitatem ut idem ipſe eſſet Filius Dei. Sed cum illam creaturam quam Virgo concepit, & peperit, quamvis ad ſolam perſonam Filii pertinentem tota Trinitas fecerit (neque enim ſeparabilia ſunt opera Trinitatis) cur in ea facienda ſolus Spiritus ſanctus nominatus eſt? An & qnando unus trium in aliquo opere nominatur, univerſa operari Trinitas intelligitur? HIERONYMUS (contra Hevidium non longe ab exordio.) Sed inquit Helvidius: Neque de non conventuris Evangeliſta dixiſſet, *Priuſquam convenirent*: quia nemo de non pranſuro dicit, Antequam pranderet; quaſi ſi quis diceret, Antequam in portu pranderem, ad Africam navigavi, non poſſet ſtare ſententia, niſi ei in portu prandendum ſit quandoque: aut non potius ſit intelligendum ſic, quod *ante*, licet ſæpe & (3) ſequentia indicet, tamen nonnumquam ea tantum quæ prius cogitabantur oſtendit; nec neceſſe ſit ut cogitata fiant; cum ideo aliud intervenerit, ne ea quæ cogitata ſunt fierent. HIERONYMUS; Non ergo ſequitur ut poſtea convenerint. ſed Scriptura quod factum non ſit oſtendit REMIGIUS *c*. Vel hoc verbum conveniendi, non ipſum concubitum, ſed tempus ſignificat nuptiarum, ideſt quando ea quæ fuerat ſponſa, incipit eſſe uxor. Eſt enim ſenſus, *Antequam convenirent*, ideſt antequam rite ſolemnia nuptiarum celebrarent. AUGUSTINUS de Con. Evangel. (Lib. II. cap. V. in prin.) Hoc quemadmodum factum ſit, quod hic prætermiſit Lucas, exponit poſt commemoratum conceptum Ioannis, ita enarrans (cap. I.) „ In menſe autem ſexto miſſus eſt Angelus: " & infra: „ Spiritus ſanctus ſuperveniet in te." Hoc ergo eſt quod Matthæus commemoravit dicens: *Inventa eſt in utero habens de Spiritu ſancto*. Nec contrarium eſt, quia Lucas expoſuit quod Matthæus prætermiſit: ſicut non eſt contrarium, quia Matthæus deinceps continet quod Lucas prætermiſit: ſequitur enim: *Ioſeph autem vir eius cum eſſet iuſtus*, uſque ad eum locum ubi ſcriptum eſt de Magis, quod *per aliam viam reverſi ſunt in regionem ſuam*. Si quis autem velit unam narrationem ex omnibus quæ de Chriſti nativitate dicuntur ab alterutro, ſi hæc prætermittuntur, ordinare ſic poteſt: *Chriſti generatio ſic erat*. „ Fuit in diebus Herodis, " uſque ibi, „ Manſit autem Maria cum illa quaſi menſibus tribus, & reverſa eſt in domum ſuam: " Luc. I. Et tunc addendum eſt quod hic dicitur: *Et inventa eſt in utero habens de Spiritu ſancto*.

(k) CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. inter prin. & medium.) Cum dixiſſet Evangeliſta, quod ex Spiritu ſancto, & ſine concubitu inventa eſt in utero habens, ne ſuſpectum habens Chriſti diſcipulum quaſi gran-

(1) *Al.* Apoſtolus. (2) *Al.* ex ordine. (3) *Al.* conſequentiam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive Anſelmus. *b* HIERONYMUS in explanatione cath. fidei, falſo ei adſcripta. *c* Habet eadem & Rabanus, quin & Anſelmus paſſim, quo ad ultimam appendicem.

dia de ſuo magiſtro fingentem, introducit Ioſeph per ea quæ paſſus eſt, ad fidem eorum quæ dicta ſunt conferentem: unde dicit: *Ioſeph autem vir eius cum eſſet iuſtus*. AUGUSTINUS in ſer. de Nativi. (*a* ſer. de temp. x. & de Nativ. xiv.) Intelligens enim Ioſeph Mariæ uterum gravidari, turbatur quod Mariam quam de templo Domini acceperat, & nondum cognoverat, gravidam ſentiebat, ſecumque æſtuabat diſputans, & dicens: Quid faciam? Prodo, aut taceo? Si prodidero, adulterio non conſentio, ſed vitium crudelitatis incurro: quia ſecundum Moyſi ſententiam, lapidandam eam eſſe cognoſco. Si tacuero, malo conſentio, & cum adulteris portionem meam pono. Quoniam ergo tacere malum eſt, adulterium prodere peius eſt, dimittam eam a coniugio. AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. II. cap. I. paulo ante finem.) Pulchre autem docuit ſanctus Matthæus quid facere debeat iuſtus, qui opprobrium coniugis deprehenderit, ut incruentum ab homicidio, caſtum ab adulterio præſtare ſe debeat: & ideo dicit, *Cum eſſet iuſtus*. Ubique ergo in Ioſeph iuſti gratia, & perſona ſervatur, ut teſtis ornetur: lingua enim iuſti loquitur iudicium veritatis. HIERONYMUS. Sed quomodo Ioſeph, cum crimen celet uxoris, iuſtus deſcribitur? In lege enim præceptum eſt, non ſolum reos, ſed conſcios criminis obnoxios eſſe peccato. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. inter prin. & medium.) Sed ſciendum, quod iuſtum hic virtuoſum in omnibus dicit. (1) Eſt enim iuſtitia ſpecialis quædam, ut avaritiam non habere; & altera nniverſalis virtus, & ſic nomine iuſtitiæ maxime utitur Scriptura. Iuſtus igitur exiſtens, ideſt benignus, & mitis, *voluit occulte dimittere eam*, quæ non ſolum (2) traductioni, ſed etiam pœnæ ſecundum legem obnoxia videbatur. Sed Ioſeph utrumque remiſit, quaſi ſupra legem vivens. Sicut enim ſol antequam radios monſtret, mundum clarificat, ſic & Chriſtus antequam naſceretur, multa ſigna perfectæ virtutis apparere fecit. AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſer. XVI. a medio.) Vel aliter. Si ſolus noſti, quia aliquis peccaverit in te, & eum vis coram hominibus arguere; non es corrector, ſed proditor. Unde vir iuſtus Ioſeph tanto flagitio quod de uxore fuerat ſuſpicatus magna benignitate pepercit. AEſtuabat utique certa adulterii ſuſpicio; & tamen quia ipſe ſolus ſciebat, noluit eam divulgare, ſed occulte dimittere, volens prodeſſe peccanti, non punire peccantem. HIERONYMUS. Vel hoc teſtimonium Mariæ eſt, quod Ioſeph ſciens illius caſtitatem, & admirans quod evenerat, celat ſilentio, cuius myſterium neſciebat. REMIGIUS *b*. Videbat enim gravidam quam noverat caſtam, & quia legerat (Eſ. XI.) „ Egredietur virga de radice Ieſſe: " unde novit Mariam duxiſſe originem: & legerat etiam (Eſai. VII.) „ Ecce virgo concipiet; " non diffidebat hanc prophetiam in ea eſſe implendam. ORIGENES (hom. I. ex variis locis ante medium.) Sed ſi ſuſpicionem in ea non habebat, quomodo iuſtus erat ut immaculatam dimitteret? Ideo ergo dimittere volebat, quoniam magnum ſacramentum in ea eſſe cognoſcebat, cui approximare ſe indignum æſtimabat. GLOSSA *c*. Vel cum vellet eam dimittere, iuſtus erat; cum occulte, pius notatur, eam ab infamia defendens: & hoc eſt, *Cum eſſet iuſtus, voluit dimittere eam*; cum nollet eam traducere in publicum, ideſt diffamare, voluit hoc facere occulte. AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. II. cap. I. paulo ante fin.) Nemo autem quam non accepit, dimittit; & ideo quam volebat dimittere, fatebatur acceptam. GLOSSA. Vel cum nollet eam traducere in domum ſuam ad cohabitationem aſſiduam, *voluit occulte dimittere eam*, ideſt tempus nuptiarum mutare: vera enim virtus eſt cum nec pietas ſine iuſtitia, nec ſine pietate ſervatur iuſtitia; quæ ſeparatæ ab invicem dilabuntur. Vel iuſtus erat per fidem, qua credebat Chriſtum de virgine naſciturum: unde voluit ſe humiliare ante tantam gratiam.

(I) REMIGIUS. Quia, ſicut dictum eſt, cogitabat Ioſeph occulte Mariam dimittere; hoc autem ſi feciſſet, perpauci eſſent qui non magis ſuſpicarentur eam eſſe meretricem quam virginem: idcirco repente conſilium Ioſeph divino mutatum eſt conſilio: unde dicitur, *Hac autem eo cogitante*. GLOSSA *d*. In quo notatur animus ſapientis, qui nihil temere vult incipere. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. paulo ante medium.) Notatur etiam manſuetudo Ioſeph, quia

(1) *Al.* Eſt enim iuſtitia & avaritiam non habere, & univerſalis virtus. (2) *Al.* traditioni.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nempe in ſermone xiv. qui eſt in appendice de diverſis xxv. nec tamen eſt Auguſtini. *b* Vel etiam Rabanus, ut iam ſupra. *c* Minus expreſſe quam Anſelmus his verbis. *d* Sive Anſelmus: ſic enim tantum Gl. ſſa: *Hic docemur diu deliberandum eſſe in incertis, ne peccetur temeritate levitatis*.

quia nulli enarravit ſuam ſuſpicionem, neque ei quæ ſuſpecta erat; ſed in ſe cogitabat. AUGUSTINUS in ſerm. de Nativi. (ſer. de tem. XVIII. de Nativi. XIV.) Sed Ioſeph iſta cogitante, non timeat Maria David filia: quoniam ſicut David veniam contulit ſermo propheticus, ſic Mariam liberat Angelus Salvatoris. Ecce enim iterum Virginis ille paranymphus Gabriel advenit: unde ſequitur: *Ecce Angelus Domini apparuit Ioſeph*. GLOSSA *a*. Hoc igitur verbo *apparuit* ſignificatur poteſtas apparentis, qui quando vult, & quomodo, exhibet ſe videndum. RABANUS. Quomodo autem Angelus Ioſeph apparuerit demonſtratur cum dicitur, *In ſomnis*; ideſt, quomodo Iacob ſcalam vidit per imaginationem quamdam oculis cordis oſtenſam. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. parum ante med.) Ideo autem non apparuit manifeſte Ioſeph, ſicut paſtoribus, quia valde fidelis erat; paſtores autem indigebant quaſi rudes. Virgo autem indiguit, quaſi primo de maximis inſtruenda. Similiter etiam Zacharias indiguit ante conceptionem prolis mirabili viſione. GLOSSA *b*. Apparens Angelus nomen exprimit, genus commemorat, & timorem excludit, dicens: *Ioſeph fili David*. *Ioſeph*: eum ex nomine quaſi notum, & familiarem ſibi oſtendit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in op. imperf.) Filium David eum nominans, voluit eum adducere in memoriam promiſſionis Dei ad David, ut de ſemine eius Chriſtus naſceretur. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. parum ante med.) Dicens autem, *Noli timere*, monſtrat eum iam timere ne offenderet Deum, quaſi adulteram habens; alias neque cogitaſſet eam expellere. SEVERIANUS *c*. Sponſus etiam ne timeat admonetur, quia pius animus, dum compatitur, plus paveſcit; ac ſi dicat: Hic non eſt mortis cauſa, ſed vitæ: quia quæ vitam parturit, non meretur occidi. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ho. I. in op. imperf.) Dicens etiam, *Ne timeas*, cognitorem ſe cordis eius oſtendere voluit, ut per hoc futurorum bonorum, quæ de Chriſto erat dicturus, faceret fidem. AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. I. cap. I. paulo ante finem.) Non autem te moveat, quod eam coniugem vocat: non enim virginitatis ereptio, ſed coniugii teſtificatio, nuptiarum celebratio declaratur. HIERONYMUS contra Helvidium (non longe a principio Libri qui incipit, „Nuper rogatus".) Non tamen eſt putandum, quod ex eo quod uxor eſt appellata, ſponſa eſſe deſierit, cum hanc eſſe conſuetudinem Scripturæ noverimus quod ſponſos viros, & ſponſas appellet uxores, ſicut Deuteronomii (cap. XXII.) teſtimonio approbatur. „Si quis (inquit) invenerit virginem deſponſatam viro in campo, & vim faciens dormierit cum ea, moriatur: quia humiliavit uxorem proximi ſui." CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. parum ante med.) Dicit autem, *Noli timere accipere*, ideſt (1) domi retinere: iam enim mente dimiſſa erat. RABANUS. Vel *noli timere accipere eam*, nuptiali conventu, & aſſidua cohabitatione. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in op. imperf.) Propter tres autem cauſas apparuit Angelus Ioſeph, hoc dicens ei. Primo ne iuſtus homo, ignorans faceret rem iniuſtam ex propoſito iuſto. Deinde propter honorem ipſius matris: nam ſi dimiſſa fuiſset, apud infideles turpi ſuſpicione carere non poterat. Tertio ut intelligens Ioſeph ſanctam conceptionem, diligentius ſe cuſtodiret ab illa quam prius. Ideo tamen non ante conceptionem Virginis venit ad Ioſeph, ut nec cogitaret hæc quæ cogitavit, ne pateretur quæ paſſus eſt Zacharias, culpam infidelitatis incurrens de conceptione coniugis iam longævæ: incredibilior enim erat res virginem poſſe concipere quam anum. CHRYSOSTOMUS in homil. (IV. paulo ante medium.) Vel ideo turbato iam Ioſeph Angelus venit, ut appareat Ioſeph ſapientia, & ut hoc ipſum fieret ei eorum quæ dicebantur demonſtratio. Dum enim audit ab Angelo quæ intra ſe cogitaverat, indubitabile ſignum erat quod a Deo mitteretur, cuius ſolius eſt ſcire cordis ſecreta. Sermo etiam Evangeliſtæ inſuſpicabilis fit, demonſtrans Ioſeph paſſum quod (2) probabile eſt virum pati. Virgo etiam omnem malam ſuſpicionem effugit, ex hoc quod vir qui zelotypiam paſſus eſt, eam ſuſcepit, & poſt conceptionem ſervavit. Ideo autem Virgo Ioſeph hæc quæ Angelus nuntiarat, non dixit, quia non æſti-

(1) *Al.* intus retinere. (2) *Al.* improbabile.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Neque id habet Gloſſa quæ nunc extat, ſed colligitur ex Ambroſio ſuper illud ſimile Luc. I. *Apparuit Angelus &c.* *b* Interlinealis æquivalenter, non expreſſe his verbis. quorum aliqua ex Anſelmo etiam deſumpta ſunt. *c* Immo potius Chryſologus ſerm. CXLV. qui *de generatione Chriſti* inſcribitur.

Digitized by Google

mabat ſibi credi a ſponſo, & maxime iam in ſuſpicionem adducto. Virgini autem ante conceptionem annuntiat Angelus, ne ſi poſt conceptionem deſerret, in anguſtia eſset. Oportebat autem extra turbationem eſſe illam matrem quæ omnium conditorem recepit. Non ſolum autem Angelus ab iniqua commixtione Virginem excuſat, ſed & ſupra naturam concepiſſe demonſtrat, non ſolum timorem auferens, ſed & lætitiam addens: unde ſubdit: *Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt*. GLOSSA (ordinaria *a*.) Aliud eſt naſci in ea, & aliud ab ea: naſci ab ea, eſt prodire in lucem; naſci in ea eſt idem quod concipi. Vel ſecundum præſentiam Angeli quam habet ex Deo, cui futurum quaſi præteritum eſt, *natum* dicitur. AUGUSTINUS de Quæſt. novi & vet. teſtamenti (quæſt. LII.) Sed ſi de Spiritu ſancto natus eſt Chriſtus, cur dictum eſt (Prov. VII.) „ Sapientia ædificavit ſibi domum? " (1) Domus iſta gemina ratione debet intelligi. Primum enim domus Chriſti Eccleſia eſt, quam ædificavit ſibi ſanguine ſuo: deinde poteſt & corpus eius dici domus eius, ſicut dicitur templum eius. Factum autem Spiritus ſancti, factum Filii Dei eſt, propter naturæ, & voluntatis unitatem: ſive enim Pater faciat, ſive Filius, ſive Spiritus ſanctus; Trinitas eſt quæ operatur; & quicquid tres fecerint, Dei unius eſt. AUGUSTINUS in Ench. (ad Laurentium cap. XXXVIII. in princ.) Numquid tamen ideo dicturi ſumus patrem hominis Chriſti eſſe Spiritum ſanctum, ut Deus Pater Verbum genuerit, Spiritus ſanctus hominem? Quod ita abſurdum eſt, ut nullæ fideles aures id valeant ſuſtinere. Quomodo ergo dicimus Chriſtum natum de Spiritu ſancto, ſi non eum genuit Spiritus ſanctus? An quia fecit eum? Inquantum enim homo eſt, factus eſt, ſicut Apoſtolus dicit (ad Rom. I.) „ Factus ex ſemine David, ſecundum „ carnem. " Neque enim quia mundum iſtum fecit Deus, dici eum fas eſt Dei filium, aut natum ex Deo; ſed factum, vel creatum, vel conditum. Hic autem, cum confiteamur eum natum de Spiritu ſancto, & Maria Virgine, quomodo non ſit filius Spiritus ſancti, & ſit filius Mariæ Virginis? (In Ench. cap. XXXVIII. in calce, & princ. XXXIX.) Non ergo concedendum eſt, quicquid de aliqua re naſcitur, continuo eiuſdem rei filium nuncupandum: ut enim omittam aliter de homine naſci filium, aliter capillum, pediculum, & lumbricum, quorum nihil eſt filius; certe homines qui naſcuntur ex aqua, & Spiritu, non aquæ filios recte eos dixerit quiſpiam; ſed Dei Patris, & matris Eccleſiæ. Sic ergo de Spiritu ſancto natus eſt, & Filius Dei Patris eſt, non Spiritus ſancti.

(m) CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. circa med.) Quia hoc quod Angelus ad Ioſeph dixerat, ſupra humanam cogitationem, & legem naturæ erat, non ſolum ex præteritorum revelatione confirmat quæ dixerat, ſed etiam ex futuris, dicens, *Pariet autem filium*. GLOSSA (ordinaria *b*.) Ut enim non videretur Ioſeph amplius coniugio non eſſe neceſſarius, cum conceptio eſſet facta ſine eius auxilio, oſtendit quod quamvis non ſit neceſſarius conceptui, tamen utilis eſt procurationi: quia ipſa pariet filium, & tunc matri, & filio erit neceſſarius: matri ut ab infamia defendat; filio ut eum nutriat, & circumcidat: quæ circumciſio notatur ubi dicit: *Et vocabis nomen eius Ieſum*: in circumciſione enim ſolet dari nomen. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in op. imperf.) Non autem dixit, Pariet tibi filium, ſicut ad Zachariam. (Luc. I.) „ Ecce Eliſabeth uxor tua pa„ riet tibi filium: " quia mulier quæ ex viro concipit, marito ſuo filium parit, quia magis ex illo eſt quam de ipſa; hæc autem quæ non de viro conceperat, non viro filium peperit, ſed ſibi tantummodo. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. circa medium.) Vel indeterminate hoc poſuit, ut oſtendat quod eum peperit orbi terrarum univerſo. RABANUS. Dicit autem, *Vocabis* (2) *nomen*, & non Impones, quia ab æterno impoſitum eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (IV. ibid.) Hinc autem oſtendit admirabilem eſſe partum, quia Deus eſt, qui nomen deſuper per Angelum mittit; nec nomen quodcumque, ſed quod eſt infinitorum bonorum theſaurus. Ideoque interpretatur illud Angelus, bonam ſubſtituens ſpem, & ex hoc ad credendum quod dicebatur inducit.

(1) Fa-

(1) *Al.* Quomodo. (2) *Al. nomen Ieſum*.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quo ad priorem partem ex Anſelmo deſumpta, ſed non quo ad poſteriorem. *b* Ex parte tamen, & obiter; ſed plenius Anſelmus, ut iam ſupra; ubi & habet *officio* pro *auxilio*.

Digitized by Google

(1) Facilius namque ſolicitamur ad proſpera,& promptius fidem accommodamus ſecundis. HIERONYMUS (ſuper illud, *Vocabis nomen eius Ieſus*.) Ieſus enim Hebræo ſermone ſalvator dicitur. Etymologiam ergo nominis ſignificat dicens: *Ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum a peccatis eorum*. REMIGIUS. Oſtendit enim eumdem totius mundi ſalvatorem, & noſtræ ſalutis auctorem. Salvat quidem non incredulos, ſed populum ſuum; hoc eſt, in ſe credentes ſalvat, non tam a viſibilibus (2) hoſtibus quam potius inviſibilibus; hoc eſt, a peccatis ſalvat, non armis pugnando, ſed peccata relaxando. SEVERIANUS a. Veniant, & audiant qui requirunt, Quis eſt quem Maria genuit? *Ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum*, non alterius ſalvum faciet populum. Unde? *A peccatis eorum*. Eſſe Deum qui peccata donat ſi Chriſtianis non credis, crede infidelibus, vel Iudæis dicentibus (Luc. v.) „ Nemo poteſt peccata dimit„ tere niſi ſolus Deus. “

(n) REMIGIUS. Mos fuit Evangeliſtæ, ea quæ dicit, de veteri teſtamento confirmare, propter Iudæos qui in Chriſtum crediderant, ut agnoſcerent ea eſſe completa in gratia Evangelii quæ prædicta fuerant in veteri teſtamento; & ſubdit; *Hoc autem totum factum eſt*. Quærendum autem eſt in hoc loco quare dixerit, hoc totum factum eſſe, cum ſuperius ſolam conceptionem narraverit. Sed ſciendum, quod hoc ideo dixit, ut demonſtraret quod ante in præſentia Dei factum fuit, quam fieret apud homines. Sive quia præteritarum rerum erat narrator, totum factum eſſe dixit: quia quando hoc ſcripſit, iam totum factum erat. RABANUS b. Vel hoc totum factum eſſe dicit, quod virgo deſponſaretur, quod caſta ſervaretur, quod gravida inveniretur, quod per Angelum revelaretur: *ut adimpleretur quod dictum eſt*. Non enim hoc impleretur, quod virgo conciperet, & pareret, niſi deſponſata eſſet, ne lapidaretur; & niſi ab Angelo ſecretum detegeretur, & ita eam Ioſeph acciperet, (3) ne dimiſſa per infamiam efflueret, & lapidatione periret. Si ergo ante partum periret, caſſaretur prophetia quæ ait (Eſai. VII.) „ Pariet fi„ lium. “ GLOSSA (ord. ſuper illud, *Ut adimpleretur*.) Vel poteſt dici, quod *ut* non ponitur cauſaliter: non enim ideo impletum eſt, quia implendum erat: ponitur autem conſecutive, ſicut & in Geneſi (XLIX.) „ Suſpendit alterum in patibulo, ut conie„ ctoris veritas probaretur: “ quia uno ſuſpenſo, coniectoris veritas eſt probata: ſic & in hoc loco intelligendum eſt, quod hoc facto quod prædictum eſt, prophetia impleta eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (V. non procul mult. a princ.) Vel aliter. Quia vidit Angelus abyſſum divinæ miſericordiæ, naturæ leges ſolutas, & eum qui erat omnibus ſuperior, ad hominem, qui erat omnibus inferior, deſcendiſſe: hæc & huiuſmodi uno verbo oſtendit dicens: *Hoc autem totum factum eſt*; quaſi dicat: Ne putes quod hæc nunc tantum Deo placeant; olim præordinata ſunt: decenter enim Angelus non Virgini, ſed Ioſeph prophetiam inducit, quaſi in Prophetis meditanti, & experto. Et primo quidem virginem coniugem appellaverat, nunc autem virginem cum Propheta inducit, ut hoc etiam a Propheta audiret, quaſi diu præmeditatum. Unde ad fidem eorum quæ dicebantur, inducit Eſaiam, vel magis Deum: non enim dicit: Ut impleretur quod dictum eſt ab Eſaia; ſed *Quod dictum eſt a Domino*, per Eſaiam. HIERONYMUS ſuper Eſaiam (Lib. II. in expoſitione cap. VII. ſuper illud, „ Ec„ ce virgo concipiet. “) Quoniam autem præmittitur in Propheta (Eſai. VII.) „ Da„ bit Dominus ipſe vobis ſignum; “ novum debet eſſe, atque mirabile. Si autem iuvencula, vel puella, ut Iudæi volunt, & non virgo pariat; quale ſignum poterat appellari, cum hoc nomen ætatis ſit, non integritatis? Et revera virgo Hebraice *Bethula* appellatur, quæ in præſenti loco non ſcribitur in Propheta; ſed pro hoc verbo poſitum eſt *Halma*, quod præter LXX. omnes adoleſcentulam tranſtulerunt. Porro *Halma* apud

(1) *Al.* Ad talia enim credenda facilius accedere conſuevimus. (2) *Al.* deeſt hoſtibus. (3) *Al.* omittitur ne.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Chryſologus in ſer. cxlv. qui de *generatione Chriſti* inſcribitur, circa medium. b Vel potius Anſelmus, ut iam ſupra: nam Rabanus hæc tantum paulo aliter quam Anſelmus: *Quid totum? Quod Angelus ad Virginem miſſus eſt, quod ipſa Virgo ſuo propinquo deſponſata eſt, quod caſta ſervata eſt, quod Angelus Ioſeph per ſomnium viſus eſt, quod Mariam accipere iuſſus eſt, & pueri nomen vocare Ieſum; & ad quid illud? Ut virgo totius mundi pareret ſalutem, & virgo intacta in perpetuum perſeveraret*. Nec ſequentia modo in Gloſſa extant, ſed ex Hugone colliguntur.

apud eos ambiguum eſt : dicitur enim & adoleſcentula, & abſcondita : ergo *Halma* non ſolum puella, vel virgo, ſed virgo abſcondita dicitur, & ſecreta, quæ numquam virorum patuerit aſpectibus, ſed magna parentum diligentia cuſtodita ſit. Lingua quoque Punica, quæ de Hebræorum fontibus (1) manare dicitur, proprie virgo *Halma* appellatur. In noſtro quoque ſermone *Halma* dicitur ſancta : omniumque pene linguarum verbis utuntur Hebræi : & quantum cum mea pugno memoria, numquam me arbitror *Halma* de muliere nupta legiſſe, ſed de ea quæ eſt virgo, ut non virgo ſolummodo ſit, ſed in annis adoleſcentiæ: poteſt enim fieri ut virgo ſit vetula. Iſta autem virgo erat in annis puellaribus, vel certe virgo, non puella, quæ adhuc virum noſſe non poſſet. HIERONYMUS ſuper Matth. (ſuper illud, *Hoc autem totum factum eſt*.) Pro eo autem quod Evangeliſta Matthæus dicit, *In utero habebit*, in Propheta, quia futurum prędicit, ſignificat quod futurum ſit, & ſcripſit, *Accipiet*; Evangeliſta autem, quia non de futuro, ſed de præterito narrat hiſtoriam, mutavit, *Accipiet*, & poſuit, *Habebit*; qui autem habet, nequaquam accepturus eſt. Dicit autem: *Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium*. LEO in epiſtola ad Flavianum (epiſt. X. cap. II. paulo ante medium.) Conceptus quippe eſt de Spiritu ſancto intra uterum Virginis matris, quæ ita illum ſalva virginitate edidit, quemadmodum ſalva virginitate concepit. AUGUSTINUS in ſerm. de Nativit. (*a* XI. de Nativit. & XV. de tempore paulo ante medium.) Qui enim dirupta corporum membra in aliis poterat reintegrare tangendo, quanto magis in ſua matre quod invenit integrum non violavit naſcendo? Crevit enim in eius partu corporis integritas potius quam decrevit, & virginitas ampliata eſt potius quam fugata. THEODOTUS *b* in ſer. Epheſini Concilii. Quia vero Photinus purum hominem dicit qui natus eſt, Dei non dicens partum; & qui ex vulva proceſſit hominem proponit a Deo diviſum: dicat nunc quomodo natura humana per vulvam virginalem nata, virginitatem vulvæ ſervavit incorruptam: nullius enim hominis mater virgo permanſit. Sed quia natus eſt carne Deus Verbum, cuſtodit virginitatem, ſeipſum (2) Verbum eſſe oſtendens: neque enim noſtrum verbum cum paritur corrumpit mentem, neque Deus Verbum partum eligens peremit virginitatem.

Sequitur, *Et vocabunt nomen eius Emmanuel*. CHRYSOSTOMUS in hom (V. ante med.) Conſuetudo quidem eſt Scripturæ res quæ contingunt pro nominibus ponere. Nihil ergo eſt aliud quod dicit, *Vocabunt nomen eius Emmanuel*, quam videbunt Deum cum hominibus: unde non dicit, Vocabis, ſed *Vocabunt*. RABANUS (Lib. III. ad expoſitionem cap. VII.) Primo quidem Angeli pſallentes, ſecundo Apoſtoli prædicantes, adhuc & ſancti martyres, deinde cuncti credentes. HIERONYMUS ſuper Eſaiam (VII.) Septuaginta (3) autem, & tres reliqui tranſtulerunt ſimiliter *Vocabis*, pro quo hic ſcriptum eſt *Vocabunt*; quod in Hebræo non habetur: verbum enim (4) *Charatim*, quod omnes interpretati ſunt *Vocabis*, poteſt intelligi (5) *Et vocabit*, quod ipſa ſcilicet virgo quæ concipiet, & pariet Chriſtum, *Emmanuel* (6) appellatura ſit nomine, quod interpretatur *Nobiſcum Deus*. REMIGIUS. Quærendum autem eſt quis eſt interpretatus hoc nomen. Propheta aut Evangeliſta, aut aliquis translator? Sed ſciendum, quod Propheta non eſt interpretatus: ſancto autem Evangeliſtæ quid neceſſe fuerat interpretari, cum ſcriberet Hebræo ſermone? Fortaſſis quia hoc nomen obſcurum erat apud Hebræos, idcirco dignum erat interpretatione. Sed magis credendum eſt quod aliquis translator ſit interpretatus, ne haberetur hoc nomen obſcurum apud Latinos. Hoc denique nomine, duæ ſubſtantiæ, divinitatis ſcilicet, & humanitatis, in una perſona Domini noſtri Ieſu Chriſti deſignantur: quia qui ante omnia ſæcula ineffabiliter genitus eſt a Deo Patre, idem ipſe in fine temporum factus eſt *Emmanuel*, ideſt *Nobiſcum Deus*, ex Virgine matre. Quod autem dicitur, *Nobiſcum Deus*, poteſt intelligi

(1) *Al.* ducitur. (2) *Al.* per verbum. (3) *Al.* Septuaginta autem reliqui. (4) P. Nicolai habet *Vekarat*, & in margine Rom. edit. habetur *Karatha*. (5) Al. *& vocabis*. (6) *Al.* appellatum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Al. Qui eſt in appendice XXIV. iam ante notatus. *b* Seu ſer. II. de Nativ. Chriſti, qui refertur in Concilio Epheſino part. III. & habitus eſt a Teodoto Ancyrano, pro quo corrupte in aliis exemplaribus legitur Theodorus: ut & ſerm. I. quo ad poſteriorem appendicem prius corruptam.

ligi hoc modo : Nobiſcum factus eſt , ideſt paſſibilis, mortalis, & per omnia noſtri ſimilis abſque peccato: ſive quia ſubſtantiam noſtræ fragilitatis quam aſſumpſit , ſubſtantiæ ſuæ divinitatis in unitate perſonæ coniunxit . HIERONYMUS ſuper Eſaiam (Lib. III. in expoſit. cap. VII.) Sed ſciendum, quod Hebræi hoc de Ezechia filio Achaz prophetari arbitrantur , quod ipſo regnante capta ſit Samaria : quod omnino probari non poteſt . Siquidem Achaz filius Ioathan regnavit ſuper Iudæam , & Hieruſalem annis ſexdecim, cui ſucceſſit in regnum filius eius Ezechias annos natus viginti tres, & regnavit ſuper Iudæam, & Hieroſolymam annis viginti novem: quomodo ergo quam vidit primo anno Achaz prophetiam, de Ezechiæ conceptu dicitur & nativitate, cum eo tempore cum regnare cœperat Achaz , iam novem eſſet Ezechias annorum? Niſi forte ſextum Ezechiæ regni annum quo capta eſt Samaria , infantiam eius appellari dicant, non ætatis , ſed imperii: quod coactum eſſe ac violentum etiam ſtultis patet . Quidam de noſtris Eſaiam Prophetam duos filios habuiſſe contendit , (1) Iaſub, & Emmanuel ; & Emmanuel de prophetiſſa uxore ſua eſſe generatum in typum Domini Salvatoris. Hoc autem fabuloſum eſt . PETRUS Alfonſus *a* (in dialogo contra Iudæos .) Non enim ſcitur quod aliquis homo illius temporis Emmanuel ſit vocatus . Sed obiicit Hebræus : Quomodo ſtare poterit quod hoc propter Chriſtum dictum ſit & Mariam , cum ab Achaz uſque ad Mariam multa centena annorum tranſierunt? Sed licet ad Achaz loqueretur Propheta , non ſolum tamen ad eum, vel de ſuo tempore dicta eſt prophetia . Propter hoc enim dictum eſt (Eſai. VII.) „ Audite domus David ; “ non Audite Achaz . Iterum , „ Dabit Dominus ipſe vobis ſignum , “ addit ipſe ; ac ſi diceret, non alius : ex quo poteſt intelligi ipſum Dominum ſignum eſſe futurum . Quod etiam pluraliter ait , Vobis , & non Tibi , innuit non propter Achaz, vel ad ipſum ſolum hoc dictum fuiſſe . HIERONYMUS ſuper Eſaiam (Lib. III. ad expoſit. ſuper hæc verba .) Eſt ergo ſic intelligendum quod dicitur ad Achaz. Iſte puer , qui naſcetur ex virgine , domus David , nunc appelletur Emmanuel , ideſt Nobiſcum Deus, quia a rebus ipſis (probabiliter , a duobus Regibus inimicis liberata) patebit Deum te habere præſentem . Poſtea autem vocabitur Ieſus , ideſt ſalvator , eo quod univerſum genus hominum ſit ſalvaturus . Non mireris ergo , o domus David , ad rei novitatem , ſi virgo Deum pariat quæ tantam habeat poteſtatem ut multo poſt tempore naſciturus te nunc liberet invocatus . AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XII. cap. XLV. in initio .) Quis autem dementiſſimus diceret cum Manichæo , (2) enervis eſſe fidei de Chriſto ſine teſte non credere , cum Apoſtolus dicat (Rom. X.) „ Quomodo credent ei quem „ non audierunt ? Aut quomodo audient ſine „ prædicante ? “ Ut autem non contemnerentur , neque fabuloſa ducerentur quæ Apoſtoli nuntiabant , demonſtrantur hæc a Prophetis fuiſſe prædicta : quia, etſi atteſtabantur miracula , non defuiſſent qui magicæ potentiæ cuncta illa tribuerent , niſi talis eorum cogitatio conteſtatione prophetica vinceretur . Magicis enim artibus longe antequam naſceretur , Prophetas ſibi conſtituere a quibus prænuntiaretur , nemo utique diceret . (Lib. XIII. contra Fauſtum cap. VII.) Si etiam dixerimus homini gentili , Crede Chriſto , quia Deus eſt ; & reſponderit , Unde credo ? (3) prolataque auctoritate Prophetarum , eis ſe nolle credere dixerit , oſtendimus fidem Prophetarum ex his quæ ventura cecinerunt , & veniſſe cernuntur . Credo enim quod cum non lateret , quantas a Regibus huius ſæculi perſecutiones prius pertulerit chriſtiana religio : videat nunc ipſos Reges terræ Chriſti imperio ſubiugatos , omneſque gentes eidem ſervientes : quæ omnia per Prophetas fuerunt prædicta . Hoc ergo audiens de ſcriptura prophetica , & cernens in univerſa terra completa , moveretur ad fidem . GLOSSA *b* (ord. ſuper illud , *Ut adimpleretur* .) Horum ergo errorem Evangeliſta excludit dicens: *Ut adimpleretur quod dictum eſt a Domino per Prophetam* . Prophetia autem alia eſt ex

(1) *Al.* Ioſeph. (2) *Al.* verius . (3) *Al.* prolataque auctoritate Prophetarum oſtenderimus fidem Prophetarum &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ille ſcilicet qui ex Iudæo Chriſtianus, & ab Alphonſo Rege ſic appellatus in baptiſmate (cum ante Moyſes vocaretur) contra Iudæos ipſos librum ſcripſit , cuius Geſnerus in Biblioth. ſua meminit , etſi non Poſſevinus . *b* Non ſic præciſe quantum ad initium ipſum , ſed quo ad illa quæ ſequuntur de prophetiæ diverſitate, vel aliquam eorum partem ; plenius vero hæc eadem Anſelmus .

ex prædeſtinatione Dei, quam neceſſarium eſt evenire omnibus modis, ut ſine noſtro impleatur arbitrio, ut illa de qua modo agimus: unde dicit, *Ecce*, ad demonſtrandum certitudinem prophetiæ: alia eſt ex præſcientia Dei, cui noſtrum admiſcetur arbitrium, & cooperante gratia conſequimur præmium, vel ab ea iuſte relicti tormentum: alia non ex præſcientia, ſed eſt quædam comminatio more humano facta; ſicut illud (Ionæ III.) „ Adhuc quadraginta „ dies & Ninive ſubvertetur: " intelligendo, niſi Ninivitæ corrigantur.

(o) REMIGIUS. Eo aditu rediit vita quo ingreſſa eſt mors. Per inobedientiam enim Adæ omnes perditi ſumus, per obedientiam Ioſeph omnes ad priſtinum ſtatum incipimus revocari: nam his verbis magna nobis virtus obedientiæ commendatur, quibus dicitur: *Exurgens autem Ioſeph fecit ſicut præceperat ei Angelus Domini*. GLOSSA (ord. ſuper illud „ Exurgens Maria. ") Non tantum quod præcepit Angelus fecit, ſed etiam ſicut præcepit. Quiſquis etiam a Deo monetur, ſolvat moras, ſurgat a ſomno, faciat quod iubetur.

Et accepit Mariam coniugem ſuam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. 1. in opere imperfecto.) Non in domum accepit eam, nec enim adhuc dimiſerat eam de domo; ſed de animo ſuo depoſuerat eam, & iterum in animum ſuum eam recepit. REMIGIUS [a]. Vel accepit celebratis nuptiis ut conjux vocaretur, non tamen ut concumberet: quia ſequitur, *Et non cognoſcebat eam*. HIERONYMUS contra Helvidium (non longe ab initio Libri.) Sed Helvidius ſuperfluo labore deſudat, cognoſcendi verbum ad coitum magis quam ad ſcientiam eſſe referendum; quaſi hoc quiſquam negaverit, & eas ineptias quas redarguit aliquando prudens quiſpiam potuerit ſuſpicari. Deinde vult dicere, quod *donec*, ſive *uſque* adverbium, certum tempus ſignificet, quo completo fiat aliud quod uſque ad illud tempus non fiebat, ut hic, *Non cognoſcebat eam donec peperit filium*. Apparet, inquit, cognitam eſſe poſt partum, cuius cognitionem filii tantum generatio differebat. Et ad hoc approbandum congerit de Scripturis exempla quam plurima. Ad quod reſpondemus: *Et non cognoſcebat*; & *uſque*, vel *donec* in Scripturis dupliciter (1) intelligenda. Et de eo quidem quod ſcriptum eſt, *Non cognoſcebat*, ad coitum eſſe referendum ipſe diſſeruit, nullo dubitante quin ad ſcientiam ſæpe referatur, ut ibi (Luc. II.) „ Remanſit puer Ieſus in Hieruſalem, „ & non cognoverunt parentes eius. " Sic etiam *donec* in Scriptura ſæpe certum tempus, ſicut ipſe diſſeruit, ſignificat, ſæpe infinitum, ut eſt illud (Eſai. XLVI.) „ Do-„ nec conſeneſcatis, ego ſum. " Numquid poſtquam illi ſenuerint, Deus deſiſtet? Et Salvator in Evangelio (infra XXVIII.) *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi*. Ergo poſt conſummationem ſæculi a diſcipulis abſcedet? Et Apoſtolus (I. ad Corinth. XV.) „ Oportet illum regnare do-„ nec ponat inimicos ſub pedibus eius. " Numquid poſtquam illi ſub pedibus erunt, regnare deſiſtet? Intelligat ergo ea de quibus poſſet ambigi, ſi non fuiſſent ſcripta, ſignificari; cetera vero noſtræ intelligentiæ derelinqui: iuxta quod Evangeliſta illud indicat, de quo ſcandalum poterat moveri, non eam cognitam eſſe a viro uſque ad partum, ut multo magis intelligeremus cognitam non fuiſſe poſt partum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. 1. in opere imperf. prope fin.) Ut ſi quis dicat: Donec ille vixit, non eſt hoc locutus; numquid per hoc ſignificavit, quia poſt mortem ille locutus eſt? quod fieri non poteſt: (2) ſic & Ioſeph ante partum credibile fuit ut non cognoſceret eam, quia nondum cognoſcebat myſterii dignitatem; poſtquam vero cognovit quia eſt facta Unigeniti Dei templum, quomodo poterat hoc uſurpare? Sed ſequentes Eunomium putant, quia illi auſi ſunt hoc dicere, quod Ioſeph hoc auſus fuit, ſicut inſanus neminem reputat eſſe ſanum. HIERONYMUS contra Helvidium (parum ante medium Libri.) Ad ſummum illud requiro, cur ſe abſtinuerit Ioſeph uſque ad partus diem. Reſpondebit utique: Quia Angelum audierat dicentem, *Quod in ea natum eſt*. Qui ergo ſomnio tantum credidit ut uxorem non auderet tangere, hic poſtquam paſtores audierat, Magos viderat, miracula tanta cognoverat, templum Dei, Spiritus ſancti ſedem, Domini ſui matrem audebat attingere? CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. I. in opere imperf. prope fin.) Poteſt etiam dici quod verbum cognoſcendi hic accipitur pro agnitione:

(1) *Al.* intelligi. (2) *Al.* ſicut.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Hæc habet quoque Rabanus.

ne: vere enim non agnovit eam ante, cuius fuerat dignitatis, & poſtquam peperit tunc cognovit eam, quia ſpecioſior, & dignior facta fuerat quam totus mundus: quia quem totus mundus capere non poterat, in anguſto cubiculo uteri ſui ſola ſuſcepit. HILARIUS in hom. *a*. Vel aliter. Propter ſanctiſſimæ Mariæ glorificationem a Ioſeph cognoſci non potuit, donec peperit: Dominum enim gloriæ habens in utero quomodo cognoſceretur? Si Moyſi cum Deo colloquentis glorificata eſt facies, ut non poſſent intendere in eum filii Iſrael, quantomagis Maria agnoſci, vel intueri non poterat, quæ Dominum potentiæ utero habebat? Poſt partum autem a Ioſeph agnita invenitur ſpecie faciei, non tactu libidinis. HIERONYMUS ſuper Matthæum (in fine I. cap.) Ex hoc autem quod dicitur, *Filium ſuum primogenitum*, quidam perverſiſſime ſuſpicantur & alios filios habuiſſe Mariam, dicentes, primogenitum non dici niſi qui habeat & fratres; cum hic mos Scripturarum ſit ut primogenitum non eum vocent quem fratres ſequuntur, ſed eum qui primus natus ſit. HIERONYMUS contra Helvidium (paulo ante med. Lib.) Alioquin ſi non eſt primogenitus niſi quem ſequuntur & fratres, tamdiu ſacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu & alia fuerint procreata. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Filium ſuum primogenitum*.) Vel primogenitus dicitur inter omnes electos per gratiam; proprie autem Unigenitus Dei Patris, vel Mariæ dicitur.

Sequitur: *Et vocavit nomen eius Ieſum*, die octavo quo fiebat circumciſio, & nomen imponebatur. REMIGIUS *b*. Liquet autem hoc nomen fuiſſe notiſſimum ſanctis Patribus, & Dei Prophetis, maxime illi qui dicebat (Pſal. CXVIII.) „Defecit in ſalutari tuo anima mea:“ & (Pſal. XII.) „Exultavit cor meum in ſalutari tuo:“ & illi qui dicebat (Habac. III.) „Exultabo in Deo Ieſu meo,“

CAPUT II.

(a) CUm natus eſſet Ieſus in Bethlehem Iudæ, in diebus Herodis Regis, ecce Magi ab oriente venerunt Hieroſolymam, dicentes: Ubi eſt qui natus eſt Rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in oriente, & venimus adorare eum.

(b) Audiens autem Herodes Rex turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum illo. Et congregans omnes principes ſacerdotum, & ſcribas populi ſciſcitabatur ab eis ubi Chriſtus naſceretur. At illi dixerunt ei: In Bethlehem Iudæ. Sic enim ſcriptum eſt per Prophetam: Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael.

(c) Tunc Herodes clam vocatis Magis diligenter didicit ab eis tempus ſtellæ quæ apparuit eis; & mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, & interrogate diligenter de puero, & cum inveneritis renuntiate mihi, ut & ego veniens adorem eum. Qui cum audiſſent Regem, abierunt.

(d) Et ecce ſtella quam viderant in oriente, antecedebat eos, uſque dum veniens ſtaret ſupra ubi erat puer.

(e) Videntes autem ſtellam, gaviſi ſunt gaudio magno valde. Et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adoraverunt eum: & apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & mirrham.

(f) Et reſponſo accepto in ſomnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reverſi ſunt in regionem ſuam.

(g) Qui cum receſſiſſent, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph, dicens:

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Hilario, cuius nec ſtylum ſapit, cum nec ullas penitus homilias inveniatur edidiſſe, nec verbum *intueri* paſſive (ut hic) uſurparet. Cuius autem ſit non occurrit. *b* Habet eadem & Rabanus, vel non diſſimilia ubi ſupra.

Digitized by Google

cens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & ſuge in AEgyptum, & eſto ibi uſque dum dicam tibi. Futurum eſt enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui conſurgens accepit puerum, & matrem eius nocte, & ſeceſſit in AEgyptum. Et erat ibi uſque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum eſt a Domino per Prophetam dicentem: Ex AEgypto vocavi filium meum.

(h) Tunc Herodes videns quoniam illuſus eſſet a Magis, iratus eſt valde, & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus eius, a bimatu & infra, ſecundum tempus quod exquiſierat a Magis.

(i) Tunc adimpletum eſt quod dictum eſt per Hieremiam Prophetam dicentem: Vox in Rhama audita eſt, ploratus, & ululatus multus; Rachel plorans filios ſuos; & noluit conſolari, quia non ſunt.

(k) Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph in AEgypto, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Iſrael: defuncti ſunt enim qui quærebant animam pueri.

(l) Qui conſurgens accepit puerum, & matrem eius, & venit in terram Iſrael. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre ſuo, timuit illo ire, & admonitus in ſomnis ſeceſſit in partes Galilææ. Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth: ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.

(a) AUGUSTINUS a in ſer. de Epiph. Poſt miraculum virginei partus quo uterus divino numine plenus, ſalvo pudoris ſigno, Deum hominem profudit, inter obſcuras cubiculi latebras, & præſepis anguſtias, in quibus infinita maieſtas membris contractioribus ſtabulabat, dum pendet ad ubera, & viſium patitur Deus involumenta pannorum, repente novum de cælo ſydus terris effulſit, & totius mundi diſſipata caligine, noctem convertit in diem, ne dies celaretur in nocte: unde Evangeliſta dicit: *Cum ergo natus eſſet Ieſus in Bethlehem &c.* REMIGIUS. In principio autem huius evangelicæ lectionis tria ponit. Perſonam, cum dicitur, *Cum natus eſſet Ieſus*; locum cum ait, *In Bethlehem Iuda*; tempus, cum addit, *In diebus Herodis Regis*. Et hæc tria ad confirmationem narrandæ rei ponuntur. HIERONYMUS ſuper Matth. (cap. II. parum a princ.) Putamus autem ab Evangeliſta primum editum, ſicut in Hebraico legimus, *Iuda*, non Iudææ. Quæ eſt enim aliarum gentium Bethlehem, ut ad diſtinctionem eius hic Iudææ poneretur? Iudæ autem idcirco ſcribitur, quia & aliam Bethlehem in Iudæa legimus in Lib. Ieſu filii Nave. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Bethlehem Iuda*.) Duæ enim Bethlehem ſunt: alia quæ eſt in terra Zabulon, altera quæ in terra Iuda, quæ prius vocata eſt Ephrata. AUGUSTINUS in Lib. de Con. Evang. (Lib. II. cap. v. non remote a princ.) De civitate autem Bethlehem Matthæus, Lucaſque conſentiunt. Sed quomodo, & qua cauſa ad eam venerint Ioſeph, & Maria, Lucas exponit, Matthæus prætermittit. Econtra de Magis ab oriente venientibus Lucas tacet, Matthæus dicit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matthæum (hom. II. in op. imperſ. circa princ.) Sed videamus quid ad utilitatem reſpiciat, quod Evangeliſta tempus deſignat quo Chriſtus naſcitur, dicens: *In diebus Herodis Regis*: quod dicit ut prophetiam Danielis impletam demonſtraret, quæ poſt lxx. ſeptimanas annorum Chriſtum naſciturum eſſe prædicit. Nam ex illo tempore uſque ad regnum Herodis lxx. ſeptimanarum anni ſunt conſummati: vel ideo quia quamdiu Iudaica gens ſub Iudaicis Regibus, quamvis peccatoribus, tenebatur, Prophetæ mittebantur ad remedium eius; nunc autem quando lex Dei ſub poteſtate Regis iniqui tenebatur, & iuſtitia Dei ſub dominatione Romana premebatur, naſcitur Chriſtus: quia (1) magna, & deſperabilis infirmitas medicum artificioſiorem quærebat. RABANUS. Vel ideo Regis alienigenæ mentionem fecit, ut impleretur prophetia quæ dixit (Gen. xlix.)

„ Non

(1) *Al.* magis deſperabilis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ut ex ſerm. v. præcedentia exemplaria notant; Milleloquium ex xI. At nec ſerm. v. quidquam tale habetur, nec in ullo eorum qui recenti editione continentur, ut nec in ea ullus eſt xI.

„ Non auferetur ſceptrum de Iuda , nec „ dux de femore eius , donec veniat qui „ mittendus eſt . “ Ambrosius ſuper Lucam (Lib. III. inter med. & fin.) Fertur autem quod Idumæi latrones Aſcalonem ingreſſi , Antipatrum inter alios adduxerunt captivum. Is igitur imbutus myſteriis Iudæorum , Hircano Iudææ Regi amicitia copulatur; quem pro ſe ad Pompeium Hircanus direxit: & quia legationis fructu potitus eſt, per eam gratiam partem regni affectavit . Occiſo autem Antipatro, filius eius Herodes ſub Antonio Senatuſconſulto Iudæis regnare præceptus eſt : in quo claret Herodem nulla affinitate (1) gentis Iudæorum regnum quæſiſſe . Chrysostomus in hom. (vi. circa med.) Dicitur autem , *Herodis Regis* , dignitatem addens, quia (2) & alius fuit Herodes qui Ioannem interfecit . Chrysostomus ſuper Matth. (hom. ii. in opere imperf.) Dum ergo hoc tempore *natus eſſet*, *ecce Magi* veniunt; hoc eſt , confeſtim ut natus eſt , magnum Deum oſtendentes in parvulo homine . Rabanus . Magi vero ſunt qui de ſingulis rebus philoſophantur; ſed ſermo communis Magos pro maleficis accipit ; qui aliter tamen habentur apud gentem ſuam, eo quod ſint Philoſophi Chaldæorum, (3) & ab huius artis ſcientia Reges quoque, & principes eiuſdem gentis omnia ſapiunt , & ipſi primum ortum Domini intellexerunt . Augustinus in Ser. de Epi. (ſerm. iv. qui eſt de temp. xxxii. parum a princ.) Iſti autem Magi quid fuerunt niſi primitiæ gentium ? Iſraelitæ paſtores , Magi gentiles ; illi prope , iſti longe , utrique tamen ad angularem lapidem cucurrerunt . (Et ſerm. ii. de Epiph. qui eſt xxx. de temp.) Manifeſtatus eſt ergo Ieſus non doctis, nec iuſtis : prævalet namque imperitia in ruſticitate paſtorum, & impietas in ſacrilegiis Magorum . Utroſque ſibi lapis ille angularis attribuit : quippe qui venerit ſtulta eligere, ut confunderet ſapientes, & non vocare iuſtos , ſed peccatores : ut nullus magnus ſuperbiret , nullus infirmus deſperaret . Glossa (ord. ſuper illud, *Ecce Magi venerunt* .) Hi autem Magi Reges fuerunt , qui etſi tria munera obtuliſſe dicuntur , non ideo non plures quam tres fuiſſe probantur ; ſed ut per eos gentes, quæ ex tribus filiis Noe natæ ſunt, venturæ ad fidem præfigurarentur . Vel tot fuerunt principes , qui plures duxerunt in comitatu ſuo . Venerunt autem non poſt annum, quia tunc inveniretur in AEgypto, non in præſepio, ſed tertiadecima die . Ad oſtendendum autem unde venirent dicitur , *Ab oriente* . Remigius . Sciendum eſt autem, quia varia eſt de Magis opinio . Quidam enim dicunt eos fuiſſe Chaldæos, Chaldæi enim ſtellam pro Deo colebant; & idcirco dixerunt quod nuncupativus eorum Deus oſtenderit Deum verum natum . Alii vero dicunt Perſas eos fuiſſe . Nonnulli dicunt illos de ultimis finibus terræ fuiſſe . Alii vero dicunt illos fuiſſe nepotes Balaam: quod magis eſt credendum : Balaam enim inter cetera quæ prophetavit dixit (Num. xxiv.) „ Orietur ſtella ex Iacob . “ Illi vero habentes hanc prophetiam, mox ut viderunt ſtellam novam , intellexerunt Regem natum , & venerunt . Hieronymus (in Commentariis ſuper Matth. ii.) Et ſic (4) hanc ſtellam futuram vaticinio Balaam noverant , cuius erant ſucceſſores . Sed quærendum eſt ſi Chaldæi, vel Perſæ , aut de (5) ultimis finibus terræ fuerunt, quomodo in tam brevi ſpatio Hieroſolymam venire potuerunt ? Remigius . Sed ſciendum eſt , quod aliqui ſolent dicere quod puer qui tunc natus eſt, in tam brevi ſpatio temporis de ultimis finibus terræ ad ſe perducere potuit . Glossa . Vel non mirandum eſt eos in tredecim diebus veniſſe in Bethlehem, cum equos Arabicos, & dromedarios haberent, qui ſcilicet ſunt veloces ad iter. Chrysostomus ſuper Matth. (hom. ii. in ope. imperf. poſt init.) Vel per biennium ante Chriſti nativitatem profecti ſunt, & ſtella eos præcedebat, & neque eſca, neque potus defecit in peris eorum. Remigius . Vel ſi fuerunt ſucceſſores Balaam, Reges (6) iſti non longe diſtant a terra promiſſionis ; idcirco in tam brevi ſpatio temporis Hieruſalem venire potuerunt . Sed tunc quærendum eſt quare Evangeliſta dicat eos ab oriente veniſſe . Quod ideo eſt , quia ab illa regione venerunt quæ in orientali parte Iudæis poſita eſt. Pulchre autem ipſi ab oriente veniſſe dicuntur, quia omnes qui ad Dominum veniunt , ab ipſo, & per ipſum veniunt: ipſe enim eſt oriens , ſecundum illud Zach. vi. „ Ecce vir , oriens nomen eius . “ Chrysostomus ſuper Matth. (hom. ii. in opere imperf. non remote a principio.) Vel ab oriente venerunt. Unde dies naſcitur, inde initium fidei proceſſit , quia fides

E 2

(1) *Al.* generis. (2) *Al.* & alius filius. (3) *Al.* & ad huius artis ſcientiam . (4) *Al.* Si enim hanc ſtellam. (5) *Al. deeſt* ultimis. (6) *Al.* iſtorum.

fides lumen eſt animarum. Ab oriente ergo venerunt, ſed Hieroſolymam. REMIGIUS. Quamvis Dominus ibi natus non eſſet: quia licet agnoſcerent nativitatis tempus, locum tamen non cognoverunt. Hieruſalem enim regia civitas eſt, & crediderunt quod talis puer non niſi in urbe regia naſci debuiſſet. Sive ideo venerunt, ut adimpleretur quod ſcriptum eſt (Eſa. II.) „ De Sion exibit „ lex, & verbum Domini de Hieruſalem: “ quia ibi primo annuntiatus eſt Chriſtus: ſive ut ſtudio Magorum damnaretur pigritia Iudæorum. *Venerunt ergo Hieroſolymam, dicentes: Ubi eſt qui natus eſt Rex Iudæorum?* AUGUSTINUS in ſerm. de Epiph. (ſer. II. parum ante medium.) Cum autem multi nati, atque defuncti eſſent Reges Iudæorum, numquid quemquam eorum adorandum Magi quæſierunt? (1) Non, quia nec quemquam eorum de cælo loquentem didicerunt. (2) Non itaque Regi Iudæorum, quales eſſe illic ſolebant, hunc tam magnum honorem longinqui alienigenæ ab eodem regno prorſus extranei a ſe deberi arbitrantur. (Et ſerm. VII. circa med.) Sed talem natum eſſe didicerant, in quo adorando ſe ſalutem, quæ ſecundum Deum eſt, conſecuturos minime dubitarent: neque enim ætas erat ſaltem cui adulatio humana ſerviret, non de membris purpura, non in capite diadema fulgebat, non pompa famulantium, non terror exercitus, non glorioſa fama præliorum, hos ad eum viros ex remotis terris cum tanto voto ſupplicationis attraxerunt. (Et ſerm. VI. de Epiph.) Iacebat in præſepio puer, ortu recens, exiguus corpore, contemptibilis paupertate. Sed magnum aliquid latebat in parvo, quod illi homines primitiæ gentium, non terra portante, ſed cælo narrante didicerant: unde ſequitur: *Vidimus enim ſtellam eius in oriente.* Annuntiant, & interrogant, credunt, & quærunt, tamquam ſignificantes eos qui ambulant per fidem, & deſiderant ſpeciem. CHRYSOSTOMUS in hom. (VI.) Sciendum autem, quod Priſcillianiſtæ hæretici, qui naſci unumquemque hominem (3) ſub conſtitutionibus ſtellarum putant, hoc in adiutorium ſui erroris aſſumunt, quod nova ſtella exiit, cum Domiuus in carne apparuit: cuius fuiſſe fatum eamdem quæ apparuit ſtellam putant. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. II. cap. I. in princ.) Et ſecundum Fauſtum, hic ſtella inducitur, quæ confirmat geneſim, ut recte Geneſidium hoc magis nuncupari poſſit quam Evangelium. GREGORIUS in hom. (X. ante med.) Sed abſit a fidelium cordibus ut eſſe quid fatum dicant. AUGUSTINUS de Civi. Dei (Lib. V. cap. I. paulo a principio.) Nam homines quando fatum audiunt, uſitata loquendi conſuetudine non intelligunt niſi vim poſitionis ſiderum, qualis eſt quando quis naſcitur, ſive concipitur; quod aliqui alienant a Dei voluntate. Et hi ab auribus omnium repellendi ſunt, qui qualiumcumque deorum volunt eſſe cultores. Aliqui vero ſtellas hanc putant habere poteſtatem traditam ſibi a ſumma Dei poteſtate: qui magnam cælo faciunt iniuriam, in cuius velut ſplendidiſſima curia opinantur ſcelera facienda decerni, qualia ſi aliqua terrena civitas decreviſſet, genere humano decernente, fuerat evertenda. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imperf.) Si ergo aliquis adulter, & homicida fiat per ſtellam, magna eſt iniquitas illarum ſtellarum, magis autem illius qui creavit ſtellas: nam cum ſit præſcius futurorum Deus, ex quo tanta iniquitas futura erat per ſtellas, (4) ſi voluit ei dare, non eſt bonus; ſi noluit ei dare, & non potuit, impotens eſt. Si etiam ſtellæ eſt quod aut mali ſumus, aut boni, ergo nec bonum noſtrum laudandum eſt, nec malum vituperandum, quia nec in nobis eſt voluntarius actus: ut quid enim mali mei pœnam ſuſcipiam, quod non voluntate, ſed neceſſitate commiſi? Ipſa denique mandata Dei ne peccent homines, aut hortamenta ut faciant bonum, hanc inſipientiam deſtruunt. Quis enim iubet aliquem ne faciat malum, quod non poteſt declinare; aut faciat bonum, ad quod non poteſt pervenire? GREGORIUS NYSSENUS a (Lib. VI. Philoſ. cap. I.) Inſipientes vero ſunt orationes, omnibus ſecundum fatum exiſtentibus; exulat autem (5) & providentia Dei cum pietate: cum his & homo organum ſolum invenitur ſuperni circularis motus: ab hoc

(1) *Al. omittitur* Non. (2) *Al.* Non itaque Iudæorum, quales eſſe illis ſolebant, hunc tam magnum hominem longinqui alienigenæ ab eodem regno prorſus ab extraneis a ſe deberi arbitrantur. (3) *Al. deeſt* ſub. (4) *Forte* Si noluit emendare, non eſt bonus; ſi voluit, & non potuit &c. (5) *Al.* ex providentia.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Nemeſius in Lib. de Natura hominis cap. XXXV. quod inſcribitur nominatim *de fato*, ut videre eſt Tom. II. Biblioth. Græc. Patrum.

hoc enim moveri ad operationes aiunt, non ſolum partes corporis, (1) ſed animæ excogitationes: & univerſaliter qui hoc dicunt, quæ in nobis ſunt, & contingentis naturam (2) deſtruunt: & ita nihil aliud eſt hoc quam omnia evertere. Ubi etiam de reliquo erit liberum arbitrium? Liberum enim oportet eſſe quod eſt in nobis. AUGUSTINUS de Civit. Dei (Lib. V. cap. vi. circa med.) Non uſquequaque autem abſurde dici poteſt, ad ſolas corporum differentias afflatus quoſdam valere ſidereos, ſicut ſolaribus acceſſibus, & deceſſibus videmus anni tempora variari, & lunaribus incrementis atque decrementis augeri, & minui quædam genera rerum, ſicut conchas, & mirabiles æſtus Oceani; non autem animi voluntates poſitionibus ſiderum ſubdi. (Et cap. i.) Quod ſi dicantur ſtellæ ſignificare iſta potius quam facere, quid eſt quod numquam dicere potuerunt, cur in vita geminorum, in actionibus, in eventibus, profeſſionibus, actibus, honoribus, ceteriſque rebus ad humanam vitam pertinentibus, atque in ipſa morte plerumque ſit tanta diverſitas, ut ſimiliores ſint multi extranei, quam ipſi inter ſe gemini, per exiguum temporis intervallum in naſcendo ſeparati, in conceptu autem per concubitum uno etiam momento ſeminati? (Et cap. ii.) Quod (3) ergo conantur efficere de intervallo exigui temporis quod ipſi inter ſe gemini dum naſcerentur habuerunt, non tantum valet quanta invenitur in geminorum voluntatibus, actibus, moribus, caſibuſque diverſitas. (Et cap. vii.) Quidam vero non aſtrorum conſtitutionem, ſed omnium connexionem ſeriemque cauſarum, quam Dei ſummi tribuunt voluntati, & (4) poteſtati, fati nomine appellant. Si quis ergo res humanas fato tribuit, quia ipſam Dei voluntatem, vel poteſtatem fati nomine appellat; ſententiam teneat, linguam corrigat: quoniam fati nomen ſolet a loquentibus poni in ſiderum conſtitutione. (Et cap. ix.) Unde voluntatem Dei fati vocabulo non nuncupamus, niſi forte ut fatum a fando, ideſt a loquendo, dictum intelligamus. Scriptum eſt enim (Pſal. lxi.) „ Semel locutus eſt Deus: duo hæc audi„ vi. “ Unde non eſt multum cum eis de verbi controverſia laborandum atque certandum. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. II. cap. v. circa med.) Si autem ſub fato ſtellarum nullius hominis geneſim ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis ab omni neceſſitatis vinculo vindicemus; quanto minus illius temporalem generationem ſub aſtrorum conditione credimus factam, qui eſt univerſorum æternus creator, & dominus? Itaque illa ſtella quam viderunt Magi, Chriſto ſecundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, ſed ad teſtimonium famulabatur. Proinde non ex illis erat ſtellis quæ ab initio creaturæ itinerum ſuorum ordinem ſub creatoris lege cuſtodiunt; ſed novo virginis partu novum ſidus apparuit, quod (5) miniſterium officii ſui etiam ipſis Magis quærentibus Chriſtum, cum ante faciem præiret, exhibuit, donec eos uſque ad ipſum locum ubi (6) Deus Verbum infans erat, præeundo perduceret. Quidam autem aſtrologi ita conſtituerunt naſcentium hominum fata ſub ſtellis, ut aliquam ſtellarum, homine aliquo nato, circuitus ſui ordinem reliquiſſe, & ad eum qui natus eſt, perrexiſſe aſſeverent. Sortem quippe naſcentis aſtrorum ordini colligari arbitrantur, non aſtrorum ordinem ad hominis nati diem poſſe mutari. Quapropter ſi ſtella illa ex his erat quæ in cælo peragunt ordines ſuos, quomodo poterat diſcernere quid Chriſtus acturus erat, quæ nato Chriſto iuſſa eſt relinquere quod agebat? Si autem, ut probabilius creditur, ad demonſtrandum Chriſtum, quæ non erat, exorta eſt; non ideo Chriſtus natus, quia illa extitit, ſed illa extitit, quia Chriſtus natus eſt: unde ſi dici oporteret, non ſtellam Chriſto, ſed Chriſtum ſtellæ fatum fuiſſe diceremus: ipſe quippe illi, non illa huic naſcendi attulit cauſam. CHRYSOSTOMUS in hom. (vi. parum a princip.) Non eſt hoc etiam aſtronomiæ opus a ſtellis ſcire eos qui naſcuntur, ſed ab hora nativitatis futura prædicere; hi autem tempus nativitatis non cognoverunt, ut hinc ſumentes initium a ſtellarum motu futura cognoſcerent, ſed e converſo. Dicunt ergo, *Vidimus ſtellam eius*. GLOSSA (interlinearis.) Ideſt propriam, quia hanc creavit ad oſtenſionem ſui. AUGUSTINUS a in ſer. de Epiph. Paſtoribus Angeli, Magis ſtella Chriſtum demonſtrat: utriſque loquitur lingua cælorum,

quia

(1) *Al.* & animæ. (2) *Al.* deſtruunt ea, & nihil. (3) *Al. deeſt hæc ſententia uſque ad citationem.* (4) *Al.* præſenti. (5) *Al.* myſterium. (6) *Al.* Dominus.

Ex editione P. Nicolai.

a Colligitur ex ſerm. II. III. IV. & VI ſed in Gloſſa plenius, ut hic.

quia lingua ceſſaverat Prophetarum. Cælos Angeli habitant, & ſidera exornant: utriſque ergo cæli enarrant gloriam Dei. GREGORIUS (hom. in Evangel. x. circa princip.) Et rationabiliter Iudæis, tamquam ratione utentibus, rationale animal, ideſt Angelus, prædicare debuit. Gentiles vero, quia ratione uti neſciebant, ad cognoſcendum Dominum non per vocem, ſed per ſigna perducuntur: quia & illis prophetiæ tamquam fidelibus, & iſtis ſigna tamquam infidelibus data ſunt. Eiſdem autem Gentibus Chriſtum, cum perfectæ eſſet ætatis, Apoſtoli prædicant, eumque parvulum, & necdum per (1) humanitatis officium loquentem ſtella Gentibus denuntiat: quia nimirum rationis ordo poſcebat ut loquentem iam Dominum loquentes nobis prædicatores, & necdum loquentem elementa muta prædicarent. LEO Papa in ſer. III. de Epiph. Ipſe etiam Chriſtus expectatio gentium, de quibus quondam beatiſſimo patri Abrahæ innumerabilis fuit promiſſa ſucceſſio, non carnis ſemine, ſed fidei fecunditate generanda: & ideo ſtellarum multitudini comparata, ut ab omnium gentium patre, non terrena, ſed cæleſtis progenies ſperaretur. Ad credendum ergo promiſſæ poſteritatis heredes in ſideribus deſignati, ortu novi ſideris excitantur, ut in quo cælum eſt adhibitum in teſtimonium, cæli famuletur obſequium. CHRYSOSTOMUS in hom.(VI. aliq. a prin.) Quoniam autem non cæleſtium una ſtellarum hæc fuit, manifeſtum eſt: nulla enim alia ſtellarum hac via procedit, hæc enim ab oriente in meridiem ferebatur, ita enim Palæſtina ad Perſidem iacet. Secundo autem a tempore quo videbatur: non enim in nocte apparuit tantum, ſed in media die; quod non eſt virtutis ſtellæ, ſed nec etiam lunæ. Tertio ab eo quod apparebat, & occultabatur rurſus: cum enim intraverunt Hieroſolymam, occultavit ſeipſam; deinde ubi Herodem reliquerunt, ſeipſam monſtravit. Neque etiam proprium quemdam greſſum habebat; ſed cum oportebat ire Magos, ibat; quando autem ſtare oportebat, ſtabat; ſicut & de columna nubis erat in deſerto. (2) Quarto quia non ſurſum manens partum Virginis oſtendebat, ſed deorſum deſcendens hoc faciebat; quod non eſt ſtellæ motus, ſed virtutis cuiuſdam rationalis: unde videtur hæc ſtella (3) virtutis inviſibilis fuiſſe in talem apparentiam formata. REMIGIUS. Nonnulli dicunt hanc ſtellam fuiſſe Spiritum ſanctum, ut ipſe qui poſtea ſuper baptizatum Dominum deſcendit in ſpecie columbæ, in ſpecie ſtellæ apparuerit Magis. Alii dicunt fuiſſe Angelum, ut ipſe qui apparuit paſtoribus, appareuerit etiam Magis. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Vidimus ſtellam eius.*) Sequitur etiam, *In oriente*. Utrum ſtella in oriente orta ſit, an ipſi ibi poſiti natam, & occidentem viderint, ambiguum eſt: potuit enim naſci in oriente, & eos in Hieruſalem perducere. AUGUSTINUS a in ſerm. de Epiph. Sed dicturus es: A quibus audierunt quod talis, (4) ſcilicet ſtella, Chriſtum natum ſignificaret? Profecto ab Angelis aliqua monitione revelationis. Quæris fortaſſis: Ab Angelis bonis, an malis? Chriſtum quidem & angeli mali, hoc eſt dæmones, Filium Dei eſſe confeſſi ſunt. Sed cur non & a bonis hoc audierint, quando in Chriſto adorando ſalus eorum iam quærebatur, non iniquitas damnabatur? Potuerunt ergo illis & Angeli dicere: Stella quam vidiſtis, Chriſtus eſt. Ite, adorate illum, ubi natus eſt, & ſimul iudicate qualis quantuſque natus ſit. LEO Papa In ſer. (IV.) de Epiph. Vel præter illam ſtellæ ſpeciem, quæ corporeum incitavit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perdocuit; & hoc quidem ad illuminationem fidei pertinebat. AUGUSTINUS in Lib. de quæſt. no. & vet. teſt. (quæſt. LXIII. in princ.) Vel Iudæorum narum Regem intellexerunt, cum ſtella indice temporalis Rex ſoleat deſignari. Hi enim Magi Chaldæi non malivolentia aſtrorum curſum, ſed rerum curioſitate ſpeculabantur. Sicut enim datur intelligi, traditionem Balaam ſequebantur qui, dixit Num. XXIV. „ Orietur ſtella ex Iacob." Unde videntes ſtellam extra ordinem mundi, hanc intellexerunt quam Balaam futuram indicem Regis Iudæorum prophetaverat. LEO Papa in ſerm. (IV.) de Epiph. Potuerunt autem illis credita, & intellecta ſufficere, ut corporali intuitu non inquirerent quod pleniſſimo viſu mentis inſpexerant; ſed diligentia ſagacis officii ad videndum uſque puerum

(1) *Al.* humanioris. (2) *Al.* Neque etiam ſurſum manens. (3) *Al.* virtus. (4) *Al.* ſcilicet Chriſtum natum ſignaret.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Inter ſermones de diverſis poſt ſermonem LXVI. cum hac inſcriptione tantum *Einſdem de eodem*.

Digitized by Google

rum perſeverans noſtri temporis hominibus ſerviebat: ut ſicut omnibus nobis profuit, quod poſt reſurrectionem Domini veſtigia vulnerum eius, Thomæ Apoſtoli exploravit manus; ita ad noſtram utilitatem proficeret quod infantiam ipſius Magorum probavit aſpectus: unde dicunt: *Venimus adorare eum*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imperf. non multum remote a princip.) Sed numquid neſciebant quia in Hieruſalem regnabat Herodes? Numquid non intelligebant quia quicumque, Rege vivente, alterum Regem pronuntiat, aut adorat, punitur in ſanguine? Sed dum conſiderabant Regem futurum, non timebant præſentem: adhuc non viderant Chriſtum, & iam parati erant mori pro eo. O beati Magi, qui ante conſpectum crudeliſſimi Regis, priuſquam Chriſtum cognoſcerent, Chriſti facti ſunt confeſſores.

(b) AUGUSTINUS *a* in ſer. de Epiphan. Sicut Magi deſiderant redemptorem, ita Herodes timet ſucceſſorem: unde ſequitur: *Audiens autem Herodes Rex turbatus eſt*. GLOSSA. Rex dicitur ut ex collatione eius qui quæritur, hic intelligatur extraneus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imper. parum ante medium.) Et ideo turbatur audiens Regem natum Iudæis ex genere Iudæorum, cum eſſet ipſe genere Idumæus, ne regno revoluto iterum ad Iudæos, ipſe a Iudæis expelleretur, & ſemen eius poſt ipſum præcideretur a regno: ſemper enim grandis poteſtas maiori timori ſubiecta eſt: ſicut enim rami arborum in excelſo poſitarum, etiam ſi levis aura flaverit, moventur, ſic & ſublimes homines etiam levis nuntii fama conturbat; humiles autem, ſicut in convalle, plerumque in tranquillitate conſiſtunt. AUGUSTINUS in ſerm. de Epih. (II. ante med.) Quid autem erit tribunal iudicantis, quando ſuperbos Reges (1) timere faciebat nativitas infantis? Pertimeant Reges ad Patris dexteram iam ſedentem, quem Rex impius timuit adhuc matris ubera lambentem. LEO Papa in ſer. de Epiphan. (IV. ante medium.) Superfluo tamen Herodes timore turbaris: non capit Chriſtum regio tua, nec mundi Dominus poteſtatis tuæ cœpit eſſe contentus anguſtiis. Quem in Iudæa regnare non vis, ubique regnat. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Turbatus eſt*.) Vel non ſolum propter ſe timuit, ſed propter iram Romanorum: decreverant enim Romani, ne quis Rex, vel Deus, ſine eorum conſilio diceretur. GREGORIUS in hom. (X. ſuper Evang. in princip.) Cæli autem Rege nato, Rex terræ turbatus eſt; quia nimirum terrena altitudo confunditur, cum celſitudo cæleſtis aperitur. LEO Papa in ſer. de Epiph. (VI. ante med.) Herodes etiam diaboli perſonam gerit, cuius (2) ſicut tunc fuit incentor, ita nunc quoque eſt indefeſſus imitator. Cruciatur enim vocatione gentium, & quotidiana poteſtatis ſuæ deſtructione torquetur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imper.) Uterque ergo zelo proprio turbatur, & ſui regni ſucceſſorem timebat: Herodes terrenum, diabolus autem cæleſtem. Ecce autem & Iudaicus populus turbatur, qui magis de auditu iſto gaudere debuerat, quia Rex Iudæus ſurgere dicebatur. Sed turbabantur, quia de adventu iuſti non poterant gaudere iniqui. Aut certe turbabantur, ne forte iratus Iudaico Regi genus eius vexaret: unde ſequitur: *Et omnis Hieroſolyma cum illo*. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Et omnis Hieroſolyma cum illo*.) Volens illi favere quem timebat: populus enim plus iuſto eis favet quos crudeles ſuſtinet.

Sequitur: *Et congregans omnes principes ſacerdotum, & ſcribas populi*. Ubi nota diligentiam inquirentis, ut ſi invenerit, faciat quod poſtea ſe velle oſtendit; ſin autem, (3) excuſatus ſit Romanis. REMIGIUS. Scribæ autem dicti ſunt, non tantum ab officio ſcribendi, ſed potius ab interpretatione Scripturarum: erant enim legis doctores.

Sequitur: *Sciſcitabatur ab eis ubi Chriſtus naſceretur*. Hic attendendum eſt, quia non dixit ubi Chriſtus natus eſt, ſed *Ubi naſceretur*. Callide enim interrogavit eos, ut poſſet agnoſcere ſi de Rege nato lætarentur. Chriſtum autem vocat, quia noverat inungi Regem Iudæorum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imper.) Ut quid autem interrogat Herodes, qui non credebat Scripturis? Aut ſi credebat, quomodo ſperabat poſſe interficere illum quem Regem futurum eſſe dicebant? Sed diabolus inſtigabat, qui credebat quod Scripturæ non mentiuntur. Sic ſunt omnes pec-

(1) *Al.* cura terrebat infantis. (2) *Al.* deeſt ſicut. (3) *Al.* accuſatus.

Ex editione P. Nicolai.

a Nempe ex ſerm. lxvi. de diverſis, cuius initium eſt, *Solemnitas*.

peccatores, qui hoc ipſum quod credunt, perſecte credere non permittuntur: quod enim credunt, veritatis eſt virtus, quæ non poteſt eſſe occulta; quod autem non credunt, excæcatio eſt inimici. Si enim perfecte crederent, ſic viverent quaſi poſt modicum tranſituri de hoc mundo, non quaſi in æternum manſuri.

Sequitur: *At illi dixerunt: In Bethlehem Iuda*. LEO Papa in ſer. de Epiph. (1. paulo ante medium.) Magi quidem humano ſenſu ſignificatum ſibi Regis ortum exiſtimaverunt in civitate regia eſſe quærendum. Sed qui ſerui ſuſceperat formam, & non iudicare venerat, ſed iudicari, Bethlehem præelegit nativitati, Hieroſolymam paſſioni. THEODOTUS (*a* in ſer. conc. Epheſini.) Si enim maximam Romam elegiſſet civitatem, potentia civium mutationem orbis terrarum factam putarent; ſi filius fuiſſet Imperatoris, poteſtati utilitatem aſcriberent. Sed quid fecit? Omnia egena, & vilia elegit, ut divinitas cognoſceretur orbem transformaſſe terrarum. Propterea pauperculam elegit matrem, pauperiorem patriam, egenus fit pecuniis, & hoc tibi exponit præſepe. GREGORIUS in hom. (VIII. ſuper Evang.) Bene etiam in Bethlehem naſcitur: Bethlehem quippe domus panis interpretatur: ipſe namque eſt qui ait (Ioan. VI.) „Ego ſum panis vivus, qui de „ cælo deſcendi." CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imper.) Cum autem debuiſſent celare myſterium Regis præfiniti a Deo, (1) maxime in conſpectu alienigenæ Regis, facti ſunt non prædicatores operum Dei, ſed proditores myſteriorum eius; & non ſolum maniſeſtant myſterium, ſed etiam propheticum protulerunt exemplum: unde ſubiungunt: *Sic enim ſcriptum eſt per Prophetam*, ſcilicet Michæam (cap. V.) *Et tu Bethlehem terra Iuda*. GLOSSA (ordin. ſuper illud, *Et tu Bethlehem*.) Hoc ſic ponit, ut ab eis dictum eſt, qui etſi non verba, veritatem ſenſus quodammodo ponunt. HIERONYMUS (de opt. interpretandi genere, a medio.) Unde hic reprehenduntur Iudæi de ignorantia: quoniam prophetia dicit, „Tu Beth- „ lehem Ephrata;" illi dixerunt, *Tu Bethlehem terra Iuda*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imper. ante medium.) Sed adhuc ipſam prophetiam præcidentes interficiendorum parvulorum facti ſunt cauſa: ſic enim ſcriptum erat: „Ex te exiet Rex, qui paſcet populum „ meum Iſrael, & dies eius a diebus ſæ- „ culi." Si ergo integram prophetiam protuliſſent, conſiderans Herodes, quia non erat Rex terrenus, cuius dies a diebus ſæculi erant, in tantum furorem non exarſiſſet. HIERONYMUS ſuper Matth. (cap. II. in initio, & ſuper Michæam, cap. V.) Eſt autem ſenſus prophetiæ talis. Tu Bethlehem terra Iuda, vel Ephrata (quod ideo dicitur, quia eſt alia Bethlehem in Galgalis ſita) quamvis parvus vicus ſis inter millia civitatum Iuda, tamen ex te naſcetur Chriſtus, qui erit dominator Iſrael, qui ſecundum carnem de David eſt, de me tamen natus eſt ante ſæcula: & ideo dicitur: „Egreſſus eius ab initio a diebus æternita- „ tis:" quia (Ioan. I.) „in principio Ver- „ bum erat apud Deum." *b* Sed hoc ultimum, ut dictum eſt, Iudæi tacuerunt, alia vero mutaverunt, vel propter ignorantiam, ut dictum eſt, vel ad maiorem maniſeſtationem, ut Herodi alienigenæ intellectum prophetiæ aperirent: unde pro eo quod Propheta dixit, Ephrata, quod erat nomen antiquum, & forte Herodi ignotum, dixerunt, *Terra Iuda*; pro eo autem quod Propheta dixerat, „Minima es in millibus „ Iuda," (2) volens oſtendere parvitatem eius quantum ad populi multitudinem, dixerunt: *Nequaquam minima es in principibus Iuda*, volentes oſtendere magnitudinem dignitatis, provenientem ex dignitate principis naſcituri; quaſi dicerent: Magna es inter civitates ex quibus principes prodierunt. REMIGIUS. Vel talis eſt ſenſus: quamvis minima videaris inter urbes principatum habentes, tamen non es minima: quia *ex te exiet dux qui regat populum meum Iſrael*. Dux autem iſte Chriſtus eſt, qui populum fidelem regit & gubernat. CHRYSOSTOMUS hom. (1. prope princ.) Intende autem certitudinem prophetiæ: non enim dixit, quod in Bethlehem erit, ſed quod de Bethlehem exiet; oſtendens quod ibi ſolum naſceretur.

Quo-

(1) *Al.* maximum conſpectu. (2.) *Al.* volentes.

Ex editione P. Nicolai.

a Sive ſerm. 2. de Nativitate Domini, qui refertur in Concil. Epheſ. par. III. cap. IX. ut iam indicatum eſt ſupra. *b* GLOSSA. Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat, neque etiam alibi ſub his verbis occurrit, vel in Beda, vel in Rabano, vel in Ruperto, vel in Anſelmo, vel in Hugone, ut nec in Hieronymo, vel Chryſoſtomo; ſed ex his atque illis æquivalenter colligitur.

Quomodo autem habet rationem de Zorobabel hæc dicta eſſe, ut quidam dicunt? Non enim exitus eius fuit a principio ex diebus ſæculi: neque etiam ex Bethlehem exivit, cum non in Iudæa, ſed in Babylonia natus ſit. Eſt etiam ad hoc, teſtimonium quod dicit: *Nequaquam minima es, quia ex te exiet*: nullus enim alius illuſtrem fecit villam in qua naſceretur quam Chriſtus. Poſt nativitatem enim a finibus orbis terrarum veniunt viſuri præſepe, & tugurii locum. Non autem dixit, Ex te exiet Filius Dei; ſed *Dux qui paſcet populum meum Iſrael*: oportebat enim in principio condeſcendere, ut non ſcandalizarentur, & quæ ad ſalutem hominum pertinebant prædicare, ut magis inducerentur. (1) Myſtice autem dicit: *Qui regat populum meum Iſrael*: Iſrael enim hic dicit eos qui crediderunt ex Iudæis; ſi autem non omnes Chriſtus rexit, eorum eſt accuſatio. De gentibus autem interim tacuit, ne ſcandalizaret Iudæos. Vide autem mirabilem diſpenſationem: Iudæi enim, & Magi ſimul ſe invicem docent. Iudæi a Magis audiunt quod Chriſtum in orientis regione ſtella prædicabat, & Magi a Iudæis quod Prophetæ antiquitus eum nuntiaverunt: ut geminato teſtimonio confirmati, ardentiori fide expeterent quem & ſtellæ claritas, & prophetiæ manifeſtabat auctoritas. AUGUSTINUS in ſerm. de Epiph. a (circa medium.) Poterat enim ſtella quæ Magos perduxit ad locum, ubi erat cum matre Virgine Deus infans, ad ipſam eos perducere civitatem; ſed tamen ſubtraxit ſe, nec eis prorſus apparuit, donec de civitate in qua Chriſtus naſceretur, & ipſi Iudæi dicerent, *In Bethlehem Iuda*, ſimiles facti fabris arcæ Noe, qui aliis ubi evaderent præſtiterunt, & ipſi diluvio perierunt; ſimiles lapidibus a milliariis viam oſtenderunt, nec ipſi ambulare potuerunt. Audierunt, & abierunt inquiſitores, dixerunt, & remanſerunt doctores. Nunc quoque Iudæi ſimile aliquid nobis exhibere non deſinunt: nonnulli enim paganorum, quando eis de Scripturis teſtimonia clara proferimus, ut noverunt Chriſtum ante prophetatum, ſuſpecti ne forte a Chriſtianis iſta conficta ſint, malunt credere codicibus Iudæorum; & ſicut tunc Magi fecerunt, Iudæos dimittunt inaniter lectitare, ipſi pergunt fideliter adorare.

(e) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imper. ante medium.) Poſtquam audivit Herodes reſponſum duplici modo credibile: primum quia a ſacerdotibus fuerat dictum, deinde quia exemplo prophetico fuerat comprobatum: non tamen ad devotionem flectitur naſcituri Regis; ſed ad malitiam interfectionis eius per dolum. Vidit enim quia non poterat Magos nec blandimentis flectere, nec minis terrere, nec auro corrumpere, ut conſentirent in interfectionem Regis futuri; ideo illos decipere cogitavit: unde dicitur: *Tunc Herodes clam vocatis Magis*. Occulte autem vocavit eos, ut non viderent Iudæi, quos habebat ſuſpectos: ne forte quaſi Regem ſuæ gentis amantes proderent conſilium eius. *Diligenter didicit ab eis tempus ſtellæ*. REMIGIUS. Idcirco diligenter, quia callidus erat, & timebat ne non reverterentur ad eum, ut tunc ſciret quid ageret de puero occidendo: AUGUSTINUS in ſerm. (VII.) de Epiph. Ferme autem biennio ante viſa eſt ſtella mirantibus quid eſſet. Sed tunc intelligitur indicatum eis cuius eſſet ſtella, quæ iamdiu videbatur, quando natus eſt qui per illam (2) ſignificabatur. Sed poſtquam Chriſto nato revelatum eſt Magis, venerunt ab oriente, & tertiadecima die adoraverunt eum, quem ante paucos dies natum fuiſſe didicerunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (VII.) Vel ante multum tempus hæc ſtella apparuit, quoniam multum tempus in itinere erant Magi conſumpturi, ut confeſtim cum natus eſſet, Chriſto aſſiſterent, eum in faſciis adorantes, ut mirabilior appareret. GLOSSA. Secundum alios vero a die nativitatis Chriſti creditur ſtella tantum apparuiſſe, & peracto officio, cum nova eſſet, deſiit eſſe. Ait enim Fulgentius (in hom. de Epiph.) Puer natus novam ſtellam fabricavit. Cognito autem loco, & tempore, perſonam pueri vult non ignorare: unde dicit: *Ite, & interrogate diligenter de puero*. Illud præceperat quod abſque præcepto erant facturi. CHRYSOSTOMUS in hom. (VII.) Non autem dicit, *Interrogate* de Re-

(1) *Al.* Quod autem dicit. (2) *Al.* ſignificatur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Et ſerm. lxvi. de diverſis.

Digitized by Google

ge; ſed *de puero*: (1) ei enim etiam nomen poteſtatis inviderat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (in opere imperfect. ut ſupra.) Ergo ut ad hoc eos induceret, devotionem promittebat, & per eam gladium acuebat, & malitiam cordis ſui humilitatis colore depingebat. Talis eſt conſuetudo omnium malignorum, quando aliquem in occulto gravius lædere volunt: humilitatem illi, & amicitias fingunt. Unde dicit: *Et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut ego veniens adorem eum*. GREGORIUS in hom. (x. in Evang. ante med.) Adorare eum ſe velle ſimulat, ut quaſi hunc, ſi invenire poſſit, extinguat.

Sequitur: *Qui cum audiſſent Regem, abierunt*. REMIGIUS. Audierunt Magi Herodem, ut quærerent Dominum; ſed non ut ad eum reverterentur. Significabant enim bonos auditores, qui bona quæ audiunt a malis prædicatoribus faciunt; ſed tamen opera illorum non imitantur.

(d) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. 11. in opere imper. circa medium.) Ex hoc loco oſtenditur, quia cum ſtella deduxiſſet Magos prope Hieruſalem, abſcondita eſt ab eis, ut relicti a ſtella cogerentur in Hieruſalem interrogare de Chriſto ſimul, & manifeſtare, propter duo: primo ad confuſionem Iudæorum, quia Gentiles ſtellæ tantummodo viſione confirmati, Chriſtum per alienas provincias requirebant, & Iudæi ab infantia prophetias legentes de Chriſto, & in ſuis finibus natum non ſuſceperunt; demum ut interrogati ſacerdotes, unde naſcitur Chriſtus, ad præiudicium ſuum reſponderent, De Bethlehem: quia qui Herodem docuerant de Chriſto, ipſi ignorabant de illo: & ideo poſt interrogationem, & reſponſionem habitam ſubditur: *Et ecce ſtella quam viderant in oriente, antecedebat eos*, ut conſiderantes obſequium ſtellæ, Regis intelligerent dignitatem. AUGUSTINUS in ſer. de Epiph. Et ut Chriſto plenum redderet obſequium, temperavit gradum, donec Magos perduceret ad puerum. Obſequium præbuit, non imperium adduxit: ſupplices oſtendit, hoſpitium radiavit ampliſſimo lumine, & tecta nati perfudit, ſicque diſceſſit: unde ſequitur: *Uſque dum veniens ſtaret ſupra ubi erat puer*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. 11. in opere imper.) Quid autem mirum ſi ſoli iuſtitiæ orituro ſtella miniſtrabat divina? Stetit enim ſupra caput pueri, quaſi dicens, Hic eſt; ut quia loquendo monſtrare non poterat, ſtando demonſtraret. GLOSSA. Hic autem apparet quod ſtella in aere poſita erat, & domui in qua puer erat multum vicina: aliter enim domum non diſcreviſſet. AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. II. cap. ult.) Hæc autem ſtella via eſt, & via Chriſtus (2) eſt: quia ſecundum incarnationis myſterium Chriſtus eſt ſtella: ipſe enim eſt ſtella ſplendida, & matutina: unde ubi Herodes eſt, non videtur; ubi autem Chriſtus, rurſum videtur, & viam monſtrat. REMIGIUS. Vel ſtella ſignificat gratiam Dei, Herodes diabolum. Qui autem per peccatum ſe diabolo ſubdit, mox gratiam perdit; quod ſi per pœnitentiam receſſerit, mox gratiam invenit; quæ non dimittit, donec perducat ad domum pueri, ideſt Eccleſiam. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Et ecce ſtella*.) Vel ſtella eſt illuminatio fidei, quæ ad proximum ducit; quam, dum divertunt ad Iudæos, Magi amittunt: quia dum a malis conſilium quærunt, veram illuminationem perdunt.

(e) GLOSSA. Poſtquam præmiſit ſtellæ obſequium, ſubiungit Evangeliſta Magorum gaudium, dicens: *Videntes autem ſtellam, gaviſi ſunt gaudio magno valde*. REMIGIUS. Et ſciendum, quod non ſatis fuit dicere Evangeliſtæ, *Gaviſi ſunt*; ſed addidit, *Gaudio magno*, & *valde*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. 11. in opere imper.) Gaviſi ergo ſunt, quia ſpes eorum non erat decepta, ſed amplius confirmata, quod tanti itineris non ſine cauſa ſuſceperunt laborem. GLOSSA. Gaudio gaudet qui propter Deum gaudet, qui eſt verum gaudium. Addidit autem & *magno*, quia de magno gaudebant. CHRYSOSTOMUS (hom. 11. in opere imperf. a medio.) Per myſterium enim ſtellæ intelligebant quoniam dignitas tunc nati Regis excedebat menſuram omnium mundalium Regum. Addidit etiam *valde*. REMIGIUS. Quia voluit oſtendere, quod magis gaudent homines de rebus perditis quam ſemper poſſeſſis.

Subditur autem: *Et intrantes domum, invenerunt puerum*. LEO Papa in ſerm. de Epiph. (IV. circa medium.) Quantitate parvum, alienæ opis indigum, fandi impotentem, & in nullo ab humanæ infantiæ generalitate diſcretum: quia ſicut fidelia erant teſtimonia quæ in eo maieſtatem inviſibilis divinitatis oſtenderent, ita probatiſſimum debebat eſſe, ſempiternam illam eſſentiam

tiam

(1) *Al.* neque enim principatus nomine eum vocari ſuſtinebat. (2) *Al.* omittitur eſt.

tiam Filii Dei, veram ſuſcepiſſe hominis naturam.

Cum Maria matre eius. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imperf.) Non diademate coronata, aut in lecto aureo recumbente; ſed vix tunicam habente unam, non ad ornamentum corporis, ſed ad tegumentum nuditatis, qualem habere potuit carpentarii uxor peregre conſtituta. Si ergo Regem terrenum quærentes veniſſent, magis fuiſſent confuſi quam gaviſi, quia tanti itineris laborem ſine cauſa ſuſcepiſſent. Nunc autem quia cæleſtem Regem quærebant, etſi nihil regale videbant, in eo tamen ſolius ſtellæ teſtimonio contenti, gaudebant oculi eorum contemptibilem puerum aſpicere, quia ſpiritus in corde eorum terribilem eum monſtrabat: unde *procidentes adoraverunt eum*: vident enim hominem, & agnoſcunt Deum. RABANUS. Divino autem nutu factum eſt quod abierat Ioſeph, ne aliqua malæ ſuſpicionis occaſio daretur Gentibus. GLOSSA *a* (ord. ſuper illud, *Et apertis theſauris.*) Qui licet morem ſuæ gentis in donis offerendis ſequantur, Arabes enim auro, thure, & diverſis generibus aromatum abundant; tamen aliquid myſterii muneribus demonſtrare volebant: unde ſequitur: *Apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham*. GREGORIUS (hom. x. in Evang. a medio.) Aurum quippe Regi congruit; thus vero in Dei ſacrificium ponebatur; myrrha autem mortuorum corpora condiuntur. AUGUSTINUS *b* in ſerm. de Epiph. Aurum igitur ſolvitur quaſi Regi magno; thus immolatur ut Deo; myrrha præbetur quaſi pro ſalute omnium morituro. CHRYSOSTOMUS (hom. II. in opere imperfecto.) Hæc autem etſi tunc non intelligebantur ſecundum (1) quale myſterium iſta gerebant, vel quid ſignificaret unumquodque munus eorum, nihil contrarium eſt: gratia enim quæ illos hæc omnia facere hortabatur, ipſa ordinaverat univerſa. REMIGIUS. Et ſciendum, quod iſti non ſinguli ſingula obtulerunt, ſed ſinguli tria, & ſinguli cum ſuis muneribus Regem Deum & hominem prædicaverunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (VII. circa medium.) Erubeſcant ergo Marcion, & Paulus Samoſatenus, qui (2) nolunt videre quæ Magi (3) viderunt, qui Eccleſiæ ſunt progenitores, Deum in carne adorantes. Nam quod in carne vera ſit, panni monſtrant, & præſepe; quoniam autem non ut purum hominem adorant, ſed ut Deum, demonſtrant dona, quæ Deo offerre decens erat. Confundantur & Iudæi videntes ſe præventos a Magis, & neque poſt illos venire ſtudentes. GREGORIUS (hom x. in Evang. a medio.) Poteſt & in his aliud intelligi. Auro namque ſapientia deſignatur, Salomone teſte, qui ait (Proverb. XXI.) „ Theſaurus deſiderabilis requieſcit in ore ſapientis. " Thure, quod Deo incenditur, virtus orationis exprimitur, ſecundum illud (Pſal. cxl.) „ Dirigatur oratio mea ſicut „ incenſum in conſpectu tuo. " Per myrrham vero carnis mortificatio figuratur. Nato ergo Regi aurum offerimus, ſi in conſpectu eius ſapientiæ lumine ſplendemus; thus offerimus, ſi per orationum ſtudia Deo redolere valeamus; myrrham offerimus, ſi carnis vitia per abſtinentiam mortificamus. GLOSSA *c* (ord. ſuper illud, *Obtulerunt ei.*) Tres autem viri qui offerunt, ſignificant gentes de tribus partibus mundi venientes. Theſauros aperiunt dum fidem cordis per confeſſionem oſtendunt. Bene autem in domo docentes, ne theſaurum bonæ conſcientiæ iactando propalemus. Offerunt tria munera, hoc eſt fidem ſanctæ Trinitatis; vel apertis theſauris Scripturarum, hiſtoricum, moralem, & allegoricum ſenſum offerunt, vel Logicam, Phyſicam, & Ethicam, dum illa fidei ſervire faciunt.

(ſ) AUGUSTINUS *d* in ſer. de Epiph. Herodes impius factus ex timore crudelis voluit deſævire. Sed quomodo poterat capere eum qui ipſas fraudes venerat amputare? Ut ergo eius fraus elideretur, ſequitur: *Et reſponſo accepto*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Et reſponſo accepto.*) Qui enim munera obtulerunt Domino, conſequenter reſponſum accipiunt. Reſponſum, (4) quod Græce χρηματισθέντες dicitur, non per Angelum fit, ſed per ipſum Dominum, ut meritorum Ioſeph privilegium demonſtraretur. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Et reſponſo ac-*

(1) *Al.* quaſi myſterium. (2) *Al.* volunt. (3) *Al.* viderunt Eccleſiæ progenitores. (4) *Al.* Reſponſum enim per Angelum fieri dicitur, ut meritorum Ioſeph &c.

Ex editione P. Nicolai.

a Vel potius Anſelmus, cum in Gloſſa non habeatur, qualis nunc eſt. *b* Nec id in Auguſtino nunc occurrit expreſſe, ſed ex ſerm. IV. æquivalenter colligitur, ut & ex Chryſologi Sermonibus clvi. & clx. ac ex Rabano in Matthæum. *c* Sive Anſelmus, ut iam ſupra. *d* Non occurrit inter ſermones qui nunc extant.

cepto.) Fit autem hæc reſponſio per ipſum Dominum: quia nullus alius viam reverſionis inſtituit niſi ille qui dicit (Ioan. xiv.) „ Ego ſum via. “ Non tamen loquitur puer ad eos, ne divinitas ante tempus reveletur, & ut vera humanitas habeatur. Dicit autem, *Et reſponſo accepto*: ſicut enim Moyſes tacitus clamat, ſic iſti pio affectu interrogabant quid divina iuberet voluntas. Dicit autem: *Per aliam viam reverſi ſunt in regionem ſuam*: quia infidelitati miſcendi non erant Iudæorum. CHRYSOSTOMUS in hom. (viii. non remote a prin.) Intuere autem Magorum fidem qualiter non ſcandalizati ſunt in ſeipſis dicentes? Si magnus eſt puer hic, quæ neceſſitas fugæ eſt, & occultæ receſſionis? Hoc enim eſt veræ fidei non quęrere cauſas eorum quæ (1) fieri præcipiuntur; ſed ſuaderi ſolum ab eis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. ii. in opere imperf.) Si autem Magi Chriſtum quaſi terrenum Regem quæſiſſent, invenientes eum, apud ipſum manſiſſent; nunc autem adoraverunt, & reverſi ſunt. Cum autem reverſi fuiſſent, manſerunt colentes Deum magis quam ante, & prædicantes multos erudierunt. Et denique cum Thomas iviſſet ad provinciam illam, adiuncti ſunt (2) ei, & baptizati, facti ſunt executores prædicationis ipſius. GREGORIUS. (homil. x. in Evang. prope finem.) Magnum vero nobis aliquid Magi innuunt, quod in regionem ſuam per aliam viam revertuntur. Regio quippe noſtra paradiſus eſt, ad quem Ieſu cognito redire per viam qua venimus prohibemur. A regione etenim noſtra, ſuperbiendo, inobediendo, viſibilia ſequendo, cibum vetitum guſtando diſceſſimus; ſed ad eam neceſſe eſt ut flendo, obediendo, viſibilia contemnendo, atque appetitum carnis refrenando redeamus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (in opere imperf. ut ſupra.) Nec etiam erat poſſibile ut qui ab Herode ad Chriſtum veniſſent, redirent ad Herodem: qui enim relicto Chriſto ad diabolum tranſeunt per peccatum, frequenter per penitentiam revertuntur ad Chriſtum. Qui enim fuit in innocentia, dum neſcit quid ſit malum, facile decipitur; ſed cum expertus fuerit malum quod invenit, & recordatus bonum quod perdidit, compunctus redit ad Deum. Qui autem relicto diabolo, venit ad Chriſtum, difficile redit ad diabolum: quia dum gaudet in bonis quæ invenit, & recordatur mala quæ evaſit, difficile redit ad malum.

(g) RABANUS. Hic prætermittit Matthæus diem purificationis, in qua oportebat primogenitum offerri in templo, & agnum, vel par turturum, aut columbarum. Et quamvis timerent Herodem, tamen non ſunt auſi tranſgredi legem, quin ad templum puerum deferrent. Cum itaque rumor de puero iam inciperet dilatari, mittitur Angelus qui in AEgyptum faciat puerum tranſportari: unde dicit: *Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph*. REMIGIUS. Per hoc quod ſemper Angelus Ioſeph in ſomnis apparuiſſe dicitur, myſtice deſignatur quia illi qui a curis terrenis, & ſæcularibus negotiis quieſcunt, perfrui angelica viſione merentur. Dicit ergo ei: *Surge, & accipe puerum, & matrem eius*. HILARIUS (can. i. in Matth. circa med.) Cum deſponſatam eam iuſto ſignificabat, coniugem nuncupavit; ſed poſt partum mater tantum Ieſu oſtenditur, ut quemadmodum iuſto Ioſeph deputaretur Mariæ in virginitate coniugium, ita venerabilis eius oſtenderetur in Ieſu Matre virginitas. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. ii. in opere imperf.) Non autem dicit, Accipe matrem, & puerum eius; ſed e converſo: quia non propter matrem puer natus eſt; ſed propter puerum mater præparata eſt. Sequitur: *Et fuge in AEgyptum*. Quomodo autem Filius Dei ante hominem fugit; aut quis liberet de inimicis, ſi & ipſe inimicos ſuos timet? Et primum quidem oportet ut regulam humanæ naturæ quam ſuſcepit conſervet & in hac parte: quia humanæ naturæ, & puerilitati convenit fugere poteſtatem minantem; deinde ut ceteri Chriſtiani, cum neceſſitas perſecutionis advenerit, fugere non erubeſcant. Sed quare in AEgyptum? Recordatus eſt enim Dominus, qui non in finem iraſcitur, quanta mala fecerit ſuper AEgyptum; ideo mittit Filium ſuum in eam, & dat illi magnæ reconciliationis ſignum, ut decem plagas AEgypti una medicina ſanaret, ut populus qui ante fuerat perſecutor populi primogeniti, cuſtos fieret Filii unigeniti; ut quia illi violenter dominati ſunt, iſti eum devotione ſervirent; ut iam non irent ad mare rubrum demergendi, ſed vocarentur ad aquas baptiſmatis vivificandi. *a* AUGUSTI-

(1) *Al. vere.* (2) *Al. deeſt ei.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec id etiam in ſermonibus qui nunc extant occurrit. Perperam autem prius cum iis confundebatur quæ mox ex ii. ſerm. de Innoc. reponimus.

STINUS in ſerm. de Epiph. Audi etiam magni myſterii ſacramentum. Moyſes aliquando in AEgypto perfidis clauſerat diem; illuc Chriſtus adveniens ſedentibus in tenebris reddidit lucem; fugit ut illuminaret, non fugit ut lateret. Sequitur: *Et eſto ibi uſque dum dicam tibi: futurum eſt enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum*. (Serm. II. de Innocen.) Putabat enim infelix tyrannus Salvatoris adventu regali ſe ſolio detrudendum; ſed non ita eſt: non ad hoc venerat Chriſtus ut alienam gloriam invaderet, ſed ut ſuam donaret.

Sequitur: *Qui conſurgens accepit puerum, & matrem eius nocte, & ſeceſſit in AEgyptum*. HILARIUS (Can. I. in Matth. prope fin.) Scilicet idolis plenam: iam enim poſt Iudæorum inſectationem Iudæam relinquens, Chriſtus ad gentes inaniſſimis religionibus deditas, colendus infertur. HIERONYMUS (in Matth. cap. II. ſuper illud, *Ecce Angelus*.) Quando igitur tollit puerum, & matrem eius, ut in AEgyptum tranſeat, nocte tollit, & in tenebris; quando vero revertitur in Iudæam, nec nox, nec tenebræ ponuntur in Evangelio. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. II. in opere imperf. circa fin.) Omnis enim perſecutionis anguſtia nox eſt, refrigerium autem dies. RABANUS. Vel quia luce vera recedente, lucis ipſius oſores in tenebris remanſerunt, ipſa vero redeunte illuminantur. CHRYSOSTOMUS in hom. (VIII.) Vide autem ſtatim ipſo nato tyrannum inſanire, & quod mater cum puero ad extraneam effugatur regionem, ut ſi tu incipiens alicui ſpirituali rei deſervire, videaris tribulari, non turberis, ſed omnia viriliter feras, hoc habens exemplum. BEDA *a*. Quod enim Dominus a parentibus ſublatus eſt in AEgyptum, ſignificat electos ſæpius malorum improbitate ſuis effugandos ex ſedibus, vel etiam exilio damnandos. Si quidem ipſe qui ſuis erat præcepturus (infra X.) *Cum vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*: primus fecit quod præcepit, fugiendo hominem quaſi homo in terra, quem ſtella Magis paulo ante adorandum monſtravit ex cælo. REMIGIUS. Quod autem Dominus in AEgyptum iturus eſſet, prædixerat Eſaias (XIX.) cum ait: „ Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem le„ vem, & ingredietur AEgyptum, & diſ„ perdet ſimulacra AEgypti. “ Conſuetudo autem fuit iſtius Evangeliſtæ omnia quæ dixit confirmare; & hoc ideo, quia Iudæis ſcribebat: ideoque ſubiungit: *Ut adimpleretur quod dictum eſt a Domino per Prophetam dicentem: Ex AEgypto vocavi Filium meum*. HIERONYMUS de optimo genere interpretandi (circa medium.) Hoc LXX. Interpretes non habent; ſed in Oſee Propheta iuxta Hebraicam ſcribitur veritatem (cap. XI.) „ Quia puer Iſrael eſt, & dilexi eum; “ &„ ex AEgypto vocavi Filium meum: “ pro quo LXX. tranſtulerunt: „ Quia parvulus eſt „ Iſrael, & dilexi eum, ex AEgypto vocavi „ (1) Filium meum. “ HIERONYMUS ſuper Oſee (Lib. III. in expoſitione cap. II.) Hoc autem teſtimonio utitur Evangeliſta, quia hæc typice referuntur ad Chriſtum. Notandum enim, quod in hoc Propheta, & in aliis ita de adventu Chriſti, & de vocatione Gentium prænuntiatur ut radix hiſtoriæ non penitus deſeratur. CHRYSOSTOMUS in hom. (VIII. in Matth.) Eſt etiam prophetiæ lex multa multoties dici de aliis, compleri autem in aliis; ſicut de Simeone, & Levi dictum eſt (Gen. XLIX.) „ Dividam eos in Iacob, & diſpergam in „ Iſrael: “ quod non in eis, ſed in nepotibus completum eſt: quod & hic apparet. Chriſtus enim natura Dei Filius (2) eſt, & ſic in eo vere prophetia completur. HIERONYMUS (Matth. II. ſuper illud, *Ut adimpleretur*.) Poſſumus autem & hunc locum conciliare, & inducemus teſtimonium ex Numeris (cap. XXIII.) „ Deus „ ex AEgypto vocavit eum: gloria eius ſic„ ut unicornis. “ REMIGIUS. Per Ioſeph autem deſignatur ordo prædicatorum; per Mariam ſacra Scriptura; per puerum notitia Salvatoris; per perſecutionem Herodis, perſecutio quam paſſa eſt Eccleſia in Hieroſolymis; per fugam Ioſeph in AEgyptum tranſitus prædicatorum ad gentes infideles: AEgyptus enim tenebræ interpretatur; per tempus quo fuit in AEgypto, ſpatium temporis ab aſcenſione Domini uſque ad adventum Antichriſti; per obitum Herodis, extinctio invidiæ in cordibus Iudæorum.

(h) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imperf.) Poſtquam par-

(1) *P. Nicolai habet* filios meos, *ut conſtet contradictio*. (2) *Al. omittitur* eſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hom. ſcil. in natali SS. Innocentium.

parvulus Ieſus Magos ſuo imperio ſubiugavit, non poteſtate corporis, ſed gratia ſpiritus, iraſcebatur Herodes, quia quos ipſe ſedens in throno regni ſuadere non potuit, his Ieſus parvulus placuit in præſepio iacens. Deinde contemnentes eum, Magi addiderunt cauſas doloris: unde dicitur: *Tunc Herodes videns quoniam illuſus eſſet a Magis, iratus eſt valde*. Illa enim Regum ira magna, & inextinguibilis eſt quam regni zelus accendit. Sed quid fecit? *Mittens occidit omnes pueros*. Sicut enim beſtia vulnerata, quicquid oculis eius occurrit, quaſi auctorem ſui vulneris dilaniat; ſic & ille deluſus a Magis iram ſuam ſuper parvulos diffundebat. Dicebat enim cogitans in furore: Certe Magi puerum invenerunt, quem regnaturum dicebant: nam Rex regni zelo repletus, de his omnia timet, omnia ſuſpicatur. Ideo ergo miſit, & interfecit omnes parvulos, ut unum inveniret in omnibus. AUGUSTINUS in ſer. de Epiph. Et dum inſequitur Chriſtum Regi noſtro coævum, procuravit exercitum ſtolis victricibus candidatum. AUGUSTINUS *a* in ſer. (III.) de Innocentibus: Ecce profanus hoſtis beatis parvulis nunquam tantum prodeſſe potuiſſet obſequio, quantum profuit odio: nam quantum contra eos iniquitas abundavit, tantum gratia benedictionis effulſit. IDEM. O parvuli beati! Ille de veſtra corona dubitabit in paſſione pro Chriſto qui etiam parvulis baptiſmum prodeſſe non exiſtimat Chriſti: nam qui natus habere potuit prædicatores Angelos, narratores cælos, adoratores Magos, potuit & illis, ne pro eo ſic morerentur, præſtare, ſi ſciret illa morte perituros, & non potius maiore felicitate victuros. Abſit ut ad liberandos homines Chriſtus veniens, de illorum præmio qui pro illo interficerentur, nihil egerit, qui pendens in ligno pro eis a quibus interficiebatur, oravit. RABANUS. Non eſt autem contentus vaſtatione Bethlehem, ſed & adiacentia loca vaſtavit; nec ullam miſericordiam ætatis habuit, a filio unius noctis uſque ad filium duorum annorum, quin omnes occideret: unde ſubdit: *In Bethlehem, & in omnibus finibus eius a bimatu, & infra*. AUGUSTINUS in ſerm. de Epiph. In cælo enim viderant Magi ignotiſſimam ſtellam non ante paucos dies, ſed ante finem biennii, ſicut inquirenti Herodi patefecerunt: unde a bimatu & infra occidit infantes; propter quod ſequitur: *Secundum tempus quod exquiſierat a Magis*. AUGUSTINUS *b* in ſerm. de Innoc. Vel quia timebat ne puer cui ſidera famulantur, ſpeciem ſuam paulo ſuper ætatem, vel infra transformaret, vel ætatem ſui temporis occultaret; ideo videtur pueros a bimatu uſque ad pueros unius diei interfeciſſe. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XI.) Vel aliquorum magis propinquantium periculorum terroribus agitatus, Herodes ab illa cura, ſcilicet interficiendi pueros, mente abrepta in aliis potius occupatur: vel potuit credere, Magos fallaci ſtellæ viſione deceptos, poſteaquam non invenerunt quem natum putaverant, erubuiſſe ad ſe redire; atque ita timore depulſo, a perſequendo puero quievit: & ſic completis diebus purgationis, tute cum illo aſcendere (1) in templum potuerunt. Quis enim non videat unum illum diem Regem multis occupatum latere potuiſſe, deinde vulgatis rebus quæ in templo dictæ, factæque fuerant, Herodes ſenſit ſe a Magis illuſum; ac deinde, ſicut hic dicitur, multos infantes occidit. BEDA in hom. (*c* in feſto Innocen.) In hac autem morte puerorum, omnium Chriſti martyrum pretioſa eſt mors deſignata: quod parvuli occiſi ſunt, ſignificat per humilitatis meritum ad martyrii perveniendum gloriam: quod in Bethlehem, & in omnibus finibus eius occiſi ſunt, oſtendit in Iudæa, unde Eccleſiæ cœpit origo, & ubique per orbem perſecutionem ſævituram: quod bimi occiſi ſunt, doctrina, & operatione perfectos indicant; qui vero infra, ſimplices: quod illi quidem occiſi ſunt, & Chriſtus evaſit, inſinuat corpora martyrum ab impiis poſſe perimi, ſed Chriſtum ab eis non poſſe auferri.

(i) CHRYSOSTOMUS in hom. (IX.) Quia Evangeliſta horrore implevit auditorem, crudelem occiſionem narrans, rurſus mi-

(1) *Al. deeſt* in templum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Qui eſt LXXII. in appendice de diverſis, ubi ultimam appendicem paulo aliis habetur verbis: *Tantum in eis gratiam benedictionis refudit*: ſed quod ſequitur ſine certo indice, deſumptum eſt ex ſerm. LXVI. qui de Epiph. inſcribitur, circa medium. *b* In Auguſtino non occurrit; ſed habet Gloſſa ſine nomine Auguſtini, verbis paululum immutatis. *c* Quæ inter hiemales habetur.

Digitized by Google

mitigationem apponit; oſtendens quod hæc non facta ſunt Deo nequeunte prohibere, atque ignorante, ſed per Prophetam prædicente: unde dicit, *Tunc impletum eſt*. HIERONYMUS ſuper Hierem. (Lib.VI. in expoſ. cap. XXXI. ſuper illud, „ Vox in „ excelſo audita eſt. “) Hoc Hieremiæ teſtimonium Matthæus, non ſecundum Hebraicam veritatem, nec iuxta lxx. protulit. Ex quo perſpicuum eſt Evangeliſtas, & Apoſtolos non interpretationem alicuius ſecutos; ſed tamquam Hebræos quod legebant Hebraice, ſuis ſermonibus expreſſiſſe. HIERONYMUS ſuper Matth. (ſuper illud, *Tunc adimpletum eſt*.), Quod autem dicitur, *In Rhama*, non putemus loci nomen eſſe, quod eſt iuxta Gabaa; ſed Rhama excelſum interpretatur; ut ſit ſenſus: Vox in excelſo audita eſt, ideſt longe lateque diſperſa. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imperf.) Vel quoniam de morte innocentium mittebatur, ideo in excelſo audiebatur, ſecundum illud (Eccli. XXXV.) „ Vox pauperis penetrat nubes. “ Quod autem dicit, *Ploratus*, fletum parvulorum oſtendit; quod autem dicit, *Ululatus*, matrum ſignificat lamentum. In parvulis autem mors faciebat finem doloris, in matribus autem ſemper per memoriam reparatur: & ideo dicit: *Ululatus multus, Rachel plorans filios ſuos*. HIERONYMUS (ſuper illud Matth. *Tunc adimpletum eſt*.) De Rachel natus eſt Beniamin, in cuius tribu non eſt Bethlehem. Quæritur ergo quomodo Rachel filios Iudæ, ideſt filios Bethlehem quaſi ſuos ploret. Reſpondebimus breviter, quia ſepulta ſit iuxta Bethlehem in Ephrata, & ex corpuſculi hoſpitio, matris nomen accepit. Sive quoniam Iuda, & Beniamin duæ tribus iunctæ erant, & Herodes præceperat non ſolum in Bethlehem interfici pueros, ſed & in omnibus finibus eius; per occiſionem Bethlehem intelligimus multos etiam de Beniamin fuiſſe cæſos. AUGUSTINUS De Quæſt. nov. & vet. teſt. (quæſt. LXIII.) Vel quia filii Beniamin, qui ad Rachel pertinent, olim a reliquis tribubus extincti ſunt, & in præſenti, & in futuro (1) eraſi. Tunc ergo Rachel cœpit filios ſuos plangere quando filios ſororis ſuæ in tali cauſa vidit occiſos, ut æternæ vitæ heredes exiſterent: cui enim aliquid adverſum evenit, ex felicitate alterius infauſta ſua miſerius luget. REMIGIUS. Aſſumpſit autem ſanctus Evangeliſta ad exaggerandam magnitudinem luctus, ut diceret etiam Rachelem mortuam ploraſſe filios ſuos, *& noluit conſolari, quia non ſunt*. HIERONYMUS (ſuper illud Matth. II. *Tunc adimpletum eſt*.) Et hoc ſecundum duplicem intelligentiam: ſive quod eos in æternum mortuos exiſtimaret, ſive quod ſe conſolari nollet de his quos ſcivit eſſe victuros: ut ſit ſenſus: *Noluit conſolari*, de hoc quod non eſſent. HILARIUS (can. I. in Matth. in fine.) Non enim non erant hi qui mortui putabantur, in æternitatis enim profectum per martyrii gloriam efferebantur: conſolatio autem rei amiſſæ erat præſtanda, non auctæ. Rachel Eccleſiæ typum prætulit diu ſterilis, nunc fecundæ. Huius ploratus ex filiis, non idcirco quia peremptos dolebat, auditur, ſed quia ab his perimebantur (2) quos primum genitos filios retinere voluiſſet. RABANUS (ſuper illud, *Habitavit in Nazareth*.) Vel ſignificat, Eccleſiam quidem plorare ſanctorum de hoc ſæculo ablationem; ſed non ita velle ſe conſolari ut qui ſæculum morte vicerunt, rurſus ad ſæculi certamina ſecum redeant toleranda: quia non ſunt ultra revocandi in mundum. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Vox in Rhama audita eſt*.) Vel non vult conſolari in præſenti, quia non ſunt; ſed omnem ſpem, & conſolationem ad æternam tranſmittit vitam. RABANUS (ubi ſupra.) Bene autem Rachel, quia ovis, vel videns dicitur, Eccleſiam figurat, cuius tota intentio ut Deum contempletur, invigilat; & ipſa eſt ovis centeſima quam paſtor in humeris reportat.

(k) Ex HISTORIA eccleſ. (*a* apud Euſe. Lib. I. cap. VIII. & IX.) Cum pro ſacrilegio, quod Herodes in Salvatorem commiſerat, & ſcelere quod (3) in æquævos eius peregerat, ultio eum divina perurgeret in mortem; corpus eius (ut Ioſephus refert Lib. XVIIII. c. VII.) morbus invaſit diverſus; ita ut diceretur a vatibus, non morbi corporis hæc, ſed divinę ultionis eſſe ſupplicia. Ipſe autem furore

(1) *Al.* etiam. (2) *Al.* quos filios retinere voluiſſet. (3) *Al.* laique vox.

Ex editione P. Nicolai.

a Ubi Ioſephum citat Lib. XVII. Antiq. Iud. quem alia exemplaria non indicant; etſi Ioſephus nihil ibi de Innocentum nece, ut videre eſt cap. VIII. eius Libri.

ore iam plenus nobiliores, & primarios ex omni Iudæa ad ſe colligi, & recludi iubet in carcere; mandans, ſtatim ut ſpiritum exhalaſſet, omnes interfici, ut eius obitum omnis Iudęa defleret invita. Paulo autem antequam noviſſimum ſpiritum redderet, Antipatrum filium ſuum iugulavit, poſt duos (1) pueros quos ante necaverat, ſcilicet Alexandrum, & Ariſtobolum. Talis igitur Herodis finis, qui digna ſupplicia ſcelere quod in Bethlehem erga parvulos geſſerat, & pro inſidiis Salvatoris exactus eſt, ab Evangeliſta deſignatur cum dicit: *Defuncto autem Herode*. HIERONYMUS, (ſuper illud *Videns quod Archelaus*.) Multi propter ignorantiam hiſtoriæ labuntur in errorem, putantes eumdem eſſe Herodem, a quo in paſſione Dominus irridetur, & qui nunc mortuus eſſe refertur. Ergo Herodes ille, qui cum Pilato poſtea amicitias fecit, huius Herodis filius eſt, frater Archelai, quem Tiberius Cæſar Lugdunum relegavit, fratremque eius Herodem ſucceſſorem regni fecit. Primo ergo Herode defuncto, *ecce apparuit Angelus Domini in ſomnis Ioſeph in AEgypto, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem eius*. DIONYSIUS in cæleſt. Hierarch. (cap. IV. par. an. finem.) Vide quoniam & ipſe Ieſus ſuper cæleſtibus eſſentiis ſuperexiſtens, ad id quod ſecundum nos eſt, immutabiliter veniens, non refugit ad ſe ordinatam, & aſſumptam humanam ordinationem; ſed obediens ſubditur Dei Patris per Angelos diſpoſitionibus, & per (2) Angelos ipſos annunciatur Ioſeph a Patre diſpoſita Filii ad AEgyptum receſſio, & iterum ad Iudæam ex AEgypto tranſductio. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imperf.) Vides enim quia Ioſeph ad miniſterium Mariæ erat electus: eunte enim illa in AEgyptum, & redeunte, quis miniſterium ei tantæ neceſſitatis impleret, niſi deſponſata fuiſſet? Nam prima quidem facie Maria puerum nutriebat, & Ioſeph conſervabat; revera autem puer & matrem nutriebat, & Ioſeph tuebatur. Sequitur: *Et vade in terram Iſrael*: quaſi medicus enim deſcendit in AEgyptum, ut viſitaret eam languentem erroribus, non ut remaneret in ea. Ratio autem reverſionis aſſignatur cum ſubditur: *Defuncti ſunt enim qui quærebant animam pueri*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Defuncti ſunt*.) Ex hoc loco intelligimus non ſolum Herodem, ſed etiam ſacerdotes, & ſcribas eo tempore necem Domini fuiſſe meditatos. REMIGIUS. Sed ſi multi fuerunt, quomodo in tam brevi ſpatio extincti ſunt? Quia, ut dictum eſt, Herode mortuo, occiſi ſunt omnes maiores, qui in cuſtodia tenebantur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. II. in opere imperf.) Quod dicitur conſilio factum eſſe, quia conſenſerunt Herodi, ut inquireret puerum, & occideret: quia ſcriptum eſt: *Turbatus eſt Herodes, & omnis Hieroſolyma cum illo*. REMIGIUS. Aut certe locutus eſt Evangeliſta per ſpeciem tropi, quando multi ponuntur pro uno. In hoc autem quod dicit, *Animam pueri*, deſtruuntur hæretici, qui dixerunt, Chriſtum non ſumpſiſſe animam; ſed loco animæ habuiſſe divinitatem. BEDA in hom. (de Innoc.) Quod autem occiſis pro Domino pueris, Herodes non longe poſt obiit, & Ioſeph Dominum cum matre ad terram Iſrael reduxit, ſignificat omnes perſecutiones, quæ contra Eccleſiam erant movendæ, perſecutorum morte vindicandas, & pacem Eccleſiæ denuo reddendam, & ſanctos qui latuerant, ad ſua loca reverſuros. Vel quod defuncto Herode, redit ad terram Iſrael Ieſus, denuntiat quod, Enoch, & Elia prædicantibus, Iudæi, ſopita modernæ invidiæ flamma, fidem veritatis accipient.

(I) GLOSSA. Angelicæ admonitionis Ioſeph non inobediens fuit: unde ſequitur: *Qui conſurgens accepit puerum, & matrem eius, & venit in terram Iſrael*. Non enim determinaverat Angelus in quo loco terræ Iſrael, ut dubitante Ioſeph, iterum revertatur, & frequentiori viſitatione Angeli certior redderetur: unde ſequitur: *Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudea pro Herode patre ſuo, timuit illo ire*. (3) IOSEPHUS (Lib. XVII. Antiq. cap. & Lib. I. de Bello Iudaico cap. XVIII.) Habuit ſiquidem Herodes uxores (4) novem, ex quarum ſeptem numeroſam ſuſcepit ſobolem: primogenitus eius Antipater ex Ioſida; Alexander, & Ariſtobolus ex Marianne; Archelaus ex Mathaca Samaritide; Herodes Antipas, qui poſtea tetrarcha fuit, & Philippus ex Cleopatra Hieroſolymitide. Tribus igitur primis ab Herode interfectis, & poſt mortem eius occaſione teſtamenti patris, Archelao gubernationem regni uſurpante, & cauſa de ſucceſſione regni ad Cæſarem Auguſtum delata; tandem de conſilio Senatus omnem Herodis monarchiam diſtribuit: mediam partem, ſcilicet Idumæam, & Iudæam, tradens Archelao ſub nomine tetrarchiæ, pollicitus ſe

(1) *Al.* filios. (2) *Al.* medios (3) *Al.* Ex Hiſtor. Ioſephi. (4) *Al.* viginti & quatuor.

ſe facturum eum Regem, ſi ſe dignum præbuiſſet; mediam vero partem in duas ſecuit tetrarchias: (1) ceſſitque Galilæa in partem Herodis tetrarchæ; Ituræ vero, & Traconiditis regio Philippo. Factus eſt ergo poſt Herodem defunctum Archelaus quaſi dyarchus, quod dominii genus hic regnum appellat. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. x.) Sed hic aliquis quæret: Quomodo, ſicut Lucas narrat, ibant parentes eius per omnes annos pueritiæ (2) Chriſti in Hieruſalem, ſi Archelai timore ibi prohibebantur accedere? Hoc diſſolvere non eſt difficile: fieri enim poterat ut per diem feſtum, inter tam ingentem turbam latenter aſcenderent mox reverſuri, eum tamen aliis diebus habitare metuerent: ut nec ſolemnitate prætermiſſa eſſent irreligioſi, nec continua manſione perſpicui. Iſte quoque intellectus patet, ut quod Lucas dicit per omnes annos eos aſcendere ſolitos in Hieruſalem, tunc accipiamus factum cum iam non metueretur Archelaus, qui, ſecundum hiſtoriam Ioſephi (Lib. II. cap. VIII.) ſolum novem annis regnavit. Sequitur: *Et admonitus in ſomnis ſeceſſit in partes Galilaæ*. Sed forte hic quiſpiam moveatur. Cum Matthæus dixerit, ideo timuiſſe Ioſeph cum puero redeuntem ire in Iudæam, quia (3) pro patre ſuo Herode Archelaus filius eius regnabat; quomodo potuit ire in Galilæam, ubi alius filius eius Herodes tetrarcha erat, ut Lucas teſtatur? Quaſi vero ipſa ſint tempora quibus puero timebatur quæ Lucas commemoravit, quæ uſque adeo mutata erant ut in ipſa Iudæa non Rex eſſet Archelaus, ſed præſes Pilatus. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Timuit illo ire*.) Sed tunc quæritur: Quare non timuit Ioſeph in Galilæam ire, cum & ibi Archelaus regnaret? Sed melius potuit latere cum puero in Nazareth, quam in Hieruſalem, ubi erat caput regni, (4) & aſſiduus Archelaus. CHRYSOSTOMUS in hom. (IX. circa medium.) (5) Immo quia regionem ortus ſui mutavit, res in poſterum caligine obducta eſt. Omnis quippe impetus perſequentis in Bethlehem, eiuſque fines deſævierat. Venit igitur Ioſeph in Nazareth, & periculum ſugiens, & in patriam rediens: unde ſequitur: *Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib II. cap. I.) Forte & hoc movet, quomodo dicat Matthæus, propterea cum puero Ieſu parentes eius iſſe in Galilæam, quia metu Archelai in Hieruſalem ire noluerint; cum propterea magis iſſe in Galilæam videantur, quia civitas eorum erat Nazareth Galilææ, ſicut Lucas non tacuit. Sed intelligendum eſt, quia ubi Angelus in ſomnis in AEgypto dixit ad Ioſeph, *Vade in terram Iſrael*, ſic intellectum primo eſſe a Ioſeph ut putaret rectius eſſe pergere in Iudæam: ipſa enim primitus intelligi potuit (6) terra Iſrael. Poſtquam vero comperit ibi regnare Archelaum, noluit obiicere ſe periculo; cum poſſet terra Iſrael etiam Galilæa intelligi, quia & ipſam populus Iſrael incolebat. Quamquam poſſit & aliter ſolvi, quia potuit videri parentibus Chriſti non eſſe habitandum ibi cum puero, niſi in Hieruſalem ubi erat templum Domini; & illuc iviſſent, niſi Archelai præſentia terrerentur. Non autem divinitus jubebantur in Iudæa, vel in Hieruſalem habitare, ut de Archelao quod (7) timebant deberent contemnere; ſed in terra Iſrael, in qua etiam, ut dictum eſt, poterat intelligi Galilæa. HILARIUS (can. II. in Matth. cir. princ.) Verum typica ratio conſervata eſt: Ioſeph enim Apoſtolorum tenet ſpeciem, quibus Chriſtus circumferendus eſt creditus. Hi tamquam Herode mortuo, ideſt populo eius in paſſione Domini deperdito, Iudæis prædicare ſunt iuſſi (miſſi enim erant ad oves perditas domus Iſrael;) ſed manente hereditariæ infidelitatis dominatu metuunt, & recedunt; admoniti per viſum, Spiritus ſancti donum in gentibus contemplantes, ad eas conferunt Chriſtum. RABANUS. Vel hoc ultima tempora Eccleſiæ deſignat, quando plurimis Iudæorum ad prædicationem Enoch, & Eliæ converſis, ceteri ad inſtinctum Antichriſti contra fidem pugnabunt. Pars igitur Iudææ, in qua regnabat Archelaus, Antichriſti ſequaces oſtendit; Nazareth autem Galilææ, quo transfertur Chriſtus, partem ejuſdem gentis quæ fidem eſt ſuſceptura deſignat: unde Galilæa tranſmigratio, Nazareth autem flos virtutum interpretatur: quia Eccleſia quo ardentius a terrenis ad cæleſtia tranſmigrat, eo magis virtutum flore, & germine abundat. GLOSSA. Huic autem Prophetæ teſtimonium adiungit, dicens: *Ut impleretur quod dictum eſt per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur*. HIERONYMUS. Si fixum de Scripturis poſuiſſet exemplum, numquam diceret, *Quod dictum eſt per Prophetas*; ſed ſim-

(1) *Al.* ſeceſſit. (2) *Al. omittitur* Chriſti. (3) *Al.* cum patre. (4) *Al. deeſt* & aſſiduus.
(5) *Al.* Et etiam quia villam nativitatis mutavit, res obumbratur: impetus enim omnis erat adverſus Bethlehem, & fines eius. (6) *Al.* in Iſrael. (7) *Al.* timebant contemnere.

pliciter: Quod dictum eſt per Prophetam. Nunc autem pluraliter Prophetas vocans, oſtendit ſe non verba de Scripturis ſumpſiſſe, ſed ſenſum. Nazaræus interpretatur ſanctus; ſanctum autem Dominum futurum omnis Scriptura commemorat. Poſſumus & aliter dicere, quod etiam eiſdem verbis iuxta Hebraicam veritatem in Eſaia (xi.) ſcriptum ſit: " Exiet virga de radice „ Ieſſe, & Nazaræus de radice eius conſurget. " Crysostomus ſuper Matth. (a hom. ii. in ope. imperf. in fine.) Aut forte legerunt & aliquos Prophetas ita dicentes, qui non ſunt nobis canonizati, ſicut Nathan, & Eſdra. Et quoniam hoc Prophetatum erat, manifeſtat Philippus dicens ad Nathanaelem (Ioan. i.) " Quem ſcri„ pſit Moyſes in lege, invenimus Ieſum a Na„ zareth. " Unde etiam prius Chriſtiani Nazaræi vocabantur; ſed apud Antiochiam mutatum eſt hoc nomen, & dicti ſunt Chriſtiani. Augustinus de Con. Evang. (Lib. II. cap. v.) Hæc autem omnia quæ ſunt a narratione Magorum, & deinceps, Lucas tacet. Hoc proinde cognoſcendum, quod deinceps ad cetera valeat, ſic unumquemque Evangeliſtarum contexere narrationem ſuam, ut tamquam nihil prætermittentis ſeries digeſta videatur: tacitis enim quæ non vult dicere, ſic ea quæ vult dicere illis quæ dicebat adiungit ut ipſa contiguo ſequi videantur; ſed cum alter dicit ea quæ alter tacuit, diligenter ordo conſideratus indicat locum ubi ea potuerint a quo prætermiſſa ſunt, tranſiliri.

CAPUT III.

(a) IN diebus autem illis venit Ioannes Baptiſta prædicans in deſerto Iudææ, & dicens: Pœnitentiam agite appropinquabit enim regnum cælorum. Hic eſt enim de quo dictum eſt per Eſaiam prophetam dicentem: Vox clamantis in deſerto: Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius.

(b) Ipſe autem Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos. Eſca autem eius erat locuſtæ, & mel ſilveſtre.

(c) Tunc exibat ad eum Hieroſolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata ſua.

(d) Videns autem multos phariſæorum, & ſadducæorum venientes ad baptiſmum ſuum, dixit eis: Progenies viperarum, quis demonſtrabit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ: & ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Iam enim ſecuris ad radicem arborum poſita eſt. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

(e) Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam; qui autem poſt me venturus eſt, fortior me eſt, cuius non ſum dignus calceamenta portare. Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni, cuius ventilabrum in manu ſua: & permundabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum ſuum; paleas autem comburet igni inextinguibili.

(f) Tunc venit Ieſus a Galilæa in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo. Ioannes autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo baptizari; & tu venis ad me? Reſpondens autem Ieſus dixit ei: Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem iuſtitiam. Tunc dimiſit eum.

(g) Baptizatus autem Ieſus, confeſtim aſcendit de aqua. Et ecce aperti ſunt ei cæli, & vidit Spiritum Dei deſcendentem ſicut columbam, & venientem ſuper ſe.

(h) Et ecce vox de cælis dicens: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.

CHRY-

Ex editione P. Nicolai.

a Et in hom. ix. ſuper Matthæum.

(a) CHryſoſtomus ſuper Matth. (hom. III. in ope. imper.) Sol appropians antequam appareat, mittit radios ſuos, & facit albeſcere orientem, ut præcedens aurora adventum diei demonſtret: ſic Dominus natus in mundo, antequam appareat, per doctrinam Spiritus ſui fulgore tranſmiſſo illuminavit Ioannem, ut præcedens ille adventum annuntiet Salvatoris: & ideo poſt ortum Chriſti enarratum, doctrinam eius enarraturus Evangeliſta, & baptiſmum, in quo teſtimonium habuit, de præcurſore, & Baptiſta præmittit, dicens: *In diebus autem illis venit Ioannes Baptiſta prædicans in deſerto*. Remigius. His autem verbis, beati Ioannis non ſolum tempus, & locum, & perſonam, ſed etiam officium, & ſtudium demonſtrat. Tempus generale demonſtrat cum dicit, *In diebus autem illis*. Augustinus de Con. Evan. (Lib. II. cap. VI.) Hoc autem tempus Lucas per terrenas poteſtates expreſſit cum dixit (cap. III.) „ Anno quintodecimo. “ Sed intelligere debemus Matthæum cum diceret, *In diebus illis*, in multo longiori ſpatio accipi voluiſſe. Mox enim ut narravit regreſſum de AEgypto Chriſtum, quod utique tempore pueritiæ, vel infantiæ factum eſt, ut poſſit ſtare quod Lucas de illo cum duodecim eſſet annorum narravit, continuo intulit, *In diebus autem illis*, non utique pueritiæ tantum illius dies inſinuans, ſed omnes dies ab eius nativitate uſque quo prædicare cœpit Ioannes. Remigius. Perſonam oſtendit cum dicit, *Venit Ioannes*; ideſt, manifeſtavit ſe, qui tamdiu prius latuerat. Chrysostomus in hom. Sed quare neceſſarium fuit ut Ioannes Chriſtum præveniret operum teſtimonio Chriſtum prædicante? Primo quidem ut hinc Chriſti dignitatem diſcas, quod ſicut Pater, ita & ipſe Prophetas habet, ſecundum illud Zachariæ (Luc. I.) „ Et tu puer Propheta Altiſſimi vocaberis. “ Deinde ut nullam cauſam inverecundiæ Iudæis relinquat: quod & ipſe demonſtrat dicens (Luc. VII.) „ Venit Ioannes neque manducans, neque bibens; & dicunt, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans, & bibens; & dicunt, Ecce homo edax. “ Sed & aliter neceſſarium erat ab alio prius dici quæ de Chriſto erant, & non ab ipſo: alias Iudæi quid dixiſſent, qui poſt teſtimonium Ioannis dixerunt (Ioan. VIII.) „ Tu teſtimonium perhibes de teipſo? Teſtimonium tuum non eſt verum. “ Remigius. Officium ſubiungit cum dicit, *Baptiſta*: *a* in quo Domini viam præparavit: niſi enim baptizari homines conſueſcerent, baptiſmum Chriſti abhorrerent. *b* Studium oſtendit, cum ait, *Prædicans*. Rabanus. Quia etiam Chriſtus prædicaturus erat: poſtquam enim viſum fuit idoneum tempus, ſcilicet circa triginta annos, incipiens prædicationem ſuam, viam Domino præparavit. Remigius. Locum ſubiungit dicens, *In deſerto Iudææ*. *c* Maximus. Ubi ad prædicationem eius nec inſolens turba perſtreperet, nec infidelis auditor rediret; ſed hi tantum audire poſſent qui prædicationem cura divini cultus expeterent. Hieronymus ſuper Eſaiam (Lib. XI. in exp. cap. XL.) Vel in hoc conſiderandum eſt quod ſalutare Dei, & gloria Domini non prædicatur in Hieruſalem, ſed in ſolitudine Eccleſiæ, & in deſerta gentium multitudine. Hilarius (can. II. in Matth.) Vel etiam ad Iudæam venit deſertam Dei frequentatione, non populi, ut prædicationis locus, eorum quibus prædicatio erat miſſa, ſolitudinem teſtaretur. Glossa (ord. hoc loco.) Vel typice deſertum ſignificat vitam a mundi illecebris ſegregatam, quæ pœnitentibus competit. Augustinus *d* in Lib. de Utilitate pęnitentiæ (ſub initio.) Niſi autem pœniteat aliquem vitæ veteris, novam non poteſt inchoare. Hilarius (ut ſupra.) Et ideo pœnitentiam, regno cælorum appropinquante, pronuntiat, per quam eſt reditus ab errore, recurſus a crimine, & poſt vitiorum pudorem profeſſio deſinendi; dicens, *Pœnitentiam agite*. Chrysostomus ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf.) Ubi manifeſtat in ipſo principio, quia benigni Regis eſt nuntius: non enim peccatoribus minas intendebat; ſed indulgentiam promittebat. Solent Reges nato ſibi filio, indulgentiam in regno ſuo donare; ſed ante tranſmittunt acerbiſſimos exactores. Deus autem nato ſibi filio, volens donare indulgentiam peccatorum, præmiſit quaſi exactorem exigentem, & dicen-

Ex editione P. Nicolai.

a GLOSSA. *b* REMIGIUS. *c* Nempe Maximus Taurinenſis ſerm. I. de S. Ioannis præcurſoris nativitate circa medium. *d* Sive in Lib. L. homiliarum hom. ultima, quæ *de utilitate atque neceſſitate pœnitentiæ* inſcribitur, & quam etiam Beda I. ad Corinth. V. & VI. vocat Librum de pœnitentia, ut hic. Extat & aliquid ſimile hom. XXVII. eiuſdem Libri homiliarum aliis verbis.

centem, *Pœnitentiam agite*. O exactio quæ non facit pauperes, ſed divites reddit! Nam cum quis debitum iuſtitiæ ſuæ reddiderit, Deo nihil præſtat, ſed ſibi lucrum ſuæ ſalutis acquirit. Pœnitentia enim (1) cor emundat, ſenſus illuminat, & ad ſuſceptionem Chriſti præparat humana præcordia: unde ſubiungit: *Appropinquabit enim regnum cælorum*. HIERONYMUS (ſuper Matth. cap. III.) Primus Baptiſta Ioannes regnum cælorum prædicat, ut præcurſor Domini hoc honoretur privilegio. CHRYSOSTOMUS in hom. (X. prope medium.) Ideoque quod numquam Iudæi audierant, neque etiam a Prophetis cælos, & regnum quod ibi eſt, prædicat, & nihil de cetero de terra dicit. Sic ergo ex novitate eorum quæ dicuntur erigit eos ad quærendum eum qui prædicatur. REMIGIUS. Regnum autem cælorum quatuor modis dicitur: nempe Chriſtus, ſecundum illud (Luc. VII.) „Regnum Dei intra vos „eſt:“ ſancta Scriptura, ſecundum illud (infra XXI.) *Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius*: ſancta Eccleſia, ſecundum illud (ibid. XXV.) *Simile eſt regnum cælorum decem virginibus*: ſupernum ſolium, ſecundum illud (ibid. VIII.) *Multi venient ab oriente, & occidente, & recumbent in regno cælorum*: & hoc totum hic poteſt intelligi. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Appropinquabit enim regnum cælorum*.) Dicit autem: *Appropinquabit enim regnum cælorum*: quia niſi appropinquaret, nemo redire poſſet: quia infirmi, & cæci via, quæ eſt Chriſtus, carebant. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XII.) Hæc autem verba Ioannis, alii Evangeliſtæ prætermiſerunt. Iam vero quod ſequitur, *Hic eſt qui dictus eſt per Eſaiam Prophetam dicentem: Vox clamantis in deſerto: Rectas facite ſemitas eius*: ambigue poſitum eſt, nec elucet utrum ex perſona ſua Evangeliſta commemoraverit, an (2) adhuc verba eiuſdem Ioannis ſecutus adiunxerit, ut totum hoc Ioannes dixiſſe intelligatur: *Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum. Hic eſt enim de quo dictum eſt per Eſaiam Prophetam*. Neque enim hoc movere (3) debet, quia non ait, Ego ſum, ſed *Hic eſt*: nam & Matthæus dixit (infra IX.) *Invenit hominem ſedentem in telonio*; & non dixit, Invenit me. Quod ſi ita eſt, non eſt mirum, ſi & interrogatus quid diceret de ſeipſo, ſicut narrat Ioannes Evangeliſta (cap. I.) reſpondit: „Ego vox „clamantis in deſerto.“ GREGORIUS in hom. (VII. in Evan. ſuper „Ego vox.“) Scitur autem, quia unigenitus Filius Verbum Patris vocatur, ſecundum illud (Ioan. I.) „In principio erat Verbum.“ Ex ipſa autem noſtra locutione cognoſcimur: quia vox ſonat, ut verbum poſſit audiri. Adventum itaque Domini Ioannes præcurrens vox dicitur, quia per eius (4) miniſterium Patris Verbum ab hominibus auditur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf.) Vox etiam eſt ſonus confuſus, nullum ſecretum cordis oſtendens, ſed hoc tantummodo ſignificans quia vult aliquid dicere ille qui clamat; verbum autem eſt ſermo myſterium cordis aperiens. Ad hæc, vox inter homines & animalia communis eſt; verbum autem eſt hominum tantum. Ideo ergo Ioannes dictus eſt vox, non verbum, quia per eum Deus ſua conſilia non demonſtravit, ſed hoc ſolum quod Deus aliquid facere in hominibus meditabatur; poſtea autem per Filium ſuum pleniſſime myſterium ſuæ voluntatis aperuit. RABANUS (ſuper illud, *Ioannes habebat veſtimentum*.) Qui recte vox clamantis ob fortitudinem prædicationis dicitur. Tribus autem modis clamor accidit; hoc eſt, ſi longe poſitus eſt cui loquatur, ſi ſurdus, ſi per indignationem: & hæc humano generi acciderunt. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Vox clamantis*.) Eſt igitur Ioannes quaſi vox Verbi clamantis: Verbum enim clamat in voce, ideſt Chriſtus in Ioanne. BEDA [a]. Sicut etiam clamavit in omnibus qui a principio aliquid divinitus dixerunt; & tamen iſte ſolus eſt vox: quia per eum præſens Verbum oſtenditur, quod alii longe nuntiaverunt. GREGORIUS (hom. VII. in Evan.) Ipſe autem Ioannes eſt clamans in deſerto, quia derelictæ ac deſtitutæ Iudææ ſolatium Redemptoris annuntiat. REMIGIUS. Quantum autem ad hiſtoriam attinet, in deſerto clamabat, quia remotus erat a turbis Iudæorum. Quid autem clamet, inſinuat cum ſubiungit, *Parate viam Domini*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imper. prope prin.) Sicut enim magno Regi in expeditionem venturo præparatores

(1) *Al.* cor eorum dat. (2) *Al.* ad hæc. (3) *Al.* dicitur. (4) *Al.* myſterium.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non ſic expreſſe Beda, ſed ſubindicat in hunc locum. Habet autem expreſſe Gloſſa ſuper illud cap. IV. *Exinde cœpit Ieſus prædicare*, nullius nomen præferens: nec alibi occurrit ſub his verbis.

res præcedunt, qui ſordida abluunt, dirupta componunt; ſic & Dominum noſtrum præceſſit Ioannes, qui ab humanis cordibus pœnitentiæ ſcopis peccatorum ſordes eiiceret, & quæ diſſipata fuerant, ſpiritualium præceptorum ordinatione componeret. GREGORIUS in hom. (xx. in Evan. ſuper illud, *Parate viam Domini*.) Omnis autem qui fidem rectam, & bona opera prædicat, Domino ad corda audientium viam parat, rectas Domino ſemitas facit, dum mundas in animo cogitationes per ſermonem bonæ prædicationis format. GLOSSA (interl.) Vel fides eſt via qua verbum ad cor deſcendit: cum mores in melius mutantur, fiunt ſemitæ rectæ.

(b) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imper. prope medium.) Poſtquam oſtendit quia ipſe eſt vox clamantis in deſerto, prudenter Evangeliſta ſubiunxit: *Ipſe autem Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum*: in quo oſtenditur quæ ſit vita ipſius: nam ipſe quidem teſtificabatur de Chriſto, vita autem eius de ipſo. Nemo autem poteſt eſſe alterius teſtis idoneus, (1) niſi prius fuerit ſuus. HILARIUS (can. II. ſuper Matth. ſuper illud, *Ipſe autem Ioannes*.) Fuerant enim prædicanti Ioanni & locus opportunior, & veſtitus utilior, & cibus aptior. HIERONYMUS (ſuper illud, *Ipſe autem Ioannes*.) De pilis enim camelorum habebat veſtimentum, non de lana. Aliud auſteræ veſtis indicium eſt, aliud luxuriæ mollioris. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperfecto.) Servis autem Dei non convenit habere veſtimentum ad ſpeciem (2) viſionis, vel ad carnis delectamentum, ſed tantum ad tegumentum nuditatis. Habebat enim Ioannes veſtem non mollem, neque delicatam, ſed cilicinam, gravem, & aſperam, & conterentem corpus potius quam foventem, ut de virtute animæ eius, ipſe habitus corporis loqueretur. Sequitur: *Et zonam pelliceam circa lumbos ſuos.* Conſuetudo enim erat apud Iudæos ut zonis laneis uterentur: ideo iſte quaſi durius aliquid facere volens, zona pellicea cingebatur. HIERONYMUS (ſuper illud, *Ioannes habebat veſtimentum*.) Porro quod ſequitur, *Eſca eius erat locuſtæ, & mel ſilveſtre*, habitatori ſolitudinis congruum eſt, ut non delicias ciborum, ſed neceſſitates humanæ carnis expleret. RABANUS. Tenui victu contentus, & ex minutis volatilibus, & melle invento in truncis arborum. In dictis autem (3) Arnulphi Galliarum Epiſcopi reperimus minimum genus locuſtarum fuiſſe in deſerto Iudææ, quæ corpuſculis in modum digiti manus exilibus, & brevibus in herbis facile capiuntur, coctæque in oleo pauperem præbent guſtum. Similiter narrat, in eodem deſerto eſſe arbores habentes lata folia, & rotunda, lactei coloris, & melliti ſaporis, quæ natura fragilia manibus fricantur, & eduntur; & hoc eſt quod mel ſilveſtre dicitur. REMIGIUS. Sub hoc autem habitu veſtimentorum, & vilitate ciborum oſtendit ſe peccata totius generis humani deflere. RABANUS (ſuper illud, *Ipſe autem Ioannes*.) Poteſt & habitus, & guſtus eius, qualitatem internæ converſationis exprimere: nam auſterioribus utebatur indumentis, quia vitam peccantium increpavit. HIERONYMUS (ſuper hæc verba.) Zona quidem pellicea, qua cinctus fuit & Elias, mortificationis eſt indicium. RABANUS (ſuper illud, *Ipſe autem Ioannes*.) Locuſtas, & mel ſilveſtre edebat, quia dulcius ſapiebat turbis prædicatio eius: ſed citius finem ſortita eſt: in melle enim dulcedo, in locuſtis eſt alacer volatus, ſed cito deciduus. REMIGIUS. Per Ioannem autem, qui Dei gratia interpretatur, ſignificatur Chriſtus, qui mundo gratiam attulit; per veſtimentum illius deſignatur Eccleſia Gentium. HILARIUS (can. II. in Matth.) Cum exuviis immundarum pecudum, quibus Gentiles pares exiſtimantur, Chriſti prædicator induitur, fitque ſanctificatum habitu prophetali quicquid in eis vel inutile fuerat, vel ſordidum. Zonæ autem præcinctio, efficax in omne opus bonum eſt apparatus, ut ad omne miniſterium Chriſti ſimus accincti. In eſum etiam eliguntur locuſtæ fugaces hominum, & ad omnem adventum noſtri ſenſus evolantes; nos ſcilicet, qui ab omni ſermone, & congreſſu ipſis quibuſdam corporis ſaltibus efferebamur voluntate vagi, in operibus inutiles, in verbis queruli, ſede peregrini, nunc ſumus ſanctorum alimonia, & ſatietas Prophetarum electi, ſimul cum melle ſilveſtri, dulciſſimum ex nobis cibum non ex alveariis legis, ſed ex truncis ſilveſtrium arborum præbituri.

(c) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf. ante med.) Converſatione Ioannis expoſita, convenienter ſubiungit, *Tunc exibat ad eum*: amplius enim

(1) *Al.* niſi fuerit fidelis: *item*, niſi prior fuerit &c. (2) *Al. deeſt* viſionis. (3) *P. Nicolai habet* Arculphi *ex Beda*.

enim reſonabat converſatio vitæ eius in eremo, quam vox clamoris ipſius. CHRYSOSTOMUS in hom. (x. a medio.) Erat enim mirabile in humano corpore tantam patientiam videre: quod denique & Iudæos magis attrahebat, magnum Eliam in eo videntes. Conferebat autem ad ſtuporem quod dereliquerat eos gratia Prophetarum, & poſt longum tempus reverſa videbatur ad eos. Prædicationis etiam modus immutatus ad id proderat: nihil enim aſſuetorum apud alios Prophetas audiebant, puta prælia, & victorias Babylonicas, & Perſicas; ſed cælos, & quidem illic regnum, & ſupplicium gehennæ. Dicit autem: *Tunc exibat ad eum Hieroſolyma, & omnis Iudaa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane*. GLOSSA (interl. ſuper illud, *Baptizabantur*.) Baptiſmo præcurrente, non peccata dimittente. REMIGIUS. Baptiſmus enim Ioannis figuram gerebat catechumenorum: nam ſicut modo catechizantur pueri, ut digni fiant ſacramento baptiſmatis; ita Ioannes baptizabat, ut baptizati ab eo, poſtea devote vivendo digni fierent accedere ad Chriſti baptiſmum. In Iordane autem baptizabat, ut ibi aperiretur ianua regni cæleſtis ubi datus eſt aditus filiis Iſrael terram promiſſionis intrandi.

Sequitur: *Confitentes peccata ſua*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. III. in opere imperf.) Ad comparationem enim ſanctitatis Ioannis quis poterat arbitrari ſe iuſtum? Sicut enim veſtis candida ſi fuerit poſita iuxta nivem, ad comparationem nivis ſordida invenietur; ſic ad comparationem Ioannis, omnis homo videbatur immundus: & ideo peccata ſua confitebantur. Confeſſio autem peccatorum teſtimonium eſt conſcientiæ timentis Deum. Perfectus enim timor ſolvit omnem pudorem. Illic autem turpitudo confeſſionis aſpicitur ubi futuri iudicii pœna non creditur. Et quia ipſum erubeſcere pœna eſt gravis: ideo iubet nos Deus confiteri peccata noſtra, ut verecundiam patiamur pro pœna: nam & hoc ipſum pars iudicii eſt. RABANUS (ſuper illud, *Tunc exibant ad eum*.) Bene autem qui baptizandi erant, exire ad Prophetam dicuntur: quia niſi quis ab infirmitate recedat, pompæ diaboli, ac mundi illecebris abrenuntiet, baptiſmum ſalubre conſequi non poterit. Bene autem in Iordane, qui deſcenſio eorum dicitur, baptizantur: quia de ſuperbia vitæ ad humilitatem veræ confeſſionis deſcenderant. Exemplum autem iam tunc confitendi peccata, ac meliorem vitam promittendi baptizandis dabatur.

(d) GREGORIUS a in Paſtor (Lib. III. cap. I.) Pro qualitate audientium formari debet ſermo doctorum, ut ad ſua ſingulis congruat, & tamen a communis ædificationis arce numquam redecat. GLOSSA. Unde neceſſe fuit ut poſt doctrinam quam Ioannes turbis tradiderat, Evangeliſta etiam illius doctrinæ faceret mentionem qua inſtruxit eos qui provectiores videbantur: & ideo dicit: *Videns autem multos phariſaorum, & ſadducaorum venientes ad baptiſmum ſuum*. ISIDORUS in Lib. Etymolog. (VIII. cap. IV.) Phariſæi, & ſadducæi inter ſe contrarii ſunt: nam phariſæi ex Hebræo in Latinum interpretantur diviſi, eo quod traditionum, & obſervationum iuſtitiam præferunt: unde diviſi vocantur a populo quaſi per iuſtitiam. Sadducæi interpretantur iuſti: vendicant enim ſibi quod non ſunt, corporum reſurrectionem negant, & animam cum corpore interire prædicant. Hi tantum quinque libros legis recipiunt, Prophetarum vaticinia reſpuunt. GLOSSA (ord. ſuper his verbis.) Hos ergo qui inter Iudæos maiores videbantur, videns Ioannes ad baptiſmum ſuum venire, dixit eis: *Progenies viperarum, quis vobis demonſtrabit fugere a ventura ira?* REMIGIUS. Conſuetudo Scripturarum eſt ab imitatione operum nomina imponere, ſecundum illud Ezech. XVI. „ Pater tuus Amorrhæus: “ ſic & iſti ab imitatione viperarum, progenies viperarum dicuntur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf. ante medium.) Sicut enim artificioſus medicus ſi viderit ægrotantis colorem, intelligit ſpeciem paſſionis; ſic Ioannes venientium ad ſe phariſæorum pravas cogitationes intellexit: forſitan enim apud ſe cogitaverunt: Imus, & confitemur peccata noſtra; nullum laborem nobis imponit; baptizemur, & conſequamur indulgentiam peccatorum. Inſipientes, numquid facta digeſtione impuritatis, non eſt neceſſaria ſumptio medicinæ? Sic multa diligentia neceſſaria eſt homini poſt confeſſionem; & baptiſmum, ut vulnus peccatorum perfecte ſanetur: ideo dicit, *Progenies viperarum*. Natura enim

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive Libro de cura paſtorali part. III. in prologo, ut & iterum Lib. XXX. Moral. cap. xv. ſuper Iob xxxiii. „ Quis dedit gallo intelligentiam? “

enim viperarum eſt, quod ſtatim cum momorderit hominem, currit ad aquam; quam ſi non invenerit, moritur; ideo iſtos dicebat progeniem viperarum; quia peccata mortifera committentes currebant ad baptiſmum, ut ſicut viperæ, per aquam tantum pericula mortis evaderent. Item viperarum natura eſt rumpere viſcera matrum ſuarum, & ſic naſci. Quoniam ergo Iudæi aſſidue perſequentes Prophetas corruperunt matrem ſuam ſynagogam, ideo progenies viperarum nuncupantur. Item viperæ a foris ſpecioſæ ſunt, & quaſi pictæ, intus autem veneno repletæ; ita & iſti pulchritudinem ſanctitatis oſtendebant in vultu. REMIGIUS. Cum ergo dicitur, *Quis demonſtrabit vobis fugere a ventura ira?* ſubauditur, niſi Deus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. III. in opere imperf.) Vel *quis vobis demonſtravit?* Num Eſaias Propheta? Abſit: ſi enim ipſe vos docuiſſet, non ſpem in aqua poneretis tantum, ſed etiam in operibus bonis: ille enim dicit cap. I. „ Lavamini, & mundi eſtote; auferte nequitiam ab animabus veſtris, diſcite bene facere. " Numquid etiam David dicens Pſalm. l. „ Lavabis me, & ſuper nivem dealbabor?" Abſit: ille enim ſic dicit poſtea: „ Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. " Si ergo eſſetis diſcipuli David, cum gemitu ad baptiſmum veniretis. REMIGIUS. Si vero *quis demonſtrabit* ſub futuro legatur tempore, hic eſt ſenſus: Quis doctor, quis prædicator dabit vobis conſilium ut poſſitis evadere iram æternæ damnationis? AUGUSTINUS in Lib. de Civ. Dei (IX. cap. v. in fine.) Deus autem propter quamdam operum ſimilitudinem, non propter affectionum infirmitatem, ſecundum Scripturas, iraſcitur, nec tamen ulla paſſione turbatur: hoc enim verbum, vindictæ uſurpavit effectus, non ille turbulentus affectus. a Si ergo vultis effugere, *facite dignum fructum pœnitentiæ*. GREGORIUS in hom. (xx. in Evang. ante fin. aliquantulum.) In quibus verbis notandum eſt, quod non ſolum fructus pœnitentiæ, ſed dignos pœnitentiæ admonet eſſe faciendos. Sciendum enim eſt, quia quiſquis illicita nulla commiſit, huic iure conceditur ut licitis utatur; at ſi quis in culpam lapſus eſt, tanto a ſe debet licita abſcindere, quanto ſe meminit & illicita perpetraſſe. Uniuſcuiuſque ergo conſcientia convenitur, ut tanto maiora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quanto graviora ſibi intulerit damna per culpam. Sed Iudæi de generis nobilitate gloriantes, idcirco ſe agnoſcere peccatores nolebant, quia de Abrahæ ſtirpe deſcenderant; & ideo eis recte dicitur: *Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham.* CHRYSOSTOMUS in hom. (x.) Hæc autem dixit, non prohibens illos dicere ex illo ſe eſſe; ſed prohibet in hoc confidere, virtuti animæ non inſiſtentes. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf. circa medium.) Quid enim prodeſt ei quem ſordidant mores, generatio clara? Aut quid nocet illi generatio vilis, quem mores adornant? Melius eſt enim alicui ut in eo glorientur parentes, quia talem filium habent, quam ut ipſe in parentibus glorietur. Sic & vos nolite gloriari dicentes, quia patrem habemus Abraham; ſed magis erubeſcite, quia filii eſtis eius, & ſanctitatis eius non eſtis heredes. De adulterio enim natus videtur qui non aſſimilat patrem. Parentum igitur gloriam excludit, dicens: *Et ne velitis dicere*. RABANUS. Quia ergo præco veritatis ad dignum pœnitentiæ fructum faciendum eos incitare volebat, ad humilitatem provocabat, ſine qua nullus pœnitere poteſt; ſubdens: *Dico enim vobis quoniam potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ*. REMIGIUS. Fertur, quod in eo loco prædicavit Ioannes circa Iordanem ubi iubente Deo duodecim lapides de medio alveo Iordanis ſublati poſiti ſunt. Potuit ergo fieri ut hos demonſtrando diceret, *De lapidibus iſtis*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Potens eſt Deus*.) In quo Dei indicat potentiam, quod qui de nihilo cuncta fecerat, poſſet & de ſaxis duriſſimis populum procreare. GLOSSA. (1) Prima enim ſunt rudimenta fidei credere Deum poſſe quicquid voluerit. (2) CHRYSOSTOMUS in ho. Ex lapidibus autem generari homines, ſimile eſt ei quod ex Sara proceſſit Iſaac: unde & Propheta dicit (Eſai. LI.) „ Aſpicite ad petram de qua exciſi eſtis. " Huius igitur prophetiæ eos memores faciens, monſtrat quod poſſibile eſt nunc etiam ſimile fieri. RABANUS. Vel aliter. Lapidum

(1) *Al.* Propria. (2) *P. Nicolai omittit indicem Cryſoſtomi*.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GLOSSA, interlin.

pidum nomine gentes ſignificatæ ſunt, quæ lapides coluerunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf.) Item lapis durus eſt ad opus ; ſed cum factum fuerit opus ex eo, deficere neſcit; ſic & gentes cum difficultate crediderunt quidem , tamen credentes permanent in æternum in fide. HIERONYMUS (ſuper illud, *Potens eſt*.) Lege Ezechielem (cap. VI.),, Auferam (inquit) a vobis cor lapideum , & dabo vobis cor carneum . " In lapide duritia, in carne mollitudo monſtratur. RABANUS. De lapidibus ergo filii Abrahæ ſuſcitati ſunt: qui a dum gentiles in Abrahæ ſemine , ideſt in Chriſto , crediderunt, eius filii facti ſunt cuius ſemini ſunt uniti.

Sequitur: *Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. I. in opere imperf.) Securis eſt acutiſſima ira conſummationis , quæ totum præciſura eſt mundum. Sed ſi poſita eſt, quare non præcidit? Quia rationabiles ſunt arbores, & in poteſtate habent facere bonum, aut non facere: ut videntes ad radices ſuas poſitam eſſe ſecurim, timeant, & faciant fructum. Ergo denuntiatio iræ, quod eſt ſecuris poſitio, etſi in malis nihil agat, tamen a malis ſegregat bonos. HIERONYMUS. Vel ſecuris eſt prædicatio Evangelii, iuxta Hieremiam qui (cap. XXIII.) verbum Domini comparat ſecuri cædenti petram. GREGORIUS in hom. (XX. circa med.) Vel ſecuris eſt Redemptor noſter, qui velut ex manubrio, & ferro, ex divinitate conſtans, & humanitate , tenetur ex humanitate , ſed incidit ex divinitate : quæ videlicet ſecuris ad radicem arboris poſita eſt, quia etſi per patientiam expectat, videtur tamen quid factura eſt. *Omnis enim arbor qua non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur* : quia unuſquiſque perverſus paratam citius gehennæ concremationem invenit qui hic fructum boni operis facere contemnit. Securim autem non iuxta ramos poſitam, ſed ad radicem dicit: cum enim malorum filii tolluntur, rami infructuoſæ arboris abſcinduntur ; cum vero tota ſimul progenies cum parente tollitur , infructuoſa arbor a radice abſciſſa eſt, ne remaneat unde prava iterum ſoboles ſuccreſcat. CHRYSOSTOMUS in hom. (XI.) Cum autem dicit , *Omnis*, excludit primatum, quod eſt a nobilitate; quaſi dicat: Etſi nepos fueris Abrahæ, ſuſtinebis pœnam ſine fructu manens. RABANUS (ſuper illud, *Arbor quod non facit fructum*.) Quatuor autem ſunt ſpecies arborum: quarum una tota eſt arida , cui aſſimilantur pagani ; altera viridis , ſed ſine fructu , cui aſſimilantur hypocritæ ; tertia viridis , & fructuoſa , ſed venenoſa , cui aſſimilantur hæretici ; quarta viridis eſt , & fructum bonum gignit, cui aſſimilantur viri catholici. GREGORIUS in hom. (XX. circa med.) Igitur omnis arbor non faciens fructum bonum excidetur , & in ignem mittetur: quia paratam gehennæ concremationem invenit qui hic boni operis fructum facere contemnit.

(c) GLOSSA [a]. Quia in præcedentibus verbis Ioannes explicaverat quod ſupra ſummarie de agenda pœnitentia prædicavit, reſtabat ut etiam diſtinctius prædicaret quod de regni cælorum appropinquatione iam dixerat: ideo dixit: *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam*. GREGORIUS in hom. (ſuper Evang.) Ioannes non in ſpiritu , ſed in aqua baptizat , quia peccata ſolvere non valebat: corpora quidem per aquam lavat, ſed tamen animas per veniam non lavat. CHRYSOSTOMUS in hom. (X. in Matth. aliquantulum a princ.) Cum enim nondum eſſet oblata hoſtia, neque peccatum ſolutum eſſet, nec Spiritus deſcendiſſet in aquam, qualiter fieret remiſſio peccatorum? Sed quia Iudæi nequaquam propria ſentiebant peccata, & hoc erat eis cauſa malorum , advenit Ioannes in cognitionem eos ducens propriorum peccatorum , pœnitentiam memorando. GREGORIUS in hom. (VII. in Evang. par. ante med.) Cur ergo baptizat qui peccata non relaxat, niſi ut præcurſionis ſuæ ordinem ſervans, qui naſciturum naſcendo prævenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizando præveniret? CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf. a med. illius.) Vel miſſus erat Ioannes ad baptizandum, ut ad baptiſmum venientibus præſentiam Filii Dei in corpore prædicaret , ſicut ipſe teſtatur alibi dicens (Ioan. I.) „ Ut manifeſtetur in Iſrael, ideo ego veni in aqua baptizare. " AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tractat. IV. a med. & tract. V.) Vel

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo, cum quo ſæpe Gloſſam ipſam confundit : nec occurrit alibi.

Vel ideo baptizat quia oportebat baptizari Chriſtum. Sed quare non ſolus ipſe baptizatus eſt a Ioanne, ſi ad hoc miſſus erat Ioannes per quem baptizaretur Chriſtus? Quia ſi ſolus Dominus baptizatus eſſet baptiſmate Ioannis, non deeſſent qui putarent baptiſmum Ioannis maiorem eſſe quam baptiſmum Chriſti, uſque adeo ut ſolus Chriſtus eo baptizari meruiſſet. RABANUS (ſuper illud, *Ego baptizo vos aqua*.) Vel ideo baptizat ut pœnitentes hoc ſignaculo ab impœnitentibus ſecernendo, ad baptiſmum dirigat Chriſti. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf.) Quia ergo propter Chriſtum baptizabat, ideo ad ipſum venientibus, Chriſtum prædicat appariturum, & eminentiam poteſtatis eius annuntiat, dicens: *Qui autem poſt me venturus eſt, fortior me eſt*. REMIGIUS. Sciendum eſt autem, quod quinque modis venit Chriſtus poſt Ioannem, naſcendo, prædicando, baptizando, moriendo, & ad inferos deſcendendo. Et pulchre Dominus dicitur fortior Ioanne, quia ille purus homo, hic vero Deus & homo. RABANUS. Ac ſi Ioannes dicat: Ego quidem fortis ſum ad pœnitentiam invitando, ille peccata remittendo; ego regnum cælorum prædicando, ille donando; ego in aqua baptizando, ille in ſpiritu. CHRYSOSTOMUS in hom. (XI. a med. illius.) Cum autem audieris, *Quia fortior me eſt*, ne æſtimes ſecundum comparationem me hoc dicere: neque enim inter ſervos illius ordinari ſum dignus, ut viliſſimam miniſterii ſuſciperem particulam: unde ſubdit: *Cuius non ſum dignus calceamenta portare*. HILARIUS (can. II. in Matth. a med.) Apoſtolis utique circumferendæ prædicationis gloriam derelinquens, quibus ſpecioſis pedibus pacem Dei erat debitum nuntiare. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf. poſt med.) Vel per pedes Chriſti intelligere poſſumus Chriſtianos, præcipue Apoſtolos, ceteroſque prædicatores, inter quos erat Ioannes Baptiſta: calceamenta autem ſunt infirmitates quibus operit prædicatores. Hæc ergo calceamenta Chriſti omnes prædicatores portant; & Ioannes etiam portabat; ſed ſe dignum non eſſe portare pronuntiat, ut maiorem oſtenderet gratiam Chriſti meritis ſuis. HIERONYMUS (ſuper illud, *Cuius non ſum dignus*.) In alio Evangelio ait (Ioan. I.) „ Cuius non ſum dignus ſol„ vere corrigiam calceamenti. “ Hic humilitas, ibi miniſterium demonſtratur: quia Chriſtus cum ſponſus ſit, & Ioannes non mereatur ſponſi corrigiam ſolvere, ne vocetur domus eius, iuxta legem Moyſi, & exemplum Ruth, domus diſcalceati. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf.) Quia vero nemo poteſt dare dignius beneficium quam ipſe eſt, nec facere alterum quod ipſe non eſt; recte ſubdit: *Ille vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni*. Ioannes quidem cum ſit corporalis, ſpiritualem baptiſmum dare non poteſt; ſed baptizat in aqua, quæ corpus eſt; & ideo corpus cum corpore baptizat. Chriſtus autem ſpiritus eſt, quia Deus eſt. Spiritus etiam ſanctus, ſpiritus eſt; anima quoque ſpiritus eſt: ideo ſpiritus cum ſpiritu ſpiritum noſtrum baptizat. Baptiſmus autem ſpiritus proficit, quia ingrediens ſpiritus circumplectitur animam, & quaſi muro quodam inexpugnabili circuit eam, & non permittit ut carnales concupiſcentiæ prævaleant contra eam. Non quidem facit ut caro non concupiſcat; ſed tenet animam ut ei non conſentiat. Et quoniam Chriſtus iudex eſt, baptizat in igne, ideſt in tentationibus; in igne autem baptizare non poteſt homo purus. Ille enim tentandi habet licentiam qui remunerandi habet poteſtatem. Hic autem baptiſmus tribulationis, ideſt ignis, comburit carnem, ut non germinet concupiſcentias: nam caro ſpirituales quidem pœnas non timet, ſed carnales. Ideo ergo Dominus ſuper ſervos ſuos carnales tribulationes mittit, ut timens anguſtias ſuas caro non concupiſcat malum. Vides ergo quia ſpiritus repellit concupiſcentias, & prævalere non ſinit; ignis autem ipſas concupiſcentiarum radices comburit. HIERONYMUS (ſuper illud, *Ipſe vos baptizabit*.) Vel *in Spiritu ſancto, & igni*: quia ignis eſt Spiritus ſanctus, quo deſcendente, ſedit quaſi ignis ſuper linguas credentium. Et impletus eſt ſermo Domini dicens Luc. XII. „ Ignem veni mittere in „ terram: “ ſive quia in præſenti ſpiritu baptizamur, & in futuro igni, ſecundum illud Apoſtoli I. Corinth. III. „ Uniuſ„ cuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. “ CHRYSOSTOMUS in hom. (XI. in Matth. circa med.) Non autem dicit, Dabit vobis Spiritum ſanctum; ſed *Baptizabit vos in Spiritu ſancto*, copiam gratiæ metaphorice oſtendens. Per hoc etiam monſtratur quod ſola voluntate etiam in fide indiget ad iuſtificandum, non laboribus, & ſudoribus: & ſicut facile eſt baptizari, ita facile eſt per eum transmutari, & fieri meliores. In igne vero vehementiam gratiæ, quæ vinci non

non poſſit, demonſtrat; & ut intelligatur quod ſimiles antiquis, & magnis Prophetis repente ſuos faciat: propter hoc enim ignis meminit, quia plures viſionum prophetalium per ignem apparuerunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf. a med. illius.) Patet ergo quod baptiſmus Chriſti non ſolvit Ioannis baptiſmum, ſed in ſe incluſit: qui enim baptizatur in nomine Chriſti, utrumque baptiſmum habet, & aquæ, & ſpiritus: quia Chriſtus & ſpiritus erat, & corpus ſuſcepit, ut & corporale, & ſpirituale baptiſma daret. Ioannis autem baptiſmus non includit in ſe baptiſmum Chriſti, quia quod minus eſt, maius in ſe includere non poteſt. Ideo Apoſtolus cum inveniſſet quoſdam Epheſios, Ioannis baptiſmate baptizatos, iterum baptizavit eos in nomine Chriſti, quia in ſpiritu non erant baptizati: quoniam & Chriſtus iterum baptizavit eos qui a Ioanne fuerant baptizati; ſicut ſermo Ioannis demonſtrat, dicens: *Ego vos baptizo in aqua; ille vos baptizabit in ſpiritu*. Nec videbatur iterum baptizare, ſed ſemel: quia enim amplius erat baptiſma Chriſti quam Ioannis, novum dabatur, & non iteratum. HILARIUS (can. II. in Matth. a medio.) Salutis igitur noſtræ, & iudicii tempus deſignat in Domino, dicens: *Baptizabit vos in Spiritu ſancto, & igni*: quia baptizatis in Spiritu ſancto reliquum ſit conſummari ignem iudicii: unde ſubditur: *Cuius ventilabrum in manu ſua*. RABANUS (ſuper illud, *Cuius ventilabrum*.) Per ventilabrum, ideſt (1) palam diſcretio iuſti examinis deſignatur, quod habet Dominus in manu, ideſt in poteſtate, quia (Ioan. v.) „ Pater omne iudicium „ dedit Filio. "

Sequitur: *Et permundabit aream ſuam*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. III. in opere imperf.) Area, ideſt Eccleſia; horreum vero regnum cæleſte; ager autem hic mundus. Mittens ergo Dominus Apoſtolos, ceteroſque doctores quaſi meſſores, præcidit omnes Gentes de mundo, & in aream Eccleſiæ congregavit. Hic ergo triturandi ſumus, hic ventilandi: omnes enim homines in rebus carnalibus delectantur, ſicut grana in palea. Sed qui fidelis eſt, & boni cordis habet medullam, mox ut leviter tribulatus fuerit, negligens carnalia currit ad Dominum; ſi autem modicæ fidei fuerit, vix cum grandi tribulatione; qui autem omnino infidelis eſt, & vacuus, quantumcumque tribulatus fuerit, non tranſit ad Deum. Triticum autem cum primum trituratum fuerit, iacet cum paleis in uno loco confuſum; poſtea autem ventilatur ut ſeparetur: ſic & in una Eccleſia fideles cum infidelibus habentur commixti; ideo movetur perſecutio quaſi ventus, ut ventilabro Chriſti iactati, qui iam disiuncti fuerant actibus, ſeparentur & locis. Et vide quia non dixit, Mundabit aream ſuam; ſed *permundabit*: neceſſe eſt enim ut diverſis modis tentetur Eccleſia, donec permundetur. Et primum quidem ventilaverunt illam Iudæi, deinde Gentiles, modo hæretici, poſtmodum perventilabit Antichriſtus. Sicut enim quando modica eſt aura, non permundatur tota tritici maſſa; ſed leviores paleæ iactantur, graviores autem remanent: ſic & modo modico flatu tentationis ſufflante peſſimi homines recedunt. Si autem ſurrexerit maior tempeſtas, etiam illi qui videntur eſſe ſtabiles, ſunt exituri. Ideo neceſſaria eſt tentatio maior, ut permundetur Eccleſia. REMIGIUS. Hanc etiam aream, ſcilicet Eccleſiam, Dominus mundat in hac vita, cum vel per iudicium ſacerdotum mali de Eccleſia tolluntur, vel per mortem de hac vita abſcinduntur. RABANUS (ſuper illud, *Cuius ventilabrum*.) Univerſaliter autem areæ purgatio in fine perficietur, quando mittet Angelos ſuos Filius hominis, & colliget de regno ſuo omnia ſcandala. GREGORIUS XXXIV. Mor. (cap. III. ſuper illud „ Mittet contra eum fulmina: " in novis exemplaribus eſt cap. v. a med.) Nam poſt trituram vitæ præſentis, in qua nunc triticum ſub paleis gemit, ita illo extremi iudicii ventilabro triticum paleaque diſcernitur, ut nec in tritici horreum paleæ tranſeant, nec in palearum ignem horrei grana dilabantur: & hoc eſt quod ſequitur: *Et congregabit triticum ſuum in horreum; paleas autem comburet igni inextinguibili*. HILARIUS (can. II. in Matth. a med.) Triticum ſuum, perfectos ſcilicet credentium fructus, dicit cæleſtibus horreis recondendum, paleas vero infructuoſorum hominum inanitatem. RABANUS (ſuper illud, *Paleas comburet igni inextinguibili*.) Verum hoc inter paleas & zizania diſtat, quod paleæ non alio quam triticorum ſemine prodeunt, zizania vero de diverſo. Paleæ ergo ſunt qui fidei ſacramentis imbuuntur, ſed ſolidi non ſunt; zizania vero qui & opere, & profeſſione ſecernuntur a bonorum ſor-

(1) *Al.* paleam.

Digitized by Google

ſorte. REMIGIUS *a*. Ignis autem inextinguibilis dicitur pœna æternæ damnationis: ſive quia quos ſemel ſuſcepit, numquam extinguit, ſed ſemper cruciat; ſive ad differentiam ignis purgatorii, qui ad tempus accenditur, & extinguitur. AUGUSTINUS de Concord. Evang. (Lib. II. cap. XII. a med.) Si autem quæritur quæ verba potius Ioannes Baptiſta dixerit, utrum quæ Matthæus, an quæ Lucas, an quæ Marcus eum dixiſſe commemorat; nullo modo hic laborandum eſſe iudicat qui prudenter intelligit ipſas ſententias eſſe neceſſarias cognoſcendæ veritati, quibuslibet verbis fuerint explicatæ. Et in hoc apparet (1) non debere nos arbitrari mentiri quemquam, ſi pluribus reminiſcentibus rem, quam audierunt, vel viderunt, non eodem modo, atque eiſdem verbis eadem res fuerit indicata. Quiſquis autem dicit Evangeliſtis per Spiritus ſancti potentiam hoc potuiſſe concedi ut nec in genere verborum, nec in ordine, nec in numero diſcreparent, non intelligit quanto amplius Evangeliſtarum excellit auctoritas, tanto magis per eos fuiſſe firmandam ceterorum hominum (2) vera loquentium ſecuritatem. Quod autem alius dixit, *Cuius non ſum dignus calceamenta portare*; alius vero (Marc. 1.) „ Calcea„ menti corrigiam ſolvere; " non verbis tantum, ſed & re ipſa videtur aliud eſſe. Merito ergo quæri poteſt quid horum Ioannes dixerit. Verum (3) enim videtur narraſſe qui hoc potuit narrare quod ille dixit; qui autem aliud, etſi non eſt mentitus certe, vel oblitus, aliquid pro alio dixiſſe putabitur. Omnem autem falſitatem abeſſe ab Evangeliſtis decet, non ſolum eam quæ mentiendo (4) promitur, ſed etiam eam quæ obliviſcendo. Ita ſi ad rem pertinet aliquid aliud intelligere, ex utroque dictorum recte exiſtimandum eſt, Ioannem utrumque dixiſſe, ſive aliud alio tempore, ſive confeſtim. Si autem nihil intendit Ioannes cum de calceamentis Domini diceret, niſi excellentiam eius, & ſuam humilitatem; quodlibet dictorum dixerit, eamdem tamen ſententiam tenuit, quiſquis etiam verbis ſuis per calceamentorum commemorationem eamdem ſignificationem humilitatis expreſſit: unde ab eadem voluntate non aberravit. Utilis ergo modus, & memoriæ commendandus, non eſſe mendacium cum quiſque voluntatem eius explicat de quo aliquid narrat, etiam dicens aliquid aliud quod ille non dixit; voluntatem tamen ſuam explicavit eamdem quam & ille cuius verba commemorat. Ita enim ſalubriter dicimus nihil aliud eſſe quærendum quam quid velit ille qui loquitur.

(f) GLOSSA *b*. (interlinearis ſup. illud, *Tunc venit Ieſus a Galilæa*.) Poſtquam prædicatione ſui præcurſoris Chriſtus mundo prænuntiatus eſt, tandem qui diu latuerat, hominibus ſe manifeſtare voluit: unde dicitur: *Tunc venit Ieſus a Galilæa in Iordanem ad Ioannem, ut baptizaretur ab eo.* REMIGIUS. Eſt ſciendum, quod in his verbis deſcribuntur perſonæ, loca, tempus, & officium. Tempus cum dicit, *Tunc*. RABANUS. Quando ſcilicet tricenarius erat: in quo oſtendit nullum vel ſacerdotem, vel prædicatorem debere inſtitui, niſi ſit perfectæ ætatis. Ioſeph tricenarius regimen AEgypti ſuſcepit; David ea ætate regnum inchoavit; Ezechiel ſub eodem tempore Prophetiam promeruit. CHRYSOSTOMUS in hom. (x.) Quia etiam poſt baptiſmum hunc legem ceſſare oportebat, hac ætate ad baptiſmum venit, qui poteſt omnia peccata ſuſcipere, ut lege ſervata nullus dicat, quia ideo eam ſolvit, quia implere non potuit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV. in op. imperf. ſub initio.) Tunc etiam, ſcilicet quando Ioannes prædicaverat, *Pœnitentiam agite*, ut confirmaret prædicationem ipſius, & ut teſtimonium acciperet a Ioanne. Sicut autem cum proceſſerit lucifer, lux ſolis non expectat occaſum luciferi; ſed eo procedente egreditur, & ſuo lumine obſcurat illius candorem: ſic & Chriſtus non expectavit ut curſum ſuum Ioannes impleret; ſed adhuc eo docente apparuit. REMIGIUS. Perſonæ ponuntur, cum dicit, *Venit Ieſus ad Ioannem*; ideſt, Deus ad hominem, Dominus ad ſervum, Rex ad militem, lux ad lucernam. Loca deſignantur, cum dicit: *A Galilæa in Iordanem*. Galilæa enim tranſmigratio interpretatur. Quicumque ergo vult bapti-

(1) *Al.* non debere eos arbitrari mentiri, quamquam ſi pluribus &c. (2) *Al.* veram. (3) *Al.* etiam. (4) *Al.* promittitur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Tale aliquid Rabanus inſinuat, niſi quod ait inextinguibilem ignem, vel æternum vocari *ad differentiam ſacratiſſimi ignis, quo electos Dei baptizandos præmiſit*. *b* Vel potius Anſelmus, pro quo citari Gloſſa in hoc opere ſolet: nec hoc in Gloſſa extat.

ptizari, tranſmigret de vitiis ad virtutes, & veniendo ad baptiſmum ſe humiliet: Iordanis enim interpretatur deſcenſus. AUGUSTINUS *a* (in ſerm. de Epiphania.) Multa autem mirabilia in hoc flumine ſæpius facta eſſe Scriptura ſancta commemorat inter cetera dicens (Pſal. CXIII.) „Iordanis converſus eſt retrorſum:" ante quidem retrorſum aquæ converſæ fuerant, modo retrorſum peccata converſa ſunt: ſicut etiam Elias in Iordane diviſionem fecit aquarum, & Chriſtus (2) Dominus in eodem Iordane ſeparationem operatus eſt peccatorum. REMIGIUS. Officium deſignatur cum ſequitur, *Ut baptizaretur ab eo*. CRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV. in opere imperſ.) Non ut ipſe remiſſionem peccatorum acciperet per baptiſmum, ſed ut ſanctificatas aquas relinqueret poſtmodum baptizandis. AUGUSTINUS *b*. (Priora verba habentur in ſerm. I. infra octavam Epiph.) Salvator enim ideo baptizari voluit, non ut ſibi munditiam acquireret, ſed ut nobis fluenta mundaret. Ex quo ipſe in aquam demergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Nec mirum quod aquam, hoc eſt ſubſtantiam corporalem, ad purificandam animam dicimus pervenire: pervenit plane, & penetrat conſcientiæ univerſa latibula. Quamvis enim ipſa ſit ſubtilis, & tenuis, benedictione tamen Chriſti facta ſubtilior, occultas vitæ cauſas, ac ſecreta mentis ſubtiliore rore pertranſit. (2) Subtilior enim eſt benedictionum curſus quam aquarum meatus. Unde quæ de Salvatoris baptiſmate benedictio fluxit, tamquam fluvius ſpiritalis, omnium gurgitum tractus, univerſorum fontium venas implevit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV. in oper. imperſ.) Ad hoc autem ad baptiſmum venit, ut qui humanam ſuſcepit naturam, totum humanæ naturæ inveniatur impleſſe myſterium: nam quamvis ipſe non erat peccator, tamen naturam ſuſcepit peccatricem. Propterea etſi pro ſe baptiſmate non egebat, tamen in aliis carnalis natura opus habebat. AUGUSTINUS *c* in ſerm. de Epiph. Item ideo baptizari voluit, quia voluit facere quod faciendum omnibus imperabat, ut bonus magiſter doctrinam ſuam non tam verbis inſinuaret, quam actibus exerceret. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. V.) Hinc ergo dignatus eſt a Ioanne baptizari, ut cognoſcerent ſervi quanta alacritate debeant currere ad baptiſma Domini, quando ipſe non dedignatus eſt accipere baptiſma ſervi. HIERONYMUS (ſuper illud, *Venit Ieſus*.) Item baptizari voluit, ut baptiſmate ſuo, Ioannis baptiſma comprobaret. CHRYSOSTOMUS in homil. (XII. in init.) Quia vero baptiſmus pœnitentiæ erat, & in demonſtrationem delictorũ inducebatur, ne aliquis æſtimaret quod hac ratione Chriſtus ad Iordanem venit, ideo venienti dixit: *Ego a te debeo baptizari; & tu venis ad me?* quaſi dicat: CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV. operis imperſ. parum a principio) Ut tu me baptizes, eſt idonea ratio, ut iuſtus efficiar, & dignus cælo; ut autem ego te baptizem, quæ eſt ratio? Omne bonum de cælo deſcendit in terram, non de terra aſcendit in cęlum. HILARIUS. (can. II. a medio.) Denique a Ioanne baptizari prohibetur ut Deus; & ita in ſe fieri oportere ut homo docet: unde ſequitur: *Reſpondens autem Ieſus dixit ei: Sine modo*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Sine modo*.) Pulchre dixit, *Modo*, ut oſtenderet Chriſtum in aqua a Ioanne, Ioannem a Chriſto in ſpiritu baptizandum. Sive aliter. *Sine modo*, ut qui formam ſervi aſſumpſi, expleam & humilitatem eius; alioquin ſcito te in die iudicii meo eſſe baptiſmate baptizandum. Vel *ſine modo*, ut dicat Dominus: Habeo & aliud baptiſma, quo & baptizandus ſum. Tu me baptizas in aqua, ut ego te baptizem pro me in ſanguine tuo. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. IV. in opere imperſ. ante med.) In quo etiam oſtendit quia poſtea Chriſtus baptizavit Ioannem; quamvis etiam in apocryphis libris hoc maniſeſte ſcriptum ſit. Sed *modo ſine* ut iuſtitiam baptiſmatis non verbis, ſed factis adimpleam: prius ſuſcipiam, poſtea prædicabo: unde ſequitur: *Sic enim decet nos omnem implere iuſtitiam*: ubi non hoc (3) ſignificat, ut ſi fuerit baptizatus, adim-

(1) *Al. emittitur* Dominus. (2) *Al.* Subtilior enim benedictionem curſus. (3) *Al.* ſignatur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

(a) Immo potius Ambroſius in ſerm. XV. qui eſt IV. de Epiphania, verſus finem: nec in recenti Auguſtini editione ſermo ille habetur, quamvis in aliquibus extiterit. *b* Quo ad priora tamen verba ſerm. I. in dom. infra oct. Epiph. ubi tamen inſinuatur pars aliqua ultimæ appendicis, textu paululum immutato. Reliqua vero partim ex Ambroſio colliguntur in prædicto ſerm. partim non occurrunt. *c* Immo Ambroſius, ut ſupra, ſed ſerm. XVII. qui de baptiſmo Chriſti prænotatur, in oct. Epiph. nec in editione Auguſt. recentiori extat, etſi aliter indicetur ſerm. I. de Epiph. his verbis: *Quod facere voluit, prior in ſe fecit*.

impleat omnem iuſtitiam ; ſed *ſic* ; ideſt, quemadmodum baptiſmatis iuſtitiam prius factis implevit, poſtea prædicavit ; ſic & omnem aliam iuſtitiam, ſecundum illud Act. I. „ Cœpit Ieſus facere, & docere.“ Aut ita. *Sic oportet nos implere omnem iuſtitiam* baptiſmi, ideſt ſecundum diſpenſationem humanæ naturæ : (1) ſic enim implevit iuſtitiam naſcendi, creſcendi, & ſimilium. HILARIUS (can. II. in Matth.) Erat & per eum omnis implenda iuſtitia, per quem ſolum lex poterat impleri. HIERONYMUS (ſuper illud, *Sic decet nos.*) Non autem addit iuſtitiam legis, ſive naturæ, ut utrumque intelligamus. REMIGIUS. Vel ſic. *Decet nos implere omnem iuſtitiam*; ideſt, oſtendere exemplum omnis implendæ iuſtitiæ in baptiſmo, ſine quo non aperitur aditus regni cęleſtis. Vel etiam diſcant ſuperbi exemplum humilitatis, ut non dedignentur baptizari ab humilibus membris (2) meis, dum viderint me baptizatum a te Ioanne ſervo meo. Illa autem eſt vera humilitas quam comes ebedientia ſequitur : unde ſubditur, *Tunc dimiſit eum* ; ideſt, ad ultimum aſſenſum præbuit, ut baptizaret eum.

(g) AUGUSTINUS *a* in ſerm. de Epiph. Quia, ut dictum eſt, cum Salvator noſter abluitur, iam (3) tunc in noſtrum baptiſmum tota aqua mundatur, ut ſecuturis poſtmodum populis, lavacri gratia miniſtretur. Oportuit etiam Chriſti baptiſmo ea deſignari, quæ per baptiſmum conſequuntur fideles: unde dicitur: *Baptizatus autem Ieſus, confeſtim aſcendit de aqua*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV. operis imperf. ante med.) Factum Chriſti ad myſterium pertinet omnium qui poſtmodum fuerant baptizandi ; & ideo dixit, *Confeſtim*, & non dixit ſimpliciter, *Aſcendit* : quia omnes qui digne baptizantur in Chriſto, confeſtim de aqua aſcendunt ; ideſt, proficiunt ad virtutes, & ad dignitatem ſublevantur cæleſtem : qui enim in aquam ingreſſi fuerant carnales, & filii Adæ peccatores, confeſtim de aqua aſcendunt ſpiritales filii Dei facti. Si autem quidam ex ſua culpa nihil proficiunt baptizati, quid ad baptiſmum ? RABANUS. Quia ergo nobis Dominus ſui corporis (4) intinctu baptiſmi lavacrum (5) dedicavit, nobis quoque poſt acceptum baptiſma cæli aditum patere, & Spiritum ſanctum dari demonſtravit : unde ſequitur: *Et aperti ſunt ei cæli*. HIERONYMUS (in calce Com. in III. cap. Matth.) Non reſeratione (6) elementorum, ſed ſpiritualibus oculis ; ſicut & Ezechiel in principio voluminis ſui apertos eſſe commemorat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV. oper. imperf. circa medium.) Si enim ipſa creatura (7) cælorum rupta fuiſſet, non dixiſſet, *Aperti ſunt ei* : quia quod corporaliter aperitur, omnibus eſt apertum. Sed dicet aliquis : Quid enim? Ante oculos Filii Dei clauſi fuerant cæli, qui etiam in terra conſtitutus erat in cælo ? Sed ſciendum, quod ſicut ſecundum diſpenſationem humanam baptizatus eſt, ſic ſecundum humanam diſpenſationem aperti ſunt ei cæli; ſecundum autem naturam divinam erat in cælis. AUGUSTINUS. Sed numquid tunc primo aperti ſunt ei cæli etiam ſecundum humanam naturam? Fides enim Eccleſiæ & credit, & tenet quod non minus aperti ſunt ei cæli antequam poſt. Ideo ergo dicitur, quod aperti ſunt ei cæli, quia omnibus renatis aperitur ianua regni cæleſtis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV. oper. imperſ.) Forte enim erant inviſibilia quædam obſtacula prius, quibus obſiſtentibus animæ defunctorum non poterant introire cælos. Nullam enim animam ante Chriſtum arbitror aſcendiſſe in cælum ex quo peccavit Adam, & clauſi ſunt cęli. Sed ecce baptizato Chriſto aperti ſunt tantum ; poſtquam vero tyrannum vicit per crucem, quia non erant neceſſariæ portæ cęlo numquam claudendo, non dicunt Angeli, Aperite portas, iam enim erant apertæ; ſed (Pſal. XXIII.) „ Tollite portas. “ Vel (8) baptizatis aperiuntur cęli, & vident ea quæ ſunt in cælo, non carnalibus oculis videndo, ſed ſpiritualibus fidei credendo. Aut ita. Cęli ſunt Scripturæ divinæ; quas omnes legunt, non tamen omnes intelligunt, niſi qui fuerint ſic baptizati ut accipiant Spiritum ſanctum. Unde & Apoſtolis pri-

(1) *Al.* ſicut. (2) *Al. deeſt* meis. (3) *Al.* nunc. (4) *Al.* inſtinctu. (5) *Al.* dedicavit nobis quam prius acceptum baptiſma cæli aditum patere, & Spiritum ſanctum demonſtravit. (6) *Al.* occultorum. (7) *Al. deeſt* cælorum. (8) *Al.* in baptizatis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo iterum Ambroſius, ut ſupra, in eodem ſerm. XVII. poſt medium ; non ſic tamen expreſſe quo ad poſteriorem appendicem, nec per modum redditionis cauſæ quoad priorem.

primitus erant clauſæ Scripturæ Prophetarum; ſed accepto Spiritu ſancto, reſeratæ ſunt eis omnes Scripturæ. Tamen quocumque modo intelligatur, cęli aperti ſunt ei, ideſt omnibus propter eum: ſicut ſi Imperator alicui pro alio petenti dicat: Hoc beneficium non illi do, ſed tibi; ideſt, propter te illi. GLOSSA. Vel tantus ſplendor circumfulſit Chriſtum in baptiſmo ut empyreum videretur cęlum reſeratum eſſe. CHRYSOSTOMUS in hom. (XII. parum ante med.) Si autem tu non vides, non incredulus ſis: etenim in principiis ſpiritualium rerum ſemper ſenſibiles apparent viſiones, propter illos qui nullam intelligentiam incorporalis naturæ ſuſcipere poſſunt, ut ſi poſtea non fiat, ex his quæ ſemel facta ſunt, recipiant fidem. REMIGIUS. Sicut autem omnibus per baptiſmum renatis aperitur ianua regni cęleſtis, ita omnes in baptiſmate accipiunt dona Spiritus ſancti: ideo ſubditur: *Et vidit Spiritum Dei deſcendentem ſicut columbam, & venientem ſuper ſe*. AUGUSTINUS in ſerm. de Epiph. (dominica infra oct. Epiph. & eſt ſerm. de temp. XXXVI.) Chriſtus enim poſtquam natus eſt hominibus, renaſcitur ſacramentis; ut quemadmodum tunc eum miramur incorrupta matre progenitum, ita & nunc ſuſcipiamus illum pura unda ſubmerſum. Filium enim genuit mater, & caſta eſt; Chriſtum lavit unda, & ſancta eſt. Denique Spiritus ſanctus, qui tunc illi in utero affuit, modo eum in gurgite circumfulſit; qui tunc Mariam caſtificavit, nunc fluenta ſanctificat. Unde dicit: *Et vidit Spiritum Dei deſcendentem*. CRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IV. in opere imperf. non procul a fin.) Ideo autem Spiritus ſanctus ſpeciem columbæ ſuſcepit, quoniam præ omnibus animalibus hæc cultrix eſt caritatis. Omnes autem iuſtitiæ ſpecies, quas habent ſervi Dei in veritate, poſſunt habere ſervi diaboli in ſimulatione; ſolam autem caritatem ſancti Spiritus non poteſt immundus ſpiritus imitari. Ideo ergo hanc privatam ſpeciem caritatis ſibi ſervavit Spiritus ſanctus, quia per (1) nullius teſtimonium ſic cognoſcitur ubi eſt Spiritus ſanctus, ſicut per gratiam caritatis. RABANUS *a*. Significantur etiam quatuor virtutes in baptizatis per columbam. Columba enim ſecus fluenta habitat, ut, viſo accipitre, mergat ſe, & evadat; meliora grana eligit, alienos pullos nutrit, non lacerat roſtro, ſelle caret, in cavernis petræ nidificat, gemitum pro cantu habet: ita & ſancti ſecus divinæ Scripturæ fluenta reſident, ut incurſum diaboli evadant; ſanas ſententias quibus paſcantur eligunt, non hæreticas; homines qui diaboli fuerunt pulli, ideſt imitatores, doctrina nutriunt, & exemplo; bonas ſententias lacerando non pervertunt hæreticorum (2) more; ira irreconciliabili carent; in plagis mortis Chriſti, qui petra firma eſt, nidum ponunt, ideſt ſuum refugium, & ſpem; ſicut etiam alii delectantur in cantu, ita ipſi in gemitu pro peccatis. CRYSOSTOMUS in hom. (XII. circa med.) Veteris etiam recordatur hiſtoriæ: in diluvio (3) enim apparuit hoc animal, ramum ferens olivæ, & communem orbis tranquillitatem annuntians; quæ omnia typus erant futurorum. Etenim nunc columba apparet, liberatorem nobis demonſtrans, & pro ramo olivæ adoptionem generi humano affert. AUGUSTINUS Lib. II. de Trin. (cap. V. & VI.) Eſt autem in promptu intelligere cur Spiritus ſanctus miſſus dicatur, cum in ipſum Dominum corporali ſpecie velut columba deſcendit: facta eſt enim quædam creaturæ ſpecies ex tempore, in qua viſibiliter oſtenderetur Spiritus ſanctus. Hæc autem operatio viſibiliter expreſſa, & oculis oblata mortalibus, miſſio Spiritus ſancti dicta eſt, non ut appareret inviſibilis eius ſubſtantia, ſed ut corda hominum exterioribus viſis commota, ad occultam æternitatem converterentur. Non autem ſic aſſumpta eſt creatura, in qua Spiritus ſanctus apparuit, in unitatem ſcilicet perſonæ, ſicut aſſumpta eſt humana illa forma ex Virgine. Neque enim columbam beatificavit Spiritus, aut ſibi in perſonæ ſuæ unitatem in æternum coniunxit. Proinde, quamquam illa columba Spiritus dicta ſit, ut oſtenderetur per columbam Spiritum demonſtratum, non tamen ita poſſumus dicere Spiritum ſanctum & Deum, & columbam, ſicut dicimus Filium & Deum, & hominem; nec ſicut dicimus Filium agnum Dei, non ſolum Ioanne Baptiſta dicente, ſed etiam Ioanne Evangeliſta vidente agnum occiſum in Apocalypſi: illa quippe viſio prophetica non eſt ex-

(1) *Al. omittitur* nullius. (2) *Al.* morte. (3) *Al. omittitur* enim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo Anſelmus tantum hoc verborum tenore; quamvis Rabanus non diſſimili ſenſu, ſed aliis omnino verbis.

exhibita oculis corporeis per ſormas corporeas, ſed in ſpiritu per ſpiritales imagines corporum. De illa vero columba nullus umquam dubitavit quin oculis viſa ſit; nec ſicut dicimus Filium petram (ſcriptum eſt enim I. Corinth. x. „ Petra erat Chri„ ſtus “) ita poſſumus dicere Spiritum columbam. Illa enim petra iam erat in creatura , & per actionis modum nuncupata eſt nomine Chriſti, quem ſignificabat; non autem ſic illa columba , quæ ad hæc tantummodo ſignificanda repente extitit . Magis autem ſimile hoc mihi videtur flammæ illi quæ in rubo apparuit Moyſi , & illi quam populus in eremo ſequebatur, & ſulguribus ac tonitruis quæ fiebant dum lex daretur in monte. Ad hoc enim rerum illarum corporalis extitit ſpecies ut aliquid ſignificaret , atque præteritet . Propter has ergo corporales formas miſſus dicitur Spiritus ſanctus; illæ vero ſpecies corporales ad demonſtrandum quod opus ſuit , ad tempus apparuerunt , & eſſe poſtea deſtiterunt . HIERONYMUS (in fine Com. in cap. III. Matth.) Sedit autem ſuper caput Ieſu , ne quis putaret vocem Patris ad Ioannem factam , non ad Dominum : unde ſequitur , *Et venientem ſuper ſe*.

(h) AUGUSTINUS in ſer. de Epiph. Non enim ut ante per Moyſen , aut per Prophetas, nec per typos, aut figuras, venturum in carne Pater Filium docuit ; ſed palam veniſſe monſtravit, dicens: *Hic eſt Filius meus*. HILARIUS (can. II. in Matth. prope finem.) Vel ut ex his quæ conſummabantur in Chriſto, cognoſceremus poſt aquæ lavacrum & de cæleſtibus portis ſanctum in nos Spiritum (1) involare, & cæleſtis nos gloriæ unctione perſundi, & paternæ vocis adoptione filios Dei fieri . HIERONYMUS (in Com. Matth. cap. III. prope finem.) Myſterium autem Trinitatis in baptiſmate demonſtratur . Dominus baptizatur , Spiritus deſcendit in habitu columbæ , Patris vox Filio teſtimonium perhibentis auditur. AUGUSTINUS *a* in ſer. de Epiph. Nec mirum ſi in dominico lavacro myſterium non deſuit Trinitatis , cum noſtrum lavacrum Trinitatis compleat ſacramentum. Voluit enim Dominus primo circa ſe exhibere quod erat poſtea humano generi præcepturus. AUGUSTINUS de Fide ad Petrum (cap. IX. in initio.) Quamvis autem Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus ſint una natura ; firmiſſime tamen tene tres eſſe perſonas; Patremque ſolum eſſe qui dixit, *Hic eſt Filius meus dilectus* ; & Filium ſolum eſſe ſuper quem illa vox Patris inſonuit ; & Spiritum ſanctum ſolum eſſe qui in ſpecie columbæ ſuper Chriſtum baptizatum deſcendit . AUGUSTINUS IV. de Trin. (cap. XXI.) Hæc autem opera ſunt totius Trinitatis . In ſua quippe ſubſtantia Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus unum ſunt , ſine ullis intervallis temporum , vel locorum ; in meis autem vocibus ſeparati ſunt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, nec ſimul dici poterunt ; & in litteris viſibilibus ſua ſeparatim locorum ſpatia tenuerunt: (2) quia ſimilitudine utcumque cognoſcitur, inſeparabilem in ſeipſa Trinitatem per viſibilis creaturæ ſpeciem ſeparabiliter demonſtrari. Quod autem ſolius Patris vox ſit, oſtenditur ex hoc quod dicit, *Hic eſt Filius meus*. HILARIUS *b* in Libro de Trin. Non ſolum nomine conteſtatus eſt eum eſſe Filium , ſed proprietate. Multi enim nos filii Dei ſumus; ſed non talis eſt hic Filius: hic enim & proprius, & verus eſt Filius; origine, non adoptione ; veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. XIV.) Pater autem diligit Filium , ſed quomodo pater filium, non quomodo dominus ſervum, ſed quomodo unicum , non quomodo adoptatum: & ideo ſubditur, *In quo mihi complacui*. REMIGIUS *c*. Vel ſi ad humanitatem Chriſti referatur, ſi legatur, *In quo mihi complacui*, talis eſt ſenſus : *In quo mihi complacui* , quia iſtum ſolum reperi ſine peccato . Si vero legatur , *In quo mihi complacuit*, ſubauditur, placitum meum conſtituere , ut per eum agerem quæ agenda ſunt; ideſt , genus humanum redimerem . AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XIV.) Hæc autem verba & alii duo, Marcus, & Lucas, ſimiliter narrant ; ſed de verbis vocis quæ de cælo facta eſt, variant locutionem , ſalva tamen ſententia . Quod enim Matthæus ait dictum , *Hic eſt Filius meus dilectus*, & alii duo dicunt, „ Tu „ es Filius meus dilectus, “ ad eamdem ſententiam explicandam valet: vox enim cæleſtis unum horum dixit; ſed Evangeliſta oſten-

(1) *Al.* immolare. (2) *Al.* quia ſimilitudine utrumque.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive potius Ambroſius, ut iam ſupra, ſerm. XV. qui de ſeſto Epiph. IV. eſt ; ſicut & mox quod ſub nomine Auguſtini *de Fide ad Petrum* annotatur, eſt Fulgentii, ut iam alibi dictum. *b* Nempe Lib. III. ſuper illud Ioan. XVII. *Clariſica Filium tuum*. *c* Similia Rabanus in hunc locum, non in Matth. XII. ſicut prius.

ſtendere voluit ad id valere quod dictum eſt, *Hic eſt Filius meus*, ut illis potius qui audiebant indicaretur, quod ipſe eſſet Filius Dei; atque ita dictum referre voluit, „ Tu es Filius meus, " ac ſi illi diceretur: *Hic eſt Filius meus*. Non enim Chriſto indicabatur quod ſciebat; ſed audiebant qui aderant, propter quos vox facta eſt. Iam vero quod alius dicit, *In quo mihi complacui*; alius, „ In te complacuit mihi: " ſi quæris quid horum illa voce ſonuerit, quodlibet accipe; dum intelligas eos qui non eamdem locutionem retulerunt, eamdem retuliſſe ſententiam: quod enim Deus in Filio ſibi complacuit, admonetur aliquis ex eo quod dictum eſt, „ In te complacui; " quod autem in Filio Pater placuerit hominibus, admonetur ex eo quod dictum eſt, „ In „ te complacuit mihi: " ſeu intelligatur hoc dictum eſſe ab omnibus Evangeliſtis, tamquam diceretur: In te complacitum meum conſtitui; hoc eſt, implere quod mihi placet.

CAPUT IV.

(a) TUnc Ieſus ductus eſt in deſertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo. Et cum ieiunaſſet quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, poſtea eſuriit.

(b) Et accedens tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides iſti panes fiant. Qui reſpondens dixit: Scriptum eſt: Non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

(c) Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam civitatem, & ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi, & dixit ei: Si Filius Dei es, mitte te deorſum. Scriptum eſt enim: Quia Angelis ſuis mandavit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Ieſus rurſum: Scriptum eſt: Non tentabis Dominum Deum tuum.

(d) Iterum aſſumpſit eum diabolus in montem excelſum valde, & oſtendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, & dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraveris me. Tunc dicit ei Ieſus: Vade Satana: ſcriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies. Tunc reliquit eum diabolus; & ecce Angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei.

(e) Cum autem audiſſet Ieſus quod Ioannes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam, & relicta civitate Nazareth, venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon, & Nephtalim; ut adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam: Terra Zabulon, & terra Nephtalim, via maris trans Iordanem Galilææ Gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, & ſedentibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis.

(f) Exinde cœpit Ieſus prædicare, & dicere: Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum.

(g) Ambulans autem Ieſus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius mittentes rete in mare: erant enim piſcatores. Et ait illis: Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. At illi continuo, relictis retibus, ſecuti ſunt eum. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia ſua, & vocavit eos. Illi autem ſtatim, relictis retibus, & patre, ſecuti ſunt eum.

(h) Et circuibat Ieſus totam Galilæam, docens in ſynagogis eorum, & prædicans Evangelium regni, & ſanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio eius in totam Syriam; & obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus, & tormentis comprehenſos, & qui dæmonia habebant, & lunaticos; & paralyticos; & curavit eos. Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ de Galilæa, & Decapoli, & de Hieroſolymis, & de Iudæa, & de trans Iordanem.

(a) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. in opere imperfect.) Poſtquam baptizatus eſt Dominus a Ioanne in aqua, ducitur a Spiritu in deſertum, ut baptizaretur igne tentationis: unde dicitur: *Tunc Ieſus ductus eſt in deſertum a Spiritu*. *Tunc*, ſcilicet quando Pater clamavit de cælo, *Hic eſt Filius meus dilectus*. CHRYSOSTOMUS in homil. (XIII.) Quiſquis ergo poſt baptiſmum maiores ſuſtines tentationes, non turberis: etenim propter hoc accepiſti arma, ut non vaces, ſed ut præl1eris. Ideo autem tentationem a te Deus non prohibet, primum quidem, ut diſcas quoniam multo ſactus es ſortior; deinde ut magnitudine donorum non extollaris; tertio ut diabolus experientia cognoſcat quod perfecte ab eo abſceſſiſti; quarto ut per hoc fortior reddaris; quinto ut crediti tibi theſauri ſignum accipias: neque enim diabolus ſuperveniret tibi ad tentandnm, niſi te in maiori honore effectum videret. HILARIUS (can. III. in Matth. fere in princ.) In ſanctificatis enim maxime diaboli tentamenta graſſantur, quia victoria ei eſt magis optata de ſanctis. GREGORIUS in hom. (XVI. in Evang.) Dubitari autem a quibuſdam ſolet a quo ſpiritu ſit ductus Ieſus in deſertum, propter hoc quod ſubditur: *Aſſumpſit eum diabolus in ſanctam civitatem*. Sed vere, & abſque ulla quæſtione convenienter accipitur ut a Spiritu ſancto ductus eſſe credatur, ut illuc eum ſuus ſpiritus duceret (1) ubi hunc ad tentandum ſpiritus malignus invenit. AUGUSTINUS in IV. de Trin. (cap. XIII. ante med.) Cur ſeipſum quoque tentandum præbuit? Ut ad ſuperandas tentationes mediator eſſet, non ſolum per adiutorium, vernm etiam per exemplum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. v. operis imperfect. in initio.) Eſt autem ductus a Spiritu ſancto, non quaſi minor maioris præcepto: non enim ſolum ductus dicitur, qui alicuius poteſtate ducitur, ſed etiam ille qui alicuius rationabili exhortatione placatur: ſicut ſcriptum eſt de Andrea, quod invenit Simonem fratrem ſuum, & adduxit eum ad Ieſum. HIERONYMUS ſnper Matth. (in init. Com. in cap. IV.) Ducitur autem non invitus, aut captus, ſed voluntate pugnandi. CHRYSOSTOMUS (hom. v. operis imperfect.) Ad homines enim diabolus vadit, ut tentet eos: quoniam autem adverſus Chriſtum diabolus ire non poterat, ideo contra diabolum Chriſtus proceſſit: unde dicitur, *Ut tentaretur a diabolo*. GREGORIUS in hom. (XVI.) Sed ſciendum nobis eſt, quia tribus modis tentatio agitur; ſuggeſtione, delectatione, & conſenſu: & nos cum tentamur, plerumque in delectationem, aut in conſenſum labimur, quia de carnis peccato propagati in nobiſipſis etiam gerimus unde certamina toleramus; Deus vero, qui in utero virginis (2) incarnatus, in mundum ſine peccato venerat, nihil contradictionis in ſemetipſo tolerabat. Tentari ergo per ſuggeſtionem potuit; ſed eius mentem peccati delectatio non momordit; atque ideo omnis diabolica illa tentatio ſoris, non intus ſuit. CHRYSOSTOMUS in homil. (XIII. ſub initio.) Tunc autem maxime inſtat diabolus ad tentandum, cum viderit ſolitarios: unde etiam in principio mulierem tentavit ſine viro eam inveniens: unde & ſic per hoo etiam diabolo datur occaſio tentandi quod ducitur in deſertum. GLOSSA (ord. cir. ini. cap. IV. Matth.) Hoc deſertum eſt inter Hieruſalem, & Hierico ubi morabantur latrones, qui locus vocatur (3) Dammin, ideſt ſanguinis, propter effuſionem ſanguinis, quam ibi latrones faciebant: unde & homo cum deſcendiſſet a Hieruſalem in Hierico, incidiſſe dicitur in latrones, gerens figuram Adæ, qui a dæmonibus victus eſt. Conveniens ergo fuit ut ibi Chriſtus diabolum ſuperaret ubi diabolus hominem ſub figura ſuperaſſe dictum eſt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. in opere imperfect.) Non ſolum autem Chriſtus ductus eſt in deſertum a Spiritu, ſed & omnes filii Dei habentes Spiritum ſanctum: non enim ſunt contenti ſedere otioſi, ſed Spiritus ſanctus urget eos aliquid magnum apprehendere opus, quod eſt ire in deſertum quantum ad diabolum: quia non eſt ibi iniuſtitia, qua diabolus delectatur. Omne etiam bonum eſt extra carnem, & mundum, quia non eſt ſecundum voluntatem carnis, & mundi. Ad tale ergo deſertum omnes filii Dei exeunt, ut tententur: ut puta ſi non propoſuiſti ducere uxorem, duxit te Spiritus ſanctus in deſertum, ideſt extra fines carnis, & mundi, ut tenteris a concupiſcentia carnis. Quomodo enim tentatur libidine qui tota die eſt cum uxore? Scire autem debemus, quod filii Dei non tentantur a diabolo, niſi in deſertum exierint; filii autem diaboli in carne, & mundo conſtituti confringuntur, & parent: ſicut bo-

(1) *Al.* quo. (2) *Al.* incarnatus in mundo. (3) *Al.* Dorohim. *P. Nicolai in editione Herbipolenſi habet* Dammaim.

nus homo, ſi uxorem habuerit, non fornicatur, ſed ſufficit ei uxor ſua; malus autem etiam habens uxorem, fornicatur, & non eſt uxore contentus: & ſic in omnibus invenies. Filii ergo diaboli non exeunt ad diabolum, ut tententur. Quid enim opus habet ad certamen exire qui non deſiderat vincere? Qui autem glorioſiores ſunt filii Dei, extra fines carnis exeunt contra illum, quia victoriæ gloriam concupiſcunt. Propterea & in hoc Chriſtus exiit ad diabolum, *ut tentaretur ab eo*. CHRYSOSTOMUS in homil. (XIII.) Ut autem diſcas quam magnum bonum eſt ieiunium & qualiter ſcutum eſt adverſus diabolum, (1) & quoniam poſt baptiſmum non laſciviæ, ſed ieiunio intendere oportet; ipſe ieiunavit non eo indigens, ſed nos inſtruens. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. v. in opere imperf.) Et ut quadrageſimi noſtri ieiunii poneret menſuram, quadraginta diebus, & quadraginta noctibus ieiunavit: unde ſequitur: *Et cum ieiunaſſet quadraginta diebus, & quadraginta noctibus*. CHRYSOSTOMUS in homil. (XIII.) Non autem ultra proceſſit ieiunando quam Moyſes, & Elias, ne incredibilis videretur carnis aſſumptio. GREGORIUS in homil. (XVI. a medio.) Ipſe autem auctor omnium in quadraginta diebus nullum omnino cibum ſumpſit. Nos quoque quantum poſſumus, quadrageſimæ tempore carnem noſtram per abſtinentiam affligamus. Quadragenarius autem numerus cuſtoditur, quia virtus decalogi per libros quatuor ſancti Evangelii impletur: denarius etenim quater ductus, in quadragenarium ſurgit. Vel quia in hoc mortali corpore ex quatuor elementis ſubſiſtimus, (2) per cuius voluptatem præceptis dominicis contraimus, quæ per decalogum ſunt accepta. Qui ergo per carnis deſideria decalogi mandata contempſimus, dignum eſt ut eamdem carnem quaterdecies affligamus. Vel ſicut in lege offerre debemus decimas rerum, ita ei offerre contendimus decimas dierum. A prima enim dominica quadrageſimæ uſque ad paſchalis ſolemnitatis gaudia, ſex hebdomadæ veniunt, quarum dies quadraginta & duo ſunt, ex quibus dum ſex dies dominici ab abſtinentia ſubtrahuntur, remanent trigintaſex. Dum vero per tercentum ſexaginta quinque dies annus ducitur; nos autem per trigintaſex dies affligimur, quaſi anni (3) noſtri decimas Deo damus. AUGUSTINUS in Lib. LXXXIII. Qq. (qu. LXXXI.) Vel aliter. Omnis ſapientiæ diſciplina eſt creatorem, creaturamque cognoſcere. Creator eſt Trinitas, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus; creatura vero partim eſt inviſibilis, ſicut anima, cui ternarius numerus tribuitur (diligere enim Deum tripliciter iubemur, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente) partim viſibilis, ſicut corpus, cui quaternarius debetur, propter calidum, & frigidum, humidum, & ſiccum. Denarius ergo numerus, qui totam inſinuat diſciplinam, quater ductus, id eſt numero qui corpori debetur, multiplicatus, quia per corpus adminiſtratio geritur, quadrageſimum numerum conficit, cuius partes æquales ad quinquaginta perveniunt: unum enim, & duo, & quatuor, & quinque, & octo, & decem, & viginti, quæ ſunt partes quadragenarii ſimul iuncta, efficiunt quinquaginta. Et ideo tempus quo ingemiſcimus, & dolemus, quadragenario numero celebratur. Status autem beatitudinis, in quo erit gaudium, quinquageſimæ celebratione præfiguratur, ideſt a paſcha uſque ad pentecoſten. AUGUSTINUS in ſerm. de quadrageſima a. Non autem quia Chriſtus poſt acceptum baptiſmum continuo ieiunavit, regulam obſervationis dediſſe credendum eſt, ut poſt Chriſti baptiſmum continuo ieiunare neceſſe ſit. Sed quando acriori certamine cum tentatore confligitur, ieiunandum eſt, ut corpus impleat de caſtigatione militiam, & animus impetret de humiliatione victoriam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. in opere imperf.) Sciebat autem Dominus cogitationem diaboli, quia volebat eum tentare: audierat enim quia Chriſtus natus eſt in hoc mundo Angelis prædicantibus, paſtoribus referentibus, Magis quærentibus, & Ioanne oſtendente. Unde Dominus proceſſit contra eum, non quaſi Deus, ſed quaſi homo, magis autem quaſi Deus & homo. Nam per quadraginta dies non eſurire non erat hominis; ali-

(1) *Al.* quod quoniam. (2) *Al.* per cuius voluntatem præceptis dominicis contrahimus. (3) *Al.* omittitur noſtri.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Eſt in recenti editione ſerm. LXXIV. de diverſis, & inſcribitur, *Sabbato poſt dominicam 2. quadrageſimæ*; notaturque quod hic citatum habes, cap. II. poſt medium.

aliquando autem eſurire non erat Dei. Unde eſurivit, ne manifeſte intelligatur Deus, & ſic diaboli ſpem tentandi extingueret, ſuam autem victoriam impediret: unde ſequitur, *Poſtea eſuriit*. HILARIUS (can. III. paulo a princip.) Nam poſt quadraginta dies, non in quadraginta diebus eſuriit. Igitur cum Dominus eſuriit, non inediæ ſurrepſit operatio, ſed naturæ ſuæ hominem dereliquit. Non enim erat a Deo diabolus, ſed a carne vincendus. Qua rerum ratione indicat, poſt quadraginta dierum conſummationem, quibus poſt paſſionem in ſæculo erat commoraturus, eſuritionem ſe humanæ ſalutis habiturum, quo in tempore expectatum Deo Patri munus, hominem quem aſſumpſerat, reportavit.

(b) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. v. operis imperf.) Quia diabolus videns per quadraginta dies Chriſtum ieiunantem, deſperaverat, poſtquam eſurientem ſenſit, iterum cœpit ſperare: unde ſequitur, *Et accedens tentator*. Si ergo ieiunaveris, & tenteris, ne dicas, quia perdidi fructum ieiunii mei: nam etſi non tibi profuit ieiunium tuum, ut non tenteris, tamen proficiet ut a tentationibus non vincaris. GREGORIUS in hom. (XVI. aliq. a princip.) Sed ſi ipſum ordinem tentationis aſpicimus, penſamus quanta magnitudine nos a tentatione liberamur. Antiquus enim hoſtis primum hominem ex gula tentavit, cum cibum ligni vetitum ad comedendum ſuaſit: ex vanagloria, cum diceret (Gen. III.) „ Eritis ſicut dii: " ex avaritia, cum diceret, „ Scientes bonum & „ malum: " avaritia enim non ſolum pecuniæ eſt, ſed etiam altitudinis, cum ſupra modum ſublimitas ambitur. Quibus autem modis primum hominem ſtravit, (1) iſtis modis ſecundo homini tentato ſuccubuit. Per gulam tentat, cum dicit, *Dic ut lapides iſti panes fiant*; per vanam gloriam, cum dicit, *Si Filius Dei es, mitte te deorſum*; per ſublimitatis avaritiam, cum regna mundi oſtendit, dicens, *Hæc omnia tibi dabo*. AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. IV. in tit. de prima tentatione Chriſti.) Inde autem cœpit unde iam vicerat, ſcilicet a gula: unde dixit ei: *Si Filius Dei es, dic ut lapides iſti panes fiant*. Quid autem ſibi vult talis ſermonis exorſus, niſi quia cognoverat Dei Filium eſſe venturum; ſed veniſſe per infirmitatem corporis non putabat? Aliud explorantis, aliud tentantis eſt: & Deo ſe profitetur credere, & homini conatur illudere. HILARIUS (can. III. parum ante med.) Eam ergo in tentando conditionem operis propoſuit per quam in Deo ex mutatione lapidum in panes virtutem poteſtatis agnoſceret, & in homine oblectamento cibi potentiam eſurientis illuderet. HIERONYMUS (ſuper illud, *Dic ut lapides iſti panes fiant*.) Sed duobus contrariis teneris, o diabole: ſi ad imperium eius poſſunt lapides panes fieri, ergo fruſtra tentas eum qui tantæ potentiæ eſt; ſi autem non poteſt facere, fruſtra Dei Filium ſuſpicaris. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. in opere imperf. ante medium.) Sicut autem diabolus omnes homines excæcabat, ſic modo inviſibiliter a Chriſto eſt excæcatus. Poſt quadraginta enim dies eſurientem ſenſit, & per quadraginta non eſurientem (2) non intellexit. Cum ſuſpicatus eſt eum non eſſe Filium Dei, non cogitavit quoniam fortis athleta ad ea quæ infirma ſunt, deſcendere poteſt; infirmus autem ad ea quæ fortia ſunt, aſcendere non poteſt. Magis ergo ex eo quod per tot dies non eſuriit, intelligere debuit quia Deus eſt, quam ex eo quod poſt tot dies eſuriit, quia homo eſt. Sed dicit: Moyſes, & Elias quadraginta dies ieiunaverunt, & homines erant. Sed illi ieiunantes eſuriebant, & ſuſtinebant; iſte quadraginta diebus non eſuriit, ſed poſtea. Eſurire enim, & non manducare, patientiæ eſt humanæ; non eſurire autem, divinæ naturæ. HIERONYMUS (ſuper illud, *Qui reſpondens ait*.) Propoſitum autem Chriſti erat humilitate vincere: *a* unde adverſarium vicit teſtimoniis legis, non poteſtate virtutis, ut hoc ipſo & hominem plus honoraret, & adverſarium plus puniret, cum hoſtis generis humani non quaſi a Deo, ſed quaſi ab homine vinceretur: unde ſequitur: *Qui reſpondens, dixit ei: Scriptum eſt: Non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei*. GREGORIUS in hom. (XVI. paulo ante medium.) Sic ergo tentatus a diabolo Dominus, ſacri eloquii præcepta reſpondit; & qui tentatorem ſuum mergere in abyſſum poterat, virtutem ſuæ potentiæ non oſtendit;

I 2

(1) *Al.* eiſdem. (2) *Al. deeſt* non.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a LEO in ſerm. I. de quadrageſima.

Digitized by Google

dit: quatenus nobis præberet exemplum ut quoties a pravis hominibus aliquid patimur, ad doctrinam excitemur potius quam ad vindictam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. in opere imperf. ante medium.) Non autem dixit, Non in ſolo pane (1) vivo, ne videatur de ſe dictum eſſe; (2) ſed *Non in ſolo pane vivit homo*, ut poſſet diabolus dicere: *Si Filius Dei es*. Abſcondit ſe, ut non oſtendatur; quod poteſt, ſi homo eſt: aſtute excuſat ſe, ne oſtendatur non poſſe. RABANUS (ſuper illud, *Non in ſolo pane vivit homo*.) Teſtimonium autem hoc de Deuteronomio ſumptum eſt. Ergo ſi quis non veſcitur verbo Dei, iſte non vivit: quia ſicut corpus humanum non vivit ſine terreno cibo, ita & anima vivere non poteſt ſine Dei verbo. Procedere autem verbum de ore Dei dicitur cum voluntatem ſuam per Scripturarum teſtimonia revelat.

(c) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. in opere imperf. ante medium.) Cum ex præmiſſo Chriſti reſponſo nihil certum diſcere diabolus potuiſſet, utrum Chriſtus Deus eſſet, an homo; aſſumpſit eum ad aliam tentationem, dicens apud ſe: Iſte qui fame non vincitur, etſi Filius Dei non eſt, tamen ſanctus eſt: valent enim homines ſancti fame non vinci; ſed poſtquam omnem neceſſitatem carnis vicerunt, per vanam gloriam cadunt: ideo cœpit eum tentare in gloria vana: propter quod ſequitur: *Tunc aſſumpſit eum diabolus in ſanctam civitatem*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Tunc aſſumpſit eum*.) Aſſumptio iſta non ex imbecillitate Domini venit, ſed de inimici ſuperbia, qui voluntatem Salvatoris neceſſitatem putat. RABANUS. Sancta autem civitas Hieruſalem dicebatur, in qua templum Dei erat, & Sancta ſanctorum, & cultus unius Dei ſecundum legem Moyſi. REMIGIUS. In quo oſtenditur quia diabolus fidelibus Chriſti etiam in ſanctis locis inſidiatur. GREGORIUS in homil. (XVI. cir. prin.) Sed ecce dum dicitur Deus homo in ſanctam civitatem a diabolo aſſumptus, humanæ aures audire expaveſcunt; iniquorum tamen omnium diabolus caput eſt. Quid eſt autem mirum ſi ſe ab illo permiſit in montem duci qui ſe permiſit a membris illius crucifigi? GLOSSA (ordi. ſuper illud, *Super pinnaculum templi*.) Diabolus enim ſemper ad alta ducit elevando per iactantiam, ut præcipitare poſſit; & ideo ſequitur: *Et ſtatuit eum ſupra pinnaculum templi*. REMIGIUS. Pinnaculum ſedes erat doctorum: templum enim non habebat culmen erectum, ſicut noſtræ domus habent; ſed & planum erat deſuper more Palæſtinorum, & in ipſo templo tria tabulata erant. Et ſciendum, quia in pavimento pinnaculum erat, & in unoquoque tabulato pinnaculum erat. Sive ergo ſtatuerit eum in illo pinnaculo quod erat in pavimento, ſive in illis quæ erant in primo, ſecundo, vel tertio tabulato; intelligendum eſt quod in illo ſtatuiſſet eum unde aliquod præcipitium eſſe potuit. GLOSSA (ibidem.) Nota vero, hæc omnia corporeis ſenſibus eſſe completa: (3) ſi enim verba ad invicem conferuntur, in ſpecie hominis diabolum apparuiſſe veriſimile eſt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. in opere imperf. ante medium.) Sed forte dicis: Quomodo in corpore conſtitutum videntibus omnibus ſtatuit ſupra templum? Sed forſitan diabolus ſic eum aſſumebat ut ab omnibus videretur; ipſe autem, neſciente diabolo, inviſibiliter ſic agebat ut a nemine videretur. GLOSSA a (ibidem.) Ideo autem duxit eum ſupra pinnaculum, cum vellet eum de vana gloria tentare, quia in cathedra doctorum multos deceperat inani gloria, & ideo putavit iſtum poſitum in ſede magiſterii inani gloria extolli poſſe: unde ſequitur: *Et dixit: Si Filius Dei es, mitte te deorſum*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Statuit ſupra pinnaculum templi*.) In omnibus enim tentationibus hoc agit diabolus ut intelligat ſi Filius Dei ſit. Dicit autem, *Mitte te*, quia vox diaboli, qua ſemper homines cadere deorſum deſiderat, perſuadere poteſt, præcipitare non poteſt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. in opere imperf. circa medium.) Per hanc autem proportionem quomodo poterat cognoſcere ſi eſt Filius Dei, an non? Volare enim per aerem non eſt proprie opus Dei, quia nulli utile eſt. Si ergo aliquis volaverit provocatus, propter oſtentationem ſolam hoc facit, & eſt potius ex diabolo quam ex Deo. Si ergo homini ſapienti ſufficit eſſe quod eſt, & non eſt neceſſarium ei apparere quod non eſt; quanto magis Filius

(1) *Al.* vivit. (2) *Al.* ſed inediæ. (3) *Al.* quia enim prima.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a AEquivalenter quo ad ſenſum, non expreſſe quo ad verba, quæ ſunt Anſelmi.

lius Dei oſtendere ſe neceſſarium non habet, de quo nemo poteſt tantum cognoſcere quantum eſt apud ſe? AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. IV. in tit. de tertia tentatione Chriſti.) Sed quia ſatanas transfigurat ſe ſicut (1) Angelum lucis, & de Scripturis ipſis divinis laqueum fidelibus parat,utitur teſtimoniis Scripturarum, non ut doceat, ſed ut fallat: unde ſequitur: *Scriptum eſt enim: Quia Angelis ſuis mandavit de te.* HIERONYMUS (ſuper illud, *Angelis ſuis mandavit.*) Hoc enim in xc. Pſalmo legimus; verum ibi non de Chriſto, ſed de viro ſancto prophetia eſt. Male ergo diabolus interpretatur Scripturas. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. in opere imperfect. a medio illius.) Vere enim Filius Dei Angelorum manibus non portatur; ſed ipſe magis Angelos portat: & ſi portatur manibus Angelorum, non ut offendat ad lapidem pedem ſuum, quaſi infirmus, ſed propter honorem, quaſi Dominus. O diabole, quoniam Filius Dei manibus portatur legiſti; & quia ſuper aſpidem, & baſiliſcum calcat, non legiſti? Sed illud quidem exemplum profert quaſi ſuperbus; hoc autem tacet quaſi aſtutus. CHRYSOSTOMUS in homil. (XIII. in Matth. ante med.) Intuere etiam quia teſtimonia a Domino allata ſunt convenienter, a diabolo autem indecenter: non enim quod ſcriptum eſt, *Angelis ſuis mandavit de te, & in manibus tollent te*, ſuadet proiicere ſeipſum, & præcipitare. GLOSSA *. Eſt ergo ſic exponendum. Ait enim Scriptura de quolibet bono homine, quod Angelis ſuis, ideſt adminiſtratoribus ſpiritibus, præcepit de ipſo quod in manibus ſuis, ideſt in auxiliis ſuis, tollant eum, & cuſtodiant, ne offendat pedem, ideſt affectum mentis, ad lapidem, ideſt ad veterem legem ſcriptam in lapideis tabulis. Vel per lapidem poteſt intelligi omnis peccati occaſio, & ruinæ. RABANUS (ſuper illud, *Si Filius Dei es, mitte te deorſum.*) Notandum eſt autem, quod Salvator noſter licet permiſiſſet ſe a diabolo ſupra pinnaculum templi (2) poni, tamen renuit ad imperium eius deſcendere, nobis exemplum donans, ut quiſquis imperaverit viam veritatis arctam nos aſcendere, obtemperemus. Si autem vult nos de altitudine veritatis, & virtutum ad ima errorıs, & vitiorum præcipitare; non illum audiamus. HIERONYMUS (ſuper illud, *Ait illi Ieſus rurſum.*) Falſas autem de Scripturis diaboli ſagittas veris Scripturarum frangit clypeis: unde ſequitur: *Ait illi rurſum Ieſus: Scriptum eſt: Non tentabis Dominum Deum tuum.* HILARIUS (can. III. in Matth. a med.) Diaboli enim conatus contundens, & Deum ſe proteſtatur, & Dominum. CHRYSOSTOMUS (homil. v. in opere imperfect. a med.) Non autem dixit, Non tentabis me Dominum Deum tuum; ſed ita, *Non tentabis Dominum Deum tuum*: quod poterat dicere omnis homo Dei tentatus a diabolo: quoniam & qui hominem Dei tentat, Deum tentat. RABANUS. Vel aliter. Suggerebatur ei quaſi homini ut aliquo ſigno exploraret quantum Deus poſſet. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XXII. cap. XXXVI. paulo a princip.) Pertinet autem ad ſanam doctrinam, quando habet homo quid faciat, non tentare Dominum Deum ſuum. (3) THEODOTUS. Tentat enim Deum qui ſine ratione obiiciens ſe periculo, quidpiam agit. HIERONYMUS. (ſuper illud, *Ait illi Ieſus rurſum*: & quæſt. VI. in Deut.) Et notandum, quod neceſſaria teſtimonia de Deuteronomio tantum protulit, ut ſecundæ legis ſacramenta monſtraret.

(d) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. v. in opere imperf. a medio illius.) Diabolus ex ſecundo reſponſo incertus, tranſit ad tertiam tentationem: quia enim Chriſtus rhetia ventris diſruperat, rhetia vanæ gloriæ tranſiverat; ponit ei rhetia avaritiæ: propter quod dicitur: *Iterum aſſumpſit eum diabolus in montem excelſum valde*: quem ſcilicet diabolus circuiens omnem terram excelſiorem ceteris cognoſcebat. Quanto enim excelſior fuerit mons, tanto ex eo ſpatioſior terra videtur: unde ſequitur: *Et oſtendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.* Oſtendit autem ita non ut ipſa regna, vel civitates eorum, vel populos, vel argentum, vel aurum videret; ſed partes terræ in quibus unumquodque regnum, vel civitas poſita erat: ut puta, ſi aſcendens ſuper excelſum locum digito extenſo dicam tibi, Ecce ibi eſt Roma, aut Alexandria, non ſic oſtendo tibi ut ipſas videas civitates; ſed partes terræ in quibus poſitæ ſunt: ſic & diabolus poterat Chriſto ſingula loca demonſtrare digito, & uniuſcuiuſque regni honores, & ſtatum verbis exponere: nam oſten-

(1) *Al.* Angelus. (2) *Al. deeſt* poni. (3) *In quatuor optima nota exemplis deeſt tota hæc ſententia.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Vel potius Anſelmus, ut iam ſupra.

ſtenſum dicitur etiam quod exponitur ad intelligendum. ORIGENES ſuper Lucam (hom. XXX.) Vel aliter. Non eſt arbitrandum quod regna ei mundi oſtendens, Perſarum verbi gratia regnum, Indorumque oſtenderit; ſed oſtendit ei regnum ſuum, quomodo regnaret in mundo, ideſt quomodo alii (1) regnentur a fornicatione, alii ab avaritia. REMIGIUS *a* Gloriam eorum appellat aurum, argentum, & lapides pretioſos, & temporalia bona. RABANUS (ſuper illud, *Oſtendit ei omnia regna mundi.*) Oſtendit autem hæc diabolus Domino, non quod ipſe viſum eius amplificare potuerit, aut aliquid ignotum demonſtrare; ſed vanitatem pompæ mundanæ, quam ipſe diligebat, quaſi ſpecioſam, ac deſiderabilem verbis oſtendens, in amorem Chriſto ſuggerens venire volebat. GLOSSA *b* (ord. ſuper illud, *Et gloriam eius.*) Qui non concupiſcentiæ oculo intuetur ſicut nos; ſed ſicut medici vident morbos, ſine læſione. HIERONYMUS (ſuper illud, *Hæc omnia tibi dabo.*) Sequitur: *Et dixit illi: Hæc omnia tibi dabo.* Arrogans, & ſuperbus de iactantia loquitur; non enim poteſt omnia regna dare, cum ſciamus pleroſque ſanctos viros a Deo Reges factos. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. V. in opere imperf.) Sed ea quæ per iniquitatem fiunt in mundo, ut puta per furtum, aut per periuria acquiſitas divitias diabolus dat. Non ergo diabolus quibus vult divitias dare poteſt, ſed his qui volunt ab illo recipere. REMIGIUS. Miranda etiam eſt diaboli dementia. Illi promittebat dare regna terrena qui ſuis fidelibus dat regna cæleſtia, & gloriam mundi ei qui eſt cæleſtis gloriæ Dominus. AMBROSIUS (Lib. IV. in Lucam in titulo de tertia tentatione Chriſti, a med. illius.) Habet autem ambitio domeſticum periculum: ut enim dominetur aliis prius ſervit; curvatur obſequio, ut honore dominetur, & dum vult eſſe ſublimior, fit remiſſior. Unde aperte ſubditur: *Si cadens adoraveris me.* GLOSSA. Ecce antiqua diaboli ſuperbia. Sicut enim in principio voluit ſe ſimilem Deo facere, ita nunc volebat divinum ſibi uſurpare cultum, dicens, *Si cadens adoraveris me.* Ergo qui adoraturus eſt diabolum, ante corruit.

Sequitur: *Tunc dicit ei Ieſus: Vade ſatana.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. V. in oper. imperf.) In quo finem tentandi diabolo ponit, ne progrediatur ulterius tentans. HIERONYMUS (ſuper illud, *Vade ſatana.*) Non autem, ut plerique putant, eadem ſatanas, & Petrus condemnantur ſententia. Petro enim dicitur (infra XVI.) *Vade retro me ſatana*; ideſt, ſequere me qui contrarius es meæ voluntati; huic autem dicitur, *Vade ſatana*; & non ei dicitur, *Retro*, ut ſubaudiatur: Vade in ignem æternum qui paratus eſt tibi, & Angelis tuis. REMIGIUS. Vel ſecundum alia exempla, *Vade retro*; ideſt, reminiſcere, recordare in quanta gloria conditus fuiſti, & in quantam miſeriam cecidiſti. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. V. op. imp.) Videndum autem quia Chriſtus cum paſſus fuiſſet tentationis iniuriam, dicente ſibi diabolo, *Si Filius Dei es, mitte te deorſum*, non eſt turbatus, neque diabolum increpavit. Nunc autem quando diabolus uſurpavit ſibi Dei honorem, exaſperatus eſt, & repulit eum, dicens, *Vade ſatana*: ut nos illius diſcamus exemplo, noſtras quidem iniurias magnanimiter ſuſtinere, Dei autem iniurias nec uſque ad auditum ſufferre: quoniam in propriis iniuriis eſſe quempiam patientem laudabile eſt; iniurias autem Dei diſſimulare, nimis eſt impium. HIERONYMUS (ſuper illud, *Dominum tuum adorabis.*) Dicens autem diabolus Salvatori, *Si cadens adoraveris me*, e contrario audit, quod ipſe magis adorare eum debeat Dominum, & Deum ſuum. AUGUSTINUS contra ſer. Arianorum (cap. XXIX.) Unde ſequitur: *Scriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.* Unus Dominus Deus noſter eſt ipſa Trinitas, cui ſoli ſervitutem pietatis iure debemus. AUGUSTINUS X. de Civitate Dei (cap. 1.) Nomine autem ſervitutis, cultus Deo debitus intelligitur: latriam quippe noſtri, ubicumque ſanctarum Scripturarum poſitum eſt, interpretati ſunt ſervitutem; ſed ea ſervitus, quæ debetur hominibus, ſecundum quam præcepit Apoſtolus ſervos dominis ſuis ſubditos eſſe debere, Græce nuncupari ſolet dulia; latria vero aut ſemper, aut tam frequenter ut pene ſemper ea ſervitus dici-

(1) *P. Nicolai habet* regantur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Si milia etiam inſinuat Rabanus in hunc locum. *b* Ut ex Rabano citat Gloſſa; ſed ex Anſelmo deſumptum eſt, non ex Rabano.

dicitur quæ pertinet ad colendum Deum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. v. in opere imperf.) Diabolus autem, ſicut rationabiliter intelligi poteſt, non quaſi obediens præcepto receſſit; ſed divinitas Chriſti, & Spiritus ſanctus qui erat in eo excuſſit inde diabolum: unde ſequitur: *Tunc reliquit eum diabolus*. Quod ad noſtram proficit conſolationem: quia non tamdiu homines Dei diabolus tentat quamdiu vult, ſed quamdiu Chriſtus permittit. Etſi enim permittit eum pauliſper tentare, tamen repellit propter infirmam naturam. AUGUSTINUS IX. de Civitate Dei (cap. xx. in fine.) Poſt tentationem vero ſancti Angeli ſpiritibus immundis metuendi (1) Domino miniſtrabant, & per hoc magis magiſque innoteſcebat dæmonibus quantus eſſet: unde ſequitur: *Et ecce Angeli acceſſerunt, & miniſtrabant ei*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. v. in opere imperf. non procul a fine.) Non autem dixit, Deſcendentes Angeli: ut oſtendat quia ſemper ad miniſterium eius erant in terris; ſed tunc præcipiente Domino receſſerunt ab eo, ut locus diabolo adverſus Chriſtum daretur, ne forte videns Angelos circa eum non appropinquaret ad eum. In quibus autem rebus illi miniſtrabant, ſcire non poſſumus, utrum ad ſanationes infirmitatum, an ad correctiones animarum, an ad effugationem dæmonum; quæ omnia per Angelos facit, unde eis facientibus ipſe facere videtur: tamen manifeſtum eſt quod non propter neceſſitatem impotentiæ eius ei miniſtrabant, ſed propter honorem poteſtatis ipſius: non enim dicitur, quod adiuvent eum, ſed quod miniſtrent. GREGORIUS in hom. (xv. circa medium.) Ex his autem unius perſonæ utraque natura oſtenditur: quia & homo eſt quem diabolus tentat, & idem ipſe Deus eſt cui ab Angelis miniſtratur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. v. oper. imperf.) Nunc (2) breviter perſtringamus quid ſignificent Chriſti tentationes. Ieiunium eſt abſtinentia rei malæ, eſuries eſt deſiderium eius, uſus eius eſt panis. Qui ergo peccatum ſibi convertit ad uſum, lapidem convertit in panem. Reſpondeat ergo diabolo perſuadenti, quia non in ſolo uſu illius rei vivit homo, ſed in obſervantia mandatorum Dei. Quando vero quis inflatus fuerit quaſi ſanctus, ductus eſt quaſi ſuper templum; & quando æſtimaverit ſe conſiſtere in ſanctimoniæ ſummitate, poſitus eſt ſupra pinnaculum templi. Et hæc tentatio ſequitur primam, quia victoria tentationis gloriationem operatur, & fit cauſa iactantiæ. Sed vide quod Chriſtus ieiunium ultro ſuſceperit. Super templum autem diabolus eum duxit, ut tu ad abſtinentiam laudabilem ſponte procedas; extolli autem ad faſtigium ſanctitatis non acquieſcas: fuge exaltationem cordis, & non patieris ruinam. Aſcenſio autem montis eſt proceſſio ad altitudinem divitiarum, & gloriæ huius mundi, quæ de ſuperbia cordis deſcendit. Cum ergo volueris dives fieri, quod eſt aſcendere in montem, incipis cogitare de divitiis, & honoribus acquirendis; & tunc princeps mundi gloriam regni ſui tibi oſtendit. Tertio loco providet tibi cauſas, ut ſi volueris illa conſequi, ſervias ei, negligens iuſtitiam Dei. HILARIUS (can. III. in Matth. parum ante finem.) Victo autem a nobis, calcatoque diaboli capite, Angelorum miniſteria, & virtutum in nos cæleſtium officia non defutura oſtenditur. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XVI.) Lucas has tentationes non eodem ordine proſecutus eſt: unde incertum eſt quid prium factum ſit, utrum regna terræ prius demonſtrata ſint, & poſtea in pinnaculum templi levatus ſit, an e converſo: nihil tamen ad rem, dum omnia facta eſſe manifeſtum ſit. GLOSSA a (ordin. ſuper illud, *Tunc aſſumpſit eum diabolus*.) Sed quod dicit Lucas, magis videtur ſecundum hiſtoriam eſſe; ſed Matthæus has refert tentationes ſecundum hoc quod in Adam factæ ſunt.

(e) RABANUS. Poſtquam Matthæus de quadraginta dierum ieiunio, & de tentatione Chriſti, & de Angelorum miniſterio narravit, continuo ſubiecit dicens: *Cum autem* (3) *audiſſet Ieſus quia Ioannes traditus eſſet*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VI. in opere imperf.) Sine dubio a Deo, quia in virum ſanctum nemo poteſt aliquid, niſi tradiderit eum Deus. Sequitur: *Seceſſit in Galilæam*, ſcilicet de Iudæa, ut paſſionem ſuam opportuno tempori reſervaret, dein-

(1) *Al.* quomódo, *item* Domini. (2) *Al.* Tunc. (3) *Al.* *vidiſſet*.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Neque iſtud in Gloſſa nunc eſt; ſed in Anſelmo ad illud verbum, *Tunc aſſumpſit eum in ſanctam civitatem*.

deinde ut nobis fugiendi periculum daret exemplum. CHRYSOSTOMUS in homil. (XIV.) Non enim accuſabile eſt non projicere ſeipſum in periculum, ſed incidentem non ſtare viriliter. Recedit etiam de Iudæa, Iudaicam invidiam mitigans, ſimul quidem prophetiam complens, & magiſtros orbis terrarum piſcari ſtudens, qui in Galilæa morabantur. Attende etiam qualiter ad Gentes abiturus a Iudæis accepit cauſam: etenim cum præcurſorem in vincula miſiſſent, impellunt Ieſum tranſire ad Galilæam Gentium. GLOSSA. Ut autem refert Lucas, venit Nazareth, ubi erat nutritus, & ibi intravit in ſynagogam, ubi legit, & dixit multa, propter quæ voluerunt eum præcipitare de monte, & tunc deſcendit Capharnaum: unde modo ait Matthæus: *Et relicta civitate Nazareth, venit, & habitavit Capharnaum*. HIERONYMUS (de Locis Hebraicis.) Nazareth eſt in Galilæa vicus iuxta montem Thabor: Capharnaum eſt oppidum in Galilæa Gentium iuxta ſtagnum Genezareth: & ideo dicit, *Maritima*. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Relicta civitate Nazareth*.) Addit etiam: *In finibus Zabulon, & Nepthalim*: ubi prima captivitas Hebræorum fuit ab Aſſyriis. Ubi ergo prima legis oblivio eſt, ibi prima Evangelii prædicatio, ut de loco quaſi medio difflueret ad Gentes, & Iudæos. REMIGIUS. Reliquit autem unam, ſcilicet Nazareth, ut prædicando, & miracula faciendo plures illuminaret. In quo facto reliquit prædicatoribus exemplum, ut eo tempore, & illis in locis ſtudeant prædicare, quando multis prodeſſe poſſunt. Sequitur: *Ut adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam: Terra Zabulon, & terra Nephtalim &c.* In prophetia ita habetur (Eſai. IX.) „ Primo tempore alleviata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim, & noviſſimo aggravata eſt via maris, trans Iordanem, Galilææ Gentium. “ HIERONYMUS ſuper Eſaiam (Lib. III. in expoſit. cap. IX.) Dicitur autem primo tempore alleviata eſſe ab onere peccatorum, quia in regionibus duarum tribuum, primum Salvator Evangelium prædicavit; noviſſimo vero tempore aggravata eſt fides eorum, plurimis Iudæorum in errore permanentibus. Mare autem hic lacum appellat Genezareth, qui Iordane influente efficitur, in cuius littore Capharnaum, & Tiberias, & Bethſaida, & Corozaim ſitæ ſunt: in qua maxime regione Chriſtus prædicavit. Vel, ſecundum Hebræos in Chriſtum credentes, hæ duæ tribus Zabulon, & Nephtalim ab Aſſyriis captæ ſunt, & Galilæa deſerta eſt: quam Propheta dicit eſſe alleviatam, eo quod peccata populi ſuſtineret: ſed poſtea reliquæ tribus, quæ habitabant trans Iordanem, & in Samaria, ductæ ſunt in captivitatem: & hoc, inquiunt, Scriptura nunc dicit, quod regio, cuius populus primum captivatus eſt, ipſam primum lucem prædicantis viderit Chriſti. Vel, ſecundum Nazaræos, adveniente Chriſto, primo terra Zabulon, & Nephtalim eſt phariſæorum erroribus liberata, poſtea per Evangelium Apoſtoli Pauli ingravata eſt, ideſt multiplicata, prædicatio in terminos Gentium. GLOSSA a. Hic autem in Evangelio diverſi nominativi ad idem verbum reducuntur; ita & terra Zabulon, & terra Nephtalim, quæ eſt via maris, quæ eſt trans Iordanem, ſcilicet populus Galilææ Gentium, qui ambulabat in tenebris. HIERONYMUS (b in Lib. de locis Hebr.) Nota autem, quod duæ Galilææ ſunt: una quæ dicitur Iudæorum, & alia quæ dicitur Gentium. Diviſa eſt enim Galilæa a tempore Salomonis, qui dedit viginti civitates in Galilæa Hyram Regi Tyri; quæ pars dicta eſt poſtea Galilæa Gentium, reliqua Iudæorum. Vel legendum eſt: *Trans Iordanem Galilæa Gentium*: ita, inquam, ut populus, qui vel ſedebat, vel ambulabat in tenebris, lucem viderit, nequaquam parvam, ut aliorum Prophetarum, ſed magnam, ſcilicet illius qui in Evangelio (Ioan. VIII.) loquitur: „ Ego ſum lux mundi. “ *Et qui habitabant in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis*. Inter mortem & umbram mortis hoc intereſſe puto quod mors eorum eſt qui cum operibus mortis ad inferos perrexerunt; umbra autem mortis eorum eſt qui dum peccant, nondum de hac vita egreſſi ſunt: poſſunt enim, ſi voluerint, agere pœnitentiam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VI. in opere imperf. parum ante med.) Vel in regione umbræ mortis ſedebant Gentiles, quia colebant idola, & dæmones. Iudæi autem, qui legis opera faciebant, in tenebris erant, quia Dei iuſtitia nondum erat eis manifeſta. CHRYSOSTOMUS in hom. (X. parum a princip.) Ut autem diſcas, quod neque lumen, neque tenebras ſenſibiles ait, de lumine dixit,

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa, qualis nunc eſt, ſed in Anſelmo, ut iam ſupra. b In Eſaiam ubi ſupra.

Digitized by Google

xit, *Lumen magnum*, quod alibi dicitur lumen verum; tenebras autem exponens nominavit umbram mortis. Deinde monſtrans quod non ipſi quærentes invenerunt, ſed Deus ipſis apparuit, dixit quod lumen ortum eſt, & effulſit: non enim prius ipſi ad lumen cucurrerunt, etenim in ultimis malis homines erant ante Chriſti præſentiam: neque enim ambulabant in tenebris, ſed ſedebant; quod ſignum erat quia non ſperabant liberari: ſicut enim neſcientes quo oporteret progredi, ita comprehenſi a tenebris ſedebant, iam non potentes ſtare. Tenebras autem vocat hic errorem, & impietatem. RABANUS (ſuper illud, *Et relicta civitate Nazareth*.) Allegorice autem Ioannes eſt vox præcedens Verbum, & alii Prophetæ. Poſtquam autem Propheta ceſſavit, & ligatus eſt, acceſſit Verbum, complens quod prædicaverat vox, ideſt Propheta. *Et ſeceſſit in Galilæam*, ideſt de figuris ad veritatem. Vel *in Galilæam*, ideſt in Eccleſiam, ubi eſt tranſmigratio de vitiis ad virtutes. Nazareth interpretatur flos; Capharnaum villa pulcherrima. Reliquit ergo florem figurarum, quo fructus Evangelii ſignificabatur, & venit in Eccleſiam, quæ eſt Chriſti virtutibus pulchra. Et maritima eſt, quia iuxta fluctus ſæculi poſita, quotidie tunditur procellis perſecutionum. Inter Zabulon, & Nephtalim ſita eſt, ideſt Iudæis communis, & Gentibus. Zabulon enim habitaculum fortitudinis dicitur: quia Apoſtoli, qui de Iudæa electi ſunt, fortes fuerunt. Nephtalim dilatatio, quia Gentium Eccleſia per orbem dilatata eſt. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XVII. in initio.) Ioannes autem Evangeliſta priuſquam iret Ieſus in Galilæam, dicit de Petro, & Andrea, & Nathanaele, & de miraculo in Cana Galilææ; quæ omnia ceteri Evangeliſtæ prætermiſerunt, id contexentes ſuis narrationibus quod Ieſus reverſus ſit in Galilæam: unde intelligitur fuiſſe interpoſitos aliquos dies, quibus illa de diſcipulis geſta ſunt, quæ interponuntur a Ioanne. REMIGIUS. Sed illud ſolertius attendendum eſt, quare Ioannes dicat Dominum iiſſe in Galilæam, antequam Ioannes miſſus fuiſſet in carcerem. Nam poſt vinum de aqua factum, & deſcenſum eius in Capharnaum, & poſt aſcenſum eius in Hieruſalem, dicitur in Evangelio Ioannis, quod rediit in Iudæam, & baptizabat, & nondum erat miſſus Ioannes in carcerem. Hic autem dicitur, quod poſtquam traditus fuit Ioannes, ſeceſſit in Galilæam: & hoc quidem dicit Marcus. Non autem debet hoc contrarium videri: nam Ioannes primum adventum Domini in Galilæam deſcripſit, qui ſcilicet fuit ante incarcerationem Ioannis. Sed & de ſecundo adventu alibi facit mentionem, cum ait (Ioan. IV.) quod „ Ieſus reliquit Iudæam, & abiit iterum „ in Galilæam:“ & de hoc tantum ſecundo adventu in Galilæam, qui ſcilicet fuit poſt incarcerationem Ioannis, alii Evangeliſtæ dicunt. EUSEBIUS (Lib. III. Hiſtoriæ eccleſ. cap. XVIII. circa medium.) Ioannem enim tradunt uſque ad ultimum pene vitæ ſuæ tempus abſque ullius ſcripturæ indiciis Evangelium prædicaſſe; ſed cum trium (1) Evangeliorum ad ipſum notitia perveniſſet, probaſſe quidem veritatem dictorum, deeſſe tamen vidit aliqua, & maxime quæ primo prædicationis ſuæ tempore Dominus geſſerat. Certum eſt enim, quod in aliis tribus Evangeliis hæc videntur ſola contineri quæ in eo geſta ſunt anno quo Ioannes Baptiſta vel incluſus eſt in carcerem, vel punitus. Matthæus enim poſt tentationem Chriſti continuo ſubiecit: *Audiens autem quia Ioannes traditus eſſet*: & Marcus ſimiliter. Lucas vero priuſquam aliquid de actibus Chriſti referret, dicit, quod Herodes concluſit Ioannem in carcerem. Rogatus eſt ergo Ioannes Apoſtolus, ut ea quæ prætererant priores ante traditionem Ioannis, Salvatoris geſta conſcriberet: & ideo dicit in Evangelio ſuo (cap. II.) „ Hoc fecit initium ſignorum Ieſus.“

(f) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VI. operis imperf. a med.) Ille debet Chriſti iuſtitiam prædicare qui ventri ſuo contradicere poteſt, qui ſæculi iſtius bona contemnit, qui vanam gloriam non deſiderat. Et ideo dicitur: *Exinde cœpit Ieſus predicare*, ideſt ex quo tentatus, famem vicit in deſerto, avaritiam ſprevit in monte, vanam gloriam repercuſſit in templo. Vel *exinde cœpit prædicare*, ex quo traditus eſt Ioannes: nam ſi prædicante Ioanne prædicare cœpiſſet, vilem reddidiſſet Ioannem, & inveniretur prædicatio Ioannis eſſe ſuperflua quantum ad iſtius doctrinam; ſicut ſi uno tempore ſol cum lucifero oriatur, gratiam luciferi celat. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIV. inter init. & med.) Ideo etiam non prædicavit donec Ioannes in carcerem mitteretur, ne ex hoc multitudo ſcinderetur: propter quod etiam Ioannes nullum fecit ſignum, ut per miracula omnes tra-

(1) *Al.* Evangeliſtarum Evangelium ad ipſum &c.

traherentur ad Chriſtum. RABANUS (ſuper illud, *Relicta civitate Nazareth*.) In hoc etiam docet, ne quis ab inferiori perſona ſermonem contemnat: unde Apoſtolus (I. Corinth. XIV.) „ Si cui ſedenti revelatum „ fuerit, prior taceat. “ CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VI. operis imperf. a med.) Sapienter autem inde prædicationis ſuæ ſumpſit initium, non ut conculcet Ioannis doctrinam, ſed ut magis confirmet, & teſtem eum verum fuiſſe demonſtret. HIERONYMUS (ſuper illud, *Exinde cœpit Ieſus*.) In quo etiam oſtendit ſe eiuſdem eſſe Dei Filium, cuius ille fuerat Propheta; & ideo dicit, *Pœnitentiam agite*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth (hom. VI. operis imperf. non procul a fine.) Non enim ſtatim iuſtitiam prædicavit, quam omnes cognoſcebant, ſed pœnitentiam, qua omnes indigebant. Quis ergo auſus eſt dicere: Volo bonus eſſe, & non poſſum? Pœnitentia enim correctio eſt voluntatis: & ſi vos mala non terrent, ut ſcilicet pœnitentiam agatis, ſalrem bona delectent: unde ſequitur: *Appropinquavit enim regnum cælorum*, ideſt beatitudo regni cæleſtis; ac ſi dicat: Parate vos per pœnitentiam, quia appropinquavit tempus mercedis æternæ. REMIGIUS. Et notandum quia non dicit, Appropinquavit regnum Chananæorum, aut Iebuzæorum, ſed *regnum cælorum*. Lex enim promittebat bona temporalia, ſed Dominus regna cæleſtia. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIV. inter princ. & med.) Conſiderandum etiam, quod in hac prædicatione nihil de ſeipſo manifeſte prædicabat: quod interim conveniens erat, quia nondum de eo decentem habebant opinionem. Incipiens etiam, nihil grave, & oneroſum dixit, ſicut Ioannes dixerat (1) ſecurim exſcindendæ arbori imminentem, & huiuſmodi; ſed in principio benigna propoſuit, regnum (2) cælorum evangelizans. HIERONYMUS (ſuper illud, *Exinde cœpit Ieſus*.) Myſtice autem Ioanne tradito, Chriſtus incipit prædicare, quia deſinente lege, conſequenter oritur Evangelium.

(g) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VII. operis imperf. in princ.) Antequam Chriſtus aliquid dicat, vel faciat, vocat Apoſtolos, ut nihil illos lateat nec verborum Chriſti, nec operum: ut poſtmodum fiducialiter dicere poſſint (Act. IV.) „ Non poſſumus quæ vidimus, & audivi„ mus non loqui. “ Hinc eſt quod dicitur, *Ambulans Ieſus iuxta mare Galilææ*. RABANUS. Mare Galilææ idem eſt quod ſtagnum Genezareth, mare Tiberiadis, & lacus ſalinarum. GLOSSA (ordin. ſuper illud. *Piſcatores*.) Decenter autem per piſcatoria vadit loca, piſcatores piſcaturus: unde ſequitur: *Vidit duos fratres, Simeonem, qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius*. REMIGIUS. Vidit autem non tam corporaliter, quam ſpiritualiter ad corda eorum reſpiciens. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIV.) In mediis autem operationibus exiſtentes eos vocavit, monſtrans quod omnibus occupationibus ſequelam ſuam præponere oportet: unde ſequitur, *Mittentes retia in mari*: quod quidem eorum officio congruebat: propter quod ſequitur, *Erant enim piſcatores*. AUGUSTINUS in ſerm. de kalend. ianuarii (a ſerm. XLIX. de ver. Domini.) Non enim elegit Reges, aut Senatores, aut Philoſophos, aut Oratores; immo elegit plebeios, pauperes, & indoctos piſcatores. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. VII. a med.) Si enim doctus eligeretur, fortaſſis ideo ſe diceret electum, quia doctrina eius eligi meruit. Dominus autem noſter Ieſus Chriſtus volens ſuperborum frangere cervices, non quæſivit per oratorem piſcatorem, ſed de piſcatore lucratus eſt Imperatorem. Magnus Cyprianus orator, ſed prius Petrus piſcator. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. VII. operis imperfect. parum a princ.) Futuræ etiam dignitatis gratiam artificii opere prophetabant: nam ſicut qui retia iactat in aquam, neſcit quos piſces comprehenſurus eſt; ſic & doctor, quando divini ſermonis retia ſuper populum iactat, neſcit qui ſunt acceſſuri ad Deum. Sed (3) quoſcumque Deus excitaverit, illi adhærent eius doctrinæ. REMIGIUS. De his autem piſcatoribus loquitur Dominus per Hieremiam dicens (cap. XVI.) „ Mittam in vos piſcatores meos, & piſca„ buntur vos. “ Unde & hic ſubditur,

Venite

(1) *Al.* ſecurim, & arborem inciſam, & huiuſmodi. (2) *Al. deeſt* cælorum. (3) *Al.* quouſque.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Habetur in fragmento iſtam inſcriptionem præferente Tom. X. poſt ſeriem ſerm. de diverſis, & apud Bedam in illum locum I. ad Corinth. 1. *Videte quod non multi ſapientes*. Tale quiddam etiam paulo aliis verbis Auguſtinus inculcat ſerm. CCXV. de temp. non ſerm. XLIX. de verbis Domini, ſicut prius.

Venite poſt me: GLOSSA (interlinearis ſuper illud, *Venite*) Non tam pedibus, quam affectu, & imitatione: *Et faciam vos fieri piſcatores hominum*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VII. in op. imp.) Ideſt doctores, ut cum rete verbi Dei comprehendatis homines de mundo tempeſtuoſo, & periculoſo, ubi homines non ambulant, ſed feruntur: quia diabolus cum delectatione compellit eos in mala, ubi alterutrum homines ſe comedunt, ſicut piſces fortiores devorant iuniores: ut translati vivant in terra, corporis Chriſti membra facti. GREGORIUS in homil. (V. in Evangelia.) Nulla autem Petrus, & Andreas Chriſtum miracula facere viderant, nihil (1) ab eo de præmio æternæ retributionis audierant; & tamen ad unum (2) Domini præceptum, hoc quod poſſidere videbantur, obliti ſunt: unde ſequitur: *At illi continuo, relictis retibus, ſecuti ſunt eum*. In quo affectum debemus potius penſare quam (3) cenſum. Multum enim reliquit qui ſibi nihil retinuit; multum dimiſit qui cum re poſſeſſa & concupiſcentiis renuntiavit. A ſequentibus ergo tanta dimiſſa ſunt quanta a non ſequentibus concupiſci potuerunt. Exteriora enim noſtra Domino quamtumlibet parva ſufficiunt; nec perpendit quantum in eius ſacrificio, ſed ex quanto proferatur. AEſtimationem quippe pretii regnum Dei non habet; ſed tantum valet quantum habes. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VII. operis imperf. parum ante med.) Non autem prædicti diſcipuli ſecuti ſunt Chriſtum, doctoris cupientes honorem, ſed operis lucrum: ſciebant enim quam pretioſa eſt anima hominis, quam grata eſt apud Deum ſalus ipſius, & quanta eſt merces. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIV. parum ante med.) Tantæ igitur promiſſioni crediderunt, & per ſermones quibus ſunt capti, crediderunt ſe alios poſſe piſcari. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. VII. operis imperf. circa med.) Hæc igitur cupientes, ſecuti ſunt, omnibus relictis: in quo nos docuerunt quia nemo poteſt terrena poſſidere, & perfecte ad cæleſtia pervenire. GLOSSA *a*. In his ergo datum eſt exemplum illis qui (4) cenſum deſerunt pro Chriſti amore. Subditur autem exemplum eorum qui etiam carnales affectus pro Deo poſtponunt: unde dicitur: *Et procedens inde, vidit alios duos*. Nota, quia vocat binos & binos, ſicut alibi legitur, quod miſit eos binos & binos ad prædicandum. GREGORIUS in hom. (XVII. in Evang. circa initium.) Quatenus hic nobis tacitus innuat, quia qui caritatem erga alterum non habet, prædicationis officium ſuſcipere nullatenus debet. Duo enim ſunt præcepta caritatis, & minus quam inter duos caritas haberi non poteſt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VII. operis imperf. a med.) Super caritatem etiam fraternitatis Eccleſiæ recte poſuit fundamenta, ut ex radicibus caritatis exuberans quaſi humor aſcendat in ramos; & hoc ſuper naturalem caritatem, ut non ſolum per gratiam, ſed etiam per naturam ipſa caritas firmior habeatur; unde dicit, *Fratres*: ſic enim fecit Deus & in veteri teſtamento, ſuper Moyſen, & Aaron fratres, ponens ædificationis initium. Quoniam autem abundantior eſt gratia novi teſtamenti quam veteris; ideo primum populum ædificavit ſuper unam fraternitatem, hunc autem ſuper duas. *Iacobum*, inquit, *Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia ſua*: quod eſt maximæ paupertatis indicium: vetera enim reficiebant qui nova unde emerent non habebant. Et quod ad maiorem pietatem eorum pertinet, in tanta paupertate ſic patri ſuo ſuccurrebant ut ſecum eum baiularent in navi, non ut ille iſtos adiuvaret in opere, ſed ut iſti illum conſolarentur ſua præſentia. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIV. circa med.) Non parva autem eſt hic demonſtratio virtutis, inopiam facile ferre, ex iuſtis nutriri laboribus, colligari invicem amoris virtute, patrem (5) inopem habere ſecum, & in eius obſequio laborare. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VII. oper. imperf.) AEſtimare autem primos velociores ad prædicandum, quia retia mittebant; iſtos autem quaſi pigriores, quia adhuc retia componebant, non ſumus auſi: quia differentiam eorum cognoſcere ſolius eſt Chriſti. Forte (6) ergo illi propter Petrum dicti ſunt mittentes retia, qui prædicavit Evangelium, ſed non compoſuit; iſti autem propter Ioannem componentes, qui Evangelium compoſuit. Sequitur, *Et vocavit eos*: erant enim ha-

K 2

(1) *Al.* ab eodem præmio. (2) *Al. deeſt* Domini. (3) *Al.* ſenſum. (4) *Al.* ſenſum. (5) *Al.* patrem habere ſecum, & curare. (6) *Al.* vero.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa, ſed in Anſelmo tantum, paulo alia ſerie.

habitatione cives, dilectione concordes, artificio pares, fraternitatis coniuncti pietate. Ideo ſimul vocavit eos, ne tot bonis coniunctos diſſimilis vocatio ſepararet. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIV. parum ante med.) Vocando autem nihil eis promiſit, ſicut prioribus: obedientia enim eorum qui prævenerant, viam eis (1) ad credendum præparaverat. Sed & multa de ipſo audierant, ſcilicet tamquam familiares, & conſanguinitate coniuncti.

Sequitur: *Illi autem, relictis retibus, & patre, ſecuti ſunt eum.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VII. operis imperfect.) Tria enim ſunt quæ relinquere debet qui venit ad Chriſtum: actus carnales, qui per retia piſcationis ſignificantur; ſubſtantiam mundialem, quæ per navem; & parentes, qui per patrem. Reliquerunt ergo navem, ut fierent eccleſiaſticæ navis gubernatores, reliquerunt retia, ut non piſces afferrent ad civitatem terrenam, ſed homines ad cæleſtem; reliquerunt unum patrem, ut ſpiritales patres omnium fierent. HILARIUS (can. III. in Matth. circa finem.) Eis igitur artem, & patriam domum relinquentibus, docemur Chriſtum ſecuturi, & ſæcularis vitæ ſolicitudine, & paternæ domus conſuetudine non teneri. REMIGIUS. Myſtice autem per mare deſignatur iſte mundus, propter amaritudinem, & fluctuationem. Galilæa autem interpretatur volubilis, ſive rota; & ſignificat mundi volubilitatem. Ambulavit igitur Ieſus iuxta mare, dum ad nos per incarnationem venit: quia non carnem peccati, ſed ſimilitudinem carnis peccati ſuſcepit ex virgine. Per duos fratres, duo populi deſignantur, qui ab uno Deo patre creati ſunt: quos vidit quando eos miſericorditer reſpexit. Per Petrum enim, qui interpretatur agnoſcens, & dicitur Simon, ideſt obediens, deſignatur Iudaicus populus, qui per legem Deum agnovit, & præceptis eius obedivit; per Andream, qui interpretatur virilis, ſive decorus, intelligitur Gentilis populus, qui poſt agnitionem Dei viriliter in fide permanſit. Nos populum vocavit quando prædicatores in mundum miſit, dicens, *Venite poſt me*; ideſt, relinquite deceptorem, & ſequimini creatorem. De utroque etiam populo facti ſunt hominum piſcatores, ideſt prædicatores. Relictis autem navibus, ideſt carnalibus deſideriis, & retibus, ideſt mundi cupiditatibus, ſecuti ſunt Chriſtum. Per Iacobum etiam intelligitur Iudaicus populus, qui per cognitionem Dei diabolum ſupplantavit, per Ioannem Gentilis populus, qui ſola gratia ſalvatus eſt. Zebedæus autem, quem relinquunt, & interpretatur fugitivus, ſive labens, ſignificat mundum, qui tranſit, & diabolum, qui de cælis lapſus eſt. Per Petrum etiam, & Andream mittentes retia in mare, deſignantur illi qui in prima ætate dum de navi corporis ſui mittunt retia carnalis concupiſcentiæ in mare huius ſæculi, vocantur a Domino. Per Iacobum, & Ioannem reficientes retia deſignantur illi qui poſt peccata ante adverſitates veniunt ad Chriſtum, recuperantes quæ perdiderunt. RABANUS (ſuper illud, *Relictis navibus, & patre.*) Duæ naves duas Eccleſias figurant: eam quæ ex circumciſione, & eam quæ ex præputio vocata eſt. Quilibet etiam fidelis fit Simon, Deo obediendo; Petrus, peccatum ſuum agnoſcendo; Andreas, viriliter labores patiendo; Iacobus, vitia ſupplantando. GLOSSA. Et Ioannes, ut totum gratiæ Dei aſcribat: & ideo (2) quatuor tantum vocatio ponitur, per quos prædicatores Dei a quatuor mundi partibus vocatos ſignetur. HILARIUS (can. III. circa finem.) Vel in hoc futurorum Evangeliſtarum numerus figuratur. REMIGIUS. Per hoc etiam quatuor virtutes principales deſignantur: prudentia enim refertur ad Petrum, propter divinam cognitionem; iuſtitia ad Andream, propter operum virilitatem; fortitudo ad Iacobum, propter diaboli ſupplantationem; temperantia ad Ioannem, propter divinæ gratiæ effectum. AUGUSTINUS de Conſen. Evan. (Lib. II. cap. XVII. inter princ. & med.) Sane movere poteſt quomodo Ioannes dicat non in Galilæa, ſed iuxta Iordanem Andream ſecutum eſſe Dominum cum alio, cuius nomen tacetur; deinde Petrum ab illo nomen accepiſſe; ceteri autem tres Evangeliſtæ de piſcatione vocatos eos dicunt, ſatis inter ſe convenienter, maxime Matthæus, & Marcus: nam Lucas Andream non nominat, qui tantum intelligitur in eadem navi fuiſſe. Hoc etiam videtur diſtare quod tantum Petro a Domino dictum eſſe commemorat Lucas cap. V. „Ex hoc iam homines eris capiens:“ quod Matthæus, & Marcus ambobus dixiſſe narrant. Sed potuit prius Petro dici ſecundum Lucam, & ambobus poſtea ſecundum alios duos. Sed quod de Ioanne diximus, diligenter conſiderandum eſt, cum & locorum plurimum interſit, & temporis, & ipſius vocationis. Sed intelligendum eſt,

Pe-

(1) *Al. deeſt* ad credendum. (2) *Al.* quarta.

Petrum, & Andream non ſic vidiſſe Dominum iuxta Iordanem, ut ei iam inſeparabiliter inhærerent ; ſed tantum cognoviſſe quis eſſet, & eum miratos ad propria remeaſſe. Forte autem quod prætermiſerat recapitulat: quia ſine ulla conſequentis temporis differentia dicit, *Ambulans autem iuxta mare*. Quæri etiam poteſt quomodo binos & binos ſeorſum eos vocaverit, ſicut narrat Matthæus, & Marcus, cum Lucas dicat, Iacobum, & Ioannem tamquam ſocios Petri ad adiuvandum vocatos fuiſſe, & ſimul ſubductis ad terram navibus Chriſtum ſecutos? Unde intelligendum eſt, hoc primo eſſe factum quod Lucas inſinuat, & eos ad capturam piſcium ex more remeaſſe: non enim erat dictum Petro, quod piſces numquam eſſet capturus, cum poſt reſurrectionem hoc fecerit; ſed quod homines eſſet capturus: poſtea hoc factum eſt quod Matthæus, & Marcus narrant: non enim ſubductis ad terram navibus, tamquam cura redeundi ſecuti ſunt eum, ſed tamquam iubentem ut ſequerentur.

(h) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VIII. operis imperf. in init.) Omnis Rex pugnaturus contra adverſarium, prius congregat exercitum, & ſic vadit ad pugnam: ſic & Dominus contra diabolum pugnaturus, prius congregavit Apoſtolos, & ſic cœpit Evangelium prædicare: unde ſequitur, *Et circuibat Ieſus*. REMIGIUS. In quo doctorum vita inſtruitur: ut enim non ſint pigri, docentur per hoc quod dicitur, *Circuibat Ieſus*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VIII. oper. imperf. cir. initium.) Quia enim illi ut debiles ad medicum venire non poterant, ipſe ſicut ſtudioſus medicus, circuibat graviter ægrotantes: & Dominus quidem circuibat ſingulas regiones; qui autem ſunt unius regionis paſtores conſiderando debent circuire populi ſingulas paſſiones, ut ad remedium paſſionis eorum, aliquod medicamentum in Eccleſia proferatur. REMIGIUS. (Rabanus in hoc loco id habet.) Ut autem non ſint acceptores perſonarum, docentur prædicatores per hoc quod ſubiungitur, *Totam Galilæam*. Ut autem vacui non diſcurrant, docentur per hoc quod ſubditur, *Docens*. Ut autem non paucis, ſed multis prodeſſe ſtudeant, monentur per hoc quod ſequitur, *In ſynagogis*. CHRYSOSTOMUS in hom. XIV. (1) Hinc quoque Iudæos docebat, quod nec eſſet Dei adverſarius, nec animarum ſeductor, ſed quod Patri conſentiens adveniſſet. REMIGIUS. Ut autem non errores, neque fabulas, ſed ſalutaria prædicent, docentur per hoc quod ſubditur, *Prædicans Evangelium regni*. Diſtat autem inter *docens* & *prædicans*: docens enim refertur ad præſentia, prædicans ad futura: docebat enim de præſentibus mandatis, prædicabat de futuris promiſſis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VIII. oper. imperſe. parum ante med.) Vel docebat iuſtitias naturales, quas ſcilicet ratio naturalis docet, ut caſtitatem, humilitatem, & huiuſmodi, quas per ſeipſos omnes bona eſſe intelligunt, de quibus neceſſaria eſt doctrina, non tantum propter manifeſtationem (2) eorum, quantum propter excitationem cordis. Prævalentibus enim delectationibus carnalibus, ſcientia iuſtitiæ naturalis quaſi in oblivionem deducta obdormit. Cum ergo cœpit doctor reprehendere carnalia mala, eius doctrina non novam ſcientiam introducit, ſed oblitam commonefacit. Prædicabat autem Evangelium, annuntiando bona, quæ antiqui manifeſte nec audierant, ut beatitudinem cæleſtem, mortuorum reſurrectionem, & huiuſmodi. Vel docebat interpretando prophetias de ipſo; Evangelium prædicabat denuntiando in ſe bona futura. REMIGIUS. Ut autem doctores doctrinam ſuam virtutibus commendare ſtudeant, docentur per hoc quod ſubditur, *Sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo*. Infirmitas quidem eſt corporum, languor autem animarum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VIII. in opere imperf.) Vel per languorem, animæ aliquam paſſionem intelligimus, ut avaritiam, libidinem, & huiuſmodi; per infirmitatem autem infidelitatem, per quam aliquis infirmatur in fide. Vel per languores intelliguntur graviores cor-

(1) *Al.* Hinc etiam eos erudiebat quod non eſt Deo contrarius, Iudæis prædicans, & errorum prædicator; ſed conſonans Patri advenit. *P. Nicolai habet:* In ſynagogas Iudæorum intrat, in iiſque doctrinæ ſuæ cæleſtis verba diffundit, ut quo ad plures loquentis magiſtri verba pervenerint, eo plurium corda excitentur, ut vel credant prudenter, vel inexcuſabiles facti doctrinam apprime ſalutarem ſuo magno malo reiiciant. Eſt enim Evangelium clariſſima quædam lux, quam ſub modio recondi & nefas eſt, & accurate Chriſtus prohibuit. Hinc etiam erudiebat eos quod non eſt Deo contrarius, nec eſt errorum prædicator; ſed quod conſonans Patri advenit. *Exemplum, vel ms. unde hanc hauſerit additionem, non aſſignat; quin immo fatetur ſe neſcire unde irrepſerit; cum nec in Antverpienſi editione (verba eius ſunt) reperiatur; & Chryſoſtomus tantum habeat:* In ſynagogas Iudæorum intrabat, hinc etiam docens quod non eſt contrarius Deo, nec ſeductor, immo conſonus (*vel* conſentiens) Patri. (2) *Al. deeſt* eorum.

corporis paſſiones, per infirmitates autem leviores. Sicut autem paſſiones corporales divinitatis virtute ſanabat, ſic ſpirituales verbo pietatis. Primo autem docet, & poſtea ſanat propter duo. Primo quia præmittitur qnod magis neceſſarinm eſt: verba enim pietatis ædificant animam, non miracula: deinde quia verba per miracula commendantur, & non e converſo. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIV. cir. med.) Conſiderandum autem, (1) quod quando novum fit aliquid, ac politicæ cuinſdam introductio, ſigna Deus façere conſuevit præſtans ſuæ potentiæ pignora his qui legem eins accepturi ſnnt. Sic cum hominem facturus eſſet, prius mundum creavit, ac tum demum facto homini legem in paradiſo dedit: & cum ſancto Noe legem poſiturus eſſet, magna utiqne mirabilia monſtravit: ſed & Iudæis qnidem, cum legem laturus eſſet, prius prodigia magna oſtendit, ac tum demum eis præcepta legis impoſuit. Ita hic ſublimem quamdam vivendi introducturus diſciplinam, auctoritatem mandatis ſuis præſtruxit claritate ſignorum: quia enim æternum regnum, quod prædicabat, non apparebat, ex his quæ videntur, etiam illud quod nondum apparebat, manifeſtnm fecit. GLOSSA *a* (ord. ſuper illud, *In totam Syriam*.) Sed quia prædicatores debent habere bonum teſtimonium ab his qui foris ſunt, ne ſi vita deſpicitur, prædicatio contemnatur; ſubditur: *Et abiit opinio eius in totam Syriam*. RABANUS (ſuper his verbis.) Syria eſt omnis regio ab Euphrate uſque ad mare magnum, a Cappadocia uſque ad AEgyptum, in qua eſt provincia Palæſtina, in qua habitant Iudæi. CHRYSOSTOMUS in homil. (XIV. a med. illius.) Intende autem moderationem Evangeliſtæ: quia non unumquemqne nobis enarrat curatorum, ſed brevibus verbis copioſitatem tranſcurrit ſignorum: unde ſequitur: *Et obtulerunt ei omnes male habentes*. REMIGIUS. Per quos varias vult intelligi infirmitates, ſed leviores. Cum vero dicit, *Variis languoribus, & tormentis comprehenſos*, illos vult intelligi de quibus ſubinfertur, *Et qui dæmonia habebant*. GLOSSA *b* (2) Languor diuturnus eſt; tormentum eſt morbns acutus, ut dolor lateris, & huiuſmodi: qni autem dæmonia habebant, ſunt qui a dæmonibus vexabantur. REMIGIUS. Lunatici enim dicti ſunt a luna, quæ dum menſtruis temporibus creſcit, & decreſcit, ipſi vexantur. HIERONYMUS (in calce Comment. in IV. cap. Matth.) Dæmones enim obſervantes lunaria (3) tempora, creaturam infamare cupiebant, ut in creatorem blaſphemiæ redundarent. AUGUSTINUS XXI. de Civit. Dei (cap. VI. circa med.) Illiciuntur tamen dæmones ad (4) inhabitandum per creaturas (quas non ipſi, ſed Deus condidit) delectabilibus pro ſua diverſitate diverſis, non ut animalia cibis, ſed ut ſpiritus ſignis, quæ cuiuſque delectationi congruunt. RABANUS (hoc loco.) Paralytici autem ſunt corpore diſſoluti: paralyſis enim Græce, Latine dicitur diſſolntio.

Sequitur, *Et curavit eos*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. VIII. ope. imperf.) Cum in quibuſdam locis dicatur, Multos curavit; hic ſimpliciter (5) dicitur, *Et curavit eos*; ſignans, quod omnes curavit; ſicut & novitius medicus intrans civitatem, omnes ad ſe venientes curat, propter ſuam opinionem commendandam. CHRYSOSTOMUS in homil. (XIV. in Matth. a med. illius.) A nullo autem eorum fidem exqniſivit, quoniam nondum virtutis ſuæ demonſtrationem dederat (6) & illi e longinqno venientes, & ægros adducentes, non parvam oſtenderant fidem.

Sequitur: *Et ſecuta ſunt eum turba multa*. RABANUS (ſuper illud, *Et ſecuta ſunt eum turba*.) Quæ quadripartitæ ſunt: alii propter cæleſte magiſterium, ut diſcipuli; alii

(1) *Al.* quod ubicumque legis cuiuſdam introductio fit, ſigna facere Deus aſſuevit, pignora ſuæ virtutis legem tribuens ſuſcepturis: hominem enim facturus mundum creavit, & tunc illi legem in paradiſo propoſuit: & quando Noe legem laturus erat, magna ſigna oſtendit: & ſimiliter Iudæis legem laturus prodigia oſtendit, & tunc legem dedit. Ita & hic ſublimem illam legem introducturus, miraculorum demonſtratione certificat quæ dicuntur. Quoniam enim regnum quod prædicabatur, non apparebat, ab apparentibus ſignis illum manifeſtavit. (2) *Al.* Languor diuturnus eſt tormentum; & dolor &c. (3) *Al.* tempora creaturarum. (4) *Al.* ad habitandum. (5) *Al. deeſt* dicitur. (6) *Al.* & in adveniendo, & ferendo a longe, non parvam oſtenderant fidem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex parte tamen, ſed integrius in Anſelmo, qui aprendicem iſtam partim uſurpat ex Apoſtolo 1. ad Timoth. III. 7. inter conditiones Epiſcopi, partim ex Gregorio in hom. XII. ſuper Evang. *b* Immo Anſelmus tantum.

alii ob curationem infirmitatum; alii ſola fama, & curioſitate, volentes experiri an verum eſſet quod dicebatur; alii per invidiam, volentes eum in aliquo capere, & accuſare. Myſtice autem Syria interpretatur (1) elata, Galilæa volubilis, vel rota; ideſt diabolus, & mundus, qui & ſuperbus eſt, & ad ima ſemper rotatur: in quo fama Chriſti per prædicationem innotuit; dæmoniaci enim ſunt idolatræ, lunatici, inſtabiles, paralytici, pigri, & diſſoluti. Glossa a. Turbæ autem quæ ſequuntur Dominum, ſunt de Eccleſia, quæ ſpiritualiter eſt Galilæa tranſmigrans ad virtutes; & Decapolis decem præcepta ſervans; (2) & Hieroſolyma; & Iudæa, quam viſio pacis, & confeſſio illuſtrat; & trans Iordanem: quia baptiſmo tranſito, terram promiſſionis intrat. Remigius. Vel ſequitur Dominum *de Galilæa*, ideſt de volubilitate mundi, *& Decapoli*, quæ eſt regio decem urbium, & ſignificat decalogi tranſgreſſores, *& de Hieroſolyma*, quia ſcilicet prius innoxia pace detinebatur, *& de Iudæa* ideſt de confeſſione diabolica, *& de trans Iordanem*, qui prius erant in paganiſmo conſtituti, ſed tranſeuntes per aquam baptiſmi venerunt ad Chriſtum.

CAPUT V.

(a) Videns autem Ieſus turbas, aſcendit in montem, & cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius: & aperiens os ſuum docebat eos, dicens: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.

(b) Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.

(c) Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.

(d) Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.

(e) Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.

(f) Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.

(g) Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

(h) Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.

(i) Beati eſtis cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adverſum vos, mentientes propter me. Gaudete, & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis. Sic enim perſecuti ſunt Prophetas, qui fuerunt ante vos.

(k) Vos eſtis ſal terræ. Quod ſi ſal evanuerit, in quo ſalietur? Ad nihilum valet ultra niſi ut mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.

(l) Vos eſtis lux mundi. Non poteſt civitas abſcondi ſupra montem poſita; neque accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo ſunt. Sic luceat lux veſtra coram hominibus ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt.

(m) Nolite autem putare quoniam veni ſolvere legem, aut Prophetas. Non veni ſolvere, ſed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec tranſeat cælum, & terra, iota unum, aut apex unus non præteribit a lege, donec omnia fiant. Qui ergo ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cælorum; qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.

(n) Dico autem vobis, quia niſi abundaverit iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarum, & phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non

(1) *Al.* clara. (2) *Al.* in.

Ex editione P. Nicolai.

a Non eſt in Gloſſa modo, ſed in Anſelmo.

Digitized by Google

Non occides; qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri ſuo, Racha, reus erit concilio: qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis.

(o) Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adverſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo. & tunc veniens offeres munus tuum.

(p) Eſto conſentiens adverſario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te adverſarius iudici, & iudex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde donec reddas noviſſimum quadrantem.

(q) Audiſtis, quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.

(r) Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum quam totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis. Et ſi dextera manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam, & proiice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum quam totum corpus tuum eat in gehennam.

(ſ) Dictum eſt autem: Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiſerit uxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari; & qui dimiſſam duxerit, adulterat.

(t) Iterum audiſtis quia dictum eſt antiquis: Non periurabis; reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei eſt, neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius, neque per Hieroſolymam, quia civitas eſt magni Regis: neque per caput tuum iuraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem ſermo veſter, Eſt eſt, non non. Quod autem his abundantius eſt, a malo eſt.

(u) Audiſtis quia dictum eſt: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo; ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram; & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium; & quicumque te angariaverit mille paſſus, vade cum illo & alia duo. Qui autem petit a te, da ei, & volenti mutuari a te, ne avertaris.

(x) Audiſtis quia dictum eſt: Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos, ut ſitis filii Patris veſtri qui in cælis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & publicani hoc faciunt? Et ſi ſalutaveritis fratres veſtros tantum, quid amplius facitis? Nonne & ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & pater veſter cæleſtis perfectus eſt.

(y) Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; alioquin mercedem non habebitis apud Patrem veſtrum qui in cælis eſt.

(z) Cum ergo facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te, ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis, & vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua, ut ſit eleemoſyna tua in abſcondito; & Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.

(a) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. hom. ix. operis imperf. in init.) Omnis artifex ſecundum profeſſionem ſuam, opportunitatem operis videns gaudet: carpentarius enim ſi viderit arborem bonam, concupiſcit eam præcidere ad opus artificii ſui; & ſacerdos, cum viderit Eccleſiam plenam, gaudet animus eius, & delectatur, ut doceat. Sic & Dominus videns magnam congregationem populi, excitatus eſt ad docen-

cendum: unde dicit: *Videns autem turbas Ieſus, aſcendit in montem*. Augustinus de Concord. Evang. (Lib. I. cap. xix.) Vel hic poteſt videri multas turbas vitare voluiſſe, & ob hoc aſcendiſſe in montem ut ſolis diſcipulis loqueretur. Chrysostomus in homil. (xv.) Per hoc autem quod non in civitate, & foro, ſed in monte, & ſolitudine ſedit, erudivit nos nihil ad oſtentationem facere, & a tumultibus abſcedere (1) & præcipue cum philoſophandum eſt, ac de rebus ſeriis diſſerendum. Remigius. (2) Hoc enim ſciendum eſt, quod tria refugia legitur Dominus habuiſſe, navim, montem, & deſertum: ad quorum alterum quotieſcumque a turbis opprimebatur, conſcendebat. Hieronymus (in cap. v. Matth.) Nonnulli autem ſimpliciorum fratrum putant, Dominum ea quæ ſequuntur in Oliveti monte docuiſſe; quod nequaquam ita eſt: ex præcedentibus enim, & ſequentibus in Galilæa monſtratur locus; quem putamus eſſe vel Thabor, vel quemlibet alium montem excelſum. Chrysostomus ſuper Matth. (hom. ix. oper. imperf. par. a principio.) Aſcendit autem in montem, primo quidem ut impleret prophetiam Eſaiæ dicentis (cap. xl.) „ Super montem aſcende tu;“ deinde ut oſtendat quoniam in altitudine ſpiritalium virtutum conſiſtere (3) debet qui docet Dei iuſtitiam, pariter & qui audit: nemo enim poteſt in valle ſtare, & de monte loqui. Si in terra ſtas, de terra loquere; ſi autem de cælo loqueris, in cælo conſiſte. Vel aſcendit in montem, ut oſtendat quod omnis qui vult diſcere myſteria veritatis, in montem Eccleſiæ debet aſcendere, de quo Propheta (Pſal. lxvii.) „ Mons Dei, „ mons pinguis.“ Hilarius (can. iv. in Matth. ſub initio.) Vel aſcendit in montem, quia in paternæ maieſtatis celſitudine poſitus, (4) cæleſtis vitæ præcepta conſtituit. Augustinus de Sermone Domini in monte (Lib. I. cap. i.) Vel aſcendit in montem, ut ſignificet, quia minora erant præcepta iuſtitiæ, quæ a Deo data ſunt per Prophetas populo Iudæorum, quem timore adhuc alligari oportebat; per Filium autem ſuum maiora populo quem caritate iam convenerat liberari.

Sequitur: *Et cum ſediſset, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius*. Hieronymus. Ideo autem non ſtans, ſed ſedens loquitur, quia non poterant eum intelligere in ſua maieſtate fulgentem. Augustinus de Sermone Domini in monte (ibid.) Vel quod ſedens docebat, pertinet ad dignitatem Magiſtri. *Acceſſerunt* autem *ad eum diſcipuli eius*, ut audiendis verbis illius hi eſſent etiam corpore viciniores qui præceptis implendis animo appropinquabant. Rabanus. Myſtice autem ſeſſio Domini, incarnatio eius eſt: quia niſi Dominus incarnatus eſſet, humanum genus ad eum accedere non potuiſſet. Augustinus de Concor. Evang. (Lib. I. cap. xix. a med. illius.) Movet autem quod Matthæus in monte dicit hunc habitum eſſe ſermonem a Domino ſedente; Lucas autem in loco campeſtri a Domino ſtante. Hæc igitur diverſitas facit videri alium fuiſſe illum, alium iſtum. Quid enim prohibet Chriſtum quædam alibi repetere quæ ante iam dixerat; aut iterum facere quæ ante iam fecerat? Quamquam etiam poſſit illud occurrere, in aliqua excellentiori parte montis primo cum ſolis diſcipulis Dominum fuiſſe, quando ex eis duodecim elegit; deinde cum eis deſcendiſſe non de monte, ſed de ipſa montis celſitudine in campeſtrem locum, ideſt in aliquam æqualitatem, quæ in latere montis erat, & multos capere poterat; atque ibi ſtetiſſe donec ad eum turbæ congregarentur, ac poſtea cum ſediſſet, acceſſiſſe propinquius diſcipulos eius; atque ita illis, ceteriſque turbis præſentibus, unum habuiſſe ſermonem, quem Matthæus, Lucaſque narrant diverſo narrandi modo, ſed eadem veritate rerum. Gregorius IV. Moral. (ſup. illud Iob iii. „ Aperuit Iob „ os ſuum,“ & eſt cap. v. in novis exemplaribus.) Sublimia autem præcepta Domino in monte dicturo præmittitur: *Et aperiens os ſuum, docebat eos*, qui dudum aperuerat ora Prophetarum. Remigius. Ubicumque autem legitur Dominus aperuiſſe os, inſpiciendum eſt, quia magna ſunt quæ ſequuntur. Augustinus de Ser. Dom. in monte (Lib. I. cap. i.) Vel dicit, *Aperiens os ſuum*, ut ipſa mora commendet aliquanto longiorem futurum eſſe ſermonem. Chrysostomus (in homil. xv. par. a princ.) Vel hoc dicit, ut diſcas quoniam nunc quidem docebat, os aperiens in loquendo, nunc autem vocem, quæ eſt ab operibus, emittens. Augustinus de Sermone Domini in monte (ubi ſupra.) Si quis autem pie ſobrieque conſideraverit, inveniet in hoc ſermone, quantum ad mores opportunos pertinet, perfectum vitæ chriſtianæ modum: unde ſic ipſe ſermo concluditur (cap. vii.) *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, ſimilabo eum viro ſapienti*.

(1) *Al.* & maxime cum de negotiis diſputare oportet. (2) *Al.* Hic. (3) *Al.* dicitur. (4) *Al.* cæleſtia.

AUGUSTINUS de Civitate Dei (Lib. XIX. cap. 1.) Nulla autem eſt cauſa philoſophandi, niſi finis boni: quod autem beatum facit, ipſe eſt finis boni. Et ideo a beatitudine incipit dicens, *Beati pauperes ſpiritu*. AUGUSTINUS de Sermone Domini in monte (Lib. I. cap. 11.) Præſumptio quidem ſpiritus, audaciam, & ſuperbiam ſignificat. Vulgo etiam magnum ſpiritum ſuperbi habere dicuntur, & recte: nam ſpiritus ventus vocatur: quis vero neſciat ſuperbos inflatos dici, quaſi ventos diſtentos? Quapropter recte hic intelliguntur *pauperes ſpiritu*, humiles, & timentes Deum, ideſt non habentes inflantem ſpiritum. CHRYSOSTOMUS in homil. (xv. in Matth. parum a prin.) Vel ſpiritum hic elationem, & animum dicit: quia enim ſunt multi humiles nolentes, rerum neceſſitate coacti, non eſt laus: unde illos beatificat qui ſe ex electione humiliant. Ideo autem hic incipit radicitus evellens ſuperbiam, quia hæc fuit radix, & fons malitiæ univerſæ: contra quam ponit humilitatem, velut quoddam ſtabile fundamentum: qua ſubiecta, cum ſtabilitate alia ſuperædificantur; hac autem deſtructa, pereunt quæcumque congregaveris bona. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IX. in oper. imperf.) Ideo autem dixit manifeſte, *Beati humiles ſpiritu*, ut ſic humiles oſtendat, ut ſemper adiutorium Dei ſint mendicantes: unde in Græco dicitur: (1) *Beati ur yoi ptochi*, ideſt mendici, vel egeni. Sunt enim multi naturaliter humiles, & non ex fide, qui non pulſant adiutorium Dei; ſed ſolum qui ſecundum fidem, ſunt humiles. CHRYSOSTOMUS in homil. (xv.) Vel quia pauperes ſpiritu hic dicit formidantes, & trementes Dei iuſſiones, quomodo Dominus per Eſaiam commendat. Quid autem amplius quam ſimpliciter humiles? Humilium enim hic quidem mediocriter eſt; hic autem ſuperabundanter. AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini in monte cap. 11.) Superbi ergo appetant regna terrarum; ſed humilium eſt regnum cælorum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IX. operis imperf.) Nam ſicut cetera vitia deponunt ad inferos, maxime tamen ſuperbia; ſic & omnes virtutes inducunt in regnum cælorum, maxime tamen humilitas: quia proprium eſt ut qui ſe humiliat exaltetur. HIERONYMUS (ſuper illud, *Beati pauperes ſpiritu*.) Vel beati pauperes ſpiritu, qui ſcilicet propter Spiritum ſanctum voluntarie ſunt pauperes. AMBROSIUS de Offic. (Lib. I. cap. XVI.) Inde autem incipit beatitudo iudicio divino ubi ærumna æſtimatur humana. GLOSSA (interlin. ſuper illud, *Quoniam ipſorum eſt regnum calorum*.) Pauperibus autem in præſenti convenienter promittuntur divitiæ cæli.

(b) AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. IV. titulo de Beatitudinibus.) Cum ſimpliciter contentus fuero inops, ſupereſt ut mores meos temperem. Quid enim mihi prodeſt carere ſæcularibus, niſi fuero mitis? Congrue igitur ſequitur, *Beati mites*. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Dom. in monte cap. III.) Mites ſunt qui cedunt improbitatibus, & non reſiſtunt malo; ſed vincunt in bono malum. AMBROSIUS ſuper Lucam (ut ſupra.) Mitiga ergo affectum tuum, ut non iraſcaris, aut certe iratus ne peccaveris. Præclarum eſt enim motum temperare conſilio; nec minoris virtutis dicitur prohibere iracundiam, quam omnino non iraſci; cum plerumque (2) illud lentius, hoc fortius æſtimetur. AUGUSTINUS (de Serm. Dom. ubi ſupra.) Rixentur igitur immites, & dimicent pro terrenis, & temporalibus rebus; ſed *beati mites, quoniam ipſi hereditabunt terram*, de qua evelli non poſſunt; illam, inquam, terra de qua in Pſalmo CXL. dicitur: „ Portio mea in terra „ viventium. " Significat enim quamdam ſtabilitatem hereditatis perpetuæ, ubi anima per bonum affectum tamquam loco ſuo requieſcit, ſicut corpus in terra; & inde cibo ſuo alitur, ſicut corpus ex terra: ipſa eſt requies, & vita ſanctorum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. IX. in op. imperf.) Vel terra hic, ſicut quidam dicunt, quamdiu eſt in hoc ſtatu, terra mortuorum eſt, quia vanitati ſubiecta eſt; cum autem liberata fuerit de corruptione, fit terra vivorum, ut mortales hereditent immortalem. Alterum exponentem legi, quaſi cælum in quo habitaturi ſunt ſancti, dicatur terra vivorum; quod quantum ad inferiorem regionem cælum eſt, quantum autem ad ſuperius cælum dicitur terra. Alii dicunt, quia corpus noſtrum terra eſt, & quamdiu ſubiacet morti, terra eſt mortuorum; cum autem fuerit conforme factum gloriæ corporis Chriſti, erit terra vivorum. HILARIUS (can. IV. in Matth. paulo a principio.) Vel hereditatem terræ mitibus Dominus pollicetur, ideſt eius corporis quod ipſe aſſumpſit habitaculum: (3) & quia per manſuetudinem mentis noſtræ habitat Chriſtus in nobis, nos quoque clarifi-

cati

(1) Al. *Beati mendici*, vel *egeni*. (2) *Al.* iſtud levius. (3) *Al. omittitur* &.

cati corporis eius gloria veſtiemur. CHRYSOSTOMUS in hom. (xv. in Matth. ſuper illud, *Quoniam ipſi poſſidebunt terram* .) Vel aliter Chriſtus hic ſpiritualibus ſenſibilia immiſcuit: quoniam enim æſtimatur qui mitis eſt omnia ſua perdere , contrarium promittit, dicens, quod cum ſtabilitate ſua poſſidet qui non eſt protervus ; qui autem aliter eſt, multoties animam , & hereditatem paternam perdit . Quia vero Propheta dixerat (Pſal. xxxvi.) „ Manſueti hereditabunt terram, “ a conſuetis verbis contexit ſermonem . GLOSSA. Mites etiam, qui ſeipſos poſſederunt, hereditatem Patris in futuro poſſidebunt. (1) Plus autem eſt poſſidere quam habere: multa enim habemus quæ ſtatim amittimus.

(c) AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. IV. in Lucam in titulo de Beat. circa med.) Cum hoc feceris, ut ſcilicet ſis pauper, & mitis, memento quia peccator es ; lugeto peccata (2) tua: unde ſequitur , *Beati qui lugent* . Et bene tertia benedictio eſt peccata deflentis, quia Trinitas eſt quæ peccata condonat. HILARIUS (can. iv. in Matth.) Lugentes enim hic dicuntur non orbitates , aut contumelias , aut damna mærentes; ſed peccata vetera flentes. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth.(hom. ix. operis imperf. ante med.) Et qui ſua quidem peccata lugent, beati ſunt , ſed mediocriter ; beatiores autem ſunt qui aliena lugent peccara : tales convenit eſſe omnes doctores . HIERONYMUS (ſuper illud , *Beati qui lugent* .) Luctus enim hic non mortuorum ponitur communi lege naturæ , ſed peccatis, & vitiis mortuorum. Sic flevit Samuel Saulem , & Paulus eos qui poſt immunditiam pœnitentiam non egerunt . CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. ix. operis imperſ.) Cum autem conſolatio ſit lugentium ceſſatio luctus; qui ſua peccata lugent , conſolabuntur indulgentiam conſecuti. CHRYSOSTOMUS in hom. (xv.) Et licet talibus ſufficiat venia frui, non terminat retributionem in peccatorum remiſſione, ſed & multarum facit participes conſolationum & hic, & in futuro . Semper enim maiores laboribus Deus dat retributiones . CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. ix. operis imperſ.) Qui vero aliena peccata lugent, conſolabuntur, qui cum in ſæculo illo providentiam cognoverint Dei, & intellexerint quod qui perierunt non fuerunt Dei , de cuius manu nemo rapere poteſt , de eis , luctu derelicto, in ſua beatitudine lætabuntur. Vel aliter AUGUSTINUS in Serm. Domini in monte (Lib. I. cap. iv. in prin.) Luctus eſt triſtitia de amiſſione carorum . Converſi autem ad Deum ea quæ in hoc mundo cara habebant, amittunt: non enim gaudent his rebus quibus ante gaudebant , & donec fiat in illis amor æternorum, nonnulla mæſtitia ſauciantur. Conſolabuntur ergo Spiritu ſancto , qui maxime propterea Paraclitus nominatur, ideſt conſolator , ut temporalem amittentes, æterna lætitia perfruantur: & ideo dicit: *Quoniam ipſi conſolabuntur*. GLOSSA. Vel per luctum duo genera compunctionis intelliguntur , ſcilicet pro miſeriis huius mundi, & pro deſiderio cæleſtium : unde filia Caleph petivit irriguum ſuperius, & inſerius. Huiuſmodi autem luctus non habet niſi pauper, & mitis, qui cum mundum non diligat , quod miſer eſt recognoſcit, & ideo cælum concupiſcit. Convenienter crgo lugentibus promittitur conſolatio, ut qui triſtatus eſt in præſenti, gaudeat in futuro. Maior eſt autem retributio lugentis quam pauperis , & mitis : plus enim eſt gaudere in regno , quam habere, & poſſidere : multa enim cum dolore poſſidemus. CHRYSOSTOMUS in hom. (v.) Notandum (3) autem , quod hanc beatitudinem non ſimpliciter, ſed omnino cum intenſione, & cumulo poſuit; ideoque non dixit, Qui mærent, ſed *Qui lugent* . Siquidem præceptum iſtud totius philoſophiæ magiſterium eſt. Si enim qui filios, vel proximos mortuos lugent, toto illo doloris ſui tempore nec pecuniarum, nec gloriæ amore tenentur , non invidia conſumuntur , non iniuriis permoventur , nec aliis vitiis obſidentur, utpote ſolis luctibus mancipati; multo magis qui propria peccata lugent , ſicut ea lugere dignum eſt, celſiorem hanc philoſophiam debent oſtendere.

(d) AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. IV. titul. de Beatit.) Poſtquam delicta deflevi, eſurire incipio, & ſitire iuſtitiam. Æger enim cum in gravi morbo eſt, non eſurit : unde ſequitur: *Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam* . HIERONYMUS (ſuper illud , *Beati qui eſuriunt*.) Non nobis ſufficit velle iuſtitiam, niſi iuſtitiæ patiamur famem , ut ſub hoc exemplo numquam nos ſatis iu-

(1) *Al.* Plus autem eſt poſſidere terram quam habere regnum cælorum: multa enim &c. (2) *Al. deeſt* tua. (3) *Al.* Notandum autem quod hanc beatitudinem cum intentione quadam propoſuit; ideo non dixit, Qui triſtantur, ſed *Qui lugent*. In quo etiam perfectionis ſapientiæ magiſterium dedit : ſi enim qui filios, vel alios defunctos lugent, ſecundum illud tempus non deſiderant pecuniam , nec gloriam, nec conviciis exacuuntur , nec aliqua alia paſſione capiuntur ; multo magis hæc ſervare debent qui lugent ſua peccata.

Digitized by Google

ſtos, ſed ſemper eſurire iuſtitiæ opera intelligamus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IX. operis imperf. circa med.) Quoniam omne bonum quod non ex amore ipſius boni faciunt homines, ingratum eſt ante Deum. Eſurit autem iuſtitiam qui ſecundum iuſtitiam Dei deſiderat converſari; ſitit autem iuſtitiam qui ſcientiam eius acquirere cupit. CHRYSOSTOMUS in hom. (XV. ſuper illud, *Beati qui eſuriunt*.) Iuſtitiam autem dicit vel univerſalem, vel particularem avaritiæ contrariam. Quia enim de miſericordia dicturus erat, præmonſtrat qualiter miſereri oporteat, quia non ex rapina, neque ex avaritia: unde etiam quod eſt avaritiæ proprium, ſcilicet eſurire, & ſitire, iuſtitiæ attribuit. HILARIUS (can. IV. in Matth.) Sitientibus autem, & eſurientibus iuſtitiam, beatitudinem tribuit, ſignificans extenſam in Dei doctrinam ſanctorum aviditatem perfecta in cælo ſatietate repleri: & hoc eſt quod dicitur: *Quoniam ipſi ſaturabuntur*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. IX. operis imperf.) Scilicet largitate remunerantis Dei, quoniam maiora erunt præmia Dei quam ſanctorum deſideria. AUGUSTINUS de Ser. Domini (Lib. I. cap. II.) Vel illo cibo ſaturabuntur in præſenti de quo Dominus dicit (Ioan. IV.) „ Meus cibus eſt ut faciam voluntatem Patris „ mei: " quod eſt iuſtitia: & illa aqua de qua (ibid.) „ quiſque biberit, fiet ei „ fons aquæ ſalientis in vitam æternam. " CHRYSOSTOMUS in hom. (XV.) Vel (1) rurſus ſenſibile præmium ſtatuit: quia enim plurimos divites facere putatur avaritia, dicit hoc eſſe contrarium, magiſque id præſtare iuſtitiam: qui enim iuſtitiam diligit, tutiſſime omnia poſſidet.

(e) GLOSSA. Iuſtitia, & miſericordia ita coniunctæ ſunt, ut altera ab altera debeat temperari: iuſtitia enim ſine miſericordia crudelitas eſt; miſericordia ſine iuſtitia, diſſolutio: unde de miſericordia poſt iuſtitiam ſubdit, dicens: *Beati miſericordes*. REMIGIUS. Miſericors dicitur, quaſi miſerum habens cor: quia alterius miſeriam quaſi ſuam reputat, & de malo alterius quaſi de ſuo dolet. HIERONYMUS (ſuper illud, *Beati miſericordes*.) Miſericordia hic non ſolum in eleemoſynis intelligitur, ſed in omni peccato fratris, ſi alter alterius onera portemus. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. I. cap. II. vel VI.) Beatos autem dicit eſſe qui ſubveniunt miſeris, quoniam eis ita rependitur ut de miſeria liberentur: unde ſequitur: *Quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. HILARIUS (can. IV. in Matth.) Intantum enim Deus benevolentiæ noſtræ in omnes delectatur affectu, ut ſuam miſericordiam ſit ſolis miſericordibus præſtaturus. CHRYSOSTOMUS in hom. (XV.) Videtur autem eſſe æqualis retributio; ſed eſt multo maior: non enim eſt æqualis humana miſericordia, & divina. GLOSSA *a*. Merito ergo miſericordibus miſericordia impenditur, ut plus accipiant quam meruiſſent: & ſicut plus recipit qui ultra ſaturitatem habet quam ille qui habet tantum ad ſaturitatem; ſic maior eſt gloria miſericordiæ quam præcedentium.

(f) AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. IV. in titulo de Beatit. cica med.) Qui miſericordiam defert, miſericordiam amittit, niſi mundo corde miſereatur: nam ſi iactantiam quærit, nullus eſt fructus: unde ſequitur, *Beati mundo corde*. GLOSSA *b*. Convenienter autem ſexto loco ponitur cordis munditia, quia ſexto die homo conditus eſt ad imaginem Dei; quæ quidem obtenebrata erat in homine per culpam, ſed (2) in mundis cordibus reformatur per gratiam. Merito autem poſt prædicta ſequitur, quia niſi illa præcedant, mundum cor in homine non (3) creatur. CHRYSOSTOMUS in hom. (XV.) Mundos autem hic ait vel eos qui univerſalem virtutem poſſident, & nullius ſibi malitiæ conſcii ſunt, vel eos qui in temperantia conſiſtunt, quæ maxime neceſſaria eſt ad videndum Deum, ſecundum illud Pauli (Hebr. XII.) „ Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum. " Quia enim multi miſerentur quidem, ſed impudica agunt; monſtrans quod non ſufficit primum, ſcilicet miſereri, hoc de munditia

(1) *Al.* Vel in hoc terrenum præmium determinat: quia enim æſtimatur avaritia abundantes facere, ipſe contrarium dicit quod iuſtitia hoc operatur: qui enim iuſtitiam capit, omnia cum ſtabilitate habet.
(2) *Al.* in mundis corde: *item* immundis cordibus. (3) *Al.* credatur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel potius Anſelmus, ut iam ſupra, nec tale quidquam indicatur in Gloſſa quæ nunc extat. *b* Nec ſic iterum Gloſſa, ſed Anſelmus, his verbis leviſſime dumtaxat immutatis, nec eadem ſerie ſibi iunctis. Aliud vero quiddam Gloſſa, etſi non diſſimili ſenſu, ſed minus pleno.

ditia appoſuit. HIERONYMUS (ſuper illud, *Beati mundo corde*.) Mundus autem Deus a mundo corde concupiſcitur: templum enim Dei non poteſt eſſe pollutum: & hoc eſt quod dicitur: *Quoniam ipſi Deum videbunt*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IX. in opere imperf.) Qui enim omnem iuſtitiam facit, & cogitat, mente ſua Deum videt: quoniam iuſtitia figura eſt Dei, Deus enim iuſtitia eſt. Secundum ergo quod aliquis eripuerit ſe a malis, & fecerit bona, ſecundum hoc Deum videt, aut parum, aut amplius, aut interdum, aut ſemper, ſecundum poſſibilitatem humanam. In ſæculo autem illo mundi corde Deum videbunt facie ad faciem, non in ſpeculo, & in ænigmate, ſicut hic. AUGUSTINUS in Serm. Domini in monte (Lib. I. cap. II. vel VII.) Stulti autem ſunt qui Deum videre iſtis exterioribus oculis quærunt, cum corde videatur, ſicut alibi ſcriptum eſt (Sap.I.)„ In ſimplicita„ te cordis quærite illum: " hoc enim eſt ſimplex cor quod mundum cor. AUGUSTINUS ult. de Civit. Dei (cap. XXIX.) Si autem tantum poterunt in corpore ſpiritali oculi etiam ipſi ſpiritales quantum poſſunt iſti quales nunc habemus, proculdubio per eos Deus videri non poterit. AUGUSTINUS in I. de Trinit. (cap. VIII. & XIII.) Hæc autem viſio merces eſt fidei; cui mercedi per fidem corda mundantur, ſicut ſcriptum eſt (Act. XV.), Mundans fide cor„ da eorum. " Hoc autem probatur illa maxime ſententia: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*. AUGUSTINUS ſuper Gen. ad litteram (Lib. XII. cap. XXV.) Nemo autem videns Deum vivit vita iſta qua mortaliter vivitur, & iſtis ſenſibus corporis. Sed niſi ab hac vita quiſque funditus moriatur, ſive omnino exiens de corpore, ſive ita alienatus a carnalibus ſenſibus ut merito neſciat, ſicut ait Apoſtolus, utrum in corpore, an extra corpus ſit, non in illam ſubvehitur viſionem. GLOSSA. Maiorem autem remunerationem iſti habent quam primi; ſicut qui in curia Regis non ſolum prandet, ſed etiam faciem Regis videt.

(g) AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. IV. ſuper Lucam in titulo de Beatit. in med.) Cum interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, ne diſſenſiones, contentioneſque ex affectu tuo prodeant, a te pacem incipe, ut ſic pacem aliis feras: unde ſequitur, *Beati pacifici*. AUGUSTINUS XIX. de Civit. Dei (cap. XIII. ſub init.) Eſt autem pax tranquillitas ordinis. Ordo autem eſt parium diſpariumque ſua cuique loca tribuens diſpoſitio. Sicut autem nemo eſt qui gaudere nolit, ita nemo eſt qui pacem habere nolit; quandoquidem ipſi qui bella volunt, nihil aliud quam ad glorioſam pacem cupiunt bellando pervenire. HIERONYMUS (hoc loco.) Pacifici autem dicuntur beati, qui primum in corde ſuo, deinde & inter fratres diſſidentes faciunt pacem. Quid enim prodeſt alios per te pacari, cum in tua anima ſint bella vitiorum? AUGUSTINUS in Ser. Domini in monte (Lib. I. cap. II. vel VIII.) Pacifici autem in ſemetipſis ſunt qui omnes animi ſui motus componentes, & ſubiicientes rationi, carnaleſque concupiſcentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei: in quo ita ordinata ſunt omnia ut quod eſt in homine præcipuum, & excellens, imperet ceteris reluctantibus, quæ ſunt nobis beſtiiſque communia, atque idipſum quod excellit in homine, ideſt mens, & ratio, ſubiiciatur (1) potiori, quod eſt ipſa veritas Filius Dei. Neque enim imperare inferioribus poteſt niſi ſuperioribus ſubiiciatur. Et hæc eſt pax quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis. AUGUSTINUS in Lib. Retract. (Lib. I. cap. XIX. ſub initio.) Non tamen cuiquam provenire poteſt in hac vita ut lex repugnans legi mentis omnino non ſit in membris. Sed hoc nunc pacifici agunt domando concupiſcentias carnis, ut ad pacem pleniſſimam quandoque veniatur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IX. operis imperf. a med.) Pacifici autem ad alios ſunt non ſolum qui inimicos in pace reconciliant, ſed etiam illi qui immemores malorum, diligunt pacem. Pax enim illa beata eſt quæ in corde poſita eſt, non tantum in verbis. Qui autem pacem diligunt, filii ſunt pacis. HILARIUS (can. IV. ſuper *Beati pacifici*.) Pacificorum autem beatitudo, adoptionis eſt merces; & ideo dicitur: *Quoniam filii Dei vocabuntur*. Parens enim omnium Deus noſter eſt, neque aliter tranſire in nuncupationem familiæ eius licebit, niſi fraternæ invicem caritatis pace vivamus. CHRYSOSTOMUS in hom. (XV.) Vel (2) cum pacifici dicantur qui non adverſum ſe mutuo dimicant, ſed alios diſſidentes in concordiam revocant, iure etiam filii Dei appellantur: quia Unigeniti

(1) Al. peccatori. (2) *Al.* Vel quia pacifici dicuntur qui nec litigant, nec odiunt ad invicem, ſed & congregant litigantes; recte filii Dei vocantur, quia Unigeniti hoc eſt opus, congregare diſperſa, & pacare contra ſe prælianti a.

geniti hoc præcipuum ſuit opus, diſtantia copulare, conciliare pugnantia. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini in monte cap. II. vel cap. VIII.) Vel quia in pace perfectio eſt, ubi nihil repugat, pacifici filii Dei dicuntur, quoniam nihil reſiſtit Deo: & utique filii Dei ſimilitudinem (1) Patris debent habere. GLOSSA a. Maximam ergo dignitatem habent pacifici; ſicut qui filius Regis dicitur, in domo (2) regia ſummus eſt. Septimo autem loco beatitudo hæc ponitur, quia in ſabbato veræ requiei (3) dabitur pax, ſex ætatibus tranſactis.

(h) CHRYSOSTOMUS in hom. (XV.) Poſita pacificorum beatitudine, ne aliquis exiſtimaret quod ſemper pacem ſibi quærere ſit bonum, ſubdit: *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam*, hoc eſt propter virtutem, propter defenſionem aliorum, propter pietatem: iuſtitiam enim conſuevit pro omni virtute animæ ponere. AUGUSTINUS in Serm. Domini in monte (Lib. I. cap. II. vel VIII.) Pace enim intrinſecus conſtituta, ac firmata, quaſcumque perſecutiones ille qui ſoras miſſus eſt, ſorinſecus concitaverit, (4) aut geſſerit, auget gloriam quæ ſecundum Deum eſt. HIERONYMUS (ſuper illud, *Beati qui perſecutionem patiuntur.*) Signanter autem addidit, *Propter iuſtitiam*: multi enim propter ſua peccata perſecutionem patiuntur, & non ſunt iuſti. Simulque conſidera, quod octava veræ circumciſionis beatitudo martyrio terminetur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IX. op. imperf.) Non autem dixit: Beati qui a Gentibus perſecutionem patiuntur: ne putes illum ſolum beatum qui perſecutionem patitur propter idola non colenda; ideo & ab hæreticis perſecutionem patiens propter veritatem non relinquendam beatus (5) eſt, quia propter iuſtitiam patitur. Sed & ſi quis ex potentibus, qui Chriſtiani videntur, forſitan propter ſua peccata correctus a te, ſuerit te perſecutus; beatus es cum Ioanne Baptiſta. Si enim verum eſt quod Prophetæ martyres ſunt, qui a ſuis occiſi ſunt; ſine dubio qui propter cauſam Dei aliquid patitur, etſi a ſuis patitur, mercedem martyrii habet. Et ideo non poſuit Scriptura perſonas perſequentium, ſed ſolam cauſam perſecutionis, ut non aſpicias quis te perſequitur, ſed propter quod. HILARIUS (can. IV. in Matth. ſuper illud, *Beati qui perſecutionem patiuntur.*) Sic ergo ad poſtremum eos in beatitudine numerat quibus omnia pro Chriſto pati, qui iuſtitia eſt, pronus affectus eſt. His igitur & regnum ſervatur, qui in contemptu ſæculi ſunt pauperes ſpiritu: unde dicit: *Quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Do. in monte cap. II. vel IX.) Vel octava beatitudo tamquam ad caput redit, quia conſummatum, perfectumque oſtendit, & probat. Itaque in prima, & in octava nominatum eſt regnum cælorum: ſeptem enim ſunt quæ perficiunt: nam octava clarificat, & perfectum demonſtrat, (6) ut per hos gradus perficiantur & ceteri, tamquam accipiatur rurſus exordium. AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. IV. in Luc. titulo de Beatit. a med.) Vel aliter. Primum regnum cælorum ſanctis propoſitum eſt in abſolutione corporis; ſecundum poſt reſurrectionem eſſe cum Chriſto. (7) Poſt reſurrectionem enim terram incipies tuam poſſidere abſolutus a morte, & in ipſa poſſeſſione conſolationem reperies. Conſolationem ſequitur delectatio, delectationem divina miſeratio. Cui autem miſeretur Dominus, & vocat; & ſic vocatus videt vocantem. Qui autem Deum viderit, in ius divinæ generationis aſſumitur, & tunc demum quaſi Dei filius cæleſtis regni divitiis delectatur. Ille igitur incipit, hic repletur. CHRYSOSTOMUS in homil. (XV. ſuper illud, *Quoniam merces veſtra multa eſt.*) Ne autem mireris ſi ſecundum unamquamque beatitudinem regnum non audis: quia cum dicit, *Conſolabuntur, Miſericordiam conſequentur*, & cetera huiuſmodi, per hæc univerſa nihil aliud quam regnum cælorum occulte inſinuat, ut nihil ſenſibile expectes. Neque enim beatus eſt qui in his coronatur quæ cum præſenti vita diſcedunt. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. III. vel IX.) Diligenter autem attendendus eſt numerus harum ſententiarum: his enim ſeptem gradibus congruit operatio Spiritus ſancti ſeptiformis, quam Eſaias deſcribit; ſed ille a ſummo, hic ab imo: quia ibi docetur Filius Dei ad ima deſcenſurus; hic homo de imis ad ſimilitudinem

Dei

(1) *Al.* pacis. (2) *Al.* Regis. (3) *Al.* dabitur vera pax, ſed ætatibus tranſactis. (4) *Al.* augerit. (5) *Al.* eſſe. (6) *Al.* &. (7) *Al.* poſt reſurrectionem tuam, terram &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel potius Anſelmus, ut jam ſupra, non hac ſerie tantum, ſed prioribus poſteriora multo ante præmittens; nec horum quidquam Gloſſa quæ nunc extat.

Dei aſcenſurus. In his prius eſt timor, qui congruit hominibus humilibus, de quibus dicitur, *Beati pauperes ſpiritu*, ideſt non alta ſapientes, ſed timentes. Secunda eſt pietas, quæ convenit mitibus: qui enim pie quærit, honorat, non reprehendit, non reſiſtit; quod eſt mitem fieri. Tertia eſt ſcientia, quæ convenit lugentibus, qui didicerunt quibus malis nunc vincti ſunt, quæ quaſi bona petierunt. Quarta, quæ eſt fortitudo, congruit eſurientibus, & ſitientibus: quia deſiderantes gaudium de veris bonis laborant, a terrenis cupientes averti. Quinta, conſilium, convenit miſericordibus: quia unicum remedium eſt de tantis malis erui, dimittere aliis, & dare. Sexta eſt intellectus, & convenit mundis corde, qui purgato oculo poſſunt videre quod oculus non vidit. Septima eſt ſapientia, quæ convenit pacificis, in quibus nullus motus eſt rebellis, ſed obtemperant ſpiritui. Unum autem præmium, quod eſt regnum cælorum, varie nominatum eſt. In primo, ſicut oportebat, poſitum eſt regnum cælorum, quod eſt perfectæ ſapientiæ initium; ac ſi diceretur (Pſal. cx.) „ Initium ſapientiæ timor „ Domini. “ Mitibus hereditas tamquam teſtamentum patris cum pietate quærentibus. Lugentibus conſolatio, tamquam ſcientibus quid amiſerunt, & in quibus merſi ſunt. Eſurientibus ſaturitas, tamquam refectio laborantibus ad ſalutem. Miſericordibus miſericordia, tamquam optimo conſilio utentibus, ut hoc eis exhibeatur quod exhibent. Mundis corde facultas videndi Deum, tamquam purum oculum ad intelligenda æterna gerentibus. Pacificis Dei ſimilitudo. Et iſta quidem in hac vita poſſunt compleri, ſicut completa eſſe in Apoſtolis credimus: nam quod poſt hanc vitam promittitur, nullis verbis exponi poteſt.

(i) RABANUS. Superiores ſententias generaliter (1) dirigebat: iam incipit loqui præſentes compellans, prædicens eis perſecutiones quas pro nomine eius paſſuri erant, dicens; *Beati eſtis cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adverſum vos*. AUGUSTINUS (Lib. I. cap. III. vel IX. de Serm. Domini.) Quæri autem poteſt quid interſit quod ait, *Cum vobis maledicent*, & *dicent omne malum*; cum maledicere hoc ſit malum dicere. Sed aliter eſt maledictum iactatum cum contumelia coram illo qui maledicitur, aliter cum abſentis fama læditur. Perſequi autem eſt vim inferre, vel inſidiis appetere. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. IX. operis imperf.) Si autem verum eſt quoniam qui calicem aquæ porrexerit, merces eius non perit; conſequenter qui vel unius leviſſimi verbi iniuriam fuerit paſſus, vacuus non erit a mercede. Ut autem blaſphematus ſit beatus, duo convenire debent, ut & mendaciter blaſphemetur, & propter Deum: alioquin ſi unum deſuerit, non eſt beatitudinis merces. Et ideo dicit, *Mentientes propter me*. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini in monte cap. IX.) Quod propter illos dictum puto qui volunt de perſecutionibus, & de fama ſuæ turpitudinis gloriari; & ideo dicere ad ſe pertinere Chriſtum, quod multa de illis dicuntur mala, cum & vera dicantur, quando & de errore illorum dicuntur; & ſi aliquando falſa iactantur, non tamen propter Chriſtum iſta patiuntur. GREGORIUS ſuper Ezechielem (hom. IX. paulo ante med.) Quid autem poterit obeſſe ſi homines vobis derogent, & ſola vos conſcientia defendat? Sed tamen linguas detrahentium ſicut noſtro ſtudio non debemus excitare, ne ipſi pereant; ita per ſuam malitiam excitatam debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum creſcat: unde & hic dicitur: *Gaudete, & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis*. GLOSSA a (interlinearis) *Gaudete* mente quidem, *& exultate* corpore, *quia merces veſtra*, non tantum magna eſt, ſicut aliorum, ſed *copioſa eſt in cælis*. AUGUSTINUS (Lib. I. Ser. Domini in monte cap. IX.) Non hic cælos puto dici ſuperiores partes huius viſibilis mundi: non enim merces veſtra in rebus viſibilibus collocanda eſt; ſed *In cælis* dictum puto in ſpiritalibus firmamentis, ubi habitat ſempiterna iuſtitia. Sentiunt ergo iſtam mercedem qui gaudent ſpiritualibus; ſed ex omni parte perficietur, cum mortale hoc induerit immortalitatem. HIERONYMUS (hoc loco.) Gaudere igitur, & exultare debemus, ut merces nobis in cæleſtibus præparetur. Hoc qui vanam ſectatur gloriam, implere non poteſt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom.

(1) *Al.* digerebat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hoc Anſelmi eſt, etſi ex parte Gloſſa interlinealis inſinuet.

(hom. ix. operis imperf.) Quia quantum aliquis lætatur de laude hominum, tantum de vituperatione triſtatur. Qui vero gloriam concupiſcis in cælo, opprobria non timeas in terris. GREGORIUS ſuper Ezech. (hom. ix.) Aliquando tamen detractores debemus compeſcere, ne dum de nobis mala diſſeminant, eorum qui audire a nobis bona poterant, corda innocentia corrumpant. GLOSSA *a*. Non ſolum autem præmio, ſed etiam exemplo eos ad patientiam provocat, cum ſubdit: *Sic enim perſecuti ſunt Prophetas, qui fuerunt ante vos*. REMIGIUS. Magnam enim conſolationem accipit homo in tribulatione poſitus, dum recordatur paſſiones aliorum, a quibus exemplum patientiæ accipit; ac ſi diceret: Mementote quia illius vos eſtis Apoſtoli cujus & illi fuerunt Prophetæ. CHRYSOSTOMUS in hom. (xv. ſuper illud, *Si perſecuti ſunt Prophetas*.) Simul etiam inſinuat coæqualitatem ſui honoris ad Patrem; ac ſi dicat: Sicut illi propter Patrem, ita & vos propter me patiemini. Cum etiam dixit, *Prophetas qui fuerunt ante vos*, monſtrat & ipſos Prophetas iam factos. AUGUSTINUS (de Serm. Domini in monte cap. ix.) Perſecutionem autem hic generaliter poſuit, & in maledictis, & in laceratione famæ.

(k) CHRYSOSTOMUS in homil. xv. (1) Quoniam ſublimia præcepta Apoſtolis dederat, & multo quam in lege veteri maiora; ne turbarentur, ac dicerent, Quonam modo hæc implere poterimus? eos laudum admixtione permulcet, dicens: *Vos eſtis ſal terra*: per quod oſtendit quam neceſſarie iſta præcipiat. Non enim pro veſtra, inquit, ſalute tantummodo, aut pro una ſolum gente, ſed pro univerſo prorſus orbe hæc vobis doctrina committitur. Proinde non oportet vos adulari, atque palpare; ſed e contrario ſalis inſtar mordicare. Quod ſi homines mordendo, ac perſtringendo, male audieritis, gaudete: hoc enim ſalis eſt opus, laxa quæque mordicare, atque reſtringere. Sic itaque aliorum maledictio nihil vobis afferet incommodi; ſed veſtræ potius firmitatis teſtimonium erit. HILARIUS (can. iv. ſuper illud, *Vos eſtis ſal*.) Eſt autem hic proprietas quærenda dictorum, quam & Apoſtolorum officium, & ipſius ſalis natura monſtrabit. Hoc igitur in omnem uſum humani generis effectum incorruptionem corporibus, quibus fuerit aſperſum, impartit, & ad omnem ſenſum conditi ſaporis aptiſſimum eſt. Apoſtoli autem ſunt rerum cæleſtium prędicatores, & æternitatis velut (2) ſalitores: merito ſal terræ nuncupati, quia per virtutem doctrinæ quaſi ſalientes, æternitati corpora ſervant. REMIGIUS. Sal etiam per aquam, & ardorem ſolis, & per flatum venti in naturam alteram commutatur; ſic & apoſtolici viri per aquam baptiſmi, & ardorem dilectionis, & flatum Spiritus ſancti in ſpiritalem regenerationem commutati ſunt. Sapientia etiam cæleſtis, per Apoſtolos prædicata, exſiccat humores carnalium operum, aufert fœtorem, & putredinem malæ converſationis, & vermen libidinoſæ cogitationis, & illum de quo dicit Propheta (Eſai. lxvi.) „ Vermis eorum non moritur. “ REMIGIUS. Sunt Apoſtoli ſal terræ, ideſt hominum terrenorum, qui amando terram, terra vocantur. HIERONYMUS (ſuper illud, *Vos eſtis*.) Vel Apoſtoli ſal terræ appellantur, quia per illos univerſum hominum conditur genus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. x. op. imperf.) Doctor enim cum fuerit omnibus prædictis virtutibus ornatus, tunc eſt quaſi optimum ſal, & totus populus de illo conditur videndo eum, & audiendo. REMIGIUS. Et ſciendum quia nullum ſacrificium offerebatur Deo in veteri teſtamento niſi prius condiretur ſale: quia nullus poteſt laudabile ſacrificium Deo offerre abſque ſapore cæleſtis ſapientiæ. HILARIUS (can. iv. ibid.) Verum quia converſioni homo ſubiacet, ideo Apoſtolos ſal terræ nuncupatos monet in traditæ ſibi poteſtatis virtute perſiſtere, cum ſubdit: *Quod ſi ſal evanuerit, in quo ſalietur*? HIERONYMUS (ibidem) Ideſt ſi doctor erraverit, a quo alio doctore emendabitur? AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini in monte cap. x.) Et ſi vos, per quos condiendi ſunt populi, metu perſecutionum temporalium, amiſeritis regna cæ-

(1) *Al.* Quia excelſa præcepta diſcipulis dederat, ut non dicerent, Qualiter poterimus ea ſervare? eos laudibus mitigat, dicens: *Vos eſtis ſal terra*: in quo monſtrat quod neceſſario hæc iniungit: non enim pro veſtra vita, aut pro una gente, ſed pro univerſo mundo vos mitto. Et ſi alios mordentes, mala audiatis, gaudete: hoc enim eſt opus ſalis mollia mordicare. Quare aliorum maledictio nihil vobis nocet; ſed eſt teſtis veſtræ virtutis. (2) *Al.* ſatores.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Inſinuatur tantum ibi, non expreſſe habetur, nec expreſſius in Anſelmo.

cælorum ; qui erunt homines , per quos a vobis error auferatur ? Alia littera habet : *Si ſal infatuatum fuerit* : oſtendens fatuos eſſe iudicandos qui temporalium bonorum vel copiam ſectantes , vel inopiam metuentes amittunt æterna , quæ nec dari poſſunt ab hominibus , nec auferri . HILARIUS (can. IV. ibid.) Si autem doctores infatuati nil ſaliant , & ipſi ſenſu accepti ſaporis amiſſo vivificare non poſſunt corrupta , redduntur inutiles : unde ſequitur : *Ad nihilum valet ultra , niſi ut mittatur foras , & conculcetur ab hominibus* . HIERONYMUS (ſuper illud , *Ad nihilum valet ultra.*) Exemplum de agricultura ſumptum eſt . Sal enim ut in condimentum ciborum , & ad ſiccandas carnes neceſſarium eſt , ita alium uſum non habet . Certe legimus in Scripturis urbes quaſdam ira victorum ſale ſeminatas , (1) ut germen nullum in ipſis oriretur . GLOSSA [a] . Poſtquam ergo illi qui capita ſunt aliorum , defecerint , nulli uſui apti ſunt , niſi ad hoc ut mittantur foras ab officio docendi . HILARIUS (can. IV. ſuper illud , *Vos eſtis ſal terræ* .) Vel etiam de Eccleſiæ promptuariis proiecti , pedibus incedentium conterantur . AUGUSTINUS (ubi ſupra .) Non autem calcatur ab hominibus qui patitur perſecutionem , ſed qui perſecutionem timendo infatuatur . Calcari enim non poteſt niſi inferior ; inferior autem non eſt qui quamvis corpore multa in terra ſuſtineat , corde tamen in cælo fixus eſt .

(I) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. x. oper. imperf.) Sicut doctores propter bonam converſationem ſunt ſal , quo populos conditur ; ita propter verbum doctrinæ ſunt lux , qua ignorantes illuminantur . Prius autem eſt bene vivere , quam bene docere : & ideo poſtquam Apoſtolos dixerat ſal , conſequenter vocat eos lucem , dicens : *Vos eſtis lux mundi* . Vel quia ſal in eo ſtatu tenet rem ne ad deterius mutetur , lux autem ad melius perducit illuſtrando : propter quod Apoſtoli dicti ſunt prius ſal propter Iudæos , & propter populum Chriſtianum , a quibus Deus cognoſcitur , quos ſervant in Dei ſcientia ; lux autem propter Gentes , quas ad ſcientiæ lumen perducunt . AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. XI.) Oportet autem hic mundum non cælum , & terram , ſed homines , qui ſunt in mundo , intelligi , vel qui diligunt mundum , quibus illuminandis Apoſtoli miſſi ſunt . HILARIUS (can. IV. ſuper illud , *Vos eſtis ſal terræ* .) Natura enim luminis eſt ut lucem , quocumque circumferatur , emittat , illatumque ædibus tenebras interimat , luce dominante . Igitur mundus extra cognitionem Dei poſitus , (2) obſcurus tenebatur ignorantiæ tenebris , cui per Apoſtolos ſcientiæ lumen invehitur , & cognitio Dei claret , & de parvis eorum corpuſculis , quocumque inceſſerint , lux tenebris miniſtratur . REMIGIUS . Sicut autem ſol dirigit radios ſuos , ita & Dominus , qui eſt ſol iuſtitiæ , direxit Apoſtolos ſuos ad effugandas humani generis tenebras . CHRYSOSTOMUS in hom. (XV. ſuper illud , *Non poteſt abſcondi civitas* .) Intellige autem quam magna eis promittit , ut qui in regione propria cogniti non erant , ad fines orbis terrarum eorum veniret fama . Nec perſecutiones quas prædixerat , eos potuerunt occultare ; ſed propter hoc magis præclari redduntur . HIERONYMUS (ſuper illud , *Vos eſtis lux mundi* .) Ne autem Apoſtoli abſcondantur ob metum , ſed tota libertate ſe prodant , docet eos fiduciam prædicandi , cum conſequenter dicit : *Non poteſt civitas abſcondi ſupra montem poſita* . CHRYSOSTOMUS in hom. (XV. a med.) Per hoc etiam eos docet eſſe ſolicitos de propria vita , quaſi in oculis omnium poſitos , ſicut civitas quæ eſt ſupra montem poſita , vel lucerna ſupra candelabrum lucens . CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. x. op. imperf. ſuper illud , *Non poteſt civitas abſcondi* .) Hæc autem civitas Eccleſia ſanctorum eſt , de qua dicitur Pſ. LXXXVI. „ Glorioſa dicta ſunt de te , civitas Dei . “ Cives eius ſunt omnes fideles , de quibus Apoſtolus Epheſ. II. „ Vos eſtis cives ſanctorum . “ Hæc ergo civitas poſita eſt ſupra montem Chriſtum , de quo Daniel (cap. II.) „ Lapis abſciſſus ſine manibus , factus eſt „ mons magnus . “ AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini cap. XII.) Vel poſita eſt ſupra montem , ideſt ſupra magnam iuſtitiam , quam ſignificat mons , in quo diſputat Dominus . CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. x. in oper. imperf. ibid.) *Non poteſt ergo civitas abſcondi poſita ſupra*

(1) *Al.* ita ut. (2) *Al.* obſcuratur ignorantiæ tenebris.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Immo Anſelmus , ut iam ſupra , nec niſi partem , veluti obiter Gloſſa interlinealis inſinuat .

montem, etiam ſi ipſa voluerit: mons enim qui eam portat, facit eam omnibus manifeſtam: ſic & Apoſtoli, & ſacerdotes, qui fundati ſunt in Chriſto, non poſſunt eſſe abſconditi, etiam ſi voluerint, quia Chriſtus eos manifeſtat. HILARIUS (can. IV. ſuper eodem verbo.) Vel civitatem, carnem quam aſſumpſerat nuncupat: quia in eo per naturam ſuſcepti corporis, quædam humani generis congregatio continetur; & nos per conſortium carnis ſuæ ſumus habitatio civitatis. Abſcondi ergo non poteſt, quia in altitudine poſitus celſitudinis Dei, admiratione operum ſuorum offertur omnibus contemplandus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. x. in opere imperf.) Quare autem ſanctos ſuos Chriſtus manifeſtet, & non ſinat eos eſſe abſconditos, per alteram comparationem oſtendit, cum ſubditur: *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſupra candelabrum*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XV.) Vel per hoc quod dixit, *Non poteſt civitas abſcondi*, demonſtravit ſuam virtutem; in hoc autem quod ſubdit, *Neque accendunt lucernam*, eos inducit ad liberam prædicationem; ac ſi diceret: (1) Ego quidem lucernam accendi; ut vero perſeveret ardens, veſtri erit ſtudii, non ſolum propter vos, ſed propter alios, qui illuminabuntur, ſed & propter gloriam Dei. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. x. op. imperf.) Lucerna eſt verbum divinum, de quo dictum eſt (Pſal. CXVIII.) „ Lucerna pedibus meis verbum „ tuum. “ Accendentes lucernam ſunt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. XII.) Quid autem putamus dictum eſſe, *Et ponunt eam ſub modio*? Ut occultatio tantum lucernæ accipienda ſit (tamquam ſi diceret: *Nemo accendit lucernam, & occultat eam*:) an aliquid etiam modius ſignificat: ut hoc ſit ponere lucernam ſub modio, ſuperiora facere corporis commoda (2) quam prædicationem veritatis? Sub modio ergo lucernam ponit quiſquis lucem doctrinæ (3) bonæ commodis temporalibus obſcurat, & tegit. Et bene modius dicitur res corporalis, ſive propter retributionem menſuræ, quia ea quiſquis recipit quæ geſſit in corpore; ſive quia temporalia bona, quæ corpore peraguntur, circa dierum menſuram, quam ſignificat modius, inchoantur, & tranſeunt; æterna vero, & ſpiritualia nullo tali fine coercentur. Super candelabrum autem lucernam ponit qui corpus ſuum miniſterio verbi ſubiicit, ut ſuperior ſit prædicatio veritatis, & inferior ſervitus corporis: per ipſam enim corporis ſervitutem excelſior lucet doctrina, dum per vocem, & ceteros corporis motus (4) in bonis operibus inſinuatur diſcentibus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. x. in opere imperf.) Vel modii ſunt homines mundiales: quoniam ſicut modii deſuper quidem vacui ſunt, ſubtus autem pleni; ſic omnes mundi amatores in rebus ſpiritualibus inſenſati ſunt, in terrenis autem ſapientes: & ideo quaſi modius verbum Dei tenet abſconditum, quando propter aliquam cauſam terrenam verbum Dei non eſt auſus palam proloqui, nec fidei veritatem. Candelabrum eſt Eccleſia, quæ baiulat verbum vitæ, & omnis eccleſiaſticus vir. HILARIUS (can. IV. ſuper illud, *Et ponunt eam ſub modio*.) Vel ſynagogam Dominus modio comparavit, quæ ſuſceptos fructus intra ſe tantum receptans, certum modium (5) dimenſæ obſervantiæ continebat. AMBROSIUS ſuper Lucam (loco citato ſuper his verbis.) Et ideo nemo fidem ſuam intra menſuram legis includat, ſed ad Eccleſiam conferat, in qua ſeptiformis Spiritus relucet gratia. BEDA in hom. (I. ſuper illud, *Nemo lucernam accendit*.) Vel ipſe Chriſtus accendit lucernam, qui (6) teſtam humanæ naturæ flamma ſuæ divinitatis implevit; quam nec credentibus abſcondere, nec modio ſupponere, hoc eſt ſub menſura legis includere, vel intra unius gentis terminos noluit cohibere. Candelabrum Eccleſiam dicit, cui lucernam ſuperpoſuit, quia noſtris in frontibus fidem ſuæ incarnationis affixit. HILARIUS (can. IV. ſuper illud, *Et ponunt eam ſub modio*.) Vel lucerna Chriſti ponitur (7) in candelabro, ideſt in ligno per paſſionem ſuſpenſa, quæ lumen æternum eſt in Eccleſia habitantibus præbitura: & ideo dicit: *Ut luceat omnibus qui in domo ſunt*. AUGUSTINUS (de Ser. Domini, ut ſupra.) Si quis enim domum vult accipere Eccleſiam, non eſt abſurdum. Vel domus eſt ipſe mundus, propter id quod ſuperius ait: *Vos eſtis lux mundi*. HILARIUS (can. IV. ſuper illud, *Non poteſt civitas*.) Tali etiam lumine monet fulgere Apoſtolos, ut ex admiratione operis eorum Deo laus impartiatur: unde ſequitur: *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. x. in oper. im-

(1) *Al.* Ego quidem lucernam accendi; veſtri autem erit ſtudii eam manere ardentem, non ſolum propter vos &c. (2) *Al.* per prædicationem. (3) *Al. deeſt* bonæ. (4) *Al. omittitur* in. (5) *Al.* diverſæ. (6) *Al.* teſtamenta. (7) *Al.* in candelabrum.

imperf.) Ideſt ſic illuminate docentes ut non veſtra tantum audiant verba, ſed & opera videant, ut quos illuminaveritis per verbum quaſi lux, condiatis per exemplum quaſi ſal. Per illos autem doctores qui docent, & faciunt magnificatur Deus: nam diſciplina domini ex moribus familiæ demonſtratur: & ideo ſequitur: *Et glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt*. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini ubi ſupra.) Si tantummodo diceret, *Ut videant opera veſtra bona*, finem conſtituiſſe videretur in laudibus hominum, quas quærunt hypocritæ; ſed addidit: *Et glorificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt*: ut hoc ipſum quod homo per bona opera placet hominibus, non ibi finem conſtituat, ſed referat ad laudem Dei; & propterea placeat hominibus ut in illo glorificetur Deus. HILARIUS (can. IV. ſuper illud, *Non poteſt civitas*.) Non quod ab hominibus oporteat gloriam quærere, ſed ut diſſimulantibus nobis, opus noſtrum his inter quos vivimus, in honorem Dei eluceat.

(m) GLOSSA (ord. ſuper illud, *Nolite putare*.) Poſtquam hortatus eſt audientes, ut ſe præpararent ad omnia ſuſtinenda pro iuſtitia, & non abſconderent quod accepturi erant, ſed ea benevolentia diſcerent, ut ceteros docerent, incipit eos informare quid doceant, tamquam ſi quæreretur: Quid eſt hoc quod non vis abſcondi, pro quo iubes omnia tolerari? Numquid aliquid dicturus es extra ea quæ in lege ſunt ſcripta? Ideo inquit: *Nolite autem putare quoniam veni ſolvere legem, aut Prophetas*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. X. oper. imperf. a med.) Quod propter duas cauſas dicit. Primum ut diſcipulos his verbis ad ſuum provocaret exemplum, ut ſicut ipſe omnem legem adimplebat, ſic & illi ſtuderent implere. Denique futurum erat ut calumniarentur eum Iudæi, (1) quaſi legem ſolventem: unde priuſquam incurrat calumniam, calumniæ ſatisfacit, (2) ne putaretur ſic veniſſe ut ſimpliciter legem prædicaret, ſicut Prophetæ fecerant. REMIGIUS. Duo dixit: negat veniſſe ſe ſolvere, & affirmat veniſſe ſe implere; & ideo addit: *Non enim veni legem ſolvere, ſed implere*. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. XIV.) In hac autem ſententia duplex eſt ſenſus: nam adimplere legem aut eſt addendo aliquid quod minus habet, aut faciendo quod habet. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVI.) Implevit igitur Chriſtus Prophetas, complendo omnia quæ per eos de ipſo fuerant dicta; legem autem, primo quidem nihil tranſgrediendo legalium, ſecundo iuſtificando per fidem; quod lex per litteram facere non valebat. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. VII.) Demum etiam, quia ſub gratia poſitis in hac mortali vita difficile erat implere quod in lege ſcriptum eſt (Exod. XX.) „Non concupiſces, " ille per carnis ſuæ ſacrificium ſacerdos effectus impetrat nobis indulgentiam, etiam (3) hinc adimplens legem, ut quod per noſtram infirmitatem minus poſſumus, per illius perfectionem curetur, cuius capitis membra effecti ſumus. (Cap. XXII. & XXIII.) Puto etiam ſic eſſe accipiendum quod dicitur: *Non veni legem ſolvere, ſed adimplere*, his videlicet additamentis, quæ vel ad expoſitionem pertinent antiquarum ſententiarum, vel ad converſationem in eis. Aperuit enim Dominus, etiam iniquum motum ad nocendum fratri, in homicidii genere deputari. Maluit etiam nos Dominus non iurantes non recedere a vero, quam verum iurantes appropinquare periurio. (Lib. XVII. cap. I.) Sed cur, o Manichæi, legem non accipitis, & Prophetas; cum Chriſtus (4) eos ſe non veniſſe ſolvere dixerit, ſed adimplere?

Ad hoc reſpondet Fauſtus hæreticus: Quis hoc teſtatur dixiſſe (5) Ieſum? Matthæus. Quomodo ergo Ioannes non id teſtatur, qui fuit in monte; Matthæus hoc ſcripſit, qui poſtquam Ieſus deſcendit de monte, ſecutus eſt eum? Ad hoc Auguſtinus reſpondet: Si nemo de Chriſto vera dixit, niſi qui vidit eum, vel audivit, hodie de eo vera dicit nullus. Cur ergo ex ore Ioannis non potuit vera Matthæus audire de Chriſto, ſi ex libro Ioannis poſſumus vera loqui de eo nos tanto tempore poſt nati? Hinc enim non ſolum Matthæi, ſed etiam Lucæ, ac Marci Evangelium, (6) & non impari auctoritate, receptum eſt. Huc accedit, quia & ipſe Dominus potuit narrare Matthæo quod egerat, antequam eum vocaſſet. Aperte autem dicite non vos credere Evangelio: nam qui in Evangelio non niſi quod vultis creditis, vobis potius quam Evangelio creditis.

Item Fauſtus (Lib. XVII. cap. IV.) Probemus & Matthæum hoc non ſcripſiſſe, ſed

M 2 alium

(1) *Al.* quaſi ſolventem, priuſquam incurrat. (2) *Al.* ne autem. *Hic incipit, ſecundum Nicolaium, auctoritas Remigii infra notata*. (3) *Al.* hic. (4) *Al.* ad eos. (5) *Al.* Chriſtum. (6) *Al.* ad non imparem auctoritatem receptum eſt.

Digitized by Google

alium, (1) neſcio quem, ſub nomine eius. Quid enim dicit? (Infra IX.) *Cum tranſiiſſet Ieſus, vidit ſedentem hominem ad telonium, Matthaeum nomine*. Et quis ergo ſcribens de ſeipſo dicat, *Vidit hominem*, & non, Vidit me? Ad quod Auguſtinus (Lib. XVII. cap. V.) Ita Matthæus de ſe, (2) tamquam de alio ſcripſit, ſicut & Ioannes fecit dicens (cap. XXI.) „ Converſus Petrus „ vidit alium diſcipulum quem diligebat „ Ieſus. “ Manifeſtum eſt enim hunc morem fuiſſe Scriptorum cum geſta narrarent.

Item Fauſtus (Lib. XVII. cap. II.) Quid quod etiam ex ipſo ſermone quo præcepit, non putare quia (3) venerit legem ſolvere, magis intelligi datur quia ſolveret? Neque (4) enim nihil tale eo faciente Iudæi ſuſpicari hoc poſſent. Ad quod Augnſtinus (Lib. XVII. cap. VI.) (5) Hoc quidem valde infirmum eſt: non enim negamus Iudæis non intelligentibus videri potuiſſe Chriſtum deſtructorem eſſe legis, & Prophetarum.

Item Faſtus (Lib. XVII. cap. II.) Quid quod etiam lex, & Prophetæ nec adimpletione gaudent, cum in Deuteronomio (cap. XII.) dicatur: „ Hæc præcepta quæ mando tibi „ obſervabis, nec addas quicquam eis, nec „ minuas?“ Ad quod Auguſtinus (Lib. XVII. cap. VI.) Non intelligit Fauſtus quid ſit legem implere, cum hoc de verborum adiectione putat accipiendum. Plenitudo enim legis caritas eſt, quam Dominus dedit mittendo fidelibus Spiritum ſanctum. Impletur ergo lex, vel cum fiunt quæ ibi præcepta ſunt, vel cum exhibentur quæ ibi prophetata ſunt.

Item Fauſtus (Lib. XVIII. cap. I.) Quod novum teſtamentum Ieſum condidiſſe fatemur, quid aliud (6) quam deſtructionem fatemur veteris teſtamenti? Ad quod Anguſt. (Lib. XVIII. cap. IV.) In veteri teſtamento figuræ erant futurorum, quas, (7) rebus per Chriſtum præſentatis, auferri oportebat, ut eo ipſo lex, & Prophetæ implerentur, in quibus ſcriptum eſt, daturum Deum novum teſtamentum.

Item Fauſtus (Lib. XVIII. cap. II.) Hoc igitur ſi dixit Chriſtus, aut aliud ſignificans dixit, aut (quod abſit) mentiens dixit, aut omnino nec dixit. Sed Ieſum quidem mentitum fuiſſe nullus dicat; ac per hoc aliter dictum eſt, aut nec omnino dictum eſt. Me quidem iam adverſus capituli huius neceſſitudinem Manichæa fides (8) reddidit tutum, quæ principio mihi non cunctis quæ ex Salvatoris nomine leguntur ſcripta, paſſim credere perſuaſit. Eſſe enim multa zizania, quæ in contagium boni ſeminis, Scripturis pene omnibus noctivagus quidam ſeminator inſparſit. Ad quod Auguſtinus (Lib. XVIII. cap. VII.) Manichæus docuit impiam perverſitatem, ut ex Evangelio quod hæreſim tuam non impedit hoc accipias, quod autem impedit non accipias. Nos autem docuit Apoſtolus (Gal. I.) piam proviſionem, ut quiſquis nobis annuntiaverit, præter id quod accepimus, anathema ſit. Dominus autem expoſuit quid ſint zizania, non aliqua falſa veris Scripturis immiſſa, ſicut tu interpretaris, ſed homines filios maligni.

Item Fauſtus (Lib. XVIII. cap. III.) Cum te Iudæus interpellabit, cur legis, & Prophetarum præcepta non ſerves, quæ Chriſtus dixit non ſe veniſſe ſolvere, ſed adimplere; cogeris aut vanæ ſuperſtitioni ſuccumbere, aut capitulum profiteri falſum, aut te Chriſti negare diſcipulum. Ad quod Auguſtinus (Lib. XVIII. cap. VII.) Nullas ex hoc capitulo catholici patiuntur anguſtias, quaſi legis, & Prophetarum præcepta non ſervent: quia caritatem Dei, & proximi habent, in quibus præceptis pendet lex, & Prophetæ. Et quæcumque ibi rebus geſtis, vel ſacramentorum celebrationibus, vel locutionum modis figurate prophetata ſunt, in Chriſto, & Eccleſia compleri cognoſcunt. Unde nec vanæ ſuperſtitioni ſuccumbimus, nec iſtud Evangelii capitulum falſum eſſe dicimus, nec Chriſti diſcipulos nos negamus. (Lib. XIX. cap. XVI.) Qui ergo dicit: Si Chriſtus legem, & Prophetas non ſolviſſet, illa ſacramenta legis, & Prophetarum in Chriſtianorum celebrationibus permanerent: poteſt dicere: Si Chriſtus legem, & Prophetas non ſolviſſet, adhuc promitteretur naſciturus, paſſurus, reſurrecturus: cum ideo magis hoc non ſolverit, ſed adimpleverit, quia iam non promittitur naſciturus, paſſurus, reſurrecturus, quod illa ſacramenta quodammodo perſonabant; ſed annuntiatur quod natus ſit, paſſus ſit, reſurrexit; quod hæc ſacramenta, quæ a Chriſtianis aguntur, iam perſonant. Patet ergo quanto errore delirent qui putant, ſignis, ſacramentiſque mutatis, etiam res ipſas eſſe diverſas, quas ritus propheticus pronuntiavit promiſſas, & evangelicus demonſtrat impletas.

Item Fauſtus (Lib. XIX. cap. I.) Quæren-

(1) *Al.* neſcio quem ſuo nomine. (2) *Al.* antequam. (3) *Al.* veniret. (4) *Al. deeſt* enim. (5) *Al.* Hodie. (6) *Al.* niſi ad deſtructionem. (7) *Al.* in rebus. (8) *Al.* reddit hic tutum.

Digitized by Google

rendum eſt ſi hoc Chriſtus dixit, cur dixerit: utrum ne compalpandi Iudæorum furoris cauſa, qui ſancta ſua ab eo conculcari videntes, nec audiendum quidem eum exiſtimabant; aut ut nos, qui ei credebamus ex Gentibus, inſtrueret legis ſubire iugum. (Lib. XIX. cap. II.) Si autem hæc non ei fuit cauſa dicendi, illa debet eſſe quam dixi; nec hoc ipſum mentitus eſt. Sunt enim tria genera legum. Unum Hebræorum, quod peccati, ac mortis Paulus appellat: aliud Gentium, quod naturale vocat, dicens (Rom. I.) „ Gentes naturali„ ter, quæ legis ſunt, faciunt: " tertium eſt veritatis, de qua dixit (Rom. VIII.) „ Lex ſpiritus vitæ. " Item Prophetæ alii ſunt Iudæorum, de quibus notum eſt; alii Gentium „ de quibus Paulus dicit (ad Tit. I.) " Dixit quidam proprius eorum Prophe„ ta: " alii veritatis, de quibus Ieſu dicit (infra XXIII.) *Mitto ad vos ſapientes, & Prophetas*. (Lib. XIX. cap. III.) Et quidem ſi obſervationes Hebraicas adimpletionis gratia protuliſſet, dubium non erat quin de Iudæorum lege, & Prophetis dixiſſet; ubi vero ſola recenſet antiquiora præcepta, ideſt „ Non occides, non „ mœchaberis; " quæ olim promulgata fuerant per Enoch, & Seth, & ceteros iuſtos; cui non videatur hoc eum dixiſſe de veritatis lege, & Prophetis? Ubi vero Iudæorum quædam viſus eſt nominaſſe, penitus eradicavit, præcipiendo contraria, ut eſt illud (Exod. XXI.) „ Oculum pro „ oculo, dentem pro dente. " Ad quod Auguſtinus (Lib. XIX. cap. VII.) Manifeſtum eſt quam legem, & quos Prophetas Chriſtus non venerit ſolvere, ſed implere. (Lib. XIX. cap. XIX.) Ipſa enim eſt lex quæ per Moyſen data eſt. Non autem, ſicut Fauſtus opinatur, quædam Dominus adimplevit, quæ ab antiquis iuſtis iam dicta erant ante legem Moyſi, ſicut (Exod. XX.) „ Non occides; " quædam vero ſolvit, quæ propria videbantur legis Hebræorum. (Lib. XIX. cap. XVIII.) Nos enim dicimus, & hæc pro tempore bene fuiſſe tunc inſtituta, & nunc a Chriſto non ſoluta, ſed adimpleta, ut patebit per ſingula. Hoc etiam non intelligebant qui in ea perverſitate manſerunt ut Gentes cogerent iudaizare, hæretici ſcilicet qui Nazaræi dicuntur.

CHRYSOSTOMUS ſup. Matth. (h. x. op. imp.) Quoniam vero omnia quæ ab initio mundi uſque ad finem erant futura, myſtice erant prophetata in lege, ne videatur aliquid eorum quæ fiunt, Deus non antea cognoviſſe, propterea dicit: Non poteſt fieri ut tranſeat cælum, & terra, donec omnia quæ in lege prophetata ſunt, rebus ipſis fuerint adimpleta: & hoc eſt quod dicit: *Amen quippe dico vobis, donec tranſeat cælum, & terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant*. REMIGIUS. *Amen*, Hebræus ſermo eſt, & Latine dicitur vere, fideliter, ſive fiat. Duabus autem de cauſis hoc ſermone utitur Dominus, ſive propter duritiam illorum qui tardi erant ad credendum, ſive propter credentes, ut profundius attenderent ea quæ ſequuntur. HILARIUS (can. IV. paulo ante medium.) Per hoc autem quod ait, *Donec tranſeat cælum, & terra*, cælum quidem, & terram maxima elementa non arbitramur eſſe ſolvenda. REMIGIUS. Permanebunt enim eſſentialiter, ſed tranſibunt per renovationem. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. XV.) Per hoc autem quod ait, *Iota unum, aut unus apex non tranſibit a lege*, nihil poteſt aliud intelligi niſi vehemens expreſſio perfectionis, quæ per litteras ſingulas demonſtrata eſt; inter quas litteras iota minor eſt ceteris, quia uno ductu fit: apex etiam eſt ipſius aliqua in ſummo particula. Quibus verbis oſtendit in lege ad effectum & minima quæque perduci. RABANUS. Apte quoque Græcum iota, & non iod Hebræum poſuit, quia iota in numero, decem ſignificat, & Decalogum legis enumerat, cuius quidem apex, & perfectio eſt Evangelium. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. x. in oper. imperf.) Si autem ingenuus homo vel in vili mendacio inventus fuerit, erubeſcit; & vir ſapiens verbum quod dixit, non (1) relinquit in vacuum; quomodo verba divina ſine exitu vacua poterant permanere? Unde concludit: *Qui ergo ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cælorum*. Puto autem quod ipſe Dominus manifeſte hoc (2) reſpondit, quæ ſunt minima mandata monſtrans, dicendo: *Si quis ſolverit unum de mandatis iſtis minimis*, id eſt quæ modo dicturus ſum. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVI.) Non enim pro veteribus legibus hoc dixit, ſed pro his quæ ipſe erat præcepturus; quæ quidem minima vocat, licet magna. Sicut enim multoties de ſe humilia locutus eſt, ita & de ſuis præceptis humiliter loquitur. Vel aliter CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom.

(1) *Al.* inquit. (2) *Al.* oſtendit.

Digitized by Google

(hom. x. oper. imperf.) Mandata Moyſi in actu facilia ſunt: „ Non occides, non adul„ terabis: „ ipſa enim criminis magnitudo voluntatem faciendi repercutit: & ideo in remuneratione modica ſunt, in peccato autem magna. Mandata autem Chriſti, ideſt „ Non iraſcaris, non concupiſcas“, in actu difficilia ſunt; & ideo in remuneratione magna, in peccato autem minima. Minima igitur dicit (1) iſta Chriſti mandata, „ Non „ iraſcaris, non concupiſcas: “ ergo illi qui levia peccata committunt, minimi ſunt in regno Dei; ideſt, qui iratus fuerit, & grande peccatum non fecerit, a pœna quidem ſecurus eſt, ſcilicet damnationis æternæ; non tamen eſt in gloria, ſcilicet quam conſequuntur illi qui etiam hæc minima implent. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. XVI.) Vel e converſo illa quæ præcepta ſunt in lege, dicuntur minima; quæ autem Chriſtus dicturus eſt, ſunt maxima. Mandata autem minima ſignificantur per unum iota, & unum apicem. *Qui ergo ſolverit, & docuerit ſic*, ideſt ſecundum quod ſolvit, *minimus vocabitur in regno cælorum*. Et fortaſſe ideo non erit, quia ibi niſi magni (2) eſſe non poſſunt. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Qui ſolverit unum*.) Solvere autem eſt non agere quod recte quis intelligit, vel non intelligere quæ depravavit, aut minuere integritatem ſuperadditionis Chriſti. CHYSOSTOMUS in homil. (XVI. a medio.) Vel cum audieris minimum in regno cælorum, nihil aliud ſuſpicare quam ſupplicium, & gehennam. Regnum enim conſuevit dicere non ſolum regni utilitarem, ſed tempus reſurrectionis, & adventum Chriſti terribilem. GREGORIUS in hom. (XII. in Evang. *Non veni*, a princip.) Vel per regnum cælorum Eccleſia intelligenda eſt, in qua doctor qui ſolvit mandatum, minimus vocatur: quia cuius vita deſpicitur, reſtat ut eius prædicatio contemnatur. HILARIUS (can. IV. in Matth. a principio.) Vel minima dicit Domini paſſionem, & crucem: quæ ſi quis tamquam erubeſcenda non confitebitur, erit minimus, ideſt noviſſimus, ac pene nullus; confitenti vero, magnam in cælo vocationis gloriam pollicetur: unde ſequitur: *Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Qui ſolverit unum*.) Suggillat in hoc phariſæos, qui, contemptis mandatis Dei, ſtatuebant proprias traditiones: quod non eis profit doctrina in populo, ſi vel parvum quod in lege eſt deſtruant. Poſſumus autem & aliter intelligere, quod magiſtri eruditio, etiam ſi parvo peccato obnoxia ſit, deducat eum de gradu maximo; nec profit docere iuſtitiam quam minima culpa deſtruit; beatitudoque perfecta ſit quæ ſermone docueris, opere complere. AUGUSTINUS Lib. I. de Ser. Domini, (cap. XVII.) Vel aliter. *Qui ſolverit illa minima*, ſcilicet præcepta legis, *&* ſic *docuerit*, *minimus vocabitur*; *qui autem fecerit*, illa minima, *& ſic docuerit*, non iam magnus habendus eſt; ſed tamen non tam minimus quam ille qui ſolvit. Ut autem ſit magnus, facere debet, & docere quæ Chriſtus docet.

(n) HILARIUS (can. IV. in Matth. cir. med.) Pulcherrimo ingreſſu opus legis cœpit excedere, aditum in cælum Apoſtolis, niſi iuſtitiam phariſæorum anteiſſent, denuntians non futurum; & hoc eſt quod dicit, *Dico enim vobis*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVI. in initio.) Iuſtitiam autem hic dicit univerſalem virtutem. Intendo autem gratiæ additamentum: diſcipulos enim ſuos adhuc rudes magiſtris qui in veteri teſtamento erant, vult eſſe meliores. Scribas antem, ac phariſæos non dixit iniquos, quia non dixiſſet eos habere iuſtitiam. Vide etiam quoniam hic vetus teſtamentum confirmat, comparationem faciens eius ad novum: plus enim & minus eiuſdem generis eſt. (Et hom. XI. in opere imperf.) Scribarum autem, & phariſæorum iuſtitiæ ſunt mandata Moyſi; ſuper impletiones autem illorum mandatorum ſunt mandata Chriſti. Hoc eſt (3) ergo quod dicit: (4) Niſi quis ſupra legis mandata etiam hæc mea præcepta, quæ apud illos minima exiſtimabantur, impleverit, non intrabit in regnum cælorum: quoniam illa de pœna liberant, quæ ſcilicet tranſgreſſoribus legis debetur; non autem in regnum inducunt: hæc autem & de pœna liberant, & in regnum inducunt. Cum autem ſit idem ſolvere minima mandata, & non cuſtodire; quare ſupra de ſolvente dicit, quod minimus vocabitur in regno Dei; hic autem de non conſervante, Non introibit in regnum cælorum? Sed vide quia minimum eſſe in regno idem eſt quod non intrare in regnum. Eſſe autem aliquem in regno non eſt regnare cum Chriſto, ſed eſſet tantum in populo Chriſti; tamquam ſi dicat de ſolvente, quod inter Chriſtianos quidem erit, tamen minimus Chriſtianus. Qui

au-

(1) *Al.* ita. (2) *Al. deeſt* eſſe. (3) *Al. deeſt* ergo. (4) Niſi quis legis mandata, & hæc mea præcepta, quæ ante illos minima exiſtimabantur &c.

autem intrat in regnum, fit particeps regni cum Chriſto. Conſequenter & iſte qui non intrat in regnum cælorum, gloriam quidem non habebit cum Chriſto, erit tamen in regno cælorum, ideſt in numero eorum ſuper quos Chriſtus cælorum Rex regnat. AUGUSTINUS XX. de Civitate Dei (cap. XIX. cir. medium.) Vel aliter. *Niſi abundaverit iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarum, & phariſaeorum*, ideſt ſuper eos qui ſolvunt quod docent, quia de iis alibi dictum eſt (inſra XXIII.) *Dicunt enim, & non faciunt*; ac ſi dicat: *Niſi* ita *abundaverit iuſtitia veſtra*, ut vos non ſolvatis, ſed faciatis potius quod docetis, *non intrabitis in regnum calorum*. Alio ergo modo intelligendum eſt regnum cælorum, ubi ambo ſunt, & ille ſcilicet qui ſolvit quod docet, & ille qui facit; ſed ille minimus, ille magnus: quod quidem regnum cælorum eſt Eccleſia præſens. Alio autem modo regnum cælorum dicitur quo non intrat niſi (1) ille qui facit; & hoc eſt Eccleſia, qualis in futuro erit. AUGUSTINUS contra Fauſtum (a Lib. XIX. in fine lib. & cap. XXX.) Hoc autem nomen (2) *regnum calorum*, quod tam crebro nominat Dominus, neſcio utrum in libris veteris teſtamenti quiſquam inveniat: proprie enim pertinet ad revelationem novi teſtamenti, quod ori eius etiam nominandum ſervabatur quem Regem ad regendum ſervos ſuos vetus teſtamentum præfigurabat. Hic ergo finis, quo præcepta referenda ſunt, occultus erat in veteri teſtamento; quamvis ſecundum eum etiam tunc viverent ſancti, qui futuram eius revelationem videbant. GLOSSA. (3) Vel hoc quod dicit, *Niſi abundaverit*, referendum eſt ad intellectum phariſæorum, & ſcribarum, non ad continentiam veteris teſtamenti. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. XXVIII.) Pene enim omnia quæ monuit, vel præcepit Dominus, ubi adiungebat, *Ego autem dico vobis*, inveniuntur & in illis veteribus libris. (Lib. XIX. cap. XXIII.) Sed quia non intelligebant homicidium, niſi peremptionem corporis humani, aperuit Dominus, omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidii genere deputari: unde ſubdit: *Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non occides*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XI. oper. imperf.) Volens Chriſtus oſtendere quia ipſe eſt Deus, qui aliquando locutus eſt in lege, & qui nunc mandat in gratia, illud mandatum quod ponitur in lege, ante omnia ſcilicet prohibitiva, quæ ſunt contra proximum, & (4) nunc ponit in principio mandatorum ſuorum. AUGUSTINUS I. de Civit. Dei (cap. XX.) Non autem quod audivimus, *Non occides*, virgultum vellere nefas ducimus, ſecundum Manichæorum errorem, nec de irrationabilibus animalibus dictum intelligimus: quia iuſtiſſima ordinatione creatoris, vita, & mors eorum noſtris uſibus ſubditur. Unde reſtat quod de homine intelligamus quod dictum eſt, *Non occides*: non alterum ergo, nec te: neque enim qui ſe occidit, aliud quam hominem occidit. Nequaquam autem contra hoc præceptum fecerunt qui auctore Deo bella geſſerunt, ac perſonam gerentes publicæ poteſtatis iuſtiſſimæ rationis imperio ſceleratos morte punierunt. Et Abraham non ſolum non eſt culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus eſt nomine pietatis, quod voluit filium obedienter occidere. Hi ergo excipiuntur quos Deus occidi iubet ſive lege data, ſive ad perſonam pro tempore expreſſa iuſſione: non autem ipſe occidit qui miniſterium dat iubenti, ſicut adminiculum (5) gladio utenti: nec Samſon aliter excuſatur, quod ſeipſum cum hoſtibus ruina domus oppreſſit, niſi quod latenter Spiritus hoc iuſſerat, qui per illum miracula faciebat. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVI.) Per hoc autem quod dicit, *Dictum eſt antiquis*, oſtendit multum tempus eſſe ex quo mandatum hoc acceperant. (6) Hoc ergo dicit, ut auditores ad ſublimiora progredi præcepta cunctantes acrius incitet, ut ſi quiſpiam doctor dicat puero negligenti, Neſcis iam quantum temporis ſyllabarum meditatione conſumpſeris? Et ideo ſubdit: *Ego autem dico vobis, quoniam omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio*. In quo conſidera legiſlatoris poteſtatem: nullus enim antiquorum (7) Prophetarum ita locutus eſt;

ſed

(1) *Al.* hic. (2) *Al.* regni. (3) *Al. omittitur* Vel hoc quod dicit. (4) *Al.* non. (5) *Al.* gladius. (6) *Al.* Hoc ergo dicit, ut provocet tardos auditores ad altiora præcepta: ſicut ſi magiſter puerum pigritantem ad excellentiorem doctrinam provocans dicat: Multum tempus conſumpſiſti in ſyllabicando &c. (7) *Al. deeſt* Prophetarum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eadem ſerie qua hic, ſed intermixtis, ac tranſpoſitis verbis.

ſed ſic, „ Hæc dicit Dominus : “ quia illi uti ſervi ea quæ ſunt Domini annuntiabant; hic autem ut Filius ea quæ ſunt Patris, quæ etiam ſua ſunt ; & illi conſervis prædicabant, hic autem ſuis ſervis legem ponebat. AUGUSTINUS IX. de Civit. Dei (cap. x.) Duæ quidem ſunt ſententiæ Philoſophorum de animi paſſionibus. Stoicis enim non placet huiuſmodi paſſiones cadere in ſapientem; Peripathetici vero has paſſiones in ſapientem cadere dicunt, ſed moderatas, rationique ſubiectas ; ſicut cum ita præbetur miſericordia ut iuſtitia conſervetur. In diſciplina autem Chriſtiana non tam quæritur utrum prius animus iraſcatur, aut triſtetur; ſed unde. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xi. in opere imperf.) Qui enim ſine cauſa iraſcitur, reus erit; qui vero cum cauſa, non erit reus : nam ſi ira non fuerit, nec doctrina proficit, nec iudicia ſtant, nec crimina compeſcuntur. Itaque (1) qui cum cauſa non iraſcitur, peccat: patientia enim irrationabilis vitia ſeminat, negligentiam nutrit, & non ſolum malos, ſed etiam bonos invitat ad malum. HIERONYMUS (ſuper illud, *Omnis qui iraſcitur*.) In quibuſdam ergo codicibus additur, *Sine cauſa*; ceterum in veris definita ſententia eſt, & ira penitus tollitur. Si enim iubemur orare pro perſequentibus, omnis iræ occaſio tollitur. (2) Radendum ergo eſt *Sine cauſa*: quia „ ira viri iuſtitiam „ Dei non operatur:“ Iacob. i. “ CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ho. xi. op. imp.) Sed tamen iracundia quæ cum cauſa eſt, non eſt iracundia, ſed iudicium: iracundia enim proprie intelligitur commotio paſſionis; qui autem cum cauſa iraſcitur, ira illius non eſt ex paſſione; ideo iudicare dicitur, non iraſci. AUGUSTINUS in Lib. Retract. (Lib. I. cap. xix.) Illud etiam dicimus intuendum quid ſit iraſci fratri ſuo: quoniam non fratri iraſcitur qui peccato fratris iraſcitur. Qui ergo fratri, non peccato iraſcitur, ſine cauſa iraſcitur. AUGUSTINUS *a* XIV. de Civit. Dei (cap. ix.) Iraſci autem fratri ut corrigatur, nullus ſanæ mentis reprehendit : huiuſmodi enim motus de amore boni, & de ſancta caritate veniente, vitia dicenda non ſunt, cum rectam rationem ſequantur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xi. in opere imperſ.) Puto autem quod non de iracundia carnis loquitur Chriſtus, ſed de iracundia animæ : caro enim non poteſt obedire, ut non conturbetur. Quando ergo homo iraſcitur, & non vult facere quod ira compellit, caro eius irata eſt, animus autem eius non eſt iratus. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. xix.) Sic ergo in hoc primo eſt unum, ideſt ira ſola; in ſecundo autem ſunt duo, ſcilicet ira, & vox, quæ iram ſignat : unde ſequitur: *Qui autem dixerit fratri ſuo, Racha, reus erit concilio.* Nonnulli de Græco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannoſum dici racha, quoniam Græce dicitur pannus (3) ρὰκω, ideſt racos. Probabilius autem eſt non eſſe vocem ſignificantem aliquid; ſed indignantis animi motum exprimentem. Has autem voces Grammatici interiectiones vocant, velut cum dicitur a dolente, Heu. CHRYSOSTOMUS in hom. (xvi. a med. illius.) Vel *racha* eſt verbum contemptus, (4) & parvipenſionis. Sicut enim nos vel famulis, vel iunioribus iniungentes dicimus, Vade tu, dic illi tu; ita & qui Syrorum utuntur lingua, *racha* dicunt, pro *tu*. Dominus enim & quæ parviſſima ſunt evellit, & cum honore nobis invicem uti iubet. HIERONYMUS (ſuper hoc verbo Domini.) Vel *racha* Hebræum verbum eſt, & dicitur Κενὸ kenos, ideſt inanis, aut vacuus, quem nos poſſumus vulgata iniuria abſque cerebro nuncupare. Signanter autem addidit, *Qui dixerit fratri ſuo*: frater enim noſter nullus eſt niſi qui eumdem nobiſcum habet patrem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xi. in opere imperf.) Indigna (5) autem res eſt dicere hominem vacuum, qui habet in ſe Spiritum ſanctum. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini in monte cap. xix.) In tertio autem ſignificantur tria, ira, & vox quæ iram ſignificat, & in voce vituperationis expreſſio : unde dicitur : *Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis*. Gradus itaque ſunt in iſtis peccatis: primo, ut quiſquis iraſcatur, (6) motum retineat corde conceptum. Iam ſi extorſit vocem non ſignificantem aliquid, ſed animi motum ipſa eruptione teſtantem, plus eſt quam

(1) *Forte* qui cum cauſa iraſcitur, non peccat. (2) *Al.* Iraſcendum ergo non eſt ſine cauſa. (3) *Al. deeſt vox Græcis characteribus expreſſa: quod ſemel annotatum ſit pro vocibus huiuſmodi omnibus.* (4) *Al.* & vilipenſionis. (5) *Al.* Indignum autem eſt dicere. (6) *Al.* & motum retineat corde receptum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non tantum ibi, ſed quoad primam partem Lib. potius IX. cap. 1. etſi verbis paululum immutatis, ut & ad illum Librum IX. remittit Auguſtinus in eo loco quem hic indicat S. Thomas.

quam ſi ira ſurgens ſilentio premeretur. Sed adhuc plus eſt, ſi etiam verbum proferatur, quod iam certam vituperationem deſignat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XI. in opere imperf.) Sicut autem nemo eſt vacuus qui habet Spiritum ſanctum, ita nemo eſt vacuus qui Chriſtum cognoſcit; ſed ſi *racha* idem eſt quod vacuus, quantum ad ſenſum verbi, unum eſt dicere *fatue*, & *racha*; ſed differunt quantum ad dicentis propoſitum: *racha* enim verbum vulgare erat apud Iudæos, quod non ex ira, neque odio, ſed ex aliquo motu vano dicebant, magis fiduciæ cauſa, quam iracundiæ. Sed forte dices: *Si racha* iracundiæ cauſa non dicitur, quare peccatum eſt? Quia contentionis cauſa dicitur, non ædificationis: ſi enim nec bonum verbum dicere debemus niſi pro ædificatione, quanto magis illud quod in ſe naturaliter malum eſt? AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini in monte cap. XIX. a med.) Vide etiam nunc tres reatus, iudicii, concilii, & gehennæ ignis: in quibus quoſdam gradus factos admonet a levioribus ad graviora: nam in iudicio adhuc defenſionis locus datur; ad concilium autem pertinere videtur ſententiæ prolatio, quando inter ſe iudices conſerunt quo ſupplicio damnari oporteat; in gehenna vero ignis certa eſt damnatio, & pœna damnati. Unde patet quantum interſit inter iuſtitiam Phariſæorum & Chriſti: ibi enim (1) occiſio reum facit iudicio, hic autem ira facit reum iudicio, quod horum trium eſt leviſſimum. RABANUS (ſuper illud, *Reus erit gehennæ ignis.*) Gehennam hic Salvator inferni cruciatum nominat, quam nomen traxiſſe putant a valle idolis conſecrata, quæ eſt iuxta Hieruſalem, repleta olim cadaveribus, quam & Ioſiam contaminaſſe in Libro Regum legimus. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVI.) Hic autem primum gehennæ nomen poſuit, poſtquam de regno cælorum ſupra dixerat, oſtendens quod illud dare, eſt ex ſuo amore, hoc autem ex noſtra deſidia. Multis autem hoc grave videtur, ſi pro ſolo verbo tantam patiemur pœnam: propter quod quidam dicunt hoc hyperbolice dictum eſſe. Sed timeo ne verbis hic noſmetipſos decipientes, illic opere ultimum patiamur ſupplicium. Non ergo æſtimes hoc eſſe oneroſum: plures enim pœnarum, & peccatorum a verbis habent principium: etenim parva verba multoties homicidium pepererunt, & civitates integras everterunt. Nec enim parvum æſtimes, fratrem ſtultum vocare, auferens ei prudentiam, & intellectum, quo homines ſumus, & ab irrationabilibus diſtamus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XI. operis imperf.) Vel *reus erit concilio*; ideſt, ut ſit unus ex concilio eorum qui adverſus Chriſtum fuerunt, ſicut Apoſtoli in ſuis Canonibus interpretantur. HILARIUS (can. IV. in Matth.) Vel qui Spiritu ſancto plenum convicio vacuitatis inſinuat, fit reus concilio ſanctorum, contumeliam Spiritus ſancti ſanctorum (2) iudicio animadverſione luiturus. AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini cap. XIX.) Quiſquis autem dixerit, Quo graviori ſupplicio punitur homicidium, ſi gehenna ignis punitur convicium? cogit intelligi eſſe differentiam gehennarum. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVI.) Vel iudicium, & concilium ſunt pœnæ in præſenti; gehenna autem pœna futura. Ideo autem iræ iudicium appoſuit, ut oſtendat quod non eſt poſſibile hominem omnino eſſe ſine paſſionibus; ſed refrenare eas poſſibile eſt: & propterea determinatam pœnam non appoſuit, ne videretur (3) prorſus iram prohibere. Concilium autem poſuit nunc pro iudicio Iudæorum, ne videatur ſemper nova inducere, ac peregrina docere. AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini in monte cap. XIX.) In iſtis autem tribus ſententiis ſubauditio verborum intuenda eſt. Habet enim prima ſententia omnia verba neceſſaria, ut nihil ſubaudiatur: *Qui iraſcitur*, inquit, *fratri ſuo ſine cauſa*, ſecundum quoſdam; in ſecunda vero, cum ait, *Qui autem dixerit fratri ſuo*, *Racha*, ſubauditur *ſine cauſa*: nam in tertia, ubi ait, *Qui autem dixerit*, *Fatue*, duo ſubaudiuntur, *fratri ſuo*, & *ſine cauſa*. Et hoc eſt unde defenditur quod Apoſtolus Galatas vocat ſtultos, quos etiam fratres nominat; non enim id facit ſine cauſa.

(o) AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini in monte cap. XX.) Si iraſci non eſt fas fratri, aut dicere racha, aut fatue, multo minus in animo tenere aliquid, ut in odium indignatio convertatur: & ideo ſubdit: *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adverſum te &c.* HIERONYMUS (ſuper illud, *Si offers.*) Non dixit, Si tu habes aliquid adverſus fratrem tuum; ſed *Si frater tuus habet aliquid adverſum te*, ut durior tibi reconciliationis imponatur ne-

(1) *Al.* occidentem. (2) *Al.* iudicium. (3) *Al.* totaliter.

eſſitas. AUGUSTINUS Lib. I., de Serm. Dom. (cap. xx.) Tunc enim ipſe habet adverſus nos, ſi nos eum in aliquo læſimus: nam nos adverſus illum habemus, ſi ille nos læſerit, ubi non eſt opus pergere ad reconciliationem: non enim veniam poſtulabis ab eo qui tibi fecit iniuriam; ſed tantum dimittas, ſicut tibi a Domino dimitti cupis quod ipſe commiſeris. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xi. In opere imperf. a medio.) Si autem ille te læſerit, & prius rogaveris, magnam habebis mercedem. CHRYSOSTOMUS in hom. (xvi.) Sed ſi aliquis propter amorem proximi ei reconciliari non curat, ad hoc eum inducit ut ſaltem eius opus non remaneat imperfectum, & præcipue in loco ſacro: unde ſubdit: *Relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.* a CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xi. in opere imperf.) Ecce a diſcordantibus accipere non vult ſacrificium. Hinc ergo perpendite quantum ſit malum diſcordiæ, propter quod & illud abiicitur per quod culpa relaxatur. b Vide autem miſericordiam Dei, quomodo hominum utilitates amplius aſpicit quam ſuos honores: plus enim diligit concordiam fidelium quam munera: quamdiu enim fideles homines aliquam diſſenſiooem habuerint, munus eorum non ſuſpicitur, oratio (1) eorum non exauditur. Nemo enim inter duos inimicos poteſt eſſe fidelis amicus amborum; ideo & Deus non vult eſſe amicus fidelium, quamdiu inter ſe fuerint inimici. Et nos ergo fidem Deo non ſervamus, ſi inimicos eius non diligimus, & amicos eius odimus. Qualis autem præceſſit offenſio, talis debet ſequi reconciliatio. Si cogitatu offendiſti, cogitatu reconciliare; ſi verbis offendiſti, verbis reconciliare; ſi operibus offendiſti, operibus reconciliare. Omne enim peccatum quomodo committitur, eo modo de ipſo pœnitentia agitur. HILARIUS (can. xv. In Matth. a med. illius.) Reconciliata autem humana pace reverti in divinam iubet, in Dei caritatem de caritate hominum tranſituros. Et ideo ſequitur: *Et tunc veniens, offeres munus tuum.* AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini cap. xx.) Si autem quod hic dicitur, accipiatur ad litteram, forraſſis aliquis credit ita fieri oportere, ſi frater ſit præſens: non enim diutius differri poteſt, cum munus tuum relinquere ante altare iubearis. Si vero de abſente, &, quod fieri poteſt, etiam trans mare conſtituto aliquid tale veniat in mentem; abſurdum eſt credere ante altare munus relinquendum, quod poſt terras & maria pererrata offeras Deo. Et ideo prorſus intro ad ſpiritualia refugere cogimur, ut quod dictum eſt, ſine abſurditate poſſit intelligi. Altare itaque ſpiritualiter fidem accipere poſſumus. Munus enim quod offerimus Deo, ſive doctrina, ſive oratio, vel quicquid aliud, Deo acceptum eſſe non poteſt niſi fide fulciatur. Si ergo fratrem in aliquo læſimus, pergendum eſt ad reconciliationem, non pedibus corporis, ſed motibus animi, ubi te humili affectu proſternas fratri in conſpectu eius, cuius munus es oblaturus. Ita enim, ac ſi præſens ſit, poteris eum non ſimulato animo lænire veniam poſtulando; atque inde veniens, ideſt intentionem revocans ad id quod agere cœperas, offeras munus tuum.

(p) HILARIUS (can. iv. in Matth. a med. illius.) Quia nullum tempus vacuum affectu placabilitatis Dominus eſſe permittit, cito in vitæ noſtræ via reconciliari nos adverſario præcepit, ne in mortis tempus non inita pace tranſeamus; & ideo dicit: *Eſto conſentiens adverſario tuo cito dum es cum eo in via, ne forte tradat te adverſarius iudici.* HIERONYMUS (ſuper illud, *Eſto conſentiens.*) Pro eo quod nos habemus in Latinis codicibus, *Conſentiens*, in Græcis ſcriptum eſt (2) εὐνοῶν, *eunoon*, quod interpretatur benevolus, aut benignus. AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini cap. xxii.) Sed videamus quis ſit adverſarius, cui iubemur eſſe benevoli. Aut enim diabolus eſt, aut homo, aut caro, aut Deus, aut præceptum eius. Sed diabolo non video qualiter iubeamur eſſe benevoli, aut conſentientes: ubi enim benevolentia, ibi amicitia; nec quiſquam dixerit amicitiam cum diabolo eſſe faciendam; neque concordare cum illo expedit cui ſemel renuntiando bellum indiximus; neque conſentire illi

(1) opor-

(1) *Al.* enim. (2) *Al.* Synocon.

Ex editione P. Nicolai.

a GREGORIUS ſuper Ezech. hom. vii. longe ante medium, non Chryſoſtomus, vel imperfecti operis Auctor hom. xi. a medio, ut prius tum in textu, tum ad marginem notabatur; hanc & ſequentem citationem confundendo, quæ tranſpoſitis verbis apud Auctorem reperitur. b CHRYSOSTOMU per Matth. in opere imperf.

(1) oportet cui ſi numquam conſenſiſſemus, numquam in iſtas incidiſſemus (2) materias. HIERONYMUS (ibidem.) Quidam tamen dicunt a Salvatore præcipi ut ſimus benevoli erga diabolum, ne faciamus eum pœnam ſuſtinere pro nobis, quem dicunt pro nobis eſſe torquendum, ſi ei conſenſerimus vitia ſuggerenti. Quidam cautius diſputant, in baptiſmate ſingulos pactum inire cum diabolo ei abrenuntiando. Si ergo ſervaverimus pactum, benevoli, & conſentientes ſumus adverſario, & nequaquam in carcere recludendi. AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini in monte cap. XXII.) Non autem video quomodo accipiam, ab homine nos iudici tradi, ubi Chriſtum iudicem intelligo, ante cuius tribunal omnes exhiberi oportet. Quomodo ergo iudici traditurus eſt qni ante iudicem pariter exhibetur? Et etiam ſi occidendo quis nocuerit homini, non erit iam tempus quo concordet cum eo in via, ideſt in hac vita; nec tamen ideo non ſanabitur pœnitendo. Carni vero multo minus video quomodo conſentiens eſſe iubeamur: magis enim peccatores ei conſentiunt; qui vero eam ſervituti ſubiiciunt, non ei conſentiunt, ſed eam ſibi conſentire cogunt. HIERONYMUS (ibidem.) Quomodo etiam caro mittenda erit in carcerem, ſi animæ non conſenſerit, cum & anima, & caro pariter recludendæ ſint, nec qnicquam poſſit caro facere niſi quod animus imperaverit? AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. XXII.) Fortaſſis ergo iubemur (3) Deo conſentire, quia ab eo peccando receſſimus, ut adverſarius noſter dici poſſit dum nobis reſiſtit: Deus enim ſuperbis reſiſtit. Quiſquis ergo in hac vita non fuerit reconciliatus Deo per mortem Filii eius, tradetur ab illo iudici, ideſt Filio, cui Pater iudicium dedit. Quomodo autem poteſt recte dici homo eſſe in via cum Deo, niſi quia Deus ubique eſt? Aut ſi non placet dici impios eſſe cum Deo, qui ubique præſto eſt, ſicut non dicimus cæcos eſſe cum luce, quæ eos circumfundit; unum reliquum eſt ut hic adverſarium præceptum Dei intelligamus, quod adverſatur peccare volentibns, & datnm eſt nobis ad hanc vitam, ut ſit nobiſcum in via; cui oportet nos conſentire cito, legendo, præaudiendo, deferendo ei culmen auctoritatis, ut quod aliquis intelligit (4) non oderit propter hoc quod adverſatur peccatis ſuis, ſed magis diligat propter correctionem; quod vero obſcurum eſt, oret ut intelligat. HIERONYMUS (ſuper illud, *Eſto conſentiens.*) Sed ex præcedentibus manifeſtus eſt ſenſus, quod Dominus nos ad concordiam proximi cohortatur: nam ſupra dictum eſt: *Vade reconciliari fratri tuo.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XI. in opere imperf.) Feſtinat enim Dominus ut ad amicitiam feſtinemus inimicorum noſtrorum quamdiu vivimus in hac vita, ſcieus quam periculoſum eſt ſi unus ex inimicis pace non facta mortuus fuerit. Si enim inimicantes per mortem iveritis ante iudicem, tradet te Chriſto, convincens te reum iudicio eius. Tradet autem te iudici, etiam ſi te prius rogaverit: qui enim rogat prius inimicum, reum facit eum ante Deum. HILARIUS (can. IV. in Matth. a med.) Vel adverſarius tradet vos iudici, quia manens in eum ſimultatis veſtræ ira vos arguit. AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini cap. XXI.) Iudicem intelligo Chriſtum: „ Pater enim omne iudicium dedit Filio: " ioan. V. miniſtrum autem intelligo Angelum. *Et Angeli*, inquit (ſupra V.) *miniſtrabant ei*: & cum Angelis ſuis venturum credimus ad iudicandum. Unde ſequitur: *Et iudex tradat te miniſtro.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XI. in opere imperf. circa finem.) Vel *miniſtro*, ideſt angelo pœnarum crudeli, & ille mittet re in carcerem gehennæ: unde ſequitur: *Et in carcerem mittaris.* AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini in monte cap. XXII.) Carcerem autem intelligo pœnas, videlicet tenebrarum. Et ne quis iſtum carcerem contemneret, ſequitur: *Amen dico tibi, non exies inde donec reddas noviſſimum quadrantem.* HIERONYMUS. Quadrans, genus nummi eſt quod habet duo minuta: hoc eſt ergo: Non egredieris de carcere donec etiam minuta peccata perſolvas. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. XXII. ante med.) Aut enim pro eo poſitum eſt quod nihil relinquitur impunitum; ſicut cum volumus exprimere aliquid ita exactum ut nihil relinqueretur, dicimus, Uſque ad fecem: vel ſignificantur ſub nomine quadrantis noviſſimi terrena peccata. Quarta enim pars elementorum huius mundi, & ea noviſſima, terra invenitur. In hoc autem quod dictum eſt, *Solvas*, ſignificatur pœna æterna. Et ſicut poſitum eſt *donec*, ubi dictum eſt (Pſal. CIX) „ Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos „ ſub pedibus tuis: " non enim cum fuerint

(1) *Al.* debet. (2) *P. Nicolai* miſerias. (3) *Al.* ideo. (4) *Al.* non oderit propter correctionem.

rint inimici ſub pedibus poſiti, deſinit regnare; ita & hic accipi poteſt: *Non exies inde donec ſolveris noviſsimum quadrantem*: ſemper non exiturum, quia ſolvet ſemper noviſſimum quadrantem, dum ſempiternas pœnas peccatorum terrenorum (1) luet. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XI. in opere imperf. circa finem.) Vel ſi quidem in hoc ſæculo (2) pacem feceris, etiam graviſſimi operis poteris accipere (3) indulgentiam; ſi autem ſemel condemnatus fueris, miſſus in carcerem non ſolum de gravibus peccatis, ſed etiam de verbo otioſo, quod poteſt ſignificari per quadrantem, exigentur a te ſupplicia. HILARIUS (can. IV. in Matth.) Quia enim caritas plurimum peccatorum tegit, noviſſimum pœnæ quadrantem ſolvemus, niſi pretio ipſius culpa criminum redimatur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XI. operis imperf. circa finem.) Vel anguſtiæ huius mundi appellantur (4) carceres, in quas plerumque peccantes mittuntur a Deo. CHRYSOSTOMUS in homil. (XVI. ſuper illud, *Eſto conſentiens*.) Vel loquitur hic de iudicibus qui ſunt in mundo iſto, & de via quæ eſt ad hoc iudicium, & de carcere iſto: ut non ſolum a futuris, ſed & a præſentibus auditorem inducat, quæ ſunt ante oculos, & magis conſueverunt movere, ſicut & Paulus dicit Rom. XIII. „ Si male feceris, time poteſta„ tem: non enim ſine cauſa gladium portat. “

(q) CHRYSOSTOMUS in hom. (XVII. in initio.) Poſtquam (5) Dominus quid primum mandatum contineret edocuit, ſcilicet *Non occides*, inſtituto pergens ordine, provehitur ad ſecundum, dicens: *Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis*. AUGUSTINUS *a* (6) de decem Chordis (cap. III.) Ideſt, non ibis ad aliquam aliam præter uxorem tuam. Si enim (7) hoc exigis ab uxore, non vis hoc reddere uxori, cum debeas in virtute præcedere uxorem? Turpe autem eſt ut vir dicat (8) hoc non poſſe fieri. Quod femina facit, vir non poteſt? Noli autem dicere: Uxorem non habeo, ad meretricem pergo, nec hoc præceptum violo, quod dicit, *Non mœchaberis*: iam enim noſti pretium tuum, iam noſti quod manduces, quod bibas. Abſtine ergo te a fornicationibus. Cum enim imaginem Dei (quod es tu) corrumpis per fornicationes, & defluentias libidinis, ipſe etiam Dominus, qui ſcit quid tibi utile ſit, hoc præcipit, ne per illicitas voluptates corruat templum eius, quod eſſe cœpiſti. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. XXIII.) Sed quoniam putabant phariſæi, tantummodo corporalem cum femina illicitam commixtionem vocari mœchiam, demonſtravit Dominus talem concupiſcentiam nihil aliud eſſe, dicens: *Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo*. Quod autem lex præcipit (Exod. XX.) „ Non concupiſces uxorem proximi „ tui, “ videbatur Iudæis intelligendum eſſe de ablatione, non de concubitu. HIERONYMUS (ſuper illud, *Qui viderit mulierem*.) Inter (9) πάθος pathos, & προπάθειαν propathian, ideſt inter paſſionem & propaſſionem, hoc intereſt, quod paſſio reputatur (10) in vitium; propaſſio, licet vitii culpam habeat, tamen non tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierem, & anima eius fuerit titillata; hic propaſſione percuſſus eſt. Si ergo conſenſerit, de propaſſione tranſivit ad paſſionem, & huic non voluntas (11) peccandi eſt, ſed occaſio. Quicumque igitur viderit ad concupiſcendum; ideſt ſic aſpexerit ut concupiſcat, & facere diſponat; iſte recte mœchatus dicitur in corde ſuo. AUGUSTINUS Lib. I. de Serm. Domini (cap. XXIII.) Nam tria ſunt quibus impletur peccatum, ſcilicet ſuggeſtio quæ per memoriam fit, ſive per corporis ſenſus: quod ſi frui delectaverit, delectatio illicita refrenanda eſt: ſi autem conſenſio facta fuerit, plenum peccatum eſt. Verumtamen delectatio ante conſenſum vel nulla eſt, vel tenuis, cui conſentire peccatum eſt. Si autem (12) & in factum proceſſerit, videtur ſatiari, & extingui cupiditas. Sed poſtea cum ſuggeſtio repetitur, maior accenditur delectatio, quæ adhuc minor eſt quam illa quæ in conſuetudinem vertitur, quam vincere difficile eſt. GREGORIUS in XXI. Moral. (cap. II.) Quiſquis vero incaute exterius reſpicit, plu-

(1) *Al.* luit. (2) *Al.* Si pacem feciſſes. (3) *Al.* intelligentiam. (4) *Al.* carcer. (5) *Al.* Poſtquam Dominus primum mandatum adimplevit, ſcilicet *Non occides*, ordinate procedit ad ſecundum, dicens &c. (6) *Al.* decimo. (7) *Al. deeſt* hoc. (8) *Al. Hic etiam omittitur* hoc. (9) *Al.* Inter paſſionem, & propaſſionem. (10) *Al.* pro vitio. (11) *Al.* peccati. (12) *Al.* & ſi.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Partim cap. III. ſit prius notabatur, partim cap. IX. partim X. ibi non indicatis; plenius tamen & alia ſerie.

plerumque in delectationem peccati cadit, atque obligatus deſideriis, incipit velle quod noluit. Valde namque eſt quod caro deorſum trahit, & ſemel ſpecies formæ cordi per oculos alligata, vix magni luctaminis manu ſolvitur. Providendum ergo nobis eſt: quia intueri non debet quod non licet concupiſci. Ut enim munda mens in cogitatione ſervetur, a laſcivia voluptatis ſuæ deprimendi ſunt oculi, quaſi quidam raptores ad culpam. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVII. ſuper illud, *Iam mœchatus eſt*.) Si (1) ergo ſtudeas venuſtis vultibus oculos frequenter infigere, profecto capieris, etiam ſi ſecundo, & tertio poſſis fortaſſe animum continere. Neque enim extra naturam aleamque humanam conſiſtis. Qui enim in ſe flammam cupiditatis accenderit, etiam abſente muliere quam vidit, iugiter apud ſe turpium rerum ſimulacra depingit, & nonnumquam ad flagitium ipſum etiam opere pervenit. Si qua vero ideo ornatur, & comitur, ut in ſe oculos hominum irritet, etiam ſi nullum pulchritudine ſua potuerit vulnerare, dabit tamen extrema ſupplicia: paravit quippe venenum, porrexit poculum, etiam ſi nullus qui biberet, inventus ſit. Quod autem ad ſolos viros videtur dirigere, etiam feminis competit: cum enim capiti loquitur, toti profecto corpori admonitio communis eſt.

(r) GLOSSA *a*. Quia non ſolum peccata vitanda ſunt, ſed & occaſiones peccatorum tollendæ, poſtquam docuit vitare mœchiæ peccatum, non ſolum in opere, ſed etiam in corde, conſequenter docet occaſiones peccatorum abſcindere, dicens: *Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. oper. imperf.) Sed ſi, ſecundum Prophetam (Pſal. XXXVII.) non eſt ſanitas in carne noſtra; quot membra quis habet, debet abſcindere, ut ſecundum malitiam carnis, ſufficiat pœna membrorum. Sed videamus ſi ſic poſſibile eſt intelligere de oculo corporali, vel manu. Sicut totus homo, cum converſus fuerit ad Deum, mortuus eſt peccato, (2) ſic & oculus, cum deſierit male aſpicere, eiectus eſt peccato: ſed neque ſic convenit. Si enim dexter oculus ſcandalizat, ſiniſter quid facit? Numquid contradicit dextero, ut quaſi innocens reſervetur? HIERONYMUS (ſuper illud, *Si oculus tuus dexter*.) In dextero ergo oculo, & dextera manu, & fratrum, & uxoris, & liberorum; atque affinium, & propinquorum innititur affectus; quem ſi ad contemplandam veram lucem nobis impedimento cernimus, debemus truncare huiuſmodi portiones. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini cap. XXIV.) Quemadmodum autem in oculo contemplatio, ſic in manu actio recte intelligitur. Per oculum autem intelligimus dilectiſſimum amicum: ſolet enim ab eis qui vehementer volunt exprimere dilectionem ſuam, ita dici: Diligo eum ut oculum meum. Oportet autem intelligi per oculum amicum conſiliarum, quia oculus iter demonſtrat. Quod autem additum eſt, *Dexter*, fortaſſe ad augendam vim dilectionis valet: dextrum enim oculum homines magis formidant amittere. Vel quia dexter eſt, intelligitur conſiliarius in rebus divinis, ſiniſter autem oculus eſt conſiliarius in rebus terrenis: ut ſic ille ſit ſenſus: Quicquid illud eſt quod ita diligis ut pro dextero oculo habeas, *ſi ſcandalizat te*, ideſt ſi impedimento eſt tibi ad veram beatitudinem, *eiice eum, & proiice abs te*. De ſiniſtro autem ſcandalizante ſuperfluum erat dicere, quandoquidem nec dextero parcendum eſt. Dextera autem manus accipitur dilectus adiutor in divinis operibus; ſiniſtra autem in operibus quæ huic vitæ, & corpori ſunt neceſſaria. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. in opere imperf.) Vel aliter vult Chriſtus ut non ſolum de periculo noſtri peccati curemus, ſed etiam ne ad nos pertinentes turbæ aliquid agant: ut puta ſi habes aliquem amicum qui res tuas bene aſpicit quaſi proprius oculus, aut qui procurat res tuas quaſi propria manus; ſi eum agnoveris aliquid turpiter agere, proiice eum longe abs te, quia ſcandalizat te:

quia

(1) *Al.* Si ergo continue velis oculos pulchris faciebus infigere, capieris omnino, etſi bis vel ter fortaſſe poſſis continere, non enim es extra humanam naturam. Qui autem flammam ſemel accendit, etiam viſa muliere abſente, format apud ſe imaginem turpium actionum, a quibus multoties procedit ad opus. Quod ſi aliquis ſe ornando, oculos omnium ad ſe traxerit, etiamſi nulli plagam intulerit, pœnam patietur extremam: venenum enim confecit, etſi nullus qui bibat inventus ſit. Quod autem viris dicit, hoc etiam ad feminas loquitur: capiti enim loquens & corpori perſuadet. (2) *Al. deeſt* ſic.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa, nec in Anſelmo, pro quo paſſim ſubſtituitur Gloſſæ nomen, ut nec in Hieronymo, Beda, Rabano, vel alibi occurrit.

Digitized by Google

quia non ſolum pro noſtro peccato, ſed etiam proximorum, quos prohibere poſſumus, dabimus rationem. HILARIUS (can. IV. in Math.) Fit ergo innocentiæ gradus celſior: carere enim non ſolum propriis vitiis, (1) ſed etiam extrinſecus incidentibus admonemur. HIERONYMUS (ſuper *Si oculus*.) Vel aliter. Quia ſupra de concupiſcentia mulieris dixerat, recte nunc cogitationem & ſenſum in diverſa volitantem oculum nuncupavit. Per dexteram autem, & ceteras corporis partes, voluntatis ad effectum initia demonſtrantur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. in opere imperf.) Oculus enim iſte carnalis ſpeculum eſt interioris oculi. Habet autem & corpus ſuum ſenſum, quod eſt oculus ſiniſter, & appetitum, quod eſt manus ſiniſtra. Partes autem animæ, dextræ vocantur, quoniam in libero arbitrio anima eſt creata, & ſub lege iuſtitiæ, ut recte videat, & agat. Pars autem corporis, quæ non habet liberum arbitrium, & eſt ſub lege peccati, ſiniſtra dicitur. Non autem carnis ſenſum, vel appetitum præcidere iubet: deſideria enim carnis retinere poſſumus, ut non faciamus quod deſiderat caro; præcidere autem non poſſumus, ut non deſideret. Quando autem ex propoſito volumus malum, & cogitamus, tunc dexter ſenſus, & dextera voluntas nos ſcandalizant; & ideo hic præcidere iubet. Poſſunt enim præcidi propter arbitrii libertatem. Vel aliter. Omne bonum generaliter quod nos, vel alios ſcandalizat, præſcindere debemus a nobis: ſicut ſi viſito aliquam mulierem cauſa religionis, bonus reſpectus eſt oculus dexter; ſed ſi aſſidue viſitans decidi in laqueum deſiderii eius, vel etiam quidam videntes ſcandalizantur; dexter oculus ſcandalizat, quod bonum eſt ſcandalizat: oculus enim dexter eſt bonus reſpectus, ideſt intentio, manus dextera, bona voluntas. GLOSSA (ordinaria.) Vel oculus dexter eſt vita contemplativa, quæ ſcandalizat, in deſidiam mittendo, vel arrogantiam, vel cum ex infirmitate contemplari ad purum non valemus. Dextera autem manus eſt bona operatio, vel vita activa, quæ ſcandalizat, dum per ſæculi frequentiam, & occupationis tædio illaqueamur. Si quis ergo non poteſt frui contemplativa, non torpeat otio ab activa, vel ne, dum occupatur actibus, areſcat ab interna dulcedine. REMIGIUS. Sed quare eiiciendus ſit dexter oculus, & dextera manus abſcindenda, manifeſtat cum ſubdit: *Expedit enim &c.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. in opere imperf.) Quoniam enim alter alterius membra ſumus, melius eſt ut ſine uno tali membro ſalvemur, quam ut volentes tales habere, & ipſi pereamus cum eis. Vel melius eſt ut ſine uno reſpectu, aut uno bono opere ſalvemur, quam dum omnia opera bona volumus facere, cum omnibus pereamus.

(ſ) GLOSSA. Docuerat ſuperius Dominus alienam uxorem non eſſe concupiſcendam; conſequenter hic docet ſuam non eſſe dimittendam, dicens: *Dictum eſt autem: Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, det illi libellum repudii.* HIERONYMUS (hoc loco.) In poſteriori parte iſtum locum plenius Dominus & Salvator exponit, quod Moyſes libellum repudii dari iuſſerit propter duritiam cordis maritorum, non diſſidium concedens, ſed auferens homicidium. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ho. XII. in op. imp.) Quando enim Moyſes filios Iſrael eduxit de AEgypto, genere quidem erant Iſraelitæ, moribus autem AEgyptii. Propter mores Gentilium contingebat ut vir odiret uxorem: & quia dimittere illam non permittebatur, paratus erat interficere eam, aut aſſidue affligere. Ideo iuſſit dari libellum repudii, non quia bonum erat, ſed quia remedium erat mali peioris. HILARIUS (can. IV. in Matth.) Sed Dominus æquitatem in omnes concilians, manere eam maxime in coniugorum pace præcepit: unde ſubdit: *Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiſerit uxorem ſuam &c.* AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. XXVI.) Quod hic præcepit Dominus de uxore non dimittenda, non eſt contrarium ei quod lex præcipit, ut Manichæus dicebat: neque enim ait lex, Qui voluerit dimittat uxorem, cui eſſet contrarium non dimittere; ſed utique nolebat dimitti uxorem a viro, qui hanc interpoſuit moram, ut in diſſidium animus præceps libelli conſcriptione refractus abſiſteret: præſertim quia, ut perhibetur apud Hebræos, ſcribere litteras Hebræas nulli fas erat niſi ſcribis ſolis, qui excellentiorem profitebantur ſcientiam. Ad hos igitur lex mittere voluit eum quem iuſſit libellum dare repudii, ſi dimiſiſſet uxorem, qui inter ipſum & uxorem pacifice agendo, concordiam ſuaderent, & libellum non ſcriberent, (2) niſi in animo nimis perverſo conſilium concordiæ non valeret. Sic ergo neque primorum hominum legem per verborum additamenta implevit, neque illam quæ

per

(1) *Al.* ſi extrinſecus. (2) *Al.* niſi iam.

Digitized by Google

per Moyſen data eſt, quaſi contrariorum oppoſitione deſtruxit, ut Manichæus dicebat; ſed potius omnia ex Hebræorum lege commemorata ita commendavit ut quicquid ex perſona ſua inſuper loqueretur, vel ad expoſitionem requirendam valeret, ſi quid illa obſcure poſuiſſet, vel ad tutius obſervandum quod illa voluiſſet. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. I. cap. xxv.) Qui ergo dimittendi moram quæſivit, ſignificavit quantum potuit duris hominibus, ſe nolle diſſidium. Dominus ergo ad illud confirmandum, ut non facile uxor dimittatur, ſolam cauſam fornicationis excepit, dicens, *Excepta cauſa fornicationis*; ceteras vero univerſas moleſtias, ſi quæ forte extiterint, iubet pro fide coniugali fortiter ſuſtineri. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. in opere imperf.) Si enim extraneorum vitia ſupportare debemus, dicente Apoſtolo Galat. VI. „Invicem onera veſtra portate;“ quanto magis (1) uxorum? Vir autem Chriſtianus non ſolum ſe inquinare non debet, ſed nec aliis inquinandi occaſionem prębere: alioquin illorum crimen ad iſtius redundat peccatum qui aliis committendi criminis factus eſt cauſa. Qui ergo dimittens uxorem occaſionem dedit adulteriorum committendorum, ut & illa adulteretur in alterum, & alter in illam, pro adulteriis huiuſmodi condemnatur; & ideo dicit, quod *qui dimiſerit uxorem ſuam, facit eam mœchari*. AUGUSTINUS de Ser. Do. in monte (Lib. I. cap. xxv.) Ulterius etiam mœchum dicit virum qui eam duxerit quæ dimiſſa eſt a viro, ſcilicet per libellum repudii; & ideo ſubdit: *Et qui dimiſſam duxerit, adulterat*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVII.) Non enim dicas quoniam vir ſuus (2) eam dimiſit, quia etiam poſtquam dimiſſa eſt, remanet dimittentis uxor. AUGUSTINUS de Ser. Domini (Lib. I. cap. xxv.) Huius autem rei Apoſtolus terminum oſtendit, qui tamdiu obſervandum dicit quamdiu vir eius vivit. Illo autem mortuo dat nubendi licentiam. Si autem non conceditur alteri nubere mulieri vivente viro a quo receſſit; multo minus fas eſt illicita cum quibuslibet ſtupra committere: neque enim contra iſtud præceptum, quo Dominus dimitti coniugem vetat, facit qui cum ea non carnaliter, ſed ſpiritualiter vivit, cum non eam dimittat. Beatiora namque ſunt coniugia eorum qui inter ſe pari (3) conſenſu continentiam ſervant. Oritur autem hic quæſtio, cum Dominus cauſa fornicationis permittat dimitti uxorem, qualiter hic intelligenda ſit fornicatio: utrum ut eam fornicationem credamus dictam quæ ſtupris committitur, an quemadmodum Scripturæ ſolent fornicationem vocare, omnem illicitam corruptionem; ſicut eſt idolatria, vel avaritia, & omnis iam transgreſſio legis per illicitam concupiſcentiam. Sed ſi licet, ſecundum Apoſtolum, ut dimittatur coniux infidelis, quamvis melius ſit non dimittere; & tamen non licet ſecundum præceptum Domini ut dimittatur coniux, niſi cauſa fornicationis; fornicatio eſt etiam ipſa infidelitas. Porro ſi infidelitas fornicatio eſt, & idolatria infidelitas, & avaritia idolatria; non eſt dubitandum, & avaritiam fornicationem eſſe. Quis ergo iam quamlibet illicitam concupiſcentiam poteſt recte a fornicationis genere ſeparare, ſi avaritia fornicatio eſt? AUGUSTINUS in Lib. Retract. (Lib. I. cap. XIX.) Nolo tamen putare lectorem in re tam difficili iſtam ſibi diſputationem noſtram debere ſufficere: non enim omne peccatum fornicatio eſt ſpiritalis, neque enim omnem peccantem Deus perdit, qui quotidie ſanctos ſuos exaudit dicentes: *Dimitte nobis debita noſtra*: inf. VI. cum perdat omnem qui fornicatur ab eo. Utrum etiam propter hanc liceat dimittere uxorem, latebroſiſſima quæſtio eſt; licere tamen propter iſtam quæ in ſtupris committitur, nulla quæſtio eſt. AUGUSTINUS in Lib. LXXXIII. Quæſtionum (quæſt. ult.) Si enim aliquis aſſerat ſolam (4) illam fornicationem Dominum admittere ad cauſam relinquendæ coniugis, quæ concubitu illicito perpetratur; poteſt dicere, Dominum de utroque fideli dixiſſe, ut neutri liceat alterum relinquere, niſi cauſa fornicationis. AUGUSTINUS de Ser. Dom. (Lib. I. cap. XXVIII.) Non (5) tantum fornicantem uxorem dimittere conceditur; ſed quiſquis eam quoque uxorem dimittit a qua ipſe cogitur fornicari, cauſa fornicationis utique dimittit, non tantum illius, ſed & ſuæ: illius, quia fornicatur, ſuæ, ne fornicetur. AUGUSTINUS de Fide & Operib. (cap. XVI.) Eodem etiam modo eam rectiſſime dimittit, ſi viro ſuo dicat, Non ero uxor tua, niſi mihi de latrocinio divitias congreges, aut ſi quid aliud vel facinoroſum, vel flagitioſum in viro monuerit. Tunc enim ille cui hoc uxor dicit, ſi veraciter pœnitens eſt, membrum quod eum ſcandalizat amputabit. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte

(1) *Al.* uxorem. (2) *Al. deeſt* eam. (3) *Al.* ſenſu. (4) *Al. omittitur* illam. (5) *Al.* autem.

te (Lib. I. cap. xxviii.) Nihil autem eſt iniquius quam fornicationis cauſa uxorem dimittere, ſi & ipſe convincitur fornicari: occurrit (1) enim illud (Rom. ii.) „In „ quo alterum iudicas, teipſum condemnas.“ De eo autem quod dicit, *Et qui dimiſſam duxerit, adulterat*, poteſt quæri utrum ſicut mœchatur ille qui eam ducit, ſic & illa quam ducit: iubetur enim ab Apoſtolo & illa manere innupta, aut viro reconciliari. Sed tamen ſi diſceſſerit a viro, multum intereſt utrum dimittat, an dimittatur: ſi enim ipſa virum dimiſerit, & alteri nupſerit, videtur cupiditate mutandi coniugii virum priorem reliquiſſe; quæ adulterina cogitatio eſt: ſed ſi dimittatur a viro, inveniri non poteſt quomodo, cum vir & mulier pari conſenſu miſceantur, unus eorum mœchatus ſit, & non alter. Huc accedit quia ſi mœchatur ille ducendo eam quæ dimiſſa eſt a viro, ipſa facit eum mœchari; quod hic Dominus vetat.

(t) Glossa a. Docuerat ſupra Dominus non eſſe iniuriam proximo inferendam, prohibendo iram cum homicidio, concupiſcentiam cum adulterio, & dimiſſionem uxoris cum libello repudii; nunc autem conſequenter docet ab iniuria Dei abſtinendum, cum prohibet non ſolum periurium tamquam malum, ſed etiam iuramentum tamquam mali occaſionem: unde dicit: *Iterum audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non periurabis*. Dicitur enim in Levit. xix. „Non „ periurabis in nomine meo:“ & ne creaturas facerent ſibi deos, præcepit reddere Deo iuramenta, & non iurare per creaturas: unde ſubditur: *Redde autem Domino iuramenta tua*; ideſt, ſi iurare contigerit, per creatorem iurabis, non per creaturam: unde dicitur in Deuter. vi. „Dominum „ Deum tuum timebis, & per nomen eius „ iurabis.“ Hieronymus (ſuper illud, *Dico vobis non iurare*.) Hoc autem quaſi parvulis fuerat lege conceſſum, ut quomodo victimas immolabant Deo, ne eas idolis immolarent, ſic & iurare permitterentur in Deum, non quod recte hoc facerent, ſed quod melius eſſet Deo hoc exhibere quam dæmoniis. Chrysostomus ſuper Matth. (hom. xii. in opere imperf.) Nemo enim frequenter iurat qui non aliquando periuret; ſicut qui fecit conſuetudinem multa loqui, aliquando loquitur importuna. Augustinus contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. xxiii. a med. illius.) Quia vero periurare grave peccatum eſt, longius autem remotus eſt a periurio qui nec iurare conſuevit, quam qui verum iurare proclivis eſt; maluit nos Dominus non iurantes (2) non recedere a vero, quam verum iurantes, appropinquare periurio: unde ſubdit: *Ego autem dico vobis, Non iurare omnino*. Augustinus de Ser. Dom. in monte (Lib. I. cap. xxx.) In quo phariſæorum iuſtitiam, quæ eſt non peierare, confirmat: non enim poteſt periurare qui non iurat. Sed quoniam ille iurat qui adhibet Deum teſtem, conſiderandum eſt ne contra hoc præceptum Domini Apoſtolus feciſſe videatur, quia ſæpe hoc modo iuravit cum dixit Galat. i. „Quæ ſcribo vobis, ecce coram Deo, quia „ non mentior.“ Et Rom. i. „Teſtis „ eſt mihi Deus, cui ſervio in ſpiritu meo.“ Niſi forte quis dicat tunc cavendam eſſe iurationem cum aliquid dicitur per quod iuratur: ut non iuraverit, quia non dixit per Deum, ſed dixit, „Teſtis eſt mihi „ Deus.“ Ridiculum eſt hoc putare; ſed tamen etiam ſciat hoc modo iuraſſe Apoſtolum dicentem I. Corinth. xv. „Quotidie „ morior per gloriam veſtram, fratres.“ Quod ne quis ita exiſtimet dictum, tamquam ſi diceretur, Veſtra gloria me fecit quotidie mori, Græca exemplaria diiudicant, (3) in quibus quod ſcriptum eſt, νὴ ·ὴν καυχησιυ ὑμετεραν, ni tin kauchiſin himeteran, ideſt per gloriam veſtram, non niſi a iurante dicitur. Augustinus contra Mendac. (cap. xv.) Sed pleraque in verbis intelligere non valentes, in factis ſanctorum colligimus quemadmodum oporteat accipi quod facile in aliam partem duceretur, niſi exemplis revocaretur. Iuravit Apoſtolus in epiſtolis ſuis, & ſic oſtendit quomodo accipiendum eſt quod dictum eſt: *Dico autem vobis, non iurare omnino*, ne ſcilicet iurando, ad facilitatem iurandi veniatur, ex facilitate autem iurandi veniatur ad conſuetudinem, a conſuetudine in periurium decidatur. Et ideo non invenitur iuraſſe niſi ſcribens, ubi conſideratio cautior non habet linguam præcipitem. Et tamen

(1) *Al.* ei. (2) *Al. omittitur* non. (3) *Al.* in quibus quod ſcriptum eſt, non niſi a iurante dicitur.

Ex editione P. Nicolai.

a Quænam vel qualis non occurrit ullibi, nec habetur in illa quæ nunc extat.

men Dominus omnino ait, *Non iurare*: non enim conceſſit ut id liceret ſcribentibus. Sed quia præcepti violati reum Paulum præſertim in epiſtolis conſcriptis nefas eſt dicere, intelligendum eſt illud quod poſitum eſt, *Omnino*, ad hoc poſitum, ut quantum in te eſt non affectes, vel quaſi pro bono cum aliqua delectatione appetas iuſiurandum. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. XXIII. a med.) In (1) ſcriptis ergo ubi eſt conſideratio maior, pluribus locis Apoſtolus iuraſſe invenitur, ne quiſquam putaret etiam verum iurando peccari, ſed potius intelligeret humanæ fragilitatis corda non iurando tutius a periurio conſervari. HIERONYMUS (ſuper *Ego dico vobis.*) Denique conſidera, quod hic Salvator non per Deum iurare prohibuit, ſed per cęlum, per terram, & per Hieroſolymam, & per caput tuum: hanc enim per elementa iurandi peſſimam conſuetudinem ſemper (2) habuere Iudæi. Qui autem iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat; Iudæi autem per Angelos, & urbem Hieruſalem, & templum, & elementa iurantes, creaturas venerabantur Dei honore; cum in lege præceptum ſit ut non iuremus niſi per Dominum Deum noſtrum. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. I. cap. XXXI.) Vel ideo additum eſt, *Neque per cælum*, quia Iudæi non putabant ſe teneri iuramento, ſi per iſta iuraſſent; ac ſi dicat: Cum iuras per cælum, & terram, non te arbitreris non debere Domino iuſiurandum tuum, quia per eum iurare convinceris cuius cælum thronus eſt, & cuius terra ſcabellum eſt: quod non eſt ſic dictum quaſi habeat Deus collocata membra in cælo, & in terra, ut nos cum ſedemus; ſed illa ſedes Dei iudicium ſignificat. Et quoniam in hoc univerſo mundi corpore maximam ſpeciem cælum habet, ſedere in cælo dicitur, tamquam præſtantior ſit excellenti pulchritudine vis divina; terramque dicitur calcare, quod minimam ſpeciem ordinet in extremis. Spiritualiter autem ſanctas animas cæli nomine ſignificat, & terræ, (3) peccatrices: quoniam (I. Corinth. II.) „ ſpiritalis omnia iudicat. “ Peccatori autem dictum eſt (Gen. III.) „ Terra es, & in terram ibis. “ Et qui in lege manere voluit, ſub lege ponitur; & ideo congruenter dicit, *Scabellum pedum eius.* Sequitur: *Neque per Hieroſolymam, quia civitas eſt magni Regis*: quod melius dicitur, quam ſi diceret, Mea, cum tamen hoc dixiſſe intelligatur. Et quia ipſe utique eſt Dominus, Domino iuſiurandum debet qui per Hieroſolymam iurat. Sequitur: *Neque per caput tuum iuraveris*. Quid enim poterat quiſquam magis ad ſe pertinere arbitrari quam caput ſuum? Sed quomodo noſtrum eſt ubi poteſtatem faciendi unum capillum album, aut nigrum non habemus? Propter quod dicitur: *Quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum.* Ergo Deo debet iuſiurandum quiſquis etiam per caput ſuum iurare voluerit. Et hinc etiam cetera intelliguntur. CHRYSOSTOMUS in hom. (*a* XVII.) Attendite autem, quod elementa mundi extollit, non ex propria natura, ſed ex habitudine quam habent ad Deum, ne idolatriæ daretur occaſio. RABANUS. Qui autem iurare probibuit, quomodo loqui oporteat, docuit ſubdens: *Sit autem ſermo veſter, Eſt eſt, non non*; ideſt quod eſt, ſufficiat dicere, Eſt; quod non eſt, ſufficiat dicere, Non eſt. Sive ideo dicitur bis *Eſt eſt, non non*, ut quod ore affirmes, operibus probes, & quod verbis negas, factis non confirmes. HILARIUS (can. IV. in Matth. inter med. & fin.) Vel aliter. In fidei ſimplicitate viventibus iurare opus non eſt, cum quibus ſemper quod eſt eſt, quod non non, & per (4) hoc eorum & opus, & ſermo omnis in vero eſt. HIERONYMUS. Evangelica igitur veritas non recipit iuramentum, cum omnis ſermo fidelis pro (5) iuramento ſit. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Dom. cap. XXX.) Quapropter qui intelligit non in bonis, ſed in neceſſariis iurationem habendam, refrenet ſe quantum poteſt, ut non ea utatur niſi in neceſſitate, cum videt pigros eſſe homines ad credendum quod utile eſt credere, niſi iuratione firmetur. Hoc ergo eſt bonum & appetendum, quod hic dicitur: *Sit ſermo veſter Eſt eſt, non non. Quod autem his abundantius eſt, a malo eſt*; ideſt, ſi iurare cogeris, ſcias de neceſſitate venire (6) infirmitatis eorum quibus aliquid ſuades; quæ utique infirmitas malum eſt. Itaque non dixit, Quod am-

(1) *Al.* In præſcriptis. (2) *Al.* habere Iudæi noſcuntur. (3) *Al.* peccatorem. (4) *Al.* omittitur hoc. (5) *Al.* iureiurando. (6) *Al.* infirmitate.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non, ut in præcedenti editione notabatur ad marginem, hom. XII. operis imperfecti.

plius eſt, malum eſt: tu enim non malum facis qui bene uteris iuratione, ut alteri perſuadeas quod utiliter perſuades; ſed a malo eſt illius cuius infirmitate iurare cogeris. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVII.) Vel *a malo eſt*, ideſt ab infirmitate eorum quibus lex iurare permiſit. Ita enim Chriſtus non monſtrat veterem legem diaboli eſſe; ſed a veteri imperfectione ducit ad abundantem novitatem.

(u) GLOSSA. Quia ſuperius docuerat Dominus non eſſe proximo iniuriam inferendam, nec irreverentiam Domino, conſequenter hic docet qualiter ſe Chriſtianus habere debeat ad iniuriam ſibi inferentes: unde dicit: *Audiſtis quia dictum eſt: Oculum pro oculo, & dentem pro dente.* AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. XXV.) Quod quidem ad reprimendas flammas odiorum in ſe invicem ſævientium, & immoderatos animos refrenandos ita præceptum eſt. Quis enim facile contentus eſt tantum rependere vindictæ quantum accepit iniuriæ? Nonne videmus leviter læſos homines moliri (1) cædem, ſitire ſanguinem, vixque invenire in malis inimici unde ſatientur? Huic igitur immoderatæ ac iniuſtæ ultioni lex iuſtum modum figens, pœnam talionis inſtituit; hoc eſt, ut qualem quiſque (2) intulit iniuriam, tale ſupplicium rependat, quod non fomes, ſed limes furoris eſt, non ut id quod ſopitum erat, hinc accenderetur; ſed ne id quod ardebat, ultra extenderetur: impoſita eſt enim iuſta vindicta, quæ iuſte debetur ei qui paſſus fuerit iniuriam. Quod autem debetur, etſi benigne remittitur, non tamen inique repetitur. Itaque cum peccet qui immoderate vult vindicari, (3) non peccet autem qui iuſte vult vindicari; remotior eſt a peccato qui non vult omnino vindicari: & ideo ſubdit: *Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo.* Poteram autem & ego ſic ponere: Dictum eſt antiquis: Non iniuſte vindicabis: ego autem dico vobis, Ne vindicetis, quod adimpletio eſt: ſi per hæc verba, quod legi defuit, a Chriſto additum mihi videretur; ac non potius id quod lex volebat efficere, ne iniuſte ſe quiſquam vindicaret, conſervari tutius, ſi omnino ſe non vindicaret. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. in opere imperſ.) Sine hoc enim mandato, legis mandatum ſtare non poteſt: quia ſi ſecundum legis mandatum omnibus reddere mala pro malis cœperimus, omnes efficiemur mali, eo quod perſequentes abundant. Si autem, ſecundum Chriſti præceptum, non reſiſtitur malo, & ſi mali non læniuntur, tamen boni permanebunt boni. HIERONYMUS (ſuper illud, *Dentem pro dente.*) Dominus ergo noſter, viciſſitudinem tollens, truncat initia peccatorum: in lege namque culpa emendatur, hic peccatorum auferuntur exordia. GLOSSA. Vel poteſt dici, quod Dominus hoc dixit, iuſtitiæ veteris legis aliquid addens. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. I. cap. XXXIII.) Phariſæorum enim iuſtitia minor eſt, non excedere vindictæ modum, & hoc eſt pacis inchoatio; perfecta autem pax eſt talem penitus nolle vindictam. Intra illud ergo primum quod præter legem eſt, ut maius malum pro minori malo reddatur, & hoc quod Dominus perficiendis diſcipulis dicit, ne pro malo ullum malum reddatur, medium locum tenet ut tantum reddatur quantum acceptum eſt; per quod a ſumma diſcordia ad ſummam concordiam tranſitus factus eſt. Quiſquis enim malum prior infert, maxime a iuſtitia diſtat; quiſquis autem nulli prior malefecit, ſed tamen læſus rependit gravius, receſſit aliquantulum a ſumma iniquitate; qui vero tantum reddit quantum accepit, iam aliquid donat: iuſtum eſt enim eum qui læſit prior, gravius lædi. Hanc ergo inchoatam (4) minimam iuſtitiam ille perficit qui legem venit implere. Duos autem gradus qui interſunt, intelligendos relinquit: nam eſt qui non reddat tantum, ſed minus; & hinc aſcendit, qui omnino nil rependerit; quod parum videtur Domino, niſi & amplius ſis paratus ſuſcipere. Quapropter non ait, non reddere malum pro malo, ſed *non reſiſtere adverſus malum*, ut non ſolum non rependas quod tibi fuerat irrogatum, ſed etiam non reſiſtas quin aliud irrogetur. Hoc enim eſt quod convenienter exponitur: *Sed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe ei & alteram:* quod ad miſericordiam pertinere hi maxime ſentiunt qui eis quos multum diligunt, ſerviunt, vel pravis, vel phreneticis, a quibus multa ſæpe patiuntur, &, ſi eorum ſalus id exigat, præbent ſe etiam ut plura patiantur. Docet ergo Dominus medicus animarum, ut diſcipuli ſui, eorum quorum ſaluti conſulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarent. Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit: quia nihil innocentius eſt eo qui in virtute perfectus eſt. AUGUSTINUS (de Mendac. ad Conſentium cap. XV.) Ea vero quæ in

novo

(1) *Al.* cædere. (2) *Al.* inſtituit. (3) *Al.* non qui iuſte &c. (4) *Al.* minime.

novo teſtamento a ſanctis facta ſunt, valent ad exempla intelligendarum Scripturarum, quæ in præceptis digeſta ſunt; velut cum legimus in Evang. Luc. VI. „ Accepiſti alapam &c." Exemplum autem patientiæ nullum quam ipſius Domini excellentius invenimus; & ipſe cum alapa percuſſus eſſet, non ait, Ecce alteram maxillam; ſed ait (Ioan. XVIII.) „ Si „ male dixi, exprobra de malo; ſi autem „ bene, quid me cædis? " ubi oſtendit illam præparationem alterius maxillæ in corde faciendam. AUGUSTINUS in Ser. Domini in monte (Lib. I. cap. XXX.) Paratus enim fuit Dominus non ſolum in alteram maxillam cædi pro ſalute omnium, ſed in toto corpore crucifigi. (Lib. I. cap. XXXV.) Quæri autem poteſt quid ſit dextera maxilla. Sed cum facies ſit qua quiſque cognoſcitur, in faciem cædi ſecundum Apoſtolum eſt contemni ac deſpici. Sed quoniam facies non poteſt dici dextera, & ſiniſtra, & tamen nobilitas eſt, ſecundum Deum, & ſecundum ſæculum, ita diſtribuitur tamquam in dexteram maxillam, & ſiniſtram, ut in quocumque diſcipulo Chriſti contemptum fuerit quod Chriſtianus eſt, multo magis in ſe contemni paratus ſit, ſi quos huiuſmodi ſæculi honores habet. (Lib. I. cap. XXXVII.) Omnia autem in quibus improbitatem aliquam patimur, in duo genera dividuntur: quorum unum eſt, quod reſtitui non poteſt, alterum quod poteſt. Sed in illo quod reſtitui non poteſt, vindictæ ſolatium quæri ſolet. Quid enim prodeſt quod percuſſus repercutis, numquid propterea quod in corpore læſum eſt reſtituitur? Sed tumidus animus talia fomenta deſiderat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. in opere imperf.) Numquid autem ſi repercuſſeris eum, compeſcuiſti eum, ut te non percutiat? Sed magis excitaſti eum ut adhuc percutiat. Nam iracundia per iracundiam non compeſcitur, ſed amplius irritatur. AUGUSTINUS in Ser. Domini in monte (Lib. I. cap. XXXVII.) Unde Dominus potius miſericorditer perferendam alterius infirmitatem iudicat, quam alieno ſupplicio ſuam mitigandam: neque tamen hic ea vindicta prohibetur quæ ad correctionem valet: ipſa enim pertinet ad miſericordiam, nec impedit illud propoſitum quo quiſquam paratus eſt ab eo quem correctum eſſe vult, plura perferre. Requiritur tamen ut & ille vindicet cui ordine rerum poteſtas data eſt, & ea voluntate vindicet qua pater in filium parvulum, quem odiſſe non poteſt. Sancti autem viri nonnulla peccata morte punierunt, quo & viventibus utilis metus incuteretur, & illis qui morte puniebantur non ipſa mors noceret, ſed peccatum quod augeri poſſet ſi viverent. Inde eſt quod Elias multos morte affecit, de quo cum exemplum cepiſſent diſcipuli, reprehendit in eis Dominus non exemplum Prophetæ, ſed ignorantiam vindicandi, animadvertens eos non amore correctionis, ſed odio deſiderare vindictam. Sed poſtquam eos docuit diligere proximum, infuſo etiam Spiritu ſancto, non deſuerunt tales vindictæ: nam & verbis Petri Ananias, & uxor eius exanimes ceciderunt; & Paulus apoſtolus tradidit quemdam ſatanæ in interitum carnis: & ideo quidam adverſus corporales vindictas, quæ ſunt in veteri teſtamento, neſcio qua cæcite ſæviant, quo animo facta ſunt, neſcientes. AUGUSTINUS ad Boniſac. Comitem (epiſt. I.) Quis autem mente ſobrius Regibus dicat: Non ad vos pertinet, quis velit eſſe ſive religioſus, ſive ſacrilegus? Quibus dici non poteſt: Non ad vos pertinet in regno veſtro, quis velit pudicus eſſe, aut impudicus. Melius eſt quidem ad Deum colendum doctrina homines duci, quam pœna compelli; multis autem profuit, quod experimentis probavimus, prius dolore, vel timore cogi, ut poſtea poſſint doceri, aut quod iam verbis didicerant, opere ſectari. Sicut enim meliores ſunt quos dirigit amor, ita plures ſunt quos corrigit timor. Agnoſcant (1) in Apoſtolo Paulo prius cogentem Chriſtum, & poſtea docentem. AUGUSTINUS in Ser. Dom. in monte (Lib. I. cap. XXXIX.) Tenebitur ergo in hoc iniuriarum genere quod per vindictam luitur iſte modus a Chriſtianis, ut accepta iniuria non ſurgat odium, ſed paratus ſit animus plura perpeti, nec correctionem negligat qui vel conſilio, vel auctoritate uti poteſt. HIERONYMUS (ſuper illud, *Si quis te percuſſerit*.) Secundum autem myſticos intellectus, percuſſa dextera noſtra, non debemus ſiniſtram præbere, ſed alteram, hoc eſt alteram dexteram: iuſtus enim ſiniſtram non habet. Si nos hæreticus in diſputatione percuſſerit, & dextrum dogma voluerit vulnerare, opponatur ei aliud de Scripturis teſtimonium. AUGUSTINUS in Ser. Domini in monte (Li. I. cap. XXXIX.) Aliud autem iniuriarum genus eſt quod integrum reſtitui poteſt, cuius duæ ſunt ſpecies: una ad pecuniam, altera ad opera pertinet: unde de primo horum duorum ſubdit: *Et ei qui vult tecum in iu-*

(1) *Al.* in Apoſtolum Paulum, *item* Apoſtolum Paulum.

dicio contendere, *& tunicam tuam tollere*, *dimitte ei & pallium*. Sicut ergo quod poſitum eſt de percuſſa maxilla, omnia ſignificat quæ ſic ingeruntur ab improbis ut reſtitui non poſſint niſi vindicta; ita quod poſitum eſt de veſtimento, omnia ſignificat quæ poſſunt reſtitui ſine vindicta; & hoc etiam ad præparationem cordis, non ad oſtenſionem operis præceptum recte intelligitur. Et quod de tunica & veſtimento dictum eſt, in omnibus faciendum eſt quæ aliquo iure temporaliter noſtra eſſe dicimus. Si enim de neceſſariis hoc imperatum eſt, quanto magis ſuperflua contemnere convenit? Et hoc ipſe ſignat cum dicit: *Qui vult tecum in iudicio contendere*: omnia ergo intelliguntur de quibus in iudicio nobiſcum contendi poteſt. Sed utrum & de ſervis accipiendum ſit, magna quæſtio eſt: non enim Chriſtianum oportet ſic poſſidere ſervum quomodo equum; quamvis fieri poſſit ut maiori pretio valeat equus quam ſervus. Sed ſi ſervus rectius a te regitur quam ab illo, qui eum cupit auferre, neſcio utrum quiſquam audeat dicere, eum ut veſtimentum debere contemni. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. in opere imperf.) Indigna autem res eſt ut homo fidelis ſtet in iudicio ante conſpectum iudicis infidelis. Vel ſi fidelis, certe ſæcularis, & qui te venerari debuerat propter dignitatem fidei, iudicat te propter neceſſitatem cauſæ, perdes dignitatem Chriſti propter negotium mundi. Deinde omne iudicium irritatio cordis eſt, & cogitationum malarum: nam ſi videris quod cauſa tua fraudibus, aut peduniis expugnetur, & ſimiliter tu cauſæ tuæ adeſſe feſtinas, etſi ab initio hoc conſilium non habuiſti. AUGUSTINUS in Enchiridion (cap. LXXVIII.) Et ideo prohibuit hic Dominus ſuos de ſæcularibus rebus cum aliis habere iudicium. Tamen cum Apoſtolus ſinit in Eccleſia talia iudicia finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, extra Eccleſiam vero terribiliter vetat; manifeſtum eſt quid ſecundum veniam concedatur infirmis. GREGORIUS in Moralibus (Lib. XXXI. cap. x.) Sed tamen quidam dum temporalia nobis rapiunt, ſolummodo ſunt tolerandi; quidam vero ſunt ſervata caritate prohibendi, non ſola cura ne noſtra ſubtrahantur, ſed ne rapientes non ſua, ſemetipſos perdant. Plus enim ipſis raptoribus debemus metuere quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare. Cum autem pro terrena re pax a corde cum proximo ſcinditur, apparet quod plus res quam proximus amatur. AUGUSTINUS in Ser. Domini (Lib. I. cap. XXXVI. a med.) Tertium vero iniuriarum genus quod ad operam pertinet, ex utroque confectum eſt, (1) & cum vindicta, & ſine vindicta poteſt reſtitui: nam qui angariat hominem, & cogit ſe improbe adiuvari ab invito; & pœnam improbitatis poteſt luere, & operam reddere. In hoc ergo genere iniuriarum, Dominus docet animum chriſtianum eſſe patientiſſimum, & ad plura perſerenda paratum: unde ſubdit: *Et quicumque te angariavit mille paſſus, vade cum illo alia duo*. Et hoc utique monet non tam ut pedibus agas, quam ut animo ſis paratus. CHRYSOSTOMUS in hom. (XVIII.) Angariare enim eſt iniuſte trahere, & ſine ratione vexare. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. I. cap. XXXVI.) Sic ergo dictum putamus, *Vade cum illo alia duo*, ſcilicet millia, ut tria compleri voluerit; quo numero ſignificatur perfectio: ut meminerit quiſquis hoc facit, perfectam ſe implere iuſtitiam: propter quod & tribus exemplis hoc præceptum inſinuavit, & in hoc tertio exemplo, ſimplo duplum additur, ut triplum compleatur. Vel per hoc accipitur quod in præcipiendo tamquam tolerabilius incipiens paulatim creverit: nam primo præberi voluit alteram maxillam, cum fuerit dextra percuſſa, ut minus perſerre paratus ſis quam pertuliſti. Deinde illi qui tunicam vult tollere, iubet & pallium dimitti, vel veſtimentum ſecundum aliam litteram; quod aut tantumdem eſt, aut non multo amplius. Tertio de mille paſſibus, quibus addenda dicit duo millia uſque ad duplum perducit. Sed quoniam parum eſt non nocere, niſi & beneficium præſtes, conſequenter adiungit, & dicit: *Qui autem petit a te, da ei*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XII. in opere imperf.) Quia divitiæ noſtræ non ſunt, ſed Dei: Deus enim diſpenſatores divitiarum ſuarum voluit nos eſſe, non dominos. HIERONMUS (ſuper illud, *Qui petit a te, da ei*.) Sed ſi de eleemoſynis tantum dictum intelligamus, in pluribus pauperibus hoc ſtare non poteſt: ſed & divites ſi ſemper dederint, ſemper dare non poterunt. AUGUSTINUS in Ser. Domini (Lib. I. cap. XL.) Dicit ergo: Omni petenti da, non omnia petenti, ut id des quod dare honeſte potes, & iuſte. Quid enim ſi pecuniam petat qua innocentem conetur opprimere? Quid ſi ſtuprum

(1) *Al. deeſt* & cum vindicta.

prum petat? Dandum eſt ergo quod nec tibi, nec alteri noceat, quantum ab homine credi poteſt; & cum negaveris quod petit, indicanda eſt iuſtitia, ut non eum inanem dimittas; & aliquando melius aliquid dabis, cum petentem iniuſte correxeris. AUGUSTINUS ad Vincentium (epiſt. xlviii.) Utilius enim eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus iuſtitiam negligat, quam eſurienti panis frangitur, ut vi iniuſtitiæ ſeductus acquieſcat. HIERONYMUS (ibidem.) Poteſt enim intelligi de pecunia doctrinæ, quæ numquam deficit, ſed quanto plus datur, tanto amplius duplicatur. AUGUSTINUS (Lib. I. de Ser. Domini in monte cap. xl.) Quod autem ait, *Et volenti mutuari a te ne avertaris*, ad animam referendum eſt: „ hilarem enim datorem diligit Deus: “ II. Corinth. ix. Mutuatur autem omnis qui accipit, etſi ipſe non ſoluturus ſit, quia miſericordibus Deus plura reſtitnit. Aut ſi non placet accipere mutuantem, niſi eum qui accipit redditurus, intelligendum eſt Dominum ipſa duo genera præſtandi eſſe complexum: nam aut donamus, aut reddituro commendamus. Recte ergo ad hoc beneficii genus hortando dicit, *Ne avertaris*, ideſt, ne propterea voluntatem alienes, quaſi Deus non redditurus ſit, cum homo reddiderit: cum enim ex præcepto Dei facis, infructuoſum eſſe non poteſt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xii. in opere imperf.) Ergo iubet nos Chriſtus mutuum dare, non tamen ſub uſuris: quia qui ſic dat, non ſua dat, ſed aliena tollit; de uno vinculo ſolvit, & multis alligat; & non propter Dei iuſtitiam dat, ſed propter proprium lucrum. Similis eſt etiam pecunia uſuraria aſpidis morſui: nam ſicut venenum aſpidis latenter omnia membra corrumpit, ſic uſura omnes facultates convertit in debitum. AUGUSTINUS ad Marcellinum (epiſt. v. par. ante med.) Obiiciunt autem quidam, quod hæc Chriſti doctrina Reipublicæ moribus nulla ex parte conveniat: nam quis, inquiunt, tolli ſibi ab hoſte aliquid patiatur, vel Romanæ provinciæ deprædatoribus non mala velit belli iure rependere? Sunt autem iſta præcepta patientiæ ſemper in cordis præparatione retinenda, ipſaque benevolentia, ne reddatur malum pro malo, ſemper in voluntate complenda eſt. Agenda ſunt autem multa etiam cum invitis benigna quadam aſperitate plectendis; ac per hoc ſi terrena Reſpublica præcepta chriſtiana cuſtodiat, & ipſa bella ſine benevolentia non gerentur, ut ad pietatis iuſtitiæque pacatam ſocietatem victis facilius conſulatur: nam cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur: quoniam nihil eſt infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hoſtis interior roboratur.

(x) GLOSSA. Docuit Dominus ſupra, iniuriam inferenti non eſſe reſiſtendum, ſed ad plura perferenda paratum eſſe; nunc autem ulterius docet iniuriam inferentibus impendendum eſſe caritatis affectum ſimul, & effectum. Et cum præmiſſa ad complementum iuſtitiæ legis pertineant, convenienter hoc ultimum (1) rite pertinet ad impletionem caritatis, quæ, ſecundum Apoſtolum, eſt legis plenitudo. Dicit ergo: *Audiſtis quia dictum eſt, Diliges proximum tuum*. AUGUSTINUS in I. de Doct. Chriſtiana (cap. xxx.) Quod autem nullum hominem excepit qui præcepit proximum diligere, Dominus in parabola ſemivivi relicti oſtendit, dicens proximum qui erga illum extitit miſericors, ut eum intelligamus proximum cui exhibendum eſſet miſericordiæ officium, ſi indigeret: quod nulli negandum eſſe, quis non videat? Domino dicente: *Benefacite his qui oderunt vos*. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. I. cap. xli. a medio.) Gradum autem eſſe in phariſæorum iuſtitia, quæ ad legem veterem pertineret, hinc intelligitur quod multi etiam eos a quibus diliguntur oderunt. Aſcendit ergo aliquem gradum qui proximum diligit, quamvis adhuc oderit inimicum: unde ad hoc deſignandum ſubditur: *Et odio habebis inimicum tuum*: quæ vox non eſt accipienda ut iubentis iuſto, ſed permittentis infirmo. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. xxiv.) Quæro autem a Manichæis, cur proprium velint eſſe legis Moyſi quod dictum eſt antiquis, *Oderis inimicum tuum*. An & Paulus non dixit homines quoſdam Deo odibiles? Quærendum eſt ergo quomodo intelligatur exemplo Dei, cui dixit Paulus quoſdam odibiles, odio habendos inimicos; & rurſus exemplo Dei, *qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos, & malos*, diligendos inimicos. Hæc itaque regula eſt qua & oderimus inimicum propter id quod in eo malum eſt, ideſt iniquitatem, & diligamus inimicum propter id quod in eo bonum eſt, ideſt rationalem creaturam. Audito igitur, & non intellecto quod antiquis dictum erat, *Oderis*

(1) *Al. deeſt* rite.

eris inimicum tuum, ferebantur homines in hominis odium, cum non deberent odire niſi vitium. Hos ergo corrigit Dominus cum ſubdit: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros*; ut qui iam dixerat: *Non veni ſolvere legem, ſed implere*: præcipiendo utique ut diligamus inimicos, cogeret nos intelligere quomodo poſſemus unum eumdemque hominem & odiſſe propter culpam, & diligere propter naturam. GLOSSA *a*. Sed ſciendum eſt, in toto corpore legis non eſſe ſcriptum: *Odio habebis inimicum tuum*; ſed hoc dicitur quantum ad traditionem ſcribarum, quibus viſum eſt hoc addendum, quia Dominus præcepit filiis Iſrael perſequi inimicos ſuos, & delere Amalech de ſub cælo. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. in opere imperf.) Sicut (1) enim quod dictum eſt, *Non concupiſces*, non dictum eſt ad carnem, ſed ad animam; ſic in hoc loco caro quidem inimicum ſuum diligere non poteſt, anima autem poteſt: quia dilectio, vel odium carnis in ſenſu eſt, animæ vero in intellectu. Quando ergo nocemur ab aliquo, & ſi ſentimus odium, non tamen exequi volumus; cognoſce quia caro noſtra odit inimicum, anima vero diligit. GREGORIUS XXII. Moral. (*b* cap. VI. X. & XI.) Inimici autem dilectio tunc veraciter cuſtoditur cum non de profectu deiicimur, nec de ruina illius lætamur. Non enim amat aliquis quem non vult eſſe meliorem, eumque ſtantem voto perſequitur quem cecidiſſe gratulatur. Evenire tamen plerumque ſolet ut non amiſſa caritate, & inimici nos ruina lætificet, & rurſum eius gloria ſine invidiæ culpa contriſtet; cum & ruente eo quoſdam bene erigi credimus, & proficiente illo pleroſque iniuſte opprimi timemus. Sed ad hoc ſervandum eſt diſcretionis examen, ne cum noſtra odia exequimur, fallamur ſub ſpecie utilitatis alienæ. Oportet etiam penſare quid debemus ruinæ peccatoris, & quid iuſtitiæ ferientis: nam cum perverſum quemquam Omnipotens percutit, & congaudendum eſt iuſtitiæ iudicis, & condolendum miſeriæ pereuntis. GLOSSA *c*. Qui autem ſunt contra Eccleſiam, tribus modis ei adverſantur, odio, verbis, cruciatu corporis. (2) Eccleſia e contra diligit, (3) unde dicit, *Diligite inimicos veſtros*: benefacit, unde ſequitur, *Bene facite his qui oderunt vos*: & orat, unde ſequitur, *Et orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Diligite inimicos veſtros*.) Multi præcepta Dei imbecillitate ſua, non ſanctorum viribus æſtimantes, impoſſibilia putant eſſe quæ præcepta ſunt; & dicunt ſufficere virtutibus, non odiſſe inimicos; ceterum diligere plus præcipi quam humana natura patiatur. Sciendum eſt ergo Chriſtum non impoſſibilia præcipere, ſed perfecta, quæ fecit David in Saul, & Abſalon: Stephanus quoque martyr pro lapidantibus deprecatus eſt: & Paulus anathema cupit eſſe pro perſecutoribus ſuis. Hoc autem Ieſus & docuit, & fecit, dicens: Luc. XXIII. „Pater ignoſce illis.“ AUGUSTINUS in Enchir. (cap. LXXIII.) Sed perfectorum ſunt iſta filiorum Dei: quo quidem ſe debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc affectum, orando Deum, ſecumque luctando, perducere. Tamen hoc tam magnum bonum, tantæ multitudinis non eſt, quantam credimus exaudiri, cum in oratione dicitur (infra VI.) *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. I. cap. XLII.) Oritur autem hic quæſtio, quod huic præcepto Domini in quo nos hortatur orare pro inimicis, multæ aliæ Scripturæ partes videntur adverſæ: quia in Prophetis inveniuntur multæ imprecationes adverſus inimicos; ut eſt illud Pſal. CVIII. „Fiant „filii eius pupilli.“ Sed ſciendum, quod Prophetæ ſolent figura imprecantis futura prædicere. Sed illud magis movet quod dicit Ioannes (I. Ioan. V.) „Eſt autem peccatum ad mortem, non pro illo dico ut oret quis:“ aperte enim oſtendit eſſe aliquos fratres pro quibus orare nobis non præcipitur, per hoc quod præmittit: „Si quis „ſcit peccare fratrem ſuum &c. cum Dominus etiam pro perſecutoribus nos iubeat ora-

(1) *Al.* autem. (2) *Al. omittitur* Eccleſia. (3) *Al.* unde ſequitur primo, *Diligite inimicos veſtros*; ſecundo, *Benefacite his qui oderunt vos*; tertio, *Et orate &c.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non ſic expreſſe qualis nunc eſt; ſed pars iſtius dicti tantum ad marginem notatur ibi, nec indicatur unde ſumptum ſit. *b* Vel in antiquis codicibus cap. I. ſuper illud Iob XXXI. *Si gaviſus ſum ad ruinam eius qui me oderat*. *c* Nullius nomen præſeferens, & prius diminuta prolata, omittendo quod Eccleſia diligit, quod benefacit, & quod orat.

orare. Nec iſta quæſtio ſolvi poteſt, niſi fateamur aliqua peccata eſſe in fratribus, quæ inimicorum perſecutione ſunt graviora. Nam & Stephanus orat pro eis a quibus lapidatur, quia nondum Chriſto crediderant; & Apoſtolus Paulus (II. Tim. iv.) non orat pro Alexandro, quia frater erat, & per invidentiam, fraternitatem oppugnando peccaverat. Pro quo autem non oras, iam non contra illum oras. Sed quid agimus de his contra quos oratum a ſanctis accipimus, non ut corrigerentur (nam hoc modo pro ipſis potius oratum eſt) ſed ad illam ultimam damnationem, non ſicut contra Domini traditorem per Prophetam (nam illa, prædictio futurorum, non optatio ſupplicii fuit) ſed ſicut in Apocalypſis vi. legimus, martyres orare ut vindicentur? Sed hinc non oportet moveri. Quis enim audeat affirmare utrum contra ipſos homines, an contra regnum peccati petierint? (1) Nam ipſa & iuſtitiæ, & miſericordiæ vindicta martyrum, ut evertatur regnum peccati, quo regnante tanta perpeſſi ſunt. Deſtruitur autem partim correctione hominum, partim damnatione perſeverantium in peccato. Nonne tibi videtur Paulus in ſeipſo Stephanum vindicaſſe cum dicit (I. Corinth. ix.) „ Caſtigo corpus meum, & in „ ſervitutem redigo? " AUGUSTINUS de Quæſt. nov. & vet. teſtam. (quæſt. lxviii.) Vel animæ occiſorum clamant, vindicari ſe poſtulantes; ſicut ſanguis Abel clamavit de terra non voce, ſed ratione. Nam & opus opificem laudare dicitur per hoc ipſum quod videntem ſe oblectat: non enim tam impatientes ſunt ſancti ut urgeant fieri quod ſciunt tempore præfinito futurum. CHRYSOSTOMUS in hom. (xviii.) Vide autem quot gradus aſcendit, & qualiter nos in ipſum virtutis verticem ſtatuit. Primus gradus eſt non incipere (2) iniuriam; ſecundus (3) ut iniuriam ulciſcens, æquali ſupplicio ſis contentus; tertius non facere vexanti quæ quis paſſus eſt; quartus exponere ſeipſum ad patiendum mala; quintus amplius ſe tribuere quam ille vult qui fecit mala; ſextus non odio habere eum qui hoc operatur; ſeptimus diligere; octavus benefacere; nonus pro ipſo orare. Et quia magnum erat præceptum, præclarum præmium ſubdit, ſcilicet fieri ſimiles Deo: unde dicit: *Ut ſitis filii Patris veſtri qui in cælis eſt*. HIERONYMUS (in fin. Com. cap. v.) Si quis enim præcepta Dei cuſtodiat, (4) filius Dei efficitur: ergo non in natura filius eſt, hic ſcilicet de quo loquitur, ſed arbitrio ſuo. AUGUSTINUS de Serm. Dom. in monte (Lib. I. cap. xlvi.) Ex illa autem regula intelligendum eſt quod hic dicitur, qua & Ioannes dicit (cap. i.) „ Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. " Unus enim naturaliter Filius eſt; nos autem poteſtate accepta efficimur filii, inquantum illa quæ ab eo præcipiuntur implemus. Itaque non ait, Facite iſta, quia eſtis filii; ſed Facite iſta, ut ſitis filii. Cum autem ad hoc nos vocat, ad ſimilitudinem ſuam vocat: unde ſequitur: *Qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos*. Poteſt autem per ſolem intelligi non iſte viſibilis, ſed ille de quo dicitur (Malach. iv.) „ Vobis qui timetis „ nomen Domini, orietur ſol iuſtitiæ " & per pluviam irrigatio doctrinæ veritatis: quia & bonis, & malis apparuit, & evangelizatus eſt Chriſtus. HILARIUS (can. iv. in Matth. non procul a fine.) Vel in baptiſmi & ſpiritus ſacramento tribuit ſolem, & pluviam. AUGUSTINUS (Lib. I. de Serm. Domini in monte cap. xlvi.) Vel poteſt accipi ſol iſte viſibilis, & pluvia qua fructus gignuntur, quia iniqui in Libro Sapientiæ (cap. v.) plangunt: „ Sol non or„ tus eſt nobis. " Et de pluvia ſpirituali di„ citur Pſal. v. „ Mandabo nubibus meis „ ne pluant ſuper eam. " Sed ſive hoc, ſive illud, magna Dei bonitate fit, quæ nobis imitanda præcipitur. Non autem ſolum ait, *Qui facit ſolem oriri*; ſed addidit *ſuum*, ideſt quem ipſe fecit: ut hinc admoneremur quanta liberalitate ex præcepto eius præſtare debemus quod non creamus, ſed ex muneribus eius accipimus. AUGUSTINUS ad Vincentium (epiſt. xlviii.) Sed ſicut iſta dona eius laudamus, ita etiam flagella in eos quos diligit cogitemus. Unde non omnis qui parcit, amicus eſt, nec omnis qui verberat, inimicus: melius eſt enim cum ſeveritate diligere, quam cum lenitate decipere. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xiii. oper. imperf.) Caute autem dixit, *Super iuſtos, & iniuſtos*; non ſuper iuſtos ut iniuſtos: quia omnia bona Deus non propter homines dat, ſed propter ſanctos, ſicut & flagella propter peccatores; ſed in bonis non ſeparat peccatores a iuſtis, ne deſperent; nec in malis iuſtos a peccatoribus, ne glorientur: maxime cum malis bona non proſint, quæ male viventes ad præiu-

(1) *P. Nicolai habet ex textu Auguſtini:* Nam ipſa eſt ſincera, & plena iuſtitiæ, & miſericordiæ vindicta martyrum &c. (2) *Al.* iniuſtitiam. (3) *Al.* æqualem non vindicari; tertius &c. (4) *Al.* & filius.

udicium ſuum percipiunt ; nec bonis mala noceant , ſed magis proſint ad iuſtitiæ lucrum. AUGUSTINUS in Lib. I. de Civ. Dei (cap. VIII.) Nam bonus temporalibus bonis non extollitur , nec malis frangitur . Malus autem ideo huiuſmodi (1) infelicitate punitur , quia felicitate corrumpitur. Vel ideo iſta temporalia bona & mala utriſque voluit eſſe communia , ut nec bona cupidius appetantur , quæ mali habere cernuntur , nec mala turpiter evitentur, quibus & boni afficiuntur. GLOSSA. (*a* interl. ſuper illud, *Si diligitis* .) Amare autem amantem, naturæ eſt , inimicum vero amare eſt caritatis ; & ideo ſequitur: *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis* , ſcilicet in cælo ? (2) Nullam: de his enim dicitur (infra VI.) *Recepiſtis mercedem veſtram* . Sed tamen hæc oportet facere, illa non omittere. RABANUS (ſuper iiſdem verbis.) Si ergo peccatores erga dilectores ſuos (3) natura duce volunt eſſe benefici , multo magis vos maioris dilectionis (4) ſigno amplecti debetis etiam non amantes : unde ſequitur : *Nonne & publicani hoc faciunt?* idest qui publica vectigalia exigunt, vel qui publica negotia ſæculi , vel lucra ſectantur . GLOSSA. Si vero pro his tantum oraveritis qui aliqua affinitate vobis coniuncti ſunt, quid amplius habet beneficium veſtrum quam infidelium ? unde ſequitur : *Et ſi ſalutaveritis fratres veſtros tantum , quid amplius facitis* ? Salutatio enim eſt quædam ſpecies orationis. *Nonne Ethnici hoc faciunt?* RABANUS (loc. cit.) Ideſt gentiles, nam ethnos Græce , Latine gens dicitur , qui tales ſunt ut fuerunt geniti , ſcilicet ſub peccato . REMIGIUS. Quia vero perfectio dilectionis ultra dilectionem inimicorum non poteſt procedere , ideo poſtquam Dominus præcepit diligere inimicos , ſubiunxit: *Eſtote ergo & vos perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt* . Ipſe quidem perfectus eſt ut omnipotens , homo autem ut ab omnipotente adiutus : nam *ſicut* quandoque in Scripturis pro veritate, & æqualitate accipitur : ut ibi (Ioſue I.) „ Sicut „ fui cum Moyſe , ita ero & tecum : “ aliquando autem pro ſimilitudine, ut hic .

CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIII. in op. imperf.) Sicut enim filii carnales ſimilant patres in aliquo corporis ſigno, ita filii ſpiritales Deum in ſanctitate.

(y) GLOSSA *b* . Poſtquam Chriſtus legem quantum ad præcepta implevit , incipit nunc eam ad implere quantum ad promiſſa , ut pro cæleſti mercede præcepta Dei faciamus , non pro terrenis , quæ lex promittebat. Omnia autem terrena ad duo potiſſima reducuntur , ſcilicet ad humanam gloriam, & ad terrenorum affluentiam ; quorum utrumque in lege promiſſum eſſe videtur . De gloria enim dicitur in Deuter. XXVIII. „ Faciet te Dominus excelſiorem cunctis „ gentibus quæ verſantur in terra . “ De affluentia vero temporalium ibidem ſubditur : „ Abundare te faciet Dominus in „ omnibus bonis. “ Et ideo Dominus hæc duo ab intentione fidelium excludit , ſcilicet gloriam , & terrenorum affluentiam . *c* Sed ſciendum quod appetitus gloriæ propinquus eſt virtuti . CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIII. in op. imperf.) Ubi enim res agitur glorioſa , ibi facilius invenit locum gloriationis occaſio ; & ideo intentionem gloriæ primo Dominus excludit: præ omnibus enim vitiis carnalibus periculoſius hoc eſſe in hominibus intellexit : cum enim omnia mala ſervos diaboli vexent, concupiſcentia vanæ gloriæ magis vexat ſervos Dei, quam ſervos diaboli. PROSPER in Libro de Senten. Aug. (ſent. CCCXVII.) Quas etiam vires nocendi habeat humanæ gloriæ amor, non ſentit, niſi qui ei bellum indixerit : quia etſi cuiquam facile eſt laudem non cupere dum negatur , difficile tamen eſt ea non delectari cum offertur . CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (*d* hom. XIII. in oper. imperf.) Intuere autem qualiter incepit velut de fera aliqua difficile cognita diſputans, & apta furari eum qui non valde vigilat : occulte enim ingreditur, & omnia quæ intus ſunt, inſenſibiliter aufert. CHRYSOSTOMUS *e* in hom. (XIX.) Et ideo hoc cautius cavendum mandat dicens: *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus* . Cor autem noſtrum attendere debemus: inviſibilis enim eſt ſerpens quem obſervare iube-

(1) *Al.* felicitate . (2) *Al. deeſt* Nullam . (3) *Al.* verſa vice . (4) *Al.* ſignum . *P. Nicolai emendat* ſinu .

Ex editione P. Nicolai.

a Ex interlin. ſine ullo nomine colligitur, ſed non quoad ultimam appendicem ex Matth. XXIII. mutuatam. *b* Non habetur in Gloſſa quæ nunc extat , nec apud Interpretes occurrit . *c* CHRYSOSTOMUS hom. XIX. in Matth. *d* in hom. XIX. *e* Super Matth. in oper. imperf. ut ſupra.

bemur, & latenter ingreditur, & ſeducit. Sed in corde mundo ſi ſurſeptio inimici ſucceſſerit, mox homo iuſtus diſcernit quia ſpiritu alieno pulſatur; ſi autem cor fuerit iniquitatibus plenum, ſuggeſtionem diaboli non facile intelligit: & ideo præmiſit, *Ne iraſcaris, Ne concupiſcas*: quia qui malis iſtis ſubiectus eſt, cor ſuum non poteſt attendere. Sed quomodo poteſt fieri ut non coram hominibus eleemoſynam faciamus? Aut ſi fiat, quomodo non ſentiemus? Si enim præſente aliquo occurrerit pauper, quomodo dabitur ei abſconſe? Sed educendo eum in ſecreto, videtur quia datur. Sed conſidera, quia non dixit, Ne tantum coram hominibus faciatis, ſed addidit, *Ut videamini ab eis*. Qui ergo non ideo facit ut ab hominibus videatur, etſi coram hominibus fecerit, non tamen coram hominibus feciſſe videtur: qui enim aliquid facit propter Deum, neminem videt in corde ſuo niſi Deum, propter quem facit; (1) ſicut artifex eum ſemper habet præ oculis, qui ſibi opus faciendum commiſit. GREGORIUS (a Lib. VIII. Mor. cap. III. ſuper illud Iob VIII. „ Inter „ lapides.") Si ergo dantis gloriam quærimus, & publicata noſtra opera in conſpectu illius occulta ſervamus; ſi vero per hoc noſtram laudem (2) concupiſcimus, foras ab eius conſpectu iam fuſa ſunt, etiam ſi a multis ignorentur. Sed valde perfectorum eſt, ſic oſtenſo opere, actoris gloriam quærere, ut de illata laude, privata neſciant exultatione gaudere, quam infirmi, quia perfecte contemnendo non ſuperant, neceſſe eſt ut bonum quod operantur, abſcondant. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. II. vel III.) In hoc vero quod dicit, *Ut videamini ab eis*, nihil addens, apparet hoc eum prohibuiſſe, ut ibi finem noſtri propoſiti collocemus. Nam & Apoſtolus qui dicit (Galat. I.) „ Si „ adhuc hominibus placerem, Chriſti ſer„ vus non eſſem: "alio loco dicit (I. Corinth. X.) " Ego (3) omnibus per omnia „ placeo. " Quod non ideo facit, ut placeret hominibus, ſed Deo, ad cuius amorem corda hominum volebat convertere ex eo quod eis placebat: ſicut non abſurde loqueretur qui diceret: In hoc opere quo navem quæro, non navem quæro, ſed patriam. AUGUSTINUS b de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. II. in fine.) Dicit autem, *Ut videamini ab eis*, quia ſunt quidam qui ſic faciunt iuſtitiam coram hominibus ut non videantur ab eis, ſed ut ipſa opera videantur, & glorificetur Pater qui in cælis eſt: non enim ſuam iuſtitiam deputant, ſed eius cuius fide vivunt. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (ubi ſupra) In hoc etiam quod addit, *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem veſtrum qui in cælis eſt*, nihil aliud demonſtrat, niſi illud, nos cavere oportere ne humanam laudem pro noſtrorum operum mercede quæramus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XIII. in oper. imperf.) Quid autem a Deo recipies qui Deo nihil dediſti? Nam quod propter Deum fit, Deo datur, & ab eo (4) recipitur; quod autem propter homines fit, in ventos effunditur. Quæ eſt autem ſapientia res dare, & verba vacua comparare, & mercedem Dei contemnere? Vel illum aſpice a quo laudem expectas, qui te propter Deum facere putat; alioquin vituperaret te magis. Ille autem qui plena quidem voluntate propter homines facit, ille propter homines feciſſe videtur: Si autem per alicuius cor cogitatio vana aſcendit, deſiderans hominibus apparere, anima autem intelligens contradicit; ille non propter homines feciſſe videtur: quia quod cogitavit, paſſio carnis eſt; quod elegit, iudicium animæ.

(2) AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. II. cap. V.) Generaliter ſupra Dominus iuſtitiam nominavit cum dixit: *Attendite ne iuſtitiam veſtram &c.* nunc autem per partes exequitur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIII. in oper. imperf.) Ponit autem tria fortia bona, ſcilicet eleemoſynam, orationem, & ieiunium, contra tria mala, adverſus quæ Dominus tentationis bellum ſuſcepit: pugnavit enim pro (5) nobis contra gulam in eremo; contra avaritiam ſupra montem; contra vanam gloriam ſupra templum. Eſt ergo eleemoſyna quæ diſpergit, contra avaritiam quæ congregat; ieiunium contra gulam, quia ei contrarium; oratio vero contra vanam gloriam, quia cum omne malum ex malo na-

(1) *Al.* ſic. (2) *Al.* conſpicimus. (3) *Al.* hominibus. (4) *Al.* recipietur. (5) *Al.* bonis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel in antiquis codicibus cap. XXXVIII. ſuper illud Iob VIII. *Inter lapides commorabitur*. b De Verbis Domini, non, ſicut prius, de Serm. Domini in monte.

ſcatur, ſola vana gloria de bono procedit; ideo non deſtruitur per bonum, ſed magis nutritur: nullum ergo remedium poteſt eſſe contra vanam gloriam niſi oratio ſola. AMBROSIUS (ſuper illud ad Timoth. IV. „ Pietas ad omnia utilis eſt. “) Omnis autem ſententia diſciplinæ chriſtianæ in miſericordia, & pietate eſt; & ideo ab eleemoſyna incipit, dicens: *Cum ergo facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XII. in op. imperf.) Tuba autem eſt omnis actus, vel ſermo per quem operis iactantia demonſtratur; puta, qui facit eleemoſynam quando aliquem videt præſentem, vel intercedente aliquo, aut honeſtiori perſonæ, quæ poteſt retribuere; alias autem non facit. Sed & ſi in loco ſecreto fecerit eo propoſito ut laudabilis videatur, tuba eſt. AUGUSTINUS (Lib. II. de Serm. Domini in monte cap. I.) Sic ergo quod dicit, *Noli tuba canere ante te*, ad hoc reſpicit quod ſuperius ait: *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus*. HIERONYMUS (initio Comment. in cap. VI. Matth.) Qui autem tuba canit, eleemoſynam faciens, hypocrita eſt, (1) & ideo, ſubdit: *Sicut hypocritæ faciunt*. (2) ISIDORUS (Lib. X. Etymol. cap. VIII.) Nomen hypocritæ tractum eſt a ſpecie eorum qui in ſpectaculis contecta facie incedunt, diſtinguentes vultum vario colore, ut ad perſonæ quam ſimulant, colorem perveniant, modo in ſpecie viri, modo in ſeminæ, ut ſallant populum dum in ludis agunt. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. III. in initio.) Sicut ergo hypocritæ, ideſt ſimulatores, tamquam imitatores perſonarum aliarum, agunt partes illius quod non ſunt: non enim qui agit partes Agamemnonis, vere ipſe eſt, ſed ſimulat eum: ſic & in Eccleſiis in omni vita humana (3) quiſquis ſe vult videri quod non eſt, hypocrita eſt: ſimulat enim ſe iuſtum, & non exhibet, qui totum fructum in laude hominum ponit. GLOSSA. Et ideo ſubdit loca publica, cum dicit, *In ſynagogis, & vicis*; & finem intentum, cum ſubdit: *Ut honorificentur ab hominibus*. GREGORIUS Lib. XXXI. Moral. (cap. XI. in novis exempl. cap. VIII.) Sciendum vero eſt, quod ſunt nonnulli qui & ſanctitatis habitum tenent, & perfectionis meritum exequi non valent; quos nequaquam credendum eſt inter hypocritarum numerum currere: quia aliud eſt infirmitate, aliud callida ſimulatione peccare. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. III. circa med.) Tales autem qui ſimulatione peccant, ab inſpectore cordis Deo mercedem non capiunt, niſi fallaciæ ſupplicium: & ideo ſubditur: *Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam*. HIERONYMUS (ſuper hoc verbo.) Non Dei mercedem, ſed ſuam: laudati enim ſunt ab hominibus, quorum cauſa exercuere virtutes. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. VI.) Hoc autem reſpicit ad illud quod ſupra poſuit: *Alioquin mercedem non habebitis apud Patrem veſtrum*. Sic ergo non quomodo illi eleemoſynam facias, ſed quomodo facienda ſit, iubet convenienter, cum dicit: *Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIX. ſuper illud, *Neſciat ſiniſtra*.) Hoc autem per ſuperabundantiam dicitur; ac ſi dicat: Si poſſibile eſt teipſum ignorare, & ipſas manus latere poſſibile eſſet, ſtudioſiſſimum eſt tibi. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIII. in op. imperf.) Apoſtoli autem interpretantur in Lib. Canonum ſic. Dextera eſt populus Chriſtianus, qui eſt ad dexteram Chriſti; ſiniſtra autem eſt omnis populus, qui eſt ad ſiniſtram. Hoc ergo dicit, ne Chriſtiano eleemoſynam faciente, qui eſt dextera, infidelis aſpiciat, qui eſt ſiniſtra. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte. (Lib. II. cap. IV. & V.) Sed ſecundum hoc videbitur nulla eſſe culpa velle placere fidelibus, cum tamen in quorumlibet hominum laude finem boni operis conſtituere prohibeamur. Ut autem te imitentur quibus facta tua placuerint, non tantum fidelibus, ſed etiam infidelibus exhibendum eſt. Si autem (ut alii dicunt) ſiniſtram inimicum putaveris, ut neſciat inimicus tuus cum eleemoſynam facis; cur ipſe Dominus inimicis Iudæis circumſtantibus miſericorditer ſanavit homines? Deinde quomodo cum ipſo inimico faciemus, ut illud impleamus præceptum (Prov. XXI.) „ Si eſurierit inimi„ cus tuus, ciba illum? “ Tertia opinio eſt ridenda eorum qui dicunt, ſiniſtræ nomine uxorem ſignificari, ut quoniam in re familiari tenaciores pecuniarum ſolent eſſe feminæ, lateat eas cum aliquid viri alienis impendunt, propter domeſticas lites. Non autem ſolis viris hoc præceptum datum eſt, ſed etiam feminis: cui ergo ſiniſtræ iubetur femina occultare opus miſericordiæ ſuæ?

An

(1) *Al.* & ſubdit. (2) P. *Nicolai habet hic:* GLOSSA. Forſitan in convocandi populi gratiam hoc faciebant, ut omnes irent ad ſpectaculum: *unde hauſerit non indicans*. (3) *Al.* qui.

An etiam vir ſiniſtra erit feminæ? Quod ſi quiſpiam putat, cum præceptum ſit talibus, ut ſe invicem bonis moribus lucrifaciant, non ſibi debent occultare bona opera ſua; nec furta facienda ſunt ut promereatur Deus. Quod ſi occultandum eſt aliquid, quamdiu alterius infirmitas id æquo animo non poteſt ſuſtinere, quamvis non illicite fiat; non tamen femina per ſiniſtram ſignificari facile apparet totius capituli ſignificatione; & etiam quam ſiniſtram vocet. Quod enim in hypocritis culpatum eſt, quod ſcilicet laudes hominum quærunt; hoc tu facere vetaris: quapropter ſiniſtra videtur ſignificare delectationem laudis; dextera autem ſignificat intentionem implendi præcepta divina. Cum ergo conſcientiæ (1) facientis eleemoſynam miſcet ſe appetitio laudis humanæ, fit ſiniſtra conſcientiæ dexteræ. *Neſciat* ergo *ſiniſtra*; ideſt, non ſe miſceat conſcientiæ tuæ, laudis humanæ appetitio. Dominus autem noſter multo magis prohibet ſolam ſiniſtram in nobis operari, quam eam miſceri operibus dexteræ. Quo autem fine hoc dixerit, oſtendit cum ſubdit: *Ut ſit eleemoſyna veſtra in abſcondito*, ideſt in ipſa bona conſcientia, quæ humanis oculis demonſtrari non poteſt, nec verbis aperiri, quandoquidem multi multa mentiuntur. Sufficit autem tibi ad promerendum præmium ipſa conſcientia, ſi ab eo expectas præmium qui ſolus conſcientiæ inſpector eſt. Et hoc eſt quod ſubditur: *Et Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi*. Multa Latina exemplaria habent, *Reddet tibi palam*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIII. in oper. imperf.) Impoſſibile eſt enim ut opus bonum hominis in abſcondito dimittat Deus; ſed in hoc ſæculo manifeſtat, & in illo glorificat, quia gloria Dei eſt: ſicut & diabolus manifeſtat malum, in quo malitiæ eius virtus oſtenditur. Proprie autem publicat Deus omne bonum in ſæculo illo cuius bona non ſunt communia bonis & malis: ideo cuicumque illic bene fecerit Deus, manifeſtum eſt quia pro mercede iuſtitiæ ſuæ meruit illud. Merces autem iuſtitiæ in hoc ſæculo manifeſta non eſt, quia hic non ſolum boni, ſed etiam mali ſunt divites. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. IV.) Sed in Græcis exemplaribus, quæ (2) propria ſunt, non invenimus *Palam*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIX.) Si ergo vis habere inſpectores eorum quæ facis, ecce habes non ſolum Angelos, aut Archangelos, ſed Deum univerſorum.

CAPUT VI.

(a) CUm oratis, non eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis, & in angulis platearum ſtantes orare, ut videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora Patrem tuum in abſcondito; & Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.

(b) Orantes autem nolite multum loqui, ſicut Ethnici faciunt: putant enim quod in multiloquio ſuo exaudiantur. Nolite ergo aſſimilari eis. Scit enim Pater veſter quid opus ſit vobis, antequam petatis eum.

(c) Sic ergo vos orabitis: Pater noſter qui es in cælis.

(d) Sanctificetur nomen tuum.

(e) Adveniat regnum tuum.

(f) Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra.

(g) Panem noſtrum ſuperſubſtantialem da nobis hodie.

(h) Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

(i) Et ne nos inducas in tentationem.

(k) Sed libera nos a malo. Amen.

(l) Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra; ſi autem non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra.

P 2 (m) Cum

(1) *Al.* faciendi. (2) *P. Nicolai ponit* priora.

(m) Cum autem ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Exterminant enim facies ſuas, ut pareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem ſuam.

(n) Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus ieiunans, ſed Patri tuo qui eſt in abſcondito; & Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.

(o) Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, ubi ærugo, & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt, & furantur. Theſaurizate autem vobis theſauros in cælo, ubi nec ærugo, nec tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur. Ubi enim eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum.

(p) Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit; ſi autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit. Si ergo lumen quod in te eſt, tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt?

(q) Nemo poteſt duobus dominis ſervire. Aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut unum ſuſtinebit, & alterum contemnet. Non poteſtis Deo ſervire, & mammonæ.

(r) Ideo dico vobis, ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quod induamini. Nonne anima plus eſt quam eſca, & corpus plus quam veſtimentum?

(ſ) Reſpicite volatilia cæli, quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea; & Pater veſter cæleſtis paſcit illa. Nonne vos magis pluris eſtis illis? Quis autem veſtrum cogitans poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum unum?

(t) Et de veſtimentis quid ſoliciti eſtis? Conſiderate lilia agri quomodo creſcunt. Non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut unum ex iſtis. Si enim fœnum agri quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit; quanto magis vos modicæ fidei?

(u) Nolite ergo ſoliciti eſſe, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia Gentes inquirunt. Scit enim Pater veſter quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, & iuſtitiam eius; & hæc omnia adiicientur vobis.

(x) Nolite ergo ſoliciti eſſe in craſtinum: craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſi: ſufficit enim diei malitia ſua.

(a) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIII. in oper. imperf.) Salomon dicit (Eccli. VIII.) „ Ante orationem præpara animam tuam. “ Quod quidem facit qui faciens eleemoſynam venit ad orationem: bona enim opera excitant fidem cordis, & dant confidentiam animæ apud Deum orandi. Ergo eleemoſyna præparatio eſt orationis, & idem Dominus poſt eleemoſynam (1) convenienter de oratione nos inſtruit. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. VI.) Non autem hoc monet nunc ut oremus, ſed quomodo oremus; ſic nec ſuperius ut faciamus eleemoſynam, ſed quo animo faciamus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ibidem.) Eſt autem oratio quaſi quoddam ſpiritale tributum, quod anima offert Deo de viſceribus ſuis. Quanto ergo glorioſior eſt, tanto cautior eſt ſervanda, ne propter homines facta vileſcat: & ideo dicit: *Cum oratis, non eritis ſicut hypocritæ*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIX.) Hypocritas vocat, qui Deum ſe fingentes orare, homines circumſpiciunt; & ideo ſubdit: *Qui amant in ſynagogis orare*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIII. in oper. imperf. ſuper illud, *Qui amant*.) Puto autem (2) quod non ad locum hoc refert Dominus, ſed ad propoſitum orantis: in conventu enim fidelium orare laudabile eſt, ſicut dictum eſt Pſal. LXVII. „ In eccleſiis benedicite Deum. “ Qui ergo

(1) *Al.* conſequenter. (2) *Al.* non ad locum hoc referri quod ait Dominus.

Digitized by Google

go ſic orat ut ab hominibus videatur, non Deum aſpicit, ſed homines; & ideo quantum ad propoſitum ſuum in ſynagoga orat. Cuius autem orantis mens ſolum aſpicit Deum, quamvis in ſynagoga oret, tamen apud ſe in ſecreto videtur orare: Sequitur: *Et in angulis platearum*: (1) ut videantur abſconſe orare: & ſic dupliciter laudantur, & quia orant, & quia abſconſe orant. GLOSSA. Vel anguli platearum ſunt ubi via per tranſverſum (2) viæ ducitur, & quadrivium reddit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ibidem.) Eo ergo propoſito in conventu vetat orare, ut a conventu videatur: unde ſubditur: *Ut videantur ab hominibus*. Orans ergo nihil novum faciat quod aſpiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus extendendo. AUGUSTINUS de Ser. Domini (Lib. II. cap. VI.) Non autem videri ab hominibus nefas eſt; ſed ideo hoc agere ut ab hominibus videaris. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIX. ante finem.) A vana enim gloria ubique erui bonum eſt, maxime autem in oratione: ſi enim in hoc cogitationibus circumſerimur, ſi ad orandum ingreſſi ſuerimus, hanc habentes ægritudinem, qualiter intelligemus ea quæ a nobis dicuntur? AUGUSTINUS de Ser. Domini (Lib. II. cap. VI.) Sic etiam fuglenda eſt hominum (3) ſcientia, ſi hoc animo aliquid fiat ut fructus expectetur placendi hominibus: unde ſubditur: *Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIII. in op. imperf.) Unuſquiſque enim ubi ſeminat, ibi metit: unde qui propter homines orant, non propter Deum, ab hominibus, non a Deo laudantur. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIX. ſuper *Receperunt mercedem*.) Dicit autem, *Receperunt*, quia Deus retributionem quæ eſt ab ipſo, tribuere vellet; illi autem eam quæ eſt ab hominibus, uſurpant. Quomodo autem orandum ſit, ſubiungit dicens: *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora Patrem tuum in abſcondito*. HIERONYMUS (ſuper *Cum oraveris*.) Hoc ſimpliciter intellectum erudit auditorem, ut vanam orandi gloriam fugiat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XIII. in opere imperf.) Ut nemo ſit ibi, niſi ille qui orat, & ille quem orat: teſtis enim orantem gravat, non adiuvat. CYPRIANUS de Oratione dominica (ſer. VI.) In abditis etiam locis orare, magis convenit fidei, ut ſciamus Dominum ubique eſſe præſentem, & maieſtatis ſuæ plenitudine occulta penetrare *a*. Poſſumus etiam intelligere (4) per oſtium domus, os corporis, ut non clamoſa voce oremus Deum, ſed tacito corde propter tria. Primo quia Deus non voce clamoſa pulſandus eſt, ſed conſcientia recta placandus, quia eſt cordis auditor: ſecundo quia ſecretas orationes tuas non oportet alterum ſcire, niſi te, & Deum: tertio quia clamoſe orans, alterum iuxta te non permittis orare. CASSIANUS (in Collat. Patrum IX. cap. XXXV.) Cum ſummo etiam eſt orandum ſilentio, ut ipſos quoque inimicos noſtros, qui orantibus nobis maxime inſidiantur, lateat noſtræ petitionis intentio. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. VI.) Vel per cubicula noſtra ſunt intelligenda corda noſtra, de quibus dicitur Pſal. IV. „Quæ „dicitis in cordibus veſtris, in cubilibus ve„ſtris compungimini." Oſtium eſt carnalis ſenſus; foris ſunt omnia temporalia, quæ per ſenſum cogitationes noſtras penetrant, & turba vanorum phantaſmatum orantibus obſtrepunt. CYPRIANUS de Oratione dominica (ſerm. VI.) Quæ autem ſegnitia eſt alienari, & capi ineptis cogitationibus, & profanis, cum Dominum deprecaris; quaſi ſit aliud quod magis debeas cogitare quam (5) quod cum Deo loquaris? Quomodo te audiri a Deo poſtulas, cum teipſum non audias? Hoc eſt ab hoſte non cavere, hoc eſt Deum negligentia orationis offendere. AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. VI.) Claudendum eſt ergo oſtium, ideſt carnali ſenſui reſiſtendum, ut oratio ſpiritualis dirigatur ad Patrem, quæ fit in intimis cordis, ubi oratur Pater in abſcondito: unde ſequitur: *Et Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi*. REMIGIUS. Et eſt ſenſus: Sufficiat tibi ut ille ſolus noverit tuam orationem qui omnium corda novit occulta: quia ipſe qui eſt inſpector, erit exauditor. CHRYSOSTOMUS in homil. (XIX. prope finem.)

Non

(1) *Al.* ut videantur, abſconſe orant. (2) *Al. deeſt* viæ. (3) *Al.* ſententia. (4) *Al.* & oſtium. (5) *Al. deeſt* quod.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. in opere imperfecto, ut ſupra. Hæc appendix cum præcedenti ſic nectebatur prius, prætermiſſo indice Chryſoſtomi, ac ſi utraque Cypriani ſolius eſſet.

Non autem dixit, Gratis dabit, ſed *Reddet tibi*: etenim debitorem ſeipſum tibi conſtituit.

(b) AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. II. cap. VII.) Sicut hypocritarum eſt præbere ſe ſpectandos in oratione, quorum fructus eſt placere hominibus; ita eſt Ethnicorum, ideſt gentilium, in multiloquio ſe putare exaudiri: & ideo ſubditur: *Orantes autem nolite multum loqui*. CASSIANUS Libro IX. Collationum (cap. XXXVI.) Frequenter enim, ſed breviter eſt orandum, ne immorantibus nobis, inſerere aliquid noſtro cordi inſidiator poſſit inimicus. AUGUSTINUS ad Probam (epiſt. CXXI. cap. X.) Non tamen, ut quidam putant, hoc eſt orare in multiloquio, ſi diutius oretur. Aliud eſt ſermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipſo Domino ſcriptum eſt, quod pernoctaverit in orando, & prolixius oraverit, ut nobis præberet exemplum. Dicuntur fratres in AEgypto crebras quidem habere orationes, ſed eas tamen breviſſimas, & raptim quodammodo iaculatas, ne illa (1) violenter erepta, quæ oranti plurimum eſt neceſſaria, per productiores moras hebetetur intentio: ac per hoc ipſi ſatis oſtendunt hanc intentionem, (2) ſicut non eſt obtundenda, ſi perdurare non poteſt, ita ſi perduraverit, non cito eſſe rumpendam. Abſit autem ab oratione multa locutio; ſed non deſit multa precatio, ſi fervens perſeverat intentio: nam multum loqui eſt in orando rem neceſſ..iam ſuperfluis agere verbis. Multum autem precari, eſt eum quem precamur diuturna cordis excitatione pulſare: nam plerumque hoc negotium plus gemitibus quam ſermonibus agitur, plus fletu, quam affatu. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIX. in Matth.) Diſſuadet igitur per hoc inanem locutionem in orando: puta cum non petimus decentia a Deo, ſed potentatus, & glorias, inimicos ſuperare, & pecuniarum abundantiam. Iubet ergo hic non longas orationes facere. Longas autem dico non tempore, ſed multitudine eorum quæ dicuntur. (3) Perſeverare tamen oportet eos qui petunt. „ Orationi enim (ait Apoſto„ lus Rom. XII.) inſtantes; “ non tamen iubet decem millium verſuum orationem componere, & corde tenus enuntiare: quod occulte inſinuat, cum dixit, *Nolite multum loqui*. GLOSSA (ordinaria.) Damnat autem multiloquium orationis veniens de infidelitate: unde ſequitur, *Sicut Ethnici faciunt*. Gentilibus enim erat neceſſaria verborum multiplicitas, propter dæmones qui (4) neſciebant quid illi peterent, niſi illorum verbis inſtructi: unde ſequitur: *Putant enim quod in multiloquio ſuo exaudiantur*. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. II. cap. VII.) Etrevera omne multiloquium a gentilibus venit, qui exercendæ linguæ potius quam mundando animo dant operam, & hoc ſtudii genus etiam ad Deum prece flectendum transferre conantur. GREGORIUS *a* XIV. Moral. (ſuper illud Iob XLI. „ Non par„ cam verbis, “) Sed veraciter orare eſt amaros in compunctione gemitus, & non compoſita verba reſonare: & ideo ſubditur: *Nolite ergo aſſimilari eis*. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. I. cap. VII.) Si enim verba multa ad id proferuntur ut inſtruatur ignarus; quid eis opus eſt ad rerum omnium conditorem? Unde ſequitur: *Scit enim Pater veſter quid opus ſit vobis, antequam petatis eum*. HIERONYMUS (ſuper *Scit Pater veſter*.) Conſurgit autem in hoc loco quædam hæreſis Philoſophorum quorumdam, dogma perverſum dicentium: Si novit Deus quid oremus, & antequam petamus ſcit quo indigeamus; fruſtra ſcienti loquimur. Quibus reſpondendum eſt, non narratores eſſe, ſed rogatores. Aliud eſt enim narrare ignoranti, aliud (5) ſcientem petere. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIX. in Matth.) Non ergo oras ut doceas, ſed flectas, ut familiaris efficiaris continuitate interpellationis, ut humilieris, ut rememoreris peccatorum tuorum. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. II. cap. VII.) Nec etiam verbis nos agere debemus apud Deum, ut impetremus quod volumus, ſed rebus quas animo gerimus, & intentione cogitationis, cum dilectione pura, & ſupplici affectu. AUGUSTINUS ad Probam (epiſt. CXXI.) Sed ideo per certa intervalla temporum etiam verbis rogamus Deum, ut illis rerum ſignis noſipſos admoneamus, quantum-

(1) *Al.* vigilanter. (2) *Al.* ſic eſſe obruendam. (3) *Al.* Permanere. (4) *Al.* neſcirent. (5) *Al.* petere ſcienti.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. XXXIII. cap. XXI.

tumque in hoc deſiderio profecerimus, nobiſipſis innoteſcamus, & ad hoc augendum noſipſos acrius excitemus, ne variis curis quod tepeſcere cœperat, omnino frigeſcat, & penitus extinguatur, niſi crebrius inflammetur. Nobis ergo neceſſaria ſunt verba, quibus commoveamur, & inſpiciamus quid petamus, non quibus Dominum ſeu docendum, ſeu flectendum eſſe credamus. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. VII.) Sed rurſus quæri poteſt, ſive rebus, ſive verbis orandum ſit, quid opus ſit ipſa oratione, ſi Deus iam novit quid nobis neceſſarium ſit, niſi quia ipſa orationis intentio cor noſtrum ſerenat, & purgat, capaciuſque efficit ad excipienda divina munera, quæ ſpiritualiter nobis infunduntur. Non enim ambitione precum nos exaudit Deus, qui ſemper paratus eſt dare ſuam lucem; ſed nos non ſemper parati ſumus accipere, cum inclinamur in alia. Fit ergo in oratione converſio corporis ad Deum, & purgatio interioris oculi, cum ea quæ cupiebantur, temporaliter excluduntur, ut acies cordis ſimplicis ferre poſſit ſimplicem lucem, & in ea manere cum gaudio, quo beata vita perficitur.

(c) GLOSSA [a]. Inter ſalutaria monita, & divina quibus (1) conſuluit credentibus, formam orandi propoſuit, & orationes compoſuit brevibus verbis, ut ſit fiducia cito annuendi, quod breviter vult rogari: unde dicit: *Pater noſter qui es in cælis*. CYPRIANUS de Oratione dominica. Qui fecit vivere, docuit & orare, ut dum oratione quam Filius docuit, apud Patrem loquimur, facilius audiamur. Amica, & familiaris oratio eſt Dominum de ſuo (2) rogare. Agnoſcat Pater Filii ſui verba, cum precem facimus, & cum ipſum habeamus advocatum apud Patrem pro peccatis noſtris, quando peccatores pro delictis noſtris petimus, advocati noſtri verba promamus. GLOSSA. Non tamen his ſolis verbis oratur, ſed & aliis ſub eodem ſenſu conceptis, quibus cor noſtrum accenditur. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. VIII.) Cum autem in omni deprecatione benevolentia concilianda ſit eius quem deprecamur, deinde dicendum quid deprecemur; per laudem illius ad quem oratio dirigitur, ſolet benevolentia conciliari; & hoc in orationis principio poni ſolet: in quo Dominus noſter, nihil aliud nos dicere iuſſit, niſi *Pater noſter qui es in cælis*. Multa quidem dicta ſunt in laudem Dei; nuſquam tamen invenitur præceptum populo Iſrael, ut dicerent, *Pater noſter*; ſed eſt (3) eis inſinuatus ut Dominus tamquam ſervis. Sed de populo Chriſtiano Apoſtolus dicit (Rom. VIII.) quod ſpiritum adoptionis accepit, in quo clamamus, Abba pater, quod non eſt meritorum noſtrorum, ſed gratiæ, quam in oratione ponimus, cum dicimus, *Pater*, quo nomine & caritas excitatur: quid enim carius debet eſſe filiis quam pater? & ſupplex affectus, cum homines dicunt Deo, *Pater noſter*: & quædam impetrandi (4) præſuppoſitio: quid enim non det filiis petentibus, cum hoc ipſum ante dederit, ut filii eſſent? Poſtremo quanta cura animum tangit, ut qui dicit, *Pater noſter*, tanto patre non ſit indignus? Admonentur etiam hinc divites, vel genere nobiles, cum facti fuerint Chriſtiani, non ſuperbire adverſus pauperes, vel ignobiles, quoniam ſimul dicunt Deo, *Pater noſter*; quod non poſſunt pie, ac vere dicere, niſi ſe fratres eſſe cognoſcant. CHRYSOSTOMUS in homil. (XX.) Quod enim nocumentum eſt ex inferiori cognatione, cum ſecundum ſuperiorem omnes ſimus copulati? Qui etiam patrem dixit, & peccatorum remiſſionem, & adoptionem, & hereditatem, & fraternitatem, quæ eſt ad Unigenitum, & ſpiritus largitionem per unam hanc confeſſus eſt nuncupationem. Non enim poſſibile eſt vocare Deum patrem, niſi eum qui eſt omnibus iſtis bonis potitus. Dupliciter orantium igitur erigit ſenſum, & dignitate eius qui invocatur, & magnitudine beneficiorum, quibus orans potitus eſt. CYPRIANUS de Oratione dominica. Non autem dicimus, Pater meus; ſed *Pater noſter*, quia pacis, & unitatis magiſter noluit ſigillatim, & privatim precem fieri, ut quis cum precatur, pro ſe tantum precetur. Publica enim eſt nobis, & communis oratio; & quando oramus, non pro uno tantum, ſed pro populo toto oramus, quia totus populus unum ſumus. Sic enim unum orare pro omni-

(1) *Al.* conſulit. (2) *Al.* regere, ut gnoſcat &c. (3) *Al.* in eis. (4) *Al.* præſumptio.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Bedæ nomine prænotatur; ſed hæc in Beda non occurrunt; partem autem eorum habet Cyprianus tract. de Oratione dominica paulo poſt initium.

omnibus voluit, quomodo in uno omnes ipſe portavit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIV. in opere imperf.) Pro ſe enim orare neceſſitas cogit, pro altero autem caritas fraternitatis hortatur. Dulcior autem eſt ante Deum oratio, non quam neceſſitas tranſmittit, ſed quam caritas fraternitatis commendat. GLOSSA. Dicitur etiam *Pater noſter*, quod commune eſt omnibus; non Pater meus, quod ſoli Chriſto convenit, qui eſt Filius per naturam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (in opere imperf. ut ſupra.) Addit autem, *Qui es in cælis* ut ſciamus nos habere patrem cæleſtem; & erubeſcant ſe terrenis rebus ſubſternere qui patrem habent in cælis. CASSIANUS Lib. IX. Coll. (cap. XVIII.) Et ut ad illam regionem in qua patrem noſtrum commorari fatemur, ſummo deſiderio properemus. CHRYSOSTOMUS in hom. (XX. ſuper Matth.) *In cælis* ergo cum dicit, non illic Deum concludens, hoc ait; ſed a terra abducens orantem, & excelſis regionibus affigens. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. IX.) Vel dicitur eſſe *in cælis*, ideſt in ſanctis, & iuſtis: non enim ſpatio locorum continetur Deus. Sunt quidem cæli excellentia mundi corpora; & ſi in eis locus Dei eſſe credatur, melioris meriti ſunt aves, quarum vita eſt Deo vicinior. Non autem eſt ſcriptum (Pſal. XXXIII.) „Prope eſt Do„minus," celſis hominibus, aut eis qui in montibus habitant; ſed „contritis corde." Sed ſicut terra appellatur peccator, cui dictum eſt (Gen. III.) „Terra es, & in „terram ibis;" ſic cælum iuſtus e contrario dici poteſt. Recte ergo dicitur, *Qui es in cælis*: tantum enim ſpiritaliter intereſſe videtur inter iuſtos & peccatores, quantum corporaliter inter cælum & terram. Cuius rei ſignificandæ gratia orantes ad orientem convertimur, unde cælum ſurgit, non tamquam Deus ibi ſit, ceteras mundi deſerens partes, ſed ut admoneatur animus ad naturam excellentiorem ſe convertere, id eſt ad Deum; cum corpus eius, quod terrenum eſt, ad corpus excellentius, ideſt ad corpus cæleſte, convertatur. Convenit etiam ut omnium ſenſibus & parvulorum, & magnorum bene ſentiatur de Deo: & ideo qui nondum poſſunt (1) incorporeum cogitare, tolerabilior eſt illorum opinio, (2) ſi Deum in cælo potius eſſe credant quam in terra.

(d) AUGUSTINUS (Lib. II. de Serm. Dom. in monte cap. X.) Dictum eſt quis ſit qui petitur, & ubi habitet: iam videamus quæ ſint petenda. Primum autem omnium quæ petuntur, hoc eſt, *Sanctificetur nomen tuum*: quod non ſic petitur, quaſi non ſit ſanctum Dei nomen, ſed ut ſanctum habeatur ab hominibus; ideſt, ita innoteſcat Deus ut non æſtimetur aliquid (3) ſanctius. CHRYSOSTOMUS in hom. (XX.) Vel rogare iubet orantem, Deum per noſtram glorificari vitam; ac ſi dicat: Ita fac nos vivere ut per nos univerſa te glorificent. *Sanctificetur* (4) enim idem eſt quod glorificetur. Digna eſt autem Deum deprecantis oratio, nihil petere ante Patris gloriam, ſed omnia eius laudi poſtponere. a CHRYSOSTOMUS (hom. XIV. in Matth. in op. imperf.) Vel aliter. Non optamus Deo ut ſanctificetur orationibus noſtris, ſed ut nomen eius ſanctificetur in nobis. Quia enim ipſe dixit (Levit. XX.) „Sancti eſtote, quia ego ſan„ctus ſum;" id petimus, & rogamus, ut qui in baptiſmo ſanctificati ſumus, in eo quod eſſe cœperimus perſeveremus. AUGUSTINUS de Bono Perſeveran. Cur autem perſeverantia iſta poſcitur a Deo, ſi, ut Pelagiani dicunt, non datur a Deo? An & iſta irriſoria petitio eſt, cum id ab eo petitur quod ſcitur non ipſum dare, ſed ipſo non dante eſſe in hominis poteſtate (5) præſtare? CYPRIANUS (ut ſupra.) Et hoc etiam ut ſanctificemur, quotidie deprecamur: opus enim eſt nobis continua ſanctificatione, ut qui quotidie delinquimus, delicta noſtra ſanctificatione aſſidua purgemus.

(e) GLOSSA. Congrue ſequitur ut poſt adoptionem filiorum, regnum petamus, quod filiis debetur: unde ſequitur: *Adveniat regnum tuum*. AUGUSTINUS de Serm. Domin. in mon. (Lib. II. cap. X.) Quod non ita dictum eſt, quaſi Deus nunc non regnet etiam in terra, ſemperque in ea regnaverit. *Adveniat* ergo accipiendum eſt ut manifeſtetur hominibus. Nulli autem licebit igno-

(1) *Al.* corporeum. (2) *Al. emittuntur ſequentia.* (3) *Al.* ſanctum. (4) *Al. deeſt* enim. (5) *Al. omittitur* præſtare.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a CYPRIANUS de Oratione dominica, non Chryſoſtomus, ut prius notabatur, adiecto ad marginem indice operis imperf. hom. XIV.

ignorare regnum Dei; cum eius Unigenitus non ſolum intelligibiliter, ſed etiam viſibiliter venerit iudicare vivos & mortuos. Tunc autem eſſe futurum iudicii diem Dominus docet, cum Evangelium prædicatum fuerit in omnihus gentibus; quæ res pertinet ad ſanctificationem nominis Dei. HIERONYMUS. Vel generaliter pro totius mundi petit regno, ut diabolus in mundo regnare deſiſtat; vel ut in unoquoque regnet Deus, & non regnet peccatum in mortali hominum corpore. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Vel noſtrum regnum petimus advenire a Deo nobis repromiſſum, & Chriſti ſanguine acquiſitum, ut qui in ſæculo ante ſervivimus, poſtmodum Chriſto dominante regnemus. AUGUSTINUS ad Probam (epiſt. CXXI. cap. XI.) Regnum namque Dei veniet, ſive velimus, ſive nolimus. Sed deſiderium noſtrum ad illud regnum excitamus, ut nobis veniat, atque in eo regnemus. (1)CASSIANUS IX.Collat.(cap. XIX.) Vel quia novit ſanctus teſtimonio conſcientiæ ſuæ, cum apparuerit regnum Dei, eius ſe futurum eſſe conſortem. HIERONYMUS (in hoc loco.) Attendendum autem quod grandis audaciæ ſit, & puræ conſcientiæ poſtulare regnum Dei, & iudicium non timere. CYPRIANUS(ut ſupra.) Poteſt etiam & ipſe Chriſtus eſſe regnum Dei, quem venire quotidie cupimus, cuius adventus ut cito nobis repræſentetur optamus: nam cum reſurrectio ipſe ſit, quia in ipſo reſurgimus, ſic & regnum Dei poteſt intelligi, quia in illo regnaturi ſumus. Bene autem regnum Dei petimus, ideſt cæleſte; quia eſt & terreſtre regnum. Sed qui renuntiavit iam ſæculo, maior eſt etiam honoribus eius, & regno; & ideo qui ſe Deo, & Chriſto dedicat, non terrena, ſed cæleſtia regna deſiderat. AUGUSTINUS de Bono Perſeverantiæ (cap. II.) Cum autem petitur, *Adveniat regnum*, quid orant qui iam ſancti ſunt, niſi ut in ea ſanctitate quæ iam illis data eſt perſeverent? Neque enim aliter veniet Dei regnum, quod his qui perſeverant uſque in finem, certum eſt eſſe venturum.

(f) AUGUSTINUS (Lib. II. de Serm. Dom. in monte cap. X.) In illo beatitudinis regno vita beata perficietur in ſanctis, ſicut nunc in cæleſtibus Angelis. Et ideo poſt illam petitionem qua dicimus, *Adveniat regnum tuum*, ſequitur: *Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra*; ideſt, ſicut in Angelis, qui ſunt in cælo, voluntas tua ſit, ut te perfruantur, nullo errore obnubilante eorum ſapientiam, nulla miſeria impediente eorum beatitudinem; ita fiat in ſanctis tuis, qui in terra ſunt, & de terra, quantum ad corpus attinet, facti ſunt. Item *fiat voluntas tua*, recte intelligitur, obediatur præceptis tuis: *ſicut in cælo, & in terra*; ideſt, ſicut ab Angelis, ita ab hominibus, non quod ipſi faciant ut velit Deus, ſed quia faciunt quod ille vult; ideſt, faciunt ſecundum voluntatem eius. CHRYSOSTOMUS in hom. (XX. ſuper Matth. prope princ.) Vide autem conſequentiam optimam: quia enim concupiſcere docuit cæleſtia, per hoc quod dictum eſt, *Adveniat regnum tuum*, antequam ad cælum perveniatur, ipſam terram iuſſit fieri cælum, per hoc quod dicit: *Fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra*. HIERONYMUS. Erubeſcant autem ex hac ſententia qui quotidie ruinas in cælo fieri mentiuntur. AUGUSTINUS de Serm. Dom. in monte (Lib. II. cap. XI.) Vel *ſicut in cælo, & in terra*; ideſt, ſicut in iuſtis, ita in peccatoribus; tamquam ſi diceret: Sicut faciunt voluntatem tuam iuſti, etiam peccatores, ut ad te convertantur; ſive ita ut ſua cuique tribuantur, quod fiet in extremo iudicio. Vel per cælum, & terram, accipiamus ſpiritum, & carnem. Et quod dicit Apoſtolus Rom. VII. „Mente ſervio legi Dei;“ videamus factam Dei voluntatem in ſpiritu. In illa autem immutatione quæ promittitur iuſtis, *fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra*; ideſt, ſicut ſpiritus non reſiſtit Deo, ita & corpus non reſiſtat ſpiritui. Vel *ſicut in cælo, & in terra*; ideſt, ſicut in ipſo Ieſu Chriſto, ita & in Eccleſia; tamquam in viro, qui patris voluntatem implevit, ita & in femina, quæ illi deſponſata eſt. Cælum enim, & terra convenienter intelligitur quaſi vir, & femina, quoniam terra cælo fecundante fructifera eſt. CYPRIANUS (ubi ſupra.) Non ergo petimus ut Deus faciat quod vult, ſed ut nos facere poſſimus quod Deus vult: quod ut fiat in nobis, opus eſt Dei voluntate, ideſt opera eius, & protectione: quia nemo ſuis viribus fortis eſt, ſed Dei miſericordia tutus. CHRYSOSTOMUS in homil. (XX. ſuper illud, *Fiat voluntas tua*.) Virtus enim non eſt noſtri ſtudii ſolum, ſed ſuperioris gratiæ. Rurſum autem hic orationem pro orbe terrarum cuilibet noſtrum iniunxit: neque enim dixit: Fiat voluntas tua in me, vel in nobis, ſed ubique terrarum, ut ſolvatur

(1) *Al. pro Caſſiano fere ſemper citatur, hoc modo*, EX COLLAT.

vatur error, & plantetur veritas, & expellatur malitia, & revertatur virtus, & ſic iam non differat cælum a terra. AUGUSTINUS de Bono Perſeverantiæ (cap. III.) Ex hoc autem evidenter oſtenditur contra Pelagianos initium fidei eſſe donum Dei, quando pro infidelibus, ut habere fidem incipiant, ſancta orat Eccleſia. Cum etiam in ſanctis iam ſit facta Dei voluntas; cur ut fiat adhuc petunt, niſi ut perſeverent in eo quod eſſe cœperunt? CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIV. in opere imperf.) Communiter autem accipi debet quod ait, *Sicut in cælo, & in terra*; ideſt, *ſanctificetur nomen tuum ſicut in cælo, & in terra: adveniat regnum tuum ſicut in cælo, & in terra: fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra*. Et vide quod caute locutus eſt: non dixit: Pater ſanctifica nomen tuum in nobis: adveniat regnum tuum ſuper nos: fac voluntatem tuam in nobis. Nec iterum dicit: Sanctificemus nomen tuum: ſuſcipiamus regnum tuum: faciamus voluntatem tuam: ne hoc aut Dei tantum, aut hominis tantum eſſe videatur. Sed medie dixit, & imperſonaliter: nam ſicut homo non poteſt facere bonum niſi habuerit adiutorium Dei, ſic nec Deus bonum operatur in homine, niſi homo voluerit.

(g) AUGUSTINUS (in Ench. cap. XV.) Hæc ergo tria quæ in præmiſſis petitionibus petuntur, hic inchoantur, & quantumcumque proficimus, augentur in nobis; perfecte vero, quod in alia vita ſperandum eſt, ſemper poſſidebuntur. Reliquis vero quatuor quæ ſequuntur, petuntur temporalia, quæ propter æterna conſequenda ſunt neceſſaria: panis enim qui convenienter petitur hic, eſt neceſſarius: ſequitur enim: *Panem noſtrum ſuperſubſtantialem da nobis hodie*. HIERONYMUS (in hoc loco.) Quod nos ſuperſubſtantialem exprimimus, in Græco habetur bis ἐπιούσιον (epiouſion) quod verbum LXX. Interpretes περιούσιον (periouſion) frequentiſſime transferunt, Conſideravimus ergo in Hebræo, & ubicumque illi περιούσιον (periouſion) expreſſerunt, nos invenimus *ſogola*, quod Symmachus ἐξαίρετον *exereton*, ideſt præcipuum, vel egregium tranſtulit; licet in quodam loco *peculiarem* interpretatus ſit. Quando ergo petimus, ut peculiarem, vel præcipuum nobis Dominus tribuat panem, illum petimus qui dicit in Evangelio (Ioan. VI.) „ Ego „ ſum panis vivus, qui de cælo deſcendi. “ CYPRIANUS (ubi ſupra.) Nam panis vitæ Chriſtus eſt; & panis hic omnium non eſt, ſed noſter eſt. Hunc autem panem dari nobis quotidie poſtulamus, ne qui in Chriſto ſumus, & euchariſtiam quotidie accipimus, intercedente aliquo graviori delicto a cæleſti pane prohibeamur, & a Chriſti corpore ſeparemur. Petimus ergo ut qui in Chriſto manemus, a ſanctificatione eius, & corpore non recedamus. AUGUSTINUS de Bono Perſeverantiæ (cap. IV.) Perſeverantiam ergo a Domino ſancti poſcunt, quando petunt ne a Chriſti corpore ſeparentur, ſed in ea ſanctitate permaneant, ut nullum crimen admittant. CHRYSOSTOMUS (hom. XIV. oper. imperf.) Vel *panem ſuperſubſtantialem* poſuit, hoc eſt quotidianum. CASSIANUS Lib. IX. Coll. (cap. XXI.) Cum (1) enim dicit, *Hodie*, oſtendit eum quotidie eſſe ſumendum, omnique tempore hæc oratio debet profundi; quia non eſt dies qua non opus ſit nobis huius (2) panis perceptione cor interioris hominis confirmare. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. XII.) Sed contra hoc illi movent quæſtionem qui in orientalibus partibus non quotidie cœnæ Domini communicant: qui de hac re ſuam ſententiam defendunt vel ipſa auctoritate eccleſiaſtica, quod ſine ſcandalo iſta faciunt; neque ab eis qui Eccleſiis præſunt, facere prohibentur. Sed ut de iſtis nil in aliquam partem (3) diſſeramus, illud certe debet occurrere cogitantibus, regulam nos orandi a Domino accepiſſe, quam tranſgredi non oportet. Quis ergo audeat dicere, ſemel tantum nos orare debere orationem dominicam, aut ſi iterum, & tertio, uſque ad eam tantum horam qua corpori Domini communicamus? Non enim poſtea dicere poterimus, *Da nobis hodie*, quod iam accepimus. Aut poterit quiſque cogere ut ultima parte diei ſacramentum illud celebremus? CASSIANUS ibidem. Licet iſtud quod dicitur, *Hodie*, ad præſentem vitam poſſit intelligi; ideſt, dum in hoc ſæculo commoramur, præſta nobis hunc panem. HIERONYMUS (hoc loco.) Poſſumus ſuperſubſtantialem panem & aliter intelligere, qui ſuper omnes ſubſtantias ſit, & univerſas ſuperet creaturas, ſcilicet Domini. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. XII.) Vel quotidianum panem accipiamus ſpiritualem, præcepta ſcilicet divina, quæ quotidie oportet meditari, & operari. GREGORIUS XXIV. Moral. (cap. VII. vel V. in novis exempl.) No-

(1) *Al. deeſt* enim: *item habetur* etiam. (2) *Al. omittitur* panis. (3) *Al.* deſeramus.

Noſtrum autem hunc panem dicimus, & tamen ut detur oramus: quia Dei eſt (1) ex munere, & noſter fit per acceptionem. HIERONYMUS. Alii ſimpliciter putant, ſecundum Apoſtoli ſermonem dicentis (I. Tim. vi.) „ Habentes victum, & veſtitum, „ his contenti ſimus; " de præſenti tantum cibo ſanctos curam gerere: unde in poſterioribus præceptum eſt, *Nolite cogitare de craſtino*. AUGUSTINUS ad Probam (epiſt. cxxi. cap. xi.) Sic ergo hic ſufficientiam petimus a parte quæ (2) excellit, ideſt nomine panis totum ſignificantes. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xiv. in opere imperf.) Non ſolum autem oramus ideo, *Panem noſtrum da nobis hodie*, ut habeamus quid manducemus, quod commune eſt inter iuſtos & peccatores; ſed ut quod manducamus, de manu Dei accipiamus, quod eſt tantum ſanctorum. Nam illi Deus dat panem qui cum iuſtitia præparat; diabolus autem ei qui præparat cum peccato. Vel ita ut dum a Deo datur, ſanctificatus accipiatur; & ideo addidit, *Noſtrum*; ideſt, quem nos habemus paratum, illum da nobis, ut a te ſanctificetur: ſicut ſacerdos panem accipiens a laico, ſanctificat, & porrigit ei: panis enim offerentis eſt, ſed quod ſanctificatum eſt, beneficium eſt ſacerdotis. Dicit autem, *Noſtrum*, propter duo. Primo quia omnia quæ nobis Deus dat, per nos aliis dat, ut de eo quod accipimus, partem impotentibus faciamus. Qui ergo de laboribus ſuis, indigentibus præſtat, non tantum panem ſuum manducat, ſed etiam alienum. Deinde qui de iuſtitia acquiſitum panem manducat, ſuum panem manducat; quod autem cum peccato, alienum. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. xii.) Forte autem aliquis moveatur cur oremus pro his adipiſcendis quæ huic vitæ ſunt neceſſaria, ſicut eſt victus, & tegumentum; cum Dominus dicat: *Nolite ſoliciti eſſe quid edatis, aut quid induamini*: non poteſt autem quiſque de ea re, pro qua adipiſcenda orat, non eſſe ſolicitus. AUGUSTINUS ad Probam (epiſt. cxxi. cap. xi.) Sed ſufficientiam vitæ non indecenter vult quiſquis vult, & non amplius: hæc autem ſufficientia non appetitur propter ſeipſam, ſed propter ſalutem corporis, & congruentem habitum perſonæ hominis, quo habitu non ſit inconveniens eis cum quibus honeſte vivendum eſt. Iſta ergo cum habentur, ut teneantur, cum non habentur, ut habeantur orandum eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (xx.) Conſiderandum eſt autem, quod poſtquam dixit, *Fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra*; quia hominibus loquebatur in terra carne indutis, & non potentibus habere eamdem impaſſibilitatem cum Angelis, condeſcendit iam infirmitati noſtræ, quæ neceſſario indiget cibo: & ideo pro pane iuſſit orationem facere, non pro pecuniis, neque pro laſcivia, ſed ſolum pro pane quotidiano: & neque hoc ſufficit, ſed appoſuit, *Da nobis hodie*, ut non conteramus noſipſos ſolicitudine ſupervenientis diei. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xiv. in opere imperf.) Et ſic prima facie videntur hæc verba ſonare, ut qui hoc dicunt, non habeant in craſtinum, aut poſt craſtinum præparatum. Quod ſi ita eſt, oratio iſta aut paucis poteſt convenire, ſicut Apoſtolis, qui docendi gratia omni tempore vagabantur, aut forſitan nulli. Doctrinam autem Chriſti ita debemus aptare ut omnes in ea proficiant. CYPRIANUS (in tract. de dominica Oratione, circa medium.) Divinum ergo cibum diſcipulus Chriſti debet petere, ne in longum deſiderium petitionis extendat: quia contrarium ſibi fit & repugnans ut quæramus in ſæculo diu manere, qui petimus regnum cælorum velociter advenire. a Vel addit, *Quotidianum*, ut tantum quis manducet quantum ratio naturalis exigit, non quantum laſcivia carnis impellit. Si enim in uno convivio tantum expendas quantum ſufficere tibi poteſt centum diebus, iam non quotidianum cibum manducas, ſed multorum dierum. HIERONYMUS (ſuper illud, *Panem noſtrum*.) In Evangelio autem quod appellatur Secundum Hebræos pro *ſuperſubſtantiali* pane (3) *mohar* reperitur, quod dicitur craſtinum: ut ſit ſenſus, *Panem noſtrum craſtinum*, ideſt futurum, *da nobis hodie*.

(h) CYPRIANUS (ubi ſupra.) Poſt ſubſidium cibi petitur & venia delicti, ut qui a Deo paſcitur, in Deo vivat; nec tantum præſenti vitæ, ſed æternæ conſulatur, ad quam venire poteſt, ſi peccata donentur, quæ debi-

(1) *Al.* ex vi naturæ. (2) *Al.* expedit. (3) *Al.* machar.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a CHRYSOSTOMUS ſuper Matthæum hom. xiv. operis imperf.

ta Dominus appellavit, ſicut alibi dicit (infra xviii.) *Dimiſi tibi omne debitum, quia rogaſti me*. Unde ſequitur: *Dimitte nobis debita noſtra*. Quare neceſſarie, & ſalubriter admonemur, qui peccatores ſumus, qui pro peccatis rogare compellimur; & ne quis ſibi quaſi innocens placeat, & ſe extollendo plus pereat, inſtruitur ſe peccare quotidie, dum pro peccatis quotidie iubetur orare. Augustinus de Bono Perſeverantiæ (cap. v.) Hoc autem telo Pelagiani confodiuntur hæretici, qui audent dicere, hominem iuſtum in hac vita habere nullum omnino peccatum; & in talibus hominibus eſſe iam in præſenti tempore Eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam. Chrysostomus in hom. (xx.) Quoniam vero fidelibus hæc oratio convenit, & leges Eccleſiæ docent, & orationis principium, quod docet Deum patrem vocare. Qui ergo fidelibus iubet remiſſionem peccatorum petere, demonſtrat quod poſt baptiſmum contingit peccata dimitti, contra Novatianos. Cyprianus (ubi ſupra.) Qui ergo pro peccatis nos orare docuit, paternam miſericordiam promiſit; ſed plane addidit legem, certa conditione nos conſtringens, ut ſic nobis debitum dimitti poſtulemus, ſecundum quod & ipſi debitoribus noſtris dimittimus; & hoc eſt quod dicit: *Sicut & nos dimittimus debiteribus noſtris*. Gregorius X. Moral (ſuper illud Iob xi. „ Si abſtuleris „ iniquitatem, “ cap. ii. in nov. exempl.) Ut profecto bonum, quod a Deo compuncti petimus, hoc primum proximo converſi faciamus. Augustinus de Serm. Dom. (Lib. II. cap. xiii.) Hoc non de pecunia dicitur, ſed de omnibus quæ in nos quiſque peccat, ac per hoc etiam de pecunia: peccat namque in te qui pecuniam tibi debitam, cum habeat unde reddere, non reddit; quod peccatum ſi non dimiſeris, non poteris dicere: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*. Chrysostomus ſuper Matth. (xiv. hom. in oper. imperf.) Cum qua ergo ſpe orat qui inimicitiam ſervat adverſus alterum, a quo forſitan læſus eſt? Sicut enim ipſe orans mentitur, dicit enim, Remitto, & non remittit; ſic & a Deo petit indulgentiam, & non illi indulgetur. Sed multi nolentes dare veniam peccantibus in ſe, fugiunt illam orationem orare. Stulti! Primo quia qui non ſic orat ut docuit Chriſtus, non eſt Chriſti diſcipulus; ſecundo, quia nec Pater libenter exaudit orationem quam Filius non dictaverit: cognoſcit enim Pater Filii ſui ſenſus, & verba, neque ſuſcipit quæ uſurpatio humana excogitavit, ſed quæ ſapientia Chriſti expoſuit. Augustinus in Enchir. (cap. lxxiii.) Tamen quia hoc tam magnum bonum, ſcilicet dimittere debita, & diligere inimicos, tantæ multitudinis non eſt quantam credimus exaudiri cum in oratione dicitur: *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*: procul dubio verba ſponſionis huius implentur, ſi homo nondum ita proficit ut diligat inimicum; tamen quando rogatur ab homine qui peccavit in eum, ut ei dimittat, dimittit ex corde, qui etiam ſibi roganti utique vult dimitti. Iam vero qui eum in quem peccavit, rogat ſi peccato ſuo movetur ut roget, non adhuc eſt reputandus inimicus, ut eum diligere ſit difficile, ſicut difficile erat quando inimicitias exercebat.

(i) Chrysostomus ſuper Matth. (hom. xiv. in oper. imperf.) Quia multa magnifica ſupra mandavit hominibus, ut Deum patrem ſuum dicant, ut regnum Dei petant venire; ideo nunc additur humilitatis doctrina cum dicitur: *Et ne nos inducas in tentationem*. Augustinus de Ser. Dom. in mon. (Lib. II. cap. xiv.) Nonnulli codices habent: *Et ne nos inferas in tentationem*: quod tantumdem valere arbitror: nam ex uno Græco verbo, [illegible], utrumque eſt translatum. Multi autem interpretando ita dicunt: Ne nos patiaris induci in tentationem, exponentes quomodo dictum ſit, *Inducas*. Non enim per ſeipſum inducit Deus, ſed induci patitur eum quem ſuo auxilio deſeruerit. Cyprianus (ubi ſupra.) Qua in parte oſtenditur, contra nos nihil adverſarium poſſe, niſi Deus ante permiſerit, ut omnis timor noſter, & devotio convertatur ad Deum. Augustinus de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. xiv.) Aliud eſt autem induci in tentationem, aliud tentari: nam ſine tentatione probatus eſſe nemo poteſt, ſive ſibi ipſi, ſive alii; Deo autem ante omnes tentationes quiſque notiſſimus eſt. Non ergo hic oratur ut non tentemur, ſed ut non inferamur in tentationem; tamquam ſi quiſpiam cui neceſſe eſt igne examinari, non orat ut igne non contingatur, ſed ut non exuratur. Inducimur enim, ſi tales inciderint quas ferre non poſſumus. Augustinus ad Probam (epiſt. cxxi. cap. ii.) Cum ergo dicimus, *Ne nos inducas in tentationem*, nos admonemur hoc petere, ne deſerti eius adiutorio, alicui tentationi vel conſentiamus decepti, vel cedamus afflicti. Cyprianus (ubi ſupra.) In quo admonemur infirmitatis, & imbecillitatis noſtræ,

ne quis

Digitized by Google

nequis ſe inſolenter extollat, ut dum procedit humilis, & ſubmiſſa confeſſio, & datur totum Deo, quicquid ſuppliciter petitur, ipſius pietate præſtetur. AUGUSTINUS de Bono Perſeverantiæ (cap. v.) Cum autem ſancti petunt, *Ne nos inferas in tentationem*, quid aliud quam ut in ſanctitate perſeverent orant? (1) Hoc autem ſibi conceſſo (quod eſſe de Dei dono, cum ab illo poſcitur, demonſtratur) nemo ſanctorum non tenet uſque in finem perſeverantiam ſanctitatis: neque enim quiſquam in propoſito chriſtiano perſeverare deſiſtit, niſi in tentationem primitus inferatur. Ideo ergo petimus ne inferamur in tentationem, ut hoc non fiat; & ſi non fit, Deus non permittit ut fiat: nihil enim fit, niſi quod aut ipſe facit, aut fieri permittit. Potens eſt ergo a malo in bonum flectere voluntates, & lapſum convertere, ac dirigere in ſibi placitum greſſum, cui non fruſtra dicitur: *Ne nos inferas in tentationem*: nam qui in tentationem ſuæ malæ voluntatis non infertur, in nullam prorſus infertur: „ unuſquiſque enim tentatur a concupiſcentia „ ſua " (Iac. I.) Voluit ergo Deus a ſe poſci ne inferamur in tentationem, quod poterat nobis & non orantibus dari: quia voluit nos admoneri, a quo beneficia accipiamus. Attendat ergo Eccleſia quotidianas orationes ſuas: orat ut increduli credant; Deus ergo convertit ad fidem: orat ut credentes perſeverent; Deus ergo dat perſeverantiam uſque in finem.

(k) AUGUSTINUS de Serm. Dom. (Lib. II. cap. XVI.) Orandum eſt, non ſolum ut non inducamur in malum, quo caremus, ſed ab illo etiam liberemur in quod iam inducti ſumus; & ideo ſequitur: *Sed libera nos a malo*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XX.) Vel malum hic diabolum vocat, propter excellentiam malitiæ, non quæ ex natura eſt, ſed quæ ex electione. Et quia ad nos implacabile bellum habet, propter hoc dixit: *Libera nos a malo*. CYPRIANUS (ubi ſupra) Poſt omnia quidem ſupradicta, in conſummatione orationis venit clauſula univerſas preces noſtras collecta brevitate concludens: nihil enim remanet quod ultra adhuc debeat poſtulari, cum ſemel protectionem Dei adverſus malum petamus, qua impetrata, contra omnia quæ diabolus, & mundus operatur, ſecuri ſumus. Quis enim de ſæculo metus eſt, cuius in ſæculo Deus tutor eſt? AUGUSTINUS ad Probam (epiſt. CXXI. cap. XI.) Et hoc ultimum quod in oratione dominica poſitum eſt, tam late patet, ut homo Chriſtianus in qualibet tribulatione conſtitutus, in hoc gemitus edat, & in hoc lacrymas fundat, hinc exordiatur, in hoc terminet orationem: unde ſequitur, *Amen*, quo deſiderium orantis exprimitur. HIERONYMUS (ſuper illud, *Libera nos a malo*.) *Amen* enim, quod in fine conſtat ſcriptum, ſignaculum eſt dominicæ orationis; quod Aquila interpretatus eſt *Fideliter*, quod nos *Vere* poſſumus dicere. CYPRIANUS (ubi ſupra.) Quid mirum, ſi talis oratio eſt quam Deus docuit, qui magiſterio ſuo omnem precem noſtram ſalutari ſermone breviavit? Hinc per Eſaiam fuerat ante prædictum (cap. X.) „ Sermonem breviatum faciet „ Deus ſuper terram. " Nam cum Dominus Ieſus Chriſtus omnibus venerit, ut colligeret doctos pariter, atque indoctos, omni ſexui, atque ætati præcepta ſalutis ediderit, præceptorum ſuorum fecit grande compendium, ut in diſciplina cæleſti diſcentium memoria non laboraret, ſed quod eſſet ſimplici fidei neceſſarium, velociter diſcerent. AUGUSTINUS ad Probam (ep. CXXI. cap. XII.) Quælibet autem alia verba dicamus, quæ affectum orantis vel præcedendo format, ut clareat, vel conſequendo (2) accendit, ut creſcat; nil aliud dicimus quam quod in iſta oratione dominica poſitum eſt, ſi recte, & congruenter oramus. Qui enim dicit (Eccli. XXXVI.) „ Clarificare in „ omnibus gentibus, ſicut clarificatus es in „ nobis, " quid aliud dicit quam *Sanctificetur* „ *nomen tuum*? Qui dicit (Pſal. LXXIX.) „ Oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus, " quid aliud dicit quam *Adveniat regnum tuum*? Qui dicit (Pſal. CXVIII.) „ Greſſus meos „ dirige ſecundum eloquium tuum, " quid aliud dicit quam *Fiat voluntas tua*? Qui dicit (Prov. XXX.) „ Paupertatem, & divi- „ tias ne dederis mihi, " quid aliud dicit quam *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*. Qui dicit (Pſal. CXXXI.) „ Memento Domine David, & omnis manſuetu- „ dinis eius: " & (Pſal. VII.) „ ſi red- „ didi retribuentibus mihi mala: " quid aliud dicit quam *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris*? Qui dicit (Eccli. XXIII.) „ Aufer a me concu- „ piſcentias ventris, " quid aliud dicit quam *Ne nos inducas in tentationem*? Qui dicit (Pſal. LVIII.) „ Erue me ab inimicis meis, „ Deus meus, " quid aliud dicit quam *Libera nos a malo*? Et ſi per omnia precationum

(1) *Al.* Si autem hoc ſibi conceſſo quidem eſſe de Dei dono &c. (2) *Al.* attendit.

num ſanctarum verba diſcurras, nihil invenies quod in iſta oratione dominica non contineatur. Quiſquis autem id dicit quod ad evangelicam iſtam precem pertinere non poſſit, carnaliter orat: quod neſcio quomodo non dicatur illicite, quando (1) renatos Dominus, non niſi ſpiritaliter docet orare. Qui autem dicit in oratione: Domine multiplica divitias meas, & honores meos auge; & hoc dicit eorum habens concupiſcentiam, non id attendens ut ex his ſecundum Deum proſit hominibus: puto eum non invenire in oratione dominica quo poſſit hæc vota aptare. Quamobrem pudeat ſaltem petere quod non pudet cupere. Aut ſi & hoc pudet, & cupiditas vincit, melius hoc petetur ut etiam ab iſto cupiditatis malo liberet cui dicimus: *Libera nos a malo*. AUGUSTINUS de Ser. Dom. (Lib. II. cap. XVIII.) Videtur etiam iſte numerus petitionum ſeptenario beatitudinum congruere. Si enim timor Dei eſt quo beati fiunt pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum, petamus ut ſanctificetur in hominibus nomen Dei, timore caſto permanente in ſæcula ſæculorum. Si pietas eſt qua beati ſunt mites, petamus ut veniat regnum eius, ut miteſcamus, nec ei reſiſtamus. Si ſcientia eſt qua beati ſunt qui lugent, oremus ut fiat voluntas eius ſicut in cælo, & in terra: (2) quia ſi corpus tamquam terra cum ſpiritu tamquam cælo conſenſerit, non lugebimus. Si fortitudo eſt qua beati ſunt qui eſuriunt, oremus ut panis noſter quotidianus detur nobis hodie, quo ad pleniſſimam ſaturitatem venire poſſimus. Si conſilium eſt quo beati ſunt miſericordes, quoniam (3) ipſorum miſerebitur, dimittamus debita, ut nobis noſtra debita dimittantur. Si intellectus eſt quo beati ſunt mundo corde; oremus non induci in tentationem, ne habeamus duplex cor, temporalia, & terrena ſectando, de quibus tentationes fiunt in nobis. Si ſapientia eſt qua beati ſunt pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, oremus ut liberemur a malo: ipſa enim liberatio liberos nos faciet filios Dei. CHRYSOSTOMUS in hom. (XX. in Matth. cir. medium.) Quia vero ſolicitos nos fecerat inimici memoria, in hoc quod dixerat, *Libera nos a malo*, rurſus audaciam præbet per hoc quod in quibuſdam libris ſubditur: *Quoniam tuum eſt regnum, & virtus, & gloria*: quia ſi eius eſt regnum, nullum formidare oportet, cum & qui præliatur contra nos, ſit ei ſubiectus. Cum autem virtus eius, & gloria ſint infinita, non ſolum a malis eruere poteſt, ſed etiam facere glorioſum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIV. in oper. imperf.) Hæc etiam ad præcedentia pertinent: quod enim dicit, *Tuum eſt regnum*, reſpondet ad illud quod dixerat, *Adveniat regnum tuum*: ne aliquis dicat, Ergo Deus non habet regnum in terra. Quod autem dicit, *Et virtus*, reſpondet ad id quod dixerat, *Fiat voluntas tua ſicut in cælo, & in terra*: ne aliquis dicat, quod Deus non poteſt facere quod vult. Quod vero dicit, *Et gloria*, reſpondet ad omnia quæ ſequuntur, in quibus gloria Dei apparet.

(I) RABANUS (ſuper illud, *Libera nos a malo*.) Per hoc quod Dominus dixerat, *Amen*, ſignificat, indubitanter illis a Domino conferri omnia quæ rite poſtulant, qui conditionis additæ ſervare pactum non negligunt: unde ſubditur: *Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra*. AUGUSTINUS in Ser. Dom. (Lib. II. cap. XVIII. a med.) Ubi non eſt prætereundum quod ex omnibus his ſententiis, quibus nos Dominus orare præcepit, eam potiſſimum commendandam eſſe judicavit quæ pertinet ad remiſſionem peccatorum, in qua nos miſericordes eſſe voluit; quod eſt unum conſilium miſerias evadendi. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIV. in oper. imperf.) Non autem dixit, ut prius nobis Deus dimittat, & poſtea nos debitoribus noſtris: ſcit enim Dominus homines eſſe mendaces, quoniam etſi acceperint remiſſionem peccati ſui, ipſi ſuis debitoribus non dimittunt: ideo ſic dicitur, ut prius dimittamus, poſtea petamus dimiſſionem. AUGUSTINUS in Enchirid. (cap. LXXIII.) Quiſquis autem roganti, & peccati ſui pœnitenti ex corde non dimittit, nullo modo æſtimet a Domino ſua peccata dimitti: & ideo ſubdit: *Si autem non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra*. CYPRIANUS (de Oratione dominica a medio.) Excuſatio enim tibi nulla eſt in die iudicii, cum ſecundum tuam ſententiam iudiceris, & quod feceris, hoc patiaris. HIERONYMUS (ſuper illud, *Si enim dimiſeritis*.) Si autem hoc quod ſcriptum eſt (Pſal. LXXXI.) „ Ego dixi, Dii eſtis; vos autem ſicut homines moriemini: “

(1) *Al.* renatus. (2) *Al.* quia cum corpus tamquam terra ſpiritui tamquam cælo conſenſerit &c. (3) *Al.* deeſt ipſorum.

„ ni: “ ad eos dicitur qui propter peccata homines ex diis eſſe meruerunt : recte ergo & hi quibus peccata dimittuntur, homines appellati ſunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (xx.) Ideo autem cælorum, & Patris meminit, ut ex hoc provocet auditorem: nihil enim ita te Deo aſſimilat, ſicut iniuriam tibi facientibus ignoſcere. Inconveniens eſt autem, ſi talis patris filius exiſtens (1) ſervilis efficitur, & ad cælum vocatus, terrenum quemdam, & vitæ huius proprium habet ſenſum.

(m) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xv. in oper. imperf.) Quia oratio illa iam fortis eſt, quæ fit in ſpiritu humili, & corde contrito; qui autem deliciis fruitur, ſpiritum humilem, & cor contritum habere non poteſt; manifeſtum eſt quoniam oratio ſine ieiunio gracilis eſt, & infirma: & ideo quicumque pro aliqua neceſſitate voluerunt orare, ieiuoium cum oratione iunxerunt, quia ieiuoium adiutorium eſt orationis. Unde conſequenter Dominus, poſt doctrinam de oratione, ſubiungit doctrinam de ieiunio, dicens: *Cum autem ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes*. Sciebat enim Dominus gloriam vanam ex omni bono procedere; ideo ſpinam vanæ gloriæ, quæ naſcitur in terra bona, iubet præcidere, ne ſuffocet ieiunii fructum. Non autem poteſt fieri ut non ſentiatur qui ieiunat; ſed melius eſt ut ieiunium te oſtendat, quam tu ieiunium. Non autem poteſt fieri ut ſit hilaris qui ieiunat; ideo oon dixit, Nolite eſſe triſtes; ſed *Nolite fieri triſtes*; qui enim per impoſturas aliquas (2) pallentes apparent, illi non ſunt triſtes, ſed fiunt; qui autem naturaliter propter aſſiduum ieiunium triſtis eſt, non fit triſtis, ſed vere eſt: unde ſubdit: *Exterminant enim facies ſuas, ut pareant hominibus ieiunantes*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Exterminant facies*.) Verbum *exterminant*, quod in eccleſiaſticis ſcripturis vitio (3) interpretum tritum eſt, aliud multo ſignificat quam vulgo intelligitur. Exterminantur quippe exules, qui mittuntur extra terminos. (4) Pro hoc ergo ſermone. *demoliuntur* ſemper accipere debemus, quod (5) Græce videtur, ἀφανίζουσι. Demolitur autem hypocrita faciem ſuam, ut triſtitiam ſimulet, & animo forte lætante luctum geſtat in vultu. GREGORIUS VIII. Mor. (cap. xxx. quod in novis exempl. eſt xxvi.) Nam ora palleſcunt, corpus debilitate quatitur, pectus interrumpentibus ſuſpiriis urgetur; nihilque tanto labore aliud niſi æſtimatio humana cogitatur. LEO Papa (io ſerm. iv. de Epiph.) Non ſunt autem caſta ieiuoia, quæ non de ratione veniunt continentiæ, ſed de arte ſallaciæ. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xv. in oper. imperf.) Si ergo qui ieiunat, & triſtem ſe facit, hypocrita eſt; quanto magis iniquior eſt qui non ieiunat, ſed argumentis quibuſdam in facie ſua pingit venalem pallorem, quaſi ieiunii ſignum? AUGUSTINUS de Serm. Dom. io monte (Lib. II. cap. xix.) In hoc autem capitulo maxime advertendum eſt, non in ſolo rerum corporearum nitore, atque pompa, ſed etiam in ipſis ſordibus luctuoſis eſſe poſſe iactantiam, & eo periculoſiorem, quo ſub nomine ſervitutis Dei decipit. Qui ergo immoderato cultu corporis, atque veſtitus, vel ceterarum rerum nitore fulget, facile convincitur rebus ipſis pomparum ſæculi eſſe ſectator, nec quemquam fallit doloſæ imagine ſaoctitatis; qui autem in profeſſione chriſtianitatis iouſitato ſqualore ac ſordibus intentos io ſe hominum oculos facit, cum id (6) voluntate ſaciat, non neceſſitate patiatur, ceteris eius operibus poteſt cognoſci utrum hoc contemptu ſuperflui cultus, ao ambitione aliqua faciat. REMIGIUS. Fructus autem ieiunii hypocritarum manifeſtatur cum ſubinfertur: *Ut pareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis receperunt mercedem ſuam*, ideſt quam deſideraverunt.

(n) GLOSSA a. Docuit Dominus quid non eſt ſaciendum, modo docet quid eſt faciendum, dicens: *Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, & faciem tuam lava*. AUGUSTINUS de Serm. Dom. in monte. (Lib. II. cap. xx.) Quæri autem ſolet quid ſit quod hic dicitur: non enim quiſquam recte præceperit (quamvis faciem quotidiana conſuetudine lavemus,) (7) noctis quoque capitibus, cum ieiunamus, nos eſſe debere; quod turpiſſimum omnes ſatentur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xv. in oper. imperf.) Item ſi ideo iubet nos non fieri

(1) *Al.* ferialis, *item P. Nicolai habet* ferox. (2) *Al.* fallentes. (3) *Al.* interpretatum. (4) *Al.* Pro quo. (5) *Al. deeſt quod ſequitur uſque* Demolitur. (6) *Al.* voluntas. *Al.* unctiſque.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

fieri triſtes, ne per triſtitiam appareamus hominibus ieiunare; ſi unctio capitis, & lavatio faciei a ieiunantibus ſemper ſerventur; nihilominus erunt ſigna ieiunii. HIERONYMUS (ſuper illud, *Tu autem cum ieiunas.*) Sed loquitur iuxta ritum provinciæ Palæſtinæ, ubi diebus feſtis ſolent ungere capita. Præcipit ergo ut quando ieiunamus, lætos, & feſtivos nos eſſe monſtremus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xv. oper. imperf.) Simplex ergo (1) interpretatio huius eſt, quoniam per aggregationem intelligenda ſunt iſta, ſicut cetera ante dicta, tamquam ſi dicat: Sic longe te ſacere debes ab oſtentatione ieiunii tui, ut ſi poſſet fieri (quod tamen non decet) ea etiam facias quæ ex diverſo luxuriæ, & epulationis videntur eſſe indicia: unde ſequitur: *Ne videaris hominibus ieiunans.* CHRYSOSTOMUS in hom. (xxi. parum a princip.) In eleemoſyna quidem non ſimpliciter hoc poſuit; ſed dixit eleemoſynam non eſſe ſaciendam coram hominibus, apponens ut videremur ab eis: in ieiunio autem, & oratione nihil tale addidit: quoniam eleemoſynam quidem impoſſibile eſt omnino latere, orationem autem, & ieiunium poſſibile eſt. Non parvus autem fructus eſt humanam gloriam contemnere: per hoc enim aliquis a gravi hominum ſervitute liberatur, & (2) proprie virtutis operator efficitur, eam amans non propter alios, ſed propter ſeipſam. Sicut enim nos contumeliam æſtimamus, cum non propter nos, ſed propter alios diligimur; ita nec virtutem oportet propter alios ſequi, nec Deo propter homines obedire, ſed propter ſeipſum. Ideo ſequitur: *Sed Patri tuo, qui eſt in abſcondito.* GLOSSA (interl. & ord. ſimul.) Ideſt, Patri tuo cæleſti qui eſt inviſibilis, vel qui habitat in corde per fidem. Deo autem ieiunat qui pro eius amore ſe macerat, & quod ſibi ſubtrahit, alteri largitur.

Et Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi. REMIGIUS. Sufficit enim tibi ut qui eſt inſpector conſcientiæ, ſit & remunerator. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xv. oper. imperf.) Spiritaliter autem ſacies animæ conſcientia intelligitur. Sicut enim in conſpectu hominum gratioſa eſt facies pulchra, ſic in oculis Dei ſpecioſa eſt munda conſcientia. Has facies hypocritæ, qui propter homines ieiunant, exterminant, fallere volentes Deum, & homines: nam ſemper vulnerata eſt conſcientia eius qui peccat. Si ergo abſtuleris nequitiam ab anima tua, lavaſti conſcientiam tuam, & bene ieiunas. LEO Papa in ſer. de Ieiun. (ſer. VI. de quadrageſima incipit „Semper quidem.“) Impleri enim debet ieiunium, non ciborum tantummodo parcitate, ſed maxime privatione vitiorum. Nam cum ob hoc caſtigatio iſta ſumatur ut carnalium deſideriorum fomites ſubtrahantur, nullum magis ſectandum eſt conſcientiæ genus quam ut ſemper ſimus ab iniuſta voluntate ſobrii, & ab inhoneſta actione ieiuni; quæ devotio non ſecernit invalidos, quia etiam in languido corpore poteſt animæ integritas reperiri. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xv. in oper. imperf.) Spiritaliter autem caput tuum Chriſtus eſt. Sitientem pota, eſurientem ciba; & ſic oleo miſericordiæ unxiſti caput tuum, ideſt Chriſtum, qui clamat in Evangelio (infra xxv.) *Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* GREGORIUS in hom. (xvi. ſuper Evang.) Illud enim ieiunium Deus approbat quod ante oculos eius manus eleemoſynarum lavat. Hoc (3) ergo quod tibi ſubtrahis, alteri largire, ut unde tua caro affligitur, inde egentis proximi caro reparetur. AUGUSTINUS de Serm. Dom. (Lib. II. cap. xx.) Vel caput recte accipimus rationem, quia in anima præeminet, & cetera hominis membra regit. Ungere ergo caput ad lætitiam pertinet. Interius ergo gaudeat de ieiunio ſuo qui ieiunando ſe avertit a voluntate ſæculi, ut ſit ſubditus Chriſto. GLOSSA (ord.. ſuper illud, *Unge caput tuum.*) Ecce non omnia in novo teſtamento ad litteram accipiuntur. Ridiculum enim eſt in ieiunio oleo delibari; ſed ſpiritu amoris eius, cuius paſſionibus debemus participare, nos macerando, mens debet inungi. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xv. in oper. imperf.) Proprie autem debet faciem quidem lavare, caput autem non lavare, ſed ungere. Quamdiu enim ſumus in corpore, conſcientia noſtra ſordida eſt in peccatis. Caput autem noſtrum Chriſtus peccatum non fecit.

(o) CHRYSOSTOMUS in hom. (xxi.) Poſtquam vanæ gloriæ expulit ægritudinem, optime iam ſermonem de contemptu divitiarum inducit. Nihil enim ita pecunias concupiſcere facit, ut gloriæ cupido: propter hoc namque famulorum greges, & auro opertos equos, & argenteas menſas expetunt homines, non ut utilitatem,

tem,

(1) *Al.* intentatio, *forte* intentio. (2) *Al.* proprius, *item* propriæ. (3) *Al.* autem.

tem, aut voluptatem impleant, ſed ut multis oſtendantur; & hoc eſt quod dicit: *Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra*. AUGUSTINUS de Serm. Dom. (Lib. II. cap. XXI.) Si enim eo corde quiſque operetur aliquid ut terrenum commodum adipiſcatur, quomodo erit cor mundum quod in terra volutatur. Sordeſcit enim aliquid cum inferiori miſcetur naturæ, quamvis in ſuo genere non ſordidetur: quia etiam de puro argento ſordidatur aurum, ſi miſceatur: ita & animus noſter terrenorum cupiditate ſordeſcit, quamvis terra in ſuo ordine munda ſit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XV. in oper. imperſ. a medio.) Vel aliter. Quia ſupra Dominus nihil de eleemoſyna, vel oratione, vel ieiunio docuerat, ſed ſimulationem eorum compeſcuit tantum; nunc ſecundum tria prædicta, tres conſequentias introducit doctrinæ, quarum prima pertinet ad eleemoſynam, quæ eſt hæc: *Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra*: ubi primo dat conſilium ut eleemoſyna fiat; ut ſit ordo narrationis talis: *Cum facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te*: & poſtea ſubſequitur: *Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra*: ſecundo oſtendit quæ ſit utilitas in eleemoſyna facienda: tertio ut neque timor inopiæ accidentis impediat voluntatem eleemoſynæ faciendæ. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXI. in Matth. ſuper illud, *Nolite theſaurizare*.) Dicens autem, *Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra*, ſubdit, *Ubi ærugo, & tinea demolitur*: ut demonſtret theſauri qui eſt hic, nocumentum, & eius qui eſt in cælo, utilitatem, & a loco, & ab his quæ nocent; quaſi dicat: Quid formidas ne pecuniæ conſumantur, ſi eleemoſynam dederis? Itaque da eleemoſynam, & additionem accipient: etenim quæ in cælis ſunt apponentur: quod ſi non dederis, pereunt. Et non dixit, Aliis derelinquis, quoniam hoc delectabile eſt hominibus. RABANUS a (ſuper eodem verbo.) Tria autem ponit, ſecundum tres diverſitates divitiarum. Metalla ærugine, veſtes tinea demoliuntur: ſunt autem alia quæ neque æruginem, neque tineam timent, ſicut lapides pretioſi; & ideo ponit generale detrimentum, ſcilicet fures, qui omnes divitias rapere poſſunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XV. in oper. imperſ. a medio.) Alia littera habet: *Ubi tinea, & comeſtura exterminant*. Omnia enim bona mundi (1) triplex tollit interitus. Aut enim a ſemetipſis veteraſcunt, & tineant, ſicut veſtimenta; aut ab ipſis dominis luxurioſe viventibus comeduntur; aut ab extraneis vel dolo, vel vi, vel calumniis, vel alio iniquo modo diripiuntur: qui omnes fures dicuntur quia per iniquitatem feſtinant aliena facere ſua. Sed dices: Numquid omnes qui hæc habent, perdent ea? Interim quidem dicam, quia etſi non omnes perdunt, tamen multi perdunt. Vere autem & male ſervatas divitias, etſi non corporaliter, ſpiritaliter tamen perdidiſti: quia non proficiunt tibi ad uſum ſalutis. RABANUS. Allegorice autem ærugo ſignificat ſuperbiam, quæ decorem virtutum obſuſcat. Tinea, quæ veſtes latenter rodit, invidia eſt, quæ bonum ſtudium lacerat, (2) & per hoc compactionem unitatis diſſipat. Fures ſunt hæretici, & dæmones, qui ſemper ad hoc ſunt intenti ut ſpiritualibus ſpolient. HILARIUS (can. V. in Matth. parum a princip.) Ceterum laus cæleſtis æterna eſt, nec furto ſurrepenti ſubtrahenda, nec tinea, & rubigine invidiæ excidenda: & ideo ſequitur: *Theſaurizate autem vobis theſauros in cælis, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, neque furantur*. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. XXI. parum a prin.) Cælum autem hoc loco non corporeum acceperim, quia omne corpus pro terra habendum eſt. Totum enim mundum debet contemnere qui ſibi theſaurizat in illo cælo de quo dictum eſt (Pſal. CXIII.) „ Cælum cæli Domino, “ ideſt in firmamento ſpiritali. *Cælum enim, & terra tranſibunt*: infra XXIII. non autem in eo quod tranſit, collocare debemus theſaurum noſtrum, ſed in eo quod ſemper manet. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XV. in op. imperſ. a med.) Quid ergo melius eſt, an (3) in terra reponere, ubi incertus eſt conſervationis eventus, an in cælo, ubi eſt certa cuſtodia? Quæ autem ſtultitia eſt illic relinquere unde exiturus es, & illuc non præmittere quo iturus es? Illic ergo ſubſtantiam tuam colloca ubi patriam habes. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXI. in Matth. ante med.) Quia tamen non omnis terrenus theſaurus ærugine, aut tinea deſtruitur,

(1) *Al.* tripliciter. (2) *Al.* per compactionem unitatis. (3) *Al.* ſuper terram.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel potius Anſelmus parum Latina phraſi: nam hæc aliis verbis Rabanus habet.

tur, aut per fures aufertur; ideo aliud inducit dicens: *Ubi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum*; ac ſi dicat: Etſi nihil priorum veniat, non parvam ſuſtinebis iacturam inferioribus affixus, & eorum ſervus factus, & a cæleſtibus cadens, & nihil excelſorum cogitare potens. HIERONYMUS (ſuper illud, *Ubi enim eſt theſaurus*.) Hoc autem non ſolum de pecunia, ſed de cunctis poſſeſſionibus ſentiendum eſt. Guloſi enim Deus venter eſt; laſcivi theſaurus ſunt lubrica, (1) amoris libido. Huic ſeruit unuſquiſque a quo vincitur. Ibi ergo habet cor, (2) ubi & theſaurum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xv. in oper. imperf.) Vel aliter. Ponit nunc quæ ſit utilitas in eleemoſyna facienda. Qui enim collocat theſauros in terra, non habet quid ſperet in cælo. Ut quid ergo aſpiciat in cælum, ubi nihil repoſitum habet? Unde dupliciter peccat: primo quia mala congregat; ſecundo quia cor habet in terra: & ex contrariis cauſis dupliciter bene facit qui theſaurizat in cælo.

(p) CHRYSOSTOMUS in homil. (xxi. ante medium.) Poſtquam fecit mentionem de intellectu in ſervitutem redacto & captivato, quia hoc non multis facile cognoſcibile erat, ad exteriorem doctrinam tranſponit dicens: *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus*; ac ſi (3) dicat: Si non noſti quid eſt iactura intellectus, a corporalibus hoc diſce: quod enim eſt oculus corpori, hoc eſt intellectus animæ. Sicut ergo oculis orbatis multum operationis reliquorum membrorum amittitur, lumine eis extincto; ita & mente corrupta, multis malis vita tua impletur. HIERONYMUS (ſuper illud, *Si oculus tuus fuerit ſimplex*.) Hoc ergo totum transfert ad ſenſum: quomodo enim corpus totum eſt in tenebris, ſi oculus non fuerit ſimplex; ita ſi anima principalem fulgorem ſuum perdiderit, univerſus ſenſus, vel ſenſualis pars animæ in caligine commorabitur: unde dicit: *Si ergo lumen quod in te eſt, tenebræ ſint, ipſæ tenebræ quantæ erunt?* ideſt, ſi ſenſus, qui lumen eſt animæ, vitio caligatur, ipſa putas caligo quibus tenebris obvolvetur? CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xv. in ope. Imperf. a med.) Videtur autem quod non de corporali oculo hic loquatur, nec de hoc corpore quod videtur deforis; alioquin dixiſſet, Si oculus tuus ſanus fuerit, aut infirmus; nunc autem (4) dicit, *Simplex, & nequam*. Si autem benignum oculum habet & infirmum, numquid corpus eius in lumine eſt? Aut ſi malignum & ſanum, numquid corpus eius in tenebris eſt? HIERONYMUS (ibidem.) Sed ſolent lippientes lucernas videre numeroſas; ſimplex autem oculus & purus ſimplicia intuetur & pura. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ibidem.) Vel dicitur oculus non a foris, ſed ab intus. Lucerna enim eſt mens, per quam anima videt Deum. Qui ergo cor habet ad Deum, illius oculus lucidus eſt; ideſt, illius mens munda eſt, non terrenis concupiſcentiis ſordidata. Tenebræ autem in nobis ſunt ſenſus carnales, qui ſemper deſiderant quæ ſunt tenebrarum. Qui ergo habet oculum mundum, ideſt mentem ſpiritalem, corpus ſuum ſervat lucidum, ideſt ſine peccato: etſi enim caro deſiderat mala, virtute tamen divini timoris repercutit eam. Qui autem habet oculum, ideſt mentem aut malignitate tenebroſam, aut concupiſcentia turbulentam, tenebroſum poſſidet corpus: non enim reſiſtit carni quando concupiſcit perverſa, quia non habet ſpem in cælo, quæ præſtat nobis virtutem ut concupiſcentiis reſiſtamus. HILARIUS (can. v. in Matth. paulo poſt princ.) Vel aliter. De officio luminis oculi, lumen cordis expreſſit: quod ſi ſimplex, & lucidum manebit, claritatem æterni luminis corpori tribuet, & ſplendorem originis ſuæ corruptioni carnis infundet, ſcilicet in reſurrectione; ſi autem obſcurum peccatis, & voluntate erit nequam, vitiis mentis natura corporis ſubiacebit. AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. xxi. ante med.) Vel aliter. Oculum hic accipere debemus intentionem noſtram; quæ ſi munda fuerit, & recta, omnia opera noſtra, quæ ſecundum eam operamur, bona ſunt: quæ quidem omnia totum corpus appellavit, quia & Apoſtolus membra noſtra dicit quædam opera, ubi ait (Coloſs. III.) „ Mortificate membra veſtra, „ fornicationem, & immunditiam. “ Non ergo quid quiſque faciat, ſed quo animo faciat conſiderandum eſt. Hoc eſt enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifeſtum eſt bono animo nos facere quod facimus. „ Omne enim quod manifeſtatur, lumen „ eſt. “ (Eph. v.) Ipſa vero facta, quæ ad hominum ſocietatem procedunt, incertum nobis habent exitum; & ideo tenebras eas vocavit: non enim novi cum pecuniam porrigo indigenti, quid ſit inde facturus. Si ergo ipſa cordis intentio, quæ tibi nota eſt, ſordidatur appetitu temporalium rerum,

(1) *Al.* amatoris. (2) *Al.* ubi eſt theſaurus. (3) *Al.* dixerit. (4) *Al.* ſubdit.

rum, magis ipſum factum, cuius incertus eſt exitus, ſordidum erit: quia etſi bene alicui proveniat, quod tu non recta intentione facis, quomodo tu feceris, imputabitur tibi, non quomodo illi provenerit. Si autem ſimplici intentione, ideſt ſine caritatis, opera noſtra fiant, tunc munda ſunt, & placent in conſpectu Dei. AUGUSTINUS contra Mendac. (cap. VII.) Sed ea quæ conſtat eſſe peccata, nulla velut bona intentione facienda ſunt: ea quippe opera hominum ſi cauſas habuerint bonas, vel malas, nunc ſunt bona, nunc mala, quæ non ſunt per ſeipſa peccata: ſicut victum præbere pauperibus bonum eſt, ſi fiat miſericordiæ cauſa; malum autem, ſi fiat cauſa iactantiæ. Cum vero opera ipſa peccata ſunt, ut furta, ſtupra, & huiuſmodi; quis dicat cauſis bonis eſſe facienda, vel peccata non eſſe? Quis dicat: Furemur divitibus, ut habeamus quid demus pauperibus? GREGORIUS XXVIII. Moral. (cap. XIII. in antiquis, in novis exemp. VI.) Vel aliter. *Si lumen quod in te eſt*; ideſt, ſi hoc quod nos bene agere cœpimus, ex mala intentione offuſcamus; ipſa quæ mala eſſe non ignoramus, etiam cum facimus, *quanta tenebræ erunt*? REMIGIUS. Vel aliter. Fides lucernæ aſſimilatur, quia per eam greſſus interioris hominis, ideſt actio, illuminatur, ne offendat, ſecundum illud Pſal. CXVIII. „ Lucerna pedibus meis verbum „ tuum: “ quæ ſi fuerit munda & ſimplex, totum corpus lucidum erit; ſi vero ſordida, totum corpus erit tenebroſum. Vel aliter. Per lucernam intelligitur rector Eccleſiæ, qui beue oculus dicitur, quia ſalutaria plebi ſubiectæ providere debet, quæ per corpus intelligitur. Si ergo rector Eccleſiæ erraverit, quanto magis errabit populus ei ſubiectus?

(q) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XVI. in ope. imperf. in prin.) Superius dixerat Dominus, quod qui habet mentem ſpiritalem, ille poteſt corpus ſuum ſervare ſine peccato; qui autem non habet, non poteſt; cuius rationem ſubiungit, dicens: *Nemo poteſt duobus dominis ſervire*. GLOSSA *a*. Vel aliter. Quia dictum eſt ſupra, quod propter intentionem temporalium, bona mala fiunt: unde poſſet aliquis dicere: Ego faciam bona & propter temporalia, & propter cæleſtia. Contra quod Dominus ait: *Nemo poteſt duobus dominis ſervire*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXII.) Vel aliter. In anterioribus, avaritiæ compreſſit tyrannidem per multa & magna; ſed adhuc alia apponit ampliora. Non enim in hoc ſolum nobis noceut divitiæ quod latrones adverſus nos armant, & quod intellectum obtenebrant, ſed etiam a ſervitute Dei nos expellunt. Et hoc probat a communibus conceptionibus, dicens: *Nemo poteſt duobus dominis ſervire*: duos autem dicit qui contraria iniungunt: concordia enim multos unum facit: quod oſtenditur per hoc quod ſubdit: *Aut enim unum odio habebit*. Ideo autem duo ponit, ut monſtret facilem eſſe trauſmutationem ad melius. Si enim dicas: Servus factus ſum pecuniarum, amando ſcilicet eas, monſtrat quod poſſibile eſt ad aliud venire, ſcilicet non ſuſtinendo ſervitutem, ſed contemnendo. GLOSSA. Vel duo tangere videtur ſervientium genera. Quidam enim ſerviunt liberaliter ex amore, quidam ſerviliter ex timore. Si ergo aliquis ex amore ſerviat uni contrariorum dominorum, neceſſe eſt ut alterum odio habeat; ſi vero ex timore ſerviat, neceſſe eſt ut dum unum ſuſtinet, alterum contemnat. Res autem terrena, vel Deus, ſi in corde hominis dominetur, ad contraria ex utroque trahitur homo: nam Deus trahit ad ſuperiora ſibi ſervientem, res vero terrena ad inferiora: & ideo quaſi concludens ſubdit: *Non poteſtis Deo ſervire, & mammonæ*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Non poteſtis ſervire Deo, & mammonæ*.) Mammona ſermone Syriaco divitiæ nuncupantur. Audiat ergo hoc avarus, qui cenſetur vocabulo chriſtiano, non poſſe ſe ſimul divitiis, Chriſtoque ſervire. Et tamen non dixit, Qui habet divitias; ſed, Qui ſervit divitiis. Qui enim divitiarum ſervus eſt, divitias cuſtodit ut ſervus; qui autem ſervitutis excuſſit iugum, diſtribuit eas ut dominus. GLOSSA. Per mammonam etiam intelligitur diabolus, qui præeſt divitiis, non quod poſſit eas dare, niſi quando Deus permittit, ſed quia per eas homines fallit. AUGUSTINUS de Sermone Domini in mon. (Lib. II. cap. XXII.) Qui enim ſervit mammonæ, ideſt divitiis, illi utique ſervit (1) qui rebus iſtis terrenis merito ſuæ perverſitatis præpoſitus, princeps huius ſæculi

(1) *Al.* quibus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Inſinuat Anſelmus, ut ſupra, non autem Gloſſa qualis nunc extat.

a Domino dicitur. Vel aliter. Qui ſint duo domini, oſtendit cum dicitur: *Non poteſtis Deo ſervire, & mammonæ*, ſcilicet Deo, & diabolo. *Aut* ergo *hunc odio habebit* homo, *& alterum diliget*, ideſt Deum; *aut alterum patietur, & alterum contemnet*. Patitur enim durum dominum quiſquis ſervit mammonæ: ſua enim cupiditate implicatus ſubditur diabolo, & non eum diligit. Sicut qui ancillæ alienæ coniunctus eſt, propter concupiſcentiam, duram patitur ſervitutem; etſi non diligit eum cuius ancillam diligit. Dixit autem, *Alterum contemnet*, non *Odio habebit*: nullus enim vera conſcientia Deum poteſt odiſſe. Contemnit autem, ideſt non timet, eum, cum quaſi de eius bonitate ſecurus eſt.

(r) AUGUSTINUS de Ser. Domini in mon. (Lib. II. cap. XXII.) Quia ſuperius docuerat Dominus, quod quiſquis vult diligere Deum, & cavere ne offendat, non ſe arbitretur duobus dominis poſſe ſervire; ne forte quamvis iam ſuperflua non quærantur, propter ipſa tamen neceſſaria cor duplicetur, & ad ea deflectenda torqueatur intentio; ſubiungit dicens: *Ideo dico vobis: Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini*. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXII.) Non hoc dicit, quod anima cibo indigeat, incorporea eſt enim; ſed ſecundum communem locutus eſt conſuetudinem: aliter enim non poteſt morari in corpore, niſi eo cibato. AUGUSTINUS (Lib. II. de Ser. Domini in monte cap. XXII.) Vel animam in hoc loco pro animali vita poſitam noverimus. HIERONYMUS. In nonnullis codicibus additum eſt, *Neque quid bibatis*. Ergo quod omnibus natura tribuit & iumentis, & beſtiis, hominibuſque commune eſt, huius cura (1) non penitus liberamur; (2) ſed præcipitur nobis ne ſoliciti ſimus quid manducemus: quia in ſudore vultus præparamus nobis panem: labor exercendus eſt, ſolicitudo tollenda. (3) Quod autem hic dicitur, *Ne ſoliciti ſitis*, de carnali cibo, & veſtimento accipiamus: ceterum de ſpiritalibus cibis, & veſtimentis ſpiritus debemus eſſe ſoliciti. AUGUSTINUS de Hær. (cap. lvii.) Dicuntur autem Euchitæ quidam hæretici, opinantes, monacho non licere ſuſtentandæ vitæ ſuæ cauſa, aliquid operari, atque ita ſeipſos profiteri ut omnino ab operibus vacent. AUGUSTINUS de Opere Monach. (cap. I.) Inquiunt enim: Non de hoc opere corporali, in quo vel agricolæ, vel opifices laborant, præcepit Apoſtolus cum dixit (II. Theſſ. III.) „Qui „non vult operari, non manducet." Neque enim Evangelio potuit eſſe contrarius, ubi ait Dominus: *Ideo dico vobis: Ne ſoliciti ſitis*. In verbo ergo Apoſtoli prædicto ſpiritalia opera debemus accipere, de quibus alibi dicitur (I. Corinth. III.) „Ego plantavi, Apollo rigavit." Et ita ſe arbitrantur apoſtolicæ, & evangelicæ obtemperare ſententiæ, cum Evangelium credunt de non curanda corporali vitæ huius indigentia præcepiſſe, & Apoſtolum (4) de opere, & cibo ſpiritali dixiſſe (loc. cit.) „Qui non „vult operari, non manducet." Prius ergo demonſtremus Apoſtolum opera corporalia ſervos Dei operari voluiſſe. Præmiſerat enim dicens: „Ipſi ſcitis quomodo oporteat nos imitari, quia non inquieti „fuimus inter vos, neque panem ab aliquo „gratis manducavimus; ſed in labore & „fatigatione die ac nocte laborantes, ne „quem veſtrum gravaremus: non quia non „habuimus poteſtatem, ſed ut noſipſos formam daremus vobis, qua nos imitaremini. Nam & cum eſſemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quoniam ſi quis non „vult operari, non manducet." Quid ad hoc dici poteſt, quando exemplo ſuo docuit quid præceperit, ſcilicet corporaliter operando? Nam quod corporaliter operaretur, oſtenditur in Actibus cap. XVIII. ubi dicitur, quod manſit cum Aquila, & uxore eius Priſcilla, opus faciens apud illos: erant enim tabernaculorum artifices. (Cap. III.) Et tamen Apoſtolo tamquam prædicatori Evangelii, militi Chriſti, plantatori vineæ, paſtori gregis conſtituerat Dominus ut de Evangelio viveret; qui tamen ſtipendium ſibi debitum non exegit, ut ſe formam daret eis qui exigere indebita cupiebant. Audiant ergo qui non habent hanc poteſtatem quam ille habebat, ut tantummodo ſpiritaliter operantes manducent panem a corporali labore gratuitum. (Cap. XXI.) Si autem Evangeliſtæ ſunt, ſi miniſtri altaris, ſi diſpenſatores ſacramentorum, habent hanc poteſtatem. Si ſaltem habebant aliquid in ſæculo, quo facile ſine opificio ſuſtentarent hanc vitam, quod converſi ad Deum indigentibus diſpartiti ſunt; & credenda eſt eorum infirmitas, & ferenda. Nec attendendum in quo loco hoc quod habebant impenderint, cum omnium Chriſtiano-

(1) *Al. deeſt* non. (2) *Al. omittitur integra ſequens ſententia*. (3) *Al.* quod autem hic dicitur, de corporali cibo &c. (4) *Al. omittitur* de opere.

norum ſit una reſpublica. (Cap. xxii.) Sed qui veniunt ad profeſſionem ſervitutis Dei ex vita ruſticana, & ex opificum exercitio, & plebeio labore, ſi quo minus operentur, excuſari non poſſunt. Nullo enim modo decet ut in ea vita ubi ſenatores fiunt laborioſi, ibi fiant opifices otioſi; & quo veniunt relictis deliciis ſuis qui fuerunt prædiorum domini, ibi ſint ruſtici delicati. At cum Dominus ait, *Nolite ſoliciti eſſe*, non hoc dicit ut iſta non procurent, quantum neceſſitatis eſt, unde honeſte poterunt; ſed ut iſta non intueantur, & propter iſta faciant quicquid in Evangelii prædicatione facere iubentur: eam namque intentionem paulo ſuperius oculum vocaverat. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxii. in Matth.) Vel poteſt aliter continuari: cum enim docuiſſet Dominus pecuniam deſpicere, ne aliqui dicerent, Qualiter poterimus vivere, ſi omnia proiecerimus? ſubiungit dicens: *Ideoque dico vobis*: *Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ*. GLOSSA (interlin.) Ideſt, cura temporali ne retrahamini ab æternis. HIERONYMUS. Præcipitur ergo nobis ne ſoliciti ſimus quid comedamus, quia in ſudore vultus præparamus nobis (1) panem. Ergo labor exercendus eſt, ſolicitudo tollenda. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xvi. in op. imperf.) Non enim ſolicitudinibus ſpiritalibus, ſed laboribus corporalibus (2) acquirendus eſt panis, qui laborantibus pro præmio diligentiæ, Deo præſtante, abundat, & negligentibus pro pœna, Deo faciente, ſubducitur. Confirmat autem ſpem noſtram Dominus; & primo de maiori ad minus deſcendit, dicens: *Nonne anima plus eſt quam eſca, & corpus plus quam veſtimentum?* HIERONYMUS. Qui maiora præſtitit, utique & minora præſtabit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xvi. in ope. imperf.) Niſi enim voluiſſet conſervari quod erat, non creaſſet: quod autem ſic creavit ut per eſcam ſervetur, neceſſe eſt ut det ei eſcam quamdiu vult eſſe quod fecit. HILARIUS (can. v. in Matth. ante medium.) Vel aliter. Quia corruptus circa futurorum curam, infidelium ſenſus eſt; calumniantium quæ in reſurrectione corporum ſpeciei ſit futura, quæ in ſubſtantia æternitatis alimonia; ideo ſubſequenter dicitur: *Nonne anima plus eſt quam eſca?* Non enim patitur ſpem noſtram futuri in reſurrectione cibi, & potus, & veſtitus ſolicitudine demorari, ne tanto pretioſiora reddenti, (3) corpus ſcilicet, atque animam, contumelia in non efficiendis levioribus inferatur.

(ſ) CHRYSOSTOMUS (hom. xvi. ſuper Matth. in op. imperf.) Poſtquam confirmavit ſpem noſtram de maiore ad minus deſcendens, deinde confirmat de minori ad maius aſcendens, cum dicit: *Reſpicite volatilia cæli, quia non ſerunt, neque metunt*. AUGUSTINUS de opere Monachorum (cap. xxiii.) Quidam ſe dicunt propterea operari non debere, quia nec volucres cæli ſeminant, neque metunt. Cur ergo non attendunt quod ſequitur: *Neque congregant in horrea?* Cur ergo iſti manus otioſas, & plena repoſitoria volunt habere? Cur denique molunt, & coquunt? Hæc enim aves non faciunt. Aut ſi reperiunt quibus hoc perſuadeant, ut eis per ſingulos dies eſcas afferant præparatas; ſaltem ſibi de fontibus aquam afferunt, & reponunt, quod volatilia non faciunt. Sed ſi nec aqua ſibi vaſa coguntur implere, etiam illos qui tunc erant Hieroſolymæ novo gradu iuſtitiæ ſupergreſſi ſunt, qui demiſſo ſibi (4) ex gratia frumento panem fecerunt, aut facere curaverunt; quod aves non faciunt. Non poſſunt autem iſta ſervare, ut ſcilicet nihil in craſtinum reponant, qui ſe per multos dies a conſpectu hominum ſeparatos, & nulli ad ſe præbentes acceſſum, includunt ſeipſos, viventes in magna intentione orationum. An forte quo ſunt ſanctiores, eo ſunt volucribus diſſimiliores? Quod ergo dicit de volatilibus cæli, ad hoc dicit, ne quiſquam putet Deum ſervorum ſuorum neceſſaria non curare, cum eius providentia uſque ad iſta gubernanda perveniat. Neque enim non ipſe paſcit eos qui manibus operantur, neque etiam quia Deus dixit (Pſal. xlix.) „ Invoca me in die tribulationis, & eruam „ te:“ non debuit fugere Apoſtolus, ſed expectare ut comprehenderetur, & eum Deus, ſicut tres pueros, de mediis ignibus liberaret. Sicut enim qui fugientibus ſanctis huiuſmodi quæſtionem obiiceret, reſponderent, non ſe oportuiſſe tentare Deum, ſed tunc talia Deum, ſi vellet, eſſe facturum, ut eos liberaret, ſicut Danielem a leonibus, & Petrum a vinculis, cum ipſi quid facerent, non haberent; cum vero eis fugam in poteſtatem dediſſet, etiam ſi liberarentur per illam, non niſi ab ipſo liberari: ſic ſervis Dei valentibus manibus ſuis victum tranſigere, ſi ex Evangelio move-

(1) *Al.* pœnam. (2) *Al.* accipiendus. (3) *Al.* ne redempti in corpus, atque animam contumelia &c.
(4) *P. Nicolai habet* [illegible]

verit quæſtionem de volatilibus cæli, quæ non ſeminant, neque metunt, facile reſpondebunt: Si nos per aliquam infirmitatem, vel occupationem non poſſumus operari, ille nos paſcet ſicut aves, quæ nihil operantur. Cum autem poſſumus, non debemus tentare Deum, quia hæc quæ poſſumus, eins munere poſſumus; & cum hic vivimus, illo largiente vivimus qui largitus eſt ut poſſimus; & ille nos paſcit a quo aves paſcuntur, ſicut dicitur: *Et Pater veſter caleſtis paſcis illa. Nonne vos magis pluris eſtis?* AUGUSTINUS de Serm. Dom. in monte (Lib. II. cap. XXII. in fin.) Ideſt carius vos valetis, quia rationale animal, ſicut eſt homo, ſublimius ordinatur in rerum natura quam irrationalia, ſicut ſunt aves. AUGUSTINUS XI. de Civit. Dei (cap. XVI.) Plerumque tamen carius comparatur equus quam ſervus, & gemma quam famula, non ratione conſiderantis, ſed neceſſitate indigentis, ſeu voluptate cupientis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVI. in op. imperf.) Omnia enim animalia Deus propter hominem fecit, hominem autem propter ſe: quanto ergo pretioſior eſt hominis creatio, tanto maior eſt Dei ſolicitndo de ipſo. Si ergo aves non laborantes inveniunt eſcas, homo non inveniet, cui Deus dedit & operandi ſcientiam, & fructificandi ſpem? HIERONYMUS (ſuper illud, *Reſpicite volatilia cæli*.) Sunt autem quidam qui dum volunt terminos patrum excedere, & ad alta volitare, in ima merguntur. Volatilia cæli Angelos eſſe volunt, ceteraſque in Dei miniſterio fortitndines, quæ abſque ſui cura, (1) Dei alantur providentia. Si hoc itaque eſt, ut intelligi volunt, quomodo ſequitur dictum ad homines: *Nonne vos magis pluris eſtis illi?* Simpliciter ergo (2) accipiendum, quod ſi volatilia abſque cura, & ærumnis, Dei aluntur providentia, quæ hodie ſunt, & cras non ernnt; quanto magis homines, quibus æternitas repromittitur? HILARIUS (can. v. in Matth. cir. med.) Poteſt autem dici, quod ſub nomine volucrum, exemplo nos immundorum ſpirituum hortatur, quibus ſine aliquo negotio quærendi, & congregandi, vivendi tamen tribuitur de æterni conſilii poteſtate ſubſtantia; atqne nt ad immundos iſtud ſpiritus referatur, opportune adiecit: *Nonne vos magis pluris eſtis illis?* de comparationis præſtantia differentiam nequitiæ, & ſanctitatis oſtendens. GLOSSA. Non ſolum autem exemplo avium, ſed experimento docet, quod ad hoc quod ſumus, & vivimus, noſtra cura non ſufficit, ſed divina providentia operatur, dicens: *Quis autem veſtrum cogitans poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum unum?* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVI. in op. imp. a medio.) Deus enim eſt qui per ſingulos dies incrementa corporis tui facit, te non intelligente. Si ergo in teipſo quotidie Dei providentia operatur, quomodo in neceſſariis tuis ceſſabit? Si autem vos cogitando modicam partem corpori veſtro addere non poteſtis, quomodo cogitando ſalvandi eſtis in toto? AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. XXIII. cir. prin.) Vel poteſt referri ad ſequentia; ac ſi diceret, non eſſe cura noſtra factum ut ad hanc ſtaturam veniret corpus noſtrum: ex hoc intelligi poteſt quod ſi velletis adiicere unum cubitum, non poſſetis. Illi ergo tegendi corporis curam relinquite cuius cura factum eſt ut eſſet tantæ ſtaturæ. HILARIUS (can. v. in Matth. circa med.) Vel aliter. Sicut fidem vitalis ſubſtantiæ noſtræ de documento ſpirituum firmavit, ita opinionem futuri habitus, indicio communis intelligentiæ dereliquit. Cum enim univerſorum corporum quæ vitam hauſerunt, diverſitatem in unum perfectum virum ſit excitaturus, ſoluſque potens ſit (3) ad uniuſcuiuſque proceritatem cubitum unum, & alterum, tertiumve præſtare; de veſtitu, ideſt de ſpecie corporum, cum eins contumelia ambigimus qui, ut æqualem omnem (4) hominem efficiat, tantum menſuræ eſt humanis corporibus additurus. AUGUSTINUS ult. de Civit. Dei (cap. XV. in prin.) Sed ſi Chriſtus in ea menſura corporis in qua mortuus eſt, reſurrexit, nefas eſt dicere, cum reſurrectionis omnium tempus venerit, acceſſuram corpori eius eam magnitudinem quam non habuit, quando in ea diſcipulis, in qua notus erat, apparuit, ut longiſſimis fieri poſſit æqualis. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum, etiam minorum maiorumque corpora redigenda, peribit de multorum corporibus perplurimum, cum ipſe nec capillum periturum eſſe promiſerit. Reſtat ergo ut quiſque recipiat ſuam menſuram, quam vel habuit in iuventute, ſi ſenex eſt mortuus, vel fuerat habiturus, ſi eſt ante defunctus. Et ideo non eſt dictum ab Apoſtolo, In menſuram ſtatnræ, ſed „ In „ menſuram ætatis plenitudinis Chriſti: “ Epheſ. IV. quia reſurgent corpora mortuorum in iuvenili ætate, & robore, ad quam

(1) *Al.* Dei ſui. (2) *Al.* accipiunt. (3) *Al. emittitur* ad. (4) *Al. deeſt* hominem.

quam Chriſtum perveniſſe cognovimus.

(1) CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIII.) Poſtquam monſtravit quod non oportet nos pro cibo eſſe ſolicitos, ad id quod levius eſt pertranſit: neque enim ita neceſſarium eſt indumentum ſicut cibus: unde dicit: *Et de veſtimentis quid ſoliciti eſtis?* Non autem hic utitur exemplo volucrum, ut induceret pavonem, & cygnum, a quibus erat ſimilia exempla accipere; ſed utitur exemplo liliorum, dicens: *Conſiderate lilia agri*. Vult ex duobus monſtrare ſuperabundantiam, ſcilicet a munificentia pulchritudinis, & a (1) vilitate participantium tali decore. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. XXIII.) Ipſa autem documenta non ſic allegorice diſcutienda ſunt ut quæramus quid ſignificent aves cæli, aut lilia agri: poſita ſunt enim ut de rebus minoribus maiora perſuadeantur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVI. in oper. imperf.) Lilia enim ſtatuto tempore formantur in frondibus, veſtiuntur candore, implentur odoribus; & quod terra radici non dederat, Deus inviſibili operatione largitur. In omnibus autem eadem plenitudo ſervatur, ut non ab eventu facta putentur, ſed Dei providentia intelligantur eſſe diſpoſita. Dicendo autem, *Non laborant*, viros confortat; dicendo vero, *Neque nent*, mulieres. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIII. in Matth. parum a princ.) Hæc autem dicens, non opus prohibuit, ſed ſolicitudinem, ſicut & ſupra cum de ſeminatione loqueretur. a Et ut magis Dei providentiam in ipſis commendet, quæ omnem ſuperat humanam induſtriam, ſubdit: *Dico autem vobis, quoniam neque Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut unum ex iſtis*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Conſiderate lilia agri*.) Revera enim quod ſericum, quæ Regum purpura, quæ pictura textricum poteſt floribus comparari? Quid ita rubet ut roſa? Quid ita candet ut lilium? Violæ vero purpuram nullo ſuperari murice, oculorum magis quam ſermonis iudicium eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIII. in Matth. paulo a prin.) Quantum enim veritatis ad mendacium, tantum veſtimentorum, & florum differentia eſt. Si ergo Salomon a floribus ſuperatus eſt, qui omnibus Regibus fuit præclarior; (2) quando tu veſtimentis poteris vincere florum decorem? Eſt autem Salomon ſuperatus a florum decore non ſemel tantum, neque bis, ſed per totum tempus ſui regni; & hoc eſt quod dicit: *In omni gloria ſua*: quia nec in uno die ita decoratus eſt ut flores. CHRRSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVI. in opere imperf.) Vel hoc dicit, quia Salomon etſi non laborabat (3) quid veſtiretur, tamen iubebat. Ubi autem iuſſio, illic & miniſtrantium offenſa, & iubentis ira frequenter invenitur. Hæc autem quando neſciunt, ſic ornantur. HILARIUS (can. V. a medio.) Vel lilia intelligenda ſunt Angelorum cæleſtium claritates, quibus a Deo gloriæ candor (4) indultus eſt. *Non laborant* autem, *neque nent*, quia virtutes Angelorum ex ea quam adeptæ ſunt originis ſuæ ſorte, ut ſint ſemper accipiunt; & cum in reſurrectione ſimiles homines Angelis erunt, ſperare cæleſtis gloriæ voluit operimentum, exemplo angelicæ claritatis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVI. in op. imper.) Si autem floribus terrenis ſic occurrit Deus, qui nati ſunt ut tantummodo videantur, & pereant; homines negliget, quos ſic creavit ut non pro tempore videantur, ſed ut perpetuo ſint? Et hoc eſt quod dicit: *Si autem fenum agri, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit; quanto magis vos modicæ fidei?* HIERONYMUS (ſuper illud, *Nolite ſoliciti eſſe*.) Cras autem in Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Iacob Gen. XXX. „ Ex„ audiet me cras iuſtitia mea. “ GLOSSA (ord. ſuper illud, *In clibanum mittitur*.) Alii libri habent, *In ignem*, vel *in acervum*, qui habet ſpeciem clibani. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIII. ſuper Matth. circa prin.) Non autem lilia iam ea vocat, ſed fenum agri, ut eorum (5) vilitatem oſtendat. Sed & aliam vilitatem apponit dicens, *Quæ hodie ſunt*: & non dixit, Cras non erunt, ſed quod eſt multo deficientius, *Quod in clibanum mittitur*. Quod autem dicit, *Quanto magis vos*, occulte inſinuatur humani generis honor; ac ſi diceret: Vos quibus animam dedit, corpus plaſmavit, Prophetas miſit, & unigenitum Filium tradidit. GLOSSA. Dicit autem,

Mo-

(1) *Al.* utilitate. (2) *Al.* quanto. (3) *Al.* deeſt quid veſtiretur. (4) *Al.* indutus. (5) *Al.* utilitatem: *ſic etiam infra*.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. in opere imperfecto, ut ſupra.

Modica fidei, quia modica fides eſt quæ nec de minimis certa eſt. HILARIUS (can. v. In Mat.a med.) Vel ſub ſeni nomine gentes nuncupantur. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur æternitas corporalis ut mox igni iudicii deſtinentur; quam profanum eſt ſanctos de gloria æternitatis ambigere, cum iniquis æternitatis opus præſtetur ad pœnam? REMIGIUS. Spiritaliter autem per volatilia ſancti viri deſignantur, qui ex aqua ſacri baptiſmatis renaſcuntur, & devotione terrena deſpiciunt, & cæleſtia petunt; quibus pluris dicuntur eſſe Apoſtoli, quia principes ſunt omnium ſanctorum. Per lilia etiam ſancti viri intelliguntur, qui abſque labore legalium cæremoniarum, ſola fide Deo placuerunt: de quibus dicitur Cant. II. „ Dilectus meus „ mihi, qui paſcitur inter lilia. „ Sancta etiam Eccleſia per lilium intelligitur, propter candorem fidei, & odorem bonæ converſationis; de qua dicitur ibid. „ Sicut lilium „ inter ſpinas. “ Per ſenum deſignantur infideles; de quibus dicitur Eſa. IX. „ Aruit „ ſenum, & flos eius cecidit. “ Per clibanum æterna damnatio: ut ſit ſenſus: Si Deus infidelibus tribuit bona temporalia, quanto magis tribuet vobis æterna?

(u) GLOSSA *a*. Poſtquam ſigillatim de victu, & veſtitu ſolicitudinem excluſerat, argumento ab inferioribus ſumpto, hic conſequenter utrumque excludit, dicens: *Nolite ergo ſoliciti eſſe dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?* REMIGIUS. Ideo autem hoc Dominus repetivit, ut oſtenderet hanc rem eſſe pernecеſſariam, & ut arctius eam in cordibus noſtris inculcaret. RABANUS (ſuper illud, *Nolite ſoliciti eſſe*.) Notandum vero, quod non ait: Nolite quærere, aut ſoliciti eſſe de cibo, aut potu, aut indumento; ſed: *Quid manducetis aut quid bibatis, aut quid veſtiamini*: ubi mihi videntur argui qui ſumpto victu, vel veſtimento communi, lautiora cibi, vel auſteriora his cum quibus vitam ducunt, alimenta, vel indumenta requirunt. GLOSSA *b*. Eſt etiam alia ſolicitudo ſuperflua ex vitio hominum, quando fructus, & pecuniam pluſquam neceſſe eſt reſervant, & dimiſſis ſpiritalibus, illis intenti ſunt, quaſi de bonitate Dei deſperantes; & hoc prohibetur: unde ſubditur: *Hæc enim omnia gentes requirunt*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVI. op.imper.) Quia in rebus humanis fortunam credunt eſſe, non providentiam, neque iudicio Dei vitas ſuas gubernari exiſtimant, ſed incerto duci eventu; (1) ideo merito timent, & deſperant, quaſi qui neminem habent gubernantem. Qui autem credit ſe Dei iudicio gubernari, etiam quidem ſuam in manu Dei committit: unde ſequitur: *Scit enim Pater veſter quia his omnibus indigetis*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIII.) Non autem dixit, Scit Deus; ſed *Scit Pater veſter*, ut eos in maiorem ſpem ducat: ſi enim pater eſt, non poterit deſpicere filios, cum nec homines patres hoc ſuſtineant. Dicit autem: *Quoniam his omnibus indigetis*: ut magis ſolicitudinem (2) abiiciatis, quia neceſſaria ſunt. (3) Qualiter enim eſt pater qui ſuſtinet etiam neceſſaria filiis non dare? Si autem eſſent ſuperflua, non ita oporteret confidere. AUGUSTINUS XV. de Trin. (cap. XIII.) Non autem iſta ex aliquo tempore cognovit Deus, ſed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid, & quando ab illo petituri eramus, ſine initio ante præſcivit. AUGUSTINUS XII. de Civitate Dei (cap. XVIII.) Quod autem dicunt quidam, hæc Dei ſcientia non poſſe comprehendi, quia infinita ſunt; reſtat eis dicere, quod non omnes numeros Deus noverit, quos infinitos eſſe certiſſimum eſt. Infinitas autem numeri non eſt incomprehenſibilis ei cuius intelligentiæ non eſt numerus. Quapropter, ſi quicquid ſcientia comprehenditur, ſcientis comprehenſione finitur, profecto omnis infinitas quodam ineffabili modo Deo finita eſt, quia eius ſcientiæ incomprehenſibilis non eſt. GREGORIUS NISSENUS *c* Lib. de Homine (ſeu de Provid. cap. I. IV. VI. VII.) Quoniam autem (4) eſt providentia, per huiuſmodi ſigna demonſtratur;

per-

(1) *Al.* & ideo. (2) *Al.* abiicias. (3) *Al.* qualis. (4) *Al.* eis.

Ex editione P. Nicolai.

a Sic tantum Gloſſa: *Plenius inculcat, & revolvit quod a principio ſermonis docuit, ut ſine ſolicitudine vivamus*: tum ſubiungit proxime quod paulo poſt ex Rabano ponitur. *b* Inſinuat Anſelmus paulo aliter, ſed nihil tale Gloſſa modo; quam ſæpe pro Anſelmo citatam habes in hoc opere univerſo. *c* Immo potius Nemeſius *de Natura hominis* partim cap. XLII. quod inſcribitur *de Providentia*, quoad priorem appendicem, partim cap. XLIV. quod inſcribitur *Quarum rerum ſit providentia*, quoad poſteriorem, ut videre eſt Tom. II. Biblioth. Græc. PP. nunc enim nihil tale apud Gregorium Niſſenum, qui antea pro Nemeſio citabatur; etſi alia exemplaria citant eum ad marginem huius Operis *de Provid.* cap. VI.

permanentia enim univerſorum, & maxime eorum quæ ſunt in generatione, & corruptione, & poſitio, & ordo eorum quæ ſunt, ſemper (1) cuſtoditur ſecundum eumdem modum: qualiter (2) utique perficeretur nullo providente? Sed quidam dicunt, Deo curam eſſe exiſtentium permanentiæ in univerſali, & huius ſolius providentiam habere; ſingularia vero fieri ut contingit. Tres autem cauſas ſolas utique quis dicet non fiendi providentiam ſingularium: aut enim hoc quod eſt ignorare Deum quoniam bonum eſt particularium diligentiam habere; aut non velle; aut non poſſe. Sed ignorantia omnino aliena eſt a beata ſubſtantia: qualiter enim latebit Deum quod nec homo ſapiens ignorabit, quod ſingularibus deſtructis, univerſalia deſtruentur? Nihil autem prohibet omnia individua perire, nulla procurante potentia. Si autem non vult, propter duas fit cauſas; aut propter pigritiam, aut propter indecentiam. Pigritia autem a duobus generatur: aut enim voluptate aliqua attracti pigritamur, aut propter timorem deſiſtimus; quorum neutrum fas eſt cogitare de Deo. Si autem dicant non decere Deum, indignum enim eſſe tantæ beatitudinis parvis condeſcendere; qualiter non inconveniens eſt artificem quidem procurantem univerſalia, nihil particularium, neque parviſſimum derelinquere ſine procuratione, ſcientem quod ad totum proficit pars, conditorem vero Deum artificibus enuntiare indoctiorem? Si autem (3) non poteſt, imbecillis eſt Deus, & impotens benefacere. Si vero incomprehenſibilis nobis eſt ſingularium providentiæ ratio, non propterea oportet dicere quia non eſt providentia: ita enim dicerent, quia numerum hominum ignoramus, neque homines eſſe. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVI. in opere imperf.) Sic ergo qui credit ſe Dei iudicio gubernari, eſcam ſuam in manu Dei committat: cogitet autem de bono, & malo; de quo niſi ſolicitus fuerit, neque malum fugiet, neque bonum apprehendet. Et ideo ſubditur: *Quærite autem primum regnum Dei, & iuſtitiam eius*. Regnum Dei eſt retributio bonorum operum; iuſtitia autem eius, via pietatis, per quam itur ad regnum. Si ergo cogites qualis erit gloria ſanctorum, neceſſe eſt ut aut propter timorem pœnæ recedas a malo, aut propter deſiderium gloriæ feſtines ad bonum. Et ſi cogitaveris quæ ſit Dei iuſtitia, quid ſcilicet odit Deus, & quid amat, iuſtitia ipſa oſtendit tibi vias ſuas, quæ amantes ſe ſequitur. Non autem daturi ſumus rationem, ſi pauperes ſumus, aut divites, ſed ſi bene, vel male egerimus, quod eſt in noſtro arbitrio. GLOSSA (interlin.) Vel dicit, *Iuſtitiam eius*; quaſi dicat, ut per eum, non per vos iuſti ſitis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ibidem.) Terra autem etiam propter peccata hominum maledicitur, ut non germinet, ſecundum illud Gen. III. „Maledicta terra in opere tuo:“ benedicitur autem cum bona fecerimus. Quære ergo iuſtitiam, & non deerit tibi panis: unde ſequitur: *Et hæc omnia adiicientur vobis*. AUGUSTINUS de Sermone Domini in monte (Lib. II. cap. XXIV.) Scilicet temporalia, quæ manifeſte hic oſtendit non eſſe talia bona noſtra, propter quæ bene facere debeamus; ſed tamen neceſſaria eſſe. Regnum vero Dei, & iuſtitia eius bonum noſtrum eſt, ubi finis conſtituendus eſt. Sed quia in hac vita militamus, ut ad illud regnum pervenire poſſimus, quæ vita ſine his neceſſariis agi non poteſt; *apponentur*, inquit, *hæc vobis*. Cum autem dixit illud *primum*, ſignificavit quia hoc poſterius quærendum eſt non tempore, ſed dignitate; illud tamquam bonum noſtrum, hoc tamquam neceſſarium (4) eſt. Neque enim (verbi gratia) debemus evangelizare ut manducemus, quia ſic vilius haberemus Evangelium quam cibum; ſed ideo (5) manducare ut evangelizemus. Quærentibus autem primum regnum Dei, & iuſtitiam eius, ideſt hoc præponentibus ceteris rebus, ut hoc propter cetera quæramus, non debet ſubeſſe ſolicitudo, ne neceſſaria deſint: & ideo ait: *Hæc omnia adiicientur vobis*, ideſt (6) conſequenter, ſine ullo veſtro impedimento: ne cum iſta quæritis, illinc avertamini, aut duos fines conſtituatis. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIII. in Matth.) Et non dixit, Dabuntur, ſed *Apponentur*, ut diſcas quia præſentia nihil ſunt ad magnitudinem futurorum. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. XXIV.) Cum autem legimus, in fame, & ſiti Apoſtolum laboraſſe, non exiſtimemus hic Domini promiſſa titubaſſe; quandoquidem iſta ſint adiutoria. Medicus iſte, cui nos totos commiſimus, novit quando apponat, & quando detrahat, ſicut nobis iudicat expedire. Si enim nobis aliquando defuerint (quod plerumque propter (7) no-

(1) *Al.* cuſtoditurus. (2) *Al. deeſt* utique. (3) *Al. omittitur* non. (4) *P. Nicolai habet* noſtrum. (5) *Al.* manducemus. (6) *Al.* convenienter. (7) *Al.* teſtatorem exercitationem.

noſtram exercitationem Deus finit) non debilitat propoſitum noſtrum, ſed examinatum confirmat.

(x) Glossa a. Prohibuerat ſolicitudinem præſentium rerum, modo prohibet ſolicitudinem futurorum (1) vanam ex vitio hominum provenientem, cum dicit: *Nolite ergo ſoliciti eſſe in craſtinum*. Hieronymus (in fine quaſi Com. in vi. cap. Matth.) Cras in Scripturis futurum tempus intelligitur, dicente Iacob Gen. xxxv. „ Exaudiet me cras iuſtitia mea: " & in Samuelis phantaſmate pythoniſſa, loquitur ad Saulem (II. Reg. xxviii.) „ Cras eris „ mecum." De præſentibus ergo conceſſit debere eſſe ſolicitos qui futura prohibet cogitare. Sufficit enim nobis præſentis temporis cogitatio: futura, quæ incerta ſunt, Deo relinquamus. Et hoc eſt quod dicitur: *Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſi*; ideſt, (2) ipſe afferet ſolicitudinem ſuam ſecum. *Sufficit enim diei malitia ſua*. Hic malitiam non contrariam virtuti poſuit, ſed (3) laborem, & afflictionem, & anguſtiam ſæculi. Chrysostomus in hom. (xxiii. in Matth.) Nihil enim ita dolorem infert animæ, ut ſolicitudo, & cura. Cum autem dicat, quod craſtina dies erit ſolicita de ſeipſa, volens manifeſtius facere quod dicitur, proſopopeiam facit temporis, ſecundum multorum conſuetudinem, loquens ad plebem imperfectam: ut enim eos magis moveat, ipſos dies conquerentes inducit pro ſuperflua cura. Numquid enim dies non ſufficiens habet onus, ideſt curam ſuam? Quid igitur eum aggravas magis, curam quæ pertinet ad alium diem apponendo? Chrysostomus ſuper Matth. (hom. xvi. in opere imperf.) Vel aliter. Per hodie hæc ſolum ſignificantur quæ habemus in vita præſenti neceſſaria. Quia autem dicit, *Cras*, quod ſuperfluum(4) eſt oſtendit:dicit ergo: *Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum*; ideſt, nihil curetis ſuper id habere quod neceſſarium eſt vobis ad vitam quotidianam: quod enim ſuperfluum fuerit, quod eſt cras, curabit ſe. Et hoc eſt quod dicit: *Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſi*; ac ſi dicat Superflua cum congregaveris, ipſa ſe curabunt: te quidem eis non fruente, invenient dominos multos, qui ea procurent. Quid ergo curas de illis, quorum poteſtatem aliis es dimiſſurus? *Sufficit enim diei malitia ſua*; quaſi dicat: Sufficit tibi labor quem pateris propter neceſſaria: noli de ſuperfluis laborare. Vel aliter. Augustinus de Ser. Domini in monte (Lib.II. cap. xxv.) Non dicitur craſtinus dies, niſi in tempore, ubi præterito ſuccedit futurum. Ergo cum aliquid boni operamur, non terrena, ſed æterna cogitemus. *Craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibi ipſi*; ideſt, cum oportuerit, ſumas cibum, & huiuſmodi, ſcilicet cum neceſſitas urgere cœperit. *Sufficit enim diei malitia ſua*; ideſt, ſufficit quod iſta ſumere urgebit neceſſitas; quam malitiam nominat, quia pœnalis eſt nobis: pertinet enim ad mortalitatem, quam peccando meruimus. Huic ergo pœnæ temporalis neceſſitati noli addere aliquod gravius, ut non ſolum eam patiaris, ſed etiam propter hanc explendam milites Deo. (Cap. xxvi.) Hic eſt cavendum, ne cum viderimus aliquem ſervum Dei providere ne iſta neceſſaria deſint vel ſibi, vel eis quorum cura ſibi commiſſa eſt, iudicemus eum contra Domini præcepta facere, & de craſtino eſſe ſolicitum: nam & ipſe Dominus (cui miniſtrabant Angeli) propter exemplum loculos habere dignatus eſt. Et in Actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt, quæ ad victum ſunt neceſſaria, procurata eſſe in futurum propter imminentem famem. Non ergo hoc Dominus increpat, ſi quis humano more iſta procuret, ſed ſi quis propter iſta non militet Deo. Hilarius (can. v. in Matth. ſuper *Nolite ſoliciti eſſe*.) Hoc etiam totum ſub dicti cæleſtis ſignificantia continetur. Iubemur igitur non ambigere de futuris. Satis enim vitæ noſtræ malitia dierum, quibus vivimus, ſcilicet peccata ſufficiunt, ut circa hæc purganda omnis vitæ noſtræ meditatio, laborque verſetur. Ceſſante autem cura noſtra, ipſa futura ſolicita ſunt, dum nobis æternæ caritatis profectus Deo procurante proponitur.

(1) *Al.* variam. (2) *Al. omittitur* ipſe. (3) *Al.* in laborem. (4) *Al. deſideratur* eſt.

Ex editione P. Nicolai.

a Seu potius Anſelmus, ut iam ſupra.

CA-

CAPUT VII.

(a) NOlite iudicare, & non iudicabimini; nolite condemnare, & non condemnabimini: in quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini; & in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.

(b) Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo: Frater, ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo; & ecce trabs eſt in oculo tuo? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere feſtucam de oculo fratris tui.

(c) Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & canes converſi diſrumpant vos.

(d) Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulſate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit; & qui quærit, invenit; & pulſanti aperietur.

(e) Aut quis eſt ex vobis homo, quem ſi petierit filius panem, numquid lapidem porriget ei? Aut ſi piſcem petierit, numquid ſerpentem porriget ei? Si ergo vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis Pater veſter, qui in cælis eſt, dabit bona petentibus ſe?

(f) Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc eſt enim lex, & Prophetæ.

(g) Intrate per anguſtam portam, quia lata porta, & ſpatioſa via eſt quæ ducit ad perditionem; & multi ſunt qui intrant per eam. Quam anguſta porta, & arcta via eſt quæ ducit ad vitam; & pauci ſunt qui inveniunt eam!

(h) Attendite a falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium; intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoſcetis eos. Numquid colligunt de ſpinis uvas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit; mala autem arbor malos fructus facit. Non poteſt autem arbor mala bonos fructus facere, neque arbor bona malos fructus facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoſcetis eos.

(i) Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; ſed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum. Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, Quia numquam novi vos. Diſcedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.

(k) Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti; qui ædificavit domum ſuam ſupra petram; & deſcendit pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam; & non cecidit: fundata enim erat ſuper petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificavit domum ſuam ſuper arenam; & deſcendit pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & irruerunt in domum illam; & cecidit, & fuit ruina eius magna.

(l) Et factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus verba hæc, admirabantur turbæ ſuper doctrina eius: erat enim docens eos ſicut Poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ eorum, & phariſæi.

Digitized by Google

(a) **A**UGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. XXVIII. in init.) Quia cum iſta temporalia procurantur in futurum, incertum eſt quo animo fiat, cum poſſit ſimplici corde fieri, & duplici; opportune hoc loco ſubiecit, *Nolite iudicare*. Vel aliter CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVII. in initio quaſi in opere imperf.) Hucuſque expoſuit conſequentiam ad eleemoſynam pertinentem; nunc autem incipit exponere conſequentiam ad orationem reſpicientem. Et eſt doctrina hæc quodammodo pars orationis, ut ſit ordo narrationis talis. *Dimitte nobis debita noſtra*: & ſequitur: *Nolite iudicare, ut non iudicemini*. CHRRSOSTOMUS ſuper Matth. (ubi ſupra.) Sed ſi iudicare prohibet, qua conſequentia Paulus Corinthium iudicat fornicantem; & Petrus Ananiam, & Saphiram mendacii arguit? Sed quidam hunc locum ſecundum huiuſmodi ſenſum exponunt, quia Dominus hoc mandato non prohibet Chriſtianos ex benevolentia alios corripere; ſed ne per iactantiam iuſtitiæ ſuæ Chriſtiani Chriſtianos deſpiciant, ex ſolis plerumque ſuſpicionibus odientes ceteros, & condemnantes, & ſub ſpecie pietatis proprium odium exequentes. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXIV. in Matth. a principio.) Unde non dixit, Ne quieſcere facias peccantem; ſed, Ne iudicaveris; hoc eſt, ne amarus fias iudex: corripe quippe non ut hoſtis expetens vindictam, ſed ut medicus inſtituens medicinam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVII. in oper. imperf.) Sed ut non ſic quidem corriperent Chriſtiani Chriſtianos, convenit ſermo qui dicit, *Nolite iudicare*. Sed ſi non ſic corripuerint, numquid propter hoc conſequentur indulgentiam peccatorum, quia dictum eſt, *Non iudicabimini*? Quis enim conſequitur indulgentiam mali prioris, quia non addidit alterum malum? Hoc autem diximus volentes oſtendere, quia hic ſermo non eſt poſitus de proximus non iudicandis qui peccant in Deum, ſed qui in nos peccant. Qui enim non iudicat proximum propter peccatum in ſe commiſſum, illum nec Deus iudicat propter peccatum; ſed dimittit ei debitum, ſicut & ipſe dimiſit. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXIV. in Matth.) Vel aliter. Non ſimpliciter univerſa peccata iubet non iudicare; ſed bis qui multis malis ſunt pleni, & alios pro minimis iudicant, hanc prohibitionem facit. Sicut & Paulus non ſimpliciter prohibet iudicare eos qui peccant, ſed diſcipulos iudicantes de magiſtris redarguit, docens ut eos qui ſupra nos ſunt non iudicemus. HILARIUS (can. V. parum ante finem.) Vel aliter. Indicari de ſponſionibus ſuis Deum vetat: quia ut iudicia ex incertis rebus inter homines ſumuntur, ita & hoc iudicium adverſus Deum ex ambiguitate ſuſcipitur: quod penitus repellit a nobis, ut conſtans potius fides retineatur: quia non ſicut in ceteris rebus peccatum ſit perperam iudicaſſe, ſed ſi in his rebus tantummodo dedero iudicium, initium ſit criminis. AUGUSTINUS de Sermone Domini in monte (Lib. II. cap. XXVIII.) Vel aliter. Hoc loco nihil aliud præcipi exiſtimo, niſi ut ea facta quæ dubium eſt quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. (1) De his autem quæ non poſſunt bono animo fieri, ſicut ſunt ſtupra, blaſphemiæ, & huiuſmodi, nobis iudicare permittit; de factis autem mediis, quæ poſſunt bono, & malo animo fieri, temerarium eſt iudicare, maxime ut condemnemus. Duo autem ſunt in quibus temerarium iudicium cavere debemus, cum incertum eſt quo animo quicquam factum ſit, vel cum incertum eſt qualis quiſque futurus eſt, qui nunc vel bonus, vel malus apparet. Non ergo reprehendamus ea quæ nec ſcimus quo animo fiant, neque ita reprehendamus quæ manifeſta ſunt ut deſperemus ſanitatem. Poteſt autem movere quod ait, *In quo iudicio iudicaveritis, iudicabimini*. Numquid ſi nos temerario iudicio iudicaverimus, temere etiam de nobis Deus iudicabit? Aut numquid ſi menſura iniqua menſi fuerimus, & apud Deum eſt iniqua menſura, unde nobis remetiatur? (Cap. XXIX.) Nam menſuræ nomine ipſum iudicium ſignificatum arbitror. Sed hoc dictum eſt, quoniam temeritas qua punis alium, ipſa te puniat neceſſe eſt. Iniquitas enim ſæpe nihil nocet ei qui patitur iniuriam; ei vero qui facit neceſſe eſt ut noceat. AUGUSTINUS XXI. de Civit. Dei (cap. XI.) Dicunt aliqui: Quomodo verum eſt quod ait Chriſtus: *Et in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis*: ſi temporale peccatum ſupplicio puniatur æterno? Nec attendunt non propter æquale temporis ſpatium, ſed propter viciſſitudinem mali (idest (2) ut qui mala fecerit, mala patiatur) eamdem dictam menſuram fuiſſe; quamvis in ea re hoc proprie poſſit accipi, de qua Dominus cum hoc diceret, loque-

(1) *Al.* Deus *autem*. (2) *Al. deeſt* ut.

loquebatur, ideſt de iudiciis, & condemnationibus. Proinde qui iudicat, & condemnat iniuſte, ſi iudicatur, & condemnatur, iuſte in eadem menſura recipit, quamvis non hoc quod dedit: indicio enim fecit quod iniquum eſt, iudicio patitur quod iuſtum eſt.

(b) AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. xxx.) Quia de temerario, & iniquo iudicio Dominus nos admonuerat; maxime autem hi temere iudicant, qui de incertis, & facile reprehendunt, qui magis amant vituperare, & damnare, quam emendare, atque corrigere; quod vitium vel ſuperbia eſt, vel invidentia; conſequenter ſubiicit, & dicit: *Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides?* HIERONYMUS (in Com. cap. VII. Matth.) De his loquitur qui cum mortali crimine detineantur obnoxii, minora peccata fratribus non concedunt, ut ſi forte (1) ira ille peccaverit, tu odio reprehendas. Quantum autem inter feſtucam & trabem, tantum inter iram diſtat & odium: odium enim ira inveterata eſt. Fieri autem poteſt ut ſi iraſcaris homini, velis eum corrigi; non autem ſi eum oderis. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIV. ſuper illud, *Quid vides feſtucam*?) Multi etiam hoc faciunt, qui ſi viderint monachum ſuperfluum veſtimentum habentem, aut copioſiori cibo potitum, amari fiunt accuſatores, quotidie ipſi rapientes, & crapulam patientes. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVII. in op. imperf.) Vel aliter. Hoc quod hic dicitur, doctoribus convenit. Omne enim peccatum diiudicatur modicum, aut magnum, ſecundum peccantis perſonam. Laici enim peccatum modicum eſt, & feſtuca quantum ad peccatum ſacerdotis, quod trabi comparatur. HILARIUS (can. V. in Matth. parum ante finem.) Vel aliter. Peccatum in Spiritum ſanctum eſt divinæ virtutis poteſtatem negare, & Chriſto ſubſtantiam (2) adimere æternitatis; per quem, quia in hominem venit Deus, homo rurſus veniet in Deum. Ergo quantum inter feſtucam & trabem (3) diſcriminis eſt, tantum oſtendit peccatum in Spiritum ſanctum cetera crimina excedere, ut cum infideles delicta corporis aliis exprobrant, onus peccati, quod de promiſſis Dei ambigunt, in ſe ante non videant, in oculo trabe, tamquam in mentis acie, incidente.

Sequitur: *Aut quomodo dices fratri tuo: Sine, eiiciam feſtucam de oculo tuo; & ecce in oculo tuo trabs eſt?* CHRYSOSTOMUS (hom. XVII. in op. imp.) Ideſt, cum qua facie arguis peccatum fratris tui, ipſe aut in eodem peccato, vel in maiori exiſtens? AUGUSTINUS de Ser. Dom. (Lib. II. cap. xxx. ante med.) Primum ergo cogitemus cum aliquem reprehendere nos neceſſitas coegerit, utrum tale ſit vitium quod numquam habuimus; & tunc cogitemus, & nos homines eſſe, & habere potuiſſe: vel tale quod habuimus, & iam non habemus; & tunc tangat memoriam communis fragilitas, ut illam correctionem non odium, ſed miſericordia præcedat. Si autem invenerimus nos in eodem vitio eſſe, non obiurgemus, ſed congemiſcamus, & ad pariter conandum invitemus. Raro autem, & ex magna neceſſitate obiurgationes adhibendæ ſunt; in quibus non ut nobis, ſed ut Domino ſerviatur inſtemus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVII. in oper. imperf.) Vel aliter. *Quomodo dicis fratri tuo?* ideſt, quo propoſito putas? Ex caritate, ut ſalves proximum tuum? Non, quia teipſum ante ſalvares. Vis ergo non alios ſanare, ſed per bonam doctrinam malos actus celare, & ſcientiæ laudem ab hominibus quærere, non ædificationem mercedis a Deo; & es hypocrita: unde ſequitur: *Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo.* AUGUSTINUS de Serm. Domini. (Lib. II. cap. xxx.) Accuſare enim vitia officium eſt bonorum; quod cum mali faciunt, alienas partes agunt: ſicut hypocritæ, qui tegunt ſub perſona quod ſunt, & oſtendunt in perſona quod non ſunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIV. in Matth.) Et notandum, quod ubicumqne vult monſtrare magnum aliquod peccatum, a contumelia incipit; ſicut ibi (infra XVIII.) *Serve nequam, omne debitum dimiſi tibi*: & ideo hic dicit: *Hypocrita, eiice primum*. Etenim quæ ſui ipſius ſunt, magis aliquis novit quam quæ ſunt aliorum, & quæ maiora ſunt, magis videt quam quæ minora, & ſeipſum magis diligit quam proximum. Et ideo iubet eum qui obnoxius eſt multis peccatis, non amarum eſſe iudicem delictorum alterius, & maxime cum fuerint parva: non quidem ab arguendo, aut a corrigendo avertens; ſed prohibet propria contemnere, & alienis (4) inſiſtere. Oportet enim ut primo cum diligentia inveſtiges quæ tua ſunt, & tunc quæ proximi ſunt diſcuties: & ideo ſequitur: *Et tunc videbis eiicere feſtucam de oculo fratris*

(1) *Al.* ita. (2) *Al.* abauere. (3) *Al.* differentia eſt. (4) *Al.* inſilire.

Digitized by Google

fratris tui. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. xxx.) Auferentes enim de oculo noſtro trabem invidentiæ, vel malitiæ, vel ſimulationis, videbimus eiicere feſtucam de oculo fratris.

(c) AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. xxxi.) Quia poteſt aliquos nomen ſimplicitatis, ad quam per ſuperiora induxerat, decipere, ut ſic putetur vitioſum eſſe aliquando verum occultare, quomodo vitioſum eſt falſum dicere; recte ſubiungit: *Nolite ſanctum dare canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xvii. in oper. imperf.) Vel aliter. Iuſſerat ſuperius Dominus diligere inimicos, & benefacere his qui peccant in nos. Ne ergo cogitarent ſacerdotes etiam quæ Dei ſunt eis communicare, talem cogitationem compeſcuit, dicens: *Nolite ſanctum dare canibus*; ac ſi diceret: Mandavi vobis diligere inimicos, & benefacere eis de veſtris corporalibus bonis, non tamen de meis ſpiritalibus paſſim: quoniam in natura vobiſcum communes ſunt, non in fide; & Deus carnalia beneficia dignis, & indignis ſimiliter præſtat, non autem gratias ſpiritales. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. II. cap. xxxi.) Quærendum autem eſt quid ſit ſanctum, quid canes, quid margaritæ, quid porci. Sanctum eſt quod corrumpere nefas eſt; cuius ſceleris voluntas rea tenetur, quamvis illud incorruptibile maneat. Margaritæ autem ſunt quæcumque ſpiritalia magni æſtimanda ſunt. Licet itaque una eademque res & ſanctum, & margarita dici poſſit; ſed ſanctum dicitur ex eo quod non debet corrumpi, margarita vero ex eo quod non (1) debet contemni. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xvii. ibid.) Vel aliter. Sanctum eſt, ſicut baptiſmus, gratia corporis Chriſti, & huiuſmodi; myſteria autem veritatis margaritæ ſunt: quia ſicut margaritæ incluſæ cochleis, poſitæ ſunt in profundo maris, ſic myſteria divina verbis incluſa, poſita ſunt in altitudine ſenſus ſacræ Scripturæ. CHRYSOSTOMUS in homil. (xxiv.) Quæ quidem his qui bonæ mentis ſunt, & intellectum habent, revelata honeſta apparent; his autem qui inſenſibiles ſunt, magis videntur reverenda, cum ignorantur. AUGUSTINUS de Ser. Dom. (Lib. II. cap. xxxi.) Canes autem pro impugnatoribus veritatis; porcos pro contemptoribus poſitos non incongrue accipimus. Quapropter, quia canes exiliunt ad dilacerandum, quod autem dilacerant, integrum eſſe non ſinunt, dixit: *Nolite ſanctum dare canibus*: quia, quantum in ipſis eſt, ſi fieri poſſet, conantur perimere veritatem. Porci autem quamvis non ita ut canes morſu appetant, paſſim tamen calcando inquinant: & ideo dicit: *Neque mittatis margaritas veſtras ante porcos*. RABANUS (ſuper illud, *Nolite ſanctum dare canibus*.) Vel canes ſunt ad vomitum reverſi; porci nondum converſi, ſed in luto vitiorum (2) verſati. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xvii. in oper. imperf.) Vel aliter. Canis, & porcus immunda animalia ſunt; ſed canis ex omni parte, quia nec ruminat, nec ungulam findit; porcus autem ex parte, nam ungulam habet fiſſam, ſed non ruminat. Propter quod canes puto intelligendos Gentiles omnino immundos, & propter actus, & propter fidem; porcos autem hæreticos, quia nomen Domini invocare videntur. (3) *Nolite* ergo *ſanctum dare canibus*: quia baptiſmus, & alia ſacramenta non ſunt danda niſi fidem habentibus. Item myſteria veritatis, ideſt margaritæ, non ſunt dandæ niſi deſiderantibus veritatem, & cum ratione humana viventibus. Si enim porcis eas, miſeris ideſt cænoſæ vitæ delectatione gravatis, non (4) intelligunt pretioſitatem earum; ſed æſtimant eas ſimiles ceteris fabulis mundialibus, & eas actibus ſuis carnalibus conculcant. AUGUSTINUS de Serm. Dom. (Lib. II. cap. xxxi.) Calcari enim dicitur quicquid contemnitur: & ideo dicitur: *Ne forte conculcent eas pedibus ſuis*. GLOSSA (interlin.) Dicit autem, *Ne forte*, quia reſipiſcere poſſunt ab immunditia. AUGUSTINUS (Lib. II. de Serm. Domini cap. xxxi.) Quod autem ſequitur, *Et converſi diſrumpant vos*, non ait ipſas margaritas: illas enim conculcant, & cum convertuntur, ut adhuc aliquid audiant, diſrumpunt eum a quo miſſas margaritas conculcant: non enim facile inveneris quod ei gratum eſſe poſſit, a quo magno labore inventa contemnantur. Qui ergo tales docent quomodo non diſrumpantur indignando, & ſtomachando non video. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xvii. in op. imperf.) Vel porci non ſolum carnalibus actibus margaritas conculcant, ſed etiam poſt modicum converſi, per inobedientiam rumpunt præbitores earum. Frequenter autem & ſcandalizati calumniantur eos quaſi

dogma-

(1) *Al.* poteſt. (2) *Al.* converſati. (3) Al. *Non eſt* ergo &c. (4) *Al.* intelligerent.

dogmatum novorum ſeminatores. Canes etiam conculcantes ſancta ſordidis actibus, diſputationibus ſuis rumpunt prædicatorem veritatis. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXIV. ſuper Matth.) Et bene dixit, *Converſi*: fingunt enim manſuetudinem, ut addiſcant; deinde cum didicerint, detrahunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVII. in opere imperf.) Rationabiliter autem margaritas dari porcis prohibuit: quia ſi porcis minus immundis mitti vetantur, quanto magis canibus plus immundis? De ſancto autem dando idem æſtimare non poſſumus: quia frequenter etiam benedictionem damus (1) pecorum more viventibus Chriſtianis, non quia merentur accipere, ſed ne forte plenius ſcandalizati diſpereant. AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. XXXII.) Cavendum eſt ergo ne quid aperiatur ei qui non capit: melius enim quærit id quod clauſum eſt quam id quod apertum eſt: aut infeſtat per odium, ut canis, aut negligit per contemptum, ut porcus. Non eſt autem conſequens ut ſi verum occultatur, etiam falſum dicatur: quia Dominus, quamvis nihil mentitus ſit, vera tamen aliqua occultavit, ſecundum illud Ioan. XVI. „ Adhuc habeo vobis multa dicere „ quæ non poteſtis portare modo. " Sed ſi aliquis non capit propter ſordes, mundandus eſt vel verbo, vel opere quantumfieri poteſt a nobis. Quia autem Dominus quædam dixiſſe invenitur quæ multi qui aderant, vel reſiſtendo, vel contemnendo non receperunt; non putandus eſt ſanctum dediſſe canibus, aut margaritas ante porcos miſiſſe. Dedit enim eis qui capere potrant, & ſimul aderant, quos propter aliorum immunditiam negligi non oportebat: & quamvis tentantes eum in ipſis quæ eis reſpondebat, contabeſcerent, alii tamen qui poterant capere ex illorum occaſione multa utiliter audiebant. Qui ergo novit quid reſpondeat, debet reſpondere ſaltem propter illos quibus deſperatio ſuboritur, ſi propoſitam quæſtionem ſolvi non poſſe crediderint: & hoc de rebus ad inſtructionem ſalutis pertinentibus. De ſupervacuis autem, & noxiis nihil dicendum eſt; ſed hoc ipſum explicandum eſt, cur inquirenti talia non oporteat reſpondere.

(d) HIERONYMUS. Quia carnalia ſupra vetuerat poſtulari, quid petere debeamus oſtendit dicens: *Petite, & dabitur vobis*. AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. XXXIII.) Vel aliter. Cum præceptum eſſet, ne ſanctum daretur canibus, & ne margaritæ ante porcos mitterentur; potuit auditor ſuæ ignorantiæ conſcius dicere: Quid ſanctum me dare canibus vetas, cum adhuc me habere non videam? & ideo opportune ſubiecit, dicens: *Petite, & accipietis*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVIII. in oper. imperf.) Vel aliter. Quoniam (2) ad ſanctificandam orationem quædam dederat eis mandata, dicens, *Nolite iudicare*; competenter adiungit: *Petite, & dabitur vobis*; quaſi dicat: Si hanc clementiam ſervaveritis ad inimicos, quicquid clauſum vobis videtur, *pulſate, & aperietur vobis*. *Petite* ergo precibus, die ac nocte orantes; *quærite* ſtudio, & labore: nec enim laborantes circa Scripturas acquirimus ſcientiam ſine gratia Dei, nec gratiam acquirimus niſi ſtuduerimus, ne donum Dei negligentibus detur. *Pulſate* autem oratione, & ieiuniis, & eleemoſynis. Sicut enim qui pulſat oſtium, non tantum voce clamat, ſed manu; ſic & qui bona opera facit, pulſat operibus bonis. Sed dices: Hoc ipſum peto ut ſciam, & faciam: quomodo ergo poſſum facere priuſquam accipiam? Sed quod potes fac, ut amplius poſſis, & quod ſcis ſerva, ut amplius ſcias. Vel aliter. Cum dixiſſet ſupra omnibus ut indulgerent inimicis, & poſtea prohibuerit ne ſub obtentu dilectionis ſancta canibus darent; nunc dat eis bonum conſilium, ut petant Deum pro illis, & dabitur eis; quærant eos qui perierant in peccatis, & invenient; pulſent eos qui in erroribus ſunt concluſi, & aperiet eos Deus, ut habeat ſermo eorum ad animas eorum ingreſſum. Vel aliter. Quoniam maiora erant mandata ſuperius poſita quam virtus humana, tranſmittit (3) eos ad Deum, cuius gratiæ nihil impoſſibile eſt, dicens: *Petite, & dabitur vobis*: ut quod ex hominibus conſummari non poteſt, per gratiam Dei adimpleatur. Cum enim alia animalia Deus muniverit veloci pedum curſu, aut velocibus pennis, aut unguibus, aut dentibus, aut cornibus, hominem ſolum ſic diſpoſuit ut virtus illius ſit ipſe, ut infirmitatis ſuæ neceſſitate coactus, ſemper neceſſarium habeat Dominum ſuum. GLOSSA (ordi. ſuper illud, *Petite*.) Petimus autem fide, quærimus ſpe, pulſamus caritate. Primum petere debes, ut habeas; poſt quærere, ut invenias; inventa obſervare, ut introeas. REMIGIUS. Vel aliter. Petimus orando, quærimus

(1) *Al.* peccatorum. (2) *Al.* ad ſignificandam. (3) *Al.* cum

mus recte vivendo, pulſamus perſeverando. AUGUSTINUS de Ser. Dom. in monte (Lib. II. cap. XXXIII.) Petitio autem pertinet ad impetrandam ſanitatem animæ, ut ea quæ præcipiuntur, implere poſſimus; inquiſitio autem ad inveniendam veritatem. Sed cum quiſque veram viam invenerit, perveniet ad ipſam poſſeſſionem; quæ tantum pulſanti aperietur. AUGUSTINUS in Lib. Retract. (Lib. I. cap. XIX.) Operoſe quidem iſta tria quid inter ſe differant, ſic exponendum putavi; ſed longe melius ad inſtantiſſimam petitionem omnia referuntur: unde poſtea concludit diceus: *Dabit bona petentibus ſe*. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXIV. in Matth. ſuper illud, *Petite*.) Per hoc ergo quod addidit, *Quærite, & pulſate*, cum inſtantia multa, & robore peti iuſſit. Qui enim quærit, omnia alia proiicit a mente, & ad illud ſolum afficitur quod quærit; qui autem pulſat, cum vehementia, & fervida mente venit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVIII. in oper. imperf.) Quia vero dixerat, *Petite, & accipietis*: ne forte peccatores audientes dicerent: Ad hoc Dominus dignos hortatur; nos autem indigni ſumus: ideo repetit, ut tam iuſtis, quam peccatoribus miſericordiam Dei commendet; & ideo dicit: *Omnis qui petit, accipit*; ideſt, ſive iuſtus, ſine peccator, tamen petere non dubitet: ut conſtet neminem ſperni, niſi qui petere dubitavit a Deo. Non enim credibile eſt ut opus pietatis quod exhibetur benefaciendo inimicis, Deus iniungat hominibus, ipſe autem non faciat; cum ſit bonus. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. XLIV.) Unde peccatores exaudit Deus. Si enim peccatores non audiret, fruſtra Publicanus dixiſſet (Luc. XVIII.) „Domine propitius eſto mihi peccatori:“ & ex iſta confeſſione (1) meruit iuſtificationem. PROSPER in Lib. Senr. Auguſt. (ſent. CCXII.) Fideliter autem ſupplicans Deo pro neceſſitatibus huius vitæ, & miſericorditer auditur, & miſericorditer non auditur. Quid enim infirmo ſit utile, magis novit medicus, quam ægrotus. Si autem id poſtulat quod Deus (2) & promittit, & præcipit, fiet omnino quod poſſit: quia accipiet caritas quod petit veritas. AUGUSTINUS ad Paulinum, & Theraſiam (epiſt. CCL.) Bonus autem Dominus, qui non tribuit ſæpe quod volumus, ut quod (3) mallemus attribuat. AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. XXXIII.) Perſeverantia etiam opus eſt ut accipiamus quod petimus. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. V.) Cum enim Deus aliquando tardius dat, commendat dona, non negat: diu deſiderata, dulcius obtinentur; cito autem data, viloſcunt. Pete ergo, & quære iuſta. Petendo enim, & quærendo, creſcit appetitus ut capias: ſervat tibi Deus quod non vult cito dare, ut tu diſcas magna magne (4) deſiderare; ideo oportet ſemper orare, & non deficere.

(e) AUGUSTINUS de Serm. Dom. (Lib. II. cap. XXXIII. a med.) Sicut in ſuperioribus egit de volatilibus cæli, & de liliis agri, ut ſpes de minoribus ad maiora conſurgeret; ita & in hoc loco, cum dicit: *Aut quis ex vobis homo?* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVIII. in oper. imperf.) Ne forte aliquis conſiderans quanta eſt differentia inter Deum & hominem, & ponderans peccata ſua, dum deſperat impetrare, nec incipiat petere; patrum, & filiorum ſimilitudinem introduxit, ut ſi propter peccata noſtra deſperamus, propter paternam bonitatem (5) Dei ſperemus. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIV. ante medium.) Duo autem oportet adeſſe oranti, & petere vehementer, & quæ oportet petere. Hæc autem ſunt ſpiritualia: etenim Salomon, quia petiit quod petere oportebat, velociter accepit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVIII. in op. imperf.) Quæ autem petere oportet ſub ſimilitudine panis, & piſcis oſtendit. Panis enim eſt verbum de notitia Dei Patris. Lapis eſt omne mendacium quod habet ſcandalum offenſionis ad animam. REMIGIUS. Piſcem autem poſſumus intelligere verbum de Chriſto; ſerpentem autem, ipſum diabolum. Vel per panem intelligitur doctrina ſpiritualis; per lapidem ignorantia; per piſcem unda baptiſmatis ſacri; per ſerpentem aſtutia diaboli, ſive infidelitas. RABANUS. Vel panis, qui eſt communis cibus, caritatem ſignificat, ſine qua aliæ virtutes nihil valent. Piſcis ſignificat fidem, quæ ex aqua baptiſmatis orta eſt, & in mediis fluctibus huius vitæ pulſatur, & tamen vivit. Lucas autem addidit tertium, ſcilicet ovum, quod eſt ſpes animalis, unde ſpem ſignificat. Contra caritatem ponit lapidem, ideſt odii duritiam; contra fidem, ſerpentem, ideſt perfidiæ venenum; contra ſpem, ſcorpionem, ideſt deſperationem, quæ retro

pun-

(1) *Al.* meruiſſet. (2) *Al. deeſt* & promittit. (3) *Al.* malimus. (4) *Al.* conſiderare. (5) *Al. omittitur* Dei.

pungit, ſicut ſcorpio. REMIGIUS. Eſt ergo ſenſus: Non eſt timendum quod ſi petamus a Deo Patre panem, ideſt doctrinam, vel caritatem, quod porrigat lapidem; ideſt, quod permittat cor noſtrum conſtringi aut frigore odiorum, aut duritia mentis: vel quod ſi petierimus fidem, ipſe (1) nos permittat perire veneno infidelitatis. Unde ſequitur: *Si ergo vos cum ſitis mali*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIV.) Hæc autem dixit, non detrahens humanæ naturæ, neque malum confitens omne genus humanum, ſed ad differentiam bonitatis ſuæ, dilectionem paternam malitiam vocans: tanta eſt ſuperabundantia amoris ipſius ad homines. *a* Quia quantum ad comparationem Dei, qui ſolus ſingulariter bonus eſt, omnes mali videntur; ſicut ad compatationem ſolis omne lucidum videtur obſcurum. HIERONYMUS (ſuper illud, *ſi ergo vos cum ſitis mali*.) Vel (2) forte Apoſtolos malos dixit, quia ſub Apoſtolorum perſona omne hominum genus damnatur, cuius ab infantia cor ad malnm appoſitum eſt, ut in Geneſi VIII. legitur. Nec mirum, huius ſæculi homines dici malos, cum & Apoſtolus memoret Epheſ. V. „ quoniam „ dies mali ſunt. " AUGUSTINUS de Serm. Dom. (Lib. II. cap. XXXIII. a med.) Vel malos appellavit huius ſæculi dilectores: unde & bona quæ dant, ſecundum eorum ſenſum bona dicenda ſunt, quia hæc pro bonis habent; quamquam & in rerum natura, iſta bona ſint, ſcilicet temporalia, & ad iſtam vitam infirmam pertinentia. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. V.) Bonum enim quod facit bonos, Deus eſt. Aurum autem, & argentum bonum eſt, non quod te faciat bonum, ſed unde facias bonum. Mali ergo cum ſimus, & bonum patrem habeamus, non ſemper mali remaneamus. AUGUSTINUS de Ser. Domini (Lib. II. cap. XXXIII.) Si ergo cum ſimus mali, novimus id dare quod petimus; quanto magis ſperandum eſt daturum Deum nobis bona petentibus? CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ho. XVIII. in op. imp.) Quoniam autem non omnia petentibus præſtat, ſed bona tantummodo, (3) ideo convenienter addidit, *Bona*. GLOSSA (ordin. ſuper illud, *Noſtis bona*.) A Deo enim non niſi bona percipimus, qualiacumque nobis videantur: omnia enim dilectis in bonum cooperantur. REMIGIUS. Et ſciendum, quod ubi Matthæus ſic dicit, *Dabit bona ſ* Lncas dicit (cap. XI.) „ Dabit ſpiritum „ bonum. " Sed non debet videri contrarium, quia cuncta bona quæ homo a Deo accipit, per gratiam Spiritus ſancti dantur.

(f) AUGUSTINUS de Ser. Dom. (Lib. II. cap. XXXIV.) Firmitas quædam, & valentia ambulandi per ſapientiæ viam in bonis moribus conſtituta eſt, quibus perducuntur homines uſque ad mundationem, & ſimplicitatem cordis; de qua iam diu loquens, ita concludit: *Omnia quæcumque vultis &c.* Nemo enim eſt qui velit quemquam duplici corde ſecum agere. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVIII. in oper. imperf. a med.) Vel aliter. Supra propter ſanctificandam orationem mandavit ut non iudicent homines eos qui peccant in ipſos. Et quia ab ordine narrationis ſuæ recedens introduxit alia quædam, nunc ad mandatum quod cœperat, rediens ait: *Omnia quæcumque vultis*; ideſt, non ſolum mando, *Nolite iudicare*; ſed & *omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite eis*: & tunc impetrabiliter poteritis orare. GLOSSA (ordi. ſuper illud, *Dabit bona petentibus ſe*.) Vel aliter omnium bonorum ſpiritualium diſtributor eſt Spiritus ſanctus, ut opera caritatis impleantur: unde ſubdit: *Omnia ergo &c.* CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIV.) Vel aliter. Vult Dominus demonſtrare quoniam oportet homines & ſuperius inquirere auxilium, & quæ a ſeipſis ſunt ſimul inferre: unde cum dixiſſet: *Petite, quærite, & pulſate*, docet aperte ipſos homines ſtudioſos eſſe; & ideo ſubdit: *Omnia quæcumque vultis &c.* AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſer. V. circa med.) Vel aliter. Promiſerat ſe Dominus petentibus bona largiturum. Ut autem ille agnoſcat mendicos ſuos, agnoſcamus & nos noſtros. Excepta enim ſubſtantia facultatum, tales ſunt qui petunt, quales a quibus petunt. Quam frontem habes petendi ad Deum tuum, qui non agnoſcis (4) parem tuum? Hinc eſt quod Prover. XXI. dicitur: „ Qui obturat aurem ſuam ad clamorem „ pauperis, & ipſe clamabit, & non exaudietnr. " Quid autem petenti proximo de-

(1) *Al. deeſt* nos. (2) *Al.* Vel ſupra Apoſtolorum poſitione omne hominum genus damnatur. *P. Nicolaius habet* Vel ſub Apoſtolorum perſona omne &c. (3) *Al. omittitur* ideo. (4) *Al.* patrem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a CHRYSOSTOMUS ſuper Matthæum in opere imperfecto, ut ſupra.

debeamus impendere, ut & ipſi audiamur a Deo, ex hoc conſiderare poſſumus quod ab aliis volumus nobis impendi. Et ideo dixit: *Omnia ergo quæcumque vultis*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIV. in Matth. ante med.) Non ſimpliciter dicit *omnia* ſed addidit *ergo*; quaſi dicat: Si vultis audiri, cum illis quæ dixi & hæc facite. Non autem dixit: Quæcumque vis effici tibi a Deo, hæc fac ad proximum; ut non dicas, Qualiter hoc eſt poſſibile? ſed ait: Quæcumque volueris effici tibi a conſervo, hæc & circa proximum oſtende. AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. XXXIV.) Quidam Latini codices habent additum, *Bona*; quod additum puto ad manifeſtationem ſententiæ. Occurrebat enim quod ſi quiſquam flagitioſe aliquid erga ſe fieri velit, & ad hoc referat iſtam ſententiam, ut hoc prior illi faciat a quo ſibi fieri cupit; ridiculum eſt hunc putare iſtam impleſſe ſententiam. Intelligendum eſt autem perfectam eſſe ſententiam, etiam ſi hoc non addatur. Quod enim dictum eſt, *Omnia quæcumque vultis*; non uſitate ac paſſim; ſed proprie dictum accipi oportet. Voluntas namque non eſt niſi in bonis: nam in malis cupiditas proprie dicitur, non voluntas: non quia ſic ſemper loquantur Scripturæ, ſed ubi oportet ibi omnino proprium verbum tenent, ut non aliud intelligatur. CYPRIANUS de Oratione dominica (ſer. VI.) Cum autem Dei Verbum Dominus Ieſus Chriſtus omnibus venerit, præceptorum ſuorum fecit grande compendium, cum dixit: *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite eis*: unde ſubdit: *Hæc eſt enim lex, & Prophetæ*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVIII. in oper. imperf.) Nam quæcumque lex, & Prophetæ ſparſim in omnibus præceperunt Scripturis, in hoc compendioſo continentur mandato, quaſi innumerabiles arborum rami in una radice. GREGORIUS X. Moral. (ſuper illud Iob XI. „ Etiam „ quod multiplex ſit lex eius, " cap. IV. in novis exempl.) Qui enim cogitat ut ea alteri faciat quæ ipſe ſibi ab altero fieri expectat, penſat nimirum ut malis bona, & bonis meliora reddat. CHRYSOSTOMUS in hom. XXIV. (1) Unde manifeſtum eſt quoniam ex nobis quæ deceant omnes ſcimus, & non eſt poſſibile ad ignorantiam refugere. AUGUSTINUS de Ser. Dom. (Lib. II. cap. XXXIV.) Videtur autem hoc præceptum ad dilectionem proximi pertinere, non autem ad Dei; cum in alio loco duo eſſe præcepta dicat, in quibus lex pendet, & Prophetæ. Cum autem hic non addit, Tota lex, quod ibi addidit, ſervavit locum alteri præcepto, quod eſt de dilectione Dei. AUGUSTINUS VIII. de Trin. (cap. XXXIV.) Vel aliter. Ideo Scriptura tantum dilectionem proximi commemorat, cum dicit, *Omnia quæcumque vultis*: quia qui proximum diligit, conſequens eſt ut & ipſam præcipue dilectionem diligat; Deus autem dilectio eſt: conſequens eſt ergo ut præcipue diligat Deum.

(g) AUGUSTINUS de Serm. Dom. in monte (Lib. II. cap. XXXV.) Admonuerat ſuperius Dominus ad habendum cor ſimplex, & mundum, in quo quæritur Deus; ſed quia hoc paucorum eſt, iam incipit de inveſtiganda ſapientia loqui, cui inveſtigandæ, & contemplandæ talis oculus per omnia ſuperiora perductus eſt, quo videri iam poſſit arcta via, & anguſta porta; unde ſubdit: *Intrate per anguſtam portam*. GLOSSA (ord. hoc loco.) Vel aliter. Etſi difficile ſit ut alii facias quod tibi vis fieri; tamen ſic faciendum eſt, ut intremus per anguſtam portam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XVIII. in op. imp.) Vel aliter. Tertia hæc convenientia (2) ad iuſtitiam ieiunii pertinet, ut ſit ordo narrationis talis: *Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum*; & poſtea ſequitur: *Intrate per anguſtam portam*. Præcipue enim tres ſuat naturales paſſiones, & intimæ carnis: primo eſca & potus; deinde amor viri ad mulierem; tertio loco ſomnus: & ideo gravius eſt eas a natura carnali præcidere quam ceteras paſſiones. Et ideo nullius paſſionis abſtinentia ſic ſanctificat corpus, ſicut quod homo ſit caſtus, ieiunus, & in vigiliis perſeverans. Ergo propter omnes has iuſtitias, & præcipue propter laborioſiſſimum ieiunium, dicit: *Intrate per anguſtam portam*. Porta perditionis eſt diabolus, per quem introitur in gehennam; porta vitæ eſt Chriſtus, per quem introitur in regna cæleſtia. Lata autem porta dicitur eſſe diabolus, non magnitudine poteſtatis extenſus, ſed effrenatæ (3) ſuperbiæ licentia dilatatus. Porta autem anguſta dicitur Chriſtus, non parvitate poteſtatis exiguus, ſed humilitatis ratione collectus: quia quem totus non capit mundus, ſeipſum intra anguſtias uteri virginalis incluſit. Via autem perditionis eſt omnis iniquitas. Dicitur autem ſpatioſa, quia non eſt intra regulam diſciplinæ inclu-

(1) *Al.* Unum manifeſtum eſt, & quoniam ex nobis &c. (2) *Al.* ad iuſtitiam, ieiuniis pertinent. (3) *Al.* ſapientiæ.

cluſa ; & ambulantes in ea quicquid eos delectaverit, hoc ſequuntur. Via autem vitæ dicitur eſſe omnis iuſtitia, & propter contrarias cauſas eſse arcta. Conſiderandum autem, quia niſi quis ambulaverit per viam, non poteſt pervenire ad portam: qui enim non ambulant per viam iuſtitiæ, impoſſibile eſt ut vere Chriſtum cognoſcant. Similiter nec incurrit in manus diaboli niſi qui in via ambulat peccatorum. GREGORIUS ſuper Ezechielem (hom. XVII. poſt med.) Quamvis autem caritas ſit lata, tamen per anguſta & ardua homines ducit a terra. Satis anguſtum eſt omnia prætermittere, unum ſolum diligere, proſpera non ambire, adverſa non timere. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIV.) Sed cum poſtea dicat infra XI. *Iugum meum ſuave eſt, & onus meum leve*; qualiter hic anguſtam eſſe viam ait, & arctam? Sed & hic monſtrat eam levem eſſe, & ſuavem: quoniam via eſt, & porta eſt, ſicut & altera, quæ lata, & ſpatioſa dicitur, ipſa via, & porta eſt. Horum autem nihil manſurum eſt, ſed omnia pertranſeunt. Tranſire autem labores, & ſudores, & in bonum finem devenire, ſcilicet in vitam, ſufficiens eſt mitigare eos qui agones patiuntur. Si enim tempeſtates nautis, & vulnera militibus levia ſunt propter ſpem præmiorum pereuntium; multo magis cum cælum præiacens ſuerit, & immortalia præmia, nullum aliquis ſentiet imminentium periculorum. (1) Sed & hoc ipſum quod illam arctam vocavit, maxime ad faciendam illam facilem conſerebat: per hoc ſiquidem ut ſemper vigilarent admonuit: hoc enim Dominus dicit erigens noſtrum deſiderium. Qui enim in agone certat, cum viderit principem admirantem labores agonum, animoſior fit. Ne igitur mæſti ſimus cum multa nobis hic contigerint triſtia, quia arcta eſt via, ſed non civitas; ideo neque hic quietem oportet expectare, neque ibi triſte aliquid præſtolari. Dicens autem, *Quam pauci ſunt qui* (2) *inveniunt eam*, rurſus hic multorum deſidiam ſignificavit, & audientes erudivit non multorum proſperitatibus attendere, ſed paucorum laboribus. HIERONYMUS (ſuper illud, *Intrate per anguſtam portam*.) ſignificanter igitur de utraque via locutus dixit, quod per latam multi ambulant, anguſtam pauci inveniunt: latam enim non quærimus, nec inventione opus eſt, quia ſponte ſe offert, & errantium via eſt; anguſtam vero nec omnes inveniunt, nec qui invenerint, ſtatim ingrediuntur per eam. Siquidem multi, inventa veritatis via, capti voluptatibus ſæculi de medio itinere revertuntur.

(h) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIX. in oper. imperſ.) Supra mandaverat Apoſtolis Dominus, ne eleemoſynas, orationes, & ieiunia coram hominibus, ſicut hypocritæ, ſaciant; & ideo ad cognoſcendum quia hæc omnia in hypocriſi fieri poſſunt, loquitur dicens: *Attendite a falſis prophetis*. AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. XXXVI.) Vel aliter. Cum dixiſſet Dominus, paucos eſſe qui inveniunt anguſtam portam, & arctam viam, ne hæretici, qui plerumque ſe ſub nomine paucitatis commendant, ſe nobis ſupponant, ſtatim ſubiicit dicens: *Attendite a falſis prophetis*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIV.) Vel aliter. Quia dictum eſt, quod anguſta eſt porta; ſed & multi ſunt, qui pervertunt eam quæ illuc fert viam; ideoque induxit: *Attendite a falſis prophetis*: in quo ut maiorem ſolicitudinem habeant, meminit eorum quæ in patribus eorum ſacta ſunt, ſalſos prophetas vocans: etenim tunc talia contigerunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIX. oper. imperſ.) Quod autem ſcriptum eſt infra XI. quia *lex, & Propheta uſque ad Ioannem*, dicitur, quia prophetia de Chriſto non erat futura poſt eum. Prophetæ autem & fuerunt, & ſunt; ſed non qui prophetarent de Chriſto, ſed interpretarentur ea quæ de Chriſto ab antiquis ſuerant prophetata, ideſt doctores Eccleſiarum: nec enim poteſt quis propheticos interpretari ſenſus, niſi per ſpiritum prophetiæ. Sciens ergo Dominus ſuturos eſſe ſalſos doctores, hæreſum diverſarum admonet dicens: *Attendite a falſis prophetis*. Quia enim non erant futuri manifeſti gentiles, ſed abſconditi ſub nomine chriſtiano, non dixit, Aſpicite, ſed *Attendite*: ubi enim res certa eſt, aſpicitur, ideſt ſimpliciter videtur; ubi autem incerta, attenditur, ideſt caute conſideratur. Item dicit, *Attendite*, quia firma tutela ſalutis eſt ſcire quem ſugias. Non autem ſic admonet, *Attendite*, quaſi invito Deo diabolus hæreſes introducat, ſed eo permittente: quia enim non ſine iudicio vult ſervos habere, ideo miſit (3) tentationem; quia vero non vult eos per ignorantiam perire, ideo præmonet. Ne autem aliquis hæreticus doctor dicat, quia non dixit eos ſal-

(1) *Al.* Sed & hoc, ideſt anguſtam vocare, maxime ad faciendum eam levem conſerebat: vigilare enim eos præparabat. (2) *Al. invenerunt*. (3) Al. tentatorem.

falſos prophetas, ſed Gentilium, & Iudæorum doctores; ideo addidit (1) dicens: *Qui veniunt ad vos in veſtimentis ovium*. Oves enim Chriſtiani dicuntur; veſtimentum autem ovile eſt ſpecies chriſtianitatis, & ſimulatæ religionis. Nulla autem res ſic exterminat bonum, ſicut ſimulatio: nam malum ſub ſpecie boni celatum, dum non cognoſcitur, non cavetur. Et ne adhuc dicat hæreticus, quia de veris doctoribus loquitur, qui tamen peccatores ſunt; ideo addit: *Intrinſecus autem ſunt lupi rapaces*. Catholici autem doctores, etſi fuerint peccatores, ſervi quidem carnis dicuntur; non tamen lupi rapaces, quia non habent propoſitum perdere Chriſtianos. Manifeſte ergo de hæreticis doctoribus dicit: quia eo propoſito ſpeciem Chriſtianorum ſuſcipiunt, ut Chriſtianos iniquo ſeductionis morſu dilanient; de quibus dixit Apoſtolus Act. xx. „Scio quia poſt diſceſſum meum intrabunt „in vos lupi graves, non parcentes gregi." CHRYSOSTOMUS in hom. (xxiv. cir. med.) Sed tamen videtur falſos prophetas hic non hæreticos inſinuare, ſed eos quidem qui vitæ ſunt corruptæ, ſed facie tamen virtutis induuntur: (2) unde dixit: *A fructibus eorum cognoſcetis eos*. Apud hæreticos enim eſt multoties & vitam invenire, apud hos autem quos dixi, nequaquam. AUGUSTINUS de Serm. Dom. (Lib. II. cap. xxxviii.) Unde rectiſſime quæritur, quos fructus nos attendere voluerit. Multi enim quædam in fructibus deputant quæ ad veſtitum ovium pertinent, & hoc modo de lupis decipiuntur: ſecuti enim ſunt vel ieiunia, vel eleemoſynas, vel orationes, quæ prætendunt hominibus, placere cupientes eis quibus iſta difficilia videntur. Hi ergo non ſunt fructus, de quibus cognoſci iſtos monet. Iſta enim quæ cum bono animo fiunt, ſunt proprie ovibus veſtes; cum autem malo, in errore, non aliud quam lupos tegunt: ſed non ideo debent oves odiſſe veſtimentum ſuum, quod plerumque illo ſe occultant lupi. Qui ſunt ergo fructus quibus cognoſcamus arborem malam? Dicit Apoſtolus (Galat. v.) „Manifeſta ſunt ope„ra carnis, quæ ſunt fornicatio, immun„ditia &c." Qui vero ſunt fructus, quibus cognoſcamus arborem bonam? Idem Apoſtolus oſtendit dicens ibid. „Fructus autem „ſpiritus ſunt caritas, gaudium, pax." CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xix. ope. imper.) Fructus (3) etiam eius ovis eſt confeſſio eius fidei: qui enim ſecundum Deum vocem humilitatis, & veræ confeſſionis emittit, ovis eſt; qui autem contra veritatem blaſphemiis ululat contra Deum, lupus eſt. HIERONYMUS (ſuper illud, *Attendite a falſis prophetis*.) Et (4) ſic ergo poteſt de omnibus intelligi, quod hic de falſis prophetis dicitur, qui aliud habitu, ac ſermone promittunt, aliud opere demonſtrant. Specialiter de hæreticis intelligendum videtur, qui videntur continentia, ac ieiunio quaſi quadam pietatis veſte ſe circumdare; intrinſecus autem habentes animum venenatum, ſimpliciorum fratrum corda decipiunt. AUGUSTINUS de Serm. Domini in monte (Lib. II. cap. xxxix.) Sed ex operibus coniici poteſt utrum exteriorem cultum ambitione aliqua faciant. Cum enim cœperint aliquibus tentationibus ea ipſa vel ſubtrahi, vel negari, quæ iſto velamine vel conſecuti ſunt, vel conſequi cupierunt; tunc neceſſe eſt ut appareat utrum lupus in ovina pelle ſit, an ovis in ſua. GREGORIUS XXXI. Moral. (cap. xi. & in nu. exemp. ix.) Hypocrita etiam ſanctæ Eccleſiæ pace premitur; idcirco ante oculos noſtros religione veſtitur. Si qua vero fidei tentatio erumpat, ſtatim lupi mens rabida habitu ſe ovinæ pellis expoliat, quantumque contra bonos ſæviat, perſequens demonſtrat. CHRYSOSTOMUS in homil. (xxiv. a medio.) Facile etiam hypocritæ capiuntur: via enim quam iuſſi ſunt ambulare, laborioſa eſt: hypocrita autem laborare non utique eliget. Deinde ut non dicas, quoniam impoſſibile eſt cognoſcere tales, rurſum rationem ab humano exemplo ponit, dicens: *Numquid colligunt de ſpinis uvas, aut de tribulis ficus?* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xix. in oper. imperf.) Uva in ſe myſterium Chriſti habet: ſicut enim botrus multa in ſe grana ligno mediante ſuſpendit; ſic & Chriſtus multos ſibi fideles per lignum crucis tenet adiunctos. Ficus autem eſt Eccleſia, quæ multos fideles tenet dulci quodam caritatis amplexu, ſicut ficus multa grana uno tegmine tenet incluſa. Sunt ergo ficus ſigna hæc, caritatis quidem in dulcedine, unitatis autem in coniunctione granorum. In uva autem patientiæ quidem ſignum eſt, quia in torcular mittitur; gaudii autem, quia vinum lætificat cor hominis; ſinceritatis, quia non eſt

aqua

(1) *Al. omittitur* dicens. (2) *Al.* quia induxit. (3) *P. Nicolaius habet:* Fructus etiam hominis eſt.
(4) *Idem habet:* Sic ergo quod hic de falſis prophetis dicitur (qui aliud habitu ac ſermone promittunt, aliud opere demonſtrant) ſpecialiter de hæreticis intelligendum videtur &c.

aqua permixtum; ſuavitatis autem in delectatione. Spinæ autem, & rribuli ſunt hæretici. Sicut ergo ſpina, vel tribulus ex quacumque parte haber aculeos, ſic ſervos diaboli ex (1) qnacumque parte conſideraveris, iniquitatis pleni ſunt. Non poſſunt ergo huiuſmodi ſpinæ, & tribuli eccleſiaſticos fructus proferre. Quod autem particulariter ſub ſimilitudine ficus, & vitis, ſpinæ, & tribuli dixerat, oſtendit conſequenter univerſaliter eſſe verum, cum dicit: *Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor fructus malos facit*. AUGUSTINUS de Ser. Domini. (Lib. II. cap. XXXVI.) In hoc autem loco illorum error cavendus eſt, qui de duabus arboribus duas naturas opinantur eſſe: quarum una ſit Dei, altera vero non. Non autem eos adiuvare duas iſtas arbores dicendum eſt: quia de hominibus eum dicere planum eſt, ſi quis præcedentia, & conſeqnentia legerit. AUGUSTINUS XII. de Civit. Dei (cap. IV. & V.) (2) Hominibus autem prædictis ipſę naturæ diſplicent, non eas conſiderantibus ſecundum utilitatem ſuam: non autem ex commodo, vel incommodo noſtro, ſed per ſeipſam conſiderata natura dat artifici ſuo gloriam. Naturæ igitur omnes quoniam ſunt, & ideo habent modum ſuum, ſpeciem ſuam, & quamdam ſecum pacem ſuam, profecto bonæ ſunt. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXIV.) Ut autem nullus dicat, quoniam mala arbor fert qnidem fructus malos, fert autem & bonos; & ſic difficilis ſit cognitio duplici prolatione exiſtente: ideo ſubiungit: *Non poteſt arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere*. AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. XXXVI. & XXXVII.) Ex hoc verbo putant Manichæi, neque animam malam fieri poſſe ut in melius commntetur, neque bonam in deterius; quaſi dictum ſit: Non poteſt arbor bona mala fieri, neque mala fieri bona; ſed ita dictum eſt: *Non poteſt arbor bona fructus malos facere*, nec converſo. Arbor quippe eſt ipſa anima, ideſt ipſe homo; fructus vero opera hominis. Non ergo poteſt malus homo bona operari, neque bonus mala. Ergo ſi vult malus bona operari, prius bonus fiat. Quamdiu autem quiſque malus eſt, non poteſt facere fructus bonos. Sicut enim poteſt fieri ur quod fuit nix, non ſit; non autem ut nix ſir calida: ſic poteſt fieri ut qui malus fuit, non ſit malus; non tamen fieri poteſt ut malus bene faciat: quia etſi aliquando utilis eſt, non hoc ipſe facit, ſed fit de illo divina providentia procurante. RABANUS. Homo autem ipſe arbor bona, vel mala dicitur, propter voluntatem bonam, vel malam. Fructus autem ſunt opera, quæ nec bona malæ voluntatis eſſe poſſunt, nec mala bonæ voluntatis. AUGUSTINUS contra Iulianum (Lib. I. cap. III.) Sicur autem manifeſtum eſt ex voluntate mala, tamquam ex arbore mala fructus eius, fieri omnia opera mala; ſic ipſam voluntatem malam unde dices eſſe exortam, niſi quia voluntas mala Angeli ex Angelo, ex homine hominis orta eſt? Quid autem erant hæc duo antequam in eis iſta mala orirentur, niſi bonum opus Dei, & bona, atque laudanda natura? Ecce ergo ex bono oritur malum; nec fuit omnino unde oriri poſſet, niſi ex bono; ipſam dico voluntatem malam, quoniam nullum malum præceſſit, non opera mala, quæ non ſunt niſi ex voluntate mala tamquam ex arbore mala: nec ideo tamquam ex bono potuit oriri voluntas mala, quia bonum factum eſt a bono Deo; ſed quia de nihilo factum eſt, non de Deo. HIERONYMUS (ſuper illud, *Non poteſt arbor bona*.) (3) Quæramus autem ab hæreticis, qui duas in ſe contrarias dicunt eſſe naturas, ſi iuxta intelligentiam eorum, arbor bona malos fructus facere non poteſt, quomodo Moyſes arbor bona peccaverit ad aquam contradictionis, Petrus quoque in paſſione Dominum negaverit, dicens (infra XXVI.) *Neſcio hominem*. Aut qua conſequentia ſocer Moyſi arbor mala, qui in Deum Iſrael non credebat, dedit conſilium bonum? CHRYSOSTOMUS in homil. (XXIV.) Quia vero punire non inſſerat falſos prophetas, ideo terret eos ſecundum pœnam, quæ eſt a Deo, dicens: *Omnis arbor qua non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*: quibus verbis & Iudæos inſinuare videtur; ideoque verbum Ioannis Bapriſtæ meminit, per eadem verba pœnam eis ſubſcribens. Etenim & ille hoc dixit (4) ad Iudæos, inſtantem ſecurim, & arborem excidendam, & ignem inextinguibilem commemorans. Si quis autem diligenter inveſtigabit, duæ pœnæ ſunt: & excidi, & comburi: qui enim comburitur, & a regno exciditur omnino; quæ pœna difficilior eſt. Mulri autem gehennam ſolum abhorrent; ego autem caſum illius gloriæ multo (5) amariorem pœnam, quam ipſius ge-

(1) *Al.* qua. (2) *Al.* Nominibus. (3) *Al.* Quærebamus. (4) *Al.* ad Iudæos, ſecurim, & arborem inciſam. (5) *Al.* amariorem pœnam gehenna eſſe dico.

gehennæ ſupplicium eſſe dico. Quod enim parum, vel magnum malum non ſuſciperet pater, ut videat, & potiatur dulciſſimo filio? Hoc itaque in gloria illa putemus: non enim aliquis filius ita ſuavis eſt patri ut illorum bonorum requies, & diſſolvi, & eſſe cum Chriſto. Intolerabilis quidem pœna eſt (1) gehenna; ſed ſi quis decem mille ponat gehennas, nihil tale dicit quale eſt a beata gloria illa excidere, & odio haberi a Chriſto. GLOSSA (ord. ſuper illud, *Igitur ex fructibus*.) Ex præmiſſa autem ſimilitudine concludit quod ſupra iam dixerat, quaſi manifeſtum, dicens: *Igitur ex fructibus eorum cognoſcetis eos*.

(i) HIERONYMUS (ſuper illud, *Non omnis qui dicit*.) Sicut ſupra dixerat, eos qui habent veſtem bonæ vitæ, non recipiendos propter dogmatum nequitiam; ita nunc e contrario aſſerit nec his quidem accommodandam fidem qui, cum polleant integritate doctrinæ, malis operibus deſtruunt: utrumque enim Dei ſervis neceſſarium eſt, ut & opus ſermone, & ſermo operibus comprobetur: & ideo dicit: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum*. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxv.) Ubi Iudæos maxime tangere videtur, in dogmatibus omnia ponentes: unde & Paulus (Rom. II.) eos incuſat dicens: „ Si autem „ tu Iudæus cognominaris, & requieſcis in „ lege. “ CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIX. op. imperf.) Vel aliter: quoniam falſos prophetas, & veros ex fructibus eorum docuit diſcernendos; hic iam manifeſtius docet qui ſunt fructus quibus diſcernuntur probi doctores, & reprobi. AUGUSTINUS de Serm. Domini (Lib. II. cap. XXXIX.) Cavendum enim eſt in ipſo Chriſti nomine ab hæreticis, vel quibuslibet male intelligentibus, & ſæculi huius amatoribus, ne decipiamur: & ideo dicit: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine*. Sed merito poteſt movere quomodo huic ſententiæ conveniat illud Apoſtoli (I. Corinth. XII.) „ Nemo poteſt dicere Do„ minum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto. “ Non enim poſſumus dicere, illos qui non intrant in regnum cælorum, habere Spiritum ſanctum. Sed Apoſtolus proprie poſuit hoc verbum, „ Dicit, “ ut ſignificet voluntatem, atque intellectum dicentis. Ille enim proprie dicit qui voluntatem, ac mentem ſuam ſono vocis enuntiat. Dominus autem generaliter hic poſuit verbum dicendi: videtur enim etiam ille dicere qui nec vult, nec intelligi quod dicit. HIERONYMUS. Moris eſt enim Scripturarum dicta pro factis accipere, ſecundum quem ſenſum dicit Apoſtolus (ad Titum I.) „ Confitentur ſcire „ Deum, factis autem negant. “ AMBROSIUS a (in exp. I. ad Cor. cap. XII.) Omne etiam verum a quocumque dicatur, a Spiritu ſancto eſt. AUGUSTINUS de Ser. Domini (Lib. II. cap. XXXIX.) Non ergo putemus ad illos fructus de quibus ſupra dixerat, pertinere, ſi quis Domino noſtro dicat, *Domine, Domine*; & ex eo nobis arbor bona videatur: ſed illi ſunt fructus, facere voluntatem Dei: unde ſequitur: *Sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum*. HILARIUS (can. VI. in Matth. a med.) Cæleſtis enim regni iter, obedientia voluntatis Dei, non nuncupatio repertura eſt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XIX. in ope. imperf.) Quæ autem eſt voluntas Dei ipſe Dominus docet. „ Hæc eſt (inquit „ Ioan. VI.) voluntas eius qui miſit me, „ ut omnis qui videt Filium, & credit in „ eum, habeat vitam æternam. “ Credulitatis autem verbum & ad confeſſionem reſpicit, & ad actum. Qui ergo non confitetur, aut non converſatur ſecundum verbum Chriſti, non intrabit in regnum cælorum. CHYSOSTOMUS In hom. (XXV. in princ.) Non autem dixit, *Qui facit voluntatem meam*, ſed *Patris*: quoniam interim conveniens erat prius hoc ſuſcipi ad imbecillitatem eorum: ſed & per hoc illud occulte inſinuavit: non eſt enim alia voluntas Filii quam quæ eſt Patris. AUGUSTINUS de Ser. Domini (Lib. II. cap. XL.) Illud autem ad rem pertinet, ne decipiamur non ſolum nomine Chriſti per eos qui nomen habent, & facta non agunt, ſed etiam quibuſdam factis, atque miraculis, qualia propter infideles cum fecerit Dominus, monuit tamen ne talibus decipiamur, arbitrantes ibi eſſe inviſibilem ſapientiam ubi miraculum viſibile videmus: unde adiungit, & dicit: *Multi dicent mihi in illa die*. CHRYSO-

(1) *Al.* & gehenna.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive Ambroſiaſter, vel ſuppoſititius Ambroſius, in illud I. ad Corinth. XII. *Nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto*.

SOSTOMUS in hom. (xxv. prope initium.) Vides qualiter latenter iam ſeipſum introducit. Quia enim omnem complevit ſermonem, monſtrat ſeipſum iudicem eſſe, Quæ enim pœna expectat eos qui peccant, iam ante monſtravit. Quis autem eſt qui punit, hoc iam revelat, dicens: *Multi dicent mihi in illa die*. CHRYSOSTOMUS ſuper Mat. (hom. xix. in oper. imperf.) Quando ſcilicet venerit in maieſtate Patris ſui, quando iam nemo (1) auſurus eſt garrula contentione ſermonum, aut mendacium defendere, aut contradicere veritati, quando opera ſingulorum loquentur, & ora tacebunt, nec alter pro altero interveniet, ſed ſinguli ibi timebunt. In illo enim iudicio non erunt teſtes adulatores homines, ſed Angeli veraces; iudex autem Dominus iuſtus: unde proprie timentium hominum, & anguſtias patientium, vocem expreſſit, dicens: *Domine, Domine*. Non enim ſemel ſufficit illi dicere, *Domine*, quem neceſſitas timoris aſtringit. HILARIUS (can. vi. in Matth.) Gloriam autem ſibi ex verbi intentione præſumunt in doctrinæ prophetia, & dæmoniorum fuga, & operum virtutibus: atque hinc ſibi regnum cælorum pollicentur, dicentes: *Nonne in nomine tuo prophetavimus?* CHRYSOSTOMUS in homil. (xxv.) Sed ſunt quidam qui dicunt, quoniam mentientes hi hoc dixerunt, & ideo ſalvati non ſunt; ſed non auderent iudice præſente ad ipſum hoc dicere. Sed & ipſa reſponſio, & interrogatio oſtendit eos talia feciſſe. Qui enim hic mirabiles erant apud omnes miracula facientes, illic autem vident ſeipſos punitos, admirantes dicunt: *Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus? &c.* Quidam autem dicunt, quoniam non in tempore in quo hæc miracula faciebant, iniqua agebant, ſed poſtea. Sed ſi hoc erit, rurſus quod Dominus volebat monſtrare, non conſtat, quod ſcilicet neque fides, neque miracula valent, bona vita non exiſtente; quod & Paulus dicit (I. Corinth. xiii.) „ Si habuero fidem, ut montes transferam, „ caritatem autem non habuero, nihil ſum.“ CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ho. xix. in ope. imper.) Sed conſidera, quia *In nomine* dicunt, non In ſpiritu: prophetant enim in nomine Chriſti, ſed in ſpiritu diaboli; quales ſunt divinatores. Sed ſic diſcernuntur, quoniam diabolus interdum falſa dicit, Spiritus ſanctus numquam. Conceſſum eſt autem & diabolo interdum vera dicere, ut mendacium ſuum rara veritate commendet. Dæmonia autem eiiciunt in nomine Chriſti habentes ſpiritum inimici; (2) magis autem non eiiciunt, ſed eiicere videntur, colludentibus ſibi dæmonibus. Faciunt & virtutes, ideſt miracula, non utilia, & neceſſaria, ſed inutilia, & vacua. AUGUSTINUS de Ser. Domini (Lib. II. cap. xl.) Legant enim quanta fecerint reſiſtentes Moyſi magi AEgyptiorum. HIERONYMUS (ſuper illud, *Multi dicunt mihi*.) Vel aliter. Prophetare, (3) virtutes facere, & dæmonia eiicere, etiam divina virtute, interdum non eſt eius meriti qui operatur; ſed vel invocatio nominis Chriſti hoc agit, vel ob condemnationem eorum qui invocant, aut utilitatem eorum qui vident, & audiunt conceditur: ut licet homines deſpiciant ſigna facientes, tamen Deum honorent, ad cuius invocationem fiunt tanta miracula: nam & Saul, & Balaam, & Caiphas prophetaverunt, & in Actibus Apoſtolorum filii Scevæ videbantur eiicere dæmonia, & Iudas Apoſtolus cum animo proditoris multa ſigna inter ceteros Apoſtolos feciſſe narratur. CHRYSOSTOMUS in homil. (xxv.) Quia enim non omnes ad omnia apte ſe habebant; ſed hi quidem erant vitæ puræ, fidem autem non tantam habebant, hi autem contrarium; ideo Deus illos per hos convertebat, ut multam oſtenderent fidem; hos autem per hoc ineffabile ſignorum donum, ut fierent meliores, evocabat: unde & cum multa copia hanc gratiam eis dabat. Dicent enim: *Virtutes multas fecimus*. Sed quia circa eum qui eos ita honoravit, ingrati facti ſunt, recte ſequitur: *Tunc confitebor illis, Quia numquam novi vos*. HIERONYMUS. Signanter dicit, *Tunc confitebor*, quia multo tempore ante dicere diſſimulaverat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xix. in op. imperf.) Grandem enim iram grandis dilatio præcedere debet, quæ iuſtius facit Dei eſſe iudicium, & digniorem interitum peccatorum. Sciendum autem, quod peccatores neſcit Deus, quia non digni ſunt ut cognoſcantur a Deo: non quia omnino ipſos non cognoſcat, ſed quia ſuos eſſe illos non cognoſcit. (4) Deus enim naturaliter omnes cognoſcit; ſed videtur eos non cognoſcere, quia non eos diligit; ſicut etiam non videntur Deum cognoſcere qui non colunt eum digne. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxv.) Dicit autem eis, *Numquam novi vos*; quaſi, non ſolum in tempore iudicii, ſed neque tunc cum miracula faciebatis: mul-

tos

(1) *Al.* auſus. (2) *Al.* Magi. (3) *Al.* vel virtutes. (4) *Al. deeſt quod ſequitur uſque* ſed videtur.

tos enim & hic iam odio habet, & ante punitionem avertit. HIERONYMUS. Obſerva etiam hoc quod dicit, *Numquam novi vos*, eſſe contra quoſdam dicentes, quod omnes homines ſemper converſati ſunt inter rationabiles creaturas. GREGORIUS XX. Moral. (cap. VIII. vel IX.) Hac autem ſententia datur intelligi, quod in hominibus caritas, humilitas, non autem debeant virtutum ſigna venerari: (1) unde nunc ſancta Eccleſia etiam ſi qua ſunt hæreticorum miracula, deſpicit, quia hæc ſanctitatis ſpeciem non eſſe cognoſcit. Probatio quidem ſanctitatis non eſt ſigna facere, ſed proximum ut ſe diligere, de Deo vera, de proximo meliora quam de ſeipſo ſentire. AUGUSTINUS contra Adverſarium legis, & Prophetarum (Lib. II. cap. IV.) Abſit autem ut ſecundum Manichæos iſta de Prophetis ſanctis Dominus dixerit; ſed dictum eſt de his qui (2) poſt eius Evangelium prædicatum in eius nomine ſibi loqui videntur, neſcientes quid loquantur. HILARIUS (can. VI. a medio.) Sic autem hypocritæ gloriati ſunt, quaſi aliquid proprium (3) ſit quod loquuntur, aut faciunt, & non omnia virtus Dei invocata perficiat; cuius doctrinę ſcientiam lectio afferat, (4) dæmoniorum ſugam Chriſti nomen exagitet. De noſtro igitur eſt beata illa æternitas promerenda, (5) præſtandumque eſt aliquid ex proprio, ut bonum velimus, malum omne vitemus, agamuſque potius quod vult quam quod (6) poteſt gloriemur. Repudians igitur eos, ac expellens propter opera iniquitatis, dicit: *Diſcedite a me qui operamini iniquitatem*. HIERONYMUS. Non dixit, Qui operati eſtis iniquitatem, ne videretur tollere pœnitentiam; ſed *Qui operamini*; ideſt, qui uſque in præſentem horam cum iudicii tempus advenerit, licet non habeatis facultatem, peccandi, tamen adhuc habetis affectum. CHRYSOSTOMUS in hom. (XIX. ſuper Matth. in op. imperf.) Nam mors quidem animam a carne ſeparat; animæ autem propoſitum non immutat.

(k) CHRYSOSTOMUS in hom. (XXV. a medio.) Quoniam quidam futuri erant quæ dicta ſunt a Domino admirantes; oſtenſionem autem quæ eſt per opera non tribuentes, (7) præveniens eos terret dicens: *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XX. in oper. imper.) Non autem dixit, Æſtimabo eum qui audit, & facit, virum ſapientem; ſed *Aſſimilabitur viro ſapienti*: ergo qui ſimilatur homo eſt: cui autem aſſimilatur? Chriſto; Chriſtus autem eſt ſapiens vir, qui ædificavit domum ſuam, ideſt Eccleſiam, ſupra petram, ideſt ſupra fortitudinem fidei. Vir autem ſtultus eſt diabolus, qui ædificavit domum ſuam, ideſt omnes impios, ſuper arenam, eſt inconſtantiam infidelitatis, aut ſuper carnales homines, qui dicuntur arena propter ſterilitatem, & quia non cohærent ſibi, ſed ſunt per diverſas opiniones diſperſi, & quia ſunt innumerabiles. Pluvia autem eſt doctrina quæ irrigat hominem; nubes autem ſunt a quibus pluvia fluit. Quidam a Spiritu ſancto excitantur, ſicut Apoſtoli, & Prophetæ; & quidam a ſpiritu diaboli, ſicut hæretici. Venti autem boni ſunt ſpiritus diverſarum virtutum, vel Angeli, qui inviſibiliter in ſenſibus hominum operantur, & adducunt ad bona; venti autem mali ſunt ſpiritus immundi. Flumina autem bona ſunt Evangeliſtæ, & doctores populi; flumina mala (8) ſunt homines immundo ſpiritu pleni, & verboſitate inſtructi; ſicut Philoſophi, & ceteri ſæcularis ſcientiæ profeſſores, de quorum ventre exeunt flumina aquæ mortuæ. Eccleſiam ergo quam Chriſtus fundavit, non pluvia mendacis doctrinæ corrumpit, neque diabolicus flatus impellit, neque violentorum fluminum impetus movet. Nec eſt contrarium quod quidam de Eccleſia cadunt: non enim omnes qui Chriſtiani dicuntur, Chriſti ſunt; ſed „ novit Dominus qui ſunt eius: " II. Timoth. II. Sed contra domum quam ædificavit diabolus, deſcendit pluvia veræ doctrinæ; venti, ideſt ſpiritales gratiæ, aut Angeli; flumina, quatuor Evangeliſtæ, & ceteri ſapientes: & ſic cecidit domus, ideſt gentilitas, ut ſurgeret Chriſtus; & facta eſt eius ruina magna, ſolutis erroribus, convictis mendaciis, & idolis in toto mundo deſtructis. Chriſto ergo ſimilis eſt qui audit verba Chriſti, & facit ea: ipſe enim ædificat ſupra petram, ideſt Chriſtum, qui eſt omne bonum, ut in quacumque ſpecie boni aliquis ædificaverit, ſupra Chriſtum ædificaſſe videatur. Sicut autem Eccleſia ædificata a Chriſto dirui non poteſt, ſic talem Chriſtianum, qui ſe ædificavit ſuper Chriſtum, nulla adverſitas deiicere poteſt: ſecundum illud Rom. VIII. „ Quis nos ſe-

„ Pa-

(1) *Al.* unde autem. (2) *Al.* poſterius. (3) *Al.* ſi quæ. (4) *P. Nicolai habet* dæmonia Chriſti nomen exagitet. (5) *Al. deeſt* præſtandumque eſt aliquid ex proprio, ut bonum velimus. (6) *Al.* quam quod poteſtate gloriemur: *item* quam quod poteſt ut gloriemur. *P. Nicolai habet* quam quod prodeſt ut gloriemur. (7) *Al.* ſed præveniens. (8) *Al. deeſt* ſunt.

„ parabit a caritate Chriſti? “ Diabolo autem eſt ſimilis qui audit verba Chriſti, & non facit. Verba enim quæ audiuntur, & non fiunt, ſeparata ſunt, & diſperſa; & ideo aſſimilantur arenæ. Arena etiam eſt omnis malitia, vel etiam mundialia bona. Sicut autem domus diaboli deſtructa eſt, ita tales ſupra arenam fundati deſtruuntur, & cadunt. Et eſt ruina magna, ſi de fundamento fidei aliquid ruinæ fuerit paſſus; non autem, ſi fornicatus fuerit, aut homicidium fecerit: quia habet unde per pœnitentiam ſurgat, ſicut & David. RABANUS (ſuper illud, *Et fuit ruina eius magna*.) Vel ruina magna intelligenda eſt, qua dicturus eſt Dominus audientibus, & non facientibus (infra xxv.) *Ite in ignem æternum*. HIERONYMUS. Vel aliter. Super arenam, quæ fluida eſt, & in unam copulam non poteſt redigi, omnis hæreticorum ſermo ædificatur, ut corruat. HILARIUS (can. vi. par. ante finem.) Vel aliter. In pluviis, blandarum, & ſenſim illabentium voluptatum illecebras ſignificat, quibus primum fides rivis pateutibus immadeſcit, poſt quas fluviorum procurſus, ideſt graviorum cupiditatum motus, incurrit, ut exinde tota ventorum vis circumflantium deſæviat ideſt univerſus diabolicæ poteſtatis ſpiritus inſeratur. AUGUSTINUS de Ser. Domini (Lib. II. cap. xl.) Vel aliter. Pluvia cum in mali alicuius ſignificatione ponitur, caliginoſa ſuperſtitio intelligitur; rumores autem hominum ventis comparantur; fluvius autem carnalibus concupiſcentiis, tamquam fluentibus ſuper terram, & qui proſperitatibus inducitur, adverſitatibus frangitur: quorum nihil metuit qui fundatam habet domum ſupra petram, ideſt qui non ſolum audit præceptum Domini, ſed etiam facit. Et in his omnibus periculo ſe ſubiicit qui audit, & non facit. Non enim quiſque firmat in ſe quæ Dominus præcipit, vel ipſe audit, niſi faciendo. Conſiderandum autem eſt, quia cum dixit, *Qui audit verba mea hæc*, ſatis ſignificat iſtum ſermonem omnibus præceptis, quibus chriſtiana vita formatur, eſſe perfectum, ut merito qui ſecundum ea vivere voluerint, comparentur ædificanti ſupra petram.

(I) GLOSSA *a*. Poſita doctrina Chriſti, effectum doctrinæ ipſius in turbis oſtendit, dicens: *Et factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus verba hæc, admirabantur turbæ ſuper doctrina eius*. RABANUS (parum ante finem Lib. II. in Matth.) Conſummatio hæc ad perfectionem verborum, & integritatem dogmatis pertinet. Quod autem dicitur turbas admirari, aut infideles in turba ſignificat (qui ob hoc ſtupebant, quia non credebant verbis Salvatoris) aut omnes generaliter demonſtrat, qui excellentiam tantæ ſapientiæ in eo venerabantur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xx. in ope. imperf. prope finem.) Placatus rationabiliter hominis intellectus laudem generat, victus autem admirationem. Quicquid enim digne laudare non poſſumus, admiramur. Admiratio tamen eorum magis ad gloriam Chriſti pertinebat quam ad fidem ipſorum: ſi enim crederent in Chriſtum, non mirarentur. Illud enim movet admirationem quod ſuperat facientis, aut dicentis perſonam: & ideo quod a Deo factum, aut dictum eſt, non admiramur, quia omnia minora ſunt quam Dei potentia. Turbæ autem erant quæ mirabantur, id eſt populus vulgaris, non principes populi, qui non diſcendi ſtudio audire ſolebant; populus autem ſimplex ſimplieiter audiebat: ſed eorum ſilentium, ſi illi interfuiſſent, ſuis (1) contradictionibus conturbaſſent: ubi enim eſt maior ſcientia, illie fortior malitia: qui enim feſtinat eſſe prior, non eſt contentus eſſe ſecundus. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xix.) Ex eo autem quod hic dicitur poteſt videri diſcipulorum turbam (2) deſeruiſſe, ex quibus illos duodecim elegerat in monte ex pluribus, quos Apoſtolos nominavit, quod Matthæus hic prætermiſit. Solis enim diſcipulis in monte videtur Ieſus hunc habuiſſe ſermonem, quem Matthæus interpoſuit, & Lucas tacet. Et deinde, cum deſcendiſſet in loco campeſtri, habuiſſe alterum ſimilem, de quo Matthæus tacet, Lucas non tacet. Quamquam etiam illud poſſit occurrere quod, ſicut ſupra dictum eſt, Apoſtolis, ceteriſque turbis præſentibus unum habuiſſe ſermonem, quem Matthæus, Lucaſque narrarunt diverſo narrandi modo, ſed eadem veritate ſeutentiarum; & ſic planum eſt quod hic dicitur de ad-

(1) *Al.* conditionibus. (2) *Al. P. Nicolai ponit, forte melius*, dixiſſe.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec in Anſelmo id habetur, pro quo Gloſſa citari ſæpe ſolet, neque in Rabano quoque, vel Beda, vel alio ſimili.

admiratione turbæ. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxvi. par. a prin.) Cauſam autem admirationis ſubdit, dicens: *Erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ eorum, & phariſæi.* Si autem hanc poteſtatem videntes per opera, ſcribæ eum a ſe abigebant, ubi ſola verba erant poteſtatem manifeſtantia, qualiter ſcandalizati (1) non fuiſſent? Sed turbæ hoc non paſſæ ſunt; cum enim anima benevola fuerit, facile perſuadetur a ſermonibus veritatis. Erat autem poteſtas docentis, ut multos eorum caperet, & in admirationem mitteret; ita quod propter delectationem eorum quæ dicta erant, neque tacentem dimittebant: unde & ſecutæ ſunt eum deſcendentem de monte. Stupebant autem eius maxime poteſtatem, quia non ad (2) alium referens, ut Prophetæ, & Moyſes dixerunt, quæ dixit, ſed ubique oſtendit ſe eum eſſe qui habet dominium: etenim legem ferens, continue apponebat (ſupra v.) *Ego autem dico vobis*. HIERONYMUS (in fin. Com. in vii. cap. Matth.) Quia quaſi Deus & Dominus ipſius Moyſi pro libertate voluntatis ſuæ, vel ea quæ minus videbantur addebat in lege, vel commutans prædicabat in populo, ut ſupra legimus (ibid.) *Dictum eſt antiquis; ego autem dico vobis*. Scribæ autem ea tantum docebant quæ ſcripta ſunt in Moyſe, & Prophetis. GREGORIUS XXIII. Moral. (ſuper illud Iob xxxiii. „Ecce aperui os meum;" in novis exemp. eſt cap. vii. in fine.) Vel ſingulariter Chriſtus ex bona poteſtate locutus eſt, quia ex infirmitate mala nulla commiſit: nos autem quia infirmi ſumus, ex propria infirmitate penſemus quo docendi ordine infirmis fratribus conſulamus. HILARIUS can. vi.) Vel in verborum virtutibus effectum poteſtatis metiebantur. AUGUSTINUS de Ser. Dom. (Lib. II. cap. xl.) Hoc eſt enim quod in Pſalmo xi. ſignificatur: „Fiducialiter agam in eo. Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, terræ probatum, (3) purgatum ſeptuplum:" propter quem numerum admonitus ſum omnia iſta præcepta ad ſeptem illas referre ſententias quas in principio ſermonis huius poſuit, ſcilicet de beatitudinibus. (Lib. II. cap. xx.) Quod enim aliquis fratri iraſcatur ſine cauſa, vel Racha dicat, vel fatuum eum appellet, ſuperbiſſime admittitur; contra quod eſt unum remedium, ut ſupplici animo veniam deprecetur, qui non iactantiæ ſpiritu infletur. *Beati* ergo *pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. (Lib. II. cap. xxii.) Conſentit autem adverſario, ideſt verbo Dei reverentiam exhibendo, quiſquis ad teſtamentum patris (4) aperiendum non litibus acerbus, ſed pietate mitis acceſſerit. *Beati* ergo *mites, quoniam ipſi hereditate poſſidebunt terram*. (Lib. I. cap. xxiii.) Quiſquis etiam carnalem delectationem contra rectam voluntatem ſuam rebellare ſentit, exclamet (Rom. vii.) „Infelix ego homo, quis „me liberabit (5) de corpore mortis huius?" Et ita lugendo imploret conſolatoris auxilium: unde *beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur*. (Lib. I. cap. xxxii.) Quid autem laborioſius cogitari poteſt quam (6) ut in vitioſa conſuetudine ſuperanda præcidat intra ſe membra impedientia regnum cælorum, nec dolore frangatur; toleret in coniugali fide omnia quæ, quamvis ſint moleſtiſſima, crimen tamen fornicationis non habent; verum loquatur, quod non iurationibus crebris, ſed morum probitate commendet? Sed quis tantos labores inire audeat, niſi (7) flagret amore iuſtitiæ, quaſi fame, ac ſiti vehementi accenſus? *Beati* ergo *qui eſuriunt, & ſitiunt, quoniam ipſi ſaturabuntur*. (Lib. I. cap. xlvi.) Quis autem poteſt paratus eſſe ab infirmis iniurias ſuſtinere, petenti a ſe tribuere, diligere inimicos, benefacere his qui ſe oderunt, orare pro perſequentibus, niſi perfecte miſericors? *Beati* ergo *miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. (Lib. II. cap. xxxv.) Mundum autem cordis oculum habet qui finem bonorum operum ſuorum non in eo conſtituit ut hominibus placeat, neque ut comparet ea quæ huic vitæ ſunt neceſſaria, neque temere animum hominis condemnat, & quicquid exhibet homini, hac intentione exhibet qua ſibi vult exhiberi. *Beati* (8) ergo *mundo corde, quoniam Deum videbunt*. (Lib. I. cap. xl.) Oportet etiam ut per mundum cor inveniatur arcta via ſapientiæ, cui perverſorum hominum deceptiones obſtrepunt; quas evadere eſt venire ad pacem ſapientiæ. *Beati* ergo *pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur*. (In fin. Lib. II.) Sed ſive iſte ordo conſiderandus ſit, ſive alius, facienda ſunt quæ audivimus a Domino, ſi volumus ædificare ſupra petram.

C A-

(1) *Al.* hic. (2) *Al.* aliud. (3) *Al. omittitur* purgatum. (4) *Al.* operiendum. (5) *Al.* de morte corporis huius. (6) *Al.* quam ut otioſa conſuetudine: *item* quam ut vitioſa. (7) *Al.* flagraret. (8 *Al. deeſt* ergo.

CAPUT VIII.

(a) CUm autem deſcendiſſet Ieſus de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ; & ecce leproſus veniens adorabat eum, dicens: Domine, ſi vis, potes me mundare. Et extendens Ieſus manum, tetigit eum, dicens: Volo: mundare. Et confeſtim mundata eſt lepra eius. Et ait illi Ieſus: Vide nemini dixeris; ſed vade oſtende te ſacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis.

(b) Cum autem introiſſet Capharnaum, acceſſit ad eum Centurio, rogans eum, & dicens: Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Ieſus: Ego veniam, & curabo eum. Et reſpondens Centurio ait: Domine, non ſum dignus ut intres ſub tectum meum; ſed tantum dic verbo, & ſanabitur puer meus. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & ſervo meo, Fac hoc, & facit.

(c) Audiens autem Ieſus miratus eſt, & ſequentibus ſe dixit: Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Iſrael. Dico autem vobis, quod multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Iſaac, & Iacob in regno cælorum; filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus, & ſtridor dentium. Et dixit Ieſus Centurioni: Vade, & ſicut credidiſti fiat tibi. Et ſanatus eſt puer ex illa hora.

(d) Et cum veniſſet Ieſus in domum Petri, vidit ſocrum eius iacentem, & febricitantem, & tetigit manum eius; & dimiſit eam febris, & ſurrexit, & miniſtrabat eis.

(e) Veſpere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habentes, & eiiciebat ſpiritus verbo, & omnes male habentes curavit: ut adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentem: Ipſe infirmitates noſtras accepit, & ægrotationes noſtras portavit.

(f) Videns autem Ieſus turbas multas circum ſe, iuſſit diſcipulos ire trans fretum. Et accedens unus ſcriba ait illi: Magiſter, ſequar te quocumque ieris. Et dicit illi Ieſus: Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput ſuum reclinet. Alius autem de diſcipulis eius ait illi: Domine, permitte me primum ire, & ſepelire patrem meum. Ieſus autem ait illi: Sequere me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.

(g) Et aſcendente eo in naviculam, ſecuti ſunt eum diſcipuli eius; & ecce motus magnus factus eſt in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus. Ipſe vero dormiebat. Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, & ſuſcitaverunt eum, dicentes: Domine, ſalva nos, perimus. Et dicit eis Ieſus: Quid timidi eſtis modicæ fidei? Tunc ſurgens imperavit ventis, & mari; & facta eſt tranquillitas magna. Porro homines mirati ſunt, dicentes: Qualis eſt hic, quia venti, & mare obediunt ei?

(h) Et cum veniſſet Ieſus transfretum in regionem Geraſenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia de monumentis exeuntes, ſævi nimis, ita ut nemo poſſet tranſire per viam illam. Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis, & tibi Ieſu Fili Dei? Veniſti huc ante tempus torquere nos. Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum paſcens. Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis, Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare, & mortui ſunt in aquis. Paſtores autem fugerunt, & venientes in civitatem nuntiaverunt hæc omnia, & de his qui dæmonia habuerant. Et ecce tota civitas exiit obviam Ieſu, & viſo eo rogabant eum ut tranſiret a finibus eorum.

(a) HIERONYMUS (in Com. cap. VIII. Matth.) Poſt prædicationem, atque doctrinam, ſignorum offertur occaſio, ut per virtutum miracula præteritus apud audientes ſermo firmetur. CHRYSOSTOMUS (hom. XXI. in ope. imper.) Quia enim quaſi poteſtatem habens docebat, ut non æſtimaretur (1) oſtentatio eſſe hic doctrinæ modus, operibus hoc idem facit, quaſi poteſtatem habens curare: & ideo dicit: *Cum autem deſcendiſſet Ieſus de monte, ſecuta ſunt eum turba multa*. ORIGENES (hom. V. inter eas quæ ex variis locis ſunt collectæ.) Docente enim Domino in monte, diſcipuli erant cum ipſo, quibus erat datum cæleſtis doctrinæ noſſe ſecreta; nunc autem deſcendente eo de monte, turbæ ſecutæ ſunt eum, quia in monte aſcendere nequaquam poterant: quia quos delictorum ſarcina deprimit, ad myſteriorum ſublimia ſcandere non valent. Deſcendente autem Domino, hoc eſt inclinante ſe ad infirmitatem, & impotentiam ceterorum, (2) quando miſertus eſt imperfectioni eorum, (3) vel infirmitati, *ſecuta ſunt eum turba multa*: quidam propter (4) claritatem, plerique propter doctrinam, nonnulli propter curationem, & adminiſtrationem. HAYMO. Vel aliter. Per montem in quo Dominus ſedet, cælum intelligitur, de quo ſcriptum eſt (Eſai. LXVI.) „ Cælum mihi ſedes eſt. " Sed cum Dominus in monte ſedet, ſoli diſcipuli ad eum accedunt: quia antequam fragilitatis noſtræ humanitatem aſſumeret, notus erat tantum in Iudæa Deus (Pſal. LXXIII.) at vero poſtquam de monte ſuæ divinitatis deſcendit, & humanitatis noſtræ fragilitatem aſſumpſit, magna turba nationum ſecuta eſt eum. Demonſtratur autem doctoribus ut in prædicatione ſua ſermonem habeant temperatum, & ſicut viderint unumquemque capere poſſe, ita & verbum Dei annuntient. Aſcendunt enim in montem doctores, cum perfectioribus excellentia pręcepta oſtendunt; deſcendunt vero, cum infirmioribus leviora demonſtrant. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXI. in ope. imp.) Inter ceteros autem qui montem non aſcenderant & leproſus ſurſum aſcendere non valebat, quaſi peccatorum baiulans pondus: lepra enim eſt peccatum animarum noſtrarum. Ideo ergo Dominus de altitudine cæli, quaſi de excelſo monte deſcendit, ut lepram peccatorum noſtrorum mundaret: & ideo quaſi iam præparatus deſcendenti occurrit: propter quod dicitur: *Et ecce leproſus veniens*. ORIGENES (hom. V. ex diverſis locis collect. parum a princip.) Deorſum (5) curat, & in monte nihil facit: quia tempus eſt omni rei ſub cælo, tempus doctrinæ, & tempus curationis. In monte docuit, animas curavit, corda ſanavit; quibus completis, ſicut de cæleſtibus montibus ad ſalvandos carnales (6) deſcendente, venit ad eum leproſus, & adorabat eum: antequam peteret, adorare cœpit, cultum oſtendens. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXI. in op. imper.) Non enim illum petebat quaſi hominem artificem, ſed adorabat eum quaſi Deum. Oratio autem perfecta eſt fides, & confeſſio: unde leproſus fidei opus, adorans implevit; ſed opus confeſſionis implevit in verbis: unde *adorabat eum dicens*. ORIGENES (ho. V. inter collectas ex var. locis.) Domine per te omnia facta ſunt: tu ergo *ſi vis, potes me mundare*. Voluntas tua opus eſt, & opera tuæ voluntati obediunt. Tu prius Naaman Syrum per Eliſeum a lepra mundaſti, & modo, *ſi vis, potes me mundare*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVI.) Non dixit, Si rogaveris Deum, neque Si adoraveris; ſed *Si volueris, potes me mundare*. Neque dixit, Domine munda; ſed ei totum concedit, & dominum eum facit, & poteſtatem univerſorum ei attribuit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXI. in op. imperf.) Et ita ſpirituali medico ſpirituale offerebat mercedem: nam ſicut medici pecuniis, iſte oratione placatur. Nihil enim dignius offerimus Deo quam orationem fidelem. In hoc autem quod dicit, *Si vis*, non dubitat Chriſti voluntatem ad omne opus bonum paratam. Sed quia non omnibus expedit corporalis integritas, neſciebat utrum ei expediret curatio illa. Dicit ergo, *Si vis*; ac ſi diceret: Credo quia quod bonum eſt vis; ignoro autem ſi eſt mihi quod deſidero, bonum. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVI.) Cum autem voluntate, ac ſermone purgare poſſet, manus appoſuit tactum: unde ſequitur: *Et extendens manum, tetigit eum*: ut oſtendat quoniam non ſubiacet legi, & quoniam mundo iam nihil eſt immundum. Eliſeus autem obſervans legis diligentiam, non exivit, & tetigit Naaman; ſed mittit eum ad Iordanem lavandum. Dominus autem monſtrat quoniam non ut ſervus, ſed ut Dominus curat, & tangit: non enim manus a lepra facta eſt immunda, ſed corpus leproſum a manu ſancta conſtitutum eſt mundum. Non enim

(1) *Al.* oſtenſio. (2) *Al.* *deeſt* quando. (3) *Al.* vel infirmitati ſtudens. (4) *P. Nicolai habet* caritatem. (5) *Al.* curris, & in monte nihil dicit. (6) *P. Nicolai habet* deſcenderat.

enim corpora ſolum curaturus advenit, ſed & animam in veram ſapientiam ducturus. Sicut igitur manibus non lotis iam (1) manducare non prohibebat; ita & hic erudit quoniam oportet animæ lepram formidare ſolam, quod eſt peccatum; lepram autem corporis nullum impedimentum eſſe ad virtutem CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ho. xxi. in op. imperf.) Quamvis autem litteram legis ſolverit, propoſitum tamen eius non ſolvit. Ideo (2) enim lex iuſſit non tangere lepram, quia non poterat facere ut lepra non ſordidaret tangentem: ergo vetuit tangere lepram, non ut leproſi non ſanarentur, ſed ut tangentes non inquinarentur. Iſte autem tangens non inquinatus eſt a lepra, ſed ipſam lepram mundavit tangendo. DAMASCENUS (Lib. III. de Fid. orth. cap. xv.) Non enim Deus ſolum erat, ſed homo: unde per tactum, & per ſermonem divina ſigna operabatur: ut enim per organum, ita per corpus divinæ perficiebantur actiones. CHRYSOSTOMUS in homil. (xxvi.) Cum autem leproſum tangit, nullus eum incuſat, quia nondum invidia detenti erant auditores. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxi. in op. imperf.) Si autem tacite eum curaſſet, quis ſcire poterat cuius virtute ſanatus eſſet? Igitur voluntas mundandi facta eſt propter leproſum; verbum autem propter ſpectantes: ideo dixit: *Volo: mundare*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Extendens Ieſus*.) Non autem ut plerique Latinorum putant, iunctim legendum eſt, *Volo mundare*; ſed ſeparatim, ut prius dicatur, *Volo*, deinde ut imperans dicat, *Mundare*. Ille enim dixerat, *Si vis*; Dominus reſpondit, *Volo*: ille præmiſerat, *Potes me mundare*; Dominus dixit, *Mundare*. CHRYSOSTOMUS in homil. (xxvi.) Nuſquam autem videtur dicere hoc verbum, quamvis magna ſigna faciens; ſed hic propterea appoſuit *Volo*, ut opinionem plebis, & leproſi de eius poteſtate confirmaret. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxvi.) Ceſſit autem (3) mandanti natura cum decenti velocitate: & ideo ſequitur: *Et confeſtim mundata eſt lepra eius*. Sed hoc quod dicit, *Confeſtim*, multum eſt tardius velocitate quæ ſecundum opus eſt facta. ORIGENES (ho. v. ut ſupra.) Quia enim non dubitavit credere, non tardatur ſanatio; quia non diſtulit confeſſionem, non differtur mundatio. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xix. par. a princ.) Huius autem leproſi mundati (4) etiam Lucas meminit, non ſane hoc ordine, ſed ut ſolent prætermiſſa recordari, poſterius facta præoccupari, ſicut divinitus ſuggerebantur, ut antea cognita, poſtea recordando reſcriberent. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxvi.) Curans autem (5) Ieſus corpus, iubet nulli dicere: unde ſequitur: *Et ait illi Ieſus: Vide, nemini dixeris.* Quidam igitur aiunt quoniam ideo iuſſit hoc, ut non malignentur circa eius purgationem: quod inſipienter dicitur: non enim ita mundavit ut dubitabilis eſſet mundatio; ſed nulli dicere iubet, docens non diligere oſtentationem, & honorem. Qualiter igitur alii ſanato (Marc. v.) iubet dicere? Sed in hoc erudivit nos bonæ mentis eſſe: non enim illic divulgari ſe iuſſit, ſed dari gloriam Deo. Per leproſum ergo hunc inſtruit nos non eſſe vane glorioſos; per illum autem non eſſe ingratos, ſed omnia ad laudem Dei referre. HIERONYMUS. Et revera quid erat neceſſe quod ſermone iactaret quod corpore præferebat? HILARIUS (can. vii. ſub initio.) Vel ut ſalus hæc (6) non offerretur potius quam quæreretur, ſilentium imperatur.

Sequitur: *Sed vade, oſtende te ſacerdoti*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Vade oſtende te*.) Mittit autem eum ad ſacerdotes, primum propter humilitatem, ut ſacerdotibus deferre videatur; deinde ut videntes leproſum mundatum, ſi crederent Salvatori, ſalvarentur; ſi vero non crederent, inexcuſabiles fierent; & ſimul ne quod in eo ſæpiſſime criminabantur, legem infringere videretur. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxvi. ante medium.) Neque enim ubique eam diſſolvebat, neque ubique cuſtodiebat; ſed quandoque quidem hoc, quandoque illud faciebat: in uno quidem futuræ ſapientiæ præparans viam, in altero autem inverecundam Iudæorum cohibens linguam, & condeſcendens imbecillitati eorum. Unde Apoſtoli apparent quandoque quidem obſervantes legem, quandoque autem eam prætermittentes. ORIGENES (hom. v. inter collect. ex variis locis.) Vel mittit ad ſacerdotes, ut cognoſcant quia non per legis conſuetudinem mundatus eſt, ſed per gratiæ operationem. HIERONYMUS (ibidem.) Erat autem in lege præceptum ut qui mundati fuerant a lepra, offerrent munera ſacerdotibus: unde ſequitur: *Et offer munus tuum*, quod

(1) *Al.* non manducare prohibebat. (2) *Al.* tamen. (3) *Al.* mundanti. (4) *Al.* quem. (5) *Al.* eius. (6) *P. Nicolai habet* non offertur potius quam quæritur.

quod præcepit Moyſes, *in teſtimonium illis*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXI. in opere imperf.) Non ſic intellige, quia hoc *Moyſes præcepit in teſtimonium illis*: (1) ſed *Vade tu*, *offer in teſtimonium illis*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVI.) (2) Prævidens enim Chriſtus eos ex hoc nihil profecturos, non dixit, In emendationem eorum, ſed *In teſtimonium*, ideſt in accuſationem, & atteſtationem quoniam quæ a me erant fienda, omnia facta ſunt. Et licet eos præviderit non emendari, non tamen dimiſit quæ facere oportebat: illi autem in propria manſerunt malitia. Non autem dixit, Munus quod ego iubeo, ſed *quod Moyſes iuſſit*, ut interim tranſmittat ad legem, & iniquorum obſtruat ora: ut enim non dicant, quoniam ſacerdotum gloriam rapuit, opus quidem ipſe implevit, probationem autem illis conceſſit. ORIGENES (loc. cit.) Vel (3) offer munus tuum, ut omnes qui vident te portare, miraculo credant. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXI. in ope. imper.) Vel ideo iubet offerri munera, ut ſi poſtmodum eum expellere vellent, diceret eis: Munera quaſi a mundato accepiſtis; & quomodo me quaſi leproſum expelliitis? HILARIUS (can. VII. ſuper Mtth.) Vel legendum eſt: *Quod Moyſes præcepit in teſtimonium illis*: quia quod Moyſes in lege præcepit, (4) teſtimonium eſt, non effectus. BEDA in hom. (dom. III. poſt Epiph.) Si quem autem moveat quomodo Dominus cum videatur Moyſi ſacrificium approbare, quare id Eccleſia non recipiat, meminerit quod nondum Chriſtus corpus ſuum obtulerat per paſſionem in holocauſtum. Non autem oportebat auferri ſignificantia ſacrificia prius quam illud quod ſignificabatur, confirmatum eſſet teſtimonio Apoſtolorum prædicantium, & fide credentium populorum. Vir autem iſte genus humanum deſignat, qui non ſolum leproſus, verum etiam, iuxta Evangelium Lucæ, plenus lepra fuiſſe deſcribitur. „ Omnes enim „ peccaverunt, & egent gloria Dei:" Rom. III. illa ſcilicet ut extenta manu Salvatoris, hoc eſt incarnato Dei Verbo, humanamque contingente naturam, ab erroris priſci vanitate mundentur, & (5) qui diutius abominabiles, & a caſtris populi Dei eiecti, iam aliquando templo redditi, & ſacerdoti, queant offerre corpora ſua hoſtiam viventem, illi ſcilicet cui dicitur Pſal. CIX. „ Tu es Sacerdos in æternum." REMIGIUS. Moraliter autem per leproſum deſignatur peccator: nam peccatum immundam, & variam animam facit: qui ante Chriſtum procidit, quando de priſtinis peccatis confunditur; & tamen debet confiteri, & remedium pœnitentiæ poſtulare: nam leproſus vulnus oſtendit, & remedium poſtulavit. Extendit autem Dominus manum, quando auxilium divinæ miſerationis impendit: & ſtatim conſequitur remiſſionem delictorum; nec debet Eccleſia eidem reconciliari, niſi iudicio ſacerdotis.

(b) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXII. in initio in opere imperf.) Poſtquam Dominus diſcipulos docuit in monte, leproſum autem ſanavit ſub monte, venit Capharnaum in myſterio, quia poſt Iudæorum mundationem venit ad Gentes. HAYMO. Capharnaum enim, quæ villa pinguedinis interpretatur, ſive ager conſolationis, Eccleſiam quæ ex Gentibus eſt collecta, ſignificat, quæ ſpirituali pinguedine eſt repleta: ſecundum illud Pſal. LXII. „ Sicut adipe & pinguedine replea„ tur anima mea." Et inter preſſuras ſæculi de cæleſtibus conſolatur: ſecundum illud Pſal. XCIII. „ Conſolationes tuæ læ„ tificaverunt animam meam." Unde dicitur: *Cum autem introiſſet Capharnaum*, *acceſſit ad eum Centurio*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. VI.) Iſte Centurio de Gentibus erat: iam enim Iudæa gens habebat militem Romani Imperii. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXII. in op. imperf.) Centurio autem iſte primus fructus ex Gentibus, ad cuius fidei comparationem omnium Iudæorum fides infidelitas eſt inventa, qui neque Chriſtum audivit docentem, neque leproſum, cum mundaretur, aſpexit, ſed audita tantummodo ſanitate leproſi, plus credidit quam audivit: erat enim in myſterio Gentium futurarum, quæ neque legem, aut Prophetas legerant de Chriſto, neque ipſum Chriſtum mirabilia facientem viderant. Acceſſit ergo rogans, & dicens: *Domine*, *puer meus iacet in domo paralyticus*, *& male torquetur*. Vide autem bonitatem Centurionis, qui pro ſalute ſervi ſic ſolicite feſtinabat, quaſi non damnum pecuniæ, ſed ſalutis paſſurus in morte illius. Nullam enim differentiam æſtimabat inter ſervum & dominum: quia etſi dignitas in hoc ſæculo diverſa eſt inter illos, una tamen eſt illis natura. Fidem autem Centurionis vide, quia non dixit, Veni, &

(1) *Al. deſunt verba ſequentia*. (2) *Al.* Prudens. (3) *Al.* Unde offer. (4) *Al.* in teſtimonium, eſt non effectus. (5) *Al.* quia.

& ſalva eum: quia ille conſtitutus in omni loco erat præſens: ſapientiam autem, quia non dixit, Hic conſtitutus ſalva eum: ſciebat enim quia potens eſt ad faciendum, ſapiens ad intelligendum, miſericors ad exaudiendum: ideo infirmitatem tantum expoſuit, remedium autem ſanitatis in poteſtate miſericordiæ eius dimiſit, dicens, *Et male torquetur*: in quo apparet quia diligebat eum: nam unuſquiſque quem diligit, etſi modice fuerit tædiatus, gravius eum putat habere quam habet. RABANUS. Omnia iſta cum dolore cognominavit, & iacentem, & paralyticum, & male detentum, ideo ut animæ ſuæ anguſtias demonſtraret, & Dominum commoveret: ſic debent omnes condolere ſervis, & eorum curam habere. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVII. circa initium.) Quidam autem dicunt, quoniam excuſans ſe, (1) hanc cauſam dixit propter quam non ipſum adduxit. Neque enim poſſibile erat (2) diſſolutum, cum torqueretur, & ad ultimas eſſet expirationes, portari. Ego autem ſignum hoc eſſe magnæ fidei dico: quia enim ſciebat quod ſola iniunctio ſufficeret ad reſtaurationem iacentis, ſuperfluum æſtimabat eum ducere. HILARIUS (can. VII. inter prin. & med.) Iacentes autem in ſæculo, & peccatorum morbis diſſolutæ, ſpiritualiter Gentes æſtimandæ ſunt, omnibus undique membris fluidis, & ad conſiſtendi officium, gradiendique corruptis; quarum ſalutis ſacramentum in puero Centurionis expletur, quem ſatis dictum ſit principem eſſe Gentium crediturarum. Quis autem ſit hic princeps, canticum Moyſi in Deuteronomio (XXXII.) docet, ubi ſcilicet dicitur: „ Conſtituit terminos Gentium iuxta numerum Angelorum. " REMIGIUS. Vel per Centurionem deſignantur qui primi ex Gentibus crediderunt, & perfecti in (3) virtute fuerunt: centurio enim dicitur qui centum militibus præeſt; centenarius autem numerus perfectus eſt. Recte ergo Centurio pro puero ſuo rogat, quia primitiæ Gentium pro ſalute totius Gentilitatis Deum (4) rogaverunt. HIERONYMUS (ſuper illud, *Acceſſit ad eum Centurio.*) Videns autem Dominus Centurionis fidem, humilitatem, & providentiam, ſtatim ſe iturum, & ſanaturum eſſe promittit: unde ſequitur: *Et ait illi Ieſus: Ego veniam, & curabo eum.* CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVII. par. a princ.) Quod numquam fecit, hic facit Ieſus: ubique enim ſequitur voluntatem ſupplicantium, hic autem præſilit, & non ſolum curare promittit, ſed ire ad domum. Facit hoc, ut diſcamus Centurionis virtutes. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXII. in oper. imperf.) Niſi enim ille dixiſſet, *Veniam, & curabo eum*, numquam (5) iſte reſponderet, *Non ſum dignus*. Deinde quoniam pro ſervo petebat, ideo ire promiſit, ut nos doceat non colere magnos, & contemnere modicos; ſed pauperes, & divites ſimiliter honorare. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Sicut autem in Centurione commendamus fidem, eo quod (6) credidit paralyticum a Salvatore poſſe ſanari; ita patet humilitas in hoc quod ſe iudicavit indignum cuius tectum Dominus intraret; unde ſequitur: *Et reſpondens Centurio, ait illi: Domine, non ſum dignus ut intres ſub tectum meum.* RABANUS *a* (ſuper illud, *Domine non ſum dignus.*) Propter conſcientiam enim vitæ gentilis, gravari ſe magis dignatione putavit, quam iuvari, cuius etſi fide præditus, nondum erat tamen in ſacramentis (7) inunctus. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. VI.) Dicendo autem ſe indignum, præſtitit dignum non in cuius parietes, ſed in cuius cor Verbum Dei Chriſtus intraret. Neque hoc diceret cum tanta fide, & humilitate, niſi illum quem timebat intrare domum ſuam, corde geſtaret: nam non erat magna felicitas, ſi Ieſus intraret in parietes eius, & non eſſet in pectore eius. SEVERIANUS *b* (in hom. loci huius.) Myſtice autem hoc tectum corpus eſt quod tegit animam, quod libertatem mentis cæleſti viſione in ſe concludit. Sed Deus neque habitare carnem, neque tectum noſtri corporis dedignatur intrare. ORIGENES (hom. V. inter collectas ex diverſis locis.) Nunc etiam quando ſancti, & a Deo acceptabiles Eccleſiarum antiſtites ſub tectum tuum intrant, tunc ibidem per eos Dominus ingreditur; & tu ſic æ-

ſtimes

(1) *Al.* in hanc cauſam. (2) *Al.* diſſolutum eum, cum portaretur. (3) *Al.* virtutibus. (4) *Al.* ſupplicaverunt. (5) *Al.* *omittitur* iſte. (6) *Al.* credit. (7) *Al.* imbutus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sumpſit ex Beda ſuper Luc. VII. cap. ſed & Beda priorem partem ex Ambroſio ſumpſit ſuper eumdem locum. *b* Sive potius Cryſologus ſerm. CVI. qui *de Centurione* inſcribitur.

Digitized by Google

ſtimes quaſi Dominum ſuſcipiens. Et quan-
do corpus, & ſanguinem Domini mandu-
cas, & bibis, tunc Dominus ſub tectum
tuum ingreditur; & tu ergo humilians te-
ipſum dicas: *Domine, non ſum dignus*. Ubi
enim indigne ingreditur, ibi ad iudicium
ingreditur accipienti. HIERONYMUS
(ſuper illud, *Acceſſit ad eum Centurio*.)
Prudentia autem Centurionis apparet in hoc
quod ultra corporis tegumen latentem vidit
divinitatem: unde ſubiungit: *Sed tantum dic
verbo, & ſanabitur puer meus*. CHRYSO-
STOMUS ſuper Matth. (homil. XXII. in
oper. imperf.) Sciebat enim quoniam aſta-
bant illi inviſibiliter Angeli miniſtrantes, qui
omne verbum eius vertunt in opus, (1) &
quod ſi Angeli ceſſant, tamen infirmitates
præceptis eius vivacibus expeliuntur. HI-
LARIUS (can. VII. ante med.) Dicit et-
iam Centurio, puerum verbo poſſe ſanari,
quia ſalus Gentium omnis ex fide eſt, (2)
& præceptis Domini vita eſt univerſorum:
& ideo ſubiungit dicens: *Nam & ego homo
ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me mi-
lites; & dico huic, Vade, & vadit; & alii,
Veni, & venit; & ſervo meo, Fac hoc, &
facit*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth,
(hom. XXII. in opere imperf.) Patris, &
Filii myſterium Spiritu ſancto ſuggerente
depinxit; ac ſi diceret: Etſi ego ſum ſub
poteſtate alterius, tamen habeo poteſtatem
iubendi eis qui ſub me ſunt; ſic & tu,
quamvis ſis ſub poteſtate Patris, ſcilicet in-
quantum homo, habes tamen poteſtatem iu-
bendi Angelis. Sed forte dicet Sabellius,
volens oſtendere eumdem eſſe Patrem qui
& Filius eſt, ſic hoc eſſe intelligendum. Si
ego ſub poteſtate conſtitutus poſſum iube-
re; quanto magis tu, qui ſub nullius es
poteſtate? Sed hanc expoſitionem non reci-
pit textus. Non enim dixit, Si ego homo
ſub poteſtate; ſed dixit: *Nam & ego homo
ſum ſub poteſtate*; in quo patet quod inter ſe &
Chriſtum non comparationis differentiam fe-
cit; ſed rationem ſimilitudinis introduxit.
AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. VI.)
Si ego, (3) qui ſum ſub poteſtate, iuben-
di habeo poteſtatem; quid tu potes, cui
omnium ſerviunt poteſtates? GLOSSA (ord.
ſuper illud, *Ego homo ſum*.) Potes per An-
gelorum miniſteria ſine corporis præſentia
dicere infirmitati ut recedat, & recedet;
& ſanitati ut veniat, & veniet. HAY-
MO. Poſſunt autem per ſubiectos Cen-
turionis, virtutes naturales intelligi, in qui-
bus plurimi Gentilium pollebant; vel etiam
cogitationes bonæ, aut malæ. Malis autem
dicamus, ut recedant, & recedent; ſed bo-
nas vocemus, & venient; ſervo quoque no-
ſtro, hoc eſt corpori, ut ſubiiciatur volun-
tati divinæ. AUGUSTINUS de Con.
Evan. (Lib. II. cap. XX.). Huic autem quod
hic dicitur, videtur repugnare quod ait Lu-
cas (cap. VIII.) „Cum audiſſet Centu-
„rio de Ieſu, miſit ad eum ſeniores Iu-
„dæorum, rogans eum ut veniret, & ſal-
„varet ſervum eius: “ & iterum quod
„cum (4) non longe eſſet a domo, miſit ad
„eum Centurio amicos, dicens: Domine,
„noli vexari, non enim ſum dignus ut ſub
„tectum meum intres. “ CHRYSOSTO-
MUS in hom. (XXVII. in Matth. parum
ante med.) Quidam autem dicunt, quo-
niam (5) non eſt idem ille, & hic; quod
multas coniecturas habet. De illo enim ait
(Luc. VII.) quoniam „ſynagogam noſtram
„conſtruxit, & gentem diligit; “ de iſto
autem ipſe Ieſus ait: *Neque in Iſrael tantam
fidem inveni*: unde videtur Iudæum illum
eſſe. Mihi autem videtur idem hic & ille
eſſe. Sed quando Lucas dicit, quod miſit ut
veniat, blanditias Iudæorum inſinuavit. Con-
veniens enim eſt credere Centurionem vo-
lentem abire, prohibitum eſſe a Iudæis blan-
dientibus, & dicentibus, quoniam nos ab-
imus, & (6) conducimus eum. Sed quan-
do ab eorum imminentia erutus eſt, tunc
miſit, dicens: Ne æſtimes quod propter de-
ſidiam non veni, ſed quia me indignum æ-
ſtimavi ut te in domum meam ſuſciperem.
Quod autem Matthæus ait non per amicos,
ſed per ſeipſum hoc eum dixiſſe, nihil con-
trarium eſt: uterque enim deſiderium viri
repræſentavit, & quoniam de Chriſto de-
centem opinionem habebat. Conveniens au-
tem eſt opinari & ipſum, poſtquam miſit
amicos, ad venientem per ſe hæc dicere.
Si autem non hoc dixit Lucas, neque illud
Matthæus, non ſibi contradicunt, ſed com-
plent quæ ab invicem derelinquebantur.
AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II.
cap. XX.) Matthæus ergo acceſſum Centu-
rionis ad Dominum per alios factum com-
pendio dicere voluit, quia fidem eius qua
vere ad Deum acceditur, laudavit, ut di-
ceret: *Non inveni tantam fidem in Iſrael*. Lu-
cas autem ideo totum (7) ut geſtum eſt
aperuit, ut ex hoc intelligere cogeremur
qualiter eum accepiſſe dixerit Matthæus,
qui mentiri non potuit. CHRYSOSTO-
MUS

(1) *Al.* quod etſi. (2) *P. Nicolai habet* & in præceptis. (3) *Al.* Si ego homo ſub poteſtate.
(4) *Al. deeſt* non. (5) *Al.* quod non eſt idem illic, quod &c. (6) *Al.* educimus. (7) *Al.* quod.

MUS in hom. (XXVII. in Matth.) Neque enim eſt contrarium, quod fabricavit ſynagogam ſecundum Lucam, & quod hic oſtenditur non eſſe Iſraelita : poſſibile enim eſt Iudæum non exiſtentem, & ſynagogam fabricaſſe, & gentem diligere.

(c) CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVII.) Sicut quod leproſus dixerat de Chriſti poteſtate, *Si vis, potes me mundare*, Chriſti voce confirmatur, dicentis: *Volo: mundare*: ita & hic Centurionem de Chriſti poteſtate teſtantem non ſolum non accuſavit, ſed etiam commendavit. Sed & amplius aliquid fecit: intenſionem enim laudis Evangeliſta ſignificans, dicit : *Audiens autem Ieſus miratus eſt*. ORIGENES (hom. V. ex diverſis locis.) Attende quantum ſit, aut quale quod Deus unigenitus miratur. Aurum, divitiæ, regna, principatus in conſpectu eius ſunt tamquam umbra, vel flos decidens : nihil ergo horum in conſpectu Dei mirabile eſt, quaſi magnum, vel pretioſum, ſed tantum fides: hanc miratur honorificans, hanc acceptabilem ſibi æſtimat. AUGUSTINUS ſuper Geneſim contra Manichæos (Lib. I. cap. VIII.) Quis autem in illo fecerat illam fidem, niſi ipſe qui admirabatur? Quod ſi & alius eam feciſſet, ut quid miraretur qui præſcius erat? Quod ergo miratur Dominus, nobis mirandum eſſe ſignificat, quibus adhuc opus eſt ſic moveri: omnes enim tales motus eius non perturbati animi ſigna ſunt, ſed docentis magiſterium. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVII.) Unde plebe omni præſente admiratus eſſe dicitur, & aliis exemplum dedit, ut eum mirentur: ſequitur enim: *Et ſequentibus ſe dixit : Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Iſrael*. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XXII. cap. LXXIV.) Fidem laudat illius; non autem deſertionem militiæ imperavit. HIERONYMUS. Hoc autem de præſentibus loquitur, non de omnibus retro Patriarchis, & Prophetis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXII. in op. imperf. prope finem.) Credidit enim Andreas, ſed Ioanne dicente (Ioan. I.) „ Ecce agnus Dei: “ credidit Petrus, ſed evangelizante ſibi Andrea : credidit Philippus, ſed legendo Scripturas: & Nathanael prius ſignum divinitatis accepit, & ſic fidei confeſſionem obtulit. ORIGENES (hom. V. in collectis ex diverſis locis.) Iairus Iſraelis princeps pro filia ſua petens, non dixit, *Dic verbo*, ſed „ Veni velociter “ (Marc. V.) Nicodemus de fidei ſacramento audiens ait(Ioan. III.),„Quomodo „ poteſt hoc fieri? “Maria, & Martha dicunt (ibid. VI.) „ Domine ſi fuiſſes hic, „ frater meus non fuiſſet mortuus: “ quaſi dubitantes, quod ubique poſſet adeſſe Dei potentia. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXII. in opere imperf.) Aut ſi volumus fideliorem putare iſtum quam Apoſtolos, ita teſtimonium Chriſti intelligendum eſt, quod unumquodque bonum hominis ſecundum quantitatem perſonæ illius laudatur: ruſticum enim dicere aliquid ſapienter, magnum eſt ; quod de Philoſopho non eſt mirum : ſic de Centurione dictum eſt: *In nullo tantam fidem inveni in Iſrael*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVII. parum ante med.) Non enim erit æquale Iudæum credere, & Gentilem. HIERONYMUS. Vel forte in Centurione fides Gentium præponitur Iſraeli: unde ſubdit : *Dico autem vobis, quod multi ab oriente, & occidente venient*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. Non omnes ait ; ſed *Multi*, tamen ipſi *ab oriente, & occidente*: iſtis duabus partibus totus orbis deſignatur. HAYMO (ſerm. LXI.) Vel ab oriente veniunt qui ſtatim illuminati tranſeunt, ab occidente hi qui perſecutionem uſque ad mortem toleraverunt pro fide: vel ab oriente quis venit, cum ab infantia Deo ſervire incipit, ab occidente dum in ipſa decrepita ætate ad Deum convertitur. ORIGENES (hom. V. ut ſupra.) Sed quomodo alibi dicit, quod pauci ſunt electi ? Per diverſas enim generationes pauci electi ſunt, ſimul vero congregati in tempore viſitationis multi invenietur. Sequitur, *Et recumbent*, non carnaliter iacentes, ſed ſpiritualiter requieſcentes; non temporaliter potantes, ſed æternaliter epulantes, *cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum*, ubi lux, exultatio, gloria, & longævitas vitæ æternæ. HIERONYMUS (ſuper illud, *Dico autem vobis*.) Quia autem Deus Abraham cæli conditor, Pater Chriſti eſt, idcirco in regno cælorum eſt & Abraham cum quo accubituræ ſunt nationes quæ crediderunt in Chriſtum Filium Creatoris. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. VI.) Sicut autem videmus Chriſtianos vocatos ad cæleſte convivium, ubi eſt panis iuſtitiæ, potus ſapientiæ ; ita videmus & Iudæos reprobatos: unde ſequitur: *Filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores*, Iudæi ſcilicet, qui legem acceperunt, qui celebrant figuras omnium futurorum, qui tamen præſentia non agnoverunt. HIERONYMUS. Vel filios regni dicit Iudæos, quia in eis Deus ante regnavit. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXVII. ad med.) Vel filios regni eos dicit qui-

quibus regnum erat præparatum; quod & magis eos mordebat. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XVI. cap. XXIV.) Si ergo non commendavit Moyſes populo Iſrael Deum, niſi Deum Abraham, Iſaac, & Iacob, eumque ipſum Chriſtus commendat; non eſt conatus illum populum avertere a Deo ſuo; ſed ideo minatus eſt eos ituros in tenebras exteriores, quod averſos videret eos a Deo ſuo, in cuius regno Gentes vocatas ex toto orbe terrarum recubituras dicit cum Abraham, Iſaac, & Iacob, non ob aliud quam quod fidem tenuiſſent Dei Abraham, Iſaac, & Iacob: (1) quibus non quaſi in morte correctis, vel poſt paſſionem ſuam iuſtificatis teſtimonium Dominus perhibeat. HIERONYMUS (ſuper illud, *Filii regni eiicientur.*) Tenebræ autem exteriores dicuntur, quoniam qui a Domino expellitur foras, relinquit lumen. HAYMO. Quid autem ibi paſſuri ſint, manifeſtat cum ſubdit: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium.* Per metaphoram enim membrorum pœnas deſcribit tormentorum: ſolent enim oculi fumo tacti lacrymas producere, dentes vero a nimio frigore ſtridere. Oſtenditur ergo quod reprobi in inferno & calorem intolerabilem, & frigus ſuſtinebunt: ſecundum illud Iob XXIV. „Tranſient ab „aquis nivium ad calorem nimium.“ HIERONYMUS (ſuper illud, *Ibi erit fletus.*) Si autem fletus oculorum eſt, & ſtridor dentium oſſa demonſtrat, vera eſt corporum, & eorumdem membrorum quæ ceciderant reſurrectio. RABANUS. Vel ſtridor dentium prodit indignantis affectum, eo quod ſero unumquemque pœniteat, ſero ſibi iraſcatur, quod tam pertinaci improbitate deliquit. REMIGIUS. Vel aliter. Tenebras exteriores appellat exteras nationes: quantum enim ad hiſtoriam attinet, prædicit Dominus his verbis interitum Iudæorum, quoniam propter infidelitatem ducendi erant captivi, & diſpergendi per diverſa regna terrarum: fletus enim ab igne ſolet fieri, ſtridor dentium a frigore. Illis ergo adſcribitur fletus qui in calidioribus locis habitant, ſicut in India, & AEthiopia; ſtridor vero dentium illis adſcribitur qui in frigidioribus locis commorantur, ſicut eſt Hircania, & Scythia. CHRYSOSTOMUS (hom. XXVII. ſuper Matthæum.) Ne quis autem exiſtimet, blanditiarum eſſe hæc verba (2) quæ dicta erant, credere facit ſigno: unde ſequitur: *Et dixit Ieſus Centurioni: Vade, & ſicut credidiſti fiat tibi.* RABANUS. Quaſi dicat. Secundum menſuram fidei (3) fiat tibi & iſta gratia. Poteſt autem meritum Domini etiam famulis ſuffragari, non ſolum merito fidei, ſed etiam ſtudio diſciplinæ: unde ſequitur: *Et ſanatus eſt puer ex illa hora.* CHRYSOSTOMUS in homil. XXVII. a med.) Ubi velocitatem admirare: neque enim ſolum curare, ſed inopinate, & in momento temporis hoc facere, virtutem Chriſti oſtendebat. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. VI. ſuper illud, *Et ego homo.*) Sicut enim Dominus domum Centurionis corpore non intravit, ſed abſens corpore, præſens maieſtate puerum ſanavit; ſic & in ſolo Iudaico populo corpore fuit, apud alias autem gentes, nec de virgine natus eſt, nec paſſus eſt, nec humana pertulit, nec divina mirabilia fecit; & tamen impletum eſt quod dictum erat (Pſal. XVII.) „Populus quem non cogno„vi, ſervivit mihi, in auditu auris obedi„vit mihi.“ Iudæa enim gens cognovit, & crucifixit; orbis terrarum audivit, & credidit.

(d) RABANUS. Poſtquam oſtendit Matthæus per leproſum totum genus humanum ſanatum, & in ſervo Centurionis gentilis populi ſanationem, conſequenter per ſocrum Petri deſignat curationem ſynagogæ, cum dicit: *Et cum veniſſet Ieſus in domum Petri.* Prius autem narrat de ſervo, quia maius miraculum fuit, & maior gratia in Gentili converſo; vel quia in fine ſæculi ſynagoga eſt plenarie convertenda, cum plenitudo Gentium ſubintraverit. Domus autem Petri in Bethſaida erat. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVIII. circa initium.) Sed cur intravit in domum Petri? Mihi videtur cibum aſſumpturus: unde ſequitur: *Et ſurrexit, & miniſtrabat eis.* Apud diſcipulos enim divertebat honorans eos, & avidiores ex hoc faciens. Attende autem Petri ad Chriſtum reverentiam: habens enim ſocrum domi febricitantem, non traxit eum in domum, ſed expectavit doctrinam compleri, & alios curari. Ab exordio enim erudiebatur quæ aliorum erant ſibi ipſi præponere. Quo circa neque ipſe eum inducit, ſed Chriſtus ſponte adivit, poſtquam dixit Centurio: *Non ſum dignus ut intres ſub tectum meum*: monſtrans quantum largiebatur diſcipulo. Non eſt autem dedignatus ſub vilia tuguria piſcatorum intrare, erudiens per omnia humanum conculcare tumorem. Et quan-

(1) *Al. deſunt omnia quæ ſequuntur uſque ad alium indicem.* (2) *Al.* quia dictum erat. *P. Nicolai habet* quia dictus erat credere, facit ſigna. (3) *Al.* metiens.

quandoque ſolum verbis curat, quandoque autem etiam manum extendit: unde & hic dicitur: *Et tetigit manus eius, & dimiſit eam febris*. Non enim volebat ſemper cum ſuperabundantia miracula facere: oportebat enim interim latere. (1) Tangens autem corpus, non febrem extinxit ſolum, ſed & puram tribuit ſanitatem. Quia enim ægritudo curabilis erat, modo curationis ſuam virtutem oſtendebat, faciendo quod ars medicinalis non operatur, ut ſcilicet ſimul perfectam reſtituat ſanitatem: unde Evangeliſta hoc innuens dicit, quod *ſurrexit, & miniſtrabat eis*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Et cum veniſſet Ieſus tetigit*.) Natura enim hominum iſtiuſmodi eſt ut poſt febrem magis laſſeſcant corpora, & incipiente ſanitate, ægrotationis mala ſentiant. Verum ſanitas quæ confertur a Domino, tota ſimul redit: (2) nec ſufficit eſſe ſanatam, ſed ut epitaſis fortitudinis indicetur, additum eſt: *Surrexit, & miniſtrabat eis*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVIII.) In hoc ergo quod dicitur, quod *ſurrexit, & miniſtrabat eis*, & Chriſti virtutis ſignnm eſt, (3) & affectus quem mulier erga Chriſtum oſtendebat. BEDA in homil. (Matth. VIII. ſuper illud, *Et cum veniſſet in domum Petri*.) Myſtice autem domus Petri, lex, vel circumciſio eſt; ſocrus eſt ſynagoga, quæ quodammodo eſt mater Eccleſiæ Petro commiſſæ. Hæc febricitat, quia invidiæ æſtibus laborabat, perſequens Eccleſiam; cuius manum Dominus tangit, quando carnalia eius opera in ſpiritualem uſum convertit. REMIGIUS. Vel per ſocrum Petri poteſt intelligi lex, quæ, ſecundum Apoſtolum, infirmabatur per carnem, ideſt carnalem intelligentiam. Sed cum Dominus per myſterium incarnationis viſibilis in ſynagoga apparuit, & opere legem implevit, & ſpiritualiter intelligendam docuit; mox ipſa ſociata gratiæ Evangelii, tantum robur accepit, ut quæ fuerat miniſtra mortis, & pœnæ, poſtmodum fieret vitæ, & gloriæ. RABANUS (ſuper iilnd, *ſurrexit, & miniſtrabat*.) Vel unaquæque anima, quæ carnis concupiſcentiis militat, quaſi febribus æſtuat; ſed manu miſericordiæ divinæ tacta convaleſcit, & per continentiæ frena carnis laſciviam conſtringit, & membris quibus ſervierat immunditiæ, ſervit iuſtitiæ. HILARIUS (can. VII. in Matth. parum ante med.) Vel in ſocru Petri vitioſa infidelitatis æſtimatur affectio, cui adiacet libertas voluntatis, quæ nos ſibi quadam coniugii ſocietate coniungit. Ergo ingreſſu Domini in Petri domum, ideſt in (4) corpus, curatur infidelitas peccatorum calore æſtuans, & ſalvata officii famulatu miniſtrat. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXI.) Hoc autem quando factum ſit, ideſt poſt quid, vel ante quid, non expreſſit Matthæus: non enim poſt quod narratur, poſt hoc etiam factum neceſſe eſt intelligatur: nimirum tamen iſte hic recoluiſſe intelligitur quod prius omiſerat. Nam id Marcus hic (cap. I.) narrat antequam illud de mundato leproſo commemoret, quod poſt ſermonem in monte habitum, de quo ipſe tacuit, videtnr interpoſuiſſe. Itaque & Lucas (cap. IV.) hoc poſt factum narrat de ſocru Petri, poſt quod & Marcus: ante ſermonem etiam quem prolixum interpoſuit, qui poteſt idem videri quem dicit habitum in monte Matthæus. Quid autem interſit quis quo loco ponat, ſive quod ex ordine inſerit, ſive quod omiſſum recolit, ſive qnod poſtea factum ante præoccupat; dum tamen non adverſetur eadem alia narranti, nec ſibi, nec alteri? Quia enim nullius in poteſtate eſt res opportune cognitas quo quiſquam ordine recordetur; ſatis probabile eſt quod unuſquiſque Evangeliſtarum eo ſe ordine credidit debuiſſe narrare, quo voluiſſet Deus ea quæ narrabat, eius (5) recordationi ſuggerere. Quapropter ubi ordo temporum non apparet, nihil noſtra intereſſe debet quem narrandi ordinem quilibet eorum tenuerit.

(e) CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVIII. in Matth.) Quia multitudo credentium erat iam aucta, neque tempore impellente a Chriſto abſcedere patiebantur; veſpere ei infirmos adducunt: unde dicitur: *Veſpere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXII.) Per hoc autem quod dicit, *Veſpere autem facto*, ad eiuſdem diei tempus hoc pertinere ſatis indicatur; quamvis neceſſe non ſit, ubi dicitur, *Veſpere facto*, eiuſdem diei veſperum accipere. REMIGIUS. Chriſtus autem Dei Filius auctor humanæ ſalutis, fons, & origo totius pietatis, cæleſtem medicinam tribuebat: unde ſequitur: *Et eiiciebat ſpiritus verbo, & omnes male habentes curavit*. Dæmones enim, & morbos ſolo verbo repellebat, ut his ſignis, & virtutibus oſtenderet ſe ad ſalutem

(1) *Al.* Tangens autem non febrem. (2) *Al. deſunt verba ſequentia uſque ad finem ſententiæ.* (3) *Al.* & diſpoſitionis mulieris, quam erga Chriſtum &c. (4) *Al* corpore. (5) *Al.* recordationem,

(1) generis humani veniſſe. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXVIII. ante med.) Intende autem quanram multitudinem curatam tranſcurrunt Evangeliſtæ; non unumquemque curatum enarrantes, ſed uno verbo pelagus ineffabile miraculorum inducentes. Ne autem magnitudo miraculi incredulitatem immittat, ſi tantam plebem, & varias ægritudines uno temporis momento curavit, inducit Prophetam atteſtantem his quæ fiebant: unde (2) ſequitur: *Ut adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentem : Ipſe infirmitates noſtras accepit* . RABANUS (ſuper illud , *Ut adimpleretur*.) Non ut ſibi haberer, (3) ſed ut nobis auferret; *& ægrotationes noſtras portavit*, ut quod pro imbecillitate virium ferre non poteramus, ille pro nobis portaret . REMIGIUS. Quia humanæ naturæ infirmitatem ad hoc ſuſcepit ut nos infirmos faceret fortes, atque robuſtos. HILARIUS. (can. VII. a med.) Et paſſione corporis ſui, ſecuudum Prophetarum dicta, infirmitates humanæ imbecillitatis abſorbuit . CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVIII. ante med.) Hoc autem de peccatis magis a Propheta dictum eſſe videtur. Qualiter igitur Evangeliſta de ægritudinibus hoc exponit? Sed ſciendum , quod vel hiſtoriæ hic teſtimonium adaptavit, vel oſtendit quoniam plures ægritudinum ex peccatis ſunt (4) animarum: nam & ipſa mors a peccatis habet radicem. HIERONYMUS (ſuper illud, *Veſpere autem facto*.) Attendendum autem , quod omnes non mane , non meridie, ſed ad veſperam curantur, quando ſol occubiturus eſt , & quando granum tritici in terra moritur, ut multos afferat fructus. RABANUS (ſuper iiſdem verbis.) Solis enim occubitus paſſionem, & mortem deſignat illius qui dixit (Ioan. IX.) „ Quamdiu ſum in mundo, lux ſum mun- „ di: “ qui temporaliter vivens in carne, paucos Iudæorum docuit; calcato autem regno mortis, omnibus per orbem Gentilibus fidei dona promiſit.

(ſ) CHRYSOSTOMUS in homil. (XXVIII. ante med.) Quia Chriſtus non ſolum corpora curabat, ſed animam emendabat, & veram ſapientiam monſtrare voluit, non ſolum ægritudines ſolvendo , ſed etiam nihil ad oſtentationem ſaciendo ; & ideo dicitur: *Videns autem Ieſus turbas multas circum ſe, iuſſit diſcipulos ire trans fretum.* Faciebat autem hoc, & ſimul moderata nos capere docens, & invidiam Iudaicam mitigans, & docens nos nihil ad oſtentationem facere. REMIGIUS. Vel hoc fecit quaſi homo volens turbarum importunitatem declinare . Erant autem ei affixi admirantes eum, & videre ipſum volentes. Quis enim diſcederet a talia miracula operante ? Quis non in faciem eius ſimplicem vellet videre, & os talia loquens ? Si enim Moyſes glorificatam faciem habebat , & Stephanus ſicut Angeli; intellige communem dominatorem qualem decens eſt tunc apparuiſſe : unde Propheta dicit (Pſal. XLIV.) „ Spe- „ cioſus forma præ filiis hominum . HILARIUS (can. VII. in Matth. a med. illius.) Diſcipulorum autem nomen non duodecim tantum Apoſtolis convenire æſtimandum eſt: nam præter Apoſtolos plures fuiſſe diſcipulos legimus. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXII.) Manifeſtum eſt autem alium eſſe diem quo iuſſit ire trans fretum , non eum qui ſequitur illum in quo ſocrus Petri ſanata eſt, quo die Marcus, Lucaſque eum in deſertum exiſſe affirmant . CHRYSOSTOMUS in homil. (XXVIII. in Matth. ante medium.) Vide autem qualiter turbas non ſimpliciter abiicit, ut non offendat. Non enim dixit, Recedite , ſed ultro diſcipulos iuſſit abire , ſpem dans turbæ eundi etiam illuc . REMIGIUS. Sed quid inter iuſſionem Dei & tranſfretatiouem geſtum ſit, Evangeliſta ſtuduit maniſeſtare , cum ait : *Et accedens unus ſcriba ait illi: Magiſter , ſequar te quocumque ieris* . HIENONYMUS (ſuper illud, *Accedens unus ſcriba* .) Iſte ſcriba, qui tantum litteram noverat occidentem, ſi dixiſſet, Domine, ſequar te quocumque ieris; non fuiſſet repulſus a Domino: ſed quia magiſtrum unum de pluribus æſtimat, & litterator erat (quod (5) ſignificantius Græce dicitur γραμματεὺς , ideſt grammateus) & non ſpiritalis auditor , ideo non habet locum in quo poſſit Ieſus reclinare caput ſuum. Oſtenditur autem nobis , & ob hoc ſcribam repudiatum , quod ſignorum videns magnitudinem ſequi voluerit Salvatorem, ut lucra ex operum miraculis quæreret ; hoc idem deſiderans , quod & Simon Magus a Petro emere voluerat. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXVIII. in Matth. parum ante med.) Vide etiam quantus eſt tumor: ita enim advenit, & locutus eſt ſicut dedignans cum turba annumerari ; ſed oſtendens quoniam ſuper multos eſt ipſe. HILARIUS (can.

VII. in

(1) *Al.* totius generis humani. (2) *Al.* ſubditur. (3) *Al.* licet ut. (4) *Al.* animabus , & ipſa &c.
(5) *In duobus Venetis exemplis an.* 1521. *&* 1584. *in Antverpienſi an.* 1569. *& in Herbipolenſi P. Nicolai an.* 1704. *omittitur ſententia parentheſi incluſa.*

VII. in Matth.) Vel aliter. Iſte ſcriba, qui eſt unus ex doctoribus legis, an ſit ſecuturus interrogat, quaſi lege non contineretur (1) hunc eſſe quem utiliter ſequatur. Igitur infidelitatis affectum ſub diffidentia interrogationis expreſſit; quia fidei aſſumptio non interroganda eſt, ſed ſequenda. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVIII. in Matth. circa med.) Reſpondet autem ei Chriſtus, non ad interrogationem verborum, ſed ad conſilium obvians mentis: unde ſequitur: *Et dicit ei Ieſus: Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput ſuum reclinet*; ac ſi dicat: HIERONYMUS (ubi ſupra) Quid me propter divitias, & ſæculi lucra cupis ſequi, cum tantæ ſim paupertatis, ut nec hoſpitiolum quidem habeam, & tecto utar non meo? CHRYSOSTOMUS in homil. (XXVIII. in Matth.) Hoc autem non erat avertentis, ſed arguentis quidem malum conſilium, concedentis autem ſi vellet cum paupertatis expectatione ſequi Chriſtum. Et ut diſcas eius malitiam, audiens hoc, & correctus non dixit: Paratus ſum ſequi. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. VII.) Vel aliter. *Filius hominis non habet ubi caput ſuum reclinet*, ſcilicet in fide tua. *Vulpes enim habent foveas*, in corde tuo, quia doloſus es; *volatilia cæli habent nidos*, in corde tuo, quia elatus es. Doloſus, & elatus non me ſequeris: quomodo enim doloſus ſequitur ſimplicitatem? GREGORIUS XIX. Moral. (cap. 1.) Vel aliter. Vulpes valde fraudulenta ſunt animalia, quæ in foſſis, vel ſpecubus abſconduntur, cumque apparuerint, numquam rectis itineribus, ſed tortuoſis (2) anfractibus currunt; volucres vero alto volatu ſe ſublevant. Nomine ergo vulpium doloſa, atque fraudulenta; nomine autem volucrum (3) hæc eadem ſuperba dæmonia deſignantur; ac ſi dicat: Fraudulenta, & elata dæmonia in corde tuo inveniunt habitationem ſuam; humilitas autem mea requiem in ſuperba mente non invenit. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (in Matth. quæſt. v.) Intelligitur enim miraculis motus, propter inanem iactantiam eum ſequi voluiſſe, quam ſignificant aves; finxiſſe autem diſcipuli obſequium, quæ fictio vulpium nomine ſignificata eſt. RABANUS (ſuper illud, *Vulpes foveam habent*.) Hæretici autem in ſua verſutia confidentes ſignificantur per vulpes, & maligni ſpiritus per volucres cæli, qui in corde Iudaici populi foveas, & nidos, ideſt domicilia habebant. Sequitur: *Alius autem de diſcipulis illius ait illi: Domine permitte me ire primum, & ſepelire patrem meum*. HIERONYMUS. Quid ſimile eſt inter ſcribam & diſcipulum? Ille Magiſtrum vocat, hic Dominum confitetur. HILARIUS (can. VII. in Matth.) Iſte pietatis occaſione ad ſepeliendum patrem ire deſiderat, ille ſecuturum ſe quolibet (4) ierit, promittit, non magiſtrum quærens, ſed ex magiſtro lucrum. Iſte etiam diſcipulus non interrogat an ſequatur: iam enim ſequi ſe oportere credidit; ſed permitti ſibi orat ſepelire patrem. AUGUSTINUS de Ver. Do. (ſer. VII. ſuper illud, *Ibo prius ſepelire*.) Dominus autem quando parat homines Evangelio, nullam excuſationem vult interponi carnalis huius, temporaliſque pietatis; & ideo ſequitur: *Ieſus autem dixit ei: Sequere me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVIII. in Matth. a med.) Hoc autem dixit non iubens contemnere amorem qui eſt ad parentes, ſed monſtrans quoniam nihil cæleſtibus negotiis nobis magis neceſſarium eſſe oportet; & quoniam cum toto ſtudio his iungi debemus, & neque parum tardare, etiam ſi valde inevitabilia, & incitantia fuerint quæ attrahunt. Quid enim magis neceſſarium erat quam ſepelire patrem? Quid etiam facilius? Neque enim tempus multum conſumendum erat. Per hoc etiam eum Dominus a multis malis eripuit: puta luctibus, & mæroribus, & ab his quæ hic expectantur. Poſt ſepulturam enim neceſſe iam erat & teſtamenta ſcrutari, & hereditatis diviſionem, & alia huiuſmodi, & ita fluctuationes ex fluctuationibus ei ſuccedentes, longe eum a veritatis abducere portu (5) potuerunt. Si autem adhuc tumultuaris, excogita quoniam multi infirmos non permittunt ſcire, nec ad momentum ſequi; etiamſi pater, aut mater, aut filius ſit qui defunctus eſt; nec ex hoc incuſantur crudelitatis; ſed contrarium crudelitatis eſſet. Et multo maius malum eſt abducere hominem a ſpiritualibus ſermonibus, & maxime cum fuerint qui hoc compleant: erant enim qui completuri erant huius funeris ſepulturam: unde dicit: *Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. VII. ſuper illud, *Sine mortuos*.) Quaſi dicat: Pater tuus mortuus eſt. (6) Sunt autem alii mortui, qui ſepeliant mortuos ſuos, quia infideles ſunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXVIII. in Matth.) In quo monſtrat quoniam hic mortuus non erat

(1) *Al.* hunc eſſe Chriſtum. (2) *Al.* anfractionibus. (3) *Al.* hæc autem. (4) *Al.* eſſe. (5) *Al.* *deeſt* potuerunt. (6) *Al.* Sunt alii mortui.

erat eius: etenim qui defunctus erat, ſicut æſtimo, de numero infidelium erat. Si autem admiraris iuvenem, quoniam pro negotio ita neceſſario interrogavit Ieſum, & non ſpontanee abiit; multo magis admirare quoniam & prohibitus permanſit: quod non erat (1) ingratitudinis, cum non propter deſidiam fecerit, ſed ut non intercideret negotium magis neceſſarium. HILARIUS (can. VII. in Matth. parum ante finem.) Item quia accepimus in dominicæ orationis exordio ita primum precandum (ſupra VI.) *Pater noſter, qui es in cælis*; & in diſcipulo, credentis populi perſona eſt; admonetur quod pater ſibi vivus in cælis eſt, deinde inter fidelem filium patremque infidelem ius paterni nominis non relinqui. Admonuit etiam non admiſceri memoriis ſanctorum mortuos infideles, & etiam eos eſſe mortuos qui extra Deum vivunt; & idcirco mortui ſepeliantur a mortuis: (2) quia per Dei fidem vivos vivo oporteat adhærere. a Si autem mortuum ſepelit mortuus, non debemus curam habere mortuorum, ſed viventium, ne dum ſoliciti ſumus de mortuis, nos quoque mortui appellemur. GREGORIUS IV. Moral. (ſuper illud Iob III. „ Quare lactatus uberi„ bus? “) Mortui etiam mortuum ſepeliunt, cum peccatores peccatoribus favent. Qui enim peccantem laudibus proſequuntur, extinctum ſub verborum ſuorum aggere abſcondunt. RABANUS. Notandum eſt (3) etiam in hac ſententia, quia aliquando minora bona prætermittenda ſunt pro utilitate maiorum. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXIII. cir. med.) Quod autem Matthæus dicit, tunc iſtud geſtum eſſe quando iuſſit ut irent trans fretum, Lucas vero ambulantibus illi in via, non eſt contrarium, quia viam utique ambulabant, ut venirent ad fretum.

(g) ORIGENES (hom. VI. in diverſos loc.) Cum multa magna, & miranda oſtendiſſet Chriſtus in terra, tranſit ad mare, ut ibidem excellentia opera demonſtraret, quatenus terræ, mariſque Dominum ſe eſſe cunctis oſtenderet: unde dicitur: *Et aſcendente eo in naviculam, ſecuti ſunt eum diſcipuli eius*: non imbecilles, ſed firmi, & ſtabiles in fide. Hi ergo ſecuti ſunt eum, non tantum greſſus eius ſequentes, ſed magis ſanctitatem (4) comitantes. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIX. in Matth.) Accepit autem diſcipulos ſecum, & in navi, ut ad utraque eos erigeret, & ad hoc quod in periculis non ſtupeſcerent, & ad hoc quod in honoribus moderata de ſe autumarent. Ut enim non magna de ſe ſaperent, propter hoc quod aliis dimiſſis eos retinuerat, permittit eos fluctuari. Ubi enim miraculorum oſtenſio erat, plebem permittit adeſſe; ubi autem tentationum, & timorum arreptio, athletas orbis terrarum, quos exercitaturus erat, hos ſolos aſſumit. ORIGENES (hom. VI. ex diver. locis.) Ingreſſus ergo naviculam fecit turbari mare: unde ſequitur: *Et ecce motus magnus factus eſt in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus*. Hæc tempeſtas non ex ſe orta eſt, ſed poteſtati paruit imperantis, qui educit ventos de theſauris ſuis. Facta eſt autem tempeſtas magna, ut magnum opus oſtenderetur: quia quanto magis fluctus naviculæ irruebant, tanto magis diſcipulos timor conturbabat, ut plus deſiderarent ſe liberari per mirabilia Salvatoris. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIX.) Quia enim viderant, alios Chriſti beneficia accepiſſe; non autem ſimiliter aliquis æſtimat quæ in alienis corporibus fiunt, & quæ in ſeipſo; oportuit per familiarem ſenſum eos potiri beneficiis Chriſti. Et ideo voluit hanc fieri tempeſtatem, ut per liberationem manifeſtiorem accipiant beneficii ſenſum. Erat autem hæc turbatio typus futurarum tentationum, de quibus Paulus dicit (II. Corinth. I.) „ Nolo vos ignorare, „ fratres, quoniam gravati ſumus ſupra vir„ tutem. “ Ut ergo daret tempus formidini, ſequitur, *Ipſe vero dormiebat*. Si enim vigilante eo facta fuiſſet tempeſtas, vel non timuiſſent, vel non rogaſſent, vel neque poſſe ipſum tale aliquid facere crederent. ORIGENES (homil. VI. in diverſos loc.) Eſt autem res mirabilis, & ſtupenda: is qui numquam dormit, neque dormitat, dormire dicitur. Dormiebat quidem corpore, ſed vigilabat deitate, demonſtrans quia verum humanum portabat corpus, quod corruptibile induerat. Corpore itaque dormiebat, ut Apoſtolos faceret vigilare, & ne omnes nos umquam animo dormiamus. Tanto autem metu diſcipuli fuerant conterriti, & pene animo alienati, ut irruerent in

(1) *Al.* magnitudinis. (2) *Al.* qui. (3) *Al. deeſt* etiam. (4) *Al.* concomitantes.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HIERONYMUS.

in eum; & non modeſte, ac leviter ſuggererent, ſed turbulenter ſuſcitarent eum: unde ſequitur: *Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, & ſuſcitaverunt eum, dicentes: Domine ſalva nos, perimus*. HIERONYMUS. Huius ſigni typum in Iona legimus, quando ceteris periclitantibus ipſe ſecurus eſt, & dormit, &(1) ſuſcitatur. ORIGENES (hom. VI. in diverſos loc.) O veraces diſcipuli, Salvatorem vobiſcum habetis, & periculum timetis? Vita vobiſcum eſt, & de morte ſoliciti eſtis? Sed reſpondeant: Parvuli ſumus, & adhuc infirmi, ideoque timemus: unde ſequitur: *Et dicit eis Ieſus: Quid timidi eſtis modicæ fidei*? quaſi diceret: Si potentem me ſuper terram cognoviſtis, quare non creditis quia & in mari potens ſim? Et ſi mors irrueret, nonne debuiſtis eam conſtantiſſime ſuſtinere? Qui modicum credit, arguetur; qui nihil credit, contemnetur. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIX. in Matth.) Si autem aliquis dixerit, quoniam non fuit modicæ fidei, accedentes excitare Ieſum; hoc ſignum fuit quod non decentem de ipſo opinionem habebant. Noverant enim quod excitatus poterat mare increpare; nondum autem quod dormiens. Propter hoc etiam neque præſentibus turbis hoc ſignum fecit, ut non accuſentur modicæ fidei; ſed diſcipulos ſolum accipiens corrigit; & prius ſolvit turbationem aquarum: unde ſequitur: *Tunc ſurgens imperavit ventis, & mari; & facta eſt tranquillitas magna*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Tunc imperavit ventis*.) Ex hoc autem loco intelligimus quod omnes creaturæ ſentiant creatorem: quibus enim imperatur, ſentiunt imperantem: non errore hæreticorum, qui omnia putant animantia ſenſibilia eſſe, ſed maieſtate conditoris, quæ apud nos inſenſibilia ſunt, illi ſenſibilia ſunt. ORIGENES. Imperavit ergo ventis, & mari; & de magno vento facta eſt tranquillitas magna: decet enim magnum magna facere: & ideo qui prius magnifice conturbavit profundum maris, nunc iterum tranquillitatem magnam fieri iuſſit, ut diſcipuli nimium conturbati, magnifice lætarentur. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXIX. in Matth.) In hoc etiam oſtenditur quia omnis confeſtim ſoluta eſt tempeſtas, & neque ſemita turbationis remanſit: quod quidem extraneum erat: cum enim naturaliter fluctuatio terminatur, uſque ad multum tempus aquæ concutiuntur; ſed hic ſimul omnia ſolvebantur: unde quod de Patre dictum eſt: (Pſal. CVI.) „Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ,“ hoc Chriſtus opere implevit: ſolo enim verbo, & præcepto(2) mare ſedavit, & refrenavit. A viſu autem, & a ſomno, (3) & ex utendo navigio, qui aderant, eum hominem æſtimabant: propter hoc in admirationem ceciderunt: unde ſequitur: *Porro homines mirati ſunt, dicentes: Qualis eſt hic, quia venti, & mare obediunt ei*? GLOSSA. Chryſoſtomus ponit hanc litteram, *Qualis eſt hic homo*? ſomnus enim, & quod apparebat, hominem demonſtrabat; ſed mare, & tranquillitas Deum oſtendebat. ORIGENES (hom. VI. ex collectis in diver. loc.) Sed qui homines mirati ſunt? Non putes hic Apoſtolos ſignificatos: nuſquam enim invenimus præter honorem cognominari Domini diſcipulos; ſed ſemper aut Apoſtoli, aut Diſcipuli nominantur. Mirabantur ergo hi homines qui cum eo navigabant, quorum erat navicula HIERONYMUS (ſuper illud, *Homines mirati ſunt, dicentes*.) Si autem quis contentioſe voluerit eos qui mirabantur fuiſſe diſcipulos; reſpondebimus, recte homines appellatos, quia necdum noverant potentiam Salvatoris. ORIGENES (homil. VI. inter evan. ſunt ex diver. locis collectæ.) Non autem interrogantes dicunt, *Qualis eſt iſte*? ſed aſſerentes, quia iſte talis eſt, cui venti, & mare obediunt. *Qualis* ergo *eſt iſte*? ideſt, quantus, quam fortis, quam magnus. Iubet omni creaturæ, & non ſupergreditur iuſſionem eius: ſoli homines reſiſtunt, & ideo in iudicio damnabuntur. Myſtice autem omnes in ſanctæ Eccleſiæ navicula cum Domino per hunc undoſum ſupernatamus mundum. Ipſe autem Dominus pio obdormit ſomno patientiam noſtram, & impiorum pœnitentiam expectans. HILARIUS (can. VII. in Matth.) Vel dormit, eo quod ſomno noſtro conſopiatur in nobis. Maxime autem id accidit ut a Deo auxilium in periculi metu ſperemus: atque utinam vel ſpes ſera confidat ſe periculum poſſe evadere, Chriſti intra ſe (4) vigilantis virtute. ORIGENES (hom. VI. ex collectis.) Alacriter ergo accedamus ad eum, cum Propheta dicentes (Pſal. XLIII.) „Exurge, quare obdormis Domine?“ Et ipſe imperabit ventis, ideſt dæmonibus, qui concitant fluctus, ideſt principes huius mundi, ad perſecutiones ſanctis immittendas; facitque tranquillitatem magnam circa corpus, & ſpi-

(1) *Al.* ſuſcitavit. (2) *Al. deeſt* mare. (3) *P. Nicolaius habet* & ex uſu navigii. (4) *Al.* vigilante.

ſpiritum, pacem Eccleſiæ, & ſerenitatem mundo. RABANUS (ſuper illud, *Aſcendente illo in naviculam.*) Vel aliter. Mare eſt æſtus ſæculi: navicula quam Chriſtus aſcendit, intelligitur arbor crucis cuius auxilio fideles, tranſactis mundi fluctibus, perveniunt ad cæleſtem patriam, quaſi ad littus ſecurum, in qua Chriſtus una cum ſuis aſcendit: unde poſt ait (infra XVI.) *Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Cum ergo Chriſtus in cruce poſitus fuiſſet, motus magnus factus eſt, quia commotæ ſunt mentes diſcipulorum de eius paſſione, & navicula operta eſt fluctibus: quia tota vis perſecutionis circa crucem Chriſti fuit, ubi ſcilicet morte occubuit: unde dictum eſt: *Ipſe vero dormiebat.* Suum dormire, mori eſt. Excitant autem diſcipuli Dominum, dum turbati morte, maximis votis reſurrectionem quærunt, dicentes: *Salva*, reſurgendo, quia *perimus*, turbatione tuæ mortis. Ipſe vero reſurgens increpat duritiam cordis eorum, ut alibi legitur. *Imperavit* autem *ventis*, quia diaboli ſuperbiam ſtravit; imperavit *mari*, quia veſaniam Iudæorum diſiecit; *& facta eſt tranquillitas magna*, quia ſedatæ ſunt mentes diſcipulorum, viſa reſurrectione. GLOSSA a. Vel navicula eſt Eccleſia præſens, in qua Chriſtus cum ſuis mare ſæculi tranſit, aquas perſecutorum compeſcit. Unde miremur, & gratias agamus.

(n) CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIX. a med.) Quidam (1) homines Chriſtum hominem eſſe dicebant, venerunt dæmones divinitatem eius divulgantes, ut qui mare procelloſum, & rurſus quietum non audierant, dæmones audirent clamantes: unde dicitur: *Et cum veniſſet trans fretum in regionem Geraſenorum, occurrerunt ei duo homines habentes dæmonia.* RABANUS. Geraſa urbs eſt Arabiæ trans Iordanem, iuncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manaſſe, non longe a ſtagno Tiberiadis, in quo porci præcipitati ſunt. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXIV.) Quod autem Matthæus duos dicit fuiſſe qui dæmonia patiebantur; Marcus autem, & Lucas unum commemorant: intelligas unum eorum fuiſſe perſonæ alicuius clarioris, & famoſioris, quem regio illa maxime dolebat, & pro cuius ſalute (2) plurimum ſatagebat, de quo facti huius fama præclarius fragravit. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXIX. in Matth. ante med.) Vel Lucas, & Marcus unum eorum ſæviorem elegerunt: unde & eius calamitatem exprimunt. Lucas enim dicit, quia ruptis vinculis agebatur in deſerto; Marcus autem, quia & lapidibus ſeipſum intercidebat; nec tamen dicunt, quoniam unus ſolus erat, ne Matthæo contraria dicere viderentur. Per hoc autem quod ſubditur, *De monumentis exeuntes*, pernicioſum dogma imponere volebant, ſcilicet quod animæ morientium dæmones fiant: unde multi aruſpicum occidunt pueros, ut animam eorum cooperantem habeant: propter quod & dæmoniaci clamant, quoniam anima illius ego ſum. Non eſt autem anima defuncti quæ clamat; ſed dæmon hoc fingit, ut decipiat audientes. Si enim in alterius corpus animam mortui poſſibile eſſet intrare, multo magis in corpus ſuum. Sed neque habet rationem, iniqua paſſam animam cooperari iniqua ſibi facienti, vel hominem poſſe virtutem incorpoream in aliam tranſmutare ſubſtantiam, ſcilicet animam in ſubſtantiam dæmonis. Neque enim in corporibus hoc machinari quis poteſt, ut in hominis corpus tranſmutet aſini corpus: neque enim rationabile eſt animam a corpore ſeparatam hic iam oberrare. „ Iuſtorum enim animæ in manu Dei ſunt: " Sap. III. unde & quæ puerorum, neque enim malæ ſunt. Sed & quæ peccatorum ſunt, confeſtim hinc abducuntur: & hoc manifeſtum eſt ex Lazaro, & divite. (3) Quia vero nullus eos afferre audebat ad Chriſtum propter ſævitiam horum dæmoniacorum, Chriſtus ad eos vadit. Quæ quidem eorum ſævitia deſignatur, cum ſubditur: *Sævi nimis, ita ut nemo poſſet tranſire per viam illam.* Sed quia alios prohibebant pertranſire, obſtruentem (4) ſibi viam invenerunt. Etenim flagellabantur inviſibiliter, intolerabilia patientes ex Chriſti præſentia: unde ſequitur: *Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis, & tibi Ieſu fili Dei?* HIERONYMUS (ſuper illud, *Quid nobis, & tibi Ieſu.*) Non eſt autem (5) voluntatis iſta confeſ-

(1) *Forte* Quoniam homines. (2) *Al.* populus. (3) *Al.* Quia vero nullus afferre audebat ad Chriſtum propter ſævitiam hos dæmoniacos. (4) *Al.* igitur. (5) *Al.* voluntaria.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil in Gloſſa quæ nunc extat; ſed inſinuat Beda paulo plenius, & ex Beda Rabanus in hunc locum.

feſſio, quam (1) præmium ſequitur confitentium, ſed neceſſitatis extorſio, quæ cogit invitos. Velut ſi ſervi fugitivi poſt multum temporis dominum ſuum videant; nihil aliud, niſi de verberibus deprecantur; ſic & dæmones cernentes Dominum in terris repente verſari, ad eos iudicandos ſe veniſſe credebant. Ridiculum autem putant quidam dæmonia ſcire Filium Dei, & diabolum ignorare, eo quod minoris malitiæ ſint iſti, quam ille, cuius ſatellites ſunt; cum omnis ſcientia diſcipulorum ad magiſtrum referenda ſit. AUGUSTINUS IX. de Civitate Dei (cap. XXI. parum a princ.) Tantum autem innotuit eis Deus, quantum voluit; tantum autem voluit, quantum oportuit. Innotuit ergo eis non per id quod vita æterna eſt, & lumen quod illuminat pios; ſed per quædam temporalia ſuæ virtutis effecta, & occultiſſimæ præſentiæ ſigna, quæ angelicis ſpiritibus etiam malignis potius quam infirmitati hominum poſſunt eſſe perſpicua. HIERONYMUS (ibidem.) Sed tamen tam dæmones, quam diabolus ſuſpicari magis Filium Dei, quam noſſe intelligendi ſunt. AUGUSTINUS *a* in Libro de Quæſtionibus novi, & veteris teſtamenti, (quæſt. LXVI.) Quod autem dæmones clamant: *Quid nobis, & tibi Ieſu Fili Dei?* magis ex ſuſpicione, quam ex cognitione dixiſſe credendi ſunt. „ Si enim „ cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ „ crucifigi permiſiſſent: " I. Corinth. II. REMIGIUS. Sed quotieſcumque eius virtute torquebantur, & ſigna, & miracula facientem videbant, æſtimabant (2) eum eſſe Filium Dei: poſtquam videbant eum eſurire, ſitire, & his ſimilia pati, dubitabant, & credebant hominem purum. Conſiderandum eſt, quod etiam Iudæi increduli dicentes Chriſtum in Beelzebub eieciſſe dæmonia, & Arriani dicentes eum eſſe creaturam, non ſolum iudicio Dei, ſed etiam dæmonum confeſſione damnari merentur, qui Chriſtum Filium Dei dicunt. Recte autem dicunt: *Quid nobis, & tibi Ieſu Fili Dei?* hoc eſt, nihil commune eſt noſtræ malitiæ, & tuæ gratiæ, quia ſecundum Apoſtolum II. Corinth. VI. nulla ſocietas eſt lucis ad tenebras. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIX. inter princ. & med.) Ut autem non videretur adulationis hoc eſſe, ab experientia clamabant, dicentes: *Veniſti ante tempus torquere nos.* AUGUSTINUS VIII. de Civit. Dei (cap. XXIII.) Sive quia ſubitum illis fuit quod futurum quidem, ſed tardius opinabantur; ſive quia perditionem ſuam hanc ipſam dicebant, quia fiebat ut eorum cognitio ſperneretur; & hoc erat ante tempus iudicii, quo æterna damnatione puniendi ſunt. HIERONYMUS. Præſentia etiam Salvatoris tormenta ſunt dæmonum. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIX. ante med.) Non autem poterant dicere ſe non peccaſſe, quia eos Chriſtus invenerat mala operantes, & facturam Dei punientes: unde æſtimabant propter ſuperabundantiam malorum quæ fecerant, quod non expectaretur in eis tempus extremæ punitionis, quæ erit in die iudicii. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXIV.) Quod autem verba dæmonum diverſimode ab Evangeliſtis ſunt dicta, non habent aliquid ſcrupuli, cum vel in unam redigi ſententiam, vel omnia dicta poſſint intelligi: nec quia pluraliter apud Matthæum, apud alios autem ſingulaliter loquitur, cum & ipſi narrent, quod interrogatus quid vocaretur, legionem ſe eſſe reſpondit, eo quod multa eſſent dæmonia.

Sequitur: *Erat autem non longe ab eis grex porcorum multorum paſcens. Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si eiicis nos hinc, mitte nos in porcos.* GREGORIUS II. Moral. (ſuper illud Iob I. „ Ex„ tende manum tuam: " cap. VI. in novis exempl.) Scit enim diabolus, quia quodlibet agere ex ſemetipſo non ſufficit, quia nec per ſemetipſum in eo quod eſt ſpiritus exiſtit. REMIGIUS. Sed ideo non petierunt ut in homines mitterentur, quia illum cuius virtute torquebantur, humanam ſpeciem geſtare videbant. Nec etiam petierunt ut in pecora mitterentur, quia pecora, Dei præcepto, munda ſunt animalia, & tunc in templo Dei offerebantur. Præ aliis autem immundis in porcos mitti petierunt, quia nullum animal eſt immundius porco: unde & porcus dicitur quaſi ſpurcus, eo quod in ſpurcitiis delectetur: ſic & dæmones ſpurcitiis peccatorum delectantur. Non autem petierunt ut in aera mitterentur propter nimiam cupiditatem nocendi hominibus.

(1) *Al.* primum. (2) *Al. deeſt* cum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. II. quæſt. LXVI. quamvis nec vere Auguſtini ſunt, nec in illis expreſſe omnia hæc habentur; ſed partim deſumpta ſunt ex Hieronymo, & ex Rabano poſt Hieronymum.

Sequitur: *Et ait illis, Ite*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIX. in Matth.) Non autem hoc fecit Ieſus, quaſi a dæmoniis perſuaſus, ſed multa hinc diſpenſans: unum quidem, ut inſtruat magnitudinem nocumenti dæmonum, qui illis hominibus inſidiabantur; aliud, ut diſcant omnes quoniam neque adverſus porcos audent, niſi ipſe conceſſerit; tertium, ut oſtendat quod graviora in illos homines operati eſſent quam in porcos, niſi eſſent homines illi inter calamitates divina providentia adiuti: magis enim odio habent homines quam irrationalia. Per hoc autem manifeſtum eſt quoniam nullus eſt qui non potiatur divina providentia. Si autem non omnes ſimiliter, neque ſecundum unum modum; & hæc etiam providentiæ maxima ſpecies eſt: ad id (1) enim quod unicuique expedit, providentia oſtenditur. Cum prædictis autem & aliud ex hoc diſcimus, quoniam non communiter omni providet ſolum, ſed ſingulariter unicuique: quod in dæmoniacis his aliquis aſpiciet manifeſte, qui olim ſuffocati eſſent, niſi divina procuratione potiti eſſent. Propterea etiam conceſſit abire in gregem porcorum, ut qui regiones habitabant illas, diſcant eius virtutem. Ubi enim nullus eum cognoverat, fulgere faciebat miracula, ut eos in ſuæ divinitatis cognitionem trahat. HIERONYMUS (parum an. fin. Com. in cap. VIII.) Non ergo ut concederet Salvator dæmonibus quod petebant, dixit, *Ite*; ſed ut per interfectionem porcorum, hominibus ſalutis occaſio præberetur. Sequitur. *At illi exeuntes*, ſcilicet ab hominibus, *abierunt in porcos; & ecce magno impetu abiit totus grex præceps in mare, & mortui ſunt in aquis*. Erubeſcat Manichæus. Si de eadem ſubſtantia, & ex eadem origine hominum, beſtiarumque ſunt animæ, quomodo ob unius hominis, vel duorum ſalutem, duo millia porcorum ſuffocantur? CHRYSOSTOMUS in hom. (XXIX. in Matth. a med.) Ideo autem porcos dæmones occiderunt, quia ubique homines in mæſtitiam mittere ſtudent, & de perditione lætantur. Damni etiam magnitudo augebat eius quod factum erat famam: a multis enim divulgabatur, ſcilicet ab his qui curati erant, a porcorum dominis, & a paſtoribus: unde ſequitur: *Paſtores autem fugerunt, & venientes in civitatem nuntiaverunt omnia, & de his qui dæmonia habuerant: & ecce tota civitas exiit obviam Ieſu*. Sed cum deceret eos adorare, & admirari virtutem, emittebant eum a ſe: unde ſequitur: *Et viſo eo rogabant eum ut tranſiret a finibus eorum*. Intuere autem & Chriſti manſuetudinem poſt virtutem: quia enim beneficia adepti abigebant eum, non reſtitit, ſed receſſit; & eos qui indignos ſe nuntiaverunt eius doctrina, dereliquit, dans eis doctores liberatos a dæmonibus, & porcorum paſtores. HIERONYMUS (loco cit.) Vel quod rogant ut tranſeat fines eorum, non de ſuperbia hoc faciunt, ſed de humilitate, qua ſe indignos Domini præſentia iudicabant; ſicut & Petrus ait (Luc. v.) „Exi a me „Domine, quia vir peccator ſum.“ RABANUS. Interpretatur (2) autem Geraſa colonum eiiciens, vel advena propinquans, hoc eſt Gentilitas, quæ diabolum a ſe eiecit: & quæ prius longe, modo facta eſt prope, poſt reſurrectionem viſitata a Chriſto per prædicatores. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. VIII.) Duo quoque dæmoniaci figuram populi gentilis accipiunt: quoniam cum tres filios Noe generavit, Cham, Sem, & Iaphet; Sem tantummodo familia in poſſeſſionem accita eſt Dei, ex duobus autem aliis nationum populi pullularunt. HILARIUS (can. VIII. parum ante med.) Unde extra urbem, ideſt extra legis, & Prophetarum ſynagogam, duos homines in monumentis dæmones detinebant; duarum ſcilicet gentium origines, intra defunctorum ſedes, & mortuorum reliquias obſederant, efficientes prætereuntibus viam vitæ præſentis infeſtam. RABANUS (ſuper illud, *Ut nemo poſſet*.) Vel non immerito in monumentis illos habitaſſe ſignificavit: quid enim aliud ſunt corpora perfidorum niſi quædam defunctorum ſepulcra, quibus non Dei ſermo, ſed anima peccantis morte (3) recluditur? Dicit autem: *Ita ut nemo poſſet tranſire per viam illam*: quia ante adventum Salvatoris invia Gentilitas fuit. Vel per duos, Iudæos, & Gentes accipe, qui non habitabant in domo; ideſt, in conſcientia ſua non requieſcebant. In monumentis manebant, ideſt in operibus mortuis delectabantur; nec ſinunt per viam fidei, quam viam Iudæi (4) impugnabant, aliquem tranſire. HILARIUS (can. VIII. circa med.) (5) Occurſu autem eorum, concurrentium ad ſalutem voluntas indicatur. Videntes autem dæmones non ſibi iam locum in Gentibus derelinqui, ut patiatur habitare ſe in hæreti-

(1) *Al.* autem. (2) *Al. emittitur* autem. (3) *Al.* excluditur. (4) *Al.* impugnant. (5) *Al.* Occurſus.

reticis deprecantur; quibus occupati, in mare, ideſt in cupiditatem ſæcularem, dæmonum præcipitantur inſtinctu, & cum reliquarum Gentium infidelitate moriuntur. * Vel porci ſunt qui lutulentis delectantur actibus: nam niſi quis porci more vixerit, non in eum diaboli accipiunt poteſtatem; aut ad probandum tantum, non ad perdendum (1) accipiunt. Quod autem in ſtagnum præcipitati ſunt porci, ſignificat quod, etiam liberato populo Gentium a damnatione dæmonum, in abditis agunt ſacrilegos ritus ſuos qui Chriſto credere noluerunt, (2) cæca, & profunda curioſitate ſubmerſi. Quod autem paſtores porcorum fugientes iſta nuntiant, ſignificat quoſdam etiam primates impiorum, (3) qui quamquam chriſtianam legem fugiant, potentiam tamen Chriſti ſtupendo prædicare non ceſſant. Quod autem magno timore percuſſi, rogant ut ab eis diſcedat, ſignificat multitudinem vetuſta ſua vita delectatam, honorare quidem ſe nolle chriſtianam legem, dum dicunt, quod eam implere non poſſunt. HILARIUS (ut ſupra.) Vel urbs illa Iudaici populi habuit ſpeciem, quæ, Chriſti operibus auditis, Domino ſuo obviam pergit: prohibens ne fines ſuos urbemque contingeret: neque enim Evangelia (4) recepit.

CAPUT IX.

(a) ET aſcendens Ieſus in naviculam, transfretavit, & venit in civitatem ſuam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto. Videns autem Ieſus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili: remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de ſcribis dixerunt intra ſe, Hic blaſphemat. Et cum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Quid eſt facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere, Surge, & ambula? Ut autem ſciatis quia Filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata; tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et ſurrexit, & abiit in domum ſuam. Videntes autem turbæ, timuerunt, & glorificaverunt Deum, qui dedit poteſtatem talem hominibus.

(b) Et cum tranſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in telonio, Matthæum nomine, & ait illi, Sequere me. Et ſurgens ſecutus eſt eum. Et factum eſt, diſcumbente eo in domo, ecce multi publicani, & peccatores venientes diſcumbebant cum Ieſu, & diſcipulis eius. Et videntes phariſæi, dicebant diſcipulis eius: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat magiſter veſter? At Ieſus audiens ait: Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus. Euntes autem diſcite quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores.

(c) Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis, dicentes: Quare nos, & phariſæi ieiunamus frequenter; diſcipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Ieſus: Numquid poſſunt filii ſponſi lugere, quamdiu cum illis eſt ſponſus? Venient autem dies cum auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt. Nemo autem immittit commiſſuram panni rudis in veſtimentum vetus. Tollit enim plenitudinem eius a veſtimenro, & peior ſciſſura fit. Neque mittunt vinum novum in utres veteres. Alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur, & utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, & ambo conſervantur.

(d) Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus acceſſit, & adorabat eum, dicens; Domine, filia mea modo defuncta eſt; ſed veni, impone manum tuam ſu-

 per

(1) *Al.* accipient. (2) *Al.* cæcati. (3) *Al. deeſt* qui (4) *Al.* recipit. *P. Nicolai habet* lex recepit.

EX EDITIONE P. NICOLAI

* BEDA in Luc. cap. VIII.

per eam, & vivet. Et ſurgens Ieſus ſequebatur eum, & diſcipuli eius. Et ecce mulier quæ ſanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, acceſſit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti eius. Dicebat enim intra ſe: Si tetigero tantum veſtimentum eius, ſalva ero. At Ieſus converſus, & videns eam, dixit: Confide filia: fides tua te ſalvam fecit. Et ſalva facta eſt mulier ex illa hora.

(e) Et cum veniſſet Ieſus in domum principis, & vidiſſet tibicines, & turbam tumultuantem, dicebat: Recedite, non eſt enim mortua puella, ſed dormit. Et deridebant eum. Et cum eiecta eſſet turba, intravit, & tenuit manum eius, & dixit, Puella ſurge. Et ſurrexit puella: & exiit fama hæc in univerſam terram illam.

(f) Et tranſeunte inde Ieſu, ſecuti ſunt eum duo cæci clamantes, & dicentes: Miſerere noſtri Fili David. Cum autem veniſſet domum, acceſſerunt ad eum cæci: & dixit eis Ieſus: Creditis quia hoc poſſum facere vobis? Dicunt ei, Utique Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem veſtram fiat vobis. Et aperti ſunt oculi eorum; & comminatus eſt illis Ieſus dicens: Videte ne quis ſciat. Illi autem exeuntes diffamaverunt eum in tota terra illa.

(g) Egreſſis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem: & eiecto demonio locutus eſt mutus: & miratæ ſunt turbæ, dicentes: Numquam apparuit ſic in Iſrael. Phariſæi autem dicebant: In principe dæmoniorum eiicit dæmones.

(h) Et circuibat Ieſus omnes civitates, & caſtella, docens in ſynagogis eorum, & prædicans Evangelium Regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem. Videns autem turbas miſertus eſt eis, quia erant vexati, & iacentes, ſicut oves non habentes paſtorem. Tunc dicit diſcipulis ſuis: Meſſis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum meſſis ut mittat operarios in meſſem ſuam.

(a) CHRYSOSTOMUS in hom. (xxx. in Matth.) Monſtravit ſuperius Chriſtus ſuam virtutem per doctrinam, quando docuit eos ut poteſtatem habens; per leproſum quando dixit, *Volo, mundare*; per Centurionem, qui dixit: *Dic verbo, & ſanabitur puer meus*; per mare, quod verbo refrenavit; per dæmones, qui eum confitebantur: hic autem rurſus alio maiori modo inimicos eius cogit confiteri æqualitatem honoris ad Patrem: unde ad hoc oſtendendum ſubditur: *Et aſcendens Ieſus in naviculam, transfretavit, & venit in civitatem ſuam*. Navigium autem intrans pertranſit qui pede mare poterat pertranſire: non enim ſemper mirabilia volebat facere, ne incarnationis noceat rationi. IOANNES a Epiſcopus. Creator autem rerum, orbis terræ Dominus, poſteaquam ſe propter nos noſtra anguſtavit in carne, cœpit habere humanam patriam, cœpit civitatis Iudaicæ eſſe civis, parentes habere cœpit parentum omnium ipſe parens, ut attraheret caritas quos diſperſerat metus. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxx. in Matth.) Civitatem autem ſuam hic Capharnaum dicit: alia enim eum ſuſceperat naſcentem, ſcilicet Bethlehem; alia eum nutrivit, ſcilicet Nazareth; alia autem habuit continue habitantem, ſcilicet Capharnaum. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xxv.) Vel aliter. Quod Matthæus hic ſcribit de civitate Domini, Marcus autem de Capharnaum, difficilius ſolveretur, ſi Matthæus Nazareth nominaret; nunc vero cum potuerit ipſa Galilæa dici civitas Chriſti, quia in Galilæa erat Nazareth, ſicut univerſum regnum Romanum in tot civitatibus conſtitutum, dicitur modo Romana civitas; quis dubitaverit ut veniens in Galilæam Dominus recte diceretur veniſſe in civitatem ſuam, in quocumque eſſet oppido Galilææ: præſertim quia & ipſa Capharnaum extollebatur in Galilæa ut tamquam Metropolis haberetur?

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Petrus Ravennas Chryſologus, qui Epiſcopus etiam ipſe: nam hæc habentur apud illum ſerm. ſx. quem Chryſoſtomo quidam adſcribunt: & hinc forte factum eſt ut ſub Ioannis Epiſcopi nomine notaretur: ex Chryſologo autem refert Breviarium domin. xviii. poſt Pentecoſt. vel iuxta uſum Prædicatorum dom. xvi. poſt oct. Trinitatis.

retur? Hieronymus. Vel civitatem eius non aliam intelligamus quam Nazareth: unde & Nazarenus appellatus eſt. Auguſtinus de Con. Evan. (Lib. II. cap. xxv.) Et ſecundum hoc, dicimus Matthæum prætermiſiſſe quæ geſta ſunt, poſtea quam Ieſus venit in civitatem ſuam donec veniret Capharnaum, & hic adiunxiſſe de ſanato paralytico; ſicut in multis faciunt prætermittentes media, tamquam hoc continuo ſequatur, quod ſine ulla prætermiſſionis ſignificatione ſubiungunt: & hoc modo hic ſubditur: *Et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto*. Chryſoſtomus in hom. (xxx. in Matth. ſub initio.) Paralyticus autem hic alter eſt præter eum qui in Ioanne ponitur. Ille quidem in natatoriis iacebat, hic autem in Capharnaum; ille famulis carebat, hic autem habebat eos qui ſui curam habebant, qui & portantes eum attulerunt. Hieronymus. Obtulerunt autem ei iacentem in lecto, quia ipſe ingredi non valebat. Chryſoſtomus in homil. (xxx. in Matth.) Non autem ubique ab ægris ſolum quærit fidem, puta cum inſaniunt, vel aliter ab ægritudine in exceſſu fuerint mentis: unde ſubditur: *Videns autem Ieſus fidem illorum*. Hieronymus. Non eius qui offerebatur, ſed eorum qui offerebant. Chryſoſtomus in homil. (ut ſupra.) Quia igitur tantam oſtendunt fidem, monſtrat & ipſe ſuam virtutem, cum omni poteſtate ſolvens peccata: unde ſequitur: *Dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata*. Ioannes a Epiſcopus. Quantum valet apud Deum fides propria, apud quem ſic valuit aliena, ut intus, & extra ſanaret hominem? Audit veniam, & tacet paralyticus, nec ullam reſpondet gratiam, quia plus corporis quam animæ tendebat ad curam. Merito ergo Chriſtus offerentium recipit fidem, non vecordiam iacentis. Chryſoſtomus (hom. xxx. in princ.) Vel erat magna fides etiam huius infirmi: non enim permiſiſſet ſe ſubmitti, ut alius Evangeliſta dicit, per tectum, non credens. Hieronymus (Commen. in cap. xix. Matth.) O mira humilitas! Deſpectum, & debilem, totis membrorum compagibus diſſolutum filium vocat, quem ſacerdotes non dignabantur attingere; aut certe ideo filium, quia dimittuntur ei peccata ſua: ubi datur nobis intelligentia, propter peccata pleraſque evenire corporum debilitates. Et idcirco forſitan prius dimittuntur peccata, ut cauſis debilitatis ablatis, ſanitas reſtituatur. Chryſoſtomus in hom. (ibid.) Scribæ autem diffamare volentes, etiam nolentes fecerunt clarere quod factum eſt: eorum enim æmulatione ad ſigni oſtenſionem uſus eſt Chriſtus: hoc enim eſt ſuperabundantia eius ſapientiæ quod ſua per inimicos manifeſtat: unde ſequitur: *Ecce quidam de ſcribis dixerunt intra ſe, Hic blaſphemat*. Hieronymus (ſuper illud, *Ecce quidam de ſcribis*.) Legimus in Propheta (Eſa. xliii.) „Ego „ſum qui deleo omnes iniquitates tuas." Conſequenter ergo ſcribæ, quia hominem putabant, & verba Dei non intelligebant, arguunt eum vitio blaſphemiæ. Videns autem cogitationes eorum, oſtendit ſe Deum, qui poteſt cordis occulta cognoſcere, & quodammodo tacens loquitur: Eadem potentia qua cogitationes veſtras intueor, poſſum & hominibus delicta dimittere. Ex vobis intelligite quid paralyticus conſequatur. Unde ſequitur: *Et cum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus veſtris?* Chryſoſtomus (hom. xxx.) Non quidem eorum deſtruxit ſuſpicionem, qua ſcilicet cogitabant eum prædicta dixiſſe ut Deum. Si enim non eſſet æqualis Deo Patri, oportebat eum dicere, Longe ſum ab hac poteſtate, ſcilicet dimittendi peccata. Nunc autem contrarium firmavit ſua voce, & miraculi oſtenſione: unde ſubdit: *Quid eſt facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere, Surge, & ambula?* Quanto quidem anima corpore potior eſt, tanto peccatum dimittere maius eſt quam corpus ſanare. Sed quia illud quidem non manifeſtum, hoc autem manifeſtum; facit minus, quod eſt manifeſtius, ut demonſtret maius, & non manifeſtum. Hieronymus (ſuper illud, *Quid eſt facilius dicere?*) Utrum enim ſint paralytico peccata dimiſſa, ſolus noverat qui dimittebat; *ſurge autem, & ambula*, tam ille qui ſurgebat quam hi qui ſurgentem videbant, poterant approbare; quamquam eiuſdem virtutis ſit & corporis, & animæ vitia dimittere. Inter dicere autem & facere, multa diſtantia eſt. Fit ergo carnale ſignum, ut probetur ſpiritale: unde ſequitur: *Ut autem ſciatis quoniam Filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata*. Chryſoſtomus in hom. (xxx.) Supra quidem para-

Ex editione P. Nicolai.

a Iam Petrum Chryſologum hic reſtitui oportere, ab initio notatum eſt.

lytico non dixit, Dimitto tibi peccata, ſed *Dimittuntur tibi peccata*: quia vero ſcribæ reſiſtebant, altiorem ſuam potentiam demonſtrat, dicens: *Quia Filius hominis habet poteſtatem dimittendi peccata*. Et ut oſtendat ſe Patri æqualem, non dixit, quia Filius hominis indiget aliquo ad dimittendum peccata, ſed quoniam habet. GLOSSA (*a* interlinearis ibidem.) Hæc autem verba, *Ut ſciatis*, poſſunt eſſe Chriſti, vel Evangeliſtæ; quaſi Evangeliſta diceret: Ipſi dubitabant eum peccata dimittere; ſed *ut ſciatis quoniam Filius hominis habet poteſtatem, ait paralytico*. Si autem Chriſtus dicatur pronuntiaſſe hæc verba, ſic intelligentur: Vos dubitatis me poſſe peccata dimittere; ſed *ut ſciatis quoniam Filius hominis habet poteſtatem dimittendi peccata*: quæ quidem oratio imperfecta eſt; ſed ſubditur actus loco conſequentis: unde dicitur: *Ait paralytico: Surge, & tolle lectum tuum*. IOANNES *b* Epiſcopus. Ut quod fuit teſtimonium infirmitatis, ſit probatio ſanitatis. *Et vade in domum tuam*: ne chriſtiana fide curatus, moriaris in perfidia Iudæorum. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxx. a medio.) Hoc autem præcepit, ut non æſtimetur phantaſia eſſe quod factum eſt: unde ad veritatem facti oſtendendam ſubditur: *Et ſurrexit, & abiit in domum ſuam*. Sed tamen aſtantes homines adhuc deorſum trahuntur: unde ſequitur: *Videntes autem turba, timuerunt, & glorificaverunt Deum, qui dedit talem poteſtatem hominibus*. Si (1) enim bene cogitaſſent apud ſe, agnoviſſent quia Filius Dei erat. Interim (2) autem non parum erat æſtimare omnibus hominibus maiorem, & a Deo venire. HILARIUS (can. VIII. in Matth. circa med.) Myſtice autem a Iudæa repudiatus in civitatem ſuam revertitur. Dei civitas fidelium plebs eſt: in hanc ergo introivit per navim, ideſt Eccleſiam, vectus. IOANNES *c*. Epiſcopus. Non autem Chriſtus indiget navi, ſed navis Chriſto: quia ſine cæleſti gubernatione navis Eccleſiæ per mundanum pelagus ad cæleſtem portum non valet pervenire. HILARIUS (ibid. a med.) In paralytico autem Gentium univerſitas offertur medenda. Hic itaque Angelis miniſtrandus offertur; hic filius nuncupatur, quia Dei opus eſt; huic remittuntur animæ peccata, quæ lex laxare non poterat: fides enim ſola iuſtificat. Deinde virtutem reſurrectionis oſtendit, cum ſublatione lectuli, infirmitatem corporibus docuit defuturam. HIERONYMUS (in Com. in IX. cap. Matth. ſub initio.) Iuxta tropologiam autem, interdum anima iacens in corpore ſuo virtutibus diſſolutis, a perfecto doctore, Domino offertur curanda: unuſquiſque enim æger petendæ ſalutis (3) precatores debet adhibere, per quos actuum noſtrorum clauda veſtigia, verbi cæleſtis remedio reformentur. Sunt igitur monitores mentis qui animum auditoris ad ſuperiora erigunt, quamvis exterioris corporis debilitate torpentem. IOANNES. *d* Epiſcopus. Dominus autem in hoc ſæculo inſipientium voluntates non quærit; ſed reſpicit ad alterius fidem; nec medicus languentium reſpicit voluntatem, cum contraria requirat infirmus. RABANUS. Surgere autem eſt animam a carnalibus deſideriis abſtrahere; lectum tollere eſt carnem a terrenis deſideriis ad voluptatem ſpiritus attollere; domum ire eſt ad paradiſum redire, vel ad internam ſui cuſtodiam, ne iterum peccet. GREGORIUS XXIII. Moral. (cap. XXIII. ſuper illud Iob XXXIII. „ Increpat pro dolore in lectulo: " cap. XV. in novis exem.) Vel per lectum voluptas corporis deſignatur. Iubetur itaque ut hoc ſanus portet ubi infirmus iacuerat: quia omnis qui adhuc vitiis delectatur, infirmus iacet in voluptatibus carnis; ſed ſanatus hoc portat, quia eiuſdem carnis contumelias poſtmodum tolerat, (4) in cuius intus prius deſideriis requieſcebat. HILARIUS (can. VIII. in Matth. circa finem.) *Videntes autem turba timuerunt*. Magni enim timoris res eſt, non dimiſſis a Chriſto peccatis, in mortem reſolvi: quia nullus eſt in domum æternam reditus, ſi cui indulta non fuerit venia delictorum. Ceſſante autem timore, honor (5) Deo redditur, quod poteſtas hominibus (6) hac via data ſit per verbum eius, & peccatorum remiſſionis, & corporum reſurrectionis, & reverſionis in cælum.

(b) CHRY-

(1) *Al. deeſt* enim. (2) *Al.* enim, (3) *Al.* petitores dicit adhibere. (4) *Al.* quod intus. (5) *Al. emittitur* Deo. (6) *Al.* hæc via, *item* hac vita.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat; ſed in Anſelmo; etſi priores huius operis editiones ad marginem inepte notant *Gloſſa interlinealis*. *b* Immo, ut ſupra, Petrus Ravennas Chryſologus in prædicto ſerm. IX. qui Chryſoſtomo perperam tribuitur. *c* Ruſus hic Petrum Chryſologum reſtituendum eſſe memineris. *d* Et hic tandem, ut iam toties dictum, Petrus Ravennas Chryſologus reponi debet.

(b) Chryſoſtomus in hom. (xxxi. in princ.) Cum Chriſtus feciſſet miraculum, non permanſit in eodem loco, ne Iudæorum zelum accenderet ampliorem. Hoc & nos faciamus, non obſtinate obſiſtentes eis qui inſidiantur: (1) unde dicitur: *Et cum tranſiret inde Ieſus*, ſcilicet a loco ubi miraculum fecerat, *vidit hominem ſedentem in telonio, Matthæum nomine*. Hieronymus (ſuper illud, *Vidit hominem ſedentem*.) Ceteri Evangeliſtæ propter verecundiam & honorem Matthæi, noluerunt eum nomine appellare vulgato, ſed dixerunt Levi: duplici enim vocabulo fuit. Ipſe autem Matthæus (ſecundum illud Salomonis Prov. xviii. „ Iuſtus accuſator eſt ſui “) Matthæum ſe, & publicanum nominat, ut oſtendat legentibus nullum debere ſalutem deſperare, (2) ſi ad meliora converſus ſit, cum ipſe de publicano in Apoſtolum ſit repente mutatus. Gloſſa (ord. ſuper illud, *In telonio*.) Dicit autem, *Sedentem in telonio*, ideſt in domo ubi vectigalia congregantur. Erat enim telonearius dictus, a telon Græce, quod eſt vectigal. Chryſoſtomus in hom. (xxxi. in Matth.) Per hoc ergo monſtrat vocantis virtutem: quoniam non deſiſtentem a periculoſo officio ex mediis ipſum evulſit malis, ſicut & Paulum adhuc inſanientem: & ideo ſequitur: *Et ait illi, Sequere me*. Sicut vidiſti vocantis virtutem, ita addiſce vocati obedientiam: neque enim reſiſtit, neque domum abire rogavit, & ſuis hoc communicare. Remigius. Humana etiam pericula, quæ ei a principibus accidere poterant, parvipendit, dum officii ſui rationes imperfectas reliquit: unde ſequitur: *Et ſurgens ſecutus eſt eum*. Et quia terrena lucra deſeruit, ideo iure factus eſt dominicorum talentorum diſpenſator. Hieronymus (ſuper illud, *Vidit hominem ſedentem*.) Arguit autem in hoc loco Porphyrius, & Iulianus Auguſtus vel imperitiam hiſtorici mentientis, vel ſtultitiam eorum qui ſtatim ſecuti ſunt Salvatorem; quaſi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem ſint ſecuti, (3) cum tantæ virtutes, tantaque ſigna præceſſerint, quæ Apoſtolos, antequam crederent, vidiſſe non dubium eſt. Certe fulgor ipſe, & maieſtas divinitatis occultæ, (4) quæ etiam in facie refulgebat humana, ad ſe videntes trahere poterat in primo aſpectu. Si enim (5) in magnete lapide hæc eſſe vis dicitur ut ferrum trahat; quanto magis Dominus omnium creaturarum ad ſe trahere poterat quos volebat? Chryſoſtomus in hom. (xxxi. in Matth. cir. princ.) Sed cur non cum Petro, & Ioanne, & aliis eum vocavit? Quoniam durius adhuc diſpoſitus erat; ſed poſt multa miracula, & multam Chriſti famam, quando aptiorem eum ad obedientiam ſcivit qui intima cordis novit. Auguſtinus de Con. Evan. (Lib. II. cap. xxvi. cir. finem.) Vel probabilius videtur quod hæc prætermiſſa recordando Matthæus commemorat: quia ante ſermonem habitum in monte credendum eſt vocatum eſſe Matthæum: in eo quippe monte tunc Lucas commemorat (6) omnes duodecim electos, quos & Apoſtolos nominat. Gloſſa. Matthæus enim vocationem ſuam refert inter miracula: magnum enim miraculum fuit quod publicanus factus eſt Apoſtolus. Chryſoſtomus in homil. (xxxi. in Matth. paulo a prin.) Quid eſt autem quod de aliis Apoſtolis non dicitur qualiter, & quando ſunt vocati, niſi de Petro, & Andrea, & Iacobo, & Ioanne, & Matthæo? Hi enim maxime erant in inconvenientibus, & humilibus ſtudiis: neque enim telonii officio eſt aliquid deterius, neque piſcatione vilius. Gloſſa [a]. Congruam autem cæleſtis beneficii vicem impendens Matthæus, Chriſto magnum convivium in domo ſua paravit, ut illi commodaret ſua temporalia a quo expectabat perpetua bona: unde ſequitur: *Et factum eſt diſcumbente eo in domo*. Auguſtinus de Con. Evan. (Lib. II. cap. xxii.) Hic Matthæus non expreſſit in cuius domo diſcumbebat Ieſus, unde poſſet videri non hoc ex ordine ſubiunxiſſe, ſed quod alio tempore factum eſt recordatus interpoſuiſſe; niſi Marcus, & Lucas, qui hoc omnino ſimiliter narrant, manifeſtarent, in domo Levi, hoc eſt Matthæi, diſcubuiſſe Ieſum. Chryſoſtomus in hom. (xxxi. in

(1) *Al.* cum. (2) *Al.* ſed ad meliorem converſus, cum ipſe &c. (3) *Al.* cum tanta ſigna præceſſerint. (4) *Al.* quæ etiam in facie refulgebat, ex primo ad ſe videntes trahere poterat in aſpectu. (5) *Al.* ex. (6) *Al.* deeſt omnes.

Ex editione P. Nicolai.

[a] Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat; ſed in Anſelmo; in quo tamen alia paulo ante notata ſub eodem nomine Gloſſæ non occurrunt, ut nec alibi.

in Matth.) Honoratus autem Matthæus ingreſſu Chriſti in domum eius, omnes publicanos, qui erant eiuſdem artis, convocavit: unde ſequitur: *Ecce multi publicani, & peccatores venientes diſcumbebant cum Ieſu, & diſcipulis eius*. GLOSSA *a* (ordinaria.) Publicani enim vocantur qui publicis negotiis implicantur, quæ ſine peccaro aut vix, aut numquam poſſunt tractari. Et pulchrum fuit præſagium, quia qui Apoſtolus & doctor Gentium erat futurus, in prima ſua converſione peccantium gregem poſt ſe trahit ad ſalutem, ut iam perficeret exemplo quod perficere debebat & verbo. HIERONYMUS *b*. Tertullianus hos dicit fuiſſe ethnicos, dicente Scriptura: „ Non erit vectigal pendens ex Iſrael; “ quaſi Matthæus non fuerit Iudæus. Dominus autem non convivatur cum ethnicis, cum id maxime caveret, ne legem ſolvere videretur, qui & diſcipulis præcepit (infra x.) *In viam Gentium ne abieritis*. Viderant autem publicanum a peccatis ad meliora converſum, locum inveniſſe pœnitentiæ, & ob id etiam ipſi non deſperant ſalutem. CHRYSOSTOMUS *c* in hom. (xxxI. in Matth.) Unde acceſſerunt ad Redemptorem noſtrum, & non ſolum ad colloquendum, ſed etiam ad conveſcendum recepti ſunt: (1) non enim ſolum diſputans, aut curans, aut arguens inimicos, ſed etiam conveſcens emendabat multotiens eos qui male diſpoſiti erant, per hoc docens nos quoniam omne tempus, & omne opus poteſt nobis tribuere utilitatem. Hoc autem videntes phariſæi indignati ſunt, de quibus ſubditur: *Et videntes phariſæi dicebant diſcipulis eius: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat magiſter veſter?* Notandum, quod cum diſcipuli viſi ſunt peccare, Chriſtum alloquuntur dicentes (infra xII.) *Ecce diſcipuli tui faciunt quod non licet facere in ſabbato*: hic apud diſcipulos Chriſto detrahunt: quæ (2) omnia malignantium erant, & volentium ſeparare a doctore corda diſcipulorum. RABANUS (ſuper illud, *Cum publicanis manducat.*) Duplici autem errore tenebantur: quia & ſe iuſtos arbitrabantur, qui ſuperbiæ faſtu a iuſtitia longe diſceſſerant, & eos criminabantur iniuſtos qui reſipiſcendo a peccatis, iuſtitiæ appropinquabant. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xxvII.) Lucas autem aliquanto differentius hoc videtur commemoraſſe, ſecundum quem phariſæi dicunt diſcipulis (Luc. v.) „ Quare cum publicanis, & peccatoribus manducatis, & bibitis? “ Chriſto, & diſcipulis eius hoc obiectum inſinuans. Sed cum diſcipulis dicebatur, magis magiſtro (3) obiiciebatur, quem ſectando imitabantur. Una eſt ergo ſententia, & tanto melius inſinuata quanto quibuſdam verbis, manente veritate, mutata. HIERONYMUS (ſuper illud, *Et factum eſt diſcumbente.*) Neque vero in priſtinis permanentes veniunt ad Ieſum, ut phariſæi, & ſcribæ murmurant, ſed pœnitentiam agentes; quod & præſens ſermo Domini ſignificat: unde ſequitur: *At Ieſus audiens ait: Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus*. RABANUS (ſuper illud, *Non eſt opus valentibus.*) Seipſum medicum dicit, qui miro medicandi genere propter iniquitates noſtras vulneratus eſt, ut vulnus peccatorum noſtrorum ſanaret. Sanos quidem eos appellat, qui ſuam volentes ſtatuere iuſtitiam, veræ Dei iuſtitiæ ſubiecti non ſunt. Male habentes eos vocat qui ſuæ fragilitatis conſcientia devicti, nec per legem videntes ſe iuſtificari, pœnitendo ſe ſubmittunt gratiæ Dei. CHRYSOSTOMUS in homil. (xxxI. ante med.) Poſtquam a communibus opinionibus eos allocutus eſt, alloquitur eos ex Scripturis, cum dicit: *Euntes autem diſcite quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacrificium*. HIERONYMUS. De Propheta, ſcilicet Oſee, ſumens teſtimonium ſugillat ſcribas, & phariſæos, qui ſe iuſtos æſtimantes, peccatorum, & publicanorum conſortia declinabant. CHRYSOSTOMUS in homil. (xxxI. ante medium.) Ac ſi dicat: Cur accuſaris me, quoniam peccatores corrigo? Ergo & Deum Patrem ex hoc incuſate. Sicut enim ille vult peccatorum emendationem, ita & ego. Er ſic oſtendit non ſolum non eſſe prohibitum quod incuſabant,

ſed

(1) *Al.* non ſolum deputans, aut arguens inimicos. (2) *Al.* omnium (3) *Al.* obiicitur,

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Neque iſta in Gloſſa exſtant, ſed in Anſelmo; quamvis partem ex Gloſſa ſumptam editiones aliæ ad marginem per fictionem notaverint. Habet autem Anſelmus paulo infra: *Ut iam proficeret exemplo qui proficere debebat & verbo*. *b* Quod ſequitur Hieronymi nomine ut ex Tertulliano, ſic notat Gloſſa, licet hactenus apud neutrum occurrat; etſi poſterior appendix ex Hieronymo in Matthæum ſumitur. *c* Prima pars huius quod ſequitur ex Chryſoſtomo, expreſſius apud Gregorium habetur hom. xxxIV. in Evang. non tamen ſuper iſtud.

ſed & ſecundum legem maius eſſe ſacrificio: non enim dixit, Miſericordiam volo, & ſacrificium; ſed hoc iniunxit, illud autem eiecit. GLOSSA. Non tamen deſpicit Deus ſacrificium, ſed ſacrificium ſine miſericordia. Faciebant autem phariſæi ſæpe ſacrificia in templo, ut iuſti apparerent coram populo; ſed non exercebant miſericordiæ opera, in quibus probatur vera iuſtitia. RABANUS (ſuper illud, *Diſcite quid eſt, Miſericordiam volo.*) Admonet itaque eos, ut per opera miſericordiæ ſibimetipſis ſupernæ miſericordiæ præmia requirant, & non, contemptis pauperum neceſſitatibus, per oblationem ſacrificiorum ſe Deo placere confidant: unde dicit, *Ete*, ſcilicet a temeritate ſtultæ vituperationis ad diligentiorem Scripturæ ſanctæ meditationem, quę miſericordiam maxime commendat: unde & ſuum de miſericordia exemplum eis proponit, dicens: *Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores.* AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXVII.) Lucas addidit (cap. V.) „ In pœnitentiam; " quod ad explanandam ſententiam valet, ne quiſquam peccatores ob hoc ipſum quod peccatores ſunt, diligi (1) arbitretur a Chriſto: cum & illa ſimilitudo de ægrotis bene intimet quid velit Deus vocando peccatores, tamquam medicus ægros, utique ut ab iniquitate, tamquam ab ægritudine, ſalvi fiant; quod fit per pœnitentiam. HILARIUS (can. IX. in Matth.) Omnibus autem Chriſtus venerat: quomodo ergo non ſe iuſtis veniſſe dicit? Erant ergo quibus neceſſe non erat ut veniret? Sed nemo iuſtus ex lege eſt. Oſtendit ergo inanem iuſtitiæ iactantiam, quia ſacrificiis infirmis ad ſalutem, miſericordia erat univerſis in lege poſitis neceſſaria. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXI.) Unde ironice videtur ad eos loquens, ſicut cum dicitur (Gen. III.) „ Ecce iam Adam factus eſt quaſi unus ex „ nobis. " Quoniam enim nullus iuſtus erat in terra, Paulus ſignificat dicens Rom. III. „ Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei. " In hoc autem & illos mitigavit qui vocati erant; quaſi dicat: Tantum renuo abominari peccatores, quin propter eos ſolos adveni. RABANUS (ſuper illud, *Non veni vocare.*) Vel quia (2) qui iuſti erant, ſicut Nathanael, & Ioannes Baptiſta, non erant ad pœnitentiam invitandi. Vel *non veni vocare iuſtos*, falſos, qui de iuſtitia ſua gloriantur, ut phariſæos, ſed illos qui ſe peccatores cognoſcunt. Per Matthæi autem, & publicanorum vocationem fides Gentium exprimitur, qui prius mundi lucris inhiabant, & nunc ſpiritualiter cum Domino reficiuntur; per ſuperbiam phariſæorum, invidia Iudæorum de ſalute Gentium. Vel Matthæus ſignificat hominem terrenis lucris inhiantem, quem videt Ieſus, dum oculo miſericordiæ reſpicit. Matthæus enim interpretatur donatus, (3) Levi aſſumptus: pœnitens autem a maſſa perditorum aſſumitur, & gratia Dei Eccleſiæ donatur. *Et ait illi Ieſus, Sequere me*, vel per prædicationem, vel per Scripturæ admonitionem, vel per internam inſpirationem.

(c) GLOSSA [a]. Cum de convivio peccatorum, & de participatione reſpondiſſet eis, de comeſtione eum aggrediuntur: unde dicitur: *Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis dicentes: Quare nos, & phariſæi ieiunamus frequenter; diſcipuli autem tui non ieiunant?* HIERONYMUS (hoc loco.) Superba interrogatio, & ieiunii reprehendenda iactantia! Nec poterant diſcipuli Ioannis non eſſe ſub vitio, qui iungebantur phariſæis, quos a Ioanne noverant condemnatos; & calumniabantur eum quem ſciebant magiſtri vocibus prædicatum. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXXI. a med.) Quod autem dicunt tale eſt: (4) Eſto, tu ut medicus hæc facis; ſed cur diſcipuli tui dimittentes ieiunium, talibus menſis (5) accedunt? Deinde incuſationem ex comparatione augere volentes, primo ſeipſos ponunt, & deinde phariſæos. Ieiunabant illi quidem a lege (6) diſcentes, ſicut & Phariſæus dixit Luc. XVIII. „ Ieiuno bis in ſabbato; " ipſi autem a Ioanne. RABANUS (ſuper illud, *Quare nos, & diſcipuli.*) Ioannes enim vinum, & ſiceram non bibit: quod abſtinentiæ (7) meritum in eo auget, cui nulla eſt potentia naturæ. Dominus autem qui peccata poteſt condonare, cur a peccatoribus (8) manducantibus declinaret, quos abſtinentibus poterat facere iuſtiores? Ieiunat autem Chriſtus, ne præceptum declines; manducat autem cum peccatoribus, ut gratiam, & poteſtatem intelligas. AU-

(1) *Al.* arbitraretur. (2) *Al. omittitur* qui. (3) *Al.* Levita. (4) *Al.* Ex quo tu. (5) *Al.* attendunt. (6) *Al.* diſcedentes. (7) *Al.* meritum non auget. *P. Nicolai legit* meritum eo auget. (8) *Al.* mendicantibus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa, ut nunc extat, ſed in Anſelmo.

GUSTINUS de Con. Evau. (Lib. II. cap. XXVII.) Sed cum Matthæus tantum diſcipulos Ioannis hoc dixiſſe perhibeat, verba quæ apud Marcum leguntur, magis indicant alios hoc dixiſſe de aliis, ideſt convivas de diſcipulis Ioannis, & phariſæis: quod Lucas evidentius expreſſit, qui alios de aliis dixiſſe narravit. Unde ergo Marthæus dicit, *Tunc acceſſerunt ad eum diſcipulis Ioannis*, niſi quia & ipſi aderant, & omnes certatim, ut quiſque poterat, hoc obiecerunt? CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXI. parum ante med.) Vel Lucas dicit, quod phariſæi hoc dixerunr, hic (1) autem dicit, quod diſcipuli Ioannis: quia phariſæi illos ſecum acceperunt ad dicendum, quod poſtea in herodianis fecerunt. Sed conſideraudum, quod, quando pro extraneis, ſicut pro publicanis, ſermo erat, ut eorum turbatam mitiget animam, vehementius exprobrantes incuſavit; ubi autem diſcipulos convitiabantur, cum manſuetudine reſpondet: unde ſequitur: *Et ait illis Ieſus: Numquid poſſunt filii ſponſi lugere, quamdiu cum illis eſt ſponſus?* Primo quidem ſeipſum medicum vocaverat, hic autem ſponſum, in memoriam reducens verba Ioannis quæ dixit (cap. III.) „Qui habet ſponſam ſponſus eſt.“ HIERONYMUS (ſuper illud, *Numquid poſſunt filii ſponſi.*) Sponſus Chriſtus eſt, ſponſa autem Eccleſia. De hoc ſpirituali connubio Apoſtoli ſunt creati, qui lugere non poſſunt (2) quamdiu ſponſum in thalamo vident, & ſciunt ſponſum eſſe cum ſponſa. Quando vero (3) tranſierint nuptiæ, & paſſionis, ac reſurrectionis tempus (4) advenerit, tunc ſponſi filii ieiunabunt. Et hoc eſt quod ſubditur: *Venient autem dies quando auferetur ab eis ſponſus; & tunc ieiunabunt.* CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXI. in Matth.) Quod autem dicit, tale eſt: Gaudii eſt præſens tempus, & lætitiæ: non ergo introducenda ſunt triſtia: etenim ieiunium triſte eſt non naturaliter, ſed (5) iſtis qui imbecillius adhuc diſpoſiti ſunt: his enim qui ſapientiam contemplari deſiderant, delectabile eſt: unde ſecundum opinionem illorum hoc dixit. Per hoc autem monſtrat quod non gulæ erat quod fiebat, ſed diſpenſationis cuiuſdam. HIERONYMUS (ibidem.) Nonnulli autem putant idcirco dies quadraginta paſſionis ieiunia debere committi, licet ſtatim dies pentecoſtes, & Spiritus ſanctus veniens inducat nobis feſtivitatem. Ex huiuſmodi occaſione teſtimonii Montanus, Priſca, & Maximilla, etiam poſt pentecoſten faciunt quadrageſimam, quia ablato ſponſo, filii ſponſi debeanr ieiunare. Eccleſiæ autem conſuetudo ad paſſionem Domini, & reſurrectionem per humilitatem carnis venit, ut (6) ſpirituali ſaginæ ieiunio corporis præparemur. CHRYSOSTOMUS in hom. (ibidem.) Rurſus autem a communibus (7) exemplis confirmar huuc ſermonem, cum ſubdit: *Nemo autem mittit commiſſuram panni rudis in veſtimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius a veſtimento, & peior ſciſſura fit*; quaſi diceret: Nondum effecti ſunt fortes mei diſcipuli, ſed adhuc multa indigent condeſcenſione; nondum ſunt per Spiritum renovati. Sic autem diſpoſitis non oportet gravedinem imponere præceptorum. Hoc autem dixit, regulam dans ſuis diſcipulis, ut diſcipulos ex univerſo orbe terrarum cum manſuetudine ſuſcipiant. REMIGIUS. Veſtimentum vetus diſcipulos vult intelligi, quia nondum erant per omnia innovati. Pannum rudem, ideſt novum, appellat novam gratiam, ideſt evangelicam doctrinam, cuius quædam particula eſt ieiunium; & ideo non conveniebat ut ſæviora præcepta ieiunii illis committerentur, ne forte auſteritate ieiunii frangerentur, & fidem perderent quam habebanr: ideo ſubdit: *Tollit enim plenitudinem eius a veſtimento, & peior ſciſſura fit.* GLOSSA a. Quaſi dicat: Ideo rudis pannus, ideſt novus, non deber poni in veſtimento veteri, quia tollit ſæpe a veſtimento plenitudinem eius, ideſt perfectionem; & tunc fit peior ſciſſura. Grave enim onus rudi iniunctum, illud boni quod prius inerat, ſæpe deſtruit. REMIGIUS. Duabus autem ſimilitudinibus poſitis, ſcilicet nuptiarum, & de panno rudi, & de veſtimento veteri, nunc tertiam addit ſimilitudinem de utribus, & de vino: *Neque mittunt vinum novum in utres veteres.* Utres veteres appellat ſuos diſcipulos, qui nondum perfecte erant innovati. Vinum novum appellat plenitudinem Spiritus ſancti, & profunda cæleſtium myſteriorum, quæ tunc diſci-

(1) *Al. deeſt* autem. (2) *Al.* tamdiu. (3) *Al.* tranſierunt. (4) *Al.* advenit. (5) *Al.* illis. (6) *Al.* ſpiritualis ſagina. (7) *Al. deeſt* exemplis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

diſcipuli ferre non poterant; ſed poſt reſurrectionem utres novi facti fuerunt, & vinum novum receperunt quando Spiritus ſanctus replevit corda eorum. Unde quidam dixerunt Act. II. „Omnes iſti muſto „ pleni ſunt.“ CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXI. a med.) Hinc & nos cauſam docuit humilium verborum, quæ continuo ad eos dicebat propter imbecillitatem ipſorum. HIERONYMUS (ſuper illud, *Nemo autem immittit*.) Vel aliter. Per veſtimentum vetus, & utres veteres debemus intelligere ſcribas, & phariſæos: (1) particula veſtimenti novi, & vinum novum præcepta evangelica ſentienda; quæ non poſſunt ſuſtinere Iudæi, ne maior ſciſſura fiat. Tale quid & Galatæ facere cupiebant, ut cum Evangelio legis præcepta miſcerent, & in utribus veteribus mitterent vinum novum. Sermo igitur evangelicus Apoſtolis potius quam ſcribis, & phariſæis eſt infundendus, qui maiorum traditionibus depravati, ſinceritatem præceptorum Chriſti non poterant cuſtodire. GLOSSA *a*. Per hoc ergo ſignificat quod Apoſtoli non erant in veteribus obſervantiis detinendi, quos oportebat gratiæ novitate perfundi. AUGUSTINUS in ſerm. de Quadrageſima *b*. Vel aliter. Omnis qui recte ieiunat, aut animam ſuam in gemitu orationis, & caſtigatione corporis humiliat, aut (2) illecebras carnales ſpiritalis ſapientiæ delectatione ſuſpendit. De utroque autem ieiunii genere Dominus hic reſpondet: nam de primo, quod habet animæ humiliationem, dicit: *Non poſſunt filii ſponſi lugere*: de illo quod habet epulum mentis, conſequenter locutus eſt dicens: *Nemo mittit commiſſuram panni rudis*. Deinde quia ſponſus ablatus utique nobis eſt, lugendum eſt. Et recte lugemus, ſi flagramus deſiderio eius. Beati quibus licuit eum ante paſſionem tunc habere præſentem, interrogare ſicut vellent, audire ſicut deberent. Illos dies concupierunt videre patres ante adventum eius, neque viderunt, quia in alia diſpenſatione ſunt ordinati, per quos venturus annuntiaretur, non a quibus veniens audiretur; in nobis autem illud impletum eſt quod ipſe dicit Luc. XVII. „ Venient dies quando deſiderabitis videre „ unum de diebus iſtis, & non poteritis.“ Quis ergo hic non lugebit? Quis non dicat: „ Factæ ſunt mihi lacrymæ meæ panes die „ ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Ubi „ eſt Deus tuus?“ Pſal. XLI. Merito ergo Apoſtolus cupiebat diſſolvi, & eſſe cum Chriſto. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXVII.) Quod ergo dixit Matthæus, *Lugere*, ubi Marcus, & Lucas dicunt ieiunare, (3) ſignificat de tali ieiunio Dominum locutum quod pertinet ad humilitatem tribulationis, ut illud alterum quod pertinet ad gaudium mentis in ſpiritalia ſuſpenſæ, & ob hoc alienatæ a corporalibus cibis, poſterioribus ſimilitudinibus ſignificaſſe intelligatur; (4) oſtendens quod circa corpus occupatis, & ob hoc veterem ſenſum habentibus, hoc genus ieiunii non congruat. HILARIUS (can. IX. in Mat. parum ante med.) Myſtice vero, quod præſente ſponſo ieiunandi neceſſitatem diſcipulis non eſſe reſpondet, præſentiæ ſuæ gaudium, & ſacramentum ſancti cibi edocet, quo nemo ſe præſente (ideſt, in conſpectu mentis Chriſtum continens) indigebit; ablato autem ſe, ieiunaturos eſſe dicit, quia omnes non credentes reſurrexiſſe Chriſtum, habituri non eſſent cibum vitæ. In fide enim reſurrectionis ſacramentum panis cæleſtis accipitur. HIERONYMUS (ſuper illud, *Numquid poſſunt filii ſponſi ieiunare?*) Vel cum propter peccata a nobis receſſerit, tunc indicendum eſt ieiunium, tunc luctus eſt recipiendus. HILARIUS (can. IX. in Matth. cir. med.) Ponit etiam exempla, quibus oſtendit, (5) infirmatas vetuſtate peccatorum & animas, & corpora novæ gratiæ ſacramenta non capere. RABANUS. Cum autem datæ ſint diverſæ ſimilitudines ad idem, differunt tamen: veſtis enim qua foris tegimur, opera bona ſignificat, quæ foris agimus; vinum quo intus reficimur, fervor eſt fidei, & caritatis, quo intus reformamur.

(d) CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXII. in Matth. in princ.) Poſt ſermones opus adiunxit, in quo amplius phariſæi obſtruerentur, eo quod qui advenit ad miraculum petendum, archiſynagogus erat, & luctus magnus, quia puella unigenita erat, & duode-

(1) *Al.* plagula. (2) *Al.* illecebra carnalia. (3) *Al.* ſignificavit. (4) *Al.* id oſtendens. (5) *Al.* infirmitates.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non occurrit in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo, nec alibi etiam ſub his verbis. *b* Quod ſubiungitur, ſumptum eſt ex Serm. LXXIV. de diverſis, qui notatur ſabbato poſt dom. II. quadrag. attribuiturque, ſed extra locum, ſermoni I. dom. in oct. paſchæ ad Competentes, vel ſerm. LXXXVI. in Appendice de diverſis.

decim annorum, quando incipit eſſe flos ætatis; & ideo dicitur: *Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus acceſſit*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXVIII. ſub initio.) Dicunt autem hoc & Marcus, & Lucas, ſed ab iſto ordine iam recedunt: eo enim loco hoc inſerunt ubi poſt expulſa dæmonia, & in porcos miſſa, transfretando redit a regione Geraſenorum. Et per hoc quod Marcus dicit, intelligendum eſt hoc factum eſſe poſtquam venit rurſus Ieſus trans fretum; ſed quantum poſt, non apparet. Niſi autem fuiſſet aliquod intervallum, non eſſet quando fieret quod narrat Matthæus in convivio domus ſuæ. Poſt hoc factum continuo ſequitur de archiſynagogi filia. Si enim loquente eo de panno novo, & vino novo, acceſſit princeps, nihil aliud factorum, dictorumque eius interpoſitum eſt; in narratione autem Marci patet locus ubi alia interponi potuerunt. Similiter autem & Lucas non renititur Matthæo: quod enim adiunxit cap. VIII. „ Et ecce vir cui nomen erat Iairus, “ non continuo accipiendum eſt factum, ſed poſt illud de convivio publicanorum, ut narrat Matthæus dicens: *Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus*, ſcilicet Iairus archiſynagogus, *acceſsit, & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta eſt*. Conſiderandum eſt autem, ne repugnare videatur, quod alii duo Evangeliſtę morti iam proximam non tamen mortuam eam dicant, uſque adeo ut dicant veniſſe poſtea qui mortuam enuntiarent, & ob hoc non debere vexari magiſtrum: intelligendum eſt (1) enim brevitatis cauſa Matthæum hoc potius dicere voluiſſe, rogatum (2) Dominum eſſe ut faceret, quod ipſum feciſſe manifeſtum eſt, ut ſcilicet mortuam ſuſcitaret. Attendit enim non verba patris de filia ſua, ſed, quod potiſſimum eſt, voluntatem. Ita enim deſperaverat ut potius eam vellet reviviſcere, non credens vivam poſſe inveniri, quam morientem reliquerat. Duo itaque poſuerunt quid dixerit Iairus; Matthæus autem quid voluerit, atque cogitaverit. Sane ſi quiſquam illorum duorum patrem ipſum commemoraſſet dixiſſe, ut (3) non vexaretur Ieſus, quod puella mortua fuiſſet, repugnarent eius cogitationi verba quæ poſuit Matthæus. Nunc vero non legitur, quod ſuis nuntiantibus ille conſenſerit. Hinc autem rem perneceſſariam diſcimus, nihil in cuiuſque verbis debere inſpicere niſi voluntatem, cui debent verba ſervire; nec mentiri quemquam, ſi aliis verbis dixerit quod ille voluerit cuius verba non dicit. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXII. in Matth. circa princip.) Vel hoc quod princeps dixit de morte puellæ eſt augere calamitatem. Etenim conſuetudo eſt rogantibus extollere ſermone propria mala, & amplius aliquid eo quod eſt dicere, ut magis attrahant eos quibus ſupplicant: unde ſubiungit: *Sed veni, impone manum ſuper eam, & vivet*. Vide autem eius (4) craſſitiem. Duo enim expetit a Chriſto, & accedere ipſum, & manum imponere. Hoc etiam Syrus ille Naaman a Propheta expetebat. Etenim & viſu indigent, & ſenſibilibus rebus qui (5) craſſius diſpoſiti erant. REMIGIUS. Miranda eſt autem pariter, atque imitanda Domini humilitas, & manſuetudo: nam mox ut rogatus eſt, rogantem cœpit ſequi: unde ſubdit: *Et ſurgens Ieſus ſequebatur eum*. Hic ſubditos, & prælatos pariter inſtruxit: ſubditis exemplum obedientiæ reliquit, prælatis vero inſtantiam, & ſolicitudinem docendi demonſtravit, ut quotieſcumque audierint aliquem mortuum in anima, ſtatim adeſſe ſtudeant. *Et cum eo ibant diſcipuli eius*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXII. in Matth. par. a princ.) Et Marcus quidem, & Lucas dicunt, quoniam tres accepit diſcipulos, ſcilicet Petrum, Iacobum, & Ioannem; Matthæum autem non aſſumpſit, ampliorem ei concupiſcentiam immittens, & quia imperfectius adhuc diſpoſitus erat: propter hoc enim illos honorat, ut alii ſimiles illis efficiantur. Sufficiebat enim interim Matthæo videre ea quæ facta ſunt circa ſanguinis fluxum patientem, de qua ſubditur: *Et ecce mulier quæ ſanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, acceſſit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti eius*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Ecce mulier*.) Hæc autem mulier ſanguine fluens, non in domo, non in urbe accedit ad Dominum, quia iuxta legem urbibus excludebatur; ſed in itinere ambulante Domino, ut dum pergit ad aliam, alia curaretur. CHRYSOSTOMUS (in hom. XXXII. in Matth.) Ideo autem non libera propalatione ad Chriſtum venit, quia verecundabatur propter paſſionem, immundam ſe exiſtimans: etenim apud legem multa immunditia æſtimabatur eſſe hæc paſſio: propter hoc latet, & occultatur. REMIGIUS. In quo laudanda eſt eius humilitas, quia non ad faciem acceſſit, ſed retro, & indi-

(1) *Al. omittitur* enim. (2) *Al.* Dominum facere. (3) *Al. deeſt* non. (4) *Al.* groſſitiem. (5) *Al.* groſſius.

indignam ſe iudicavit pedes Domini tangere; & non plenitudinem veſtimenti tetigit, ſed tantummodo fimbriam : habuit enim Dominus fimbriam iuxta legis præceptum. Phariſæi etiam fimbrias habebant, quas magnificabant, in quibus etiam ſpinas appendebant. Sed fimbriæ Domini non habebant vulnerare, ſed potius ſanare; & ideo ſequitur: *Dicebat enim intra ſe : Quia ſi tetigero tantum veſtimentum eius, ſalva ero* : in quo fides eius admiranda eſt, quia deſperans de ſalute medicorum, in quos ſua erogaverat, ut Marcus dicit, intellexit cæleſtem adeſſe medicum, &, in eo totam ſuam intentionem collocavit; & ideo ſalvari promeruit: unde ſequitur: *At Ieſus converſus, & videns eam dixit : Confide filia : fides tua te ſalvam fecit*. RABANUS (ſuper illud, *Confide filia*.) Quid eſt quod eam confidere iuſſit, quæ ſi fidem non haberet, ſalutem ab eo non quæreret? Sed robur, & perſeverantiam fidei ab ea expoſtulavit, ut ad certam, & veram perveniat ſalutem. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXII.) Vel quia formidoloſa erat hæc mulier, propter hoc ait, *Confide*. Et filiam eam vocat, quia fides eam filiam fecerat. HIERONYMUS. Non autem dixit, Quia fides tua te ſalvam factura eſt; ſed *Salvam fecit* : in eo enim quod credidiſti, iam ſalva facta es. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXII. in Matth.) Nondum tamen perfectam de Chriſto opinionem habebat, quia nequaquam æſtimaſſet eum latere; ſed Chriſtus non dimiſit eam latere, non quaſi gloriam concupiſcens, ſed multorum cauſa. Primo enim ſolvit timorem mulieris, ne a conſcientia pungatur, quaſi donum furatura; ſecundo eam emendat de hoc quod æſtimat ſe latere; tertio omnibus fidem eius oſtendit, ut eam æmulentur; quarto dedit in hoc ſignum, quod monſtravit ſe noſſe omnia, non minus eo quod fontem ſanguinis ſiccavit, de quo ſequitur: *Et ſalva facta eſt mulier ex illa hora*. GLOSSA *a*. Intelligendum eſt ex illa hora ex qua tetigit fimbriam, non ex illa hora ex qua Ieſus converſus eſt ad eam: iam enim ſalva facta erat, ut alii Evangeliſtæ manifeſte oſtendunt, & ex verbis Domini perpendi poteſt. HILARIUS (can. IX. in Matth.) In quo magna virtutis dominicæ admiratio eſt; cum poteſtas intra corpus manens, rebus caducis (1) efficientiam adderet ſanitatis, & uſque in veſtium fimbrias operatio divina procederet: non enim comprehenſibilis erat Deus, ut corpore clauderetur. Aſſumptio namque corporis non naturam virtutis incluſit, ſed ad redemptionem noſtram fragilitatem corporis virtus aſſumpſit. Myſtice autem princeps hic (2) lex eſſe intelligitur, quæ Dominum orat ut plebi quam ipſa Chriſto, eius adventus expectatione prædicata, nutrierat: vitam mortuæ reddat. RABANUS (ſuper illud, *Ecce princeps unus acceſſit*.) Vel archiſynagogus ſignat Moyſen, & dicitur Iairus, ideſt illuminans, ſive illuminaturus: quia accepit verba vitæ dare nobis, & per hoc cunctos illuminat ipſe a Spiritu ſancto illuminatus. Filia igitur archiſynagogi, ideſt ipſa ſynagoga, velut duodecimo ætatis anno, ideſt tempore pubertatis, poſtquam ſpiritalem ſobolem Deo generare debebat, errorum languore conſternata eſt. Ad hanc (3) ergo principis filiam dum properat Dei Verbum, ut ſalvos faceret filios Iſrael, ſancta Eccleſia ex Gentibus congregata, quæ interiorum lapſu criminum deperibat, paratam aliis fide percepit ſanitatem. Notandum autem, (4) quod dum archiſynagogi filia ſit duodenis, & mulier hæc ab annis duodecim ſanguine fluxit, eo tempore quo hæc nata eſt, illa cœpit infirmari: una enim pene ſæculi ætate & ſynagoga ex Patriarchis cœpit naſci, & Gentium exterarum natio idolatriæ ſanie fœdari. Nam fluxus ſanguinis bifariam poteſt intelligi, hoc eſt ſuper idolatriæ pollutione, & ſuper his quæ carnis, & ſanguinis delectatione geruntur: & ſic quamdiu ſynagoga viguit, laboravit Eccleſia; ſed illorum delicto ſalus Gentibus facta eſt. Accedit autem, & tangit Dominum Eccleſia, cum ei per fidem appropinquat. GLOSSA *b*. Credidit, dixit, tetigit, quia his tribus, fide, verbo, & opere omnis ſalus acquiritur. RABANUS (ſuper illud, *Et ecce mulier*.) Accedit autem retro, ſive iuxta (5) hoc quod ipſe ait Ioan. XII. „Si quis mihi miniſtrat, me „ſequatur:" ſive quia præſentem Dominum

(1) *Al.* efficaciam. (2) *Al. deeſt* lex. (3) *Al. omittitur* ergo. (4) *Al. non eſt* quod, (5) *Al.* hoc eſt quod ipſe ait

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa, ut nunc extat, ſed in Anſelmo. *b* Nec in Gloſſa, nec in Anſelmo ſed in Beda occurrit, ut & ſubinde in Rabano verbis paululum immutatis.

num in carne non videns, peractis iam ſacramentis incarnationis illius, ad agnitionis eius gratiam pervenit. Unde & fimbriam veſtimenti tangit, quia cum Chriſtum in carne gentilis populus non vidiſſet, verba incarnationis recepit. Veſtimentum enim Chriſti dicitur myſterium incarnationis eius, quo divinitas induta eſt; fimbriæ veſtimenti, verba de incarnatione eius dependentia. Non autem veſtem, ſed fimbriam tangit: quia non vidit in carne Dominum, ſed ſuſcepit per Apoſtolos incarnationis verbum. Beatus qui extremam partem Verbi fide tangit. Non autem in urbe, ſed in itinere pergente Domino ſanatur: unde Apoſtoli (Act. XIII.) „ Quia indignos vos iu„ dicatis vita æterna, ecce convertimur ad „ Gentes. “ Gentilitas autem ex hora dominici adventus cœpit habere ſalutem.

(e) GLOSSA [a]. Poſt mulieris hæmorrhoiſſæ curationem, ſequitur de mortuæ ſuſcitatione, cum dicitur: *Et cum veniſſet Ieſus in domum principis &c.* CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXII. in Matth.) Conſiderandum eſt autem, quod propter hoc tardius vadit, & plura loquitur mulieri curatæ, ut permittat mori puellam, & ſic manifeſta fiat reſurrectionis demonſtratio. Et ſimiliter in Lazaro uſque ad tertiam diem manſit. Sequitur: *Et cum vidiſſet tibicines, & turbam tumultuantem*: quod eſt mortis demonſtratio. AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. IX. in titulo de filia principis.) More enim veteri tibicines ad excitandos luctus in mortuis ferebantur adhiberi. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Sed Chriſtus tibias univerſas proiecit; parentes autem puellæ introduxit, ne poſſet dici, quod aliter curavit; ſed & ante ſuſcitationem puellæ ſermone ſpem erigit: unde ſequitur: *Dicebat: Recedite, non eſt enim mortua puella, ſed dormit.* RABANUS. Quaſi dicat: Vobis mortua eſt; Deo autem, qui ſuſcitare poteſt, (1) dormit tam in anima, quam in corpore. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXII. ante med.) Per hoc autem & tumultum mentis removit eorum qui aderant, & oſtendit quoniam facile eſt ei mortuos ſuſcitare: quod utique in Lazaro fecit dicens (Ioan. XI.) „ Lazarus amicus „ noſter dormit. “ Et ſimul docuit non formidare mortem: quia enim & ipſe erat moriturus, in aliorum corporibus inſtruxit diſcipulos confidere, & viriliter ferre mortem. Etenim eo accedente iam mors ſomnus erat. Hoc autem Domino dicente, (2) deridebant: unde ſequitur: *Et deridebant eum.* Non autem increpavit deriſionem, ut & ipſa deriſio, & tibiæ, & alia univerſa demonſtratio fiant mortis: quia enim multotiens, poſtquam facta ſunt miracula, non credunt homines, antea eos convincit propriis reſponſionibus: quod & in Lazaro fecit cum dixit (Ioan. XI.) „ Ubi poſuiſtis „ eum? “ ut qui dixerunt, „ Veni, & vi„ de, “ & quoniam „ fœtet, quatriduanus „ enim eſt, “ non amplius poſſint non credere, quoniam mortuum ſuſcitavit. HIERONYMUS (ſuper illud, *Et cum eiecta eſſet.*) Non autem erant digni ut viderent myſterium reſurgentis qui reſuſcitantem indignis contumeliis irridebant; & ideo ſequitur: *Et cum eiecta eſſet turba, intravit, & tenuit manum eius, & ſurrexit puella.* CHRYSOSTOMUS (hom. XXXII. par. ante med.) Non quidem aliam ſuperinducens animam, eam ſuſcitavit, ſed eam quæ exierat reinducens, & velut ex ſomno erigens, ut ante viam faciat per viſum fidei reſurrectionis: & non ſolum puellam (3) reſuſcitat, ſed & cibum ei iubet dari, ut alii Evangeliſtæ dicunt, ut non videatur phantaſma eſſe quod factum eſt. Sequitur: *Et exiit fama hæc in univerſam terram illam.* GLOSSA. Quod ad magnitudinem, & novitatem miraculi pertinet, & ad manifeſtam veritatem ipſius, ne confictum putetur. HILARIUS (can. IX. in Matth.) Myſtice autem Dominus domum principis, ſcilicet ſynagogam, ingreditur, cui in canticis legis hymnus luctum perſonabat. HIERONYMUS (ſuper illud, *Et cum veniſſet in domum principis.*) Uſque enim hodie iacet in domo principis mortua; & qui videntur magiſtri, tibicines ſunt, carmen lugubre canentes: turba quoque Iudæorum non eſt turba credentium, ſed tumultuantium. Sed cum intraverit plenitudo Gentium, tunc omnis Iſrael ſalvus fiet. HILARIUS (can. IX. inter med. & finem.) Ut autem rarus ex lege credentium electionis numerus poſſet intelligi, turba omnis expulſa eſt; quam utique ſalvari Dominus optaſſet; ſed irridendo dicta, geſtaque eius, reſurrectionis

non

(1) *Al.* vivit. (2) *Al.* deridebatur. (3) *Al.* reſuſcitavit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Nec in Gloſſa, nec in Anſelmo, nec alibi occurrit.

non fuit digna conſortio. HIERONYNUS (ſuper illud, *Et tenuit manum eius*.) Tenuit autem manum eius, & ſurrexit puella: quia niſi prius mundatæ fuerint manus Iudæorum, quæ ſanguine plenæ ſunt, ſynagoga eorum mortua non conſurget. HILARIUS (can. IX. in Matth.) Exeunte autem fama in univerſam terram illam, electionis ſalus, donum Chriſti, atque opera prædicantur. RABANUS (ſuper illud, *Exiit fama eius in univerſam terram illam*.) Moraliter autem puella in domo mortua, eſt anima mortua in cogitatione. Dicit autem quod puella dormit, quia qui peccant in præſenti, adhuc per pœnitentiam reſuſcitari poſſunt. Tibicines ſunt adulatores, qui fovent mortuam. GREGORIUS XVIII. Moral. (cap. XXVIII. ſuper illud Iob XXVIII. „ Et mare loquitur, Non eſt „ mecum: " cap. XXV. in nov. exemp.) Foras autem turba eiicitur, ut puella ſuſcitetur: quia niſi prius a ſecretioribus cordis expellatur ſæcularium multitudo curarum, anima quæ intrinſecus iacet mortua, non reſurgit. RABANUS. In domo autem puella paucis arbitris ſurgit, iuvenis extra portam, & Lazarus coram multis: quia publica noxa publico eget remedio; levis leviori, & ſecreta poteſt deleri pœnitentia.

(f) HIERONYMUS (ſuper illud, *Tranſeunte Ieſu*.) Priori ſigno de principis filia, & morboſa muliere, conſequenter ſignum de duobus cæcis adiungitur, ut quod ibi mors, & debilitas, hic cæcitas demonſtraret; & ideo dicitur: *Et tranſeunte inde Ieſu*, ſcilicet a domo principis, *ſecuti ſunt eum duo cæci, clamantes, & dicentes: Miſerere noſtri fili David*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Non autem parva hic Iudæorum accuſatio eſt, cum hi quidem oculis carentes, ex auditu ſolo fidem ſuſcipiant; illi autem habentes viſum non atteſtentur miraculis quæ fiebant. Vide autem & eorum deſiderium: neque enim ſimpliciter acceſſerunt, ſed cum clamore, & nihil aliud quam miſericordiam poſtulantes. Filium autem David vocabant, quia nomen honoris eſſe videbatur. REMIGIUS. Recte ergo filium David vocant, quia Virgo Maria de ſtirpe David originem duxit. HIERONYMUS (ſuper illud, *Miſerere noſtri fili David*.) Audiant Marcion, & Manichæus, & ceteri hæretici, qui vetus laniant teſtamentum, & diſcant Salvatorem appellari filium David: ſi enim non eſt natus in carne, quomodo vocatur filius David? CHRYSOSTOMUS (in hom. XXXIII. in Matth.) Conſiderandum autem, quod multotiens Dominus (1) noluit rogatus ſanare, ut non aliquis æſtimet eum propter captandam honoris magnificentiam ad miracula inſilire. HIERONYMUS (ſuper illud, *Tranſeunte inde Ieſu*.) Et tamen rogantes non curantur in itinere, non tranſitorie, ut putabant; ſed poſtquam venit in domum illam, accedunt ad eum, ut introeant: & primum eorum diſcutitur fides, ut ſic (2) veræ fidei lumen accipiant: unde ſequitur: *Cum autem veniſſet Dominus, acceſſerunt ad eum cæci: & dixit eis Ieſus: Creditis quia hoc poſſum facere vobis?* CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII. in Matth.) Rurſum autem hic erudit nos gloriam multitudinis expellere: quia enim prope erat domus, ducit eos illuc ſingulariter curaturus. REMIGIUS. Qui autem cæcis reddere poterat viſum, non ignorabat ſi crederent; ſed ideo interrogavit, ut fides eorum, quæ geſtabatur corde, dum confiterentur ore, digna fieret ampliori mercede, ſecundum illud Apoſtoli Rom. X. „ Ore confeſſio fit ad „ ſalutem. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIII. in Matth.) Et non propter hoc ſolum, ſed ut oſtenderet quoniam digni erant curatione, & ut non aliquis dicat, quoniam ſi miſericordia ſolum ſalvabat, omnes ſalvari oportebat. Ideo etiam fidem ab eis expetit, ut (3) ex hoc ad excelſius eos reducat: quia enim dixerant eum filium David, erudit quod oportet de eo maiora ſentire: unde non dixit, Creditis quoniam (4) poſſum rogare Patrem? ſed *Creditis quoniam poſſum hoc facere?* de quorum reſponſione ſequitur: *Dicunt ei, Utique Domine*. Non ultra filium David eum vocant, ſed altius (5) elevantur, & dominationem confitentur. Ex tunc iam ipſe imponit eis manum: unde ſequitur: *Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem veſtram fiat vobis*. Dicit autem hoc, fidem eorum affirmans, & conteſtans, quoniam non adulationis erant verba quæ dixerant. Poſtea curationem ſubiungit, dicens: *Et aperti ſunt oculi eorum*. Deinde poſt ſanationem iubet nulli dicere; & non ſimpliciter iubet, ſed cum multa vehementia: unde ſequitur: *Et comminatus eſt eis Ieſus dicens: Videte ne quis ſciat. Illi autem exeuntes, diffamaverunt eum in tota terra*. HIERONYMUS (ſuper illud,

(1) *Al. P. Nicolaius habet* voluit. (2) *Al. deeſt* veræ. (3) *Al. omittitur* ex hoc. (4) *Al.* non poſſum. (5) *Al.* dominantur.

lud, *Comminatus eſt illis Ieſus.*) Dominus quidem propter humilitatem ſugiens iactantiæ gloriam, hoc præceperat; & illi propter memoriam gratiæ non poſſunt tacere beneficium. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxii. in Matth. ſuper *Cavete ne quis ſciat.*) Quod autem alteri dixit (Luc. viii.) „Vade, & annuntia gloriam Dei," non eſt contrarium: erudit enim nos prohibere eos qui volunt nos propter nos laudare. Si autem ad Domini gloriam refertur, non debemus prohibere, ſed magis iniungere ut hoc fiat. HILARIUS (can. ix. in Matth. parum an. fin.) Vel ſilentium cæcis Dominus imperat: quia Apoſtolorum proprium erat prædicare. GREGORIUS XIX. Moral. (cap. xviii. ſuper illud Iob xxxix. „Oculus fui cæco:" cap. xiv. in nov. exemp.) Quærendum autem nobis eſt quid ſit hoc quod ipſe Omnipotens, cui hoc eſt velle quod poſſe, & taceri virtutes ſuas voluit, & tamen ab eis qui illuminati ſunt quaſi invitus indicatur: niſi quod ſervis ſuis ſe ſequentibus exemplum dedit, ut ipſi quidem virtutes ſuas occultari deſiderent; & tamen ut aliis eorum exemplo proficiant, prodantur inviti. Occultentur ergo ſtudio, neceſſitate publicentur; & eorum occultatio ſit cuſtodia propria, eorum publicatio ſit utilitas aliena. REMIGIUS. Allegorice autem per hos duos cæcos duo populi deſignantur, ideſt Iudaicus, & Gentilis, vel duo populi Iudaicæ gentis: nam tempore Roboam, regnum eius diviſum eſt in duas partes. De utroque autem populo in ſe credente Chriſtus illuminavit in domo, per quam intelligitur Eccleſia: quia abſque unitate Eccleſiæ nullus ſalvari poteſt. Illi autem qui ex Iudæis crediderunt adventum Domini, per univerſum orbem diffamaverunt. RABANUS. Domus autem principis ſynagoga eſt ſubdita Moyſi; domus Ieſus cæleſtis eſt Hieruſalem. Domino ergo per hoc ſæculum tranſeunte, & in domum ſuam revertente, dum cæci ſecuti ſunt eum: quia prædicato Evangelio per Apoſtolos, multi ex Iudæis, & Gentibus cœperunt eum ſequi. Sed poſtquam in cælum conſcenderat, intravit in domum, ideſt in Eccleſiam, & ibi illuminati ſunt.

(g) REMIGIUS. Pulchre illuminatis cæcis, muto loquelam reddidit, & obſeſſum a dæmone curavit: in quo facto oſtendit ſe Dominum virtutis, & cæleſtis medicinæ auctorem: nam per Eſaiam dictum eſt (cap. xxxv.) „Tunc aperientur oculi cæ„corum, & aures ſurdorum patebunt, & „aperta erit lingua mutorum." Unde dicitur: *Egreſſis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem.* HIERONYMUS (ſuper illud, *Obtulerunt ei hominem habentem dæmonium.*) Quod autem dicitur Græce *cophos*, magis tritum eſt ſermone communi, ut tam ſurdus quam mutus intelligatur: ſed moris eſt Scripturarum *cophon* indifferenter vel ſurdum, vel mutum dicere. CHRYSOSTOMUS (homil. xxxiii. in Matth.) Non autem naturæ erat hæc paſſio; ſed ex dæmonis inſidiis: ideoque & aliis indiguit qui eum adducerent: neque enim per ſeipſum rogare poterat ſine voce exiſtens, neque aliis ſupplicare, dæmone animam cum lingua colligante: propter hoc neque expetit fidem ab eo; ſed confeſtim ægritudinem ſanat: unde ſequitur: *Et eiecto dæmonio, locutus eſt mutus.* HILARIUS (can. ix. in Matth. circa finem.) In quo rerum ordo ſervatus eſt: nam dæmon prius eiicitur, & tunc reliqua corporis officia ſuccedunt. Sequitur: *Et miratæ ſunt turbæ dicentes: Numquam apparuit ſic in Iſrael.* CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiii.) Præponebant quidem ceteris eum, non quia curabat ſolum, ſed quoniam facile, & velociter; & infinitas ægritudines, & inſanabiles ſanabat. Hoc autem maxime phariſæos contriſtabat: quoniam omnibus eum præponebant, non ſolum his qui tunc erant, ſed & his qui (1) antea geniti fuerant in Iſrael: unde phariſæi concitati e contrario detrahebant: propter quod ſequitur: *Phariſæi autem dicebant: In principe dæmoniorum eiicit dæmones.* REMIGIUS. Scribæ namque, & phariſæi facta Domini negabant, quæ poterant; & quæ non poterant negare, in ſiniſtram partem interpretabantur: ſecundum illud Pſalmi lxv. „In multitudine virtutis tuæ mentientur „tibi inimici tui." CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiii. in Matth. ſuper illud, *In principe dæmoniorum.*) Eorum autem dicto quid eſt dementius? Non enim confingi poteſt, proiicere dæmonem alterum dæmonem: ſuis enim applaudere conſuevit, non diſſolvere ſua. Chriſtus autem non ſolum dæmones eiiciebat, ſed & leproſos mundabat, & mortuos ſuſcitabat, & peccata ſolvebat, & regnum Dei prædicabat, & ad Patrem homines adducebat: quæ dæmon neque poſſet facere, neque vellet. RABANUS. Myſtice autem, ſicut in duobus cæcis ſignatus eſt uterque populus, Iudæorum,

(1) *Al.* umquam.

rum, & Gentium; ita in homine muto, & dæmoniaco, generaliter ſignatum eſt omne genus humanum. HILARIUS (can. IX. in Matth. circa finem.) Vel in muto, & ſurdo, & dæmoniaco Gentium plebs indigna totius ſalutis inſertur: omnibus enim undique malis circumſeſſa, totius corporis vitiis implicabatur. REMIGIUS. Gentilis enim populus mutus erat: quia in confeſſione veræ fidei, & in laude ſui creatoris os aperire non poterat; ſive quia mutis idolis cultum impendebat, ſimilis illis factus. Dæmoniacus erat, quia per mortem infidelitatis diaboli imperiis ſubditus erat. HILARIUS (ibidem.) Dei autem cognitione, ſuperſtitionum omnium veſania effugata, & viſus, & auditus, & ſermo ſalutis invehitur. HIERONYMUS (ſuper illud, *Obtulerunt ei hominem*.) Sicut enim cæci lumen recipiunt, ſic & muti ad loquendum lingua laxatur, ut confiteatur eum quem antea denegabat. In turba autem admirante confeſſio nationum eſt. Phariſæi autem per ſuam calumniam uſque hodie Judæorum infidelitatem demonſtrant. HILARIUS (ibid.) Admirationem autem turbæ talis confeſſio ſubſecuta eſt; *Nunquam apparuit ſic in Iſrael*: quia is cui per legem nihil opis afferri potuit, Verbi virtute ſalvatur. REMIGIUS. Illi vero qui mutum ſanandum Domino obtulerunt, intelliguntur Apoſtoli, & prædicatores, qui aſpectibus divinæ pietatis gentilem populum ſalvandum obtulerunt. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXIX.) Quod autem hic dicitur de duobus cæcis, & dæmonio muto, ſolus Matthæus poſuit. Illi duo cæci, de quibus alii narrant, non ſunt iſti; ſed tamen ſimile factum eſt, ita ut ſi ipſe Matthæus non etiam illius facti meminiſſet, poſſet putari hoc quod nunc narrat, dictum fuiſſe etiam ab aliis duobus. Quod commendare memoriæ diligenter debemus, eſſe quædam facta ſimilia, (1) quod probatur non eſſe idem, cum ipſe Evangeliſta utrumque commemorat; ut, ſi quando talia ſingula apud ſingulos (2) invenerimus, atque in eis contrarium, quod ſolvi non poſſit, occurrat nobis, non eſſe factum idem, ſed aliud ſimile, vel ſimiliter factum.

(h) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Voluit Dominus ipſo facto redarguere accuſationem phariſæorum dicentium: *In principe dæmoniorum eiicit dæmonia*: dæmon enim convicium paſſus non benefacit, ſed nocet eis qui eum inhonorant. Dominus autem contrarium facit, qui poſt convicia, & contumelias non ſolum non punit, ſed etiam nec increpavit, quinimmo beneficia præſtitit: unde ſequitur: *Et circuibat Ieſus omnes civitates, & caſtella*. In quo erudit nos accuſatoribus noſtris retribuere non accuſationes, ſed beneficia. Qui enim poſt accuſationem deſiſtit a beneficio, monſtrat quoniam propter hominum laudem benefacit. Si vero propter Deum benefacis conſervis, quicquid illi fecerint, non deſiſtis benefaciens, ut maior ſit merces. HIERONYMUS (ſuper illud, *Et circuibat per omnem civitatem*.) Vides autem quod æqualiter & vicis, & urbibus, & caſtellis, ideſt & magnis, & parvis, Evangelium prædicaverit, ut non conſideraret nobilium potentiam, ſed ſalutem credentium. Sequitur: *Docens in ſynagogis eorum*: hoc ſcilicet habens operis quod mandaverat Pater, & hanc eſuriem ut (3) doctrina ſalvos faceret infideles. Docebat autem in ſynagogis Evangelium Regni: unde ſequitur: *Et prædicans Evangelium Regni*. REMIGIUS. Intelligendum eſt Dei. Quamvis enim annuntientur bona temporalia, tamen non dicitur Evangelium. Hinc eſt quod lex non nominatur Evangelium: quia ſuis obſervatoribus non promittebat bona cæleſtia, ſed terrena. HIERONYMUS. Poſt prædicationem autem, & doctrinam curabat omnem languorem, & omnem infirmitatem, ut quibus ſermo non ſuaſerat, opera perſuaderent: unde ſequitur: *Curans omnem languorem, & omnem infirmitatem*: quod de ipſo proprie dicitur, nihil quippe ei impoſſibile eſt. GLOSSA *a*. Languorem vocat diuturnam infirmitatem, infirmitatem autem leves morbos. REMIGIUS. Sciendum eſt autem, quia illos quos corpore ſanabat forinſecus, mente ſanabat intrinſecus. Alii vero hoc facere non poſſunt ſua poteſtate, ſed per Dei gratiam. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII. in Matth.) Non autem in hoc ſtat Chriſti bonitas, ſed & aliam providen-

(1) *P. Nicolaius habet* quod probatur; cum idem ipſe Evangeliſta utrumque commemorat. (2) *Al.* invenireinus. (3) *Al.* per doctrinam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

Digitized by Google

videntiam circa eos oſtendit, viſcera miſericordiæ circa eos expandens: unde ſequitur: *Videns autem turbas, miſertus eſt eis*. REMIGIUS. Per quod officium boni paſtoris magis quam mercenarii in ſe Chriſtus oſtendit. Quare autem miſertus ſit ſubiungit: *Quia erant vexati, & iacentes, ſicut oves non habentes paſtorem*: vexati quidem a dæmonibus; ſive quia a diverſis infirmitatibus, & languoribus erant attriti. RABANUS (hoc loco.) Vel vexati per diverſos errores, & iacentes, ideſt torpentes, non valentes ſurgere: & cum haberent paſtores, erant quaſi non haberent paſtorem. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Hæc principum Iudæorum erat accuſatio, quoniam paſtores exiſtentes, ea quæ luporum erant oſtendebant: non ſolum enim non emendabant multitudinem, ſed & nocebant eorum profectui. Illis enim admirantibus, & dicentibus, *Numquam apparuit ſic in Iſrael*, e contrario dicebant, quoniam *in principe dæmoniorum eiicit dæmonia*. REMIGIUS. Poſtquam autem Dei Filius de cælo proſpexit in terram, ut audiret gemitus compeditorum, mox multa meſſis cœpit augeri: turbæ namque humani generis fidei non appropinquaſſent, niſi quia auctor humanæ ſalutis de cælis proſpexit in terram: & ideo ſequitur: *Tunc dixit diſcipulis ſuis: Meſſis quidem multa, operarii autem pauci*. GLOSSA a. Meſſis ergo dicuntur homines, qui poſſunt meti a prædicatoribus, & de collectione perditorum ſeparari, ut grana excuſſa a paleis, poſtea in horreis reponantur. HIERONYMUS. Meſſis multa, populorum ſignat multitudinem; operarii pauci, penuriam magiſtrorum. REMIGIUS. Parvus enim erat numerus Apoſtolorum ad comparationem tantarum ſegetum. Hortatur autem Dominus ſuos prædicatores, ideſt Apoſtolos, & eorum ſequaces, ut quotidie ſui numeri augmentationem expoſcant: unde ſubdit: *Rogate ergo dominum meſſis ut mittat operarios in meſſem ſuam*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Latenter ſeipſum Dominum oſtendit: ipſe enim eſt qui meſſis eſt dominus. Si enim metere miſit quæ Apoſtoli non ſeminaverunt, manifeſtum eſt quoniam non aliena metere miſit, ſed ea quæ ipſe per Prophetas ſeminavit. Sed cum duodecim Apoſtoli ſint operarii, dixit: *Deprecamini dominum meſſis ut mittat operarios in meſſem ſuam*: & tamen nullum eis adiecit, quia ſcilicet eos iam duodecim exiſtentes multiplicavit, non (1) numero adiiciens, ſed virtutem largiens. REMIGIUS. Vel tunc augmentatus eſt quando deſignavit & alios ſeptuaginta duos, & quando ſunt facti multi prædicatores, Spiritu ſancto deſcendente ſuper credentes. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Oſtendit autem quam magnum donum ſit hoc, ſcilicet ut aliquis habeat virtutem decenter prædicandi, per hoc quod dicit hoc eſſe orandum. Commemorat autem in hoc loco verborum Ioannis de area, & ventilabro, & palea, & frumento. HILARIUS (can. X. in Matth. parum a princ.) Myſtice autem, ſalute Gentibus data, civitates omnes, & caſtella omnia, virtute, & ingreſſu Chriſti illuminantur, & omnem infirmitatem veterem languoris evadunt. Immundi autem ſpiritus dominante violentia vexatam, & ſub legis onere ægrotam plebem Dominus miſeretur: quia nullus adhuc eis paſtor erat cuſtodiam Sancti ſpiritus redditurus. Erat autem doni iſtius copioſiſſimus fructus, cuius copia haurientium multitudinem vincit: nam quantumlibet aſſumatur a cunctis, ad largiendum tamen ſemper exuberat: & quia plures eſſe utile eſt per quos miniſtretur, rogari dominum meſſis iubet, ut ad capeſſendum quod præparabatur donum Spiritus ſancti, meſſorum copiam Deus præſtet: per orationem enim hoc munus a Deo nobis effunditur.

(1) *Al.* numerum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex Anſelmo, ut ſupra, non ex Gloſſa quæ nunc eſt deſumitur.

CA-

CAPUT X.

(a) ET convocatis duodecim diſcipulis ſuis dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, ut eiicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. Duodecim autem diſcipulorum nomina ſunt hæc. Primus Simon, qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Philippus, & Bartholomæus, Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius, Thomas, & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi, & Thadæus, Simon Chananæus, & Iudas Scarioth, qui & tradidit eum.

(b) Hos duodecim miſit Ieſus, præcipiens eis, & dicens: In viam Gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis; ſed potius ite ad oves quæ perierunt domus Iſrael. Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cælorum. Infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmones eiicite: gratis accepiſtis, gratis date.

(c) Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: dignus eſt enim operarius cibo ſuo.

(d) In quamcumque autem civitatem, aut caſtellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus ſit, & ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum ſalutate eam, dicentes: Pax huic domui. Et ſi quidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper eam; ſi autem non fuerit digna, pax veſtra revertetur ad vos. Et quicumque non receperit vos, neque audierit ſermones veſtros, exeuntes foras de domo, vel civitate, excutite pulverem de pedibus veſtris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati.

(e) Ecce ego mitto vos, ſicut oves in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Cavete ab hominibus: tradent enim vos in conciliis, & in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, & ad præſides, & ad Reges ducemini propter me, in teſtimonium illis, & Gentibus.

(f) Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis.

(g) Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium; & inſurgent filii in parentes, & morte eos afficient; & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.

(h) Cum autem perſequentur vos in civitate iſta, fugite in aliam. Amen dico vobis: non conſummabitis civitates Iſrael, donec veniat Filius hominis.

(i) Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, nec ſervus ſuper dominum ſuum. Sufficit diſcipulo ut ſit ſicut magiſter eius, & ſervò ſicut dominus eius. Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domeſticos eius?

(k) Ne ergo timueritis eos. Nihil enim eſt opertum quod non reveletur, & occultum quod non ſciatur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere; ſed potius timete eum qui poteſt & animam, & corpus perdere in gehennam.

(l) Nonne duo paſſeres aſſe veneunt; & unus ex illis non cadet ſuper terram ſine Patre veſtro? Veſtri autem capilli capitis omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere: multis paſſeribus meliores eſtis vos.

(m) Omnis ergo qui confitetur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui in cælis eſt. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo qui in cælis eſt.

(n) Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem

mittere, ſed gladium: veni enim ſeparare hominem adverſus patrem ſuum, & filiam adverſus matrem ſuam, & nurum adverſus ſocrum ſuam; & inimici hominis, domeſtici eius.

(o) Qui amat patrem, aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus; & qui amat filium, aut filiam ſuper me, non eſt me dignus; & qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus. Qui invenit animam ſuam, perdet illam; & qui perdiderit animam ſuam propter me, inveniet eam.

(p) Qui recipit vos, me recipit; & qui recipit me, recipit eum qui me miſit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet; & qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet; & quicumque potum dederit uni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli, amen dico vobis non perdet mercedem ſuam.

(a) GLOSSA *a*. A curatione ſocrus Petri uſque huc continuationem habuerunt relata miracula; & fuerunt ante ſermonem in monte habitum facta: quod ex electione Matthæi, quæ inter ipſa refertur, indubitanter habemus: fuit enim unus de duodecim electus in monte ad apoſtolatum. Hic autem redit ad ordinem rei, ſicut geſta eſt, poſt curatum centurionis ſervum, dicens: *Et convocatis duodecim diſcipulis*. REMIGIUS. Narraverat enim ſupra Evangeliſta, quia cohortatus eſt Dominus diſcipulos rogare dominum meſſis ut mitteret operarios in meſſem ſuam; & quod hortatus eſt, hoc nunc implere videtur. Duodenarius enim numerus perfectus eſt: naſcitur enim a ſenario, qui perfectionem habet, eo quod ex ſuis partibus, quæ ſunt unum, duo, & tria, in ſeipſum formatur: ſenarius autem numerus duplicatus duodenarium gignit. GLOSSA *b*. Quæ quidem duplicatio ad duo præcepta caritatis, vel ad duo teſtamenta pertinere videtur. RABANUS. Duodenarius etiam numerus, qui conficitur ex ternario, & quaternario, deſignat eos per quatuor mundi climata fidem ſanctæ Trinitatis prædicaturos. Iſte etiam numerus per multas figuras in veteri teſtamento præſignatus eſt. Per duodecim filios Iacob, per duodecim principes filiorum Iſrael, per duodecim fontes viventes in Helim, per duodecim lapides in rationali Aaron, per duodecim panes propoſitionis, per duodecim exploratores a Moyſe miſſos, per duodecim lapides unde factum eſt altare, per duodecim lapides ſublatos de Iordane, per duodecim boves qui ſuſtinebant mare æneum. In novo etiam teſtamento per duodecim ſtellas in corona ſponſæ, per duodecim fundamenta Hieruſalem, quæ vidit Ioannes, & per duodecim portas. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIII.) Non ſolum autem eos confidere fecit, eorum miniſterium vocando miſſionem in meſſem, ſed & faciendo eos potentes ad miniſterium: unde ſequitur: *Dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, ut eiicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem*. REMIGIUS. In quo aperte demonſtratur quia vexatio turbarum non fuit tantum una, aut ſimplex, ſed varia; & hoc eſt miſereri turbis, dare diſcipulis poteſtatem curandi, & ſanandi eas. HIERONYMUS (in princ. Commen. in cap. x. Matth.) Benignus enim, & clemens dominus, ac magiſter non invidet ſervis, atque diſcipulis virtutes ſuas; & ſicut ipſe curaverat omnem languorem, & infirmitatem, Apoſtolis quoque ſuis tribuit poteſtatem, ut curent omnem languorem, & omnem infirmitatem. Sed multa differentia eſt inter habere & tribuere, donare & accipere. Iſte quodcumque agit, poteſtate domini agit; illi, ſi quid faciunt, imbecillitatem ſuam, & virtutem domini confitentur dicentes (Act. III.) „ In nomine Ieſu ſurge, & ambula. “ Catalogus autem Apoſtolorum ponitur,

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nempe collateralis ad initium cap. x. quod incipit ab illis verbis, *Videns autem turbas miſertus eſt eis*, etſi accommodetur, & applicetur illis a quibus hic incipit. *b* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, neque in Anſelmo, vel alibi occurrit; etſi pars eius prima quoad præcepta caritatis ex Gregorio ſumi poteſt hom. XVII. in Evang. ſuper illud Luc. x. *Miſit illos binos &c.*

Digitized by Google

nitur, ut extra hos, qui pſeudoapoſtoli ſunt, excludantur: unde ſequitur: *Duodecim autem Apoſtolorum nomina ſunt hæc. Primus Simon qui vocatur Petrus, & Andreas frater eius.* Ordinem quidem Apoſtolorum, & meritum uniuſcuiuſque, illius fuit diſtribuere qui cordis arcana rimatur. Primus ſcribitur Simon cognomine Petrus, ad diſtinctionem alterius Simonis qui appellatur Chananæus de vico Galilææ Chana, ubi Dominus aquas convertit in vinum. RABANUS. Idem eſt autem Græce, ſive Latine Petrus, quod Syriace Cephas; & in utraque lingua nomen a petra derivatum eſt. Nec dubium quin illa de qua Paulus ait I. Corinth. x. „ Petra autem erat Chri- „ ſtus. " REMIGIUS. Fuerunt autem nonnulli qui in hoc nomine, Græco ſcilicet, atque Latino, quod eſt Petrus, quærentes Hebraicæ linguæ interpretationem dixerunt, quod interpretatur diſcalcians,ſive diſſolvens. vel agnoſcens. Sed illi qui hoc dicunt, duabus tenentur contrarietatibus. Prima eſt ex proprietate Hebraicæ linguæ, in qua *p* non exprimitur, ſed loco eius *ph* ponitur. Unde Pilatum dicunt Philatum. Secunda ex interpretatione Evangeliſtæ, qui narrat Dominum dixiſſe (Ioan. I.) „ Tu „ vocaberis Cephas, " & ipſe de ſuo addit: „ Quod interpretatur Petrus. " Simon interpretatur obediens: (1) obedivit enim verbis Andreæ, & cum eo venit ad Chriſtum; ſive quia obedivit præceptis divinis, & quia ad unius iuſſionis vocem ſecutus eſt Dominum; ſive, ut quibuſdam placet, interpretatur deponens mærorem, & audiens triſtitiam: Domino enim ſurgente depoſuit mærorem dominicæ paſſionis, & triſtitiam audivit, dicente ei Domino (Ioan. xxi.) „ Alius te cinget, & ducet „ quo tu non vis. "

Sequitur: *Et Andreas frater eius*. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiii.) Non parva autem & hæc laus eſt. Petrum enim denominavit a virtute, Andream vero a nobilitate, quæ eſt ſecundum morem, in hoc quod eum fratrem Petri dixit. Marcus autem poſt duos vertices, ſcilicet Petrum, & Ioannem, Andream numerat; hic autem non ita: Marcus enim ſecundum dignitatem eos ordinavit. REMIGIUS. Andreas autem interpretatur virilis. Sicut enim apud Latinos a viro derivatur virilis, ita apud Græcos ab (2) andros (ἀνδρὸς) derivatur Andreas. Bene autem virilis dicitur, quia relictis omnibus ſecutus eſt Chriſtum, & viriliter in mandatis eius perſeveravit. HIERONYMUS (ſuper *Primus Simon qui dicitur Petrus.*) Evangeliſta autem paria iuga Apoſtolorum quæque conſociat. Iungit enim Petrum, & Andream fratres, non tam carne, quam ſpiritu. Iacobum, & Ioannem qui patrem corporis relinquentes, verum patrem ſecuti ſunt: unde ſequitur: *Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius.* Iacobum quoque appellat Zebedæi, quia & alius ſequitur Iacobus Alphæi. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiii. in Matth.) Vide autem quia non ſecundum dignitatem ordinat. Mihi enim videtur Ioannes non aliis ſolum, ſed etiam fratre maior eſſe. REMIGIUS. Interpretatur autem Iacobus ſupplantans, ſive ſupplantator: quia non ſolum vitia carnis ſupplantavit, ſed etiam eamdem carnem Herode trucidante contempſit. Ioannes interpretatur Dei gratia, quia præ omnibus diligi a Domino meruit: unde ob præcipui amoris gratiam, ſupra pectus Domini in cœna recubuit. Sequitur: *Philippus, & Bartholomæus*. Philippus interpretatur os lampadis, ſive lampadarum, quia lumen quo illuminatus eſt a Domino, mox invento fratri per officium oris ſtuduit propinare. Bartholomæus Syrum nomen eſt, non Hebræum, & interpretatur filius ſuſpendentis aquas, ideſt Chriſti, qui corda ſuorum prædicatorum de terrenis ad cæleſtia ſublevat, & ſuſpendit, ut quo magis cæleſtia penetrant, eo corda ſuorum auditorum gutta ſanctæ prædicationis magis inebrient, & infundant.

Sequitur: *Thomas, & Matthæus publicanus*. HIERONYMUS (loc. cit.) Ceteri Evangeliſtæ in coniunctione nominum primum ponunt Matthæum, poſtea Thomam; nec publicani nomen aſcribunt, ne antiquæ converſationis recordantes ſugillare Evangeliſtam viderentur: iſte vero & poſt Thomam ſe ponit, & publicanum appellat, ut ubi abundavit peccatum, ſuperabundet & gratia. REMIGIUS. Thomas autem interpretatur abyſſus, ſive geminus, qui Græce dicitur Didymus. Bene autem Didymus abyſſus interpretatur, quia quo diutius dubitavit, eo profundius effectum dominicæ paſſionis credidit, & myſterium divinitatis agnovit: unde dixit (Ioan. xx.) „ Domi- „ nus meus, & Deus meus. " Matthæus autem interpretatur donatus, quia Dei munere de publicano Evangeliſta factus eſt.

Sequitur: *Et Iacobus Alphæi, & Thadæus.* RA-

(1) *Al.* obediunt. (2) *Al.* aniz.

RABANUS (ſuper *Iacobus Alphæi*, & *Thadæus*.) Iſte Iacobus eſt qui in Evangeliis frater Domini nominatur, & etiam in Epiſtola ad Galatas: quia Maria uxor Alphæi, ſoror fuit Mariæ matris Domini, quam Ioannes Evangeliſta Mariam Cleophæ nominavit: fortaſſe quia idem Cleophas & Alphæus eſt dictus. Vel ipſa Maria, defuncto Alphæo, poſt Iacobum natum, nupſit Cleophæ. REMIGIUS. Et bene dicitur, *Filius Alphæi*, ideſt iuſti, ſive docti: quia non ſolum vitia carnis ſupplantavit, ſed etiam curam carnis contempſit: nam cuius meriti fuerit, teſtes ſunt Apoſtoli qui eum Epiſcopum Hieroſolymitanæ Eccleſiæ ordinaverunt: unde & eccleſiaſtica Hiſtoria inter cetera de eo dicit, Quia carnem numquam comedit, & vinum, & ſiceram non bibit, balneis, & lineis veſtibus non eſt uſus, die noctuque flexis genibus orabat. Adeo etiam magni meriti fuit ut ab omnibus iuſtus vocaretur. Thadæus autem ipſe eſt quem Lucas Iudam Iacobi, ideſt fratrem Iacobi appellat, cuius Epiſtola in Eccleſia legitur, in qua ſe fratrem Iacobi nominat. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xxx. inter princ. & med.) Nonnulli autem codices habent *Lebbæum*. Quis autem umquam prohibuit duobus, vel tribus nominibus unum hominem vocari? REMIGIUS. Iudas autem interpretatur confeſſus, eo quod Filium Dei confeſſus ſit. RABANUS. Thadæus autem, ſive Lebbæus interpretatur corculus, ideſt cordis cultor.

Sequitur: *Simon Chananæus, & Iudas Scarioth, qui & tradidit eum*. HIERONYMUS (ſuper, *Simon Chananæus*.) Simon Chananæus ipſe eſt qui ab alio Evangeliſta ſcribitur Zelotes, Chana quippe zelus interpretatur. Iudas autem Scarioth, vel a vico in quo ortus eſt, vel ex tribu Iſachar vocabulum ſumpſit, ut quodam vaticinio in condemnationem ſui natus ſit. Iſachar enim interpretatus eſt merces, ut ſignificetur pretium proditoris. REMIGIUS. Interpretatur autem Scarioth memoria Domini, quia ſecutus eſt Dominum; ſive memoriale mortis, quoniam meditatus eſt in corde ſuo ut Dominum traderet in mortem; ſeu ſuffocatio, quia ſeipſum ſtrangulavit. Et ſciendum, quod duo diſcipuli hoc nomine ſunt vocati, per quos omnes Chriſtiani deſignantur: per Iudam Iacobi illi qui in confeſſione fidei perſeverant, per Iudam Scariothem illi qui relicta fide retro convertuntur. GLOSSA *a*. Duo & duo nominatim exprimuntur, ut iugalis ſocietas approbetur. AUGUSTINUS XVIII. de Civitat. Dei (cap. XLIX.) Elegit ergo hos in diſcipulos, quos & Apoſtolos nominavit, humiliter natos, inhonoratos, (1) illitteratos, ut quicquid magnum eſſent, & facerent, ipſe in eis eſſet, & faceret. Habuit inter eos unum quo malo utens (2) bene & ſuæ paſſionis impleret diſpoſitum, & Eccleſiæ ſuæ tolerandorum malorum præberet exemplum. RABANUS *b* (ſuper *Iudas Scarioth*.) Qui etiam non per imprudentiam inter Apoſtolos eligitur: magna eſt enim veritas quam nec adverſarius miniſter infirmat. Voluit etiam a diſcipulo prodi, ut tu a ſocio proditus, modeſte feras tuum erraſſe iudicium, periiſſe beneficium.

(b) GLOSSA. Quia manifeſtatio ſpiritus, ut Apoſtolus dicit, ad utilitatem Eccleſiæ datur, poſt datam Apoſtolis poteſtatem, mittit eos ut poteſtatem ad aliorum utilitatem exequantur: unde dicitur: *Hos duodecim miſit Ieſus*. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIII. in Matth.) Attendite autem opportunitatem miſſionis. Poſtquam enim viderunt mortuum ſuſcitantem, mare increpantem, & cetera huiuſmodi, & ſufficienter virtutis eius demonſtrationem ſuſceperant per verba, & per opera, tunc eos mittit. GLOSSA *c*. Mittens autem docet eos quo eant, quid prædicent, & quid faciant. Primo quidem quo eant: unde dicitur: *Præcipiens eis, & dicens: In viam Gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis; ſed potius ite ad oves quæ perierunt domus Iſrael*. HIERONYMUS (ſuper *In viam Gentium ne abieritis*.) Non eſt autem contrarius locus iſte ei præcepto quo poſtea dicitur (infra XXVIII.) *Euntes docete omnes gentes*: quia hoc ante reſurrectionem, illud poſt reſurrectionem præce-

(1) *Al.* illuminatos. (2) *Al.* bene, ut.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo, nec alibi occurrit. Quod autem ſubiungitur ex Auguſtino, Gloſſa refert. *b* Quod ſub Rabani nomine ſequitur, ſumptum eſt ex Ambroſio in VI. Lucæ capitulum. *c* Inſinuat Anſelmus, ut & ea quæ ſub Gloſſæ nomine inferius adduntur, ad eamdem diviſionem pertinentia.

ceptum eſt. Et oportebat primum adventum Chriſti nuntiare Iudæis, ne iuſtam haberent excuſationem, dicentes, ideo a ſe Dominum reieciſſe, quia ad Gentes, & Samaritanos Apoſtolos miſerit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Ideo etiam primo ad Iudæos mittit, ut quaſi in quadam paleſtra in Iudæa exercitati, ad agones orbis terrarum intrarent, & velut quoſdam pullos debiles ad volandum eos inducens. GREGORIUS in hom. (IV. in Evan.) Vel quia prius ſoli Iudææ voluit, & poſtmodum Gentibus prædicari, quatenus Redemptoris noſtri prædicatio a propriis repulſa gentiles populos quaſi extraneos quæreret. Erant etiam tunc quidam qui de Iudæa vocandi eſſent, & de Gentilibus vocandi non eſſent, qui nec ad vitam reparari mererentur, nec tamen gravius de contempta prædicatione iudicari. HILARIUS (can. X. in Matth.) Legis etiam (1) lectio obtinere privilegium Evangelii debebat, hoc minus Iſrael ſceleris ſui excuſationem habiturus, quod plus ſedulitatis in admonitione ſenſiſſet. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII.) Item ne æſtimarent, quia Chriſto conviciabantur, & dæmoniacum eum vocabant, quod propter hoc eos odio haberet, primum eos emendare ſtuduit, & ab omnibus aliis diſcipulos (2) abducens, eis medicos, & doctores mittit; & non ſolum prohibuit aliis annuntiare antequam Iudæis, ſed neque viam quæ ad Gentes fert, pertingere concedebat: quod ſignat cum dicit: *In viam Gentium ne abieritis*. Et quia Samaritani contrarii erant Iudæis, quamvis faciliores eſſent ut converterentur ad fidem; tamen neque Samaritanis priuſquam Iudæis prædicari permiſit: unde dicit: *Et in civitates Samaritanorum ne intraveritis*. GLOSSA a. Samaritani quidem fuerunt Gentiles dimiſſi in terra Iſrael a Rege Aſſyriorum poſt captivitatem ab eo factam, & multis periculis coacti ad Iudaiſmum ſunt converſi, circumciſionem, & quinque libros Moyſi recipientes, cetera vero omnino abhorrentes: unde Iudæi Samaritanis non coutebantur. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIII. in Matth.) Ab his ergo diſcipulos avertens, ad filios Iſrael mittit, quos oves pereuntes vocat, non (3) abſcondentes, undique veniam eis excogitans, & attrahens eorum mentem. HILARIUS (can. X. poſt prin.) Qui tamen licet oves vocentur, in Chriſtum luporum, ac viperarum linguis, & faucibus ſævierunt. HIERONYMUS (ſuper *In viam Gentium ne abieritis*.) Iuxta tropologiam vero præcipitur nobis, qui Chriſti cenſemur nomine, ne in viam gentium, & hæreticorum ambulemus errorem, ut quorum religio ſeparata eſt, ſeparetur & vita. GLOSSA. Poſtquam autem docuit eos quo eant, inſinuat quid prædicent: unde ſubditur: *Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cælorum*. RABANUS (ſuper *Appropinquabit regnum cælorum*.) Hic appropinquare dicitur regnum cælorum per collatam nobis fidem inviſibilis creatoris, non aliqua motione (4) electorum. Recte autem cæli vocantur ſancti, qui Deum fide retinent, & diligunt caritate. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIII. ante med.) Vides (5) myſterii magnitudinem, vides Apoſtolorum dignitatem. Nihil ſenſibile præcipiuntur dicere, ut Moyſes, & Prophetæ; ſed nova quædam, & inopinata: illi enim terrena bona prædicaverunt, hi autem regnum cælorum, & omnia quæ illic ſunt bona. GREGORIUS in homil. (IV. in Evan.) Adiuncta ſunt autem prædicatoribus ſanctis miracula, ut fidem verbis daret virtus oſtenſa, & nova facerent qui nova prædicarent: unde ſequitur: *Infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmones eiicite*. HIERONYMUS (ſuper *Euntes prædicate*.) Ne enim hominibus ruſticanis, & abſque (6) eloquii venuſtate, indoctis, & illitteratis nemo crederet pollicentibus regna cælorum, dat poteſtatem prædicta faciendi, ut magnitudinem promiſſorum probet magnitudo ſignorum. HILARIUS (can. X. poſt init. aliquantulum.) Tota autem virtutis dominicæ poteſtas in Apoſtolis refertur; (7) ut qui in Adam imagine, & ſimilitndine Dei erant figurati, nunc perfectam Chriſti imaginem (8) ſortiantur; & quicquid malorum Adæ corpori ſatanæ inſtinctus intulerat, hoc rurſum ipſi de communione dominicæ pot-

(1) *P. Nicolaus habet* latio. (2) *Al.* adducens. (3) *Forte* abcedentes. (4) *P. Nicolai legit* elementorum. (5) *Idem habet* miniſterii. (6) *Al.* elogii. (7) *Al.* & quod. (8) *Al.* ſortiuntur.

EX EDITIONE P. NICOLAI

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

poteſtatis emendent. Gregorius in hom. (xxix. in Evang.) Hæc autem ſigna in exordio Eccleſiæ neceſſaria fuerunt: ut enim fides creſceret credentium, miraculis erat nutrienda. Chrysostomus (ibidem.) Poſtea autem ſteterunt, reverentia fidei ubique plantata. Si autem, & poſtea facta ſunt, pauca & rara fuerunt: conſuetudo enim eſt Deo talia facere cum aucta fuerint mala: tunc enim ſuam demonſtrat potentiam. Gregorius in hom. (xxix. in Evan. ante med.) Sancta tamen Eccleſia quotidie ſpiritaliter facit quod tunc per Apoſtolos corporaliter faciebat; quæ nimirum tanto maiora ſunt, quanto per hæc non corpora, ſed animæ ſuſcitantur. Remigius. Infirmi quippe ſunt ignavi, qui non habent vires bene vivendi; leproſi ſunt immundi opere, vel delectatione carnali; mortui ſunt qui opera mortis agunt; dæmoniaci ſunt qui in poteſtatem diaboli ſunt redacti. Hieronymus (ſuper *Euntes autem prædicate.*) Et quia ſemper dona ſpiritalia, ſi merces media ſit, viliora fiunt, adiungitur avaritiæ condemnatio, cum ſubdit: *Gratis accepiſtis, gratis date*; quaſi dicat: Ego magiſter, & dominus abſque pretio vobis hoc tribui; ergo & vos ſine pretio date. Glossa. Hoc autem dicit ne Iudas, qui loculos habebat, de prædicta poteſtate pecuniam congregare vellet, damnans etiam hic perfidiam ſimoniacæ hæreſeos. Gregorius in hom. (iv. ut ſupra.) Præſciebat namque nonnullos donum accepti ſpiritus in uſum negotiationis inflectere, & miraculorum ſigna ad avaritiæ obſequium declinare. Chrysostomus (in hom. xxxiii.) Vide autem qualiter morum diligentiam non minus habet quam ſignorum, monſtrans quoniam ſigna ſine his nihil ſunt. Etenim ſuperbiam eorum comprimit dicens, *Gratis accepiſtis*; & ab amore pecuniarum mundos eſſe præcipit dicens, *Gratis date*. Vel ut non videatur eorum eſſe beneficium ait, *Gratis accepiſtis*; quaſi dicat: Nihil vos de veſtro largimini ſuſcipientibus: neque enim mercede hoc accepiſtis, neque laborantes in ea gratia: *Gratis* enim *accepiſtis*; ita igitur aliis date, neque enim eſt condignum pretium eorum invenire.

(c) Chrysostomus (hom. xxxiii.) Quia ſpiritualium mercationem ſupra Dominus prohibuerat, conſequenter radicem omnium malorum evellens ait: *Nolite poſſidere aurum, neque argentum*. Hieronymus (ſuper *Nolite poſſidere aurum.*) *Si enim* ſic prædicant ut pretium non accipiant, ſuperflua eſt auri, & argenti, nummorumque poſſeſſio: nam ſi hæc habuiſſent, videbantur non cauſa ſalutis hominum, ſed cauſa lucri prædicare. Chrysostomus (hom. xxxiii.) Per hoc ergo præceptum primo quidem diſcipulos facit non eſſe ſuſpectos; ſecundo ab omni eos liberat ſolicitudine, ut vacationem omnem tribuant verbo Dei; tertio docet eos ſuam virtutem. Hoc nempe eis poſtea dixit (Luc. xxii.) „Numquid aliquid defuit vobis, quan„do miſi vos ſine ſacculo, & pera?" Hieronymus (ut ſupra.) Qui autem divitias detruncaverat, quæ per aurum, & argentum, & æs ſignantur, propemodum & vitæ neceſſaria amputat, ut Apoſtoli doctores veræ religionis, qui inſtituebant, omnia Dei providentia gubernari, ſeipſos oſtenderent nihil cogitare de craſtino. Glossa. Unde addit: *Neque pecuniam in zonis veſtris*. Duo enim ſunt genera neceſſariorum: unum quo emuntur neceſſaria, quod intelligitur per pecuniam in zonis; aliud ipſa neceſſaria, quod intelligitur per peram. Hieronymus (ibid.) Per hoc autem quod dicit, *Neque peram in via*, arguit Philoſophos qui vulgo appellantur (1) Bactroperitæ, quod contemptores ſæculi, & omnia pro nihilo ducentes, cellarium ſecum vehant. Sequitur, *Neque duas tunicas*. In duabus tunicis duplex mihi videtur innuere veſtimentum: non quod in locis Scythiæ, & glaciali (2) nive rigentibus, una quis tunica debeat eſſe contentus; ſed quod in tunica veſtimentum intelligamus, ne alio veſtiti, aliud nobis futurorum timore reſervemus. Sequitur, *Neque calceamenta*. Et Plato etiam præcipit illas duas corporis ſummitates non eſſe velandas, nec aſſuefieri debere mollitiei capitis, & pedum: cum enim hæc habuerint firmitatem, cetera robuſtiora ſunt. Sequitur, *Neque virgam*: qui enim Domini habemus auxilium, baculi præſidium cur quæramus? Remigius. Oſtendit etiam Dominus his verbis, quia ſancti prædicatores revocati ſunt ad primi hominis dignitatem: qui quamdiu cæleſtes poſſedit theſauros, iſta non concupivit; ſed mox ut peccando illa amiſit, iſta deſiderare cœpit. Chrysostomus in hom. (xxxiii. a medio.) Felix autem eſt iſta commutatio: nam pro auro, & argento, & huiuſmodi, acceperunt poteſtatem curandi infirmos, ſuſcitandi mortuos, & alia huiuſmodi: unde

(1) *Al.* bactæ operitæ. *Corrigit ex Græco P. Nicolai* Bactroperatæ. (2) *Al. omittitur* nive.

de non a principio dixit eis : *Non poſſideatis aurum, vel argentum* ; ſed quando dixerat : *Leproſos mundate , dæmones eiicite* . Ex quo patet quod Angelos eos ex hominibus, ut ita dicam , conſtituit, ab omni ſolvens vitæ huius ſolicitudine: ut una ſola detineantur cura, quæ eſt doctrinæ , a qua & eos ſolvit, dicens (infra hoc cap.) *Ne ſoliciti ſitis quid loquamini*. Quare quod videtur eſſe valde oneroſum, & grave, hoc maxime leve eis oſtendit, & facile: nihil enim eſt ita iucundum, ut a cura , & ſolicitudine erutum eſſe, & maxime cum poſſibile fuerit ab hac erutos in nullo minorari, Deo præſente, & pro omnibus nobis effecto. HIERONYMUS (ſuper *Nolite poſſidere*.) Et quia nudos quodammodo, & expeditos ad prædicandum Apoſtolos miſerat , & dura videbatur eſſe conditio magiſtrorum ; ſeveritatem præcepti ſequenti ſententia temperavit, dicens : *Dignus eſt enim operarius cibo ſuo* ; quaſi dicat : Tantum accipite quantum in veſtitu , & victu vobis neceſſarium eſt : unde Apoſtolus I. Timoth. VI. „ Habentes victum, & veſtitum, his contenti ſimus:“ & alibi (Galat. VI.) „ Communicet is qui catechizatur ei qui ſe catechizat in omnibus bonis; “ ut quorum diſcipuli metunt ſpiritalia , conſortes faciant eos carnalium ſuorum, non in avaritiam , ſed in neceſſitatem. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIII.) A diſcipulis autem Apoſtolos cibari oportebat , ut neque ipſi magna ſaperent adverſus eos qui docebantur , ſicut omnia præbentes, & nihil accipientes , neque rurſus illi abſcedant , quaſi ab his deſpecti . Deinde ut non dicant Apoſtoli , Mendicantes ergo nos iubet vivere , & in hoc verecundarentur, monſtrat hoc eis debitum eſſe, operarios eos (1) vocans, & quod datur mercedem appellans : non enim quia Apoſtolorum in ſermonibus operatio erat , æſtimare debebant parvum eſſe beneficium, quod præſtabant; & ideo dicit : *Dignus eſt operarius cibo ſuo*. Hoc autem dixit, non quidem oſtendens tanto pretio apoſtolicos dignos eſſe labores , ſed Apoſtolis legem inducens, & tribuentibus ſuadens , quia quod ab ipſis datur, debitum eſt . (2) AUGUSTINUS de Paſtor. (cap. II.) Non ergo eſt venale Evangelium, ut pro temporalibus prædicetur. Si enim ſic vendunt , magnam rem (3) vili vendunt. Accipiant ergo prædicatores ſuſtentationem neceſſitatis a populo, mercedem diſpenſationis a Deo. Non enim a populo redditur quaſi merces illis qui ſibi in caritate Evangelii ſerviunt , ſed tamquam ſtipendium datur, quo ut poſſint laborare, paſcantur . AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXX.) Vel aliter cum dixerit Dominus Apoſtolis, *Nolite poſſidere aurum*, continuo ſubiecit : *Dignus eſt operarius cibo ſuo* : unde ſatis oſtendit cur eos poſſidere hoc , ac ferre noluerit : non quod neceſſaria non ſint ſuſtentationi huius vitæ, ſed quia ſic eos mittebat ut eis hoc deberi demonſtraret ab illis quibus Evangelium credentibus annuntiarent, tamquam ſtipendia militantibus. Apparet autem hic non præcepiſſe Dominum ita tamquam (4) evangelice vivere aliunde non debeant , quam eis præbentibus quibus annuntiant Evangelium : alioquin contra hoc præceptum fecit Paulus , qui victum de manuum ſuarum laboribus tranſigebat . (5) Sed apparet poteſtatem dediſſe Apoſtolis, domum in qua ſtarent , ſibi iſta debere . Cum autem a Domino aliquid imperatur, niſi fiat, inobedientiæ culpa eſt ; cum autem a Domino poteſtas datur , licet cuique non uti, & tamquam de ſuo iure recedere. Hoc ergo ordinans Dominus , quod qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant, illa Apoſtolis loquebatur, ut ſecuri non poſſiderent , neque portarent huic vitæ neceſſaria, nec magna, nec minima; ideo poſuit, *Nec virgam* , oſtendens a fidelibus ſuis omnia deberi miniſtris ſuis nulla ſuperflua requirentibus. Hanc ergo poteſtatem, virgæ nomine ſignificavit, cum dixit ſecundum Marcum (cap. VI.) ne quid tollerent in via niſi virgam tantum. Sed & calceamenta cum dicit Matthæus in via non eſſe portanda, curam prohibuit , qua ideo portanda cogitantur ne deſint . Hoc & de duabus tunicis intelligendum eſt, ne quiſquam eorum præter eam qua eſſet indutus , aliam portandam putaret, ſolicitus ne opus eſſet ; cum ex poteſtate illa poſſit accipere . Proinde Marcus dicendo calceari eos ſandaliis, vel ſoleis, aliquid hoc calceamentum myſticæ ſignificationis habere admonet, ut pes neque tectus ſit deſuper, neque nudus ad terram ; ideſt , non occultetur Evangelium , nec terrenis commodis innitantur. Et quia non portari duas tunicas , ſed expreſſius indui prohibet , monet non dupliciter , ſed ſimpliciter ambulare . Ita Dominum omnia dixiſſe nullo modo dubitandum eſt , partim proprie , partim figurate;

(1) *Al.* eſſe vocans. (2) *Al.* CHRYSOSTOMUS. (3) *Al.* vilipendunt. (4) *Al.* Evangeliſtæ. (5) *P. Nicolai legit* Sed apparet poteſtatem dediſſe Apoſtolis, in qua ſcirent ſibi iſta deberi.

rare ; ſed Evangeliſtas alia iſtum , alia illum inſeruiſſe ſcriptis ſuis. Quiſquis autem putat non potuiſſe Dominum in uno ſermone quædam figurate, quædam proprie ponere eloquia, cetera eius inſpiciat, & videbit quam temere, atque inerudite arbitretur: quia enim Dominus monet ut neſciat ſiniſtra quid facit dextera, ipſas eleemoſynas, & quicquid hic aliud præcipit, figurate accipiendum putabit. HIERONYMUS (ſuper illud, *Nolite poſsidere aurum*.) Hæc hiſtorice dixerimus cetera ſecundum anagogem. Non licet magiſtris aurum, & argentum, & pecuniam quæ in zonis eſt poſſidere. Aurum ſæpe legimus pro ſenſu, argentum pro ſermone, æs pro voce: hæc non licet vobis ab aliis accipere, ſed data a Domino poſſidere; neque hæreticorum, & philoſophorum, perverſæque doctrinæ ſuſcipere diſciplinas. HILARIUS (can.x. in Matth.) Quia vero zona miniſterii apparatus eſt, & ad efficaciam operis præcinctio, per hoc quod æris in zona inhibetur poſſeſſio, ne quid in miniſterio venale ſit admonemur. Admonemur etiam nec peram habere in via, curam ſcilicet ſæcularis ſubſtantiæ relinquendam: quia omnis theſaurus in terra pernicioſus eſt cordi illic futuro ubi condatur theſaurus. Dicit autem, *Non duas tunicas*: ſufficit enim nobis ſemel Chriſtus indutus; neve poſt intelligentiam veram, altera deinceps vel hæreſis, vel legis veſte induamur. Non calceamenta, quia in ſancta terra, peccatorum ſpinis, atque aculeis non obſeſſa, ut Moyſi dictum eſt, nudis pedibus ſtatuti admonemur non alium greſſus noſtri habere quam quem accepimus a Chriſto (1) apparatum. HIERONYMUS (loc. cit.) Vel docet Dominus pedes noſtros mortiferis vinculis non alligari, ſed ſanctam terram ingredientes eſſe nudos, neque habere virgam quæ vertatur in colubrum, neque in aliquo præſidio carnis inniti: quia huiuſmodi virga, & baculus arundineus eſt, quem ſi paululum preſſeris, frangitur, & manum transforat incumbentis. HILARIUS (ibidem.) Poteſtatis autem externæ iure non ſumus indigi, habentes virgam de radice Ieſſe.

(d) CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIII.) Quia dixerat ſuperius Dominus, *Dignus eſt operarius cibo ſuo*, ne crederetur propter hoc omnium eis ianuam aperire, multam diligentiam hic iubet facere de hoſpite eligendo: unde dicitur: *In quamcumque civitatem, aut caſtellum intraveritis, interrogate quis in ea dignus ſit*. HIERONYMUS (ſuper *In quamcumque civitatem*.) Apoſtoli novam introeuntes urbem ſcire non poterant quis (2) qualis eſſet: ergo fama hoſpes eligendus eſt populi, & iudicio vicinorum, ne prædicatoris dignitas, ſuſcipientis infamia deturpetur. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIII. a medio.) Qualiter ergo ipſe Chriſtus apud publicanum manebat? Quia ſcilicet dignus effectus erat ex converſione: hoc etiam non ſolum in gloriam eis proderat, ſed in cibationem. Si enim dignus eſt, omnino dabit cibum; & maxime cum nihil amplius neceſſariis peteretur. Intende autem qualiter omnibus eos denudans, omnia eis dedit, permittens in domibus eorum qui docebantur, manere. Ita enim & ipſi a ſolicitudinibus eruebantur, & aliis ſuadebant quoniam propter eorum advenerant ſalutem ſolam, in hoc quod nihil deferebant, & nihil amplius neceſſariis expetebant. Et non ad omnes ſimpliciter introibant: non enim ſignis ſolum volebat eos claros apparere, ſed magis virtute. Nihil autem ita virtutem deſignat, ſicut non ſuperfluis uti. HIERONYMUS (ibidem.) Hoſpes unus etiam eligitur non tribuens beneficium ei qui apud ſe manſurus eſt, ſed accipiens: hic enim dicitur, *Quis in ea dignus ſit*, ut magis ſe noverit accipere gratiam quam dare. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIII. a medio.) Intende autem quia nondum omnia eis tribuit: neque enim eis largitur ut ſciant quis ſit dignus, ſed iubet ſcrutari: non ſolum autem dignos iubet quærere, ſed neque de domo in domum tranſmutari, cum ſubdit: *Et ibi manete donec exeatis*: ut neque ſuſcipientem contriſtent, neque ipſi opinionem accipiant lævitatis, aut gulæ. AMBROSIUS ſuper Lucam (Lib. V. in cap. IX. qua iter, diſcipuli ſc. habere debeant.) Non ergo otioſe domus, quam ingrediantur Apoſtoli, eligenda decernitur, ut mutandi hoſpitii cauſa non ſuppetat; non tamen eadem cautio receptori mandatur, ne dum hoſpes eligitur, hoſpitalitas minuatur.

Sequitur: *Intrantes autem domum, ſalutate eam, dicentes: Pax huic domui*. GLOSSA (interlinearis.) Quaſi diceret: Pacem hoſpiti precamini, ut ſopiatur omnis repugnantia contra veritatem. HIERONYMUS (ſuper illud, *Intrantes domum ſalutate*.) In hoc etiam occulte (3) ſalutationem Hebræi, ac Syri ſermonis expreſſit. Quod enim Grece dicitur *Chere*, & Latine *Ave*, hoc

(1) *Al.* paratum. (2) *Al.* talis. (3) *Al.* ſimilitudinem.

hoc Hebraico, Syroque ſermone appellatur *Salemlach*, ſive *Samalach*, ideſt pax tecum. Quod autem præcipit tale eſt: Introeuntes autem, pacem imprecamini hoſpiti, & quantum in vobis eſt, diſcordiæ bella ſedate. Sin autem orta fuerit contradictio, vos mercedem habebitis de illata pace, illi qui habere noluerunt, bellum poſſidebunt: unde ſequitur: *Et ſi quidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper eam; ſi autem non fuerit digna, pax veſtra ad vos revertetur*. REMIGIUS. Quia ſcilicet aut erit quiſque prædeſtinatus ad vitam, & cæleſte verbum ſequitur, quod audit; aut ſi nullus audire voluerit, ipſe prædicator ſine fructu non erit: quia ad eum pax revertitur, quando ei a Domino pro labore ſui operis recompenſatur. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIII.) Inſtruit ergo eos Dominus quod non propter hoc expectent ab aliis præſalutari, quia docebant; ſed antecedere ſalutatione, alios honorando. Deinde monſtrat quod non ſola ſalutatio, ſed benedictio, per hoc quod dicit: *Si fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper eam*. REMIGIUS. Docuit ergo Dominus diſcipulos ſuos offerre pacem in introitu domus, ut ſalutatione pacis eligeretur domus digna, vel hoſpes; ac ſi patenter diceret: Omnibus offerte pacem: quia aut accipiendo dignos, aut non accipiendo indignos ſe manifeſtabunt: quamvis enim fama populi dignus electus ſit hoſpes, tamen ſalutandus eſt, ut magis ſua dignitate prædicatores vocentur, quam ultro ſe ingerere videantur. Hæc autem pax paucorum verborum ad totam explorationem dignæ domus, vel hoſpitis poteſt referri. HILARIUS (can. x. in Matth. par. ante med.) Salutant ergo Apoſtoli domum cum pacis affectu; ſed ita ut potius pax dicta ſit, quam data. Porro autem pacem propriam, quæ viſcera miſerationis ſunt, non oportere in eam venire niſi ſit digna: quæ ſi digna reperta non ſuerit, ſacramentum pacis cæleſtis intra propriam Apoſtolorum conſcientiam eſt continendum. In eos autem qui cæleſtis regni præcepta reſpuerint, egreſſu Apoſtolorum, & ſigno pulveris a pedibus excuſſi, æterna maledictio relinquatur: unde ſequitur: *Et quicumque non receperit vos, neque audierit ſermones veſtros, exeuntes foras de domo, vel de civitate, excutite pulverem de pedibus veſtris*. Exiſtenti enim in loco cum loco videtur eſſe communio. Totum ergo quod eſt illius domus, excuſſo pulvere pedum, relinquitur, nihilque ſanitatis de inſiſtentium Apoſtolorum veſtigiis mutuatur. HIERONYMUS (ſuper illud, *Excutite pulverem*.) Pulvis etiam excutitur de pedibus in teſtimonium laboris ſui, quod ingreſſi ſint civitatem, & prædicatio apoſtolica ad illos uſque pervenerit. Sive excutitur pulvis, ut ſi tolerabilius erit terræ Sodomorum quam illi civitati quæ non recipit Evangelium; nihil ab eis accipians, nec ad victum quidem neceſſaria, qui Evangelium ſpreverint. RABANUS (ſuper his verbis.) Vel aliter. Pedes diſcipulorum ipſum opus, inceſſumque prædicationis ſignant. Pulvis vero quo aſperguntur, terrenæ levitas eſt cogitationis, a qua etiam ſummi doctores immunes eſſe nequeunt; cum pro auditoribus ſoliciti ſalubribus curis (1) inceſſanter intendunt, & quaſi per itinera mundi, uno calcaneo terræ pulverem legunt. Qui ergo ſpreverint doctrinam docentium, ſibi labores, & pericula, tædiumque ſolicitudinum ad teſtimonium ſuæ damnationis inflectunt. Qui vero receperint verbum, afflictiones, curaſque doctorum quas pro ſe tolerabunt, in argumentum ſibi vertunt humilitatis. Et ne levis culpa videatur eſſe Apoſtolos non recipere, ſubdit: *Amen dico vobis: tolerabilius erit terra Sodomorum, & Gomorrhæorum in die judicii quam illi civitati*. HIERONYMUS (ſuper *Tolerabilius iſti erit*.) Quia Sodomitis, & Gomorrhæis non fuit prædicatum; huic autem cum prædicatum ſit, non recipit Evangelium. REMIGIUS. Vel quia Sodomitæ, & Gomorrhæi inter vitia carnis & hoſpitales fuiſſe leguntur; quamvis non tales hoſpites receperint ſicut Apoſtoli. HIERONYMUS (ibidem.) Si autem tolerabilius erit terræ Sodomorum quam illi civitati quæ non recipit Evangelium, ergo inter peccatores ſupplicia (2) diverſa ſunt. REMIGIUS. (3) Specialiter tamen Sodomorum, & Gomorrhæorum mentionem facit, ut per hoc demonſtret quia illa peccata ſunt Deo magis odibilia quæ fiunt contra naturam, pro quibus deletus eſt mundus aquis diluvii, quatuor civitates ſubverſæ, & mundus quotidie diverſis malis affligitur. HILARIUS (can. x. in Matth. ante med.) Myſtice autem inſtruit nos Dominus non immiſceri eorum domibus, aut familiaritatibus qui Chriſtum aut inſectantur, aut neſciunt; & in quacumque civitate interrogare quis eorum habitatione ſit dignus; ideſt, ſicubi Eccleſia ſit, & Chriſtus habitator, neque quoquam alibi tranſire, quia hæc eſt

(1) *Al. omittitur* inceſſanter. (2) *Al.* diviſa. (3) *Al.* Spiritualiter.

eſt domus digna, & iuſtus hoſpes. Iudæorum autem plures erant ſuturi quorum tantus in ſavorem legis affectus eſſet ut quamvis per admirationem operum in Chriſtum credidiſſent, tamen in legis operibus morarentur; alii vero explorandæ libertatis, quæ in Chriſto eſt, curioſi, tranſire ſe ad Evangelia ex lege eſſent ſimulaturi; multi etiam in hæreſim per intelligentiæ perverſitatem traducerentur. Et quia iſtiuſmodi omnes penes ſe eſſe veritatem catholicam mentiuntur, domo ipſa, ideſt Eccleſia, caute utendum eſt.

(e) CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIV.) Quia ſuperius Apoſtolorum removit ſolicitudinem, & ſignorum (1) ſuorum oſtenſione eos armavit, conſequenter prædicit eis mala quæ debebant eis contingere. Primo quidem ut diſcerent præſcientiæ eius virtutem; ſecundo ut nullus ſuſpicaretur quoniam propter imbecillitatem magiſtri hæc eis ſupervenirent mala; tertio ut ipſi ſuſtinentes non obſtupeſcerent, dum inopinabiliter & præter ſpem evenirent; quarto ut hoc audientes non turbentur in tempore crucis; deinde ut diſcant quoniam nova hæc prælii lex eſt. Nudos enim mittit, a ſuſcipientibus iubet cibari; neque in hoc ſiſtit, ſed ulterius ſuam virtutem oſtendit dicens: *Ecce ego mitto vos, ſicut oves in medio luporum.* Ubi conſiderandum, quod non ſimpliciter ad lupos, ſed in medio luporum mittit, ut ſic ſuam virtutem magis demonſtrent, cum oves lupos ſuperaverint, etiam in medio luporum exiſtentes; & plurimos morſus accipientes ab eis, non ſolum non conſumuntur, ſed & illos convertunt. Multo autem mirabilius eſt & maius, tranſmutare mentes eorum quam interficere eos. Inter lupos autem ovium manſuetudinem eos docet oſtendere. GREGORIUS in hom. (XVII. in Evang.) Qui enim locum prædicatoris ſuſcipit, mala inferre non debet, ſed tolerare, ut ex ipſa ſua manſuetudine iram ſævientium mitiget, & peccatorum vulnera ipſe in aliis afflictionibus vulneratus ſanet. Quoniam & ſi quando zelus rectitudinis exigit ut erga ſubditos ſæviat, furor ipſe de amore ſit, non de crudelitate, quatenus & iura diſciplinæ foris exhibeat, & intus paterna pietate diligat quos foris caſtigat. Multi autem cum regiminis iura ſuſcipiunt, ad lacerandos ſubditos inardeſcunt, terrorem poteſtatis exhibent, domini videri appetunt, patres ſe eſſe minime recognoſcunt, humilitatis locum in elationem dominationis immutant, & ſi quando extrinſecus blandiuntur, intrinſecus ſæviunt: de quibus dicitur (ſupra VII.) *Veniunt ad vos in veſtimentis ovium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.* Contra quæ nobis conſiderandum eſt, quia ſicut oves inter lupos mittimur, (2) ut ſenſum ſervantes innocentiæ, morſum malitiæ non habeamus. HIERONYMUS. Lupos autem ſcribas, & phariſæos vocat, qui ſunt clerici Iudæorum. HILARIUS (can. X. in Matth.) Lupos etiam ſignificat omnes hos qui veſano furore in Apoſtolos deſævituri erant. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIV. in Matth.) Malorum autem erat eis conſolatio mittentis virtus: & ideo ante omnia poſuit dicens: *Ecce ego mitto vos;* quaſi dicat: Ne turbemini, quoniam in medio luporum mittimini: poſſum enim facere ut nihil mali ſuſtineatis, non ſolum lupis non ſuppoſiti, ſed leonibus terribiliores effecti. Sed ita expedit fieri: hoc enim vos clariores facit, & meam virtutem magis divulgat. Deinde ut aliquid etiam a ſeipſis inferant, & non ſine cauſa coronari æſtimentur, ſubdit: *Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.* HIERONYMUS. Ut per prudentiam devitent inſidias, per ſimplicitatem non faciant malum. Et ſerpentis aſtutia ponitur in exemplum: quia toto corpore occultat caput, ut illud in quo vita eſt, protegat. Ita & nos toto periculo corporis caput noſtrum, qui Chriſtus eſt, cuſtodiamus; ideſt fidem integram & incorruptam ſervare ſtudeamus. RABANUS (ſuper illud, *Eſtote prudentes.*) Solet etiam ſerpens eligere ſtrictas rimas, per quas tranſiens veterem pellem exuat: ſimiliter prædicator tranſiens per anguſtam viam, veterem hominem omnino deponat. REMIGIUS. Pulchre etiam (3) Dominus prædicatores ſerpentis prudentiam monet habere: quia primus homo per ſerpentem deceptus eſt; ac ſi diceret: Quia hoſtis callidus fuit ad decipiendum, vos prudentes ſitis ad liberandum: ille laudavit lignum, vos laudate crucis virtutem. HILARIUS (can. X. in Matth.) Ille animum primo mollioris ſexus aggreſſus eſt, (4) ſpe deinde illexit, & communionem immortalitatis ſpopondit. Pari ergo opportunitate, introſpecta uniuſcuiuſque natura, & voluntate, verborum adhibenda prudentia eſt, ſpes futurorum bonorum revelanda; ut quod ille mentitus eſt, nos prædicemus ex vero, ſecun-

(1) *Al. deeſt* ſuorum. (2) *Al. omittitur* ut. (3) *Al. deeſt* Dominus. (4) *Al. omittitur* ſpe deind illexit.

cundum ſponſionem Dei, Angelis ſimiles futuros eſſe qui credant. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIV.) Sicut autem prudentiam ſerpentis oportet habere, ut in principalibus non lædamur, ſic & ſimplicitatem columbæ in non vindicando, cum iniuſta patimur, neque per inſidias alicui nocendo. REMIGIUS. Ideo autem Dominus hæc duo ſociavit: quia ſimplicitas abſque prudentia facile decipi poteſt, & prudentia perículoſa eſt, niſi ſimplicitate temperetur (1) alicui non nocendo. HIERONYMUS. Simplicitas autem columbarum ex Spiritus ſancti ſpecie demonſtratur: unde dicit Apoſtolus: „Malitia parvuli eſtote." CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIV.) Quid autem durius his fiet iuſſionibus? Non enim ſufficiens eſt pati mala, ſed neque turbari conceditur, quod eſt columbæ: ira enim non per iram, ſed per manſuetudinem extinguitur. RABANUS. Quod autem lupi, de quibus ſupra dixerat, ſint homines, oſtendit cum ſubdit: *Cavete autem ab hominibus*. GLOSSA *a*. Ideo autem neceſſarium eſt ut ſitis ſicut ſerpentes, ideſt aſtuti: nam ſecundum ſuam conſuetudinem *tradent vos* primum *in conciliis*, prohibendo ne prædicetis in nomine meo, deinde incorrectos *flagellabunt vos*, tandem *ad Reges, & præſides ducemini*. HILARIUS (can. X. in Matth.) Qui extorquere ſilentium veſtrum, aut conniventiam tentant. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIV.) Mirandum eſt autem qualiter hoc audientes non ſtatim abſceſſerint homines, qui ſtagnum illud numquam egreſſi fuerant, circa quod piſcabantur: quod non virtutis eorum erat ſolum, ſed ſapientiæ doctoris. Unicuique enim malorum mitigationem adiungit: unde & hic dicit, *Propter me*: non enim parva conſolatio eſt propter Chriſtum pati: quoniam non ut pernicioſi, & nocivi hæc patiebantur. Et iterum addit, *In teſtimonium illis*. GREGORIUS in hom. (XXXIV. in Evang.) Qui ſcilicet perſequendo, mortem intulerunt, vel qui videndo non ſunt mutati. Mors quippe ſanctorum bonis eſt in adiutorium, malis in teſtimonium; ut inde perverſi ſine excuſatione pereant unde electi exemplum capiunt, & vivunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIV.) Hoc autem eos conſolabatur, non quia aliorum cupiebant pœnam, ſed ut confidentiam habeant quoniam ubique eum habent præſentem, & præſcientem. HILARIUS (can. X. in Matth.) Non ſolum autem hoc teſtimonio excuſatio ignoratæ divinitatis adimenda eſt perſequentibus, ſed etiam Gentibus via pandenda credendi in Chriſtum, pertinaciter, inter ſævientium pœnas, confeſſorum vocibus prædicatum; & hoc eſt quod ſubiungit, *Et Gentibus*.

(f) CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXIV.) Cum præmiſſis conſolationibus non parvam & aliam apponit: ut enim non dicerent, Qualiter ſuadere poterimus hominibus talibus perſequentibus, perſecutionibus exiſtentibus? iubet eos de reſponſione confidere, dicens: *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini*. REMIGIUS. Duo autem dicit, *Quomodo, aut quid*: quorum unum refertur ad ſapientiam, alterum ad oris officium. Quia enim & ipſe ſubminiſtrabat verba quæ loquerentur, & ſapientiam qua ea proferrent; non fuerat neceſſe ſanctis prædicatoribus (2) cogitare quid loquerentur, aut quomodo. HIERONYMUS (ſuper illud, *Cum autem tradent vos*.) Cum enim propter Chriſtum ducamur ad iudices, voluntatem tantum noſtram pro Chriſto debemus offerre. Ceterum ipſe Chriſtus, qui in nobis habitat, loquitur pro ſe, & Spiritus ſancti in reſpondendo gratia miniſtrabitur. HILARIUS (can. X.) Fides enim noſtra omnibus præceptis divinæ voluntatis intenta, ad reſponſionem ſcientiæ inſtruetur, in exemplo habens Abraham, cui (3) poſtulanti ad hoſtiam Iſaac, non defuit aries ad victimam: & ideo ſequitur: *Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis*. REMIGIUS. Et eſt ſenſus: Vos acceditis ad certamen, ſed ego ſum qui prælior; vos verba editis, ſed ego ſum qui loquor. Hinc Paulus ait II. Corinth. XIII. „An experientiam „quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus?" *b* HIERONYMUS. Per hoc autem ad Prophetarum dignitatem eos reduxit, qui ſcilicet Dei ſpiritu ſunt locuti. Cum autem hic dicat, *Ne ſolliciti ſitis quid loquamini*, alibi dicitur (I. Petr. III.) „Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos „rationem reddere de ea quæ in vobis eſt „ſpe."

(1) *Al.* alicui nocendo. *P. Nicolai* omittit. (2) *Al.* deeſt cogitare. (3) *P. Nicolaius habet* poſtulato.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo: eam conſuetudinem plenioribus verbis explicat, & huic appendici præmittit. *b* CHRYSOSTOMUS hom. XXXIV.

Digitized by Google

„ ſpe. “ Cum enim in medio amicorum certamen erit, iubemur eſſe ſoliciti; cum autem eſt iudicium terribile, & plebes inſanientes, & timor undique, auxilium a Chriſto præbetur, ut confidenter loquantur, & non obſtupeſcant.

(g) GLOSSA a (ord. ſuper illud, *Tradet frater fratrem.*) Præmiſſa conſolatione ſubdit graviora pericula: unde dicitur: *Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & inſurgent filii in parentes, & morte eos afficient.* GREGORIUS in hom. (xxxv. in Evan.) Minorem enim dolorem ingerunt mala quæ ab extraneis, maiorem quæ ab illis patimur de quorum mentibus præſumebamus: quia cum damno corporis mala nos cruciant caritatis amiſſæ. HIERONYMUS (ibidem.) Hoc autem in perſecutionibus fieri crebro videmus: nec ullus eſt inter eos fidus affectus quorum (1) diverſa eſt fides. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiv.) Deinde quod eſt multo horribilius appoſuit, dicens: *Et eritis odio omnibus hominibus.* Ut enim communes orbis terrarum hoſtes, ita eos expellere tentabant. Hinc etiam rurſus apponitur conſolatio cum dicit, *Propter nomen meum.* Et cum hoc rurſus aliud conſolatorium ponitur, cum ſubditur: *Qui autem perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Quoniam enim conſueverunt multi in principio quidem eſſe vehementes, poſtea vero diſſolvi, propter hoc ait: Quoniam finem requiro. Quæ enim utilitas eſt ſeminum in principio quidem floreſcentium, poſtmodum autem tabeſcentium? Propter hoc autem ſufficientem perſeverantiam expetit ab ipſis. HIERONYMUS. Non enim cœpiſſe, ſed perfeciſſe virtutis eſt. REMIGIUS. Nec inchoantibus, ſed perſeverantibus præmium tribuitur. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiv.) Ne autem aliquis dicat, quia omnia Chriſtus in Apoſtolos fecit, nihil mirabile eſt tales illos eſſe effectos, nihil patientes oneroſum; propter hoc ait, quod perſeverantia eis eſt opus. Etſi enim ex primis eruti fuerint periculis, aliis difficilioribus conſervantur, & poſt illa rurſus alia ſuccedent, & non ſtabunt quin inſidias patiantur donec vivunt: & hoc occulte inſinuat, dicens: *Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* REMIGIUS. Ideſt qui præcepta fidei non deſeruerit, & in perſecutionibus non defecerit, ſalvus erit: quia pro perſecutionibus terrenis percipiet præmia regni cæleſtis. Et notandum, quia finis non ſemper ſignat conſumptionem, ſed aliquando perfectionem, iuxta illud Rom. x. „ Finis „ legis Chriſtus eſt. “ Unde etiam poteſt eſſe ſenſus: *Qui perſeveraverit uſque in finem,* ideſt in Chriſto. AUGUSTINUS XXI. de Civ. Dei (cap. xxv.) In Chriſto namque perſeverare, eſt in fide eius permanere, quæ per dilectionem operatur.

(h) CHRYSOSTOMUS in hom. (xxxv.) Poſtquam prædixit terribilia quæ poſt crucem, & reſurrectionem, & aſcenſionem, eis erant ventura, rurſus ducit eos ad manſuetiora: non enim iuſſit eos ad perſecutionem audaciter ire, ſed fugere: unde dicit: *Cum autem perſequentur vos in civitate iſta, fugite in aliam.* Quia enim interim principium erat converſionis eorum, condecente utitur ſermone. HIERONYMUS (ſuper *Cum perſecuti.*) Hoc enim ad illud tempus referendum eſt, cum ad prædicationem Apoſtoli mittebantur, quibus & proprie dictum eſt: *In viam Gentium ne abieritis*: quod perſecutionem timere non debeant, ſed declinare. Quod quidem videmus in principio feciſſe credentes, quando orta Hieroſolymis perſecutione, diſperſi ſunt in univerſam Iudæam, ut tribulationis occaſio fieret Evangelii ſeminarium. AUGUSTINUS cont. Fauſt. (Lib. XXII. cap. xxxix.) Neque tamen Salvator (2) non poterat tueri diſcipulos ſuos, quibus fugere præcipit, & huius rei prior exemplum præbuit; ſed inſtruebat hominis infirmitatem, ne Deum tentare audeat quando habet quid faciat, ut quod cavere oportet, evadat. AUGUSTINUS I. de Civit. Dei (cap. xxiii.) Potuit autem eos admonere, ut ſibi manus inferrent, ut non in manus perſequentium devenirent. Porro ſi hoc ille non iuſſit, aut monuit, ut hoc modo ſui ex hac vita emigrarent, quibus migrantibus ſe manſionem æternam præparaturum eſſe promiſit; (3) quælibet exempla opponant gentes, quæ ignorant Deum, manifeſtum eſt hoc non licere credentibus unum verum Deum. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxxv.) Ne autem dicant, Quid igitur ſi perſecutionem paſſi

(1) *Al.* diviſa. (2) *Al.* quia non poterat tueri diſcipulos ſuos, ideo fugere præcipit. (3) *Al.* quæ licet.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo; etſi ſequentem appendicem ex Gregorio ſumptam Gloſſa refert, eius nomine non expreſſo.

paſſi fugerimus, & rurſus hinc nos abiecerint? hunc deſtruens timorem ait: *amen dico vobis, non conſummabitis*; ideſt non pervenietis me, circumeuntes Palæſtinam, donec vos aſſumam. RABANUS. Vel prædicit quod non ante prædicationibus ſuis ad fidem perducent omnes civitates Iſrael, quam reſurrectio Domini fuerit perpetrata, & in toto orbe terrarum prædicandi Evangelium poteſtas conceſſa. HILARIUS (can. x.) Vel aliter. Ex una in aliam fugam ſuadet: quia prædicatio eius primum a Iudæa effugata tranſit ad Græciam; deinde diverſis intra Græciæ urbes Apoſtolorum paſſionibus fatigata, tertio in univerſis Gentibus demoratur. Sed ut oſtenderet, Gentes quidem Apoſtolorum prædicationi crediturras; verum ut reliquum Iſrael crederet, eſſe adventui ſuo debitum, ait: *Non conſummabitis civitates Iſrael*; ideſt, poſt plenitudinem Gentium, quod erit reliquum Iſrael ad implendum numerum ſanctorum, futuro claritatis Chriſti adventu eſt in Eccleſia convocandum. AUGUSTINUS in epiſtola (clxxx.) ad Honor. Faciant ergo ſervi Chriſti quod præcepit, vel permiſit: ſicut (1) ipſe fugit in AEgyptum, fugiant omnino de civitate in civitatem, quando eorum quiſquam ſpecialiter a perſecutoribus quæritur: ut ab aliis qui non ita requiruntur, non deſeratur Eccleſia; ſed præbeant cibaria conſervis, quos aliter vivère non poſſe noverunt. Cum autem omnium, ideſt Epiſcoporum, clericorum, & laicorum, eſt commune periculum, hi qui aliis indigent non deſerantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes tranſeant, aut qui habent neceſſitatem remanendi, non relinquantur ab eis per quos illorum eccleſiaſtica eſt ſupplenda neceſſitas: ut vel pariter vivant, vel pariter ſufferant quod eos paterfamilias volet pati. REMIGIUS. Præterea ſciendum eſt, quod ſicut præceptum perſeverandi in perſecutionibus ſpecialiter ad Apoſtolos pertinet, & ad eorum ſucceſſores viros fortes; ſic (2) licentia fugiendi ſatis convenit infirmis in fide, quibus condeſcendit pius magiſter: ne ſi ſe ultro ad martyrium obtuliſſent, fortaſſis poſiti in tormentis negarent: levius enim erat fugere quam negare. Sed quamvis fugiendo perfectæ fidei conſtantiam in ſe non oſtenderent, tamen magni meriti erant; quoniam omnia pro Chriſto parati erant deſerere, ſcilicet fugiendo. Niſi autem illis licentiam fugiendi dediſſet, dicerent eos aliqui alienos eſſe a gloria regni cæleſtis. HIERONYMUS (ſuper *Cum perſecuti vos fuerint*.) Spiritualiter autem poſſumus dicere: *Cum perſecuti vos fuerint in una civitate*, hoc eſt in uno Scripturarum libro, vel teſtimonio, nos fugiamus ad alias civitates, ideſt ad alia volumina: quamvis enim contentioſus fuerit perſecutor, ante præſidium Salvatoris adveniet quam adverſariis victoria concedatur.

(i) CHRYSOSTOMUS in hom. (xxxv.) Quia futurum erat ut diſcipuli cum præmiſſis perſecutionibus etiam diffamati malam opinionem paterentur, quod multis onerosius eſſe videbatur, hic eos conſolatur a ſeipſo, & ab his quæ de ipſo ſunt dicta; cui conſolationi nulla poterat eſſe æqualis. HILARIUS (can. x. in Matth.) Dominus enim lumen æternum, dux credentium, & immortalitatis parens, diſcipulis ſuis (3) futurarum paſſionum ſolatium ante præmiſit, ut gloriæ loco amplectamur, ſi Domino noſtro vel paſſionibus adæquemur: unde dicit: *Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, nec ſervus ſuper dominum ſuum*. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxxv.) Intelligendum, donec fuerit diſcipulus, & ſervus: non eſt, inquam, ſuper magiſtrum, & dominum, ſecundùm honoris naturam. Nec mihi ea quæ raro contingunt hic obiicias; ſed ab his quæ ſunt in pluribus, ſuſcipe hunc ſermonem. REMIGIUS. Magiſtrum autem, & dominum ſemetipſum appellat; per ſervum, & diſcipulum, ſnos vult intelligi Apoſtolos. GLOSSA (ordinaria.) Quaſi dicat: Ne indignemini tolerare quæ tolero, quia dominus ſum, faciens quod volo, & magiſter, docens quod utile ſcio. REMIGIUS. Et quia hæc ſententia minus videbatur ſuperioribus verbis congrua, quo tendant verba, manifeſtatur cum ſubditur: *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domeſticos eius?* CHRYSOSTOMUS in hom. (xxxv.) Non dixit ſervos, ſed domeſticos, ut multam ad eos familiaritatem oſtenderet; ſicut & alibi dixit (Ioan. xv.) „ Non dicam vos ſervos, ſed amicos meos. " REMIGIUS. Quaſi dicat: Vos ergo temporales honores, & humanam gloriam non quæratis, dum me videtis per irriſiones, & opprobria genus humanum redimere. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxxv.) Non ſolum autem dixit, Si domus dominum conviciati ſunt, ſed ipſam ſpeciem convicii, quoniam Beelzebub eum vocaverunt. HIERONYMUS (ſuper *Si patremfamilias Beelzebub*.)

Beel-

(1) *Al.* Chriſtus. (2) *Al.* licet licentia. (3) *Al.* in futurarum paſſionum ſolatium.

Beelzebub idolum eſt Acharon, quod vocatur in Regum volumine idolum muſcæ: Beel, ipſe (1) eſt Bel, ſive Baal; zebub autem muſca dicitur. Principem ergo dæmoniorum ex ſpurciſſimi idoli appellabant vocabulo, qui muſca dicitur propter immunditiam, quæ exterminat ſuavitatem olei.

(k) REMIGIUS. Poſt præmiſſam conſolationem, aliam non minorem ſubiungit, dicens: *Ne ergo timueritis eos*, ſcilicet perſecutores. Quare autem non eſſet timendum, manifeſtat cum ſubiungit: *Nihil enim eſt opertum quod non reveletur, & occultum quod non ſciatur*. HIERONYMUS (hoc loco.) Quomodo ergo in præſenti ſæculo multorum vitia neſciuntur? Sed de futuro tempore ſcribitur, quando iudicabit Deus occulta hominum, & illuminabit latebras tenebrarum, & manifeſta faciet conſilia cordium (I. Corinth. IV.) Et eſt ſenſus: Nolite timere perſecutorum ſævitiam, & blaſphemantium rabiem: quia veniet dies iudicii, in quo & veſtra virtus, & illorum nequitia demonſtrabitur. HILARIUS (can. X. in Matth.) Igitur non minas, non convicia, non poteſtates inſectantium monet eſſe metuendas: quia dies iudicii nulla hic fuiſſe, atque inania revelabit. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXV.) Vel aliter. Figura quidem eorum quæ dicuntur, univerſalem videtur enuntiationem habere; verum non de omnibus, ſed de præmiſſis ſolum dictum eſt; quaſi dicat: Si doletis audientes convicia, hoc cogitate, quia & ab hac ſuſpicione poſt parum eruemini. Vocant quidem vos ariolos, & magos, & ſeductores; ſed expectate parum, & ſalvatores vos orbis terrarum univerſi dicent; cum (2) per res ipſas apparueritis benefactores: nec illorum (3) attendent ſermonibus homines, ſed rerum veritati. REMIGIUS. Quidam autem dicunt, quod his verbis promiſerit Dominus diſcipulis ſuis quod per eos eſſent revelanda omnia occulta myſteria, quæ ſub velamine litteræ legis latebant: unde Apoſtolus dicit II. Corinth. III. „Cum converſi fuerint „ad Chriſtum, tunc auferetur velamen.“ Et eſt ſenſus: Quare debetis timere veſtros perſecutores, cum tantæ ſitis dignitatis ut per vos occulta myſteria legis, & Prophetarum ſint manifeſtata? CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXV.) Deinde quia eos ab omni timore liberaverat, & altiores opprobriis fecerat, nunc opportuno tempore eis loquitur de libera propalatione, quæ eſt in prædicatione, dicens: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta*. HILARIUS (can. X. in Matth.) Non legimus Dominum ſolitum fuiſſe noctibus ſermocinari, & doctrinam in tenebris tradidiſſe; ſed hoc dicit, quia omnis ſermo eius carnalibus tenebræ ſunt, & verbum eius infidelibus nox eſt. Itaque quod ab eo dictum eſt, cum libertate fidei, & confeſſionis eſt loquendum. REMIGIUS. Eſt ergo ſenſus: *Quod dico vobis in tenebris*, ideſt inter Iudæos incredulos, vos *dicite in lumine*, ideſt fidelibus prædicate; *& quod in aure auditis*, ideſt quod dico vobis ſecrete, *prædicate ſuper tecta*, ideſt palam coram omnibus. Solemus enim dicere, In aurem loquitur illi, ideſt ſecrete. RABANUS. Sane quod ait, *Prædicate ſuper tecta*, iuxta morem provinciæ Palæſtinæ loquitur, ubi ſolent in tectis reſidere: quia non ſunt cacuminata, ſed æqualia. Ergo prædicabitur in tectis quod cunctis audientibus palam dicetur. GLOSSA (ordinaria.) Vel aliter. *Quod dico vobis in tenebris*, ideſt dum adhuc in timore carnales eſtis, *dicite in lumine*, ideſt in fiducia veritatis; cum a Spiritu ſancto eritis illuminati; *& quod in aure auditis*, ideſt ſolo auditu percipitis, *prædicate*, opere complendo, (4) *ſuper tecta*, exiſtentes, ideſt corpora veſtra, quæ ſunt domicilia animarum. HIERONYMUS. Vel aliter. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine*; ideſt, quod auditis in myſterio, apertius prædicate; *& quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta*; ideſt, quod vos erudivi in parvulo Iudææ loco, univerſis urbibus in toto mundo audacter edicite. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXV.) Sicut autem quando dicebat Ioan. XIV. „Qui „credit in me, opera quæ ego facio, & „ille faciet, & maiora his faciet:“ ita & hic monſtrat quoniam omnia per eos operatur, etiam pluſquam per ſeipſum; quaſi dicat: Principium ego dedi; ſed quod plus eſt, per vos explere volo. Hoc autem non iniungentis eſt ſolum, ſed & futurum prædicentis, & oſtendentis quoniam omnia ſuperabunt. HILARIUS (can. X. a medio.) Conſtanter ergo ingerenda eſt Dei cognitio, & profundum doctrinæ evangelicæ ſecretum lumine prædicationis revelandum, non timendo eos quibus cum ſit licentia in corpora tantum, in animam ius nullum eſt: & ideo ſubditur: *Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere*.

(1) *Al. omittitur* eſt. (2) *Al.* per ipſos. (3) *Al.* intendent. (4) *In Venetis duobus iam citatis exemplis, & in eodem Antverpienſi ſic legitur:* Super tecta; ideſt, quod vos erudivi in parvulo Iudææ loco, univerſis urbibus in toto mundo audacter edicite: *omnibus intermediis omiſſis*.

dere. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxxv. ſuper *Nolite timere*.) Vide qualiter omnibus eos ſtatuit ſuperiores, non ſolicitudinem ſolum, & maledictionem, neque pericula', ſed & ipſam quæ omnibus videtur terribilior, mortem ſuadens propter Dei timorem contemnere: unde ſubdit: *Sed potius eum timete qui poteſt & animam, & corpus perdere in gehennam*. HIERONYMUS (hoc loco.) Nomen gehennæ in veteribus libris non invenitur; ſed primo a Salvatore ponitur. Quæramus ergo quæ ſit huius ſermonis occaſio. Idolum Baal fuiſſe iuxta Hieruſalem ad radices montis Moria, in quibus Siloa fluit, non ſemel legimus. Hæc vallis, & parva campi planities irrigua erat, & nemoroſa, plenaque deliciis, & (1) lucus in ea idolo conſecratus. In tantam autem populus Iſrael dementiam venerat ut, deſerta templi vicinia, ibi hoſtias immolaret, & rigorem religionis deliciæ vincerent, filioſque ſuos incenderent dæmoni: & appellabatur locus ipſe Gehenon, ideſt vallis filiorum Hennon. Hoc Regum volumen, & Paralipomenon, & Hieremias ſcribunt pleniſſime: & comminatur Deus ſe locum ipſum impleturum cadaveribus mortuorum, ut nequaquam vocetur Tophet, & Baal, ſed vocetur πελυανδριε polyandrion, ideſt tumulus mortuorum. Futura ergo ſupplicia, & pœnæ perpetuæ quibus peccatores cruciandi ſunt, huius loci vocabulo denotantur. AUGUSTINUS XIII. de Civit. Dei (cap. 11.) Hoc autem non antea fiet quam anima corpori fuerit copulata, ut nulla direptione ſeparentur; & tamen tunc recte mors animæ dicitur, quia non vivit ex Deo; mors autem corporis: quia in damnatione noviſſima quamvis homo ſentire non deſinat, tamen quia ſenſus ipſe nec voluntate ſuavis, nec quiete ſalubris, ſed dolore pœnalis eſt, mors potius appellata quam vita. CHRYSOSTOMUS in homil. (xxxv. in Matth.) Vide autem rurſus, quia non promittit eis liberationem a morte, ſed ſuadet contemnere mortem; quod multo maius eſt quam erui a morte; & quod hoc ſermone ea quæ de immortalitate ſunt dogmata eis infigit.

(I) CHRYSOSTOMUS in hom. (xxxv.) Poſtquam timorem mortis excluſerat, ne æſtimarent Apoſtoli quod ſi interficerentur, eſſent derelicti a Deo, rurſus ſermonem de providentia Dei inducit, dicens: *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt; & unus ex illis non cadet ſuper terram ſine Patre veſtro?* HIERONYMUS (ſuper *Nonne duo paſſeres*.) Et eſt ſenſus: Si parva animalia abſque Deo non decidunt auctore, & in omnibus eſt providentia, & quæ in his peritura ſunt, ſine voluntate Dei non pereunt, vos qui æterni eſtis, non debetis timere, quod abſque Dei vivatis providentia. HILARIUS (can. x.) Myſtice autem quod venditur, corpus, atque anima eſt; & cui venditur, peccatum eſt. Qui ergo duos paſſeres aſſe vendunt, ſeipſos peccato minimo vendunt, natos ad volandum, & ad cælum pennis ſpiritalibus efferendos; ſed capti pretiis præſentium voluptatum, & ad luxum ſæculi venales, totos ſe talibus actionibus nundinantur. Dei autem voluntatis eſt ut unus ex illis magis evolet; ſed lex (2) conſtitutione Dei perfecta decernit unum ex eis potius decidere. Quemadmodum enim ſi evolarent, unum eſſent, fieretque corpus ſpiritale; ita peccatorum pretio venditis, anima terrenam contrahit ex vitiorum ſorde materiam, fitque unum ex illis quod tradatur in terram. HIERONYMUS. Quod autem ait, *Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt*, immenſam Dei erga homines oſtendit providentiam, & ineffabilem ſignat affectum, quod nihil noſtrorum Deum lateat. HILARIUS (loc. cit.) In numerum enim aliquid colligi diligentiæ eſt. CHRYSOSTOMUS (homil. xxxv.) Unde hoc dixit, non quod pilos Deus numeret, ſed ut diligentem cognitionem, & multam circa eos providentiam oſtendat. HIERONYNUS (ſuper *Nonne duo paſſeres*.) Derident autem intelligentiam eccleſiaſticam in hoc loco qui carnis reſurrectionem negant; quaſi nos & capillos qui numerati ſunt, & a tonſore deciſi, omnes dicamus reſurgere, cum Salvator non dixerit, Veſtri autem & capilli omnes ſalvandi ſunt, ſed *Numerati ſunt*. Ubi numerus eſt, ſcientia numeri demonſtratur, non eiuſdem numeri conſervatio. AUGUSTINUS ult. de Civitate Dei (cap. xix.) Quamvis & de ipſis capillis poſſit inquiri, utrum redeat quicquid tondentibus decidit: quod ſi rediturum eſt, quis non exhorreat illam deformitatem? Semel autem intellecto, ita nihil periturum eſſe de corpore, ita ut deforme nihil ſit in corpore, ſimul intelligitur, ea quæ deformem factura fuerant enormitatem, maſſæ ipſi acceſſura eſſe, non locis quibus membrorum forma turbetur: velut ſi de limo vas fieret quod rurſus in eumdem limum redactum, totum de toto iterum fieret; non eſſet neceſſe ut illa pars limi quæ in anſa fuerat, ad anſam rediret, aut quæ fundum fecerat, ipſa rurſus

(1) *Al.* locus. (2) *P. Nicolaius habet* ex conſtitutione Dei profecta.

ſus faceret fundum; dum tamen totum reverteretur in totum; ideſt, totus ille limus in totum vas, nulla ſui parte perdita, (1) remearet. Quapropter, ſi capilli totiens tonſi ad ſua loca deformiter redeunt, non redibunt, quia in eamdem carnem, ut quemcumque locum ibi corporis teneant, ſervata partium congruentia,(2) materiæ in utilitatem vertentur. Quamvis quod dicit Lucæ xxi. „Capillus capitis veſtri non peribit," non de longitudine, ſed de numero capillorum poſſet intelligi: unde & hic dicitur: *Capilli capitis veſtri numerati ſunt*. HILARIUS (can. x. ut ſupra.) Neque enim dignum negotium eſt peritura numerare. Ut igitur nihil ex nobis periturum eſſe cognoſceremus, ipſo capillorum noſtrorum ſupputatorum numero indicatur. Nullus igitur corporum noſtrorum caſus eſt pertimeſcendus: & ideo ſubditur: *Nolite ergo timere: multis paſſeribus meliores eſtis vos*. HIERONYMUS. In quo manifeſtius ſuperior expoſitionis ſenſus expreſſus eſt, quod timere non debeant eos qui poſſunt corpus occidere: quoniam ſi ſine Dei ſcientia, parva quoque animalia non decidunt; quanto magis homo, qui apoſtolica fultus ſit dignitate? HILARIUS (ibid.) Vel cum dicit plurimis eos anteſtare paſſeribus, oſtendit multitudini infidelium electionem fidelium præeſſe: quia his caſus in terra eſt, illis volatus in cælum. REMIGIUS. Myſtice autem Chriſtus caput eſt, Apoſtoli capilli; qui pulchre numerati dicuntur, quia nomina ſanctorum ſcripta ſunt in cælis.

(m) CHRYSOSTOMUS (homil. xxxv.) Eiiciens Dominus timorem, qui diſcipulorum concutiebat animam, per ea quæ conſequuntur rurſus eos conſortat, non ſolum timorem eiiciens, ſed & ſpe præmiorum maiorum eos erigens in liberam propalationem veritatis, dicens: *Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confiteber & ego eum coram Patre meo qui eſt in cælis*. (3) Conſidera autem diligenter, quod non dixit, *Qui confitebitur me*; ſed, quemadmodum Græce legitur, *Qui confitebitur in me*, ut tibi oſtenderet non propria virtute, ſed gratia ſuperiore adiutum, confiteri eum qui confitetur. HILARIUS (ibidem.) Hoc concludendo dicit, quia doctrinis talibus confirmatos oportet liberam (4) Dei confitendi habere conſtantiam. REMIGIUS. Confeſſio autem hic illa intelligenda eſt de qua dicit Apoſtolus, Rom. x. „Corde creditur ad iuſtitiam, ore fit confeſſio ad ſalutem." Ne ergo aliquis putaret ſe abſque oris confeſſione poſſe ſalvari, non ſolum ait, *Qui me confeſſus fuerit*, ſed addit, *Coram hominibus*: & iterum addit: *Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo qui eſt in cælis*. HILARIUS (ibidem.) In quo oſtendit, quales nos teſtes hominibus fuerimus, tales apud Deum Patrem teſtimonio eius uſuros. CHRYSOSTOMUS in hom. (xxxv. circa med) Ubi conſiderandum eſt, quia in pœna amplius eſt ſupplicium, & in bonis maior retributio. Quaſi dicat: Superabundaſti prius, me hic confitendo, aut negando; ſuperabundabo & ego, ineffabiliter tibi maiora dando: illic enim ego te confitebor, aut negabo. Propter hoc ſi feceris aliquod bonum, & non ſuſceperis retributionem, ne turberis: cum additamento enim in futuro tempore retributio te expectat. Et ſi feceris aliquod malum, & non exſolveris vindictam, non contemnas: illic enim te excipiet pœna, niſi transmuteris, & melior fias. RABANUS (ſuper *Omnis qui confitebitur*.) Et ſciendum, quod negare quod Deus non ſit, nec Pagani poſſunt; ſed quod non ſit Deus Filius, & Pater, negari ab infidelibus poteſt. Confitebitur ergo aliquem Filius apud Patrem, quia per Filium habebit acceſſum ad Patrem, & quia Filius dicet (infra xxv.) *Venite benedicti Patris mei*. REMIGIUS. Negabit autem negantem ſe, quia per ipſum non habebit acceſſum ad Patrem, & a conſpectu ſuæ divinitatis, & Patris repelletur. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxv. a med.) Ideo autem non ſolum fidem, quæ eſt ſecundum mentem, ſed & confeſſionem exigit oris, ut erigat nos in liberam propalationem, & ampliorem amorem, excelſos nos faciens. Hæc autem verba ad univerſos loquitur; & neque in perſona Apoſtolorum loquitur ſolum: non enim ſolos Apoſtolos, ſed & diſcipulos eorum facit viriles. Qui nunc hoc ſervat, non ſolum cum libera propalatione docebit, ſed & omnibus facile ſuadebit: huius enim verbi obſervatio multos ad Apoſtolos adduxit. RABANUS. Vel confitetur quis Ieſum ea fide quæ per dilectionem operatur, mandata eius fideliter implendo; negat qui præceptis non obedit.

(n) HIERONYMUS. Supra dixerat: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine*: nunc inſert quid poſt prædicationem ſequatur

tur

(1) *Al.* remaneret. (2) *P. Nicolai legit* materiæ mutabilitate. (3) *In duobus exemplis Venetis ſupra indicatis, in Antverpienſi ſolito; & in Edition. Nicolai deſunt ſequentia uſque ad indicem Hilarii*. (4) *Al.* de Deo confitendi.

tur, dicens: *Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, ſed gladium*. GLOSSA *a*. Vel aliter continua. (1) Sicut timor mortis non debet attrahere, ſic nec carnalis affectus. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVI.) Qualiter ergo eis iniunxit ut in unamquamque domum ingredientes pacem indicerent, qualiter etiam & Angeli dixerunt, Luc. II. „ Gloria in excelſis Deo, & in terra pax „ hominibus: " quoniam hæc maxime eſt pax, cum id quod ægrotat, inciditur, cum id quod litem infert, ſeparatur: ita enim poſſibile erit cælum terræ copulari. Nam & medicus ita reliquum conſervat corpus, cum id quod inſanabiliter ſe habet abſciderit. Ita quidem & in turri Babel geſtum eſt: malam enim pacem bona diſſonantia ſolvit. Ita & Paulus eos qui adverſus eum conſonabant, diviſit. Non enim ubique concordia bonum eſt: nam & latrones (2) conſonant. Hoc autem prælium non eſt ſui propoſiti, ſed illorum conſilii. HIERONYMUS (ibidem.) Ad fidem enim Chriſti totus orbis contra ſe diviſus eſt. Unaquæque domus & infideles habuit, & credentes; & propterea bellum miſſum eſt bonum, ut rumperetur pax mala. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVI. in Matth. ſub initio fere.) Hoc autem dixit quaſi diſcipulos conſolans; ac ſi diceret: Ne turbemini, quaſi præter ſpem his contingentibus: propter hoc enim veni, ut prælium mittam. Et non dixit, Prælium, ſed, quod difficilius eſt, *Gladium.* Voluit enim aſperitate verborum eorum excitare auditum, ut non in difficultate rerum deficiant, ne aliquis dicat, quod blanda ſuaſit, ſed difficilia occultavit. Melius eſt enim in rebus manſuetudinem videre, quam in verbis; & propter hoc in his non ſtetit, ſed exponens prælii ſpeciem, oſtendit hoc eſſe civili bello difficilius, dicens: *Veni enim ſeparare hominem adverſus patrem ſuum, & filiam adverſus matrem ſuam, & nurum adverſus ſocrum ſuam*. In quo oſtendit quod non ſolum in familiaribus erit hoc prælium, ſed in amantiſſimis, & valde neceſſariis: quod maxime Chriſti virtutem oſtendit: quia diſcipuli hæc audientes & ipſi ſuſceperunt, & aliis ſuaſerunt. Quamvis autem non ipſe Chriſtus hanc ſeparationem fecerit, ſed illorum malitia; tamen dicit ſe facere, ſecundum Scripturæ conſuetudinem. Scriptum eſt enim (Eſai. VI.) „ De- „ dit eis Deus oculos ut non videant. " Hoc autem maxime oſtendit, vetus teſtamentum (3) novo eſſe cognatum. Etenim in Iudæis unuſquiſque proximum interficiebat, quando vitulum fecerunt, & quando Beelphegor immolaverunt: unde, ut monſtraret eumdem eſſe cui hæc & illa placuerunt, prophetiæ meminit, dicens: *Et inimici hominis, domeſtici eius*. Et in Iudæis tale aliquid contigit: erant enim Prophetæ, & pſeudoprophetæ; & plebs ſcindebatur, & domus dividebantur; & hi quidem his credebant, alii autem illis. HIERONYMUS (ſuper *Veni enim ſeparare*.) Hic autem locus prope iiſdem verbis in Michæa Propheta ſcribitur. Et notandum ubicumque de veteri teſtamento teſtimonium ponitur, utrum ſenſus tantum, an & verba conſentiant. HILARIUS (can. X. poſt med.) Myſtice autem gladius telorum omnium acutiſſimum eſt, in quo eſt ius poteſtatis, & iudicii, ſeveritas, & animadverſio peccatorum. Dei igitur verbum nuncupatum meminerimus in gladio; qui gladius miſſus eſt in terram; ideſt, prædicatio eius hominum cordibus infuſa. Hic igitur quinque habitantes in una domo dividit, tres in duos, & duos in tres: & tria ad hominem referimus; ideſt, corpus, & animam, & voluntatem: nam ut corpori anima data eſt, ita & poteſtas homini utendi utroque ut vellet, indulta eſt: atque ob illud lex eſt propoſita voluntati. Sed hoc tantum in illis deprehenditur qui primi a Deo figurati ſunt. Sed ex peccato, atque infidelitate primi parentis, ſequentibus generationibus cœpit eſſe corporis noſtri pater peccatum, mater animæ infidelitas. Voluntas autem ſua unicuique adiacet: ergo iam unius domus quinque ſunt. Cum ergo innovamur baptiſmi lavacro, per virtutem verbi ab originis noſtræ peccatis ſeparamur, (4) reciſique quadam abſectione gladii Dei, a patris & matris affectionibus diſſidemus, fitque gravis in domo una diſſenſio, & domeſtica novo homini erunt inimica: quia

(1) *Al.* Sicut mors non debet attrahere. (2) *Al.* conſonabant. (3) *Al.* non eſſe cognatum. (4) *Al.* reciſi, quia. *P. Nicolaius habet* reciſiſque quibuſdam &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Interlinealis; quæ tamen initium illud non habet *Vel aliter continua*, ſed ſequentia ſimpliciter proponit:

ille manere in ſpiritus novitate gaudebit; ea vero quæ a proſapiæ antiquitate deducta ſunt, conſiſtere in his quibus oblectantur concupiſcunt. AUGUSTINUS de Quæſt. Evangel. (in Matth. quæſt. III.) Vel aliter. *Veni ſeparare hominem adverſus patrem ſuum*: quia renuntiat quis diabolo qui fuit filius eius: *& filiam adverſus matrem ſuam*; ideſt, plebem Dei adverſus mundanam civitatem, hoc eſt pernicioſam ſocietatem generis humani, quam nunc Babylonia, nunc AEgypto, nunc Sodoma, nunc aliis atque aliis nominibus Scriptura ſignat. *Nurum adverſus ſocrum ſuam*: Eccleſiam adverſus ſynagogam, quæ ſecundum carnem Chriſtum peperit ſponſum Eccleſiæ. Dividuntur autem in gladio ſpiritus, quod eſt verbum Dei. *Et inimici hominis, domeſtici eius*, cum quibus ante conſuetudine implicatus erat. RABANUS. Nulla apud eos iura cuſtodiri poſſunt inter quos fidei bellum eſt. GLOSSA a. Vel aliter. Hoc dicit, quaſi dicat: Non ad hoc inter homines veni ut carnales affectus confirmem, ſed ſpiritali gladio diſſecem: unde recte dicitur: *Et inimici hominis domeſtici eius*. GREGORIUS III. Moral. (cap. v.) Callidus namque adverſarius, cum a bonorum cordibus repelli ſe conſpicit, eos qui ab illis valde diliguntur, exquirit, & per eorum verba blandiens loquitur qui plus ceteris amantur, ut dum vis amoris cor perforat, facile perſuaſionis eius gladius ad intimæ rectitudinis (1) munimina irrumpat.

(o) HIERONYMUS (ſuper illud, *Qui amat patrem*.) Quia ante præmiſerat: *Non veni pacem mittere, ſed gladium, & dividere hominem adverſus patrem, & matrem, & ſocrum*: ne quis pietatem religioni auferret, ſubiecit, dicens: *Qui amat patrem, aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus*. Et in Cantico legimus Canticorum (cap. II.) „ Ordinavit in me caritatem. “ Hic enim ordo in omni affectu neceſſarius eſt. Ama poſt Deum, patrem, aut matrem, aut filios. Si autem neceſſitas venerit ut amor parentum, aut filiorum Dei amori comparetur, & non poſſit utrumque ſalvari; odium in ſuos, pietas in Deum eſt. Non ergo prohibuit amari patrem, aut matrem; ſed ſignanter addidit, *Pluſquam me*. HILARIUS (can. x. prope finem.) Illi enim qui domeſticas hominum caritates dilectioni eius prætulerint, futurorum bonorum (2) indigni erunt hereditate. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVI. ante med.) Si autem Paulus iubet, per omnia parentibus obedire, non mireris: in illis enim ſolum dicit obediendum quæ non nocent pietati: etenim ſanctum eſt omnem eis alium reddere honorem; cum autem amplius debito exegerint, non oportet aſſentire. Sunt autem hæc veteri teſtamento conſonantia: etenim illic eos qui idola colebant, non odio habere ſolum, ſed & lapidare Dominus iubet: & in Deuteronomio (cap. XXXIII.) dicitur: „ Qui dixerit patri ſuo, „ & matri ſuæ, Neſcio vos; & fratribus „ ſuis, Ignoro illos: hi cuſtodierunt eloquium „ tuum. “ GLOSSA b. Videtur autem (3) id in pluribus accidere ut parentes plus diligant filios, quam filii diligant eos: & ideo gradatim poſtquam ſuum amorem amori parentum eſſe præponendum docuit, docet conſequenter præferendum eſſe filiorum amori, dicens: *Et qui amat filium, aut filiam ſuper me, non eſt me dignus*. RABANUS. Per quod ſignat illum divino conſortio eſſe indignum qui conſanguinitatis carnalem amorem præponit ſpiritali amori Dei. CHRYSOSTOMUS (in hom. XXXVI.) Deinde ut non moleſte ferant illi, ſcilicet quibus amor Dei præfertur, ad altiorem adducit ſermonem. Anima enim nihil eſt familiarius alicui; (4) ſed tamen & hanc non ſimpliciter eam haberi odio iuſſit, ſed ut eam quis tradat in occiſiones, & ſanguines, oſtendens quod non ſolum ad mortem oportet eſſe paratum, ſed ad mortem violentam, & reprobatiſſimam, ſcilicet mortem crucis: unde ſequitur: *Et qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus*. Nihil autem adhuc eis de propria dixerat paſſione; ſed interim in his eos erudit ut ſermonem de paſſione eius magis ſuſcipiant. HILARIUS (can. x. ſuper *Qui non accipit crucem*.) Vel qui Chriſti ſunt, crucifixerunt corpus ſuum cum vitiis, & concupiſcentiis; & indignus eſt Chriſto qui non crucem ſuam, in

qua

(1) *Al.* munimen. (2) *Al.* indiguerunt. (3) *Al. omittitur* id. (4) *Supplet ſenſum P. Nicolaius hoc modo:* Sed tamen & hanc niſi oderis, contraria retribuentur tibi. Non tamen ſimpliciter eam haberi odio iuſſit &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Interlinealis. b Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec in Anſelmo extat; ut nec apud alium Interpretem occurrit.

qua compatimur, commorimur, conſepelimur, conſurgimus, accipiens, Dominum ſit ſecutns, in hoc ſacramento fidei ſpiritus novitate victurus. GREGORIUS in hom. (XXXII. in Evang. al. hom. XXXVII.) Crux quippe a cruciatu dicitur, & duobus modis crucem Domini baiulamus, cum aut per abſtinentiam carnem affligimus, aut per compaſſionem proximi, neceſſitatem illius noſtram putamus. Sciendum vero eſt, quod ſunt nonnulli qui carnis abſtinentiam non pro Deo, ſed pro inani gloria exhibent; & ſunt nonnulli qui compaſſionem proximo, non ſpiritaliter; ſed carnaliter impendunt, ut ei non ad virtutem, ſed quaſi miſerando ad culpas faveant. Hi itaque crucem videntur ferre, ſed Dominum non ſequuntur: & ideo ait, *Et ſequitur me*. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVI. in Matth. ante med.) Quia vero præcepta hæc quæ iniunguntur, oneroſa videbantur, ponit & utilitatem eorum maximam exiſtentem, dicens: *Qui invenit animam ſuam, perdet eam*; quaſi dicat: Non ſolum hæc quæ præmiſi, non nocent, ſed maxime proderunt; contraria vero nocebunt: & hoc ubique facit. Ab his enim quæ homines concupiſcunt inducit, ſicut ſi dicat: Propter quid non vis contemnere animam tuam? Quia diligis eam? Quocirca propter hoc contemne, & tunc ei maxime proderis. REMIGIUS. Anima autem in hoc loco non ſubſtantia eſt intelligenda, ſed hæc vita præſens; & eſt ſenſus: Qui invenit animam ſuam, ſcilicet hanc præſentem vitam; ideſt, qui hanc lucem, & eius dilectionem, & voluptates ad hoc deſiderat ut ſemper invenire poſſit; iſtam quam ſemper ſervare cupit, perdet, & animam ſuam æternæ damnationi præparat. RABANUS (hoc loco.) Vel aliter. Qui ſalutem animæ ſuæ quærit æternam, (1) eam perdere, hoc eſt in mortem dare, non dubitat. Utrique autem ſenſui congruit apte quod ſequitur: *Et qui perdiderit animam ſuam propter me, inveniet eam*. REMIGIUS. Ideſt, qui hanc temporalem lucem, & eius dilectiones, & voluptates tempore perſecutionis propter confeſſionem nominis mei contempſerit, animæ ſuæ inveniet æternam ſalutem. HILARIUS (can. X. prope finem.) Sic ergo proficit lucrum animæ in mortem, & damnum in ſalutem: detrimento enim brevis vitæ, fenus immortalitatis acquiritur.

(p) HIERONYMUS (ſuper illud, *Qui recipit vos, me recipit*.) Dominus ad prædicationem diſcipulos mittens, docet pericula non timenda, & affectum ſubiicit religioni; aurum ſupra tulerat, æs de zona excuſſerat: dura Evangeliſtarum conditio. Unde ergo ſumptus, unde victus, unde neceſſaria, & cetera? Et ideo auſteritatem præceptorum, ſpe temperat promiſſorum, inquiens: *Qui recipit vos, me recipit*: ut in ſuſcipiendis Apoſtolis unuſquiſque credentium Chriſtum ſe ſuſcepiſſe arbitretur. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVI.) Sufficientia ſiquidem erant præmiſſa ad perſuadendum eis qui erant Apoſtolos ſuſcepturi. Quis enim eos qui ita erant fortes, & (2) omnia contemnebant, ut alii ſalvarentur, non ſuſciperet omni cum deſiderio? Et ſuperius quidem pœnam comminatus eſt his qui non reciperent; hic autem retributionem promittit recipientibus. Et primo quidem repromittit honorem ſuſcipientibus Apoſtolos, ut Chriſtum ſuſcipiant, & etiam Patrem: unde ſubdit: *Et qui me recipit, recipit eum qui me miſit*. Quid autem huic honori fiet æquale, ut quis Patrem, & Filium recipiat? HILARIUS (can. X. paulo ante finem.) In quibus verbis docet etiam in ſe mediatoris officium, qui cum ſit receptus a nobis, atque ipſe profectus ex Deo ſit, Deus per illum transfuſus in nobis ſit; & per hunc ordinem gratiarum non (3) eſt aliud Apoſtolos recepiſſe quam Deum: quia & in illis Chriſtus, & in Chriſto Deus habitat. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVI. parum ante med.) Promittit autem poſt hæc & aliam retributionem, dicens: *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet*. Non autem ſimpliciter dixit, *Qui ſuſcipit Prophetam*; aut *qui ſuſcipit iuſtum*; ſed addit, *In nomine Prophetæ*, & *in nomine iuſti*; hoc eſt, ſi non propter vitæ huius eminentiam, neque propter aliud temporalium ſuſceperit, ſed quia vel Propheta eſt, vel iuſtus. HIERONYMUS (ſuper illud, *Qui Prophetam recipit*.) Vel aliter. Quia ad ſuſceptionem magiſtrorum diſcipulos provocaverat, poterat credentium occulta eſſe reſponſio: Ergo & pſeudoprophetas, & Iudam proditorem debemus ſuſcipere. Unde Dominus dicit, non perſonas ſuſcipiendas eſſe, ſed nomina; & mercedem non perire ſuſcipientis, licet indignus fuerit qui ſuſceptus ſit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVI. parum ante medium.) Dicit autem, *Mercedem Prophetæ, & mercedem iuſti accipiet*;

ideſt

(1) *Al.* deeſt eam. (2) *Al.* omnes. (3) *Al.* emittitur eſt.

ideſt, qualem decens eſt accipere eum; qui ſuſcipit Prophetam, vel iuſtum; vel qualem Propheta, aut iuſtus eſt accepturus. a CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVI.) Non enim ait mercedem de Propheta, vel iuſto, ſed mercedem Prophetæ, vel iuſti. Iſte enim fortaſſe iuſtus eſt, & quanto in hoc mundo nihil poſſidet, tanto loquendi pro iuſtitia fiduciam maiorem habet. Hunc cum ille ſuſtentat qui in hoc mundo aliquid poſſidet, illius iuſtitiæ libertatem ſibi participem facit, & cum eo pariter iuſtitiæ præmia recipiet quem ſuſtentando adiuvit. Ille prophetiæ ſpiritu plenus eſt, ſed tamen corporeo eget alimento: & ſi corpus non reficitur, certum eſt quod vox ipſa ſubtrahatur. Qui igitur Prophetæ alimenta tribuit, vires illi ad loquendum dedit: cum Propheta ergo mercedem Prophetæ accipiet qui hoc ante Dei oculos exhibuit quod adiuvit. HIERONYMUS (ſuper his verbis.) Myſtice autem qui Prophetam recipit, ut Prophetam, & intelligit eum de futuris loquentem; hic Prophetæ mercedem accipiet. Igitur Iudæi carnaliter intelligentes Prophetas, mercedem non accipient Prophetarum. REMIGIUS. Nonnulli vero Prophetam intelligunt Dominum Ieſum Chriſtum, de quo Moyſes dicit (Deut. XVIII.) „ Prophetam vobis ſuſcitabit „ Deus: " quem ſimiliter per iuſtum intelligunt, quia incomparabiliter iuſtus eſt. Qui ergo in nomine iuſti, & Prophetæ, ſcilicet Chriſti, Prophetam vel iuſtum ſuſcipit, ab eo recipiet remunerationem pro cuius amore recipit. HIERONYMUS (circa fin. Com. in cap. x. Matth.) Poterat autem aliquis cauſari, & dicere: Paupertate prohibeor ut hoſpitalis eſſe non poſſim: & hanc excuſationem leviſſimo exemplo diluit, ut calicem aquæ frigidæ toto animo porrigamus, dicens: *Et quicumque potum dederit uni ex minimis iſtis, aqua frigida calicem tantum in nomine diſcipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.* Frigidæ, inquit, non calidæ, ne & in calida paupertatis, & penuriæ lignorum occaſio quæreretur. REMIGIUS. Dicit autem, *Minimis*, ideſt non Prophetæ, non iuſto, ſed alicui ex minimis. GLOSSA (ordinaria.) Ubi nota, Deum magis ad pium affectum dantis reſpicere quam ad quantitatem rei exhibitæ. (1) Vel minimi ſunt qui nihil penitus habent in hoc mundo, & iudices erunt cum Chriſto. HILARIUS (can. x. in fine.) Vel prævidens plures futuros tantum apoſtolatus nomine glorioſos, omni vero vitæ ſuæ opere improbabiles; obſequium quod ipſis ſub religionis opinione delatum eſt, mercede non fraudat: nam licet & ipſi minimi eſſent, ideſt peccatorum omnium ultimi, non inania tamen in eos, etiam levia, ſub frigidæ aquæ nomine deſignata, officia eſſe decernit. Non enim peccatis hominis, ſed diſcipuli nomini honor præſtitus eſt.

CAPUT XI.

(a) ET factum eſt cum conſummaſſet Ieſus præcipiens duodecim diſcipulis ſuis, tranſiit inde, ut doceret, & prædicaret in civitatibus eorum.

(b) Ioannes autem cum audiſſet in vinculis opera Chriſti, mittens duos de diſcipulis ſuis, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Et reſpondens Ieſus, ait illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ audiſtis, & vidiſtis. Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes evangelizantur: & beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me.

(c) Illis autem abeuntibus, cœpit Ieſus dicere ad turbas de Ioanne: Quid exiſtis in deſertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid exiſtis videre? Hominem mollibus veſtitum? Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt. Sed quid exiſtis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, & pluſquam Prophetam: hic

(1) Al. Ut minimi.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GREGORIUS in hom. xx. in Evang.

hic eſt enim de quo ſcriptum eſt : Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

(d) Amen dico vobis, non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta. Qui autem minor eſt in regno cælorum, maior eſt illo.

(e) A diebus autem Ioannis Baptiſtæ uſque nunc, regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Omnes enim Prophetæ, & lex uſque ad Ioannem prophetaverunt: & ſi vultis recipere, ipſe eſt Elias, qui venturus eſt. Qui habet aures audiendi, audiat.

(f) Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam? Similis eſt pueris ſedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt: Cecinimus vobis, & non ſaltaſtis; lamentavimus, & non planxiſtis. Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens; & dicunt, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans, & bibens; & dicunt: Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum, & peccatorum amicus. Et iuſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis.

(g) Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ ſunt plurimæ virtutes eius, quia non egiſſent pœnitentiam. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida: quia ſi in Tyro, & Sidone factæ eſſent virtutes quæ factæ ſunt in vobis, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egiſſent. Verumtamen dico vobis: Tyro, & Sidoni remiſſius erit in die iudicii quam vobis. Et tu Capharnaum numquid uſque in cælum exaltaberis? Uſque in infernum deſcendes: quia ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in te, forte manſiſſent uſque in hanc diem. Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remiſſius erit in die iudicii quam tibi.

(h) In illo tempore, reſpondens Ieſus dixit: Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus, & prudentibus, & revelaſti ea parvulis. Ita Pater, quoniam hoc fuit placitum ante te.

(i) Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo. Et nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem quis novit niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare.

(k) Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis; & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde; & invenietis requiem animabus veſtris. Iugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve.

(a) RABANUS. Poſtquam diſcipulos ſuos Dominus ad prædicandum mittens, præmiſſis verbis eos inſtruxit, ipſe etiam quod docuerat verbis, factis implevit, offerens primam prædicationem Iudæis; & hoc eſt quod dicitur: *Et factum eſt cum conſummaſſet Ieſus*. Dicit autem, *Tranſiit inde*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVII.) Quia enim eos miſit, ſubtraxit ſeipſum, dans locum eis, & tempus facere quæ iniunxerat: eo enim præſente & curante, nullus ad diſcipulos vellet accedere. REMIGIUS. Pulchre autem (1) de ſpeciali doctrina; qua ſcilicet Apoſtolos inſtruxerat, ad generalem tranſit, in civitatibus prædicando: quia in hoc de cælis ad terras deſcendit, ut omnes illuminaret: in quo facto monentur etiam ſancti prædicatores, ut omnibus prodeſſe ſtudeant.

(b) GLOSSA *a*. Poſuerat ſupra Evangeliſta quomodo per miracula, & doctrinam Chriſti tam diſcipuli quam turbæ (2) inſtruebantur; nunc oſtendit quomodo hæc inſtructio uſque ad diſcipulos Ioannis perveniret, qui ad Chriſtum æmulationem habere videbantur: unde dicit: *Ioannes autem cum audiſſet in vinculis opera Chriſti, mittens duos ex diſcipulis ſuis, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* GREGORIUS (hom. VI. in Evang.) Quærendum autem nobis eſt. Ioannes Propheta, & pluſquam Propheta, qui venientem ad ba-

(1) *Al.* de ſpirituali. (2) *Al.* inſtruantur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa, nec in Anſelmo eſt, ut nec apud alium Interpretem occurrit.

baptiſmum Dominum oſtendit, dicens (Ioan. I.) „ Ecce agnus Dei , ecce qui tollit „ peccata mundi : “ cur in carcere poſitus mittens diſcipulos requirit: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus*? tamquam ſi ignoraret quem oſtenderat , & an ipſe ſit neſciat quem ipſe prophetando , baptizando, oſtendendo , ipſum eſſe clamaverat . AMBROSIUS ſuper Luc. (cap. VII.) Nonnulli autem hoc ſic intelligunt . Magnum quidem ita Prophetam eſſe Ioannem, ut Chriſtum agnoſceret, annuntiaret remiſſionem peccatorum futuram ; ſed tamen , tamquam pium vatem, quem venturum crediderat , non crediđiſſe moriturum . Non igitur fide, ſed pietate dubitavit. Dubitavit etiam Petrus dicens (infra XVI.) *Propitius tibi eſto Domine: non fiet hoc*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVII.) Sed non utique hoc habet rationem . Ioannes enim neque hoc ignorabat, ſed hoc primum teſtatus eſt dicens (loc. cit.) „ Ecce agnus „ Dei , ecce qui tollit peccata mundi . “ Agnum enim vocans, crucem divulgat; nec aliter quam per crucem peccatum abſtulit mundi. Qualiter autem maior Propheta eſt his, ſi neque quæ Prophetarum ſunt noſcit? Etenim Eſaias (cap. LIII.) dicit: „ Sic- „ ut ovis ad occiſionem ductus eſt . “ GREGORIUS in homil. (VI. in Evang.) Sed aliter hæc quæſtio ſolvitur , ſi geſtæ rei tempus penſatur . Ad Iordanis enim fluenta poſitus , quia ipſe Redemptor mundi eſſet , aſſeruit , miſſus vero in carcerem , an ipſe veniat requirit : non quia ipſum eſſe mundi Redemptorem dubitat; ſed quærit , ut ſciat ſi is qui per ſe in mundum venerar , per ſe etiam ad inferni clauſtra deſcendat. HIERONYMUS (ſuper *Tu es qui venturus es* ?) Unde non ait , Tu es qui veniſti ? ſed , *Tu es qui venturus es* ? & eſt ſenſus: Manda mihi, quia ad inferna deſcenſurus ſum , utrum te etiam inferis debeam nuntiare ; an alium ad hæc ſacramenta miſſurus es? CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVII. a medio.) Sed qualiter & hoc habet rationem? Cuius enim gratia non dixit, Tu es qui venturus es in infernum ? ſed ſimpliciter , *Qui venturus es* ? Quamvis & deriſibilius videatur quod propter hoc ei dixerit, ut & illuc abiens prædicaret: præſens enim vita, gratiæ tempus eſt ; poſt obitum autem iudicium eſt , & pœna : quare in nullo opus erat præcurſore illic. Sed aliter . Si infideles poſt mortem credentes eſſent ſalvandi , nullus peribit aliquando : omnes enim pœnitebunt tunc, & adorabunt. „ Omne enim genu flectetur, „ cæleſtium, terreſtrium, & infernorum: “ Philip. II. GLOSSA . Conſiderandum autem eſt, quod non ideo Hieronymus, & Gregorius dixerunt , quod Ioannes adventum Chriſti in infernum prænuntiaturus eſſet , quia eius prædicatione aliqui non credentes converterentur ad fidem, ſed ut iuſtis in expectatione Chriſti manentibus ex vicino adventu conſolationem afferret. HILARIUS (can. XI. in princ.) Certum eſt tamen quod qui venturum ut præcurſor nuntiavit, conſiſtentem ut Propheta agnovit, adeuntem ut confeſſor veneratus eſt , eius abundanti ſcientiæ error non obrepſit. Nec ſane credi poteſt, Spiritus ſancti gratiam in carcere poſito defuiſſe, cum Apoſtolis virtutis ſuæ lumen eſſet in carcere poſitis miniſtraturus. HIERONYMUS (in princ. Com. in cap. XI. Matth.) Non ergo quaſi ignorans interrogat; ſed quomodo Salvator interrogat, ubi ſit Lazarus poſitus, ut qui locum ſepulcri indicabant , ſaltem ſic pararentur ad fidem, ut viderent mortuum reſurgentem; ſic & Ioannes interficiendus ab Herode diſcipulos ſuos mittit ad Chriſtum , ut per hanc occaſionem videntes ſigna , atque virtutes , crederent in eum , & magiſtro interrogante ſibi diſcerent. Quod autem haberent diſcipuli Ioannis aliquid mordacitatis ex invidia adverſus Dominum, ſuperior quoque interrogatio demonſtravit cum dixerunt : *Quare nos, & phariſæi ieiunamus frequenter; diſcipuli autem tui non ieiunant* ? CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVII.) Donec igitur Ioannes erat cum ipſis , ſuadebat eis continue de Chriſto ; quia autem iam erat obiturus , amplius ſtudium facit. Etenim formidabat, ne relinquat in diſcipulis ſuis pernicioſi dogmatis conditionem , & maneant abiecti a Chriſto, cui & a principio omnes ſuos afferre ſtuduit. Si autem dixiſſet eis, Abite ad ipſum, quia melior me eſt; non utique perſuaſiſſet, ſed æſtimaretur humilia de ſe ſentiens hoc dicere ; & ſic magis eſſent ei affixi. Quid igitur facit ? Expectat ab eis audire quod Chriſtus miracula facit. Neque omnes miſit , ſed duos quoſdam , quos noverat fortaſſis aliis perſuaſibiliores exiſtentes, ut inſuſpicabilis interrogatio fieret , & ex rebus ipſis diſcerent diſtantiam inter eum & Ieſum . HILARIUS (can. XI.) Ioannes igitur non ſuæ , ſed diſcipulorum ignorantiæ conſulit : ut enim ſcirent non alium a ſe prædicatum , ad opera eius intuenda diſcipulos ſuos miſit , ut auctoritatem dictis ſuis illius opera conſerrent: nec Chriſtus alius expectaretur quam cui teſti-

monium

mónium opera præſtitiſſent. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVII. in Matth.) Idem Chriſtus autem mentem noſcens Ioannis, non dixit, Quoniam ego ſum: quia per hoc rurſus obſiſteret (1) andientibus: excogitaſſent enim, etſi non dixiſſent, quod Iudæi ad ipſum dixerunt (Ioan. VIII.) „ Tu de „ teipſo teſtimonium perhibes. “ Et propter hoc a miraculis fecit eos diſcere, inſuſpicabilem doctrinam faciens, & manifeſtiorem. Teſtimonium enim quod eſt a rebus, credibilius eſt teſtimonio quod eſt a verbis. Unde confeſtim curavit cæcos, & claudos, & alios multos, non ut doceret Ioannem ſcientem, ſed hos qui dubitabant; & ideo ſequitur: *Et reſpondens Ieſus ait illis: Euntes renuntiate Ioanni quæ audiſtis, & vidiſtis. Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes evangelizantur.* HIERONYMUS (cir. illud, *Pauperes evangelizantur*) Quod præmiſſis non minus eſt. Pauperes autem evangelizatos intellige, vel pauperes ſpiritu, vel certe opibus pauperes: ut nulla inter nobiles & ignobiles, inter divites & egenos in prædicatione diſtantia ſit: hæc magiſtri rigorem, hæc præceptoris comprobant veritatem, quando omnis apud eum qui (2) ſalvare poteſt æqualis eſt. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Quod autem ait, *Et beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me*, internuntios percutit: quia enim ſcandalizabantur in ipſo, dubitationem eorum non divulgans, & ſoli eorum conſcientiæ derelinquens, redargutionem eorum latenter induxit. HILARIUS (can. XI. ſuper his verbis.) Itaque cui rei Ioannes caviſſet, oſtendit dicens beatos eos in quibus aliquid in ſe ſcandali non fuiſſet: quia metu eius, ſcilicet ne ſcandalizarentur, diſcipulos ſuos Ioannes, ut Chriſtum audirent, miſit. GREGORIUS (hom. VI. in Evan.) Vel aliter. Infidelium mens grave in Chriſto ſcandalum pertulit, cum eum etiam poſt tot miracula morientem vidit: unde Paulus dicit I. Corinth. 1. „ Nos prædicamus „ Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcan„ dalum. “ Quid ergo eſt dicere, *Beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me*, niſi aperta voce abiectionem mortis ſuæ, humilitatemque ſignare? ac ſi patenter dicat: Mira quidem facio, ſed abiecta perpeti non dedignor. Quia ergo moriendo te ſubſequor, cavendum valde eſt hominibus ne in me mortem deſpiciant qui ſigna venerantur. HILARIUS (ibidem.) Præbetur etiam myſtice in his quæ in Ioanne geſta ſunt, intelligentia amplior, ut Propheta ipſo conditionis ſuæ genere prophetizaret, quia in eo forma (3) legis lata eſt: Chriſtum enim lex annuntiavit, & remiſſionem peccatorum prædicavit, & regnum cælorum ſpopondit; & Ioannes totum hoc opus legis explevit. Igitur ceſſante iam lege (quæ peccatis plebis incluſa, ne Chriſtus poſſet intelligi, quaſi vinculis, & quaſi carcere continebatur) ad Evangelia contuenda lex mittit, ut infidelitas fidem dictorum contempletur in factis. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. VII. vel Lib. V. in Lucam in cap. de miſſione diſcipulorum Ioannis.) Et fortaſſe iſti diſcipuli quos miſit, ſunt duo populi: unus qui ex Iudæis credidit, alter qui ex Gentibus.

(c) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII. circa princ.) Quantum ad diſcipulos Ioannis ſatis actum erat: certificati enim de Chriſto per ſigna quæ viderant, receſſerunt. Sed oportebat etiam turbas ſanari, quæ ex interrogatione diſcipulorum Ioannis multa inconvenientia ſubintellexerint, ignorantes mittentis conſilium. Poterant utique dicere: Qui tanta teſtatus eſt de Chriſtio, aliter perſuaſus eſt nunc, & dubitat utrum ſit ipſe. Numquid ergo (4) altercans ad Ieſum hoc dicit? Numquid timidior a carcere factus? Numquid vane, & inaniter priora dixit? HILARIUS (can. XI.) Ac ne illud quod immediate præmiſerat, referri poſſet ad Ioannem, tamquam ſcandalizatus eſſet (5) de Chriſto, ſubditur: *Illis autem abeuntibus, cæpit Ieſus dicere ad turbas de Ioanne.* CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVIII. parum a princ.) Propter hoc autem abeuntibus eis, ut non videatur homini adulari; corrigens autem & plebem, non ducit in medium ſuſpicionem eorum, ſed ſolutionem cogitationum eorum inducit, quæ eos in dubitationem mittebant, demonſtrans ſe noſſe occulta. Neque enim dixit ſicut Iudæis, *Quid cogitatis mala?* etſi mala cogitaverint; non tamen ex malitia, ſed ex ignorantia: unde non loquitur eis dure, ſed reſpondet pro Ioanne, oſtendens quod non excidit a priori opinione. Hoc autem docet, non ſolum proprio verbo, ſed eorum teſtimonio, non tantum per ea quæ dixerunt, ſed per ea quæ egerunt: ideoque ait: *Quid exiſtis in deſertum videre?* ac ſi diceret: Propter quid ci-

(1) *Al.* hoc andientibus. (2) *Al.* ſalvari. (3) *P. Nicolai habet* elata. (4) *Al.* alterius, *item* alteratus. *P. Nicolai legit* altercatus. (5) *Al.* in Chriſto.

vitates dimittentes conveniſtis in deſertum? Non enim plebs tanta cum tanto deſiderio in eremum veniſſet, niſi magnum quemdam, & mirabilem, & petra ſolidiorem ſe videre exiſtimans. GLOSSA *a*. Non autem tunc exierant in deſertum ad hoc ut viderent Ioannem: nec enim erat tunc in deſerto, ſed in carcere: ſed præteritum refert, quia frequenter exierat populus in deſertum videre Ioannem, cum adhuc eſſet in deſerto. CHRYSOSTOMUS in homil. (XXXVIII.) Et vide quia, omnem aliam malitiam prætermittens, removet a Ioanne levitatem, de qua turbæ dubitabant, dicens: *Arundinem vento agitatam*? GREGORIUS in hom. (VI. in Evang.) Quod videlicet non aſſerendo, ſed negando intulit. Arundinem quippe, mox ut aura contingit, in partem flectit; per quam carnalis animus deſignatur, qui mox ut favore, & detractione tangitur, in partem quamlibet declinatur. Arundo ergo vento agitata Ioannes non erat, quem a ſtatus ſui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat. Ac ſi Dominus diceret. HIERONYMUS (ſuper illud, *Illis abeuntibus*.) Numquid ob hoc exiſtis in deſertum ut videretis hominem calamo ſimilem, qui omni vento circumfertur, & levitate mentis de eo ambigeret quem antea prædicaret? An forſitan ſtimulis invidiæ contra me cogitur, & prædicatio eius vanam ſectatur gloriam, ut ex ea quærat lucra? Cur divitias cupiat? Ut affluat dapibus? Locuſtis veſcitur, & melle ſilveſtri. An ut mollibus veſtiatur? Pili camelorum ſunt tegmen eius; & ideo ſubdit: *Sed quid exiſtis videre? Hominem mollibus veſtitum?* CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVIII.) Vel aliter. Quod non ſit Ioannes ſimilis calamo mobili, per veſtrum ſtudium ſignificaſtis, ſcilicet in deſertum exeuntes. Non tamen poteſt aliquis dicere, quod Ioannes quidem conſtans erat, ſed poſtea laſciviæ ſerviens factus eſt mobilis: ſicut enim aliquis eſt iracundus natura, alius per infirmitatem longam; ita aliqui ſunt mobiles per naturam, alii vero laſciviæ ſerviendo mobiles fiunt. Ioannes autem neque natura mobilis erat; propter quod dixerat: *Num exiſtis videre arundinem vento agitatam?* neque laſciviæ dans ſe ipſum, perdidit quam habebat excellentiam: quod enim non ſervierit laſciviæ (1) monſtrat ſtola, ſolitudo, & carcer. Si enim vellet mollibus veſtiri, non eremum inhabitaſſet, ſed Regum palatia: unde ſequitur: *Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt*. HIERONYMUS (ibidem.) Ex hoc oſtenditur rigidam vitam, & auſteram prædicationem vitare debere aulas Regum, & mollium hominum palatia declinare. GREGORIUS in hom. (VI. in Evang.) Nemo autem exiſtimet (2) in fluxû, atque ſtudio pretioſarum veſtium peccata deeſſe: quia ſi hoc culpa non eſſet, nullo modo Ioannem Dominus de veſtimenti ſui aſperitate laudaſſet. Et nequaquam Petrus feminas a pretioſarum veſtium appetitu compeſceret, dicens (I. Pet. III.) „ Non in veſte pretioſa. “ AUGUSTINUS III. de Doctrina Chriſtiana (cap. XII.) Cum in omnibus talibus non uſus rerum, ſed libido utentis in culpa eſt. Quiſquis enim rebus reſtrictius utitur quam ſe habent mores eorum cum quibus vivit, aut (3) temperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Quiſquis vero ſic utitur, ut metas conſuetudinis bonorum inter quos verſatur excedat, aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVIII.) A loco autem, & veſtimentis, & a concurſu hominum, eius moribus deſignatis, inducit iam & Prophetam (3) eum eſſe, dicens: *Sed quid exiſtis videre? Prophetam? Dico vobis etiam plus quam Prophetam.* GREGORIUS (hom. VI.) Prophetæ enim miniſterium eſt ventura prædicere, non etiam demonſtrare. Ioannes ergo pluſquam Propheta eſt: quia eum quem præcurrendo prophetaverat, etiam oſtendendo nuntiabat. HIERONYMUS. In quo etiam ceteris Prophetis maior eſt: & quia ad privilegium prophetale etiam baptiſmi acceſſit præmium, ut ſuum Dominum baptizaret. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVIII.) Deinde monſtrat ſecundum quid eſt maior, dicens: *Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam*. HIERONYMUS (ſuper *Sed quid exiſtis videre?*) Ut enim meritorum Ioannis augmentum faceret, de Ma-

(1) *Al.* monſtrat ſtola, ſolicitudo, & carcer: *item* monſtrat ſolitudo & carcer. *P. Nicolaius habet* monſtrat ſola ſolitudo, & carcer. (2) *Forte* in luxu. (3) *Al.* intemperans. (4) *Al.* etiam cum.

Ex editione P. Nicolai.

a Sic exemplar utrumque S. Thomæ quod ad manum eſt; etſi nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat; ſed in Auctore imperfecti operis in Matthæum, inter Opera Chryſoſt. hom XXVII. paulo ante medium.

Malachia teſtimonium infert, in quo etiam Angelus prædicatur. Angelum autem hic dici Ioannem non putemus naturæ ſocietate, ſed officii dignitate, ideſt nuntium qui venturum Dominum nuntiavit. GREGORIUS (hom. VI.) Qui enim Græce Angelus, hic Latine Nuntius dicitur. Recte ergo qui nuntiare ſupernum nuntium venerat, Angelus vocatur, ut dignitatem ſervet in nomine, quam explet in operatione. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVIII.) Monſtrat igitur ſecundum quid eſt maior Ioannes Prophetis, ſecundum id ſcilicet quod eſt prope Chriſtum: & ideo dicit: *Mitto ante faciem tuam*, hoc eſt prope te: ſicut enim qui prope currum Regis incedunt, aliis ſunt clariores, ita & Ioannes prope Chriſti præſentiam. GLOSSA *a*. Deinde alii Prophetæ miſſi ſunt ut adventum Chriſti annuntiarent; iſte autem, ut præpararet viam ipſius: unde ſequitur: *Qui præparabit viam tuam ante te*; ideſt, pervia reddet tibi corda auditorum, pœnitentiam prædicando, & baptizando. HILARIUS. (can. XI. in Matth. ſuper his verbis.) Myſtice autem deſertum Spiritu ſancto vacuum eſt ſentiendum, in quo habitatio Dei nulla ſit; in arundine homo talis oſtenditur de gloria ſæculi vitæ ſuæ inanitate ſpecioſus, in ſe autem fructu veritatis cavus, exterior placens, & nullus interior, ad omnem ventorum motum, ideſt immundorum ſpirituum flatum, movendus, neque ad conſiſtendi firmitatem valens, & animæ medullis inanis; veſte autem, corpus quo induitur anima ſignatur, quod luxu, ac laſciviis molleſcit; in Regibus tranſgreſſorum angelorum nuncupatio eſt: hi enim ſæculi ſunt potentes, mundique dominantes. Ergo veſtiti mollibus in domibus Regum ſunt; ideſt, (1) illos quibus per luxum fluida & diſſoluta ſunt corpora, patet eſſe dæmonum habitationem. GREGORIUS (hom. VI.) Ioannes etiam mollibus veſtitus non fuit, quia vitam peccantium non blandimentis fovit, ſed rigore aſperæ invectionis increpavit, dicens (ſupra III.) *Genimina viperarum &c.*

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII.) Præmiſſa commendatione Ioannis ex Prophetæ teſtimonio, non hic ſtetit, ſed iam ſententiam propriam de ipſo inducit, dicens: *Amen dico vobis, non ſurrexit maior inter natos mulierum Ioanne Baptiſta*. RABANUS (ſuper illud, *Non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta*.) Ac ſi diceret: Quid dicere per ſingula de commendatione Ioannis? *Amen dico vobis, inter natos mulierum &c.* inter natos, inquit mulierum, non virginum: mulieres enim proprie corruptæ vocantur. Si autem Maria aliquando mulier in Evangelio nuncupatur, ſciendum eſt, Interpretem, mulierem pro femina poſuiſſe, ſicut ibi, „ Mulier ecce filius tuus: " Ioan. XIX. HIERONYMUS (ibidem.) His ergo præfertur hominibus qui de mulieribus nati ſunt, & de concubitu viri, & non ei qui natus eſt ex Virgine, & Spiritu ſancto; quamvis in eo quod dicit, *Non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta*, non ceteris Prophetis, & Patriarchis, (2) cunctiſque hominibus Ioannem prætulit, ſed Ioanni ceteros exequavit: non enim ſtatim ſequitur ut ſi alii maiores eo non ſunt, ille maior aliorum ſit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXVIII. in oper. imperf.) Sed tanta cum ſit iuſtitiæ altitudo ut in illa nemo poſſit eſſe perfectus niſi ſolus Deus, puto quia omnes ſancti quantum ad ſubtilitatem divini iudicii invicem ſibi inferiores ſunt, aut priores. Ex quo intelligimus quoniam qui maiorem ſe non habet, maior omnibus eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (XXXVIII.) Ne autem rurſus ſuperabundantia laudum pariat aliquod inconveniens Iudæis Ioannem præferentibus Chriſto, convenienter hoc removet dicens: *Qui autem minor eſt in regno cælorum, hic maior eſt illo.* AUGUSTINUS contra Adverſarium legis, & Prophetarum (Lib. II. cap. V.) Argumentatur autem ex hoc hæreticus ita, velut ratiocinando, tanquam Ioannes non pertineat ad regnum cælorum, & ob hoc multo minus ceteri Prophetæ illius populi, quibus maior eſt Ioannes. Hæc autem verba Domini duobus modis poſſunt intelligi. Aut enim regnum cælorum appellavit hoc quod nondum accepimus, de quo in fine dicturus eſt (infra XXV.) *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*: & quia ibi ſunt Angeli, (3) quilibet in eis minor maior eſt quolibet iuſto portante cor-

(1) *Al.* illorum. (2) *Al. deeſt* cunctiſque hominibus. (3) *Al.* quibus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Interlinealis quo ad poſteriorem tamen appendicem: prima enim iterum ex Actore operis imperfecti ſumpta eſt, inter Opera Chryſoſt. ut ſupra.

corpus, quod corrumpitur. Aut ſi regnum cælorum intelligi voluit Eccleſiam, cuius filii ſunt ab inſtitutione generis humani uſque nunc omnes iuſti, Dominus ſeipſum ſignavit, qui naſcendi tempore minor erat Ioanne, maior autem divinitatis æternitate, & dominica poteſtate. Proinde ſecundum priorem expoſitionem, ita diſtinguitur: *Qui minor eſt in regno cælorum*, ac deinde ſubinſertur, *Maior eſt illo*. Secundum hanc autem poſteriorem, ita: *Qui autem minor eſt*, ac deinde ſubinſertur, *In regn. cælorum maior eſt illo*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII. in Matth.) Dicit autem, *In regno cælorum*, ideſt in ſpiritalibus, & univerſis quæ ſunt ſecundum cælum. Quidam autem dicunt quoniam de Apoſtolis hoc dixit Chriſtus. HIERONYMUS (ſuper *Qui minor eſt in regno*.) Nos (1) autem ſimpliciter intelligamus, quia omnis ſanctus qui iam cum Domino eſt, ſit maior illo qui adhuc conſiſtit in prælio: aliud eſt enim victoriæ coronam poſſidere, aliud adhuc in acie dimicare.

(e) GLOSSA a. Quia dixerat ſuperius: *Qui minor eſt in regno cælorum, eſt maior Ioanne*; ne videretur Ioannes a regno cælorum eſſe alienus, hoc removet, ſubdens: *A die autem Ioannis Baptiſtæ uſque nunc regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*. GREGORIUS (hom. VI.) Per regnum cælorum ſupernum ſolium ſignatur, (2) quo, cum peccatores quolibet facinore polluti ad pœnitentiam redeunt, & ſemetipſos corrigunt, quaſi (3) peccatores in locum alienum intrant, & violenter regnum cælorum rapiunt. HIERONYMUS (ſuper *A diebus Ioannis Baptiſtæ*.) Si autem primus Ioannes Baptiſta pœnitentiam populis nuntiavit, dicens (ſupra III.) *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum*; convenienter a diebus illius *regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*. Grandis eſt enim violentia, in terra nos eſſe generatos, & cælorum ſedem quærere, & poſſidere per virtutem quæ non tenuimus per naturam. HILARIUS (can. XI.) Vel aliter. Dominus Apoſtolos ire ad oves perditas Iſrael iuſſerat; ſed omnis hæc prædicatio profectum publicanis, & peccatoribus afferebat. Itaque vim regnum patitur, & violenti diripiunt: quia gloria Iſrael (4) patribus debita, Prophetis nuntiata, a Chriſto oblata, fide Gentium occupatur, & rapitur. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII.) Vel rapiunt regnum Dei per fidem Chriſti omnes qui cum feſtinatione veniunt: unde dicit: *A diebus autem Ioannis uſque nunc*: & ita impellit, & feſtinare facit ad fidem ſuam, (5) ſimul autem & his quæ antea dicta ſunt a Ioanne opitulatur. Si enim uſque ad Ioannem omnia completa ſunt, ipſe eſt qui venturus eſt: unde ſubdit: *Omnes enim Prophetæ, & lex uſque ad Ioannem* (6) *prophetaverunt*. HIERONYMUS (ſuper his verbis.) Non quod poſt Ioannem excludat Prophetas: legimus enim in Actibus Apoſtolorum (cap. XXI.) & Agabum prophetizaſſe, & quatuor virgines filias Philippi; ſed (7) quod lex, & Prophetæ quos ſcriptos legimus, quicquid prophetizaverunt, de Domino vaticinati ſunt: Quando (8) ergo dicitur, *Uſque ad Ioannem prophetaverunt*, Chriſti tempus oſtenditur; & quem illi dixerunt eſſe venturum, Ioannes veniſſe oſtendit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII.) Deinde aliam coniecturam ſui adventus ponit, dicens: *Et ſi vultis recipere, ipſe eſt Elias, qui venturus eſt*. Dicit Dominus in Malachia (cap. IV.) „ Mittam vobis Eliam Theſbitem: “ & de iſto dicit: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam*. HIERONYMUS (ſuper *Ipſe eſt Elias*.) Elias ergo Ioannes dicitur, non ſecundum ſtultos Philoſophos, & quoſdam hæreticos, (9) qui metempſychoſin, ideſt animæ ex uno in aliud corpus migrationem, introducunt; ſed quod, iuxta aliud teſtimonium Evangelii, venerit in ſpiritu, & virtute Eliæ, & eamdem Spiritus ſancti vel gratiam habuerit, vel menſuram. Sed & vitæ auſteritas, rigorque mentis Eliæ, & Ioannis pares ſunt: uterque in eremo, uterque zona pellicea cingebatur: ille quoniam Regem Achab, & Iezabel impietatis arguit, fugere compulſus eſt; iſte quia Herodis, & Herodiadis illicitas arguit nuptias, capite truncat. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII.) Et bene dixit,

Si

(1) *Al.* Non autem. (2) *Al.* cum quo. (3) *Al. Forte* prædatores. (4) *Al.* a patribus. (5) *Al.* Simul & his quæ antea dicta ſunt de Ioanne opitulantur. (6) *Al. baptizaverunt*. (7) *Al.* ut lex. (8) *Al. omittitur* ergo. (9) *Al.* qui reverſionem animarum introducunt.

Ex editione P. Nicolai.

a Nec in Gloſſa, nec in Anſelmo, nec alibi occurrit. Quod autem ſubiungitur ex Gregorio, habetur hom. XX. in Evang. ſuper illud Luc. III. *Qui habet duas tunicas &c.*

Si vultis recipere, libertatem oſtendens, & voluntariam expetens mentem. Eſt enim ille hic, & hic ille: quia præcurſores facti ſunt utrique. HIERONYMUS (loc. cit.) Hoc autem quod dictum eſt, *Ipſe eſt Elias*, myſticum eſſe, & egere intelligentia, ſequens Domini ſermo demonſtrat, dicens: *Qui habet aures audiendi, audiat*. REMIGIUS. Ac ſi diceret: Qui habet aures cordis audiendi, ideſt intelligendi, intelligat: quia non dixit Ioannem Eliam eſſe in perſona, ſed in ſpiritu.

(f) HILARIUS (can. XI.) Totus hic ſermo infidelitatis opprobrium eſt, & de affectu ſuperioris querimoniæ deſcendit: quia inſolens plebs per diverſa ſermonum genera docta non fuerit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII.) Unde & interrogatione utitur, monſtrans quoniam nihil quod deberet fieri ad ſalutem eorum, derelictum eſt, dicens: *Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam*? GLOSSA a (ordinaria.) Quaſi dicat: Tantus eſt Ioannes; ſed vos nec ſibi, nec mihi voluiſtis credere: & ideo cui vos ſimiles æſtimabo? Per generationem accipit communiter & Iudæos, & ſe cum Ioanne. REMIGIUS. Mox autem ſibi ipſi reſpondet, ſubiungens: *Similis eſt pueris ſedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt*: *Cecinimus vobis, & non ſaltaſtis*; *lamentavimus, & non planxiſtis*. HILARIUS (can. XI. in medio.) In pueris Prophetæ ſignantur, qui in ſimplicitate ſenſus, ut pueri, prædicaverunt, & in medio ſynagogæ tamquam in publico fori conventu coarguunt, quod cantantibus ſibi officio corporis non obſecundaverint, & quod dictis ſuis non (1) paruerint: ad cantantium enim modum ſaltantium motus aptatur. Prophetæ enim ad confeſſionem pſallendi Deo provocaverunt, ut cantico Moyſi tenetur, ut Eſaiæ, ut David. HIERONYMUS (ſuper *Similis eſt pueris*.) Dicunt ergo: *Cecinimus vobis, & non ſaltaſtis*; ideſt, provocavimus vos ut ad noſtrum canticum bona opera faceretis, & noluiſtis. Lamentati ſumus, & vos ad pœnitentiam provocavimus; & nec hoc quidem facere voluiſtis, ſpernentes utramque prædicationem, tam exhortationis ad virtutes, quam pœnitentiæ poſt peccata. REMIGIUS. Quid eſt autem quod dicit, *Coæqualibus*? Numquid infideles Iudæi coæquales erant ſanctis Prophetis? Sed hoc dicit, quoniam de una ſtirpe orti fuerunt. HIERONYMUS (ibidem.) Pueri etiam ſunt de quibus Eſaias loquitur (cap. VIII.) „Ecce ego, & pueri mei quos dedit mihi Dominus.“ Iſti ergo pueri ſedent in foro, ubi multa venalia ſunt, & dicunt: CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVIII. cir. med.) *Cecinimus vobis, & non ſaltaſtis*; hoc eſt, remiſſam vitam oſtendi, & non perſuaſi eſtis: *lamentavimus, & non planxiſtis*; hoc eſt, Ioannes duram ſuſtinuit vitam, & non attendiſtis. Non autem dicit ille illud, & ego hoc, ſed communiter: quia una intentio utriuſque erat: unde ſequitur: *Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens*; *& dicunt, Dæmonium habet. Venit Filius hominis &c.* AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XVI. cap. XXXI.) Vellem autem ut mihi Manichæi dicerent quid manducabat, & quid bibebat Chriſtus, qui in comparatione Ioannis non manducantis, neque bibentis, hic ſe dixit manducantem, ac bibentem. Non enim dictum eſt quod Ioannes omnino non biberet; ſed quod vinum, & ſiceram non biberet: bibebat ergo aquam. Cibus autem eius non omnino nullus erat, ſed locuſtæ, & mel ſilveſtre. Unde ergo dictus eſt non manducans neque bibens, niſi quia illo victu quo Iudæi utebantur, non utebatur? Hoc ergo Dominus niſi uteretur, non in eius comparatione manducans, bibenſque diceretur. Mirum autem ſi non manducans dicitur qui locuſtas, & mel comedit, & manducans dicitur qui pane, & olere contentus eſt. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVIII. in Matth.) Dicit ergo, *Venit Ieſus*; ac ſi dicat: Per contrariam viam venimus ego, & Ioannes, & idem fecimus: ſicut ſi venatores per duas contrarias vias aliquod animal inſequantur, ut in alterum incidat. Univerſum autem hominum genus ieiunium, & duram vitam admiratur; & propter hoc diſpenſatum eſt a prima ætate ita nutriri Ioannem, ut per hoc digna fide eſſent quæ dicerentur ab ipſo. Inceſſit ſiquidem Dominus per hanc viam quando quadraginta diebus ieiunavit; ſed tamen & aliter docuit quod ſibi eſſet credendum: multo enim maius erat quod teſta-

(1) *Al.* non pervenerint.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non ſic expreſſe Gloſſa; etſi partem iſtorum inſinuet æquivalenter: ſed ex Anſelmo tota ſententia petitur explicite.

teſtaretur pro eo Ioannes qui per hanc viam inceſſerat, quam quod ipſe per hanc viam incedere. Aliter Ioannes nihil plus oſtendit præter vitam, & iuſtitiam; Chriſtus autem & a miraculis teſtimonium habebat. Dimittens ergo Ioannem ieiunio (1) fulgere, ipſe contrariam inceſſit viam, ad menſam intrans publicanorum, & manducans, & bibens. HIERONYMUS (ibidem.) Si ergo ieiunium vobis placet, cur Ioannes diſplicuit? Si ſaturitas, cur Filius hominis? Quorum alterum dæmonium habentem, alterum voracem, & ebrium nuncupaſtis. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVIII. in Matth. poſt med.) Qualem igitur iam excuſationem accipient? Propter hoc ſubdit: *Et iuſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis*; hoc eſt, etſi vos perſuaſi non eſtis, ſed me iam incuſare non habetis; quod & de Patre ait Propheta Pſal. L. „ Ut iuſtificeris in ſer„ monibus tuis: " etſi enim nihil in vobis expleatur a procuratione Dei, quæ eſt circa vos, omnia quæ ſunt ex parte ſua, complet, ut inverecundis neque umbram relinquat ingratæ dubitationis. HIERONYMUS (ſuper *Cœpit Ieſus exprobrare.*) *Iuſtificata eſt ergo ſapientia a filiis ſuis*; ideſt, Dei diſpenſatio, atque doctrina, vel ipſe Chriſtus, qui eſt Dei virtus, & Dei ſapientia, iuſte feciſſe, ab Apoſtolis ſuis filiis comprobatus eſt. HILARIUS (cap. XI. in Matth. a medio.) Eſt autem ipſa ſapientia non ex effectu, ſed ex natura. Plures enim dictum apoſtolicum, quod ait I. Corinth. I. „ Chriſtum Dei ſapientiam, & Dei „ virtutem, " his modis ſolent eludere, quod in eo ex Virgine creando efficax Dei ſapientia, & virtus extiterit. Sed ne tale poſſet intelligi, ipſum ſe ſapientiam nuncupavit, eam in ſe, (2) non quæ ſunt eius oſtendens. Non enim idem opus virtutis, & virtus; & efficiens diſcernitur ad effectu. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. cap. 11.) Vel *iuſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis*: quia ſancti Apoſtoli intellexerunt regnum Dei non eſſe in eſca, & potu, ſed in æquanimitate tolerandi; quos nec copia ſublevat, nec deprimit egeſtas: unde & Paulus dicebat Philip. IV. „ Scio abundare, & pe„ nuriam pati. " HIERONYMUS (ibid. ut ſup.) In quibuſdam libris legitur: *Iuſtificata eſt ſapientia ab operibus ſuis*: ſapientia namque non quærit vocis teſtimonium, ſed operum. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVIII.) Si autem exempla vilia ſunt de pueris, non mireris: ad imbecillitatem enim audientium loquebatur; ſicut Ezechiel multa dicit exempla Iudæis convenientia, Dei magnitudine indigna (3). HILARIUS (can. X. a med.) Myſtice autem Iudæos nec Ioannis prædicatio inflexit, quibus & lex gravis viſa eſt potibus cibiſque præſcriptis, & difficilis, & moleſta, peccatum in ſe, quod dæmonium (4) nuncupat, habens: quia per obſervantiæ difficultatem neceſſe eis eſſet in lege peccare: rurſuſque in Chriſto Evangelii prædicatio vitæ libertate non placuit, per quam difficultates legis, & onera laxata ſunt, (5) & ad eam publicani peccatoreſque crediderunt. Atque (6) ita tot & tantis admonitionum generibus fruſtra habitis, nec per gratiam iuſtificantur, & a lege ſunt abdicati; *& iuſtificata eſt ſapientia a filiis ſuis*, ab his ſcilicet qui regnum cælorum fidei iuſtificatione diripiunt, confitentes iuſtum ſapientiæ opus, quod munus ſuum ad fideles a contumacibus tranſtulerit.

(g) GLOSSA *a* (ordinaria.) Hucuſque Iudæos communiter increpaverat; nunc autem quaſi nominatim quaſdam civitates increpat, quibus ſpecialiter prædicaverat, nec tamen converti volebant: unde dicitur: *Tunc cœpit exprobrare civitatibus in quibus facta ſunt plurima virtutes eius, quia non egiſſent pœnitentiam.* HIERONYMUS (ſuper *Tunc cœpit exprobrare.*) Exprobratio enim civitatum Corozaim, & Bethſaidæ, & Capharnaum, capituli huius titulo panditur: quod ideo exprobraverit eis, quia poſt factas virtutes, & ſigna quamplurima, non egerint pœnitentiam: unde ſubdit: *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida.* CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVIII.) Ut autem non dicas a natura ipſos eſſe malos, ponit nomen civitatis, ſcilicet Bethſaida, a qua quandoque

(1) *Al.* fluere. (2) *Al.* quæ non ſunt. (3) *In Herbipolenſi Nicolai edit. an.* 1704. *iſta ſubduntur:* Ideſt quæ Iudæorum quidem conditioni accommodata eſſent, ſed indigna quæ de divina magnitudine dicerentur: niſi & hoc maxime Deo dignum quod ad hominum utilitatem ſpectat &c. (4) *Al.* nuncupavit. (5) *P. Nicolai legit* & iam. (6) *Al. deeſt* ita.

EX EDITIONE P. NICOLAI

a Paulo aliis verbis, etſi eodem ſenſu; ſed his iiſdem plane verbis Anſelmus; cuius corrupto textu prius obtruſum erat *ſpiritualiter*, ubi repoſitum eſt *ſpecialiter*.

que proceſſerunt Apoſtoli: etenim Philippus, & duo binarii principalium Apoſtolorum hinc fuerunt, ſcilicet Petrus, & Andreas, Iacobus, & Ioannes. HIERONYMUS (ſuper *Va tibi Corozaim.*) Sed per hoc quod dicit, *Va*, hæ urbes Galilææ a Salvatore planguntur, quod poſt tanta ſigna, atque virtutes non egerint pœnitentiam. RABANUS. Corozaim autem, quæ interpretatur myſterium meum, & Bethſaida, quæ domus fructuum, vel domus venatorum dicitur, civitates ſunt Galilææ ſitæ in littore maris Galilææ. Plangit ergo Dominus civitates quæ quondam myſterium Dei tenuerunt, & virtutum iam fructum gignere debuerunt, & in quas ſpiritales venatores ſunt miſſi. HIERONYMUS (ibidem.) Et præferuntur eis Tyrus, & Sidon urbes idolatriæ, & vitiis deditæ: & ideo ſequitur: *Quia ſi in Tyro, & Sidone facta eſſent virtutes quæ facta ſunt in vobis, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egiſſent*. GREGORIUS XXXV. Moral. (cap. v. ſuper illud Iob xli. „Ago pœnitentiam in fa„villa:“ in novis exemp. cap. 11.) In cilicio quidem aſperitas, quæ punctio peccatorum, in cinere autem pulvis oſtenditur mortuorum: & idcirco utrumque hoc adhiberi ad pœnitentiam ſolet, ut in punctione cilicii cognoſcamus quid per culpam fecimus, & in favilla cineris perpendamus quid per iudicium facti ſumus. RABANUS (ſuper *Si in Tyro, & Sidone.*) Tyrus autem, & Sidon ſunt urbes Phœnicis. Interpretatur autem Tyrus anguſtia, & Sidon venatio; & ſignificat Gentes quas venator diabolus in anguſtia peccatorum comprehendit; ſed Salvator Ieſus per Evangelium abſolvit. HIERONYMUS (ſuper *Va tibi Corozaim.*) Quærimus autem ubi ſcriptum ſit quod in Corozaim, & Bethſaida Dominus ſigna fecerit. Supra (cap. ix.) legimus: *Et circuibat civitates omnes, & vicos, curans omnem infirmitatem*, & reliqua: inter ceteras ergo urbes, & viculos exiſtimandum eſt in Corozaim, & in Bethſaida Dominum ſigna feciſſe. AUGUSTINUS de Perſeverantia (cap. ix. parum a prin.) Non ergo verum eſt quod his temporibus, & his locis Evangelium eius prædicatum non eſt, in quibus tales omnes futuros eſſe præſciebat quales multi in eius corporali præſentia fuerunt, qui in eum nec ſuſcitatis ab eo mortuis credere voluerunt. Ecce enim Dominus atteſtatur quod Tyrii, & Sidonii acturi eſſent magnæ humilitatis pœnitentiam, ſi in eis facta eſſent divinarum ſigna virtutum. Porro ſi etiam ſecundum facta quæ facturi eſſent ſi viverent, mortui iudicantur; profecto quia fideles futuri erant iſti, ſi eis cum tantis miraculis Evangelium fuiſſet prædicatum, non ſunt utique puniendi; & tamen in die iudicii punientur: ſequitur enim: *Verumtamen dico vobis &c.* Severius ergo punientur illi, iſti remiſſius. HIERONYMUS (ibidem.) Quod ideo eſt, quia Tyrus, & Sidon naturalem tantum legem calcaverant; iſtæ vero civitates poſt tranſgreſſionem naturalis legis, & ſcriptæ, etiam ſigna quæ apud eos facta ſunt, parvi duxerunt. RABANUS (ubi ſupra.) Impletum autem hodie videmus dictum Salvatoris: quia ſcilicet Corozaim, & Bethſaida præſente Domino credere noluerunt; Tyrus autem, & Sidon, poſtea evangelizantibus diſcipulis crediderunt. REMIGIUS. Capharnaum autem metropolis erat Galilææ, & inſignis civitas illius provinciæ; & ideo Dominus ſpecialiter mentionem illius facit, dicens: *Et tu Capharnaum, numquid uſque in cælum exaltaberis? Uſque ad infernum deſcendes*. HIERONYMUS (ſuper *Et tu Capharnaum.*) In altero exemplari reperimus: *Et tu Capharnaum, quæ uſque ad cælum exaltata es, uſque*(1) *ad inferna deſcendes*: & eſt duplex intelligentia. Vel ideo ad inferna deſcendes, quia contra prædicationem meam ſuperbiſſime reſtitiſti: vel ideo quia exaltata uſque in cælum meo hoſpitio, & meis ſignis, atque virtutibus tantum habens privilegium, maioribus plecteris ſuppliciis, quod his quoque credere noluiſti. REMIGIUS. Non ſolum autem Tyri, & Sidonis, ſed ipſa Sodomorum, & Gomorrhæorum fecerunt lævia peccata per comparationem; & ideo ſequitur: *Quia ſi in Sodomis facta eſſent virtutes quæ facta ſunt in te, forte manſiſſent uſque in hunc diem*. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxviii. in Matth. a med.) In quo augetur eorum accuſatio: etenim maxima malitiæ demonſtratio eſt, cum non ſolum his qui tunc erant, ſed his qui (2) umquam fuerant mali, apparent deteriores. HIERONYMUS (ſuper *Si in Tyro, & Sidone.*) In Capharnaum autem, quæ interpretatur villa pulcherrima, condemnatur Hieruſalem, cui dicitur per Ezechielem cap. xvi. „Iuſtificata eſt Sodo„ma ex te.“ REMIGIUS. Ideo autem Dominus, qui omnia novit, in hoc loco verbum dubitativum poſuit, ſcilicet *forte*, ut

(1) Al. *ad infernales*: & eſt &c. (2) *Al.* numquam.

ut demonſtraret, quia liberum arbitrium conceſſum eſt hominibus. Sequitur: *Verumtamen dico vobis, quia terra Sodomorum remiſſius erit in die iudicii quam vobis*. Et ſciendum eſt, quod nomine civitatis, vel terræ, non ædificia, vel domorum parietes Dominus increpat, ſed homines in eis commorantes, ſecundum ſpeciem tropi, quæ eſt metonymia, in qua per hoc quod continet id quod continetur oſtenditur. Per hoc autem quod dicit, *Remiſſius erit in die iudicii*, aperte demonſtrat quia diverſa ſunt ſupplicia in inferno, ſicut & diverſæ ſunt manſiones in regno cælorum. HIERONYMUS (ſuper illud, *Si in Tyro, & Sidone*.) Quærat autem prudens lector, & dicat: Si Tyrus, & Sidon, & Sodoma potuerunt agere pœnitentiam ad prædicationem Salvatoris, ſignorumque miracula; non ſunt in culpa, quia non crediderunt; ſed vitii ſilentium in eo eſt qui acturis pœnitentiam noluit prædicare. Ad quod facilis, & aperta eſt reſponſio, ignorare nos iudicia Dei, & ſingularium eius diſpenſationum ſacramenta neſcire. Propoſitum fuerat Domino Iudææ fines non excedere, ne iuſtam phariſæis, & ſacerdotibus occaſionem perſecutionis daret: unde & Apoſtolis præcepit (ſupra x.) *In viam Gentium ne abieritis*. Corozaim, & Bethſaida damnantur, quod præſente Domino credere noluerunt; Tyrus, & Sidon iuſtificantur, quod Apoſtolis illius crediderunt. Non quæras tempora, cum credentium intuearis ſalutem. REMIGIUS. Solvitur autem & aliter. Fortaſſis erant plurimi in Corozaim, & Bethſaida qui credituri erant, & erant multi in Tyro, & Sidone, qui non erant credituri; & ideo non erant digni Evangelio. Dominus ergo ideo habitatoribus Corozaim, & Bethſaidæ prædicavit, ut illi qui credituri erant, crederent; & habitatoribus Tyri, & Sidonis prædicare noluit, ne forte illi qui non erant credituri, contemptu Evangelii deteriores facti atrocius punirentur. AUGUSTINUS de Bono Perſeverantiæ (cap. x.) Quidam autem diſputator catholicus non ignobilis hunc Evangelii locum ſic expoſuit ut diceret, præſciſſe Dominum Tyrios, & Sidonios a fide fuiſſe poſtea receſſuros, cum factis apud ſe miraculis credidiſſent; & miſericordia potius non eum illic iſta feciſſe: quoniam graviori pœnæ obnoxii fierent, ſi fidem quam tenuerant reliquiſſent, quam ſi eam nullo tempore tenuiſſent. Vel aliter. Præſcivit profecto Deus beneficia ſua, quibus nos liberare dignatur. Hæc autem eſt prædeſtinatio ſanctorum, præſcientia ſcilicet, & præparatio beneficiorum Dei, quibus certiſſime liberantur quicumque liberantur. Ceteri autem non niſi in maſſa perditionis iuſto divino iudicio relinquuntur, ubi Tyrii relicti ſunt, & Sidonii, qui etiam credere poterant, ſi multa Chriſti ſigna vidiſſent; ſed quoniam ut crederent non eis erat datum, & unde crederent eſt negatum. Ex quo apparet habere quoſdam in ipſo ingenio divinum naturaliter munus intelligentiæ, quo moveantur ad fidem, ſi congrua ſuis mentibus vel audiant verba, vel ſigna conſpiciant; & tamen ſi Dei altiore iudicio a perditionis maſſa non ſunt gratiæ prædeſtinatione diſcreti, nec ipſa eis adhibentur vel dicta divina, vel facta, per quæ poſſent credere, ſi audirent utique talia, vel viderent. In eadem perditionis maſſa relicti ſunt etiam Iudæi, qui non potuerunt credere factis in conſpectu ſuo tam magnis clariſque virtutibus. Cur enim non poterant credere, non tacuit Evangelium dicens: *Dum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non poterant credere: quia dixit Eſaias: Excæcavi oculos illorum, & induravi cor eorum*. Non erant ergo ſic excæcati oculi, nec ſic induratum cor Tyriorum, & Sidoniorum quia credidiſſent, ſi qualia viderunt iſti, ſigna vidiſsent. Sed nec illis profuit quod poterant credere, quia prædeſtinati non erant, nec iſtis obfuiſset quod non poterant credere, ſi ita prædeſtinati eſsent ut eos cæcos Dominus illuminaret, & induratis cor lapideum vellet auferre. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXXII.) Hoc autem quod hic dicitur, etiam Lucas commemorat, continuatim cuidam ſermoni Domini etiam (1) hoc ex ipſius ore coniungens: unde magis videtur ipſe hoc ordine illa commemorare quo a Domino dicta ſunt; Matthæus autem ſuæ recordationis ordinem tenuiſse. Aut illud quod Matthæus ait, *Tunc cœpit exprobrare civitatibus*, ſic accipiendum putant ut punctum ipſum temporis voluiſse credatur exprimere, in hoc quod eſt *Tunc*, non autem ipſum tempus aliquanto latius quo hic multa gerebantur, & dicebantur. Quiſque ergo hoc credit, credat hoc eſse bis dictum. Cum enim apud unum Evangeliſtam inveniantur quædam quæ bis dixerat Dominus, ſicut apud Lucam de non tollenda pera in via; quid mirum ſi aliquid aliud bis dictum ſigillatim a ſingulis dicitur eodem ordine quo dictum eſt? Et ideo di-ver-

(1) *Al.* hic.

verſus ordo apparet in ſingulis, quia & tunc quando ille, & tunc quando iſte commemorat, dictum eſt.

(h) a CHRYSOSTOMUS (hom. XXVIII. in opere imperf.) Quia ſciebat Dominus multos de ſuperiori quæſtione dubitaturos, ſcilicet quod Iudæi Chriſtum non receperunt, quem gentilitas tam prona ſuſcepit; reſpondet hic cogitationibus eorum: & ideo dicit: *Reſpondens Ieſus dixit: Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ.* GLOSSA (ordinaria.) Ideſt, qui facis cælos, & relinquis in terrenitate quos vis. Vel ad litteram AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſer. VIII.) Si Chriſtus dixit, *Confiteor*, a quo longe eſt omne peccatum; confeſſio non eſt ſolius peccatoris, ſed aliquando etiam laudatoris. Confitemur ergo ſive laudantes Deum, ſive accuſantes noſmetipſos. Dixit ergo, *Confiteor tibi*; ideſt, laudo te, non accuſo me. HIERONYMUS. Audiant ergo qui Salvatorem non natum, ſed creatum calumniantur, quod Pattem ſuum vocet cæli, & terræ Dominum. Si enim & ipſe creatura eſt, & creatura conditorem ſuum patrem appellare poteſt, ſtultum fuit non & ſui, & cæli, & terræ dominum, vel patrem ſimiliter appellare. Gratias autem agit, quod Apoſtolis adventus ſui aperuerit ſacramenta, quæ ignoraverunt ſcribæ, & phariſæi, qui ſibi ſapientes videntur, & in conſpectu ſuo prudentes: & ideo ſequitur: *Quia abſcondiſti hæc a ſapientibus, & prudentibus, & revelaſti ea parvulis.* AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. VIII.) Nomine ſapientum, & prudentum ſuperbos intelligi poſſe (1) ipſe expoſuit, cum ait, *Revelaſti ea parvulis*: quid enim eſt *parvulis*, niſi humilibus? GREGORIUS XXVII. Moral. (cap. IX. ſuper illud Iob XXXVI. „In manibus abſcon„dit lucem:“ in novis exempl. cap. VII.) Quod enim non ſubiungit, Revelaſti ea ſtultis, ſed *parvulis*, tumorem ſe damnaſſe innuit, non acumen. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIX. in Matth.) Vel dicens ſapientes, non veram ſapientiam dicit, ſed eam quam videbantur ſcribæ, & phariſæi ab eloquentia habere. Propter hoc neque dixit, Revelaſti ea ſtultis, ſed *parvulis*, ideſt informibus, aut ruſticis: in quo erudit nos per omnia ab elatione erui, humilitatem autem zelare. HILARIUS (can. XI. in Matth.) Cæleſtium ergo verborum arcana, atque virtutes ſapientibus abſconduntur, & parvulis revelantur; parvulis malitia, non ſenſu; ſapientibus vero ſtultitiæ ſuæ præſumptione, non (2) ſapientiæ cauſa. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX. ut ſupra.) Revelatum autem eſſe his, dignum eſt lætitia; occultate autem his, non lætitia, ſed lacrymis dignum eſt. Non ergo propter hoc lætatur, ſed quoniam quæ ſapientes non cognoverunt, cognoverunt hi. HILARIUS (ut ſupra.) Facti autem huius æquitatem Dominus paternæ voluntatis iudicio confirmat, ut qui indignantur parvuli in Deo fieri, ſtulti deinceps in ſapientia ſua fiant: & ideo ſubditur: *Ita Pater, quoniam ſic placitum fuit ante te.* GREGORIUS XXV. Moral. (cap. XVIII. ſuper illud Iob XXXIV. „Quis eſt qui condemnet?“ cap. XIII. in novis exemp.) Quibus verbis exempla humilitatis accipimus, ne temere diſcutere ſuperna conſilia de aliorum vocatione, aliorum vero repulſione præſumamus: oſtendens quod injuſtum eſſe non poteſt quod placuit iuſto. HIERONYMUS (ubi ſupra.) In his etiam verbis blandientis affectu loquitur ad Pattem, ut cœptum in Apoſtolis compleatur beneficium. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX.) Hæc autem quæ Dominus diſcipulis dixit, ſtudioſiores eos fecerunt: quia enim conſequens erat eos de ſe magna ſapere, quia dæmones abigebant, ideo hinc eos reprimit: revelatio enim erat quod eis factum eſt, non illorum ſtudium; ideoque ſcribæ ſapientes, & prudentes exiſtimantes ſe eſſe, exciderunt propter proprium tumorem: unde (3) ſi propter hoc ab eis abſcondita ſunt Dei myſteria, Timete, dicit, & vos, & manete parvuli: hoc enim fecit vos revelatione potiri. Sicut autem cum Paulns dicit Rom. I. „Tradidit illos Deus „in reprobum ſenſum,“ (4) non hoc dicit inducens Deum hoc agentem, ſed illos qui cauſam tribuerunt; ita & hic: *Abſcondiſti hæc a ſapientibus, & prudentibus.* Et propter quid abſcondita ſunt ab illis? Audi Paulum dicentem Rom. X. qnoniam „quærentes propriam iuſtitiam ſtatuete, iu„

(1) *Al. deeſt* ipſe. (2) *Al.* prudentiæ. (3) *Al. omittitur* ſi. (4) *Al.* nam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GLOSSA. Ex parte tantum quo ad poſteriorem appendicem; ſed initium eſt expreſſius ex Anſelmo, Prius autem nomine Chryſoſtomi notabatur, apud quem non occurrit, nec in veris illius homiliis, nec in opere imperf. & ultima tantum pars notabatur ex Gloſſa.

„ ſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti . “

(i) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX.) Quia dixerat: *Confiteor tibi Pater, quoniam abſcondiſti hac a ſapientibus*: ut non exiſtimes quoniam ita gratias agit Patri ſicut ſi ipſe ſit hac virtute privatus, conſequenter adiungit: *Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo.* Cum autem audieris quoniam (1) *tradita ſunt*, nihil humanum ſuſpiceris: ut enim non duos deos ingenitos eſſe æſtimes, hanc ponit dictionem. Simul enim cum genitus eſt, omnium dominator fuit. HIERONYMUS (ſuper *Omnia mihi tradita ſunt.*) Alioquin ſi iuxra noſtram fragilitatem ſentire volumus, cum cœperit habere qui accepit, incipiet non habere qui dedit. Vel tradita ſibi omnia, non cælum, & terra, & elementa intelligenda ſunt, & cetera quæ ipſe fecit, & condidit; ſed hi qui per Filium acceſſum habent ad Patrem. HILARIUS. Vel hoc dixit, ne quid in illo minus quam quod in Deo eſt, æſtimaretur. AUGUSTINUS contra Maximum (Lib. III. cap. XII.) Nam ſi minus habet in poteſtate aliquid quam Pater, non ſunt eius omnia quæ habet Pater: gignendo enim dedit Pater potentiam Filio, ſicut omnia, quæ habet in ſubſtantia ſua, (2) gignendo dedit ei quem genuit de ſubſtantia ſua. HILARIUS (can. XII. in Matth.) Deinde in mutua cognitione Patris, & Filii, dat intelligere non aliud in Filio quam quod in Patre extitiſſe: ſequitur enim: *Et nemo novit Filium niſi Pater, neque Patrem quis novit niſi Filius.* CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIX. in Matth.) Ex eo enim quod ſolus Patrem novit, latenter oſtendit eiuſdem ſe eſſe ſubſtantiæ; ac ſi diceret: Quid mirum eſt, ſi omnium ſum dominator, cum aliquid aliud maius habeam, ſcilicet ſcire Patrem, & eiuſdem eſſe ſubſtantiæ? HILARIUS (can. XI. ante finem.) Eamdem enim utriuſque in mutua cognitione docet eſſe ſubſtantiam; cum qui Filium cognoſceret, Patrem quoque cogniturus eſſet in Filio, quia omnia ei a Patre ſunt tradita. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXVIII. in ope. imperf.) Cum autem dicat, *Neque Patrem aliquis cognoſcit niſi Filius*, non hoc ait, quoniam eum omnes omnino ignorent, ſed quoniam cognitione, qua ipſe eum novit, nullus eum ſcit; quod & de Filio dicendum eſt. Neque etiam de ignoto quodam Deo hoc dixit, ſicut Marcion ait. AUGUSTINUS I. de Trin. (cap. VIII.) Denique propter ſubſtantiæ inſeparabilitatem ſufficienter aliquando nominatur vel ſolus Pater, vel ſolus Filius; nec inde ſeparatur utriuſque Spiritus, qui proprie dicitur Spiritus veritatis. HIERONYMUS (ſuper *Nemo novit Filium.*) Erubeſcat ergo Eunomius hæreticus tantam ſibi notitiam Patris, & Filii, quantam (3) ad alterutrum inter ſe habent, vendicans. Quod ſi inde contendit, & ſuam conſolatur inſaniam, quia ſequitur, *Et cui voluerit Filius revelare*; aliud eſt natura æqualitate noſſe quod noveris, aliud revelantis dignatione. AUGUSTINUS VII. de Trin. (cap. III.) Revelatur autem Pater per Filium, ideſt per Verbum ſuum. Si enim hoc verbum quod nos proferimus temporale & tranſitorium, & ſeipſum oſtendit, & illud de quo loquimur; quanto magis Verbum Dei, per quod facta ſunt omnia, quod ita oſtendit Patrem, ſicuti eſt Pater, quia & ipſum ita eſt, & hoc eſt quod Pater? AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. cap. 1.) Cum autem diceret, *Nemo novit Filium niſi Pater*, non dixit, Et cui voluerit Pater Filium revelare; ſed cum diceret, *Nemo novit Patrem niſi Filius*, addidit, *Et cui voluerit Filius revelare*; quod non ita intelligendum eſt quaſi Filius a nullo poſſit agnoſci niſi a Patre ſolo. Pater autem non ſolum a Filio, ſed etiam ab eis quibus revelaverit Filius: ſic enim potius dictum eſt, ut intelligamus Patrem, & ipſum Filium per Filium revelari, quia ipſe eſt mentis noſtræ lumen; & quod poſtea intulit, *Et cui voluerit Filius revelare*, non tantum Patrem, ſed etiam Filium accipiamus: ad totum enim quod dixit, illatum eſt: Verbo enim ſuo ſe Pater declarat; verbum autem non ſolum id quod per verbum declaratur, ſed etiam ſeipſum declarat. CHRYSOSTOMUS (homil. XXXIX. in Matth. ope. imperf.) Si ergo Patrem revelat, & ſeipſum revelat. Sed hoc quidem, ut manifeſtum dimiſit; illud autem poſuit, quia ſcilicet poterat eſſe dubium. Per hoc etiam inſtruit quod adeo concordat Patri quod non eſt poſſibile aliquem venire ad Patrem niſi per Filium: hoc enim maxime ſcandalizabat, quod videbatur Deo contrarius; & ideo per omnia hoc deſtruere ſtuduit.

(k) CHRYSOSTOMUS (hom. XXXIX. ante medium.) Per ea quæ dicta ſunt, in deſiderium ſui diſcipulos conſtituerat, oſtendens ineffabilem ſuam virtutem; nunc autem eos ad ſe vocat, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis.* AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. X. in prin.) Quare enim omnes laboramus, niſi

quia

(1) *Al.* audita ſunt. (2) *Al.* deeſt gignendo. (3) *Al.* omittitur ad.

quia ſumus homines mortales, lutea vaſa portantes, quæ faciunt invicem anguſtias? Sed ſi anguſtientur vaſa carnis, dilatentur ſpatia caritatis. Ad quid ergo dicit, *Venite ad me omnes qui laboratis*, niſi ut non laboretis? HILARIUS (can. xi. circa finem.) Legis etiam difficultatibus laborantes, & peccatis ſæculi oneratos ad ſe advocat. HIERONYMUS. Gravia enim eſſe onera peccati, & Zacharias Propheta teſtatur cap. v. iniquitatem dicens ſedere ſuper talentum plumbi. Et Pſalmiſta Pſal. xxxvii. complevit: „ Iniquitates meæ aggravatæ „ ſunt ſuper me. “ GREGORIUS XXX. Moral. (cap. xxiii. ſuper illud Iob xxxix. „ Quis dimiſit onagrum? “ cap. 12. in nov. exempl.) Aſperum etiam iugum, & durum ſervitutis pondus eſt ſubeſſe temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle ſtare in non ſtantibus, appetere quidem tranſeuntia, ſed cum tranſeuntibus nolle tranſire. Dum enim contra votum cuncta fugiunt, quæ prins mentem ex deſiderio adeptionis afflixerant, poſt ex pavore amiſſionis premunt. CHRYSOSTOMUS (homil. xxxix. in Matth.) Non autem dicit, Venite ille & ille; ſed omnes qui in ſolicitudinibus, qui in triſtitiis, qui in peccatis eſtis, non ut expetam noxas, ſed ut ſolvam peccata. Venite, non quoniam indigeo veſtra gloria, ſed quia volo veſtram ſalutem: unde dicit: *Et ego reficiam vos*: non dixit, Salvabo ſolum; ſed qnod multo amplius erat, *Reficiam vos*; ideſt, in omni quiete conſtituam. RABANUS. Non ſolum exonerabo, ſed interna refectione ſaturabo. REMIGIUS. Venite, dicit, non pedibus, ſed moribus, non corpore, ſed fide. Iſte namque eſt ſpiritualis acceſſus, quo quiſque Deo appropinquat: & ideo ſequitur: *Tollite iugum meum ſuper vos*. RABANUS. Iugum Chriſti eſt Evangelium Chriſti, quod Iudæos, & Gentes in unitate (1) fidei coniungit, & ſociat. Hoc autem ſuper nos inbemur ſumere, ideſt in honore habere, ne forte ſubtus ponentes, ideſt illud prave contemnentes, lutulentis pedibus vitiorum conculcemus: unde ſubditur: *Diſcite a me*. AUGUSTINUS de Ver. Do. (ſer. x.) Non mundum fabricare, non in ipſo mundo miracula facere; ſed *quia mitis ſum, & humilis corde*. Magnus eſſe vis? A minimo incipe. Cogitas magnam fabricam conſtituere celſitudinis? De fundamento prius cogita humilitatis: & quanto quiſque vult (2) ſuperponere maius ædificium, tanto altius fodiat fundamentum. Quo autem perventurum eſt cacumen noſtri ædificii? Uſque ad conſpectum Dei. RABANUS (ſuper *Tollite iugum meum ſuper vos*.) Diſcendum ergo nobis eſt a Salvatore noſtro ut ſimus mites moribus, & humiles mentibus: neminem lædamus, neminem contemnamus, & virtutes quas foris oſtendimus in opere, intus teneamus in corde. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxix. in Matth.) Et ideo incipiens divinas leges, ab humilitate incipit; & maximnm præmium ponit, dicens: *Et invenietis requiem animabus veſtris*. Hoc maximum eſt præmium: non enim alteri efficeris utilis ſolum, ſed teipſum requieſcere facis; (3) & ante futura hanc tibi dat promiſſionem; in futuro autem perpetua gaudebis requie. CHRYSOSTOMUS (ibidem.) Et ne formidarent, quia dixerat *onus*, & *iugum* ſubdit: *Iugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve*. HILARIUS. Iugi autem ſuavis, & levis oneris blandimenta proponit, ut credentibus eius boni ſcientiam præſtet quod ipſe ſolus novit in Patre. GREGORIUS IV. Moral. (cap. xxxix. ſuper illud Iob iii. „ Impii ceſſa„ verunt: “ cap. xxxii. in nov. exemp.) Quid grave mentis noſtræ cervicibus imponit qui vitare omne deſiderium quod perturbat, præcipit, qui declinare laborioſa mundi huius itinera monet? HILARIUS (can. xi. in fine illius.) Et quid iugo ipſo ſuavius, quid onere levius? (4) Probatiorem fieri, ſcelere abſtinere, bonum velle, malum nolle, amare omnes, odiſſe nullum, æterna conſequi, præſentibus non capi, nolle inferre alteri quod ſibi perpeti ſit moleſtum. RABANUS (hoc loco.) Sed quomodo iugum Chriſti ſuave, cum ſupra dicatur cap. vii. *Arcta eſt via quæ ducit ad vitam*? Sed quod anguſto initio incipitur, proceſſu temporis ineffabili dilectionis dulcedine dilatatur. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſer. ix.) Item qui iugum Domini intrepida cervice ſnbierunt, tam difficilia pericula patiuntur ut non a laboribus ad quietem, ſed a quiete ad laborem vocari videantur. Sed profecto (5) aderat Spiritus ſanctus, qui in exterioris hominis corruptione interiorem renovaret de die in diem; & guſtata requie ſpirituali in affluentia deliciarum Dei in ſpe futuræ beatitudinis, omnia præſentia deliniret aſpera, & omnia gravia relevaret. Secari, & uri ſe homines

Ee 2 pa-

(1) *Al. omittitur* fidei. (2) *Al.* ſuper imponere. (3) *Al.* & ante futuram hanc tibi dat retributionem. (4) *Al.* Probatior fieri. (5) *Al.* adeſt.

patiuntur, ut dolores non æterni, ſed aliquanto diuturnioris ulceris, acriorum dolorum pretio redimantur. Quibus tempeſtatibus, vel pœnis (1) importuni ſunt mercatores, ut divitias perituras acquirant? Sed qui has non amant, eadem gravia patiuntur; qui vero amant, eadem quidem, ſed non gravia patiuntur. Omnia enim ſæva, & immania, prorſus facilia, & prope nulla efficit amor: quanto ergo facilius ad veram beatitudinem caritas facit quod ad miſeriam, quantum potuit, cupiditas fecit? HIERONYMUS (ſuper *Iugum meum ſuave eſt*.) Quomodo etiam levius eſt lege Evangelium, cum in lege homicidium, & adulterium, in Evangelio ira, eoncupiſcentiaque puniantur? In lege enim multa præcepta ſunt, quæ Apoſtolus non poſſe compleri, pleniſſime docet: in lege opera requiruntur; in Evangelio voluntas quæritur, quæ etſi effectum non habuerit, tamen præmium non amittit. Evangelium ea præcipit quæ poſſumus, ne ſcilicet concupiſcamus: hoc in noſtro arbitrio eſt; lex cum voluntatem non puniat, punit effectum, ne adulterium facias. Finge in perſecutione aliquam virginem proſtitutam: hæc apud Evangelium, quia voluntate non peccat, virgo ſuſcipitur; in lege quaſi corrupta repudiatur.

CAPUT XII.

(a) IN illo tempore abiit Ieſus per ſata ſabbato; diſcipuli autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas, & manducare. Phariſæi autem videntes dixerunt ei: Ecce diſcipuli tui faciunt quod non licet eis facere ſabbatis. At ille dixit eis: Non legiſtis quid fecerit David, quando eſuriit ipſe, & qui cum eo erant, quomodo intravit in domum Dei, & panes propoſitionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, niſi ſolis ſacerdotibus? Aut non legiſtis in lege, quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant, & ſine crimine ſunt? Dico autem vobis, quia templo maior eſt hic. Si autem ſciretis quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacrificium, numquam condemnaſſetis innocentes. Dominus enim eſt Filius hominis etiam ſabbati.

(b) Et cum inde tranſiſſet, venit in ſynagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam, & interrogabant eum, dicentes: Si licet ſabbatis curare? ut accuſarent eum. Ipſe autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo qui habeat ovem unam, & ſi ceciderit hæc ſabbatis in foveam, nonne tenebit, & levabit eam? Quanto magis melior eſt homo ove? Itaque licet ſabbatis benefacere. Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, & reſtituta eſt ſanitati, ſicut altera.

(c) Exeuntes autem phariſæi, conſilium faciebant adverſus eum, quomodo perderent eum. Ieſus autem ſciens, ſeceſſit inde; & ſecuti ſunt eum multi, & curavit eos omnes. Et præcepit eis ne manifeſtum eum facerent; ut adimpleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentem: Ecce puer meus, quem ego elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ: ponam ſpiritum meum ſuper eum, & iudicium Gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius: arundinem quaſſatam non confringet, & linum fumigans non extinguet; donec eiiciat ad victoriam iudicium: & in nomine eius Gentes ſperabunt.

(d) Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens, cæcus, & mutus; & curavit eum, ita ut loqueretur, & videret. Et ſtupebant omnes turbæ, & dicebant: Numquid hic eſt filius David? Phariſæi autem audientes dixerunt: Hic non eiicit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum.

(e) Ieſus autem ſciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum diviſum contra

(1) *P. Nicolaius ex Aug. legit* impleti.

Digitized by Google

contra ſe, deſolabitur, & omnis civitas, vel domus diviſa contra ſe, non ſtabit. Et ſi ſatanas ſatanam eiicit, adverſus ſe diviſum eſt : quomodo ergo ſtabit regnum eius?

(f) Et ſi ego in Beelzebub eiicio dæmones, filii veſtri in quo eiiciunt? Ideo ipſi iudices veſtri erunt. Si autem ego in ſpiritu Dei eiicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei.

(g) Aut quomodo poteſt quiſquam intrare in domum fortis, & vaſa eius diripere, niſi prius alligaverit fortem? Et tunc domum illius diripiet.

(h) Qui non eſt mecum, contra me eſt; & qui non congregat mecum, ſpargit.

(i) Ideo dico vobis: omne peccatum, & blaſphemia remittetur hominibus; ſpiritus autem blaſphemiæ non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque in futuro.

(k) Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum; aut facite arborem malam, & fructum eius malum: ſiquidem ex fructu arbor agnoſcitur. Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali? Ex abundantia enim cordis, os loquitur. Bonus homo de bono theſauro profert bona, & malus homo de malo theſauro profert mala.

(l) Dico autem vobis, quoniam omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Ex verbis enim tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

(m) Tunc reſponderunt ei quidam de ſcribis, & phariſæis, dicentes: Magiſter, volumus a te ſignum videre. Qui reſpondens ait illis: Generatio mala, & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus; ſic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.

(n) Viri Ninivitæ ſurgent in iudicio cum generatione iſta, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionę. Et ecce plus quam Ionas hic. Regina Auſtri ſurget in iudicio cum generatione iſta, & condemnabit eam: quia venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis. Et ecce pluſquam Salomon hic.

(o) Cum autem immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non invenit. Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, ſcopis mundatam, & ornatam. Tunc vadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum, nequiores ſe, & intrantes habitant ibi; & fiunt noviſſima hominis illius peiora prioribus. Sic erit generationi huic peſſimæ.

(p) Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius, & fratres ſtabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant, quærentes te. At ipſe reſpondens dicenti ſibi, ait: Quæ eſt mater mea & qui ſunt fratres mei? Et extendens manum in diſcipulos ſuos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt, ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt.

(a) GLOSSA (ord. in princ. cap. XII.) Narrata prædicatione cum miraculis unius anni ante quæſtionem Ioannis factis, tranſit ad ea quæ facta ſunt in alio anno, ſcilicet poſt mortem Ioannis, quando iam in omnibus Chriſto contradicitur: unde dicitur: *In illo tempore abiit Ieſus per ſata ſabbato*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXXIV.) Hoc autem quod hic ſequitur, ſine ulla repugnantiæ quæſtione commemoratur a Marco, & a Luca; ſed illi non dicunt, *In illo tempore*: unde fortaſſis Matthæus rei geſtæ hic ordinem tenuit; illi autem recordationis ſuæ: niſi latius

tius

tius accipiatur, quod dictum eſt, *In illo tempore*, id eſt quo hæc multa, & diverſa gerebantur: unde concipitur iſta omnia poſt mortem Ioannis completa eſſe. Cum enim Ioannes diſcipulos ſuos ad Chriſtum miſiſſet, creditur poſt paululum decollatus fuiſſe: unde cum dicitur, *In illo tempore*, interminatum tempus ponere videtur. CHRYSOSTOMUS (homil. xl.) Quare autem per ſata ſabbato eos ducebat, quia omnia præſcivit, niſi quia volebat ſolvere ſabbatum? Volebat quidem, ſed non ſimpliciter; ideoque non ſine cauſa id ſolvit, ſed dans occaſionem rationabilem, ut & legem ceſſare faciat, & legem non offendat: & ideo hic, ut Iudæos mitiget, naturæ neceſſitatem præmittit; & hoc eſt quod dicitur: *Diſcipuli autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas, & manducare*. Quamvis in peccatis quæ manifeſta ſunt, nulla ſit excuſatio: neque enim occidens, ad ſui excuſationem poteſt furorem prætendere, neque qui adulterat, concupiſcentiam, ſed nec ullam aliam cauſam; hic tamen famem inducens, diſcipulos ab omni accuſatione liberat. HIERONYMUS (in prin. Commen. in cap. XII. Matth.) Ut autem in alio Evangeliſta legimus, propter nimiam importunitatem, nec veſcendi quidem habebant locum; & ideo quaſi homines eſuriebant. Quod autem ſegetum ſpicas manibus confricant, & in eiſdem conſolantur, vitæ auſterioris indicium eſt, non præparatas epulas, ſed ſimplicem cibum quærentium. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Tu autem admirare diſcipulos, qui ita erant oppreſſi (1) quod nullam corporalium habebant curam, ſed contemnebant carnalem menſam; & fame oppugnabantur, nec tamen deſiſtebant a Chriſto: niſi enim eos cogeret vehementer eſuries, nequaquam hoc feciſſent. Quid autem phariſæi ad hoc dicerent, ſubditur: *Phariſæi autem videntes, dixerunt ei: Ecce diſcipuli tui faciunt, quod non licet facere ſabbatis*. AUGUSTINUS de Operibus Monachorum (cap. XXIII.) De ſabbato autem potius quam de furto diſcipulos Domini Iudæi calumniati ſunt: quia populo Iſrael per legem præceptum eſt ut in agris ſuis furem nullum tenerent, niſi qui ſecum aliquid vellet auferre: nam qui nihil aliud attigiſſet quam id quod comediſſet, liberum, impunitumque abire ſinerent. HIERONYMUS (ſuper *Phariſæi autem videntes*.) Nota vero, quod primi Apoſtoli Salvatoris litteram ſabbati deſtruunt adverſus Ebionitas, qui cum ceteros recipiant Apoſtolos, Paulum tamquam transgreſſorem legis repudiant. Deinde ad excuſationem eorum ſubditur: *At ille dixit eis: Non legiſtis quid fecerit David, quando eſuriit?* Ad confutandam ſiquidem calumniam phariſæorum veteris recordatur hiſtoriæ, quando David fugiens Saulem, venit in Nobe, & ab Abimelech ſacerdote ſuſceptus poſtulavit cibos (I. Reg. XXI.) qui cum panes laicos non haberet, dedit eis conſecratos panes, quibus non licebat veſci, niſi ſolis ſacerdotibus, & levitis: melius arbitratus de famis periculo homines liberare, quam Deo ſacrificium offerre: hoſtia enim Deo placabilis eſt hominum ſalus. Opponit ergo Dominus, & dicit: Si & David ſanctus eſt, & Abimelech pontifex a vobis non reprehenditur, & legis utrique mandatum probabili excuſatione transgreſſi ſunt, & fames in cauſa eſt; cur eamdem famem non probatis in Apoſtolis quam probatis in ceteris? Quamquam & in hoc multa diſtantia ſit. Iſti ſpicas in ſabbato manu confricant; illi panes comederunt leviticos, & ad ſabbati ſolemnitatem accedebant neomeniarum dies, quibus requiſitus in convivio fugit ex aula regia. CHRYSOSTOMUS (homil. xl. in Matth.) Excuſans autem diſcipulos, David in medium adducit. Etenim multa Prophetæ huius erat gloria apud Iudæos. Nec poteſt reſponderi, quod David Propheta erat: quia nec propter hoc ei licebat, ſed ſacerdotibus ſolis. Tanto autem magis diſcipulos ab accuſatione liberat, quanto maior invenitur qui hoc fecit; ſed etſi David Propheta erat, non tamen qui cum ipſo erant. HIERONYMUS (ſuper *Non legiſtis*.) Obſerva tamen, quod panes propoſitionis nec David, nec pueri eius acceperunt, antequam mundos ſe a mulieribus eſſe reſponderint. CHRYSOSTOMUS (hom. xl. in Matth.) Sed dicet aliquis: Quid eſt exemplum hoc ad id quod quæritur? Non enim David ſabbatum transgreſſus eſt. Sed in hoc oſtenditur Chriſti ſapientia, (2) qui exemplum fert ſabbatis maius. Neque enim eſt æquale transgredi ſabbati diem, quod multotiens factum eſt, & ſacram illam tangere menſam, quod nulli fas erat. Deinde rurſus & aliter ſolvit, principaliorem inducens ſolutionem, cum dicit: *Aut non legiſtis in lege, quia ſabbatis ſacerdotes in templo ſabbatum violant, & ſine crimine ſunt?* HIERONYMUS (ubi ſupra.) Ac ſi diceret: Ca-

(1) *Al.* & nullam. (2) *Al.* quod aliud exemplum fert ſabbato maius. *P. Nicolai habet* quod aliud affert ſabbato maius.

Digitized by Google

Calumniamini diſcipulos meos, cur ſabbato ſpicas triverint, famis neceſſitate cogente, cum ipſi ſabbatum violetis in templo immolantes victimas, cędentes tauros, holocauſta ſuper lignorum ſtruem incendio concremantes; & iuxta alterius Evangelii fidem, circumciditis parvulos in ſabbato, ut dum aliam legem ſervare cupitis, ſabbatum deſtruatis. Numquam autem leges Dei ſibi contrariæ ſunt; & prudenter, ubi diſcipuli ſui argui poterant tranſgreſſionis, & Abimelech, & David dicit exempla ſectantes; veram autem, & abſque neceſſitatis obtentu, ſabbati prævaricationem in ipſos refert qui calumniam fecerant. CHRYSOSTOMUS (hom. xl. ante medium.) Ne autem mihi dicas, quoniam afferre in medium alium peccantem, non eſt erui ab accuſatione: cum enim non accuſatur qui fecit, excuſatio fit circa id quod factum eſt. (1) Verum hoc non ſufficit; ſed quod maius eſt dixit, quod ſine crimine ſunt. Vide autem quanta poſuit. Locum, ubi dicit, *In templo*; tempus, cum dicit, *Sabbatis*; legis remiſſionem, cum dicit, *Violant*, (2) & non ſolum ſolvunt; & quod non ſolum liberantur a pœna, ſed a culpa liberati ſunt: unde dicit, *Sine crimine ſunt*. Neque autem hoc ſecundum ſimile eſt priori quod dixerat de David: illud enim & ſemel factum eſt, & a David non ſacerdote, & neceſſitatis cauſa fuit; hoc autem ſecundum ſingulo ſabbato, & a ſacerdotibus, & ſecundum legem. Et ideo non ſecundum veniam, ut in primo exemplo; ſed ſecundum legem ſunt diſcipuli ab accuſatione liberati. Sed numquid diſcipuli ſunt ſacerdotes? Immo ſunt ſacerdotibus maiores: ipſe enim aderat, qui templi eſt Dominus, qui veritas eſt, & non typus: & ideo ſubditur: *Dico autem vobis, quia templo maior eſt hic*. HIERONYMUS (ſuper *Dico vobis*.) Hic non pronomen, ſed adverbium loci legendum eſt, quod maior templo ſit locus qui Dominum templi teneat. AUGUSTINUS de Quæſt. Evangel. (In Matth. cap. x.) Notandum autem unum exemplum datum eſſe regiæ poteſtatis de David, alterum ſacerdotalis de his qui propter miniſterium templi ſabbata violant, ut multo minus ad ipſum evulſarum ſabbato ſpicarum crimen pertineat, qui verus Rex, & verus Sacerdos eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (XL.) Deinde, quia grave audientibus videbatur eſſe quod dixerat, rurſus convolat ad miſericordiam, ſermonem cum quadam vehementia inducens, cum dicit: *Si autem ſciretis quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacrificium; numquam condemnaſſetis innocentes*. HIERONYMUS (ſuper *Si autem ſciretis quid eſt*.) Quid autem eſt *Miſericordiam volo, & non ſacrificium*, ſupra diximus. Quod autem dicit, *Numquam condemnaſſetis innocentes*, de Apoſtolis intelligendum eſt: & eſt ſenſus: Si miſericordiam comprobaſtis Achimelech, eo quod periclitantem fame David refocillavit; quare meos diſcipulos condemnatis? CHRYSOSTOMUS (hom. XL. in Matth.) Vide autem rurſus qualiter ad veniam ducens ſermonem, diſcipulos rurſus venia ſuperiores oſtendit in hoc quod dicit eos innocentes; quod quidem ſupra & de ſacerdotibus dixerat. Deinde & aliam cauſam dicit quare ſunt innocentes, dicens: *Dominus eſt Filius hominis etiam ſabbati*. REMIGIUS. Filium autem hominis ſeipſum appellat: & eſt ſenſus: Ille quem vos purum hominem putatis, Deus eſt omnium creaturarum Dominus, & etiam ſabbati; & ideo poteſt legem mutare pro ſua voluntate, quia fecit eam. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XVI. cap. XXVIII.) Diſcipulos autem ſuos vellere ſpicas ſabbato non prohibuit, ut inde convinceret & præſentes Iudæos, & futuros Manichæos, qui herbam non evellunt, ne homicidium perpetrent. HILARIUS (can. XII. in princ.) Myſtice autem in principio eſt contuendum, ſermonem hunc ita cœptum eſſe, *In illo tempore*, quo ſcilicet Deo Patri (3) gratiam, data Gentibus ſalute, confeſſus eſt. Ager autem mundus eſt, ſabbatum otium eſt, ſeges crediturorum profectus in meſſem: (4) ergo ſabbato in agrum profectus in legis otio, Domini progreſſus in hunc mundum eſt; eſuries fames eſt ſalutis humanæ. RABANUS (ſuper *Diſcipuli tui*.) Spicas vellunt dum ſingulos homines a terrena intentione retrahunt; fricant dum a concupiſcentia carnis mentes exuunt; grana comedunt dum emendatos in corpus Eccleſiæ traiiciunt. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. quæſt. II.) Nullus autem tranſit in corpus Chriſti niſi carnalibus ſpoliatus fuerit indumentis, ſecundum illud Apoſtoli ad Coloſſ. III. „ Exuite vos veterem hominem. “ GLOSSA. Sabbato hoc agunt, ſcilicet ſpe quietis æternæ, ad quam alios invitant. RABANUS (ſuper *Diſcipuli tui faciunt quod non licet*.) Item ambulant per ſata cum Domino, qui in Scripturarum meditatione

(1) *Al.* Verum hoc his non ſuffecit. (2) *Al.* & non ſolvunt. (3) *Al.* gratiam datam. *P. Nicolai legit* de data. (4) *Al.* Eſt ergo.

tatione delectantur; eſuriunt dum panem vitæ, ideſt Dei amorem, in eis invenire deſiderant; vellunt ſpicas, & terunt dum teſtimonia diſcutiunt, donec inveniant quod latebat in littera; & hoc ſabbato, dum a turbidis cogitationibus vacant. HILARIUS (can. XII. par. a princ.) Phariſæi, qui penes ſe clavem cælorum eſſe exiſtimabant, illicita agere diſcipulos arguunt; quos Dominus factorum, in quibus ſub rerum argumento prophetiæ ratio continetur, admonuit: atque ut oſtenderet omnium rerum efficaciam, ſpeciem futuri operis continere adiecit: *Si autem ſciretis quid eſt, Miſericordiam vole*: opus enim ſalutis noſtræ non in ſacrificio legis, ſed in miſericordia eſt; & lege ceſſante, in Dei bonitate ſalvamur. Cuius rei donum ſi intellexiſſent, numquam condemnaſſent innocentes, ideſt Apoſtolos ſuos, quos inſimulaturi erant tranſgreſſæ legis invidia, cum ſacrificiorum vetuſtate ceſſante, univerſis per eos miſericordiæ novitas ſubveniret.

(b) HIERONYMUS (ſuper *Et interrogabant eum dicentes*.) Quia deſtructionem ſabbati, qua diſcipulos arguebant, probabili exemplo excuſaverat, ipſum calumniari volunt: unde dicitur: *Et cum inde tranſiſſet, venit in ſynagogam eorum*. HILARIUS (can. XII.) Hæc enim quæ præmiſſa ſunt, in campo dicta, geſtaque ſunt, & poſt hæc ſynagogam ingreditur. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXXV.) Poſſet autem putari eodem die factum & de ſpicis, & de iſto ſanato, quoniam & ſabbatum hic commemoratur; niſi Lucas aperuiſſet, alio ſabbato factum fuiſſe. Proinde quod dicit Matthæus, *Et cum inde tranſiſſet, venit in ſynagogam eorum*, non quidem venit, niſi cum inde tranſiſſet, ſed poſt quot dies in ſynagogam eorum venerit poſteaquam a ſegete illa tranſiit, an recte continuoque illuc ierit, non expreſſum eſt, ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio ſabbato huiuſmodi manum fuiſſe ſanatam. HILARIUS (can. XII.) Ingreſſo autem ſynagogam, hominem aridæ manus offerunt, interrogantes an curare ſabbatis liceret, occaſionem arguendi eum ex reſponſione quærentes: unde ſequitur: *Et ecce homo manum habens aridam: & interrogabant eum dicentes: Si licet ſabbato curare?* CHRYSOSTOMUS (hom. XLI.) Non autem interrogant, ut addiſcant, ſed ut accuſent eum: unde ſequitur: *Ut accuſarent eum*. Quamvis & ipſum opus ſufficeret ſi accuſare volebant; ſed & per verba volebant captionem invenire, maiorem copiam arguitionum ſibi præparantes. HIERONYMUS. Et interrogant, utrum liceat curare ſabbatis, ut ſi non curaverit, crudelitatis, aut imbecillitatis; ſi curaverit, tranſgreſſionis vitio eum accuſent. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXXV.) Sed poteſt movere quomodo Matthæus dixerit, quod ipſi interrogaverunt Dominum: *Si licet ſabbato curare?* cum Marcus, & Lucas illos potius a Domino interrogatos eſſe perhibeant (Luc. VI.) „ Licet ſabbato benefacere, an male?" Itaque intelligendum, quod illi prius interrogaverunt Dominum: *Si licet ſabbato curare?* deinde intelligens cogitationes eorum, aditum accuſandi quærentium, conſtituit in medio illum quem erat ſanaturus, & interrogavit quæ Marcus, & Lucas eum interrogaſſe commemorant; & tunc illis tacentibus, propoſuit ſimilitudinem de ove, & concluſit quod licet ſabbato benefacere: unde ſequitur: *Ipſe autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo, qui habens ovem unam? &c.* HIERONYMUS (ſuper *Ipſe dixit eis*.) Ubi ſic ſolvit propoſitam quæſtionem, ut interrogantes avaritiæ condemnaret. Si vos, inquit, in ſabbato ovem, & aliud quodlibet animal in foveam decidens eripere feſtinatis, non animali, ſed veſtræ avaritiæ conſulentes; quanto magis ego hominem, qui multo melior eſt ove, debeo liberare? RABANUS[a] (in hoc loc.) Competenti ergo exemplo ſolvit quæſtionem eorum, ut eos oſtendat ſabbatum violare in opere cupiditatis, qui eum violare arguunt in opere caritatis; legem male interpretantes, qui dicunt in ſabbato a bonis feriandum, in quo a malis tantum feriandum eſt. Unde Levit. XXIII. „ opus ſervile non „ facietis in eis, " hoc eſt peccatum. Sic in æterna requie a malis tantum feriabitur, non a bonis. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXXV. a med.) Propoſita autem ſimilitudine de ove concludit, quod liceat ſabbato benefacere, dicens: *Itaque licet ſabbatis benefacere*. CHRYSOSTOMUS (hom. XLI. in Matth. poſt princ.) Intende autem qualiter (1) varias excuſationes

(1) *Al.* vanæ excuſationis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Gloſſa.

·iones de ſolutione ſabbati inducit. Sed quia ſam inſanabiliter ægrotabat, ad opus proceſſit: unde ſequitur: *Tunc ait homini, Extende manum tuam: & extendit, & reſtituta eſt ſanitati, ſicut altera*. HIERONYMUS (ſuper *Tunc ait homini*.) In Evangelio quo utuntur Nazaræi, & Ebionitæ (quod (1) nuper in Græcum de Hebraico ſermone tranſtulimus, & quod vocatur a pleriſque Matthæi authenticum) homo iſte qui aridam habet manum, cæmentarius ſcribitur, iſtiuſmodi vocibus auxilium precans: *Cæmentarius eram, manibus victum quæritans: precor te, Ieſu, ut mihi reſtituas ſanitatem, ne turpiter mendicem cibos*. RABANUS (ſuper *Si licet ſabbatis curare*.) Sabbatis autem præcipue docet, & operatur Ieſus non ſolum propter ſpirituale ſabbatum, ſed etiam propter celebriorem populi conventum, quærens ſalutem omnium. HILARIUS (can. XII. in Matth.) Myſtice autem poſt reditum de ſegete, ex qua iam Apoſtoli fructus ſationis acceperant, ad ſynagogam venit, iam illic meſſis ſuæ opus paraturus; quia plures poſtmodum una cum Apoſtoli extiterunt, qui curabantur. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Uſque autem ad adventum Domini Salvatoris arida manus in ſynagoga Iudæorum fuit, & Dei opera non fiebant in ea; poſtquam autem ille venit in terras, reddita eſt in Apoſtolis credentibus dextera, & operi priſtino reſtituta. HILARIUS (can. XII. inter princ. & med.) Curatio autem omnis in verbo eſt: & manus ſicut altera redditur; ideſt, ſimilis miniſterio Apoſtolorum in officium dandæ ſalutis efficitur: docetque phariſæos ægre ferre non oportere operationem humanæ ſalutis in Apoſtolis, cum ipſis ad officii eiuſdem miniſterium manus ſit reformanda, ſi credant. RABANUS (ſuper *Et ecce homo habens manum aridam*.) Vel aliter. Homo qui habebat manum aridam, humanum genus indicat, ſterilitate boni operis areſactum per manum ad pomum extenſam; quam ſanavit manus innocens in cruce extenſa. Et bene manus in ſynagoga erat arida: quia ubi maius donum ſcientiæ, ibi gravius eſt inexcuſabilis noxæ periculum. Sananda autem manus arida iubetur extendi: quia infructuoſæ debilitas animæ nullo melius ordine quam eleemoſynarum largitate curatur. Habebat autem homo dexteram manum languidam, quia ab eleemoſynis torpebat; ſiniſtram ſanam, quia ſuæ utilitati intendebat. Sed veniente Domino, dextra ſanatur ut ſiniſtra: quia quod congregaverat avide, modo diſtribuit caritative.

(e) HILARIUS (can. XII. in Matth.) Invidia (2) autem facti phariſæos commovet: quia contuentes hominem in corpore, Deum in operibus non intelligebant: unde dicitur: *Exeuntes autem phariſæi conſilium faciebant adverſus eum, quomodo eum perderent*. RABANUS (ſuper hoc verbo.) *Exeuntes* dicit, quia eorum mens a Domino averſa fuit. Conſilium fecerunt quomodo vitam perderent, non quomodo ipſi vitam invenirent. HILARIUS. Scienſque eorum conſilia ſeceſſit, ut a conſiliis malignantium procul abeſſet: unde ſequitur: *Ieſus autem ſciens ſeceſſit inde*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Sciens, inquam, eorum inſidias receſſit, ut phariſæis contra ſe occaſionem impietatis auferret. REMIGIUS (ſuper *Sciens autem Ieſus ſeceſſit*.) Sive ſeceſſit inde quaſi homo fugiens inſidias ſuorum perſequentium; ſive quia non erat tempus, neque locus patiendi: „ non enim „ capit perire Prophetam extra Hieruſa„ lem; “ ſicut ipſe dicit Luc. XIII. Declinavit etiam Dominus odio ſe perſequentes, & pervenit illuc ubi invenit plurimos ſe per amorem diligentes: unde ſequitur: *Et ſecuti ſunt eum multi*. Quem phariſæi unanimi conſilio perdere quærunt, turba indocta unanimi dilectione ſequitur: unde mox ſui deſiderii conſequuntur effectum: nam ſequitur: *Et curavit eos omnes*. HILARIUS (can. XII. ante med.) His autem quos curavit, ſilentium imperavit: unde ſequitur: *Et præcepit eis ne manifeſtum eum facerent*: nam ſalus unicuique reddita, erat ſibi ipſi teſtis. Sed iubendo ſilentium teneri, & gloriandi de ſe iactantiam declinat, & nihilominus cognitionem ſui præſtat in eo ipſo, cum (3) admonet de ſe taceri: quia obſervatio ſilentii ex re quæ ſit ſileoda proficiſcitur. RABANUS (ſuper *Præcepit eis ne eum manifeſtarent*.) In hoc etiam nos inſtruit, ut cum aliquid magni fecerimus, laudem foris quæramus. REMIGIUS. Ideo etiam præcipit ut non manifeſtarent eum, ne perſequentes ipſum deteriores fierent. CHRYSOSTOMUS in hom. (XLI.) Deinde ut non turberis in his quæ fiunt (4) inſania inopinabili phariſæorum, inducit Prophetam hoc prædicentem: taota erat enim Prophetarum diligentia ut neque hoc de- re-

(1) *In quatuor iam citatis exemplis quæ vidimus, deſunt hæc verba* quod nuper in Græcum de Hebraico ſermone tranſtulimus. (2) *Al. deeſt* autem. (3) *Al.* admoneret. (4) *Al.* in inſania opinabili.

relinquerent, ſed & vias eius, & tranſitus prophetizarent, & intentionem cum qua hoc faciebat; ut diſcas quoniam omnia a Spiritu ſancto loquebantur: ſi enim cogitationes hominum impoſſibile eſt ſcire, multo magis Chriſti intentionem, niſi Spiritus ſanctus revelaret. Sequitur ergo: *Ut impleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentem: Ecce puer meus, quem elegi*. REMIGIUS. Dominus quidem Ieſus Chriſtus puer omnipotentis Dei dictus eſt, non ſecuudum divinitatem, ſed ſecundum aſſumptæ carnis diſpenſationem: quia cooperante Spiritu ſancto carnem ſuſcepit ex Virgine abſque macula peccati. Quidam libri habent: *Electus, quem elegi*: electus enim fuit a Deo Patre, ideſt prædeſtinatus, ut eſſet Filius Dei proprius, non adoptivus. RABANUS (ſuper hoc loco.) *Quem elegi*, dicit, ad opus quod nemo alius fecit, ut redimeret genus humanum, & pacificaret mundum cum Deo. Sequitur: *Dilectus meus, in quo bene complacuit anima mea*: quia ipſe ſolus eſt agnus ſine macula peccati, de quo Pater dicit inf. XVII. *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. REMIGIUS. Quod autem dicit, *Anima mea*, non ita intelligendum eſt quod Deus Pater animam habeat; ſed translative anima in Deum aſcribitur, ut per eam (1) demonſtretur Dei affectus. Nec mirum ſi anima translative in Deo dicitur, cum etiam cetera corporis membra ei aſcribantur. CHRYSOSTOMUS (hom. XLI. in Matth. ante med.) Hoc autem in principio Propheta ponit, ut diſcas quia hoc quod hic dicitur, fuit ſecundum conſilium Patris: dilectus enim ſecundum conſilium eius qui diligit facit. Sed iterum electus, non ut adverſarius ſolvit legem, neque ut inimicus exiſtens legislatori, ſed ei concordans. Quia ergo dilectus eſt, *ponam ſpiritum meum ſuper eum*. REMIGIUS. Tunc etiam Deus Pater poſuit ſpiritum ſuum ſuper eum, cum operante Spiritu ſancto ſuſcepit carnem ex Virgine, & mox ut homo factus eſt, plenitudinem Spiritus ſancti ſuſcepit. HIERONYMUS (ſuper *Ecce puer meus quem elegi*.) Ponitur autem Spiritus ſanctus non ſuper Dei Verbum, ſed ſuper Unigenitum, qui de ſinu Patris proceſſit, ſcilicet ſuper eum de quo dictum eſt, *Ecce puer meus*.

Quid autem per ipſum facturus ſit, ſubditur: *Et iudicium Gentibus nuntiabit*. AUGUSTINUS XX. de Civit. Dei (cap. XXX.) Quia ſcilicet iudicium prænuntiavit futurum, quod Gentibus erat occultum. CHRYSOSTOMUS (hom. XLI. in Matth.) Deinde humilitatem eius manifeſtans, dicit, *Non contendet*: quia ſicut illi placuit oblatus eſt, & manibus perſequentium ſe ultro obtulit; *neque clamabit*: quia ſicut agnus coram tondente ſe obmutuit; *neque audiet aliquis in plateis vocem eius*. HIERONYMUS (ſuper *Nec audietur in plateis*.) Lata enim eſt & ſpatioſa via quæ ducit ad perditionem, & multi ingrediuntur per eam; qui multi non audiunt vocem Salvatoris, quia non ſunt in arcta via, ſed in ſpatioſa. REMIGIUS. Platea namque Græce, Latine latitudo dicitur. In plateis ergo vocem eius nemo audivit: quia ſuis dilectoribus non delectabilia in hoc mundo promiſit, ſed aſpera. CHRYSOSTOMUS (hom. XLI. ante med.) Volebat autem Dominus per huiuſmodi manſuetudinem curare Iudæos. Sed licet iſti renuerent, non tamen eis reſtitit, eos deſtruendo; unde & eius virtutem, & illorum imbecillitatem Propheta oſtendens dicit: *Arundinem quaſſatam non confringet, & (2) linum fumigans non extinguet*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Arundinem quaſſatam*.) Qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris ſui, iſte quaſſatum calamum confringit; & qui modicam ſcintillam fidei contemnit in parvulis, hic linum extinguit fumigans. AUGUSTINUS XX. de Civit. Dei (cap. XXX.) Unde perſecutores Iudæos, qui calamo quaſſato, perdita integritate, & lino fumanti, amiſſo lumine, comparati ſunt, non contrivit, non extinxit: quia pepercit eis, quod nondum venerat eos iudicare, ſed iudicari ab eis. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. quæſt. III.) In lino etiam fumigante notandum eſt, quia deſertum lumine facit putorem. *a* HILARIUS. Vel in hoc quod dicit, *Arundinem quaſſatam non confringet*, oſtendit quod ita facile erat ei omnes eos frangere, ſicut arundinem; & non ſimpliciter arundinem, ſed iam contritam. In hoc autem quod dicit, *Linum fumigans non extinguet*, demonſtrat & illorum furorem ac-

(1) *Al.* demonſtraretur. (2) Al. *lignum*.

EX EDITIONE P. NICOLAI,

a CHRYSOSTOMUS hom. XLI. ut ſupra.

accenſum, & virtutem Chriſti potentem ad extinguendum huiuſmodi ſurorem cum omni facultate: unde in hoc multa manſuetudo Chriſti oſtenditur. *a* RABANUS. Vel per hoc quod dicit, arundinem quæ quaſſata eſt, non eſſe confractam, oſtendit caduca, & quaſſata Gentium corpora non fuiſſe contrita, ſed in ſalutem potius reſervata. Per hoc autem quod dicit, *Linum fumigans non extinguet*, oſtendit exiguitatem ignis iam tantum fumigantis in lino non extinctam, ideſt Iſrael ex reliquiis veteris gratiæ ſpiritum non ablatum, quia reſumendi totius luminis in tempore pœnitentiæ ſit facultas. RABANUS *b*. Vel e converſo, arundinem quaſſatam vocat Iudæos, quos a vento agitatos, & quaſi ab invicem diſſipatos, non ſtatim Dominus condemnavit, ſed patienter ſupportavit; linum autem fumigans vocat populum de Gentibus congregatum, qui, extincto naturalis legis ardore, fumi amariſſimi, & oculis noxii, tenebroſæque caliginis' involvebantur erroribus; quem non ſolum non extinxit, & redegit in cinerem, ſed e contrario de parva ſcintilla, & pene moriente maxima ſuſcitavit incendia. CHRYSOSTOMUS (hom. XLI. in Matth.) Sed poſſet aliquis dicere: Quid igitur? Semper hæc erunt; & feret uſque in finem eos qui ſic inſidiantur, & inſaniunt? Abſit; ſed cum ſua omnia facta erunt, tunc & illa operabitur. Et hoc ſignavit dicens: *Donec eiiciat ad victoriam iudicium*: ac ſi dicat: Cum ea quæ ex ſe ſunt, omnia compleverit, tunc perfectam ultionem inducet: tunc enim punientur cum claram fecerit ſuam victoriam, ut non relinquatur eis inverecunda contradictionis occaſio. HILARIUS (can. XII.) Vel *donec eiiciat ad victoriam iudicium*: ſublata ſcilicet mortis poteſtate, iudicium, & claritatis ſuæ reditum introducat. RABANUS (ſuper *Donec eiiciat ad victoriam*.) Vel donec illud iudicium quod in eo agebatur, ad victoriam perveniret: quia poſtquam mortem reſurgendo ſuperavit, expulſo principe huius mundi, victor ad regnum rediit in Patris dextera ſedens, donec ponat ſub pedibus omnes inimicos ſuos. CHRYSOSTOMUS (hom. XLI. in Matth.) Sed non in hoc ſtabunt ea quæ ſunt diſpenſationis, ut ſolum puniantur qui non crediderunt; ſed & orbem terrarum ad ſe trahet: unde ſequitur: *Et in nomine eius Gentes ſperabunt*. AUGUSTINUS XX. de Civit. Dei (cap. XXX.) Hoc autem ultimum iam videmus impletum: (1) & ſic per hoc, quod negari non poteſt, creditur & illud quod imprudenter a quibuſdam negatur, noviſſimum iudicium, quod ponet in terra, cum venerit ipſe de cælo. Quis enim ſperaret Gentes in Chriſti nomine ſperaturas, quando tenebatur, ligabatur, credebatur, illudebatur, & crucifigebatur; quando & ipſi diſcipuli ſpem perdiderant, quam in illo habere iam cœperant? Quod tunc vix unus latro ſperavit in cruce, nunc ſperant Gentes longe lateque diffuſæ. Et ne in æternum moriantur, ipſa in qua ille mortuus eſt cruce ſignantur. Nullus igitur dubitet per Ieſum Chriſtum noviſſimum futurum eſſe iudicium. REMIGIUS. Sciendum eſt autem, quia non ſolum iſtius loci ſenſus, ſed & multorum aliorum hoc teſtimonio confirmatur: nam quod dicit, *Ecce puer meus*, ad illum locum refertur ubi dixerat Pater ſupra III. *Hic eſt Filius meus*: quod vero ait, *Ponam ſpiritum meum ſuper eum*, ad hoc refertur quod Spiritus ſanctus deſcendit ſuper Dominum baptizatum: quod autem ſubiungit, *Iudicium Gentibus nuntiabit*, refertur ad id quod infra XXV. dicitur, *Cum ſederit Filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ*: quod autem ſubdit, *Non contendet, neque clamabit*, ad hoc refertur quod Dominus pauca reſpondit principi ſacerdotum, & Pilato, Herodi vero nulla: quod vero dicitur, *Arundinem quaſſatam non confringet*, ad hoc pertinet quod Dominus ſuos perſecutores declinavit, ne fierent deteriores: quod vero dicit, *In nomine eius Gentes ſperabunt*, ad hoc refertur quod ipſe dixit infra ult. *Euntes docete omnes Gentes*.

(d) GLOSSA *c*. Confutaverat ſuperius Dominus phariſæos Chriſti miracula calumniantes, ex hoc quod ſabbatum ſolvere videbatur; ſed quia maiori nequitia ipſa Chriſti miracula divina virtute facta pervertebant, attribuentes ea immundo ſpiritui, ideo Evangeliſta præmittit miraculum

(1) *Al. & ſi. P. Nicolaius habet & ſuper.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HILARIUS can. XII. ut ſupra. *b* Ex Hieronymo mutuatus epiſt. clI. quam Algaſiæ ſcribit qu. II. *c* Nec in Gloſſa quæ nunc extat eſt, nec in Anſelmo, vel alibi occurrit.

ex quo blaſphemandi occaſionem ſumpſerunt, dicens: *Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens, cæcus, & mutus*. REMIGIUS. Quod autem dicit, *Tunc*, ad ſuperiora refertur, quando ſanato homine qui habebat manum aridam, exivit de ſynagoga. Sive quod dicit, *Tunc*, poteſt referri ad latius, atque prolixius tempus; ut ſit ſenſus: Tunc quando hæc, vel illa dicebantur, vel gerebantur. CHRYSOSTOMUS (hom. XLI.) Miranda eſt antem nequitia dæmonis. Utrumque ingreſſum oppilavit, per quem ille erat crediturus, ſcilicet & auditum, & viſum. Sed Chriſtus utrumque aperuit: unde ſequitur: *Et curavit eum ita ut loqueretur, & videret*. HIERONYMUS. Tria autem ſigna ſimul in uno homine perpetrata ſunt: cæcus videt, mutus loquitur, poſſeſſus a dæmone liberatur. Quod & tunc quidem carnaliter factum eſt, ſed quotidie completur in converſione credentium, ut expulſo dæmone, primum fidei lumen aſpiciant, deinde in laudes Dei tacentia prius ora laxentur. HILARIUS (can. XII.) Non autem ſine ratione cum turbas omnes curatas in communi dixiſſet, nunc ſeorſum dæmonium habens, cæcus, & mutus offertur. Oportebat enim ut poſtquam manus aridæ homo oblatus eſt, qui in ſynagoga curabatur, in unius huiuſmodi hominis forma Gentium ſalus fieret: ut qui erat habitatio dæmonii, & cæcus, & mutus, Deo capax pararetur, & Deum contineret in Chriſto, & Chriſti opera Dei confeſſione laudaret. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. quæſt. III.) Dæmonium enim habens, cæcus, & mutus eſt qui non credit, & ſubditus eſt diabolo qui non intelligit, & non confitetur ipſam fidem, vel non dat laudem Deo. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXXVII.) Hoc autem non iſto ordine, ſed poſt multa alia Lucas commemorat, & mutum dicit tantum, & non cæcum. (1) Sed non ex eo quod aliquid tacet, de alio dicere putandus eſt: ea enim ſequentia & ipſe contexit quæ Matthæus. HILARIUS (can. XII.) Stupuerunt facti iſtius omnes turbæ; ſed phariſæorum ingraveſcit invidia: unde ſequitur: *Et ſtupebant omnes turbæ, & dicebant: Numquid iſte eſt filius David*? GLOSSA. Ob miſericordiam, & beneficia filium David prædicant. RABANUS (hæc habet Beda cap. 11. Lucæ ſuper id, *In Beelzebub*.) Turbis (2) autem, quæ minus eruditæ videbantur, Domini ſemper facta mirantibus, illi contra vel negare hoc, vel quæ negare nequiverant ſiniſtra interpretatione pervertere laborabant, quaſi hæc non divinitatis, ſed immundi ſpiritus opera fuiſſent, ideſt Beelzebub, qui Deus erat Acharon: unde ſequitur: *Phariſæi autem audientes dixerunt: Hic non eiicit dæmones niſi in Beelzebub principe dæmoniorum*. REMIGIUS. Beelzebub autem, ipſe eſt Beel, & Baal, & Beelphegor. Beel fuit pater Nini Regis Aſſyriorum; Baal dictus eſt, quia in excelſo colebatur; Beelphegor a loco, ideſt a monte Phega. Zebub ſervus fuit Abimelech filii Gedeonis, qui occiſis ſeptuaginta fratribus ædificavit templum Baal, & conſtituit eum ſacerdotem in ipſo ad abigendas muſcas, quæ ibi congregabantur, propter nimium cruorem victimarum: Zebub namque muſca dicitur. Beelzebub ergo vir muſcarum interpretatur: unde propter ſpurciſſimum ritum colendi, dicebant eum eſſe principem dæmoniorum. Nihil ergo ſordidius invenientes quod Domino obiicerent, dicebant (3) eum in Beelzebub eiicere dæmonia. Et ſciendum quod non eſt legendum per *d*, vel *t*, in fine, ut quædam mendoſa exemplaria habent, ſed per *b*.

(e) HIERONYMUS (ſuper *Ieſus autem ſciens*.) Phariſæi opera Dei principi dæmoniorum deputabant; quibus Dominus non ad dicta, ſed ad cogitata reſpondit, ut vel ſic compellerentur credere potentiæ eius qui cordis videbat occulta: unde dicitur: *Ieſus autem ſciens cogitationes eorum, dixit eis*. CHRYSOSTOMUS (hom. XLII.) Superius quidem & de hoc Chriſtum accuſaverant, quia in Beelzebub eiiceret dæmonia; ſed tunc quidem eos non increpavit, concedens eis & a pluribus ſignis cognoſcere eius virtutem, & a doctrina diſcere eius magnitudinem. Sed quia permanebant eadem dicentes, iam increpat eos; quamvis eorum accuſatio valde irrationabilis eſſet. Invidia autem non quærit quid dicat, ſed ſolum ut dicat. Neque tamen Chriſtus eos contempſit, ſed reſpondet cum decenti manſuetudine, docens nos mites eſſe inimicis, & non turbari, etiam ſi talia dicant quæ nos in nobis non recognoſcimus, neque habent aliquam rationem. In quo etiam oſtendit mendacia eſſe quæ ab ipſis ſunt dicta: neque enim eſt dæmonium habentis, tantam oſtendere manſuetudinem, & cogitationes ſcire. Et quia valde irrationabilis erat eorum ſuſpicio, & multitudinem timebant, non audebant publicare Chriſti accuſatio-

(1) *Al.* Sed etiam. (2) *Al.* turbæ autem, *&* *infra* mirantes. (3) *Al.* enim.

Digitized by Google

ſationem, ſed in mente volvebant: propter quod dicit, *Sciens cogitationes eorum*. Ipſe autem accuſationem quidem in reſpondendo non ponit, neque divulgat eorum nequitiam; ſolutionem autem inducit: ſtudium enim eius erat prodeſſe peccantibus, non publicare. Non autem reſpondet eis a Scripturis, quia non attenderent aliter exponentes; ſed a communibus opinionibus: non enim ita exteriora prælia corrumpunt, ſicut ea (1) quæ interiora: hoc enim fit in corporibus, & in omnibus rebus: ſed interim a magis cognitis exempla ducit, dicens: *Omne regnum contra ſe diviſum deſolabitur*. Nihil enim eſt in terra regno potentius; ſed tamen per altercationem perit. Quid autem dicendum eſt de civitate, vel de domo? Sive magnum, ſive parvum fuerit, contra ſeipſum pugnans perit. HILARIUS (can. XII. in Matth.) Unde domus, & civitatis eadem eſt hic ratio quæ eſt regni: propter quod ſequitur: *Et omnis civitas, vel domus diviſa contra ſe, non ſtabit*. HIERONYMUS (ſuper *Si ſatanas ſatanam eiicit*.) Quomodo enim concordia parvæ res creſcunt, ſic diſcordia maximæ dilabuntur. HILARIUS (can. XII.) Sermo autem Dei dives eſt, & vel ſimpliciter intellectus, vel inſpectus interius, ad omnem profectum eſt neceſſarius. Relictis ergo his quæ ad communem intelligentiam patent, cauſis interioribus immorentur. Reſponſurus enim Dominus ad id quod de Beelzebub dictum erat, in ipſos quibus reſpondebat, reſponſionis conditionem retorſit: lex enim a Deo eſt, & regni Iſrael pollicitatio ex lege eſt: ſi regnum legis contra ſe dividitur, diſſolvatur neceſſe eſt; & ſic Iſrael amiſit legem, quando impletionem legis in Chriſto plebs legis impugnat. Sed civitas hic Hieruſalem indicatur, quæ poſtquam in Dominum ſuum furore plebis exarſit, & Apoſtolos eius cum credentium turbis fugavit, poſt diviſionem non ſtabit; atque ita (quod per hanc diviſionem mox conſecutum eſt) civitatis illius denuntiatur excidium. Deinde aſſumit: *Et ſi ſatanas ſatanam eiicit, adverſus ſe diviſus eſt: quomodo ergo ſtabit regnum eius?* HIERONYMUS (ubi ſupra.) Ac ſi diceret: Si ſatanas pugnat contra ſe, & dæmon inimicus eſt dæmoni; deberet iam mundi venire conſummatio: nec habent in eo locum adverſariæ poteſtates, quarum inter ſe bellum pax hominum eſt. GLOSSA (ordinaria, ſuper *Regnum in ſe diviſum*.) Neceſſaria ergo complexione eos arguit. Vel enim Chriſtus in virtute Dei dæmones eiicit, vel in principe dæmoniorum. Si in virtute Dei, fruſtra calumniantur; ſi in principe dæmoniorum, regnum eius diviſum eſt, nec ſtabit; & ideo a regno eius recedant; quod innuit ſibi eos elegiſſe, dum in ſe non credunt. CHRYSOSTOMUS (hom. XLII. aliq. a princip.) Vel ſic. Si diviſus eſt, imbecillior factus eſt, & perit: ſi autem perit, qualiter poteſt alium proiicere? HILARIUS (can. XII. paulum ante med.) Vel aliter. Si ad diviſionem ſuam coactus eſt dæmon, ut dæmones perturbaret; hinc quoque æſtimandum eſt plus in eo qui diviſerit, quam in his qui diviſi ſunt, (2) eſſe virtutis: ergo regnum diaboli, diviſione facta, a Chriſto eſt diſſolutum. HIERONYMUS (ſuper id, *Si ſatanas ſatanam eiicit*.) Si autem putatis, o ſcribæ, & phariſæi, quod receſſio dæmonum obedientia ſit in principem ſuum, ut homines ignorantes fraudulenta ſimulatione (3) deludantur; quid poteſtis dicere de corporum ſanitatibus quas Dominus perpetravit? Aliud eſt, ſi membrorum quoque debilitates, & ſpiritualium virtutum inſignia dæmonibus aſſignetis.

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. XLII.) Poſt primam ſolutionem, venit ad ſecundam prima manifeſtiorem, dicens: *Et ſi ego in Beelzebub eiicio dæmones, filii veſtri in quo eiiciunt? Ideo ipſi iudices veſtri erunt*. HIERONYMUS (ſuper *Si ego in Beelzebub*.) Filios Iudæorum, vel exorciſtas gentis illius, ex more ſignat, vel Apoſtolos ex eorum ſtirpe generatos. Si exorciſtas, qui ad invocationem Dei eiiciebant dæmones, coarctat phariſæos interrogatione prudenti, ut confiteantur Spiritus ſancti eſſe opus (4) eorum. Quod ſi expulſio, inquit, dæmonum in filiis veſtris Deo, non dæmonibus deputatur; quare in me idem opus non eamdem habeat & cauſam? Ergo ipſi veſtri iudices erunt non poteſtate, ſed comparatione; dum illi expulſionem dæmonum Deo aſſignant, vos principi dæmoniorum. Sin autem & de Apoſtolis dictum eſt (quod & magis intelligere debemus) ipſi erunt iudices eorum: quia ſedebunt in duodecim ſoliis, iudicantes duodecim tribus Iſrael. HILARIUS (can. XII.) Idcirco autem digne iudices ſunt in eos conſtituti, quibus id dediſſe Chriſtus adverſus dæmones poteſtatis reperitur quod ipſe eſt negatus habuiſſe. RABANUS. Vel quia Apoſtoli bene ſibi conſcii erant, nihil malæ artis ſe ab eo didiciſſe. CHRYSO-

STO-

(1) *Al.* quæ ſunt contribulium. (2) *Al.* ineſſe. (3) *Al.* deludant. (4) *Al.* emittitur eorum.

STOMUS (hom. xlii.) Non (1) autem dixit, Diſcipuli mei, neque Apoſtoli, ſed *Filii veſtri*: ut ſi quidem voluerint reverti ad illorum dignitatem, multam hinc accipiant occaſionem; ſi autem ingrati fuerint, neque (2) inverecundam habeant excuſationem. Eiiciebant autem Apoſtoli dæmones, quia acceperant poteſtatem ab ipſo; & tamen nihil eos incuſabant: non enim rebus, ſed perſonæ Chriſti adverſabantur. Volens igitur monſtrare quoniam invidiæ erant quæ dicebantur de ipſo, Apoſtolos in medium ducit. Rurſus autem ad ſui cognitionem inducit eos, demonſtrans quoniam propriis adverſantur bonis, & contrariantur ſuæ ſaluti; cum deceret eos lætari, quod magna bona illis advenerat donaturus: unde ſequitur: *Si autem ego in ſpiritu Dei eiicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei*. Per hoc autem demonſtrat quod magnæ virtutis opus eſt dæmones eiicere, & non cuiuslibet gratia. Et ob hoc quidem ſyllogizat dicens: *Ergo pervenit in vos regnum Dei*; ac ſi dicat: Si hoc eſt, profecto Filius Dei advenit. Hoc autem obumbrate dicit, ut non illis ſit grave. Deinde ut illos alliciat, non dixit ſimpliciter, *Pervenit regnum*; ſed *in vos*; quaſi dicat: Vobis veniunt bona: propter quid veſtram impugnatis ſalutem? Hoc enim eſt ſignum a Prophetis traditum præſentiæ Filii Dei, tanta fieri poteſtate divina. HIERONYMUS (ſuper *Igitur pervenit*.) Regnum enim Dei ſeipſum ſignat, de quo in alio loco ſcriptum eſt (Luc. xvii.) „ Regnum Dei intra vos eſt: “ & Ioan. 1. „ Medius ſtat intra vos, quem neſcitis. “ Vel certe illud regnum quod & Ioannes, & ipſe Dominus prædicaverant ſupra 1. iii. & iv. *Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum*. Eſt & tertium regnum Scripturæ ſanctæ, quod auferetur a Iudæis, & tradetur Genti facienti fructus eius. HILARIUS (can. xii.) Si ergo diſcipuli operantur per Chriſtum, & ex ſpiritu Dei Chriſtus operatur, adeſt regnum Dei jam in Apoſtolos mediatoris officio transfuſum. *a* Diminutio etiam regni diaboli, eſt augmentatio regni Dei. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. q. v.) Unde poteſt etiam hic eſſe ſenſus: *Si ego in Beelzebub eiicio dæmones*, etiam ſecundum veſtram ſententiam, *pervenit in vos regnum Dei*: quia regnum diaboli ſtare non poteſt, quem adverſum ſe diviſum fatemini. Regnum enim Dei nunc dixit quo damnantur impii, & a fidelibus de peccatis ſuis pœnitentiam nunc agentibus ſecernuntur.

(g) CHRYSOSTOMUS (hom. xlii.) Poſita ſecunda ſolutione, inducit & tertiam, dicens: *Aut quomodo poteſt quiſquam intrare in domum fortis?* Quod enim non poteſt ſatanas ſatanam eiicere, manifeſtum ex dictis eſt. Sed quoniam neque alius poteſt eum eiicere, niſi prius eum ſuperaverit, omnibus eſt manifeſtum. Conſtituitur ergo quod & antea (3) ex manifeſtiori abundantia: dicit enim: Tantum abſiſto ab hoc quod utar diabolo coadiutore, quod prælier cum eo, & ligem eum; & huiuſmodi coniectura eſt quod vaſa eius diripio. Et ſic contrarium eius quod illi tentabant dicere, demonſtrat. Illi enim volebant oſtendere quod non propria virtute eiicit dæmones; ipſe autem oſtendit quod non ſolum dæmones, ſed & eorum principem ligavit; quod manifeſtum eſt ab his quæ facta ſunt. Qualiter enim principe non victo hi qui ſubiacent dæmones direpti ſunt? Hoc autem mihi prophetia videtur eſſe, quod dicitur: non enim ſolum dæmones eiicit, ſed & errorem univerſi orbis terrarum abiget, & machinationem diaboli diſſolvet: & non dixit Rapiet, ſed *Diripiet*, oſtendens quod hoc cum poteſtate fiat. HIERONYMUS (ſuper *Aut quomodo poteſt quiſquam*.) Domus illius mundus eſt, (4) in maligno poſitus, non creatoris dignitate, ſed magnitudine delinquentis. Alligatus eſt fortis, & religatus in tartarum, & Domini pede contritus. Non autem debemus eſſe ſecuri: adverſarius noſter fortis victoris quoque vocibus comprobatur. CHRYSOSTOMUS (hom. xlii. in Matth. a med.) Fortem autem eum vocat, antiquam eius oſtendens tyrannidem, quæ ex noſtra deſidia orta eſt. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. qu. v.) Quos ſcilicet ipſe tenebat, ne poſſent viribus ſuis ab illo ſe homines eruere, ſed per gratiam Dei. Vaſa eius dicit omnes infideles. Alligavit autem fortem, quia poteſtatem illi ademit

(1) *Al.* ergo (2) *Al.* verecundam habent. (3) *Al.* cum manifeſtiori. (4) *Al.* qui in.

Ex editione P. Nicolai.

a GLOSSA, vel potius Anſelmus, pro quo citari Gloſſa ſolet; ſed loco utriuſque prius iſta confundebantur cum Hilarii verbis, quaſi ex illo eſſent.

Digitized by Google

ademit impediendi voluntatem fidelium a ſequendo Chriſtum, & (1) obtioendo regno Dei. RABANUS. Domum ergo eius diripuit: quia ereptos a diaboli laqueis eos quos ſuos eſse prævidit, Eccleſiæ adunavit: vel quia omnes mundi partes Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus convertendas diſtribuit. Oſtendit igitur per manifeſtam parabolam dicens, quia noo concordat io fallaci operatiooe cum dæmonibus, ut calumoiabantur; ſed virtute divinitatis homines a dæmonibus liberavit.

(h) CHRYSOSTOMUS (hom. xlii. a med.) Poſita tertia ſolutione, hic ponit quartam, dicens: *Qui non eſt mecum, contra me eſt*. HILARIUS (can. xii. parum a med.) In quo oſteodit longe a ſe eſſe ut aliquid a diabolo mutuatus ſit poteſtatis; & ex hoc ingeotis periculi res intelligitur male de eo opinari cum quo non eſſe, idipſum eſt quod contra eſſe. HIERONYMUS (ſuper *Qui non eſt mecum*.) Non tamen putet hoc quiſquam de hæreticis dictum, & ſchiſmaticis; quamquam & ita ex ſuperfluo poſſet iotelligi; ſed ex cooſequentibus, textuque ſermonis ad diabolum refertur, eo quod non poſſint opera Salvatoris Beelzebub operibus comparari. Ille cupit animas hominum tenere captivas, Dominus liberare; ille prædicat idola, hic unius Dei notitiam; ille trahit ad vitia, hic revocat ad virtutes. Quomodo ergo poſſunt inter ſe habere concordiam quorum opera ſunt diverſa? CHRYSOSTOMUS (hom. xlii. parum a med.) Qui ergo non mecum congregat, neque mecum eſt, non erit mihi comparaodus, ut mecum dæmones eiiciat; ſed magis deſiderat quæ mea ſunt ſpargere. Sed dic mihi: Si oportuerit cum aliquo præliari; qui non vult tibi auxiliari, hoc ipſo non eſt adverſum te? Ipſe etiam Dominus alio loco dixit (Luc. ix.) „ Qui non eſt „ adverſum vos, pro vobis eſt. “ Sed non eſt contrarium hoc quod hic dicitur. Hic enim loquitur de diabolo adverſario exiſteote, ibi autem de homine qui in parte erat cum eis, de quo dictum erat (ibid.) „ Vidimus quemdam in nomine tuo eiicien„ tem dæmooia. “ Videtur autem Iudæos hic occulte inſinuare, cum diabolo ſtatuens eos: ipſi enim adverſus eum erant, & ſpargebant quæ ipſe congregabat. Sed & decens eſt credere hoc de ſeipſo dixiſſe: quia adverſus diabolum erat, & quæ illius ſuot diſpergebat.

(i) CHRYSOSTOMUS (homil. lxii.) Quia Dominus phariſæis excuſando reſpondebat, iam eos terret. Eſt enim hoc correctionis non parva pars, non ſolum excuſaodo reſpoodere, ſed (2) & comminari. HILARIUS (can. xii. parum a medio.) Phariſæorum enim ſeotentiam, & eorum qui ita cum his ſentiunt, perverſitatem ſeveriſſima diffioitione condemnat, peccatorum omnium veniam promitteos, & blaſphemiæ ſpiritus indulgeotiam abnegans: *Ideo dico vobis: omne peccatum, & blaſphemia remittetur hominibus*. REMIGIUS. Scieodum eſt tamen, quod non paſſim quibuſcumque dimittuntur; ſed illis qui pro ſuis reatibus dignam pœnitentiam egerint. Deſtruitur autem his verbis error Novatiaoi, qui dicebat, quod fideles poſt lapſum per pœnitentiam non poſſunt ſurgere, neque peccatorum ſuorum veniam promereri; maxime illi qui in perſecutiooe poſiti negabaot.

Sequitur: *Spiritus autem blaſphemia non remittetur*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. ii.) Quid enim intereſt ad rem utrum dicatur, *Spiritus blaſphemia non remittetur*, an dicatur, „ Qui blaſphemaverit in „ Spiritum ſanctum noo ei remittetur, “ ut Lucas dicit cap. xi. oiſi forte quod eadem ſenteotia apertius iſto modo quam illo dicitur; & alium Evangeliſtam non deſtruit alius, ſed exponit? Spiritus enim blaſphemiæ clauſe dictum eſt, quia noo eſt expreſſum, cuius ſpiritus; & ideo ad huiuſmodi expoſitionem ſubditur: *Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei*. Ideo poſt univerſalem commemorationem omnis blaſphemiæ, eminentius voluit exprimere blaſphemiam quæ dicitur contra Filium hominis, quam io Evangelio ſecundum Ioannem (3) valde gravem oſtendit, ubi (cap. xvi.) ait de Spiritu ſancto: „ Ille arguet mundum de peccato, de iu„ ſtitia, & de iudicio: de peccato quidem, „ quia non credunt in me. “ Sequitur: *Qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum verbum, non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque in futuro*. Non ergo hoc dicitur propterea quia in Trinitate maior eſt Filio Spiritus ſanctus, quod nullus umquam vel hæreticus dixit. HILARIUS (cao. xii. poſt medium.) Quid autem tam extra veniam eſt quam in Chriſto negare quod Dei eſt, & conſiſtentem in eo paterni ſpiritus ſubſtaotiam adimere, cum in ſpiritu Dei omne opus conſummet, & io eo Deus ſit mundum reconcilians ſibi? HIERONYMUS (ſuper *Quicumque dixerit verbum*.) Vel ita locus
iſte

(1) *Al.* non obtinendo. (2) *Al.* & contrariari. (3) *Al.* valde grave oſtendit eſſe peccatum.

iſte eſt intelligendus. Qui verbum dixerit contra Filium hominis, ſcandalizatus carne mea, & me hominem tantum arbitrans; talis opinio, atque blaſphemia quamquam culpa non careat erroris, tamen habet veniam propter corporis (1) vilitatem. Qui autem manifeſte intelligens opera Dei, cum Dei virtutem negare non poſſit, eadem calumniatur ſtimulatus invidia, & Chriſtum Dei Verbum, & opera Spiritus ſancti dicit eſſe Beelzebub, iſti non remittetur neque in hoc ſæculo, neque in futuro. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XI.) Sed ſi hoc propterea dictum eſſet, profecto de omni blaſphemia taceretur, & hæc ſola remiſſibilis videretur quæ contra Filium hominis dicitur, quaſi cum homo ſolum putatur. Cum vero præmiſſum ſit, *Omne peccatum, & blaſphemia remittetur hominibus*; proculdubio & illa blaſphemia quæ contra Patrem dicitur, iſta generalitate concluditur; & tamen hæc ſola irremiſſibilis diffinitur quæ dicitur contra Spiritum ſanctum. Numquid nam & Pater formam ſervi accepit, quaſi ſit maior Spiritus ſanctus? Quis etiam non convincitur dixiſſe verbum contra Spiritum ſanctum antequam Chriſtianus, vel catholicus fieret? Primo ipſi Pagani, cum dicunt Chriſtum magicis artibus feciſſe miracula, nonne ſimiles ſunt his qui dixerunt eum in principe dæmoniorum eieciſſe dæmonia? Iudæi etiam, & quicumque hæretici qui Spiritum ſanctum confitentur, ſed negant eum eſſe in corpore Chriſti, quod eſt Eccleſia catholica, ſimiles ſunt phariſæis, qui negabant (2) Spiritum ſanctum eſſe in Chriſto. Quidam etiam hæretici ipſum Spiritum ſanctum vel creaturam eſſe contendunt, ſicut Arriani, Eunomiani, & Macedoniani; vel eum prorſus ita negant ut Deum negent eſſe Trinitatem, ſed ſolum Patrem eſſe Deum aſſeverant, & ipſum aliquando vocari Filium, aliquando Spiritum ſanctum, ſicut Sabelliani. (3) Photiniani quoque Patrem ſolum eſſe dicentes Deum, Filium vero non niſi hominem; negant omnino tertiam eſſe perſonam Spiritum ſanctum. Manifeſtum eſt igitur, a Paganis, Iudæis, & hæreticis blaſphemari Spiritum ſanctum. Numquid ergo deſerendi ſunt, & ſine ulla ſpe deputandi? Quibus ſi non eſt dimiſſum verbum quod dixerunt contra Spiritum ſanctum, inaniter eis promittitur quod in baptiſmo, ſive in Eccleſia remiſſionem accipiant peccatorum. Non enim dictum eſt, Non remittetur ei in baptiſmo; ſed *Neque in hoc ſæculo, neque in futuro*: & ſic illi ſoli æſtimandi ſunt ab huiuſmodi graviſſimi peccati reatu liberi qui ab infantia ſunt catholici. Nonnullis autem videtur eos tantummodo peccare in Spiritum ſanctum qui lavacro regenerationis abluti in Eccleſia, & accepto Spiritu ſancto, velut tanto poſtea dono Salvatoris ingrati, mortifero aliquo peccato ſe immerſerunt; qualia ſunt vel adulteria, vel homicidia, vel ipſa diſceſſio a nomine chriſtiano, ſive catholica Eccleſia. Sed iſte ſenſus unde probari poſſit ignoro; cum & pœnitentiæ quorumcumque criminum locus in Eccleſia non negetur, & ipſos hæreticos ad hoc utique corripiendos dicat Apoſtolus II. Timoth. II. „ ne forte det illis Deus pœnitentiam ad „ cognoſcendam veritatem. “ Poſtremo non ait Dominus: Qui fidelis catholicus dixerit verbum contra Spiritum ſanctum; ſed *Qui dixerit*, hoc eſt quicumque dixerit, *non remittetur ei neque in hoc ſæculo, neque in futuro*. AUGUSTINUS de Ser. Domini in monte (Lib. I. cap. XLIII. & XLIV.) Vel aliter dicit Ioannes Apoſtolus (I. Ioan. V.) „ Eſt peccatum ad mortem, non pro eo „ dico, ut roget quis. “ Peccatum autem fratris ad mortem dico eſſe, cum poſt Dei agnitionem per gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti quiſquam oppugnat fraternitatem, aut adverſus ipſam gratiam qua reconciliatus eſt Deo, invidentiæ facibus agitatur. Huius peccati tanta labes eſt ut deprecandi humilitatem ſubire non poſſit, etiam ſi peccatum ſuum mala conſcientia & agnoſcere, & annuntiare cogatur. (4) Quam mentis affectionem propter peccati magnitudinem iam de damnatione aliquos habere credendum eſt: & hoc fortaſſe eſt peccare in Spiritum ſanctum; ideſt, per malitiam, & invidiam, fraternam impugnare caritatem, poſt acceptam gratiam Spiritus ſancti; quod peccatum Dominus neque hic, neque in futuro ſæculo dimitti dicit. Unde quæri poteſt utrum in Spiritum ſanctum Iudæi peccaverint quando dixerunt, quod in Beelzebub principe dæmoniorum Dominus dæmonia expellebat. Utrum enim hoc in ipſum Dominum dictum accipiamus, quia de ſe dicit alio loco (ſupra X.) *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domeſticos eius*? An quoniam de magna invidentia dixerant, ingrati tam præſentibus beneficiis, quamvis nondum Chriſtiani fuerint, (5) tamen propter

(1) *Al.* utilitatem. (2) *Al.* ſpiritum eſſe in Chriſto. (3) *Al.* Phormiani. (4) Quis, *&* *infra* credendus. (5) *Al.* non propter.

pter ipſam invidentiæ magnitudinem in Spiritum ſanctum peccaſſe credendi ſunt? Non enim hoc colligitur de verbis Domini. Videri tamen poteſt adhuc eos monuiſſe, ut accedant ad gratiam, & poſt acceptam gratiam non ita peccent ut nunc peccaverunt. Nunc enim in Filium hominis dixerunt verbum nequam; & poteſt eis dimitti, ſi converſi fuerint, & ei crediderint. Si autem poſtquam Spiritum ſanctum acceperint, fraternitati invidere, & gratiam quam (1) acceperunt, oppugnare voluerint; non eis dimittitur neque in hoc ſæculo, neque in futuro. Nam ſi eos ſic haberet condemnatos ut nulla ſpes reliqua illis eſſet, non adhuc monendo indicaret, cum addidit dicens: *Aut facite arborem bonam &c.* AUGUSTINUS in Lib. Retract. (Lib. I. cap. XIX.) Hoc autem non confirmavi, quia hoc putare me dixi; ſed tamen addendum fuit: Si in hac tam ſcelerata mentis perverſitate finierit hanc vitam: quoniam de quocumque peſſimo in hac vira conſtituto non eſt utique deſperandum; nec pro illo imprudenter oratur de quo non deſperatur. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. 11.) Eſt autem magnum ſecretum huius quæſtionis. Lumen ergo expoſitionis a Domino quæratur. Dico autem caritati veſtræ, forte in omnibus Scripturis ſanctis nulla maior quæſtio, nulla difficilior invenitur. Prius ergo ut advertatis admoneo, non dixiſſe Dominum, Omnis blaſphemia ſpiritus non remittetur; neque dixiſſe, Qui dixerit quodcumque verbum contra Spiritum ſanctum; ſed *Qui dixerit verbum*. Quapropter non eſt neceſſe ut omnem blaſphemiam, & omne verbum quod dicitur contra Spiritum ſanctum, remiſſionem quiſquam exiſtimet non habere; ſed neceſſe eſt plane ut ſit aliquod verbum quod ſi dicatur contra Spiritum ſanctum, nullam remiſſionem mereatur. Solent enim Scripturæ ita loqui ut quando aliquid ſic dicitur ut neque ex toto, neque ex parte dictum ſit; non ſit neceſſe ut ex toto fieri poſſit, ut ex parte non intelligatur: ſicut cum Dominus dixit Iudæis (Ioan. XI.) „ Si non veniſſem, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent. “ Non enim ita dictum eſt ut ſine ullo omnino peccato vellet intelligi futuros fuiſſe Iudæos; ſed eſſe aliquod peccatum quod non haberent, niſi Chriſtus veniſſet. Quis autem ſit iſte modus contra Spiritum ſanctum, ordo poſtulat ut dicamus. Inſinuatur ſiquidem nobis in Patre auctoritas, in Filio nativitas, in Spiritu ſancto Patris Filiique communitas. Quod ergo commune eſt Patri, & Filio, & per hoc nos voluerunt habere communionem & inter nos, & ſecum. „ Caritas „ enim Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris „ per Spiritum ſanctum, qui datus eſt no- „ bis: “ ad Rom. V. & quia peccatis alienabamur a poſſeſſione bonorum verorum, „ caritas operit multitudinem peccatorum: “ I. Petr. I. Quod enim Chriſtus in Spiritu ſancto peccata dimittat, hinc intelligi poteſt quod cum dixiſſet diſcipulis (Ioan. XX.) „ Accipite Spiritum ſanctum, “ continuo ſubiecit: „ Si cui dimiſeriris peccata, di- „ mittentur illis. “ Primum itaque credentium beneficium eſt in Spiritu ſancto remiſſio peccatorum. Contra hoc donum gratuitum loquitur cor impœnitens: ipſa ergo impœnitentia eſt ſpiritus blaſphemiæ; quæ non remittetur neque in hoc ſæculo, neque in futuro. Contra enim Spiritum ſanctum, quo peccata dimittuntur, verbum valde malum, ſive cogitatione, ſive lingua ſua dicit qui ſecundum duritiam cordis ſui, & cor impœnitens, theſaurizat ſibi iram in die iræ. Hæc omnino impœnitentia non habet remiſſionem neque in hoc ſæculo, neque in futuro: quia pœnitentia impetrat remiſſionem in hoc ſæculo, (2) quæ valeat in futuro. Sed iſta impœnitentia, quamdiu quiſque in hac carne vivit, non poteſt iudicari: de nullo enim deſperandum eſt quamdiu patientia Dei ad pœnitentiam adducit. Quid enim, ſi iſti quos in quocumque genere erroris notas, & tamquam deſperatiſſimos damnas, antequam iſtam vitam finiant, aganr pœnitentiam, & invenianr veram vitam in futuro? Hæc autem blaſphemia, quamvis prolixa, & pluribus verbis contexta ſir, ſolet tamen Scriptura etiam mulra verba verbum appellare: neque enim unum verbum locutus eſt Dominus cum Propheta; & tamen legitur: Verbum quod factum eſt ad illum, vel ad illum Prophetam. Hic autem fortaſſis aliquis quærat utrum tantummodo Spiritus ſanctus peccata dimittat, an & Pater, & Filius. Reſpondemus, quia & Pater, & Filius: ipſe enim Filius de Patre dicit (ſupra VI.) *Dimittet vobis Pater veſter peccata veſtra*: & de ſe ait (ſupra IX.) *Filius hominis poteſtatem habet in terra dimittendi peccata*. Cur ergo illa impœnitentia quæ numquam dimittitur, ſolum ad Spiritus ſancti blaſphemiam dicitur pertinere? Tamquam ille qui in hoc im-

(1) *Al.* acceperat. (2) *Al.* quæ erit.

impœnitentiæ peccato fuerit obligatus, dono Spiritus ſancti reſiſtere videatur, quod eo dono fiat remiſſio peccatorum. Sed peccata, quia præter Eccleſiam non dimittuntur, in eo ſpiritu dimitti oportebat quo in unum Eccleſia congregatur. Remiſſio ergo peccatorum, quam tota Trinitas facit, proprie ad Spiritum ſanctum dicitur pertinere: ipſe enim eſt „ Spiritus adoptionis filio„ rum; in quo clamamus, Abba Pater: “ Rom. VIII. ut ei poſſimus dicere: *Dimitte nobis debita noſtra*: ſupra VI. „ Et „ hinc cognoſcimus (ſicut dicit Ioannes E„ piſt. I. cap. IV.) quoniam Chriſtus ma„ net in nobis, de Spiritu ſancto, quem „ dedit nobis. “ Ad ipſum etiam pertinet ſocietas qua efficimur unum corpus unici Filii Dei: quia quodammodo ſocietas Patris, & Filii eſt ipſe Spiritus ſanctus. Quiſquis ergo reus fuerit impœnitentiæ contra Spiritum ſanctum, in quo unitas, & ſocietas communionis congregatur Eccleſiæ, numquam illi remittitur. CHRYSOSTOMUS (hom. xlii. in Matth. a med.) Vel aliter ſecundum primam expoſitionem. Iudæi quidem ignorabant Chriſtum quis eſſet, Spiritus autem ſancti ſufficiens acceperunt experimentum, etenim Prophetæ per eum locuti ſunt. Quod ergo dicit hoc eſt: Eſto quia me offendiſtis propter carnem circumpoſitam; numquid & de Spiritu ſancto habetis dicere, Quoniam ignoramus eum? Propter hoc non ignoſcibilis eſt vobis hæc blaſphemia, & hic, & illic dabitis vindictam: quia enim dæmones eiicere, & ſanitates perficere, Spiritus ſancti eſt; non ergo mihi contumelias infertis ſolum, ſed Spiritui ſancto; ideoque vobis inevitabilis erit condemnatio & hic, & illic. Etenim hominum hi quidem hic ſolum puniuntur, ſicut qui indigni participaverunt myſteriis apud Corinthios; hi autem illic ſolum, ſicut dives in inferno; hi autem hic, & illic, ſicut & ipſi Iudæi, qui & hic intolerabilia paſſi ſunt, Hieruſalem capta, & ibi difficillimam ſuſtinent pœnam. RABANUS. In hac autem auctoritate extinguitur hæreſis Origenis, qui aſſerit, poſt multa ſæcula omnes peccatores veniam conſecuturos; quæ refellitur per hoc quod dicitur, quod non remittetur neque in hoc ſæculo, neque in futuro. GREGORIUS in Dialogo (Lib. IV. cap. xxxix. alias xxx. circa medium.) Datur enim intelligi quaſdam culpas in hoc ſæculo, quaſdam vero in futuro relaxari; quod enim de uno negatur, de quibuſdam conceditur. Sed tamen hoc de parvis minimiſque peccatis fieri poſſe credendum eſt; ſicut eſt aſſiduus otioſus ſermo, immoderatus riſus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ vix ſine culpa vel ab ipſis agitur qui culpam qualiter debeant declinare ſciunt; aut in non gravibus culpis error ignorantiæ, quæ etiam poſt mortem gravant, ſi nobis in hac vita adhuc poſitis minime fuerint relaxata. Hoc tamen ſciendum eſt, quia illic ſaltem de minimis nil quiſque purgationis obtinebit niſi qui hoc bonis actibus in hac vita poſitus, ut obtineat, promeretur.

(k) CHRYSOSTOMUS (homil. xliii. in princip.) Poſt priores redargutiones rurſus eos aliter confundit. Hoc autem facit non ut ſeipſum accuſatione liberet (ad hoc enim ſufficiebant priora) ſed eos corrigere volens: unde dicit: *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum; aut facite arborem malam, & fructum eius malum*; ac ſi dicat: Nullus veſtrum dixit, quod malum eſt aliquos a dæmone liberare, Sed quia operibus non maledicebant, ſed diabolum dicebant hoc operantem; demonſtrat quod hæc accuſatio eſt præter conſequentiam rerum, & præter communes conceptiones. Talia autem confingere eſt immenſæ verecundiæ. HIERONYMUS (ſuper *Aut facite arborem bonam.*) Conſtringit ergo eos ſyllogiſmo quem Græci vocant aphycton, nos inevitabilem poſſumus appellare; quia interrogatos hinc inde concludit, (1) & utroque cornu premit. Si, inquit, diabolus malus eſt, bona opera facere non poteſt; ſi autem bona ſunt quæ facta cernitis, ſequitur ut non ſit diabolus qui illa fecit: neque enim fieri poteſt ut ex malo bonum, aut ex bono oriatur malum. CHRYSOSTOMUS (hom. xliii. in Matth.) Etenim arboris diiudicatio a fructu apparet, non fructus ab arbore: unde ſequitur: *Siquidem ex fructu arbor cognoſcitur*. Etſi enim arbor fructus eſt cauſa; ſed tamen fructus arboris eſt demonſtrativus. Vos autem contrarium facitis: in operibus enim nihil accuſare habentes, contrariam de arbore fertis ſententiam, me dæmoniacum appellantes. HILARIUS (can. xii. in Matth. a med.) Sic ergo in præſens Iudæos refellit, quia cum intelligerent Chriſti opera ultra humanam eſſe virtutem, noluerunt tamen ea quæ Dei ſunt confiteri. Futuram vero omnem fidei perverſitatem coarguit, eorum ſcilicet qui divinitatem, & communionem pater-

(1) *Al.* & in utroque.

ternæ ſubſtantiæ Domino detrahentes, in diverſa hæreſum ſtudia (1) ceciderunt; neutrum facientes, nec inter Gentes ſub venia ignorationis habitantes, nec in veritatis cognitione verſantes. Arborem ſe in corpore poſitum ſignat, quia per interiorem virtutis ſuæ fecunditatem exeat ubertas (2) omnis in fructus. Igitur arbor bona facienda cum fructibus bonis eſt, aut mala conſtituenda cum malis fructibus: non quia arbor mala poſſit conſtitui quæ bona eſt, nec e converſo; ſed ut per hanc ſignificantiam intelligeremus Chriſtum tamquam (3) inutilem relinquendum, aut tamquam bonorum fructuum utilitate retinendum. Ceterum medium ſe agere, & in Chriſtum aliqua deferre, negare quæ maxima ſunt, venerari tamquam Deum, Dei communione ſpoliare, blaſphemia Spiritus eſt, ut cum per admirationem tantorum operum Dei nomen detrahere non audeas, per malevolentiam mentis generoſitatem eius, abnegata paternæ ſubſtantiæ communione, deturpes. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XII.) Vel in hoc admonuit nos Dominus ut bonæ arbores ſimus, ut bonos fructus producere poſſimus: ubi enim ait, *Facite* enim *arborem bonam, & fructum eius bonum*, eſt præceptum ſalubre, cui obedientia eſt neceſſaria. Quod autem dicit, *Facite arborem malam, & fructum eius malum*, non præceptum eſt ut faciatis, ſed monitio ut caveatis: contra hos enim dixit qui putabant ſe, cum mali eſſent, bona loqui poſſe, vel bona opera habere: hoc Dominus dicit eſſe non poſſe. Prius enim eſt mutandus homo, ut opera mutentur: ſi enim manet homo in eo quod malus eſt, bona opera habere non poteſt; ſi manet in eo quod bonus eſt, mala opera habere non poteſt. Omnes ergo malas arbores Chriſtus invenit; ſed dedit poteſtatem filios Dei fieri credentibus in nomine eius. CHRYSOSTOMUS (hom. XLIII. non procul a princip.) Quia vero non pro ſeipſo, ſed pro Spiritu ſancto facit ſermonem, eos convenienter increpat dicens: *Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali?* Hoc autem dixit & eos inculans, & eorum quæ dicta ſunt, demonſtrationem ex ipſis præbens; quaſi dicat: Ecce vos cum ſitis arbores malæ, non poteſtis portare fructum bonum. Non ergo miror, quod hæc loquimini: etenim male nutriti eſtis a malis progenitoribus, & mentem malam habetis. Et vide, quod non dixit, Qualiter poteſtis bona loqui, cum ſitis progenies viperarum? nihil enim hoc ad illud pertinet; ſed *Qualiter poteſtis bona loqui, cum ſitis mali?* Progenies autem viperarum eos dicit: quia in progenitoribus gloriabantur: ut ergo excluderet eorum ſuperbiam, ſeparavit eos a cognatione Abraham, attribuens eis progenitores ſimilium morum. RABANUS (ſuper *Progenies viperarum*.) Vel *progenies viperarum*, ideſt filios, & imitatores diaboli, eos appellat: quia ſcienter bonis operibus detrahunt; quod diabolicum eſt: unde ſequitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur*. Ille homo ex abundantia cordis loquitur qui non ignorat ex qua intentione verba promantur: quod apertius oſtendere volens, ſubiungit: *Bonus homo de bono theſauro profert bona, & malus homo de malo theſauro profert mala*. Theſaurus cordis intentio eſt cogitationis, ex qua interius arbiter iudicat proventum operis, ut aliquando maiora minorem habeant mercedem, aliquando ob incuriam cordis tepidi, maiorum virtutum opera oſtentantes, minora a Domino præmia ſortiantur. CHRYSOSTOMUS (hom. XLIII.) Ex his etiam demonſtrat ſuam deitatem ſcientem cordis occulta: quoniam non verborum ſolum, ſed etiam malarum cogitationum exſolvent vindictam. Eſt autem naturæ continentia (4) ſupereminentis, inter nequitiæ verba per os extra effundi. Quare cum audieris hominem male loquentem, multo ampliorem æſtimes nequitiam quam verba demonſtrant. Quod enim exterius dicitur, eſt ſupereffluentia eius quod intus eſt; in quo eos vehementer tetigit. Si enim quod dictum eſt ab eis, ita eſt malum, (5) excogita radix verborum quam maligna eſt. Contingit autem hoc decenter: lingua enim confuſa multoties non repente effundit nequitiam; cor autem nullum hominum habens teſtem, ſine timore quæcumque vult parturit mala: Dei enim non multa cura eſt ei. Sed cum augetur multitudo malorum quæ intus ſunt, quæ interim occultabantur, extra per verba proveniunt: & ideo dicit: *Ex abundantia cordis os loquitur*; & quod homo de theſauris cordis loquitur. HIERONYMUS. In hoc autem quod dicit, *Bonus homo de bono theſauro profert bona &c.* vel ipſos Iudæos Deum blaſphemantes oſtendit, de quali theſauro blaſphemiam proferant. Vel cum ſuperiori quæſtione hæret ſententia, quod quomodo non poſ-

(1) *Al.* efferbuerunt. (2) *Al.* hominis. (3) *Al.* vilem, *item* utilem. (4) *Al.* ſuperemanantis. *Legit P. Nicolaius:* Eſt autem naturæ conſequentia, ſupereminentis intus nequitiæ verba &c. (5) *Al.* excogitata radix verborum quam magna eſt?

poſſit bonns homo proferre mala, nec malus bona; ſic non poſſit Chriſtus mala, nec diabolus bona opera facere.

(l) CHRYSOSTOMUS (hom. xlııı.) Poſt præmiſſa, eis Dominus multum timorem incutit, oſtendens quod ultimam dabunt vindictam qui talia deliquerunt: unde dicit: *Dico enim vobis, quod omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii*. HIERONYMUS (ſuper *Dico autem vobis*.) Et eſt ſenſus: ſi otioſum verbum, quod nequaquam ædificat audientes, non eſt abſque periculo eius qui loquitur, & in die iudicii reddet unuſquiſque rationem ſermonum ſuorum; quanto magis vos, qui opera ſanctı Spiritus calumniamini, & dicitis me in Beelzebub eiicere dæmonia, reddituri eſtis rationem calumniæ veſtræ? CHRYSOSTOMUS (homil. xlııı.) Non autem dixit, Quod locuti eſtis vos, ſimul quidem omne hominum erudiens genus, ſimul autem minus oneroſum faciens ſuum ſermonem. Otioſum autem verbum eſt quod mendax eſt, quod calumniam habet. Quidam autem dicunt, quoniam & vanum, quale eſt quod riſum movet inordinatum, vel turpe, vel inverecundum. GREGORIUS in homil. vı. in Evan. (1) Vel otioſum verbum eſt quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione iuſtæ neceſſitatis caret, a quod ſcilicet ſine utilitate & loquentis dicitur, & audientis: ſi omiſſis ſeriis, de rebus frivolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Ceterum qui ſcurrilia replicat, & cachinis ora diſſolvit, & aliquid profert turpitudinis; hic non otioſi verbi, ſed criminoſi tenebitur reus. REMIGIUS. Ex ſuperioribus autem verbis adhuc ſequens dependet ſententia cum dicitur: *Ex verbis enim tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis*. Non eſt autem dubium quia unuſquiſque de verbis ſuis malis quæ loquitur condemnabitur; verumtamen (2) ex bonis verbis non iuſtificatur quis, niſi ex intimo corde, & devota intentione ea proferat. CHRYSOSTOMUS (homil. xlııı.) Vide autem quia non eſt oneroſum hoc iudicium. Non ex quibus alius dixit de te, ſed ex quibus ipſe locutus es, ſententiam iudex feret. Non igitur accuſatos timere oportet, ſed accuſantes: non enim illi coguntur accuſare ſe pro his malis quæ audierunt, (3) ſed hi pro his quæ male dixerunt.

(m) CHRYSOSTOMUS (hom. xlıv. in princ.) Quia Dominus ſuperius multotiens verbis inverecundam pharitæorum obſtruxerat linguam, rurſus ad opera veniunt; quod admirans Evangeliſta dicit: *Tunc reſponderunt ei quidam de ſcribis, & phariſæis, dicentes: Magiſter, volumus a te ſignum videre*: tunc ſcilicet cum flecti oportebat, cum admirari, cum obſtupeſcere; ſed tunc a malitia non deſiſtunt. Dicunt enim: *Volumus a te ſignum videre*, ut eum capiant. HIERONYMUS (ſuper *Magiſter, volumus a te ſignum*.) (4) Sic ſigna poſtulant quaſi quæ viderant, ſigna non fuerint; ſed in alio Evangeliſta quid petant plenius explicatur (Luc. xı.) „ Volumus a te ſignum videre „ de cælo: “ vel in morem Eliæ ignem de ſublimi venire cupiebant; vel in ſimilitudinem Samuelis tempore æſtivo contra naturam loci mugire tonitrua, coruſcare fulgura, imbres ruere; quaſi non poſſint & illa calumniari, & dicere, ex occultis, & variis aeris paſſionibus accidiſſe: nam qui calumniaris ea quæ oculis vides, manu tenes, utilitate ſentis; quid facturus eſſes in his quæ de cælo veniunt? Utique (5) reſpondebis & magos in AEgypto multa ſigna feciſſe de cælo. CHRYSOSTOMUS (hom. xlıv.) Verba autem eorum adulatione, & ironia ſunt plena. Et prius quidem conviciabantur, dæmoniacum eum dicentes; nunc autem adulantur, vocantes eum magiſtrum. Propter hoc & Dominus eos vehementer arguit: unde ſequitur: *Qui reſpondens ait illis: Generatio mala & adultera ſignum quærit*. Et quidem cum ei conviciabantur, manſuete eis reſpondebat; cum autem adulabantur, convicioſa; demonſtrans quod utraque paſſione erat ſuperior, & neque conviciis in iram deducitur, neque ab adulatione mollitur. Quod autem dicit, tale eſt. Quid mirum, ſi hoc in me facitis, qui ignotus ſum vobis, cum in Patrem, cuius tantam accepiſtis experientiam, hoc idem feciſtis, derelicto eo, ad dæmones currentes? Propter hoc autem eos dicit generationem malam, quia ingrati ſemper facti ſunt circa benefactores, (6) & bene patientes deteriores fiunt; quod eſt ultimæ malitiæ. HIERONYMUS (ſuper *Generatio mala & adul-*

(1) *Al. deeſt* Vel. (2) *Al.* quia ex bonis. (3) *Al.* ſed pro his. (4) *Al. omittitur* Sic. (5) *Al.* reſpondebitis. (6) *Al.* & tenentes deteriores fiunt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HIERONYMUS. Hieronymi nomine prætermiſſo, Editiones aliæ ſequentia cum Gregorii appendice confundunt.

altera.) Egregie autem dixit, *Et adultera*, quia dimiſerat virum, & , iuxta Ezechielem, multis ſe amatoribus copulavit. CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Unde & monſtrat ſe Patri æqualem , ſi ei non credere generationem adulteram facit. RABANUS (ſuper *Et ſignum non dabitur ei.*) Deinde reſpondere incipit, non eis ſignum de cælo, quod indigni erant videre, ſed de profundo inferni tribuens. Diſcipulis autem ſuis ſignum de cælo dedit, quibus æternam beatitudinis gloriam & prius in monte figuraliter, & poſt veraciter in cælum ſuperelevatus oſtendit: unde ſequitur: *Et ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ*. CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Quia non ut eos induceret ſigna faciebat (ſciebat enim eos lapideos eſſe) ſed ut alios (1) emendaret; aut quoniam non acciperent ſignum , quale eſt illud quod petebant . Signum enim eis factum eſt quando per propriam pœnam cognoverunt eius virtutem. Hoc igitur occulte inſinuans dicit: *Signum non dabitur ei*; ac ſi diceret: Multa beneficia demonſtravi: nihil horum vos allexit ad venerandum meam virtutem , quam cognoſcetis per pœnam quando civitatem veſtram in terram proiectam videbitis. Interim autem ſermonem de reſurrectione interponit, quem cognituri erant per ea quæ poſtea erant paſſuri , dicens: *Niſi ſignum Ionæ Prophetæ*: crux enim profecto credita non eſſet, niſi ſigna teſtantia habuiſſet. Hæc autem non credita , & reſurrectio utique credita non eſſet . Propter hoc & ſignum hoc vocat , & figuram in medium fert, ut veritas credatur: unde ſequitur: *Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus*. RABANUS (ubi ſupra.) Oſtendit Iudæos ad inſtar Ninivitarum criminoſos, & niſi pœniterent, ſubverſioni proximos. Sed ſicut illis denuntiatur ſupplicium, & demonſtratur remedium; ita Iudæi non debent deſperare veniam , ſi ſaltem poſt Chriſti reſurrectionem egerint pœnitentiam. Ionas enim , ideſt columba, vel dolens, ſignum eſt eius ſuper quem deſcendit Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ, & qui dolores noſtros portavit . Piſcis qui Ionam devoravit in pelago , ſignificat mortem quam Chriſtus paſſus eſt in mundo. Tribus diebus & noctibus fuit ille in ventre ceti, & iſte in ſepulcro: ille eiectus eſt in aridam, iſte reſurrexit in gloriam. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. xxiv.) Quidam autem modum locutionis Scripturæ neſcientes, noctem voluerunt (2) advertere tres illas horas a ſexta uſque ad nonam, quibus ſol obſcuratus eſt, & diem tres horas alias , quibus iterum terris eſt redditus , ideſt a nona uſque ad eius occaſum. Sequitur enim nox futura ſabbati, qua cum ſuo die computata, erunt iam duæ noctes, & duo dies. Porro autem poſt ſabbatum ſequitur nox primæ ſabbati, ideſt illuceſcentis diei (3) dominici , in qua tunc Dominus reſurrexit. Erunt ergo duæ noctes, & duo dies, & una nox, etiam ſi tota poſſet intelligi; nec oſtenderemus quod illud diluculum pars eius extrema ſit: quapropter nec annumeratis illis ſex horis, quarum tribus tenebratus eſt, & tribus illuxit, conſtabit ratio trium dierum , & trium noctium . Reſtat ergo ut hoc inveniatur illo Scripturarum uſitato loquendi modo , quo a parte totum intelligitur . HIERONYMUS (ſuper *Sicut fuit Ionas im ventre ceti.*) Non quod omnes tres dies , & tres noctes in inferno fecerit, ſed quod in parte paraſceves, & dominicę, & tota die ſabbati, tres dies, & tres noctes intelligantur. AUGUSTINUS IV. de Trinit. (cap. ix.) Ipſum enim triduum non plenum , & totum fuiſſe Scriptura teſtis eſt , ſed primus dies a parte extrema totus annumeratus eſt; dies vero tertius a parte prima & ipſe totus; medius autem inter eos, ideſt ſecundus dies abſolute totus vigintiquatuor horis ſuis, duodecim nocturnis , & duodecim diurnis : nox enim uſque ad diluculum, quo Domini reſurrectio declarata eſt, ad tertium pertinet diem . Sicut enim primi dies propter futurum hominis lapſum a luce in noctem; ita iſti propter hominis reparationem a tenebris in lucem computantur. CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Non autem manifeſte dixit, quod reſurgeret, quia eum deriſiſſent; ſed occulte inſinuat, ut & illi crederent quod præſcivit. Non autem dixit , In terra, ſed *In corde terræ* , ut & ſepulcrum oſtenderet, & quod nullus ſolam mortis apparentiam ſuſpicetur . Et tres dies propter hoc poſuit, ut credatur quod mortuus eſt. Sed ipſa figura veritatem demonſtrat : non enim fuit Ionas in ventre ceti in phantaſia, ſed in veritate; neque figura fuit in veritate , & veritas in imaginatione. Propter quod manifeſtum eſt quod filii ſunt diaboli Marcionem ſequentes, qui Chriſti paſſionem phantaſticam eſſe aſſeruit: & quod pro eis eſſet paſſurus , licet eis non proficeret , oſtendit per hoc quod innuit quod illi generationi ſignum daretur Ionę Prophetæ.

(n) CHRY-

(1) *Al.* emendet. (2) *P. Nicolai habet* annumerare. (3) *Al.* Domini.

(n) CHRYSOSTOMUS (hom. xliv.) Ne aliquis æſtimaret quod talia deinceps futura eſſent in Iudæis, qualia Ninivitis contigerant, ut ſicut Ionas illos convertit, & civitas fuit a periculo liberata, ita iſti poſt reſurrectionem converterentur; Dominus nunc totum contrarium oſtendit, quoniam ſcilicet ex beneficio paſſionis nullum fructum perceperunt; ſed & gravia patientur, ut infra oſtendit per exemplum dæmonis. Interim autem oſtendit quod iuſte patientur, dicens: *Viri Ninivitæ ſurgent in iudicio cum generatione iſta*. REMIGIUS. Oſtendit autem Dominus his verbis unam eſſe malorum & bonorum reſurrectionem futuram, contra quoſdam hæreticos, qui dixerunt unam (1) eſſe reſurrectionem bonorum, & alteram malorum. Deſtruitur etiam his verbis fabula Iudæorum, qui ſolent dicere, quod ante iudicium mille annis celebretur reſurrectio: aperte his verbis oſtendens quia mox ut celebrabitur reſurrectio, celebrabitur & iudicium.

Et condemnabunt eam. HIERONYMUS (ſuper *Ninivitæ ſurgent in iudicio*.) Non ſententiæ poteſtate, ſed comparationis exemplo: unde ſubdit: *Quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ; & ecce pluſquam Ionas hic*. *Hic* adverbium loci, non pronomen intelligas. Ionas, ſecundum ſeptuaginta Interpretes, triduum prædicavit; ego tanto tempore: ille Aſſyriis genti incredulæ, ego Iudæis populo Dei: ille voce locutus eſt ſimplici, nihil ſignorum faciens, ego tanta faciens, Beelzebub calumniam ſuſtineo. CHRYSOSTOMUS (homil. xliv.) Non autem hic ſtat Dominus, ſed & aliam annuntiationem adiungit dicens: *Regina Auſtri ſurget in iudicio cum generatione iſta, & condemnabit eam: quia venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis*. Iſtud plus fuit quam prius. Ionas enim ad illos abiit; Regina autem Auſtri non expectavit Salomonem ad ipſam ire, ſed ipſa ad eum acceſſit: & mulier, & barbara, & tantum remota, non mortem formidans ſola cupidine verborum ſapientum. Ibi ergo mulier advenit, hic ego veni: & ipſa quidem a finibus terræ ſurrexit, ego autem civitates, & caſtra circumeo: & ille quidem de arboribus & lignis diſputavit, ego autem de ineffabilibus myſteriis. HIERONYMUS (ſuper *Regina Auſtri*.) Eodem ergo modo condemnabit Regina Auſtri populum Iudæorum, quo condemnabunt viri Ninivitæ Iſraelem incredulum. Iſta eſt Regina Saba, de qua in Regum volumine, & in Paralipomenon legimus, quæ per tantas difficultates, gente ſua, & imperio derelictis, venit in Iudæam ſapientiam audire Salomonis, & ei multa munera obtulit. In Ninive autem, & in Regina Saba occulte fides nationum præfertur Iſraeli. RABANUS (ſuper *Quia venit a finibus*.) Ninivitæ ſignificant eos qui peccare deſiſtunt; Regina vero eos qui peccare neſciunt: pœnitentia enim peccatum abolet, ſapientia cavet. REMIGIUS. Pulchre autem Eccleſia de Gentibus congregata Regina dicitur, quia mores ſuos regere novit: de qua Pſalmiſta (Pſal. xliv.) „ Aſtitit Regina a dextris tuis. “ Auſtri autem Regina eſt, quia ardore Spiritus ſancti ſuperabundat: auſter enim ventus calidus ſignificat Spiritum ſanctum. Salomon autem, qui interpretatur pacificus, ſignificat ipſum de quo dictum eſt Epheſ. 11. „ Ipſe eſt pax noſtra. “

(o) CHRYSOSTOMUS (hom. xliv. parum ante med.) Quia Dominus dixerat Iudæis: *Viri Ninivitæ ſurgent in iudicio, & condemnabunt generationem iſtam*: ne propter temporis tardationem contemnerent, & fierent pigriores, oſtendit quod non ſolum in futuro ſæculo, ſed & hic graviſſima patientur, futuram in eis pœnam ſub quodam ænigmate ſubdens: unde dicit: *Cum autem immundus ſpiritus exierit ab homine*. HIERONYMUS (ſuper *Cum immundus ſpiritus*.) Quidam iſtum locum de hæreticis dictum putant, quod immundus ſpiritus, qui in eis ante habitaverat, quando Gentiles erant, ad confeſſionem veræ fidei eiiciatur; poſtea vero cum ſe ad hæreſim tranſtulerint, & ſimulatis virtutibus ornaverint domum ſuam, tunc aliis ſeptem nequam ſpiritibus adiunctis, revertatur ad eos diabolus, & habitet in illis; fiantque noviſſima eorum peiora peioribus. Multo quidem peiori conditione (2) ſunt hæretici quam gentiles: quia in illis ſpes fidei, in iſtis eſt pugna diſcordiæ: cum hæc intelligentia plauſum quemdam, & colorem doctrinæ præferat, neſcio an habeat veritatem: ex eo enim quod, finita vel parabola, vel exemplo, ſequitur, *Sic erit generationi huic peſſimæ*, compellimur non ad hæreticos, & quoſque homines, ſed ad Iudæorum populum referre parabolam: ut contextus loci non (3) paſſim & vagus in diverſum fluctuet, atque inſipientium more turbetur; ſed hærens ſibi vel ad priora, vel ad poſteriora reſpondeat. Unde immundus ſpiritus exiit a Iudæis quando

(1) *Al. emittitur* eſſe. (2) *Al. deeſt* ſunt. (3) *Al.* paſſivus.

do acceperunt legem; expulſus autem a Iudæis, ambulavit per Gentium ſolitudines: unde ſequitur: *Ambulat per loca arida, quærens ſibi requiem*. REMIGIUS. Loca arida appellat corda Gentium ab omni humore ſalutarium aquarum, hoc eſt ſanctarum Scripturarum, & ſpiritualium donorum, & ab infuſione ſancti Spiritus aliena. RABANUS. Vel loca arida ſunt corda fidelium, quæ a mollitie fluxæ cogitationis expurgata, callidus inſidiator explorat, ſi quos greſſus ibi figere poſſit; ſed caſtas mentes effugiens diabolus in ſolo corde pravorum gratam ſibi poteſt invenire quietem: unde ſequitur, *Et non invenit*. REMIGIUS. Putabat autem diabolus ſe perpetuam quietem poſſe habere in gentili populo; ſed ſubditur, *Et non invenit*: quia apparente Dei Filio per myſterium incarnationis ſuæ, gentilitas credidit. HIERONYMUS (ſuper *Revertar in domum meam*.) Quæ cum Domino credidiſſet, ille non invento loco in nationibus, dixit: *Revertar in domum meam unde exivi*. Habeo Iudæos quos ante dimiſeram. *Et veniens invenit eam vacantem, ſcopis mundatam, & ornatam*. Vacabat enim templum Iudæorum, & Chriſtum hoſpitem non habebat dicentem (Ioan. XIV.) „Surgite, & „ abeamus hinc. “ Quia igitur & Dei, & Angelorum præſidia non habebant, & ornati erant ſuperfluis obſervationibus legis, & traditionibus phariſæorum; revertitur diabolus ad ſedem ſuam priſtinam, & ſeptenario numero ſibi addito dæmonum, habitat priſtinam domum; & fiunt noviſſima illius populi peiora prioribus: multo enim nunc maiore dæmonum numero poſſidentur, blaſphemantes in ſynagogis ſuis Chriſtum Ieſum, quam in AEgypto poſſeſſi fuerant ante legis notitiam: quia aliud eſt venturum non credere, aliud non ſuſcepiſſe qui venerit. Septenarium autem numerum adiunctum diabolo, vel propter ſabbatum intellige, vel propter numerum Spiritus ſancti, ut quomodo in Eſaia ſuper florem qui de radice Ieſſe deſcendit, ſeptem ſpiritus virtutum deſcendiſſe narrantur, ita e contrario vitiorum numerus in diabolo conſecratus ſit. Pulchre ergo ſeptem ſpiritus aſſumi dicuntur, vel propter violationem ſabbati, vel propter criminalia peccata, quæ contraria ſunt ſeptem donis Spiritus ſancti. CHRYSOSTOMUS (hom. XLIV. in Matth. cir. med.) Vel hic pœnam eorum demonſtrat: dicit enim, (1) quod ſicut cum dæmoniaci liberati fuerint ab infirmitate, ſi deſidioſores efficiantur, graviorem attrahunt adverſus ſe phantaſiam; ita & in vobis fiet: etenim ante detinebamini a dæmone, quando idola adorabatis, & filios veſtros dæmonibus occidebatis; ſed tamen non dereliqui vos; ſed expuli dæmonem illum per Prophetas, & per memetipſum rurſus veni, amplius expurgare vos volens. Quia igitur non vultis attendere, ſed in maiorem excidiſtis nequitiam (gravius enim eſt occidere Chriſtum quam Prophetas) propter hoc difficiliora patiemini. Quæ enim ſub Veſpaſiano, & Tito contigerunt eis, multo graviora fuerunt his quæ paſſi ſunt in AEgypto, & in Babylone, & ſub Antiocho. Nec hoc ſolum oſtendit, ſed quoniam ab omni virtute erunt deſolati, & dæmonum actibus occupabiles magis quam ante. Hæc autem non ſolum ad illos, ſed ad nos etiam dicta eſſe, rationem habet, ſi illuminati, & a prioribus eruti malis, rurſus ab eadem poſſideamur nequitia: etenim difficilior iam erit pœna poſteriorum peccatorum: propter quod paralytico Chriſtus dicit Ioan. V. „ Ecce ſa„ nus factus es: noli peccare, ne deterius „ tibi aliquid contingat. “ RABANUS. Homo enim quilibet ad fidem converſus eſt, a quo diabolus per baptiſmum eiicitur, qui eiectus inde loca arida peragrat, ideſt corda fidelium. GREGORIUS XXXIII. Moral. (cap.V. ſuper illud Iob XL. „ Sub um„ bra dormit: “ cap.III. in nov. exempl.) Loca enim arentia, atque inaquoſa ſunt corda iuſtorum, quæ per diſciplinæ fortitudinem ab omni carnalis concupiſcentiæ humore ſiccantur. Loca vero humentia ſunt terrenorum hominum mentes, quas humor carnalis concupiſcentiæ, quia replet, fluidas facit, in quibus diabolus iniquitatis ſuæ veſtigia tanto altius imprimit quanto in eiſdem mentibus per tranſitus illius, quaſi in fluxa terra, deſcendit. RABANUS. Rediens autem ad domum ſuam unde exierat, *invenit eam vacantem*, a bonis actibus per negligentiam; *ſcopis mundatam*, ſcilicet a vitiis priſtinis per baptiſmum; *ornatam* ſimulatis virtutibus per hypocriſim. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. quæſt. VIII.) Unde per hæc verba ſignat Dominus quoſdam ita credituros, ut non poſſint ferre laborem continentiæ, & ad ſæculum redituri ſint. Quod dicit, *Aſſumit ſecum alios ſeptem*, intelligitur, quia cum quis ceciderit de iuſtitia, etiam ſimulationem habebit. Cupiditas enim carnis expulſa per pœnitentiam conſuetis operibus, cum non invenerit

in

(1) *Al.* quod cum.

Digitized by Google

in quibus delectationibus conquieſcat, avidius redit, & rurſus occupat mentem hominis, ſi negligentia ſubſecuta eſt, ut non introduceretur tamquam habitator mundatæ domus ſermo Dei per ſanam doctrinam: & quoniam non ſolum habebit illa ſeptem vitia, quæ ſeptem virtutibus ſunt contraria ſpiritalibus, ſed etiam per hypocriſim ſe ipſas habere virtutes ſimulabit; propterea aſſumptis ſecum ſeptem aliis nequioribus, hoc eſt ipſa ſeptenaria ſimulatione, redit ipſa concupiſcentia, ut ſint noviſſima hominis illius peiora prioribus. GREGORIUS VII. Moral. (ſuper illud Iob VI. „ Qui „ cœpit ipſe me conterat: " cap. VII. in novis exemp.) Plerumque etiam fit ut cum mens ex ipſo exordio ſui profectus extollitur, cumque ſe iam quaſi de virtutibus erigit, ſævienti contra ſe adverſario aditum pandat; tantoque ſe vehementius in eius confractione exhibet, quanto & gravius, quia vel ad modicum fuerat proiectus, dolet.

(p) HILARIUS a (can. XII.) Quia prædicta omnia in paternæ maieſtatis virtute loquebatur, nuntianti ſibi, quod foris a matre, atque fratribus expectaretur, quid reſponderit, Evangeliſta demonſtrat, ſubdens: *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius, & fratres foris ſtabant, quærentes loqui ei*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xl.) Hoc ſine dubio convenienter geſtum intelligere debemus: præmiſit enim cum ad hoc narrandum tranſiret: *Adhuc eo loquente ad turbas*. Quid eſt autem *adhuc* niſi quando illud loquebatur? Nam & Marcus poſt illud quod de blaſphemia Spiritus ſancti retulerat, dixit cap. III. „ Et veniunt mater eius, & „ fratres. " Lucas autem non huius rei geſtæ ordinem tenuit, ſed præoccupavit hoc, & recordatum ante narravit. HIERONYMUS contra Helvidium (circ. med.) Hinc Helvidii una propoſitio ſumitur, ex hoc quod fratres Domini in Evangelio nominantur. Unde, inquit, fratres (1) Domini dicti ſunt qui non erant fratres? Sed iam nunc ſciendum eſt, quatuor modis in Scripturis divinis fratres dici: natura, gente, cognatione, & affectu. Natura, ut Eſau, & Iacob. Gente, ut omnes Iudæi fratres inter ſe vocantur, ut in Deuteronomii cap. XVII. „ Non poteris conſtituere ſuper te homi- „ nem alienum, qui non eſt frater tuus. " Porro cognatione fratres vocantur qui ſunt de una familia, ſicut in Geneſi cap. XIII. „ Dixit Abraham ad Lot: Non ſit rixa in- „ ter te & me, quoniam fratres ſumus. " Affectu etiam fratres dicuntur: quod in duo dividitur, (2) in ſpeciali, & in communi. In ſpeciali, quia omnes Chriſtiani fratres dicuntur, ut Salvator dicit Ioan. XX. „ Va- „ de, dic fratribus meis. " Porro in communi, quia omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate coniungimur, ſicut ibi Eſa. LXVI. „ Dicite his qui „ oderunt vos: Fratres noſtri vos eſtis. " Interrogo ergo, iuxta quem modum fratres Domini in Evangelio appellentur. Iuxta naturam? Sed Scriptura non dicit, nec Mariæ eos (3) vocans filios, nec Ioſeph. Iuxta gentem? Sed abſurdum eſt ut pauci ex Iudæis vocati ſint fratres, cum omnes qui ibi fuerunt (4) Iudæi, fratres potuerint appellari. Iuxta affectum humani iuris, & ſpiritus? Verum ſit; qui magis erant fratres, quam Apoſtoli, quos Dominus docebat intrinſecus? Aut ſi omnes, quia homines, ſunt fratres, ſtultum fuit nuntiare quaſi proprium: *Ecce fratres tui quærunt te*. Reſtat igitur ut fratres eos intelligas appellatos cognatione, non affectu, non gentis privilegio, non natura. HIERONYMUS ſuper Matth. (in fine quaſi Com. XII. cap.) Quidam vero fratres Domini de alia uxore Ioſeph filios ſuſpicantur, ſequentes deliramenta apocryphorum, (5) & quamdam Eſcham mulierculam confingentes. Nos autem fratres Domini, non filios Ioſeph, ſed conſobrinos Salvatoris, ſororis Mariæ materteræ Domini filios intelligimus; quæ eſſe dicitur mater Iacobi minoris, & Ioſeph, & Iudæ, quos in alio Evangelii loco fratres Domini legimus appellatos. Fratres autem conſobrinos dici, omnis Scriptura demonſtrat. CHRYSOSTOMUS (homil. XLV.) Vide autem & fratrum eius elationem: cum enim deceret eos ingredi, & audire cum turba; vel ſi hoc non vellent, expectare finem ſermonis, & tunc eum adire: hi extra eum vocant, & coram omnibus hoc faciunt, & ſuperfluum honoris amorem oſtendentes, & mon-

(1) *Al.* Domini Dei ſunt. (2) *Al.* in ſpeciale, & commune, *& ſic infra*. (3) *Al.* vocatos. (4) *Al. deeſt* Iudæi. (5) *Al.* & quamdam mœcham, vel eſcam mulierculam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Paulo aliis verbis quo ad poſteriorem appendicem.

monſtrare volentes quod cum omni poteſtate Chriſto aliquid iniungunt: quod & Evangeliſta oſtendit, hoc ipſum obſcure inſinuans, cum dicit: *Adhuc eo loquente*; ac ſi diceret: Numquid non erat tempus aliud? Quid autem & loqui volebant? Si pro veritatis dogmatibus, communiter hoc proponere oportebat, ut & alios lucrarentur; ſi autem de aliis ſibiipſis pertinentibus, non oportebat ita feſtinanter vocare: unde manifeſtum eſt qnoniam ſolum ex vana gloria hoc faciebant. AUGUSTINUS de Natura, & Gratia (cap. xxxvi.) Sed quidquid (1) dicatur de fratribus, de ſancta Virgine Maria, propter honorem Chriſti, nullam prorſus, cum de peccatis agitur, habere volo quæſtionem. Inde enim ſcimus quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quod concipere, & parere meruit eum quem conſtat nullum habuiſſe peccatum.

Sequitur: *Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant, quærentes te*. HIERONYMUS (ſuper *Adhuc eo loquente*.) Videtur mihi iſte qui nuntiat, non fortuito & ſimpliciter nuntiare; ſed inſidias tendere, utrum ſpiritali operi carnem, & ſanguinem præferat: unde & Dominus non quod matrem negaret, & fratres, exire contempſit; ſed quo reſponderet inſidianti. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Neque autem dixit: Vade dic ei, quoniam non eſt mater mea; ſed ad eum qui nuntiaverat extendit ſermonem: ſequitur enim: *At ipſe reſpondens dicenti ſibi ait: Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei?* HILARIUS (can. xii.) Non autem faſtidioſe de matre ſua ſenſiſſe exiſtimandus eſt, cui in paſſione poſitus maximæ ſollicitudinis tribuit affectum. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Quod ſi negare vellet matrem, tunc utique negaſſet quando Iudæi exprobrabant ei de matre. HIERONYMUS. Non ergo, iuxta Marcionem, & Manichæum, matrem negavit, ut natus de phantaſmate putaretur; ſed Apoſtolos cognationi prætulit, ut & nos in comparatione dilectionis, carni ſpiritum præferamus: *a* nec maternum refutat obſequium pietatis, cuius præceptum eſt, Exod. xx. „ Honora „ patrem tuum, & matrem tuam: " ſed paternis ſe myſteriis, vel affectibus amplius quam maternis debere demonſtrat: unde ſequitur: *Et extendens manum in diſcipulos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei.* GREGORIUS in homil. (iii. in Evangel.) Fideles quidem diſcipulos fratres nominare dignatus eſt Dominus dicens infra xxviii. *Ite, nuntiate fratribus meis*. Qui ergo frater Domini fieri ad fidem veniendo potuit, quærendum eſt quomodo etiam eſſe poſſit mater. Sed ſciendum nobis eſt, quia qui Chriſti frater, vel ſoror eſt in credendo, mater efficitur prædicando: quaſi enim parit Dominum quem cordi audientis infundit; & mater eius efficitur, ſi per eius vocem amor Domini in proximi mente generatur. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Cum his autem quæ dicta ſunt & aliud nos docuit, videlicet in nulla cognatione confidentes, virtutem negligere. Si enim matri nihil prodeſt matrem eſſe, niſi virtus adeſſet; quis utique alius per cognationem ſalvabitur? Una enim nobilitas ſola eſt, Dei facere voluntatem: & ideo ſequitur: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt &c.* Multæ mulieres beatificaverunt ſanctam Virginem illam, & eius uterum, & optaverunt tales fieri matres. Quid eſt igitur quod prohibeat? Ecce latam vobis conſtituit viam; & licet non mulieribus ſolum, ſed & viris fieri matrem Dei. HIERONYMUS (cir. fin. Com. in xii. cap.) Dicamus autem & aliter. Salvator loquitur ad turbas: intrinſecus erudit nationes: mater eius, & fratres, hoc eſt ſynagoga, & populus Iudæorum foris ſtant. HILARIUS (can. xii. ut ſupra.) Cum itaque ingrediendi ad eum haberent, ut ceteri, poteſtatem; (2) quia tamen in ſua venit, & ſui eum non receperunt, ingreſſu eius atque aditu abſtinent. GREGORIUS in hom. (i. in Evangel.) Unde & mater eius cum quaſi non agnoſcitur, foris ſtare perhibetur: quia videlicet ſynagoga idcirco ab auctore ſuo non recognoſcitur, quia legis obſervationem tenens, ſpiritualem intellectum perdidit, & ſe ad cuſtodiam litteræ foris fixit. HIERONYMUS (in fin. Com. ad xii. cap. Matth.) Cumque rogaverint, & quæſierint, & nuntium miſerint, reſponſum accipient, liberos eos eſſe arbitrii, & intrare poſſe, ſi velint & ipſi credere.

(1) *Al.* Sed, inquit, dicatur. (2) *Al.* ſed quia.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a AMBROSIUS in Lucam Lib. VI. ſuper viii. cap. Lucæ, ubi hæc ipſa referuntur. Perperam porro Ambroſii appendix prius confundebatur cum præcedente, quæ Hieronymi eſt.

CAPUT XIII.

(a) IN illo die exiens Ieſus de domo, ſedebat ſecus mare: & congregatæ ſunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam aſcendens ſederet: & omnis turba ſtabat in littore: & locutus eſt eis multa in parabolis, dicens: Ecce exiit qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum. Et dum ſeminat, quædam ceciderunt ſecus viam, & venerunt volucres cæli, & comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petroſa, ubi non habebant terram multam, & continuo exorta ſunt, quia non habebant altitudinem terræ; ſole autem orto æſtuaverunt, & quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in ſpinas, & creverunt ſpinæ, & ſuffocaverunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum, aliud centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud triceſimum. Qui habet aures audiendi, audiat.

(b) Et accedentes diſcipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis? Qui reſpondens ait illis: Quia vobis datum eſt noſſe myſterium regni cælorum, illis autem non eſt datum. Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit; qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt: & adimpletur in eis prophetia Eſaiæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis. Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus graviter audierunt, & oculos ſuos clauſerunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & ſanem eos. Veſtri autem beati oculi, quia vident, & aures veſtræ, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ, & iuſti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt.

(c) Vos ergo audite parabolam ſeminantis. Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, & rapit quod ſeminatum eſt in corde eius: hic eſt qui ſecus viam ſeminatus eſt. Qui autem ſuper petroſa ſeminatus eſt, hic eſt qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit illud: non habet autem in ſe radicem, ſed eſt temporalis. Facta autem tribulatione, & perſecutione propter verbum, continuo ſcandalizatur. Qui autem ſeminatus eſt in ſpinis, hic eſt qui verbum Dei audit, & ſolicitudo ſæculi iſtius, & fallacia divitiarum ſuffocat verbum, & ſine fructu efficitur. Qui vero in terram bonam ſeminatus eſt, hic eſt qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem centeſimum, aliud autem ſexageſimum, aliud vero triceſimum.

(d) Aliam parabolam propoſuit illis dicens: Simile factum eſt regnum cælorum homini qui ſeminavit bonum ſemen in agro ſuo. Dum autem dormirent homines, venit inimicus eius, & ſuperſeminavit zizania in medio tritici, & abiit. Cum autem creviſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem ſervi patriſfamilias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo? Unde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis imus, & colligimus ea? Et ait: Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis ſimul & triticum. Sinite utraque creſcere uſque ad meſſem, & in tempore meſſis dicam meſſoribus: Colligite primum zizania, & alligate in faſciculos ad comburendum; triticum autem congregate in horreum meum.

(e) Aliam parabolam propoſuit eis dicens: Simile eſt regnum cælorum grano ſinapis, quod accipiens homo ſeminavit in agro ſuo: quod minimum quidem eſt omnibus ſeminibus, cum autem creverit, maius eſt omnibus oleribus; & fit arbor, ita ut volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius.

(f) Aliam parabolam locutus eſt eis dicens: Simile eſt regnum cælorum fermento,

Digitized by Google

mento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus donec fermentatum eſt totum.

(g) Hæc omnia locutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas, & ſine parabolis non loquebatur eis: ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita a conſtitutione mundi.

(h) Tunc dimiſſis turbis venit in domum; & acceſſerunt ad eum diſcipuli eius dicentes: Ediſſere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui reſpondens ait illis: Qui ſeminat bonum ſemen eſt Filius hominis; ager autem eſt mundus; bonum vero ſemen, hi ſunt filii regni; zizania autem filii ſunt nequam; inimicus autem qui ſeminavit ea, eſt diabolus; meſſis vero conſummatio ſæculi eſt; meſſores autem Angeli ſunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur; ſic erit in conſummatione ſæculi. Mittet Filius hominis Angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, & ſtridor dentium. Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.

(i) Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro, quem qui invenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit univerſa quæ habet, & emit agrum illum.

(k) Iterum ſimile eſt regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Inventa autem una pretioſa margarita, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.

(l) Iterum ſimile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti; quam cum impleta eſſet, educentes, & ſecus littus ſedentes, elegerunt bonos in vaſa ſua, malos autem foras miſerunt. Sic erit in conſummatione ſæculi. Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, & ſtridor dentium.

(m) Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam. Ait illis: Ideo omnis ſcriba doctus in regno cælorum, ſimilis eſt homini patrifamilias, qui profert de theſauro ſuo nova & vetera.

(n) Et factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, tranſiit inde; & veniens in patriam ſuam, docebat eos in ſynagogis eorum, ita ut mirarentur, & dicerent: Unde huic ſapientia hæc, & virtus? Nonne hic eſt fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioſeph, & Simon, & Iudas? Et ſorores eius nonne omnes apud nos ſunt? Unde ergo huic omnia iſta? Et ſcandalizabantur in eo. Ieſus autem dixit eis: Non eſt Propheta ſine honore niſi in patria ſua, & in domo ſua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

(a) CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Poſtquam increpaverat eum qui matris, & fratrum præſentiam nunciavit, dehinc fecit quod illi cupiebant: exiit ſcilicet domum, primo ſanans ægritudinem vanæ gloriæ fratrum; ſecundo decentem honorem exhibens matri: unde dicitur: *In illo die exiens Ieſus de domo, ſedebat ſecus mare.* AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xli.) Cum dicit, *In illo die*, ſatis indicat aut hoc conſequenter geſtum poſt præmiſſa, aut non multa interponi potuiſſe, niſi forte dies more Scripturarum tempus ſignificet. RABANUS. Non ſolum autem verba, & facta Domini, verum etiam itinera, ac loca, in quibus virtutes (1) operatur, & prædicat, cæleſtibus ſunt plena ſacramentis. Poſt ſermonem quippe in domo habitum, ubi nefanda blaſphemia dæmonium habere dictus eſt, egrediens docebat ad mare, ut oſtenderet ſe, relicta ob culpam perfidiæ Iudæa, ad Gentes ſalvandas eſſe tranſiturum. Gentilium enim corda diu ſuperba, & incredula, merito tumidis, amariſque fluctibus maris aſſimilantur; domum vero Domini per fidem fuiſſe Iudæam quis neſciat? HIERONYMUS (in prin. Com. in xiii. cap. Matth.) Conſiderandum etiam,

1) *Al.* operabatur.

quod populus domum Ieſu non poterat intrare, nec eſſe ibi ubi Apoſtoli audiebant myſteria: idcirco miſerator Dominus egreditur de domo ſua, & ſedet iuxta huius ſæculi mare, ut congregentur ad eum multæ turbæ, & audiant in littore quæ intus non merebantur audire: unde ſequitur: *Et congregata ſunt ad eum turba multa, ita ut in naviculam aſcendens ſederet: & omnis turba ſtabat in littore*. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv.) Hoc autem non ſimpliciter Evangeliſta poſuit, ſed ut monſtraret quod Dominus hoc fecerit, volens cum diligentia hoc ſpectaculum ſtatuere, ut nullum dimittat poſt dorſum, ſed omnes coram facie habeat. HILARIUS (can. XIII. in Matth. in initio.) Sediſſe autem Dominum in navi, & turbas foris ſtetiſſe, ex ſubiectis rebus eſt ratio. In parabolis enim erat locuturus; & facti ipſius genere ſignificat, eos qui extra Eccleſiam poſiti ſunt, nullam divini ſermonis poſſe capere intelligentiam. Navis enim Eccleſiæ typum præfert, intra quam verbum vitæ poſitum eſt, & prædicatum his qui extra ſunt, & arenæ modo ſteriles intelligere non poſſunt. HIERONYMUS (in initio Com. in XIII. cap. Matth.) Ieſus etiam in mediis fluctibus eſt: hinc inde mari tunditur, & in ſua maieſtate ſecurus appropinquare facit terræ naviculam ſuam, ut populus nequaquam periculum ſuſtinens, non tentationibus circundatus, quas ferre non poterat, ſtet in littore fixo gradu, ut audiat quæ dicuntur. RABANUS (ſuper illud, *Et congregata ſunt ad eum turba*.) Vel quod aſcendens navem ſedebat in mari, ſignificat quod Chriſtus per fidem aſcenſurus erat in mentes Gentilium, & Eccleſiam collecturus in mari, ideſt in medio nationum contradicentium. Turba vero quæ ſtabat in littore, quæ neque in navi, neque in mari erat, gerit figuram recipientium verbum Dei, & iam fide a mari, ideſt a reprobis, ſeparatorum, ſed necdum myſteriis cæleſtibus imbutorum.

Sequitur: *Et locutus eſt eis multa in parabolis*. CHRYSOSTOMUS (homil. xlv. in Matth.) Quamvis in monte ita non fecerit: non enim per parabolas ſermonem contexit. Tunc enim turbæ ſolæ erant, & plebs incompoſita; hic autem & ſcribæ, & phariſæi. Non propter hoc autem ſolum in parabolis loquitur, ſed ut manifeſtiorem ſermonem faciat, & ampliorem memoriam imponat, & ſub viſum res reducat. HIERONYMUS (ſuper *Et locutus eſt eis multa in parabolis*.) Eſt notandum, quod non omnia locutus ſit eis in parabolis, ſed multa: ſi enim dixiſſet cuncta in parabolis, abſque emolumento populi receſſiſſent. Perſpicua miſcet obſcuris, ut per ea quæ intelligunt, provocentur ad eorum notitiam quæ non intelligunt. Turba etiam non unius ſententiæ eſt, ſed diverſarum in ſingulis voluntatum: unde loquitur ad eam in multis parabolis, ut iuxta varias voluntates, diverſas recipiant diſciplinas. CHRYSOSTOMUS (homil. xlv.) Primam autem parabolam pouit eam quæ faciebat auditorem attentiorem: quia enim ſub ænigmate erat tractaturus, erigit mentes audientium per primam parabolam, dicens: *Ecce exiit qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum*. HIERONYMUS (ſuper *Exiit qui ſeminat*.) Significatur autem ſator iſte qui ſeminat, eſſe Filius Dei, & Patris in populis ſeminare ſermonem. CHRYSOSTOMUS (homil. xlv. in Matth.) Unde autem exiit qui ubique præſens eſt, vel qualiter exiit? Non loco, ſed incarnatione propinquior factus nobis per habitum carnis: quia enim nos intrare non poteramus ad eum, peccatis noſtris prohibentibus nobis ingreſſum, ipſe ad nos egreditur. RABANUS. Vel exiit cum, relicta Iudæa, per Apoſtolos ad Gentes tranſivit. HIERONYMUS (ibidem.) Vel intus erat dum domi verſabatur, & loquebatur diſcipulis ſacramenta. Exiit ergo de domo ſua, ut ſeminaret in turbis. CHRYSOSTOMUS (ibid. poſt med.) Cum autem audieris, quoniam exiit qui ſeminat, ut ſeminet, non æſtimes eſſe identitatem ſermonis. Egreditur enim multotiens qui ſeminat & ad aliam rem, vel ut ſcindat terram, vel ut malas incidat herbas, vel ut ſpinas evellat, vel ut aliam talem quamdam diligentiam exhibeat: hic autem ad ſeminandum exivit. Quid igitur fit de ſemine iſto? Tres depereunt partes, & una ſalvatur; & hoc non æqualiter, ſed cum differentia quadam: unde ſequitur: *Et dum ſeminat, quadam ceciderunt ſecus viam*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Quadam ceciderunt*.) Hanc parabolam ad probandam hæreſim ſuam Valentinus aſſumit, tres introducens eſſe naturas: ſpiritualem, naturalem, vel animalem, atque terrenam; cum hic quatuor ſint, una iuxta viam, alia petroſa, tertia plena ſpinis, quarta terra boua. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv. a med.) Sed ſecundum hoc, qualiter haberet rationem inter ſpinas ſeminare, & ſuper petram, & in via? In ſeminibus quidem, & terra materialibus non haberet utique rationem: non enim eſt in poteſtate petræ fieri terram, neque viæ non eſſe viam, neque ſpinæ non eſſe ſpinam. In animabus

mabus

Digitized by Google

mabus autem, & doctrinis multam habet hoc laudem: poſſibile enim eſt petram fieri terram pinguem, & viam non ultra conculcari, & ſpinas deſtrui. Quod igitur plus ſeminis periit, non eſt ab eo qui ſeminat, ſed a ſuſcipiente terra, ideſt ab anima. Ipſe enim qui ſeminat, non divitem, non pauperem diſcernit, non ſapientem, neque inſipientem; ſed omnibus loquebatur, quæ a ſeipſo erant complens, prævidens tamen quæ futura erant, ut liceat ei dicere: Quid me oportuit facere, & non feci? Ideo autem non dicit manifeſte, quoniam hæc ſuſceperunt deſides, & (1) perdiderunt; hæc autem divites, & ſuffocaverunt; hæc autem molles, & perdiderunt: (2) quia non voluit eos vehementer tangere, ut non (3) in differentiam mittat. Per hanc etiam parabolam diſcipulos erudit, (4) etſi plures audientium eos fuerint qui pereunt, ut non propter hoc deſides ſint: quia nec propter hoc Dominus, qui omnia prævidit, deſtitit a ſeminando. HIERONYMUS (ſuper *Exiit qui ſeminat*.) Obſerva autem hanc eſſe primam parabolam, quæ cum interpretatione ſua poſita eſt: & cavendum eſt ubicumque Dominus exponit ſermones ſuos, ne vel aliud, vel quid plus, vel minus præſumas intelligere, quam ab eo expoſitum eſt. RABANUS (hoc loco.) Quæ vero tacita noſtræ intelligentiæ dereliquit, perſtringenda ſunt breviter. Via eſt mens ſedulo malarum cogitationum meatu trita, atque areſacta; petram, duritiam protervæ mentis; terram, levitatem animæ obedientis; ſolem dicit fervorem perſecutionis ſævientis. Altitudo terræ eſt probitas animæ diſciplinis cæleſtibus inſtitutæ. In qua expoſitione diximus, quia nequaquam ipſæ res in una eademque ſignificatione ſemper allegorice ponuntur. HIERONYMUS (ſuper *Qui habet aures audiendi*.) Provocamur autem ad dictorum intelligentiam quotiens his ſermonibus commonemur qui ſequuntur: *Qui habet aures audiendi, audiat*. REMIGIUS. Aures audiendi ſunt aures mentis, ſcilicet intelligendi, & faciendi quæ iuſſa ſunt.

(b) GLOSSA *. Intelligentes diſcipuli eſſe obſcura quæ a Domino populo dicebantur, voluerunt Domino intimare ne parabolice loqueretur: unde dicitur: *Et accedentes diſcipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis?* CHRYSOSTOMUS (hom. xlvi.) Ubi dignum eſt admirari diſcipulos, quare diſcere cupientes, ſciunt quando interrogare oporteat: non enim coram omnibus hoc faciunt. Et hoc oſtendit Matthæus cum dicit, *Et accedentes*; Marcus autem maniſeſtius demonſtrat dicens, quod ſingulariter acceſſerunt. HIERONYMUS (ſuper *Et accedentes diſcipuli*.) Quærendum eſt autem quomodo accedant tunc ad eum, cum Ieſus in navi ſedeat: niſi forte intelligatur, quod dudum cum ipſo navem conſcenderint, & ibi ſtantes ſuper interpretatione parabolæ ſciſcitati ſint. REMIGIUS. Dicit ergo Evangeliſta, *Accedentes*, ut oſtenderet (5) quo ſolicitati ſunt: ſive poterant accedere corpore, quamvis eſſet aliquod vel breve ſpatium inter eos. CHRYSOSTOMUS (hom. xlvi.) Conſideranda eſt autem & eorum rectitudo, qualiter multam pro aliis habent curam, & prius quæ aliorum ſunt quærunt, & tunc quæ ſunt ipſorum: non enim dixerunt, In parabolis loqueris nobis; ſed *In parabolis loqueris illis*. *Qui reſpondens ait illis: Quia vobis datum eſt noſſe myſterium regni cælorum*. REMIGIUS. Vobis, inquam, qui mihi adhæretis, & in me creditis. Myſterium autem regni cælorum appellat evangelicam doctrinam. *Illis autem*, ſcilicet qui foris ſunt, & in eum credere nolunt, ſcribis ſcilicet, & phariſæis, & ceteris in infidelitate perſeverantibus, *non eſt datum*. Accedamus ergo cum diſcipulis ad Dominum (6) puro corde, ut nobis evangelicam doctrinam interpretari dignetur, iuxta illud (Deut. xxxiii.) „Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina ipſius." CHRYSOSTOMUS (hom. xlvi. parum a princ.) Hoc autem dixit, non neceſſitatem inducens, neque fatum; ſed monſtrans quoniam illi quibus non eſt datum, cauſa ſibi ſunt univerſorum malorum, & oſtendere volens quoniam cognoſcere divina myſteria donum Dei eſt, & gratia deſuper data. Non tamen propter hoc liberum arbitrium deſtruitur: & hoc ex his quæ ſequuntur maniſeſtum eſt: ut enim neque iſti deſperent, neque illi pigritentur, audientes quoniam eis datum eſt; demonſtrat a nobis principium ho-

(1) *Al.* prodiderunt. (2) *Al. omittitur* quia. (3) *P. Nicolai legit* in diffidentiam. (4) *Al.* & ſi plus. (5) *P. Nicolai habet* quod ſciſcitati ſunt. (6) *Al. deeſt* puro.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

Digitized by Google

horum eſſe, cum ſubdit: *Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit; qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo*; ac ſi diceret: Cum aliquis deſiderium habuerit, & ſtudium, dabuntur ei univerſa quæ a Deo ſunt; cum autem his vacuus fuerit, & quæ ad ſe pertinent non inſerat, neque quæ a Deo ſunt, ei dantur; ſed & quod habet auferetur ab eo, non Deo auferente, ſed ſe indignum faciente his quæ habet. Unde & nos ſi viderimus aliquem deſidioſe audientem, & exhortantes quod attendat, non ei perſuaſerimus, ſileamus: quia ſi magis immorati fuerimus, intendetur ei deſidia. Studentem autem diſcere allicimus, & multa effundimus. Et bene dixit, ſecundum Evangeliſtam, *Quod videtur habere*: neque enim habet ipſum quod habet. REMIGIUS. Qui etiam habet ſtudium legendi, dabitur ei & facultas intelligendi; & qui non habet legendi ſtudium, hoc quod per naturæ bonum videtur habere, auferetur ab eo. Vel qui habet caritatem, dabuntur ei ceteræ virtutes; & qui non habet, auferetur ab eo: quia abſque caritate nullum bonum eſſe poteſt. HIERONYMUS (ſuper *Qui enim habet, dabitur ei.*) Vel Apoſtolis in Chriſto credentibus conceditur; Iudæis vero, qui non crediderunt in Filium Dei, etiam ſi quid per naturæ bonum poſſident, tollitur: neque enim poſſunt aliquid ſapienter intelligere, quia ſapientiæ non habent caput. HILARIUS (can. XIII. parum a princ.) Fidem etiam Iudæi non habentes, legem quoque quam habuerant perdiderunt; & ideo perfectum fides evangelica habet donum: quia ſuſcepta, novis fructibus ditat, repudiata vero etiam veteris ſubſtantiæ opes detrahit. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVI. in Matth. parum a princ.) Ut autem manifeſtius quod dixerat fiat, ſubdit: *Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt*. Et ſi quidem naturæ hæc excæcatio eſſet, aperire eorum oculos oportebat; quia vero voluntaria eſt hæc excæcatio, propter hoc non dixit ſimpliciter, Non vident, ſed *Videntes non vident*. Viderunt enim dæmones exeuntes; & dixerunt (ſupra XII.) *In Beelzebub eiicit dæmonia*. Audiebant quod ad Deum omnes attrahebat; & dicunt (Ioan. IX.) „Non eſt hic homo a Deo." Quia ergo contraria his quæ videbant, & audiebant, enuntiabant, propter hoc ipſum videre, & audire eis auferetur: nihil enim proficiunt, ſed in iudicium magis incidunt: unde & a principio non eis parabolice loquebatur, ſed cum multa certitudine. Quia autem audita, & viſa pervertunt, iam in parabolis loquitur. REMIGIUS. Et notandum eſt, quia non ſolum quæ loquebatur, verum etiam quæ faciebat, parabolæ fuerunt, ideſt ſigna ſpiritualium rerum: quod liquido oſtendit cum dicit: *Ut videntes non videant*: verba namque videri non poterant, ſed audiri. HIERONYMUS (ſuper *Ideo in parabolis.*) Hæc de his loquitur qui ſtant in littore, & dividuntur a Ieſu, & ſonitu fluctuum perſtrepente non audiunt (1) ad liquidum quæ dicuntur. CHRYSOSTOMUS (homil. XLVI.) Deinde ut non dicerent, quoniam ut inimicus noſter nobis detrahit, Prophetam inducit eadem (2) ſentientem: unde ſequitur: *Ut impleatur in eis Prophetia Eſaiæ dicentis: Auditu audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non videbitis*; ideſt *auditu audietis* verba, ſed *non intelligetis* verborum arcana: *videntes videbitis*, carnem ſcilicet, *& non videbitis*; hoc eſt, non intelligetis divinitatem. CHRYSOSTOMUS (ibidem.) Hoc autem dixit, (3) quia ipſi ſibi abſtulerunt videre, & audire, aures, & oculos ſibi claudentes, & cor incraſſantes. Non enim ſolum non audiebant, ſed & graviter audiebant: unde ſequitur: *Incraſſatum eſt cor populi huius, & auribus graviter audierunt*. RABANUS (hoc loco.) Incraſſatum eſt enim cor Iudæorum craſſitudine malitiæ, & abundantia peccatorum graviter verba Domini audierunt, quia ingrati ſuſceperunt. HIERONYMUS (ſuper *Incraſſatum eſt cor*.) Ac ne forte arbitremur craſſitudinem cordis, & gravitatem aurium naturæ eſſe, non voluntatis; ſubiungit culpam arbitrii, & dicit: *Et oculos ſuos clauſerunt*. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVI.) In hoc autem intenſam eorum nequitiam oſtendit, & averſionem cum ſtudio. Ut autem attrahat eos, ſubdit: *Et convertantur, & ſanem eos*. In quo demonſtrat quia, ſi converterentur, ſanarentur: ſicut ſi aliquis diceret, Si rogatus eſſem, confeſtim donaturus eram, oſtendit qualiter aliquis ſibi reconcilietur; ita & hic cum dicit, *Ne quando convertantur, & ſanem eos*, demonſtrat quoniam & converti poſſibile eſt, & pœnitentiam agentes ſalvari. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang.

a (cap.

(1) *Al. deeſt* ad liquidum. (2) *Al.* ſententiantem. (3) *Al.* quia ſibi ipſis.

Google

a (cap. xiv.) Vel aliter. Oculos ſuos clauſerunt, ne quando oculis videant; ideſt, ipſi cauſa fuerunt ut Deus eis oculos clauderet. Alius enim Evangeliſta dicit (Ioan. xvi.) „ Excæcavit oculos eorum. “ Sed utrum ut numquam videant; an vero ne vel ſic aliquando videant, cæcitate ſua ſibi diſplicentes, & ſe dolentes, & ex hoc humiliati, atque commoti ad confitendum peccata ſua, & pie quærendum Deum? Si enim Marcus hoc dicit (cap. iv.) „ Ne quando convertantur, & dimittantur eis peccata. “ Ubi intelliguntur peccatis ſuis meruiſſe ut non intelligerent; & tamen hoc ipſum miſericorditer eis factum ut peccata ſua cognoſcerent, & converſi veniam mererentur. Quod autem Ioannes (cap. xii.) hunc locum ita dicit: „ Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Eſaias: Excæcavit oculos eorum, (1) & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & ſanem eos: “ adverſari videtur huic ſententiæ, & omnino cogere ut quod hic dictum eſt, *Ne quando oculis videant*, non accipiatur, ne vel ſic aliquando oculis videant, ſed prorſus ut non videant, quandoquidem aperte dicit: „ Ita ut oculis non videant. “ Et quod ait, „ Propterea non poterant credere, “ ſatis oſtendit, non ideo factam excæcationem, ut ea commoti, & dolentes ſe non intelligere, converterentur aliquando per pœnitentiam: non enim poſſent hoc facere, niſi prius crederent, ut credendo converterentur, & converſione ſanarentur, (2) & ſanati intelligerent; ſed ideo potius excecatos, ut non crederent: dicit enim apertiſſime: „ Propterea non poterant credere. “ Quod ſi ita eſt, quis non exurgat in defenſionem Iudæorum, ut eos extra culpam fuiſſe proclamet, quod non crediderunt? „ Propterea enim non poterant credere, quia excæcavit oculos eorum. “ Sed quoniam potius Deus extra culpam debet intelligi, cogimur fateri aliis quibuſdam peccatis ita eos excæcari meruiſſe, qua tamen excæcatione non poterant credere: verba enim Ioannis iſta ſunt: „ Non poterant credere: quia iterum dixit Eſaias; „ Excæcavit oculos eorum. “ Fruſtra itaque conantur intelligere ideo fuiſſe cæcatos ut converterentur; cum ideo converti non poterant, quia non credebant; & ideo credere non poterant, quia excæcati erant. An forte non abſurde dicimus, quoſdam Iudæorum fuiſſe ſanabiles; ſed tanto tamen tumore ſuperbiæ periclitatos, ut eis expedierit primo non credere, ut non intelligerent Dominum loquentem parabolas, quibus non intellectis non in eum crederent; non credentes autem cum ceteris deſperatis crucifigerent eum; atque ita poſt eius reſurrectionem converterentur, quando iam de reatu mortis Domini amplius humiliati diligerent (3) eum a quo ſibi tantum ſcelus dimiſſum eſſe gauderent: quoniam tanta eorum ſuperbia tali humiliatione eſſet deiicienda? Quod incongrue dictum eſſe quilibet arbitretur, ſi non ita contigiſſe in Actibus Apoſtolorum manifeſte legerit. Non ergo abhorret quod ait Ioannes: „ Propterea non poterant credere, quia excæcavit oculos eorum, ut non videant: “ ab ea ſententia qua intelligimus, ideo excæcatos ut converterentur; hoc eſt, ideo eis per obſcuritates parabolarum occultatas ſententias Domini, ut poſt eius reſurrectionem ſalubriori pœnitentia reſipiſcerent: quia per obſcuritatem ſermonis excæcati, dicta Domini non intellexerunt; & ea non intelligendo, non in eum crediderunt; non credendo, eum crucifixerunt; atque ita poſt reſurrectionem miraculis, quæ in eius nomine fiebant, exterriti, maioris criminis reatu compuncti ſunt, & proſtrati ad pœnitentiam; deinde accepta indulgentia ad obedientiam flagrantiſſima dilectione converſi: quibuſdam autem non profuit illa cæcitas ad converſionem. REMIGIUS. Et quantum ad hoc poteſt hæc ſententia ſic intelligi, ut in omnibus ſubaudiatur *non*, hoc modo: ne quando oculis videant, & ne quando auribus audiant, & ne quando corde intelligant, & ne quando convertantur, & ſanem eos. GLOSSA *b*. Sic ergo oculi eorum qui vident, & nolunt credere, ſunt miſeri; veſtri autem beati: unde ſequitur: *Veſtri autem beati oculi, quia vident*

(1) *Al. omittitur* & induravit cor eorum. (2) *Al.* & ſanitate. (3) *Al. deeſt* eum.

Ex editione P. Nicolai.

a Sive in Lib. Qq. ſuper Matthæum, vel ex Matthæo, quæſt. xiv. poſt alias Evang. Quæſtiones hoc nomine inſcriptas generatim, & comprehenſas duobus Libris. *b* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

vident, *& aures veſtræ, quia audiunt*. HIERONYMUS (ſuper *Veſtri autem beati oculi*.) Niſi autem ſupra legiſſemus auditores ad intelligentiam provocatos, Salvatore dicente: *Qui habet aures audiendi, audiat*: putaremus nunc oculos, & aures, qui beatitudinem accipiunt, corporales intelligi. Sed mihi videntur oculi illi beati qui Chriſti poſſunt agnoſcere ſacramenta, & illæ beatæ aures de quibus Eſaias cap. l. loquitur; „Dominus appoſuit mihi aurem.“ GLOSSA (ordinaria.) Mens enim eſt oculus, quia naturali vigori ad intelligendum aliquid dirigitur; auris, quia alio docente diſcit. HILARIUS (can. XIII. in Matth.) Vel apoſtolici temporis beatitudinem docet, quorum oculis, atque auribus contigit Dei ſalutare viſere, & audire, Prophetis, atque iuſtis cupientibus videre, & audire in plenitudine temporum deſtinatum: unde ſequitur: *Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ, & iuſti cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ vos auditis, & non audierunt*. HIERONYMUS (ſuper *Amen dico vobis quia multi*.) Videtur autem huic loco illud eſſe contrarium quod alibi dicitur (Ioan. VIII.) „Abraham cupivit videre diem meum: vidit, & gaviſus eſt.“ RABANUS. Eſaias quoque, & Michæas, & multi alii Prophetæ viderunt gloriam Domini; qui etiam propterea videntes appellati ſunt. HIERONYMUS (ibidem.) Non autem dixit, Prophetæ, & iuſti, ſed *multi*: inter multos enim poteſt fieri ut alii viderint, alii non viderint: licet & in hoc periculoſa ſit interpretatio, ut inter ſanctorum merita diſcretionem quamlibet facere videamur, ſcilicet quantum ad fidem de Chriſto habitam: ergo Abraham vidit in ænigmate, non vidit in ſpecie. Vos autem impræſentiarum tenetis, & habetis Dominum veſtrum, & ad voluntatem interrogatis, & conveſcimini ei. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVI. in Matth. a med.) Hæc ergo quæ Apoſtoli viderunt, & audierunt, præſentiam ſuam dicit, miracula, vocem, & doctrinam. In hoc autem non ſolum malis, ſed his qui boni fuerant eos præponit: etenim antiquis iuſtis beatiores eos dicit: quoniam non ſolum quæ Iudæi non viderant hi vident, ſed & quæ iuſti, & Prophetæ cupierunt videre, & non viderunt. Illi enim fide ſolum conſideraverunt; hi autem viſu, & multo manifeſtius. Vides autem qualiter vetus teſtamentum copulat novo: non enim ſi Prophetæ alieni cuiuſdam, & contrarii Dei ſervi fuiſſent, Chriſtum cupiviſſent.

(c) GLOSSA *a*. Dixerat ſuperius, quia Iudæis non eſt datum noſſe regnum Dei; ſed Apoſtolis; & ideo concludit dicens: *Vos ergo audite parabolam ſeminantis*, quibus ſcilicet committuntur cæli myſteria. AUGUSTINUS VIII. ſuper Geneſim ad litteram *b* (cap. V. ſub initio.) Quod narravit Evangeliſta, factum eſt, Dominum ſcilicet talia locutum fuiſſe: ipſius autem Domini narratio parabola fuit, de qua numquam exigitur ut etiam ad litteram facta monſtrarentur quæ ſermone proferuntur. GLOSSA. Unde parabolam exponens ſubdit: *Omnis qui audit verbum regni*, ideſt prædicationem meam, quæ ad regnum cælorum adipiſcendum valet; *& non intelligit*. Quomodo autem non intelligit, ſubiungit: *Venit enim malus*, ideſt diabolus, *& rapit quod ſeminatum eſt in corde eius*. Omnis, inquam, qui talis eſt, *hic eſt qui ſecus viam ſeminatus eſt*. Notandum eſt autem, quod ſeminatum diverſis modis accipitur. Dicitur enim & ſemen ſeminatum, & ager ſeminatus: quod utrumque hic invenitur. Ubi enim ait, *Rapit quod ſeminatum eſt*, de ſemine intelligendum eſt; ubi autem ſequitur, *Secus viam ſeminatus eſt*, non de ſemine, ſed de loco ſeminis intelligendum eſt, ideſt homine, qui eſt quaſi ager divini verbi ſemine ſeminatus. REMIGIUS. His autem verbis exponit Dominus quid ſit ſemen, verbum ſcilicet regni, ideſt evangelicæ doctrinæ. Sunt enim nonnulli qui verbum Dei nulla cordis devotione ſuſcipiunt; & ideo ſemen verbi Dei quod in eorum cordibus ſeminatur, dæmones quaſi ſemen viæ tritæ ſubito auferunt. Sequitur: *Qui autem eſt ſeminatus ſupra petram, hic verbum audit &c.* Semen enim, ſeu verbum Dei, quod in petra, ideſt corde duro, & indomito ſeminatur, fructificare non poteſt: quia multa eſt eius duritia, & parvum cæleſte deſiderium: unde propter nimiam duritiam non habet in ſe radicem. HIERONYMUS (ſuper *Continuo ſcandalizatur*.) Attende

autem

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Neque hoc eſt in Gloſſa ut modo extat, ſed in Anſelmo. *b* Hoc notatur in Gloſſa ut ex cap. VII. cum ſit ex IV.

autem quod dictum ſit, *Continuo ſcandalizatur*. Eſt ergo aliqua diſtantia inter eum qui multis tribulationibus pœniſque compellitur Chriſtum negare, & cum qui ad primam perſecutionem ſtatim ſcandalizatur, & corruit: de qua hic loquitur. Sequitur: *Qui autem ſeminatus eſt in ſpinis*. Mihi videtur & illud quod iuxta litteram ad Adam dicitur (Gen. III.) „ Inter ſpinas, & tribulos panem tuum manducabis: " hic ſignificare myſtice, quod quicumque ſæculi ſe dederit voluptatibus, curiſque iſtius mundi, panem cæleſtem, & cibum verum inter ſpinas comedit. RABANUS (hoc in loco.) Recte autem ſpinæ vocantur, quia cogitationum ſuarum punctionibus mentem lacerant, & quaſi ſtrangulando, ſpirituales virtutum fructus gignere non permittunt. HIERONYMUS (ſuper *Qui autem ſeminatus eſt in ſpinis*.) Et eleganter adiunxit: *Fallacia divitiarum ſuffocat verbum*: blandæ enim ſunt divitiæ, aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica eſt illarum poſſeſſio, dum huc illucque circumferuntur, & inſtabili gradu vel habentes deſerunt, vel non habentes reficiunt. Unde & Dominus divites aſſerit difficulter intrare in regnum cælorum, ſuffocantibus divitiis verbum Dei, & vigorem virtutum emollientibus. REMIGIUS. Et ſciendum, quia his tribus generibus terræ nequam comprehenduntur omnes qui verbum Dei audire poſſunt, ſed tamen ad ſalutem perducere non valent. Excipiuntur Gentiles, qui nec audire meruerunt. Sequitur: *Qui vero in terram bonam ſeminatus eſt*. Terra bona eſt fidelis conſcientia electorum, ſive mens ſanctorum, quæ verbum Dei cum gaudio, & deſiderio, & cordis devotione ſuſcipit, & inter proſpera, & adverſa viriliter conſervat, (1) & ad fructum perducit: unde ſequitur: *Et facit fructum, aliud centeſimum, aliud ſexageſimum, aliud vero triceſimum*. HIERONYMUS (ſuper *Qui vero in terram bonam*.) Et notandum, quod ſicut in terra mala tres fuere diverſitates, ſcilicet ſecus viam, & petroſa, & ſpinoſa loca; ſic in terra bona trina diverſitas eſt, centeſimi, ſexageſimi, & fructus triceſimi. (2) Et in illa autem, & in iſta non mutatur ſubſtantia, ſed voluntas; (3) & tam incredulorum, quam credentium corda ſunt qui ſemen recipiunt: unde primo dixit: *Venit malus, & rapit quod ſeminatum eſt in corde eius*: & ſecundo, & tertio ait: *Hic eſt qui verbum audit*. In expoſitione quoque terræ bonæ, *Iſte eſt qui audit verbum*. Primum ergo debemus audire, deinde intelligere, poſt intelligentiam fructus reddere doctrinarum, & facere vel centeſimum fructum, vel ſexageſimum, ſive triceſimum. AUGUSTINUS XXI. de Civit. Dei (cap. XXVII.) Quidam putant hoc ſic eſſe intelligendum quod ſancti pro ſuorum diverſitate meritorum, alii triceuos homines liberent, alii ſexagenos, alii centenos: quod in die iudicii futurum ſuſpicari ſolent, non poſt iudicium. Qua opinione quidam cum videret homines impunitatem perverſiſſime pollicentes, eo quod omnes iſto modo ad liberationem pertinere poſſe videantur, reſpondit, bene potius eſſe vivendum, ut inter eos quiſque reperiatur qui pro aliis interceſſuri ſunt liberandis: ne tam pauci ſint, ut cito ad numerum ſuum pervenientes, multi remaneant qui erui iam de pœnis illorum interceſſione non poſſint, & in eis inveniatur quiſquis ſibi ſpem fructus alieni temeritate vaniſſima pollicetur. REMIGIUS. Triceſimum ergo fructum facit qui fidem ſanctæ Trinitatis docet; ſexageſimum vero qui perfectionem bonorum operum commendat (ſenario enim numero omnis mundi ornatus completus eſt) centeſimum autem fructum facit qui vitam æternam promittit: centenarius enim de læva tranſit ad dexteram: per lęvam autem vita præſens deſignatur, per dexteram futura. Aliter ſemen verbi, Dei triceſimum fructum facit, quando bonam cogitationem gignit, ſexageſimum quando bonam locutionem, centeſimum quando ad fructum boni operis perducit. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. X. & XI.) Vel aliter. Centeſimus fructus eſt (4) martyrum propter ſanctitatem vitæ, vel contemptum mortis: ſexagenarius virginum propter otium interius, quia non pugnant contra conſuetudinem carnis: ſolet enim otium concedi ſexagenariis poſt militiam, vel poſt actiones publicas: triceſimus vero coniugatorum, quia hæc eſt ætas præliantium, & ipſi habent acriorem conflictum, ne libidinibus ſuperentur. Vel aliter. Confligendum eſt cum amore temporalium bonorum, ut ratio vincat; aut etiam edomitus, ſubditusque eſſe (5) debet, ut cum ſurgere cœperit, facile reprimatur; aut ita extinctus ut ſe omnino nulla ex parte commoveat. Ex quo fit ut ipſam etiam mortem propter veritatem alii

(1) *Al.* ad futura. (2) *Al.* Et illa, aut etiam in iſta. (3) *Al.* & non tam. (4) *Al.* martyrium. (5) *Al.* *emittitur* debet.

fortiter (1) ſpernant, alii æquanimiter, alii libenter: quæ tria genera fructus ſunt terræ, triceſimi, & ſexageſimi, & centeſimi. In horum aliquo genere inveniendus eſt tempore mortis ſuæ, ſi quis de hac vita recte cogitat emigrare. HIERONYMUS (ſuper *Qui vero in terram bonam*.) Vel centeſimus fructus virginibus, ſexageſimus viduis, & continentibus, triceſimus (2) ſancto matrimonio deputatur. IDEM (in Apologia pro libris adverſus Iovinianum *a*.) Nam ipſa digitorum coniunctio, & quaſi molli ſe oſculo complectens, & fœderans, maritum pingit, & coniugem. Sexaginta ad viduas, eo quod in anguſtia, & tribulatione ſint poſitæ: unde & inferiori digito deprimuntur: (3) quia quanto maior eſt difficultas expertæ quondam voluptatis illecebris abſtinere, tanto maius & præmium. Porro centeſimus numerus a ſiniſtra tranſit ad dexteram, & iiſdem quidem digitis non eadem manu circulum faciens exprimit virginitatis coronam.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. xlvii.) In præcedenti parabola locutus eſt Dominus his qui verbum Dei non ſuſcipiunt; hic autem de his qui ſuſcipiunt corruptivum ſermonem: etenim hoc eſt diabolicæ machinationis, veritati ſemper errorem inſerere: unde dicirur: *Aliam parabolam propoſuit illis dicens*. HIERONYMUS (ſuper *Aliam parabolam*.) Propoſuit autem aliam parabolam, quaſi dives paterfamilias invitatos diverſis reficiens cibis, ut unuſquiſque ſecundum naturam ſui ſtomachi varia alimenta ſuſciperet. Non autem dixit alteram, ſed *aliam*: ſi enim propoſuiſſet alteram, expectare tertiam non poteramus. Præmiſit aliam, ut plures ſequantur. Quæ autem ſit parabola oſtenditur cum ſubditur: *Simile factum eſt regnum cælorum*. REMIGIUS. Regnum cælorum appellat ipſum Filium Dei: quod regnum ſimile dicitur eſſe *homini qui ſeminavit bonum ſemen in agro ſuo*. CHRYSOSTOMUS (hom. xlvii. in Matth.) Deinde modum inſidiarum diaboli oſtendit, dicens: *Cum autem dormirent homines, venit inimicus eius, & ſuperſeminavit zizania in medio tritici, & abiit*. Demonſtrat hic quod error poſt veritatem exiſtit, quod & rerum exitus teſtatur: etenim poſt Prophetas fuerunt pſeudoprophetæ, & poſt Apoſtolos pſeudoapoſtoli, & poſt Chriſtum Antichriſtus. Niſi enim diabolus viderit quid imitetur, vel quibus inſidietur, non tentat. Quia igitur vidit quod hic reddit in fructu centum, ille ſexaginta, alius triginta, & non poterat rapere, (4) & ſuffocare quod radicatum erat; per aliam deceptionem inſidiatur, interſerens ſua, multis ea ſimilitudinibus colorans, ut facile ſurripiat his qui habiles ſunt ad deceptionem. Propter hoc non dicit, quod ſeminet aliquod aliud ſemen, ſed zizania, quæ ſecundum viſum aſſimilatur quodammodo frumento. Hinc etiam apparet diaboli malignitas: tunc enim ſeminavit quando univerſa erant completa, ut magis noceret agricolæ ſtudio. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. *b* (cap. xi.) Dicit autem, *Cum dormirent homines*: quia cum negligentius agerent præpoſiti Eccleſiæ, aut dormitionem mortis acciperent Apoſtoli, venit diabolus, & ſuperſeminavit eos quos malos filios Dominus interpretatur. Sed recte quæritur utrum hæretici ſint, aut male viventes catholici. Sed quod dicit eos in medio tritici ſeminatos, quaſi videntur illi ſignificari qui unius communionis ſunt. Verumtamen quoniam agrum ipſum non Eccleſiam, ſed hunc mundum interpretatus eſt; bene intelliguntur hæretici, (5) qui in hoc mundo permiſcentur bonis; ut illi qui in eadem fide mali ſint, palea potius quam zizania deputentur: quia palea etiam fundamentum habet cum frumento, radicemque communem. Schiſmatici autem videntur ſpicis corruptis etiam ſimiliores; vel paleis ariſtarum fractis, vel ſciſſis, & de ſegete abiectis. Nec tamen conſequens eſt ut omnis hæreticus, vel ſchiſmaticus ab Eccleſia corporaliter ſeparetur: multos enim portat Eccleſia, quia non ita defendunt falſitatem ſententiæ ſuæ, ut intentam multitudinem faciant: quod ſi fecerint, tunc pelluntur. Cum ergo diabolus aſperſis pravis erroribus, falſiſque opinionibus ſuperſeminaſſet: hoc eſt, præcedente nomine Chriſti, hæreſes ſuperieciſſet; magis ipſe latuit, atque occultiſſimus factus eſt: hoc eſt enim quod dicit, *Et abiit*: quamquam in hac parabo-

(1) *Al.* ſubeant. (2) *P. Nicolai legit* caſto matrimonio deputatur. Sive aliter. Triginta refertur ad nuptias: nam ipſa &c. (3) *Al. deeſt* quia. (4) *Al.* neque. (5) *Al.* quia.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Epiſt. l. ad Pammachium. *b* Sive ex Lib. Qq. ſuper Matthæum, vel ex Matthæo quæſt. xi.

Digitized by Google

rabola Dominus, ſicut in expoſitione concluſit, non quædam, ſed omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem, zizaniorum nomine ſignificaſſe intelligitur. CHRYSOSTOMUS (hom. xlvii.) Ex poſterioribus autem diligenter hæreticorum formam deſcribit, dicens: *Cum autem creviſſet herba, & fructum feciſſet, tunc apparuerunt & zizania*. In principio enim hæretici obumbrant ſeipſos; cum autem multam acceperint libertatem, & ſermone aliquis cum eis participaverit, tunc venenum effundunt. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. a (cap. xii.) Vel aliter. Cum homo ſpiritalis eſſe cœperit diiudicans omnia, tunc ei errores incipiunt apparere: diſcernit enim quicquid audierit, aut legerit abhorrere a regula veritatis: ſed donec in eiſdem perficiatur ſpiritualibus, poteſt eum movere quare ſub nomine chriſtiano tam multæ hæreticorum extitere falſitates: unde ſequitur: *Accedentes autem ſervi patrisfamilias dixerunt ei: Domine, nonne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo? Unde ergo habet zizania?* Utrum autem ipſi ſint ſervi quos poſtea meſſores appellat, an quia in expoſitione parabolæ meſſores dicit eſſe Angelos; nec (1) quiſquam dicere facile auſus fuerit Angelos neſciſſe quis zizania ſuperſeminaverit: magis oportet intelligi, homines ipſos fideles ſervorum nomine hoc loco ſignatos. Nec mirum ſi & bonum ſemen ipſi dicuntur: ex diverſis enim ſignificationibus una res diverſas ſimilitudines recipit; ſicut & de ſe ait, quod ipſe ſit ianua, quod ipſe ſit paſtor. REMIGIUS. Accedunt autem ad Deum ſine corpore, ſed corde, & mentis deſiderio: quo docente intelligunt, diaboli calliditate hoc eſſe factum: unde ſequitur: *Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit*. HIERONYMUS (ſuper *Qui ſeminat bonum ſemen*.) Diabolus propterea inimicus homo appellatur, (2) quia Deus eſſe deſiit: & in ix. Pſal. ſcriptum eſt de eo: „Exurge Domine, „non confortetur homo." Quamobrem non dormiat qui Eccleſiæ præpoſitus eſt: ne per illius negligentiam inimicus homo ſuperſeminet zizania, hoc eſt hæreticorum dogmata. CHRYSOSTOMUS (homil. xlvii.) Inimicus autem vocatur propter iacturam quam infert hominibus: vexatio enim diaboli adverſus nos eſt; principum autem vexationis factum eſt non ab inimicitia quæ eſt ad nos, ſed quæ eſt ad Deum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (cap. xii.) Cum autem ſervi Dei cognoverint, hanc excogitaſſe diabolum fraudem, cum contra tanti nominis auctorem nihil ſe valere ſentiret, ut fallacias ſuas eodem nomine obtegeret; poteſt ſibi ſuboriri voluntas ut tales homines de rebus humanis auferant, ſi aliquam temporis habeant facultatem; ſed utrum facere debeant, iuſtitiam Dei conſulunt: unde ſequitur: *Servi autem dixerunt: Vis imus, & colligimus ea?* CHRYSOSTOMUS (ibid. ſuper *Vis colligimus ea*.) Ubi intuenda eſt ſervorum diligentia, & dilectio: etenim feſtinant zizania evellere; quod monſtrat eorum de ſemine ſolicitudinem: ad hoc enim ſolum reſpiciunt, non ut aliquis puniatur, ſed ut ſeminata non pereant. Quid autem Dominus reſponderit ſubditur: *Et ait, Non*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Datur enim locus pœnitentiæ, & monemur, ne cito amputemus fratrem: quia fieri poteſt ut ille qui hodie noxio depravatus eſt dogmate, cras reſipiſcat, & defendere incipiat veritatem: unde ſubditur: *Ne forte colligentes zizania, eradicetis ſimul & triticum*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (cap. xii.) In quo eos patientiſſimos, & tranquilliſſimos reddit: hoc enim dicitur, quia boni dum adhuc infirmi ſunt, opus habent in quibuſdam malorum commixtione, ſive ut per eos exerceantur, ſive ut eorum comparatione magna illis exhortatio fiat, & invitentur ad melius. Aut forte ſimul eradicatur triticum, cum auferuntur zizania: quia multi primo zizania ſunt, & poſtea triticum fiunt qui niſi patienter, cum mali ſint, tolerentur, ad laudabilem mutationem non perveniunt. Itaque ſi evulſi fuerint, ſimul eradicatur & triticum, quod futuri eſſent, ſi eis parceretur. Ideo dicit tales non eſſe auferendos de hac vita, ne cum malos conatur interficere, bonos interficiat, quod forte futuri ſint; aut bonis obſit, quibus & invitis utiles ſunt. Sed tunc opportune hoc fiet cum iam (3) in fine non reſtat vel tempus commutandæ vitæ, vel proficiendi ad veritatem ex occaſione, atque

(1) *Al.* quicquam. (2) *Al.* qui. (3) *Al.* de fine.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Aut, ut ſupra, ex Lib. Qq. Super Matthæum, ſeu ex Matthæo quæſt. xii. & ſic infra.

comparatione alieni erroris: & ideo ſubdit: *Sinite utraque creſcere uſque ad meſſem*, ideſt uſque ad iudicium. HIERONYMUS (ſuper *Qui ſeminat*.) Videtur autem hoc eſſe contrarium illi præcepto (I. Corinth. v.) „ Auferte malum de medio veſtrum. " Si enim prohibetur eradicatio, & uſque ad meſſem tenenda eſt patientia; quomodo eiiciendi ſunt quidam de medio noſtrum? Sed inter triticum & zizania (quod nos appellamus lolium) quamdiu herba eſt, & nec dum calamus venit ad ſpicam, grandis ſimilitudo eſt, & in diſcernendo aut nulla, aut difficilis (1) diſtantia. Primo monet ergo Dominus, ne verbi, quod ambiguum eſt, cito ſententiam proferamus; ſed Deo iudici reſervemus, ut cum dies iudicii venerit, ille non ſuſpicionem criminis, ſed manifeſtum reatum de ſanctorum cetu eiiciat. AUGUSTINUS contra Epiſtolam Parmeniani (Lib. III. cap. 11. circa med.) Cum enim quiſque Chriſtianorum intus in Eccleſia conſtitutorum in aliquo tali peccato fuerit deprehenſus ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc (ubi periculum ſchiſmatis non timetur) cum dilectione non ad eradicandum, ſed ad corrigendum. Quod ſi ſe non agnoverit, neque pœnitendo correxerit, ipſe foris exiet, & per propriam voluntatem ab Eccleſiæ communione dirimetur: unde Dominus cum dixiſſet: *Sinite utraque creſcere uſque ad meſſem*: ſubiunxit cauſam, dicens: *Ne forte cum vultis colligere zizania, eradicetis ſimul & triticum*: ubi ſatis oſtendit cum metus iſte non ſubeſt, ſed omnino de frumentorum ſtabilitate certa ſecuritas manet; ideſt, quando ita cuiuſque crimen notum eſt, & omnibus execrabile apparet ut vel nullos prorſus, vel non tales habeat defenſores per quos poſſit ſchiſma contingere; non dormiat ſeveritas diſciplinæ, in qua tanto eſt efficacior emendatio pravitatis, quanto diligentior fuerit obſervatio caritatis. Cum vero idem morbus plurimos occupaverit, nihil aliud boni reſtat quam dolor, & gemitus. Sic igitur miſericorditer corripiat homo quod poteſt; quod autem non poteſt, patienter ferat, & ex dilectione gemat, atque lugeat, donec ille deſuper emendet, & corrigat, atque uſque ad meſſem differat eradicare zizania, & paleam ventilare. Turba autem iniquorum, cum facultas eſt in populis promendi ſermonem, generali obiurgatione ferienda eſt; & maxime ſi occaſionem, atque opportunitatem præbuerit aliquod Domini deſuper flagellum, quo eos appareat pro ſuis meritis vapulare: tunc enim aures humiles præbet (2) emendantis ſermoni calamitas auditorum, & facilius in gemitum confitendi, quam in murmura reſiſtendi afflicta corda compellit: quamquam etſi nulla calamitas tribulationis premat, cum facultas detur, utiliter corripitur in multitudine multitudo: nam ſicut ſeparata ſævire, ſic in ipſa congregatione obiurgata gemere conſuevit. CHRYSOSTOMUS (homil. xlvii. ante med.) Hoc autem dixit Dominus prohibens occiſiones fieri: neque enim oportet interficere hæreticum: quia prælium inexpiabile in orbe terrarum induceretur: & ideo dicit: *Ne eradicetis ſimul cum eis frumentum*; ideſt, ſi moveritis arma, & occideritis hæreticos, neceſſe eſt multos ſanctorum ſimul ſubmitti. Non ergo derinere hæreticos, & abſcindere liberam eorum propalationem, & ſynodos, & ſtudia diſſolvere prohibet, ſed interficere, & occidere. AUGUSTINUS ad Vincentium (epiſt. xlviii. circa med.) Hæc autem primitus mea ſententia erat, neminem ad unitatem Chriſti eſſe cogendum: verbo enim agendum, diſputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos catholicos haberemus quos apertos hæreticos noveramus. Sed hæc opinio mea non contradicentium verbis, ſed demonſtrantium ſuperabatur exemplis: harum enim legum terror quibus promulgandis Reges ſerviunt Domino in timore, ita profuit, ut nunc alii dicant: Iam hoc volebamus; ſed Deo gratias, qui nobis occaſionem præbuit, & dilationum morulas amputavit. Alii dicant: Hoc eſſe verum iam ſciebamus; ſed neſcio qua conſuetudine tenebamur: gratias Deo, qui vincula noſtra dirupit. Alii dicant: Neſciebamus hoc eſſe veritatem, nec eam diſcere volebamus; ſed ad eam cognoſcendam metus fecit intentos: gratias Domino, qui negligentiam noſtram ſtimulo terroris excuſſit. Alii dicant: Nos falſis rumoribus terrebamur intrare, quos falſos eſſe neſciremus, niſi intraremus; nec intraremus, niſi cogeremur: gratias Deo qui prædicationem noſtram flagello abſtulit, expertos docuit, quam vana & inania de Eccleſia ſua mendax fama iactaverit. Alii dicant: Putabamus quidem nihil intereſſe, ubi fidem Chriſti teneremus; ſed gratias Domino, qui nos a diviſione collegit, & hoc uni Deo congruere, ut in unitate colatur, oſtendit. Serviant ergo Reges terræ Chriſto, leges edendo pro Chriſto.

(1) *Al.* ſubſtantia. (2) *Al.* emendari ſermonem calamitatis.

Chriſto. AUGUSTINUS ad Bonifacium Comitem (epiſt. l. longe poſt med.) Quis autem veſtrum velit non ſolum aliquem hæreticorum perire, verum etiam aliquid perdere? Sed aliter non meruit habere pacem domus David, niſi Abſalon filius eius in bello quod contra patrem gerebat, fuiſſet extinctus: quamvis magna cura mandaverit ſuis ut eum quantum poſſent vivum, ſalvumque ſervarent, & eſſet cui pœnitenti paternus affectus ignoſceret. Quid autem ei reſtitit niſi perditum flere, & ſui regni pace acquiſita, ſuam mæſtitiam conſolari? Sic ergo catholica mater Eccleſia, ſi aliquorum perditione tam multos ceteros colligit, dolorem materni cordis lenit, & ſanat tantorum liberatione populorum. Ubi eſt autem quod iſti clamare conſueverunt, Liberum eſt credere, vel non credere? Cui vim Chriſtus intulit? Quem coegit? Ecce habent Apoſtolum Paulum: agnoſcant in eo prius cogentem Chriſtum, & poſtea docentem; prius ferientem, & poſtea conſolantem. Mirum autem eſt quomodo ille qui pœna corporis ad Evangelium coactus intravit, plus illis omnibus qui ſolo verbo vocati ſunt, in Evangelio laboravit. Cur ergo non cogeret Eccleſia perditos filios ut redirent, ſi perditi filii coegerunt alios ut perirent?

Sequitur: *Et in tempore meſſis dicam meſſoribus: Colligite primum zizania, & alligate ea in faſciculos ad comburendum.* REMIGIUS. Meſſis autem appellatur tempus metendi; per meſſem vero deſignatur dies iudicii, in quo ſeparandi ſunt boni a malis. CHRYSOSTOMUS (hom. xlvii. in Matth. ante med.) Sed propter quid dicit, *Colligite primum zizania*? Ut non timeant boni, quaſi ſimul cum zizaniis tollatur frumentum. HIERONYMUS (ſuper *Qui ſeminat ſemen bonum*.) Quod autem dicit zizaniorum faſciculos igni tradi, & triticum congregari in horrea; manifeſtum eſt, hæreticos quoſque, & hypocritas gehennæ ignibus concremandos; ſanctos vero, qui appellantur triticum, horreis, ideſt cæleſtibus manſionibus, recipi. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. *a* (cap. xii.) Quæri autem poteſt cur non unum faſcem, aut unum acervum zizaniorum fieri dixerit; niſi forte propter varietatem hæreticorum, non ſolum a tritico, ſed etiam a ſeipſis diſcrepantium, ipſa uniuſcuiuſque hæreſes, in quibus ſigillatim ſua communione diſiuncti ſunt, nomine faſciculorum deſignavit, ut etiam tunc incipiant alligari ad comburendum, cum a catholica communione ſegregati, ſuas proprias quaſi eccleſias habere cœperint, ut combuſtio eorum ſit in fine ſæculi, non alligatio faſciculorum. Sed ſi ita eſſet, non tam multi reſipiſcendo, & in catholicam Eccleſiam remeando ab errore diſcederent. Quapropter alligatio faſciculorum in fine profutura eſt, ut non confuſe, ſed pro modo perverſitatis ſuæ uniuſcuiuſque erroris pertinacia puniatur. RABANUS. Et notandum, quod ubi dicit, *Seminavit bonum ſemen*, notat bonam voluntatem, quæ in electis eſt; ubi vero dicit, *Inimicus venit &c.* cautelam habendam intimare voluit; (1) quando autem creſcentibus zizaniis quaſi patienter ferens ait, *Inimicus homo hoc fecit*, patientiam nobis commendavit; ubi vero ait, *Ne forte colligentes zizania*, donavit nobis diſcretionis exemplum; quando autem ſubiungit, *Sinite utraque creſcere uſque ad meſſem*, commendavit longanimitatem; ad ultimum iuſtitiam, cum dicit, *Alligate ea in faſciculos ad comburendum*.

(c) CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Quia Dominus dixerat, quod de ſemine tres partes pereunt, & ſalvatur una; & in ipſa rurſus quæ ſalvatur, multa efficitur iactura, propter zizania quæ ſuperſeminantur; ne dicerent, Qui ergo erunt, & quanti fideles? conſequenter hunc timorem aufert per parabolam ſynapis: & ideo dicitur: *Aliam parabolam propoſuit eis, dicens: ſimile eſt regnum cælorum grano ſynapis.* HIERONYMUS (ſuper *Simile eſt regnum cælorum grano ſynapis*.) Regnum cælorum prædicatio Evangelii eſt, & notitia Scripturarum, quæ ducit ad vitam, de qua dicitur ad Iudæos (infra xxi.) *Auferetur a vobis regnum Dei*. Huiuſmodi ergo regnum cælorum eſt ſimile grano ſynapis. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. quæſt. xii.) Granum namque ſynapis ad fervorem fidei pertinet, vel eo quod dicatur venena expellere. (2)

Sequitur: *Quod accipiens homo ſeminavit in agro ſuo.* HIERONYMUS. Homo qui ſeminat in agro ſuo, a pleriſque Salvator intel-

(1) *Al.* de qua creſcentibus zizaniis. (2) *Al. Addit P. Nicolai* ideſt omnia dogmata pravitatis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex Matthæo, ut ſupra.

Digitized by Google

telligitur, qui in animis credentium ſeminat; ab aliis ipſe homo ſeminans in agro ſuo, ideſt in corde ſuo. Quis autem eſt iſte qui ſeminat niſi ſenſus noſter, & animus, qui ſuſcipiens granum prædicationis, & fovens ſementem humore fidei, facit in agro ſui pectoris pullulare? Sequitur: *Quod minimum quidem eſt omnibus ſeminibus*. Prædicatio Evangelii minima eſt omnibus diſciplinis: ad primam quidem doctrinam fidem non habet veritatis, hominem Deum, Deum mortuum, & ſcandalum crucis prædicans. Confer huiuſmodi doctrinam dogmatibus Philoſophorum, & libris eorum, & ſplendori eloquentiæ, compoſitionique ſermonum; & videbis quanto minus ſit ceteris ſeminibus ſemen Evangelii. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVII. in Matth.) Vel minimum eſt ſemen Evangelii, quia diſcipuli univerſis erant imbecilliores; ſed tamen quia magna erat virtus in eis, expanſa eſt eorum prædicatio ubique terrarum: & ideo ſequitur: *Cum autem creverit, maius eſt omnibus oleribus*, ideſt dogmatibus. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. quæſt. XII.) Dogmata autem ſunt placita ſectarum, ideſt ut placuit ſectis. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Philoſophorum (1) enim dogmata cum creverint, nihil mordax, nihil vitale demonſtrant, totum flaccidum, marcidumque ebullit in olera, & in herbas, quæ cito areſcunt, & corruunt. Prædicatio autem evangelica, quæ parva videbatur in principio, cum vel in animam credentis, vel in totum mundum ſata fuerit, non exurgit in olera, ſed creſcit in arborem, ita ut volucres cæli (quas vel animas credentium, vel fortitudines Dei ſervitio mancipatas ſentire debemus) veniant, & habitent in ramis eius: unde ſequitur: *Et fit arbor, ita ut volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius*. Ramos puto evangelicæ arboris, qui de grano ſynapis creverunt, dogmatum eſſe diverſitates, in quibus ſupradictarum volucrum unaquæque requieſcit. Aſſumamus & nos pennas columbæ, ut ad altiora volitantes, poſſimus habitare in ramis huius arboris, & nidos nobis facere doctrinarum, terrenaque fugientes ad cæleſtia feſtinare. HILARIUS (can. XIII. in Matth. ante med.) Vel grano ſynapis ſeipſum Dominus comparavit, acri ſemini, & omnium ſeminum minimo, cuius virtus preſſuris accenditur. GREGORIUS XIX. Moral. (cap. 1.) Ipſe quidem eſt granum ſynapis, qui in horto ſepulturæ plantatus, arbor magna ſurrexit: granum namque fuit cum moreretur, arbor cum reſurgeret; granum per humilitatem carnis, arbor per potentiam maieſtatis. HILARIUS (ubi ſupra.) Granum igitur hoc poſtquam in agro ſeminatum fuit, ideſt ubi a populo comprehenſus, & traditus morti, tamquam in agro ſuit ſatione quadam corporis conſepultus, ultra menſuram omnium olerum excrevit, & univerſam Prophetarum gloriam excedit. Oleris enim (2) vice tamquam ægroto Iſrael data eſt prædicatio Prophetarum; ſed iam in ramis arboris cæli volucres inhabitant. Apoſtolos ſcilicet ex Chriſti virtute protenſos, & mundum inumbrantes in ramis intelligimus, in quo gentes in ſpem vitæ advolabunt, & aurarum turbine, ideſt diaboli ſpiritu, flatuque vexatæ, tamquam in ramis arboris conquieſcent. GREGORIUS XIX. Moral. (cap. 1.) In iſtis etiam ramis volucres requieſcunt: quia ſanctæ animæ quæ quibuſdam virtutum pennis a terrena cogitatione ſe ſublevant, in eorum dictis, atque conſolationibus ab huiuſmodi ſatigatione vitæ reſpirant.

(f) CHRYSOSTOMUS (hom. XLVII.) Ad idem oſtendendum Dominus apponit parabolam de fermento: unde dicitur: *Aliam parabolam locutus eſt eis: Simile eſt regnum cælorum fermento*; quaſi dicat: Sicut fermentum multam farinam tranſmutat in ſuam virtutem, ita & vos totum mundum tranſmutabitis. Et vide Chriſti prudentiam: ea enim quæ ſunt naturæ inducit, demonſtrans quoniam ſicut illa poſſibile eſt fieri, ita & hoc. Non autem dixit, quod poſuit ſimpliciter, ſed *Abſcondit*; ac ſi diceret: Ita & vos cum ſubiecti fueritis impugnatoribus veſtris, tunc eos ſuperabitis. Et ſicut fermentum ſuffoditur quidem, non autem deſtruitur, ſed paulatim ad ſuum habitum omnia tranſmutat; ſic & in prædicatione veſtra continget. Non itaque quia multas dixi ſuperventuras vobis vexationes timeatis: ita enim ſulgebitis, & omnes ſuperabitis. Tria autem ſata hic pro multis poſuit: hunc enim numerum determinatum pro multitudine indeterminata accepit. HIERONYMUS. Satum autem eſt genus menſuræ iuxta morem provinciæ Palæſtinæ, unum modium, & dimidium accipiens. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. quæſt. XII.) Vel fermentum dicit dilectionem, eo quod ferveſcere facit, & excitat; mulierem, ſapientiam dicit. In farinæ autem ſatis tribus in-

(1) *Al.* Phariſæorum enim dogmata. (2) *Al.* vitæ.

intelliguntur vel tria illa in homine, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente; vel tria illa fructifera, centeſimum, ſexageſimum, & triceſimum; vel tria illa genera homioum Noe, Daniel, & Iob. RABANUS. Dicit autem: *Donec fermentatum eſt totum*: quia caritas in noſtra mente recondita eo uſque creſcere debet ut totam mentem in ſui perfectionem commutet: quod hic (1) quidem inchoatur, in futuro vero perficitur. HIERONYMUS (ſuper *Simile eſt regnum calorum fermento.*) Vel aliter. Mulier iſta, quæ fermentum accipit, & abſcondit, prædicatio mihi videtur apoſtolica, vel Eccleſia de diverſis gentibus congregata. Hæc tollit fermentum, intelligentiam ſcilicet Scripturarum, & abſcondit illud in farinæ ſatis tribus, ut ſpiritus, anima, & corpus in unum redacta, non diſcrepent inter ſe. Vel aliter. Legimus in Platone tria eſſe in anima, rationale, iraſcibile, & concupiſcibile: & nos ergo ſi acceperimus fermentum evangelicum ſacrarum Scripturarum, in ratione poſſideamus prudentiam, in ira odium contra vitia, in deſiderio cupiditatem virtutum: & hoc totum fiet per evangelicam doctrinam, quam nobis mater Eccleſia præſtitit. Dicam & quorumdam intelligentiam: mulierem iſtam & ipſi Eccleſiam interpretantur, quæ fidem hominis farinæ ſatis tribus commiſcuit, ſcilicet credulitati Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: cum in uoum fuerit fermeotata, non nos ad triplicem Deum, ſed ad unius divioitatis perducit notitiam. Pius quidem ſenſus; ſed numquam parabolæ, & dubia ænigmatum intelligentia poſſunt ad auctoritatem dogmatum proficere. HILARIUS (Can. XIII. in Matt. circa medium.) (2) Vel aliter. Fermento ſe Dominus comparavit: fermentum enim de farina eſt, quod virtutem acceptam acervo ſui generis reddit. Hoc autem fermentum acceptum mulier, ſynagoga ſcilicet, per iudicium mortis abſcondit: hoc autem in farinæ menſuris tribus, ideſt Legis, Prophetarum, Evangeliorum æqualitate coopertum, omnia unum fecit, ut quod lex conſtituit, Prophetæ nuntiaverunt, idipſum Evangeliorum profectionibus expleatur: quamquam ad trium gentium vocationem, ex Sem, Cham, & Iaphet, tres menſuras farinæ eſſe referendas ſenſiſſe multos memini. Sed neſcio an hoc ita opinari ratio permittat; cum etſi omnium gentium vocatio ſit, in his tamen Chriſtus non abſconſus ſit, ſed oſtenſus, & in tanta infidelium multitudine non fermentatum (3) ſit totum.

(g) CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII.) Poſt præmiſſas parabolas, ne aliquis opinaretur, quod Chriſtus nova induceret, induxit Evangeliſta Prophetam etiam huoc prædicentem doctrinæ modum; & ideo dicit: *Hæc omnia locutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas*. Marcus autem ait (cap. IV.) „ Quoniam ſicut poterant audire, lo„ quebatur eis ſermooem in parabolis. “ Unde non mireris ſi de regno diſputans, grani, & fermenti meminit: hominibus enim loquebatur idiotis, & indigentibus ab his induci. REMIGIUS. Parabola Græce, Latine dicitur ſimilitudo, per quam veritas demonſtratur. Oſtendit quippe in ipſa ſimilitudine quaſdam figuras verborum, & imagines veritatis. HIERONYMUS (ſuper *Hæc omnia in parabolis locutus eſt.*) Non autem diſcipulis, ſed turbis parabolas loquebatur; & uſque hodie turbæ in parabolis audiuot: & ideo dicitur: *Et ſine parabolis non loquebatur eis*. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII.) Quamvis enim multa ſioe parabolis non turbis dixerit, ſed tamen tunc nihil. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. *a* (cap. XIV.) Vel hoc dicitur non quia nihil proprie locutus eſt, ſed quia nullum fere ſermonem explicavit, ubi non per parabolam aliquid ſignificaverit; quamvis in eo aliqua & proprie dixerit: ita ut ſæpe inveniatur totus ſermo eius parabolis explicatus, totus autem proprie dictus nullus inveniatur. Explicatos autem ſermones dico, quando ex aliqua occaſione rerum incipit loqui, quouſque terminet quicquid ad ipſam rem pertinet, & tranſeat ad aliud. Nonnumquam ſaoe alius Evaogeliſta contexit quod alius diverſis temporibus dictum indicat: non enim omnino ſecundum rerum geſtarum ordinem, ſed ſecundum ſuæ quiſque recordationis facultatem, narrationem quam exortus eſt, ordinavit. Quare autem in parabolis loqueretur, manifeſtat Evangeliſta, cum ſubdit: *Ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem: Aperiam in para-*

(1) *Al. omittitur* quidem. (2) *Al. deſideratur* Vel aliter. (3) *Al.* eſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex Matthæo quæſt. XIV. *quod ſemper intelligendum ubi per capita tantum notatur.*

parabolis os meum, eructabo abſcondita a conſtitutione mundi. HIERONYMUS (ſuper *Ut adimpleretur*.) Hoc teſtimonium de LXXVII. Pſalmo ſumptum eſt. Legi in nonnullis codicibus eo loco ubi nos poſuimus, & vulgata editio habet, *Ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem*, (1) ubi ſcriptum eſt, *Per Eſaiam Prophetam dicentem*. REMIGIUS. Unde Porphyrius obiecit fidelibus: Evangeliſta veſter tantæ inſipientiæ fuit ut quod reperitur in Pſalmis, ipſe deputaverit Eſaiæ. HIERONYMUS (ibidem.) Quia ergo minime inveniebatur in Eſaia, arbitror poſtea a prudentibus viris eſſe ſublatum; ſed mihi videtur in principio ita editum: *Quod ſcriptum eſt per Aſaph Prophetam dicentem*: ſeptuageſimus enim ſeptimus Pſalmus, de quo ſumptum eſt hoc teſtimonium, Aſaph Prophetæ inſcribitur: & primum ſcriptorem non intellexiſſe *Aſaph*, & putaſſe ſcriptoris vitium, atque emendaſſe nomen *Eſaia*, cuius vocabulum manifeſtius erat. Sciendum eſt itaque, quod non ſolum David, ſed etiam ceteri (quorum in Pſalmis & Hymnis, & Canticis Dei, præſcripta ſunt nomina) Prophetæ ſunt appellandi, Aſaph videlicet, & Idithum, & Heman Eſraites, & reliqui quos Scriptura commemorat: quodque in perſona Domini dicitur, *Aperiam in parabolis os meum*, conſiderandum attentius, (2) & inveniendum deſcribi egreſſum Iſraelis ex Ægypto, & omnia ſigna narrari quæ in Exodi continentur hiſtoria. Ex quo intelligimus univerſa illa quæ ibi ſcripta ſunt, parabolice ſentienda, & manifeſtare abſcondita ſacramenta: hoc enim Salvator edicturum ſe eſſe promittit dicens: *Aperiam in parabolis os meum*. GLOSSA *a*. Quaſi dicat: Qui prius locutus ſum per Prophetas, modo in propria perſona aperiam os meum in parabolis, & eructabo de theſauro mei ſecreti, emittam myſteria quæ abſcondita erant a conſtitutione mundi.

(h) CHRYSOSTOMUS *b*. (hom. XLVIII.) Locutus fuerat Dominus turbis in parabolis, ut eos ad interrogandum induceret; & quamvis multa in parabolis dixiſſet, nullus tamen eum interrogavit; & ideo eos dimiſit: unde ſequitur: *Tunc dimiſsis turbis venit in domum*. Nullus autem eum ſcribarum ſequitur: unde manifeſtum eſt quod propter nihil aliud prius ſequebantur quam ut eum caperent in ſermone. HIERONYMUS (ſuper *Tunc dimiſſis turbis*.) Dimittit autem turbas (3) Ieſus, & domum revertitur, ut accedant ad eum diſcipuli, & ſecreto interrogent quæ populus nec merebatur audire, nec poterat. RABANUS. Myſtice autem dimiſſa turba tumultuantium Iudæorum, ingreditur Eccleſiam Gentium, & ibi fidelibus exponit ſacramenta cæleſtia: unde ſequitur: *Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius dicentes: Ediſſere nobis parabolam zizaniorum agri*. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII.) Cum aliquando volentes dicere formidaverint interrogare, nunc libere interrogant, & confiſi ſunt, quoniam audierant, Mar. IV. „ Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei: “ ideoque ſingulariter interrogant, non multitudinem æmulantes, quibus non erat datum. Dimittunt autem parabolam fermenti, & ſynapis, ut manifeſtiores; interrogant autem de parabola zizaniorum, quia habet convenientiam ad præmiſſam parabolam de ſemine, & aliquid amplius oſtendit. Dominus autem quæ eſſet parabola exponit: unde ſequitur: *Qui reſpondens ait eis: Qui ſeminat bonum ſemen, eſt Filius hominis*. REMIGIUS. Ideo autem Dominus ſe Filium hominis appellavit, ut hoc indicio nobis exemplum humilitatis relinqueret; ſive quia futurum erat ut hæretici negarent eum verum hominem eſſe; ſive ut per humanitatis fidem poſſimus conſcendere ad divinitatis cognitionem.

Sequitur: *Ager autem eſt mundus*. GLOSSA *c*. Cum autem ipſe ſit qui ſeminat agrum ſuum, manifeſtum eſt quia præſens mundus eſt eius.

Sequitur: *Bonum vero ſemen hi ſunt filii regni*. REMIGIUS. Ideſt ſancti, & electi viri, qui inter filios regni computantur. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XVIII. cap. VII.) Zizania autem exponit Dominus non aliqua falſa veris Scripturis immiſſa, ſicut Manichæus interpretatur, ſed omnes filios maligni, ideſt imitatores dia-

(1) *P. Nicolaius legit* ibi ſcriptum, *Per Eſaiam &c.* (2) *Forte* & inveniemus. (3) *Al. deeſt* Ieſus.

Ex editione P. Nicolai.

a Interlinealis verbis aliquantum immutatis, & minus plene quam hic; ſed expreſſius, & plenius Anſelmus. *b* GREGORIUS in hom. (XV. ut ſupra.) *c* CHRYSOSTOMUS in hom. XLVIII. ut ſupra; non Gloſſa ſicut prius, in qua nihil omnino tale reperitur.

diabolicæ falſitatis: unde ſequitur: *Zizania autem ſunt filii nequam*: per quos omnes impios, & malignos vult intelligi. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. XI.) Omnis autem immunditia in ſegete zizania dicuntur.

Sequitur: *Inimicus autem qui ſeminavit ea, eſt diabolus*. CHRYSOSTOMUS (homil. XLVIII.) Etenim hoc diabolicæ eſt machinationis, veritati ſemper inſerere errorem. Sequitur: *Meſsis vero conſummatio ſæculi eſt*. Alio autem loco ait, de Samaritanis loquens (Ioan. IV.) „ Levate oculos veſtros, „ & conſiderate regiones, quoniam iam „ albæ ſunt ad meſſem: " & rurſus (ſupra IX.) *Meſſis quidem multa, operarii autem pauci*: in quibus verbis meſſem dicit iam adeſſe. Qualiter ergo hic eam dicit eſſe futuram? Sed ſciendum, quod in alia ſignificatione meſſem dicit: unde & ibi dicit, quod alius eſt qui ſeminat, & alius qui metit; hic autem eumdem dicit eſſe qui ſeminat, & qui metit: quoniam ibi non ad ſui differentiam, ſed Apoſtolorum, Prophetas induxit: etenim ipſe Chriſtus per Prophetas ſeminavit in Iudæis, & Samaritanis. Idem ergo nominat ſemen (1) & meſſem ſecundum aliud & aliud. Cum enim de obedientia loquatur, & perſuaſione ad fidem, (2) tunc vocat meſſem, ſicut in quo totum perficitur; ſed cum inquirit de fructu auditionis verbi Dei, tunc conſummationem dicit meſſem, ſicut hic. REMIGIUS. Per meſſem enim deſignatur dies iudicii, in quo ſeparandi ſunt boni a malis; quod fiet miniſterio Angelorum: unde infra dicitur, quod veniet Filius hominis cum Angelis ſuis iudicare: propter quod ſequitur: *Meſſores autem Angeli ſunt*.

Sequitur: *Sicut ergo zizania colliguntur, & igni comburuntur, ſic erit in conſummatione ſæculi, Mittet Filius hominis Angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem*: AUGUSTINUS XX. de Civitate Dei (cap. IX.) Numquid de regno illo ubi ſunt nulla ſcandala? De regno ergo iſto eius quod eſt hic, ſcilicet Eccleſia, colligentur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. X. & XI.) Quod autem primo ſeparantur zizania, hoc eſt quia tribulatione præcedente ſeparabuntur impii a piis: quod per bonos Angelos intelligitur fieri, quia officia vindictæ poſſunt implere boni bono animo, quomodo lex, quomodo iudex; officia vero miſericordiæ mali implere non poſſunt. CHRYSOSTOMUS (homil. XLVIII. in Matth.) Vel poteſt intelligi de regno cæleſtis Eccleſiæ; & tunc oſtenditur hic duplex pœna, videlicet quod excidunt a gloria, in hoc quod dicit, *Et colligent de regno eius omnia ſcandala*, ſcilicet ne ſcandala in regnum eius intrent; & quod comburuntur, in hoc quod ſubdit: *Et mittent eos in caminum ignis*. HIERONYMUS *a* (ſuper *Qui ſeminat bonum ſemen*.) Omnia autem ſcandala referuntur ad zizania. Hoc autem quod dicit, *Et colligent de regno eius omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem*, inter hæreticos, & ſchiſmaticos, qui faciunt iniquitatem, voluit diſtinguere: ut per eos qui faciunt ſcandala, intelligantur hæretici; per eos vero qui faciunt iniquitatem, intelligantur ſchiſmatici. GLOSSA *b*. Vel aliter. Per ſcandala poſſunt intelligi illi, qui præbent proximo occaſionem offenſionis, aut ruinæ; per facientes iniquitatem quoſcumque peccantes. RABANUS (ſuper *Et eos qui faciunt iniquitatem*.) Obſerva quod dicit, *Et eos qui faciunt iniquitatem*, non qui fecerunt: quia non qui converſi ſunt ad pœnitentiam, ſed ſolum qui permanent in peccatis, æternis cruciatibus mancipandi ſunt. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII. in Matth.) Vide autem ineffabilem Dei amorem ad homines: eſt enim ad beneficia promptus, & ad pœnam tardus: cum enim ſeminat, per ſeipſum ſeminat; cum autem punit, per alios: mittit enim ad hoc Angelos ſuos.

Sequitur: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium*. REMIGIUS. His verbis demonſtratur vera corporum reſurrectio; nihilominus oſtenditur per hoc duplex pœna inferni, ſcilicet nimii caloris, & nimii frigoris. Sicut autem ſcandala referuntur ad zizania, ita iuſti reputantur in filios regni: de quibus ſequitur: *Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris eorum*. In præſenti enim ſæculo fulget lux ſanctorum coram hominibus, poſt con-

(1) *Al.* omittitur & meſſem. (2) *Al.* hic.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Hieronymo, nec in Rabano, qui Hieronymum hic tranſcripſit, nec in Beda, vel alibi occurrit. *b* Quod ſequitur Gloſſæ nomine, nec apud illam quæ nunc eſt, nec etiam apud Anſelmum extat, vel alium quemlibet quem viderim.

conſummationem autem mundi ipſi (1) iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno Patris ſui. Chrysostomus (homil. xlviii. inter princ. & med.) Non quia ita ſolum ſicut ſol, ſed quia hoc ſidere aliud magis luculentum non noſcimus, cognitis nobis utitur exemplis. Remigius. Quod autem dicit, *Tunc fulgebunt*, intelligendum eſt quia & nunc fulgent in exemplum aliorum; ſed tunc fulgebunt ſicut ſol ad laudandum Deum.

Sequitur: *Qui habet aures audiendi, audiat*. Rabanus. Ideſt, qui habet intellectum intelligat: quia myſtice hæc omnia intelligenda ſunt.

(i) Chrysostomus (homil. xlviii. parum ante med.) Parabolæ quas ſupra Dominus poſuerat de fermento, & ſynapi, ad virtutem evangelicæ prædicationis referuntur, quoniam ſuperavit orbem terrarum; nunc autem ut pretioſitatem, & magnificentiam eiuſdem oſtenderet, proponit parabolam de theſauro, & margarita, dicens: *Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro*. Prædicatio enim Evangelii occultata eſt in mundo; & ſi non vendideris omnia, non emes eam; & cum gaudio hoc oportet facere: unde ſequitur: *Quem qui invenit homo abſcondit*. Hilarius (can. xiii. in Matth. inter med. & finem.) Hic quidem theſaurus gratis invenitur. Evangeliorum enim prædicatio (2) in abſcondito eſt; ſed utendi, & poſſidendi huiuſmodi theſauri cum agro poteſtas non poteſt eſſe ſine pretio: quia cæleſtes divitiæ non ſine damno ſæculi poſſidentur. Hieronymus (ſuper *Simile eſt regnum cælorum theſauro*.) Quod autem abſcondit, non de invidia facit; ſed more ſervantis, & nolentis (3) prodere, abſcondit in corde, quem priſtinis prætulit facultatibus. Gregorius in homil. (xii. in Evang. quaſi in princ.) Vel aliter. Theſaurus in agro abſconditus eſt cæleſte deſiderium; ager vero in quo theſaurus abſconditur, eſt diſciplina ſtudii cæleſtis: quem ſcilicet theſaurum cum invenit homo abſcondit, ſcilicet ut ſervet: quia ſtudium cæleſtis deſiderii a malignis ſpiritibus cuſtodire non ſufficit ei qui hoc ab humanis laudibus non abſcondit. In præſenti etenim vita quaſi in via ſumus, qua ad patriam pergimus. Maligni autem ſpiritus iter noſtrum quaſi quidam latrunculi obſident. Deprædari ergo deſiderant qui theſaurum publice portant in via. Hoc autem dico, non ut proximi noſtri opera noſtra non videant, ſed ut per hoc quod agimus, laudes exterius non quæramus. Cælorum autem regnum idcirco terrenis rebus ſimile dicitur, ut ex his quæ animus novit, ſurgat ad incognita; ut per hoc quod ſcit notum diligere, diſcat ignotum amare. Sequitur: *Et præ gaudio illius vadit, & vendit univerſa quæ habet, & emit agrum illum*. Agrum profecto venditis omnibus comparat qui voluptatibus carnis renuntians, cuncta ſua terrena deſideria per diſciplinæ cæleſtis cuſtodiam calcat. Hieronymus (ubi ſupra.) Vel theſaurus iſte, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, aut Deus Verbum eſt, qui in carne Chriſti videtur abſconditus; aut ſanctæ Scripturæ, in quibus repoſita eſt notitia Salvatoris. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xiii.) Hunc autem theſaurum dixit in agro abſconditum, ſcilicet duo teſtamenta in Eccleſia; quæ cum quis ex parte intellectus attigerit, ſentit illic magna latere, & vadit, & vendit omnia ſua, & emit illum; ideſt, contemptu temporalium comparat ſibi otium, ut ſit dives cognitione Dei.

(k) Chrysostomus (hom. xlviii. in Matth. ante med.) Evangelica prædicatio non ſolum lucrum multiplex præbet ut theſaurus, ſed & pretioſa eſt ut margarita: unde poſt parabolam de theſauro, ponit parabolam de margarita, dicens: *Iterum ſimile eſt regnum cælorum homini negotiatori &c.* In prædicatione enim duo oportet adeſſe, ſcilicet ab huius vitæ negotiis ſeparari, & vigilantem eſſe; quod negotiatio deſignat. Una autem eſt veritas, & non partita; & propter hoc una margarita dicitur inventa. Et ſicut qui margaritam habet, ipſe quidem novit quod dives eſt, aliis vero non eſt cognitus, multotiens eam manu detinens propter eius parvitatem; ita eſt in prædicatione Evangelii: qui enim eam detinent, ſciunt ſe divites eſſe; infideles autem hunc theſaurum neſcientes, divitias noſtras ignorant. Hieronymus (ſuper *Homini quærenti bonas margaritas*.) Bonæ autem margaritæ poſſunt intelligi lex, & Prophetæ. Audi ergo, Marcion, & Manichæe, quod bonæ margaritæ ſunt lex, & Prophetæ. Una ergo pretioſiſſima margarita eſt ſcientia Salvatoris, & ſacramentum paſſionis, & reſurrectionis illius: quod cum invenerit homo negotiator, ſimilis Pauli Apoſto-

(1) *Al. deeſt* iuſti. (2) *Al.* in abſoluto. (3) *Al.* perdere abſcondita in corde.

poſtoli, omnia legis, Prophetarumque myſteria, & obſervationes priſtinas, in quibus inculpate vixerat, quaſi purgamenta contemnit, ut Chriſtum (1) lucrifaciat: non quod inventio bonæ margaritæ condemnatio ſit veterum margaritarum, ſed quod comparatione eius omnis alia gemma ſit vilior. GREGORIUS (homil. XI. in Evang.) Vel per margaritam pretioſam intelligitur cæleſtis vitæ dulcedo; quam inventam omnia vendens emit: quia qui cæleſtis vitæ dulcedinem, inquantum poſſibilitas admittit, perfecte cognoverit, ea quæ in terris amaverat, libenter cuncta derelinquit: deforme conſpicitur quicquid de terrenæ rei placebat ſpecie, quia ſola pretioſæ margaritæ claritas fulget in mente. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. a (cap. XII.) Vel homo cum quærat bonas margaritas, invenit unam pretioſam: quia quærens homines bonos, cum quibus utiliter vivat, invenit unum ſine peccato Ieſum Chriſtum, aut præcepta quærens, quibus ſervatis, cum hominibus recte converſetur, invenit dilectionem proximi (in quo uno dicit Apoſtolus omnia contineri) aut bonos intellectus quærens, invenit illud Verbum quo cuncti continentur: ,, In principio erat ,, Verbum: " Ioan. 1. quod eſt lucidum candore veritatis, & ſolidum firmitate æternitatis, & undique ſibi ſimile pulchritudine veritatis; qui Deus penetrata teſtudine intelligendus eſt. Quodlibet vero illorum trium ſit, vel ſi aliud occurrere potuerit quod margaritæ unius pretioſæ nomine ſignificetur; pretium eius eſt nos ipſi, qui ad eam poſſidendam non ſumus liberi, niſi omnibus pro noſtra liberatione contemptis quæ temporaliter poſſidentur. Venditis enim rebus noſtris, nullum aliud pretium maius accipimus quam nos ipſos (quia talibus implicati, noſtri non eramus) ut rurſus nos pro illa margarita demus: non quia tantum valet, ſed quia plus dare non poſſumus.

(I) CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII.) Poſtquam per prædictas parabolas evangelicam prædicationem commendaverat, ut non confidamus in prædicatione ſolum, neque fidem nobis æſtimemus ſufficere ad ſalutem, aliam parabolam terribilem ſubdit, dicens: *Iterum ſimile eſt regnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare*. HIERONYMUS (ſuper *Simile eſt regnum cælorum ſagenæ.*) Impleto enim Hieremiæ vaticinio dicentis cap. XVI. ,, Ecce ego mitto ,, tam ad vos piſcatores multos: " poſtquam autem audierunt Petrus, & Andreas, Iacobus, & Ioannes (ſupra IV.) *Sequimini me: faciam vos piſcatores hominum*: contexuerunt ſibi ex veteri, & ex novo teſtamento ſagenam evangelicorum dogmatum, & miſerunt eam in mare huius ſæculi; quæ uſque hodie in mediis fluctibus tenditur, capiens de ſalſis & amaris gurgitibus quicquid inciderit, ideſt bonos homines, & malos; & hoc eſt quod ſubdit: *Ex omni genere piſcium congreganti*. GREGORIUS (homil. XI. in Evan.) Vel aliter. Sancta Eccleſia ſagenæ comparatur, quia & piſcatoribus eſt commiſſa, & per eam quiſque ad æternum regnum a præſentis ſæculi fluctibus trahitur, ne æternæ mortis profundo mergatur: quæ ex omni genere piſcium congregat, quia ad peccatorum veniam ſapientes, & fatuos, liberos, & ſervos, divites, & pauperes, fortes, & infirmos vocat: quæ ſagena ſcilicet tunc univerſaliter impletur, cum in fine ſuo humani generis ſumma concluditur: unde ſequitur: *Quam cum impleta eſſet, educentes, & ſecus littus ſedentes, elegerunt bonos in vaſa ſua, malos autem foras miſerunt*. Sicut enim mare ſæculum, ita ſæculi finem ſignificat littus maris, in quo ſcilicet fine, boni piſces in vaſis eliguntur, mali proiiciuntur foras: quia & electus quiſque in tabernacula æterna recipitur, (2) & interni regni luce perdita, ad exteriores tenebras reprobi protrahuntur. Nunc enim malos bonoſque communiter quaſi permixtos piſces fidei ſagena continet; ſed littus indicat ſagena Eccleſiæ quid trahebat. HIERONYMUS (ſuper *Sagena miſſa*.) Dum enim ſagena extrahetur ad littus, tunc verum ſecernendorum piſcium iudicium demonſtrabitur. CHRYSOSTOMUS (hom. XLVIII.) Quid autem diſtat hæc parabola a parabola zizaniorum? Etenim illic hi quidem ſalvantur, hi autem pereunt, ſicut & hic; ſed illic quidem propter pravorum dogmatum hæreſim, (3) & in

(1) *Al.* lucrifaceret. (2) *Al.* & in æterni regni: *forte etiam poſſe legi* & æterni regni &c. (3) *Al.* in anteriori autem parabola.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex Matthæo: *quod, ut dictum eſt, in ceteris ubi Liber non ponitur, intelligi oportet.*

Digitized by Google

in anteriori parabola de ſemine, quia non attendebant quæ dicebantur; hic autem propter vitæ nequitiam, propter quam, quamvis & piſcatione capti, ideſt cognitione Dei fruentes, non poſſunt ſalvari. Ne autem audiens quoniam malos foras miſerunt, æſtimes hanc pœnam non eſſe periculoſam, per expoſitionem eius gravitatem oſtendit, dicens: *Sic erit in conſummatione ſæculi: exibunt Angeli &c.* Quamvis alibi dicat, quod ipſe ſegregabit eos, ſicut ſeparat paſtor oves, hic Angelos hoc facere dicit, ſicut & in parabola zizaniorum. GREGORIUS in hom. (xi. in Evang.) Timendum eſt autem hoc potius quam exponendum: aperta enim voce tormenta peccantium dicta ſunt, ne quis ad ignorantiæ ſuæ excuſationem recurreret, ſi quid de æterno ſupplicio obſcure diceretur. RABANUS. Cum enim venerit finis mundi, tunc verum ſecernendorum piſcium indicium demonſtrabitur, & quaſi in quodam quietiſſimo portu boni mittentur in vaſa cæleſtium manſionum; malos autem torrendos, & exſiccandos, gehennæ flamma ſuſcipiet.

(m) CHRYSOSTOMUS (hom. xlviii.) Recedentibus turbis, Dominus diſcipulis in parabolis loquitur; ex quibus ſapientiores ſunt facti, ita quod intelligunt quæ dicuntur: quocirca dicit eis: *Intellexiſtis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam.* HIERONYMUS (ſuper *Intellexiſtis*.) Ad Apoſtolos enim proprie ſermo eſt, quos non vult audire tantum ut populum, ſed etiam intelligere ut magiſtros futuros. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Deinde quia intellexerunt, rurſus eos laudat: unde ſequitur: *Ait illis: Ideo omnis ſcriba doctus in regno cælorum, ſimilis eſt homini patriſamilias, qui profert de theſauro ſuo nova & vetera.* AUGUSTINUS XX. de Civitate Dei (cap. iv.) Non dixit, Vetera & nova; quod utique dixiſſet, niſi maluiſſet meritorum ordinem ſervare quam temporum. Manichæi etiam dum ſola Dei promiſſa nova tenere ſe arbitrantur, remanent in vetuſtate carnis, & novitatem inducunt erroris. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (cap. xvi.) Utrum autem iſta concluſione exponere voluit, quem dixerit theſaurum in agro abſconditum (quoniam ſanctæ Scripturæ intelliguntur, quæ nomine duorum teſtamentorum novi, & veteris concluduntur) an oſtendere voluit, eum doctum habendum in Eccleſia qui etiam Scripturas (1) veteres parabolis explicatas intellexerit, ab iſtis novis accipiens regulas, quia & iſta Dominus per parabolas enuntiavit; ut ſi ipſe, in quo illa complentur, & manifeſtantur, per parabolas adhuc loquitur, donec paſſio eius velum diſcindat, ut nihil ſit occultum quod non reveletur; multo magis illa quæ tam longe de illo ſcripta ſunt, parabolis operta eſſe noverimus; quæ cum Iudæi ad litteram accipiant, noluerunt eſſe docti in regno cælorum? GREGORIUS (hom. xi. in Evang.) Sed ſi per novum, & vetus quod dicitur, utrumque teſtamentum accipimus, Abraham doctum fuiſſe denegamus, qui novi & veteris teſtamenti etſi facta novit, minime verba nuntiavit. Moyſen quoque docto patriſamilias comparare non poſſumus: quia etſi teſtamentum edocuit vetus, novi tamen dicta non protulit. Sed in eo quod hic dicitur, intelligi valet quia non de his qui fuerant, ſed de his qui eſſe in Eccleſia poterant, loquebatur; qui tunc nova & vetera proferunt, cum utriuſque teſtamenti prædicamenta vocibus, & moribus loquuntur. HILARIUS (can. xiii. in Matth.) Diſcipulis enim eſt locutus, quos ſcribas propter ſcientiam nuncupat, eo quod intellexerint ea quæ ille nova & vetera, ideſt in Evangeliis, & lege, (2) protulit, quæ ſunt & eiuſdem patriſfamilias, uniuſque utraque theſauri: ipſos etiam ſub patriſfamilias nomine ſibi comparat, eo quod doctrinam de Spiritus ſancti theſauro ſuo novorum ac veterum ſunt adepti. HIERONYMUS (ſuper *Omnis ſcriba doctus*.) Vel Apoſtoli inſtructi ſcribæ dicuntur, quaſi notarii Salvatoris, qui verba illius, & præcepta ſignabant in tabulis cordis carnalibus (3) regnorum cæleſtium ſacramentis, & pollebant opibus patriſfamiliæ, eiicientes de theſauro doctrinarum ſuarum nova, & vetera: ut quicquid in Evangelio prædicabant, legis, & Prophetarum vocibus comprobarent. Unde & Sponſa dicit in Cantico canticorum (cap. vii.) „ Nova cum veteri„ bus, dilecte mi, ſervavi tibi. “ GREGORIUS (hom. xi. in Evan.) Vel aliter. Vetus eſt ut pro culpa humanum genus in æterna pœna intereat, & novum ut converſus in regnum vivat. Prius autem de regni ſimilitudine theſaurum inventum, ac margaritam bonam protulit, poſtmodum inferni pœnas de malorum combuſtione narravit, atque in concluſione ſubiungit: *Ideo doctus ſcriba &c.* ac ſi dicat: Ille in ſancta Eccleſia doctus prædicator eſt qui & nova ſcit

(1) *Al. deeſt* veteres. (2) *Al.* protulerit. (3) *Forte* rerum.

ſcit proferre de ſuavitate regni, & vetuſta dicere de terrore ſupplicii: ut vel pœnæ terreant quos præmia non invitant.

(n) HIERONYMUS (ſuper *Et cum conſummaſſet parabolas*.) Poſt parabolas quas Dominus ad populum eſt locutus, & quas ſoli Apoſtoli intelligunt, tranſit in patriam ſuam, ut ibi apertius doceat: & hoc eſt quod dicitur: *Et factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, tranſiit inde; & veniens in patriam ſuam, docebat eos in ſynagogis eorum*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xlii.) A ſuperiori ſermone parabolarum iſtarum ſic tranſit ut non oſtendat conſequentis ordinis neceſſitatem; præſertim quia Marcus ab iſtis parabolis non in quod Matthæus, ſed in aliud intendens, in quod & Lucas, ita contexuit narrationem ut credibilius oſtendatur hoc eſſe potius conſequenter geſtum quod ipſi duo conſequenter adiungunt, de navi ſcilicet in qua dormiebat Ieſus, & de miraculo expulſorum dæmoniorum; quæ Matthæus ſuperius recolens interpoſuit. CHRYSOSTOMUS (hom. xlix.) Patriam autem eius hic Nazareth vocat: non enim fecit ibi virtutes multas, ut infra dicitur, ſed in Capharnaum fecit multa ſigna; ſed doctrinam eis oſtendit non minorem admirationem habentem quam ſigna. REMIGIUS. In ſynagogis autem docebat, ubi plurimi conveniebant, quia propter multorum ſalutem de cælis deſcendit ad terras. Sequitur: *Ita ut mirarentur, & dicerent: Unde huic ſapientia hæc, & virtutes?* Sapientia refertur ad doctrinam, virtutes vero ad miraculorum operationem. HIERONYMUS (ſuper *Unde huic ſapientia?*) Mira ſtultitia Nazaræorum! Mirantur (1) unde habeat ſapientiam ſapientia, & virtutes virtus; ſed error in promptu eſt, quia fabri filium ſuſpicantur: unde & dicunt: *Nonne hic eſt fabri filius?* CHRYSOSTOMUS (homil. xlix.) Per omnia ergo erant inſenſati, vilipendentes eum ab eo qui æſtimabatur eſſe pater; quamvis multa horum exempla habentes in antiquis temporibus, & patrum ignobilium nobiles videntes filios: etenim David cuiuſdam agricolæ Ieſſe fuit filius, & Amos cuiuſdam paſtoris; & ipſe paſtor. Oportebat enim propter hoc maxime eum honorare, quoniam a talibus exiſtens talia loquebatur. Ex hoc enim erat manifeſtum quoniam non ex humana diligentia erat, ſed ex divina gratia. AUGUSTINUS in ſer. de Nativ. a (in ſer. de dominica infra oct. ephi.) Eſt autem pater Chriſti faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus eſt, arcam Noe diſpoſuit, Moyſi tabernaculum ordinavit, arcam teſtamenti inſtituit. Fabrum dixerim, qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes ſuperbas excidit. HILARIUS (can. xiv.) Fabri etiam hic erat filius, (2) ferrum ignea vincentis ratione, ſæculi virtutem iudicio decoquentis, maſſamque formantis in omne opus utilitatis humanæ, formam ſcilicet corporum noſtrorum in diverſa membrorum miniſteria, & ad omnia æternæ vitæ opera fingentis. HIERONYMUS (ſuper *Nonne hic eſt filius fabri?*) Cum autem errent in patre, non eſt mirandum ſi errent in fratribus: unde ſubditur: *Nonne eius mater dicitur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioſeph, & Simon, & Iudas? Et ſorores eius nonne apud nos omnes ſunt?* HIERONYMUS contra Helvidium (aliq. a med.) Fratres Domini hic appellantur filii materteræ eius Mariæ; & hæc eſt mater Iacobi, & Ioſeph, ideſt Maria Cleophæ uxor Alphæi; & hæc dicta eſt Maria mater Iacobi minoris. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (cap. xvii.) Non ergo mirum eſt dictos eſſe fratres Domini ex materno genere quoſcumque cognatos, cum etiam ex cognatione Ioſeph dici potuerint fratres eius ab illis qui eum patrem Domini eſſe arbitrabantur. HILARIUS (can. xiv. in Matth.) Inhonoratur ergo Dominus a ſuis; & quamquam docendi prudentia, & operandi virtus admirationem commoveret, non tamen credunt hæc in nomine Domini agere, & paternæ artis quodam opprobrio laceſſunt. Inter tot ergo magnifica quæ gerebat, corporis eius contemplatione commovebantur; & ideo dicunt: *Unde huic omnia iſta?*

Sequitur: *Et ſic ſcandalizabantur in eo*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Error Iudæorum ſalus noſtra eſt, & hæreticorum condemnatio: intantum enim cernebant homi-

(1) *Al.* unde habeat ſapientiam, & virtutes, ſed error &c. (2) *P. Nicolai legit* ferrum igne vincentis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Auguſtino inter ſermones de Nativitate qui nunc extant; ſed ſimile aliquid, etſi aliis verbis, & alio tenore quam hic, ſerm. 2. infra oct. epiph. qui de baptiſmo inſcribitur.

minem Ieſum Chriſtum ut putarent filium fabri. CHRYSOSTOMUS (homil. xlix. in Matth.) Intuere enim Chriſti manſuetudinem : conviciatus eſt ; ſed cum multa manſuetudine reſpondit : unde ſequitur : *Ieſus autem dixit eis : Non eſt Propheta ſine honore niſi in patria ſua , & in domo ſua* . REMIGIUS. Prophetam ſeipſum appellat; quod & Moyſes manifeſtat cum dicit Deut. xviii. „ Prophetam ſuſcitabit Deus de „ fratribus veſtris vobis . “ Et hoc ſciendum, quia non ſolum Chriſtus, qui eſt caput omnium Prophetarum, ſed etiam Hieremias, Daniel, & ceteri minores Prophetæ maioris honoris, & dignitatis fuerunt apud exteros quam apud ſuos . HIERONYMUS (ſuper *Non eſt Propheta ſine honore*.) Propemodum enim naturale eſt cives ſemper civibus invidere : non enim conſiderant præſentia viri opera , ſed fragilis recordantur infantiæ; quaſi non & ipſi per eoſdem ætatum gradus ad maturam ætatem venerint. HILARIUS (can. xiv. in Matth.) Inhonorabilem etiam Prophetam in patria ſua eſſe reſpondit, quia in Iudæa eſſet uſque ad crucis ſententiam condemnandus , & quia penes ſolos fideles Dei virtus eſt : & propter eorum incredulitatem operibus divinæ virtutis abſtinuit: unde ſequitur : *Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem eorum* . HIERONYMUS (cir. fin. Comment. in cap. xiii. Matth.) Non quod etiam incredulis (1) illis facere non potuit virtutes multas; ſed quod ne multas faciens virtutes , cives incredulos condemnaret. CHRYSOSTOMUS (hom. xlix. in Matth.) Si autem admiratio ei adveniebat ex miraculis , quare non multa fecit ? Quia non ad oſtentationem ſuam inſpiciebat , ſed ad ea quæ aliis (2) erant utilia . Hoc igitur non proveniente , deſpexit quod erat ſui ipſius , ut non pœnam eis augeat . Cur igitur vel pauca fecit ſigna ? Ut non dicant : Si utique facta eſſent ſigna , nos credidiſſemus . HIERONYMUS (ubi ſupra.) Poteſt etiam aliter intelligi, quod Ieſus deſpiciatur in domo , & in patria ſua, hoc eſt in populo Iudæorum ; & ideo ibi pauca ſigna fecerit , ne penitus inexcuſabiles fierent; maiora autem ſigna quotidie in Gentibus per Apoſtolos facit non tam in ſanatione corporum quam in animarum ſalute.

CAPUT XIV.

(a) IN illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Ieſu , & ait pueris ſuis: Hic eſt Ioannes Baptiſta: ipſe ſurrexit a mortuis, & ideo virtutes operantur in eo. Herodes enim tenuit Ioannem, & alligavit eum, & poſuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris ſui. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam . Et volens illum occidere , timuit populum , quia ſicut Prophetam eum habebant.

(b) Die autem natalis Herodis , ſaltavit filia Herodiadis in medio , & placuit Herodi : unde cum iuramento pollicitus eſt ei dare quodcumque poſtulaſſet ab eo . At illa præmonita a matre ſua, Da mihi, inquit, hic in diſco caput Ioannis Baptiſtæ. Et contriſtatus eſt Rex; propter iuramentum autem, & eos qui pariter recumbebant, iuſſit dari. Miſitque, & decollavit Ioannem in carcere. Et allatum eſt caput eius in diſco, & datum eſt puellæ, & illa attulit matri ſuæ . Et accedentes diſcipuli eius , tulerunt corpus eius , & ſepelierunt illud , & venientes nuntiaverunt Ieſu .

(c) Quod cum audiſſet Ieſus , ſeceſſit inde in navicula in locum deſertum ſeorſum . Et cum audiſſent turbæ , ſecutæ ſunt eum pedeſtres de civitatibus . Et exiens vidit turbam multam , & miſertus eſt eis, & curavit languidos eorum .

(d) Veſpere autem facto , acceſſerunt ad eum diſcipuli eius dicentes : Deſertus eſt locus, & hora iam præteriit: dimitte turbas ut euntes in caſtella, emant ſibi eſcas . Ieſus autem dixit eis : Non habent neceſſe ire : date illis vos manducare.

Re-

(1) *Al. deeſt* illis. (2) *Al. omittitur* erant.

Reſponderunt ei: Non habemus hic niſi quinque panes, & duos piſces. Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. Et cum iuſſiſſet turbam diſcumbere ſuper ſenum, acceptis quinque panibus, & duobus piſcibus, aſpiciens in cælum, benedixit, & fregit, & dedit diſcipulis panes, diſcipuli autem turbis; & manducaverunt omnes, & ſaturati ſunt. Et tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus, & parvulis.

(e) Et ſtatim compulit diſcipulos aſcendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. Et dimiſſa turba, aſcendit in montem ſolus orare. Veſpere autem facto, ſolus erat ibi. Navicula autem in medio mari iactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans ſupra mare. Et videntes eum ſupra mare ambulantem, turbati ſunt, dicentes, quia phantaſma eſt; & præ timore clamaverunt. Statimque Ieſus locutus eſt eis, dicens: Habete fiduciam; ego ſum: nolite timere. Reſpondens autem Petrus dixit: Domine, ſi tu es, iube me ad te venire ſuper aquas. At ipſe ait, Veni. Et deſcendens Petrus de navicula ambulabat ſuper aquam, ut veniret ad Ieſum. Videns vero ventum validum, timuit: & cum cœpiſſet mergi, clamavit dicens: Domine ſalvum me fac. Et continuo Jeſus extendens manum, apprehendit eum, & ait illi: Modicæ fidei, quare dubitaſti? Et cum aſcendiſſet in naviculam, ceſſavit ventus. Qui autem in navicula erant, venerunt, & adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es.

(f) Et cum transfretaſſent, venerunt in terram Genezareth. Et cum cognoviſſent eum viri loci illius, miſerunt in univerſam regionem illam, & obtulerunt ei omnes male habentes, & rogabant eum ut vel fimbriam veſtimenti eius tangerent. Et quicumque tetigerunt, ſalvi facti ſunt.

(a) GLOSSA *. Quia ſupra Evangeliſta oſtenderat quomodo phariſæi Chriſti miracula calumniabantur, concives autem eius hic admirantes, Chriſtum tamen contemnebant; refert nunc quam opinionem ex auditis miraculis Herodes de Chriſto conceperat: unde dicitur: *In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Ieſu*. CHRYSOSTOMUS (hom. xlix.) Non abſque cauſa hic tempus Evangeliſta deſignat, ſed ut diſcas tyranni ſuperbiam, & negligentiam: neque enim a principio didicit ea quæ erant (1) de Chriſto, ſed poſt plurimum tempus: ſic etiam multi qui in poteſtatibus ſunt multa elatione circumdati, huiuſmodi tarde addiſcunt, quia non multam horum faciunt curam. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xliii.) Dixit autem Matthæus, *In illo tempore*, non In illo die, vel ipſa hora: nam & Marcus quidem hoc eodem modo dicit, ſed non eodem ordine; ſed poſtquam diſcipulos ad prædicandum miſit, nulla tamen facta neceſſitate, qua hoc (2) conſequenter geſtum eſſe intelligeretur. Lucas etiam narrandi eum ordinem tenet quem & Marcus; nec ipſe tamen rerum geſtarum ordinem fuiſſe eumdem credi cogit. CHRYSOSTOMUS (hom. xlix. ſuper Matth.) Vide ergo quam magnum quid eſt virtus: nam & defunctum Ioannem Herodes formidavit, & de reſurrectione philoſophatur: & ideo ſequitur: *Et ait pueris ſuis: Hic eſt Ioannes Baptiſta: ipſe ſurrexit a mortuis; & ideo virtutes operantur in eo*. RABANUS. Sed quanta eſt invidia Iudæorum, ex iſto loco docemur. Ioannis enim a mortuis potuiſſe reſurgere nullo atteſtante Herodes alienigena (3) pronuntiavit; Iudæi vero Chriſtum quem Prophetæ prædixerant, non reſurrexiſſe, ſed furtim ablatum eſſe credere maluerunt. In quo inſinuatur, quod promptior eſt animus Gentium ad credulitatem quam Iudæorum. HIERONYMUS (in fi-

(1) *Al.* a Chriſto. (2) *Al.* convenienter. (3) *Al.* nuntiavit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec in Anſelmo extat, ut nec apud alium Interpretem occurrit.

fin. Com. in xiv. cap. Matth.) Quidam autem eccleſiaſticorum Interpretum quærit quare Herodes iſta ſit ſuſpicatus, ut putet Ioannem a mortuis reſurrexiſſe, quaſi alieni erroris nobis reddenda ſit ratio, aut ex his verbis habeat occaſionem hæreſis μετεμψυχώσεως metempſychoſeos, quæ poſt multos annorum circulos in diverſa corpora dicit animas inſinuari; cum eo tempore quo Ioannes decollatus eſt, Dominus triginta annorum eſſet. (1) RABANUS. Bene autem de reſurrectionis virtute omnes ſenſerunt, quod maioris potentiæ ſunt ſancti futuri, cum a mortuis reſurrexerint, quam fuere dum adhuc carnis infirmitate gravarentur: propterea dicit: *Et ideo virtutes operantur in eo*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xliii.) Lucas autem dicit: cap. xix. „ Et ait Herodes: Ioannem ego „ decollavi. Quis eſt iſte de quo audio „ talia? " Quia ergo hæſitantem Lucas commemoravit Herodem, intelligendum eſt, aut poſt hanc hæſitationem confirmaſſe in animo ſuo quod ab aliis dicebatur, cum dixit pueris ſuis, ſicut hic Matthæus narrat, *Hic eſt Ioannes Baptiſta*: aut ita pronuntianda ſunt hæc verba, ut hæſitantem adhuc indicent: utroque enim modo pronuntiari poteſt, ut aut confirmatum eum ex aliorum verbis accipiamus, aut adhuc eum hæſitantem, ut Lucas commemorat. REMIGIUS. Forte autem quæret aliquis quare dicat Matthæus, *In illo tempore audivit Herodes*; cum longe ſuperius dicat, quod mortuo Herode, reverſus eſt Dominus ex AEgypto. Sed hæc quæſtio ſolvitur, ſi intelligatur duos fuiſſe Herodes: mortuo namque priore Herode, ſucceſſit ei Archelaus filius eius, qui poſt decem annos relegatus eſt exilio apud Viennam urbem Galliæ. Deinde Cæſar Auguſtus iuſſit dividi illud regnum in tetrarchias, & tres partes dedit filiis Herodis. Iſte ergo Herodes qui Ioannem decollavit, eſt filius maioris Herodis, ſub quo Dominus natus eſt: & ut hoc oſtenderet Evangeliſta, addidit, *Tetrarcha*. GLOSSA (ord. ſuper *Herodes enim tenuit.*) Quia vero dixerat de opinione reſurrectionis Ioannis, cum nihil de morte dixiſſet; ideo revertitur, & narrat qualiter obierit. CHRYSOSTOMUS (hom. xlix. in Matth.) Et hanc hiſtoriam nobis Evangeliſta non principaliter inducit, quia totum ſtudium fuit ei dicere de Chriſto, & nihil aliud, niſi ad hoc conferre deberet. Dicit ergo: *Herodes tenuit Ioannem, & alligavit eum*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xliv.) Lucas quidem non eodem ordine recordatur, ſed circa baptiſmum quo Dominus baptizatus eſt: unde hoc præoccupaſſe intelligitur, ut narret quod multo poſt factum eſt. Cum enim commemoraſſet Ioannes verba de Domino, quod ventilabrum in manu eius ſit, continuo hoc ſubiecit, quod non continuo factum eſſe Ioannes Evangeliſta exponit, cum commemoret, poſtea quam baptizatus eſt Ieſus, iiſſe eum in Galilæam, & poſt rediiſſe in Iudæam, & ibi baptizaſſe circa Iordanem, antequam Ioannes in carcerem miſſus eſſet. Sed nec Matthæus, nec Marcus eo ordine de Ioanne in carcerem miſſo in ſua narratione poſuerunt, quod factum apparet in eorum ſcriptis: nam & ipſi dixerunt, tradito Ioanne Dominum iiſſe in Galilæam; & poſt multa quæ fecit ibi ex occaſione famæ venientis ad Herodem de Chriſto, narrant omnia quæ de Ioanne fuerunt incluſo, & occiſo. Cauſam autem quare poſitus ſit in carcerem, oſtendit cum dicit: *Propter Herodiadem uxorem fratris ſui. Dicebat enim illi Ioannes: Non licet tibi habere eam*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vetus narrat hiſtoria, Philippum Herodis maioris filium, fratrem huius Herodis, duxiſſe uxorem Herodiadem filiam Arethæ Regis Arabum; poſtea vero ſocerum eius, exortis quibuſdam contra generum ſimultatibus, tuliſſe filiam ſuam, & in dolorem prioris mariti, Herodis inimici eius nuptiis copulaſſe. Ergo Ioannes Baptiſta, qui venerat in ſpiritu & virtute Eliæ, eadem auctoritate qua ille Achab corripuerat, & Iezabel, arguit Herodem, & Herodiadem, quod illicitas nuptias fecerint, & non liceat fratre vivente germano, uxorem eius ducere; malens periclitari apud Regem, quam propter adulationem eſſe immemor præceptorum Dei. CHRYSOSTOMUS (ho. xlix. in Matth.) Non tamen uxori loquitur, ſed viro eius, quoniam principalior erat hic: forſan enim legem Iudæorum tenebat; & ideo Ioannes eum ab adulterio prohibuit.

Sequitur: *Et volens eum occidere, timuit populum*. HIERONYMUS. Seditionem quidem populi verebatur propter Ioannem, a quo ſciebat turbas in Iordane plurimas ba-

(1) *In editionibus Romana an. 1570. & Veneta an. 1593. ſit ſuperflua huiuſmodi repetitio:* μετεμψυχώσις *metempſychoſis* autem poſt multos annorum circulos in diverſa corpora dicat animas inſinuari.

baptizatas ; ſed amore vincebatur uxoris, ob cuius ardorem etiam Dei præcepta neglexerat. GLOSSA (ordinaria.) Timor enim Dei corrigit; timor hominum differt, ſed voluntatem non aufert: unde & avidiores reddit ad crimen quos aliquando ſuſpendit a crimine.

(b) CHRYSOSTOMUS *a* (homil. xlix.) Poſtquam enarravit Evangeliſta incarcerationem Ioannis, proſequitur de occiſione ipſius, dicens: *Die autem natalis Herodis ſaltavit filia Herodiadis in medio*. HIERONYMUS (ſuper *Die autem natalis*.) Nullum invenimus alium obſervaſſe diem natalis ſui, niſi Herodem, & Pharaonem; ut quorum erat par impietas, eſſet una ſolemnitas. REMIGIUS. Et ſciendum, quod conſuetudo eſt non ſolum divitum, ſed etiam pauperum mulierum, ita pudice filias ſuas nutrire ut vix ab extraneis videantur. Hæc autem impudica mulier impudice filiam ſuam nutrivit, quam non docuit pudorem, ſed ſaltationem. Nec minus reprehendendus eſt Herodes, qui oblitus eſt domum ſuam eſſe aulam regiam, quam prædicta mulier fecerat theatrum: unde ſequitur: *Et placuit Herodi: unde cum iuramento pollicitus eſt ei dare quodcumque poſtulaſſet ab eo*. HIERONYMUS (ſuper *Cum iuramento*.) Ego autem non excuſo Herodem, quod invitus & nolens propter iuramentum homicidium fecerit, qui ad hoc forte iuravit ut futuræ occiſionis machinas præpararet: alioquin, ſi ob iuſiurandum feciſſe ſe dicit, ſi matris, ſi patris poſtulaſſet interitum, facturus fuerat, an non? (1) Quod in ſe ergo repudiaturus fuit, contemnere debuit in Propheta. ISIDORUS *b*. In malis ergo promiſſis reſcinde fidem. Impia eſt promiſſio quæ ſcelere adimpletur. Illud non eſt obſervandum ſacramentum quo malum incaute promittitur.

Sequitur: *At illa præmonita a matre ſua, Da mihi, inquit, hic in diſco caput Ioannis Baptiſtæ*. HIERONYMUS (ſuper *Da mihi in diſco*.) Herodias enim timens ne Herodes aliquando reſipiſceret, vel Philippo fratri amicus fieret, atque illicitæ nuptiæ repudio ſolverentur, monet filiam ut in ipſo ſtatim convivio Ioannis caput poſtulet, digno operi ſaltationis dignum ſanguinis præmium. CHRYSOSTOMUS (homil. xlix.) Duplex eſt autem hic puellæ accuſatio, & quoniam ſaltavit, & quoniam ita ei placuit ut occiſionem expeteret in mercedem. Vide autem qualiter crudelis (2), & qualiter mollis eſt Herodes: ſeipſum enim obnoxium iuramento facit, illam autem dominam petitionis conſtituit. Quia ergo ſcivit quod ex eius petitione malum eveniebat, triſtatus eſt: unde ſequitur: *Et contriſtatus eſt Rex:* virtus enim etiam apud malos admiratione, & laudibus digna eſt. HIERONYMUS (ſuper *Et contriſtatus eſt Rex*.) Vel aliter. Conſuetudinis Scripturarum eſt ut opinionem multorum ſic narret hiſtoricus quomodo eo tempore (3) ab omnibus credebatur. Sicut Ioſeph ab ipſa quoque Maria appellabatur pater Ieſu; ita & nunc Herodes dicitur contriſtatus, quia hoc diſcumbentes putabant. Diſſimulator enim mentis ſuæ, & artifex homicidii, triſtitiam præferebat in facie, cum lætitiam haberet in mente. Sequitur: *Propter iuſiurandum, & propter eos qui pariter recumbebant iuſſit dari*. Scelus excuſat iuramento, ut ſub occaſione pietatis impius fieret. Quod autem ſubiicit, *Et propter eos qui pariter diſcumbebant*, vult omnes ſceleris ſui eſſet conſortes, ut in luxurioſo convivio cruentæ epulæ deferrentur. CHRYSOSTOMUS (hom. xlix.) Si autem teſtes habere periurationis formidavit, quanto magis timuiſſe oportebat tam iniquæ occiſionis tantos teſtes habere? REMIGIUS. Sed in eo minus peccatum factum eſt cauſa maioris peccati: nam quia libidinoſam voluntatem non extinxit, idcirco ad luxuriam uſque pervenit; & quia luxuriam non coercuit, ideo ad reatum homicidii deſcendit: unde ſequitur: *Miſitque, & decollavit Ioannem in carcere; & allatum eſt caput eius in diſco*. HIERONYMUS (ſuper *Allatum eſt caput Ioannis*.) Legimus in Romana hiſtoria, Flaminium ducem Romanorum, quod accubanti iuxta meretriculæ, quæ numquam vidiſſe ſe diceret hominem decollatum,

(1) *Al.* Tulit: quod in ſe ergo &c. (2) *P. Nicolai addit* obſcæna ſaltatrix. (3) *Al.* ab hominibus.

Ex editione P. Nicolai.

a GLOSSA. Nec in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo, vel alibi occurrit. *b* Lib. Synonimorum cap. x. ex quo refertur in Decretis cauſa xxii. quæſt. iv. cap. v. quod incipit *In malis*.

(1) aſſenſus ſit ut reus quidam capitalis criminis in convivio truncaretur, a cenſoribus pulſum curia, quod epulas ſanguini commiſcuerit, & mortem, quamvis noxii hominis, in alterius delicias præſtiterit, ut libido, & homicidium pariter miſcerentur. Quanto ſceleratior Herodes, & Herodias, ac puella quæ ſaltavit: in pretium ſanguinis petiit caput Prophetæ, ut haberet in poteſtate linguam, quæ illicitas nuptias arguebat.

Sequitur: *Et datum eſt puellæ, & attulit matri ſuæ*. GLOSSA (interlinearis.) Ut habeat in poteſtate linguam quæ illicitas nuptias arguebat. GREGORIUS III. Moral. (cap. IV. ſuper illud Iob II. „ Qui „ teſta ſaniem radebat. “) Sed non ſine admiratione graviſſima perpendo, quod ille Prophetiæ ſpiritu intra matris uterum impletus, quo inter natos mulierum nemo maior ſurrexit, ab iniquis in carcerem mittitur, & pro puellæ ſaltu capite truncatur, & vir tantæ ſeveritatis pro riſu turpium moritur. Numquid nam credimus aliquid fuiſſe quod in eius vita illa ſic deſpecta mors tergeret? Sed idcirco Deus ſuos ſic premit in infimis, quia videt quomodo remuneret in ſummis. Hinc ergo unuſquiſque colligat quid illi ſint paſſuri quos reprobat, ſi ſic cruciat quos amat. GREGORIUS XXIX. Moral. (cap. IV. ſuper illud Iob XXXVIII. „ Auferetur ab impiis „ lux ſua: “ cap. VI. in nov. exempl.) Neque autem Ioannes de confeſſione Chriſti, ſed de iuſtitiæ veritate requiſitus occubuit. Sed quia Chriſtus eſt veritas, uſque ad mortem pro Chriſto quaſi pro veritate pervenit.

Sequitur: *Et accedentes diſcipuli eius tulerunt corpus eius, & ſepelierunt illud*. HIERONYMUS. In quo ipſius Ioannis, & Salvatoris diſcipulos intelligere poſſumus. RABANUS. Narrat autem Ioſephus vinctum (2) Ioannem in caſtellum Mecheronta adductum, ibique truncatum; eccleſiaſtica vero narrat hiſtoria ſepultum eum in Sebaſtia urbe Palæſtinorum, quæ quondam Samaria dicta eſt. CHRYSOSTOMUS (hom. l. in Matth.) Intende autem qualiter diſcipuli Ioannis iam magis familiares facti ſunt Ieſu: ipſi enim ſunt qui annuntiaverunt ei quod factum eſt de Ioanne: unde ſequitur: *Et venientes nuntiaverunt Ieſu*. Etenim univerſos dimittentes ad ipſum confugiunt, & ita paulatim poſt calamitatem, & reſponſionem a Chriſto datam directi ſunt. HILARIUS (can. XIV. in Matth.) Myſtice autem Ioannes prætulit formam legis: quia lex Chriſtum prædicavit, & Ioannes profectus ex lege eſt, Chriſtum ex lege prænuntians. Herodes vero princeps eſt populi, & populi princeps ſubiectæ ſibi univerſitatis nomen, cauſamque complectitur. Ioannes ergo Herodem monebat ne fratris ſui uxorem ſibi iungeret. Sunt enim, atque erant duo populi, circumciſionis, & gentium. Hi igitur fratres ex eodem ſunt humani generis parente; ſed Iſraelem lex admonebat ne opera gentium, & infidelitatem ſibi iungeret, quæ ipſis tamquam vinculo coniugalis amoris annexa eſt. Die autem natalis, ideſt rerum corporalium gaudiis, Herodiadis filia ſaltavit: voluptas enim tamquam ex infidelitate orta, per omnia Iſrael gaudia totis illecebris ſuæ curſibus efferebatur; cui ſe etiam ſacramento venalem populus addixit; ſub peccatis enim, & ſæculi voluptatibus Iſraelitæ vitæ æternæ munera vendiderunt. Hæc matris ſuæ, ideſt infidelitatis, inſtinctu oravit deferri ſibi caput Ioannis, ideſt gloriam legis; ſed populus boni eius quod in lege erat conſcius, voluptatis conditionibus non ſine periculi ſui dolore concedit; ſcitque ſe talem præceptorum gloriam non oportuiſſe concedere; ſed peccatis tamquam ſacramento coactus, & principum adiacentium metu, atque exemplo depravatus, & victus, illecebris voluptatis mæſtus obtemperat. Igitur inter reliqua diſſoluti populi gaudia, in diſco Ioannis caput offertur, (3) damnum ſcilicet legis, voluptas corporum, & ſæcularis luxus augetur. Igitur per puellam ad matrem defertur; ac ſic probroſus Iſrael etiam voluptati, & infidelitati ſuæ gloriam legis (4) addixit. Finitis igitur legis temporibus, & cum Ioanne ſepultis, diſcipuli eius res geſtas Domino annuntiant, ad Evangelia ſcilicet ex lege venientes. HIERONYMUS (ſuper *Et allatum eſt caput eius*.) Vel aliter. Nos uſque hodie cernimus in capite Ioannis Prophetæ, Iudæos, Chriſtum, qui caput Prophetarum eſt, perdidiſſe. RABANUS. Sed & linguam, & vocem apud eos perdidit Propheta. REMIGIUS, Vel aliter. Decollatio Ioannis ſignat minorationem famæ illius, qua æſtimatur a populo Chriſtus, ſicut exaltatio Domini in cruce ſignat profectum fidei: unde Ioannes dixerat (Ioan I.) „ Illum oportet creſcere, me „ autem minui. “

(c) GLOS-

(1) *Al.* accenſus. (2) *Al.* hominem. (3) *Al.* damno. (4) *Al.* adduxit.

(c) GLOSSA a. Salvator, audita nece ſui Baptiſtæ, ſeceſſit in locum deſertum: unde ſequitur: *Quod cum audiſſet Ieſus, ſeceſſit inde in navicula in locum deſertum ſeorſum*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xlv.) Hoc autem continuo poſt Ioannis paſſionem Evangeliſta factum eſſe commemorat: unde poſt hæc, facta ſunt illa quæ primo narrata ſunt; quibus motus Herodes dixit, *Hic eſt Ioannes*. Illa enim poſteriora debent intelligi quæ ad Herodem pertulit fama, ut moveretur, & hæſitaret, quiſnam iſte eſſe poſſet de quo audiret talia, cum Ioannem ipſe occidiſſet. HIERONYMUS (ſuper *Et venientes nuntiaverunt Ieſu*.) Non autem ſecedit in locum deſertum, ut quidam arbitrantur, timore mortis, ſed parcens inimicis ſuis, ne homicidium homicidio iungerent; vel in diem paſchæ ſuum interitum differens, in quo propter ſacramentum immolandus eſt agnus, & poſtes credentium ſanguine reſpergendi: ſive ideo receſſit ut nobis præberet exemplum temeritatis ultro ſe tradentium vitandæ: quia non omnes eadem conſtantia perſeverant in tormentis (1) qua ſe torquendos offerunt. Ob hanc cauſam in alio loco (ſupra x.) præcipit: *Cum perſecuti vos fuerint in iſta civitate, fugite in aliam*. Unde eleganter quoque Evangeliſta non dicit, Fugit in locum deſertum, ſed *Seceſſit*, ut perſecutores vitaverit magis quam timuerit. Poteſt etiam aliam ob cauſam, audito Ioannis interitu, ſeceſſiſſe in deſertum locum, ut credentium probaret fidem. CHRYSOSTOMUS (hom. l.) Vel ideo hoc fecit quia plura humanitus vult diſpenſare, nondum tempore exiſtente denudandi ſuam manifeſte deitatem: propter quod & diſcipulis dixit, quod nulli dicerent, quod ipſe eſſet Chriſtus. Poſt reſurrectionem autem volebat hoc fieri manifeſtum. Ideo autem quamvis per ſe noverit quod factum eſt, tamen antequam nuntiaretur ei, non ſeceſſit, ut demonſtraret per omnia incarnationis veritatem: non enim ſolo viſu, ſed operibus hoc credi volebat. Recedens vero non abiit in civitatem, ſed in deſertum in navigio, ut nullus ſequeretur. Turbæ autem neque ita deſiſtunt, ſed ſequuntur, & neque quod geſtum eſt de Ioanne eos terruit: (2) unde ſequitur: *Et cum audiſſent turbæ, ſecutæ ſunt eum pedeſtres de civitatibus*. HIERONYMUS (ſuper *Secutæ ſunt eum pedeſtres*.) Secutæ ſunt autem eum pedeſtres, non in iumentis, non in vehiculis, ſed proprio labore pedum, ut ardorem mentis oſtenderent. CHRYSOSTOMUS (hom. l.) Et propter hoc ſtatim retributionem acceperunt: unde ſequitur: *Et exiens vidit turbam multam, & miſertus eſt eis, & curavit languidos eorum*: etſi enim multa erat affectio eorum qui civitates dimittebant, & diligenter eum quærebant; ſed tamen quæ ab ipſo fiebant, omnis ſtudii ſuperexcedunt retributionem. Ideoque cauſam talis curationis miſericordiam ponit. Eſt autem magna miſericordia quod omnes curat, & fidem non expetit. HILARIUS (can. xiv. in Matth.) Myſtice autem Dei Verbum, lege finita, navem conſcendens Eccleſiam adiit, in deſertum deſcendit: relicta quippe converſatione Iſrael, in vacua divinæ cognitionis pectora tranſit. Turba autem hoc audiens, Dominum de civitate ſequitur in deſertum, de ſynagoga videlicet ad Eccleſiam tendens: quam videns miſertus eſt, & omnem languorem, infirmitatemque curat, obſeſſas ſcilicet mentes, & corda infidelitatis vitio ad intelligentiam novæ prædicationis emundat. RABANUS. Illud quoque notandum, quod poſtquam Dominus in deſertum venerit, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ: (3) nam antequam veniret in ſolitudinem Gentium, ab uno tantum populo colebatur. HIERONYMUS (ſuper *Exiens vidit turbas*.) Relinquunt autem civitates ſuas, hoc eſt priſtinas converſationes, & varietates dogmatum. Egreſſus autem Ieſus ſignat quod turbæ quidem habebant eundi voluntatem, ſed perveniendi vires non habuerunt; ideo Salvator egreditur de loco, & obviam pergit.

(d) CHRYSOSTOMUS (homil. l.) Turbarum fidem oſtendit quod Dominum etiam famem patientes expectabant uſque ad veſperam: ideo ſequitur: *Veſpere autem facto, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius dicentes: Deſertus eſt locus, & hora iam præteriit*. Cibaturus quidem eos Dominus expectat rogari, quaſi ubique non inſiliens prior ad miracula, ſed vocatus. Ideo autem nullus

(1) *Al.* qui. (2) *Al. deeſt* unde ſequitur. (3) *Al.* non antequam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo, & colligitur ex Hieronymo cum ceteris paulo infra notandis, quæ nomen eius præferunt.

lus de turba accedit : venerabantur enim eum abundanter, & neque famis ſenſum accipiebant amore inſtantiæ . Sed neque diſcipuli accedentes dicunt, Ciba eos: adhuc enim imperfectius erant diſcipuli diſpoſiti ; ſed dicunt, *Deſertus eſt locus* : quod enim videbatur Iudæis in eremo eſſe miraculum, cum dicerent (Pſal. lxxvii.) „ Numquid „ poteſt parare menſam in deſerto?“ hoc & per opera oſtendit. Propter hoc autem & in deſertum eos ducit, ut ſine omni ſuſpicione ſit hoc miraculum, & nullus æſtimet ex caſtello aliquo prope exiſtenti inferri aliquid ad menſam. Sed quamvis deſertus ſit locus , tamen qui nutrit orbem terrarum, adeſt ; etſi hora iam præteriit , ut dicunt, tamen qui non erat horæ ſuppoſitus , loquebatur. Et quamvis præveniens diſcipulos Dominus multos infirmos curaverit, tamen interim ita imperfecti erant quod neque quid de panibus facturus erat, poterant æſtimare : unde ſubdunt : *Dimitte turbas , ut euntes in caſtella , emant ſibi eſcas* . Vide autem magiſtri ſapientiam: non enim ſtatim dixit eis, Ego cibabo eos (neque enim hoc facile ſuſcepiſſent) ſed ſubditur: *Ieſus autem dixit eis*: *Non habent neceſse ire*: *date illis vos manducare* : HIERONYMUS . In quo provocat Apoſtolos ad fractionem panis, ut illis ſe non habere teſtantibus , magnitudo miraculi notior fieret . AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xlvi.) Poteſt autem movere, ſi Dominus , ſecundum narrationem Ioannis, proſpectis turbis , quæſivit a Philippo unde illis eſcæ dari poſſent , quomodo ſit verum quod Matthæus hic narrat prius dixiſſe Domino diſcipulos ut dimitteret turbas, quo poſſent alimenta emere de proximis locis. Intelligitur ergo, poſt hæc verba Dominum inſpexiſſe multitudinem , & dixiſſe Philippo quod Ioannes commemorat , Matthæus autem , & alii prætermiſerunt . Et omnino talibus quæſtionibus neminem moveri oportet, cum ab aliquo Evangeliſtarum dicitur quod ab alio prætermittitur. CHRYSOSTOMUS (hom. l. in Matth.) Diſcipuli vero neque per præmiſſa verba directi ſunt , ſed adhuc ut homini loquuntur: unde ſequitur : *Reſponderunt ei* : *Non habemus hic niſi quinque panes*, *& duos piſces* . Addiſcimus autem in hoc diſcipulorum philoſophiam, qualiter contempſerunt eſcam. Duodecim enim exiſtentes, quinque panes habebant , & duos piſces : contemptibilia enim illis erant corporalia, & a ſpiritualibus poſſidebantur . Quia igitur diſcipuli adhuc ad terram trahebantur, iam Dominus inducere incipit quæ ab ipſo erant: unde ſequitur: *Qui ait eis* : *Afferte illos mihi huc*. Propter quid autem non facit panes ex nihilo, quibus turbam paſcat? Ut ſcilicet obſtruat Marcionis , & Manichæi os, qui creaturas alienant a Deo; & per opera doceat quoniam omnia quæ videntur, eius opera, & creationes ſunt ; & ut oſtendat quoniam ipſe eſt qui fructus tradidit, qui dixit a principio (Gen. 1.) „ Terra germinet herbam virentem: “ neque enim hoc minus illo eſt. Non enim minus eſt de quinque panibus facere panes tantos, & de piſcibus ſimiliter , quam de terra educere fructum, & ab aquis reptilia, & alia animata ; quod demonſtrabat eum eſſe dominum terræ, & maris. Oportet autem erudiri diſcipulorum exemplo , quoniam etſi pauca habuerimus, oportet ea retribuere indigentibus. Iuſſi namque diſcipuli afferre quinque panes , non dicunt , Vnde mitigabimus famem noſtram? ſed obediunt confeſtim : unde ſequitur : *Et cum iuſsiſset turbam diſcumbere ſuper fenum , acceptis quinque panibus , & duobus piſcibus , aſpiciens in cælum , benedixit , ac fregit* . Quare autem aſpexit in cælum, & benedixit? Oportebat namque credi de eo quoniam a Patre eſt; & quoniam ei æqualis eſt , æqualitatem demonſtrabat, cum poteſtate omnia faceret. A Patre autem eſſe ſe monſtrabat per hoc quod ad ipſum omnia referens faciebat , invocans eum ad ea quæ fiebant : & ideo ut utrumque oſtendat , nunc quidem poteſtate , nunc autem orans miracula facit . Deinde conſiderandum , quod in minoribus (1) quidem reſpicit in cælum , in maioribus autem poteſtate omnia facit. Quando enim peccata dimiſit , mortuos ſuſcitavit , mare refrenavit , occulta cordium redarguit , oculos condidit cæci nati . quæ ſolius Dei ſunt, nequaquam videtur orans; quando autem panes multiplicans fecit , quod his omnibus minus eſt , tunc reſpexit in cælum; ut diſcas quoniam & in minoribus non aliunde virtutem habet quam a Patre . Simul autem erudit nos non prius tangere menſam , donec gratias egerimus ei qui cibum dat nobis . Propter hoc etiam & in cælum reſpicit : aliorum enim ſignorum multorum exempla habebant diſcipuli , huius autem nullum . HIERONYMUS (ſuper *Acceptis quinque panibus*.) Frangente autem Domino , ſeminarium fit ciborum: ſi enim fuiſſent integri , & non

in

(1) *Al. omittitur* quidem.

Digitized by Google

in fruſta diſcerpti, & non diviſi in multiplicem ſegetem, tantam multitudinem alere non poterant. Turbæ autem a Domino per Apoſtolos alimenta ſuſcipiunt: unde ſequitur: *Et dedit diſcipulis panes, diſcipuli autem turbis*. CHRYSOSTOMUS (hom. l. in Matth.) In quo quidem non ſolum eos honoravit, ſed voluit ut hoc miraculo facto, non increduli fiant, neque obliviſcantur cum præterierit, manibus ipſis teſtantibus. Ideoque turbas dimittit prius famis ſenſum accipere, & diſcipulos accedere, & interrogare, & ab ipſis accepit panes, ut multa eſſent teſtimonia eius quod fiebat, & multas rememorationes haberent miraculi. Ex hoc autem quod nihil amplius quam panes, & piſces eis dedit, & ex hoc quod omnibus communiter ea appoſuit, humilitatem, parſimoniam, & caritatem qua omnia æſtimarent communia, eos erudivit; quod & a loco docuit, cum ſuper fenum eos diſcumbere fecit: non enim nutrire ſolum corpora volebat, ſed & animam erudire. Panes autem, & piſces in diſcipulorum manibus augebantur: unde ſequitur: *Et manducaverunt omnes, & ſaturati ſunt*. Sed neque uſque ad hoc ſtetit miraculum, ſed & ſuperabundare fecit, non panes integros, ſed fragmenta: ut oſtendat (1) quoniam illi panes neque quantum reliquiæ erant, & ut abſentes diſcant quod factum eſt, & ne ullus quod factum eſt æſtimet eſſe phantaſiam: unde ſequitur: *Et tulerunt reliquias duodecim cophinos plenos fragmentorum*. HIERONYMUS (ſuper *Intulerunt reliquias*.) Unuſquiſque enim Apoſtolorum de reliquiis Salvatoris implet cophinum ſuum, ut ex reliquiis doceat veros fuiſſe panes qui multiplicati ſunt. CHRYSOSTOMUS (hom. l. in Matth.) Propter hoc enim duodecim cophinos ſuperabundare fecit, ut & Iudas ſuum cophinum portaret. Accipiens autem fragmenta, dedit diſcipulis & non turbis, quæ adhuc imperfectius diſpoſitæ erant quam diſcipuli. *a* Iuxta numerum quinque panum, & comedentium virorum quinque millium multitudo eſt: unde ſequitur: *Manducantium autem fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus, & parvulis*. CHRYSOSTOMUS (hom. l. paulo ante med.) Hoc enim erat plebis maxima laus, quoniam mulieres, & viri aſtabant, quando hæ reliquiæ factæ ſunt. HILARIUS (can. XIV. in Matth.) Non autem quinque panes multiplicantur in plures, ſed fragmentis fragmenta ſuccedunt. Creſcit deinde materies, neſcio utrum in menſarum loco, aut in ſumentium manibus. RABANUS. Hoc autem miraculum ſcripturus Ioannes, præmiſit quia proximum eſſet paſcha; Matthæus vero, & Marcus hoc, interfecto Ioanne, continuo factum eſſe commemorant: unde colligitur imminente paſchali feſtivitate fuiſſe decollatum, & anno poſt ſequente, cum paſchale tempus rediret, myſterium dominicæ paſſionis eſſe completum. HIERONYMUS (ſuper *Veſpere autem facto*.) Omnia autem hæc plena myſteriis ſunt: hoc enim facit Dominus non mane, non meridie, ſed veſpere, quando ſol iuſtitiæ occubuit. REMIGIUS. Per veſperam enim mors Domini deſignatur: quia poſtquam ille verus ſol in ara crucis occubuit, famelicos ſatiavit. Vel per veſperum ultima ætas ſæculi deſignatur, in qua Filius Dei veniens, turbas in ſe credentium refecit. RABANUS. Quod autem diſcipuli rogant Dominum ut dimittat turbas, ut emant ſibi cibos per caſtella, ſignat faſtidium Iudæorum contra turbas Gentium, quos iudicabant magis aptos ut quærerent ſibi cibum in conventiculis phariſæorum, quam divinorum librorum uterentur paſtu. HILARIUS (can. XIV. a med.) Sed Dominus reſpondit, *Non habent neceſſe ire*, oſtendens eos quibus medetur, venalis doctrinæ cibo (2) non egere, neque neceſſitatem habere regredi ad Iudæam, ciboſque mercari: iubetque Apoſtolis ut eſcam darent. Numquid autem ignorabat non eſſe quod dari poſſet? Sed erat omnis typica ratio explicanda: nondum enim conceſſum Apoſtolis erat ad vitæ æternæ cibum cæleſtem panem perficere, ac miniſtrare: quorum reſponſio ad ſpiritualis intelligentiæ ordinem tendit: quia adhuc ſub quinque panibus, ideſt quinque libris legis, continebantur, & piſcium duorum, ideſt Prophetarum, & Ioannis prædicationibus alebantur. RABANUS. Vel per duos piſces & Prophetias, & Pſalmos habemus: totum enim vetus teſtamentum in his

(1) *P. Nicolai reponit ex Græco textu* quoniam illorum panum hæ reliquiæ erant. (2) *Al. omittitur* non.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HIERONYMUS. Eius nomine prætermiſſo hæc prius cum prædictis ex Chryſoſtomo confundebantur.

his tribus complectur, Lege, Prophetis, & Pſalmis. Hilarius (ubi ſupra.) Hæc igitur primum, quia in his adhuc erant, Apoſtoli obtulerunt; ſed ex his Evangeliorum prædicatio in maiorem ſuæ virtutis abundantiam creſcit. Accumbere poſt hoc ſupra fenum populus iubetur, non iam in terra iacens, ſed lege ſuffultus, & tamquam terræ feno, fructibus operis ſui unuſquiſque ſubſternitur. Hieronymus (ſuper *Cum ſuſſiſſet turbam diſcumbere.*) Vel diſcumbere iubentur ſuper fenum, &, ſecundum alium Evangeliſtam, per quinquagenos, & centenos, ut poſtquam calcaverint carnem ſuam, & ſæculi voluptates quaſi arens fenum ſibi ſubieccerint, tunc per quinquagenarii numeri (1) præſentiam, ad perfectum centeſimi numeri culmen aſcendant. Aſpicit autem ad cælum, ut illuc dirigendos oculos doceat. Frangitur autem lex cum Prophetis, & in eius medio proferuntur myſteria, ut quod integrum non alebat, diviſum per partes alat Gentium multitudinem. Hilarius (can. xiv.) Dantur autem Apoſtolis panes, quia per eos erant divinæ gratiæ dona reddenda. Idem autem edentium numerus invenitur qui futurus fuerat crediturorum: nam, ſicut in Libro Actuum cap. iv. continetur, ex Iſrael populi infinitate virorum quinque millia crediderunt. Hieronymus (ſuper *Manducantium fuit.*) Comederunt autem quinque millia virorum, qui in perfectum virum creverant; mulieres autem, & parvuli, ſexus fragilis, & ætas minor, numero indigni ſunt: unde & in Numerorum Libro, ſervi, mulieres, & parvuli, & vulgus ignobile, abſque numero prætermittitur. Rabanus. Turbis autem eſurientibus, non nova creat cibaria, ſed acceptis eis quæ habebant diſcipuli, benedixit: quia veniens in carne, non alia quam quæ prædicta ſunt, prædicabat; ſed legis, & Prophetarum ſcripta myſteriis gravida eſſe demonſtrat. Quod autem ſupereſt turbis, a diſcipulis tollitur, quia (2) ſecretiora myſteria, quæ a rudibus capi nequeunt, non ſunt negligenter habenda; ſed a duodecim Apoſtolis, qui per duodecim cophinos ſignantur, & ab eorum ſucceſſoribus diligenter inquirenda. Cophinis enim ſervilia opera aguntur; & Deus infirma mundi elegit, ut confundat ſortia. Quinque autem millia, pro quinque ſenſibus corporis, hi ſunt qui in ſæculari habitu exterioribus recte uti noverunt.

(c) Chrysostomus (hom. l.) Diligentem examinationem eorum quæ ſacta erant, tradere volens, eos qui præmiſſum ſignum viderant, iuſſit a ſe ſeparari: quia etſi præſens viſus fuiſſet, phantaſtice, & non in veritate, feciſſe miraculum (3) diceretur; non tamen ut abſens: & ideo dicitur: *Et ſtatim compulit Ieſus diſcipulos aſcendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas.* Hieronymus (ſuper *Et ſtatim compulit eos.*) (4) Quo ſermone oſtenditur invitos eos a Domino receſſiſſe, dum amore præceptoris, ne ad punctum quidem temporis ab eo volunt ſeparari. Chrysostomus (hom. l.) Conſiderandum autem, quod cum Dominus magna operatur, dimittit turbas; docens nos nuſquam gloriam multitudinis proſequi, neque attrahere multitudinem. Et iterum docet, non debere turbis nos commiſcere continuo, neque fugere multitudinem ſemper; ſed alterutrum utiliter facere: unde ſequitur: *Et dimiſſa turba, aſcendit in montem ſolus orare*: in quo nos docet quia ſolitudo bona eſt, cum nos Deum interpellare oporteat. Propter hoc etiam ad deſertum vadit, & ibi pernoctat dum orat, erudiens nos in oratione tranquillitatem quærere & a tempore, & a loco. Hieronymus. Quod autem aſcendit ſolus orare, non ad eum referas qui de quinque panibus quinque millia hominum ſatiavit, ſed ad eum qui audita morte Ioannis ſeceſſit in ſolitudinem: non quod perſonam Domini ſeparemus, ſed quod opera eius inter Deum hominemque diviſa ſunt. Augustinus de Con. Evan. (Lib. II. cap. xlvii.) Poteſt autem hoc videri contrarium quod Matthæus dimiſſis turbis eum dicit aſcendere in montem, ut illic ſolus oraret; Ioannes autem in monte fuiſse, cum eaſdem turbas pavit. Sed cum & ipſe Ioannes dicat, poſt illud miraculum fugiſse eum in montem, ne a turbis teneretur, quæ eum volebant facere Regem, utique manifeſtum eſt quod de monte in planiora deſcenderat, quando illi panes miniſtrati ſunt. Nec illud repugnat quod Matthæus dixit, *Aſcendit in montem ſolus orare*; Ioannes autem cap. vi. „Cum cognoviſſet,“ inquit „quod venturi eſſent ut facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipſe ſolus:“ neque enim cauſa orandi contraria eſt cauſæ fugiendi; quandoquidem & hinc Dominus do-

(1) *P. Nicolai* pœnitentiam. (2) *Al.* ſacratiora. (3) *Al.* demonſtraretur. (4) *Al.* emittitur Quo.

docet hanc eſſe nobis magnam cauſam orandi quando eſt cauſa fugiendi. Nec illud contrarium eſt quod Matthæus prius dixit, eum iuſſiſſe aſcendere diſcipulos in naviculam, ac deinde dimiſſis turbis aſcendiſſe in montem ſolus orare; Ioannes vero prius eum fugiſſe commemorat ſolum in montem, ac deinde, „ Ut autem ſero factum „ eſt, “ inquit, „ deſcenderunt diſcipuli „ eius ad mare, & cum aſcendiſſent &c. “ quis enim non videat hoc recapitulando Ioannem poſtea dixiſſe factum a diſcipulis, quod iam Ieſus iuſſerat antequam fugiſſet in montem? HIERONYMUS (ſuper illud, *Et navicula in medio mari*.) Recte autem quaſi inviti, & (1) detrectantes Apoſtoli a Domino receſſerant, ne illo abſente naufragia ſuſtinerent: ſequitur enim: *Veſpere autem facto, ſolus erat ibi*, ideſt in monte; *navicula autem in medio mari iactabatur fluctibus: erat enim ventus contrarius*. CHRYSOSTOMUS (homil. LI.) Rurſus autem diſcipuli tempeſtatem ſuſtinent, ſicut & prius; ſed tunc quidem habentes eum in navigio, hoc paſſi ſunt, nunc autem ſoli exiſtentes. Paulatim enim ad maiora eos ducit, & ad ferendum omnia viriliter inſtruit. HIERONYMUS. Domino quidem in montis cacumine commorante ſtatim ventus contrarius oritur, & turbat mare, & periclitantur Apoſtoli, & tamdiu imminens naufragium perſeverat quamdiu Ieſus veniat. CHRYSOSTOMUS (hom. LI.) Tota autem nocte dimittit eos fluctuari, erigens eorum cor poſt timorem, in maius ſui deſiderium immittens eos, & in memoriam continuam: propter hoc non confeſtim eis aſtitit, unde ſequitur: *Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans ſupra mare*. HIERONYMUS (ſuper *Quarta vigilia noctis*.) Stationes enim, & vigiliæ militares in trina horarum ſpatia dividuntur. Quando ergo dicit, quarta vigilia noctis veniſſe ad eos Dominum, oſtendit tota nocte periclitatos. CHRYSOSTOMUS (hom. LI.) Erudiens eos non cito ſolutionem inquirere advenientium malorum, ſed ferre ea quæ contingunt viriliter. Quando autem putaverunt erui, tunc intenſus eſt timor: unde ſequitur: *Et videntes eum ſupra mare ambulantem, turbati ſunt, dicentes, quia phantaſma eſt, & præ timore clamaverunt*. Semper enim hoc Dominus facit, cum ſoluturus ſit mala aliqua, difficilia, & terribilia inducit. Quia enim non eſt longo tempore tentari, cum finiendi ſunt agones iuſtorum, volens amplius eos lucrari, auget eorum certamina: quod & in Abraham fecit, ultimum certamen tentationem filii ponens. HIERONYMUS (ſuper *Præ timore clamaverunt*.) Confuſus autem clamor & incerta vox, magni (2) timoris indicium eſt. Si autem, iuxta Marcionem, & Manichæum, Dominus noſter non eſt natus ex Virgine, ſed viſus in phantaſmate, quomodo nunc Apoſtoli timent ne phantaſma videant? CHRYSOSTOMUS (homil. LI. in Matth.) Chriſtus ergo non prius ſe revelavit diſcipulis donec clamaverunt: quanto enim magis intendebatur timor, tanto magis lætati ſunt in eius præſentia: unde ſequitur: *Statimque Ieſus locutus eſt eis dicens: Habete fiduciam; ego ſum: nolite timere*. Hoc autem verbum & timorem ſolvit, & fiduciam præparavit. HIERONYMUS (ſuper *Statim locutus eſt ad eos Ieſus*.) Quod autem dicit, *Ego ſum*, nec ſubiungit quis ſit; vel ex voce ſibi nota poterant intelligere eum qui per obſcuras noctis tenebras loquebatur; vel ipſum eſſe ſcire poterant quem locutum ad Moyſen noverant (Exod. III.) „ Hæc dices filiis Iſrael: Qui eſt, miſit me „ ad vos. “ In omnibus autem locis ardentiſſimæ fidei invenitur Petrus. Eodem igitur fidei ardore quo ſemper, nunc quoque, tacentibus ceteris, credit ſe poſſe facere per voluntatem magiſtri quod non poterat per naturam: unde ſequitur: *Reſpondens autem Petrus dixit: Domine, ſi tu es, iube me venire ad te ſuper aquas*; quaſi dicat: Tu præcipe, & illico ſolidabuntur: unde & leve fiet corpus quod per ſe grave eſt. AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſerm. XIII.) Non enim poſſum hoc in me, ſed in te. Agnovit Petrus quid ſibi eſſet a ſe, quid ab illo cuius voluntate ſe credidit poſſe quod nulla humana infirmitas poſſet. CHRYSOSTOMUS (hom. LI. in Matth.) Vide autem quantus eſt fervor, quanta fides. Non dixit, Ora, & deprecare; ſed *Iube*: non enim ſolum credidit, quoniam poteſt Chriſtus ambulare ſuper mare, ſed quoniam poteſt & aliis inducere: & concupiſcit velociter ad eum ire: hoc enim tam magnum quæſivit propter amorem ſolum, non propter oſtentationem. Non enim dixit, Iube me ire ſuper aquas; ſed *Iube me venire ad te*. Patet autem quod cum in miraculo ſupra poſito oſtenderit quod dominatur mari,

nunc

(1) *Al.* retractantes, *item* tractantes. (2) *Al.* clamoris.

Digitized by Google

nunc ad mirabilius ſignum eos inducit: (1) unde ſequitur: *At ille ait, Veni. Et deſcendens Petrus de navicula, ambulabat ſuper aquas, ut veniret ad Ieſum*. HIERONYMUS. Qui putant Domini corpus ideo non eſſe verum, quia ſuper molles aquas quaſi molle & aereum inceſſerit, reſpondeant quomodo ambulaverit Petrus, quem utique verum hominem non negabunt. RABANUS. Denique Theodorus ſcripſit corporale pondus non habuiſſe Dominum ſecundum carnem, ſed abſque pondere ſuper mare ambulaſſe; ſed contrarium fides catholica prædicat: nam Dionyſius dicit, quod non infuſis pedibus corporale pondus habentibus, & materiale onus, deambulabat ſuper undam. CHRYSOSTOMUS (hom. li. in Matth.) Petrus autem quod maius eſt ſuperans, ſcilicet undam maris, a minori turbatur, ſcilicet a venti impulſu: unde ſequitur: *Videns autem ventum validum, timuit*. Talis eſt enim natura humana ut multoties in magnis recte ſe habens, in minoribus reprehendatur. Hic autem quod Petrus timuit, differentiam monſtrabat magiſtri, & diſcipuli, ſed & alios diſcipulos mitigabat. Si enim in duobus fratribus ſeſſuris ad dexteram moleſtati ſunt, multo magis hic moleſtati fuiſſent: oondum enim erant ſpiritu pleni; poſtea vero ſpirituales effecti, ubique Petro primatum coocedunt, & in concionibus eum præmittunt. HIERONYMUS (ſuper illud, *Videns ventum validum.*) Paululum etiam relinquitur tentationi, ut augeatur fides, & intelligat ſe non facultate poſtulationis, ſed potentia Domini conſervatum. Ardebat enim in animo eius fides; ſed humana fragilitas in profundum trahebat. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. XIII.) Præſumpſit ergo Petrus de Domino, titubavit, ut homo, ſed redivit ad Dominum: unde ſequitur: *Et cum cœpiſſet mergi, clamavit dicens: Domine, ſalvum me fac*. Numquid autem Dominus deſereret titubantem, quem audierat invocantem? Unde ſequitur: *Et continuo Ieſus extendens manum, apprehendit eum*. CHRYSOSTOMUS (hom. li. in Matth.) Ideo autem non iniunxit ventis quieſcere, ſed extendens manum, apprehendit eum, quoniam illius fide opus erat. Cum enim quæ a nobis ſunt defecerint, tunc ea quæ a Deo ſunt, ſtant. Ut igitur monſtraret quia non venti immiſſio, ſed illius modica credulitas periculum operabatur, ſubditur: *Et ait illi: Modica fidei, quare dubitaſti?* In quo manifeſtat quia neque ventus nocere potuiſſet, ſi fides firma fuiſſet. Sicut autem pullum ante tempus ex nido exeuntem, & caſurum, mater alis portans, rurſus ad nidum reducit; ita & Chriſtus fecit: unde ſequitur: *Et cum aſcendiſſet in naviculam ceſſavit ventus. Qui autem erant in navicula, venerunt, & adoraverunt eum, dicentes: Vere Filius Dei es*. RABANUS. Quod quidem de nautis intelligendum eſt, ſive de Apoſtolis. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Vide autem qualiter paulatim ad id quod eſt excelſius univerſos ducebat: ſupra enim increpavit mare, nunc autem magis virtutem ſuam demonſtrat, ſuper mare ambulando, & aliis hoc idem facere iubendo, & periclitantem ſalvando: ideoque dicebant ei: *Vere Filius Dei es*: quod ſupra non dixerant. HIERONYMUS (ſuper *Qui autem in navicula.*) Si ergo ad unum ſignum tranquillitate maris reddita, quæ poſt nimias procellas interdum & caſu fieri ſolet, nautæ, atque rectores vere Filium Dei confitentur; cur Arrius ipſum in Eccleſia predicat creaturam? AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſerm. XIV.) Myſtice autem mons altitudo eſt. Quid autem altius cælo in hoc mundo? Quis vero in cælum aſcendit, novit fides noſtra. Cur autem ſolus aſcendit in cælum? Quia nemo aſcendit in cælum, niſi qui de cælo deſcendit; quamvis & cum in fine venerit, & nos in cælum levaverit, etiam tunc ſolus aſcendet: quia caput cum corpore ſuo unus eſt Chriſtus; nunc autem ſolum caput aſcendit. Aſcendit autem orare, quia aſcendit ad Patrem pro nobis interpellare. HILARIUS (can. XIV. in Matth.) Vel quod veſpere ſolus eſt, ſolicitudinem ſuam in tempore paſſionis oſtendit, ceteris trepidatione dilapſis. HIERONYMUS (ſuper *Et dimiſſa turba.*) Aſcendit etiam in montem ſolus, quia turba ad ſublimia ſequi non poteſt, niſi docuerit eam iuxta mare in littore. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XIV.) Verumtamen dum Chriſtus orat in excelſo, navicula turbatur magnis fluctibus in profundo: & quia inſurgunt fluctus, poteſt iſta navicula turbari; ſed quia Chriſtus orat, non poteſt mergi. Naviculam quippe iſtam, Eccleſiam cogitate; turbulentum mare,

(1) *In editionibus Venetis anni 1521. & 1584. ut etiam in Antverpienſi an. 1569. Sic legitur, intermediis omiſſis:* Unde ſequitur: *At ille ait, Veni: & deſcendens Petrus*, quaſi molle, & inceſſerit. Reſpondeant quomodo ambulaverit Petrus &c.

by Google

re, hoc ſæculum. Hilarius (can. xiv.) Quod autem navem conſcendere diſcipulos iubet, & ire trans fretum, dum turbas ipſe dimittit, & dimiſſis turbis aſcendit in montem orare; eſſe intra Eccleſiam iubet, & periculum fieri uſque in id tempus quo revertens in claritatis adventu populo omni qui ex Iſrael erit reliquus ſalutem reddat, eiuſque peccata dimittat; dimiſſoque eo, vel in cæleſte regnum potius admiſſo, agens Deo Patri gratias, in gloria eius, & maieſtate conſiſtat. Sed inter hæc diſcipuli vento ac mari deferuntur, & totis ſæculi motibus, immundo ſpiritu adverſante, iactantur. Augustinus de Ver. Dom. (ſer. xiv. ante med.) Quando enim aliquis impiæ voluntatis, maximæ poteſtatis perſecutionem indicit Eccleſiæ, ſuper naviculam Chriſti grandis unda conſurgit. Rabanus. Unde bene dicitur, quia navis erat in medio mari, & ipſe ſolus in terra: quia nonnumquam Eccleſia tantis preſſuris eſt afflicta ut eam Dominus deſeruiſſe videatur ad tempus. Augustinus de Ver. Dom. (ſer. xiv. a medio.) Venit autem Dominus ad viſitandos diſcipulos ſuos, qui turbabantur in mari, quarta vigilia noctis, ideſt extrema parte noctis: vigilia enim una tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet. Hilarius (can. xiv.) Prima igitur vigilia fuit legis, ſecunda Prophetarum, tertia corporalis adventus, quarta in reditu claritatis. Augustinus de Ver. Dom. (ſer. xiv.) Quarta igitur vigilia noctis, hoc eſt pene iam nocte finita, veniet in fine ſæculi, iniquitatis nocte tranſacta, ad iudicandum vivos, & mortuos. Venit autem mirabiliter. Surgebant enim fluctus, ſed calcabantur: quantumlibet enim poteſtates ſæculi conſurgant, premit earum caput, noſtrum caput. Hilarius (can. xiv.) Veniens autem Chriſtus in fine invenit Eccleſiam feſſam, & Antichriſti ſpiritu, & totius ſæculi motibus inveniet circumactam. Et quia de Antichriſti conſuetudine ad omnem tentationum novitatem ſoliciti erunt, etiam ad Domini adventum expaveſcent, falſas rerum imagines metuentes. Sed bonus Dominus timorem depellet dicens, *Ego ſum*; & adventus ſui fide metum naufragii imminentis repellet. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xv.) Vel quod dixerunt diſcipuli phantaſma eſſe, ſignat quia quidam qui ceſſerint diabolo, de Chriſti adventu dubitabunt. Quod autem Petrus implorat auxilium a Domino, ne mergatur, ſignat quibuſdam tribulationibus, etiam poſt ultimam perſecutionem, purgaturum Eccleſiam: quod & Paulus ſignat dicens I. Corinth. iii. „ Salvus erit, ſic „ tamen quaſi per ignem." Hilarius (can. xiv.) Vel quod Petrus ex omni conſiſtentium in navi numero reſpondere audet, & iuberi ſibi ut ſupra aquas ad Dominum veniat precatur, paſſionis tempore voluntatis ſuæ deſignat affectum, dum veſtigiis Domini inhærens, ad contemnendam mortem conatus eſt. Sed infirmitatem futuræ tentationis timiditas eius oſtendit: per metum enim mortis, uſque ad negandi neceſſitatem coactus eſt. Clamor autem eius pœnitentiæ ſuæ gemitus eſt. Rabanus. Reſpexit Dominus, & ad pœnitentiam convertit; manum extendit, & indulgentiam tribuit: & ſic diſcipulus ſalutem invenit: quia (Rom. ix.) „ non eſt „ volentis, neque currentis, ſed miſerentis „ Dei." Hilarius (ibid. paul. ante finem.) Quod autem trepidante Petro, virtutem (1) perveniendi ad ſe Dominus non inducit, ſed manu apprehenſum ſuſtinuit, hæc eſt ratio: ſolus enim paſſurus pro omnibus omnium peccata ſolvebat; nec ſocium admittit quicquid univerſitati præſtatur ab uno. Augustinus de Ver. Domini (ſerm. xiii. & xiv.) In uno etiam Apoſtolo, ideſt Petro, in ordine Apoſtolorum primo & præcipuo, in quo figurabatur Eccleſia, utrumque genus ſignificandum fuit; ideſt firmi in hoc quod ſuper aquas ambulavit, & infirmi in hoc quod dubitavit: nam & unicuique ſua cupiditas tempeſtas eſt. Amas Deum? Ambulas ſupra mare: ſub pedibus tuis eſt ſæculi timor. Amas ſæculum? Abſorbet te. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum, ut vincas cupiditatem, invoca Chriſti divinitatem. *Rabanus. Aderit autem Dominus, ſi ſopitis tentationum periculis, protectionis ſuæ fiduciam retribuat; & hoc diluculo appropinquante: cum enim humana fragilitas preſſuris obſita, ſuarum virium parvitatem conſiderat, erga ſe tenebras cernit;

(1) *Al.* veniendi.

Ex editione P. Nicolai.

*Remigius.

Digitized by Google

nit; cum autem mentem ad ſupernum præſidium erexerit, repente exortum luciferi conſpicit, qui totam vigiliam matutinam illuminat. *a* Nec mirandum, ſi aſcendente in naviculam Domino ventus ceſſavit: in quocumque enim corde Dominus per gratiam adeſt, mox univerſa bella quieſcunt. HILARIUS (can. XIV.) Aſcenſu etiam Chriſti in navim, ventum, & mare eſſe ſedatum, poſt claritatis ſuæ reditum æterna Eccleſiæ pax, & tranquillitas indicatur: & quia tunc manifeſtius adveniet, recte admirantes univerſi locuti ſunt: *Vere Filius Dei es*. Confeſſio enim univerſorum tunc abſoluta, & publica erit, Dei Filium non iam in humilitate corporea, ſed in gloria cæleſti pacem Eccleſiæ reddidiſſe. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. XV.) Signatur enim, claritatem eius tunc manifeſtam futuram, per ſpeciem iam videntibus qui per fidem nunc ambulant.

(f) REMIGIUS. Narraverat ſuperius Evangeliſta, Dominum iuſſiſſe diſcipulos ſuos aſcendere in naviculam, & præcedere eum trans fretum; nunc autem in cepta intentione perſeverans dicit, quo in transfretando pervenerint, dicens: *Et cum transfretaſſent, venerunt in terram Genezareth*. RABANUS. Terra Genezar iuxta ſtagnum Genezareth a loci ipſius natura nomen trahens, qua criſpantibus aquis de ſeipſo ſibi excitare auram perhibetur: Græco enim vocabulo quaſi generans ſibi auram dicitur. CHRYSOSTOMUS (hom. LI.) Monſtrat autem Evangeliſta quod poſt multum tempus ad partes illas Chriſtus venerat: & ideo ſequitur: *Et cum cognoviſſent eum viri loci illius, miſerunt in univerſam regionem illam*. HIERONYMUS (ſuper *Et cum cognoviſſent eum*.) Cognoverunt autem eum rumore, non facie; vel certe pro ſignorum magnitudine quæ perpetrabat in populis, vultu plurimis notus erat. Et vide quanta fides ſit hominum terræ Genezareth, ut non præſentium tantum ſalute contenti ſint, ſed mittant ad alias per circuitum civitates. CHRYSOSTOMUS (hom. LI.) Neque enim ſimiliter ut prius ad domos trahebant, & tactum manus inquirebant; ſed cum maiori fide eum alliciebant: unde ſequitur: *Et obtulerunt ei omnes male habentes, & rogabant eum ut vel fimbriam veſtimenti eius tangerent*. Mulier enim quæ fluxum ſanguinis patiebatur, univerſos hanc ſapientiam edocuit, ut ſcilicet tangendo fimbriam veſtimenti Chriſti, ſalvarentur. Patet etiam quod tempus quo Chriſtus abſens fuit, non ſolum fidem eorum non diſſolvit, ſed & maiorem reddidit, cuius virtute omnes ſalvati ſunt: & ideo ſequitur: *Et quicumque tetigerunt, ſalvi facti ſunt*. HIERONYMUS (ſuper *Et cum transfretaſſent*.) Si autem ſciremus quid in noſtra lingua reſonat Genezareth, intelligeremus quomodo Ieſus per typum Apoſtolorum, & navis, Eccleſiam de perſecutionis naufragio liberatam tranſducat ad littus, & in tranquilliſſimo portu faciat requieſcere. RABANUS. Genezar enim interpretatur (1) ortus principium. Tunc autem plena nobis tribuetur tranquillitas quando paradiſi per Chriſtum nobis reſtituetur hereditas, ac primæ ſtolæ iucunditas. HILARIUS (can. XIV.) Vel aliter. Finitis legis temporibus, & ex Iſrael quinque millibus virorum intra Eccleſiam collocatis, iam credentium populus occurrit, iam ipſe ex lege per fidem ſalvus, reliquos ex ſuis infirmos ægrotoſque (2) offert Domino; oblatique fimbrias veſtimentorum contingere optabant, ſalvi per fidem futuri; ſed ut ex veſte tota fimbriæ, ita ex Domino noſtro Ieſu Chriſto, (3) ſancti Spiritus gratiæ virtus exiit, quæ Apoſtolis data, ipſis quoque tamquam ex eodem corpore exeuntibus, ſalutem his qui contingere cupiunt, ſubminiſtrat. HIERONYMUS (in fin. Comment. in XIV. cap. Matth.) Vel fimbriam veſtimenti eius minimum mandatum intellige; quod qui tranſgreſſus fuerit, minimus vocabitur in regno cælorum: vel aſſumptionem corporis, per quam venimus ad Verbum Dei. CHRYSOSTOMUS (hom. LI. cir. medium.) Nos autem non ſolum fimbriam, aut veſtimentum Chriſti habemus, ſed etiam corpus eius, ut comedamus. Si ergo qui fimbriam veſtimenti eius tetigerunt, tantam acceperunt virtutem, multo magis qui totum ipſum ſument.

CA-

(1) *Al.* ortus principum, *item* hortus principum. (2) *Al.* offerunt. (3) *Al.* ſancti Spiritus gratia virtus exit. *P. Nicolaius habet* ſancti Spiritus virtus exit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a RABANUS.

CAPUT XV.

(a) TUnc acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis ſcribæ, & phariſæi, dicentes: Quare diſcipuli tui transgrediuntur traditiones ſeniorum? Non enim lavant manus ſuas, cum panem manducant. Ipſe autem reſpondens, ait illis: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram? Nam Deus dixit: Honora patrem tuum, & matrem tuam; &, Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri: Munus quodcumque eſt ex me, tibi proderit; & non honorificabit patrem ſuum, aut matrem ſuam: & irritum feciſtis mandatum Dei propter traditionem veſtram.

(b) Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Eſaias dicens: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe eſt a me. Sine cauſa autem colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum. Et convocatis ad ſe turbis, dixit eis: Audite, & intelligite. Non quod intrat in os, coinquinat hominem; ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.

(c) Tunc accedentes diſcipuli eius, dixerunt ei: Scis, quia phariſæi audito hoc verbo ſcandalizati ſunt? At ille reſpondens ait: Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cæleſtis, eradicabitur. Sinite illos: cæci ſunt, & duces cæcorum. Cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foveam cadunt.

(d) Reſpondens autem Petrus, dixit ei: Ediſſere nobis parabolam iſtam. At ille dixit: Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur. Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem: de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ: hæc ſunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.

(e) Et egreſſus inde Ieſus, ſeceſſit in partes Tyri, & Sidonis: & ecce mulier Chananæa a finibus illis egreſſa, clamavit dicens ei: Miſerere mei Domine fili David: filia mea male a dæmonio vexatur. Qui non reſpondit ei verbum. Et accedentes diſcipuli eius rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat poſt nos. Ipſe autem reſpondens ait: Non ſum miſſus niſi ad oves quæ perierunt domus Iſrael. At illa venit, & adoravit eum dicens: Domine, adiuva me. Qui reſpondens ait: Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit: Etiam Domine: nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Tunc reſpondens Ieſus, ait illi: O mulier, magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut vis. Et ſanata eſt filia eius ex illa hora.

(f) Et cum tranſiſſet inde Ieſus, venit ſecus mare Galilææ, & aſcendens in montem, ſedebat ibi. Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ habentes ſecum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & proiecerunt eos ad pedes eius, & curavit eos; ita ut turbæ mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes; & magnificabant Deum Iſrael.

(g) Ieſus autem convocatis diſcipulis ſuis dixit: Miſereor turbæ, quia triduo iam perſeverant mecum, & non habent quod manducent; & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei diſcipuli: Unde ergo nobis in deſerto panes tantos ut ſaturemus turbam tantam? Et ait illis Ieſus: Quot panes habetis? At illi dixerunt: Septem, & paucos piſciculos. Et præcepit turbæ ut diſcumberent ſuper terram. Et accipiens ſeptem panes, & piſces, & gratias agens, fregit, & dedit diſcipulis, & diſcipuli dederunt populo; & comederunt omnes, & ſaturati ſunt. Et quod ſuperfuit de fragmentis, tulerunt ſeptem ſportas plenas. Erant autem qui manducaverant quatuor millia hominum, extra parvulos, & mulieres.

(a) RABANUS. Homines Genezareth, & minus docti credunt; ſed qui ſapientes videntur, ad pugnam veniunt: iuxta illud (ſupra XI.) *Abſcondiſti hac a ſapientibus, & prudentibus, & revelaſti ea parvulis*: unde dicitur: *Tunc acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis ſcribæ, & phariſæi*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XLIX.) Ita autem conſerit Evangeliſta narrationis ſuæ ordinem, dicens, *Tunc acceſſerunt*, ut quantum ipſe tranſitus indicat, rerum etiam conſequentium ordo ſervetur. CHRYSOSTOMUS (homil. LII.) Propter hoc autem Evangeliſta hic tempus deſignat ut oſtendat ineffabilem illorum nequitiam nulli cedentem: tunc enim venerunt quando plurima ſigna operatus eſt, quando infirmos ex tactu fimbriæ curaverat. Quod autem ab Hieroſolymis veniſſe dicuntur ſcribæ, & phariſæi, ſciendum eſt, quod per omnes tribus erant diſſeminati; ſed qui in Metropoli habitabant, peiores aliis erant, velut ampliori fruentes honore, & maiorem ſuperbiam poſſidentes. REMIGIUS. Duabus autem de cauſis reprehenduntur: & quia ad Hieroſolymis venerant, ideſt a loco ſancto deſcenderant; & quia ſeniores populi, & legis doctores erant; & non ad diſcendum, ſed ad reprehendendum Dominum venerant: ſubditur enim: *Dicentes: Quare diſcipuli tui transgrediuntur traditionem ſeniorum?* HIERONYMUS (in princ. Comment. in XV. cap. Matth.) Mira phariſæorum, ſcribarumque ſtultitia! Dei Filium arguunt, quare traditiones hominum, & præcepta non ſervet. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Vide autem qualiter & a ſua interrogatione capiuntur: non enim dicunt: Quare tranſgrediuntur legem Moyſi, ſed *traditionem ſeniorum*: unde manifeſtum eſt, quod multa nova inducebant ſacerdotes, quamvis Moyſes dixerit (Deut. IV.) „ Non „ adiicietis ad verbum quod ego propono „ vobis hodie, & non auferetis ab eo: “ & quando oportebat eos ab obſervationibus liberari, tunc amplioribus obſervationibus ſe alligabant, timentes ne aliquis eorum principatum auſerret; terribiliores eſſe volentes, quaſi & ipſi eſſent legislatores. REMIGIUS. Quæ autem fuerint traditiones, manifeſtat Marcus (cap. VII.) cum ait: „ Phariſæi, & omnes Iudæi, niſi crebro „ lavent manus ſuas, non manducant pa„ nem. “ Unde & hic diſcipulos reprehendunt, dicentes: *Non enim lavant manus ſuas cum panem manducant*. BEDA. Verba enim Prophetarum carnaliter accipientes, quod dictum erat Eſai. I. „ Lavamini, & mundi „ eſtote, “ de corpore ſolum lavando ſervabant; & ideo ſtatuerant non niſi lotis manibus manducandum eſſe. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Manus autem, ideſt opera, non corporis, ſed animæ lavandæ ſunt, ut fiat in illis verbum Dei. CHRYSOSTOMUS (hom. LII.) Ideo autem diſcipuli non lotis manibus manducabant, quia iam ſuperflua deſpiciebant, ea ſolum quæ ſunt neceſſaria attendentes, (1) & neque lavari, neque non lavari pro lege habentes, ſed ut contingebat alterutrum facientes. Qui enim & ipſum neceſſarium cibum contemnebant, qualiter circa hoc ſtudium haberent? REMIGIUS. Vel reprehendebant phariſæi diſcipulos Domini, non de iſta lavatione, quæ conſueto more congruit, & neceſſariis temporibus agitur, ſed de illa ſuperflua quæ de ſuperſtitioſa traditione ſeniorum fuerat reperta. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Chriſtus autem non excuſavit, ſed confeſtim reaccuſavit, demonſtrans quoniam eum qui magna peccat, pro parvis peccatis aliorum ſolicitum eſſe non oportet: unde ſequitur: *Ipſe autem reſpondens ait illis: Quare & vos tranſgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram?* Non autem dicit, quod bene faciunt tranſgredientes, ut non det eis occaſionem calumniæ; neque tamen vituperat quod ab Apoſtolis factum eſt, ne approbet eorum traditiones; neque rurſus accuſat ſeniores, ne tamquam iniuriatorem eum repuliſſent; ſed increpat eos qui advenerant, tangens etiam ſeniores, qui talem traditionem ſtatuerant, dicens: HIERONYMUS (ubi ſupra) Cum vos propter traditionem hominum præcepta Dei negligatis, quare diſcipulos meos arguendos creditis, quod ſeniorum iuſſa parvipendant, ut Dei præcepta cuſtodiant? *Nam Deus dixit: Honora patrem, & matrem*. Honor in Scripturis non tantum in ſalutationibus, & officiis deferendis, quantum in eleemoſynis, ac munerum oblatione ſentitur. „ Honora „ (inquit Apoſtolus I. Tim. V.) viduas quæ „ vere viduæ ſunt. “ Hic enim honor donum intelligitur. Præceperat ergo Dominus, vel imbecillitates, vel ætates, vel penurias parentum conſiderans, ut filii honorarent etiam in vitæ neceſſariis miniſtrandis parentes ſuos. CHRYSOSTOMUS (hom. LII.) Voluit autem monſtrare quod parentes eſſent valde honorandi, per hoc quod adiunxit & præmium, & pœnam. Sed Dominus hic præ-

mium

(1) *Al.* & neque non lavari pro lege habentes.

nium (1) prætermittens quod honorantibus repromittitur, ſcilicet eſſe longævum ſuper terram, ponit quod terribilius eſt, ſcilicet pœnam, ut & ipſos ſtupefaceret, & alios attraheret: unde addit: *Et qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur*: in quo demonſtrat eos morte dignos eſſe. Si enim qui verbo dehonorat parentem, morte punitur; multo magis vos (2) qui opere; & non ſolum dehonoratis parentes, ſed & alios hoc docetis. Qui igitur neque vivere debetis, qualiter meos diſcipulos incuſatis? Quomodo autem Dei mandatum tranſgrediantur, manifeſtat cum ſubdit: *Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri: Munus quodcumque eſt ex me, tibi proderit*. HIERONYMUS (ſuper *Honora patrem, & matrem*.) Præmiſſam enim providentiſſimam Dei legem volentes ſcribæ, phariſæique ſubvertere, ut impietatem ſub nomine pietatis inducerent, docuerunt peſſimos filios, ut ſi quis ea quæ parentibus offerenda ſunt, Deo voluerit (3) vovere, qui verus eſt pater; oblatio Domini præponatur parentum muneribus. GLOSSA *a* (ordinaria ſuper illud, *Quicumque dixerit*.) Ut ſit ſenſus: Quod ego offero Deo, & mihi, & tibi proderit: & ideo non debes ſumere, ſcilicet res meas in tuos uſus; ſed pati ut Deo offeram. HIERONYMUS (ſuper *Honora patrem tuum, & matrem*.) Vel certe ipſi parentes, qui Deo conſecrata cernebant, ne ſacrilegii crimen incurrerent, declinantes, egeſtate conficiebantur; atque ita fiebat ut oblatio liberorum ſub occaſione templi, & Dei in lucra cederet ſacerdotum. GLOSSA. Ut ſit ſenſus: *Quicumque*, ideſt quiſquis veſtrum, o iuvenes, *dixerit*, ideſt dicere poterit, vel dicet, *patri*, *vel matri*: O pater, *munus quod eſt ex me, Deo* iam devotum, *proderit tibi*! admirando; quaſidiceret: Non debes ſumere, ne ſis reus ſacrilegii. Vel poteſt legi per defectum, hoc modo: *Quicumque dixerit patri* &c. ſubaudi, faciet Dei mandatum, vel complebit legem, vel erit dignus vita æterna. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Poteſt autem & hunc breviter habere ſenſum. Compellitis, inquit, filios, ut dicant parentibus ſuis: Quodcumque donum oblaturus eram Deo, in tuos conſumis cibos, tibique prodeſt, o pater, & mater; quaſi diceret, non. GLOSSA. Et ſic propter iſtas perſuaſiones avaritiæ veſtræ, ille iuvenis non honorificabit patrem, & matrem: unde ſequitur: *Et non honorificabit patrem, & matrem*; quaſi diceret: Vos filiis iſta peſſima ſuaſiſtis; & propter hoc filius poſtea patrem, & matrem non honorificabit; & ita mandatum Dei de ſuſtentandis parentibus feciſtis irritum propter traditionem veſtram, ſcilicet avaritiæ veſtræ ſervientes. AUGUSTINUS contra Adverſarium legis, & Prophetarum (Lib. II. cap. I.) Evidenter autem hic Chriſtus oſtendit, & illam eſſe Dei legem quam hæreticus blaſphemat, & Iudæos habere ſuas traditiones a libris propheticis, & legitimis alienas; quas Apoſtolus appellat profanas fabulas, & viles. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XVI, cap. XXIV.) Multa etiam nos hic Dominus docet: & Iudæos a Deo ſuo ſe non avertere, & eius mandata non tantum ſe non infringere, verum etiam illos a quibus infringerentur arguere, & non niſi per Moyſen iſta mandaſſe. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. XVI.) Vel aliter. *Munus quodcumque eſt ex me, tibi proderit*; ideſt, munus quod offers cauſa mei, ad te iam pertinebit: quibus verbis ſignificant filii iam ſibi non neceſſe eſſe parentum pro ſe oblationem, quod ad eam ætatem perveniſſent ut poſſent iam ipſi offerre pro ſe. In hac ergo ætate conſtitutos, ut poſſent parentibus ſuis hoc dicere, cum hoc dixiſſent, negabant phariſæi reos eſſe, ſi parentibus non præſtarent honorem.

(b) CHRYSOSTOMUS (hom. LII.) Monſtraverat Dominus quod phariſæi non erant digni accuſare tranſgredientes mandata ſeniorum, cum Dei legem deſtruerent; rurſus autem demonſtrat hoc ipſum & a Propheta: unde dicit: *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Eſaias dicens: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe eſt a me*. REMIGIUS. Hypocrita dicitur ſimulator, quia aliud opere ſimulat, & aliud corde geſtat. Iſti ergo bene hypocritæ dicuntur, quia ſub honore Dei, terrena ſibi lucra accumulare cupiebant. RABANUS. Prævidit autem Eſaias ſimulationem Iudæorum, quod in dolo pugnarent contra Evangelium; & ideo dixit ex perſona Domini: *Populus hic labiis* (4) *me honorat* &c. RE-

MI-

(1) *Al.* præmittens. (2) *Al.* qui opere non ſolum &c. (3) *Al.* ſolvere. (4) *Al.* cum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Eſt Anſelmi, non Gloſſæ quæ nunc extat.

Digitized by Google

MIGIUS. Iudæorum namque populus labiis, & ore Deo appropinquare, & honorare eum videbatur: quia unius Dei cultum ſe habere gloriabatur; ſed corde longe a Deo receſſit: quia viſis ſignis atque miraculis, nec divinitatem eius cognoſcere, nec eum ſuſcipere voluerunt. RABANUS. Item labiis eum honorabant quando dicebant (infra XXII.) *Magiſter, ſcimus quia verax es*; ſed cor eorum longe ab eo fuit quando miſerunt inſidiatores, ut eum caperent in ſermone. GLOSSA b (ord. ſuper illud, *Labiis me honorat*.) Vel commendando exteriorem munditiam eum honorabant; ſed dum interiori, quæ vera eſt, carebant, cor eorum longe erat a Deo, & illis talis honor inutilis erat: unde ſequitur: *Sine cauſa autem colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum*. RABANUS. Non enim habebunt mercedem cum veris cultoribus, docentes doctrinas, & mandata hominum, contemptis præceptis divinis. CHRYSOSTOMUS (homil. LII. in Matth.) Augmentata ergo accuſatione phariſæorum a teſtimonio Prophetæ, & illis non emendatis, iam eis non loquitur, ſed turbis: unde dicit: *Et convocatis ad ſe turbis, dixit eis: Audite, & intelligite*. Quia turbis dogma excelſum, & multa philoſophia plenum propoſiturus erat, non ſimpliciter hoc enuntiat, ſed ſuſceptibilem facit ſermonem. Primo quidem (1) & ore, & ſolicitudine exhibita circa turbas; quod oſtendit Evangeliſta dicens: *Et convocatis ad ſe turbis*. Deinde etiam ſuſceptibilem facit ſermonem ex tempore: quia poſt mortuos ſuſcitatos, poſt victoriam contra phariſæos habitam, tunc legem proponit, ut facilius ſuſcipiatur. Et non ſolum ſimpliciter turbas advocavit, ſed etiam eos attentiores fecit in hoc quod dixit: *Audite, & intelligite*; ideſt, attendite & erigimini mente ad hoc audiendum. Non autem dixit eis, Nihil eſt obſervatio eſcarum, neque quod Moyſes male iniunxerat; ſed per modum admonitionis, & conſilii, a rerum ipſarum natura teſtimonium accipiens ait: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem; ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem*.

Hieronymus habet *Communicat*. HIERONYMUS (ſuper *Non quod intrat*.) Verbum *communicat* proprie Scripturarum eſt, (2) & publico ſermone non teritur. Populus autem Iudæorum, (3) partem Dei ſe eſſe iactans, communes cibos vocat, quibus omnes utuntur homines; verbi gratia, ſuillam carnem, oſtreas, lepores, & iſtiuſmodi animantia, quæ ungulam non findunt, nec ruminant, nec ſquammoſa in piſcibus ſunt. Unde & in Actibus Apoſtolorum (cap. X.) ſcriptum eſt: „ Quod Deus ſanctificavit, tu „ ne commune dixeris. “ Commune ergo quod ceteris hominibus patet, & quaſi non de parte Dei, pro immundo appellatur. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. VI. cap. VI. & VII.) Teſtamento autem veteri non eſt contraria iſta ſententia, qua Dominus dicit: *Non quod intrat in os*: in qua Apoſtolus ad Tit. I. dicit: „ Omnia munda mundis; “ & I. Timoth. IV. „ Omnis „ creatura Dei bona eſt. “ Si poſſunt, hoc Apoſtolum de ipſis dixiſſe naturis, intelligant Manichæi; illas autem litteras, propter quaſdam præfigurationes tempori congruentes, animalia quædam, non natura, ſed ſignificatione immunda dixiſſe. Itaque, verbi gratia, ſi de porco, & agno requiratur, utrumque natura mundum eſt, quia (4) natura omnis creatura Dei bona eſt; quadam vero ſignificatione agnus mundus, porcus immundus eſt: tamquam ſi ſtultum, & ſapientem diceres, utrumque hoc verbum natura vocis, & litterarum, & ſyllabarum, quibus conſtat, utique mundum eſt; ſignificatione autem unum horum verborum, quod dicitur ſtultus, immundum dici poteſt, non natura ſui, ſed quoniam quoddam immundum ſignificat. Et fortaſſe quod eſt in rerum figuris porcus, hoc eſt in hominum genere ſtultus; & tam illud animal quam iſtæ duæ ſyllabæ, quod dicitur ſtultus, quoddam unum idemque (5) ſignificant. Immundum quippe illud animal in lege poſitum eſt, eo quod non ruminet; non autem hoc eius vitium, ſed natura eſt. Sunt autem homines, qui per hoc animal ſignificantur, immundi proprio vitio, non natura; qui cum libenter audiant verba ſapientiæ, poſ ea de his omnino non cogitant. Quod enim utile audieris, velut ab inteſtino memoriæ, tamquam ad os cogitationis recordandi dulcedine revocare, quid aliud eſt quam ſpiritualiter rumina-

(1) *P. Nicolai, forte melius, legit* honore, & ſolicitudine. (2) *Al.* & proprio. (3) *Al.* cum partem. (4) *Al. omittitur* natura. (5) *Al.* ſignificavit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex parte tantum, vel implicite; ſed expreſſe Anſelmus quo ad omnia, & ex integro.

minare? Quod qui non faciunt, illorum animalium genere figurantur. Hæ autem ſimilitudines rerum in locutionibus, vel obſervationibus figuratis rationales mentes utiliter, & ſuaviter movent; ſed priori populo multa talia non tantum audienda, verum etiam obſervanda præcepta ſunt. Tempus enim erat quo non tantum dictis, ſed etiam factis prophetizari oportebat ea quæ poſteriore tempore fuerant revelanda: quibus per Chriſtum atque in Chriſto revelatis, fidei Gentium onera obſervationum non ſunt impoſita, prophetiæ tamen eſt auctoritas commendata. Requiro autem a Manichæis, utrum iſta Domini ſententia qua dixit, non inquinari his hominem quæ in os eius intrant, vera, aut falſa ſit. Si falſam dicunt, (1) cur eam eorum doctor Adimantus a Chriſto prolatam dicens, ad expugnandum vetus teſtamentum obiecit. Si autem vera eſt, cur adverſus eam credunt ſe coinquinari? HIERONYMUS (ſuper *Non quod intrat in os.*) Opponat autem prudens lector, & dicat: Si quod intrat in os, non coinquinat hominem, quare idolothytis non veſcimur? Sciendum igitur, quod ipſi quidem cibi, & omnis Dei creatura per ſe munda ſit; ſed idolorum, & dæmonum invocatio ea facit immunda, apud eos ſcilicet qui cum conſcientia idoli idolothytum manducant, & conſcientia eorum, cum ſit infirma, polluitur, ut Apoſtolus dicit. REMIGIUS. Quicumque autem tantæ fidei eſt ut intelligat creaturam Dei nullo modo inquinari poſſe, ſanctificetur cibus per verbum Dei, & orationem, & comedat quicquid vult; ita tamen quod hæc licentia offendiculum non fiat infirmis, ut Apoſtolus dicit.

(c) HIERONYMUS. Ex uno ſermone Domini, omnis ſuperſtitio obſervationum Iudaicarum fuerat eliſa, qui in cibis ſumendis abominandiſque religionem ſuam ſitam arbitrabantur. CHRYSOSTOMUS (hom. 111.) Præmiſſa itaque cum audiſſent phariſæi, nihil contradixerunt illi, quia vehementer eos convicerat, non redarguendo ſolum, ſed & dolum illorum propalando; ſed ſcandalizati ſunt, phariſæi ſcilicet, non autem turbæ: unde dicitur: *Tunc accedentes diſcipuli eius, dixerunt ei: Scis quia phariſæi, audito hoc verbo, ſcandalizati ſunt?* HIERONYMUS (ſuper *Accedentes diſcipuli eius.*) Quia crebro teritur in eccleſiaſticis ſcripturis ſcandalum, breviter dicendum quid ſignificat ſcandalum. Nos offendiculum, vel ruinam, & impactionem pedis poſſumus dicere. Quando ergo legimus, Quicumque ſcandalizaverit, hoc intelligimus, Qui dicto, vel facto occaſionem ruinæ dederit. CHRYSOSTOMUS (hom. 111.) Chriſtus autem non ſolvit phariſæorum ſcandalum, ſed magis eos increpavit: unde ſequitur: *At ille reſpondens ait: Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus caeleſtis, eradicabitur.* Hoc autem Manichæi de lege dictum eſſe dicunt; ſed confutant eos quæ antea dicta ſunt. Si enim de lege dixiſſet, qualiter ſuperius pro lege pugnaſſet, dicens: *Quare tranſgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram*? Qualiter etiam Prophetam induxiſſet in medium? Si etiam Deus dixit Exod. xx. „ Honora „ patrem, & matrem; “ qualiter hoc quod in lege dictum eſt, non eſt Dei plantatio? HILARIUS (can. xiv. in fin.) Dicens ergo omnem plantationem, (2) quæ non a Patre ſit, docet traditionem hominum eradicandam, cuius favore, legis præcepta tranſgreſſi ſunt. REMIGIUS. Omnis etiam falſa doctrina, & ſuperſtitioſa obſervatio cum ſuis actoribus permanere non poteſt; & quia a Deo Patre non eſt, cum eiſdem eradicabitur. Illa ergo ſola permanebit quæ a Deo Patre eſt. HIERONYMUS (ſuper *At ille reſpondens dixit.*) Numquid ergo eradicabitur & illa plantatio, de qua Apoſtolus I. Corinth. 111. ait: „ Ego plantavi, „ Apollo rigavit? “ Sed ſolvitur quæſtio ex eo quod ſequitur: „ Deus autem incremen„ tum dedit. “ Dicit & ipſe: „ Dei agri„ cultura, Dei ædificatio eſtis: “ & alibi: „ Cooperatores Dei ſumus. “ (3) Si autem cooperatores Dei, plantante Paulo, & rigante Apolline, Deus cum operatoribus ſuis plantat, & rigat. Abutuntur autem hoc loco qui diverſas naturas introducunt, dicentes: Si plantatio quam non plantavit Pater, eradicabitur; ergo quam ille plantavit, non poteſt eradicari. Sed audiant illud Hieremiæ cap. 11. „ Ego vos plantavi „ vineam veram: quomodo verſi eſtis in a„ maritudinem vitis alienæ? “ Plantavit quidem Deus, & nemo poteſt eradicare plantationem eius. Sed quoniam iſta plantatio in voluntate proprii arbitrii eſt, nullus alius eam eradicare poterit, niſi ipſa tribuerit aſſenſum. GLOSSA (interlinearis.) Vel plantatio iſta doctores legis ſignificat

(1) *Al. deeſt* eam. (2) *P. Nicolai corrigit ſic:* quæ non a Patre ſit, eradicandam, docet, traditionem hominum eruendam, cuius favore &c. (3) *Al.* Si autem cooperatores, igitur plantante &c. *Forte:* Si autem cooperatores Dei, igitur plantante &c.

ſicat cum ſequacibus ſuis, qui Chriſtum non habebant fundamentum. Quare autem ſunt eradicandi, ſubditur: *Sinite illos: cæci ſunt, & duces cæcorum*. RABANUS. Cæci quidem ſunt, ideſt luce mandatorum Dei privati, & ſunt duces cæcorum, quia alios in præcipitium trahunt, errantes, & in errorem mittentes: unde ſubditur: *Cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foveam cadunt*. HIERONYMUS (ſuper *Si cæcus cæco*.) Hoc etiam eſt quod Apoſtolus præceperat ad Tit. III. „ Hæreticum hominem „ poſt primam & alteram correptionem de„ vita, ſciens quod perverſus ſit huiuſcemo„ di. " In hunc ſenſum & Salvator præcepit doctores peſſimos dimittendos arbitrio ſuo, ſciens eos difficulter ad veritatem poſſe (1) trahi.

(d) REMIGIUS. Conſueverat Dominus parabolice loqui; & ideo Petrus cum audiſſet, *Quod intrat in os, non coinquinat hominem*, putavit illum parabolice fuiſſe locutum; & ideo interrogavit, ut ſubditur: *Reſpondens autem Petrus dixit ei: Ediſſere nobis parabolam iſtam*. Et quia ex perſona ceterorum hoc dixerat, idcirco ſimul cum aliis a Domino reprehenſus eſt: unde ſequitur: *At ille dixit: Adhuc & vos ſine intellectu eſtis?* HIERONYMUS (ſuper *Ediſſere nobis*.) Corripitur autem a Domino, quare parabolice dictum putet, quod perſpicue locutus eſt. Ex quo animadvertimus, vitioſum eſſe auditorem qui obſcura manifeſte, aut manifeſte dicta, obſcure velit intelligere. CHRYSOSTOMUS (hom. LII.) Vel ideo Dominus increpat eum, quia non erat ex incertitudine quod quæſierat, ſed ex ſcandalo quo ſcandalizatus erat. Turbæ enim nnn intellexerant quod dictum erat; diſcipuli autem ſcandalizati fuerant: unde a principio quaſi pro phariſæis interrogare volebant; ſed quia audierant eum magna dicentem, *Omnis plantatio &c.* repreſſi fuerunt. Sed Petrus, qui ubique fervens erat, neque ita ſilet; quem Dominus increpat, & increpationi ratinnem addidit dicens: *Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur?* HIERONYMUS (ſuper illud *Non intelligitis*.) Ex hac ſententia quidam calumniantur, quod Dominus phyſicæ diſputationis ignarus, putet omnes cibos in ventrem ire, & in ſeceſſum digeri; cum ſtatim infuſæ eſcæ per artus, & venas, ac medullas, nervoſque fundantur. Sed ſciendum, quod tenuis humor, & liquens eſca, cum in venis, & artubus concocta fuerit, & digeſta, per occultos meatus corporis quos Græci πόρος poros vocant, ad inferiora dilabitur, & in ſeceſſum vadit. AUGUSTINUS de vera Religione (cap. XL. in princ.) Alimenta carnis corrupta, ideſt amittentia formam ſuam, in membrorum fabricam migrant, & corrupta reficiunt, in aliam formam per convenientiam tranſeuntia, & per vitalem motum diiudicantur quodammodo, ut ex eis in ſtructuram huius pulchri viſibilis, quæ apta ſunt, aſſumantur, non apta vero per congruos meatus abiiciantur: quorum aliud fœculentiſſimum redditur terræ ad alias formas aſſumendas, aliud per totum corpus exhalat, aliud totius animalis latentes nervos accipit, & inchoatur in prolem. CHRYSOSTOMUS (hom. LII.) Cum autem hoc Dominus dicit, adhuc diſcipulis, ſecundum Iudaicam infirmitatem reſpondet: dicit enim, quoniam cibus non manet, ſed egreditur; quamvis etſi maneret, non faceret immundum. Sed nondum hæc audire poterant. Propter hoc autem & Moyſes per tantum tempus dicit eſſe immundos, quantum cibus intus manet: in veſpere enim iubet lavari, & mundum eſſe, quaſi tempus digeſtionis, & egeſtionis dimetiens. AUGUSTINUS XV. de Trinit. (cap. X.) Duo autem quædam hominis ora Dominus complexus eſt, unum corporis, aliud cordis: nam cum dicit, *Omne quod in os intrat, non coinquinat hominem*, apertiſſime demonſtravit os corporis; at in eo quod ſequitur, os cordis oſtendit, dicens: *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem*. CHRYSOSTOMUS (hom. LII.) Quæ enim cordis ſunt, intus in homine manent, & exeuntia inquinant, non manentia ſolum; immo tunc magis cum exierint: unde ſubiunxit: *De corde enim exeunt cogitationes malæ*: quas primo ponit, quia hoc erat Iudaicum vitium, qui ſcilicet ei inſidiabantur. HIERONYMUS (ſuper *De corde exeunt*.) Principale igitur animæ non, ſecundum Platonem, in cerebro eſt, ſed iuxta Chriſtum in corde: & arguendi ſunt ex hac ſententia qui cogitationes a diabolo immitti putant, & non ex propria naſci voluntate. Diabolus adiutor eſſe, & incentor malarum cogitationum poteſt eſſe, auctor eſſe non poteſt. Si autem ſemper in inſidiis poſitus levem cogitationum noſtrarum ſcintillam ſuis fomitibus inflammaverit; non debemus opinari eum quæque occulta cordis rimari; ſed ex corporis habitu,

&

(1) *Al.* retrahi.

& geſtibus æſtimare quid verſemus intrinſecus. Verbi gratia, ſi pulchram mulierem nos crebro viderit inſpicere, intelligit cor ab oculis vulneratum. GLOSSA *a*. Ex cogitationibus autem malis proveniunt & mala facta, & mala verba, quæ lege prohibentur: unde ſubdit, *Homicidia*, quæ prohibentur illo legis præcepto, „ Non occi-„ des: ‘ *adulteria*, *fornicationes*, quæ intelliguntur prohiberi illo præcepto, „ Non mœ-„ chaberis: “ *furta*, quæ prohibentur illo præcepto, „ Non furtum facies: „ *falſa teſtimonia*, contra illud præceptum, „ Non „ dices adverſus proximum tuum falſum teſti-„ monium: “ *blaſphemia*, contra illud præceptum, „ Non aſſumas nomen Dei in va-„ num. “ REMIGIUS. Nominatis autem vitiis, quæ divina lege prohibentur, pulchre Dominus ſubiungit: *Hæc ſunt quæ coinquinant hominem*; ideſt, immundum, & impurum reddunt. GLOSSA *b*. Et quia huiuſmodi verba Domini ex phariſæorum nequitia occaſionem ſumpſerant, qui traditiones ſuas divinis præceptis præferebant; conſequenter concludit inconvenientiam traditionis præmiſſæ, dicens: *Non lotis autem manibus manducare non coinquinat hominem*. CHRYSOSTOMUS (hom. lii.) Non autem dixit, Eſcas in lege prohibitas manducare non coinquinat hominem, ut non poſſent illi contradicere; ſed concludit de illo de quo diſputatio erat.

(c) HIERONYMUS (ſuper *Et egreſſus inde Ieſus*.) Scribis, & phariſæis, & calumniatoribus derelictis, tranſgreditur in partes Tyri, & Sidonis, ut Tyrios, Sidonioſque curaret: & ideo dicitur: *Et egreſſus inde Ieſus, ſeceſſit in partes Tyri, & Sidonis*. REMIGIUS. Tyrus, & Sidon civitates fuere gentilium: nam Tyrus metropolis fuerat Chananæorum, Sidon terminus Chananæorum reſpiciens ad aquilonem. CHRYSOSTOMUS (homil. liii. in princ.) Conſiderandum autem, quod quando ab eſcarum obſervatione Iudæos eripuit, tunc & Gentibus ianuam aperuit; ſicut & Petrus prius in viſione iuſſus eſt hanc legem ſolvere, & poſt ad Cornelium mittitur. Si quis autem quærat, cum diſcipulis ſuis dixerit (ſupra x.) *In viam Gentium ne abieritis*, qualiter hanc ambulat viam. Primum quidem illud dicemus, quia non erat obnoxius præcepto quod diſcipulis dederat. Secundo autem quia neque ut prædicaturus abiit: unde & Marcus dicit (cap. vii.) quoniam occultavit ſeipſum. REMIGIUS. Ivit autem, ut Tyrios, Sidonioſque curaret; ſive ut huius mulieris filiam liberaret a dæmonio, quatenus per eius fidem, ſcribarum, & phariſæorum nequitiam condemnaret: de qua quidem muliere ſubditur: *Et ecce mulier Chananæa a finibus illis egreſſa*. CHRYSOSTOMUS (hom. liii. non remote a principio.) Dicit autem Evangeliſta eam eſſe Chananæam, ut oſtendat virtutem præſentiæ Chriſti. Chananæi enim, qui expulſi fuerant, ut non perverterent Iudæos, hi Iudæis apparuerunt prudentiores, ut exirent a terminis ſuis, & accederent ad Chriſtum. Cum autem hæc mulier acceſſiſſet, nihil aliud quam miſericordiam popoſcit: unde ſequitur: *Clamavit dicens ei: Miſerere mei Domine fili David*. GLOSSA *c*. Magna fides Chananææ hic notatur. Deum credit, ubi Dominum vocat; hominem, ubi dicit filium David. Nihil ex merito poſtulat, ſed ſolam miſericordiam Dei efflagitat, dicens, *Miſerere*. Nec dicit, Miſerere filiæ, ſed *Miſerere mei*: quia dolor filiæ dolor eſt matris; & ut magis eum ad compaſſionem moveat, totum ei dolorem enarrat: unde ſequitur: *Filia mea male a dæmonio vexatur*: in quo vulnera medico detegit, & magnitudinem, & qualitatem morbi: magnitudinem cum dicit, *Male vexatur*; qualitatem cum dicit, *A dæmonio*. ORIGENES in hom. *d* (vii. in diver. locos.) Vide autem prudentiam feminæ: non ivit ad homines ſeductores, non quæſivit inanes ligaturas; ſed omnes relinquens diaboli cultus, venit ad Dominum. Non petivit Iacobum, non rogavit Ioannem, non acceſſit ad Petrum; ſed ſuſcepit in ſe pœnitentiæ patrocinium, & ſola cucurrit ad Dominum. Sed vide inexpertum negotium. Petit, & lamentum ſuum producit in clamorem; & amator hominum Deus non reſpondet verbum: unde ſequitur: *Qui non reſpondit ei verbum*. HIERONYMUS (ſuper *Qui non reſpondit ei verbum*.) Non autem de ſuperbia phariſaica,

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo, vel alibi occurrit. *b* Neque hoc apud Gloſſam, qualis nunc extat, reperitur, ut nec apud Anſelmum; vel alium Interpretem qui ad manum ſit. *c* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo. *d* CHRYSOSTOMUS in homil. xvii. in varios Matthæi locos: non Origenes, ut prius notabatur pro Chryſoſtomo, apud quem hæc habentur extra Commentarium homiliarum in Matthæum, ſerie tamen aliquatenus mutata in eo loco quem notamus.

Digitized by Google

nec de ſcribarum ſupercilio, ſed ne ipſe ſententiæ ſuæ contrarius videretur, per quam iuſſerat (ſupra x.) *In viam Gentium ne abieritis*: nolebat enim occaſionem calumniantibus dare, perfectamque ſalutem Gentium paſſionis, & reſurrectionis tempori reſervabat. GLOSSA *a*. Differendo etiam, & non reſpondendo, patientiam mulieris, & perſeverantiam nobis oſtendit. Ideo etiam non reſpondit, ut diſcipuli pro ea rogarent: oſtendens per hoc, neceſſarias eſſe preces ſanctorum ad aliquid impetrandum: unde ſequitur: *Et accedentes diſcipuli eius, rogabant eum, dicentes: Dimitte eam, quia clamat poſt nos*. HIERONYMUS (ſuper illud *Accedentes diſcipuli*.) Diſcipuli adhuc illo tempore myſteria Domini neſcientes, vel miſericordia moti, rogabant pro Chananæa muliere, vel importunitate eius carere cupientes. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. XXIX. par. ante med.) Affert autem aliquam repugnantiæ quæſtionem quod Marcus in domo dicit fuiſſe Dominum cum ad illum venit mulier pro filia ſua rogans, Matthæus autem poſſet intelligi de domo tacuiſſe, eamdem tamen rem commemoraſſe. Sed quoniam dicit, diſcipulos Domino ita ſuggeſſiſſe, *Dimitte illam, quoniam clamat poſt nos*, nihil videtur aliud ſignificare quam poſt ambulantem Dominum, mulierem iſtam deprecatoriam vocem miſiſſe. Intelligendum eſt ergo, dixiſſe quidem Marcum, quod intraverit ubi erat Ieſus, cum eum prædixiſſet fuiſſe in domo. Sed quia Matthæus ait, *Non reſpondit ei verbum*, dedit agnoſcere, quod tacuerunt ambo, & in eo ſilentio egreſſum fuiſſe Ieſum de domo illa; atque ita cetera contexuntur, quæ iam in nullo diſcordant. CHRYSOSTOMUS (hom. LV. aliquan. a principio.) Æſtimo autem & diſcipulos ad calamitatem mulieris eſſe triſtatos; ſed tamen non ſunt auſi dicere, Da ei hanc gratiam, ſed *Dimitte eam*; ſicut & nos cum volumus alicui perſuadere, multotiens contraria dicimus.

Ipſe autem reſpondens ait: Non ſum miſsus niſi ad oves, quæ perierunt domus Iſrael. HIERONYMUS (ſuper *Non ſum miſsus niſi ad oves*.) Non autem hoc dicit, quin ad Gentes non miſſus ſit, ſed quod primum ad Iſrael miſsus eſt, ut illis non recipientibus Evangelium, iuſta fieret ad Gentes tranſmigratio. REMIGIUS. Specialiter etiam miſsus eſt ad ſalutem Iudæorum, ut etiam corporali præſentia eos doceret. HIERONYMUS (ſuper *Ad oves Iſrael*.) Signanter autem dixit, *Ad oves perditas domus Iſrael*, ut etiam ex hoc loco (1) nunc erroneam ovem de alia parabola intelligamus. CHRYSOSTOMUS in hom. (LIII.) Sed quia mulier vidit, nihil poſse Apoſtolos (2) inverecunda effecta eſt bona inverecundia: ante enim neque in conſpectum venire audebat: unde dictum eſt, *Clamat poſt nos*. Quando autem videbatur ut anguſtiata recederet, tunc propius venit: unde ſequitur: *At illa venit, & adoravit eum*. HIERONYMUS (ſuper *At illa venit, & adoravit*.) Nota, quod iſta Chananitidis perſeveranter primum, filium David, deinde Dominum vocat, & ad extremum, Deum adoravit. CHRYSOSTOMUS (hom. LIII. ſuper *Non eſt bonum*.) Ideoque non dixit, Roga, vel deprecare Deum; ſed *Domine adiuva me*: Quanto ergo magis mulier multiplicabat ſupplicationem, tanto & ipſe multiplicabat negationem: & non adhuc Iudæos oves vocat, ſed filios, illam autem canem: unde ſequitur: *Qui reſpondens ait: Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & dare canibus*. GLOSSA *b*. Filii ſunt Iudæi generati, & nutriti ſub cultu unius Dei per legem; panis eſt Evangelium, miracula, & alia quæ ad ſalutem noſtram pertinent. Non eſt ergo conveniens ut a filiis auferantur, & dentur Gentibus, qui ſunt canes, donec Iudæi repudient. RABANUS. Canes autem Gentiles propter idolatriam dicuntur, qui eſui ſanguinis dediti, & cadaveribus mortuorum, vertuntur in rabiem. CHRYSOSTOMUS (homil. LIII. in Matth.) Vide autem mulieris prudentiam, qualiter neque contradicere auſa eſt, neque triſtata in aliorum laudibus, neque moleſtata in proprio convicio: unde ſequitur: *At illa dixit: Etiam Domine: nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum*. Ille (3) dixit, *Non eſt bonum*, hæc autem dixit, *Utique Domine*: ipſe Iudæos filios vocat; hæc autem dominos: ipſe canem eam nominavit; hæc autem & opus canis adiecit; ac ſi dicat: Si canis ſum, non ſum aliena; canem me dicis,

(1) *Al.* *emittitur* nunc. (2) *Al.* inverecunda facta eſt: ante enim &c. (3) *Al.* dixerat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo. *b* Neque hoc eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

dicis, ergo nutri me ut canem: non poſſum relinquere menſam Domini mei. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Mira autem huius mulieris fides, patientia, & humilitas prædicantur: fides, qua credebat ſanari poſſe filiam ſuam; patientia, qua totiens contempta in precibus perſeverat; humilitas, quod ſe non canibus, ſed catulis comparat. Scio me, inquit, filiorum panem non mereri, nec integros capere poſſe cibos, nec ſedere ad menſam poſſe cum patre; ſed contenta ſum reliquiis catulorum, ut per humilitatem micarum ad panis integri veniam magnitudinem. CHRYSOSTOMUS (hom. LIII. ante medium.) Propter hoc autem Chriſtus tardabat: præſciebat enim eam hoc dicturam, nec occultari volebat tantam mulieris virtutem: unde ſequitur: *Tunc reſpondens Ieſus ait illi: O mulier, magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut vis*; ac ſi dicat: Fides tua maiora his audire poteſt; verum interim fiat tibi ſicut vis. Vide (1) autem qualiter non parum & hæc mulier intulit in filiæ medicinam: propter hoc enim neque Chriſtus dixit, Sana ſit filia tua; ſed *Magna eſt fides tua: fiat tibi ſicut vis*: ut diſcas quoniam ſimpliciter loquebatur, & non adulationis, ſed multæ fidei erant verba ipſius. Hæc autem Chriſti vox ſimilis eſt illi voci qua dixit Gen. 1. „ Fiat firmamentum: & factum „ eſt: “ unde ſequitur: *Et ſanata eſt filia eius ex illa hora*. Intende autem qualiter Apoſtolis non impetrantibus impetrat ipſa: tam magnum quid eſt inſtantia orationis: etenim pro noſtris noxis a nobis vult magis rogari, quam ab aliis pro nobis. REMIGIUS. His etiam verbis datur nobis exemplum catechizandi, & baptizandi pueros: quoniam hæc mulier non ait, Salva filiam meam, aut adiuva eam; ſed *Miſerere mei, & adiuva me*. Hinc etenim deſcendit conſuetudo in Eccleſia ut fideles pro ſuis parvulis fidem Deo promittant, quando ipſi non ſunt tantæ ætatis, & rationis ut per ſe fidem Deo promittere valeant; quatenus ſicut fide iſtius mulieris ſanata eſt filia eius, ita & fide virorum catholicorum peccata parvulis relaxentur. Allegorice autem hæc mulier ſanctam Eccleſiam ſignificat de Gentibus congregatam. Per hoc enim quod Dominus relictis ſcribis, & phariſæis, venit in partes Tyri, & Sidonis, præfigurabatur quia relicturus erat Iudæos, & tranſiturus ad Gentes. Eſt autem hæc mulier egreſſa a finibus ſuis, quoniam Eccleſia ſancta receſſit a priſtinis erroribus, & vitiis. HIERONYMUS (ſuper *Filia mea*.) Filiam autem Chananææ puto animas eſſe credentium, quæ male a dæmonio vexabantur, ignorantes creatorem, & adorantes lapidem. REMIGIUS. Filios autem Dominus appellat Patriarchas, & Prophetas illius temporis. Per menſam deſignatur ſacra Scriptura, per micas vero minima præcepta, vel interna myſteria, quibus ſancta Eccleſia paſcitur; per cruſtas vero carnalia præcepta, quæ Iudæi obſervant. Micæ autem ſub menſa comedi dicuntur, quia Eccleſia humiliter ſe ſubmittit ad implenda divina præcepta. RABANUS (ſuper *Et catelli*.) Non autem cruſtas, ſed micas de pane puerorum edunt catelli: quia converſi ad fidem, qui erant deſpecti in Gentibus, non litteræ ſuperficiem in Scripturis, ſed ſpiritualem ſenſum, quo in bonis actibus proficere valeant, inquirunt. HIERONYMUS (ſuper *Etiam Domine*.) Mira autem rerum converſio! Iſrael quondam filius, nos canes: pro diverſitate fidei ordo nominum commutatur: de illis poſtea dicitur Pſal. XXI. „ Circumdede„ runt me canes multi: “ nos audivimus cum muliere: *Fides tua te ſalvam fecit*. RABANUS (ſuper *Magna eſt fides tua*.) Quæ merito magna dicitur: quia cum Gentes nec lege fuerint imbutæ, nec vocibus Prophetarum inſtructæ, ad prædicationem mox Apoſtolorum, in auditu auris obedierunt; ideoque ſalutem impetrare meruerunt. Verum ſi ad primas Eccleſiæ rogantis lacrymas Dominus ſalutem animæ differt dare; non eſt deſperandum, vel a petendo ceſſandum, ſed magis precibus inſiſtendum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. XVIII.) Quod & puerum Centurionis, & filiam Chananææ mulieris, non veniens ad domos eorum ſanat, ſignificat, Gentes, ad quas non venit, ſalvas fore per verbum ſuum. (2) Quod ipſis rogantibus filii ſanantur, intelligenda eſt perſona Eccleſiæ, quæ ſibi eſt & mater, & filii: nam ſimul omnes quibus conſtat Eccleſia, mater dicitur, ſinguli autem iidem ipſi filii appellantur. HILARIUS (can. XV. in Matth.) Vel hæc mulier proſelytorum formam præfert, fines ſuos egreditur, & ex Gentibus, ſcilicet in populi alterius nomen excedens: quæ pro filia, videlicet Gentium plebe, dominatu immundorum ſpirituum occupata, orat; & quia Dominum cognovit ex lege, David filium nuncupat. RABANUS. Item ſi quis conſcientiam habet alicuius vitii ſorde pollutam, filiam habet male a dæ-

(1) *Al. deeſt* autem. (2) *Al.* quod rogantibus filii ſanantur. Et intelligenda eſt &c.

dæmonio vexatam. Item ſi quis bona quæ geſſit, peccatorum peſte fœdavit, filiam habet immundi ſpiritus furiis agitatam; ideoque neceſſe eſt ut ad preces, lacrymaſque confugiat, ſanctorumque interceſſiones, & auxilia quærat.

(f) HIERONYMUS *a*. Sanata Chananææ filia, revertitur Dominus ad Iudæam: unde dicitur: *Et cum tranſiſſet inde Ieſus, venit ſecus mare Galilaa*. REMIGIUS. Hoc mare diverſis vocabulis appellatur: dicitur enim mare Galilææ propter Galilæam adiacentem; mare Tiberiadis propter Tiberiadem civitatem.

Sequitur: *Et aſcendens in montem, ſedebat ibi*. CHRYSOSTOMUS (hom. LIII.) Conſiderandum autem, quod aliquando Dominus circuit, ut ſanet infirmos; aliquando autem ſedet, expectans eos; & ideo convenienter hic ſubditur: *Et acceſſerunt ad eum turba multa, habentes ſecum mutos, claudos, cacos, debiles, & alios multos*. HIERONYMUS (ſuper *Et cum tranſiſſet inde*.) In eo loco ubi Latinus Interpres tranſtulit *debiles*, in Græco ſcriptum eſt κυλλὰς cyllous, quod non debilitatis generale, ſed unius infirmitatis nomen eſt: ut quomodo claudus dicitur, qui pede claudicat uno, ſic κυλλὸς cyllos appelletur qui unam manum debilem habet. CHRYSOSTOMUS (hom. LIII.) Hi autem in duobus fidem ſuam demonſtrabant, & in aſcendendo montem, & in hoc quia æſtimabant ſe nullo alio indigere niſi ut proiicerentur ad pedes Ieſu: neque etiam adhuc tangunt fimbriam veſtimenti, ſed & ad altiorem fidem aſcendunt: unde dicitur: *Et proiecerunt eos ad pedes eius*. Et mulieris quidem filiam cum multa tarditate curavit, ut eius virtutem oſtenderet; his autem, non quia meliores erant, ſed ut infidelium Iudæorum ora obſtrueret, confeſtim ſanationem præbet: unde ſequitur, *Et curavit omnes*. Multitudo autem eorum qui curabantur, & facilitas ſanationis eos in ſtuporem mittebat: unde ſequitur: *Ita ut turba mirarentur, videntes mutos loquentes*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) De debilibus tacuit, quia quid e contrario diceret, uno verbo non habebat. RABANUS. Myſtice autem, cum filia Chananææ præfiguraſſet ſalutem Gentium, venit in Iudæam: quia „cum plenitudo Gentium intraverit, tunc omnis Iſrael „ ſalvus erit:“ Rom. XI. GLOSSA. Mare autem iuxta quod venit Ieſus, turbida huius ſæculi volumina ſignat: quod eſt Galilææ, cum homines a vitiis ad virtutes tranſmigrant. HIERONYMUS (ſuper *Et curavit eos*.) Aſcendit autem in montem, ut quaſi avis teneros fetus provocet ad volandum. RABANUS. Ut ſcilicet auditores ſuos erigat ad ſuperna, & cæleſtia meditanda. Sedebatque ibi, ut demonſtraret, non niſi in cæleſtibus requiem eſſe quærendam. Eo autem ſedente in monte, ideſt in cælorum arce, accedunt turbæ fidelium, devota mente illi appropinquantes, ducentes ſecum mutos, & cæcos &c. eoſque ad pedes Ieſu proiiciunt: (1) quia peccata confitentes ipſi ſoli curandos ſubiiciunt: quos ita curat ut turbæ mirentur, & magnificent Deum Iſrael: quia fideles, quando viderint eos qui ſpiritualiter ægrotaverant, diverſis operibus virtutum ditatos, laudem Deo decantant. GLOSSA *b*. Muti autem ſunt qui non laudant Deum; cæci qui non intelligunt viam vitæ; ſurdi qui non obtemperant; claudi per devia boni operis non recte euntes; debiles ſunt qui infirmi ſunt in bonis operibus.

(g) HIERONYMUS (ſuper *Convocatis diſcipulis*.) Prius Chriſtus infirmorum debilitates abſtulerat, poſtea vero ſanatis offert cibos. Convocat quoque diſcipulos ſuos, & quod facturus eſt loquitur: unde dicitur: *Ieſus autem convocatis diſcipulis ſuis dixit, Miſereor turba*. Hoc autem facit ut magiſtris exemplum tribuat, cum minoribus atque diſcipulis communicandi conſilia, vel (2) ut ex confabulatione intelligant ſigni magnitudinem. CHRYSOSTOMUS (hom. LIV. cir. princ.) Turbæ enim cum ad ſanationem veniſſent, non audebant petere panes: unde ipſe amator hominum, & omnium curam gerens, etiam non petentibus dat: propter quod dicit, *Miſereor turba*. Ne autem dicatur, quoniam venientes viaticum portaverant, dicit: *Quia triduo iam perſeverant mecum, & non habent quod manducent*. Etſi enim quando venerunt, cibos habuerunt, tamen iam conſumpti erant: & propter hoc

non

(1) *Al.* qui peccata confitentes ipſi ſoli curanda ſubiiciunt. (2) *Al. omittitur* ut.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GLOSSA, nempe collateralis paulo plenius, ut & Anſelmus, non, ſicut prius, Remigius. *b* Vel potius Anſelmus, ut iam ſupra, etſi obiter, ac ex parte dumtaxat inſinuat Gloſſa partim collateralis, partim interlinealis.

Digitized by Google

non in prima, aut ſecunda die hoc fecit, ſed in tertia, quando iam omnia erant conſumpta: ut prius ipſi in neceſſitate conſtituti, cum ampliori deſiderio ſuſciperent quod fiebat. Monſtrat autem & quod de longe venerant, & nihil eis reliquum fuerat in hoc quod dicit: *Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via*. Cum autem nolit eos ieiunos dimittere, ideo tamen non ſtatim ſignum facit, ut ex hac interrogatione, & reſponſione attentiores diſcipulos faciat, & fidem ſuam oſtendant, dicentes, Fac panes. Et quamvis Chriſtus plurima fecerit, ut miraculi prius facti recordarentur, quia fecit eos miniſtros, & partiti ſunt cophinos; adhuc tamen imperfectius diſpoſiti erant: quod patet per hoc quod ſequitur: *Et dicunt ei diſcipuli: Unde ergo nobis in deſerto panes tantos ut ſaturemus turbam tantam*? Ipſi quidem infirma cogitatione hoc dixerunt; per hoc tamen miraculum futurum inſuſpicabile facientes: ne aliquis enim ſuſpicaretur quod ab aliquo propinquo caſtello accepti ſunt cibi, propter hoc miraculum iſtud in ſolitudine fit, multum a caſtellis diſtante. Ipſe autem Chriſtus, ut diſcipulorum erigat mentem, eos interrogat, ut ex modo interrogationis eos commemoret illorum quæ prius facta ſunt: unde ſequitur: *Et ait illis Ieſus: Quot panes habetis? At illi dixerunt: Septem, & piſciculos paucos*. Non autem addunt: *Sed hæc quid ſunt inter tantos?* ſicut antea dixerant: iam enim paulatim profecerant, licet non totum apprehendatur ab eis. Admirare autem in Apoſtolis veritatis amorem, qualiter ipſi ſcribentes non occultant ſuos etiam magnos defectus: non enim eſt quantalibet accuſatio, parum ante tali ſigno facto confeſtim obliviſci. Admirare autem & aliam ſapientiam eorum, qualiter ventrem ſuperabant, non multam menſæ curam facientes: in eremo enim exiſtentes, & per tres dies ibi morantes, ſolum ſeptem panes ibi habebant. Alia vero ſimiliter prioribus fecit: etenim recumbere eos fecit in terra, & in manibus diſcipulorum creſcere panes: unde ſequitur: *Et præcepit turbæ ut diſcumberent ſuper terram*. HIERONYMUS (ſuper *Et dicunt ei diſcipuli*.) De hoc autem ſupra diximus, & eadem repetere otioſi eſt: tantum in his quæ diſcrepant immoremur. CHRYSOSTOMUS (hom. liv.) Finis autem utriuſque miraculi non ſimilis eſt: ſequitur enim: *Et quod ſuperfuit de fragmentis, tulerunt ſeptem ſportas plenas. Erant autem qui manducaverant quatuor millia hominum, extra parvulos, & mulieres*. Quare autem minores fuerunt reliquiæ in hoc miraculo quam in primo, etſi non tot fuerint qui comederunt? Aut igitur hoc eſt, quia ſportæ cophinis maiores erant; aut (1) ut ex diverſitate rememorentur & illius, & huius miraculi: & propter hoc tunc quidem fecit cophinos reliquiarum numero æquales diſcipulis, nunc autem ſportas panibus æquales. REMIGIUS. In hac autem evangelica lectione conſideranda eſt in Chriſto operatio divinitatis, & humanitatis: per hoc enim quod turbis miſeretur, oſtendit ſe humanæ fragilitatis affectionem habere; in eo vero quod panes multiplicavit, & turbas pavit, oſtenditur divinitatis operatio. Deſtruitur ergo hic error Eutychetis, qui in Chriſto dicebat unam naturam. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. l.) Sane (2) non abs re eſt admonere in hoc miraculo, quod ſi aliquis Evangeliſtarum hoc dixiſſet, (3) qui de quinque panibus non dixiſſet, contrarius ceteris putaretur. Sed quia illi qui miraculum de ſeptem panibus narraverunt, nec illud de quinque tacuerunt; neminem movet, & utrumque factum homines intelligunt. Hoc ideo diximus, ut ſicubi ſimile reperitur factum a Domino, quod in aliquo alter alteri Evangeliſtæ ita repugnare videatur ut omnino ſolvi non poſſit; nihil aliud intelligatur quam utrumque factum eſſe, & aliud ab alio commemoratum. GLOSSA *a* (interlinearis.) Notandum autem, quod prius Dominus aufert debilitates, & poſtea cibat: quia prius ſunt removenda peccata, & poſtea anima verbis Dei nutrienda. HILARIUS (can. xv. in Matth. cir. fin.) Sicut autem illa turba quam prius pavit, Iudaicæ credentium convenit plebi; ita hæc populo Gentium comparatur. Quod vero quatuor millia virorum congregantur, multitudo innumerabilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. HIERONYMUS (parum ante finem Com. in cap. xv.) Iſti etiam non ſunt quinque millia, ſed quatuor millia; qui numerus ſemper

per

(1) *Al. hic quoque deeſt* ut. (2) *Al.* ut abs re eſt &c. (3) *In Veneta Nicolini editione anni* 1593. *omittitur* qui de quinque panibus non dixiſſet.

Ex editione P. Nicolai.

a Quod ſubiungitur ex Gloſſa, non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

per in laudibus ponitur ; & quadrangulus lapis non fluctuat, non eſt inſtabilis: & ob hanc cauſam etiam Evangelia in hoc numero conſecrata ſunt. In ſuperiori ergo ſigno, quia propinqui erant, & vicini quinque ſenſuum, non ipſe Dominus eorum recordatur, ſed diſcipuli ; hic autem ipſe Dominus miſereri ſe dicit eorum, quia triduo iam perſeverant cum eo : quia ſcilicet Patri, Filio, Spirituique ſancto credebant. HILARIUS (can. xv. in Matth. a med.) Vel quia omne paſſionis dominicæ tempus cum Domino agunt; ſive quia venturi ad baptiſmum confitentur ſe credere in paſſione, ac reſurrectione eius; ſive quia toto paſſionis dominicæ tempore ieiuniis Domino quadam compaſſionis ſocietate iunguntur. RABANUS (ſuper *Quia iam triduo.*) Vel hoc dicitur, quia in toto ſæculo (1) triplex tempus eſt quo gratia datur: primum ante legem, ſecundum ſub lege, tertium ſub gratia: quartum eſt in cælo, ad quod tendens reficitur in via. REMIGIUS. Vel quia peccata commiſſa per pœnitentiam corrigentes, cogitatione, (2) locutione, & opere convertuntur ad Dominum. Has turbas noluit Dominus dimittere ieiunas, ne deficerent in via: quia peccatores per pœnitentiam converſi, in curſu labentis ſæculi pereunt, ſi abſque ſacræ doctrinæ pabulo dimittantur. GLOSSA. Septem panes ſunt Scriptura novi teſtamenti, in quo gratia Spiritus ſancti & revelatur, & datur: neque ſunt hordeacei, ut ſupra, quia non hic, ut in lege, vitale alimentum figuris quaſi tenaciſſima palea tegitur : hic non duo piſces, ut in lege duo (3) ungebantur, ſcilicet Rex, & Sacerdos; ſed pauci, ideſt ſancti novi teſtamenti, qui de fluctibus ſæculi erepti, & ſuſtinent turbulentum mare, & exemplo ſuo nos reficiunt, ne in via deficiamus. HILARIUS (can. xv. parum ante finem.) Turbæ autem in terra recumbunt : nullis enim legis operibus fuerant ante (4) ſubſtratæ; ſed peccatorum, & corporum ſuorum (5) inhærebant. GLOSSA (ordinaria ſuper illud, *Septem ſportas.*) Vel ibi ſuper ſenum, ut deſideria carnis comprimantur ; hic ſuper terram, ubi & ipſe mundus relinqui præcipitur. Vel mons in quo Dominus reficit, eſt altitudo Chriſti : ibi ergo ſenum ſuper terram, (6) quia ibi celſitudo Chriſti, propter carnales, carnali ſpe, & deſiderio tegitur ; hic remota omni cupiditate carnali, convivas novi teſtamenti ſpe permanentes ſolidatoſque continet : ibi quinque millia, qui carnales quinque ſenſibus ſubditi ; hic quatuor propter quatuor virtutes, quibus ſpiritualiter muniuntur, temperantiam, prudentiam, fortitudinem, & iuſtitiam : quarum prima eſt cognitio rerum appetendarum, & vitandarum; ſecunda refrenatio cupiditatis ab his quæ temporaliter delectant ; tertia firmitas contra moleſta ſæculi ; quarta, quæ per omnes diffunditur, dilectio Dei, & proximi: & ibi, & hic mulieres, & parvuli excepti ſunt : quia in veteri, & novo teſtamento non admittuntur ad Dominum qui non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infirmitate virium, vel levitate mentis. Utraque refectio in monte celebrata eſt, quia utriuſque teſtamenti Scriptura & altitudinem cæleſtium præceptorum mandat, (7) & præmium. Utraque altitudinem Chriſti prædicat. Altiora myſteria, quæ non capit communis turba, Apoſtoli ſufferunt, & implent, ſcilicet perfectorum corda ſeptiformis Spiritus gratia ad intelligendum illuſtrata. Sportæ iunco, & foliis palmarum ſolent contexi; & ſignificant ſanctos, qui radicem cordis in ipſo fonte vitæ collocant, ne areſcant ut iuncus in aqua, & palmam æternæ retributionis in corde retinent.

(1) *Al.* tertium. (2) *Al. omittitur* locutione. (3) *Al.* iniungebantur. (4) *Al.* ſubtractæ. (5) *P. Nicolai apponit* origini. (6) *Al.* quia ibi eſt celſitudo Chriſti. (7) *P. Nicolaius habet* & præmiorum.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XVI.

(a) ET dimiſſa turba, aſcendit in naviculam, & venit in fines Magedan. Et acceſſerunt ad eum phariſæi, & ſadducæi tentantes, & rogaverunt eum ut ſignum de cælo oſtenderet eis. At ille reſpondens ait illis: Facto veſpere dicitis: Serenum erit, rubicundum eſt enim cælum; & mane: Hodie tempeſtas, rutilat enim triſte cælum. Faciem ergo cæli diiudicare noſtis; ſigna autem temporum non poteſtis. Generatio mala, & adultera ſignum quærit; & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ. Et relictis illis, abiit.

(b) Et cum veniſſent diſcipuli eius trans fretum, obliti ſunt panes accipere. Qui dixit illis: Intuemini, & cavete a fermento phariſæorum, & ſadducæorum. At illi cogitabant inter ſe, dicentes: Quia panes non accepimus. Sciens autem Ieſus dixit eis: Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum, & quinque millium hominum, & quot cophinos ſumpſiſtis? Neque ſeptem panum, & quatuor millium hominum, & quot ſportas ſumpſiſtis? Quare non intelligitis, quia non de pane dixi vobis: Cavete a fermento phariſæorum, & ſadducæorum? Tunc intellexerunt, quia non dixerit cavendum a fermento panum, ſed a doctrina phariſæorum, & ſadducæorum.

(c) Venit autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi; & interrogabat diſcipulos ſuos, dicens: Quem dicunt homines eſſe Filium hominis? At illi dixerunt: Alii Ioannem Baptiſtam, alii autem Eliam, alii vero Hieremiam, aut unum ex Prophetis. Dicit illis Ieſus: Vos autem quem me eſſe dicitis? Reſpondens Simon Petrus dixit: Tu es Chriſtus Filius Dei vivi. Reſpondens autem Ieſus dixit ei: Beatus es Simon Bariona: quia caro, & ſanguis non revelavit tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum: & quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cælis; & quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.

(d) Tunc præcepit diſcipulis ſuis ut nemini dicerent, quia ipſe eſſet Ieſus Chriſtus. Exinde cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis quia oportet eum ire Hieroſolymam, & multa pati a ſenioribus, & ſcribis, & principibus ſacerdotum, & occidi, & tertia die reſurgere.

(e) Et aſſumens eum Petrus, cœpit increpare illum, dicens: Abſit a te, Domine; non erit tibi hoc. Qui converſus dixit Petro: Vade poſt me ſatana: ſcandalum es mihi, quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominum.

(f) Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis: Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam ſuam propter me, inveniet eam.

(g) Quid enim prodeſt homini, ſi mundum univerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua? Filius enim hominis venturus eſt in gloria Patris ſui cum Angelis ſuis; & tunc reddet unicuique ſecundum opera eius. Amen dico vobis, ſunt quidam de hic ſtantibus qui non guſtabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno ſuo.

(a) Chry-

(a) CHRYSOSTOMUS (homil. LIV.) Sicut poſt miraculum quinque panum, Dominus turbas dimiſit, ita & nunc: nec autem pedes recedit, ſed navigio, ne turba eum ſequatur: unde dicitur: *Et dimiſſa turba, aſcendit in naviculam, & venit in fines Magedan*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. LI.) Marcus autem dicit, quod in Dalmanutha: nec eſt dubitandum eumdem locum eſſe ſub utroque nomine: nam plerique codices non habent, etiam ſecundum Marcum, niſi Magedan. RABANUS. Eſt autem Magedan regio contra Geraſam, & interpretatur poma, vel nuntia; & ſignificat hortum, de quo dicitur Cant. IV. „ Hortus coucluſus, fons „ ſignatus: " in quo creſcunt poma virtutum, & ubi nuntiatur nomen Domini. Docet autem, quod prædicatores, miniſtrato verbo turbæ, ipſi intra cubiculum cordis virtutum pomis debent refici. Sequitur: *Et acceſſerunt ad eum phariſæi, & ſadducæi tentantes; & rogaverunt eum ut ſignum de cælo oſtenderet eis*. REMIGIUS. Admiranda quippe eſt cæcitas phariſæorum, & ſadducæorum: ſic enim poſtulabant ſignum de cælo, quaſi ea non eſſent ſigna quæ facere videbatur. Quod autem ſignum poſtularent, Ioannes manifeſtat: refert enim (cap. VI.) poſt refectionem de quinque panibus, turbam acceſſiſſe ad Dominum, & dixiſſe: „ Quod ſignum facis, ut videamus, & cre„ damus tibi? Patres noſtri manna in de„ ſerto comederunt, ſicut ſcriptum eſt: „ Panem de cælo dedit eis manducare. " Ideoque & hic dicunt: Oſtende nobis ſignum de cælo; ideſt fac, ut uno vel duobus diebus manna pluat, ut totus populus paſcatur, ſicut multo tempore factum eſt in deſerto. Ipſe vero inſpiciens cogitationes eorum, ut Deus, & ſciens quod ſi etiam ſignum de cælo eis oſtenderet, non crederent, noluit eis dare ſignum quod poſtulabant: unde ſequitur: *At ille reſpondens ait illis: Facto veſpere dicitis, Serenum erit &c.* HIERONYMUS (in principio Com. in cap. XVI. Matth.) Hoc apud Græcos in pleriſque codicibus non habetur. Senſus autem manifeſtus eſt, quod ex elementornm ordine, & conſonantia poſſunt & ſereni, & pluvioſi dies prænoſci. Scribæ autem, & phariſæi, qui videbantur legis eſſe doctores, ex Prophetarum vaticinio non poterant cognoſcere Salvatoris adventum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. XX.) Poteſt etiam intelligi quod dixit Dominus: *Facto veſpere dicitis: Serenum erit, etenim rubicundum eſt cælum*; ideſt, ſanguine paſſionis Chriſti, primo adventu indulgentia peccatorum datur. *Et mane: Hodie tempeſtas, rubet enim cum triſtitia cælum*: illud eſt quod ſecundo adventu igne præcedente venturus eſt. GLOSSA (ordinaria.) Vel aliter. *Rutilat triſte cælum*; ideſt, patiuntur Apoſtoli poſt reſurrectionem: poſt quos me iudicare in futuro ſcire poteſtis: quia cum non parco meis bonis quin patiantur, non parcam aliis in futuro. *Faciem ergo cæli diiudicare noſtis; ſigna autem temporum non poteſtis*. a Signa temporum dixit de adventu ſuo, vel paſſione, cui ſimile eſt roſeum cælum veſpere; & idem de tribulatione, ante adventum ſuum futura, cui ſimile eſt mane roſeum cum triſtitia cælum. CHRYSOSTOMUS (hom. LIV. in Matth.) Sicut ergo in cælo aliud quidem eſt ſignum ſerenitatis, aliud pluviæ; ita & in me putare oportet: nunc enim, ſcilicet in primo adventu, his ſignis qnæ in terra ſunt, opus eſt; quæ autem in cælo ſunt, conſervantur tempori ſecundi adventus. Nunc enim ſicut medicus veni, tunc ſicut iudex adero: propter hoc nunc occultus veni, tunc autem cnm multa divulgatione quando virtutes cælorum movebuntur. Sed non eſt nunc tempus horum ſignorum: quia veni mori, & quæ abiecta ſunt pati: & ideo ſequitur: *Generatio mala, & adultera ſignum quærit; & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ*. AUGUSTINUS de Con. Evang, (Lib. II. cap. LI.) Hoc autem & alibi iam dixit Matthæus: unde retinendum eſt, eadem Dominum ſæpe dixiſſe, ut quod exiſtente contrario ſolvi non poterit, bis dictum intelligatur. GLOSSA (interlinearis.) Dicit autem, *Generatio mala & adultera*, ideſt incredula, pro ſpirituali carneum habens intellectum. RABANUS. Non ergo generationi illi tentantium Dominum ſignum cæleſte datur, quale quærebant, quibus multa ſigna dedit in terra; ſed generationi quærentium Dominum, ideſt Apoſtolis, quibus cernentibus, aſcendit in cælum, & Spiritum ſanctum miſit. HIERONYMUS (ſuper *Et relictis*.) Quid autem ſibi velit ſignum Ionæ, iam ſupra dictum eſt. CHRYSO-

SO-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a RABANUS. Hæc editiones aliæ ſub eodem indice cum prædictis confundunt, &, Rabani nomine prætermiſſo, Gloſſæ tribuunt.

SOSTOMUS (ut ſupra.) Cum autem hoc phariſæi audiſſent, oportebat interrogare, & dicere: Quid eſt quod dicitur? Sed ipſi non deſiderio diſcendi, hoc a Domino quæſierunt; & ideo Dominus eos relinquit: unde ſequitur: *Et relictis illis, abiit*. RABANUS. Ideſt, relicta generatione mala Iudæorum, abiit trans fretum, & Gentium ſecutus eſt populus. Nota, quod non, ſicut in aliis legitur locis, dimiſſis turbis abiit; ſed quia infidelitatis error inſolentium animos obtinebat, dicitur quod eos reliquit.

(b) GLOSSA *a*. Sicut Dominus phariſæos reliquerat propter eorum infidelitatem, ita conſequenter & doctrinam eorum a diſcipulis cavendam eſſe docet: unde ſequitur: *Et cum veniſſent diſcipuli eius trans fretum, obliti ſunt accipere panes*. REMIGIUS. Tanto enim amore magiſtri detinebantur ut nec etiam ad punctum vellent ab eo recedere. Animadvertendum eſt ergo quantum alieni eſſent ab appetitu deliciarum, cum tam parvam haberent de neceſſariis curam ut etiam obliti ſint panes accipere, ſine quibus humana fragilitas ſubſiſtere non poteſt.

Sequitur: *Qui dixit illis: Intuemini, & cavete a fermento phariſæorum, & ſadducæorum*. HILARIUS (can. xvi. inter med. & fin.) In quo monentur Apoſtoli non admiſceri Iudæorum doctrinæ: quia legis opera in effectum fidei, & præfigurationem rerum conſequentium conſtituta ſunt; & in quorum tempora, atque ætatem veritas contigiſſet, nihil ultra in veritatis ſimilitudinem poſitum arbitrarentur: ne doctrina phariſæorum Chriſtum neſciens, effectum evangelicæ veritatis rumperet. HIERONYMUS (ſuper *Qui dixit illis, Intuemini*.) Qui enim cavet a fermento phariſæorum, & ſadducæorum, legis, ac litteræ præcepta non ſervat, traditiones hominum negligit, ut faciat Dei mandata. Hoc eſt fermentum de qun Apoſtolus ait I. Cor. v. „ Modicum fermentum „ totam maſſam corrumpit. " Iſtiuſmodi fermentum etiam omni ratione vitandum eſt, quod habuit Marcion, Valentinus, & omnes hæretici. Fermentum enim hanc habet vim ut ſi farinæ mixtum fuerit, quod parum videbatur, creſcat in maius, & ad ſaporem ſuum univerſam conſperſionem trahat: ita & doctrina hæretica, ſi vel modicam ſcintillam iecerit in tuum pectus, in brevi ingens flamma concreſcit, & totam hominis paſſionem ad ſe trahit. CHRYSOSTOMUS (homil. liv.) quare non dixit: Attendite a doctrina phariſæorum manifeſte? Quia vult commemorare ea quæ facta ſunt, ſcilicet de multiplicatione panum: etenim noverat eos eſſe oblitos. Simpliciter autem de hoc eos incuſare non videtur rationem habere; occaſione autem ab eis recepta eos increpare, ſuſceptibilem faciebat incuſationem; & ideo quæ cogitabant diſcipuli, Evangeliſta in medium introducit, dicens: *At illi cogitabant intra ſe dicentes, Quia panes non accepimus*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Quid cogitatis*?) Quomodo autem panes non habebant qui ſtatim impletis ſeptem ſportis, aſcenderunt in naviculam, & venerunt in fines Magedan? (1) Ibi audiunt navigantes quod cavere debeant a fermento phariſæorum, & ſadducæorum. Sed Scriptura teſtatur, quod obliti ſuut eos ſecum tollere. CHRYSOSTOMUS (homil. liv.) Quia vero diſcipuli circa obſervationes Iudaicas adhuc repebant, ideo Dominus vehementer eos increpat ad utilitatem omnium: unde ſequitur: *Sciens autem Ieſus, dixit eis: Quid cogitatis inter vos, medica fidei, quia panes non habetis*? GLOSSA (ordinaria.) Quaſi dicat: Quid cogitatis me dixiſſe de terrenis panibus, de quibus non eſt vobis dubitandum, cum de tam paucis tantas feci abundare reliquias? CHRYSOSTOMUS (homil. liv.) Hoc autem facit, ut ſolicitudinem eſcarum ab eis abiiciat. Sed quare non arguit eos, cum dixerunt, *Unde nobis in ſolitudine panes tanti*: etenim opportunius videbatur hoc dici? Sed ideo tunc non reprehendit eos, ne videretur ſe ingerere ad ſigna facienda, & nolebat ante turbas eos increpare. Tunc (2) etiam rationabilior hæc accuſatio fuit quando iam duplici miraculo de panibus facto tales erant ut adhuc de eſcis dubitarent. Vide autem & increpationem cum manſuetudine: velut enim excuſando reſpondet, pro his quos increpaverat dicens: *Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum*? GLOSSA (interlinearis.) Quaſi dicat: Neque myſterium intelligitis, neque virtutem in memo-

(1) *Al. P. Nicolaius habet* Ibique. (2) *Al.* enim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec in Anſelmo reperitur, nec alibi occurrit.

ria habetis. CHRYSOSTOMUS (homil. LIV.) Per quod in memoriam (1) eis reducit ea quæ præterierunt, & ad futura attentiores facit. HIERONYMUS (ſuper illud, *Sciens Ieſus dixit.*) Per hoc autem quod dicit, *Quare non intelligitis*? ecce per occaſionem docet eos quid ſignificent quinque panes, & ſeptem, quinque millia hominum, & quatuor millia, quæ paſta ſunt in eremo. Si enim fermentum phariſæorum, & ſadducæorum non corporalem panem, ſed traditiones perverſas, & hæretica ſignificant dogmata; quare cibi, quibus nutritus eſt populus Dei, non veram doctrinam integramque ſignificent? CHRYSOSTOMUS (homil. LIV.) Ut autem diſcas quantum in diſcipulis potuit (2) increpatio Chriſti, & qualiter eorum mentem erexerit dormientem, audi quid Evangeliſta dicat: *Tunc intellexerunt quod non dixit cavendum a fermento panum, ſed a doctrina phariſæorum, & ſadducæorum*; quamvis eo hoc non interpretante. Interpretatio ergo Domini eos a Iudaicis obſervationibus abduxit, deſides exiſtentes, attentiores fecit, & a parva fide eos eripuit, ut non timeant, ſi quando paucos panes habere videantur, neque pro pane ſoliciti ſint, ſed hæc (3) deſpiciant univerſa.

(c) GLOSSA *a*. Poſtquam diſcipulos a phariſæorum doctrina removerat Dominus, convenienter evangelicæ doctrinæ altitudinem in eis fundat: & ut maior ſolemnitas deſignetur, locus deſcribitur cum dicitur: *Venit autem Ieſus in partes Cæſareæ Philippi*. CHRYSOSTOMUS (homil. LV.) Ideo autem non ſimpliciter Cæſaream nominat, ſed Cæſaream Philippi, quia eſt & alia Cæſarea, quæ eſt Stratonis; non autem in illa, ſed in hac diſcipulos interrogavit, longe eos a Iudæis abducens, ut ab omni timore eruti, libere dicant quæ habebant in mente. *b* Philippus autem iſte, frater fuit (4) Herodis tetrarchæ Ithureæ, & Thraconitidis regionis, qui in honorem Tiberii Cæſaris Cæſaream Philippi, quæ nunc Paneas dicitur, appellavit. GLOSSA (ordinaria.) Confirmaturus autem in fide diſcipulos, prius opiniones, & errores aliorum a mentibus eorum voluit removere: unde ſequitur: *Et interrogavit diſcipulos ſuos, dicens: Quem dicunt homines eſſe Filium hominis*? ORIGENES *c* (in Comm. Matthæi tractatu ex his quos nunc habemus 1.) Interrogat Chriſtus diſcipulos, ut ex Apoſtolorum reſponſionibus nos diſcamus diverſas opiniones fuiſſe tunc apud Iudæos de Chriſto; & ut nos ſemper ſcrutemur qualis opinio ſit apud homines de nobis: ut ſi quid male dicitur de nobis, occaſiones illius præcidamus; ſi quid autem boni, eius occaſiones augeamus. Sed & diſcipuli Epiſcoporum, (5) Apoſtolorum inſtruuntur exemplo, ut qualeſcumque opiniones audierint foris de Epiſcopis ſuis, referant eis. HIERONYMUS (ſuper *Et interrogabat diſcipulos.*) Pulchre autem interrogat: *Quem dicunt homines eſſe Filium hominis*? Quia qui de Filio hominis loquuntur, homines ſunt; qui vero divinitatem eius intelligunt, non homines, ſed dii appellantur. CHRYSOSTOMUS (hom. LV. parum a princ.) Non autem dicit: Quem me dicunt ſcribæ, & phariſæi eſſe? ſed, Quem me dicunt homines eſſe? plebis mentem, quæ ad malum inflexa non erat, inveſtigans. Etſi enim multo humilior quam oportebat eorum erat de Chriſto opinio, ſed tamen a nequitia libera erat; phariſæorum autem opinio de Chriſto erat plena multa malitia. HILARIUS (can. XVI.) Dicendo ergo, *Quem dicunt homines eſſe Filium hominis*? ſignificavit, præter id quod in ſe videbatur, eſſe aliud ſentiendum: erat enim hominis Filius. Quod igitur de ſe opinandi iudicium deſiderabat, non illud arbitramur quod ſe ipſe confeſſus eſt; ſed occultum erat de quo quærebatur, in quod ſe credentium fides debeat extendere. Eſt autem hæc confeſſionis tenenda ratio, ut ſicut Dei Filium, ita & Filium hominis meminerimus: quia alterum ſine altero nihil ſpei tribuit ad ſalutem: & ideo ſignanter dixit: *Quem dicunt homines eſſe Filium hominis*? HIERONYMUS (loc. cit.) Non enim dixit, Quem me eſſe dicunt homines; ſed, *Quem dicunt eſſe Filium hominis*? ne iactanter de ſe quærere videretur.

(1) *Al.* eos reducit ad ea. (2) *Al.* interpretatio. (3) *Al.* reſpiciant. (4) *P. Nicolai legit* Herodis, Tetrarcha &c. (5) *Al. deeſt* Apoſtolorum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec in Anſelmo extat, ut nec alibi apud Interpretes occurrit. *b* RABANUS. Eius nomine prætermiſſo, prius cum dictis Chryſoſtomi confundebatur hæc appendix. *c* Quod hic Origenis nomine de diſcipulis Epiſcoporum ſubiungitur, non habet Origenes, qui ſolum ait: *Diſcipulos Ieſu curioſos eſſe debere de his quæ de illo dicuntur*: nec alibi occurrit.

tur. Et nota, quod ubicumque in veteri teſtamento ſcriptum eſt, Filius hominis, in Hebræo poſitum eſt, Filius Adam. ORIGENES (ut ſupra.) Diverſas autem Iudæorum opiniones de Chriſto diſcipuli referunt: unde dicitur: *At illi dixerunt: Alii Ioannem Baptiſtam*, æſtimationem ſcilicet ſecuti Herodis; *alii autem Eliam*, videlicet æſtimantes, quod aut ſecundam nativitatem ſuſceperit Elias, aut ex eo tempore in corpore vivens, in tempore apparuit illo; *alii vero Hieremiam*, quem Dominus in Gentibus Prophetam conſtituit, non intelligentes quoniam Hieremias typus fuerat Chriſti; *aut unum ex Prophetis*, ratione ſimili, propter illa quæ Deus ad ipſos locutus eſt per Prophetas; non tamen in ipſis, ſed (1) in Chriſto ſunt impleta. HIERONYMUS (ſuper *Atilli dixerunt*.) Sed tamen turbæ ſic errare potuerunt in Elia, & Hieremia, quomodo Herodes erravit in Ioanne: unde miror quoſdam Interpretes cauſas errorum inquirere ſingulorum. CHRYSOSTOMUS (hom. lv in Matth.) Quia vero diſcipuli opinione turbæ recitaverant, evocat eos per ſecundam interrogationem ad opinandum aliquid maius de ipſo: & ideo ſequitur: *Dicit illis Ieſus: Vos autem quem me eſſe dicitis?* (2) Vos, inquam, qui ſimul mecum eſtis ſemper, quia maiora ſigna vidiſtis quam turbæ, non oportet vos in opinione convenire cum turbis: & propter hoc non a principio prædicationis eos de hoc interrogavit, ſed poſtquam multa ſigna fecit, & multa locutus eſt eis de ſua deitate. HIERONYMUS (ſuper *Vos autem quem me eſſe dicitis?*) Attende autem, quod ex hoc textu ſermonis Apoſtoli nequaquam homines, ſed dii appellantur: cum enim dixiſſet: *Quem dicunt homines eſſe Filium hominis?* ſubiecit: *Vos autem quem me eſſe dicitis?* Ac ſi dicat: Illis, quia homines ſunt, humana opinantibus, vos, qui dii eſtis, quem me eſſe exiſtimatis? RABANUS (ibidem.) Non autem quaſi neſciens, de ſe ſententiam diſcipulorum, vel extraneorum inquirit; ſed ideo diſcipulos quid de ſe ſentiant interrogat, ut confeſſionem rectæ fidei, digna mercede remuneret. Ideo quid alii de ſe ſentiant inquirit, ut expoſitis primo ſententiis errantium, diſcipuli probarentur veritatem ſuæ confeſſionis non de opinione vulgata, ſed de ipſo percepiſſe dominicæ revelationis arcano. CHRYSOSTOMUS (hom. lv.) Quando vero Dominus de plebis opinione interrogat, omnes reſpondent; ſed omnibus diſcipulis interrogatis, Petrus tamquam os Apoſtolorum, & caput, pro omnibus reſpondet: unde ſequitur: *Reſpondens Simon Petrus, dixit: Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*. ORIGENES (in Commentariis ſuper capitulum Matth. XVI. tractatu 1.) Denegavit quidem Petrus aliquid eorum eſſe Ieſum quæ arbitrabantur Iudæi; confeſſus eſt autem, *Tu es Chriſtus*, quod neſciebant Iudæi; ſed &, quod maius eſt, *Filius Dei vivi*, qui & per Prophetas dixerat: „ Vivo ego, dicit Dominus: “ & ideo dicebatur vivus, ſed ſecundum ſupereminentiam, quia ſupereminet omnibus habentibus vitam: quoniam ſolus habet immortalitatem, & eſt fons vitæ, quod proprie dicitur Deus Pater; vita autem eſt quaſi de fonte procedens, qui dixit (Ioan. XIV.) „ Ego ſum vita. “ HIERONYMUS (ut ſupra.) Deum etiam vivum appellat, ad comparationem eorum deorum qui putantur dii, ſed mortui ſunt. Saturnum dico, Iovem, Venerem, & Herculem, & cetera idolorum portenta. HILARIUS (can. XVI. in Matth.) Eſt autem hæc vera, & inviolabilis fides, ex Deo Deum Filium profectum eſſe, cui ſit ex æternitate Patris æternitas. Hunc igitur aſſumpſiſſe corpus, & hominem factum eſſe, perfecta confeſſio eſt. Complexus eſt itaque omnia qui & naturam, & nomen expreſſit: in quo ſumma virtutum eſt. RABANUS (ſuper *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*.) Mira autem diſtinctione factum eſt ut Dominus ipſe humilitatem aſſumptæ humanitatis profiteatur, diſcipulus excellentiam divinæ æternitatis oſtendat. HILARIUS (can. XVI. in Matth. par. a medio.) Dignum autem confeſſio Petri præmium conſecuta eſt, quia Dei Filium in homine vidiſſet: unde ſequitur: *Reſpondens autem Ieſus dixit ei: Beatus es Simon Bariona: quia caro, & ſanguis non revelavit tibi, ſed Pater meus qui eſt in cælis*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Tu es Petrus*.) Reddit enim Chriſtus Apoſtolo vicem pro teſtimonio quod de ſe Petrus dixerat: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*. Dominus autem dixit ei: *Beatus es Simon Bariona*. Quare? Quia non revelavit tibi caro, & ſanguis; ſed revelavit Pater. Quod caro, & ſanguis revelare non potuit, Spiritus ſancti gratia revelatum eſt. Ergo ex confeſſione ſortitur vocabulum, quod revelationem ex Spiritu ſancto habeat, cuius & filius appellandus ſit: ſiquidem Bariona in lingua noſtra ſonat Filius columbæ. Alii ſimpliciter accipiunt, quod Simon, ſcilicet Petrus, filius ſit Ioannis,

Oo 2

(1) *Al.* in ipſo. (2) *Al.* Vos autem, inquam &c.

Digitized by Google

nis, iuxta alterius loci interrogationem, Ioan. xx. „ Simon Ioannis, diligis me? “ & volunt ſcriptorum vitio depravatum, ut pro (1) *Barioanna*, ideſt filius Ioannis, *Bariona* ſcriptum ſit, una detracta ſyllaba; Ioanna vero interpretatur Dei gratia. Utrumque autem nomen myſtice intelligi poteſt: quod & columba Spiritum ſanctum, & gratia Dei donum ſignificet ſpiritale. CHRYSOSTOMUS (hom. lv. in Matth.) Vanum (2) eſt enim dicere, Tu es filius Ionæ, vel Ioanna, niſi ut oſtendat quoniam ita naturaliter eſt Chriſtus Filius Dei, ſicut Petrus filius Ionæ, eiuſdem ſubſtantiæ cum eo qui genuit. HIERONYMUS (ſuper *Reſpondens Ieſus ait illi.*) Illud autem quod ait, *Quia caro, & ſanguis non revelavit tibi*, apoſtolicæ narrationi compara, in qua ait (Galat. 1) „ Continuo non acquievi carni, & „ ſanguini: “ carnem ibi, & ſanguinem Iudæos ſignificans, ut hic quoque ſub alio ſenſu demonſtretur, quod ei non per doctrinam phariſæorum, ſed per Dei gratiam Chriſtus Dei Filius revelatus ſit. HILARIUS (can. xvi. in Matth. a med.) Vel aliter. Beatus hic, quia ultra humanos oculos & intendiſſe, & vidiſſe laudatus eſt, non id quod ex carne, & ſanguine eſt (3) contuens, ſed Dei Filium cæleſtis Patris revelatione conſpiciens; dignuſque iudicatus eſt ut primus agnoſceret quod divinitas eſſet in Chriſto. ORIGENES (tract. 1. in xvi. cap. Matth. a medio.) Eſt autem in hoc loco quærendum utrum cum prius mitterentur, iam cognoſcebant diſcipuli quoniam ipſe erat Chriſtus. Hic enim ſermo demonſtrat, quoniam tunc primum confeſſus fuerit cum Petrus Chriſtum Filium Dei vivi. (4) Et vide, ſi potes huiuſmodi quæſtionem ſolvere, dicens, quoniam credere Ieſum eſſe Chriſtum, minus eſt quam cognoſcere: ut dicamus, quod quando mittebantur ad prædicandum, credebant quidem Ieſum eſſe Chriſtum; poſtea autem proficientes etiam cognoverunt. Aut ita eſt reſpondendum ut dicamus, quoniam tunc quidem Apoſtoli initia cognitionis habebant Chriſti, & exigua cognoſcebant de illo; poſtea autem profecerunt in agnitione ipſius, ut poſſent capere ſcientiam Chriſti revelatam a Patre, ſicut & Petrus qui beatificatur, non ſolum in eo quod dicit, *Tu es Chriſtus*, ſed in eo magis quod addidit, *Filius Dei vivi*. CHRYSOSTOMUS (hom. lv. in Matth. ſuper illud, *Beatus*.) Nimirum autem, ſi non confeſſus eſſet Petrus Chriſtum proprie ex Patre natum, non eſſet hic revelatione opus; neque æſtimare Chriſtum unum ex multis filiis adoptivis, beatitudine dignum eſſet: nam & ante hoc illi qui erant in navi dixerunt (ſupra xiv.) *Vere Filius Dei eſt hic*. Sed & Nathanael dixit (Ioan. 1.) „ Rab- „ bi, tu es Filius Dei. “ Non tamen beati dicti ſunt, quia non talem confeſſi ſunt filiationem qualem Petrus; ſed unum ex multis eum æſtimabant, non vere filium; vel etſi præcipuum quidem præ multis, non autem ex ſubſtantia Patris. Vides autem qualiter & Filium revelat Pater, & Patrem Filius. Non enim ab alio eſt dicere Filium quam a Patre, nec ab alio Patrem quam a Filio: quare & hinc manifeſtum eſt quod Filius eſt conſubſtantialis, & coadorandus Patri. Oſtendit autem Chriſtus ex hinc iam multos credituros quod fuerat Petrus confeſſus: unde ſubdit: *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Et ego tibi dico.*) Ac ſi dicat: Quia tu mihi dixiſti, *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*; & ego dico tibi, non ſermone caſſo, & nullum opus habente; ſed dico tibi (quia meum dixiſſe, feciſſe eſt) *quia tu es Petrus*: ſicut enim ipſe lumen Apoſtolis donavit, ut lumen mundi appellentur, & cetera quæ a Domino ſortiti vocabula ſunt; ita & Simoni qui credebat in petram Chriſtum, Petri largitus eſt nomen. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. liii. a med.) Nullus tamen arbitretur quod hic Petrus nomen acceperit: non enim accepit hoc nomen, niſi ubi Ioannes (cap. 1.) commemorat ei dictum eſſe: „ Tu vocabe- „ ris Cephas, quod interpretatur Petrus. “ HIERONYMUS (ſuper *Quia tu es Petrus.*) Secundum autem metaphoram petræ, recte dicitur ei: Ædificabo Eccleſiam meam ſuper te: & hoc eſt quod ſequitur: *Et ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*. CHRYSOSTOMUS (hom. lv.) Ideſt, in hac fide, & confeſſione ædificabo Eccleſiam meam. Hinc oſtendit multos iam credituros quod Petrus confeſſus fuerat, & erigit eius ſenſum, & paſtorem ipſum facit. AUGUSTINUS in Lib. Retract. (Lib. I. cap. xxi.) Dixi in quodam loco de Apoſtolo Petro, quod in illo tamquam in petra ædificata eſt Eccleſia; ſed ſcio me poſtea ſæpiſſime ſic expoſuiſſe quod a Domino dictum eſt: *Tu es Petrus*,

(1) *Al.* Bariona. (2) *Al.* Vanum autem eſſet dicere. (3) *Al.* contentus. (4) *In quatuor exemplis quæ ſupra retulimus legitur:* Et vide, ſi potes, quoniam credere &c. *intermediis omiſſis*.

trus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, ut ſuper hunc intelligeretur quem confeſſus eſt Petrus dicens, *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*; ac ſi Petrus ab hac petra appellatus, perſonam Eccleſiæ figuraret, quæ ſuper hanc petram ædificatur: non enim dictum eſt illi, Tu es petra, ſed *Tu es Petrus*: petra autem erat Chriſtus, quem confeſſus Simon, ſicut (1) ei tota Eccleſia confitetur, dictus eſt Petrus. Harum autem duarum ſententiarum quæ ſit probabilior, eligat lector. HILARIUS (can. XVI. in Matth.) Eſt autem in nuncupatione novi nominis felix Eccleſiæ fundamentum, dignaque ædificatione illius petra, quæ infernales leges, & tartari portas, & omnia mortis clauſtra diſſolveret: unde ad oſtendendam firmitatem Eccleſiæ ſupra petram fundatæ, ſubditur: *Et portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*. GLOSSA (interlinearis hoc loco.) Ideſt, non ſeparabunt eam a caritate mea, & fide. HIERONYMUS (ſuper *Et portæ inferi*.) Ego portas inferi, vitia reor, atque peccata; vel certe hæreticorum doctrinas, per quas illecti homines ducuntur ad tartarum. ORIGENES (ſuper XVI. Matth. tract. I. ante med.) Sed & ſingulæ ſpirituales nequitiæ in cæleſtibus portæ ſunt inferorum, quibus contrariantur portæ iuſtitiæ. RABANUS. Portæ quoque inferi, etiam tormenta, & blandimenta ſunt perſecutorum; ſed & prava infidelium opera, ineptaque colloquia portæ ſunt inferi, quia iter perditionis oſtendunt. ORIGENES (ubi ſupra.) Non autem exprimit utrum petræ non prævalebunt in qua ædificat Chriſtus Eccleſiam, aut Eccleſiæ quam ædificat ſupra petram; tamen manifeſtum eſt quia nec adverſus petram, nec adverſus Eccleſiam portæ prævalent inferorum. CYRILLUS in Lib. Theſauri *a* (ſimile quippiam legitur in Epiſtola Marci Papæ, quæ habetur Conciliorum Tom. I.) Secundum autem hanc Domini promiſſionem, Eccleſia Apoſtolica Petri ab omni ſeductione, hæreticaque circumventione manet immaculata, ſuper omnes præpoſitos, & Epiſcopos, & ſuper omnes primates Eccleſiarum, & populorum in ſuis Pontificibus, in fide pleniſſima, & auctoritate Petri. Et cum aliæ Eccleſiæ, quorumdam errore ſint verecundatæ, ſtabilita inquaſſabiliter ipſa ſola regnat, ſilentium imponens, & omnium obturans ora hæreticorum: & nos neceſſario ſalutis, non decepti ſuperbia, neque vino ſuperbiæ inebriati, typum veritatis, & ſanctæ apoſtolicæ traditionis, una cum ipſa confitemur, & prædicamus. HIERONYMUS (ſuper *Et portæ*.) Nemo autem putet hoc de morte dici, quod Apoſtoli conditioni mortis ſubiecti non fuerint, quorum martyria videat corruſcare. ORIGENES (Matth. XVI. tract. I.) Si ergo & nos, Patre nobis revelante, qui eſt in cælis, quando ſcilicet converſatio noſtra in cælis eſt, confeſſi fuerimus Ieſum Chriſtum eſſe Filium Dei vivi; & nobis dicetur, Tu es Petrus: petra enim eſt omnis qui imitator eſt Chriſti. Adverſus quem autem portæ prævalent inferorum, ille neque petra dicendus eſt, ſupra quam ædificat Chriſtus Eccleſiam, neque Eccleſia, neque pars Eccleſiæ, quam Chriſtus ædificat ſupra petram. CHRYSOSTOMUS (hom. lv.) Deinde & alium Petri dicit honorem, cum ſubditur: *Et tibi dabo claves regni cælorum*; quaſi dicat: Sicut Pater tibi dedit me cognoſcere, ita & ego tibi aliquid dabo, ſcilicet claves regni cælorum. RABANUS (ſuper *Et tibi dabo*.) Qui enim Regem cælorum maiori præ ceteris devotione confeſſus eſt, merito præ ceteris ipſe collatis clavibus regni cæleſtis donatus eſt: ut conſtaret omnibus, quia abſque ea confeſſione, ac fide regnum cælorum nullus poſſet intrare. Claves autem regni cælorum ipſam diſcretionem, & potentiam nominat: potentiam, qua liget, & ſolvat; diſcretionem, qua dignos, vel indignos diſcernat. GLOSSA (interlinearis.) Unde ſequitur: *Et quæcumque ligaveris*; ideſt, quemcumque indignum remiſſione iudicaveris dum vivit, indignus apud Deum iudicabitur: *& quodcumque ſolveris*; ideſt, quemcumque ſolvendum iudicaveris dum vivit, remiſſionem peccatorum conſequetur a Deo. ORIGENES (Matth. XVI. tract. I.) Vide autem quantam poteſtatem habet petra, ſuper quam ædificatur (2) Eccleſia, ut eius etiam iudicia ma-

(1) *Al.* cum. (2) *Al.* Eccleſia eius, ut etiam &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a An mutata ſint quædam quæ ſenſum turbent? Nec recurri ad fontem poteſt, cum in Libris Theſauri qui nunc extant, nihil tale reperiatur, ſeu Latine, ſeu Græce; adeoque aliquos excidiſſe conjectura ſit, ut Bellarminus Tract. de Scriptoribus notat.

manʼant firma, quaſi Deo iudicante per eam. CHRYSOSTOMUS (hom. lv.) Vide autem qualiter Chriſtus reducit Petrum ad excelſam de ipſo intelligentiam. Hæc enim ei ſe promittit daturum quæ ſunt propria Dei ſolius, ſcilicet peccata ſolvere, & Eccleſiam immutabilem facere inter tot perſecutionum, & tentationum procellas. RABANUS (ſuper *Et quacumque ligaveris*.) Hæc autem ligandi, atque ſolvendi poteſtas quamvis ſoli Petro data videatur a Domino, tamen & ceteris Apoſtolis datur, necnon etiam nunc (1) in Epiſcopis, ac presbyteris omni Eccleſiæ. Sed ideo Petrus ſpecialiter claves regni cælorum, & principatum iudiciariæ poteſtatis accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant quia quicumque ab unitate fidei, vel ſocietatis illius quolibet modo ſemetipſos ſegregant, tales nec vinculis peccatorum abſolvi, nec ianuam poſſunt regni cæleſtis ingredi. GLOSSA *a*. Specialiter etiam eam Petro conceſſit, ut ad unitatem nos invitaret. Ideo enim eum principem Apoſtolorum conſtituit, ut Eccleſia unum principalem Chriſti haberet vicarium, ad quem diverſa membra Eccleſiæ recurrerent, ſi forte inter ſe diſſentirent. Quod ſi diverſa capita eſſent in Eccleſia, unitatis vinculum rumperetur. Quidam autem dicunt, quod ideo dicit, *Super terram*: non enim data eſt poteſtas hominibus ligandi, vel ſolvendi mortuos, ſed vivos. Qui autem mortuos ſolveret, vel ligaret, non ſuper terram, ſed poſt terram hoc faceret. EX SENTENTIIS Conſtantin. Concilii *b* (Conſtantin. Syn. V.) Quomodo autem præſumunt quidam dicere de vivis tantummodo hæc dicta eſſe? An ignorant quia iudicium anathematis nihil eſt aliud quam ſeparatio? Evitandi ſunt autem illi qui peſſimis culpis detinentur, ſive in vivis ſint, ſive non. A nocente enim ſemper (2) refugere neceſſarium eſt. Sed & Auguſtini religioſæ memoriæ, qui inter Africanos Epiſcopos ſplenduit, diverſæ Epiſtolæ recitatæ ſunt, ſignificantes quod oporteret hæreticos & poſt mortem anathematizare. Talem autem eccleſiaſticam traditionem & alii Africani Epiſcopi ſervaverunt. Sed & ſancta Romana Eccleſia quoſdam Epiſcopos poſt mortem anathematizavit, licet pro fide in vita ſua non eſſent accuſati. HIERONYMUS (ſuper *Et tibi dabo claves regni*.) Iſtum locum Epiſcopi, & presbyteri non intelligentes, aliquid ſibi de phariſæorum aſſumunt ſupercilio, ut vel damnent innocentes, vel ſolvere ſe noxios arbitrentur; cum apud Dominum non ſententia ſacerdotum, ſed reorum vita quæratur. Legimus in Levitico de leproſis, ubi iubentur oſtendere ſe ſacerdotibus; & ſi lepram habuerint, tunc a ſacerdote immundi fiant: non quod ſacerdotes leproſos faciant, & immundos; ſed quod habeant notitiam leproſi, & non leproſi, & poſſint diſcernere qui mundus, quive immundus ſit. Quomodo ergo ibi leproſum ſacerdos immundum facit, ſic & hic alligat, vel ſolvit Epiſcopus, vel presbyter, non eos qui inſontes ſunt, vel innoxii; ſed pro officio ſuo, cum peccatorum audierit varietates, ſcit qui ligandus ſit, qui ſolvendus. ORIGENES. Sit (3) ergo irreprehenſibilis qui alterum ligat, vel ſolvit, ut inveniatur dignus ligare, vel ſolvere in cælo. Sed & ei qui potuerit virtutibus portas obſtruere inferorum, quaſi præmium dantur claves regni cælorum: (4) omnis enim ſpecies virtutis, cum quis eam cœperit operari, quaſi ipſa ſe adaperit ante eum, Domino videlicet aperiente eam per gratiam ſuam, ut inveniatur eadem virtus & porta eſſe, & clavis portæ. Forſitan autem & unaquæque virtus eſt regnum cælorum.

(d) ORIGENES *c* (tract. 1. in Matth.) Poſtquam Petrus confeſſus eſt Chriſtum Filium Dei vivi, quia noluit hoc eos interim prædicare, ſubdit: *Tunc præcepit diſcipulis ſuis ut nemini dicerent quia ipſe eſſet Ieſus Chriſtus*. HIERONYMUS (ſuper *Præcepit diſcipulis ſuis*.) Sed cum ſupra mittens diſcipulos ad prædicandum iuſſerit eis ut annuntiarent adventum ſuum, videtur eſſe contrarium quod hic præcipit ne ſe dicant eſſe Ieſum Chriſtum. Mihi videtur aliud eſſe, Chriſtum prædicare, aliud Ieſum Chriſtum

(1) *Al. omittitur* in. (2) *Al.* reſurgere. (3) *Al.* Eſt ergo. (4) *Al.* omnes enim ſpecies virtutis (*item* virtutum) cum quis eam cœperit operari, quaſi ipſe ſe aperit ante eum. *P. Nicolaius autem ſic habet*: omnes enim ſpecies virtutum cum quis cœperit operari, quaſi ipſe ſibi aperit portam regni cælorum, Domino videlicet &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo, apud quem tamen poſterior appendix huic priori præmittitur. *b* Nempe II. quod fuit V. œcumenicum, ubi hæc in VIII. collat. ſparſim inſinuantur, ut & in iis quæ ſequuntur ibid. velut V. Synodi appendices. Refertur autem ſaltem quadam ex parte in Decretis cauſa XXIV. quæſt. II. cap. *Sane profertur* &c. *c* GLOSSA.

ſtum. Et Chriſtus commune dignitatis eſt nomen, Ieſus proprium vocabulum Salvatoris. ORIGENES (ubi ſupra a med.) Vel tunc leviter quidem de eo annuntiabant, quaſi de magno, & mirabili viro; Chriſtum autem eſſe eum nondum annuntiabant. Qui autem vult etiam Chriſtum eum prædicatum prius ab Apoſtolis, dicet, quoniam leviter præmittere voluit eos mentionem nominis ſui, ut interim facto ſilentio prædicationis huius, hoc ipſum quod leviter de Chriſto auditum fuerat, digeratur in ſenſibus auditorum. Aut ita eſt ſolvenda quæſtio, ut videantur ea quæ ſuperius de annuntiando Chriſto ſunt dicta, non ad tempus pertinere quod fuit ante Chriſti reſurrectionem, ſed ad tempora poſt futura. Hæc autem quæ mandat ut nemini dicant, tunc Apoſtolis convenire: inutile enim eſt ipſum quidem prædicare, crucem autem eius tacere. Propterea præcepit eis ut nemini dicerent quia ipſe eſt Chriſtus, & præparabat eos, ut poſtmodum dicant, quoniam ipſe eſt Chriſtus, qui crucifixus eſt, & reſurrexit a mortuis. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quod ne quis putet noſtræ tantum eſſe intelligentiæ quod ſequitur, cauſas tunc prohibitæ prædicationis exponit: ſequitur enim: *Exinde cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis quia oporteret eum ire Hieroſolymam, & multa pati a ſenioribus, & ſcribis, & principibus ſacerdotum, & occidi, & tertia die reſurgere*. Eſt autem ſenſus; Tunc me prædicate cum iſta paſſus fuero: quia non prodeſt Chriſtum publice prædicari, & eius vulgare in populis maieſtatem, quem poſt paululum flagellatum viſuri ſunt, & crucifixum. CHRYSOSTOMUS (hom. lv.) Quod enim ſemel radicatum eſt, & poſtea evulſum, ſi iterum plantetur, difficile retinebitur apud multos; quod autem infixum ſemel eſt, & manſit poſtea immobile, facile provehitur ad augmentum. Propter hoc autem immoratur triſtibus prædicendis, & ſermonem multiplicat, ut aperiat diſcipulorum mentes. ORIGENES (Matth. xvi. tract. 1. a med.) Et vide quia non dixit, Cœpit dicere, vel docere; ſed *oſtendere*: quia ſicut corporalia oſtendi dicuntur, ſic oſtendi dicuntur a Chriſto ea quæ loquebatur. Non autem ſic puto eis qui corporaliter eum multa patientem viderunt, oſtenſa fuiſſe ea quæ videbantur, quomodo diſcipulis oſtenſus eſt rationabilis ſermo de myſterio paſſionis, & reſurrectionis Chriſti: & tunc quidem cœpit oſtendere, conſequenter autem poſtea capacioribus factis plenius demonſtravit: quia omne quod cœpit Ieſus, hoc perfecit. Oportebat autem eum ire in Hieruſalem, ut occidatur quidem in Hieroſolymis, quæ ſunt deorſum, regnet autem reſurgens in Hieruſalem cæleſti. Poſtquam enim reſurrexit Chriſtus, & alii conſurrexerunt ei, iam non deorſum quæritur Hieruſalem, vel domus orationis in ea, ſed ſurſum. Patitur autem multa a ſenioribus Hieruſalem terrene, ut glorificetur ab his qui capiunt beneficia eius cæleſtibus ſenioribus. Tertia autem die reſurrexit a mortuis, ut eripiens (1) maligno, acquirat eis qui liberati fuerint hoc donum, ut baptizentur ſpiritu, & anima, & corpore in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, qui ſunt tres dies ſimul perpetuo inſtantes eis qui per eos facti fuerunt filii lucis.

(e) ORIGENES (Matth. xvi. tract. 1.) Adhuc initia eorum quæ oſtendebantur (2) dicente Chriſto, Petrus indigna hæc Filio Dei vivi arbitrabatur; & quaſi oblitus quoniam Filius Dei vivi nihil dignum increpatione facit, aut agit, cœpit increpare; & hoc eſt quod dicitur: *Et aſſumens eum Petrus cœpit increpare illum*. HIERONYMUS (ſuper *Aſſumens eum Petrus*.) Sæpe diximus nimii ardoris, amoriſque quam maximi fuiſſe Petrum in Dominum Salvatorem. Qui ergo poſt confeſſionem ſuam, & præmium Salvatoris quod audierat, non vult deſtrui confeſſionem ſuam, nec putat poſſe fieri ut Dei Filius occidatur, aſſumit eum in affectum ſuum; vel ſeparatim ducit, ne præſentibus ceteris condiſcipulis videatur magiſtrum arguere; & cœpit illum increpare amantis affectu, & obſtans dicere: *Abſit a te Domine*. Vel, ut melius habetur in Græco (ἵλεώς σοι κύριε οὐ μὴ ἔσαι σοι τοῦτο) *Ileos ſi Kyrie, umi eſte ſi tuto*; hoc eſt, *propitius ſis tibi Domine, non erit tibi hoc*; quaſi neceſſariam haberet propitiationem. Cuius affectum quidem ſuſcipiens Chriſtus, ignorantiam exprobrat: unde ſequitur: *Qui conversus dixit Petro: Vade poſt me ſatana: ſcandalum mihi es*. HILARIUS (can. xvi. in Matth. prope finem.) Sciens enim Dominus diabolicæ artis inſtinctum, Petro ait: *Vade retro poſt me*, ideſt ut exemplum ſuæ paſſionis ſequatur. In eum vero per quem opinio hæc ſuggerebatur, converſus adiecit: *Satana ſcandalum mihi es*. Non enim convenit exiſtimare Petro ſatanæ nomen, (3) & accuſationem ſcandali deputari, poſt indulta illa beatitudinis, & poteſtatis tanta præconia. HIERO-

(1) *Al.* a maligno. (2) *Al.* docens (*item* dicens) Chriſtus. (3) *Al.* & offenſionem.

RONYMUS (ut ſupra.) Sed mihi error apoſtolicus de pietatis affectu veniens, numquam incentivum videbitur diaboli. Prudens ergo lector conſideret, Petro illam beatitudinem, ac poteſtatem in futuro promiſſam, non in præſenti datam; quam ſi ſtatim dediſſet ei, numquam in eo pravæ confeſſionis error inveniſſet locum. CHRYSOSTOMUS (hom. lv. par. ante med.) Quid etiam mirabile eſt hæc pati Petrum, qui de his revelationem non ſuſcepit? Ut enim diſcas, quia neque illa quæ de Chriſto confeſſus fuerat, ex ſe locutus eſt, vide qualiter in his quæ non revelata ſunt ei, turbationem patiatur: humana enim & terreſtri cogitatione, quæ ſunt Chriſti conſiderans, æſtimabat turpe, & indignum eſſe ei quod pateretur. Et ideo Dominus ſubiecit: *Quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominum*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quaſi dicat: Meæ voluntatis eſt, & Patris, ut pro hominum ſalute moriar; tu tuam tantum conſiderans voluntatem, non vis granum tritici cadere in terram, ut multos afferat fructus: & ideo quia contraria loqueris voluntati meæ, debes adverſarius appellari. *Satanas* enim interpretatur adverſarius, ſive contrarius. Non tamen, ut plerique putant, eadem ſatanas, & Petrus ſententia condemnantur: Petro enim dicitur: *Vade retro me ſatana*; ideſt, ſequere me, qui contrarius es voluntati meæ: ille audit, *Vade ſatana*; & non ei dicit *retro*, ut ſubaudiatur, Vade in ignem æternum. ORIGENES (Matth. xvi. tract. 1.) Dixit ergo Petro, *Vade poſt me*, quaſi deſiſtenti per ignorantiam ire poſt Chriſtum. *Satana* autem dixit ei, quaſi per ignorantiam aliquid habenti contrarium Deo. Beatus autem ad quem convertitur Chriſtus, etiam ſi corripiendi cauſa convertitur. Sed quare dixit ad Petrum, *Scandalum mihi es*, cum in Pſalmo cxviii. dicatur: „Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum?“ Sed reſpondendum eſt, quoniam non ſolum Ieſus non ſcandalizatur, ſed nec omnis homo qui in dilectione Dei perfectus eſt. Sed quantum ad ſe, qui tale aliquid vel agit, vel loquitur, ſcandalum eſt alteri; licet ille inſcandalizabilis ſit. Aut certe omnem diſcipulum peccantem ſcandalum ſibi appellat, ſicut & Paulus dicebat II. Corinth. xi. „Quis ſcandalizatur, & ego non uror?“

(f) CHRYSOSTOMUS (homil. lvi.) Poſtquam Petrus dixerat, *Propitius eſto tibi: nequaquam erit tibi hoc*; & audivit, *Vade retro me Satana*: non fuit Dominus hac ſolum increpatione contentus, ſed ex ſuperabundantia voluit oſtendere inconvenientiam dictorum a Petro, & fructum ſuæ paſſionis: unde ſubditur: *Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis: Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me*; quaſi dicat: Tu dicis mihi, *Propitius eſto tibi*; ego autem dico tibi, quoniam non ſolum me prohibere a paſſione nocivum tibi eſt, ſed neque ſalvari poteris, niſi patiaris, & moriaris, & vitæ abrenunties ſemper. Et vide quia non coactivum facit ſermonem: non enim dixit: Si (1) nolueritis, oportet vos hoc pati; ſed *Si quis vult*. Hoc autem dicens magis attrahebat: qui enim libertati auditorem dimittit, magis attrahit; qui vero violentiam infert, multotiens impedit. Non autem ſolis diſcipulis (2) ſuis, ſed commune hoc dogma orbi terrarum proponit, dicens, *Si quis vult*, ideſt, ſi mulier, ſi vir, ſi Rex, ſi liber, ſi ſervus. Tria autem ſunt quæ dicuntur: *Abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me*. GREGORIUS in homil. (xxxii. in Evang.) Quia niſi quis a ſemetipſo deficiat, ad eum qui ſuper ipſum eſt, non appropinquat. Sed ſi nos ipſos relinquimus, quo ibimus extra nos? Vel quis eſt qui vadit, ſi ſe deſeruit? Sed aliud ſumus per peccatum lapſi, aliud per naturam conditi. Tunc ergo noſmetipſos relinquimus, & abnegamus, cum vitamus quod per vetuſtatem fuimus, & ad hoc nitimur ad quod per novitatem vocamur. GREGORIUS ſuper Ezech. (hom. x. a principio.) Semetipſum etiam abnegat quicumque mutatur ad meliora, & incipit eſſe quod non erat, & deſinit eſſe quod erat. GREGORIUS XXXIII. Moral. (ſuper illud Iob xlix. „Abſorbebit fluvium:“ cap. vi. in nov. exem.) Semetipſum etiam abnegat qui calcato typo ſuperbiæ, ante ei oculos ſe eſſe a ſe alienum demonſtrat. ORIGENES a. Quamvis autem videatur aliquis a peccato abſtinere, tamen niſi in crucem Chriſti crediderit, non poteſt dici Chriſto confixus, ſive cru-

(1) *Al.* volueritis. (2) *Al.* *mittitur* ſuis.

Ex editione P. Nicolai.

a Tract. 11. in Matth. xvi.

Digitized by Google

cruci: unde ſequitur: *Et tollat crucem ſuam*. Chrysostomus (homil. lvi.) Vel aliter. Qui negat alium, vel fratrem, vel famulum, vel quemcumque, & ſi flagellatum viderit, & quodcumque patientem, non aſſiſtit, non adiuvat: ita vult corpori noſtro nos non ignoſcere, ut ſi flagellaverint, vel quodcumque aliud fecerint, corpori non parcamus. Hoc enim eſt parcere, ſicut patres tunc ignoſcunt filiis, cum magiſtris eos tradentes, iuſſerint ut non parcant. Ne autem æſtimes quod uſque ad verba tantum, & contumelias oportet abnegare ſeipſum, oſtendit uſque ad quantum abnegare ſeipſum oporteat, quia uſque ad mortem, etiam turpiſſimam, ſcilicet crucis; quod ſignificat in hoc quod dicit: *Et tollat crucem ſuam, & ſequatur me*. Hilarius (can. xvi. in Matth.) Sequendus enim eſt Dominus, cruce aſſumpta paſſionis ſuæ; & ſi non ſorte, tamen voluntate comitandus eſt. Chrysostomus (ut ſupra.) Quia etiam latrones multa gravia patiuntur, ut non æſtimes quod paſſio malorum ſufficiat, adiungit cauſam patiendi, cum dicit, *Et ſequatur me*, ut propter eum omnia ſuſtineas, & alias eius virtutes addiſcas: hoc eſt enim ſequi Chriſtum ut oportet, diligentem eſſe circa virtutes, & pati omnia propter ipſum. Gregorius (hom. xxxii. in Evang.) Duobus etiam modis crux tollitur: cum aut per abſtinentiam aſſligitur corpus, aut per compaſſionem proximi affligitur animus. Sed quia ipſis virtutibus quædam vitia mixta ſunt, dicendum nobis eſt, quod abſtinentiam carnis nonnumquam vana gloria obſidet: quia dum tenuitas in corpore, dum pallor in vultu reſpicitur, virtus patefacta laudatur. Compaſſionem vero animi plerumque latenter obſidet pietas falſa, ut hanc nonnumquam uſque ad condeſcendendum vitiis pertrahat: unde ad hæc excludenda, ſubdit, *Et ſequatur me*. Hieronymus (ſuper *Tunc Ieſus dixit diſcipulis*.) Vel aliter. Tollit crucem ſuam qui mundo crucifigitur; cui autem mundus crucifixus eſt, ſequitur Dominum crucifixum. Chrysostomus (hom. lvi. in Matth.) Deinde, quia grave videbatur quod dictum eſt, per ea quæ conſequuntur, id mitigat, præmia ponens ſupereminentia laboribus, & malitiæ pœnas: unde ſequitur: *Qui enim voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet eam*. Origenes (tract. ii. in Matth. cap. xvi.) Quod dupliciter poteſt intelligi. Primum ſic. Si quis amator vitæ præſentis, parcit animæ ſuæ, timens mori, & putans animam ſuam per hanc mortem perire; iſte volens hoc modo ſalvare animam ſuam, perdet eam, alienam illam faciens a vita æterna. Si quis contemnens vitam præſentem, uſque ad mortem pro veritate certaverit, perdet quidem animam ſuam quantum ad vitam præſentem; ſed quoniam propter Chriſtum perdet eam, magis eam ſalvam faciet in vitam æternam. Alio modo ſic. Si quis intelligit quæ eſt vera ſalus, & acquirere vult eam ad ſalutem animæ ſuæ, iſte abnegans ſemetipſum, perdit quantum ad voluptates carnales animam ſuam propter Chriſtum, & perdens animam ſuam hoc modo, ſalvat eam per opera pietatis: dicendo enim, *Qui voluerit*, præcedentem, & ſequentem unum ſenſum eſſe oſtendit. Si ergo quod ſuperius dixit, *Abneget ſemetipſum*, de morte corporali dixit, conſequenter hoc de ſola morte intelligere debemus dictum eſſe. Si autem abnegare ſeipſum eſt carnalem converſationem reiicere, & perdere animam eſt deponere voluptates carnales.

(g) Chrysostomus (homil. lvi.) Quia dixerat, Qui vult ſalvare, perdet, & Qui perdet, ſalvabit; utrobique ſalutem, & perditionem ponens; ne aliquis æſtimet æqualem eſſe hinc inde perditionem, & ſalutem, ſubiungit: *Quid enim prodeſt homini, ſi mundum univerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur*? quaſi dicat: Ne dicas, quod qui pericula quæ propter Chriſtum imminent, effugit, ſalvet animam ſuam, ideſt vitam temporalem. Sed pone etiam cum anima, ideſt vita temporali, totum orbem terrarum: quid ex his homini erit amplius anima in perpetuum pereunte? Si omnes ſamulos tuos videres in lætitia, te autem in malis ultimis conſtitutum; quid lucrareris ex eorum dominio? Hoc etiam in anima tua reputa, cum carne laſciviente ipſa ſuturam perditionem expectat. Origenes (ut ſupra.) Puto etiam quod mundum lucratur qui non abnegat ſemetipſum, nec perdit animam ſuam quantum ad voluptates carnales, & ipſe facit animæ ſuæ detrimentum; ideo duobus nobis propoſitis, (1) magis eſt eligendum ut mundum perdamus, & lucremur animas noſtras. Chrysostomus (ut ſupra.) Sed ſi regnaveris ſuper univerſum orbem terrarum, non poteris animam tuam emere: unde ſequitur: *Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua*? ac ſi dicat: Divitias ſi perdideris, poteris dare divitias alias ad eas

(1) *Al.* maius.

eas redimendas; animam autem perdens, non poteris animam aliquam dare, ſed neque aliquid aliud. Quid autem mirabile eſt, ſi in anima hoc contingit: etenim in corpore hoc videtur contingere? Etſi enim decem millia diademata corpori inſanabiliter ægroto circumpoſueris, non curatur. ORIGENES (ubi ſupra.) Et prima quidem facie commutatio animæ eſt in ſubſtantia, ut det ſubſtantiam ſuam homo pauperibus, & ſalvet animam ſuam. Sed puto quod non habet aliquid homo quod dans quaſi commutationem animæ ſuæ liberet eam de morte. Deus autem pro animabus hominum dedit commutationem pretioſum ſanguinem Filii ſui. GREGORIUS (h.XXX.II. in Evang.) Vel aliter poteſt continuari: quia ſancta Eccleſia aliud habet tempus perſecutionis, & aliud pacis; Redemptor noſter ipſa eius tempora diſtinguit in præceptis: nam perſecutionis tempore ponenda eſt anima; pacis autem tempore ea quæ amplius dominari poſſunt, frangenda ſunt deſideria terrena: unde dicitur: *Quid enim prodeſt homini?* HIERONYMUS (ſuper *Filius hominis venturus eſt.*) Provocatis autem diſcipulis ut abnegarent ſe, & tollerent crucem ſuam, grandis fit terror audientium. Idcirco triſtibus læta ſuccedunt; & dicit: *Filius enim hominis venturus eſt in gloria Patris ſui cum Angelis ſuis*. Times mortem? Audi gloriam triumphantis. Vereris crucem? Auſculta Angelorum miniſteria. ORIGENES (tract. II. in Matth. cap. XVI.) Quaſi dicat: Nunc quidem Filius hominis venit, ſed non in gloria: non enim decebat eum in gloria conſtitutum peccata noſtra portare; ſed tunc veniet in gloria cum ante præparaverit diſcipulos ſuos, factus ſicut illi, ut illos faceret, ſicut & ipſe, conformes gloriæ ſuæ. CHRYSOSTOMUS (homil. LIV.) Non autem dixit in tali gloria in quali eſt Pater, ne (1) alteritatem gloriæ ſuſpiceris; ſed ait, *Gloria Patris*, ut eadem gloria oſtendatur. Si autem gloria una eſt, manifeſtum quod & ſubſtantia una eſt. Quid ergo times, Petre, mortem audiens? Tunc me videbis in gloria. Si autem ego in gloria, & vos. Sed tamen dicens gloriam, terribilia immiſcuit, in medium iudicium introducens: unde ſequitur: *Et tunc reddet unicuique ſecundum opera eius*. HIERONYMUS (prope finem Comm. in XVI. cap. Matth.) Non eſt enim diſtinctio Iudæi & Gentilis, viri & mulieris, pauperum & divitum, ubi non perſonæ, ſed opera conſiderantur. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Hoc autem dixit, non ſolum peccatoribus pœnas commemorans, ſed iuſtis bravia, & coronas. HIERONYMUS. Poterat autem Apoſtolorum tacita cogitatio iſtiuſmodi ſcandalum ſuſtinere. Occiſionem, & mortem nunc dicis eſſe futuram; quod autem promittis te affuturum in gloria, in tempora longa differtur. Prævidens ergo occultorum cognitor quid poſſent obiicere, præſentem timorem præſenti compenſat præmio, dicens: *Amen dico vobis: ſunt quidam de hic ſtantibus qui non guſtabunt mortem donec veniat Filius hominis in regno ſuo*. CHRYSOSTOMUS (hom. LVII.) Volens ergo monſtrare quid eſt illa gloria in qua poſtea venturus eſt, eis in præſenti vita revelavit, ſicut poſſibile erat eos diſcere, ut neque in Domini morte iam doleant. REMIGIUS. Quod ergo hic dicitur, impletum eſt in tribus diſcipulis, quibus Dominus transfiguratus in monte, gaudia æternæ repromiſſionis oſtendit; qui viderunt eum in regno ſuo venientem, ideſt in ea claritate fulgentem in qua, peracto iudicio, videbitur ab omnibus ſanctis. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Propter hoc autem non prædicit nomina eorum qui aſcenſuri erant in montem, quia reliqui valde concupiſcerent ſequi, exemplum illius gloriæ viſuri, & graviter tuliſſent velut deſpecti. GREGORIUS (hom. XXXII. in Evang.) Vel regnum Dei, præſens Eccleſia vocatur: & quia nonnulli ex diſcipulis eius uſque adeo in corpore victuri erant ut Eccleſiam Dei conſtructam conſpicerent, & contra huius mundi gloriam erectam, conſolatoria promiſſione nunc dicitur: *Sunt quidam de hic ſtantibus*. ORIGENES (tract. III. in cap. XVI. Matth. cir. finem.) Moraliter autem Verbum Dei his qui noviter inducuntur ad fidem, formam habet ſervi, perfectis autem venit in gloria Patris ſui. Angeli autem illius ſunt Prophetarum ſermones, quos non eſt poſſibile ante ſpiritualiter intelligere niſi cum ſpiritualiter intellectum fuerit verbum Chriſti, ut videantur ſimul apparere in maieſtate. Tunc autem dabit unicuique de gloria ſua ſecundum actum eius: quia quanto quis melior fuerit in actibus ſuis, tanto ſpiritualius intelligit Chriſtum, vel Prophetas ipſius. Stantes autem, ubi ſtat Ieſus, ſunt qui fundatas habent apud Ieſum animæ baſes: ex quibus qui melius ſtant, dicuntur non guſtare mortem, donec videant Verbum Dei; quod venit in regno ſuo, (2) videntes eminen-

(1) *Al.* alternitatem. (2) *Al.* videns.

nentiam Dei, quam videre non poſſunt qui diverſis involuti ſunt peccatis; quod eſt mortem guſtare, qua peccans anima moritur. Sicut enim vita eſt, & panis vivus qui de cælo deſcendit, ſic & inimica eius mors panis eſt mortuus. Ex iſtis autem panibus quidam modicum manducant, tantum guſtantes; quidam autem abundantius: qui enim raro, & modicum peccant, tantummodo guſtant mortem; qui autem perfectius ſuſceperint ſpiritualem virtutem, non guſtant eam, ſed vivo pane ſemper veſcuntur. Quod autem dicit, *Donec videant*, non diffinit tempus, ut poſtquam tranſierit illud *donec*, fiat quod ante non fuerat factum; ſed rem quæ neceſſaria eſt, exponit: qui enim ſemel videt eum in gloria eius, iam nequaquam guſtabit mortem. RABANUS. Sanctos autem mortem guſtare teſtatur, a quibus mors corporis quaſi libando guſtatur, vita vero animæ poſſidendo tenetur.

CAPUT XVII.

(a) ET poſt dies ſex aſſumpſit Ieſus Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelſum ſeorſum, & transfiguratus eſt ante eos: & reſplenduit facies eius ſicut ſol; veſtimenta autem eius facta ſunt alba ſicut nix: & ecce apparuerunt illis Moyſes, & Elias cum eo loquentes. Reſpondens autem Petrus dixit ad Ieſum: Domine, bonum eſt nos hic eſſe. Si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moyſi unum, & Eliæ unum.

(b) Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos: & ecce vox de nube dicens: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite. Et audientes diſcipuli ceciderunt in faciem ſuam, & timuerunt valde; & acceſſit Ieſus, & tetigit eos, dixitque eis: Surgite, & nolite timere. Levantes autem oculos ſuos, neminem viderunt niſi ſolum Ieſum. Et deſcendentibus illis de monte præcepit illis Ieſus, dicens: Nemini dixeritis viſionem hanc, donec Filius hominis a mortuis reſurgat.

(c) Et interrogaverunt eum diſcipuli eius, dicentes: Quid ergo ſcribæ dicunt, quod Eliam oporteat primo venire? At ille reſpondens, ait eis: Elias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias iam venit, & non cognoverunt eum; ſed fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Sic & Filius hominis paſſurus eſt ab eis. Tunc intellexerunt diſcipuli quia de Ioanne Baptiſta dixiſſet eis.

(d) Et cum veniſſet ad turbam, acceſſit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miſerere filio meo, quia lunaticus eſt, & male patitur, nam ſæpe cadit in ignem, & crebro in aquam. Et obtuli eum diſcipulis tuis; & non potuerunt curare eum. Reſpondens autem Ieſus, ait: O generatio incredula, & perverſa, quouſque ero vobiſcum? Uſquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me. Et increpavit illum Ieſus; & exiit ab eo dæmonium, & curatus eſt puer ex illa hora.

(e) Tunc acceſſerunt diſcipuli eius ad Ieſum ſecreto, & dixerunt: Quare nos non potuimus eiicere illum? Dixit illis Ieſus: Propter incredulitatem veſtram. Amen quippe dico vobis, ſi habueritis fidem ſicut granum ſynapis, dicetis monti huic, Tranſi hinc illuc, & tranſibit; & nihil impoſſibile erit vobis. Hoc autem genus non eiicitur niſi per orationem, & ieiunium.

(f) Converſantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Ieſus: Filius hominis tradendus eſt in manus hominum; & occident eum, & tertia die reſurget. Et contriſtati ſunt vehementer.

(g) Et cum veniſſet Capharnaum, acceſſerunt qui didrachma accipiebant, ad Pe-

Petrum, & dixerunt ei : Magiſter veſter non ſolvit didrachma? Ait, Etiam : & cum intraſſet in domum, prævenit eum Ieſus dicens : Quid tibi videtur Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum, vel cenſum; a filiis ſuis, an ab alienis? Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Ieſus : Ergo liberi ſunt filii. Ut autem non ſcandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piſcem qui primus aſcenderit, tolle: & aperto ore eius invenies ſtaterem : illum ſumens, da eis pro me, & te.

(a) REMIGIUS. Claritatem ſuæ viſionis, quam promiſerat Dominus diſcipulis ſuis, in hac transfiguratione habita in monte poſt ſex dies complevit : unde dicitur: *Et poſt ſex dies aſſumpſit Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius*. HIERONYMUS (in Comm. ſuper XVII. cap. Matth.) Quæritur autem quomodo poſt ſex dies aſſumpſit eos, cum Lucas Evangeliſta octonarium numerum ponat. Sed facilis eſt reſponſio : quia hic medii ponuntur dies, ibi primus additur, & extremus. CHRYSOSTOMUS (hom. LVII.) Ideo autem non confeſtim facta promiſſione eos ſurſum ducit, ſed poſt ſex dies, ut reliqui diſcipuli nihil patiantur humanum, ideſt aliquem invidiæ motum; vel ut horum dierum ſpatio vehementiori concupiſcentia repleti, qui aſſumendi erant, ſolicita mente accederent. RABANUS. Merito autem poſt ſex dies gloriam illam oſtendit, quia poſt ſex ætates futura eſt reſurrectio. ORIGENES. Vel quia in ſex diebus (1) totus factus eſt viſibilis mundus; qui tranſcendit omnes res mundi, poteſt aſcendere ſuper montem excelſum, & gloriam aſpicere Verbi Dei. CHRYSOSTOMUS (hom. LVII.) Ideo autem hos tres aſſumpſit, quoniam aliis potiores erant. Intende autem qualiter Matthæus non occultat eos qui ſibi præpoſiti ſunt: hoc enim & Ioannes facit, præcipuas Petri laudes commemorans. Ab æmulatione enim, & vana gloria mundus fuit Apoſtolorum chorus. HILARIUS (can. XVII. in Matth.) In tribus autem aſſumptis, de trium origine, Sem, Cam, & Iaphet, futura electio populi oſtenditur. RABANUS (hoc loco.) Vel tres ſolum modo diſcipulos ſecum ducit, quia multi ſunt vocati, pauci vero electi : Vel (2) quia qui nunc fidem Sanctæ Trinitatis incorrupta mente ſervant, tunc æterna eius viſione lætantur. REMIGIUS. Oſtenſurus autem Dominus gloriam ſuæ claritatis diſcipulis, duxit eos in montem: unde ſequitur : *Et duxit illos in montem excelſum ſeorſum* : in quo docet quia neceſſe eſt omnibus qui Deum contemplari deſiderant, ut non in infimis voluptatibus iaceant, ſed amore ſupernorum ſemper ad cæleſtia erigantur; & ut oſtendat diſcipulis quatenus gloriam divinæ claritatis non in huius ſæculi profundo quærant, ſed in cæleſtis beatitudinis regno. Ducuntur autem ſeorſum, quia ſancti viri toto animo, & fidei intentione ſeparati ſunt a malis, fundituſque ſeparabuntur in futuro : vel quia multi vocati, pauci vero electi.

Sequitur : *Et transfiguratus eſt ante eos*. HIERONYMUS (ſuper *Et transfiguratus eſt*.) Qualis enim futurus eſt tempore iudicandi, talis Apoſtolis apparuit. Nemo autem putet priſtinam eum formam, & faciem perdidiſſe, vel amiſiſſe corporis veritatem, & aſſumpſiſſe corpus ſpirituale, vel aereum; ſed quomodo transfiguratus ſit, Evangeliſta demonſtrans dicit : *Et reſplenduit facies eius ſicut ſol; veſtimenta autem eius facta ſunt alba ſicut nix*. Ubi ſplendor faciei oſtenditur, & candor deſcribitur veſtium, non ſubſtantia tollitur, ſed gloria commutatur. Certe transformatus eſt Dominus in eam gloriam qua venturus eſt poſtea in regno ſuo. Transformatio ſplendorem addidit, faciem non ſubtraxit, etſi corpus ſpirituale fuerit : unde & veſtimenta mutata ſunt, quæ intantum fuere candida ut alius Evangeliſta diſſerit, qualia fullo ſuper terram non poſſet facere : huiuſmodi autem corporale eſt, & tactui ſubiacet, non ſpirituale, & aereum, quod illudat oculos, & tantum in phantaſmate aſpiciatur. REMIGIUS. Si autem facies Domini reſplenduit ſicut ſol, & ſancti ſicut ſol fulgebunt; numquid erit æqualis claritas Domini, & ſervorum? Nequaquam. Sed quia nihil lucidius invenitur ſole, idcirco ad manifeſtandum exemplum futuræ reſurrectionis, & facies Domini reſplendere, & iuſti fulgere dicuntur ſicut ſol. ORIGENES (in Matth. cap. XVII. tract. V.) Myſtice autem, cum aliquis tranſcenderit ſex dies, ſecundum quod diximus, videt transfiguratum Ieſum ante oculos cordis ſui. Diverſas enim habet Verbum Dei formas, apparens unicuique ſecundum

(1) *Al.* totus perfecti numeri factus eſt &c. (2) *Al. omittitur* quia.

dum quod videnti expedire cognoverit; & nemini ſupra quod capit, ſemetipſum oſtendit: unde non dixit ſimpliciter, *Transfiguratus eſt*; ſed *coram eis*. In Evangeliis enim Ieſus (1) ſimpliciter intelligitur ab eis qui non aſcendunt per (2) excitationem verborum ſpiritualium ſuper excelſum ſapientiæ montem; eis autem qui aſcendunt, iam non ſecundum carnem cognoſcitur, ſed Deus Verbum intelligitur. Coram his ergo transfiguratur Ieſus, & non coram illis qui ſunt deorſum in converſatione terrena viventes. Hi autem coram quibus transfiguratur, facti ſunt filii Dei, & oſtenditur eis ſol eſſe iuſtitiæ; & veſtimenta ipſius fiunt candida ſicut lumen; quæ ſunt ſermones, & litteræ Evangeliorum, quibus Ieſus eſt indutus, ſecundum illa quæ ab Apoſtolis dicuntur de eo. GLOSSA *a*. Vel veſtimenta Chriſti ſanctos ſignificant; de quibus Eſaias cap. xlix. „ Omnibus his velut veſtimento veſtieris: “ (3) & nivi comparantur, quia candidi erunt virtutibus, & omnis vitiorum æſtus ab eis remotus erit.

Sequitur: *Et apparuerunt illis Moyſes, & Elias cum eo loquentes*. CHRYSOSTOMUS (hom. lvii. in Matth.) Hoc autem multas habet rationes. Et prima quidem eſt hæc. Quia enim turbæ dicebant eum eſſe Eliam, vel Hieremiam, aut unum ex Prophetis, capita Prophetarum ſecum ducit, ut ſaltem hinc videatur differentia ſervorum, & Domini. Alia ratio eſt. Quia enim continue Ieſum accuſabant Iudæi tamquam tranſgreſſorem legis, & blaſphemum, Patris ſibi gloriam uſurpantem; ut oſtendatur ab utraque accuſatione innoxius, eos qui in utroque fulſerunt, in medium ducit. Etenim Moyſes legem dedit, & Elias pro gloria Dei æmulator fuit. Alia ratio eſt, ut diſcant quoniam mortis & vitæ poteſtatem habet: propter hoc & Moyſen, qui morte defecerat, & Eliam, qui nondum mortem paſſus fuerat, in medium ducit. Aliam cauſam & ipſe Evangeliſta revelat, ſcilicet monſtrare crucis gloriam, & mitigare Petrum, & alios diſcipulos paſſionem timentes: loquebantur enim, ut alius Evangeliſta dicit, de exceſſu quem completurus erat in Hieruſalem: unde eos in medium ducit qui ſe morti expoſuerunt pro his quæ Deo placebant, & pro plebe credentium: etenim tyrannis uterque ſe libere præſentavit, Moyſes quidem Pharaoni, Elias autem Achab. Ducit autem & propter hoc eos in medium: volebat enim quod diſcipuli illorum privilegia zelarent, ut ſcilicet fierent manſueti ſicut Moyſes, & zelantes ſicut Elias. HILARIUS (can. xvii. in Matth.) Quod etiam Moyſes, & Elias ex omni ſanctorum numero aſſiſtunt, medius inter legem & Prophetas Chriſtus in regno eſt: cum his enim Iſraelem, quibus teſtibus (4) prædicatus eſt, iudicabit. ORIGENES (in cap. xvii. Matth. tract. iii.) Si quis etiam intelligit ſpiritualem legem convenientem ſermonibus Ieſu, & in Prophetis abſconditam Chriſti ſapientiam; ille vidit Moyſen, & Eliam in gloria una cum Ieſu. HIERONYMUS (ſuper *Ecce apparuit Moyſes*.) Conſiderandum eſt etiam, quod ſcribis, & phariſæis de cælo ſigna poſcentibus dare noluit; hic vero, ut Apoſtolorum augeat fidem, dat ſignum de cælo, Elia inde deſcendente quo conſcenderat, & Moyſe ab inferis reſurgente: quod & Achaz per Eſaiam præcipitur, ut petat ſibi ſignum de inferno, vel de excelſo. ORIGENES (ubi ſupra.) Quid autem fervidus Petrus dixerit, ſubditur: *Reſpondens autem Petrus dixit ad Ieſum: Domine, bonum eſt nos hic eſſe*. Quia enim audivit quod oportet eum Hieroſolymam ire, adhuc timet pro Chriſto: ſed poſt increpationem non audet dicere rurſus, *Propitius eſto tibi*; ſed idem occulte per alia ſigna inſinuat. Quia enim videbat multam quietem, & ſolitudinem, cogitavit convenientem ibi ſtationem eſſe ex loci diſpoſitione; quod ſignificat dicens: *Bonum eſt nos hic eſſe*. Vult etiam ibi ſemper eſſe; ideo tabernaculorum meminit, dicens: *Si vis, faciamus hic tria tabernacula*. Cogitavit enim quod ſi hoc fieret, non aſcenderet Hieroſolymam; & ſi non aſcenderet, Chriſtus non moreretur: ibi enim ſciebat ſcribas inſidiari ei. Cogitabat etiam quod Elias aderat, qui in monte ignem deſcendere fecit, & Moyſes, qui intravit nebulam, & Deo locutus eſt: unde occultari poterant, ut nullus perſecutorum ſciret ubi eſſent. REMIGIUS. Vel aliter. Viſa Domini maieſtate, & duorum ſervorum, Petrus adeo delectatus eſt ut cuncta

(1) *Al.* ſimiliter. (2) *Al.* exercitationem. (3) *Al.* & vivi operantur. (4) *Al.* prædicaturus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

Digitized by Google

ſta temporalia oblivioni traderet, & ibi in perpetuum vellet manere. Si autem tunc Petrus ſic accenſus eſt, quanta erit ſuavitas, & dulcedo videre Regem in decore ſuo, & intereſſe choris Angelorum, & omnium ſanctorum? In eo ſane quod ait Petrus, *Domine ſi vis*, devotionem (1) ſubditi, & obedientis ſervi oſtendit. HIERONYMUS (ſuper illud, *Si vis, faciamus hic tria tabernacula*.) Erras tamen Petre, &, ſicut alius Evangeliſta teſtatur, neſcis quid dicas. Noli tria tabernacula quærere, cum unum ſit tabernaculum Evangelii, in quo lex, & Prophetæ recapitulanda ſunt. Si autem quæris tria tabernacula, nequaquam ſervos cum Domino conferas; ſed fac tria tabernacula, immo unum Patri, & Filio, & Spiritui ſancto: ut quorum eſt una divinitas, unum ſit in pectore tuo tabernaculum. REMIGIUS. Erravit etiam, (2) quia voluit ut regnum electorum conſtitueretur in terra; quod Dominus promiſerat dare in cælis. Erravit etiam, quia oblitus eſt ſe, & ſocios ſuos eſſe mortales; & abſque guſtu mortis voluit ſubire æternam felicitatem. RABANUS (hoc loco.) Et in eo quod cæleſti converſationi tabernacula facienda putavit; in qua domus neceſſaria non erat, cum ſcriptum ſit Apocal. XXI. „ Templum non vidi in ea. “

(b) HIERONYMUS. Qui (3) carnale ex frondibus, aut tentoriis quærebant tabernaculum, nubis lucidæ operiuntur umbraculo: unde dicitur: *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos*. CHRYSOSTOMUS (hom. LVII. ante medium.) Cum Dominus comminatur, nubem tenebroſam oſtendit, ſicut in Sina; hic autem, quia non terrere volebat, ſed docere, nubes apparuit lucida. ORIGENES (ubi ſupra.) Lucida autem nubes obumbrans ſanctos, eſt virtus paterna, vel forte Spiritus ſanctus: dicam etiam Salvatorem noſtrum eſſe lucidam nubem, quæ obumbrat Evangelium, & legem, & Prophetas; ſicut intelligunt qui poſſunt aſpicere lumen ipſius in præmiſſis. HIERONYMUS (ſuper *Adhuc eo loquente*.) Quia vero imprudenter interrogaverat Petrus, propterea Domini reſponſionem non meretur; ſed Pater reſpondet pro Filio, ut verbum Domini (Ioan. VIII.) compleretur: „ Qui me miſit, ipſe de me teſtimonium „ perhibet. “ CHRYSOSTOMUS (hom. LVII. ante medium.) Neque autem Moyſes loquitur, neque Elias, ſed Pater omnibus maior vocem emittit ex nube, ut diſcipuli credant quod a Deo hæc vox erat. Semper enim apparere ſolet Deus in nube, ſicut ſcriptum eſt Pſal. XCVI. „ Nubes, & caligo in „ circuitu eius: “ & hoc eſt quod dicitur, *Et ecce vox de nube*. HIERONYMUS (ut ſupra.) Vox quidem Patris de cælo loquentis auditur, qui teſtimonium perhibeat Filio, & Petrum, errore ſublato, doceat veritatem; immo per Petrum ceteros Apoſtolos: unde ſubdit dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus*: huic eſt faciendum tabernaculum, huic obtemperandum: hic eſt Filius, illi ſervi ſunt: debent & ipſi vobiſcum in penetralibus cordis ſui Domino tabernaculum præparare. CHRYSOSTOMUS (hom. LVII. cir. medium.) Ne igitur timeas Petre. Si enim potens eſt Deus, manifeſtum quia & Filius ſimiliter potens eſt: ſi autem diligitur, ne timeas: nullus enim eum quem diligit, prodit; nec tu æqualiter eum diligis genitori. Neque autem ſolum diligit eum, quia genuit, ſed & quia unius eſt voluntatis cum ipſo: ſequitur enim: *In quo mihi complacui*; ac ſi diceret: In quo requieſco, quem accepto: quia omnia quæ ſunt Patris, cum diligentia exequitur, & eſt voluntas una ipſius, & Patris: quare & ſi crucifigi vult, non contradicas. HILARIUS (can. XVII. in Matth.) Hunc eſſe Filium, hunc dilectum, hunc complacitum, ſed & hunc (4) audiendum, vox de nube ſignificat, dicens, *Ipſum audite*: ut ſcilicet idoneus ipſe præceptorum talium auctor eſſet qui ſæculi damnum, crucis voluntatem, obitum corporis, & poſt hæc regni cæleſtis gloriam facti confirmaſſet exemplo. REMIGIUS. Dicit ergo, *Ipſum audite*, ac ſi aliis verbis diceret: Recedant umbræ legales, & typi Prophetarum, & ſolum coruſcum lumen Evangelii ſequamini. Sive ideo ait, *Ipſum audite*, ut illum eſſe oſtenderet quem Moyſes prædixerat, dicens (Deut. XVIII.) „ Prophetam ſuſcitabit vobis Deus de fra„ tribus veſtris: tamquam me audietis ipſum.“ Sic ergo Dominus undique habuit teſtes, ex cælo vocem Patris, ex paradiſo Eliam, ex inferis Moyſen, ex hominibus Apoſtolos, ut in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. ORIGENES (tract. III. in cap. XVII. Matth.) Vox autem de nube, aut ad Moyſen, & Eliam loquitur, qui deſiderabant videre Filium

(1) *Al.* ſibi ſubditi obedientis. (2) *Al.* qui. (3) *Al.* Quia carnale. (4) *Al.* audiendum vox.

Digitized by Google

lium Dei, & audire eum; aut diſcipulos docet. Glossa *a*. Notandum autem, quod bene convenit myſterium ſecundæ regenerationi (quæ ſcilicet erit in reſurrectione, ubi caro reſuſcitabitur) cum myſterio primæ, quæ eſt in baptiſmate, ubi anima reſuſcitatur. In baptiſmate enim Chriſti, operatio totius Trinitatis oſtenſa eſt: fuit enim ibi Filius incarnatus, apparuit in columbæ ſpecie Spiritus ſanctus, & Pater fuit ibi in voce declaratus: & ſimiliter in transfiguratione, quæ eſt ſacramentum ſecundæ regenerationis, tota Trinitas apparuit: Pater in voce, Filius in homine, Spiritus ſanctus in nube. Quæritur autem quare Spiritus ſanctus ibi in columba, hic in nube declaratus eſt. Dona ſiquidem ſua per ſpecies declarare ſolet. Innocentiam autem in baptiſmate donat, quod per avem ſimplicitatis deſignatur. Daturus eſt autem claritatem, & refrigerium in reſurrectione; & ideo in nube refrigerium, in fulgore nubis, claritas reſurgentium corporum deſignatur.

Sequitur: *Et audientes diſcipuli ceciderunt in faciem ſuam, & timuerunt valde*. Hieronymus (ſuper *Audientes diſcipuli ceciderunt*.) Triplicem autem ob cauſam pavore terrentur: vel quia ſe erraſſe cognoverant, vel quia nubes lucida operuerat eos, aut quia Dei Patris vocem loquentis audierant: humana enim fragilitas conſpectum maioris gloriæ ferre non ſuſtinet, ac toto animo, & corpore contremiſcens ad terram cadit: quanto enim quis ampliora quæſierit, tanto magis ad inferiora collabitur, ſi ignoraverit menſuram ſuam. Remigius. In eo vero quod ſancti Apoſtoli in faciem ceciderunt, fuit indicium ſanctitatis: quia ſancti in faciem cadere dicuntur, impii vero retrorſum. Chrysostomus (ut ſupra.) Sed cum ante in Chriſti baptiſmo, quando talis etiam vox de cælo delata eſt, nullus ex turba quæ aderat, tale aliquid paſſus eſt, quomodo diſcipuli in monte ceciderunt? Quia ſcilicet & ſolicitudo, & altitudo, & ſilentium erat multum, & transfiguratio ſtupore plena, & lumen purum, & nubes extenſa: ex quibus omnibus ſtupor in eis congregabatur. Hieronymus (ſuper *Acceſſit Ieſus*.) Quia vero illi iacebant, & ſurgere non poterant, ipſe clementer accedit, & tangit eos, ut tactu fuget timorem, & debilitata membra ſolidentur; & hoc eſt quod dicitur: *Et acceſſit Ieſus, & tetigit eos*. Quos autem manu ſanaverat, etiam ſanavit imperio: unde ſequitur: *Dixitque eis: Surgite, & nolite timere*. Primum timor expellitur; ut poſtea doctrina tribuatur. Sequitur: *Levantes autem oculos ſuos, neminem viderunt niſi ſolum Ieſum*: quod rationabiliter factum eſt, ne ſi Moyſes, & Elias perſeveraſſent cum Domino, Patris vox videretur incerta cui potiſſimum daret teſtimonium. Vident etiam Ieſum ſtantem ablata nube, & Moyſen, & Eliam evanuiſſe: quia poſtquam legis, & Prophetarum umbra diſceſſerat, utrumque in Evangelio reperitur. Sequitur: *Et deſcendentibus illis de monte præcepit eis Ieſus, dicens: Nemini dixeritis viſionem hanc, donec Filius hominis a mortuis reſurgat*. Non vult ergo in populis prædicari, ne & incredibile eſſet pro rei magnitudine, & poſt tantam gloriam apud rudes animos ſequens crux ſcandalum faceret. Remigius. Sive quia, ſi maieſtas illius divulgaretur in populo, populi impedirent diſpenſationem paſſionis eius, reſiſtendo principibus ſacerdotum; & ſic redemptio humani generis retardaretur. Hilarius (can. xvii.) Silentium etiam rerum geſtarum quas viderant imperat, ut cum eſſent Spiritu ſancto repleti, tunc geſtorum ſpiritualium teſtes eſſent.

(c) Hieronymus (ſuper *Quid ergo ſcribæ dicunt*.) Traditio phariſæorum eſt, iuxta Malachiam Prophetam, quod Elias veniat ante Salvatoris adventum, & reducat cor patrum ad filios, & filiorum ad patres, & reſtituat omnia in antiquum ſtatum. Æſtimant ergo diſcipuli transformationem gloriæ hanc eſſe, quam in monte viderant; & ideo dicitur: *Et interrogaverunt eum diſcipuli eius dicentes: Quid ergo ſcribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire?* ac ſi dicerent: Si (1) iam veniſti in gloriam, quomodo præcurſor tuus non apparet? Maxime autem hoc dicunt, quia Eliam viderant receſſiſſe. Chrysostomus (hom. lviii.) Non autem adventum Eliæ diſcipuli de Scripturis ſciebant; ſed ſcribæ eis manifeſtabant; & ferebatur hic ſermo in plebe indocta; ſicut & de Chriſto. Non au-

(1) *Al. deeſt* iam.

Ex editione P. Nicolai.

a Quod ſubditur ex Gloſſa, nec in ea eſt, quæ nunc extat, nec etiam habetur in Anſelmo.

autem, ut oportebat, adventus Chriſti, & Eliæ a ſcribis interpretabatur. Scripturæ enim duas dant Chriſti adventus; eum ſcilicet qui factus eſt, & eum qui futurus eſt. Sed ſcribæ plebem evertentes, ſecundum adventum ſolum commemorabant plebi, & dicebant, Quoniam ſi hic eſt Chriſtus, oportebat Eliam prævenire. Eſt igitur ſolutio quam Chriſtus inducit. Sequitur: *At ille reſpondens ait: Elias quidem venturus eſt, & reſtituet omnia. Dico autem vobis, quia Elias iam venit.* Ne autem exiſtimes eum in ſermone erraſſe, ſi quandoque dicit Eliam venturum, & quandoque veniſſe: cum enim dicit, quod Elias venturus eſt, & reſtaurabit omnia, de ipſo Elia in propria perſona loquitur: qui quidem reſtaurabit omnia, dum corriget infidelitatem Iudæorum, qui tunc invenientur; quod eſt convertere corda patrum ad filios, ideſt Iudæorum ad Apoſtolos. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. XXI.) Vel reſtituet omnia, ideſt eos quos Antichriſti perſecutio perturbaverit: vel ut ipſe reſtituat moriendo, quæ debet. CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII.) Si autem tot bona erunt ex Eliæ præſentia, quare tunc non eum miſit? Dicemus, quia & tunc Chriſtum æſtimantes Eliam, non crediderunt ei. Tunc autem Eliæ (1) credent, quia cum poſt tantam expectationem venerit, annuntians Ieſum, facilius ſuſcipient quæ ab eodem dicentur. Cum vero dicit, quod *Elias iam venit*, Ioannem Eliam vocat, propter miniſterii modum: ſicut enim Elias ſecundi adventus præcurſor erit, ita Ioannes præcurſor factus eſt primi. Propter hoc autem Ioannem Eliam nominat, ut oſtendat primum ſuum adventum veteri teſtamento, & prophetiæ convenire. HIERONYMUS (ſuper *Elias venturus eſt.*) Ipſe ergo qui venturus eſt in ſecundo Salvatoris adventu iuxta corporis fidem, nunc per Ioannem venit in virtute, & ſpiritu. Sequitur: *Et non cognoverunt eum; ſed fecerunt in eo quæcumque voluerunt*; hoc eſt, ſpreverunt, & decollaverunt eum. HILARIUS (can. XVII.) Ut Domini adventum prænuntians, paſſionem quoque præcurreret & iniuriæ, & vexationis exemplo: unde ſequitur: *Sic & Filius hominis paſſurus eſt ab eis.* CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII.) In quo opportune ſuam paſſionem commemorat ex paſſione Ioannis, multam eis præbens conſolationem. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quæritur ergo, cum Herodes, & Herodias Ioannem interſecerint, quomodo ipſi quoque Ieſum crucifixiſſe dicantur, cum legamus eum a ſcribis, & phariſæis interfectum. Et breviter reſpondendum, quod in Ioannis necem phariſæorum factio conſenſerit, & in occiſione Domini Herodes iunxerit voluntatem ſuam, qui illuſum atque deſpectum remiſit ad Pilatum, ut eum crucifigeret. RABANUS (ſuper *Intellexerunt quia de Ioanne.*) Ex indicio autem paſſionis ſuæ, quam Dominus eis ſæpius prædixit, & præcurſoris ſui, quam iam completam cernebant, diſcipuli cognoſcebant Ioannem ſibi in Eliæ vocabulo demonſtratum eſſe: unde ſequitur: *Tunc intellexerunt diſcipuli quia de Ioanne Baptiſta dixiſset eis.* ORIGENES (tract. III. in XVII. cap. Matth.) Quod autem dixit propter Ioannem, *Elias iam venit*, non anima Eliæ eſt intelligenda, ne incidamus in dogma tranſcorporationis, quod alienum eſt ab eccleſiaſtica veritate; ſed, ſicut Angelus prædixit, *venit in ſpiritu, & virtute Eliæ.*

(d) ORIGENES (tract. III. ubi ſupra.) Concupiſcens Petrus ſpectabilem illam vitam, & præponens utilitatem ſuam utilitatibus plurimorum, dicebat: *Bonum eſt nos hic eſſe.* Sed quoniam caritas non quærit quæ ſua ſunt, hoc quod videbatur bonum Petro, non fecit Ieſus; ſed quaſi de monte excelſo divinitatis deſcendit ad turbam: ut qui non poterant aſcendere ſurſum propter infirmitatem animarum ſuarum, illis proficiat: unde dicitur, *Et cum veniſset ad turbam*: niſi enim cum diſcipulis ſuis electis veniſſet ad turbam, non acceſſiſſet ad eum ille de quo ſubditur: *Acceſsit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miſerere filio meo.* Ubi conſiderandum eſt, quod quandoque qui patiuntur credunt, & deprecantur pro ſua ſalute; quandoque autem pro eis alii faciunt, ſicut nunc qui genibus volvitur, pro filio rogat; quandoque vero a ſemetipſo Salvator etiam a nullo rogatus, ſanat. Primo autem quæramus quid eſt quod ſequitur, *Quia lunaticus eſt, & male patitur.* Medici ergo loquuntur quæ volunt: quia nec immundum ſpiritum arbitrantur, ſed corporalem aliquam paſſionem; & dicunt humida moveri in capite ſecundum aliquam compaſſionem ad lumen lunare, quod humidam habet naturam. Nos autem qui Evangelio credimus, dicemus hanc paſſionem immundum ſpiritum in hominibus operari. Obſervat enim quædam (2) ſchemata lunæ, & ſic operatur, ut ab obſervatione lunæ pati homines mentiatur, & per hoc culpabilem Dei creaturam oſtendat:

(1) *Al.* crederent. (2) *Al.* ſchiſmata.

dat : ſic & alii dæmones ſecundum aliqua ſtellarum ſchemata inſidiantur hominibus, (1) ut iniquitatem in excelſo loquantur, quaſdam ſtellas dicentes maleficas, quaſdam beneficas; cum nulla ſtella a Deo ſit facta ut male faciat.

In hoc autem quod ſubditur, *Nam ſæpe cadit in ignem, & crebro in aquam*, CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII.) conſiderandum eſt, quod niſi providentia hic homo eſſet (2) munitus, dudum periiſſet: dæmon enim qui ipſum in ignem, & in aquam mittebat, interfeciſſet eum omnino, niſi Deus eum refrenaſſet. HIERONYMUS (ſuper *Miſerere filio meo*.) Quod autem dicit, *Et obtuli eum diſcipulis tuis, & non potuerunt curare eum*, latenter accuſat Apoſtolos; cum impoſſibilitas curandi interdum non ad imbecillitatem curantium, ſed ad eorum qui curandi ſunt, fidem referatur. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Inſpice autem & aliunde eius inſipientiam, qualiter coram turba interpellat Ieſum adverſus diſcipulos. Sed ipſe eos liberat ab accuſatione, defectum curationis imputans illi: ex multis enim monſtratur eum infirmum in fide fuiſſe. Non tamen tantum in eius perſonam invehitur, ne ipſum conturbaret, ſed in omnes Iudæos. Probabile eſt enim multos præſentium de diſcipulis inconvenientia cogitaſſe; & ideo ſequitur: *Reſpondens Ieſus ait: O generatio incredula, & perverſa, quouſque ero vobiſcum? Uſquequo patiar vos?* Per hoc autem quod dicit, *Uſquequo ero vobiſcum?* oſtendit deſideratam ab eo eſſe mortem, & concupiſcibilem receſſum. REMIGIUS. Sciendum quoque, quia Dominus non tantum tunc cœperat pati improbitatem Iudæorum, ſed a longo prius tempore; & ideo hic dicit: *Uſquequo patiar vos?* ac ſi dicat: Quia longo tempore cœpi pati veſtras improbitates, ideo indigni eſtis mea præſentia. ORIGENES (tract. III.) Vel quoniam non potuerant eum ſanare diſcipuli, quaſi adhuc modicæ fidei conſtituti, propterea dixit, *O generatio incredula*: & quod ait, *Perverſa*, oſtendit quoniam ex perverſitate malitia eſt introducta extra naturam. Puto autem, quod propter perverſitatem totius humani generis, quaſi gravatus malitia eorum, dixit, *Uſquequo ero vobiſcum?* HIERONYMUS (ſuper *O generat. o perverſa*.) Non autem credendum eſt quod tædio ſuperatus ſit, & manſuetus, ac mitis in verba furoris eruperit; ſed quod in ſimilitudinem medici, ſi ægrotum videat contra ſua præcepta ſe gerere, dicat: Uſquequo aſcendam in domum tuam? Uſquequo artis perdam induſtriam, me aliud iubente, & te aliud perpetrante? Quod autem non ſit iratus homini, ſed vitio, ac per unum hominem Iudæos arguat infidelitatis, patet ex hoc quod infert: *Afferte huc illum ad me*. CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII. prope med.) Poſtquam enim diſcipulos excuſaverat, ducit patrem pueri ad ſpem benignam credendi, quod ab hoc malo eripietur; & ut inducatur pater ad fidem futuri miraculi, videns dæmonem tumultum pati ex hoc ſolum quod vocabatur, increpavit eum: unde ſequitur: *Et increpavit eum Ieſus*. Non ille qui patiebatur, ſed dæmon increpatur. REMIGIUS. In quo facto reliquit exemplum prædicatoribus, ut vitia perſequantur, homines vero ſublevent. HIERONYMUS (hoc loco.) Sive increpavit puerum, quia propter peccata ſua a dæmone fuerat oppreſſus.

Sequitur: *Et exiit ab eo dæmon, & curatus eſt puer ex illa hora*. RABANUS (ſuper illud, *Quia lunaticus eſt*.) Mihi autem videtur, iuxta tropologiam, lunaticus eſſe qui per horarum momenta mutatur ad vitia; & nunc quidem in ignem fertur, quo adulterantium corda ſuccenſa ſunt, nunc in aquas, ſcilicet voluptatum, vel cupiditatum, quæ non valent extinguere caritatem. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. XXII.) Vel ignis ad iram pertinet, eo quod alta petat; aqua ad voluptates carnis. ORIGENES (tract. IV. in cap. XVII. Matth.) De inconſtantia autem peccatoris dicitur Eccli. XXVII. „Stultus ut luna mutatur.“ Et eſt videre in talibus impetus quoſdam quaſi operum bonorum ſubrepere; aliquando autem quaſi quadam abreptione ſpiritus a paſſionibus comprehenduntur, & cadunt a ſtatu bono, in quo ſtare putabantur. Forſitan ergo Angelus, qui ſortitus eſt huius lunatici cuſtodiam, pater huius appellatur, deprecans quaſi pro filio medicum animarum, ut liberet eum qui non poteſt ſanari a paſſione per verbum humile diſcipulorum Chriſti, quia non recipit eorum admonitionem veluti ſurdus; & ideo opus eſt ei Chriſti ſermo, ut iam de cetero ſine ratione non agat.

(e) CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII.) Acceperant diſcipuli a Domino poteſtatem ſpirituum immundorum; & quia oblatum

(1) *Al.* ut iniquitatem cum in excelſo loquitur. *P. Nicolai legit* ut iniquitatem quidam in excelſo loquantur. (2) *Al.* poſitus.

dæmoniacum curare non potuerant, videtur quod in dubitationem devenerint, ne forte gratiam, quæ erat eis tradita, perdidiſſent; & ideo dicit: *Tunc acceſſerunt ad Ieſum diſcipuli eius ſecrete, & dixerunt: Quare nos non potuimus eiicere illum?* Interrogant quidem ſingulariter non propter verecundiam, ſed quia de ineffabili, & magna re erant eum interrogaturi.

Sequitur: *Dixit illis Ieſus: Propter incredulitatem veſtram.* HILARIUS (can. XVII. ante medium.) Crediderant quidem Apoſtoli, nondum tamen erant perfectæ fidei: nam Domino in monte demorante, & ipſis cum turbis reſidentibus quidam tepor eorum fidem retardaverat. CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII.) Unde manifeſtum eſt hinc quoniam & diſcipuli in fide infirmati ſunt, ſed non omnes: columnæ enim illæ non aderant, ſcilicet Petrus, Iacobus, & Ioannes. HIERONYMUS (ſuper *Quare nos non potuimus?*) Hoc eſt autem quod in alio loco Dominus dicit (infra XXI.) *Quaecumque in nomine meo petieritis, credentes accipietis.* Ergo quotiens non accipimus, non præſtantis eſt impoſſibilitas, ſed poſcentium culpa. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Sciendum tamen, quod ſicut multotiens accedentis fides accipere ſufficit effectum miraculi; ita multotiens facientium miracula ſufficit virtus, etiam non credentibus illis qui expetierint miracula operari: etenim qui circa Cornelium, ex propria fide allexerunt gratiam Spiritus ſancti; ille autem mortuus qui proiectus eſt in ſepulcrum Eliſei, ſola virtute corporis ſancti reſuſcitatus eſt. Contigit autem & tunc diſcipulos infirmari in fide: imperfectius enim diſpoſiti erant ante crucem, & ideo fidem dicit hic eſſe cauſam ſignorum: unde ſubditur: *Amen quippe dico vobis: ſi habueritis fidem ſicut granum ſynapis, dicetis monti huic, Tranſi hinc, & tranſibit.* HIERONYMUS (ſuper *Si habueritis fidem.*) Putant aliqui fidem grano ſynapis comparatam parvam dici, cum Apoſtolus dicat (I. Corinth. XIII.) „Et ſi habuero tantam fidem ita „ut montes transferam." Magna eſt ergo fides quæ grano ſynapis comparatur. GREGORIUS I. Moral. (in præfatione expoſ. Iob cap. II. in novis exemp. IV.) Granum quippe ſynapis niſi teratur, nequaquam virtus eius agnoſcitur; ſic ſi virum ſanctum tritura perſecutionis opprimat, mox in fervorem virtutis vertitur quicquid in illo antea deſpicabile infirmumque videbatur. ORIGENES (tract. IV. ante med.) Vel ideo omnis fides grano ſynapis comparatur, quoniam contemnitur quidem fides ab hominibus, & modicum aliquid, & vile apparet; cum vero conſecutum fuerit huiuſmodi ſemen bonam animam quaſi terram, fit arbor magna. Sic autem magna eſt prædicta lunatici infirmitas, & fortis ad curandum inter omnia mala, ut monti aſſimiletur, nec expellatur niſi per omnem fidem eius qui paſſiones huiuſmodi ſanare voluerit. CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII. a med.) Unde & de translatione montium mentionem facit, & ultra procedit, dicens: *Et nihil impoſſibile erit vobis.* RABANUS. Sic enim fides mentem noſtram capacem donis cæleſtibus facit, ut quæcumque volumus, facillime a fideli Domino impetrare poſſimus. CHRYSOSTOMUS (homil. LVIII. a medio.) Si autem dixeris, Ubi Apoſtoli montes tranſtulerunt? illud dicam, quia multa maiora fecerunt, mortuos plurimos ſuſcitantes. Dicuntur autem poſt Apoſtolos ſancti quidam Apoſtolis minores, montes neceſſitate imminente tranſtuliſſe. Si autem Apoſtolorum tempore montes non ſunt translati, hoc non fuit, quia non potuerunt, ſed quia noluerunt, utilitate non imminente. Nec Dominus dixit, quod hoc eſſent facturi, ſed quod hoc facere poſſent. Probabile tamen eſt, factum eſſe; ſed ſcriptum non (1) eſt: neque enim omnia miracula quæ fecerunt, ſcripta ſunt. HIERONYMUS (ſuper *Si habueritis fidem.*) Vel montis translatio non eius ſignificatur quem oculis carnis aſpicimus, ſed illius qui a Domino translatus fuerat ex lunatico, qui per Prophetam corrumpere dicitur omnem terram. GLOSSA (interlinearis.) Ut ſit ſenſus: *Dicetis monti huic*, ideſt ſuperbo diabolo, *Tranſi hinc*, ideſt ab obſeſſo corpore in altum maris, ideſt in profundum inferni, *& tranſibit; & nihil impoſſibile erit vobis*, ideſt nulla incommoditas inſanabilis. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. XXII.) Vel aliter. Ne diſcipuli in miraculis faciendis extollerentur in ſuperbiam, admoniti ſunt potius per humilitatem fidei, quaſi per ſynapis granum, elationem terrenam, quæ montis nomine ſignificata eſt, curare transferre. RABANUS (ſuper *Hoc genus dæmoniorum.*) Dum autem docet Apoſtolus quomodo dæmon debeat expelli, omnes inſtituit ad vitam, ut ſcilicet noverimus graviora quæque vel immundorum ſpirituum, vel hominum tentamen-

(1) Al. eſſe.

menta ieiuniis, & orationibus eſſe ſuperanda; iram quoque Domini hoc remedio ſingulari poſſe placari: unde ſubdit: *Hoc autem genus non eiicitur niſi per orationem, & ieiunium.* CHRYSOSTOMUS (hom. lviii. a medio.) Quod dicit non ſolum de genere lunaticorum, ſed & univerſo genere dæmonum. Ieiunium enim multam ſapientiam imponit, & hominem quaſi Angelum de cælo conſtituit, & incorporeas poteſtates impugnat. Sed & oratione opus eſt, quaſi principaliori. Qui enim orat ut oportet, & ieiunat, non multis indiget; & ita non fit avarus, ſed ad eleemoſynam promptus eſt. Qui etiam ieiunat, levis eſt, & vigilanter orat, & concupiſcentias perniciosas extinguit, & propitium Deum facit, & animam ſuperbam humiliat. Qui ergo orat cum ieiunio, duplices habet alas, etiam ipſis ventis leviores. Neque enim oſcitat, & torpet orans (quod & multi patiuntur) ſed eſt igne vehementior, & terra fixior; ideoque talis maxime dæmoniis adverſatur: nihil enim eſt homine decenter orante potentius. Si autem infirmum eſt tibi corpus ad continue ieiunandum, non tamen ad orandum; & ſi ieiunare non potes, potes tamen non laſcivire. Non parvum autem eſt hoc, neque multum a ieiunio diſtans. ORIGENES (tract. iv. in xvii. cap. Matth. ante medium.) Si ergo aliquando oportuerit nos circa curationem tale aliquid patientium permanere, non adiuremus, neque interrogemus, neque loquamur quaſi audienti ſpiritui immundo, ſed abigamus ieiuniis, & orationibus noſtris ſpiritus malignos. GLOSSA (ordinaria ſuper *Niſi per orationem.*) Vel hoc genus dæmonii, ideſt iſta carnalium voluptatum mutabilitas, non vincitur niſi ſpiritus oratione confirmetur, & caro per ieiunium maceretur. REMIGIUS. Vel ieiunium hic intelligitur generale, quo non ſolum abſtinemus, a cibis, ſed ab omnibus illecebris carnalibus, & peccatorum paſſionibus. Similiter oratio intelligenda eſt generalis, quæ in piis, & bonis operibus conſiſtit: de qua dicit Apoſtolus I. Theſs. v. „Sine intermiſſione orate.“

(f) REMIGIUS. Sæpe Dominus myſteria ſuæ paſſionis diſcipulis prædixit, ut quando acciderent, tanto levius ea ferrent quanto præcognita haberent: & ideo hic dicitur: *Converſantibus autem eis in Galilæa, dicit illis Ieſus: Filius hominis tradendus eſt in manus hominum; & occident eum.* ORIGENES (tract. iv.) Videntur quidem hæc illis quæ ſupra dixerat, ſimilia eſſe, ut facile quis dicat, Dominum eadem ipſa repetere; quod non eſt ita: tradendum enim, ſuperius non eſt dictum; hic autem non ſolum tradendum, ſed etiam in manus hominum tradendum audivimus. Traditum igitur Apoſtolus Filium narrat a Deo Patre; ſed etiam contrariæ poteſtates eum in manus hominum tradiderunt. HIERONYMUS (ſuper *Converſantibus autem eis.*) Semper autem proſperis miſcet triſtia: ſi enim contriſtat eos, quia occidendus eſt, debet lætificare quod ſubditur, *Et die tertia reſurget.* CHRYSOSTOMUS (homil. lix.) Neque enim multum tempus dixit quo in morte maneret; ſed tertia die ſe dixit reſurrecturum. ORIGENES (ubi ſupra.) Prædicente autem hæc Domino, triſtati ſunt diſcipuli: unde ſequitur, *Et contriſtati ſunt vehementer*, non attendentes ad illud quod dixerat, *Et tertia die reſurget*, nec conſiderantes quis eſſet cui ad deſtruendam mortem trium dierum tempus ſufficeret. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Porro quod contriſtabantur vehementer, non de infidelitate venit; verum pro dilectione Magiſtri, nihil de eo ſiniſtrum, & humile patiuntur audire.

(g) GLOSSA *a*. Quia diſcipuli audita Domini paſſione contriſtati erant, ne aliquis paſſionem Chriſti neceſſitati aſcriberet, non humilitati, ſubiungit factum, in quo Chriſti libertas, & humilitas demonſtratur: unde dicitur: *Et cum veniſſent Capharnaum, acceſſerunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei: Magiſter veſter non ſolvit didrachma?* HILARIUS (can. xvii.) Dominus didrachma ſolvere poſtulatur, (1) ideſt denarios: hoc enim omni Iſrael lex pro redemptione corporis, & animæ conſtituerat in miniſterio templi ſervientium. CHRYSOSTOMUS (homil. lix.) Cum enim primogenita AEgyptiorum interfecit Deus, tunc tribum Levi pro eis accepit. Deinde quia primogenitis qui erant apud Iu-

(1) *P. Nicolai legit* ideſt denarios duos.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil occurrit in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo, ſed nec alibi apud Interpretes occurrit.

Iudæos, minor huius tribus numerus erat, pro deficientibus in numerum, ſiclum iuſſit inſerri; & ex tunc tenuit conſuetudo ut primogenita vectigal hoc inferrent. Quia igitur primogenitus erat Chriſtus, videbatur autem diſcipulorum primus eſſe Petrus; ad eum accedunt. Et, ut mihi videtur, non in unaquaque civitate hoc expetebant: ideoque in Capharnaum adeunt Chriſtum, quia eius patria exiſtimabatur. HIERONYMUS (ſuper *Et cum perveniſſent Capharnaum*.) Vel aliter. Poſt Auguſtum Cæſarem Iudæa facta eſt tributaria, omnes cenſi capite ferebantur: unde & Ioſeph cum Maria cognata ſua profeſſus eſt in Bethlehem. Rurſus, quoniam Dominus nutritus erat in Nazareth, quod eſt oppidum Galilææ ſubiacens Capharnaum urbi, ibi depoſcitur tributum: & pro ſignorum magnitudine hi qui exigebant, non audebant ipſum repetere, ſed diſcipulum conveniunt. CHRYSOSTOMUS (hom. lix.) Et neque hunc cum multa vehementia, ſed manſuetius: neque enim incuſantes, ſed interrogantes dixerunt: *Magiſter veſter non ſolvit didrachma*? HIERONYMUS (ubi ſupra.) Sive malitioſe interrogant utrum reddat tributa, an contradicat Cæſaris voluntati. CHRYSOSTOMUS (homil. lix.) Quid igitur Petrus? *Ait*, *Etiam*. Et his quidem dixit quoniam ſolvit; Chriſto autem non dixit: erubeſcens fortaſſis pro his ei loqui. GLOSSA a. Vel aliter. Et Petrus reſpondit, *Etiam*; ideſt, ita eſt quod non ſolvit. Voluit autem Petrus Domino intimare, quod herodiani peterent cenſum; ſed Dominus prævenit eum: unde ſequitur: *Et cum intraſſet in domum, prævenit eum Ieſus, dicens: Reges terræ a quibus recipiunt tributum vel cenſum*, ideſt redditum de capite, *a filiis ſuis, an ab alienis*? HIERONYMUS (ſuper *Prævenit eum Ieſus*.) Ante quidem quam Petrus ſuggerat, Dominus interrogat, ne ſcandalizentur diſcipuli ad poſtulationem tributi, cum videant eum noſſe quæ abſente ſe geſta ſunt.

Sequitur: *At ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Ieſus: Ergo liberi ſunt filii*. ORIGENES (tract. iv. a med.) Sermo iſte duplicem habet ſenſum. Secundum unum enim filii Regum terræ liberi ſunt apud Reges terræ; extranei autem extra terram liberi non ſunt propter eos qui deprimunt eos, (1) ſicut AEgyptii filios Iſrael. Secundum alterum autem, propter hoc ipſum quod aliqui ſunt alieni a filiis Regum terræ, ſed ſunt filii Dei, liberi ſunt qui manent in verbis Ieſu, & cognoverunt veritatem, & veritas liberavit eos a ſervitute peccati; filii autem Regum terræ liberi non ſunt: quoniam „ qui facit peccatum, ſervus eſt „ peccati: " Ioan. viii. HIERONYMUS (ſuper *Reges terræ*.) Dominus autem noſter & ſecundum carnem, & ſecundum ſpiritum filius erat Regis, vel ex David ſtirpe generatus, vel omnipotentis Patris Verbum: ergo tributa quaſi filius Regis non debebat. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. xxiii.) Dicit enim in omni regno liberos eſſe filios, ideſt non eſſe vectigabiles. Multo ergo magis liberi eſſe debent in quolibet regno terreno filii regni ipſius, ſub quo ſunt omnia regna terrena. CHRYSOSTOMUS (hom. lix.) Si autem non erat filius, inaniter hoc exemplum induxit. Sed dicet aliquis: Filius eſt, ſed non proprius: eſt ergo alienus; & ſic hoc exemplum non habet veritatem: ipſe enim de propriis filiis diſputat, ad quorum differentiam alienos vocat qui non ex parentibus ſubſtantialiter nati ſunt. Intende autem qualiter & hinc Chriſtus certificat eam cognitionem quæ Petro revelata eſt a Deo, per quam dixit ſupra xvi. *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quamvis ergo liber eſſet, quia tamen humilitatem carnis aſſumpſerat, debuit omnem iuſtitiam adimplere: unde ſequitur: *Ut autem non ſcandalizemus eos, vade ad mare*. ORIGENES (in xvii. capit. Matth. tract. iv.) Conſequens quoque eſt intelligere quoniam quotiens exurgunt quidam qui per iuſtitiam tollant noſtra terrena, Reges huius terræ eos tranſmittunt, ut exigant nobis quæ ſunt ipſorum; & ſuo exemplo prohibet Dominus aliquod ſcandalum fieri etiam huiuſmodi hominibus, ſive ne amplius peccent, ſive ut ſalventur. Filius enim Dei, qui nullum opus fecit ſervile, quaſi habens formam ſervi, quam propter hominem ſuſcepit,

(1) *Al.* Sicut AEgyptii filios Iſrael ſervi. *Legit ſic P. Nicolaius*: extranei autem extra terram quidem liberi ſunt; propter eos autem qui deprimunt eos (ſicut AEgyptii filios Iſrael) ſervi.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

ſcepit, tributum, & cenſum dedit. Hieronymus *a* (ſuper *Ut autem non ſcandalizemus.*) Quid primum in hoc loco mirer neſcio: utrum præſcientiam, an magnitudinem Salvatoris: præſcientiam, quod noverat habere piſcem in ore ſtaterem, & quod primus ipſe capiendus eſſet; magnitudinem, atque virtutem, ſi ad eius verbum ſtater in ore piſcis creatus eſt; & quod futurum erat, ipſe loquendo fecerit. Ipſe ergo Chriſtus propter eximiam caritatem & crucem ſuſtinuit, & tributa reddidit: nos infelices qui Chriſti cenſemur nomine, & nihil tanta dignum facimus maieſtate, pro illius honore & tributa non reddimus, & quaſi filii Regis a vectigalibus immunes ſumus. Hoc etiam ſimpliciter intellectum ædificat auditorem, dum audit Dominum tantæ fuiſſe paupertatis ut unde tributa pro ſe, & Apoſtolo redderet, non habuerit. Quod ſi quis obiicere voluerit, quomodo Iudas in loculis portabat pecuniam; reſpondebimus: Rem pauperum in uſus ſuos convertere nefas putavit, nobiſque idem tribuit exemplum. Chryſoſtomus (hom. lix.) Vel ideo non ex repoſitis iubet dare, ut oſtendat quod maris, & piſcium dominetur. Origenes (ubi ſupra.) Vel quoniam Ieſus non habuit imaginem Cæſaris (princeps enim huius ſæculi nihil habebat in eo) propterea non ex proprio, ſed ex mari imaginem Cæſaris accepit. Non autem ſuſcepit ipſe ſtaterem, neque fecit eum ſibi poſſeſſionem, ne ſit aliquando imago Cæſaris apud imaginem inviſibilis Dei. Vide etiam Chriſti prudentiam, qualiter nec renuit tributum, nec ſimpliciter iubet dari; ſed prius oſtendit ſe non eſſe obnoxium, & tunc dat: quorum unum fecit, ſcilicet dare tributum, ut illi, ſcilicet exactores, non ſcandalizentur; hoc autem; ſcilicet ut oſtendat ſe liberum, ut non ſcandalizentur diſcipuli. Alio vero loco contemnit phariſæorum ſcandalum, quando de eſcis diſputabat; docens nos ſcire tempora ſecundum quæ oportet non contemnere eos qui ſcandalizantur, & ſecundum quæ oportet contemnere. Gregorius ſuper Ezech. (hom. vii.) Conſiderandum enim eſt, quia inquantum ſine peccato poſſumus, vitare proximorum ſcandalum debemus. Si autem de veritate ſcandalum ſumitur, utilius permittitur naſci ſcandalum quam veritas relinquatur. Chryſoſtomus (hom. lix.) Sicut autem ſtupeſcis de Chriſti virtute, ita admirare Petri fidem, quoniam rei tam difficili obedivit. Ideoque de fide eum remunerans, copulavit eum ſibi in tributi datione; quod fuit abundantis honoris: & hoc eſt quod dicitur: *Invenies ſtaterem: illum ſumens da eis pro me, & te.* Glossa *b*. Conſuetudo enim erat ut unuſquiſque pro ſe didrachma redderet. Stater vero eſt pondus duorum didrachmatum. Origenes (ubi ſupra paulo ante finem.) Myſtice autem in agro conſolationis (ſic enim interpretatur Capharnaum) conſolatur omnem diſcipulum, & liberum filium eſſe pronuntiat, & dat ei virtutem piſcandi primum piſcem, ut aſcendente eo, conſolationem accipiat Petrus ſuper eum quem piſcatus eſt. Hilarius (can. xvii.) Cum autem primum piſcem admonetur Petrus inquirere, aſcenſuri oſtenduntur & plures. Beatus ille primus martyr Stephanus, primus aſcendit, & ſtaterem in ore continuit; in quo didrachma novæ prædicationis tamquam duo denarii (1) habebantur: Dei enim gloriam, & Dominum Chriſtum in paſſione contuens prædicabat. Hieronymus (in fine Comment. in cap. xvii. Matth.) Vel iſte piſcis (2) primus captus, eſt primus Adam, qui per ſecundum Adam liberatur; & id quod in ore eius, hoc eſt in confeſſione, fuit inventum, pro Petro, & Domino redditur. Origenes (ubi ſupra.) Cum etiam videris avarum hominem ab aliquo Petro correctum, quod abſtulit de ore eius verbum pecuniæ; dices eum aſcendiſſe de mari, id eſt de fluctibus ſolicitudinum avaritiæ, ad hamum rationalem; & comprehenſum, atque ſalvatum ab aliquo Petro, qui eum docuit veritatem, ut pro ſtatere habeat imaginem Dei, ideſt eloquia eius. Hieronymus

(1) *Al.* habentur. (2) *Al.* qni primus.

Ex editione P. Nicolai.

a Non endem ndine qun hic, ac eadem ſerie, ſed primam iſtam appendicem ſequenti ſubſtituens, ac illam ipſam quidem ſubſequentem, ſerie rurſus aliquatenus immutata, ſpræmittens, & ſine illis verbis *propter eximiam caritatem*, quæ inſinuat Apoſtolus Ephes. II. 4. ultimam autem infra primam ſubmittens, quibuſdam tamen interiectis, quæ ad myſticum ſenſum ſpectant. *b* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

MUS (ubi ſupra.) Et pulchre illud ipſum quidem datur pretium; ſed diviſum eſt: quia pro Petro quaſi pro peccatore pretium reddebatur; Dominus autem noſter peccatum non fecit. Oſtenditur autem ſimilitudo carnis, dum eodem & Dominus, & ſervus pretio liberantur.

CAPUT XVIII.

(a) IN illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Quiſputas maior eſt in regno cælorum? Et advocans Ieſus parvulum, ſtatuit eum in medio eorum, & dixit: Amen dico vobis: niſi converſi fueritis, & efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. Quicumque ergo humiliaverit ſe ſicut parvulus iſte, hic eſt maior in regno cælorum. Et qui ſuſceperit unum parvulum talem in nomine meo, me ſuſcipit; qui autem ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis qui in me credunt, expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.

(b) Væ mundo a ſcandalis. Neceſſe eſt enim ut veniant ſcandala; verumtamen væ homini illi per quem ſcandalum venit. Si autem manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te, abſcinde eum, & proiice abs te. Bonum tibi eſt ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. Et ſi oculus tuus ſcandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Bonum eſt tibi unum oculum habentem in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

(c) Videte ne contemnatis unum ex his puſillis: dico enim vobis quia Angeli eorum in cælis ſemper vident faciem Patris mei qui in cælis eſt. Venit enim Filius hominis ſalvare quod perierat. Quid vobis videtur? Si fuerint alicui centum oves, & erraverit una ex eis; nonne relinquit nonagintanovem in montibus, & vadit quærere eam quæ erravit? Et ſi contigerit ut inveniat eam; amen dico vobis, quia gaudet ſuper eam magis quam ſuper nonagintanovem quæ non erraverunt. Sic non eſt voluntas ante Patrem veſtrum qui in cælis eſt ut pereat unus de puſillis iſtis.

(d) Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipſum ſolum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem non te audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum. Quod ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ. Si autem Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus, & publicanus.

(e) Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cælo; & quæcumque ſolveritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo. Iterum dico vobis, quia ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo qui in cælis eſt. Ubi enim ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.

(f) Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccaverit in me frater meus, & dimittam ei? Uſque ſepties? Dicit illi Ieſus: Non dico tibi uſque ſepties, ſed uſque ſeptuagies ſepties.

(g) Ideo aſſimilatum eſt regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum ſervis ſuis. Et cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei unus qui debebat ei decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, iuſſit eum dominus eius venumdari, & uxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Procidens autem ſervus ille orabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Miſertus autem dominus ſervi illius, dimiſit eum, & debitum dimiſit ei. Egreſſus autem ſervus ille, invenit unum de conſervis ſuis, qui de-

debebat ei centum denarios; & tenens, ſuffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Et procidens conſervus eius, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit; ſed abiit, & miſit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conſervi eius quæ fiebant, contriſtati ſunt valde, & venerunt, & narraverunt domino ſuo omnia quæ facta fuerant. Tunc vocavit illum dominus ſuus, & ait illi: Serve nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me: nonne ergo oportuit & te miſereri conſervi tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus quoaduſque redderet univerſum debitum. Sic & Pater meus cæleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis unuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris.

(a) HIERONYMUS (in princ. Commen. in XVIII. cap.) Quia diſcipuli viderant pro Petro, & Domino idem tributum redditum, (1) ex æqualitate pretii arbitrati ſunt omnibus Apoſtolis Petrum eſſe prælatum. CHRYSOSTOMUS (hom. LIX.) Unde paſſi ſunt aliquid humanum; quod Evangeliſta deſignat dicens: *In illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Quiſputas maior eſt in regno cælorum?* Verecundati ſiquidem paſſionem confiteri, quam paſſi ſunt, non dicunt manifeſte: Petrum cur præhonoraſti nobis? ſed indeterminate interrogant, *Quis maior eſt?* Quando autem tres præhonoratos viderunt, ſcilicet Petrum, Iacobum, & Ioannem in transfiguratione, nihil tale paſſi ſunt; quando vero in unum ſolum contulit honorem, tunc doluerunt. Tu autem conſidera primum quidem quod nihil eorum quæ ſunt in terris, quærunt; deinde quod poſtea hanc paſſionem depoſuerunt. Nos autem neque ad defectus eorum contingere poſſumus: neque enim quærimus, *Quis maior eſt in regno cælorum?* ſed Quis maior eſt in regno terræ? ORIGENES (Matth. XVIII. tract. V.) In his autem imitatores diſcipulorum eſſe debemus, ſi quando aliquid in nobis dubium quæritur, & non invenitur, ut cum omni conſenſu accedamus ad Ieſum, qui potens eſt illuminare corda hominum ad intelligendum ſolutionem omnium quæſtionum. Interrogemus etiam aliquem doctorum, qui præpoſiti habentur in Eccleſiis. Sciebant autem diſcipuli hoc interrogantes, quia non eſt æqualitas ſanctorum in regno cæleſti; ſed quomodo maior, & qualiter vivens minimus, hoc diſcere cupiebant. Vel ſciebant quis eſſet minimus, & quis magnus, ex eo quod ſupra Dominus dixerat; ſed ex multis magnis quis eſſet maior, hoc eis non erat manifeſtum. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Videns autem Ieſus cogitationes eorum (2) voluit deſiderium gloriæ, humilitatis contentione ſanare: unde ſequitur: *Et advocans Ieſus parvulum, ſtatuit eum in medio eorum.* CHRYSOSTOMUS (hom. LIX. in Matth.) Mihi videtur valde parvulum in medio ſtatuere, omnibus paſſionibus exutum. HIERONYMUS (ſuper *Et advocans Ieſus parvulum.*) Ut in eo & ætatem quæreret, & ſimilitudinem innocentiæ demonſtraret. Vel certe parvulum ſtatuit in medio eorum ſeipſum, qui non venerat miniſtrari, ſed miniſtrare, ut eis humilitatis tribueret exemplum. Alii parvulum interpretantur Spiritum ſanctum, quem poſuerit in cordibus diſcipulorum, ut ſuperbiam in humilitatem mutaret. Sequitur: *Et dixit: Amen dico vobis: niſi converſi fueritis, & efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Non præcipit Apoſtolis ut ætatem habeant parvulorum, ſed innocentiam, & quod illi per annos poſſident, hi poſſideant per induſtriam; ut malitia, non ſapientia parvuli ſint; ac ſi dicat: Sicut iſte parvulus, cuius vobis exemplum tribuo, non perſeverat in iracundia, læſus non meminit, videns pulchram mulierem, non delectatur, non aliud cogitat, & aliud loquitur; ſic & vos, niſi talem habueritis innocentiam, & animi puritatem, in regnum cælorum non poteritis intrare. HILARIUS (can. XVIII. in Matth. circ. princ.) Pueros etiam credentes omnes (3) per audientiæ fidem nuncupavit: hi enim patrem ſequuntur, matrem amant, velle malum neſciunt, curam (4) operum negligunt, non inſoleſcunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, & quod audiunt, verum ha-

(1) *Al.* ex qualitate. (2) *Al.* voluit deſiderio gloriæ, humilitatis contentionem ſanare. (3) *P. Nicolaius habet* per audientiam fidei. (4) *Forte* opum.

habent. Littera ergo ſic legitur. GLOSSA *a*. *Niſi converſi fueritis* ab hac elatione, & indignatione, in qua modo eſtis, *& efficiamini*, omnes (1) ita innocentes, & humiles per virtutem, ſicut parvuli ſunt per ætatem, *non intrabitis in regnum cælorum*: & quandoquidem aliter non intratur, *quicumque ergo humiliaverit ſe ſicut parvulus iſte, hic maior eſt in regno cælorum*: quanto enim quis erit humilior, tanto maior efficitur in regno cælorum. REMIGIUS. Ideſt, in cognitione gratiæ, vel eccleſiaſtica dignitate, vel certe in æterna beatitudine. HIERONYMUS (ſuper *Quicumque ſe humiliaverit*.) Vel aliter. *Quicumque humiliaverit ſe ſicut parvulus iſte*, ideſt qui ſe in exemplum mei humiliaverit, *hic intrabit in regnum cælorum*.

Sequitur: *Et qui ſuſceperit unum parvulum talem in nomine meo, me ſuſcipit*. CHRYSOSTOMUS (hom. lix.) Ac ſi dicat: Non ſolum ſi tales efficiamini, mercedem accipitis, ſed & ſi alios tales propter me honorabitis; & honoris qui eſt ad illos retributionem vobis determino regnum. Magis autem quod multo maius eſt ponit, dicens, *Me ſuſcipit*. HIERONYMUS (ſuper *Qui ſuſceperit unum parvulum*.) Qui enim talis fuerit ut Chriſti imitetur humilitatem, & innocentiam, in eo Chriſtus ſuſcipitur: & prudenter, ne cum delatum fuerit Apoſtolis, ſe putent honoratos, adiecit, non ſuo illos merito, ſed Magiſtri honore ſuſcipiendos. CHRYSOSTOMUS (homil. lix.) Deinde facile ſuſceptibilem hunc ſermonem facit, pœnam inducens: unde ſequitur: *Qui autem ſcandalizat unum de puſillis iſtis*; *&c.* ac ſi diceret: Sicut qui hos honorant propter me, mercedem habent, ita & qui hos dehonorant, ultimam ſuſtinebunt vindictam. Si autem convicium ſcandalum vocat, ne mireris: multi enim puſillanimes, ex eo quod deſpiciuntur, ſcandalizati ſunt. HIERONYMUS (ſuper *Qui ſcandalizaverit*.) Nota, quod qui ſcandalizatur, parvulus eſt: maiores enim ſcandala non recipiunt. Et quamquam generalis poſſit eſſe ſententia adverſus omnes qui aliquem ſcandalizant, tamen, iuxta conſequentiam ſermonis, etiam contra (2) Apoſtolos dictum intelligi poteſt; qui interrogando quis maior eſſet in regno cælorum, videbantur inter ſe de dignitate contendere: & ſi in hoc vitio permanſiſſent, poterant eos quos ad fidem vocabant, per ſuum ſcandalum perdere, dum Apoſtolos viderent inter ſe de honore pugnare. ORIGENES (Matth. xviii. tract. v.) Quomodo autem qui converſus eſt, & factus quaſi puer, & minimus, eſt & potens ſcandalizari? Hoc ſic poſſumus explanare. Omnis qui Filio Dei credit, & converſatur ſecundum evangelicos actus, converſus ambulat quaſi puer; qui autem non convertitur ut fiat ſicut puer, hunc impoſſibile eſt intrare in regnum cælorum. In omni autem credentium multitudine ſunt quidam nuper converſi, ut fiant ſicut parvuli, nondum autem ſunt facti; hi puſilli habentur in Chriſto, & ſunt ſcandali receptores. HIERONYMUS (ſuper illud *Ut ſuſpendatur*.) Quod autem dicitur, *Expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius*, ſecundum ritum provinciæ loquitur, quo maiorum criminum iſta apud veteres Iudæos pœna fuerat, ut in profundum ligato ſaxo demergeretur. Expedit autem ei: quia multo melius eſt pro culpa brevem recipere pœnam, quam æternis ſervari cruciatibus. CHRYSOSTOMUS (hom. lix.) Conſequens autem erat prioribus dicere, Me non ſuſcipit, quod erat omni pœna amarius; ſed quia (3) craſſi erant, & prædicta pœna eos non movebat, comparatione exempli cogniti manifeſtat præparatam pœnam: propter hoc enim dicit, quod expedit ei hoc ſuſtinere, quoniam eos alia gravior pœna expectat. HILARIUS (can. xviii. in Matth.) Myſtice autem molæ opus labor eſt cæcitatis: nam clauſis iumentorum oculis aguntur in gyrum: & ſub aſini quidem nomine frequenter Gentes cognominatas reperimus, qui cæci laboris ignorantia continentur. Iudæis autem ſcientiæ iter in lege præſtitum eſt; qui ſi Chriſti Apoſtolos ſcandalizaverint, rectius, alligata collo mola aſinaria, demerſi in mari fuiſſent, ideſt Gentium labore depreſſi (4) ignorantia ſæculi demonſtrarentur: quia illis tolerabilius fuerat neſciſſe Chriſtum, quam Prophetarum Dominum non recepiſſe. GREGORIUS Lib. XI. Moral. (ſuper

(1) *Al. omittitur* ita. (2) *Al.* Apoſtolum. (3) *Al.* groſſi. (4) *Al.* ignorantiæ. *P. Nicolai habet* in ignorantia ſæculi demorarentur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Interlinealis quo ad priores appendices, quas diviſim & ſparſim habet; ſed poſterior eſt Anſelmi.

per illud Iob III. „ Ingredieris in abundantia ſepulcrum:“ cap. XVII. in nov. exemp.) Vel aliter. Quid per mare niſi ſæculum, quid per molam aſinariam niſi actio terrena ſignificatur? quæ cum colla mentis per ſtulta deſideria ſtringit, hanc in laboris circuitum mittit. Sunt utique nonnulli qui dum terrenas actiones deſerunt, & ad contemplationis ſtudia humilitate poſtpoſita ultra intelligentiæ vires ſurgunt, non ſolum ſe in errorem deiiciunt, ſed infirmos quoſque de gremio veritatis dividunt. Qui ergo unum de minimis meis ſcandalizat, melius ei fuerat, ligata collo mola aſinaria, in mare proiici: quia nimirum perverſæ menti expedientius eſſe potuiſſet ut occupata mundo terrena negotia ageret, quam per contemplationis ſtudia ad multorum perniciem vacaret. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. XXIV.) Vel aliter. *Qui ſcandalizaverit unum ex puſillis iſtis*, ideſt ex humilibus, quales vult eſſe diſcipulos ſuos, non obtemperando, vel etiam contradicendo (ſicut de Alexandro Apoſtolus dicit II. Tim. IV.) *expedit ei ut mola aſinaria ſuſpendatur in collo eius, & præcipitetur in profundum maris*; ideſt congruit ei ut cupiditas rerum temporalium, cui ſtulti, & cæci alligantur, eum devinctum pondere ſuo deducat ad interitum.

(b) GLOSSA *a*. Dixerat Dominus, quod expedit ei qui ſcandalizat, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius: cuius rationem aſſignans ſubdit: *Væ mundo a ſcandalis*, ideſt propter ſcandala. ORIGENES (tract. V. in Matth. cap. XVIII.) Hoc non de elementis mundi intelligamus; ſed hic homines, qui ſunt in mundo, dicuntur mundus. Non ſunt autem diſcipuli Chriſti de hoc mundo: unde non poteſt eis eſſe a ſcandalis væ: nam etſi multa ſunt ſcandala, non tangunt eum qui non eſt de hoc mundo. Si autem adhuc eſt de hoc mundo, propterea quod diligit mundum, & quæ ſunt in eo; tanta ſcandala comprehendent eum quantis fuerat obligatus in mundo.

Sequitur: *Neceſſe eſt enim ut veniant ſcandala*. CHRYSOSTOMUS (homil. LX.) Cum autem dicit, *Neceſſe eſt*, non deſtruit libertatem arbitrii, neque neceſſitati aliquarum rerum ſupponit; ſed quod omnino futurum eſt, prædicit. Scandala quidem ſunt prohibitiones rectæ viæ. Non autem prædictio Chriſti ſcandala inducit: neque (1) enim quia prædixit, propter hoc fit, ſed quia omnino futurum erat, propter hoc (2) prædixit. Sed dicet aliquis: Si omnes corrigantur, & nullus ſit qui ſcandala afferat, nonne mendacii arguetur hic ſermo? Nequaquam: quia enim prævidit inemendatos futuros homines eſſe, propter hoc dixit: *Neceſſe eſt ut veniant ſcandala*; ideſt, omnino venient. Si autem corrigendi eſſent, non dixiſſet. GLOSSA (interlinearis.) Vel *neceſſe eſt ut veniant ſcandala*, quia ſunt neceſſaria, ideſt utilia, ut per hoc qui probati ſunt, manifeſti fiant. CHRYSOSTOMUS (hom. LX.) Scandala enim erigunt homines, & acutiores eos faciunt; & eum qui cadit, velociter erigunt, inquantum ſcilicet ingerunt ſolicitudinem. HILARIUS (can. XVIII.) Vel humilitas paſſionis ſcandalum mundo eſt, quod ſub deformitate crucis æternæ gloriæ Dominum voluit accipere. (3) Et quid mundo tam periculoſum quam non recepiſſe Chriſtum? Ideo vero neceſſe ait venire ſcandala, quia ad ſacramentum reddendæ nobis æternitatis, omnis in eo paſſionis humilitas eſſet complenda. ORIGENES (ubi ſupra a med.) Vel venientia ſcandala ſunt angeli ſatanæ. Nec tamen putes ſecundum naturam, vel ſubſtantiam eſſe huiuſmodi ſcandala; ſed libertas arbitrii in quibuſdam genuit ſcandalum, (4) nolens ſuſcipere pro virtute laborem. Non poteſt autem eſſe verum bonum, niſi habeat impugnationem mali. Sic ergo neceſſe eſt venire ſcandala, ſicut neceſſe eſt ſuſtinere malitiam cæleſtium; qua tanto magis irritantur, quanto magis verbum Chriſti in hominibus invaleſcens, expellit ab eis malignas virtutes. Quærunt autem organa per quæ ſcandala operentur, quibus eſt magis væ: nam multo peius erit ei qui ſcandalizat, quam ei qui ſcandalizatur: unde ſequitur: *Verumtamen væ homini illi per quem ſcandalum venit*. HIERONYMUS (ſuper *Si manus tua ſcandalizat*.) Ac ſi dicat: Væ homini illi qui vitio ſuo facit ut per ſe fiat quod neceſſe eſt ut in mundo fiat. Simulque per generalem ſententiam percutitur Iudas, qui proditioni animum præparaverat. HILARIUS (can. XVIII.) Vel ſub homi-

(1) *Al.* *deeſt* enim. (2) *Al.* prædixerit. (3) *Al.* Et quod in mundo. (4) *Al.* volens.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo, nec alibi occurrit.

hominis nuncupatione actorem ſcandali huius quod eſt (1) circa paſſionem Chriſti, Iudaicum populum deſignat, per quem omne huic mundo periculum comparatur, ut Chriſtum in paſſione abnegent, quem lex & Prophetæ paſſibilem prædicaverunt. CHRYSOSTOMUS (homil. lx. in Mat.) Ut autem diſcas, quod non ſunt abſolutæ neceſſitatis ſcandala, audi quæ ſequuntur: *Si autem manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te &c.* Non autem hoc de membris corporalibus dicit, ſed de amicis, quos in ordine neceſſariorum membrorum habemus: nihil eſt enim ita nocivum ut converſatio mala. RABANUS (ſuper *Si oculus.*) Scandalum quippe ſermo Græcus eſt, quod nos offendiculum, vel ruinam, & impactionem pedis dicere poſſumus. Ille ergo ſcandalizat fratrem qui ei dicto, factove minus recto occaſionem ruinæ dederit. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Igitur omnis truncatur affectus, & univerſa propinquitas amputatur: ne per occaſionem pietatis unuſquiſque credentium ſcandalis pateat. Si, inquit, ita eſt tibi coniunctus ut manus, pes, & oculus, & eſt utilis, atque ſolicitus, & acutus ad perſpiciendum; ſcandalum autem tibi ſaciat, & propter morum diſſonantiam te pertrahat in gehennam: melius eſt ut propinquitate eius careas, & emolumentis carnalibus, quam dum vis lucrifacere cognatos, & neceſſarios, cauſam habeas ruinarum. Novit enim unuſquiſque credentium quid ſibi noceat, vel in quo ſolicitetur, ac ſæpe tentetur: melius eſt enim vitam ſolitariam ducere, quam ob vitæ præſentis neceſſaria vitam æternam perdere. ORIGENES (Matth. XVIII. tract. v.) Vel ſacerdotes rationabiliter poſſunt dici Eccleſiæ oculus, quoniam ſpeculatores habentur; diaconi autem, ceterique, manus, quia per eos opera ſpiritualia geruntur; populus autem ſunt pedes corporis Eccleſiæ: quibus omnibus parcere non oportet, ſi ſcandalum Eccleſiæ facti fuerint. Vel actus animæ, peccans manus intelligitur; & inceſſus animæ, peccans pes; & viſus animæ, peccans oculus: quos oportet præcidere, ſi ſcandalum præbent; frequenter enim ipſa opera membrorum pro membris in Scriptura ponuntur.

(c) HIERONYMUS (ſuper *Vide te ne contemnatis.*) Supra dixerat Dominus per manum, & pedem, & oculum, omnes propinquitates, & neceſſitudines quæ ſcandalum facere poterant amputandas. Auſteritatem itaque ſententiæ ſubiecto præcepto temperavit, dicens: *Videte ne contemnatis unum ex his puſillis*; ac ſi dicat: Quantum in vobis eſt, nolite contemnere; ſed poſt veſtram ſalutem etiam illorum quærite ſanitatem. Sin autem perſeverantes in peccatis videritis, melius eſt vos ſalvos fieri quam perire cum multis. CHRYSOSTOMUS (hom. lx.) Vel aliter. Sicut fugere malos, ita honorare bonos magnum habet lucrum. Supra ergo docuit ſcandalizantium abſcindere amicitias; hic autem docet exhibere ſanctis honorem, & procurationem. GLOSSA *a*. Vel aliter. Quia tantum malum provenit ex ſcandalizatis fratribus; *videte ne contemnatis unum ex his puſillis*. ORIGENES (ut ſupra.) Puſilli autem ſunt qui nuper in Chriſto ſunt nati; aut tales qui permanent ſine profectu, quaſi nuper nati. Non autem habuit neceſſe mandare Chriſtus de perfectioribus fidelibus non contemnendis, ſed de puſillis; ſicut & ſupra dixerat: *Si quis ſcandalizaverit unum ex puſillis iſtis*. Alius autem forte dicit: Puſillum hic dicit perfectum, ſecundum quod alibi ait (Luc. XXII.) „ Qui minimus fuerit in vobis, hic erit maior. " CHRYSOSTOMUS (hom. lx.) Vel quia perfecti parvuli apud multos æſtimantur, ſcilicet pauperes, & contemptibiles. ORIGENES (ubi ſupra.) Sed huic expoſitioni non videtur convenire quod dicitur, *Si quis ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis*: perfectus enim non ſcandalizatur, nec perit. Sed qui hanc expoſitionem æſtimat veram, dicit quod iuſti homini anima vertibilis eſt, & ſcandalizatur aliquando, etſi non facile. GLOSSA *b*. Ideo autem non ſunt contemnendi, quia adeo cari ſunt Deo quod Angeli ſunt eis ad cuſtodiam deputati: unde ſequitur: *Dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis ſemper vident faciem Patris mei qui in cælis eſt.* ORIGENES (Matth. XVIII. tract. v.) Quidam volunt ex eo dari hominibus Angelum adiutorem ex quo per lavacrum regenerationis nati ſunt infantes in Chriſto; dicentes non eſſe (2) credibile, incredulis, & errantibus præeſſe Angelum ſanctum; ſed

(1) *Al.* extra. (2) *Al.* incredibile.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive Anſelmus. *b* Non iterum in Gloſſa hæc extant, ſed in Anſelmo immediate poſt prædicta.

Digitized by Google

ſed tempore infidelitatis, & peccatorum eſt homo ſub angelis ſatanæ. Alii autem volunt mox cum quis fuerit natus eorum qui præcogniti ſunt a Deo, accipere ſibi præpoſitum Angelum. Hieronymus (ſuper *Videte ne contemnatis.*) Magna enim dignitas animarum ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis in cuſtodiam ſui Angelum delegatum. Chrysostomus (hom. lx.) Hic autem non de quibuſcumque Angelis loquitur, ſed de (1) ſuperioribus. Cum enim dicat, *Vident faciem Patris mei*, nihil aliud oſtendit quam magis liberam præſentiam, & maiorem eorum (2) apud Deum. Gregorius in homil. (xxxiv. in Evang.) Dionyſius autem dicit, quod ex minoribus Angelorum agminibus ad explendum miniſterium vel viſibiliter, vel inviſibiliter mittuntur: nam ſuperiora illa agmina uſum exterioris miniſterii nequaquam habent. Gregorius II. Moral. (cap. iii. vel ii. in nov. exemp.) Et ſaciem ergo Patris Angeli ſemper vident, & tamen ad nos veniunt: quia ad nos ſpiritali præſentia foras exeunt, & tamen ibi ſe unde receſſerant, per internam contemplationem ſervant: neque enim ſic a divina viſione foras exeunt ut internæ contemplationis gaudiis priventur. Hilarius (can. xviii.) Salvandorum igitur per Chriſtum orationes Angeli Deo quotidie offerunt: ergo periculoſe ille contemnitur cuius deſideria, ac poſtulationes ad æternum, & inviſibilem Deum, Angelorum famulatu, ac miniſterio (3) pervehuntur. Augustinus ult. de Civ. Dei (cap. xxix.) Vel Angeli noſtri dicuntur qui ſunt Angeli Dei. Dei ſunt, quia Deum non reliquerunt; noſtri ſunt, quia ſuos cives nos habere cœperunt. Sicut ergo nunc illi vident Deum; ita & nos ſumus viſuri facie ad faciem: de qua viſione dicit Ioannes (Epiſt. I. cap. iii.) „ Videbimus eum ſicuti eſt. “ Facies enim Dei manifeſtatio eius intelligenda eſt, non aliquod tale membrum, quale nos habemus in corpore, atque iſto nomine nuncupamus. Chrysostomus (homil. lx.) Rurſus aliam rationem ponit, quare puſilli non ſint contemnendi, priore maiorem, dicens: *Venit enim Filius hominis ſalvare quod perierat.* Remigius. Quaſi dicat: Non contemnatis puſillos, quia ego pro hominibus homo fieri dignatus ſum. Cum enim dicit, *Quod perierat*, ſubintelligendum eſt genus humanum: omnia enim elementa ſuum ordinem ſervant; ſed homo erravit, quia ſuum ordinem perdidit. Chrysostomus (ubi ſupra.) Deinde ad hanc rationem parabolam copulat, per quam & Patrem inducit ſalutem hominum volentem, dicens: *Quid vobis videtur, ſi fuerint alicui centum oves?* Gregorius in hom. (xxxiv. in Evang.) Hoc ad ipſum auctorem hominum pertinet: quia enim centenarius perfectus eſt numerus, ipſe centum oves habuit, cum Angelorum, & hominum ſubſtantiam creavit. Hilarius (can. xviii.) Ovis autem una homo intelligendus eſt, & ſub (4) homine univerſitas ſentienda eſt: in unius enim Adæ errore, omne hominum genus aberravit. Igitur & quærens hominem Chriſtus eſt, & nonagintanovem relictæ cæleſtis gloriæ multitudo eſt. Gregorius (ut ſupra.) Dicit autem Evangeliſta eas relictas in montibus, ut ſignificet in excelſis: quia nimirum oves quæ non perierant in ſublimibus ſtabant. Beda. Ovem ergo Dominus invenit, quando hominem reſtauravit: & ſuper eam inventam maius gaudium eſt in cælo, quam ſuper nonagintanovem: quia maior materia divinæ laudis eſt in reſtauratione hominum quam in creatione Angelorum. Mirabiliter enim Angelos creavit, ſed mirabilius hominem reſtauravit. Rabanus (ſuper *Si fuerint alicui centum oves.*) Nota, quod unum deeſt a novem ut decem ſint, & a nonagintanovem ut centum ſint. Variari ergo per brevitatem, & magnitudinem numeri poſſunt, quibus unum (5) deeſt ut perficiantur; ipſum vero unum ſine varietate in ſe manens, cum acceſſerit, ceteros perficit. Et ut perfecta ſumma ovium integraretur in cælo, homo perditus quærebatur in terra. Hieronymus. Alii vero nonagintanovem ovibus, iuſtorum putant numerum intelligi, & in una ovicula, perfectorum; ſecundum quod in alio loco dixerat (ſupra ix.) *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores.* Gregorius in hom. (xxxiv. in Evang.) Conſiderandum autem nobis eſt cur Dominus plus de converſis peccatoribus, quam de ſtantibus iuſtis gaudium eſſe fateatur: quia ſcilicet plerumque pigri remanent ad exercenda bona præcipua qui valde ſibi ſecuri ſunt, quod nulla commiſerunt mala graviora. At contra nonnumquam hi qui ſe (6) aliquid egiſſe illicite meminerunt, ex ipſo

Rr 2 ſuo

(1) *Al.* ſupervenientibus. (2) *P. Nicolai ſupplet* honorem. (3) *Al.* provehuntur. (4) *Al.* homine uno. (5) *Al.* deeſt eſt ut perficiantur: *item* deeſt, & ut perficiantur: *item* deficit ut perficiantur. (6) *Al.* aliud.

ſuo dolore compuncti inardeſcunt in amorem Dei: & quia ſe erraſſe a Deo conſiderant, damna præcedentia lucris ſubſequentibus recompenſant: ſic & dux in prælio plus eum militem diligit qui poſt fugam converſus hoſtem fortiter premit, quam illum qui numquam terga præbuit, & numquam aliquid fortiter fecit. Sed & ſunt quidam iuſti, de quibus tantum eſt gaudium ut eis nullus pœnitens præponi poſſit, qui etſi non ſint ſibi malorum conſcii, tamen licita reſpuunt, & in omnibus ſe humiliant. Quantum ergo gaudium eſt ſi humiliter plangat iuſtus, cum gaudium ſit, ſi quod male geſſit, damnat iniuſtus? BEDA. Vel per nonagintanovem oves, quas in montibus reliquit, ſuperbos ſignificat, quibus ad perfectionem unitas deeſt. Cum ergo invenerit peccatorem, magis ſuper eum gaudet, ideſt ſuos gaudere facit, quam ſuper iuſtos falſos. HIERONYMUS (ſuper *Sic non eſt voluntas ante Patrem.*) Quod autem ſubditur, *Sic non eſt voluntas*, refertur ad ſuperius propoſitum, de quo dixerat: *Videte, ne contemnatis unum de puſillis iſtis*: & docet idcirco parabolam poſitam, ut puſilli non contemnantur. In eo autem quod dicit, *Non eſt voluntas ante Patrem &c.* oſtendit quod quotieſcumque perierit aliquis ex puſillis, non voluntate Patris perit.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. lxi. in principio.) Quia ſuperius vehementem ſermonem adverſus ſcandalizantes propoſuit, undique eos terrens; ne rurſus hi quibus ſcandala inferuntur, ſic fiant reſupini ut totum contemnentes in aliud vitium incidant, ſcilicet negligentiæ, (1) ac per omnia ſibi parci volentes, in elationem incidant: hic Dominus eos comprimit, & redargutionem fieri iubet, dicens: *Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipſum ſolum.* AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. xvi. in princ.) Admonet nos quidem Dominus noſter non negligere invicem peccata noſtra, non quærendo quid reprehendas, ſed videndo quid corrigas. Debemus enim amando corripere, non nocendi aviditate, ſed ſtudio corrigendi. Si neglexeris, peior eo factus es. Ille iniuriam faciendo, gravi ſeipſum vulnere percuſſit; tu vulnus fratris contemnis: peior es tacendo, quam ille conviciando. AUGUSTINUS I. de Civit. Dei (cap. ix.) Plerumque enim a malis docendis, & admonendis, aliquando etiam obiurgandis, & corripiendis male diſſimulatur, vel cum laboris piget, vel cum eorum inimicitias devitamus, ne impediant, & noceant in iſtis temporalibus rebus, ſive quas adipiſci adhuc noſtra cupiditas appetit, ſive quas adhuc amittere formidat infirmitas. Si autem propterea quiſque obiurgandis, & corripiendis male agentibus parcit, quia opportunius tempus inquiritur, vel eiſdem ipſis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonam vitam, & piam erudiendos impediant alios infirmos, aut premant, atque avertant a fide; non videtur eſſe cupiditatis occaſio, ſed conſilium caritatis. Longe autem graviorem habent cauſam Eccleſiarum præpoſiti qui in Eccleſiis conſtituti ſunt ut non parcant obiurgando peccata; nec ideo tamen ab huiuſcemodi culpa penitus alienus eſt qui, licet præpoſitus non ſit, in eis tamen quibus vitæ huius neceſſitate coniungitur, multa monenda, vel arguenda novit, & negligit: devitans eorum offenſiones propter illa quibus in hac vita non indebite utitur, ſed pluſquam debuit delectatur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi. parum a princ.) Conſiderandum autem, quod quandoque Dominus eum quem contriſtavit, ad eum qui contriſtatus eſt ducit, ſicut cum dicit (ſupra v.) *Si recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adverſum te, vade reconciliari fratri tuo.* Quandoque autem eum qui iniuſta paſſus eſt, iubet dimittere proximo; ſicut ibi (ſupra vi.) *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Hic autem alium excogitat modum: eum enim qui contriſtatus eſt, ducit ad eum qui contriſtavit; & ideo dicit: *Si peccaverit in te frater tuus*: quia enim ille qui iniuſta fecit, non facile veniret ad excuſationem; verecundatus, hunc qui paſſus eſt ad illum trahit; & non ſimpliciter, ſed ut corrigat quod factum eſt: unde dicit: *Vade, & corripe eum*, RABANUS (hoc loco.) Non paſſim iubet peccanti dimittere, ſed audienti, ideſt (2) obedienti, & pœnitentiam agenti: ne vel difficilis ſit venia, vel remiſſa indulgentia. CHRYSOSTOMUS (homil. lxi. in Matth.) Non autem dicit, Accuſa, neque Increpa, neque Vindictas expete; ſed *Argue*; ideſt, rememora ſibi peccatum, dic ei quæ ab eo paſſus es. Ipſe enim ira, & verecundia detinetur, ebrius factus quaſi gravi ſomno. Unde oportet te, qui ſanus es, ad illum qui ægrotat abire. HIERONYMUS (ſuper *Si peccaverit in te frater.*) Sciendum tamen, quod ſi peccaverit in vos frater veſter, & in qualibet cauſa

ſa

(1) *Al.* ſed ſcandalizantes, per omnia ſibi parci volentes, in elevationem &c. (2) *Al. deeſt* obedienti.

ſa vos læſerit, dimittendi habetis poteſtatem, immo neceſſitatem: quia præcipitur ut debitoribus noſtris debita dimittamus: propter quod & hic dicitur: *Si peccaverit in te frater tuus*. Si autem in Deum quis peccaverit, non eſt noſtri arbitrii. Nos e contrario, in Dei iniuria benigni ſumus, in noſtris contumeliis exercemus odia. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Ideo autem præcipit arguere ei qui paſſus eſt iniuriam, & non alii, quia ille qui fecit iniuriam, ab eo manſuetius ſuſtinet, & maxime cum ſolus eum corripiat. Cum enim qui vindictam expetere debebat, hic ſalutis videtur diligentiam habere; maxime hoc eum poteſt propitium facere. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. xvi. ante med.) Quando ergo in nos aliquis peccat, habeamus magnam curam, non pro nobis, nam glorioſum eſt iniuriam oblviſci; ſed obliviſcere iniuriam tuam, non vulnus fratris tui: ergo corripe inter te & ipſum ſolnm, ſtudens correctioni, parcens pudori. Forte enim præ verecundia incipit defendere peccatum ſuum, & quem vis facere correctiorem, facis peiorem. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Corripiendus eſt enim ſeorſum frater, ne ſi ſemel pudorem, atque verecundiam amiſerit, permaneat in peccato. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. xvi.) Apoſtolus autem dicit (I. Theſſ. v.) „ Peccantem coram omnibus argue; ut & ceteri timorem habeant. “ Aliquando ergo ſcias corripiendum eſſe (1) fratrem inter te & fratrem ſolum, aliquando autem coram omnibus. Quid autem ante facere debeamus, intendite, & videte. *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, corripe eum inter te & ipſum ſolum*. Quare? Quia in te peccavit? Quid eſt, in te peccavit? Tu ſcis quia peccavit: quia enim ſecretum fuit quando in te peccavit, ſecretum quære cum corrigis quæ peccavit. Nam ſi ſolus noſti, quia peccavit in te, & eum vis coram omnibus arguere; non es corrector, ſed proditor. Peccavit ergo in te frater tuus; ſed ſi tu ſolus noſti, tunc vere in te ſolum peccavit: nam ſi multis audientibus tibi fecit iniuriam, & in illos peccavit, quos teſtes ſuæ iniquitatis effecit. Ergo ipſa corripienda ſunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus; ipſa corripienda ſunt ſecretius, quæ peccantur ſecretius. Diſtribuite tempora, & concordate Scripturas. Quare autem proximum corrigis? Quia tu doles quod peccaverit in te? Abſit. Si autem amore tui id facis, nil facis; ſi amore illius facis, optime facis. Denique in ipſis verbis attende cuius amore id facere debeas: utrum tui, an illius: ſequitur enim: *Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum*. Ergo propter illum fac, ut lucreris illum. Agnoſce, quia in hominem peccando periſti: nam ſi non perieras, quomodo te lucratus eſt? Nemo ergo contemnat quando peccat in fratrem. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi. in Matth.) In quo etiam demonſtratur quod inimicitia damnum eſt commune; & propter hoc non dixit, quod ille lucratus eſt ſeipſum, ſed quod tu lucratus es eum: ex quo oſtendit quoniam & tu, & ille damnum paſſi eratis ex diſcordia. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Per ſalutem enim alterius nobis quoque acquiritur ſalus. CHRYSOSTOMUS (ut ſupra.) Quid autem facere debeas, ſi non perſuadeatur, ſubditur: *Si autem te non audierit, adhibe tecum unum, vel duos*. Quanto enim inverecundior fuerit, & pertinacior, tanto magis nos ad medicinam ſtudere oportet, non ad iram, & odium. Etenim medicus cum viderit morbum non remitti, non deſiſtit, ſed tunc magis præparatur ad curandum. Vide autem qualiter non vindictæ gratia hæc correptio fit, ſed emendationis: & propter hoc non confeſtim iubet duos accipere, ſed quando ipſe corrigi non voluerit; neque tunc ad eum mittit multitudinem, ſed unum, vel duos; & ad hoc legis teſtimonium inducit, dicens: *Ut in ore duorum teſtium, vel trium ſtet omne verbum*; quaſi dicat: Habes iam teſtimonium quia totum feciſti quod tuum erat. HIERONYMUS (ibidem.) Vel intelligendum eſt hoc modo. Si te audire noluerit, adhibeatur unus frater tantum: quod ſi nec illum audierit, adhibeatur & tertius, vel corrigendi ſtudio, ut ſcilicet vel admonitione, aut pudore corrigatur; vel conveniendi ſub teſtibus. GLOSSA a. Vel ſi dixerit, non eſſe peccatum, ut probent illud eſſe (2) peccatum. HIERONYMUS (ibidem.) Porro ſi nec illos audire voluerit, tunc multis dicen-

(1) *Al.* fratrem ſolum. (2) *Al.* neceſſarium.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo, ut & illud quod paulo infra rurſus ex Gloſſa prænotatur.

cendum eſt, ut deteſtationi eum habeant; ut qui non potuit pudore ſalvari, ſalvetur opprobriis: unde ſequitur: *Quod ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ*. CHRYSOSTOMUS (homil. lxi.) Ideſt his qui Eccleſiæ præſident. GLOSSA. Vel dic toti Eccleſiæ, ut maiorem erubeſcentiam patiatur. Poſt hæc omnia ſequitur excommunicatio, quæ fieri debet per os Eccleſiæ, ideſt per ſacerdotem, quo excommunicante tota Eccleſia cum eo operatur: unde ſequitur: *Si autem Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus, & publicanus*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. xvi.) Ideſt, noli illum iam deputare in numero fratrum tuorum; nec ſic tamen ſalus eius negligenda eſt: nam & ipſos ethnicos, ideſt gentiles, & paganos, in numero quidem fratrum non (1) deputamus, ſed tamen eorum ſalutem ſemper inquirimus. CHRYSOSTOMUS (hom. lxi.) Nihil tamen tale præcipit Dominus obſervandum in his qui extra Eccleſiam ſunt, quale præcipit hic de fratribus corripiendis. Sed de exterioribus dicit ſupra v. *Si quis percuſſerit te in una maxilla, præbe ei & aliam*; quod & Paulus dicit I. Corinth. v. „ Quid mihi eſt de his qui foris ſunt, iudicare? " Fratres autem & arguere, (2) & avertere iubet. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quod autem dicit, *Sicut ethnicus, & publicanus*, oſtenditur maioris eſſe deteſtationis qui ſub nomine fidelis agit opera infidelium, quam hi qui aperte gentiles ſunt. Publicani enim vocantur qui ſæculi ſectantur lucra, & exigunt vectigalia per negotiationes, & fraudes, ac furta ſcelerata, atque periuria. ORIGENES (tract. vi. in Matth. cap. xviii.) Videamus autem ne forte ſententia hæc, non de quocumque peccato poſita ſit: quid enim ſi aliquis peccaverit aliquod peccatorum quæ ſunt ad mortem: puta maſculorum concubitor factus, adulter, homicida, aut mollis: numquid talem rationis eſt arguere ſolum ad ſolum. Et, ſi audierit, ſtatim eum dicere lucrefactum: (3) & non prius expulerit eum de Eccleſia, niſi poſtquam coram teſtibus argutus, & ab Eccleſia, perſtiterit in actu priori? Alius autem reſpiciens ad immenſam miſericordiam Chriſti, dicet, quoniam cum verba Chriſti nullam faciant differentiam peccatorum, contra Chriſti miſericordiam faciunt qui hæc ad minima tantum peccata pertinere diſtinguunt. Alius contra, caute ipſa verba conſiderans, non de omni peccato hæc dicta defendet: quoniam qui grandia illa peccata facit, non eſt frater, ſed nominatur frater; cum quo, ſecundum Apoſtolum, non oportet nec cibum ſumere. Sicut autem negligentibus peccandi occaſionem dant qui (4) ad omne peccatum hoc pertinere exponunt; ſic e contra qui docet in minimis, & non mortiferis peccatis peccantem poſt argutionem teſtium, vel Eccleſiæ, fieri oportere ſicut ethnicum, & publicanum; aliquid crudelitatis videtur inducere. Utrum enim omnino pereat, pronuntiare non poſſumus. Primum, quia qui ter argutus non obedivit, poteſt in quarto obedire; deinde quia aliquando non ſecundum opera hominis redditur ei, ſed amplius quam peccavit, quod expedit in hoc mundo; demum quia non dixit ſolum, *Sit ſicut ethnicus, & publicanus*; ſed *Sit tibi*. (5) Qui ergo in peccato levi correctus ter, non ſe emendat, nos quidem debemus eum habere ſicut ethnicum, & publicanum, abſtinentes ab eo, ut confundatur. An autem etiam a Deo quaſi publicanus, & ethnicus iudicetur, non eſt noſtrum pronuntiare, ſed eſt in iudicio Dei.

(e) HIERONYMUS (ſuper *Amen dico vobis*.) Quia dixerat: *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus, & publicanus*; & poterit contempti fratris hæc eſſe reſponſio, vel tacita cogitatio: Si me deſpicis, & ego te deſpicio; ſi me condemnas, & tu mea ſententia condemnaberis; poteſtatem tribuit Apoſtolis ut ſciant (6) qui talibus condemnantur, humanam ſententiam divina ſententia corroborari: unde dicitur: *Amen dico vobis: quacumque alligaveritis ſuper terram, erunt ligata & in cælo; & quacumque ſolveritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo*. ORIGENES (tract. vi. in xviii. cap. Matth.) Non dixit, In cælis, ſicut Petro, ſed *In cælo* uno: quia non ſunt tantæ perfectionis ſicut Petrus. HILARIUS (can. xviii.) Per hoc tamen ad terrorem maximi metus, quo ad præſens omnes continentur, immobile ſeveritatis apoſtolicæ iudicium demonſtravit, ut quos in terris alligaverint, ideſt peccatorum nodis (7) innexos reliquerint, & quos ſolverint, conceſſionem ſcilicet veniæ acceperint in ſalutem, hi in cælis ligati ſint, vel ſoluti. CHRYSOSTOMUS (homil. lxi.) Et notandum, quod non dixit primati Eccleſiæ, Liga talem; ſed Si ligaveritis, indiſſolubilia erunt ligamina; quaſi hoc eius iudicio dimittens. Vide autem qualiter incorrigibilem

(1) *Al.* putamus. (2) *Al.* advertere. (3) *P. Nicolaius habet* & ſi non audierit, non prius expellat eum &c. (4) *Idem apponit* non. (5) *Al.* Si ergo. (6) *Al.* quod qui. (7) *Al.* innoxios.

lem duplicibus colligavit neceſſitatibus: ſcilicet & pœna quæ eſt hic, ſcilicet proiectione ab Eccleſia, quam ſupra poſuit, dicens, *Sit tibi ſicut ethnicus*; & ſupplicio futuro, quod eſt ligatum eſſe in cælo: ut multitudine iudiciorum diſſolvat fratris iram. AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſerm. XVI.) Vel aliter. Cœpiſti habere fratrem tuum tamquam publicanum, ligans eum in terra; ſed ut iuſte alliges, vide: nam iniuſta vincula diſrumpit iuſtitia. Cum autem correxeris, & concordaveris cum fratre tuo, ſolviſti illum in terra: cum ſolveris in terra, ſolutus erit & in cælo. Multum præſtas non tibi, ſed illi, quia multum nocuit non tibi, ſed ſibi. GLOSSA [a] (ordinaria.) Non ſolum autem de excommunicatione, ſed etiam de omni petitione, quæ fit a conſentientibus in unitate Eccleſiæ, dat confirmationem, cum ſubdit: *Iterum dico vobis, quia ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram*, vel pœnitentem recipiendo, vel ſuperbum abiiciendo, (1) *de omni re, quam petierint*, quæ non eſt contraria Eccleſiæ unitati, *fiet illis a Patre meo qui in cælis eſt*. Per hoc autem (2) quod dicit, *Qui in cælis eſt*, eum ſuper omnia eſſe oſtendit, & per hoc complere eum poſſe quod petitur. Vel *in cælis eſt*, ideſt in ſanctis; quod valet ad probandum, quod fiet illis quicquid petierint quod dignum ſit, quia illum apud ſe habent a quo petunt. Unde rata eſt ſententia conſentientium, quia Deus cum eis habitat; & ideo ſequitur: *Ubi enim ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum*. CHRYSOSTOMUS (hom. LXI.) Vel quia dixerat, *Fiet illis a Patre meo*, ut oſtendat ſe etiam eſſe datorem ſimul cum Patre, ſubdit: *Ubi ſunt enim duo, vel tres*. ORIGENES (ubi ſupra.) Non autem dixit, *In medio eorum* (3) ero, ſed *ſum*: mox enim ut aliqui conſenſerint, Chriſtus invenitur in eis. HILARIUS (can. XVIII.) Ipſe enim qui pax, atque caritas eſt, ſedem atque habitationem in bonis atque pacificis voluntatibus collocabit. HIERONYMUS (ſuper *Si duo ex vobis conſenſerint*.) Vel aliter. Omnis ſuperior ſermo ad concordiam nos provocaverat: igitur & præmium pollicetur, ut ſolicitius feſtinemus ad pacem, cum ſe dicat inter duos, vel tres medium fore. CHRYSOSTOMUS (homil. LXI.) Non autem dixit ſimpliciter, *Ubi congregati fuerint*; ſed addit, *In nomine meo*; quaſi dicat: Si quis (4) me principalem cauſam amicitiæ ad proximum habuerit, cum eo ero, ſi & in aliis virtuoſus erit. Quomodo ergo non ibi conſentientes conſequuntur id quod petunt? Primo quidem quia non expedientia petunt. Secundo quia indigni ſunt qui petunt, & ea quæ ſunt a ſeipſis non inferunt: unde dicit, *Si duo ex vobis*, qui evangelicam oſtenditis converſationem. Tertio quia adverſus eos qui contriſtaverunt orant vindictam quærentes. Quarto quia petunt miſericordiam peccantibus qui non pœnituerunt. ORIGENES (Matth. XVIII. tract. VI.) Et iſta eſt etiam cauſa propter quam non exaudimur orantes, quia non conſentimus nobis per omnia ſuper terram, neque dogmate, neque converſatione. Sicut enim in muſicis, niſi fuerit convenientia vocum, non delectat audientem; ſic in Eccleſia, niſi conſenſum habuerit, non delectatur Deus in ea, nec audit voces eorum. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Poſſumus autem & hoc ſpiritualiter intelligere, quod (5) ubi ſpiritus, & anima, corpuſque conſenſerint, & non intra ſe bellum diverſarum babuerint voluntatum; de omni re quam petierint, impetrent a Patre: nulli enim dubium eſt quin bonarum rerum poſtulatio ſit, ubi corpus vult habere ea quæ ſpiritus. ORIGENES (Matth. XVIII. tract. VI.) Vel in quo duo teſtamenta conſentiunt ſibi, eius invenitur oratio de omni re acceptabilis Deo.

(f) HIERONYMUS (ſuper *Quoties peccabit in me?*) Supra dixerat Dominus, *Videte ne contemnatis unum de puſillis iſtis*; & adiecerat, *Si peccaverit in te frater tuus &c.* & præmium repromiſerat, dicens, *Si duo ex vobis &c.* unde provocatus Apoſtolus Petrus interrogat; & hoc eſt quod dicitur: *Tunc accedens ad eum Petrus, dixit: Domine, quoties peccaverit in me frater meus, & dimittam ei?* & cum interrogatione profert ſententiam, dicens, *Uſque ſepties?* CHRYSOSTOMUS (hom. LXII.) Putavit quidem Petrus aliquid ſe magnum dicere. Sed quid amator hominum Chriſtus reſponderit, ſubditur: *Dicit illi Ieſus: Non tibi dico uſque ſepties; ſed uſque ſeptuagies ſepties*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XVI.) Audeo dicere: Et ſi ſeptuagies octies peccaverit, ignoſcas; & ſi centies; & omnino quotiens peccaverit, ignoſce. Si enim Chriſtus millia peccatorum invenit, & tamen omnia donavit; noli ſubducere miſericordiam.

(1) *Al.* vel de alia re quam petierint. (2) *Al. omittitur* quod. (3) *Al. deſideratur* ero. (4) *Al.* propter me principalem. (1) *Al.* niſi.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

diam. Ait enim Apoſtolus (Coloſſ. III.) „ Donantes vobiſmetipſis, ſi quis adverſus „ aliquem habet querelam, ſicut & Deus „ in Chriſto donavit nobis. " CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Cum ergo dicit, *Uſque ſeptuagies ſepties*, non numerum determinatum ponit, ut numero concludat remiſſionem; ſed quod continue & ſemper eſt ſignificavit. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. xv.) Non tamen ſine cauſa Dominus *Septuagies ſepties* dixit: nam lex decem præceptis commendatur: lex enim per decem, peccatum per undecim ſignificatur, quia tranſgreſſio denarii eſt. Septem autem ſolet pro toto computari, quia ſeptem diebus volvitur tempus. Duc autem ſepties undecim, fiunt ſeptuagies ſepties. Omnia ergo peccata dimitti voluit, quia ea ſeptuageſimo ſeptimo numero præſignavit. ORIGENES (tract. VI.) Vel quia numerus ſex videtur eſſe operis, & laboris, (1)ſeptimus autem repauſationis; dicit remiſſionem fieri oportere fratribus in hoc mundo degentibus, & ſecundum res huius mundi peccantibus. Si autem aliquis ultra ea peccata peccaverit, iam non habebit remiſſionem. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel intelligendum eſt *ſeptuagies ſepties*, ideſt quadringentis nonaginta vicibus: ut totiens peccanti fratri dimitteret quotiens ille peccare poſſet. RABANUS. Aliter tamen datur venia petenti fratri, ut nobis ſcilicet ſocia caritate communicet, ſicut Ioſeph fratribus; aliter inimico perſequenti, ut bonum ei velimus, & ſi licet, faciamus, ut David lugens Saul.

(g) CHRYSOSTOMUS (homil. LXII.) Ne aliquis exiſtimaret magnum quid, & grave Dominum iniunxiſſe, cum dicit, dimittendum uſque ſeptuagies ſepties, adiecit parabolam. HIERONYMUS (hoc loco.) Familiare enim eſt Syris, & maxime Palæſtinis, ad omnem ſermonem ſuum parabolam iungere: ut quod per ſimplex præceptum ab auditoribus teneri non poteſt, per ſimilitudinem, exemploque teneatur: unde dicitur: *Ideo aſſimilatum eſt regnum cælorum homini regi qui voluit rationem ponere cum ſervis ſuis*. ORIGENES (Matth. XVIII. tract. VI.) Filius Dei, ſicut eſt ſapientia, iuſtitia, & veritas, ita ipſe eſt regnum; non autem alicuius eorum quæ ſunt deorſum, ſed omnium quæ ſunt ſurſum: in quorum ſenſibus iuſtitia, & ceteræ virtutes regnant; qui facti ſunt cæli per hoc quod portant cæleſtis imaginem. Hoc ergo regnum cælorum, ideſt Filius Dei quando factus eſt in ſimilitudinem carnis peccati, tunc ſimilis factus eſt homini regi, uniens hominem ſibi. REMIGIUS. Vel regnum cælorum congrue ſancta Eccleſia intelligitur, in qua Dominus operatur hoc quod in iſta parabola loquitur. Nomine autem hominis aliquando deſignatur pater, ſicut ibi, *Simile eſt regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo*; aliquando vero deſignatur Filius: hic autem utrumque intelligi poteſt, & Pater, & Filius, qui ſunt unus Deus. Deus autem Rex dicitur, cuncta quæ creavit regendo, & gubernando. ORIGENES (tract. VI.) Servi autem hi ſoli ſunt, quantum ad iſtas parabolas, qui diſpenſatores verbi habentur, & quibus hoc eſt commiſſum, ut negotientur. REMIGIUS. Vel per ſervos huius hominis regis, deſignantur omnes homines, quos ad laudandum ſe creavit, quibuſque legem naturæ dedit; cum quibus rationem ponit, quando vitam, & mores, & actus ſingulorum diſcutit, ut unicuique ſecundum quod geſſit tribuat: unde ſequitur: *Et cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei unus qui debebat decem millia talenta*. ORIGENES (tract. VI. in XVIII. cap. Matth.) Omnis autem vitæ noſtræ ratio ponenda eſt a Rege, quando omnes nos præſentari oportuerit ante tribunal Chriſti. Nec hoc dicimus, ut ſuſpicio ſit, ne forte res ipſa neceſſarium habeat longum tempus. Volens enim Deus ventilare omnium mentes, cito omnia ab omnibus omni tempore geſta, ſingulis quibuſcumque faciet in mentem venire, ineffabili quadam virtute. Dicit autem, *Et cum cœpiſſet rationem ponere*, quia initium iudicii eſt ut incipiat a domo Dei. In principio ergo ponendæ rationis oblatus eſt debitor talentorum multorum, qui ſcilicet multa fecerat damna, & magna ei erant iniuncta, & nullum attulit lucrum: qui forſitan tot talenta perdidit quantos perdidit homines; & ideo talentorum multorum eſt factus debitor, quoniam ſecutus eſt mulierem ſuper talentum plumbi ſedentem, cuius nomen iniquitas. HIERONYMUS (ſuper *Oblatus eſt unus qui debebat*.) Scio quoſdam iſtum qui debebat decem millia talenta, diabolum interpretari, cuius uxorem, & filios venumdandos, perſeve-

ran-

(1) *P. Nicolai hæc habet:* Septimus autem repauſationis, vel quietis; propterea is qui diligit mundum, & ea quæ ſunt in mundo agit, ſive ſæcularia operatur, ſepties peccat. Petrus ergo tale aliquid intellexit quando putavit eſſe ſepties indulgendum. Sed quoniam ſciebat Chriſtus extendere aliquos peccata ſua etiam ulterius, propterea ultra ſeptenarium numerum addidit adhuc ſeptuageſimum, ut dicat remiſſionem fieri oportere &c.

rante illo in malitia, inſipientiam, & malas cogitationes intelligi volunt. Sicut enim uxor iuſti dicitur ſapientia; ſic uxor iniuſti, & peccatoris appellatur ſtultitia. Sed quomodo ei dimittat Dominus decem millia talenta, & ille nobis conſervis ſuis decem denarios non dimiſerit, nec eccleſiaſticæ interpretationis eſt, nec a prudentibus viris recipienda. AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſerm. xv. a med.) Ideo dicendum eſt, quod quia lex in decem præceptis commendatur, ille debebat decem millia talentorum: per quod omnia peccata ſignificat, quæ ſecundum legem fiunt. REMIGIUS. Homo autem ſua voluntate & ſponte peccans, ſuo conatu nullo modo ſurgere valet; & non habet unde reddat, quia nihil in ſe invenit per quod ſe a peccatis ſolvat: unde ſequitur: *Cum autem non haberet unde redderet, iuſſit eum dominus venumdari, & uxorem eius, & filios, & omnia quæ habebat, & reddi.* Uxor quidem ſtulti eſt ſtultitia, & carnis voluptas, ſeu cupiditas. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xxv.) Per hoc ergo ſignificatur, tranſgreſſorem decalogi pro cupiditate, & pravis operibus, tamquam uxore, & filiis, pœnas ſolvere debuiſſe; quod eſt pretium eius: pretium enim venditi eſt ſupplicium damnati. CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Hoc autem non ex crudelitate iuſſit, ſed ex ineffabili affectione. Vult enim eum terrere per has minas, ut ſupplicet, & non vendatur; quod & factum (1) oſtenditur cum ſubditur: *Procidens autem ſervus ille rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.* REMIGIUS. His autem verbis humiliatio, & ſatisfactio peccatoris demonſtratur dum dicitur, *Procidens*. In hoc vero quod dicit, *Patientiam habe in me*, vox exprimitur peccatoris, poſcentis tempus vivendi, & ſpatium corrigendi. Eſt autem larga Dei benignitas, & clementia erga peccatores converſos: quoniam ipſe ſemper paratus eſt per baptiſmum, aut pœnitentiam peccata dimittere: unde ſequitur: *Miſertus autem dominus ſervi illius, dimiſit eum, & debitum dimiſit ei* (2). CHRYSOSTOMUS (homil. lxii. in Matthæum.) Vide autem divini amoris ſuperabundantiam: petit ſervus ſolius temporis dilationem; ipſe autem maius eo quod petiit dedit, dimiſſionem, & conceſſionem totius mutui. Volebat autem & a principio dare; ſed nolebat ſolum ſuum eſſe donum, ſed & ſupplicationis illius, ut non incoronatus abſcedat. Ideo autem antequam rationem poneret, debitum non dimiſit, quia docere voluit a quantis debitis eum liberat, ut ſaltem ita ad conſervos manſuetior fieret. Et quidem uſque ad hæc quæ præmiſſa ſunt acceptabilis fuit: etenim confeſſus eſt, & promiſit ſe reddere debitum, & procidens rogavit, & debiti magnitudinem cognovit. Sed quæ poſtea fecit, indigna fuere prioribus: ſequitur (3) enim: *Egreſſus autem ſervus ille invenit unum de conſervis ſuis qui debebat ei centum denarios.* AUGUSTINUS de Ver. Domini (ſerm. xv.) Quod autem dicitur quod debebat ei centum denarios, ab eodem numero, ſcilicet decem, ſumitur, qui eſt numerus legis: nam & centum centies fiunt decem millia; & decies deni ſunt centum; & illa decem millia talentorum, & illi decies deni a legitimo numero non recedunt: in quo utroque invenies peccata. Uterque eſt ergo debitor, uterque veniæ deprecator: omnis enim homo & debitor eſt Dei, & debitorem habet fratrem ſuum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Tanta autem differentia eſt peccatorum quæ committuntur in hominem, & quæ committuntur in Deum, quanta eſt differentia decem millium talentorum, & centum denariorum: magis autem & multo plus; (4) quod patet ex differentia perſonarum, & a paucitate peccantium. Homine enim vidente & deſiſtimus, & pigritamur peccare; Deo autem vidente ſecundum unumquemque diem non abſiſtimus; ſed agimus informidabiliter omnia, & loquimur. Non hinc autem ſolum graviora apparent peccata in Deum, ſed etiam e beneficio quo ſumus potiti ab ipſo: fecit enim nos eſſe, & omnia propter nos operatus eſt, animam rationalem nobis inſpiravit, Filium ſuum miſit, cælum nobis aperuit, & nos filios ſuos fecit. Numquid ergo ſi unaquaque die moreremur pro illo, retribueremus ei aliquod dignum? Nequaquam; ſed hoc rurſus ad utilitatem noſtram (5) pertineret. Nos autem e contrario in legibus eius offendimus. REMIGIUS. Sic ergo per debitorem decem millium talentorum deſignantur illi qui maiora crimina committunt; per debitorem autem centum denariorum qui minora committit. HIERONYMUS (ſuper *Oblatus eſt ei unus.*) Quod ut manifeſtius fiat, dicamus ſub exemplo. Si quis veſtrum commiſerit adulte-

(1) *Al.* eſt. (2) *In Veneta edit. an.* 1521. *additur* ideſt, a peccatis eum abſolvit. (3) *Al. omittitur* enim. (4) *deeſt* quod. (5) *Al.* pertinet.

rium, homicidium, ſacrilegium, maiora crimina decem millium talentorum roganti dimittuntur, ſi & ipſe dimittat minora peccantibus. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. xv.) Sed ille ſervus ingratus, iniquus noluit præſtare quod illi indigno præſtitum fuit: ſequitur enim; *Et tenens ſuffocabat eum, dicens: Redde quod debes*. REMIGIUS. Ideſt, acriter inſiſtebat, ut vindictam ab eo exigeret. ORIGENES (in cap. XVIII. Matth. tract. VI.) Ideo, ut arbitror, ſuffocabat, quoniam a Rege exierat: non enim ſuffocaret conſervum ſuum, ſi non exiſſet a Rege. CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Per hoc etiam quod dicitur, *Egreſſus*, oſtenditur quod non poſt multum tempus, ſed confeſtim; adhuc quaſi in auribus habens beneficium in malitiam abuſus eſt liberatione a proprio domino ſibi data. Quid igitur ille fecerit, ſubditur: *Et procidens conſervus eius rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi*. ORIGENES (ubi ſupra.) Conſidera ſubtilitatem Scripturæ: quoniam ſervus multorum debitor talentorum, procidens adoravit Regem; qui autem centum debebat denarios, procidens non adorabat, ſed rogabat conſervum, dicens, *Patientiam habe*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Sed neque hæc verba ingratus ſervus reveritus eſt, quibus ſalvatus eſt: ſequitur enim: *Ille autem noluit*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xxv.) Ideſt, tenuit contra eum hunc animum, ut ſupplicium illi vellet.

Sed abiit. REMIGIUS. Ideſt, magis ira exarſit, ut ab eo vindictam exigeret. *Et miſit eum in carcerem donec redderet debitum*; ideſt, apprehenſo fratre, vindictam ab eo exegit. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Vide Domini caritatem, & ſervi crudelitatem: hic pro decem millibus talentis, hic autem pro centum denariis: hic conſervum, hic autem dominum rogabat; & hic quidem totalem abſolutionem accepit, ille autem ſolam dilationem petebat; nec (1) tamen hoc dedit. Condoluerunt qui non debebant: unde ſequitur: *Videntes autem conſervi eius quæ fiebant, contriſtati ſunt valde*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. xxv.) Per conſervos intelligitur Eccleſia, quæ illum ſolvit, & illum ligat. REMIGIUS. Vel conſervi forte Angeli ſunt intelligendi, aut prædicatores ſanctæ Eccleſiæ, ſive quicumque fideles, qui videntes aliquem fratrem remiſſionem peccatorum adeptum, non velle miſereri conſervi ſui, contriſtantur de eius perditione. Sequitur: *Et venerunt & narraverunt Domino quæ facta fuerant*. Veniunt quidem non corpore, ſed corde. Domino autem narrare, eſt dolores, & contriſtationes cordis in ſuo affectu demonſtrare. Sequitur: *Tunc vocavit eum dominus ſuus*. Vocavit quidem per ſententiam mortis, & ab hoc ſæculo migrare iuſſit; & dixit ei: *Serve nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Et quando quidem decem millia talenta debebat, non vocavit eum nequam, neque eſt conviciatus, ſed miſertus; quando autem contra conſervum ingratus eſt effectus, tunc dicitur, *Serve nequam*; & hoc eſt quod dicitur: *Nonne ergo oportuit & te miſereri conſervi tui*? REMIGIUS. Et ſciendum, quia ſervus ille nullum reſponſum legitur domino dediſſe: in quo demonſtratur quod in die iudicii, & ſtatim poſt hanc vitam, omne argumentum excuſationis ceſſabit. CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Quia vero beneficio non eſt factus melior, relinquitur ut pœna corrigatur: unde ſequitur: *Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet univerſum debitum*. Non autem ſimpliciter dixit, *Tradidit eum*, ſed *iratus*: quod non poſuit quando iuſſit eum vendi: non enim hoc erat iræ, ſed magis amoris ad correptionem; nunc autem hæc ſententia eſt ſupplicii, & pœnæ. REMIGIUS. Tunc enim dicitur Deus iraſci quando adverſus peccatores vindicat. Tortores autem dicuntur dæmones, quia ſemper ad hoc parati ſunt ut perditas animas ſuſcipiant, & in pœna æternæ damnationis eas torqueant. Numquid autem poſtquam aliquis demerſus fuerit in æternam damnationem, poterit invenire ſpatium corrigendi, aut aditum exeundi? Non; ſed *quouſque* ponitur pro infinito; & eſt ſenſus: Semper ſolvet, ſed numquam perſolvet, & ſemper pœnam luet. CHRYSOSTOMUS (hom. lxii.) Per hoc ergo oſtenditur quod continue, ideſt æternaliter punietur, neque reddet aliquando. Quamvis autem irrevocabilia ſint chariſmata, & Dei vocationes, tamen tantum valuit malitia ut & hanc legem ſolvere videatur. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. xv. a med.) Dicit enim Deus (Luc. VI.) „Di- „ mittite, & dimittetur vobis: “ ſed ego prior dimiſi, (2) dimitte vel poſtea: nam ſi non dimiſeris, revocabo te, & quicquid tibi dimiſeram, replicabo tibi: non enim fallit, aut fallitur Chriſtus, qui ſubiecit, di-

(1) *Al. omittitur* tamen. (2) *Al.* dimittite.

Digitized by Google

dicens: *Sic & Pater meus cæleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis unuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris*. Melius eſt enim ut clames ore, & dimittas in corde, quam ſis blandus ore, & crudelis in corde. Ideo enim Dominus ſubdit, *De cordibus veſtris*, ut ſi per caritatem imponitis diſciplinam, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam pium, quam medicus ferens ferramentum? Sævit in vulnus, ut homo (1) curetur: quia ſi vulnus palpatur, homo perditur. HIERONYMUS (in fine Comment. in cap. XVIII. Matth.) Ideo & Dominus addidit, *De cordibus veſtris*, ut omnem ſimulationem fictæ pacis averteret. Præcipit ergo Dominus Petro, ſub comparatione Regis, domini, & ſervi, qui debitor decem millium talentorum a domino rogans veniam impetraverat, ut ipſe quoque dimittat & conſervis ſuis minora peccantibus. ORIGENES (ubi ſupra.) Vult etiam docere faciles nos eſſe ad indulgendum eis qui nocuerunt nobis; maxime ſi ſatisſaciant, & deprecentur ſibi veniam dari. RABANUS (ſuper *Oblatus eſt ei unus*.) Allegorice autem ſervus hic qui decem millia talentorum debuit, Iudaicus eſt populus decalogo legis aſtrictus: cui Dominus ſæpius dimiſit debita, quando in anguſtiis conſtituti illius miſericordiam deprecabantur; ſed liberati omnes debitores atrociter repetebant, & a gentili populo, quaſi ſibi obnoxio, circumciſionem, & cæremonias legis (2) expetebant; ſed & Prophetas, & Apoſtolos crudeliter trucidabant. Unde tradidit eos Dominus in manus Romanorum, vel malignorum ſpirituum, qui æternis cruciatibus eos punirent.

C A P U T XIX.

(a) ET factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus ſermones iſtos, migravit a Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem, & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & curavit eos ibi. Et acceſſerunt ad eum phariſæi tentantes eum, & dicentes: Si licet homini dimittere uxorem ſuam quacumque ex cauſa? Qui reſpondens ait eis: Non legiſtis quia qui fecit hominem ab initio, maſculum, & feminam fecit eos? Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Itaque iam non ſunt duo, ſed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Dicunt illi: Quid ergo Moyſes mandavit dari libellum repudii, & dimittere? Ait illis: Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere uxores veſtras; ab initio autem non fuit ſic.

(b) Dico autem vobis, quia quicumque dimiſerit uxorem ſuam niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur; & qui dimiſſam duxerit, mœchatur.

(c) Dicunt ei diſcipuli eius: Si ita eſt cauſa hominis cum uxore, non expedit nubere. Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt. Sunt enim eunuchi qui de matris utero ſic nati ſunt, & ſunt eunuchi qui facti ſunt ab hominibus, & ſunt eunuchi qui ſeipſos caſtraverunt propter regnum cælorum. Qui poteſt capere, capiat.

(d) Tunc oblati ſunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, & oraret. Diſcipuli autem increpabant eos. Ieſus vero ait eis: Sinite parvulos, & nolite eos prohibere ad me venire: talium eſt enim regnum cælorum. Et cum impoſuiſſet eis manus, abiit inde.

(e) Et ecce unus accedens ait illi: Magiſter bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam? Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Unus eſt bonus Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, ſerva mandata. Dicit illi, Quæ? Ieſus autem dixit: Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falſum teſtimonium dices: honora patrem tuum, & matrem, diliges proximum tuum

(1) *Al.* ſanetur. (2) *Al.* expetunt, & *infra* trucidant.

Digitized by Google

ſicut teipſum. Dicit illi adoleſcens: Omnia hæc cuſtodivi a iuventute mea: quid adhuc mihi deeſt? Ait illi Ieſus: Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & habebis theſaurum in cælo: & veni ſequere me. Cum audiſſet autem adoleſcens verbum, abiit triſtis: erat enim habens multas poſſeſſiones.

(f) Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis: Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cælorum. Et iterum dico vobis: Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire quam divitem intrare in regnum cælorum. Auditis autem his diſcipuli mirabantur valde, dicentes: Quis ergo poterit ſalvus eſſe? Aſpiciens autem Ieſus dixit illis: Apud homines hoc impoſſibile eſt; apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt.

(g) Tunc reſpondens Petrus dixit: Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te: quid ergo erit nobis? Ieſus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione, cum ſederit Filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Multi autem erunt primi noviſſimi, & noviſſimi primi.

(a) CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIII.) Dominus prius Iudæam relinquens propter illorum æmulationem, nunc ibidem iam immoratur: quia paſſio in proximo futura erat. Non tamen ad Iudæam interim aſcendit, ſed in terminos Iudææ: unde dicitur: *Et factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus ſermones iſtos, migravit a Galilæa*. RABANUS (hoc loco.) Hic ergo incipit narrare quæ in Iudæa fecit, docuit, ſive paſſus eſt: & primo quidem trans Iordanem ad orientem; deinde etiam trans Iordanem, quando venit Hierico, & Bethphage, & Hieruſalem: unde ſequitur: *Et venit in fines Iudææ trans Iordanem*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXII. in opere imperf.) Quaſi iuſtus dominus omnium, qui ſic diligit alios ſervos, ut alios non contemnat. REMIGIUS. Sciendum eſt autem, quod omnis illa Iſraelitarum provincia, generaliter Iudæa dicebatur, ad comparationem aliarum gentium. Verumtamen meridiana eius plaga, in qua habitabat tribus Iuda, & tribus Beniamin, ſpecialiter dicebatur Iudæa, ad diſtinctionem aliarum regionum, quæ in ipſa provincia continebantur, ideſt Samaria, Galilæa, Decapolis, & reliquæ aliæ.

Sequitur: *Et ſecutæ ſunt eum turbæ multæ*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ibidem.) Perducebant eum quaſi parvuli filii patrem peregre longe proficiſcentem. Ipſe autem tamquam pater proficiſcens, pignora caritatis filiis reliquit remedia ſanitatum: unde dicitur, *Et curavit eos*. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXIII.) Conſiderandum etiam, quod neque doctrinæ verborum continue Dominus inſiſtit, nec ſignorum operationi; ſed nunc quidem hoc, nunc autem illud facit: ut a ſignis credibilis appareret in his quæ dicebat; ex ſermonum autem doctrina utilitas quæ erat in ſignis oſtenderetur. ORIGENES (tract. VII.) Sanabat autem Dominus turbas trans Iordanem, ubi baptiſmus dabatur. Vere enim omnes a ſpiritualibus infirmitatibus ſalvantur etiam in baptiſmo; & quidem multi ſequuntur Chriſtum ſicut turbæ, tamen non ſurgentes, ut Matthæus, qui ſurgens ſecutus eſt Dominum. RABANUS. Curat etiam Galilæos in Iudææ finibus, ut peccata Gentium in eam (1) veniam quæ Iudææ parabatur, admitteret. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIII.) Curabat ſiquidem Chriſtus homines, & illis benefaciens, & per eos multis aliis. Horum enim ſanatio aliis erat occaſio divinæ cognitionis; ſed non phariſæis, qui ex ſignis duriores fiebant: unde ſequitur: *Et acceſſerunt ad eum phariſæi tentantes eum, & dicentes: Si licet homini dimittere uxorem ſuam quacumque ex cauſa?* HIERONYMUS (in prin. Comm. in XIX. cap. Matth.) Ut quaſi cornuto eum teneant ſyllogiſmo, & quodcumque reſpondeat, pateat captioni. Si dixerit dimittendam uxorem qualibet ex cauſa, & ducendam aliam; pudicitiæ prædicator ſibi videtur dicere contraria. Sin autem reſponderit, non omnem ob cauſam debe-

(1) *Al.* vineant.

debere dimitti, quaſi ſacrilegii reus tenebitur, & adverſus doctrinam Moyſi, & Dei facere. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxiii.) Intuere autem ex modo etiam interrogationis malitiam. Dominus enim ſupra de lege hac diſputaverat; ipſi autem quaſi iam nullo dicto interrogant, ſcilicet opinantes, quod oblitus eſſet eorum quæ dixerat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxii. in opere imperf.) Sicut autem ſi videas hominem aſſidue amicitias medicorum colentem, intelligis quia infirmus eſt; ſic & cum videas virum, ſive mulierem de dimittendis uxoribus, aut viris interrogantes, cognoſce, quia vir ille laſcivus eſt, mulier illa meretrix eſt: nam in matrimonio caſtitas delectatur, libido autem quaſi vinculo coniugii alligata torquetur. Sciebant autem quoniam nullam cauſam idoneam habebant circa dimittendas uxores, præter ſolam turpitudinem, & alias atque alias ſibi iungebant. Timuerunt autem interrogare ex quibus cauſis, ne ſeipſos infra anguſtias certarum cauſarum aſtringerent; ſed interrogaverunt ſi ex omnibus cauſis licet: ſcientes, quia modum neſcit, nec infra terminos unius coniugii capit libido; ſed quanto magis exercetur, magis accenditur. ORIGENES (tract. vii. in Matth.) Tentato autem Domino, nullus diſcipulorum eius, qui poſitus eſt ad docendum, graviter ferat, ſi tentatus fuerit a quibuſdam: tamen & tentatoribus reſpondet dogmata pietatis. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Sic autem reſponſionem temperat ut (1) decipulam eorum tranſeat, Scripturam ſanctam adducens in teſtimonium, & naturalem legem, primamque Dei ſententiam ſecundæ opponens: unde ſequitur: *Qui reſpondens ait eis: Non legiſtis, quia qui fecit hominem ab initio, maſculum, & feminam fecit eos?* Hoc in exordio Geneſis ſcriptum eſt. Dicendo autem maſculum, & feminam, oſtendit ſecunda vitanda coniugia: non enim ait, Maſculum, & feminas: quod ex priorum repudio quærebatur; ſed *Maſculum, & feminam*, ut unius coniugii conſortia necterentur. RABANUS (ſuper *Erunt duo in carne una.*) Salubri autem conſilio Dei factum eſt ut ſui corporis portionem vir amplecteretur in femina, nec a ſe putaret eſſe diverſum quod de ſe cognoſceret fabricatum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxii. in opere imperf.) Si ergo (2) ad hoc Deus marem, & feminam ex uno creavit ut ſint unum; quare ergo & de cetero vir, & mulier non ex uno utero naſcuntur, ſicut volatilia quædam? Quia Deus maſculum quidem creavit, & feminam, propter neceſſitatem filiorum generandorum; tamen ſemper fuit caſtitatis amator, & continentiæ auctor. Ideo illum typum non ſervavit in omnibus, ut ſi quidem vult homo nubere, ſecundum primam diſpoſitionem creationis humanæ, intelligat quid eſt vir, & uxor; ſi autem noluerit nubere, non habebit neceſſitatem nubendi propter coniunctionem nativitatis, ne forte videatur per ſuam continentiam alterum perdere, qui nolebat eſſe continens; ſicut Dominus poſt coniunctum matrimonium iubet ne alter altero nolente ſe ſeparet. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxiii.) Non ſolum autem ex modo creationis, ſed etiam ex modo legislationis monſtravit quoniam unum oportet uni coniungi, & numquam reſcindi: unde ſequitur: *Et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ.* HIERONYMUS (ſuper *Qui reſpondens ait illis.*) Similiter ait, *Uxori*, non Uxoribus: & expreſſe ſubditur: *Erunt duo in carne una.* Præmium enim eſt nuptiarum ex duobus unam carnem, ſcilicet prolis, fieri. GLOSSA (interlinearis.) Vel *in carne una*, ideſt in carnali copula. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxii. in opere imperf.) Si ergo quia ex viro eſt uxor, & ex una carne ſunt ambo, relinquet homo patrem ſuum, & matrem; maior nunc caritas debet eſſe inter fratres & ſorores: quia hi quidem ex eiſdem parentibus exeunt, illi autem ex diverſis. Sed hoc magnum eſt nimis, quia fortior eſt Dei conſtitutio quam virtus naturæ. Non enim præcepta Dei naturæ ſubiecta ſunt; ſed natura Dei præceptis obtemperat. Deinde fratres ex uno naſcuntur, ut diverſas vias petant; vir autem, & uxor ex diverſis naſcuntur, ut in unum conveniant. Ordo etiam naturæ Dei ordinationem ſequitur. Quod enim eſt in arboribus humor, hoc eſt in hominibus amor. Humor autem de radicibus aſcendit in herbam, (3) & ſurſum tranſmittitur in ſemen. Ideo parentes quidem diligunt, ſed non ſic diliguntur a filiis: homo enim non ad parentes, ſed ad procreandos filios tranſmittit affectum; & hoc eſt quod dicitur: *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ.* CHRYSOSTOMUS in hom. (lxiii.) Vide etiam ſapientiam Doctoris. Interrogatus enim, *Si licet*, non confeſtim dixit, Non licet, ut non turbarentur, ſed per probationem hoc conſtituit.

Deus

(1) *Al.* diſcipulam, *item* diſciplinam. (2) *Al.* ex hoc. (3) *Al.* & rurſum.

Digitized by Google

Deus enim a principio maſculum, & feminam ſecit; & non ſimpliciter eos coniunxit, ſed matrem iuſſit dimittere, & patrem; & non ſimpliciter virum mulieri dixit advenire, ſed coniungi, ex ipſo modo locutionis indiviſibilitatem oſtendens. Sed & maiorem copulam adiunxit, cum dixit: *Et erunt duo in carne una*. AUGUSTINUS IX. ſuper Geneſim ad litteram (cap. XIX.) Hæc tamen verba cum primi hominis fuiſſe Scriptura teſtetur, Dominus tamen hic, Deum hoc dixiſſe declarat, ut hinc intelligeremus propter extaſim quæ præceſſerat in Adam, hoc divinitus tamquam Prophetam dicere potuiſſe. REMIGIUS. Myſterium enim hoc eſſe Apoſtolus dicit in Chriſto, & Eccleſia: Dominus enim Ieſus Chriſtus quaſi Patrem deſeruit, cum de cælis ad terram deſcendit; & matrem deſeruit, ideſt ſynagogam propter infidelitatem; & adhæſit uxori ſuæ, ſanctæ ſcilicet Eccleſiæ; & ſunt duo in carne una, ideſt Chriſtus, & Eccleſia in uno corpore. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIII.) Poſtquam vero veteris legis & verba, & facta induxit, cum poteſtate iam & ipſe interpretatur, & legem inducit, dicens: *Itaque iam non ſunt duo, ſed una caro.* Sicut enim qui ſpiritualiter ſe diligunt, una anima eſſe dicuntur, dicente Scriptura (Act. IV.) „ Omnium credentium erat cor unum, „ & anima una: “ ſic vir, & uxor, qui carnaliter ſe diligunt, una caro eſſe dicuntur. Quemadmodum igitur carnem incidere eſt ſordidum; ita & mulierem dividere eſt iniquum. AUGUSTINUS XIV. de Civit. (cap. XXII.) Unum etiam dicuntur, vel propter coniunctionem, vel propter originem feminæ, quæ de maſculi latere creata eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIII.) Ulterius autem & Deus induxit, dicens: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet*: demonſtrans, quod & præter naturam, & præter legem eſt uxorem dimittere: præter naturam quidem, quia una caro dividitur; præter legem autem, quoniam Deo copulante, & iubente non dividi, uxor dimittitur. HIERONYMUS (ſuper *Quod Deus coniunxit*.) Deus enim coniunxit, unam faciendo carnem viri, & feminæ: hanc ergo homo non poteſt ſeparare, ſed ſolus Deus. Homo ſeparat, quando propter deſiderium ſecundæ uxoris prima dimittitur; Deus ſeparat, qui & coniunxerat, quando ex conſenſu propter ſervitutem Dei ſic habemus uxores quaſi non habentes. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. XXIX.) Ecce Iudæi ex libris Moyſi convincuntur non eſſe uxorem dimittendam, qui ſecundum voluntatem legis Moyſi (1) arbitrabantur ſe facere, cum dimitterent. Simul & illud hic, ipſo Chriſto atteſtante cognoſcimus Deum feciſſe, & coniunxiſſe maſculum, & feminam: quod Manichæi negando (2) damnantur, Chriſti Evangelio reſiſtentes. CHRYSOSTOMUS ſuper Matthæum (homil. XXXII. in ope. imperſ.) Gravis eſt autem ſornicariis interpretatio caſtitatis; ſed contra rationem reſpondere non poſſunt; veritati tamen credere non acquieſcunt. Conferunt ergo ſe ad patrocinium Moyſi; ſicut homines malam cauſam habentes confugiunt ad potentes viros, ut ſi per iuſtitiam non poſſunt, vincant per perſonam: unde ſequitur: *Dicunt illi: Quid ergo Moyſes mandavit dari libellum repudii, & dimittere?* HIERONYMUS (ſuper *Moyſes mandavit*.) Aperiunt calumniam quam paraverant; licet Dominus non propriam ſententiam protulerit, ſed veteris hiſtoriæ, & mandatorum Dei fuerit recordatus. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIII.) Si autem Dominus alienus eſſet a veteri teſtamento, non decertaſſet pro Moyſe, neque quæ ſua ſunt monſtraſſet veteribus convenire. Sed ineffabilis Chriſti ſapientia & pro his excuſando reſpondit: unde ſequitur: *Et ait illis: Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere uxores veſtras.* In quo liberat Moyſen ab accuſatione, & totum in illorum caput convertit. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. XXIX.) Quanta enim erat duritia, quæ nec per libelli interpoſitionem, ubi diſſuadendi locus iuſtis, & prudentibus tribuebatur, ſolvi, & flecti poſſet ad recipiendam, vel revocandam coniugii caritatem? Porro qua calliditate reprehendunt Manichæi Moyſen, tamquam coniugia dirimentem per libellum repudii, & laudant Chriſtum tamquam (3) eius vinculum confirmantem; cum ſecundum ſuam ſacrilegam ſcientiam, Moyſen laudare debuerint ſeparantem quod coniunxerat diabolus, & Chriſtum vituperare diaboli ligamenta ſolidantem. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIII.) Denique quia grave erat quod dictum erat, ſtatim reducit ſermonem ad antiquam legem, dicens: *Ab initio autem non fuit ſic*. HIERONYMUS (ſuper *Moyſes ad duritiam cordis*.) Quod dicit, huiuſmodi eſt. Numquid poteſt Deus ſibi eſſe contrarius, ut aliud ante iuſſerit, & ſententiam ſuam novo frangat imperio? Non ita ſentien-

(1) *Al.* arbitrantur. (2) *Al.* damnarunt. (3) *Al.* eius in omnibus, *item* in omni. *P. Nicolai legit* eiuſmodi.

tiendum eſt; ſed Moyſes cum videret propter deſiderium coniugum ſecundarum, quæ illis ditiores, vel iuniores, vel pulchriores eſſent, primas uxores interfici, aut malam vitam ducere, maluit indulgere diſſidium, quam odia, & homicidia perſeverare. Simulque conſidera, quod non dixit: *Propter duritiam cordis veſtri permiſit vobis* Deus, ſed *Moyſes*; ut, iuxta Apoſtolum, conſilium eſſet hominis, non imperium Dei. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXXII. in op. imp.) Propterea bene dixit, quod Moyſes hoc permiſit, non præcepit. Quod enim præcipimus, ſemper volumus; quod autem permittimus, nolentes indulgemus: quia malam voluntatem hominum ad plenum prohibere non poſſumus. Permiſit ergo vobis facere mala, ne faceretis peiora: ergo hoc vobis permittendo, non vobis Dei iuſtitiam demonſtravit, ſed a peccato abſtulit culpam peccandi: ut quaſi ſecundum legem agentibus vobis, peccatum veſtrum non videatur eſſe peccatum.

(b) CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIII.) Quia os illorum (1) oppillaverat, iam cum auctoritate legem inducit, dicens: *Dico autem vobis, quia quicumque dimiſerit uxorem ſuam niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur*. ORIGENES (tract. VII.) Forte autem dicet aliquis, quoniam Ieſus dicens, *Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, niſi ob fornicationem*, permiſit uxorem dimittere, quemadmodum Moyſes; quem retulit propter duritiam cordis Iudæorum hoc præcepiſſe. Sed ad hoc reſpondendum, quoniam ſi ſecundum legem adultera lapidatur, non ſecundum hoc intelligitur res turpis, propter quam Moyſes permittit libellum repudii: nec enim in cauſa adulterii oportebat libellum dare repudii. Sed forſitan Moyſes omnem culpam mulieris turpem rem appellavit; quæ ſi inventa fuerit in uxore, ſcribitur ei libellus repudii. Quærendum eſt autem: Si propter ſolam cauſam fornicationis dimittere iubet uxorem, quid eſt, ſi mulier non fuerit fornicata, ſed aliud quid gravius fecerit: puta venefica inveniatur, aut interfectrix filiorum? Sed Dominus exponens rem, alibi (ſupra V.) dixit: *Qui dimiſerit, excepta cauſa fornicationis, facit eam mœchari*, dans ei occaſionem ſecundarum nuptiarum. HIERONYMUS (ſuper *Qui dimiſerit uxorem*.) Sola ergo fornicatio eſt quæ uxoris vincit affectum; immo cum illa unam carnem in aliam diviſerit, & ſe fornicatione ſeparaverit a marito, non debet teneri, ne virum quoque ſub maledictione faciat, dicente Scriptura Prov. XVIII. „ Qui adulteram tenet, ſtultus, & impius „ eſt. " CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXXII. in opere imperf.) Sicut enim crudelis eſt, & iniquus qui caſtam dimittit; ſic fatuus, & iniquus qui retinet meretricem: nam patronus turpitudinis eſt qui crimen celat uxoris. AUGUSTINUS de adulterinis Coniugiis (Lib. II. cap. IX.) Non tamen erit turpis, nec difficilis, etiam poſt patrata, & purgata adulteria, reconciliatio coniugii, ubi per claves regni cælorum non dubitatur fieri remiſſio peccatorum: non ut poſt viri divortium adultera revocetur, ſed ut poſt Chriſti conſortium adultera non vocetur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXXIII. in opere imperf.) Omnis autem res per quas cauſas naſcitur, per ipſas ſolvitur. Matrimonium autem non facit coitus, ſed voluntas: & ideo non ſolvit illud ſeparatio corporis, ſed ſeparatio voluntatis. Ideo qui dimittit coniugem ſuam, & aliam non accipit, adhuc maritus eſt: nam etſi corpore iam ſeparatus eſt, tamen adhuc voluntate coniunctus eſt. Cum ergo aliam acceperit, tunc (2) plane dimittit: & ideo Dominus non dicit, Qui dimittit, mœchatur; ſed *Qui alteram ducit*. RABANUS. Una ergo ſolummodo carnalis eſt cauſa, id eſt fornicatio; una ſpiritualis, hoc eſt timor Dei, ut uxor dimittatur. Nulla autem cauſa eſt ut, vivente ea quæ relicta eſt, alia ducatur. HIERONYMUS (ſuper *Qui dimiſerit uxorem*.) Poterat autem accidere ut aliquis calumniam faceret innocenti uxori, & ob ſecundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret. Ideo ſic priorem dimittere iubetur uxorem ut ſecundam, prima vivente, non habeat. Nec non quia poterat evenire ut, iuxta eamdem legem, uxor quoque marito daret repudium, eadem cautela præcipitur ne ſecundum accipiat virum: & quia meretrix, (3) & quæ ſemel fuerat adultera, opprobrium non timebat, ſecundo non nubere præcipitur viro. Quod ſi talem duxerit, ſub adulterii crimine ſit: unde ſequitur: *Et qui dimiſſam duxerit, mœchatur*. GLOSSA[a] (ordinaria.) Accipientem terret: quia adultera non timet opprobrium.

(c) HIL-

(1) *Al.* opitulaverat. (2) *Al.* plene. (3) *Al.* & quia.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Quod ſequitur ex Gloſſa, eſt expreſſius in Anſelmo.

(c) HIERONYMUS (ſuper *Si ita eſt, non expedit nubere.*) Grave pondus uxor eſt, ſi, excepta cauſa fornicationis, eam dimittere non licet. Quid enim ſi temulenta fuerit, ſi iracunda, ſi malis moribus, tenenda erit? Videntes ergo Apoſtoli grave uxorum iugum, proferunt motum animi ſui: unde dicitur: *Dicunt ei diſcipuli eius: Si ita eſt cauſa hominis cum uxore, non expedit nubere.* CHRYSOSTOMUS in hom. (lxiii.) Levius enim eſt contra concupiſcentiam præliari, & contra ſeipſum, quam ad mulierem malam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxii. in opere imperf.) Non autem dixit Dominus, quia expedit; ſed magis conſenſit quod non expedit; ſed infirmitatem carnis conſideravit: unde ſequitur: *Qui dixit eis: Non omnes capiunt verbum iſtud*; ideſt, non omnes hoc poſſunt. HIERONYMUS (ſuper *Non omnes capiunt.*) Nemo autem putet ſub hoc verbo quod addit, *Sed quibus datum eſt*, vel fatum, vel fortunam introduci: quod hi ſunt virgines quos ad hoc caſus adduxit. Sed his datum eſt a Deo qui petierunt, qui voluerunt, qui ut acciperent, laboraverunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxii. in opere imperf.) Ideo ergo non omnes capere poſſunt, quia non omnes volunt. Palma propoſita eſt: qui concupiſcit gloriam, non cogitet de labore. Nemo vinceret, ſi omnes periculum timerent. Ex eo ergo quod quidam a propoſito continentiæ cadunt, non debemus circa virtutem caſtitatis fieri pigriores; ſicut & qui in pugna cadunt non exanimant (1) ceteros. Quod ergo dicit, *Quibus datum eſt*, illud oſtendit, quia niſi auxilium gratiæ acciperemus, nihil nobis valeret. Hoc autem auxilium gratiæ volentibus non denegatur: dicit enim Dominus ſupra vii. *Petite, (2) & accipietis*. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxiii.) Deinde poſſibile hoc eſſe oſtendens ait: *Sunt enim eunuchi*; quaſi dicat: Excogita: ſi ab aliis excisus eſſes, quid utique faceres? Voluptate quidem privatus eſſes, mercedem autem non haberes. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxii. in opere imperf.) Sicut enim peccatum opus ſine voluntate non facit, ita & iuſtitia ex opere non conſummatur, niſi & voluntas affuerit. Illa eſt ergo glorioſa continentia, non illa quam tranſgredi non poteſt neceſſitas debilitatis corporis, ſed quam complectitur voluntas ſancti propoſiti. HIERONYMUS (ſuper *Sunt eunuchi.*) Triplex ergo genus eunuchorum poſuit; quorum duo ſunt carnales, & tertii ſpirituales. Alii enim ſunt qui de utero matris ſic naſcuntur; alii quos vel captivitas facit, vel deliciæ matronales; tertii ſunt qui ſeipſos caſtraverunt propter regnum cælorum, & qui cum poſſint eſſe viri, propter Chriſtum eunuchi fiunt. Iſtis promittitur præmium; ſuperioribus autem quibus neceſſitas caſtimonia eſt, non voluntas, nihil omnino debetur. HILARIUS (can. xix.) In uno enim eorum poſuit naturam, ſcilicet in eo qui naſcitur; in altero neceſſitatem, ſcilicet in eo qui factus eſt; in tertio voluntatem, ſcilicet in eo qui ſpe regni cæleſtis talis eſſe decrevit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxii. in opere imp.) Quod autem aliqui ſic naſcuntur hac ratione fit ſicut & naſcuntur ſex digitos habentes, aut quatuor. Si enim Deus, ſicut ab initio conſtituit unamquamque naturam, ſic dimitteret illam immutabiliter ſemper in ſuo ordine permanere, in oblivionem deduceretur coram hominibus operatio Dei. Ideo ergo interdum natura rerum convertitur contra ſuam naturam, ut ſemper Deus naturæ opifex in memoriam reducatur. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Poſſumus & aliter dicere. Eunuchi ſunt ex matris utero qui frigidiores naturæ ſunt, nec libidinem appetentes: & alii qui ab hominibus fiunt, quos aut phariſæi faciunt, aut propter idolorum cultum emolliuntur in feminas, vel perſuaſione hæretica ſimulant caſtitatem, ut mentiantur religionis veritatem. Sed nullus eorum conſequitur regnum cælorum, niſi qui ſe propter Chriſtum caſtraverit: unde ſequitur: *Qui poteſt capere, capiat*: ut unuſquiſque conſideret vires ſuas, utrum poſſit virginalia, & pudicitiæ implere præcepta. Per ſe enim caſtitas blanda eſt, & quemlibet ad ſe alliciens; ſed conſiderandæ ſunt vires, ut qui poteſt capere, capiat. Quæ hortantis Domini vox eſt, & milites ſuos ad pudicitiæ præmium concitantis; quaſi, qui poteſt pugnare, pugnet, & ſuperet, ac triumphet. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxiii.) Cum autem dicit, *Qui ſe caſtraverunt*, non membrorum dicit abſciſſionem, ſed malarum cogitationum interemptionem: maledictioni enim eſt obnoxius qui membrum abſcindit: etenim quæ homicidarum ſunt talis præſumit; & Manichæis, qui detrahunt creaturis, tribuit occaſionem, & eadem cum gentibus membra detruncantibus (3) inique agit: abſcindere enim membra dæmoniacæ tentationis eſt. Cum his autem

(1) *Al.* emittitur ceteros. (2) Al. *& invenietis.* (3) *Al.* de qua ait.

autem quæ dicta ſunt neque concupiſcentia manſuetior ita fit, ſed moleſtior: aliunde enim habet fontes ſperma quod in nobis eſt, & præcipue a propoſito incontinenti, & mente negligente: & ſi ipſa ſobria fuerit, naturalium motuum nullum eſt nocumentum; nec ita abſciſſio membri comprimit tentationes, & tranquillitatem facit, ut cogitationis frenum.

(d) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXII. in op. imperf.) Dominus de caſtitate ſermonem fecerat; audientes autem quidam obtulerunt ei infantes caſtitate mundiſſimos: putabant enim quia Dominus corpore mundos tantum laudaret: & hoc eſt quod dicitur: *Tunc oblati ſunt ei parvuli, ut manus eis imponeret, & oraret*. ORIGENES (tract. VII.) Iam enim ex præcedentibus virtutibus eius experti erant quoniam per impoſitionem manuum eius, & orationem repelluntur mala. Offerunt ergo ei pueros, conſiderantes quoniam impoſſibile eſt ut poſtquam per tactum Dominus dederit eis divinam virtutem, (1) ruina, aut dæmonium aliquod tangere eos poſſit. REMIGIUS. Conſuetudo etiam fuit apud veteres ut parvuli offerrentur ſenioribus, quatenus eorum manu, vel ore benedicerentur; & iuxta hanc conſuetudiuem parvuli oblati ſunt Domino. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXII. in op. imperf.) Caro autem, quia non delectatur in bono, facile obliviſcitur bonum; malum autem quod audierit, retinet ſemper. Ante modicum autem tempus Chriſtus accipiens puerum (ſupra XVIII.) dixit: *Niſi facti fueritis ſicut parvulus iſte, non intrabitis in regnum cælorum*: & ecce ſtatim obliti diſcipuli puerilis innocentiæ, vetabant pueros ad Chriſtum quaſi indignos accedere: unde ſequitur: *Diſcipuli autem increpabant eos*. HIERONYMUS (ſuper *Tunc oblati*.) Non quia nollent eis Salvatoris & manu, & voce benedici; ſed quod nondum habentes pleniſſimam fidem, putarent eum, in ſimilitudinem aliorum hominum, offerentium importunitate laſſari. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIII.) Vel diſcipuli expellebant pueros, cauſa dignitatis Chriſti. Dominus autem docens eos moderata ſapere, (2) & tumorem conculcare mundanum, accepit parvulos, & in ulnis tenuit eos: & talibus regnum cælorum promittit: unde ſequitur: *Ieſus autem ait eis: Sinite parvulos, & nolite prohibere eos ad me venire: talium eſt enim regnum cælorum*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXII. in op. imperf.) Quis enim mereatur appropinquare Chriſto, ſi repellitur ab eo ſimplex infantia? Ideo dixit: *Nolite prohibere eos*. Nam ſi ſancti futuri ſunt; quid vetatis filios ad patrem venire? Si autem peccatores futuri ſunt; ut quid ſententiam condemnationis profertis, antequam culpam videatis? HIERONYMUS (ſuper *Sinite parvulos venire*.) Signanter autem dixit: *Talium eſt regnum cælorum*: non iſtorum, ut oſtenderet, non ætatem regnare, ſed mores; & his qui ſimilem haberent innocentiam, & ſimplicitatem præmium repromitti.

Sequitur: *Et cum impoſuiſſet eis manus, abiit inde*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXII. in op. imperf.) Præſens locus inſtruit omnes parentes, ut filios ſuos ſacerdotibus offerant: non enim ſacerdos manus imponit, ſed Chriſtus, in cuius nomine manus imponitur. Si ènim qui eſcas ſuas per orationem offert Deo, ſanctificatas eas manducat: ſanctificatur enim per verbum Dei, & orationem, ut Apoſtolus dicit (I. Tim. IV.) quanto magis pueros offerri Deo, & ſanctificari neceſſe eſt? Cauſa autem ſanctificandarum eſcarum hæc eſt, „ quoniam totus mundus in maligno poſitus „ eſt: " I. Ioan. V. unde & res corporales quæ ſunt magna pars mundi, in maligno poſitæ ſunt. Conſequenter infantes quando naſcuntur, & ipſi quantum ad carnem in maligno poſiti ſunt. ORIGENES (tract. VII.) Pueros autem myſtice dicimus qui in Chriſto adhuc carnales ſunt, & lacte opus habentes. Qui autem profitentur verbi doctrinam, ſimpliciores quidem, & quaſi puerilem ſermonem habentes quo nutriuntur, adhuc novitii ſunt, qui offerunt Salvatori pueros, & infantes. Qui autem videntur eſſe perfectiores, & ideo ſunt diſcipuli Ieſu, priuſquam diſcant rationem iuſtitiæ de pueris, reprehendunt eos qui per ſimplicem doctrinam pueros, & infantes, ideſt minus adhuc eruditos, offerunt Chriſto. Dominus autem hortans diſcipulos ſuos iam viros conſtitutos condeſcendere utilitatibus puerorum, ut fiant pueris quaſi pueri, ut pueros lucrentur, (3) dicit: *Talium eſt enim regnum cælorum*. Nam & ipſe, cum in forma Dei eſſet, factus eſt puer. Hæc ergo debemus attendere, ne æſtimatione ſapientiæ excellentioris, & profectus ſpiritualioris, contemnamus quaſi magni puſillos Eccleſiæ, prohibentes pueros venire ad Ieſum. Quoniam autem pueri non omnia quæ dicuntur

(1) *Al.* ut ruina. (2) *Al.* & timorem. (3) *Al. omittitur* dicit.

Digitized by Google

cuntur, ſequi poſſunt, impoſuit eis manum Ieſus, & virtutem relinquens in eis per tactum, abiit ab eis, quaſi non potentibus ſequi Chriſtum, ſicut ceteri diſcipuli eius perfecti. Remigius. Manibus etiam impoſitis benedixit pueris, ſignificans quod humiles ſpiritu ſunt digni eius gratia, & benedictione. Glossa *a* (ordinaria.) Impoſuit etiam eis manus, (1) viris continentibus, ut gratiam ſui auxilii conferendam ſignificaret. Hilarius (can. xix.) Infantes etiam Gentium forma ſunt, quibus per fidem, & auditum ſalus redditur. Verum ex affectu primo ſalvandi Iſrael, a diſcipulis inhibentur accedere, quos Dominus ait non oportere prohiberi. Munus enim Spiritus ſancti per impoſitionem manus, & precationem, (2) ceſſante legis opere, erat Gentibus largiendum.

(e) Rabanus (ſuper *Magiſter bone.*) Audierat forſan homo iſte a Domino, tantum eos qui volunt parvulis ſimiles eſſe, dignos introitu regni cæleſtis; & ideo certior cupiens eſſe, non per parabolas, ſed aperte poſtulat exponi, quibus meritis vitam æternam conſequi poſſit. Et ideo dicitur: *Et ecce unus accedens ait illi: Magiſter bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam?* Hieronymus (ſuper eodem loco.) Iſte qui interrogat, & adoleſcens, & dives erat, & ſuperbus, & non voto diſcentis, ſed tentantis interrogat: quod ex eo probare poſſumus quod dicente ſibi Domino, *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata*, rurſum fraudulenter interrogat, quæ ſunt illa mandata; quaſi non & ipſe legere, aut Dominus (3) poſſet eidem hæc iubere contraria. Chrysostomus in hom. (lxiv.) Ego autem avarum quidem eum, & pecuniarum amatorem nequaquam recuſo dicere, quia & Chriſtus talem eum eſſe redarguit; ſimulatorem autem nequaquam, quia non eſt ſecurum de incertis iudicare, & maxime accuſando. Marcus autem hanc ſuſpicionem deſtruit: dicit enim, quod occurrens, & genuflectens rogabat eum; & quoniam inſpiciens eum Ieſus, amavit eum. Si etiam eum tentans acceſſiſſet, demonſtraſſet nobis hoc Evangeliſta, ſicut in aliis facit. Si autem & ipſe ſiluiſſet, Chriſtus eum non permiſiſſet latere, ſed redarguiſſet maniſeſte, aut occulte inſinuaſſet. Hoc autem non facit: ſequitur enim: *Qui dicit ei: Quid me interrogas de bono?* Augustinus de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxiii.) Poteſt autem videri diſtare aliquid, quod hic ſecundum Matthæum dicitur, *Quid me interrogas de bono?* ſecundum alios autem (Marc. x. & Luc. xviii.) „ Quid me dicis bonum? “ Nam *Quid me interrogas de bono?* ad illud magis referri poteſt quod ait ille quærens, *Quid boni faciam?* Ibi enim & bonum nominavit, & interrogatio eſt. *Magiſter* autem *bone*, nondum eſt interrogatio. Commodiſſime ergo intelligitur utrumque dictum: „ Quid me dicis bonum; “ & *Interrogas de bono?* Hieronymus (ſuper *Quid me interrogas de bono?*) Quia vero Magiſtrum vocaverat bonum, & non Deum, vel Dei Filium confeſſus erat; dixit quemvis ſanctum hominem comparatione Dei non eſſe bonum; de quo dicitur Pſal. cxvii. „ Con- „ fitemini Domino, quoniam bonus. “ Et ideo dicit: *Unus eſt bonus Deus*. Ne quis autem putet in eo quod bonus Deus dicitur, excludi a bonitate Filium Dei; legimus in alio loco (Ioan. x.) „ Paſtor bonus po- „ nit animam ſuam pro ovibus ſuis. “ Augustinus I. de Trin. (cap. xiii.) Vel quia ille vitam æternam quærebat (vita autem æterna eſt in illa contemplatione, qua non ad pœnam videtur Deus, ſed ad gaudium ſempiternum) & non intelligebat cum quo loquebatur, quoniam tantummodo eum Filium hominis arbitrabatur: ideo dicit: *Quid me interrogas de bono*; & vocas me ſecundum quod vides Magiſtrum bonum? Hæc forma Filii hominis apparebit in iudicio, non tantum iuſtis, ſed & impiis; & ipſa viſio malum eis erit, quia pœnalis erit. Eſt autem viſio formæ meæ, in qua æqualis ſum Deo. Ille ergo unus Deus Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ipſe eſt ſolus bonus: quia nemo videt eum ad luctum, & planctum, ſed tantum ad ſalutem, & lætitiam veram. Hieronymus (ubi ſupra.) Salvator etiam noſter bonitatis teſtimonium non renuit, ſed magiſtri abſque Deo excluſit errorem. Quæ autem utilitas eſt ut ita reſponderet? Reducit enim eum paulatim, & erudit liberari

(1) *P. Nicolaius habet* ut veris continentibus, & veris humilibus gratiam &c. (2) *Al.* teſtante. (3) *Idem legit* poſſet Deo iubere contraria.

Ex editione P. Nicolai.

a Non eſt in Gloſſa niſi quo ad veros humiles prius hoc loco prætermiſſos; quo ad utrumque autem eſt in Anſelmo.

berari ab omni adulatione, & ab his quæ ſunt ſuper terram eum abducens, Deo adhærere ſuadet, & futura quærere, & noſſe eum qui vere eſt bonus, & radix, & fons univerſorum bonorum. ORIGENES (tract. VIII. in XIX. cap. Matth.) Reſpondet etiam ſic Chriſtus, propter eum qui dixit, *Quid boni faciam?* quando enim declinamus a malo, & ſacimus bonum, quantum ad comparationem ceterorum hominum, dicitur bonum quod tacimus; quantum autem ad veritatem ſecundum quod hic dicitur, *Unus eſt bonus*, bonum noſtrum non eſt bonum. Dicere autem poteſt quis, quoniam ſciens Dominus propoſitum interrogantis non eſſe ut faciat vel humanum bonum, dixit: *Quid me interrogas de bono?* ac ſi dicat: Cum ſis imparatus ad ea quæ dicuntur bona, cur me interrogas de bono? Poſt hoc autem dicit: *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata*. Ubi conſidera, quoniam adhuc quaſi extra vitam conſtituto reſpondit: *Si vis ad vitam ingredi*: ſecundum enim unum modum homo eſt extra vitam, qui eſt extra eum qui dixit (Ioan. XI. & XIV.) „Ego ſum vita.“ Alias autem omnis qui ſuper terram eſt, quamvis iuſtiſſimus, poteſt quidem in nmbra eſſe vitæ, non autem in ipſa vita, cum ſit corpore mortis circumdatus. Introibit autem quis in vitam, abſtinens ſe ab operibus mortuis, appetens autem opera viva. Sunt autem & verba mortua, & verba viva, & cogitationes mortuæ, & cogitationes vivæ: & ideo dicit: *Si vis ad vitam ingredi, ſerva mandata*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XVII.) Nec etiam dixit, Si vis venire ad vitam æternam; ſed *Si vis ingredi ad vitam*, eam diffiniens vitam quæ fuerit æterna vita. Hic ergo conſiderandum eſt, quemadmodum amanda ſit æterna vita, quando ſic amatur miſcra iſta, & quandoque finienda vita. REMIGIUS. Demonſtratur autem his verbis quia lex ſuis impletoribus non ſolnm bona temporalia dabat, ſed & vitam æternam. Et quia hoc audierat ſolicitus ſactus interrogavit: unde ſequitur: *Dicit illi, Quæ?* CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIV.) Hoc autem non tentans dixit; ſed æſtimans alia quædam ptæcepta eſſe præter legalia quæ vitæ cauſa fierent ei. REMIGIUS. Ieſus vero quaſi infirmo condeſcendens, clementiſſime legis præcepta expoſuit: unde ſequitur: *Ieſus autem dixit: Non homicidium facies*: quorum præceptorum expoſirio eſt ſequens ſententia, qua dicitur: *Et diliges proximum tuum ſicut teipſum*. Etenim Apoſtolus dicit (Rom. XVI.) „Qui diligit proximum, „legem implevit.“ Quærendum eſt autem: Quare Dominus tantum ſecundæ tabulæ præcepta commemoravit? Idcirco ſcilicet quia forte iſte ſtudioſus erat in dilectione Dei; ſive quia dilectio proximi gradus eſt aſcendendi ad dilectionem Dei. ORIGENES (tract. VIII. in XIX. cap. Matth.) Forſitan autem iſta præcepta ſufficiunt, ut in principium, ut ita dicam, vitæ ingrediatur quis; non autem ſufficiunt hæc, vel alia ſimilia iſtis ad interiora vitæ introducere quemquam. Qui autem prætcrierit unum iſtorum mandatorum, nec in principium vitæ intrabit. CHRYSOSTOMUS in hom. (LIV.) Quia ergo Dominus ea præcepta commemoraverat quæ erant in lege; ideo ſequitur: *Dicit illi adoleſcens: Hæc omnia ſervavi a iuventute mea*. Et neque hic ſtetit, ſed rurſus interrogat: *Quid adhuc mihi deeſt?* Quod & ipſum ſignum eſt vehementis deſiderii. REMIGIUS. Illis autem qui in gratia perfecti eſſe volunt, oſtendit qualiter ad perfectionem venire poſſunt: unde ſequitur: *Ait illi Ieſus: Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*. Notanda ſunt iſta verba: non enim ait, Vade, & manduca omnia quæ habes; ſed *Vade, & vende*. Et non ait, Aliqua, ſicut Ananias, & Saphira; ſed *Omnia*. Et pulchre ſubiungit, *Quæ habes*: illa enim habemus quæ iuſte poſſidemus. Illa ergo quæ iuſte poſſidentur, vendenda ſunt; quæ vero iniuſte, ſunt eroganda illis quibus ſuerant ablata. Nec ait, Da proximis, aut divitibus, a quibus accipies ſimilia; ſed, *Da pauperibus*. AUGUSTINUS de Operibus Monachorum (cap. XXV.) Nec attendendum in quibus monaſteriis, vel in quo loco indigentibus fratribus hoc quod habebat aliquis impenderit: omnium enim Chriſtianorum nna Reſpublica eſt. Et ideo quiſquis Ghriſtianus neceſſaria ubilibet erogaverit, ubicumqne etiam ipſe quod neceſſarium eſt ſibi, accipit, de eo quod eſt Chriſti accipit. RABANUS (ſuper *Si vis perfectus eſſe*.) Ecce duas vitas hominibus propoſitas audivimus: activam, ad quam pertinet, Non occides, & cetera legis mandata; & contemplativam, ad quam pertinet, *Si vis perfectus eſse*. Activa ad legem pertinet, contemplativa ad Evangelium: quia ſicut vetus novum præceſſit teſtamentum, ita bona actio præcedit contemplationem. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. V. cap. IX.) Nec tamen illi ſoli qui ut ſint perfecti vendunt, vel dimittunt omnia ſua, pertinent ad regnum cælorum; ſed huic militiæ Chriſtianæ, propter quoddam commercium caritatis, ſubiungitur et-

iam quædam ſtipendiaria multitudo; cui dicetur in fine (infra xxv.) *Eſurivi, & dediſtis mihi manducare*: (1) quo abſit ut iſtos a mandatis evangelicis alienos a vita æterna ſeparandos iudicemus. HIERONYMUS contra Vigilantium (prope fin.) Quod autem Vigilantius aſſerit, eos melius facere qui utantur rebus ſuis, & paulatim fructus poſſeſſionum pauperibus dividant, quam illos qui poſseſſionibus venumdatis ſemel omnia largiantur: non a me ei, ſed a Deo reſpondebitur: *Si vis eſse perfectus, vade, & vende*. Iſte, quem tu laudas, ſecundus, aut tertius gradus eſt; quem & nos recipimus, dummodo ſciamus prima ſecundis, & tertiis præferenda. GENNADIUS de eccleſias. Dogmatibus (cap. lxxi. inter op. Aug. a) Bonum eſt enim facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare: melius eſt pro intentione ſequendi Dominum inſimul donare, & abſolutum ſolicitudine egere cum Chriſto. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxiv.) Et quia de pecuniis erat ſermo, a quibus denudari admonuit, oſtendit quod ampliora his retribuet, quanto terra maius eſt cælum; & ideo dicit: *Et habebis theſaurum in cælo*. In theſauro enim copiam, & permanentiam retributionis oſtendit. ORIGENES (Matth. xix. tract. viii.) Si autem omne mandatum in hoc verbo impletur, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*; perfectus autem eſt qui impleverit omne mandatum: quomodo Dominus dicenti adoleſcenti, *Hæc omnia ſervavi a iuventute mea*, quaſi nondum perfecto, dicit: *Si vis perfectus eſſe*? Forte autem quod ait, *Diliges proximum tuum*, non a Domino poſitum eſt, ſed ab aliquo additum: quia nec Marcus, nec Lucas hunc locum exponentes hoc addiderunt. Vel aliter. Scriptum eſt in Evangelio ſecundum Hebræos, quod cum Dominus dixiſſet ei, *Vade, & vende omnia quæ habes*, cœpit dives ſcalpere caput ſuum, & non placuit ei. Et dixit ad eum Dominus: Quomodo dicis, Feci legem, & Prophetas, quoniam ſcriptum eſt in lege: *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*? Et ecce multi fratres tui filii Abrahæ, amicti ſunt ſtercore, morientes præ fame; & domus tua plena eſt multis bonis, & non egreditur omnino aliquid ex ea ad eos. Volens ergo Dominus arguere divitem illum, dicit: *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus*. Sic enim apparebit ſi diligis proximum tuum ſicut teipſum. Sed ſi perfectus eſt qui habet omnes virtutes, quomodo fit perfectus qui vendit omnia ſua, & pauperibus dat? Ponamus enim aliquem hoc feciſſe, quomodo ſtatim erit ſine ira, ſine concupiſcentia, ſuſcipiens omnes virtutes, & deponens malitiam univerſam? Sapienti ergo videbitur forſan dicere, quoniam qui pauperibus tradidit bona ſua, ipſorum orationibus adiuvatur, accipiens ad ſuam ſpiritualem inopiam illorum ſpiritualem abundantiam, & fit hoc modo perfectus, quamvis aliquas humanas habuerit paſſiones. Aut ita: iſte qui mutavit pro divitiis paupertatem, ut fiat perfectus, credens ſermonibus Chriſti, adiuvabitur, ut ſapiens fiat in Chriſto, iuſtus, & caſtus, & abſque omni paſſione; non tamen ſic ut in ipſo tempore quo tradidit bona ſua pauperibus, fiat omnino perfectus, ſed ex illo die incipiet ſpeculatio Dei adducere eum ad omnes virtutes. Aliter autem ad expoſitionem moralem tranſibit, dicens, ſubſtantiam eſſe (2) uniuſcuiuſque actus animæ eius. Imperat ergo Chriſtus vendere omnem ſubſtantiam malam, & quaſi tradere eam virtutibus operantibus eam, quæ ab omni bono pauperes ſunt. Sicut enim pax Apoſtolorum revertitur ad ipſos, niſi fuerit filius pacis; ſic univerſa peccata revertuntur ad actores eorum, cum non fuerit quis utens malis eorum; & ſic neque dubitatio erit quin ſtatim erit perfectus qui ſic vendidit omnes proprias facultates. Manifeſtum eſt autem quod qui talia agit (3) habet theſaurum in cælo, & ipſe factus cæleſtis. In ſuo enim cælo habebit theſaurum gloriæ Dei, & divitias in omni ſapientia Dei. Talis autem poterit ſequi Chriſtum: quia non diſtrahitur ab aliqua mala poſſeſſione quo minus Chriſtum ſequatur. HIERONYMUS (ſuper *Si vis perfectus eſſe*.) Multi etiam divitias relinquentes, Dominum non ſequuntur; nec (4) hoc ad perfectionem ſufficit, niſi poſt contemptas divitias Salvatorem ſequantur; ideſt, relictis malis, faciant bona

(1) *Al.* quos. *P. Nicolai legit* quos abſit ut (ſicut iſtos a mandatis evangelicis alienos) a vita æterna ſeparandos iudicemus. (2) *Conſtruit ſic P. Nicolai* uniuſcuiuſque animæ actus eius. (3) *Al.* non habet. (4) *Al. omittitur* hoc.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ubi notatur eſſe Gennadii Maſſilienſis, qui Semipelagianorum hæreſi & factione notatus eſt.

bona. Facilius enim ſacculus contemnitur quam voluntas; & ideo ſequitur: *Et veni, ſequere me*: ſequitur enim Dominum qui imitator eſt eius, & per veſtigia illius graditur. Sequitur: *Cum autem audiſſet adoleſcens verba hæc, abiit triſtis*. Hæc eſt triſtitia quæ ducit ad mortem. Cauſaque triſtitiæ redditur: *Erat enim habens multas poſſeſsiones*, ideſt ſpinas, & tribulos, qui ſementem dominicam ſuffocaverunt. CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv.) Non enim ſimiliter detinentur qui pauca habent, & qui multis abundant: quoniam abiectio divitiarum maiorem accendit flammam, & violentior fit cupido. AUGUSTINUS in epiſtola ad Paulinum, & Theraſiam (epiſt. xxxiv.) Neſcio autem quomodo, cum ſuperflua terrena diliguntur, arctius adepta, quam concupita conſtringunt: nam unde iuvenis iſte triſtis diſceſſit, niſi quia magnas habebat divitias? Aliud eſt enim iam nolle incorporare quæ deſunt, aliud iam incorporata divellere: illa enim velut extranea repudiantur, iſta velut membra præciduntur. *a* Secundum hiſtoriam autem, iſte adoleſcens laudabilis quidem eſt, quia non occidit, non adulteratus eſt; vituperabilis autem, quia contriſtatus eſt in verbis Chriſti vocantibus eum ad perfectionem. Adoleſcens quippe erat ſecundum animam, & propterea relinquens Chriſtum, abiit.

(f) GLOSSA *b*. Occaſione huius avari de quo prædictum eſt, habuit ſermonem Dominus de avaro: unde dicitur: *Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis*: *Amen dico vobis &c.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv.) Quod quidem dixit non (1) pecuniis quidem detrahens, ſed eis qui detinentur ab ipſis; & diſcipulos pauperes exiſtentes (2) monens non verecundari ob inopiam. HILARIUS (can. xix.) Habere enim divitias criminis non eſt; ſed modus in habendo retinendus eſt. Nam quomodo communicandum eſt neceſſitatibus ſanctorum, ſi communicanda materia non relinquitur? RABANUS (ſuper *Dives difficile intrabit*.) Sed inter pecunias habere, & pecunias amare nonnulla diſtantia eſt; tutius autem eſt nec habere, nec amare divitias. REMIGIUS. Unde Dominus in Marco (cap. x.) exponens huius loci ſenſum, (3) dixit: „ Difficile eſt confidentibus in divitiis „ intrare in regnum cælorum. " Illi enim in divitiis confidunt qui omnem ſuam ſpem in divitiis collocant. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quia vero divitiæ habitæ difficile contemnuntur, non dixit, quod impoſſibile eſt divitem intrare in regnum cælorum, ſed difficile. Ubi difficile ponitur, non impoſſibilitas prætenditur, ſed raritas demonſtratur. HILARIUS (can. xix.) Periculoſa enim cura eſt velle diteſcere, & grave onus innocentia ſubiit incrementis opum occupata: rem enim ſæculi famulatus Dei non ſine ſæculi vitiis aſſequetur. Hinc difficile eſt divitem regnum cælorum adire. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxiv.) Quia vero dixerat difficile divitem intrare in regnum, procedit ad oſtendendum quod eſt impoſſibile: unde ſequitnr: *Et iterum dico vobis: facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum cælorum*. HIERONYMUS (ſuper *Facilius eſt camelum*.) Secundum hoc nullus divitum ſalvus erit. Sed ſi legamus Eſaiam, quomodo cameli Madian, & Epha veniant ad Hieruſalem cum donis, atque muneribus, & qui quondam curvi erant, & vitiorum gravitate diſtorti ingrediantur portas Hieruſalem; videbimus quomodo & iſti cameli, quibus divites comparantur, cum depoſuerint gravem ſarcinam peccatorum, & totius corporis pravitatem, intrare poſſunt per anguſtam & arctam viam quæ ducit ad vitam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxiii. in op. imperf.) Gentium etiam animæ aſſimilatæ ſunt tortuoſis camelis, in quibus erat gibbus idolatriæ: quoniam cognitio Dei erectio eſt animarum. Acus autem eſt Filius Dei, cuius prima pars ſubtilis eſt ſecundum divinitatem, alia vero (4) craſſior ſecundum incarnationem eius. Tota autem recta eſt, & nullam habet deflexionem; per cuius vulnus paſſionis, Gentes ingreſſæ ſunt in vitam æternam. Hac acu conſuta eſt immortalitatis tunica: ipſa eſt acus quæ ſpiritui conſuit carnem: hæc acus Iudaicum popu-

(1) *Al.* de pecuniis. (2) *Al. deeſt* monens. (3) *Al. deſideratur* dixit. (4) *Al.* groſſior.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a ORIGENES, cuius nomine prætermiſſo, ſequentem appendicem edit. aliæ cum præcedenti confundebant. *b* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

populum iunxit, & Gentium: hæc acus amicitiam Angelorum, & hominum copulavit. Facilius eſt ergo Gentiles tranſire per foramen acus, quam divites Iudæos intrare in regnum cælorum. Si enim Gentes cum tanto labore divelluntur ab irrationabilibus idolorum culturis, quanto magis Iudæi divelluntur a rationabilibus Dei culturis? GLOSSA [a]. Aliter dicitur, quia Hieroſolymis quædam porta erat, quæ foramen acus dicebatur, per quam camelus, niſi depoſito onere, & flexis genibus tranſire non poterat: per quod ſignificatur, divites non poſſe tranſire viam arctam, quæ ducit ad vitam, niſi ſordibus peccatorum, & divitiis depoſitis, ſaltem non amando. GREGORIUS XXXV. Moral. (ſuper illud Iob XLII. „ Et facta ſunt ei ſex millia came-„ lorum: " cap. XXI. in nov. exemp.) Vel nomine divitis quemlibet elatum, cameli appellatione propriam condeſcenſionem ſignificat. Camelus autem per foramen acus tranſiit, cum Redemptor noſter uſque ad ſuſceptionem mortis, per anguſtias paſſionis intravit: quæ paſſio velut acus extitit, quia dolore corpus pupugit. Facilius autem camelus foramen acus quam dives regnum cælorum ingreditur: quia niſi ipſe prius per paſſionem ſuam formam nobis humilitatis oſtenderet, nequaquam ſe ad humilitatem ipſius ſuperba noſtra rigiditas inclinaret. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIV.) Diſcipuli autem inopes exiſtentes turbantur, pro ſalute aliorum dolentes, & doctorum iam viſcera aſſumentes: unde ſequitur: *Audientes autem diſcipuli, mirabantur dicentes: Quis ergo poterit ſalvus eſſe?* AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. XXVI.) Cum autem pauci ſint divites in comparatione multitudinis pauperum, intelligendum eſt, quod omnes qui divitias cupiunt, in divitum numero haberi diſcipuli animadverterunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXIV.) Dei autem opus hoc eſſe conſequenter oſtendit, quoniam multa opus eſt gratia ut homo in divitiis dirigatur: unde ſequitur: *Aſpiciens autem Ieſus dixit eis: Apud homines hoc impoſſibile eſt; apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt*. Per hoc quod dicit, *Aſpiciens*, ſignificat Evangeliſta, quod manſueto oculo timidam eorum mentem mitigavit. REMIGIUS. Non autem hoc ſic intelligendum eſt quod poſſibile ſit apud Deum quod dives cupidus, avarus, & ſuperbus intret in regnum cælorum; ſed ut convertatur, & ſic intret. CHRYSOSTOMUS in hom. (ibid.) Neque etiam hoc ideo dicitur, ut reſupinus iaceas, & ſicut ab impoſſibilibus abſtineas; ſed magnitudinem iuſtitiæ conſiderans inſilias, Deum rogans.

(g) ORIGENES (tract. IX.) Audiverat Petrus verbum Chriſti dicentis: *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes*; deinde conſideravit adoleſcentem cum triſtitia abeuntem, & difficultatem divitum ingrediendi in regnum cælorum: ideo quaſi qui non facilem rem conſummaverat, fiducialiter quæſivit. Etſi enim minima cum fratre reliquit; ſed non minima æſtimata ſunt apud Deum conſiderantem quoniam ex tanta plenitudine dilectionis illa minima reliquerunt ut etiam ſi multas habuiſſent poſſeſſiones, omnia reliquiſſent. Et puto quod magis Petrus confidens de affectu ſuo quam de ipſa quantitate rerum relictarum, fiducialiter interrogavit: unde dicitur: *Tunc reſpondens Petrus dixit ei: Ecce nos reliquimus omnia*. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXV.) Qualia omnia, o beate Petre? Arundinem, rete, navigium. Omnia quidem hæc dicit, non propter munificentiam, ſed ut per interrogationem hanc inopem inducat plebem: quia enim Dominus dixerat, *Si vis perfectus eſse*, ne dicat aliquis inopum, Quid igitur ſi non habuero, non poſſum eſſe perfectus? interrogat Petrus, ut tu inops diſcas quoniam in nullo hinc diminutus es. Qui enim claves regni cælorum acceperat, pro his quæ ibi ſunt iam confidit, & pro orbe terrarum univerſo interrogat. Intuere autem & qualiter reſpondet diligenter, ſicut Chriſtus inquiſivit: etenim Chriſtus duo a divite expetiit, dare pauperibus quæ habeat, & ſequi ſe: propter hoc ipſe addidit: *Et ſecuti ſumus te*. ORIGENES (Matth. XIX. tract. IX.) Poteſt dici ſecundum omnia quæ Pater revelavit Petro eſſe Filium ſuum, ſecuti ſumus te, iuſtitiam, ſanctificationem, & huiuſmodi. Propter hoc quaſi victor athleta interrogat quæ ſint præmia certaminis. HIERONYMUS (ſuper *Tunc reſpondens Petrus*.) Quia ergo non ſufficit tantum relinquere, iungit quod per-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Non eſt in Gloſſa nova, quæ tantum de gentilibus comparative ad Iudæos explicat; ſed in Anſelmo.

perfectum eſt, *Et ſecuti ſumus te*. Fecimus quidem quod iuſſiſti: quid ergo nobis dabis præmii? & hoc eſt quod dicitur: *Quid ergo erit nobis?*

Sequitur: *Ieſus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos qui ſecuti eſtis me &c.* HIERONYMUS (ſuper *Ieſus autem dixit*.) Non dixit, *Qui reliquiſtis omnia*: hoc enim (1) & Socrates fecit Philoſophus, & multi alii divitias contempſerunt; ſed *Qui ſecuti eſtis me*: quod proprie Apoſtolorum eſt, atque credentium. HILARIUS (can. xx.) Secuti ſunt quidem diſcipuli Chriſtum in regeneratione, ideſt in lavacro baptiſmi, in fidei ſanctificatione: hæc enim illa regeneratio eſt quam Apoſtoli ſunt ſecuti, quam lex indulgere non potuit. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel aliter debet conſtrui: *Vos qui ſecuti eſtis me, ſedebitis in regeneratione*; ideſt, quando mortui ex corruptione reſurgent incorrupti, ſedebitis & vos in ſoliis iudicantium, condemnantes duodecim tribus Iſrael: quia vobis credentibus illi credere noluerunt. AUGUSTINUS XX. de Civit. Dei (cap. v.) Sic enim caro (2) noſtra regenerabitur per incorruptionem, quemadmodum anima noſtra regenerabitur per fidem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxii. in oper. imperf.) Futurum enim erat ut in die iudicii reſponderent Iudæi: Domine, non te cognovimus Filium Dei in corpore conſtituti. Quis hominum videre poterat theſaurum in terra abſconditum, ſolem nube celatum? Reſpondebunt ergo diſcipuli: Et nos homines fuimus, ruſtici, & obſcuri in plebe; vos ſacerdotes, & ſcribæ: ſed in nobis bona voluntas facta eſt quaſi lucerna ruſticitatis noſtræ; in vobis autem malitia facta eſt quaſi caligo ſcientiæ veſtræ. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxv. in Matth.) Propter hoc autem non dixit, Et gentes, & orbem terrarum, ſed *Tribus Iſrael*: quia in eiſdem erant educati & legibus, & conſuetudinibus Apoſtoli, & Iudæi. Cum ergo dixerint Iudæi, quoniam propter hoc non potuimus credere Chriſto, quia lex prohibuit; diſcipuli in medium (3) inducentur, qui eamdem ſuſceperunt legem. Sed dicet aliquis: Quid magnum promiſit eis, ſi id quod Ninivitæ habent, & Regina Auſtri, hoc & ipſi habebunt? Maxima quidem alia præmia ante, & poſt eis promittit; ſed & hic occulte inſinuat aliquid plus illis. De illis enim ſimpliciter dixit, quod ſurgent, & condemnabunt generationem hanc; de his autem: *Cum ſederit Filius hominis, ſedebitis & vos*. Manifeſtum eſt ergo quod conregnabunt, & communicabunt in gloria illa: honorem enim, & gloriam ineffabilem ſignificavit per thronos. Qualiter autem hæc promiſſio completa eſt? Numquid enim & Iudas ſedebit? Nequaquam. Lex enim a Domino poſita eſt per Hieremiam Prophetam cap. xviii. „ Loquar ſuper gentem, & regnum, ut ædificem, & plantem illud. Sed ſi fecerit malum in conſpectu meo, pœnitebo & ego de bonis quæ locutus ſum ut facerem eis;“ quaſi dicat: Si indignos ſeipſos promiſſione faciant, non adhuc faciam quod promiſi. Indignum autem ſeipſum principatu Iudas oſtendit; & propter hoc tunc loquens diſcipulis, non ſimpliciter eis promiſit: neque enim dixit, Vos ſedebitis; ſed adiunxit, *Qui ſecuti eſtis me*: ut & hinc Iudam excludat, & eos qui poſtea futuri erant attraheret: non enim ad illos ſolos dictum eſt, neque ad Iudam iam indignum effectum. HILARIUS (can. xx.) Sequela ergo Chriſti Apoſtolos ſuper duodecim thronos iudicandis duodecim tribubus Iſrael, in duodecim Patriarcharum gloriam copulavit. AUGUSTINUS XX. de Civit. Dei (cap. v.) Ex hoc enim loco diſcimus, cum ſuis diſcipulis iudicaturum Ieſum: unde & alibi Iudæis dicit (ſupra xii.) *Ideo iudices veſtri erunt*. Nec quoniam ſuper duodecim ſedes ſeſſuros eſſe ait, duodecim ſolos homines cum ipſo iudicaturos putare debemus. Duodenario quippe numero univerſa quædam ſignificata eſt iudicantium multitudo, propter duas partes numeri ſeptenarii quo ſignificatur plerumque univerſitas; quæ duæ partes, ideſt tres, & quatuor, altera per alteram multiplicatæ, duodecim faciunt: alioquin quoniam in locum Iudæ traditoris, Apoſtolum Mathiam legimus ordinatum, Apoſtolus Paulus, qui plus illis omnibus laboravit, ubi ad iudicandum ſedeat non habebit; qui profecto cum aliis ſanctis ad numerum iudicum ſe pertinere demonſtrat, cum dicit I. Corinth. vi. „ Neſcitis quia Angelos iudicabimus?“ AUGUSTINUS in Lib. de Pœnitentia. In hoc ergo numero iudicantium omnes intelliguntur qui propter Evangelium ſua omnia dimiſerunt, & ſecuti ſunt Dominum. GREGORIUS X. Moral. (cap. xxx. in novis exemp. xvii.) Quiſquis enim ſtimulo divini amoris excitatus hic poſſeſſa reliquerit, illic proculdubio culmen

(1) *P. Nicolai habet* Crates. (2) *Al.* veſtra. (3) *Al.* inducerentur.

men iudiciariæ poteſtatis obtinebit : ut ſimul tunc iudex cum iudice veniat qui nunc conſideratione iudicii ſeſe ſpontanea paupertate caſtigat. AUGUSTINUS XX. de Civit. Dei (cap. v.) De ipſis quoque iudicandis, in hoc numero duodenario, ſimilis cauſa eſt: non enim quia dictum eſt, *Iudicantes duodecim tribus Iſrael*, tribus Levi quæ (1) decimatertia eſt, ab eis iudicanda non erit ; aut ſolum illum populum, non etiam gentes ceteras iudicabunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXIII. in op. imperf.) Vel per hoc quod dicit, *In regeneratione*, præmittit Chriſtus tempus chriſtianitatis futurum poſt aſcenſionem ſuam, (2) quando ſcilicet homines regenerantur per baptiſmum ; & illud eſt tempus quando Chriſtus ſedet in ſede maieſtatis ſuæ. Et vide, quia non de tempore futuri iudicii dicit, ſed de vocatione Gentium univerſarum : non enim dixit, Cum venerit Filius hominis ſedens ſuper ſedem maieſtatis ſuæ; ſed *In regeneratione cum ſederit in ſede maieſtatis ſuæ* : quod ex tunc fuit ex quo Gentes credere cœperunt in Chriſtum, ſecundum illud Pſalmi XLVI. „ Regnabit Dominus ſuper gentes, Deus „ ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam. “ Et ex tunc Apoſtoli ſederunt ſuper duodecim thronos, ideſt in omnibus Chriſtianis : omnis enim Chriſtianus qui ſuſcipit verbum Petri, thronus fit Petri, & ſic de aliis Apoſtolis. Sedent ergo Apoſtoli in his thronis, ideſt in duodecim partes diſtinctis, ſecundum differentias animarum, & diverſitates cordium; quas ſolus Deus cognoſcit. Sicut enim Iudæorum populus in duodecim tribus fuit diviſus ; ſic & univerſus populus Chriſtianus dividitur in duodecim tribus : ut quædam animæ ſint de tribu Ruben, & ſic de aliis, propter diverſas virtutes. Non enim omnes gratiæ in omnibus æqualiter ſunt; ſed unus præcedit in iſta, alius in illa. Et ſic Apoſtoli iudicabunt duodecim tribus Iſrael, ideſt omnes Iudæos, per hoc quod verbum Apoſtolorum eſt a Gentibus receptum. Omnes autem Chriſtiani ſunt quidem duodecim ſedes Apoſtolorum, ſed una ſedes Chriſti. Chriſti enim omnes virtutes ſunt quaſi una ſedes : quia in omni virtute æqualiter ipſe ſolus perfectus eſt. Unuſquiſque etiam Apoſtolorum in aliquo bono ſpeciali fit perfectior, ut Petrus in fide: & ideo Petrus requieſcit in fide, Ioannes in innocentia, & ſic de aliis. Et quod de retributione Apoſtolis in hoc mundo danda Chriſtus loquatur, demonſtrat quod ſequitur: *Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres*. Si enim in hoc ſæculo centuplum recipiunt, ſine dubio & Apoſtolorum etiam in hoc ſæculo merces futura promittebatur. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXV.) Vel diſcipulis promittit futura, quia excelſiores erant iam, & nihil præſentium quærebant ; aliis autem quæ ſunt hic repromittit. ORIGENES (Matth. XIX. tract. IX.) Vel aliter. Si quis reliquerit omnia, & ſecutus fuerit Chriſtum ; quæ promiſſa ſunt Petro, & ipſe recipiet. Si autem non omnia reliquit, ſed quædam, quæ ſpecialiter referuntur ; hic multiplicia recipiet, & vitam poſſidebit æternam. HIERONYMUS (circ. fin. Comm. ad cap. XIX.) Ex occaſione autem huius ſententiæ, quidam introducunt mille annos poſt reſurrectionem, dicentes, tunc nobis centuplum omnium rerum quæ dimiſimus, & vitam æternam eſſe reddendam: quod ſi in ceteris digna ſit promiſſio, in uxoribus appareat turpitudo, ut qui unam pro Domino dimiſerit, centum recipiat in futuro. Senſus igitur iſte eſt : Qui carnalia pro Salvatore dimiſerit, ſpiritualia recipiet; quæ comparatione, & merito ſui (3) quaſi parvo numero centenarius numerus compararetur. ORIGENES (Matth. XIX. tract. IX.) Sed in hoc ſæculo: quia pro fratribus carnalibus multos inveniet fratres ſecundum fidem ; ſic & parentes, omnes Epiſcopos, & presbyteros ; & filios, omnes ætatem filiorum habentes. Sunt autem & Angeli fratres, & ſorores omnes quæ exhibuerunt ſe Chriſto virgines caſtas, tam iſtæ quæ nunc habentur in terris, quam illæ quæ iam vivunt in cælis. Agros autem, & domos multiplices intellige in requie paradiſi, & civitate Dei. Super hæc autem omnia poſſidebunt vitam æternam. AUGUSTINUS XX. de Civitate Dei (cap. VII.) Hoc etiam quod hic dicitur, *Centuplum accipiet*, exponens quodammodo Apoſtolus ait (II. Corinth. VI.) „ Quaſi nihil habentes, & omnia poſ„ ſidentes. “ Centum enim pro ipſa univerſitate ponuntur aliquando. HIERONYMUS (hoc loco.) Quod autem dicit, *Et omnis qui reliquerit fratres*, congruit illi ſententiæ qua dixerat (ſupra X.) *Veni ſeparare hominem a patre ſuo*. Qui enim propter fidem Chriſti, ac prædicationem Evangelii omnes affectus contempſerint, atque divitias, &c. ſæculi voluptates, iſti centuplum accipient, & vitam æternam poſſidebunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXV.) Cum autem dicit,

(1) *Al.* tredecim. (2) *Al.* quia. (3) *Supple cum Nicolaio ita exunt, ut eſt in Hieronymo.*

cit, *Qui reliquerit uxorem*, non hoc ait, ut ſimpliciter nuptiæ divellantur, ſed ut omnibus præferamus fidei pietatem. Videtur autem mihi & perſecutionis tempus occulte inſinuare: quia enim multi futuri erant, filios ad impietatem trahentes, eum hoc acciderit, neque pro patribus, neque pro viris habeantur. RABANUS. Verum, quia multi virtutum ſtudia, non eadem qua incipiunt intentione pietatis conſummant; ſed vel tepeſcunt, vel accelerate labuntur; ſequitur: *Multi autem erunt primi noviſſimi, & noviſſimi primi*. ORIGENES (ubi ſupra.) Per hoc exhortatur eos qui nuper accedunt ad verbum divinum ut feſtinent ad perfectum aſcendere præ multis qui videntur (1) ſenuiſſe in fide. Poteſt etiam hic ſenſus deſtruere eos qui gloriantur, eo quod Chriſtianis parentibus ſunt enutriti in ipſa chriſtianitate: neque puſillanimes fiant, quod chriſtianitatis dogmata noviſſime receperint. Habet etiam alium intellectum, ut ſint primi Iſraelitæ, qui facti ſunt noviſſimi propter infidelitatem; Gentes autem noviſſimæ, primi. Caute autem dicit, *Multi*: non enim omnes primi erunt noviſſimi; nec omnes noviſſimi primi. Adhuc autem multi hominum qui natura noviſſimi ſunt, efficiuntur per vitam angelicam quibuſdam Angelis ſuperiores; & quidam Angeli qui fuerunt primi, facti ſunt noviſſimi propter culpam. REMIGIUS. Poteſt etiam ſpecialiter referri ad triſtitiam divitis, qui primus videbatur, legis præcepta implendo; ſed quia terrenam ſubſtantiam prætulit Deo, noviſſimus factus eſt. Sancti vero Apoſtoli noviſſimi videbantur; ſed relinquendo omnia per humilitatis gratiam facti ſunt primi. Sunt etiam plurimi qui poſt ſtudia bonorum operum a bonis operibus deficiunt; & cum fuerint primi, (2) fiunt noviſſimi.

CAPUT XX.

(a) Simile eſt regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam ſuam. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, miſit eos in vineam ſuam. Et egreſſus circa horam tertiam vidit alios ſtantes in foro otioſos, & dixit illis: Ite & vos in vineam meam, & quod iuſtum fuerit dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa ſextam, & nonam horam, & fecit ſimiliter. Circa undecimam vero exiit, & invenit alios ſtantes, & dixit illis: Quid hic ſtatis tota die otioſi? Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite & vos in vineam meam. Cum ſero autem factum eſſet, dicit dominus vineæ procuratori ſuo: Voca operarios, & redde illis mercedem ſuam, incipiens a noviſſimis uſque ad primos. Cum veniſſent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt ſingulos denarios. Venientes autem & primi, arbitrati ſunt quod plus eſſent accepturi. Acceperunt autem & ipſi ſingulos denarios. Et accipientes, murmurabant adverſus patremfamilias, dicentes: Hi noviſsimi una hora fecerunt, & pares illos nobis feciſti qui portavimus pondus diei, & æſtus? At ille reſpondens uni eorum, dixit: Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne ex denario conveniſti mecum? Tolle quod tuum eſt, & vade. Volo autem & huic noviſſimo dare ſicut & tibi. Aut non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum? Sic erunt noviſſimi primi, & primi noviſſimi. Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.

(b) Et aſcendens Ieſus Hieroſolymam, aſſumpſit duodecim diſcipulos ſecreto, & ait illis: Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & Filius hominis tradetur principibus ſacerdotum, & ſcribis: & condemnabunt eum morte, & tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum; & tertia die reſurget.

(c) Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis ſuis, adorans, & petens aliquid ab eo. Qui dixit ei, Quid vis? Ait illi: Dic ut ſedeant hi duo fi-

(1) *Al.* ſeniſſe. (2) *Al.* ſunt.

Digitized by Google

lii mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad ſiniſtram in regno tuo. Reſpondens autem Ieſus, dixit: Neſcitis quid petatis. Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum? Dicunt ei, Poſſumus. Ait illis: Calicem quidem meum bibetis; ſedere autem ad dexteram meam, vel ſiniſtram, non eſt meum dare vobis; ſed quibus paratum eſt a Patre meo.

(d) Et audientes decem indignati ſunt de duobus fratribus. Ieſus autem vocavit eos ad ſe, & ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum, & qui maiores ſunt, poteſtatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter; & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſervus: ſicut Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis.

(e) Et egredientibus illis ab Hierico, ſecuta eſt eum turba multa. Et ecce duo cæci ſedentes ſecus viam audierunt quia Ieſus tranſiret, & clamaverunt dicentes: Domine miſerere noſtri fili David. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant dicentes: Domine miſerere noſtri fili David. Et ſtetit Ieſus, & vocavit eos, & ait: Quid vultis ut faciam vobis? Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi noſtri. Miſertus autem eorum Ieſus, tetigit oculos eorum. Et confeſtim viderunt, & ſecuti ſunt eum.

(a) REMIGIUS. Quia dixerat Dominus, *Multi erunt primi noviſſimi, & noviſſimi primi*, ut hanc ſententiam confirmaret, ſubiunxit ſimilitudinem, dicens: *Simile eſt regnum cælorum homini patrifamilias.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXXIV. in opere imperf.) Homo paterfamilias Chriſtus eſt, cui cæli, & terra, quaſi una eſt domus; familia autem cæleſtium, & terreſtrium, & inferiorum creaturarum. Vinea autem eius iuſtitia eſt, in qua diverſæ ſpecies iuſtitiarum poſitæ ſunt quaſi vites: puta, manſuetudo, caſtitas, patientia, ceteræque virtutes; quæ omnes generaliter iuſtitia appellantur. Homines autem vineæ cultores ponuntur: unde dicitur: *Qui exiit primo mane conducere operarios in vineam ſuam.* Deus enim iuſtitiam ſuam dedit in ſenſibus noſtris, non propter ſuam utilitatem, ſed propter noſtram. Scitote ergo quia mercenarii ſumus conducti. Sicut ergo nemo ideo conducit mercenarium, ut hoc ſolum faciat quod manducat; ſic & nos non ideo vocati ſumus a Chriſto ut hæc ſolum operemur quæ ad noſtrum pertinent uſum, ſed ad gloriam Dei: & ſicut mercenarius prius aſpicit opus ſuum, deinde quotidianum cibum; ſic & nos primum debemus aſpicere quæ ad gloriam Dei pertinent, deinde quæ ad noſtram utilitatem: & ſicut mercenarius totam diem circa domini opus impendit, unam autem horam circa ſuum cibum; ſic & nos omne tempus vitæ noſtræ debemus impendere circa gloriam Dei, modicam autem partem circa uſus noſtros terrenos. Et ſicut mercenarius ea die qua opus non fecerit, erubeſcit intrare in domum, & petere panem; quomodo tu non confunderis intrare in Eccleſiam, & ſtare ante conſpectum Dei, quando nihil bonum in conſpectu Dei geſſiſti? GREGORIUS in hom. (XIX. in Evang.) Vel paterfamilias, ideſt conditor noſter, habet vineam, univerſam ſcilicet Eccleſiam, quæ ab Abel iuſto uſque ad ultimum electum, qui in fine mundi naſciturus eſt, quot ſanctos protulit, quaſi tot palmites miſit. Ad erudiendam autem Dominus plebem ſuam, quaſi ad excolendam vineam ſuam, nullo tempore deſtitit operarios mittere: quia & prius per Patres, & poſtmodum per legis doctores, deinde per Prophetas, ad extremum vero per Apoſtolos, quaſi per operarios in vineæ cultum laboravit; quamvis in quolibet modulo, vel menſura quiſquis cum fide recta bonæ actionis extitit, huius vineæ operarius fuit. ORIGENES (tract. X.) Totum autem hoc ſæculum præſens, unum diem dicere poſſumus, magnum quidem quantum ad nos, modicum autem quantum ad Dei vitam. GREGORIUS in homil. (XIX. in Evang.) Mane autem mundi fuit ætas ab Adam uſque ad Noe; & ideo dicitur: *Qui exiit primo mane conducere operarios in vineam ſuam.* Et modum conductionis ſubiungit dicens: *Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno.* ORIGENES (tract. X.) Salutis autem arbitror nomen eſſe denarium. REMIGIUS. Denarius enim dicitur qui antiquitus pro decem nummis imputabatur, & figuram Regis habet. Recte ergo per denarium deſignatur obſervati decalogi præmium. Pulchre ergo dicit: *Conventione facta ex denario*

rio diurno: quia unuſquiſque in agro ſanctæ Eccleſiæ pro ſpe futuræ remunerationis laborat. GREGORIUS (ibidem.) Tertia vero hora a Noe fuit uſque ad Abraham; de qua dicitur: *Et egreſſus circa horam tertiam vidit alios in foro ſtantes otioſos*. ORIGENES (tract. x.) Forum autem eſt quicquid eſt extra vineam, ideſt extra Eccleſiam Chriſti. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxiv. in op. imperf.) In hoc enim mundo vendendo, & emendo vivunt homines, & invicem ſibi fraudem facientes, vitam ſuam ſuſtentant. GREGORIUS (hom. xix.) Qui autem ſibi vivit, qui carnis ſuæ voluptatibus paſcitur, recte otioſus arguitur: quia fructum divini operis non ſectatur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxiv. in op. imperf.) Vel otioſi ſunt peccatores, illi enim mortui dicuntur. Otioſus autem eſt qui opus Dei non operatur. Vis ergo non eſſe otioſus? Non aliena tollas, & de tuis des; & operatus es in vinea Domini, miſericordiæ vitem colens. Sequitur: *Et dixit illis*: *Ite & vos in vineam meam*. Nota, quod ſolis primis convenit ſpecialiter dare denarium; alios autem ſub incerto pacto conduxit, dicens: *Quod iuſtum fuerit dabo vobis*. Sciens enim Dominus quia prævaricaturus fuerat Adam, & omnes poſtmodum in diluvio erant perituri, certum fecit pactum ad eum, ne quando dicat, ideo ſe neglexiſſe iuſtitiam, quia neſciebat quæ præmia fuerat recepturus. Iſtis autem non fecit pactum, quia tantum paratus eſt retribuere quantum mercenarii recipere non ſperabant. ORIGENES (Matth. xx. tract. x.) Vel (1) operarios tertiæ horæ non invitavit ad totum opus; quicquid autem poterant operari, ſuo arbitrio ſervavit. Poterant enim æquale opus facere in vinea eis qui ex mane ſunt operati, quicumque in tempore brevi volebant operantem virtutem ad opus extendere, quæ ante non fuerat operata. GREGORIUS (homil. xix.) Sexta quoque hora eſt ab Abraham uſque ad Moyſen; nona eſt a Moyſe uſque ad adventum Domini: unde ſequitur: *Iterum autem exiit circa ſextam, & nonam horam, & fecit ſimiliter*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xxxiv. in oper. imperf.) Ideo autem coniunxit ſextam, & nonam, quia in ſexta, & nona generationem vocavit Iudæorum, & frequentavit cum hominibus diſponere teſtamenta, quaſi diffinito ſalutis omnium tempore iam appropinquante. GREGORIUS (hom. xix.) Undecima vero hora eſt ab adventu Domini uſque ad finem mundi. Operator ergo mane, hora tertia, ſexta, & nona, antiquus ille & Hebraicus populus deſignatur, qui in electis ſuis ab ipſo mundi exordio, dum recta fide Deum ſtuduit colere, quaſi non deſtitit in vineæ cultura laborare; ad undecimam vero Gentiles vocantur: unde ſequitur: *Circa undecimam vero exiit, & invenit alios ſtantes, & dixit illis*: *Quid hic ſtatis tota die otioſi?* Qui enim tranſacto tam longo mundi tempore pro vita ſua laborare neglexerant, quaſi tota die otioſi ſtabant. Sed penſate quid inquiſiti reſpondeant: ſequitur enim: *Dicunt ei*: *Quia nemo nos conduxit*: nullus quippe ad eos Patriarcha, nullus Propheta ad eos venerat. Et quid eſt dicere, *Nemo nos conduxit*, niſi vitæ nobis nemo viam prædicavit? CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xxxiv. in oper. imperf.) Quæ eſt enim conductio noſtra, & conductionis merces? Promiſſio vitæ æternæ: Gentes enim ſolæ neque Deum ſciebant, neque Dei promiſſa. HILARIUS (can. xx. ſuper Matth.) Hi igitur mittuntur ad vineam: unde ſequitur: *Dixit eis*: *Ite & vos in vineam meam*. RABANUS (ſuper *Cum ſero eſſet*.) Poſtquam autem operis (2) diurni ratio reddita eſt, ad remunerationis tempus opportunum, dicit: *Cum autem ſero factum eſſet*; hoc eſt, cum dies totius mundi ad veſperam conſummationis inclinata eſſet. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xxxiv. in oper. imperf.) Conſidera, quia ſero, non alio mane mercedem reddit: ergo adhuc ſtante ſæculo iſto iudicium eſt futurum, & unicuique merces ſua reddenda: & hoc propter duas rationes. Prima eſt, quia ipſa beatitudo futura eſt merces iuſtitiæ; ideo non in illo ſæculo fit iudicium, ſed ante illud. Deinde ante adventum diei illius præmittitur iudicium, ne videant peccatores diei illius beatitudinem. Sequitur: *Dicit Dominus procuratori ſuo*; ideſt, Filius Spiritui ſancto. GLOSSA *a*. Vel ſi volueris, dicit Pater Filio; qui ſcilicet Pater operatur

(1) *Al.* Vel quia operarios &c. *item* Vel quia per operarios. (2) *Al.* divini.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa collateralis, ſed aliquid ſimile Gloſſa interlinealis his verbis: *Pater Filio, cui omnia edit in manus*: nec aliud etiam in Anſelmo.

tur per Filium, & Filius per Spiritum ſanctum, non propter aliquam differentiam ſubſtantiæ, aut dignitatis. ORIGENES (Matth. xx. tract. x.) Vel *dicit Dominus procuratori ſuo*, ideſt alicui Angelorum, qui ſuper mercedes retribuendas eſt poſitus, ſive alicui ex multis procuratoribus, ſecundum quod ſcriptum eſt Galat. IV. ſub curatoribus, & tutoribus eſſe heredem in tempore quo parvulus eſt. REMIGIUS. Vel Dominus Ieſus Chriſtus ipſe eſt paterſamilias, & vineæ procurator, ſicut & ipſe eſt & oſtium, & oſtiarius. Ipſe enim eſt venturus ad iudicium, ut unicuique reddat, ſecundum quod geſſit. Vocat ergo operarios, & reddit illis mercedem, quando omnes congregabuntur in iudicio, ut unuſquiſque accipiat ſecundum opera ſua. ORIGENES (ubi ſupra a med.) Primi autem operarii teſtimonium habentes per fidem, non acceperunt Dei promiſſionem, pro nobis aliquid melius proſpiciente patrefamilias, ut non ſine nobis perficiantur. Et quia miſericordiam conſecuti ſumus, primi mercedem ſperamus accipere, qui ſumus Chriſti, poſt nos autem qui ante nos operati ſunt: & ideo dicitur: *Voca operarios, & redde illis mercedem ſuam, incipiens a noviſſimis uſque ad primos*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXIV. in oper. imperf.) Semper enim libentius aliquid damus illis quibus gratis donamus, quia pro ſolo noſtro honore donamus. Ergo omnibus ſanctis Deus reddens mercedem, iuſtus oſtenditur; Gentibus autem dans, miſericors, dicente Apoſtolo Rom. XV. „ Gentes autem ſuper miſericordiam honorare „ Deum. " Et ideo dicitur: *Incipiens a noviſſimis uſque ad primos*. Aut certe ut oſtendat Deus inæſtimabilem miſericordiam ſuam, primum noviſſimis, & indignioribus reddit mercedem, poſtea primis: nimia enim miſericordia ordinem non aſpexit. AUGUSTINUS de Spiritu, & Littera (cap. XXIV.) Vel ideo velut priores reperiuntur minores, (1) quia minores ditati ſunt.

Sequitur: *Cum veniſſent autem qui circa undecimam horam venerant &c.* GREGORIUS (hom. XXIX. in Evang.) Eumdem denarium accipiunt, qui laboraverunt ad undecimam (quem expectaverunt toto deſiderio) & qui laboraverunt ad primam: quia æqualem vitæ æternæ retributionem ſortiti ſunt cum his qui ab initio mundi vocati fuerant, hi qui in fine mundi ad Deum venerunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXXIV. in oper. imperf.) Non autem iniuſte: nam & qui in prima parte ſæculi natus eſt, non amplius vixit quam ſtatutum tempus vitæ ſuæ; & quid illi nocuit, ſi poſt illius exitum mundus ſtetit? Et qui circa finem naſcuntur, non minus vivent quam dies qui numerati ſunt eis; & quid illis prodeſt ad compendium laboris, ſi cito mundus finitur, cum penſum vitæ ſuæ compleant ante mundum? Deinde non eſt in homine quando naſcatur prius, aut poſtea; ſed poteſtatis divinæ. Nec ille quidem ſibi priorem debet locum defendere qui prius natus eſt, nec ille contemptibilior debet eſſe qui poſtea. Sequitur: *Et accipientes murmurabant adverſus patremfamilias, dicentes*. Si autem verum eſt quod diximus, quia primi, & poſteriores tempus ſuum vixerunt, & non amplius, neque minus; & unicuique mors ſua eſt conſummatio ipſius: quid eſt quod dicunt, *Portavimus pondus diei, & æſtus*? Quia ſcilicet magna eſt nobis virtus ad faciendam iuſtitiam, cognoſcere prope eſſe finem mundi. Unde & Chriſtus nos armans, dicebat ſupra IV. *Appropinquabit regnum calorum*. Illis autem infirmatio erat ſcire mundi ſpatia eſſe longinqua. Quamvis ergo non per omne ſæculum vixerit, tamen totius ſæculi gravamina pertuliſſe videntur. Aut pondus totius diei dicit oneroſa legis mandata; æſtum autem urentem erroris tentationem quam conflabant ſpiritus maligni in eos, ad æmulationem Gentium eos irritantes: a quibus omnibus Gentiles liberi extiterunt, Chriſto credentes, & per compendium gratiæ ad plenum ſalvati. GREGORIUS (hom. XIX. in Evang.) Vel pondus diei, & æſtus ferre, eſt per longioris vitæ tempora carnis ſuæ calore fatigari. Sed poteſt quæri: Quomodo murmurare dicti ſunt, qui ad regnum vocantur (2) cælorum? Etenim regnum nullus qui murmurat accipit, nullus qui accipit, murmurare poteſt. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXV. circa med.) Non autem oportet ea quæ in parabolis ſunt, ſecundum totum quod dicitur, inveſtigare; ſed intentionem, propter quam compoſita eſt, intelligere, & nihil ultra ſcrutari. Non ergo inducit hoc, ut oſtendat aliquos eſſe invidia morſos, ſed ut oſtendat hos tanto potitos eſſe honore quod & invidiam aliis poterant generare. GREGORIUS (hom. XIX. par. ante med.) Vel quia antiqui patres uſque ad adventum Domini, quantumlibet iuſte vixerint, ducti ad regnum non

(1) *Al.* quia minus dilati, *item* quia minus ditati. (2) *Al.* illud cælorum.

non ſunt, eorum hoc ipſum murmuraſſe eſt. Nos autem qui ad undecimam venimus, poſt laborem non murmuramus: quia poſt mediatoris adventum in hoc mundo venientes, ad regnum ducimur mox ut de corpore eximus. HIERONYMUS (ſuper *Non facio tibi iniuriam.*) Vel omnis retro vocatio Gentilibus invidet, & in Evangelii torquetur gratia. HILARIUS (can. xx. cir. med.) Et ſecundum inſolentiam populi iam ſub Moyſe contumacis hoc murmur operantium eſt.

Sequitur: *At ille reſpondens uni eorum dixit: Amice, non facio tibi iniuriam.* REMIGIUS. Per hunc unum poſſunt intelligi omnes qui ex Iudæis crediderunt; quos amicos propter fidem nominat. CHRYSOSTOMUS (hom. xxxiv. in oper. imperf.) Non autem dolebant quaſi defraudati de mercede ſua, ſed quia illi amplius quam merebantur, acceperant. Sic enim dolent invidi quando alteri aliquid additur, quaſi eis ſubtrahatur. Ex quo patet quod ex vana gloria naſcitur invidia. Ideo enim dolet eſſe ſecundus, quia deſiderat eſſe prior; & ideo invidiæ motum removet, dicens: *Nonne ex denario conveniſti mecum?* HIERONYMUS (ſuper *Nonne ex denario conveniſti?*) Denarius figuram Regis habet. Recepiſti ergo mercedem quam tibi promiſeram, hoc eſt imaginem & ſimilitudinem meam: quid quæris amplius; & non tam ipſe plus accipere, quam alium nihil accipere deſideras?

Tolle quod tuum eſt, & vade. REMIGIUS. Ideſt, recipe mercedem tuam, & vade in gloriam. *Volo autem & huic noviſſimo*, ideſt gentili populo, *dare*, ſecundum meritum, *ſicut & tibi*. ORIGENES (Matth. xx. tract. x.) Forſitan autem Adæ dicit: *Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne ex denario conveniſti mecum? Tolle quod tuum eſt, & vade.* Tuum eſt ſalus, quod eſt denarius. *Volo autem & huic noviſſimo dare ſicut & tibi.* Non incredibiliter poteſt quis arbitrari, hunc noviſſimum eſſe Apoſtolum Paulum, qui una hora operatus eſt, (1) & ſimiliter omnes qui ante eum fuerunt. AUGUSTINUS de ſancta Virgi. (cap. xxiv. in fine.) Quia vero ipſa vita æterna pariter erit omnibus ſanctis æqualis, denarius omnibus eſt attributus, qui eſt omnium merces; quia vero in ipſa vita æterna diſtincte fulgebunt lumina meritorum, multæ manſiones ſunt apud Patrem: ac in denario quidem impari non vivet alius alio prolixius; in multis autem manſionibus honoratur alius alio clarius. GREGORIUS (hom. xix. in Evang.) Et quia ipſa regni perceptio, eius eſt bonitas voluntatis, recte ſubiungitur: *Aut non licet mihi quod volo facere?* (2) Stulta enim eſt quæſtio hominis contra bonitatem Dei murmurare. Conquerendum quippe eſſet, non ſi dat quod non debet, ſed ſi non daret quod deberet: unde aperte ſubditur: *An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum?* REMIGIUS. Per oculum enim vult intentionem intelligi. Iudæi namque nequam habuerunt oculum, ideſt intentionem malam, quia de ſalute Gentium dolebant: ad quid autem ſenſus huius parabolæ tendat, manifeſtat cum ſubditur: *Sic erunt primi noviſſimi, & noviſſimi primi*: eo ſcilicet quod Iudæi de capite vertantur in caudam, & nos de cauda mutamur in caput. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxiv. in oper. imperf.) Aut ideo primos dicit noviſſimos, & noviſſimos primos, non ut noviſſimi digniores ſint quam primi, ſed ut coæquentur, & nulla ſit inter eos differentia temporis cauſa. Quod autem dicit, *Multi ſunt vocati, pauci vero electi*, non ad ſuperiores ſanctos pertinet, ſed ad Gentes: quoniam ex ipſis Gentibus, qui multi vocati ſunt, pauci ſunt eligendi. GREGORIUS (hom. xix.) Ad fidem enim plures veniunt, & ad cæleſte regnum pauci perducuntur: plerique enim Deum vocibus ſequuntur, moribus fugiunt. Ex hoc ergo duo penſare debemus. Primum eſt ut de ſe quiſque minime præſumat: quia etſi iam ad fidem vocatus eſt, utrum ad regnum eligendus ſit, neſcit. Secundum vero eſt ut unuſquiſque proximum ſuum quem iacere in vitiis conſpicit, deſperare non audeat: quia divinæ miſericordiæ divitias ignorat. Vel aliter. Mane noſtrum pueritia eſt; hora tertia, adoleſcentia intelligi poteſt, quia quaſi iam ſol in altum proficit dum calor ætatis creſcit; ſexta autem, iuventus eſt, quia velut in centro ſol figitur dum in ea plenitudo roboris ſolidatur; nona autem, ſenectus intelligitur, in qua velut ſol ab alto axe deſcendit, quia ætas a calore iuventutis deficit; undecima vero eſt ea ætas quæ decrepita, vel veterana vocatur. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxv.) Quod autem non omnes ſimul conduxit, ſed alios mane, alios hora tertia, & ſic de aliis; ex differentia mentis eorum proceſſit. Tunc enim eos vocavit quando erant obedituri: nam

& la-

(1) *P. Nicolai ex Origene legit* & forte ſuper omnes qui ante eum fuerunt. (2) *Al.* Soluta.

& latronem vocavit quando obediturus erat. Si autem dicant, *Quia nemo nos conduxit*, ſicut dictum eſt, non oportet omnia ſcrutari quae in parabolis ſunt. Item hoc non dicit dominus, ſed operarii: quod ipſe enim omnes quantum ad ſe pertinet a prima aetate vocet, ſignificatur cum dicitur: *Exiit primo mane operarios conducere*. GREGORIUS (hom. XIX.) Qui ergo uſque ad ultimam aetatem Deo vivere neglexerunt, uſque ad ultimam aetatem Deo vivere neglexerunt, uſque ad horam undecimam otioſi ſteterunt; & tamen tales paterfamilias vocat, & plerumque ante remunerantur: quia prius ad regnum de corpore exeunt quam hi qui modo in pueritia vocati eſſe videbantur. ORIGENES (Matth. XX. tract. X.) Non autem dicitur, *Quid hic ſtatis tota die otioſi?* his qui ſpiritu (1) incipientes, carne conſumuntur, ſi poſtea regredi volunt, ut iterum ſpiritu vivant: quod non dicimus diſſuadentes, ne ad domum paternam revertantur laſcivi filii, qui vivendo luxurioſe evangelicae doctrinae ſubſtantiam conſumpſerunt; ſed quoniam non ſimiles ſunt eis qui peccaverunt in iuventute ſua, dum non adhuc didiciſſent quae fidei erant. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXV. a med.) Quod autem dicit, *Erunt primi noviſſimi, & noviſſimi primi*, eos occulte inſinuat qui a principio claruerunt, & poſtea virtutem contempſerunt; & rurſus eos qui a malitia reducti ſunt, & multos ſuperexceſſerunt. Compoſita eſt ergo haec parabola, ut eos avidiores faceret qui in ultima ſenectute convertuntur, ne aeſtimarent ſe minus aliquid habituros.

(b) CHRYSOSTOMUS in hom. (LXVI.) Dominus a Galilaea veniens, non repente Hieroſolymam aſcendit, ſed prius miracula fecit, phariſaeos confutavit, & diſcipulos de vitae perfectione, & remuneratione inſtruxit; nunc iam aſcenſurus Hieruſalem, rurſus eis de paſſione loquitur: unde dicitur: *Et aſcendens Ieſus Hieroſolymam, aſſumpſit duodecim diſcipulos ſecreto*. ORIGENES (tract. XI.) In duodecim adhuc erat & Iudas: adhuc enim forſitan dignus erat cum aliis ſeorſum audire quae paſſurus erat magiſter. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXV. in oper. imperf.) Omnis autem ſalus hominum in Chriſti morte poſita eſt, nec eſt aliquid propter quod magis Deo gratias agere debeamus quam propter mortem ipſius. Ideo duodecim Apoſtolis in ſecreto mortis ſuae annuntiavit myſterium: quia ſemper pretioſior theſaurus in melioribus vaſis includitur. Si autem alii audiſſent paſſionem Chriſti futuram, viri forſitan turbarentur propter infirmitatem fidei, & mulieres propter mollitiem ſuae naturae, ex qua in tali negotio ad lacrymas excitantur. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXVI.) Dictum eſt quidem, & ad multos, tamen occulte ſicut ibi (Ioan. II.) „ Solvite templum hoc: " & ſupra XII. *Signum non dabitur ei niſi ſignum Ionae Prophetae*. Diſcipulis autem manifeſte expoſuit dicens: *Ecce aſcendimus Hieroſolymam*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXV. oper. imperf.) Quod dicit, *Ecce* (2) conſtantiae ſermo eſt, ut memoriam praeſentiae huius in cordibus recondant. Dicit autem, *Aſcendimus*; ac ſi dicat: Videte quia voluntarie vado ad mortem. Cum ergo videritis me in cruce pendentem, ne aeſtimetis me hominem eſſe tantum: nam etſi poſſe mori, hominis eſt; velle tamen mori, hominis non eſt. ORIGENES (tract. XI.) Hoc igitur conſiderantes ſcire debemus quoniam frequenter, etiam cognoſcentes quoniam & tentationes aliquas ſubituri ſumus, nos ipſos offerre debemus. (3) Sed ſupra X. dictum eſt: *Si quis vos perſecutus fuerit in una civitate, fugite in aliam*: ſapientis in Chriſto eſt ut cognoſcat quale tempus exigit declinationem, quale autem obviationem periculorum. HIERONYMUS (ſuper *Aſcendimus Hieroſolymam*.) Crebro autem de paſſione ſua diſcipulis dixerat; ſed quia multis in medio (4) diſputationis poterat labi de memoria quod audierant, iturus Hieroſolymam, & ſecum ducturus Apoſtolos, ad tentationem eos parat, ne cum (5) venerit perſecutio, & crucis ignominia, ſcandalizentur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXXV. in oper. imperf.) Tribulatio enim cum ſupervenerit expectantibus nobis, levior invenitur quam eſſet futura, ſi repentina veniſſet. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXVI.) Praedicit etiam eis, ut diſcant quoniam (6) praeſcius ad paſſionem venit, & volens. Sed a principio quidem mortem praedixit eis ſolam; quando autem exercitati ſunt, adducit alia, ſcilicet quoniam *tradent eum Gentibus*. RABANUS (ſuper *Tradent eum Gentibus*.) Tradidit enim Iudas Dominum Iudaeis, & ipſi tra-

(1) *Al.* inſipientes. *P. Nicolaius habet* qui ſpiritu incipientes carne conſummantur. (1) *P. Nicolai legit* conteſtantis eſt ſermo, ut memoriam praeſcientiae huiuſmodi &c. (3) *Idem habet* Sed quoniam ſupra &c. (4) *Al.* diſputans. *Apud P. Nicolaium eſt* diſputatis. (5) *Al.* veniat. (6) *Al.* praeſciens.

tradiderunt eum Gentibus, ideſt Pilato, & poteſtati Romanorum. Ideo autem Dominus in mundo noluit proſperari, ſed gravia pati, ut oſtenderet nobis, qui per delectationem cecidimus, cum qua amaritudine redire debeamus: unde ſequitur: *Ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum*. AUGUSTINUS XVIII. de Civitate Dei (cap. xlix.) Paſſione oſtendit quid ſuſtinere pro veritate, reſurrectione quid ſperare (1) in Trinitate debeamus: unde dicitur: *Et tertia die reſurget*. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxvi.) Quæ quidem huius gratia dixit, ut cum (2) triſtia viderint, reſurrectionem expectarent: unde ſubdit: *Et tertia die reſurget*. AUGUSTINUS IV. de Trinitate (cap. III.) Una enim mors, ſcilicet Salvatoris ſecundum corpus, duabus mortibus noſtris ſaluti fuit, ſcilicet animæ, & corporis; & una eius reſurrectio duas nobis reſurrectiones præſtitit. Hæc autem ratio (3) ſimpli ad duplum, oritur quidem a ternario numero, unum quippe & duo tria ſunt. ORIGENES (tract. xi.) Hic autem non referuntur diſcipuli dixiſſe, aut feciſſe aliquid, cum audiſſent triſtia hæc Chriſto futura, recordantes quæ Dominus dixit ad Petrum, ne audiant talia, vel peiora. Et nunc quidem qui divinas litteras ſcire ſe arbitrantur ſcribæ condemnant Ieſum morte, & in linguis ſuis flagellant, & crucifigunt eum per hoc quod tollere volunt doctrinam ipſius; ille autem paululum deficiens, ſurgit apparens his qui acceperunt poſſe videre.

(c) HIERONYMUS (hoc loco.) Quia poſt omnia dixerat Dominus, *Et tertia die reſurget*, putavit mulier poſt reſurrectionem (4) illico regnaturum, & aviditate feminea præſentia cupit, immemor futurorum: unde dicitur: *Tunc acceſſit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis ſuis*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xxxv. in opere imperf.) Hæc mater filiorum Zebedæi eſt Salome, cuius apud alterum Evangeliſtam ponitur nomen, vere pacifica, quæ vere filios genuit pacis. Magna laus mulieris ex hoc loco colligitur, quia non ſolum filii reliquerunt patrem; ſed ipſa reliquerat virum ſuum, & ſecuta fuerat Chriſtum: quia ille ſine iſta vivere poterat; iſta autem ſine Chriſto ſalva eſſe non poterat: niſi forte quis dicat, quia infra tempus vocationis Apoſtolorum, & paſſionis Chriſti, mortuus eſt Zebedæus; & ſic illa ſexu fragilis, ætate defecta, Chriſti veſtigia ſequebatur: quia fides numquam ſeneſcit, & religio fatigationem non ſentit. Audacem autem fecerat eam ad petendum naturæ affectus: unde dicitur: *Adorans, & petens aliquid ab eo*; ideſt, reverentia exhibita petit, ut quod petierit ſibi detur. Sequitur: *Qui dixit ei, Quid vis?* Non interrogat quaſi neſciens, ſed ut illa exponente, manifeſtum faceret irrationabilem eſſe petitionem: unde ſubditur: *Ait illi: Dic ut ſedeant hi duo filii*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxiv.) Quod autem hic per matrem dictum eſſe Matthæus expreſſit, Marcus ipſos filios Zebedæi perhibet dixiſſe, cum illa illorum voluntatem attuliſſet ad Dominum: unde magis ipſos quam illam dixiſſe quod dictum eſt, Marcus breviter intimavit. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxvi.) Videbant enim ſeipſos honoratos præ aliis, & audierant quod ſuper duodecim thronos ſedebitis: unde primatum ipſius cathedræ petebant accipere. Et quod quidem plus alii honoris apud Chriſtum habebant, noverant; timebant vero Petrum ſibi præferri: unde & alius Evangeliſta dicit, quod quia prope erant Hieruſalem, putabant quod regnum Dei eſset in ianuis, ideſt aliquid ſenſibile. Unde manifeſtum eſt quod nihil ſpiritale petebant, nec intelligentiam ſuperioris regni habebant. ORIGENES (tract. xii.) (5) Si enim in regno mundiali in honore eſse videntur qui ſedent cum Rege; non fuit mirum ſi mulier muliebri ſimplicitate, vel imperitia talia ſe debere petere æſtimavit, & ipſi fratres adhuc imperfecti, & nihil altius cogitantes de regno Chriſti, talia arbitrati ſunt de his qui ſedebunt cum Ieſu. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxv. in oper. imperf.) Vel aliter. Non dicimus, quod recte peteret hæc mulier; ſed hoc dicimus, quia non terrena, ſed cæleſtia filiis ſuis optabat: non enim ſentit ſicut ceteræ matres, quæ corpora natorum ſuorum amant, animas autem contemnunt; deſiderant illos valere in ſæculo iſto, & non curant quid ſint paſſuri in illo, ut oſtendant quia corporum ſunt parentes, non animarum. AEſtimo autem quod hi fratres cum audiſſent Dominum de paſſione, ac reſurrectione ſua prophetantem, cœperunt dicere intra ſe, cum eſſent fideles: Ecce Rex cæleſtis deſcendit ad regna tartarea, ut Regem mortis deſtruat. Cum autem victoria fuerit conſummata, quid aliud reſtat niſi ut regni gloria ſubſequatur? ORIGENES (tract. xii.) Deſtructo enim peccato, quod regnabat in corporibus morta-

(1) *P. Nicolai* in æternitate. (2) *Al.* *Al.* triſtitia. (3) *Al.* ſimplici. (4) *Al.* eum. (5) *Al.* Sicut enim.

talibus hominum, & omni principatu malignarum virtutum, (1) eminentiam regni in hominibus Chriſtus recipit; quod eſt ipſum ſedere in ſede gloriæ ſuæ. Quod autem omnia Deus facit ad dexteram, & ſiniſtram, hoc eſt ut iam nullum malum ſit ante eum: & qui quidem præcellunt præ ceteris appropinquantibus Chriſto, ſunt a dextris eius; qui autem inferiores ſunt, a ſiniſtris ſunt eius. Dexteram autem Chriſti vide ſi potes intelligere inviſibilem creaturam; ſiniſtram autem viſibilem, & corporalem. Appropinquantium enim Chriſto quidam dexteram ſortiuntur, ut intelligibilia; alii ſiniſtram, ut ſenſibilia. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xxxv. in opere imperf.) Qui autem ſeipſum donavit hominibus, quomodo regni ſui ſocietatem non donabit? Petentis negligentia reprehenditur, ubi de dantis miſericordia (2) non dubitatur. Si nos rogamus magiſtrum, forſitan ceterorum fratrum corda concutimus: etſi enim vinci a carne non poſſunt, quaſi iam ſpiritales; tamen percuti poſſunt, quaſi adhuc carnales. Ergo ſubmittamus matrem noſtram, ut tuo nomine deprecetur pro nobis. Si enim reprehenſibilis inventa fuerit, facile merebitur veniam: ipſe enim ſexus excuſat errorem. Si autem non fuerit importuna, facilius impetrabit mater pro filiis ſuis rogans. Ipſe enim Dominus, qui maternos animos filiorum miſeratione implevit, facilius audiet maternum affectum. Tunc Dominus occultorum cognitor non ad verba intercedentis mulieris reſpondit, ſed ad conſilia ſuggerentium filiorum. Bonum quidem erat eorum deſiderium, ſed inconſiderata petitio: ideo etſi impetrare non debebant, ſimplicitas tamen petitionis eorum confundi non merebatur, quia de amore Domini talis petitio naſcebatur: propterea ignorantiam in eis Dominus reprehendit: unde ſequitur: *Reſpondens autem Ieſus dixit: Neſcitis quid petatis.* HIERONYMUS (ſuper *Tunc acceſſit ad eum.*) Nec mirum ſi iſta arguatur imperitiæ, cum & de Petro dicatur Luc. IX. „ Neſciens quid diceret. " CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (ubi ſupra.) Nam frequenter Dominus patitur diſcipulos ſuos aliquid non recte aut dicere, aut agere, aut cogitare, ut ex illorum culpa occaſionem inveniat exponendi regulam pietatis; ſciens quia error eorum non nocet præſente magiſtro, & non ſolum in præſenti, ſed etiam in futuro doctrina eius ædificat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. *a* (ibidem.) Hoc autem dicit oſtendens quod vel nihil ſpiritale petebant; vel ſi noviſſent quod petebant, non auſi fuiſſent tantum quid petere, quod ſuperexcedit ſuperiores virtutes. HILARIUS (can. XX.) Neſciunt etiam quid petant, quia nihil de gloria Apoſtolorum ambigendum erat; iudicaturos enim eos ſermo ſuperior expoſuit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXV. in opere imperf.) Vel *neſcitis quid petatis*; quaſi dicat: Ego vos vocavi ad partem dexteram de ſiniſtra, & vos veſtro conſilio curritis ad ſiniſtram. Ideo forſitan per mulierem res agebatur. Contulit enim ſe diabolus ad conſueta arma mulierum, ut ſicut Adam per mulierem ſpoliavit, ita & iſtos ſepararet per matrem. Sed iam non poterat per mulierem perditio introire in ſanctos, ex quo de muliere ſalus cunctorum proceſſit. Vel ideo dicit, *Neſcitis quid petatis*: non enim ſolum debemus cogitare qualem gloriam (3) conſequamur, ſed quomodo evadamus ruinam peccati: quia & in ſæculari bello, qui ſemper de præda victoriæ cogitat, difficile vincit: ideo petendum (4) erat: Da nobis auxilium gratiæ tuæ, ut omne malum vincamus. RABANUS (ſuper *Neſcitis quid petatis.*) Neſciebant etiam quid peterent: quia ſedem gloriæ a Domino, quam nondum merebantur, inquirunt. Delectabat eos culmen honoris; ſed prius habebant exercere viam laboris: unde ſubdit: *Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum?* HIERONYMUS (ſuper *Poteſtis bibere calicem.*) Calicem in Scripturis divinis paſſionem intelligimus, ut in Pſalmo CXV. „ Calicem ſalutaris accipiam: " ſtatimque infert quis iſte ſit calix: „ Pretioſa in conſpectu Domini mors „ ſanctorum eius. " CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXXV. in op. imper.) Sciebat autem Dominus quia paſſionem ipſius poterant imitari; ſed ideo interrogat, ut omnes audiamus, quia nemo poteſt cum Chriſto regnare, niſi paſſionem Chriſti fuerit imitatus: res enim pretioſa non niſi pretioſo pretio comparatur. Paſſionem autem

Domi-

(1) *Al.* eminentiam Chriſti in hominibus, Chriſtum recipit. (2) *Al. omittitur* non. (3) *Al.* ſequemur, *item* conſequimur. (4) *Al.* erit.

Ex editione P. Nicolai.

a Homil. LXVI. ut ſupra.

Domini dicimus non ſolum perſecutionem gentilium, ſed omnem violentiam quam patimur contra peccata certantes. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxvi.) Dicit ergo, *Poteſtis bibere?* ac ſi dicat: Vos mihi de honore, & coronis loquimini; ego autem vobis de agonibus, & ſudoribus: non enim hoc eſt præmiorum tempus. Ex modo autem interrogationis eos attrahit: non enim dixit: Poteſtis ſanguinem veſtrum effundere? ſed *Poteſtis bibere calicem?* Deinde addit: *Quem ego bibiturus ſum*. REMIGIUS. Ut ex communione ad ipſum avidiores fiant. *a* At illi qui iam martyrii libertatem conſtantiamque retinebant, bibituros ſe pollicentur: unde ſequitur: *Dicunt ei, Poſſumus*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxv. in opere imperf.) Vel dicunt hoc non tamen fiducia ſuæ fortitudinis quam ex ignorantia: inexpertis enim levis videtur eſſe tentatio paſſionis, & mortis. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxvi.) Vel hoc ex deſiderio promittunt. Neque enim hoc dixiſſent, niſi expectaſſent audire quod petebant. Dominus autem eis prophetat magna bona, ideſt martyrio dignos efficiendos.

Sequitur: *Ait illis: Calicem quidem meum bibetis*. ORIGENES (Matth. xx. tract. xii.) Non ita reſpondit Chriſtus: Calicem meum bibere poteſtis; ſed ad futuram eorum perfectionem reſpiciens, dixit: *Calicem quidem meum bibetis*. HIERONYMUS (ſuper *Calicem quidem meum bibetis*.) Quæritur autem quomodo calicem martyrii filii Zebedæi, Iacobus videlicet, & Ioannes, biberint; cum Scriptura narret Iacobum tantum Apoſtolum ab Herode capite truncatum; Ioannes autem propria morte vitam finierit. Sed ſi legimus in eccleſiaſtica Hiſtoria, quod ipſe Ioannes propter martyrium ſit miſſus in ferventis olei dolium, & relegatus in Pathmos inſulam ſit; videbimus martyrio animum non defuiſſe, & bibiſſe Ioannem calicem confeſſionis, quem & tres pueri in camino ignis biberunt, licet perſecutor non fuderit ſanguinem. HILARIUS (can. xx.) Dominus ergo collaudans (1) eorum fidem ait, martyrio quidem eos ſecum compati poſſe; ſed lævæ eius, ac dexteræ aſſidere aliis a Deo Patre fuiſſe diſpoſitum: unde ſequitur: *Sedere autem ad dexteram meam &c.* Et quidem, quantum arbitramur, ita honor iſte aliis eſt reſervatus,' quod tamen nec Apoſtoli ab eo erunt alieni, qui in duodecim Patriarcharum ſede conſidentes, Iſraelem iudicabunt; & quantum ſentire ex ipſis Evangeliis licet, in regno cælorum Moyſes, & Elias aſſidebunt; quibus comitantibus, cum gloriæ ſuæ habitu in monte apparuit. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Sed mihi hoc nequaquam videtur; ſed ideo ſedentium in regno cælorum vocabula non dicuntur, ne paucis nominatis ceteri putarentur excluſi: regnum enim cælorum non eſt tantum dantis, ſed accipientis. Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum; ſed quicumque talem ſe præbuerit ut regno cælorum dignus fiat, hoc accipiet, quod non perſonæ, ſed vitæ paratum eſt. Si itaque tales eſtis qui conſequamini regnum cælorum, quod Pater meus victoribus præparavit; vos quoque accipietis illud. Ideo tamen non dixit neque Non ſedebitis, ne duos confunderet: neque Sedebitis, ne ceteros irritaret. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxvi.) Vel aliter. Videtur (2) invius omnibus eſſe locus ille non ſolum hominibus, ſed etiam Angelis: ſic enim præcipuum Unigeniti ponit id Paulus dicens Hebr. 1. „ Ad quem autem Angelorum dixit umquam: Sede a dextris meis? " Dominus ergo non quaſi exiſtentibus quibuſdam qui aſſeſſuri ſunt, ſed condeſcendens interrogantium ſuſpicioni reſpondit. Hoc enim unum ſolum quærebant præ aliis ſtare apud ipſum; ſed Dominus reſpondet: Moriemini quidem propter me, non tamen hoc ſufficit vos facere primum ordinem obtinere. Si enim aliquis alius venerit cum martyrio, ampliorem virtutem poſſidens, non quia vos amo, illum expellam, & vobis dabo primatum. Propter hoc autem ut non (3) infirmus ipſe oſtendatur, non dixit ſimpliciter, Non eſt meum dare, ſed *Non eſt meum vobis dare, ſed quibus paratum eſt*; his ſcilicet qui ab operibus poſſunt fieri clari. REMIGIUS. Vel aliter. *Non eſt meum dare vobis*, ideſt ſuperbis talibus quales vos eſtis, ſed humilibus corde, *quibus paratum eſt a Patre meo*. AUGUSTINUS de Trinit. (cap. xii.) Vel aliter. Secundum formam ſervi diſcipulis Dominus reſpondet: *Sedere autem ad dexteram meam, vel ſiniſtram, non eſt meum dare vobis*. Quod autem paratum eſt a Patre eius, & ab ipſo Filio eſt pa-

(1) *Al.* coram fidem. (2) *Al.* communis. (3) *Al.* infirmius eſſe.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HILARIUS can. xx. ut ſupra, *omiſſo indice præcedente Remigii*.

Digitized by Google

paratum, quia & ipſe, & Pater unum ſunt.

(d) CHRYSOSTOMUS in homil. (lxvi.) Donec Chriſti ſententia incerta erat, non triſtabantur alii diſcipuli; ſed tunc triſtati ſunt quando eos increpavit: unde dicitur: *Et audientes decem indignati ſunt de duobus fratribus.* a HIERONYMUS (ſuper *Et audientes decem.*) Non ad mulieris audaciam retulerunt poſtulantis, ſed ad filios, quod ignorantes menſuram ſuam, non modica cupiditate exarſerunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxvi.) Intellexerunt enim quia hæc petitio diſcipulorum fuit, quando eos Dominus increpavit. Quando autem eos a Domino præhonoratos viderunt in transfiguratione, etſi ſecundum mentem dolebant, in medium efferre non audebant, (1) honorantes doctorem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxv. in oper. imperf.) Sicut autem duo carnaliter petierunt; ita & decem carnaliter contriſtati ſunt: nam velle quidem eſſe ſuper omnes vituperabile eſt; ſuſtinere autem alium ſuper ſe minus eſt glorioſum. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Humilis autem magiſter & mitis nec cupiditatis duos arguit poſtulantes, nec decem reliquos indignationis increpat, & livoris: unde ſequitur: *Ieſus autem vocavit eos ad ſe.* CHRYSOSTOMUS in hom. (lxvi.) Quia enim turbati erant, vocatione eos conſolatur, de propinquo eis loquendo: etenim duo a ſocietate decem ſeipſos ſeparantes, propius ſtabant, ſeorſum Domino loquentes: non tamen ſicut prius pueros in medium ducens eos conſolatur; ſed a contrario inſeruit, dicens: *Scitis quia principes gentium dominantur eorum.* ORIGENES (tract. xii.) Ideſt, non contenti tantum regere ſuos ſubiectos, ſed violenter eis dominari nituntur. Inter vos autem, qui eſtis mei, non erunt hæc: quoniam ſicut omnia carnalia in neceſſitate ſunt poſita, ſpiritalia autem in voluntate; ſic & qui principes ſunt ſpiritales, principatus eorum in dilectione ſubditorum debet eſſe poſitus, non in timore corporali. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxvi.) Oſtendit autem in hoc, quod Gentilium eſt primatus cupere; & ſic Gentium comparatione eorum animam æſtuantem convertit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxv. in ope. imperf.) Et (2) opus quidem deſiderare bonum, bonum eſt, quia noſtræ voluntatis eſt, & noſtra eſt merces; primatum autem honoris concupiſcere vanitas eſt: hoc enim conſequi, iudicium Dei eſt: propter quod ex primatu honoris neſcimus ſi mercedem iuſtitiæ meremur. Neque enim Apoſtolus laudem habebit apud Deum, quia Apoſtolus fuit; ſed ſi opus Apoſtolatus ſui bene implevit: nec Apoſtolus pro merito ſuo antecedenti honoratus eſt, ut eſſet Apoſtolus; ſed ad hoc miniſterium aptus eſt iudicatus, ſecundum motum animæ ſuæ. Primatus etiam fugientem ſe deſiderat, & deſiderantem ſe horret. Converſatio ergo melior deſideranda eſt, non dignior gradus. Volens ergo Dominus, duorum fratrum Zebedæi, & aliorum indignationem extinguere, introducit differentiam inter principes mundiales & eccleſiaſticos, oſtendens quia primatus in Chriſto nec ab aliquo appetendus eſt non habente, nec alteri invidendus eſt habenti: quia principes mundi ideo ſunt ut dominentur minoribus ſuis, & eos ſervituti ſubiiciant, & expolient, & uſque ad mortem eis utantur ad ſuam utilitatem, & gloriam; principes autem Eccleſiæ fiunt, ut ſerviant minoribus ſuis, & miniſtrent eis quæcumque acceperunt a Chriſto, ut ſuas utilitates negligant, & illorum procurent, & mori non recuſent pro ſalute inferiorum. Primatum ergo Eccleſiæ concupiſcere neque iuſtum eſt, neque utile. Nullus ſapiens vult ultro ſe ſubiicere ſervituti, & periculo tali, ut det rationem pro omni Eccleſia; niſi forte qui non timet Dei iudicium, abutens primatu ſuo eccleſiaſtico ſæculariter, ita ut convertat illum in ſæcularem. HIERONYMUS (ſuper *Scitis quia principes.*) Denique ſui proponit exemplum, ut ſi dicta parvipenderent, erubeſcerent ad opera: unde ſubdit: *Sicut Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare.* ORIGENES (Matth. xx. tract. xii.) Nam etſi Angeli, & Martha miniſtraverunt ei, tamen non ideo venit ut miniſtretur, ſed ut miniſtret; & tantum crevit miniſtrans, ut impleretur quod ſequitur: *Et daret animam ſuam redemptionem pro multis,* (3) ſcilicet qui crediderunt in eum: daret, inquam, in mortem. Sed quoniam ſolus erat inter mortuos liber, & fortior omni poteſtate mortis, omnes ſequi ſe volentes liberavit a morte. Eccleſiarum ergo

go

(1) *Al.* venerantes. (2) *Al.* corpus. (3) *P. Nicolai ex Origene omittit* ſcilicet.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HILARIUS.

Digitized by Google

go principes imitari debent Chriſtum acceſſibilem, & mulieribus loquentem, & pueris manus imponentem, & diſcipulis pedes lavantem, ut ipſi ſimiliter faciant fratribus. Nos autem tales ſumus ut etiam principum mundi excedere videamus ſuperbiam, vel non intelligentes, (1) vel contemnentes mandatum Chriſti; & quærimus ſicut Reges acies præcedentes, & terribiles nos, & (2) acceſſu difficiles maxime pauperibus exhibemus, nullam affabilitatem habentes, vel habere ad nos permittentes. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxvi.) Quantumcumque ergo (3) te humiliaveris, non poteris tantum deſcendere quantum Dominus tuus.

(e) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxvi. in ope. imperf.) Sicut teſtimonium ſtudioſi agricolæ eſt meſſis fecunda; ita aſſidui doctoris (4) eſt documentum Eccleſia plena: unde & hic dicitur: *Et egredientibus illis ab Hierico, ſecuta eſt eum turba multa*. Neminem labor itineris impedivit, quia amor ſpiritalis fatigationem non ſentit; neminem paſſionum ſuarum recordatio retraxit, quia ingrediebantur in poſſeſſionem regni cæleſtis. Vere enim non habet ſuper terram quod amet qui bonum cæleſte in veritate guſtaverit. Opportune autem oblati ſunt ante faciem Chriſti duo cæci, ut apertis oculis quaſi teſtes virtutis aſcenderent cum eo in Hieruſalem: unde ſequitur, *Et ecce duo cæci*. Hi currentium ſtrepitum audiebant, & perſonas non videbant, nihil ſolutum habentes de toto corpore, niſi vocem: & ideo, quia pedibus eum ſequi non poterant, voce ſequebantur: unde dicitur: *Audierunt quia Ieſus tranſiret, & clamaverunt dicentes: Domine miſerere noſtri fili David*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxv.) Hoc autem factum Marcus commemorat; ſed de uno cæco factum: quæ ita ſolvitur quæſtio: nam duorum cæcorum quos Matthæus interpoſuit, unum fuiſſe in illa civitate famoſiſſimum, ex hoc ſatis apparet quod & nomen eius, & patris eius Marcus commemoravit: Barthimæus enim Timæi filius ex aliqua magna felicitate deiectus (5) notiſſimus fuit; qui non ſolum cæcus, verum etiam mendicus ſedebat. Hinc eſt ergo quod ipſum ſolum voluit commemorare Marcus, cuius illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit quam erat illius nota calamitas. Lucas vero quamvis omnino eodem modo factum, tamen in alio cæco intelligendus eſt par commemorare miraculum. Ille quippe hoc factum dicit, cum appropinquaret Hierico; alii cum egrederetur ab Hierico.

Sequitur: *Turba autem increpabat eos, ut tacerent*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxvi. in oper. imperf.) Videbant enim ſordidas veſtes, & non conſiderabant conſcientiæ claritatem. Ecce fatua ſapientia hominum: exiſtimant enim iniuriam pati magnos, ſi a pauperibus honorentur. Quis enim pauper auſus eſt divitem publice ſalutare? a HILARIUS. Vel ſilentium non cauſa honoris exigunt; ſed quod acerbe a cæcis (6) audiunt quod negabant, ſcilicet Dominum eſſe David filium. ORIGENES (tract. xiii.) Vel qui crediderant increpabant eos, ut non appellarent eum contemptibili nomine filium David, ſed potius dicerent: Fili Dei miſerere noſtri. b HILARIUS. (7) Invitabantur autem magis vetiti, quam compeſcebantur: fides enim quando vetatur, magis accenditur; & ideo in periculis ſecura eſt, & in ſecuritate periclitatur: unde ſequitur: *At illi magis clamabant dicentes: Miſerere noſtri fili David*. Primo enim clamabant, quia cæci erant; ſecundo magis clamabant, quia vetabantur ad lumen accedere. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxvii.) Chriſtus autem permittebat eos vetari, ut plus eorum deſiderium appareret. Hinc autem diſce quoniam, etſi abiecti fuerimus cum ſtudio accedentes ad Deum, per noſipſos, aſſequemur quod petimus.

Sequitur: *Et ſtetit Ieſus, & vocavit eos, & ait: Quid vultis ut faciam vobis?* HIERONYMUS (ſuper *Stetit Ieſus.*) Ideo autem ſtetit Ieſus, quia cæci quo pergerent ignorabant. Multæ foveæ erant in Hierico, multæ rupes, & prærupta in profundum vergentia; idcirco Dominus ſtat, ut venire poſſint. ORIGENES (tract. xiii.) Vel Ieſus non pertranſit, ſed ſtat, ut ſtante eo,

(1) *Al.* & contemnentes. (2) *Al.* exceſſu. (3) *Al.* tu humiliatus fueris. (4) *Al.* eſt prædicando Eccleſia plena. (5) *Al.* notiſſime. (6) *Al.* audiebant. (7) *Al.* imitabantur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non, ſicut prius in exemplari Pariſienſi. ORIGENES: tametſi eum Gloſſa notat, hanc appendicem cum ſequente confundens. b CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. in oper. imperf. Pro Auctore operis imperfecti, quem reponimus, Hilarius antea notabatur.

non transfluat beneficium, ſed quaſi de fonte ſtante miſericordia defluat uſque ad eos. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vocari autem inbet, ne turbæ prohibeant, & interrogat quid velint, ut ex reſponſione eorum, maniſeſta debilitas appareat, & virtus ex remedio cognoſcatur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxvi. in oper. imperf.) Vel interrogat propter fidem, ut dum cæci Chriſtum Filium Dei confitentur, confundantur videntes qui eum tantum hominem putant. Dominum quidem Chriſtum vocaverant: & verum dixerant; ſed dicentes filium David, diſſipabant quod bene confeſſi ſunt: nam abuſive & homines domini dicuntur; vere autem nemo dominus, niſi Deus. Cum ergo dicunt, *Domine fili David*, abuſive Chriſtum ſecundum hominem honorant; ſi autem ſolummodo Dominum dicerent, deitatem confiterentur: ideo interrogat, *Quid vultis?* Tunc illi iam non dixerunt, Domine fili David; ſed tantum *Domine*: ſequitur enim: *Dicunt illi*: *Domine*, *ut aperiantur oculi noſtri*. Filius enim David cæcos illuminare non poteſt, Filius Dei poteſt. Quamdiu ergo dixerunt, *Domine fili David*, ſuſpenſa eſt ſanitas; mox autem ut dixerunt, *Domine*, inſuſa eſt ſanitas: ſequitur enim: *Miſertus autem eorum Ieſus tetigit oculos eorum*; *& confeſtim viderunt*. Tetigit autem ut homo carnaliter, ſanavit ut Deus. HIERONYMUS (ſuper *Miſertus eorum*.) Præſtat enim artifex quod natura non dederat; aut certe quod debilitas tulerat, miſericordia donat. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxvii.) Hi autem ſicut ante (1) donationem fuerunt perſeverantes, ita & poſt donationem non fuerunt ingrati. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxvi. in ope. imperſ.) Bonum enim munus obtulerunt Chriſto ſanati: ſequitur enim, *Et ſecuti ſunt eum*. Hoc enim Deus a te requirit ſecundum Prophetam, ſolicitum te ambulare cum Domino Deo tuo. HIERONYMUS (in fine Com. in cap. xx.) Qui ergo in Hierico contracti ſedebant, (2) & clamare tantum noverant, poſtea ſequuntur Ieſum non tam pedibus quam virtutibus. RABANUS. Hierico autem, quæ interpretatur luna, defectum noſtræ mutabilitatis ſignificat. ORIGENES (tract. xiii.) Myſtice autem Hierico intelligitur mundus, in quem Chriſtus deſcendit. Qui autem ſunt in Hierico, exire neſciunt de ſapientia mundi, niſi viderint non ſolum Ieſum exeuntem de Hierico, ſed etiam diſcipulos eius. Hæc ergo videntes, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, mundum, & mundana omnia contemnentes, ut Chriſto duce aſcendant in Hieruſalem cæleſtem. Duos cæcos poſſumus dicere Iudam, & Iſrael, qui ante Chriſti adventum cæci fuerunt, quia non videbant verbum verum, quod erat in lege, & Prophetis; tamen ſedentes ſecus viam legis, & Prophetarum, & ſecundum carnem tantum intelligentes, clamabant tantum ad eum qui factus eſt ex ſemine David ſecundum carnem. HIERONYMUS (ſuper *Et egredientibus illis*.) Vel duos cæcos plerique phariſæos, & ſadducæos intelligunt. a Vel aliter. *Duo cæci ſedentes iuxta viam* ſignificant de utroque populo quoſdam iam cohærentes, per fidem diſpenſationi temporali ſecundum quam Chriſtus via eſt, & deſiderantes illuminari; ideſt, aliquid de Verbi æternitate intelligere: quod tranſeunte (3) Domino impetrare cupiebant, ideſt per meritum fidei, qua creditur Filius Dei, & natus homo, & paſſus propter nos: per hanc enim diſpenſationem quaſi tranſit Ieſus, quia actio temporalis eſt. Oportebat autem ut tantum clamarent donec reſiſtentis ſibi turbæ ſtrepitum vincerent; ideſt, tam perſeverando animum intenderent orando, atque pulſando quouſque conſuetudinem deſideriorum carnalium (quæ tamquam turba obſtrepit cognitioni lucem veritatis æternæ videre conanti) vel ipſam hominum carnalium turbam, ſtudia ſpiritualia impedientem, fortiſſima intentione ſuperarent. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. xviii.) Bonos enim Chriſtianos volentes facere præcepta Dei, Chriſtiani mali, & tepidi prohibent; clamant tamen illi non deficientes: cum enim quiſque Chriſtianus cœperit bene vivere, mundumque contemnere, in ipſa ſui (4) novitate patitur reprebenſores frigidos Chriſtianos; ſed ſi perſeveraverint, ipſi iam obſequentur qui ante prohibebant. AUGUSTINUS de Quæſt.

(1) *Al.* dationem. (2) *Al.* nec clamare. (3) *Al.* Ieſu. (4) *Al.* voluntate.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. Lib. I. cap. xx. Eius nomine prætermiſſo prius cum Hieronymi verbis confundebantur ſequentia, quaſi ex illo eſſent; qui ad utramque illum populum duos cæcos eſſe tri notat, ſed aliter.

Google

Quæſt. Evan. (Lib. II. cap. XXVIII.) Itaque (1) audiens Ieſus, qui ait ſupra VII. *Pulſanti aperietur*, ſtans eos tangit, & illuminat: quia enim fides incarnationis temporalis ad æterna intelligenda nos præparat, tranſeunte Ieſu admoniti ſunt, ut illuminarentur, & ab eo ſtante illuminati ſunt: temporalia enim tranſeunt, æterna ſtant. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXVI. in oper. imperf.) Quidam interpretantur duos cæcos Gentiles: (2) unum ex Cham, alium ex Iaphet: qui ſecus viam ſedebant; ideſt, iuxta veritatem converſabantur, ſed veritatem invenire non poterant; vel ſecundum rationem verbi conſiſtentes, quia notitiam verbi nondum acceperant. RABANUS (ſuper *Turba increpabat eos.*) Agnita autem fama nominis Chriſti, participes eius fieri quærebant. Contradicebant multi; primo Iudæi, ut in Actibus legimus; deinde etiam Gentiles perſecutione inſtabant: nec tamen eos qui erant ad vitam præordinati, ſalute privare valebant. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXVI. in op. imperf.) Conſequenter autem Gentium oculos mentis tetigit Ieſus, dans eis gratiam Spiritus ſancti; quæ illuminatæ ſecutæ ſunt eum operibus bonis. ORIGENES (tract. XIII.) Et nos ergo ſedentes iuxta Scripturarum viam, & intelligentes in quibus cæci ſumus, ſi ex affectu petierimus, tanget oculos animarum noſtrarum, & recedet (3) a mentibus noſtris tenebra ignorantiæ, (4) ut eum in ſcientiæ lumine ſequamur qui dedit nobis poſſe videre propter nihil aliud niſi ut eum ſequamur.

CAPUT XXI.

(a) ET cum appropinquaſſet Hieroſolymis, & veniſſet Bethphage ad monte Oliveti, tunc Ieſus miſit duos diſcipulos, dicens eis: Ite in caſtellum quod contra vos eſt; & ſtatim invenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea: ſolvite, & adducite mihi. Et ſi quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet; & confeſtim dimittet eos. Hoc autem totum factum eſt ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus venit tibi manſuetus ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis. Euntes autem diſcipuli fecerunt ſicut præcepit illis Ieſus; & adduxerunt aſinam, & pullum, & impoſuerunt ſuper eos veſtimenta ſua, & eum deſuper ſedere fecerunt. Plurima autem turba ſtraverunt veſtimenta ſua in via; alii autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via. Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant dicentes: Hoſanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, hoſanna in altiſſimis.

(b) Et cum intraſſet Hieroſolymam, commota eſt univerſa civitas dicens, Quis eſt hic? Populi autem dicebant: Hic eſt Ieſus Propheta a Nazareth Galilææ. Et intravit Ieſus in templum Dei, & eiiciebat omnes vendentes, & ementes in templo, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit; & dixit eis: Scriptum eſt: Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Et acceſſerunt ad eum cæci, & claudi in templo; & ſanavit eos. Videntes autem principes ſacerdotum, & ſcribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes, Hoſanna filio David, indignati ſunt, & dixerunt ei: Audis quid iſti dicunt? Ieſus autem dixit eis: Utique. Numquam legiſtis quia ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem?

(c) Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam, ibique manſit. Mane autem revertens in civitatem, eſuriit. Et videns fici arborem unam ſecus viam, venit ad eam, & nihil invenit in ea niſi folia tantum, & ait illi: Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum. Et arefacta eſt continuo ficulnea.

Et

(1) *Al.* audiens Ieſus quia pulſanti aperietur. (2) *Al.* unus & alius. (3) *Al.* a ſenſibus. (4) *Al.* & cum videamus, & ſequamur.

Et videntes diſcipuli mirati ſunt, dicentes: Quomodo continuo aruit? Reſpondens autem Ieſus ait eis: Amen dico vobis, ſi habueritis fidem, & non hæſitaveritis, non ſolum de ficulnea facietis; ſed & ſi monti huic dixeritis, Tolle, & iacta te in mare, fiet: & omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.

(d) Et cum veniſſet in templum, acceſſerunt ad eum docentem principes ſacerdotum, & ſeniores populi dicentes: In qua poteſtate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc poteſtatem? Reſpondens Ieſus dixit eis: Interrogabo vos & ego unum ſermonem; quem ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua poteſtate hæc facio. Baptiſmus Ioannis unde erat? e cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter ſe dicentes: Si dixerimus, E cælo, dicet nobis: Quare ergo non credidiſtis illi? Si autem dixerimus, Ex hominibus, timemus turbam. Omnes enim habebant Ioannem ſicut Prophetam. Et reſpondentes Ieſu, dixerunt, Neſcimus. Ait illis & ipſe: Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.

(e) Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum dixit: Fili, vade hodie operari in vineam meam. Ille autem reſpondens ait, Nolo. Poſtea autem pœnitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit ſimiliter. At ille reſpondens ait, Eo domine; & non ivit. Quis ex duobus fecit voluntatem Patris? Dicunt ei, Primus. Dicit illis Ieſus: Amen dico vobis, quia publicani, & meretrices præcedent vos in regno Dei. Venit enim ad vos Ioannes in via iuſtitiæ, & non credidiſtis ei. Publicani autem, & meretrices crediderunt ei; vos autem videntes, nec pœnitentiam habuiſtis poſtea, ut crederetis ei.

(f) Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam, & ſepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & ædificavit turrim, & locavit eam agricolis, & peregre profectus eſt. Cum autem tempus fructuum appropinquaſſet, miſit ſervos ſuos ad agricolas, ut acciperent fructus eius. Et agricolæ apprehenſis ſervis eius, alium cæciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. Iterum miſit alios ſervos plures prioribus; & fecerunt illis ſimiliter. Noviſſime autem miſit ad eos filium ſuum, dicens: Verebuntur forte filium meum. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt inter ſe: Hic eſt heres: venite, occidamus eum, & habebimus hereditatem eius. Et apprehenſum eum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi: Malos male perdet, & vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus ſuis. Dicit illis Ieſus: Numquam legiſtis in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli? A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur; ſuper quem vero ceciderit, conteret eum.

(g) Et cum audiſſent principes ſacerdotum, & phariſæi parabolas eius, cognoverunt quod de ipſis diceret. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas: quoniam ſicut Prophetam eum habebant.

(a) REMIGIUS. Narravit ſuperius Evangeliſta Dominum egreſſum a Galilæa, & cœpiſſe aſcendere Hieroſolymam. Poſtquam ergo narravit quid in via geſſerit, in incepta intentione perſeverans dicit: *Et cum appropinquaſſet Hieroſolymis, & veniſſet Bethphage.* Bethphage viculus fuit ſacerdotum, ſitus in latere montis Oliveti, diſtans uno milliario a Hieruſalem. Sacerdotes enim, qui per certos dies in templo deſerviebant, completo officio vicis ſuæ, illuc divertebant ad manendum: ſimiliter & illi qui accipiebant officium, illuc divertebant: quia præceptum fuit in lege, ut nullus diebus ſabbatorum plus quam mille paſſus incederet. ORIGENES (tract. XIV.)

xiv.) Unde & interpretatur Bethphage, maxillarum domus: quoniam maxilla propria erat pars ſacerdotum in lege.

Sequitur: *Tunc Ieſus miſit duos diſcipulos*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xxxvii. in ope. imperf.) Non dixit diſcipulis: Dicatis: Dominus tuus his opus habet; vel Dominus veſter: ut intelligant, quia ipſe ſit ſolus Dominus, non ſolum animalium, ſed omnium hominum: nam & peccatores conditione quidem ſui ſunt, voluntate autem ſua diaboli. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxvii.) Neque parvum enim exiſtimes quod factum eſt: quis enim ſuaſit dominis iumentorum non velle contradicere, volentes ſilere, & concedere? Et in hoc diſcipulos erudit quoniam poterat & Iudæos prohibere, ſed noluit; ſed & docet ut quodcumque petitum fuerit darent: ſi enim qui ignorabant Chriſtum, ita conceſſerunt, multo magis diſcipulos convenit omnibus dare.

Quod autem dicitur, *Et confeſtim dimittet eos*, CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxvii. in op. imperf.) intelligendum eſt, quod animal poſtquam ingreſſum eſt in Hieruſalem, ad dominum ſuum remiſſum eſt a Chriſto. GLOSSA a (interlinearis.) Vel dominus iumentorum confeſtim dimittet eos in Domini ſervitio mancipandos. Adhibetur autem huic facto Prophetæ teſtimonium, ut appareat Dominum omnia quæ de ipſo ſcripta erant, impleviſſe; ſed invidia cæcatos ſcribas, & phariſæos ea quæ ipſi legebant intelligere noluiſſe: & ideo ſequitur: *Hoc autem totum factum eſt ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam*, ſcilicet Zachariam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxvii. in op. imperf.) Sciens enim Propheta maliriam Iudæorum, quia contradicturi erant Chriſto aſcendenti in templum, præmonuit, ut per hoc ſignum cognoſcerent Regem ſuum dicentem: *Dicite filiæ Sion*. RABANUS (ſuper *Dicite filiæ Sion*.) Filia Sion hiſtorialiter dicitur Hieruſalem civitas, quæ ſita eſt in monte Sion; myſtice autem eſt Eccleſia fidelium, pertinens ad ſupernam Hieruſalem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxvii. in opere imperf.) *Ecce* oſtendentis eſt verbum; (1) ideſt, non carnali aſpectu, ſed ſpirituali intellectu opera virtutum eius aſpicite. Ante tempora quidem (2) multa dicebat, *Ecce*, ut oſtenderet quia ille de quo loquebatur, antequam naſceretur, iam erat Rex tuus. Cum ergo videritis eum, nolite dicere (Ioan. xix.) „ Non habemus Regem niſi Cæſa„ rem. “ *Venit tibi*, ſi intellexeris, ut ſalvet te; ſi non intellexeris, venit contra te. *Manſuetus*, non ut propter potentiam timeretur, ſed ut propter manſuetudinem amaretur: unde non ſedet in curru aureo, pretioſa purpura fulgens; nec aſcendit ſuper fervidum equum diſcordiæ amatorem, & litis; ſed ſuper aſinam tranquillitatis, & pacis amicam: unde ſequitur: *Sedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubiugalis*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xxxvi.) In hoc autem teſtimonio prophetico aliquanto diverſa eſt Evangeliſtarum locutio: hoc enim Matthæus ſic adhibet ut aſinam dicat commemoraſſe Prophetam; non autem ita ſe habet vel quod Ioannes interponit, vel codices eccleſiaſticæ interpretationis LXX. Cuius rei cauſa mihi videtur quod Matthæus Hebræa lingua perhibetur Evangelium conſcripſiſſe. Manifeſtum eſt autem interpretationem illam quæ dicitur LXX. in nonnullis aliter ſe habere quam inveniunt in Hebræo qui eam linguam noverunt, & qui interpretati ſunt ſinguli eoſdem libros Hebræos. Huius autem diſtantiæ cauſa ſi quæratur, nihil probabilius æſtimo quam eos LXX. illo ſpiritu interpretatos quo & illa quæ interpretabantur dicta fuerant; quod ex ipſa eorum mirabili quæ prædicatur conſenſione firmatum eſt. Ergo & ipſi nonnulla in eloquio variando, (3) & voluntati Dei, cuius verba erant, non credendo, nihil aliud demonſtrare voluerunt quam hoc ipſum (4) quod in Evangeliſtarum concordia, quadam diverſitate (5) narratur; qua nobis oſtenditur non eſſe mendacium, (6) ſi quiſquam ita diverſo modo aliquid narret ut ab eius voluntate cui conſentiendum eſt, non recedat: quod noſcere, in moribus utile eſt pro-

(1) *Al.* ideſt carnali aſpectu. (2) *Al.* multi dicebant, *Ecce*, ut oſtenderent. (3) *P. Nicolaius melius iubet* & a voluntate Dei, cuius verba erant, non recedendo. (4) *Al. deeſt* quod. (5) *Apud P. Nicolaium eſt* miramur. (6) *Al.* ſicut.

Ex editione P. Nicolai.

a Interlinealis quantum ad primam partem; ſed quæ ſequuntur ſunt ex Anſelmo, non ex Gloſſa quæ nunc extat.

propter cavenda mendacia; & ipſi fidei, ne putemus quaſi conſecratis ſonis ita muniri veritatem, tamquam Deus nobis quemadmodum ipſam rem, ſic verba quæ propter illum ſunt dicenda commendet; cum potius ita res ſermonibus proferatur ut iſtos omnino quærere non deberemus, ſi rem ſine his noſſe poſſemus, ſicut illam novit Deus, & in eo Angeli eius. Sequitur; *Euntes autem diſcipuli fecerunt ſicut præcepit illis Ieſus, & adduxerunt aſinam, & pullum*. Ceteri autem Evangeliſtæ de aſina tacent. Non deberet autem permovere lectorem, nec ſi Matthæus de pullo tacuiſſet, ſicut illi de aſina tacuerunt: quanto minus moveri (1) oportet, quia unus ita commemoravit aſinam, de qua ceteri tacuerunt, ut tamen pullum non taceret, de quo illi dixerunt? Ubi enim utrumque poteſt intelligi factum, nulla repugnantia eſt; nec ſi alius aliud commemoraret: quanto minus ubi unus unum, alius utrumque?

Sequitur: *Et impoſuerunt ſuper eos veſtimenta ſua, & eum deſuper ſedere fecerunt*. HIERONYMUS (ſuper *Ut adimpleretur*.) Sed videtur quod ſuper utrumque animal in parvo itineris ſpatio Dominus ſedere nequiverit: ergo cum hiſtoria aut impoſſibilitatem habeat, aut turpitudinem, ad altiora tranſmittimur, ideſt ad myſticum ſenſum. REMIGIUS. Licet potuerit fieri ut ſuper utrumque animal Dominus ſederit. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXVII.) Mihi autem videtur quod non propter myſterium ſolum ſuper aſinam ſedit, ſed & menſuram nobis ſapientiæ tribuens, demonſtrat ſcilicet quod non ſuper equos ferri neceſſe eſt, ſed ſufficit aſino uti, & eo quod neceſſitatis eſt, eſſe contentum. Interroga autem Iudæos: Quis Rex ſuper aſinam delatus intravit Hieroſolymam? Sed non utique alium habent dicere, niſi iſtum ſolum. HIERONYMUS (ſuper *Turba autem*.) Turbæ ergo quæ egreſſæ fuerant de Hierico, & ſecutæ Salvatorem, ſuppoſuerunt veſtimenta ſua, & ſtraverunt viam ramis arborum; & ideo ſequitur: *Plurima autem turba ſtraverunt veſtimenta ſua in via*, pedibus aſini, necubi offendat in lapidem, nec calcet ſpinam, nec labatur in foveam. Sequitur: *Alii autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via*: de arboribus ſcilicet fructiferis, quibus mons Oliveti conſitus eſt. Cumque opere cuncta feciſſent, vocis quoque tribuunt teſtimonium: unde ſequitur: *Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant dicentes: Hoſanna filio David*. Quid autem ſignificet Hoſanna, nunc perſtringam breviter. In CXVII. Pſalmo, qui manifeſte de adventu Salvatoris ſcriptus eſt, inter cetera hoc quoque legimus: „O Domine ſalvum me fac, o „Domine bene proſperare. Benedictus qui „venturus es in nomine Domini.“ Pro eo quod in LXX. habetur Interpretibus, „ὦ Κύριε „σῶσον δή: o Kyrie ſoſon di;“ ideſt, „o Do„mine ſalvum fac;“ in Hebræo legimus: „Anna (2) Iehova Hoſianna:“ quod manifeſtius interpretatus eſt Symmachus dicens: „Obſecro Domine, (3) ſalva obſecro.“ Nemo ergo putet ex duobus verbis, Græco ſcilicet, & Hebræo, ſermonem eſſe compoſitum, ſed totum Hebraicum eſt. REMIGIUS. Et eſt compoſitum (4) ex integro & corrupto. *Hoſi* enim Latine dicitur ſalva, ſive ſalvifica; *Anna* vero apud illos interiectio eſt obſecrantis: nam ſicut apud illos ab obſecrante dicitur anna, ſic apud Latinos dicitur heu. HIERONYMUS (ubi ſupra ante illa verba, *Cum intraſſet Hieroſolymam*.) Significavit enim quod adventus Chriſti ſalus mundi ſit: unde ſequitur: *Benedictus qui venit in nomine Domini*: Salvatore quoque idipſum in Evangelio comprobante: „Ego (inquit Ioan. V.) veni in „nomine Patris mei.“ REMIGIUS. Quia ſcilicet in omnibus bonis operibus non ſuam, ſed Patris gloriam quæſivit. GLOSSA *a*. Et eſt ſenſus: *Benedictus*, ideſt glorioſus ſit, *qui venit*, ideſt incarnatus eſt, *in nomine Domini*, ideſt Patris, eum glorificando. Iterum repetunt: *Hoſanna*, ideſt ſalva obſecro; & determinant ubi ſe vellent ſalvari, *in altiſſimis*, ideſt in cæleſtibus, non in terrenis. *b* Vel per hoc quod iungitur, *Hoſanna*, ideſt ſalus in excelſis, perſpicue oſtenditur quod adventus Chriſti non tantum hominis ſalus, ſed totius mundi ſit, terrena iungens cæleſtibus. (5) HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel humanam quidem Chriſti diſpenſationem laudant in eo quod dicebant, *Hoſanna filio David*:

(1) *Al.* oporteret. (2) *Al.* Adonai. (3) *Al.* ſalvum me fac. (4) *Al.* ex integro corrupto.
(5) *Al.* ORIGENES, *ut habet etiam Nicolai.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo, *b* HIERONYMUS.

vid: benedictus qui venit in nomine Domini: reſtitutionem autem eius in ſancta, in eo quod dicebant, *Hoſanna in excelſis*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXVII. in op. imperf.) Hoſanna etiam quidam interpretantur gloriam, alii vero redemptionem: nam & gloria illi debetur, & redemptio illi convenit qui omnes redemit. HILARIUS [a] (can. XXI. in Matth.) Laudationis enim verba, redemptionis in eo exprimunt poteſtatem; filium autem David nuncupant, in quo agnoſcerent æterni regni hereditatem. CHRYSOSTOMUS [b] (hom. LXVII. in princ.) Numquam antea Dominus ſibi adhibuit miniſteria iumentorum, nec ramorum virentia circa ſe ornamenta conſtituit, niſi modo quando Hieruſalem ut pateretur aſcendit. Excitavit enim videntes ut facerent quod prius volebant: ergo poteſtas eis data eſt, non mutata voluntas. HIERONYMUS (in princ. Commen. in XXI. cap. Matth.) Myſtice autem appropinquat Dominus Hieroſolymis egrediens de Hierico, turbis inde eductis quamplurimis: (1) quia magnus magnis ditatus mentibus ſalute credentium rediens, ingredi cupit urbem pacis, & locum viſionis Dei. Et venit Bethphage, ideſt ad domum maxillarum: & confeſſionis portabat typum; & erat ſitus in monte Oliveti, ubi eſt lumen ſcientiæ, laborum, & dolorum requies. Per caſtellum enim, quod contra Apoſtolos erat, mundus iſte deſignatur: contra Apoſtolos enim erat, nec lumen doctrinarum volebat accipere. REMIGIUS. Dominus ergo de monte Oliveti diſcipulos (2) ad caſtellum miſit, quia de primitiva Eccleſia prædicatores in mundum direxit. Duos quippe miſit propter duos ordines prædicatorum, quos manifeſtat Apoſtolus dicens Gal. II. „ Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatum circumciſionis, operatus eſt & mihi inter Gentes: " ſive quia duo ſunt præcepta caritatis, ſive propter duo teſtamenta, ſive propter litteram, & ſpiritum. HIERONYMUS (ſuper *Hoc factum*.) Sive propter theoricam, & practicam, ideſt ſcientiam, & opera. Aſina autem iſta quæ ſubiugalis fuit, & edomita, & iugum legis traxerat, ſynagoga intelligitur. Pullus aſinæ laſcivus & liber, Gentium populus: Iudæa enim ſecundum Deum mater eſt Gentium. RABANUS (ſuper *Et ſtatim invenietis*.) Unde Matthæus ſolus, qui Iudæis Evangelium ſcripſit, aſinam Domino refert adductam, ut eidem etiam genti Hebrææ, ſi pœniteat, non deſperandam monſtret eſſe ſalutem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXVII. in op. imperf.) Propter quaſdam autem ſimilitudines, animalibus aſſimilati ſunt homines, Dei Filium non cognoſcentes. Eſt enim animal immundum, & præ ceteris pene iumentis magis irrationabile, & ſtultum, & infirmum, & ignobile, & oneriferum. Sic fuerunt homines ante Chriſti adventum, paſſionibus diverſis immundi, irrationabiles, verbi ratione carentes, ſtulti propter Dei contemptum, infirmi ſecundum animam; ignobiles, quia obliti generationis cæleſtis, facti fuerant ſervi paſſionum, & dæmonum; oneriferi, quia ſufferebant ſarcinam erroris a dæmonibus, vel phariſæis impoſitam. Ligata autem erat aſina, ideſt diabolici erroris vinculo impedita, ut non haberet libertatem eundi quo vellet: nam antequam peccemus, liberum habemus arbitrium ſequi voluntatem diaboli an non: quod ſi ſemel peccantes obligaverimus nos operibus eius, iam noſtra virtute evadere non poſſumus; ſed ſicut navis fracto gubernaculo illuc ducitur ubi tempeſtas voluerit; ſic & homo divinæ auxilio gratiæ perdito per peccatum, non quod vult agit, ſed quod diabolus vult. Et niſi Deus valida manu miſericordiæ ſuæ ſolverit eum, uſque ad mortem in peccatorum ſuorum vinculis permanebit: & ideo dicit diſcipulis, *Solvite*; ſcilicet per doctrinam veſtram, & per miracula veſtra: quia omnes Iudæi, & Gentes per Apoſtolos ſunt liberati: *& adducite mihi*; ideſt, ad gloriam meam illos convertite. ORIGENES (tract. XIV.) Unde & aſcendens in cælum iuſſit diſcipulis ſuis ut ſolverent peccatores, dans eis Spiritum ſanctum. Abſoluti autem, & proficientes, & nutriti Verbi divinitate, digni habentur remitti in locum ex quo erant aſſumpti, non iam ad opera priora, ſed ut prædicarent eis Filium Dei; & hoc eſt quod ſignificat dicens:

(1) *Legit P. Nicolai* quia magnus magnis ditatus mercibus, ſalute credentium reddita: *& in fine appendicis habet* iugum doctrinarum, *pro* lumen doctrinarum. (2) *Al. omittitur* ad caſtelium.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Quod ſubiungitur ex Hilario, male prius ex Hieronymo notabatur. [b] Super Matth. in op. imperf. ut ſupra. Male quaſi ex Chryſoſtomo notatum erat hom. LXVII.

cens: *Et confeſtim dimittet eos*. HILARIUS (can. xxi.) Vel per aſinam, & pullum duplex vocatio ex Gentibus oſtenditur. Erant enim Samaritani ſub quadam obſervantiæ ſuæ conſuetudine (1) ſervientes, qui ſcilicet ſignificantur per aſinam: erant etiam indomitæ Gentes, & feroces, qui ſcilicet ſignificantur per pullum. Igitur duo mittuntur, ut ſolvant ligatos erroris vinculis: per Philippum enim Samaria credidit, per Petrum Cornelius Chriſto, tamquam primitiæ Gentium, adductus eſt. REMIGIUS. Sicut autem tunc dictum eſt Apoſtolis: *Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet*; (2) ſic nunc prædicatoribus eſt præceptum, ut ſi aliquid adverſitatis obſtiterit, a prædicando non ceſſarent. HIERONYMUS (ſuper *Euntes autem fecerunt*.) Veſtis autem apoſtolica quæ iumento (3) ſuperponitur, vel doctrina virtutum, vel diſcretio Scripturarum intelligi poteſt, ſive eccleſiaſticorum dogmatum (4) veritates; quibus niſi anima inſtructa fuerit, & ornata, ſeſſorem habere Dominum non meretur. REMIGIUS. Dominus autem ſuper aſellum ſedens, Hieroſolymam tendit: quia præſidens ſanctæ Eccleſiæ, vel animæ fideli, & eam in hoc ſæculo regit, & poſt hanc vitam ad viſionem cæleſtis patriæ introducit. Apoſtoli autem, & ceteri doctores veſtimenta poſuerunt ſuper aſinam: quia gloriam quam acceperunt a Chriſto, Gentibus dederunt. Turba autem veſtimenta ſternebat in via: quia credentes ex circumciſione, gloriam quam habebant ex lege, contemnebant. Ramos autem de arboribus præcidebant: quia ex Prophetis acceperunt exempla de Chriſto, quaſi de arboribus virentibus. Vel turba, quæ veſtimenta ſtravit in via, ſignificat martyres, qui veſtimenta ſua, ideſt corpora, quæ tegumenta ſunt animarum, pro Chriſto ad martyrium tradiderunt. Vel ſignificantur illi qui corpora ſua per abſtinentiam domant. Illi autem ramos arborum præcidunt qui dicta, & exempla ſanctorum patrum quærunt ad ſuam, vel filiorum ſalutem. HIERONYMUS (ſuper *Turba autem quæ præcedebant*.) Quod autem ait, *Turba autem quæ præcedebant, & quæ ſequebantur*, utrumque populum oſtendit, & qui ante Evangelium, & qui poſt Evangelium Domino crediderunt, conſona Ieſum confeſſionis voce (5) laudare. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxvii. in op. imperf.) Et illi quidem prophetantes de Chriſto venturo clamaverunt; hi autem laudantes clamant de adventu Chriſti (6) iam adimpleto.

(b) HIERONYMUS (ſuper *Et cum intraſſet*.) Introeunte Ieſu cum turba, tota Hieroſolymorum civitas commovetur, mirans frequentiam, neſciens (7) virtutem: unde dicitur: *Et cum intraſſet Hieroſolymam, commota eſt univerſa civitas, dicens, Quis eſt hic?* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxviii. in op. imperf.) Merito autem commovebantur videntes rem mirabilem. Homo laudabatur quaſi Deus; ſed Deus laudabatur in homine. Puto autem quod nec ipſi qui laudabant, ſciebant quid laudabant; ſed Spiritus ſubito ingreſſus in eos, veritatis verba fundebat. ORIGENES (tract. xv.) Sed & quando intravit Ieſus Hieroſolymam (8) veram, admirantes virtutes cæleſtes, dicebant (Pſal. xxiii.) „ Quis eſt iſte Rex gloriæ? " HIERONYMUS (ubi ſupra.) Aliis autem vel ambigentibus, vel interrogantibus, niſi plebecula confitetur: unde ſequitur: *Populi autem dicebant: Hic eſt Ieſus Propheta a Nazareth Galilææ*. A minoribus incipiunt, ut ad maiora perveniant. Prophetam enim dicunt quem Moyſes ſui ſimilem dixerat eſſe venturum, (9) & qui proprie apud Græcos ſcribitur cum τοῦ ἄρθρου μαρτυρίᾳ, tu arthru martyria, ideſt cum articuli teſtimonio. *A Nazareth autem Galilææ*, quia ibi educatus fuerat, ut flos campi nutriretur in flore virtutum. RABANUS (ſuper *Et intravit Ieſus*.) Notandum autem, quod hic introitus eius in Hieruſalem fuit ante quinque dies paſchæ. Narrat enim Ioannes, quod ante ſex dies paſchæ venerit in Bethaniam, & in craſtinum aſino ſedens (10) venerit in Hieruſalem: ubi notanda eſt concordia non ſolum in rebus, ſed etiam in temporibus veteris, & novi teſtamenti. Decima enim die menſis primi, agnus qui in paſcha immolaretur, domum introduci iuſſus eſt: quia & Dominus decima die eiuſdem menſis, hoc eſt ante quinque dies paſchæ, civitatem, in qua pateretur, erat ingreſſurus.

Sequitur: *Et intravit Ieſus in templum Dei*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxviii. in opere imperf.) Hoc erat proprium boni filii ut ad domum curreret patris, & illi honorem redderet; & tu imitator Chriſti factus, cum ingreſſus fueris in aliquam civitatem, primo ad Eccleſiam curras. Hoc etiam erat boni medici ut ingreſ-

(1) *Al.* ſervientes, & feroces. (2) *Al.* ſicut. (3) *Al.* ſupponitur. (4) *Al.* varietates. (5) *Al.* laudarunt. (6) *Al. deeſt* iam. (7) *Al.* veritatem. (8) *Al.* veterani. *P. Nicolaius ſe expedit, utrumque omittendo.* (9) *In quatuor ſupra iam recenſitis exemplis omittuntur ſequentia uſque ad punctum.* (10) *Al.* venit.

Digitized by Google

greſſus ad infirmam civitatem ſalvandam, primum ad originem paſſionis intenderet: nam ſicut de templo omne bonum egreditur, ita de templo omne malum procedit: ſi enim ſacerdotium integrum fuerit, tota Eccleſia floret; ſi autem corruptum fuerit, tota fides marcida eſt: ſicut enim cum videris arborem pallentibus foliis, intelligis quia vitium habet in radice; ſic cum videris populum indiſciplinatum, ſine dubio cognoſce quia ſacerdotium eius non eſt ſanum.

Sequitur: *Et eiiciebat omnes vendentes, & ementes*. HIERONYMUS a (ſuper *Et intravit Ieſus in templum*.) Sciendum quidem eſt, quod iuxta mandata legis in venerabili toto orbe templo Domini, & de cunctis pene regionibus Iudæorum illuc populo confluente, innumerabiles immolabantur hoſtiæ, maxime feſtis diebus, taurorum, arietum, hircorum; pauperibus, ne abſque ſacrificio eſſent, pullos columbarum, & turtures offerentibus. Accidebat autem ut qui de longe venerant, victimas non haberent. Excogitaverunt igitur ſacerdotes quomodo prædam de populo facerent, & omnia animalia quibus opus erat ad ſacrificia, venderent, & ut venderent non habentibus, & ut ipſi rurſus empta ſuſciperent. Hanc ergo ſtropham, ideſt fraudem ſe in diverſa vertentem, crebro venientium inopia diſſipabat, qui indigebant ſumptibus, & non ſolum hoſtias non habebant, ſed nec unde emerent. Poſuerunt itaque nummularios, qui mutuam ſub cautione darent pecuniam. Sed quia erat lege præceptum, ut nemo uſuras acciperet, & prodeſſe non poterat pecunia fenerata, quæ commodi nihil haberet, & interdum perderet ſortem; excogitaverunt & aliam technam (1) ideſt artem, ut pro nummulariis collibyſtas facerent (2) cuius verbi proprietatem Latina lingua non exprimit. Collyba dicuntur apud illos, quæ nos appellamus tragemata, vel vilia munuſcula; verbi gratia, frixi ciceris, uvarumque paſſurum, & poma diverſi generis. Igitur quia uſuras accipere non poterant, collibyſtæ pro uſuris accipiebant varias ſpecies, ut quæ in nummo non licebant, in his rebus exigerent, quæ nummis coemuntur; quaſi non hoc ipſum Ezechiel prædicaverit dicens cap. XVIII. „ Uſuram, & ſuperabundantiam non accipietis. “ Iſtiuſmodi Dominus cernens in domo Patris, negotiationem, ſeu latrocinium, ardore ſpiritus concitatus, tantam hominum multitudinem eiecit de templo. ORIGENES (Matth. XXI. tract. XV.) In quo non debent vendere, & emere, ſed orationibus tantum vacare qui congregantur quaſi in domo orationis: unde ſequitur: *Et dicit eis: Scriptum eſt* (ſcilicet in Eſaiæ XXXVI.) *Domus mea domus orationis vocabitur*. AUGUSTINUS in Regula. Nemo ergo in oratorio aliquid agat, niſi ad quod factum eſt, unde & nomen accepit.

Sequitur: *Vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum*. HIERONYMUS (ſuper *Et intravit Ieſus*.) Latro enim eſt, & templum Dei in latronum convertit ſpeluncam, qui lucra de religione ſectatur. Mihi autem inter omnia ſigna quæ fecit Dominus, hoc videtur eſſe mirabilius, quod unus homo, (3) & illo tempore contemptibilis, intantum ut poſtea crucifigeretur, ſcribis, & phariſæis contra ſe ſævientibus, & videntibus lucra ſua deſtrui, potuerit ad unius flagelli verbera tantam eiicere multitudinem. Igneum enim quiddam, atque ſidereum radiabat ex oculis eius, & divinitatis maieſtas lucebat in facie. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. LXVII. in fine.) Manifeſtum autem eſt, hoc non ſemel, ſed iterum a Domino eſſe factum; ſed primum commemoratum eſt a Ioanne, hoc autem ultimum a ceteris tribus. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXVIII. in Matth.) In quo maior eſt accuſatio Iudæorum: quoniam cum bis hoc idem feciſſet, morabantur tamen in ſua dementia. ORIGENES (tract. XV.) Myſtice autem templum Dei eſt Eccleſia Chriſti. Sunt autem multi in ea non, ſicut decet, viventes ſpiritualiter; ſed ſecundum carnem militant; qui domum orationis de lapidibus vivis conſtructam, faciunt ſpeluncam eſſe latronum actibus ſuis. Si autem oportet tres ſpecies eiectas a templo cautius exponere, poſſumus dicere. Quicumque in populo Chriſtiano ad nihil aliud vacant, niſi circa emptiones, & venditiones, rarius autem in orationibus permanent, vel in aliis actibus rectis, ipſi ſunt vendentes, & ementes in templo Dei. Diaconi qui non bene tractant Eccleſiarum pecunias, & divites fiunt de

(1) *Al. omittitur* ideſt artem. (2) *Al.* huiuſmodi. (3) *Al.* in illo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Eius nomine prætermiſſo, prius appendix iſta confundebatur cum præcedenti, quaſi ex Chryſoſtomo eſſet.

de rebus pauperum, ipſi ſunt nummularii, pecuniarum menſas habentes, quas Chriſtus evertit. Quod autem menſis eccleſiaſticarum pecuniarum diaconi præſint, docemur in Actibus Apoſtolorum. Epiſcopi autem qui tradunt Eccleſias quibus non oportet, ipſi ſunt qui vendunt columbas, (1) ideſt gratiam Spiritus ſancti, quorum cathedras Chriſtus evertit. HIERONYMUS (ſuper *Acceſſerunt ad eum*.) Iuxta ſimplicem enim intelligentiam, columbæ non erant in cathedris, ſed in caveis; niſi forte columbarum inſtitores ſedebant in cathedris: quod abſurdum eſt, quia in cathedris magiſtrorum magis dignitas indicatur; quæ ad nihilum redigitur, cum mixta fuerit lucris. Obſerva etiam propter avaritiam ſacerdotum, altaria Dei, nummulariorum menſas appellari. Quod autem de Eccleſiis diximus, unuſquiſque de ſe intelligat: dicit enim Apoſtolus II. Corinth. VI. „ Vos eſtis templum Dei. " Non ſit ergo in domo pectoris veſtri negotiatio, non donorum cupiditas, ne ingrediatur Ieſus iratus, & rigidus, & non aliter mundet templum ſuum niſi flagello adhibito, ut de ſpelunca latronum, domum faciat (2) orationum. ORIGENES (Matth. XXI. tract. XV. a medio.) Vel in ſecundo adventu eiiciet, vel everter quos(3) invenerit in templo Dei indignos. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXVIII. in op. imp.) Ideo etiam nummulariorum menſas evertit, quod ſignificat quod in templo Dei non debent eſſe nummi, niſi ſpirituales, qui Dei habet imaginem, non qui portant imaginem (4) terrenam. Cathedras vendentium columbas evertit, loquens ipſo facto: Quid faciunt in templo multæ columbæ vænales, ex quo una columba gratuita deſcendit in templum corporis mei? Quod autem turbæ verbis clamaverunt, Dominus factis oſtendit: unde ſequitur: *Et acceſſerunt ad eum cæci, & claudi in templo; & ſanavit eos*. ORIGENES (Matth. XXI. tract. XV. prope finem.) In templo enim Dei, ideſt in Eccleſia, non ſunt omnes videntes, neque recte ambulantes; ſed qui ex eis intelligunt quia nullius eſt opus niſi Chriſti ut ſanentur, accedentes ad Verbum Dei ſanantur. REMIGIUS. Quod autem in templo ſanantur, ſignificat quod homines non niſi in Eccleſia ſanari poſſunt, cui data eſt poteſtas ligandi atque ſolvendi. HIERONYMUS (ſuper *Et acceſſerunt ad eum cæci*.) Niſi autem menſas nummulariorum ſubvertiſſet, cathedraſque columbas vendentium, cæci, & claudi lucem priſtinam, & concitum gradum in templo non meruiſſent recipere. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXVIII.) Principes autem ſacerdotum neque ita perſuadebantur; ſed ex reliquis miraculis, & præconiis puerorum eum extollentibus indignabantur: unde ſequitur: *Videntes autem principes ſacerdotum &c.* HIERONYMUS (ſuper: *Videntes autem principes*.) Cum enim manum non audeant in eum iniicere ſacerdotes, tantum opera calumniantur, & teſtimonium populi, atque puerorum qui clamabant: *Hoſanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini*: quod videlicet hoc non dicitur niſi ſoli Filio Dei. Videant ergo Epiſcopi, & quilibet ſancti homines, cum quanto periculo dici ſibi iſta patiantur, ſi vero Domino, cui hoc dicebatur, quia nondum ſolida erat credentium fides, pro crimine impingitur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XXXVIII. operis imperſ.) Sicut (5) autem columna ſi modicum obliquata fuerit, accepto pondere amplius vadit in latus; ſic & cor hominis cum perverſum fuerit, ſi alicuius viri iuſti opera videat, vel audiat, non confirmatur, ſed magis ad invidiam concitatur. Hoc modo ſacerdotes concitati ſunt contra Chriſtum, dicentes: *Audis quid iſti dicunt?* HIERONYMUS (ſuper *Ieſus autem dicit eis*.) Sed Chriſti reſponſio moderata fuit. Non dixit quod ſcribæ audire cupiebant: Bene faciunt pueri, ut mihi teſtimonium perhibeant: nec rurſum: Errant, pueri ſunt, debetis ætati ignoſcere: ſed profert exemplum de VIII. Pſalmo, ut tacente Domino, teſtimonium Scripturarum puerorum dicta firmaret: unde ſequitur: *Ieſus autem dicit eis: Utique. Numquam legiſtis &c.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XXXVIII. in op. imperſ.) Tamquam ſi dicat: Eſto, mea culpa eſt, quia iſti clamant. Numquid mea culpa eſt, quia ante tot millia annorum hoc futurum Propheta prædixit? Infantes autem, & lactentes nec intelligere aliquem, nec laudare poſſunt. Dicuntur ergo infantes non ætate, ſed ſimplicitate cordis; lactentes autem, quoniam quaſi lactis ſuavitate, ita mirabilium delectatione excitati clamabant. Lac enim dicitur opus miraculorum: quia miracula nullum laborem videntibus ponunt; ſed videntes admiratione delectant, & ad fidem molliter invitant. Panis autem eſt doctrina perfectæ iuſtitiæ; quam accipere non poſſunt niſi exercitati ſen-

(1) *Al.* ideſt Spiritus ſancti. (2) *Al.* orationis. (3) *Al.* inveniet. (4) *Al.* terreni. (5) *Al. deeſt* autem.

ſenſus circa res ſpirituales. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxviii.) Hoc autem & typus Gentium erat, & Apoſtolis non parva conſolatio: ut enim non anguſtiarentur, qualiter idiotæ exiſtentes poſſent prædicare, prævenientes pueri eorum eiecerunt timorem: quoniam ſcilicet dabit eis ſermonem qui hos fecit laudem cantare. Hoc etiam miraculum ſignificat quod Chriſtus conditor erat naturæ: quia pueri ſignificativa loquebantur, & Prophetis conſona; viri autem inſipientia, & inſania plena.

(c) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxviii. in opere imperf.) Malum hominem melius locum dando poteſt aliquis vincere, quam reſpondendo: quia malitia non inſtruitur ſermonibus, ſed excitatur: & ideo Dominus recedendo compeſcere ſtuduit quos reſpondendo non compeſcuit: unde dicitur: *Et relictis illis, abiit foras extra civitatem in Bethaniam*. HIERONYMUS (ſuper bis verbis.) Hinc autem intelligendum eſt quod Dominus tantæ fuerit paupertatis, & ita nulli adulatus ſit, ut in urbe maxima nullum hoſpitem, nullam invenerit manſionem; ſed in vico parvulo apud Lazarum, ſororeſque eius habitaret: eorum quippe viculus Bethania eſt: unde ſequitur, *Ibique manſit*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxviii. operis imperf.) Ut ſcilicet ibi maneret corporaliter ubi & ſpiritualiter repauſabat: nam ſanctorum virorum eſt quod non gaudent ubi epulæ largæ ſunt, ſed ubi ſanctitas floret. HIERONYMUS (ſuper *Mane autem*.) Diſcuſſis autem noctis tenebris, cum in civitatem reverteretur Dominus eſuriit: unde ſequitur: *Mane autem revertens in civitatem, eſuriit*, veritatem ſcilicet humanæ carnis oſtendens. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxiii. in oper. imperf.) Quando enim conceſſit carni quod proprium erat pati, tunc demonſtrat eius paſſionem *a*. RABANUS. Nota autem maiorem ſtudioſi operatoris affectum, dum dicitur mane revertiſſe in civitatem, ut prædicaret, & ut aliquos Deo Patri acquireret. HIERONYMUS. Dominus autem paſſurus in populis, & baiulaturus ſcandalum crucis, voluit diſcipulorum animos ſigni anticipatione firmare: unde ſequitur: *Et videns arborem unam ſecus viam, venit ad eam, & nihil invenit in ea niſi folia tantum*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxviii.) Non propter hoc veniebat quia eſuriebat, ſed propter diſcipulos: quia enim ubique benefaciebat, nullum autem puniebat, oportebat (1) & punitricis eius virtutis demonſtrationem tribuere. Noluit autem in hominibus hoc oſtendere, ſed in planta. HILARIUS (can. xxi. ſuper Matth.) Et in hoc quidem bonitatis dominicæ argumentum reperimus: nam ubi afferre voluit procuratæ per ſe ſalutis exemplum, virtutis ſuæ poteſtatem in humanis corporibus exercuit, ſpem futurorum, & animæ ſalutem, curis præſentium ægritudinum commendans; nunc vero ubi in contumaces formam ſeveritatis conſtituebat, futuri ſpeciem damno arboris indicavit: unde ſequitur: *Et ait illi: Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum*. HIERONYMUS (ſuper *Videns arborem fici*.) Vel *in ſæculum*, utrumque enim αἰῶ cona Græcus ſermo ſignificat. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxviii.) Suſpicionis autem diſcipulorum erat exiſtimare propter hoc eam eſſe maledictam, quia non habebat fructum: cur igitur maledicta eſt? Diſcipulorum gratia, ut diſcant quoniam poterat ſiccare eos qui crucifixerunt eum: unde ſequitur. *Et arefacta eſt continuo ficulnea*. Ideo autem non in alia planta, ſed in omnium humidiſſima miraculum hoc fecit, ut & hinc maius hoc miraculum appareat. Cum autem in plantis, vel in brutis fit aliquid tale, non quæras qualiter iuſte ſiccata eſt ficus, ſi tempus non erat (hoc enim quærere eſt ultimæ dementiæ, quia ſcilicet in talibus non invenitur culpa, & pœna) ſed miraculum inſpice, & admirare miraculi factorem: unde ſequitur: *Et videntes diſcipuli mirati ſunt, dicentes: Quomodo continuo aruit?* GLOSSA (ordinaria.) Non facit creator iniuriam poſſidenti; (2) ſed creatura ſuo arbitrio ad utilitatem aliorum mutatur. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxviii. in Matth.) Et ut diſcas quoniam propter eos hoc factum eſt, ſcilicet ut ad confitendum eos erigat, audi quid deinceps dicatur: ſequitur enim: *Reſpondens autem Ieſus ait illis: Amen dico vobis, ſi habueritis fidem*.

HIE-

(1) *Al.* & punituris. (2) *P. Nicolaus habet* ſi creatura ſua pro arbitrio ad utilitatem aliorum mutatur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a BEDA.

HIERONYMUS (ſuper *Amen dico vobis.*), Latrant contra nos gentilium canes, aſſerentes, Apoſtolos non habuiſſe fidem, quia montes transferre non potuerunt. Quibus reſpondemus multa facta eſſe ſigna a Domino quæ ſcripta non ſunt: igitur & hæc credimus feciſſe Apoſtolos; ſed ideo ſcripta non eſſe, ne (1) infidelibus contradicendi maior daretur occaſio: alioquin interrogemus eos, utrum credant his ſignis quæ ſcripta narrantur, an non? Et cum incredulos viderimus, conſequenter probabimus, nec maioribus eos credituros fuiſſe qui minoribus non crediderunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxviii.) Hoc autem quod Dominus dicit, orationi aſcribit, & fidei: unde iterum dicit: *Omnia quæcumque petieritis in oratione, credentes, accipietis*: (2) diſcipuli enim Chriſti, nihil eorum, quæ non oportet petunt; & quaſi credentes magiſtro, nihil aliud petunt niſi magna, & cæleſtia. RABANUS. Quotieſcumque autem petentes non exaudimur, ideo fit quia vel contra auxilium noſtræ ſalutis petimus, vel quia eorum pro quibus petimus, perverſitas ne impetremus obſiſtit; vel in futurum petitionis noſtræ differtur effectus, ut deſideria creſcant, & perfectius capiant gaudia quæ requiruntur. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. lxviii.) Conſiderandum autem, quod miratos eſſe diſcipulos de hoc quod arbor aruerat, & eis Dominum reſpondiſſe quod dictum eſt de fide, non ipſo ſecundo die quo maledixerit arbori, ſed tertio die Marcus dicit: ipſo quippe die ſecundo commemoravit Marcus de templo eiectos vendentes, quod primo die factum prætermiſerat: ipſo ergo ſecundo die dicit, facta veſpera, egreſſum de civitate, & cum mane tranſirent, vidiſſe diſcipulos mane factam ficum aridam. Matthæus autem ſic loquitur tamquam ſecundo die hoc totum ſit factum: unde intelligitur quod cum Matthæus dixiſſet, *Areſacta eſt continuo ficulnea*, prætermiſſis ceteris ad ſecundam diem pertinentibus, adiunxit ſtatim: *Et videntes diſcipuli admirati ſunt*; ita tamen quod alio die viderit Dominus ficulneam, & alio die diſcipuli mirati ſunt: intelligitur enim non tunc aruiſſe quando viderunt areſactam, ſed continuo quando maledicta eſt: non enim areſcentem, ſed penitus areſactam viderunt, ac ſic eam continuo in verbo Domini aruiſſe intellexerunt. ORIGENES (tract. xvi.) Myſtice autem relinquens Dominus principes, & ſcribas, ſanctus eſt extra Hieruſalem terrenam, quæ ideo cecidit. Venit autem in Bethaniam ad domum obedientiæ, ideſt Eccleſiam, ubi cum requieviſſet poſt principium conſtituendi Eccleſiam, revertitur in civitatem quam paulo ante reliquerat, & revertens eſuriit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (in op. imperf. hom. xxxix.) Si autem quaſi homo eſuriſſet cibum carnalem, numquam mane eſuriſſet; ſed mane eſurit qui aliorum eſurit ſalutem. HIERONYMUS. Arborem autem quam vidit in via, intelligimus ſynagogam, quæ iuxta viam erat: quia legem habebat, non tamen credebat in viam, ideſt in Chriſtum. HILARIUS (can. xxi. in Matth.) Quæ ficus arbori comparatur, quia credentes primi ex Iſrael Apoſtoli (3) craſſo modo, ceteros reſurrectionis gloria, & tempore anteibunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxix. oper. imperf.) Ficus etiam propter multitudinem granorum ſub uno cortice, eſt quaſi congregatio multorum fidelium. Nihil autem invenit in ea niſi folia tantum, ideſt traditiones phariſaicas, iactationem legis abſque fructibus veritatis. ORIGENES (tract. xvi.) Et quoniam arbor illa erat figuraliter animam habens, quaſi audienti dicit: *Numquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum*; ideo infructuoſa eſt ſynagoga Iudæorum; & hoc erit uſque ad conſummationem ſæculi, donec intraverit Gentium multitudo: & aruit ficulnea adhuc peregrinante in hac vita Chriſto; & videntes diſcipuli oculis ſpiritualibus myſterium (4) fidei ſiccatæ, mirati ſunt: ſed & diſcipuli Chriſti fideles, & non hæſitantes, relinquentes eam, ſiccam faciunt, cum vitalis virtus tranſierit ab eis ad Gentes; ſed & a ſingulis qui adducuntur ad fidem, tollitur mons ille ſatanas, & mittitur in mare, ideſt in abyſſum. CHRYSOSTOMUS a ſuper Matth. (hom. xxxix. op. imp.) Vel *in mare*, ideſt in iſtum mundum, ubi ſunt aquæ ſalſæ, ideſt populi iniqui. RABANUS. Excluſionem enim ſuam ab electis amplius ſæviendo vindicat in reprobis. AUGUSTINUS

(1) *Al.* fidelibus. (2) *Al.* ORIGENES, *quem habet etiam Nicolaius.* (3) *Al.* groſſorum modo.
(4) *Al.* fidei ſiccitate, *item* fidei ſiccatæ.

EX EDICTIONE P. NICOLAI.

a Hom. lxviii. ut ſupra.

Digitized by Google

NUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. xxix.) Vel hoc ſibi ſervus Dei dicere debet de monte ſuperbiæ, ut eam a ſe repellat; vel quia per eos Evangelium prædicatum eſt, ipſe Dominus, qui mons appellatus eſt, a Iudæis in Gentes tamquam in mare iacitur. ORIGENES (ubi ſupra ante med.) Omnis etiam qui obedit verbo Dei, Bethania eſt, & requieſcit Chriſtus in eo: malos quidem, & peccatores relinquit; quando autem fuerit apud iuſtos, ſit & apud alios poſt illos, & cum illis: non enim dicitur, quod relinquens Bethaniam venit in civitatem. Eſurit autem ſemper Dominus in iuſtis, volens manducare fructum Spiritus ſancti in eis, qui ſunt caritas, gaudium, & pax. Erat autem ſecus viam hæc ficus quæ folia tantum habuit ſine fructu. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xxxix. in oper. imperf.) Ideſt iuxta mundum: ſi enim homo iuxta mundum vixerit, non poteſt in ſe fructum iuſtitiæ tenere. ORIGENES (ibidem.) Si autem venerit Dominus in tentationibus, fructum requirens, & inventus fuerit aliquis nihil iuſtitiæ habens, niſi profeſſionem tantummodo fidei, quod eſt folia ſine fructu, mox exſiccatur, hoc ipſum etiam quod videtur fidelis amittens; ſed & unuſquiſque diſcipulorum ficum areſcere facit, manifeſtum faciens eum eſſe vacuum a Chriſto, ſicut Petrus dixit ad Simonem Actor VIII. „Cor „ tuum non eſt rectum coram Deo." Melius eſt enim fallacem ficum, quæ vivere æſtimatur, non autem fructificet, ſiccari verbis diſcipulorum Chriſti, & fieri manifeſtam, quam ut furetur per figmentum innocentium corda. Eſt autem & in unoquoque infideli mons ſecundum menſuram infidelitatis ſuæ, qui verbis diſcipulorum Chriſti tollitur.

(d) CHRYSOSTOMUS (hom. xxxix. oper. imperf.) Quia viderant ſacerdotes Chriſtum cum magna gloria introeuntem in templum, invidia torquebantur. Itaque non (1) ſufferentes in pectore ſuo invidiæ ſtimulantis ardorem, prorumpunt in vocem: unde (2) dicitur: *Et cum veniſſet in templum, acceſſerunt ad eum docentem principes ſacerdotum, & ſeniores populi, dicentes: In qua poteſtate hæc facis?* CHRYSOSTOMUS in hom. (lxviii.) Quia enim ſignis detrahere non habebant, ex his quæ inhibebantur in templo vendere, afferunt reprehenſionem; ac ſi dicerent: Numquid magiſtralem ſuſcepiſti thronum? Sacerdos conſecratus es, quoniam tantam demonſtraſti poteſtatem? CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxxix. oper. imperf.) Per hoc autem quod ſubdunt, *Aut quis dedit tibi hanc poteſtatem?* oſtendunt multas eſſe perſonas quæ dant hominibus poteſtatem, ſive corporalem, ſive etiam ſpiritualem; quaſi dicerent: De ſacerdotali familia genitus non es; Senatus tibi hoc non conceſſit; Cæſar non donavit. Si autem credidiſſent quia omnis poteſtas ex Deo eſt, numquam interrogaſſent: *Quis dedit tibi hanc poteſtatem?* Omnis enim homo ſecundum ſe æſtimat alterum: fornicarius neminem æſtimat caſtum; caſtus non facile de fornicario ſuſpicatur: ſic qui non eſt ex Deo ſacerdos, nullius ſacerdotium putat ex Deo. HIERONYMUS (ſuper *Et cum veniſſet in templum.*) Vel his verbis eamdem qua ſupra calumniam ſtruunt, quando dixerunt ſupra XII. *In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia.* Quando enim dicunt, *In qua poteſtate hæc facis?* dubitant de Dei poteſtate, & ſubintelligi volunt, diaboli eſſe quod faciat. Addentes quoque, *Quis tibi dedit hanc poteſtatem?* manifeſtiſſime Dei Filium negant, quem putant non ſuis, ſed alienis viribus ſigna facere. Poterat autem Dominus aperta reſponſione tentatorum calumniam confutare; ſed prudenter interrogavit, ut ſuo ipſi vel ſilentio, vel ſcientia condemnarentur: unde ſequitur: *Reſpondens Ieſus dixit eis: Interrogabo vos & ego unum ſermonem.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (in oper. imperf. hom. xxxix.) Non quidem ut reſpondentes audiant, ſed ut impediti non interrogent; quia ipſe præceperat ſupra VII. *Nolite ſanctum dare canibus.* Deinde etiam ſi dixiſſet, nihil proficeret: quia non poteſt ſentire quæ lucis ſunt, tenebroſa (3) voluntas. Interrogantem enim oportet (4) docere, tentantem autem rationabili percuſſione confundere, non autem ei virtutem myſterii publicare. Dominus ergo ſimplici interrogationi laqueum ponit in ſua interrogatione; & quia eum vitare non poterant, ſubdit: *Quem ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua poteſtate hæc facio.* Eſt autem interrogatio talis. *Baptiſmus Ioannis unde erat: ex cælo, an ex hominibus?* AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. v. & VI.) Accepit quidem Ioannes ut baptizare poſſet ab eo quem poſtmodum baptizavit; baptiſmus autem quem accepit, baptiſmus Ioannis hic dicitur. Solus tale donum accepit, nullus ante ipſum iuſtorum, nullus poſt ipſum accepit

(1) *Al.* ſufficientes. (2) *Al.* ſequitur. (3) *Al.* voluptas. (4) *Al.* dicere.

pit baptiſmum, qui baptiſmus diceretur ipſius. Venit enim Ioannes baptizare in aqua pœnitentiæ, viam Domino præparando, non interius mundando, quod purus homo non poteſt. HIERONYMUS (ſuper *Reſpondens autem dixit.*) Ipſi autem ſacerdotes quid in ſua malitia pertractaverint, oſtenditur cum ſubditur: *At illi cogitabant inter ſe.* Si enim reſpondiſſent, baptiſma Ioannis (1) eſſe de cælo, conſequens erat reſponſio: Quare ergo non eſtis baptizati a Ioanne? Si autem dicere voluiſſent humana deceptione compoſitum, & nihil habere divinum, ſeditionem populi formidabant. Omnes enim congregatæ multitudines, Ioannis receperant baptiſma, & ſic habebant eum ut Prophetam. Reſpondit itaque impiiſſima (2) factio, & humilitatis verbo, quo neſcire ſe diceret, verſa eſt ad inſidias cooperiendas: unde ſequitur: *Et reſpondentes Ieſu, dixerunt, Neſcimus.* In eo quod neſcire ſe reſponderant, mentiti ſunt: conſequens ergo erat iuxta reſponſionem eorum, Dominum quoque dicere, Nec ego ſcio; ſed mentiri veritas non poteſt: ſequitur enim: *Ait illis & ipſe: Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.* Ex quo oſtendit & illos ſcire, ſed reſpondiſſe nolle; & ſe noſſe, & ideo non dicere, quia illi quod ſciant taceant. ORIGENES (tract. XVII.) Sed dicet aliquis contra hoc, quia ridiculum erat interrogare in qua poteſtate hæc faceret Ieſus: nec enim poterat fieri ut reſponderet, quia in poteſtate diaboli faceret; ſed nec ipſe reſponderet quod erat verum, quoniam in poteſtate propria facit. Si quis autem dicat, quoniam interrogabant principes, ut illum terrerent; ut puta, ſi facit aliquis quod nobis non placet in noſtris, dicimus ei: Quis te iuſſit hoc facere? eum terrentes, ut recedat ab actu. Sed quid eſt quod & Chriſtus ita reſpondit: Dicite mihi vos hoc; & ego vobis (3) dicam, in qua poteſtate hæc facio? Forte ergo ſic intelligitur hic locus. Generaliter quidem ſunt duæ poteſtates diverſæ: una ex parte Dei, altera ex parte diaboli: ſpecialiter autem ſunt plures: non enim una poteſtas omnibus Prophetis facientibus ſigna cooperabatur; ſed alia iſtis, alia illis; & ad res forſitan inferiores inferior, ad res autem eminentiores eminentior. Principes autem ſacerdotum videbant Ieſum multa prodigia facientem; & ideo poteſtatis ſibi cooperantis ſpeciem, & proprietatem volebant audire a Chriſto. Alii quidem qui ſigna fecerunt, in primis quidem in iſta poteſtate fecerunt; proficientes autem in alia poteſtate maiori; tamen Salvator univerſa fecit in una poteſtate, quam accepit a Patre. Quoniam autem non erant digni talia audire myſteria, propterea non dat eis reſponſum, ſed contra interrogat. RABANUS. Ob duas enim cauſas ſcientia veritatis eſt occultanda quærentibus, cum ſcilicet is qui quærit aut minus capax eſt ad intelligendum, aut odio, vel contemptu veritatis indignus eſt cui debeat aperiri quod quærit.

(e) HIERONYMUS (immediate ante *Quid vobis videtur.*) Poſt præmiſſa, inſert Dominus parabolam, qua & illos impietatis arguat, & ad Gentes regnum Dei doceat transferendum, dicens: *Quid autem vobis videtur?* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. oper. imperf.) Quos reos proponit in cauſa, ipſos & iudices petit, ut a nullo mereantur ſolvi qui ſeipſos condemnant. Magna eſt fiducia iuſtitiæ ubi adverſario ipſi cauſa committitur. In parabolis ergo figurat perſonas eorum, ut non intelligant quomodo ipſi adverſus ſe ſententiam dicerent: ſequitur enim: *Homo quidam habebat duos filios.* Quis ille niſi Deus, qui omnes homines creavit; qui cum ſit natura dominus, tamen vult magis diligi quaſi pater, quam timeri ut dominus? Maior filius, Gentium populus erat, minor vero, populus Iudæorum: quoniam Gentes quidem erant ex tempore Noe. Sequitur: *Et accedens ad primum dixit: Fili vade hodie operari in vineam meam. Hodie*, ideſt tempore ſæculi huius. Locutus eſt autem non in facie, ut homo, ſed in corde, ut Deus, ſenſibus ingerens intellectum. Operari autem in vinea eſt iuſtitiam facere: neſcio autem ſi totam quis hominum ſufficiat operari. HIERONYMUS (ſuper *Homo habebat duos filios.*) Primo ergo dicitur Gentilium populo per naturalis legis notitiam: *Vade, & operare in vineam meam*; hoc eſt, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: qui ſuperbe reſpondit: unde ſequitur: *Ille autem reſpondens ait, Nolo.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. oper. imp.) Gentes enim a principio relinquentes Deum, & iuſtitiam eius, & tranſeuntes ad idola, & peccata, in cogitationibus ſuis reſpondere videntur: Nolumus facere Dei iuſtitiam. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Poſtea vero in adventu Salvatoris, Gentium populus, acta pœnitentia, operatus eſt in vinea Dei,

(1) *Al. omittitur* eſſe. (2) *Al.* fictio. (3) *Al.* dico.

Dei, & ſermonis contumaciam labore correxit; & hoc eſt quod dicitur: *Poſtea pœnitentia motus abiit*. Sequitur: *Accedens autem ad alterum, dixit ſimiliter. At ille reſpondens ait, Eo domine*. Secundus enim filius, populus Iudæorum eſt, qui reſpondit Moyſi, Exod. xxiv. „ Omnia quæcumque „ dixerit nobis Dominus, faciemus. “ CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. oper. imperf.) Sed poſtea averſi, mentiti ſunt Deo, ſecundum illud Pſal. xvii. „ Filii alieni mentiti ſunt mihi: “ & hoc eſt quod dicitur, *Et non ivit*. Interrogat ergo Dominus conſequenter: *Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei, Primus*. Vide quomodo adverſus ſe protulerunt ſententiam, dicentes, priorem filium voluntatem patris feciſſe, ideſt populum Gentium: quia melius eſt non promittere Deo iuſtitiam, & facere, quam promittere, & mentiri. ORIGENES (tract. xviii.) Unde poteſt conſiderari Dominum eſſe locutum in parabola iſta ad eos qui modicum, aut nihil promittunt, operibus autem oſtendunt; & contra eos qui magna promittunt, nihil autem ſecundum promiſſionem ſuam agunt. HIERONYMUS (ſuper *Dicunt ei, Primus*.) Sciendum eſt autem, in veris exemplaribus non haberi *noviſſimum*, ſed *primum*, ut proprio iudicio condemnentur. Si autem *noviſſimum* voluerimus legere, ut quidam habent; manifeſta eſt interpretatio, ut dicamus intelligere quidem veritatem Iudæos, ſed tergiverſari, & nolle dicere quid ſentiunt; ſicut (1) & baptiſmum Ioannis ſcientes eſſe de cælo, dicere noluerunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xl. in oper. imperf.) Eorum autem iudicium Dominus abundanter confirmat: unde ſequitur: *Dixit Ieſus: Amen dico vobis, quia publicani, & meretrices præcedent vos in regno Dei*; ac ſi dicat: Non ſolum populus Gentium melior eſt vobis, ſed etiam publicani, & meretrices. RABANUS. Poteſt autem regnum Dei Evangelium, vel Eccleſia præſens intelligi; in quo Gentes Iudæos præcedunt, quia citius credere voluerunt. ORIGENES (tract. xviii.) Per hoc autem non excluditur quin Iudæi aliquando intrent in regnum Dei; ſed „ cum plenitu- „ do Gentium intraverit, tunc omnis Iſrael „ ſalvus fiet: “ Rom. xi. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl.) Puto autem, quod ex perſona omnium virorum peccatorum, publicani ponuntur, & ex perſona omnium mulierum peccatricum, meretrices: quia avaritia præcipue in viris abundat, fornicatio autem in mulieribus: mulier enim in quiete ſedet incluſa; fornicatio autem maxime ex otio naſcitur: vir autem quoniam in actibus rerum diverſarum eſt aſſidue, in avaritiæ peccatum facile incurrit; in fornicationem autem non facile, niſi multum ſit laſcivus: nam occupatio virilium ſolicitudinum, voluptatem plerumque excludit: unde proprium eſt hoc adoleſcentium nihil agentium. Conſequenter exponit cauſam eius quod dixerat, dicens: *Venit enim Ioannes ad vos in via iuſtitia, & non credidiſtis ei*. RABANUS. Viam iuſtitiæ Ioannes prædicans venit, quia Chriſtum, qui conſummatio legis eſt, digito monſtravit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xl. in oper. imperf.) Vel venit in via iuſtitiæ ſic manifeſte ut converſatio eius venerabilis peccatorum corda concuteret: unde ſequitur: *Publicani autem, & meretrices crediderunt ei*. Conſidera quomodo converſatio bona prædicatoris prædicationi præſtet virtutem, (2) ut etiam indomita domet corda. Sequitur: *Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuiſtis poſtea, ut crederetis ei*; ac ſi diceret: Illi fecerunt quod maius eſt, credendo; iſti autem neque pœnitentiam fecerunt, quod minus eſt. In hac autem expoſitione, quam ſecundum multorum expoſitionem tractavimus, aliquid mihi videtur eſſe contrarium. Si enim duo filii, Iudæi, & Gentes, intelligendi ſunt, poſtquam ſacerdotes interrogati reſponderunt priorem filium patris voluntatem feciſſe, concludens Chriſtus parabolam, ſic debuit dicere: Amen dico vobis, quia gentes præcedent vos in regnum Dei. Nunc autem dicit: *Quia publicani, & meretrices præcedent vos in regno Dei*; quod magis popularium hominum oſtendit conditionem quam Gentium: niſi forte intelligamus, ut prius dictum eſt: Intantum Gentium populus magis placet Deo quam vos, ut etiam publicani, & meretrices ſint acceptabiliores Deo quam vos. HIERONYMUS (ſuper illud *Quid vobis videtur?*) Unde alii putant non Gentilium, & Iudæorum eſſe parabolam, ſed ſimpliciter peccatorum, & iuſtorum: eo quod illi quidem per mala opera Deo ſervire negaverant, poſtea pœnitentiæ baptiſmum acceperant a Ioanne; phariſæi autem, qui iuſtitiam præferebant, & legem Dei ſe facere iactabant, Ioannis contempto baptiſmate, eius præcepta non fecerunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xl. in oper.

(1) *Al.* ad baptiſmum. (2) *Al.* & etiam.

oper. imperf.) Hoc autem ideo introducit, quia ſacerdotes non diſcendi cauſa, ſed tentandi interrogaverant: *In qua poteſtate hoc facis?* Multi autem ex populis crediderant; & ideo introducit parabolam duorum filiorum, oſtendens eis per eam, quia meliores ſunt (1) populares, qui a principio ſæcularem profitentur vitam, quam ſacerdotes, qui a principio profitentur Deo ſervire: quoniam populares quidem aliquando compuncti convertuntur ad Deum; ſacerdotes autem impœnitibiles conſtituti, numquam deſinunt peccare in Deum. Prior enim filius populus eſt: non enim populus eſt propter ſacerdotes, ſed ſacerdotes propter populum.

(f) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxix.) Poſt priorem parabolam, aliam ponit, ut oſtendat eorum accuſationem eſſe maiorem, & venia indignam: unde dicitur: *Aliam parabolam audite. Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam.* ORIGENES (tract. xix.) Homo paterfamilias Deus eſt, qui dicitur homo in quibuſdam parabolis; ſicut ſi pater cum parvulo filio ſuo loquatur infantilia, ut deſcendat ad verba filii ſui, & inſtruat eum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xl. oper. imperf.) Homo autem dicitur nomine, non natura; ſimilitudine, non veritate: præſcius enim Filius, quia propter appellationem humani nominis, quaſi homo purus fuerit blaſphemandus, etiam Deum Patrem inviſibilem hominem appellavit, qui Angelorum, & hominum natura dominus eſt, benevolentia pater. HIERONYMUS (ſuper *Homo erat pater.*) Plantavit autem vineam, de qua loquitur: Eſaias cap. v. „ Vinea Domini Sabaoth, domus Iſrael eſt. " Sequitur: *Et ſepem circumdedit ei*, vel murum urbis, vel Angelorum auxilia. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. in oper. imperf.) Vel per ſepem intellige cuſtodiam patrum iuſtorum, qui tamquam murus facti ſunt populo Iſrael. ORIGENES. Vel cuſtodia Dei fuit ſepes ipſius; torcular autem locus libationum, de quo ſequitur: *Et fodit in ea torcular.* HIERONYMUS (ſuper *Qui plantavit.*) Altare ſcilicet, aut torcularia illa, quorum titulo tres Pſalmi prænotantur, VIII. LXXX. LXXXIII. ſcilicet martyres. HILARIUS (can. XXII.) Vel Prophetas quaſi quædam torcularia aptavit, in quos muſti modo quædam ubertas Spiritus ſancti ferventius influeret. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. op. imp.) Vel torcular eſt verbum Dei, quod cruciat hominem, contradicente carnis natura.

Sequitur: *Et ædificavit turrim.* HIERONYMUS (ubi ſupra.) Ideſt templum, de quo dicitur per Michæam cap. III. „ Et „ tu turris nebuloſa, filia Sion. " HILARIUS (can. XXII. in Matth.) Vel in turre eminentiam legis extruxit, quæ & in cælum (2) ex ſolo egreſſa proveheret, & ex qua ſpeculari Chriſti poſſet adventus.

Sequitur: *Et locavit eam agricolis.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. oper. imperf.) Quando ſcilicet per legem conſtituti ſunt ſacerdotes, & levitæ, & procurationem regendi populum ſuſceperunt. Sicut autem colonus, quamvis de ſuo munere obtulerit (3) Domino, non ſic eum placat ſicut ſi de vinea eius reditus ei obtulerit; ſic & ſacerdos non tantum propter ſuam iuſtitiam placet Deo, quomodo ſi populum Dei in ſanctitate docuerit: quoniam ipſius iuſtitia una eſt, populi autem multiplex.

Sequitur: *Et peregre profectus eſt.* HIERONYMUS. Non loci mutatione: nec enim Deus alicubi abeſſe poteſt, quo complentur omnia: ſed abire videtur a vinea, ut vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxix.) Vel peregre profectus eſt, cum longanimitatem habuit, non ſemper eorum peccatis pœnam inducens. ORIGENES (tract. XIX. in Matth.) Vel quia Dominus, qui fuerat cum illis in nube diei, & in columna ignis per noctem, nequaquam poſtea ſimiliter apparuit illis. In Eſaia ergo Iudaicus populus vinea nominatur, (4) & comminatio patrisfamilias contra vineam fit; in Evangelio autem vinea non culpatur, ſed eius coloni: ſed forte in Evangelio vinea eſt regnum Dei, ideſt doctrina, quæ (5) Scripturis inſerta eſt ſanctis; vita autem irreprehenſibilis hominum, eſt vineæ fructus. Littera autem Scripturæ eſt vineæ ſepes circumpoſita, ut non videantur ab his qui foris ſunt, fructus qui ſunt in abſconſo. Profunditas autem eloquiorum Dei eſt vineæ torcular, in quod qui profecerunt de eloquiis Dei, infundunt ſtudia ſua quaſi fructus. Turris autem ædificata, eſt verbum de ipſo Deo, & de diſpenſationibus Chriſti. Hanc vineam tradidit colonis, ideſt

eſt

(1) *Al.* ſæculares. (2) *Al.* ex ſolo egreſſu. (3) *In Veneta Nicolini editione an.* 1593. *omittuntur ſequentia uſque ad* ſic & ſacerdos. (4) *Al.* & continuatio. (5) *Al.* Scriptoris (*item* ſcripturis) inſerta eſt ſcientiæ.

eſt populo ante nos, tam ſacerdotibus quam laicis; & peregre profectus eſt, ad ſuam profectionem dans occaſionem colonis. Appropinquat autem tempus fructuum, & ſecundum unumquemque,& generaliter populo univerſo. Primum enim vitæ tempus eſt ſecundum infantiam; & tunc nihil vinea oſtendit, niſi tantum habens in ſe vitalem virtutem, cum autem inceperit poſſe loqui, tempus eſt generationis. Quantum autem proficit anima pueri, tantum & vinea, ideſt verbum Dei; & poſt profectum, vinea operatur fructum maturum caritatis, & gaudii, & pacis, & huiuſmodi. Sed & populo qui acceperunt legem per Moyſen, tempus fructuum appropinquat aliquando: unde ſequitur: *Cum autem tempus fructuum appropinquaſſet, miſit ſervos ſuos ad agricolas, ut acciperent fructus eius*. RABANUS. (1) Unde tempus fructuum poſuit, non proventuum: nullus enim eſt fructus populi contumacis. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxix. in Matth.) Servos dicit Prophetas, qui offerunt, quaſi ſacerdotes Domini, populi fructus, & obedientiæ oſtenſionem per opera. Hi autem non ſolum malitia potiti ſunt, in non dando fructum, ſed etiam in indignando ad eos qui venerunt; & ſanguine manus impleverunt: unde ſequitur: *Agricolæ autem apprehenſis ſervis eius, alium ceciderunt, alium vero lapidaverunt*. HIERONYMUS (ſuper *Cum autem tempus fructuum*.) Cæciderunt quidem, ut Hieremiam; occiderunt, ut Eſaiam; lapidaverunt, ut Nabot, & Zachariam, quem interfecerunt inter templum & altare. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xl. oper. imperf.) Per ſingulos autem gradus malitiæ, Dei miſericordia addebatur, & per ſingulos gradus divinæ miſericordiæ malitia Iudæorum creſcebat; & ſic contra Dei clementiam malignitas humana certabat: unde ſequitur: *Iterum miſit alios ſervos plures prioribus, & fecerunt illis ſimiliter*. HILARIUS (can. xxii.) Miſſi autem plures prioribus, illud tempus deſignant quo poſt ſingulorum Prophetarum prædicationem, plurimus ſimul numerus prophetantium emiſſus eſt. RABANUS. Vel primi ſervi qui miſſi ſunt, ipſe legiſer Moyſes intelligitur, & Aaron primus ſacerdos Dei; quos cæſos flagello linguæ vacuos emiſerunt: alios autem ſervos, Prophetarum choros intellige. HILARIUS (ubi ſupra.) In filio autem ad ultimum miſſo, Domini noſtri adventus ſignificatur: ſequitur enim: *Noviſſime autem miſit ad eos filium ſuum*. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxix.) Quare autem non confeſtim miſit? Ut ex his quæ ad alios fecerant, ſeipſos accuſarent, & furorem dimittentes, verecundarentur propter filium advenientem: unde ſequitur: *Verebuntur filium meum*. CHRYSOSTOMUS (hom. xl. in op. imperf.) Hunc autem miſit, non quaſi ad obnoxios pœnæ ſententiam baiulantem, ſed pœnitentiæ veniam: miſit eum eos confundere, non punire. HIERONYMUS (ſuper *Noviſſime miſit filium ſuum*.) Quod autem dicit, *Verebuntur filium meum*, non de ignorantia venit. Quid enim neſciat paterfamilias, qui hoc loco Deus intelligitur? Sed ſemper ambigere Deus dicitur, ut libera voluntas homini reſervetur. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxix.) Vel hoc dicit, annuntians quid fieri debebat, quoniam oportebat eos verecundari: per hoc enim vult oſtendere peccatum eorum magnum, & omni excuſatione privatum. ORIGENES (tract. xix.) Vel illud quod ait, *Verebuntur forte filium meum*, videtur impletum in illis Iudæis qui intelligentes Chriſtum, crediderunt in eum. Hoc autem quod ſequitur: *Agricolæ autem videntes filium, dixerunt inter ſe: Hic eſt heres: venite, occidamus eum*: in illis impletum eſt qui videntes Chriſtum, & cognoſcentes Filium Dei, nihilominus crucifixerunt eum. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Interrogemus Arrium, & Eunomium: Ecce Pater dicitur ignorare. Quicquid pro Patre reſponderint, hoc intelligant de Filio, qui ſe dicit ignorare conſummationis diem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. op. imperf.) Dicunt autem quidam, quia poſt incarnationem dictus eſt Chriſtus Filius ex baptiſmo, ſicut ceteri ſancti; quos ex hoc loco convincit Dominus, ubi dicitur, Mittam filium meum. Quando ergo adhuc cogitabat ad tranſmittendum filium poſt Prophetas, iam filius erat; deinde ſi eo modo dicitur filius, ſicut omnes ſancti ad quos factum eſt verbum Dei, debuit & Prophetas dicere filios, ſicut & Chriſtum, aut & Chriſtum ſervum dicere, ſicut & ceteros Prophetas *a*. HIERONY-

(1) *Apud P. Nicolai eſt* Bene.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a RABANUS

Digitized by Google

MUS (hæc habet Rabanus hoc loco.) Per hoc autem quod dicunt, *Hic eſt heres*, manifeſte Dominus probat, Iudæorum principes non per ignorantiam, ſed per invidiam Dei Filium crucifixiſſe. Intellexerunt enim eum eſſe illum cui Pater per Prophetam dicit Pſal. II. „ Poſtula a me, & dabo tibi „ gentes hereditatem tuam. " Hereditas quippe Filio ſancta Eccleſia data eſt: quam non moriens Pater illi reliquit; ſed ipſe ſua morte mirabiliter acquiſivit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. op. imper.) Tamen poſtquam introivit in templum, & vendentes animalia quæ ad ſacrificium pertinebant, foras eiecit, tunc præcipue cogitaverunt eum occidere: unde dicunt: *Venite, occidamus eum*. Dicebant enim intra ſe: Neceſſe eſt ut populus per iſtum dimittat conſuetudinem hoſtiarum, quæ ad noſtrum pertinent lucrum, & acquieſcat offerre ſacrificium iuſtitiæ, quod ad gloriam pertineat Dei; & ſic iam non erit populus iſte poſſeſſio noſtra, ſed Dei. Si autem occiderimus eum, dum non eſt qui iuſtitiæ fructum a populo quærat, ſemper durabit conſuetudo offerendarum hoſtiarum; & ſic populus iſte erit noſtra poſſeſſio: & hoc eſt quod ſequitur: *Et noſtra erit hereditas*. Hæc eſt cogitatio communis omnium ſacerdotum carnalium, qui non ſunt ſoliciti quomodo vivat populus ſine peccato; ſed aſpiciunt quid in Eccleſia offeratur, & hoc æſtimant ſacerdotii ſui lucrum. RABANUS (ſuper *Hic eſt heres*.) Vel hereditatem, occiſo eo, præripere moliebantur Iudæi, cum fidem quæ ter eum eſt, extinguere, & ſuam magis quæ ex lege eſt iuſtitiam præferre, ac Gentibus imbuendis conabantur inſerere.

Sequitur: *Et apprehenſum eum, eiecerunt extra vineam, & occiderunt*. HILARIUS (can. XXII. in Matth.) Chriſtus enim extra Hieruſalem, tamquam extra vineam in ſententiam damnationis abiectus eſt. ORIGENES (tract. XIX. a med.) Vel quod dicit, *Eiecerunt extra vineam*, tale mihi videtur: quantum ad ſe, alienum eum eſſe iudicaverunt a vinea, & colonis.

Sequitur: *Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?* HIERONYMUS (ſuper *Cum ergo venerit*.) Interrogat quidem eos Dominus, non quod ignoret quid reſponſuri ſint, ſed ut propria reſponſione damnentur.

Sequitur: *Aiunt illi: Malos male perdet, & vineam ſuam locabit aliis agricolis*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. in opere imperf.) Quod autem verum reſponderunt, non eſt illorum qui iuſte iudicaverunt, ſed ipſius cauſæ: veritas enim ipſis violentiam fecit. ORIGENES (tract. XIX.) Sicut enim Caiphas, ſic & iſti non ex ſe prophetaverunt contra ſe, quoniam tollenda ab eis (1) erant eloquia Dei, & danda Gentibus fructum in tempore daturis. Vel Dominus, quem occiderunt, ſtatim venit reſurgens a mortuis; & malos quidem colonos male perdidit, aliis autem colonis, ideſt Apoſtolis, vineam ſuam contignavit, ideſt eis qui ex Iudaico populo crediderunt. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxx.) Marcus autem hoc ab ipſis non reſponſum eſſe commemorat; ſed Dominum hoc conſequenter locutum, poſt interrogationem ſuam, ipſum ſibi quodammodo reſpondiſſe. Sed facile poreſt intelligi, vel illorum vocem ita ſubiectam, ut non interponeretur, Illi reſponderunt, ſed tamen intelligeretur: aut ideo reſponſionem iſtam Domino potius attributam, quia cum verum dixerunt, etiam de illis hoc ipſe reſpondet, qui veritas eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxix. in Matth.) Vel non eſt contradictionis: etenim utraque facta ſunt: quia ſcilicet & ipſi primo hoc reſponderunt, & poſtea Dominus (2) iteravit. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxx.) Sed illud magis movet quod Lucas non ſolum eos hoc reſpondiſſe non dicit, verum etiam contrariam retuliſſe reſponſionem: ita enim narrat cap. xx. „ Quo „ audito (ſcilicet hac ſententia ex ore Do„ mini prolata) dixerunt, Abſit. " Reſtat ergo ut intelligamus, in plebe quæ audiebat, quoſdam reſpondiſſe quod Matthæus commemorat, quoſdam vero illud quod Lucas dicit, ideſt Abſit. Nec moveat quod Matthæus principes ſacerdotum, & ſeniores populi dixit acceſſiſſe ad Dominum; & ſic ſine interpoſitione alicuius perſonæ ſermo contexitur uſque ad hoc quod de locata agricolis vinea commemoratur: poteſt enim putari, omnia hæc cum principibus ſacerdotum locutum fuiſſe; ſed Matthæus brevitatis cauſa tacuit quod Lucas non tacuit, parabolam ſcilicet iſtam (3) non ad eos ſolos dictam qui de poteſtate interrogaverant, ſed ad plebem in qua erant qui dicerent: *Perdet illos, & vineam ſuam dabit aliis*: quæ vox recte etiam ipſius Domini fuiſſe intelligitur, ſive propter veritatem, ſive

(1) *Al.* emittitur erant. (2) *Al.* interrogavit, *item* intravit. (3) *Al.* deeſt non.

Digitized by Google

ſive propter membrorum eius cum ſuo capite unitatem. Erant etiam qui talia reſpondentibus dicerent, „ Abſit: “ quia intelligebant contra ſeipſos parabolam eſſe dictam. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. in op. imperf.) Vel aliter. Lucas quidem ſecundum reſponſionem oris eorum narravit; Matthæus autem ſecundum reſponſionem cordis: nam vere viſibiliter quidem in facie contradixerunt dicentes, „ Abſit;“ in conſcientia autem ſuſceperunt, dicentes, *Malos male perdet*. Sicut cum homo deprehenſus fuerit in malo, verbis quidem excuſat, intus autem eius conſcientia recognoſcit. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxix.) Vel aliter. Dominus propter hoc eis parabolam propoſuit ut ipſi non intelligentes, contra ſe ſententiam proferrent; ſicut & ad David (1) dictum eſt per Nathan. Rurſus autem intelligentes quæ dicta ſunt contra ſe eſſe, dixerunt, „ Abſit. “ RABANUS. Moraliter autem cuique vinea locatur colenda, cum baptiſmi (2) myſterium datur, quod operando exerceat. Mittitur ſervus unus, alter, & tertius, cum Lex, Pſalmus, Prophetia legitur, ad quorum monita bene operetur. Sed miſſus cæditur, & eiicitur, cum ſermo contemnitur, vel, quod peius eſt, blaſphematur. Heredem quantum ad ſe occidit, qui Filium Dei conculcaverit, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit. Perdito malo cultore, vinea alii datur, cum donum gratiæ, quod ſuperbus ſpreverit, humilis accipit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. op. imperf.) Deinde quaſi non acquieſcentibus illis, teſtimonium Scripturæ inducit: ſequitur enim: *Dicit illis Ieſus: Numquam legiſtis in Scripturis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli?* ideſt, ſi parabolam meam non intelligitis, vel iſtam Scripturam cognoſcatis. HIERONYMUS (ſuper *Dicit illis Ieſus*.) Variis autem parabolis res eædem contexuntur: quos enim ſupra operarios, & agricolas appellavit, nunc ædificatores, ideſt cæmentarios vocat. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxix.) Lapidem autem Chriſtum vocat, ædificatores autem doctores Iudæorum, qui Chriſtum reprobaverunt, dicentes Ioan. ix. „ Hic non eſt a „ Deo. “ RABANUS (ſuper *Lapidem quem reprobaverunt*.) Sed illis nolentibus, idem lapis caput anguli firmavit: quia de utroque populo quotquot ipſe voluit, ſua fide coniunxit: unde ſequitur: *Hic factus eſt in caput anguli*. HILARIUS (can. xxii. in Matth.) Eſt enim caput anguli factus: quia eſt inter legem & Gentes lateris utriuſque coniunctio. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxix.) Deinde ut diſcant quoniam nihil eorum quæ fiebant, Deo contrarium erat, ſubdit: *A Domino factum eſt*. ORIGENES (tract. xix.) Ideſt, ille lapis donum eſt, donatum a Deo ædificio univerſo, & admirabile caput in oculis noſtris, qui poſſumus eum videre oculis mentis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. in op. imperf.) Quaſi diceret: Quare non intelligitis, in cuius ædificii angulo ponendus eſt ille lapis, non in (3) veſtro, quando reprobatus eſt, ſed in alio? Si autem aliud ædificium eſt futurum, ergo (4) veſtra ædificatio eſt contemnenda. Unde ſubdit: *Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur Gentibus facientibus fructum eius*. ORIGENES (tract. xix.) Regnum Dei dicit myſteria regni Dei, ideſt divinas Scripturas, quas tradidit Dominus, primo quidem populo illi priori, cui credita ſunt eloquia Dei; ſecundo autem Gentibus facientibus fructum: nemini enim datur verbum Dei niſi facienti fructum de eo, & nemini in quo peccatum regnat, datur regnum Dei: quomodo ergo illi datum eſt a quo & ablatum eſt? Sed conſidera quomodo quod datur, intelligitur gratis datum. Quibus ergo locavit, non omnino quaſi electis, & fidelibus dedit; quibus autem donavit, cum iudicio electionis donavit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. in op. imp.) Lapis autem dicitur Chriſtus, non ſolum propter firmitatem, ſed etiam quia eſt inimicorum magna confractio: unde ſequitur: *Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum &c.* HIERONYMUS (ſuper *Qui ceciderit ſuper lapidem*.) Qui peccator eſt, & tamen in illum credit, cadit quidem ſuper lapidem, & confringitur, ſed non omnino conteritur, reſervatur enim per patientiam ad ſalutem; ſuper quem vero ille ceciderit, hoc eſt cui lapis ille irruerit, & qui Chriſtum penitus negaverit, ſic conteret eum ut nec teſta quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ puſillum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. in op. imper.) Aliud eſt enim confringi, & aliud comminui: de eo enim quod confringitur, aliquid remanet; quod autem comminuitur, quaſi in pulverem convertitur. Quod autem cadit ad lapidem, non frangitur ſecundum quod eſt lapidis virtus, ſed inquantum fortiter cadit, aut propter pondus ſuum, aut propter alti-

(1) *Al.* factum. (2) *Al.* miniſterium. (3) *Al.* noſtro. (4) *Al.* noſtra.

altitudinem caſus; ſic & Chriſtianus peccans, non tantum perit, quantum poteſt perdere Chriſtus; ſed quantum ipſe ſe perdit per opera ſua, aut propter magnitudinem peccati, aut propter altitudinem dignitatis. Infideles autem pereunt tantum quantum poteſt eos perdere Chriſtus. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxix.) Vel hic duas perditiones eorum oſtendit, unam ab eo quod offenderunt, & ſcandalizati ſunt; quam deſignat dicens: *Qui ceciderit ſuper lapidem*: aliam (1) a captivitate eis ſuperventura; quam manifeſtat dicens: *Super quem vero ceciderit*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xxx.) Vel de his dicit quod cadent ſuper eum, qui illum modo contemnunt, vel iniuriis afficiunt: ideo nondum penitus intereunt, ſed tamen confringuntur, ut non recti ambulent: ſuper quos cadet, dum veniet deſuper in iudicio cum pœna perditionis: ideo dixit, *Conteret eos*, ut ſint impii „ tamqam pulvis, quem proiicit ven-„ tus a facie terræ: “ *Pſal.* 1.

(g) HIERONYMUS (ſuper *Cum audiſſent principes.*) Quamvis duro corde Iudæi propter incredulitatem eſſent, tamen intelligebant contra ſe omnes Domini ſententias dirigi: unde dicitur: *Et cum audiſſent principes ſacerdotum, & phariſæi parabolas eius, cognoverunt quod de ipſis diceret*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. in op. imperf.) Hæc eſt autem differentia bonorum hominum & malorum: bonus enim comprehenſus in peccato, gemit quia peccavit; malus autem fremit, non quia peccavit, ſed quia comprehenſus eſt in peccato; & non ſolum pœnitentiam non agit, ſed magis adverſus corripientem iraſcitur: unde & iſti comprehenſi, magis ad malitiam ſunt excitati: ſequitur enim: *Et quærentes tenere eum, timuerunt turbas, quoniam ſicut Prophetam eum habebant*. ORIGENES (tract. xix.) Sapiunt quidem aliquid de eo quod verum eſt, Prophetam eum æſtimantes, non autem magnitudinem eius intelligunt, ſecundum quod erat Filius Dei. Turbas autem ſic ſapientes de eo, & paratas pro eo pugnare timent principes: neque enim ad eorum ſcientiam pertingere poſſunt, nihil dignum ſentientes de eo. Deinde ſciendum eſt, quoniam volentium Ieſum tenere, differentia eſt. Aliter enim principes, & phariſæi quærebant eum tenere; aliter ſponſa quæ dicit Cant. iv. „ Tenui eum, nec di-„ mittam: “ adhuc eum tentura melius, ſicut dicit ibid. vii. „ Aſcendam in pal-„ mam, & tenebo altitudinem eius. “ Omnes enim non recte ſapientes de divinitate, tenere volunt Ieſum, & perdere eum. Et alia quidem verba, præter verbum Chriſti, poſſibile eſt comprehendere, & tenere; verbum autem veritatis nemo poteſt comprehendere, ideſt intelligere; neque tenere, ideſt convincere; neque ſeparare a ſenſu credentium; neque mortificare, ideſt deſtruere. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xl. in op. imperf.) Omnis etiam homo malus, quantum ad voluntatem ſuam, & manus mittit in Deum, & occidit eum. Qui enim præcepta Dei conculcat, qui murmurat contra Deum, & turbato vultu aſpicit cælum, nonne, ſi fieri potuiſſet, manus mitteret in Deum, & occideret eum, ut iam licenter peccaret? RABANUS (cir. fin. Com. in xxi. cap. Matth.) Sed tamen quod timent mittere manum in Ieſum propter turbam, quotidie in Eccleſia geritur, cum quilibet ſolo nomine frater, fidei, & pacis unitatem, quam non diligit, propter bonos cohabitantes, vel erubeſcit impugnare, vel timet.

CAPUT XXII.

(a) ET reſpondens Ieſus dixit iterum in parabolis, eis dicens: Simile factum eſt regnum cælorum homini Regi, qui fecit nuptias filio ſuo; & miſit ſervos ſuos vocare invitatos ad nuptias; & nolebant venire. Iterum miſit alios ſervos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei, & altilia occiſa ſunt, & omnia parata: venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, & abierunt, alius in villam ſuam, alius vero ad negotiationem ſuam; reliqui vero tenuerunt ſervos eius, & contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audiſſet, iratus eſt, & miſſis exercitibus ſuis perdidit homicidas illos, & civitatem illorum ſuc-

(1) *Al.* in captivitate.

ſuccendit. Tunc ait ſervis ſuis: Nuptiæ quidem paratæ ſunt; ſed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, & quoſcumque inveneritis vocate ad nuptias. Et egreſſi ſervi eius in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, bonos, & malos: & impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentium. Intravit autem Rex, ut videret diſcumbentes, & vidit ibi hominem non veſtitum veſte nuptiali; & ait illi: Amice, quomodo huc intraſti, non habens veſtem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit Rex miniſtris: Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus, & ſtridor dentium. Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.

(b) Tunc abeuntes phariſæi, conſilium inierunt, ut caperent eum in ſermone. Et mittunt ei diſcipulos ſuos cum herodianis dicentes: Magiſter ſcimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non eſt tibi cura de aliquo: non enim reſpicis perſonam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi videtur? Licet cenſum dari Cæſari, an non? Cognita autem Ieſus nequitia eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ? Oſtendite mihi numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait illis Ieſus: Cuius eſt imago hæc, & ſuperſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Et audientes, mirati ſunt, & relicto eo abierunt.

(c) In illa die acceſſerunt ad eum ſadducæi, qui dicunt non eſſe reſurrectionem, & interrogaverunt eum, dicentes: Magiſter, Moyſes dixit, ſi quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater eius uxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Erant autem apud nos ſeptem fratres, & primus uxore ducta defunctus eſt, & non habens ſemen, reliquit uxorem ſuam fratri ſuo. Similiter ſecundus, & tertius, uſque ad ſeptimum. Noviſſime autem omnium & mulier defuncta eſt. In reſurrectione ergo cuius erit de ſeptem uxor? Omnes enim habuerunt eam. Reſpondens autem Ieſus, ait illis: Erratis, neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei: in reſurrectione enim neque nubent, neque nubentur; ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælo. De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt a Deo dicente vobis: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob? Non eſt Deus mortuorum, ſed viventium. Et audientes turbæ, mirabantur in doctrina eius.

(d) Phariſæi autem audientes quod ſilentium impoſuiſſet ſadducæis, convenerunt in unum, & interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum: Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi Ieſus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & in tota mente tua: hoc eſt maximum, & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus mandatis univerſa lex pendet, & Prophetæ.

(e) Congregatis autem phariſæis, interrogavit eos Ieſus dicens: Quid vobis videtur de Chriſto? Cuius filius eſt? Dicunt ei, David. Ait illis: Quomodo ergo David in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt? Et nemo poterat ei reſpondere verbum, neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum amplius interrogare.

(a) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxx.) Quia dixerat, *Dabitur genti facienti fructus eius*, hic oſtendit cui genti: unde dicitur: *Et reſpondens Jeſus, dixit iterum in parabolis eis, dicens: Simile factum eſt regnum cælorum &c.* GLOSSA (interlinearis.) Dicit autem, *Reſpondens*, ideſt obvians pravæ cogitationi eorum de morte ſua. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxxi.) Parabolam autem iſtam ſolus Matthæus narrat: ſimile quidem etiam Lucas commemorat, ſed non eſt hoc, ſicut & ipſe ordo indicat. GREGORIUS in hom. (xxxvi. al. xxxviii. in Evang.) Hic per nuptias, præſens Eccleſia; illic per cœnam, æternum, & ultimum convivium deſignatur: quia & in

in hanc nonnulli exituri intrant; ad illud quiſquis ſemel intraverit, ulterius non exibit. At ſi quis forte contendat hanc eamdem eſſe lectionem, intelligi forſitan poteſt quia de proiecto eo, qui cum nuptiali veſte non intraverat, quod Lucas tacuit, Matthæus dixit; quod vero per illum cœna, per hunc autem prandium dicitur, nequaquam obſiſtit: quia cum ad horam nonam apud antiquos prandium fieret quotidie, ipſum quoque prandium cœna vocabatur. ORIGENES (tract. xx.) Regnum autem cælorum ſimile eſt, ſecundum eum quidem qui regnat, homini Regi; ſecundum eum autem qui conregnat, filio Regis; ſecundum ea vero quæ ſunt in regno Regis, ſervis, & invitatis ad nuptias: inter quos eſt & exercitus Regis. Additum eſt autem, *Homini Regi*, ut hominibus quaſi homo loquatur, & diſpenſet homines non cupientes diſpenſari a Deo. Sed tunc ceſſabit regnum cælorum eſſe ſimile homini, cum ceſſante zelo, & contentione, & ceteris paſſionibus, & peccatis, ceſſaverimus ſecundum hnminem ambuiare, & videbimus eum ſicuti eſt. Nunc enim videmus eum non ſicuti eſt, ſed ſicuti per noſtram diſpenſationem factus fuerit nobis. GREGORIUS in homil. (xxxviii. in Evang.) Tunc autem Deus Pater Deo Filio nuptias fecit quando hunc in utero Virginis humanæ naturæ coniunxit. Sed quia ex duabus perſonis fieri ſolet nuptiarum coniunctio, abſit hoc ab intellectibus noſtris ut perſonam Redemptoris noſtri ex duabus perſonis credamus eſſe unitam. Ex duabus quippe, atque in duabus hunc naturis exiſtere dicimus; ſed ex duabus perſonis credere compoſitum ut nefas vitamus. Securius ergn dici poteſt, quia in hoc Rex Pater Regi Filio nuptias fecit quod ei per incarnarionis myſterium ſanctam Eccleſiam ſociavit. Uterus autem genitricis Virginis huius ſponſi thalamus fuit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. in op. imperſ.) Vel aliter. Cum reſurrectio fuerit facta ſanctorum, tunc ſuſcipiet hominem vita, quæ eſt Chriſtus, mortalitatem eius ſua (1) immortalitate abſorbens. Nunc enim quaſi arrhas futuri coniugii Spiritum ſanctum accipimus, tunc autem ipſum Chriſtum plenius in nobis habebimus. ORIGENES (can. xx.) Vel coniunctionem ſponſi ad ſponſam, ideſt Chriſti ad animam, Verbi ſuſceptionem intellige; partus autem opera bona. HILARIUS (can. xxii.) Merito autem a Patre iam ſunt hæ nuptiæ ſactæ, quia æternitatis huius ſocietas, & novi corporis deſponſata coniunctio habetur iam perfecta in Chriſto.

Sequitur: *Et miſit ſervos ſuos vocare invitatos ad nuptias; & noluerunt venire.* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. op. imperſ.) Ergo quando miſit ſervos ſuos, iam invirati prius erant. Invitati ſunt enim homines a tempore Abrahæ, cui Chriſti incarnatio promittebatur. HIERONYMUS (in Comment. cap. xxii. Matth. ſub princ.) *Miſit* autem *ſervum ſuum*; nec dubium quin Moyſen, per quem legem invitatis dedit. Si autem *ſervos* legerimus, ut (2) plura habent exemplaria, ad Propheras referendum eſt: quia invitati per eos, venire contempſerunt. Sequitur: *Iterum miſit alios ſervos dicens: Dicite invitatis &c.* Servi qui ſecundo miſſi ſunt, melius eſt ut Prophetæ inrelligantur, quam Apoſtoli; ita tamen ſi *ſervus* ſupra fuerir ſcriptus; ſin autem *ſervos* ibidem legas, hic ſervi ſecundi, Apoſtoli ſunt intelligendi. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. op. imperſ.) Quos miſit cum eis dixit ſupra x. *In viam Gentium ne abieritis .... ſed potius ite ad oves perditas domus Iſrael.* ORIGENES (tract. xx.) Vel qui primi mittuntur ſervi vocare invitatos ad nuptias, habentur Prophetæ convertentes ex populo per ſuas prophetias (3) ad lætitiam, & reſtitutionem Eccleſiæ ad Chriſtum. Qui autem noluerunt venire in primis invitati, ſunt qui noluerunt audire verba Prophetarum. Iterum alii tranſmiſſi, alia congregatio Prophetarum eſt. HILARIUS (can. xxii.) Vel ſervi primo miſſi, qui invitatos vocarent, Apoſtoli ſunt; qui autem admonentur ut veniant, invitati antea, populus Iſrael eſt: in gloriam enim æternitatis per legem eſt advocatus. Apoſtolorum ergo erat proprium commonefacere eos quos invitaverant Prophetæ. Qui vero iterum cum præceptorum conditione mittuntur, apoſtolici viri ſunt ſucceſſores eorum. GREGORIUS (hom. xxxviii. in Evan.) Sed quia hi qui prius invitati ſunt, ad nuptiarum cnnvivium venire noluerunt, in ſecunda invitarione iam dicitur: *Ecce prandium meum paravi.* HIERONYMUS (ſuper *Dicite invitatis.*) Prandium paratum, & tauri, & altilia occiſa, vel per metaphoram opes regiæ deſcribuntur, ut ex carnalibus intelligantur ſpiritualia; vel certe dogmatum magnitudo, & doctrina Dei le-

ge

(1) *Al.* mortalitate. (2) *Al.* pleraque. (3) *Apud Nicolaium eſt* ad lætitiam conſtitutionis Eccleſiæ.

ge pleniſſima ſentiri poteſt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. in oper. imperf.) Cum ergo Dominus Apoſtolis dixit Matth. x. „Euntes, prædicate dicentes, quia „appropinquavit regnum cælorum,“ hoc ſignificavit quod hic dicitur: *Prandium meum paravi*; ideſt, ex lege, & Prophetis Scripturarum menſas ornavi: unde ſequitur: *Tauri mei, & altilia occiſa ſunt*. GREGORIUS in hom. (xxxviii. ut ſupra.) Per tauros autem patres veteris teſtamenti (1) ſignificantur; qui ex permiſſione legis inimicos ſuos virtutis corporeæ cornu feriebant. Altilia vero ſaginata dicimus: ab eo enim quod eſt alere, *altilia*, (2) quaſi alitilia, vel quaſi alita vocamus. Per altilia ergo patres novi teſtamenti figurantur; qui dum gratiam pinguedinis internæ dulcedinis percipiunt, a terrenis deſideriis ad ſublimia contemplationis ſuæ penna ſublevantur. Dicit ergo: *Tauri mei, & altilia occiſa ſunt*; ac ſi diceret: Patrum præcedentium mortes aſpicite, & remedia vitæ veſtræ cogitate. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. in op. imperf.) Vel aliter. Ideo dicit & ſaginata, & tauros, non quia & tauri non fuerint ſaginati, ſed quia non omnes ſaginati fuerunt tauri: ergo ſaginata tantummodo dicit Prophetas, qui fuerunt Spiritu ſancto repleti; tauros autem qui Prophetæ fuerunt, & ſacerdotes, ſicut Hieremias, & Ezechiel: ut enim tauri duces ſunt gregis, ita & ſacerdotes principes ſunt populi. HILARIUS. Vel aliter. Tauri glorioſa martyrum ſpecies eſt, qui confeſſioni Dei, tamquam hoſtia electa, ſunt immolati; ſaginata vero ſunt homines ſpirituales, tamquam cæleſti pane ad evolandum aves paſtæ, ceteros accepti cibi ubertate expleturæ. GREGORIUS (hom. xxxvi. al. xxxviii. ut ſupra.) Notandum vero, quod in priore invitatione nil de tauris, & altilibus dicitur; in ſecunda autem iam tauri, & altilia mactata memorantur: quia omnipotens Deus, cum verba eius audire volumus, adiungit exempla: ut omne quod impoſſibile credimus, tanto nobis ad (3) ſuperandum fiat facilius, quanto per hoc tranſiſſe & alios (4) audimus. ORIGENES (tract. xx.) Vel quia prandium quod paratur, eſt eloquium Dei, (5) fortia quæque eloquiorum Dei, tauri intelligantur, ſuavia vero, & delectabilia eorum, ſunt ſaginata. Si quis enim proferat quædam dicta modica, & non firma, & non magnam virtutem rationis habentia, videntur macra eſſe quæ proferuntur; ſaginata autem ſunt cum ad unamquamque propoſitionem exempla multa rationis probatione repleta inducuntur: puta ſi aliquis de caſtitate ſermonem loquitur, recte intelligitur turtur; ſed cum ipſum ſanctitatis ſermonem cum rationis probatione de Scripturis repletum protulerit, ita ut delectet, & confirmet animum audientis, protulit eum ſaginatum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. in oper. imper.) Quod autem dicitur, *Et omnia parata ſunt*, intelligitur quia quicquid quæritur ad ſalutem, iam adimpletum eſt in Scripturis: qui enim ignorans eſt, invenit ibi quod diſcat; qui contumax eſt, invenit ibi quod timeat; qui laborat, invenit ibi promiſſa, quibus excitetur ad opus. GLOSSA (a interlinearis.) Vel *omnia parata ſunt*; (6) ideſt, introitus regni paratus eſt per fidem meæ incarnationis, qui ante fuerat clauſus. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. in opere imperf.) Vel omnia parata dicit quæ pertinent ad myſterium dominicæ paſſionis, & noſtræ redemptionis. Dicit autem, *Venite ad nuptias*, non pedibus, ſed fide, & moribus.

Sequitur: *Illi autem neglexerunt*. Quare autem neglexerint, manifeſtat cum ſubditur: *Et abierunt, alius in villam ſuam, alius vero ad negotiationem ſuam*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxx.) Quamvis autem videantur rationabiles occaſiones eſſe; ſed hinc diſcimus (7) quod, etiam ſi neceſſaria ſint quæ detinent, omnibus tamen præponere ſpiritualia oportet. Mihi autem videtur quod his occaſionibus uſi, negligentiæ velamina proponebant. HILARIUS (can. xxii.) Ambitione enim ſæculi, tamquam villa, homines occupantur; plures vero propter pecuniæ cupiditatem negotiatione detinentur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. in opere imperf.) Vel aliter. Cum labore manuum noſtrarum aliquid facimus, puta exercentes agrum, vel vineam, aut opus ligni, vel ferri, villam colere videmur;

(1) *Al.* figurantur. (2) *Al. omittitur* quaſi alitilia. (3) *Al.* ſperandum. (4) *Al.* audivimus.
(5) *Al.* fortia, quoque. (6) *Al. omittitur* ideſt. (7) *Al. deſideratur* quod.

Ex editione P. Nicolai.

a Non tamen ſuper illud, *Omnia parata ſunt*, ſed ſuper illud, *Ecce prandium meum paravi*, prout exemplaria eius nunc habent.

Digitized by Google

mur; cum autem non labore manuum noſtrarum alia lucra ſequimur, totum hoc negotiatio appellatur. O miſerrimus muudus, & miſeri qui eum ſequuntur! Semper enim mundialia opera homines excluſerunt a vita. GREGORIUS (hom. XXXVIII. in Evang.) Qui ergo intentus labori terreno, vel mundi actionibus deditus, myſterium incarnationis dominicæ penſare, & ſecundum illud vivere (1) diſſimulat, quaſi ad villam, vel negotium pergens, venire ad Regis nuptias recuſat; & plerumque, quod eſt gravius, nonnulli vocati, gratiam non ſolum reſpuunt, ſed etiam perſequuntur: unde ſubditur: *Reliqui vero tenuerunt ſervos eius, & contumeliis affectos occiderunt*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XLI. op. imperf.) Vel per occupationem villæ, populares Iudæorum ſignificat, quos mundi delectatio ſeparavit a Chriſto; per occupationem vero negotiationis, ſacerdotes, ceteroſque miniſtros templi ſiguificavit; quos lucri obtentu venientes ad miniſterium legis, & templi, avaritia ſeparavit a fide: (2) de quibus non dixit, quod malignati ſuut, ſed *Neglexerunt*: qui enim odio, aut invidia crucifixerunt Chriſtum, illi malignati ſunt; qui autem negotiis impediti non crediderunt, illi neglexiſſe dicuntur, non malignari. De ſua tamen morte Dominus tacet, quia in priori parabola dixerat; ſed oſtendit mortem diſcipulorum ſuorum, quos poſt aſcenſum ipſius occiderunt Iudæi, Stephanum lapidantes, & Iacobum Alphæi occidentes; propter quæ Hieruſalem deſtructa eſt a Romanis. Et notandum, quod ira in Deo non proprie, ſed translative dicitur: tunc enim iraſci dicitur quando ulciſcitur: unde & hic dicitur: *Rex autem cum audiſſet, iratus eſt*. HIERONYMUS. Quando iuvitabat ad nuptias, & agebat opera clementiæ, hominis nomen appoſitum eſt; nunc autem quando ad ultionem venit, homo ſiletur, & Rex tantum dicitur. ORIGENES (tract. XX.) Dicant autem qui peccant in Deum legis, & Prophetarum, & totius creationis, utrum iſte qui & homo dicitur, & iratus proponitur, ipſe eſt Pater Chriſti. Quod ſi dixerint hunc ipſum eſſe, cogendi ſunt confiteri quoniam multa in eo ſecundum paſſibilem hominum naturam eſſe dicuntur: non quia ipſe paſſibilis eſt, ſed quia (3) morem gerit paſſibilis naturæ hominum. Et ſecundum hanc conſequentiam ſuſcipere convenit & iram Dei, & pœnitentiam, & cetera huiuſmodi in Prophetis.

Sequitur: *Et miſſis exercitibus ſuis*. HIERONYMUS (ſuper *Miſſis exercitibus*.) Per hos exercitus, Romanos intelligimus ſub Duce Veſpaſiano, & Tito, qui, occiſis Iudææ populis, prævaricatricem incenderunt civitatem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XLI. in oper. imperſ.) Romanus autem exercitus dicitur exercitus Dei: quia „ Domini eſt terra, & plenitudo eius: “ Pſal. XXIII. nec etiam veniſſent Romani Hieruſalem, niſi eos Dominus excitaſſet. a ORIGENES (tract. XX.) Vel Angelorum agmina ſunt exercitus Regis noſtri. Miſſis ergo exercitibus extinxiſſe homicidas dicitur, quia in hominibus omne iudicium per Angelos exercetur. Homicidas ergo perdit, quia perſequeutes interimit; civitatem eorum igni ſuccendit, quia illorum non ſolum animæ, ſed caro quoque in qua habitaverant, æterna gehennæ flamma crucianturtur. ORIGENES (ibidem.) Vel civitas impiorum eſt, ſecundum unumquodque dogma, congregatio eorum qui conveniunt in ſapientia principum huius ſæculi: quam ſuccendit Rex, & exterminat, quaſi ex malis ædificationibus conſiſtentem. GREGORIUS (hom. XXXVI. al. XXXVIII.) Sed is qui invitantem ſe contemni conſpicit, filii ſui nuptias vacuas non habebit: (4) quandoque enim ſermo Dei inventurus eſt ubi requieſcat: unde ſubditur: *Tunc ait ſervis ſuis*. ORIGENES (ibidem.) Ideſt Apoſtolis, aut Angelis, qui præpoſiti erant in vocatione Gentium.

Nuptiæ quidem paratæ ſunt. REMIGIUS. Ideſt, omne ſacramentum humanæ diſpenſatiouis iam peractum, atque completum eſt. *Sed qui invitati erant*, ideſt Iudæi, *non fuerunt digni*: quia „ Dei iuſtitiam „ ignorantes, & ſuam ſtatuere volentes, „ indignos ſe iudicaverunt æternæ vitæ: “ Rom. X. Reprobato ergo Iudaico populo, ad has nuptias gentilis populus eſt ſuſceptus: unde ſequitur: *Ite ergo ad exitus viarum, & quoſcumque inveneritis vocate ad nuptias*. HIERONYMUS (ſuper *Nuptiæ paratæ*.) Gentilis enim populus non erat in viis, ſed in exitibus viarum. REMIGIUS. Qui ſunt erro-

(1) *Al.* ſcilicet diſſimulat. (2) *Al.* omittitur de. (3) *Al.* mortem. (4) *Al.* quemque.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GREGORIUS ut ſupra.

errores Gentilium. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. in op. imperf.) Vel viæ ſunt omnes profeſſiones huius mundi, ut puta Philoſophiæ, militiæ, & huiuſmodi. Dicit ergo: *Ite ad exitus viarum*: ut cuiuslibet conditionis homines vocent ad fidem. Adhuc ſicut caſtitas via eſt quæ ducit ad Deum, ſic fornicatio via eſt quæ ducit ad diabolum; & ſic de aliis virtutibus, & vitiis. Iubet ergo, ut cuiuſcumque converſationis, vel conditionis homines invitent ad fidem. HILARIUS (can. xxii.) Per viam etiam tempus ſæculi intelligendum eſt; atque ideo ad exitus viarum iubentur ire, quia omnibus retroacta donantur. GREGORIUS (hom. xxxvi. al. xxxviii.) Vel aliter. In Scriptura ſacra vias actiones accipimus; exitus viarum intelligimus defectus actionum, quia illi plerumque facile ad Deum veniunt quos in terrenis actionibus proſpera nulla comitantur. ORIGENES (tract. xx. ſuper Matth. cap. xxii.) Vel aliter. Puto hanc primam vocationem fuiſſe ad nuptias aliquarum ingenuarum animarum: principaliter enim Deus vult venire ad epulationem divini eloquii eos qui ad intelligendum ſunt ingenioſiores: & quoniam qui huiuſmodi ſunt, nolunt ad iſtam vocationem venire, tranſmittuntur alii ſervi provocantes eos, & promittentes quod, ſi venerint, percipient prandium paratum a Rege. Sicut enim in corporalibus alia eſt quæ nubit ſponſa, alii invitatores, alii qui invitantur ad nuptias; ſic Deus ſcit diverſos ordines animarum, earumque virtutes, & cauſas; ob quas hi quidem in conſtitutione ſponſæ accipiuntur, alii in ordine ſervorum vocantium, alii in numero invitatorum ad nuptias. Sed qui principaliter quidem fuerant invitati, primos invitatores quaſi pauperes ſenſu neglexerunt, & abierunt ſua ſequentes, in quibus magis ſunt delectati quam in his quæ Rex per ſervos ſuos promittebat; ſed hi leviores ſunt his qui ſervis tranſmiſſis iniuriantur, & interficiunt; qui ſcilicet præparatione contentioſorum verborum auſi ſunt tenuiſſe ſervos miſſos, qui non ſunt præparati ad ſolvendas quæſtiones eorum verſutas; & contumeliis afficiuntur, vel interficiuntur ab eis.

Sequitur: *Et egreſſi ſervi eius in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt bonos, & malos.* ORIGENES (ubi ſupra.) Egredientes ſervi, ſive de Iudæa, & Hieruſalem Apoſtoli Chriſti, ſive ab interioribus Angeli ſancti, & venientes ad vias diverſas diverſorum morum, congregaverunt quoſcumque invenerunt: & non curant, utrum aliquando ante vocationem mali fuerint, aut boni. Bonos autem intelligere hic ſimpliciter convenit humiliores, & rectiores ex eis qui veniebant ad cultum Dei, quibus conveniebat quod Apoſtolus ait Rom. ii. „ Cum „ Gentes quæ legem non habent, ea quæ „ legis ſunt faciunt, ipſi ſibi ſunt lex. " HIERONYMUS (ſuper *Nuptiæ quidem paratæ ſunt*.) Inter ipſos enim Gentiles infinita eſt diverſitas; cum alios ſciamus eſſe pro cliviores ad vitia, alios ad honeſtatem morum virtutibus deditos. GREGORIUS (hom. xxxvi. al. xxxviii.) Vel hoc dicit, quia in hac Eccleſia nec mali ſine bonis, nec boni ſine malis eſſe poſſunt. Bonus autem non fuit qui malos tolerare recuſavit.

Sequitur: *Et impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentium.* ORIGENES (tract. xx.) Nuptiæ, ſcilicet Chriſti, & Eccleſiæ, ſunt impletæ, dum reſtituti Deo qui ab Apoſtolis ſunt inventi recubuerunt ad epulandum in nuptiis. Sed quoniam bonos, & malos oportuit quidem vocari, non autem ut mali permanerent mali, ſed ut deponerent veſtimenta contraria nuptiis, & induerent nuptialia indumenta, ſcilicet viſcera miſericordiæ, & benignitatis; ideo Rex egreditur, ut videat diſcumbentes priuſquam apponatur eis prandium, ut retineat habentes nuptialia veſtimenta, (1) & delectet; condemnetque contrarios: unde ſequitur: *Intravit autem Rex, ut videret diſcumbentes*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. op. imperf.) Non quia alicubi ipſe non eſt; ſed ubi vult per iudicium aſpicere, ibi dicitur præſens; ubi autem non vult, abſens videtur. Dies autem aſpectionis eſt dies iudicii, quando viſitaturus eſt Chriſtianos, qui ſuper menſam Scripturarum recumbunt. ORIGENES (tract. xx.) Ingrediens autem invenit quemdam qui non mutaverat proprios mores: unde ſequitur: *Et vidit ibi hominem non veſtitum veſte nuptiali*. Singulariter dixit, quia unius ſunt generis omnes qui ſervant malitiam poſt fidem, quam habuerant ante fidem. GREGORIUS (hom. xxxvi. al. xxxviii.) Quid autem debemus intelligere per nuptialem veſtem niſi caritatem? Quia hanc in ſe Dominus habuit, dum ad ſociandæ ſibi Eccleſiæ nuptias veniret. Intrat ergo ad nuptias, ſed ſine veſte nuptiali, qui in Eccleſia fidem habet, ſed caritatem non habet. AUGUSTINUS contra Fauſtum

(1) *Al. P. Nicolai legit* quibus delectetur.

(Lib. II. cap. xix.) Vel ſine veſte nuptiali nuptias adit qui quærit ibi gloriam non ſponſi, ſed ſuam. HILARIUS (can. xxii. in Matth.) Vel veſtis nuptialis eſt gratia Spiritus ſancti, & candor habitus cæleſtis, qui bonæ interrogationis confeſſione ſuſceptus, uſque in cœtum regni cælorum immaculatus, & integer eſt reſervandus. HIERONYMUS (ſuper *Vidit unum non veſtitum*.) Vel veſtis nuptialis præcepta ſunt Domini, & opera quæ complentur ex lege, & Evangelio, novique hominis efficiunt veſtimentum; quod qui in die iudicii inventus fuerit ſub nomine Chriſtiano non habere, ſtatim corripitur: unde ſequitur: *Et ait illi: Amice, quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem?* Amicum vocat, quia eſt invitatus ad nuptias, quaſi ſit amicus per fidem. Arguit autem impudentiæ, quod veſte ſordida munditias polluerit nuptiales. ORIGENES (tract. xx.) Et quoniam qui peccat, & non induit Dominum Ieſum Chriſtum, non habet excuſationem aliquam, ideo ſequitur, *At ille obmutuit*. HIERONYMUS. In tempore enim illo non erit locus impudentiæ, nec negandi facultas; cum omnes Angeli, & mundus ipſe teſtes ſint peccatorum. *a* GREGORIUS (hom. xxxvi. al. xxxviii.) Non autem ſolum reiectus eſt a nuptiis qui iniuriam nuptiis fecit, ſed adhuc a miniſtris Regis ſuper vincula conſtitutis ligatus inceſſione, qua non eſt uſus ad bonum, & apprehenſoria virtute, qua nullum opus ad bonum implevit, & condemnatus eſt in loco ab omni lumine alieno, qui vocatur tenebræ exteriores: unde ſequitur: *Tunc Rex dixit miniſtris: Ligatis manibus, & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores.* GREGORIUS (hom. xxxvi. al. xxxviii.) Ligantur tunc pedes, & manus per diſtrictionem ſententiæ, qui modo a pravis operibus ligari noluerunt per meliorationem vitæ; vel tunc ligat pœna quos modo a bonis operibus ligavit culpa. AUGUSTINUS XI. de Trin. (cap. vi.) Pravarum vero, atque diſtortarum voluntatum implicatio vinculum eſt quo alligatur qui hoc agit, ut proiiciatur in tenebras exteriores. GREGORIUS (hom. xxxviii. in Evang.) Interiores autem tenebras dicimus cæcitatem cordis, exteriores vero (1) tenebras æternam noctem damnationis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. op. imperf.) Vel per hoc deſignatur differentia tormentorum in peccatoribus. Sunt enim primæ tenebræ exteriores, interiores autem minores, & noviſſima loci.

Sequitur: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium.* HIERONYMUS (ſuper illud, *Ligatis pedibus, & manibus*.) In fletu oculorum, & ſtridore dentium, per metaphoram membrorum corporalium, magnitudo oſtenditur tormentorum. Manus quoque ligatas, & pedes, fletum oculorum, & ſtridorem dentium, ad comprobandam reſurrectionis intellige veritatem. GREGORIUS (homil. xxxviii. ut ſupra.) Ut illic dentes ſtrideant, qui de edacitate gaudebant; illic oculi defleant, qui hic per illicitas concupiſcentias verſabantur; quatenus ſingula membra ſupplicio ſubiaceant, quæ hic ſingulis quibuſque vitiis ſubiecta ſerviebant. HIERONYMUS (ſuper *Multi ſunt vocati*.) Et quia in convivio nuptiali non initium, ſed finis quæritur, ſubditur: *Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.* HILARIUS (can. xxii.) In invitante enim ſine exceptione, publicæ bonitatis humanitas eſt; in invitatis vero, vel vocatis, de iudicio meritorum probitatis electio eſt. GREGORIUS (hom. xxxvi. al. xxxviii.) Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quæ inceperunt, minime perſiſtunt. Tanto ergo ſibi unuſquiſque ſolicite metuat quanto ignorat quæ reſtant. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xli. in op. imperf.) Vel aliter. Quotiens Deus tentat Eccleſiam ſuam, ingreditur ad eam, ut videat diſcumbentes; & ſi invenerit aliquem non habentem veſtem nuptialem, interrogat eum: Ut quid factus es Chriſtianus, ſi hæc opera (2) negligebas? Talem ergo Chriſtus tradit miniſtris ſuis, ideſt aliquibus magiſtris ſeductionis; & ligant manus eius, ideſt opera, & pedes, ideſt motus animæ; & mittunt eum in tenebras, ideſt in errores vel Gentium, vel Iudæorum, vel hæreſim: propinquiores enim ſunt tenebræ Gentilium, quia veritatem ſpernunt quam non audierunt; ſed exteriores Iudæorum, qui audierunt, ſed non crediderunt; ſed magis exteriores hæreticorum, qui audierunt, & didicerunt.

(b) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlii. in op. imperf.) Sicut ſi aliquis

quis

(1) *Al. deeſt* tenebras. (2) *Al.* diligebas: *ſic etiam habet P. Nicolai.*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a ORIGENES ut ſupra.

Quis claudere voluerit aquæ currentis meatum, ſi excluſa fuerit per aliquam violentiam, aliunde ſibi ſemitam quærit; ſic Iudæorum malignitas, ex una parte confuſa, alium ſibi aditum adinvenit: unde dicitur: *Tunc abeuntes phariſæi conſilium inierunt, ut caperent eum in ſermone*. Abierunt, inquam, ad herodianos. Quale conſilium, tales & conſiliatores; & ideo ſequitur: *Et mittunt ei diſcipulos ſuos cum herodianis*. GLOSSA *a* (ordinaria.) Tamquam ignotis, ut facilius deciperent, & per eos illum caperent; cum timentes turbam, hoc per ſe non præſumerent facere. HIERONYMUS (ſuper *Tunc abeuntes phariſæi*.) Nuper quidem ſub Cæſare Auguſto Iudæa ſubiecta Romanis, quando in toto orbe eſt celebrata deſcriptio, ſtipendiaria facta fuerat; & erat in populo magna ſeditio, dicentibus aliis pro ſecuritate, & quiete, qua Romani pro omnibus militarent, debere tributa perſolvi; phariſæis vero qui ſibi applaudebant in iuſtitia, e contrario nitentibus oon debere populum Dei, qui decimas ſolveret, & primitias daret, & cetera quæ in lege ſcripta ſunt, humanis legibus ſubiacere. Cæſar autem Auguſtus Herodem filium Antipatris alienigenam, & proſelytum Regem Iudæis conſtituerat, qui tributis præeſſet, & Romano pareret imperio. Mittunt igitur phariſæi diſcipulos ſuos cum herodianis, ideſt militibus Herodis, ſeu quos illudentes phariſæi, quia Romanis tributa ſolvebant, herodianos vocabant, & non divino cultui deditos. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxi.) Propter hoc autem ſuos diſcipulos, & Herodis milites ſimul mittuot, ut quodcumque dixerit reprehendatur: cupiebant enim magis adverſum herodianos eum aliquid dicere: quia enim eum detinere timebant propter turbas, voluerunt ei periculum immittere ex hoc quod eſſet publicis tributis obnoxius. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlii. in opere imperf.) Hæc eſt autem hypocritarum prima ſimulatio, quia laudant quos perdere volunt; & ideo in laudem prorumpunt, dicentes: *Magiſter, ſcimus quia verax es*. Magiſtrum eum vocaot, ut quaſi honoratus, & laudatus myſterium ſui cordis ſimpliciter eis aperiat, tamquam volens eos habere diſcipulos. GLOSSA *b*. Tripliciter autem contingit aliquem veritatem non docere. Primo ex parte ipſius docentis, quia ſcilicet veritatem vel non novit, vel non amat; & contra hoc dicunt: *Scimus quia verax es*. Secundo ex parte Dei, cuius timore poſtpoſito, quidam veritatem (1) de eo, quam noverunt, non pure annuntiant; & contra hoc dicunt: *Et viam Dei in veritate doces*. Tertio ex parte proximi, ex cuius timore, vel amore aliquis veritatem tacet; & ad hoc excludendum dicunt: *Et non eſt tibi cura de aliquo*, ſcilicet homine: *non enim reſpicis perſonam hominum*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxi.) Hoc de Herode, & Cæſare occulte inſinuabant. HIERONYMUS (ſuper *Licet tributum dare*.) Blanda quidem, & fraudulenta interrogatio (2) illuc provocat reſpondentem ut magis Deum, quam Cæſarem timeat: unde dicunt: *Dic ergo nobis quid tibi videtur: licet cenſum dari Cæſari, an non?* Ut ſi dicat non debere tributa ſolvi, ſtatim audientes herodiani, ſeditionis reum contra Romanum Principem eum teneant. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxi.) Quia enim ſciebant quod quidam hanc diſcordiam meditantes occiſi erant, volebant & ipſum per ſermones hos in talem ſuſpicionem immittere.

Sequitur: *Cognita autem Ieſus nequitia eorum ait: Quid me tentatis hypocritæ?* CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xlii. op. imperf.) Non ſecundum ſermones eorum pacificos blande reſpondit; (3) ſed ſecundum conſcientiam eorum crudelem, aſpera dixit: quia Deus voluntatibus reſpondet, non verbis. HIERONYMUS (ſuper *Quid me tentatis?*) Prima ergo virtus eſt reſpondentis, interrogantium mentes cognoſcere, & non diſcipulos, ſed tentatores vocare. Hypocrita ergo vocatur qui aliud eſt, & aliud ſimulat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xlii. op. imperf.) Dicit ergo eis, *hypocritæ*, ut conſiderantes eum humanorum cordium cognitorem, quod facere cogitabant, perficere non audereot. Vide ergo quod phariſæi blandiebantur ut perderent; ſed Ieſus confundebat eos ut ſalvaret: quia utilior eſt homini Deus iratus, quam homo propitius. HIERONYMUS

(1) *Al.* de Deo. (2) *Al.* illic. (3) *Al. omittitur* ſed.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Partim interlinealis, partim collateralis, verbis paululum immutatis quo ad poſteriorem partem.
b Quod ſubiungitur ex Gloſſa, non occurrit.

mus (ſuper *Oſtendite mihi* .) Sapientia enim ſemper ſapienter agit , ut ſuis potiſſimum tentatores ſermonibus confutentur : & ideo ſequitur : *Oſtendite mihi numiſma cenſus . At illi obtulerunt ei denarium* . Hoc genus nummi eſt quod pro decem nummis computabatur , & habebat imaginem Cæſaris: unde ſequitur: *Et ait illis Ieſus*: *Cuius eſt imago hæc*, *& ſuperſcriptio* ? Qui putant interrogationem Salvatoris ignorantiam eſſe , & non diſpenſationem , diſcant ex præſenti loco , quod utique poterat ſcire Ieſus , cuius imago eſſet in nummo. Sequitur : *Dicunt ei* , *Cæſaris* : Cæſarem non putemus Auguſtum , ſed (1) Tiberium ſignificari , ſub quo & paſſus eſt Dominus . Omnes autem Reges Romani a primo Caio Cæſare, qui imperium arripuerat, Cæſares appellantur . Sequitur : *Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari*, ideſt nummum, tributum , & pecuniam . Hilarius (can. xxiii. in Matth. par. a princ.) Si enim nihil quod Cæſaris eſt , penes nos reſederit , conditione reddendi ei quæ ſua ſunt non tenebimur . Porro autem ſi rebus illius incumbamus , ſi iure poteſtatis ſuæ utimur, extra querelam iniuriæ eſt reddere Cæſari quod Cæſaris eſt. Chryſoſtomus (hom. lxxi. in Matth.) Tu autem cum audieris, *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari* , illa ſcito eum dicere ſolum quæ in nullo pietati nocent : quia ſi aliquid tale fuerit , non adhuc Cæſaris eſt, ſed diaboli tributum. Deinde ut non dicant , quoniam hominibus nos ſubiicis, ſubdit: *Et quæ ſunt Dei Deo*. Hieronymus (ſuper *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari*.) Ideſt decimas , primitias, oblationes, & victimas; ſicut & ipſe Dominus reddidit Cæſari tributa pro ſe, & Petro; & Deo reddidit quæ Dei ſunt , Patris faciens voluntatem . Hilarius (can. xxiii. poſt principium .) Deo etiam quæ eius ſunt reddere nos oportet , ideſt corpus, & animam, & voluntatem . Numiſma enim Cæſaris in auro eſt , in quo eſt eius imago depicta . Dei (2) autem numiſma homo eſt , in quo eſt Dei imago figurata: ideo divitias veſtras date Cæſari , Deo autem innocentiæ veſtræ conſcientiam ſervate . Origenes (tract. xxi.) Ex hoc loco diſcimus Salvatoris exemplo , ut non his quæ a multis dicuntur, & propterea glorioſa videntur, occaſione pietatis attendamus; ſed quæ convenienter ſecundum ordinem rationis dicuntur . Poſſumus autem & moraliter intelligere locum iſtum, quoniam debemus corpori quædam dare quaſi tributum Cæſari, ideſt neceſſaria . Quæcumque autem ſunt convenientia animarum naturæ , ideſt ea quæ ducunt ad virtutem, debemus Deo offerre. Qui ergo ſupra modum docent legem Dei, & de rebus debitis corpori nihil curare præcipiunt, ſunt phariſæi qui reddere Cæſari tributum vetabant, prohibentes ſcilicet nubere , & abſtinere a cibis , quos Deus creavit; qui vero ſupra modum æſtimat oportere corporibus indulgere , ipſi ſunt herodiani. Salvator autem noſter vult ut nec virtus minoretur dum ſupra modum carni ſervimus; nec carnis natura gravetur, dum abundantius virtutibus adhæremus . Vel princeps mundi, ideſt diabolus, dicitur Cæſar: non enim poſſumus reddere Deo quæ Dei ſunt, niſi prius reddiderimus principi quæ ſunt ſua; ideſt, niſi depoſuerimus malitiam univerſam. Hoc etiam diſcamus ex loco præſenti quod contra tentantes nec omnino tacere debemus, nec ſimpliciter reſpondere, ſed circumſpecte, ut præcidamus occaſionem quærentium in nobis occaſionem, & doceamus irreprehenſibiliter quæ poſſunt ſalvare volentes ſalvari. Hieronymus (ſuper *Et audientes mirati ſunt*.) Qui autem credere debuerant, ad tantam ſapientiam mirati ſunt , quod calliditas eorum inſidiandi non inveniſſet locum: unde ſequitur : *Et audientes mirati ſunt* , *& relicto eo abierunt*, infidelitatem pariter cum admiratione reportantes .

(c) Chryſoſtomus in hom. (lxxi.) Confutatis phariſæorum diſcipulis cum herodianis , ſadducæi ſe immittunt; cum tamen ex confuſione priorum eos (3) oporteret effici pigriores . Sed præſumptio inverecundum quid eſt, & pertinax , & impoſſibilia tentans: propter hoc & Evangeliſta ſtupens eorum dementiam, hoc ipſum ſignificat, dicens: *In illa die acceſſerunt ad eum ſadducæi*. Chryſoſtomus ſuper Matth. (homil. xlii. oper. imperf.) Quando recedebant phariſæi , accedebant ſadducæi: forte tali conſilio, quia decertabant quis eum ante deprehendere poſſet : vel ſi ratione eum non poſſent ſuperare, ſaltem per ipſam frequentiam ſubverterent ſenſum eius. Hieronymus (ſuper *Acceſſerunt ad eum ſcribæ*.) Duæ hæreſes erant in Iudæis: una phariſæorum, & altera ſadducæorum : phariſæi traditionum, & obſervationum (4) iuſtitiam præferebant , unde & diviſi vocabantur a populo; ſadducæi autem, qui inter-

(1) *Al.* Tiberium privignum eius, *item* cum. (2) *Al. deeſt* autem. (3) *Al.* oportet. (4) *Al.* quas lli iuſtitiam præferebant.

terpretantur iuſti, & ipſi vendicabant ſibi quod non erant; ac prioribus & corporis, & animæ reſurrectionem credentibus, confitentibuſque, & Angelos, & ſpiritum, ſequentes, iuxta Actus Apoſtolorum, omnia denegabant: unde & hic dicitur: *Qui dicunt reſurrectionem non eſſe*. ORIGENES (tract. XXII.) Non ſolum autem carnis reſurrectionem negabant, ſed etiam animæ immortalitatem tollebant. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XLII. oper. imperf.) Videns enim diabolus, quia iuſtitiam Dei omnino extinguere non potuit, introduxit hæreſim ſadducæorum, qui dicerent non eſſe reſurrectionem mortuorum; quæ res omne propoſitum faciendæ iuſtitiæ frangit: quis enim contentus erit adverſus ſeipſum quotidie luctamina exercere, niſi ad ſpem reſurrectionis aſpiceret? GREGORIUS XIV. Moral. (cap. XXXIX. in nov. exemp. XXVIII.) Sunt autem nonnulli (1) qui conſiderantes quod ſpiritus a carne ſolvitur, quod caro in putredinem vertitur, quod putredo in pulverem reducitur, quod pulvis in elementa ſolvitur, ut nequaquam ab humanis oculis videatur, reſurrectionem fieri poſſe deſperant; & dum arida oſſa inſpiciunt, hæc veſtiri carnibus, rurſumque ad vitam vireſcere, poſſe fieri diffidunt. AUGUSTINUS in Enchir. (cap. LXXXVIII.) Non autem perit Deo terrena materies, de qua mortalium creatur caro; ſed in quemlibet pulverem, cineremve ſolvatur, in quoslibet halitus, auraſque diffugiat, in quamcumque aliorum corporum ſubſtantiam, vel in ipſa elementa vertatur, in quorumcumque animalium, aut etiam hominum, cibum cedat, carnemque mutetur, animæ illi humanæ in puncto temporis redditur quæ eam primitus, ut homo fieret, viveret, & creſceret, animavit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XLII. in op. imperf.) Ad defenſionem autem ſui erroris inveniſſe ſe argutiſſimam rationem ſadducæi putabant: unde ſequitur: *Et interrogaverunt eum, dicentes: Magiſter, Moyſes dixit, ſi quis mortuus fuerit &c.* CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXI.) Quia enim immitigabile malum mors erat apud Iudæos, qui omnia pro præſenti vita faciebant, in legem deduxit Moyſes, defuncti ſine filiis uxorem fratri dari oportere, ut defuncto filius naſceretur ex fratre, & non excideret nomen eius; quod erat quædam mortis mitigatio: non autem alius quam frater, vel propinquus iubebatur accipere uxorem defuncti: quoniam non ita putaretur qui ex tali coniunctione erat naſciturus, eſſe filius eius qui obiit; & iterum extraneus non ita haberet neceſſitatem ſtatuere domum eius qui obierat, ſicut frater, cui etiam ex cognatione hoc facere iuſtum erat.

Sequitur: *Erant autem apud nos ſeptem fratres*. HIERONYMUS (ſuper *Moyſes dixit*.) Qui reſurrectionem corporum non credebant, & animam putabant interire cum corporibus, recte iſtiuſmodi fingunt fabulam, quæ deliramenti arguat eos qui reſurrectionem aſſerant mortuorum. Turpitudinem ergo fabulæ opponunt, ut reſurrectionis denegent veritatem: unde concludunt: *In reſurrectione ergo cuius erit?* Poteſt autem fieri ut vere in gente eorum hoc aliquando acciderit. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. XXXII.) Per hos autem ſeptem fratres myſtice intelliguntur homines impii, qui fructum iuſtitiæ non potuerunt afferre in terra per omnes ſeptem mundi ætates, quibus iſta terra conſiſtit: poſtea enim & ipſa terra tranſiet, per quam omnes illi (2) quaſi ſeptem ſteriliter tranſierunt.

Sequitur: *Reſpondens autem Ieſus, ait illis: Erratis neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XLII. in oper. imperf.) Sapienter primum arguit ſtultitiam eorum, quia non legebant; ſecundo ignorantiam, quia non cognoſcebant Deum. Ex dilectionis enim dilectionis naſcitur ſcientia Dei; ignorantia autem negligentiæ filia eſt. HIERONYMUS (ſuper *Erratis neſcientes*.) Propterea ergo errant, quia Scripturas neſciunt; & quia Scripturas neſciunt, conſequenter ignorant virtutem Dei. ORIGENES (tract. XXII.) Duas autem res dicit eos neſcire; unam quidem Scripturas, alteram autem virtutem Dei, per quam reſurrectio fit, & nova vita in ea. Vel Dominus arguens ſadducæos neſcire virtutem Dei, ſe eos non cognoſcere arguebat: ipſe enim erat virtus Dei, & non cognoſcebant eum, quaſi neſcientes Scripturas, quæ loquuntur de eo: propterea nec reſurrectionem credebant, quam facturus fuerat ipſe. Quæritur autem, cum Salvator dicat, *Erratis neſcientes Scripturas*, an dicat quod in quibuſdam Scripturis poſitum eſt quod ſequitur: *In reſurrectione neque nubent, neque nubentur*, quod in veteri teſtamento non legitur ſcriptum. Nos autem dicimus, quia

(1) *Al. deeſt* qui. (2) *P. Nicolai ſic* (quaſi ſeptem mariti.)

quia ſcriptum eſt non in ipſis ſermonibus manifeſte iſta dicentibus, ſed in myſterio indicantibus ſecundum intellectum moralem: nam cum ſit lex umbra futurorum bonorum, dicens quodlibet de viris, & uxoribus, de ſpiritualibus nuptiis principaliter dicit. Sed nec hoc invenio alicubi Scripturam dicentem, ſanctos poſt exitum fore ſicut Angelos Dei; niſi forte quis & hoc moraliter intelligat, ſecundum illud quod dicitur Gen. xv. „ Tu autem ibis ad patres „ tuos: “ item ibid. xxv. „ Appoſitus eſt „ ad populum ſuum. “ Dicet autem aliquis: Ideo eos increpabat, quia non legebant ceteras Scripturas quæ ſunt extra legem, & ideo errabant. Alius autem dicit, quod neſciebant Moſaicæ legis Scripturas, ex eo quod divinum ſenſum earum non ſcrutabantur. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (in op. imperf. ubi ſupra.) Vel quod dicit, *In reſurrectione neque nubent, neque nubentur*, retulit ad hoc quod dixerat, *Neſcitis virtutem Dei*; quod autem dixit, *Ego ſum Deus Abraham &c.* ad illud quod dixit, *Neſcitis Scripturas*. Et quidem calumniatoribus primum oportet in aliqua quæſtione auctoritatem Scripturæ proferre, deinde rationem exponere; interrogantibus autem per ignorantiam, prius rationem exponamus, poſtea auctoritate confirmemus: quoniam calumniatores convincere oportet, interrogatores autem docere; ideo his interrogantibus per ignorantiam, prius rationem expoſuit, dicens, *In reſurrectione &c.* HIERONYMUS (ſuper *In reſurrectione neque nubent*.) In hoc autem quod dicitur, *Neque nubent, neque nubentur*, Latina conſuetudo Græco idiomati non reſpondet. Nubere enim apud Latinos proprie dicuntur mulieres. Sed nos ſimpliciter dictum intelligamus quod nubere de viris, & nubi de mulieribus dictum ſit. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlii. in oper. imperf.) In hoc quidem ſæculo, quia morimur, ideo naſcimur; quia naſcimur, ideo uxores ducimus, ut quod moriendo minuitur, naſcendo ſuppleatur: ibi autem moriendi neceſſitas tollitur, unde & naſcendi cauſa ſoluta eſt. HILARIUS (can. xxiii. in Matth.) Et quidem ſuffecerat adverſus ſadducæos opinionem illecebræ corporeæ recidiſſe, & officiis ceſſantibus inania hæc corporum gaudia ſuſtuliſſe; ſed adiecit: *Sed ſunt ſicut Angeli Dei in cælo*. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxi.) Per quod ad interrogatum convenienter reſpondet: quia enim hæc erat eis cauſa æſtimandi reſurrectionem non eſſe, quia credebant eamdem fore reſurgentium conditionem, hanc cauſam removit, oſtendens eos alterius conditionis futuros. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlii. in op. imperf.) Notandum vero, quod cum de ieiuniis, & eleemoſynis, ceteriſque virtutibus ſpiritualibus locutus fuit, numquam Angelorum ſimilitudinem introduxit, niſi cum de abſolutione a coitu loqueretur: quoniam ſicut omnes actus carnales opera ſunt animalium, præcipue tamen actus libidinis; ſic omnes virtutes ſunt res angelicæ, præcipue tamen caſtitas, per quam vincitur natura virtutibus. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quod ergo infertur, *Sed ſunt ſicut Angeli Dei in cælo*, ſpiritalis converſatio repromittitur. DIONYSIUS [a]. Tunc enim quando incorruptibiles, & immortales erimus, viſibili quidem ipſius Dei apparitione in caſtiſſimis contemplationibus adimplebimur; intelligibilis autem luminis dationem participabimus in impaſſibili, & in immateriali mente ſecundum imitationem ſupercæleſtium mentium: propter quod dicitur, quod erimus Angelis æquales. HILARIUS (can. xxiii.) Eamdem autem calumniam, quam ſadducæi afferunt de coniugio, afferre plures ſolent, in quam formam muliebris ſexus reſurgat. Sed qualis in Scripturis auctoritas eſt (1) de Angelis opinandi, talem in reſurrectione (2) ſpeciei noſtræ ſenſum oportet eſſe de feminis. AUGUSTINUS XX. de Civit. Dei (cap. xvii.) Sed mihi melius videntur ſapere qui utrumque ſexum reſurrecturum eſſe non dubitant: non enim libido ibi erit, quæ confuſionis cauſa eſt: nam priuſquam peccaſſent, nudi erant: natura autem ſervabitur, quæ tunc quidem & a concubitu, & a partu immunis erit: erunt tamen membra feminea non accommodata uſui veteri, ſed decori novo; quo non allicitur aſpicientis concupiſcentia, quæ nulla erit, ſed Dei laudetur ſapientia, atque clementia, qui & quod non erat fecit, & liberavit a corruptione quod fecit. HIERONYMUS (ubi

(1) *Al.* de Angelis: opinando talem. (2) *Al.* ſpe.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a De Divinis Nominibus cap. 1.

(ubi ſupra.) Nemo enim dicit de lapide, & arbore, & his rebus quæ non habent membra genitalia, quod non nubent, neque nubentur; ſed de his qui cum poſſint nubere, tamen aliqua ratione non nubunt. RABANUS (ſuper *Sicut Angeli in cælo.*) Hæc autem quæ dicta ſunt de reſurrectionis conditionibus, propoſitæ reddidit quæſtioni; de ipſa vero reſurrectione contra eorum infidelitatem convenienter loquitur. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxi. a medio.) Et quia illi interrogando, Moyſen præmiſerant, per Moyſen eos confutat: unde ſubdit: *De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis*. HIERONYMUS (ſuper *De reſurrectione mortuorum*.) Ad comprobandum reſurrectionis veritatem multis aliis exemplis manifeſtioribus uti potuit, ex quibus eſt illud Eſai. xxvi. „ Reſuſcitabuntur „ mortui, & reſurgent qui in monumen„ tis ſunt: " & in alio loco (Dan. xii.) „ Multi dormientium de terræ pulvere re„ ſurgent. " Quæritur ergo quid ſibi voluerit Dominus hoc proferre teſtimonium, quod videtur ambiguum, vel non ſatis ad reſurrectionis pertinens veritatem; & quaſi hoc prolato probaverit quod volebat, ſtatim intulerit: *Non eſt Deus mortuorum, ſed viventium*. Supra diximus autem, ſadducæos nec Angelum, nec ſpiritum, nec reſurrectionem corporum confitentes, & animarum quoque interitum prædicaſſe: hi quinque tantum libros Moyſi recipiebant, Prophetarum vaticinia reſpuentes. Stultum autem erat inde proferre teſtimonia cuius auctoritatem non ſequebantur. Porro ad æternitatem animarum probandam de Moyſe ponit exemplum, *Ego ſum Deus Abraham*; ſtatimque infert: *Non eſt Deus mortuorum, ſed viventium*: ut cum probaverit animas permanere poſt mortem (neque enim poterat fieri ut eorum eſſet Deus qui nequaquam ſubſiſterent) convenienter introduceretur & corporum reſurrectio, quæ cum animabus bona malaque geſſerunt. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxi.) Sed qualiter alibi (Rom. xiv.) ait: „ Ut „ vivorum, & mortuorum dominetur? " Sed hoc non eſt ſimile ei quod (1) hic dicitur: mortuorum enim ibi dicitur (2) eſſe Dominus, eorum ſcilicet qui victuri ſunt, non autem eorum qui ſemel (3) diſparuerunt, & ultra non reſurgent. *a* HIERONYMUS (ſuper *Ego ſum Deus Abraham*.) Conſiderandum etiam, quod ſermo hic ad Moyſen (4) factus fuerat, ſanctis iſtis Patriarchis iam pridem quieſcentibus: erant ergo quorum Deus erat: nihil enim habere poterant, ſi non erant: quia in natura rei eſt ut eſſe id neceſſe ſit cuius ſit alterum; atque ita habere Deum, viventium eſt; cum Deus æternitas ſit, & non ſit eorum quæ mortua ſunt, habere id quod æternum eſt: & quomodo eſſe illi futuri ſemper negabuntur, quorum ſe eſſe profiteatur æternitas? ORIGENES (tract. xxii.) Deus etiam eſt qui dicit Exod. iii. „ Ego „ ſum qui ſum. " Sic ergo impoſſibile eſt ut dicatur eorum Deus eſſe qui non ſunt. Et vide, quia non dixit: Ego ſum Deus Abraham, Iſaac, & Iacob: ſed *Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob*. In alio autem loco ſic dixit, Exod. vii. „ Deus „ Hebræorum miſit me ad te. " Qui enim perfectiſſime ſunt circa Deum, quantum ad comparationem ceterorum hominum, totum habent Deum in ſe: propterea non communiter, ſed ſingulariter dicitur eorum Deus; ut puta ſi dicamus, Ager ille illorum eſt, oſtendimus quod unuſquiſque eorum non habet eum in toto. Si autem dicimus, quod ager ille illius eſt, demonſtramus quia totum agrum poſſidet ille. Ubi ergo dicitur, Deus Hebræorum, imperfectio demonſtratur eorum: quia unuſquiſque eorum aliquid modicum de Deo habebat. Dicitur autem, *Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob*: quia ſinguli eorum totum habebant Deum. Non autem ad modicam laudem reſpicit Patriarcharum quod (5) Deo vivebant. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XVI. cap. xxiv.) Opportune itaque eadem voce nunc convincuntur Manichæi, qua tunc convicti ſunt ſadducæi: nam & ipſam reſurrectionem alio quidem modo, ſed tamen etiam ipſi negant. AUGUSTINUS ſuper Ioannem (tract. xi. a med.) Ideo autem ſpecialiter *Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob* dicitur, quia in iſtis tribus omnes modi generationis filiorum Dei vocantur. Generat enim Deus multotiens de bono prædicatore bonum filium,

(1) *Al.* hodie. (2) *Al.* ſemel eſſe: *forte* ſimul eſſe. (3) *Al.* deſperaverunt. (4) *Al.* iam factus fuerat. (5) *Al. omittitur* Deo.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HILARIUS can. xxiii. ut ſupra. Quod ſubiungitur ex Hilario, prius ex Hieronymo notabatur.

lium, & de malo malum: quod ſignificatur per Abraham, qui de libera uxore fidelem filium habuit, & de ancilla infidelem genuit. Aliquando vero generat per bonum prædicatorem bonum, & malum filium: quod ſignificatur in Iſaac, qui de libera unum bonum, & alterum malum generavit. Aliquando generat bonos per bonum, & malum prædicatorem: quod ſignificatur per Iacob, qui bonos filios genuit & de liberis, & de ancillis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlii. op. imp.) Et vide quomodo ſit infirmior congreſſio Iudæorum contra Chriſtum. Prima fuit cum terrore dicendo, *In qua poteſtate hæc facis?* contra quam neceſſaria fuit conſtantia cordis. Secunda fuit cum dolo, contra quam neceſſaria fuit acuta ſapientia. Hæc autem fuit cum præſumptione ignara, quæ præcedentibus facilior eſt. Hominem enim putantem ſe aliquid ſcire, cum neſciat, viro ſcienti facile eſt convincere. Sic & operatio inimici in primis gravis eſt; ſed ſi quis forti animo ſuſtinuerit, inveniet eum infirmiorem.

Sequitur: *Et audientes turbæ mirabantur in doctrina eius.* REMIGIUS. Non quidem ſadducæi, ſed turbæ mirantur. Hoc etiam quotidie agitur in Eccleſia: cum (1) enim divina inſpiratione adverſarii Eccleſiæ ſuperantur, turbæ fidelium lætantur.

(d) HIERONYMUS. Quia ſupra phariſæi in oſtenſione denarii fuerant confutati, & adverſæ partis viderant factionem ſubrutam, debuerant ex hoc moveri, ne ultra molirentur inſidias; ſed malevolentia, & livor nutrit impudentiam: unde dicitur: *Phariſæi autem audientes quod ſilentium impoſuiſſet ſadducæis, convenerunt in unum.* ORIGENES (tract. xxiii.) Silentium autem ſadducæis impoſuit Ieſus, volens oſtendere quoniam mendacii vocem obmuteſcere facit claritas veritatis. Sicut enim proprium eſt iuſti tacere, cum ſit tempus tacendi, & loqui, cum ſit tempus loquendi, non tamen obmuteſcere; ſic proprium eſt omnium qui mendacii ſunt doctores, obmuteſcere quidem quantum ad rem, non autem tacere. HIERONYMUS (ſuper *Audientes autem phariſæi.*) Phariſæi ergo, & ſadducæi, qui inter ſe contrarii ſunt, ad tentandum Ieſum pari mente conſentiunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xlii. oper. imperf.) Vel convenerunt in unum phariſæi, ut multitudine vincerent quem rationibus ſuperare non poterant: a veritate nudos ſe profeſſi ſunt, qui multitudine ſe armaverunt. Dicebant enim apud ſe: Unus loquatur pro omnibus, & omnes loquamur per unum; ut ſi quidem vicerit, omnes videamur viciſſe; ſi autem convictus fuerit, vel ſolus videatur confuſus: & ideo ſequitur: *Et interrogavit eum unus ex eis legis doctor, tentans eum.* ORIGENES (tract. xxiii.) Omnes ergo qui non diſcendi, ſed tentandi cauſa interrogant aliquem doctorum, æſtimare debemus illius phariſæi fratres, ſecundum illud infra xxv. *Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxxiii.) Non moveat autem quod Matthæus hic dicit tentantem fuiſſe a quo Dominus interrogatus eſt; Marcus autem hoc tacet, & in fine (cap. xii.) ita concludit, quod ei Dominus (2) Ieſus ſapienter reſpondenti dixerit: „ Non longe es a regno Dei. “ Fieri enim poteſt ut quamvis tentans acceſſerit, Domini tamen reſponſione correctus ſit. Aut certe ipſam tentationem, (3) de qua loquitur Iacobus, non accipiamus malam tamquam decipere volentis inimicum, (4) ſed cautam potius tamquam experiri amplius volentis ignotum: neque fruſtra ſcriptum eſt Eccli. xix. „ Qui facile credit, levis eſt corde. “ Quid autem interroget, ſubditur: *Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege?* ORIGENES (tract. xxiii.) Tentans dicebat, *Magiſter*, quoniam non tamquam diſcipulus Chriſti proferebat hanc vocem. Si quis ergo non diſcit aliquid a Verbo, nec tradit ſe ei ex toto animo ſuo; dicit autem ei, *Magiſter*, frater phariſæi eſt Chriſtum tentantis. Cum ergo ante Salvatoris adventum legeretur lex, forſitan quærebatur quod eſt mandatum magnum in ea: neque enim interrogaſſet hoc phariſæus, niſi diu apud illos de hoc quæſitum fuiſſet, & non inventum, donec veniens Ieſus hoc doceret. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xxii. oper. imperf.) De magno tamen mandato interrogat qui nec minimum obſervabat. Ille debet interrogare de maiori iuſtitia qui iam minorem complevit. HIERO-

RO-

(1) *Al. deeſt* enim. (2) *Al. deſideratur* Ieſus. (3) *In Veneta ed. an. 1521. omittitur* de qua loquitur Iacobus: *reliqua autem quas præ manibus habemus, & alibi citamus, editiones hæc eadem habent quæ Romana. Omittit pariter P. Nicolai, quia in Auguſtino non habentur, hæc verba, licet reperiri fateatur in editionibus Pariſienſi, & Antverpienſi (quæ tamen pro* Iacobus *legit* Iacob) *quas tantum conſuluiſſe Nicolaium tum ex eo probabile fit quod hic nullam aliam citet, tum ex eo quod plures velut proprio Marte emendet errores tum ſententiæ, tum indicum, qui in editionibus Romana, & Veneta iam pridem correcti fuerant.* (4) *Al.* ſed cauſam.

RONYMUS. Vel non de mandatis interrogat, ſed quod ſit primum mandatum, magnumque: ut cum omnia quæ Deus mandaverit, magna ſint, quicquid ille reſpondeat, occaſionem habeat calumniandi. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (in op. imperſ. ut ſupra.) Dominus autem ſic ei reſpondit ut interrogationis eius fictam conſcientiam ſtatim primo reſponſo percuteret: unde ſequitur: *Ait illi Ieſus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & in tota mente tua.* *Diliges*, inquit, non (1) Timebis, quia diligere magis eſt quam timere: timere enim ſervorum eſt, diligere filiorum; timor ſub neceſſitate eſt, dilectio in libertate. Qui in timore ſervit Deo, pœnam quidem evadit, mercedem vero iuſtitiæ non habet, quia (2) invitus fecit bonum propter timorem. Non vult ergo Deus ut timeatur ſerviliter ab hominibus quaſi dominus, ſed ut diligatur quaſi pater, qui adoptionis ſpiritum donavit hominibus. Diligere autem Deum ex toto corde, eſt ut cor tuum non ſit inclinatum ad alicuius rei dilectionem magis quam Dei. Diligere autem Deum in tota anima, eſt certiſſimum animum habere in veritate, & firmum eſſe in fide. Alius eſt enim amor cordis, & alius eſt amor animæ. Amor cordis quodammodo carnalis eſt, ut etiam carnaliter diligamus Deum; quod facere non poſſumus, niſi recedamus ab amore mundialium rerum. Cordis ergo amor ſentitur in corde; amor vero animæ non ſentitur, ſed intelligitur, quia in iudicio animæ conſiſtit. Qui enim credit apud Deum eſſe omne bonum, & nihil boni (3) eſſe extra ipſum, hic diligit Deum in tota anima. Tota vero mente diligere Deum eſt ut omnes ſenſus Deo vacent: cuius enim intellectus Deo miniſtrat, cuius ſapientia circa Deum eſt, cuius cogitatio ea quæ Dei ſunt tractat, cuius memoria quæ bona ſunt recordatur, tota mente diligit Deum. AUGUSTINUS de Doct. Chri. (Lib. I. cap. XXII.) Vel aliter. Deum *ex toto corde* diligere præciperis, ut omnes cogitationes tuas; *ex tota anima*, ut omnem vitam tuam; *ex tota mente tua*, ut omnem intellectum tuum in illum conferas a quo habes ea quæ confers. Nullam ergo vitæ noſtræ partem reliquit quæ vacare debeat, & quaſi locum dare ut alia re velit frui. Sed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur quo totus dilectionis impetus currit: tunc enim eſt optimus homo cum tota vita ſua pergit in incommutabile bonum. GLOSSA (interlinearis.) Vel *ex tote corde*, ideſt intellectu, *anima*, ideſt voluntate, *mente*, ideſt memoria, ut nihil ei contrarium velis, ſentias, aut recorderis. ORIGENES (tract. XXIII.) Vel aliter. *Ex toto corde*, ideſt ſecundum totam recordationem, & operationem, & cogitationem; *ex tota anima*, ideſt ut parati ſint eam ponere pro pietate Dei; *in tota mente*, nihil aliud ſcilicet proferentes niſi quæ Dei ſunt. Et vide ſi potes cor quidem accipere pro intellectu, quo intelligibilia (4) ſpeculamur, mentem autem ad proferendas res: mente enim proferimus ſingulas res, & per unumquodque quod ſignificatur quaſi mente noſtra inambulamus, atque proferimus. Si autem tentanti phariſæo Dominus non reſpondiſſet, æſtimare poſſemus non eſſe unum mandatum maius altero. Sed Dominus reſpondens ſubdit: *Hoc eſt maximum, & primum mandatum*: ubi diſcimus ſententiam de mandatis, quod eſt magnum, & ſunt inferiora uſque ad minima. Reſpondet autem Dominus non ſolum, quod eſt magnum mandatum, ſed etiam primum, non pro ordine Scripturæ, ſed pro dignitate virtutis. Hi autem ſoli huius mandati in ſe ſuſcipiunt magnitudinem, & primatum qui non ſolum diligunt Dominum Deum ſuum, ſed etiam illa tria ſuſceperint, ſcilicet ex toto corde &c. Docuit autem, quod non ſolum eſt magnum, & primum, ſed etiam quod eſſet ſecundum ſimile priori: unde ſequitur: *Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum*. Si autem „ qui diligit iniqui„ tatem, odit animam ſuam: “ Pſal. x. manifeſtum eſt quod non diligit proximum ſicut ſeipſum, cum nec ſeipſum diligat. AUGUSTINUS I. de Doctr. Chriſt. (cap. XXX.) Manifeſtum eſt autem omnem hominem proximum eſſe putandum, quia erga neminem operandum eſt malum. Iam vero ſi vel cui præbendum, vel a quo præbendum eſt nobis officium miſericordiæ, recte proximus dicitur; manifeſtum eſt hoc præcepto, quo tenemur diligere proximum, etiam ſanctos Angelos contineri, a quibus nobis tanta miſericordiæ impenduntur officia quanta nobis in Scripturis animadvertere facile eſt. Ex quo & ipſe Dominus noſter proximum ſe nobis dici voluit, quoniam ſeipſum Dominus Ieſus ſignificat opitulatum eſſe ſemi-

(1) *Al.* timore, *item* timere. (2) *Al.* iniuſtus. (3) *Al. omittitur* eſſe. (4) *Al.* ſpeculantur, mente autem &c.

Digitized by Google

vivo iacenti in via. AUGUSTINUS VIII. de Trin. (cap. VI. in fine.) Qui autem amat homines, aut quia iuſti ſunt, aut ut iuſti ſint, amare debet: ſic enim & ſeipſum amare debet, aut quia iuſtus eſt, aut (1) ut iuſtus ſit: ſic enim diligit proximum ſicut ſeipſum ſine ullo periculo. AUGUSTINUS I. de Doctrin. Chriſt. (cap. XXII.) Si autem teipſum non propter te debes diligere, ſed propter illum ubi dilectionis tuæ rectiſſimus finis eſt; non ſuccenſeat aliquis homo, ſi & ipſum propter Deum diligis. Quiſquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere ut etiam ipſe toto corde diligat Deum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XLII. in oper. imperf.) Qui autem hominem amat, ſimile eſt ſicut qui Deum amat: quia imago Dei eſt homo, in quo Deus diligitur, ſicut Rex in ſua imagine honoratur. Et propter hoc dicitur hoc mandatum ſimile eſſe primo. *a* ORIGENES. Vel aliter. Quod mandatum ſequens primo eſt ſimile, ſignificat idem eſſe officii, & meriti in utroque: neque enim (2) aut Dei ſine Chriſto, aut Chriſti ſine Deo poteſt utilis eſſe dilectio ad ſalutem.

Sequitur: *In his duobus mandatis tota lex pendet, & Prophetæ*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. XXXIII.) *Pendet*, dixit, ideſt illuc refertur ubi habet finem. RABANUS. Ad duo enim hæc præcepta pertinet totus decalogus: præcepta quidem primæ tabulæ ad dilectionem Dei; præcepta ſecundæ ad dilectionem proximi. ORIGENES (tract. XXIII.) Vel quia qui omnia implevit quæ ſcripta ſunt de Dei dilectione, & proximi, dignus eſt magnas gratias a Deo percipere, ut intelligat omnem legem, & Prophetas. AUGUSTINUS VIII. de Trin. (cap. VII.) Cum autem ſint duo præcepta, in quibus pendet lex, & Prophetæ, dilectio Dei, & proximi; non immerito Scriptura plerumque pro utroque unum ponit, ſive dilectionem Dei, ſicut eſt illud Rom. VIII. „ Scimus enim „ quoniam diligentibus Deum omnia co„ operantur in bonum: “ ſive dilectionem proximi, ſicut eſt illud Galat. V. „ Omnis „ lex in uno ſermone impletur: Diliges pro„ ximum tuum ſicut teipſum. “ Sed hoc ideo quia qui proximum diligit, conſequens eſt etiam ut Deum diligat: ex una enim eademque caritate Deum, proximumque diligimus; ſed Deum propter Deum, nos autem, & proximum propter Deum. AUGUSTINUS I. de Doct. Chriſt. (cap. XXVI.) Sed tamen quoniam excellentior, & ſupra noſtram naturam eſt divina ſubſtantia, præceptum quo diligimus Deum a proximi dilectione diſtinctum eſt: quod ſi te totum intelligas, ideſt animam, & corpus, & proximum tuum, ideſt animam, & corpus, nullum diligendarum rerum genus in his duobus præceptis prætermiſſum eſt. Cum enim præcurrat dilectio Dei, (3) ſequatur dilectio proximi, eiuſque dilectionis modus præſcriptus ſit, ut eum ſicut te ipſum diligas; ſimul & tui abs te dilectio prætermiſſa non eſt.

(e) CHRYSOSTOMUS *b* in homil. (LXXII.) Iudæi æſtimantes Chriſtum eſſe hominem purum, eum tentabant; nec eum tentaſſent, ſi Filium Dei credidiſſent. Volens ergo Chriſtus oſtendere quod cognoſcebat fallaciam cordis eorum, & quia Deus erat, nec maniſeſte voluit (4) dicere veritatem, ne occaſionem blaſphemiæ invenientes Iudæi amplius inſanirent, nec omnino tacere, quia ad hoc venerat ut veritatem annuntiaret: ideo talem interrogationem eis propoſuit, ut ipſa interrogatio eis oſtenderet quis eſſet: unde dicitur: *Congregatis autem phariſæis, interrogavit eos Ieſus, dicens: Quid vobis videtur de Chriſto? Cuius filius eſt?* CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXII.) Diſcipulos quidem primum interrogavit quid alii dicerent de Chriſto, & tunc quid ipſi dicerent; hos autem non ita. Profecto enim ſeductorem eum dixiſſent, & malum. Exiſtimabant autem quoniam Chriſtus purus homo erat; & ideo dixerunt eum eſſe filium David: & hoc eſt quod ſubditur: *Dicunt ei, David*. Ipſe autem hoc reprehendens, inducit Prophetam dominationem eius, & proprietatem filiationis, & cohonorationem quæ eſt ad Patrem, teſtantem: unde (5) dicitur: *Quomodo ergo David in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Se-*

(1) *Al. deeſt* ut. (2) *Al. omittitur* aut. (3) *P. Nicolai ordinat ſic:* eiuſque dilectionis modus præſcriptus ſit, ſequitur dilectio proximi, ut eum ſicut teipſum diligas, eoque ſimul &c. (4) *Al.* vincere. (5) *Al.* ſubditur.

Ex editione P. Nicolai.

a HILARIUS. *b* In op. imperf. ut ſupra, non ſicut prius, CHRYSOSTOMUS in hom. per quem verus intelligitur.

Sede a dextris meis, donec ponam &c. HIERONYMUS. Teſtimonium hoc de cix. Pſalmo ſumptum eſt. Dominus ergo (1) David vocatur, non ſecundum id quod de eo natus eſt, ſed ſecundum id quod natus ex Patre ſemper fuit, præveniens ipſum carnis ſuæ patrem. Vocat autem eum Dominum ſuum, non errore incerto, nec propria voluntate, ſed Spiritu ſancto. REMIGIUS. Quod autem dicit, *Sede a dextris meis*, non intelligendum eſt quod Deus corporeus ſit, ut dexteram, vel ſiniſtram habeat; ſed a dextris Dei ſedere, eſt in honore, & æqualitate paternæ dignitatis manere. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlii. in oper. imperf.) Puto autem quod hanc interrogationem non ſolum contra phariſæos, ſed etiam contra hæreticos poſuit: nam ſecundum carnem vere filius erat David, Dominus autem ſecundum divinitatem. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxii.) Non autem in hoc ſtat; ſed ut timeant, ſubdit: *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*: ut ſaltem ita eos inducat. ORIGENES (tract. xxiii.) Deus etiam non ad perditionem ſolum ponit ſcabellum pedum Chriſti inimicos ipſius, ſed ad eorum ſalutem. REMIGIUS. *Donec* autem pro infinito ponitur, ut ſit ſenſus: (2) Sede ſemper, & inimici tui in ſempiternum ſubiicientur pedibus tuis. GLOSSA a. Quod autem a Patre inimici ſubiiciuntur Filio, non infirmitatem Filii, ſed unitatem naturæ ſignificat: nam & Filius ſubiicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat ſuper terram. Et ex hac auctoritate concludit: *Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt?* HIERONYMUS (ſuper *Congregatis autem.*) Interrogatio hæc nobis proficit uſque hodie contra Iudæos: & hi enim, qui confitentur Chriſtum eſſe venturum, hominem ſimplicem, & ſanctum virum aſſerunt de genere David. Interrogemus ergo eos docti a Domino: Si ſimplex homo eſt, & tantum filius David; quomodo David vocat eum Dominum ſuum? Iudæi autem ad diluendam interrogationis veritatem, frivola multa confingunt; vernaculum Abrahæ aſſerentes, cuius filius fuit Damaſcus Eliezer, & ex ipſius perſona ſcriptum Pſalmum, quod poſt cædem quinque Regum, Dominus Deus Domino ſuo Abraham dixerit: *Sede ad dexteram meam, donec ponam &c.* Quos interrogemus, quomodo dixerit Abraham ea quæ ſequuntur; & reſpondere cogamus quando Abraham ante Luciferum genitus ſit, & quomodo ſacerdos fuerit ſecundum ordinem Melchiſedech, pro quo Melchiſedech obtulerit panem, & vinum, & a quo decimas prædæ acceperit. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxii.) Hoc tantum impoſuit finem ipſorum diſputationibus, quaſi magnum, & ſufficiens præcludere eorum ora: unde ſequitur: *Et nemo poterat reſpondere ei verbum, neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum amplius interrogare.* Siluerunt enim ex tunc non volentes, ſed non habendo aliquid dicere. ORIGENES (tract. xxiii.) Si autem interrogatio eorum fuiſſet ex voluntate diſcendi, numquam eis talia propoſuiſſet ut amplius non eſſent auſi eum interrogare. RABANUS (cir. finem Comment.) Ex hoc autem intelligimus venena invidiæ ſuperari poſſe, ſed difficile quieſcere.

CAPUT XXIII.

(a) TUnc Ieſus locutus eſt ad turbas, & ad diſcipulos ſuos, dicens: Super cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ, & phariſæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, ſervate, & facite; ſecundum opera vero eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt. Alligant autem onera gravia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum; digito autem ſuo nolunt ea movere.

(b) Omnia vero opera ſua faciunt ut videantur ab hominibus. Dilatant enim phy-

(1) *Al.* filius David. (2) *Al.* Sed ſemper.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive Anſelmus.

phylacteria ſua, & magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi. Unus eſt enim magiſter veſter, omnes autem vos fratres eſtis. Et patrem nolite vocare vobis ſuper terram: unus eſt enim pater veſter qui in cælis eſt. Nec vocemini magiſtri, quia magiſter veſte unus eſt Chriſtus. Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter; qui autem ſe exaltaverit, humiliabitur; & qui ſe humiliaverit, exaltabitur.

(c) Væ autem vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes ſinitis intrare.

(d) Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis iudicium.

(e) Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui circuitis mare, & aridam, ut faciatis unum proſelytum; & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos.

(f) Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque iuraverit per templum, nihil eſt; qui autem iuraverit in auro templi, debitor eſt. Stulti, & cæci: quid enim maius eſt: aurum an templum, quod ſanctificat aurum? Et quicumque iuraverit in altari, nihil eſt; quicumque autem iuraverit in dono quod eſt ſuper illud, debet. Cæci: quid enim maius eſt: donum, an altare, quod ſanctificat donum? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ ſuper illud ſunt; & quicumque iuraverit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipſo; & qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo qui ſedet ſuper ipſum.

(g) Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentam, & anethum, & cyminum; & reliquiſtis quæ graviora ſunt legis, iudicium, & miſericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes.

(h) Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis eſt calicis, & paropſidis; intus autem pleni eſtis rapina, & immunditia. Phariſæe cæce, munda prius quod intus eſt calicis, & paropſidis, ut fiat & id quod deforis eſt, mundum.

(i) Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ: quia ſimiles eſtis ſepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus ſpecioſa, intus vero plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia. Sic & vos a foris quidem paretis hominibus iuſti; intus autem pleni eſtis hypocriſi, & iniquitate.

(k) Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepulcra Prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum, & dicitis: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocii eorum in ſanguine Prophetarum. Itaque teſtimonio eſtis vobiſmetipſis, quia filii eſtis eorum qui Prophetas occiderunt.

(l) Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. Serpentes, genimina viperarum, quando fugietis a iudicio gehennæ? Ideo dico vobis: Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas; & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſynagogis veſtris, & perſequemini de civitate in civitatem, ut veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram, a ſanguine Abel iuſti uſque ad ſanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia ſuper generationem iſtam.

(m) Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Dico enim vobis, non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.

(a) CHRY-

(a) CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xlIII. in oper. imperf.) Poſtquam Dominus (1) ſacerdotes reſponſione proſtravit, & incorrigibilem eorum conditionem oſtendit; ſicut clerici, ſi male fecerint, inemendabiles ſunt; laici vero dolinquentes facile emendantur: tunc convertit ſermones ad Apoſtolos, & ad populum: unde dicitur: *Tunc locutus eſt Ieſus ad turbas, & ad diſcipulos ſuos.* Infructuoſum namque eſt verbum in quo ſic alter confunditur ut alter non erudiatur. ORIGENES (tract. xxIV.) Sunt autem meliores diſcipuli Chriſti reliquis turbis; & invenies in Eccleſiis quoſdam affectuoſius accedentes ad verbum Dei eſſe diſcipulos Chriſti; ceteros autem populum eſſe ipſius. Et interdum quædam diſcipulis ſolis dicit, quædam vero turbis ſimul, atque diſcipulis, ſicut hæc: unde ſequitur: *Dicens: Super Cathedram Moyſi &c.* Qui legem Moyſi profitentur, & interpretari ſe gloriantur, hi ſedent ſuper cathedram Moyſi. Qui ergo non recedunt a littera legis, ſcribæ dicuntur; qui autem maius aliquid profitentes, dividunt ſeipſos quaſi meliores a multis, pharisæi dicuntur, quod interpretatur diviſi; qui autem Moyſen ſecundum ſpiritualem virtutem intelligunt, & exponunt, ſedent quidem ſuper cathedram Moyſi, ſed non ſunt ſcribæ, & phariſæi, ſed his meliores dilecti Chriſti diſcipuli. Poſt adventum autem Chriſti ſedent ſuper cathedram Eccleſiæ, quæ eſt cathedra Chriſti. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlIII. oper. imperf.) Videndum eſt tamen quomodo quis ſuper cathedram ſedeat: quia non cathedra facit ſacerdotem, ſed ſacerdos cathedram; non locus ſanctificat hominem, ſed homo locum. Ideoque malus ſacerdos de ſacerdotio ſuo crimen acquirit, non dignitatem. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxIII.) Ne autem aliquis dicat, quoniam propter hoc deſidior factus ſum ad agendum, quia malus eſt doctor; hanc deſtruit occaſionem, cum ſubdit: *Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, ſervate, & facite*: non enim ſua dicunt, ſed quæ Dei ſunt, quæ per Moyſen Deus in legem deduxit. Et intuere quanto circa Moyſen utitur honore, eam iterum quæ ad vetus eſt teſtamentum concordiam oſtendens. ORIGENES (tract. xxIV.) Si autem ſcribæ, & phariſæi ſedentes ſuper cathedram Moyſi, ſunt Iudæorum doctores, ſecundum litteram docentes legis mandata; quomodo iubet nos Dominus ſecundum omnia quæ dicunt illi, facere; cum Apoſtoli in Actibus vetent fideles vivere ſecundum litteram legis? Sed illi docent ſecundum litteram, legem ſpiritualiter non intelligentes. Quæcumque ergo dicunt nobis ex lege, intelligentes ſenſum legis, facimus, & ſervamus, nequaquam facientes ſecundum opera eorum: non enim ſicut lex docet faciunt, nec intelligunt velamen eſſe ſuper litteram legis. Vel cum omnia audieris, non omnia intelligas præcepta legis; puta multa quæ de hoſtiis, & ſimilia; ſed ea quæ corrigunt mores. Sed quare non de lege gratiæ hoc mandavit, ſed de doctrina Moyſi? Quia ſcilicet nondum erat tempus præcepta novæ legis ante tempus paſſionis manifeſtare. Mihi autem videtur quod & aliquid aliud prædiſpenſans hoc dicit: quia enim accuſaturus erat ſcribas, & phariſæos in ſequentibus ſermonibus; ne videretur apud ſtultos ex hoc eorum principatum cupere, vel propter inimicitiam hoc facere; primum a ſe hanc ſuſpicionem removet, & tunc eos incipit reprehendere, ut turbæ non in eadem vitia incidant, & ideo etiam ne exiſtiment quod, quia debent eos audire, ideo eos debeant in operibus imitari: ſubditur enim: *Secundum vero opera eorum nolite facere.* Quid eſt autem doctore illo miſerabilius cuius vitam diſcipuli cum non ſequuntur ſalvantur, cum imitantur perduntur? CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlIII. in op. imperf.) Sicut autem aurum de terra eligitur, & terra relinquitur; ſic & auditores doctrinam accipiant, & mores relinquant: frequenter enim de (2) homine malo bona doctrina procedit. Sicut autem ſacerdotes melius iudicant propter bonos malos docere, quam propter malos bonos negligere; ſic & ſubditi propter bonos ſacerdotes etiam malos honorent, ne propter malos boni etiam contemnantur: melius eſt enim malis iniuſta præſtare, quam bonis iuſta ſubtrahere. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxIII.) Conſidera vero unde incipit eos reprehendere: nam ſequitur: *Dicunt enim, & non faciunt.* Maxime enim accuſatione dignus eſt qui doctrinæ auctoritatem habens, legem tranſgreditur: primo quidem quia prævaricatur qui alios corrigere debet; deinde quia peccans, maiore pœna dignus eſt, propter honorem; tertio quia plus corrumpit, velut in ordine doctoris peccans. Rurſus autem & aliam eorum reprehenſionem ponit, quoniam graves ſunt ſibi ſubiectis: unde ſequitur: *Alligant enim onera gravia*: in quo duplicem eorum malitiam oſtendit:

unam

(1) *Al.* ſacerdotum ſponſionem. (2) *Al. deeſt* homine.

unum quidem in hoc quod ſine venia expetunt a ſubiectis ſummam diligentiam vitæ; aliam vero in hoc quod ſibiipſis multam concedunt licentiam. Oportet autem bonum principem e contrario ſe habere: in his enim quæ ſecundum ſeipſum ſunt, gravem iudicem eſſe; in ſubiectis autem manſuetum. Intende autem qualiter & eorum reprehenſionem aggravat: non enim dixit, Non poſſunt, ſed *Nolunt*; neque dixit, Portare, ſed *Digito movere*; ideſt, neque prope fieri, neque tangere. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xliii. in op. imperf.) Et quidem quantum ad phariſæos, & ſcribas, de quibus loquitur; onera gravia, & importabilia dicit legis mandata, de quibus Petrus in Actibus cap. xv. dicit: „ Ut quid „ vultis imponere iugum ſuper cervices di- „ ſcipulorum, quod neque nos, neque pa- „ tres noſtri portare potuimus? " Onera enim legis quibuſdam rationibus fabuloſis commendantes, auditoribus quaſi vincula ſuper humeros cordis eorum alligabant, ut velut rationis vinculo conſtricti, non reiicerent ea a ſe; ipſi autem nec ex modica parte ea implebant; ideſt (ut non dicam pleno opere) ſed nec modico tactu, ideſt digito. GLOSSA (interlinearis.) Vel *alligant onera*; ideſt, undecumque traditiones colligunt, quæ conſcientiam non levant, ſed gravant. HIERONYMUS (ſuper *Alligant onera gravia*.) Humeri autem, & digitus, & onera, & vincula, quibus alligant onera, ſpiritualiter ſunt intelligenda. Hic etiam generaliter Dominus adverſus omnes magiſtros loquitur qui grandia iubent, & minora (1) non faciunt. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xliii. in ope. imperf.) Tales autem ſunt qui grave pondus venientibus ad pœnitentiam imponunt; & ſic dum pœna præſens fugitur, contemnitur pœna futura. Si enim faſcem ſuper humeros adoleſcentis, quem non poteſt baiulare, poſueris; neceſſe habet ut aut faſcem reiiciat, aut ſub pondere confringatur: ſic & homini, cui grave pondus pœnitentiæ imponis, neceſſe eſt ut aut pœnitentiam reiiciat, aut ſuſcipiens, dum ſuſferre non poteſt, ſcandalizatus (2) amplius peccet. Deinde etſi erramus, modicam pœnitentiam imponentes; nonne melius eſt propter miſericordiam reddere rationem, quam propter crudelitatem? Ubi paterfamilias largus eſt, diſpenſator non debet eſſe tenax. Si Deus benignus, ut quid ſacerdos (3) eius auſterus? Vis apparere ſanctus? Circa tuam vitam eſto auſterus, circa aliorum benignus: audiant te homines parva mandantem, & gravia facientem. Talis eſt autem ſacerdos qui ſibi indulget, (4) & alios exigit, quemadmodum malus deſcriptor tributi in civitate, qui ſe relevat, & onerat tribuentes.

(b) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxiii.) Supra Dominus arguerat ſcribas, & phariſæos crudelitatis, & negligentiæ; conſequenter autem arguit eos inanis gloriæ, quæ fecit eos a Deo recedere: unde dicit: *Omnia autem opera ſua faciunt, ut videantur ab hominibus*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xliii. op. imperf.) In omni re naſcitur quod ipſam exterminat, ſicut ex ligno vermis, & ex veſtimento tinea: unde ſacerdotum miniſterium, qui poſiti ſunt ad ædificationem ſanctitatis, corrumpere diabolus nititur, ut hoc ipſum bonum, dum propter homines fit, fiat malum. Tolle hoc vitium de clero, & ſine labore omnia reſecabis: ex hoc enim fit ut difficile clerici peccantes pœnitentiam agant. Vult autem Dominus in hoc oſtendere cauſam propter quam non poterant credere Chriſto; hoc eſt, quia omnia faciunt ut videantur ab hominibus: impoſſibile enim eſt ut credat Chriſto cæleſtia prædicanti qui gloriam hominum concupiſcit terrenam. Legi enim aliquem interpretantem hunc locum: Supra cathedram, ideſt in honore, & gradu, quo fuerat Moyſes, conſtituti ſunt ſcribæ & phariſæi indigne, (5) qui legem prophetantem de Chriſto venturo prædicabant aliis, ipſi autem non recipiebant præſentem. Propter hoc hortatur populum audire legem, quam prædicabant, ideſt credere in Chriſtum prædicatum a lege, & non imitari ſcribas, & phariſæos incredulos. Et reddit cauſam quare prædicabant ex lege Chriſtum venturum, & non credebant in eum: quia ſcilicet omnia opera ſua faciunt ut ab hominibus videantur; ideſt, quia non prædicabant Chriſtum venturum deſiderio adventus eius, ſed ut doctores legis eſſe ab hominibus viderentur. ORIGENES (tract. xxiv.) Ad hoc autem opera ſua faciunt ut ab hominibus videantur, viſibilem ſuſcipientes circumciſionem, & viſibiliter corporalia fermenta auferentes de domibus ſuis, & ſimiliter his ſimilia agentes. Chriſti vero diſcipuli legem in occultis implent, quaſi in occulto conſtituti Iudæi, ut Apoſtolus dicit. CHRY-

(1) *Al. omittitur* non. (2) *Al.* melius. (3) *Al. deeſt* eius. (4) *P. Nicolai legit* & ab aliis gravia exigit. (5) *Al.* qui prophetantes.

Digitized by Google

Chryſoſtomus in hom. (lxxiii.) Vide autem hic, quod cum quadam (1) intenſione eos incuſat. Non enim ſimpliciter ait, quod faciant opera ſua ut videantur ab hominibus, ſed addidit *omnia*. Deinde monſtrat quod neque in magnis vane gloriabantur, ſed in quibuſdam vilibus rebus: unde ſubditur: *Dilatant enim philacteria ſua, & magnificant fimbrias*. Hieronymus (ſuper *Dilatant philacteria*.) Dominus enim, cum dediſſet mandata legis per Moyſen (Deut. v.) ad extremum intulit: „Ligabis „ea in manu tua, & erunt ſemper ante „oculos tuos: “ & eſt ſenſus: Præcepta mea ſint in manu tua, ut opere compleantur; ſint ante oculos tuos, ut die, ac nocte mediteris in eis. Hoc phariſæi male interpretantes ſcribebant in membranis decalogum Moyſi, ideſt decem legis verba, complicantes ea, & ligantes in fronte, & quaſi coronam capitis facientes, ut ſemper ante oculos moverentur. Iuſſerat quoque aliud Moyſes (Num. xv.) ut in quatuor angulis palliorum hiacynthinas fimbrias facerent, ad Iſraelis populum diſcernendum: ut quomodo in corporibus circumciſio ſignum Iudaicæ gentis daret, ita veſtis haberet aliquam differentiam. Superſtitioſi vero magiſtri captantes auram popularem, atque ex mulierculis captantes lucra, faciebant grandes fimbrias, & acutiſſimas in eis ſpinas ligabant, ut videlicet ambulantes, & ſedentes interdum pungerentur, & quaſi hac commonitione retraherentur ad miniſteria ſervitutis Dei. Pictaciola ergo illa decalogi, philacteria vocabant, ideſt conſervatoria: eo quod quicumque habuiſſent ea, quaſi ob cuſtodiam, & munimentum ſui haberent: non intelligentibus phariſæis quod hæc in corde portanda ſunt, non in corpore; alioquin & armaria, & arcæ habent libros, & notitiam Dei non habent. Chryſoſtomus (hom. xliii. in ope. imperf.) Illorum autem exemplo (2) adhuc multi aliqua nomina Hebraica Angelorum confingunt, & ſcribunt, & alligant; quæ non intelligentibus metuenda videntur: quidam vero aliquam partem Evangelii ſcriptam circa collum portant. Sed nonne quotidie Evangelium in Eccleſia legitur, & auditur ab omnibus? Cui ergo in auribus poſita Evangelia nihil proſunt, quomodo eum poſſunt circa collum ſuſpenſa ſalvare? Deinde ubi eſt virtus Evangelii? In figuris litterarum, an in intellectu ſenſuum? Si in figuris, bene circa collum ſuſpendis; ſi in intellectu, ergo melius in corde poſita proſunt quam circa collum ſuſpenſa. Alii vero ſic exponunt hunc locum: quia dilatabant verba ſua de propriis obſervantiis, quaſi philacteria, ideſt conſervatoria ſalutis, ea populo aſſidue prædicantes. Fimbrias autem veſtimentorum magnificatas dicit ſupereminentias eorumdem mandatorum. Hieronymus (parum ante illud, *Vos autem nolite vocari Rabbi*.) Cum autem ſuperflue philacteria dilatent, & magnas faciant fimbrias, gloriam (3) cupientes ab hominibus, conſequenter arguuntur in reliquis: unde (4) dicitur: *Amant enim primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in ſynagogis*. Rabanus. Notandum, quod non ſalutari in foro, non primo ſedere, vel diſcumbere vetat eos quibus hoc officii ordine convenit; ſed eos qui hæc, ſive habita, ſive non habita, indebite amant, a fidelibus quaſi improbos (5) dicit eſſe cavendos. Chryſoſtomus (homil. xliii. in op. imperf.) Non enim vituperat eos qui in primo loco recumbunt, ſed eos qui amant primos diſcubitus; ad voluntatem vituperationem referens, non ad factum. Sine cauſa enim loco ſe humiliat qui corde ſe præfert: aliquis enim iactator audiens laudabile eſſe in ultimo loco diſcumbere, diſcumbit poſt omnes; & non ſolum iactantiam cordis non dimittit, ſed adhuc aliam iactantiam humilitatis acquirit, ut qui vult videri iuſtus, & humilis videatur. Multi enim ſuperbi corpore quidem in noviſſimo recumbentes, cordis autem elatione videntur ſibi in capite recumbere; & multi ſunt humiles in capite recumbentes, & conſcientia ſe in ultimo eſſe exiſtimant. Chryſoſtomus in hom. (lxxiii.) Intende ubi in eis vana gloria dominabatur, in ſynagogis ſcilicet, in quas intrabant alios directuri: in cœnis hoc pati qualitercumque tolerabile erat, quamvis doctorem in admiratione eſſe oporteat, non in Eccleſia ſolum, ſed ubique. Si autem diligere talia eſt incuſatio, quam malum eſt ſtudere ut his aliquis potiatur? Chryſoſtomus ſuper Matth. (hom. xliii. in op. imperf.) Primas etiam ſalutationes amant, non ſolum in tempore, ut eos primum ſalutemus; ſed etiam in voce, ut clamantes dicamus, Ave Rabbi; & in corpore, ut flexis capitibus eis incurvemur; & in loco, ut in publico ſalutentur: unde dicit: *Et ſalutiones in foro*. Rabanus (ſuper *Nolite vocari Rabbi*.) Quamvis in hoc culpa non careant, ſi iidem in foro liti-

(1) *Al.* intentione. (2) *Al.* & nunc. (3) *Al.* captantes. (4) *Al.* ſequitur. (5) *Al.* docet.

litibus intereſſe qui in cathedra Moyſi magiſtri ſynagogæ cupiunt appellari, & vocari ab hominibus Rabbi. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xliii. op. imperf.) Ideſt, vocari volunt, & non eſſe: nomen appetunt, & officium negligunt. ORIGENES (tract. xxiv.) In Eccleſia etiam Chriſti inveniuntur menſarum ſuſcipientes primatum, ut diacones fiant: conſequenter autem primas cathedras eorum, qui dicuntur preſbyteri, præripere ambiunt: quidam autem machinantur ut Epiſcopi vocentur ab hominibus, hoc eſt Rabbi. Chriſti autem diſcipulus diligit quidem in ſpiritualibus cœnis recubitus primos, ut meliora ſpiritualium ciborum manducet: diligit etiam, cum Apoſtolis ſedentibus ſuper duodecim thronos, primas cathedras, actibus bonis dignum ſe præbere feſtinans cathedris huiuſmodi: ſic autem & ſalutationes diligit quæ fiunt in nundinis cæleſtibus, ideſt cæleſtibus primitivorum congregationibus. Vocari autem Rabbi neque ab hominibus, neque ab aliquo alio diligit iuſtus, quia unus eſt Magiſter omnium: unde ſubdit: *Vos autem nolite vocari Rabbi*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxiii.) Vel aliter. Præmiſſorum, de quibus phariſæos incuſaverat, alia quidem ſicut parva, & vilia prætermiſit, quaſi diſcipulis de his inſtrui non indigentibus; ſed quod erat omnium malorum cauſa, ideſt thronum appetere magiſtralem, hoc in medium ducit ad diſcipulos inſtruendum: unde ſubdit: *Vos autem nolite vocari Rabbi: unus eſt enim magiſter veſter*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xliii. in op. imperf.) Quaſi dicat: *Nolite vocari Rabbi*, ne quod Deo debetur, vobis præſumatis. Nolite & alios vocare Rabbi, ne divinum honorem hominibus deferatis. Unus eſt enim Magiſter omnium, qui omnes homines naturaliter docet. Si enim homo hominem erudiret, omnes homines diſcerent qui habent doctores; nunc autem quia non homo docet, ſed Deus; multi quidem docentur, pauci autem diſcunt. Non enim homo intellectum præſtat homini docendo, ſed a Deo præſtitum per admonitionem exercet. HILARIUS (can. xxiv.) Et ut meminerint diſcipuli ſe filios parentis unius, & per novæ nativitatis generationem terreni ortus exceſſiſſe primordia, ſubdit: *Omnes autem vos fratres eſtis*. HIERONYMUS contra Helvidium (a medio.) Omnes autem homines affectu fratres dici poſſunt: quod in duo dividitur; in ſpeciale, & commune. In ſpeciale, quia omnes Chriſtiani fratres vocantur; porro in commune, quia omnes homines ex uno patre nati, pari inter nos germanitate coniungimur.

Sequitur: *Et patrem nolite vocare vobis ſuper terram*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xliii. operis imperf.) In mundo enim, quamvis homo hominem generat, tamen unus eſt pater qui omnes creavit. Non enim initium vitæ habemus ex parentibus, ſed tranſitum vitæ per eos accipimus. ORIGENES (tract. xxiv.) Sed quis non vocat patrem in terris? Qui per omnem actum ſecundum Deum impletum dicit: *Pater noſter, qui es in cælis*: ſupra vi. GLOSSA a. Quia vero apparebat quis eſſet omnium pater in hoc quod dixerat, *Qui es in cælis*, vult exponere quis ſit omnium magiſter: unde præceptum de magiſtro iterum repetit, dicens: *Ne vocemini magiſtri, quia magiſter veſter unus eſt Chriſtus*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxiii.) Non tamen, dum dicitur Chriſtus Magiſter, excluditur Pater; ſicut neque ex hoc quod Deus Pater noſter dicitur, hominum Pater excluditur Chriſtus. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quæritur autem quare adverſum hoc præceptum Apoſtolus doctorem Gentium ſe eſſe dixerit, aut quomodo in monaſteriis vulgato ſermone ſe invicem patres vocant. Quod ſic ſolvitur. Aliud eſt eſſe natura patrem, (1) vel magiſtrum, aliud indulgentia. Nos ſi hominem patrem vocamus, honorem ætati deferimus, non auctorem noſtræ oſtendimus vitæ. Magiſter enim dicitur ex conſortio veri magiſtri: & ne infinita replicem, quomodo unus per naturam Deus, & unus Filius non præiudicat ceteris, ne per adoptionem dii vocentur, & filii; ita & unus Pater, & Magiſter non præiudicat aliis, ut abuſive vocentur & patres, & magiſtri. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxiii.) Non ſolum autem Dominus primatus cupere prohibet, ſed ad contrarium auditorem inducit: unde ſubdit: *Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter veſter*. ORIGENES (tract. xxiv.) Vel aliter. Et ſi miniſtrat quis verba divina, ſciens quia Chri-

(1) *Al.* vel matrem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo, nec alibi occurrit.

Chriſtus in eo fructificat, nequaquam ſe magiſtrum, ſed miniſtrum profitetur: unde ſequitur: *Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter veſter*: quoniam & ipſe Chriſtus cum eſſet vere magiſter, miniſtrum ſe eſſe profeſſus eſt, dicens: *Ego ſum in medio veſtrum, quaſi qui miniſtrat*. Bene autem poſt omnia quibus vanæ gloriæ vetavit concupiſcentiam, addidit dicens: *Qui autem ſe exaltaverit, humiliabitur; & qui ſe humiliaverit, exaltabitur*. REMIGIUS. Quod ſic intelligitur. Omnis qui ſe de ſuis meritis extollit, apud Deum humiliabitur; & qui ſe de beneficiis humiliat, apud Deum exaltabitur.

(c) ORIGENES (tract. xxv.) Chriſtus quaſi vere Filius Dei illius qui legem dedit, ſecundum ſimilitudinem benedictionum quæ ſunt in lege, dixit & ipſe beatitudines eorum qui ſalvantur; ſecundum ſimilitudinem autem maledictionum poſitarum in lege ponit *væ* adverſus peccatores, dicens: *Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ*. Qui ſatentur bonitatis eſſe adverſus peccatores iſta pronuntiare, intelligant quia ſimile eſt propoſitum Dei in maledictionibus legis; ſive autem illa maledictio, ſive iſtud *væ*, non ex pronuntiante contingit peccanti, ſed ex peccatis, quibus dignum ſe præbet ad ſuſceptionem iſtorum, quæ Deus diſciplinæ cauſa prænuntiavit, ut convertantur homines ad bonum: ſicut pater increpans filium, profert verba maledictionis; nec tamen vult illum dignum fieri maledictionibus illis, ſed magis ab eis divertere. Huius autem *væ* cauſam ſubdit: *Qui clauditis regnum cælorum ante homines; vos autem non intratis, nec introeuntes ſinitis intrare*. Hæc duo præcepta naturaliter inſeparabilia ſunt: quoniam hoc ipſum ſufficit ad expulſionem quod alios non permittit intrare. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xliv. in ope. imperf.) Regnum cælorum dicuntur Scripturæ, quia in illis (1) inſitum eſt regnum cælorum: ianua eſt intellectus earum. Vel regnum cælorum eſt beatitudo cæleſtis; ianua autem eſt Chriſtus, per quem introitur in eam. Clavicularii autem ſunt ſacerdotes, quibus creditum eſt verbum docendi, & interpretandi Scripturas; clavis autem eſt verbum ſcientiæ Scripturarum, per quam aperitur hominibus ianua veritatis. Apertio autem eius eſt interpretatio vera. Vide autem, quia non dixit, *Væ vobis*, qui aperitis, ſed *qui clauditis*: ergo non ſunt Scripturæ (2) clauſæ, licet ſint obſcuræ. ORIGENES (tract. xxv.) Phariſæi ergo, & ſcribæ nec intrabant, nec eum volebant audire qui dixit Ioan. x. „ Si „ quis per me introierit, ſalvabitur: " & nec intrantes, ideſt eos qui credere poterant propter ea quæ a lege, & Prophetis ante fuerant declarata de Chriſto, introire ſinebant, cum omni terrore ianuam claudentes: adhuc derogabant doctrinæ eius, & ſubvertebant omnem propheticam Scripturam de eo, & blaſphemabant omne opus ipſius quaſi falſum, & a diabolo factum. Sed & omnes qui mala converſatione ſua dant exemplum peccandi in populo, & qui faciunt iniuriam, ſcandalizantes puſillos, claudere videntur ante homines regnum cælorum. Et hoc peccatum invenitur quidem in popularibus, maxime autem in doctoribus, qui docent quod decet ſecundum iuſtitiam Evangelii homines, non autem faciunt quod docent. Bene autem viventes, & bene docentes aperiunt hominibus regnum cælorum, & dum ipſi intrant, alios provocant introire. Sed & multi non permittunt intrare in regnum cælorum intrare volentes, quando & ſine ratione excommunicant quoſdam propter aliquem zelum, qui meliores ſunt quam ipſi; & ipſi quidem non permittunt eos introire. Illi autem qui ſobrii ſunt mente, patientia ſua tyrannidem eorum vincentes, quamvis vetiti, tamen intrant, & hereditant regnum. Sed & qui cum multa temeritate ſeipſos dederunt ad profeſſionem docendi priuſquam diſcerent, & Iudaicas fabulas imitantes, detrahunt eis qui ea quæ ſurſum ſunt in Scripturis requirunt, claudunt quantum ad ſe ante homines regnum cælorum.

(d) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxiv.) De reliquo Dominus de gula eos reprehendit; &, quod deterius eſt, quoniam non a divitibus, ſed a viduis accipiebant unde ventrem implerent; & illorum inopiam conterebant quam relevare oportebat: unde dicitur: *Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum*. GLOSSA a. Ideſt, qui veſtra ſuperſtitione nihil intenditis niſi ut prædam de ſubiecta plebe

(1) *Al.* inſertum. (2) *Al.* clauſulæ.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Interlinealis.

faciatis. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlɪv. op. imperf.) Sexus autem mulierum incautus eſt, quia non omnia quæ videt, aut audit, cum ratione conſiderat: mollis etiam eſt, quia facile flectitur vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum. Virilis autem ſexus & cautior, & durior eſt. Propterea ſimulatores ſanctitatis circa mulieres maxime negotiantur: quia nec intelligere eorum ſimulationes poſſunt, & facile ad eorum dilectinnem inclinantur religionis cauſa. Præcipue tamen circa viduas negotiantur: primo quidem quia mulier non facile decipitur habens conſiliarium virum; deinde quia non facile de facultatibus ſuis aliquid dant, cum ſint in poteſtate viri. Propterea ergo Dominus, dum Iudaicos ſacerdotes confundit, Chriſtianos monet ne viduis mulieribus amplius commorentur quam ceteris: quia etſi voluntas mala non ſit, tamen ſuſpicio mala eſt. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxɪv.) Deinde & huius rapinæ modus erat gravior: additur enim, *Orationes longas orantes*. Quicumque enim malum facit, dignus eſt pœna; ſed qui a religione cauſam accipit nequitiæ, graviori eſt obnoxius pœnæ: unde ſequitur: *Propter hoc amplius accipietis iudicium*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xlɪv. in op. imperf.) Primum quidem pro eo quod eſtis iniqui, alterum pro eo quod figmentum accipitis ſanctitatis: avaritiam enim veſtram, religionis colore depingitis, & quaſi præſtatis diabolo arma Dei, ut ametur iniquitas, dum pietas æſtimatur. HILARIUS (can. xxɪv.) Vel quia hinc (1) procedit regni cæleſtis (2) obſervatio, ut in obeundis viduarum domibus retineatur ambitio; ideo accipient amplius iudicium, quia pœnam proprii peccati, & reatum alienæ ignorantiæ debebunt. GLOSSA (interlinearis.) Vel quia „ ſervus „ ſciens, & non faciens, vapulabit multis:“ Luc. xɪɪ.

(e) CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxɪv.) Poſt præmiſſa, rurſus eos Dominus aliter incuſat, & quia inefficaces ſunt ad multorum ſalutem, cum multo labore indigeant ut ad ſalutem unum convertant; & quia non ſolum deſides ſunt circa eos quos convertunt, ſed eorum etiam deſtructores, dum eos corrumpunt pravæ vitæ exemplis: unde dicitur: *Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui circuitis mare, & aridam, ut faciatis unum proſelytum*. HILARIUS (can. xxɪv.) Maris autem, & terræ peragratione ſignificat in totius orbis finibus eos eſſe Chriſti Evangelio obtrectaturos, & legis iugo contra iuſtificationem fidei aliquos ſubdituros. Proſelyti enim ſunt ex Gentibus in ſynagogam recepti, quorum futurorum raritas in uno indicatur. Neque enim poſt Chriſti prædicationem doctrinæ eorum fides relicta eſt; ſed quiſquis acquiſitus fuerit ad fidem Iudæorum, filius ſit gehennæ. ORIGENES (tract. xxv.) Quicumque enim poſt Salvatorem iudaizant, docentur imitari affectum eorum qui dixerunt in illo tempore, *Crucifige, crucifige eum*: intra xxvɪɪ. unde ſequitur: *Et cum factus fuerit, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos*. HILARIUS (can. xxɪv.) Ideo autem pœnæ duplicatæ erit filius, quia neque ſit remiſſionem peccatorum Gentilium conſecutus, & ſocietatem eorum qui Chriſtum perſecuti ſunt, ſit ſecutus. HIERONYMUS (ſuper *Væ vobis qui circuitis*.) Vel aliter. Scribæ, & phariſæi totum luſtrantes orbem, id ſtudii habebant, de Gentibus facere proſelytum; ideſt, advenam incircumciſum miſcere populo Dei. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlɪv. op. imperf.) Non autem propter miſericordiam, volentes eum ſalvare quem docebant; ſed aut propter avaritiam, ut additis in ſynagoga Iudæis, ſacrificiorum adderetur oblatio, aut propter vanam gloriam. Qui enim ſeipſum mergit in gurgite peccatorum, quomodo alterum a peccatis velit eripere? Numquid magis miſericors poteſt alteri aliquis eſſe quam ſibi? Ex ipſis ergo actibus oſtenditur qui propter Deum aliquem vult convertere, aut propter vanitatem. GREGORIUS XXXI. Moral. (a cap. vɪɪ.) Quia vero hypocritæ, quamvis perverſa ſemper operentur, loqui tamen recta non deſinunt; bene loquendo quidem in fide, vel converſatione filios pariunt, ſed eos bene vivendo nutrire non poſſunt: quanto enim ſe libentius terrenis actibus inferunt,

(1) *Al.* procedebat. (2) *P. Nicolaius habet* obſecratio.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Super illud Iob xxxɪx. de Struthione dictum, *Relinquit in terra ova ſua*: ſed in antiquis codd. partim cap. vɪɪ. partim vɪɪɪ. nec eadem ſerie in Gregorii textu hæc habeatur, ſed multis interiectis, ut nec occaſione huius loci Matthæi, de quo nec leviter meminit.

ſerunt, tanto negligentius eos quos (1) genuerant, agere terrena permittunt. Et quia obduratis cordibus vivunt, ipſos etiam quos generant filios nulla pietate debiti amoris agnoſcunt: unde & hic de hypocritis dicitur: *Et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos*. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XVIII. cap. XXIX.) Hoc autem, non quia circumcidebantur, dixit; ſed quia eorum mores imitabantur a quibus imitandis ſuos cohibuerat, dicens: *Super cathedram Moyſi &c.* In quibus verbis utrumque debet adverti; & quantus honor delatus ſit doctrinæ Moyſi, in cuius cathedra etiam mali ſedentes, bona docere cogebantur; & inde fieret proſelytus filius gehennæ, non quidem verba legis audiendo, ſed eorum (2) facta ſectando. Propterea autem duplo quam illi, quia hoc negligebat implere quod propria voluntate ſuſceperat, non ex Iudæis natus, ſed ſponte Iudæus factus. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel quia ante, dum eſſet Gentilis, (3) ſimpliciter errabat, & erat ſemel filius gehennæ; videns (4) autem magiſtrorum vitia, & intelligens deſtruere eos opere quod verbo docebant, revertitur ad vomitum ſuum, & Gentilis factus, quaſi prævaricator maiori pœna dignus erat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XLIV. oper. imperf.) Vel quia forte ſub cultura idolorum conſtitutus, vel propter homines iuſtitiam ſervabat; factus autem Iudæus malorum magiſtrorum provocatus exemplo, fiebat peior magiſtris. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXIV.) Cum enim virtuoſus fuerit magiſter, diſcipulus imitatur; cum autem fuerit malus, ſuperexcedit. *a* Filius autem vocatur gehennæ, quomodo filius perditionis, & filius huius ſæculi: unuſquiſque enim cuius opera facit, huius filius appellatur. ORIGENES (tract. XXV.) Ex hoc autem loco diſcimus quoniam & eorum qui in gehenna futuri ſunt, erit differentia tormentorum, quando alter eſt ſimpliciter filius gehennæ, alter vero dupliciter. Sed & hic videre oportet ſi generaliter eſt fieri aliquem filium gehennæ, ut puta Iudæum, aut Gentilem, aut etiam ſpecialiter, ut per ſingulas ſpecies peccatorum fiat quis filius gehennæ: ut iuſtus quidem ſecundum numerum iuſtitiarum ſuarum augeatur in gloria, peccator autem ſecundum numerum peccatorum ſuorum multiplicetur in gehenna.

(f) HIERONYMUS (ubi ſupra.) Sicut in philacteriis, & fimbriis dilatatis opinio ſanctitatis captabat gloriam, & per occaſionem gloriæ quærebant lucra; ſic alia traditionis fraude inventa, impietatis arguit (5) tranſgreſſores. Si quis enim in contentione, ſeu in aliquo iurgio, vel in cauſæ ambiguo iuraſſet in templo, & poſtea convictus eſſet mendacii, non tenebatur criminis: & hoc eſt quod dicit: *Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque iuraverit per templum, nihil eſt*; quaſi dicat, Nihil debet. Sin autem iuraſſet in auro, & pecunia, quæ in templo ſacerdotibus offerebatur, ſtatim id in quo iurabat, cogebatur exſolvere: unde ſequitur: *Qui autem iuraverit in auro templi, debet*, vel *debitor eſt*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. XLIV. in op. imperf.) Templum quidem ad gloriam Dei pertinet, & ad hominum ſpiritualem ſalutem: aurum autem templi, etſi ad gloriam Dei pertineat, tamen magis ad delectationem hominum, & ad utilitatem ſacerdotum offertur. Iudæi ergo aurum quo ipſi delectabantur, & dona quibus paſcebantur, ſanctiora dicebant eſſe quam ipſum templum: ut homines promptiores facerent ad offerenda dona quam ad preces fundendas in templo. Unde convenienter reprehendit Dominus, dicens: *Stulti, & cæci: quid enim maius eſt: aurum, an templum, quod ſanctificat aurum?* Multi autem nunc Chriſtiani ſic inſipienter intelligunt. Ecce enim ſi aliqua cauſa fuerit, modicum videtur facere qui iurat per Deum; qui autem iurat per Evangelium, maius aliquid feciſſe videtur. Quibus ſimiliter dicendum eſt, *Stulti, & cæci*: nam Scripturæ propter Deum ſcriptæ ſunt, non Deus propter Scripturas. Maior ergo eſt Deus, qui ſanctificat Evangelium, quam Evangelium, quod ſanctificatur ab eo. HIERONYMUS (ſuper *Væ qui dicitis, Quicumque iuraverit.*) Rurſus ſi quis iuraſſet in altari, periurii reum nemo retinebat; ſi autem iuraſſet in dono, vel in oblationibus, hoc eſt in hoſtia, vel in victimis, in ſimila, & ceteris quæ offeruntur Deo ſuper altare; hoc ſtudioſiſſime repetebant. Totum autem faciebant non ob Dei timorem, ſed ob

(1) *Al.* generant. (2) *Al.* ſectam. (3) *Al.* ſimpliciter. (4) *Al.* deeſt autem. (5) *P. Nicolai legit* præceptores.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HIERONYMUS. Eius nomine prætermiſſo prius iſta confundebantur cum Chryſoſtomi textu.

Digitized by Google

ob divitiarum cupiditatem: unde ſequitur: *Et qui iuraverit in altari, nihil eſt; qui autem iuraverit in dono quod ſuper illud eſt, debet*. Arguit enim eos Dominus ſtultitiæ, & fraudulentiæ: quod multo maius ſit altare quam hoſtiæ, quæ ſanctificantur ab altari: unde ſequitur: *Cæci: quid enim maius eſt: donum, an altare, quod ſanctificat donum?* GLOSSA a. Et ne forte in tantam inſaniam prorumperent ut dicerent, aurum ſanctius eſſe templo, & donum altari; eos alia ratione convincit, quia videlicet in iuramento quod ſit per templum, & altare, continetur iuramentum quod ſit per aurum, vel per donum: & hoc eſt quod ſubdit: *Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ ſuper illud ſunt*. ORIGENES (tract. xxv.) Similiter, quoniam Iudæi conſuetudinem habebant per cælum iurare, ad reprehenſionem eorum ſubdit: *Qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo qui ſedet ſuper ipſum*. Non ergò, ſicut arbitrantur, evadunt periculum in eo quod non per Deum iurant, ſed per thronum Dei, ſcilicet cælum. GLOSSA (ordinaria.) Qui enim per ſubiectam creaturam iurat, & per divinitatem præſidentem creaturæ iurat. ORIGENES (tract. xxv.) Eſt autem iuramentum confirmatio verbi de quo iuratur. Iuramentum ergo intelligendum eſt teſtimonium Scripturarum, quod profertur ad confirmationem verbi quod loquimur: ut ſit quidem templum Dei Scriptura divina; aurum autem ſenſus (1) poſitus in ea. Sicut autem aurum quod fuerit extra templum, non eſt ſanctificatum; ſic omnis ſenſus qui fuerit extra divinam Scripturam, quamvis admirabilis videatur, non eſt ſanctus. Non ergo debemus ad confirmandam doctrinam noſtros intellectus aſſumere, niſi oſtenderimus eos eſſe ſanctos, ex eo quod in Scripturis continentur divinis. Altare autem eſt hominis cor, quod principale habetur in homine. Vota autem, & dona quæ ponuntur ſuper altare, eſt omne quod ſupponitur cordi, ut orare, pſallere, eleemoſynas facere, & ieiunare. Sanctum ergo facit omne votum hominis cor eius, ex quo votum ei offertur. Ideo non poteſt honorabilius eſſe votum quam cor hominis, ex quo tranſmittitur votum. Si ergo conſcientia hominis non pungat, fiduciam habet ad Deum, non propter dona, ſed quia, ut ita dicam, altare cordis ſui bene conſtruxit. Tertium eſt ut dicamus quod ſuper templum, ideſt ſuper omnem Scripturam, & ſuper altare, ideſt ſuper omne cor, eſt intellectus quidam qui dicitur (2) cælum, & thronus ipſius dicitur Dei, in quo eſt videre facie revelata, cum venerit quod perfectum eſt, faciem veritatis. HILARIUS (can. xxiv.) Adveniente etiam Chriſto, inutilem docet eſſe fiduciam legis: quia non in lege Chriſtus; ſed lex ſanctificatur in Chriſto; in quo veluti ſedes, thronuſque ſit poſitus; atque ita ſtulti, cæcique ſunt, qui ſanctificante prætermiſſo, ſanctificata venerantur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xxxiv.) Templum etiam, & altare, ipſum Chriſtum intelligimus; aurum, & donum, laudes, & ſacrificia precum, quæ in eo, & per eum offerimus. Non enim ille per hæc, ſed iſta per illum ſanctificantur.

(g) CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxiv.) Supra Dominus dixerat, quod ligabant graviora onera, & aliis imponebant, quæ ipſi nec tangere volebant; hic autem rurſus oſtendit, quod in parvis quærentes diligentiam, magna contemnebant: unde dicitur: *Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentam, & anethum, & cyminum*. HIERONYMUS (ſuper *Væ vobis qui decimatis*.) Phariſæi enim, quia præceperat Dominus propter alimoniam ſacerdotum, & levitarum, quorum pars erat Dominus, omnium rerum offerri in templo decimas, ut intellectus myſticos dimittamus, hoc unum habebant ſtudii, ut quæ vilia fuerant comportarentur; cetera quæ erant maiora, parvipendebant: unde ſequitur: *Et reliquiſtis quæ graviora ſunt legis, iudicium, & miſericordiam, & fidem*. Ex hoc capitulo arguit eos avaritiæ, quod ſtudioſe etiam vilium olerum decimas exigant, & iudicium in diſceptatione negotiorum, miſericordiamque in pauperes, & fidem in Deum, quæ magna ſunt, prætermittant. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xliv. op. imp.) Vel quia ſacerdotes avaritia pleni, ſi quis decimas alicuius rei minimæ non obtuliſſet, corripiebant eum quaſi magnum crimen feciſſet; ſi quis (3) autem

(1) *Al. deeſt* poſitus. (2) *In Veneta Nicolini edit. an.* 1593. *eſt* cælum, in quo eſt videre &c. *intermediis omiſſis*. (3) *Al. omittitur* autem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec in Anſelmo, nec alibi occurrit.

tem alterum lædebat, aut in Deum peccabat, non curabant eum corripere: de lucro quidem ſuo ſoliciti, & de gloria Dei, ac ſalute homioum neglige otes. Servare enim iuſtitiam, & facere miſericordiam, & habere fidem, propter ſuam gloriam Deus mandavit; decimas autem offerre propter utilitatem ſacerdotum, ut ſacerdotes quidem populo in ſpiritualibus obſequaotur, populi autem in carnalibus ſacerdotibus ſubminiſtrent. Sic & modo fit, quia omnes de honore ſuo ſunt ſoliciti, de honore autem Dei nulli; portiones etiam ſuas vigilanter defendunt, ſed circa obſequium Eccleſiæ curam impendere non attendunt. Si populus recte decimas noo obtulerit, murmurant omnes; ſi peccantem populum viderint, nemo murmurat contra eos. Sed quia ſcribarum, & phariſæorum, ad quos loquebatur, quidam populares erant; oon eſt incongruum ut aliam expoſitionem faciamus, propter eos qui decimas dabaot: nam qui accipit decimas, recte decimare dicitur, & qui dat. Scribæ ergo, & phariſæi minimarum quidem rerum decimas offerebant, oſtendeodæ religionis gratia; in iudiciis autem erant iniuſti (1) in fratres, ſine miſericordia, in veritatem increduli. ORIGENES (tract. xxv.) Sed quoniam contingens erat ut audientes quidam Dominum iſta loquentem, cootemnerent minimarum rerum decimatiooem; ſapienter addidit: *Et hac oportuit facere*, hoc eſt iudicium, miſericordiam, & fidem, *& illa non omittere*, ideſt decimatiooem mentæ, anethi, & cymioi. REMIGIUS. Oſtendit quippe Dominus his verbis quoniam omnia præcepta legis, tam maxima, quam minima, ſunt impleoda. Redarguuntur autem qui eleemoſynas de fructibus terræ faciunt putantes ſe minime poſſe peccare; quibus oihil proſunt eleemoſynæ, niſi a peccatis ſtudeant ceſſare. HILARIUS (can. xxiv.) Et quia minoris (2) periculi eſſet decimationem oleris, quam benevolentiæ officium præterire, irridet eos conſequenter Dominus, dicens: *Duces cæci excollantes culicem, camelum autem glutientes*. HIERONYMUS (ſuper *Duces cæcorum*.) Camelum puto eſſe magnitudinem præceptorum; iudicium, miſericordiam, & fidem; culicem decimationem mentæ, anethi, & cymini, & reliquorum olerum vilium. Hæc autem præcepta Dei, quæ magna ſuut, devoramus, atque negligimus; & operationem religionis in parvis, quæ lucrum habent, cum diligentia demonſtramus. ORIGENES (tract. xxv.) Vel (3) *excolantes culicem*; ideſt, expellentes a ſe minima delicta, quæ culices nominavit; *camelum autem* (4) *glutientes*; ideſt, committentes maxima delicta, quæ oominat camelos, animalia videlicet tortuoſa, & grandia. Scribæ autem moraliter ſunt qui amplius nihil æſtimant poſitum in Scripturis quam ſimplex ſermo demonſtrat; phariſæi autem ſunt omnes qui iuſtificant ſemetipſos, & dividunt ſe a ceteris, dicentes: Noli mihi appropinquare, quoniam mundus ſum. Menta autem, & anethum, & cyminum, ciborum condituræ ſuot, non principales cibi. Sic io converſatione ooſtra, quædam ſunt neceſſaria ad iuſtificationem, ut iudicium, miſericordia, & fides; alia (5) ſunt quaſi condientia actus noſtros, & ſuaviores eos facientia, ut abſtinentia riſus, ieiunium, flexio genuum, & huiuſmodi. Quomodo autem non æſtimantur cæci qui non vident? Quoniam nihil prodeſt cautum eſſe diſpenſatorem in rebus minimis, cum principalia negliguntur. Hos ergo ſermo præſens confundit, non quidem levia prohibens obſervare, ſed principalia præcipiens cautius cuſtodire. GREGORIUS I. Moral. a (cap. xiv.) Vel aliter. Culex ſuſurrando vuloerat, camelus autem ſponte ſe ad ſuſcipienda onera inclinat. Liquaverunt ergo culicem Iudæi, qui ſeditioſum latronem dimitti petierunt; camelum vero glutierunt, quia eum qui ad ſuſcipienda noſtræ mortalitatis onera ſponte deſcenderat, extinguere clamando conati ſunt.

(h) HIERONYMUS (ſuper *Væ vobis qui mundatis quod deforis eſt*.) Diverſis verbis, eodem ſenſu quo ſupra arguit phariſæos ſimulationis, & mendacii; quod aliud oſtendant hominibus foris, aliud domi agant: unde dicitur: *Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui mundatis quod deforis eſt calicis, & paropſidis*. Non hoc dicit, quod in calice,

(1) *Al.* in fratribus. (2) *P. Nicolai legit* piaculi. (3) Al *excolentes*. (4) Al. *glutiunt*. (5) *Al.* ſunt etiam quaſi &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Cap. VII. vel in antiquis exemp. cap. XIV. ſuper illud Iob 1. *Fuit poſſeſſio eius ſeptem millia ovium, & tria millia camelorum*.

ce, & paropſide eorum ſuperſtitio moraretur, ſed quod foris hominibus oſtenderent ſanctitatem: quod manifeſtum eſt ex eo quod addidit, dicens: *Intus autem pleni eſtis rapina, & immunditia*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xliv. oper. imperſ.) Vel hoc dicit, quia Iudæi quotiens ingreſſuri erant in templum, aut ſacrificia oblaturi, aut per dies feſtos, ſeipſos, & veſtimenta ſua, & utenſilia (1) lavabant; & a peccatis nemo ſeipſum purgabat; cum Deus neque corporis munditiam laudet, neque ſordes condemnet. Pone tamen quod Deus odit ſordes corporum, & vaſorum, quæ neceſſe eſt ut ipſo uſu ſordidentur; quanto magis ſordes conſcientiæ horret, quam, ſi volumus, ſemper mundam ſervamus? HILARIUS (can. xxiv.) Arguit ergo eos qui iactantiam inutilis ſtudii ſequentes, utilitatis perfectæ miniſterium derelinquunt. Calicis namque uſus interior eſt; qui ſi obſorduerit, quid proficiet lotus exterior? Atque ideo interioris conſcientiæ nitor eſt obtinendus, ut ea quæ corporis ſunt, forinſecus abluantur: & ideo ſubdit: *Phariſæe cæce, munda prius quod intus eſt calicis, & paropſidis, ut fiat & id quod deforis eſt, mundum*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xliv. oper. imperf.) Non autem hoc dicit de ſenſibili calice, aut paropſide, ſed de intelligibili: qui ſi numquam tetigerit aquam, mundus poteſt eſſe apud Deum; ſi autem peccaverit, & tota aqua pelagi, & fluminum ſe laverit, ſordidus eſt, & miſer ante Deum. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxiv.) Attende autem, quod ubi de decimis loquebatur convenienter dixit: *Hæc oportuit facere, & illa non omittere*. Decima enim eleemoſyna quædam eſt. Quid autem nocet eleemoſynam dare? Non tamen hoc dixit ſicut legalem obſervationem inducens. Hic autem, ubi de purgationibus, & immunditiis diſputat, non hoc addit; ſed oſtendit quod de neceſſitate ad interiorem munditiam exterior ſequitur; quod quidem extra eſt calicis, & paropſidis, corpus vocans; quod autem intus eſt, animam. ORIGENES (tract. xxv.) Hic ſermo nos inſtruit, ut feſtinemus eſſe iuſti, non apparere. Qui enim ſtudet ut appareat iuſtus, quæ a foris ſunt, mundat, & quæ videntur curat; cor autem, & conſcientiam negligit. Qui autem ſtudet ea quæ intus ſunt, ideſt cogitationes, mundare, conſequens eſt ut etiam ea quæ a foris ſunt, faciat munda. Sed omnes falſi dogmatis profeſſores, calices ſunt a foris quaſi mundati, propter ſpeciem religionis, quam ſimulant; ab intus autem pleni rapina, & ſimulatione, dum rapiunt homines ad errorem. Calix etiam eſt vas ad potum, paropſis ad cibum. Omnis ergo ſermo, per quem potamur ſpiritualiter, vel omnis narratio, per quam nutrimur, vaſa ſunt potus, & cibi. Qui ergo ſtudent compoſitum proferre ſermonem, magis quam ſalutari ſenſu repletum, calix eius a foris mundatus eſt, ab intus autem ſordibus vanitatis impletus. Sed & litteræ legis, & Prophetarum calices ſpiritualis potus, & paropſides neceſſariarum eſcarum ſunt. Scribæ quidem, & phariſæi ſtudent ſenſum exteriorem mundum demonſtrare; diſcipuli autem Chriſti ſenſum ſpiritualem mundare feſtinant.

(i) ORIGENES (tract. xxv.) Sicut habetur ſuperius, intus pleni rapina, & intemperantia; ſimiliter hic pleni ſunt hypocriſi, & iniquitate; qui comparantur oſſibus mortuorum, & immunditiæ univerſæ: unde dicit: *Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui ſimiles eſtis ſepulcris dealbatis*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlv. op. imperſ.) Merito quidem iuſtorum corpora templa dicuntur, quia anima in corpore (2) iuſti dominatur, ſicut Deus in templo; vel quia ipſe Deus in corporibus habitat iuſtis. Corpora autem peccatorum ſepulcra dicuntur mortuorum, quia anima mortua eſt in corpore peccatoris: nec enim vivens putanda eſt quæ nihil vivum, aut ſpirituale agit in corpore. HIERONYMUS (ſuper *Quia ſimiles eſtis*.) Sepulcra autem forinſecus (3) lævigata ſunt calce, & ornata marmoribus in auro, coloribuſque diſtinctis; intus autem plena ſunt oſſibus mortuorum: unde dicitur: *Quæ apparent hominibus ſpecioſa; intus autem plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia*. Sic autem & perverſi magiſtri, qui alia docent, & alia faciunt, munditiam habitu veſtis, & verborum humilitate demonſtrant; intus autem pleni ſunt omni ſpurcitia, & avaritia, & libidine: & hoc manifeſte exprimit inferens; *Sic & vos a foris quidem apparetis hominibus iuſti; intus autem pleni eſtis hypocriſi, & iniquitate*. ORIGENES (tract. xxv.) Omnis enim iuſtitia ſimulata mortua eſt, quæ propter Deum non fit; magis autem nequam iuſtitia eſt; ſicut mortuus homo,

(1) *Al.* lavant. (2) *Al.* Chriſti. (3) *Apud P. Nicolaium eſt* lita ſunt calce, & ornata marmoribus, & auro, coloribuſque diſtincta.

mo non eſt homo; & ſicut mimi, qui perſonas ſuſcipiunt aliorum, & non ſunt ipſi quos ſimulant. Tanta ergo ſunt oſſa in eis, & immunditiæ, quanta bona ſimulant ex malo affectu. Videntur autem a foris iuſti coram hominibus non eis quos Scriptura appellat deos, ſed coram eis qui ſicut homines moriuntur. GREGORIUS XXVI. Moral. (cap. XXVIII. in novis exemp. cap. XXIII.) Ante diſtrictum vero iudicem excuſationem ideo de ignorantia habere non poſſunt, quia dum ante oculos hominum omnem modum ſanctitatis oſtendunt, ipſi ſibi ſunt teſtimonio quia bene vivere non ignorant. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlv. in oper. imperf.) Dic autem, hypocrita: ſi bonum eſt eſſe malum, ut quid non vis apparere quod vis eſſe? Nam quod turpe eſt apparere, turpius eſt eſſe; quod autem formoſum eſt apparere, formoſius eſt eſſe. Ergo aut eſto quod appares, aut appare quod es.

(k) HIERONYMUS (hoc loco.) Prudentiſſimo ſyllogiſmo arguit eos eſſe filios homicidarum, dum ipſi opinione bonitatis, & gloriæ in populo, ædificant ſepulcra Prophetarum, quos maiores eorum interfecerunt: & hoc eſt quod dicit: *Væ vobis ſcribæ, & phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepulcra Prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum*. ORIGENES (tract. XXVI.) Non ſatis rationabiliter comminari videtur adverſus eos qui ædificant ſepulcra Prophetarum: quantum enim ad hoc laudabile aliquid faciebant: quomodo ergo erant digni ſuſcipere *væ*? CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxv.) Non ergo eos incuſat, quoniam ſepulcra ædificant; ſed intentioni eorum detrahit, cum qua ædificant: quoniam non propter honorem eorum qui occiſi fuerant, ſed ſicut pompam ſibi ſtatuentes in occiſionibus illorum, & formidantes ne forte tempore procedente, ſepulcris deſtructis, tabeſcat tantæ audaciæ memoria. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlv. in op. imperf.) Vel quia dicebant apud ſe: Si bene fecerimus pauperibus, non multi vident, & pro tempore vident: nonne ergo melius ædificia facimus, quæ omnes aſpiciunt, non ſolum in hoc tempore, ſed etiam in poſterum? O inſipiens homo, quid tibi prodeſt poſt mortem iſta memoria, ſi ubi es torqueris, & ubi non es laudaris? Dum autem Iudæos caſtigat Dominus, Chriſtianos docet: nam ſi ad illos ſolos dixiſſet hæc, dicta fuiſſent tantum, non etiam ſcripta; nunc autem & dicta ſunt propter illos, & ſcripta propter iſtos. Si ergo iuxta alia bona fecerit homo ædificia ſancta, additamentum eſt bonis operibus; ſi autem ſine aliis bonis operibus, paſſio eſt gloriæ ſæcularis. Non enim gaudent martyres quando ex illis pecuniis honorantur in quibus pauperes plorant. Semper etiam Iudæi præteritorum ſanctorum cultores fuerunt, & præſentium contemptores, magis autem & perſecutores. Non enim ſuſtinentes increpationes Prophetarum ſuorum, perſequebantur eos, & occidebant; poſtea vero naſcentes filii intelligebant culpas patrum ſuorum; & ideo quaſi de morte innocentium Prophetarum dolentes, ædificabant memorias eorum: & ipſi tamen ſimiliter perſequebantur, & interficiebant ſuos Prophetas, increpantes eos propter peccata ſua: & ideo ſubditur: *Et dicitis: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocii eorum in ſanguine Prophetarum*. HIERONYMUS (parum ante illud, *Et vos implete*.) Hoc autem etſi ſermone non dicant, opere loquuntur, ex eo quod ambitioſe, & magnifice ædificant memorias occiſorum. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlv. in op. imperf.) Qualia ergo cogitabant in corde, talia loquebantur & factis. Naturalem autem conſuetudinem omnium malorum hominum hic Chriſtus exponit: quia alter alterius culpam cito intelligit, ſuam autem difficile: homo enim in cauſa alterius tranquillum habet cor, in ſua vero turbatum. In cauſa ergo alterius de facili poſſumus omnes iuſti iudices eſſe. Ille autem vere iuſtus, & ſapiens eſt qui ſibi ipſi iudex fieri poteſt.

Sequitur: *Itaque teſtimonio eſtis vobiſmetipſis quia filii eſtis eorum qui Prophetas occiderunt*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxv.) Qualis autem eſt incuſatio, filium eſſe homicidæ eum qui non communicat menti patris? Patet quod nulla: unde manifeſtum eſt quod propterea hoc dicit, quia occulte inſinuat malitiæ ſimilitudinem. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlv. in op. imperf.) Teſtimonia enim ſunt de filiis mores parentum: ſi enim pater fuerit bonus, & mater mala, aut e converſo; filii interdum patrem ſequuntur, interdum matrem. Si autem ambo fuerint æquales, fit quidem aliquando ut de bonis parentibus mali exeant filii, aut e converſo, ſed raro. Sic enim hoc eſt ſicut cum extra regulam naturæ naſcitur homo aut ſex digitos habens, aut oculos non habens. ORIGENES (tract. XXVI.) Sed & in propheticis dictis narratio ſecundum hiſtoriam eſt corpus, ſpiritualis autem ſenſus eſt anima; ſepulcra

ipſæ litteræ Scripturarum, & libri. Qui ergo ſolam hiſtoriam attendunt, corpora Prophetarum colunt in litteris poſita, quaſi in quibuſdam ſepulcris; & dicuntur phariſæi, ideſt præciſi, quaſi animam Prophetarum præcidentes a corpore.

(l) CHRYSOSTOMUS in hom. a (lxxv.) Quia dixerat contra phariſæos, & ſcribas, quod filii eſſent eorum qui occiderunt Prophetas, nunc manifeſtat quod in malitia eis ſimiles erant, & quod fictio erat hoc quod dicebant, quod non communicaſſent operibus eorum, ſi fuiſſent in tempore illo: & ideo dicit: *Et vos implete menſuram patrum veſtrorum*. Non quidem hoc dicit, quaſi iniungens, ſed quaſi prædicens quod futurum erat. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlv. op. imperf.) Prophetizat enim illis futurum eſſe ut ſicut patres eorum interfecerunt Propheras, ſic & ipſi interficerent Chriſtum, & Apoſtolos, & ceteros ſanctos: utputa ſi contra aliquem litiges adverſarium, dicis illi, Fac mihi quod es facturus, non iubes ut faciat, ſed oſtendis te intelligere quod cogitat facere. Et quidem quantum ad veritatem, exceſſerunt menſuram patrum ſuorum: illi enim homines occiderunt, iſti Deum crucifixerunt. Sed quia voluntate ſua deſcendit (1) in mortem, non imputat illis ſuæ mortis peccatum; imputat autem illis mortem Apoſtolorum, ceterorumque ſanctorum: & ideo dicit, *Implete*; & non Superimplete: nam benigni, & iuſti iudicis eſt ſuas iniurias contemnere, & aliorum iniurias vindicare. ORIGENES (tract. XXVI.) Implent etiam menſuram paternæ iniquitatis per hoc ipſum quod non credunt in Chriſtum. Cauſa autem incredulitatis fuit quoniam ſemper animum ſuum dederunt circa hiſtorias corporales, nihil ſpirituale in eis volentes intelligere. HILARIUS (can. XXIV.) Quia ergo menſuram paternæ voluntatis implebunt, ideo & ſerpentes, & viperina generatio ſunt: unde ſequitur: *Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehennæ?* HIERONYMUS (ſuper illud, *Serpentes, genimina viperarum*.) Hoc ipſum & Ioannes Baptiſta dixerat. Sicut ergo de viperis, inquit, naſcuntur viperæ, ſic de homicidis patribus vos nati eſtis homicidæ. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlv. in op. imperf.) Genimina autem viperarum dicuntur, quoniam talis eſt viperarum natura ut filii rumpant uterum matris, & ſic procedant; & ſic Iudæi ſemper parentes condemnant, reprehendentes eorum facta. Dicit autem: *Quomodo fugietis a iudicio gehennæ?* Numquid ſepulcra ſanctorum ædificantes? Sed primus gradus pietatis eſt ſanctitatem diligere, deinde ſanctos: ſine cauſa enim iuſtos honorat qui iuſtitiam ſpernit. Non poſſunt ſancti amici eſſe illorum quibus Deus eſt inimicus. An forſitan nomen vacuum vos liberabit, quia videmini eſſe in populo Dei? Puto autem quod melior eſt inimicus apertus, quam amicus falſus: ſic & apud Deum odibilior eſt qui ſervum Dei ſe dicit, & mandata diaboli facit. Apud Deum quidem qui hominem occidere diſponit antequam occidat, homicida habetur: voluntas enim eſt quæ aut remuneratur pro bono, aut condemnatur pro malo. Opera autem teſtimonia ſunt voluntatis. Non ergo quærit Deus opera propter ſe, ut ſciat quomodo iudicet, ſed propter alios, ut omnes intelligant quia iuſtus eſt Deus. Providet autem Deus occaſioni peccandi malis, non ut peccare faciat, ſed ut peccatorem oſtendat, & bonis præbeat occaſionem, per quam oſtendat propoſitum voluntatis ſuæ. Sic ergo ſcribis, & phariſæis dedit occaſionem oſtendendi voluntatem ſuam: unde concludit: *Ideo, ecce mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas*. HILARIUS (can. XXIV.) Ideſt Apoſtolos, qui de futurorum revelatione Prophetæ ſunt, de Chriſti agnitione ſapientes, de legis intelligentia ſcribæ. HIERONYMUS (ſuper illud, *Ecce ego mitto*.) Vel obſerva iuxta Apoſtolum ſcribentem ad Corinthios, varia dona eſſe diſcipulorum Chriſti: alios Prophetas, qui ventura prædicant; alios ſapientes, qui noverunt quando debent proferre ſermonem; alios ſcribas in lege doctiſſimos; ex quibus lapidatus eſt Stephanus, Paulus occiſus, Petrus crucifixus, flagellati in Actibus Apoſtolorum diſcipuli: & perſecuti ſunt eos de civitate in civitatem, expellentes de Iudæa, ut ad Gentium populos tranſmigrarent. ORIGENES (tract. XXVI.) Vel ſcribæ qui mittuntur a Chriſto ſunt ſecundum Evangelium, quos & ſpiritus vivificat, & littera non occidit, ſicut lit-

(1) *Al.* in montem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non, ut prius indicabatur, ſuper Matth. quaſi ex Chryſoſtomo ſuppoſito opere imperfecto.

littera legis, quam ſequentes in vanas ſuperſtitiones incurrunt. Simplex autem Evangelii narratio ſufficit ad ſalutem. Scribæ autem legis, ſcribas novi teſtamenti adhuc per detractionem flagellant in ſynagogis ſuis; ſed & hæretici, qui ſunt ſpirituales phariſæi, linguis ſuis Chriſtianos flagellant, & perſequuntur de civitate in civitatem, interdum corporaliter, aliquando autem ſpiritualiter, volentes eos expellere quaſi de propria civitate legis, & Prophetarum, & Evangelii in aliud Evangelium. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. lxxv.) Deinde ut oſtendat quoniam non impune hoc faciunt, ineffabilem eis ex his timorem incutit: unde ſubditur: *Ut veniat ſuper vos omnis ſanguis*. RABANUS. Ideſt, omnis debita ultio pro effuſo ſanguine iuſtorum. HIERONYMUS (ſuper *Ut veniat ſuper vos omnis ſanguis*.) De Abel quidem nulla eſt ambiguitas quin is ſit quem Cain frater occiderit. Iuſtus autem non ſolum ex Domini nunc ſententia, ſed ex Geneſis teſtimonio comprobatur, ubi acceptæ eius a Deo narrantur munera. Quærimus autem quis fuerit iſte Zacharias filius Barachiæ, quia moltos legimus Zacharias: & ne libera nobis tribueretur erroris facultas, additum eſt: *Quem occidiſtis inter templum & altare*. Alii Zachariam filium Barachiæ dicunt qui in duodecim Prophetis undecimus eſt, patriſque in eo nomen conſentit; ſed ubi occiſus ſit inter templum & altare, Scriptura non loquitur, maxime cum temporibus eius vix ruinæ templi fuerint. Alii Zachariam patrem Ioannis intelligi volunt. ORIGENES (tract. xxvi.) Venit enim ad nos (1) quædam traditio talis, quaſi ſit aliquis locus in templo ubi virginibus quidem licet adorare Deum; (2) expertæ autem thorum virilem non permittebantur in eo conſiſtere. Maria autem poſtquam genuit Salvatorem, ingrediens ad orandum ſtetit in illo virginum loco. Prohibentibus autem eis qui noverant eam iam filium genuiſſe, Zacharias dixit, quoniam digna eſt virginum loco, cum adhuc ſit virgo. Ergo quaſi manifeſtiſſime adverſus legem agentem occiderunt eum inter templum, & altare viri generationis illius: & ſic verum eſt verbum Chriſti quod dixit ad præſentes, *Quem occidiſtis*. HIERONYMUS (ſuper eodem loco.) Hoc tamen quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur qua probatur. Alii iſtum volunt eſſe Zachariam qui occiſus ſit a Ioas Rege Iudæ inter templum & altare, ideſt in atrio templi. Sed obſervandum, quod ille Zacharias non fuit filius Barachiæ, ſed Ioiadæ ſacerdotis. Sed Barachias in lingua noſtra (3) benedicens Deum dicitur; & ſacerdotis Ioiadæ iuſtitia Hebræo nomine demonſtratur. In Evangelio vero quo utuntur Nazareni, pro filio Barachiæ filium Ioiadæ ſcriptum reperimus. REMIGIUS. Quærendum eſt autem quomodo uſque ad ſanguinem Zachariæ dixerit, cum plurimorum ſanctorum ſanguis poſtea fuerit effuſus? Solvitur autem ſic. Abel paſtor ovium fuit in campo occiſus: Zacharias fuit ſacerdos in atrio templi interfectus. Ideo ergo Dominus hos duos commemorat, quoniam per hos omnes ſancti Martyres deſignantur, laicalis ſcilicet, & ſacerdotalis ordinis. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxv.) Abel etiam commemoravit, oſtendens quoniam ex invidia eſſent Chriſtum, & diſcipulos eius occiſuri. Zachariæ autem mentionem fecit, quoniam duplex præſumptio fuit in eius occiſione: non enim ſolum in ſanctum hominem facta eſt, ſed & in loco ſancto. ORIGENES (tract. xxvi.) Zacharias etiam interpretatur memoria Dei. Omnis ergo qui memoriam Dei diſperdere feſtinat, in eis quos ſcandalizat, Zachariæ ſanguinem videtur effundere filii Barachiæ. Per benedictionem enim Dei, memores ſumus Dei. Ab impiis etiam memoria interficitur Dei, quando & templum Dei a laſcivis corrumpitur, & altare eius per negligentiam (4) orationum ſordidatur. Abel autem luctus interpretatur. Qui ergo non recipit quod ſcriptum eſt ſupra v. *Beati qui lugent*, ſanguinem effundit Abel, hoc eſt veritatem luctus ſalutaris. Effundunt etiam aliqui veritatem Scripturarum quaſi ſanguinem earum: quia omnis Scriptura, niſi ſecundum veritatem intelligatur, mortua eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxv.) Et ut omnem excuſationem illis adimeret, ne dicerent: Quoniam ad Gentes eos miſiſti, propter hoc ſcandalizati ſumus; prædixerat quod ad eos eſſent mittendi diſcipuli: & ideo de ultione eorum ſubditur: *Amen dico vobis: venient hæc omnia ſuper generationem iſtam*. GLOSSA a (ordinaria.) Non hos tantum

(1) *Al.* *omittitur* quædam. (2) *Al.* ex parte autem earum, thorum virilem non permittebant in eo &c. (3) *Nicolai* Benedictus Domini. (4) *Al.* orationum ſordidarum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex nullo Gloſſa refert; ſed inſinuat Hieronymus.

tum præſentes dicit, ſed omnem generationem præcedentem, & futuram: quia omnes una civitas ſunt, & unum corpus diaboli. HIERONYMUS (ut ſupra.) Regula autem Scripturarum eſt duas generationes, bonorum, & malorum, noſſe. De generatione bonorum dicitur Pſal. cxi. „ Generatio iuſtorum benedicetur: “ de malis vero in præſenti loco, *Generatio viperarum*. Ergo & iſti, quia ſimilia ſicut Cain, & Ioas, contra Apoſtolos geſſerunt, de una generatione eſſe referuntur. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxv.) Vel aliter. Quia gehennæ pœnam, quam eis comminatus fuerat, tardabat, comminatur etiam eis præſentia mala, cum dicit: *Venient hæc omnia ſuper generationem iſtam*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. xlvi. in op. imperf.) Sicut enim omnia bona, quæ in ſingulis generationibus a conſtitutione mundi omnes ſancti merebantur, illis noviſſimis ſunt donata qui receperunt Chriſtum; ſic omnia mala quæ in ſingulis generationibus a conſtitutione mundi pati meruerunt omnes iniqui, ſuper noviſſimos Iudæos venerunt, quia Chriſtum repulerunt. Aut ita. Sicut omnis iuſtitia præcedentium ſanctorum, immo omnium ſanctorum, tantum mereri non potuit quantum gratiæ datum eſt hominibus in Chriſto; ſic omnium peccata impiorum tantum malum mereri non potuerunt quantum venit ſuper Iudæos, ut (1) corpore talia paterentur, qualia paſſi ſunt a Romanis; & ſic poſtmodum omnes generationes eorum uſque in finem ſæculi proiicerentur a Deo, & ludibrium fierent Gentibus univerſis. Quid enim peius poteſt fieri quam Filium cum miſericordia, & humilitate venientem non ſuſcipere, ſed tali modo interficere? Vel ita. Omnis gens, vel civitas non ſtatim cum peccaverit, punit eam Deus, ſed expectat per multas generationes; quando autem placuerit Deo perdere civitatem illam, aut gentem, videtur omnium generationum præcedentium peccata reddere illis: quoniam quæ omnes merebantur, hæc ſola paſſa eſt: ſic & generatio Iudæorum pro patribus ſuis videtur punita. Vere autem non pro illis, ſed pro ſe condemnati ſunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxv.) Qui enim multos iam peccantes vidit, & incorrectus permanſit, eadem rurſus, vel graviora faciens, maiori eſt pœnæ obnoxius.

(m) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxv.) Poſt prædicta, ad civitatem convertit Dominus ſermonem, ex hoc erudire volens auditores: unde dicit: *Hieruſalem*, *Hieruſalem*. Hæc autem duplicatio miſerentis eſt, & valde diligentis. HIERONYMUS (ſuper *Hieruſalem*, *Hieruſalem*.) Hieruſalem autem non ſaxa, & ædificia civitatis, ſed habitatores vocat; quam patris plangit affectu. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlvi. in oper. imperf.) Prævidens ruinam civitatis illius, & plagam quæ a Romanis ſuperventura erat, recordabatur quidem ſanguinis ſanctorum ſuorum, qui effuſus erat ab illis, & poſtmodum effundendus: unde addit: *Quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt*. (2) Miſſum ad te Eſaiam occidiſti, & ſervum meum Hieremiam lapidaſti, Ezechielem tractum per lapides excerebraſti: quomodo ſalvaberis, quæ ad te medicum non venire permittis? Et non dixit, Occidiſti, aut lapidaſti; ſed *Occidis, & lapidas*; ideſt, quaſi hanc propriam, & naturalem conſuetudinem habes ut occidas, & lapides ſanctos. Eadem (3) enim fecit Apoſtolis quæ fecerat aliquando Prophetis. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxv.) Deinde, cum vocaſſet eam, & abominabiles eius occiſiones dixiſſet, quaſi ſe excuſando dixit: *Quoties volui congregare filios tuos?* quaſi dicat: Neque prædictis occiſionibus me a tua benevolentia avertiſti; ſed volui te mihi adiungere, non ſemel, aut bis, ſed multotiens. Magnitudinem autem amoris ſub ſimilitudine gallinæ oſtendit. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xxxvi.) Hoc enim genus animantis magnum affectum in filios habet, ita ut eorum infirmitate affecta infirmetur & ipſa: &, quod difficile in ceteris animantibus invenies, alis ſuis filios protegens contra milvum pugnat; ſic & mater noſtra Dei Sapientia, per carnis ſuſceptionem infirmata quodammodo: ſecundum illud Apoſtoli I. Corinth. 1. „ Quod infir- „ mum eſt Dei, fortius eſt hominibus: “ protegit infirmitatem noſtram, & reſiſtit diabolo, ne nos rapiat. ORIGENES (tr. xxvi.) Filios autem Hieruſalem dicit, ſecundum quod dicimus ſemper civium ſucceſſores præcedentium filios. Dicit autem, *Quoties volui*, cum ſit manifeſtum ſemel eum docuiſſe in corpore Iudæos: ſemper enim Chriſtus præſens fuit & in Moyſe, & in Prophetis, & in Angelis, miniſtrantibus ſaluti humanæ per ſingulas generationes. Si quis autem non fuerit congregatus ab eo, iudicabitur quaſi noluerit congregari.

RA-

(1) *Al.* corporalia. *Nicolai* talia *tantum habet*. (2) *Al.* Miſſum ad Eſaiam. (3) *Al. deeſt* enim.

RABANUS. Ceſſent igitur hæretici Chriſto principium ex Virgine dare: omittant alium legis, & Prophetarum Deum prædicare. AUGUSTINUS in Echiridioo (cap. XCIX.) Ubi eſt autem illa omnipotentia qua in cælo & in terra omoia quæcumque voluit fecit; ſi colligere filios Hieruſalem voluit, & non fecit? An non potius illa quidem filios ſuos ab ipſo colligi noluit; ſed ea quoque nolente, filios eius collegit ipſe quos voluit? CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxv.) Deinde comminatur pœnam, quam ſemper formidaverunt, ſcilicet civitatis, & templi everſionem, diceos: *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta*. CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (homil. XLVI. in oper. imperf.) Sicut enim corpus, anima recedente, prius quidem frigeſcit, deinde putreſcit, & ſolvitur; ſic & templum noſtrum, Dei ſpiritu recedente, prius ſeditionibus, & indiſciplinatione replebitur, deinde veoiet ad ruinam. ORIGENES (tract. XXVI.) Semper etiam eis qui noluerunt congregari ſub alis eius, comminatur Chriſtus: *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta*, ideſt anima, & corpus. Sed & ſi quis ex vobis noluerit congregari ſub alis Chriſti, ex tempore illo ex quo congregationem refugit actu magis quam corpore, oon videbit pulchritudinem Verbi, donec pœniteos a propoſito malo dicat: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Tunc enim Verbum Dei benedictum venit ſuper cor hominis quando fuerit quis converſus ad Deum: unde ſequitur: *Dico enim vobis: non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini*. HIERONYMUS (in fin. Comment. in cap. XXIII. Matth.) Quaſi dicat: Niſi pœnitentiam egeritis, & confeſſi fueritis ipſum eſſe me, de quo Prophetæ cecinerunt, Filium omnipotentis Patris, faciem meam non videbitis. Habent ergo Iudæi datum ſibi tempus pœnitentiæ. Confiteantur benedictum qui venit in oomine Domini; & Chriſti ora conſpicient. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxv.) Vel aliter. Per hoc occulte ſecuodum adventum ſignificavit: quooiam tunc omnioo eum adorabunt. Quod autem dicit, *Amodo*, ad tempus crucis refertur.

C A P U T XXIV.

(a) ET egreſſus Ieſus de templo, ibat. Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, ut oſtenderent ei ædificationes templi. Ipſe autem reſpondens, dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.

(b) Sedente autem eo ſuper montem Oliveti, acceſſerunt ad eum diſcipuli ſecreto, dicentes: Dic nobis quando hæc erunt; & quod ſignum adventus tui, & conſummationis ſæculi? Et reſpondens Ieſus, dixit eis: Videte ne quis vos ſeducat: multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego ſum Chriſtus; & multos ſeducent.

(c) Audituri enim eſtis prælia, & opiniones præliorum: videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, ſed nondum ſtatim eſt finis. Conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt peſtilentiæ, & fames, & terræmotus per loca. Hæc autem omnia initia ſunt dolorum.

(d) Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc ſcandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem. Et multi pſeudoprophetæ ſurgent, & ſeducent multos; & quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas multorum. Qui autem perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit. Et prædicabitur hoc Evangelium regni in univerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus; & tunc veniet conſummatio.

(e) Cum ergo videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt a Daniele Propheta, ſtantem in loco ſancto (qui legit intelligat) tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes; & qui in tecto, non deſcendant tollere aliquid de domo ſua; & qui in agro, non revertantur tollere tunicam ſuam. Væ autem prægnantibus,

& nu-

& nutrientibus in illis diebus. Orate autem ut non fiat fuga veſtra hieme, vel ſabbato. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi uſque modo, neque fiet. Et niſi breviati fuiſſent dies illi, non fieret ſalva omnis caro; ſed propter electos breviabuntur dies illi.

(f) Tunc ſi quis vobis dixerit: Ecce hic eſt Chriſtus, aut illic; nolite credere. Surgent enim pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna, & prodigia; ita ut in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis, Ecce in deſerto eſt, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere: ſicut enim fulgur exit ab oriente, & apparet uſque in occidentem, ita erit & adventus Filii hominis. Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.

(g) Statim autem poſt tribulationem dierum illorum, ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cælo, & virtutes commovebuntur; & tunc apparebit ſignum Filii hominis in cælo; & tunc plangent omnes tribus terræ.

(h) Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa, & maieſtate.

(i) Et mittet Angelos ſuos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius a quatuor ventis, a ſummis cælorum uſque ad terminos eorum.

(k) Ab arbore autem fici diſcite parabolam: cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, ſcitis quia prope eſt æſtas; ita & vos cum videritis hæc omnia, ſcitote quia prope eſt in ianuis. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant. Cælum, & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt.

(l) De die autem illa, & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, niſi Pater ſolus. Sicut autem in diebus Noe, ita erit adventus Filii hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes, & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes uſque ad eum diem quo intravit Noe in arcam, & non cognoverunt donec venit diluvium, & tulit omnes; ita erit & adventus Filii hominis. Tunc duo erunt in agro: unus aſſumetur, & unus relinquetur. Duæ molentes in mola: una aſſumetur, & una relinquetur. Duo in lecto: unus aſſumetur, & unus relinquetur.

(m) Vigilate ergo, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit. Illud autem ſcitote, quoniam ſi ſciret paterfamilias qua hora fur venturus eſſet, vigilaret utique, & non ſineret perfodi domum ſuam. Ideo & vos eſtote parati: quia neſcitis qua hora Filius hominis venturus eſt.

(n) Quis putas eſt fidelis ſervus, & prudens, quem conſtituit dominus ſuper familiam ſuam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille ſervus quem cum venerit dominus eius, invenerit ſic facientem. Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum. Si autem dixerit malus ſervus ille in corde ſuo: Moram facit dominus meus venire, & cœperit percutere conſervos ſuos; manducet autem, & bibat cum ebrioſis: veniet dominus ſervi illius in die qua non ſperat, & hora qua ignorat; & dividet eum, partemque eius ponet cum hypocritis: illic erit fletus, & ſtridor dentium.

(a) ORIGENES (tract. XXVII.) Poſtquam omnia quæ ſuper Hieruſalem ventura erant, Chriſtus prædixit, exiit de templo qui conſervaverat templum ne caderet donec fuit in eo: unde dicitur: *Et egreſſus Ieſus de templo, ibat*. Sed & unuſquiſque cum ſit templum Dei propter Spiritum Dei inhabitantem in ſe, ipſe fit cauſa ſuæ deſertionis ut egrediatur ab eo Chriſtus. Sequitur: *Et acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, ut oſtenderent ei ædificationes templi*. Dignum eſt videre quomodo oſtendunt ei ſtructuras templi, quaſi numquam viderit templum. Ad quod reſpondendum eſt, quod cum Chriſtus prophetizaſſet ſuperius ruinam templi futuram, audientes diſcipuli mi-

mirati ſunt, talem ac tantam templi ſtructuram ad nihilum redigendam; propterea oſtendunt ei, ut flecterent eum ad miſericordiam loci illius, ne faceret quod fuerat comminatus. Sed & cum ſit humanæ naturæ admirabilis conſtructio, facta videlicet templum Dei, diſcipuli, ceterique ſancti etiam modo miranda opera Dei erga figmentum humanum conſitentes, ante conſpectum Chriſti intercedunt, ne deſerat genus humanum propter peccata ipſorum.

Sequitur: *Ipſe autem reſpondens dixit eis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis: non relinquetur hic lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur*. RABANUS. Iuxta hiſtoriam manifeſtus eſt ſenſus, quia quadrageſimo ſecundo anno poſt paſſionem Domini, ſub Veſpaſiano, & Tito Romanis Principibus, civitas everſa eſt cum templo. REMIGIUS. Divinitus autem procuratum eſt ut revelata iam luce gratiæ, templum cum ſuis cærimoniis tolleretur, ne forte aliquis parvulus in fide, dum videret omnia illa quæ a Domino fuerant inſtituta, & a Prophetis ſanctificata adhuc permanere, paulatim recedendo a ſinceritate fidei, ad carnalem iudaiſmum tranſiret. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXVI.) Sed qualiter verum eſt quod non manſit lapis ſuper lapidem. Vel enim deſolationem eius oſtendens omnimodam, hoc dixit; vel ſecundum illum locum ubi erat: ſunt enim eius partes uſque ad fundamenta deſtructæ. Cum his & illud dicam, quoniam ex his (1) quæ facta ſunt, & de reliquis oportet credere quod peribunt perfecte. HIERONYMUS (in princ. Com. in cap. XXIV. Matth.) Myſtice autem, recedente Domino de templo, omnia legis ædificia, & compoſitio mandatorum ita deſtructa eſt ut nihil a Iudæis poſſit impleri, & capite ſublato univerſa inter ſe membra compugnent. ORIGENES (tract. XXVII.) Omnis etiam homo, qui ſuſcipiens in ſe verbum Dei, templum eſt; ſi poſt peccatum adhuc ſervat ex parte veſtigia fidei, & religionis, templum eſt ex parte deſtructum, & ex parte conſiſtens. Qui autem poſtquam peccaverit curam ſui non habet, paulatim minuitur, donec ad plenum recedat a Deo vivente: & ſic *non relinquetur lapis ſuper lapidem*, mandatorum Dei, *qui non deſtruatur*.

(b) REMIGIUS. Perſeverans Dominus in itinere, pervenit ad montem Oliveti, & quibuſdam diſcipulis in via oſtendentibus, & laudantibus ædificationem templi, ipſe palam prædixerat omnia eſſe deſtruenda: idcirco cum perveniſſent ad montem Oliveti, acceſſerunt ad eum interrogantes: unde dicitur: *Sedente autem eo ſuper montem Oliveti*. CHRYSOSTOMUS (homil. LXXVI.) Propter hoc autem ſecreto acceſſerunt, quia de magnis erant interrogaturi: etenim cupiebant diſcere diem adventus eius, quia vehementer deſiderabant gloriam eius videre. HIERONYMUS (ſuper *Sedente autem eo ſuper montem*.) Et interrogant tria. Primo quo tempore Hieruſalem deſtruenda ſit, dicentes: *Dic nobis, quando hæc erunt?* Secundo quo tempore Chriſtus venturus ſit: unde dicunt: *Et quod ſignum adventus tui?* Tertio quo tempore conſummatio ſæculi ſit futura: unde dicunt: *Et conſummationis ſæculi?* CHRYSOSTOMUS (hom. LXXVI.) Lucas autem ait unam eſſe interrogationem, quæ eſt de Hieroſolyma, quaſi æſtimantibus diſcipulis tunc futurum eſſe Chriſti adventum, & finem mundi quando Hieroſolyma deſtrueretur. Marcus autem non omnes eos de conſummatione Hieroſolymæ (2) interrogaſſe, ſed Petrum, Iacobum, Ioannem & Andream, quaſi liberius, & ſecurius Chriſto loquentes. ORIGENES (tr. XXVII.) Puto autem montem Oliveti myſterium eſſe Eccleſiæ quæ ex Gentibus eſt. REMIGIUS. Mons enim Oliveti non habet infructuoſas arbores, ſed oliveta, quibus lumen nutritur ad fugandas tenebras, & quibus feſſis requies, infirmis ſalus præſtatur. Sedens autem Dominus ſupra montem Oliveti contra templum, de ruina ipſius, & excidio Iudaicæ gentis diſputat, ut etiam ipſo ſitu corporis monſtret quia quietus manens in Eccleſia, impiorum ſuperbiam condemnat. ORIGENES (tractat. XXVII.) Agricola enim reſidens in monte Oliveti, verbum Dei eſt in Eccleſia confirmatum, Chriſtus ſcilicet, qui ſemper oleaſtri ramos inſerit in bonam olivam patrum. Qui habent fiduciam ante Chriſtum, diſcere volunt ſignum adventus Chriſti, & conſummationis ſæculi. Eſt autem duplex adventus Verbi in animam. Primus quidem ſtulta prædicatio de Chriſto, quando prædicamus Chriſtum natum, & crucifixum; ſecundus autem adventus eſt in viris perfectis, de quibus dicitur I. Corinth. III. „Sapientiam loquimur inter perfectos: “ & huic ſecundo adventui adiungitur conſummatio ſæculi in viro perfecto, cui mundus crucifixus eſt. HILARIUS (can. XXV.) Et quia tria a diſcipulis quæſita ſunt, diſtinctis (3) & temporis, & intelligentiæ ſignificationibus ſeparantur. Reſponde-

(1) *Al. deeſt* quæ. (2) *Al. omittitur* interrogaſſe. (3) *Al.* & temporibus.

detur ergo primo de civitatis occaſu, (1) & deinde confirmatur veritate doctrinæ, ne quis fallax ignorantibus poſſit obrepere: unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus, dixit eis: Videte ne quis vos ſeducat: multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego ſum Chriſtus.* CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvi. ſuper Matth.) Neque enim de Hieroſolymæ deſtructione, neque de ſecundo adventu reſpondit ſtatim; ſed de malis quibus ſtatim obviandum erat. HIERONYMUS (hoc loco.) Unus autem eorum de quibus loquitur fuit (2) Simon Samaritanus, quem in Actibus Apoſtolorum legimus, qui ſe magnam dicebat eſſe virtutem, hæc quoque inter cetera in ſuis voluminibus ſcripta dimittens: Ego ſum ſermo Dei, ego omnipotens, ego omnia Dei. Sed & Ioannes Apoſtolus in Epiſtola ſua I. cap. II. loquitur: „ Audiſtis quia Antichriſtus venturus eſt; „ nunc autem antichriſti multi ſunt. " Ego reor omnes hæreſiarchas antichriſtos eſſe, & ſub nomine Chriſti ea docere quæ contraria ſunt Chriſto. Nec mirum ſi aliquos ab his videamus ſeduci, cum Dominus dixerit, *Et multos ſeducent.* ORIGENES (tract. xxvii.) Multi autem ſunt qui ſeducuntur: quia larga eſt porta quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam. Hoc autem ſolum ſufficit ad cognoſcendum ſeductionem antichriſtorum, qui dicunt, *Ego ſum Chriſtus*, quod numquam legitur Chriſtus dixiſſe. Sufficiebant enim ad credendum quod ipſe eſt Chriſtus, opera Dei, & ſermo quem docebat, & virtus ipſius. Omnis etiam ſermo qui profitetur expoſitionem Scripturarum ſecundum fidem earum, & non habet veritatem, antichriſtus eſt, (3) Veritas enim Chriſtus eſt, & ſimulata veritas antichriſtus. Sed & omnes virtutes invenimus eſſe Chriſtum, omnes ſimulatas virtutes antichriſtum: quoniam omnes ſpecies boni quaſcumque habet Chriſtus in ſe in veritate ad ædificationem hominum, omnes eas habet diabolus in ſpecie ad ſeductiones ſanctorum. Opus ergo eſt nobis Deo auxiliatore, ne quis nos ſeducat, vel ſermo, vel virtus. Malum enim eſt invenire aliquem ſecundum mores vitæ errantem; multo autem peius arbitror eſſe non ſecundum veriſſimam regulam Scripturarum ſentire.

(c) AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. cir. medium.) Interrogantibus diſcipulis ea Dominus reſpondit quæ iam ex illo tempore fuerant ſecutura, ſive de excidio Hieruſalem, unde orta eſt ipſius interrogationis occaſio; ſive de adventu ſuo per Eccleſiam, in qua uſque ad finem venire non ceſſat: in ſuis enim veniens agnoſcitur, dum eius quotidie membra naſcuntur: ſive de ipſo fine, in quo apparebit vivos iudicaturus, & mortuos. Cum itaque ſigna dicat quæ ad iſta tria pertinent, quod eorum trium ſignorum ad aliquid horum referendum ſit, diligenter conſiderandum eſt, ne forte quod pertinet ad unum, referendum putemus ad alterum. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvi.) Hic autem loquitur de præliis quæ Hieroſolymis erant futura, cum dicit: *Audituri enim eſtis prælia, & opiniones præliorum.* ORIGENES (tract. xxviii.) Qui audit ipſas voces quæ fiunt in præliis, audit prælia; qui autem de præliis longe geſtis audit, opiniones, vel rumores audit præliorum. CHRYSOSTOMUS in hom. lxxvi.) Quia vero per hoc turbari etiam diſcipuli poterant, ideo ſubdit: *Videte ne turbemini.* Deinde quia æſtimabant poſt illud bellum, quo Hieruſalem deſtrueretur, ſtatim finem mundi eſſe venturum, eos in vera opinione ſtabilit, dicens: *Oportet enim hæc fieri, ſed nondum ſtatim eſt finis.* HIERONYMUS (ſuper *Sed nondum eſt finis.*) Ideſt, non putemus diem inſtare iudicii, ſed in tempus aliud reſervari; cuius ſignum perſpicue in conſequentibus ponitur.

Conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum. RABANUS. a Vel admonentur Apoſtoli ne his advenientibus terreantur, ut Hieroſolymam, Iudæamque deſerant: quia non ſtatim finis, ſed in quadrageſimum annum deſolatio provinciæ, ultimumque urbis, & templi ſequetur excidium: de quibus ſubditur: *Conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum.* Conſtat autem hic acerbiſſimos dolores, quibus omnis vaſtata

(1) *Al.* & ante, *item* & quando. (2) *Al.* Simon magus, quem &c. (3) *Quod ſequitur uſque ad* Sed & omnes *deeſt in editionibus Romana an.* 1570. *& Veneta Nicolini an.* 1593. *quod ex quatuor ſæpe citatis exemplis reſtituimus.*

Ex editione P. Nicolai.

a Hæc in Rabani novis editionibus non habentur, nec alia quæ ſubiunguntur inferius: quia propter militum vaſtantium omnia invaſionem exciderunt dum in excudendis incumberetur, ut notatur ibidem, & in præfatione præmittitur. In Gloſſa tamen fere iiſdem verbis extant, ſed nullius nomine deſignantur.

Digitized by Google

vaſtata eſt provincia, ad litteram contigiſſe. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvi.) Deinde ut oſtendat (1) quoniam & ipſe præliabitur contra Iudæos, non ſolum bella prænuntiat, ſed & plagas divinitus illatas: unde ſubdit: *Et erunt peſtilentia, & fames, & terræmotus per loca*. RABANUS. Notandum, quod in hoc quod dicit, *Conſurget gens in gentem*, oſtenditur perturbatio hominum; *erunt peſtilentia*, ecce inæqualitas corporum; *erit fames*, ecce ſterilitas terræ; *terræmotus per loca*, ecce reſpectus iræ deſuper. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvi.) Et non ſimpliciter hæc fient ſecundum conſuetudinem antea in hominibus exiſtentem, ſed ex ira quæ erit deſuper: & propter hoc non ſimpliciter dixit ea eſſe ventura, neque repente, ſed cum quadam ſignificatione ſubdit: *Hæc autem omnia ſunt initia dolorum*, ideſt Iudaicorum malorum. ORIGENES (tract. xxviii.) Vel aliter. Sicut ægrotant corpora ante mortem, ſic neceſſe eſt ante corruptionem mundi ut quaſi languens terra frequentius terræmotibus conquaſſetur; aer (2) etiam vim mortiferam concipiens peſtilens fiat; & vitalis virtus terræ deficiens, ſuffocet fructus. Conſequens autem eſt ut propter inopiam ciborum, in avaritiam, & bella homines excitentur: ſed quia inſurrectiones, & lites iuterdum fiunt propter avaritiam, interdum autem propter concupiſcentiam principatus, & gloriam vanam; adhuc profundiorem dabit aliquis cauſam eorum quæ ante finem mundi ſunt ventura. Sicut enim adventus Chriſti in pluribus gentibus divina virtute fecit pacem, ſic conſequens eſt ut propter abundantiam iniquitatis refriguerit caritas multorum; & ideo dereliquerit illos Deus, & Chriſtus eius; iterum fieri prælia, dum non prohibentur a ſanctitate operationes ſeminatrices bellorum: ſed & adverſariæ virtutes dum non vetantur a ſanctis, & a Chriſto, abſque prohibitione operabuntur in cordibus hominum, ut excitent gentem adverſus gentem, & regnum adverſus regnum. Si autem, ſicut quibuſdam placet, & fames & peſtilentiæ ab angelis ſatanæ fiunt; (3) hæc etiam tunc invaleſcent ab adverſis virtutibus, quando non fuerint ſales terræ, & lux mundi, Chriſti diſcipuli, deſtruentes quæ ex dæmonum malitia ſeminantur. Et aliquando quidem in Iſrael fames, & peſtiliæ fiebant propter peccata, quas orationes ſanctorum ſolvebant. Bene autem *per loca*: non enim inſimul vult Deus perdere humanum genus; ſed iudicans per partes, dat pœnitentiæ locum. Si autem incipientibus huiuſmodi malis, non fuerit facta correptio, proficient ad peius: unde ſequitur: *Hæc autem omnia initia ſunt dolorum*, generalium ſcilicet in univerſo mundo, & eorum qui ſecuturi ſunt adverſus impios, ut in doloribus acutiſſimis crucientur. HIERONYMUS (ſuper *Conſurget gens contra gentem*.) Myſtice autem videtur regnum contra regnum conſurgere, & peſtilentia eorum quorum ſermo ſerpit ut cancer, & fames audiendi verbum Dei, & commotio univerſæ terræ, & a vera fide ſeparatio, in hæreticis magis intelligi, qui contra ſe invicem dimicantes, Eccleſiæ victoriam faciunt. ORIGENES (tract. xxviii.) Oportet autem hæc fieri antequam videamus perfectionem ſapientiæ quæ eſt in Chriſto; ſed non ſtatim erit finis quem quærimus: pacificus enim finis longe eſt ab hominibus iſtis. HIERONYMUS (ſuper *Hæc omnia initia dolorum*.) Quod autem dixit: *Hæc omnia initia ſunt dolorum*, melius transfertur *parturitionum*, ut quaſi conceptus quidam adventus Antichriſti, non partus intelligatur.

(d) RABANUS. Quo merito Hieroſolymis, ac Provinciæ Iudæorum univerſæ tot irroganda fuerint adverſa, Dominus manifeſtat ſubdens: *Tunc tradent vos &c.* CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvi.) Vel aliter. Quia diſcipuli audientes ea quæ de Hieroſolyma dicebantur, ſic diſpoſiti erant, ut extra turbationem eſſent, quaſi de alia pœna audientes, ſibi vero proſpera ſuperventura ſperabant, quæ advenire valde deſiderabant; propter hoc eis gravia prænuntiat, in ſolicitudine eos ſtatuens. Et prius quidem iuſſerat eos vigilare contra deceptionem ſeductorum; nunc autem tyrannorum violentiam eis prædicit, dicens: *Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos*. Opportune enim eorum mala interpoſuit, mitigarionem habentia a communibus malis: nec ſolum ita eos conſolatus eſt, ſed oſtendendo tribulationis cauſam, adiungens quod propter nomen eius hæc eſſent paſſuri: unde ſequitur: *Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*. ORIGENES (tract. xxviii.) Sed quomodo etiam in ultimis partibus terræ commorantibus gentibus odio habetur populus Chriſti? Niſi forte & hic aliquis dicat propter exaggerationem poſitum *omnibus* pro multis. Sed &

(1) *Al.* ut quoniam & ipſe. (2) *Al.* enim. (3) *Al.* hi.

& hoc quod dicit, *Tunc tradent vos*, habet quæſtionem: nam & priuſquam hæc fierent, traditi ſunt Chriſtiani in tribulationes. Sed aliquis reſpondebit, quoniam tunc maxime tradentur Chriſtiani in tribulationes quemadmodum umquam. Amant enim qui in calamitatibus ſunt, cauſas earum diſcutientes invenire aliquid quod loquantur. Conſequens ergo eſt ut quaſi derelinquentibus hominibus deorum culturam propter multitudinem Chriſtianorum, dicant fieri bella, fames, & peſtilentias; ſed & terræmotus cauſam dicant Chriſtianos, propter quod & perſecutiones paſſæ ſunt Eccleſiæ. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxvi.) Poſtquam autem iam duplex prælium poſuit, ſcilicet quod eſt a ſeductoribus, & quod eſt ab inimicis, conſequenter tertium prælium ponit, quod eſt a falſis fratribus: unde ſubdit: *Et tunc ſcandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem*. Vide autem & Paulum hæc plorantem, & dicentem II. Corinth. VII. „ Foris pugnæ, intus timores: " & alibi (II. Corinth. XI.) „ Pericula in falſis fra„ tribus: " de quibus (1) ibi dicit: „ Ta„ les ſunt pſeudoapoſtoli operarii ſubdo„ li. " Unde & hic ſubdit: *Et multi pſeudopropheta ſurgent, & ſeducent multos*. REMIGIUS. Imminente enim captivitate Hieruſalem, multi inſurrexerunt, Chriſtianos ſe eſſe dicentes, & multos ſeduxerunt: quos Paulus nominat falſos fratres; Ioannes vero antichriſtos. HILARIUS (can. XXV.) Ut Nicolaus unus ex ſeptem diaconibus fuit, qui multos mentita veritate pervertit. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvi.) Deinde quod his difficilius eſt oſtendit, quia tales pſeudoprophetæ nullam mitigationem a caritate accipient: unde ſequitur: *Et quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas multorum*. REMIGIUS. (2) Ideſt vera dilectio erga Deum, & proximum: nam quanto magis ab unoquoque iniquitas ſuſcipitur, tanto magis in corde ipſius ardor caritatis extinguitur. HIERONYMUS (ſuper *Refrigeſcet*.) Conſiderandum autem, quod (3) non negavit omnium futuram eſſe caritatem, ſed multorum: nam in Apoſtolis, & eorum ſimilibus permanſura eſt caritas, de qua Paulus dicit Rom. VIII. „ Quis nos ſe„ parabit a caritate Chriſti? " Propter quod & hic ſubdit: *Qui autem perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit*. REMIGIUS. *Uſque in finem* dicit uſque ad terminum vitæ ſuæ: (4) qui enim uſque ad terminum vitæ ſuæ in confeſſione nominis Chriſti perſeveraverit, & in caritate, ſalvus factus eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvi.) Deinde ne dicerent, Qualiter ergo inter tot mala vivemus? quod plus eſt promittit, quod non ſolum (5) viverent, ſed etiam ubique docerent: unde ſubditur: *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in univerſo orbe*. REMIGIUS. Quia enim noverat Dominus corda diſcipulorum contriſtanda eſſe de excidio Hieruſalem, & perditione ſuæ gentis, hoc ſolatio conſolatur eos, quod multo plures credituri erant de Gentibus quam de Iudæis perirent. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvi.) Quod autem & ante captionem Hieroſolymæ ubique prædicatum eſt Evangelum, audi quod ait Paulus Rom. x. „ In omnem terram exivit ſonus eo„ rum. " Et vides eum a Hieruſalem ad Hiſpaniam currentem. Si autem unus tantam portionem accepit, excogita reliqui quanta operati ſunt. Unde & quibuſdam ſcribens, de Evangelio dicit (Coloſſ. v.) quod „ fructificat, & creſcit in omni crea„ tura quæ ſub cælo eſt. " Hoc autem eſt maximum ſignum virtutis Chriſti, quod in triginta annis, vel parum amplius Evangelii ſermo fines orbis terrarum implevit. Quamvis autem Evangelium ubique prædicatum fuerit, non tamen omnes crediderunt: propter quod ſubdit: *In teſtimonium omnibus gentibus*, ideſt in accuſationem his qui non crediderunt. Qui enim crediderunt, (6) teſtabuntur adverſus eos qui non crediderunt, & condemnabunt eos. Convenienter autem poſtquam prædicatum eſt Evangelium per orbem terrarum, tunc Hieroſolyma periit: unde ſequitur: *Et tunc veniet conſummatio*, ideſt finis Hieroſolymorum. Qui enim viderunt Chriſti virtutem ubique reſulgentem, & in brevi tempore orbem terrarum ſupergreſſam, quam veniam habere debuerunt in ingratitudine permanentes? REMIGIUS. Poteſt autem & totus locus iſte referri ad conſummationem ſæculi. Tunc enim plurimi ſcandalizabuntur recedentes a fide, videntes multitudinem, & divitias malorum, & miracula Antichriſti, & conſocios perſequentur; & Antichriſtus mittet pſeudoprophetas, qui ſeducent multos; & abundabit iniquitas, quoniam numerus malorum augebitur; & refrigeſcet caritas, quo-

(1) *Al.* alibi. (2) *Al. omittitur* Ideſt. (3) *Al.* non negavit omnium minuendam eſſe caritatem &c. *Apud P. Nicolaium eſt* non negavit omnium fidem, vel caritatem &c. (4) *Al. deeſt* qui enim uſque ad terminum vitæ ſuæ. (5) *Al.* viderent. (6) *Al.* tamen teſtabuntur.

Digitized by Google

quoniam numerus bonorum minuetur. HIERONYMUS. Signum etiam dominici adventus eſt in toto orbe Evangelium prædicari, ut nullus ſit excuſabilis. ORIGENES (tract. XXVIII.) Quod autem dicitur, *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*, ſic ſalvare quis poterit, quia nunc quidem in unum conſenſerunt omnes gentes adverſus Chriſtianos. Cum autem contigerint quæ Chriſtus prædixit, tunc fient perſecutiones iam non ex parte, ſicut ante, ſed generaliter ubique adverſus populum Dei. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. circa finem.) Sed qui putant hoc quod dicitur, *Prædicabitur Evangelium regni in univerſo orbe*, per ipſos Apoſtolos factum eſſe, non ita eſſe certis documentis probatum eſt. Sunt enim in Africa barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nondum prædicatum eſſe Evangelium ex his qui ducuntur inde captivi, addiſcere in promptu eſt. Neque tamen ullo modo recte dici poteſt, iſtos ad promiſſionem Dei non pertinere. Non enim Romanos ſolum, ſed omnes gentes Dominus ſemini Abrahæ iurando promiſit. In quibus ergo gentibus nondum eſt Eccleſia, oportet quod ſit, non ut omnes qui ibi fuerint credant: quomodo enim illud implebitur, *Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum*, niſi in omnibus gentibus ſint & qui oderint, & quos oderint? Non eſt igitur ab Apoſtolis prædicatio iſta completa, quando adhuc ſunt gentes in quibus nondum cœpit impleri. Quod autem dixit Apoſtolus Rom. x. „ In omnem terram exivit ſonus eorum: “ quamvis locutio ſit præteriti temporis, verbis tamen quod futurum erat dixit, non quod iam factum atque completum: ſicut & ipſe Propheta, quo uſus (1) eſt teſte, fructificare, & creſcere dixit Evangelium in univerſo mundo, ut ita ſignaret uſque quo creſcendo eſſet (2) venturum. Si ergo latet quando Evangelio univerſus orbis implebitur, proculdubio (3) latet quando finis erit: ante quippe non erit. ORIGENES (tract. XXVIII.) Cum ergo omnis gens audiverit Evangelii prædicationem, tunc erit ſæculi finis; & hoc eſt quod ſequitur: *Et tunc erit conſummatio*. Multæ enim non ſolum barbarorum, ſed etiam noſtrarum gentium nondum audierunt Chriſtianitatis verbum. GLOSSA *a*. Utrumque autem dictorum tueri poteſt, ſi tamen diverſo modo diffuſio prædicationis Evangelii intelligatur. Si enim intelligatur quantum ad fructum prædicationis, qui eſt ut in ſingulis gentibus fundetur Eccleſia credentium in Chriſtum, ut Auguſtinus (in epiſt. lxxx.) exponit, eſt ſignum quod oportet præcedere ante finem mundi; non tamen præceſſit ante deſtructionem Hieroſolymæ. Si autem intelligatur quantum ad famam prædicationis, ſic ante finem Hieroſolymæ fuit completum, diſcipulis Chriſti per quatuor mundi partes diſperſis. Unde Hieronymus (ſuper *Prædicabitur*) dicit: Non puto aliquam remanſiſſe gentem quæ Chriſti nomen ignoret; & quamquam non habuerit prædicatorem, tamen ex vicinis gentibus opinionem fidei non poteſt ignorare. ORIGENES (tract. XXVIII.) Moraliter autem qui viſurus eſt, ſecundum verbum Dei, adventum glorioſum illum in animam ſuam, neceſſe eſt ut ſecundum menſuram profectus ſui inſidias a contrariis operationibus patiatur, quaſi magnus athleta, & Chriſtus in eo ab omnibus odiatur; non tantum a gentibus ſecundum carnem, quantum a gentibus ſpiritualium nequitiarum. Sed & in quæſtionibus pauci erunt veritatem plenius attingentes; plures autem ſcandalizabuntur, & cadent ab ea, proditores, & accuſatores alterutrum propter diſſenſionem dogmatum veritatis; quod cauſa fiet ut odiant ſe invicem. Multi etiam erunt non ſane tradentes de futuris ſermonem, & quomodo non oportet interpretantes Prophetas: quos pſeudoprophetas dicit, ſeducentes multos: & ferventem dilectionem, quæ prius fuerat in ſimplicitate fidei, refrigeſcere facient. Sed qui potuerit manere in apoſtolicæ traditionis propoſito, ipſe ſalvabitur; & ſic prædicatum Evangelium in animas omnium, erit in teſtimonium omnibus gentibus, ideſt omnibus cogitationibus incredulis animarum.

(e) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvii.) Quia ſupra occulte inſinuavit Hieroſolymæ finem, conſequenter idem manifeſte oſtendit, prophetiam inducens quæ deſtructionem Iudæorum credere facit: unde dicit: *Cum ergo videritis abominationem deſolationis*,

(1) *Al. deſideratur* eſt. (2) *Al.* futurum. (3) *Al.* lateret.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo, vel alibi occurrit; quamvis quæ ſubiunguntur ex Hieronymo, & cum appendice præſenti connectuntur, habeat Gloſſa.

tionis, quæ dicta eſt a Daniele Propheta, ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat. HIERONYMUS (ſuper *Cum videritis abominationem.*) Hoc autem quod dictum eſt, *Qui legit intelligat*, ponitur ut ad intelligentiam myſticam provocemur. Legimus autem in Daniele (cap. ix.) hoc modo: „ Et in dimidio hebdomadis auferetur ſacrificium, „ & libamina, & in templo deſolationum „ abominatio erit uſque ad conſummatio„ nem temporis, & conſummatio dabitur „ ſuper ſolitudinem. “ AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. circ. med.) Lucas quidem, ut oſtenderet tunc factam fuiſſe abominationem deſolationis, quæ a Daniele prædicta eſt, quando expugnata eſt Hieruſalem, eodem loco (cap. xxi.) hæc Domini verba commemorat: „ Cum videritis circumdari ab exercitu Hieruſalem, „ tunc ſcitote quia appropinquabit deſola„ tio eius. “ CHRYSOSTOMUS ſuper Matth. (hom. xlix. in opere imperf.) Unde *abominationem deſolationis* videtur mihi exercitum dicere, quo ſcilicet deſolata eſt civitas ſancta Hieruſalem. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Aut poteſt intelligi de imagine Cæſaris, quam Pilatus poſuit in templo; aut de Adriani equeſtri ſtatua, quæ in ipſo Sancta ſanctorum loco ſtetit uſque in præſentem diem. Abominatio enim ſecundum veterem Scripturam idolum nuncupatur; & idcirco additur *deſolationis*, quod in deſolato templo atque deſerto idolum poſitum ſit. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvi.) Vel quia ille qui deſolavit civitatem, & templum, ſtatuam intus poſuit. Ut autem diſcant, quoniam viventibus quibuſdam eorum hæc erunt, propter hoc dixit, *Cum videritis*. Ex quo admirare Chriſti virtutem, & diſcipulorum fortitudinem, qui in talibus temporibus prædicabant in quibus omnia Iudaica impugnabantur. Apoſtoli autem ex Iudæis exiſtentes, leges introduxerunt novas adverſus Romanos tunc dominantes. Infinita millia Iudæorum ceperunt Romani, & duodecim viros non ſuperaverunt nudos, & inermes. Quia vero multotiens contigerat in gravibus præliis Iudæos reſtauratos fuiſſe, ſicut temporibus Sennacherib, & Antiochi; ne aliquis ſuſpicetur tale aliquid futurum, ſuis fugiendum eſſe præcepit, cum ſubdit: *Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes.* REMIGIUS. Hæc enim omnia, imminente deſolatione Hieruſalem, conſtat fuiſſe impleta: appropinquante namque Romano exercitu, omnes Chriſtiani, qui in provincia erant, ſicut Hiſtoria eccleſiaſtica refert, divino miraculo moniti, longius receſſerunt, & tranſeuntes Iordanem, venerunt in Pellam civitatem, & ibi ſub tutela Agrippæ Regis, cuius mentio in Actibus Apoſtolorum fit, aliquanto tempore manſerunt; ipſe autem Agrippa, cum parte Iudæorum quæ ſibi obtemperabat, Romano ſubditus erat imperio. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvii.) Deinde oſtendens inevitabilia mala futura eſſe Iudæis, & infinitam calamitatem, ſubdit: *Et qui in tecto eſt, non deſcendat tollere aliquid de domo ſua*: eligibilius enim erat nudo corpore ſalvari, quam intrare domum, ut tolleret veſtimentum, & occidi: propter quod & de eo qui eſt in agro ſubdit: *Et qui in agro eſt, non revertatur tollere tunicam ſuam.* Si enim qui in civitate ſunt fugiunt, multo magis qui foris ſunt non oportet ad civitatem refugere. Et quidem pecunias contemnere facile eſt, & providere ſibi in veſtimentis non difficile; quæ autem a natura ſunt, qualiter aliquis fugiet? Qualiter enim prægnans fiet levis ad fugam, aut lactans poterit eum quem peperit deſerere? Propter quod ſubdit: *Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus*: his quidem, quia pigriores ſunt, & quia facile fugere non poſſunt, onere conceptionis gravatæ; his autem, quia detinentur vinculo compaſſionis filiorum, & non poſſunt ſimul ſalvare eos quos lactant. ORIGENES (tract. xxix.) Vel quoniam non erit tunc tempus miſerendi neque ſuper prægnantes, neque ſuper lactantes, neque ſuper infantes earum. Et quaſi ad Iudæos loquens, qui arbitrabantur in ſabbato non oportere ambulare viam amplius quam eſt ſabbati iter, ſubdit: *Orate autem ut non fiat fuga veſtra hieme, vel ſabbato.* HIERONYMUS (ſuper *Orate ut non fiat fuga.*) Quia ſcilicet in altero duritia frigoris prohibet ad ſolitudines pergere, (1) & in montibus, deſertiſque latitare; in altero autem tranſgreſſio legis eſt, ſi fugere voluerint; aut mors imminens, ſi remanſerint. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvii.) Vide autem quoniam adverſus Iudæos eſt hic ſermo: non enim Apoſtoli ſabbatum erant obſervaturi, neque ibi manſuri, cum Veſpaſianus hoc egit, etenim plures eorum iam præmortui erant. Si autem aliquis remanſerat, in aliis partibus orbis terrarum tunc converſabatur. Propter quid autem hoc orandum eſſe dixerit, ſubdit: *Erit enim tunc tribulatio magna,*

(1) *Al.* & in montibus deſertis latitare.

Digitized by Google

gna, qualis non fuit ab initio mundi uſque modo, neque fiet. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. cir. med.) Apud Lucam cap. XXI. ſic legitur: „ Erit autem „ preſſura magna ſuper terram, & ira po„ pulo huic; & cadent in ore gladii, & „ captivi ducentur in omnes gentes. “ Nam & Ioſephus, qui Iudaicam ſcripſit Hiſtoriam, talia mala dicit illi populo tunc accidiſſe ut vix credibilia videantur. Unde non immerito dictum eſt, talem tribulationem nec fuiſſe a creaturæ initio, nec futuram: ſed etſi tempore Antichriſti talis, aut maior forſitan erit; intelligendum eſt de illo popolo dictum, quod eis talis amplius futura non erit. Si enim Antichriſtum illi primirus, & præcipue recepturi ſunt, facturus eſt tunc idem populus tribulationem potius quam paſſurus. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvii.) Interrogo autem Iudæos, unde tam intolerabilis ira divinitus venit ſuper eos, omnibus quæ antæ factæ ſunt difficilior. Nam manifeſtum eſt quoniam propter crucis manifeſtationem. Sed adhuc oſtendit ipſos graviori pœna fuiſſe dignos, in hoc quod dicitur: *Et niſi breviati fuiſſent dies illi, non fieret ſalva omnis caro*; ac ſi diceret: Si amplius duraſſet prælium Romanorum adverſus civitatem, univerſi periiſſent Iudæi: omnem enim carnem Iudaicam dicit, & qui foris, & qui intus erant: non enim ſolum eos qui in Iudæa erant impugnabant Romani, ſed & eos qui ubique diſperſi erant perſequebantur. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. cir. medium.) Quidam autem convenienter mihi intellexiſſe videntur mala ipſa ſignificata nomine dierum, ſicut ſunt dicti dies mali in aliis Scripturæ divinæ locis: neque enim dies ipſi mali ſunt, ſed ea quæ fiunt in eis: ipſa enim dicta ſunt (1) breviari, ut Deo tolerantiam donante, minus ſentirentur; ac ſi quæ magna eſſent, fierent brevia. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvii.) Ne vero Iudæi dicerent, quoniam propter prædicationem, & diſcipulos Chriſti hæc mala evenerunt, oſtendit quod niſi illi eſſent, radicitus periiſſent: unde ſubditur: *Sed propter electos breviabuntur dies illi*. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. cir. medium.) Non enim debemus ambigere, quando everſa eſt Hieruſalem, fuiſſe in illo populo electos Dei qui ex circumciſione crediderant, ſive fuerant crediturí, electi ante conſtitutionem mundi, propter quos breviarentur dies illi, ut tolerabilia mala fierent. Non autem deſunt qui exiſtimant ita breviores dies illos futuros, quod curſu ſolis celeriore brevientur; ſicut fuit longior dies orante Ieſu Nave. HIERONYMUS (ſuper *Niſi breviati fuiſſent*.) Nec recordantur illius ſcripti Pſal. CXVIII. „ Ordi„ natione tua perſeverat dies. “ (2) Sed iuxta temporum qualitatem, ideſt abbreviatos non menſura, ſed numero, ne temporum mora concutiatur credentium fides. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. cir. medium.) Non tamen putemus hebdomadas Danielis, vel propter dierum breviationes fuiſſe turbatas, vel illo iam tempore non fuiſſe completas, ſed in fioe temporum eſſe complendas: apertiſſime eoim Lucas teſtatur Danielis prophetiam tunc fuiſſe completam quando everſa eſt Hieruſalem. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvii.) Intellige (3) autem Spiritus ſancti diſpenſationem, quoniam nihil horum ſcripſit Ioannes, ut non videretur ex ipſa eorum quæ facta ſunt hiſtoria ſcribere: etenim poſt captionem Hieruſalem vixit multo tempore. Sed qui ante mortui ſunt, & nihil horum viderunt, ipſi ſcribunt, ut undique fulgeat prænuntiationis virtus. HILARIUS (can. XXV.) Vel aliter. Totum indicium adventus futuri Dominus ponit, dicens: *Cum videritis abominationem*. D: Antichriſti enim temporibus hæc locutus eſt Propheta. Abominatio ex eo dicta eſt quod adverſus Deum veniens honorem Dei ſibi vendicet; deſolationis autem abominatio, quia bellis, & cædibus terram deſolaturus ſit, atque ob id a Iudæis ſuſceptus loco ſanctificationis inſtituitur, ut ubi ſanctorum precibus Deus invocabatur, ibi ab infidelibus receptus Dei honore venerabilis ſit: & quia proprius iſte Iudæorum error erit, ut qui veritatem reſpuerunt ſuſcipiant falſitatem, Iudæam deſeri monet, & transfugere in montes, ne admixtione plebis illius Antichriſto credituræ, vis, aut contagium afferatur. Quod autem ait, *Et qui in tecto ſunt, non deſcendant tollere aliquid de domo ſua*, ſic intelligitur. Tectum eſt domus faſtigium, & habitationis totius excelſa perfectio. Qui igitur in conſummatione domus ſuæ, ideſt in cordis ſui perfectione conſtiterit, regeneratione ſpiritus novi celſus, non deſcendere in humiliora rerum ſæcularium cupiditatem debebit. *Et qui in agro erit, non revertatur tollere tunicam ſuam*; ideſt, poſitus in

(1) *Al.* brevitati. (2) *Legit P. Nicolai*: Sed iuxta temporum qualitatem abbreviatos ſentire debemus; ideſt abbreviatos non menſura &c. (3) *Al.* Intende autem.

in operatione præcepti, non ad curas priſtinas revertatur, ob quas veterum exinde peccaminum, quibus antea contegebatur, erit tunicam relaturus. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. cir. medium.) In tribulationibus enim cavendum eſt ne quiſquam devictus ad carnalem vitam de ſpirituali ſublimitate deſcendat; aut qui profecerat in anteriora ſe extendens, deficiendo in poſteriora reſpiciat. HILARIUS (can. xxv. a medio.) Quod autem dicitur, *Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus*; non de fetarum onere Dominum admonuiſſe credendum eſt, ſed animarum peccatis repletarum oſtendiſſe gravitatem, quod neque in tecto poſitæ, neque in agro manentes, repoſitæ iræ tempeſtatem vitare poſſint: illi quoque væ erit qui nutrientur: infirmitatem enim animarum quæ ad cognitionem Dei tamquam lacte educantur, in his oſtendit: & idcirco *væ* ipſis erit, quia ad fugiendum Antichriſtum graves, & ad ſuſtinendum (1) imperitæ, nec peccata effugerunt, nec cibum veri panis acceperunt. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. xx.) Vel prægnans eſt qui res alienas concupiſcit; nutriens eſt qui iam rapuit quod concupiverat: iſtis enim *væ* erit in die iudicii.

Quod autem Dominus dixit, *Orate, ne fiat fuga veſtra hieme, vel ſabbato*: AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. xxxvii.) Ideſt ne in lætitia, vel triſtitia rerum temporalium quis inveniatur in die illa. HILARIUS (can. xxv.) Vel ne (2) aut in peccatorum frigore, aut in otio bonorum operum reperiamur, quia gravius vexatio incumbet; niſi quod cauſa electorum Dei diebus illis ſit brevitas afferenda, ut vim malorum coarctatum tempus exuperet. ORIGENES (tract. xxix.) Myſtice autem in loco ſancto omnium Scripturarum, tam veteris teſtamenti quam novi, Antichriſtus, qui eſt falſum verbum, ſtetit frequenter: qui autem hoc vident, ex Iudæa litteræ fugiant ad ſublimes veritatis montes. Et ſiquis inventus fuerit aſcendiſſe ſupra tectum verbi, & ſtare ſuper faſtigium eius; non deſcendat inde, occaſione ut auferat aliquid de domo ſua. Et ſi fuerit in agro, in quo abſconditus eſt theſaurus, & reverſus fuerit retro, incurret in ſeductionem verbi mendacis; & maxime ſi ſpoliaverit ſe veſtimentum vetus, ideſt veterem hominem, & iterum converſus fuerit tollere ipſum. Tunc autem anima in utero habens, quæ necdum fructificavit ex verbo, incurrit in *væ*: proiicit enim conceptum, & evacuatur a ſpe, quæ eſt in actibus veritatis; ſimiliter autem ſi videatur formatum, & fructificatum verbum, non autem fuerit enutritum ſufficienter. Orent autem qui fugiunt in montes, ne fuga eorum fiat hieme, vel ſabbato: (3) quoniam in tranquillitate animæ conſtitutæ poſſunt impetrare viam ſalutis: & in ſabbato, quando homo bona opera non facit, fuga veſtra non fiat: nemo enim in periculo falſi dogmatis facile ſuperatur, niſi qui nudus fuerit ab operibus bonis. Quæ eſt autem maior tribulatio quam videre fratres noſtros ſeduci, & quod aliquis videat ſeipſum moveri, & conturbari? Dies autem intelliguntur præcepta, & dogmata veritatis: omnes autem intellectus a ſcientia falſi nominis venientes, additamenta ſunt dierum, quæ Deus (4) abbreviavit per quos vult.

(f) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxvii.) Cum compleſſet Dominus ea quæ de Hieroſolymis ſunt, ad ſuum de cetero pervenit adventum, & dicit eius ſigna non illis utilia ſolum, ſed & nobis, & his qui poſt nos erunt omnibus: unde dicit: *Tunc ſi quis vobis dixerit, Ecce hic eſt Chriſtus, aut illic, nolite credere*. Sicut autem cum ſupra cap. III. dixit Evangeliſta, *In diebus illis venit Ioannes Baptiſta*, non tempus quod immediate eſt conſequens expoſuit, cum triginta anni in medio eſſent; ita & hic cum dicit, *Tunc*, totum medium tempus prætermiſit, quod futurum erat a captione Hieroſolymæ uſque ad initia conſummationis mundi. Dans autem eis ſigna ſui ſecundi adventus, de loco eos certificat, & de ſeductoribus: non enim ſicut in priori adventu in Bethlehem apparuit, & in parvulo angulo orbis terrarum, & nullo ſciente a principio, ita & tunc erit; ſed manifeſte veniet, ita quod non indigeat quod aliquis eius adventum annunciet: propter quod dicit: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic eſt Chriſtus, aut illic, non credatis*. HIERONYMUS (ſuper illud *Sicut fulgur exit.*) In quo oſtendit quod ſecundus adventus non in humilitate, ut primus, ſed in gloria demonſtrandus eſt. Stultum eſt itaque eum in par-

(1) *Al.* impeditæ. (2) *Al. deeſt* aut. (3) *Supplet ex Origene P. Nicolai:* quoniam in tranquillitate animæ conſtitutæ poſſunt impetrare viam ſalutis; hieme autem comprehendente incurrunt in eos quos fugiunt: ideo orent ut non fiat eorum fuga hieme, vel ſabbato. Quidam autem ab operibus malis ſabbatizant, ſed non faciunt opera bona: in tali ergo ſabbato, quando homo bona opera non facit &c. (4) *Al.* abbreviat.

parvo loco, vel in abſcondito quærere, qui totius mundi lumen eſt. HILARIUS (can. XXV.) Et tamen, quia in magna vexatione poſiti erunt homines, pſeudoprophetæ, tamquam præſentem in Chriſto opem ſint indicaturi, multis in locis Chriſtum eſſe, atque haberi mentientur, ut in Antichriſti ſamulatum depreſſos, vexatoſque deducant; & ideo ſubdit: *Surgent enim pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ*. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVII.) Hic de Antichriſto loquitur, & de quibuſdam eius miniſtris, quos pſeudochriſtos, & pſeudoprophetas appellat; quales & tempore Apoſtolorum multi fuerunt; ſed ante ſecundum adventum Chriſti, erunt multo prioribus amariores: unde ſubdit: *Et dabunt ſigna magna, & prodigia*. AUGUSTINUS in Lib. LXXXIII. Quæſt. (qu. LXXVII. circa medium.) Admonet autem hic Dominus, ut intelligamus quædam miracula etiam ſceleratos homines facere, qualia ſancti facere non poſſunt; nec tamen ideo potioris loci apud Deum arbitrandi ſunt. Non enim acceptiores erant Deo quam populus Iſrael magi AEgyptiorum, quia non poterat ille populus facere quod illi faciebant; quamvis Moyſes in virtute Dei maiora potuerit. Sed ideo non omnibus ſanctis iſta attribuuntur, ne pernicioſiſſimo errore decipiantur infirmi, exiſtimantes in talibus factis maiora dona quam in operibus iuſtitiæ, quibus vita æterna comparatur. Cum ergo talia faciunt magi qualia nonnumquam faciunt ſancti, diverſo fine, & diverſo iure fiunt: iſti enim faciunt quærentes gloriam ſuam, illi quærentes gloriam Dei; & illi faciunt per quædam poteſtatibus conceſſa in ordine ſuo, quaſi privata commercia, vel beneficia; iſti autem in publica adminiſtratione iuſſu eius cui cuncta creatura ſubiecta eſt. Aliter enim cogitur poſſeſſor equum dare militi, aliter tradit emptori, vel cuilibet donat, aut commodat: & quemadmodum plerique mali milites, quos imperialis diſciplina commendat, ſignis Imperatoris ſui nonnullos poſſeſſores territant, & ab eis aliquid quod publice non iubetur extorquent; ita nonnumquam mali Chriſtiani, per nomen Chriſti, vel per verba, vel ſacramenta chriſtiana exigunt aliquid a poteſtatibus; cum autem malis iubentibus voluntate cedunt, ad ſeducendos homines cedunt, quorum errore lætantur. Quapropter aliter faciunt miracula magi, aliter boni Chriſtiani, aliter mali Chriſtiani: magi per privatos (1) contractus, boni Chriſtiani per publicam iuſtitiam, mali Chriſtiani per ſigna publicæ iuſtitiæ. Nec hoc etiam oportet mirari, quia omnia quæ viſibiliter fiunt, etiam per inferiores poteſtates aeris huius non abſurde fieri poſſe creduntur. AUGUSTINUS III. de Trin. (cap. XXVIII.) Nec ideo tamen putandum eſt tranſgreſſoribus angelis ad nutum ſervire hanc viſibilium rerum materiam, ſed Deo potius, a quo eis poteſtas datur; nec ſane creatores, illi mali angeli dicendi ſunt; ſed pro ſubtilitate ſua ſemina rerum iſtarum nobis occultiora noverunt, & ea per congruas (2) temperationes elementorum latenter ſpargunt, atque ita & gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum præbent occaſiones: nam & multi homines noverunt ex quibus herbis, aut carnibus, aut ſuccis, aut humoribus ita obrutis, vel commixtis quæ animalia naſci ſoleant; ſed hæc ab hominibus tanto difficilius fiunt, quanto deſunt ſenſuum ſubtilitates, & corporum mobilitates in membris terrenis, & pigris. GREGORIUS XV. Moral. (cap. XXX. in nov. exemp. XXI.) Cum ergo Antichriſtus coram carnalium oculis miranda prodigia fecerit, poſt ſe tunc homines trahet: quia qui bonis præſentibus delectantur, poteſtati illius ſe abſque retractione ſubiicient: unde ſequitur: *Ita ut in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi*. ORIGENES (tract. XXV.) Exaggeratorius ſermo eſt dicens, *Si poſſibile eſt*: non enim pronuntiavit, neque dixit, ut in errorem mittantur electi; ſed oſtendere vult quoniam frequenter valde perſuaſorii ſunt ſermones hæreticorum, & commovere potentes etiam eos qui ſapienter agunt. GREGORIUS XXXIII. Moral. (cap. XXXVI. in nov. exemp. XXVII.) Vel quia electorum cor & trepida cogitatione concutitur, & tamen eorum conſtantia non movetur; una ſententia Dominus utrumque complexus eſt: quaſi enim iam errare eſt in cogitatione titubare. Sed *Si fieri poteſt* ſubiungitur, quia fieri non poteſt ut in errorem electi capiantur. (3) RABANUS. Vel non ideo hoc dicit, quod electio divina fruſtretur; ſed qui humano iudicio electi videbantur, illi in errorem mittentur. GREGORIUS in hom. (XXXV. in Evan.) Minus autem iacula feriunt quæ prævidentur; & propter hoc ſubditur: *Ecce prædixi vobis*. Dominus enim noſter perituri mundi præcurrentia mala denuntiat, ut eo minus præturbent venientia quo fuerint præſcita: propter quod conſequenter concludit: *Si ergo dixerint vobis, Ecce in deſer-*

(1) *Al.* tractus. *Al.* tentationes electorum. (3) *Al.* ORIGENES.

loſophorum dogmate Chriſtus moretur, aut in hæreticorum penetralibus, qui Dei poli-centur arcana; nolite credere, ſed quod ab oriente uſque in occidentem fides catholica in Eccleſiis fulget. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. XXXVIII.) Orientis, & occidentis nomine totum orbem voluit ſignare, per quem futura erat Eccleſia. Secundum autem illum ſenſum, quo dixit infra XXVI. *Amodo videbitis Filium hominis venientem in nubibus*, convenienter etiam nunc fulgur nominavit, quod maxime ſolet emicare de nubibus. Conſtituta ergo auctoritate Eccleſiæ per orbem terrarum clara, atque manifeſta, convenienter diſcipulos admonet, atque omnes fideles, ne ſchiſmaticis, atque hæreticis credant. Unumquodque ſchiſma, aut unaquæque hæreſis locum ſuum habet, in orbe terrarum aliquam tenens partem; aut obſcuris, atque occultis conventiculis curioſitatem hominum decipit: quo pertinet quod ait: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic eſt Chriſtus, aut illic*; quod ſignificat terrarum partes, aut provinciarum; aut *in penetralibus* aut *in deſerto*; quod ſignificat occulta, & obſcura conventicula hæreticorum. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel per hoc quod dicit, *In deſerto*, & *in penetralibus* oſtenditur quod perſecutionis, & anguſtiarum tempore ſemper pſeudoprophetæ decipiendi inveniunt locum. ORIGENES (tract. XXIX.) Vel quando ſecretas, & non vulgatas ſcripturas proferunt ad confirmationem mendacii ſui, videntur dicere: Ecce in ſolitudine verbum eſt veritatis. Quotiens autem canonicas proferunt Scripturas, in quibus omnis Chriſtianus conſentit, videntur dicere: Ecce in domibus eſt verbum veritatis. Sed nos exire non debemus a prima eccleſiaſtica traditione. Vel (1) eos ſermones qui ſunt omnino extra Scripturam oſtendere volens, dixit: *Si dixerint vobis, Ecce in ſolitudine eſt, nolite exire*, de regula fidei. Eos autem qui ſimulant divinas Scripturas oſtendere volens, dixit: *Si dixerint vobis, Ecce in penetralibus eſt, nolite credere*. Veritas enim ſimilis eſt fulguri egredienti ab oriente, & apparenti uſque ad occidentem. Vel hoc dicit, quoniam veritatis fulgur ex omni Scripturarum loco defenditur. Exit ergo veritatis fulgur ab oriente, ideſt ab initiis Chriſti, & apparet uſque ad paſſionem ipſius, in qua eſt occaſus eius; vel a primo initio creaturæ mundi, uſque ad noviſſimam Apoſtolorum Scripturam. Vel oriens quidem eſt lex, occidens autem finis legis, & prophetiæ Ioannis. Sola autem Eccleſia neque ſubtrahit huius fulguris verbum, & ſenſum, neque (2) addit quaſi prophetiam aliquid aliud. Vel hoc dicit, quia non debemus attendere eis qui dicunt, *Ecce hic Chriſtus*; non autem oſtendunt eum in Eccleſia, in qua tota totus eſt adventus Filii hominis dicentis infra XXVIII. *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi*. HIERONYMUS (ſuper *Ubicumque fuerit corpus*.) Provocamur autem ad paſſionem Chriſti, ut ubicumque in Scripturis legitur, congregemur, ut per illam venire poſſimus ad verbum Dei.

(g) GLOSSA a. Poſtquam Dominus præmunivit fideles contra ſeductionem Antichriſti, & miniſtrorum eius, oſtendens ſe manifeſte eſſe venturum; nunc ordinem, & modum ſui adventus demonſtrat, dicens: *Statim autem poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur*: CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVII.) Tribulationem dicit dierum Antichriſti, & pſeudoprophetarum: tribulatio enim tunc erit magna tot exiſtentibus deceptoribus. Sed non extendetur per temporis longitudinem. Si enim Iudaicum bellum propter electos decurtatum eſt, multo magis propter eos hæc tribulatio abbreviabitur: & propter hoc non ſimpliciter dixit, *Poſt tribulationem*; ſed addit *ſtatim*: ipſe enim confeſtim aderit. HILARIUS (can. XXVI.) Gloriam autem adventus ſui indicat obſcuritate ſolis, & defectione lunæ, & caſu ſtellarum: nam ſequitur: *Et luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cælo*. ORIGENES (tract. XXX.) Dicet autem aliquis. Sicut in magnis ignibus ſuccendi incipientibus tenebræ ex fumo plurimo videntur extolli, ſic in conſummatione mundi ab igne, qui ſuccendendus eſt, obſcurabuntur etiam luminaria magna; marceſcente autem ſtellarum lumine, reliquum earum corpus, cum exaltari non valeat, ſicut primum cum a lumine ipſo portatum extollebatur, cadet de cælo. His accidentibus conſequens eſt cælorum rationabiles (3) virtutes ſtuporem, & commotionem ali-

(1) *Al.* eis. (2) *Al.* addidit. (3) *Al.* virtutes patientes ſtuporem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Gloſſa, nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec in Anſelmo, nec alibi occurrit.

liquam pati, & conturbari, remotas a primis ſunctionibus ſuis: unde ſequitur: *Et virtutes cælorum commovebuntur, & tunc apparebit ſignum Filii hominis in cælo*, in quo ſcilicet cæleſtia facta ſunt, ideſt virtus quam operatus eſt Filius ſuſpenſus in ligno; & in cælo apparebit maxime ſignum illius, ut homines de omnibus tribubus quæ prius non crediderunt (1) chriſtianitatem annuntiari, tunc recognoſcentes per ſignum illud (2) manifeſtatam, plangent, & lamentabuntur propter ignorantiam ſuam, atque peccata: unde ſequitur: *Et tunc plangent omnes tribus terræ*. Alius autem aliter arbitrabitur, quoniam ſicut lucernæ paulatim deficit lumen, ſic cæleſtium luminum deficiente nutrimento, ſol obſcurabitur, & luna, & ſtellarum lumen deficiet, & quod remanſerit in eis, quaſi terrenum cadet de cælo. Sed quomodo poteſt dici de ſole quoniam obſcurabitur lumen eius, cum Eſaias Propheta profectum aliquem ſolis in conſummatione ſore declaret? Similiter & de luna Eſaias (3) profert quoniam erit ſicut ſol. De ſtellis autem quidam dicere tentant, aut omnes, aut plures earum maiores eſſe tota terra. Quomodo ergo cadent de cælo, cum magnitudini earum non ſufficiat terra? HIERONYMUS (ſuper *Sol obſcurabitur*.) Non ergo diminutione luminis (4) huiuſmodi accident; alioquin ſolem legimus ſeptuplum habiturum luminis; ſed comparatione veræ lucis omnia viſui apparebunt tenebroſa. RABANUS. Nihil tamen prohibet intelligi veraciter tunc ſolem, & lunam cum ceteris ſideribus ad tempus ſuo lumine privari, ſicut de ſole factum conſtat tempore dominicæ paſſionis: unde & Ioel dicit cap. II. „ Sol convertetur in tenebras, & luna in „ ſanguinem antequam veniat dies Domini „ magnus, & manifeſtus. “ Ceterum, peracto die iudicii, & clareſcente futuræ gloriæ vita, cum fuerit cælum novum, & terra nova, tunc fiet quod Eſaias Propheta dicit cap. XXX. „ Erit lux lunæ ſicut lux „ ſolis, & lux ſolis erit ſeptempliciter. “ Quod autem de ſtellis dictum eſt, *Et ſtellæ cadent de cælo*, in Marco cap. XIV. ita ſcriptum eſt: „ Et ſtellæ cæli erunt decidentes, “ ideſt ſuo lumine carentes. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Per virtutes autem cælorum, Angelorum multitudines intelligimus. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVII.) Qui valde decenter commovebuntur, vel concutientur, videntes tantam transmutationem fieri, & conſervos ſuos puniri, & orbem terrarum terribili aſſiſtentem iudicio. ORIGENES (tract. XXX.) Sicut autem in diſpenſatione crucis, ſole deficiente, tenebræ ſactæ ſunt ſuper terram; ſic & ſigno Filii hominis apparente in cælo, deficient lumina ſolis, lunæ, & ſtellarum, quaſi conſumpta ex multa virtute ſigni illius: unde ſequitur: *Tunc apparebit ſignum Filii hominis in cælo*. Signum autem crucis hic intelligamus, ut videant, iuxta Zachariam, & Ioannem, Iudæi quem compunxerant, & ſignum victoriæ. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVII.) Si autem ſol quidem obtenebraretur, crux non appareret, niſi multo ſolaribus radiis luculentior eſſet. Ne autem diſcipuli verecundentur, & doleant de cruce, eam ſignum nominat cum quadam claritate. Apparebit autem ſignum crucis, ut Iudæorum inverecundiam confutet: adveniet enim Chriſtus in iudicio non vulnera ſolum, ſed mortem exprobratiſſimam oſtendens: unde ſequitur: *Et tunc plangent omnes tribus terræ*. Viſa enim cruce conſiderabunt quod mortuo eo nihil profecerunt, & quoniam crucifixerunt eum quem adorari oportebat. HIERONYMUS (ſuper *Et plangent*.) Recte autem dicit, *Tribus terræ*: hi enim plangent qui municipatum non habent in cælis, ſed ſcripti ſunt in terra. ORIGENES (tract. XXX.) Moraliter autem dicit aliquis obſcurandum ſolem, eſſe diabolum, qui in conſummatione eſt arguendus, cum ſit tenebræ, ſimulat autem ſolem; luna autem quæ videtur (5) homini illuminari ſole, eſt omnis eccleſia malignantium, quæ frequenter lumen ſe habere, & dare promittit; tunc autem redarguta cum reprobatis dogmatibus ſuis claritatem ſuam amittet; ſed & quicumque, ſive in dogmatibus, ſive in virtutibus falſis, hominibus quidem veritatem promittebant, mendaciis autem ſeducebant, hi convenienter dicendi ſunt ſtellæ cadentes de cælo, ut ita dicam, ſuo, ubi erant in altitudine conſtitutæ, extollentes ſe adverſus ſcientiam Dei. Ad commendationem autem ſermonis huius utemur exemplo Proverbiorum IV. dicente: „ Lumen iuſtorum ſemper inextinguibile eſt; „ lumen autem impiorum extinguetur. “ Tunc claritas Dei apparebit in omni qui portavit imaginem cæleſtis; & cæleſtes lætabuntur, terreni autem plangent. Vel Eccleſia eſt ſol, luna, & ſtellæ, cui dictum eſt Cant. VI. „ Specioſa ut luna, electa ut „ ſol. “

(1) *Al.* chriſtianitatem annuntianti. *P. Nicolai legit* chriſtianitati annuntiatæ. (2) *Al.* manifeſtatum.
(3) *Al.* refert. (4) *Al.* huius mundi. (5) *P. Nicolaius habet* ab huiuſmodi.

Digitized by Google

„ ſol.“ AUGUSTINUS ad Heſychium (epi. lxxx. poſt medium.) Tunc enim ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, quia Eccleſia non apparebit, impiis tunc perſecutoribus ultra modum ſævientibus. Tunc *ſtellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commovebuntur*: quoniam multi qui gratia (1) Dei fulgere videbantur, perſequentibus cedent, & cadent; & quidem fideles fortiſſimi turbabuntur. Hoc autem poſt tribulationem dierum illorum dicitur eſſe futurum, non quia tranſacta tota illa perſecutione accidant iſta, ſed quia præcedet tribulatio, ut ſequatur quorumdam defectio; & quia per omnes dies illos ita fiet, propterea poſt tribulationem dierum illorum, ſed tamen eiſdem diebus, fiet.

(h) CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxvii.) Quia crucem audiverant, ne rurſus exiſtimarent aliquid turpe eſſe futurum, ſubiungit: *Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa, & maieſtate*. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. prope finem.) Cuius quidem (2) proprior ſenſus eſt, ut cum hoc quiſque audierit, vel legerit, ipſum eſſe adventum accipiat, quando venturus eſt ad vivos, & mortuos iudicandos in corpore ſuo; in quo ſedet ad dexteram Patris, in quo etiam mortuus eſt, & reſurrexit, & aſcendit in cælum; &, ſicut in Actibus Apoſtolorum cap. 1. legitur, „ nubes ſuſcepit „ eum ab oculis eorum:“ & quia illic dictum eſt ab Angelis, „ Sic veniet, quomodo „ vidiſtis eum euntem in cælum;“ merito credendus eſt non ſolum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus. ORIGENES (tract. xxx.) Videbunt ergo oculis corporalibus Filium hominis in ſpecie humana venientem in nubibus cæli, ideſt ſupernis. Sicut enim quando transformatus eſt, vox venit de nube; ſic cum veniet iterum in ſpeciem transformatus glorioſam, & non ſuper unam nubem, ſed ſuper multas, quæ erunt vehiculum eius. Et ſiquidem ut ne terram calcaret Filius Dei Hieroſolymam aſcendens, diligentes eum, ſtraverunt veſtimenta ſua in via, neque aſellum qui portabat eum volentes terram calcare; quid mirum, ſi Pater & Deus omnium nubes ſternat cæleſtes ſub corpore Filii deſcendentis ad opus conſummationis? Dicet autem aliquis, quoniam ſicut in factione hominis accepit Deus limum de terra, & finxit hominem; ſic ut appareat gloria Chriſti accipiens Dominus de cælo, & de cæleſti corpore, corporavit primum quidem in transfiguratione in nubem lucidam, (3) in conſummatione autem in nubes lucidas: propter quod nubes cæli dicuntur, ſecundum quod & limus terræ eſt dictus: & decet Patrem talia miranda dare Filio ſuo, qui ſe humiliavit; & propterea exaltavit illum, non ſolum ſecundum ſpiritum, ſed etiam ſecundum corpus, ut ſuper talibus nubibus veniret; & forſitan ſuper nubibus rationabilibus, ne irrationabile eſſet vehiculum Filii hominis glorificati. (4) Et primum quidem venit Ieſus cum virtute, ex qua faciebat ſigna, & prodigia in populo; omnis autem illa virtus comparatione illius virtutis multæ cum qua in fine venturus eſt, modica erat: virtus enim erat exinanientis ſeipſum. Conſequens eſt etiam ut ad maiorem gloriam reformetur quam fuit transformatus in monte: tunc enim propter tres tantummodo transformatus eſt, in conſummatione autem mundi totius, apparebit in gloria multa, ut videant eum omnes in gloria. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. poſt medium.) Sed quoniam Scripturæ ſcrutandæ ſunt, nec earum ſuperficie debemus eſſe contenti, diligenter ſunt inſpicienda ſequentia: poſt pauca enim ſequitur: *Cum videritis hæc omnia fieri, ſcitote quia prope eſt iam in ianuis*: tunc enim ſcimus prope eſſe, cum (5) non aliqua videmus eſſe præmiſſorum, ſed hæc omnia, in quibus & hoc eſt quod videbitur Filius hominis veniens. Et mittet Angelos ſuos de quatuor partibus mundi; ideſt, de toto orbe terrarum congregabit electos ſuos: (6) quæ tota hora noviſſima facit veniens in ſuis membris tamquam in nubibus, vel in tota ipſa Eccleſia tamquam in nube magna, ſicut nunc venire non ceſſat; ſed ideo cum poteſtate magna, & maieſtate, quia maior poteſtas, & maieſtas illius apparebit ſanctis, quibus magnam virtutem dabit, ne tanta perſecutione vincantur. ORIGENES (tract. xxx.) Vel cum magna virtute venit quotidie ad animam hominis credentis in nubibus propheticis, ideſt in Scripturis Prophetarum, & Apoſtolorum, qui verbum Dei ſuper humanam naturam in intellectibus ſuis declarant; ſic etiam eis qui intelligunt dicimus apparere gloriam multam; quæ quidem videtur in ſecundo Verbi adventu, quod eſt perfectorum: & ſic fortaſſe omnia quæ a tribus E-

(1) *Al. omittitur* Dei. (2) *P. Nicolai ex Auguſtino legit* promptior. (3) *Al.* ideſt in conſummatione in nubes lucidas. (4) *Al. omittitur* Et. (5) *Al. deeſt* non. (6) *Al.* qui.

vangeliſtis dicta ſunt de Chriſti adventu, diligentius inter ſe collata, & bene diſcuſſa invenientur ad hoc pertinere quod quotidie venit in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia; de quo adventu ſuo alibi dixit (infra xxvi.) *Amodo videbitis Filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli*; exceptis his locis ubi ab eo ille adventus ultimus in ſeipſo promittitur.

(i) * ORIGENES (tract. xxx.) Quia de planctu mentionem fecerat, qui ad hoc erit ut ſponte contra ſe ſententiam proferant, & ſeipſos condemnent; ne putetur quod in iſto planctu mala eorum terminentur, ſubdit: *Et mittet Angelos ſuos cum tuba, & voce magna*. REMIGIUS. Hæc autem tuba non revera corporea eſt intelligenda, ſed archangelica vox, quæ adeo magna erit ut ad clamorem illius omnes mortui de terræ pulvere reſurgant. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvii.) Sonus autem tubæ pertinet ad reſurrectionem, ad gaudium, ad repræſentandum ſtuporem qui tunc erit ad dolorem illorum qui relinquentur, & in nubibus non rapientur. ORIGENES (tract. xxx. a medio.) Scriptum eſt autem in Numeris cap. x. quod ex quatuor ventis (1) congregabunt ſacerdotes tibicinantes eos qui ſunt ex caſtris Iſrael, ſecundum quorum comparationem de Angelis Chriſti conſequenter dicitur: *Et congregabunt electos eius a quatuor ventis*. REMIGIUS. Ideſt, a quatuor climatibus mundi, ideſt oriente, occidente, aquilone, & auſtro. ORIGENES (tract. xxx.) Et ſimpliciores quidem opinantur eos tantum, qui tunc inventi fuerint in corpore, aggregandos; ſed melius eſt dicere congregandos (2) ab Angelis Chriſti eſſe omnes non ſolum ab adventu Chriſti, & uſque ad conſummationem vocatos, atque electos, ſed omnes qui a conſtitutione fuerint mundi, qui viderunt, ſicut Abraham, Chriſti diem, & exultaverunt in illa. Quoniam autem non tantum illos qui in corpore fuerint comprehenſi, dicit congregandos Chriſti electos, ſed etiam illos qui de corporibus ſunt egreſſi, manifeſtat ſermo dicens, congregatos electos non ſolum a quatuor ventis, ſed etiam ſubdens: *A ſummis cælorum uſque ad terminos eorum*: quod nemini ſuper terram exiſtenti arbitror convenire. Vel cæli ſunt Scripturæ divinæ, aut auctores earum, in quibus habitat Deus. Summa autem Scripturarum ſunt initia illarum, termini autem conſummationes earum. Congregantur ergo ſancti a ſummis cælorum, ideſt ab eis qui vivunt in initiis Scripturarum uſque ad eos qui vivunt in conſummationibus earum. Congregabuntur enim tuba, & voce magna, ut qui audierint, & adverterint parent ſe ad viam perfectionis, quæ ducit ad Filium Dei. REMIGIUS. Vel aliter. Ne forte aliquis putaret quod ſolummodo a quatuor partibus mundi, & non a mediterraneis regionibus, & locis, ideo addit: *A ſummis cælorum uſque ad terminos eorum*. Per ſummum enim cæli medium orbis intelligitur, quia medio orbis (3) ſummum cæli præſidet. Per terminos autem cælorum, fines terræ ſignificat, ubi longe diſtantibus circulis cæli terræ inſidere videntur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxxvii.) Quod autem per Angelos Dominus electos vocat, ad electorum honorem pertinet: nam & Paulus dicit, quod rapientur in nubibus: quia eos quidem qui reſurrexerunt congregabunt Angeli, congregatos autem recipient nubes.

(k) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxviii.) Quia dixerat, quod ſtatim poſt tribulationem dierum illorum, quæ prædicta ſunt contingerent, ipſi autem quærere poterant, Poſt quantum tempus? ideo exponit, exemplum ponens de ficu, dicens: *Ab arbore fici diſcite parabolam: cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, ſcitis quia prope eſt æſtas*. HIERONYMUS (ſuper *Ab arbore fici diſcite*.) Quaſi dicat: Sicut quando teneri fuerint in arbore ficus cauliculi, & gemma erumpit in florem, cortexque folia parturit, intelligitis æſtatis adventum, & favonii, ac veris introitum; ita cum omnia quæ ſcripta ſunt videritis, nolite putare iam adeſſe conſummationem mundi, ſed quaſi prævia, & præcurſores quoſdam venire, ut oſtendant quod prope ſit, & in ianuis: unde ſequitur: *Ita & vos cum videritis hæc omnia, ſcitote quia prope eſt in ianuis*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxviii.) Per quod oſtendit quod non multum erit temporis medium; ſed ſtatim adventus Chriſti occurret.

(1) Per

(1) *Al.* congregabant. (2) *Al.* non ſolum ab Angelis. (3) *Al.* ſummi cæli.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Sic in edit. Antverpienſi, non Chryſoſtomus, ut in Pariſienſi prius notabatur; etſi nec Origenes hæc adeo expreſſe, quæ tamen ſubindicat.

Digitized by Google

(1) Per ramum autem & aliud quiddam prænuntiat, ſcilicet æſtatem ſpiritualem, & tranquillitatem iuſtis poſt hiemem eſſe futuram, peccatoribus autem e contrario hiemem poſt æſtatem. ORIGENES (tract. xxx.) Sicut enim ficus in tempore quidem hiemis, vitalem virtutem habet in ſe abſconditam, poſtmodum autem cum virtus ipſa vitalis prodire cœperit ad manifeſtationem, prætereunte hieme, & ipſa valetudine, eius ramus efficitur tener, & folia producit; ſic & mundus, & unuſquiſque eorum qui ſalvantur ante Chriſti adventum, quaſi in hieme in ſe abſconſam habent vitalem virtutem; Chriſto autem inſpirante fiunt teneri, & non duri cordis rami, & quæ abſcondita erant in eis, progrediuntur in folia, & manifeſtos fructus oſtendunt: talibus autem prope eſt æſtas, & adventus gloriæ Verbi Dei. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxviii.) Propter hoc etiam iſtud poſuit, ut credere faciat hunc ſermonem omnino ita eſſe venturum: ubicumque enim quod omnino eventurum (2) eſt dicit, naturales neceſſitates in exemplum inducit. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx.) Quod autem de ſignis evangelicis, & propheticis, quæ fieri cernimus, propinquum Domini adventum ſperare debeamus, quis negat? Quotidie quippe magis magiſque fit proximus; ſed quanto intervallo propinquat, de hoc dictum eſt Actor. 1. „ Non eſt veſtrum „ ſcire tempora, vel momenta. " (3) Vide quando dixit Apoſtolus Rom. xiii. „ Nunc „ propior eſt noſtra ſalus, quam cum cre„ didimus: " & ecce tot anni tranſierunt, nec tamen quod dixit falſum eſt; quanto magis nunc dicendum eſt propinquare Domini adventum quando tantus factus eſt ad finem acceſſus? HILARIUS (can. xxvi.) Myſtice autem ſynagoga ficus arbori comparatur: ramus igitur ficus Antichriſtus eſſe intelligitur, diaboli filius, peccati portio, legis aſſertor; qui cum vireſcere cœperit, & frondeſcere quadam peccatorum exultantium viriditate, tunc proxima eſt æſtas; ideſt, dies iudicii ſentietur. REMIGIUS. Vel cum hæc ficus rurſum germinabit, ideſt cum ſynagoga verbum ſanctæ prædicationis accipiet, prædicantibus Enoch, & Elia, intelligere debemus quia prope eſt dies conſummationis. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xxxix.) Vel per arborem fici intellige genus humanum propter pruritum carnis. Cum iam ramus eius tener fuerit; ideſt, cum filii hominum per fidem Chriſti, ad ſpirituales fructus profecerint, & in eis honor adoptionis filiorum Dei emicuerit. HILARIUS (can. xxvi.) Ut autem fides certa eſſet futurorum, ſubiunxit: *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc donec omnia fiant*. *Amen* autem dicendo, profeſſionem veritatis adiunxit. REMIGIUS a. Et ſimplices quidem ad deſtructionem Hieruſalem referunt verba, & de illa generatione æſtimant dicta quæ paſſionem Chriſti aſpexit, quod non eſſet tranſitura priuſquam fieret deſtructio civitatis illius. Neſcio autem ſi verbum a verbo exponere poſſint, ab eo quod ait, *Non relinquetur hic lapis ſuper lapidem*, uſque ad illud quod ait, *Prope eſt in ianuis*: forſitan enim in quibuſdam poterunt, in aliis autem non poterunt omnino. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxviii.) Hæc ergo omnia de fine Hieroſolymorum dicta ſunt, & quæ de pſeudoprophetis, & pſeudochriſtis, & alia omnia quæ diximus uſque ad Chriſti adventum futura. Quod autem dixit, *Generatio hæc*, non de ea quæ tunc erat dixit, ſed de ea quæ eſt fidelium: conſuevit enim Scriptura generationem non ſolum a tempore deſignare, ſed a loco, cultu, & converſatione; ſicut cum dicitur Pſal. xxiii. „ Hæc eſt generatio quærentium „ Dominum. " Ex hoc autem (4) oſtendit quod Hieruſalem peribit, & amplior pars Iudæorum deſtruetur; generationem autem fidelium nulla ſeparabit tentatio. ORIGENES (tract. xxx.) Generatio tamen Eccleſiæ tranſibit (5) aliquando totum hoc ſæculum, ut hereditet futurum; tamen donec hæc omnia fiant, non tranſibit. Cum autem omnia hæc facta fuerint, tranſibit non ſolum terra, ſed etiam cælum: unde ſequitur: *Cælum, & terra*, ideſt non ſolum homines quorum vita terrena eſt, & propterea terra dicuntur, ſed etiam illi quorum converſatio eſt in cælis, & ideo cælum vocantur: tranſibunt autem ad futura, ut veniant ad meliora. Verba autem quæ a Salvatore ſunt dicta, non tranſibunt, quoniam quæ ſua propria ſunt, operantur, & ſemper operabuntur: perfecti autem, & qui

(1) *Al.* Per hoc autem. (2) *Al.* eſſe. (3) *Al.* Vel. (4) *Al.* dicit. (5) *Al.* aliquando tamen totum &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Origenes ut ſupra.

qui non recipiunt ut iam meliores efficiantur, tranſeuntes quod ſunt (1) perveniunt ad illud quod non ſunt; & hoc eſt quod ſubditur: *Verba autem mea non præteribunt*. Et forte quidem verba Moyſi, & Prophetarum tranſiverunt, quoniam quæ prophetizabantur ab illis, impleta ſunt; verba autem Chriſti ſemper ſunt plena, & quotidie implentur, & adhuc ſunt implenda in ſanctis. Aut forte neque Moyſi verba, aut Prophetarum dicere debemus impleta omnino: (2) proprie enim & illa verba Filii Dei ſunt, & ſemper implentur. HIERONYMUS (ſuper *Non præteribit generatio.*) Vel hic per generationem omne hominum ſignificat genus, aut ſpecialiter Iudæorum. (3) Deinde ut magis eos ad fidem præmiſſorum inducat ſubdit: *Cælum, & terra tranſibunt; verba autem mea non præteribunt*; ac ſi dicat: Facilius eſt fixa & immobilia deſtrui, quam ſermonum meorum aliquid decidere. HILARIUS (can. XXVI.) Cælum enim, & terra ex conditione ſuæ creationis nihil habent in ſe neceſſitatis ut non ſint; verba autem Chriſti ex æternitate deducta, id in ſe continent virtutis ut maneant. HIERONYMUS (ſuper illud, *Cælum & terra tranſibunt.*) Cælum autem, & terra tranſibunt in mutatione, non abolitione ſui: alioquin quomodo ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, ſi cælum, in quo iſta ſunt, terraque non fuerint? RABANUS. Cælum tamen quod tranſibit, non ſidereum, ſed aereum intelligere debemus, quod prius diluvio periit. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVIII.) Elementa autem mundi in medium adducit, oſtendens quoniam pretioſior cælo & terra eſt Eccleſia; ſimul etiam & hinc conditorem ſe omnium oſtendit.

(l) CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVIII.) Cum dixiſſet Dominus omnia quæ præcedunt Chriſti adventum, & ad ipſas ianuas narrationem duxiſſet, diem tacere voluit: unde dicit: *De die autem illa, & hora nemo ſcit, neque Angeli cælorum, niſi ſolus Pater.* HIERONYMUS (ſuper *De die autem illa.*) In quibuſdam autem Latinis codicibus additum eſt, *Neque Filius*, cum in Græcis, & maxime Adamantii, (4) & Pierei exemplaribus hoc non habeatur aſcriptum. Sed quia in nonnullis legitur, diſſerendum videtur. REMIGIUS. Marcus etiam Evangeliſta non ſolum dicit Angelos neſcire, ſed etiam Filium. HIERONYMUS (ubi ſupra.) In quo gaudent Arrius, & Eunomius: dicunt enim: Non poteſt æqualis eſſe qui novit, & qui ignorat: contra quos breviter iſta dicenda ſunt. Cum omnia tempora fecerit Ieſus, hoc eſt Verbum Dei („omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine „ipſo factum eſt nihil:" Ioan. I.) in omnibus autem temporibus cum dies iudicii ſit, qua conſequentia poteſt eius ignorare partem cuius totum noverit? Hoc quoque dicendum eſt. Quid eſt maius notitia Patris, in notitia iudicii? Si maius novit, quomodo ignorat quod minus eſt? HILARIUS (can. XXVI.) Numquid etiam Deus Pater cognitionem illius diei Filio denegavit, cum dictum ab eo ſit Luc. X. „Omnia mihi tra„dita ſunt a Patre meo." Ergo non omnia ſunt tradita, ſi eſt aliquid quod negatur. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Igitur, quia probavimus non ignorare Filium Dei conſummationis diem, cauſa reddenda eſt cur ignorare dicatur. Poſt reſurrectionem quidem interrogatus ad Apoſtolis de hac die, maniſeſtius reſpondit (Act. I.) „Non eſt veſtrum ſcire tempora, & mo„menta, quæ Pater poſuit in ſua poteſta„te." In quo oſtendit quod ipſe ſciat; ſed non expedit noſſe Apoſtolis, ut ſemper incerti de adventu iudicis, ſic quotidie vivant, quaſi (5) die illa iudicandi ſint. AUGUSTINUS I de Trin. (cap. XII.) Quod ergo dicit, Neſcit; intelligendum eſt neſcientes facit; ideſt, quod non ita ſciebat ut tunc diſcipulis indicaret, ſicut dictum eſt ab Abraham Gen. XXII. „Nunc cognovi „quoniam times Deum;" ideſt, nunc feci ut cognoſceres: quia & ipſe ſibi in illa tentatione innotuit. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XII.) Quod autem dixit Patrem ſcire, ideo dixit, quia in Patre & Filius ſcit. Quid enim eſt in die quod non in Verbo factum ſit, per quod factus eſt dies? AUGUSTINUS in Lib. LXXXIII. Quæſt. (qu. LX.) Bene autem accipitur quod dictum eſt, ſolum Patrem ſcire, ſecundum prædictum modum ſciendi, quia facit Filium ſcire; Filius autem neſcire dicitur, quia non facit homines ſcire. ORIGENES (tract. XXX. inter med. & fi.) Vel aliter. Donec Eccleſia, quæ eſt corpus Chriſti, neſcit diem illum, & horam, tamdiu nec ipſe Filius dicitur diem illum, & horam ſcire. Dicitur autem ſcire ſecundum propriam ſignificationem, ſicut eſt in conſuetudine Scripturarum. Apoſtolus enim Salvatorem dicit neſcientem peccatum, quia non pec-

(1) *Al. deerat* perveniunt. (2) *Al.* prope. (3) *Al.* Deinde magis eos ad fidem præmiſſorum inducit cum ſubdit. (4) *P. Nicolai habet* & Pierii. (5) *Al.* die alia.

peccavit. Præparat autem Filius ſcientiam diei illius, & horam coheredibus ſuæ promiſſionis, ut omnes ſimul ſciant, ideſt re ipſa experiantur in illa hora, & die quæ præparavit Deus diligentibus ſe. BASILIUS *a*. Legi quoque in cuiuſdam libro, Filium hunc non unigenitum, ſed adoptivum debere intelligi: non enim Unigenito filio Angelos præpoſuiſſet: ſic enim ait: *Neque Angeli cælorum, neque Filius*. AUGUSTINUS ad Heſychium (epi. lxxx. prope prin.) Sic ergo Evangelium dicit, *De die illa, & hora nemo ſcit*; tu autem dicis: Ego autem dico, neque menſem, neque annum adventus ipſius ſciri poſſe: ita enim hoc videtur ſonare tamquam non poſſit ſciri quo anno venturus ſit; ſed poſſit ſciri qua hebdomada annorum, vel qua decade; tamquam dici poſſit, atque diffiniri inter illos ſeptem annos, aut decem, aut centum, vel quodlibet, ſeu maioris numeri, ſeu minoris. Si autem hoc te non comprehendiſſe præſumis, hoc ſentis quod ego. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxviii.) Ut autem addiſcas quod non ignorantiæ ſuæ eſt quod de die, & hora iudicii tacet, aliud ſignum inducit, cum ſubdit: *Sicut autem fuit in diebus Noe ... ita fiet adventus Filii hominis.* Hoc autem dixit oſtendens quod repente venit, & inopinate, & pluribus laſcivientibus: hoc enim & Paulus dicit I. Theſſ. v. „ Cum dixerint, Pax, & ſecuritas, tunc „ repentinus eis ſuperveniet interitus: " unde & hic ſubditur: *Sicut enim erant in diebus illis ante diluvium, comedentes, & bibentes*. RABANUS. Non igitur hic iuxta Marcionis, & Manichæi errorem, coniugia, vel alimenta damnantur, cum in his ſucceſſionis, in illis naturæ ſint poſita ſubſidia; ſed immoderatus licitorum uſus arguitur. HIERONYMUS (ſuper *Sicut in diebus*.) Quæritur autem quomodo ſupra ſcriptum eſt: *Surget gens contra gentem, & regnum contra regnum, & erunt peſtilentiæ, & fames, & terræmotus:* & nunc ea futura memorentur quæ pacis indicia ſunt? Sed æſtimandum quod poſt pugnas, & cetera quibus vaſtatur genus humanum, brevis ſubſecutura pax ſit, quæ quieta omnia repromittat, ut fides credentium comprobetur. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxviii.) Vel laſcivia erit, & pax his qui inſenſibiliter diſpoſiti ſunt: propter hoc non dixit Apoſtolus, Cum fuerit pax; ſed „ Cum di„ xerint, Pax, & ſecuritas; " inſenſibilitatem eorum oſtendens, ſicut illorum qui fuerunt in diebus Noe: quoniam mali laſciviebant, non autem iuſti; ſed in tribulatione, & triſtitia pertranſibant. Hinc autem oſtendit quoniam, cum Antichriſtus venerit, indecentes voluptates aſſumentur apud eos qui iniqui erunt, & de propria deſperabunt ſalute; & ideo exemplum ponit huic rei conveniens. Cum enim arca fabricaretur, (1) prædicabat quidem in medio, futura prædicens mala; mali autem non credentes, ac ſi nullum fuiſſet futurum malum, laſciviebant: & quia futura (2) apud multos non creduntur, ex præteritis credibilia facit quæ prædicit. Deinde aliud ſignum ponit per quod oſtendit & quod inopinabiliter dies ille veniet, & quod ipſe diem illum non ignorat, dicens: *Tunc duo erunt in agro: unus aſſumetur, & alius relinquetur*: ex quibus verbis oſtenditur quod aſſumentur, & relinquentur & ſervi, & domini, & qui in otio, (3) & qui in labore. HILARIUS (can. xxvi.) Vel duos in agro, duos populos fidelium, & infidelium in ſæculo, tamquam in vitæ huius opere, dies Domini deprehendet; ſeparabuntur tamen relicto alio, & alio aſſumpto: in quo fidelium, & infidelium (4) diſcretio docetur: Dei enim ira ingraveſcente, ſancti in promptuario recondentur, perfidi vero ad cæleſtis ignis materiam relinquentur. De molentibus (5) etiam par ratio eſt: unde ſequitur: *Duæ erunt molentes in mola: una aſſumetur, & alia relinquetur*. Mola enim opus legis eſt: ſed quia pars Iudæorum, ut per Apoſtolos credidit, ita per Eliam eſt creditura, & iuſtificanda per fidem; ideo una per eamdem fidem boni operis apprehendetur, alia vero infructuoſa legis opere relinquetur, molens incaſſum, & non factura cæleſtis cibi panem. HIERONYMUS (ſuper *Tunc duo erunt in agro*.) Vel duo in agro pariter invenientur eumdem habentes laborem, & quaſi

(1) *Al.* præiacebat quidem in medio, futura prædicans mala. (2) *Al.* apud multos creduntur ex præteritis, credibilia facit &c. (3) *Al.* & labore. (4) *Al.* deſtructio. (5) *Al.* enim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Baſilio nihil tale occurrit; etſi hunc locum ex profeſſo interpretetur Lib IV. contra Eunomium, ſolvens obiectiones quas Eunomius contra Filii divinitatem apponebat, eademque differens quo ad iſtam, quæ iam ex Hieronymo notata ſunt.

Digitized by Google

quaſi parem ſementem; ſed fructus laboris non æque recipientes. In duobus etiam qui pariter molunt, vel ſynagogam intelligere debemus, (1) & Eccleſiam, quod ſimul molere videantur in lege, & de eiſdem Scripturis ſanctis farinam terere præceptorum Dei; vel ceteras hæreſes, quæ (2) aut de utroque teſtamento, aut de altero videntur, molere farinam doctrinarum ſuarum.

Sequitur: *Duo in lecto: unus aſſumetur, & alius relinquetur*. HILARIUS (can. XXVI.) Duo autem in lecto, ſunt eamdem paſſionis dominicæ requiem prædicantes; circa quam hæreticorum, & catholicorum eadem confeſſio eſt: ſed quia unitatem divinitatis Patris, & Filii catholicorum fides prædicabit, & hæreticorum falſitas impugnabit; fidem confeſſionis utriuſque divini arbitrii iudicium comprobabit, unum aſſumendo, & alium relinquendo. REMIGIUS. Vel his verbis tres ordines Eccleſiæ demonſtrantur: per duos in agro ordo prædicatorum, quibus commiſſus eſt ager Eccleſiæ; per duos in mola ordo coniugatorum, qui dum per diverſas curas nunc ad hæc, nunc ad illa flectuntur, quaſi molas in circuitu trahunt; per duos in lecto ordo continentium, quorum requies nomine lecti deſignatur. In his autem ordinibus ſunt boni, & mali, iuſti, & iniuſti; & ideo ex eis quidam relinquentur, & quidam aſſumentur. ORIGENES (tract. XXXI.) Vel aliter. Corpus quidem quaſi infirmum in lecto eſt carnalium paſſionum; anima autem molit in gravi mola mundi; (3) vel corporis ſenſus in agro mundi operantur.

(m) HIERONYMUS (ſuper *Vigilate*.) Perſpicue oſtendit Dominus, quia ſupra dixit, *De die autem illa nemo novit niſi Pater ſolus*, quia ſcilicet non expediebat Apoſtolis ſcire, ut pendulæ expectationis incerti ſemper credant eum eſſe venturum, quem ignorant quando venturus ſit; & ideo quaſi ex ſuperioribus concludens dicit: *Vigilate ergo, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit*. Et non dicit, Quia neſcimus, ſed *Neſcitis*, ſcilicet ut oſtendat ſediem iudicii non ignorare. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVIII.) Vult autem eos ſemper in ſolicitudine eſſe: propter hoc dicit, *Vigilate*. GREGORIUS (hom. XIII. in Evang.) Vigilat qui ad aſpectum veri luminis oculos apertos tenet; vigilat qui ſervat operando quod credit; vigilat qui a ſe torporis, & negligentiæ tenebras repellit. ORIGENES (tract. XXXI.) Dicit autem qui ſimplicior eſt, quoniam de ſecundo adventu, in quo venturus fuerat, hunc dicebat ſermonem; alius autem quod intelligibilem, & futurum in ſenſum diſcipulorum Verbi dicebat adventum: quia nondum erat in ſenſu eorum, quemadmodum erat futurus. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. LXXX. cir. prin.) Non ſolum autem illis dixit, *Vigilate*, quibus tunc audientibus loquebatur, ſed etiam illis qui fuerunt poſt illos annos, & ad nos ipſos, & qui erunt poſt nos uſque ad noviſsimum eius adventum, quia ad omnes pertinet quodammodo: tunc enim unicuique veniet dies ille, cum venerit eius dies ut talis hinc exeat qualis iudicandus eſt illa die: ac per hoc vigilare debet omnis Chriſtianus, ne imparatum eum inveniat Domini adventus: imparatum enim inveniet ille dies quem imparatum invenerit ſuæ vitæ ultima dies. (4) *a* ORIGENES. Vani autem ſunt omnes, ſive qui conſummationem mundi ſcire ſe profitentur quando erit, ſive qui vitæ propriæ finem ſcire ſe gloriantur, quem nemo cognoſcere poteſt, niſi Spiritu ſancto illuminatus. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Præmiſſo autem patrisfamilias exemplo, cur reticeat conſummationis diem, manifeſtius docet cum ſubdit: *Illud autem ſcitote, quoniam ſi ſciret paterfamilias qua hora fur venturus eſſet, vigilaret utique, & non ſineret perfodi domum ſuam*. ORIGENES (tract. XXXI.) Paterfamilias domus eſt ſenſus hominis, domus autem eius eſt anima, fur autem diabolus. Eſt autem omnis ſermo contrarius qui non per naturalem introitum intrat ad animam negligentis, ſed quaſi qui foderit domum, primum deſtruens quædam (5) naturalia ædificia animæ, ideſt naturales intellectus, & per ipſam dirutionem ingreſſus, ſpoliat animam. Aliquotiens invenit quis furem in ipſa perfoſsione, & comprehendens eum, percuſſorem ſermonem immittens, interficit ipſum. Non autem in die fur venit, quando illuminata eſt a ſole iuſtitiæ anima hominis ſtudioſi; ſed in nocte,

(1) *Al.* Vel. (2) *Al. deeſt* aut. (3) *Legit P. Nicolai* corporis autem ſenſus. (4) *Editio Veneta Nicolini an.* 1593. *habet ad marginem* Al. Auguſt. II. de Prædeſtinatione Sanctorum. (5) *Al.* naturalis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GLOSSA.

ſte, ideſt in tempore adhuc malitiæ permanentis: in qua cum fuerit aliquis, poſsibile eſt, etſi non habuerit virtutem ſolis, quod tamen illuſtretur ex aliquo ſplendore Verbi, quod eſt lucerna; adhuc quidem manens in malitia, ſed tamen habens propoſitum meliorum, (1) & vigilantiam, ne perfodiatur hoc eius propoſitum. Vel in tempore tentationum, vel quarumcumque calamitatum maxime fur ſolet venire, volens perfodere animæ domum. GREGORIUS (hom. XIII. in Evang.) Vel neſciente patrefamilias fur domum perfodit, quia dum a ſui cuſtodia ſpiritus dormierit, improviſa mors veniens carnis noſtræ habitaculum irrumpit, & eum quem dominum domus dormientem invenerit, necat: quia dum ventura damna ſpiritus minime prævidet, hunc mors ad ſupplicium neſcientem rapit. Furi autem reſiſteret, ſi vigilaret: quia adventum iudicis, qui occulte animas rapit, præcavens, ei pœnitendo occurreret, ne impœnitens periret. Horam vero ultimam idcirco Dominus voluit eſſe incognitam ut ſemper poſsit eſſe ſuſpecta, ut dum illam prævidere minime poſſumus, ad illam ſine intermiſsione præparemur: propter quod ſequitur: *Ideoque eſtote parati, quia neſcitis qua hora Filius hominis venturus eſt.* CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVIII.) Hic videtur confundere eos qui non tantum ſtudium faciunt animæ ſuæ, quantum ſtudent circa pecunias qui furem expectant.

(n) HILARIUS (can. XXVII.) Quamvis Dominus ſupra in communi nos ad indefeſſam vigilantiæ curam fuerit adhortatus, ſpecialem tamen populi principibus, ideſt Epiſcopis, in expectatione, adventuque ſuo ſolicitudinem mandat. Hunc enim ſervum fidelem, atque prudentem præpoſitum familiæ ſignificat, commoda atque utilitates populi ſibi commiſſi curantem: unde dicit: *Quiſputas eſt fidelis ſervus, & prudens quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam ut det illis cibum in tempore?* CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVIII.) Quod autem dicit, *Quisputas*, non eſt ignorantis: invenitur enim & pater interrogando loquens, ut cum dicit Gen. III. „ Adam ubi „ es? “ REMIGIUS. Nec enim ſignat hæc interrogatio impoſſibilitatem perficiendæ virtutis, ſed difficultatem. GLOSSA (ordinaria.) Rarus enim eſt fidelis ſervus, domino propter dominum ſerviens, oves Chriſti non ad lucrum, ſed pro amore Chriſti paſcens; prudens qui ſubditorum capacitatem, vitam, & mores diſcutiat; quem conſtituat Dominus, qui ſcilicet ſit vocatus a Deo, & non ſe iniecerit. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXVIII.) Duo autem expetit ab huiuſmodi ſervo, ſcilicet prudentiam, & fidem: fidelem enim eum dicit, quoniam nihil quod domini ſui eſt, ſibi proprium fecit, nihil etiam de rebus ſui domini vane, & inaniter conſumpſit. Prudentem autem eum vocat, quoniam cognovit id ad quod oportet diſpenſare quæ data ſunt. ORIGENES (tract. XXXI.) Vel qui in fide proficit, etſi nondum in ea perfectus eſt, communiter fidelis vocatur; & qui naturalem habet mentis velocitatem, dicitur prudens. Si quis autem conſideret, inveniet fideles multos, & ſtudium fidei exercentes, non autem & prudentes: quoniam „ quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus: “ I. Corinth. I. Et iterum videbit alios veloces quidem eſſe, & prudentes, modicæ autem fidei. Convenire autem in unum fidelem atque prudentem, rariſſimum eſt. Ut autem in tempore det cibum, neceſſariam habet quis prudentiam; ut autem non adimat cibos indigentium, opus eſt fide: quoniam & ſecundum ſimplicem intellectum opus habemus ut fideles ſimus ad diſpenſandum Eccleſiæ redditus, & ut non devoremus quæ ſunt viduarum, & ut memores ſimus pauperum, & ne occaſionem accipientes ex eo quod ſcriptum eſt I. Corinth. IX. „ Dominus conſtituit his qui Evangelium „ prædicant, de Evangelio vivere, “ (2) amplius quæramus quam cibum ſimplicem, & neceſſaria veſtimenta, & ut nec amplius teneamus nobis quam his qui neceſſitatem patiuntur. Prudentes (3) autem, ut prudenter intelligamus indigentium cauſas, propter quas ſunt indigentes, & uniuſcuiuſque dignitatem, quomodo educatus eſt, & quantum neceſſarium habet. Multa enim ſapientia opus eſt ei qui bene vult diſpenſare eccleſiaſticos redditus. Sit etiam fidelis ſervus, & prudens, ut non effundat rationabilem, & ſpiritualem cibum quibus non oportet, volens oſtendere ſe eſſe prudentem; illis ſcilicet qui magis neceſſarium habent verbum quod mores eorum ædificet, & vitam componat, quam quod illuminat ſcientiæ lucem; aut ne eis qui poſſunt acutius audire, pigeat exponere altiora, ne exponentes vilia contemnantur ab his qui naturaliter ſunt ingenioſi, aut per exercitationem ſæcularis ſapientiæ acuti. CHRYSO-

(1) *Al.* & vigilantium. (2) *Al.* nec amplius. (3) *Al. deeſt* autem.

ſoſtomus in hom. (lxxviii.) Adaptatur etiam & ad principes ſæculares hæc parabola: unumquemque enim his quæ habet, ad communem utilitatem uti oportet, non ad nocumentum conſervorum, neque ad perditionem ſui ipſius, ſive habeat ſapientiam, ſive principatum, ſive aliud quodcumque. Rabanus. Dominus autem Chriſtus eſt, familia autem ſupra quam conſtituit, eſt Eccleſia catholica. Difficile eſt ergo invenire in uno, ut & prudens ſit, & fidelis, non autem impoſſibile: nec enim beatificaret eum qui non poteſt eſſe, cum ſubdit: *Beatus ille ſervus quem cum venerit dominus eius, invenerit ſic facientem*. Hilarius (can. xxvii.) Ideſt præcepto Domini ſui obedientem, ut doctrinæ opportunitate verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ diſpenſet. Remigius. Notandum autem, quod ſicut magna diſtantia eſt meritorum inter bonos prædicatores & bonos auditores; ita magna diſtantia eſt præmiorum. Bonos enim auditores, ſi vigilantes invenerit, faciet diſcumbere, ut Lucas dicit; bonos autem prædicatores ſuper omnia bona ſua conſtituet: unde ſequitur: *Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum*. Origenes (tract. xxxii.) Ut ſcilicet conregnet cum Chriſto, cui omnia ſua tradidit Pater; (1) ſicut boni Patris Filius, ſuper omnem Patris ſubſtantiam conſtitutus, participat huiuſmodi dignitatem, & gloriam fidelibus, & prudentibus diſpenſatoribus ſuis, ut ſint & ipſi ſuper omnem creaturam. Rabanus. Non ut ſoli, ſed ut præ ceteris æterna præmia habeant, tum pro ſua vita, tum pro gregis cuſtodia. Hilarius (can. xxvii.) Vel *ſuper omnia bona conſtituetur*; ideſt, in Dei gloria collocabitur; quia nihil eſt ultra quod melius ſit. Chryſoſtomus (hom. lxxviii.) Deinde non ſolum ab honore qui imminet bonis, ſed a pœna quam minatur malis, erudit auditorem, cum ſubdit: *Si autem dixerit malus ſervus ille in corde ſuo: Moram facit dominus meus venire; & cœperit percutere conſervos ſuos &c.* Augustinus ad Heſychium (epiſt. lxxx. in princ.) Ex moribus huius ſervi apparet animus eius: quos mores licet breviter, Magiſter bonus curavit exprimere; ideſt ſuperbiam, cum dicit, *Et cœperit percutere conſervos ſuos*; atque luxuriam, cum dicit: *Manducet autem, & bibat cum ebrioſis*: ne quod dicebat, *Moram facit dominus meus*, deſiderio ſui domini dicere crederetur; (2) quo ardebat ille qui dixit Pſal. xli. „ Sitivit anima mea ad te „ Deum vivum: quando veniam? " Dicendo enim, Quando veniam? moras ſe perpeti moleſte ferebat: quia etiam quod tempore acceleratur, deſiderio tardum videtur. Origenes (tract. xxxi.) Peccat autem in Deum quicumque Epiſcopus qui non quaſi conſervus miniſtrat, ſed quaſi dominus, & frequenter ut amarus dominus per vim dominatur; & non eſurientes ſuſcipit, ſed epulatur cum ebrioſis, & ſemper ſomniat quia poſt multum temporis venturus eſt dominus. Rabanus. Typice etiam poteſt intelligi conſervos percutere, conſcientias infirmorum verbo, vel exemplo vitiare. Hieronymus (ſuper *Veniet dominus ſervi.*) Quod autem dicit, *Veniet Dominus ſervi illius in die qua non ſperat, & hora qua ignorat*, ad hoc dicit ut ſciat, quando non putatur dominus, tunc eum eſſe venturum; & vigilantiæ, ac ſolicitudinis diſpenſatores admonet. Porro quod dicit, *Dividet eum*, non eſt intelligendum quod gladio eum diſſecet, ſed a ſanctorum conſortio eum ſeparet. Origenes (tract. xxxi.) Vel dividet eum quando ſpiritus eius, ideſt ſpirituale donum, revertetur ad Deum, qui dedit eum; anima autem cum corpore ſuo vadit in gehennam. Iuſtus autem non dividitur; ſed anima eius vadit cum ſpiritu, ideſt ſpirituali dono, ad regna cæleſtia. Qui autem dividuntur, non habent poſtmodum in ſe partem ſpiritualis doni, quæ erat a Deo; ſed relinquetur pars quæ erat ipſorum, ideſt anima, quæ cum corpore punietur: unde ſequitur: *Et partem eius ponet cum hypocritis*. Hieronymus (in fin. Comment. ad cap. xxiv. Matth.) Cum his videlicet qui erant in agro, & qui molebant, & nihilominus derelicti ſunt. Sæpe enim dicimus hypocritam aliud eſſe, & aliud oſtendere; ſicut & in agro, & in mola idem facere videbatur, ſed exitus diverſæ voluntatis apparuit. Rabanus. Vel cum hypocritis ſuſcipit partem ſuam, ſcilicet duplicem gehennæ pœnam, ideſt ignis, & frigoris: unde ſequitur: *Ibi erit fletus, & ſtridor dentium*: ad ignem enim pertinet fletus oculorum, ad frigus ſtridor dentium. Origenes (tract. xxxi.) Vel fletus erit eis qui male in hoc mundo ridentes fuerunt, & his qui requieverunt irrationabiliter, erit dentium ſtridor: nolentes enim dolores materialiter ſufferre, compulſi tormentis, dentibus ſtrident, illi ſcilicet qui manducaverunt acerbitatem malitiæ.

(1) *Nicolai habet* nam ſicut. (2) *Al.* Quomodo enim ardebat &c.

litiæ. Ex his autem cognoſcere eſt quoniam non ſolum qui fideles ſunt, & prudentes, conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, ſed etiam malos; & quod (1) non ſalvat eos hoc quod conſtituti ſunt a Domino ſuper familiam eius, ſed illud ut dent in tempore cibos, & ut abſtineant (2) a percuſſionibus, & comeſſationibus. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. in fin.) Hoc autem ſervo malo remoto, qui proculdubio domini ſui odit adventum, conſtituamus ante oculos tres ſervos bonos, adventum domini ſui deſiderantes. Si unus eorum citius, alter tardius dominum ſuum dicit eſſe venturum, tertius de hac re ſuam ignorantiam confitetur. (3) Videamus tamen quis magis Evangelio conſonet. (4) Unus dicit: Vigilemus, & oremus, quia citius venturus eſt Dominus. Alter dicit: Vigilemus, quia brevis, & incerta eſt vita iſta, quamvis tardius venturus ſit Dominus. Tertius dicit: Vigilemus, quia brevis, & incerta eſt vita iſta, & neſcimus (5) tempus quando venturus eſt Dominus. Quid autem aliud hic dicit quam quod cum audimus Evangelium dicere: *Vigilate, quia neſcitis qua hora venturus ſit Dominus*? Omnes quidem præ deſiderio regni Dei, hoc volunt eſſe verum quod putat primus: (6) proinde ſi factum fuerit, gaudebit cum illo ſecundus, & tertius; ſi autem factum non fuerit, metuendum eſt ne inter ipſas moras perturbentur qui crediderant quod dixerat primus, & incipiant Domini adventum non tardum putare, ſed nullum. Qui autem credit quod dicit ſecundus, tardius Dominum eſſe venturum, ſi falſum fuerit, nulli turbabuntur in fide, ſed inopinato gaudio perfruentur. Qui autem quid horum verum ſit ignorare ſe confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nil eorum aut affirmat, aut negat.

CAPUT XXV.

(a) TUnc ſimile erit regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades ſuas, exierunt obviam ſponſo, & ſponſæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes. Sed quinque fatuæ acceptis lampadibus, non ſumpſerunt oleum ſecum; prudentes vero acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus. Moram autem faciente ſponſo, dormitaverunt omnes, & dormierunt. Media autem nocte clamor factus eſt: ecce ſponſus venit: exite obviam ei. Tunc ſurrexerunt omnes virgines illæ, & ornaverunt lampades ſuas. Fatuæ autem ſapientibus dixerunt: Date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur. Reſponderunt prudentes, dicentes: Ne forte non ſufficiat nobis, & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis. Dum autem irent emere, venit ſponſus, & quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, & clauſa eſt ianua. Noviſſime vero veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine, domine, aperi nobis. At ille reſpondens ait: Amen dico vobis, neſcio vos. Vigilate itaque, quia neſcitis diem, neque horam.

(b) Sicut enim homo peregre proficiſcens vocavit ſervos ſuos, & tradidit illis bona ſua; & uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique ſecundum propriam virtutem, & profectus eſt ſtatim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus eſt in eis, & lucratus eſt alia quinque. Similiter & qui duo acceperat, lucratus eſt alia duo. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, & abſcondit pecuniam domini ſui. Poſt multum vero temporis venit dominus ſervorum illorum, & poſuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidiſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum. Ait illi dominus eius: Euge ſerve bone, & fidelis: quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: intra in gaudium domini tui. Acceſſit autem & qui duo ta-

(1) *Al.* non ſolvat eos de hoc. (2) *Al.* a ſpeculationibus. (3) *Al.* Videmus. (4) *Al* unde dicit. (5) *Al.* *omittitur* tempus. (6) *Al.* deinde factum fuerit.

Digitized by Google

lenta acceperat, & ait: Domine, duo talenta tradidiſti mihi, ecce alia duo ſuperlucratus ſum. Ait illi dominus eius: Euge ſerve bone, & fidelis: quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam: intra in gaudium domini tui. Accedens autem & qui unum talentum acceperat ait: Domine, ſcio quia homo durus es: metis ubi non ſeminaſti, & congregas ubi non ſparſiſti: & timens abii, & abſcondi talentum tuum in terra. Ecce habes quod tuum eſt. Reſpondens autem dominus eius, dixit ei: Serve male, & piger, ſciebas quia meto ubi non ſemino, & congrego ubi non ſparſi: oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis: & veniens ego recepiſſem utique quod meum eſt cum uſura. Tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, & abundabit; ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. Et inutilem ſervum eiicite in tenebras exteriores: illic erit fletus, & ſtridor dentium.

(c) Cum autem venerit Filius hominis in maieſtate ſua, & omnes Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab invicem, ſicut paſtor ſegregat oves ab hædis. Et ſtatuet oves quidem a dextris, hædos autem a ſiniſtris. Tunc dicet Rex his qui a dextris eius erunt: Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi. Eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare; ſitivi, & dediſtis mihi bibere; hoſpes eram, & collegiſtis me; nudus, & operuiſtis me; infirmus, & viſitaſtis me; in carcere eram, & veniſtis ad me. Tunc reſpondebunt ei iuſti, dicentes: Domine, quando te vidimus eſurientem, & pavimus te; ſitientem, & dedimus tibi potum? Quando autem te vidimus hoſpitem, & collegimus te; aut nudum, & cooperuimus te? Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et reſpondens Rex dicet illis: Amen dico vobis, quamdiu feciſtis uni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tunc dicet & his qui a ſiniſtris erunt: Diſcedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius. Eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare; ſitivi, & non dediſtis mihi potum; hoſpes eram, & non collegiſtis me; nudus, & non operuiſtis me; infirmus, & in carcere, & non viſitaſtis me. Tunc reſpondebunt ei & ipſi, dicentes: Domine, quando te vidimus eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non miniſtravimus tibi? Tunc reſpondebit illis dicens: Amen dico vobis, quamdiu non feciſtis uni de minoribus his, nec mihi feciſtis.

(d) Et ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam.

(a) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxix.) In ſuperiori parabola Dominus pœnam oſtendit eius qui percutiebat, & inebriabatur, & bona domini ſui diſpergebat; in hac autem parabola punitionem inducit etiam ei qui utilitatem non affert, neque copioſe hæc quibus indiget, ſibi præparat: habebant enim fatuæ virgines oleum, ſed non copioſe: unde dicitur: *Tunc ſimile erit regnum cælorum decem virginibus*. HILARIUS (can. xxvii.) Ideo autem dicitur, *Tunc*, quia de magno die Domini, de quo ſupra agebatur, omnis hic ſermo eſt. GREGORIUS (hom. xii. in Evan.) Regnum autem cælorum præſentis temporis Eccleſia dicitur, ſicut & ibi (ſupra xiii.) *Mittet Filius hominis Angelos ſuos, & colligent de regno eius omnia ſcandala*. HIERONYMUS (in princ. Comment. ad cap. xxv.) Similitudinem autem decem virginum fatuarum, atque prudentum quidam ſimpliciter interpretantur in virginibus, quarum aliæ, iuxta Apoſtolum, & corpore, & mente ſunt virgines, aliæ virginitatem tantum corporum reſervantes, vel cetera opera non habent, vel parentum cuſtodia reſervante, nihilominus mente nupſerunt. Sed mihi videtur ex ſuperioribus alius eſſe ſenſus qui dicitur; & non ad virginalia corpora, ſed ad omne hominum genus hanc comparationem pertinere. GREGORIUS in hom. (xii. in Evang.) In quinque enim corporis ſenſibus unuſquiſque ſubſiſtit geminatus, geminatus autem quinarius denarium perficit. Et quia ex utroque ſexu fidelium multitudo colligitur, ſancta Eccleſia decem vir-

virginibus ſimilis denuntiatur; ubi (1) quia mali cum bonis, reprobi cum electis admixti ſunt, recte (2) ſimilis virginibus prudentibus, & fatuis perhibetur. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxix.) Ideo autem ponit parabolam hanc in virginum perſona, ut oſtendat quod licet virginitas magnum quid ſit, tamen ſi ab operibus miſericordiæ ſit deſerta, cum adulteris foras eiicietur. ORIGENES (tract. xxxii.) Vel ſenſus omnium, qui receperunt verbum Dei, virgines ſunt. Tale enim eſt verbum Dei ut de ſua munditia accommodet omnibus qui per ſuam doctrinam receſſerunt ab idolorum cultura, acceſſerunt autem per Chriſtum ad Dei culturam: unde ſequitur: *Quæ accipientes lampades ſuas, exierunt obviam ſponſo, & ſponſæ*. Accipiunt enim lampades ſuas, ideſt organa ſua naturalia, & egrediuntur de mundo, & de erroribus, & veniunt obviam Salvatori, qui ſemper paratus eſt venire, ut ingrediatur ſimul cum dignis ad beatam ſponſam Eccleſiam. HILARIUS (can. xxvii.) Vel ſponſus atque ſponſa, Dominus noſter eſt in corpore Deus: namque ſpiritui caro ſponſa eſt. Lampades autem quas acceperunt, animarum ſplendentium lumen eſt, quæ ſacramento baptiſmi ſplenduerunt. AUGUSTINUS de Verbis Domini (ſerm. xxii.) Vel lampades quæ manibus geſtantur, opera ſunt: dictum eſt enim ſupra v. *Luceant opera veſtra coram hominibus*. GREGORIUS (hom. xii. in Evang.) Qui autem recte credunt, & iuſte vivunt, aſſimilantur quinque prudentibus; qui autem profitentur quidem fidem Ieſu, non autem præparant ſe bonis operibus ad ſalutem, reliquis quinque virginibus fatuis: unde ſubditur: *Quinque autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes*. HIERONYMUS (paulo a princ. Comment. ad cap. xxv.) Sunt enim quinque ſenſus, qui feſtinant ad cæleſtia, & ſuperna deſiderant. De viſu autem, & auditu, & tactu ſpecialiter dictum eſt I. Ioan. I. „Quod vidimus, quod audivimus, quod „oculis noſtris perſpeximus, & manus „noſtræ palpaverunt." De guſtu Pſal. xxxiii. „Guſtate, & videte quo„niam ſuavis eſt Dominus." De odoratu Cant. I. „In odorem unguentorum tuorum „currimus." Alii autem ſunt quinque ſenſus terrenis fæcibus inhiantes. AUGUSTINUS de Ver. Dom. *a* (ſerm. xxii.) Vel per quinque virgines ſignificatur quinquepartita continentia a carnis illecebris: continendus eſt enim animi appetitus a voluptate oculorum, aurium, olfaciendi, guſtandi, & tangendi. Sed quia iſta continentia partim coram Deo fit, ut illi placeatur interiori gaudio conſcientiæ, partim coram hominibus tantum, ut gloria humana capiatur; quinque dicuntur ſapientes, & quinque ſtultæ: utræque tamen virgines, quia utraque continentia eſt, quamvis diverſo fomite gaudeat. ORIGENES (tract. xxxii.) Sicut autem ſequuntur ſe ipſas invicem virtutes (3) ut qui unam habuerit, omnes habeat; ſic & ſenſus omnes alterutrum ſe ſubſequuntur: propterea neceſſe eſt ut aut omnes quinque ſenſus ſint prudentes, aut omnes fatui. HILARIUS (can. xxvii.) Vel abſolute in quinque prudentibus, & quinque fatuis, fidelium atque infidelium eſt conſtituta diviſio. GREGORIUS (homil. xii. ut ſupra.) Notandum vero eſt, quod omnes lampades habent, ſed non omnes oleum habent: ſequitur enim: *Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non ſumpſerunt oleum ſecum; prudentes vero acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus*. HILARIUS (can. xxvii.) Oleum, boni operis fructus eſt; vaſa, humana ſunt corpora, intra quorum viſcera theſaurus bonæ conſcientiæ recondendus eſt. HIERONYMUS (hoc loco.) Oleum ergo habent virgines quæ iuxta fidem operibus adornantur; non habent oleum quæ videntur ſimili quidem fide confiteri, ſed virtutum opera negligunt. AUGUSTINUS de Ver. Domini *b* (ſerm. xxii.) Vel per oleum ipſam lætitiam ſignificari arbitror, ſecundum illud Pſal. xliv. „Unxit te Deus tuus oleo „exultationis." Qui ergo non propterea gaudet, quia Deo intrinſecus placet, non habet oleum ſecum: gaudium enim non habent, (4) dum continenter vivunt, niſi in laudibus hominum. *Prudentes autem acce-*

cepe-

(1) *Al. deeſt* quia. (2) *Al.* ſimile. (3) *Al.* & qui. (4) *Al.* dum incontinenter vivunt. *Nicolai* dum continenter non vivit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Lib. lxxxiii. Qq. quæſt. lix. quamvis & pro ſermone xxii. de Verbis Domini quæſtio iſta tunc notaretur, & nunc etiam indicetur eadem eſſe, immo & in edit. Baſileenſi expreſſe habeatur inter ſermones illos. *b* Sive, ut ſupra notatum eſt, Lib. lxxxiii. Qq. quæſt. lix. *quod pro iis quoque qui proxime ſequuntur indicibus intelligendum*.

Digitized by Google

ceperunt oleum cum lampadibus, ideſt lætitiam bonorum operum, *in vaſis ſuis*, ideſt in corde, atque conſcientia poſuerunt, ſicut Apoſtolus monet Galat. VI. „ Probet autem ſeipſum homo; & tunc gloriam habebit in ſeipſo, & non in altero." CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXIX.) Vel oleum hic vocat caritatem, & eleemoſynam, & quodcumque circa indigentes auxilium; lampades autem vocat virginitatis (1) chariſmata: (2) propter hoc ſtultas eas vocat, quoniam maiorem ſuſtinentes laborem, propter minorem omnia perdiderunt: maiori enim labore vincitur carnis cupido, quam pecuniarum. ORIGENES (tract. XXXII.) Vel oleum eſt verbum doctrinæ, quo vaſa animarum implentur: nihil enim ſic confortat ſicut moralis ſermo, qui oleum luminis appellatur. Prudentes ergo acceperunt huiuſmodi oleum, quod ſatis ſit eis, etiam tardante exitu, & morante Verbo venire ad conſummationem eorum; fatuæ autem acceperunt lampades, in primis quidem accenſas; ſed tantum oleum non acceperunt ut eis ſufficeret uſque ad finem, negligentes circa ſuſceptionem doctrinæ, quæ confortat fidem, & bonorum actuum lumen illuminat: unde ſequitur: *Moram autem faciente ſponſo, dormitaverunt omnes, & dormierunt*. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXII.) Ex utroque enim genere hominum moriuntur hoc intervallo temporis, donec ſub adventu Domini fiat reſurrectio mortuorum. GREGORIUS (hom. XII. in Evang.) Dormire etenim, mori eſt; ante ſomnum vero dormitare, eſt ante mortem a ſalute langueſcere: quia per pondus ægritudinis pervenitur ad ſomnum mortis. HIERONYMUS (ſuper *Moram autem faciente*.) Vel *dormitaverunt*; ideſt, mortuæ ſunt. Conſequenter autem dicitur, *Dormierunt*, quia poſtea ſuſcitandæ ſunt. Per hoc autem quod dicit, *Moram autem faciente ſponſo*, oſtendit quod non parum temporis inter priorem & ſecundum Domini adventum prætergreditur. ORIGENES (tract. XXXII.) Vel ſponſo tardante, & non cito veniente Verbo ad conſummationem vitæ, patiuntur aliquid ſenſus, dormitantes, & quaſi in nocte mundi agentes: *& dormierunt*, ut puta remiſſius agentes a ſenſu illo vitali; non tamen lampades perdiderunt, neque deſperaverunt de conſervatione olei illæ prudentes: unde ſequitur: *Media autem nocte clamor factus eſt: ecce ſponſus venit: exite obviam ei*. HIERONYMUS (ſuper *Media autem nocte*.) Traditio Iudæorum eſt, Chriſtum media nocte venturum in ſimilitudinem (3) AEgyptii temporis, quando paſcha celebratum eſt, & exterminator venit, & Dominus ſuper tabernacula tranſiit, & ſanguine agni poſtes noſtrarum frontium conſecrati ſunt: unde reor & traditionem apoſtolicam permanſiſſe, ut die vigiliarum paſchæ ante noctis dimidium, populum dimittere non liceat, expectantes Chriſti adventum: poſtquam illud tempus tranſierit, ſecuritate præſumpta feſtum cuncti agant diem: unde Pſalmiſta dicebat Pſal. CXVIII. „ Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi." AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. XXII.) Vel *media nocte*, ideſt nullo ſciente, aut ſperante. HIERONYMUS. Subito ergo quaſi intempeſta nocte, & ſecuris omnibus, quando graviſſimus ſopor eſt, per Angelorum clamorem, & tubas præcedentium fortitudinum, Chriſti reſonabit adventus: quod ſignificatur cum dicitur: *Ecce ſponſus venit: exite obviam ei*. HILARIUS (can. XXVII.) Tuba enim excitante, (4) ſponſo tantum obviam proceditur: erunt enim iam ambo unum, ideſt caro, & Deus, quia in gloriam ſpiritualem humilitas carnis transformata (5) eſt. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXII.) Vel quod dicit, ſponſo tantum obviam venire virgines, ſic intelligendum puto ut ex ipſis virginibus conſtet ea quæ dicitur ſponſa; tamquam ſi omnibus Chriſtianis in Eccleſia concurrentibus filii ad matrem currere dicantur, cum ex ipſis filiis congregatis conſtet ea quæ dicitur mater. Nunc enim deſponſata eſt Eccleſia, & virgo eſt ad nuptias perducenda (6) illo tempore quo univerſa mortalitate in ea prætereunte, immortali coniunctione habeatur. ORIGENES (tract. XXXII.) Vel *media nocte*, ideſt in altitudine remiſſionis, *factus eſt clamor*, omnes ſuſcitare volentium, ſicut exiſtimo, Angelorum, qui ſunt adminiſtratorii ſpiritus intus clamantes in ſenſibus omnium dormientium: *Ecce ſponſus venit: exite obviam ei*. Et ſuggeſtionem quidem hanc omnes audierunt, & ſurrexerunt; non autem omnes decenter impoſuerunt lampadibus ſuis ornatum: unde ſequitur: *Tunc ſurrexerunt omnes* *vir-*

(1) *Al.* chariſma. (2) *Al.* propter hoc quod. (3) *Al.* AEgyptiis, *item* AEgyptii, *omittendo* temporis. (4) *Apud P. Nicolaium eſt* Sponſa tantum obviam procedit. (5) *Al.* erat. *P. Nicolai habet* erit.
(6) *Idem ex Auguſtino reponit* illo autem tempore nubet quo, univerſa mortalitate in ea pereunte, immortali coniunctione fruetur.

Digitized by Google

virgines illæ, & ornaverunt lampades ſuas. Ornantur autem lampades ſenſuum evangelicis uſibus, (1) atque rectis. Qui autem male utuntur ſenſibus, ornamentum nullum habent in ſenſibus. GREGORIUS (hom. XII. in Evang.) Vel tunc quidem omnes virgines ſurgunt, quia & electi, & reprobi a ſomno ſuæ mortis excitantur; lampades ornant, quia ſua ſecum opera numerant, pro quibus æternam recipere beatitudinem expectant. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXII.) Aptaverunt enim lampades ſuas, ideſt rationes reddendas operum ſuorum. HILARIUS (can. XXVII.) Vel lampadarum aſſumptio, animarum eſt reditus in corpora, earumque lux eſt conſcientia boni operis elucens, quæ vaſculis corporum continetur. (2) ORIGENES. Sed lampades fatuarum virginum extinguuntur, quia earum opera quæ clara hominibus foris apparuerunt, in adventu iudicis intus obſcurantur: unde ſequitur: *Fatuæ autem ſapientibus dixerunt: Date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguuntur.* Quid eſt autem quod tunc a prudentibus oleum petunt, niſi quod in adventu iudicis, cum ſe intus vacuas invenerint, teſtimonium foris quærunt? ac ſi a ſua fiducia deceptæ, proximis dicant: Quia nos quaſi ſine opere repelli conſpicitis, dicite de noſtris operibus quod vidiſtis. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXII.) De conſuetudine enim id ſemper inquirit unde gaudere animus ſolet. Itaque hominum, qui corda non vident, teſtimonium volunt habere apud Deum, qui cordis inſpector eſt. Sed quorum facta aliena laude fulciuntur, eadem ſubtracta deficiunt: unde & earum lampades extinguuntur. a Vel virgines quæ lampades ſuas queruntur extingui, oſtendunt eas ex parte lucere; & tamen non habent lumen indeficiens, nec opera perpetua. Si quis igitur habet animum virginalem, & amator eſt pudicitiæ, non debet mediocriter eſſe contentus his quæ cito exareſcunt, & orto caumate areſiunt; ſed perfectas virtutes ſequatur, ut lumen habeat ſempiternum. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXIX.) (3) Vel aliter. Non ſolum hæ virgines ſtultæ erant, quoniam hinc receſſerunt miſericordia carentes, ſed quia æſtimabant ibi ſe accepturas ubi importune quæſierunt. Quamvis autem illis virginibus prudentibus nihil miſericordius ſit, quæ propter miſericordiam maxime fuerunt approbatæ; non tamen ſtultæ virgines ſua petitione potitæ ſunt. Sequitur: *Reſponderunt prudentes dicentes: Ne forte non ſufficiat nobis, & vobis.* Hinc autem diſcimus quod nullus noſtrum (4) adire poterit niſi operibus cum quibus inventi erimus. HIERONYMUS (ſuper *Reſponderunt prudentes dicentes.*) Non enim hoc virgines prudentes de avaritia, ſed de timore reſpondent: unde quiſque pro ſuis operibus mercedem accipiet; neque poſſunt in die iudicii aliorum virtutes, aliorum vitia ſublevare. Dant autem prudentes conſilium, ut non debeant ſine oleo lampadarum ſponſo occurrere; & hoc eſt quod ſequitur: *Ite potius ad vendentes, & emite vobis.* HILARIUS (can. XXVII.) Vendentes hi ſunt qui miſericordia fidelium indigentes, reddunt ex ſe petita (5) commercia indigentiæ, ſua ſatietate boni operis noſtri conſcientiam venumdantes. Hæc eſt enim indefeſſi luminis copioſa materia, quæ miſericordiæ fructibus & emenda eſt, & recondenda. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXIX.) Vides ergo quanta nobis ſit a pauperibus negotiatio; pauperes autem non ſunt ibi, ſed hic; ideoque hic oleum congregare oportet, ut illic utile ſit, (6) cum tempus nos vocet. HIERONYMUS (ſuper *Ite potius.*) Venditur etiam hoc oleum, & multo emitur pretio, ac difficili labore conquiritur; quod non ſolum in eleemoſynis, ſed in cunctis virtutibus, & conſiliis intelligimus magiſtrorum. ORIGENES (tract. XXXII.) Vel aliter. Etſi fatuæ erant, tamen hoc intelligebant quoniam cum lumine debebant obviam ire ſponſo, omnes lampades ſenſuum habentes illuminatas. Videbant autem & illud, quoniam ex eo quod minus habebant oleum rationabile, iam propinquantibus tenebris, lampades earum fuerant obſcurandæ. Sed ſapientes tranſmittunt fatuas ad olei venditores, videntes quoniam non tantum oleum, ideſt verbum doctrinæ, congregaverant ut ſufficeret ipſis ad vitam, & illas

(1) *Al.* atque erectis: *item omittitur utrumque.* (2) *Al.* GREGORIUS hom. XII. in Evang. *ſic etiam habet P. Nicolai.* (3) *Al. deeſt* Vel aliter. (4) *P. Nicolaius ponit* adiuvari. (5) *Al.* commerita indigentiæ ſuæ, ſatietate boni operis noſtri &c. (6) *P. Nicolaius habet* cum Chriſtus nos vocet.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HIERONYMUS. Eius nomine prætermiſſo, prius iſta confundebantur cum Auguſtini verbis.

Digitized by Google

illas docerent: unde dicunt: *Ite potius ad vendentes*, ideſt ad doctores, *& emite vobis*; ideſt, ab eis accipite: & pretium eſt perſeverantia, & amor diſcendi, & diligentia, & labor cupientium diſcere. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſerm. XXII.) Vel non ſunt putandæ dediſſe conſilium; ſed crimen earum ex obliquo commemoraſſe. Vendunt enim adulatores oleum, qui ſive falſa, ſive ignorata laudando, animas in errores mittunt, & eis vana gaudia tamquam fatuis conſiliando, aliquam de his mercedem commodi temporalis accipiunt. Dicitur ergo: *Ite ad vendentes, & emite vobis*; ideſt, videamus nunc quid vos adiuvent qui vobis laudes vendere conſueverunt. Dicunt autem: *Ne forte non ſufficiat nobis, & vobis*: quia alieno teſtimonio non iuvatur quiſquam apud Deum, cui ſecreta cordis apparent, & vix quiſque ſibi ſufficit cui teſtimonium perhibeat conſcientia ſua. HIERONYMUS (ſuper illud, *Dum autem irent emere.*) Verum quia iam emendi tempus exceſſerat, & adveniente iudicii die locus non erat pœnitentiæ, non nova patrare opera, ſed præteritorum rationem coguntur exolvere: unde ſequitur: *Cum autem irent emere, venit ſponſus, & quæ paratæ erant intraverunt cum eo ad nuptias*. HILARIUS (can. XXVII.) Nuptiæ autem, immortalitatis aſſumptio eſt, & inter corruptionem atque incorruptionem ex nova ſocietate coniunctio. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxix.) Per hoc autem quod dicit, *Dum irent emere*, oſtendit quia etſi miſericordes efficiamur poſt mortem, nihil hinc lucrabimur ad effugiendum; ſicut nec diviti profuit quod factus eſt miſericors, & ſolicitus circa eos qui ſibi attinebant. ORIGENES (tract. XXXII. in Matth.) Vel dicit, *Dum irent emere*: eſt enim invenire quoſdam qui quando debuerunt, neglexerunt aliquid utile diſcere, in ipſo autem exitu vitæ ſuæ, dum diſponunt diſcere, comprehenduntur a morte. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XXII.) Vel aliter. Euntibus illis emere, ideſt inclinantibus ſe in ea quæ foris ſunt, & ſolitis gaudere quærentibus, quia gaudia interna non noverant, venit ille qui iudicat; *& quæ paratæ erant*, ideſt quibus coram Deo conſcientia teſtimonium perhibebat, *intraverunt cum eo ad nuptias*; ideſt, (1) ubi munda anima, puro, ac perfecto Dei Verbo fœcunda copulatur. HIERONYMUS (ſuper *Et quæ paratæ erant.*) Poſt iudicii autem diem bonorum operum, & iuſtitiæ occaſio non relinquitur: unde ſequitur, *Et clauſa eſt ianua*. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſerm. XXII. inter med. & fin.) Receptis enim illis qui ſunt in angelicam vitam commutati, clauditur aditus ad regna cælorum: non enim poſt iudicium patet precum, ac meritorum locus. HILARIUS (can. XXVII. circa med.) Et tamen cum iam pœnitentiæ nullum eſt tempus, ſatuæ occurrunt, aperiri ſibi aditum rogant: unde ſequitur: *Noviſſime autem veniunt & reliquæ virgines dicentes: Domine, domine aperi nobis*. HIERONYMUS (ſuper his verbis.) Egregia in Domini appellatione confeſſio (2) indicium fidei eſt. Sed quid prodeſt voce invocare quem operibus neges? a GREGORIUS (hom. XII.) Dolore autem repulſionis compulſæ appellationem ingeminatur dominationis, invocando patrem, cuius in vita ſua miſericordiam contempſerunt. AUGUSTINUS de Ver. Dom. (ſer. XXII.) Non autem dictum eſt, quod emerunt oleum; & ideo intelligendæ ſunt, nullo iam remanente de alienis laudibus gaudio, in anguſtiis, & magnis afflictionibus redire ad implorationem Dei. Sed magna eius eſt ſeveritas poſt iudicium, cuius ante iudicium ineffabilis miſericordia prærogata eſt: propter quod ſequitur: *At ille reſpondens ait: Amen dico vobis, neſcio vos*: ex illa ſcilicet regula, quia non habet ars Dei, ideſt eius ſapientia, ut intrent in gaudium eius qui non coram Deo, ſed ut placerent hominibus, conati ſunt aliquid ſecundum præcepta eius operari. HIERONYMUS (ſuper *Amen dico vobis, neſcio vos.*) „ Novit enim „ Dominus eos qui ſunt eius: " II. Timoth. II. & qui ignorat ignorabitur: & licet virgines ſint vel corporis puritate, vel veræ fidei confeſſione; tamen quia oleum non habent, ignorantur a ſponſo. Ex hoc autem quod infert, *Vigilate itaque, quia neſcitis diem, neque horam*, intelligit univerſa quæ dicta ſunt eſſe præmiſſa, ut quia ignoramus iudicii diem, ſolicite nobis lumen bonorum operum præparemus. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (ſer. XXII. paul. ante

(1) *Al. deeſt* ubi. (2) *Legit P. Nicolai* idemque repenſum indicium fidei eſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a GLOSSA. Interlinealis quo ad priorem partem; ſed poſterior eſt Anſelmi.

Digitized by Google

te finem.) Non autem ſolum illius futuri temporis, quo venturus eſt ſponſus, ſed ſuæ quiſque dormitionis diem, & horam neſcit; ad quam quiſquis paratus eſt, etiam paratus invenitur cum illa vox ſonuerit qua omnes evigilaturi ſunt. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx.) Non defuerunt autem qui docere voluerunt, has quinque, & quinque virgines ad hunc eius adventum qui nunc fit per Eccleſiam, pertinere; ſed hæc non ſunt temere pollicenda, ne aliquid occurrat quod valide contradicat.

(b) GLOSSA [a]. In præcedenti parabola demonſtrata eſt eorum condemnatio qui oleum ſibi ſufficienter non præparaverant; ſive per oleum nitor operum, ſive gaudium conſcientiæ, ſive eleemoſyna, quæ (1) eſt per pecuniam, intelligatur. Hæc autem parabola inducitur contra eos qui non ſolum pecuniis, ſed nec verbo, nec alio modo prodeſſe proximis volunt, ſed omnia occultant: unde dicit: *Sicut enim homo peregre proficiſcens, vocavit ſervos ſuos, & tradidit illis bona ſua*. GREGORIUS (hom. IX. in Evan.) Homo autem iſte qui peregre proficiſcitur, Redemptor noſter eſt, qui in ea carne quam aſſumpſerat, abiit in cælum. Carnis enim locus proprius terra eſt, quæ quaſi ad peregrinandum ducitur, cum per Redemptorem noſtrum in cælo collocatur. ORIGENES (tract. XXXIII.) Secundum enim divinitatis ſuæ naturam non peregrinatur, ſed ſecundum diſpenſationem corporis quod ſuſcepit. Qui enim dicit diſcipulis ſuis (infra ult.) *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi*, Unigenitus Dei eſt, qui non eſt corporeo habitu circumcluſus. Hoc autem dicentes non ſolvimus Ieſum; ſed unicuique ſubſtantiæ proprietatem eius ſalvamus. Poſſumus & talia dicere, quod peregrinatur Dominus per fidem ambulantibus, & non (2) per ſpeciem. Si autem peregrinantes a corpore cum Domino fuerimus, tunc & ipſe erit nobiſcum. Simul etiam conſidera, quod non videtur redditio ſermonis ita conſcripta: Sicut homo peregrinans, ita ego, aut Filius hominis: quoniam ipſe eſt qui in parabola proponitur peregrinans quaſi homo, non ſicut Filius Dei. HIERONYMUS. Vocatis autem Apoſtolis[*], doctrinam eis Evangeliorum tradidit, non quaſi pro largitate, & parcitate, alteri plus, & alteri minus tribuens, ſed pro accipientium viribus; quomodo & Apoſtolus eos qui ſolidum cibum capere non poterant, lacte potaſſe ſe dicit: unde ſequitur: *Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique ſecundum propriam virtutem*. CHRYSOSTOMUS (3) hom. lxxix.) In quinque, & duobus, & uno talento diverſas gratias intelligimus, quæ unicuique traditæ ſunt. ORIGENES (tract. XXXIII. in Matth.) Si quando enim videris eorum qui acceperunt a Chriſto diſpenſationem eloquiorum Dei, alios quidem habere amplius, alios autem minus, &, ut ita dicam, neque in dimidio intelligentes rerum negotia comparatione meliorum; alios autem adhuc minus habere: videbis differentias eorum qui eloquia Domini ſuſceperunt a Chriſto: quoniam alia fuit virtus eorum quibus data ſunt quinque talenta, alia quibus duo, alia quibus unum; & alter alterius non capiebat menſuram; & qui accepit talentum unum, accepit quidem datum non contemptibile: multum eſt enim & unum talentum talis domini. Tamen tres ſunt proprii ſervi, ſicut tria ſunt genera eorum qui fructum faciunt: & quinque quidem accepit talenta qui omnia ſenſibilia Scripturarum poteſt adducere ad ſenſus diviniores; duo autem qui eſt corporalem doctrinam edoctus: duo enim videtur carnalis numerus eſſe; ſed adbuc minus potenti unum talentum paterfamilias dedit. GREGORIUS (hom. IX. ut ſupra.) Vel aliter. Quinque talentis dona quinque ſenſuum, ideſt exteriorum ſcientia exprimitur; duobus vero intellectus, & operatio deſignatur; unius autem talenti nomine, intellectus tantum deſignatur.

Sequitur: *Et profectus eſt ſtatim*. GLOSSA (ordinaria.) Non locum mutans, ſed liberam eis operandi poteſtatem permittens, & ſuo arbitrio relinquens.

Sequitur: *Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus eſt in eis, & lucratus eſt alia quinque*. HIERONYMUS (ſuper hoc verbo.) Acceptis enim terrenis ſenſibus, cæleſtium ſibi notitiam duplicavit, ex crea-

(1) *Al. omittitur* eſt. (2) *Al.* per ſpem. (3) *Al.* hom. lxx. in op. imperf. *P. Nicolai autem omittit*.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Nec in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo eſt, qui ſubſtitui pro illa ſolet, nec alibi occurrit; ſed pars eius inſinuatur a Chryſoſtomo hom. lxxix. in Matth.

creaturis intelligens creatorem, ex corporalibus incorporalia, ex brevibus ſempiterna. GREGORIUS (hom. IX. in Evang.) Sunt etiam nonnulli qui, etſi interna, ac myſtica penetrare neſciunt, pro intentione tamen ſupernæ patriæ docent recta quæ poſſunt de ipſis exterioribus quæ acceperunt, dumque ſe a carnis petulantia, a terrenarum rerum ambitu, atque a viſibilium voluptate cuſtodiunt, ab his etiam alios admonendo compeſcunt. ORIGENES (tract. XXXIII.) Vel qui habent ſenſus exercitatos, converſati (1) ſalubriter, & ad maiorem ſcientiam ſeipſos erigentes, & ſtudioſe docentes, lucrati ſunt alia quinque: quia nemo facile additamentum accipit virtutis alterius, niſi eius quam habet, & quanta ipſa ſcit, tanta alterum docet, & non amplius. HILARIUS (can. XXVII.) Vel ſervus ille qui quinque talenta accepit, populus ex lege credentium eſt, ex qua profectus meritum ipſius recte impleta evangelicæ fidei operatione duplicavit.

Sequitur: *Similiter & qui duo acceperat, lucratus eſt alia duo.* GREGORIUS (hom. IX. ut ſupra.) Sunt enim nonnulli qui dum intelligendo, & operando aliis prædicant, quaſi duplicatum de negotio lucrum reportant: quia dum utrique ſexui prædicatio impenditur, quaſi accepta talenta geminantur. ORIGENES (tract. XXXIII.) Vel *lucrati ſunt alia duo*, ideſt corporalem (2) eruditionem, & aliam paulo ſublimiorem. HILARIUS (can. XXVII.) Vel ille ſervus cui duo talenta commiſſa ſunt, Gentium populus eſt; fide, atque confeſſione & Filii iuſtificatus, & Patris; Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Deum, atque hominem ex ſpiritu, & carne (3) confeſſus. Hæc ergo huic ſunt duo talenta commiſſa. Sed ut populus Iudæorum omne ſacramentum quod (4) in quinque talentis, ideſt in lege, cognoverat, idipſum fide Evangelii duplicavit; ita iſte incremento duorum talentorum, intellectum, atque operationem promeruit.

Sequitur: *Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terra, & abſcondit pecuniam domini ſui.* GREGORIUS (hom. IX. ut ſupra.) Talentum quippe in terra abſcondere, eſt acceptum ingenium in terrenis actibus implicare. ORIGENES (tract. XXXIII.) Vel aliter. Si quando videris aliquem qui virtutem habet docendi, & animabus proficiendi, & hanc virtutem occultat, quamvis habeat quamdam religionem converſationis, non dubites dicere talem eſſe qui accepit unum talentum, & abſcondit ipſum in terra. HILARIUS (can. XXVII.) Vel iſte ſervus, qui unum talentum accepit, & in terra recondidit, populus eſt in lege perſiſtens, qui propter invidiam ſalvandarum Gentium, in terra acceptum talentum abſcondit: in terra enim talentum abſcondere, eſt novæ prædicationis gloriam ſub obtrectatione corporeæ paſſionis occultare. Sequitur: *Poſt multum vero temporis venit dominus ſervorum illorum, & poſuit rationem cum eis.* In ratione autem ponenda iudicii examen eſt. ORIGENES (tract. XXXIII.) Et obſerva in hoc loco, quoniam non ſervi ad dominum vadunt, ut iudicentur; ſed dominus venit ad eos, cum tempus fuerit impletum; de quo dicit, *Poſt multum vero temporis*; ideſt, poſtquam dimiſit aptos ad negotiandum animarum ſalutem: & ideo forſitan non facile invenitur quis ex eis qui apti fuerint ad huiuſmodi opus, ut cito tranſeat de hac vita, ſicut eſt manifeſtum ex eo quod & Apoſtoli ſenuerunt: ex quibus dicitur ad Petrum (Ioan. XXI.) „ Cum ſenueris, extendes „ manum tuam: “ de Paulo autem dictum eſt ad Philemonem: „ Nunc autem ut Paulus ſenex. “ CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXIX.) Vide & Dominum ubique non confeſtim expetentem rationem, ut diſcas eius longanimitatem. Mihi autem videtur quod reſurrectionem occulte inſinuans, hoc dicit. HIERONYMUS. Ideo ergo dicit, *Poſt multum temporis*, quia grande tempus eſt inter aſcenſionem Salvatoris, & ſecundum eius adventum. GREGORIUS (hom. IX. in Evang.) Hæc autem lectio huius Evangelii conſiderare nos admonet, ne qui plus ceteris in hoc mundo accepiſſe aliquid cernuntur, ab auctore mundi gravius iudicentur: cum enim augentur dona, rationes etiam creſcunt donorum. Tanto ergo humilior quiſque debet eſſe ex munere, quanto ſe obligatiorem eſſe conſpicit in reddenda ratione. ORIGENES (tract. XXXIII.) Fiducia autem fecit eum qui quinque talenta acceperat, audere ut ad dominum prius accederet: ſequitur enim: *Et accedens qui quinque talenta acceperat obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidiſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum.* GREGORIUS (homil. IX. ut ſupra.) Servus ergo qui geminata talenta retulit, laudatur a Domino, & ad æternam remunerationem perducitur: unde ſubditur: *Ait illi*

(1) *Al.* ſalutariter. (2) *Al.* editionem. (3) *Al.* confeſſus eſt. (4) *Al.* deeſt in.

Digitized by Google

illi dominus, *Euge*. RABANUS. *Euge* interiectio eſt lætantis; per quod gaudium ſuum Dominus inſinuat, qui bene laborantem ſervum ad gaudium æternum invitat; de quo Propheta ait Pſal. xv. „ Lætificabis nos in gaudio cum vultu tuo. " CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxix.) *Serve bone*, quia de bono loquitur, quod eſt ad proximum, *& fidelis*, quia nihil eorum quæ ſunt domini ſibi appropriavit. HIERONYMUS (ſuper *Ait illi dominus*.) Dicit autem, *Super pauca fuiſti fidelis*, quia omnia quæ in præſenti habemus, licet magna videantur, & plurima, tamen comparatione futurorum parva, & pauca ſunt. GREGORIUS (hom. ix. in Evang.) Sed tunc fidelis ſervus ſupra multa conſtituitur, quando, devicta omnis corruptionis moleſtia, de æternis gaudiis in illa cæleſti ſede gloriatur. Tunc etiam ad Domini ſui gaudium perfecte intromittitur, quando in æterna illa patria aſſumptus, atque Angelorum cœtibus admixtus, ſic interius gaudet de munere ut non ſit quod exterius doleat iam de corruptione. HIERONYMUS (loc. cit.) Quid autem poteſt maius dari fideli ſervo quam eſſe cum domino & videre gaudium domini ſui? CHRYSOSTOMUS in hom. (xxix.) Per hoc enim verbum omnem beatitudinem oſtendit. AUGUSTINUS I. de Trin. (cap.x.) Hoc enim erit plenum gaudium noſtrum, quo amplius non eſt, frui Deo Trinitate,ad cuius imaginem facti ſumus. HIERONYMUS (ſuper *Homo peregre proficiſcens*.) Utrique autem ſervo, & qui de quinque talentis decem fecerat, & qui de duobus quatuor, idem patrisfamilias ſermo blanditur; utrumque etiam ſimili recipit gaudio, non conſiderans lucri magnitudinem, ſed ſtudii voluntatem: unde ſequitur: *Acceſſit autem & qui duo talenta acceperat*. ORIGENES (tract. xxxiii.) Quod autem dicit vel in eo qui quinque talenta acceperat, vel in iſto qui duo, *Accedens*, intellige acceſſum tranſitum de hoc mundo ad illum: & vide quoniam eadem dicta ſunt ambobus, ne forte & qui minorem habuit virtutem, & totam illam quam habuit, ſecundum quod oportebat, exercuit, nihil minus habiturus ſit apud Deum quam ille qui fuerit in maiori virtute: hoc enim ſolum quæritur, ut quicquid habuerit homo ex Deo, toto eo utatur ad gloriam Dei. GREGORIUS (hom. ix. in Evang.) Servus autem qui operari de talento noluit, ad dominum cum verbis excuſationis redit: unde ſubditur: *Accedens autem & qui unum talentum acceperat ait*: *Domine*, *ſcio quia homo durus es*. HIERONYMUS (ſuper *Accedens autem*.) Vere enim hoc quod ſcriptum eſt Pſal. cxl. „ Ad excuſandas excuſationes in peccatis," etiam huic ſervo contigit, ut ad pigritiam, & negligentiam, ſuperbiæ quoque crimen accederet. Qui enim debuit ſimpliciter inertiam confiteri, & orare patrem familias, e converſo calumniatur, & dicit ſe prudenti feciſſe conſilio, ne dum lucra pecuniæ quæreret, (1) etiam de ſorte periclitaretur. ORIGENES (tr. xxxiii.) Videtur enim mihi iſte ſervus fuiſſe inter credentes quidem, non autem fiducialiter agentes, ſed latere volentes, & omnia facientes ut non cognoſcantur quaſi Chriſtiani. Adhuc videntur mihi qui huiuſmodi ſunt timorem Dei habere, & ſapere de eo quaſi de aliquo auſtero, & implacabili: hoc enim ſignificat cum dicit: *Domine*, *ſcio quia homo durus es*. Intelligimus autem, quod vere Dominus noſter metit ubi non ſeminavit, quoniam iuſtus ſeminat in ſpiritu, ex quo metet vitam æternam. Metit etiam ubi non ſeminat, & congregat ubi non ſpargit: quia ſibi computat eſſe collata quæcumque in pauperibus fuerint ſeminata. HIERONYMUS (ſuper *Reſpondens dominus dixit*.) Ex eo etiam quod hic ſervus auſus eſt dicere, *Metis ubi non ſeminaſti*, intelligimus etiam Gentilium, & Philoſophorum bonam vitam recipere Dominum. GREGORIUS (homil. ix. in Evang.) Sunt autem plerique intra Eccleſiam, quorum iſte ſervus imaginem tenet, qui melioris vitæ vias aggredi metuunt; & tamen iacere in ſui corporis ignavia non pertimeſcunt; cumque ſe peccatores conſiderant, ſanctitatis vias (2) arripere trepidant, & remanere in ſuis iniquitatibus non formidant. HILARIUS (can. xxvii.) Vel per hunc ſervum intelligitur populus Iudæorum in lege perſiſtens, qui dicit, Timui te; tamquam metu veterum præceptorum ab uſu evangelicæ libertatis abſtineat, dicatque, *Ecce quod tuum eſt*, velut in his quæ a Domino præcepta ſunt fuerit immoratus; cum tamen ſciverit, metendos illic iuſtitiæ fructus ubi lex ſata non ſit, & colligendos ex Gentibus qui non ex Abrahæ ſint ſtirpe diſperſi. HIERONYMUS (loc. cit.) Sed quod putaverat ſe pro excuſatione dixiſſe, in culpam propriam vertitur: unde ſequitur: *Reſpondens autem dominus eius dixit ei*: *Serve male*, *& piger*, *ſcie-*

(1) *Al.* etiam forte periclitaretur. (2) *Al.* accipere.

ſciebas quia meto ubi non ſemino. Servus autem maius appellatur, quia calumniam domino ſecit; piger, quia talentum noluit duplicare: ut in altero ſuperbiæ, in altero negligentiæ condemnetur. Si, inquit, durum & crudelem me noveras, & aliena ſectari; tu ſcires me mea diligentius quæſiturum, & dares pecuniam meam, ſive argentum nummulariis: utrumque enim *ἀργύριον argyrion* Græcus ſermo ſignificat. „ Eloquia (inquit Pſal. XI.) Domini, eloquia „ caſta, argentum igne examinatum. " Pecunia ergo, & argentum, prædicatio Evangelii, & ſermo divinus eſt; qui dari debuit nummulariis, ideſt vel ceteris doctoribus, quod fecerunt Apoſtoli, per ſingulas provincias presbyteros, & Epiſcopos ordinantes; vel cunctis credentibus, qui poſſunt pecuniam duplicare, & cum uſuris reddere, ut quicquid ſermone didicerant, opere explerent. GREGORIUS (hom. IX. in Evang.) Sicut ergo periculum doctorum aſpicitur, ſi dominicam pecuniam teneant, ita & auditorum: quia cum uſuris ab eis exigitur quod audierunt, ut ſcilicet ex eo quod audiunt, etiam ſtudeant intelligere non audita. ORIGENES (tract. XXXIII.) Non autem confeſſus eſt Dominus ſe eſſe durum, ſicut ille arbitrabatur; ceteris autem eius ſermonibus conceſſit. Sed vere durus eſt his qui miſericordia Dei abutuntur ad negligentiam ſuam, non ad converſionem. GREGORIUS (hom. IX. in Evan.) Pigrum vero ſervum qua ſententia Dominus feriat, audiamus. *Tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta*. ORIGENES (tract. XXXIII.) Poteſt quidem Dominus ſuæ divinitatis virtute auferre ſufficientiam ab eo qui pigrius eſt ea uſus, & dare ei qui eam multiplicavit. GREGORIUS (ibidem.) Opportunum autem videbatur ut ei potius qui duo quam qui quinque talenta acceperat daretur: illi enim dari debuit qui minus habebat. Sed cum per quinque talenta exteriorum ſcientia deſignetur, per duo autem intellectus, & operatio; plus habuit qui duo quam qui quinque talenta acceperat: quia qui per talenta quinque exteriorum adminiſtrationem meruit, ab intellectu æternorum adhuc vacuus fuit. Unum ergo talentum, per quod intellectum ſignificari diximus, illi dari debuit qui bene exteriora quæ acceperat, miniſtravit: quod quotidie in ſancta Eccleſia cernimus, ut etiam interna intelligentia polleant qui exteriora fideliter adminiſtrant. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel datur ei qui decem talenta fecerat, ut intelligamus, licet æquale ſit domini gaudium in utriuſque labore, eius ſcilicet qui quinque, & qui duo duplicavit, tamen maius deberi præmium ei qui plus in domini pecunia laboravit. GREGORIUS (ubi ſupra inter med. & fin.) Generalis etiam mox ſententia ſubditur, qua dicitur: *Omni enim habenti dabitur, & abundabit, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo*. Quiſquis autem caritatem habet, alia etiam dona percipit; quiſquis autem caritatem non habet, etiam dona quæ percepiſſe videbatur, amittit. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXIX.) Qui etiam gratiam ſermonis, & doctrinæ ad proficiendum habet, non utens ea, gratiam perdit; qui autem ſtudium adhibet, amplius attrahit donum. HIERONYMUS (ſuper *Omni habenti dabitur*.) Multi etiam cum ſint ſapientes naturaliter, & habeant acumen ingenii; (1) ſi fuerint negligentes, & deſidia bonum naturæ corruperint; ad comparationem eius qui paululum tardior labore, & induſtria compenſavit quod minus habuit, perdunt bonum naturæ, & præmium quod eis fuerat repromiſſum, vident tranſire ad alios. Poteſt etiam ſic intelligi. Ei qui fidem habet, & bonam in Domino voluntatem, etiam ſi quid minus, ut homo, in opere habuerit, dabitur a bono iudice; qui autem fidem non habuerit, etiam ceteras virtutes quas videbatur naturaliter poſſidere, perdet. Et eleganter inquit: *Quod videtur habere, auferetur ab eo*: quicquid enim ſine fide Chriſti eſt, non ei debet imputari qui male eo (2) uſus eſt, ſed illi qui etiam malo ſervo naturæ bonum tribuit. (3) GREGORIUS (hom. IX. in Evang.) Vel quiſquis caritatem non habet, etiam ea quæ percepiſſe videbatur, amittit. HILARIUS (can. XXVII. in Matth. in fine.) Habentibus etiam uſum Evangeliorum, & legis honor redditur; non habenti autem fidem Chriſti, etiam quod ex lege ſibi eſſe videbatur honoris auferetur. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXIX. par. a medio.) Servus autem malus non ſolum damno punitur, ſed etiam intolerabili pœna, & cum pœna accuſabili denuntiatione: unde ſequitur: *Et inutilem ſervum eiicite in tenebras exteriores*. ORIGENES (tract. XXXIII. in Matth. cir. fin.) Ubi ſcilicet nulla illuminatio

natio

(1) *Al.* & fuerint. (2) *Al.* abuſus. (3) *In editione Herbipolenſi ex recenſione P. Nicolai omittitur ſequens index, & appendix Gregorii.*

natio eſt, forſitan nec corporalis; nec eſt areſpectio Dei illic, ſed quaſi indignis ſpeculatione Dei, qui talia peccaverunt, condemnantur in his quæ exteriores tenebræ appellantur. Legimus etiam aliquem ante nos exponentem de tenebris abyſſi quæ eſt extra mundum, (1) ut quaſi indigni toto mundo in abyſſum illam foras eiiciantur, in qua ſunt tenebræ, nemine eas illuminante. Gregorius (hom. ix. in Evangel.) Et ſic per pœnam in tenebras exteriores cadet qui per ſuam culpam ſponte in interiores tenebras decidit. Hieronymus (ſuper illud, *Et inutilem ſervum eiicite*.) Quid autem ſit fletus, & ſtridor dentium, ſupra diximus. Chryſoſtomus in hom. (lxxix.) Vide autem quia non ſolum qui rapit aliena, aut qui mala operatur, punitur ultima pœna, ſed etiam qui bona non facit. Gregorius (hom. ix. in Evang.) Habens igitur intellectum, curet omnino ne taceat; habens rerum affluentiam, a miſericordia non torpeſcat; habens artem qua regitur, uſum illius cum proximo partiatur; habens loquendi locum, apud divitem pro pauperibus intercedat. *a* Talenti enim nomine cuilibet reputabitur quod vel minimum acceperit. Origenes (tract. xxxiii. par. ante med.) Si autem diſplicet tibi quod dicitur, ſi propter quod non docuit, quis iudicatur, recordare illud Apoſtoli II. Corinth. ix. „ Væ mihi eſt, ſi „ non evangelizavero. “

(c) Rabanus. Poſt parabolas de fine mundi, iam exequitur Dominus modum futuri iudicii. Chryſoſtomus in hom. (lxxx.) Eſt autem hæc pars delectabiliſſima, quam continue in animo vertentes, cum ſtudio audiamus, & omni compunctione: nam & ipſe Chriſtus terribilius, & lucidius hunc pertractat ſermonem. Idcirco non dicit de cetero: *Simile factum eſt regnum cælorum*; ſed revelate ſeipſum oſtendit dicens: *Cum autem venerit Filius hominis in maieſtate ſua*. Hieronymus (ſuper *Cum autem venerit Filius*.) Poſt biduum quidem paſcha facturus, & tradendus cruci, & illudendus ab hominibus, recte promittit gloriam triumphantis, ut ſecutura ſcandala pollicitationis præmio compenſaret. Et notandum, quod qui in maieſtate cernendus eſt, Filius hominis ſit. Auguſtinus ſuper Ioannem (tract. xxi.) In forma humana videbunt eum impii, videbunt & ad dexteram poſiti: in iudicio enim apparebit in forma quam ex nobis accepit; ſed poſtea futurum eſt ut videatur in forma Dei, quam (2) ſciunt omnes fideles. Remigius. Deſtruitur autem his verbis illorum error qui dixerunt, Dominum non in eadem forma ſervi manere. Maieſtatem autem appellat divinitatem, qua æqualis eſt Patri, & Spiritui ſancto. Origenes (tract. xxxiv.) Vel quia cum gloria huc revertetur, ut corpus eius ſit quale fuit cum transfiguratus fuit in monte. Sedes autem eius aut quidam perfectiores ſanctorum dicuntur, de quibus ſcriptum eſt Pſal. cxxi. „ Quoniam illic ſederunt ſedes in iudicio, “ aut quædam virtutes angelicæ, de quibus dicitur Coloſſ. 1. „ Sive throni, ſive dominationes. “ Auguſtinus XX. de Civ. Dei (cap. xxiv.) Deſcendet enim cum Angelis, quos advocabit de ſupernis locis ad faciendum iudicium: unde dicitur: *Et omnes Angeli eius cum eo*. Chryſoſtomus in hom. (lxxx.) Omnes enim Angeli cum ipſo aderunt, teſtantes & ipſi quantum adminiſtraverunt miſſi a Domino ad hominum ſalutem. Auguſtinus de Pœnitentia *a*. Vel Angelorum nomine ſignificavit homines qui cum Chriſto iudicabunt: Angeli enim nuntii ſunt; nuntios autem rectiſſime accipimus omnes qui ſalutem cæleſtem hominibus nuntiaverunt.

Sequitur: *Et congregabuntur ante eum omnes gentes*. Remigius. His verbis vera hominis futura demonſtratur reſurrectio. Auguſtinus XX. de Civ. Dei (cap. xxiv.) Hæc autem congregatio per miniſterium angeli-

(1) *Al.* & quaſi. (2) *P. Nicolai legit* ſitiunt.

Ex editione P. Nicolai.

a Hæc appendix in Gregorio præmittitur priori; ſequens autem ex Origene paulo plenius apud illum habetur in hunc modum: *Si propter illud quod ſcriptum eſt eum talem mitti in tenebras exteriores, diſplicet quod dicitur, ſi propterea quod non docuit quis iudicatur*, ideſt aliquis; *quaſi, qui data ſibi virtute ad animarum profectum non eſt uſus, recordare Apoſtoli dictum &c.* *b* Scilicet Lib. I. homil. hom. I. quam de pœnitentia Beda inſcribit ut in I. Corinth. v. & alibi etiam videre eſt; ſed nunc *de neceſſitate, atque utilitate pœnitentiæ* inſcribitur.

gelicum fiet, quibus in Pſal. xlix. dicitur: „ Congregate illi ſanctos eius. " ORIGENES (tract. xxxiv.) Vel non localiter intelligamus quod congregabuntur ante eum omnes gentes, ſed quia iam non erunt diſperſæ in dogmatibus ſalſis, & multis de eo. Manifeſta enim fiet divinitas Chriſti, ut non ſolum nullus iuſtorum, ſed nec aliquis peccatorum ignoret: non enim in aliquo loco apparebit Filius Dei, & altero non apparebit; ſicut ipſe ſecundum comparationem fulguris voluit demonſtrare. Quamdiu ergo iniqui nec ſe cognoſcunt, nec Chriſtum, vel iuſti per ſpeculum in ænigmate vident, tamdiu non ſunt ſegregati boni a malis; cum autem propter manifeſtationem Filii Dei, omnes ad intellectum venerint ſuum, tunc Salvator ſegregabit bonos a malis: unde ſequitur: *Et ſeparabit eos ab invicem, ſicut paſtor ſegregat oves ab hædis*: quia & peccatores cognoſcent ſua delicta, & iuſti manifeſte videbunt ſemina iuſtitiæ ſuæ ad qualem eos perduxerint finem. Oves autem dicti ſunt qui ſalvantur, propter manſuetudinem quam didicerunt ab eo qui dicit ſupra xi. *Diſcite a me quia mitis ſum*; & propter quod uſque ad occiſionem parati fuerunt venire, imitantes Chriſtum, qui „ ſicut ovis ad occiſionem ductus eſt: Eſai. liii. Hædi autem dicuntur mali, qui aſpera, & dura ſaxa aſcendunt, & per præcipitia eorum incedunt. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxx.) Vel hos vocat hædos, illos autem oves, ut horum infructuoſitatem oſtendat, nullus enim fit ab hædis fructus; illorum autem utilitatem, multus enim eſt ovium fructus & a lana, & a lacte, & a fetibus qui parturiuntur. Nomine autem ovis in Scripturis divinis ſimplicitas, & innocentia ſolet deſignari. Pulchre ergo in hoc loco per oves electi deſignantur. HIERONYMUS (ſuper *Cum venerit Filius hominis*.) Hædus autem laſcivum eſt animal, & fervens ſemper ad coitum, & ſemper pro peccatis offertur in lege: nec dicit capras, quæ poſſunt habere fetus, & tonſæ egrediuntur de lavacro. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxx.) Deinde ſegregat eos etiam ſitu: nam ſequitur: *Et ſtatuet oves quidem a dextris, hædos autem a ſiniſtris*. ORIGENES (tract. xxxiv.) Sancti enim, qui dextera opera operati ſunt, acceperunt pro mercede ſuorum dexterorum dexteram Regis, in qua requies, & gloria eſt; mali vero propter opera ſua peſſima, & ſiniſtra, ceciderunt in ſiniſtram, ideſt in triſtitiam tormentorum. Sequitur: *Tunc dicet Rex eis qui a dextris eius erunt, Venite*: ut quicquid minus fuerit eis, cum perfectius uniti fuerint Chriſto conſequantur. Addit autem, *Benedicti Patris mei*, ut eminentia benedictionis eorum manifeſtetur: quia prius „ benedicti ſunt a Domino, qui fecit cælum, „ & terram: " Pſal. cxiii. RABANUS (hoc loco.) Vel vocantur benedicti quibus pro bonis meritis debetur æterna benedictio. Patris autem ſui dicit eſſe regnum, quia ad eum refert poteſtatem regni a quo ipſe Rex eſt genitus: unde per auctoritatem regiam, qua ipſe ſolus exaltabitur in die illa, proferet iudicii ſententiam: unde ſignanter dicitur: *Tunc dicet Rex*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxx.) Nota autem, quod non dixit, Accipite, ſed *poſſidete*, ſive hereditate, ſicut familiaria bona, ſive paterna, ſicut veſtra vobis antiquitus debita: unde dicitur: *Paratum vobis regnum a conſtitutione mundi*. HIERONYMUS (ſuper *Venite benedicti*.) Hæc autem iuxta præſcientiam Dei accipienda ſunt, apud quem futura iam facta ſunt. AUGUSTINUS XX. de Civ. Dei (cap. ix.) Excepto autem illo regno, de quo in fine dicturus eſt, *Poſſidete paratum vobis regnum*, licet longe impari modo, etiam præſens Eccleſia dicitur regnum eius; in quo adhuc cum hoſte confligitur, donec veniatur ad illud pacatiſſimum regnum, ubi ſine hoſte regnabitur. AUGUSTINUS de Pœnitentia (ubi ſupra.) Sed dicet aliquis: Regnare nolo, ſufficit mihi ſalvum eſſe: in quo primum eos fallit, quia eorum nec ſalus eſt ulla quorum iniquitas perſeverat; deinde ſi eſt aliqua differentia inter regnantes & non regnantes, oportet tamen ut in uno regno ſint omnes, ne in hoſtium, aut aliorum numero deputentur, & ceteris regnantibus ipſi pereant. Omnes enim Romani Romanum regnum poſſident, quamvis non omnes in eo regnent. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxx.) Pro quibus ergo ſancti, cæleſtis regni bona accipiant, manifeſtatur cum ſubditur: *Eſurivi, & dediſtis mihi manducare*. REMIGIUS. Et notandum, quod in hoc loco ſex opera miſericordiæ a Domino commemorantur; quæ quicumque implere ſtuduerit, regnum a conſtitutione mundi præparatum electis percipere merebitur. RABANUS. Myſtice autem qui eſurientem, & ſitientem iuſtitiam pane verbi reficit, vel potu ſapientiæ refrigerat, & qui errantem per hæreſim, vel per peccatum in domum matris Eccleſiæ recipit, & qui infirmum in fide aſſumit, veræ dilectionis obſervat iura

ra

ra. GREGORIUS XXVI. Moral. *a* (cap. xxv.) Hi autem quibus iudex veniens in dextera (1) couſiſtentibus dicit, *Eſurivi &c.* ſunt qui ex parte electorum iudicantur, & regnant, qui vitæ maculas lacrymis tergunt; qui mala præcedentia factis ſequentibus redimentes, quicquid illicitum aliquando fecerant, ab oculis iudicis eleemoſyoarum ſuperductione cooperiunt. Alii vero ſuut qui non iudicautur, & regnant, qui etiam præcepta legis perfectionis virtute tranſceudunt. ORIGENES (tract. xxxiv.) Humilitatis (2) autem cauſa lande beneficiorum ſuorum indignos ſe proclamant, nou obliti eorum quæ fecerunt. Ipſe autem eis oſtendit ſuam compaſſionem in ſuis: unde ſequitur: *Tunc reſpondebunt ei iuſti, dicentes: Domine, quando te vidimus? &c.* RABANUS (in hoc loco.) Hoc quidem dicunt non diffidentes de verbis Domini; ſed ſtupent de tanta ſublimatioue, & de maieſtatis ſuæ magnitudine; vel quia videbitur eis parvum eſſe bonum quod egeraut, ſecuudum illud Apoſtoli Rom. viii. „ Non ſunt condignæ „ paſſiones huius temporis ad futuram glo„ riam quæ revelabitur iu oobis. “

Sequitur: *Et reſpondens Rex dicet eis: Amen dico vobis, quamdiu feciſtis uni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.* HIERONYMUS (ſuper *Amen dico vobis.*) Libera quidem uobis erat intelligentia, quod in omni paupere Chriſtus eſuriens paſceretur, ſitiens potaretur, & ſic de aliis; ſed ex hoc quod ſequitur, *Quamdiu feciſtis uni de his fratribus meis minimis &c.* non mihi videtur generaliter dixiſſe de pauperibus, ſed de his qui pauperes ſpiritu ſunt; ad quos extendens manum dixerat ſupra xii. *Fratres mei ſunt qui faciunt voluntatem Patris mei.* (3) CHRYSOSTOMUS (hom. lxxx.) Sed ſi fratres eius ſunt, quare eos minimos vocat? Propter hoc quia ſuut humiles, quia pauperes, quia abiecti. Non autem per hos monachos ſolum intelligit, qui ad montes ſeceſſerunt; ſed unumquemque fidelem, etiam ſi fuerit ſæcularis, & fuerit eſuriens, aut aliud huiuſmodi, vult miſericordiæ procuratione potiri: fratrem enim baptiſma facit (4) & myſteriorum communicatio.

Sequitur: *Tunc dicet & his qui a ſiniſtris eius erunt: Diſcedite a me maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo, & angelis eius.* ORIGENES (tract. xxxiv.) Sicut iuſtis dixerat, *Venite*, ita & iniuſtis dicit, *Diſcedite*: nam propinqui ſunt Verbo qui ſervant Dei mandatum, & vocantur ut adhuc propinquiores efficiantur; louge autem ab eo ſunt, etſi videantur ei aſſiſtere, qui non faciunt mandata ipſius: propter hoc audiunt, *Diſcedite*, ut qui modo vel videntur eſſe ante eum, poſtea uec videaotur. Conſiderandum eſt autem, quoniam in ſanctis dictum eſt, *Benedicti Patris mei*; non autem nuuc dicitur, Maledicti Patris mei: nam beoedictionis quidem miniſtrator eſt Pater; maledictionis autem unuſquiſque ſibi eſt auctor, qui maledictione digna eſt operatus. Qui autem recedunt a Ieſu, decidunt iu ignem æternum, qui alterius eſt generis ab hoc igne quem habemus in uſu. Nullius enim ignis inter homines eſt æternus, ſed uec multi temporis. Et conſidera quooiam regnum quidem uou Angelis præparatum dicit, ignem autem æteroum diabolo, & angelis eius: quia quantum ad ſe, homines uou ad perditionem creavit; peccantes autem coniungunt ſe diabolo, ut ſicuti qui ſalvantur, ſanctis Angelis coæquaotur, ſic qui pereunt diaboli angelis (5) coæquentur. AUGUSTINUS XX. de Civ. Dei (cap. x.) Ex hoc autem (6) patet quod idem ignis erit hominum ſupplicio attributus, & dæmonum. Si autem erit corporali tactu uoxius, ut eo poſſint corpora cruciari, quomodo in eo erit pœna ſpirituum malignorum, niſi quia ſunt quædam dæmonibus corpora, ſicut quibuſdam viſum eſt, ex iſto aere craſſo, atque humido? Si autem aliquis nulla habere dæmones corpora aſſerat, non eſt de hac re coutentioſa diſputatione certandum. Cur enim nou dicamus, quamvis miris, tamen veris modis, etiam ſpiritus incorporeos poſſe pœua corporalis ignis affligi; ſi ſpiritus hominum, etiam ipſi profecto incorporei, & nunc potuerunt concludi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum ſuorum vinculis inſolubiliter alligari? Adhærebuot ergo dæmones, licet incorporei, corporalibus ignibus cruciandi, accipieutes ex ignibus pœnam, nou dan-

(1) *Al.* conſiſtentium. (2) *Al.* ergo. (3) *Al.* RABANUS (4) *Al.* miniſteriorum. (5) *Al.* comparantur. (6) *Al.* habetur.

Ex editione P. Nicolai.

a Cap. xxiv. Vel in antiquis codd. cap. xxv. ſuper illud Iob xxxvi. *Iudicium pauperibus tribuit*, non ſicut prius XV. Moral ſine alio indice.

Digitized by Google

dantes ignibus vitam. Ignis autem ille corporeus erit, & cruciabit huiuſmodi corpora cum ſpiritibus; dæmones autem ſpiritus ſine corporibus. ORIGENES (tract. xxxiv.) Vel forſitan ignis ille talis ſubſtantia eſt ut inviſibilia comburat, ipſe inviſibilis conſtitutus, ſecundum quod ait Apoſtolus II. Corinth. iv. „ Quæ videntur, temporalia ſunt; „ quæ autem non videntur, æterna. “ Ne autem mireris audiens eſſe inviſibilem ignem, & punientem, cum videas interius calorem (1) hominibus accidentem, & non mediocriter cruciantem. Sequitur: *Eſurivi enim & non dediſtis mihi manducare.* Scriptum eſt ad fideles II. Corinth. xii. „ Vos eſtis cor„ pus Chriſti. “ Sicut ergo anima habitans in corpore, cum non eſuriat quantum ad ſuam ſubſtantiam ſpiritualem, eſurit tamen corporis cibum, quia copulata eſt corpori ſuo; ſic & Salvator patitur quæ patitur corpus eius Eccleſia, cum ſit ipſe (2) impaſſibilis. Et hoc conſidera, quia loquens ad iuſtos, per ſingulas ſpecies eorum beneficia dinumerat; ad iniuſtos autem præſcindens narrationem, adunavit utrumque, dicens: *Infirmus fui, & in carcere, & non viſitaſtis me*: quoniam miſericordis iudicis erat bene facta quidem hominum largius prædicare, & ampliare; malefacta autem eorum tranſitorie memorari, & abbreviare. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxx.) Intuere autem quia non in uno tantum, vel duobus, ſed in omnibus miſericordiam deſeruerunt: non enim eſurientem ſolum non cibaverunt, ſed neque, quod levius erat, infirmum viſitaverunt. Et vide qualiter levia iniungit: non enim dixit: In carcere eram, & non eripuiſtis me, infirmus eram, & non curaſtis me; ſed *non viſitaſtis*, & non veniſtis ad me. In eſuriendo etiam non pretioſam petit menſam, ſed neceſſarium cibum. Omnia ergo ſufficientia ſunt ad pœnam. Primo quidem facilitas petitionis, panis enim erat; ſecundo miſeria eius qui petebat, pauper enim erat; tertio compaſſio naturæ, homo enim erat; quarto deſiderium promiſſionis, regnum enim promiſit; quinto dignitas eius qui accipiebat, Deus enim erat qui per pauperes accipiebat; ſexto ſuperabundantia honoris, quoniam dignatus eſt ab hominibus accipere; ſeptimo iuſtitiam dationis, ex ſuis enim a nobis accipit: ſed contra univerſa hæc homines per avaritiam excæcantur. GREGORIUS XXVI. Moral. (cap. xxiv. ſuper illud Iob xxxvi. „ Sed non ſolvat impios. “ a) Iſti autem quibus hoc dicitur, ſunt mali fideles, qui iudicantur, & pereunt; alii vero, ſcilicet infideles, non iudicantur, & pereunt: non enim eorum tunc cauſa diſcutitur qui ad conſpectum diſtricti iudicis iam cum damnatione ſuæ infidelitatis accedunt; profeſſionem vero fidei retinentes, ſed profeſſionis opera non habentes, redarguuntur ut pereant. Iſti enim ſaltem verba iudicis audiunt, quia eius fidei ſaltem verba tenuerunt; illi in damnatione ſua æterni iudicis nec verba (3) ſuſcipiunt, quia eius reverentiam nec verbo tenus ſervare voluerunt: nam & princeps terrenam rempublicam regens aliter punit civem interius delinquentem, atque aliter hoſtem exterius rebellantem: in illo enim iura ſua conſulit; contra hoſtem vero bellum movet, & de pœna eius quid lex habeat non requirit. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxx.) Verbis autem iudicis redarguti, cum manſuetudine loquuntur: ſequitur enim: *Tunc reſpondebunt ei & ipſi dicentes: Domine quando te vidimus?* ORIGENES (tract. xxxiv.) Conſidera, quia iuſti immorantur in unoquoque verbo; iniuſti autem non ita per ſingula, ſed curſim dicunt: quoniam proprium eſt iuſtorum bene facta ſua relata ſibi in facie, diligenter, & per ſingula refutare cauſa humilitatis; malorum autem hominum eſt culpas ſuas excuſationis cauſa aut nullas eſſe oſtendere, aut leves, & paucas. Sed & reſponſio Chriſti hoc ipſum ſignat: unde ſequitur: *Tunc reſpondebit illis, dicens: Amen dico vobis.* Volens enim iuſtorum bene facta oſtendere grandia, peccatorum autem culpas non grandes, ad iuſtos quidem dicit: Ex eo quod feciſtis uni ex minimis meis fratribus; ad iniuſtos autem non adiecit Fratribus: revera enim fratres eius ſunt qui perfecti ſunt. Gratius eſt autem apud Deum opus bonum quod fit in ſanctioribus quam in minus ſanctis; & levior culpa eſt negligere minus ſanctos quam ſanctiores. AUGUSTINUS XX. de Civit. Dei (cap. 1.) Nunc autem de noviſſimo iudicio agitur, quando Chriſtus de cælo venturus eſt, vivos, & mortuos iudicaturus. Divini iudicii ultimum hunc

(1) *Al.* corporibus. (2) *Al.* paſſibilis. (3) *Al.* percipiunt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel in antiquis codd. cap. xxiv. ſuper illud Iob xxxvi. *Iudicium pauperibus tribuit.*

hanc diem dicimus, ideſt noviſsimum tempus: nam per quot dies iſtud iudicium protendatur incertum eſt; ſed Scripturarum ſanctarum more dies poni ſolet per tempore. Ideo autem dicimus ultimum iudicium, vel noviſsimum, quia & nunc iudicat, & ab humani generis initio iudicavit, a ligno vitæ ſeparans primos homines, & angelis peccantibus non parcens; in illo autem finali iudicio ſimul & homines, & angeli iudicabuntur: fiet enim virtute divina ut cuique opera ſua vel bona, vel mala cuncta in memoriam revocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuſet, vel excuſet ſcientia conſcientiam.

(d) Augustinus de Fide, & Operibus (cap. xxv.) Nonnulli ſeipſos ſeducunt dicentes ignem æternum dictum, non ipſam pœnam æternam. Hoc prævidens Dominus, ſententiam ſuam ita concluſit dicens: *Et ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti vero in vitam æternam*. Origenes (tract. xxxiv.) Attende quoniam, cum prius dixiſſet, *Venite benedicti*, deinde, *Diſcedite maledicti*, propterea quod proprium boni Dei eſt primum recordari benefacta bonorum quam malefacta malorum; hic prius nominat pœnam malorum, deinde vitam bonorum: ut primum quæ timoris ſunt, evitemus mala, poſtea quæ honoris ſunt, appetamus bona. Gregorius XXV. Moral. (cap. ix. in nov. exempl.) Si ergo tanta pœna mulctatur qui non dediſſe convincitur; qua pœna feriendus eſt qui redarguitur abſtuliſſe aliena? Augustinus XIX. de Civ. Dei (cap. xi.) Eſt autem vita æterna ſummum bonum noſtrum, & finis Civitatis Dei; de quo fine dicit Apoſtolus Rom. vi. „ Finem „ vero vitam æternam.“ Sed rurſus quia vita æterna ab his qui familiaritatem non habent cum Scripturis ſanctis, poteſt accipi etiam in vita malorum propter animæ immortalitatem, vel propter interminabiles pœnas impiorum; profecto finis Civitatis huius, in quo ſummum habebitur bonum, vel pax in vita æterna, vel vita æterna in pace dicendus eſt, ut (1) ab omnibus poſſit intelligi. Augustinus I. de Trinit. (cap. xiii.) Quod enim dixit Dominus famulo ſuo Moyſi Exod. iii. „ Ego ſum qui ſum,“ hoc contemplabimur cum vivemus in æternum. Ita enim Dominus ait Ioan. xvii. „ Hæc eſt vi„ ta æterna ut cognoſcant te verum Deum.“ Hæc enim nobis contemplatio promittitur actionum omnium finis, atque æterna perfectio gaudiorum, de qua dicit Ioannes Epiſt. I. cap. iii. „ Videbimus eum ſicuti „ eſt.“ Hieronymus. Prudens autem lector intende, quod & ſupplicia æterna ſunt, & vita perpetua metum deinceps non habeat ruinarum. Gregorius *a* (Lib. IV. Dial. cap. xliv.) Inquiunt: Ideo peccantibus minatus eſt, ut eos a peccatis compeſceret: quibus reſpondemus: Si falſa minatus eſt, ut (2) iniuſtitiam corrigeret, etiam falſa promiſerat, ut ad iuſtitiam provocaret; & ſic dum ſatagunt Deum perhibere miſericordem, non verentur prædicare fallacem. At, inquiunt, ſine fine puniri non debet culpa cum fine: quibus reſpondemus, quod recte dicerent, ſi iudex iuſtus non corda hominum, ſed facta penſaret. Ad diſtricti ergo iudicis iuſtitiam pertinet ut numquam careant ſupplicio quorum mens in hac vita numquam voluit carere peccato. Augustinus de Civ. Dei (Lib. XXI. cap. i.) Nullius etiam legis iuſtitia attendit ut tanta mora temporis quiſque puniatur, (3) quanta unde puniretur admiſit. Nullus enim extitit qui cenſeret tam cito nocentium finienda (4) eſſe tormenta, quam cito factum eſt homicidium, vel adulterium. Qui vero pro aliquo grandi crimine morte mulctatur, numquid moram qua occiditur, eius ſupplicium leges exiſtimant, & non quod eum in ſempiternum auferant a ſocietate viventium? Iam vero damnum, ignominia, exilium, ſervitus, cum plerumque ſic infligantur ut nulla venia relaxentur, nonne pro huius vitæ modo ſimilia pęnis videntur æternis? Ideo quippe æterna eſſe non poſſunt, quia nec ipſa vita quæ his plectitur, porrigitur in æternum. Sed inquiunt: Quomodo ergo verum eſt quod ait Chriſtus ſupra vii. *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis*; ſi temporale peccatum ſupplicio punitur æterno? (5) Nec attendunt non propter æquale temporis ſpatium, ſed propter viciſſitudinem mali; ideſt, ut qui mala fecerit, mala patiatur, eamdem dictam menſuram fuiſſe. Factus eſt autem homo malo dignus æterno, qui hoc in ſe per-

(1) *Al.* ab hominibus. (2) *Al.* ab iniuſtitia. (3) *Al.* quanta mora temporis unde &c. (4) *Al.* *omittitur* eſſe. (5) *Al.* attenduntur propter æquale &c.

Ex editione P. Nicolai.

a XXXIV. Moral cap. xvi. Quod ſubiungitur ex Gregorio, eſt in antiquis codd. cap. xi. ſuper illud Iob xxxi. *Æſtimabit abyſſum quaſi ſeneſcentem*.

peremit bonum quod eſſe poſſet æternum. GREGORIUS *a* (Lib. IV. Dial. cap. xliv.) At inquiunt: Nullus iuſtus crudelitatibus paſcitur, & delinquens ſervus a iuſto domino idcirco cædi præcipitur, ut a nequitia corrigatur. Iniqui autem gehennæ ignibus traditi, quo fine ſemper ardebunt? Quibus reſpondemus, quod omnipotens Deus, quia pius eſt, miſerorum cruciatu non paſcitur; quia autem iuſtus eſt, ab iniquorum ultione non ſedatur: & tamen ad aliquid iniqui ſemper concremantur, ut ſcilicet iuſti tanto in æternum magis divinæ gratiæ debitores ſe eſſe cognoſcant, quanto in æternum mala puniri conſpiciunt, quæ eius adiutorio vitare potuerunt. AUGUSTINUS XXI. Lib. de Civ. Dei (cap. xvii.) Sed nullum eſt, inquiunt, corpus quod dolere poſſit, mori non poſſit. Neceſſe eſt autem ut vivat dolens, non eſt neceſſe ut occidat dolor: quia nec corpora iſta mortalia omnis dolor occidit: & ut dolor aliquis poſſit occidere, illa cauſa eſt, quoniam ſic connexa eſt anima huic corpori ut ſummis doloribus cedat, atque diſcedat; tunc autem tali corpori anima, & eo connectitur modo ut illud vinculum nullo dolore vincatur. Non ergo tunc nulla, ſed ſempiterna mors erit, quando nec vivere anima poterit, Deum non habendo, nec doloribus corporis carere moriendo. Inter huiuſmodi autem æternitatem ſupplicii negantes miſericordior fuit Origenes, qui & ipſum diabolum, & angelos eius poſt graviora pro meritis, & diuturna ſupplicia ex illis cruciatibus eruendos, & ſociandos ſanctis Angelis credidit. Sed illum & propter hoc, & propter alia nonnulla non immerito reprobavit Eccleſia: quia & hoc quod miſericors videbatur amiſit, faciendo veras (1) miſerias, quibus pœnas luerent, & falſas beatitudines in quibus ſecurum, & ſempiternum boni gaudium non haberent. Longe autem aliter aliorum miſericordia (2) errat affectu, qui hominum illo iudicio damnatorum miſerias temporales, hominum vero qui vel citius, vel tardius liberantur, æternam felicitatem putant. Cur autem hæc miſericordia ad univerſam naturam manat humanam, & cum ad angelicam ventum fuerit, mox areſcit? GREGORIUS *b* (Lib. IV. Dial. cap. xliv.) At inquiunt: Ubi eſt quod ſancti ſunt, ſi pro inimicis ſuis, quos tunc ardere viderint, non orabunt? Orant quidem pro inimicis ſuis eo tempore quo poſſunt ad fructuoſam pœnitentiam eorum corda convertere; quomodo (3) autem tunc orabitur pro illis qui iam nullatenus poſſunt ab iniquitate commutari? AUGUSTINUS XXI. de Civit. Dei (cap. xix.) Item ſunt alii ab æterno ſupplicio liberationem non omnibus hominibus promittentes, ſed tantummodo Chriſti baptiſmate ablutis, qui participes ſunt corporis eius, quomodolibet vixerint: propter illud quod ait Dominus Ioan. vi. „Si quis manducaverit ex hoc pane, non morie„tur in æternum." (Cap. xx.) Item ſunt qui non omnibus habentibus Chriſti ſacramentum, (4) ſed ſolum catholicis, quamvis male viventibus, hoc pollicentur, qui non ſolum ſacramento, ſed re ipſa manducaverunt corpus Chriſti, in corpore eius quod eſt Eccleſia conſtituti, etiam ſi poſtea in aliquam hæreſim, vel in gentilium idolatriam fuerint lapſi. (Cap. xxi.) Sunt autem qui propter id quod ſcriptum eſt ſupra xxiv. *Qui perſeveraverit uſque in finem hic ſalvus erit*, non niſi in catholica Eccleſia perſeverantibus hoc promittunt, quod merito ſundamenti, ideſt fidei, per ignem ſalventur; quo igne in ultimo iudicio punientur mali. Sed omnibus his contradicit Apoſtolus dicens Gal. vi. „Manifeſta ſunt opera car„nis, quæ ſunt immunditia, fornicatio, „& his ſimilia: quæ prædico vobis, quo„niam qui talia agunt, regnum Dei non „poſſidebunt." Si quis autem temporalia in corde ſuo præponit Chriſto, etſi videatur habere fidem Chriſti, non eſt tamen in eo fundamentum Chriſtus, cui alia præponuntur: quanto magis ſi committat illicita, non præpoſuiſſe, ſed poſtpoſuiſſe Chriſtum, convincitur? (Cap. xxii.) Comperi etiam quoſdam putare eos ſolum arſuros illius æternitate ſupplicii qui pro peccatis dignas eleemoſynas facere negligunt; ideo iudicem ipſum noluiſſe exiſtimant aliud commemorare ſe eſſe dicturum, niſi eleemoſynas ſive factas, ſive non factas. (Cap. xxvii.) Sed qui digne pro peccatis ſuis eleemoſynas facit,

(1) *Al.* miſericordias, *& ſic infra. P. Nicolai habet* faciendo ſanctis veras miſerias &c. (2) *Al.* ab humano erat affectu. (3) *Al.* ergo, *item* autem ergo. (4) *Al.* non ſolum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a XXXIV. Moral. ut ſupra: nempe cap. xvi. in codd. novis, cap. tamen xii. in antiquis. Eadem quoque habet Lib. IV. Dialogorum cap. xliv. ad interrogationem Petri reſpondens. *b* XXXIV. Mor. ut ſupra.

cit, prius eas facere incipit a ſeipſo: indignum eſt enim ut ipſe ſibi non faciat qui facit in proximum, cum audiat dicentem Deum ſupra XXII. *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*: itemque audiat Eccli. XXX. „ Miſerere animæ tuæ, placens Deo. “ Hanc eleemoſynam, ideſt ut Deo placeat, non faciens animæ ſuæ, quomodo dignas pro peccatis ſuis facere eleemoſynas dicendus eſt? Propter hoc ergo eleemoſynæ faciendæ ſunt, ut cum de præteritis peccatis deprecamur, exaudiamur, non ut in eis perſeverantes licentiam male faciendi nos per eleemoſynas comparare credamus. Ideo autem Dominus a dextris eleemoſynas ab eis factas, in ſiniſtris non factas ſe imputaturum eſſe prædixit, ut hinc oſtenderet quantum valent eleemoſynæ ad priora delenda, non ad perpetua impune committenda peccata. ORIGENES (tract. XXXIV.) Vel non unius tantum iuſtitiæ ſpecies remuneratur, ſicut exiſtimant multi. In quibuſcumque enim cauſis mandatum Chriſti quis fecerit, Chriſtum cibat, & potat, qui fidelium iuſtitiam, & veritatem manducat, & bibit. Item Chriſto algenti teximus veſtimentum, accipientes ſapientiæ texturam, adeo ut per doctrinam aliquos doceamus, & induamus eos viſcera miſericordiæ. Quando etiam præparamus cor noſtrum diverſis virtutibus ad receptaculum eius, vel illorum quæ ſunt ipſius, ipſum peregrinantem ſuſcipimus in domum pectoris noſtri. Item cum fratrem infirmum ſive in fide, ſive in bono opere viſitaverimus, aut per doctrinam, aut increpationem, aut per conſolationem, (1) ipſum Chriſtum viſitamus. Deinde omne quod hic eſt, carcer eſt Chriſti, & eorum qui ſunt eius, qui ſunt in hoc mundo degentes, quaſi etiam in carcere naturæ neceſſitate conſtricti. Cum ergo bonum opus in eis fecerimus, viſitamus eos in carcere, & Chriſtum in eis.

CAPUT XXVI.

(a) ET factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes, dixit diſcipulis ſuis: Scitis quia poſt biduum paſcha fiet, & Filius hominis tradetur ut crucifigatur.

(b) Tunc congregati ſunt principes ſacerdotum, & ſeniores populi in atrium principis ſacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & conſilium fecerunt, ut Ieſum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant autem: Non in die feſto, ne forte tumultus fieret in populo.

(c) Cum autem eſſet Ieſus in Bethania in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum unguenti pretioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis. Videntes autem diſcipuli, indignati ſunt dicentes: Ut quid perditio hæc? Potuit enim iſtud venumdari multo, & dari pauperibus. Sciens autem Ieſus ait illis: Quid moleſti eſtis huic mulieri? Opus enim bonum operata eſt in me. Nam ſemper pauperes habebitis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit. Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam eius.

(d) Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Iudas Scarioth, ad principes ſacerdotum, & ait illis: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi conſtituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet.

(e) Prima autem die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere paſcha? At Ieſus dixit: Ite in civitatem ad quemdam, & dicite ei: Magiſter dicit: Tempus meum prope eſt, apud te facio paſcha cum diſcipulis meis. Et fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus, & paraverunt paſcha.

(1) *Al.* qui ipſum.

(f) Veſpere autem facto diſcumbebat cum duodecim diſcipulis ſuis, & edentibus illis dixit: Amen dico vobis, quia unus veſtrum me traditurus eſt. Et contriſtati valde, cœperunt ſinguli dicere: Numquid ego ſum, Domine? At ipſe reſpondens ait: Qui intingit mecum manum in paropſide, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, ſicut ſcriptum eſt de illo. Væ autem homini illi per quem Filius hominis tradetur. Bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille. Reſpondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit: Numquid ego ſum Rabbi? Ait illi, Tu dixiſti.

(g) Cœnantibus autem eis, accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait: Accipite, & comedite; hoc eſt corpus meum.

(h) Et accipiens calicem, gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic eſt enim ſanguis meus novi teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis uſque in diem illum cum illud bibam vobiſcum novum in regno Patris mei.

(i) Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti. Tunc dicit illis Ieſus: Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. Scriptum eſt enim: Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis. Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam. Reſpondens autem Petrus, ait illi: Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego numquam ſcandalizabor. Ait illi Ieſus: Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus: Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes diſcipuli dixerunt.

(k) Tunc venit Ieſus cum illis in villam quæ dicitur Gethſemani; & dixit diſcipulis ſuis: Sedete hic, donec vadam illuc, & orem. Et aſſumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contriſtari, & mæſtus eſſe. Tunc ait illis: Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem. Suſtinete hic, & vigilate mecum.

(l) Et progreſſus puſillum, procidit in faciem ſuam, orans, & dicens: Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte. Verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Et venit ad diſcipulos ſuos, & invenit eos dormientes; & dicit Petro: Sic non potuiſtis una hora vigilare mecum? Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Iterum ſecundo abiit, & oravit dicens: Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi bibam illum, fiat voluntas tua. Et venit iterum, & invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati. Et relictis illis iterum abiit, & oravit tertio, eumdem ſermonem dicens.

(m) Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & dicit illis: Dormite iam, & requieſcite. Ecce appropinquavit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce appropinquavit qui me tradet.

(n) Adhuc eo loquente, ecce Iudas unus de duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladiis, & fuſtibus miſſi a principibus ſacerdotum, & ſenioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis ſignum, dicens: Quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt; tenete eum. Et confeſtim accedens ad Ieſum, dixit, Ave Rabbi: & oſculatus eſt eum. Dixitque illi Ieſus: Amice, ad quid veniſti? Tunc acceſſerunt ad eum, & manus iniecerunt in Ieſum, & tenuerunt eum.

(o) Et ecce unus ex his qui erant cum Ieſu, extendens manum exemit gladium ſuum, & percutiens ſervum principis ſacerdotum, amputavit auriculam eius. Tunc ait illi Ieſus: Converte gladium tuum in locum ſuum: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quia non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia ſic oportet fieri?

(p) In illa hora dixit Ieſus turbis: Tamquam ad latronem exiſtis cum gladiis, & fu-

Digitized by Google

& fuſtibus comprehendere me. Quotidie apud vos ſedebam docens in templo, & non me tenuiſtis. Hoc autem totum factum eſt ut adimplerentur ſcripturæ Prophetarum. Tunc diſcipuli omnes relicto eo fugerunt. At illi tenentes Ieſum duxerunt ad Caipham principem ſacerdotum, ubi ſcribæ, & ſeniores convenerant. Petrus autem ſequebatur eum a longe, uſque in atrium principis ſacerdotum. Et ingreſſus intro, ſedebat cum miniſtris, ut videret finem.

(q) Principes autem ſacerdotum, & omne concilium quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, ut eum morti traderent, & non invenerunt, cum multi falſi teſtes acceſſiſſent. Noviſſime autem venerunt duo falſi teſtes, & dixerunt: Hic dixit: Poſſum deſtruere templum Dei, & poſt triduum reædificare illud. Et ſurgens princeps ſacerdotum ait illi: Nihil reſpondes ad ea quæ iſti adverſum te teſtificantur? Ieſus autem tacebat. Et princeps ſacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum vivum, ut dicas nobis ſi tu es Chriſtus Filius Dei. Dicit illi Ieſus: Tu dixiſti. Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli. Tunc princeps ſacerdotum ſcidit veſtimenta ſua, dicens: Blaſphemavit. Quid adhuc egemus teſtibus? Ecce nunc audiſtis blaſphemiam. Quid vobis videtur? At illi reſpondentes dixerunt: Reus eſt mortis. Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum cæciderunt, alii autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Chriſte, quis eſt qui te percuſſit?

(r) Petrus vero ſedebat foris in atrio: & acceſſit ad eum una ancilla dicens: Et tu cum Ieſu Galilæo eras. At ille negavit coram omnibus, dicens: Neſcio quid dicis. Exeunte autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Ieſu Nazareno. Et iterum negavit cum iuramento, Quia non novi hominem. Et poſt puſillum acceſſerunt qui ſtabant, & dixerunt Petro: Vere tu ex illis es: nam & loquela tua manifeſtum te facit. Tunc cœpit deteſtari, & rare, quia non noviſſet hominem. Et continuo gallus cantavit. Et recordatus eſt Petrus verbi Ieſu quod dixerat, Priuſquam gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus foras flevit amare.

(a) HILARIUS (can. XXVIII. in Matth.) Poſt ſermonem quo venturum ſe Dominus in reditu claritatis oſtenderat, nunc paſſurum eſſe ſe admonet, ut ſacramentum crucis admixtum eſſe gloriæ æternitatis cognoſcerent: unde dicitur: *Factum eſt, cum conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes*. RABANUS. De conſummatione ſæculi, & de die iudicii: vel quia ab initio Evangelii uſque ad paſſionem omnia faciendo, & prædicando compleverat. ORIGENES (tract. XXXV.) Non ſimpliciter autem dixit omnes, ſed *hos omnes*: adhuc enim oportebat eum etiam alios loqui ſermones priuſquam traderetur.

Dixit diſcipulis ſuis: Scitis quia poſt biduum paſcha fiet. RABANUS [a]. Sicut ex Ioannis narratione colligitur, ante ſex dies paſchæ venit Ieſus in Bethaniam, inde venit Hieruſalem ſedens ſuper aſellum, poſtea geruntur ea quæ narrantur Hieroſolymis geſta. Ex illo ergo die quo venit in Bethaniam, intelligimus conſummatum quatriduum, ut occurreret dies ante biduum paſchæ. Hoc autem inter paſcha & azyma diſtat, quod paſcha ipſe ſolus dies appellatur in quo agnus occidebatur ad veſperam, hoc eſt decimaquarta luna primi menſis; decimaquinta autem luna, quando egreſſus eſt populus de AEgypto, ſuccedebat feſtivitas azymorum. Verum Evangeliſtæ unum pro altero ponere ſolent. HIERONYMUS (non procul a princ. Comment. in XXVI. cap. Matth.) Paſcha autem, quod Hebraice dicitur phaſe, non a paſſione, ut plerique arbitrantur, ſed a tranſitu nominatur, eo quod exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraelitarum pertranſierit, nec percuſſerit eos; vel ipſe Dominus præbens auxilium populo ſuo deſuper ambulaverit. REMIGIUS. Sive quia auxiliante Do-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Ex Auguſtino mutuatus Lib. III. de Conſ. Evan. cap. LXXVIII.

Domino populus Iſraeliticus liberatus ab AEgyptiaca ſervitute tranſivit ad libertatem. ORIGENES (tract. xxxv.) Non autem dixit, Poſt biduum paſcha erit, aut veniet, ne oſtenderet illud paſcha futurum quod fieri ſolebat ſecundum legem, ſed *Paſcha fiet*, hoc eſt quale numquam factum fuerat. REMIGIUS. Myſtice enim paſcha dicitur, ſive quia ea die Chriſtus tranſivit de mundo ad Patrem, de corruptione ad incorruptionem, de morte ad vitam; ſive quia ſalubri tranſitu a demoniaca ſervitute mundum redemit. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Poſt duos etiam dies clariſſimi luminis veteris, & novi teſtamenti, verum pro mundo celebratur paſcha. Tranſitus etiam noſter, ideſt phaſe, ita celebratur, ſi terrena dimittentes ad cæleſtia feſtinemus. ORIGENES (tract. xxxv.) Prædicit autem diſcipulis ſe tradendum, cum ſubdit: *Et Filius hominis tradetur ut crucifigatur*: præmuniens eos ne priuſquam audiant quæ ſuerant futura, ſubito videntes tradi magiſtrum ad crucem, obſtupeſcant. Ideo autem imperſonaliter poſuit *tradetur*, quia Deus tradidit eum propter miſericordiam circa genus humanum, Iudas propter avaritiam, ſacerdotes propter invidiam, diabolus propter timorem ne avelleretur de manu eius genus humanum per doctrinam ipſius, non advertens, quoniam magis ſuerat eripiendum genus humanum per mortem ipſius, quam ereptum ſuerat per doctrinam, & miracula.

(b) GLOSSA *a*. Oſtendit Evangeliſta apparatum, & machinationem dominicæ paſſionis, quam Chriſtus prænuntiaverat: unde dicit: *Tunc congregati ſunt principes ſacerdotum.* REMIGIUS. Quod autem dicit, *Tunc*, ſuperioribus verbis coniungitur; ideſt, antequam paſcha celebraretur. ORIGENES (tract. xxxv.) Non autem veri ſacerdotes, & ſeniores, (1) ſed illius qui videbatur populus Dei, vere autem erat populus Gomorrhæ, non intelligentes ſummum ſacerdotem Dei, inſidiati ſunt ei, & non cognoſcentes primogenitum univerſæ creaturæ, etiam ſeniorem omnibus, conſiliati ſunt contra eum. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxx.) Iniqua vero negotia tentantes ad principem ſacerdotum veniunt, inde volentes poteſtatem accipere unde prohibere oportebat. Multi autem erant tunc principes ſacerdotum; lex vero unum eſſe volebat: unde manifeſtum eſt quod Iudaica diſſolutio accipiebat principium. Moyſes enim unum pricipem ſacerdotum eſſe iuſſit, & eo mortuo alterum fieri; poſtea vero annui facti ſunt. Eos igitur ait hic principes ſacerdotum qui de principibus ſacerdotum erant. REMIGIUS. Condemnantur autem iſti, & quia congregati ſunt, & quia principes (2) ſacerdotum fuerant: quo enim plures ad peragendum aliquod malum conveniunt, & quo ſublimiores, & nobiliores fuerint, eo deterius habetur malum quod committitur, & eo maior pœna (3) illis præparatur. Ad oſtendendam autem Domini ſimplicitatem, & innocentiam, addit Evangeliſta: *Ut Ieſum dolo tenerent, & occiderent*: in quo enim nullam mortis cauſam invenire poterant, conſilium fecerunt ut dolo tenerent, & occiderent. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxx.) Conſiliati ſunt ergo ut tenerent eum occulte, & interimerent: formidabant autem populum, ideoque expectabant feſtivitatem præterire: propter quod ſequitur: *Dicebant autem, Non in die feſto.* Diabolus enim nolebat in paſcha Chriſtum pati, ut non manifeſtam eius conſtitueret paſſionem. Principes autem ſacerdotum non ea quæ Dei ſunt timuerunt, ne ſcilicet peccato in hoc tempore peracto maior eius inquinatio fieret; ſed ubique quæ humana ſunt cogitabant: unde ſequitur: *Ne forte tumultus fieret in populo*. ORIGENES (tract. xxxv.) Propter diverſa ſtudia populi, diligentis Chriſtum, & odientis, credentis, & non credentis. LEO Papa in ſerm. (vii.) de Paſſ. Providentibus ergo principibus ne in ſancto die tumultus oriretur, non feſtivitati, ſed facinori ſtudebant; ſeditiones enim turbarum fieri in præcipua ſolemnitate metuebant, non ut populus non peccaret, ſed ne Chriſtus evaderet. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxx.) Sed tamen furore ferventes immutati ſunt a ſuo conſilio: quia enim traditorem invenerunt, in ipſa feſtivitate Chriſtum occiderunt. LEO Papa in ſerm. (vii.) de Paſſ. Divino autem intelligimus diſpoſitum fuiſſe conſilio ut Iudæorum principes, qui ſæviendi in Chriſtum occaſiones ſæpe quæſierant, non niſi in ſolemnitate paſchali exercendi furo-

(1) *Al.* omittitur ſed. (2) *Al.* & ſacerdotes. (3) *Al.* illius.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo.

Digitized by Google

furoris ſui acciperent poteſtatem. Oportebat enim ut manifeſto implerentur effectu quæ diu figurata fuerant promiſſa myſteria, ut ovem ſignificativam vera removeret ovis, & uno expleretur ſacrificio variarum differentia victimarum. Ut ergo umbræ cederent corpori, & ceſſarent imagines ſub præſentia veritatis, hoſtia in hoſtiam tranſit, ſanguine ſanguis auſertur, & legalis feſtivitas dum mutatur impletur.

(c) GLOSSA *a*. Oſtenſo conſilio principum de Chriſti occiſione vult exequi Evangeliſta completionem eius, oſtendens qualiter Iudas habuit conventionem cum Iudæis, ut Chriſtum traderet; ſed prius cauſam proditionis præmittit. Doluit enim quia non erat venumdatum unguentum quod mulier ſuper caput Chriſti effudit, ut de pretio aliquid tolleret: unde voluit hoc damnum proditione magiſtri recompenſare. Dicit ergo: *Cum autem eſſet Ieſus in Bethania in domo Simonis leproſi*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Cum Ieſus eſſet in Bethania*.) Non quod leproſus illo tempore permaneret; ſed quia antea leproſus, poſtea a Salvatore mundatus eſt, nomine priſtino permanente, ut virtus curantis appareat.

Sequitur: *Acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum unguenti pretioſi*. RABANUS (ſuper *Habens alabaſtrum*.) Eſt autem alabaſtrum genus marmoris candidi variis coloribus intincti, quod ad vaſa unguentaria cavare (1) ſolent, eo quod optime ſervare ea incorrupta dicatur. HIERONYMUS (ſuper *Acceſſit ad eum mulier*.) Alius autem Evangeliſta pro alabaſtro unguenti pretioſi nardum piſticum poſuit, hoc eſt verum, & abſque dolo. RABANUS. Piſtis enim Græce, Latine dicitur fides: unde piſticum, ideſt fidele. Erat enim illud unguentum fidele, ideſt purum, & non adulteratum.

Sequitur: *Et effudit ſuper caput ipſius recumbentis*. ORIGENES (tract. xxxv.) Forſitan quis diceret quatuor fuiſſe mulieres de quibus ſcripſerunt Evangeliſtæ; ego autem magis conſentio tres fuiſſe; & unam quidem de qua ſcripſerunt Matthæus, & Marcus, alteram autem de qua ſcripſit Lucas, aliam de qua ſcripſit Ioannes. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Nemo enim putet eamdem eſſe quæ ſuper caput unguentum, & quæ ſuper pedes effudit: illa enim lacrymis lavit, & crine terſit, & manifeſte meretrix appellatur; de hac autem nihil tale ſcriptum eſt: nec enim poterat ſtatim capite Domini meretrix digna fieri. AMBROSIUS ſuper Lucam (cap. VII.) Poteſt ergo non eadem eſſe, ne ſibi contraria dixiſſe Evangeliſtæ videantur. Poteſt etiam quæſtio meriti, & temporis diverſitate diſſolvi, ut adhuc illa peccatrix ſit, iam iſta perſectior. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxi.) Et ſecundum hoc apud tres Evangeliſtas, ſcilicet Matthæum, Marcum, & Lucam, una & eadem eſſe videtur. Non autem abſque ratione, lepræ Simonis meminit Evangeliſta; ſed ut oſtendat unde fiduciam ſumens hæc mulier acceſſit ad Chriſtum: quia enim lepra immunda paſſio eſſe videbatur, videns quod Ieſus illum hominem curaverat apud quem manebat, confidit quod & animæ eius immunditiam facile (2) expurgaret; & aliis mulieribus pro curatione corporis ad Chriſtum accedentibus ſola ipſa honoris gratia ad Chriſtum acceſſit, & propter animæ curationem, cum nihil in corpore infirmum haberet. Quapropter maxime aliquis eamdem admirari debet. Apud Ioannem autem non eſt eadem mulier, ſed altera quædam mirabilis Lazari ſoror. ORIGENES (tract. xxxv.) Quoniam Matthæus quidem, & Marcus in domo Simonis leproſi hoc factum fuiſſe exponunt; Ioannes autem, quod venit Ieſus ubi erat Lazarus; & non Simon, ſed Maria, & Martha miniſtrabant. Adhuc, ſecundum Ioannem, ante ſex dies paſchæ venit in Bethaniam, quando ſecerunt ei cœnam Maria, & Martha; hic autem quando recumbit in domo Simonis, poſt biduum paſcha erat futurum. Et apud Matthæum, & Marcum, diſcipuli indignantur ex bono propoſito; apud Ioannem autem ſolus Iudas ſurandi affectu; apud Lucam autem murmurat nemo. GREGORIUS in homil. (xxxiii. in Evang.) Vel dicendum, quod hanc eamdem quam Lucas peccatricem mulierem, Ioannes Mariam nominat. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxxix.) Lucas autem quamvis ſimile factum commemoret ei quod hic dicitur, nomenque conveniat eius apud quem convivabatur Dominus, nam & ipſum Simonem dicit; tamen, quia non eſt contra naturam, vel morem hominum unum nomen habere duos homines, potius credibile

(1) *Al.* ſolebant. (2) *Al.* expurgabit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Gloſſa, nec in Gloſſa occurrit, nec alibi.

bile eſt fuiſſe illum alium Simonem, non leproſum, in cuius domo hæc in Bethania gerebantur. Nihil igitur aliud arbitror niſi quod non quidem aliam fuiſſe mulierem quæ peccatrix tunc acceſſit ad pedes Ieſu, ſed eamdem Mariam bis hoc feciſſe: ſemel ſcilicet quod Lucas narravit: nam & Ioannes Mariam commendans commemoravit antequam veniret in Bethaniam: „ Erat (inquit cap. xi.) languens Lazarus in Bethania de caſtello Mariæ, & Marthæ ſororis eius. Maria autem erat quæ unxit Dominum unguento, & extersit pedes eius capillis ſuis, cuius frater Lazarus infirmabatur. " Iam itaque hoc Maria fecerat. Quod autem in Bethania rurſus fecit, aliud eſt quod ad Lucæ narrationem non pertinet, ſed pariter narratur a tribus, Ioanne ſcilicet, Matthæo, & Marco. Quod autem Matthæus, & Marcus caput Domini unguento illo perfuſum dicunt, Ioannes autem pedes, oſtenditur non eſſe contrarium, ſi accipiamus non ſolum caput, ſed & pedes Domini perfudiſſe mulierem: niſi forte quoniam Marcus fracto alabaſtro perfuſum caput commemorat, tam quiſque calumnioſus eſt ut aliquid in vaſe fracto neget remanere potuiſſe, unde etiam pedes Domini perfunderet. Ille autem qui ſic calumniatur, prius accipiat perfuſos pedes antequam illud fractum eſſet, ut in integro remaneret unde etiam caput perfunderetur, ubi fractura illa totum effuderat. Augustinus de Doctr. Chriſt. (Lib. III. cap. xii.) Neque ullo modo quiſquam fieri crediderit Domini pedes ita unguento pretioſo a muliere perfuſos ut luxurioſorum, & nequam hominum ſolent. In omnibus enim talibus non uſus rerum, ſed libido utentis in culpa eſt. Quiſquis enim rebus ſic utitur ut metas conſuetudinis bonorum inter quos verſatur excedat, aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. Itaque quod in aliis perſonis plerumque flagitium eſt, in divina, vel prophetica perſona (1) magnæ cuiuſdam rei ſignum eſt. Odor enim bonus fama bona eſt, quam quiſquis bonæ vitæ operibus habuerit, dum veſtigia Chriſti ſequitur, quaſi pedes eius pretioſiſſimo odore perfundit. Augustinus de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxxviii.) Sed hoc videri poteſt eſſe contrarium quod Matthæus, & Marcus poſteaquam dixerunt paſcha poſt biduum futurum, deinde commemoraverunt quod erat Ieſus in Bethania, (2) ubi de unguento eadem narraturus Ioannes dicit cap. xii. „ Ante ſex dies paſchæ. "Sed qui ita moventur, non intelligunt Matthæum, & Marcum illud quod in Bethania de unguento factum erat, recapitulando poſuiſſe. Non enim quiſquam eorum cum dixiſſet poſt biduum paſcha futurum, ſic adiunxit ut diceret: Poſt hæc cum eſſet Bethaniæ. Chrysostomus in homil. (lxxxi.) Sed quia diſcipuli audierant Magiſtrum dicentem ſupra ix. *Miſericordiam volo, & non ſacrificium*, apud ſe cogitabant: Si holocauſta non acceptat, multo minus olei huiuſmodi uſum: unde ſequitur: *Videntes autem diſcipuli indignati ſunt, dicentes: Ut quid perditio hac? Potuit enim iſtud venumdari multo, & dari pauperibus.* Hieronymus (ſuper *Videntes autem diſcipuli.*) Scio quoſdam hunc locum calumniari, quare Ioannes Iudam ſolum dixerit contriſtatum, eo quod loculos tenuerit, & fur ab initio fuerit, & Matthæus ſcribat omnes diſcipulos indignatos, neſcientes tropum qui vocatur (3) [illegible] ſyllipſis, (4) quo & pro multis unus, & pro uno multi ſoleant appellari: nam & Paulus in epiſtola ad Hebræos cap. xi. dicit, „ Secti ſunt, " cum unum tantummodo, ſcilicet Eſaiam, ſectum autument. Augustinus de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxxix.) Poteſt etiam intelligi, quod & alii diſcipuli aut ſenſerunt hoc, aut dixerunt, aut eis Iuda dicente perſuaſum ſit, atque omnium voluntatem Matthæus, & Marcus etiam expreſſerint; ſed Iudas propterea dixerat, quia fur erat, ceteri vero propter pauperum curam: Ioannes autem de ſolo illo id commemorare voluit cuius ex hac occaſione furandi conſuetudinem credidit (5) intimandam. Chrysostomus in hom. (lxxxi.) Diſcipuli ergo ita exiſtimabant; ſed Dominus mentem mulieris videns permittit: multa enim erat eius religio, & ineffabile ſtudium: idcirco condeſcendens conceſſit ſuper caput ſuum unguentum effundi. Sicut enim Pater eius odorem victimæ, & ſumum patiebatur; ita & Chriſtus mulierem devote ungentem, cuius diſcipuli mentem neſciebant, querelam facientes: unde ſequitur: *Sciens autem Ieſus ait illis: Quid moleſti eſtis huic mulieri?* Remigius. Per quod aperte oſtendit quod Apoſtoli aliquid moleſte locuti fuerant adverſus eam. Pulchre autem ſubdit:

Opus

(1) *Al.* magnum. (2) *Al.* ubi de unguento illo pretioſo dicitur; Ioannes autem ante ſex dies paſchæ de unguento eadem narraturus. *P. Nicolai ponit* narrat. (3) *Al.* Synecdoche. (4) *Al. omittitur* quo. (5) *Al.* imitandam.

Digitized by Google

opus bonum operata eſt in me; ac ſi dicat: Non eſt perditio unguenti, ſicut vos dicitis, ſed opus bonum, ideſt pietatis, & devotionis obſequium. CHRYSOSTOMUS hom. (lxxx.) Ideo autem non ſimpliciter dixit, *Bonum opus operata eſt in me*; ſed prius poſuit, *Quid moleſti eſtis huic mulieri?* erudiens nos quodcumque geritur bonum a quocumque, etſi non valde diligenter factum fuerit, ſuſcipere, & augere, & ſovere, & non ex principio omnem diligentiam expetere. Quiſquis enim eum interrogaſſet antequam feciſſet hoc mulier, non mandaſſet hoc fieri; ſed poſt effuſum unguentum non habebat locum diſcipulorum increpatio; & ideo ipſe, ut non obtunderet deſiderium mulieris, omnia hæc in conſolationem mulieris dixit.

Sequitur: *Nam pauperes ſemper habebitis vobiſcum*. REMIGIUS. Oſtendit enim Dominus his verbis quaſi ex quadam ratione, quoniam non erant illi culpandi qui ſibi adhuc in mortali corpore converſanti aliquid de ſuis facultatibus miniſtrarent: cum pauperes ſemper habendi eſſent in Eccleſia, quibus fideles cum vellent, benefacere poſſent, ipſe vero brevi tempore corporaliter manſurus erat cum eis: unde ſequitur: *Me autem non ſemper habebitis*. HIERONYMUS (ſuper *Sciens autem Ieſus ait illis*.) Oritur autem hic quæſtio, quare Dominus poſt reſurrectionem dixerit ad diſcipulos infra XXVIII. *Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem mundi*: & nunc loquitur: *Me autem non ſemper habebitis*. Sed mihi videtur in hoc loco de præſentia dicere corporali, quod nequaquam cum eis ita futurus ſit poſt reſurrectionem quomodo nunc in omni convictu, & familiaritate. REMIGIUS. Vel ſolvitur ita ut intelligatur quod ſoli Iudæ dictum ſit; ſed ideo non dixit, Habetis, ſed *habebitis*, quia in perſona Iudæ omnibus imitatoribus illius dictum eſt. Ideo autem dicit, *Non ſemper*, cum nec ad tempus habeant: quia mali videntur habere Chriſtum in præſenti ſæculo, quando miſcent ſe membris Chriſti, & accedunt ad menſam eius; ſed non ſemper ſic habebunt, quando ſolis electis dicturus eſt: *Venite benedicti Patris mei*: ſupra XXV.

Sequitur: *Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit*. Conſuetudo erat illius populi ut corpora mortuorum diverſis aromatibus condirentur, quatenus diutius illæſa conſervarentur. Et quia futurum erat ut hæc mulier corpus Domini mortuum vellet perungere, & tamen non poſſet, quia reſurrectione anticiparetur; idcirco divina providentia actum eſt ut vivum Domini corpus perungeret. Hoc eſt ergo quod dicit, *Mittens hæc*; ideſt, cum hæc mulier corpus meum vivum perungit, me moriturum, & ſepeliendum oſtendit. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxi. in Matth.) Quia ergo ſepulcrum, & mortem commemoraverat, ut non videatur in triſtitiam mittere mulierem, rurſus eam conſolatur per ea quæ conſequuntur: *Amen dico vobis: ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam eius*. RABANUS (hoc loco.) Ideſt, in quocumque loco dilatabitur Eccleſia per totum mundum, dicetur & quod hoc fecit. Illud & appoſitum notat, quod ſicut Iudas contradicens adeptus eſt perfidiæ infamiam, ſic & iſta piæ devotionis gloriam. HIERONYMUS (ſuper *Amen dico vobis*.) Attende notitiam futurorum, quod paſſurus poſt biduum, & moriturus, ſciat Evangelium ſuum in toto orbe celebrandum. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxi.) Ecce autem quod dixit, factum eſt; & ubicumque terrarum abieris, videbis hanc mulierem famoſam effectam; quod virtus prædicentis effecit. Et Regum quidem multorum, & ducum victoriæ ſilentur, & multi qui civitates conſtruxerunt, & gentes multas ſervituti ſubegerunt, neque ex auditu, neque ex nomine ſunt cogniti: quoniam autem hæc mulier oleum effudit in domo leproſi cuiuſdam duodecim viris præſentibus, hoc omnes concinunt per orbem terrarum; & tempus tantum pertranſiit, & memoria eius quod factum eſt non eſt tabefacta. Sed quare nihil ſpeciale promiſit mulieri, ſed ſempiternam memoriam? Quia ex his quæ dixit intelligi potuit: ſi enim opus bonum fecit, manifeſtum eſt quod & mercedem dignam ſuſcipiet. HIERONYMUS (ſuper *Cum Ieſus eſſet in Bethania*.) Myſtice autem paſſurus pro omni mundo (1) moratur in Bethania in domo obedientiæ, quæ quondam fuit Simonis leproſi. Simon quoque ipſe obediens dicitur, qui iuxta aliam intelligentiam mundus interpretari poteſt, in cuius domo curata eſt Eccleſia. ORIGENES (tract. xxxv. in Matth.) Oleum autem ubique in Scripturis aut opus miſericordiæ intelligitur, quo lucerna verbi (2) enutrita clareſcit; aut doctrina, cuius auditu verbum fidei quod eſt accenſum nutritur. Ge-

(1) *Al.* moritur. (2) *Al.* enutriti.

neraliter ergo omne quo quis ungitur, oleum appellatur; olei autem aliud eſt unguentum; item unguenti aliud eſt pretioſum: ſic omnis actus iuſtus opus bonum dicitur; operis autem boni aliud eſt quod facimus propter homines, vel ſecundum homines, aliud quod propter Deum, & ſecundum Deum. Item hoc ipſum quod facimus propter Deum, aliud proficit ad uſum hominum, aliud tantum ad gloriam Dei: ut puta aliquis benefacit homini naturali iuſtitia motus, non propter Deum, quomodo faciebant interdum & Gentes: opus illud oleum eſt vulgare, non magni odoris, & ipſum tamen acceptabile apud Deum, quoniam, ut dicit Petrus apud Clementem, opera bona quæ fiunt ab infidelibus in hoc ſæculo eis proſunt, non in alio ad conſequendum vitam æternam. Qui autem propter Deum faciunt, magis illis in illo ſæculo proficit; hoc eſt unguentum boni odoris. Sed aliud fit ad utilitatem hominum, ut puta eleemoſyna, & cetera huiuſmodi. Hoc qui facit in Chriſtianos, pedes Domini ungit: quia ipſi ſunt Domini pedes: quod præcipue ſolent facere pœnitentes pro remiſſione peccatorum ſuorum. Qui autem caſtitati ſtudet, & in ieiuniis, & in orationibus permanet, & ceteris quæ tantum ad gloriam Dei proficiunt; hoc eſt unguentum quod ungit Domini caput, & hoc eſt unguentum pretioſum, ex cuius odore tota repletur Eccleſia; & hoc eſt opus proprium non pœnitentium, ſed perfectorum: aut doctrina, quæ neceſſaria eſt hominibus, hoc eſt unguentum quo pedes Domini unguntur; agnitio autem fidei, quæ ad ſolum pertinet Deum, eſt unguentum quo ungitur caput Chriſti, quo conſepelimur Chriſto per baptiſmum in mortem. HILARIUS (can. XXIX. in Matth.) Mulier autem hæc in præfiguratione plebis Gentium eſt, quæ in paſſione Chriſti gloriam Deo (1) reddidit: caput enim perunxit; caput autem Chriſti Deus eſt, nam unguentum, boni operis eſt fructus. Sed diſcipuli favore ſalvandi Iſraelis vendi hoc in uſum pauperum dicunt debuiſſe; pauperes autem Iudæos fide indigentes, inſtinctu prophetico nuncupant, quibus Dominus ait plurimum eſſe temporis quo habere curam pauperum poſſent. Ceterum non niſi ex præcepto ſuo ſalutem Gentibus poſſe præſtari, quæ ſecum, infuſo mulieris huius unguento, ſunt conſepultæ, quia regeneratio non niſi cum mortuis in baptiſmi profeſſione reddetur: & idcirco ubi prædicabitur hoc Evangelium, narrabitur opus eius: quia ceſſante Iſrael, Evangelii gloria fide Gentium prædicatur.

(d) GLOSSA *a*. Poſita occaſione proditionis, conſequenter de proditione Iudæ agit Evangeliſta: unde dicit: *Tunc abiit unus de duodecim*. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXI.) Tunc ſcilicet quando hoc audivit quoniam prædicabitur hoc Evangelium ubique: timuit enim: nam virtutis ineffabilis erat quod dictum eſt. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. LXXX.) Ita enim ſermo dirigitur dicente Domino: *Scitis quia poſt biduum paſcha fiet... tunc congregati ſunt principes ſacerdotum... tunc abiit unus de duodecim*. Inter illud enim quod dictum eſt, *Ne tumultus fieret in populo*, & hoc quod dicitur, *Tunc abiit unus de duodecim*, interpoſitum eſt illud de Bethania, quod recapitulando dictum eſt. ORIGENES (tract. XXXV.) Abiit autem adverſus unum principem ſacerdotum, qui factus fuerat ſacerdos in æternum, ad multos principes ſacerdotum, ut venderet pretio volentem redimere totum mundum. RABANUS (hoc loco.) *Abiit* autem dicit, quia non coactus, non (2) invitatus; ſed ſponte ſceleratum iniit conſilium. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXI. in Matth.) Addit autem, *Unus de duodecim*, ac ſi diceret, de primo choro eorum qui ſublimiter electi ſunt: & ad deſignationem eius adiungit: *Qui dicitur Iudas Scarioth*: erat enim & alius Iudas. REMIGIUS. Scariotha namque fuit villa, unde ortus eſt iſte Iudas]. LEO Papa in ſerm. (IX.) de Paſſ. Qui non timoris perturbatione Chriſtum deſeruit, ſed pecuniæ cupiditate diſtraxit: amore enim pecuniæ vilis eſt omnis affectio, & anima lucri cupida, etiam pro exiguo perire non metuit, nullumque eſt iuſtitiæ in illo corde veſtigium in quo ſibi avaritia facit habitaculum. Hoc perfidus Iudas inebriatus veneno, dum ſitit lucrum, ita ſtulte impius fuit ut Dominum venderet, & Magiſtrum: unde dixit principibus ſacerdotum: *Quid vultis mihi dare, & ego* ve-

(1) *Al.* reddit. (2) *Al.* invitus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Gloſſa, nec in Gloſſa occurrit, nec alibi.

vobis eum tradam? Hieronymus (ſuper *Quid vultis mihi dare.*) Infelix Iudas damnum quod ex effuſione unguenti ſe feciſſe credebat, vult Magiſtri pretio compenſare: nec certam tamen poſtulat ſummam, ut ſaltem lucroſa videretur proditio; ſed quaſi vile tradens mancipium, in poteſtate ementium poſuit quantum vellent dare. Origenes (tract. xxxv.) Hoc autem faciunt omnes qui accipiunt aliquid corporalium, aut mundialium rerum ut tradant, & eiiciant ab anima ſua Salvatorem, & verbum veritatis, quod erat in eis. Sequitur: *At illi conſtituerunt ei triginta argenteos*: tantam mercedem conſtituentes, quantos annos Salvator converſatus fuerat in hoc mundo. Hieronymus (ſuper *Conſtituerunt ei triginta argenteos.*) Ioſeph autem, non, ut multi putant iuxta ſeptuaginta Interpretes, triginta aureis venditus eſt; ſed iuxta Hebraicam veritatem, triginta argenteis: neque enim poterat ſervus pretioſior eſſe quam Dominus. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. lxi.) Quod autem Dominus triginta (1) argenteis venditus eſt, ſignificavit per Iudam Iudæos, iniquoſque, qui perſequentes carnalia, & temporalia, quæ ad quinque pertinent ſenſus corporis, Chriſtum habere noluerunt; & quia ſexta mundi ætate fecerunt, ſexies quinque eos quaſi pretium venditi Domini accepiſſe ſignatum eſt; & quia eloquium Domini argentum eſt, illi autem ipſam legem etiam carnaliter intellexerunt, tamquam in argento impreſſerant ſæcularis principatus imaginem, quam amiſſo Domino tenuerunt.

Sequitur: *Et exinde quærebat opportunitatem ut eum traderet*. Origenes (tr. xxxv.) Qualem autem opportunitatem quærebat Iudas, Lucas manifeſtius explanat dicens cap. xxii. „ Et quærebat opportunitatem „ ut traderet eum ſine turba; “ ideſt, quando populus non erat circa eum, ſed ſecretus erat cum diſcipulis; quod & fecit, tradens eum poſt cœnam, cum ſecretus eſſet in prædio Gethſemani: & inde uſque nunc opportunitas iſta videtur his qui volunt prodere Dei verbum in tempore perſecutionis, quando multitudo credentium non eſt circa verbum veritatis.

(c) Glossa a. Proſecutus fuerat Evangeliſta de his quæ erant præambula ad Chriſti paſſionem, ſcilicet de prænuntiatione paſſionis, de conſilio principum, & de tractatu proditionis; nunc autem tempus, & ſeriem paſſionis incipit proſequi, dicens, *Prima autem die azymorum*. Hieronymus (ſuper *Prima die.*) Prima dies azymorum quartadecima dies menſis primi eſt, quando agnus immolatur, & luna pleniſſima eſt, & fermentum abiicitur. Remigius. Et notandum, quod apud Iudæos primo die paſcha celebratur, reliqui vero ſeptem ſequentes dies azymorum vocabantur; ſed nunc dies azymorum dicitur pro die paſchæ. Chrysostomus in hom. (lxxxi.) Vel hanc primam diem azymorum dicit, quia ſeptem dies azymorum erant: aſſueverunt enim Iudæi a veſpera ſemper numerare diem: unde huius diei facit mentionem, ſecundum quam in veſpera paſcha erat immolandum, quod quinta feria fuit. Remigius. Sed forte dicet aliquis: Si ille typicus agnus figuram huius veri agni geſtabat, quare non ea nocte paſſus eſt Chriſtus quando ſolebat agnus immolari? Sed ſciendum, quia eadem nocte myſteria ſanguinis, & corporis ſui diſcipulis celebranda tradidit; & ſic tentus, & ligatus a Iudæis, ſuæ immolationis, ideſt paſſionis, ſacravit exordium. Sequitur: *Acceſſerunt ad Ieſum diſcipuli dicentes*: *Ubi vis paremus tibi comedere paſcha*. Inter eos autem diſcipulos qui acceſſerunt ad Ieſum interrogantes, & Iudam fuiſſe æſtimo proditorem. Chrysostomus in hom. (lxxxii.) Ex hoc autem manifeſtum eſt quoniam non erat ei domus, neque tugurium; ego autem æſtimo neque diſcipulos habuiſſe: profecto enim eum illuc rogaſſent venire.

Sequitur: *At Ieſus dixit*: *Ite in civitatem ad quemdam*. Augustinus de Con. Evang. (Lib. II. cap. lxxx.) Eum ſcilicet quem Marcus, & Lucas dicunt patremfamilias, vel dominum domus. Quod ergo interpoſuit Matthæus, *Ad quemdam*, tamquam ex perſona ſua ſtudio brevitatis illud compendio voluit inſinuare: nam neminem ſic loqui ut dicat, *Ite ad quemdam*, quis neſciat? Ac per hoc cum Matthæus verba Domini poſuiſſet dicentis, *Ite in civitatem*, interpoſuit ipſe, *Ad quemdam*: non quia ipſe Dominus hoc dixerit, ſed ut ipſe no-

(1) *Al. deeſt* argenteis.

Ex editione P. Nicolai.

a Nec in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo eſt, ut nec apud alium interpretem occurrit.

bis inſinuaret (1) tacito nomine, fuiſſe quemdam in civitate ad quem Domini diſcipuli mittebantur, ut præpararent paſcha : manifeſtum eſt enim diſcipulos a Domino non ad quemlibet, ſed ad quemdam hominem, ideſt ad certum aliquem miſſos eſſe. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxii.) Vel dicendum , quod per hoc quod dicit , *Ad quemdam*, oſtendit quod ad ignotum hominem mittit, monſtrans hinc quoniam poterat non pati. Qui enim menti huius perſuaſit ut eos ſuſciperet ; quid non utique operatus eſſet in his qui eum crucifigebant, ſi tamen voluiſſet non pati? Ego autem non hoc admiror ſolum quoniam eum ſuſcepit , ignotus exiſtens , ſed quoniam ſuſcipiendo Chriſtum , multorum odium contempſit . HILARIUS (can. xxx.) Vel ideo hominem cum quo paſcha celebraturus eſſet non nominat , (2) nondum enim Chriſtiani nominis honor credentibus erat præſtitus. RABANUS (ſuper *Ite in civitatem.*) Vel nomen prætermittit, ut omnibus verum paſcha celebrare volentibus, Chriſtumque hoſpitio ſuæ mentis ſuſcipere, danda facultas deſignetur. HIERONYMUS (ibid.) In hoc etiam morem veteris teſtamenti nova Scriptura conſervat: frequenter enim legimus: Dixit ille illi, & in loco illo, & illo; & tamen nomen perſonarum, locorumque non ponitur.

Sequitur: *Et dicite ei*: *Magiſter dicit*: *Tempus meum prope eſt* . CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxii.) Hoc autem dixit diſcipulis, paſſionem commemorans, ut ex multiplici paſſionis enuntiatione exercitati meditarentur quod futurum erat; ſimul autem demonſtrans quod volens ad paſſionem venit. Sequitur: *Apud te facio paſcha*: in quo demonſtrat quoniam uſque ad ultimum diem non erat contrarius legi . Addidit autem , *Cum diſcipulis meis*, ut ſufficiens fieret præparatio, & ut ille ad quem mittebat non exiſtimaret eum occultari velle.

Sequitur: *Et fecerunt diſcipuli ſicut conſtituit illis Ieſus , & paraverunt paſcha* . ORIGENES (tract. xxxv.) Forſitan autem aliquis requiret , ex eo quod Ieſus celebravit more Iudaico paſcha , quia convenit & nos imitatores Chriſti ſimiliter facere, non conſiderans quod Ieſus factus eſt ſub lege , non ut eos qui ſub lege erant, ſub lege relinqueret, ſed ut ex lege educeret : quanto ergo magis non convenit illos introire in legem , qui prius fuerant extra legem ? Sed ſpiritualiter celebrantes , quæ in lege corporaliter celebranda mandantur , ut in azymis ſinceritatis, & veritatis celebremus paſcha , ſecundum voluntatem agni dicentis Ioan. vi. „ Niſi manducaveritis carnem „ meam , & biberitis ſanguinem meum , „ non habebitis vitam in vobis. “

(f) HIERONYMUS (ſuper *Amen dico vobis*.) Quia ſupra Dominus de paſſione ſua prædixerat , nunc etiam de proditore prædicit , dans ei pœnitentiæ locum , ut cum intelligeret ſciri cogitationes ſuas, & occulta cordis conſilia, pœniteret eum facti ſui : unde dicitur : *Veſpere autem facto diſcumbebat cum duodecim diſcipulis ſuis* . REMIGIUS. *Cum duodecim* dicit , quia Iudas adhuc erat in numero , qui iam receſſerat merito. HIERONYMUS. Omnia enim ſic agit Iudas ut tollatur ſuſpicio proditoris. REMIGIUS. Et notandum , quia pulchre veſpere facto diſcubuiſſe dicitur , quoniam ad veſperam agnus immolari ſolebat. RABANUS. Ideo etiam veſpere diſcubuit cum diſcipulis , quia in paſſione Chriſti, quando verus ſol ad occaſum properavit, refectio æterna omnibus fidelibus præparata fuit . CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxii.) Deſignat autem Evangeliſta quod comedentibus illis diſputat Ieſus de traditione Iudæ, nt & a tempore , & a menſa oſtendat malitiam proditoris ; & ideo ſeqitur: *Et edentibus illis, dixit*: *Amen dico vobis , quia unus veſtrum me traditurus eſt*. LEO Papa in ſer. (vii.) de Paſſ. In quo notam ſibi eſſe proditoris ſui conſcientiam demonſtravit, non aſpera , ac aperta impium increpatione confundens, ſed levi, & tacita admonitione conveniens, ut facilius corrigeret (3) pœnitudo quem nulla deformaſſet abiectio. ORIGENES (tract. xxxv.) Vel dixit generaliter , ut teſtimonio percuſſi cordis ſingulorum qualitas probaretur, & ut Iudæ oſtenderet malitiam , qui nec cognitori conſiliorum ſuorum credebat; (4) eſto quia in primis putavit latere quaſi hominem ; qui poſtquam vidit conſcientiam ſuam poſitam in verbis ipſius, quorum primum infidelitatis erat, ſecundum impudentiæ : & ut etiam diſcipulorum oſtenderet bonitatem , quia plus credebant verbis Chriſti quam conſcientiæ ſuæ: unde ſequitur : *Et contriſtati valde cœperunt ſinguli dicere* : *Numquid ego ſum , Domine* ?

Unuſ-

(1) *Al.* tanto. (2) *Al.* non enim Chriſtianus honor credentibus erat præſcitus. (3) *Al.* pœnitendo. (4) *Senſum ſic implet P. Nicolai:* puto quia in primis putavit latere quaſi hominem ; qui poſtquam vidit conſcientiam ſuam notam Chriſto, amplexus eſt occultationem poſitam in verbis ipſius &c. *Forte legendo* qui poſtea vidit, *pro* qui poſtquam vidit, *ſenſus conſtabit*.

Digitized by Google

Unuſquiſque enim diſcipulorum ſciebat ex his quæ docuerat Ieſus, quoniam ad malum vertibilis eſt humana natura, & in colluctatione adverſus rectores huius mundi tenebrarum; & propter hanc cauſam unuſquiſque eorum timens interrogavit: unde & de omnibus futuris timendum eſt nobis infirmis. Videns autem Dominus de ſeipſis timentes diſcipulos, demonſtravit proditorem inditio propheticæ vocis dicentis Pſal. xl. „ Qui manducavit panem mecum, am„ pliavit adverſum me ſupplantationem: “ unde ſequitur: *At ipſe reſpondens ait: Qui intingit mecum manum in paropſide, hic me tradet*. Hieronymus (ſuper *Qui intingit mecum manum*.) O mira Domini patientia! prius dixerat, *Unus veſtrum me tradet*: perſeverat proditor in malo; manifeſtius arguit, & tamen nomen proprium non deſignat. Iudas enim, ceteris contriſtatis, & retrahentibus manum, & interdicentibus cibos ori ſuo, temeritate, & impudentia qua proditurus erat, etiam manum cum magiſtro mittit in paropſidem, ut audacia bonam conſcientiam mentiretur. Chrysostomus in hom. (lxxxii.) Mihi autem videtur & hoc Chriſtum feciſſe, quod ſcilicet Iudas cum eo in paropſide intingeret, magis eum confundens, & in amorem ſuum attrahens. Rabanus. Quod autem dicit hic Matthæus, *In paropſide*, Marcus dicit, „ In ca„ tino. “ Paropſis enim eſt vas eſcarum quadrangulatum a paribus aſſibus, ideſt æquis lateribus, dictum; catinum vero vas fictile (1) aptum ad immittendum liquorem: & potuit fieri ut in menſa vas fictile quadrangulatum contineretur. Origenes (tract. xxxv.) Hæc eſt autem propria conſuetudo hominum nimis malorum, ut poſt ſalem, & panem inſidientur hominibus, maxime nihil inimicitiæ ab eis habentibus. (2) Si autem & poſt ſpiritualem menſam, abundantius videbis multitudinem malitiæ eius, non recordatus nec in corporalibus bonis magiſtri dilectionem, nec in ſpiritualibus doctrinam. Tales ſunt omnes in Eccleſia qui inſidiantur fratribus ſuis, cum quibus ad eamdem menſam corporis Chriſti frequenter ſimul fuerunt. Hieronymus. Iudas autem nec primo, nec ſecundo correctus, a proditione retrahit pedem; ſed patientia Domini nutrit impudentiam ſuam; & ideo pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata ſupplicia: unde ſequitur: *Filius quidem hominis vadit ſicut ſcriptum eſt de illo*. Remigius. Humanitatis namque eſt ire, & redire; divinitatis ſemper manere & eſſe; & quia humanitas pati potuit, & mori, idcirco pulchre dicitur Filius hominis abire. Aperte etiam dicit, *Sicut ſcriptum eſt de eo*: quoniam quæcumque paſſus eſt, prius a Prophetis prædicta ſunt. Chrysostomus in hom. (lxxxii.) Hoc autem dixit ad conſolandum diſcipulos, ut non exiſtimarent infirmitatis id eſſe quod paſſurus erat; (3) & ut etiam corrigeret proditorem. Quamvis autem ſcriptum fuerit paſſurum eſſe Chriſtum, nihilominus tamen incuſatur Iudas: non enim traditio Iudæ ſalutem noſtram operata eſt, ſed ſapientia Chriſti, qui aliorum nequitiis ad id quod nobis expediebat utebatur: unde ſequitur: *Væ autem homini illi per quem Filius hominis tradetur*. Origenes (tract. xxxv.) Non autem dixit, *Væ homini illi* a quo traditur, ſed *per quem tradetur*, oſtendens alterum a quo tradebatur, ideſt a diabolo; ipſum autem Iudam miniſtrum eſſe traditionis. Væ autem omnibus traditoribus Chriſti: quicumque enim diſcipulos Chriſti tradit, ipſum Chriſtum tradit. Remigius. (4) Væ etiam erit omnibus qui maligna conſcientia, & polluta ad menſam Chriſti accedunt: quamvis enim Chriſtum non tradant Iudæis crucifigendum, tradunt tamen ſuis iniquis membris ſumendum: & ad maiorem exaggerationem ſubdit: *Bonum erat illi ſi natus non fuiſſet homo ille*. Hieronymus (ſuper *Bonum erat ei ſi natus non fuiſſet*.) Non autem ideo putandus eſt ante fuiſſe quam naſceretur: quia nulli poſſit eſſe bene, niſi ei qui fuerit; ſed ſimpliciter dictum eſt multo melius eſſe non ſubſiſtere quam male ſubſiſtere. Augustinus de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xl.) Et ſi quiſpiam contendit aliquam vitam eſſe ante iſtam, non Iudæ tantum ut non naſceretur, ſed nulli expedire convincitur. An diabolo dicit non expedire naſci, ſcilicet ad peccatum? An etiam bonum erat illi ut Chriſto non naſceretur per vocationem, ne eſſet apoſtata? Origenes (tract. xxxv.) Iudas autem poſt omnium Apoſtolorum interrogationes, & poſt Chriſti narrationem de ipſo, vix aliquando & ipſe interrogavit verſuto conſilio, ut ſimilia ceteris interrogando, celaret proditionis conſilium: nam vera triſtitia non ſuſtinet moram: unde ſequitur: *Reſpondens autem Iudas, qui tradidit eum, dixit: Numquid*

(1) *Al.* apertum. (2) *Legit P. Nicolai:* Si autem & poſt ſpiritualem menſam abundantius videbis multitudinem malitiæ eius qua tradidit magiſtrum non recordatus &c. (3) *Al.* & utinam etiam. (4) *Al.* Vel etiam.

quid ego ſum, Rabbi? HIERONYMUS (ſuper hoc verbo.) In quo blandientis fingit affectum, ſive incredulitatis ſignum. Ceteri enim, qui non erant prodituri, dicunt, *Numquid ego ſum, Domine?* Ille qui proditurus erat, non Dominum, ſed Magiſtrum vocat; quaſi excuſationem habeat, ſi Domino denegato, ſaltem Magiſtrum prodiderit. ORIGENES (tract. xxxv.) Vel hoc ipſum quaſi ſubſannans dicit, quia vocabatur Magiſter, cum non eſſet hoc vocabulo dignus. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxii.) Quamvis autem Dominus poterat dixiſſe: Argentum es pactus accipere, & adhuc audes interrogare? ſed nihil horum dixit mitiſſimus Ieſus, nobis terminos, & regulas præfigens: ſequitur enim: *Et ait illi, Tu dixiſti.* REMIGIUS. Quod ſic poteſt intelligi. Tu dicis, & verum dicis; ſive tu dixiſti, & non ego: ut adhuc ei locus pœnitentiæ concederetur, dum non apertius eius perverſitas manifeſtatur. RABANUS (ſuper *Numquid ego ſum, Rabbi?* (1) Potuit hoc etiam ſic dici a Iuda, & a Domino reſponderi, ut non omnes adverterent quod dictum erat.

(g) HIERONYMUS (ſuper *Cœnantibus autem eis.*) Poſtquam typicum paſcha fuerat impletum, & agni carnes cum Apoſtolis comederat, ad verum paſchæ tranſgreditur ſacramentum, ut (2) quomodo omni præfiguratione eius Melchiſedech ſummi Dei ſacerdos, panem, & vinum offerens fecerat, ipſe quoque in veritate ſui corporis & ſanguinis repræſentaret: unde dicitur: *Cœnantibus autem illis.* AUGUSTINUS ad Ianuarium (epiſt. cxviii.) In quo liquido apparet, quando primo acceperunt diſcipuli corpus, & ſanguinem Domini, non eos accepiſſe ieiunos. Numquid tamen propterea calumniandus eſt ritus univerſæ Eccleſiæ, quod a ieiunis ſemper accipitur? Placuit enim Spiritui ſancto ut in honorem tanti ſacramenti in os Chriſtiani prius dominicum corpus intraret quam ceteri cibi. Salvator namque quo vehementius commendaret myſterii huius altitudinem, ultimum (3) hoc voluit infigere cordibus, & memoriæ diſcipulorum, a quibus ad paſſionem digreſſurus erat; & ideo non præcepit quo deinceps ordine ſumeretur, ut Apoſtolis, per quos Eccleſiam diſpoſiturus erat, ſervaret hunc locum. GLOSSA *a*. Sub alia tamen ſpecie carnem & ſanguinem ſuum tradidit Chriſtus, & deinceps ſumendum inſtituit, *b* ut fides haberet meritum, quæ de his eſt quæ non videntur. AMBROSIUS de Sacramentis (Lib. IV. cap. iv.) Et ut nullus horror cruoris ſit, & pretium tamen operetur redemptionis. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. xxvi.) Commendavit autem Dominus corpus, & ſanguinem ſuum in eis rebus quæ ad unum aliquid rediguntur ex multis. Panis namque in unum ex multis granis conficitur, vinum vero in unum ex multis acinis confluit: ita Dominus Ieſus Chriſtus nos ſignavit, & myſterium pacis ac unitatis noſtræ in ſua menſa conſecravit. REMIGIUS. Apte etiam fructum terræ obtulit, ut per hoc demonſtraret quia ad hoc venerat ut illam maledictionem auferret qua maledicta eſt terra propter peccatum primi hominis. Congruenter etiam iuſſit offerri quæ de terra naſcuntur, & pro quibus homines maxime laborant, ut non eſſet difficultas in acquirendo, & homines de labore manuum ſuarum ſacrificium Deo offerrent. AMBROSIUS de Sacramentis (Lib. IV. cap. iii.) Ex hoc autem accipe anteriora eſſe myſteria Chriſtianorum quam Iudæorum. Obtulit enim Melchiſedech panem, & vinum, ſimilis per omnia Filio Dei, cui dicitur Pſal. cix. „ Tu „ es ſacerdos in æternum ſecundum ordi„ nem Melchiſedech: “ de quo & hic dicitur: *Accepit Ieſus panem*. GLOSSA *c*. Quod de pane frumenti intelligi debet: grano enim frumenti ſe comparavit Dominus dicens, Ioan. xii. „ Niſi granum frumenti „ cadens in terram &c. “ Talis etiam panis competit ſacramento, quia eius uſus eſt communior: nam alii panes propter eius defectum fiunt. Quia vero Chriſtus uſque ad ultimum diem demonſtravit ſe non eſſe contrarium legi, ut ſupra ex verbis Chryſoſtomi habitum eſt, in veſpera vero quando paſcha immolabatur ſecundum legis præceptum azyma comedendum erat, & omne fermentatum abiiciendum; manifeſtum eſt quod panis iſte quem Dominus accepit ut diſci-

(1) *Al.* Ponit. (2) *Al.* quando. (3) *Al.* in hoc.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Gloſſa, non occurrit *b* Uſurpatum ex Gregorio in hom. xx. ſuper Evangel.
c Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec in Anſelmo extat, nec alibi occurrit.

diſcipulis traderet, azymus fuit. GREGORIUS in Regiſtro *a*. Solet autem nonnullos movere quod in Eccleſia alii offerunt panes azymos, alii fermentatos. Eccleſia namque Romana offert azymos panes, propterea quod Dominus ſine ulla commixtione ſuſcepit carnem; aliæ vero Eccleſiæ offerunt fermentatum pro eo quod Verbum Patris indutum eſt carne, & eſt verus Deus, & verus homo: nam & fermentum commiſcetur farinæ: ſed tamen tam azymum, quam fermentatum dum ſumimus, unum corpus Domini noſtri Salvatoris efficimur. AMBROSIUS de Sacramentis (Lib. IV. cap. IV.) Iſte autem panis ante verba ſacramentorum, panis eſt uſitatus; ubi acceſſerit conſecratio, de pane fit caro Chriſti. Conſecratio autem quibus verbis eſt, & quibus ſermonibus, niſi Domini Ieſu? Si enim tanta vis eſt in eius ſermone ut inciperent eſſe quæ non erant; quanto magis operatorius eſt ut ſint quæ erant, & in aliud commutentur? Si enim operatus eſt ſermo cæleſtis in aliis rebus, non operatur in cæleſtibus ſacramentis? Ergo ex pane corpus fit Chriſti, & vinum fit ſanguis conſecratione verbi cæleſtis. Modum requiris? Accipe. Conſuetudo eſt ut non generetur homo niſi ex viro & muliere; ſed quia voluit Dominus, de Spiritu ſancto, & Virgine natus eſt Chriſtus. AUGUSTINUS de Ver. Dom. *b*. Sicut ergo per Spiritum ſanctum vera caro ſine coitu creatur, ita & per eumdem ſubſtantia panis & vini, ideſt corpus Chriſti & ſanguis conſecratur; & ideo quia verbo Domini fit prædicta conſecratio, ſubditur, *Benedixit*. REMIGIUS. Per hoc etiam monſtravit quia humanam naturam, una cum Patre, & Spiritu ſancto, gratia divinæ virtutis implevit, & æternæ immortalitatis munere ditavit. Sed ut monſtraret quia corpus eius non abſque ſua voluntate ſubiectum erat paſſioni, ſubditur, *Ac fregit*. AUGUSTINUS in Lib. Senten. Proſperi (1) *c*. Cum enim frangitur hoſtia, dum ſanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam dominici corporis immolatio in cruce, eiuſque ſanguinis effuſio de latere deſignatur? DIONYSIUS in Eccle. Hierar. (cap. III. verſus fin.) In hoc etiam oſtenditur quod unum & ſimplex Dei Verbum per humanationem compoſitum, & viſibile ad nos pervenit, & ad ſe noſtram ſocietatem benigne peragens, ſpiritualium bonorum diſtributorum nos participes fecit: unde ſequitur, *Deditque diſcipulis ſuis*. LEO Papa in ſer. (VII.) de Paſs. Nec ab hoc quidem myſterio traditore ſubmoto, ut oſtenderetur Iudas nulla iniuria exaſperatus, qui impietate voluntaria erat præſcitus. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. XXVI.) De uno enim pane & Petrus accepit, & Iudas; ſed Petrus accepit ad vitam, Iudas ad mortem. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXIII.) Et hoc Ioannes oſtendit dicens, quoniam poſt hæc intravit in eum ſatanas. Etenim maius ei peccatum eſt factum, & quoniam cum tali mente ad myſteria acceſſit, & quoniam cum acceſſiſſet, non factus eſt melior neque timore, neque beneficio, neque honore. Chriſtus autem non prohibuit eum, quamvis omnia noverit, ut diſcas quoniam nihil dereliquit eorum quæ in correptionem conveniunt. REMIGIUS. In hoc etiam facto reliquit exemplum Eccleſiæ, ut neminem a ſocietate ſui, neque a communione corporis & ſanguinis Domini ſegreget, niſi pro aliquo manifeſto & publico crimine. HILARIUS (can. XXX. in Matth.) Vel ſine Iuda, Paſcha, accepto calice, & fracto pane, conficitur: dignus enim æternorum ſacramentorum communione non fuerat. Diſceſſiſſe autem eum hinc intelligitur quod cum turbis reverſus oſtenditur.

Sequitur: *Et ait*: *Accipite, & comedite*. AUGUSTINUS de Verb. Dom. (2) *d*. Invitat Dominus ſervos, ut præparet eis cibum

(1) *Editio Veneta Nicolini an. 1593. ad marginem habet* Gratianus de Conſ. diſt. II. cap. „Cum frangitur." (2) *In eadem ad marginem eſt* Beda in cap. X. I. ad Corinth. citat hunc locum ex Ser. quopiam de Verb. Evang.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a In Gregorio non occurrit, nec Leo IX. Papa, vel Humbertus Epiſcopus Sylvæ candidæ, qui contra Græcos hæc ex profeſſo tractant, quidquam referunt Tom. IV. Biblioth. Patrum. *b* Vel Paſchaſius de Corpore, & Sanguine Domini. *c* Quod velut ex Lib. Sent. Proſperi ſequitur, refertur que ſic in eadem diſt. (II. *de Conſecr.*) cap. *Cum frangitur*, ac ab Algero Lib. I. cap. XIX. habetur in Lanfranco ſine indice, nec in Proſperi Sententiis occurrit. *d* Ut ex quodam Sermone de Verbis Evang. refertur in Decret. cap. *Invitat* quo ad priorem appendicem; quo ad poſteriorem vero ab illis verbis, *Et quidem in ſacramento ſic fit*, ut ex Serm. II. de Verbis Apoſtoli cum præmiſſis aliis promiſcue notatur cap. *Qui manducant*; ſed apud Bedam I. ad Corinth. X. ut ex Serm. ad infantes.

cibum ſeipſum. Sed quis audeat manducare Dominum ſuum? Et quidem quando manducatur reficit, ſed non deficit: vivit manducatus, quia ſurrexit occiſus: nec quando manducatur, partes de illo facimus; & quidem in ſacramento ſic fit. Norunt fideles quemadmodum manducent carnem Chriſti: unuſquiſque partem ſuam accipit. Per partes manducatur in ſacramento, & integer manet, totus in cælo, totus in corde tuo. Ideo autem iſta dicuntur ſacramenta, quia in eis aliud videtur, & aliud intelligitur: quod videtur habet ſpeciem corporalem, quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem. AUGUSTINUS ſuper Ioan. (tract. XXVII.) Carnem autem Chriſti non edamus tantum in ſacramento, quod & multi mali faciunt; ſed uſque ad ſpiritus participationem manducemus, ut in Domini corpore tamquam membra maneamus, ut eius ſpiritu vegetemur. AMBROSIUS de Sacramentis (Lib. IV. cap. V.) Ante enim quam conſecretur, panis eſt; ubi autem verba Chriſti acceſſerint dicentis, *Hoc eſt corpus meum*, corpus Chriſti eſt.

(h) REMIGIUS. Quia corpus ſuum ſub ſpecie panis Dominus diſcipulis dederat, pulchre etiam calicem ſui ſanguinis tradit eiſdem: unde dicitur: *Et accipiens calicem, gratias egit*: in quo demonſtrat quantum de noſtra ſalute gratuletur, pro quibus etiam ſanguinem ſuum funderet. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXIII. in Matth.) Ideo etiam gratias egit ut nos doceret qualiter oporteret nos hoc myſterium perficere; & etiam monſtravit quoniam ad paſſionem non venit nolens. Erudivit enim nos quodcumque patimur cum gratiarum actione ferre, & etiam ex hoc bonam ſpem nobis dedit. Si enim figura huius ſacrificii, ſcilicet immolatio agni paſchalis, facta eſt liberatio populi ab AEgyptiaca ſervitute; multo magis veritas liberabit orbem terrarum. Sequitur: *Et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes*. Ne autem hæc audientes turbarentur, primum ipſe ſanguinem ſuum bibit, inducens eos ſine turbatione ad communionem myſteriorum. HIERONYMUS contra Helvidium. Sic igitur Dominus Ieſus fuit conviva, & convivium, ipſe comedens, & qui comeditur.

Sequitur: *Hic eſt ſanguis meus novi teſtamenti*. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXIII.) Hoc eſt annuntiationis legis novæ: hoc enim promittebat vetus teſtamentum quod continet novum: ſicut enim vetus teſtamentum habuit ſanguinem vitulorum, & ovium, ita novum habet ſanguinem dominicum. REMIGIUS Sic enim legitur Exod. XXIV. (1) quia accepit Moyſes ſanguinem agni, & miſit in craterem, & intincto faſciculo hyſſopi aſperſit populum, dicens: „ Hic eſt ſanguis teſtamenti quod mandavit ad vos Deus. “ CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXIII.) Sanguinem autem nominans, & paſſionem ſuam prænuntiat, dicens, *Qui pro multis effundetur*. Et rurſus dicit mortis cauſam, cum ſubdit, *In remiſſionem peccatorum*; quaſi dicat: Sanguis agni in AEgypto effuſus eſt pro ſalute primogenitorum populi Iſraelis, hic autem in remiſſionem peccatorum. REMIGIUS. Et notandum, quia non ait, Pro paucis, aut pro omnibus; ſed *Pro multis*: quia non venerat unam tantum gentem redimere, ſed multos de omnibus gentibus. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXIII.) Hoc autem dicens oſtendit quod paſſio eius myſterium eſt ſalutis humanæ, per quod etiam diſcipulos conſolatur. Et ſicut Moyſes ait Exod. XII. „ Hoc erit vobis memoriale ſempiternum;“ ita & ipſe dixit, ut Lucas refert cap. XXII. „ Hoc facite in meam commemorationem.“ REMIGIUS. Non ſolum autem panem, ſed etiam vinum offerendum docuit, ut eſurientes & ſitientes iuſtitiam his myſteriis doceret eſſe recreandos. GLOSSA a. Sicut enim corporalis refectio fit per cibum & potum; ita ſub ſpecie cibi & potus nobis ſpiritualem refectionem Dominus præparavit. Conveniens etiam fuit ad ſignandum dominicam paſſionem ut ſub duplici ſpecie hoc ſacramentum inſtitueretur. In paſſione enim ſanguinem ſuum effudit, & ſic ſanguis eius fuit a corpore ſeparatus. Oportuit ergo ad dominicam paſſionem repræſentandam, ſeorſum proponi panem & vinum, quæ ſunt corporis & ſanguinis ſacramentum. Sciendum tamen eſt, quod ſub utraque ſpecie totus Chriſtus continetur: ſub ſpecie quidem panis ſimul ſanguis cum corpore, & ſub ſpecie vini ſimul corpus cum ſanguine. AMBROSIUS in Epiſt. ad

(1) *Al.* Sicut.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Gloſſa, nec in Gloſſa eſt quæ nunc extat, nec alibi occurrit.

ad Corinth. *a*. Ideo etiam in duabus ſpeciebus celebratur: valet enim ad tuitionem corporis & animæ quod percipimus. CYPRIANUS ad Cæcilium (epiſt. III. Lib. II.) Calix vero Domini non eſt aqua ſola, & vinum ſolum, niſi utrumque miſceatur; quomodo nec corpus Domini poteſt eſſe farina ſola, aut aqua ſola, niſi utrumque fuerit adunatum. AMBROSIUS de Sacramentis (Lib. V. cap. I.) Si autem Melchiſedech panem & vinum obtulit, quid ſibi vult aquæ mixtio? Accipe rationem. Tetigit Moyſes petram, & petra undam maximam ſudit; petra autem erat Chriſtus, & unus de militibus lancea tetigit latus Chriſti, & de latere eius aqua fluxit, & ſanguis; aqua ut mundaret, ſanguis ut redimeret. REMIGIUS. Sciendum etiam, quod, ut Ioannes dicit, aquæ multæ populi ſunt. Et quia nos oportet ſemper manere in Chriſto, & Chriſtum in nobis, vinum aquæ mixtum offertur, ut oſtendatur quia caput & membra, ideſt Chriſtus & Eccleſia, unum ſunt corpus; vel ut demonſtretur quia nec Chriſtus paſſus eſt abſque amore noſtræ redemptionis, nec nos ſalvari poſſumus abſque illius paſſione. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxiii.) Quia vero de paſſione, & cruce eis locutus erat, conſequenter eum qui de reſurrectione eſt ſermonem inducit, dicens: *Dico autem vobis, non bibam amodo de hoc genimine vitis uſque in diem illum cum illud bibam vobiſcum novum in regno Patris mei*. Regnum autem reſurrectionem ſuam nominat. Ideo autem hoc de reſurrectione dixit, quod ſcilicet cum Apoſtolis eſſet bibiturus, ne aliqui exiſtimarent phantaſiam eſſe reſurrectionem; & ideo perſuadentes hominibus de Chriſti reſurrectione dixerunt Act. x. „ Simul comedimus, & bibimus cum eo, „ poſtquam reſurrexit a mortuis. " Per hoc ergo oſtendit quod videbunt eum ſuſcitatum, & cum ipſis rurſus erit. Quod autem dicit, *Novum*, clare intelligendum eſt nove, ideſt novo modo, non quaſi corpus paſſibile habens, & indigens cibo: non enim poſt reſurrectionem comedit, & bibit, quia cibo indigeret, ſed propter reſurrectionis certitudinem. Quia vero ſunt quidam hæretici in ſacris myſteriis aqua utentes, non vino, demonſtrat per hæc verba quoniam & cum ſacra myſteria tradidit, vinum dedit, quod & reſuſcitatus bibit: propter hoc dicit, *Ex hoc genimine vitis*: vitis enim vinum, non aquam generat. HIERONYMUS (ſuper *Non bibam de genimine vitis*.) Vel aliter. De carnalibus Dominus tranſit ad ſpiritualia. Quod vinea de AEgypto tranſplantata populus ſit Iſrael, ſacra Scriptura teſtatur. Dicit ergo Dominus ſe de hac vinea nequaquam eſſe bibiturum, niſi in regno Patris. Regnum Patris fidem puto eſſe credentium. Ergo cum Iudæi regnum receperint Patris, tunc de vino eorum Dominus bibet. Attende autem quod dicat, *Patris*, & non Dei: omnis enim pater nomen eſt filii; ac ſi diceret, cum crediderint in Deum Patrem, & adduxerit eos Pater ad Filium. REMIGIUS. Vel aliter. *Non bibam de genimine vitis huius*; ideſt, non ultra ſynagogæ carnalibus oblationibus delectabor, in quibus illa paſchalis agni immolatio præcipuum locum tenere ſolebat. Aderit autem tempus meæ reſurrectionis, & dies in quo in regno Patris conſtitutus, ideſt gloria æternæ immortalitatis ſublimatus, *vobiſcum illud bibam novum*; hoc eſt, de ſalvatione illius populi iam renovati per aquam baptiſmatis, quaſi novo gaudio lætabor. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. I. cap. xlii.) Vel aliter, cum dicit, *Bibam illud novum*, vult intelligi hoc vetus eſſe. Quia ergo de propagine Adam, qui vetus homo appellatur, corpus ſuſcepit, quod in paſſione morti traditurus erat (unde (1) etiam per vini ſacramentum commendavit ſanguinem ſuum) quid (2) aliud novum vinum quam immortalitatem renovandorum corporum intelligere debemus? Quod autem dicit, *Vobiſcum bibam*, etiam ipſis reſurrectionem corporum ad induendam immortalitatem promittit: *Vobiſcum* enim non ad idem tempus, ſed ad eamdem innovationem eſſe dictum accipiendum eſt: nam & nos dicit Apoſtolus reſurrexiſſe cum Chriſto, ut ſpes rei futuræ iam lætitiam præſentem afferat. Quod autem *de hoc genimine vitis* etiam illud novum eſſe dicit, ſignificat utique eadem corpora reſurrectura ſecundum innovationem cæleſtem, quæ nunc ſecundum terrenam vetuſtatem ſunt moritura. HILARIUS (can. xxx. in Matth.) Videtur autem ex hoc quod Iudas

(1) *Al.* inde etiam. (2) *Al. puncto præmiſſo* Sed quid aliud &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo ſub Ambroſii nomine alter Auctor qui & in Gloſſa paſſim Ambroſiaſter appellatur, quaſi ſuppoſititius Ambroſius, & fuiſſe creditur Hilarius Romanus Diaconus Luciferiani Schiſmatis propagator.

Iudas cum eo non biberit, quia non erat bibiturus in regno; cum univerſos tunc bibentes ex vitis iſtius fructu, bibituros ſecum poſtea polliceretur. GLOSSA *a*. Sed ſuſtinendo aliorum ſanctorum ſententiam, quod ſcilicet Iudas ſacramenta receperit a Chriſto, dicendum eſt, quod hic dicit, *Vobiſcum*, ad plures eorum, non ad omnes referendum (1) eſſe.

(i) ORIGENES (tract. xxxv. in Matth.) Diſcipulos qui acceperant benedictionis panem, & biberant calicem gratiarum actionis, docebat Dominus pro his omnibus hymnum dicere Patri: unde dicitur: *Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti*: ut de alto tranſirent ad altum, quia fidelis non poteſt aliquid agere in convalle. (2) CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxiii.) Audiant quicumque velut porci ſimpliciter manducantes cum ebrietate ſurgunt, cum deceret gratias agere, & in hymnum menſam deſinere. Audiant quicumque ultimam orationem in ſacris myſteriis non expectant: ultima enim oratio (3) Miſtæ, illius hymni eſt ſignum, Gratias ergo egit antequam ſacra myſteria diſcipulis daret, ut & nos gratias (4) agamus; hymnum dixit poſtquam dedit, ut & nos hoc ipſum faciamus. HIERONYMUS (ſuper *Et hymno dicto exierunt.*) Iuxta hoc exemplum Salvatoris, qui pane Chriſti, & calice ſaturatus, & inebriatus fuerit, poteſt laudare Deum, & conſcendere montem Oliveti, ubi laborum refectio, doloriſque ſolatium, & veri luminis notitia eſt. HILARIUS (can. xxx.) Per hoc etiam oſtendit quod homines conſummati in univerſis divinorum myſteriorum virtutibus, gaudio exultationeque communi in cæleſtem gloriam efferuntur. ORIGENES (tract. xxxv.) Apte etiam mons miſericordiæ eſt electus, ubi pronuntiaturus fuit ſcandalum infirmitatis diſcipulorum, iam tunc paratus ut non repelleret diſcipulos diſcedentes, ſed ut reciperet revertentes: unde ſequitur: *Tunc dixit illis Ieſus: Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte*. HIERONYMUS (ſuper *Tunc dicit illis Ieſus.*) Prædicit quidem quod paſſuri ſunt, ut cum paſſi fuerint non deſperent ſalutem; ſed agentes pœnitentiam, liberentur. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxiii.) In quo etiam docet nos, quales ante crucem fuerunt diſcipuli, & quales poſt crucem. Etenim qui neque cum Chriſto, dum crucifigebatur, ſtare poterant, poſt mortem Chriſti adamante fuerunt fortiores. Fuga enim diſcipulorum, & timor demonſtratio eſt mortis Chriſti, ut confundantur qui hæreſi Marcionis ægrotant. Si enim neque ligatus eſt, neque crucifixus; unde Petro, & reliquis Apoſtolis incuſſus eſt tantus timor? HIERONYMUS (ſuper *Vos omnes ſcandalum patiemini.*) Et ſignanter addit, *In iſta nocte*: quia quomodo qui inebriantur, nocte inebriantur; ſic & qui ſcandalum patiuntur, in nocte, & tenebris ſuſtinent. HILARIUS (can. xxx.) Huius etiam (5) prædictionis fides auctoritate prophetiæ veteris continebatur: unde ſequitur: *Scriptum eſt enim: Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis*. HIERONYMUS (ſuper *Scriptum eſt enim.*) Hoc aliis verbis in Zacharia Propheta cap. xiii. ſcriptum eſt, & ex perſona Prophetæ ad Deum dicitur: „ Percu„ te paſtorem, & diſpergentur oves." Percutitur autem paſtor bonus, ut ponat animam ſuam pro ovibus ſuis, & de multis gregibus (6) errantium fiat unus grex, & unus paſtor. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxiii.) Hanc autem prophetiam inducit, ſimul quidem ſuadens eis attendere ſemper quæ ſcripta ſunt, ſimul etiam oſtendens quoniam ſecundum Dei conſilium crucifigebatur, & undique monſtrans non alienum ſe eſſe a veteri teſtamento, (7) qui in eo prænuntiabatur. Non autem permiſit eos in triſtibus permanere; ſed & læta prænuntiat dicens: *Poſtquam autem reſurrexero, præcedam*

vos

(1) *Al.* eſt. (2) *In editione P. Nicolai ſequentes appendices interponuntur.* BEDA. Pulchre diſcipulos ſacramentis ſui corporis, ac ſanguinis imbutos, hymno etiam piæ interceſſionis Patri commendatos, in montem ducit olivarum, ut typice deſignet nos per actionem ſacramentorum ſuorum, perque opem ſuæ interceſſionis, ad altiora virtutum dona, & chariſmata Spiritus ſancti, quibus in corde perungamur, conſcendere debere. RABANUS. Poteſt autem hymnus ille intelligi quem Dominus apud Ioannem Patri gratias agens decantabat; in quo & pro ſeipſo, & pro diſcipulis, & pro eis qui per verbum eorum credituri erant, elevatis ſurſum oculis precabatur, Ioan. xvii. GLOSSA. Hoc eſt quod Pſalmus dicit (Pſal. xxi.) „ Edent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum. " *Tum ſequitur* CHRYSOSTOMUS (*in hom.* lxxxiii. ut ſupra.) Audiant &c. (3) *Al. deeſt* Miſſæ. (4) *Al.* ageremus. (5) *Al.* prædicationis. (6) *Al.* errorum. (7) *In quatuor ſæpe citatis exemplis additur* & a Deo.

Ex editione P. Nicolai.

a Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec in Anſelmo extat, nec alibi occurrit.

vos in Galilæam : non enim confeſtim poſt reſurrectionem in cælo eis apparuit, neque in longam quamdam regionem, ut eis appareat, vadit; ſed in ipſa gente, & in ipſis fere regionibus: ut & hinc crederent quoniam qui crucifixus eſt, ipſe eſt qui reſurrexit. Propter hoc etiam ſe in Galilæam abire dicit, ut a timore Iudæorum liberati crederent ei quod dicebatur. ORIGENES (tract. XXXV.) Prædicit etiam hoc eis, ut qui ad modicum diſperguntur, ſcandalum paſſi, poſt congregentur a reſurgente Chriſto, & præcedente eos in Galilæam Gentium. HILARIUS (can. XXX.) Sed Petrus intantum & affectu, & caritate Chriſti efferebatur ut & imbecillitatem carnis ſuæ, & fidem verborum Domini non contueretur, quaſi dicta eius efficienda non eſſent: unde ſequitur: *Reſpondens Petrus ait illi*: *Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego numquam ſcandalizabor*. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXIII.) Quid ais, o Petre? Propheta dicit, „ Diſpergentur oves," & Chriſtus confirmavit quod dictum eſt; & tu dicis, Nequaquam. Quando dixit, *Unus ex vobis me tradet*, timebas ne tu eſſes traditor, quamvis nihil tibi tale conſcius eras; nunc autem, manifeſte eo dicente quoniam omnes ſcandalizabimini, contradicis. Sed quia erutus erat ab anxietate, quam de proditione habuerat, confidens de reliquo, dicebat: *Ego numquam ſcandalizabor*. HIERONYMUS (ſuper *Reſpondens Petrus*.) Non tamen eſt temeritas, nec mendacium; ſed fides eſt Apoſtoli Petri, & ardens affectus erga Dominum Salvatorem. REMIGIUS. Quod ergo ille dicit prævidendo, iſte denegat amando: ubi moraliter inſtruimur ut quantum confidimus de ardore fidei, tantum timeamus de carnis fragilitate. Videtur tamen accuſabilis Petrus, & quoniam contradixit, & quoniam aliis ſeipſum præpoſuit, & tertio quoniam totum ſibi attribuit, quaſi fortiter eſſet perſeveraturus. Ut hoc igitur in eo ſanaret, permiſit fieri eius caſum, non impellens eum ad negandum, ſed eum ſibi deſerens, & naturam humanam de fragilitate convincens. ORIGENES (tract. XXXV.) Unde alii diſcipuli ſcandalizati ſunt in Ieſu, Petrus autem non ſolum ſcandalizatur, ſed abundantius relinquitur ut ter denegaret: unde ſequitur: *Ait illi Ieſus*: *Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis*. AUGUSTINUS de Concor. Evang. (Lib. III. cap. 11.) Poteſt autem movere quod tam diverſa non tantum verba, ſed etiam ſententias Evangeliſtæ præmittunt, quibus præmonitus Petrus, illam præſumptionem proferret, vel cum Domino, vel pro Domino moriendi; ita ut cogant, (1) intelligiter eum expreſſiſſe præſumptionem ſuam diverſis locis ſermonis Chriſti, & ter illi a Domino reſponſum, quod eum eſſet ante galli cantum ter negaturus; ſicut etiam poſt reſurrectionem ter illum interrogat, utrum illum amet, & mandatum de paſcendis ovibus ter præcepit. Quid enim habent hæc verba Matthæi, vel ſententiæ ſimile illis (2) vel quibus ſecundum Ioannem, vel quibus ſecundum Lucam Petrus protulit præſumptionem ſuam? Marcus autem pene ipſis verbis hoc commemorat (cap. XIV.) quibus & Matthæus, niſi quod diſtinctius quemadmodum futurum eſſet, expreſſit dictum eſſe a Domino: „ Amen dico tibi, quia tu hodie „ in nocte hac priuſquam bis gallus vocem „ dederit, ter me es negaturus." Unde nonnullis, qui parum attendunt, Marcus videtur non congruere ceteris: tota enim negatio Petri trina eſt; quæ ſi poſt primum galli cantum inciperet, falſum dixiſſe viderentur tres Evangeliſtæ, qui dicunt dixiſſe Dominum, quod antequam gallus cantaret, eum Petrus eſſet negaturus. Rurſus ſi totam trinam negationem ante peregiſſet quam cantare gallus inciperet, ſuperfluo dixiſſe Marcus deprehenderetur ex perſona Domini: „ Priuſquam gallus bis vocem de„ derit, ter me es negaturus." Sed quia ante primum galli cantum cœpta eſt illa trina negatio, attenderunt tres Evangeliſtæ non quando eam completurus eſſet Petrus, ſed (3) quanta futura eſſet, & quando incepta, ideſt ante galli cantum; quamquam in anima eius, & ante primum galli cantum tota poſſit intelligi, quoniam ante galli cantum tantus timor obſederat mentem, qui eam poſſet uſque ad tertiam negationem perducere. Multo minus igitur movere debet quia trina negatio, etiam trinis negantis vocibus, ante galli cantum cœpta, etſi non ante primum galli cantum peracta eſt; tamquam ſi alicui diceretur: Antequam gallus cantet, ad me ſcribes epiſtolam, in qua mihi ter conviciaberis: non utique ſi eam ante omnem galli cantum ſcribere inciperet, & poſt primum galli cantum finiret; ideo dicendum erat falſum fuiſſe prædictum. ORIGENES (tract. XXXV.) (4) Quæres autem ſi poſſibile erat ut non ſcandalizaretur Petrus, ſemel Salvatore dicente,

(1) *Al.* intelligibiliter. (2) *Al. omittitur* vel. (3) *Al.* quando. (4) *Al.* Quæreres autem.

cente, quoniam *omnes vos ſcandalum patiemini in me*. Ad quod aliquis reſpondebit, quoniam neceſſe erat fieri quod prædictum erat a Ieſu; alius autem dicet, quoniam qui exoratus a Ninivitis, quæ prædixerat per Ionam non fecit, poſſibile fuit ut repelleret etiam ſcandalum a Petro deprecante. Nunc autem promiſſio eius audax in affectu quidem prompto, (1) non tamen prudenti, facta eſt ei cauſa ut non ſolum ſcandalizaretur, verum etiam ter denegaret. Poſtquam autem cum affirmatione iuramenti pronuntiavit, dicet aliquis, quod non erat poſſibile ut non denegaret. Si enim iuramentum erat Chriſti *Amen*, mentitus fuiſset dicendo, *Amen dico tibi*; ſi verum dixiſset Petrus, quia *non te negabo*. Videntur autem mihi ceteri diſcipuli cogitantes, quod primum fuerat dictum: *Omnes vos ſcandalum patiemini*. Ad hoc autem quod dictum eſt Petro, *Amen dico tibi*, promiſerunt ſimiliter Petro, quia non erant comprehenſi in illa prophetia: unde ſequitur: *Ait illi Petrus: Etiam ſi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter & omnes diſcipuli dixerunt*. Hic etiam Petrus, neſcit quid loquatur: cum Ieſu enim mori pro omnibus moriente hominum non erat: quoniam omnes fuerant in peccatis, & omnes opus habebant ut pro eis alius moreretur, non ipſi pro aliis. RABANUS (ſuper *Si oportuerit me mori tecum*.) Sed quia intellexerat Petrus Dominum, præ timore mortis eum ſe prædixiſſe negaturum, ob hoc dicebat, quod licet periculum immineret mortis, nullo modo ab eius fide poſſet avelli: & ſimiliter alii Apoſtoli per ardorem mentis non timuerunt damnum mortis; ſed vana fuit præſumptio humana ſine protectione divina. (2) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxiii.) Hinc ergo magnum diſcimus dogma, quia non ſufficit deſiderium hominis, niſi divino aliquis potiatur auxilio.

(k) REMIGIUS. Paulo ſuperius Evangeliſta dixerat, quia hymno iam dicto, exiit cum diſcipulis in montem Oliveti, & ut oſtenderet ad quem locum ipſius montis diverterit, conſequenter adiunxit: *Tunc venit Ieſus cum illis in villam quæ dicitur Gethſemani*. RABANUS. Lucas dicit cap. xxii. „In montem Oliveti:“ Ioannes, „Trans „rotrentem Cedron,“ quod idem eſt quod Gethſemani; & eſt locus in quo oravit ad radicem montis Oliveti, ubi hortus eſt, ubi etiam Eccleſia eſt ædificata. HIERONYMUS (ſuper *Tunc venit Ieſus in Gethſemani*.) Gethſemani interpretatur vallis pinguiſſima, in qua iuſſit diſcipulos ſedere pauliſper, & expectare redeuntem, donec pro cunctis Dominus ſolus oraret. ORIGENES (tract. xxxv.) Non enim conveniebat ut ibi caperetur ubi cum diſcipulis manducaverat paſcha; conveniebat autem & priuſquam proderetur orare, & eligere locum mundum ad orationem: unde ſequitur: *Et dixit diſcipulis ſuis: Sedete hic donec vadam illuc, & orem*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxiv.) Hoc autem dicit, quia diſcipuli indiviſibiliter ſequebantur Chriſtum: conſuetudo enim (3) ei erat ſine diſcipulis orare; hoc autem faciebat erudiens nos in orationibus quietem nobis conſtituere, & ſolitudinem quærere. DAMASCENUS in Lib. III. a (cap. xxiv.) Sed cum oratio ſit aſcenſus intellectus ad Deum, vel petitio decentium a Deo, qualiter Dominus orabat? Neque enim aſcenſione, quæ ad Deum eſt, indigebat intellectus eius, ſemel ſecundum perſonam Deo Verbo unitus; neque etiam ea quæ a Deo eſt petitione: unus enim Deus & homo Chriſtus eſt. Sed formans in ſeipſo quod noſtrum eſt, docuit nos a Deo Patre petere, & ad ipſum extendi: ſicut enim paſſiones ſuſtinuit, ut triumphans adverſus eas victoriam nobis tribueret; ita orat, nobis viam faciens ad eam quæ ad Deum eſt aſcenſionem, & pro nobis omnem iuſtitiam implens, & reconcilians nobis Patrem ſuum, & ut principium ipſum honorans, & monſtrans quod non eſt

Deo

(1) *Al.* non ſine. (2) *Multo plura habet P. Nicolai, videlicet* CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxiii. ut ſupra.) Puto autem ambitione quoque aliqua & iactantia in ea verba Petrum fuiſſe lapſum: nam & in cœna diſceptabant quiſnam ex eis maior eſſet: adeo illos inanis gloriæ amor vehementer turbabat. Chriſtus autem ab his cum paſſionibus liberare cupiens, opem ſuam ei ſubtraxit. Vide porro quomodo poſt reſurrectionem hinc eruditus Chriſto ſubmiſſius loquitur, nec eidem coarguenti ulterius repugnat: hæc omnia caſus ille perfecit: nam ante ſibi totum tribuebat, cum dicere potius debuiſſet, Non te negabo, ſi me patrocinio tuo iuveris: e contrario autem totum poſtea Deo tribuendum oſtendit. „Quid nobis attenditis (inquit Act. iii.) quaſi propria virtute hunc ambulare fecerimus?“ Hinc ergo &c. (3) *Al. omittitur* ei.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nempe Fidei orthodoxæ.

Deo contrarius. REMIGIUS. Cum autem Dominus in monte oravit, docuit nos in oratione pro cæleſtibus Dominum ſupplicare; cum vero in villa oravit, nos inſtruxit ut in oratione ſemper humilitatem ſervare ſtudeamus. RABANUS (ſuper *Venit in villam*.) Pulchre autem appropinquans paſſioni, in valle pinguedinis oraſſe dicitur, ut demonſtraret quod per vallem humilitatis, & pinguedinem caritatis mortem pro nobis ſuſceperit. Moraliter etiam nos inſtruxit ut non geſtemus cor aridum a pinguedine caritatis. REMIGIUS. Appropinquans morti Dominus, in valle pinguedinis oravit: quia per vallem humilitatis, & pinguedinem caritatis pro nobis mortem ſubiit. Quia vero fidem diſcipulorum, & conſtantiam devotæ ſibi voluntatis acceperat; ſed turbandos illos, & diſpergendos præſciebat: ideo iuſſit eos in loco ſedere: nam ſedere requieſcentis eſt: laboraturi enim erant eum negaturi. Qualiter autem progreſſus ſit, manifeſtat cum ſubiungitur: *Et aſſumpto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contriſtari, & mæſtus eſſe*. Illos videlicet aſſumpſit quibus in monte claritatem ſuæ maieſtatis oſtenderat. HILARIUS (can. XXXI.) Sed quia dicit, *Cœpit contriſtari, & mæſtus eſſe*, hæreticorum omnis hic ſenſus eſt ut opinentur metum mortis in Dei Filium incidiſſe, quia aſſerunt non de æternitate prolatum, neque de infinitate paternæ ſubſtantiæ extitiſſe, ſed ex nihilo per eum qui omnia creavit, effectum; & ideo in eo doloris anxietas, ideo metus mortis, ut qui mortem timere potuit, & mori poſſit; qui vero mori potuit, licet in futurum erit, non tamen per eum qui ſe genuit ex præterito, ſit æternus. Quod ſi per fidem capaces Evangeliorum eſſent, ſcirent Verbum in principio Deum, & hoc in principio apud Deum, & eamdem eſſe æternitatem gignentis & geniti. Sed ſi virtutem illam incorruptæ ſubſtantiæ, imbecillitatis ſuæ ſorte aſſumptio carnis infecerit, ut ſit ad dolorem infirma, ad mortem trepida, iam & corruptioni ſubdita erit; ac ſic æternitate demutata in metum, hoc quod in ea eſt poterit aliquando non eſſe. Deus autem ſine menſura temporum ſemper eſt, & qualis eſt, talis ſemper æternus eſt. Mori igitur nihil in Deo potuit, nec ex ſe metus Deo ullus eſt. HIERONYMUS. Nos autem ita dicimus hominem paſſibilem a Deo Filio ſuſceptum ut Deitas impaſſibilis permaneret. Paſſus eſt enim Dei Filius non putative, ſed vere omnia quæ Scriptura teſtatur, ſecundum illud quod pati poterat, ſecundum ſcilicet ſubſtantiam aſſumptam. HILARIUS de Trin. (Lib. X.) Puto autem non alia hic ad timendum quam paſſionis, & mortis cauſa a quibuſdam prætenditur. Interrogo autem eos qui hoc ita exiſtimant, an ratione ſubſiſtat ut mori timuerit qui omnem ab Apoſtolis timorem mortis expellens ad gloriam eos ſit martyrii adhortatus: quid enim ipſe in mortis ſacramento doluiſſe exiſtimandus eſt qui pro ſe morientibus vitam rependit? Deinde quem dolorem mortis timeret, poteſtatis ſuæ libertate moriturus? Si etiam paſſio honorificatura eum erat, quomodo triſtem eum metus paſſionis effecerat? HILARIUS (can. XXXI.) Quia ergo mæſtum Dominum fuiſſe legimus, cauſas mæſtitiæ reperiamus. Admonuerat ſuperius omnes ſcandalizandos; Petrum etiam Dominus ter negaturum eſſe reſpondit: aſſumptiſque eo, & Iacobo, & Ioanne cœpit triſtis eſſe: ergo non ante triſtis eſt quam aſſumit; ſed omnis metus illis eſſe cœpit aſſumptis: atque ita non de ſe orta eſt, ſed de eis quos aſſumpſerat, mæſtitudo. HIERONYMUS (ſuper *Aſſumpto Petro*.) Contriſtabatur ergo Dominus non timore patiendi, qui ad hoc venerat ut pateretur, & Petrum (1) temeritatis arguerat; ſed propter infeliciſſimum Iudam, & ſcandalum omnium Apoſtolorum, & reiectionem, vel reprobationem populi Iudæorum, & everſionem miſeræ Hieruſalem. DAMASCENUS in Lib. III. (cap. XXIII.) Vel aliter. Omnia quæ non ante ad eſſe deducta ſunt a conditore, (2) exiſtendi naturaliter deſiderium habent, & non exiſtere naturaliter fugiunt. Deus igitur Verbum homo (3) factus habuit hoc deſiderium, quo deſideravit eſcam, & potum, & ſomnum, quibus ſcilicet conſervatur vita; (4) & naturaliter experientia horum uſus eſt, & e contrario, corruptiva reformidavit: unde & tempore paſsionis, quam voluntarie ſuſtinuit, habuit mortis timorem naturalem, & triſtitiam: (5) eſt enim timor naturalis quo anima non vult dividi a corpore

(1) *P. Nicolaj* timiditatis. (2) *Al.* exiſtendi naturaliter fugiunt. (3) *Al.* factus eſt: *item* factus habuit; & hoc eſt deſiderium quod Dei deſideravit eſcam &c. (4) *Al.* deſiderans, & naturaliter in experientiam horum tactus, & e contrario deſideravit corruptivorum amotionem. (5) *Al.* eſt enim timor naturalis anima nolens (*item* nolente) dividi a corpore propter eam quæ ex principio a conditore impoſita eſt naturalem familiaritatem.

Digitized by Google

pore, propter naturalem familiaritatem, quam ei a principio conditor rerum impoſuit. HIERONIMUS (ſuper *Cœpit contriſtari, & mæſtus eſſe.*) Dominus (1) ergo noſter, ut veritatem aſſumpti probaret hominis, vere quidem contriſtatus eſt; ſed ne paſſio in animo illius dominaretur, (2) per paſſionem cœpit contriſtari: aliud eſt enim contriſtari, & aliud incipere contriſtari. REMIGIUS. Deſtruuntur autem in hoc loco Manichæi, qui dixerunt illum phantaſticum corpus aſſumpſiſſe; nihilominus & illi qui dixerunt eum veram animam non habuiſſe, ſed loco animæ divinitatem. AUGUSTINUS in Lib. lxxxiii. Quæſt. (quæſt. lxxx.) Habemus enim Evangeliſtarum narrationes, per quas Chriſtum & natum de Beata Virgine Maria cognovimus, & comprehenſum a Iudæis, & flagellatum, & crucifixum, atque interfectum, & ſepultum in monumento: quæ omnia intelligere ſine corpore nemo poteſt facta eſſe: nec figurate accipienda quiſquam vel dementiſſimus dixerit, cum dicta ſint ab eis qui res geſtas ut meminerant narraverunt. Sic ergo iſti corpus eum habuiſſe teſtantur. ſicut & eum habuiſſe indicant animam affectiones illæ quæ non poſſunt eſſe niſi in anima; quas nihilominus eiſdem Evangeliſtis narrantibus legimus: Et miratus eſt Ieſus, & iratus, & contriſtatus. (3) AUGUSTINUS de Civ. Dei (Lib. XIV. cap. IX.) Cum ergo in Evangelio iſta referuntur, non falſo utique referuntur; verum ille hos (4) motus certiſſimæ diſpenſationis gratia ita cum voluit ſuſcepit animo humano, ut cum voluit factus eſt homo. Habemus quidem & nos huiuſmodi affectus ex humanæ conditionis infirmitate; non autem ita Dominus Ieſus, cuius infirmitas fuit ex poteſtate. DAMASCENUS in III. Lib. (cap. XX.) Quapropter naturales noſtræ paſſiones ſecundum naturam, & ſupra naturam fuerunt in Chriſto: ſecundum naturam enim, quia permittebat carni pati quæ propria; ſuper naturam autem, quia non præcedebant in eo voluntatem naturalia: nihil enim coactum in Chriſto conſideratur, ſed omnia voluntaria: volens enim eſurivit, volens timuit, & contriſtatus eſt. Et ideo de manifeſtatione triſtitiæ ſubditur: *Tunc ait illis: Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* AMBROSIUS ſuper Lucam a (Lib. X. in titulo de triſtitia Chriſti.) Triſtis autem eſt non ipſe, ſed anima: non enim triſtis ſapientia, non divina ſubſtantia, ſed anima: ſuſcepit enim animam meam, ſuſcepit corpus meum. HIERONYMUS (ſuper *Tunc ait illis.*) Non autem propter mortem, ſed uſque ad mortem dicitur contriſtatus, donec Apoſtolos ſua liberet paſſione. Dicant qui irrationabilem Ieſum ſumpſiſſe animam ſuſpicantur, quomodo contriſtetur, & noverit tempus triſtitiæ: quamvis enim & bruta mæreant animalia, tamen non noverunt nec cauſas, neque tempus uſque ad quod debeant contriſtari. ORIGENES (tract. xxxv.) Vel aliter. *Triſtis eſt anima uſque ad mortem*; quaſi dicat: Triſtitia cœpta eſt in me, non ſemper, ſed uſque ad tempus mortis, ut cum mortuus fuero peccato, moriar & univerſæ triſtitiæ, cuius principium tantum fuit in me. Sequitur: *Suſtinete hic, & vigilate mecum*; ac ſi dicat: Ceteros quidem iuſſi ſedere ibi, quaſi infirmiores, ab agone iſto ſervans eos ſecuros; vos autem quaſi firmiores adduxi, ut collaboretis mecum in vigiliis, & orationibus: tamen & vos manete hic, ut unuſquiſque in gradu ſuæ vocationis conſiſtat: quoniam omnis gratia, quamvis fuerit magna, habet ſuperiorem. HIERONYMUS (ſuper *Triſtis eſt anima mea.*) Vel (5) ideo a ſomno prohibet, cuius tempus non erat imminente diſcrimine; ſed a ſomno infidelitatis, & torpore mentis.

(I) ORIGENES (tract. xxxv.) Petrum magis de ſe confidentem, & alios adduxit, ut videant cadentem in faciem, & orantem, & diſcant non magna, ſed humilia de ſe ſapere, nec veloces eſſe ad promittendum, ſed ſoliciti ad orandum: & ideo dicitur: *Et progreſſus puſillum*: nolebat enim longe fieri ab eis, ſed iuxta eos conſtitutus orare: & qui dixerat ſupra XI. *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde*, laudabiliter ſe humilians cadit in faciem: unde ſequitur: *Procidit in faciem ſuam orans, & dicens: Mi Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte.* Manifeſtans autem in oratione ſua

(1) *P. Nicolai legit* Dominus ergo noſter vere quidem contriſtatus eſt, *intermediis omiſſis.* (2) *Idem habet* per propaſſionem. (3) *Al.* AMBROSIUS ſuper Lucam. (4) *Al. deeſt* motus. (5) *Apud P. Nicolai eſt* Vel eos non a ſomno prohibet.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Lib. I. ſuper Lucæ xxii.

ſua devotionem, quaſi dilectus, & complacens diſpoſitioni Patris, addidit: *Verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*: docens, ut non oremus fieri noſtram voluntatem, ſed Dei. Secundum autem quod cœpit pavere, & triſtari, ſecundum hoc orat calicem paſſionis tranſire, & non ſicut ipſe vult, ſed ſicut Pater; hoc eſt, non ſecundum ſubſtantiam eius divinam, & impaſſibilem, ſed ſecundum naturam humanam, & infirmam: ſuſcipiens enim naturam carnis humanæ, omnes proprietates implevit, ut non in phantaſia habuiſſe carnem æſtimaretur, ſed in veritate. Proprium eſt autem hominis fidelis primum quidem nolle pati aliquid doloris, maxime quod ducit uſque ad mortem, quia homo carnalis eſt; ſi autem ſic voluerit Deus, acquieſcere, quia fidelis eſt: nam ſicut multum confidere non debemus, ne noſtram virtutem videamus profiteri, ſic diffidere non debemus, ne Dei adiutoris noſtri impotentiam videamur pronuntiare. Notandum eſt autem, quoniam Marcus quidem, & Lucas hoc ipſum ſcripſerunt; Ioannes autem orantem Ieſum, ut tranſiret ab eo calix, non introducit: quoniam hi (1) quidem magis ſecundum humanam naturam eius exponunt de eo quam ſecundum divinam; Ioannes autem magis ſecundum divinam. Aliter autem Ieſus videns qualia erant Iudæi paſſuri petentes eum ad mortem, dicebat: *Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte*. HIERONYMUS (ſuper *Progreſſus ille puſillum*.) Unde ſignanter dicit, *Calix iſte*, hoc eſt populi Iudæorum, qui excuſationem ignorantiæ habere non poſſunt, ſi me occiderint, habentes legem, & Prophetas, qui me vaticinantur. ORIGENES (tract. xxxv. ſuper *Non ſicut ego volo*.) Rurſus videns quanta utilitas totius mundi eſſet futura per paſſionem ipſius, dicebat: *Sed non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*; ideſt, ſi poſſibile eſt ut ſine paſsione mea omnia iſta bona proveniant, quæ per paſsionem meam ſunt proventura; tranſeat paſsio hæc a me, ut & mundus ſalvetur, & Iudæi in paſsione mea non pereant. Si autem ſine perditione quorumdam, multorum ſalus non poteſt introduci, quantum ad iuſtitiam tuam, non tranſeat. Calicem autem hunc qui bibitur, paſſionis in multis locis nominat Scriptura. Bibit autem calicem totum qui patitur pro teſtimonio quicquid fuerit ei illatum. Effundit autem accipiens qui denegat, ne aliquid patiatur. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. IV) Et ne quis eum putaret Patris minuiſſe poteſtatem, non dixit, Si facere potes; ſed *Si fieri poteſt*, vel *ſi poſſibile eſt*; ac ſi diceretur, Si vis. Fieri enim poteſt quod ille voluerit: unde & Lucas hoc ipſum planius intimavit: non enim ait, *Si fieri poteſt*, ſed „ Si vis." HILARIUS (can. XXXI. in Matth.) Vel aliter. Non ait, *Tranſeat a me calix iſte*: hæc enim eſſet pro ſe timentis oratio. Quod autem ut a ſe tranſeat, rogat, non ut ipſe prætereatur orat, ſed ut in alterum illud quod a ſe tranſit, (2) accedat. Totus igitur ſupra eos qui paſſuri erant metus eſt; atque ideo pro his orat qui paſſuri poſt ſe erant, dicens: *Tranſeat calix a me*; ideſt, quomodo a me bibitur, ita ab his bibatur, ſine ſpei diffidentia, ſine ſenſu doloris, ſine metu mortis. Ideo autem ait, *Si poſſibile eſt*, quia carni & ſanguini horum terror eſt; & difficile eſt eorum acerbitate corpora non vinci humana. Quod autem ait, *Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*, vellet quidem eos non pati, ne forte in paſsione diffidant, ſi cohereditatis ſuæ gloriam ſine paſsionis ſuæ difficultate mereantur. (3) Non ergo ut non patiantur rogat, dicens, *Non ut ego volo. Sed ut tu*, ait, eo quod Pater vult ut bibendi calicis in eos ex ipſo tranſeat fortitudo: quia ex voluntate Patris non tam per Chriſtum vinci diabolum, quam etiam per eius diſcipulos oportebat. AUGUSTINUS in Enchir. a Sic igitur Chriſtus hominem gerens oſtendit privatam quamdam hominis voluntatem, in qua & ſuam, & noſtram figuravit, qui caput noſtrum eſt, cum dicit, *Tranſeat a me*. Hæc enim erat humana voluntas proprium aliquid tamquam privatum volens. Sed quia rectum vult eſſe hominem, & ad Deum dirigi, ſubdit: *Verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu*; ac ſi diceret: (4) Vide te in me, quia potes aliquid proprium velle; & ſi Deus aliud velit, conceditur hoc humanæ fragilitati. (5) LEO Papa in ſer. (VII.) de Paſſ. Hæc

vox

(1) *Al. omittitur* quidem. (2) *Al.* accidat. (3) *Omittit P. Nicolaius illud* Non ergo ut non patiantur rogat, dicens: *& textum ſequentem totum cum iis pariter quæ ſequuntur coniungit*. (4) *P. Nicolai legit* Videte in me quia poteſt. (5) *Al. ponebatur index Leonis poſt vocem* corporis.

Ex editione P. Nicolai.

a In expoſ. Pſal. XXXII. ſuper illud ex verſ. 1. *Rectos decet collaudatio*, non in Enchiridion, ſicut prius. *Similis nota extat in Veneta Nicolini edit. an.* 1593.

vox capitis, ſalus eſt totius corporis: hæc vox omnes fideles inſtruit, omnes confeſſores accendit, omnes martyres coronavit: nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis poſſet perſecutorum ſuperare terrores, niſi Chriſtus in omnibus, & pro omnibus Patri diceret, *Fiat voluntas tua*? Diſcant igitur hanc vocem omnes Eccleſiæ filii, ut cum adverſitas violentæ alicuius tentationis incumbit, ſuperato timore formidinis, accipiant tolerantiam paſſionis. ORIGENES (tract. xxxv.) Puſillum autem progrediente Ieſu ab eis, nec una hora potuerunt vigilare eo abſente: ropter quod oremus, ut nec modicum aliquando Ieſus progrediatur.

Sequitur: *Et venit ad diſcipulos ſuos, & invenit eos dormientes*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxiv.) Quia tempus intempeſtæ noctis erat, & oculi eorum a triſtitia erant gravati. HILARIUS (can. xxxi. in Matth.) Poſtquam ergo ad diſcipulos redit, & dormientes deprehendit, Petrum arguit: unde ſequitur: *Et dicit Petro: Sic non potuiſti una hora vigilare mecum*? Petrum ideo præ omnibus ex tribus arguit, quia præ ceteris non ſe ſcandalizandum fuerat gloriatus. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxiv.) Sed quia & alii idem dixerunt, omnium etiam infirmitatem arguit: qui enim mori ſimul cum Chriſto elegerant, neque ſimul cum eo potuerunt vigilare. ORIGENES (tract. xxxv.) Inveniens autem eos dormientes ſuſcitat verbo ad audiendum, & præcipit vigilare, dicens: *Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem*: ut primum vigilemus, & ſic vigilantes oremus. Vigilat qui facit opera bona, & qui ſolicite agit ne in aliquid tenebroſum dogma incurrat: ſic enim vigilantis exauditur oratio. HIERONYMUS (ſuper *Vigilate, & orate*.) Impoſſibile eſt humanam animam non tentari. Ergo non ait, *Vigilate, & orate*, ne tentemini, ſed *ne intretis in tentationem*; hoc eſt, ne vos tentatio ſuperet. HILARIUS (can. xxxi.) Cur autem ne in tentationem venirent admonere eos voluiſſet orare, oſtendit dicens: *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma*. Non enim de ſe hoc dicit: ad eos enim hic ſermo converſus eſt. HIERONYMUS (ſuper *Spiritus promptus eſt*.) Hoc autem eſt adverſus temerarios, qui quod crediderint putant ſe poſſe conſequi. Itaque quantum de ardore mentis confidimus, tantum de fragilitate carnis timeamus. ORIGENES (tract. xxxv.) Hic conſiderandum eſt utrum ſicut omnium caro infirma eſt, ſic omnium ſpiritus promptus eſt; an omnium quidem caro infirma eſt, non autem & omnium hominum ſpiritus promptus eſt, ſed tantum ſanctorum; infidelium autem ſpiritus ſegnis eſt, & caro infirma. Eſt autem & alio modo caro infirma eorum ſolum quorum ſpiritus promptus eſt, qui cum ſpiritu prompto opera carnis mortificant. Hos ergo vult vigilare, & orare, ut non intrent in tentationem: quoniam qui ſpiritualior eſt, ſolicitior debet eſſe, ne magnum bonum ipſius gravem habeat lapſum. REMIGIUS. Vel aliter his verbis oſtendit ſe veram carnem ex Virgine ſumpſiſſe, & veram animam habuiſſe: unde & nunc dicit ſpiritum ſuum promptum eſſe ad patiendum; carnem vero infirmam timere dolorem paſſionis.

Sequitur: *Iterum ſecundo abiit, & oravit dicens: Pater mi, ſi non poteſt calix iſte tranſire niſi bibam illum, fiat voluntas tua*. ORIGENES (tract. xxxv. in Matth.) AEſtimo quod calix ille paſſionis omnino a Ieſu fuerat tranſiturus, ſed cum differentia: ut ſiquidem biberet eum, & ab ipſo tranſiret, poſtmodum & ab univerſo genere hominum; ſi autem non biberet eum, ab ipſo quidem forſitan tranſiret, ab hominibus autem non tranſiret. Hunc ergo calicem paſſionis volebat quidem a ſe tranſire ſic ut omnino neque guſtaret amaritudinem eius, ſi tamen poſſibile eſſet, quantum ad iuſtitiam Dei. Si autem non poterat fieri, magis volebat ut ſumeret eum, & ſic tranſiret ab eo, & ab univerſo hominum genere, quam ut contra voluntatem paternam bibitionem eius effugeret. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxiv.) Quod quidem ſecundo, vel tertio orat, ex affectu ſcilicet humanæ infirmitatis, quo mortem timebat, certificat quod vere factus eſt homo. Secundo enim vel tertio aliquid fieri, veritatis eſt maxime demonſtrativum in Scripturis: unde Ioſeph dixit Pharanni Gen. xli.
„ Quod vidiſti ſecundo, ad eamdem rem
„ pertinens, ſomnii firmitatis indicium
„ eſt." HIERONYMUS. Vel aliter. Secundo orat, ut ſi Ninive, ideſt Gentilitas, aliter ſalvari non poteſt, niſi aruerit cucurbita, ideſt Iudæa, fiat voluntas Patris, quæ non eſt contraria Filii voluntati, dicente ipſo per Prophetam Pſal. xxxix. „ Ut
„ facerem voluntatem tuam, Deus meus,
„ volui." HILARIUS (can. xxxi.) Vel aliter. Paſſuris diſcipulis omnem in ſe corporis noſtri infirmitatem aſſumpſit; crucique ſecum univerſa quibus infirmamur affixit; & ideo tranſire ab eo calix non poteſt

eſt

Digitized by Google

eſt niſi illum bibat, quia pati, niſi ex eius paſſione, non poſſumus. HIERONYMUS (ſuper *Venit iterum* .) Chriſtus autem ſolus orat pro omnibus, ſicut & ſolus patitur pro univerſis: ſequitur enim : *Et venit iterum, & invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati* . Langueſcebant enim, & opprimebantur Apoſtolorum oculi negatione vicina. ORIGENES (tract. xxxv.) Puto enim quod non tantum corporum oculi quantum animarum gravati erant: nondum enim erat eis Spiritus datus: unde non eos reprehendit, ſed vadens iterum oravit, docens ut non deficiamus, ſed permaneamus in oratione, donec impetremus ea quæ poſtulare iam cœpimus: unde ſequitur : *Et relictis illis, iterum abiit, & oravit tertio, eumdem ſermonem dicens* . HIERONYMUS (ibidem.) Tertio autem oravit, ut in ore duorum, vel trium teſtium ſtaret omne verbum. RABANUS (ſuper *Iterum abiit &c.*) Vel ideo tribus vicibus Dominus oravit, ut nos a peccatis præteritis veniam, & præſentibus malis tutelam, & futuris periculis cautelam oremus; & ut omnem orationem ad Patrem, & ad Filium, & ad Spiritum ſanctum dirigamus; & ut integer ſpiritus noſter, & anima, & corpus ſervetur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. II. cap. xlvii.) Non abſurde etiam intelligitur propter trinam tentationem paſſionis ter Dominum oraſſe. Sicut enim tentatio cupiditatis trina eſt, ita tentatio timoris trina eſt. Cupiditati quæ in curioſitate eſt, opponitur timor mortis : ſicut enim in illa cognoſcendarum rerum eſt aviditas, ita & in iſta metus amittendæ talis notitiæ. Cupiditati vero honoris, vel laudis opponitur timor ignominiæ, & contumeliarum. Cupiditati autem voluptatis opponitur timor doloris. REMIGIUS. Vel ter orat pro Apoſtolis, & maxime pro Petro, qui ter erat eum negaturus.

(m) HILARIUS (can. xxxi. parum ante finem.) Poſt orationem frequentem, poſt diſcurſus, recurſuſque multiplices, metum demit, ſecuritatem reddit, in requiem adhortatur : unde dicitur : *Tunc venit ad diſcipulos ſuos, & ait illis: Dormite iam, & requieſcite*. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxiv.) Et quidem tunc vigilare oportebat ; ſed hoc dixit, ut oſtenderet quoniam neque viſum poſſent ferre futurorum malorum, & quoniam eorum non indiget auxilio, & quoniam omnino tradi eum oportebat. HILARIUS (can. xxxi.) Vel hoc dicit, quia voluntatem Patris de diſcipulis iam ſecurus expectabat, de qua dixerat, *Fiat voluntas tua*, qua ſcilicet tranſiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis noſtri, & timoris ſolicitudinem, & ipſum dolorem mortis abſorbuit. ORIGENES (tract. xxxv.) Vel non eſt ille ipſe ſomnus, quem iubet nunc diſcipulos ſuos dormire, & ille qui eis ſuperius ſcribitur contigiſſe. Illic enim dormientes invenit, non requieſcentes, ſed gravatos oculos habentes ; nunc autem præcepit eis non ſimpliciter dormire, ſed cum requie ; ut ordo ſervetur, ut primum quidem vigilemus orantes, ut non intremus in tentationem, ut poſtea dormiamus, & requieſcamus, ut cum aliquis invenerit locum Domino, tabernaculum Deo Iacob, aſcendat ſupra lectum ſtratus ſui, & det ſomnum oculis ſuis: Pſal. cxxxi. Forſitan autem & anima non potens ſemper ſufferre labores, quaſi (1) incarnata remiſſiones aliquas ſine reprehenſione conſequetur, quæ moraliter dormitiones dicuntur, ut uſque ad aliquantum temporis habens remiſſionem renovata reſuſcitetur. HILARIUS (can. xxxi.) Quod autem ad eos revertens, dormientesque reperiens, primum reverſus obiurgat, ſecundo ſilet, tertio quieſcere iubet : ratio iſta eſt, quod primum poſt reſurrectionem diſperſos eos, & diffidentes, ac trepidos reprehendit; ſecundo miſſo Spiritu paraclito, (2) gravatis ad contuendam Evangelii libertatem oculis, viſitavit : nam aliquamdiu legis amore detenti, quodam fidei ſomno occupati ſunt: tertio vero, ideſt claritatis ſuæ reditu, ſecuritati eos, quietique reſtituet. ORIGENES (tract. xxxv.) Poſtquam autem reſuſcitavit eos a ſomno, videns in ſpiritu appropinquantem Iudam traditioni, qui nondum videbatur a diſcipulis eius, dicit: *Ecce appropinquavit hora, & Filius hominis tradetur in manus peccatorum* . CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxiv.) Per hoc autem quod dicit, *Appropinquavit hora*, oſtendit quoniam divinæ diſpoſitionis erat quod gerebatur; per hoc autem quod dicit, *In manus peccatorum*, demonſtrat quoniam illorum nequitiæ hoc opus erat, non quod ipſe delicto eſſet obnoxius. ORIGENES (tract. xxxv.) Sed & nunc in manus peccatorum traditur Ieſus, quando hi qui videntur Ieſum credere, habent eum in manibus ſuis, cum ſint peccatores. Sed & quotieſcumque iuſtus habens in ſe Ieſum, in poteſtate factus fuerit peccatorum, Ieſus eſt tra-

(1) *P. Nicolai ponit* incurvata. (2) *Al.* gratis.

traditus in manus peccatorum. HIERONYMUS. Poſtquam ergo tertio oraverat, & Apoſtolorum timorem ſequente pœnitentia impetraverat corrigendum, ſecurus de paſſione ſua pergit ad perſecutores, & ultro ſe ad interficiendum præbet: unde ſequitur: *Surgite, eamus*; quaſi dicat: Non vos inveniant quaſi timentes: ultro pergamus ad mortem, ut confidentiam, & gaudium paſſuri videant: ſequitur enim: *Ecce appropinquavit qui me tradet*. ORIGENES (tract. xxxv.) Non dicit, Appropinquavit mihi: nec enim ipſi appropinquabat traditor eius, qui ſe elongaverat peccatis ſuis ab eo. AUGUSTINUS de Concor. Evan. (Lib. III. cap. IV.) Videtur autem hic ſermo ſecundum Matthæum ſibi ipſi eſſe contrarius. Quomodo enim dixit, *Dormite iam, & requieſcite*; cum connectat, *Surgite eamus?* Qua velut repugnantia quidam commoti conantur ita pronuntiare quod dictum eſt, *Dormite iam, & requieſcite*, tanquam ab exprobrante, non a permittente ſit dictum; quod recte fieret, ſi eſſet neceſſe. Cum vero Marcus ita commemoravit, ut cum dixiſſet „Dormite iam, & requieſcite,“ (1) adiungeret, „Sufficit,“ & deinde inferret: „Venit hora: ecce tradetur Filius „hominis:“ utique intelligitur poſt illud quod eis dictum eſt, *Dormite, & requieſcite*, ſiluiſſe Dominum aliquantum, ut hoc fieret quod promiſerat, & nunc intuliſſe, *Ecce appropinquavit hora*. Propter quod ſecundum Marcum, poſitum eſt, „Sufficit,“ ideſt quod iam requieſcitis.

(n) GLOSSA a. Quia ſuperius dictum eſt, quod Dominus ultro ſe perſecutoribus exhibebat, conſequenter Evangeliſta oſtendit quomodo ſit a perſecutoribus detentus: unde dicit: *Adhuc eo loquente ecce Iudas unus de duodecim venit*. REMIGIUS. *Unus*, videlicet numero, non merito. Hoc autem dixit ad oſtendendum immane facinus illius qui de apoſtolica dignitate factus fuerat proditor. Sequitur: *Et cum eo turba multa cum gladiis, & fuſtibus*. Ut autem oſtenderet Evangeliſta invidentiæ cauſa illum deprehenſum, ſubiungit: *Miſſi a principibus ſacerdotum, & ſenioribus populi*. ORIGENES. Poteſt dicere aliquis, quoniam propter multitudinem eorum qui iam crediderant, multi venerunt adverſus eum, timentes ne multitudo credentium de manibus eorum tollerent eum; ego autem æſtimo etiam alteram cauſam, quoniam qui putabant in Beelzebub eiicere ſolere dæmonia, arbitrabantur eum ex quibuſdam maleficiis poſſe effugere de medio volentium eum tenere. Multi etiam nunc ſpiritualibus gladiis militant contra Ieſum, variis ſcilicet & diverſis de Deo dogmatibus. Sequitur: *Qui autem tradidit eum, dedit eis ſignum, dicens: Quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum*. Dignum eſt autem quærere, cum ſecundum faciem notus eſſet omnibus habitantibus in Iudæa, quare quaſi non cognoſcentibus effigiem eius dedit eis ſignum. Venit autem traditio talis de eo (2) ad nos, quoniam non ſolum duæ formæ in eo fuerunt: una ſecundum quam eum omnes videbant, altera ſecundum quam transfiguratus eſt coram diſcipulis in monte; ſed etiam unicuique apparebat ſecundum quod fuerat dignus: ſicut & de manna ſcriptum eſt, quod habebat ſaporem ad omnem uſum convenientem, & Verbum Dei non ſimiliter cunctis apparet. Propter huiuſmodi ergo transfigurationem eius, ſigno indigebant. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxiv.) Vel ideo ſignum eis dedit, quia multoties detentus ab ipſis, pertranſiit neſcientibus eis. quod & tunc factum eſſet, ſi ipſe voluiſſet.

Sequitur: *Et confeſtim accedens ad Ieſum dixit, Ave Rabbi, & oſculatus eſt eum*. RABANUS. Suſcipit Dominus oſculum traditoris, non quod ſimulare nos doceat, ſed ne proditionem fugere videatur. ORIGENES (tract. xxxv.) Si autem aliquis quærat cur oſculo Iudas tradidit Ieſum; ſecundum quoſdam quidem voluit reverentiam ad magiſtrum ſervare, non audens manifeſte in eum irruere; ſecundum alios autem hoc fecit, timens ne ſi forte ſe manifeſtum adverſarium præbuiſſet, ipſe ei fieret cauſa evaſionis, cum poſſet ſecundum opinionem eius effugere, & facere ſe impervium. Ego autem puto quod omnes proditores veritatis amare veritatem fingentes, oſculi ſigno utuntur. Omnes (3) etiam hæretici, ſicut & Iudas, Ieſu dicunt Rabbi, Ieſus autem placabilia reſpondet: unde ſequitur: *Dixitque illi Ieſus: Amice, ad quid veniſti?* Dicit autem, *Amice*, improperans ſimu-

(1) *Al.* adiungens. (2) *Al. omittitur* ad nos. (3) *Al.* enim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo eſt, nec alibi occurrit.

Digitized by Google

ſimulationem: hoc enim nomine neminem bonorum in Scripturis cognoſcimus appellatum, ad malum enim dicitur ſupra XXII. *Amice, quomodo huc intraſti?* & ſupra XX. *Amice, non facio tibi iniuriam*. AUGUSTINUS in ſer. de Paſs. *a*. Dicit autem, *Ad quid veniſti?* tamquam ſi diceret: Oſcularis, & inſidiaris: novi quare veneris; amicum (1) fingis, cum proditor ſis. REMIGIUS. Sive *Amice ad quid veniſti?* hoc fac, ſubintelligitur. Sequitur: *Tunc acceſſerunt, & manus iniecerunt in Ieſum, & tenuerunt eum*. Tunc ſcilicet quando ipſe permiſit; frequenter enim voluerunt, ſed non potuerunt. RABANUS *b*. Exulta, Chriſtiane, in commercio inimicorum tuorum viciſti: quod Iudas vendidit, & quod Iudæus emit, tu acquiſiviſti.

(o) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxv.) Sicut Lucas refert cap. XXII. Dominus in cœna diſcipulis dixerat: „ Qui habet ſacculum, tollat ſimiliter & peram; & qui non habet, vendat tunicam ſuam, & emat gladium: " & diſcipuli reſponderunt: „ Ecce gladii duo hic. " Conveniens autem erat illic gladios eſſe, propter agnum ſcilicet paſchalem, quem comederent. Audientes quoque quoniam venirent perſecutores ad Chriſtum capiendum, a cœna exeuntes gladios ſumpſerunt in auxilium adverſus perſecutores, quaſi pro magiſtro præliaturi: unde hic dicitur: *Et ecce unus ex his qui erant cum Ieſu extendens manum exemit gladium ſuum*. HIERONYMUS (ſuper *Et ecce unus qui erat cum Ieſu*.) In alio Evangelio (Ioan XVIII.) ſcriptum eſt, quod Petrus (2) hoc fecerit eodem ardore, quo & cetera fecit: unde ſequitur: *Et percutiens ſervum principis ſacerdotum, amputavit auriculam eius*. Servus principis ſacerdotum Malchus appellatur; auricula quoque quæ amputatur, dextera eſt. Tranſitorie (3) dicendum eſt, quod Malchus, idest Rex quondam populi Iudæorum, ſervus factus eſt impietatis, & devorationis ſacerdotum; dexteramque perdidit auriculam, (4) ut litteræ veritatem audiat in ſiniſtra. ORIGENES (tract. xxxv.) Nam ſi videntur legem audire modo, cum ſiniſtro auditu audiunt umbram traditionis de lege, non veritatem. Populus autem ex Gentibus ſignificatus per Petrum, per hoc ipſum quod crediderunt in Chriſtum, facti ſunt cauſa ut præcideretur Iudæorum auditio dextera. RABANUS (hoc loco.) Vel Petrus non tollit audientibus intelligendi ſenſum, ſed de divino (5) ablatum iudicio negligentibus pandit: verum eadem dextera auris in his qui ex eodem populo crediderunt, divina pietate priſtino reſtituta eſt officio. HILARIUS (can. XXXII. inter prin. & med.) Vel aliter. Servo principis ſacerdotum auricula ab Apoſtolo reſecatur; populo ſcilicet ſacerdotio ſervienti, per Chriſti diſcipulum inobediens auditus exciditur; & ad capacitatem veritatis hoc quod erat non audiens, amputatur. LEO Papa in ſerm. (1.) de Paſs. Dominus autem zelantis Apoſtoli pium motum progredi ultra non patitur: unde ſequitur: *Tunc ait illi Ieſus: Converte gladium tuum in locum ſuum*. Contra ſacramentum (6) enim erat redemptionis noſtræ ut qui mori pro omnibus venerat, capi nollet. Dat ergo in ſe furentibus licentiam ſæviendi, ne dilato glorioſæ crucis triumpho, & dominatio diabolica fieret longior, & captivitas humana diuturnior. RABANUS (ſuper *Converte gladium tuum*.) Oportuit etiam ut auctor gratiæ fideles patientiam ſuo exemplo doceret, & potius ad ſuſtinendum fortiter adverſa inſtrueret quam ad vindicandum provocaret. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxv.) Ad hoc autem ut diſcipulo perſuaderetur, comminationem addit, dicens: *Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt*. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XXII. cap. lxx.) Ideſt, omnis qui uſus fuerit gladio. Ille autem utitur gladio, qui nulla ſuperioritate, aut legitima poteſtate vel iubente, vel concedente, in ſanguinem alicuius armatur. Nam utique Dominus iuſſerat ut ferrum diſcipuli eius ferrent; ſed non iuſſerat ut ferirent. Quid ergo indignum ſi Petrus poſt hoc peccatum factus eſt paſtor Eccleſiæ, ſicut Moyſes poſt percuſſum AEgyptium factus eſt rector (7) & princeps ſynagogæ? Uterque enim non deteſtabili immanitate, ſed emendabili animoſitate regulam exceſſit; uterque odio improbi-

(1) *Al.* fugis. (2) *Al. omittitur* hoc. (3) *Al.* oſtendendum eſt. (4) *P. Nicolaius habet* ut litteræ vilitatem audiat in ſiniſtra. (5) *Al.* ablato. (6) *Al. omittitur* enim. (7) *Al. deeſt* & princeps.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Auguſtino, non occurrit; et ſi tale aliquid indicatur ſerm. XLVIII. in appendice de diverſis, qui tamen eius non eſt. *b* Quod ſequitur ex Rabano, eſt Auguſtini quoque, a quo Rabanus mutuatus eſt, Lib. II. de Symbolo ad catechumenos cap. VI.

tatis alienæ; ſed ille fraterno, iſte dominico, licet adhuc carnali, tamen amore peccavit. HILARIUS. Sed non omnibus gladio utentibus mors ſolet eſſe per gladium: nam plures aut febris, aut alius accidens caſus abſumit qui gladio, aut iudicii officio, aut reſiſtendi latronibus neceſſitate ſunt uſi. Et ſi ſecundum ſententiam eius, omnis gladio utens, gladio perimeretur, recte ad necem eorum gladius eximebatur qui eodem utebantur ad facinus. HIERONYMUS (ſuper *Tunc ait illi Ieſus*.) Quo ergo gladio peribit quicumque gladium ſumpſerit? Illo nempe qui igneus vertitur ante paradiſum, & gladio ſpiritus, qui in Dei deſcribitur armatura. HILARIUS (can. XXXI. inter prin. & med.) Recondi ergo gladium præcipit Dominus: quia eos non humano, ſed oris ſui gladio eſſet perempturus. REMIGIUS. Velaliter. Qui gladio utitur ad occidendum hominem, ipſe ſuæ prius malitiæ moritur gladio. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxv.) Non ſolum autem mitigavit diſcipulos per comminationem pœnæ, ſed etiam oſtendendo quod voluntarie hoc ſuſtinebat: unde ſequitur: *An putas quia non poſſum rogare Patrem meum; & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones Angelorum*? Quia multa humanæ infirmitatis oſtenderat, non videretur credibilia dicere, ſi dixiſſet, quod eos perdere poſſet; & ideo dicit: *An putas quia non poſſum*? *&c.* HIERONYMUS (ſuper *An putas quia non poſſum*?) Quaſi diceret: Non indigeo duodecim Apoſtolorum auxilio, etiam ſi omnes me defenderent, qui poſſum habere duodecim legiones angelici exercitus. Una legio apud veteres ſex millibus hominum complebatur: de duodecim ergo legionibus, ſeptuaginta duo millia Angelorum ſiunt, in quot gentes hominum lingua (1) diviſa eſt. ORIGENES (tract. xxxv.) Ex hoc autem demonſtratur quoniam ſecundum ſimilitudinem legionum militiæ mundialis ſunt & Angelorum legiones militiæ cæleſtis militantium contra legiones dæmonum: militia enim omnis propter adverſarios intelligitur conſtituta. Non autem quaſi indigens auxilio Angelorum hoc dicebat, ſed ſecundum æſtimationem Petri volentis ei auxilium ferre. Magis enim Angeli opus habent auxilio unigeniti Filii Dei quam ipſe illorum. REMIGIUS. Poſſumus etiam intelligere per Angelos Romanorum exercitum: cum Tito enim, & Veſpaſiano omnes linguæ adverſus Iudæam ſurrexerunt, & impletum eſt, „ Quia pugnabit pro eo „ orbis terrarum contra inſenſatos: “ Sap. v. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxv.) Non ſolum autem per hoc timorem diſcipulorum evacuat, ſed etiam per hoc quod Scripturas in medium introducit, dicens: *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ quia ſic oportet fieri*? HIERONYMUS (loc. cit.) Hæc ſententia promptum ad patiendum demonſtrat animum: quod fruſtra Prophetæ cecinerint, niſi Dominus eos vera dixiſſe ſua paſſione aſſeveret.

(p) ORIGENES (tract. xxxv.) Poſtquam dixit Petro, *Reconde gladium tuum*, quod eſt patientiæ; poſtquam etiam auriculam reſtituit amputatam, ſicut alter dicit Evangeliſta, quod ſummæ benignitatis indicium fuerat, & divinæ virtutis; ſubditur: *In illa hora dixit Ieſus turbis*: ut ſi præterita beneficia non recordantur, vel præſentia recognoſcant: *Tamquam ad latronem exiſtis cum gladiis, & fuſtibus comprehendere me*. REMIGIUS. Ac ſi diceret: Latronis officium eſt nocere, & latitare; ego vero nemini nocui; ſed plures ſanavi, & in ſynagogis ſemper docui: & hoc eſt quod ſubditur: *Quotidie apud nos ſedebam in templo docens, & non me tenuiſtis*. HIERONYMUS (ſuper *In illa hora dixit Ieſus*.) Quaſi diceret: Stultum eſt eum cum gladiis, & fuſtibus quærere qui ultro ſe veſtris tradit manibus; & in nocte quaſi latitantem per proditorem inveſtigare qui quotidie in templo doceat. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxv.) Ideo autem eum in templo non tenuerunt, quia non auſi erant propter turbam: properquod & Dominus foras exivit, ut ex loco, & tempore daret eis aptitudinem ſe capiendi. Ex hoc ergo docet quoniam niſi voluntarius permiſiſſet, nequaquam eum capere valuiſſent. Deinde Evangeliſta quæſtionem ſolvit, propter quid Dominus capi voluit, cum ſubdit: *Hoc autem totum factum eſt ut adimplerentur Scripturæ Prophetarum*. HIERONYMUS (ſuper hoc verbo.) „ Foderunt „ manus meas, & pedes meos: “ Pſal. XXI. & alibi (Eſai. LIII.) „ Sicut ovis ad vi„ ctimam ductus eſt: “ & in (2) alio loco: „ Ab iniquitatibus populi mei ductus „ eſt ad mortem. “ REMIGIUS. Quia enim omnes Prophetæ prædixerunt Chriſti paſſionem, ideo non potuit fixum teſtimonium, ſed generaliter dicit impleri vaticinia omnium Prophetarum. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxv. ante medium.) Diſcipuli autem, qui quando detentus eſt Dominus

minus

(1) *Al.* doloſa. (2) *Pro* eodem.

minus permanſerunt, quando locutus eſt hæc ad turbas, fugerunt: unde ſequitur: *Tunc diſcipuli omnes, relicto eo, fugerunt*: ſciebant enim quoniam iam non erat poſſibile effugere, eo ſe voluntarie illis tradente. REMIGIUS. In hoc tamen facto demonſtratur fragilitas Apoſtolorum: qui enim de ardore fidei promiſerant ſe mori cum eo, nunc timore fugiunt immemores ſuæ promiſſionis. Quod etiam videmus impleri in his qui pro amore Dei magna ſe promittunt facturos, & poſtmodum non implent: non tamen deſperare debent, ſed cum Apoſtolis reſurgere, & per pœnitentiam reſipiſcere. RABANUS (ſuper *Relicto eo omnes fugerunt*.) Myſtice autem, ſicut Petrus, qui culpam negationis pœnitentiæ lacrymis abluit, recuperationem eorum oſtendit qui in martyrio labuntur; ita ceteri diſcipuli fugientes, cautelam fugiendi docent eos qui ſe minus idoneos ad toleranda ſupplicia ſentiunt.

Sequitur: *At illi tenentes Ieſum duxerunt ad Caipham principem ſacerdotum*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VI.) Sed tamen primo ad Annam ductus eſt ſocerum Caiphæ, ſicut Ioannes dicit: ductus eſt autem ligatus, cum adeſſent in illa turba tribunus, & cohors, ut Ioannes commemorat. HIERONYMUS (ſuper *At illi tenentes Ieſum*.) Refert autem Ioſephus iſtum Caipham unius tantum anni pontificatum pretio redemiſſe; cum tamen Moyſes Deo iubente præceperit ut pontifices patribus ſuccederent, & generationis in ſacerdotibus ſeries texeretur. Non ergo mirum eſt ſi iniquus pontifex iniqua iudicet. RABANUS (ſuper *Quærebant falſum teſtimonium*.) Convenit etiam nomen actioni: *Caipha*, ideſt inveſtigator, vel ſagax ad implendam ſuam nequitiam, vel vomens ore, quia impudens fuit ad proferendum mendacium, & ad perpetrandum homicidium. Ideo autem illuc eum adduxerunt, ut cum conſilio omnia facerent: unde ſequitur: *Ubi ſcribæ, & ſeniores convenerant*. ORIGENES (tr. xxxv.) Ubi Caiphas eſt princeps ſacerdotum, illic congregantur ſcribæ, ideſt litterati, qui præſunt litteræ occidenti; & ſeniores non in veritate, ſed in vetuſtate litteræ. Sequitur: *Petrus autem ſequebatur eum a longe*: non enim poterat de proximo eum ſequi, ſed de longinquo: nec tamen omnino recedens ab eo. CHRYSOSTOMUS io hom. (lxxxv.) Multus enim erat fervor Petri, qui cum alios fugientes vidiſſet, non fugit, ſed ſtetit, & intravit. Si autem & Ioannes intravit, tamen notus erat principi ſacerdotum. Longe autem ſequebatur, quia erat Dominum negaturus. REMIGIUS. Neque enim negare potuiſſet, ſi Domino proximus adhæſiſſet. Per hoc etiam ſignificatur quod Petrus Dominum ad paſſionem euntem erat ſecuturus, ideſt imitaturus. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. xlii.) Significatur etiam Eccleſiam ſecuturam quidem, hoc eſt imitaturam, paſſionem Domini, ſed longe differenter: Eccleſia enim pro ſe patitur, at ille pro Eccleſia.

Sequitur: *Et ingreſſus intro ſedebat cum miniſtris, ut videret finem*. HIERONYMUS (ſuper *Et ingreſſus intro*.) Vel amore diſcipuli, vel humana curioſitate ſcire cupiebat quid iudicaret de Domino pontifex, utrum eum neci addiceret, an flagellis cæſum dimitteret.

(q) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxv.) Congregatis principibus ſacerdotum, tota peſtilentiæ conventicula volebant ſuis inſidiis iudicii formam imponere: unde dicitur: *Principes autem ſacerdotum, & omne concilium quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, ut eum morti traderent*. Sed quod fictum erat iudicium, & omnia tumultus, & turbationis plena, manifeſtatur per hoc quod ſubditur: *Et non invenerunt, cum multi falſi teſtes acceſſiſſent*. ORIGENES (tract. xxxv.) Falſa enim teſtimonia tunc locum habent quando cum colore aliquo proferuntur. Sed nec color inveniebatur qui poſſet contra Ieſum adiuvare mendacia; quamvis eſſent multi gratiam tribuere volentes principibus ſacerdotum: quod maximam laudem exhibet Ieſu, qui ſic omnia irreprehenſibiliter dixit, & fecit ut nullam veriſimilitudinem invenirent in eo reprehenſionis, & mali & multi aſtuti.

Sequitur: *Noviſſime autem venerunt duo falſi teſtes, & dixerunt: Hic dixit: Poſſum deſtruere templum Dei, & poſt triduum reædificare illud*. HIERONYMUS (ſuper *Noviſſime venerunt duo falſi teſtes*.) Quomodo autem falſi teſtes ſunt, ſi ea dicunt quæ Dominum dixiſſe legimus? Sed falſus teſtis eſt qui non eodem ſenſu dicta intelligit quo dicuntur: Dominus enim dixerat de templo corporis ſui; ſed in ipſis verbis calumniantur, ut paucis additis, vel mutatis quaſi iuſtam calumniam faciant. Salvator dixerat Ioan. II. „Solvite templum hoc;" iſti commutant, & aiunt: *Poſſum deſtruere templum Dei*. Vos, inquit, ſolvite, non ego: quia illicitum eſt ut nobiſipſis inferamus manus. Deinde illi vertunt, *Et poſt triduum reædificare illud*, ut proprie de templo Iudai-

Digitized by Google

daico dixiſſe videretur; Dominus autem, ut oſtenderet animale, & ſpirans templum, dixerat: „Et ego in triduo reſuſcitabo illud." Aliud eſt ædificare, aliud ſuſcitare. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxv.) Sed quare non attuletunt in medium accuſationem de ſolutione ſabbati? Quia multotiens eos ſuper hoc confutaverat. HIERONYMUS (ſuper *Nihil reſpondes ad ea.*) Ira autem præceps, & impatiens non inveniens calumniæ locum, excutit de ſolio pontificem, ut veſaniam mentis motu corporis demonſtraret: unde ſequitur: *Et ſurgens princeps ſacerdotum ait illi: Nihil reſpondes ad ea quæ iſti adverſum te teſtificantur?* CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxv. circ. med.) Hoc autem dixit, volens ab eo inexcuſabilem reſponſionem elicere, ut ex ipſa eum caperet. Inutilis autem erat excuſationis reſponſio, nullo eam exaudiente: & ideo ſequitur: *Ieſus autem tacebat*: etenim ſolum figura iudicii ibi erat, in veritate autem latronum erat incurſus, ſicut in ſpelunca; & ideo ſilet. ORIGENES (tract. xxxv.) Ex hoc autem loco diſcimus contemnere calumniantium, & falſorum teſtium voces, ut nec reſponſione dignos eos habeamus qui non convenientia dicunt adverſus nos; maxime ubi maius eſt libere, & fortiter ſilere, quam defendere ſine ullo profectu. HIERONYMUS (loc. cit.) Sciebat enim quaſi Deus, quicquid dixiſſet, torquendum ad calumniam. Quanto ergo Ieſus magis tacebat ad indignos reſponſione ſua falſos teſtes, & ſacerdotes impios, tanto magis pontifex furore ſuperatus, eum ad reſpondendum provocat, ut ex qualibet occaſione ſermonis, locum inveniat accuſandi: unde ſequitur: *Et princeps ſacerdotum ait illi: Adiuro te per Deum vivum ut dicas nobis ſi tu es Chriſtus Filius Dei.* ORIEGENS (tract. xxxv.) In lege quidem adiurandi uſum aliquoties invenimus; æſtimo autem quoniam non oportet ut vir qui vult ſecundum Evangelium vivere, adiuret alterum: ſi enim iurare non licet, nec adiurare. Sed & qui reſpicit Ieſum imperantem dæmonibus, & poteſtatem dantem diſcipulis ſuper dæmonia, dicet quod ſecundum poteſtatem datam a Salvatore, non eſt adiurare dæmonia. Princeps autem ſacerdotum peccatum faciebat inſidians Ieſu; & ideo imitabatur proprium patrem, qui bis dubie interrogavit Salvatorem, ſupra iv. *Si tu es Chriſtus Filius Dei.* Unde quis recte dicere poteſt, quoniam dubitare de Filio Dei, utrum ipſe ſit Chriſtus, opus diaboli eſt. Non decebat autem Dominum ad adiurationem principis reſpondere ſacerdotum, quaſi vim paſſum: propter quod nec denegavit ſe Filium Dei eſſe, nec manifeſte confeſſus eſt: unde ſequitur: *Dicit illi Ieſus, Tu dixiſti.* Non enim erat dignus Chriſti doctrina: propterea non eum docet, ſed verbum oris eius accipiens, in redargutionem ipſius convertit. Sequitur: *Verumtamen dico vobis: amodo videbitis Filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei.* Videtur mihi quoniam firmitatem quamdam regalem ſignificat ſeſſio Filii hominis: iuxta virtutem ergo Dei, qui ſolus eſt virtus, fundatus eſt qui accepit omnem poteſtatem a patre, ſicut in cælo, & in terra. Erit autem quando hanc fundationem videbunt etiam adverſarii, quod a tempore diſpenſationis incepit impleri. Viderunt enim eius diſcipuli eum reſurgentem a mortuis, & per hoc viderunt eum fundatum ad dexteram virtutis. Vel quia ſecundum longitudinem ſempiternam, quæ eſt apud Deum, a conſtitutione mundi uſque ad finem eſt unus dies: nihil ergo mirum quod hic dicit Salvator, *Amodo*, ſpatium (1) eſſe breviſſimum uſque ad finem oſtendens: & non ſolum ſedentem eum ad dexteram virtutis viſuros prophetabat, ſed etiam venientem in nubibus cæli: unde ſequitur: *Et venientem in nubibus cæli.* Hæ nubes ſunt Prophetæ, & Apoſtoli Chriſti, quibus mandat pluere cum oportet; & ſunt nubes cæli non tranſeuntes, quaſi portantes imaginem cæleſtis, & dignæ ſunt ut ſint ſedes Dei, quaſi heredes Dei, & coheredes Chriſti. HIERONYMUS (ſuper *Tunc princeps ſcidit veſtimenta.*) Pontificem autem quem de ſolio ſacerdotali furor excuſſerat, eadem rabies ad ſcindendum veſtes provocat: unde ſequitur: *Tunc princeps ſacerdotum ſcidit veſtimenta ſua, dicens, Blaſphemavit.* Conſuetudinis enim Iudaicæ eſt quod cum aliquid blaſphemum, & quaſi contra Deum audierint, ſcindant veſtimenta ſua. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxv.) Hoc igitur fecit, ut accuſationem redderet graviorem, & quod verbis dicebat, factis extolleret. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Per hoc autem quod ſcidit veſtimenta ſua, oſtendit Iudæos ſacerdotalem gloriam perdidiſſe, & vacuam ſedem habere pontificis. Dum enim veſtem ſibi diſcidit, ipſum quo tegebatur velamentum legis abrupit. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxv.) Cum ergo ſci-

(1) *Al.* eſt.

Digitized by Google

ſcidiſſet veſtimenta ſua, non fert ſententiam a ſeipſo, ſed ab aliis eam exquirit, dicens, *Quid vobis videtur?* Sicut in confeſſis peccatis, & blaſphemia manifeſta fieri ſolet, & quaſi cogens, & violentiam inferens ad ſententiam proferendam, prævenit auditorem, dicens: *Quid adhuc egemus teſtibus? Ecce nunc audiſtis blaſphemiam*. Quæ autem fuit illa blaſphemia? Etenim ante cap. XXII. (1) eis congregatis dixerat: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis*: & interpretatus eſt eis, & ſiluerunt, nec de cetero contradixerunt: qualiter ergo nunc quod dictum eſt, blaſphemiam vocant? Sequitur: *At illi reſpondentes dixerunt: Reus eſt mortis*: ipſi accuſantes, ipſi diſcutientes, ipſi ſententiam proferentes. ORIGENES (tract. XXXV.) Quantum putas fuit erroris, ipſam principalem omnium vitam ream mortis pronuntiare, & per tantorum reſurgentium teſtimonia non reſpicere fontem vitæ, de quo in omnes reſurgentes vita fluebat? CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXVI.) Ut autem (2) venatores fera inventa, ita ſuam demonſtrabant ebrietatem, & inſania ferebantur.

Sequitur: *Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt*. HIERONYMUS (hoc loco.) Ut compleretur quod dictum eſt Eſai. l. „ Dedi maxillam meam alapis, „ & faciem meam non averti a confuſione „ ſputorum. “

Sequitur: *Alii autem palmas in faciem eius dederunt, dicentes: Prophetiza nobis Chriſte, quis eſt qui te percuſſit?* GLOSSA (ordinaria.) In contumeliam ei hoc dicitur, qui ſe Prophetam haberi voluit a populis. HIERONYMUS. Stultum autem erat verberantibus reſpondere, & prophetare cædentem, cum palam percutientis inſania videretur. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXVI.) Attende autem, quod Evangeliſta cum ſumma diligentia ea quæ videntur eſſe exprobratiſſima exponit, nihil occultans, aut verecundans; ſed gloriam exiſtimans maximam, dominatorem orbis terrarum pro nobis talia ſuſtinere. Hoc autem legamus continue, hoc noſtræ menti inſcribamus, & in his gloriemur. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. cap. XLIV.) Quod autem dictum eſt, *Expuerunt in faciem eius*, ſignificavit eos qui præſentiam gratiæ eius reſpuunt. Item tamquam colaphis eum cædunt qui ei honores ſuos præferunt; palmas in faciem eius dant qui perfidia cæcati, eum non veniſſe affirmant, tamquam præſentiam eius exterminantes, & repellentes.

(r) AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VI.) Inter prædictas Domini contumelias trina negatio Petri facta eſt, quam non omnes Evangeliſtæ eodem ordine narrant. Lucas enim explicat prius tentationem Petri, tunc demum contumelias Domini; ſed Matthæus, & Marcus eas primo commemorant, & deinde Petri tentationem. Sic enim hic ſequitur: *Petrus vero ſedebat foris in atrio*. HIERONYMUS (ſuper *Petrus autem foris ſedebat*.) Foris ſedebat, ut videret exitum rei, & non appropinquabat Ieſu, ne miniſtris aliqua ſuſpicio naſceretur. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXVI.) Et qui quando detentum Magiſtrum vidit ſolum, ita efferbuit ut gladium evaginaverit, & auriculam abſciderit, quando contumelias Chriſti audivit, negator efficitur, & vilis puellæ minas non ſuſtinet: ſequitur enim: *Et acceſſit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Ieſu Galilæo eras*. RABANUS. Quid ſibi vult quia prima eum prodit ancilla, cum viri magis eum potuerint recognoſcere; niſi (3) quod iſte ſexus peccare in nece Domini videretur, ut eius paſſione redimeretur? Sequitur: *At ille negavit coram omnibus dicens: Neſcio quid dicis*. Palam coram omnibus negavit, quia ſe manifeſtare expavit: quod dicebatur ſe neſcire reſpondit, quia pro Salvatore adhuc mori noluit. LEO Papa in ſermone de Paſſione (ſerm. IX. prope finem illius.) Ob hoc autem, ſicut apparet, hæſitare permiſſus eſt, ut in Eccleſiæ principe remedium pœnitentiæ conderetur, & nemo auderet de ſua virtute confidere, quando mutabilitatis periculum nec beatus Petrus potuiſſet evadere. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXVI. aliq. a princ.) Non ſolum autem ſemel, ſed & ſecundo, & tertio negat in brevi tempore: unde ſequitur: *Exeunte autem eo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi: Et hic erat cum Ieſu Nazareno*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. VI.) Intelligitur autem quod poſtquam exiit foras, cum iam ſemel negaſſet, gallus cantavit primum, quod Marcus dicit. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXVI.) Ut oſtendat quod neque vox galli eum a negatione detinuit, neque in memoriam ſuæ promiſſionis reduxit. AUGUSTINUS de Concor. Evan. (Lib. III. cap. VI.) Non autem

(1) *Al.* omittitur eis. (2) *Al.* venationem invenientes, ita &c. (3) *P. Nicolai legit* niſi ut &.

tem foris ante ianuam iterum negavit, ſed cum rediſſet ad focum: neque enim exierat, & foris eum vidit altera ancilla; ſed cum exiret, eum vidit; ideſt, cum ſurgeret, & exiret, animadvertit, *& dixit his qui erant ibi*, ideſt qui ſimul aderant ad ignem in atrio: *Et hic erat cum Ieſu Nazareno*. Ille autem qui foras exierat, hoc audito regreſſus eſt, ut ſe quaſi purgaret negando. Vel, quod eſt credibilius, non audivit quod de eo dictum fuerat cum foras exiret, & (1) poſteaquam rediit, dictum eſt ei quod Lucas commemorat.

Sequitur: *Et iterum negavit cum iuramento, Quia non novi hominem*. HIERONYMUS (ſuper *Et iterum negavit cum iuramento*.) Scio quoſdam pio affectu erga Apoſtolum Petrum locum hunc ita interpretatos ut dicerent, Petrum hominem negaſſe, non Deum; & eſſe ſenſum: Neſcio hominem, quia ſcio Deum. Hoc quam frivolum ſit, prudens lector intelligit: ſi enim iſte non negavit, ergo mentitus eſt Dominus, qui dixerat, *Ter me negabis*. RABANUS. In hac autem negatione Petri (2) dicimus, non ſolum abnegare Chriſtum qui dicit eum non eſſe Chriſtum, ſed qui cum ſit, negat ſe eſſe Chriſtianum. AUGUSTINUS de Con Evang. (Lib III. cap. VI.) Nunc iam de tertia negatione inſpiciamus: ſequitur enim: *Et poſt puſillum acceſſerunt qui ſtabant, & dixerunt Petro: Vere & tu ex illis es*: Lucas autem dixit cap. XXII. „ Intervallo facto quaſi horæ unius: " & ut eum convincant, conſequenter adiungunt: *Nam & loquela tua manifeſtum te facit*. HIERONYMUS (ſuper *Vere & tu ex illis es*.) Non quod alterius ſermonis eſſet Petrus, aut gentis externæ: omnes quippe Hebræi erant, & qui arguebant, & qui arguebantur: ſed quia unaquæque provincia, & regio habeat proprietates ſuas, & vernaculum loquendi ſonum vitare non poſſit. REMIGIUS. Vide autem quam ſint noxia pravorum hominum colloquia: ipſa quippe coegerunt Petrum negare Dominum, quem prius confeſſus fuerat eſſe Dei Filium: ſequitur enim: *Tunc cœpit deteſtari, & iurare, quia non noviſſet hominem*. RABANUS (ſuper hoc verbo.) Nota, quia primum ait, *Neſcio quid dicis*; ſecundo cum iuramento negat; tertio quia *cœpit deteſtari, & iurare, quia non novit hominem*. Perſeverare quippe in peccato dat incrementum ſcelerum; & qui minima ſpernit, cadit in maiora. REMIGIUS. Spiritualiter autem per hoc quod Petrus ante primum galli cantum negavit, illi deſignantur qui ante Chriſti reſurrectionem non credebant eum eſſe Deum, eius morte turbati. Per hoc autem quod poſt galli cantum negavit, illi deſignantur qui in utramque Domini naturam, & ſecundum Deum, & ſecundum hominem errant. Per primam autem ancillam deſignatur cupiditas; per ſecundam carnalis delectatio; per illos qui aſtabant, dæmones intelliguntur: his enim trahuntur homines ad Chriſti negationem. ORIGENES (tract. XXXV.) Vel per primam ancillam intelligitur ſynagoga Iudæorum, qui frequenter compulerunt denegare fideles; per ſecundam congregatio Gentium, qui etiam perſecuti ſunt Chriſtianos; per tertios ſtantes in atrio, miniſtri hæreſum diverſarum. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. (Lib. I. quæſt. XLV.) Ter etiam Petrus negavit, nam & error hæreticorum de Chriſto, tribus generibus terminatur: aut enim de divinitate, aut de humanitate, aut de utroque falluntur. RABANUS (ſuper *Et continuo gallus cantavit*.) Poſt tertiam autem negationem ſequitur galli cantus; & hoc eſt quod ſubdit: *Et continuo gallus cantavit*: per quem Doctor Eccleſiæ intelligitur, qui ſomnolentos increpans ait: „ Evigilate iuſti, & nolite peccare: " I. Corinth. XV. Solet autem ſacra Scriptura ſæpe meritum cauſarum per ſtatum deſignare temporum: unde Petrus, qui media nocte peccavit, ad galli cantum pœnituit: unde ſequitur: *Et recordatus eſt Petrus verbi Ieſu quod dixerat: Priuſquam gallus cantet, ter me negabis*. HIERONYMUS (ſuper *Tunc cœpit deteſtari*.) In Evangelio legimus, quod poſt negationem Petri, & galli cantum reſpexit Salvator Petrum, & intuitu ſuo eum ad amaras lacrymas provocavit: non enim fieri poterat ut in negationis tenebris permaneret quem lux reſpexerat mundi: unde & hic ſequitur: *Et egreſſus foras, flevit amare*. In atrio enim Caiphæ ſedens non poterat agere pœnitentiam: unde foras egreditur de impiorum concilio, ut pavidæ negationis ſordes amaris fletibus lavet. LEO Papa (ſerm. IX. de Paſſione.) Felices, o Apoſtole ſancte, lacrymæ tuæ, quæ ad diluendam culpam negationis, virtutem ſacri habuere baptiſmatis. Affuit enim dextera Domini Ieſu Chriſti, quæ laben-

ben-

(1) *Habet Nicolai* poſteaquam rediit, dixerunt ei ancilla, & ille alius quem Lucas commemorat. (2) *Forte* diſcimus.

Digitized by Google

bentem te priuſquam (1) deiicereris exciperet; & firmitatem ſtandi in ipſo cadendi periculo recepiſti. Cito itaque ad ſoliditatem rediit (2) Petrus, tamquam recipiens fortitudinem, ut qui tunc in Chriſti expaverat paſſione, in ſuo poſt ſupplicio non timeret, ſed conſtans permaneret.

CAPUT XXVII.

(a) MAne autem facto, conſilium inierunt omnes principes ſacerdotum, & ſeniores populi adverſus Ieſum, ut eum morti traderent. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præſidi. Tunc videns Iudas, qui eum tradidit, quod damnatus eſſet, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum, & ſenioribus, dicens: Peccavi, tradens ſanguinem iuſtum. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris. Et proiectis argenteis in templo, receſſit, & abiens, laqueo ſe ſuſpendit.

(b) Principes autem ſacerdotum acceptis argenteis dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium ſanguinis eſt. Conſilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus eſt ager ille Acheldemach, hoc eſt ager ſanguinis, uſque in hodiernum diem. Tunc impletum eſt quod dictum eſt per Hieremiam Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Iſrael, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus.

(c) Ieſus autem ſtetit ante præſidem; & interrogavit eum præſes, dicens: Tu es Rex Iudæorum? Dicit illi Ieſus, Tu dicis. Et cum accuſaretur a principibus ſacerdotum, & ſenioribus, nihil reſpondit. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adverſum te dicunt teſtimonia? Et non reſpondit ei ad ullum verbum; ita ut miraretur præſes vehementer.

(d) Per diem autem ſolemnem conſueverat præſes populo dimittere unum vinctum quem voluiſſent. Habebat autem tunc unum vinctum inſignem, qui dicebatur Barabbas. Congregatis ergo illis dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis. Barabbam, an Ieſum qui dicitur Chriſtus? Sciebat enim quod per invidiam tradidiſſent eum. Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eum uxor eius, dicens: Nihil tibi, & iuſto illi: multa enim paſſa ſum hodie per viſum propter eum. Principes autem ſacerdotum, & ſeniores perſuaſerunt populis ut peterent Barabbam, Ieſum vero perderent. Reſpondens autem præſes ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt, Barabbam. Dicit illis Pilatus. Quid igitur faciam de Ieſu qui dicitur Chriſtus? Dicunt omnes. Crucifigatur. Ait illis præſes: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego ſum a ſanguine iuſti huius; vos videritis. Et reſpondens univerſus populus, dixit: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Tunc dimiſit illis Barabbam; Ieſum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.

(e) Tunc milites præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio, congregaverunt ad eum univerſam cohortem; & exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei; & plectentes coronam de ſpinis poſuerunt ſuper caput eius, & arundinem in dextera eius; & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Ave Rex Iudæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius.

(1) *Al.* deciperetis, & firmitatem ſtandi &c. (2) *Al.* Petra.

(f) Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum veſtimentis eius, & duxerunt eum ut crucifigerent. Exeuntes autem, invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem; hunc angariaverunt, ut tolleret crucem eius. Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod eſt Calvariæ locus. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Et cum guſtaſſet, noluit bibere.

(g) Poſtquam autem crucifixerunt eum, diviſerunt veſtimenta eius, ſortem mittentes: ut impleretur quod dictum eſt per Prophetam, dicentem: Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Et ſedentes ſervabant eum. Et impoſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptam: Hic eſt Ieſus Rex Iudæorum. Tunc crucifixi ſunt cum eo duo latrones, unus a dextris, & unus a ſiniſtris.

(h) Prætereuntes autem blaſphemabant eum, moventes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruis templum Dei, & in triduo illud reædificas: ſalva temetipſum: ſi Filius Dei es, deſcende de cruce. Similiter & principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis, & ſenioribus dicebant: Alios ſalvos fecit; ſeipſum non poteſt ſalvum facere. Si Rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum ſi vult: dixit enim, Quia Filius Dei ſum. Idipſum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

(i) A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper univerſam terram uſque ad horam nonam: & circa horam nonam clamavit Ieſus voce magna, dicens: Eli Eli, lamaſabacthani; hoc eſt, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? Quidam autem illic ſtantes, & audientes dicebant: Eliam vocat iſte. Et continuo currens unus ex eis acceptam ſpongiam implevit aceto, & impoſuit arundini, & dabat ei bibere Ceteri vero dicebant: Sine videamus an veniat Elias liberans eum. Ieſus autem iterum clamans voce magna, emiſit ſpiritum.

(k) Et ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes, a ſummo uſque deorſum; & terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt; & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam civitatem, & apparuerunt multis. Centurio autem, & qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum, viſo terræmotu, & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere Filius Dei erat iſte. Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ ſecutæ erant Ieſum a Galilæa miniſtrantes ei: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Ioſeph mater, & mater filiorum Zebedæi.

(l) Cum autem ſero factum eſſet, venit quidam homo dives ab Arimathæa nomine Ioſeph, qui & ipſe diſcipulus erat Ieſu. Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu. Tunc Pilatus iuſſit reddi corpus. Et accepto corpore, Ioſeph involvit illud in ſindone munda, & poſuit illud in monumento ſuo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit ſaxum magnum ad oſtium monumenti, & abiit. Erant autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria ſedentes contra ſepulcrum.

(m) Altera autem die, quæ eſt poſt paraſceve, convenerunt principes ſacerdotum, & phariſæi ad Pilatum, dicentes: Domine, recordati ſumus quia ſeductor ille dixit adhuc vivens: Poſt tres dies reſurgam. Iube ergo cuſtodiri ſepulcrum uſque in diem tertium, ne forte veniant diſcipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi, Surrexit a mortuis: & erit noviſſimus error peior priore. Ait illis Pilatus: Habetis cuſtodiam: ite, cuſtodite, ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes munierunt ſepulcrum, ſignantes lapidem cum cuſtodibus.

(a) A v-

(a) AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VII.) Contexuerat ſuperius Evangeliſta narrationem in his quæ cum Domino acta ſunt uſque ad mane; ſed poſtea rediit ad narrandam Petri negationem; qua terminata rediit ad mane, ut inde cetera contexeret: & hoc eſt quod dicitur: *Mane autem facto conſilium inierunt omnes principes ſacerdotum, & ſeniores populi adverſus Ieſum, ut eum morti traderent*. ORIGENES (tract. XXXV.) Putantes per mortem extinguere eius doctrinam, & fidem apud eos qui crediderunt in eum, quaſi in Filium Dei. Talia autem contra eum conſiliantes alligaverunt Ieſum ſolventem a vinculis: unde ſequitur: *Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præſidi*. HIERONYMUS (in prin. Comm. ad cap. XXVII. Matth.) Vide ſolicitudinem ſacerdotum in malum: tota nocte vigilarunt ut homicidium facerent; & vinctum tradiderunt Pilato: habebant enim hunc morem ut quem adiudicaſſent morti, ligatum iudici traderent. RABANUS (hoc loco.) Attamen notandum, quod non tunc primum ligaverunt, ſed mox comprehenſum in horto, ut Ioannes declarat. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXVI.) Ideo autem eum non occulte interfecerunt, quia volebant eius gloriæ detrahere: multi enim eum admirabantur; & propter hoc ſtuduerunt publice & coram omnibus eum occidere, & ideo ad præſidem eum duxerunt. HIERONYMUS (ſuper *Tunc videns Iudas*.) Videns autem Iudas Dominum adiudicatum morti, pretium retulit ſacerdotibus, quaſi in poteſtate ſua eſſet perſecutorum immutare ſententiam: unde ſequitur: *Tunc videns Iudas, qui tradidit eum, quod damnatus eſſet, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum, & ſenioribus populi, dicens: Peccavi, tradens ſanguinem iuſtum*. ORIGENES (tr. XXXV.) Reſpondeant mihi qui de naturis quaſdam fabulas introducunt: unde eſt quod Iudas agnoſcens peccatum ſuum dixit: *Peccavi, tradens ſanguinem iuſtum*, niſi ex bona plantatione mentis, & ſeminatione virtutis, quæ ſeminata eſt (1) in qualibet rationali anima? quam non coluit Iudas; & ideo cecidit in tale peccatum. Si autem naturæ pereuntis eſt aliquis hominum, magis huius naturæ fuit Iudas. Et ſi quidem poſt reſurrectionem Chriſti hoc dixiſſet Iudas, forſitan erat dicendum, quoniam compulit eum pœnitere de peccato ipſa virtus reſurrectionis. Nunc autem videns eum traditum eſſe Pilato, pœnituit: forſitan recordatus quæ frequenter Ieſus dixerat de ſua reſurrectione futura. Forſitan & ſatanas, qui ingreſſus in eum fuerat, præſto fuit ei donec Ieſus traderetur Pilato; poſtquam autem fecit quod voluit, receſſit ab eo; quo recedente pœnitentiam capere potuit. Sed quomodo vidit Iudas quoniam condemnatus eſt? Nondum enim a Pilato fuerat interrogatus. Forſitan dicet aliquis, quoniam conſideratione mentis ſuæ vidit exitum rei ex eo quod traditum aſpexit. Alius autem dicet, quoniam quod ſcriptum eſt, *Videns Iudas quia condemnatus eſt*, ad ipſum Iudam refertur: tunc enim ſenſit malum ſuum, & intellexit ſe condemnatum. LEO Papa (ſer. 1. de Paſſione Dom.) Dicendo tamen, *Peccavi, tradens ſanguinem iuſtum*, in impietatis ſuæ perfidia perſtitit, qui Ieſum non Dei Filium, ſed noſtræ tantummodo conditionis hominem, etiam inter extrema mortis ſuæ pericula credidit; cuius flexiſſet miſericordiam, ſi eius omnipotentiam non negaſſet. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXVI.) Vide autem quoniam pœnitentiam agit, quando completum eſt, & finem accepit peccatum: non enim permittit diabolus eos qui non vigilant, videre malum antequam perficiant.

Sequitur: *At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu videris*. REMIGIUS. Ac ſi dicant: *Quid ad nos* pertinet ſi iuſtus eſt? *Tu videris*; ideſt, opus tuum quale ſit maniſeſtabitur. Quidam autem coniunctim voluerunt legere hæc verba, ut ſit ſenſus: Cuius æſtimationis deputaris apud nos, qui eum quem tradidiſti, iuſtum confiteris? ORIGENES (tract. XXXV.) Recedens (2) autem ab aliquo diabolus obſervat tempus iterum; & poſtquam cognoverit, & ad ſecundum peccatum induxerit, obſervat etiam tertiæ deceptionis locum. Sicut ille qui primo uxorem patris habuit, de hoc malo poſtea pœnituit; ſed poſtea diabolus voluit hanc ipſam triſtitiam exaggerare, ut ipſa triſtitia abundantior facta abſorberet triſtantem. Simile aliquid factum eſt in Iuda: poſtquam enim pœnituit, non ſervavit cor ſuum, ſed ſuſcepit abundantiorem triſtitiam a diabolo ſibi ſubmiſſam, quia voluit eum abſorbere: unde ſequitur: *Et abiens, laqueo ſe ſuſpendit*. Si autem locum pœnitentiæ requiſiſſet, & tempus pœnitentiæ obſervaſſet, forſitan inveniſſet eum qui dixit Ezech. XXXIII. „Nolo mortem peccatoris.“ Vel forte exiſtimavit prævenire magiſtrum moriturum, &

(1) *Al.* in omni rationabili anima. (2) *Al.* Recedente autem ab aliquo diabolo.

occurrere ei cum anima nuda, ut confitens, & deprecans miſericordiam mereretur; nec vidit quia non convenit ſervum Dei ſeipſum expellere de hac vita, ſed expectare Dei iudicium. RABANUS. Suſpendit autem ſe laqueo, ut ſe oſtenderet cælo, terræque peroſum. AUGUSTINUS de Quæſt. nov. & vet. teſt. (quæſt. XCIV.) Sed occupatis principibus ſacerdotum ad necem Domini a mane uſque ad horam nonam, quomodo Iudas eis retuliſſe pretium ſanguinis quod acceperat, ante crucem Domini, probatur, & dixiſſe illis in templo: *Peccavi, quod tradiderim ſanguinem iuſtum*? cum conſtet, omnes principes, & ſeniores ante paſſionem Domini non fuiſſe in templo, quippe cum in cruce poſito inſultarent ei. Nec enim inde poteſt probari, quia ante paſſionem Domini relatum eſt, cum ſint multa quæ ante facta probantur, & noviſſima ordinantur. Sed ne forte poſt horam nonam factum ſit, ut videns Iudas occiſum Salvatorem, & ob hoc velum templi ſciſſum, terram tremuiſſe, ſaxa ſciſſa, elementa conterrita, ipſo metu correptus doluerit. Sed poſt horam nonam occupati erant, ut exiſtimo, ſeniores, & principes ſacerdotum ad celebrationem paſchæ; ſabbato autem ſecundum legem non licet nummos portare: ac per hoc non eſt probabile apud me quo die, immo tempore, laqueo vitam finierit Iudas.

(b) CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXVI.) Quia principes ſacerdotum noverant, quod occiſionem emerant, a propria conſcientia condemnati fuerunt; & ad hoc oſtendendum ſubdit Evangeliſta: *Principes autem ſacerdotum acceptis argenteis dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium ſanguinis eſt*. HIERONYMUS (ſuper *Principes ſacerdotum*.) Vere culicem liquantes, & camelum glutientes: ſi enim ideo non mittunt pecuniam in corbonam, hoc eſt gazophylacium, & dona Dei, quia pretium ſanguinis eſt, cur ipſe ſanguis effunditur? ORIGENES (tract. XXXV.) Videbant autem quoniam circa mortuos magis eam pecuniam conveniebat expendi quæ pretium ſanguinis erat. Sed quia & inter loca mortuorum ſunt differentiæ, uſi ſunt pretio ſanguinis Ieſu ad comparationem agri figuli alicuius, ut in eo peregrini ſepeliantur, non ſecundum votum ſuum in monumentis paternis: unde ſequitur: *Conſilio autem inito emerunt ex illis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum*. AUGUSTINUS in ſerm. de Cœna Dom. *a* (ſer. II. inter ſer. vero eſt CXXVIII.) Providentia autem Dei factum puto ut pretium Salvatoris non peccatoribus ſumptum præbeat, ſed peregrinis requiem ſubminiſtret, ut iam exinde Chriſtus & vivos ſanguinis ſui paſſione redimat, & mortuos pretioſa paſſione ſuſcipiat. Pretio ergo dominici ſanguinis ager figuli comparatur. Legimus in Scripturis, quod totius generis humani ſalus redempta ſit in ſanguine Salvatoris. Ager ergo iſte, mundus hic totus eſt. Figulus autem qui mundi poſſit habere dominatum, ipſe eſt qui vaſcula corporis noſtri fecit de limo. Illius itaque figuli ager Chriſti ſanguine emptus eſt: peregrinis, inquam, qui ſine domo, & patria, toto orbe exules iactabantur, requies Chriſti ſanguine providetur. Iſtos autem peregrinos eſſe dicimus devotiſſimos Chriſtianos, qui renunciantes ſæculo, nihil poſſidentes in mundo, in Chriſti ſanguine requieſcunt: ſepultura enim Chriſti nihil aliud eſt quam requies Chriſtiani: „ conſepulti enim ſumus (ſicut ait „ Apoſtolus Rom. VI.) cum illo per baptiſmum in morte." Nos ergo peregrini in hoc mundo ſumus, & tamquam hoſpites in hac luce verſamur. HIERONYMUS (ſuper *Concilio inito*.) Qui etiam peregrini eramus a lege, & Prophetis, prava Iudæorum ſtudia ſuſcepimus in ſalutem. ORIGENES (tract. XXXV.) Vel peregrinos dicimus qui uſque ad finem extranei ſunt a Deo: nam iuſti conſepulti ſunt Chriſto in monumento novo quod exciſum eſt in petra. Qui autem alieni ſunt a Deo uſque in finem, ſepulti ſunt in agro figuli operantis lutum; qui pretio ſanguinis eſt comparatus, & ager ſanguinis nominatur: unde ſequitur: *Propter hoc vocatus eſt ager ille Acheldemach, hoc eſt ager ſanguinis uſque in hodiernum diem*. GLOSSA *b*. Quod referendum eſt ad tempus quo Evangeliſta hoc ſcripſit. Deinde confirmat idem prophetico teſtimonio, dicens: *Tunc impletum eſt quod dictum eſt per Hieremiam Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt a filiis Iſrael, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus*. HIERONY-

MUS

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nempe ſerm. CCCXXVIII. de tempore, qui ſecundus in die Cœnæ annotatur, & inſcribitur de Iuda Iſchariote; ſed reiectus in appendicem de diverſis, ubi notatur ſerm. XLVIII. nec Auguſtini putatur eſſe, ſed Maximi, cuius in Operibus invenitur. *b* Quod autem ſubiungitur ex Gloſſa non occurrit.

MUS (ſuper *Tunc impletum eſt*.) Hoc in Hieremia penitus non invenitur, ſed in Zacharia cap. XI. qui penultimus eſt duodecim Prophetarum, quædam ſimilitudo refertur; & quamquam ſenſus non multum diſcrepet, tamen ordo, & verba diverſa ſunt. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. VII.) Si quis ergo putat ideo fidei Evangeliſtæ aliquid derogandum, primo noverit non omnes codices Evangeliorum habere quod per Hieremiam dictum ſit, ſed tantummodo per Prophetam. Mihi autem hæc non placet defenſio: quia & plures codices habent Hieremiæ nomen, & antiquiores; & nulli fuit cauſa cur adderetur hoc nomen, & mendoſitas fieret. Cur autem tolleretur, fuit utique cauſa ut hoc audax imperitia faceret, prædicta quæſtione turbata. Potuit autem fieri ut animo Matthæi Evangelium ſcribentis, (1) pro Zacharia Hieremias occurreret, ut fieri ſolet; quod tamen ſine ulla dubitatione emendaret ſaltem ab his admonitus qui ipſo adhuc in carne vivente hæc legere potuerunt, niſi cogitaret recordationi ſuæ, quæ Spiritu ſancto (2) regebatur, non occurriſſe aliud pro alio nomen Prophetæ, niſi quia Dominus hoc ita ſcribi conſtituit. Cur autem conſtituerit, prima cauſa eſt, quia ſic inſinuatur ita omnes Prophetas, uno ſpiritu locutos, mirabili inter ſe conſenſione conſtare, ut hoc multo amplius ſit quam ſi omnium verba Prophetarum uno unius hominis ore demonſtrentur; & ideo indubitanter accipi debet, quæcumque per eos Spiritus ſanctus dixit, & ſingula eſſe omnium, & omnia ſingulorum. Si enim hodie quiſquam volens alicuius verba indicare, dicat nomen alterius a quo dicta ſunt, qui tamen ſit amiciſſimus illius cuius verba dicere voluit, & continuo recordatus, alium pro alio ſe dixiſſe ita ſe corrigat ut tamen dicat, Bene dixi, nihil aliud intuens niſi inter ambos eſſe concordiam; quanto magis de Prophetis ſanctis hoc commendandum fuit? Eſt & alia cauſa, cur hoc nomen Hieremiæ in teſtimonio Zachariæ ſit manere permiſſum, vel potius ſancti Spiritus auctoritate præceptum ſit. Eſt apud Hieremiam cap. XXXII. quod emerit agrum a filio fratris ſui, & dederit ei argentum, non quidem ſub hoc nomine pretii, quod poſitum eſt apud Zachariam, triginta argenteis. Quod autem prophetiam de triginta argenteis ad hoc interpretatus ſit Evangeliſta quod modo de Domino completum eſt, manifeſtum eſt; ſed ad hoc pertinere etiam illud de agro empto quod Hieremias dicit, hinc poteſt myſtice ſignificari, ut non hic Zachariæ nomen poneretur qui dixit, *Triginta argenteis*, ſed Hieremiæ qui dixit de agro empto: ut lecto Evangelio, atque invento nomine Hieremiæ, lecto autem Hieremia, & non invento teſtimonio de triginta argenteis, invento tamen agro empto, admoneatur lector utrumque conferre, & inde ſenſum enucleare prophetiæ, quomodo pertineat ad hoc quod in Domino completum eſt. Nam illud quod ſubiecit huic teſtimonio Matthæus cum ait, *Quem appretiaverunt a filiis Iſrael, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus*, nec apud Zachariam, nec apud Hieremiam reperitur: unde magis ex perſona Evangeliſtæ accipiendum eſt, & myſtice inſertum, quia hoc ex Domini revelatione cognoverit, & ad hanc rem quæ de Chriſti pretio facta eſt, huiuſmodi pertinere prophetiam. HIERONYMUS de Optimo genere interpretandi *a* (parum ante med.) Abſit ergo de pediſſequo Chriſti quod poſſit argui de falſo, cui cura fuit non verba, & ſyllabas aucupari, ſed ſententias dogmatum ponere. (3) HIERONYMUS (ſuper illud, *Tunc adimpletum eſt*.) Legi nuper in quodam Hebraico volumine, quod Nazarææ ſectæ mihi Hebræus contulit, Hieremiæ apocryphum, in quo hoc ad verbum ſciptum reperi; ſed tamen mihi videtur magis de Zacharia ſumptum teſtimonium, Evangeliſtarum, & Apoſtolorum more vulgato, (4) quo, verborum ordine prætermiſſo, ſenſus tamen de veteri teſtamento proferunt exemplum.

(c) AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. VII.) Finitis his quæ Matthæus de Iuda proditore interpoſuit, ad ordinem narrationis revertitur, dicens: *Ieſus autem ſtetit ante præſidem*. ORIGENES (tract. XXXV.) Iudex totius creaturæ conſtitutus a Patre vide quantum ſe humiliavit, ut acquie-

(1) *Al.* quo Zacharia. (2) *Al.* rogabatur. (3) *In Romana edit. an.* 1570. CHRYSOSTOMUS in hom. *in Veneta* 1593. HIERONYMUS in hom. *cum iis quæ intra parentheſim ſequuntur*. (4) *Al.* qui.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ad Pammachium epiſtola CI.

Digitized by Google

quieſceret ſtare ante iudicem tunc terræ Iudææ; & interrogatus eſt interrogationem, quam forſitan deridens, aut dubitans Pilatus interrogat: unde ſequitur: *Et interrogavit eum præſes, dicens: Tu es Rex Iudæorum?* CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxvii.) Id Pilatus interrogat quod adverſarii (1) contra Chriſtum continue revolvebant. Quia enim ſciebant Pilatum nullam curam facientem legalium, ad publicas accuſationes rem ducunt. ORIGENES (tract. xxxv.) Vel pronuntiative hoc dixit Pilatus: unde & alibi ſcripſit in titulo, *Rex Iudæorum*. Principi ergo ſacerdotum reſpondens, *Tu dixiſti*, oblique arguit eius dubitationem; Pilati vero ſententiam confirmat pronuntiantis: unde ſequitur: *Dicit ei Ieſus, Tu dicis*. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxvii.) Confeſſus eſt ſe eſſe Regem, ſed cæleſtem, ut in alio Evangelio manifeſtius legitur. „ Regnum (inquit Ioan. xviii.) meum „ non eſt de hoc mundo: " ut neque Iudæi, neque Pilatus excuſationem habeant, huic accuſationi inſiſtentes. HILARIUS (can. xxxii.) Vel interroganti pontifici, an ipſe eſſet Ieſus Chriſtus, dixerat, *Tu dixiſti*, quia ſemper futurum Chriſtum ex lege ipſe dixiſſet; huic vero legis ignaro interroganti, an ipſe eſſet Rex Iudæorum, dicitur, *Tu dicis*, quia per fidem præſentis confeſsionis ſalus Gentium eſt. HIERONYMUS (ſuper illud, *Dixit illi Ieſus, Tu dicis*.) Attende autem quod Pilato, qui invitus promebat ſententiam, aliqua ex parte reſpondit; ſacerdotibus autem, & principibus ſacerdotum reſpondere noluit, indignos eos ſuo ſermone iudicans: unde ſequitur: *Et cum accuſaretur a principibus ſacerdotum, & ſenioribus, nihil reſpondit*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. viii.) Lucas autem ipſa crimina, quæ accuſantes obiecerunt, aperuit: dicit enim cap. xxiii. „ Cœperunt illum accuſare, di- „ centes: Hunc invenimus ſubvertentem „ gentem noſtram, & prohibentem tributa „ dari Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum „ Regem eſſe. " Nihil autem intereſt ad veritatem quo ordine iſta retulerint, ſicut nihil intereſt ſi alius aliquid tacet quod alius commemorat. ORIGENES (tract. xxxv.) Accuſatus autem Ieſus ſicut tunc illis nihil reſpondit, ſic nec modo: non fit enim eis verbum Dei, ſicut aliquando factum fuerat ad Prophetas: ſed neque dignum erat ut Pilato interroganti reſponderet, qui non habebat permanens, & firmum de Chriſto iudicium, ſed ad contraria trahebatur: unde ſequitur: *Tunc dixit ei Pilatus: Non audis quanta adverſum te dicunt teſtimonia?* HIERONYMUS. Gentilis quidem eſt (2) qui condemnat Ieſum, ſed cauſam refert in populum Iudæorum. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxvii.) Ideo autem hoc dicebat, quia volebat eum liberare, dum ſe excuſando reſponderet. Sequitur: *Et non reſpondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præſes vehementer*. Quia enim multas habentes demonſtrationes ex ipſis rebus, virtutis, & manſuetudinis eius, & humilitatis, tamen in ipſum indignabantur, & perverſo iudicio agebantur contra ipſum; propter hoc nihil reſpondet, & ſi aliquando reſpondet, brevia quidem dicit, ne continua taciturnitate pertinaciæ opinio de ipſo accipiatur. HIERONYMUS (ſuper *Non audis*.) Vel ideo Ieſus nihil reſpondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur a præſide, & crucis utilitas differretur. ORIGENES (tract. xxxv.) Miratus eſt autem præſes conſtantiam eius: forſitan ſciens, quod idoneus eſſet pronuntiare crimen, & tamen videbat eum in tranquilla, & quieta ſapientia, & gravitate non turbabili ſtare. Sed vehementer miratur: dignum enim ei videbatur magno miraculo ut exhibitus Chriſtus ad criminale iudicium, imperturbabilis ſtaret ante mortem, quæ apud omnes homines terribilis æſtimatur.

(d) CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxvii.) Quia Chriſtus ad accuſationes Iudæorum nihil reſponderat, per quod poſſet eum Pilatus ab accuſationibus Iudæorum excuſatum habere, aliud machinatur per quod eum liberare poſſit: unde dicitur: *Per diem autem ſolemnem conſueverat præſes dimittere populo vinctum unum quem voluiſſent*. ORIGENES (tract. xxxv.) Sic enim quaſdam gratias præſtant Gentes eis quos ſubiiciunt ſibi, donec confirmetur ſuper eos iugum ipſorum; tamen conſuetudo hæc aliquando fuit apud Iudæos: Saul enim non interfecit Ionathan, omni populo petente eum ad vitam. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxvii.) Per hanc autem conſuetudinem Chriſtum eripere tentavit, ut neque umbram excuſationis Iudæi ſibi derelinquant. Manifeſtus homicida in comparatione Chriſti adducitur, de quo ſequitur: *Habebat autem tunc unum vinctum inſignem, qui dicebatur Barabbas*. Non ſimpliciter dicit latronem, ſed inſignem, hoc eſt in malitia diffamatum. HIERONYMUS (ſuper *Habebat tunc unum vinctum in carcere*.)

(1) *Al.* contra ipſum. (2) *Al.* qui contemnit.

re.) Iſte Barabbas in Evangelio quod inſcribitur iuxta Hebræos, filius magiſtri eorum interpretatur, qui propter ſeditionem, & homicidium fuerat condemnatus. Offert autem optionem eis Pilatus dimittendi quem vellent, latronem, an Ieſum, non dubitans Ieſum potius eligendum: unde ſequitur; *Congregatis autem illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Ieſum qui dicitur Chriſtus?* CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxvii.) Quaſi dicat: Si non vultis ſicut innocentem dimittere, ſaltem condemnatum feſtivitati (1) donetis. Si enim oportebat in peccatis manifeſtis exiſtentem dimittere, multo magis in dubiis. Vide autem ordinem converſum. Petitio pro condemnatis ſolet eſſe plebis, conceſſio autem Principis; nunc autem contrarium geſtum eſt, Princeps enim petit a plebe, & plebs ferocior redditur. GLOSSA *a*. Quare autem Pilatus ad liberationem Chriſti laboravit, manifeſtat Evangeliſta cum ſubdit: *Sciebat enim quod per invidiam tradidiſſent eum*. REMIGIUS. Quæ autem invidia fuerit, Ioannes manifeſtat, qui narrat cap. xi. eos dixiſſe: „ Ecce mundus totus poſt eum „ vadit, & ſi dimittimus eum ſic, omnes „ credent in eum. " Notandum etiam, quia loco eius quod Matthæus dicit, *An Ieſum qui dicitur Chriſtus?* Marcus dicit cap. xv. „ Vultis dimittam vobis Regem Iudæo- „ rum? " Soli namque Reges Iudæorum ungebantur, & ab ipſa unctione, Chriſti vocabantur. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxvii.) Deinde ſubditur aliud quod ſufficiens erat omnes a paſſione revocare: ſequitur enim: *Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eum uxor eius dicens: Nihil tibi, & iuſto illi*. Cum demonſtratione enim quæ erat a rebus & ſomnus non parvum quid erat. RABANUS. Notandum vero, quia tribunal ſedes eſt iudicis, ſolium Regum, cathedræ magiſtrorum. In viſionibus autem, & ſomniis gentilis viri uxor hoc intellexit quod Iudæi vigilantes nec credere, nec intelligere voluerunt. HIERONYMUS (ſuper *Sedente autem illo*.) Nota etiam, quod Gentilibus ſæpe a Deo ſomnia revelantur, & quod in Pilato, & uxore eius iuſtum Dominum confitentibus gentilis populi teſtimonium ſit. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxvii.) Sed cuius gratia non ipſe Pilatus ſomnium videbat? Quia illa magis digna erat; vel quia ſi Pilatus vidiſſet, non æqualiter ſibi creditum eſſet; vel forte neque dixiſſet: propter hoc diſpenſatur a Deo quod mulier vidit, ut manifeſtum omnibus fieret. Et non ſimpliciter videt, ſed & patitur multa; ſequitur enim: *Multa enim paſſa ſum hodie per viſum propter eum*: ut ſcilicet a compaſſione, quæ erat ad uxorem, deſidior fieret vir circa occiſionem. Sed & tempus non parum conferebat: etenim eadem nocte vidit. AUGUSTINUS in ſer. de Paſs. *b*. Sic ergo iudex terretur in coniuge, & ut crimini Iudæorum non præbeat in iudicio conſenſum, pertulit in uxoris afflictione iudicium: iudicatur ipſe qui iudicat, & torquetur antequam torqueat. RABANUS (ſuper *Nihil tibi, & iuſto illi*.) Vel aliter. Nunc demum diabolus intelligens per Chriſtum ſe ſpolia ſua amiſſurum, ſicut primum per mulierem mortem intulerat, ita per mulierem vult Chriſtum de manibus Iudæorum liberare, ne per eius mortem mortis amittat imperium. CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxvii.) Nihil autem præmiſſorum Chriſti adverſarios movit, quia eos omnino invidia excæcaverat: unde ex propria malitia plebem corrumpunt; & hoc eſt quod ſequitur: *Principes autem ſacerdotum, & ſeniores perſuaſerunt populo ut peterent Barabbam, Ieſum vero perderent*. ORIGENES (tract. xxxv.) Et eſt videre nunc quomodo populus Iudæorum a ſenioribus ſuis, & Iudaicæ culturæ doctoribus ſuadetur, & excitatur adverſus Ieſum, ut perdant eum.

Sequitur: *Reſpondens autem præſes, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti?* GLOSSA *c*. Reſpondiſſe autem dicitur Pilatus, hæc dicens, ſive ad ea quæ uxor nuntiaverat, ſive ad petitionem populi, qui iuxta conſuetudinem aliquem in die feſto ſibi dimitti petebat. ORIGENES (ut ſupra.) Turbæ autem quaſi feræ, quæ ſpatioſam ambulant viam, voluerunt ſibi Barabbam habere ſolutum: unde ſubditur: *At illi dixerunt, Barabbam*. Ideo gens illa habet ſeditiones, & homicidia, & latrocinia, ſecun-

(1) *Al.* dimittatis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec alibi occurrit. *b* Nihil tale in ſermonibus qui nunc extant, ſed inter Chryſoſtomi ſermones, & eſt ſerm. xxi. fer. v. in Cœna Domini. *c* Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec alibi occurrit.

cundum quoſdam gentis ſuæ, in rebus quæ foris habentur, ſecundum autem omnes, intus in anima. Ubi enim non eſt Ieſus, illic lites, & prælia ſunt; ubi autem eſt, ibi ſunt omnia bona, & pax. Omnes etiam qui Iudæis ſunt ſimiles, vel in dogmate, vel in vita, Barabbam ſibi ſolvi deſiderant: quicumque enim mala agit, ſolutus eſt in corpore eius Barabbas, Chriſtus autem vinctus; qui autem bona agit, Chriſtum habet ſolutum, Barabbam vinctum. Voluit autem Pilatus pudorem tantæ iniquitatis eis incutere: unde ſequitur: *Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Ieſu qui dicitur Chriſtus?* Non ſolum autem hoc, ſed & menſuram colligere volens impietatis eorum. Illi autem nec hoc erubeſcunt, quod Pilatus Ieſum Chriſtum eſſe confitebatur, nec modum impietatis ſervant: unde ſequitur: *Dicunt omnes, Crucifigatur*: in quo multiplicaverunt impietatis ſuæ menſuram, non ſolum homicidam poſtulantes ad vitam, ſed etiam iuſtum ad mortem, & ad mortem turpiſſimam crucis. RABANUS. Pendentes ſiquidem in ligno crucifixi, clavibus ad lignum pedibus manibuſque confixi, producta morte necabantur, & diu vivebant in cruce, non quia longior vita eligebatur, ſed quia mors ipſa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Verum Iudæi de morte peſſima cogitabant, ſed a Domino, non intelligentibus eis, electa erat: ipſam enim crucem diabolo ſuperato erat tamquam trophæum in frontibus fidelium poſiturus. HIERONYMUS (ſuper *Quid igitur faciam de Ieſu?*) Cum autem hoc reſponderent, non ſtatim acquievit, ſed iuxta ſuggeſtionem uxoris, quæ mandaverat, *Nihil tibi, & iuſto illi*, ipſe quoque reſpondit: unde ſequitur: *Ait illis præſes: Quid enim mali fecit?* Hoc dicendo Pilatus, abſolvit Ieſum. Sequitur: *At illi magis clamabant dicentes, Crucifigatur*: ut impleretur quod in Pſalmo XXI. dicitur: „ Circumdederunt me canes „ multi, congregatio malignantium obſedit „ me: “ & illud Hieremiæ cap. XII. „ Facta eſt mihi hereditas mea ſicut leo in „ ſilva: dederunt ſuper me vocem ſuam. “ AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. VIII.) Sæpius autem Pilatus cum Iudæis egit, volens ut dimitteretur Ieſus: quod pauciſſimis verbis teſtatur Matthæus cum ſubdit: *Videns Pilatus quia nihil proficiebat, ſed magis tumultus fieret*: quod non diceret, niſi multum ille conatus fuiſſet; quamvis tacuerit quoties hoc tentavit ut erueret Ieſum furori eorum.

Sequitur: *Accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego ſum a ſanguine iuſti huius*. REMIGIUS. Mos enim erat apud antiquos ut cum vellet quis ſe oſtendere immunem ab aliquo crimine, accepta aqua, lavaret manus ſuas coram populo. HIERONYMUS (ſuper *Videns Pilatus quod nihil proficeret*.) Pilatus ergo accepit aquam iuxta illud propheticum Pſal. XXV. „ Lavabo inter innocentes manus meas: “ quodammodo in hoc conteſtans, & dicens: Ego quidem innocentem volui liberare; ſed quoniam ſeditio oritur, & rebellionis mihi contra Cæſarem crimen impingitur, innocens ſum a ſanguine iuſti huius. Iudex ergo qui cogitur contra Dominum ferre ſententiam, non damnat oblatum, ſed arguit offerentes, iuſtum eſſe pronuntians eum qui crucifigendus eſt. Sequitur, *Vos videritis*; quaſi dicat: Ego miniſter legum ſum, vox veſtra ſanguinem fundit. Sequitur: *Et reſpondens univerſus populus dixit: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros*. Perſeverat uſque in præſentem diem hæc imprecatio ſuper Iudæos, & ſanguis Domini non aufertur ab eis. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXVIII.) Intuere autem & hic Iudæorum multam inſaniam: eorum enim impetus, & pernicioſa concupiſcentia non permittit eos quæ oportet, inſpicere, & ſibi maledicunt, dicentes: *Sanguis eius ſuper nos*; quin & ad filios maledictionem attrahunt dicentes: *Et ſuper filios noſtros*. Sed tamen miſericors Deus eorum ſententiam non firmavit; ſed ex eis, & eorum filiis ſuſcepit qui pœnitentiam egerunt: etenim & Paulus ex ipſis fuit, & multa millia eorum qui in Hieroſolymis crediderunt. LEO Papa in ſer. (VIII.) de Paſs. Exceſſit ergo Pilati culpam facinus Iudæorum; ſed nec ipſe evaſit reatum, qui reliquit proprium iudicium, & in crimen tranſivit alienum: ſequitur enim: *Tunc dimiſit illis Barabbam, Ieſum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur*. HIERONYMUS (ſuper *Tunc dimiſit illis*.) Sciendum eſt autem Pilatum Romanis legibus miniſtraſſe, quibus ſancitum eſt ut qui crucifigitur, prius flagellis verberetur. Traditur (1) igitur Ieſus militibus verberandus, & illud ſanctiſſimum corpus, pectuſque Dei capax flagellis ſecuerunt. AUGUSTINUS in ſerm. de Paſs. a. Ecce Dominus aptatur ad verbera, ecce iam cæditur: ru-

pit

(1) *Al. deeſt* igitur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Auguſtino, eſt Chryſoſtomi eo loco qui iam antea notatus eſt.

pit ſanctam cutem violentia flagellorum; repetitis ictibus crudelia verbera ſcapularum terga conſcindunt. Proh dolor! iacet extentus ante hominem Deus, & ſupplicium patitur rei in quo nullum peccati veſtigium potuit inveniri. HIERONYMUS. Hoc autem factum eſt ut quia ſcriptum erat Pſal. xxxi. „ Multa flagella peccatorum, “ illo flagello nos a verberibus liberemur. In lavacro etiam manuum Pilati, Gentilium omnia opera purgantur, & ab impietate Iudæorum nos alieni efficimur. HILARIUS (can. xxxiii.) Hortantibus autem ſacerdotibus populus Barabbam elegit, qui interpretatur patris filius, in quo arcanum futuræ infidelitatis oſtenditur, Chriſto Antichriſtum peccati filium præferendo. RABANUS (ſuper *Tunc dimiſit illis Barabbam*.) Barabbas etiam, qui ſeditiones faciebat in turbis, dimiſſus eſt populo Iudæorum, ideſt diabolus, qui uſque hodie regnat in eis; & idcirco pacem habere non poſſunt.

(e) AUGUSTINUS de Concor. Evan. (Lib. III. cap. ix.) Poſt accuſationes Chriſti, conſequens eſt ut ipſam Domini paſſionem videamus, quam Matthæus ſic incipit: *Tunc milites præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio, congregaverunt ad eum univerſam cohortem*. HIERONYMUS (ſuper *Tunc milites præſidis*.) Quia enim Rex Iudæorum fuerat appellatus, & hoc ei ſcribæ & ſacerdotes crimen obiecerant, quod ſibi in populo Iſrael uſurparet imperium, illudentes hoc faciunt, ut nudatum priſtinis veſtibus induant chlamydem coccineam pro rufo linteo, quo Reges veteres utebantur, & pro diademate imponant ei coronam ſpineam, pro ſceptro regali dent calamum, & adorent quaſi Regem: & hoc eſt quod ſubditur: *Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de ſpinis poſuerunt ſuper caput eius*. AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. ix.) Per hoc autem intelligitur Marcum dixiſſe indutum purpura. Pro regia enim purpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat; & eſt rubra quædam purpura cocco ſimillima. Poteſt etiam fieri ut purpuram etiam Marcus commemoraverit, quam chlamys habebat, quamvis eſſet coccinea. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxviii.) Quæ igitur erit nobis cura de reliquo, ſi contumelias ab alieno patiamur, poſtquam Chriſtus hoc paſſus eſt? Etenim quod fiebat in Chriſtum, ultimus terminus contumeliæ erat; nec una particula tantum, ſed univerſum corpus patiebatur iniurias: caput per coronam, & arundinem, & colaphos; facies, quia inſpuebatur; genæ, quia alapis cædebantur; corpus totum per flagella, & quia denudatum eſt per circumdationem chlamydis, & per fictam adorationem; manus per arundinem, quam dederunt ei pro ſceptro; ac ſi timerent ne aliquid prætermitterent graviſſimæ præſumptionis. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. ix.) Apparet autem Matthæum recapitulando iſta commemoraſſe, non quod tunc factum ſit, cum eum Pilatus crucifigendum tradidiſſet. Ioannes enim antequam diceret, quod eum Pilatus crucifigendum tradiderit, iſta commemoravit. HIERONYMUS (hoc loco.) Nos autem omnia hæc intelligamus myſtice. Quomodo enim Caiphas dixit, Oportet unum hominem mori pro omnibus, neſciens quid diceret; ſic & iſti quodcumque fecerunt, licet alia mente fecerint, tamen nobis qui credimus, ſacramenta tribuebant. In chlamyde coccinea, opera Gentium cruenta ſuſtentat; in corona ſpinea maledictum ſolvit antiquum; in calamo venenata occidit animalia; ſive calamum tenebat in manu, ut ſacrilegium ſcriberet Iudæorum.(1) HILARIUS. (can. xxxiii. ut ſupra.) Vel aliter. Suſceptis omnibus corporis noſtri infirmitatibus a Domino, (2) omnium deinde martyrum, quibus regnum ſecum erat debitum, ſanguine (3) cocci colore perfunditur, ſpinis quoque, ideſt compungentium quondam peccatis Gentium, coronatur: eſt enim aculeus in ſpinis, ex quibus Chriſto victoriæ corona contexitur. In calamo vero earumdem Gentium infirmitas, atque inanitas manu comprehenſa firmatur; quin etiam capiti eius illiditur, ut infirmitas Gentium manu Chriſti comprehenſa etiam in Deum Patrem, qui caput eius eſt, conquieſcat. ORIGENES (tract. xxxv.) Vel calamus myſterium fuit, quod priuſquam crederemus, confidebamus in virga arundinea AEgypti, vel cuiuſcumque regni contrarii Deo; quem accepit, ut triumphet eum in ligno crucis. Percutiunt autem cum hoc calamo caput Chriſti Ieſu, quoniam ſemper regnum illud verberat Deum Patrem caput Salvatoris. REMIGIUS. Vel aliter (4) per chlamydem coccineam caro Domini deſignatur, quæ rubra dicitur propter ſanguinis effuſionem; per ſpi-

(1) *Al.* HIERONYMUS ubi ſupra. *P. Nicolai omittit* Vel aliter. (2) *Al.* omne deinde noſtrum. (3) *P. Nicolai legit* in cocci colore. (4) *Al. omittitur* per.

Digitized by Google

ſpineam coronam ſuſceptio peccatorum noſtrorum, quia in ſimilitudinem carnis peccati apparuit. RABANUS (ſuper *Et expuebant in eum.*) Calamo igitur Chriſti caput percutiunt qui divinitati eius contradicentes, errorem ſuum auctoritate ſanctæ Scripturæ, quæ calamo ſcribitur, confirmare conantur. Spuunt in faciem eius qui præſentiam gratiæ illius verbis execrandis reſpuunt, & Ieſum in carne veniſſe denegant. Falſo autem illum adorant qui in eum credunt, ſed perverſis actibus deſpiciunt. AUGUSTINUS de Quæſt. Evan. (Lib. II. quæ. 11.) Quod autem Dominum in paſſione exuerunt veſte propria, & induerunt fucata, ſignati ſunt hæretici, qui eum dicunt verum corpus non habuiſſe, ſed fictum.

(f) GLOSSA *a*. Poſtquam Evangeliſta commemoravit ea quæ ad illuſionem Chriſti pertinent, nunc narrare incipit proceſſum crucifixionis ipſius: unde dicitur: *Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum veſtimentis ſuis, & duxerunt eum ut crucifigerent*. AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. IX.) Hoc autem in fine factum eſſe intelligitur, cum iam duceretur ad crucifigendum, poſtquam ſcilicet Pilatus tradidit eum Iudæis. HIERONYMUS (ſuper *Poſtquam illuſerunt ei.*) Notandum autem, quod quando flagellatur Ieſus, & conſpuitur, non habet propria veſtimenta, ſed ea quæ propter peccata noſtra ſumpſerat; cum autem crucifigitur, & illuſionis pompa præterierit, tunc priſtinas veſtes recipit, & proprium aſſumit ornatum, ſtatimque elementa turbantur, & creatori dat teſtimonium creatura. ORIGENES (tract. XXXV.) Et de chlamyde quidem ſcriptum eſt, quoniam denuo expoliaverunt eum; de corona autem ſpinea nihil tale Evangeliſtæ ſcripſerunt, ut iam non ſint ſpinæ noſtræ antiquæ, poſtquam ſemel eas a nobis abſtulit Ieſus ſuper venerabile caput ſuum. CHRYSOSTOMUS in ſer. de Paſs. *b*. Non autem voluit Dominus pati ſub tecto, non in templo Iudaico, ne putares pro illa tantum plebe oblatum; & ideo foras civitatem, foras muros, ut ſcias ſacrificium eſſe commune, quod totius terræ eſt oblatio, quod communis eſt purificatio; & hoc ſignatur cum dicitur: *Exeuntes invenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem: hunc angariaverunt ut tolleret crucem eius.* HIERONYMUS (ſuper *Exeuntes invenerunt.*) Ne quis autem putet huic loco Evangeliſtæ Ioannis hiſtoriam eſſe contrariam: ille enim dicit, exeuntem Dominum de prætorio portaſſe crucem ſuam; Matthæus autem refert, quod invenerunt hominem Cyrenæum, cui impoſuerunt crucem Ieſu. Sed hoc intelligendum eſt quod egrediens de prætorio Ieſus, ipſe portaverit crucem ſuam; poſtea obviam habuerunt Simonem, cui portandam crucem impoſuerunt. ORIGENES (tract. XXXV.) Aut egreſſi quidem angariaverunt Simonem, appropinquantes autem ad locum in quo eum fuerant ſuſpenſuri, impoſuerunt crucem & ipſi, ut ipſe eam portaret. Non fortuito autem angariatus eſt Simon; ſed ſecundum diſpoſitionem Dei ductus eſt ad hoc ut evangelica Scriptura dignus inveniretur, & miniſterio crucis Chriſti. Non ſolum autem Salvatorem conveniebat accipere crucem ſuam, ſed & nos conveniebat eam portare, ſalutarem nobis angariam adimplentes: nec tamen ſic profeciſſet nobis eam accipere, ſicut cum ipſe (1) eam accepit. HIERONYMUS. Myſtice (2) Chriſtum ſuſcipiunt nationes, & peregrinus obediens portat ignominiam Salvatoris. HILARIUS (can. XXXIII. (3) Indignum enim Iudæis erat Chriſti crucem ferre, quia fidei Gentium erat in reliquum & crucem accipere, & compati. REMIGIUS. Iſte enim Simon (4) non erat Hieroſolymita, ſed peregrinus, & advena, ſcilicet Cyrenæus: Cyrene enim civitas eſt Lybiæ. Interpretatur autem Simon obediens, Cyrenæus heres: unde pulchre per eum deſignatur populus Gentium, qui peregrinus erat teſtamentorum Dei, ſed credendo factus eſt civis ſanctorum, & domeſticus, & heres Dei. GREGORIUS in hom. (in Evan. XXXII. & Lib. VIII. Moral. cap. XXX.) Vel aliter per Simonem, qui crucem dominicam in angariam portat, deſignantur abſtinentes & arrogantes: quia per abſtinentiam quidem carnem afficiunt, ſed fructum abſtinentiæ interius non requirunt: unde idem Simon cru-

(1) *Al. deeſt* eam. (2) *Al.* Myſtice enim crucem ſuſcipiunt. (3) *Al.* Indignus enim Iudæus erat. (4) *Al. deeſt* non.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, nec in Anſelmo; ſed nec apud alium Interpretem occurrit.
b Sive in homilia *de Cruce & Latrone*, cuius initium eſt *Hodierna die Dominus noſter*.

crucem portat, ſed non moritur, quia abſtinentes & arrogantes per abſtinentiam quidem corpus afficiunt, ſed per deſiderium gloriæ mundo vivunt.

Sequitur: *Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod eſt Calvariæ locus*. RABANUS. Golgotha enim Syrum nomen eſt, & interpretatur Calvaria. HIERONYMUS (ſuper *Venerunt in locum*.) Audivi quemdam expoſuiſſe Calvariæ locum, in quo ſepultus eſt Adam; & ideo ſic appellatum, quia ibi antiqui hominis ſit conditum caput. Favorabilis interpretatio, & mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, & foris portam loca ſunt in quibus truncantur capita damnatorum, & Calvariæ, ideſt decollatorum, ſumpſere nomen. Propterea autem ibi crucifixus eſt Ieſus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. Adam vero ſepultum juxta Ebron, & Arbee, in Ieſu filii Nave volumine legimus. HILARIUS (can XXXIII.) Locus autem crucis talis eſt, ut poſitus in medio terræ, ad capeſſendam Dei cognitionem univerſis gentibus eſſet æqualis.

Sequitur: *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum*. AUGUSTINUS de Concor. Evan. (Lib. III. cap. XI.) Hoc Marcus ita narrat cap. XV. „Et dabant ei bibere myrrhatum „ vinum. " Fel quippe pro amaritudine Matthæus poſuit: myrrhatum enim vinum amariſſimum eſt: quamquam fieri poſſit ut fel, & myrrha vinum amariſsimum redderent. HIERONYMUS (ſuper *Et dederunt ei acetum bibere*.) Amara vitis amarum vinum facit; quo potant Dominum Ieſum, ut impleatur quod ſcriptum eſt Pſal. LXVII. „ Dederunt in cibum meum fel. " Et Deus loquitur ad Hieruſalem Hier. II. „ Ego te „ plantavi vineam veram; quomodo facta „ es in amaritudinem vitis alienæ? "

Et cum guſtaſset, noluit bibere. AUGUSTINUS de Conc. Evan. (Lib. III. cap. XI.) Quod autem Marcus ait loc. cit. „ Et „ non accepit, " intelligitur, non accepit ut biberet; guſtavit autem, ſicut Matthæus teſtis eſt: & quod idem Matthæus ait, *Noluit bibere*; hoc Marcus dixit, „ Non accepit. " Tacuit etiam, quod guſtavit; quod autem cum guſtaſſet noluit bibere, hoc indicat, quod guſtaverit quidem pro nobis mortis amaritudinem, ſed tertia die reſurrexit. HILARIUS (can. XXXIII.) Vel ideo oblatum vinum felle admixtum bibere recuſavit: non enim æternæ gloriæ incorruption, peccatorum amaritudo miſcetur.

(g) GLOSSA *a*. Præmiſſo quomodo Chriſtus ad locum paſsionis eſt ductus, hic Evangeliſta ipſam paſsionem proſequitur, genus mortis exponens, cum dicit: *Poſtquam autem crucifixerunt eum*. AUGUSTINUS in Lib. LXXXIII. Quæſtionum (quæſt. XXV.) Sapientia quidem Dei hominem ad exemplum quo recte viveremus, ſuſcepit. Pertinet autem ad vitam rectam ea quæ non ſunt metuenda non metuere. Sunt autem homines qui quamvis mortem ipſam non timeant, genus tamen mortis horreſcunt. Ut ergo nullum mortis genus recte viventi homini metuendum eſſet, illius hominis cruce oſtendendum fuit. Nihil enim erat inter omnia genera mortis, illo genere execrabilius, & formidabilius. AUGUSTINUS in ſer. de Paſsione *b*. Quantum autem valeat virtus crucis, advertat ſanctitas veſtra. Contempſit Adam præceptum, accipiens ex arbore pomum; ſed quicquid Adam perdidit, Chriſtus in cruce invenit. De diluvio aquarum humanum genus arca lignea liberavit: de AEgypto Dei populo recedente, Moyſes mare virga diviſit, Pharaonem proſtravit, & populum Dei redemit. Idem Moyſes lignum in aquam miſit, & amaram aquam in dulcedinem commutavit. Ex lignea virga de ſpirituali petra ſalutaris unda profertur, & ut Amalech vinceretur, circa virgam Moyſes expanſis manibus extenditur: & lex Dei arcæ teſtamenti creditur ligneæ: ut his omnibus ad lignum crucis, quaſi per gradus quoſdam, veniatur. CHRYSOSTOMUS in ſerm. de Paſs. *c*. Ideo & in excelſo ligno non ſub tecto paſſus eſt, ut etiam ipſius aeris natura mundetur; ſed & terra ſimile beneficium ſentiebat, decurrentis de latere ſanguinis ſtillatione mundata. GLOSSA *d*. Lignum etiam crucis ſignificare videtur Eccleſiam in quatuor mundi partibus diffuſam. RABANUS (ſuper *Poſtquam crucifixerunt*.) Vel ſecundum moralem ſenſum, crux per ſuam latitudinem ſignificat hilaritatem operantis,

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec alibi occurrit. *b* Ex ſerm. II. *de Paraſceve* citat Milleloquium; ſed nihil tale ibi colligitur: ſimile quiddam ex ſerm. *de Serpente æneo* feria III. poſt dom. IV. quadrag. ſed non iiſdem verbis, quæ nec occurrunt. *c* Sive in hom. *de Cruce & Latrone* ut ſupra. *d* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, ſed in Anſelmo, & Rabano.

quia triſtitia anguſtias facit: latitudo enim crucis eſt in tranſverſo ligno, ubi figuntur manus; per manus autem opera intelligimus. Per altitudinem autem, cui caput adiungitur, ſignificatur expectatio retributionis de ſublimi iuſtitia Dei. Longitudo autem qua totum corpus extenditur, tolerantiam deſignat: unde longanimes dicuntur qui tolerant. Profundum autem quod terræ infixum eſt, ſecretum ſacramenti præfigurat. HILARIUS (can. XXXIII.) Sic ergo in ligno vitæ cunctorum ſalvus, & vita ſuſpenditur: unde dicitur: *Poſtquam autem crucifixerunt eum, diviſerunt veſtimenta eius, ſortem mittentes*. AUGUSTINUS de Concor. Evang. (Lib. III. cap. XII.) Hoc breviter a Matthæo dictum eſt; Ioannes autem diſtinctius explicat quemadmodum geſtum eſt cap. XX. „ Milites (inquit) cum crucifixiſſent eum acceperunt veſtimenta eius, & ſecerunt quatuor partes, unicuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconſutilis." CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXVIII.) Notandum ergo, quod non parva hæc abiectio Chriſti erat: quaſi enim circa dehonoratum, & omnium viliſſimum in Chriſto hoc agebant; in latronibus autem nihil tale operati ſunt. Dividere enim veſtimenta in condemnatis valde vilibus, & abiectis fit, & nihil aliud habentibus. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Hoc autem quod circa Chriſtum geſtum eſt, in Pſalmo XXII. fuerat prophetatum: & ideo ſequitur: *Ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem: Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem*. Sequitur: *Et ſedentes ſervabant eum*, ſcilicet milites. Diligentia militum, & ſacerdotum nobis profuit, ut maior, & apertior reſurgentis virtus appareat. Sequitur: *Et impoſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptam: Hic eſt Ieſus Rex Iudæorum*. Non poſſum autem digne admirari pro rei magnitudine, quod emptis falſis teſtibus, & ad ſeditionem clamoremque infelici populo concitato, nullam aliam invenerunt cauſam interfectionis eius, niſi quod Rex Iudæorum eſſet: & illi forſitan illudentes, ridenteſque hoc fecerunt. REMIGIUS. Divinitus autem procuratum fuit ut talis titulus ſuper caput eius poneretur, ut per hoc Iudæi agnoſcerent quoniam nec etiam occidendo facere potuerunt ut eum Regem non haberent: per mortis enim patibulum non amiſit imperium, ſed potius corroboravit. ORIGENES (tract. XXXV.) Et princeps quidem ſacerdotum, ſecundum litteram legis, portabat in capite ſuo ſanctificationem Domini ſcriptam; verus autem Princeps ſacerdotum & Rex Ieſus in cruce quidem habet ſcriptum, *Hic eſt Rex Iudæorum*; aſcendens autem ad Patrem, pro litteris, & pro nomine quo nominatur, habet ipſum Patrem. RABANUS. Quia enim Rex ſimul, & ſacerdos eſt, cum ſuæ carnis hoſtiam in altari crucis offerret, Regis quoque dignitatem titulus prætendit; qui non infra, ſed ſupra crucem ponitur: quia licet in cruce pro nobis hominis infirmitate dolebat, ſuper crucem tamen Regis maieſtas fulgebat; quam per crucem non perdidit, ſed potius confirmavit.

Sequitur: *Tunc crucifixi ſunt cum eo duo latrones, unus a dextris, & unus a ſiniſtris*. HIERONYMUS. Sicut enim pro nobis maledictum crucis factus eſt Chriſtus, ſic pro omnium ſalute inter noxios, quaſi noxius, crucifigitur. LEO Papa in ſer. (IV.) de Paſſione Domini. Duo autem latrones, unus ad dexteram, (1) & unus ad ſiniſtram crucifiguntur, ut ipſa patibuli ſpecie monſtraretur illa quæ in iudicio ipſius omnium hominum eſt facienda diſcretio. Paſſio igitur Chriſti ſalutis noſtræ continet ſacramentum; & de inſtrumento quod iniquitas Iudæorum paravit ad pœnam, potentia Redemptoris gradum fecit ad gloriam. HILARIUS (can. XXXIII.) Vel aliter. Duo latrones lævæ, ac dexteræ affiguntur, omnem humani generis univerſitatem vocari ad ſacramentum paſſionis Domini oſtendentes; ſed quia per diverſitatem fidelium, ac infidelium fit omnium ſecundum dexteram, ſiniſtramque diviſio, unus ex duobus ad dexteram eius ſitus, fidei iuſtificatione ſalvatur. REMIGIUS. Vel per iſtos duos latrones deſignantur omnes qui arctioris vitæ continentiam apprehendunt: quicumque enim ſola intentione placendi Deo hoc faciunt, deſignantur per illum qui a dextris Dei crucifixus eſt; qui vero pro appetitu humanæ laudis, vel aliqua minus digna intentione, deſignantur per illum qui a ſiniſtris crucifixus eſt.

(h) CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXVIII.) Cum Chriſtum denudaſſent, & crucifixiſſent, ultra procedunt, & in cruce videntes affixum exprobrant ei: unde dicitur: *Prætereuntes autem blaſphemabant eum, moventes capita ſua*. HIERONYMUS. Blaſphemabant quidem, quia prætergrediebantur viam, & in vero itinere Scripturarum

ambu-

(1) *Al.* & alius.

ambulare nolebant. Movebant autem capita ſua, quia iam ante moverant pedes, & non ſtabant ſupra petram. Idipſum autem inſultans dicit fatuus populus, quod falſi teſtes confinxerant: unde ſequitur: *Et dicentes: Vah qui deſtruis templum Dei, & in triduo illud readificas*. REMIGIUS. *Vah* interiectio eſt inſultantis, ſive irridentis. HILARIUS (can. XXXIII.) Quid ergo veniæ erit, cum poſt triduum reædificatum templum Dei in corporis reſurrectione cernetur? CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXVIII.) Et quaſi prioribus ſignis incipientes detrahere ſubiungunt: *Salva temetipſum. Si Filius Dei es, deſcende de cruce*. CHRYSOSTOMUS in ſer. de Paſſione *a*. Sed e contrario, quia Filius Dei eſt, ideo non deſcendit de cruce: oam ideo venit ut crucifigeretur pro nobis.

Sequitur: *Similiter & principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis, & ſenioribus dicebant: Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere*. HIERONYMUS (ſuper *Alios ſalvos fecit*.) Etiam nolentes ſcribæ, & phariſæi confitentur quod alios ſalvos fecerit. Itaque veſtra vos condemnat ſententia: qui enim alios ſalvos fecit, utique ſi vellet, & ſeipſum ſalvare poterat.

Sequitnr: *Si Rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce; & credimus ei*. CHRYSOSTOMUS in ſerm. de Paſſione Domini *a*. Cooſidera autem nunc vocem filiorum diaboli, quomodo imitantur vocem paternam. Diabolus enim dicebat ſupra IV. *Mitte te deorſum, ſi Filius Dei es*; & Iudæi dicunt: *Si Filius Dei es, deſcende de cruce*. LEO Papa (ſer. IV. de Paſſione.) De quo erroris ſonte Iudæi talium blaſphemiarum venena potaſtis? Quis vobis magiſter tradidit? Quæ doctrina perſuaſit, quod illum Regem Iſrael, illum Dei Filium credere debeatis, qui ſe aut crucifigi non ſineret, aut a confixiooe clavorum liberum corpus excuteret? Non boc vobis legis myſteria, aut Prophetarum ora cecinerunt; ſed illud vere legiſtis Eſa. L. „ Faciem meam non averti a confuſio„ ne ſputorum. " Et iterum Pſal. XXI. „ Foderunt manus meas, & pedes meos; „ dinumeraverunt omnia oſſa mea. " Numquid legiſtis: Dominus deſcendit de cruce? Sed legiſtis Pſal. XCVIII. „ Domi„ nus regnavit a ligno. " RABANUS (ſuper *Si Filius Dei es*.) Si autem tunc de cruce ſurgeret, inſultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonſtraret; ſed expectavit paululum, irriſionem ſuſtinuit; & qui de cruce ſurgere noluit, de ſepulcro reſurrexit. HIERONYMUS (ibidem.) Fraudulenta autem eſt promiſſio cum addunt, *Et credimus ei*. Quid eoim plus eſt, de cruce adhuc viventem deſcendere, an de ſepulcro mortuum reſurgere? Reſurrexit, & non crediſtis: ergo etiam ſi de cruce deſcenderet, non crederetis. Sed mihi videntur hoc dæmones immittere. Statim enim ut crucifixus eſt Dominus, ſenſerunt virtutem crucis, & intellexerunt fractas vires ſuas eſſe; & hoc agunt ut de cruce deſcendat. Sed Dominus ſciens adverſariorum inſidias, permanet in patibulo, ut diabolum deſtruat.

Sequitur: *Confidit in Deo; liberet eum nunc ſi vult*. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXVIII.) O inquinati valde! Numquid Prophetæ, & iuſti non erant, quia eos non eripuit a periculis Deus? Si autem illorum gloriæ non obſuit, quod eis pericula induxiſtis; multo magis in iſto non oportebat vos ſcandalizari per ea quæ patitur, quia ſemper per ea quæ dixit, hanc veſtram removit ſuſpicionem. Sequitur: *Dixit enim, Quia Filius Dei ſum*: per quod oſtendere volebant eum pati ob ſeductoris, & erronei cauſam, & ſicut ſuperbum, & vane gloriantem in his quæ dicebat. Sic ergo non ſolum Iudæi, & milites deſubtus eum deridebant, ſed & deſuper latrones cum eo crucifixi: unde ſequitur: *Idipſum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. XVI.) Poteſt autem putari Lucas repugnare ei quod hic dicitur, qui dicit, quod unus de latronibus blaſphemabat eum, quem alter increpabat; niſi intelligamus Matthæum breviter reſtringentem hunc locum, pluralem numerum pro ſingulari poſuiſſe; ſicut in epiſtola ad Hebræos cap. XI. legimus pluraliter dictum, „ Clau„ ſerunt ora leouum, " cum ſolus Daniel ſignificari intelligatur. Quid autem uſitatius quam ut aliquis dicat, En ruſtici mibi inſultant, etiamſi unus inſultet? Eſſet autem contrarium, ſi Matthæus dixiſſet ambos latrones conviciatos Domino; cum vero dictum eſt *latrones*, nec additum eſt Ambo, potuit uſitato locutionis modo per pluralem numerum ſignificari. HIERONYMUS (ſuper *Latrones improperabant*.) Vel poteſt dici,

quod

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ideſt in homil. *de Cruce & Latrone*. *b* Non eodem quo ſupra, ſed proxime ſequente, cuius initium eſt *Hodie incipimus, cariſſimi, crucis trophaum prædicare*.

homo ; & ideo conveniebat pro ſalute hominis morientem in hora ſexta ſuſpendi , & a ſexta hora propter hoc tenebras fuiſſe factas ſuper omnem terram uſque ad nonam. Et ſicut Moyſe manus extendente in cælum , factæ ſunt tenebræ ſuper AEgyptios, ſervos Dei tenentes in ſervitute; ſimiliter & Chriſto in ſexta hora manus extendente in cruce , ad cælum ſuper populum qui clamaverat , *Crucifige eum* , factæ ſunt tenebræ, & ab omni lumine ſunt privati, in ſignum futurarum tenebrarum, quæ comprehenſuræ erant gentem Iudæam . Item ſub Moyſe factæ ſunt tenebræ ſuper omnem terram AEgypti tribus diebus; omnibus autem filiis Iſrael erat lumen: ſub Chriſto autem factæ ſunt tenebræ ſuper omnem Iudæam tribus horis: quoniam propter peccata ſua privati ſunt a lumine Dei Patris, & a ſplendore Chriſti, & ab illuminatione Spiritus ſancti . Lumen autem ſuper omnem reliquam terram , qnod ubiqne illuminat omnem. Eccleſiam Dei in Chriſto. Et ſi uſqne ad horam nonam tenebræ factæ fuerunt ſuper Iudæam , manifeſtum eſt quoniam iterum eis lumen reſulſit: quia „ cum „ plenitndo Gentium intraverit, tnnc omnis „ Iſrael ſalvus fiet: “ Rom. x. CHRYSOSTOMUS in homil. (lxxxix.) Vel aliter . Hoc admirandum erat quod in omnem terram tenebræ ſunt factæ , quod numquam prius contigerat . In AEgypto enim ſolum tenebræ factæ ſunt , quandò paſcha perficiendum erat : quæ enim tune agebantnr , horum typus erant . Et intuere , quod (1) fuerint tenebræ in media die , quando ubiqne terrarum dies erat : ut omnes qni habitabant terram , hoc miraculum cognoſcerent . Hoc autem eſt ſignum quod (2) petentibus promittebat dare, dicens ſupra xii. *Generatio prava , & adultera ſignum quærit ; & ſignum non dabitur ei , niſi ſignum Ionæ Prophetæ*; crucem ſignans, & reſurrectionem. Etenim multo mirabilius eſt in eo qui crucifixus erat hoc fieri , quam ambulante eo ſuper terram. Hoc autem ſufficiens erat eos convertere, non ſolum magnitudine miraculi, ſed quia hoc geſtum eſt poſtquam omnia locuti fuerant quæ voluerant, & ſatietatem acceperant contumeliarum . Qualiter autem non admirati ſunt univerſi, neque æſtimaverunt eum eſſe Deum? Quia ſcilicet hominum genus tunc multa malitia, & deſidia detinebatur; & hoc miraculum factum confeſtim tranſiit , & non noverant quæ eſſet cauſa eius quod gerebatur. Et propter hoc ipſe poſtea loquitur , ut oſtendat ſe (3) vivere , & quod ipſe hoc miraculum fecit: unde ſequitur : *Et circa horam nonam clamavit Ieſus voce magna dicens: Eli Eli, lamaſabacthani ; hoc eſt , Deus meus, Deus meus , ut quid dereliquiſti me?* HIERONYMUS (ſuper *Circa horam nonam.*) Principio vigeſimi primi Pſalmi (4) uſus eſt. Illud vero quod eſt in medio verſiculi, „ Reſpice in me, “ ſuperfluum eſt: legitur enim in Hebræo : „ Eli Eli lama „ ſabacthani;“ hoc eſt, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti? Ergo impii ſunt qui Pſalmum ex perſona David, ſive Eſther , & Mardochæi dictum putant , cum etiam Evangeliſtæ teſtimonia ex eo ſumpta ſuper Salvatore intelligantur; ut eſt illud , „ Diviſerunt ſibi veſtimenta mea: “ & „ fode„ runt manus meas. “ CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxx.) Ideo autem emiſit propheticam vocem , ut uſque ad ultimam horam teſtimonium perhibeat veteri teſtamento , & ut videant quoniam honorat Patrem, & non eſt Deo contrarius: & ideo Hebraicam vocem emiſit, ut eis fieret cognita, & manifeſta. ORIGENES (tract.xxxv.) Requirendum eſt autem: Quid eſt quod a Deo derelictus eſt Chriſtus? Et quidam, quia non poſſunt exponere derelinqui Chriſtum a Deo, dicunt quod per humilitatem dictum eſt . Sed manifeſte intelligere poteris quid ſit quod dicit , faciens comparationem gloriæ illius quam habuit apud Patrem, ad confuſionem quam contemnens ſuſtinuit crucem. HILARIUS *a* (can.xxxiii.) Per hæc autem verba ingenia contendunt hæretica, quod aut defeciſſe omnino Dei Verbum in animam corporis volunt, dum corpus officio animæ vivificat ; aut omnino nec fuerit Chriſtus homo natus, quia in eo Dei Verbum modo ſpiritus habitaverit prophetalis; quaſi Ieſus Chriſtus animæ ſolum , & corporis homo communis , hoc habeat ſui exordium quo eſſe cœpit homo, qui nunc a Dei Verbo contracta rurſum protectione deſertus clamet : *Deus meus, quare me dereliquiſti?* Vel certe in animam Verbi natura mutata , paterno Chriſtus in omnibus uſus auxilio , nunc inops eius ,

(1) *Al.* ſiunt. (2) *Al.* pœnitentibus. (3) *Al.* videre. (4) *Al.* abuſus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a L.b. X. de Trinitate.

eius, mortique permiſſus ſolitudinem ſuam conqueratur, relinquentemque ſe arguat. Sed inter has impias infirmaſque ſententias, Eccleſiæ fides imbuta apoſtolicis doctrinis non (1) partitur Ieſum Chriſtum, ne Filius Dei, & non Filius hominis intelligatur: nam querela derelicti morientis infirmitas eſt; promiſſio autem paradiſi, viventis Dei regnum eſt. Habes in conquerente ad mortem relictum ſe eſſe, quia homo eſt; habes eum qui moritur profitentem ſe in paradiſo regnare, quia Deus eſt. Non ergo mireris verborum humilitatem, & querimonias derelicti, cum formam ſervi ſciens, ſcandalum crucis videas. Glossa *a*. Dicitur autem Deus eum deſeruiſſe in morte, quia poteſtati perſequentium eum expoſuit: ſubtraxit enim protectionem, ſed non ſolvit unionem. Origenes (tract. xxxv.) Poſtquam autem vidit ſuper omnem terram Iudæam tenebras, hoc dixit, oſtendere volens: Dereliquiſti me Pater, idest, talibus exinanitum calamitatibus tradidiſti, ut populus qui fuerat apud te honoratus, recipiat quæ in me auſus eſt, ut privetur a lumine tuæ proſpectionis; ſed & pro ſalute Gentium dereliquiſti me. Quid autem tam bonum fecerunt, qui ex Gentibus crediderunt, ut pretioſo ſanguine ſuper terram effuſo pro eis, (2) eruerem eos a maligno? Aut quid tale dignum facturi ſunt homines, pro quibus patior iſta? Forſitan autem & videns peccata hominum pro quibus patiebatur, dixit: *Quare me dereliquiſti?* ut fierem quaſi qui colligit ſtipulam in meſſe, & racemos in vindemia. Non autem æſtimes humano more Salvatorem iſta dixiſſe, propter calamitatem quæ comprehenderat eum in cruce: ſi enim ita acceperis, non audies magnam vocem eius, quæ oſtendit aliquid eſſe magnum abſconditum. Rabanus (ſuper *Deus Deus meus*.) Vel Salvator hoc dixit, noſtros circumferens motus, qui in periculis poſiti, a Deo deſeri nos putamus. Humana enim natura propter peccatum a Deo fuerat derelicta, ſed quia Filius Dei factus eſt noſter advocatus, quorum ſuſcepit culpam, deplorat miſeriam: in quo oſtendit quantum flere debeant qui peccant, quando ſic flevit qui numquam peccavit.

Sequitur: *Quidam autem illic ſtantes, & audientes dicebant: Eliam vocat iſte*. Hieronymus. Non omnes, ſed quidam: quos arbitror milites fuiſſe Romanos, non intelligentes Hebraici ſermonis proprietatem; ſed ex eo quod dixit, *Eli*, *Eli*, putant Eliam ab eo invocatum. Sin autem Iudæos, qui hoc dixerint, intelligere voluerimus, hoc more ſibi ſolito feciſſe, ut Dominum imbecillitatis infament, qui Eliæ auxilium deprecetur.

Sequitur: *Et continuo currens unus ex eis, acceptam ſpongiam implevit aceto, & impoſuit arundini, & dabat ei bibere*. Augustinus in ſer. de Paſſiune *b*. Sic ergo propinator fontium potatur aceto, mellis dator cibatur felle, flagellatur remiſſio, condemnatur venia, illuditur maieſtas, ridetur virtus, perfunditur largitor imbrium ſputis. Hilarius (can. xxxiii.) Eſt autem acetum vinum quod per vitium aut (3) incuriæ, aut vaſis aceſcit; vinum autem eſt honor immortalitatis, aut virtus. Cum igitur in Adam coacuiſſet, ipſe accepit, & potavit ex Gentibus. In calamo enim, & ſpongia ut potaret offertur; (4) ideſt, ex corporibus Gentium in ſe ad communionem immortalitatis ea quæ in nobis erant vitiata transfudit. Remigius. Vel aliter. Iudæi acetum erant degenerantes a vino Patriarcharum, & Prophetarum; habebant fraudulenta corda, quaſi ſpongiam cavernoſis, atque tortuoſis latibulis. Per arundinem deſignatur ſacra Scriptura, quæ in hoc facto implebatur: ſicut enim lingua Hebræa, vel Græca dicitur loquela, quæ fit per linguam; ſic & arundo dici poſſet littera, vel Scriptura, (5) quæ fit per arundinem. Origenes (tract. xxxv.) Et forſitan quicumque ſecundum doctrinam eccleſiaſticam ſapiunt, vivunt autem male, dant ei vinum bibere felle permixtum; qui autem alienas a veritate ſententias applicant Chriſto, quaſi eas dicenti, hi ſpongiam implentes aceto imponunt calamo Scripturæ, & offerunt ori eius. Se-

(1) *Al.* patitur. (2) *Al.* emerem. (3) *Al.* iniuriæ. (4) *Al. omittitur* ideſt. *Sic autem ſupplet Nicolai* ideſt, ex corporibus Gentium vitia corruptæ æternitatis accepit, & in ſe &c. (5) *Al. repetitur hic* quæ in hoc facto implebatur.

Ex editione P. Nicolai.

a Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec alibi occurrit, etſi ex Damaſceno quo ad ſenſum colligi poteſt Lib. III. Fidei orthod. cap. xxiii. & ex Commentario expreſſius. *b* Non reperitur in Auguſtini ſermonibus qui modo extant, ſed inter Chryſoſtomi ſermones, nempe ſerm. vi. quintæ fer. paſſionis, verbis aliquantulum tranſpoſitis.

Sequitur: *Ceteri vero dicebant : Sine , videamus an veniat Elias liberans eum* . RABANUS (hoc loco.) Quia enim milites prave ſonum vocis dominicæ intelligebant, ideo inaniter adventum Eliæ expectabant . Deum ergo, quem Salvator Hebraico ſermone invocabat, inſeparabiliter ſemper ſecum habebat. AUGUSTINUS in ſerm.de Paſſione *a* (ubi ſupra.) Cum ergo nil iam Chriſto reſtaret ex pœnis, mors moratur , quia ſuum eſſe ibi nil ſentit . Suſpecta eſt vetuſtati novitas. Hunc primum, hunc ſolum vidit hominem peccati neſcium , noxa liberum , iuris ſui legibus nil debentem . Accedit tamen confœderata Iudaico mors furori, & deſperata vitæ invadit auctorem: unde ſequitur : *Ieſus autem iterum clamans voce magna, emiſit ſpiritum*. Quare autem diſplicet, ſi Chriſtus de ſinu Patris ad noſtram ſervitutem venit, ut nos ſuæ redderet libertati; noſtram mortem ſuſcepit , ut nos eius morte liberemur; quando nos deſpectu mortis mortales in deos retulit , terrenos cæleſtibus æſtimavit? Quantum enim divina virtus operum contemplatione lucebat, tantum pati pro ſubiectis, pro ſervis mori, inſigne eſt caritatis immenſæ. Ergo hæc prima cauſa eſt dominicæ paſſionis, quia ſciri voluit quantum amaret hominem Deus, qui plus amari voluit quam timeri. Secunda cauſa eſt ut ſententiam mortis, quam iuſte dederat, iuſtius aboleret. Quia namque primus homo, adiudicante Deo, de reatu incurrerat mortem , & eam tranſmiſit ad poſteros, venit de cælo ſecundus homo peccati neſcius, ut mors damnaretur, quæ rapere iuſſa reos , innocentiæ ipſum invadere præſumpſit auctorem. Nec mirandum eſt, ſi pro nobis poſuit quod ſuſcepit a nobis, ſcilicet animam , qui propter nos fecit tanta , & talia largitus eſt nobis . AUGUSTINUS contra Felicianum (cap. XIV.) Abſit enim a fidelibus iſta ſuſpicio, ut ſic Chriſtus ſenſerit mortem noſtram , ut quantum in ſe eſt, vita perderet vitam. Nam ſi hoc ita eſſet , quomodo illo triduo potuiſſe dicimus aliquid vivere , ſi vitæ fons dicitur aruiſſe? Senſit igitur mortem deitas Chriſti participatione humana , ſive humani affectus, quem ſponte ſuſceperat, non naturæ ſuæ potentiam perdidit, per quam cuncta vivificat . In morte enim noſtra ſine dubio deſtitutum vita corpus animam noſtram non perimit , dum diſcedens anima non vim ſuam perdit, ſed quod vivificaverat hoc dimittit, & quantum in ſe eſt, alterius mortem facit , ipſa non recipit. De Salvatoris nunc anima dicemus, qui, ut non dicam propter inhabitantem divinitatem , & propter iuſtitiam ſingularem, certe propter communem moriendi ſortem corpus illo triduo ſic potuit deſerere, ut ipſa non poſſet penitus interire. Credo enim Dei Filium mortuum eſſe, non ſecundum pœnam iniuſtitiæ , quam ex toto non habuit , ſed ſecundum legem naturæ, quam pro humani generis redemptione ſuſcepit. DAMASCENUS (lib. III. de Fid. orth. cap. XXVII.) Etſi tamen mortuus eſt ut homo, & ſancta eius anima ab incontaminato diviſa eſt corpore; tamen deitas inſeparabilis ab utriſque permanſit; ab anima, dico, & corpore. Et neque (1) ſic una hypoſtaſis in duas diviſa eſt: corpus enim, & anima, ſicut a principio in Verbi hypoſtaſi habuerunt exiſtentiam , ita etiam in morte. (2) Numquam enim neque anima , neque corpus propriam habuerant hypoſtaſim, (3) præter eam quæ Verbi eſt hypoſtaſis. HIERONYMUS *b* (ſuper *Voce magna*.) Divinæ autem poteſtatis indicium eſt emittere ſpiritum, ut ipſe quoque dixerat Ioan.X. „Nemo poteſt tollere animam meam „ a me; ſed ego pono eam, & iterum ſumo eam : “ ſpiritum enim in hoc loco pro anima intelligamus ; ſeu quod vitale , aut ſpirituale corpus faciat, ſeu quod ipſius animæ ſubſtantia ſpiritus ſit, iuxta id quod ſcriptum eſt Pſal. CIII. „ Auferes ſpiritum „ eorum, & deficient . “ CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXIX.) Propter hoc autem & voce magna clamavit , ut oſtendatur quoniam ſecundum eius poteſtatem id geritur . Per hoc enim quod moriens vocem emiſit magnam , apertiſſime ſe verum Deum eſſe oſtendit: quoniam homines cum moriuntur, vix tenuem vocem emittere poſſunt . AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Lib. III. cap. LXXXVIII.) Quid autem voce magna dixerit , Lucas declaravit : dixit enim cap. XXIII. „ Et clamans Ieſus „ voce

(1) *Al. deeſt* ſic. (2) *Al.* Neque enim anima. (3) *Al.* præter hypoſtaſim Verbi.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in ſermonibus de Paſch. nec in ſermonibus de Paſſ. qui nunc extant, ut nec alibi occurrere potuit. *b* Non eadem ſerie qua hic, quo ad primam partem ſuper illud, *Iterum clamans emiſit ſpiritum*; quo ad ſecundam ſuper illud, *Vere Filius Dei erat iſte*.

„ voce magna, ait: Pater, in manus tuas „ commendo ſpiritum meum. " HILARIUS (can. XXXIII) Vel ſpiritum cum clamore magnæ vocis emiſit, dolens ſe non omnia peccata portare.

(k) ORIGENES (tract. XXXV.) Magna facta ſunt ex eo quod magna voce clamavit Ieſus: unde ſequitur: *Et ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes a ſummo uſque deorſum*. AUGUSTINUS de Conc. Evang. (Li. III. cap. XIX.) In quo ſatis oſtendit tunc eſſe ſciſſum cum emiſit ſpiritum. Si autem non addidiſſet, *Et ecce*; (1) ſed ſimpliciter dixiſſet, *Et velum templi ſciſſum eſt*: incertum eſſet utrum ipſe, & Marcus hoc recapitulando commemoraſſent; Lucas autem ordinem tenuiſſet, qui cum dixiſſet cap. XXIII. „ Sol obſcuratus eſt, " continuo ſubiungendum æſtimavit, „ Et velum templi ſciſſum eſt: " an Lucas recapitulaſſet quod illi ordine poſuiſſent. ORIGENES (tract. XXXV.) Duo autem fuiſſe vela intelliguntur: unum quod velat ſancta ſanctorum, aliud exterius ſive tabernaculi, ſive templi. In paſſione ergo Domini Salvatoris, velum quod erat a foris, conſciſſum eſt a ſurſum uſque deorſum, ut ab initio mundi uſque ad finem conſciſſo velamine, myſteria publicentur, quæ uſque ad adventum Domini rationabiliter fuerunt occulta. Cum autem venerit quod perfectum eſt, tunc auferetur etiam ſecundum velum, ut videamus etiam quæ interius ſunt occulta, ſcilicet veram arcam teſtamenti, & ſicut ipſa ſe habet natura, videamus Cherubim, & alia. HILARIUS (can. XXXIII.) Vel ideo velum templi ſcinditur, quia exinde populus eſt diviſus in partes, & veli honor cum cuſtodia Angeli protegentis auffertur. LEO Papa in ſer. de Paſſione (X. & XVII.) Eſt autem ad teſtimonium venerandæ paſſionis ſufficiens ſignum elementorum (2) inopinata turbatio: unde ſequitur: *Et terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta ſunt*. HIERONYMUS (ſuper *Terra mota eſt*.) Nulli enim dubium eſt quid ſignificet iuxta litteram magnitudo ſignorum, ut crucifixum Dominum ſuum & cælum, & terra, & omnia demonſtrarent. HILARIUS (can. XXXIII.) Movetur terra, quia capax huius mortui eſſe non poterat; *petræ ſciſſæ ſunt*, omnia enim valida, & fortia penetrans Dei Verbum, & poteſtas æternæ virtutis irruperat; *& monumenta aperta ſunt*, erant enim mortis (3) clauſtra reſerata. Sequitur: *Et multa corpora ſanctorum qui dormierant ſurrexerunt*: illuminans enim mortis tenebras, & infernorum obſcura colluſtrans, mortis ſpolia detrahebat. CHRYSOSTOMUS in homil. (LXXXIX.) Ipſo quidem in cruce manente eum irridentes dicebant: *Alios ſalvos fecit: ſeipſum non poteſt ſalvum facere*. (4) Sed quod in ſe facere noluit, in ſervorum corporibus, cum multa ſuperabundantia demonſtravit. Si enim quatriduanum Lazarum exurgere magnum fuit, multo magis eos repente qui olim dormierant, apparere viventes; quod futuræ reſurrectionis erat indicium. Ut autem non putaretur eſſe phantaſma quod factum eſt, Evangeliſta ſubiungit: *Et exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam civitatem, & apparuerunt multis*. HIERONYMUS. Quomodo autem Lazarus mortuus reſurrexit, ſic & multa corpora ſanctorum reſurrexerunt, ut Dominum oſtenderent reſurgentem; & tamen cum monumenta aperta ſunt, non ante reſurrexerunt quam reſurgeret Dominus, ut eſſet primogenitus reſurrectionis ex mortuis. Sanctam autem civitatem, in qua viſi ſunt reſurgentes, aut Hieruſalem cæleſtem intelligamus, aut hanc terrenam, quæ ante ſancta fuerat: ſancta enim appellabatur civitas Hieruſalem propter templum, & ſancta ſanctorum, & ob diſtinctionem aliarum urbium, in quibus idola colebantur. Quando vero dicitur, *Apparuerunt multis*, oſtenditur non generalis fuiſſe reſurrectio quæ omnibus appareret, ſed ſpecialis ad plurimos, ut hi viderent qui cernere merebantur. REMIGIUS. Quæret autem aliquis quid de illis factum ſit qui reſurgente Domino ſurrexerunt. Credendum quippe eſt quoniam ideo ſurrexerunt ut teſtes eſſent dominicæ reſurrectionis. Quidam autem dixerunt, quod iterum mortui ſunt, & in cinerem converſi, ſicut & Lazarus, & ceteri, quos Dominus reſuſcitavit. Sed iſtorum dictis nullo modo eſt fides accommodanda: quoniam maius illis eſſet tormentum qui ſurrexerunt, ſi iterum mortui eſſent, quam ſi non reſurgerent. Incunctanter ergo credere debemus quia qui reſurgente Domino a mortuis reſurrexerunt, aſcendente eo ad cælos, & ipſi pariter aſcenderunt. ORIGENES (tract. XXXV.) Semper autem (5) hæc eadem magna quotidie fiunt: velum enim templi ad revelandum quæ intus habentur ſcinditur ſanctis. Terra etiam movetur, ideſt omnis caro, novo verbo, & novis rebus ſecundum novum teſta-

(1) *Al.* omittitur ſed. (2) *Al.* inordinata. (3) *Al.* clauſura. (4) *Al.* & quod. (5) *Al.* hic.

Digitized by Google

teſtamentum. Petræ autem ſcinduntur, quæ myſterium fuerunt Prophetarum, ut in profundis eorum poſita ſpiritualia myſteria videamus. Monumenta autem dicuntur corpora peccatricum animarum, ideſt mortuarum Deo: cum autem per gratiam Dei animæ huiuſmodi fuerint ſuſcitatæ, corpora eorum, quæ prius fuerunt monumenta, fiunt corpora ſanctorum, & videntur a ſeipſis exire, & ſequuntur eum qui reſurrexit, & in novitate vitæ ambulant cum eo: & qui digni ſunt habere converſationem in cælis, ingrediuntur in ſanctam civitatem per ſingula tempora, & apparent multis videntibus opera bona ipſorum.

Sequitur: *Centurio autem, & qui cum eo erant cuſtodientes Jeſum, viſo terræmotu, & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere Filius Dei erat iſte.* AUGUSTINUS de Con. Evan. (Li. III. cap. xx.) Non eſt contrarium quod Matthæus viſo terræmotu dicit admiratum Centurionem, & eos qui cum eo erant; cum Lucas dicat hoc admiratum, quod emiſſa magna voce expiraſſet: in eo enim quod Matthæus non ſolum dixit, *Viſo terræmotu*, ſed & addidit, *his quæ fiebant*; integrum locum fuiſſe demonſtravit Lucæ, ut diceret Centurionem ipſam Domini mortem fuiſſe miratum: quia & hoc inter illa eſt quæ tunc mirabiliter facta erant. HIERONYMUS (ſuper *Centurio autem.*) Ex hoc conſiderandum, quod Centurio in ipſo ſcandalo paſſionis vere Dei Filium confiteatur, & Arrius in Eccleſia prædicet creaturam. RABANUS (ſuper *Videns hæc Centurio.*) Unde merito per Centurionem fides Eccleſiæ deſignatur, quæ (1) velo myſteriorum cæleſtium per mortem Domini reſerato, continuo Ieſum & vere iuſtum hominem, & vere Dei Filium, ſynagoga tacente, confirmat. LEO in ſerm. de Paſ. (XIII.) Exemplo igitur Centurionis contremiſcat in Redemptoris ſui ſupplicio terrena ſubſtantia, rumpantur infidelium mentium petræ, & qui mortalitatis gravabantur ſepulcris, diſcuſſa obſtaculorum mora proſiliant; appareant nunc quoque in civitate ſancta, ideſt Eccleſia Dei, futuræ reſurrectionis indicia; & quod credendum eſt in corporibus, fiat in cordibus.

Sequitur: *Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ ſecutæ erant Ieſum a Galilæa, miniſtrantes ei.* HIERONYMUS (ſuper *Erant autem ibi mulieres.*) Conſuetudinis enim Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam more gentis (2) antiquo, ut mulieres de ſubſtantia ſua victum, atque veſtitum præceptoribus miniſtrarent. Hoc, quia ſcandalum facere poterat in Gentibus, Paulus abieciſſe ſe memorat. Miniſtrabant autem Domino de ſubſtantia ſua, ut meteret illarum carnalia, cuius illæ metebant ſpiritualia: non quia indigebat cibis Dominus creaturarum, ſed ut typum oſtenderet magiſtrorum, quia victu, atque veſtitu ex diſcipulis deberent eſſe contenti. Sed videamus quales comites habuerit: ſequitur enim: *Inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Ioſeph mater, & mater filiorum Zebedæi.* ORIGENES (tra. XXXV.) Apud Marcum autem tertia illa Salome appellatur. CHRYSOSTOMUS in hom. (LXXXIX. ante med.) Hæ autem mulieres conſiderabant quæ gerebantur, quæ maxime erant compaſſibiles; (3) & quæ ſequebantur miniſtrantes uſque ad pericula (4) affuerunt, maximam fortitudinem oſtendentes: quia cum diſcipuli fugerunt, ipſæ affuerunt. HIERONYMUS contra Helvidium (parum a med. illius.) Ecce (5) inquit Helvidius) Iacobus, & Ioſeph ſunt filii Mariæ matris Domini, quos Iudæi appellaverunt fratres Chriſti. Dicit autem Iacobi minoris ad diſtinctionem Iacobi maioris, qui erat filius Zebedæi. Impium enim dicit eſſe Helvidius hoc ſentire de Maria, ut cum aliæ feminæ ibi fuerint, matrem eius abeſſe dicamus; aut alteram eſſe Mariam, neſcio quam confingamus, præſertim cum Evangelium Ioannis teſtetur eam illic fuiſſe præſentem. O furor cæcus, & in proprium exitium mens veſana! Audi quid Ioannes Evangeliſta dicat cap. XIX. „ Stabant iuxta „ crucem Ieſu mater eius, & ſoror matris „ eius, Maria Cleophæ, & Maria Magda„ lene. “ Nulli dubium eſt duos fuiſſe Apoſtolos, Iacobi nuncupatos vocabulo, Iacobum Zebedæi, & Iacobum Alphæi. Iſte autem neſcio quis minor Iacobus, quem Mariæ filium Scriptura commemorat, ſi Apoſtolus eſt, Alphæi filius erit; ſi non eſt Apoſtolus, ſed tertius neſcio quis Iacobus, quomodo putandus eſt frater Domini, & quomodo tertium ad diſtinctionem maioris minor appellabitur? cum maior & minor non inter tres, ſed inter duos ſoleant præbere diſtantiam; & frater Domini (7) Apoſtolus ſit, Paulo dicente ad Gal. I. „ A-

(1) *Al.* vero. (2) *Al.* antiquæ. (3) *Al. omittitur* &. *Legit P. Nicolai* Et vide conſtantiam earum: ſequebantur &c. (4) *Al.* afferunt. (5) *Al.* innuit. (6) *In Veneta Nicolini Edit. an.* 1593. *hic interponitur* & Maria Iacobi minoris. (7) *P. Nicolaius ponit* appellatus.

„ lium Apoſtolorum vidi neminem, niſi Iacobum fratrem Domini. " Ne autem hunc Iacobum putes filium Zebedæi, lege Actus Apoſtolorum cap. xii. iam ab Herode fuerat interemptus. Reſtat concluſio, ut Maria iſta, quæ Iacobi minoris ſcribitur mater, fuerit uxor Alphæi, & ſoror Mariæ matris Domini, quam Mariam Cleophæ Ioannes Evangeliſta commemorat. Si autem inde tibi alia atque alia videtur, quod alibi dicatur Maria Iacobi minoris mater, & alibi Maria Cleophæ, diſces Scripturæ conſuetudinem, eumdem hominem diverſis nominibus appellari; ſicut Raguel ſocer Moyſi Ietro dicitur. Et ſimiliter dicitur Maria Cleophæ uxor Alphæi: hæc eadem dicta eſt Maria mater Iacobi minoris; quæ ſi mater eſſet Domini, magis eam, ut in omnibus locis, matrem alterius voluiſſet intelligi. Verum etſi alia fuerit Maria Cleophæ, & alia Maria Iacobi, & Ioſeph mater; hoc tamen conſtat non eamdem Mariam Iacobi, & Ioſeph eſſe quam matrem Domini. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. xxi.) Poſſemus autem dicere alias mulieres a longe, ut tres Evangeliſtæ dicunt, & alias iuxta crucem fuiſſe, ut Ioannes dicit; (1) niſi Matthæus, & (2) Marcus Mariam Magdalene nominaſſent inter ſtantes longe, quam ſcilicet Ioannes nominavit inter ſtantes iuxta crucem. Quomodo autem hoc intelligitur, niſi quia eo intervallo erant ut & iuxta dici poſſent, quia in conſpectu eius præſto aderant, & a longe in comparatione turbæ propinquius circumſtantis cum Centurione, & militibus. Poſſumus etiam intelligere quod illæ quæ ſimul aderant cum matre Domini, poſtquam eam diſcipulo commendavit, abire iam cœperant, ut a denſitate turbæ ſe (3) eruerent, & cetera quæ facta ſunt, longius intuerentur, ut Evangeliſtæ, qui poſt mortem Domini eas commemoraverunt, & longe ſtantes commemorent.

(I) GLOSSA *. Poſtquam Evangeliſta retulerat ordinem dominicæ paſſionis, & mortem, nunc agit de eius ſepultura, dicens: *Cum ſere autem factum eſſet, venit quidam homo dives ab Arimathaa nomine Ioſeph, qui & ipſe diſcipulus erat Ieſus.* REMIGIUS. Arimathæa ipſa eſt & Ramatha civitas Helcanæ, & Samuelis, quæ ſita eſt in regione Chananitica iuxta Dioſpolim. Iſte autem Ioſeph, ſecundum ſæculi ſtatum, magnæ fuit dignitatis, ſed multo maioris meriti apud Deum fuiſſe laudatur, ſiquidem iuſtus fuiſſe deſcribitur. Decebat quippe eum talem exiſtere qui corpus Domini ſepeliret, quatenus per iuſtitiam meritorum dignus eſſet tali officio. HIERONYMUS (ſuper *Cum ſero eſſet factum.*) Dives autem refertur non de iactantia Scriptoris, quo virum nobilem, atque ditiſſimum referat Ieſu fuiſſe diſcipulum; ſed ut oſtendat cauſam quare a Pilato corpus Chriſti potuerit impetrare. Sequitur: *Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu*: pauperes enim, & ignoti non eſſent auſi ad Pilatum præſidem Romanæ poteſtatis accedere, & crucifixi corpus impetrare. In alio autem Evangelio Ioſeph iſte Bulites appellatur, ideſt conſiliarius; & de ipſo quidem putant primum Pſalmum fuiſſe compoſitum: „ Beatus vir qui non „ abiit in conſilio impiorum. " CHRYSOSTOMUS in hom. (lxxxix.) Inſpice autem huius viri fortitudinem: in mortis enim periculum ſe tradidit, inimicitias ad omnes aſſumens, propter benevolentiam Chriſti; & non ſolum audet corpus Chriſti petere, ſed & ſepelire: unde ſequitur: *Et accepit corpus Ieſu, & involvit illud in ſindone munda.* HIERONYMUS (ſuper *Et recepto Ioſeph corpore.*) Ex ſimplici ſepultura Domini, ambitio divitum condemnatur, qui nec in tumulis quidem poſſunt carere divitiis. Poſſumus autem iuxta intelligentiam ſpiritualem & hoc ſentire, quod corpus Domini non auro, non gemmis, non ſerico, ſed linteamine puro obvolvendum ſit; quamquam & hoc ſignificet, quod ille in ſindone munda involvit Ieſum qui pura mente eum ſuſceperit. REMIGIUS. Vel aliter. Quia ſindon lineus pannus eſt, linum autem ex terra procreatur, & cum magno labore ad candorem perducitur, deſignatur quia corpus illius, quod ex terra, ideſt ex virgine, ſumptum eſt, per laborem paſſionis pervenit ad candorem immortalitatis. RABANUS (ſuper *Et involvit eum in ſindone.*) Hinc etiam Eccleſiæ mos obtinuit ut ſacrificium altaris non in ſerico, neque in panno tincto, ſed in lino terreno celebretur; ut a beato Papa Silveſtro legimus eſſe ſtatutum.

Se-

(1) *Al.* ubi. (2) *Al.* Lucas. (3) *Al.* exuerenti.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Nec in Gloſſa quæ nunc eſt, nec alibi occurrit.

Sequitur: *Et poſuit illud in monumento ſuo novo, quod exciderat in petra*. AUGUSTINUS in ſerm. de Sabbato ſancto *a* (ſerm. II. & eſt in ord. ſer. CXXXIII.) Ideo autem Salvator in aliena ſepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur ſalute. Ut quid ergo in propria ſepultura qui in ſe mortem propriam non habebat? Ut quid illi tumulus in terris cuius ſedes manebat in cælis? Ut quid illi ſepultura propria qui tridui tantum temporis ſpatio in ſepulcro non tam mortuus iacuit, quam velut in lectulo conquievit? Sepulcrum autem mortis eſt habitaculum neceſſarium: ergo non erat mortis habitaculum Chriſto, quia vita eſt; nec opus habebat ſemper vivens habitaculo defunctorum. HIERONYMUS (ſuper *Et poſuit*.) In novo autem ponitur monumento, ne poſt reſurrectionem, ceteris corporibus remanentibus, ſurrexiſſe alius fingeretur. Poteſt autem & novum ſepulcrum, Mariæ virginalem uterum demonſtrare. In monumento autem exciſo in petra conditus eſt, ne ſi ex multis lapidibus ædificatus fuiſſet, ſuffoſſis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur. AUGUSTINUS in ſerm. de Sabbato ſancto *b* (ut ſupra.) Si etiam ſepulcrum fuiſſet in terra, dicere poterant, Suffoderunt terram, & furati ſunt eum. Si fuiſſet lapis parvulus ſuperpoſitus, dicere poterant, Dormientibus nobis tulerunt eum: unde ſequitur: *Et advolvit ſaxum magnum ad oſtium monumenti, & abiit*. HIERONYMUS (ſuper *Poſuit in monumento*.) Saxum enim magnum appoſitum oſtendit, non abſque auxilio plurimorum ſepulcrum potuiſſe reſerari. HILARIUS (can. XXXIII.) Myſtice autem Ioſeph Apoſtolorum habet ſpeciem. Hic in munda ſindone corpus involvit, & quidem in hoc eodem linteo reperimus de cælo ad Petrum univerſorum animantium genera ſubmiſſa: ex quo intelligitur ſub lintei illius nomine conſepeliri Chriſto Eccleſiam. Domini ergo corpus infertur in vacuam, & novam requiem lapidis exciſi, quia per Apoſtolorum doctrinam (1) in pectus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere exciſum Chriſtus infertur, rude ſcilicet, ac novum, & nullo antea ingreſſu (2) timoris Dei pervium. Et quia nil præter eum oporteat in pectora noſtra penetrare, lapis oſtio advolvitur, ut quia nullus antea in nos divinæ cognitionis auctor fuerat illatus, nullus abſque eo poſtea inferatur. ORIGENES (tract. XXXV.) Non autem fortuito ſcriptum eſt, quoniam involvit corpus in ſindone munda, & poſuit in monumento novo, & quod advolvit lapidem magnum: quoniam omnia quæ ſunt circa corpus Ieſu, munda ſunt, & nova, & omnia magna valde. REMIGIUS. Poſtquam autem corpus Domini ſepultum eſt, ceteris ad propria remeantibus, ſolæ mulieres, quæ eum arctius amaverunt, perſeveraverunt, & diligenti cura notaverunt locum in quo corpus Domini poneretur; quatenus congruo tempore munus ſuæ devotionis ei offerrent: & ideo ſequitur: *Erant autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria ſedentes contra ſepulcrum*. ORIGENES (tract. XXXV.) Mater autem filiorum Zebedæi non ſcribitur ſedere contra ſepulcrum: forſitan enim uſque ad crucem pervenire potuit. Iſtæ autem, quaſi maiores in caritate, neque his quæ poſtea geſta ſunt defuerunt. HIERONYMUS (ſuper *Erant autem ibi Maria Magdalene &c.*) Vel, ceteris relinquentibus Dominum, mulieres in officio perſeverant, expectantes quod promiſerat Ieſus; & ideo meruerunt primæ videre reſurrectionem, quia *qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit*: ſupra X. & XXIV. REMIGIUS. Quod uſque hodie ſanctæ mulieres, ideſt humiles animæ ſanctorum, in hoc ſæculo faciunt, & pia curioſitate attendunt quemadmodum paſſio Chriſti completa ſit.

(m) HIERONYMUS (ſuper *Iube cuſtodiri ſepulcrum*.) Non ſuffecerat principibus ſacerdotum crucifixiſſe Dominum Salvatorem, niſi ſepulcrum cuſtodirent, & quantum in illis eſt, manus imponerent reſurgenti: unde dicitur: *Altera autem die, quæ eſt poſt paraſceven*. RABANUS (ſuper *Altera autem die poſt paraſceven*.) Paraſceve dicitur præparatio: hoc nomine vocatur ſexta ſabbati, in qua præparabant neceſſaria ſabbato, ut de manna dictum eſt Exod. XVI. „ Sexta die colligetis duplum: “ quia enim ſexta die factus eſt homo, in ſeptima re-

(1) *Al.* impetus. (2) *Al.* timore.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Qui eſt XXXIII. de temp. Hoc autem etiam inter Ambroſii ſermones reperitur. *b* Nec apud Auguſtinum in alterutro ſermonum qui de Sabbato ſancto inſcribuntur, nec alibi occurrit.

Digitized by Google

requievit Deus; ideo ſexto die Ieſus pro homine moritur, & in ſabbato quievit in ſepulcro. HIERONYMUS *a*. Principes autem ſacerdotum licet immenſum facinus in nece Domini perpetraverint, tamen non ſufficit eis, niſi etiam poſt mortem eius conceptæ nequitiæ virus exerceant, famam eius lacerantes; & quem innocentem ſciebant, ſeductorem vocant: unde dicunt: *Domine, recordati ſumus quia ſeductor ille dixit*. Sicut autem Caiphas ignorans ante propheraverat dicens Ioan. XI. „ Expedit unum hominem mori pro populo, & non tota gens pereat: " ſic modo: ſeductor enim erat Chriſtus non a veritate in errorem mittens; ſed a falſitate in voritatem, a vitiis ad virtutes, a morte ad vitam ducens. REMIGIUS. Ex hoc autem dicunt eum dixiſſe, (1) *Poſt tres dies reſurgam*, quia dixerat ſupra XII. *Sicut fuit Ionas tribus diebus, & tribus noctibus in ventre ceti &c.* Sed videndum quomodo poſt tres dies reſurrexerit. Nonnulli voluerunt tres horas tenebrarum, unam intelligi noctem; & lucem quæ ſecuta eſt tenebras, diem; ſed hi vim figuratæ locutionis ignoraverunt. Figurate enim ſexta feria qua paſſus eſt, comprehendit noctem præcedentem; ſequitur autem nox ſabbati cum ſuo die; nox vero dominici diei comprehendit ſuum diem: ac per hoc verum eſt quod poſt triduum reſurrexit. AUGUSTINUS in ſerm. de Paſs. *b* (ubi ſupra.) Ideo autem poſt tres dies reſurrexit, ut in paſſione Filii totius Trinitatis monſtraretur aſſenſus: triduum enim legitur in figura, quia Trinitas, quæ in principio fecerat hominem, ipſa in fine hominem per Chriſti reparat paſſionem.

Sequitur: *Iube ergo cuſtodiri ſepulcrum uſque in tertium diem*. RABANUS (ſuper *Furentur, & dicant plebi*.) Diſcipuli enim Chriſti fures ſpiritualiter erant: quia ab ingratis Iudæis ſcripta novi & veteris teſtamenti ablata in uſum Eccleſiæ conferebant, & Salvatorem qui eis promiſſus fuerat, illis nocte dormientibus, hoc eſt infidelitate torpentibus, abſtulerunt, Gentibus credendum tradentes. HILARIUS (can. XXXIII.) Metus furandi corporis, & ſepulcri cuſtodia, atque obſignatio, ſtultitiæ, atque infidelitatis teſtimonium eſt: quod ſignare ſepulcrum eius voluerunt, cuius præcepto conſpexiſſent de ſepulcro mortuum ſuſcitatum. RABANUS (hoc loco.) In hoc autem quod dicunt, *Et erit noviſſimus error peior priore*, ignoranter verum dicunt: peior enim fuit contemptus pœnitentiæ in Iudæis quam error ignorantiæ. CHRYSOSTOMUS in hom. (XC.) Vide etiam qualiter nolentes concertant ad demonſtrandam veritatem: irrefragabilis enim demonſtratio reſurrectionis facta eſt per ea quæ prætenderunt: quia enim cuſtoditum eſt ſepulcrum, nulla fraus facta eſt. Si autem fraus facta non eſt, manifeſte, & irrefragabiliter Dominus ſurrexit. Quid autem Pilatus reſpondeat, ſubiungitur: *Ait illis Pilatus: Habetis cuſtodiam: ite, cuſtodite, ſicut ſcitis*. RABANUS (ſuper *Habetis cuſtodiam*.) Quaſi dicat: Sufficiat vobis quod conſenſi in necem innocentis: de cetero veſter error vobiſcum permaneat.

Sequitur: *Illi autem abeuntes munierunt ſepulcrum, ſignantes lapidem cum cuſtodibus*. CHRYSOSTOMUS in hom. (CX.) Non autem permittit Pilatus ſolos milites ſigillare: ſi enim ſoli milites ſigillaſſent, poſſent dicere quoniam milites permiſerunt quod diſcipuli corpus Domini furarentur, & ita reſurrectionis infringere fidem: nunc hoc dicere non poſſunt, cum ipſimet ſepulcrum ſigillaſſent.

(1) *Al.* quod poſt &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Hieronymo, ex quo etiam Gloſſa citat, non occurrit in Hieronymo, ſed in Rabano. *b* Neque rurſus in ſermonibus Auguſtini occurrit, ut nec alibi; etſi non ſemel triduanæ reſurrectionis Chriſti cauſam reddit.

C A-

CAPUT XXVIII.

(a) VEſpere autem ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre ſepulcrum. Et ecce terræmotus factus eſt magnus: Angelus enim Domini deſcendit de cælo, & accedens revolvit lapidem, & ſedebat ſuper eum. Erat autem aſpectus eius ſicut fulgur, & veſtimentum eius ſicut nix. Præ timore autem eius exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui. Reſpondens autem Angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos: ſcio enim quod Ieſum qui crucifixus eſt quæritis. Non eſt hic: ſurrexit enim ſicut dixit. Venite, & videte locum ubi poſitus erat Dominus: & cito euntes, dicite diſcipulis eius, quia ſurrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis: ecce prædixi vobis.

(b) Et exierunt cito de monumento cum timore, & gaudio magno, currentes nuntiare diſcipulis eius. Et ecce Ieſus occurrit illis, dicens, Avete. Illæ autem acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius, & adoraverunt eum. Tunc ait illis Ieſus: Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam: ibi me videbunt.

(c) Quæ cum abiiſſent, ecce quidam de cuſtodibus venerunt in civitatem, & nuntiaverunt principibus ſacerdotum omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum ſenioribus, conſilio accepto, pecuniam copioſam dederunt militibus, dicentes: Dicite: Quia diſcipuli eius nocte venerunt, & furati ſunt eum nobis dormientibus. Et ſi hoc auditum fuerit a præſide, nos ſuadebimus ei, & ſecuros vos faciemus. At illi, accepta pecunia, fecerunt ſicut erant edocti. Et divulgatum eſt verbum iſtud apud Iudæos uſque in hodiernum diem.

(d) Undecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam in montem ubi conſtituerat illis Ieſus: & videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt. Et accedens Ieſus locutus eſt eis, dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, docentes eos ſervare omnia quæcumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi.

(a) AUGUSTINUS in ſerm. de Reſur. [a]. Poſt illuſiones, & verbera, poſt aceti, & fellis pocula mixta, poſt ſupplicia crucis, & vulnera, & poſtremo poſt ipſam mortem, & inferos, ſurrexit de ſuo funere caro nova, redit ab occiduo latens vita, & in morte ſalus reſervata reſurgit, pulchrior reditura poſt funus. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. XXIV.) De hora vero qua mulieres venerunt ad monumentum, non contemnenda exoritur quæſtio. Cum enim Matthæus hic dicat: *Veſpere autem ſabbati qua luceſcit in prima ſabbati*: quid eſt quod dicit Marcus: „ Et valde mane una ſabbatorum venit „ Maria Magdalena, & altera Maria vide„ re ſepulcrum?" Aperte quippe prima noctis, quod eſt veſpere, ipſam noctem voluit ſignificare Matthæus, cuius noctis fine venerunt ad monumentum: ergo quoniam ſabbato impediebantur ut non ante facerent, ab eo tempore nominavit noctem ex quo eis licere cœpit ut facerent quodcumque vellent tempore eiuſdem noctis. Sic itaque dictum eſt, *Veſpere ſabbati*, ac ſi diceretur, nocte ſabbati, ideſt nocte quæ ſequitur diem ſabbati: quod ipſa verba eius ſatis indicant: ſic enim ait: *Qua luceſcit in prima ſabbati*: quod fieri non poteſt niſi tantummodo primam noctis particulam, ideſt ſolum initium no-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] In Auguſtino non habetur inter ſermones qui nunc extant, ſed apud Chryſoſtomum homil. III. de Reſur.

noctis, intellexerimus dicto veſpere ſignificatum. Neque enim ipſum initium noctis luceſcit in prima ſabbati, ſed ipſa nox (1) quæ in luce incipit terminari; & uſitatus modus loquendi eſt divinæ Scripturæ a parte totum ſignificare. Veſpere ergo noctem ſignificavit, cuius extremum eſt diluculum: diluculo enim venerunt ad monumentum. *a* RABANUS (hoc loco.) Quod dictum eſt, quia ſanctæ mulieres veſpere ſabbati, quæ luceſcit in prima ſabbati, venerunt videre ſepulcrum, ita intelligendum, quia veſpere quidem venire cœperint; ſed luceſcente mane in prima ſabbati ad ſepulcrum pervenerunt; ideſt, veſpere aromata paraverunt, quibus corpus Domini ungere deſiderabant; ſed aromata veſpere præparata, mane ad ſepulcrum detulerunt: quod Matthæus quidem brevitatis cauſa obſcurius poſuit; ſed Evangeliſtæ alii quo ordine factum ſit evidentius oſtendunt. Sepulto namque ſexta feria Domino, reverſæ a monumento mulieres præparaverunt aromata, & unguenta, quamdiu operari licebat: & ſabbato quidem ſiluerunt ſecundum legis mandatum, ſicut Lucas aperte deſignat; cum autem tranſiſſet ſabbatum, veſperaque adveniente, tempus operandi rediiſſet, prompte ad devotionem emerunt quæ minus præparaverant aromata, ſicut Marcus cap. XVI. commemorat, „ ut venientes ungerent Ieſum: & valde mane „ veniunt ad monumentum. " HIERONYMUS (in initio Com. in cap. XXVIII. Matth.) Vel aliter. Quod diverſa tempora iſtarum mulierum in Evangeliis deſcribuntur, non mendacii ſignum eſt, ut impii obiiciunt, ſed ſedulæ viſitationis officia, dum crebro abeunt, & redeunt, & non patiuntur a ſepulcro Domini diu abeſſe, vel longius. REMIGIUS, Sciendum autem, quia Matthæus myſtice loquens ſtuduit nobis inſinuare, illa ſacratiſſima nox quantam dignitatem ex honore devictæ mortis, & dominicæ reſurrectionis accepit: ideo dixit: *Veſpere autem ſabbati quæ luceſcit in prima ſabbati*. Cum conſuetus ordo temporum habeat ut veſperæ non luceſcant in diem, ſed potius obtenebreſcant in noctem; oſtenditur his verbis quod Dominus totam hanc noctem luce ſuæ reſurrectionis feſtivam, & coruſcam reddidit. BEDA in hom. *b* (in vigilia paſchæ.) Ab exordio etiam mundanæ creationis uſque huc ita temporum curſus diſtinguebatur, ut dies noctem præcederet: quia homo a luce paradiſi peccando lapſus in huius ſæculi tenebras, ærumnaſque decidit. Aptiſſime autem nunc dies ſequitur noctem, quando per fidem reſurrectionis a peccati tenebris, & umbra mortis ad lucem vitæ, Chriſto largiente, reducimur. SEVERIANUS *c* in ſerm. de Paſs. Eſt autem veſpera ſabbati quæ luceſcit: quia illuminatur per Chriſtum ſabbatum, non deletur. *Non*, inquit ſupra v. *veni ſolvere legem, ſed adimplere*. Illuminatur, ut in diem dominicam luceat, clareſcat in Eccleſia quod in ſynagoga, Iudæis obſcurantibus, fuſcabatur. Sequitur: *Venit Maria Magdalene, & altera Maria videre ſepulcrum*. Sero quidem mulier currit ad veniam, quæ mature cucurrit ad culpam; quæ de paradiſo perfidiam ſumpſerat, feſtinat fidem ſumere de ſepulcro; contendit rapere de morte vitam, quæ de vita rapuerat mortem. Non autem dixit, Venerunt, ſed *Venit*, ſub uno nomine. Veniunt duæ myſterio, non caſu: venit ipſa, ſed altera, ut (2) mutaretur mulier virtute, non ſexu. Præcedunt autem Apoſtolos feminæ, quæ Eccleſiarum typum ad dominicum deferunt ſepulcrum, Maria ſcilicet, & Maria. Maternum Chriſti unum nomen in duas geminatur feminas: quia hæc Eccleſia ex duobus populis veniens, ideſt ex Gentibus, & Iudæis, una eſſe figuratur. Venit autem Maria ad ſepulcrum, ſicut ad reſurrectionis uterum, ut iterum Chriſtus ex ſepulcro naſceretur fidei, qui carni fuerat generatus ex ventre; & eum quem clauſa virginitas ad præſentem tulerat vitam, clauſum ſepulcrum ad vitam redderet ſempiternam. Divinitatis inſigne eſt clauſam virginem reliquiſſe poſt partum, & de ſepulcro clauſo exiſſe cum corpore.

Sequitur: *Et ecce terræmotus factus eſt magnus*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Dominus noſter unus atque idem Filius Dei & hominis, iuxta utramque naturam divinitatis, & carnis, nunc magnitudinis ſuæ, nunc

(1) *Al. omittitur* quæ. (2) *Apud P. Nicolai eſt* mutaretur mulier vita, non nomine, virtute, non ſexu.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a BEDA. *b* Inter æſtivales. *c* Immo potius Chryſologus partim ſerm. lxxiv. qui eſt II. de Reſur. partim ſerm. lxxv. qui eſt III. de eadem; adeoque perperam prius notabatur de Paſs. pro de Paſc. ſive de Paſcha.

nunc humilitatis ſignum demonſtrat: unde & in præſenti loco quiſquis homo ſit qui crucifixus eſt, qui ſepultus, tamen quæ foris aguntur, oſtendunt Filium Dei. HILARIUS (can. ult. in Matth.) Motus enim terræ reſurrectionis eſt virtus, cum concuſſo mortis aculeo, & illuminatis illius tenebris, reſurgente virtutum cæleſtium Domino, inferorum trepidatio commovetur. CHRYSOSTOMUS in hom. (xc.) Vel ideo terræmotus factus eſt, ut exurgant, & evigilent mulieres: etenim acceſſerant, ut unguentum mitterent: & quia in nocte hæc gerebantur, probabile eſt quaſdam obdormiſſe. BEDA in hom. (ideſt inter æſtivales de tempore.) Quod etiam terræmotus, reſurgente Domino de ſepulcro, ſicut etiam moriente in cruce, factus eſt magnus, ſignificat terrena quidem corda per fidem paſſionis prius, ac reſurrectionis eius ad pœnitentiam concutienda ſalubri pavore permota. SEVERIANUS in ſerm. Paſchæ *a*. Si autem ſic terra tremuit, cum Dominus ad veniam ſanctorum reſurgeret; quomodo contremiſcet, cum noxiorum omnium ſurget ad pœnam? dicente Propheta Pſal. lxxv. „ Terra tremuit, cum reſurge- „ ret in iudicio Deus. “ Et quomodo Domini præſentiam ſuſtinebit, quæ Angeli præſentiam ſuſtinere non valuit? Nam ſequitur: *Angelus Domini deſcendit de cælo*. Surgente ſiquidem Chriſto, morte pereunte, terrenis redditur cæleſte commercium, & mulieri cui fuerat cum diabolo lethale conſilium, cum Angelo colloquium fit vitale. HILARIUS (can. ult. in Matth.) Miſericordiæ enim Dei Patris inſigne eſt, reſurgente Filio ab inferis, virtutum cæleſtium (1) miniſteria mittere; atque ideo prior reſurrectionis ipſe eſt (2) index, ut quodam famulatu paternæ voluntatis reſurrectio nuntiaretur. BEDA in hom. (ubi ſupra.) Quia enim Chriſtus Deus & homo eſt, inter acta humanitatis ſemper ei Angelorum miniſteria Deo debita non deſunt. Sequitur: *Et accedens revolvit lapidem*: non ut egreſſuro Domino ianuam pandat, ſed ut egreſſus eius iam facti hominibus præſtet indicium. Qui enim mortalis clauſo virginis utero potuit naſcendo ingredi mundum, ipſe factus immortalis, clauſo ſepulcro potuit reſurgendo exire de mundo. REMIGIUS. Significat autem revolutio lapidis reſerationem ſacramentorum Chriſti, quæ littera legis tegebantur: lex namque in lapide ſcripta fuit, & ideo per lapidem deſignatur. SEVERIANUS *b*. Non autem dixit, Volvit, ſed *Revolvit lapidem*: quia lapis advolutus probavit mortem, & revolutus extitit reſurrectionis aſſertor. Mutatur hic ordo rerum: ſepulcrum mortem, non mortuum devorat; domus mortis manſio fit vitalis; (3) uteri nova forma mortuum recipit, reddit vivum. Sequitur: *Et ſedebat ſuper eum*: ſedebat inquam, cui nulla inerat laſſitudo, ut fidei doctor, ut reſurrectionis magiſter; ſedebat ſupra petram, ut ſoliditas ſedentis daret credentibus firmitatem: ponebat Angelus ſuper petram fundamenta fidei, ſuper quam Chriſtus erat Eccleſiam fundaturus. Vel per lapidem monumenti poteſt deſignari mors, qua omnes premebantur: per hoc ergo quod Angelus ſuper lapidem ſedit, ſignificatur quod Chriſtus mortem ſua virtute ſubiecit. BEDA in hom. (ubi ſupra.) Et recte ſtans apparuit Angelus, qui adventum Domini in mundo prædicebat, ut ſtando deſignaret quia Dominus ad debellandum mundi principem veniret. Præco autem reſurrectionis ſediſſe memoratur, ut ſedendo ſignificaret eum, ſuperato mortis auctore, ſedem regni iam conſcendiſſe perpetui. Sedebat autem ſuper lapidem revolutum, quo oſtium monumenti claudebatur, ut clauſtra inferorum, ſua ipſum virtute deieciſſe doceret. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. xxiv.) Poteſt autem movere quomodo ſecundum Matthæum Angelus ſuper lapidem ſedebat revolutum a monumento, cum Marcus dicat mulieres introeuntes in monumentum vidiſſe iuvenem ſedentem in dextris; niſi intelligamus aut Matthæum tacuiſſe de Angelo, quem intrantes viderunt, Marcum autem de illo quem viderunt ſeden-

tem

(1) *Al.* myſteria. (2) *Al.* videri. (3) *Al.* veteri.

Ex editione P. Nicolai.

a Quod ſequitur ex Severiano rurſus in Chryſologo ſparſim habetur tum ſerm. lxxiv. circa med. quo ad poſteriorem appendicem, ſum ſerm. lxxvii. quo ad priorem, ſed inverſa ſerie. *b* Et hæc rurſus in Chryſologo, ſicut prius, habentur in ſerm. lxxiv. poſt medium, niſi quod pro his verbis *mortuum recipit, reddit vivum*, habet aptius ad metaphoram uteri *mortuum concipit, parit vivum*; nec appendicem illam habet, *Vel per lapidem &c.* quæ nec occurrit.

tem ſuper lapidem; ut duos viderint, & a duobus ſigillatim audierint quæ dixerunt Angeli de Ieſu: aut certe quod dicit (Marc. XVI.) „ Intrantes in monumentum, “ in aliqua ſepta maceriæ debemus accipere, qua communitum locum tunc fuiſſe credibile eſt, ideſt in aliquod ſpatium ante petram, in qua exciſa locus factus fuerat ſepulturæ, ut ipſum viderint in eodem ſpatio ſedentem a dextris, quem dicit Matthæus ſedentem ſuper lapidem.

Sequitur: *Erat autem aſpectus eius ſicut fulgur, & veſtimenta eius ſicut nix*. SEVERIANUS *a*. Vultus claritas a veſtium candore (1) ſeparatur, & facies fulguri, nivi veſtis Angeli comparatur: quia fulgur de cælo, nix de terra: unde Propheta Pſal. CXLVI. „ Laudate Dominum de terra .... „ ignis, grando, nix &c. “ In facie ergo Angeli claritas cæleſtis ſervatur naturæ, in veſte ſignificatur gratia communionis humanæ; & ſic temperatur ſpecies Angeli colloquentis, ut carnales oculi & veſtium ſerant placidam claritatem, (2) & ex fulgore vultus nuntium ſui tremerent, & revererentur auctoris. IDEM *b* in alio ſerm. Quid autem facit indumentum ubi tegendi neceſſitas non habetur? Sed Angelus noſtrum habitum, noſtram formam in reſurrectione præfigurat, ubi homo ipſa corporis ſui claritate veſtitur. HIERONYMUS. In candido etiam veſtitu Angelus ſignificat gloriam triumphantis. GREGORIUS in hom. de Paſch. *c* (hom. XXI. in Evang.) Vel aliter in fulgure terror timoris eſt, in nive autem blandimentum candoris: quia vero omnipotens Deus & terribilis eſt peccatoribus, & blandus iuſtis, recte teſtis reſurrectionis eius Angelus & in fulgure vultus, & in candore habitus demonſtratur, ut de ipſa ſua ſpecie & terreret reprobos, & mulceret pios: unde ſequitur: *Præ timore autem eius exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt velut mortui*. RABANUS. Timoris anxietate ſunt exterriti qui amoris fiduciam non habebant; & facti ſunt velut mortui qui reſurrectionis veritatem credere noluerunt. SEVERIANUS *d* in ſerm. Paſch. Cuſtodiebant enim crudelitatis ſtudio, non pietatis obſequio: ſtare enim non poteſt quem conſcientia deſtituit, & impellit reatus. Hinc eſt quod Angelus percellit impios, pios alloquitur: & ſolatur.

Sequitur: *Reſpondens autem Angelus dixit mulieribus*. HIERONYMUS (ſuper *Præ timore autem exterriti ſunt*.) Cuſtodes quidem timore perterriti ad inſtar mortuorum ſtupefacti iacent; & Angelus tamen non illos, ſed mulieres conſolatur, dicens: *Nolite timere vos*; quaſi dicat. Illi timeant in quibus remanet incredulitas; ceterum vos, quia Ieſum quæritis crucifixum, audite quod ſurrexerit, & promiſſa perfecerit: unde ſequitur: *Scio enim quod Ieſum, qui crucifixus eſt, quæritis*. SEVERIANUS *e*. Adhuc enim crucifixum, & mortuum requirebant, quarum fidem ſæva paſſionis procella turbaverat, & tentationis ita eas pondus incurvaverat, ut cæli Dominum quærerent in ſepulcro.

Non eſt hic. RABANUS (ſuper *Non eſt hic, ſurrexit*.) Per præſentiam carnis, qui tamen nuſquam deeſt per præſentiam maieſtatis.

Sequitur: *Surrexit enim, ſicut dixit*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XC.) Quaſi dicat: Et ſi mihi non creditis, illius mementote verborum. Deinde & alia ſequitur demonſtratio, cum ſubditur: *Venite, & videte locum ubi poſitus erat Dominus*. HIERONYMUS. Ut ſi meis verbis non creditis, vacuo credatis ſepulcro. SEVERIANUS *f*. Angelus ergo prædicit nomen, crucem dicit, loquitur paſſionem; ſed mox reſurrectionem, mox Dominum confitetur: & Angelus poſt tanta ſupplicia, poſt ſepulcrum agnoſcit Dominum ſuum; cur homo aut minoratum Deum in carne iudicat, aut in paſſione exiſtimat defeciſſe virtutem? Dicit autem crucifixum, & oſtendit locum ubi poſitus erat Dominus, ne alter, & non idem reſurrexiſſe crederetur ex mortuis. Et ſi Dominus in eadem redit carne, & ſuæ reſurrectionis facit indicia; quare homo in alia putat ſe carne rediturum? Aut carnem forte ſervus dedignatur ſuam, cum noſtram Dominus non mutavit? RABANUS (ſuper *Venite, & videte locum*.) Non autem ſolis (3) vobis hoc gaudium magnum conceſſum eſt occulto corde

(1) *Al.* ſuperatur. (2) *Al.* & ex fulgure. (3) *Al. deeſt* vobis. *P. Nicolai legit* verbis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive iterum, ut ſupra, Chryſologus ſer. LXXV. poſt med. *b* Idem ſcilicet Chryſologus ſer. LXXVII. verſus finem. *c* Scilicet hom. XXI. in Evang. quæ de Paſchate hic appellatur, quia legitur in Paſchate, non ſicut prius, de Paſſione. *d* Immo iterum Chryſologus ſerm. LXXV. verſus finem. *e* Et hoc etiam Chryſologi eſt ſer. LXXVII. verſus finem. *f* Adhuc eſt Chryſologi ſer. LXXVI. paulo poſt initium.

corde tenere; ſed ſimiliter amantibus debetis illud pandere: unde ſequitur: *Et cito euntes dicite diſcipulis eius, quia ſurrexit*. SEVERIANUS *a*. Quaſi dicat: Revertere ad virum mulier iam ſanata, & ſuade fidem, quæ perfidiam ante ſuaſiſti: refer homini reſurrectionis indicium, cui ante conſilium ruinæ dediſti.

Sequitur: *Et ecce pracedet vos in Galilaam*. CHRYSOSTOMUS in ho. (xc.) Hoc autem dicit eripiens eos a periculis, ne timor fidem impediret. HIERONYMUS (ſuper *Quia ſurrexit*.) Myſtice autem *pracedet vos in Galilaam*; hoc eſt, in volutabrum Gentilium, ubi ante error erat, & lubricum, & firmo ac ſtabili pede veſtigium non tenebat.

Sequitur: *Ibi eum videbitis: ecce pradixi vobis*. BEDA in hom. (1. inter æſtivales.) Bene autem Dominus in Galilæa videtur a diſcipulis, qui jam de morte ad vitam, jam de corruptione ad incorruptionem tranſierat: Galilæa quippe tranſmigratio interpretatur. Felices feminæ quæ triumphum reſurrectionis mundo annuntiare meruerunt; feliciores animæ quæ in die iudicii, percuſſis pavore reprobis, gaudium beatæ reſurrectionis intrare meruerint.

(b) HILARIUS (can. ult.) Mulieribus per Angelum adhortatis confeſtim Dominus occurrit, ut nuntiaturæ expectantibus diſcipulis reſurrectionem non Angeli potius quam Chriſti ore loquerentur: unde dicitur: *Et exierunt cito de monumento cum timore, & gaudio magno*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. xxiv.) Egreſſæ autem dicuntur a monumento, hoc eſt ab illo loco ubi erat horti ſpatium ante lapidem effoſſum. HIERONYMUS (ſuper *Exierunt cito de monumento*.) Duplex autem mentes mulierum tenebat affectus, timoris, & gaudii; & alter de miraculi magnitudine, alter ex deſiderio reſurgentis; & tamen uterque femineum concitabat gradum: unde ſequitur: *Currentes nuntiate diſcipulis eius*. Pergebant enim ad Apoſtolos, ut per illos fidei ſeminarium ſpargeretur. Quæ autem ſic quærebant, quæ ita currebant, merebantur obviam habere Dominum reſurgentem: unde ſequitur: *Et ecce Ieſus occurrit illis, dicens, Avete*. RABANUS (ſtatim ante *Et occurrit illis Ieſus*.) Per hoc oſtendit, ſe omnibus iter virtutum inchoantibus, ut ad ſalutem perpetuam pervenire queant, adiuvando occurrere. HIERONYMUS (ibidem.) Primæ mulieres merentur audire, *Avete*, ut maledictum Evæ mulieris, in mulieribus ſolveretur. SEVERIANUS *b* (ibidem.) In iſtis vero feminis Eccleſiæ figuram manere evidenter oſtendit: quia diſcipulos ſuos Chriſtus de reſurrectione arguit trepidantes; occurrens autem iſtis non poteſtate terret, ſed prævenit (1) caritatis ardore: Chriſtus enim in Eccleſia ſe ſalutat, quam ſuum recipit in corpus. AUGUSTINUS de Con. Evangeliſtarum (Lib. III. cap. xxiv.) Colligimus & Angelorum allocutionem bis numero eas habuiſſe venientes ad monumentum, ſcilicet cum viderunt unum Angelum, de quo narrant Matthæus, & Marcus, & cum poſtea viderunt duos, ut narrant Lucas, & Ioannes: & ſimiliter ipſius Domini bis, ſemel ſcilicet illic quando Maria hortulanum putavit, & nunc iterum cum eis occurrit in via, ut eas ipſa repetitione firmaret, atque a timore recrearet. SEVERIANUS *c* (ubi ſupra.) Sed ibi Mariæ nec tangendi datur facultas; hic non ſolum tangendi, ſed tenendi copia tota conceditur: unde ſequitur: *Illa autem acceſſerunt, & tenuerunt pedes eius, & adoraverunt eum*. RABANUS (ſuper *Tenuerunt*.) Superius quidem dictum eſt, quia clauſo ſurrexit monumento, ut immortale iam factum doceret eſſe corpus, quod in monumento clauſum fuerat mortuum: tenendos autem mulieribus tunc præbuit pedes, ut intimaret veram ſe carnem habere, quæ a mortalibus tangi poſſet. SEVERIANUS *d* (in ſer. de Reſurr.) Iſtæ quidem tenent pedes Chriſti, quæ in Eccleſiæ (2) typo, evangelicæ prædicationis tenent, & merentur excurſum; ac ſic fide aſtringunt ſui veſtigia Salvatoris ut totius deitatis perveniant ad honorem. Illa autem merito audit Ioan. xx. „Noli me „tangere,“ quæ in terris deflet Dominum,

 & ſic

(1) *Al.* claritatis. (2) *P. Nicolaius habet* quæ in Eccleſia typum evangelicæ prædicationis tenent, & merentur ex curſu; ac ſic &c.

Ex editione P. Nicolai.

a Vel Chryſologus rurſum ſerm. lxxvii. prope finem. *b* Rurſus ex Chryſologo id habetur ſer. lxxvi. prope med. quo ad priorem partem, & paulo ante quo ad poſteriorem, interiectis quibuſdam quæ hic deſunt. *c* Vel Chryſologus ſerm. lxxvi. ut ſupra. *d* Vel Chryſologus rurſus, ſicut ſupra.

& ſic in ſepulcro quærit mortuum ut in cælis cum neſciat regnare cum Patre. Quod ergo eadem Maria, nunc in fidei vertice conſtituta, tangit Chriſtum, ac tenet toto ſanctitatis affectu, nunc imbecillitate carnis, & feminea infirmitate deiecta dubitat, & tactum ſui non meretur auctoris, non facit quæſtionem. Siquidem illud de figura eſt, hoc de ſexu; illud eſt de divina gratia, hoc de humana natura: quia nos ipſi cum divina ſcimus, Deo vivimus; cum humana ſapimus, cæcamur ex nobis. *a* Tenuerunt autem pedes eius, ut ſcirent in capite Chriſti virum eſſe, ſe autem eſſe in pedibus Chriſti, & datum ſibi virum ſequi, non præire ipſum. Quod autem dixerat Angelus, dicit & Dominus, ut quas firmaverat Angelus, Chriſtus redderet firmiores.

Sequitur: *Tunc ait illis Ieſus, Nolite timere*. HIERONYMUS. Et in veteri, & in novo teſtamento hoc ſemper obſervandum eſt, quod quando aliqua auguſtior apparuerit viſio, primum timor pellatur, ut ſic mente placata, poſſint quæ dicuntur, audiri. HILARIUS (can. ult.) In contrarium autem ordo cauſæ principalis eſt redditus, ut quia a ſexu muliebri cœpta mors eſſet, ipſi primum reſurrectionis gloriæ & viſus, & nuntius redderetur: unde Dominus ſubdit: *Ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam: ibi me videbunt*. SEVERIANUS *b* (ſer. de Reſurrect.) Vocat fratres quos corporis ſui fecit eſſe germanos; vocat fratres quos benignus heres ſibi præſtitit coheredes; vocat fratres quos Patris ſui adoptavit in filios. AUGUSTINUS de Concor. Evangeliſt. (Lib. III. cap. xxv.) Quod autem Dominus non ubi primum ſe monſtraturus erat, ſed in Galilæa, ubi poſtea viſus eſt, ſe videndum mandavit & per Angelum, & per ſeipſum, (1) quemvis fidelem facit intentum ad quærendum, in quo myſterio dictum intelligitur: Galilæa namque interpretatur vel tranſmigratio, vel revelatio. Prius itaque, ſecundum tranſmigrationis ſignificationem, quid aliud occurrit intelligendum, niſi quia Chriſti gratia de populo Iſrael tranſmigratura erat ad Gentes, quibus Apoſtoli prædicantes Evangelium nullo modo crederent, niſi eis ipſe Dominus viam in cordibus hominum præpararet? Et hoc intelligitur, *Præcedet vos in Galilæam*. Quod autem ſubditur, *Ibi eum videbitis*, ſic intelligitur; ideſt, ibi membra eius invenietis, ibi vivum corpus eius in his qui vos ſuſceperint, agnoſcetis. Secundum autem quod Galilæa interpretatur revelatio, non iam in forma ſervi intelligendum eſt, ſed in illa in qua æqualis eſt Patri. Illa erit revelatio tamquam vera Galilæa, cum „ſimiles ei „ erimus, & videbimus eum ſicuti eſt: " I. Ioan. III. Ipſa etiam erit beatior tranſmigratio ex iſto ſæculo in illam æternitatem.

(c) CHRYSOSTOMUS in hom. (XCI.) Signorum quæ circa Chriſtum apparuerunt, quædam fuerunt orbi terrarum communia, puta tenebræ, quædam propria militibus cuſtodientibus, ſicut mira Angeli apparitio, & terræmotus, quæ propter milites facta ſunt, ut ſtupefierent, & ab ipſis fiat teſtimonium veritatis: veritas enim a contrariis divulgata magis refulget; quod & contigit, unde dicitur: *Quæ cum abiiſſent*, ſcilicet mulieres, *ecce quidam de cuſtodibus venerunt in civitatem, & nuntiaverunt principibus ſacerdotum omnia quæ facta fuerant*. RABANUS (hoc loco.) Simplex quidem animi qualitas, & indocta hominum ruſticitas ſæpe veritatem rei, ut eſt, ſine fraude manifeſtat; at contra verſuta malignitas falſitatem veriſimilibus verbis pro vero commendare decertat. HIERONYMUS (ſuper *Et congregati cum ſenioribus*.) Principes (2) ergo ſacerdotum, qui debuerant converti ad pœnitentiam, & Ieſum quærere reſurgentem, perſeverant in malitia, & pecuniam quæ ad uſus templi data fuerat, vertunt in redemptionem mendacii, ſicut & ante triginta argenteos (3) inde dederunt proditori: unde ſequitur: *Et congregati cum ſenioribus, conſilio accepto, pecuniam copioſam dederunt militibus, dicentes: Dicite, quia diſcipuli eius nocte venerunt, & furati ſunt eum nobis dormientibus*. SEVERIANUS (de Reſurrect.) Non enim contenti ſunt interfeciſſe magiſtrum; immo etiam quomodo diſcipulos perdere (4) poſſint, moliuntur, (5) & diſcipulorum crimen eſſe faciunt virtutem

(1) *Al.* quamvis. (2) *Al. deeſt* ergo. (3) *Al.* Iudæ dederunt. (4) *Al.* poſſunt. (5) *Al.* diſcipulorum crimen eſſe faciunt magiſtri.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Serm. lxxx. qui cum præcedentibus confundebatur prius, quaſi omnium ſeries una eſſet. *b* Vel Chryſologus rurſum ſerm. lxxx. *quod & infra intelligi oportet*.

tutem magiſtri. Plane amiſerunt milites, perdiderunt Iudaei; ſed diſcipuli magiſtrum ſuum non furto, ſed fide; virtute, non fraude; ſanctitate, non crimine; vivum, non mortuum, ſuſtulerunt. CHRYSOSTOMUS in homil. (XCI.) Qualiter enim furarentur diſcipuli homines pauperes, & idiotæ, & neque apparere audentes? Si enim adhuc Chriſtum vivum videntes fugerunt, qualiter mortuo eo non timuiſſent tot militum multitudinem? Numquid oſtium ſepulcri poterant evertere? Lapis enim imminebat magnus, multis indigens manibus. Numquid etiam non erat ſigillum ſuperimpoſitum? Propter quid autem non furati ſunt prima nocte, quando nullus ſepulcro affuit? Sabbato enim petierunt a Pilato cuſtodiam. Quid autem ſibi volunt hæc ſudaria quæ Petrus vidit iacentia? Si enim vellent furari, non eſſent nudum corpus furati, non ſolum ne iniuriarentur, ſed ne etiam in exeundo tardarent, (1) & tribuerent militibus ſe detinendi facultatem, maxime quia myrrha erat corpori, & veſtimentis affixa, ita glutinoſa ut non facile eſſet a corpore avellere veſtimenta: quare non perſuaſibilia ſunt quæ de furto dicta ſunt. Unde per quæ reſurrectionem obumbrare conantur, per hæc eam faciunt clarere. Dicentes enim, quod diſcipuli furati ſunt, confitentur non eſſe corpus in ſepulcro; furtum autem oſtendit eſſe mendax, cuſtodia militum, & diſcipulorum pavor. REMIGIUS. Sed ſi cuſtodes dormierunt, quomodo furtum viderunt? Et ſi non viderunt, quomodo teſtes fuerunt? Et ideo quod voluerunt facere non potuerunt. GLOSSA *a*. Ne autem timore Principis a mendacio revocarentur, timentes propter negligentiam puniri, ſubdunt: *Et ſi hoc auditum fuerit a præſide, nos ſuadebimus ei, & ſecuros vos faciemus*. CHRYSOSTOMUS in hom. (XCI.) Vide omnes corruptos. Pilatus enim ipſe perſuaſus eſt, plebs Iudaica commota eſt, milites corrupti ſunt: unde ſequitur: *At illi, accepta pecunia, fecerunt ſicut erant edocti*. Si pecunia apud diſcipulum tantam habuit virtutem ut eum faceret magiſtri proditorem; non mireris ſi pecunia milites ſuperantur. HILARIUS *b* (in fin. Comm. in XXVIII. cap. Matth.) Emitur ergo reſurrectionis ſilentium, & mendacium furti argento, quia honore ſcilicet ſæculi, qui in pecunia eſt, & cupiditate, Chriſti gloria denegatur. RABANUS (ſuper *Divulgatum eſt verbum*.) Sicut autem ſanguinis reatus, quem ſibi, & poſteris ſuis ipſi imprecabantur, gravi peccatorum ſarcina illos premit; ita emptio mendacii, per quod reſurrectionis denegant veritatem, reatu eos conſtringit perpetuo: unde ſequitur: *Et divulgatum eſt verbum iſtud apud Iudæos uſque in hodiernum diem*. SEVERIANUS *c*. Apud Iudæos quidem divulgatum eſt, non apud Chriſtianos: quod enim in Iudæa Iudæus obſcurabat auro, fide toto claruit in mundo. *d* HIERONYMUS (ſuper *Congregati cum ſenioribus*.) Omnes autem qui ſtipe templi, & his quæ conferuntur ad uſus Eccleſiæ abutuntur in aliis rebus, quibus ſuam expleant voluntatem, ſimiles ſunt ſcribarum, & ſacerdotum redimentium mendacium, & Salvatoris ſanguinem.

(d) BEDA in homil. (ut ſupra.) Poſtquam dominicam reſurrectionem ab Angelo nuntiatam beatus Matthæus aſſeruit, viſionem Domini etiam a diſcipulis impletam refert, dicens: *Undecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam in montem ubi conſtituerat illis Ieſus*: nam pergens Dominus ad paſſionem ait diſcipulis (ſupra XXVI.) *Poſtquam ſurrexero præcedam vos in Galilæam*. Angelus quoque mulieribus ait Marc. XVI. „Dicite diſcipulis eius, quia præcedet vos in Galilæam.“ Quapropter iuſſioni magiſtri obedientia diſcipulorum obſequitur. Recte autem undecim diſcipuli ad adorandum pergunt: iam enim unus perierat, qui Dominum, ac magiſtum ſuum tradiderat. HIERONYMUS *e* (ſuper *Undecim abierunt*.) Poſt reſurrectionem ergo Ieſus in Galilææ monte conſpicitur, ibique adoratur; licet quidam dubitent, & dubitatio eorum noſtram augeat fidem.

Sequitur: *Et videntes eum adoraverunt; quidam autem dubitaverunt*. REMIGIUS. Hoc autem Lucas Evangeliſta plenius manife-

(1) *Al. omittitur* &.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat, nec alibi occurrit. *b* Ex Hilario etiam citat appendix Gloſſæ in hunc locum; ſed prima tantum verba ex Hilarii textu colligi poſſunt. *c* Vel Chryſologus rurſum ſerm. LXXVI. prope finem. *d* HILARIUS. *e* Habet eadem Hilarius, ex quo hæc, & alia etiam ante dicta mutuatus eſt Hieronymus iiſdem plane verbis.

niſeſtat: refert enim quia cum Dominus reſurgens a mortuis ipſe apparuiſſet diſcipulis, ipſi conturbati, & exterriti, exiſtimabant ſe ſpiritum videre. RABANUS. In monte quidem apparuit eis Dominus, ut ſignificaret quoniam corpus quod de (1) communi generis humani terra naſcendo ſuſceperat, reſurgendo iam ſuper terreoa omnia ſublevaverat, & ut admoneret fideles, ſi illic celſitudiuem reſurrectionis eius cupiunt videre, hic ab infimis voluptatibus ad ſuperna ſtudeant deſideria tranſire. Ieſus autem diſcipulos in Galilæam præcedit, quia Chriſtus reſurrexit a mortuis primitiæ dormientium. Sequuntur autem hi qui ſunt Chriſti, & ſuo ordine ad vitam de morte tranſmigrant, in ſua ſpecie divinitatem contemplantes; & huic congruit quod Galilæa revelatio interpretatur. AUGUSTINUS de Concor. Evang. (Lib. III. cap. XXV.) Sed conſiderandum eſt quomodo corporaliter in Galilæa Dominus videri potuerit: quia enim non ipſo die quo reſurrexit, viſus eſt, manifeſtum eſt: nam in Hieruſalem viſus eſt eo die in initio noctis, ut Lucas, & Ioannes aptiſſime conſonant, neque etiam in ſequentibus octo diebus, poſt quos dicit Ioannes diſcipulis apparuiſſe Dominum, ubi primo vidit eum Thomas, qui eum non viderat die reſurrectionis eius: niſi quis dicat non illos undecim qui iam tunc Apoſtoli vocabantur, ſed diſcipulorum illic undecim fuiſſe ex multo numero diſcipulorum. Sed occurrit aliud quod obſiſtit: Ioannes eoim quando commemoravit non in monte ab undecim, ſed ad mare Tiberiadis a ſeptem piſcantibus viſum eſſe Dominum; „ Hoc iam tertio (inquit) manifeſtavit ſe Ieſus diſcipulis ſuis:" quod intelligendum eſt ad numerum dierum retuliſſe, noo ad numerum manifeſtationum. Si autem (2) acceperimus intra illos octo dies, antequam eum Thomas vidiſſet, ab undecim diſcipulis quibuſque Dominum viſum, (3) non erit hoc ad mare Tiberiadis tertio manifeſtatum eſſe, ſed quarto: ac per hoc cogimur intelligere, poſt omnia factum eſſe quod eum in monte Galilææ diſcipuli undecim viderunt. Invenimus itaque apud quatuor Evangeliſtas decies commemoratum Dominum viſum ab hominibus eſſe poſt reſurrectionem, ſemel ad monumentum a mulieribus; iterum eiſdem egredientibus a monumento in itinere; tertio Petro; quarto duobus euntibus in caſtellum; quinto pluribus in Hieruſalem, ubi non erat Thomas; ſexto ubi vidit eum Thomas; ſeptimo ad mare Tiberiadis; octavo in monte Galilææ ſecuodum Matthæum; nono, quod dicit Marcus, noviſſime recumbentibus, quia iam noo erant in terra cum illo convivaturi; decimo in ipſo die non iam in terra, ſed elevatum in nube, cum in cælum aſcenderet, quod Marcus, & Lucas commemorant. Sed non omnia ſcripta ſunt, ſicut Ioannes fatetur: crebra enim erat eius cum illis converſatio per dies quadraginta, priuſquam aſcendiſſet in cælum. REMIGIUS. Videntes ergo diſcipuli Dominum cognoverunt, & idcirco dimiſſis io terram vultibus adorabant; & ideo pius, & clemens magiſter, ut omnem dubietatem auferret a cordibus eorum, accedens ad eos corroboravit in fide: unde ſequitur: *Et accedens Ieſus locutus eſt eis, dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra*. HIERONYMUS (ſuper *Data eſt mihi omnis poteſtas*.) Illi autem poteſtas data eſt qui paulo ante crucifixus, qui ſepultus in tumulo, qui poſtea reſurrexit. RABANUS (ibidem.) Non enim (4) hoc de coæterna Patri divinitate, ſed de aſſumpta (5) loquitur humanitate, ſecundum quam minoratus eſt paulo minus ab Angelis. SEVERIANUS a. Filius quippe Dei Virginis filio, Deus homini, divinitas caroi contulit quod ſemper ipſe cum Patre poſſedit. HIERONYMUS (ibidem.) In cælo autem, & in terra poteſtas data eſt, ut qui ante regnabat io cælo, per fidem credentium regnet in terris. REMIGIUS. Quod ergo Pſalmiſta de reſurgente Domino dicit Pſal. VIII. „ Conſtituiſti eum ſuper opera „ manuum tuarum, " hoc nunc Dominus dicit: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra*. Et hic ſciendum, quia antequam Dominus ſurrexiſſet a mortuis, noverant Angeli ſe ſubiectos homini Chriſto. Volens ergo Chriſtus etiam hominibus notum fieri, quod data eſſet ſibi omnis poteſtas in cælo, & in terra, prædicatores miſit, qui verbum vitæ cunctis nationibus præ-

(1) *Al.* communis. (2) *Al.* acciperemus. (3) *Al.* non erit ad mare Tiberiadis manifeſtum eſſe.
(4) *Al.* hic. (5) *Al.* loquor.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Chryſologus rurſum ſerm. lxxx. verſus finem: *quod etiam infra notandum eſt*.

Digitized by Google

prædicarent: unde ſequitur: *Euntes ergo docete omnes gentes*. BEDA in hom. (ut ſupra.) Qui enim ante paſſionem ſuam dixerat ſupra x. *In viam Gentium ne abieritis*, ſurgens a mortuis dicit: *Ite, docete omnes gentes*. Quapropter confundantur Iudæi, qui dicunt Chriſtum tantummodo ad ſuam ſalutem eſſe venturum: erubeſcant & Donatiſtæ, qui localiter Chriſtum concludere cupientes, dixerunt eum tantummodo in Africa eſſe, non in aliis regionibus. HIERONYMUS (ſuper *Euntes docete omnes gentes*.) Primum ergo docent omnes gentes, deinde doctas intingunt in aqua: non enim poteſt fieri ut corpus baptiſmi recipiat ſacramentum, niſi ante anima fidei ſuſceperit veritatem. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*: ut quorum eſt una divinitas, ſit una largitio, nomenque Trinitatis unus Deus. SEVERIANUS. Omnes ergo gentes poteſtas una eademque recreat ad ſalutem, quas creavit ad vitam. DIDYMUS in Libro (II.) de Spiritu ſancto *a*. Licet autem quis poſſit exiſtere (1) ſaxei, ut ita dicam, cordis, & penitus mentis alienæ, qui ita baptizare conetur ut unum de prædictis nominibus prætermittat, videlicet contrarius Chriſto legiſdatori; tamen ſine perfectione baptizabit, immo penitus a peccatis liberare non poterit quos a ſe exiſtimaverit baptizatos. Ex his autem colligitur quam indiviſa ſit ſubſtantia Trinitatis, & Patrem vere Filii eſſe Patrem, & Filium vere Patris Filium, & Spiritum ſanctum vere Patris, & Dei Filii eſſe Spiritum, & inſuper ſapientiæ, & veritatis, ideſt Filii Dei. Hæc eſt ſalus credentium, & diſpenſatio eccleſiaſticæ diſciplinæ in hac Trinitate perficitur. HILARIUS *b* (can. ult.) Quid enim in hoc ſacramento ſalutis humanæ non continetur? Plena ſunt omnia, ut a pleno, & perfecto prolata. Habet enim naturæ ſuæ nomen in Patre, ſed Pater tantum eſt: non enim humano modo habet aliunde quod Pater eſt: ipſe ingenitus, æternus, habens in ſe ſemper ut ſemper ſit ſoli Filio notus. Filius autem eſt progenies ingeniti, unus ex uno, verus a vero, vivus a vivo, perfectus a perfecto, virtutis virtus, ſapientiæ ſapientia, gloriæ gloria, imago inviſibilis Dei, forma Patris ingeniti. Spiritus autem ſanctus non poteſt a confeſſione Patris, & Filii ſeparari. Et quidem ubique non deeſt hoc expectationis noſtræ ſolatium. Hic in donorum operationibus futuræ ſpei pignus eſt, hic mentium lumen, hic ſplendor animorum eſt. Hæc igitur licet mutare non poſſint hæretici, aſſerunt tamen humana commenta: ut Sabellius Patrem (2) ex quo tendat in Filium, idque nominibus potius confitendum putat eſſe quam rebus, cum ipſis Filium proponat, & Patrem: ut Ebion, omne initium ex Maria concedens, non ex Deo hominem, ſed ex homine Deum proferat: ut Arriani, qui ex nihilo, atque ex tempore formam, & ſapientiam, & virtutem Dei (3) procedunt. Quid autem mirum eſt ut de Spiritu ſancto diverſa ſentiant, qui in Filio largitore eius tam temerarii ſunt auctores? HIERONYMUS (ſuper *Docentes eos*.) Conſideratur autem hic ordo præcipuus. Iuſſit Apoſtolos, ut primum docerent univerſas gentes, deinde fidei tingerent ſacramento, & poſt fidem, ac baptiſma, quæ eſſent obſervanda præciperent: unde ſequitur: *Docentes eos ſervare omnia quæcumque mandavi vobis*. RABANUS (hoc loco.) Quia ſicut corpus ſine ſpiritu mortuum eſt; ita fides ſine operibus mortua eſt. CHRYSOSTOMUS in hom. (XCI. in Matth.) Quia vero eis magna iniunxerat, erigens eorum ſenſus, dicit: *Et ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi*; quaſi dicat: Ne dicatis difficile eſſe iniunctum negotium, ego ſum vobiſcum, qui omnia facio levia. Non autem cum illis ſolum dixit ſe futurum eſſe, ſed & cum omnibus qui poſt illos credunt: non enim uſque ad conſummationem ſæculi Apoſtoli manſuri erant; ſed ſicut uni corpori fidelibus loquitur. RABANUS (hoc loco.) Ex hoc autem intelligitur quod uſque ad finem ſæculi non ſunt defuturi in mundo qui divina manſione, & inhabitatione ſunt digni. CHRYSOSTOMUS (hom. XCI. in Matth.) Rememorat autem eis & conſummationem, ut eos magis attrahat, & ne præſentia ſolum

(1) *In quatuor exemplis citari ſolitis deeſt* ſaxei, ut ita dicam, cordis. (2) *Nicolai legit* extendat, *& infra* ipſum Filium *pro* ipſis Filium. (3) *Idem* producunt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubditur ex Didymo, habes inter Opera Hieronymi, qui ex Græco Latinum fecit Didymi Opus, & ex Lib. II. colligitur paulo poſt principium. *b* Lib. X. de Trinit. partim ab initio quoad aliqua, partim quo ad alia in progreſſu; non tamen continua ſerie, nec eodem ordine, ſed prioribus poſteriora præmittendo.

DIVI
THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI
AD HANNIBALDUM PRESBYTERUM CARDINALEM
IN CATENAM
SUPER MARCI EVANGELIO EDITAM
EPISTOLA DEDICATORIA.

REVERENDO in Chriſto Patri Domino Hannibaldo, Baſilicæ duodecim Apoſtolorum venerabili Presbytero Cardinali, Frater Thomas de Aquino Ordinis Fratrum Prædicatorum ſe totum. Rerum opifex Deus ſolo ſuæ bonitatis intuitu cuncta in eſſe producens, naturalem boni amorem omnibus indidit creaturis, ut dum unaquæque res bonum ſibi conveniens naturaliter amat, et appetit, quadam converſione mirabili in ſuum recurrere demonſtretur auctorem. Sed in hoc præſertur ceteris rationalis natura, quod ipſum univerſalem bonitatis fontem per ſapientiam intueri poteſt, et per caritatis amorem ſuaviter deguſtare: unde fit ut ſapientiæ bonum, quo ad ipſum fontem bonitatis accedimus, omnibus humanis bonis ſecundum rectæ rationis iudicium præferatur. Hæc eſt enim quæ faſtidium neſcit; ita ut qui eam edit, adhuc eſuriat, et qui eam bibit, ſitire non ceſſet. Hæc eſt quæ intantum peccato repugnat ut qui ſecundum ipſam operantur, non peccent: Hæc eſt quæ indeficientem fructum ſuis miniſtris largitur, ut qui eam elucidant, vitam poſſideant ſempiternam. Præcellit itaque voluptates dulcedine, ſecuritate ſedes, et regna, utilitateque divitias univerſas Huiuſmodi igitur delectatus muneribus, evangelicæ ſapientiæ a ſæculis in myſterio abſconditæ, quam in lucem produxit Dei Sapientia incarnata, miniſterium expoſitionis adhibui, ſacrorum Doctorum ſententias compilando, ad quod me induxit primitus felicis recordationis Urbani Papæ quarti mandatum. Verum quia, eo ſummo Pontifice ex hac vita ſubtracto, tria Evangelia, Marci, Lucæ, et Ioannis exponenda reſtabant, ne opus quod obedientia inceperat, negligentia imperfectum relinqueret, cum multo labore diligens adhibui ſtudium, ut quatuor Evangeliorum expoſitionem complerem, eadem in omnibus forma ſervata in ponendis Sanctorum auctoritatibus, et eorum nominibus præſcribendis. Et ut magis integra, et continua prædicta ſanctorum expoſitio redderetur, quaſdam expoſitiones Doctorum Græcorum in Latinum feci transferri, ex quibus plura expoſitionibus Latinorum Doctorum interſerui, auctorum nominibus prænotatis. Verum quia congruit ut de laborum fructibus oblationes ſacerdotibus offerantur, Expoſitionis evangelicæ opus, laboris mei fructum Apoſtolorum Presbytero cenſui offerendum: in quo veſtra ſuſcipiat auctoritas debitum, ut ſcientis induſtria iudicii cenſuram exerceat, et antiqua dilectio, amoris affectum in offerentis munere comprehendat.

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI SUPER MARCI EVANGELIUM CATENA.

PRAEFATIO.

Deus meus factus eſt fortitudo mea, & dixit: Parum eſt ut ſis mihi ſervus ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fæces Iſrael convertendas. Dedi te in lucem Gentium, ut ſis ſalus mea uſque ad extremum terræ.
Eſa. xlix. 6.

GLOSSA (ſuper illud, *Formans me.*) Vocationem Gentium, & cauſam ſalutis earum Eſaias Propheta maniſeſto prænuntiat oraculo, dicens: *Deus meus factus eſt fortitudo mea &c.* HIERONYMUS ſuper Eſaiam (Lib. XIII.) In quibus verbis oſtenditur Chriſtum appellari ſervum inquantum eſt formatus ex utero: nam ante verba iſta præmittitur: *Hæc dicit Dominus, formans me ex utero ſervum ſibi*. Fuerat ſiquidem voluntas Patris, ut peſſimi vinitores miſſum ſuſciperent Filium: unde de ipſis Chriſtus ad diſcipulos loquitur Matth. x. „ In viam „ Gentium ne abieritis; ſed ite magis ad oves perditas domus Iſrael. “ Quia igitur Iſrael non eſt reductus ad Deum, propterea Dei Filius loquitur Iudæis non credentibus, dicens: *Deus meus factus eſt fortitudo mea*: qui & conſolatus eſt me ſuper abiectione populi mei, *& dixit*: (1) *Parum eſt ſi ſervias mihi ad ſuſcitandas tribus Iacob*, quæ ſuo vitio corruerunt, *& ad faces*, ſive reliquias, *Iſrael convertendas*: pro illis enim *dedi te in lucem Gentium* omnium, ut illumines univerſum mundum, & ſalutem meam per quam homines ſalvi fiunt, uſque ad extrema terræ facias pervenire. GLOSSA *. Ex præmiſſis igitur verbis duo poſſumus colligere: quorum primum eſt divina virtus, quæ fuit in Chriſto, ex qua efficax fuit ad Gentium illuminationem: quia dicitur: *Deus meus factus eſt fortitudo mea*. „ Deus igitur erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi; “ ut Apoſtolus I. ad Corinth. v. dicit: unde & Evangelium, per quod credentes ſalvantur, „ virtus Dei eſt in ſalutem omni credenti; “ ut idem Apoſtolus ad Rom. 1. dicit. Secundum autem eſt illuminatio Gentium, & ſalus mundi ex diſpoſitione Patris per Chriſtum (2) completa: quia dicitur: *Dedi te in lucem Gentium*: unde poſt reſurrectionem ſuam Dominus ut diſpoſitionem Patris impleret, ad prædicandum diſcipulos miſit, dicens Matth. ult. „ Docete omnes gentes: “ quorum quidam ad prædicandum Iudæis, qui-

(1) Al. omittitur *Parum eſt ſi ſervias mihi*. (2) *Al.* complexa.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat.

Digitized by Google

quidam ad prædicandum Gentibus miniſterium acceperunt. Quia vero Evangelium oportuit non ſolum prædicari propter præſentes, ſed etiam ſcribi propter futuros, eadem diſtinctio eſt in ſcriptoribus Evangelii obſervata: nam Matthæus Iudæis Evangelium Hebraico ſermone ſcripſit; Marcus autem primus Evangelium ſcripſit in Gentibus. EUSEBIUS in Eccle. Hiſt. (Lib. II. cap. xv.) Cum enim Romanæ urbi clarum Verbi Dei lumen fuiſſet exortum, ſermo veritatis, & lucis, qui per Petrum prædicabatur, univerſorum mentes placido illuſtravit auditu; ita ut quotidie audientibus eum nulla umquam ſatietas fieret: unde neque eis auditio ſola ſufficiebat; ſed Marcum diſcipulum eius omnibus precibus exorant, ut ea quæ ille verbo prædicabat, ad perpetuam eorum commonitionem habendam ſcripturæ traderet, quo domi foriſque in huiuſmodi verbi meditationibus permanerent; nec prius ab obſecrando deſiſtunt quam quæ oraverant, impetrarent: & hæc fuit cauſam ſcribendi Evangelium ſecundum Marcum. Petrus vero ut per Spiritum ſanctum religioſo ſe comperit furto ſpoliatum, delectatus eſt, fidem eorum per hoc, devotionemque conſiderans, factumque confirmavit, & in perpetuum legendam ſcripturam Eccleſiis tradidit. HIERONYMUS ſuper Marcum *a* (in Præfat.) Principium autem (1) a perfectioris ætatis Chriſti prædicatione inchoat, nec laborat in nativitate in fantuli qui loquitur de perfectione Filii Dei. CHRYSOSTOMUS (2) *b*. Compendioſam autem ac brevem narrationem facit, in quo magiſtrum imitatus eſt, ſcilicet Petrum, brevitati ſtudentem. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Li. I. cap. xxx.) Unde Matthæus qui regiam Chriſti perſonam narrandam ſuſceperat, habuit Marcum ſibi tamquam comitem, & abbreviatorem adiunctum, qui ſua veſtigia quoddammodo ſequeretur: Regum enim eſt non eſſe ſine comitum obſequio. Sacerdos autem quoniam in ſancta ſanctorum ſolus intrabat, propterea Lucas, cuius circa ſacerdotium Chriſti erat intentio, nou habuit tamquam ſocium obſequentem, qui ſuam narrationem quodammodo breviaret. BEDA (quaſi in prin. Com. in Mar.) Notandum eſt etiam, quod Evangeliſtæ ſancti diverſum narrationis ſuæ primordium, ſinguli diverſum ſtatuere terminum. Matthæus namque a nativitate dominica exordium ſumens ad tempus uſque dominicæ reſurrectionis ſeriem ſuæ narrationis perduxit; Marcus ab initio evangelicæ prædicationis incipiens, pervenit uſque ad tempus aſcenſionis Domini, & prædicationis diſcipulorum eius cunctis Gentibus per orbem; Lucas autem a nativitate præcurſoris inchoans Evangelium, terminavit in aſcenſione dominica; Ioannes ab æternitate Verbi Dei principium ſumens, uſque ad tempus dominicæ reſurrectionis evangelizando pertingit. AMBROSIUS ſuper Lucam (in Præfatione.) Quia igitur Marcus a potentiæ cœperat expreſſione divinæ, recte ſub Leonis imagine figuratur. REMIGIUS ſuper Marcum. Per Leonem etiam ſignatur Marcus: quia ſicut Leo terribilem vocem in deſerto emittit, ſic Marcus a voce in deſerto incepit, dicens cap. 1. *Vox clamantis in deſerto*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. I. cap. vi.) Quamvis & de figura aliter dici poſſit: Marcus enim qui neque ſtirpem regiam ut Matthæus, ob hoc per Leonem ſignificatus, neque ſacerdotalem ut Lucas ſignatus per vitulum, vel cognationem, vel conſecrationem narrare voluit; & tamen in eis verſatus oſtenditur quæ homo Chriſtus operatus eſt, per hominis figuram in illis quatuor animalibus ſignatus videtur. THEOPHYLACTUS (in Evan. Marc.) Vel Evangelium ſecundum Marcum Aquila innuit: a prophetia enim Ioannis incepit. Prophetia (3) vero acute quæ a longe ſunt, ſpeculatur ut aquila.

(1) *Al. additur* quia. (2) *In Veneta Nicolini editione an.* 1593. (ſuper Marcum) (3) *Al.* enim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo alius Hieronymo diſſimillimus Auctor, qui eius nomine tunc vigebat cum S. Thomas iſta ſcripſit; ſed nunc in calce Operum Hieronymi a Mariano Victorio rejectus, ac velut ſuppoſitivus paſſim ab omnibus agnitus, ut in eius inſcriptione videre eſt: quod maxime ab initio ipſo notari debet propter alias continuas eiuſdem appendices quæ in Operis huius progreſſu ſub eodem nomine notabuntur. *b* Homil. iv. in Matth.

Digitized by Google

S A N C T U M

IESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM MARCUM.

C A P U T I.

(a) INitium Evangelii Ieſu Chriſti Filii Dei.

(b) Sicut ſcriptum eſt in Eſaia Propheta: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deſerto: Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius.

(c) Fuit Ioannes in deſerto baptizans, & prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum omnis Iudæa regio, & Hieroſolymitæ univerſi, & baptizabantur ab illo in Iordanis flumine, confitentes peccata ſua. Et erat Ioannes veſtitus pilis camelorum, & zona pellicea circa lumbos eius, & locuſtas, & mel ſilveſtre edebat, & prædicabat dicens: Veniet fortior me poſt me, cuius non ſum dignus procumbens ſolvere corrigiam calceamentorum eius. Ego baptizo vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu ſancto.

(d) Et factum eſt in diebus illis, venit Ieſus a Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt a Ioanne in Iordane. Et ſtatim aſcendens de aqua, vidit cælos apertos, & Spiritum ſanctum tamquam columbam deſcendentem, & manentem in ipſo: & vox facta eſt de cælis: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui.

(e) Et ſtatim Spiritus expulit eum in deſertum. Et erat in deſerto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur a ſatana; eratque cum beſtiis, & Angeli miniſtrabant illi.

(f) Poſtquam autem traditus eſt Ioannes, venit Ieſus in Galilæam prædicans Evangelium regni Dei, dicens: Quoniam impletum eſt tempus, & appropinquabit regnum Dei, pœnitemini, & credite Evangelio.

(g) Et præteriens ſecus mare Galilææ, vidit Simonem, & Andream fratrem eius mittentes retia in mare: erant enim piſcatores. Et dixit eis Ieſus: Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. Et protinus, relictis retibus, ſecuti ſunt eum. Et progreſſus inde puſillum, vidit Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, & ipſos componentes retia in navi, & ſtatim vocavit illos. Et relicto patre ſuo Zebedæo in navi cum mercenariis, ſecuti ſunt eum.

(h) Et ingrediuntur Capharnaum, & ſtatim ſabbatis ingreſſus in ſynagogam docebat eos. Et ſtupebant ſuper doctrina eius: erat enim docens eos quaſi poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ.

(i) Et erat in ſynagoga eorum homo in ſpiritu immundo, & exclamavit dicens: Quid nobis, & tibi Ieſu Nazatene? Veniſti ante tempus petdere nos? Scio quod ſis Sanctus Dei. Et comminatus eſt ei Ieſus dicens: Obmuteſce, & exi de homine. Et diſcerpens eum ſpiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo. Et mirati ſunt omnes, ita ut conquirerent inter ſe dicentes: Quidnam eſt hoc? Quænam doctrina hæc nova? Quia in poteſtate etiam ſpiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Et proceſſit rumor eius ſtatim in omnem regionem Galilææ: * quoniam invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum contra ipſum.]

(k) Et protinus egredientes de ſynagoga venerunt in domum Simonis, & Andreæ, cum Iacobo, & Ioanne. Decumbebat autem ſocrus Simonis febricitans: qui ſtatim dicunt ei de illa. Et accedens elevavit eam apprehenſa manu eius: & continuo dimiſit eam febris, & miniſtrabat eis.

(l) Ve-

(l) Veſpere autem facto, cum occidiſſet ſol, afferebant ad eum omnes male habentes, & dæmonia habentes; & erat omnis civitas congregata ad ianuam. Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, & dæmonia multa eiiciebat, & non ſinebat ea loqui, quoniam ſciebant eum.

(m) Et diluculo valde ſurgens egreſſus abiit in deſertum locum, ibique orabat. Et proſecutus eſt eum Simon, & qui cum illo erant. Et cum veniſſent ad eum, dixerunt ei: Quia omnes quærunt te. Et ait illis: Eamus in proximos vicos, & civitates, ut & ibi prædicem: ad hoc enim veni. Et erat prædicans in ſynagogis eorum in omni Galilæa, & dæmonia eiiciens.

(n) Et venit ad eum leproſus deprecans eum, & genu flexo dixit: Si vis, potes me mundare. Ieſus autem miſertus eius, extendit manum ſuam, & tangens eum ait illi: Volo; mundare. Et cum dixiſſet, ſtatim diſceſſit ab eo lepra, & mundatus eſt. Et comminatus eſt ei; ſtatimque eiecit illum, & dixit ei: Vide nemini dixeris; ſed vade, oſtende te principi ſacerdotum, & offer pro emundatione tua quæ præcepit Moyſes, in teſtimonium illis. At ille egreſſus cœpit prædicare, & diffamare ſermonem, ita ut iam non poſſet manifeſte introire in civitatem, ſed foris in deſertis locis eſſet. Et conveniebant ad eum undique.

(a) HIERONYMUS in Prologo. Marcus Evangeliſta ſacerdotium in Iſrael agens, ſecundum carnem Levita, ad Dominum converſus, Evangelium in Italia ſcripſit, oſtendens in eo quid & generi ſuo deberet Chriſtus. Nam initium Evangelii in voce propheticæ exclamationis inſtituens ordinem leviticæ electionis oſtendit, prædicans Ioannem Zachariæ filium in voce Angeli emiſſum, dicens: *Initium Evangelii Ieſu Chriſti Filii Dei*. HIERONYMUS (in prin. Commen. in Mar.) εὐαγγέλιον Evangelion Græce dicitur, Latine bona annuntiatio prædicatur, quod proprie ad regnum Dei, & remiſſionem pertinet peccatorum: eſt enim Evangelium per quod venit redemptio fidelium, & beatitudo ſanctorum. Quatuor autem Evangelia unum ſunt, & unum quatuor. In Hebræo (1) Iehoſua; in Græco σωτὴρ Soter, in Latino Salvator (2) dicitur. Maſciach Hebraice, χριστός Chriſtos Græce, Unctus Latine, ideſt Rex, & Sacerdos dicitur. BEDA (in princ. Comm. in Mar.) Conferendum autem eſt hoc Evangelii principium principio Matthæi quo ait: „ Liber generationis Ieſu „ Chriſti filii David, filii Abraham: " hic autem dicitur, *Filii Dei*: ex utroque enim unus Dominus Ieſus Chriſtus Dei, & hominis filius eſt intelligendus. Et apte primus Evangeliſta Filium hominis eum, ſecundus Filium Dei nominat, ut a minoribus ad maiora paulatim ſenſus noſter aſſurgeret, ac per fidem, & ſacramenta humanitatis aſſumptæ, ad agnitionem divinæ æternitatis aſcenderet. Apte etiam qui humanam erat generationem deſcripturus a Filio hominis cœpit, David ſcilicet, ſive Abraham: apte etiam is qui librum ſuum ab initio evangelicæ prædicationis inchoabat Filium Dei magis appellare voluit Ieſum Chriſtum, quia humanæ erat naturæ de progenie Patriarcharum veritatem carnis ſuſcipere, & divinæ fuit potentiæ Evangelium mundo prædicare. HILARIUS *a* (Lib. II. de Trin. circa medium.) Non autem ſolo nomine conteſtatus eſt Chriſtum Filium Dei, ſed etiam proprietate. Nos filii Dei ſumus; ſed non talis hic Filius: hic enim verus & proprius eſt Filius origine, non adoptione; veritate non nuncupatione; nativitate, non creatione.

(b) BEDA (prope princ. Commen.) Scripturus Evangelium Marcus, congrue primo ponit teſtimonia Prophetarum, ut eo cunctis ſine ſcrupulo dubietatis ſuſcipienda quæ ſcriberet intimaret, quo hæc a Prophetis antea prædicta eſſe demonſtraret. Simulque uno eodemque Evangelii ſui principio & Iudæos qui legem, ac Prophetas ſuſce-

* *Quod ſequitur* quoniam &c. *Nicolaius omittit; nec eſt in Bibliis.* (1) *Al.* Ieſus. (2) *Al. deeſt* dicitur, *legiturque* Meſſias.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non ſuper Lucam, ſicut prius, cum id potius dicat explicando illud Ioan. XVII. ex verbis Chriſti *Clarifica Filium ſuum*; indeque paulo aliter exprimat quam hic priorem appendicem, *Non ſolum nomine conteſtatus eſt eſſe ſe Filium &c.*

ſuſceperant, ad ſuſcipiendam Evangelii gratiam, ac ſacramenta, quæ ipſorum Prophetæ prædixerant, inſtituit; & Gentiles, qui per Evangelii præconia ad Dominum venerant, ad auctoritatem quoque legis, & Prophetarum ſuſcipiendam, venerandamque provocat: unde dicit: *Sicut ſcriptum eſt in Eſaia Propheta*: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam*. Hieronymus de optimo Genere interpretandi *a* (cap. III.) Hoc autem non ſcribitur in Eſaia; ſed in Malachia (1) noviſſimo duodecim Prophetarum. Chrysostomus in Mar. (hom. I.) Poteſt autem dici, quod falſitas eſt ſcriptoris. Vel aliter dicetur, quod duas prophetias in diverſis locis dictas a duobus Prophetis, in unum congregans poſuit. In Eſaia enim Propheta poſt Ezechiæ deſcribitur hiſtoriam, *Vox clamantis in deſerto*; in Malachia vero, *Ecce mitto Angelum meum*. (2) Secundus igitur Evangeliſta duas prophetias poſuit ut ab Eſaia dictas, & ad unam lectionem hoc referens, tacens vero a quo dicatur, *Ecce mitto Angelum*. Augustinus (3) *b* de Quæſt nov. & veter. teſtam. (quæſt. LVII.) Sciens enim omnia ad auctorem referenda, dicta hæc ad Eſaiam revocavit, qui ſenſum iſtum prior intimaverat. Denique poſt verba Malachiæ ſtatim ſubiecit dicens: *Vox clamantis in deſerto*: ut iungeret verba utriuſque Prophetæ ad unum ſenſum pertinentia, ſub prioris Prophetæ perſona. Beda (Mar. I. ſuper *Ecce mitto*.) Vel aliter intelligendum eſt: quia etſi non hæc verba inveniuntur in Eſaia, ſenſus tamen eorum invenitur in multis aliis locis; & manifeſtius in hoc quod ſubiunxit: *Vox clamantis in deſerto*. Nam quod dixit Malachias mittendum Angelum ante faciem Domini, qui præpararet vias eius, hoc eſt quod dixit Eſaias vocem clamantis in deſerto audiendam, quæ diceret: *Parate viam Domini*. In utraque autem ſententia ſimiliter paranda via Domini prædicatur. *c* Potuit autem fieri ut animo Marci Evangelium conſcribentis pro Malachia Eſaias occurrerit, ut fieri ſolet; quod tamen ſine ulla dubitatione emendaret, ſaltem ab aliis admonitus, qui ipſo adhuc in carne vivente legere potuerunt; niſi cogitaret, recordationi ſuæ, quæ ſancto Spiritu regebatur, non fruſtra occurriſſe aliud pro alio nomen Prophetæ. Sic enim inſinuatur, quæcumque per Prophetas Spiritus ſanctus dixit, & ſingula eſſe omnium, & omnia ſingulorum. Hieronymus (parum a prin. Comm. in Mar.) Vox (4) πνευματος αγιου pneumatos agiu per Malachiam ad Patrem ſonat de Filio, qui eſt facies Patris, unde agnitus eſt. Beda (Mar. I. ubi ſupra.) Angelus autem vocatur Ioannes, non naturæ ſocietate, iuxta hæreſim Origenis, ſed officii dignitate. Angelus enim Græce, Latine nuntius dicitur: quo nomine recte appellari potuit homo ille qui fuit miſſus a Deo, ut teſtimonium perhiberet de lumine, & venientem in carne Dominum mundo nuntiaret: cum conſtet omnes qui ſacerdotio funguntur ob evangelizandi officium Angelos poſſe vocari, dicente Propheta Malachia cap. II. „ Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam; & „ legem requirunt ex ore eius, quia Ange- „ lus eſt Domini exercituum.“ Theophylactus (circa prin. Commen. in Mar.) Præcurſor igitur Chriſti Angelus dicitur propter vitam angelicam, & reverentiam excelſam. Quod autem dicitur, *Ante faciem tuam*, hoc ſignificat quaſi diceret, iuxta te eſt nuntius tuus: unde oſtenditur propinquitas præcurſoris ad Chriſtum: etenim iuxta Reges ambulant qui propinqui ſunt magis. Sequitur: *Qui præparabit viam tuam ante te*: per baptiſmum enim præparavit animas Iudæorum, ut Chriſtum ſuſciperent. Hieronymus (in princ. Commen.) Vel via Domini qua ad homines ingreditur, pœnitentia eſt, per quam Deus ad nos deſcendit, & nos ad illum aſcendimus: hinc autem initium prædicationis Ioannis fuit, Pœnitentiam agite. Beda (ſuper *Ecce ergo mitto*.) Sicut autem Ioannes Angelus potuit vocari pro eo quod faciem Domini evangelizando prævenit; ita recte appellari & vox potuit, quia Verbum Dei ſonando præibat: unde ſequitur: *Vox clamantis in deſerto*, *d* Conſtat enim quod unigenitus Filius Verbum Patris vocatur; & ex ipſa noſtra locutione cognoſcimus quia prius

(1) *Al.* in noviſſimo. (2) *P. Nicolai ponit* Secans. (3) *Al.* de Quæſt. Evang. (4) *Quatuor exempl. a ſæpe citata legunt*: Per Malachiam ergo vox Patris ſonat ad Filium &c.

Ex editione P. Nicolai.

a Ad Pammachium epiſt. CI. *b* De Quæſt. Evang. ſive potius in Quæſt. nov. & vet. teſtamen. quæſ. LVII. quæ tamen Auguſtini non ſunt. *c* Ex Auguſtino uſurpata eſt hæc appendix Lib. III. de Conſen. Evang. cap. VIII. non eadem occaſione, qua pro Malachia ponatur Eſaias, ut hic dicitur; ſed potius pro Zacharia Hieremias. *d* Hæc etiam appendix deſumpta eſt ex Gregorio, qui eadem omnino dicit homil. VIII. in Evang. ſuper illud Ioan. I. *Ego vox &c.* ut & alia quæ ſubiunguntur.

prius vox ſonat, ut verbum poſtmodum poſſit andiri. HIERONYMUS (ibidem .) Dicitur autem *vox clamantis* , quia clamor ad ſurdos, & longe poſitos, ſive cum indignatione fieri ſolet; quæ Iudaico certum eſt populo eveniſſe , dum longe eſt a peccatoribus ſalus: & aures ſuas obturaverunt ſicut aſpides ſurdæ; & indignationem , & iram, & tribulationem a Chriſto audire meruerunt. CHRYSOSTOMUS. Per hoc autem qnod dicitur, *In deſerto* , manifeſte oſtendit prophetia, non in Hieruſalem divina fieri dogmata, ſed in deſerto. Quod implebatur ad litteram Ioanne Baptiſta in deſerto Iordanis Verbi Dei apparitionem ſalutiferam prædicante. Oſtendit etiam ſermo propheticus præter deſertum quod a Moyſe oſtenſum fuit, ubi ſemitas faciebat , aliud eſſe deſertum, in quo (1) præſentem eſſe ſalutem Chriſti prædicabat . HIERONYMUS (ibidem .) Vel in deſerto fit vox, & clamor, quia deſerti erant a ſpiritu Dei, ſicut domus vacans , & ſcopata ; deſerti etiam a Propheta, Rege , atque Sacerdote. BEDA. Quid autem clamaret aperitur cum ſubditur: *Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius* . Omnis enim qui fidem rectam , & opera bona prædicat , quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat, ut hæc ſcilicet corda vis gratiæ penerret, & lumen veritatis illuſtret? Rectas autem ſemitas facit, dum mundas in animo cogitationes per ſermonem prædicationis format . HIERONYMUS (ibidem.) Vel aliter . *Parate viam Domini* ; hoc eſt , pœnitentiam agite , & prædicate : *rectas facite ſemitas eius* , ut via regia incedentes proximos noſtros ut nos , & noſmetipſos nt proximos diligamus: qui enim ſemetipſum diligit, & non diligit proximum, ad dexteram declinat : nam multi bene agunt, (2) ſed bene non corrigunt, ut fuit Heli : & qui ſemetipſum odiens , proximum diligit ad ſiniſtram divertit: multi enim bene corrigunt , ſed non bene agunt, ut ſnerunt ſcribæ, & phariſæi. Semitæ autem poſt viam ſequuntur , quia mandata moralia poſt pœnitentiam explanantur . THEOPHYLACTUS (ibidem.) Vel via eſt novum teſtamentum, ſemitæ vero vetus, quaſi attritum: ad viam enim neceſſe erat præparari, ſcilicet ad novum teſtamentum; veteris autem teſtamenti ſemitas rectas fieri oportebat.

(c) HIERONYMUS (ſuper *Parate viam Domini*.) Secundum præmiſſam Eſaiæ prophetiam via Domini a Ioanne paratur per fidem, & baptiſmum, & pœnitentiam; rectæ ſemitæ fiunt per auſtera indicia veſtis cilicinæ, & zonæ pelliceæ, & cibi locuſtini, & mellis ſilveſtris, & humillimæ vocis: unde dicitur: *Fuit Ioannes in deſerto*. Ioannes enim, & Ieſus quærunt quod in deſerto amiſſum eſt; ubi vicit diabolos, ibi vincitur; ubi cecidit homo, ibi exurgit. Ioannes autem gratia Dei interpretatur; a gratia autem narratio incipit: ſequitur enim , *Baptizans*: per baptiſmum enim gratia datur, qua peccata gratis dimittuntur. Quod autem conſummatur per ſponſum , initiatur per paranymphum: unde catechumeni, hoc eſt inſtructi, incipiont per ſacerdotem, & chriſmantur per Epiſcopum; & ad hoc deſignandum ſubditur : *Et prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum* . BEDA (cap. III. ſecundum ord. Bedæ.) Liquet quia Ioannes baptiſmum pœnitentiæ non ſolum prædicavit , verum etiam quibuſdam dedit; ſed baptiſmum in remiſſionem peccatorum dare non potuit: remiſſio etenim peccatorum in ſolo baptiſmo Chriſti nobis tribuitur . Dicitur ergo : *Prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum* : quoniam baptiſmum quod peccata ſolveret , quia dare non poterat , prædicabat : ut ſicut incarnatum Verbum Patris præcurrebat verbo prædicationis , ita baptiſmum pœnitentiæ quo peccata ſolvuntur præcurreret ſuo baptiſmate, quo peccata ſolvi non poſſunt. THEOPHYLACTUS (parum a prin.Com.in Marcum.) Baptiſma (3) Ioannis non habebat remiſſionem peccatorum , ſed pœnitentiam ſolam afferebat hominibus : prædicabat ergo baptiſma pœnitentiæ, hoc eſt quo duceret baptiſmus pœnitentiæ, nempe in remiſſionem peccatorum , ut hi qui pœnitentiam agentes, Chriſtum reciperent, remiſſionem reciperent peccatorum . HIERONYMUS (ſuper *Fuit in deſerto Ioannes.*) Per Ioannem autem ſicut per amicum ſponſi inducitur ſponſa ad Chriſtum, ſicut per puerum Rebecca ad Iſaac : unde ſequitur: *Et egrediebatur ad illum omnis Iudæa regio , & Hieroſolymitæ univerſi, & baptizabantur ab illo*

in

(1) *Al.* ſerpentem eſſe. (2) *Al.* & non. (3) *Quatuor exempla ſæpe citata ſic habent* . Vel aliter. Baptiſmus Ioannis, etſi non haberet peccatorum remiſſionem , tamen homines ad pœnitentiam inducebat . Suum ergo baptiſmum pœnitentiæ prædicabat; ſed hæc prædicatio pœnitentiæ ducebat in remiſſionem peccatorum; quaſi qui pœnitentes Chriſtum reciperent , in remiſſionem reciperent peccatorum. *Ex his iiſdem exemplis deſumpta ſunt alia , ſi qua huiuſmodi occurrunt, varietates.*

in Iordane flumine: „ confeſſio enim, & pulchritudo in conſpectu eius, “ ſcilicet ſponſi: Pſal. xcv. Deſilit enim ſponſa de camelo, cum humiliat ſe nunc Eccleſia viſo viro Iſaac, ideſt Ieſu Chriſto. Iordanis autem deſcenſio aliena interpretatur, ubi peccata abluuntur. Nos enim olim alienati a Deo per ſuperbiam, per baptiſmi ſymbolum humiliati erigimur in alta. BEDA (cap. III.) Exemplum autem hinc ſumitur confitendi peccata, ac meliorem vitam promittendi, eis qui baptiſma deſiderant, per hoc quod ſubditur: *Confitentes peccata ſua*. CHRYSOSTOMUS (homil. x. in Matth.) Quia vero Ioannes pœnitentiam prædicabat, pœnitentiæ ſigna gerebat in veſtitu, & cibo: unde ſequitur: *Et erat Ioannes veſtitus pilis camelorum*. BEDA (cap. III. in I. cap. Marci.) Pilis, inquit, veſtitus, non lana. Aliud auſteræ veſtis indicium eſt, aliud luxuriæ eſt mollioris. Zona autem pellicea, qua accinctus fuit, ut Elias, mortificationis indicium eſt. Porro quod ſequitur, *Et locuſtas, & mel ſilveſtre edebat*, habitatori ſolitudinis congruum eſt, ut non delicias ciborum, ſed neceſſitatem humanæ carnis expleret. HIERONYMUS (ſuper *Erat Ioannes veſtitus pilis*.) Veſtis autem Ioannis, & cibus, & potus, totam auſteram vitam prædicantium ſignificat, & futuras gentes ad gratiam Dei, quæ eſt Ioannes, intus, & foris eſſe coniungendas: pilis enim cameli divites Gentium ſignificantur, & zona pellicea pauperes mundo mortui, & locuſtis errantibus ſapientes huius mundi; qui ſtipulas Iudæis aridas relinquentes, frumenta myſtica curribus trahunt, & in calore fidei ſaltus in altum dant, & melle ſilveſtri fideles inſpirati de inculta ſilva ſaginantur. THEOPHYLACTUS (Mar. I. ſuper *Veſtitus pilis camelorum*.) Vel aliter. Veſtis de pilis camelorum doloris erat oſtenſivum, innuente Ioanne, quod pœnitentem dolere (1) oportet. Dolorem enim ſaccus ſignificat, zona vero pellicea mortificationem Iudaici ſignificat populi; eſca autem Ioannis non ſolum abſtinentiam notat, ſed etiam eſt (2) indicium ſpiritualis eſcæ, qua tunc populus veſcebatur, non quid altum intelligens, ſed tamen in alta ſaliens, iterumque ſe deprimens: talis enim eſt locuſta, in altum ſaliens, & iterum cadens. Sic igitur & melle quidem veſcebatur populus, quod erat ex apibus natum, ſcilicet ex Prophetis, non tamen (3) domeſticum, ſed ſilveſtre: habebant enim Scripturas Hebræi, ſicut mel quoddam; ſed non bene intelligebant. GREGORIUS XXXI. Mor. (cap. XIX. ſuper illud Iob XXXIX. „ Numquid ſuſcitabis eum quaſi „ locuſtas? “ cap. XII. in nov. exemp.) Vel ipſa ciborum ſpecie deſignavit Dominum quem prævenit (4) qui, quia infructuoſæ gentilitatis dulcedinem ſumpſit, mel ſilveſtre edit; quia vero Iudæorum plebem in ſuo corpore (5) ex parte convertit, in cibo locuſtas accepit, quæ ſubito ſaltus dantes, protinus ad terram cadunt. Saltus enim Iudæi dabant, cum præcepta Domini ſe implere promitterent; ſed ad terram cadebant, cum per prava opera hoc ſe audiſſe denegarent. Habebant ergo ſaltum per vocem, & caſum per actionem. BEDA (Mar. I. cap. III.) Poteſt etiam habitus, & victus Ioannis qualitatem internæ converſationis eius exprimere: namque auſterioribus utebatur indumentis, quia vitam peccantium non blandimentis fovit; ſed vigore aſperæ invectionis increpavit; zonam pelliceam habebat circa lumbos, quia carnem ſuam crucifixit cum vitiis, & concupiſcentiis; locuſtas, & mel ſilveſtre edebat, quia dulce quiddam ſapiebat turbis prædicatio eius, exiſtimante populo ne ipſe eſſet Chriſtus; ſed (6) potius finem ſortita eſt, intelligentibus eius auditoribus quia non ipſe Chriſtus, ſed Præcurſor, & Propheta eſſet Chriſti. In melle etenim dulcedo, in locuſtis eſt alacer volatus: unde ſequitur: *Et prædicabat dicens: Veniet fortior me poſt me*. GLOSSA a. Hoc dicebat ad removendum turbæ opinionem, quæ eum Chriſtum eſſe credebat; fortiorem autem Chriſtum eſſe prænuntiat, qui remiſſurus erat peccata, quod ipſe facere non valebat. HIERONYMUS (ſuper *Et prædicabat dicens*.) Quis etiam fortior eſt gratia qua abluuntur peccata, quam Ioannes ſignificat? Ille (7) nimirum qui ſepties & ſeptuagies dimittit peccata. Gratia quidem prior eſt, ſed ſemel dimittit peccata per baptiſmum; miſericordia vero ad miſeros ab Adam uſque ad Chriſtum per ſeptuaginta ſeptem generationes, &

(1) *Al.* debet. (2) *Al.* indicativum intelligibilis eſcæ. (3) *Al.* cultum. (4) *Al. deeſt* qui. (5) *Al.* in partem. (6) *Forte* protinus. (7) *Al. deeſt* nimirum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat.

& uſque ad centum quadraginta quatuor millia pervenit. CHRYSOSTOMUS (hom. XI. in Matth.) Ne autem æſtimaretur hoc ſecundum comparationem ſui ad Chriſtum dicere, ſubiungit: *Cuius non ſum dignus procumbens ſolvere corrigiam calceamentorum eius*. Non eſt autem idem ſolvere corrigiam calceamentorum eius, quod hic Marcus dicit, & calceamenta portare, quod dicit Matthæus. Et quidem narrationis ordinem proſequentes Evangeliſtæ, nec in aliquo fallentes, dicunt utrumque Ioannem dixiſſe ſecundum alterum ſenſum; commentantes vero circa hoc differenter expoſuerunt unumquodque: corrigiam enim vocant ligamen calceamentorum. Ad excellentiam igitur poteſtatis Chriſti, & divinitatis magnitudinem extollendam hoc dicit; ac ſi diceret: Neque in miniſtri ordine deputari ſufficiens ſum. Magnum enim eſt in his quæ ſunt corporis Chriſti quaſi procumbendo inferius attendere, & imaginem ſupernorum inferius videre, & ſolvere unumquodque inexplicabilium quæ ſunt circa myſterium incarnationis. HIERONYMUS (Mar. I. ſuper hoc loco.) Calceamentum enim in extrema parte corporis eſt: in fine enim ad iuſtitiam eſt Salvator incarnatus: unde per Prophetam dicitur Pſal. LIX. „ In Idumæam „ extendam calceamentum meum." GREGORIUS in hom. (VII. in Evang. par. a med.) Calceamenta etiam ex mortuis animalibus fiunt. Incarnatus ergo Dominus veniens quaſi calceatus apparuit, qui in divinitate ſua morticinia noſtræ corruptionis aſſumpſit. Vel aliter. Mos apud veteres fuit, ut ſi quis eam quæ ſibi competeret accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum ſolveret qui ad hanc ſponſus iure propinquitatis veniret. Recte ergo ſe indignum eſſe ad ſolvendam corrigiam calceamenti eius denuntiat; ac ſi aperte dicat: Ego Redemptoris veſtigia denudare non valeo, quia ſponſi nomen mihi immeritus non uſurpo. THEOPHYLACTUS (Mar. I. ſuper *Cuius non ſum dignus*.) Intelligitur vero etiam ſic. Omnes qui veniebant, & a Ioanne baptizabantur, per pœnitentiam ſolvebantur a ligamine peccatorum in Chriſtum credendo. Igitur omnium aliorum Ioannes ſic ſolvebat corrigiam, ideſt vinculum peccatorum; Ieſu vero non valuit corrigiam ſolvere, quia non invenit in eo peccatum. BEDA (Mar. I. cap. III. ſecundum ord. Bedæ.) Sic ergo Ioannes Dominum non adhuc manifeſte Dominum, aut Dei Filium, ſed tantum (1) virum ſe fortiorem prædicat. Non enim rudes adhuc auditores tanti capiebant arcana ſacramenti, quod Filius Dei æternus, homine aſſumpto ex Virgine, denuo natus eſſet in mundum; ſed paulatim per agnitionem glorificatæ humilitatis introducendi erant ad fidem divinæ æternitatis: quibus tamen latenter Deum hunc eſſe verum declarans ſubdit: *Ego baptizo vos in aqua; ille vero baptizabit vos in Spiritu ſancto*. Cui enim dubium eſt nullum poſſe alium gratiam Spiritus ſancti niſi Deum dare? HIERONYMUS (ſuper *Ego baptizo vos*.) Quid enim intereſt inter aquam & Spiritum ſanctum qui ferebatur ſuper aquas? Aqua (2) miniſterium eſt hominis, ſpiritus vero myſterium Dei eſt. BEDA (Mar. I. cap. III. ſecundum Bedam.) Baptizamur autem a Domino in Spiritu ſancto, non ſolum cum in die baptiſmatis fonte vitæ in remiſſionem peccatorum abluimur, verum etiam quotidie per gratiam eiuſdem Spiritus ad agenda quæ Deo placent accendimur.

(d) HIERONYMUS (ſuper *Factum eſt in diebus illis*.) Marcus Evangeliſta, ſicut cervus ad fontes aquarum deſiderans, ſaltus in planis, & arduis dat, & velut apis mellifluа flores ſummatim deguſtat: unde a Nazareth venientem Ieſum enarravit dicens: *Et factum eſt in diebus illis, venit Ieſus a Nazareth Galilææ, & baptizatus eſt a Ioanne in Iordane*. CHRYSOSTOMUS. Alterum ſiquidem baptiſma ordinans, ad Ioannis venit baptiſma, quod reſpectu ſui baptiſmi incompletum erat, a Iudaico vero baptiſmate alienum, tamquam in amborum medio exiſtens, ut per baptiſmi naturam oſtendat, quia non in peccati remiſſionem baptizatur, aut quaſi indigens Spiritus ſancti acceptione: his enim ambobus baptiſma Ioannis carebat. Baptizatus eſt autem ut notus omnibus fieret, & in eum crederent; & ad implendum omnem iuſtitiam, quæ eſt obſervatio mandatorum: mandatum ſiquidem erat hominibus baptiſmum ſubire Prophetæ. BEDA (Mar. I. cap. IV. ſecundum Bedam.) Baptizatus eſt, & ut baptiſmate ſuo Ioannis baptiſma comprobaretur, & ut Iordanis aquam ſanctificans, per deſcenſionem columbæ, Spiritus ſancti in lavacro credentium monſtraret adventum: unde ſequitur: *Et ſtatim aſcendens de aqua, vidit apertos cælos, & Spiritum ſanctum tamquam columbam deſcendentem, & manentem in ipſo*. Aperiuntur autem cæli non reſeratione elementorum, ſed ſpiritualibus oculis, quibus Ezechiel in prin-

(1) *Al.* unum ſe fortiorem. (2) *Al. utrobique legitur* myſterium, *item* miniſterium.

principio voluminis ſui eos apertos eſſe commemorat. Hoc autem, quod apertos cælos poſt baptiſma vidit, noſtri utique gratia factum eſt, quibus per lavacrum regenerationis ianua panditur regni cæleſtis. CHRYSOSTOMUS *a* (homil. XII. in Matth.) Vel ut de cælis hominibus ſanctificatio tribuatur, ac terrena cæleſtibus coniungantur. Spiritus autem ſanctus ſuper eum deſcendiſſe dicitur, non tamquam tunc primum ad eum acceſſerit (non enim ab eo umquam fuerat derelictus) ſed ut oſtenderet Chriſtum qui a Ioanne prædicabatur, tamquam digito quodam fidei omnibus demonſtratum. BEDA (ubi ſupra.) Quod etiam in baptiſmum deſcendere viſus eſt Spiritus ſanctus, ſignum erat conferendæ nobis in baptiſmo gratiæ ſpiritualis. HIERONYMUS (Mar. I. ſuper *Ego baptizavi vos aqua*.) Hæc eſt unctio Chriſti ſecundum carnem, ſcilicet Spiritus ſanctus, de qua dicitur Pſal. XLIV. „ Unxit te Deus „ Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus „ (1) tuis. “ BEDA (Mar. I. cap. IV. ſecundum ord. Bedæ.) Bene autem in ſpecie columbæ deſcendit Spiritus ſanctus, quod multum ſimplex eſt animal, atque a malitia fellis alienum, ut figurate nobis inſinuaret quia ſimplicia corda quærit, nec habitare dignatur in mentibus impiis. HIERONYMUS (Mar. I. ſuper *Cuius non ſum dignus &c.*) In ſpecie etiam columbæ Spiritus ſanctus deſcendit, quia in Cantico cap. II. de Eccleſia canitur: „ Sponſa mea, amica „ mea, dilecta mea, columba mea. “ Sponſa in Patriarchis, amica in Prophetis, proxima in Ioſeph, & mea dilecta in Ioanne Baptiſta, columba in Chriſto, & Apoſtolis, quibus dicitur Matth. X. „ Eſtote pruden- „ tes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut co- „ lumbæ. “ BEDA (ubi ſupra.) Sedit autem (2) columba ſuper caput Ieſu, ne quis putaret vocem Patris ad Ioannem factam, non ad Dominum. Bene autem addidit, *Manentem in ipſo*: hoc enim eſt Chriſto ſpeciale ut implens eum ſemel Spiritus ſanctus numquam recedat. Nam fidelibus eius ad ſigna virtutum, & miracula facienda aliquando gratia Spiritus confertur, aliquando tollitur; quibus tamen ad operationem pietatis, & iuſtitiæ, ad amorem Dei, & proximi conſervandum numquam gratia Spiritus abeſt. Ipſum autem qui baptizandus cum aliis ad Ioannem venit, verum eſſe Filium Dei in Spiritu ſancto baptizare volentem vox Patris docuit: unde ſequitur: *Et vox facta eſt de cælis: Tu es Filius meus dilectus; in te complacui*. Non autem per hoc ipſe Filius quod neſciebat docetur; ſed nobis quid credere debeamus oſtenditur. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XIV. circ. med.) Unde Matthæus cap. XVII. ait dictum eſſe: „ Filius meus dile- „ ctus: “ quia oſtendere voluit ad id valere quod dictum eſt, „ Hic eſt Filius meus, “ ut illis potius qui audiebant indicaretur, quod ipſe Filius eſſet Dei. Si autem quæris quid horum in illa voce ſonuerit; quodlibet accipe, dummodo intelligas eos qui non eamdem locutionem retulerunt, eamdem retuliſſe ſententiam. Quod autem Deus in Filio ſibi placuiſſe videatur, admonemur ex eo quod dictum eſt, *In te complacui*. BEDA (Mar. I. & cap. IV. ſecundum Bedam.) Nos quoque vox eadem docuit per aquam ablutionis, & Spiritum ſanctificationis Dei (3) poſſe filios effici: myſterium etiam Trinitatis in baptiſmate demonſtratur. Filius baptizatur, Spiritus deſcendit in ſpecie columbæ, Patris vox Filio teſtimonium perhibentis auditur. HIERONYMUS (ſuper *Et factum eſt in diebus illis.*) Moraliter & nos de volubilitate mundi, odore florum, & munditie tracti, (4) cum adoleſcentulis poſt ſponſum currimus, & baptiſmi ſacramento de duobus fontibus dilectionis Dei, & proximi, gratia remiſſionis abluimur, & aſcendentes ſpe cæleſtia ſecreta mundi cordis oculis intuemur. Dehinc Spiritum ſanctum ſpiritu contrito & humiliato cum ſimplici corde deſcendentem ad manſuetos, & cum caritate numquam cadente manentem ſuſcipimus. Et vox Domini de cælis ad nos a Deo dilectos dirigitur: „ Beati pacifici, quoniam filii Dei „ vocabuntur: “ Matth. V. & tunc in nobis complacet Pater cum Filio, & Spiritu ſancto, (5) quando efficimur unus ſpiritus cum Deo.

(e) CHRYSOSTOMUS (hom. XIII. in Matth.) Quia Chriſtus omnia ad doctrinam noſtram operabatur, & ſuſtinebat, incepit poſt

(1) *Al.* eius. (2) *Al. emittitur* columba. (3) *Al.* poſt filios. (4) *Al.* cum adoleſcentibus. (5) *Al.* ſcilicet quando.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Velut ex hom. XII. in Matth. editio Antverpienſis notat, ſed nihil ibi huc pertinens niſi columbam ideo viſam eſſe ut veluti vice digiti Filium Dei demonſtraret.

poſt baptiſmum ab eremi habitatione, & pugnavit contra diabolum, ut unuſquiſque baptizatorum tentationes maiores patienter ſuſtineat poſt baptiſmum, nec turbetur tamquam præter ſpem hoc contingente, ſed omnia ſuſtinens maneat triumphator. Etſi enim Deus permittat tentationes fieri multis aliis modis, ob hoc etiam permittit, ut cognoſcas quod homo tentatus in maiori honore conſtituitur: non enim accedit diabolus niſi ubi aliquem in maiori honore viderit conſtitutum: & ideo dicitur: *Et ſtatim expulit eum Spiritus in deſertum*. Propter hoc autem non oſtendit eum ſimpliciter euntem in deſertum, ſed expulſum, ut hoc intelligas fieri iuxta divinæ diſpoſitionis verbum: per quod etiam innuit, ne homo ſeipſum in tentationem ingerat; ſed aliunde in tentationem quaſi expulſos victores exiſtere. BEDA (Mar. I. cap. V. ſecundum ord. Bedæ.) Verum ne cui veniret in dubium a quo eum ſpiritu expulſum diceret in deſertum, (1) conſulte Lucas primo poſuit cap. IV. „ quod Ieſus plenus Spiritu ſancto regreſſus eſt a Iordane: “ ac deinde intulit: „ Et agebatur a Spiritu in deſertum: “ ne quid contra eum valuiſſe ſpiritus putaretur immundus qui plenus Spiritu ſancto, quo volebat digrediens, quæ volebat agebat. CHRYSOSTOMUS (hom. XIII. in Matth. non rem. a princ.) Expulit autem eum Spiritus in deſertum: quia enim diabolum ad tentandum provocare proponebat, non ſolum fame, ſed etiam loco occaſionem dedit: tunc enim maxime diabolus ſe ingerit, cum videt aliquos ſolitarios permanentes. BEDA (Mar. I. cap. V. ſecundum ord. Bedæ.) Secedit etiam in deſertum, ut nos doceat relictis mundi illecebris, & ſocietate pravorum, divinis per omnia ſervire mandatis. Tentatur ſolus a diabolo, ut nobis inſinuet quia „ omnes qui volunt pie vivere in Chriſto, perſecutiones patiuntur: “ II. Tim. III. unde ſequitur: *Et erat in deſerto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur a ſatana*. Tentatur autem quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, ut indicet quia quamdiu hic viventes Domino ſervimus, ſive proſpera blandiantur, quod ad dies pertinet, ſeu adverſa fiant, quod noctis figuræ congruit, toto tempore adverſarius adſit, qui iter noſtrum tentando impedire non ceſſat: quadraginta enim dies & noctes totum huius ſæculi tempus inſinuant: quia quadripartitus eſt mundus, in quo Domino famulamur; decem vero ſunt præcepta per quorum obſervantiam contra hoſtem certamus; decem autem quater ducta, quadraginta fiunt.

Sequitur: *Eratque cum beſtiis*. CHRYSOSTOMUS a. Hoc autem dicit ut oſtendat quale erat deſertum: invium enim erat hominibus, & beſtiis plenum. Sequitur: *Et Angeli miniſtrabant ei*. Poſt tentationem enim, & victoriam contra diabolum, operatus eſt hominum ſalutem. Et, ſicut Apoſtolus dicit Heb. I. „ Angeli in miniſterium mittuntur propter eos qui hereditatem capiunt ſalutis. “ Notandumque eſt, quod vincenti tentationem aſſiſtunt Angeli miniſtrantes. BEDA (ubi ſupra a med.) Conſiderandum etiam, quod Chriſtus inter beſtias commoratur ut homo; ſed miniſterio utitur angelico ut Deus. Et nos cum in eremo ſanctæ converſationis beſtiales hominum mores impolluta mente toleramus, miniſterium Angelorum meremur; a quibus corpore abſoluti ad æternam beatitudinem transferemur. HIERONYMUS (ſuper *Factus eſt in diebus illis*.) Vel tunc beſtiæ pacatæ nobiſcum ſunt, ſicut in arca animalia munda cum immundis, cum caro non concupiſcit adverſus ſpiritum: poſt hoc Angeli miniſtri mittuntur nobis, ut reſponſa, & ſolatia cordibus vigilantibus dent.

(f) CHRYSOSTOMUS. Marcus Evangeliſta Matthæum in ordine ſequitur; & ideo poſtquam dixit Angelos miniſtrare, ſubiungit: *Poſtquam autem traditus eſt Ioannes, venit Ieſus in Galilæam*. Poſt tentationes, & Angelos miniſtrantes recedit in Galilæam, inſtruens nos non reſiſtere violentiis malignorum. THEOPHYLACTUS (Mar. I. ſuper *Seceſſit in Galilæam*.) Et ut oſtendat nobis quod in perſecutionibus decet recedere, & non expectare; cum vero inciderimus, decet ſuſtinere. CHRYSOSTOMUS. Receſſit etiam ut ad doctrinam, & ſanationes ſeipſum conſervaret, priuſquam pateretur; hiſque omnibus adimple-

Sſſ 2

(1) *Al.* occulte.

Ex editione P. Nicolai.

a Aliquid ex his obiter inſinuat hom. XIII. in Matth. ut ſupra; ſed alia potius Victor Antiochenus Tom. I. Biblioth. Patrum, etſi minus expreſſe quam hic.

pletis, fieret obediens uſque ad mortem. BEDA (cap. v. a med.) Ioanne tradito, recte incipit Dominus prædicare: unde ſequitur: *Prædicans Evangelium regni Dei*. Deſinente enim lege conſequenter oritur Evangelium. HIERONYMUS (ſuper *Poſtquam traditus eſt Ioannes*.) Ceſſante umbra, adeſt veritas; Ioannes in carcere, lex in Iudæa, Ieſus in Galilæa, Paulus in Gentibus prædicans Evangelium regni. Regno enim terreno ſuccedit paupertas, paupertati Chriſtianorum regnum tribuitur ſempiternum. Honor autem terrenus ſpumæ aquæ, vel fumo, vel ſomnio comparatur. BEDA (cap. v. in Matth.) Nemo autem putet traditionem Ioannis in carcerem ſtatim (1) poſt ieiunium quadraginta dierum Domini factam: quiſquis enim Evangelium Ioannis legerit, inveniet, Dominum ante traditionem Ioannis multa docuiſſe, & multa miracula feciſſe: habes enim in Evangelio ipſius cap. 11. „ Hoc „ fecit initium ſignorum Ieſus: " & poſtea: „ Necdum enim erat miſſus Ioannes „ in carcerem. " Fertur autem quia cum legiſſet Ioannes Matthæi, Marci, & Lucæ volumina, probaverit quidem textum hiſtoriæ, & vera eos dixiſſe firmaverit; ſed unius tantum anni, in quo & paſſus eſt, poſt carcerem Ioannis, hiſtoriam texuiſſe. Prætermiſſo itaque anno cuius acta a tribus expoſita fuerant, ſuperioris temporis, antequam clauderetur Ioannes in carcere, geſta narravit. Cum ergo dixiſſet Marcus, quia *venit Ieſus in Galilæam, prædicans Evangelium regni*, ſubiungit dicens: *Quoniam impletum eſt tempus, & appropinquabit regnum Dei*. CHRYSOSTOMUS. Siquidem completo tempore, quando ſcilicet venit plenitudo temporis, miſitque Deus Filium ſuum, conveniens fuit humanum genus ultimam conſequi Dei diſpenſationem: & ideo dicit, quod *appropinquabit regnum Dei*. Regnum autem Dei idem eſt ſecundum ſubſtantiam cum regno cælorum, quamvis differt ratione: regnum enim Dei intelligitur quo Deus regnat; hoc vero eſt in regione viventium, quando facie ad faciem Deum videntes, in bonis promiſſis exiſtent. Sive amorem quis velit ſuſcipere illam regionem, ſive aliquam aliam confirmationem eorum qui imaginem induunt ſupernorum, quæ per cælos intelliguntur. Satis enim apparens eſt quod regnum Dei neque loco, neque tempore concluditur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Quoniam adimpletum eſt*.) Vel completum eſſe dicit Dominus tempus legis; quaſi diceret: Uſque ad tempus præſens operabatur lex; amodo operabitur regnum Dei, quod eſt ſecundum Evangelium converſatio, quæ convenienter aſſimilatur regno cælorum. Cum enim vides aliquem carne indutum ſecundum Evangelium vivere, numquid non dices quoniam iſte habet regnum cælorum, quod non eſt eſca, & potus; ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto

Sequitur, *Pœnitemini*. HIERONYMUS (ſuper *Pœnitemini, & credite Evangelio*.) Pœnitentiam enim agit qui vult æterno bono, ſcilicet regno Dei, adhærere. Qui enim deſiderat nucleum, frangit nucem. Amaritudinem radicis, dulcedo pomi compenſat; periculum maris, ſpes lucri delectat; dolorem medicinæ, ſpes ſalutis mitigat. Præconia autem Chriſti illi narrare digne poſſunt qui ad palmam indulgentiæ meruerunt pervenire: & ideo poſtquam dixit, *Pœnitemini*, ſubiunxit, *Et credite Evangelio*: nam niſi credideritis, non intelligetis. *Pœnitemini* igitur, *& credite*; ideſt, renuntiate operibus mortuis: quid enim prodeſt credere ſine bonis operibus? Non tamen bonorum operum meritum adducit ad fidem; ſed fides incipit, ut bona opera conſequantur.

(g) GLOSSA a. Poſita prædicatione Chriſti ad turbas, agit Evangeliſta de vocatione diſcipulorum, quos fecit ſuæ prædicationis miniſtros: unde ſequitur: *Et prætериens ſecus mare Galilææ, vidit Simonem, & Andream fratrem eius*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Vidit Simonem, & Andream*.) Sicut Ioannes Evangeliſta refert, præcurſoris erant diſcipuli Petrus, & Andreas. Videntes vero quod Ioannes de Ieſu teſtimonium dederat, adiuncti ſunt ei; poſt hæc dolentes, quia Ioannes traditus erat, ad artem propriam ſunt reverſi: unde ſequitur: *Mittentes retia in mare: erant enim piſcatores*. Vide autem eos de laboribus propriis enutritos, & non ex iniquitate: tales enim digni erant Chriſti primi diſcipuli fieri: unde ſubditur: *Et dixit eis Ieſus: Venite poſt me*. Nunc ſecundo illos vocat: eſt enim hæc ſecunda vocatio reſpectu illius quæ legi-

(1) *Al.* poſt tentationem quadraginta dierum, & ieiunium Domini factam.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

gitur in Ioanne. Ad quid autem vocentur, oſtenditur cum ſubditur: *Faciam vos fieri piſcatores hominum*. REMIGIUS. Quia per rete ſanctæ prædicationis, piſces, ideſt homines de profundo pelagi, ideſt infidelitatis, ad lucem fidei traxerunt. Admiranda autem eſt iſta piſcatio. Piſces enim cum capiuntur, mox moriuntur; homines cum capti ſunt, verbo prædicationis potius vivificantur. BEDA (cap. VI. ſecundum ord. Bedæ.) Piſcatores autem, & illitterati mittuntur ad prædicandum, ut fides credentium in virtute Dei, non (1) in eloquentia, atque in doctrina eſſe putaretur.

Sequitur: *Et protinus, relictis retibus, ſecuti ſunt eum*. THEOPHYLACTUS. Non enim oportet intervallum facere; ſed ſtatim ſequi Dominum. Poſt hos vero piſcatur Iacobum, & Ioannem: quia & illi pauperes exiſtentes, tamen ſenectutem nutriebant paternam: unde ſequitur: *Et progreſſus inde puſillum, vidit Iacobum Zebedæi*. Reliquerunt autem patrem, quia in ſequela Chriſti eos erat impediturus. Sic & tu cum a parentibus impediris, relinque eos, & accede ad Deum. Oſtenditur autem quod Zebedæus non credidit; mater vero Apoſtolorum credidit, quæ ſecuta eſt Chriſtum mortuo Zebedæo. BEDA (cap. VI. in princ.) Quæri autem poteſt quomodo binos vocaverit de naviculis piſcatores, primo Petrum, & Andream, deinde progreſſus paululum alios duos filios Zebedæi; cum Lucas dicat cap. V. Iacobum, & Ioannem vocatos fuiſſe ad adiuvandum Petrum, & Andream, & Chriſtum Petro tantum dixiſſe: „Noli timere: ex hoc iam homines eris capiens:“ ſimul tamen, ſubductis ad terram navibus, eos fuiſſe ſecutos. Unde intelligendum eſt, hoc primo eſſe factum quod Lucas inſinuat, & poſtmodum ad capturam piſcium eos ex more remeaſſe, ut poſtea fieret quod Marcus hic narrat. Tunc enim ſecuti ſunt Dominum, non ſubductis ad terram navibus, tamquam cura redeundi, ſed tamquam vocantem, ac iubentem ut ſequerentur. HIERONYMUS. Myſtice autem hac quadriga piſcatorum vehimur ad æthera, ut Elias; his quatuor angulis conſtruitur prima Eccleſia; his quatuor litteris Hebraicis *τετραγράμματον* tetragrammaton nomen Domini agnoſcitur a nobis, quibus ſimili exemplo præcipitur ut audiamus vocem Domini vocantis, & obliviſcamur populum vitiorum, & domum paternæ converſationis, quæ eſt ſtultitia Deo, & rete aranearum, in quo nos velut culices pene lapſos tenebat aer (2) inanis, qui pendet in nihilum, navem priſtinæ converſationis abominantes. Pellibus enim mortuis tegitur Adam, qui eſt genitor noſter ſecundum carnem; & nunc, depoſito vetere homine cum actibus ſuis, novum ſequentes hominem, pellibus tegimur Salomonis, quibus ſponſa gloriatur ſe eſſe formoſam factam. Simon autem obediens, Andreas virilis, Iacobus ſupplantans, Ioannes gratia in Latino ſonant: quibus quatuor nominibus (3) in agmen Domini coniungimur, obedientia ut audiamus, virilitate ut pugnemus, ſupplantatione ut perſeveremus, gratia ut conſervemur: quæ quatuor virtutes cardinales dicuntur: per prudentiam enim obedimus, per iuſtitiam viriliter agimus, per temperantiam ſerpentem calcamus, per fortitudinem gratiam Dei meremur. THEOPHYLACTUS (Mar. I. a med. Comm.) Scias (4) item primum hic vocari actionem, deinde contemplationem: Petrus enim activæ ſymbolum eſt, ferventior enim erat aliis, ſicut activa eſt; Ioannes vero contemplationem ſignificat, plus enim de rebus divinis differit Ioannes.

(h) HIERONYMUS (Mar. I. immediate ante illud, *Et ingrediuntur Capharnaum*.) Marcus dicta Evangelii in ſeipſo, (5) non in ſeipſis diſponens, ordinem hiſtoriæ non ſecutus, myſteriorum ordinem ſervat: unde ſabbatis primam virtutem narrat, dicens: *Et ingrediuntur Capharnaum*. THEOPHYLACTUS (ibid.) A Nazareth recedens. In die autem ſabbati, quando ſcribæ congregabantur, tunc docens ſynagogam intravit: unde ſequitur: *Et ſtatim ſabbatis ingreſſus in ſynagogam docebat eos*: etenim lex ad hoc ſabbatis (6) otio vacare iubebat, ut lectioni ſtudentes convenirent in unum. Docebat autem Chriſtus arguendo, non adulando, ſicut phariſæi: unde ſequitur: *Et ſtupebant ſuper doctrina eius: erat enim docens eos quaſi poteſtatem habens, & non ſicut ſcribæ*. Docebat etiam in poteſtate, tranſmutans homines ad bonum, & per pœnam non

(1) *Al.* in eloquentia Dei. (2) *Al. omittitur* inanis. (3) *Al.* in imaginem. (4) *Quatuor ſupra citata exempla ſic legunt*: Sciendum eſt etiam, hoc quoniam primo vocatur actio, deinde contemplatio. Qui quidem eſt circa Petrum, actionem ſignificat; qui vero circa Ioannem, contemplationem: Petrus enim fervidiſſimus, & magis ſolicitus aliis; Ioannes vero Theologus fuit excellentiſſimus. (5) *Al. deeſt* non in ſe ipſis. (6) *Al.* feſtare.

Digitized by Google

non credentibus minabatur. BEDA (cap. VI. in Mar. 1.) Scribæ etiam docebant populos quæ ſcripta ſunt in Moyſe, & Prophetis; Ieſus vero quaſi Deus & Dominus ipſius Moyſi (1) pro libertate voluntatis ſuæ, vel ea quæ minus videbantur, addebat in lege, vel commutans prædicabat (2) populis, ut in Matthæo legimus cap. V. „ Dictum eſt antiquis . . . . ego autem dico „ vobis.“

(1) BEDA (cap. VII. ſecundum ordin. Bedæ.) Quoniam (3) invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum, ideo contra ipſum mortis auctorem primo debuit medicina ſalutis operari; & ideo dicitur: *Et erat in ſynagoga eorum homo in ſpiritu immundo*. CHRYSOSTOMUS. Spiritus quidem Angelus, & aer, & anima nuncupatur, & etiam Spiritus ſanctus. Ne igitur propter communicantiam nominis, in errorem decidamus, addit, *Immundo:* immundus autem dicitur propter impietatem, ac elongationem a Deo, & quia omnibus immundis, & pravis operationibus ſe immiſcet. AUGUSTINUS de Civit. Dei (Lib. IX. cap. XX. & cap. XXI.) Contra ſuperbiam porro dæmonum quantam virtutem habeat Dei humilitas, quæ in forma ſervi apparuit, ipſi dæmones ita ſciunt ut eidem Domino infirmitate carnis induto hæc exprimerent: ſequitur enim: *Et exclamavit dicens: Quid nobis, & tibi Ieſu Nazarene? Veniſti ante tempus perdere nos*. Clarum eſt in his verbis quod in eis & ſcientia erat, & caritas non erat: pœnam quippe ſuam formidabant ab illo, non in illo iuſtitiam diligebant. BEDA (Mar. 1. cap. VII. ſecundum ord. Bedæ.) Dæmones enim Dominum in terris cernentes, ſe continuo iudicandos (4) credebant. CHRYSOSTOMUS. Vel hoc ita dicit, quaſi diceret: Auferens immunditiam, divinamque imponens cognitionem hominum animabus, nobis locum in hominibus non das. THEOPHYLACTUS. Exire enim ab homine (5) perditionem ſuam exiſtimat dæmon: immiſericordes enim exiſtunt dæmones, malum aliquod pati ſe exiſtimantes cum homines non moleſtant.

Sequitur: *Scio quod ſis Sanctus Dei*. CHRYSOSTOMUS. Quaſi diceret: Conſidero adventum tuum: non enim firmam ac certam adventus Dei habebat notitiam. Sanctum autem dicit eum, non unum de pluribus, quia & ſanctus erat unuſquiſque Prophetarum; ſed unum eum eſſe denuntiat: per articulum enim qui in Græco ponitur unum oſtendit; per timorem vero, omnium Dominum recognoſcit. AUGUSTINUS (Lib. IX. de Civ. Dei cap. XXI.) Tantum enim eis innotuit quantum voluit; tantum autem voluit quantum oportuit. Sed innotuit non ſicut Angelis ſanctis, qui eius, ſecundum id quod eſt (6) Dei Verbum, participata æternitate perfruuntur; ſed ſicut eis terrendis innoteſcendus fuit, ex quorum tyrannica poteſtate fuerat liberaturus prædeſtinatos. Innotuit ergo dæmonibus, non per id quod eſt vita æterna, ſed per quædam temporalia ſuæ virtutis effecta, quæ angelicis ſenſibus etiam malignorum ſpirituum potius quam infirmitati hominum poſſint eſſe conſpicua. CHRYSOSTOMUS. Non autem volebat veritas teſtimonia ſpirituum immundorum: unde ſequitur: *Et comminatus eſt ei Ieſus, dicens: Obmuteſce, & exi de homine*. Unde dogma ſalutiferum nobis datur, ne credamus dæmonibus quantumcumque denuntient veritatem. Sequitur: *Et diſcerpens eum ſpiritus immundus, & exclamans voce magna exivit ab eo*. Quia enim homo ille tamquam ſapiens loquebatur, ac diſcrete verba proferebat, ne putaretur quod non ex dæmone, ſed ex corde verba componeret, virum diſcerpi permiſit a dæmone, ut oſtenderet dæmonem eſſe qui loquebatur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et diſcerpens eum*.) Ut (7) videntes cernerent a quo malo liberabatur homo, & propter miraculum crederent. BEDA. Poteſt autem videri contrarium, quomodo diſcerpens, vel, ſicut quidam codices habent, convexans eum exiverit, cum nihil ei nocuerit ſecundum Lucam. Sed & ipſe Lucas dicit cap. IV. „ Et cum proieciſſet eum dæmo„ nium in medium, exiit ab eo, nihilque „ ei nocuit.“ Unde intelligitur hoc dixiſſe Marcum, *Convexans eum*, ſive *diſcerpens*, quod Lucas dicit, „ Cum proieciſſet „ eum in medium:“ & quod ſecutus ait, „ Nihilque ei nocuit,“ hoc intelligitur, quod illa iactatio membrorum, atque vexatio non eum debilitavit, ſicut ſolent dæmonia exire etiam quibuſdam membris amputatis, aut evulſis. Viſa autem virtute miraculi, novitatem dominicæ admirantur doctrinæ, atque ad inquiſitionem eorum quæ audierant, per ea quæ viderant, excitantur:

(1) *Al. omittitur* pro. (2) *Al.* populo. (3) *Al. incipit* Mortis auctorem primo debuit &c. (4) *Al.* cernebant. (5) *Al.* prædicationem ſuam dicebat dæmonum, *lege* dæmonium. (6) *Al. deeſt* Dei. (7) *Al.* Et ut.

Digitized by Google

tur: unde ſequitur : *Et mirati ſunt omnes, ita ut conquirerent* : ad hoc enim fiebant ſigna, ut per hoc Evangelio regni Dei quod prædicabatur, certius crederetur, dum hi qui cæleſtia terrigenis gaudia promittebant, cæleſtia in terris ac divina opera monſtrabant. Prius autem, teſte Evangeliſta, erat docens eos quaſi poteſtatem habens, & nunc turba atteſtante, in poteſtate imperat ſpiritibus immundis, & obediunt ei.

Sequitur : *Et proceſſit rumor eius ſtatim in omnem regionem Galilææ*. GLOSSA a. Ea enim quæ homines multum mirantur prompte divulgant : quia „ ex abundantia cordis os loquitur: " Matth. XII. HIERONYMUS (ſuper *Ingrediuntur Capharnaum*.) Myſtice autem Capharnaum villa conſolationis interpretatur, ſabbatum autem requies. *Homo in ſpiritu immundo* requie, & conſolatione ſanatur, ut locus, & tempus congruant ſaluti. *Homo in ſpiritu immundo* genus humanum eſt, in quo immunditia regnavit ab Adam uſque ad Moyſen: nam ſine lege peccaverunt, & ſine lege perierunt. Qui ſciens Sanctum Dei, obmuteſcere iubetur, dum ſcientes quidem Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, ſed ſervierunt potius creaturæ quam creatori. *Spiritus diſcerpens hominem exiit ab eo*. (1) Appropinquante ſalute, appropinquavit tentatio : Pharao dimiſſurus Iſrael perſequitur Iſrael ; diabolus contemptus ſurgit in ſcandala.

(k) BEDA (Mar. I. cap. VII. ſecundum ord. Bedæ.) Primo debuit lingua ſerpentina, ne ultra virus ſpargeret, concludi; deinde femina, quæ primo ſeducta eſt, a carnalis concupiſcentiæ febre ſanari: unde dicitur : *Et protinus egredientes de ſynagoga, venerunt in domum Simonis, & Andreæ cum Iacobo, & Ioanne*. THEOPHYLACTUS (Mar. I. a medio Comment.). Receſſit enim, ut conſuetudo erat in ſabbato, circa veſperam ad edendum in diſcipulorum domum. Quæ autem miniſtrare debebat, febribus tenebatur: unde ſequitur : *Recumbebat autem ſocrus Simonis febricitans*. CHRYSOSTOMUS. Diſcipuli autem tamquam exinde utilitatem aliquam recepturi, non expectantes veſpere, ſocrum Petri ſanari precabantur: unde ſequitur : *Qui ſtatim dicunt ei de illa*. BEDA (ubi ſupra.) In Evangelio autem Lucæ cap. IV. ſcriptum eſt, quod „ rogaverunt illum pro ea. " Modo enim Salvator rogatus, (2) modo ultro curat ægrotos, oſtendens ſe, contra vitiorum quoque paſſiones, & precibus ſemper annuere fidelium, & ea nonnumquam quæ ipſi minime intelligunt, vel intelligenda dare, vel pie petentibus, etiam non intellecta, dimittere, iuxta id quod Pſalmiſta poſtulat Pſal. XVIII. (3) „Delicta quis intel„ligit? Ab occultis meis munda me, Do„mine. " Unde & hic rogatus ſanat: ſequitur enim: *Et accedens elevavit eam, apprehenſa manu eius*. THEOPHYLACTUS (Mar. I. ſuper *Socrus Simonis*.) Per hoc ſignificatur, quod ſi aliquis infirmatur, a Deo curabitur, ſi ſanctis miniſtraverit ob Chriſti amorem. BEDA ſuper Lucam (cap. IV.) Quod autem ſabbatis maxime medicinæ, doctrinæque ſuæ dona frequentat, docet ſe non ſub lege eſſe, ſed ſupra legem, nec Iudaicum eligere ſabbatum ; dilectamque Domino eſſe requiem, ſi ſaluti ſtudentes animarum ab opere ſervili, ideſt a cunctis contineamus illicitis. Sequitur: *Et continuo dimiſit eam febris : & miniſtrabat eis*. Sanitas quæ Domini confertur imperio, ſimul tota redit, tanto robore comitante, ut eis continuo qui ſe adiuvant, miniſtrare ſufficiat. Si autem virum a dæmonio liberatum, moraliter animum ab immunda cogitatione purgatum ſignificare dixerimus ; convenienter femina a febribus ad imperium Domini curata carnem oſtendit a concupiſcentiæ ſuæ fervore, per continentiæ præcepta frenatam. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Febris enim intemperantiam ſignificat, de qua nos filii ſynagogæ per manum diſciplinæ, deſiderii elevatione ſanamur, & huius qui ſanat nos miniſtramus voluntati. THEOPHYLACTUS (ut ſupra.) Febricitat autem qui iraſcitur, ut ex ira manus effrenatus extendat ; ſed ſi ratio retineat manum eius, ſurgit, & ſic rationi miniſtrat.

(l) THEOPHYLACTUS (ſuper *Et cum ſol occidiſſet*.) Quia turbæ conſiderabant neminem licere die ſabbati curare, huius gratia ſolis expectabant occaſum, ut curandos ad Ieſum adducant: unde dicitur : *Veſpere autem facto, cum occidiſſet ſol*.

Se-

(1) *Al. omittitur* Appropinquante ſalute: (2) *Al. deeſt* modo. (3) *Al. omittitur* Delicta quis intelligit?

Ex editione P. Nicolai.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

Sequitur : *Et curavit multos qui vexabantur variis languoribus*. CHRYSOSTOMUS. Per hoc autem quod dicit *multos*, omnes (1) oportet intelligere, iuxta Scripturæ conſuetudinem. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Vel *multos* dicit: erant enim quidam infideles, qui minime curati ſunt propter incredulitatem eorum. Multos ergo ex oblatis ſanavit, illos ſcilicet qui fidem habebant.

Sequitur : *Et dæmonia multa eiiciebat, & non ſinebat ea loqui, quoniam ſciebant eum*. AUGUSTINUS de Quæſt. nov. & vet. teſtam. (cap. LXVI.) Sciebant enim dæmonia Chriſtum eſſe, qui per legem fuerat repromiſſus: omnia enim ſigna videbant in eo quæ dixerant Prophetæ: myſterium autem divinitatis eius ignorabant; ſicut & principes eorum. „ Si enim cognoviſſent, „ numquam Dominum maieſtatis crucifixiſ- „ ſent. " BEDA (cap. VIII. ſecundum or. Bedæ.) Quem enim dierum quadraginta ieiunio fatigatum diabolus hominem cognoverat, nec tentando valuit an Dei Filius eſſet, experiri; iam nunc per ſignorum potentiam vel intellexit, vel potius ſuſpicatus eſt eſſe Filium (2) Dei. Non igitur ideo Iudæis eum crucifigere perſuaſit, quia Dei Filium non eſſe putavit, ſed quia ſe morte illius non prævidit eſſe damnandum. THEOPHYLACTUS (Mar. I. ſuper illud, *Et non ſinebat*.) Ideo autem non ſinebat loqui dæmonia, docens nos non credere eis, etiam ſi vera dicunt: ſi enim invenerint aliquos ſibi credentes, veritatibus mendacia miſcent. CHRYSOSTOMUS. Non eſt autem contrarium ei quod hic dicitur hoc quod Lucas dicit cap. IV. quod „ exibant dæmonia „ a multis clamantia, & dicentia, Quia „ tu es Chriſtus Filius Dei: " ſubiunxit enim: *Et increpans non ſinebat ea loqui*. Marcus enim multa ſub brevitate pertranſiens, circa finem prædictorum verborum loquitur. BEDA (cap. VIII. ſecundum ord. cir. medium.) Myſtice autem ſolis occubitus paſſionem, mortemque ſignificat illius qui dixit Ioan. VIII. „ Quamdiu in mundo ſum, „ lux mundi ſum: " & ſole occidente plures quam ante dæmoniaci, & ægroti ſanantur, quia temporaliter in carne vivens paucos Iudæorum docuit, omnibus per orbem Gentibus fidei, ſalutiſque dona tranſmiſit. HIERONYMUS (Mar. I. ſuper *Et erat omnis civitas*.) Ianua autem regni moraliter pœnitentia eſt cum fide, quæ operatur ſalutem languoribus variis: varia etenim ſunt vitia quibus langueſcit civitas mundi.

(m) THEOPHYLACTUS (Marc. I. ſuper *Et mane diluculo*.) Poſtquam Dominus infirmos curavit, ſeorſum recedit: unde dicitur: *Et diluculo valde ſurgens, egreſſus abiit in deſertum locum*: in quo docuit nos non tacere aliquid ad apparentiam, ſed, & ſi boni aliquid operamur, non propalare.

Sequitur, *Ibique orabat*. CHRYSOSTOMUS *a*. Non quia oratione indigeret, ipſe enim erat qui hominum orationes ſuſcipiebat; ſed hæc quidem diſpenſative agens, forma bonæ operationis nobis eſt factus. THEOPHYLACTUS (ſuper *Abiit in deſertum locum*.) Oſtendit enim nobis quod Deo debet attribui, ſi aliquid boni facimus, & ei debemus dicere: Quoniam omne datum optimum deſuper eſt deſcendens a te.

Sequitur: *Et proſecutus eſt illum Simon, & qui cum illo erant*. CHRYSOSTOMUS: Lucas autem dicit turbas acceſſiſſe ad Chriſtum, & dixiſſe quod Marcus hic dicit dixiſſe Apoſtolos, ſubdens: *Et cum veniſſent ad eum dixerunt ei: Quia omnes quærunt te*. Non autem invicem contradicunt: ſuſcepit enim Chriſtus & poſt Apoſtolos turbam coniungi Chriſti pedibus anhelantem. Gaudens autem eos ſuſcipiebat; ſed volebat eos dimittere, ut & reliqui doctrinæ eius participes eſſent, tamquam non multo tempore in mundo moraturus: & ideo ſequitur: *Et ait: Eamus in proximos vicos, & civitates, ut & ibi prædicem*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Eamus in proximos vicos*.) Tranſit enim ad illos magis indigentes: quia doctrinam concludere non convenit in uno loco, ſed ubique radios eius extendere.

Sequitur: *Ad hoc enim veni*. CHRYSOSTOMUS *b*. In quo manifeſtat exinanitionis, ideſt incarnationis, myſterium, & divinitatis ſuæ dominium, cum ſcilicet aſſerit ſponte in mundum veniſſe. Lucas vero dicit cap. IV. „ Ad hoc miſſus ſum, " denun-

(1) *Al.* debet. (2) *Al. deeſt* Dei.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſequitur ſub nomine Chryſoſtomi, habet Victor Antiochenus. *b* Tale aliquod inſinuat etiam Victor Antiochenus ubi ſupra, ſed expreſſius appendicem ſequentem quæ rurſus Chryſoſtomi nomine inſignitur.

Digitized by Google

nuntians diſpenſationem, & Dei Patris bonam voluntatem de Filii incarnatione.

Sequitur: *Et erat prædicans in ſynagogis eorum in omni Galilæa*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xix.) In hac autem prædicatione quam dicit eum habuiſſe in omni Galilæa, intelligitur etiam ſermo Domini habitus in monte, cuius commemorationem facit Matthæus; quem Marcus omnino non commemoravit, nec aliquid ſimile ei dixit, niſi quaſdam ſententias non contextim, ſed ſparſim repetivit, quas Dominus aliis locis dixit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Prædicabat in ſynagogis*.) Doctrinæ autem operationem immiſcuit: prædicans enim poſtmodum fugavit dæmonia: ſequitur enim, *Et dæmonia eiiciens*: niſi enim oſtenderet Chriſtus miracula, eius ſermoni non crederetur: ſic & tu poſt doctrinam, operare, ut non ſit in te vacuus tuus ſermo. BEDA (Mar. 1. cap. viii. ſecundum ord. Bedæ.) Myſtice autem ſi occaſu ſolis mors exprimitur Salvatoris, quare non diluculo redeunte reſurrectio eius indicetur? Cuius manifeſtata luce abiit in deſertum Gentium, ibique in ſuis fidelibus orabat, quia corda eorum per gratiam ſancti Spiritus ad virtutem orationis excitabat.

(n) BEDA (ubi ſupra.) Poſtquam lingua ſerpentina dæmonum occluſa eſt, & femina, quæ primo ſeducta eſt, a febre curata, tertio vir, qui male ſuadentis dicta coniugis audivit, ab erroris ſui lepra mundatur, ut ipſe eſſet ordo reſtaurationis in Domino, qui erat ordo caſus in protoplaſtis: unde ſequitur: *Et venit ad eum leproſus deprecans eum*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. xix.) De hoc leproſo mundato talia Marcus connectit ut ipſe intelligatur quem Matthæus commemorat tunc eſſe mundatum quando Dominus poſt ſermonem de monte deſcendit. BEDA (Mar. 1. cap. ix.) Et quia Dominus ait Matth. v. „ Non veni ſolvere legem, ſed adimplere, " ille qui excludebatur a lege, purgari ſe Domini poteſtate præſumens, non ex lege, ſed ſupra legem eſſe gratiam indicavit quæ leproſi maculam poſſet abluere. Verum ſicut in Domino poteſtatis auctoritas, ita in illo fidei conſtantia declaratur: ſequitur enim: *Et genu flexo dixit: Domine, ſi vis, potes me mundare*. In faciem procidit, quod humilitatis eſt, & pudoris, ut unuſquiſque de vitæ ſuæ (1) maculis erubeſcat; ſed confeſſionem verecundia non repreſſit: oſtendit vulnus, & remedium poſtulavit; & ipſa confeſſio religionis, & fidei plena eſt: in voluntate enim Domini tribuit poteſtatem. THEOPHYLACTUS (Mar. 1. ſuper *Domine ſi vis*.) Non enim dixit, Si Deum deprecatus fueris, ſed *ſi vis*; quaſi ipſum credens Deum. BEDA. De voluntate autem Domini non quaſi pietatis incredulus dubitavit, ſed quaſi colluvionis ſuæ conſcius non præſumpſit. Sequitur: *Ieſus autem miſertus eius, extendit manum ſuam, & tangens eum ait illi: Volo: mundare*. a Non, ut plerique Latinorum putant, (2) iniungendum eſt, & legendum: *Volo mundare*; ſed ſeparatim, ut primum dicat, *Volo*, deinde imperet, *Mundare*. CHRYSOSTOMUS (hom. xxi. in opere imperf. ſuper Matth.) Propter hoc autem leproſum tangit, & non ſolo verbo contulit ſanitatem, quia in lege a Moyſe dictum eſt Levit. xxii. „ Qui leproſum tetigerit, immundus erit uſque ad „ veſperum. " Ut enim oſtendat quod ſecundum naturam eſt hæc immunditia, & quod lex non erat propter eum poſita, ſed propter homines puros, & quod ipſe eſt proprie Dominus legis, & quia non ſicut ſervus infert, ſed ſicut Dominus, ſanitatem, leproſum tetigit congruenter, non tamen exiſtente neceſſario tactu ad curationis operationem. BEDA (Mar. 1. cap. ix. ante med.) Ideo etiam tetigit ut probaret quia contaminari non poterat qui alios liberabat. Simulque illud mirabile quod eo ſanavit genere quo fuerat obſecratus. *Si vis*, inquit leproſus, *potes me mundare*. *Volo*, inquit; ecce habes voluntatem: *mundare*; & iam habes pietatis effectum. CHRYSOSTOMUS. Per hoc autem non ſolum opinionem leproſi non deſtruxit, ſed magis confirmavit: verbo enim morbum fugat, & quod leproſus verbo dixerat, (3) hoc opere adimplevit: unde ſequitur: *Et cum hoc dixiſſet, ſtatim diſceſſit ab eo lepra, & mundatus eſt*. BEDA (ubi ſupra.) Nihil enim medium inter opus Dei atque præceptum, quia in præcepto eſt opus: „ dixit enim, & facta „ ſunt: " Pſal. cxlviii.

(1) Al. miraculis. (2) Al. intelligendum eſt. (3) Al. hic.

Ex editione P. Nicolai.

a HIERONYMUS in Matth. viii. cap. ex quo mutuatus eſt Beda; ſed paſſivum imperativum καθαρίσθητι (ſeu *mundare*) notavit Hieronymus, quod Beda prætermittit.

Sequitur: *Et comminatus eſt illi, ſtatimque eiecit eum, & dixit ei: Vide nemini dixeris.* CHRYSOSTOMUS. Quaſi diceret: Tempus noodum eſt mea opera prædicari: tua non indigeo prædicatione. Per hoc autem docet nos ex noſtris operibus honorem apud homines pro retributione non quærere. Sequitur: *Sed vade, oſtende te principi ſacerdotum.* Propter hoc autem hunc ad ſacerdotem mittit Salvator, ad probationem medelæ, & ne extra templum fieret, ſed in oratione cum populo computetur. Mittit etiam, quæ ſunt legis adimplens, ut Iudæorum linguam maliloquam obturaret. Opus quidem ipſe complevit, probationem operis illis dimittens. BEDA (ubi ſupra in med.) Ut ſcilicet intelligeret ſacerdos, eum non legis ordine, ſed gratia Dei ſupra legem eſſe curatum.

Sequitur: *Et offer pro emundatione tua quod præcepit Moyſes, in teſtimonium illis.* THEOPHYLACTUS (in fine Comment. in cap. 1. Mar.) Præcepit quidem munus offerre quod habebant in conſuetudine qui mundabantur offerre, tamquam in huiuſmodi teſtimonium quod non erat contra legem, ſed magis legem confirmabat, intantum quod ipſe legis operaretur præcepta. BEDA (ubi ſupra a medio.) Si quem vero movet quomodo Dominus Iudaicum videtur approbare ſacrificium, eum id non recipiat Eccleſia, meminerit quod nondum obtulerat in paſſione holocauſtum ſuum. Non autem oportebat auferri ſignificantia ſacrificia priuſquam illud quod ſignificabatur, confirmatum eſſet conteſtatione Apoſtolorum prædicantium, & fide credentium populorum. THEOPHYLACTUS (parum a fine Com. in 1. cap. Mar.) Leproſus autem, quamvis Dominus prohibuerit, beoeficium patefecit: unde ſequitur: *At ille egreſſus cœpit prædicare, & diffamare ſermonem.* Oportet eoim beneficiatum gratum eſſe, & gratias reddere, etiam ſi beneſaciens non indigeat. GREGORIUS (1) XIX. Moral. (cap. XVIII.) Merito autem (2) quæritur quidnam ſit quod Dominus quæ geſſit, abſcondi iuſſit, & nec ad horam potuerunt abſcoodi? Sed notandum. Miraculum faciens taceri iuſſit, & tamen taceri noo potuit, ut videlicet electi eius, exempla doctrinæ illius ſequentes, in magnis quæ faciunt latere quidem in voluntate habeant, ſed ut proſint aliis, prodantur inviti. Non ergo voluit quicquam fieri, & mioime potuit; ſed quid velle eius membra debeant, quidve de eis etiam oolentibus fiat, doctrinæ magiſterio exemplum dedit. BEDA. Unius autem perfecta ſalvatio multas ad Dominum cogit turbas: unde ſubditur: *Ita ut iam non poſſet manifeſte introire in civitatem, ſed foris in deſertis locis eſſet.* CHRYSOSTOMUS (cap. IX. ſecundum ord. eius a med.) Leproſus enim ubique prædieabat mirabilem curationem, ita ut omnes currerent ad viſum, & fidem curantis: ut propter hoc Dominus in civitatibus evangelizare non poſſet, ſed in eremis converſaretur: unde ſequitur: *Et conveniebant ad eum undique.* HIERONYMUS (Mar. 1. ſuper *Et erat prædicans.*) Myſtice lepra noſtra peccatum primi hominis eſt, quæ a capite cœpit quando regoa mundi deſideravit: „ radix enim omnium malorum eſt „ cupiditas: " I. Tim. VI. unde Giezi avaritiam ſecutus lepra ſuffunditur. BEDA (cap. IX.) Extenta vero manu Salvatoris, hoc eſt incarnato Dei Verbo, humanamque contingente naturam, ab erroris priſci varietate muodatur. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quæ quidem lepra vero Sacerdoti ſecundum ordinem Melchiſedech oſtenſa, oblatione mundatur, eo dicente nobis Luc. XI. „ Date eleemoſynam, & omnia mun„ da ſunt vobis. " Quod autem non poterat Ieſus manifeſte in civitatem introire &c. ſignificatur quod non omnibus manifeſtatus eſt Ieſus, qui latis, atque (3) plataneis ſerviunt laudibus, & propriis voluotatibus; ſed his qui foras cum Petro exeunt, & in deſertis locis ſunt, quæ elegit Domious ad orandum, & reficiendum populum, qui ſcilicet (4) deſerunt delectationes mundi, & omnia quæ poſſident, ut dicant, Portio mea Dominus. Gloria vero Domini manifeſtatur his qui conveniunt undique, ideſt per plana, & ardua, quos nihil poteſt ſeparare a caritate Chriſti. BEDA (Mar. II. cap. X.) Poſt factum etiam in civitate miraculum ſecedit Dominus in deſertum, ut oſtendat ſe magis quietam, & a ſæculi curis remotam diligere vitam, atque ob huius appetitum (5) ſe ſanandis curam adhibere corporibus.

(1) *In editione Veneta Nicolini ad marginem hæc appingitur nota:* Id habet Beda cap. IX. parum a fine. (2) *Al.* quærit. (3) *P. Nicolai ponit* platcanis. (4) *Al.* deſeruerunt. (5) *Al. deeſt* ſe.

C A P U T II.

(a) ET iterum intravit Capharnaum poſt dies octo, & auditum eſt quod in domo eſſet, & convenerunt multi, ita ut non caperet eos domus neque ad ianuam, & loquebatur eis verbum. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur, & cum non poſſent offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectum ubi erat, & patefacientes ſubmiſerunt grabatum, in quo paralyticus iacebat. Cum autem vidiſſet Ieſus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de ſcribis ſedentes, & cogitantes in cordibus ſuis: Quid hic ſic loquitur? Blaſphemat. Quis poteſt dimittere peccata niſi ſolus Deus? Quo ſtatim cognito Ieſus ſpiritu ſuo, quia ſic cogitarent intra ſe, dicit illis: Quid iſta cogitatis in cordibus veſtris? Quid eſt facilius, dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata tua an dicere: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula? Ut autem ſciatis quia Filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: Tibi dico, ſurge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Et ſtatim ſurrexit ille, & ſublato grabato, abiit inde coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, & honorificarent Deum, dicentes, Quia numquam ſic vidimus.

(b) Et egreſſus eſt rurſus ad mare, omniſque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi ſedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me: & ſurgens ſecutus eſt eum. Et factum eſt cum accumberet in domo illius, multi publicani, & peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu, & diſcipulis eius: erant enim multi, qui ſequebantur eum: & ſcribæ, & phariſæi videntes quia manducaret cum publicanis, & peccatoribus, dixerunt diſcipulis eius: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat, & bibit magiſter veſter? Hoc audito Ieſus, ait illis: Non neceſſe habent ſani medico, ſed qui male habent. Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores.

(c) Et erant diſcipuli Ioannis, & phariſæorum ieiunantes; & veniunt, & dicunt illi: Quare diſcipuli Ioannis, & phariſæorum ieiunant; tui autem diſcipuli non ieiunant? Et ait illis Ieſus: Numquid poſſunt filii nuptiarum, quamdiu ſponſus cum illis eſt, ieiunare? Quanto tempore habent ſecum ſponſum, non poſſunt ieiunare. Venient autem dies cum auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt in illis diebus. Nemo aſſumentum panni rudis aſſuit veſtimento veteri: alioquin aufert ſupplementum novum a veteri, & maior ſciſſura fit. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin diſrumpet vinum utres, & vinum effundetur & utres peribunt. Sed vinum novum in utres novos mitti debet.

(d) Et factum eſt iterum cum Dominus ſabbatis ambularet per ſata, & diſcipuli eius cœperunt progredi, & vellere ſpicas. Phariſæi autem dicebant ei: Ecce quid faciunt diſcipuli tui ſabbatis quod non licet. Et ait illis: Numquam legiſtis quid fecerit David quando neceſſitatem habuit, & eſuriit ipſe, & qui cum eo erant, quomodo introivit in domum Dei ſub Abiathar principe ſacerdotum, & panes propoſitionis manducavit, quos non licebat manducare, niſi ſolis ſacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant? Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum eſt, & non homo propter ſabbatum. Itaque dominus eſt Filius hominis etiam ſabbati.

(a) BEDA (cap. x. paulo a prin.) Quia nec carnales ſuperna pietas deſerit, quin etiam his gratiam ſuæ viſitationis, per quam & ipſi ſpirituales effici valeant, indulget; poſt deſertum Dominus redit in civitatem: unde dicitur: *Et iterum intravit Capharnaum poſt dies octo*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. xxv.) Matthæus autem hoc miraculum quod ſequitur, ita ſcribit tamquam in

civitate Domini factum ſit; Marcus autem hoc in Capharnaum; quod difficilius ſolveretur, ſi Matthæus etiam Nazareth nominaret. Nunc vero cum potuerit ipſa Galilæa dici civitas Chriſti, quia in Galilæa erat Nazareth; quis dubitaverit in civitate ſua hoc feciſſe Dominum, cum hoc fecerit in Capharnaum civitate Galilææ, præſertim quia & ipſa Capharnaum ita excellebat in Galilæa ut ramquam metropolis haberetur? Vel Matthæus prætermiſit quæ geſta ſunt poſtquam venit in civitatem ſuam donec veniret Capharnaum; & ſic adiungit de ſanato paralytico, ſubiungens cap. IX. „ Et ecce offerebant ei paralyticum; “ poſtquam dixerat, quod venit in civitatem ſuam. CHRYSOSTOMUS *a* (hom. XXX. in Matth. in princ.) Vel Capharnaum civitatem eius dixit Matthæus, eo quod ſæpius illue ibat, ac multa ibidem miracula perpetrabat. Sequitur: *Et auditum eſt quod in domo eſſet; & convenerunt multi, ita ut non caperet eos domus neque ad ianuam.* Laborem enim accedendi deſiderium audiendi ſuperabat. Poſt hoc paralyticum introducunt, de quo & Matthæus, & Lucas dicunt: unde ſequitur: *Et venerunt ferentes ad eum paralyticum, qui a quatuor portabatur.* Invenienteſque multitudine ianuam obturatam, per eam non potuerunt aliquatenus introire; ſperantes autem portitores eum qui portabatur curationis gratiam poſſe promereri, lectum cum onere ſublevantes, nudato tecto intromiſerunt cum lecto paralyticum ante faciem Salvatoris; & hoc eſt quod ſubditur: *Et cum non poſſent offerre eum &c.* Sequitur: *Cum vidiſſet autem Ieſus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua.* Non quidem dixit fidem paralytici, ſed portantium: contingit enim aliquando quod aliquis fide alterius convaleſcit. BEDA (ubi ſupra.) Intuendum ſane quanti propria cuiuſcumque fides apud Deum valeat, ubi tanti valuit aliena ut totus homo repente interius exteriuſque ſalvatus exurgeret, & aliorum merito aliis relaxarentur errata. THEOPHYLACTUS (Mar. II. ſuper *Cum vidiſſet Ieſus.*) Ipſius etiam paralytici fidem vidit: etenim ille portari non ſineret, niſi curationis fidem haberet. BEDA (Mar. II. ſuper *Cum vidiſſet Ieſus.*) Curaturus autem hominem a paralyſi Dominus primo peccatorum vincula diſſolvit, ut oſtenderet eum ob nexus culparum, artuum diſſolutione fuiſſe damnatum, nec niſi his relaxatis, membrorum poſſe recuperatione ſanari. Mira autem humilitas: deſpectum, & debilem, totiſque membrorum diſſolutum compagibus filium vocat, quem ſacerdotes non (1) dignarentur attingere: aut certe ideo filium, quia dimittuntur ei peccata ſua.

Sequitur: *Erant autem illic quidam de ſcribis ſedentes, & cogitantes in cordibus ſuis: Quid hic ſic loquitur? Blaſphemat.* CYRILLUS *b*. Arguunt autem eum blaſphemiæ, mortis præcipitantes ſententiam: erat enim in lege mandatum, quod quicumque blaſphemaret in Deum, morte puniretur. Hoc autem ei imponebant, quia ſibi attribuebat divinam poteſtatem remittendi peccata: unde ſubditur: *Quis poteſt dimittere peccata niſi ſolus Deus?* (2) Solus enim iudex omnium poteſtatem habet dimittendi peccata. BEDA (cap. X. in Marcum, ſuper *Quis poteſt dimittere peccata?*) Qui per eos quoque dimittit quibus dimittendi tribuit poteſtatem: & ideo Chriſtus vere Deus eſſe probatur, quia dimittere peccata quaſi Deus poteſt. Errant itaque Iudæi, qui cum Chriſtum & Deum eſſe, & peccatum dimittere poſſe credant; Ieſum tamen Chriſtum eſſe non credunt. Sed multo dementius errant Arriani, qui cum Ieſum & Chriſtum eſſe, & peccata poſſe dimittere, Evangelii verbis devicti, negare non audeant; nihilominus Deum negare non timent. At ipſe perfidos ſalvare deſiderans, & occultorum cognitione, & virtute operum Deum ſe eſſe manifeſtat: nam ſequitur: *Quo ſtatim cognito Ieſus ſpiritu ſuo, quia ſic cogitarent intra ſe, dicit illis: Quid iſta cogitatis in cordibus veſtris?* in quo oſtendit ſe Deum, qui poteſt cordis occulta cognoſcere, & quodammodo tacens loquitur: Eadem maieſtate, & potentia qua cogitationes veſtras intueor, poſſum & hominibus delicta dimittere. THEOPHYLACTUS. Sed quamvis fue-

(1) *Al.* dignabantur. (2) *Al.* CHRYSOSTOMUS. Solus &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo ſic tantum Chryſoſtomus: *Capharnaum propriam eius dicit civitatem, quia perpetuum ipſius erat habitaculum.* Quod autem hic notatur, potius ex Victore Antiocheno peti poteſt Tom. I. Biblioth. PP. in hunc locum; ſed ſequentia quæ ſub nomine quoque Chryſoſtomi prius dabantur, non occurrunt; ideoque ſine indice relinquimus. *b* Nihil tale occurrit in Cyrillo, tametſi blaſphemiæ ideo a Iudæis improperatæ Chriſto meminit in Ioannem Lib. II. cap. III.

ſuerint eorum cogitationes revelatæ; tamen permanent inſenſibiles, non in hoc conſentientes quod peccata valeat dimittere qui novit eorum corda: unde Dominus certificat de curatione animæ (1) per curationem corporis, demonſtrans per viſibile inviſibile, per id quod eſt facile difficilius; quamvis ipſi non ita crederent. Phariſæi enim difficilius credebant ſanare corpus tamquam manifeſtum, animam vero curare facilius, quia inviſibilis eſt medela; ita ut talia cogitarent: Ecce corpus curare deſinit, & inviſibilem curat animam; magis autem, ſi valuiſſet, corpus iam curaſſet, & non ad inviſibile refugiſſet. Salvator igitur, oſtendens quod utraque poteſt, ait: *Quid eſt facilius?* quaſi dicat: Ego quidem per corporis medelam, quæ ſecundum veritatem facilior eſt, difficilior autem vobis videtur, oſtendam vobis animæ ſanitatem, quæ difficilior eſt. CHRYSOSTOMUS. Et quia dicere, quam facere, facilius eſt, adhuc manifeſta erat contradictio, quia opus nondum erat manifeſtum: unde ſubdit: *Ut autem ſciatis quia poteſtatem habet Filius hominis &c.* quaſi dicat: Quoniam de verbo diffiditis, operationem inducam quod erat inviſibile confirmantem. Signanter autem dixit, *In terra dimittendi peccata*, ut oſtenderet quod humanæ naturæ poteſtatem divinitatis univit indiviſibili unione: quia etſi factus eſt homo, tamen Dei Verbum permanſit; et ſi per diſpenſationem in terris cum hominibus converſaretur, non tamen prohibebatur miracula perpetrare, ac remiſſionem tribuere peccatorum: non enim humanitas diminuit aliquid de proprietatibus divinitatis, nec divinitas impedivit Dei Verbum incommutabiliter, & veraciter in terris ſecundum carnem fieri Filium hominis. THEOPHYLACTUS (Mar. II. ſuper *Tolle grabatum tuum*.) Dicit autem, *Tolle grabatum tuum*, ad maiorem miraculi certitudinem; oſtendens quod non eſt ſecundum phantaſiam, ſimulque ut oſtenderet quod non ſolum curavit, ſed & fortitudinem dedit: ſic animas non ſolum a peccato convertit, ſed eis virtutem tribuit ad operandum mandata. BEDA (Mar. II. cap. X.) Fit igitur carnale ſignum, ut probetur ſpirituale; quamquam eiuſdem virtutis ſit & corporis, & animæ vitia dimittere: unde ſequitur: *Et ſtatim ille ſurrexit, & ſublato grabato abiit coram omnibus*. CHRYSOSTOMUS. Prius autem id quod quærere venerat, ſcilicet animam, remittendo peccata, curavit, ut cum non credentes dubitaverint, tunc opus adducat in medium, ut verbum opere confirmetur, & per manifeſtum occultum, animæ ſcilicet ſanitas per medelam corporis oſtendatur. BEDA (cap. X. in Marcum.) Datur etiam nobis intelligentia, propter peccata pleraſque evenire corporum debilitates; & idcirco forſitan prius dimittuntur peccata, ut, cauſis debilitatis ablatis, ſanitas reſtituatur. Quinque enim de cauſis affliguntur homines moleſtiis carnis: aut propter merita augenda, ut Iob, & martyres; aut propter humilitatem conſervandam, ut Paulus ab angelo ſatanæ; aut ob peccata intelligenda, & corrigenda, ut Maria ſoror Moyſi, & hic paralyticus; aut ad gloriam Dei, ſicut cæcus natus, & Lazarus; aut ad initium damnationis, ſicut Herodes. Miranda eſt autem divinæ potentiæ virtus, ubi nulla temporis interveniente morula, iuſſu Salvatoris ſalus feſtina comitatur: unde ſequitur: *Ita ut admirarentur*. a Relinquentes maius, ſcilicet remiſſionem peccatorum, admirantur tantummodo quod apparet, corporis ſcilicet ſanitatem. THEOPHYLACTUS (Mar. II. non remote a princ.) Non eſt autem hic paralyticus qui a Ioanne curatus narratur: ille enim hominem non habebat, hic vero quatuor; ille in probatica piſcina curatur, hic vero in domo. Eſt autem unus qui a Matthæo, & Marco curatus narratur. Myſtice autem eſt & nunc Chriſtus in Capharnaum, in domo ſcilicet conſolationis, ideſt in Eccleſia, quæ eſt domus paralytici. BEDA (cap. X. in Mar.) Prædicante autem Domino in domo, non capiuntur neque ad ianuam: quia prædicante in Iudæa Chriſto Gentiles ad audiendum nondum intrare valuerunt, ad quos tamen, etſi foris poſitos, doctrinæ ſuæ verba per prædicatores direxit. HIERONYMUS (Mar. II. quaſi in initio.) Paralyſis autem typus eſt corporis quo piger iacet in mollitie carnis, habens deſiderium ſalutis. THEOPHYLACTUS (Mar. II. par. a med.) Si ergo ego diſſolutis potentiis animæ quaſi paralyticus (2) invirtuoſus abeam

(1) *Al.* per procurationem. (2) *Al.* in virtuoſis habeat ab bonum, & attollat &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a VICTOR Antiochenus. Eius nomine prætermiſſo, prius confundebantur iſta cum Bedæ verbis.

eam ad bonum, & attollar a quatuor Evangeliſtis, ad Chriſtum adducar, audiamque tunc, *Fili*, & relinquentur mihi; peccata: Filius enim Dei fit aliquis propter mandatorum operationem. BEDA (cap. x. in Mar. inter prin. & medium.) Seu quia quatuor ſunt virtutes quibus ad promerendam ſoſpitatem homo fiducia mentis erigitur, quas nonnulli prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iuſtitiam nuncupant. Deſiderant autem paralyticum Chriſto offerre; ſed turba interpoſita ab omni parte (1) intercluduntur: quia ſæpe anima poſt infirmi corporis deſidiam, ſupernæ gratiæ remedio cupiens innovari, priſcæ conſuetudinis obſtaculo retardatur: (2) ſæpe inter ipſas orationis ſecretæ dulcedines, & qnaſi ſuave cum Domino colloquium, turba cogitationum interveniens aciem mentis, ne Chriſtus videatur, impedit. Non itaque eſt in infimis ubi turbæ (3) tumultuantur remanendum; ſed tectum domus, ideſt ſacræ Scripturæ ſublimitas eſt appetenda, lexque Domini meditanda. THEOPHYLACTUS (Mar. 11. ante med.) Sed (4) quomodo ſerar ad Chriſtum, niſi tectum aperiatur? Tectum enim eſt intellectus, qui (5) ſuperponitur omnibus his quæ in nobis ſunt. Hic multnm habet terræ quantum ad lateres fictiles, terrenas dico res; (6) ſed ſi hæc ſublevetur virtus, intellectus in nobis exoneratur. Poſt hoc ſubmittatur, id eſt humilietur: non enim decet extolli de hoc quod intellectus eſt exoneratus, ſed magis humiliari. BEDA (cap. x. in Mar.) Vel patefacto tecto æger ſubmittitur, quia reſeratis Scripturarum myſteriis ad notitiam Chriſti pervenitur; hoc eſt, ad eius humilitatem fidei pietate deſcenditur. Quod autem cum grabato deponitur infirmus, (7) ſignificat ab homine adhuc in iſta carne conſtituto Chriſtum debere cognoſci. De grabato autem ſurgere eſt animam ſe a carnalibus deſideriis, ubi ægra iacebat, abſtrahere. Grabatum tollere eſt ipſam quoque carnem per continentiæ ſrena correptam ſpe cæleſtium præmiorum a deliciis ſegregare terrenis. Sublato autem grabato domum ire, ad paradiſum redire eſt. Vel ſanus qui langueraт, domum reportat grabatum, cum anima, remiſſione accepta peccatornm, cum ipſo ſuo corpore ad internam ſui cuſtodiam ſe refert. THEOPHYLACTUS (Mar. 11. par. ante med.) Oportet etiam grabatum, id eſt corpus tollere ad operationem boni: tunc enim ad contemplationem pertingere valebimus, ita ut quæ in nobis ſunt cogitationes dicant, Quoniam numquam ſic vidimus, ideſt numquam ſic intelleximus, ſicut nunc (8) a paralyſi curati: qui enim a peccatis mundatus eſt, mundius videt.

(b) BEDA (Mar. 11. cap. x.) Poſtquam Dominus in Capharnaum docuit, egreſſus eſt ad mare, ut non ſolum civilem vitam hominum inſtrueret, verum etiam habitatoribus maris Evangelium regni prædicaret, eoſque fluctivagos rerum labentium motus contemnere, ac fidei firmitate ſuperare doceret: unde dicitur: *Et egreſſus eſt ſus ad mare, omniſque turba veniebat ad eum, & decebat eos.* THEOPHYLACTUS (Mar. 11. a medio.) Vel poſt miraculum ad mare egreditur, quaſi ſolitarins volens eſſe; ſed turba concurrit iternm: ut addiſcas quod quantum fugis gloriam, tantum ipſa te perſequitur. Et ſi quidem tu ipſam perſequeris, ipſa te fugiet. Inde autem tranſiens Dominus vocavit Matthæum: unde ſequitur: *Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi ſedentem ad telonium.* CHRYSOSTOMUS. Idem autem (9) eſt publicanus a tribns Evangeliſtis nominatus, ſcilicet Matthæus a Matthæo, Levi autem ſimpliciter a Luca, Levi autem Alphæi a Marco: filius enim erat Alphæi. Binomios autem ſecundum Scripturam & alios eſt videre; ſicut ſocer Moyſi quandoque Ietro, quandoque Raguel vocatur. BEDA (cap. 11. in Mar. in princ.) Sic & idem eſt Levi qui & Matthæus: ſed Lucas, Marcuſque propter verecundiam, & honorem Evangeliſtæ, nomen ponere nolunt vulgatum; ipſe antem Matthæus, iuxta illud quod ſcriptum eſt Prov. XIII. „ Iuſtus accnſator eſt „ ſui, “ Matthænm ſe, & publicanum nominat, ut oſtendat legentibus, nullum debere converſum de ſalute diffidere, cum ipſe de publicano in Apoſtolum ſit repente mutatns. Ad teloneum autem, ideſt ad curam, diſpenſationemque vectigalium ſedentem dicit: τελος telos enim Græce, Latine vectigal nominatnr. THEOPHYLACTUS (Mar. 11. a medio.) Sedebat enim in telonio ut conſuetudinis eſt, aut aliquos impetens, ant verba vendens, aut aliquid huiuſmodi faciens, quibus in ſuis manſionibus telonearii utuntur; qui de hoc ſtatu ſic ſublevatus eſt ut relinquens omnia, Chri-

(1) *Al.* includuntur. (2) *Al.* Sepes. (3) *Al.* cumulantur. (4) *Al.* qui ferat. (5) *Al.* ſupponitur. (6) *Habet, forte melius, P. Nicolai* ſed ſi hæc ſubleventur, virtus intellectus in nobis exoneratur. (7) *Al.* ſignificabat. (8) *Al.* & paralyſi. (9) *Al. emittitur* eſt.

Digitized by Google

Chriſtum ſequeretur: unde ſequitur: *Et ait illi, Sequere me: & ſurgens ſecutus eſt eum*. BEDA (cap. II. in Mar.) Sequi autem imitari eſt; ideoque ut pauperem Chriſtum non tam greſſu, quam affectu imitari poſſet, reliquit propria qui rapere ſolebat aliena. Non ſolum autem lucra reliquit vectigalium, ſed & periculum contempſit quod evenire poterat a principibus ſæculi: quia vectigalium rationes imperfectas, atque incompoſitas reliquit. Ipſe enim Dominus, qui hunc exterius humana allocutione ut ſequeretur vocavit, intus divina inſpiratione, ut mox vocantem ſequeretur, accendit. HIERONYMUS (circa finem Commen. ad cap. II. Mar.) Sic ergo Levi, qui appoſitus interpretatur, a telonio negotiorum ſæcularium ſolum ſequitur Verbum quod dicit Luc. XIV. „ Qui non renuntia-„ verit omnibus quæ poſſidet, non poteſt „ meus eſſe diſcipulus." THEOPHYLACTUS (Mar. II. cap. a medio.) Qui autem prius alios impetebat, ſic factus eſt benevolus ut ad comeſtionem plurimos convocaret: unde ſequitur: *Et factus eſt cum accumberet*, ſcilicet Ieſus, *in domo illius, multi publicani, & peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu, & diſcipulis eius*. BEDA (cap. XII. in Mar. paul. a prin.) Publicani autem appellantur hi qui vectigalia publica exigunt, ſive qui conductores ſunt vectigalium fiſci, vel rerum publicarum, nec non & hi qui ſæculi huius lucra per negotia ſectantur, eodem vocabulo cenſentur. (1) Viderant itaque publicanum a peccatis ad meliora converſum, locum inveniſſe pœnitentiæ, & ob id etiam non deſperant ſalutem. (2) Neque vero in priſtinis vitiis permanentes publicani veniunt ad Ieſum, ut phariſæi, & ſcribæ; ſed pœnitentiam agentes, ut ſequens Evangeliſtæ ſermo deſignat, dicens: *Erant enim multi qui ſequebantur eum*. Ibat enim Dominus ad convivia peccatorum, ut occaſionem haberet docendi, & ſpirituales invitatoribus ſuis præberet cibos: *a* quod (3) myſteriorum figuris congruit: qui enim domicilio Chriſtum (4) recipit interno, maximis delectationibus exuberantium paſcitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur, & in eius qui crediderit recumbit affectu; & hoc eſt bonorum operum ſpirituale convivium, quo dives populus eget, & pauper epulatur. THEOPHYLACTUS (Mar. II. a medio Comment.) Phariſæi autem hoc arguunt, quaſi puros ſe facientes: unde ſequitur: *Et phariſæi videntes quia manducaret cum publicanis, & peccatoribus, dixerunt diſcipulis eius: Quare cum publicanis, & peccatoribus manducat, & bibit magiſter veſter?* BEDA (cap. XII. in Mar. ſuper illud, *Videntes phariſæi*.) Si per Matthæi electionem, & vocationem publicanorum, fides exprimitur Gentium, quæ prius mundi lucris inhiabant; profecto ſupercilium ſcribarum, & phariſæorum, Iudæorum invidiam inſinuat, qui de Gentium ſalute torquentur. Sequitur: *Hoc audito Ieſus ait illis: Non neceſſe habent ſani medico, ſed qui male habent*. Sugillat ſcribas, & phariſæos, qui iuſtos ſe putantes, peccatorum conſortia declinabant. Seipſum medicum dicit, qui miro medicandi genere vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & eius livore ſanati ſumus: ſanos autem, & iuſtos appellat eos, qui ſuam iuſtitiam nolentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei ſunt ſubiecti; porro male habentes, & peccatores vocat eos qui ſuæ fragilitatis conſcientia devicti, nec per legem ſe iuſtificari poſſe videntes, Chriſti gratiæ pœnitendo colla ſubmittunt: unde ſubditur: *Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatores*: *b* non quidem ut maneant peccatores, ſed ut ad pœnitentiam convertantur.

(c) GLOSSA *c*. Sicut ſuperius apud diſcipulos magiſter arguebatur de conſortio peccatorum in conviviis; ita nunc e converſo apud magiſtrum diſcipuli incuſantur de ieiuniorum omiſſione, ut ſic inter eos materia diſſidii oriretur: unde dicitur: *Et erant diſcipuli Ioannis, & phariſæorum ieiunantes*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Ioannis enim diſcipuli in imperfecto poſiti, in conſuetudinibus Iudaicis permanebant. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXVII. a med.) Poteſt autem putari, ideo addidiſſe phariſæos, quod ſimul cum diſcipu-

(1) *Al.* Qui viderant, *item* qui ſcilicet viderant. (2) *Al.* Neque vero in priſtinis vitiis permanentes veniunt ad Ieſum, ut phariſæi, & ſcribæ murmurant; ſed pœnitentiam agentes &c. (3) *Al. additur præpoſitio* in. (4) *Al.* recepit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a RABANUS in Matth. cap. IX. Eius nomine prætermiſſo, prius iſta dabantur ut ex Beda continuatim cum prædictis. Ex Ambroſio autem cap. V. Lucæ mutuata ſunt; ſed ſic ante in hoc Opere depravata: *quo dives populus ager & pauper*. *b* THEOPHYLACTUS. *c* Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

pulis Ioannis hoc quod ſequitur Domino dixerint; cum Matthæus hoc diſcipulos Ioannis tantum dixiſſe perhibeat: ſed verba quæ ſequuntur magis indicant alios hoc dixiſſe de aliis: ſequitur enim: *Et veniunt, & dicunt illi: Quare diſcipuli Ioannis, & phariſæorum ieiunant, tui autem diſcipuli non ieiunant?* Hæc enim verba indicant, convivas qui aderant veniſſe ad Ieſum, & hoc idem diſcipulis dixiſſe, ita ut quod ait, *Veniunt*, non de ipſis dixerit de quibus interpoſuerat: *Et erant diſcipuli Ioannis, & phariſæorum ieiunantes*. Sed cum iſti eſſent ieiunantes, veniunt illi quos hoc (1) movet. (2) Unde ergo Matthæus dicit cap. IX. „ Et acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis „ dicentes: “ niſi quia & Apoſtoli aderant, & omnes certatim, ut quiſque poterat, hæc obiecerunt? CHRYSOSTOMUS. Diſcipuli ergo Ioannis, & phariſæorum contra Chriſtum zelotype ſe habentes, ipſum interrogant, utrum ſolus cum diſcipulis ſuis abſque abſtinentia, & labore pugnas ſuperet paſſionum. BEDA (cap. XII. in Mar. ante med.) Sed Ioannes vinum, & ſiceram non bibit; (3) Dominus cum peccatoribus manducat, & bibit: quia illi abſtinentia meritum auget cui potentia nulla inerat naturæ. Dominus autem, cui naturaliter ſuppetebat delicta donare, cur eos declinaret quos abſtinentibus poterat reddere puriores? Sed ieiunavit & Chriſtus, ne præceptum (4) declinares; manducavit cum peccatoribus, ut gratiam cerneres, agnoſceres poteſtatem.

Sequitur: *Et ait illis Ieſus: Numquid poſſunt filii nuptiarum, quamdiu eſt cum illis ſponſus, ieiunare?* AUGUSTINUS (Lib. II. de Con. Evang. cap. XXVII.) Marcus hic filios nuptiarum appellat, Matthæus autem filios ſponſi: filios enim nuptiarum non tantum ſponſi, ſed etiam ſponſæ intelligimus. CHRYSOSTOMUS. Sponſum ergo ſeipſum vocat, tamquam Eccleſiam deſponſaturus. Eſt enim deſponſatio datio arrhæ, ſcilicet gratiæ Spiritus ſancti, per quam (5) credidit orbis terræ. THEOPHYLACTUS. Sponſum etiam ſeipſum vocat, non ſolum tamquam virginales animas deſponſantem, ſed quia tempus primi adventus eius non eſt doloris, neque triſtitiæ his qui credunt in eum, neque labores continens, ſed requiem: eſt enim abſque operatione legali dans requiem per baptiſmum, per quem facile ſine labore ſalutem conſequimur. Filii autem nuptiarum, ſive ſponſi, ſunt Apoſtoli: quia ipſi Dei gratia digni, ſunt facti omni bono cæleſti, ac omni delectatione participes. CHRYSOSTOMUS. Converſationem autem ſuam omnis anguſtiæ dicit eſſe alienam, cum ſubdit: *Quanto tempore habent ſecum ſponſum, non poſſunt ieiunare*. Ille triſtatur qui (6) præſens bonum non habet; qui vero in præſenti accipit, gaudet, & non triſtatur. Ut autem elationem illorum deſtrueret, & oſtenderet quod non ad laſciviam proprios diſcipulos conſervabat, ſubiungit: *Venient autem dies cum auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt in illis diebus*; quaſi dicat: Tempus erit in quo ſuam virilitatem demonſtrent: quando enim ſubtrahetur ab eis ſponſus, ieiunabunt, eius affectantes adventum, (7) ut ſpiritus illi coniungant per corporales anguſtias emundatos. Oſtendit etiam quod nulla neceſſitas eſt ut ſui ieiunent, (8) ſicut illi qui ſponſum humanæ naturæ, qui ubique præſidet verbis Dei, & qui tribuit ſemen vitæ, ſecum (9) habebant præſentem. Filii etiam ſponſi, quia infantes ſunt, non poſſunt per totum conformari patri, & ſponſo, qui eorum infantiam conſiderans dignatur eos non tunc ieiunare; recedente autem ſponſo, propter deſiderium ieiunabunt; ſed cum perfecti fuerint, & ſponſo coniungentur in nuptiis, regalem ſemper comedent cœnam. THEOPHYLACTUS (Mar. II. poſt med. Commeut.) Intelligendum eſt autem & ſic: quoniam omnis homo qui bene operatur eſt ſponſi filius, & ſponſum ſecum habet, ſcilicet Chriſtum, & non ieiunat, ideſt opera pœnitentiæ non oſtendit, quia non peccat; quando vero aufertur ſponſus, homine in peccatum labente, tunc ieiunat, & pœnitet, ut curet delictum. BEDA (cap. XII. in Mar. circ. finem.) Myſtico autem ſenſu poteſt ſic exponi: quod diſcipuli Ioannis, & phariſæi ieiunant: quia omnis qui de operibus legis ſine fide gloriatur, & qui traditiones ſequitur hominum, & præconium Chriſti aure corporis, non fide cordis percipit, ſpiritualibus abſtinens bonis, ieiuno corde tabeſcit; qui vero Chriſti membris fideli incorporatur amore, non poteſt ieiunare, quia carne ipſius epulatur, & ſanguine.

Se-

(1) *Al.* movit. (2) *Al.* Unde Matthæus. (3) *In quatuor ſæpe citatis exemplis omittitur* Dominus cum peccatoribus manducat, & bibit. (4) *Al.* declinaret. (5) *Al.* credit. (6) *Al.* prius bonum. (7) *P. Nicolaius habet* ut ſpiritus ſuos illi coniungant &c. (8) *Al.* ſicut & illi. (9) *Al.* habeant.

Sequitur: *Nemo aſſumentum panni rudis*, ideſt novi, *aſſuit veſtimento veteri*. Chrysostomus *a*. Quaſi dicat: Quia hi novi prædicatores teſtamenti exiſtunt, legibus eos ſervire veteribus poſſibile non eſt; vos autem congrue veteres ſequentes conſuetudines, Moſaica ieiunia obſervatis; iſti vero novas, ac mirabiles obſervationes tradituri hominibus, veteres obſervare non eſt neceſſe, ſed eſſe mentibus virtuoſos: aliquo vero tempore ieiunium cum ceteris virtutibus obſervabunt. Sed hoc ieiunium differt a ieiunio legis: quia illud erat ex neceſſitate, hoc ex voluntate, propter fervorem ſpiritus, cuius nondum ſunt capaces: unde ſequitur: *Et nemo mittit vinum novum in utres veteres*. Beda (cap. xii. in Mar. prope finem.) Diſcipulos enim veteribus comparat utribus, quos vino novo, ideſt ſpiritualibus præceptis, facilius diſrumpi, quam poſſe continere dicit. (1) Erunt autem utres novi cum poſt aſcenſum Domini deſiderio conſolationis eius innovabuntur; & tunc novum vinum novis utribus adveniet; hoc eſt, Spiritus ſancti fervor ſpiritualium corda replebit. Doctori etiam cavendum eſt, ne animæ in vetuſtate malitiæ perduranti, novorum myſteriorum ſecreta committat. Theophylactus (Mar. ii. a medio.) Vel aliter. Diſcipuli veteribus veſtimentis aſſimilati ſunt propter eorum mentis infirmitatem, quibus non erat congruum imponere ſtatutum grave ieiunii. Beda (cap. xii. in Mar.) Neque (2) conveniens erat novum pannum aſſuere, quod eſt aliqua particula doctrinæ, quæ ad novæ vitæ temperantiam pertinet, quæ generale docet ieiunium ab omni lætitia temporalium delectatioum: quia ſi hoc fiat, & doctrina ſcinditur, & non convenit vetuſtati. Veſtimento autem novo bona opera, quæ foris aguntur, inſinuantur; vino autem novo fervor fidei, ſpei, & caritatis, quo intus reformamur, exprimitur.

(d) Chrysostomus. Liberati a figura, (3) & veritati uniti Chriſti diſcipuli, figurale ſabbati feſtum non ſervant: unde dicitur: *Et factum eſt iterum, cum Dominus ſabbatis ambularet per ſata, & diſcipuli eius cœperunt progredi, & vellere ſpicas*. Beda (cap. xiii. in Mar. in principio.) Legimus & in ſequentibus, quod erant qui veniebant, & redibant multi, & nec manducandi quidem ſpatium habebant; & ideo quaſi homines eſuriebant. Chrysostomus. Eſurientes autem eſcam ſimplicem comedebant, non ad voluptatem, ſed propter naturæ neceſſitatem. Phariſæi autem figuræ, & umbræ ſervientes, diſcipulos accuſabant tamquam iniuſte agentes: unde ſequitur: *Phariſæi autem dicebant ei: Ecce quid faciunt diſcipuli tui ſabbatis quod non licet*. Augustinus de Operibus Monachorum (cap. xxii. in med.) Populo ſiquidem Iſrael (4) per legem præceptum eſt ut in agris ſuis furem nullus teneret, niſi qui ſecum aliquid vellet auferre: nam qui nihil aliud attigiſſet, quam id quod comediſſet, liberum, impunitumque abire ſineret: unde etiam ſpicas vellentibus diſcipulis Domini, de ſabbato potius quam de furto Iudæi calumniati ſunt. Chrysostomus. Dominus autem David in medium introducit, cui aliquando contigit non ſecundum legem comedere, cum ſacerdotalem tetigit cibum, ut illius exemplo accuſationem diſcipulorum ſolvat: ſequitur enim: *Et ait illis: Numquam legiſtis quid fecerit David?* Theophylactus (Mar. ii. non remote a fine.) Fugiens enim David a facie Saul ad principem ſacerdotum devenit, & panes propoſitionis comedit, & gladium abſtulit Goliæ; quæ Domino erant oblata. Quærunt vero aliqui qualiter nunc Evangeliſta Abiathar principem ſacerdotum nominavit, cum Liber Regum hunc nominet Abimelech. Beda (cap. xiii. in Mar.) Hoc autem nihil habet diſſonantiæ: ambo enim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit, & accepit: Abimelech videlicet princeps ſacerdotum, & Abiathar filius eius. Occiſo autem Abimelech a Saule, fugit Abiathar ad David, & comes factus totius exilii eius, poſtea eo regnante, ſummi ſacerdotii & ipſe gradum accepit, multoque maioris excellentiæ filius quam pater effectus eſt; ideo dignus fuit

(1) *Al.* Erant, *item infra* innovabantur, *&* advenerat, *&* repleverat. (2) *Hic Beda textus in quatuor iam citatis exemplis ſic incipit.* Quod eſt aliqua particula doctrinæ, *omiſſis quæ hic habentur*. (3) *Al.* & veritate. (4) *Al.* per legem ſcriptam.

Ex editione P. Nicolai.

a Hæc ipſa Victor Antiochenus expreſſe habet.

fuit cuius memoriam Dominus, etiam viveute patre, quaſi ſummi ſacerdotis faceret. Sequitur: *Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum eſt, & non homo propter ſabbatum*. Maior enim eſt cura ſanitati, & vitæ hominis quam cuſtodia ſabbati adhibenda. (1) Sic enim mandatum eſt ſabbatum cuſtodiri, ut tamen ſi neceſſitas eſſet, reus non eſſet qui ſabbatum violaſſet; ideo ſabbato circumcidi non eſt prohibitum, quia neceſſe erat fieri; & Machabæi neceſſitate inſtante ſabbato pugnabant: unde diſcipulis eſurientibus quod licitum non erat in lege, neceſſitate famis factum eſt licitum: ſicut hodie ſi quis æger ieiunium corruperit, nulla ratione reus tenetur. Sequitur: *Itaque Dominus eſt Filius hominis etiam ſabbati*; quaſi dicat: David Rex ſacerdotali cibo paſtus excuſabilis eſt; quanto magis Filius hominis, verus Rex, & Sacerdos, & Dominus ſabbati, evulſarum ſabbato ſpicarum noxa non tenetur? CHRYSOSTOMUS. Dominum quidem ſabbati, & Filium hominis ſeipſum proprie vocat: quoniam quidem Dei exiſtens Filius, Filius hominis propter homines dignatus eſt dici. Legis autem latori, & domino lex non dominatur: plus enim licet Regi quam legibus ſtatuatur. Infirmis quidem datur lex, non perfectis, & operantibus ſupra legem. BEDA (cap. XIII. in Mar.) Myſtice autem diſcipuli per ſata tranſeunt, cum doctores ſancti quos in fide inſtituerunt cura piæ ſolicitudinis inſpiciunt; quos eſurire nihil melius quam ſalutem intelligimus hominum. Vellere autem ſpicas eſt homines a terrena intentione eruere; fricare autem manibus eſt exemplis virtutum a carnis concupiſcentia, quaſi a quibuſdam folliculis, puritatem mentis exuere: grana manducare eſt emundatum quemque a ſordibus vitiorum per ora prædicantium, Eccleſiæ membris incorporari. Et bene hoc diſcipuli progredientes ante faciem Domini feciſſe memorantur: quia doctoris neceſſe (2) eſt ſermo præcedat, & ſic cor auditoris ſubſequens gratia ſupernæ viſitationis illuſtret. Bene ſabbatis: quia & ipſi doctores in prædicando pro ſpe futuræ quietis laborant, & auditores ſuos monent pro æterna requie inſudare laboribus. THEOPHYLACTUS (Mar. II. in fin. Comment.) Vel quia cum habent in paſſionibus requiem, tunc aliis ad virtutem ductores fiunt, evellentes terrena. BEDA (cap. XIII. in Mar. ante med.) Item per ſata ambulant cum Domino qui eloquia ſacra meditari delectantur: eſuriunt cum in eis panem vitæ invenire deſiderant; & hoc in ſabbatis, cum ſopita mente a turbulentis cogitationibus vacare gaudent; vellunt ſpicas, & contritas purgant, donec ad eſcam perveniant, cum teſtimonia Scripturarum, ad quæ legentes perveniunt, meditando aſſumunt, & tamdiu diſcutiunt donec in eis medullam dilectionis inveniant. Verum hæc mentium refectio ſtultis diſplicet, ſed a Domino approbatur.

CAPUT III.

(a) ET introivit iterum in ſynagogam; & erat ibi homo habens manum aridam. Et obſervabant eum ſi ſabbatis curaret, ut accuſarent illum. Et ait homini habenti manum aridam, Surge in medium. Et dicit eis: Licet ſabbatis bene facere, an male? Animam ſalvam facere, an perdere? At illi tacebant. Et circumſpiciens eos cum ira, contriſtatus ſuper cæcitate cordis eorum, dicit homini, Extende manum tuam. Et extendit, & reſtituta eſt manus illi.

(b) Exeuntes autem phariſæi, ſtatim cum herodianis conſilium faciebant adverſus eum, quomodo eum perderent. Ieſus autem cum diſcipulis ſuis ſeceſſit ad mare: & multa turba a Galilæa, & Iudæa ſecuta eſt eum, & ab Hieroſolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum, & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. Et dixit Ieſus diſcipulis ſuis, ut in navicula ſibi deſervirent propter turbam, ne comprimerent eum. Multos enim ſanabat, ita ut irruerent in eum, ut illum tangerent. Quotquot autem habebant pla-

(1) *Al.* Sic igitur. (2) *Al. emittitur* eſt.

plagas, & ſpiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei, & clamabant dicentes: Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis, ne manifeſtarent eum.

(c) Et aſcendens in montem vocavit ad ſe quos voluit ipſe; & venerunt ad eum; & fecit ut eſſent duodecim cum illo, & ut mitteret eos prædicare; & dedit illis poteſtatem curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia. Et impoſuit Simoni nomen Petrus, & Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi, & impoſuit eis nomina Boanerges, quod eſt filii tonitrui, & Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi, & Thadæum, & Simonem Chananæum, & Iudam Scarioth, qui tradidit illum.

(d) Et veniunt in domum, & convenit iterum turba, ita ut non poſſent neque panem manducare; & cum audiſſent ſui, exierunt tenere eum: dicebant enim, quoniam in furorem verſus eſt. Et ſcribæ qui ab Hieroſolymis deſcenderant, dicebant, quoniam Beelzebub habet, & quia in principe dæmoniorum eiicit dæmonia.

(e) Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo poteſt ſatanas ſatanam eiicere? Et ſi regnum in ſe dividatur, non poteſt ſtare regnum illud. Et ſi domus ſupra ſemetipſam diſpartiatur, non poteſt domus illa ſtare. Et ſi ſatanas conſurrexerit in ſemetipſum, diſpartitus eſt, & non poterit ſtare, ſed finem habet. Nemo poteſt vaſa fortis in domum ingreſſus diripere, niſi prius fortem alliget, & tunc domum eius diripiet. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blaſphemiæ quibus blaſphemaverint; qui autem blaſphemaverit in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum, ſed reus erit æterni delicti: quoniam dicebant: Spiritum immundum habet.

(f) Et venerunt mater eius, & fratres, & foris ſtantes miſerunt ad eum, vocantes eum. Et ſedebat circa eum turba; & dicunt ei: Ecce mater tua, & fratres tui foris quærunt te. Et reſpondens eis, ait: Quæ eſt mater mea, & fratres mei? Et circumſpiciens eos, qui in circuitu eius ſedebant, ait: Ecce mater mea, & fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & ſoror mea, & mater mea eſt.

(a) THEOPHYLACTUS (Mar. cap. III. init. Comm.) Poſtquam Dominus Iudæos, qui diſcipulos accuſaverant, quod ſpicas ſabbato evellebant, exemplo David confudit, nunc amplius ipſos ad veritatem reducens, miraculum in ſabbato operatur, oſtendens quod ſi operari ſabbato miracula in ſalutem hominum pium eſt, non eſt malum in ſabbato neceſſaria corporis operari. Dicit ergo: *Et introivit iterum in ſynagogam; & erat ibi homo habens manum aridam. Et obſervabant eum ſi ſabbatis curaret, ut accuſarent eum.* BEDA (cap. XIV. in Mar. circa princip.) Quia enim deſtructionem ſabbati, quam in diſcipulis arguebant, probabili (1) magiſter excuſaverat exemplo, nunc ipſum obſervando calumniari volunt, ut ſi ſabbato curet, transgreſſionis, ſi non curet, crudelitatis, aut imbecillitatis arguant.

Sequitur: *Et ait homini habenti manum aridam, Surge in medium.* CHRYSOSTOMUS *a*. Statuit quidem illum in medio, ut terrerentur aſpectu, ac viſo eo compatiantur, & malitiam deponant. BEDA (cap. XIV. in Mar.) Et præveniens calumniam Iudæorum, quam ei paraverant, arguit eos, quia legis præcepta prava tentatione violabant: unde ſequitur: *Et dicit eis: Licet ſabbato bene facere, an male?* Hoc autem quærit, quia æſtimabant in ſabbato etiam a bonis operibus feriandum, cum lex a malis abſtinere (2) iubeat, dicens Levit. XXIII. „Omne opus ſervile non facietis in „eo,

(1) *Al. deeſt* magiſter. (2) *Al.* iubebat.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Chryſoſtomo, habet Victor Antiochenus ubi ſupra; etſi tale quid Chryſoſtomus indicat hom. XLI. in Matth.

„ eo, “ id eſt peccatum: quia „ qui facit „ peccatum, ſervus eſt peccati: “ Ioan. VIII. Idem autem eſt quod præmiſerat, *Bene facere, an male*, & quod poſtea ſubdit, *Animam ſalvam facere, an perdere?* hoc eſt, hominem curare, an non: non quod Deus ſumme bonus, auctor perditionis nobis eſſe poſſit; ſed quod eius non ſalvare Scripturæ conſuetudine perdere dicitur. Si quem vero movet quare Dominus, cum corpus eſſet curaturus, de animæ ſalvatione interrogaverit, intelligat vel animam more Scripturarum pro homine poſitam, ſicut dicitur Exod. I. „ Hæ ſunt animæ quæ exie„ runt de femore Iacob: “ vel quod illa miracula propter animæ ſalutem faciebat: vel quod ipſa manus ſanatio ſalutem animæ ſignificabat. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXXV.) Sed poteſt movere quomodo Matthæus dixerit, quod ipſi interrogaverint Dominum, ſi licet ſabbato curare; cum Marcus illos potius interrogatos a Domino perhibeat: *Licet ſabbato bene facere, an male?* Itaque intelligendum eſt, quod illi prius interrogaverunt Dominum, ſi licet ſabbato curare, deinde quod intelligens cogitationes eorum aditum accuſandi quærentium, conſtituerit in medio illum quem fuerat ſanaturus, & interrogaverit quæ Marcus, & Lucas eum interrogaſſe commemorant; ac tunc illis tacentibus propoſuiſſe ſimilitudinem de ove, & concluſiſſe, quod liceat ſabbatis bene facere.

Sequitur, *At illi tacebant*. CHRYSOSTOMUS *a*. Sciebant enim quod eum omnino curaret. Sequitur: *Et circumſpiciens eos cum ira*. Quod eos cum ira circumſpicit, ac triſtatur ſuper cæcitate cordis eorum, humanitati convenit, quam pro nobis ſuſcipere dignatus eſt. Verbo autem miraculum coniungit: unde ſola voce homo curatur: unde ſequitur: *Et extendit, & reſtituta eſt manus illi*: per hæc omnia pro diſcipulis reſpondens, ſimulque oſtendens ſuam vitam exiſtere ſupra legem. BEDA (cap. XIV. in Mar. in princip.) Myſtice autem homo qui manum habebat aridam, humanum genus indicat infecunditate boni operis areſactum, ſed Domini miſeratione curatum; cuius dextera, quæ in primo parente, dum vetitæ arboris poma decerperet, aruerat, per Redemptoris gratiam, dum inſontes manus in cruce arboris tenderet, bonorum operum ſuccis eſt reſtituta ſaluti. Et bene in ſynagoga manus erat arida: quia ubi ſcientiæ donum maius eſt, ibi gravius eſt inexcuſabilis noxæ periculum. HIERONYMUS (Mar. III. in princ. Commen.) Vel (1) ſignificat avaros, qui valentes dare, volunt accipere, prædari, & non largiri; quibus dicitur ut extendant manus ſuas; id eſt, „ qui furabatur iam non furetur, magis au„ tem laboret operans manu ſua quod bo„ num eſt, ut habeat unde communicet in„ digentibus: “ Epheſ. IV. THEOPHYLACTUS. (cap. III. in Mar. paulo a princ.) Vel aridam dexteram habet manum quiſquis non operatur quæ ſunt dexteræ partis: ex quo enim manus noſtra conſtituitur in operibus prohibitis, ex tunc areſcit in operatione boni. Iterum vero reſtaurabitur quando in virtute ſtabit: unde Chriſtus dicit: *Surge*, ſcilicet a peccatis, *& ſta in medio*: & neque ad diminutum, neque ad ſuperabundantiam ſe extendit.

(b) BEDA (cap. XV. in Mar. circa prin.) Phariſæi reputantes in crimen quod ad verbum Domini ſalvam qui languebat extendit dexteram, de voce Salvatoris fecerunt conſilium: unde dicitur: *Exeuntes autem phariſæi, ſtatim cum herodianis conſilium faciebant adverſus eum, quomodo eum perderent*; quaſi non ipſorum quiſque maiora ſabbatis ageret, cibos portando, porrigendo calicem, & cetera quæ victui ſunt neceſſaria exequendo. Neque enim ille qui dixit, & facta ſunt, ſabbato laboraſſe poterat convinci. THEOPHYLACTUS (Mar. III. ſuper *Egreſſi phariſæi cum herodianis*.) Herodiani autem dicuntur milites Herodis Regis. Hæreſis namque quædam nova ſurrexerat, quæ Herodem Chriſtum eſſe dicebat. (2) Prophetia enim Iacob innuebat, quod quando deficerent Principes de Iuda, tunc Chriſtus veniret: & quia Herodis tempore nullus ſupererat Iudaicorum Principum, ſed ipſe ſolus regnabat alienigena exiſtens; quidam ipſum eſſe Chriſtum putaverunt, & hæreſim conſtituerunt. Iſti ergo cum phariſæis Chriſtum interficere conabantur. BEDA (cap. XV. in Mar. in pric.) Vel herodianos Herodis tetrarchæ miniſtros dicit, qui propter inimicitias quas eorum dominus

(1) *Al.* ſignificate. (2) *Al.* Propheta.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hæc rurſus Victor Antiochenus, nec apud Chryſoſtomum occurrunt.

nius adverſus Ioannem habebat, etiam Salvatorem, quem Ioannes prædicabat, inſidiis perſequebantur, & odiis. Sequitur: *Ieſus autem cum diſcipulis ſuis ſeceſſit ad mare*; quaſi homo fugiens perſequentium inſidias: quia neque adhuc venerat hora paſſionis eius, neque extra Hieruſalem fuit locus paſſionis: ubi & exemplum dedit ſuis, ſi in una civitate perſecutionem paterentur, in alteram fugiendi. THEOPHYLACTUS (Mar. III. ſuper *Iuſſit diſcipulos ut appellerent in naviculam*.) Simul etiam ſecedit, ut plurimis benefaciat, ab ingratis recedens: etenim multi ſecuti ſunt eum, & ſanavit eos: ſequitur enim: *Et multa turba a Galilaa, & Iudaa ſecuta eſt eum*. Tyrii, & Sidonii, alienigenæ exiſtentes, utilitatem a Chriſto accipiunt; propinqui vero eius, Iudæi ſcilicet, ipſum perſequebantur; & ſic nulla eſt propinquitatis utilitas, niſi ſimilitudo bonitatis exiſtat. BEDA (cap. XV. inter prin. & med.) Illi enim videntes opera virtutum eius, & verba doctrinæ audientes, eum perſequebantur; iſti autem opinione tantum ducti virtutum eius, congeſto agmine permaximo veniunt ad audiendum eum, opemque ſalutis flagitandam: unde ſequitur: *Et dixit diſcipulis ſuis ut in navicula ſibi deſervirent*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Vide autem occultatam gloriam eius: etenim ne læderet eum turba, petit naviculam, ut intrans in eam conſervetur illæſus. Sequitur: *Quotquot autem habebant plagas, & ſpiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei*. Plagas autem dicit infirmitates: ipſe namque Deus nos vulnerat, ut filios pater. BEDA (cap. XV. in Marc. a med.) Procidebant ergo utrique Domino, & qui habebant plagas infirmitatum corporalium, & qui a ſpiritibus vexabantur immundis; ſed infirmi ſimplici intentione obtinendæ ſalutis, dæmoniaci autem, vel potius in eis habitantes dæmones, vi divini timoris coacti, non ſolum ad procidendum ei, verum etiam ad confitendum eius maieſtatem compulſi: unde ſequitur: *Et clamabant dicentes, Tu es Filius Dei*. Ubi miranda eſt Arrianorum cæcitas, qui poſt reſurrectionis gloriam Filium Dei negant, quem dæmones adhuc mortali carne indutum Filium Dei profitentur. Sequitur: *Et vehementer comminabatur eis, ne manifeſtarent eum*. „ Peccatori enim „ dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias „ meas? " Pſal. XLIX. Prohibetur ergo Dominum prædicare peccator; ne quis dum prædicantem audit, ſequatur errantem: improbus enim magiſter eſt diabolus, qui falſa veris ſæpe permiſcet, (1) ut ſpecie veritatis teſtimonium fraudis obtegat. Ceterum non ſolum dæmones, ſed & a Chriſto ſanati, & Apoſtoli ante paſſionem præcipiuntur reticere de illo: ne, divina maieſtate prædicata, paſſionis diſpenſatio differretur. Iuxta allegoriam vero in hoc quod Dominus egreſſus de ſynagoga ſeceſſit ad mare, Gentium ſalvationem præfiguravit, ad quas venire per fidem, relicta ob perfidiam Iudæa, dignatus eſt. Recte enim diverſis errorum anfractibus iactatæ nationes inſtabilitati pelagi comparantur. Multa autem turba a diverſis provinciis ſecuta eſt eum: quia prædicantibus Apoſtolis, multas nationes ad ſe venientes benigne ſuſcepit. Navicula vero Domino in mari deſerviens Eccleſia eſt de Gentibus congregata. Propter turbam autem, ne ſe comprimat, naviculam aſcendit: quia turbidas carnalium mentes fugiens, ad eos qui gloriam ſæculi ſpernunt, venire, & manſionem facere gaudet. Diſtat autem inter comprimere Dominum & tangere: comprimunt enim cum carnalibus cogitationibus, aut factis pacem turbant, in qua veritas manet; tangit vero qui per fidem, & dilectionem eum ſuſcepit corde: unde qui eum tetigerunt, ſalvati eſſe perhibentur. THEOPHYLACTUS (Mar. IX ſuper *Egreſſi phariſæi una cum herodianis*.) Moraliter autem herodiani, ideſt carnales, Chriſtum interficere volunt: Herodes enim pelliceus interpretatur. Qui vero de patria ſua egrediuntur, ideſt a carnali habitudine, hi ſequuntur Chriſtum, & eorum plagæ curantur, ideſt peccata, quæ conſcientiam vulnerant. Ieſus autem in nobis eſt ratio, quæ præcipit ut navicula noſtra, ideſt corpus, ei deſerviat, ne rationem turbationes opprimant rerum.

(c) BEDA (cap. XVI. in Mar.) Poſtquam nefandos ſpiritus ſe prædicare prohibuit, elegit ſanctos, qui & immundos ſpiritus eiicerent, & Evangelium prædicarent: unde dicitur: *Et aſcendens in montem vocavit ad ſe quos voluit ipſe*. THEOPHYLACTUS (cap. III. in med. Comment.) Lucas autem dicit, quod aſcendit ad orandum: poſt miraculorum enim oſtenſionem orat, docens nos quod oportet gratias agere cum conſequimur aliquid boni, & hoc divinæ virtuti appropriare. CHRYSOSTOMUS. Prælatos etiam Eccleſiæ inſtruit in orationibus pernoctare antequam ordinationem faciant, ut eorum officium non fruſtretur. Cum ergo,

(1) *Al.* ut ſpiritus.

go, ſecundum Lucam, dies factus eſſet, vocavit quos voluit: erant enim plures qui eum ſequebantur. BEDA (cap. XVI. non remote a princ.) Non enim illorum electionis, ac ſtudii, ſed divinæ erat dignationis, & gratiæ ut in Apoſtolatum vocarentur. Mons etiam ille in quo Apoſtolos Dominus elegit, altitudinem deſignat iuſtitiæ, in qua erant inſtituendi, & quam erant hominibus prædicaturi. HIERONYMUS (ſuper *Et aſcendens in montem.*) Vel Chriſtus ſpiritualiter mons eſt, ex quo aquæ vivæ fluunt, lac in parvulorum ſalutem præparatur, pinguedo ſpiritualis agnoſcitur, & quicquid ſumme bonum creditur, in montis iſtius eſt gratia conſtitutum. In montem ergo vocantur excelſi meritis, & verbis, ut locus congruat meritis altis. Sequitur: *Et venerunt ad eum; & fecit ut eſſent duodecim cum illo, & ut mitteret eos prædicare.* Speciem enim Iacob dilexit Dominus, ut ſint ipſi ſuper thronos duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael, qui etiam trini & quaterni circa tabernaculum Domini excubant, & ſancta Domini verba humeris operum portant. BEDA (cap. XVI. in Mar.) In hoc enim ſacramento quondam filii Iſrael circa tabernaculum caſtrametabantur, ut ex omni parte per quadrum ternæ tribus manerent. Ter autem quatuor duodecim ſaciunt, & ter quaterni ad prædieandum ſunt miſſi Apoſtoli, ut per univerſas quadrati orbis plagas baptizarent gentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Sequitur: *Et dedit illis poteſtatem curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia*: ut ſcilicet promiſſorum cæleſtium magnitudini atteſtaretur magnitudo factorum, & nova facerent qui nova prædicarent. THEOPHYLACTUS (cap. III. a med. Comment.) Numerat autem Apoſtolorum nomina, ut propter falſos Apoſtolos evitandos ſint noti & veri; & ideo ſequitur: *Et impoſuit Simoni nomen Petrus*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XVII.) Nullus autem putet nunc accepiſſe Simonem nomen ut Petrus vocaretur, ne ſit contrarium Ioanni, qui longe ante dictum eſſe illi commemorat cap. I. „ Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. “ Marcus autem recapitulando hoc commemoravit: cum enim vellet nomina duodecim Apoſtolorum enumerare, & neceſſe haberet Petrum dicere, breviter inſinuare voluit, quod non hoc antea vocaretur, ſed hoc ei Dominus nomen impoſuerit. BEDA (cap. XVI. in Mar. ſuper *Et impoſuit Simoni nomen.*) Ideo autem Dominus voluit eum prius aliter vocari, ut ex ipſa commutatione nominis ſacramentum commendaretur. Idem eſt ergo Græce, ſive Latine Petrus quod Syriace Cephas; & in utraque lingua nomen a petra derivatum eſt, nec dubium quin illa de qua Paulus ait I. Corinth. I. „ Petra autem erat Chriſtus: “ nam ſicut lux vera erat (1) Chriſtus, & donavit Apoſtolis ut lux mundi vocentur; ſic & Simoni, qui credebat in Petram, Chriſtus Petræ largitus eſt nomen. HIERONYMUS (ubi ſupra.) De obedientia autem, quam Simon ſignificat, aſcenditur ad agnitionem, quam ſignificat Petrus.

Sequitur: *Et Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi*. BEDA. Subauditur a ſuperioribus, vocavit ad ſe aſcendens in montem. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Iacobum, ſcilicet qui ſupplantata habet tota deſideria carnis, & Ioannem, qui gratia accepit quod alii per laborem tenent.

Sequitur: *Et impoſuit eis nomina Boanerges.* CHRYSOSTOMUS. Filios quidem Zebedæi ſic nominat propter hoc quod magna, & clara divinitatis edicta debebant orbi terræ diffundere. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel per hoc trium ſuperiorum ſublime oſtenditur meritum, qui in monte merentur audire tonitruum Patris per nubem de Filio tonantis, Matth. XVII. „ Hic eſt „ Filius meus dilectus: “ & ut ipſi per nubem carnis, & ignem verbi, (2) quaſi fulgura in pluviam, in terris ſpargerent: quoniam Dominus fulgura in pluviam fecit, ut extinguat miſericordia quod indicium urit. Sequitur, *Et Andream*, a qui viriliter vim facit perditioni, ut & reſponſum mortis in ſe ſemper habeat, & anima eius ſit ſemper in manibus ſuis. BEDA (cap. XVI. in Mar. ante med. Com.) Andreas enim Græcum nomen eſt, & interpretatur virilis, (3) ab Ἀνδρὸς Andros, quod eſt vir: quia viriliter Domino adhæſit.

Sequitur, *Et Philippum*. HIERONYMUS. Qui eſt os lampadis, qui illuminare poteſt ore quod corde concepit, cui dedit Dominus apertionem oris illuminantis. Scimus hunc mo-

(1) *Al.* & Chriſtus donavit. (2) *Legit P. Nicolai* quaſi fulgura pluviam. (3) *Al.* ab anach.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a HIERONYMUS.

modum locutionis proprium eſſe divinarum Scripturarum, quod Hebræa nomina ad aliquod myſterium ſignificationis ſunt poſita. Sequitur, *Et Bartholomæum*, qui eſt filius ſuſpendentis aquas, illius ſcilicet qui dixit Eſai. v. „ Et mandabo nubibus meis ne „ pluant ſuper eam imbrem. " Nomen vero filii Dei per pacem, & dilectionem acquiritur inimici. „ Beati enim pacifici, quoniam filii Dei ſunt: " & „ Diligite inimicos veſtros, ut filii Dei ſitis: " Matth. v. Sequitur, *Et Matthæum*, qui eſt donatus, cui donatur a Domino ut non ſolum remiſſionem peccatorum adipiſcatur, ſed numero aſcribatur Apoſtolorum. *Et Thomam*, qui eſt abyſſus: multa enim profunda ſcientes Dei nmmine proferunt. Sequitur, *Et Iacobum Alphei*, ideſt docti, vel milleſimi, cuius a latere cadent mille. Hic alter Iacobus eſt, cui colluctatio non eſt adverſus carnem, & ſanguinem, ſed adverſus ſpirituales nequitias. Sequitur, *Et Thadæum*: is eſt corculus, ideſt cordis cultor, qui conſervat cor ſuum omni cuſtodia. BEDA (cap. xvi. in Mar. a med. Commen.) Thadæus autem ipſe eſt qnem Lucas in Evangelio, & in Actibus Apoſtolorum Iudam (1) Iacobi nominat: erat enim frater Iacobi fratris Domini, ut ipſe in Epiſtola ſua ſcripſit. Sequitur: *Et Simonem Chananæum, & Iudam Scarioth, qui tradidit illum.* Hæc cum additamento poſuit, ad diſtinctionem Simonis Petri, & Iudæ (2) Iacobi. Simon autem Chananæus dicitur ab Chana vico Galilææ; Iudas autem Scarioth a vico in quo ortus eſt, aut ex tribu Iſachar dicitur. (3) THEOPHYLACTUS (Mar. III. a medio Com.) Sed cur inter Apoſtolos computatur? Ut diſcamus quod Deus non repellit aliquem propter futuram malitiam, ſed propter præſentem virtutem dignum facit haberi. HIERONYMUS (a med. Commen.) Simon autem ponens triſtitiam interpretatur: „ Beati namque qui lugent „ nunc, quoniam ipſi conſolabuntur: " Matth. v. Chananæus autem, ideſt zelotes dicitur, quem zelus domus Dei comedit. Iudas autem Scarioth eſt qui non delet peccatum ſuum per pœnitentiam: Iudas enim confitens, vel glorioſus interpretatur; Scarioth autem memoria mortis. Sunt autem confeſſores multi in Eccleſia ſuperbi, & glorioſi, ut Simon magus, & Arrius, & ceteri hæretici; quorum memoria mortalis ideo in Eccleſia celebratur, ut evitetur.

(d) BEDA (cap. xvi. in Mar.) Electos in monte Apoſtolos Dominus ad domum reducit, quaſi eos admonens ut poſt acceptum Apoſtolatus gradum ad conſcientiam ſuam redeant: unde dicitur: *Et veniunt in domum, & convenit iterum turba, ita ut non poſſent neque panem manducare.* CHRYSOSTOMUS. Ingratæ quidem erant principum multitudines, qnos impedit a cognitione elatio; grata vero populi multitudo venit ad Ieſum. BEDA (cap. xvi. Super illud, *Et convenit multitudo.*) Quam beata vero frequentia turbæ confluentis, cui tautum fuit curæ ad obtinendam ſalutem ut auctori ſalutis cum his qui ſecum erant nec veſcendi quidem hora libera maneret; ſed quem turba frequentat externa, hunc propinquorum æſtimatio parvipendit: ſequitur enim: *Et cum audiſſent ſui, exierunt tenere eum.* Quia enim altitudinem ſapientiæ quam audiebant, capere non poterant, quaſi in alieno eum ſenſu locutum eſſe credebant: unde ſequitur: *Dicebant enim, quoniam in furorem verſus eſt.* THEOPHYLACTUS (Mar. III. ſuper *Dicebant quia in furorem verſus eſt.*) Ideſt, dæmonium habet, & furit: & ideo eum tenere volebant, ut incarcerarent tamquam dæmoniacum. Et quidem ſui hoc volebant, ideſt propinqui, forte compatriotæ eius, vel fratres eius. (4) a Stulta autem fuit inſania, quod tantorum miraculorum divinæ ſapientiæ factorem in ſuriam verti concipiunt. BEDA (cap. xvi. in Marc. ibid.) Multum autem diſtat inter eos qui verbum Dei pro mentis tarditate non intelligunt, quales fuerunt de quibus dictum eſt, & eos qui hoc quod intelligunt, de induſtria blaſphemant, de quibus ſubditur: *Et ſcribæ qui ab Hieroſolymis deſcenderant dicebant quoniam Beelzebub habet.* Quæ enim negare nequiverant, ſiniſtra interpretatione pervertere laborant; quaſi non deitatis

(1) *Al.* Iacobus. (2) *Al.* & Iacobi. (3) *Al.* HIERONYMUS. Quem inter Apoſtolos computat, ut diſcamus &c. (4) *Nicolai, appoſito indice Victoris Antiocheni, ut infra patet, ita legit.* Stulta autem fuit inſania, quod tantorum miraculorum factorem, & cæleſtis doctrinæ (vel divinæ ſapientiæ) doctorem in furiam verſum concipiunt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a VICTOR Antiochenus. Quod ſubiungitur ex Victore Antiocheno, prius cum verbis Theophylacti confundebatur.

tatis opera eſſent, ſed immundiſſimi ſpiritus, ideſt Beelzebub, qui Deus erat Acaron. Nam Beel quidem ipſe (1) eſt vir, Zebub autem muſca vocatur. Beelzebub ergo, ideſt vir muſcarum interpretatur, ob ſordes immolatitii cruoris, ex cuius ſpurciſſimo ritu principem dæmoniorum eum nominabant, cum ſubdunt: *Et quia in principe dæmoniorum eiicit dæmonia*. HIERONYMUS (Mar. III. ſuper *Et veniunt ad domum*.) Myſtice autem domus ad quam veniunt primitiva eſt Eccleſia; turbæ quæ impediunt panem manducari peccata, & vitia ſunt: quia „ qui manducat indigne, iudi- „ cium ſibi manducat, & bibit: " I. Corinth. XI. BEDA (cap. XVI. in Mar. non rem. a fine.) Scribæ etiam ab Hieroſolymis deſcendentes blaſphemant; turba vero ab Hieroſolymis veniens ſecuta eſt Dominum, & ab aliis regionibus Iudæorum, ſive Gentium: quia ſic erat paſſionis tempus futurum, ut turba illum populi Iudæorum cum palmis, ac laudibus Hieroſolymam perduceret, Gentiles videre deſiderarent; ſed ſcribæ, & phariſæi de eius morte tractarent.

(e) CHRYSOSTOMUS (hom. XLII. in Matth. & hom. XXIX. in opere imperfecto.) Poſita blaſphemia ſcribarum, Dominus oſtendit impoſſibile fore quod dicebant, ſuam probationem exemplo confirmans: unde dicit: *Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo poteſt ſatanas ſatanam eiicere?* quaſi diceret: Regnum contra ſe inteſtino bello diviſum neceſſe eſt deſolari: quod & in domo, & in civitate videtur. Quocirca etſi ſatanæ regnum in ſeipſum diviſum eſt, ita quod ſatanas ab hominibus repellat ſatanam, deſolatio regni dæmonum appropinquavit: regnum autem eorum eſt in hoc quod homines ſubditos teneant. Si igitur ab hominibus pelluntur, hoc non eſt aliud quam regnum (2) eorum diſſolvi. Si autem adhuc in hominibus tenent poteſtatem, manifeſtum eſt quod regnum maligni adhuc ſtat, & non eſt contra ſeipſum diviſum. GLOSSA *a*. Et quia iam oſtendit exemplo quod dæmon dæmonem non expellit, oſtendit quomodo poſſet expelli, dicens: *Nemo poteſt vaſa fortis in domum ingreſſus diripere &c.*

(3) THEOPHYLACTUS (Mar. III. ſuper *Cum fortis armatus*.) Exemplum tale eſt. Fortis eſt dæmon, vaſa eius ſunt homines in quibus recipitur: niſi ergo quis prius vincat dæmonem, & alliget, quomodo vaſa eius, ideſt dæmoniacos, ab eo diripiet? Sic & ego, qui diripio vaſa eius, ideſt libero homines a dæmoniaca paſſione, prius alligo dæmones, ſupero eos, & inimicus eorum ſum. Quomodo ergo dicitis, quod Beelzebub habeo, & dæmon amicus exiſtens dæmonia eiicio? BEDA (cap. XVII. prope princ.) Alligavit etiam Dominus fortem, ideſt diabolum, hoc eſt ab electorum ſeductione compeſcuit, & ingreſſus in domum, ideſt in mundum, domum eius, & vaſa, ideſt homines, diripuit: quia ereptos a diaboli laqueis, Eccleſiæ ſuæ adunavit. Vel domum eius diripuit, quia omnes mundi partes, quibus olim hoſtis dominabatur antiquus, Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus diſtribuit, ut populos ad viam vitæ converterent. Oſtendit autem Dominus quod grande ſcelus committerent qui hoc quod Dei eſſe cognoverant, diaboli eſſe clamabant, cum ſubdit: *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata; & blaſphemiæ quibus blaſphemaverint*. Omnia quidem peccata, & blaſphemiæ non paſſim dimittuntur omnibus hominibus, ſed his qui dignam pro erroribus ſuis in hac vita pœnitentiam egerint: & ſic neque ullum habet locum (4) vel Novatus, qui pœnitentibus, qui in martyrio lapſi ſunt, veniam neget eſſe tribuendam; vel Origenes, qui aſſerit poſt iudicium univerſale, (5) tranſactis licet ſæculorum voluminibus, cunctos peccatores veniam peccatorum eſſe conſecuturos: cuius errorem ſequentia Domini verba redarguunt, cum ſubditur: *Qui autem blaſphemaverit in Spiritum ſanctum, non habet remiſſionem in æternum*. CHRYSOSTOMUS *b* (hom. XLII. in Matth. a med.) Et quidem blaſphemiam quæ circa eum erat, excuſationem habere dicit, quia tunc videbatur homo deſpectus, & infimi generis; ſed iniuria Dei remiſſionem non habet. Blaſphemia autem in Spiritum ſanctum contra Deum ſit. Eſt enim

Spi-

(1) *Al.* eſt Baal. (2) *Al.* deeſt eorum. (3) *Al.* HIERONYMUS. (4) *Al.* vel Novatus (*P. Nicolai* Novatianus) non pœnitentibus qui &c. (5) *Al.* tranſactis quinquaginta trium ſæculorum volutationibus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. *b* Immo potius Victor Antiochenus Tom. I. Biblioth. PP. ſuper hunc locum.

Spiritus ſancti operatio regnum Dei; & propter hoc irremiſſibilem dicit eſſe Spiritus ſancti blaſphemiam. Pro eo autem quod hic ſubditur, *Sed erit reus æterni delicti*, alius Evangeliſta dicit (Matth. XII.) „ Neque in hoc ſæculo, neque in futuro: “ per quod intelligitur iudicium quod eſt ſecundum legem, & futurum. Cum enim lex maledicentem Deum occidi iubeat, in hoc legis ſecundæ excuſationem non habet: omnis autem qui baptizatur, extra hoc ſæculum fit. Latebat autem Iudæos remiſſio quæ fit per baptiſmum. Qui ergo miracula, & dæmonum eiectionem, quæ ſolum ſunt propria Spiritus ſancti, dæmoni appropriat, nulla excuſatio ſibi de blaſphemia relinquetur. Sed neque blaſphemia talis, cum ſit contra Spiritum ſanctum, remitti videtur: unde exponens ſubdit: *Quoniam dicebant: Spiritum habet immundum*. THEOPHYLACTUS (Mar. III. ad finem Comment.) Eſt autem intelligendum, quod veniam non conſequentur, niſi pœniteant. Cum vero in carne Chriſti ſcandalizabantur, etiam ſi non pœniterent, aliquid excuſationis habebant, & remiſſionis aliquid conſequebantur. HIERONYMUS. Vel hoc dicit, quia non merebitur pœnitentiam agere ut recipiatur qui Chriſtum intelligens, principem dæmoniorum eſſe dicebat. BEDA (cap. XVII. in Mar.) Neque tamen hi qui Spiritum ſanctum non eſſe Deum credunt, irremiſſibilis blaſphemiæ crimine tenentur: quia non invidentia diabolica, ſed humana ignorantia ducti hoc faciunt. AUGUSTINUS de Verbis Domini *a*. Vel ipſa impœnitentia eſt blaſphemia Spiritus ſancti, quæ non remittetur. Contra enim Spiritum ſanctum, quo peccata dimittuntur, verbum dicit, ſive cogitatione, ſive lingua, qui ſibi cor impœnitens theſaurizat. Subiungit autem: *Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet*: ut oſtenderet hinc fuiſſe exortam cauſam ut hoc diceret, eo quod dicerent eum in Beelzebub dæmonem expellere; non quia eſſet blaſphemia quæ non remittitur, cum & hæc remittatur, ſi recta pœnitentia conſequatur; ſed hinc cauſa extitit ut a Domino illa ſententia proferretur, facta mentione ſpiritus immundi, quem adverſus ſeipſum diviſum Dominus oſtendit propter Spiritum ſanctum, qui etiam quos colligit efficit indiviſos, peccata, quæ adverſus ſe diviſa ſunt, dimittendo; cui dono remiſſionis non reſiſtit niſi qui duritiam cordis impœnitentis habuerit. Nam alio loco dixerunt Iudæi de Domino, quod dæmonium haberet; nec tamen ibi aliquid dixit de blaſphemia Spiritus ſancti: quoniam non ita obiecerunt ſpiritum immundum ut in ſe diviſus ex ore eorum poſſet oſtendi, ſicut Beelzebub, a quo dæmones eiici poſſe dixerunt.

(f) THEOPHYLACTUS (Mar. III. non procul a fine Comment.) Quia propinqui Domini venerant tenere eum tamquam in furiam verſum, mater eius amoris compaſſione detenta, venit ad ipſum: unde dicitur: *Et venerunt mater eius, & fratres, & foris ſtantes miſerunt ad eum vocantes eum*. CHRYSOSTOMUS. Ex hoc autem manifeſtum fit quod non ſemper cum eo erant fratres eius, & mater: quia vero dilectus erat, ad eum propter reverentiam, & affectum veniunt, de foris expectantes: unde ſequitur: *Et ſedebat circa eum turba; & dicunt ei: Ecce mater tua, & fratres tui foris quærunt te*. BEDA (cap. XVII. inter med. & finem.) Fratres Domini non filii ſemper Virginis Mariæ, iuxta Helvidium, nec filii Ioſeph ex alia uxore, iuxta quoſdam, putandi ſunt; ſed eius potius intelligendi ſunt eſſe cognati. CHRYSOSTOMUS *b*. Alter autem Evangeliſta dicit (Ioan. VII.) quod „ fratres eius nondum „ credebant in eum: “ cui convenit quod hic dicitur, quod eum quærebant de foris expectantes: & ſecundum eamdem intentionem Dominus eorum non ſicut propinquorum meminit: unde ſequitur: *Et reſpondens eis ait: Quæ eſt mater mea, & fratres mei?* Hoc autem non dixit, matrem, & fratres omnino reprobando, ſed oſtendens quod ſuper omnem cognationem temporalem oportet propriam animam præhonorare: unde convenienter hoc dicitur his qui vocabant ad propinquorum collocutionem, quaſi ad aliquid utilius quam ſit doctrina ſalutis. BEDA (cap. XVII. in Mar. inter med. & finem.) Rogatus ergo officio verbi, diſſimulat egredi, non maternæ refutans obſequium pietatis; ſed paternis ſe myſteriis amplius quam maternis debere monſtrat affectibus. Nec iniurioſe fratres contemnit; ſed opus ſpirituale carnis cognationi præferens, religioſiorem cordium copulam docet eſſe quam cor-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Serm. XI. cap. XII. *b* Tale aliquid potius habet Victor Antiochenus ubi ſupra; immo hæc eadem paulo aliis verbis, quæ non occurrunt in Chryſoſtomi textu.

corporum: unde ſequitur: *Et circumſpiciens eos qui in circuitu eius ſedebant ait: Ecce mater mea, & fratres mei.* CHRYSOSTOMUS. In quo Dominus oſtendit quod oportet eos qui fidei ſunt propinqui, præ omnibus conſanguineis honorare. Ieſu quidem aliquis mater efficitur prædicando: quaſi enim parit Dominum quem cordi audientis infuderit. HIERONYMUS (in fine Commen. in III. cap. Mar.) Sciamus autem nos eſſe fratres eius, & ſorores, ſi voluntatem Patris impleverimus, (1) ut coheredes ſimus eius: unde ſequitur: *Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & ſoror mea, & mater mea eſt.* THEOPHYLACTUS (in fine Commen. in III. cap. Mar.) Non ergo negans matrem hoc dixit, ſed oſtendens quod non ſolum digna eſt honore propter hoc quod genuit Chriſtum, ſed propter omnem aliam virtutem. BEDA (cap. XVII. in Mar. non remote a fine.) Myſtice autem mater, & fratres Ieſu ſunt ſynagoga, ex cuius carne eſt editus, & populus Iudæorum, qui, Salvatore intus docente, venientes intrare nequeunt, cum ſpiritaliter intelligere dicta (2) nequeunt. Præoccupans autem turba ingreditur, quia differente Iudæa, gentilitas fluxit ad Chriſtum: foris enim ſtantes volunt Dominum videre cognati ipſius, cum Iudæi ſe ad cuſtodiam litteræ foris fixerunt, & Chriſtum potius ad carnalia docenda cogunt exire, quam ſe ad diſcenda ſpiritualia conſentiunt ingredi. Si ergo foris ſtantes nec ipſi agnoſcuntur parentes, quemadmodum nos agnoſcemur, ſi foris ſtemus? Intus enim eſt verbum, intus eſt lumen.

CAPUT IV.

(a) ET iterum cœpit docere ad mare; & congregata eſt ad eum turba multa, ita ut in navim aſcendens ſederet in mari: & omnis turba circa mare ſuper terram erat: & docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis in doctrina ſua: Audite: ecce exiit ſeminans ad ſeminandum: & dum ſeminat, aliud cecidit circa viam, & venerunt volucres cæli, & comederunt illud: aliud vero cecidit ſuper petroſa, ubi non habuit terram multam; & ſtatim exortum eſt, quoniam non habebat altitudinem terræ; & quando exortus eſt ſol, exæſtuavit, & eo quod non habebat radicem, exaruit: & aliud cecidit in ſpinas, & aſcenderunt ſpinæ, & ſuffocaverunt illud, & fructum non dedit: & aliud cecidit in terram bonam, & dabat fructum aſcendentem, & creſcentem, & afferebat unum triceſimum, & unum ſexageſimum, & unum centeſimum. Et dicebat: Qui habet aures audiendi, audiat. Et cum eſſet ſingularis, interrogaverunt eum hi qui cum eo erant duodecim, parabolam. Et dicebat eis: Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, illis autem qui foris ſunt, in parabolis omnia fiunt: ut videntes videant, & non videant; & audientes audiant, & non intelligant, ne quando convertantur, & dimittantur eis peccata. Et ait illis: Neſcitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoſcetis? Qui ſeminat, verbum ſeminat. Hi autem ſunt qui circa viam ubi ſeminatur verbum, & cum audierint, confeſtim venit ſatanas, & aufert verbum quod ſeminatum eſt in cordibus eorum: & hi ſunt ſimiliter qui ſuper petroſa ſeminantur, qui cum audierint verbum, ſtatim cum gaudio accipiunt illud, & non habent radicem in ſe; ſed temporales ſunt, deinde orta tribulatione, & perſecutione propter verbum, confeſtim ſcandalizantur: & alii ſunt qui in ſpinis ſeminantur; hi ſunt qui verbum audiunt, & ærumnæ ſæculi, & deceptio divitiarum, & circa reliqua concupiſcentiæ introeuntes, ſuffocant verbum, & ſine fructu efficitur: & hi ſunt qui ſuper terram bonam ſeminati ſunt qui audiunt verbum, & ſuſcipiunt, & fructificant, unum triceſimum, & unum ſexageſimum, & unum centeſimum.

(b) Et

(1) *Al.* & coheredes. (2) *Legit Nicolai forte melius* negligunt.

Digitized by Google

(b) Et dicebat illis: Numquid venit lucerna, ut ſub modio ponatur, aut ſub lecto? Nonne ut ſuper candelabrum ponatur? Non eſt enim aliquid abſconditum quod non manifeſtetur, nec factum eſt occultum quod non veniat in palam. Si quis habet aures audiendi, audiat. Et dicebat illis: Videte quid audiatis. In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. Qui enim habet, dabitur illi; & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.

(c) Et dicebat: Sic eſt regnum Dei, quemadmodum ſi homo iactet ſemen in terram, & dormiat, & exurgat nocte, & die, & ſemen germinet, & increſcat dum neſcit ille. Ultro enim terra fructificat primum herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica. Et cum ex ſe produxerit fructus, ſtatim mittit falcem, quoniam adeſt meſſis.

(d) Et dicebat: Cui aſſimilabimus regnum Dei, aut cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum ſinapis, quod cum ſeminatum fuerit in terra, minus eſt omnibus ſeminibus quæ ſunt in terra, & cum natum fuerit, aſcendit in arborem, & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita ut poſſint ſub umbra eius aves cæli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire; ſine parabola autem non loquebatur eis. Seorſum autem diſcipulis ſuis diſſerebat omnia.

(e) Et ait illis in illa die, cum ſero eſſet factum: Tranſeamus contra. Et dimittentes turbam aſſumunt eum, ita ut erat in navi, & aliæ naves erant cum illo. Et facta eſt procella magna venti, & fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. Et erat ipſe in puppi ſuper cervical dormiens; & excitant eum, & dicunt illi: Magiſter, non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens comminatus eſt vento, & dixit mari: Tace, obmuteſce. Et ceſſavit ventus. Et facta eſt tranquillitas magna. Et ait illis: Quid timidi eſtis? Necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, & dicebant ad alterutrum: Quiſputas eſt iſte, quia mare, & venti obediunt ei?

(a) THEOPHYLACTUS (in princ. Comm. ad IV. cap. Mar.) Licet matrem Dominus ſuperius negligere videretur, tamen reveretur eam: propterea namque egreditur circa mare: unde dicitur: *Et iterum cœpit Ieſus docere ad mare*. BEDA (cap. XVIII. in Mar. in princip.) Si enim Evangelium Matthæi inſpicimus, patet hanc doctrinam Domini ad mare eadem die qua ſuperiorem in domo celebratum eſſe ſermonem: terminato enim primo ſermone continuo ſubiunxit Matthæus cap. XIII. dicens: „In illo die exiens de domo ſedebat ad mare." HIERONYMUS (Mar. IV. in princ. Comment.) Cœpit autem docere ad mare, ut locus docendi indicet auditores amaros fuiſſe, & inſtabiles. BEDA (cap. XVIII. ubi ſupra.) Relicta etiam domo cœpit docere ad mare: quia relicta ſynagoga ad colligendam per Apoſtolos populi gentilis multitudinem venit: unde ſequitur: *Et congregata eſt ad eum turba multa, ita ut in navim aſcendens ſederet in mari*. CHRYSOSTOMUS. Quod non ſine cauſa factum oportet intelligi; ſed ut poſt ſe neminem dimitteret, ſed omnes auditores ante faciem haberet. BEDA (ubi ſupra a med. Comment.) Præfigurabat autem hæc navis Eccleſiam in medio nationum ædificandam, in qua Dominus dilectam ſibi conſecrat manſionem.

Sequitur: *Et dicebat illis in parabolis multa*. HIERONYMUS (par. a princ. Comment. in cap. IV.) Parabola eſt rerum natura diſcrepantium, ſub aliqua ſimilitudine facta comparatio: παραβολὴ paravoli enim Græco vocabulo dicitur ſimilitudo, quando illud quod intelligi volumus, per comparationes aliquas indicamus. Sic enim ferreum quempiam dicimus quando durum ac fortem deſideramus intelligi; cum velocem, ventis, aut avibus comparamus. Loquitur autem turbis in parabolis more providentiæ ſuæ, ut qui cæleſtia capere non poterant, per ſimilitudinem terrenam audita percipere potuiſſent. CHRYSOSTOMUS (hom. XLV. in Matth. ante medium.) Erigit enim per parabolam audientium mentem, ut manifeſtiorem ſermonem faceret, res viſui oſtendens. THEOPHYLACTUS (Mar. IV. non remote a princ.) Et ut attentiores faceret auditores, primam parabolam proponit de ſemine, quod eſt verbum Dei: unde ſequitur: *Et dicebat illis in*

doctrina ſua: non Moyſi, non Prophetarum, quia ſuum prædicat Evangelium: *Exiit ſeminans ad ſeminandum*. Seminans autem Chriſtus eſt. CHRYSOSTOMUS (homil. xlv. in Matth.) Non autem loco exivit qui præſens (1) exiſtit omnibus, & implet; ſed habitu, & diſpenſatione, qua nobis factus eſt propinquior per carnis amictum. Quia enim non valebamus ire ad eum, peccatis impedientibus iter noſtrum, ipſe exiit ad nos. Exiit autem prædicans pietatis ſeminare ſermonem, quem copioſe loquebatur. Non autem inculcat ſermonem eumdem in eo quod dicit: *Exiit ſeminans ad ſeminandum*: exit enim aliquando ſeminans, aut ut faciat novale, aut herbas malas evellat, aut aliquod aliud operetur. Iſte autem exiit ad ſeminandum. BEDA (cap. XIX. in Mar. non remote a princip.) Vel exiit ad ſeminandum, cum poſt vocatam ad fidem ſuam partem ſynagogæ electam, ad vocationem quoque Gentium gratiæ ſuæ dona diffudit. CHRYSOSTOMUS (homil. xlv. in Matth. parum ante med.) Sicut autem ſeminans non diſcernit terram ſubiectam; ſed ſimpliciter, & abſque diſcretione ſemen mittit; ſic & ipſe omnes alloquitur: & ad hoc ſignificandum ſubdit: *Et dum ſeminat, aliud cecidit circa viam*. THEOPHYLACTUS (Mar. IV. ſuper *Et dum ſeminat*.) Vide quia non dixit, quod proiecit illud in via, ſed quia cecidit: qui enim ſeminat, quantum in ſe eſt, in terram bonam proiicit; ſed illa, ſi fit mala, corrumpit verbum. Via autem Chriſtus eſt; infideles autem ſunt circa viam, ideſt extra Chriſtum. BEDA (cap. XIX. in Mar. non procul a princ.) Vel via eſt mens (2) ſedulo malarum cogitationum motu trita, ne verbi ſemen in ea germinare ſufficiat. Et ideo quidquid boni ſeminis vicinia talis viæ contigerit, perit, & a dæmonibus rapitur: unde ſequitur: *Et venerunt volucres cæli, & comederunt illud*. Recte autem dæmones volucres cæli dicuntur, ſive quia cæleſtis ſpiritualiſque ſunt naturæ, ſive quia in aere habitant. Vel qui ſunt (3) circa viam, ſunt negligentes, & deſides. Sequitur: *Aliud vero cecidit ſuper petroſa*. Petram dicit duritiam protervæ mentis, terram levitatem animæ obedientis, ſolem fervorem perſecutionis ſævientis. Altitudo ergo terræ, quæ ſemen Dei debuerat accipere, probitas eſt animi diſciplinis cæleſtibus exercitati, atque ad obediendum divinis eloquiis (4) regulariter inſtituti. Petroſa autem loca, quæ vim radicis ſuſcipiendæ non habent, illa ſunt præcordia quæ dulcedine tantum auditi ſermonis, ac promiſſis cæleſtibus ad horam delectantur; ſed in tempore tentationis recedunt, quia parum eſt in eis ſalutaris deſiderii, quod ſemen vitæ concipiat. THEOPHYLACTUS (Mar. IV. ſuper illud, *Aliud cecidit*.) Vel (5) petroſa ſunt qui modicum adhærentes petræ, ideſt Chriſto, inquantum ad tempus verbum recipiunt, poſtmodum abiiciunt recedentes. Sequitur: *Et aliud cecidit inter ſpinas*: per quod ſignificantur animæ multa curantes: ſpinæ enim curæ ſunt. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv. in Matth. a med.) Ulterius vero ponit terram bonam, dicens: *Et aliud cecidit in terram bonam*. Secundum enim conditionem terræ eſt differentia fructuum. Multa eſt autem dilectio ſeminantis ad homines: quoniam & primos commendat, & ſecundos non reiicit, & tertiis tribuit locum. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vide etiam quomodo mali ſunt plurimi, & pauci qui ſalvantur: quarta enim pars ſeminis invenitur ſalvata. CHRYSOSTOMUS (ubi ſupra.) Non tamen maior pars ſeminis occaſione amittitur ſeminantis, ſed terræ recipientis, ideſt animæ audientis. Et quidem materialis agricola hoc modo ſeminando congrue incuſaretur: non enim ignorat lapidem, aut viam, aut terram ſpinoſam, terram pinguem non fieri; in rationalibus vero non eſt ſic: petram enim poſſibile eſt fieri terram pinguem, & viam non conculcari, & deſtrui ſpinas; quod ſi fieri non poſſet, non ibi ſeminaſſet. Per hoc ergo nobis tribuit pœnitentiæ ſpem.

Sequitur: *Et dicebat*: *Qui habet aures audiendi, audiat*. (6) HIERONYMUS (cap. IV. ſuper *Qui habet aures*.) Quoties hæc admonitio in Evangelio, aut in Apocalypſi Ioannis interponitur, myſticum hoc quod dicitur, atque ad audiendum, diſcendumque (7) inſinuatur: *aures enim audiendi* ſunt cordis, & ſenſus interioris aures, obediendi, & faciendi quæ iuſſa ſunt.

Sequitur: *Et cum eſſet ſingularis, interrogabant eum hi qui cum eo erant duodecim parabolam exponere. Et dicebat eis: Vobis datum eſt ſcire myſterium regni Dei; illis autem qui foris ſunt in parabolis omnia fiunt*.

a BE-

(1) *Al.* exiſtit. (2) *Nicolai habet* aſſiduo. (3) *Al.* circa viam ſuam negligentes &c. (4) *Al.* regularibus. (5) *Al.* petroſi. (6) *Editio Veneta Nicolini hæc ad marginem notat*. Beda idem habet cap. XIX. in Marc. *cui Nicolai conſentit apponendo pro Hieronymo indicem Beda*. (7) *Nicolai optime apponit* ſalubre.

[a] BEDA (cap. xix. in Mar.) Quaſi diceret: Vos qui eſtis digni omnia quæ ad prædicationem ſunt congrua edoceri, parabolarum manifeſtationem addiſcetis. Ad iſtos autem parabolis uſus (1) ſum, quia digni non ſunt addiſcere propter eorum malitiam: qui enim legis quam acceperant, obedientiam non tenebant, iuſtum fuit ut novi ſermonis participationem non haberent; ſed ab utroque ſint alieni. Oſtendit enim per diſcipulorum obedientiam quod per contrarium indigni facti ſunt reliqui myſticæ doctrinæ. Poſtea vero inductione vocis propheticæ eorum confundit nequitiam tamquam a longe confutatam: unde ſequitur: *Ut videntes videant, & non videant, & audientes audiant, & non intelligant*; quaſi dicat: Ut prophetia impleatur quæ hoc prædicit. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Deus enim eos fecit videntes, ideſt intelligentes bonum; ipſi vero non vident, voluntarie (2) ſe fingentes non videre, ne convertantur, & corrigant ſe, tamquam ſuæ ſaluti inviderent.

Sequitur: *Ne quando convertantur, & dimittantur eis peccata*. CHRYSOSTOMUS (hom. lvi. in Matth.) Sic ergo vident, & non vident, audiunt, & non intelligunt: quod enim vident, & audiunt, contingit eis ex gratia Dei; ſed quod vident, & non intelligunt, contingit eis, quia gratiam recipere nolunt, ſed oculos cladunt, & fingunt ſe non videre, neque dictis acquieſcunt; & ſic a peccatis non mutantur per hoc quod vident, & audiunt, ſed contrarium patiuntur. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel poteſt aliter intelligi, quod reliquis loquebatur in parabolis, ut videntes non videant, & audientes non intelligant. Deus enim dat viſum, & intellectum his qui petunt, reliquos autem obcæcat, ne in maiorem redargutionem ſit eis, quod cum intelligerent, noluerunt facere quæ oportet: unde ſequitur: *Ne quando convertantur, & dimittantur eis peccata*. AUGUSTINUS de Quæſt. Evang. [b]. Vel hoc intelliguntur peccatis ſuis meruiſſe, ut non intelligerent; & tamen hoc ipſum miſericorditer eis eſt factum ut peccata ſua cognoſcerent, & converſi veniam mererentur. (3) BEDA (cap. xix. in Mar. parum a med.) Illis ergo qui foris ſunt, in parabolis omnia fiunt, & facta ſcilicet, & verba Salvatoris: quod neque in his quæ operabatur virtutibus, neque in eis quæ prædicabat arcanis eum cognoſcere Deum valent; ideoque ad remiſſionem peccatorum attingere non valent. CHRYSOSTOMUS (4). Quod autem non loquebatur eis, niſi in parabolis, nec omnino loqui deſiſtebat, demonſtrat quod his qui bono propinqui ſunt, etſi in ſeipſis bonum non habeant, occultum tamen eis oſtenditur. Cum autem aliquis cum reverentia, ac recto corde accedit, occultorum revelationem conſequitur abundanter; cum autem non ſana ſentit, nec his quæ multis facilia ſunt dignus fiet, nec etiam eorum auditu.

Sequitur: *Et ait illis: Neſcitis parabolam hanc? Et quomodo omnes parabolas cognoſcetis?* HIERONYMUS (Mar. iv. in primo Com.) Oportebat ſiquidem ut illi quibus in parabolis loquebatur, requirerent quod non intelligerent, & per Apoſtolos, quos contemptos habebant, diſcerent myſterium regni, quod ipſi non habebant. GLOSSA [c]. Et ideo Dominus hæc dicens, oſtendit oportere eos & hanc primam, & omnes conſequentes parabolas intelligere: propter quod exponens ſubdit: *Qui ſeminat, verbum ſeminat*. CHRYSOSTOMUS (hom. xlv. in Matth. a medio.) Et quidem Propheta doctrinam populi plantationi vineæ comparavit; (5) hic vero ſeminationi, manifeſtans per hoc quod brevior eſt nunc & facilior obedientia, & ſtatim fructum dabit. BEDA (cap. xix. in Mar.) In hac autem Domini expoſitione omnis eorum qui audire verba ſalutis potuerunt, (6) ſed ad ſalutem pervenire nequeunt, diſtantia comprehenditur. Sunt namque qui verbum quod audiunt, nulla fide, nullo intellectu, nulla ſaltem tentandæ utilitatis occaſione percipiunt; de quibus dicit: *Hi autem ſunt qui circa viam*. Cordibus enim eorum mandatum verbum, confeſtim immundi ſpiritus, quaſi viæ tritæ volucres ſemen, eripiunt. Sunt qui auditi verbi & utilitatem probant, & deſiderium guſtant; ſed ne ad id quod probant perveniant, alios huius vitæ adverſa terrendo, alios proſpera blandiendo retardant; de quorum primis dicitur: *Et hi ſunt ſimiliter qui ſupra petroſa*: de aliis dicitur: *Et alii ſunt qui in ſpinis*. Spinæ autem divitiæ vocantur,

(1) *Al.* verſus ſum. (2) *Al.* fugientes. (3) *Al.* HIERONYMUS, *quem habet etiam Nicolai*. (4) *Et h c ad marginem ſupra citata editionis Veneta legitur*: Hæc habet Beda ubi ſupra. (5) *Al.* hoc veræ ſeminationis. (6) *Al.* ii.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] CHRYSOSTOMUS. [b] Sive in Libro Qq. ſuper Matthæum, vel ex Matthæo, quæſt. xiv. [c] Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

tur, quia cogitationum ſuarum punctionibus mentem lacerant, & cum uſque ad peccatum pertrahunt, quaſi inflicto vulnere cruentant. Dicit autem: *Et ærumnæ ſæculi, & deceptio divitiarum*: quemcumque enim ſupervacuus divitiarum decipit appetitus, neceſſe eſt mox curarum ærumna continuarum affligat. Addit autem, *Et circa reliqua concupiſcentiæ:* quia (1) qui mandatis Dei contemptis, circa reliqua concupiſcens aberrat, ad gaudium beatitudinis non poteſt attingere. Suffocant autem huiuſmodi concupiſcentiæ verbum: quia bonum deſiderium, (2) ad quod intrare non ſinunt, quaſi aditum flatus vitalis necant. Excipiuntur autem ab his hominum differentiis Gentiles, qui nec audire verba vitæ merentur. THEOPHYLACTUS (Mar. I. parum ante med. Com.) Eorum vero qui ſemen ſuſcipiunt, convenienter rurſus tres ſunt gradus: unde ſequitur: *Et hi ſunt qui ſuper terram bonam ſeminati ſunt*. Qui in centum fructificant, ſunt qui perfectam, & obedientem habent vitam, ut virgines, & eremitæ; qui autem (3) in ſexaginta qui mediocriter ſe habent, ut continentes, & qui in cœnobio ſunt; qui autem in triginta, qui parvi quidem ſunt ſecundum propriam virtutem fructum ferentes, ut laici, & qui in coniugio ſunt. BEDA (cap. XIX. in Mar. non procul a fine.) Vel triginta fructificat, cum aliquis fidem ſanctæ Trinitatis electorum cordibus inſinuat; ſexaginta, cum perfectionem docet bonæ operationis; centum, cum cæleſtis regni præmia demonſtrat: centum namque computando in dexteram transferuntur: unde recte in ſignificatione ponuntur perpetuæ beatitudinis. Terra autem bona eſt electorum conſcientia, quæ omnibus prædictis tribus terris contraria facit: quia & commendatum ſibi ſemen verbi libenter excipit, & exceptum inter adverſa, & proſpera conſtanter ad fructus uſque (4) tempora conſervat. HIERONYMUS (Mar. IV. al. a princ. Com.) Vel fructus terræ (5) in triginta, & ſexaginta, & centum continetur; hoc eſt lege, & prophetia, & Evangelio.

(b) CHRYSOSTOMUS. Poſt interrogationem diſcipulorum de parabola, ac explanationem, bene ſubiungit: *Et dicebat illis: Numquid venit lucerna ut ſub modio ponatur, aut ſub lecto? Nonne ut ſuper candelabrum ponatur?* quaſi dicat: Propter hoc parabola dicta eſt, non ut immanifeſta maneat, aut occulta, tamquam ſub modio, aut ſub lecto, ſed ut dignis manifeſtetur. Lucerna in nobis eſt intellectualis natura, quæ ſecundum proportionem illuminationis, aut clare apparet, aut obſcure. Si enim meditationes, quæ nutriunt lumen, ac recordationes, in quibus lucerna talis accenditur, negligantur, mox extinguitur. HIERONYMUS (Marc. IV. ſuper *Numquid venit lucerna.*) Vel lucerna verbum eſt de tribus ſeminibus; modius, aut lectus, auditus eſt (6) inobedientium; candelabrum Apoſtoli ſunt, quos illuminavit Verbum Dei: unde ſequitur: *Non eſt enim aliquid abſconditum*. Abſconditum & occultum parabola ſeminis eſt; in palam vero venit, dum a Domino tractatur. (7) THEOPHYLACTUS (Marc. IV. circa med. Com.) Vel hic Dominus diſcipulos monet lucidos eſſe ſecundum vitam, & converſationem; quaſi dicat: Sicut lucerna ad lucendum ponitur, ſic ad vitam veſtram omnes (8) reſpicient. Itaque ſtudete bonam vitam habere, & non in angulis ſedeatis; ſed lucerna eſtote: lucerna enim non ſub lecto, ſed ſupra candelabrum poſita lucet. Quam quidem lucernam neceſſe eſt ponere ſuper candelabrum, ideſt in altitudine converſationis, quæ ſecundum Deum eſt, ut & aliis lucere valeat: *non ſub modio*, ideſt circa gulam; *neque ſub lecto*, ideſt otio: nemo enim qui eſcis ſtudet, & requiem diligit, poteſt eſſe lucerna omnibus lucens. (9) BEDA (cap. XX. in Marc. paulo a prin.) Vel quia tempus vitæ noſtræ ſub certa divinæ proviſionis menſura continetur, recte modio comparatur: lectus vero animæ corpus eſt, in quo temporaliter habitans quieſcit. Qui ergo amore vitæ temporalis, & illecebrarum carnalium occultat verbum Dei, modio, vel lecto lucernam operit; ſupra candelabrum autem ponit lucernam qui corpus ſuum miniſterio verbi Dei ſubiicit: unde his (10) verbis typice figuram docet prædicandi: unde ſequitur: *Non enim aliquid eſt abſconditum quod non reveletur, neque factum eſt occultum quod non in palam veniat*; quaſi dicat: Nolite erubeſcere Evangelium, ſed inter tenebras perſecutorum, lumen verbi Dei ſupra corporis veſtri candelabrum levate, fixa mente retinentes illum diem quo illuminabit Deus abſcondita tenebrarum: tunc enim & vos laus, & adverſarios pœna manet

(1) *Al. omittitur* qui. (2) *Al.* ad cor. *Legit P. Nicolai* Quia dum bonum deſiderium ad cor intrare &c. (3) *Al. deeſt* in, *ſicut etiam infra in* triginta. (4) *Al.* ad tempora. (5) *Al.* in trigeſimo, ſexageſimo, & centeſimo. (6) *Al.* in obedientiam. (7) *Al.* BEDA. (8) *Al.* inſpicient. (9) *Al.* THEOPHYLACTUS. (10) *Al. deeſt* verbis.

net æterna. CHRYSOSTOMUS a. Vel aliter. *Non eſt aliquid abſconditum*; quaſi dicat: Si vos cum diligentia vitam duxeritis, accuſationes lucernam veſtram non poterunt obumbrare. THEOPHYLACTUS (Marc. IV. poſt med. Com.) Unuſquiſque enim noſtrum ſeu bonum aliquid, ſeu malum in præterito fecerit, manifeſtatur in præſenti, & multo magis in futuro. Quid enim eſt Deo occultius? Sed tamen & ipſe manifeſtatus eſt in carne.

Sequitur: *Si quis habet aures audiendi audiat*. BEDA (cap. XX. in Marc. Super *Qui habet aures audiendi*.) Ideſt, ſi quis habet ſenſum intelligendi verbum Dei, non ſe ſubtrahat, non auditum ad ſabulas convertat; ſed bis quæ veritas dixit, accommodet aurem ſcrutandi, manus implendi, linguam prædicandi.

Sequitur: *Et dicebat illis: Videte quid audiatis*. THEOPHYLACTUS (Marc. IV. in med. Com.) Ut ſcilicet nihil eorum quæ vobis a me dicuntur ſubterfugiatis. *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis*; ideſt, quantamlibet menſuram intentionis introducetis, tantam recipietis utilitatem. BEDA (ſup. *In qua menſura menſi fueritis*.) Vel aliter. Si ſolerter omnia quæ valetis, bona facere, ac proximis intimare ſtudueritis; aderit divina pietas, quæ vobis & in præſenti ſenſum altiora capiendi, ac potiora gerendi (1) affectum conferet, & in futuro æternam retributionem adiiciet; & ideo ſubditur, *Et adiicietur vobis*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel aliter. Secundum menſuram fidei unicuique dividitur intelligentia myſteriorum, & ſcientiæ etiam adiicientur virtutes. Sequitur: *Qui enim habet, dabitur ei*; ideſt, qui fidem habet, habebit virtutem; & qui habet opus verbi, habebit & intelligentiam myſterii: & qui non habet e contra fidem, deficit virtute; & qui non habet opus verbi, eius intelligentia caret; & qui non intelligit, iam auditum perdidit. CHRYSOSTOMUS (hom. XXXI. in opere imper. ſuper Matth. prope fi.) Vel aliter. *Qui habet*, ſcilicet affectum, & voluntatem audiendi, & petendi, *dabitur ei*; *qui vero non habet*, divini auditus deſiderium, *& quod contingit habere* ſcriptæ legis, *auferetur ab eo*. BEDA (cap. XX. in Marc. paulo ante med.) Nonnumquam enim lector ingenioſus negligendo ſe, privat ſe ſapientia, quam tardus ingenio, ſtudioſius elaborando deguſtat. CHRYSOSTOMUS b. Poteſt autem ideo dici, quod non habet, quia veritatem non habet. (2) Dicit autem, *Quod habet*, propter hoc quod mendacium habet: putat enim aliquid ſe habere, qui mendacis intellectus exiſtit.

(c) CHRYSOSTOMUS. Poſuit ſupra parabolam de tribus ſeminibus diverſimode perditis, & uno ſalvato; cuius, ſecundum proportionem fidei, & operationis, tres diſferentias oſtendit: hic vero parabolam ponit ſolum de ſalvatis: unde dicit: *Et dicebat: Sic eſt regnum Dei quemadmodum ſi homo iactet ſemen in terram*. HIERONYMUS (ſup. *Sic eſt regnum Dei*.) Regnum Dei Eccleſia eſt, quæ regitur a Deo, & ipſa regit homines, & contrarias virtutes, & vitia calcat. CHRYSOSTOMUS c. Vel regnum Dei dicit fidem, quæ eſt in ipſum, ac diſpenſationem humanitatis; quod quidem regnum eſt ſicut ſi iaciat (3) ſementem homo: ipſe enim exiſtens Deus, & Dei Filius, homo incommutabiliter factus pro nobis, terram ſeminavit; ideſt, totum mundum verbo divinæ cognitionis illuminavit. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Semen enim verbum vitæ eſt; terra corda humana; & dormitio hominis mors eſt Salvatoris. Exurgit ſemen nocte, ac die: quia poſt ſomnum Chriſti, numerus credentium per adverſa, & proſpera magis magiſque (4) germinavit in fide, & crevit in opere. CHRYSOSTOMUS (5). Vel exurgit ipſe Chriſtus, qui ſedebat expectans per longanimitatem, quod recipientes ſemen fructificarent. Surgit autem, ideſt benevolentiæ ſuæ verbo ad fructificationem nos erigens per arma iuſtitiæ a dextris, quibus ſignificatur dies, & a ſiniſtris, quibus ſignificatur nox perſecutionum: per hæc enim ſemen germinat, nec areſcit. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Vel aliter. Chriſtus dormit, ideſt aſcendit

in

(1) *Al.* effectum. (2) *Al. deeſt* Dicit autem, *Quod habet*. (3) *Al. deeſt* ſementem. (4) *Al* germinabat.
(5) *Memorata editio Nicolini notat in margine*: Theophylactus hæc habet in Commentario huius loci.

Ex editione P. Nicolai.

a Hom. XV. in Matth. ut & Victor Antiochenus Tom. I. Biblioth. PP. b Non occurrit in Chryſoſtomo nec hom. XLVI. in Matt. nec hom. XXXI. Operis imperf. ubi ſimilem locum ex Matth. XIII. tractat, ut nec in ipſis Commentariis Marci ei perperam attributis hic locus expenditur; ſed nec proxime ſequentia in eodem occurrunt. c Immo potius, ut Gloſſa ipſa refert, Victor Antiochenus Tom. I. Biblioth. PP. in hunc locum; nec occurrit in Chryſoſtomo; ut nec alius locus infra notatus, qui rurſus ex Victore colligi poteſt, & ex Theophylacto, verbis paululum immutatis.

in cælum, ubi licet dormire videatur, ſurgit tamen nocte, cum per tentationes nos erigit in ſuam cognitionem; die vero, cum propter orationes noſtram diſponit ſalutem. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quod autem dicit, *Dum neſcit ille*, tropica eſt locutio; ideſt, neſcire nos facit, quis fructus uſque in finem afferat. CHRYSOSTOMUS *a*. Vel dicit, *Neſcit ille*, ut oſtendat liberam voluntatem eorum qui verbum ſuſcipiunt: voluntati enim noſtræ committit opus, & non totum ipſe ſolus operatur, ne bonum involuntarium videatur: unde ſubdit: *Ultro enim terra fructificat*; ideſt, non neceſſitate coacta contra propriam voluntatem, ſed voluntate adducitur ad fructificandum.

Primum herbam. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Ideſt timorem: „ initium enim ſapientiæ timor Domini: " Pſal. cx. *Deinde ſpicam*, ideſt pœnitentiam lacrymoſam; *deinde plenum fructum in ſpica*, ideſt caritatem: „ plenitudo enim legis eſt caritas: " Rom. XII. CHRYSOSTOMUS *b*. Vel primo herbam fructificat in lege naturæ, paulatim ad profectum creſcens; poſtmodum producit ſpicas in manipulum colligendas, & in altari Domino offerendas, in lege ſcilicet Moyſi; poſtea plenum fructum in Evangelio: vel quia non ſolum oportet nos frondere per obedientiam, ſed eſſe prudentes, & quaſi arundinis ſpicas erectos perſiſtere, de ventis agitantibus non curantes. Oportet nos etiam animam curare per aſſiduitatem memoriæ, ut tamquam ſpicas fructum geſtemus; ideſt, operationem virtutis completam demonſtremus. THEOPHYLACTUS (Marc. IV. ſuper *Terra fructificat*.) Herbam enim germinamus, cum principium boni oſtendimus; *deinde ſpicam*, cum reſiſtere tentationibus poſſumus; *deinde fructum*, cum perfectum quis operatur.

Sequitur: *Et cum ex ſe produxerit fructus, ſtatim mittit falcem, quoniam adeſt meſſis*. (1) HIERONYMUS (ſuper *Mittit falcem*.) Falx eſt mors, vel iudicium, quod ſecat omnia; meſſis (2) eſt conſummatio ſæculi. GREGORIUS *c* (Lib. XXII. Moral. cap. XX.) Vel aliter. Semen homo iactat in terram, cum cordi ſuo bonam intentionem inſerit; dormit autem qui iam in ſpe boni operis quieſcit; nocte vero exurgit, ac die, quia inter adverſa, & proſpera proficit, (3) dum ille neſcit qui adhuc metiri incrementa ſua non valet, & tamen concepta virtus (4) ad perfectum ducitur. Cum igitur deſideria bona concipimus, ſemen in terram mittimus; cum recte operari incipimus, herba ſumus; cum (5) ad profectum boni operis creſcimus, ad ſpicam pervenimus; cum in eiuſdem operis perfectione ſolidamur, iam plenum frumentum in ſpica proferimus.

(d) *d* GLOSSA Poſtquam poſuit parabolam de fructificatione ſeminis Evangelii, hic ſubiungit aliam parabolam ad oſtendendam excellentiam doctrinæ evangelicæ ad omnes alias doctrinas: unde dicitur: *Et dicebat: Cui aſſimilabimus regnum Dei?* THEOPHYLACTUS (Marc. IV. a med. Com.) Parviſſimum quidem eſt fidei verbum. Crede in Deum, & ſalvus eris. Sed (6) ſparſa ſuper terram prædicatio dilatata eſt, & augmentata, ita ut cæli volatilia, ideſt contemplativi homines, & alti intellectu, & cognitione, ſub eo habitent. Quanti enim ſapientes Gentilium relinquentes ſapientiam, ſub prædicatione Evangelii requieverunt? Omnium igitur maior prædicatio facta eſt. CHRYSOSTOMUS *e*. Et etiam quia quod fuit hominibus in brevibus ſermonibus nuntiatum, ſapientia quæ inter perfectos dicitur, dilatavit ſuper omnes ſermones: quia nihil maius eſt hac veritate. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Ramos autem magnos fecit: quidam enim Apoſtolorum in Romam, & quidam in Indiam; & quidam in alias terræ partes ſunt diviſi, ſicut rami. HIERONYMUS. Vel ſemen iſtud minimum eſt timore, magnum autem in caritate; quæ eſt maior omnibus oleribus, quia Deus caritas eſt, & omnis caro fœnum. Fecit autem ramos miſericordiæ, & compaſſionis, cum ſub umbra pauperes Chriſti, qui ſunt cæli animalia, delectantur habitare. BEDA (cap. XX. in Marc.) Homo autem qui ſeminat a pleriſque Salvator ipſe intelligitur, ab aliis autem ipſe homo ſeminans in corde ſuo. CHRYSOSTOMUS. Poſtea vero Marcus brevitate gaudens,

(1) *Al.* THEOPHYLACTUS. (2) *Al. omittitur* eſt. (3) *P. Nicolaius poſt verbum* proficit *habet* ſemen germinat, dum ille neſcit: quia dum adhuc metiri &c. (4) *Al.* ad profectum dicitur. (5) *Al.* ad perfectum. (6) *Nicolai* ſparſim.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel Victor Antiochenus. *b* Non occurrunt in Chryſoſtomo quæ ſequuntur; ſed deſumuntur ex Victore Antiocheno. *c* Hom. 14. ſuper Ezechielem. *d* CHRYSOSTOMUS. *e* Nec in illo, nec in Victore Antiocheno, nec in Theophylacto reperitur, vel in hunc locum, vel in Matth. 13. ubi eadem parabola grani ſinapis deſcribitur.

Digitized by Google

dens, oſtendens parabolarum naturam, ſubiungit: *Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum prout poterant audire*. THEOPHYLCATUS (Marc. IV. ſuper illud, *Sine parabola non loquebatur*.) Quoniam enim turbæ erant indoctæ, a commeſtibilibus, & conſuetis nominibus inſtruit eas; & propter hoc ſubdit: *Sine parabola autem non loquebatur eis*, ut ſcilicet moverentur ad accedendum, & interrogandum. Sequitur: *Seorſum autem diſcipulis ſuis diſſerebat omnia*, ſcilicet de quibus interrogabant ut ignorantes, non ſimpliciter omnia tam manifeſta, quam immanifeſta. HIERONYMUS (ſuper *Seorſum autem diſcipulis.*) Illi enim digni erant ſeorſum audire myſteria in penetrali, in timore ſapientiæ qui remoti a cogitationum malarum tumultibus in ſolitudine virtutum permanebant: ſapientia enim in tempore otii percipitur.

(e) HIERONYMUS (ibidem.) Poſt doctrinam dehinc ad mare venerunt, & fluctibus turbantur: unde dicitur: *Et ait illis in illa die, cum ſero eſſet factum: Transeamus contra*. REMIGIUS. Tria enim legitur Dominus habuiſſe refugia, ſcilicet navis, montis, & deſerti: quoties a turbis comprimebatur, ad aliquod iſtorum refugiebat. Cum ergo vidit Dominus turbas multas circa ſe, earum importunitatem quaſi homo volens declinare, iuſſit diſcipulos ſuos transfretare.

Sequitur: *Et dimittentes turbam, aſſumunt eum, ita ut erat in navi*. CHRYSOSTOMUS *a*. Diſcipulos quidem aſſumpſit Dominus, ut viſores fierent futuri miraculi; ſed ſolum ipſos aſſumit, ne alii cognoſcerent ipſos eſſe tam modicæ fidei: unde ad oſtendendum quod ſeparatim alii transfretabant, ſubiungit: *Et aliæ naves erant cum illo*. Ne autem ſuperbirent diſcipuli, quod eos ſolos aſſumpſerat, periclitari eos permittit: & ut etiam per hoc diſcerent tentationes viriliter ſuſtinere: unde ſequitur: *Et facta eſt procella magna*. Ut autem futuri miraculi maiorem eis imprimat ſenſum, dat tempus timori, dormiendo: unde ſequitur: *Et erat ipſe in puppi ſuper cervical dormiens*. Si enim vigilaſſet, aut non timuiſſent, neque rogaſſent tempeſtate orta; aut eum aliquid tale facere non putaſſent. THEOPHYLACTUS. Dimiſit ergo eos incidere in timorem periclitationis, ut eius virtutem in ſeipſis cognoſcerent, qui alios ab eo beneficiatos videbant. Dormiebat autem ſuper cervical navis, ligneum ſiquidem. CHRYSOSTOMUS (1) *b*. Oſtendens ſuam humilitatem, & ex hoc multam ſapientiam docens. Nondum autem diſcipuli, qui circa eum exiſtebant, eius gloriam cognoſcebant: & quidem quod ſurgens poterat ventis imperare credebant, ſed quod quieſcens, ſeu dormiens nequaquam: & ideo ſequitur: *Et excitant eum, & dicunt ei: Magiſter, non ad te pertinet quia perimus?* THEOPHILACTUS (Mar. IV. circ. finem Comment.) Ipſe autem exurgens, comminatur primo quidem vento, qui maris tempeſtatem, & fluctus faciebat; & hoc eſt quod ſubditur: *Et exurgens comminatus eſt vento*: deinde præcipit mari: unde ſequitur: *Et dixit mari: Tace, obmuteſce*. GLOSSA *c*. Ex commotione enim maris quidam ſonitus conſurgit, qui videtur eſſe quædam maris locutio periculum comminantis; & ideo convenienter ſub quadam metaphora tranquillitatem imperat taciturnitatis vocabulo; ſicut & in cohibitione ventorum, qui ſua violentia mare conturbant, comminationem nominavit. Solent enim poteſtatem habentes, eos qui violentia pacem hominum conturbant, comminatione pœnarum refrenare. Per hoc ergo datur intelligi quod ſicut Rex aliquis poteſt comminatione violentos comprimere, & ſuis edictis murmur ſubiecti populi mitigare; ita Chriſtus Rex univerſæ creaturæ exiſtens, ſua comminatione ventorum cohibuit violentiam, & mari taciturnitatem indixit: & ſtatim eſt effectus ſecutus: ſequitur enim: *Et ceſſavit ventus*, cui ſcilicet fuerat comminatus, *& facta eſt tranquillitas magna*; ſcilicet in mari, cui taciturnitatem indixerat. THEOPHYLACTUS (Mar. IV. circa finem Comment.) Comminatus eſt etiam & diſcipulis tam-

(1) *Ad marginem Venetæ Nicolini editionis hæc notantur*. Homil. XXIX. in Matth. aliquid huiuſmodi habet.

Ex editione P. Nicolai.

a Nihil tale in Chryſoſtomo, nec hom. v. in Matth. ubi hoc ipſum commentatur, nec in hunc Marci locum, ubi nullum ipſius Commentarium extat; ſed ex Theophylacto, & Victore Antiocheno colligitur. *b* Quod ſubiungitur ex Chryſoſtomo, iterum ex Victore Antiocheno Gloſſa refert, etſi ultimam appendicem non eodem tenore habeat Victor; nec omnino in Chryſoſtomo reperitur, niſi quantum ad initium ſolum, quod indicatur hom. XXIX. in Matth. *c* Nec tale quidquam omnino habet Gloſſa, ut nec alibi uſquam occurrit.

tamquam fidem non habentibus: ſequitur enim: *Et ait illis: Quid timidi eſtis? Necdum habetis fidem*? Si enim habuiſſent fidem, credidiſſent quod etiam dormiens ſervare eos potuiſſet incolumes. Sequitur: *Et timuerunt timore magno, & dicebant ad alterutrum: Quiſputas eſt iſte, quia venti, & mare obediunt ei*? Etenim dubie habebant ſe erga eum: inquantum enim iuſſu mare placavit, non baculo, ut Moyſes, non precibus, ut Eliſeus Iordanem, neque arca, ut Ieſus Nave, (1) ſecundum hoc vere Deus eis videbatur; ſecundum vero quod dormiebat, homo. HIERONYMUS (ſuper *Et erat ipſe in puppi*.) Myſtice vero puppis Eccleſiæ eſt initium, in qua Dominus corporaliter dormit, quia numquam dormit qui cuſtodit Iſrael: puppis enim mortuis pellibus vivos continet, & fluctus arcet, & ligno ſolidatur; ideſt, cruce, & morte Domini Eccleſia ſalvatur. Cervical corpus Domini eſt, cui divinitas ſicut caput inclinata eſt. Ventus autem, & mare, dæmones, & perſecutores ſunt; quibus dicit, *Tace*, quando compeſcit edicta Regum iniquorum, ut voluerit. Tranquillitas magna eſt pax Eccleſiæ poſt preſſuram, ſive theorica poſt vitam activam. BEDA (cap. XXI. in Mar. circa princ.) Vel navicula quam aſcendit, paſſionis arbor intelligitur, per quam fideles ad (2) ſecuritatem ſecuri littoris perveniunt. Aliæ naves quæ fuiſſe dicuntur cum Domino, illos ſignificant qui fide dominicæ crucis imbuti ſunt, non tamen turbine tribulationum pulſati; vel poſt tentationum procellas ſerenitate pacis utuntur. Diſcipulis autem navigantibus Chriſtus obdormivit, quia fidelibus futuri regni quietem meditantibus, tempus dominicæ paſſionis advenit: unde hoc ſero factum fuiſſe perhibetur, ut (3) veri ſolis occubitum non ſola Domini dormitio, ſed ipſa deſcendentis lucis hora ſignificet. Aſcendente autem illo in puppim crucis, fluctus blaſphemantium perſecutorum aſſurgunt dæmoniacis excitati procellis; quibus tamen non ipſius patientia turbatur, ſed diſcipulorum imbecillitas concutitur. Excitant autem diſcipuli Dominum: quia cuius mortem viderant, maximis votis reſurrectionem quærebant. Vento exurgens comminatus eſt: quia reſurrectione celebrata, diaboli ſuperbiam ſtravit. Mare ſilere præcepit: quia Iudæorum rabiem reſurgendo deiecit. Diſcipuli autem arguuntur: quia poſt reſurrectionem exprobravit eis incredulitatem eorum. Et nos quoque cum ſigno dominicæ crucis imbuti ſæculum relinquere diſponimus, navem cum Ieſu conſcendimus, mare tranſire conamur: ſed nobis navigantibus inter æquoris fremitus obdormit, quando inter medios virtutum uſus, vel immundorum ſpirituum, vel hominum pravorum, vel ipſarum noſtrarum cogitationum impetus, amoris flamma refrigeſcit. Verum inter huiuſmodi procellas illum ſedulo excitemus: mox tempeſtatem compeſcet, refundet tranquillitatem, portum ſalutis indulgebit.

CAPUT V.

(a) ET venerunt trans fretum maris in regionem Gerazenorum. Et exeunti ei de navi ſtatim occurrit de monumentis homo in ſpiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis: & neque catenis iam quiſquam poterat eum ligare, quoniam ſæpe compedibus, & catenis vinctus dirupiſſet catenas, & compedes comminuiſſet; & nemo poterat eum domare. Et ſemper die ac nocte in monumentis, & in montibus erat clamans, & concidens ſe lapidibus. Videns autem Ieſum a longe, cucurrit, & adoravit eum, & clamans voce magna dixit: Quid mihi, & tibi Ieſu Fili Dei altiſſimi? Adiuro te per Deum ne me torqueas. Dicebat enim illi: Exi ſpiritus immunde ab homine iſto. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen eſt? Et dicit ei: Legio mihi nomen eſt, quia multi ſumus. Et deprecabatur eum multum ne ſe expelleret extra regionem. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus paſcens in agris: & deprecabantur eum ſpiritus, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus. Et conceſſit eis ſtatim Ieſus. Et exeuntes ſpiritus immundi introierunt in porcos, & magno impetu grex præcipitatus eſt

(1) *Al.* ſed hoc. (2) *Al. Forte* ſtabilitatem. (3) *deeſt* veri.

eſt in mare ad duo millia, & ſuffocati ſunt in mari. Qui autem paſcebant eos, fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in agros. Et egreſſi ſunt videre quid eſſet factum; & veniunt ad Ieſum, & vident illum qui a dæmonio vexabatur, ſedentem veſtitum, & ſanæ mentis; & timuerunt. Et narraverunt illis qui viderant qualiter factum eſset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum ut diſcederet de finibus eorum. Cumque aſcenderet navim, cœpit illum deprecari qui a dæmonio vexatus fuerat, ut eſſet cum illo: & non admiſit eum, ſed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, & miſertus ſit tui. Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli quanta ſibi feciſset Ieſus; & omnes mirabantur.

(b) Et cum aſcendiſset Ieſus in navi rurſus trans fretum, convenit turba multa ad eum, & erat circa mare. Et venit quidam de archiſynagogis, nomine Iairus, & videns eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis eſt, veni impone manum tuam ſuper eam, ut ſalva ſit, & vivat. Et abiit cum illo, & ſequebatur eum turba multa, & comprimebant eum. Et mulier quæ erat in profluvio ſanguinis annis duodecim, & fuerat multa perpeſsa a compluribus medicis, & erogaverat omnia ſua, nec quicquam profecerat, ſed magis deterius habebat, cum audiſset de Ieſu, venit in turba retro, & tetigit veſtimentum eius. Dicebat enim: Quia ſi vel veſtimentum eius tetigero, ſalva ero. Et confeſtim ſiccatus eſt fons ſanguinis eius, & ſenſit corpore quia ſanata eſset plaga. Et ſtatim Ieſus cognoſcens in ſemetipſo virtutem quæ exierat de illo, converſus ad turbam aiebat: Quis tetigit veſtimenta mea? Et dicebant ei diſcipuli ſui: Vides turbam comprimentem te, & dicis, Quis me tetigit? Et circumſpiciebat videre eam quæ hoc fecerat. Mulier vero timens, & tremens, ſciens quod factum eſset in ſe, venit, & procidit ante eum, & dixit omnem veritatem. Ieſus autem dixit ei: Filia, fides tua te ſalvam fecit: vade in pace, & eſto ſana a plaga tua.

(c) Adhuc eo loquente, veniunt nuntii ad Archiſynagogum dicentes: Quia filia tua mortua eſt, quid ultra vexas Magiſtrum? Ieſus autem audito verbo quod dicebant, ait Archiſynagogo: Noli timere, tantummodo crede. Et non admittit quemquam ſequi ſe, niſi Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domum Archiſynagogi, & vident tumultum, & flentes, & eiulantes multum. Et ingreſsus ait illis: Quid turbamini, & ploratis? Puella non eſt mortua, ſed dormit. Et irridebant eum. Ipſe vero eiectis omnibus, aſsumit patrem, & matrem puellæ, & qui ſecum erant, & ingrediuntur ubi puella erat iacens, & tenens manum puellæ, ait illi, Thabitha cumi; quod eſt interpretatum, Puella, tibi dico, ſurge. Et confeſtim ſurrexit puella, & ambulabat. Erat autem annorum duodecim. Et obſtupuerunt ſtupore magno. Et præcepit illis vehementer, ut nemo id ſciret. Et iuſſit illi dari manducare.

(a) THEOPHYLACTUS (in princip. Comment. in v. cap.) Quia qui in navicula erant conquirebant ad invicem, *Quiſputas eſt iſte?* inimicorum teſtimonio confirmatur quis eſſet: acceſſit enim dæmoniacus confitens ipſum eſſe Filium Dei: ad quod narrandum Evangeliſta (1) accedens, dicit: *Et venerunt trans fretum maris, in regionem Gerazenorum*. BEDA (cap. XXI. in Mar. in princ.) Geraza eſt urbs inſignis Arabiæ trans Iordanem, iuxta montem Galaad, quam tenuit tribus Manaſſe, non longe a ſtagno Tiberiadis, in quod porci præcipitati ſunt. CHRYSOSTOMUS a. Sed ta-

(1) *Al.* accedit dicens.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo Victor Antiochenus Tom. I. Biblioth. PP. in hunc locum.

tamen (1) neque Gadarenorum, neque Gerazenorum exquiſita Scriptura continet, ſed (2) Gergeſenorum. (3) Gadara enim civitas eſt Iudææ, (4) cui prope adiacet ſtagnum, & nullo modo mare; Geraza vero Arabiæ civitas eſt, neque mare, neque ſtagnum proximum habens. Et ne tam evidens mendacium Evangeliſtæ dixiſſe videantur, viri tam diligenter ſcientes ea quæ circa Iudæam erant; Gergeſa quidem, a qua Gergeſeni (5) dicti, antiqua (6) civitas fuit, iuxta eam quæ nunc Tiberias appellatur, circa quam præcipuum eſt circumpoſitum ſtagnum.

Sequitur: *Et exeunti ei de navi ſtatim occurrit de monumentis homo*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXIV.) Cum Matthæus dicat duos fuiſſe, Marcus, & Lucas unum commemorant, ut intelligas unum eorum fuiſſe perſonæ alicuius clarioris, quem regio illa maxime dolebat. CHRYSOSTOMUS (hom. XXIX. in Matth. ante medium.) Vel (7) videtur quod Marcus, & Lucas illud quod erat miſerabilius narraverunt; & propter hoc diffuſius quod illi contigerat enarrant: ſequitur enim: *Et neque catenis iam quiſquam poterat eum ligare*. Dixerunt ergo ſimpliciter dæmoniacum, numerum non quærendo; vel ut virtutem maiorem oſtenderent operantis: nam qui unum talem curaverat, non erat ei impoſſibile multos alios curare. Nec tamen hic diſſonantia demonſtratur: non enim dixerunt, quod unus ſolus erat; quod ſi dixiſſent, Matthæo contradicere viderentur. Habitabant autem in monumentis dæmones, erroneum dogma multis volentes (8) immittere, quod decedentium animæ in dæmones convertebantur. GREGORIUS Niſſenus. Paraverat autem ſe cœtus dæmonum ad reſiſtendum divinæ poteſtati. Cum autem appropinquaret qui poteſtatem habet ſuper omnia, exclamant eminentem eius virtutem: unde ſequitur: *Videns autem Ieſum a longe, cucurrit, & adoravit eum, & clamans voce magna dixit: Quid mihi, & tibi Ieſu Fili Dei altiſſimi?* (9) CYRILLUS. Vide dæmonem duplici paſſione diviſum, audacia, & timore: reluctatur, & orat: quaſi quæſtionem aliquam intentans, vult ſcire quid ſibi, & Ieſu commune; quaſi dicat: Qua de cauſa eiicis me ab hominibus, cum ſint mei? BEDA (cap. XXI. in Mar. ſuper *Quid mihi, & tibi Ieſu?*) Quæ autem impietas eſt Iudæorum eum dicere in principe dæmoniorum eiiciſſe dæmonia quem & ipſa dæmonia fatentur nihil ſecum habere commune? CYRILLUS. Deinde orans ſubiungit: *Adiuro te per Deum, ne me torqueas*: emiſſionem enim reputabat tormentum; vel etiam inviſibiliter torquebatur. CHRYSOSTOMUS a (hom. XXIX. in Matth. ſuper „Veniſti ante tempus perdere.") Quamvis enim mali ſint dæmones, ſciunt tamen quod ipſos propter peccata expectat ultimo aliqua pœna: quia vero nondum eis tempus ultimæ pœnæ advenerat, firmiſſime cognoſcebant; maxime cum permiſſum eſſet eis, hominibus commiſceri. Sed quia Chriſtus comprehenderat eos tanta mala perpetrare, putabant, quod propter factorum exceſſum, ultimum punitionis tempus minime expectarent; propter hoc ſupplicant ne torquerentur. BEDA (cap. XXI. in Mar. ſuper *Adiuro te ne me torqueas.*) Magnum enim tormentum eſt (10) dæmoni a læſione hominis ceſſare; & tanto dimittit gravius quanto poſſidet durius: ſequitur enim: *Dicebat enim illi: Exi ſpiritus immunde ab homine iſto*. CYRILLUS b. Attendas inexpugnabilem virtutem Chriſti: conquaſſat ſatanam, cui verba Chriſti ſunt ignis & flamma: ſecundum quod Pſalmiſta dicit Pſal. XCVI. „Liquefacti ſunt montes a facie Dei," ideſt ſublimes, & ſuperbæ virtutes.

Sequitur: *Et interrogabat eum: Quod tibi nomen eſt?* THEOPHYLACTUS (Mar. IV. ſuper *Quod tibi nomen?*) Interrogat quidem Dominus, non ut ipſe ſciret; ſed ut ceteri ſciant multitudinem habitantium dæmonum. CHRYSOSTOMUS. Ne ſi ipſe diceret, quod multi ſunt, incredibile (11) fieret. Vult ergo quod ipſi confiteantur, quod multi erant: unde ſequitur: *Et dicit ei: Legio mihi nomen eſt, quia multi ſumus*. Non dicit determinatum numerum, ſed multitu-

(1) *Al.* neque Geraſenorum, neque Geraſinorum. (2) *Al.* Gerſinorum, *item* Gergeſinorum. (3) *Al.* Garaza. (4) *Al.* cui præceps adiacet. *item* civitas eſt Iudææ, & nequaquam in ea eſt mare. (5) *Al.* *[illegible]* dicti. (6) *Al.* civitas fuit, nunc Tiberias nuncupata. (7) *Al.* *d eſt* Vel. (8) *Al.* mittere. (9) *Al.* CHRYSOSTOMUS, *& ſic habet Nicolai*. (10) *Al.* dæmonia a læſione. (11) *Al.* ſciret.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Eadem quoque partim Victor Antiochenus, partim Theophylactus inſinuat, & expreſſius quam Chryſoſtomus. b Quod ea Cyrillo notatur, non occurrit.

Digitized by Google

tudinem: non enim prodeſt ad ſcientiam exquiſitio numeri. BEDA (cap. XXI. in Marc. ibidem.) Confeſſa autem publice peſte, quam furens tolerabat, virtus curantis gratior apparet. Sed & noſtri temporis ſacerdotes, qui per exorciſmi gratiam eiicere norunt, ſolent dicere, patientes non aliter valere curari, niſi, quantum ſapere poſſunt, omne quod ab immundis ſpiritibus viſu, auditu, guſtu, tactu, vel alio quolibet corporis, aut animi ſenſu vigilantes, dormienteſve pertulerint, confitendo patenter exponant.

Sequitur: *Et deprecabatur eum multum ne ſe expelleret extra regionem*. CHRYSOSTOMUS *a*. (1) Aut, ut Lucas dicit, in abyſſum: abyſſus enim eſt ſeparatio huius mundi: promerentur enim dæmones mitti ad tenebras exteriores, diabolo, & ſuis angelis præparatas. Hoc autem Chriſtus facere poterat; permiſit tamen eos in hac terra eſſe, ne abſentia tentatoris homines corona victoriæ privaret. THEOPHYLACTUS (Mar. v. ſuper *Mitte nos in porcos*.) Et nobiſcum pugnantes, nos peritiores conſtituant.

Sequitur: *Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus paſcens*. AUGUSTINUS de Concor. Evangel. (Libr. II. cap. XXIV.) Quod hic dicit Marcus circa montes fuiſſe gregem, Lucas autem in monte, nihil repugnat: grex enim porcorum tam magnus fuit ut aliquid eius eſſet in monte, & aliquid circa montem.

Sequitur: *Et deprecabantur eum ſpiritus, dicentes: Mitte nos in porcos, ut in eos introeamus*. REMIGIUS ſuper Matth. Idcirco autem intraverunt in porcos non ſponte, ſed petierunt ut eis concederetur, ut demonſtraretur quia non poſſunt nocere hominibus, niſi permiſſione divina. Ideo autem non petierunt mitti in homines, quia illum cuius virtute torquebantur, humanam ſpeciem geſtare videbant; nec petierunt ut in pecora mitterentur, quia velut munda animalia in templo Dei offerebantur. Petierunt ut in porcos mitterentur, quia nullum animal eſt immundius porco, & dæmones ſemper in ſpurcitiis delectantur.

Sequitur: *Et conceſſit eis ſtatim Ieſus*. BEDA (cap. XXI. in Mar.) Ideo quidem permiſit ut per interfectionem porcorum hominibus ſalutis occaſio præbeatur. CHRYSOSTOMUS *b* (homil. XXIX. in Matth.) Volens furiam quam contra homines habent dæmones, omnibus demonſtrare, & quod multo peiora vellent hominibus infligere, ſi poſſent virtute (2) non impediti divina. Et quia in hominibus hanc demonſtrationem fieri eius pietas non ferebat, ipſos in porcos intrare permiſit, ut in illis virtus, & furor dæmonum videatur.

Sequitur: *Et exeuntes ſpiritus immundi introierunt in porcos*. TITUS *c*. Fugam autem arripuerunt paſtores, ne cum porcis perirent, & huiuſmodi terrorem civibus intulerunt: unde ſequitur: *Qui autem paſcebant eos &c.* Illos ad Salvatorem adduxit damni neceſſitas: frequenter enim cum Deus homines damnat in rebus poſſeſſis, confert beneficium animabus: unde ſequitur: *Et veniunt ad Ieſum, & vident illum qui a dæmonio vexabatur ſedentem*, ſcilicet iuxta pedes a quibus nactus erat ſalutem, quem antea nec catenæ compeſcere poterant; veſtitum, & ſanæ mentis, qui continuo nudus erat: & obſtupuerunt: unde ſequitur, *Et timuerunt*. Hoc igitur miraculum partim viſu, partim verbis comperiunt: unde ſequitur: *Et narraverunt illis qui viderant*. THEOPHYLACTUS (Mar. v. parum ante med.) Stupentes autem propter miraculum quod audierant, timuerunt: & propter hoc deprecantur ipſum ut ab eorum recedat finibus; & hoc eſt quod ſubditur: *Et rogare eum cœperunt ut diſcederet a finibus eorum*: timebant enim ne aliquando tale aliquid paterentur. Contriſtati enim de porcorum perditione, præſentiam renuunt Salvatoris. BEDA (cap. XXI. a med.) Vel conſcii fragilitatis propriæ, præſentia Domini ſe iudicabant indignos.

Sequitur: *Cumque aſcenderet navim, cœpit illum deprecari qui a dæmone vexatus fuerat, ut eſſet cum illo*. THEOPHYLACTUS (Mar. v. circa med.) Timebat enim ne aliquando invenientes eum dæmones reintrarent in eum. Dominus vero remittit eum in domum

(1) *Al.* Lucas autem dicit, In abyſſum. (2) *Al.* non impediri.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo Victor Antiochenus Tom. I. Biblioth. PP. ut iam ſupra; & eadem quo ad poſteriorem appendicem Theophylactus habet paulo aliis verbis. *b* Et hæc etiam expreſſius tum ex Theophylacto, tum ex Victore Antiocheno colligitur; quamvis inſinuatur a Chryſoſtomo in Matth. ſuper VIII. cap. hom. XXIX. *c* Boſtrenſis in Matth.

mum ſuam, innuens ei quod quamvis ipſe præſens non eſſet, tamen ſua virtus ipſum cuſtodiret; ſimul etiam ut curatus aliis proſit: unde ſequitur: *Et non admiſit eum; ſed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, & nuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, & miſertus ſit tui*. Vide Salvatoris humilitatem: non dixit, Denuntia omnia quæ feci tibi, ſed omnia quæ fecit tibi Dominus: ſic & tu cum aliquid boni feceris, non tibi, ſed Deo attribuas. CHRYSOSTOMUS *a*. Licet autem aliis ſanatis præceperit nemini dicere, convenienter tamen huic præcepit quod annuntiet: quoniam omnis (1) illa regio dæmonibus detenta ſine Deo manebat. THEOPHYLACTUS Ipſe igitur (2) cœpit prædicare, & omnes mirantur; & hoc eſt quod ſequitur: *Et cœpit prædicare*. BEDA (ubi ſupra cap. XXI.) Myſtice autem Geraſa, ſive Gergeſe, ut quidam legunt, colonum eiiciens, ſive advena appropinquans interpretatur: quia Gentium populus & hoſtem de corde repulit, & qui erat longe, factus eſt prope. HIERONYMUS (in princ. Comm. in cap. V. Mar.) Hic autem dæmoniacus, deſperatiſſimus Gentium populus eſt, nec lege naturæ, nec Dei, nec humano timore alligatus. BEDA (cap. XXI. a princ.) Qui in monumentis habitabat, quia in mortuis operibus, hoc eſt in peccatis, delectabatur: ſemper nocte, ac die furebat, quia in proſperis, & adverſis a ſervitio malignorum ſpirituum non ceſſabat; ſed per operum fœditatem quaſi in monumentis iacebat, per faſtum ſuperbiæ in montibus errabat, per verba duriſſimæ infidelitatis quaſi lapidibus ſe concidebat. Dicit autem, *Legio mihi nomen eſt*, quia populus Gentium diverſis idolatriæ cultibus erat mancipatus. Quod autem exeuntes ſpiritus immundi ab homine intrant porcos, quos in mare præcipitant, ſignificat quod, liberato populo Gentium a damnatione dæmonum, qui Chriſto credere noluerunt, in abditis agunt ſacrilegos ritus. THEOPHYLACTUS (Mar. V. ſuper *Mitte nos in porcos*.) Vel per hoc ſignificatur quod dæmones intrant in homines ad modum porcorum viventes, & volutabro voluptatum ſe involventes; ac præcipitant eos præcipitio (3) perditionis in mare vitæ iſtius, & ſuffocantur. HIERONYMUS (Mar. V. ſuper *Cui nomen Legio*.) Vel ſuffocantur in inferno ſine reſpectu miſericordiæ per impetum immaturæ mortis; a quibus fugiunt multi, quia flagellato ſtulto, ſapiens prudentior fit. BEDA (cap. XXI. parum a fine.) Quod autem Dominus volentem eſſe cum illo non admiſit, ſignificat quod quiſque intelligat poſt remiſſionem peccatorum ingrediendum ſibi eſſe in conſcientiam bonam, & ſerviendum Evangelio propter aliorum ſalutem, ut deinde cum Chriſto requieſcat. GREGORIUS *b* VII. Moral. Cum enim quantumlibet parum de divina cognitione percepimus, redire iam ad humana nolumus, quietem contemplationis quærentes; ſed Dominus præcipit, ut mens prius exſudet in opere, & poſtmodum refici debeat per contemplationem. HIERONYMUS (Mar. V. ubi ſupra.) Homo autem ſanatus prædicabat in Decapoli, dum a Romano nunc regno Iudæi convertuntur, qui in littera tantum pendent decalogi.

(b) THEOPHYLACTUS (Mar. V. poſt med. Comment.) Poſt miraculum dæmoniaci, aliud miraculum Dominus operatur, filiam ſcilicet Archiſynagogi reſuſcitans; ad cuius miraculi narrationem Evangeliſta accedens dicit: *Et cum aſcendiſſet Ieſus in navi, rurſus trans fretum*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXVIII.) Intelligendum eſt autem quod de Archiſynagogi filia ſubditur, factum eſſe cum aſcendiſſet Ieſus in navi rurſus trans fretum; ſed quantum poſt, non apparet: niſi enim fuiſſet intervallum, non eſſet quando fieret quod narrat Matthæus de convivio domus ſuæ; poſt quod factum nihil aliud continuo ſequitur quam illud de Archiſynagogi filia: ſic enim ipſe contexit, ut ipſe tranſitus aperte indicet hoc conſequenter narrari quod conſequenter eſt factum.

Sequitur: *Et venit quidam de archiſynagogis nomine Iairus*. CHRYSOSTOMUS *c*. Nomen poſuit propter Iudæos, qui tunc erant, ut nomen miraculi fieret oſtenſivum.

Se-

(1) *Al.* ſua regio. (2) *Al.* præcepit. (3) *Al. deeſt* perditionis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non occurrit in Chryſoſtomo, nec alibi. *b* VI. Moral. cap. XVII. & eſt in antiq. codd. cap. XXVIII. ſuper illud Iob V. *Ingredieris in abundantia ſepulcrum*. *c* Colligitur potius ex Victore Antiocheno in hunc locum Tom. I. Biblioth. PP. verbis paululum immutatis; nec apud Chryſoſtomum occurrit.

Sequitur: *Et videns eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis eſt*. Et quidem Matthæus narrat Archiſynagogum puellam mortuam nuntiaſſe; Marcus vero graviter infirmatam; ſed poſtmodum Archiſynagogo, cum quo Dominus ire debebat, nuntiatum fuiſſe puellam mortuam eſſe. Matthæus ergo eamdem rem ſimiliter ſignificat, quod ſcilicet mortuam ſuſcitaverit, brevitatis cauſa eam dicens obiiſſe, quam conſtat mortuam ſuſcitatam fuiſſe. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXVIII.) Attendit enim non verba pattis de filia, ſed, quod eſt potiſſimum, voluntatem: ita enim deſperaverat ut potius eam vellet reviviſcere, non credens vivam poſſe inveniri quam morientem reliquerat. THEOPHYLACTUS (Mar. v. a medio Comm.) Fuit autem hic vir ex parte fidelis, inquantum cecidit ad pedes Ieſu; inquantum vero deprecatur ut veniat, non quantam oportebat habere fidem, oſtendit. Oportebat enim dicere: Dic verbo, & ſanabitur filia mea.

Sequitur: *Et abiit cum illo, & ſequebatur eum turba multa, & comprimebat eum: & mulier qua erat in profluvio ſanguinis duodecim annis, ... venit in turba retro*. CHRYSOSTOMUS *a*. Mulier iſta famoſa, & nota omnibus, propter hoc ad Salvatorem in manifeſto accedere non audebat, neque ante eum venire, (1) quia ſecundum legem immunda erat; propter hoc retro tetigit, & non ante, quia nec hoc facere audebat, nec etiam tetigit veſtimentum; ſed veſtimentorum fimbriam. Non autem fimbria, ſed eius cogitatio eam ſalvam fecit.

Sequitur: *Dicebat enim: Quia ſi vel veſtimenta eius tetigero, ſalva ero*. THEOPHYLACTUS (Mar. v. a med.) Fideliſſima quidem eſt hæc mulier, quæ a fimbriis curationem ſperavit, propter quod conſequitur ſanitatem: unde ſequitur: *Et confeſtim ſiccatus eſt fons ſanguinis eius, & ſenſit corpore quia ſanata eſſet a plaga*. CHRYSOSTOMUS *b*. His autem qui fide tangunt Chriſtum, vittutes eius (2) cum ſua voluntate donantur: unde ſequitur: *Et ſtatim Ieſus cognoſcens in ſemetipſo virtutem qua exierat de illo, converſus ad turbam aiebat: Quis tetigit veſtimenta mea?* Virtutes quidem Salvatoris exeunt ab eo non localiter, aut corporaliter, ipſum modo aliquo relinquentes: incorporales enim cum ſint, ad alios exeunt, aliiſque donantur, neque tamen extra eum ſunt a quo exire dicuntur; ſicut ſcientiæ, quæ a doctore diſcentibus tribuuntur. Dicit ergo: *Cognoſcens in ſemetipſo virtutem qua exierat de eo*: (3) ut intelligeres quod eo ſciente, non ignorante mulier ſalutem (4) recepit. Interrogabat vero, *Quis me tetigit*? licet ſciret tangentem, ut mulierem venientem manifeſtet, & eius publicet fidem, & ne virtus miraculoſi operis oblivioni tradatur. Sequitur: *Et dicebant ei diſcipuli ſui: Vides turbam comprimentem te, & dicis, Quis me tetigit?* Quæſierat autem Dominus, *Quis me tetigit?* ideſt cogitatione, & fide: non enim comprimentes turbæ me tangunt, quia non cogitatu, & fide accedunt.

Sequitur: *Et circumſpiciebat videre eam qua hoc fecerat*. THEOPHYLACTUS (Mar. v. a med. Com.) Volebat enim Dominus mulierem manifeſtare, primo quidem ut fidem (5) approbaret mulieris; deinde ut Archiſynagogum ad confidentiam provocaret, quia ſic eius filia curaretur; ſimulque ut mulierem ſolveret a timore: etenim timebat mulier, quia furata erat ſanitatem: propter quod ſequitur: *Mulier autem timens, & tremens, ſciens quid factum eſſet in ſe, venit, & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem*. BEDA (cap. XXII. in Mar. ante par. med.) Ecce quo tendebat interrogatio, ut ſcilicet mulier confiteatur veritatem diuturnæ infidelitatis, ſubitæ credulitatis, & ſanationis: & ita ipſa confirmatur in fide, & aliis præbet exemplum. Sequitur: *Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te ſalvam fecit: vade in pace, & eſto ſana a plaga tua*. Non dixit, Fides tua te ſalvam factura eſt, ſed *te ſalvam fecit*; quaſi dicat: In eo quod credidiſti, iam ſalva facta es. CHRYSOSTOMUS *c*. Filiam vero vocat ſalvatam fidei ratione: fides enim Chriſti, Dei filiationem

(1) *Al. deeſt* quia ſecundum legem immunda erat proper hoc retro tetigit, & non ante. (2) *Al.* cum cauſa ſua voluntate. *P. Nicolai Legit* cum buna eius voluntate. (3) *Al.* intelligens. (4) *Al.* recipit. (5) *Al.* approbet.

Ex editione P. Nicolai.

a Non ſic expreſſe Chryſoſtomus quo ad omnia, quæ nec alibi ſub his verbis occurrunt. *b* Hæc habet Victor Antiochenus ubi ſupra, non Chryſoſtomus, qui pro illo ſubſtitutus eſt, aliis tamen verbis, & alia ſerie: ſimiliaque Theophylactus etiam habet. *c* Æquivalenter tantum hom. XXXII. in Matth. ſed expreſſius Victor Antiochenus ubi ſupra, tametſi verbis aliquantulum immutatis; ut & aliud quod ſequitur paulo poſt Chryſoſtomi nomine.

nem præſtat. THEOPHYLACTUS (Mar. v. a med. Com.) Dicit autem ei, *Vade in pace*, ideſt in requie; quaſi dicat: Vade, requieſce, quia hucuſque fuiſti in anguſtiis, (1) & turbationibus. CHRYSOSTOMUS. Vel dicit, *Vade in pace*, mittens eam in finem bonorum: in pace enim Deus habitat: ut cognoſcat quod non ſolum corpore curata eſt, ſed etiam a cauſis corporalis paſſionis, ideſt peccatis, (2) mundata. HIERONYMUS (Mar. v. circa med. Com.) Myſtice autem poſt prædicta venit Iairus archiſynagogus: quia „ cum intraverit ple„ nitudo Gentium, tunc omnis Iſrael ſal„ vus fiet: " Rom. XI. Iairus, ſive illuminans, ſive illuminatus interpretatur; ideſt, Iudaicus populus, umbra litteræ depoſita, ſpiritu illuſtratus, (3) & illuminatus, procidens ad pedes Verbi, ideſt ad incarnationem Ieſu ſe humilians, rogat pro filia: quia qui ſibi vivit, alios vivere facit. Abraham etiam, & Moyſes, & Samuel rogant pro plebe mortua; & ſequitur Ieſus preces eorum. BEDA (cap. XXII. In Marc. inter prin. & med.) Ad puellam autem ſanandam pergens Dominus a turba comprimitur: quia genti Iudææ ſalutaria monita præbens, noxia carnalium populorum eſt conſuetudine gravatus. Mulier autem ſanguine fluens, ſed a Domino curata, Eccleſia eſt, congregata de Gentibus: fluxus enim ſanguinis, & ſuper idolatriæ pollutione, & ſuper his quæ carnis, ac ſanguinis delectatione geruntur poteſt recte intelligi. Sed dum Verbum Dei Iudæam ſalvare decerneret, plebs Gentium paratam promiſſamque aliis præripuit ſpe certa ſalutem. THEOPHYLACTUS (Mar. v. a med. Comment.) Vel per mulierem, quæ hæmorrhoiſſa erat, intelligas humanam naturam: profluebat enim peccatum, quod animam occidens, quaſi ſanguinem fudit animarum noſtrarum. Hæc a pluribus medicorum, ſapientum dico huius mundi, & legis, & Prophetarum, curari non valuit: mox ut fimbriam Chriſti tetigit, ideſt carnem eius, ſanata eſt: qui enim credit Filium Dei incarnatum, hic eſt qui veſtimentorum fimbriam tangit. BEDA (cap. XXII. in Mar. parum ante med.) Unde una credula mulier Dominum tangit, turba comprimit: quia qui diverſis hæreſibus, ſive perverſibus moribus gravatur, ſolo Eccleſiæ catholicæ corde fideliter veneratur. Venit autem Eccleſia Gentium retro: quia præſentem in carne Dominum non videns, peractis iam ſacramentis incarnationis illius, ad fidei eius gratiam pervenit; ſicque dum participatione ſacramentorum eius ſalvari a peccatis meruit, quaſi tactu veſtimentorum eius, fontem ſui ſanguinis ſiccavit. *Circumſpiciebat* autem *Dominus videre eam quæ hoc fecerat*: quia omnes qui ſalvari merentur, ſuo dignos intuitu, ac miſeratione iudicat.

(c) THEOPHYLACTUS (Mar. v. non procul. a fin.) Hi qui circa Archiſynagogum erant, Chriſtum unum ex Prophetis eſſe credebant, & propter hoc eum deprecandum putabant ut veniens ſuper puellam oraret; quia vero iam expiraverat puella, putabant non eſſe precandum: & ideo dicitur: *Adhuc eo loquente, veniunt ad Archiſynagogum, dicentes: Quia filia tua mortua eſt, quid ultra vexas Magiſtrum?* Sed ipſe Dominus ad confitendum patrem inducit: ſequitur enim: (4) *Noli timere: tantummodo crede*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XXVIII.) Non legitur, quod ſuis nuntiantibus, & prohibentibus, ne iam magiſter veniret, ille conſenſerit; ac per hoc quod Dominus dixit ei, *Noli timere, crede*, non diffidentem reprehendit, ſed credentem robuſtius confirmavit. Si autem Evangeliſta Archiſynagogum commemoraſſet dixiſſe quod ſui a domo venientes dixerunt, quod iam non vexaretur Ieſus, repugnarent eius (5) cogitationi verba quæ poſuit Matthæus, eum dixiſſe, quod ſcilicet puella mortua eſſet.

Sequitur: *Et non admittit quemquam ſequi ſe, niſi Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi*. THEOPHYLACTUS (Mar. v. par. a fin. Comment.) Non enim humilis Chriſtus ad oſtentationem voluit aliquid operari.

Sequitur: *Et veniunt in domum Archiſynagogi, & vident tumultum, & flentes, & eiulantes multum*. CHRYSOSTOMUS a. Ipſe autem iubet non (6) ululare, tamquam puella non ſit mortua, ſed dormiens: unde ſequitur: *Et ingreſſus ait: Quid turbamini, & plo-*

(1) *Al.* curationibus. (2) *Al.* mutata. (3) *Al.* & illuminans. (4) Al. additur *Ieſus autem, audito verbo quod dicebant, ait Archiſynagogo*. (5) *Al.* cogitationis. (6) *Al.* vulgare. *Nicolaius habet* eiulare.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra.

& ploratis? Puella non eſt mortua, ſed dormit. HIERONYMUS (Mar. v. circ. fin. Commen.) Archiſynagogo dicitur: *Filia tua mortua eſt*; Ieſus autem dixit: *Non eſt mortua, ſed dormit*. Utrumque verum eſt; quaſi dicat: Mortua eſt vobis, mihi dormit. BEDA (cap. XXII. in Mar. a med.) Hominibus enim mortua erat, qui ſuſcitare nequiverant; Deo dormiebat, in cuius diſpoſitione & anima vivebat, & caro reſuſcitanda quieſcebat. Unde mos apud Chriſtianos obtinuit ut mortui, qui reſurrecturi non dubitantur, dormientes vocentur.

Sequitur: *Et irridebant eum.* THEOPHYLACTUS (Mar. v. circ. fin. Commen.) Derident autem eum tamquam ulterius non poſſet aliquid facere; ſed ipſemet contra ſeipſos atteſtantes (1) diſputat, tamquam vere mortuam ſuſcitaverit; & ideo miraculoſum erit, ſi ſuſcitaverit eam. BEDA (cap. XXII. in Mar. a med.) Quia ergo verbum reſuſcitantis irridere quam credere malebant, merito foras excluduntur, utpote indigni qui potentiam (2) reſuſcitantis, ac reſurgentis myſterium viderent: unde ſequitur: *Ipſe vero, eiectis omnibus, aſſumit ſecum patrem, & matrem puellæ &c.* CHRYSOSTOMUS *a*. Vel ut oſtentationem auferret, propter hoc non omnes ſecum eſſe ſinit; ut vero teſtes poſtmodum haberet divinæ virtutis, tres præcipuos ex diſcipulis elegit, & patrem, & matrem puellæ, tamquam præ omnibus magis neceſſarios. Manu vero, & verbo puellam vivificat: unde ſequitur: *Et tenens manum puellæ ait illi: Thabitha cumi, quod eſt interpretatum, Puella, tibi dico, ſurge.* Manus enim Ieſu vivificativa exiſtens, mortuum corpus vivificat, vox autem iacentem excitat: unde ſequitur: *Et confeſtim ſurrexit puella, & ambulavit.* HIERONYMUS de optimo genere interpret. *b* (aliq. ante med.) Arguat aliquis Evangeliſtam mendacii, quare exponendo addiderit, *Tibi dico*; cum in Hebraico *Thabitha cumi* tantum ſignificet *Puella ſurge*. (3) Sed ut emphaticoteron faceret, & ſenſum vocantis, & imperantis exprimeret, addit: *Tibi dico, ſurge.*

Sequitur: *Erat autem annorum duodecim.* GLOSSA *c*. Hoc Evangeliſta addidit ad oſtendendum puellam huius ętatis eſſe quod poterat ambulare. In ambulatione eius non ſolum ſuſcitata, ſed etiam perfecte ſanata oſtenditur.

Sequitur: *Et obſtupuerunt ſtupore magno: & præcepit illis vehementer, ut nemo id ſciret; & iuſſit illi dari manducare.* CHRYSOSTOMUS *d*. Ad demonſtrandum, quod eam vere ſuſcitaverit, & non ſecundum phantaſiam. BEDA (cap. XXII. in Mar. in med.) Myſtice autem ſalvata a profluvio ſanguinis muliere, mox filia Archiſynagogi mortua nuntiatur: quia dum Eccleſia Gentium a vitiorum labe mundata, & ob fidei meritum filia eſt cognominata, continuo ſynagoga perfidiæ ſimul, & invidiæ zelo ſoluta eſt: perfidiæ quidem, quia in Chriſto credere noluit; invidiæ vero, quia Eccleſiam credere doluit. Et quod aiebant nuntii Archiſynagogo, *Quid ultra vexas magiſtrum?* per eos hodie dicitur qui a Deo deſtitutum ſynagogæ ſtatum vident, ut reſtaurari poſſe non credant: ideoque pro reſuſcitatione illius ſupplicandum non eſſe æſtimant. Sed ſi Archiſynagogus, ideſt cœtus doctorum legis, credere voluerit, & ſubiecta ei ſynagoga ſalva erit. Quia vero ſynagoga lætitiam dominicæ inhabitationis merito infidelitatis amiſit, quaſi inter flentes, & eiulantes mortua iacet. Tenens autem puellæ manum Dominus eam ſuſcitavit: quia niſi prius mundatæ fuerint manus Iudæorum, quæ ſanguine plenæ ſunt, ſynagoga mortua non reſurget. In ſanatione autem hemorrhoiſſæ mulieris, & ſuſcitatione puellæ, ſalus oſtenditur generis humani, quæ a Domino ita diſpenſata eſt, ut primo aliqui ex Iſrael ad fidem venirent, deinde plenitudo Gentium intraret, ac ſic omnis Iſrael ſalvus fieret. Annorum autem duodecim erat puella, & annis duodecim mulier erat paſſa: quia peccata non credentium apparuerunt in initio fidei credentium: unde dicitur Gen. XV. „Credidit Abraham Deo, & „reputatum eſt ei ad iuſtitiam." GREGORIUS IV. Moral cap. XXIX. (ſuper illud, „Quare exceptus genibus, lactatus u„beribus?" cap. XXV. in nov. exemp.) Moraliter vero Redemptor noſter puellam in domo, iuvenem vero extra portam, in ſepulcro autem Lazarum ſuſcitat: adhuc quidem in domo mortuus iacet qui latet in peccato; iam extra portam educitur cuius iniqui-

(1) P. *Nicolai* poſuit convincit. (2) *Al.* reſuſcitaverint. (3) *Al.* Sed ut ſenſum vocantis &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Homil. XXXII. in Matth. *b* Ad Pammachium epiſt. CI. *c* Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. *d* Hom. XXXII. in Matth. ut ſupra.

iniquitas uſque ad vecordiam publicæ perpetrationis aperitur; ſepulturæ vero (1) aggere premitur qui perpetratione nequitiæ etiam uſu conſuetudinis preſſus gravatur. . BEDA (cap. XXII. aliq. ante finem.) Et notandum, quod leviores, & quotidiani erratus, levioris pœnitentiæ poſſunt remedio curari : unde iacentem in conclavi Dominus facillima voce puellam reſuſcitat dicens, *Puella ſurge*; ut vero quatriduanus mortuus ſepulcri clauſtra evadere poſſet, fremuit ſpiritu, turbavit ſeipſum, lacrymas fudit. Quanto igitur gravior animæ mors, tanto acrior neceſſe eſt ut pœnitentis fervor inſiſtat. Sed & hoc notandum, quia publica noxa publico eget remedio: unde Lazarus de monumento vocatus populis innotuit: levia autem peccata, ſecreta queunt pœnitentia deleri : unde puella in domo iacens paucis arbitris exurgit; eiſdemque ut nemini manifeſtent præcipitur. Turba etiam foris eiicitur, ut puella ſuſcitetur : quia ſi non prius a ſecretioribus cordis expellitur ſæcularium multitudo curarum, anima quæ intrinſecus iacet mortua, non reſurgit. Bene autem ſurrexit, (2) & ambulat: quia anima a peccatis reſuſcitata, non ſolum a ſordibus ſcelerum exurgere, ſed & in bonis proficere debet operibus, & mox neceſſe eſt ut cæleſti pane ſatietur, divini ſcilicet verbi, & altaris particeps effecta.

CAPUT VI.

(a) ET egreſſus inde, abiit in patriam ſuam; & ſequebantur eum diſcipuli ſui. Et facto ſabbato, cœpit in ſynagoga docere : & multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicentes: Unde huic hæc omnia; & quæ eſt ſapientia quæ data eſt illi, & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic eſt faber filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioſeph, & Iudæ, & Simonis? Nonne & ſorores eius hic nobiſcum ſunt? Et ſcandalizabantur in illo. Et dicebat illis Ieſus, quia non eſt Propheta ſine honore, niſi in patria ſua, & in domo ſua, & in cognatione ſua. Et non poterat ibi virtutem ullam facere; niſi paucos infirmos impoſitis manibus curavit; & mirabatur propter incredulitatem eorum.

(b) Et circuibat caſtella in circuitu docens. Et vocavit duodecim, & cœpit eos mittere binos, & dabat illis poteſtatem ſpirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid tollerent in via, niſi virgam tantum, non peram, neque panem, neque in zona æs; ſed calceatos ſandaliis, & ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde. Et quicumque non receperint vos, nec audierint vos; exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus veſtris in teſtimonium illis. Et exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & ungebant oleo multos ægrotos, & ſanabantur.

(c) Et audivit Herodes Rex: manifeſtum enim factum eſt nomen eius: & dicebant, quia Ioannes Baptiſta reſurrexit a mortuis, & propterea operantur virtutes in illo; alii autem dicebant, quia Elias eſt; alii vero dicebant, quia Propheta eſt, quaſi unus ex Prophetis. Quo audito, Herodes ait: Quem ego decollavi Ioannem, hic a mortuis reſurrexit.

(d) Ipſe enim Herodes miſit, ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcere propter Herodiadem uxorem Philippi fratris ſui, quia duxerat eam : dicebat enim Ioannes Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui. Herodias autem inſidiabatur illi, & volebat occidere eum, nec poterat. Herodes autem metuebat Ioannem, ſciens eum virum iuſtum, & ſanctum, & cuſtodiebat eum, & audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Et cum dies opportunus accidiſſet, Herodes natalis ſui cœnam fecit principibus, & tribunis, & primis Galilææ. Cumque

(1) *Al.* agere permittit. (2) *Al.* & ambulabat.

que introiſſet filia ipſius Herodiadis, & ſaltaſſet, & placuiſſet Herodi, ſimulque recumbentibus, Rex ait puellæ: Pete a me quod vis, & dabo tibi: & iuravit illi: Quia quicquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cum exiſſet, dixit matri ſuæ, Quid petam? At illa dixit, Caput Ioannis Baptiſtæ. Cumque introiſſet ſtatim cum feſtinatione ad Regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in diſco caput Ioannis Baptiſtæ. Et contriſtatus eſt Rex, propter iuſiurandum, & propter ſimul diſcumbentes noluit eam contriſtare; ſed miſſo ſpiculatore præcepit afferri caput Ioannis in diſco, & decollavit eum in carcere. Et attulit caput eius in diſco, & dedit illud puellæ, & puella dedit matri ſuæ. Quo audito diſcipuli eius venerunt, & tulerunt corpus eius, & poſuerunt illud in monumento.

(e) Et convenientes Apoſtoli ad Ieſum, renuntiaverunt ei omnia quæ egerant, & docuerant. Et ait illis: Venite ſeorſum in deſertum locum, & requieſcite puſillum: erant enim qui veniebant, & redibant multi, & nec ſpatium manducandi habebant. Et aſcendentes in navim, abierunt in deſertum locum ſeorſum. Et viderunt eos abeuntes, & cognoverunt multi, & pedeſtres de omnibus civitatibus cucurrerunt illuc, & prævenerunt eos. Et exiens vidit turbam multam Ieſus, & miſertus eſt ſuper eos, quia erant ſicut oves non habentes paſtorem, & cœpit illos docere multa.

(f) Et cum iam hora multa fieret, acceſſerunt diſcipuli eius dicentes: Deſertus eſt locus hic, & iam hora præterivit: dimitte illos, ut euntes in proximas villas, & vicos, emant ſibi cibos quos manducent. Et reſpondens ait illis: Date illis vos manducare. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare. Et dicit eis: Quot panes habetis? Ite, & videte. Et cum cognoviſſent, dicunt: Quinque, & duos piſces. Et præcepit illis ut accumbere facerent omnes ſecundum contubernia ſuper viride fenum. Et diſcubuerunt in partes per centenos, & per quinquagenos. Et acceptis quinque panibus, & duobus piſcibus, intuens in cælum, benedixit, & fregit panes, & dedit diſcipulis ſuis, ut ponerent ante eos. & duos piſces diviſit omnibus: & manducaverunt omnes, & ſaturati ſunt. Et ſuſtulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos, & de piſcibus. Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum.

(g) Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos aſcendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethſaidam, dum ipſe dimitteret populum. Et cum dimiſiſſet eos, abiit in montem orare. Et cum ſero eſſet, erat navis in medio mari, & ipſe ſolus in terra, & videns eos laborantes in remigando: erat enim ventus contrarius eis: & circa quartam vigiliam noctis, venit ad eos ambulans ſupra mare, & volebat præterire eos. At illi ut viderunt eum ambulantem ſupra mare, putaverunt phantaſma eſſe, & exclamaverunt: omnes enim viderunt eum, & conturbati ſunt. Et ſtatim locutus eſt cum eis, & dixit eis: Confidite: ego ſum: nolite timere. Et aſcendit ad illos in navim, & ceſſavit ventus. Et plus magis intra ſe ſtupebant: non enim intellexerant de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum.

(h) Et cum transfretaſſent, venerunt in terram Genezareth, & applicuerunt. Cumque egreſſi eſſent de navi, continuo cognoverunt eum, & percurrentes univerſam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui ſe male habebant circumferre ubi audiebant eum eſſe. Et quocumque introibat in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos; & deprecabantur eum ut vel fimbriam veſtimenti eius tangerent. Et quotquot tangebant eum ſalvi fiebant.

(a) THEOPHYLACTUS (Mar. vr. in princ. Comment.) Poſt præmiſſa miracula Dominus in patriam ſuam revertitur, non ignorans quoniam ſpernerent eum; ſed ut occaſionem non haberent ulterius dicendi, Quia ſi veniſſes, credidiſſemus tibi: unde dicitur: *Et egreſſus inde abiit in patriam ſuam; & ſequebantur eum diſcipuli ſui.*

Beda (cap. xxiii. in Mar. in princ.) Patriam eius Nazareth dicit, in qua erat nutritus. Sed quanta Nazaraæorum cæcitas, qui eum quem verbis, factiſque illius Chriſtum cognoſcere poterant, ob ſolam gentis notitiam contemnunt? Sequitur: *Et facto ſabbato cæpit in ſynagoga docere: & multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicentes: Unde huic hæc omnia; & quæ eſt ſapientia quæ data eſt illi, & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur?* Sapientiam ad doctrinam, virtutes referunt ad ſanitates, & miracula quæ faciebat.

Sequitur: *Nonne hic eſt faber filius Mariæ?* Augustinus de Con. Evang. (Lib. II. cap. xxiv.) Matthæus quidem fabri filium eum dictum eſſe dicit: nec mirandum eſt, cum utrumque dici potuerit: eo enim fabrum credebant quo & fabri filium. Hieronymus (in prin. Comment. in cap. vi. Mar.) Filius quidem fabri Ieſus vocatur, ſed fabri qui fabricatus eſt auroram, & ſolem, ideſt Eccleſiam primam, & ſequentem; in quarum figura mulier, & puella ſanatur. Beda. Nam etſi humana non ſint comparanda divinis, typus tamen integer eſt: quia Pater Chriſti igne operatur, & ſpiritu. Sequitur: *Frater Iacobi, & Ioſeph, & Iudæ, & Simonis: nonne & ſorores eius hic nobiſcum ſunt?* Fratres, & ſorores eius ſecum eſſe teſtantur: qui tamen non liberi Ioſeph, aut Mariæ, iuxta hæreticos, ſunt putandi; ſed potius, iuxta morem ſacræ Scripturæ, cognati ſunt intelligendi; quomodo Abraham, & Lot fratres appellantur, cum eſſet Lot filius fratris Abrahæ. *Et ſcandalizabantur in illo.* Scandalum, & error Iudæorum ſalus noſtra eſt, & hæreticorum condemnatio. Intantum enim ſpernebant Dominum Ieſum Chriſtum ut eum fabrum, & fabri vocarent filium. Sequitur: *Et dicebat eis Ieſus, quia non eſt Propheta ſine honore niſi in patria ſua, & in domo ſua, & in cognatione ſua.* Prophetam dici in Scripturis Dominum Ieſum etiam Moyſes teſtis eſt, qui futuram eius incarnationem prædicens filiis Iſrael ait Deut. xviii. „ Prophetam vobis ſuſcitabit Dominus Deus „ veſter de fratribus veſtris. " Non ſolum autem ipſe qui Dominus eſt Prophetarum, ſed & Elias, & Hieremias, ceterique Prophetæ, minores in patria ſua quam in exteris civitatibus habiti ſunt: quia propemodum naturale eſt cives ſemper civibus invidere: non enim conſiderant præſentia viri opera, ſed fragilem recordantur infantiam. Hieronymus (cir. princip. Comment. ad cap. vi. Marci.) Comitatur etiam ſæpe vilitas originem, ut eſt illud I. Reg. xxv. „ Quis „ eſt filius Iſai? " quia „ humilia Dominus „ reſpicit, & alta a longe cognoſcit: " Pſal. cxxxvii. Theophylactus. (Mar. vi. ſuper *Non eſt Propheta.*) Sive etiam præclaros conſanguineos Propheta habeat, cives odiunt eos, & propter hoc dehonorant Prophetam. Sequitur: *Et non poterat ibi virtutem ullam facere; niſi paucos infirmos impoſitis manibus curavit.* (1) Quod autem dicit, *Non poterat*, intelligere oportet, (2) non volebat: quia non ipſe impotens, ſed illi infideles erant: ergo ibi non operatur virtutes, parcens eis, ne maiori reprehenſione digni eſſent, etiam factis miraculis non credentes. Vel aliter. In miraculis faciendis neceſſaria eſt virtus operantis, & recipientium fides, quæ ibi deficiebat: unde (3) non volebat Ieſus ibi ſigna facere.

Sequitur: *Et mirabatur propter incredulitatem illorum.* Beda (cap. xxiii. a med.) Non quaſi inopinata, & improviſa miratur qui novit omnia antequam fiant; ſed qui novit occulta cordis, quod mirandum intimare vult hominibus, mirari ſe coram hominibus oſtendit: Iudæorum enim miranda notatur cæcitas, qui nec Prophetis ſuis credere de Chriſto, nec ipſi inter ſe nato voluerunt credere Chriſto. Myſtice autem Ieſus deſpicitur in domo, & in patria ſua, hoc eſt in populo Iudæorum; & ideo pauca ibi ſigna fecit, ne penitus excuſabiles ibi fierent. Maiora autem ſigna quotidie in Gentium populo facit, non tam in ſanitate corporum quam in animarum ſalute.

(b) Theophylactus (Mar. vi. ſup. *Obambulabat per vicos.*) Non ſolum in civitatibus prædicabat Dominus, ſed & in caſtellis, ut diſcamus parva non ſpernere; neque magnas ſemper quærere civitates, ſed verbum Dei in vicis abiectis, & vilibus ſeminare: unde dicitur: *Et circuibat caſtella in circuitu docens.* Beda (cap. xxiv. in Mar. in prin.) Benignus autem & clemens Dominus, ac Magiſter non invidet ſervis, atque diſcipulis ſuis virtutes ſuas; & ſicut ipſe curaverat omnem languorem, & omnem infirmitatem, Apoſtolis quoque ſuis dedit poteſtatem: unde ſequitur: *Et convocavit duodecim, & cæpit eos mittere binos, & dabat illis poteſtatem ſpirituum immundorum.* Sed multa diſtantia eſt inter donare & accipere:

iſte

(1) *In editionibus Romana, & Veneta ad marginem hæc extat nota.* Expoſitio Chryſoſtomi hom. lxxvii. in Ioannem. (2) *Al.* non acceptabat. (3) *Al. iterum* non acceptabat.

iſte quodcumque agit poteſtate Domini agit, illi ſi quid faciunt imbecillitatem ſuam, & virtutes Domini confitentur, dicentes: Actor. III. „ In nomine Ieſu ſurge, „ & ambula. “ THEOPHYLACTUS (Matth. VI. ſup. *Cœpit eos mittere binos.*) Binos autem Apoſtolos mittit, ut fierent promptiores: quia, ut ait Eccleſiaſtes cap. IV. „ melius eſt ſimul duos eſſe, quam unum. “ Si autem plures quam duos miſiſſet, non eſſet ſufficiens numerus ut in plura caſtella mitterentur. GREGORIUS in homil. (XVII. in Evang.) Binos autem in prædicationem diſcipulos mittit, quoniam duo ſunt præcepta caritatis, Dei videlicet amor, & proximi, & minus quam inter duos caritas haberi non poteſt. Per hoc ergo nobis innuit quia qui caritatem erga alterum non habet, prædicationis officium ſuſcipere nullatenus debet.

Sequitur: *Et præcepit eis ne quid tollerent in via, niſi virgam tantum, non peram, neque panem, neque in zona æs; ſed calceatos ſandaliis, & ne induerentur duabus tunicis.* BEDA (cap. XXIV. in Mar. non procul a prin.) Tanta enim prædicatori in Deo debet eſſe fiducia ut præſentis vitæ ſumptus, quamvis non provideat, tamen hos ſibi non deeſſe certiſſime ſciat, ne dum mens eius occupatur ad temporalia, minus aliis provideat æterna. CHRYSOSTOMUS a. Hoc etiam eis Dominus præcepit, ut per habitum oſtenderent quantum a divitiarum deſiderio diſtabant. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. ſup. *Et præcepit eis.*) Inſtruens etiam eos per hoc non eſſe amatores munerum, & ut videntes eos prædicare paupertatem, acquieſcant, cum Apoſtoli nihil habeant. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXX.) Vel quia cum ſecundum Matthæum Dominus continue ſubiecerit cap. X. „ Dignus eſt enim operarius cibo „ ſuo, “ ſatis oſtendit cur eos poſſidere hæc, aut ferre noluerit: non quod neceſſaria non ſint neceſſitati huius vitæ, ſed quia ſic eos mittebat ut eis hoc deberi demonſtraret ab illis quibus Evangelium credentibus nuntiarent: unde apparet hoc non ita præcepiſſe Dominum tamquam Evangeliſtæ vivere aliunde non debeant, quam eis præbentibus quibus annuntiant Evangelium; alioquin contra hoc præceptum fecit Apoſtolus, qui victum de manuum ſuarum labore tranſigebat; ſed poteſtatem dediſſe, in qua ſcirent ſibi iſta deberi. Solet item quæri quomodo Matthæus, & Lucas commemoraverint dixiſſe Dominum diſcipulis, ut nec virgam ferrent, cum dicat Marcus: *Et præcepit eis ne quid tollerent in via, niſi virgam tantum.* Quod ita ſolvitur, ut intelligamus ſub alia ſignificatione dictam virgam, quæ ſecundum Marcum ferenda eſt, & ſub alia illam quæ ſecundum Matthæum, & Lucam non eſt ferenda. Potuit enim ſic breviter dici: Nihil neceſſariorum vobiſcum feratis, niſi virgam tantum, ut illud quod dictum eſt, „ Nec virgam, “ intelligatur, nec minimas quidem res; quod vero adiunctum eſt, *Niſi virgam tantum*, intelligatur quia per poteſtatem a Domino receptam, quæ virgæ nomine ſignificata eſt, etiam quæ non portantur, non deerunt. Utrumque ergo Dominus dixit; ſed quia non utrumque unus Evangeliſta commemoravit, putatur ille qui virgam (1) ſub alia ſignificatione poſitam tollendam dixit, ei qui virgam rurſus aliud ſignificantem non tollendam dixit, eſſe contrarius; ſed iam ratione reddita non putetur. Sic & calceamenta cum dicit Matthæus in via non eſſe portanda, curam prohibet: quia ideo cogitantur portanda ne deſint. Hoc & de duabus tunicis intelligendum eſt, ne quiſquam eorum præter eam qua eſſet indutus, aliam portandam curaret, ſolicitus ne opus eſſet, cum ex illa poteſtate poſſet accipere. Proinde Marcus dicendo, calceari eos ſandaliis, vel ſoleis, aliquid hoc calceamentum myſticæ ſignificationis habere admonet, ut pes neque tectus ſit deſuper, nec nudus ad terram; (2) ideſt, nec occultetur Evangelium, nec terrenis commodis innitatur. Et quod non haberi, vel portari duas tunicas, ſed expreſſius indui prohibet, quid eos monet niſi non dupliciter, ſed ſimpliciter ambulare? Quiſquis autem putat non potuiſſe Dominum in uno ſermone quædam figurate, quædam proprie ponere eloquia, cetera eius inſpiciat, & videbit quod hoc temere, ac inerudite arbitretur. BEDA (cap. XXIV. a med.) In duabus autem tunicis videtur mihi duplex oſtendere veſtimentum

(1) *Al.* cum. (2) *Al. omittitur* ideſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Colligitur potius ex Victore Antiocheno Tom. I. Biblioth. PP. ſuper hunc locum, verbis paululum immutatis.

tum: non quo in locis Scythiæ glaciali nive rigentibus, uoa quis tunica debeat eſſe contentus; ſed in tunica veſtimentum intelligamus, ne aliud (1) veſtiti, aliud nobis futurorum timore ſervetur. CHRYSOSTOMUS *a*. Vel aliter. Matthæus, & Lucas non calceamenta, neque baculum portare permittit, quod oſtendit perfectiſſimum eſſe; Marcus vero baculum iubet aſſumere, & ſandaliis calceari; quod dictum eſt (2) permiſſive. BEDA (ibidem.) Allegorice autem per peram onera ſæculi, per panem deliciæ temporales, per æs in zona occultatio ſapientiæ deſignatur: quia quiſquis officium doctoris accipit, neque oneribus ſæcularium negotiorum deprimi, neque deſideriis carnalibus reſolvi, neque commiſſum ſibi talentum verbi, ſub otio debet lenti (3) corporis abſcondere. Sequitur: *Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde*: ubi dat conſtantiæ generale mandatum, ut hoſpitalis neceſſitudinis iura cuſtodiant, alienum a prædicatore regni cæleſtis aſtruens curſitare per domos. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. ſuper *In quamcumque domum*.) Ne ſcilicet de gula contingeret eos reprehendi, ab aliis io alios tranſeuntes. Sequitur: *Et quicumque non receperint vos, nec audierint vos; exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus veſtris, in teſtimonium illis*. Hoc autem Dominus præcepit, ut oſtenderet quod longam propter eos viam ambulaverunt, & nihil eis profuit: vel quia nihil ab eis acceperunt, etiam neque pulverem; ſed & hunc excutiunt, ut hoc ſit in teſtimonium illis, ideſt in redargutiooem illis. CHRYSOSTOMUS *b*. Vel ut ſit in teſtimonium laboris viæ quam ſuſtinebant pro eis, aut tamquam pulvis peccatorum prædicantium convertatur in ipſos. Sequitur: *Et exeuntes predicabant, ut pœnitentiam agerent; & dæmonia multa eiiciebant, & ungebant oleo multos ægrotos; & ſanabantur*. Quod oleo ungerent, ſolus Marcus enarrat; Iacobus autem in Epiſtola ſua canonica ſimilia dicit. Oleum enim & labores curat, & luminis, & hilaritatis cauſa exiſtit. Significat autem oleum unctionis Dei miſericordiam, infirmitatis medelam, & cordis illuminationem; quod totum oratio operatur. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. ſuper *Inungebant infirmos*.) Significat etiam gratiam Spiritus ſancti, per quam a laboribus tranſmutamur, & lumen, & lætitiam ſpiritualem ſuſcipimus. BEDA (cap. XXIV. in fin.) Unde patet ab ipſis Apoſtolis hunc ſanctæ Eccleſiæ morem eſſe traditum, ut eorgumeni, vel alii quilibet ægroti, ungantur oleo, pontificali benedictione conſecrato.

(c) GLOSSA *c*. Poſt prædicationem diſcipulorum Chriſti, & miraculorum operationem convenienter Evangeliſta ſubiungit de fama quæ conſurgebat in populo: uode dicit: *Et audivit Herodes Rex*. CHRYSOSTOMUS *d*. Herodes iſte filius erat primi Herod is, ſub quo Ioſeph Ieſum duxerat in AEgyptum. Tetrarcham autem Mattthæus nominat hunc, atque Lucas tamquam principantem ſuper quartam partem regni patris ſui. Romani enim poſt mortem patris, regnum in partes quatuor diviſerunt. Marcus vero Regem eum vocat, aut patris conſuetudine, aut quia hoc (4) loco eius congruum exiſtebat. HIERONYMUS (Mar. VI. ſuper *Et audivit Rex Herodes*.) Sequitur: *Manifeſtum enim factum eſt nomen eius*: lu [illegible]nam enim ſub modio abſcondi fas non eſt. *Et dicebant*, ſcilicet aliqui de turba, *quia Ioannes Baptiſta reſurrexit a mortuis, & propterea operantur virtutes in illo*. BEDA (cap. XXV. in prin.) Quanta enim fuit Iudæorum invidia docemur: ecce enim Ioannem, de quo dictum eſt Ioan. X. quia „ ſignum fecit nullum," a mortuis potuiſſe reſurgere, nullo atteſtante credebant; Ieſum autem approbatum a Deo virtutibus, & ſignis, cuius reſurrectionem Angeli, Apoſtoli, viri, ac feminæ prædicabant, non reſurrexiſſe, ſed furtim eſſe ablatum credere maluerunt: qui cum dicerent Ioannem reſurrexiſſe a mortuis, & propterea virtutes operatas eſſe in illo, bene de virtute reſurrectionis ſenſerunt, quod maioris poten-

(1) *Al.* veſtitum. (2) *Al.* permiſſius, *item* permiſſus. (3) *Al.* corporis. (4) *Al.* voce.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo Victor Antiochenus, ex quo & Gloſſa refert. *b* Quo ad primam tantum partem hom. XXXIII. in Matth. ſed ex Victore Antiocheno cetera petita ſunt. *c* Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. *d* Eſt iterum Victoris Antiocheni ubi ſupra; nec aliud omnino Chryſoſtomus niſi Herodem qui pueros necavit, huius patrem fuiſſe, hom. [illegible] in Matth. Paulo aliter etiam Victor, Herodem dici Regem a Marco, & aliis, vel quia hoc paternæ conſuetudini tribuerunt; vel quia *illa voce licentioſius abuſi ſunt*; non autem quia *hoc voce eius congruum exiſtebat*, ut hic.

tentiæ futuri ſunt ſancti, cum a mortuis reſurrexerint, quam fuerunt cum carnis adhuc infirmitate gravarentur.

Sequitur: *Alii autem dicebant, quia Elias eſt.* THEOPHYLACTUS (Mar. VI. ſuper *Alii dicebant, Elias eſt.*) Confutabat enim multos homines Ioannes quando dicebat Matth. III. „ Genimina viperarum. “

Sequitur: *Alii autem dicebant, quia Propheta eſt, quaſi unus ex Prophetis.* CHRYSOSTOMUS *a*. Mihi quidem videtur hunc Prophetam dicere de quo Moyſes dixit Deut. XVIII. „ Prophetam ſuſcitabit vobis Deus „ de fratribus veſtris. “ Recte quidem; ſed quia manifeſte dicere trepidabant, Hic eſt Chriſtus, Moyſi utebantur voce, propriam ſuſpicionem velantes, præpoſitorum ſuorum timore. Sequitur: *Quo audito, Herodes ait: Quem ego decollavi Ioannem, hic a mortuis reſurrexit.* Per ironiam hoc Herodes expreſſe pronuntiat. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. ſuper *Quia Ioannes Baptiſta ſurrexit.*) Vel aliter. Sciens Herodes quod Ioannem iuſtum exiſtentem ſine cauſa occiderat, credebat eum a mortuis reſurrexiſſe, & quod ex reſurrectione ſuſcepiſſet miraculorum operationem. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XXXIV.) In his autem verbis Lucas Marco atteſtatur, ad hoc dumtaxat quod alii dixerint, non Herodes, Ioannem ſurrexiſſe; ſed hæſitantem Lucas cap. IX. commemoravit Herodem, verbaque eius ita poſuit dicentis: „ Ioannem ego decollavi. Quis autem eſt „ iſte, de quo audio talia? “ Intelligendum eſt autem poſt hanc hæſitationem confirmaſſe in animo ſuo quod ab aliis dicebatur, cum ait pueris ſuis, ſicut Matthæus narrat cap. XIV. „ Hic eſt Ioannes Baptiſta, „ ipſe ſurrexit a mortuis. “ Aut ita pronuntianda ſunt hæc verba ut hæſitantem adhuc indicent; præſertim quia & Marcus, qui ſuperius dixerat ab aliis dictum fuiſſe, quod Ioannes a mortuis reſurrexerit; in extremo tamen ipſum Herodem dixiſſe non tacet: *Quem ego decollavi Ioannem, hic a mortuis reſurrexit.* Quæ item verba duobus modis pronuntiari poſſunt, ut aut confirmantis, aut dubitantis intelligantur.

(d) THEOPHYLACTUS (Mar. VI. par. ante med. Comm.) Ex præmiſſis Marcus Evangeliſta occaſionem ſumens, hic de morte commemorat Præcurſoris, dicens: *Ipſe enim Herodes miſit, ac tenuit Ioannem, & vinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem fratris ſui, quia duxerat eam.* BEDA *b* (cap. XXV. ſuper *Herodes miſit.*) Vetus narrat hiſtoria, Philippum Herodis maioris filium, ſub quo Dominus fugit in AEgyptum, fratrem huius Herodis, ſub quo paſſus eſt Chriſtus, duxiſſe Herodiadem uxorem filiam Regis Aretæ, poſtea vero ſocerum eius, exortis quibuſdam contra generum ſimultatibus, tuliſſe filiam ſuam, & in dolorem mariti prioris, (1) Herodis inimici eius nuptiis copulaſſe. Ergo Ioannes Baptiſta arguit Herodem, & Herodiadem, quod illicitas nuptias fecerint, & non liceat, fratre vivente germano, illius uxorem ducere. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. ante med. Commen.) Alii (2) autem dicunt, quod Philippus iam mortuus reliquerit ex ſe filiam: quapropter non debebat Herodes fratris, quamvis defuncti, uxorem ducere. Lex enim præcipiebat quod frater uxorem fratris acciperet, cum defunctus prolem non haberet; (3) illi autem erat filia, propter quod erant nuptiæ ſceleratæ.

Sequitur: *Herodias autem inſidiabatur illi, & volebat occidere eum, & non poterat.* BEDA (cap. XXV. par. ante med.) Timebat enim Herodias ne Herodes aliquando reſipiſceret, vel Philippo fratri ſuo amicus fieret; atque illicitæ nuptiæ repudio ſolverentur.

Sequitur: *Herodes autem metuebat Ioannem, quia ſciebat eum virum iuſtum, & ſanctum.* GLOSSA *c*. Timebat, inquam, eum reverendo: *ſciebat enim eum eſſe iuſtum*, quo ad homines, *& ſanctum*, quo ad Deum: *& cuſtodiebat eum*, ne ſcilicet ab Herodiade interficeretur: *& audito eo multa faciebat*: quia putavit eum ſpiritu Dei loqui; *& libenter eum audiebat*: quia reputabat utilia quæ ab eo dicebantur. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. par. ante med. Commen.) Vide autem quantum operatur concupiſcentiæ rabies: quia cum Herodes tantam circa Ioannem habebat reverentiam, & timorem, horum fit immemor, ut ſuæ fornicationi pro-

(1) *Al. deeſt* Herodis. (2) *In quatuor citari ſolitis exemplis deſunt ſequentia verba uſque ad* Lex enim; *ubi legunt* Lex etiam; *& Nicolai* Lex autem. (3) *Al.* ibi.

Ex editione P. Nicolai.

a Immo iterum Victor Antiochenus ubi ſupra. *b* Sic Hieronymus quoque iiſdem verbis, quæ ab illo mutuatus eſt Beda. *c* Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

provideret. REMIGIUS ſuper Matth. Libidinoſa enim voluntas eum coegit in illum manum mittere quem ſciebar iuſtum, & ſanctum. Ac per hoc datur intelligi quia minus peccatum ſactum eſt ei cauſa maioris peccati: ſecundum illud Apocal. XXII. „ Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. “

Sequitur: *Et cum dies opportunus accidiſſet, Herodes natalis ſui cœnam fecit principibus, & tribunis, & primis Galilææ*. BEDA (cap. XXV. ante med.) Soli mortalium Herodes, & Pharao leguntur diem natalis ſui gaudiis feſtivis celebraſſe; ſed uterque Rex infauſto auſpicio (1) feſtivitatem ſuam ſanguine fœdavit: verum Herodes tanto maiore impietate, quantn ſanctum, & innocentem doctorem veritatis occidit; & hoc pro voto, ac petitione ſaltatricis: ſequitur enim: *Cumque introiſſet filia ipſius Herodiadis, & ſaltaſſet, & placuiſset Herodi, & ſimul recumbentibus, Rex ait: Pete a me quod vis, & dabo tibi*. THEOPHYLACTUS (Marc. VI. cir. med. Commen.) Dum enim convivium fit, ſatanas per puellam ſaltat, & iuſiurandum perficitur ſceleratum: ſequitur enim: *Et iuravit illi: Quia quidquid petieris dabo tibi, licet dimidium regni mei*. BEDA cap. XXV. paul. ante med.) Non excuſatur ab homicidio per iuramentum: ideo enim forte iuravit, ut occaſionem inveniret occidendi; & ſi patris, aut matris interitum poſtulaſſet, non utique conceſſiſſet Herodes. Sequitur: *Quæ cum exiſset, dixit matri ſuæ, Quid petam? At illa dixit, Caput Ioannis Baptiſtæ*. Digno operi ſaltationis, dignum poſtulatur ſanguinis præmium.

Sequitur: *Cumque introiſset ſtatim cum feſtinatione ad Regem, petivit dicens: Volo ut protinus des mihi in diſco caput Ioannis Baptiſtæ*. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. in med. Comm.) Maligna mulier protinus ſibi caput Ioannis dari petit, ideſt ſtatim in illa hora: timebat enim ne Herodes reſipiſceret.

Sequitur: *Et contriſtatus eſt Rex*. BEDA (cap. XXV.) Conſuetudinis eſt Scripturarum ut opinionem multorum ſic narret Hiſtoricus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur: ſicut & Ioſeph ab ipſa quoque Maria appellatur pater Ieſu; ita & nunc Herodes dicitur contriſtatus, quia hoc diſcumbentes putabant: diſſimulator enim mentis triſtitiam præſerebat in facie, cum lætitiam haberet in mente; ſceluſque excuſat iuramento, ut ſub occaſione pietatis impius fieret: unde ſequitur: *Propter iuſiurandum, & propter ſimul diſcumbentes noluit eam contriſtare*. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. in med. Comm.) Herodes quidem non ſui compos, ſed voluptuoſus iuſiurandum implevit, & iuſtum (2) interemir. Decebat autem magis in hoc periurare, & non tantum ſcelus operari. BEDA (cap. XXV. in medio.) Quod autem ſubdit, *Et propter ſimul recumbentes*, vult omnes ſceleris ſui eſſe conſortes, ut in luxurioſo, impuroque convivio cruentæ epulæ deferrentur: unde ſequitur: *Sed miſſo ſpiculatore, præcepit afferri caput Ioannis in diſco*. THEOPHYLACTUS (cap. VI. in med. Comm.) Spiculator carnifex dicitur, qui conſtituitur ad homines interficiendum. BEDA (cap. XXV. in Mar. ante med.) Non autem Herodem puduit caput occiſi hominis ante convivas inferre. Pharao vero nil talis veſaniæ commiſiſſe legitur. Ex utroque tamen exemplo probatur utilius eſſe nobis diem mortis futuræ timendo, & caſte agendo ſæpius in memoriam revocare, quam diem nativitatis luxuriando celebrare. Homo enim ad laborem naſcitur in mundo, & electi ad requiem per mortem tranſeunt e mundo.

Sequitur: *Et decollavit eum in carcere, & attulit caput eius in diſco, & dedit illud puellæ, & puella dedit matri ſuæ*. GREGORIUS III. Moral. (cap. IV. & in novis exemp. V. ſuper illud, „ Qui teſta ſaniem „ radebat.“) Non ſine graviſſima admiratione perpendo, quod ille prophetiæ ſpiritu intra matris uterum implerus, quo inter natos mulierum nemo maior ſurrexit, ab iniquis in carcerem mittitur, & pro puellæ ſaltu capite truncatur, & vir tantæ ſeveritatis pro uſu turpium moritur. Numquid credimus aliquid ſuiſſe quod in eius vita, illa ſic deſpecta mors (3) tergeret? Sed quando ille vel in cibo peccavit, qui locuſtas ſolummodo, & mel ſilveſtre edit? Quando converſatione ſua offendere potuit, qui de eremo non receſſit? Quid eſt quod omnipotens Deus ſic vehementer in hoc ſæculo deſpicit quos ſic ſublimiter ante ſæcula (4) elegit? niſi hoc quod pietati fidelium patet: quoniam idcirco ſic eos premit in infimis, quia videt quomodo remuneret in ſummis; & foras uſque ad deſpecta deiicit, quia intus uſque ad incomprehenſibilia perducit. Hinc ergo unuſquiſque colligat, quid illic paſſuri ſint quos reprobat, ſi hic ſic cruciat quos amat.

Sequitur: *Quo audito diſcipuli eius venerunt, & tulerunt corpus eius, & poſuerunt illud*

(1) *Al.* nativitatem. (2) *Al.* interimit. (3) *Al.* tangeret. (4) *Al.* elegerit.

illud in monumento . Beda (cap. xxv. a med.) Narrat Ioſephus *a*, vinctum Ioannem in caſtellum Macheronta adductum , ibique truncatum; narrat vero eccleſiaſtica Hiſtoria *b* ſepultum eum in Sebaſte Paleſtinæ urbe, quæ quondam Samaria dicta eſt . Decollatio autem Ioannis, minorationem famæ illius qua Chriſtus a populo credebatur inſinuat, ſicut exaltatio Salvatoris in crucem profectum deſignabat fidei: quia & ipſe qui prius a turbis Propheta eſſe credebatur , Dei Filius a cunctis fidelibus eſt agnitus : unde Ioannes quem oportebat minui, cum diurnum lumen decreſcere incipit natus eſt; Dominus autem eo tempore anni quo dies creſcere incipit . Theophylactus (Mar. vi. in med. Comm.) Myſtice autem Herodes, qui interpretatur pelliceus, populus eſt Iudæorum; qui habebat uxorem, ſcilicet inanem gloriam, cuius filia ſaltat, & movetur etiam nunc circa Iudæos, ſcilicet falſus intellectus Scripturarum: decapitaverunt ſiquidem Ioannem, ideſt verbum propheticum, & ſine capite Chriſto habent eum . Hieronymus (Mar. vi. ſuper *Quo audito Herodes ait* .) Vel aliter. Caput legis, quod eſt Chriſtus, de corpore abſcinditur proprio, ideſt Iudaico populo, & datur gentili puellæ, ideſt Romanæ Eccleſiæ, & puella dat matri ſuæ adulteræ, ideſt ſynagogæ credituræ in fine. Corpus Ioannis ſepelitur , caput in diſco collocatur : littera humata tegitur , ſpiritus in altari honoratur, & ſumitur.

(c) Glossa *c*. Poſtquam Evangeliſta narravit mortem Ioannis, narrat ea quæ Chriſtus cum ſuis diſcipulis poſt mortem Ioannis egerit, dicens: *Et convenientes Apoſtoli ad Ieſum , renuntiaverunt ei omnia quæ egerant , & docuerant*. Hieronymus (Mar. vi. ſuper *Convenientes Apoſtoli ad Ieſum* .) Ad locum enim unde exeunt flumina , revertuntur. Deo ſemper referunt gratias miſſi ſuper his quæ acceperant . Theophylactus (Mar. vi. a med.) Diſcamus autem & nos cum in miniſterium aliquod mittimur, non elongari, & ultra commiſſum officium non efferri; ſed mittentem viſitare, & renuntiare ei omnia quæ egimus, & docuimus. Beda (cap. xxv. a med.) Non enim ſolum oportet docere, ſed facere. Non ſolum autem quæ ipſi egerant, & docuerant , Apoſtoli Domino renuntiant; etiam quæ Ioannes , eis in docendo occupatis, ſit paſſus, & ſui , & Ioannis diſcipuli Domino renuntiant , ſicut Matthæus deſcribit .

Sequitur : *Et ait illis : Venite ſeorſum in deſertum locum , & requieſcite puſillum*. Augustinus de Con. Evan. (Lib. II. cap. xlv.) Hoc continuo poſt Ioannis paſſionem factum eſſe commemorat : unde poſt hæc facta ſunt illa quæ primo narrata ſunt , quibus motus Herodes dixit : Hic eſt Ioannes Baptiſta quem ego decollavi . Theophylactus (Mar. vi. a med. Comm.) In deſertum autem recedit locum propter humilitatem. Quieſcere autem facit Chriſtus ſuos diſcipulos , ut addiſcant præpoſiti , quod qui laborant in opere, & ſermone, requiem promerentur , & quod non debent continue laborare. Beda (cap. xxv. prope fin.) Quæ autem neceſſitas fuerit concedendæ requiei diſcipulis, oſtendit cum ſubdit : *Erant enim qui veniebant, & redibant multi : & nec ſpatium manducandi habebant* : ubi temporis illius felicitas de labore docentium ſimul, & diſcentium ſtudio demonſtratur . Sequitur : *Et aſcendentes in navim abierunt in deſertum locum ſeorſum* . Non diſcipuli ſoli , ſed aſſumpto Domino aſcendentes in navim , locum petiere deſertum, ut Matthæus demonſtrat . Tentat autem fidem turbarum : petendo enim ſolitudinem , an ſequi curent explorat : illi ſequendo, & non in iumentis, aut vehiculis diverſis , ſed proprio labore pedum , quantam ſalutis ſuæ curam gerant , oſtendunt. Sequitur : *Et viderunt eos abeuntes , & cognoverunt multi, & pedeſtres de omnibus civitatibus cucurrerunt illuc , & prævenerunt eos* . Dum pedeſtres eos præveniſſe dicuntur, oſtenditur quia non in aliam maris , ſive Iordanis ripam navigio pervenerunt diſcipuli cum Domino, ſed proxima eiuſdem regionis loca adierunt, quo etiam indigenæ pedeſtres poterant prævenire . Theophylactus (Mar. vi. a med.) Ita tu Chriſtum non expectans quod ipſe revocet , ſed præcurrens eum, prævenias . Sequitur : *Et exiens vidit turbam multam Ieſus, & miſertus eſt ſuper eos , quia erant ſicut oves non habentes paſtorem* . Phariſæi lupi exiſtentes rapaces , non paſcebant populum , ſed devorabant: propter hoc ad Chriſtum verum ſed congregantur paſtorem; qui tradidit illis ci-

Ex editione P. Nicolai.

a Lib. XVIII. Antiq. Iudaic. cap. vii. *b* Quod ſubiungitur ex Hiſtoria eccleſ. Theodoretus inſinuat Lib. III. cap. vi. *c* Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

bum ſpiritualem, ſcilicet verbi Dei: unde ſequitur: *Et cœpit eos docere multa*. Videns enim eos qui miraculorum occaſione cum ſequebantur, præ longitudine viæ feſſos, eorum miſertus, voluit eorum ſatisfacere voluntati, docendo eos. BEDA (cap. XXVI. in Mar. in prin.) Matthæus dicit, quod curavit languidos eorum: hoc eſt enim veraciter pauperum miſereri, eis veritatis viam docendo aperire, & moleſtias corporales auferre. HIERONYMUS (Marc. VI. ſuper *Venite ſeorſum*.) Myſtice autem ſeorſum ducit Dominus quos elegit, ut inter malos viventes, mala non intendant, ut Lot in Sodomis, & Iob in terra Hus, & Abdias in domo Achab. BEDA (cap. XXV. in Mar.) Derelicta etiam Iudæa, in deſerto Eccleſiæ prædicatores ſancti, qui apud Iudæos (1) tribulationum ſarcina premebantur, de gratia fidei Gentibus collata requiem nacti ſunt. HIERONYMUS (Mar. VI. ſuper illud, *Et requieſcite*.) Puſilla tamen eſt hic ſanctis requies, longus labor; ſed poſtea dicitur illis ut requieſcant a laboribus ſuis. Sicut autem in arca Noe animalia quæ intus erant, foris mittebantur, & quæ foris erant, intro erumpebant; ſic agitur in Eccleſia: Iudas receſſit, latro acceſſit. Sed quamdiu receditur a fide in Eccleſia, non eſt requies ſine mærore: Rachel enim plorans filios ſuos noluit conſolari. Non eſt etiam hoc convivium, in quo bibitur vinum novum cum cantabitur canticum novum ab hominibus novis, cum mortale hoc induerit immortalitatem. BEDA (cap. XXVI.) Chriſtum autem petentem deſerta Gentium, multæ fidelium catervæ relictis mœnibus priſcæ converſationis ſequuntur.

(f) THEOPHYLACTUS (Mar. VI. ſuper *Et egreſſus vidit turbam*.) Præponens Dominus quod utilius eſt, ſcilicet cibum ſermonis Dei, deinde etiam corporalem cibum præbuit turbæ; ad cuius narrationem Evangeliſta accedit, dicens: *Et cum iam hora multa fieret, acceſſerunt diſcipuli eius dicentes: Deſertus eſt locus hic*. BEDA (cap XXVI. al. a prin.) Horam multam veſpertinum tempus dicit: unde Lucas dicit cap. IX. „ Dies autem cœperat declinare. " THEOPHYLACTUS (Mar. VI. a med. Commen.) Vide autem quomodo diſcipuli Chriſti circa hominum amorem proficiunt: turbarum enim miſerti accedunt ad Chriſtum, & pro eis intercedunt. Dominus autem tentavit eos ſi eius virtutem tantam eſſe cognoverant quod turbas paſcere poſſet: unde ſequitur: *Et reſpondens ait illis: Date eis manducare*. BEDA (cap. XXVI. ſuper *Date eis manducare*.) Provocat etiam Apoſtolos, hoc dicens, ad fractionem panis, ut illis ſe non habere teſtantibus, magnitudo ſigni notior fieret. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. a med. Comment.) Diſcipuli autem arguebant eum tamquam ignorantem quid illis eſſet neceſſarium ad tantam multitudinem turbarum paſcendam: unde turbati reſpondent: ſequitur enim: *Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. XLVI.) Hoc Philippus apud Ioannem reſpondet; ſed Marcus a diſcipulis reſponſum eſſe commemorat; volens intelligi hoc ex ore ceterorum Philippum reſpondiſſe; quamquam & pluralem numerum pro ſingulari uſitatiſſime ponere potuerit. Sequitur: *Et dicit eis: Quot panes habetis? Ite, & videte*. Hoc a Domino factum eſſe ceteri Evangeliſtæ prætermiſerunt. Sequitur: *Et cum cognoviſſent, dicunt: Quinque, & duos piſces*. Quod Andreas apud Ioannem de quinque panibus, & duobus piſcibus ſuggeſſerat, hoc ceteri Evangeliſtæ, pluralem numerum pro ſingulari ponentes, ex diſcipulorum perſona retulerunt. Sequitur: *Et præcepit illis ut accumbere facerent omnes ſecundum contubernia ſuper viride fenum. Et diſcubuerunt in partes per centenos, & per quinquagenos*. Quod autem Lucas dicit quinquagenos iuſſos eſſe diſcumbere, Marcus vero quinquagenos, & centenos; ideo non hoc movet, quia unus partem dicit, alter totum: qui enim de centenis retulit, hoc retulit quod ille prætermiſit. THEOPHYLACTUS (poſt med. Comm. in cap. VI.) Per hoc autem datur intelligi, quod (2) ſeparatim diſcubuerunt per partes & partes: (3) quod enim hic dicitur *per contubernia*, in Græco geminate dicitur, συμπόσια συμπόσια, *ſympoſia ſympoſia*; hoc eſt, per diſtributa convivia.

Sequitur: *Et acceptis quinque panibus, & duobus piſcibus, intuens in cælum, benedixit, & fregit panes, & dedit diſcipulis, ut ponerent ante eos; & duos piſces diviſit omnibus*. CHRYSOSTOMUS (hom. XXX. in Matt.) Decenter autem in cælum aſpexit: quia in deſerto

(1) *Al.* in tribulationum ſarcina. (2) *Al.* ſequeſtrati. (3) *In quatuor exemplis ſupra iam citatis habetur*: In Græco enim quod hic dicitur *ſecundum contubernia*, duplicatur; ac ſi diceretur, per contubernia & contubernia.

to manna accipientes Iudæi, de Deo dicere attentaverunt: „ Numquid poterit dare „ panem? “ Pſal. lxxvii. Ne vero hoc contingat, antequam faceret, ad Patrem retulit quod erat facturus. THEOPHYLACTUS. Intuetur etiam in cælum, ut (1) nos inſtrueret a Deo petere eſcam, & non a diabolo, ſicut faciunt illi qui alienis iniuſte laboribus nutriuntur. Ex hoc etiam turbis tunc innuit quod non eſſet Deo contrarius, ſed Deum invocaret. Dat autem panem diſcipulis apponendum turbis, ut tractando panem non dubium, ſed miraculum videatur. Sequitur: *Et manducaverunt omnes, & ſaturati ſunt. Et ſuſtulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos.* Duodecim cophini ſuperabundant fragmentorum, ut quolibet Apoſtolorum unum cophinum ſuper humerum apportante, ineffabile miraculum videatur. Superabundantis enim virtutis erat non ſolum tot homines paſcere, ſed & tantam ſuperabundantiam relinquere fragmentorum: Moyſes enim etſi manna dabat, ſecundum uniuſcuiuſque neceſſitatem illud largiebatur, ſuperfluum vero vermibus ſcaturiebat; Elias etiam viduam paſcens, quantum ei erat ſufficiens tribuebat; Ieſus vero tamquam Dominus ſuperabundanter operabatur. BEDA (cap. xxvi. in Mar. inter princ. & medium.) Myſtice autem die declinata turbas (2) eſurientes Salvator reficit: quia vel fine ſæculorum propinquante, vel cum ſol iuſtitiæ pro nobis occubuit, a ſpiritualis inediæ ſumus tabe ſalvati. Provocat Apoſtolos ad fractionem panis, inſinuans quod quotidie per eos ieiuna ſunt corda noſtra paſcenda, eorum ſcilicet litteris, & exemplis. Per quinque panes, quinque Moſaicæ legis libri; per duos piſces, Pſalmi ſunt, & Prophetæ figurati. THEOPHYLACTUS (Mar. vi. inter med. & fin. Comm.) Vel duo piſces ſunt piſcatorum ſermones, ſcilicet Epiſtolæ, & Evangelium. BEDA (cap. xxvi. circ. fin.) Quia vero quinque ſunt exterioris hominis ſenſus, quinque millia viri Dominum ſecuti deſignant eos qui in ſæculari adhuc habitu poſiti exterioribus bene uti noverunt. GREGORIUS XVI. Moral. (cap. xxvi. in nov. exemp. & in antiq. cap. xxiii.) Diverſi convivantium diſcubitus diſtinctiones Eccleſiarum, quæ unam catholicam faciunt, deſignant. Iubilæi autem requies quinquagenarii numeri myſterio continetur; & quinquagenarius bis ducitur, ut ad centenarium perveniatur. Quia ergo prius a malo quieſcitur opere, ut poſt anima plenius quieſcat (3) in cognitione, alii quinquagenarii, alii centeni diſcumbunt. BEDA (cap. xxvi. in Mar. circa finem.) Super fenum autem diſcumbentes dominicis paſcuntur alimentis, qui per continentiam calcatis concupiſcentiis, audiendis, implendiſque Dei verbis operam impendunt. Salvator autem non nova creat cibaria: quia veniens in carne non alia quam quæ prædicata ſunt prædicat; ſed legis, & Prophetarum ſcripta quam gravida ſint myſteriis gratiæ demonſtrat. Intuetur in cælum, ut ibi lucem doceat eſſe quærendam. Frangit, & ante turbas ponenda diſtribuit diſcipulis: quia ſacramenta prophetiæ ſanctis doctoribus, qui hæc toto orbe prædicent, patefecit. Quod turbis ſupereſt, a diſcipulis tollitur: quia (4) ſecretiora myſteria, quæ a rudibus capi nequeunt, non negligenter omittenda, ſed ſunt inquirenda perfectis. Nam per cophinos duodecim Apoſtoli, & ſequentes doctores figurantur, foris quidem hominibus deſpecti, ſed intus ſalutaris cibi reliquiis cumulati. Conſtat enim, cophinis opera ſervilia geri ſolere. HIERONYMUS (parum ante fin. Comm. in cap. vi. Marci.) Vel duodecim cophini pleni fragmentis colliguntur, cum (5) ſedent ſuper thronos iudicantes duodecim tribus Iſrael, qui ſunt fragmenta Abraham, Iſaac, & Iacob, quando ex Iſrael reliquiæ ſalvæ fient.

(g) GLOSSA *a*. Dominus quidem in miraculo panum, quod eſſet conditor rerum oſtendit, nunc autem ambulando ſuper undas, quod haberet corpus ab omnium peccatorum gravedine liberum edocuit; & in placando ventos, undarumque rabiem ſedando, quod elementis dominaretur monſtravit: unde dicitur: *Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos aſcendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethſaidam, dum ipſe dimitteret populum.* CHRYSOSTOMUS (6) *b*. Dimittit quidem populum in benedictione, & aliquibus curationibus. Coegit autem diſci-

(1) *Al. deeſt* nos. (2) *Al. omittitur* eſurientes. (3) *Al.* cogitatione. (4) *Al.* ſacratiora. (5) *Al.* ſint. (6) *In editione Veneta Nicolini hæc nota margini affigitur.* Hoc habet Theophylactus Marc. vi. aliq. ante finem.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. *b* Ex Victore potius Antiocheno, & ex Theophylacto colligitur, ſed expreſſius ex Victore.

diſcipulos, quia non de facili ab eo poterant ſeparari; & hoc quidem tum propter nimium affectum quem ad eum habebant, tum quia ſolicitabantur qualiter ad eos veniret. BEDA (cap. XXVII. in Mar. a med.) Merito autem movet quomodo Marcus dicat, peracto miraculo panum, diſcipulos veniſſe trans fretum ad Bethſaidam, cum videatur Lucas dicere, quod in locis Bethſaidæ factum fuerit miraculum illud; niſi forte (1) intelligamus, quod Lucas ait in deſertum locum, qui eſt Bethſaida, non ipſius intima civitatis, ſed loca deſerti ad eam pertinentis eſſe deſignata. Marcus autem dicit: *Ut præcederent eum ad Bethſaidam*: ubi ipſa civitas notatur.

Sequitur: *Et cum dimiſiſſet eos, abiit in montem orare*. CHRYSOSTOMUS *a*. Quod decet intelligere de Chriſto ſecundum quod eſt homo: hoc etiam fecit inſtruens nos aſſiduos eſſe in oratione. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. ante fin. Comm.) Dimiſſa autem turba, aſcendit orare: requiem enim, & ſilentium oratio exigit. BEDA (cap. XXVIII. in prin.) Non omnis autem qui orat, aſcendit in montem; ſed qui bene orat, qui Deum orando quærit: qui vero de divitiis, aut honore ſæculi, aut de inimici morte obſecrat; ipſe in infimis iacens viles ad Deum preces mittit. Quare autem Dominus dimiſſo populo in montem oraturus abierit, Ioannes declarat cap. VI. dicens: „ Ieſus ergo, cum cognoviſſet „ quia venturi eſſent ut raperent eum, & „ facerent eum Regem, fugit iterum in „ montem ipſe ſolus."

Sequitur: *Et cum ſero eſſet, erat navis in medio mari, & ipſe ſolus in terra*. THEOPHYLACTUS (ante fin. Commen. in VI. cap. Mar.) Permiſit autem Dominus periclitari diſcipulos, ut patientes fierent: unde non ſtatim eis aſtitit, ſed per totam noctem periclitari permiſit, ut doceret eos patienter expectare, & non a principio ſperare in tribulationibus ſubſidium: ſequitur enim: *Et videns eos laborantes in remigando: erat enim ventus contrarius eis, & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans ſupra mare*. CHRYSOSTOMUS *b*. Quatuor vigilias noctis dicit ſacra Scriptura, unamquamque dividens in tres horas: unde quartam vigiliam dicit quæ eſt poſt horam nonam, ſcilicet in hora decima, vel poſteriori hora.

Sequitur: *Et volebat præterire eos*. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. II. cap. XLVII.) Quomodo autem hoc intelligere potuerunt, niſi quia in diverſum ibat, eos volens præterire tamquam alienos a quibus ita non agnoſcebatur ut phantaſma putaretur? ſequitur enim: *At illi ut viderunt eum ambulantem ſupra mare, putaverunt phantaſma eſſe, & exclamaverunt: omnes enim viderunt eum, & conturbati ſunt*. THEOPHYLACTUS (Mar. VI. ante fin. Commen.) Vide autem quoniam cum Chriſtus debebat eorum pericula compeſcere, tunc maiorem eis incutit timorem; ſed ſtatim per vocem conſortavit eos: ſequitur enim: *Et ſtatim locutus eſt cum eis, & dixit eis: Confidite: ego ſum: nolite timere*. CHRYSOSTOMUS. Statim autem in voce cognoverunt eum, & timor ſolutus eſt. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. XLVII.) Quomodo ergo eos volebat præterire quos paventes ita confirmat, niſi quia illa voluntas prætereundi ad eliciendum illum clamorem valebat cui ſubveniri oportebat? BEDA (cap. XXVIII.) Scripſit autem Theodotus, (2) Pharanitanus quondam Epiſcopus, corporale pondus non habuiſſe Dominum ſecundum carnem, ſed abſque pondere ſuper mare ambulaſſe; ſed fides catholica pondus ſecundum carnem habere eum prædicat. (3) Nam Dionyſius egregius inter eccleſiaſticos ſcriptores, in Opuſculo de Divinis Nominibus hoc modo loquitur. Ignoramus qualiter non infuſis pedibus corporale pondus habentibus, & materiale onus, deambulabat in humidam, & inſtabilem ſubſtantiam? THEOPHYLACTUS (ante fin. Comm. in VI. cap.) Deinde per introitum in naviculam Dominus compeſcuit tempeſtatem: ſequitur enim: *Et aſcendit ad illos in navim, & ceſſavit ventus*. Magnum quidem miraculum eſt quod ambulat Dominus ſuper mare; ſed tempeſtas, & venti contrarietas appoſita fuerunt propter maius miraculum. Apoſtoli enim ex miraculo quinque panum non intelligentes Chriſti

(1) *Al.* intelligendus. (2) Samaritanus, *item* Saratanus. (3) *In ſolitis quatuor exemplis legitur*: Ait enim Dionyſius: Ignoramus &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Ex eodem Victore deſumpta ſunt quæ hic ut ex Chryſoſtomo ſequuntur. *b* Immo potius rurſus Victor Antiochenus ubi ſupra, ut & illud quod poſtea ſequitur nomine Chryſoſtomi.

ſti potentiam, nunc ex maris miraculo plenius cognoverunt: unde ſequitur: *Et plus magis intra ſe ſtupebant: non enim intellexerant de panibus*. BEDA (cap. XXVIII.) Stupebant quidem carnales adhuc diſcipuli virtutum magnitudinem, nedum tamen in eo veritatem divinæ maieſtatis cognoſcere valebant: unde ſequitur: *Erat enim cor eorum obcæcatum*. Myſtice autem labor diſcipulorum in remigando, & ventus contrarius, labores ſanctæ Eccleſiæ deſignat, quæ inter undas ſæculi adverſantes, & immundorum flatus ſpirituum, ad quietem patriæ cæleſtis pervenire conatur. Bene autem dicitur, quia *navis erat in medio maris, & ipſe ſolus in terra*: quia nonnumquam Eccleſia tantis Gentilium preſſuris afflicta eſt, ut Redemptor ipſius eam prorſus deſeruiſſe videretur. Sed videt Dominus ſuos laborantes in mari: quia eos ne in tribulationibus deficiant, ſuæ reſpectu pietatis corroborat, & aliquando manifeſto adiutorio liberat. Quarta autem vigilia venit ad eos diluculo appropinquante: quia homo mentem cum ad superni lumen præſidii erexerit, aderit Dominus, & tentationum pericula ſopientur. CHRYSOSTOMUS *a*. Vel prima vigilia eſt uſque ad diluvium, ſecunda uſque ad Moyſen, tertia uſque ad adventum Domini, in quarta venit Dominus, & diſcipulis locutus eſt. BEDA (cap. XXVIII.) Sæpe autem fideles in tribulatione poſitos ſuperna pietas deſeruiſſe viſa eſt, ut quaſi laborantes in mari diſcipulos præterire Ieſus voluiſſe putaretur. Adhuc autem hæretici putant phantaſma fuiſſe Dominum, nec veram aſſumpſiſſe carnem de Virgine. HIERONYMUS (in fin. Commen. in VI. cap. Mar.) Dicit autem eis: *Confidite: ego ſum*: quia videbimus eum ſicuti eſt. Ceſſavit autem ventus, & procella, Ieſu ſedente, ideſt regnante, in navi, quæ eſt univerſa Eccleſia. BEDA (cap. XXVIII. inter med. & fin.) In quocumque etiam corde per gratiam ſui adeſt amoris, mox univerſa vitiorum, & adverſantis mundi, ſive ſpirituum malignorum bella compreſſa quieſcunt.

(b) GLOSSA *b*. Quia Evangeliſta expoſuerat periculum quod diſcipuli in navigando ſuſtinuerant, & quomodo fuerant liberati, nunc oſtendit quo navigando pervenerint, dicens: *Et cum transfretaſſent pervenerunt in terram Genezareth, & applicuerunt*. THEOPHYLACTUS (par. a fin. Comm. in cap. VI. Mar.) Poſt magnum autem ſpatium temporis ad prædictum locum Dominus transfretavit; & ideo Evangeliſta ſubdit: *Cumque egreſſi eſſent de navi, continuo cognoverunt eum*, ſcilicet incolæ. BEDA (cap. XXVIII. parum ante finem.) Cognoverunt autem eum rumore, non facie: vel præ ſignorum magnitudine, & vultu plurimis notus erat. Vide autem quanta fides ſit hominum terræ Genezareth, ut non præſentium tantum ſalute contenti ſint, ſed mittant ad alias per circuitum civitates, quo omnes currant ad medicum: unde ſequitur: *Et percurrentes univerſam regionem illam, cœperunt in grabatis illos qui ſe male habebant, circumferre, ubi audiebant eum eſſe*. THEOPHYLACTUS (in fin. Com.) Non enim ad domos invitabant eum ut curaret, ſed magis ipſi male habentes afferebant ad eum: unde etiam ſequitur: *Et quocumque introibat in vicos, aut in villas, aut in civitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, ut vel fimbriam veſtimenti eius tangerent*. Miraculum enim quod circa mulierem hæmorrhoiſſam contigerat, ad aures multorum devenerat, & multam fidem eis dabat, ex qua ſanabantur: ſequitur enim: *Et quotquot tangebant eum, ſalvi fiebant*. BEDA (cap. XXVIII. in fin.) Myſtice autem fimbriam veſtimenti eius minimum mandatum intellige; quod quicumque tranſgreſſus fuerit, minimus vocabitur in regno cælorum: vel aſſumptionem carnis, per quam venimus ad Verbum Dei, & illius poſtea fruimur maieſtate. HIERONYMUS (in fine Comm.) Quod autem dicitur, *Et quotquot tangebant eum, ſalvi fiebant*, implebitur quando fugiet dolor, & gemitus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra. *b* Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

C A-

CAPUT VII.

(a) ET convenerunt ad eum phariſæi, & quidam de ſcribis, venientes a Hieroſolymis; & cum vidiſſent quoſdam ex diſcipulis eius communibus manibus, ideſt non lotis, manducare panes, vituperaverunt. Phariſæi enim, & omnes Iudæi, niſi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem ſeniorum; & a foro, niſi baptizentur, non comedunt; & alia multa ſunt quæ tradita ſunt illis ſervare, baptiſmata calicum, & urceorum, & æramentorum, & lectorum. Et interrogabant eum phariſæi, & ſcribæ: Quare diſcipuli tui non ambulant iuxta traditionem ſeniorum, ſed communibus manibus manducant panem? At ille reſpondens dixit eis: Bene prophetavit Eſaias de vobis, hypocritæ, ſicut ſcriptum eſt: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe eſt a me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas, & præcepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptiſmata urceorum, & calicum, & ſimilia his facitis multa. Et dicebat illis: Bene irritum feciſtis præceptum Dei, ut traditionem veſtram ſervetis. Moyſes enim dixit: Honora patrem tuum, & matrem tuam; &, Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri: Corban, quod eſt donum, quodcumque ex me, tibi profuerit, & ultra non dimittitis eum quicquam facere patri ſuo, aut matri, reſcindentes verbum Dei per traditionem veſtram quam tradidiſtis. Et ſimilia huiuſmodi multa facitis.

(b) Et advocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, & intelligite. Nihil eſt extra hominem introiens in eum quod poſſit eum coinquinare; ſed quæ de homine procedunt, illa ſunt quæ coinquinant hominem. Si quis habet aures audiendi, audiat. Et cum introiſſet in domum a turba, interrogabant eum diſcipuli eius parabolam. Et ait illis: Sic & vos imprudentes eſtis? Non intelligitis quia omne extrinſecus introiens in hominem non poteſt eum coinquinare: quia non intrat in cor eius, ſed in ventrem vadit, & in ſeceſſum exit, purgans omnes eſcas? Dicebat autem, quoniam illa quæ de homine exeunt, illa coinquinant hominem: ab intus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, avaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blaſphemiæ, ſuperbia, & ſtultitia. Omnia hæc mala ab intus procedunt, & coinquinant hominem.

(c) Et inde ſurgens, abiit in fines Tyri, & Sidonis: & ingreſſus domum, neminem voluit ſcire, & non potuit latere. Mulier enim ſtatim ut audivit de eo, cuius filia habebat ſpiritum immundum, intravit, & procidit ad pedes eius: erat enim mulier Gentilis, Syrophœniſſa genere. Et rogabat eum ut dæmonium eiiceret de filia eius. Qui dixit illi: Sine prius ſaturari filios: non eſt enim bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa reſpondit, & dixit illi: Utique Domine: nam & catelli comedunt ſub menſa de micis puerorum. Et ait illi: Propter hunc ſermonem, vade: exiit dæmonium a filia tua. Et cum abiiſſet domum ſuam, invenit puellam iacentem ſupra lectum, & dæmonium exiiſſe.

(d) Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ, inter medios fines Decapoleos. Et adducunt ei ſurdum & mutum; & deprecabantur eum ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba ſeorſum, miſit digitos ſuos in auriculam eius, & expuens tetigit linguam eius, & ſuſpiciens in cælum ingemuit, & ait illi: Ephetha, quod eſt adaperire. Et ſtatim apertæ ſunt aures eius, & ſolutum eſt vinculum linguæ eius, & loquebatur recte. Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant, & eo amplius admirabantur dicentes: Bene omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui.

(a) Be-

(a) BEDA (cap. XXIX. in princ.) Homines terræ Genezareth, qui minus docti videbantur, non ſolum ipſi veniunt, ſed & ſuos infirmos adducunt ad Dominum, ut vel fimbriam eius mereantur contingere. At vero phariſæi, & ſcribæ, qui doctores eſſe populi debuerant, non ad quærendum medelam, ſed ad movendas quæſtionum pugnas ad Dominum concurrunt: unde dicitur: *Et convenerunt ad eum phariſai, & quidam de ſcribis venientes a Hieroſolymis; & cum vidiſſent quoſdam ex diſcipulis eius communibus manibus, ideſt non lotis, manducare panes, vituperaverunt*. THEOPHYLACTUS (in princ. Comment.) Diſcipuli namque Domini inſtructi ea quæ virtutis tantum ſunt operari, non lotis manibus ſimpliciter comedebant. Phariſæi autem volentes occaſionem invenire, hoc acceperunt; & non utique vituperabant eos, ut legis tranſgreſſores, ſed quia traditiones ſeniorum tranſgrediebantur: unde ſequitur: *Phariſai enim, & omnes Iudai, niſi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem ſeniorum*. BEDA (cap. XXIX. non remote a princ.) Spiritualia enim Prophetarum verba carnaliter accipientes, quæ illi de cordis, & operis caſtigatione præcipiebant, dicentes, Eſai. I. „ Lavamini, & „ mundi eſtote: " & ibid. LII. „ Mundamini qui fertis vaſa Domini, " iſti de corpore ſolo lavando ſervabant. Superſtitioſa ergo eſt hominum traditio, ſemel lotos ob manducandum panem crebrius lavare, & a ſoro, niſi baptizentur, non comedere. Sed neceſſarium eſt eos qui panem de cælo deſcendentem participare deſiderant, crebro eleemoſynis, lacrymis, & aliis iuſtitiæ fructibus ſua opera purgare. Neceſſarium etiam eſt inquinamenta, quæ ex temporalibus negotiorum curis quiſquam contraxerit, ſubſequenti bonorum cogitationum, & actuum permundet inſtantia. Fruſtra autem Iudæi lavant manus, & a foro baptizantur, quamdiu contemnunt fonte ablui Salvatoris: in vanum baptiſma ſervant vaſorum qui corporum ſuorum, & cordium negligunt abluere ſordes.

Sequitur: *Et interrogabant eum phariſai, & ſcriba: Quare diſcipuli tui non ambulant iuxta traditionem ſeniorum, ſed communibus manibus manducant panem?* (1) HIERONYMUS ſuper Matth. (cap. XV.) Mira phariſæorum, ſcribarumque ſtultitia. Dei Filium arguunt quare traditiones hominum, & præcepta non ſervet. Commune autem (2) hic pro immundo ponitur: populus enim Iudæorum, partem Dei ſe eſſe iactitans, communes cibos vocat quibus omnes utuntur. HIERONYMUS (ibidem.) Phariſæorum autem ſuperfluum latratum ſurca rationis obtundit, ideſt Moyſi, & Eſaiæ (3) interpretatione, ut nos adverſantes hæreticos verbo Scripturæ vincamus: unde ſequitur: *At ille reſpondens ait: Bene prophetadit Eſaias de vobis, hypocrita, ſicut ſcriptum eſt: Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe eſt a me*. CHRYSOSTOMUS (hom. LII. in Matth.) Quia enim non de legis tranſgreſſione, ſed ſeniorum, diſcipulos accuſabant, iniurioſe ipſos conſundit, hypocritas vocans, quaſi commendantes cum reverentia quadam id quod non conveniebat. Superaddit autem Eſaiæ Prophetæ verbum, quaſi de eis dictum; ac ſi diceret: Sicut hi de quibus dicitur, quod Deum labiis honorant, cor autem eorum ab eo longe eſt, in vanum pietatem cuſtodire ſe dicunt, doctrinas hominum honorantes; ita & vos qui derelinquitis id quod interius curabile eſt, & iuſtitiam colentes accuſatis. HIERONYMUS (cir. prin. Comment. in cap. VII. Mar.) Traditio autem phariſaica in menſis, & vaſis abſcindenda eſt, & radenda: ſæpe enim traditionibus hominum mandata Dei cedunt: unde ſequitur: *Derelinquentes mandata Dei, tenetis traditiones hominum, baptiſmata urceorum*. CHRYSOSTOMUS (hom. LII. in Matth. int. princ. & med.) Ut autem eos arguat tamquam Dei reverentiam non ſervantes, propter traditionem a ſenioribus factam, divinis Scripturis oppoſitam, ſubiungit: *Moyſes enim dixit: Honora patrem, & matrem tuam; &, Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur*. BEDA (cap. XXIX. in Mar. ante med.) Honor in Scripturis non tantum in ſalutatione, & officiis deſerendis, quantum in eleemoſyna, ac munerum collatione ſentitur. „ Honora (in- „ quit Apoſtolus I. Tim. V.) viduas quæ „ vere viduæ ſunt. " CHRYSOSTOMUS a. Tali autem exiſtente divina lege, ac talibus miniſtris tranſgredientibus illatis, vos de levi divinum tranſgredimini præceptum, ob-

(1) *Al.* CHRYSOSTOMUS. (2) *Al.* hoc. (3) *Legit Nicolai* increpatione.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Seu potius Victor Antiochenus ubi ſupra.

obſervantes ſeniorum traditiones: unde ſequitur: *Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri: Corban, quod eſt donum, quodcumque ex me tibi proderit*: ſupple, liber erit ab obſervatione præmiſſi mandati: unde ſequitur; *Et ultra non dimittitis eum quicquam facere patri ſuo, aut matri*. THEOPHYLACTUS (inter princ. & med. Comm. in VII. cap. Marc.) Volentes enim phariſæi quæ offerebantur comedere, inſtruebant filios, quod cum peculia aliqua habebant, & parentes hæc peterent, reſponderent illis: Corban, hoc eſt donum, quod a me petis, iam obtuli Domino: & ita hæc non exquirerent, quaſi Domino oblata, ideſt ad ſalutem parentum proficua: & ſic decipiebant filios, ut parentes non honorarent, & ipſi oblata devorarent. Hoc ergo Dominus exprobrat eis, quia propter lucrum legem divinam tranſgrediebantur: unde ſequitur; *Reſcindentes verbum Dei per traditionem veſtram quam tradidiſtis. Et multa ſimilia huiuſmodi facitis*, ſcilicet tranſgredientes præcepta Dei, ut obſervetis hominum traditiones. CHRYSOSTOMUS *a* (hom. XXXII. in Matth. ante med.) Vel poteſt dici, quod phariſæi iuvenes docebant, quod ſi quis pro iniuria patri, aut matri illata munus offerret Deo, erat immunis, quaſi Deo dans munera quæ patri debentur; & hoc dicentes parentes honorari nnn permittebant. BEDA (cap. XXIX. in Mar.) Poteſt autem & hunc breviter habere ſenſum. Munus quod ex me eſt, tibi proderit. Compellitis, inquit, filios ut dicant parentibus ſuis: Quodcumque donum oblaturus eram Deo, in tuos conſumo cibos, tibique prodeſt, o pater, & mater; quaſi dicant, non prodeſt; ut ſic illi timentes accipere quod Deo videbant mancipatum, inopem magis vellent vitam ducere, quam edere de conſecratis. HIERONYMUS (circ. princ. Comm. in VII. cap. Mar.) Myſtice autem diſcipulos non lotis manibus manducare, futuram Gentium communionem ſignificat. Munditia, & baptiſma phariſaicum ſterile eſt: communicatio non lota apoſtolica extendit palmites ſuos uſque ad mare.

(b) CHRYSOSTOMUS *b*. Iudæis conſiderantibus corporalem munditiam legis, & de hac murmurantibus, Dominus contrarium vult introducere: unde dicitur: *Et advocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, & intelligite. Nihil eſt extra hominem introiens in eum quod poſſit eum coinquinare; ſed quæ de homine procedunt, illa ſunt quæ coinquinant hominem*; ideſt, immundum faciunt. Ea enim quæ Chriſti ſunt, intra hominem conſiderantur; ea vero quæ legis ſunt, magis cernuntur extra hominem; quibus quaſi corporalibus crux Chriſti finem in brevi dare debebat. THEOPHYLACTUS (Mar. VII. ſuper *Nihil eſt extra hominem introiens in eum*.) Hoc autem Dominus dicit volens inſtruere homines, quod obſervationes eſcarum, quas lex commemorat, non oportet corporaliter intelligere; & ex hoc intentionem legis eis manifeſtare incepit. CHRYSOSTOMUS. Subiungit autem: *Si quis habet aures audiendi, audiat*. Non enim manifeſte aperuerat quæ eſſent illa quæ de homine procedebant, & hominem coinquinant; & propter hoc verbum Apoſtoli crediderunt quod aliud profundum prædictus Domini ſermo innueret: unde ſequitur: *Et cum introiſſet in domum a turba, interrogabant eum diſcipuli eius parabolam*. Parabolam autem immanifeſtum ſermonem vocabant. THEOPHYLACTUS (Mar. VII. in med.) Dominus autem prius increpat: unde ſequitur: *Et ait illis: Sic & vos imprudentes eſtis?* BEDA. Vitioſus enim eſt auditor qui obſcura manifeſte, aut manifeſte dicta obſcure vult intelligere. THEOPHYLACTUS. Deinde Dominus manifeſtat id quod erat occultum, dicens: *Non intelligitis quia omne extrinſecus introiens in hominem non poteſt eum coinquinare?* BEDA (cap. XXIX.) Iudæi (1) enim ſe partem Dei iactantes, communes cibos vocant quibus omnes homines utuntur, ut oſtrea, lepores, & huiuſmodi animalia. Nec etiam idolothytum, inquantum cibus, & Dei creatura eſt, ſed dæmonum invocatio hoc facit immundum. Et cauſam ſubdit, dicens: *Quia non intrat in cor eius*. Animæ locus principalis, iuxta Platonem, in cerebro; ſed, iuxta Chriſtum, in corde eſt.

(1) *Licet omnia quæ vidimus exempla ſic habeant, tamen P. Nicolai ſub Theophylacto ſic reponit*. Opponat prudens lector, & dicat: Quare igitur idolothytis non veſcimur? Sciendum ergo, quod idolothytum per ſe immundum dici (*non*) debet. BEDA. Inquantum cibus, & creatura Dei eſt; ſed idolorum, ſeu dæmonum invocatio facit immundum. Et cauſam ſubdit &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Colligitur potius ex Victore Antiocheno ubi ſupra. *b* Immo Victor Antiochenus ubi ſupra.

eſt. Glossa. Dicitur ergo, *In cor eius*, ideſt in mentem, quæ eſt principalis pars animæ, ex qua tota hominis vita dependet: unde ſecundum eam neceſſe eſt hominem mundum, vel immundum æſtimari; & ſic ea quæ ad mentem non perveniunt, non poſſunt homini immunditiam afferre. Cibi ergo, quia ad mentem non perveniunt, ſecundum ſuam naturam hominem inquinare non poſſunt; ſed inordinatus ciborum uſus, qui ex inordinatione provenit mentis, ad hominis immunditiam (1) pertinet. Quod autem cibi ad mentem non perveniant, oſtendit (2) per id quod ſubdit, dicens: *Sed in ventrem vadit, & in ſeceſſum exit, purgans omnes eſcas*. Hoc autem dicit, ne intelligatur quod inde ex cibis in corpore maneat. Manet enim quod eſt neceſſarium ad corporis nutrimentum, & augmentum; egreditur autem quod eſt ſuperfluum, quaſi purgatio quædam interius remanentis nutrimenti. Augustinus in Lib. lxxxiii. Quæſt. *a* (quæſt. lxxiii.) Quædam enim ſic accedunt ut etiam mutent, & mutentur; ſicut & ipſe cibus amittens ſpeciem ſuam, in corpus noſtrum vertitur, & nos refecti in robur (3) commutamur. Sed & tenuiſſimus humor, cum in venis, & aliis arteriis cocta fuerit eſca, & digeſta, per occultos meatus, quos Græci poros vocant, dilabitur, & in ſeceſſum vadit. Beda (cap. xxix. cir. fin.) Sic ergo cibi non faciunt homines immundos, ſed malitia, quæ operatur paſſiones ab interioribus procedentes: unde ſequitur: *Dicebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa coinquinant hominem*. (4) Glossa *b*. Cuius rationem ſignificat cum ſubdit: *Ab intus enim de corde hominis cogitationes malæ procedunt*. Et ſic patet quod malæ cogitationes ad mentem pertinent, quæ hic cor nominantur; ſecundum quam homo dicitur bonus vel malus, mundus vel immundus. Beda (cap. xxix.) Hinc autem arguuntur qui cogitationes a diabolo immitti putant, non ex propria naſci voluntate. Diabolus incentor, & adiutor malarum cogitationum eſſe poteſt; (5) auctor eſſe non poteſt. Glossa. Ex malis autem cogitationibus ulterius mali actus procedunt; de quibus ſubditur: *Adulteria*, quæ in violatione alieni tori conſiſtunt, *fornicationes*, quæ ſunt illiciti coitus perſonarum matrimonio ſolutarum, *homicidia*, quibus in perſonas proximorum nocumentum infertur, *furta*, quibus res ſubtrahuntur, *avaritia*, inquantum aliqua iniuſte retinentur, *nequitia*, quæ conſiſtunt in proximorum calumniis, *dolus*, in eorum deceptione, *impudicitia*, quantum ad quamlibet corruptionem mentis, vel corporis. Theophylactus (Mar. vii. parum ante med.) *Oculus malus*, ideſt odium, & adulatio: nam qui odit, oculum malum, & invidum habet ad eum quem odit; & adulator non recto oculo videns quæ ſunt proximi, ad malum ipſum deducit: *blaſphemia*, ideſt iniuriæ in Deum: *ſuperbia*, ideſt Dei contemptus, dum ſcilicet quis bonum quod operatur, non Deo, ſed ſuæ virtuti aſcribit: *ſtultitia*, ideſt iniuria in proximum. Glossa. Vel ſtultitia eſt cum non recte de Deo ſentitur: contrariatur enim ſapientiæ, quæ eſt divinarum rerum cognitio. Sequitur: *Omnia hæc mala ab intus procedunt, & coinquinant hominem*. Hoc enim in culpam homini imputatur quod in ſua poteſtate exiſtit. Talia autem ſunt quæ procedunt ab interiori voluntate, per quam homo eſt ſuorum actuum dominus.

(c) Theophylactus (Mar. vii. a med. Comment.) Poſtquam de eſcis Dominus docuerat, videns incredulos eſſe Iudæos, fines ingreditur Gentium: Iudæis enim infidelibus exiſtentibus, ſalus ad Gentes convertitur: unde dicitur: *Et inde ſurgens abiit in fines Tyri, & Sidonis*. Chrysostomus *c*. Tyrus, & Sidon loca Chananæorum erant. Venit igitur ad eos Dominus, non tamquam ad propinquos, ſed tamquam ad eos quibus nihil eſt commune ad patres, quibus promiſſio facta eſt: & ideo ſic venit, ut adventus ſuus Tyriis, & Sidoniis non appareret: unde ſequitur: *Et ingreſſus domum neminem voluit ſcire*: nondum enim tempus advenerat ut cum Gentibus habitaret, & eas ad fidem adduceret: huius enim tempus debitum erat poſt crucem, & reſurrectionem. Theophyla-

(1) *Al.* perveniat. (2) *Al. emittitur* per. (3) *Al.* mutamur. (4) *Al.* CHRYSOSTOMUS. (5) *Al.* & auctor.

Ex editione P. Nicolai.

a Colligitur ex quæſt. xxxix. *b* Quod ſubiungitur ex Gloſſa, non habetur in illa quæ nunc extat, ut nec aliud quod præmittitur ſuperius; locum tamen ex Auguſtino habet ut hic in textu, etſi abſque indice loci. *c* Immo potius Victor Antiochenus, etſi non eadem ſerie, ſed quibuſdam aliis interiectis.

ctus (Mar. vii. a med.) Vel ideo clam ingreditur, ne occaſionem Iudæi ſumerent contra eum, tamquam ad immundas gentes tranſiſſet.

Sequitur: *Et non potuit latere*. Augustinus de Quæſt. nov. & vet. teſtam. a (cap. lxxvii.) Si autem voluit, & non potuit, (1) infirma voluntas eius eſſe videtur. Impoſſibile eſt autem ut Salvatoris voluntas non impleatur, nec poteſt velle (2) quod ſcit fieri non debere: idcirco quod factum eſt, hoc voluiſſe dicendus eſt. Advertendum eſt autem, quod iſtud in finibus geſtum eſt Gentilium, quibus adhuc tempus prædicandi non erat; ultro tamen venientes ad fidem non ſuſcipere invidiæ erat. Sic ergo factum eſt ut Salvator a diſcipulis proditus non eſſet, ab aliis tamen qui ingredientem domum viderant, proditus eſt, & incepit ſciri quod eſſet in domo. A ſuis ergo noluit prædicari; requiri autem ſe voluit; & ita factum eſt. Beda (cap.xxx. in Mar.) Ingreſſus etiam domum præcepit diſcipulis ne ſe cuiquam in regione ignota quis eſſet aperirent, ut exemplo eius diſcerent, quibus ſanandi infirmos gratiam conferret, in exhibitione miraculorum humani favoris gloriam quantum poſſent declinare, nec tamen a pio virtutis opere ceſſare, quando hoc fieri vel fides bonorum iuſte mereretur, vel infidelitas pravorum neceſſario cogeret. Ipſe enim ſuum illo introitum gentili feminæ, & quibuſcumque voluit publicavit. Augustinus de Quæſt. nov. & vet. teſtam. (quæſt. lxxvii.) Denique mulier Chananæa audiens de illo intravit ad eum; quæ niſi prius ſubieciſſet ſe Deo, Iudæorum beneficium conſecuta non eſſet: de qua ſequitur: *Mulier enim ſtatim ut audivit de eo, cuius filia habebat ſpiritum immundum, intravit, & procidit ad pedes eius*. Chrysostomus b. Per hoc autem voluit Dominus diſcipulis oſtendere quod etiam Gentibus aperuit oſtium ſalutis: unde & mulieris genus deſcribitur cum ſubditur: *Erat enim mulier gentilis Syrophœniſſa genere*, ideſt de Syria Phœnicis.

Sequitur: *Et rogabat eum ut dæmonium eiiceret de filia eius*. Augustinus de Con. Evang. (Lib. II. cap. xlix.) Videtur autem afferre aliquam repugnantiæ quæſtionem, quia dicit in domo fuiſſe Dominum, cum ad illum venit mulier pro filia ſua rogans. Sed quoniam Matthæus dicit cap. xv. diſcipulos Domino ita ſuggeſſiſſe: „Dimitte illam, quoniam clamat poſt nos: “ nihil aliud videtur ſignificare quam poſt ambulantem Dominum mulierem illam deprecatorias voces emiſiſſe. Quomodo ergo in domo, niſi quia intelligendum eſt dixiſſe quidem Marcum, quod intraverit ubi erat Ieſus, cum eum prædixiſſet fuiſſe in domo? Sed quia Matthæus ait, „ Non reſpondit ei „ verbum, “ dedit agnoſcere in eo ſilentio egreſſum fuiſſe Ieſum de domo illa; atque ita cetera contexuntur, quæ iam in nullo diſcordant.

Sequitur: *Qui dixit illi: Sine prius ſaturari filios*. Beda (cap. xxx. in med.) Quaſi dicat: Futurum eſt ut etiam vos, qui de Gentibus eſtis, ſalutem conſequamini; ſed prius oportet Iudæos, qui merito antiquæ (3) dilectionis, filiorum Dei ſolent nomine cenſeri, pane cæleſti refici; & ſic tandem Gentibus vitæ pabula miniſtrari.

Sequitur: *Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus*. Chrysostomus. Hoc autem verbum dixit: non quod in eo ſit defectus virtutis ad benefaciendum omnibus, ſed quia beneficium eius diſtributum Iudæis, & Gentibus, communionem inter ſe non habentibus, provocationem magis operaretur. Theophylactus (Mar. vii. a med. Comment.) Canes vocat Gentiles, tamquam a Iudæis ſceleratos reputatos; panem vero dicit beneficium, quod filiis, ideſt Iudæis, Dominus promiſit. Eſt ergo ſenſus, quod non decet Gentiles beneficii primo eſſe participes, quod Iudæis principaliter promiſſum eſt. Ideo autem Dominus non ſtatim exaudit, ſed gratiam differt, ut etiam oſtendat mulieris fidem conſtantem, & ut diſcamus non ſtatim deficere cum oramus, ſed ut inſiſtamus donec recipiamus. Chrysostomus. Similiter etiam ut Iudæis oſtenderet, quod non æqualiter eis dabat, & alienigenis ſanitatem, & ut patefacta mulieris fide, magis patefieret infidelitas Iudæorum. Mulier enim non graviter tulit, ſed vocem Domi-

ni-

(1) *Al.* infirmata. (2) *Al.* quod ſic fieri non deberet. (3) *Al.* electionis.

Ex editione P. Nicolai.

a Nempe Lib. II. qui incipit *Deus perfectus eſt*; ſed non eſt Auguſtini. b Et hæc iterum ex Victore Antiocheno colliguntur, ut & illa quæ inferius Chryſoſtomi titulum præferunt, non ſunt in Chryſoſtomo.

Digitized by Google

ni cum multa reverentia confirmavit: unde ſequitur: *At illa reſpondit, & dixit ei: Utique Domine: nam & catelli comedunt ſub menſa de micis puerorum*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Quaſi dicat: Iudæi panem totum habent, ſcilicet deſcendentem de cælo, & tua etiam beneficia; ego micas poſtulo, ſcilicet modicam beneficii partem. CHRYSOSTOMUS. Quod ergo in ordine canum ſe reputat, reverentiæ eſt; quaſi dicat: Pro gratia habeo etiam in numero canum eſſe, & non ab aliena, ſed a propria menſa comedere dominantis. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Quia ergo mulier ſapientiſſime reſpondebat, obtinuit quod optabat: unde ſequitur: *Et ait illi &c.* Non dixit, Virtus mea te ſalvam fecit; ſed *Propter hunc ſermonem*, ideſt propter fidem tuam, quæ hoc de ſermone demonſtratur, *vade: exiit dæmonium a filia tua*.

Sequitur: *Et cum abiiſset in domum ſuam invenit puellam iacentem ſupra lectum, & dæmonium exiiſse*. BEDA (cap. xxx. in Mar. in fine illius.) Propter humilem enim matris, fidelemque ſermonem filiam deſeruit dæmonium: ubi datur exemplum catechizandi, & baptizandi infantes: quia videlicet per fidem, & confeſſionem parentum in baptiſmo liberantur a diabolo parvuli, qui (1) necdum per ſe ſapere, vel aliquid agere boni poſſunt, vel mali. HIERONYMUS (Mar. VII. ante med. Comm.) Myſtice autem mulier gentilis quæ pro filia rogat, eſt mater noſtra Romana Eccleſia. Nata eius dæmoniaca barbarica eſt occidentalis natio; cuius fides fecit de cane ovem. Micas autem ſpiritualis intellectus, non panem infractum litteræ ſumere cupit. THEOPHYLACTUS (Mar. VII. a med. Comm.) Unuſquiſque etiam noſtrum cum peccat, mulier eſt anima eius. Infirmam vero filiam habet hæc anima actus pravos; quæ filia dæmonium habet: nam actus pravi dæmonum ſunt. Peccatores autem exiſtentes nuncupantur catuli impleti immunditiis. Propter quod non ſumus digni panem Dei recipere, aut participes fieri immaculatorum myſteriorum Dei. Si vero cognoſcentes noſmetipſos per humilitatem eſſe catulos, confiteamur peccata noſtra, tunc ſanabitur filia, ſcilicet operatio prava.

(d) THEOPHYLACTUS (a medio Comm.) In Gentilium locis moram Dominus facere non volebat, ne occaſionem Iudæis daret ut tranſgreſſorem legis eum æſtimarent, quod ſe Gentibus admiſcebat; & ideo confeſtim revertitur: unde dicitur: *Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos*. BEDA (cap. XXXI. in princ.) Decapolis eſt regio decem urbium trans Iordanem ad orientem contra Galilæam. Quod ergo dicitur quod Dominus *venit ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos*, non ipſos fines Decapolis intraſſe ſignificat: neque enim mare navigaſſe dicitur: ſed potius ad mare uſque veniſſe, atque ad ipſum perveniſſe locum qui medios fines Decapolis longe trans mare poſitos reſpiciebat.

Sequitur: *Et adducunt ei ſurdum & mutum; & deprecabantur eum ut imponat illi manum*. THEOPHYLACTUS (Mar. VII. aliq. ante fin. Comm.) Quod recte poſt dæmoniaci liberationem ponitur: ex dæmonio enim talis paſſio erat.

Sequitur: *Et apprehendens eum de turba ſeorſum, miſit digitos ſuos in auriculam eius*. CHRYSOSTOMUS (2) a. Seorſum a turba oblatum ſurdum, & mutum apprehendit, ut divina miracula non faceret manifeſte, inſtruens nos vanam gloriam eiicere, & tumorem: nihil enim eſt ex quo aliquis ſic miracula operetur, ſicut ſi humilitatem colat, & modeſtiam ſequatur. Miſit vero digitos in auriculam, potens verbo ſanare, ut oſtenderet quod divina virtute (3) ditatum erat corpus divinitati unitum, & operatio eius. Quia enim propter tranſgreſſionem Adæ, natura humana multam incurrerat paſſionem, ac membrorum, & ſenſuum læſionem, veniens Chriſtus in ſeipſo perfectionem demonſtravit humanæ naturæ; & propter hoc digitis aures aperuit, & ſputo loquelam dedit: unde ſequitur: *Et exſpuens tetigit linguam eius*. THEOPHYLACTUS (Mar. VII. non remote a fine Comment.) Ut ſcilicet oſtenderet quod omnia membra ſacri corporis eius divina exiſtunt, & ſancta; ſicut & ſputum, quod vinculum linguæ diſſolvit. Etenim omne ſputum ſuperfluitas eſt; ſed in Domino omnia divina fuerunt.

(1) *Al.* nec de ſe &c. (2) *In citata Nicolini editione ad marginem legitur:* Hæc habet Theophylactus. (3) *Al.* dicatum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Chryſoſtomo, eſt Victoris Antiocheni ubi ſupra, verbis paululum immutatis.

Sequitur: *Et ſuſpiciens in cælum ingemuit, & ait: Ephphetha, quod eſt adaperire.* BEDA (cap. xxxi. a med.) Suſpexit quidem in cælum, ut inde mutis loquelam, inde auditum ſurdis, inde cunctis infirmantibus medelam doceret eſſe quærendam. Ingemuit autem, non quia ipſi opus eſſet cum gemitu aliquid petere a Patre, qui cuncta petentibus donat cum Patre; ſed ut nobis gemendi daret exempla, cum vel pro noſtri, vel pro noſtrorum erratibus proximorum ſupernæ pietatis præſidia invocamus. CHRYSOSTOMUS *a*. Simul etiam ingemuit, noſtram cauſam ſuſcipiens in ſeipſo, & naturæ miſertus humanæ, videns miſeriam in quam humanum genus inciderat. BEDA (cap. xxxi. a med.) Quod autem ait, *Ephphetha*, ideſt adaperire, ad aures proprie pertinet: aures enim ad audiendum aperiendæ, lingua vero, ut loqui poſſet, a retinaculis erat ſuæ tarditatis ſolvenda: unde ſequitur: *Et ſtatim apertæ ſunt aures eius, & ſolutum eſt vinculum linguæ eius, & loquebatur recte*: ubi utraque natura unius & eiuſdem Chriſti manifeſte diſtincta eſt. Suſpiciens quidem in cælum, quaſi homo Deum deprecatus ingemuit; ſed mox uno ſermone quaſi potens divina maieſtate curavit.

Sequitur: *Et præcepit illis ne cui dicerent.* HIERONYMUS (Mar. vii. circa fin. Comment.) Per quod non in virtutibus gloriandum eſſe docuit; ſed in cruce, & humiliatione. CHRYSOSTOMUS *b*. Præcepit etiam miraculum occultare, ne ante tempus accenderet Iudæos ad homicidium per invidiam perpetrandum. HIERONYMUS (in fin. Comment. in vii. cap. Mar.) Civitas autem in monte poſita, undique circumſpecta abſcondi non poteſt, & humilitas ſemper præcedit gloriam: unde ſequitur: *Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant.* THEOPHYLACTUS (in fine Commen.) Docemur autem ex hoc cum alicui beneficia elargimur, minime applauſus, & laudes petere; cum vero accepimus beneficia, benefactores prædicare, & laudare, quamvis nolint. AUGUSTINUS de Con. Evan. *c* (Lib. IV. cap. iv.) Si autem ſciebat eos (ſicut ille qui notas habebat & præſentes, & futuras hominum voluntates) tanto magis prædicaturos, quanto magis ne prædicarent eis præcipiebat; ut quid hoc præcipiebat; niſi pigris volebat oſtendere quanto (1) gaudioſius, quanto ferventius eum prædicare debeant, quibus iubet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur, tacere non poterant? GLOSSA *d*. Ex prædicatione autem ſalvatorum a Chriſto, creſcebat admiratio turbarum, & confeſſio beneficiorum Chriſti: unde ſequitur: *Et eo amplius admirabantur dicentes: Bene omnia fecit*, hoc ſcilicet, *ſurdos fecit audire, & mutos loqui*. HIERONYMUS (ſuper *Et iterum exiens de finibus*.) Myſtice autem Tyrus interpretatur anguſtia, & ſignificat Iudæam, cui Dominus dicit Eſai. xxviii. „Coanguſtatum eſt ſtratum;“ a qua transfert ſe ad gentes alias. Sidon venatio interpretatur. Fera autem indomita noſtra natio eſt, & mare, quod fluctuoſa volubilitas eſt. Inter medios autem fines Decapoleos, quod interpretatur decalogi mandata, Salvator ad ſalvandas Gentes venit. Genus autem humanum per multa membra, quaſi unus homo varia peſte abſumptus, enumeratur in protoplaſto: cæcatur dum male vidit, ſurdus fit cum audit, obmuteſcit cum loquitur. Deprecantur autem eum, ut imponat illi manum, quia incarnatum fore Dominum multi iuſti, & Patriarchæ cupiebant, & optabant. BEDA (cap. xxxi. in Mar.) Vel ſurdus, & mutus eſt qui nec aures audiendi verba Dei habet, nec os aperit pro loquendis; quales neceſſe eſt ut hi qui loqui iam, & audire divina eloquia didicerunt, Domino ſanandos offerant. HIERONYMUS. Seorſum autem ſemper a turbulentis cogitationibus, & actibus inordinatis, ſermonibuſque incompoſitis educitur qui ſanari meretur. Digiti autem, qui in aures mittuntur, verba, vel dona Spiritus ſunt, de quo dicitur Exod. viii. „Digitus Dei eſt hic.“ Sputum autem divina ſapientia eſt, quæ ſolvit vinculum labiorum humani generis, ut dicat: „Credo in Deum Patrem omnipotentem,“ & reliqua. Suſpiciens autem in cælum ingemuit, ideſt gemere nos docuit, & in

cælum

(1) *P. Nicolai ponit* ſtudioſius.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo iterum Victor Antiochenus ubi ſupra; cum ante dicta mutatione, ac alia ſerie. *b* Et hoc iterum ex Victore Antiocheno colligitur, ut ſupra. *c* In Auguſtino non occurrit; ſed apud Bedam, etſi abſque ullo nomine refert Gloſſa. *d* Quod ex Gloſſa ſubiungitur non eſt in illa quæ nunc extat.

cælum theſauros noſtri cordis erigere: quia per gemitum compunctionis intimæ frivola lætitia carnis purgatur. Apertæ ſunt autem aures ad hymnos, & cantica, & pſalmos. Solvit linguam, ut eructet verbum bonum, quod non poſſunt nec (1) verbera cohibere.

CAPUT VIII.

(a) IN diebus illis iterum cum turba multa eſſet cum Ieſu, nec haberent quod manducarent, convocatis diſcipulis ait illis: Miſereor ſuper turbam: quia ecce iam triduo ſuſtinent me, nec habent quod manducent. Et ſi dimiſero eos ieiunos in domum ſuam, deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt. Et reſponderunt ei diſcipuli ſui: Unde illos quis poterit hic ſaturare panibus in ſolitudine? Et interrogavit eos, Quot panes habetis? Qui dixerunt, Septem. Et præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram: & accipiens ſeptem panes, gratias agens fregit, & dabat diſcipulis ſuis ut apponerent; & appoſuerunt turbæ. Et habebant piſciculos paucos; & ipſos benedixit, & iuſſit apponi. Et manducaverunt, & ſaturati ſunt: & ſuſtulerunt quod ſuperaverat de fragmentis ſeptem ſportas: erant autem qui manducaverant quaſi quatuor millia: & dimiſit eos.

(b) Et ſtatim aſcendens navim cum diſcipulis ſuis, venit in partes Dalmanutha. Et exierunt phariſæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo ſignum de cælo, tentantes eum. Et ingemiſcens ſpiritu, ait: Quid generatio iſta ſignum quærit? Amen dico vobis, ſi dabitur generationi iſti ſignum. Et dimittens eos, aſcendit iterum navim, & abiit trans fretum. Et obliti ſunt panem ſumere, & niſi unum panem non habebant ſecum in navi. Et præcipiebat eis dicens: Videte, & cavete a fermento phariſæorum, & fermento Herodis. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes, Quia panes non habemus. Quo cognito, ait illis Ieſus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoſcitis, nec intelligitis? Adhuc cæcatum habetis cor veſtrum? Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis? Nec recordamini quando quinque panes fregi in quinque millia, & quot cophinos fragmentorum plenos ſuſtuliſtis? Dicunt ei, Duodecim. Quando & ſeptem panes in quatuor millia, quot ſportas fragmentorum tuliſtis? Et dicunt ei, Septem. Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis?

(c) Et veniunt Bethſaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum ut illum tangeret. Et apprehenſa manu cæci, eduxit eum extra vicum, & expuens in oculos eius, impoſitis manibus ſuis interrogavit eum ſi aliquid videret. Et aſpiciens ait: Video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum impoſuit manus ſuper oculos eius; & cœpit videre, & reſtitutus eſt, ita ut clare videret omnia. Et miſit illum in domum ſuam, dicens: Vade in domum tuam, & ſi in vicum introieris, nemini dixeris.

(d) Et ingreſſus eſt Ieſus, & diſcipuli eius caſtella Cæſareæ Philippi; & in via interrogabat diſcipulos ſuos, dicens eis: Quem me dicunt eſſe homines? Qui reſponderunt illi dicentes: Alii Ioannem Baptiſtam, alii Eliam, alii vero quaſi unum de Prophetis. Tunc dicit illis: Vos vero quem me eſſe dicitis? Reſpondens Petrus ait ei: Tu es Chriſtus. Et comminatus eſt eis, ne cui dicerent de illo. Et cœpit docere eos, quoniam oportet Filium hominis pati multa, & reprobari a ſenioribus, & a ſummis ſacerdotibus, & ſcribis, & occidi, & poſt tres dies reſurgere: & palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum: Domine propitius eſto tibi: nam hoc non erit. Qui converſus, & videns diſci-

(1) *Nicolai legit* verba.

Digitized by Google

ſcipulos ſuos, comminatus eſt Petro, dicens: Vade retro me ſatana: quoniam non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum.

(e) Et convocata turba cum diſcipulis ſuis, dixit eis: Si quis vult me ſequi, deneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam ſuam propter me, & Evangelium, ſalvam faciet eam. Quid enim proderit homini, ſi lucretur totum mundum, & detrimentum animæ ſuæ faciat? Aut quid homo commutationis dabit pro anima ſua? Qui enim me confeſſus fuerit, & verba mea in generatione iſta adultera, & peccatrice, & Filius hominis confitebitur eum cum venerit in gloria Patris ſui cum Angelis ſanctis. Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia ſunt quidam de hic ſtantibus qui non guſtabunt mortem donec videant regnum Dei venientis in virtute.

(a) THEOPHYLACTUS (in princ. Comm. in VIII. cap. Mar.) Poſtquam Dominus ſuperius miraculum de multiplicatione panum perpetraſſet, nunc iterum occaſione habita congruenti, adducit ſimile miraculum operari: unde dicitur: *In diebus illis iterum cum turba eſſet cum Ieſu, nec haberent quod manducarent, convocatis diſcipulis ait illis: Miſereor ſuper turbam: quia ecce iam triduo ſuſtinent me, nec habent quod manducent*. Non enim ſemper circa alimenta miracula faciebat, ne propter cibum ipſum ſequerentur. Et nunc igitur hoc miraculum non feciſſet, niſi quia videbat turbis periculum imminere: unde ſequitur: *Et ſi dimiſero eos ieiunos in domum ſuam, deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt*. BEDA (cap. XXXII. ſup. illud, *Miſereor.*) Quare triduo ſuſtinent de longe venientes? Matthæus plenius dicit ſic cap. XV. „ Et aſcendens in montem ſedebat; „ & acceſſerunt ad eum turbæ multæ, „ habentes multos infirmos, & proiecerunt „ eos ad pedes eius, & curavit eos. “ THEOPHYLACTUS (Mar. VIII. in prin. Comment.) Diſcipuli adhuc non intelligebant, nec virtuti eius propter priora miracula credebant: unde ſequitur: *Et reſponderunt ei diſcipuli ſui: Unde iſtos quis poterit hic ſaturare panibus in ſolitudine?* Ipſe autem Dominus non eos vituperat, ex hoc inſtruens nos quod non debemus ignorantibus, & non intelligentibus graviter iraſci; ſed eorum ignorantiæ compati: unde ſequitur: *Et interrogavit eos, Quot panes habetis? Qui dixerunt, Septem*. REMIGIUS ſuper Matth. Non ideo interrogavit, quia ignoraret quot haberent; ſed ut dum illi reſpondent, *Septem*, quo pauciores eſſent, eo magis miraculum diffamaretur, & notius fieret. Sequitur: *Et præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram*. In ſuperiori refectione ſupra fœnum diſcubuiſſe dicuntur; hic vero ſuper terra. Sequitur: *Et accipiens ſeptem panes, gratias agens fregit*. In eo quod gratias egit, nobis reliquit exemplum ut de omnibus donis nobis cælitus collatis, illi gratias referamus. Et notandum, quia Dominus panes non dedit turbæ, ſed diſcipulis; diſcipuli autem dederunt turbis: ſequitur enim: *Et dedit diſcipulis ſuis ut apponerent; & appoſuerunt turbæ*. Non ſolum panes, ſed & piſciculos benedicens iuſſit apponi: ſequitur enim: *Et habebant piſciculos paucos; & ipſos benedixit, & iuſſit apponi. Et manducaverunt, & ſaturati ſunt*. BEDA (cap. XXXII. in Mar. in princ.) In hac ergo lectione conſideranda eſt in uno eodemque Redemptore noſtro diſtincta operatio divinitatis, & humanitatis, atque Eutychetis error, qui unam tantum in Chriſto operationem dogmatizare præſumit, procul a chriſtianis finibus expellendus. Quis enim non videat hoc, quod ſuper turbam miſeretur Dominus, affectum eſſe, & compaſſionem humanæ fragilitatis? Quod autem ſeptem panibus, & piſciculis paucis quatuor millia hominum ſatiavit, divinæ opus eſt virtutis.

Sequitur: *Et ſuſtulerunt quod ſuperaverat de fregmentis ſeptem ſportas*. THEOPHYLACTUS (Mar. VIII. ſup. *Suſtulerunt ſeptem ſportas*.) Turbæ comedentes, & ſaturatæ non ſecum tollunt panum reliquias; ſed ipſas diſcipuli ſuſtulerunt, ſicut & ſuperius cophinos: in quo ſecundum hiſtoriam diſcimus quoniam oportet nos his quæ ſufficiunt eſſe contentos, & non quærere ultra. Deinde numerus manducantium deſcribitur cum dicitur: *Erant autem qui manducaverant quaſi quatuor millia: & dimiſit eos*. Ubi conſiderandum eſt, quod Chriſtus neminem ieiunum dimittit: omnes enim vult ſua gratia enutriri. BEDA (cap. XXXII. paulo a princ.) Hoc vero typice inter hanc refectionem & illam quinque panum,

num, ac duorum piſcium diſtat, quod ibi littera veteris teſtamenti ſpirituali gratia plena ſignificata eſt; hic autem veritas, & gratia novi teſtamenti fidelibus miniſtranda monſtrata eſt. Turba autem triduo Dominum ſuſtinet propter ſanationem infirmorum, ut Matthæus narrat, cum electi in fide ſanctæ Trinitatis pro peccatis perſeveranti inſtantia ſupplicant. Vel quia ad Dominum ſe opere, locutione, atque cogitatione convertunt. THEOPHYLACTUS (Marc. VIII. non procul a princip.) Vel per eos qui per triduum expectant, ſignificat baptizatos. Baptiſmus enim illuminatio dicitur, & trina ſubmerſione perficitur. GREGORIUS I. Moral. (cap. IX. ſup. „ Et „ filii eius ibant, & faciebant convivia: " cap. VIII. in novis exemp.) Non vult autem eos ieiunos dimittere, ne deficiant in via: oportet enim quod in prædicatione verbum conſolationis accipiant, ne a veritatis pabulo ieiuni remanentes in huius vitæ labore ſuccumbant. AMBROSIUS ſuper Lucam a. Bonus quidem Dominus ſtudia exigit, vires miniſtrat, non vult ieiunos dimittere, ne deficiant in via; hoc eſt vel in iſtius curſu vitæ, vel antequam ad caput viæ perveniant, ſcilicet ad Patrem, & intelligant quod ex Patre Chriſtus eſt: ne forte cum acceperint, quod natus ex Virgine eſt, incipiant non Dei virtutem, ſed hominis æſtimare. Dividit ergo eſcas Dominus Ieſus, & ille quidem vult dare omnibus, negat nemini, diſpenſator eſt omnium; ſed cum ille panes frangat, ut det diſcipulis, ſi tu manus tuas non extendas ut accipias tibi eſcas, deficies in via, nec poteris in eum culpam referre qui miſeretur, & dividit. BEDA (cap. XXXII. ſuper *Quidam ex eis de longe venerunt*.) Qui vero poſt carnis flagitia, poſt furta, violentias, & homicidia ad pœnitentiam redeunt, ad Dominum de longinquo veniunt. Quanto enim quiſque plus in pravo opere erravit, tanto ab omnipotente Deo longius receſſit; & credentes de Gentibus de longe venerunt ad Chriſtum, Iudæi vero de prope, qui legis, & Prophetarum erant litteris edocti ex illo. Supra autem in refectione quinque panum turbæ ſuper fenum viride diſcumbebant, hic autem ſuper terram: quia per Scripturam legis deſideria carnis comprimere iubemur; in novo autem teſtamento ipſam quoque terram, ac facultates temporales relinquere præcipimur. THEOPHYLACTUS (aliq. a princ. Commen. VIII. cap.) Septem autem panes ſunt ſpirituales ſermones: nam ſeptenarius numerus Spiritus ſancti ſignificativus eſt, qui perficit omnia: in ſeptenario enim numero dierum noſtra vita perficitur. HIERONYMUS (in prin. Comment. in VIII. cap. Mar.) Vel ſeptem panes dona ſunt Spiritus ſancti; fragmenta panum myſtici intellectus ſunt huius ſeptimanæ. BEDA (cap. XXXII. a med. illius.) Quod enim Dominus panes fregit, apertionem ſignificat ſacramentorum; quod gratias egit, oſtendit quantum de ſalute humani generis congaudeat; quod panes diſcipulis dedit ut turbæ apponerent, ſignificat quia ſpiritualis dona ſcientiæ tribuit Apoſtolis, & per eorum miniſterium voluit Eccleſiæ ſuæ (1) vitæ cibaria diſtribui. HIERONYMUS (Mar. VIII. paulo a princ. Commen.) Piſciculi benedicti, libri ſunt novi teſtamenti: quoniam piſcis aſſi partem Dominus reſurgens poſtulat: vel in piſciculis ſanctos (2) accipimus, quorum Scriptura novi teſtamenti fidem, vitam, & paſſiones continet; qui e turbulentis huius ſæculi fluctibus erepti, refectionem nobis internam exemplo ſuo præbuerunt. BEDA (cap. XXXII.) Quod autem turbis ſaturatis ſupererat, Apoſtoli tollunt: quia altiora perfectionis præcepta, quæ turba nequit attingere, ad illos pertinent qui generalem populi Dei converſationem tranſcendunt: & tamen turba ſaturata eſſe memoratur: quia etſi ſua relinquere nequeant, neque explere, quod de virginibus dicitur; tamen audiendo mandata legis Dei ad vitam perveniunt æternam. HIERONYMUS (par. a prin. Commen. in XIII. cap. Mar.) Septem autem ſportæ, ſeptem Eccleſiæ. Quatuor millia, annus eſt novi teſtamenti, cum quatuor temporibus. Bene etiam quatuor millia ſunt, ut in ipſo numero docerent evangelicis ſe paſtos eſſe cibariis. THEOPHYLACTUS (al. a prin. Comment. in VIII. cap. Mar.) Vel quatuor millia ſunt, ideſt quatuor virtutibus perfecti; & propter hoc veluti fortio-

(1) *Al. amittitur* vitæ. (2) *Al.* accepimus.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Cap. IX. Super illud nimirum *Accedentes dixerunt*, *Dimitte turbas*, *ut eſcas inveniant*; non tamen hac eadem ſerie, ſed aliis pluribus interiectis.

tiores plura comedentes, pauciora reliquerunt. In iſto enim miraculo ſeptem ſportæ remanent; in miraculo autem quinque panum duodecim cophini: quia quinque millia erant, ideſt quinque ſenſibus ſervientes, & propter hoc non potuerunt comedere; ſed paucis contenti fuerunt: unde multæ (1) ſuperabundant reliquiæ fragmentorum.

(b) THEOPHYLACTUS (ſup. *Et mox ingreſſus eſt in navim.*) Poſtquam Dominus operatus eſt miraculum panum, ſtatim in alium ſecedit locum, ne propter miraculum, ipſum turbæ caperent, ut facerent Regem: unde dicitur: *Et ſtatim aſcendens navim cum diſcipulis ſuis, venit in partes Dalmanutha.* AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. li.) In Matthæo autem cap. XVI. legitur, quod „ venit in fines Mage„ dam. “ Non autem dubitandum eſt eumdem locum eſſe ſub utroque nomine: nam plerique codices non habent, etiam ſecundum Marcum, niſi *Magedam*.

Sequitur: *Et exierunt phariſæi, & cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo ſignum de cælo, tentantes eum.* BEDA (cap. XXXIII. parum a princ.) Phariſæi ſiquidem ſignum quærunt de cælo, ut qui multa hominum millia ſecundo de paucis panibus ſaturavit, nunc in exemplo Moyſi, manna cælitus miſſo, & per omnia paſſim diſperſo, populum omnem in ultimo tempore reficiat: quod in Evangelio Ioannis quærunt dicentes cap. VI. „ Quod ſignum facis, ut „ videamus, & credamus tibi? Patres no„ ſtri manducaverunt manna in deſerto, „ ſicut ſcriptum eſt: Panem de cælis dedit „ eis manducare. “ THEOPHILACTUS (Mar. VIII. ſuper *Quærentes ſignum.*) Vel quærunt ſignum de cælo, ſcilicet ut ſolem, & lunam ſiſteret, grandinem peteret, & aerem immutaret. Credebant enim quod de cælo ſigna facere non poterat, ſed quod in Beelzebub ſolum poterat facere ſignum in terra. BEDA (cap. XXXIII.) Sicut autem turbam ſupra credentem refecturus gratias agebat, ita nunc ob ſtultam phariſæorum petitionem gemit: quia humanæ naturæ circumferens affectus, ſicut de hominum ſalute lætatur, ita ſuper eorum dolet erroribus: unde ſequitur: *Et ingemiſcens ſpiritu ait: Quid generatio iſta ſignum quærit? Amen dico vobis, ſi dabitur generationi iſti ſignum*; ideſt, non dabitur, iuxta illud in Pſalmo LXXXVIII. „ Semel iuravi in ſancto meo, „ ſi David mentiar; “ ideſt, non mentiar David. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. li.) Non autem moveat quod Marcus non dicit reſponſum eſſe quærentibus ſignum de cælo idem quod Matthæus de Iona; ſed ait Dominum reſpondiſſe, *Signum non dabitur ei*: intelligendum eſt enim quale petebant, hoc eſt de cælo. Prætermiſit autem dicere de Iona, quod Matthæus commemoravit. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Ideo autem eos Dominus non exaudit, quia aliud eſt tempus ſignorum cæleſtium, ſcilicet tempus adventus ſecundi, cum virtutes cælorum commovebuntur, & luna non dabit lumen ſuum. Tempore autem primi adventus non fiunt talia, ſed omnia manſuetudine plena. BEDA (cap. XXXIII. ante med.) Non etiam dandum erat cæleſte ſignum generationi tentantium Dominum. Ceterum generationi quærentium Dominum ſignum de cælo oſtendit, quando cernentibus Apoſtolis aſcendit in cælum.

Sequitur: *Et dimittens eos, aſcendit iterum navim, & abiit trans fretum.* THEOPHYLACTUS (ſup. illud, *Et relictis illis.*) Dimittit quidem Dominus phariſæos quaſi incorrectos: nam ubi ſpes eſt correctionis, ibi morandum eſt; ubi vero malum incorrigibile eſt, inde recedendum.

Sequitur: *Et obliti ſunt panem ſumere, & niſi unum panem non habebant ſecum in navi.* BEDA (cap. XXXIII. in med.) Quærit autem aliquis: Quomodo panes non habebant qui ſtatim impletis ſeptem ſportis aſcenderunt in naviculam? Sed Scriptura teſtatur, quod obliti ſunt eos ſecum tollere: quod indicium eſt quam modicam carnis curam haberent in reliquis, quibus ipſa reficiendi corporis neceſſitas intentione (2) dominici comitatus mente exceſſerat. THEOPHYLACTUS (ſuper *Obliti ſunt ſumere panes.*) Diſpenſative etiam panes ſumere diſcipuli ſunt obliti, ut reprehenſi a Chriſto, fierent meliores, & ad virtutis Chriſti notitiam pervenirent: ſequitur enim: *Et præcipiebat eis, dicens: Videte, & cavete a fermento phariſæorum, & fermento Herodis.* CHRYSOSTOMUS a. Matthæus dicit cap. XVI. „ A fermento phariſæorum, & ſaddu„ cæo-

(1) *Al.* ſupembundabant. (2) *Al.* Domini.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Et hic Chryſoſtomus Victori Antiocheno ſubſtituitur.

„ cæorum; (1) “ Lucas vero cap. XII. phariſæorum ſolum. (2) Tres ergo phariſæos nominant, quaſi principales; Matthæus vero, & Marcus ſibi ſecundarios diviſerunt. Congrue autem Marcus poſuit *Herodis*, quaſi relictis a Matthæo herodianis in ſupplementum narrationis ipſius. Hoc autem dicens, paulatim inducit diſcipulos ad ſenſum, & fidem. THEOPHYLACTUS (ſuper *Cavete a fermento phariſæorum*.) Fermentum phariſæorum, & herodianorum vocat doctrinam eorum, quaſi damnoſam, & corruptivam, & malitia veteri plenam. Herodiani enim doctores erant, qui Herodem Chriſtum eſſe dicebant. BEDA (cap. XXXIII. in Mar. a med. illius.) Vel fermentum phariſæorum eſt decreta legis divinæ traditionibus hominum poſtponere; legem verbis prædicare, & factis impugnare; Dominum tentare, doctrinæ eius, aut operibus non credere. Fermentum autem Herodis eſt adulterium, homicidium, temeritas iurandi, ſimulatio religionis, & odium in Chriſtum, & præcurſorem eius. THEOPHYLACTUS (parum ante med Comment.) Ipſi autem diſcipuli de fermento panum dixiſſe Dominum putaverunt: unde ſequitur: *Et cogitabant ad alterutrum, dicentes, Quia panes non habemus*. Hoc autem dicebant, quaſi non intelligentes Chriſti virtutem, quod poterat panes facere ex non ente: unde Dominus eos reprehendit: ſequitur enim: *Quo cognito Ieſus ait illis: Quid cogitatis, quia panes non habetis?* BEDA (cap. XXXIII. non procul a fine.) Per occaſionem autem præcepti quod Salvator iuſſerat, dicens: *Cavete a fermento phariſæorum, & fermento Herodis*: docet eos quid ſignificent quinque panes, & ſeptem, de quibus ſubdit: *Nec recordamini quando quinque panes fregi? &c.* Si enim fermentum prædictum traditiones perverſas ſignificaret; quare cibi quibus nutritus eſt populus Dei, non veram doctrinam ſignificent?

(c) GLOSSA a. Poſt refectionem turbarum Evangeliſta de illuminatione cæci ſubiungit, dicens: *Et veniunt Bethſaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum ut illum tangeret*. BEDA (cap. XXXIV. in prin.) Scientes quia tactus Domini ſicut leproſum mundare, ita cæcum illuminare valeret.

Sequitur: *Et apprehenſa manu cæci, eduxit eum extra vicum*. THEOPHYLACTUS (parum ante med. Comm.) Videtur namque Bethſaida multa infidelitate fuiſſe infecta: unde Dominus exprobrat ei Matth. XI. „ Væ tibi Bethſaida: quia ſi in Tyro, „ & Sidone factæ eſſent virtutes quæ fa- „ ctæ ſunt in vobis, olim in cilicio, & ci- „ nere pœnitentiam egiſſent. “ In hac ergo adductum cæcum extra vicum educit: non enim erat vera adducentium fides.

Sequitur: *Et expuens in oculos eius, impoſitis manibus ſuis, interrogavit eum ſi aliquid videret*. CHRYSOSTOMUS b. Spuit quidem, & manus imponit cæco, volens oſtendere quod verbum divinum operationi adiunctum mirabiliter proficit. Manus enim operationis eſt oſtenſiva, ſputum vero ſermonis ex ore prolati. Interrogat autem ſi aliquid videret, quod in aliis ſanatis non fecit, ſignificans propter imperfectam adducentium fidem, ac ipſius cæci, oculos eius non eſſe omnino apertos: unde ſequitur: *Et aſpiciens ait: Video homines velut arbores ambulantes*. Quia enim in infidelitate adhuc detinebatur, obſcure ſe videre homines declarabat. BEDA (cap. XXXIV. a med.) Formam quidem corporum inter umbras aſpiciens, ſed nulla membrorum lineamenta, viſu adhuc caligante, diſcernere valens, quales condenſæ arbores a longe ſpectantibus, vel in luce nocturna ſolent apparere; ita ut non facile arbor, an homo ſit, poſſit dinoſci. THEOPHYLACTUS (cir. med. Commen.) Ideo autem non ſtatim eum (3) perfecte facit videre, ſed in parte, quia non perfectam fidem habebat: nam ſecundum fidem datur medela. CHRYSOSTOMUS c. Deducit autem eum ab initio ſenſus redditi in fidei apprehenſionem; & ſic fecit eum perfecte videre: unde ſequitur: *Deinde iterum impoſuit manus ſuper oculos eius, & cœpit videre*. Et poſtea ſubiungit: *Et reſtitutus eſt, ita ut clare videret omnia*; ſenſu ſcilicet, & intellectu perfecte curatus.

Sequitur: *Miſit eum in domum ſuam, dicens:*

(1) *P. Nicolaius hic addit* Marcus vero *Phariſæorum, & Herodis*. (2) *Idem legit* Tres ergo illi Evangeliſtæ phariſæos nominarunt, quaſi principales &c. (3) *Nicolai habet* per fidem.

Ex editione P. Nicolai.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat. b Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra, ſed verbis paululum immutatis; & ſimilia quoque Theophylactus habet. *De Theophylacto notatum pridem fuerat in editione Nicolini.* c Sive iterum Victor Antiochenus cum ante dicta mutatione, non ſenſus quidem, ſed verborum.

Vade in domum tuam; & ſi in vicum introieris, nemini dixeris. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Hoc quidem præcepit ei, quia infideles erant, ut dictum eſt, ne forte ab eis in anima læderetur, & ipſi non credentes gravius crimen incurrant. BEDA ſuper Lucam (cap. XXXIV. in fine.) Vel exemplum ſuis tribuit ne de his quæ faciunt mirandis, favorem vulgi requirant. *a* Myſtice autem Bethſaida domus vallis interpretatur, ideſt mundus, qui eſt vallis lacrymarum. Adducunt autem ad Dominum cæcum; ideſt qui non videt quid fuit, quid eſt, & quid erit. Rogant illum, ut eum tangeret. Quis enim eſt qui tangitur, niſi qui compungitur? BEDA (cap. XXXIV. inter prin. & med.) Tangit enim (1) nos Dominus cum mentem afflatu ſui ſpiritus illuſtrat, atque ad agnitionem nos propriæ infirmitatis, ſtudiumque bonæ actionis accendit. Apprehendit manum cæci, ut eum ad executionem bonæ operationis confortaret. HIERONYMUS, *Et eduxit eum extra vicum*, ideſt vicinitatem malorum. Expuit autem in oculos eius, ut videat voluntatem Domini per flatum Spiritus ſancti. Impoſitis autem manibus interrogat eum ſi videret: quia per opera Domini videtur maieſtas eius. BEDA (cap. XXXIV. cir. med.) Vel expuens in oculos cæci imponit manus ſuas, ut videat: quia cæcitatem humani generis & per inviſibilia dona, & per ſacramenta aſſumptæ humanitatis exterſit. Sputum etiam, quod de capite hominis procedit, gratiam Spiritus ſancti deſignat. Sed quem uno verbo totum ſimul curare poterat, paulatim curat, ut magnitudinem humanæ cæcitatis oſtendat, quæ vix, & quaſi per gradus ad lucem redeat: & gratiam ſuam nobis indicat, per quam ſingula perfectionis incrementa adiuvat. Quiſquis autem ita longi temporis obſcuritate depreſſus eſt, ut inter bonum & malum diſcernere neſciat, quaſi ambulantes homines inſtar arborum cernit, quia facta multitudinis abſque luce (2) diſcretionis videt. HIERONYMUS (ſup. *Et aſpiciens ait.*) Vel videt homines velut arbores, quia omnes homines exiſtimat ſe ſuperiores. *Iterum* autem *manus poſuit ſuper oculos eius*, ut videret clare omnia; ideſt, per opera viſibilia intelligeret & quæ oculus non vidit, & clarum animæ ſuæ ſtatum poſt rubiginem peccati, mundi cordis oculo (3) contueretur. *Miſit eum in domum ſuam*, ideſt (4) in cor ſuum, ut videret in ſe quod ante non vidit. Non enim putat homo deſperans de ſalute omnino poſſe quod illuminatus facile poteſt perficere. THEOPHYLACTUS (cir. med. Comment.) Vel poſtquam ſanavit, mittit in domum: nam domus uniuſcuiuſque noſtrum, cælum eſt, & manſiones quæ ſunt in eo. HIERONYMUS (ſuper *Et ſi in vicum introieris.*) Dicit autem ei: *Et ſi in vicum introieris, nemini dixeris*; ideſt, vicinis cæcitatem tuam ſemper enarra, non virtutem.

(d) THEOPHYLACTUS (par. a med. Comment.) Poſtquam eduxit longe a Iudæis diſcipulos ſuos, tunc de ſeipſo interrogat, ut non timentes Iudæos reſpondeant veritatem: unde dicitur: *Et ingreſſus eſt Ieſus, & diſcipuli eius in caſtellum Caſar.a Philippi.* *b* HIERONYMUS (ſuper Matthæum cap. XVI.) Philippus iſte fuit frater Herodis, de quo ſupra diximus, qui in honorem Tiberii Cæſaris Cæſaream Philippi, quæ nunc Paneas dicitur, appellavit.

Sequitur: *Et in via interrogabat diſcipulos ſuos, dicens eis: Quem me dicunt eſſe homines?* CHRYSOSTOMUS *c*. Sciens quidem interrogat, quia (5) decebat ut diſcipuli quandoque eum melius laudarent quam turbæ. BEDA (cap. XXXV. in princ.) Unde primum (6) hominum ſententiam interrogat, diſcipulorum fidem exploraturus, ne illorum confeſſio vulgi videretur opinione firmata.

Sequitur: *Qui reſponderunt illi, dicentes: Alii Ioannem Baptiſtam, alii Eliam, alii vero quaſi unum de Prophetis.* THEOPHYLACTUS (Mar. VIII. a med.) Multi namque putabant quod Ioannes a mortuis reſurrexiſ-

(1) *Al.* eos Dominus cum mente &c. (2) *Al.* dilectionis. (3) *Al.* contempletur. (4) *Al.* deeſt in. (5) *Al.* dicebat. (6) *Al.* hominem.

Ex editione P. Nicolai.

a HIERONYMUS; ideſt Auctor Commentarii ſuper Marcum, qui ſub Hieronymi nomine circumfertur, & cuius verba prius notabantur ex Beda. Sed quod hic Bethſaida interpretatur *domus vallis*, a vero Hieronymo de Nominibus Hebraicis in Matth. aliter explicatur, nempe vel *Domus frugum*, vel *Domus venatorum*, ut & eadem modo apud Bedam, qui tamen addit quoque *domum vallis*. Nec male porro *domui vallis* omnia iſta conveniunt. *b* BEDA; *quem indicat etiam Nicolini editio his verbis ad marginem*, Hæc omnia habentur in Beda. *c* Immo Victor Antiochenus ubi ſupra, & verbis quoque, ſicut etiam ſupra, paululum immutatis.

xiſſet, ſicut & Herodes credebat, & poſt reſurrectionem ſuam miracula perpetraſſet. Poſtquam veto ab eis ſciſcitatus eſt aliorum ſuſpicionem, ipſos interrogat quid de hoc in eorum mente conſiſtat: unde ſequitur: *Tunc dicit illis: Vos vere quem me eſſe dicitis?* CHRYSOSTOMUS (homil. lv. in Matth. ſuper illud, „ Vos autem quem me „ eſſe dicitis? “) Ex ipſo autem interrogationis modo, in maiorem eos reducit ſenſum ad maius aliquid æſtimandum de eo, ne cum turbis conveniant. Quid vero vertex diſcipulorum, os Apoſtolorum, interrogatis omnibus, reſponderit, manifeſtatur cum ſubditur: *Reſpondens Petrus ait ei: Tu es Chriſtus*. THOPHYLACTUS (Mar. VIII. a med. illius.) Confitetur (1) quidem illum eſſe Chriſtum a Prophetis denuntiatum. Sed quid ad confeſſionem Petri reſponderit Dominus, & qualiter ipſum beatificavit, Marcus Evangeliſta pertranſit, ne huiuſmodi narrando, Petro ſuo magiſtro gratiam præſtare videretur; Matthæus autem hoc plane pertractat. ORIGENES ſuper Matth. (tract. I. in Matth. a med.) Vel quia Marcus, & Lucas ſcripſerunt Petrum reſpondentem, *Tu es Chriſtus*, non adiicientes quod poſitum eſt in Matthæo, „ Filius Dei „ vivi; “ propterea non ſcripſerunt ad confeſſionem relatam beatitudinem.

Sequitur: *Et comminatus eſt eis, ne cui dicerent de illo*. THEOPHYLACTUS (a med. Comment.) Volebat enim interim ſuam gloriam occultare, ne multi ſcandalizarentur de eo, & pœnam mererentur maiorem. CHRYSOSTOMUS *a*. Vel ut ſcandalo crucis completo puram infigat fidem in mente eorum: (2) prius enim paſſione perfecta, circa aſcenſionem dixit eis Matth. XXVIII. „ Euntes docete omnes gentes. “ THEOPHYLACTUS. (Mar. VIII. a med. Comm.) Poſtquam autem Dominus confeſſionem diſcipulorum acceptavit dicentium verum Deum, tunc ipſis revelat crucis myſterium: unde ſequitur: *Et cœpit docere eos quoniam oportet Filium hominis multa pati, & reprobari a ſenioribus, & a ſummis ſacerdotibus, & ſcribis, & occidi, & poſt tres dies reſurgere: & palam verbum loquebatur*, ſcilicet de futura paſſione. Non autem intelligebant diſcipuli ordinem veritatis, neque reſurrectionem comprehendere poterant; ſed putabant eſſe melius quod non pateretur. CHRYSOSTOMUS *b*. Prædixerat tamen hoc eis Dominus hac occaſione, ut oſtenderet quod oporteret poſt crucem, & reſurrectionem Chriſtum a teſtibus prædicari. Rurſus Petrus exiſtens fervidus, ſolus de his ſumit audaciam diſputandi: unde ſequitur: *Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum: Domine propitius eſto tibi: nam hoc non erit*. BEDA (cap. XXXV.) Hoc autem amantis affectu, & optantis dixit; quaſi diceret: Hoc non poteſt fieri, nec recipiunt aures meæ ut Dei Filius occidendus ſit. CHRYSOSTOMUS (homil. lv. in Matth. ſuper illud, „ Propitius eſto tibi. “) Quid eſt autem hoc quod Petrus, qui revelatione Patris potitus erat, ſic velociter cecidit, & inſtabilis eſt effectus? Sed dicimus non eſſe mirum ſi hoc ignoravit qui de paſſione revelationem non accepit. Quod enim Chriſtus Filius Dei vivi eſſet, revelatione didicerat; myſterium vero crucis, & reſurrectionis nondum ei fuerat revelatum. Ipſe vero oſtendens quod oporteret eum ad paſſionem venire, Petrum increpavit: unde ſequitur: *Qui converſus, & videns diſcipulos ſuos, comminatus eſt Petro, dicens: Vade retro me ſatana*. THEOPHYLACTUS (ſuper illud, *Abi poſt me ſatana*.) Dominus namque volens oſtendere quod propter ſalutem hominum debebat eius paſſio fieri, & quod ſolus ſatanas Chriſtum pati nolebat, ut genus non ſalvaretur humanum, Petrum ſatanam nominavit, eo quod ſaperet quæ ſunt ſatanæ, nolens Chriſtum pati, ſed adverſans eidem: ſatanas enim adverſarius interpretatur. CHRYSOSTOMUS *c*. Dæmoni autem ipſum tentanti non ait, Vade poſt, me, ſed Petro dicit: *Vade retro me*; ideſt ſequere me, & voluntario meæ paſſionis conſilio non reſiſtas.

Sequitur: *Quoniam non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Quæ hominum ſunt dicit Petrum ſapere, ſecundum quod affectiones carnales quodammodo ſapiebat: volebat enim Pe-

(1) *Al.* Confertur quidem. (2) *Al.* prius enim perfecta circa aſcenſionem &c.

Ex editione P. Nicolai.

a Quod ſubiungitur ex Chryſoſtomo, partim ex illo peti poteſt hom. lv. in Matth. & ex Victore Antiocheno ſuper hunc locum; partim ex Beda quo ad poſteriorem appendicem. *b* Quod iterum ex eodem Chryſoſtomo ſequitur, eſt expreſſius ex Victore Antiocheno; etſi Beda, & Chryſoſtomus id indicent. *c* Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra.

Petrus quod ſibi Chriſtus præſtaret requiem, & non crucifigeretur.

(c) BEDA (cap. xxxvi. in Mar. in prin.) Poſtquam diſcipulis myſterium ſuæ paſſionis, & reſurrectionis oſtendit, hortatur eos una cum turba ad ſequendum ſuæ paſſionis exemplum: unde ſequitur: *Et convocata turba cum diſcipulis ſuis, dixit eis: Si quis vult me ſequi, deneget ſemetipſum*. CHRYSOSTOMUS *a* (hom. lvi. in Matth. in princ.) Quaſi diceret ad Petrum: Tu quidem increpas me paſſionem ſuſtinere volentem; ego autem dico tibi, quod non ſolum prohibere me pati nocivum eſt; ſed neque ſalvari poteris, niſi ipſe moriaris. Dicit autem, *Si quis vult me ſequi*, quaſi dicat: Ad bona voco, quæ quis velle debet, non ad mala, & gravia, ut cogaris. Qui enim inſert violentiam frequenter impedit; qui vero auditorem in libertatem dimittit, magis attrahit ipſum. Aliquis autem abnegat ſemetipſum, cum nullam ſui corporis curam habet, ut ſive flagelletur, ſive aliquid ſimile patiatur, ſuſtineat patienter. THEOPHYLACTUS (ſuper *Abneget ſemetipſum*.) Nam ſicut qui abnegat alterum, videlicet fratrem, aut patrem, (1) quamvis ille vulneretur, & moriatur, non compatitur, neque condolet ei; ſic & nos debemus ſpernere corpus noſtrum, ut ſi vulnerari contingat, vel aliquid ſimile pati, non curemus. CHRYSOSTOMUS (hom. lvi. in Matth. paul. a princ.) Non autem ait, quod parcat ſibi ipſi, ſed, quod amplius eſt, quod abneget ſemetipſum, quaſi nihil commune ad ſe habeat, ſed periculis exponat, & circa ea ſic diſponatur, ac ſi alius pateretur; & hoc eſt ſibi ipſi parcere: quia patres tunc liberis ſuis ignoſcunt, cum tradentes eos doctoribus, illis iubent non parci. Uſquequo autem oporteat ſeipſum abnegare, oſtendit cum ſubdit: *Et tollat crucem ſuam*; quaſi dicat: Uſque ad mortem exprobrabiliſſimam. THEOPHYLACTUS (ſup. *Et tollat crucem ſuam*.) Nam tunc crux exprobabilis videbatur, quia in ea malefici figebantur. HIERONYMUS (in fin. Commen. in VIII. cap. Mar.) Vel aliter. Sicut gubernator peritus tempeſtatem in tranquillitate præcavens, nautas ſuos vult (2) eſſe paratos; ita & Dominus dicit: *Si quis vult me ſequi, deneget ſemetipſum*; id eſt, alter ex altero fiat. BEDA *b* (cap. xxxvi. paulo a princ.) Tunc enim noſipſos abnegamus cum vitamus quod per vetuſtatem fuimus, & ad hoc nitimur quod per novitatem vocamur. Crux autem tollitur cum aut per abſtinentiam (3) afficitur corpus, aut per compaſſionem proximi affligitur animus. THEOPHYLACTUS (ſup. illud, *Et ſequatur me*.) Quia vero poſt crucem virtutem aliam nos habere oportet, adiecit, *Et ſequatur me*. CHRYSOSTOMUS *c* (hom. lvi. in Matth.) Hoc autem dicit, quia contingit aliquem patientem non ſequi Chriſtum cum ſcilicet aliquis non patitur propter Chriſtum: ſequitur enim Chriſtum qui poſt eum ambulat, qui morti eius ſe conformat, Principes etiam, & poteſtates contemnens, ſub quibus ante Chriſti adventum peccabat. Sequitur: *Qui enim voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam ſuam propter me, & Evangelium, ſalvam faciet eam*; quaſi dicat: Hæc vobis mando quaſi vobis parcens: etenim qui filio ſuo parcit, perdit eum; qui vero non parcit, ſalvat. Oportet ergo nos eſſe ad mortem continue præparatos. Si enim in materialibus præliis qui paratus eſt ad mortem melior eſt aliis, nullo poſt mortem eum reſuſcitare valente, multo magis in ſpiritualibus præliis, cum ſpes tanta reſurrectionis exiſtat, quod qui ponit animam ſuam in mortem, ſalvam facit eam. REMIGIUS. Anima autem hoc loco intelligenda eſt vita præſens, non autem ipſa ſubſtantia animæ. CHRYSOSTOMUS (hom. lvi. ubi ſupra par. ante med.) Quia ergo dixerat: *Qui voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet eam*: ne quis perditionem hanc, & ſalutem illam æſtimet æqualem, ſubiungit: *Quid enim proderit homini, ſi lucratur totum mundum, & detrimentum faciat animæ ſuæ? Aut quam commutationem dabit homo pro anima ſua?* quaſi dicat: Ne dicas quoniam animam ſuam ſalvavit qui cru-

cis

(1) *Al.* quamvis vulnerentur, & moriantur, non compatitur, nec iritatur; ſic &c. (2) *Al.* *emittitur* eſſe. (3) *Al.* affligitur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quamvis iterum expreſſius ex Victore Antiocheno ſuper hunc locum ſumi poteſt. Sed quod ſequitur infra eſt expreſſius Chryſoſtomi, quamvis & a Victore indicetur. *b* Quod ſubiungitur ex Beda, mutuatum eſt ex Gregorio hom. xxxii. in Evang. *c* Quod ſequitur ex Chryſoſtomo, tum ex illo, tum ex Victore Antiocheno colligitur.

cis effugit pericula : quando enim cum anima ſua, ideſt vita iſta, lucratur aliquis orbem terræ , quid amplius erit ei , anima pereunte ? Numquid aliam habet animam pro anima dare ? Pretium enim pro domo poteſt aliquis commutare ; animam vero perdens , aliam animam dare non poteſt . Caute autem dicit : *Aut quam commutationem dabit homo*? Deus enim propter noſtram ſalutem dedit commutationem pretioſum ſanguinem Ieſu Chriſti. BEDA (cap. xxxvi. a med.) Vel hoc dicit, quia perſecutionis tempore ponenda eſt anima; pacis autem tempore frangenda ſunt deſideria terrena: quod ſignificat cum dicit: *Quid enim proderit homini? &c.* Plerumque autem verecundiæ uſu præpedimur, ut rectitudinem quam ſervamus in mente , non exprimere valeamus in voce ; & ideo ſubditur : *Qui enim me confeſſus fuerit, & verba mea in generatione iſta adultera, & peccatrice , & Filius hominis confitebitur eum , cum venerit in gloria Patris ſui cum Angelis ſanctis*. THEOPHYLACTUS (non procul a fin.) Non enim eſt ſufficiens fides quæ ſolum in mente conſiſtit, ſed oris confeſſionem Dominus requirit: ſanctificata enim per fidem anima, debet & corpus per confeſſionem ſanctificari. CHRYSOSTOMUS *a*. Qui autem hoc didicit ſubiecit ſe cum deſiderio ad hoc quod ſine confuſione Chriſtum confiteatur . Dicitur autem adultera generatio, quæ Deum verum animæ ſponſum dereliquit, & non eſt ſecuta Chriſti doctrinam ; ſed dæmonibus proſtrata, ſemina impietatis ſuſcepit, propter quod & peccatrix dicitur . Qui ergo inter hos Chriſti dominationem negaverit , & verba Dei in Evangelio revelata , dignam impietatis pœnam ſuſcipiet , audiens in ſecundo adventu Matth. vii. „ Non novi vos." THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Qui ergo (1) confeſſus fuerit crucifixum eſſe ſuum Deum , & ipſe confitebitur illum, non hic ubi Chriſtus reputatur pauper, & miſer, ſed (2) in gloria , & cum multitudine Angelorum . GREGORIUS in homil. (xxxii. in Evan.) Sunt autem nonnulli qui Chriſtum ideo confitentur , quia cunctos Chriſtianos eſſe conſpiciunt . Non ergo ad probationem fidei vox ſufficit quam defendit a verecundia profeſſio generalitatis. Pacis ergo tempore eſt aliud, ubi oſtendamur (3) nobis. Veremur ſæpe a proximis deſpici, dedignamur iniurias verbi tolerare . Si contigerit iurgium fortaſſe cum proximo , erubeſcimus priores ſatisfacere: cor quippe carnale dum huius vitæ gloriam quærit, humilitatem reſpuit. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Quia vero de ſua gloria dixerat , volens oſtendere quod non inania promittebat, ſubditur: *Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia ſunt de hic ſtantibus qui non guſtabunt mortem donec videant regnum Dei venientis in virtute*; ac ſi diceret: Quidam, ideſt Petrus, & Iacobus, & Ioannes, *non guſtabunt mortem* , donec eis oſtendam in transfiguratione cum qua gloria venturus ſim in ſecundo adventu : non enim erat aliud transfiguratio, niſi ſecundi adventus prænuntiatio, in quo & ipſe Chtiſtus , & ſancti lucebunt . BEDA (cap. xxxvi.) Pia vero proviſione factum eſt ut contemplatione ſemper manentis gaudii ad breve momentum delibata , fortius adverſa tolerarent. CHRYSOSTOMUS (hom. lvii. in Matth.) Non autem eorum qui aſcenſuri erant nomina declaravit , ne reliqui diſcipuli aliquid paterentur humanum ; prædicit autem , ut dociliores circa huiuſmodi contemplationem fiant . BEDA (cap. xxxvii.) Vel regnum Dei præſens Eccleſia vocatur. Aliqui autem ex diſcipulis uſque adeo in corpore victuri erant ut Eccleſiam conſtructam conſpicerent , & contra mundi gloriam erectam . Diſcipulis enim rudibus de præſenti vita aliquid promittendum fuit, ut poſſent robuſtius in futuro ſolidari. CHRYSOSTOMUS *b*. Myſtice autem vita Chriſtus eſt , mors vero diabolus . Guſtavit autem mortem , qui peccatis immoratur : adhuc omnis homo habens dogmata bona , aut prava , mortis , aut vitæ panem deguſtat . Et quidem minus malum eſt videre mortem ; malum autem eſt eam guſtare ; ſed adhuc peius eam ſequi; peſſimum autem ei ſupponi.

(1) *Al.* confuſus, *item infra* confundet. (2) *Al.* cum gloria. (3) *Al.* vobis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra, excepto initio, pro quo ſic habet: *Neque enim fruſtra nos ſua gratia inungit, ſed ut ore libero eum profiteamur cum maiore dilectionis affectu, adeoque illuſtriores evadamus.*
b Quod ex Chryſoſtomo ſubiungitur, ſumi poteſt potius ex Origene tract. iii. in Matt. nec inſinuat Chryſoſtomus.

CA-

CAPUT IX.

(a) ET poſt dies ſex aſſumpſit Ieſus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & duxit illos in montem excelſum ſeorſum ſolos, & transfiguratus eſt coram ipſis. Et veſtimenta eius facta ſunt ſplendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo non poteſt ſuper terram candida facere. Et apparuit illis Elias cum Moyſe, & erant loquentes cum Ieſu. Et reſpondens Petrus ait Ieſu: Rabbi, bonum eſt nos hic eſſe: & faciamus tria tabernacula, tibi unum, & Moyſi unum, & Eliæ unum. Non enim ſciebat quid diceret: erant enim timore exterriti. Et facta eſt nubes obumbrans eos, & venit vox de nube dicens: Hic eſt Filius meus cariſſimus; audite illum. Et ſtatim circumſpicientes, neminem amplius viderunt niſi Ieſum tantum ſecum.

(b) Et deſcendentibus illis de monte præcepit illis ne cuiquam quæ vidiſſent, narrarent niſi cum Filius hominis a mortuis reſurrexerit: & verbum continuerunt apud ſe, conquirentes quid eſſet, Cum a mortuis reſurrexerit. Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt phariſæi, & ſcribæ, quia Eliam oportet venire primum? Qui reſpondens ait illis: Elias cum venerit primo, reſtituet omnia: & quomodo ſcriptum eſt in Filium hominis, ut multa patiatur, & contemnatur. Sed dico vobis, quia & Elias venit, & fecerunt illi quæcumque voluerunt ſicut ſcriptum eſt de eo.

(c) Et veniens ad diſcipulos ſuos, vidit turbam magnam circa eos, & ſcribas conquirentes cum illis. Et confeſtim omnis populus videns Ieſum, ſtupefactus eſt, & expaverunt, & accurrentes ſalutabant eum. Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis? Et reſpondens unus de turba dixit: Magiſter, attuli filium meum ad te habentem ſpiritum mutum, qui ubicumque eum apprehenderit, allidit illum, & ſpumat, & ſtridet dentibus, & areſcit. Et dixi diſcipulis tuis ut eiicerent illum; & non potuerunt. Qui reſpondens eis, dixit: O generatio incredula, quamdiu apud vos ero; quamdiu vos patiar? Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cum vidiſſet eum, ſtatim ſpiritus conturbavit illum; & eliſus in terram volutabatur ſpumans. Et interrogavit patrem eius: Quantum temporis eſt ex quo ei hoc accidit? At ille ait, Ab infantia: & frequenter eum in ignem, & in aquam miſit, ut eum perderet. Sed ſi quid potes, adiuva nos, miſertus noſtri. Ieſus autem ait illi: Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti. Et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat: Credo, Domine: adiuva incredulitatem meam. Et cum vidiſſet Ieſus concurrentem turbam, comminatus eſt ſpiritui immundo, dicens illi: Surde, & mute ſpiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum. Et exclamans, & multum diſcerpens eum, exiit ab eo, & factus eſt ſicut mortuus; ita ut multi dicerent, quia mortuus eſt. Ieſus autem tenens manum eius elevavit eum; & ſurrexit. Et cum introiſſet in domum, diſcipuli eius ſecreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus eiicere? Et dixit illis: Hoc genus in nullo poteſt exire, niſi in oratione, & ieiunio.

(d) Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam: nec volebat quemquam ſcire: docebat autem diſcipulos ſuos, & dicebat illis, quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum; & occiſus, tertia die reſurget. At illi ignorabant verbum, & timebant interrogare eum. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi eſſent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebant: ſiquidem in via inter ſe diſputaverant quis eorum maior eſſet. Et reſidens vocavit duodecim, & ait illis: Si quis vult primus eſſe, erit omnium noviſſimus, & omnium miniſter. Et accipiens puerum ſtatuit eum in medio eorum; quem cum complexus eſſet, ait illis: Quiſquis unum ex huiuſmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit; & quicumque me ſuſceperit, non me ſuſcipit, ſed eum qui miſit me.

(e) Re-

Digitized by Google

(e) Reſpondit illi Ioannes dicens: Magiſter, vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia qui non ſequitur nos, & prohibuimus eum. Ieſus autem ait: Nolite prohibere eum: nemo eſt enim qui faciat virtutem in nomine meo, & poſſit cito male loqui de me: qui enim non eſt adverſum vos, pro vobis eſt. Quiſquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Chriſti eſtis, amen dico vobis non perdet mercedem ſuam; & quiſquis ſcandalizaverit unum ex his puſillis credentibus in me, bonum eſt ei magis ſi circumdaretur mola aſinaria collo eius, & in mare mitteretur.

(f) Et ſi ſcandalizaverit te manus tua, abſcinde illam. Bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et ſi pes tuus te ſcandalizat, amputa illum. Bonum eſt tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quod ſi oculus tuus ſcandalizat te, eiice illum. Bonum eſt tibi luſcum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Omnis enim igne ſalietur, & omnis victima ſale ſalietur. Bonum eſt ſal. Quod ſi ſal inſulſum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis ſal, & pacem habete inter vos.

(a) HIERONYMUS (Marc. IX. in princ. Comm.) Poſt conſummationem crucis, gloria reſurrectionis oſtenditur, ut non timerent opprobria crucis qui oculis ſuis viſuri erant gloriam reſurrectionis futuræ: unde dicitur: *Et poſt dies ſex aſſumpſit Ieſus Petrum, & Iacobum, & Ioannem, & duxit illos in montem excelſum ſolos, & transfiguratus eſt coram ipſis.* CHRYSOSTOMUS *a* (hom. x. in Mar. & LVII. in Matth.) Quod autem Lucas dicit poſt octo dies, non contrariatur huic: Lucas enim & diem quo Chriſtus prædicta locutus fuerat, & diem in quo eos aſſumpſit, numeravit. Ideo autem poſt ſex dies eos aſſumpſit, ut vehementiori repleti deſiderio in horum dierum ſpatio vigilanti, & ſolicita mente, ea quæ videbant attenderent. THEOPHYLACTUS (circa prin. Com.) Aſſumit autem tres vertices Apoſtolorum, Petrum tamquam confitentem, & diligentem, Ioannem tamquam dilectum, Iacobum vero tamquam altivocum, & Theologum. Intantum enim gravis erat Iudæis ut Herodes volens Iudæis placere, ipſum occiderit. CHRYSOSTOMUS. Non autem in domo ſuam gloriam demonſtrat, ſed in montem excelſum illos aſſumit: quoniam montis ſublimitas conveniens erat ad gloriæ ſublimitatem oſtendendam. THEOPHYLACTUS (paulo a prin. Comm. in cap. IX.) Seorſum autem eos ducit, quia debebat eis myſteria revelare. Transfigurationem autem oportet intelligere, non figuræ immutationem, ſed quia, manente ut prius erat figura, appoſitio facta eſt cuiuſdam inenarrabilis claritatis. CHRYSOSTOMUS. Neque ergo decet aliquam figuræ transformationem in regno Dei eſſe futuram aut circa ipſum Salvatorem, aut circa eos (1) qui aſſimilabuntur, ſed appoſitionem claritatis. BEDA (cap. XXXVII. ſuper *Et transfiguratus eſt.*) Transfiguratus igitur Salvator, non ſubſtantiam veræ carnis amiſit, ſed gloriam futuræ, vel ſuæ, vel noſtræ reſurrectionis oſtendit: qui qualis tunc Apoſtolis apparuit, talis poſt iudicium cunctis apparebit electis.

Sequitur: *Et veſtimenta eius facta ſunt ſplendentia.* GREGORIUS XXXII. Moral. *b*. Quia in ſupernæ claritatis culmine ei vitæ iuſtitia fulgentes adhærebunt: veſti um enim nomine iuſtos, quos ſibi adiungit, inſinuat.

Sequitur: *Et apparuit illis Elias cum Moyſe, & erant loquentes cum Ieſu.* CHRYSOSTOMUS (homil. LVII. in Matth. ſuper „Et transfiguratus.“) Moyſen, & Eliam in

(1) *P. Nicolai legit* qui claritati eius aſſimilabuntur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ex Chryſoſtomo ſubiungitur, habet Victor Antiochenus ubi ſupra. *b* Cap. VI. vel in antiq. codd. cap. V. ſuper illud Iob XL, *Circumda tibi decorem, & ſpecioſis induere veſtibus.*

in medio introducit : primo quidem quia turbæ dicebant Chriſtum Eliam, aut unum Prophetarum, Apoſtolis ſe cum eis oſtendit, ut differentiam ſervorum, & Domini cernerent: & etiam quia de tranſgreſſione legis Iudæi Chriſtum accuſabant, & blaſphemum eum putabant, tamquam ſibi gloriam Patris attribuentem, eos qui in utroque fulſerunt, in medium ducit : etenim Moyſes legem dedit, & Elias gloriæ Dei zelator fuit: unde ei non aſſiſterent, ſi Deo, & legi eius (1) contrarius eſſet. Et ut ſcirent quod vitæ poteſtatem, & mortis habet, propter hoc & Moyſen, qui mortuus erat, & Eliam qui nondum mortem paſſus fuerat, in medium introducit. Item per hoc ſignificavit quod doctrinæ legis Chriſti Prophetarum doctrina pædagogus fuit. Significat etiam coniunctionem novi, & veteris teſtamenti, & quoniam in reſurrectione cum Prophetis Apoſtoli coniungentur, & una erit obviatio Regi communi.

Sequitur : *Et reſpondens Petrus ait Ieſu : Rabbi, bonum eſt nos hic eſse : & faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moyſi unum, & Eliæ unum.* BEDA (cap. XXXVII. a med.) Si tantum transfigurata Chriſti humanitas, duorumque (2) ſocietas ſanctorum ad punctum viſa delectat, ut eos ne diſcedant etiam obſequio Petrus ſiſtere velit; quanta erit felicitas viſioni deitatis inter Angelorum choros adeſſe perpetuo? Sequitur : *Non enim ſciebat quid diceret.* Etſi enim Petrus præ ſtupore humanæ fragilitatis neſciat quid dicat; inſiti tamen ſibi dat affectus indicium: neſciebat enim quid diceret, quia oblitus eſt regnum ſanctis a Domino non alicubi terrarum, ſed in cælis eſſe promiſſum; nec recordatus eſt ſe ſuoſque Coapoſtolos mortali adhuc carne circumſeptos immortalis vitæ ſtatum ſubire non poſſe; cui etiam mente exceſſerat quia in domo Patris quæ in cælis eſt, domus manufacta neceſſaria non ſit. Sed & uſque nunc imperitiæ notatur quiſquis legi, Prophetis, & Evangelio tria tabernacula facere cupit, cum hæc ab invicem nullatenus valeant ſeparari. CHRYSOSTOMUS *a*. Non etiam intellexit Petrus quod ad demonſtrationem veræ gloriæ transfigurationem Dominus eſt operatus, neque quod propter doctrinam hominum hoc faciebat : nam plurimi erant relicturi multitudinem, in eremo habitantes.

Sequitur: *Erant enim timore exterriti.* Erat autem hic timor ſecundum quem de communi mente in ſtatum elevabantur meliorem: quod enim in exterioribus videbatur, Moyſes, & Elias erat. Ducebatur autem anima ad quemdam divinum affectum, quaſi ex divina viſione ab humano ſenſu abſtracta. THEOPHYLACTUS (ſuper *Bonum eſt nos hic eſſe.*) Vel aliter. Petrus timens a monte deſcendere, quia iam præſenſerat quod Chriſtus crucifigi debebat, dixit : *Bonum eſt nos hic eſse*; & non illuc deſcendere, in medium ſcilicet Iudæorum. Si autem huc venient furentes contra te, habemus Moyſen qui AEgyptios debellavit, habemus & Eliam, qui ignem eduxit de cælo, & quinquagenos deſtruxit. ORIGENES ſuper Matth. (tract. III. cir. med.) Marcus autem ex perſona ſua dicit : *Non enim ſciebat quid diceret.* Ubi conſiderandum, ne forte per exceſſum mentis hoc loquebatur, motus quodam ſpiritu alieno, ne forte ſcilicet ille ſpiritus qui voluit, quantum ad ſe, Chriſtum ſcandalizare, ut recederet a paſſione omnibus hominibus ſalutari, ipſe operans etiam hic ſeductorie vult evellere Chriſtum ſub colore boni, ut non condeſcendat hominibus, nec veniat ad eos, nec ſuſcipiat mortem pro eis. BEDA (cap. XXXVII. ſuper *Facta eſt nubes.*) Quia vero Petrus materiale quæſivit tabernaculum, nubis accepit umbraculum : ut diſcat, in reſurrectione non tegmine domorum, ſed Spiritus ſancti gloria eos eſſe protegendos : unde ſequitur : *Et facta eſt nubes obumbrans eos.* Quia vero imprudenter interrogaverunt, propterea reſponſionem Domini non merentur; ſed Pater reſpondet pro Filio : unde ſequitur : *Et venit vox de nube dicens : Hic eſt Filius meus cariſſimus : ipſum audite.* CHRYSOSTOMUS (hom. LVII. in Matth.) A nube quidem vox emittitur, in qua Deus apparere conſuevit, ut crederent quod vox illa ferretur a Deo. In hoc autem quod dicit, *Hic eſt Filius meus cariſſimus*, unam voluntatem Patri, & Filio proteſtatur, & quod, ſalva filiatione, quantum ad omnia cum

(1) *Al.* contrarii eſſent. (2) *Al.* ſocietas ad punctum viſu delectat.

Ex editione P. Nicolai.

a Quod ſubditur ex Chryſoſtomo, nullibi apud illum occurrit, ut nec apud alium quemquam: pro his autem ſic tantum Chryſoſtomus, Petrum præ metu mortis Chriſti ea verba dixiſſe, quia *videbat ſolitudinem, & multam præſumebat a loco illo ſecuritatem.*

cum eo qui genuit unum (1) eſſet. BEDA (cap. XXXVII. a med.) Quem autem Moyſes, cum venerit in carne, audiendum ab omni anima quæ ſalvari vellet prædixit, hunc iam venientem in carne, Deus Pater audiendum diſcipulis oſtendit. Sequitur: *Et ſtatim circumſpicientes, neminem amplius viderunt niſi Ieſum tantum ſecum.* Ubi enim cœpit Filius deſignari, mox ſervi diſceſſerunt, ne ad illos paterna vox emiſſa putaretur. THEOPHYLACTUS (inter prin. & med. Comm.) Myſtice autem poſt conſummationem huius ſæculi, quod in ſex diebus factum eſt, aſſumet nos Ieſus, ſi eius ſumus diſcipuli, in montem excelſum, ideſt in cælum; & tunc videbimus eius gloriam ſingularem. BEDA (cap. XXXVII. ſuper *Transfiguratus eſt.*) Veſtimenta autem Domini recte ſancti eius accipiuntur, qui novo candore ſulgebunt. Fullo autem intelligendus eſt cui Pſalmiſta loquitur Pſal. l. „ Amplius lava me ab iniquitate mea, „ & a delicto meo munda me: “ qui non poteſt ſuis fidelibus dare claritatem in terra, quæ eis conſervata manet in cælis. REMIGIUS ſuper Matth. Vel per fullonem ſancti deſignantur prædicatores; & animarum purgatores; quorum in hac vita nullus ita vivere valet ut alicuius peccati maculis non obſuſcetur: in futura autem reſurrectione ſancti ab omni macula peccati purgabuntur. Tales ergo eos faciet Dominus quales (2) nec ipſi membra ſua caſtigando, nec ullus prædicatorum ſuo vel exemplo, vel doctrina facere poteſt. CHRYSOSTOMUS *a* (homil. X. ſuper Marcum a med.) Vel veſtimenta alba, evangelica ſunt, & apoſtolica ſcripta, omnium clariſſima, quibus ſimilia nullus expoſitorum facere poteſt. ORIGENES ſuper Matth. (tract. III. par. ante med.) Vel forſitan fullones ſuper terram poſſumus moraliter exiſtimare ſapientes ſæculi huius, qui putantur ornare etiam turpes intellectus, & dogmata falſa ſullonicatione ingenii ſui; ſed illorum ars ſullonica poteſt facere aliquid ſimile ſermoni, qui oſtendit ſpiritualium intellectuum ſplendorem in dictis Scripturarum imperitis, quæ a plurimis contemnuntur. BEDA (cap. XXXVII. ſuper *Apparuerunt Moyſes.*) Moyſes, & Elias, quorum unum mortuum, & alium in cælis raptum legimus, futuram omnium ſanctorum gloriam ſignificant, qui videlicet tempore iudicii vel vivi in carne reperiendi, vel ab olim guſtata morte reſuſcitandi, & pariter ſunt regnaturi cum illo. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Vel hoc ſignificat, quia in gloria videbimus & legem, & Prophetas cum ipſo loquentes; ideſt, quæ per eum fuerunt dicta per Moyſen, & alios Prophetas, tunc videbimus eſſe conſona rebus, & tunc audiemus vocem paternam, revelantem ſcilicet nobis Filium Patris, & dicentem, quoniam hic eſt Filius meus, obumbrante nube, ideſt Spiritu ſancto qui eſt ſapientiæ fons. BEDA (cap. XXXVII. a med.) Et notandum, (3) quod ſicut, Domino in Iordane baptizato, ſic & in monte clarificato, totius ſanctæ Trinitatis myſterium declaratur: quia gloriam eius quam in baptiſmo credentes confitemur, in reſurrectione videntes collaudabimus. Nec fruſtra Spiritus ſanctus hic in lucida nube, illic apparuit in columba: quia qui nunc ſimplici corde fidem quam percepit ſervat, tunc luce apertæ viſionis quod crediderat contemplabitur. Cum autem fieret vox ſuper Filium, inventus eſt ipſe ſolus: quia cum manifeſtaverit ipſum electis, erit Deus omnia in omnibus; immo cum ſuis per omnia Chriſtus, caput cum corpore, ſplendebit.

(b) ORIGENES ſuper Matth. (tract. III. a med.) Poſt myſterium oſtenſum in monte, deſcendentibus de monte diſcipulis, præcepit ut eius transfiguratio non manifeſtetur ante gloriam paſſionis, & reſurrectionis ipſius: unde dicitur: *Et deſcendentibus illis de monte præcepit illis ne cuiquam quæ vidiſſent narrarent, niſi cum Filius hominis a mortuis reſurrexerit.* CHRYSOSTOMUS (homil. LIII. in Matth. ante med.) Ubi non ſimpliciter ſilere iubet; ſed paſſionem inſinuans, cauſam inſinuat propter quam ſilere debebunt. THEOPHYLACTUS (ſuper *Præcepit eis ne cui dicerent.*) Ne ſcilicet homines ſcandalizentur, audientes de Chriſto tam glorioſa, qui eum crucifixum erant viſuri. Non igitur erat congruum talia de Chriſto dicere antequam pateretur, poſt reſurrectionem vero credibile videbatur. CHRYSOSTOMUS *b*. Illi vero reſurrectionis my-

(1) *Al.* eſſe. (2) *Al.* ne ipſi membra ſua caſtiganda. (3) *Al. deeſt* quod.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hæc homilia ſub Chryſoſtomi nomine circumfertur, ſed eius non eſt. *b* Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra; cui ſimilia quoque Theophylactus habet.

ſterium ignorantes, verbum quidem retinentes, invicem diſputabant: unde ſequitur: *Et verbum continuerunt apud ſe, conquirentes quid eſſet, cum a mortuis reſurrexerit*. HIERONYMUS *a* (circ. princ. Comment. ad cap. IX.) Hoc quod proprie Marci eſt, id ſignificat quia cum abſorpta fuerit mors in victoria, non erunt in memoria priora.

Sequitur: *Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt phariſæi, & ſcribæ, quia Eliam oportet venire primum?* CHRYSOSTOMUS *b*. Intentio quidem diſcipulorum ſuper hac interrogatione talis mihi eſſe videtur: Nos quidem Eliam tecum vidimus, & prius te vidimus quam Eliam; ſcribæ vero prius Eliam venire docent: credimus itaque eos mendacium protuliſſe. BEDA (cap. XXXVII. ſuper *Quid dicunt phariſæi, & ſcribæ?*) Vel ita æſtimabant diſcipuli transformationem gloriæ hanc eſſe quam in monte viderant, & dicunt: Si iam veniſti in gloria, quomodo præcurſor tuus non apparet? Maxime quia Eliam viderant receſſiſſe. CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII. in Matth.) Quid autem ad hoc Chriſtus reſponderit, apparet per hoc quod ſubditur: *Qui reſpondens ait: Elias cum venerit primo, reſtituet omnia*. In quo oſtendit, quod Elias veniet ante ſecundum adventum. Scripturæ enim duos adventus Chriſti prænuntiant; unum ſcilicet qui factus eſt, & alium qui venturus eſt. Dominus autem ſecundi adventus Eliam aſſerit præcurſorem. BEDA (cap. XXXVII. paulo ante finem.) Reſtituet autem omnia, utique illa quæ Malachias oſtendit dicens cap. IV. „ Ecce ego „ mittam vobis Eliam prophetam, ut con- „ vertat cor patrum ad filios, & cor filio- „ rum ad patres eorum." Reſtituet (1) etiam hoc quod morti debet, ac diu vivendo diſtulit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Elias reſtituet omnia*.) Proponit autem hæc Dominus ad reſiſtendum opinioni phariſæorum, qui tenebant quod primi adventus præcurſor erat Elias; quaſi ad inconveniens ducens: unde ſubdit: *Et quomodo ſcriptum eſt in Filium hominis, ut multa patiatur, & contemnatur*; ac ſi dicat: Elias Thesbites cum venerit, pacificabit Iudæos, & ad fidem adducet ipſos, ita ut ſit ſecundi adventus præcurſor. Si ergo primi adventus Elias eſt præcurſor, quomodo ſcriptum eſt, quod Filius hominis debet pati? Ex his ergo duobus unum erit: aut quod non ſit primi adventus Elias præcurſor, & Scripturæ erunt veræ; aut quod ſit præcurſor primi adventus, & Scripturæ non erunt veræ, quæ dicunt, quod oportet Chriſtum pati, cum Elias debeat omnia reſtituere, & non debeat eſſe Iudæus aliquis incredulus; ſed omnes credere debeant ad prædicationem eius quicumque audient eum. BEDA (cap. XXXVII. par. ante finem.) Vel ita. *Et quomodo ſcriptum eſt?* ideſt, quomodo de Chriſti paſſione multifarie Prophetæ multa ſcripſerunt. Sed & Elias cum venerit, multa paſſurus eſt, & contemnendus ab impiis. CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII. in Matth. par. a prin.) Sicut autem Dominus ſecundi adventus Eliam aſſeruit præcurſorem, ſic & conſequenter aſſerit Ioannem eſſe præcurſorem primi adventus: unde ſubdit: *Sed dico vobis, quia & Elias venit*. GLOSSA *c*. Ioannem vocat Eliam, non quia Elias erat in perſona, ſed quia Eliæ miniſterium adimplebat; ſicut enim ille præcurſor erit ſecundi adventus, ſic iſte factus eſt primi. THEOPHYLACTUS (ſuper illud *Elias venit*.) Erat etiam Ioannes redargutor, & zelotes, & eremita, ut Elias; non tamen audierunt illum ſicut Eliam audient. Nefario vero ludo eum occiderunt, caput illius amputantes: unde ſequitur: *Et fecerunt illi quæcumque voluerunt, ſicut ſcriptum eſt de eo*. CHRYSOSTOMUS *d*. Vel aliter. Interrogabant diſcipuli Ieſum: Quomodo ſcriptum eſt pati Filium hominis? Ad hoc autem quaſi reſpondens dicit: Sicut ad ſimilitudinem Eliæ Ioannes venit, & ei mala intulerunt; ſic ſecundum Scripturas oportet Filium hominis pati.

(c) THEOPHYLACTUS (ſuper *Et cum veniſſet ad diſcipulos*.) Poſtquam gloriam ſuam tribus diſcipulis in monte oſtenderat, revertitur ad alios diſcipulos qui cum eo non aſcenderant in montem: unde dicitur: *Et veniens ad diſcipulos ſuos, vidit turbam magnam circa eos, & ſcribas conquirentes cum illis*: Phariſæi namque captantes horam, cum præſens non extiterat Chriſtus, acceſſerunt ut ipſos

ad

(1) *Al.* & in hoc.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hoc opus non eſt Hieronymi, ſed ipſi ſuppoſitum, ut alibi notatur. *b* Quod iterum ſubiungitur ex Chryſoſtomo, non occurrit. *c* Prius ex Gloſſa notabatur, in qua nunc non eſt, ſed apud Chryſoſtomum. *d* Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra; nec tale quidquam in Chryſoſtomo.

ad ſe attraherent. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Non eſt autem homini requies ſub ſole: ſemper parvulos occidit invidia; magnos percutiunt fulgura montes; alii diſcentes cum fide, ut turbæ; alii invidentes cum faſtu, ut ſcribæ, ad Eccleſiam conveniunt.

Sequitur: *Et confeſtim omnis populus videns Ieſum, ſtupefactus eſt, & expaverunt.* BEDA (cap. XXXVIII. in princ.) Notanda (1) in omnibus locis diſtantia mentis ſcribarum, & turbæ: ſcribæ enim nihil devotionis, fidei, humilitatis, & reverentiæ ei exhibuiſſe narrantur; ſed veniente Domino mox omnis turba ſtupefacta expavit, eumque ſalutans accurrit: unde ſequitur: *Et currens ſalutavit eum.* THEOPHYLACTUS (cir.med.Comm.) Affectabant enim turbæ eum videre, ita ut eum venientem a longe ſalutarent. Quidam vero dicunt, quod aſpectus eius ex transfiguratione ſpecioſior factus, turbam ad ſalutationem eius attrahebat. HIERONYMUS. Populus autem videns ſtupefactus eſt, & expavit, non diſcipuli: quia non eſt timor in caritate: timor eſt ſervorum, ſtupeſcere ſtultorum. Sequitur: *Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis?* Quid ſcilicet Dominus interrogat? Ut confeſſio pariat ſalutem, & murmur cordis noſtri ſermonibus piis ſolvatur. BEDA (cap. XXXVIII. par. a prin.) Poteſt vero, niſi fallor, intelligi de hoc quæſtionem fuiſſe motam, quare ipſi, cum eſſent diſcipuli Salvatoris, ſanare dæmoniacum qui in medio erat poſitus, non poſſent; quod ex ſequentibus poteſt convinci, cum dicitur: *Et reſpondens unus de turba dixit: Magiſter, attuli filium meum ad te habentem ſpiritum mutum.* CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII. aliq. ante medium.) Hunc hominem Scriptura infirmum in fide oſtendit ex hoc quod Chriſtus dicit, *O generatio incredula*, & per hoc quod ſubdit, *Si potes credere.* Sed etſi infidelitas eius occaſio extiterit dæmonem non pellendi, incuſat tamen diſcipulos: unde ſubditur: *Et dixi diſcipulis tuis ut eiicerent illum; & non potuerunt.* Vide autem (2) iſtius inſipientiam. Ieſum in medio turbarum precatur, diſcipulos incuſans: unde & Dominus coram plebe multo magis hoc ei imputat non ſolum in perſonam eius accuſationem intendens, ſed in perſonam omnium Iudæorum: probabile enim eſt multos præſentium ſcandalizatos, ea quæ non conveniebant de diſcipulis cogitaſſe: unde ſequitur: *Qui eis reſpondens dixit: O generatio incredula, quamdiu vos patiar?* In quo oſtendit, & mortem ſe deſiderare, & grave ei eſſe cum illis converſari. BEDA. Intantum autem non eſt homini iratus, ſed vitio, ut ſtatim intulerit: *Afferte illum ad me. Et attulerunt eum. Et cum vidiſſet eum, ſtatim ſpiritus conturbavit illum; & eliſus in terram volutabatur ſpumans.* CHRYSOSTOMUS (hom. LVIII. in Matth.) Hoc autem Dominus permiſit propter patrem pueri, ut cum vexantem dæmonem videret, ad fidem futuro miraculo traheretur. THEOPHYLACTUS (a medio Comm.) Permittit etiam vexari puerum, ut ex hoc ſciremus dæmonis impietatem, qui occidiſſet eum, niſi fuiſſet a Domino adiutus.

Sequitur: *Et interrogavit patrem eius: Quantum temporis eſt ex quo ei hoc excidit? At ille ait: Ab infantia: & frequenter eum in ignem, & in aquam miſit, ut eum perderet.* BEDA (cap. XXXVIII. par. ante med.) Erubeſcat Iulianus, qui dicere audet omnes homines abſque peccati contagione naſci in carne, tamquam innocentes per omnia, ut Adam quando creatus eſt. Quid enim habuit iſte puer ut ab infantia dæmonio vexaretur acerbiſſimo, ſi nullo originalis peccati vinculo tenebatur: quia conſtat illum adhuc proprium non habere potuiſſe peccatum? GLOSSA a. Exprimit autem in verbis ſuæ petitionis, fidei defectum: unde ſubdit: *Sed ſi quid potes, adiuva nos, miſertus noſtri.* Cum enim dicit, *Si quid potes*, manifeſtat ſe de eius potentia dubitare: quia viderat filium ſuum a diſcipulis Chriſti curatum non eſſe. Dicit autem, *Miſertus noſtri*, ut deſignaret miſeriam filii qui patiebatur, & patris qui compatiebatur.

Sequitur: *Ieſus autem ait illi: Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credenti.* HIERONYMUS (ſuper *Et ait illi Ieſus.*) Libertatem arbitrii hoc indicat quod dicit, *Si potes.* Quæ autem ſunt omnia quæ poſſibilia ſunt credenti, niſi quæ in nomine Ieſu, ideſt ſalutis, poſtulantur cum lacrymis? BEDA (cap. XXXIX. a medium.) Aptum autem reſponſum Dominus dedit petenti: ipſe enim ait, *Si quid potes, adiuva nos*; & Do-

(1) *Al.* Notandum in omnibus locis diſtantiam &c. (2) *Al.* ipſius.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod ſubiungitur ex Gloſſa, non eſt in ea quæ nunc extat.

& Dominus, *Si potes*, inquit, *credere*. At contra leproſus, qui fideliter clamabat Matth. VIII. „ Domine, ſi vis, potes me „ mundare, " congrnum ſuæ fidei accepit reſponſum: „ Volo: mundare. " CHRYSOSTOMUS (hom. lVIII. in Matth. par. ante med.) Quod autem dicit, tale eſt. Tanta eſt virtutis apud me ſuperabundantia ut non ſolum hoc poſſim; ſed & alios hoc faciam operari: quare ſi credideris, ut oportet, & hunc ipſe curare poteris, & alios multos. Sic ergo eum ad fidem reducebat (1) qui adhuc de infidelitate loquitur: unde ſequitur: *Et continuo exclamans pater pueri cum lacrymis aiebat: Domine, adiuva incredulitatem meam.* a Sed ſi crediderat dicens, *Credo*, quomodo ſubdit, *Adiuva incredulitatem meam*? Dicamus igitur, quoniam multiplex eſt fides, introductoria ſcilicet, & perfecta. Hic autem incipiens credere, Salvatorem deprecabatur ut apponeret reliquum ad ſuam virtutem. BEDA (cap. XXXVIII.) Nemo enim repente fit ſummus; ſed in bona converſatione a minimis quiſque inchoat, ut ad magna perveniat. Alia namque ſunt virtutis exordia, aliud profectus, aliud perfectio. Quia igitur per occultam inſpirationem gratiæ, meritorum ſuorum gradibus fides creſcit, uno eodemque tempore is qui necdum perfecte crediderat, ſimul & credebat, & incredulus erat. HIERONYMUS (ſuper *Omnia poſſibilia ſunt credenti*.) Per hoc etiam monſtratur quod credulitas noſtra infirma eſt, niſi innixa ſubſiſtat adiutorio ſubſidii Dei. Fides autem cum lacrymis optata vota capit: unde ſequitur: *Et cum vidiſſet Ieſus concurrentem turbam, comminatus eſt ſpiritui immundo, dicens illi: Surde, & mute ſpiritus ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introeas in eum.* THEOPHYLACTUS (circa med. Comm.) Ideo autem cum videret turbam concurrere, comminatus eſt ſpiritui immundo, (2) quia nolebat coram turba curare, ut oſtentationem fugere doceret. CHRYSOSTOMUS b. Quod autem comminatur, & dicit, *Ego tibi præcipio*, divinæ attribuitur poteſtati; quod vero dicit non ſolum, *Exi ab eo*, ſed, *Et amplius noli introire in eum*, oſtendit quia ad reintrandum promptus erat, quia ille nondum erat in fide perfectus; ſed hoc Domini iuſſio inhibebat. Sequitur: *Et exclamans, & multum diſcerpens eum exiit ab eo; & factus eſt ſicut mortuus, ita ut multi dicerent, quia mortuus eſt.* Non enim valuit mortem diabolus imponere propter veræ vitæ adventum. BEDA (cap. XXXVIII. ad finem.) Quem autem hoſtis impius morti ſimilem reddidit, hunc pius Salvator piæ dexteræ tactu ſalvavit: unde ſequitur: *Ieſus autem tenens manum eius elevavit eum; & ſurrexit.* Ex quo ſicut verum ſe eſſe Deum potentia ſalvandi docuit, ita & veram ſe habuiſse carnis naturam more tactus humani declaravit. Negat namque (3) Manichæus inſanus, veraciter eum carne indutum fuiſſe; ſed ipſe cum tot languentes ſuo tactu erexit, mundavit, illuminavit, hæreſim illius, & antequam nata eſſet, damnavit.

Sequitur: *Et cum introiſſet in domum, diſcipuli eius ſecreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus eiicere?* CHRYSOSTOMUS (hom. lVIII. in Matth. circa med.) Timebant enim ne forte collatam ſibi gratiam amiſiſsent: receperant enim poteſtatem iam ſpirituum immundorum.

Sequitur: *Et dixit illis: Hoc genus in nullo poteſt exire, niſi in oratione, & ieiunio.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Hoc genus dæmoniorum*.) Scilicet lunaticorum, vel ſimpliciter omnium dæmoniorum genus: oportet namque ieiunare eum qui curari debet, & illum qui curat. Sic enim vera oratio perficitur, cum coniungitur orationi ieiunium, quando non gravatur qui orat ex ſumptione ciborum, ſed ſobrius eſt. BEDA Myſtice autem Dominus ſurſum diſcipulis myſteria regni reſerat, deorſum turbis peccata infidelitatis exprobrat, & ſpiritus malos ab his qui vexantur expellit: nam carnales adhuc, & inſipientes confortat, docet, caſtigat; (4) & perfectos liberius de æternis inſtruit. THEOPHYLACTUS (a med. Comm. cap. IX.) Dæmon autem iſte ſurdus, & mutus eſt: ſurdus, inquantum non vult Dei ſermones audire; mutus vero, inquantum non vult alios quod condecens eſt docere. (5) HIERONYMUS (ſuper *Et interrogavit*.) Peccator autem ſpumat ſtultitia, ſtridet iracundia, areſcit ignavia. Diſcerpit autem ſpiritus appropinquantem ad ſalutem; & ſimiliter quos

(1) *Al.* quæ. (2) *Al.* nolebat enim. (3) *Quatuor alibi citata exempla habent* Manes, *præter Antverpienſe in quo eſt* Mani. (4) *Al.* perfectionem: *forte* perfectiores. (5) *Al.* CHRYSOSTOMUS.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a VICTOR Antiochenus. b Immo Victor Antiochenus ubi ſupra, verbis paululum immutatis.

Digitized by Google

quos in ventrem ſuum trahere deſiderat, diſcerpit per terrores, & damna, ut fecit Iob. BEDA (cap. XXXVIII. ſuper illud, *Afferte eum ad me*.) Sæpe enim dum converti ad Deum poſt peccata conamur, maioribus, noviſque antiqui hoſtis pulſamur inſidiis: quod facit ut vel odium virtutis incutiat, vel expulſionis ſuæ vindicet iniuriam. GREGORIUS X. Moral. (cap. XXVII. ſuper illud Iob XII. „Lampas com„tempta:" cap. XVII. in novis exempl.) Velut mortuus autem oſtenditur qui a maligni ſpiritus poteſtate liberatur: quia quiſquis iam terrena deſideria ſubegit, vitam in ſe carnalis converſationis extinguit, (1) & mundo mortuus apparet: quem multi mortuum dicunt, quia qui ſpiritualiter vivere neſciunt, eum qui carnalia (2) bona non ſequitur, extinctum funditus arbitrantur. HIERONYMUS (ſuper *At ille au*, *Ab infantia*.) Per hoc autem quod ab infantia vexatus eſt, ſignificatur gentilis populus, cuius a nativitate crevit cultus inutilis idolorum, ut ſtulte immolaret filios ſuos dæmoniis: unde dicitur, quod in ignem, & aquam eum miſit: alii enim de Gentibus ignem venerabantur, alii aquam. BEDA (cap. XXXVIII. ſuper *Ab infantia*.) Vel in hoc dæmoniaco ſignificatur quod qui originalis culpæ reatu aſtricti (3) veniunt in mundum, Chriſti ſunt gratia ſalvandi. Ignis autem ad ſervorem iracundiæ referendus eſt, aqua ad voluptates carnis, quæ diſſolvere mentem per delicias ſolent. Non autem puero qui vim patiebatur, ſed dæmoni qui inſerebat comminatus eſt: quia qui peccantem emendare deſiderat, vitium utique increpando, & execrando debet exterminare, ſed hominem amando reſovere. HIERONYMUS (ſuper *Surde, & mute ſpiritus*.) Imputat autem Dominus ſpiritui quod homini præſtat, dicens: *Surde, & mute ſpiritus*: quia ille numquam audiet, nec loquetur (4) quod peccator pœnitens audit, & loquitur. Exiens autem dæmon ab homine, numquam revertitur, ſi homo cor ſuum ſeraverit clavibus humilitatis, & caritatis, & oſtium obtinuerit immunitatis. Factus eſt homo ſanatus velut mortuus: ſanatis etenim dicitur Coloſſ. III. „Mortui eſtis, „& vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto „in Deo." THEOPHYLACTUS (a med. Comm.) Sed ſi Ieſus, ideſt evangelicus ſermo, teneat manum, ideſt virtutem activam; tunc a dæmone liberabimur. Vide etiam quod primo Deus nos iuvat, deinde requiritur a nobis quod bonum operemur: unde dicitur, quod *Ieſus elevavit illum*, in quo oſtenditur Dei auxilium; *& ſurrexit*, in quo monſtratur hominis ſtudium. BEDA (cap. XXXVIII.) Dum autem docet Dominus Apoſtolos quomodo dæmon nequiſſimus debeat expelli, omnes inſtituit ad vitam; ut ſcilicet noverimus graviora quæque, vel immundorum ſpirituum, vel hominum, tentamenta, ieiuniis, & orationibus eſſe ſuperanda: iram quoque Domini, cum in ultionem ſcelerum noſtrorum fuerit accenſa, hoc remedio ſingulari poſſe placari. Ieiunium autem generale eſt non ſolum ab eſcis, ſed a cunctis illecebris abſtinere carnalibus, immo ab omnibus vitiorum paſſionibus. Sic & oratio generalis non ſolum in verbis eſt quibus divinam clementiam invocamus, verum etiam in omnibus quæ in obſequium noſtri conditoris fidei devotione gerimus, teſte Apoſtolo qui ait I. Theſſ. v. „Sine intermiſſione orate." HIERONYMUS (ſuper *Hoc genus dæmoniorum*.) Vel ſtultitia, quæ ad luxuriam carnis pertinet, ſanatur; ira, & ignavia oratione depellitur. Medicina cuiuſque vulneris adhibenda eſt ei. Non ſanat oculum quod calcaneo adhibetur. Ieiunio paſſiones corporis, & oratione peſtes ſanandæ ſunt mentis.

(d) THEOPHYLACTUS (Mar. IX. a med. Comment.) Poſt miracula interponit Dominus ſermonem de paſſione, ne putaretur quod involuntarie paſſus eſt: unde dicitur: *Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam: nec volebat quemquam ſcire*, ideſt ſe ibi eſſe. *Docebat autem diſcipulos ſuos, & dicebat illis, quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum; & occident eum*. BEDA (cap. XXXIX. in princ.) Semper proſperis miſcet triſtia, ut cum repente venerint, non terreant Apoſtolos; ſed præmeditatis animis ferant. THEOPHYLACTUS (a med. Comm.) Poſtquam vero dixerat quod triſte erat, tunc adiungit quod lætificare debet: unde ſequitur: *Et occiſus, tertia die reſurget*: ut diſceremus ex hoc, quod poſt anguſtias lætitiæ ſubſequuntur.

Sequitur: *At illi ignorabant verbum, & timebant eum interrogare*. BEDA (cap. XXXIX.) Hæc ignorantia diſcipulorum non tam de tarditate ingenii, quam de amore naſcitur Salvatoris, qui carnales adhuc, & my-

(1) *Al.* & modo. (2) *Al.* opera bona. (3) *Al.* veniunt in mundum rei, ſecundum gratiam ſalvandi. *Legit P. Nicolai* veniunt in mundum, nonniſi ſecundum Chriſti fidem, & gratiam ſalvandi. (4) *Al.* *omittitur* quod.

myſterii crucis ignari, quem Deum verum cognoverant, mortuum credere nequibant.; & quia per figuras eum loquentem ſæpe audire conſueverant, horrentes eventum mortis eius, etiam in eis quæ de ſua traditione, ac paſſione aperte loquebatur, figurate aliquid ſignificari volebant.

Sequitur: *Et venerunt Capharnaum*. HIERONYMUS (ſuper *Et venerunt Capharnaum*.) Capharnaum dicitur villa conſolationis: & congruit interpretatio ad prædictam ſententiam, qua dixerat: *Et occiſus, tertia die reſurget*.

Sequitur: *Qui cum domi eſſent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebant*. CHRYSOSTOMUS a. Matthæus autem dicit cap. XIX. quod acceſſerunt ad Ieſum diſcipuli dicentes: „ Quiſputas „ maior eſt in regno cælorum? “ Non enim ab initio narrationem incepit, ſed tacuit de intelligentia Salvatoris circa diſcipulorum cogitationes, & dicta; quamvis poſſet intelligi quod ea etiam quæ ſeorſum cogitabant, aut dicebant, dicebant ad eum, quia omnia erant ei ita cognita ac ſi ad eum dicta fuiſſent. Sequitur: *Siquidem inter ſe in via diſputaverant, quis eſſet illorum maior*. Lucas autem dicit cap. IX. quod „ cogitatio intravit in diſcipulos, quis eſſet illo„rum maior. “ Cogitationem enim & intentionem eorum Dominus ex illorum verbis manifeſtavit ſecundum hiſtoriam evangelicam. HIERONYMUS (ſuper *Qui cum domi eſſent*.) Recte autem in via tractabant de principatu. Similis enim eſt hæc tractatio loco. Principatus enim ſicut ingreditur, ſic deſeritur, & quamdiu tenetur, labitur, & incertum eſt in qua manſione, ideſt in qua die, finiatur. BEDA (cap. XXXIX. non remote a princ.) Inde autem videtur orta diſputatio diſcipulorum de primatu, quia viderant Petrum, Iacobum, & Ioannem ſeorſum ductos in montem, ſecretumque eis ibi aliquid eſſe creditum; ſed & Petro, ſecundum Matthæum, claves regni cælorum eſſe promiſſas. Videns autem diſcipulorum cogitationes Dominus, curat deſiderium gloriæ humilitate ſanare, & primatum non eſſe quærendum, prius ſimplici humilitatis commonet imperio: unde ſequitur: *Et reſidens vocavit duodecim, & ait illis: Si quis vult primus eſſe, erit omnium noviſſimus, & omnium miniſter*. HIERONYMUS. Ubi notandum, quod illi euntes diſputabant de principatu, ipſe ſedens docet humilitatem. Principes enim laborant, humiles quieſcunt. CHRYSOSTOMUS. Appetebant quidem diſcipuli honorem habere a Domino; deſiderium etiam eis inerat ut magnificarentur a Chriſto: quanto enim quis maior eſt, tanto maioribus honoribus dignus exiſtit: propter hoc non eorum deſiderium impedivit, ſed humilitatem introduxit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Si quis vult eſſe primus*.) Non enim vult ut uſurpemus nobis primatus, ſed per humilitatem altitudinem conſequamur. b Mox autem monet eos innocentiæ puerilis exemplo: unde ſequitur: *Et accipiens puerum ſtatuit eum in medio eorum*. CHRYSOSTOMUS (homil. LIX. in Matth. ante med.) Ipſo viſu eis perſuadens humiles eſſe, & ſimplices: etenim ab invidia, & vana gloria parvulus mundus (1) exiſtit, & a concupiſcendo primatum. Non ſolum autem ait, Si tales efficiamini, mercedem magnam accipietis; ſed & ſi alios tales honorabitis propter me: unde ſequitur: *Quem cum complexus eſſet, ait illis: Quiſquis unum ex huiuſmodi pueris recipit in nomine meo, me recipit*. BEDA (cap. XXXIX. ſuper *Statuit eum in medio*.) In quo vel ſimpliciter pauperes Chriſti ab his qui volunt eſſe maiores, pro eius oſtendit honore recipiendos; vel malitia parvulos (2) ipſos eſſe ſuadet, ut ſimplicitatem ſine arrogantia, caritatem ſine invidia, & devotionem ſine iracundia conſervent. Quod autem complectitur puerum, ſignificat humiles ſuo dignos eſſe complexu, ac dilectione. Addidit autem, *In nomine meo*, ut formam virtutis quam, natura duce, puer obſervat, ipſi pro nomine Chriſti rationis induſtria ſequantur. Sed quia ſe in pueris recipi docebat, ne putaretur hoc eſſe ſolum quod videbatur, ſubiunxit: *Et quicumque me ſuſceperit, non me ſuſcipit, ſed eum qui me miſit*: talem ſe utique ac tantum credi volens, qualis & quantus eſt Pater.

THEO-

(1) *Al.* extitit. (2) *Al. emittitur* ipſos.

Ex editione P. Nicolai.

a Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra, paulo aliis verbis, & alia ſerie ordinatis. b BEDA Antitheſis eſt illius dicti quod ex Beda iam ſuperius notatum eſt, Chriſtum ſcilicet *commonere ſimplici humilitatis imperio, primatum non eſſe quærendum*. Prius autem nomine Bedæ prætermiſſo, ut ex Theophylacto notabatur.

Digitized by Google

THEOPHYLACTUS (a medio Comm.) Vide quantum valet humilitas, Patris namque, & Filii inhabitationem meretur, & etiam Spiritus ſancti.

(e) BEDA (cap. XXXIX. ſuper *Magiſter, vidimus.*) Ioannes præcipua devotione Dominum amans, excludendum beneficio putavit eum qui non recte utatur officio: unde dicitur: *Reſpondit illi Ioannes dicens: Magiſter, vidimus quemdam in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non ſequitur nos, & prohibuimus eum.* CHRYSOSTOMUS *a*. Multi enim credentium chariſmata receperunt, nec tamen cum Chriſto erant; qualis erat hic qui dæmones eiiciebat: non enim omnes ad omnia (1) ordinate ſe habebant: alii enim erant puræ vitæ, fidem autem tam perfecte non habebant: alii vero e contrario. THEOPHYLACTUS (inter med. & fin. Comm.) Vel etiam quidam increduli videntes nomen Ieſu virtuoſum, dicebant & ipſi hoc nomen, & ſigna faciebant, licet divina gratia eſſent indigni: volebat enim Dominus etiam per indignos nomen ſuum ampliare. CHRYSOSTOMUS *b*. Non autem zelo, ſeu invidia motus Ioannes prohibebat illum qui dæmones expellebat; ſed volebat quod omnes qui nomen Domini invocabant, ſequerentur Chriſtum, & eſſent cum diſcipulis unum. Sed Dominus per hos qui miracula faciunt, licet ſint indigni, alios provocat ad fidem, & ipſoſmet per hanc ineffabilem gratiam inducit ut fiant meliores: unde ſequitur; *Ieſus autem ait: Nolite prohibere eum.* BEDA (cap. XXXIX. in Mar.) In quo docet neminem a bono quod ex parte habet, eſſe arcendum; ſed ad hoc potius quod nondum habet, eſſe provocandum. CHRYSOSTOMUS *c*. Decenter autem eum non eſſe prohibendum oſtendit conſequenter dicens: *Nemo eſt enim qui faciat virtutes in nomine meo, & poſſit cito male loqui de me.* Hoc autem dicit propter eos qui in hæreſim ceciderunt, quales erant Simon, & Menander, & Cerintus: neque enim illi in nomine Chriſti miracula faciebant; ſed deceptionibus quibuſdam facere videbantur. Iſti vero, etſi non ſequuntur nos, non tamen contra nos aliquid firmiter dicere valebunt, eo quod honorant in operando virtutes nomen meum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ne prohibeatis illum.*) Qualiter enim male de me loquitur qui ex nomine meo occaſionem gloriæ habet, & per hoc quod ipſum invocat, miracula operatur?

Sequitur: *Qui enim non eſt adverſum vos, pro vobis eſt.* AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. IV. cap. V. parum a princ.) Videndum eſt, ne hoc illi ſententiæ Domini videatur contrarium, ubi ait (Luc. XI.) „ Qui mecum non eſt, adverſum me eſt. “ An hoc intereſſe aliquis dicet, quia hic diſcipulis ait, *Qui non eſt adverſum vos, pro vobis eſt*; ibi autem de ſeipſo locutus eſt, „ Qui mecum non eſt, adverſum me eſt? “ quaſi non poſſit cum illo non eſſe qui diſcipulis eius tamquam membris eius ſociatur. Alioquin quomodo verum erit, „ Qui „ vos recipit, me recipit? “ Matth. X. Aut poteſt etiam non eſſe adverſus eum qui fuerit adverſus diſcipulos ſuos? Nam ubi erit illud, „ Qui vos ſpernit, me ſpernit? “ Luc. X. Sed nimirum hoc vult intelligi, intantum cum illo non eſſe aliquem, inquantum eſt adverſus illum; (2) & intantum adverſus illum non eſſe, inquantum cum illo eſt: exempli gratia, ſicut iſte qui in nomine Chriſti virtutes faciebat, & in ſocietate diſcipulorum non erat, inquantum operabatur virtutes in illo nomine, intantum cum ipſis erat, & adverſus eos non erat; inquantum vero eorum ſocietati non adhærebat, intantum cum ipſis non erat, & adverſus eos erat. Sed quia illi hoc eum facere prohibuerunt in quo cum ipſis erat, dixit eis Dominus, *Nolite prohibere*: illud enim prohibere debuerunt quod extra eorum erat ſocietatem, ut illi unitatem Eccleſiæ ſuaderent, non illud in quo cum illis erat, nomen ſcilicet Magiſtri, & Domini eorum in expulſione dæmonum commendans; ſicut Eccleſia catholica facit, non improbans in hæreticis ſacramenta communia, ſed diviſionem, vel aliquam adverſam paci, veritatique ſententiam: in hoc enim adverſus nos ſunt. CHRYSOSTOMUS *d*. Vel aliter. Hoc dicitur de credentibus in eum, qui tamen ipſum non ſequuntur propter vitæ la-

xa-

(1) Al. ordinare. (2) Al. & cum illo eſſe, inquantum &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra, copioſius tamen, & pluribus aliis interiectis. *b* Et hoc rurſus Victoris Antiocheni potius eſt; quamvis eadem fere Theophylactus habet. *c* Sive iterum Victor Antiochenus ubi ſupra. *d* Colligitur potius ex Victore Antiocheno ubi ſupra, æquivalenter, vel expreſſe, licet ſerie paululum immutata.

xationem. Illud autem de dæmonibus dicitur, qui a Deo omnes ſtudent ſeparare, & congregationem eius diſpergere.

Sequitur: *Quiſquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Chriſti eſtis, amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Quiſquis ad bibendum dederit.*) Quaſi dicat: Non ſolum hunc qui in nomine meo miracula operatur, non prohibeo; ſed & quiſquis minimum quid dederit vobis propter nomen meum, & receperit vos propter me, non propter humanam gratiam, & mundanam, non perdet mercedem ſuam. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. IV. cap. VI. circa med.) Unde oſtendit quod ille de quo Ioannes ſuggeſſerat, non ita ſeparabatur a ſocietate diſcipulorum ut eam tamquam hæreticus improbaret; ſed ſicut ſolent homines nondum audere Chriſti ſuſcipere ſacramenta, & tamen nomini favere chriſtiano, ita ut Chriſtianos etiam ſuſcipiant, & non ob aliud (1) eis niſi quia Chriſtiani ſunt obſequantur; de quibus dicit, quod non perdent mercedem ſuam: non quia iam tuti atque ſecuri ſibi debeant videri ex hac benevolentia quam erga Chriſtianos habent, etiam ſi Chriſti baptiſmo non abluantur, nec unitati eius incorporentur; ſed quia ita iam Dei miſericordia gubernentur ut ad ea quoque perveniant, atque ita ſecuri de hoc ſæculo abſcedant. CHRYSOSTOMUS *a*. Et ne quis paupertatem alleget, ponit illud quo non contingit egere, ſcilicet calicem aquæ frigidæ; pro quo etiam conſequetur mercedem. Non enim pretium dati, ſed dignitas recipientium, & affectus dantium facit opus dignum mercede. Non ſolum autem recipiendos diſcipulos verbo oſtendit ex mercede quam aliquis (2) conſequitur, ſed etiam quia retrahitur a tormento. Sequitur: *Et qui ſcandalizaverit unum ex his puſillis credentibus in me, bonum eſt ei magis, ſi circumdaretur mola aſinaria collo eius, & in mare mitteretur;* quaſi dicat: Si quis vos propter me honorant, mercedem habent; ſic & inhonorantes, ideſt ſcandalizantes, ultimam accipient ultionem. (3) Ex manifeſtis autem nobis tormentum deſcribit intolerabile, faciens mentionem molæ, & ſubmerſionis: & non ait, Mola ſuſpendatur in collo, ſed *Bonum eſt ei* hoc ſuſtinere, demonſtrans quoniam eum gravius aliquod malum expectat. Puſillos autem in ſe credentes dicit (4) eos qui invocant nomen eius, non ſolum ſequentes; etiam eos qui calicem frigidum offerunt, & non operantur alia maiora. Iſtorum autem neminem vult ſcandalizari, neque ſupplantari: hoc enim eſt prohibere nomen eius invocare. BEDA (cap. XXXIX. in Mar.) Recte autem qui ſcandalizari poteſt, puſillus appellatur: qui enim magnus eſt, quodcumque paſſus fuerit, non declinat a fide; qui autem puſillus eſt animo, & parvus, occaſiones quærit quo ſcandalizetur. Propterea oportet nos maxime his conſulere qui parvi ſunt in fide, ne occaſione noſtri offendantur, & recedant a fide, ac decidant a ſalute. GREGORIUS ſuper Ezech. (hom. VII.) Notandum tamen, quod in noſtro bono opere aliquando cavendum eſt ſcandalum proximi, aliquando autem pro nihilo contemnendum. Inquantum enim ſine peccato poſſumus vitare proximi ſcandalum, debemus; ſi autem de veritate ſcandalum ponitur, utilius permittitur ſcandalum naſci, quam veritas relinquatur. GREGORIUS in Paſtor. (1. par. cap. 11.) Myſtice autem in mola aſinaria ſæcularis vitæ circuitus, ac labor exprimitur, & per profundum maris extrema damnatio deſignatur. Qui ergo ad ſanctitatis ſpeciem deductus, vel verbo ceteros deſtruit, vel exemplo; melius profecto erat ut hunc ad mortem ſub exteriore habitu terrena acta conſtringerent, quam ſacra officia in culpa ceteris imitabilem demonſtrarent: quia nimirum ſi ſolus caderet, utcumque hunc tolerabilior inferni pœna cruciaret.

(f) BEDA (cap. XXXIX. in Mar.) Quia ſupra docuerat Dominus ne ſcandalizaremus eos qui credunt in eum, nunc conſequenter admonet quantum cavere debeamus eos qui ſcandalizare nos, ideſt verbo, vel exemplo ſuo ad ruinam peccati propelle-

(1) *Al. omittitur* eis. (2) *Al.* ſequitur. (3) *In margine citatæ Nicolini editionis legitur:* Hæc habentur a Chryſoſtomo hom. LIX. in Matth. circa med. (4) *P. Nicolaius ponit* & eos quoque qui invocant nomen eius, etiamſi eum non ſequentes; immo etiam eos qui calicem &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Vel potius iterum ex Victore Antiocheno colligitur; etſi aliquid horum Chryſoſtomus habet homil. XXXVI. in Matth. & ſimilia quædam Theophylactus. *De Theophylacto iam notaverat ad marginem editio Veneta Nicolini.*

lere, certant: unde dicitur: *Et ſi ſcandalizaverit temanus tua, abſcinde illam.* Chryſoſtomus *a*. Non de membris hoc dicit, ſed de propinquis amicis, quos quantum ad neceſſaria in membrorum ordine nos habemus: nihil enim tam nocivum ut pernicioſa ſocietas. Beda (cap. xxxix.) Manum quippe noſtram appellat neceſſarium amicum, cuius auxilio quotidiano opus habemus; ſed ſi talis nos lædere io cauſa animæ voluerit, excludendus eſt a noſtra ſocietate, ne ſi cum perdito in hac vita partem habere volumus, ſimul in futuro cum illo pereamus: unde ſequitur: *Bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem.* Glossa *b*. Debilem dicit adiutorio alicuius amici privatum: nam melius eſt abſque amico ire in vitam, quam cum eo ire in gehennam. Hieronymus (ſuper *Bonum eſt tibi.*) Vel aliter. *Bonum eſt tibi debilem ingredi in vitam*; ideſt, ſine cupito principatu, *quam duas manus habentem*. Duæ manus principatus ſunt humilitas, & ſuperbia. Abſcinde ſuperbiam, tenens humilem principatum. Chryſoſtomus *c*. Deinde teſtimonium propheticum ex Eſaia propheta inducit, dicens: *Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* Non de ſenſibili verme hoc dicit, ſed vermem conſcientiam vocat mordentem animam, quod non ſit operata bonum. Unuſquiſque enim ſui ipſius accuſator fiet, rememorans quæ geſſit in vita mortali; & ſic eorum vermis immortalis permanet. Beda (cap. xxxix.) Sicut autem vermis eſt dolor interius accuſans, ſic ignis eſt pœna extrinſecus ſæviens. Vel in verme putredinem gehennæ, ſicut in igne ardorem deſignat. Auguſtinus XXI. de Civ. Dei (cap. ix.) Utrumque autem horum, ignem ſcilicet, ac vermem, qui volunt ad animæ pœnas, non ad corporis pertinere, dicunt etiam uri dolore animæ, ſero, ac infructuoſe pœnitentis, eos qui fuerint a regno Dei ſeparati: & ideo ignem pro iſto dolore urente non incongrue pooi poſſe contendunt, ſecundum illud Apoſtoli II. Corinth. xi. „ Quis „ ſcandalizatur, & ego non uror? " Eumdem etiam (1) dolorem vermem putant intelligendum eſſe, ſecundum illud Proverb. xxv. „ Sicut tinea veſtimentum, & vermis „ lignum, ſic mæror excruciat cor viri. " (2) Qui vero pœnas & animæ, & corporis in illo ſupplicio futuras eſſe non dubitant, igne uri corpus, animam vero rodi quodammodo verme mæroris affirmant; quod etſi credibilius dicitur, quia utique abſurdum eſt ibi dolorem aut corporis, aut animæ defuturum; ego tamen facilius exiſtimo ut ad corpus utrumque dicam pertinere quam neutrum: & ideo tacitum eſſe in iſtis divinæ Scripturæ verbis aoimi dolorem, quia conſequens eſſe intelligitur ut corpore dolente animus quoque crucietur. Eligat ergo quiſque quod placet: aut ignem tribuere corpori, animæ vermem, hoc proprie, illud tropice; aut utrumque proprie corpori. Poſſunt enim animalia etiam in ignibus vivere, in uſtione ſine conſumptione, in dolore ſine morte per miraculum potentiſſimi creatoris.

Sequitur: *Et ſi pes tuus ſcandalizat te.* Beda (cap. xxxix. in Mar. a med.) Pes amicus dicitur propter miniſterium diſcurſus, quaſi (3) noſtris uſibus accommodatus. Sequitur: *Quod ſi oculus tuus ſcandalizat te.* Oculus dicitur amicus utilis, atque ſollicitus, & acutus ad perſpiciendum. Auguſtinus de Con. Evan. (Lib. IV. cap. vi. a med.) Hic profecto apparet quod illi qui nomini Chriſti ſunt devoti, & priuſquam Chriſtianorum numero ſocientur, utiliores ſunt quam hi qui cum iam Chriſtiani appellentur, & chriſtianis ſacramentis imbuti ſint, talia ſuadent ut eos quibus ea perſuaſerint, ſecum in æternam pœnam pertrahant: quos membrorum corporalium nomine, tamquam manum, vel oculum ſcandalizantem, iubet erui a corpore, hoc eſt ab ipſa unitatis ſocietate, ut ſine his potius veniatur ad vitam, quam cum eis eatur in gehennam. Hoc ipſo autem ſeparantur a quibus ſeparantur quod eis mala ſuadentibus, hoc eſt ſcandalizantibus, non conſentiunt. Et ſi quidem omnibus bonis, (4) cum quibus eis ſocietas eſt, de hac perverſitate innoteſcunt, ab omni pe-

(1) *Al. deeſt* dolorem. (2) *Al.* Qui ſi pœnas &c. (3) *Al.* in noſtris. (4) *Al. deeſt* cum: *item* cum quibus eis notitia eſt.

Ex editione P. Nicolai.

a Hom. lx. in Matth. Eadem quoque habet Victor Antiochenus ſuper hunc locum. *b* Non ſic in Gloſſa quæ nunc extat; ſed hoc potius quod ex Beda proxime relatum eſt; vel etiam in Gloſſa interlineali. *c* Quod autem ſubiungitur ex Chryſoſtomo, eſt Victoris Antiocheni ubi ſupra.

penitus ſocietate, atque ab ipſa divinorum ſacramentorum participatione ſeparentur. Si autem quibuſdam ita noti ſunt, pluribus autem iſta eorum eſt ignota perverſitas; ita tolerandi ſunt ut neque illis ad iniquitatis communionem conſentiatur, neque propter illos bonorum ſocietas deſeratur. BEDA (cap. xxxix. a medio illius.) Quia vero Dominus tertio mentionem vermis, & ignis fecerat, ut hoc valeamus evitare tormentum, ſubdit: *Omnis enim igne ſalietur*. Fœtor enim vermium de corruptione ſolet naſci carnis, & ſanguinis; ideoque caro recens ſale conditur, ut exſiccato humore ſanguineo, vermeſcere nequeat. Et quidem quod ſale ſalitur, vermis putredinem arcet; quod vero igne ſalitur, ideſt ignibus ſale aſperſis reconditur, non ſolum vermes abiicit, ſed ipſam quoque carnem conſumit. Caro ergo, & ſanguis vermes creat: quia delectatio carnalis, cui condimentum continentiæ non reſiſtit, pœnam luxurioſis generat æternam: cuius fœtorem quiſquis vitare deſiderat, & corpus ſale continentiæ, & mentem ſtudeat condimento ſapientiæ ab erroris, & vitiorum labe caſtigare. Sal enim dulcedinem ſapientiæ, ignis Spiritus ſancti gratiam deſignat. Dicit ergo: *Omnis igne ſalietur*: quia omnis electus ſapientia ſpirituali debet a corruptione concupiſcentiæ carnalis expurgari. Vel ignis eſt tribulationis, quo patientia fidelium, ut perfectum opus habere poſſit, exercetur. CHRYSOSTOMUS *a*. Simile autem eſt huic quod dicit Apoſtolus I. Corinth. iii. „ Uniuſcu„ iuſque opus quale ſit ignis probabit. “

Poſtea a Levitici cap. ii. teſtimonium introducit dicens: *Et omnis victima ſalietur*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Et omnis victima*.) Victima Domini eſt genus humanum, quod hic ratione ſapientiæ ſalitur, dum corruptio ſanguinis, cuſtodia putredinis, & mater vermium, conſumetur, & illic purgatorio igne examinabitur. BEDA (cap. xxxix. aliq. ante finem.) Poſſumus & ita intelligere, quod altare Dei ſit cor electorum; hoſtiæ vero & ſacrificia in hoc altari offerenda, bona ſunt opera fidelium. In omnibus autem ſacrificiis ſal debet offerri: quia nullum eſt opus bonum quod non ſal ſapientiæ ab omni corruptione vanæ laudis, ceteriſque pravis, ſive ſuperfluis cogitationibus expurgat. CHRYSOSTOMUS. Vel hoc dicitur, quia omne munus victimæ noſtræ, quæ eſt ſecundum orationem, & proximi ſubventionem, ſalitur igne divino, de quo dicitur Luc. xii. „ Ignem veni mit„ tere in terram: “ de quo ſubditur, *Bonum eſt ſal*, ideſt ignis dilectionis. *b* *Quod ſi ſal inſulſum fuerit*, ideſt ſeipſo privatum, & propria qualitate, per quam dicitur bonum, *in quo illud condietis*? Sunt enim ſales ſal habentes, qui ſcilicet habent gratiæ plenitudinem; & ſunt ſales ſal non habentes: qui enim non ſunt pacifici, ſal ſunt inſulſum. BEDA (cap. xxxix. paulo ante finem.) Vel *bonum eſt ſal*, bonum eſt Dei verbum audire frequentius, & ſale ſapientiæ ſpiritualis cordis arcana condire. THEOPHYLACTUS (circa finem Comment.) Sicut enim ſal carnes conſervat, & vermes eas non ſinit generare; ſic & ſermo doctoris, ſi deſiccativus erit, carnales homines conſtringit, & in eis inextinguibilem vermem non ſinit generari; ſi vero ſit inſulſus, ideſt ſi virtutem deſiccativam, & conſervativam non habeat, in quo condietur? CHRYSOSTOMUS *c*. Vel ſecundum Matthæum, diſcipuli Chriſti ſunt ſal, qui totum orbem conſervant, reſiſtentes putredini, quæ eſt ab idolatria, & fornicatione peccatorum. Poteſt etiam intelligi quod unuſquiſque noſtrum habeat tantum ſalis quantum capax eſt Dei gratiarum: unde & Apoſtolus coniungit gratiam ſali, dicens Coloſſ. iv. „ Sermo veſter ſit in gratia ſale „ conditus. “ Sal etiam eſt Dominus Ieſus Chriſtus, qui fuit ſufficiens totam terram conſervare, & multos in terra fecit ſales: quorum ſi aliquis marceſcat (poſſibile eſt enim & bonos in putredinem tranſmutari) dignum eſt ut foras mittatur. HIERONYMUS (ſuper illud, *Bonum eſt ſal*.) Vel aliter. Sal inſulſum eſt qui amat principatum, & increpare non audet: unde ſequitur: *Habete in vobis ſal, & pacem habete inter vos*: ut ſcilicet ſalſedinem correptionis amor proximi temperet, & dilectionem proximi ſal iuſtitiæ condiat. GREGORIUS ſuper Ezech. *d* (ubi ſupra.) Vel hoc dicitur contra

tra

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod autem ſubiungitur ex Chryſoſtomo, eſt Victoris Antiocheni ubi ſupra. *b* Hanc appendicem Victor Antiochenus ubi ſupra non habet; quamvis ex illo tantum cetera deſumpta ſint, ſed alia ſerie; nec occurrit unde ſit ſub his verbis, licet ab eodem Victore, ac Theophylacto aliquatenus indicetur. *c* Partim ex illo in Matth. hom. xv. partim ex Victore Antiocheno ſuper hunc locum, & ex Theophylacto ſuper eumdem colligitur, ſed non iiſdem verbis. *d* Immo potius Libro de Cura paſtorali par. iii. admonit. xxiii. licet aliquid huic pertinens habeat hom. iv. & viii. ſuper Ezech. aliis verbis.

tra quoſdam, quos dum maior (1) ſcientia erigit, a ceterorum ſocietate diſiungit, & quo plus ſapiunt, eo a concordiæ virtute reſipiſcunt. GREGORIUS in Paſtor. (II. par. cap. IV.) Qui etiam loqui ſapienter nititur, magnopere metuat ne eius eloquio audientium unitas confundatur: ne dum ſapiens videri deſiderat, unitatis compagem inſipienter abſcindat. THEOPHYLACTUS. Vel qui conſtringit ſe vinculo dilectionis ad proximum, hic ſalem habet, & ex hoc pacem cum fratre ſuo. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. IV. cap. VI.) Hæc Marcus Dominum locutum fuiſſe contextim commemorat; & aliqua poſuit quæ nullus alius Evangeliſtarum poſuit, alia vero quæ Matthæus quoque poſuit, & aliqua quæ Matthæus, & Lucas; ſed illi ex aliis occaſionibus, & in alio rerum ordine: unde mihi videtur etiam hoc loco Dominum (2) ideo dixiſſe quæ aliis locis dixit, quia ſatis pertinebant ad hanc ipſam eius ſententiam, qua vetuit prohiberi virtutes in nomine ſuo fieri, etiam ab illo qui cum diſcipulis eum non ſequebatur.

CAPUT X.

(a) ET inde exurgens, venit in fines Iudææ ultra Iordanem; & conveniunt iterum turbæ ad eum; & ſicut conſueverat, iterum docebat illos. Et accedentes phariſæi interrogabant eum, ſi licet viro uxorem dimittere, tentantes eum. At ille reſpondens dixit eis: Quid vobis præcepit Moyſes? Qui dixerunt: Moyſes permiſit libellum repudii ſcribere, & dimittere. Quibus reſpondens Ieſus ait: Ad duritiam cordis veſtri ſcripſit vobis præceptum iſtud. Ab initio autem creaturæ, maſculum, & feminam fecit eos Deus. Propter hoc relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit ad uxorem ſuam, & erunt duo in carne una. Itaque iam non ſunt duo, ſed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Et in domo iterum diſcipuli eius de eodem interrogaverunt eum. Et ait illis: Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, & aliam duxerit, adulterium committit ſuper eam; & ſi uxor dimiſerit virum ſuum, & alii nupſerit, mœchatur.

(b) Et offerebant illi parvulos, ut tangeret illos. Diſcipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cum videret Ieſus, indigne tulit; & ait illis: Sinite parvulos venire ad me, & ne prohibueritis eos: talium enim eſt regnum Dei. Amen dico vobis, quiſquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, & imponens manus ſuper illos, benedicebat eos.

(c) Et cum egreſſus eſſet in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum, dicens: Magiſter bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? Ieſus autem dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi unus Deus. Præcepta noſti? Ne adulteres, ne occidas, ne fureris, ne falſum teſtimonium dixeris, ne fraudem feceris: honora patrem tuum, & matrem. At ille reſpondens ait illi: Magiſter, hæc omnia obſervavi a iuventute mea. Ieſus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei: Unum tibi deeſt. Vade, quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo; & veni ſequere me. Qui contriſtatus in verbo, abiit mærens: erat enim habens multas poſſeſſiones. Et circumſpiciens Ieſus, ait diſcipulis ſuis: Quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei introibunt! Diſcipuli autem obſtupeſcebant in verbis eius. At Ieſus rurſus reſpondens, ait illis: Filioli, quam difficile eſt confidentes in pecuniis in regnum Dei introire! Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam divitem intrare in regnum Dei. Qui magis admirabantur dicentes ad ſemetipſos: Et quis poteſt ſalvus fieri? Et intuens illos Ieſus ait: Apud homines impoſſibile eſt, ſed non apud Deum: omnia enim poſſibilia ſunt apud Deum.

(1) *Al.* conſcientia. (2) *Al.* deeſt ideo.

(d) Et poſt hæc cœpit ei Petrus dicere: Ecce nos dimiſimus omnia, & ſecuti ſumus te. Reſpondens Ieſus ait: Amen dico vobis: nemo eſt qui reliquerit domum, aut fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, & propter Evangelium, qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc domos, & fratres, & ſorores, & matres, & filios, & agros, cum perſecutionibus, & in ſæculo futuro vitam æternam. Multi autem primi erunt noviſſimi, & noviſſimi primi.

(e) Erant autem in via aſcendentes Hieroſolymam, & præcedebat illos Ieſus: & ſtupebant, & ſequentes timebant. Et aſſumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ eſſent ei ventura. Quia ecce aſcendimus Hieroſolymam, & Filius hominis tradetur principibus ſacerdotum, & ſcribis, & ſenioribus; & damnabunt eum morte, & tradent eum Gentibus, & illudent ei, & conſpuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum; & tertia die reſurget.

(f) Et accedunt ad eum Iacobus, & Ioannes filii Zebedæi, dicentes: Magiſter, volumus ut quodcumque petierimus, facias nobis. At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis? Et dixerunt: Da nobis ut unus ad dexteram tuam, & alius ad ſiniſtram tuam ſedeamus in gloria tua. Ieſus autem dixit eis: Neſcitis quid petatis. Poteſtis bibere calicem quem ego bibo, aut baptiſmo quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerunt ei, Poſſumus. Ieſus ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis, & baptiſmo quo ego baptizor, baptizabimini; ſedere autem ad dexteram meam, vel ad ſiniſtram, non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt.

(g) Et audientes decem indignati ſunt de Iacobo, & Ioanne. Ieſus autem vocans eos, ait illis: Scitis quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis, & principes eorum poteſtatem habent ipſorum. Non ita eſt autem in vobis; ſed quicumque voluerit fieri maior, erit veſter miniſter; & quicumque voluerit in vobis primus eſſe, erit omnium ſervus: nam & Filius hominis non venit ut miniſtraretur ei, ſed ut miniſtraret, & daret animam ſuam redemptionem pro multis.

(h) Et veniunt Hiericho: & proficiſcente eo de Hiericho, & diſcipulis eius, & plurima multitudine, filius Timæi, Bartimæus cæcus, ſedebat iuxta viam, mendicans. Qui cum audiſſet quia Ieſus Nazarenus eſt, cœpit clamare, & dicere: Ieſu fili David miſerere mei. Et comminabantur illi multi ut taceret; at ille multo magis clamabat: Fili David miſerere mei. Et ſtans Ieſus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum, dicentes ei: Animæquior eſto: ſurge, vocat te. Qui proiecto veſtimento ſuo, exiliens venit ad eum. Et reſpondens Ieſus dixit illi: Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, ut videam. Ieſus autem ait illi: Vade: fides tua te ſalvum fecit. Et confeſtim vidit, & ſequebatur eum in via.

(a) BEDA [a] (cap. xl. in Mar. in prin.) Hucuſque Marcus ea narravit de Domino quæ in Galilæa fecit, & docuit; hic incipit enarrare quæ in Iudæa fecit, & docuit, ſive paſſus eſt, & primo quidem trans Iordanem ad orientem; & hoc eſt quod dicitur: *Et inde exurgens venit in fines Iudaa ultra Iordanem*. Deinde etiam circa Iordanem quando venit Hiericho, Bethaniam, & Hieroſolymam. Et cum omnis Iudæorum provincia generaliter ad diſtinctionem aliarum gentium Iudæa ſit dicta, ſpecialius tamen meridiana eius plaga appellabatur Iudæa, ad diſtinctionem Samariæ, Galilææ, Decapolis, & ceterarum in eadem provincia regionum. THEOPHYLACTUS (Mar. x. in prin. Commen.) Viſitat autem regionem Iudææ, quam ſæpe propter Iudæorum æmulationem reliquerat: quia paſſio in ea erat futura: non tamen aſcendit tunc Hieroſolymam, ſed Iudææ confinia, ut turbæ non malitioſæ proficerent: Hieroſolyma enim erat operatrix omnis nequitiæ ob malitiam Iudæorum: unde ſequitur: *Et conveniunt*

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Quo ad poſteriorem tantum partem, ſed priorem, quam & expreſſe Gloſſa ponit, præſupponens.

niunt iterum turba ad eum; *& ſicut conſueverat*, *iterum docebat illos*. Beda (cap. xl. paulo a prin.) Notanda eſt mentium diſtantia in turbis, & phariſæis: hæ conveniunt ut doceantur, & ſui ſanentur infirmi, ſicut Matthæus commemorat; illi accedunt ut Salvatorem tentando decipiant: unde ſequitur: *Et accedentes phariſæi interrogabant eum, ſi licet viro uxorem dimittere*, *tentantes eum*. Theophylactus (cap. x. circa prin. Commen.) Accedunt quidem non deſerentes eum, ne turbæ in eum crederent; ſed continue accedentes credebant eum in dubitationem deducere, & eum per interrogationes confundere. Propoſuerunt autem ei quæſtionem ex utraque parte præcipitium habentem: ut ſi dicat, quod licet viro uxorem dimittere, vel non licet, accuſarent ipſum, contradicentes eidem ex dogmatibus Moyſi. Chriſtus igitur ſapientia ipſa reſpondit eis reſponſionem illorum laqueos fugientem. Chrysostomus (homil. lxiii. in Matth. aliq. a prin.) Interrogatus enim ſi licet, non ſtatim reſpondit, Non licet, ne tumultuentur; ſed primo eis legis ſententiam voluit reſpondere, ut quod eum dicere oportebat, hoc illi reſponderent: unde ſequitur: *At ille reſpondens ait*: *Quid vobis præcepit Moyſes*? Sequitur: *Qui dixerunt*: *Moyſes permiſit libellum repudii ſcribere*, *& dimittere*. Proponunt quidem Moyſen hoc dixiſſe, aut propter interrogationem Salvatoris, aut volentes in eum virorum multitudinem incitare. Etenim hoc Iudæis erat indifferens, & omnes hoc operabantur tamquam a lege permiſſum. Augustinus de Con. Evan. (Lib. IV. cap. lxii.) Nihil autem ad rei veritatem intereſt utrum Domino ſeparationem prohibenti, & ſententiam ſuam de lege firmanti, ipſæ turbæ, ut Matthæus narrat, intulerint quæſtionem de libello repudii per eumdem Moyſen ſibi permiſſo, an hoc quidem illi de præcepto Moyſi illos interroganti reſponderint, ut Marcus hic dicit: nam & voluntas eius ita ſe habebat ut non eis redderet rationem cur illud Moyſes permiſerit, niſi prius ipſi hoc commemoraſſent. Cum ergo voluntas loquentium, cui debent verba ſervire, ab Evangeliſta utroque monſtrata ſit, nihil intereſt iam, licet diverſus inter ambos fuerit modus narrandi. Poteſt etiam hoc intelligi quod, ſicut dicit Marcus, prius eos de uxore dimittenda interrogantes, Dominus viciſſim interrogarit quid eis præcepit Moyſes; qui cum reſpondiſſent, Moyſen permiſiſſe libellum repudii ſcribere, & dimittere, reſpondit eis de ipſa lege per Moyſen data, quomodo Deus inſtituerit coniugium maſculi, & feminæ, dicens ea quæ ponit Matthæus; quibus auditis, illi id quod ei primo interroganti reſponderant, repetierunt, dicentes: *Quid ergo mandavit Moyſes*? Augustinus contra Fauſt. (Lib. XIX. cap. xxvi.) Nolebat autem dimitti uxorem a viro, qui hanc interpoſuit moram, ut in diſſidium animus præceps, libelli conſcriptione refractus abſiſteret; præſertim quia, ut perhibent, apud Hebræos ſcribere litteras Hebræas nulli fas erat niſi ſolis ſcribis. Ad hos igitur quos oporteret eſſe prudentes legis interpretes, & iuſtos diſſidii diſſuaſores, lex mittere voluit eum quem iuſſit libellum dare repudii, ſi dimiſiſſet uxorem. Non enim poterat ei ſcribi libellus, niſi ab ipſis, quem per hanc occaſionem, & neceſſitatem venientem quodammodo in manus ſuas bono conſilio regerent, atque inter ipſum & uxorem pacifice agendo dilectionem, concordiamque ſuaderent. Quod ſi tantum intercederet odium ut extingui, emendarique non poſſet, tunc utique ſcriberetur libellus: quia fruſtra non dimitteret quam ſic odiſſet ut ad debitam coniugio caritatem nulla prudentium ſuaſione revocaretur: propter hoc ſubditur: *Quibus reſpondens Ieſus ait*: *Ad duritiam cordis veſtri ſcripſit vobis præceptum iſtud*. Magna enim duritia erat, quæ nec per libelli interpoſitionem, ubi diſſuadendi locus iuſtis, & prudentibus tribuebatur, ſolvi, vel flecti poſſet ad recipiendam, vel revocandam coniugii caritatem. Chrysostomus [a]. Vel dicitur, *Ad duritiam cordis veſtri*: quia ſi anima fuerit purgata deſideriis, & ira, poſſibile eſt mulierem nequiſſimam tolerare. Multiplicatis autem in anima paſſionibus prædictis, multa mala contingent circa odioſum connubium. Sic igitur ab incuſatione eorum Moyſen eripit, qui dederat legem, & totum in eorum caput convertit. Sed quia grave erat quod dictum eſt, ſtatim ad antiquam legem ſermonem reducit, dicens: *Ab initio autem creaturæ*, *maſculum*, *& feminam fecit eos Deus*. Beda (cap xl. ſuper *Maſculum*, *& feminam*.) Non ait, Maſculum, & feminas, quod ex priorum repudio quærebа-

Ex editione P. Nicolai.

[a] Non expreſſe quo ad omnia, nec eodem tenore quo hic, ſed ſparſim quo ad aliqua tantum hom. xliii. in Matth. nec cetera occurſunt.

rebatur; ſed *Maſculum, & feminam*, ut unius coniugis conſortio necterentur. CHRYSOSTOMUS (homil. lxiii. in Matth. ſuper „ Erunt duo in carne una. ") Si autem voluiſſet hanc quidem dimitti, & alteram introduci, creaſſet plurimas mulieres. Nec ſolum homini Deus mulierem coniunxit; ſed & relinquere parentes præcepit, & mulieri adhærere: unde ſequitur: *Et dixit*, ſcilicet Deus per Adam: *Propter hoc relinquet homo patrem ſuum, & matrem ſuam, & adhærebit ad uxorem ſuam*: ex ipſo modo locutionis inſeparabilitatem matrimonii demonſtrans, quia dicit, *Adhærebit*. BEDA (ſuper *Adhærebit uxori*.) Et ſimiliter quia dicit, *Adhærebit ad uxorem ſuam*, non ad uxores.

Sequitur: *Et erunt duo in carne una*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxiii. ubi ſupra.) Ideſt, ex una radice facti, in unum corpus convenient.

Sequitur: *Itaque iam non ſunt duo, ſed una caro*. BEDA (cap. xl.) Primum (1) igitur nuptiarum eſt ex duabus unam carnem fieri. Caſtitas iuncta ſpiritui, unus efficitur ſpiritus. CHRYSOSTOMUS (homil. lxiii. in Matth. ibid.) Poſt hoc terribile faciens argumentum, non dixit, Ne dividatis, ſed concluſit: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet*. AUGUSTINUS contra Fauſtum (Lib. XIX. cap. xxix.) Ecce Iudæi ex libris Moyſi convincuntur, non eſſe uxorem dimittendam, qui ſecundum voluntatem legis Moyſi (2) arbitrabantur ſe facere cum dimitterent. Similiter & illud hinc (3) ipſo Chriſto atteſtante cognoſcimus, Deum feciſſe, & coniunxiſſe maſculum & feminam; quod Manichæi negando damnantur, non iam Moyſi libris, ſed Chriſti Evangelio reſiſtentes. BEDA (cap. xl.) *Quod ergo Deus coniunxit*, unam faciendo carnem viri & feminæ, hoc homo non poteſt ſeparare, ſed ſolus Deus. Homo ſeparat quando propter deſiderium ſecundæ uxoris primam dimittimus; Deus ſeparat quando ex conſenſu propter ſervitutem Dei ſic habemus uxores quaſi non habentes. CHRYSOSTOMUS *a*. Si autem duo quos Deus coniunxit, ſeparari non debent; multo magis Eccleſiam, quam Deus Chriſto coniunxit, ab eo non convenit ſeparare. THEOPHYLACTUS (Mar. x. ſup. *Et in domo*.) Quia vero ſcandalizabantur diſcipuli, tamquam ex prædictis non plene eis fuerit ſatisfactum, propter hoc (4) eum iterum interrogant: unde ſequitur: *Et in domo iterum diſcipuli eius de eodem interrogaverunt eum*. HIERONYMUS (in prin. Comment. in cap. x.) Secunda interrogatio ab Apoſtolis iterum dicta eſt: (5) quia de eadem re, de qua phariſæi, eum interrogaverunt, ideſt de coniugii ſtatu: & hoc proprie (6) dicit Marcus. (7) GLOSSA. Iterata enim Verbi ſententia, non faſtidium, ſed eſuriem, & ſitim præſtat: unde „ qui me comedunt, adhuc „ eſurient; & qui me bibunt, adhuc ſi„ tient: " Eccli. xxiv. Melliflua enim ſapientiæ eloquia guſtata, diligentibus multimodum ſaporem reddunt: unde Dominus iterato diſcipulos inſtruit: nam ſequitur: *Et dixit illis: Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, & aliam duxerit, adulterium committit ſuper eam*. CHRYSOSTOMUS *b*. Adulterium vocat non cum ſua ſimul eſſe: non enim eſt ſua quam accepit, prima derelicta; & propter hoc committit adulterium ſuper eam, ideſt ſuper ſecundam quam introducit. Idem autem eſt & de muliere: unde ſequitur: *Et ſi uxor dimiſerit virum ſuum, & alii nupſerit, mœchatur*. Non enim alteri, ut proprio viro poteſt coniungi, ſi proprium derelinquat. Et quidem lex prohibuit adulterium maniſeſtum; (8) ſed Salvator hoc non mauifeſtum, neque ab omnibus notum, naturæ tamen contrarium. BEDA (cap. xl. ſup. *Quicumque dimiſerit*.) In Matthæo vero cap. xix. ſcriptum eſt plenius: „ Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, „ niſi ob fornicationem. " Una ergo ſolummodo carnalis eſt cauſa, fornicatio; una ſpiritualis, timor Dei, ut uxor dimittatur, ſicut multi religionis cauſa feciſſe leguntur. Nulla autem cauſa eſt Dei lege perſcripta, ut vivente ea quæ relicta eſt, alia adducatur.

(1) *Legit P. Nicolai* Præmium igitur nuptiarum eſt ex duabus unam carnem fieri: caſtitate enim iuncta ſpiritui, unus efficitur ſpiritus. (2) *Al.* arbitrantur. (3) *Al.* cum ipſo. (4) *Al.* enim. (5) *Al. deeſt* quia. (6) *In quatuor exemplis ſupra citatis omittitur* dicit Marcus. (7) *Omittitur a Nicolaio index Gloſſæ.* (8) *Al. deſideratur* ſed.

Ex editione P. Nicolai.

a Colligitur potius ex Auctore Operis imperfecti hom. xxxii. in Matth. & aliquid ſimile Theophylactus habet in Matth. cap. xix. *b* Quod ex Chryſoſtomo ſubiungitur, colligi poteſt ex Victore Antiocheno, etſi aliis verbis.

tur. Chrysostomus *a*. Quod autem Matthæus dicit, phariſæis hæc verba dixiſſe, Marcus vero diſcipulis, non eſt contrarium: contingit enim hæc & his, & illis dicta eſſe.

(b) Theophylactus (Mar. x. ſuper *Et attulerunt*.) Oſtenſa ſuperius nequitia phariſæorum Chriſtum tentantium, nunc oſtenditur multa fides turbarum, quæ tantum manuum impoſitione putabant Chriſtum benedicere parvulos quos illi offerebant: unde dicitur: *Et offerebant illi parvulos, ut tangeret eos*. Chrysostomus (homil. lxiii. in Matth.) Sed diſcipuli prohibebant offerentes, propter Chriſti dignitatem; & hoc eſt quod ſubditur: *Diſcipuli autem comminabantur offerentibus*. Salvator autem erudiens diſcipulos ſapere moderata, & tumorem conculcare mundanum, accipit pueros, & eis prænuntiat regnum Dei: unde ſequitur: *Et dixit illis: Sinite parvulos venire ad me, & ne prohibueritis eos*. Origenes (tract. vii. in Matth. ante fin.) Si quis ergo eorum qui doctrinam eccleſiaſticam profitentur, videat aliquem offerentem quoſdam ſtultos mundi, & ignobiles, & infirmos, qui propter hoc appellati ſunt pueri, & infantes, non prohibeat quaſi ſine iudicio facientem eum qui offert (1) tales Salvatori. Poſt hoc exhortatur diſcipulos ſuos iam viros conſtitutos condeſcendere utilitatibus puerorum, ut fiant pueris quaſi pueri, ut pueros lucrentur. Nam & ipſe cum in forma Dei eſſet, humilians ſe factus eſt puer: unde ſubdit: *Talium eſt enim regnum Dei*. Chrysostomus (hom. lxiii. ibid.) Etenim ab omnibus paſſionibus pura exiſtit anima pueri: propter hoc oportet ut hæc ex voluntate operemur quæ pueri habent per naturam. Theophylactus (ſuper *Talium eſt regnum cælorum*.) Unde non dixit, Horum eſt regnum Dei, ſed *Talium*, ſcilicet habentium & ſtudio, & labore innocentiam, & ſimplicitatem quam habent pueri ex natura. Puer enim non odit, neque malitioſe aliquid operatur, neque verberatus a matre diſcedit; ſed etſi eum vilibus induat veſtimentis, præfert ea regalibus indumentis: ſic & ille qui vivit ſecundum virtutem Eccleſiæ matris ſuæ, nihil huic præhonorat, neque etiam reginam multorum voluptatem: unde & Dominus ſubdit: *Amen dico vobis: Quiſquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud*. Beda (cap. xl.) Ideſt, niſi talem habueritis innocentiam, & animi puritatem, ſicut parvulus habet, regnum cælorum non poteritis intrare. Aliter. Regnum Dei, ideſt doctrinam Evangelii, ſicut parvulus, recipere iubemur: quia quomodo parvulus in diſcendo non contradicit doctoribus, neque rationes, & verba componit eis reſiſtens; ſed fideliter ſuſcipit quæ docent, & cum metu obtemperat, & diſcit: ita & nos obediendo ſimpliciter, & ſine ulla contradictione verbum Domini ſuſcipere debemus.

Sequitur: *Et complexans eos, & imponens manus ſuper illos, benedicebat eos*. Chrysostomus *b*. Bene autem amplexatur eos ad benedictionem tamquam in proprium ſinum elevans, propitiatus ſacturam ſuam ab eo cadentem ab initio, & diviſam. Imponit autem parvulis manus, docens divinæ virtutis operationem. Et quidem ſecundum conſuetudinem aliorum, manus imponit; ſed non ſecundum conſuetudinem operatur: Deus enim exiſtens, humanum modum ſervabat tamquam verus homo factus. Beda (ibidem ſuper *Et complexans eos*.) Complexus etiam benedixit parvulos, ut humiles ſpiritu ſua benedictione, & gratia, & dilectione dignos eſſe ſignificet.

(c) Beda (cap. xl. ſup. *Cum ingreſſus eſſet*.) Audierat quidam a Domino, tantum eos qui parvulorum volunt eſſe ſimiles, dignos eſſe introitu regni cælorum, atque ideo poſcit ſibi exponi non parabolis, ſed aperte, quibus operum meritis vitam æternam conſequi poſſit: unde dicitur: *Et cum egreſſus eſſet in viam, procurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum, dicens: Magiſter bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam?* Theophylactus (ſuper *Quid faciendo vitam æternam percipiam?*) Miror de hoc iuvene, qui, omnibus aliis pro infirmitatibus ad Chriſtum accedentibus, hic vitæ æternæ poſſeſſionem poſtulat, cum maligna ſit paſſio avaritiæ, propter quam poſtmodum contriſtatus eſt. Chrysostomus (homil. lxiv. in Matth.) Quia vero acceſſerat ad Chriſtum, (2) tamquam ad hominem, & ad unum Iudaicorum doctorum; Chriſtus tamquam homo reſpondit eidem: unde ſequi-

(1) *Al.* talem. (2) *Al.* tamquam homo ad hominem.

Ex editione P. Nicolai.

a Et hoc iterum eſt Victoris Antiocheni, verbis paululum immutatis. *b* Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra.

Digitized by Google

quitur : *Ieſus autem dixit ei : Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi unus Deus*. Hæc autem dicens non excludit homines a bonitate, ſed a comparatione bonitatis divinæ. BEDA (cap. xl. ſuper illud, *Nemo bonus*.) Unus autem Deus bonus, non Pater ſolus intelligendus eſt, ſed & Filius, qui dicit Ioan. x. „ Ego ſum paſtor bonus ;“ ſed & Spiritus ſanctus, quia dicitur Luc. xi. „ Pater de cælis dabit Spiritum bonum petentibus ſe. “ Ipſa enim una & individua Trinitas Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, ſolus & unus Deus bonus eſt. Non igitur Dominus ſe bonum negat, ſed eſſe Deum ſignificat ; non ſe magiſtrum bonum non eſſe, ſed magiſtrum abſque Deo nullum bonum eſſe teſtatur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Vade, & vende omnia quæ habes*.) Voluit igitur Dominus (1) per hæc verba mentem iuvenis facere altiorem, ut ipſum cognoſceret tamquam Deum. Sed & aliud quidem innuit in his verbis, ut quando debes conferre cum aliquo, non adulando cum eo conferas, ſed reſpicias radicem bonitatis, & fontem Deum, & ei præſtes honorem. BEDA (cap. xl. ſuper *Præcepta noſti*.) Notandum autem, quod iuſtitia legis ſuo tempore cuſtodita, non ſolum bona terræ, verum etiam ſuis electoribus vitam conferebat: unde Dominus de vita æterna quærenti conſequenter dixit : *Præcepta noſti? Ne adulteres, ne occidas &c.* Hæc eſt enim puerilis innocentia, quæ nobis imitanda proponitur, ſi regnum Dei volumus intrare: unde ſequitur: *At ille reſpondens ait: Magiſter, hæc omnia obſervavi a iuventute mea*. Non eſt putandus homo iſte vel voto tentantis, ut quidam putaverunt, Dominum interrogaſſe, vel de ſua vita eſſe mentitus; ſed ſimpliciter ut vixerat eſſe confeſſus: quod patet ex hoc quod ſubditur : *Ieſus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit ei*. Si aut mendacii, aut ſimulationis noxa reus teneretur, nequaquam intuitus arcana cordis eius diligere diceretur Ieſus. ORIGENES ſuper Matth. (tract. VIII. ante medium.) In hoc enim quod dilexit eum, vel oſculatus eſt eum, videtur affirmaſſe profeſſionem eius, qui dixit ſe omnia iſta impleſſe. Intendens enim mente in eum, vidit hominem ex bona conſcientia confitentem. CHRYSOSTOMUS. Dignum tamen eſt inquirere qualiter hunc dilexit, qui eum non erat ſecutus. Eſt autem hoc dicere, quoniam quantum ad priora dignus erat amore, quæ legis ſunt obſervans a iuventute ; circa finem vero neque diminutionem prioris dilectionis conſecutus eſt, ſicut neque perfectionem ſuſcepit. Etſi enim non exceſſerat menſuram humanam, Chriſti perfectionem non ſequens, nullo tamen crimine exiſtebat reus, iuxta poſſibilitatem hominis legem obſervans, & in hac obſervatione Chriſtus eum dilexit. BEDA (cap. xl. ſuper *Hæc omnia ſervavi a iuventute mea*.) Diligit enim Dominus eos qui mandata legis, quamvis minora, cuſtodiunt; ſed nihilominus quæ in lege minus fuerat his qui perfecti eſſe deſiderant oſtendit : quia non venit ſolvere legem, ſed adimplere : unde ſequitur : *Et dixit : Unum tibi deeſt. Vade, quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cælo, & veni, ſequere me*. Quicumque enim perfectus eſſe voluerit, debet vendere quæ habet, non ex parte, ſicut Ananias fecit, & Saphira, ſed totum. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra) Et cum vendiderit, dare pauperibus, non hiſtrionibus, & luxurioſis. CHRYSOSTOMUS *a* (homil. lxiv. in Matth. inter prin. & med.) Bene autem non fecit æternæ vitæ mentionem, ſed theſauri, dicens : *Et habebis theſauros in cælo*. Quia enim de pecuniis erat ſermo, & de abrenuntiatione omnium, oſtendit quod reddit plura his quæ præcepit relinquere, quanto maius eſt cælum quam terra. THEOPHYLACTUS (ut ſupra.) Sed quia multi ſunt pauperes non humiles, ſed ebrii, aut aliquam aliam habentes malitiam; propter hoc dicit: *Et veni, ſequere me*. BEDA (cap. xl. ibid.) Sequitur enim Dominum qui imitator eius eſt, & per veſtigia eius graditur.

Sequitur : *Qui contriſtatus in verbo abiit mærens*. CHRYSOSTOMUS *b* (homil. lxiv. in Matth. ante med.) Et cauſam triſtitiæ ſubdit Evangeliſta dicens : *Erat enim poſſeſſiones habens multas*. Non enim eodem modo afficiuntur qui pauca habent, & qui multa. Adiectio enim acquiſitarum divitiarum maiorem flammam cupiditatis accendit.

Sequitur : *Et circumſpiciens Ieſus, ait diſcipulis*

(1) *Al. omittitur* per.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Eadem quoque habet Victor Antiochenus in hunc locum. *b* Rurſus eadem habet Victor Antiochenus ubi ſupra.

pulis ſuis: *Quam difficile qui pecuniam habent, in regnum Dei introibunt!* THEOPHYLACTUS (ſuper *Difficile eſt divites intrare*.) Non hoc dicit, quod divitiæ malæ ſint; ſed habentes ipſas ut cuſtodiant: decet enim non ipſas habere, ideſt retinere, & cuſtodire; ſed eis in neceſſariis uti, & in ſervitio hominis eſſe. CHRYSOSTOMUS (homil. lxiv. in Matth.) Dixit autem hoc Dominus diſcipulis pauperibus exiſtentibus, & nihil poſſidentibus, inſtruens eos inopiam non erubeſcere, & quaſi excuſando eis reſpondens, pro eo quod nihil eos habere conceſſerat. Sequitur: *Diſcipuli autem obſtupuerunt in verbis eius*. Manifeſtum eſt enim quoniam inopes exiſtentes pro aliorum ſalute dolebant. BEDA (ibidem.) Sed quia inter pecunias habere & amare multa diſtantia eſt: unde & Salomon Eccle. v. non ait, Qui habet, ſed „ Qui amat divitias, „ fructum non capit ex eis: " ideo Dominus obſtupeſcentibus diſcipulis verba præmiſſæ ſententiæ exponit: unde ſequitur: *At Ieſus rurſus reſpondens ait illis*: *Filioli, quam difficile eſt confidentes in pecuniis in regnum Dei introire*? Ubi notandum eſt, quod non ait, Quam impoſſibile eſt; ſed *Quam difficile eſt*: quod enim impoſſibile eſt, omnino fieri non poteſt; quod difficile, cum labore poteſt. CHRYSOSTOMUS (homil. lxiv. in Matth.) Vel dicens *difficile*, oſtendit eſſe impoſſibile, & non ſimpliciter, ſed cum quadam intentione: & hoc oſtendit exemplo, dicens: *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire quam divitem intrare in regnum Dei*. THEOPHYLACTUS (Mar. x. ſuper illud, *Facilius eſt*.) Camelum ſiquidem oportet intelligere aut ipſum animal, aut funem illum (1) craſſum, quo naves magnæ utuntur. BEDA (cap. xl. in Mar.) Quomodo ergo vel in Evangelio Matthæus, & Ioſeph, vel in veteri teſtamento quamplurimi divites intraverunt in regnum Dei; niſi forte, quia divitias vel pro nihilo habere, vel ex toto relinquere, Domino inſpirante, didicerunt? Altiore autem ſenſu facilius eſt Chriſtum pati pro dilectoribus ſuis, quam dilectores ſæculi ad Chriſtum poſſe converti. Cameli enim nomine ſe intelligi voluit, quia infirmitatis noſtræ onera ſuſtulit; per acum autem ſignificat punctiones, ideſt dolores in paſſione ſuſceptos. Foramen ergo acus dicit anguſtias paſſionis, qua ſciſſa noſtræ quaſi veſtimenta naturæ quodammodo reſarcire dignatus eſt. Sequitur: *Qui magis admirabantur, dicentes ad ſemetipſos*: *Et quis poteſt ſalvus fieri*? (2) Cum incomparabiliter maior ſit turba pauperum, quæ divitibus perditis poteſt ſalvari; intellexerunt tamen cunctos qui divitias amant, etiam ſi adipiſci nequeant, in divitum numero deputari. Sequitur: *Et intuens eos Ieſus ait*: *Apud homines impoſſibile eſt*; *ſed non apud Deum*. Quod non ita intelligendum eſt quaſi cupidi, & ſuperbi in regnum cælorum ſint intraturi cum cupiditate, & ſuperbia; ſed poſſibile eſt Deo ut a cupiditate, & ſuperbia ad caritatem, & humilitatem convertantur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxiv. ut ſupra paulo ante med.) Ideo autem hoc opus Dei eſſe dixit, ut oſtenderet quod multa opus eſt illi gratia qui ad hoc a Deo dirigitur: unde monſtratur quod non parva merces eſt divitibus volentibus Chriſti philoſophiam ſequi. THEOPHYLACTUS (ſuper illud, *Apud homines impoſſibile eſt*.) Vel intelligendum eſt quod dicit, *Apud homines impoſſibile eſt*, *ſed non apud Deum*, quia cum Deum audimus, hoc fit poſſibile; cum vero humana ſapimus, impoſſibile. Sequitur: *Omnia enim poſſibilia ſunt apud Deum*. Cum (3) *omnia* dicit, entia ſubintelligas: peccatum non eſt ens: eſt enim res abſque eſſentia, & hypoſtaſi peccatum. Vel aliter. Peccatum non virtutis, ſed infirmitatis eſt; & ideo peccatum, ſicut & infirmitas, impoſſibile eſt apud Deum. Sed numquid Deus facere poteſt ut id quod factum eſt, non ſit factum? Ad quod dicitur, quod Deus eſt (4) ſumma veritas; facere autem quod factum eſt, ut non ſit factum, falſum eſt. Qualiter ergo veritas faciet falſum? Prius igitur deſtruet propriam naturam, ut quidam dicunt. Numquid poteſt Deus non eſſe Deus? Hoc enim ridiculum eſt.

(d) GLOSSA *a*. Quia iuvenis, audito conſilio Salvatoris de rerum dimiſſione, triſtis

(1) *Al.* groſſum. (2) *P. Nicolai ſic legit*. Cum incomparabiliter maior ſit turba pauperum quæ divitibus perditis, poteſt ſalvari; non hoc dixiſſent, niſi quia cunctos qui divitias amant, etiamſi adipiſci nequeant, in divitum numero deputari: *ſubaudi* intellexerunt, *vel quid ſimile*. (3) *Al.* Cum enim omnia, (4) *Al. deeſt* ſumma.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

ſtis abſceſſerat, diſcipuli autem Chriſti præmiſſum conſilium iam adimpleverant; ſolicitare cœperunt de præmio, æſtimantes ſe magnum aliquid feciſſe, cum iuvenis qui præcepta legis impleverat, hoc ſine triſtitia nec audire potuerit: unde Petrus pro ſe, & aliis Dominum interrogat; & hoc eſt quod dicitur: *Et cœpit ei Petrus dicere: Ecce nos dimiſimus omnia, & ſecuti ſumus te.* THEOPHYLACTUS (a med. Commen.) Petrus, etſi pauca dimiſit, tamen hæc omnia vocat: nam & pauca habent vinculum paſſionis; ita ut beatificetur ille qui pauca relinquit. BEDA (cap. xl.) Et quia non ſufficit tantum dimittere, iungit quod perfectum eſt, *Et ſecuti ſumus te*; quaſi dicat; Fecimus quod iuſſiſti: quid igitur dabis nobis præmii? Petro autem de diſcipulis tantum interrogante, Dominus univerſalem reſponſionem facit: unde ſequitur: *Reſpondens Ieſus ait: Amen dico vobis, nemo eſt qui reliquerit domum, aut fratres.* Hoc autem dicens, non innuit ut patres relinquamus, non adiuvantes eos, neque ut ab uxoribus ſeparemur; ſed nos inſtruit præferre honorem Dei ſæcularibus rebus. CHRYSOSTOMUS (hom. lxv. in Matth.) Mihi autem videtur quod in hoc intendebat perſecutiones futuras occulte prænuntiare: quia futurum erat ut multi patres ad impietatem filios inducerent, & uxores viros. Non autem differt dicere, *Propter nomen meum, aut Evangelium*, ut Marcus dicit, aut „Propter regnum Dei,“ ut ait Lucas cap. XVIII. etenim nomen Chriſti virtus Evangelii eſt, & regni: Evangelium enim recipitur in nomine Ieſu Chriſti, & regnum Dei per nomen ipſius cognoſcitur, & venit. BEDA (cap. xl. ſuper illud, *Qui reliquerit domum*.) Quidam autem ex occaſione huius ſententiæ qua dicitur, *Accipiet centies tantum, nunc in tempore hoc &c.* Iudaicam mille annorum fabulam poſt reſurrectionem iuſtorum dogmatizant, quando omnia quæ propter Deum dimiſimus, multiplici ſunt fœnore reddenda, inſuper & vita æterna donanda. Nec vident quod etſi in ceteris digna ſit promiſſio, in uxoribus tamen centenis, iuxta alios Evangeliſtas, apparet turpitudo; præſertim cum Dominus in reſurrectione nubendum non eſſe teſtetur, & ea quæ propter ſe dimiſſa fuerint, recipienda in hoc tempore cum perſecutionibus aſſeveret: quas mille annis ſuis abeſſe affirmant. CHRYSOSTOMUS *a*. Eſt quidem igitur centies tantum merces ſecundum communicationem, & non ſecundum poſſeſſionem: hoc enim adimplevit eis Dominus non corporaliter, ſed alio quodam modo. *b* HIERONYMUS (hoc loco.) Uxor enim in domo circa viri cibum negotiatur, & veſtimenta. Vide igitur hoc & in Apoſtolis: multæ enim mulieres ſolicitæ erant de eorum cibo, & veſtimentis, & miniſtrabant eis. Similiter & patres, & matres plurimas Apoſtoli habuerunt, ſcilicet eos qui ipſos diligebant; ſed & Petrus unam relinquens domum, poſtea omnium diſcipulorum domos habebat. Et maius eſt, quia cum perſecutionibus hæc omnia poſſidebunt ſancti, ſi perſecutionem ſint paſſi, & anguſtiati: propter quod ſequitur: *Multi autem erunt primi noviſſimi, & noviſſimi primi*: phariſæi enim primi exiſtentes, facti ſunt noviſſimi; qui vero omnia reliquerunt, & Chriſtum ſecuti ſunt, fuerunt noviſſimi in ſæculo iſto per anguſtias, & perſecutiones; ſed erunt primi per ſpem quæ eſt in Deum. BEDA (cap. xl. ibid.) Poteſt ſane hoc quod ait, *Accipiet centies tantum*, altius intelligi. Centenarius quippe numerus de læva translatus in dexteram, licet eamdem in flexu digitorum videatur habere figuram, quam habuerat denarius in læva, tamen quantitatis magnitudine ſurſum creſcit: quia videlicet omnes qui propter regnum Dei temporalia ſpreverunt, & in hac vita perſecutionibus pleniſſima, eiuſdem regni gaudium fide certa deguſtant, atque in expectatione patriæ cæleſtis, quæ ſignificatur in dextera, omnium electorum delectatione fruuntur. Verum quia multi virtutum ſtudia non eadem qua incipiunt intentione pietatis, conſummant, mox ſubinfertur: *Multi autem erunt &c.* Quotidie enim videmus multos in laico habitu conſtitutos, magnis vitæ meritis excellere, & alios a prima ætate ſpirituali ſtudio ferventes, ad extremum otio torpente laſſeſcere, atque inerti ſtultitia quod ſpiritu cœpere, carne conſummare.

(e) BEDA (cap. xl. a med.) Meminerant diſcipuli ſermonis quo Dominus ſe paſſurum multa a ſummis ſacerdotibus, & ſcribis

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Colligitur ex hom. XXXIII. imperf. Oper. in Matth. ut & ex Origene tract. IX. minus tamen expreſſe quam hic. *b* THEOPHYLACTUS, *quem iam antea in margine inſinuaverat editio Veneta Nicolini.*

bis prædixerat; & ideo Hieroſolymam tendentes ſtupebant: & hoc eſt quod dicitur: *Erant autem in via aſcendentes Hieruſalem*, *& præcedebat illos Ieſus*. THEOPHYLACTUS (hoc loco.) Ut oſtendat quod ad paſſionem præcurrit, & quod non refugit mortem pro noſtra ſalute.

Et ſtupebant, & ſequentes timebant. BEDA (ubi ſupra.) Ne vel ipſi cum eo occiderentur, vel ſaltem ille, cuius vita, & magiſterio gaudebant, inimicorum manibus occumberet. Prævidens autem Dominus ex paſſione ſua diſcipulorum animos perturbandos, eis & paſſionis pœnam, & reſurrectionis ſuæ gloriam prædicit: unde ſequitur: *Et aſſumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ ei eſſent ventura*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Ut ſcilicet diſcipulorum corda confirmaret, ut cum hæc præaudirent, levius poſtmodum ſuſtinerent, & in repentinis non formidarent, & etiam ut oſtenderet quod voluntarie (1) pateretur. Qui enim prænoſcit, & poteſt fugere, & non fugit, manifeſtum eſt quod voluntarie ſeipſum paſſionibus tradit. Seorſum autem aſſumit diſcipulos: namque conveniens erat paſſionis myſterium propinquioribus ſibi revelare. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi. in Matth.) Commemorat autem ſingula quæ paſſurus erat, ne ſi aliquid prætermiſſum remaneret, cernentes poſtmodum illud ſubito turbarentur: unde ſubdit: *Quia ecce aſcendimus Hieroſolymam*. GLOSSA *a*. Ad quem ſcilicet pertinet pati: nam divinitas pati non poteſt. *Tradetur*, ſcilicet a Iuda, *principibus ſacerdotum, & ſcribis, & ſenioribus*; *& condemnabunt eum morte*, iudicantes eum eſſe reum mortis. *Et tradent eum Gentibus*, ſcilicet Pilato gentili; *& illudent ei milites eius*; *& conſpuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi. in Matth.) Ut autem cum fuerint contriſtati propter paſſionem, & mortem, tunc & reſurrectionem expectent, ſubdit: *Et tertia die reſurget*: cum enim triſtitias, & opprobria quæ contigerunt non occultaverit, conveniens erat ut ei & de reliquis crederent.

(f) CHRYSOSTOMUS *b*. Audientes diſcipuli Chriſtum frequenter de ſuo regno loquentem, putabant quod hoc regnum poſt eius mortem non eſſet; & ideo nunc prænuntiata Chriſti morte, acceſſerunt ad eum ut honoribus regni ſtatim fierent digni: unde dicitur: *Et accedunt ad eum Iacobus, & Ioannes filii Zebedæi, dicentes: Magiſter, volumus ut quodcumque petierimus facias nobis*. Erubeſcentes enim quod aliquid humanum paſſi erant, acceſſerunt ad Chriſtum, ſeorſum eum a diſcipulis aſſumentes. Salvator vero non ignorans quid petere debebant, ſed ad reſpondendum eos inducens, interrogationem ſubiungit: *At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis?* THEOPHYLACTUS (ſuper *Accedunt ad eum*.) Credebant autem prædicti diſcipuli quod propter hoc Hieroſolymam aſcenderet ut regnaret, & poſtmodum pateretur quæ ſe paſſurum prædixerat: & hoc cogitantes dexteram, & ſiniſtram ſedem appetebant: unde ſequitur: *Et dixerunt: Da nobis ut unus ad dexteram, & alius ad ſiniſtram ſedeat in gloria tua*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxiv.) Hoc ab eis non per eos ipſos, ſed per matrem dictum eſſe Matthæus expreſſit, cum illa eorum voluntatem attuliſſet ad Dominum: unde magis ipſos quam illam dixiſſe quod dictum eſt, Marcus breviter intimavit. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi. in Matth.) Vel convenienter dici poteſt utrumque factum eſſe. Videntes enim ſe præ aliis honoratos, prædictam petitionem ſe conſequi æſtimabant, & ut facilius petitionem obtinerent, matrem aſſumpſerunt, ut cum hac ſimul Chriſtum precarentur. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxiv.) Denique & Dominus etiam ſecundum Marcum, & ſecundum Matthæum, ipſis potius quam matri reſpondit: nam ſequitur: *Ieſus autem dixit eis: Neſcitis quid petatis*. THEOPHYLACTUS (ſuper illud, *Neſcitis quid petatis*.) Quaſi dicat: Non eſt hoc quod creditis, quod (2) ſim temporaliter in Hieruſalem regnaturus; ſed omnia hæc, quæ ſcilicet ad regnum meum pertinent, ſupra intellectum ſunt. Etenim ſedere a dextris meis tam magnum quid eſt ut excellat ordines Angelorum. BEDA (cap. xl. ibidem.) Vel neſciunt quid petant, qui ſedem gloriæ a Domino, quam nondum merebantur, inquirunt.

(1) *Al.* patitur. (2) *Al.* fuit.

Ex editione P. Nicolai.

a Interlinealis quo ad priorem partem ſuper hunc locum; ſed in Matth. xx. quo ad ſequentes, partim expreſſe, partim æquivalenter tantum. *b* Colligitur ex hom. lxvi. in Matth. & ex Theophylacto ſuper hunc locum paulo aliis verbis.

runt. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi. in Matth. ſuper illud „ Poteſtis bibere calicem? “) Vel dicit, *Neſcitis quid petatis*, ac ſi diceret: Vos de honore loquimini; ego vero de agonibus, & ſudoribus diſputo: non enim eſt hoc præmiorum tempus, ſed occiſionis, præliorum, & periculorum: unde ſubdit: *Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum, aut baptiſmo quo ego baptizor, baptizari?* Per modum interrogationis attrahit eos, ut (1) ex communicatione quæ eſt ad ipſum, avidiores fierent. THEOPHYLACTUS (Mar. x. ibidem.) Calicem autem, & baptiſmum crucem nominat: calicem quidem tamquam potum dulciter ab ipſo ſuſceptum, baptiſmum vero tamquam emundationem noſtrorum facientem peccatorum. Qui non intelligentes quod dixerat, reſponderunt: unde ſequitur: *At illi dixerunt, Poſſumus*. Credebant enim quod de calice ſenſibili, & baptiſmo quo Iudæi baptizari ſolebant, lavantes ſcilicet ſe antequam comederent, loqueretur. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi. in Matth.) Reſponderunt autem tam prompte, expectantes in eo quod petierunt exaudiri. Sequitur: *Ieſus autem ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis, & baptiſmo quo ego baptizor, baptizabimini*; ideſt, martyrio digni eritis, & patiemini, ſicut & ego. BEDA (cap. xl. ſuper *Calicem quidem meum bibetis*.) Quæritur autem quomodo calicem martyrii Iacobus, & Ioannes biberunt, aut quomodo baptiſmo Domini fuerunt baptizati; cum Scriptura narret Iacobum tantum Apoſtolum ab Herode capite truncatum, Ioannes autem propria morte finivit vitam? Sed ſi legamus eccleſiaſticas Hiſtorias, in quibus fertur, quod & ipſe propter martyrium in ferventis olei dolium miſſus ſit, ſtatimque relegatus in Pathmos inſulam; ſic videbimus martyrium animo non defuiſſe, & bibiſſe Ioannem calicem confeſſionis, quem & tres pueri in camino ignis biberunt, licet perſecutor non fuderit ſanguinem.

Sequitur: *Sedere autem ad dexteram meam, vel ſiniſtram, non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvi. in Matth. al. ante med.) Ubi duo quæruntur: unum eſt, ſi paratum eſt alicui ſedere a dextris eius; alterum autem, ſi omnium Dominus his quibus paratum eſt, poteſtatem tribuendi non habet. Ad primum ergo dicimus, quod nullus a dextris, neque a ſiniſtris ſedet: (2) invius enim eſt omni creaturæ thronus ille. Quomodo ergo dixit: *Sedere ad dexteram meam, vel ad ſiniſtram, non eſt meum dare vobis?* quaſi quibuſdam ſeſſuris. Ad ſuſpicionem quidem interrogantium reſpondit, eorum intentioni condeſcendens: neque enim noverant illum thronum excelſum, & cathedram quæ eſt a dextris Patris; ſed unum ſolum petebant, ſcilicet potiri primatu, & aliis præeſſe. (3) Quia enim audierunt dictum de Apoſtolis, quod ſuper duodecim thronos eſſent ſeſſuri, quid eſſet quod dictum eſt ignorantes, inter ceteros petierunt primatum. Ad ſecundum dicendum eſt, quod tale donum poteſtatem Filii Dei non tranſcendit, ſed quod in Matthæo cap. xx. dicitur, „ Paratum eſt „ a Patre meo, “ idem eſt ac ſi diceret, a me: unde & Marcus non dixit hic, A Patre meo. Quod ergo hic Chriſtus dicit, tale eſt. Moriemini, inquit, propter me; non tamen hoc ſufficit ad hoc quod vos primum ordinem obtineatis. Si enim aliquis alius cum martyrio venerit, omnem aliam virtutem poſſidens, multa vobis maiora poſſidebit: his enim paratur primatus qui per opera poſſunt fieri primi. Sic igitur Dominus ſua reſponſione eos inſtruxit ut non vane & inaniter pro primatibus moleſtentur; ſimul autem & eos noluit contriſtari. BEDA (cap. xl. ſuper *Non eſt meum dare*.) Vel *non eſt meum vobis dare*, ideſt ſuperbis, hoc enim adhuc erant. Aliis paratum eſt; & vos alii eſtote, ideſt humiles, & vobis paratum eſt.

(g) THEOPHYLACTUS (Mar. x. ſuper *Et cum audiſſent*.) Quia reliqui Apoſtoli vident Iacobum, & Ioannem honorem petere, patienter ferre non poſſunt: unde dicitur: *Et audientes decem indignati ſunt de Iacobo, & Ioanne*. Patientes enim humana, invidia movebantur; ſed tunc primo indignati ſunt, cum viderunt ipſos a Domino non ſuſceptos: non autem prius indignabantur, quia videbant ipſos aliis præhonorari. Tunc igitur ſic imperfecte ſe habebant Apoſtoli; ſed poſtea in primatibus ſibi cedebant ad invicem. Chriſtus autem eos ſanat, primo quidem ad eorum conſolationem eos iuxta ſe adducendo; & hoc ſignificatur cum dicitur, *Ieſus autem vocans eos*: deinde demonſtrando quod uſurpare honorem, & deſiderare primatum, Gentilium eſt: unde ſequitur: *Ait illis: Scitis quia hi qui videntur principari Gentibus, dominantur eis, & principes eorum poteſtatem habent ipſorum*. Gentilium principes tyrannice, & dominabiliter ad principatum ſe ingerunt.

Se-

(1) *Al.* ex communione. (2) *Al.* invitus. (3) *Al.* Quidam.

Sequitur: *Non ita eſt autem in vobis*. BEDA (cap. xl. ſuper illud, *Reges gentium*.) In quo docet, eum maiorem eſſe qui minor fuerit, & illum dominum fieri qui omnium ſervus ſit. Fruſtra igitur aut illi immoderata quæſierant, aut iſti dolent ſuper maiorum deſiderio, cum ad ſummitatem virtutum non potentia, ſed humilitate veniatur. Deinde proponit exemplum; ut ſi dicta parvipenderent, erubeſcerent ad opera: & dicit: *Nam & Filius hominis non venit ut miniſtraretur ei, ſed ut miniſtraret, & daret animam ſuam redemptionem pro multis*. THEOPHYLACTUS (Mar.x. non multum remote a fin.) Quod maius eſt quam miniſtrare. Cum enim aliquis pro eo cui miniſtrat moritur, quid illo poteſt eſſe maius, & mirabilius? Sed tamen iſta miniſtratio, & humilitatis deſcenſus gloria eius erat, & omnium: ante enim quam homo fieret, ſolum ab Angelis (1) agnoſcebatur; cum autem factus eſt homo, & crucifixus eſt, non tantum ipſe gloriam habet, ſed & alios in participationem ſuæ gloriæ ſuſcepit, & dominatus eſt per fidem orbi terræ. BEDA (cap. xl. in Marcum.) Non autem dixit, *Animam ſuam redemptionem dare* pro omnibus, ſed *pro multis*, ideſt qui credere voluerint.

(h) HIERONYMUS. Paſſioni Domini appropinquanti, civitatis nomen reſpondet: dicitur enim: *Et veniunt Hiericho*. Hiericho luna, ſive anathema interpretatur. Defectus autem carnis Chriſti præparatio eſt Hieruſalem cæleſtis.

Sequitur: *Et proficiſcente eo de Hierico, & diſcipulis eius, & plurima multitudine, filius Timai, Bartimæus cæcus, ſedebat iuxta viam mendicans*. BEDA (cap. xl. in Marcum.) Matthæus duos iuxta viam ſedentes, & ad Dominum clamantes, cæcos dicit eſſe illuminatos; Lucas autem, cum appropinquaret Hiericho, pari ordine illuminatum ab eo cæcum eſſe perhibet: ubi nemo ſaltem ſapiens putet Evangeliſtas ſibimet contraria ſcribere, ſed alium plenius ſcribere quæ alter omiſit. Intelligendum eſt ergo unum eorum fuiſſe potiſſimum; quod ex hoc apparet quod & nomen eius, & nomen patris eius Marcus commemoravit. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxv.) Hinc eſt ergo quod ipſum ſolum voluit commemorare Marcus cuius illuminatio tam claram famam huic miraculo comparavit quam erat nota calamitas. Lucas vero quamvis omnino eodem modo factum, tamen in alio cæco intelligendus eſt par commemorare miraculum, & eiuſdem miraculi modum parem.

Sequitur: *Qui cum audiſſet quod Ieſus Nazarenus eſt, cœpit clamare, & dicere: Ieſu Fili David miſerere mei*. CHRYSOSTOMUS a. Filium David vocat cæcus Dominum, prætereuntis turbæ laudem audiens, ac Prophetarum expectatione completa certificatus.

Sequitur: *Et comminabantur illi multi ut taceret*. ORIGENES (tract. XIII. in Matth. paul. ante medium, & cir. finem.) Tamquam ſi dicat: Qui primi crediderant increpabant ei clamanti, *Fili David*, ut taceret, & non appellaret eum contemptibili nomine, ſed diceret, Fili Dei miſerere mei; ille autem non deſtitit: unde ſequitur: *Ille autem magis clamabat: Fili David miſerere mei*: cuius clamorem Dominus exaudivit: unde ſequitur: *Et ſtans Ieſus præcepit illum vocari*. Vide autem quod inferior eſt cæcus de quo Lucas loquitur: nam nec Ieſus eum vocavit, ut Matthæus dicit, nec iuſſit eum vocari, ut hic dicitur; ſed iuſſit eum ad ſe adduci, quaſi non potentem per ſe venire. Iſte autem cæcus ad imperium Domini vocatur: unde ſequitur: *Et vocant eum, dicentes ei: Animæquior eſto: ſurge, vocat te*. Ille autem abiiciens veſtimentum venit ad eum. Sequitur: *Qui proiecto veſtimento ſuo venit ad eum*. Forte veſtimentum cæci, & mendicantis, velamentum intelligitur cæcitatis, & mendicitatis, quo fuerat circumdatus; quod abiiciens venit ad Ieſum: quem appropinquantem Dominus interrogat: unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus ait illi: Quid tibi vis faciam?* BEDA (cap. xl. non mul. remote a fine.) Numquid qui lumen reddere poterat, quid vellet cæcus ignorabat? Ad hoc ergo requirit ut petatur; ad hoc requirit ut cor ad orationem excitet. CHRYSOSTOMUS (homil. lxvii. in Matth.) Vel quærit, ne ſcilicet aliquis æſtimaret quod aliud volenti accipere aliud daret. Etenim conſuetudo erat eius, voluntatem curandorum univerſis facere manifeſtam, & tunc medelam inducere, ut alios du-

(1) *Al.* notus eſt.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Quod autem ſubiungitur ex Chryſoſtomo, eſt Victoris Antiocheni.

duceret in zelum, & ut oſtenderet eum qui curandus erat, gratiæ dono digne potiri.

Sequitur: *Cæcus autem dixit ei: Rabboni, ut videam.* BEDA (ubi ſupra.) Parvipendit enim extra lucem cæcus aliquid quærere: quia etſi habere cæcus quodlibet poteſt, ſine luce non poteſt videre quod habet. HIERONYMUS (cir. fin. Comm. in x. cap.) Conſiderans autem Ieſus promptam voluntatem, completione deſiderii remunerat. ORIGENES ſuper Matth. (ut ſupra.) Dignius autem eſt dicere *Rabboni*, vel, ſicut in aliis dicitur, *Domine*, quam *Fili David*: unde propter illud quod dixit, *Fili David*, non præſtitit ei ſanitatem; ſed propter hoc quod dicit, *Rabboni*: unde ſequitur: *Ieſus autem dixit ei: Vade: fides tua ſalvum te fecit. Et confeſtim vidit, & ſequebatur eum in via.* THEOPHYLACTUS (parum ante fin.) Grata enim eſt anima cæci in eo quod ſanus effectus Ieſum non relinquit, ſed ſecutus eſt eum. BEDA (cap. IV.) Myſtice autem Hiericho, quæ interpretari dicitur luna, defectum noſtræ mutabilitatis deſignat. Appropinquans Dominus Hiericho lumen cæco reddidit: quia veniens in carne, & paſſioni appropinquans, multos ad fidem adduxit. Non enim primis incarnationis ſuæ temporibus, ſed paucis antequam pateretur annis, myſterium Verbi mundo exhibuit. HIERONYMUS (ſuper *Et proficiſcentes.*) Cæcitas etiam ex parte facta Iudæis illuſtrabitur in fine, quando eis mittet Eliam Prophetam. BEDA (cap. xl. inter med. & fin.) Quod autem appropinquans Hiericho unum illuminavit, ac proficiſcens de Hiericho duos; hoc intimavit quod ante paſſionem ſuam uni tantum populo Iudæorum prædicavit; poſt reſurrectionem vero, atque aſcenſionem ſuam per Apoſtolos & Iudæis, & Gentibus, divinitatis, & humanitatis ſuæ arcana patefecit. Quod vero Marcus unum illuminatum ſcribit, ad Gentium ſalutem reſpicit, ut eorum quos inſtruebat ad fidem, ſalvationi figura congrueret. Matthæus vero, qui credentibus ex Hebræis ſuum ſcribebat Evangelium, quod in Gentium quoque notitiam erat perventurum, recte duos dicit illuminatos, ut ad utrumque populum fidei gratiam pertinere doceret. Proficiſcente igitur Domino, & diſcipulis eius, & plurima multitudine de Hiericho, cæcus ſedebat iuxta viam mendicans: quia aſcendente ad cælos Domino, & multis fidelium ſequentibus, immo cunctis ab initio mundi electis una cum illo ianuam regni cæleſtis ingredientibus, mox Gentium populus cœpit ſuæ illuminationis ſpem habere: qui mendicat iuxta viam ſedens, quia necdum iter veritatis ingrediens ad hoc pervenire contendit. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Populus etiam Iudæorum, qui Scripturam conſervat, nec complet, iuxta (1) viam mendicans eſurit. Clamat autem, *Fili David miſerere mei*: quia per merita Patriarcharum Iudaicus populus illuminatur. Comminantur autem ei multi ut taceat, quia peccata, & dæmonia compeſcunt clamorem pauperis; ſed ille magis clamabat, quia ingraveſcente bello, manus ad lapidem adiutorii, hoc eſt Ieſum Nazarenum, cum clamore levandæ ſunt. BEDA (ſuper illud, *Cœpit clamare, Fili David miſerere mei.*) Populus etiam Gentium, agnita fama nominis Chriſti, particeps eius fieri quærebat: cui contradicebant multi, primo Iudæi, deinde etiam Gentiles, ne illuminandus mundus Chriſtum invocaret: nec tamen impugnantium furor eos qui ad vitam erant præordinati valebat ſalute privare. Clamantem autem cæcum tranſiens audivit: quia per humanitatem ſuam miſertus eſt qui per divinitatis potentiam mentis noſtræ tenebras excluſit: quod enim propter nos natus, & paſſus eſt Ieſus, quaſi tranſiit, quia hæc actio temporalis eſt; ſtare autem Dei eſt immutabiliter cuncta diſponere. Clamantem autem cæcum Dominus vocat, cum populo Gentium per prædicatores verbum fidei mittit; qui vocantes cæcum animæquiorem eſſe, & ſurgere, atque ad Dominum venire præcipiunt, cum prædicando indoctis ſpem eos ſalutis habere, ac de torpore vitiorum erigi, atque ad virtutum ſtudia ſe accingere iubent. Proiecto autem veſtimento exilit qui, abiectis mundi retinaculis, expedito mentis greſſu ad largitorem æternæ lucis properat. HIERONYMUS (ſuper illud, *Qui proiecto veſtimento.*) Venit etiam Iudaicus populus exiliens nudus veteri homine, ut hinnulus ſaliens ſuper montes: quia ſegnitiem deponens, Patriarchas, Prophetas, Apoſtolos in altis conſiderans, ad ſuperna ſe extendit. Quam conveniens autem eſt ordo ſalutis. Audivimus primo per Prophetas, deinde clamamus per fidem, poſtea vocamur per Apoſtolos, ſurgimus (2) per pœnitentiam, exuimur per baptiſmum, interrogamur per voluntatem. Cæcus autem interrogatus hoc requirit ut videat voluntatem Domini. BEDA (par. ante fin.) Imitemur

ergo

(1) Al. menſam, item menſuram. (2) Al. per potentiam.

Digitized by Google

ergo & nos eum: non divitias, non terrena bona, non honores a Domino, ſed lucem quæramus, quam videre cum ſolis Angelis poſſumus, ad quam via fides eſt: unde & cæco reſpondetur: *Fides tua te ſalvum fecit*. Videt autem, & ſequitur (1) qui bonum quod intelligit operatur: Ieſum enim ſequitur qui bonum quod intelligit operatur, qui imitatur (2) eum qui proſperari in hoc mundo noluit, opprobria, ac irriſiones toleravit. Et quia rerum corporalium delectatione a gaudio interno eccidimus, cum qua amaritudine illuc redeatur oſtendit. THEOPHYLACTUS (in fine Comm. in cap. x. Mar.) Dicit autem quod ſecutus eſt Dominum in via, ſcilicet in hac vita: quia poſt hanc excluduntur omnes qui hic eum non ſequuntur (3) operando mandata eius. HIERONYMUS (in fine Comm.) Vel via iſta eſt quæ dixit Ioan. XIV. „ Ego ſum via, veritas, & vi„ ta. " Hæc eſt via anguſta quæ ducit ad ardua Hieroſolymæ, & Bethaniæ, ad montem olivarum, qui eſt mons luminis, & conſolationis.

CAPUT XI.

(a) ET cum appropinquaret Hieroſolymæ, & Bethaniæ ad montem olivarum, mittit duos ex diſcipulis ſuis, & ait illis: Ite in caſtellum quod contra vos eſt, & ſtatim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, ſuper quem nemo adhuc hominum ſedit. Solvite illum, & adducite. Et ſi quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite quia Domino neceſſarius eſt; & continuo illum dimittet huc. Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in bivio, & ſolvunt eum. Et quidam de illic ſtantibus dicebant illis: Quid facitis, ſolventes pullum? Qui dixerunt eis ſicut præceperat illis Ieſus; & dimiſerunt eis. Et duxerunt pullum ad Ieſum, & imponunt illi veſtimenta ſua, & ſedit ſuper eum. Multi autem veſtimenta ſua ſtraverunt in via; alii autem frondes cædebant de arboribus, & ſternebant in via. Et qui præibant, & qui ſequebantur clamabant dicentes: Hoſanna, benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit regnum patris noſtri David: Hoſanna in excelſis.

(b) Et introivit Hieroſolymam in templum, & circumſpectis omnibus, cum iam veſpera eſſet hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Et alia die, cum exiret a Bethania, eſuriit: cumque vidiſſet a longe ficum habentem folia, venit, ſi quid forte inveniret in ea; & cum veniſſet ad eam, nihil invenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. Et reſpondens dixit ei: Iam non amplius in æternum ex te quiſquam fructum manducet. Et audiebant diſcipuli eius.

(c) Et veniunt iterum Hieroſolymam. Et cum introiſſet in templum, cœpit eiicere vendentes, & ementes in templo, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas evertit: & non ſinebat ut quiſquam transferret vas per templum. Et docebat eos, dicens eis: Nonne ſcriptum eſt, quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum. Quo audito principes ſacerdotum, & ſcribæ, quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam univerſa turba admirabatur ſuper doctrina eius.

(d) Et cum veſpera facta eſſet, egrediebatur de civitate. Et cum mane tranſirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixiſti, aruit. Et reſpondens Ieſus ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti, Tollere, & mittere in mare, & non hæſitaverit in corde ſuo, ſed crediderit quia quodcumque dixe-

(1) *Forte redundans eſt ſententia quæ ſequitur.* (2) *Al. emittitur* eum. (3) *Al.* ab operando.

dixerit fiat, fiet ei. Propterea dico vobis: omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis. Et cum ſtabitis ad orandum, dimittite, ſi quid habetis adverſus aliquem, ut & Pater veſter qui in cælis eſt dimittat vobis peccata veſtra. Quod ſi vos non dimiſeritis, nec Pater veſter qui in cælis eſt dimittet vobis peccata veſtra.

(e) Et veniunt rurſus Hieroſolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum ſummi ſacerdotes, & ſcribæ, & ſeniores, & dicunt ei: In qua poteſtate hæc facis; & quis dedit tibi hanc poteſtatem ut ita facias? Ieſus autem reſpondens ait illis: Interrogabo vos & ego unum verbum, & reſpondete mihi, & dicam vobis in qua poteſtate hæc faciam. Baptiſmus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? Reſpondete mihi. At illi cogitabant ſecum, dicentes: Si dixerimus, De cælo, dicet nobis: Quare ergo non credidiſtis ei? Si dixerimus, Ex hominibus, timemus populum. Omnes enim habebant Ioannem, quia vere Propheta eſſet. Et reſpondentes dicunt Ieſu, Neſcimus. Et reſpondens Ieſus ait illis: Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc faciam.

(a) CHRYSOSTOMUS (hom. lxvii. in Matth.) Poſtquam Dominus ſuæ virtutis ſufficientem experientiam dederat, & crux inſtabat in ianuis, omnia iam cum maiori agit (1) claritate, quæ adverſarios inflammatura erant; & ideo quamvis multoties prius aſcenderit Hieroſolymam, numquam tamen cum tanta excellentia ſicut modo. THEOPHYLACTUS (circa prin. Comm. in cap. xi. Marci.) Ut ſi velint, valeant gloriam eius agnoſcere, & per prophetias de eo completas ſcirent quod eſt verus Deus; ſi vero noluerint, maius fieret eis iudicium, quia tot claris miraculis non crediderunt. Huius igitur adventus claritatem Evangeliſta deſcribens, dicit: *Et cum appropinquaret Hieroſolymæ, & Bethaniæ ad montem olivarum, mittit duos ex diſcipulis ſuis*. BEDA (cap. xli. in Mar.) Bethania villula eſt, ſive civitas in latere montis Oliveti, ubi Lazarus eſt ſuſcitatus a mortuis. Quomodo autem diſcipulos miſerit, & ad quid, oſtendit ſubdens: *Et ait illis: Ite in caſtellum quod eſt contra vos.* THEOPHYLACTUS (par. a prin. Comment.) Conſidera vero quanta Dominus diſcipulis prædixerit, ſcilicet quod invenirent pullum: unde ſequitur: *Et ſtatim introeuntes illic invenietis pullum ligatum, ſuper quem nemo adhuc hominum ſedit: ſolvite illum, & adducite*: & quod impedirentur ab accipiendo: unde ſequitur: *Et ſi quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite quia Domino neceſſarius eſt*: & quod hoc dicto permitterentur accipere: unde ſequitur: *Et continuo illum dimittet huc*. Et ſicut Dominus prædixerat, ita (2) impletur: unde ſequitur: *Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in bivio, & ſolvunt eum*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxvi. ante med.) Matthæus aſinam dicit, & pullum, ceteri autem de aſina tacent: ubi ergo utrumque factum poteſt intelligi, nulla repugnantia eſt, nec ſi alius unum, alius alium commemoraret; quanto minus moveri oportet, ſi alius unum, alius utrumque commemoret?

Sequitur: *Et quidam de illic ſtantibus dicebant illis: Quid facitis, ſolventes pullum? Qui dixerunt eis ſicut præceperat illis Ieſus, & dimiſerunt eis*, ſcilicet pullum. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Non autem hoc permitterent, niſi divina virtus eis incumberet, cogens illos; præſertim quia rurales exiſtentes, & coloni permiſerunt pullum auferre.

Sequitur: *Et duxerunt pullum ad Ieſum, & imponunt illi veſtimenta ſua: & ſedit ſuper eum*. CHRYSOSTOMUS (hom. lxvii. in Matth.) Non quidem quod ex neceſſitate a monte Oliveti uſque Hieruſalem ſuper pullum ire Dominum oportebat, cum Iudæam, & omnem Galilæam pedes perambulaverat; ſed ſignum erat quod fiebat. Sequitur: *Multi autem veſtimenta ſua ſtraverunt in via*. (3) Magis autem ad ornatum, & ad ſacramentum pertinet, quam ad neceſſitatem. Sequitur: *Et qui præibant, & qui ſequebantur clamabant dicentes: Hoſanna, benedictus qui venit in nomine Domini*. Multitudo enim donec cor-

(1) *P. Nicolai legit* caritate. (2) *Al.* impleretur. (3) *In quatuor ſæpe citatis exemplis hic habetur:* HIERONYMUS. Sub pedibus pulli aſinæ. *Alii autem frondes cædebant de arboribus, & ſternebant in via*. Magis autem ad ornatum &c. *Infra tamen in alia Hieronymi appendice, conſentientibus omnibus quæ vidimus editionibus, repetuntur verba* ſub pedibus pulli aſinæ.

corrupta non fuit, cognovit quod congruum erat: propter quod honorificavit Ieſum unuſquiſque ſecundum propriam virtutem: unde laudantes ipſum, hymnum leviticum aſſumpſerunt, dicentes, Hoſanna, quod ſecundum quoſdam idem eſt quod ſalvum me fac; ſecundum vero quoſdam idem quod hymnus. Æſtimo autem primum eſſe verius, nam in cxvii. Pſalmo habetur: „ O Domine ſalvum me fac: " quod in Hebraico ſcriptum eſt, „ Hoſanna. " Beda (cap. xliv. in Mar.) Eſt autem *Hoſanna* verbum Hebraicum compoſitum ex duobus, corrupto, & integro: ſalva namque, ſive ſalvifica apud eos dicitur *hoſy*; at vero *anna* interiectio eſt deprecantis, quomodo apud Latinos eſt dolentis heu. Hieronymus (ſuper *Alii autem*.) *Hoſanna* igitur, ideſt ſalvifica, dicunt, ut homines ſalventur ab eo benedicto, vincente, & veniente *in nomine Domini*, ideſt Patris ſui, quoniam Filius de Patre nomen ſuſcepit, & Pater de Filio. Chryſoſtomus [a]. Sic ergo dant Deo gloriam, dicentes: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Benedicunt etiam regnum Chriſti, dicentes: *Benedictum quod venit regnum patris noſtri David*. Theophylactus (ſuper *In nomine Domini*.) Regnum autem David regnum Chriſti dicebant, & quia de ſemine David Chriſtus deſcenderat, ſimulque quia David interpretatur manu fortis: quis enim fuit manu fortis niſi Dominus, cuius manus tot & talia miracula operata eſt? Chryſoſtomus. Unde & multoties Prophetæ, David Chriſtum nuncupant, propter originem Chriſti ex David ſecundum carnem. Beda (ubi ſupra.) Legimus autem in Evangelio Ioannis, quia ne facerent eum Regem, in montem fugit. Nunc autem ubi paſſurus Hieroſolymam venit, non refugit eos qui ſe Regem nuncupant, ut aperte doceret quia non temporalis, & terreni, ſed æterni in cælis Rex eſſet imperii, atque ad regnum per contemptum mortis perveniret. Notandum autem quanta ſit conſonantia turbæ cum voce Gabrielis, qui ait Luc. i. „ Dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ſui: " ut ſcilicet gentem cui David quondam temporalis regni gubernacula præbuit, hanc ipſe verbis, & factis ad regnum cæleſte vocaret. Chryſoſtomus. Et ulterius dant gloriam Deo cum ſubdunt: *Hoſanna in excelſis*; ideſt, hymnus, & gloria ſit univerſorum Deo, qui eſt in excelſis. Hieronymus (ſuper *Alii autem clamabant*.) Vel *hoſanna*, ideſt ſalvifica, *in excelſis*, & imis; ideſt, ut iuſti ædificentur in ruinam angelorum, & terreni, & ſubterranei etiam ſalventur. Myſtice autem appropinquat Dominus Hieroſolymæ, quæ eſt viſio pacis: in qua manet fixa immobiliſque felicitas, quæ, ſecundum Apoſtolum, eſt omnium credentium. Beda (cap. xli. cir. princ.) Bethania autem domus obedientiæ dicitur: quia multos ante paſſionem ſuam docendo domum ſibi obedientiæ effecit: & in monte Oliveti poſita eſſe dicitur: quia Eccleſiam unctione ſpiritualium chariſmatum, & ſcientiæ pietatiſque luce refovet. Miſit autem diſcipulos in caſtellum quod contra eos erat; hoc eſt, doctores, qui indocta orbis loca quaſi contra poſiti caſtelli mœnia evangelizando penetrarent, deſtinavit. Hieronymus (ſuper *Miſit duos*.) Bini vocantur, & bini mittuntur diſcipuli Chriſti: quoniam caritas non conſiſtit cum uno, ut dicitur Eccle. iv. „ Væ ſoli. " Duo educunt Hebræos de Ægypto, duo deportant botrum de terra ſancta, ut ſemper præpoſiti iungant opus, & ſcientiam, & duo mandata de duabus tabulis proferant, & duobus fontibus abluantur, & de duobus vectibus arcam Domini portent, & inter duos Cherubim Deum cognoſcant, ſpiritu, & mente pſallentes. Theophylactus (non procul a prin. Comment. in cap. xi. Mar.) Non autem erat ei neceſſarius pullus; ſed eum quæſivit oſtendens quod debebat ſe ad gentilem populum transferre. Beda (cap. xli. ſuper illud, *Invenerunt pullum alligatum*.) Pullus enim aſinæ laſcivus, & liber populum nationum ſignificat: *ſuper quem nemo adhuc hominum ſedit*: quia nemo rationabilium doctorum frenum correctionis, quo vel linguam cohibere a malo, vel in arctam vitæ viam ire cogeretur, utilia ſuadendo contulerat. Hieronymus (ubi ſupra.) Invenerunt autem pullum ligatum ante ianuam foris, quia populus gentilis ligatus erat vinculis peccatorum ſuorum ante ianuam fidei, ideſt extra Eccleſiam. Ambro-

Ex editione P. Nicolai.

[a] Nihil tale in Chryſoſtomo, ſed hom xi. ex iis quæ ſuper Marcum ei perperam tribuuntur, ſic tantum habet. *Tria dicunt: Hoſanna filio David; & hoc pertinet ad incipientes. Benedictus qui venit in nomine Domini; hoc ad proficientes. Hoſanna in excelſis; hoc ad regnantes.* Nec id etiam quod ſequitur infra Theophylactum, eſt Chryſoſtomi.

ſius ſuper Lucam (Lib. IX. non remote a princ.). Vel invenerunt eum ligatum ante ianuam: quia extra Chriſtum quicumque eſt, foris eſt in via; qui autem in Chriſto eſt, foris non eſt. *In tranſitu*, ſive *in bivio* addidit, ubi nullius certa poſſeſſio, non præſepe, non alimenta, non ſtabulum. Miſera ſervitus cui vagum ius eſt: plures enim dominos habet qui unum non habet. Alieni alligant ut poſſideant, iſte ſolvit ut teneat: vehementiora enim dona novit eſſe quam vincula. BEDA (cap. xli.) Vel recte in bivio ſtabat, quia non viam certam vitæ, fideique tenebat, ſed plures, dubioſque ſectarum calles ſequebatur erroneus. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel *in bivio*, ideſt in libertate arbitrii, dubitans inter vitam & mortem. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Vel *in bivio*, ideſt in vita hac. Solutus eſt autem a diſcipulis per baptiſmum, & fidem. HIERONYMUS (ibidem.) Quidam autem dicebant, *Quid facitis?* ac ſi dicerent (Luc. vii.) „Quis poteſt dimittere peccata?" THEOPHYLACTUS (ibidem.) Vel prohibentes ſunt dæmones, quibus fuerunt Apoſtoli fortiores. BEDA (cap. xli. ſup. *Dimiſerunt eis*.) Vel magiſtri errorum, qui venientibus ad ſalutem Gentium doctoribus obſiſtebant; at poſtquam fidei dominicæ poteſtas apparuit credentibus, adverſariorum querelis liber credentium populus ad Dominum, quem corde portaret, adducebatur. Veſtimenta autem Apoſtolorum quæ illi imponunt, vel doctrina virtutum, vel diſcretio Scripturarum, vel eccleſiaſticorum dogmatum varietates intelligi poſſunt; quibus illi corda hominum, ante nuda, & frigida, quæ Chriſto ſeſſore digna fiant operiunt. HIERONYMUS. Vel *imponunt veſtimenta ſua*; ideſt, ſtolam primam immortalitatis per baptiſmi ſacramenta afferunt. Sedit autem Ieſus ſuper eum, ideſt in eis regnare cœpit, ut non regnet peccatum in laſciva carne; ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto. *Multi autem ſtraverunt veſtimenta ſua in via*, ſub pedibus pulli aſinæ. Qui ſunt pedes, niſi extremi (1) qui portant, quos ad iudicandum conſtituit Apoſtolus? Qui & ipſi, etſi non ſunt dorſum, in quo ſedit Dominus, tamen cum militibus a Ioanne inſtruuntur. BEDA (cap. xli. ſuper *Multi ſtraverunt*.) Vel multi veſtimenta ſua in via ſternunt, quia ſancti martyres propriæ ſe carnis amictu exuentes, ſimplicioribus Dei famulis viam ſuo ſanguine parant. Multi etiam veſtimenta ſua in via ſternunt, quia corpora ſua per abſtinentiam domant, ut Dei iter ad montem parent, vel exempla bona ſequentibus præbeant. Frondes autem, vel ramos de arboribus cædunt qui in doctrina veritatis ſemina patrum de eorum eloquio (2) capiunt, (3) & hæc in via Dei ad auditoris animum venientis, humili prædicatione ſubmittunt. THEOPHYLACTUS (Marc. xi. ſuper *Sternebant veſtimenta ſua*.) Sternamus & nos viam vitæ noſtræ, cædentes ramos de arboribus, ideſt ſanctos imitantes: nam arbores ſancti ſunt, de quibus ille ramos cædit qui virtutem imitatur eorum. HIERONYMUS (ibidem.) Iuſti enim ut palma florebunt, anguſti radicibus, lati in floribus, & fructibus, quoniam bonus odor Chriſti ſunt. Sternunt viam mandatorum Dei bona fama. Qui præibant, Prophetæ ſunt; & qui ſequebantur, Apoſtoli. BEDA (cap. xli. ſuper *Et qui præibant*.) Et quia omnes electi, ſive qui in Iudæa eſſe poterant, ſive qui nunc in Eccleſia exiſtunt, in mediatorem Dei & hominum crediderunt, & credunt; qui præeunt, & qui ſequuntur *Hoſanna* clamabant. THEOPHYLACTUS (ſuper *Et qui præcedebant*.) Sed & qui præeunt, & qui ſequuntur noſtrorum actuum ad laudem ſunt Dei: quidam enim in præterita vita bonum fecerunt initium, ſequens vero non eſt ut prior, neque in laudem Dei finita.

(b) BEDA (ſuper *Et intravit Hieroſolymam*.) Appropinquante tempore paſſionis, appropinquare voluit Dominus loco paſſionis, ut per hoc intimaret quia ſua ſponte mortem ſubiret: unde dicitur: *Et introivit Hieroſolymam in templum*. Quod autem ingreſſus civitatem primo templum adiit, formam nobis religionis quam ſequamur præmonſtrat, ut cum forte quemlibet locum in quo ſit domus orationis intramus, primo ad hanc divertamus. Hoc quoque intelligendum eſt quod tantæ Dominus fuerit paupertatis, & ita nulli ſit adulatus, ut in urbe maxima nullum hoſpitem, nullam invenerit manſionem; ſed in agerulo parvulo apud Lazarum ſororeſque eius habitaret: eorum quippe vicus Bethania eſt: unde ſequitur: *Et circumſpectis omnibus*, ſi quis eum hoſpitio ſuſciperet, *cum iam veſpera eſſet hora*, *exiit in Bethaniam cum duodecim*. Non hoc ſemel fecit; ſed per omnes quinque dies, ex quo Hieroſolymam aſcenderat uſque ad tempus paſſionis hoc ipſum ſemper agere ſolebat, ut per diem in templo doceret, nocte vero exiens moraretur in monte Oliveti.

Se-

(1) *Al.* qui portant quod ad iudicandum &c. (2) *Al.* rapiunt. (3) *Al.* & hoc, *item* & hic.

Sequitur: *Et alia die, cum exiret a Bethania, eſurit*. CHRYSOSTOMUS *a* (hom. lx. in Matth. aliq. a princ.) Qualiter autem mane eſuriebat, ut Matthæus dicit, niſi quia diſpenſative hoc carni ſuæ conceſſit? Sequitur: *Cumque vidiſſet a longe ficum habentem folia, venit, ſi quid forte inveniret in ea*. Maniſeſtum eſt autem, quod hoc ſecundum ſuſpicionem diſcipulorum dicitur, qui æſtimabant propter hoc Chriſtum ad ficulneam acceſſiſſe; & propter hoc ficulneam ipſam maledictam eſſe, quod in ea fructum non invenit: nam ſequitur: *Et cum veniſſet ad eam, nihil invenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. Et reſpondens dixit ei: Iam non amplius in æternum quiſquam ex te fructum manducet*. Maledicit ego ficulneam propter diſcipulos, ut confidant. Quia enim ubique beneficia tribuebat, nullumque puniebat; oportebat autem eius punitivæ virtutis demonſtrationem præbere, ut diſcerent quia poſſet etiam Iudæos perſequentes ſiccare; noluit hoc demonſtrare in hominibus: unde in planta ſuæ punitivæ virtutis præbuit ſignum: unde oſtenditur quod principaliter propter hoc ad ficulneam venit, non propter eſuriem. Quis enim tam inſcius eſt ut putet quod matutino tempore tali ſtimularetur eſurie; aut quid eſt quod impediret eum comedere antequam domum exiret? Neque poteſt dici quod viſio fructus excitavit in eſurie appetitum: non enim erat ficorum tempus. Sed ſi eſuriebat, cur de alio comedere non quærebat, ſed de ficu fructus ante tempus tribuere non valente? Qua etiam pœna erat dignum, ficum fructum non habere ante tempus? *b* Ideoque ex his ſufficienter ſyllogizari poteſt, quod propriam volebat demonſtrare virtutem, ut non frangerentur animis in eius paſſione. THEOPHYLACTUS. Volens oſtendere diſcipulis quod, ſi vellet, hos qui crucifixuri erant ipſum, in momento poſſet exterminare. Myſtice autem Dominus introivit in templum, ſed rurſus exivit, oſtendens quod ipſum relinqueret deſertum, & in rapinam. BEDA. Circumſpicit autem omnia corda, (1) & cum in contradicentibus veritati non inveniat ubi caput reclinet, ſecedit ad fideles, & in eis qui obediunt, manſionem fecit: Bethania namque, domus obedientiæ dicitur. HIERONYMUS. Mane autem ad Iudæos venit, atque nos in veſpera mundi viſitat. BEDA (ſuper *Cnm vidiſſet a longe ficum*.) Sicut autem parabolas loquitur, ita & operatur: ideo eſuriens in ficu fructum quærit, cuius nondum tempus eſſe novit, & tamen eam perpetua ſterilitate damnavit, ut oſtenderet plebem Iudæorum propter folia, ideſt verba iuſtitiæ, quæ habebat ſine fructu, ideſt bono opere, non poſſe ſalvari, ſed ſcindi, & in ignem mitti. Eſuriens ergo, ideſt ſalutem humani generis deſiderans, vidit ficum, ideſt Iudæum, habentem folia, ideſt eloquia legis, & Prophetarum, & quæſivit in ea fructum boni operis, docendo, corripiendo, miracula faciendo; & non invenit, & ideo damnavit. Tu quoque, ſi non vis damnari a Chriſto in iudicio, arbor ſterilis eſſe caveto; ſed potius pauperi Chriſto fructum pietatis quo indiget, offer. CHRYSOSTOMUS *c*. Eſt autem & aliter dicere, quod Dominus ante tempus fructum quæſivit in ficu, & non inveniens maledixit: quia omnes qui mandata legis adimplent, iſti ſuo tempore fructificare dicuntur; ſicut eſt illud mandatum, „Non mœchaberis:“ qui autem non ſolum non mœchatur, ſed permanet virgo, quod eſt magis, virtutibus excedit. Dominus autem a perfectis non ſolum exigit ut virtutes obſervent, ſed ſupra mandata fructificent.

(c) BEDA (ſuper *Et veniunt Hieroſolymam*.) Quod (2) maledicendo ficum infructuoſam per figuram Dominus fecit, hoc idem mox apertius oſtendit eiiciendo improbos de templo. Ficus enim non peccavit, ſi ante tempus fructum non habuit; ſed ſacerdotes: unde dicitur: *Et veniunt Hieroſolymam: & cum introiſſet in templum, cœpit eiicere vendentes, & ementes in templo*. Et quidem credendum eſt, quod ea tantum vendi, vel emi repererit in templo quæ ad miniſterium templi neceſſaria eſſent.

(1) *Al.* & in contradicentibus veritati, & non inveniens ubi caput reclinet &c. (2) *Al.* Quia maledicendo.

Ex editione P. Nicolai.

a Eadem quoque habet Victor Antiochenus ubi ſupra, proprius ad ſeriem, & textum huius loci, tametſi ſenſus idem apud utrumque. *b* Apud Chryſoſtomum hæc appendix non habetur; & pro illa potius habet Victor Antiochenus: *Ne ob virium imbecillitatem, vel naturalem eſuriem, cibi deſiderium pro ſe geſſiſſe Chriſtum, exiſtimarent, ſed alio ſpectaſſe*. *c* Nec iterum in Chryſoſtomo, nec in Victore Antiocheno, nec in Theophylacto id occurrit; ſed potius ex Origene tract. xvi. in Matth. colligi poteſt æquivalenter, non expreſſe.

Si ergo ea quæ alibi libere geri poterant, Dominus in domo ſua temporalia negotia geri non patitur; quanto magis ea quæ numquam fieri licet, plus cæleſtis iræ merentur, ſi in ædibus Deo ſacratis aguntur?

Sequitur: *Et menſas nummulariorum*. THOPHYLACTUS (ſuper *Et menſas collybiſtarum*.) Nummularios vocat campſores nummorum: nummus enim genus æris minuti eſt.

Sequitur: *Et cathedras vendentium columbas evertit*. BEDA (ſuper *Et cathedras vendentium*.) Quia Spiritus ſanctus in columba ſuper Dominum apparuit, recte per columbas Spiritus ſancti chariſmata deſignantur. Columba igitur venditur, quando manus impoſitio, per quam Spiritus ſanctus recipitur, ad pretium præbetur. Cathedras autem vendentium columbas evertit: quia qui ſpiritualem gratiam venumdant, vel ante homines, vel ante Dei oculos ſacerdotio privantur. THEOPHYLACTUS (a med. Comm. cap. XI.) Sed & ſi quis baptiſmatis gratiam, & puritatem tradiderit dæmoni per peccatum, ſuam columbam vendidit; & propter hoc foras de templo eiicitur.

Sequitur: *Et non ſinebat ut quiſquam transferret vas per templum*. BEDA (ſuper *Et non ſinebat ut quis transferret*.) De vaſis illis dicit quæ mercandi gratia inferebantur. Ceterum abſit ut vaſa Deo dicata Dominus eiiceret de templo, vel intro ferre prohiberet in templum: ubi futuri examinis prætendit exemplum: quia de Eccleſia repellit reprobos, & ne ultra ad interturbandam Eccleſiam intrent, æterno eos verbere compeſcit. Sed & peccata quæ cordibus fidelium inerant, divinitus immiſſa compunctio tollit; & ne ultra repetantur, divina in eis gratia adiuvat.

Sequitur: *Et docebat eos, dicens: Nonne ſcriptum eſt, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus?* HIERONYMUS (ſuper *Et intravit*.) Iuxta Eſaiam cap. LVI. *Vos autem feciſtis ſpeluncam latronum*, iuxta Hieremiam cap. VII. BEDA. *Omnibus*, inquit, *gentibus*, non uni genti Iudææ; nec in uno Hieroſolymæ urbis loco, ſed in toto orbe terrarum: & nequaquam taurorum, & hircorum, & arietum, ſed orationis. THEOPHYLACTUS (Mar. XI. a med. Comment.) Speluncam autem latronum templum nominat propter lucrum: genus namque latronum ad lucrum ſe congregat. Quia ergo illa animalia quæ ad ſacrificium oblata erant, cauſa lucri vendebant, latrones ipſos dixit. *a* Ad hoc enim in templo erant vel ut non dantes corporaliter perſequentur, vel dantes ſpiritualiter necarent. Templum etiam, & domus Dei mens eſt, & conſcientia fidelium, quæ ſi in læſione proximi perverſas cogitationes profert, quaſi in ſpelunca latrones reſident. Ergo mens fidelium ſpelunca latronis fit quando relicta ſimplicitate ſanctitatis, illud conatur agere quo valeat proximis nocere. AUGUSTINUS De Con. Evang. (Lib. II. cap. LXVII.) Ioannes autem longe diverſo ordine hoc narrat: unde manifeſtum eſt non ſemel, ſed iterum hoc eſſe a Domino factum; ſed illud primum commemoratum a Ioanne, hoc ultimum a ceteris tribus. THEOPHYLACTUS. Quod etiam eſt in maiorem redargutionem Iudæorum: quia cum Dominus hoc toties fecerit, ipſi minime ſe correxerunt. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. LXIII.) In hoc etiam Marcus non eumdem ordinem tenet cum Matthæo; ſed quia Matthæus ita connectit cap. XXI. „ Et relictis illis, abiit foras extra civita-„ tem in Bethaniam: " unde mane revertentem in civitatem, arbori maledixiſſe commemorat; probabilius creditur ipſe potius tenuiſſe ordinem temporis (1) de vendentibus, & ementibus eiectis de templo. Prætermiſit ergo Marcus quod prima die factum eſt, cum intravit in templum, & recordatum interpoſuit, cum dixiſſet quod non invenit aliquid in ficulnea præter folia, quod ſecundo die factum eſt, ſicut ambo teſtantur. GLOSSA *b*. Quem autem effectum correctio Domini in miniſtris templi habuerit, oſtendit Evangeliſta cum ſubdit: *Quo audito principes ſacerdotum, & ſcribæ quærebant quomodo eum perderent*: ſecundum illud Amos cap. V. „ Odio habuerunt „ cor-

(1) *Al. omittitur* de.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a BEDA. Eius nomine prætermiſſo, prius iſta ut ex Theophylacto ſumpta confundebantur cum prædictis, ex Gregorio autem hom. XXXIX. in Evang. Beda mutuatus eſt, ubi non eadem ſerie, ſed multis interiectis habentur. Gloſſa quoque ſub ſolo Theophylacti nomine refert, unde huc tranſcripta ſunt.

b Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat, nec alibi occurrit.

„ corripientem in porta, & loquentem perſecte abominati ſunt." Ab hoc autem tam iniquo propoſito ad tempus ſolo timore retrahebantur: unde ſubditur: *Timebant enim eum, quoniam univerſa turba admirabatur ſuper doctrina eius.* „ Erat enim docens „ eos ſicut poteſtatem habens, & non ſicut „ ſcribæ eorum, & phariſæi;" ut alibi dicitur, ſupra 1.

(d) HIERONYMUS (Marc. XI. ſuper illud, *Et cum veſpera eſſet.*) Relinquens Dominus poſt ſe tenebras in Iudæorum cordibus, ut ſol egrediebatur de civitate ad aliam quæ eſt benevola, & obediens: & hoc ſignificatur cum dicitur:] *Et cum veſpera eſſet facta, egrediebatur de civitate.* Sed occidit ſol, & oritur ſol: lux enim ablata a ſcribis, lucet in Apoſtolis, unde in civitatem revertitur: propter quod ſubditur: *Et cum mane tranſirent*, ſcilicet in civitatem euntes, *viderunt ficum aridam factam a radicibus*. THEOPHYLACTUS (Mar. XI. a med. Comm.) Quod miraculum magnum videtur in hoc quod tam humidam, & viridem arborem ſiccaverit. Quamvis autem Matthæus dicat ficulneam continuo areſactam, & quod videntes diſcipuli admirati ſunt; non admireris ſi nunc a Marco audis ficum in craſtinum areſactam vidiſſe diſcipulos: nam ſic intelligendum eſt hoc quod dicitur a Matthæo, ſcilicet quod non ſtatim viderunt, ſed in craſtinum. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. LXVII.) Intelligitur autem non tunc aruiſſe quando viderunt, ſed continuo quando maledicta eſt: neque enim areſcentem, ſed penitus areſactam viderunt; ac ſic eam continuo in verbo Domini aruiſſe intellexerunt. HIERONYMUS (ubi ſupra, ſuper *Viderunt ficum areſactam.*) Ficus autem aridam a radicibus, ſynagoga eſt a Cain, & a ceteris, a quibus omnis ſanguis ab Abel uſque ad Zachariam requiritur. BEDA. A radicibus autem areſacta eſt ficus, ut oſtenderetur gens impia non ad tempus, vel ex parte corripienda externorum incurſibus, & per pœnitentiam liberanda, ſicut ſæpe factum eſt; ſed æterna damnatione ferienda. Vel areſacta eſt a radicibus, ut oſtendatur non ſolum humano extrinſecus, ſed divino intus ſavore funditus deſtituenda: nam & vitam perdit iu cælis, & patriam in terris. HIERONYMUS (ſuper *Et dixit Petrus.*) Petrus autem agnoſcit aridam, & abſciſſam radicem, cui ſuccedit oliva fructifera, pulchra vocata a Domino: unde ſequitur: *Et recordatus Petrus dixit ei: Rabbi, ecce ficus cui maledixiſti, aruit.* CHRYSOSTOMUS *a*. Quod autem Petrus, & alii diſcipuli mirati ſunt, non erat perfectæ fidei: non enim magnum erat hoc Deo. Quia ergo non manifeſte noverant eius virtutem, eorum ignorantia fecit eos in admirationem prorumpere: & ideo ſubditur: *Et reſpondens Ieſus ait illis: Habete fidem Dei. Amen dico vobis, quia qui dixerit huic monti &c.* quaſi dicat: Non ſolum lignum ſiccare poteritis, ſed & montem iuſſu, ac præcepto tranſmutare. THEOPHYLACTUS (Marc. XI. a med.) Mirare autem divinam miſericordiam qualiter, nobis appropinquantibus ad eum per fidem, miraculorum virtutem condonat, quam ipſe poſſidet per naturam, intantum ut etiam montes tranſmutare poſſimus. BEDA (ſuper *Dicetis monti huic.*) Solent autem Gentiles qui contra Eccleſiam maledicta ſcripſere, improperare noſtris, quia non habuerunt plenam fidem Dei, qui numquam montes transferre potuerunt. Quibus reſpondendum eſt, non omnia ſcripta eſſe quæ in Eccleſia ſunt geſta; ſicut & de factis ipſius Chriſti Scriptura teſtatur. Fieri autem potuit, ſi neceſſitas id fieri popoſciſſet; quomodo factum legimus (1) precibus beati patris Gregorii Neocæſareæ Ponti Antiſtitis, viri meritis & virtutibus eximii, ut mons in terra tantum loco cederet, quantum incolæ civitatis opus habebant. CHRYSOSTOMUS *b*. Vel aliter. Sicut ficum non propter ſe ſiccavit, ſed in ſignum Hieruſalem ad areſactionem perventuræ, & ad demonſtrationem virtutis ſuæ; ſic intelligendum eſt & de promiſſione quæ eſt circa montem; quamvis huiuſmodi tranſmutatio non ſit impoſſibilis ſecundum Dei virtutem. HIERONYMUS (ſuper *Quicumque dixerit huic monti.*) Chriſtus igitur, qui eſt mons creſcens de lapide abſciſſo ſine

(1) *In quatuor ſæpe citatis exemplis legitur ſic:* precibus Gregorii Neocæſarienſis, cuius precibus mons tantum ſpatii reliquit ſtructoribus Eccleſiæ quantum opus habuerat. *Veneta autem Nicolini editio notat ad marginem hoc haberi ex Euſebio Lib.* VII. *Hiſt. cap.* XXV.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Victor Antiochenus ubi ſupra; nec tale quidquam in Chryſoſtomo. *b* Quod ſubiungitur ex Chryſoſtomo, non occurrit.

ne manibus, tollitur, & mittitur in mare, quando Apoſtoli dicunt digne Act. XIII. „ Transferamur ad gentes alteras, quia vos „ indignos iudicaſtis audiendi verbum Dei.“ BEDA (ſuper iiſdem verbis.) Vel quia montis nomine diabolus ſignificatur propter ſuperbiam, mons ad præceptum eorum qui fortes ſunt in fide, tollitur de terra, & in mare proiicitur, cum prædicantibus verbum Dei doctoribus ſanctis, immundus ſpiritus ab eorum corde repellitur qui ad vitam (1) ſunt præordinati, & in turbulentis, amariſque infidelium mentibus veſaniam ſuæ tyrannidis exercere permittitur: in quos tanto acrius deſævit, quanto amplius ſe dolet a læſione priorum fuiſſe depulſum.

Sequitur: *Propterea dico vobis: omnia quæ orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis*. THEOPHYLACTUS (ſup. *Omnia quæcumque orantes petitis.*) Qui enim ex affectu credit, manifeſtum eſt quod in Deum erigit cor ſuum, & illi coniungitur, & certificatur cor eius calefactum, quaſi ſuam petitionem iam conſecutum: quod quidem intelligibile eſt ei qui paſſus eſt hoc. Et mihi quidem videtur illos hoc pati qui menſuram, & modum attendunt: propter hoc Dominus dicit, quod omnia accipietis quæcumque fide petieritis. Qui enim credit ſe totum diſponi a Deo, cum lacrymis intercedens, & quaſi Domini pedes in oratione tenere ſe cogitans, quæ iuſte poſtulat conſequetur. Vis autem & aliter quæ petis accipere? Dimitte, ſi quid contra te peccaverit frater tuus: & hoc eſt quod ſubditur: *Et dum ſtabitis ad orandum, dimittite, ſi quid habetis adverſus aliquem, ut & Pater veſter qui in cælis eſt dimittat vobis peccata veſtra*. HIERONYMUS (ſuper illud, *Et cum ſtabitis ad orandum.*) Septem verſus orationis dominicæ Marcus ſuo more in una oratione comprehendit. Is autem cui dimiſſa ſunt omnia peccata, quid amplius rogabit niſi ut perſeveret in eo quod obtinuit? BEDA (ſuper iiſdem verbis.) Notanda eſt autem diſtinctio deprecantium. Qui perfectam habet fidem, quæ per dilectionem operatur, ille orando, vel etiam iubendo poteſt transferre montes ſpirituales, quomodo fecit Paulus de Elima mago; qui vero tantæ veſtigium perfectionis necdum conſcendere queunt, poſtulent ſibi peccata dimitti, & impetrabunt, ſi tamen in ſe peccantibus aliis primo ipſi dimittant. Sin autem hoc facere contemnunt, non ſolum orando virtutes facere, ſed nec ſuorum poſſunt veniam conſequi peccatorum: & hoc eſt quod ſubditur: *Quod ſi vos non dimiſeritis, nec Pater veſter qui in cælis eſt dimittet vobis peccata veſtra*. (2)

(e) THEOPHYLACTUS a (cir. fin. Comment.) Quia Dominus de templo eiecerat eos qui templum quaſi tabernam rerum venalium faciebant, irati fuerant; ideo accedunt, ut interrogent, & tentent: unde dicitur: *Et veniunt rurſus Hieroſolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum ſummi ſacerdotes, & ſcribæ, & ſeniores, & dicunt ei: In qua poteſtate hæc facis; & quis dedit tibi hanc poteſtatem ut iſta facias?* quaſi dicat: Quis es tu qui talia facis? Numquid doctorem te conſtituis, & te ordinas principem ſacerdotum? BEDA (In fin. Commen. XI. cap.) Et quidem quandn dicunt, *In qua poteſtate hæc facis?* de Dei dubitant poteſtate, & ſubintelligi volunt diabnli eſſe quod facit: addentes quoque, *Quis dedit tibi hanc poteſtatem?* manifeſtiſſime Dei Filium negant, quem putant non ſuis, ſed alienis viribus ſigna facere. THEOPHYLACTUS (in fine Commen.) Hæc autem dicebant, credentes ipſum in iudicationem reducere, ut ſi diceret, In poteſtate mea, ipſum tenerent; ſi autem diceret, In poteſtate alterius, ab eo diſcedere populum procurarent, qui ipſum Deum eſſe credebant. Dominus vero illos interrogat de Ioanne, non fruſtra, neque ſophiſtice, ſed quia de eo Ioannes perhibuerat teſtimonium: unde ſequitur: *Ille autem reſpondens ait illis: Interrogabo vos & ego*. BEDA (cir. fin. cap.) Poterat quidem Dominus aperta reſponſione, tentatorum calumnias confutare; ſed prudenter interrogat, ut ſuo vel ſilentio, vel ſententia condemnentur: quod apparet ex eo quod ſubditur: *Ac illi cogitabanr ſecum, dicentes: Si dixerimus, De cælo, dicet nobis: Quare ergo non creditis ei?* Quaſi dicat: Quem confitemini de cælo habuiſſe prophetiam, mihi teſtimonium perhibuit, & ab

(1) *Ali omittitur* ſunt. (2) *Nicolai ſuperaddit ſequentia*. GLOSSA (Interlinealis.) Tremenda ſententia inquit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non HIERONYMUS, ut inepte antea notabatur, bis repetendo eius nomen, hic nimirum, & in ſequenti appendice, quaſi diviſum ſenſum continerent.

Digitized by Google

ab illo audiſtis in qua iſta facio poteſtate. Sequitur: *Si dixerimus, Ex hominibus*. Viderunt ergo, quodlibet horum reſpondiſſent, in laqueum ſe caſuros, timentes lapidationem; ſed magis timentes veritatis confeſſionem: unde ſequitur: *Et reſpondentes, dicunt Ieſu, Neſcimus*. (1) HIERONYMUS (in fin. Commen. in XI. cap. Mar.) De lucerna invidi obſcurantur: unde dicitur Pſal. CXXXI.,, Paravi lucernam Chriſto meo: ,, inimicos eius induam confuſione. "

Sequitur: *Reſpondens Ieſus, ait illis: Neque ego dico vobis in qua poteſtate hæc faciam*. BEDA (in fin. Commen. in XI. cap. Mar.) Quaſi dicat: Non vobis dico quod ſcio, quia non vultis fateri quod ſcitis. Notandum autem, quod duas ob cauſas maxime ſcientia veritatis eſt occultanda quærentibus; ſcilicet cum is qui quærit, aut minus capax eſt ad intelligendum quod quærit; aut contemptu veritatis, aut aliquo (2) alio indignus eſt cui debeat aperiri quod quærit.

CAPUT XII.

(a) ET cœpit illis in parabolis loqui. Vineam paſtinavit homo, & circumdedit ſepem, & fodit lacum, & ædificavit turrim, & locavit eam agricolis, & peregre profectus eſt. Et miſit ad agricolas in tempore ſervum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ: qui apprehenſum eum cæciderunt, & dimiſerunt vacuum. Et iterum miſit ad illos alium ſervum; & illum in capite vulneraverunt, & contumeliis affecerunt. Et rurſum alium miſit; & illum occiderunt. & plures alios quoſdam cædentes, alios vero occidentes. Adhuc ergo unum habens filium cariſſimum, & illum miſit ad eos noviſſimum, dicens: Quia reverebuntur filium meum. Coloni autem dixerunt ad invicem: Hic eſt heres: venite, occidamus eum; & noſtra erit hereditas. Et apprehendentes eum occiderunt, & eiecerunt extra vineam. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos, & dabit vineam aliis. Nec Scripturam hanc legiſtis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli? A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Et quærebant eum tenere, & timuerunt turbam. Cognoverunt enim quoniam ad eos parabolam hanc dixerit: & relicto eo abierunt.

(b) Et mittunt ad eum quoſdam ex phariſæis, & herodianis, ut eum caperent in verbo. Qui venientes dicunt ei: Magiſter, ſcimus quia verax es, & non curas quemquam. Nec enim vides in faciem hominum, ſed in veritate viam Dei doces. Licet dari tributum Cæſari, an non dabimus? Qui ſciens verſutiam illorum, ait illis: Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, ut videam. At illi obtulerunt ei. Et ait illis: Cuius eſt imago hæc, & inſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris. Reſpondens autem Ieſus dixit illis: Reddite igitur quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Et mirabantur ſuper eo.

(c) Et venerunt ad eum ſadducæi, qui dicunt reſurrectionem non eſſe, & interrogabant eum dicentes: Magiſter, Moyſes nobis ſcripſit, ut ſi cuius frater mortuus fuerit, & dimiſerit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat frater eius uxorem ipſius, & reſuſcitet ſemen fratri ſuo. Septem ergo fratres erant, & primus accepit uxorem, & mortuus eſt, non relicto ſemine: & ſecundus accepit eam, & mortuus eſt, & nec iſte reliquit ſemen: & tertius ſimiliter: & acceperunt eam ſimiliter ſeptem, & non reliquerunt ſemen. Noviſſime omnium defuncta eſt & mulier. In reſurrectione ergo, cum reſurrexerint, cuius de his erit uxor? Septem enim habuerunt eam uxorem. Et reſpondens Ieſus ait illis: Nonne ideo erratis, non ſcientes Scripturas, neque virtutem Dei? Cum enim a mortuis reſurrexerint, neque nubent, neque nubentur; ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælis. De mortuis autem quod reſurgant non legiſtis in libro Moyſi, ſuper rubum quomodo dixerit illi

(1) *Al.* BEDA. (2) *P. Nicolai habet* odio.

Digitized by Google

illi Deus, inquiens: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob? Non eſt Deus mortuorum, ſed vivorum. Vos ergo multum erratis.

(d) Et acceſſit unus de ſcribis, qui audierat illos conquirentes, & videns quoniam bene illis reſponderit, interrogavit eum quod eſſet primum omnium mandatorum. Ieſus autem reſpondit ei, quia primum omnium mandatum eſt, Audi Iſrael: Dominus Deus tuus, Deus unus eſt: & diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua: hoc eſt primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt illi: Diliges proximum tuum tamquam te ipſum. Maius horum aliud mandatum non eſt. Et ait illi ſcriba: Bene, magiſter. in veritate dixiſti, quia unus eſt Deus, & non eſt alius præter eum: & ut diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine; & diligere proximum ſicut ſeipſum, maius eſt omnibus holocautomatibus, & ſacrificiis. Ieſus autem videns, quod ſapienter reſpondiſſet, dixit illi: Non es longe a regno Dei. Et nemo iam audebat eum interrogare.

(e) Reſpondens Ieſus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt ſcribæ, Chriſtum filium eſſe David? Ipſe enim David dicit in Spiritu ſancto: Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Ipſe ergo David dicit ipſum Dominum, & unde eſt filius eius? Et multa turba eum libenter audiebat.

(f) Et dicebat eis in doctrina ſua: Cavete a ſcribis, qui volunt in ſtolis ambulare, & ſalutari in foro, & in primis cathedris ſedere in ſynagogis, & primos diſcubitus in cœnis; qui devorant domos viduarum ſub obtentu prolixæ orationis: hi accipient prolixius iudicium.

(g) Et ſedens Ieſus contra gazophylacium, aſpiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium, & multi divites iactabant multa. Cum veniſſet autem una vidua pauper, miſit duo minuta, quod eſt quadrans. Et convocans diſcipulos ſuos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus miſit qui miſerunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis, miſerunt; hæc vero de penuria ſua omnia quæ habuit miſit totum victum ſuum.

(a) GLOSSA [a]. Poſtquam Dominus prudenti interrogatione tentatorum ora concluſerat, conſequenter eorum malitiam parabolice demonſtrat: unde dicitur: *Et cœpit illis in parabolis loqui. Vineam paſtinavit homo*. HIERONYMUS. Homo Deus Pater dicitur humano affectu; vinea domus Iſrael eſt; ſepis eſt cuſtodia Angelorum; lacus eſt lex; turris templum; agricolæ ſacerdotes. BEDA (in prin. Commen. in cap. XII.) Vel ſepis murus eſt (1) urbis, lacus, ſive torcular altare, aut illa torcularia quorum tres Pſalmi prænotantur titulo. THEOPHYLACTUS. Vel ſepis eſt lex, prohibens eos alienigenis commiſceri.

Sequitur: *Et peregre profectus eſt*. BEDA (in initio Commen. ad XII. cap. Mar.) Non loci mutatione; ſed abire videtur a vinea, ut vinitoribus liberum operandi arbitrium derelinquat.

Sequitur: *Et miſit ad agricolas in tempore ſervum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ*. HIERONYMUS. Servi miſſi Prophetæ, fructus vineæ obedientia eſt. De Prophetis alii cæſi, alii vulnerati, alii occiſi ſunt: unde ſequitur: *Qui apprehenſum eum cœciderunt, & dimiſerunt vacuum*. BEDA (ubi ſupra.) Servus qui primo miſſus eſt, ipſe legifer Moyſes intelligitur. Sed cæſum eum dimiſerunt vacuum: irritaverunt enim Moyſen in caſtris. Sequitur: *Et iterum miſit ad illos alium ſervum, & illum in capite vulneraverunt, & contumeliis affecerunt*. Servus alter David Regem, & ceteros Pſalmiſtas ſignificat; ſed hunc affectum contumeliis in capite vulneraverunt, quia Pſalmiſtarum carmina

(1) *Al.* orbis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

mina parvipendentes, ipſum David abiecerunt, dicentes III. Reg. XII. „ Quæ nobis pars „ cum David? “ Sequitur: *Et rurſus alium miſit; & illum occiderunt, & plures alios, quoſdam cadentes, alios vero occidentes*. Tertium cum ſuis ſociis ſervum, Prophetarum chorum intellige: ſed quem Prophetarum non ſunt perſecuti? His ſane tribus ſervorum gradibus, omnium ſub lege doctorum figuram poſſe comprehendi Dominus alibi prouuntiat, dicens Luc. XXIV. „ Quoniam neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt „ in lege, & Prophetis, & Pſalmis de „ me. “ THEOPHYLACTUS (Mar. XII. non remote a prioc.) Vel aliter. Per primum ſervum iotellige Prophetas qui circa tempus Eliæ fuerunt: quoniam Michæam verberavit Sedechias pſeudopropheta: ſecuodum vero ſervum quem in capite vulneraverunt, ideſt affecerunt iniuria, intellige Prophetas qui fuerunt circa tempus Oſeæ, & Eſaiæ: tertium vero ſervum intellige Prophetas qui fuerunt circa tempus Danielis, & Ezechielis.

Sequitur: *Adhuc ergo unum habens filium cariſſimum, & illum miſit ad eos noviſſimum, dicens: Quia forte reverebuntur filium meum*. HIERONYMUS (non procul a princ. Commen.) Filius cariſſimus, & noviſſimus Unigeoitus eſt. Quod autem dicit, *Reverebuntur filium meum*, per ironiam hoc dicitur. BEDA (cap. XLII.) Vel aliter. Quod ait, *Quia forte reverebuntur filium meum*, non de igoorantia venit; ſed ambigere dicitur Deus, ut libera voluntas homini reſervetur. THEOPHYLACTUS (non procul a prin.) Vel aliter. Non ignorans quod futurum erat, hoc dixit; ſed oſtendens quid erat decens, & congruum eos operari. *Coloni autem dixerunt ad invicem: Hic eſt heres: venite, occidamus eum: & noſtra erit hereditas*. BEDA (ſuper *Hic eſt heres*.) Maniſeſtiſſime Dominus probat, Iudæorum principes non per ignorantiam, ſed per invidiam crucifixiſſe Filium Dei. Intellexerunt enim hunc eſſe cui dictum eſt Pſal. II. „ Dabo tibi gentes „ hereditatem tuam. “ (1) Hanc occiſione eius mali coloni præripere moliebantur, cum crucifigentes eum Iudæi, fidem quæ per eum eſt, extinguere, & ſuam magis quæ ex lege eſt iuſtitiam præferre, ac Gentibus imbuendis conabantur inſerere.

Sequitur: *Et apprehendentes eum, occiderunt, & eiecerunt extra vineam*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Scilicet extra Hieruſalem: extra civitatem quippe crucifixus eſt Dominus. HIERONYMUS (par. a prio. Comm. in XII. cap.) *Vel eiecerunt eum extra vineam*, ideſt extra plebem, dicentes Ioan. VIII. „ Samaritaous es, & dæmooium „ habes. “ Vel quia quantum io ſe erat, ex ſuis eum finibus excludentes, Gentibus ſuſcipiendum dederunt.

Sequitur: *Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet, & perdet colonos, & dabit vineam aliis*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. LXX.) Et quidem Matthæus cap. XXI. illos reſpondiſſe ſubiungit, atque dixiſſe, „ Malos male perdet; “ quod Marcus hic non ab ipſis reſponſum eſſe commemorat; ſed Dominum poſt ioterrogationem ſuam ipſum ſibi quodammodo reſpondiſſe. Sed facile poteſt intelligi vel illorum vocem ita ſubiunctam ut oon interponeretur, Illi reſponderunt, aut Illi dixerunt, ſed tamen intelligeretur; aut ideo reſponſionem iſtam Domino potius attributam, quia cum verum dixeruot, etiam de illis hoc ipſe reſpondit, qui veritas eſt. THEOPHYLACTUS (Mar. XII. non remote a princ.) Domious ergo vineæ eſt Pater Filii interempti, & ipſe Filius interemptus, qui perdet coloo os, tradens ipſos Romanis; & populum dabit aliis colonis, ideſt Apoſtolis. Perlegas Actus Apoſtolorum, & inveoies tria millia, & quinque millia repente credentium, & fructificantium Deo. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Vel datur vinea aliis, ideſt ab oriente, & occidente, & auſtro, & ab aquilone venientibus, & recumbentibus cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno Dei. BEDA (ſuper *Veniet, & perdet colonos*.) Hoc autem ita divinitus fuiſſe procuratum prophetico ſtatim affirmavit exemplo, ſubiiciens: *Nec Scripturam hanc legiſtis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli?* quaſi dicat: Quomodo implebitur hæc prophetia, niſi quia Chriſtus a vobis reprobatus, & occiſus, traditus eſt Gentibus prædicandus, ut quaſi lapis angularis duos populos condat in ſemetipſum, atque ex utroque populo unam ſibi fidelium civitatem, unum templum ædificet? Eoſdem enim ſynagogæ magiſtros, quos ſupra colonos dixerat, nunc ædificantes appellat: quia ſubditam ſibi plebem ad ferendos vitæ fructus quaſi vineam videbantur excolere; ipſi quoque hanc Deo inhabitatore digoam quaſi domum conſtruere, atque ornare præcipiebantur. THEOPHY-

(1) *Al.* Hanc occiſionem eius, *item* occaſionem eius. *P. Nicolaius habet* Hanc autem occiſo eo mali coloni &c.

LACTUS (Mar. XII. ſuper *Lapidem quem reprobaverunt.*) Lapis ergo quem reprobaverunt doctores, hic factus eſt in caput anguli, ideſt in caput Eccleſiæ: angulus namque Eccleſia eſt, quaſi coniungens Iudæos, & Gentiles: hic angulus, ſcilicet Eccleſia, a Domino factus eſt, & eſt mirabilis in oculis noſtris, ſcilicet fidelium: nam ab infidelibus miraculis detrahitur. Mirabilis quidem eſt Eccleſia quaſi miraculis (1) ſiſtens Domino cooperante Apoſtolis, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis; & hoc eſt quod dicitur: *A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris.* HIERONYMUS (aliq. a princ. Commen.) Vel aliter. Hic lapis reprobus, quem geſtat angulus coniungens in cœna agnum cum pane, finiens vetus, novum inchoans teſtamentum, præſtat mira in oculis noſtris, ut topazion. BEDA (ſuper *Quærebant eum tenere.*) Principes autem ſacerdotum oſtendebant vera eſſe quæ Dominus dixerat; quod patet ex hoc quod ſubditur: *Et quærebant eum tenere.* Ipſe enim eſt heres cuius iniuſtam necem dicebat eſſe vindicandam a Patre. Moraliter autem cuique fidelium cum myſterium baptiſmi committitur, quaſi vinea quam excolat locatur. Sed miſſus ſervus contumeliis affectus, vel cæſus eiicitur, cum ſermo auditus vel contemnitur, vel, quod peius eſt, etiam blaſphematur. Miſſum inſuper heredem quantum in ſe eſt occidit qui Filium Dei conculcavit. Perdito malo cultore, vinea datur alteri, cum dono gratiæ, quod ſuperbus ſprevit, humilis quiſque ditabitur. Sed hoc quod principes ſacerdotum manum mittere quærentes in Ieſum, timore turbæ retinentur, quotidie geritur in Eccleſia, cum quilibet ſolo nomine frater eam quam non diligit eccleſiaſticæ fidei, & pacis unitatem propter cohabitantium fratrum bonorum multitudinem aut erubeſcit, aut timet impugnare.

(b) BEDA (cap. XLII. ſuper *Mittunt ad eum quoſdam.*) Quærentes Dominum comprehendere ſummi ſacerdotes timuerunt turbam; atque ideo quod per ſe non potuerunt, terrenis poteſtatibus efficere tentabant, ut vel ipſi a morte eius viderentur immunes: & ideo dicitur: *Et mittunt ad eum quoſdam ex phariſæis, & herodianis, ut eum caperent in verbo.* THEOPHYLACTUS (ibid.) Diximus alibi de herodianis, quod hæreſis quædam nova erat dicentium, Chriſtum eſſe Herodem, propter hoc quod defecerant ſucceſſiones regni Iudæorum. Alii vero dicunt herodianos milites fuiſſe Herodis, quos phariſæi pro teſtibus inducebant de his quæ dicebantur a Chriſto, ut eum caperent, & adducerent. Vide autem eorum malitiam, qualiter cum adulatione Chriſtum decipere volebant: nam ſequitur: *Qui venientes dicunt ei: Magiſter, ſcimus.* HIERONYMUS (ſuper *Ut caperent eum.*) Melitis (2) enim verbis eum interrogabant, & circumdabant eum, ſicut apes mel portantes in ore, aculeum in tergo. BEDA (ſuper *Magiſter, ſcimus.*) Blanda autem, & fraudulenta interrogatio illuc provocat reſpondentem ut magis Deum quam Cæſarem timeat, & dicat non debere tributa ſolvi, ut ſtatim audientes herodiani, ſeditionis contra Romanos auctorem habeant: & ideo ſubdunt: *Et non curas quemquam: nec enim vides in faciem hominum.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Et non reſpicis.*) Ita ut Cæſarem non honores, ſcilicet contra veritatem. Ideo ſubdunt: *Sed in veritate viam Dei doces. Licet tributum dari Cæſari, an non dabimus?* Totum enim artificium eorum erat undique præcipitium habens: ut ſi diceret, quod licet cenſum Cæſari dari, provocent contra eum plebem, quaſi in ſervitutem reducentem ipſum populum; ſi vero diceret, quod non licet dari, ſic accuſarent eum tamquam excitaret populum contra Cæſarem. Sed Sapientiæ fons fugit dolos eorum: unde ſequitur: *Qui ſciens verſutiam eorum, ait illis: Quid me tentatis? Afferte mihi denarium, ut videam. At illi obtulerunt ei.* BEDA (cap. XLII. in Mar. ſuper *Afferte mihi denarium.*) Denarius eſt genus nummi quod pro decem nummis imputabatur, & habebat imaginem Cæſaris: unde ſequitur: *Et ait illis: Cuius eſt imago hæc, & inſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris.* Qui putant interrogationem Salvatoris ignorantiam eſſe, non diſpenſationem, ex hoc diſcant quod potuit ſcire cuius imago eſſet, ſed interrogat, ut ad ſermonem eorum competenter reſpondeat: unde ſequitur: *Reſpondens autem Ieſus dixit illis: Reddite igitur quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.*) Quaſi dicat: Date quod imaginem habet imaginato, ideſt denarium Cæſari: poteſtis enim & cenſum Cæſari dare, & Deo propria offerre. BEDA (ibid.) Ideſt decimas, & primitias, & oblationes, & victimas; quomodo & ipſe (3) reddidit quæ Dei ſunt, Patris faciens voluntatem. HIERONYMUS (ſuper *Magiſter, ſcimus.*) Vel aliter.

(1) *Nicolai legit* conſiſtens. (2) *Al.* Melius enim verbis. (3) *Al.* reddit.

ter. Nummum habentem Cæſaris imaginem reddite coactum Cæſari; voſipſos libenter Deo reddite. „Signatum eſt enim ſuper nos „ lumen vultus tui Domine," Pſal. IV. non Cæſaris. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Quaſi Cæſar etiam eſt uniuſcuiuſque noſtrorum corporum inevitabilis neceſſitas. Iubet ergo Dominus dari corpori cibaria propria, & veſtitum, *& quæ ſunt Dei Deo* (1). Sequitur: *Et mirabantur ſuper eo*. Qui credere debuerant, ad tantam ſapientiam ſunt mirati, quod calliditas eorum non inveniſſet locum.

(c) GLOSSA *a*. Poſtquam Dominus ſapienter phariſæorum callidam tentationem evitavit, oſtenditur quomodo etiam ſadducæos tentantes confundit: unde dicitur: *Et venerunt ad eum ſadducæi, qui dicunt reſurrectionem non eſſe*. THEOPHYLACTUS (Mar. XII. ſuper *Et veniunt ſadducæi ad illum*.) Hæreſis quædam Iudæorum erat, qui dicebantur ſadducæi, & hi reſurrectionem negabant, & dicebant quod non ſit Angelus, neque ſpiritus. Hi ergo accedentes ad Ieſum, doloſe narrationem quamdam inquiſierunt, per quam oſtenderent reſurrectionem non eſſe nec factam, nec fiendam. Et ideo ſubditur: *Et interrogabant eum, dicentes, Magiſter*. In qua quidem narratione ſeptem ponunt, qui mulierem acceperant, ut magis (2) retrahant a reſurrectione. BEDA (ſuper illud, *Moyſes ſcripſit nobis*.) Recte enim iſtiuſmodi fingunt fabulam, quæ deliramenti arguat eos qui reſurrectionem aſſerunt corporum. Poteſt autem fieri ut vere in gente eorum aliquando hoc acciderit. HIERONYMUS (ſuper *Septem eam habuerunt uxorem*.) Myſtice autem mulier ſterilis non relinquens ſemen ex ſeptem fratribus, noviſſime moriens, quid aliud ſignificat quam Iudaicam ſynagogam relictam a Spiritu ſeptiformi, qui ſeptem Patriarchas implevit, qui non reliquerunt ei ſemen Abrahæ, quod eſt Ieſus Chriſtus? licet enim puer natus eſt illis, nobis tamen Gentibus datus eſt: quæ mulier mortua erat Chriſto, nec cuiquam Patriarchæ de ſeptem in reſurrectione coniungetur. Septenario namque numero univerſitas perfectorum ſignificatur, ut verſa vice per Eſaiam cap. IV. dicitur: „Apprehendent ſeptem mulieres virum unum;" ideſt, ſeptem Eccleſiæ, quas Dominus amat, arguit, & caſtigat, cum una fide adorant: unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus ait illis: Nonne ideo erratis, non ſcientes Scripturas, neque virtutem Dei?* THEOPHYLACTUS (Mar. XII. parum ante finem Commen.) Quaſi dicat: Vos non intelligitis qualem reſurrectionem Scriptura annuntiet. Creditis enim quod reſtauratio corporum talium ſit futura qualia nunc ſunt; non autem ſic erit. Sic igitur ignoratis Scripturam, ſed etiam virtutem ignoratis divinam. Vos enim conſideratis quaſi difficile, dicentes: Qualiter poterunt membra diſſoluta coniungi, & animabus adunari? Hoc enim reſpectu divinæ potentiæ quaſi nihil eſt. Sequitur: *Cum enim a mortuis reſurrexerint, neque nubent, neque nubentur; ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælis*; quaſi dicat: Divina quædam erit vitæ reſtauratio, & angelica, cum ulterius non corrumpemur, ſed eodem modo manebimus, & propter hoc nuptiæ auferentur. Nam nuptiæ quidem nunc ſunt propter corruptionem, ut per ſucceſſionem generis perſiſtamus, & non deficiamus; tunc vero ſicut Angeli erimus, qui ſunt ſine ſucceſſione nuptiali, & numquam deſinunt. BEDA *b* (ſuper *Neque nubent, neque nubentur*.) Conſiderandum eſt hic quod Latina conſuetudo hic Græco idiomati non reſpondet. Nubere enim proprie dicuntur mulieres, & viri uxores ducere; ſed nos ſimpliciter dictum intelligamus, ut nubere de viris, & nubi de uxoribus ſcriptum ſit. HIERONYMUS (ſuper *Nonne ideo erratis*?) Sic igitur errant non intelligentes Scripturas, quia in reſurrectione homines *erunt ſicut Angeli Dei*; ideſt, nemo ibi moritur, nemo ibi naſcitur; nec infans eſt ibi, nec ſenex. THEOPHYLACTUS (Mar. XII. a med. Comm.) Et aliter etiam decipiuntur non intelligentes Scripturas. Si enim has intellexiſſent, intelligerent quomodo per Scripturas reſurrectio mortuorum poſſit probari: unde ſubdit: *De mortuis quod reſurgant non legiſtis in libro Moyſi, ſuper rubum quomodo dixit illi Deus, inquiens: Ego ſum Deus Abraham, & Deus, Iſaac, & Deus, Iacob?* HIERONYMUS (ſuper *De mortuis autem quod reſurgant*.) Dico autem, *Super rubum*, in quo eſt ſimilitudo veſtra, in quo ignis ardebat,

(1) *Nicolaius addit ex Theophylacto* ſcilicet vigilias, orationes &c. (2) *Al.* rem trahant.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat. *b* Ex Hieronymo mutuatus in XXII. caput Matth.

bat, ſed non eius ſpinas conſumebat; ſic vos inflammat eloquium meum, nec ſpinas veſtras ſub maledicto germinatas abſumit. THEOPHYLACTUS (Mar. XII. a med. illius.) Dico autem: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob*; quaſi dicat, Deus viventium: unde ſubdit: *Non eſt Deus mortuorum, ſed vivorum*. Non enim dixit, Ego fui, ſed *Ego ſum*, tamquam illi præſentes exiſtant. Sed forte aliquis dicet, quod hoc dixit ſolum Deus de anima Abrahæ, non de corpore. Ad quod dicimus, quod Abraham utrumque importat, ſcilicet corpus, & animam, ita ut & corporis ipſe ſit Deus, & corpus vivat apud Deum, ideſt in Dei ordinatione. BEDA (ſuper *Ego ſum Deus Abraham*.) Vel (1) quia cum probavit animas permanere poſt mortem (neque enim poterat fieri ut eorum eſſet Deus qui nequaquam ſubſiſterent) conſequenter introduceretur & corporum reſurrectio, quæ cum animabus bona, malaque geſſerunt. HIERONYMUS (ſuper *De mortuis autem non legiſtis*.) Cum autem dicit, *Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob*, ter Deum nominando Trinitatem intimavit. Cum autem dicit, *Non eſt Deus mortuorum*, unum Deum iterans, unam ſubſtantiam ſignificavit. Vivunt autem qui (2) vendicant portionem quam elegerant; mortui autem ſunt qui quod vendicaverant, perdiderunt.

Vos ergo multum erratis. GLOSSA *a*. Quia videlicet & Scripturis contradicebant, & virtuti Dei derogabant.

(d) GLOSSA *b*. Poſtquam Dominus confutavit phariſæos, & ſadducæos tentantes, hic oſtenditur quomodo ſatisfecit ſcribæ quærenti: unde dicitur: *Et acceſſit unus de ſcribis, qui audierat illos conquirentes, & videns quod bene illis reſponderit, interrogavit eum quod eſſet primum omnium mandatorum*. HIERONYMUS (ſuper *Quod eſt primum mandatum in lege*.) Quæ eſt hæc quæſtio problematis, quod eſt commune omnibus peritis in lege, niſi quod diverſa in Exodo, & Levitico, & Deuteronomio ordinantur mandata? Unde non unum, ſed duo intulit mandata, quibus quaſi duobus uberibus ſuper pectus ſponſæ elevatis noſtra alitur infantia; & ideo ſubditur: *Primum omnium mandatum eſt: Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus unus eſt*. Primum omnium maximum mandatum dicit; hoc eſt quod ante omnia debemus in corde ſinguli quaſi unicum pietatis fundamentum locare, ideſt cognitio, atque confeſſio divinæ unitatis cum executione bonæ operationis, quæ in dilectione Dei, & proximi perficitur: unde ſubdit: *Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua: hoc eſt primum mandatum*. THEOPHYLACTUS (Mar. XII. a med. Com.) Attende qualiter omnes animæ vires enumeravit. Eſt enim virtus animæ animalis, quam (3) expedit in dicendo, *Et tota anima tua*, ad quam pertinet ira, & deſiderium; quæ omnia tribui vult divino amori. Eſt & alia vis, quæ dicitur naturalis, ad quam pertinet nutritiva, & augmentativa; & iſta eſt etiam danda Domino tota, propter quod dicit, *Ex toto corde*. Eſt & alia vis rationalis, quam mentem vocat; & iſta etiam eſt danda Deo tota. GLOSSA *c*. Quod autem ſubdit, *Et ex tota fortitudine*, ad vires corporales referri poteſt.

Sequitur: *Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum ſicut teipſum*. THEOPHYLACTUS (a med. Comm.) Propter hoc dicit eſſe ſimile, quia hæc duo mandata alternatim ſunt ſibi conſona, & reciproce convertuntur: nam qui diligit Deum, diligit & facturam ſuam. Principale autem factorum eius eſt homo: unde qui diligit Deum, diligere debet omnes homines; qui vero diligit proximum, qui multoties dat cauſam ſcandali, multo magis eum debet diligere qui ſemper præſtat beneficia: & ideo propter cohærentiam horum mandatorum ſubdit: *Maius horum aliud mandatum non eſt*.

Sequitur: *Et ait illi ſcriba: Bene, Magiſter, in veritate dixiſti*. BEDA (ſuper illud, *Bene Magiſter in veritate*.) Oſtendit ex hoc quod dicit, *Maius eſt omnibus holocautomatibus, & ſacrificiis*, gravem ſæpe inter ſcribas & phariſæos quæſtionem eſſe verſatam, quod eſſet mandatum primum, ſive maximum divinæ legis; quibuſdam videlicet hoſtias, & ſacrificia laudantibus; aliis vero fidei, & dilectionis opera præferentibus: eo quod pluri-

(1) *P. Nicolai ponit* Vel etiam ut cum probaverit &c. (2) *Al.* nec vendicant. (3) *Forte* expendit.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat; etſi præcedentia tum ex Beda, tum etiam ex Hieronymo (ſuppoſititio tamen) ibi referuntur. *b* Nec id rurſus in Gloſſa eſt qualis nunc extat. *c* Quod ſubiungitur ex Gloſſa, nunc in illa non extat.

rimi patrum ante legem ex fide tantum, quæ per dilectionem operatur, placerent Deo. In hac ſententia ſcriba iſte ſe fuiſſe declarat.

Sequitur: *Ieſus autem videns quod ſapienter reſpondiſſet, dixit illi: Non longe es a regno Dei.* THEOPHYLACTUS (Mar. XII. a med. Comm.) In quo non eum eſſe perfectum teſtatur: non enim dixit, Intra regnum cælorum es; ſed *Non longe es a regno Dei*. BEDA (ſuper *Non longe es a regno Dei.*) Ideo autem non fuit longe a regno Dei, quia ſententiæ illius quæ novi teſtamenti, & evangelicæ perfectionis eſt propria, fautor extitiſſe probatus eſt. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Li. II. cap. LXXIII.) Nec moveat quod Matthæus dicit tentantem fuiſſe, a quo Dominus interrogatus eſt: fieri enim poteſt ut quamvis tentans acceſſerit, Domini tamen reſponſione correctus ſit: aut certe ipſam tentationem non accipiamus malam, tamquam decipere volentis inimicum, ſed cautam potius, tamquam experiri amplius volentis ignotum. HIERONYMUS (ſuper *Et ait illi ſcriba.*) Vel non eſt longe qui venit callide: longior namque eſt ignorantia a regno Dei, quam ſcientia: unde ſupra ſadducæis, *Erratis*, inquit, *neſcientes Scripturam, neque virtutem Dei*. Sequitur: *Et nemo audebat iam eum interrogare.* a Quia enim in ſermonibus confutati ſunt, ultra non interrogant, ſed apertiſſime comprehenſum Romanæ tradunt poteſtati. Ex quo intelligimus, venena invidiæ poſſe quidem ſuperari, ſed difficile conquieſcere.

(e) THEOPHYLACTUS (Mar. XII. inter med. & finem Commen.) Quia Chriſtus ad paſſionem venturus erat, opinionem falſam corrigit Iudæorum, qui Chriſtum filium David eſſe dicebant, non Dominum eius: unde dicitur: *Et reſpondens Ieſus, dixit docens in templo*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Ideſt, palam eis de ſe loquitur, ut inexcuſabiles ſint: ſequitur enim: *Quomodo dicunt ſcribæ Chriſtum filium David eſſe?* THEOPHYLACTUS (inter med. & finem Comm.) Oſtendit vero Chriſtus ſe eſſe Dominum per verba David: nam ſequitur: *Ipſe autem dicebat in Spiritu ſancto: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis*; quaſi dicat: Non poteſt is mihi dicere quod David abſque gratia Spiritus ſancti hoc dixerit; ſed in Spiritu ſancto vocavit eum Dominum. Et quod ſit Dominus, oſtendit per hoc quod ſubdit: *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum*. Ipſi enim erant inimici eius, quos Deus Pater poſuit ſcabellum Chriſti. Quod autem a Patre ſubiiciuntur ei inimici, non infirmitatem Filii, ſed unitatem naturæ, qua in altero alter operatur, ſignificat. Nam & Filius ſubiicit inimicos Patri, quia Patrem clarificat ſuper terram. GLOSSA b. Sic ergo Dominus ex prædictis concludit dubitabilem quæſtionem: nam ex verbis David præmiſſis habetur quod Chriſtus ſit Dominus David; ex dicto autem ſcribarum habetur, quod ſit filius eius: & hoc eſt quod ſubditur. *Ipſe ergo David dicit eum Dominum; & unde eſt filius eius?* BEDA (ſuper *Quomodo dicunt ſcribæ?*) Interrogatio Ieſu nobis profuit uſque hodie contra Iudæos: & hi enim qui confitentur Chriſtum eſſe venturum, hominem ſimplicem, & ſanctum virum aſſerunt de genere David. Interrogemus ergo eos docti a Domino, ſi ſimplex homo eſt, & tantum filius David, quomodo vocet eum David Dominum ſuum in Spiritu ſancto. Non autem reprehenduntur quod David filium dicunt, ſed quod Dei Filium eum eſſe non credunt.

Sequitur: *Et multa turba libenter eum audiebat*. GLOSSA c. Quia ſcilicet videbant eum ſapienter reſpondentem, & interrogantem.

(f) HIERONYMUS (Mar. XII. ſuper *Ait illi ſcriba.*) Confutatis ſcribis, & phariſæis, ut ignis eorum arida exempla incendit: unde dicitur: *Et dicebat eis in doctrina ſua: Cavete a ſcribis, qui volunt in ſtolis ambulare*. BEDA (ſuper *Cavete a ſcribis.*) Ambulare in ſtolis, cultioribus veſtimentis indutos ad publicum procedere ſignificat; in quo inter cetera dives ille qui epulabatur quotidie ſplendide, peccaſſe deſcribitur. THEOPHYLACTUS (al. ante finem Comment.) In ſtolis autem venerabilibus ambulabant, ex hoc volentes præhonorari, & ſimiliter alia appetebant quæ cedunt ad gloriam: nam ſequitur: *Et ſalutari in foro, & in primis cathedris ſedere in ſynagogis, & primos diſcubitus in cœnis*, ſcilicet volunt. BEDA (ubi ſupra.) Notandum autem, quod non ſalutari in foro, non pri-

mos

Ex editione P. Nicolai.

a BEDA. Eius nomine prætermiſſo, prius iſta confundebantur cum Hieronymi verbis, qui Hieronymus tamen ſuppoſititius dumtaxat, non verus eſt. b Non eſt in Gloſſa. c Neque hoc rurſum in Gloſſa eſt qualis nunc extat.

mos ſedere, vel diſcumbere vetat eos quibus hoc officii ordine competit; ſed eos qui hæc ſive habita, ſive non habita indebite amant, a fidelibus quaſi improbos docet eſſe cavendos, animum videlicet, non gradum redarguens; licet culpa non careat, ſi iidem in foro litibus intereſſent qui in cathedra Moyſi ſynagogæ magiſtri cupiunt appellari. Duplici ſane ratione a vanæ gloriæ cupidis attendere iubemur, ne ſcilicet eorum vel ſimulatione ſeducamur, æſtimantes bona eſſe quæ faciunt, vel æmulatione inflammemur, fruſtra gaudentes in bonis (1) quæ ſimulant, laudari. THEOPHYLACTUS (al. ante fin.) Specialiter etiam Apoſtolos docet ut nullam cum ſcribis habeant converſationem, ſed ipſum Chriſtum imitentur; ordinanſque ipſos magiſtros in his quæ ſunt circa vitam agenda, alios eis ſupponit. BEDA (ſupra *Qui devorant.*) Non ſolum autem laudes ab hominibus, verum etiam pecunias quærunt: unde ſequitur: *Qui devorant domos viduarum ſub obtentu prolixæ orationis.* Sunt enim qui ſe iuſtos ſimulantes, a peccatorum ſuorum conſcientia (2) turbatis, quaſi patroni pro eis in iudicio futuri, pecunias accipere non dubitant: & cum porrecta manus pauperi preces iuvare ſoleat, illi ob hoc maxime in precibus pernoctant, ut pauperi nummum tollant. THEOPHYLACTUS (Marc. XII. al. ante finem.) Accedebant autem ſcribæ ad has mulieres, quæ ſine protectione viri manebant, quaſi earum fierent protectores; & ſimulatione orationis, & habitu reverentiæ, & hypocriſi viduas decipiebant, & ſic etiam devorabant divitum domos. Sequitur: *Hi accipient prolixius iudicium*, ſcilicet quam ceteri Iudæorum peccantium.

(g) BEDA (ſuper *Et ſedens contra gazophylacium.*) Dominus qui (3) appetitus primatus, & vanæ gloriæ cavendos eſſe monuerat, etiam dona ferentes in domum Domini certo examine diſcernit: unde dicitur: *Et ſedens Ieſus contra gazophylacium aſpiciebat quomodo turba iactaret æs in gazophylacium.* Sermone Græco (4) philaxe, ſervare dicitur, & gaza Perſica lingua divitiæ vocantur: unde gazophylacium locus appellari ſolet, quo divitiæ ſervantur; quo nomine & arca, in qua donaria populi congregabantur ad uſus templi neceſſarios, & porticus, in quibus ſervabantur, appellabantur. Habes exemplum de porticibus in Evangelio. „ Hæc (inquit Ioan. VIII.) verba locutus eſt in gazophylacio, docens in templo. " Habes & de arca in Libro Regum IV. cap. XII. „ Et attulit Ioiada Pontifex gazophylacium unum. " THEOPHYLACTUS (paulo ante finem Commen.) Erat autem laudabilis conſuetudo apud Iudæos, ut ſcilicet habentes, & volentes aliquid in gazophylacio ponerent, quod eſſet pro ſacerdotibus, & pauperibus, & viduis, ut exinde nutrirentur: unde ſubditur: *Et multi divites iactabant multa.* Multis autem hoc facientibus acceſſit & vidua, oſtendens affectum in oblatione pecuniæ ſecundum propriam virtutem: unde ſubditur: *Cum veniſſet autem una vidua pauper, miſit duo minuta, quod eſt quadrans.* BEDA (non remote a fine.) Quadrantem (5) vocant calculatores quartam partem cuiuslibet rei, videlicet aut loci, aut temporis, aut pecuniæ. Forſitan ergo hoc loco quartam partem ſicli, ideſt quinque obolos ſignificat. Sequitur: *Et convocans diſcipulos ſuos ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus miſit qui miſerunt in gazophylacium.* Deus enim non ſubſtantiam offerentium, ſed conſcientiam penſat; nec perpendit quantum in eius ſacrificio, ſed ex quanto proferatur: unde ſubdit: *Omnes enim ex eo quod abundabat illis miſerunt; hæc vero de penuria ſua omnia quæ habuit miſit, totum victum ſuum.* HIERONYMUS. Myſtice autem divites ſunt qui proferunt de theſauro cordis ſui nova, & vetera; quæ ſunt incerta, & occulta ſapientiæ divinæ utriuſque teſtamenti; paupercula autem quæ eſt (6) niſi ego, & mei ſimiles, qui mitto quod poſſum, & deſidero quod non poſſum vobis explanare? Nam non quantum vos audiſtis, ſed ex quanto conſiderat Deus. Unuſquiſque autem quadrantem poteſt offerre, quæ eſt voluntas prompta; quæ dicitur quadrans, quia cum tribus conſiſtit, ſcilicet cogitatu, verbo, & facto. Quod dicitur, *Totum victum ſuum miſit*, hoc ſignificat quia tota voluntas corporis in victu conſiſtit: unde dicitur Eccle. VI. „ Totus labor hominis in ore ſuo eſt. " THEOPHYLACTUS (cir. finem Comment.) Vel aliter. Vidua iſta anima hominis eſt, relinquens ſatanam, cui fuerat adiuncta; quæ mittit in templi ærario duo minuta, carnem ſcilicet, & mentem: carnem quidem per abſtinentiam, mentem vero per humilitatem: ut ſic audire valeat quod totum victum ſuum poſuit, & ſacrum fecit, nihil de ſuo mundo relinquens.

(1) *Al.* quæ laudari ſimulant. (2) *Al.* turbati. (3) *Al.* appetituros primatus. (4) *Al.* philattin, φυλάττειν. (5) *Al.* vocavit. (6) *Al.* ut ego; *& in fine cum puncto affirmationis.*

Digitized by Google

quens. BEDA (prope finem.) Allegorice autem divites, qui in gazophylacium munera mittebant, Iudæos de iuſtitia legis elatos deſignant. Vidua pauper, Eccleſiæ ſimplicitatem deſignat: pauper, quidem, quia ſpiritum ſuperbiæ, vel concupiſcentias temporalium abiecit; vidua vero, quia (1) Ieſus vir eius pro ea mortem pertulit. Hæc in gazophylacium duo minuta mittit: quia dilectionem Dei, & proximi, ſeu fidei, & orationis munera defert, quæ (2) conſiderantur proprie fragilitatis minuta, ſed merito piæ intentionis accepta cunctis ſuperbientibus Iudæorum operibus præſtant. Ex abundanti ſibi Iudæus mittit in munera Dei qui de iuſtitia ſua præſumit. Omnem victum ſuum in Dei munera mittit Eccleſia, quia omne quod vivit, non ſui meriti, ſed divini muneris eſſe intelligit.

CAPUT XIII.

(a) ET cum egrederetur de templo, ait illi unus ex diſcipulis ſuis: Magiſter, aſpice quales lapides, & quales ſtructuræ. Et reſpondens Ieſus ait illi: Vides has magnas ædificationes? Non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non deſtruatur.

(b) Et cum ſederet in monte olivarum contra templum, interrogabant eum ſeparatim Petrus, & Iacobus, & Ioannes, & Andreas: Dic nobis quando iſta fient, & quod ſignum erit quando hæc omnia incipient conſummari? Et reſpondens Ieſus cœpit dicere illis: Videte ne quis vos ſeducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego ſum; & multos ſeducent. Cum audieritis autem bella, & opiniones bellorum, ne timueritis. Oportet enim hæc fieri, ſed nondum finis. Exurget enim gens contra gentem, & regnum ſuper regnum, & erunt terræmotus per loca, & fames. Initium dolorum hæc.

(c) Videte autem voſmetipſos: tradent enim vos in conciliis, & in ſynagogis vapulabitis, & ante præſides, & Reges ſtabitis propter me, in teſtimonium illis. Et in omnes gentes primum oportet prædicari Evangelium. Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini; ſed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquamini. Non enim vos eſtis loquentes, ſed Spiritus ſanctus. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium; & conſurgent filii in parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem ſuſtinuerit in finem, hic ſalvus erit.

(d) Cum autem videritis abominationem deſolationis ſtantem ubi non debet (qui legit intelligat) tunc qui in Iudæa ſunt fugiant in montes; & qui ſuper tectum, non deſcendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo ſua; & qui in agro erit, non revertatur retro tollere veſtimentum ſuum. Væ autem prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus. Orate ergo ut hieme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus, uſque nunc, neque fient. Et niſi breviaſſet Dominus dies, non fuiſſet ſalva omnis caro. Sed propter electos quos elegit, breviavit dies.

(e) Et tunc ſi quis vobis dixerit, Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic; ne credideritis: exurgent enim pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna, & prodigia ad ſeducendos, ſi fieri poteſt, etiam electos. Vos ergo videte: ecce prædixi vobis omnia. Sed in illis diebus poſt tribulationem illam, ſol contenebrabitur, & luna non dabit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cæli erunt decidentes, & virtutes quæ in cælis ſunt, movebuntur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, & gloria. Et tunc mittet Angelos ſuos, & congregabit ele-

(1) *Al. deeſt* Ieſus. (2) *Legit P. Nicolai* conſideratu, *& infra* ſuperbicatium *pro* ſuperbientibus.

electos ſuos a quatuor ventis a ſummo terræ uſque ad ſummum cæli.

(f) A ficu autem diſcite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoſcitis quia in proximo ſit æſtas. Sic & vos cum videritis hæc fieri, ſcitote quod in proximo ſit in oſtiis. Amen dico vobis, quoniam non tranſibit generatio hæc donec omnia iſta fiant. Cælum, & terra tranſibunt; verba autem mea non tranſibunt.

(g) De die autem illo, vel hora nemo ſcit, neque Angeli in cælo, neque Filius, niſi Pater. Videte, vigilate, & orate: neſcitis enim quando tempus ſit. Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum ſuam, & dedit ſervis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, & ianitori præcepit ut vigilet. Vigilate ergo (neſcitis enim quando dominus domus veniat; ſero, an media nocte, an galli cantu, an mane) ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico. Vigilate.

(a) BEDA (cap. xlIII. in Mar.) Quia fundata Eccleſia Chriſti, Iudæa dignas ſuæ perfidiæ pœnas erat luitura, apte Dominus poſt laudatam in paupere vidua devotionem Eccleſiæ, egreditur de templo, ruinamque eius futuram, atque ædificia nunc admiranda non multo poſt contemnenda eſſe prædixit: unde dicitur: *Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex diſcipulis ſuis: Magiſter, aſpice quales lapides, & quales ſtructura*. THEOPHYLACTUS (in prin. Commen. in XIII. cap.) Quia enim multa circa deſtructionem Hieruſalem Dominus locutus fuerat, diſcipuli eius mirabantur quod tam magna, & pulchra ædificia deſtrui debeant; & propter hoc oſtendunt ei templi decorem; qui non ſolum ait hæc deſtruenda fore, ſed & quod in eis lapis ſuper lapidem non relinqueretur: unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus ait illi: Vides has magnas ædificationes? Non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur*. Sed dicerent aliqui, quod multæ reliquiæ remanſerunt, ut Chriſtum mendacem nitantur oſtendere. Sed nequaquam eſt hoc: etſi enim aliquæ (1) reliquiæ remanſiſſent, tamen uſque ad univerſalem conſummationem non relinquetur lapis ſuper lapidem. Præterea narratur, quod Elius Adrianus civitatem, & templum a fundamento evertit; ita quod verbum Domini quod hic dicitur, ſit impletum. BEDA (ubi ſupra.) Divinitus autem procuratum eſt ut, patefacta per orbem fidei evangelicæ gratia, templum ipſum cum cæremoniis tolleretur; ne quis forte parvulus in fide, ſi videret illa permanere quæ a Deo ſunt inſtituta, paulatim a ſinceritate fidei quæ eſt in Chriſto Ieſu, ad carnalem laberetur Iudaiſmum. HIERONYMUS (Mar. XIII. in princ. Comm.) In hoc etiam enumerat Dominus diſcipulis cladem noviſſimi temporis, ideſt deſtructionem templi cum plebe, & littera ſua; de qua lapis ſuper lapidem non relinquetur, ideſt teſtimonia Prophetarum ſuper eos, in quos Iudæi retorquebant ea, ut in Eſdram, & Zorobabel, & Machabæos. BEDA (ubi ſupra.) Recedente etiam Domino de templo, omnia legis ædificia, & compoſitio mandatorum ita deſtructa eſt ut nihil a Iudæis impleri poſſit; & capite ſublato, univerſa inter ſe membra compugnant.

(b) BEDA (non remote a princ. cap. XIII.) Quia laudantibus quibuſdam ædificationes templi Dominus palam reſponderat hæc eſſe omnia deſtruenda, diſcipuli ſecreto tempus, & ſigna prædictæ deſtructionis interrogant: unde dicitur: *Et cum ſederet in monte olivarum contra templum, interrogabant eum*. Sedet Dominus in monte olivarum contra templum, cum de ruina, & excidio templi diſputat, ut etiam ipſo corporis ſitu verbis quæ loquitur (2) congruat, myſtice deſignans, quod quietus manens in ſanctis, ſuperborum deteſtatur amentiam. Mons enim Oliveti fructiferam deſignat ſanctæ Eccleſiæ celſitudinem. AUGUSTINUS (epiſ. lxxx. ad Heſychium par. ante med.) Interrogantibus autem diſcipulis ea reſpondit Dominus quæ iam ex illo tempore fuerant ſecutura, ſive de excidio Hieruſalem, unde orta eſt ipſius interrogationis occaſio, ſive de adventu ſuo per Eccleſiam, in qua uſque ad finem venire non ceſſat: in ſuis enim veniens agnoſcitur, dum eius quotidie membra naſcuntur: ſive de ipſo fine, in quo apparebit vivos iudicaturus, & mortuos. THEOPHYLACTUS (cap. XIII. in Mar. prope prin.) Sed antequam eis ad interrogata reſpondeat, mentem eorum confirmat, ut non ſedu-

(1) *Al. omittitur* reliquiæ. (2) *Al.* conſtruat.

ſeducantur: unde ſequitur: *Et reſpondens Ieſus cœpit dicere illis: Videte ne quis vos ſeducat:* Hoc autem dicit, quia incipientibus circa Iudæam paſſionibus, inſurrexerunt quidam qui ſe doctores eſſe dicebant: unde ſequitur: *Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego ſum.* BEDA (ſuper *Videte ne quis vos ſeducat.*) Multi enim imminente Hieroſolymorum excidio extitere qui ſe eſſe Chriſtos dixerunt, tempuſque libertatis iam appropinquare: multi etiam in Eccleſia ipſis etiam temporibus Apoſtolorum hæreſiarchæ prodiere: multi etiam in nomine Chriſti venere antichriſti, quorum primus eſt Simon Magus, cui, ſicut in Actibus Apoſtolorum legimus cap. VIII. auſcultabant qui in Samaria erant dicentes: „ Hæc eſt virtus Dei quæ vocatur magna: “ unde & hic ſubditur: *Et multos ſeducent.* A tempore autem dominicæ paſſionis in populo Iudæorum, qui latronem ſeditioſum elegerunt, & Chriſtum ſalvatorem abiecerunt, nec hoſtium (1), nec ſeditiones civium ceſſaverunt: unde ſequitur: *Cum audieritis autem bella, & opiniones bellorum, ne timueritis.* Sed his adventantibus, Apoſtoli ne terreantur, ne Hieruſalem, Iudæamque deſerant admonentur: quia videlicet non ſtatim finis; quin potius in quadrageſimum differendum ſit annum: & hoc eſt quod ſubditur: *Oportet enim hæc fieri; ſed nondum finis*, ideſt deſolatio provinciæ, ultimumque urbis, ac templi excidium.

Sequitur: *Exurget autem gens contra gentem, & regnum ſuper regnum.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Multi venient in nomine meo.*) Ideſt, Romani contra Iudæos; quod Ioſephus narrat ante deſtructionem Hieruſalem factum. Cum enim (2) gens Iudæorum tributum non redderet, Romani venerunt turbati. Sed quia tunc temporis Romani miſericordes erant, cepiſſent quidem eorum ſpolia, non fuiſſet tamen deſtructio Hieruſalem. Sed quod Deus contra Iudæos præliaretur, oſtenditur per id quod ſubditur: *Et erunt terræmotus per loca, & fames.* BEDA (ſuper *Exurget gens contra gentem.*) Conſtat autem hoc tempore Iudaicæ ſeditionis ad litteram contigiſſe. Poteſt vero regnum ſuper regnum, & peſtilentia eorum, quorum ſermo ſerpit ut cancer, & fames audiendi verbum Dei, & commotio univerſæ terræ, & a vera fide ſeparatio in hæreticis magis intelligi, qui contra ſe invicem dimicantes, Eccleſiæ victoriam faciunt.

(c) BEDA (ſuper *Videte voſmetipſos.*)

Quo merito Hieroſolymis, ac provinciæ Iudæorum univerſæ irroganda tot fuerunt adverſa, Dominus manifeſtat cum dicit: *Videte autem voſmetipſos: tradent enim vos in conciliis, & in ſynagogis vapulabitis.* Ea quippe Iudaicæ genti maxima cauſa erat excidii, quod poſt occiſionem Salvatoris, nominis quoque, ac fidei eius præcones impia crudelitate vexabant. THEOPHYLACTUS (ſuper *Cavete vobis.*) Convenienter autem præpoſuit narrationem de his quæ circa Apoſtolos erant, ut in propriis tribulationibus aliqualem conſolationem haberent ex communibus tribulationibus, & paſſionibus: ſequitur enim: *Et ante Reges, & præſides ſtabitis propter me, in teſtimonium illis.* Reges (3) autem, & præſides dicit, ſicut Agrippam, Neronem, & Herodem. Quod autem dicit, *Ante Reges, & præſides ſtabitis pro me*, non modicam eis conſolationem dedit, quia ſcilicet propter eum erant paſſuri. Quod autem dicit, *In teſtimonium illis*, ſic intelligitur, ideſt in præiudicium eorum, ut ſcilicet eſſent inexcuſabiles, quod ſcilicet Apoſtolis laborantibus, illi non potuerunt veritati coniungi. Deinde ne crederent quod propter tribulationes, & pericula prædicatio impediretur, ſubditur: *Et in omnes gentes primum oportet prædicari Evangelium.* AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. LXXVII.) Matthæus addit cap. XXIV. „ Et tunc veniet conſummatio. “ Sed hoc quod Marcus ait, *Primum*, ſignat utique antequam veniat conſummatio. BEDA (ſuper illud, *In omnes gentes primum oportet prædicari.*) Hoc ita fuiſſe completum, eccleſiaſticæ teſtantur hiſtoriæ, in quibus refertur quod Apoſtoli omnes multo ante excidium Iudææ provinciæ ad prædicandum Evangelium toto orbe fuerunt diſperſi, excepto Iacobo Zebedæi, & Iacobo fratre Domini, qui in Iudæa pro verbo Domini prius ſanguinem fuderant. Quoniam ergo noverat Dominus corda diſcipulorum de excidio, ac perditione ſuæ gentis eſſe contriſtanda, hoc eos ſolatio allevat, ut noſſent ſibi, etiam Iudæis abiectis, ſocios non deeſſe gaudii, regnique cæleſtis; immo multo plures, quam de Iudæa perirent, ex omnibus toto orbe hominibus eſſe colligendos. GLOSSA. Poterat etiam alia ſolicitudo in diſcipulorum cordibus oriri: quia enim audierant quod ante Reges, & præſides eſſent ducendi, ne dubitarent quod ex defectu propriæ ſcientiæ, ac facundiæ ad reſpondendum ſufficientes eſſent, Dominus eos conſolatur cum

 ſub-

(1) *P. Nicolai ſupplet* bella. (2) *Al.* genus. (3) *Al.* Reges enim, *item* Reges & præſides.

ſubdit: *Et cum duxerint vos, tradentes, nolite præcogitare quid loquamini; ſed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquamini*. BEDA (ſuper *Cum duxerint vos, tradentes*.) Cum enim propter Chriſtum ducimur ad iudices, voluntatem tantum noſtram pro Chriſto debemus offerre. Ceterum ipſe Chriſtus (1) qui in nobis habitat loquitur; & Spiritus ſancti in reſpondendo gratia dabitur: unde ſequitur: *Non enim vos eſtis loquentes, ſed Spiritus ſanctus*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Traditurus eſt frater fratrem in mortem*.) Prædicit etiam eis quod erat gravius, quod ſcilicet a propinquis perſecutionem patientur: unde ſequitur: *Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium; & conſurgent filii in parentes, & morte afficient eos*. BEDA (ibidem.) Hoc in perſecutionibus fieri crebro vidimus; nec ullus eſt inter eos fidus affectus quorum diverſa fides eſt. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Hoc autem dicit, ut audito hoc, præparent ſe ut perſecutiones, & mala patientius ſuſtinerent. Deinde conſolationem inducit dicens: *Et eritis odio omnibus propter nomen meum*. Quod enim habeamur odio propter Chriſtum, cauſa eſt ſufficiens patienter perſecutiones ſuſtinendi: *a* non enim martyrem facit pœna, ſed cauſa. Sed in hoc etiam quod ſequitur, *Qui autem ſuſtinuerit in finem, hic ſalvus erit*, non modica conſolatio eſſe videtur inter perſecutiones.

(d) GLOSSA *b*. Præmiſſis his quæ ante excidium civitatis erant futura, nunc Dominus prædicit ea quæ circa ipſam civitatis deſtructionem contigerunt, dicens: *Cum autem videritis abominationem deſolationis ſtantem ubi non debet, qui legit intelligat*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxxvii.) Matthæus cap. xxiv. dicit „Stan„tem in loco ſancto;“ in hac autem mutatione verbi Marcus expoſuit eamdem ſententiam: ideo quippe dixit, *Ubi non debet*, (2) quia in loco ſancto non debet. BEDA (ſuper *Cum videritis abominationem*.) Quando autem ad intelligentiam provocamur, myſticum monſtratur eſſe quod dictum eſt. Poteſt autem ſimpliciter aut de Antichriſto accipi, aut de imagine Cæſaris, quam Pilatus poſuit in templo, aut de Adriani equeſtri ſtatua, quæ in ipſo ſancto ſanctorum loco multo tempore ſtetit. Abominatio quoque ſecundum veterem Scripturam idolum nuncupatur; & idcirco addidit, *Deſolationis*, quod in deſolato templo, atque deſerto idolum poſitum ſit. THEOPHYLACTUS. Vel abominationem deſolationis dicit ingreſſum hoſtium in civitatem per violentiam. AUGUSTINUS ad Heſychium (epi. II. quæ eſt lxxx.) Lucas vero, ut oſtenderet tunc factam fuiſſe abominationem deſolationis, (3) quando expugnata eſt Hieruſalem, hoc eodem loco Domini verba commemorat: „Cum videritis circumdari ab exerci„tu Hieruſalem, tunc ſcitote quia appro„pinquavit deſolatio eius;“ Luc. xxi.

Sequitur: *Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant in montes*. BEDA (ſuper *Tunc qui in Iudæa ſunt*.) Hæc iuxta litteram facta eſſe conſtat, cum appropinquante Romano bello, & exterminio Iudaicæ gentis, oraculo admoniti omnes qui erant in provincia Chriſtiani, longius diſceſſerunt, ut eccleſiaſtica narrat Hiſtoria *c*, & trans Iordanem (4) ſecedentes, manebant ad tempus in civitate Pella, ſub tutela Agrippæ Regis Iudæorum, cuius in Actibus Apoſtolorum mentio eſt, qui cum ea quæ ſibi obtemperare volebat parte Iudæorum, ſemper imperio Romanorum ſubditus agebat. THEOPHYLACTUS (ibid.) Bene autem dixit, *Qui in Iudæa ſunt*, quia Apoſtoli in Iudæa adhuc non erant, ſed ante prælium fugati ſunt a Hieruſalem. GLOSSA *d*. Vel magis ipſi exierunt, Spiritu ducti divino. Sequitur: *Et qui ſuper tectum, non deſcendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo ſua*: deſiderabile enim erit etiam nudo corpore de tanta tribulatione ſalvari.

Sequitur: *Væ autem prægnantibus, & nutrienti-*

(1) *Al.* quantum. (2) *Al.* ſcilicet, in loco ſancto, ubi non debet. *Optime P. Nicolai* quia ſedet in loco ſancto, ubi non debet. (3) *Al.* aut expugnationem Hieruſalem. (4) *Al.* ſedentes.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hæc parentheſis *non enim martyres facit pœna, ſed cauſa*, non eſt Theophylacti, ſed Auguſtini epiſt. clxvii. tum ſuper Pſal. xxxiv. concl. II. tum contra Creſconium Lib. III. cap. xlvii. *b* Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat, ſed nec etiam illud quod ſuperius de ſolicitudine diſcipulorum propter defectum ſcientiæ, vel facundiæ notatum eſt. *c* Ut apud Euſebium Lib. III. cap. v. apud Epiphanium hæreſ. xxix. & xxx. apud Baronium in Annal. Tom. I. an. lxviii. videre eſt; indicatque Ioſephus Lib. II. de Bello Iudaico cap. xxv. *d* Quod ſubiungitur ex Gloſſa, nunc in illa non extat, ut nec id quod ſequitur de triplici impedimento fugæ.

tibus in illis diebus. BEDA (ſuper *Væ autem prægnantibus*.) Qnarum ſcilicet uteri, vel manus filiorum ſarcina prægravatæ, fugæ neceſſitatem non minime impediant. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Mihi autem videtur quod filiorum eſum in his oſtendat: nam fame, & peſtilentia afflicti manus filiis iniecerunt. GLOSSA. Poſt quam autem fecerat mentionem de duplici impedimento fugæ, quod ſcilicet poſſet eſſe vel ex cupiditate rerum aſportandarum, vel ex deportatione natorum, tangit tertium impedimentum, quod ſcilicet eſt ex parte temporis, dicens: *Orate ergo ut hieme non fiant*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Ne ſcilicet ex difficultate temporis impediantur qui fugere cupiunt. Cauſam autem tantæ neceſſitatis ad effugiendum convenienter aſſignat, cum dicit: *Erunt enim in diebus illis tribulationes tales quales non fuerunt ab initie creatura, quam condidit Deus, uſque nunc*,[1] *nec fient*. AUGUSTINUS ad Heſychium (epi. 11. ubi ſupra.) Ioſephus enim qui Iudaicas ſcripſit Hiſtorias, talia mala dicit illi populo tnnc accidiſſe, ut (1) vix credibilia videantur. Unde non immerito dictum eſt, talem tribulationem nec fuiſſe a creaturæ initio, nec futuram. Sed etſi tempore Antichriſti talis, aut malor forſitan erit, intelligendum eſt de illo populo dictum quod eis talis amplius futura non erit. Si enim Antichriſtum illi primi, & præcipui recepturi ſunt, facturns eſt tunc idem populus tribulationem potius quam paſſurus. BEDA (ſuper *Et niſi breviaſſet Dominus dies*.) Hoc autem ſolum eſt in tantis malis refugium, ut Deus, qui dat virtutem patiendi, (2) breviet potentiam perſequendi: unde ſequitur: *Et niſi breviaſſet Dominus dies*. THEOPHYLACTUS. Ideſt, niſi in brevi ſpatio bellum Romanorum fuiſſet, *non fuiſſet ſalva omnis caro*; ideſt, nullus evaſiſſet Iudæus; *ſed propter electos, quos elegit*, ideſt propter Iudæos credentes, aut in poſterum credituros, *breviavit dies*; ideſt, cito bellum eſt terminatum: nam præſciebat Deus quod multi poſt deſolationem civitatis crederent Iudæorum: huius gratia eorum genus ex toto deſtrui non permiſit. AUGUSTINUS ad Heſychium (epi. 11. ubi ſupra.) Quidam autem convenientius intellexiſſe mihi videntur mala ipſa ſignificata nomine dierum, ſient dicti ſunt dies mali in aliis Scripturæ divinæ locis: neque enim dies ipſi mali ſunt, ſed ea quæ fiunt in eis. Ipſa ergo dicta ſunt breviari, ut Deo donante tolerantiam, minus ſentirent, ac ſic quæ magna eſſent, brevia fierent. BEDA (ſuper *Erunt dies illi tribulationis*.) Vel aliter. Hæc quæ dicit ab illo loco, *Erunt dies tribulationis*, temporibus Antichriſti proprie congruunt, quando non ſolum tormenta crebriora, & acerbiora, quam prius conſueverant, ingerenda ſunt fidelibus; ſed, quod gravius eſt, ſignorum quoque operatio eos qni tormenta ingerunt, comitabitur. Hæc autem tribulatio quanto ceteris, quæ præceſſere, preſſurarum pondere gravior fuit, tanto eſt temporis brevitate moderatior futura. Namque tribus annis & dimidio, quantum de prophetia Danielis, & Apocalypſi Ioannis coniici poteſt, Eccleſia per orbem impugnanda eſſe creditur. Iuxta vero ſenſus ſpirituales, cum viderimus abominationem deſolationis ſtare ubi non debet; hoc eſt, hæreſes, & flagitia regnare inter eos, qui cæleſtibus myſteriis videbantur eſſe conſecrati; tunc quicumque in Iudæa, hoc eſt in confeſſione veræ fidei perſiſtimus, tanto altius virtutum culmen debemus aſcendere quanto plures ampla vitiorum itinera ſequi videmus. HIERONYMUS (non procul a prin. Comm. in XIII. cap. Mar.) Fuga enim in montes eſt, ut non deſcendat ad ima qui aſcendit ad alta. BEDA. Tunc qui ſuper tectum eſt, hoc eſt, qui excedens animo carnalia facta, tamquam in aura libera, ſpiritaliter vivit, ne deſcendat ad infimos actus priſtinæ converſationis, neque ea quæ reliquerit mundi, carniſve deſideria repetat. Domus namque noſtra vel mundns hic, vel ipſa in qua degimus, noſtra inteiligenda eſt caro. HIERONYMUS (ibidem.) Dicit enim: *Orate, ut hieme non fiat fuga veſtra, vel ſabbato*; ideſt, ne finiantur fructus noſtri operis cum fine temporis: hieme enim finitur fructus, ſabbato vero tempus. BEDA (ſuper *Orate ne fuga veſtra fiat*.) Si autem de conſummatione mundi (3) intelligatur, hæc præcipit, ut non refrigeſcat fides noſtra, & in Chriſtum caritas, neque nt otioſi in opere Dei torpeamus virtutum ſabbato. THEOPHYLACTUS. Oportet etiam nos a peccato fugere cum fervore, & non frigide, & quiete. HIERONYMUS (ibidem.) Tribulatio autem erit ingens, & dies breves propter electos, ne malitia huius temporis mu-

(1) *Al. omittitur* vix. (2) *Al.* breviter. (3) *Al.* intelligatur hæc præcipi.

Digitized by Google

mutet intellectum eorum.

(e) Theophylactus (ſuper *Tunc ſi quis vobis dixerit*.) Poſtquam ea quæ ad Hieruſalem pertinebant Dominus complevit, nunc de adventu loquitur Antichriſti, dicens: *Et tunc ſi quis vobis dixerit, Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic, ne credideritis*. Hoc autem quod dicit, *Tunc*, non ſic intelligas, ideſt ſtatim cum completa fuerint ſupradicta circa Hieruſalem: ſicut & Matthæus poſt Chriſti generationem dicit cap. III. „ In diebus illis venit Ioannes: " numquid immediate poſt Chriſti nativitatem? non, ſed indeterminate, vel indiſtincte. Sic & in hoc loco *tunc* accipi poteſt, non ſcilicet quando Hieruſalem deſolabitur, ſed circa tempus adventus Antichriſti. Sequitur: *Exurgent enim pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna, & prodigia ad ſeducendos, ſi fieri poteſt, etiam electos*. Multi enim Chriſti (1) nomen ſuſcipient, ita ut etiam fideles ſeducant. Augustinus XX. de Civit. Dei (cap. XIX.) Solvetur enim tunc ſatanas, & per Antichriſtum in omni virtute ſua mirabiliter quidem, ſed mendaciter operabitur. Solet autem ambigi utrum propterea dicta ſint ab Apoſtolo ſigna & prodigia mendacii, quoniam mortales ſenſus per phantaſmata decepturus eſt, ut quod non facit, facere videatur; an quia illa ipſa, etiam ſi erunt vera prodigia, ad mendacia pertrahent credituros non ea potuiſſe niſi divinitus fieri, virtutem diaboli neſcientes, maxime quando tantam quantam numquam habuit acceperit poteſtatem. Sed propter quodlibet horum dictum ſit, ſeducentur eis ſignis atque prodigiis qui ſeduci merebuntur. Gregorius ſuper Ezech. (hom. IX.) Cur autem ſub dubitatione dicitur, *Si fieri poteſt*, cum quid futurum ſit, a Domino præſciatur? Unum vero ex duobus eſt: quia ſi electi ſunt, fieri non poteſt; ſi autem fieri non poteſt, electi non ſunt. Iſta ergo dominici ſermonis dubitatio in electis exprimit trepidationem mentis; quos & electos nominat, quia cernit quod in fide, & bono opere perſiſtent: quia (2) qui electi ſunt ad perſiſtendum, per ſigna prædicatorum Antichriſti tentabuntur ad cadendum. Beda (ſuper *Si quis vobis dixerit*.) Quidam autem hoc ad captivitatis Iudaicæ tempus referunt, ubi multi chriſtos ſe eſſe dicentes, deceptas poſt ſe catervas populi trahebant; ſed in illa civitatis obſidione nullus erat fidelis, ad quem divina exhortatio, ne falſos magiſtros ſequeretur, fieri deberet: unde melius de hæreticis accipiendum eſt, qui contra Eccleſiam venientes chriſtos ſe eſſe mentirentur; quorum primus Simon Magus fuit, extremus autem ille maior ceteris eſt Antichriſtus.

Sequitur: *Vos ergo videte: ecce prædixi vobis omnia*. Augustinus ad plebem Hippon. (epiſt. CXXXVII.) Non enim ſolum bona quæ ſanctis, & fidelibus ſuis eſt redditurus, verum etiam mala quibus erat hic mundus abundaturus, (3) ante prædixit, ut bona poſt ſæculi finem ſecutura certiores expectaremus, quando mala ſimiliter prænuntiata ante ſæculi finem præcedentia ſentiremus. Theophylactus (ſuper *Tunc ſol obſcurabitur*.) Poſt Antichriſti autem adventum alterabitur, & mutabitur machina mundialis, obſcuratis ſideribus propter abundantiam claritatis Chriſti: unde ſequitur: *Sed in diebus illis poſt tribulationem illam ſol contenebrabitur, & luna non dabit ſplendorem ſuum, & ſtellæ cæli erunt decidentes*. Beda (ſuper iiſdem verbis.) Sidera enim in die iudicii videbuntur obſcura, non diminutione ſuæ lucis accidente, ſed ſuperveniente claritate veri luminis, hoc eſt ſummi iudicis; quamvis nil prohibeat intelligi veraciter ſolem tunc, & lunam cum ſideribus ceteris ad tempus ſuo lumine privari, quomodo de ſole factum conſtat tempore dominicæ paſſionis. Ceterum peracto die iudicii, cum fuerit cælum novum, & terra nova, tunc fiet quod Eſaias LXVI. dicit: „ Erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter. "

Sequitur: *Et virtutes quæ ſunt in cælo movebuntur*. Theophylactus (ubi ſupra.) Ideſt, virtutes angelicæ ſtupebunt, tanta magnalia videntes fieri, & eorum iudicari conſervos. Beda (ibidem.) Quid mirum homines ad hoc iudicium perturbari, cuius aſpectum & ipſæ angelicæ tremunt poteſtates? Quid faciunt ibi tabulæ, quando tremunt columnæ? Quid virgula deſerti patitur, cum cedrus paradiſi concutitur? Hieronymus (ſuper *Tunc virtutes quæ ſunt in cælo*.) Vel aliter. *Sol obtenebrabitur* ad gelida corda, ut hieme; *& luna non dabit ſplendorem ſuum*, ſerena a tempeſtate diſſenſionum; *& ſtellæ cæli erunt decidentes* in lumine, quando pene deerit ſemen Abrahæ, cui ſunt ſimilatæ; *& virtutes quæ ſunt in*

(1) *Al. deeſt* nomen. (2) *Al. deeſt* qui. (3) *Al.* aut prædixit.

Digitized by Google

in cælis movebuntur ad iram vindictæ, quando mittentur a Filio hominis veniente; de cuius adventu ſubditur: *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa*, qui ſcilicet prius ſicut pluvia in vellus Gedeon deſcendit cum humilitate. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx. in ord. epiſt.) Quia enim dictum eſt Apoſtolis ab Angelis Act. 1. „Sic veniet quo-„modo vidiſtis eum euntem in cælum;“ merito credendus eſt non ſolum in eodem corpore, verum etiam in nube venturus: quoniam ſic veniet ſicut abiit, & nubes ſuſcepit eum abeuntem. THEOPHILACTUS (ſuper *Tunc videbunt Filium hominis*.) Videbunt autem Dominum tamquam Filium hominis, ſcilicet in corpore: quod enim videtur corpus eſt. AUGUSTINUS de Trin. (cap. XIII.) Viſio quippe Filii hominis exhibetur etiam malis: nam viſio formæ Dei non niſi mundis corde, quia ipſi Deum videbunt. Et quia Filium Dei, ſecundum id quod in forma Dei, æqualis eſt Patri, iniqui videre non poſſunt; oportet autem ut iudicem vivorum, & mortuorum, coram quo iudicabuntur, & iuſti videant, & iniqui; ideo oportebat ut Filius hominis acciperet iudiciariam poteſtatem; de cuius executione mox ſubditur: *Et tunc mittet Angelos ſuos*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Tunc mittet Angelos ſuos*.) Vide quod Chriſtus Ieſus mittit Angelos, ſicut & Pater. Ubi ergo ſunt qui dicunt, quod Patri non eſt æqualis? Egrediuntur namque Angeli congregare fideles electos, ut (1) in aera rapti obvient Ieſu Chriſto: unde ſequitur: *Et congregabit electos ſuos a quatuor ventis*. (2) HIERONYMUS. Ut triticum ventilatum de area totius terræ. BEDA (ibidem.) A quatuor autem ventis, a quatuor mundi partibus dicit, oriente, occidente, aquilone, & auſtro. Et ne quiſquam putaret a quatuor ſolummodo plagis terræ, & non potius a cunctis eius finibus, ſimul & mediterraneis regionibus electos eſſe congregandos, apte ſubiunxit: *A ſummo terræ uſque ad ſummum cæli*; ideſt, ab extremis terræ finibus uſque ad ultimos terminos eius, ubi longe aſpectantibus circulus cæli terræ finibus inſidere videtur. Nullus ergo in die illa remanebit electus qui non venienti ad iudicium Domino in aera occurrat. Veniunt ad iudicium & reprobi, ut peracto iudicio diſſipentur, & pereant a facie Dei.

(†) BEDA (ſuper *A ficu diſcite parabolam*.) Sub exemplo arboris docuit Dominus conſummationis exemplum, dicens: *A ficu autem diſcite parabolam. Cum iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoſcitis quia in proximo ſit æſtas: ſic & vos, cum videritis hæc fieri, ſcitote quod in proximo ſit in oſtiis*. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Quaſi dicat: Sicut cum ficui naſcuntur folia, ſtatim eſt æſtas; ſic & poſt anguſtias Antichriſti ſtatim, nullo ſequente medio, Chriſti erit adventus; qui æſtas erit iuſtis ex hieme, peccatoribus vero hiems ex æſtate. AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. 11. in ord. eſt LIII.) Vel aliter. Omnia quæ a tribus Evangeliſtis dicta ſunt de Domini adventu, diligentius inter ſe collata, atque diſcuſſa fortaſſe inveniuntur ad hoc pertinere quod quotidie venit in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, exceptis his locis ubi ille adventus ultimus ita promittitur ut propinquare dicatur, (3) ut in ultimo ſermonis ſecundum Matthæum ipſe adventus evidenter exprimitur, ubi dicitur cap. xxv. „Cum venerit Filius hominis in ma-„ieſtate ſua.“ Quid enim eſt, *Cum videritis hæc fieri*? niſi ea quæ ſupra dixit, in quibus eſt etiam id quod ait, *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus*. Non itaque tunc erit finis, ſed tunc erit in proximo. An dicendum eſt non omnia quæ ſupra commemorata ſunt, eſſe intelligenda, ſed aliqua eorum, hoc videlicet excepto quod dictum eſt, *Et tunc videbunt Filium hominis venientem*? Ipſe quippe finis erit, non tunc proximus erit. Sed Matthæus aperuit nullis exceptis eſſe accipiendum, dicens: „Cum videritis hæc omnia, ſcitote quia „prope eſt in ianuis.“ Intelligitur ergo quod ſupra dictum eſt ſic. Et mittet Angelos ſuos de quatuor mundi partibus; ideſt, de toto orbe terrarum congregabit electos ſuos; quæ tota hora noviſſima facit veniens in ſuis membris tamquam in nubibus. BEDA (ubi ſupra.) Poteſt autem hæc fructificatio fici myſtice intelligi ſuper ſtatu ſynagogæ, quæ veniente ad ſe Domino, quia fructum iuſtitiæ non habebat in eis qui tunc increduli erant, æterna ſterilitate damnata eſt. Sed quoniam dixit Apoſtolus Rom. x. quod „cum plenitudo Gentium intraverit, „omnis Iſrael ſalvus erit:“ quid eſt hoc niſi quod diu ſterilis arbor fici fructum quem negaverat reddet? Quod ubi factum fuerit, æſtatem veræ pacis eſſe in proximo non ambiges. HIERONYMUS (Marc. XIII. a me-

(1) *Al.* in ea. (2) *In duabus Venetis edit. an.* 1521. *&* 1584. *nec non Antverpienſi* 1569. *omittitur hæc Hieronymi appendix.* (3) *Al.* & quod in ultimo &c.

Digitized by Google

medio Comment.) Vel folia fici nata, verba ſunt præſentia; æſtas proxima, dies eſt iudicii; in qua unaquæque arbor (1) manifeſtabit quæ intus habuit, aridum ad comburendum, an viride ad plantandum cum ligno vitæ.

Sequitur: *Amen dico vobis, quoniam non tranſibit generatio hæc, donec iſta omnia fiant.* BEDA (ſuper *Non tranſibit generatio hæc.*) Nomine generationis aut omne hominum ſignificat genus, aut ſpecialiter Iudæorum. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Vel aliter. *Non tranſibit generatio hæc*, ſcilicet Chriſtianorum, *donec omnia fiant*, quæ circa Hieruſalem, & Antichriſti adventum dicta ſunt. Non enim dicit generationem Apoſtolorum: quia maior pars Apoſtolorum non pervenit uſque ad Hieruſalem conſummationem. Dicit autem hoc de generatione Chriſtianorum, volens diſcipulos conſolari, ne crederent quod in illis temporibus fides deficeret: prius enim elementa immobilia deficient, quam verba Chriſti: unde ſubditur: *Cælum, & terra tranſibunt; verba autem mea non tranſibunt.* BEDA (ibidem.) Cælum quod tranſibit, non æthereum, ſive ſidereum, ſed aereum intelligere debemus. Quocumque enim pervenire potuit aqua diluvii, eo, iuxta beati Petri ſententiam, ignis iudicii perveniet. Tranſient autem cælum, & terra per eam quam nunc habent imaginem, attamen per eſſentiam ſine fine ſubſiſtent.

(g) THEOPHYLACTUS (ſuper *De die autem illa nemo ſcit.*) Volens Dominus diſcipulos impedire ab interrogatione illius diei, & horæ, dixit: *De die autem illo, & hora nemo ſcit, neque Angeli in cælo, neque Filius, niſi Pater.* Si enim dixiſſet, quia (2) ſcio, tamen nolo vobis revelare; ipſos non modicum contriſtaſſet. Nunc vero ſapientius egit, & ipſos (3) excluſit ab huiuſmodi interrogatione, ne ei moleſti fierent, in hoc quod dixit: Neque Angeli ſciunt, neque ego. (4) HILARIUS Lib. IX. de Trinitate (non longe a fine.) Ignoratio autem diei atque horæ obiicitur unigenito Deo, ut Deus ex Deo natus non ſit in ea naturæ perfectione qua Deus eſt. Sed primum ſenſu communis iudicii ſentiendum eſt, an credibile eſſe poſſit ut aliquid ex omnibus neſciat qui omnibus ad id quod ſunt atque erunt, auctor eſt. Quomodo enim extra eius naturæ ſcientiam eſt per quam, & in qua id quod efficiendum ſit continetur? Hanc autem ille diem ignorat, quæ adventus ſui dies eſt? Humanæ naturæ quod agere diffiniunt, quantum in ſe eſt, præſciunt, & ſequitur (5) gerendi cognitio voluntatem agendi. Quomodo ergo Dominus gloriæ adventus ſui ignorata die, naturæ eſſe imperfectæ creditur, quæ & neceſſitatem habeat adveniendi, & ſcientiam adventus ſui non adepta ſit? Iam vero quanta impietatis geminatur occaſio, ſi Deo Patri deputabitur (6) indignitatis affectus, ſi ei ademerit beatitudinis cognitionem, cui mortis induxerit præſcientiam? Quod ſi in eo omnes ſcientiæ theſauri ſunt, diem hunc non ignorat. Sed meminiſſe nos convenit occultos in eo ſcientiæ theſauros eſſe. Ignoratio igitur eius eſt ſecundum quod theſauri ſcientiæ in eo latent. In omnibus enim quæ Deus ignorare ſe loquitur, ignoratione non detinetur; ſed aut tempus eſt non loquendi, aut diſpenſatio non agendi. Si autem tunc cognoviſſe Deus dicitur quod Abraham eum amaverit, cum hoc non celavit Abrahæ, neceſſe eſt ut & Pater ob id diem ſcire dicatur, quia non celaverit Filio. Si itaque diem Filius neſcit, ſacramentum eſt ut taceat; e contrario Pater ſolus oſtenditur ſcire, quia non tacet. Abſit autem corporalium mutationum novitates in Patre, & Filio exiſtimari. Denique ne per infirmitatem ignorare dicatur, continuo ſubiecit: *Videte, vigilate, & orate: neſcitis enim quando tempus ſit.* HIERONYMUS (ſuper *Vigilate, & orate.*) Vigilia enim opus eſt mentis ante mortem corporis. THEOPHYLACTUS (par. ante finem Comm.) Docet autem vigilare, & orare, duo hæc: multi namque vigilamus, ſed noctes ducentes in pravitates. Ad hoc autem conſequenter ſimilitudinem inducit, dicens: *Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum ſuam, & dedit ſervis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, & ianitori præcepit ut vigilet.* BEDA (ante finem Comm.) Homo qui peregre profectus reliquit domum ſuam, Chriſtus eſt, qui ad Patrem poſt reſurrectionem victor aſcendens, Eccleſiam corporaliter reliquit, quam tamen numquam divinæ præſentiæ præſidio deſtituit. GREGORIUS in hom. (IX. in Evang.) Carnis etenim locus proprie terra eſt, quæ velut ad peregrinandum ducta eſt, cum per Redemptorem noſtrum eſt in cælis collocata. Dedit autem ſervis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, quia fidelibus ſuis conceſſa ſancti Spiritus gratia, facultatem tri-

(1) *Al.* manifeſtavit. (2) *Al.* neſcio. (3) *Al.* excludit interrogatione. (4) *Al.* AUGUSTINUS. (5) *Al.* gerendorum. (6) *Nicolai legit* malignitatis.

tribuit bonis operibus ſerviendi. Ianitori quoque præcepit ut vigilaret: quia ordini paſtorum commiſſæ ſibi Eccleſiæ curam iubet impendere. Non ſolum autem rectores Eccleſiæ, ſed omnes vigilare præcipimur, ianuas cordium cuſtodientes, ne antiqui hoſtis mala ſuggeſtio ſubintret, ne nos Dominus dormientes inveniat. Unde ex hac ſimilitudine concludens ſubdit: *Vigilate ergo: neſcitis enim quando dominus domus veniat; ſero, an media nocte; an galli cantu, an mane: ne, cum venerit inveniat vos dormientes.* HIERONYMUS (par. a fine Comment.) Nam qui dormit, non corpora vera, ſed phantaſmata intendit, & vacuus vigilat de his quæ viderat. Sic nimirum (1) ſunt quos mundi amor rapit in vita, qui deſerunt poſt vitam quod ſomniabant pro certo. THEOPHYLACTUS. Vide autem quia non dixit, Neſcio quando tempus erit, ſed *Neſcitis*. Propter hoc enim hoc occultavit; quia nobis expediebat: nam ſi nunc ignorantes finem non curamus, quid faceremus, ſi finem ſciremus? malitias namque noſtras differemus uſque ad ultimum. Attendamus etiam dictiones: ſero namque finis exiſtit, cum quis moritur in ſenectute; media nocte, cum quis moritur in medio iuventutis; galli cantu vero, cum ratio completur in nobis. Cum enim incipit puer ſecundum rationem vivere, tunc gallus in eo vociferatur, excitans a ſomno ſenſualitatis; mane autem, puerilis eſt ætas. Oportet enim omnes iſtos finem præſcire: nam & puero cavendum ne imbaptizatus pertranſeat. HIERONYMUS (in fine Comm. in XIII. cap. Mar.) Hoc autem fine concludit ſermonem, ut commune omnium præceptum noviſſimi per primos audiant: unde ſubdit: *Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate.* AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. lxxx.) Non ſolum enim illis dixit quibus tunc audientibus loquebatur, ſed etiam illis qui fuerunt poſt illos ante nos, & ad nos ipſos, & qui erunt poſt nos uſque ad noviſſimum eius adventum. Numquid autem omnes inventurus eſt dies ille in hac vita, aut quiſquam dicturus eſt, quod ad defunctos etiam pertineat quod ait: *Vigilate, ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes*? Cur itaque omnibus dicit quod ad eos ſolos pertineat qui tunc erunt, niſi quia ad omnes pertinet, quomodo dixi? Tunc enim unicuique veniet dies ille, cum venerit eius dies, ut talis hinc exeat qualis eſt iudicandus illo die; ac per hoc, vigilare debet omnis Chriſtianus, ne imparatum eum inveniat Domini adventus. Imparatum autem inveniet dies ille quem imparatum inveniet ſuæ vitæ huius ultimus dies.

CAPUT XIX.

(a) ERat autem paſcha, & azyma poſt biduum, & quærebant ſummi ſacerdotes, & ſcribæ quomodo eum dolo tenerent, & occiderent. Dicebant enim: Non in die feſto, ne forte tumultus fieret in populo.

(b) Et cum eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi, & recumberet, venit mulier habens alabaſtrum unguenti nardi piſticæ pretioſi; & fracto alabaſtro, effudit ſuper caput eius. Erant autem quidam indigne ferentes intra ſemetipſos, & dicentes: Ut quid perditio iſta unguenti facta eſt? Poterat enim unguentum iſtud venumdari pluſquam trecentis denariis, & dari pauperibus. Et fremebant in eam. Ieſus autem dixit: Sinite eam, quid illi moleſti eſtis? Bonum opus operata eſt in me. Semper enim pauperes habetis vobiſcum, & cum volueritis, poteſtis illis benefacere; me autem non ſemper habebitis. Quod habuit, hæc fecit: prævenit ungere corpus meum in ſepulturam. Amen dico vobis: ubicumque prædicatum fuerit Evangelium iſtud in univerſo mundo, & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam eius.

(c) Et Iudas Schariotes unus de duodecim abiit ad ſummos ſacerdotes, ut proderet eum illis: qui audientes gaviſi ſunt, & promiſerunt ei pecuniam ſe daturos. Et quærebat quomodo illum opportune traderet.

(d) Et primo die azymorum, quando paſcha immolabant, dicunt ei diſcipuli:

Quo

(1) *Al.* ſunt quos qui mundi amor rapit in vita, deſerunt &c.

Quo vis eamus, & paremus tibi ut manduces paſcha? Et mittit duos ex diſcipulis ſuis, & dicit eis: Ite in civitatem, & occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans: ſequimini eum; & quocumque introierit, dicite domino domus, quia Magiſter dicit: Ubi eſt refectio mea, ubi paſcha cum diſcipulis meis manducem? Et ipſe vobis demonſtrabit cœnaculum grande ſtratum, & illic parate nobis. Et abierunt diſcipuli eius, & venerunt in civitatem, & invenerunt ſicut dixerat illis, & paraverunt paſcha.

(e) Veſpere autem facto, venit cum duodecim. Et diſcumbentibus eis, & manducantibus, ait Ieſus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum. At illi cœperunt contriſtari, & dicere ei ſingillatim, Numquid ego? Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino. Et Filius quidem hominis vadit, ſicut ſcriptum eſt de eo: væ autem homini illi per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, ſi non eſſet natus homo ille.

(f) Et manducantibus illis, accepit Ieſus panem, & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite: hoc eſt corpus meum. Et accepto calice, gratias agens dedit eis; & biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic eſt ſanguis meus novi teſtamenti, qui pro multis effundetur. Amen dico vobis, quod iam non bibam de hoc genimine vitis uſque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei.

(g) Et hymno dicto, exierunt in montem olivarum. Et ait eis Ieſus: Omnes ſcandalizabimini in me in nocte iſta, quia ſcriptum eſt: Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves. Sed poſtquam reſurrexero, præcedam vos in Galilæam. Petrus autem ait illi: Et ſi omnes ſcandalizati fuerint, ſed non ego. Et ait illi Ieſus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priuſquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus. At ille amplius loquebatur: Et ſi oportuerit me ſimul commori tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant.

(h) Et veniunt in prædium, cui nomen Gethſemani; & ait diſcipulis ſuis: Sedete hic donec orem. Et aſſumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem ſecum; & cœpit pavere, & tædere; & ait illis: Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem. Suſtinete hic, & vigilate. Et cum proceſſiſſet paululum, procidit ſuper terram, & orabat, ut ſi fieri poſſet, tranſiret ab eo hora: & dixit: Abba Pater, omnia tibi poſſibilia ſunt: transfer calicem hunc a me. Sed non quod ego volo, ſed quod tu. Et venit, & invenit eos dormientes; & ait Petro: Simon, dormis? Non potuiſti una hora vigilare mecum? Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Et iterum abiens oravit, eumdem ſermonem dicens. Et reverſus denuo, invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati, & ignorabant quid reſponderent ei. Et venit tertio, & ait illis: Dormite iam, & requieſcite. Sufficit. Venit hora, ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum. Surgite, eamus. Ecce qui me tradet prope eſt.

(i) Et adhuc eo loquente venit Iudas Scharioth unus de duodecim, & cum eo turba multa cum gladiis, & lignis, miſſi a ſummis ſacerdotibus, & ſcribis, & ſenioribus. Dederat autem traditor eis ſignum, dicens: Quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum, & ducite caute. Et cum veniſſet, ſtatim accedens ad eum, ait, Ave Rabbi; & oſculatus eſt eum. At illi manus iniecerunt in Ieſum, & tenuerunt eum. Unus autem de circumſtantibus educens gladium percuſſit ſervum ſummi ſacerdotis, & amputavit illi auriculam. Et reſpondens ait illis: Tamquam ad latronem exiſtis cum gladiis, & lignis comprehendere me? Quotidie eram apud vos in templo docens, & non me tenuiſtis; ſed ut impleantur Scripturæ. Tunc diſcipuli eius relinquentes eum omnes fugerunt. Adoleſcens autem quidam ſequebatur illum, amictus ſindone ſuper nudo; & tenuerunt eum: at ille relicta ſindone, nudus profugit ab eis.

(k) Et adduxerunt Ieſum ad ſummum ſacerdotem, & convenerunt omnes ſacerdotes, & ſcribæ, & ſeniores. Petrus autem a longe ſecutus eſt eum uſque in-

tro

tro in atrium ſummi ſacerdotis, & ſedebat cum miniſtris ad ignem, & calefaciebat ſe. Summi vero ſacerdotes, & omne concilium quærebant adverſus Ieſum teſtimonium, ut eum morti traderent; nec inveniebant. Multi autem teſtimonium falſum dicebant adverſus eum, & convenientia teſtimonia non erant. Et quidam ſurgentes, falſum teſtimonium ferebant adverſus eum, dicentes: Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego diſſolvam templum hoc manufactum, & poſt triduum aliud non manufactum ædificabo. Et non erat conveniens teſtimonium illorum.

(l) Exurgens autem ſummus ſacerdos in medium interrogavit Ieſum, dicens: Non reſpondes quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his? Ille autem tacebat, & nihil reſpondit. Rurſum ſummus ſacerdos interrogabat eum, & dixit: Tu es Chriſtus Filius Dei benedicti? Ieſus autem dixit illi: Ego ſum: & videbitis Filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli. Summus autem ſacerdos ſcindens veſtimenta ſua, ait: Quid adhuc deſideramus teſtes? Audiſtis blaſphemiam. Quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum eſſe reum mortis. Et cœperunt quidam conſpuere in eum, & velare faciem eius, & colaphis eum cædere, & dicere ei, Prophetiza. Et miniſtri alapis eum cædebant.

(m) Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum, venit una ex ancillis ſummi ſacerdotis, & cum vidiſſet Petrum calefacientem ſe, aſpiciens illum ait: Et tu cum Ieſu Nazareno eras? At ille negavit, dicens: Neque ſcio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, & gallus cantavit. Rurſus autem cum vidiſſet illum ancilla, cœpit dicere circumſtantibus, quia hic ex illis eſt. At ille iterum negavit. Et poſt puſillum rurſus qui aſtabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam & Galilæus es. Ille autem cœpit anathematizare, & iurare: Quia neſcio hominem iſtum quem dicitis. Et ſtatim gallus iterum cantavit: & recordatus eſt Petrus verbi quod dixerat ei Ieſus: Priuſquam gallus cantet bis, ter me negabis: & cœpit flere.

(a) HIERONYMUS (in prin. Comm. in cap. XIV.) Nunc aſpergamus librum noſtrum de ſanguine, & limina domorum, & funem coccineum circumdemus domui orationis noſtræ, & coccum in manu noſtra (1) ut Zaram ligemus, ut vaccam rufam in valle occiſam enarrare poſſimus. De Chriſti enim occiſione narraturus Evangeliſta præmittit: *Erat autem paſcha, & azyma poſt biduum*. BEDA (in prin. Comm. in XIV. cap. Mar.) Paſcha, quod Hebraice dicitur phaſe, non a paſſione, ut plerique arbitrantur, ſed a tranſitu nominatur: eo quod exterminator videns ſanguinem in foribus Iſraelitarum, pertranſierit, nec percuſſerit eos; vel ipſe Dominus præbens auxilium populo ſuo, deſuper ambulavit. HIERONYMUS (paul. a princ. Comm. in XIV. cap.) Vel (2) phaſe tranſitus interpretatur, paſcha vero immolatio. In immolatione agni, & tranſitu populi per mare, vel AEgyptum, (3) præfiguratur paſſio Chriſti, & redemptio populi de inferno, quando nos poſt biduum viſitat, ideſt pleniſſima luna, ætate Chriſti perfecta, ut nec cum aliqua parte tenebroſa carnes agni immaculati, qui tollit peccata mundi, in una domo, quæ eſt Eccleſia catholica, calceati caritate, & armati virtute comedamus. BEDA (cap. LXIII. in Mar.) Hoc autem, iuxta veteris (4) teſtamenti Scripturam, inter paſcha & azyma diſtat, quod paſcha ipſe ſolus dies appellatur, in quo (5) agnus occidebatur ad veſperam, hoc eſt quartadecima luna menſis primi; decimaquinta autem luna, quando egreſſum eſt de AEgypto, ſuccedebat feſtivitas azymorum, quæ ſeptem diebus, ideſt uſque ad vigeſimum primum diem eiuſdem menſis ad veſperam eſt ſtatuta ſolemnitas. Verum Evangeliſtæ indifferenter & diem azymorum pro paſcha, & pro diebus azymorum paſcha ponere ſolent: unde & Marcus hic dicit: *Erat autem paſcha, & azyma poſt biduum*: quia & paſchæ dies in azymis panibus eſt celebrari præceptus; & nos quaſi paſcha perpetuum facientes, ſemper ex hoc mundo tranſire præcipimur. HIERONYMUS (ſuper

(1) *Al.* ut & arcæ. (2) *Al.* Vel paſcha tranſitus interpretatur, phaſe vero immolatio. De immolatione &c. (3) *Al.* præfiguratur autem. (4) *Al.* inſtrumenti. (5) *Al. deeſt* agnus.

Et quærebant ſummi ſacerdotes.) A principibus autem egreſſa eſt iniquitas in Babylone, qui templum, & vaſa, & ſe purificare ſecundum legem ad eſum agni debuerant: unde ſequitur: *Et quærebant ſummi ſacerdotes, & ſcribæ quomodo eum dolo tenerent, & occiderent*. Occiſo autem capite totum corpus enerve efficitur: unde miſeri faciunt quod caput moriatur. Vitant autem diem feſtum, (1) quod convenit illis: non enim eſt feſtivitas his qui vitam, & miſericordiam perdiderunt: unde ſequitur: *Dicebant autem: Non in die feſto, ne forte tumultus fieret in populo.* BEDA (ſuper *Non in die feſto.*) Non quidem metuentes ſeditionem, ut ſimplex ſermo demonſtrat, ſed caventes ne auxilio populi de ſuis manibus tolleretur. THEOPHYLACTUS (in prin. Commen.) Ipſe tamen Chriſtus tempus ſibi conſtituerat paſſionis: voluit enim in paſchate crucifigi, quia ipſe verum erat paſcha.

(b) BEDA (ſuper *Et cum eſſet Bethaniæ.*) Paſſurus Dominus pro toto mundo, & univerſas nationes ſuo ſanguine redempturus, moratur in Bethania, ideſt in domo obedientiæ: unde dicitur: *Et cum eſſet Bethaniæ in domo Simonis leproſi, & recumberet, venit mulier*. HIERONYMUS (ſuper *Quærebant ſummi ſacerdotes.*) Hinnulus enim cervorum ſemper ad lectum ſuum redit, ideſt Filius Patri obediens uſque ad mortem, a nobis obedientiam petit. BEDA (cap. XLIII. ſuper *In domo Simonis.*) Dicit autem, *Simonis leproſi*, non quod leproſus illo tempore permaneret, ſed quod antea leproſus, poſtea a Salvatore mundatus eſt, nomine priſtino permanente, ut virtus curantis appareat. THEOPHYLACTUS (paulo poſt princ. Commen.) Quamvis autem quatuor Evangeliſtæ unguentum mulieris commemorent; non eſt tamen una, ſed duæ: una quidem quæ deſcribitur a Ioanne, quæ ſoror eſt Lazari, quæ ſcilicet ante ſex dies paſchæ unxit pedes Ieſu; alia vero quæ a reliquis tribus Evangeliſtis deſcribitur. Adhuc autem ſi attendas, invenies has tres eſſe. A Ioanne enim una deſcribitur, altera vero a Luca, a duobus vero reliquis altera. Quæ enim a Luca deſcribitur meretrix eſſe, dicitur in medio prædicationis tempore ad Ieſum veniſſe. Hæc vero quæ a Matthæo, & Marco deſcribitur, dicitur in tempore paſſionis veniſſe, (2) non confitentem ſe peccatricem. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. II. cap. LXXV.) Ego autem nihil aliud intelligendum arbitror niſi quod non aliam quidem fuiſſe mulierem quæ peccatrix tunc acceſſit ad pedes Ieſu, ſed eamdem Mariam bis hoc feciſſe: ſemel ſcilicet quod Lucas narravit, cum primo accedens cum humilitate, & lacrymis, meruit peccatorum remiſſionem: nam & hoc Ioannes commemoravit, cum de Lazaro reſuſcitando cœpiſſet loqui, antequam veniret in Bethaniam, dicens cap. XI. „ Maria autem erat „ quæ unxit Dominum unguento, & exterſit „ pedes eius capillis ſuis, cuius frater La„ zarus infirmabatur. " Quod autem in Bethania rurſus fecit, aliud eſt quod ad Lucæ narrationem non pertinet; ſed pariter narratur a reliquis tribus. Quod ergo Matthæus, & Marcus caput Domini unguento illo perfuſum dicunt, Ioannes autem pedes, accipiamus non ſolum caput, ſed etiam pedes Domini perfudiſſe mulierem: niſi forte quoniam Marcus fracto alabaſtro perfuſum caput commemorat, tam quiſquam calumnioſus eſt ut in vaſe fracto neget aliquid remanere potuiſſe unde etiam pedes Domini perfunderet. Sed religioſius contendet aliquis non ita fractum eſſe ut totum effunderet; vel prius accipiat perfuſos pedes, antequam illud fractum eſſet, ut in integro remaneret unde etiam caput perfunderetur. BEDA (ſuper illud, *Et attulit alabaſtrum*.) Eſt autem alabaſtrum genus marmoris candidi, variis coloribus intertincti, quod ad vaſa unguentaria cavare ſolent, eo quod optime ſervare ea incorrupta dicatur. Nardus vero eſt frutex aromaticus grandi, ut aiunt, & craſſa radice, ſed brevi, ac nigra, fragilique. Quamvis autem pinguis ſit, tamen redolet ut cupreſſus, aſpero ſapore, folio parvo, denſoque, cuius cacumina in ariſtas ſe ſpargunt; ideoque gemina dote pigmentarii nardi ſpicas, ac folia celebrant. Et hoc eſt quod ait Marcus, *Unguenti nardi* (3) *piſticæ pretioſi*: quia videlicet unguentum illud quod attulit Maria Domino, non ſolum de radice confectum eſt nardi, verum etiam, quo pretioſius eſſet, ſpicarum quoque, & foliorum eius adiectione (4) odoris, ac virtutis illius erat accumulata gratia. THEOPHYLACTUS (non mul. remote a prin.) Vel, ſicut in Græco dicitur, *Nardi piſtici*, ideſt fidelis, eo quod unguentum nardi erat abſque dolo cum fide confectum. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. II. cap. LXXVIII.) Poteſt autem videri contrarium quod Matthæus,

(1) *Al.* qui evenit. (2) *P. Nicolai corrigit ſic:* nec peccatricem eam fuiſſe fatendum eſt. (3) Al. *ſpicati*. (4) *Al.* odor.

Digitized by Google

thæus , & Marcus poſteaquam dixerunt *paſcha* , & *biduum* , deinde commemoraverunt ; quod erat Ieſus in Bethania , ubi de illo pretioſo unguento dicitur ; Ioannes autem ante ſex dies paſchæ dicit Ieſum veniſſe in Bethaniam , de eodem unguento narraturus. Sed qui ita moventur , non intelligunt, Matthæum, & Marcum illud quod in Bethania de unguento factum erat, non poſt illam prædicationem de biduo, ſed adhuc cum ſex dies eſſent ante paſcha recapitulando poſuiſſe. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Myſtice autem Simon leproſus mundum infidelem primo, & poſtea fidelem ſignificat; mulier autem cum alabaſtro eccleſiaſticam fidem, quæ dicit Cant. 1. „ Nardus „ mea dedit odorem ſuum . " Piſtica nardus dicitur, (1) ideſt fidelis, & pretioſa. Domus impleta odore, cælum, & terra eſt. Fractum alabaſtrum carnale deſiderium eſt ; quod frangitur ad caput, ex quo omne corpus compaginatum eſt ; recumbente ipſo , ideſt humiliante ſe , ut eum tangeret fides peccatricis, quæ de pedibus aſcendit ad caput, & ad pedes à capite deſcendit per fidem, ideſt ad Chriſtum, & ad membra eius. Sequitur : *Erant autem quidam indigne ferentes intra ſemetipſos, & dicentes : Ut quid perditio iſta?* Per ſynecdochen dicitur unus pro multis , & multi pro uno . Perditus enim Iudas de ſalute perditionem invenit , & in vite fructifera mortis laqueus naſcitur. Sub prætextu autem avaritiæ myſterium fidei loquitur: etenim noſtra fides trecentis emitur denariis, in decem ſenſibus, interioribus ſcilicet, & exterioribus , ſcilicet per corpus, & animam, & ſpiritum triplicatis. BEDA (ſuper *Et fremebant in eam.*) Quod autem dicit, *Et fremuerunt in eam*, nequaquam debemus de diligentibus Chriſtum Apoſtolis dictum credere ; ſed de Iuda potius ſub numero plurali. THEOPHYLACTUS (aliq. à prin. Commen.) Vel convenienter videtur innui quod diſcipuli plures mulierem arguerunt, eo quod ſæpe Chriſtum audierant de eleemoſyna docentem . Iudas vero non eadem intentione indigne tulit , ſed propter amorem pecuniæ , & turpe lucrum : unde & Ioannes ipſum ſolum commemorat, tamquam fraudulenta intentione mulierem arguentem . Dicit autem : *Et fremuerunt in eam*; ideſt, moleſti erant ei, exprobrantes, & iniurias inferentes . Arguit autem Dominus diſcipulos , eo quod deſiderium impediunt mulieris: unde ſequitur : *Ieſus autem dixit : Sinite eam: quid illi moleſti eſtis?* Poſtquam enim munus obtulerat, illam per opprobria pervertebant . ORIGENES ſuper Matth. (trac. xxxv.) Doluerunt enim de perditione unguenti , quod poterat venumdari multo pretio , & dari pauperibus; tamen non debebat fieri hoc , quia conveniens erat ut ſuper caput Chriſti funderetur ſancta , & decenti infuſione : unde ſequitur: *Bonum opus operata eſt in me.* Uſque adeo autem efficax eſt laus huius operis boni ut exhortetur nos omnes odoriferis, & pretioſis operibus implere Domini caput , ut de nobis dicatur, quod bonum opus fecimus ſuper caput Chriſti: quia ſemper quidem habemus, quamdiu in hac vita ſumus, pauperes nobiſcum, & opus habentes cura eorum qui profecerunt in verbo, & divites facti ſunt in ſapientia Dei; non autem poſſunt ſufficere, ut ſemper diebus , & noctibus habeant ſecum Filium Dei , ideſt Verbum, & Sapientiam Dei : ſequitur enim : *Semper enim pauperes habetis vobiſcum, & cum volueritis poteſtis illis benefacere; me autem non ſemper habebitis* . BEDA (ſuper *Me autem non ſemper habebitis.*) Mihi quidem videtur in hoc loco de præſentia corporali locutus, quod nequaquam cum eis ita futurus ſit poſt reſurrectionem quomodo tunc in omni convictu, & familiaritate . HIERONYMUS (Mar. xiv. ſuper *Bonum opus operata eſt* .) Dicit etiam : *Bonum opus operata eſt in me* : quia qui credit in Deum , reputatur ei ad iuſtitiam . Aliud eſt enim credere ei , & aliud in eum; ideſt, totum eiicere ſe in illum.

Sequitur: *Quod habuit*, ideſt quod potuit, *hoc fecit , prævenit ungere corpus meum in ſepulturam* . BEDA (ibid.) Quaſi diceret : Vos putatis perditionem eſſe unguenti: officium ſepulturæ eſt. THEOPHYLACTUS (ibid.) *Prævenit* enim , quaſi a Deo ducta , *ungere corpus meum* , in ſignum ſepulturæ : in quo proditorem confundit , ac ſi (2) ei diceret: Qua conſcientia mulierem confundis , quæ in ſepulturam corpus meum ungit; teipſum vero non confundis, qui me in mortem trades ? Prophetizat autem Dominus conſequenter duas prophetias , ſcilicet quod Evangelium prædicabitur in univerſo mundo, & quod opus mulieris laudabitur : unde ſequitur : *Amen dico vobis : ubicumque prædicatum fuerit &c.* BEDA (ſuper *Ubicumque fuerit prædicatum Evangelium* .) Notandum autem , quod ſicut Maria gloriam adepta eſt in toto orbe de obſequio quod Domino exhibuit , ita e converſo ille qui ob-

(1) *Al.* ideſt myſtica. (2) *Al.* enim.

ſequio eius detrahere non timuit, longe lateque inſamatus eſt; ſed Dominus bonum laude digna remunerans, futuras impii contumelias tacendo præteriit.

(c) BEDA (ſuper *Iudas Scarioth.*) Inſelix Iudas damnum quod ex effuſione unguenti feciſſe credebat, vult magiſtri pretio compenſare: unde dicitur: *Et Iudas Sebar.otes unus de duodecim abiit ad ſummos ſacerdotes, ut proderet eum illis.* CHRYSOSTOMUS in ſer. de Paſs. *a*. Quid mihi eius patriam dicis? Utinam ipſum quoque neſcire licuiſſet. Sed alter erat diſcipulus, qui Iudas Iacobi zelotes vocabatur, & ne appellatione (1) cognominis fiat confuſio perſonarum, propterea hunc ab illo ſeparavit. Non autem dixit, Iudas proditor, ut doceat detractiones neſcire, & accuſationes declinare. Quod autem dicit, *Unus de duodecim*, auget deteſtabilitatem proditoris: nam & alii diſcipuli erant, qui fuerant numero ſeptuaginta: ſed illi non intimi, non tanta confidentia ſociati ſunt; iſti autem duodecim fuerunt comprobati: hæc erat caterva (2) legalis, de qua proditor malignus exivit. HIERONYMUS (ſuper *Prævenit ungere corpus.*) Unus tamen erat de duodecim numero, non unus merito; unus corpore, non unus animo. Abiit autem ad principes poſtquam exiit, & intravit in eum ſatanas: unumquodque animal ad ſimile ſibi iungitur. BEDA (ſuper *Iudas Scarioth.*) Quod autem dixit, *Abiit*, oſtendit eum non a principibus invitatum, non ulla neceſſitate conſtrictum; ſed ſponte propria ſceleratæ mentis iniſſe conſilium. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ut traderet illum eis.*) Dicit autem, *Ut proderet eum illis*; ideſt, ut annuntiaret illis quando ſolus exiſteret. Timebant autem in eum irruere quando docebat propter turbam. HIERONYMUS. Promittit autem ſe tradere, ut magiſter eius diabolus ante dicebat Luc. IV. „ Tibi dabo poteſtatem hanc „ univerſam. “ (3) Sequitur: *Qui audientes gaviſi ſunt, & promiſerunt ei pecuniam ſe daturos.* Promittunt quidem pecuniam, & amittunt vitam, quam ipſe recipit cum vitam amittit. CHRYSOSTOMUS in ſer. de Paſs. O dementiam, immo cupiditatem proditoris! Cuncta enim mala cupiditas procreavit: nam cupiditas captas animas retinet, & omnibus nodis alligatas conſtringit, & rerum oblivionem imponit, & alienationem mentis oſtendit. Ab hac Iudas captivus cupiditatis inſania, converſationis, menſæ, diſcipulatus, admonitionis, ſuaſionis oblitus eſt: nam ſequitur: *Et quærebat quomodo eum opportune traderet.* HIERONYMUS. Sed opportunitas doli numquam invenitur, ut non vindicetur hic, aut illic. BEDA (ſuper *Qui audientes gaviſi ſunt.*) Multi hodie ſcelus Iudæ, quod Dominum, ac Magiſtrum, Deumque ſuum pecunia vendiderit, velut immane, & nefarium exhorrent, nec tamen cavent: nam cum pro muneribus, caritatis, & veritatis iura ſpernunt, Deum, qui eſt caritas, & veritas, produnt.

(d) CHRYSOSTOMUS in ſerm. de Paſ. Quando Iudas de traditione tractabat, alii diſcipuli ſunt de præparatione paſchæ ſoliciti: unde dicitur: *Et primo die azymorum, quando paſcha immolabant, dicunt ei diſcipuli: Quo vis eamus, & paremus tibi comedere paſcha?* BEDA (cap. XLIV. ſuper *Et primo die azymorum.*) Primum diem azymorum quartumdecimum diem primi menſis appellat, quando fermento abiecto, immolare, ideſt agnum occidere, ſolebant ad veſperam; quod exponens Apoſtolus ait Coloſſ. III. „ Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: “ qui licet die ſequenti, ideſt quintadecima luna, ſit crucifixus, attamen nocte qua agnus immolabatur, & corporis ſanguiniſque ſui tradens myſteria celebranda, & a Iudæis tentus, ac ligatus, ipſius immolationis, hoc eſt paſſionis ſuæ, ſacravit exordium. HIERONYMUS (ibid.) Azyma vero, quæ cum amaritudine, ideſt lactucis agreſtibus, manducantur, redemptio noſtra eſt; amaritudo (4) vero paſſio Domini. THEOPHYLACTUS (ſuper *Quo vis eamus?*) Ex hoc autem quod dicunt diſcipuli, *Quo vis eamus?* manifeſte videtur quod Chriſtus hoſpitium aliquod non habebat; ſed neque diſcipuli proprias domos: ſi enim habuiſſent, duxiſſent eum ad illas. HIERONYMUS. Dicunt etiam, *Quo vis eamus?* ut cum voluntate Dei dirigamus greſſus noſtros. Dominus autem indicat cum quo manducat paſcha, & more ſuo mittit duos, quod ſupra expoſuimus: unde ſequitur: *Et mittit duos*

ex

(1) *Al.* cognovimus. (2) *P. Nicolai habet, forte melius,* regalis. (3) *Al. deeſt* Sequitur. (4) *Al.* *omittitur* vero.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sive ſerm. de Proditione Iudæ, cuius initium eſt *Paucis hodie neceſſarium. Hic quoque iampridem notatum fuerat ad marginem editionis Venetæ Nicolini: quod etiam notandum in ſequentibus eiuſmodi indicibus.*

ex diſcipulis ſuis , & dicit eis , Ite in civitatem. Theophylactus. Mittit quidem ex diſcipulis ſuis, Petrum ſcilicet , & Ioannem, ut Lucas dicit, ad ignotum hominem, innuens ex hoc quod poſſet non pati. Nam qui mentem ignoti (1) movit, ut ipſos reciperet, quid non operaretur in aliis? Dat etiam eis ſignum , ut domum ſcilicet invenirent , cum ſubdit : *Et occurret vobis homo lagenam aquæ baiulans* . Augustinus de Con. Evan. (Lib. II. cap. lxxx.) Marcus lagenam dicit, quam Lucas amphoram : ille vaſis genus, iſte modum ſignificavit : uterque veritatem ſententiæ cuſtodivit . Beda (ſuper *Et mittit duos* .) Indicium autem præſcentiæ divinitatis eſt quod cum diſcipulis loquens quid alibi futurum ſit novit: unde ſequitur: *Et abierunt diſcipuli eius, & venerunt in civitatem , & invenerunt ſicut dixit illis, & paraverunt paſcha*. Chrysostomus in ſerm. de Paſ. Non illud quod noſtrum, ſed interim Iudæorum ; illud autem quod noſtrum eſt non ſolum conſtituit, ſed ipſe factus eſt paſcha. Sed & cur illud manducavit? Quia,, factus eſt ſub lege, ut eos ,, qui ſub lege erant redimeret: "Galat. iv. & ipſe legi requiem daret: & ut nemo dicat, quod ideo eam evacuaverit , quia eam implere , ut moleſtam , & arduam, non valuit, ipſe prius eam complevit, & ſic fecit eam requieſcere. Hieronymus. Myſtice autem civitas Eccleſia eſt , quæ muro fidei cingitur; homo occurrens populus primitivus eſt , amphora aquæ lex litteræ. Beda. Vel aqua lavacrum gratiæ , lagena fragilitatem deſignat eorum per quos eadem erat gratia mundo monſtranda . Theophylactus. Lagenam aquæ portat qui baptizatus eſt; qui autem baptiſma baiulat, venit ad requiem ſecundum rationem vivens, & ſicut in domo requie potitur: unde ſubdit, *Sequimini eum*. Hieronymus. Qui ſcilicet ducit in altum , ubi eſt refectio Chriſti. Dominus domus Petrus Apoſtolus eſt, cui Dominus domum ſuam credidit, ut ſit una fides ſub uno paſtore: cœnaculum grande Eccleſia magna eſt, in qua narratur nomen Domini , ſtrata varietate virtutum, & linguarum . Beda (ſuper *Demonſtrabit vobis cœnaculum* .) Vel cœnaculum magnum ſpiritualiter lex eſt , quæ de anguſtiis litteræ egrediens , & ſublimi loco, ideſt in alto mentis ſolario, recipit Salvatorem. Conſulte autem ſive aquæ baiuli, ſive domini domus ſunt prætermiſſa vocabula, ut omnibus verum paſcha celebrare volentibus, hoc eſt Chriſti ſacramentis imbui, eumque ſuæ mentis hoſpitio ſuſcipere quærentibus, facultas danda ſignetur. Theophylactus. Vel Dominus domus intellectus eſt; qui oſtendit cœnaculum grande, ideſt altitudinem intelligentiarum; quod etſi altum ſit, tamen nihil habet vanæ gloriæ, & tumoris ; ſed ſternitur , & planum fit humilitate. Ibi autem, ideſt in tali mente, paſcha Chriſto paratur, a Petro ſcilicet, & Ioanne, ideſt ab actione , & contemplatione.

(e) Beda (ſuper *Veſpere autem facto*.) Dominus, qui de ſua paſſione prędixerat, etiam de proditore prædicit , dans locum pœnitentiæ, ut cum intellexiſſet ſciri cogitationes ſuas , pœniteret eum facti ſui : unde dicitur: *Veſpere autem facto, venit cum duodecim: & diſcumbentibus eis , & manducantibus ait Ieſus : Amen dico vobis , quia unus ex vobis me tradet, qui manducat mecum*. Chrysostomus in ſer. de Paſ. Ubi patet quod non aperte eum omnibus publicabat, ne impudentiorem eum faceret, nec etiam penitus ſilentio præteribat , ne celari arbitratus, audacter ad proditionem properaret . Theophylactus (ſuper *Et cum recumberet*.) Sed quomodo diſcumbentes cœnabant , cum lex præciperet quod ſtantes erecti deberent paſcha comedere? Probabile autem eſt prius eos adimpleſſe paſcha legale, deinde diſcubuiſſe, incipiente eo proprium tradere paſcha . Hieronymus (ſuper *Veſpere autem*.) Veſpera autem diei, veſperam indicat mundi : circa undecimam namque oram veniunt noviſſimi, qui primi denarium æternæ vitæ accipiunt . Omnes igitur diſcipuli tanguntur a Domino ; ut fiat armonia citharæ, omnes nervi bene ſuſpenſi conſona voce reſpondent : nam ſequitur: *At illi cœperunt contriſtari , & dicere ei ſingillatim : Numquid ego*? Unus autem (2) remiſſus , & pecuniæ amore madefactus , dixit : „ Numquid ego ſum, Rabbi? " ſicut in Matthæo legitur cap. xxvi. Theophylactus (ſuper *Cœperunt eſſe maſti*.) Cœperunt autem alii diſcipuli contriſtari propter Domini verbum: nam etſi extra hanc exiſterent paſſionem, magis tamen credunt illi qui omnium novit corda, quam ſibi.

Sequitur: *Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino*. Beda (ſuper *Unus ex duodecim qui intingit*.) Iudas ſcilicet qui, ceteris contriſtatis, & retrahentibus manum , cum magiſtro manum mit-

(1) *Al.* novit. (2) *Al.* remiſſius.

mittit in catinum: & quia prius dixerat, *Unus ex vobis me tradet*, & perſeverat proditor in malo, manifeſtius arguit; & tamen nomen proprium non deſignat. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Dicit autem, *Unus de duodecim*, quaſi ab eis ſeparatus: ſeparat enim ſeorſum lupus ovem quam capit. Ovis quæ de ovili egreditur, lupi morſibus patet. Iudas autem nec primo, nec ſecundo correptus a proditione retrahit pedem: unde pœna prædicitur, ut quem pudor non vicerat, corrigant denuntiata ſupplicia: & hoc eſt quod ſubditur: *Et Filius quidem hominis vadit ſicut ſcriptum eſt de eo*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Filius hominis vadit*.) Per hoc quod dicitur, *Vadit*, oſtenditur quod mors Chriſti fuit voluntaria, & non neceſſaria. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Sed quia multi bonum, ut Iudas, faciunt, ſed omnino illis non proficit; recte ſubditur: *Væ autem homini illi per quem Filius hominis tradetur*. BEDA (ibid.) Sed & hodie quoque in ſempiternum væ illi homini qui ad menſam Domini malignus accedit. Etenim ille in exemplum Iudæ Filium hominis tradit, non quidem Iudæis peccatoribus, ſed tamen peccatoribus membris ſuis.

Sequitur: *Bonum erat ei, ſi non eſſet natus homo ille*. HIERONYMUS (ſuper *Melius erat illi*.) Scilicet intimo latens utero materno: melius enim eſt non eſſe, quam ad tormenta eſſe. THEOPHYLACTUS. Quantum enim ex fine melius fuiſſet ei quod eſſet, ſi non proditor exiſteret, nam Deus fecit ipſum ad opera bona; ſed poſtquam ad tantam devenit malitiam, melius fuiſſet ei ſi natus non fuiſſet.

(f) BEDA (ſuper illud, *Manducantibus illis accepit Ieſus*.) Finitis paſchæ veteris ſolemniis tranſiit ad novum, ut ſcilicet pro carne agni, ac ſanguine, ſui corporis, ſanguiniſque ſacramentum ſubſtitueret: unde dicitur: *Et manducantibus illis accepit Ieſus panem*: ut ſcilicet ipſum ſe eſſe monſtraret, cui iuravit Dominus Pſal. CIX. „ Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem „ Melchiſedech. “

Sequitur: *Et benedicens fregit*. THEOPHYLACTUS (Marc. XIV. ſuper illud, *Gratias agens fregit*.) Ideſt, gratias agens fregit: quod & nos facimus, orationes ſuperaddentes. BEDA. Frangit etiam ipſe panem quem diſcipulis porrigit, ut oſtendat corporis ſui fractionem non abſque ſua ſponte, vel procuratione futuram; quem etiam benedixit, quia naturam humanam quam paſſurus aſſumpſit, ipſe una cum Patre, & Spiritu ſancto gratia divinæ virtutis implevit. Benedixit panem, ac fregit: quia hominem aſſumptum ita morti ſubdere dignatus eſt, ut ei divinæ immortalitatis ineſſe potentiam demonſtraret; ideoque velocius eum a morte reſuſcitandum eſſe doceret.

Sequitur: *Et dedit eis, & ait: Sumite: hoc eſt corpus meum*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Hoc eſt corpus*.) Hoc ſcilicet quod nunc do, & quod nunc ſumitis. Non autem panis figura tantum corporis Chriſti eſt, ſed in proprium Chriſti corpus tranſmutatur: nam Dominus ait Ioan. VI. „ Panis quem „ ego dabo, caro mea eſt: “ ſed tamen caro Chriſti non videtur propter noſtram infirmitatem: panis enim, & vinum de noſtra conſuetudine eſt; ſi vero carnem, & ſanguinem cerneremus, ſumere non ſuſtineremus. Propter hoc Dominus noſtræ infirmitati condeſcendens, ſpecies panis, & vini conſervat; ſed panem, & vinum in veritatem convertit carnis, & ſanguinis. CHRYSOSTOMUS in ſerm. de Paſs. Et nunc etiam ille præſto eſt Chriſtus: qui illam ornavit menſam, ipſe iſtam quoque conſecrat. Non enim homo eſt qui (1) propoſita corpus Chriſti facit, & ſanguinem; ſed ille qui pro nobis crucifixus eſt, Chriſtus. Sacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute conſecrantur, & gratia. Hoc verbo quod dicit, *Hoc eſt corpus meum*, propoſita conſecrantur: & ſicut illa vox quæ dicit Gen. I. „ Creſcite, & multiplicamini, „ & replete terram, “ ſemel quidem dicta eſt, ſed omni tempore ſentit effectum ad generationem operante natura; ita & vox iſta ſemel quidem dicta eſt, ſed per omnes menſas Eccleſiæ uſque in hodiernum diem, & uſque ad eius adventum præſtat ſacrificio firmitatem. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Myſtice autem in panem transfigurat Dominus corpus ſuum, quod eſt Eccleſia præſens, quæ accipitur in fide, benedicitur in numero, frangitur in paſſionibus, datur in exemplis, ſumitur in doctrinis, formatur in ſanguinem ſuum in calice vino, & aqua commixtum: ut alio purgemur a culpis, alio redimamur a pœnis. Sanguine namque agni ſervantur domus a percuſſione Angeli, & aqua maris rubri extinguuntur inimici; quæ ſunt myſteria Eccleſiæ Chriſti: unde ſequitur: *Et accepto calice gratias agens dedit eis*: gratia enim, & non meritis ſalvati ſumus a Deo. GREGORIUS II. Moral. (ſu-

(1) *Al.* propoſitum.

(ſuper illud, „ Sicut Domino placuit, ita „ factum eſt: " cap. xxiv. in nov. exemp.) Cum appropinquaret etiam paſſioni, accepto pane, gratias egiſſe perhibetur. Gratias itaque egit qui flagella alienæ iniquitatis ſuſcepit; & qui nil percuſſione dignum exhibuit, humiliter in paſſione benedicit, ut hinc oſtendat quid unuſquiſque in flagello culpæ facere debeat, ſi ipſe æquanimiter flagella culpæ portat alienæ; ut hinc etiam oſtendat quid in correctione faciat ſubditus, ſi in flagello poſitus Patri gratias egit æqualis. BEDA (ſuper *Hic eſt ſanguis meus*.) Quia & nos in Chriſto, & in nobis Chriſtum manere oportet, vinum dominici calicis aqua miſcetur. Atteſtante enim Ioanne, aquæ populi ſunt; & neque aquam ſolam, neque ſolum vinum cuiquam licet offerre, ne talis oblatio caput a membris ſecernendum eſſe ſignificet, & vel Chriſtum ſine noſtræ redemptionis amore pati potuiſſe, vel nos ſine illius paſſione ſalvari, (1) ac poſſe offerri contingat.

Sequitur: *Et biberunt ex illo omnes*. HIERONYMUS (ſuper *Et biberunt ex eo omnes*.) Ebrietas felix, ſatietas ſalutaris, quæ quanto copioſius ſumitur, tanto ſobrietatem mentis donare dignatur. THEOPHYLACTUS (ibid.) a. Quidam autem dicunt Iudam myſteriorum non fuiſſe participem, ſed quod exiverit antequam Dominus myſteria largiretur. Alii etiam dicunt, quod illi tradidit de illo myſterio. CHRYSOSTOMUS in ſer. de Paſs. Chriſtus enim ſanguinem ei qui eum vendidit offerebat, ut haberet remiſſionem peccatorum; ſi tamen impius exiſtere noluiſſet. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Bibit ergo Judas, ſed non ſaturatur; nec ſitim extinguit ignis æterni, quia (2) indigne ſumit (3) myſteria Chriſti. Sunt enim in Eccleſia quos ſacrificium non emundat, ſed eos cogitatio inſipiens perducit ad culpas, qui ſe cœnoſis crudelitatis fœtoribus miſcuerunt. CHRYSOSTOMUS in ſerm. de Paſs. Nullus ergo ſit Iudas in Domini menſa. Hoc ſacrificium cibus ſpiritualis eſt: nam ſicut corporalis cibus, cum ventrem invenerit adverſis humoribus occupari, amplius lædit; ita eſt & iſte ſpiritualis cibus, ſi aliquem reperit malignitate pollutum, magis eum perdit, non ſua natura, ſed accipientis vitio. Pura igitur ſit mens in omnibus, pura cogitatio, quia & ſacrificium purum eſt.

Sequitur: *Et ait illis*: *Hic eſt ſanguis meus novi teſtamenti*. BEDA (ubi ſupra.) Hoc ad diſtinctionem reſpicit veteris teſtamenti, quod hircorum, & vitulorum eſt ſanguine dedicatum, dicente inter aſpergendum legiſlatore: „ Hic eſt ſanguis teſta„ menti, quod mandavit ad vos Deus. "

Sequitur: *Qui pro multis effundetur*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Non enim omnes emundat.

Sequitur: *Amen dico vobis, quod iam non bibam de genimine vitis uſque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Non bibam de fructu vitis*.) Quaſi diceret: Non bibam de vino uſque ad reſurrectionem: regnum enim reſurrectionem vocat, quaſi tunc regnaverit contra mortem. Poſt reſurrectionem vero bibit cum diſcipulis, & comedit, oſtendens quod idem ipſe eſſet qui paſſus eſt. Novum autem bibit illud, ideſt novo quodam modo, & alieno: non enim corpus habebat paſſibile indigens cibo, ſed immortale, & incorruptibile. Intelligendum eſt autem & ſic. Vitis eſt ipſe Dominus, genimen vitis myſteria, & intellectus occultus; quem ipſe generat qui docet hominem ſcientiam. In regno autem Dei, ideſt in futuro ſæculo, bibet cum ſuis diſcipulis myſteria, & ſapientiam, nova quædam nos docens, & revelans quæ nunc occultat. BEDA (ibid.) Vel aliter. Vitem, ſive vineam Domini appellatam eſſe ſynagogam Eſaias cap. v. teſtatur dicens: „ Vinea Domini ſabaoth, domus Iſrael eſt. " Iturus ergo Dominus ad paſſionem ait: *Iam non bibam de genimine vitis*; ac ſi aperte dicat: Non ultra carnalibus ſynagogæ cerimoniis delectabor, in quibus etiam iſta paſchalis agni ſacra locum tenuere præcipuum. Aderit enim tempus meæ reſurrectionis, aderit dies ille cum in regno Dei poſitus, ideſt gloria vitæ immortalis ſublimatus, de ſalute eiuſdem populi, fonte gratiæ ſpiritualis regenerati, vobiſcum gaudio perfundar. HIERONYMUS (ibidem.) Conſiderandum autem, quod hic Dominus mutat

(1) *Al.* ac pati poſſe. (2) *Al.* in igne. (3) *Citata quatuor exempla habent* myſteria Chriſti; cuius ſacrificium non emundat &c.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Sic Hilarius manifeſte can. xxx. in Matth. ut S. Thomas ex illo notat, & recitat III. P. quæſt. 81. art. lxxxi.

tat tantum ſacrificium, ſed non mutat tempus, ut nos numquam cœnam Domini ante quartamdecimam lunam faciamus. Qui facit in quartadecima reſurrectionem, in undecima luna cœnam Domini faciet; quod numquam in teſtamento veteri, nec in novo factum eſt.

(g) *a* HILARIUS. Sicut gratias egerunt antequam biberent, ita etiam gratias agunt & poſtquam biberunt: unde dicitur: *Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti*: ut ſcilicet addiſcas & ante cibum, & poſt cibum gratiarum reddere actiones. HIERONYMUS. Hymnum enim dicit laudem Domini, ut eſt in Pſal. XXI. „ Edent pau„ peres, & ſaturabuntur, & laudabunt Do„ minum qui requirunt eum: & (1) adora„ verunt, & manducaverunt omnes pingues „ terræ. " THEOPHYLACTUS (ſuper *Et hymno dicto.*) Simul etiam & hic oſtendit quod amplectibile erat ſibi pro nobis mori: quia cum tradendus erat, Deum laudare dignatus eſt. Docet etiam nos, cum in anguſtias incidimus propter multorum ſalutem, non contriſtari, ſed Deo gratias agere, qui in noſtra tribulatione operatur multorum ſalutem. BEDA (ibidem.) Poteſt etiam hymnus ille intelligi quem Dominus ſecundum Ioannem Patri gratias agens decantabat; in quo & pro ſeipſo, & pro diſcipulis, & pro eis qui per verbum ipſorum crediturì erant, elevatis ſurſum oculis, precabatur. THEOPHYLACTUS (ſuper *Exierunt in montem.*) Exivit autem in montem, ut ad eum ſolitarium exiſtentem (2) accedentes, ipſum caperent abſque tumultu. Si enim acceſſiſſent cum in civitate manebat, forte fuiſſet multitudo populi conturbata; & tunc manifeſte occaſionem inimici captantes viderentur ipſum iuſte interficere tamquam populum concitantem. BEDA (ibidem.) Pulchre etiam Dominus diſcipulos ſacramentis imbutos in montem educit olivarum, ut typice deſignet nos per acceptionem ſacramentorum ad altiora virtutum dona, & chariſmata ſancti Spiritus, quibus in corde perungamur, aſcendere debere. HIERONYMUS. In monte etiam Oliveti Ieſus tenetur, unde ad cælos aſcendit, ut nos ſciamus quia inde aſcendimus ad cælos unde vigilamus, & oramus, & ligamur, nec repugnamus in terra. BEDA (ubi ſupra.) Prædicit autem Dominus diſcipulis quid paſſuri ſunt, ut cum paſſi fuerint, non deſperent ſalutem, ſed agentes pœnitentiam liberentur: unde ſequitur: *Et ait illis Ieſus: Omnes ſcandalizabimini in me in nocte iſta.* HIERONYMUS (ſuper *Omnes ſcandalizabimini.*) Omnes quidem cadunt, ſed non omnes iacent. Numquid enim qui dormit non adiiciet ut reſurgat? Carnale eſt cadere, ſed diabolicum eſt iacere. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Permiſit autem eos Dominus cadere, ut non in ſeipſis confidant: & ne videretur hoc quod prædixerat ex quodam argumento apparenti prædixiſſe, inducit teſtimonium Zachariæ Prophetæ: unde ſequitur: *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis.* BEDA (ſuper *Percutiam paſtorem.*) Hoc aliis verbis in Zacharia Propheta ſcriptum eſt cap. XIII. & ex perſona Prophetæ ad Dominum dicitur: „ Percute paſtorem, & diſpergen„ tur oves. " *b* Propheta enim poſtulat paſſionem Domini; Pater reſpondet: *Percutiam paſtorem*, precibus inferiorum. Filius a Patre mittitur, & percutitur; ideſt, incarnatur, & patitur. THEOPHYLACTUS (Mar. XIV. circ. med.) Dicit autem Pater, *Percutiam paſtorem*, quia ipſum percuti dimiſit. Oves diſcipulos dicit, quaſi innocentes, & quaſi abſque malitia. Ultimo conſolationem inducit, dicens: *Sed poſtquam reſurrexero, præcedam vos in Galilæam.* HIERONYMUS (ſuper *Exierunt in montem Oliveti.*) In quo vera promittitur reſurrectio, ut ſpes non extinguatur. Sequitur: *Petrus autem ait ei: Etſi omnes ſcandalizati fuerint, ſed non ego.* Ecce avis ſine pennis in altum volare nititur; ſed corpus aggravat animam, ut timore humanæ mortis timor Domini ſuperetur. BEDA (ſuper *Amen dico tibi.*) Et Petrus ergo de ardore fidei promittebat, & Salvator quaſi Deus futura noverat: unde ſequitur: *Et ait illi Ieſus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priuſquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus.* AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. II.) Cum omnes Evangeliſtæ dicant prædixiſſe Dominum, quod eum Petrus eſſet negaturus, antequam gallus cantaret; Marcus hoc ſolum narravit expreſſius: unde nonnullis videtur non congruere ceteris, quia parum attendunt. Tota

(1) *Al.* odoraverunt. (2) *Al.* exeuntes.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a THEOPHYLACTUS, *b* HIERONYMUS.

ta enim Petri negatio trina eſt, quæ ſi tota poſt primum galli cantum inciperet, falſum dixiſſe viderentur tres alii Evangeliſtæ, quod ſcilicet antequam gallus cantaret, ter eum eſſet negaturus. Rurſus ſi totam trinam negationem ante peregiſſet quam cantare gallus inciperet, ſuperfluo dixiſſet Marcus ex perſona Domini: *Priuſquam gallus bis vocem dederit, ter me negaturus es*. Sed quia ante primum galli cantum cœpta eſt illa trina negatio, attenderunt illi tres non quando eam completurus eſſet Petrus, ſed quanta futura eſſet, ideſt trina, & quando cœptura ideſt ante galli cantum: quamquam in animo eius & ante primum galli cantum tota concepta eſt. Marcus autem de ipſarum vocum intervallo planius elocutus eſt. THEOPHYLACTUS (Mar. XIV. cir. med. Comment.) Quod ſic intelligitur. Petrus ſemel negavit, deinde gallus cantavit; negante vero eo duabus aliis negationibus, tunc gallus ſecundo vocem emiſit. HIERONYMUS (ſuper *Priuſquam gallus*.) Gallus lucis nuntius quis eſt niſi Spiritus ſanctus? cuius voce in prophetia, & in Apoſtolis nos de trina negatione excitamur ad amariſſimos poſt lapſum fletus, qui male cogitavimus de Deo, & male locuti ſumus ad proximos, & male fecimus ad noſmetipſos. BEDA (ſuper *Et ſi omnes ſcandalizati fuerint*.) Fides autem Apoſtoli Petri, & ardens affectus ad Dominum conſequenter oſtenditur: ſequitur enim: *At ille amplius loquebatur*: *Et ſi oportuerit me ſimul commori tibi, non te negabo*. THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Fervorem etiam intrepidum & alii diſcipuli oſtenderunt: nam ſequitur: *Similiter autem & omnes dicebant*: ſed tamen reſiſtebant veritati, quam Chriſtus prædixerat.

(h) GLOSSA [a]. Poſtquam Dominus ſcandalum diſcipulorum prædixerat, nunc Evangeliſta narrat de oratione ipſius, in qua pro diſcipulis creditur oraſſe; & primo deſcribens locum orationis, dicit: *Et veniunt in prædium cui nomen Gethſemani*. BEDA (ſuper *Veniunt in locum cui nomen Gethſemani*.) Monſtratur uſque hodie locus Gethſemani, in quo Dominus oravit ad radices montis Oliveti. Interpretatur autem Gethſemani vallis pinguium, ſive pinguedinum. Cum autem Dominus in monte orat, nos docet, ſublimia orando inquiri debere. At cum in valle pinguedinis orat, inſinuat nobis humilitatem ſemper in orationibus, & internæ pinguedinem dilectionis eſſe ſervandam. Ipſe etiam per vallem humilitatis, & pinguedinem caritatis pro nobis mortem ſubiit. HIERONYMUS (ſuper *Sedete hic*.) In valle etiam pinguedinum tauri pingues obſederunt eum. Sequitur: *Et ait diſcipulis ſuis: Sedete hic donec orem*. Separantur in oratione qui ſeparantur in paſſione: quia ille orat, illi dormiunt, pigredine cordis oppreſſi. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Singulariter etiam erat conſuetudo illi ſemper orare, formam nobis tradens ut ſilentium, & ſolitudinem in orationibus requiramus. Sequitur: *Et aſſumit Petrum, & Iacobum, & Ioannem ſecum*. Illos tres tantum aſſumit qui gloriæ eius in monte Thabor inſpectores extiterant, ut qui glorioſa viderant, viderent & triſtia, & addiſcerent quod verus erat homo in hoc quod triſtatur: unde ſequitur: *Et cœpit pavere, & tædere*. Quia enim totum aſſumpſerat hominem aſſumpſit & naturales proprietates hominis, pavere, & tædere, & contriſtari naturaliter: nam homines naturaliter inviti tendunt ad mortem: unde ſequitur: *Et ait illis: Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*. BEDA (ſupra *Triſtis eſt*.) Quaſi Deus in corpore conſtitutus fragilitatem carnis exponit, ut eorum qui ſacramentum incarnationis obiurgant excluderetur impietas: nam qui corpus ſuſcepit, omnia debuit ſuſcipere quæ corporis ſunt, ut eſuriret, ſitiret, angeretur, contriſtaretur: divinitas enim per hos commutari neſcit affectus. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Quidam autem hoc ſic intellexerunt, quaſi dicat: Triſtor enim, non quod mori debeo, ſed quod Iſraelitæ propinqui mei me crucifixuri ſunt, ac per hoc a regno Dei debent excludi. HIERONYMUS (ſuper *Cœpit pavere*.) In hoc etiam pavere, & triſtari docemur ante iudicium mortis, quod non poſſumus per nos dicere, ſed per illum: „Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam:" Ioan. XIV.

Sequitur: *Suſtinete hic, & vigilate*. BEDA (ſuper *Suſtinete, & vigilate*.) Non a ſomno dormitionis prohibet, cuius tempus non erat imminente diſcrimine, ſed a ſomno infidelitatis, & torpore mentis. Paululum autem procedens ruit in faciem ſuam, & humilitatem mentis habitu carnis oſtendit: unde ſe-

EX EDITIONE P. NICOLAI.

[a] Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat.

ſequitur: *Et cum proceſſiſſet paululum, procidit ſuper terram, & orabat ut ſi fieri poſſet, tranſiret ab eo hora.* AUGUSTINUS de Con. Evan. (lib. III. cap. IV. a med.) Non dixit, Si facere poſſet, ſed *Si fieri poſſet*: fieri enim poteſt quod ille voluerit. Sic itaque dictum eſt, *Si fieri poteſt*, ac ſi diceretur, Si vellet. Et (1) ne quis putaret eum Patris minuiſſe poteſtatem, manifeſtavit quo intellectu accipiendum ſit quod dictum eſt: nam ſequitur: *Et dixit: Abba Pater, omnia tibi poſſibilia ſunt*: in quo ſatis oſtendit non ex impoſſibilitate, ſed ex voluntate Patris dictum eſſe, *Si fieri poteſt*. Quod autem Marcus non ſolum Pater, ſed *Abba Pater* eum dixiſſe commemorat; hoc eſt *Abba* Hebraice, quod latine *Pater*. Et fortaſſe Dominus propter aliquod ſacramentum utrumque dixit, volens oſtendere ſe illam triſtis perſonam (2) in perſona ſui corporis, ideſt Eccleſiæ, ſuſcepiſſe, cui factus eſt angularis lapis, venientibus ad eum partim ex Hebræis, ad quos pertinet quod ait *Abba*, partim ex Gentibus, ad quos pertinet quod ait *Pater*. BEDA (ſuper *Non ſicut ego volo.*) Orat autem tranſire calicem, ut oſtendat vere quod homo erat: unde ſubdit: *Transfer calicem hunc a me.* Reminiſcens autem & propter quid miſſus eſt, perficit diſpenſationem ad quam miſſus eſt, & clamat: *Sed non quod ego volo, ſed quod tu*; quaſi dicat: Si moritur mors me non moriente ſecundum carnem, tranſeat calix; verum, quia non aliter hoc fiet, *non quod ego volo, ſed quod tu.* Multi adhuc contriſtantur futura morte; ſed habeant rectum cor, vitent mortem quam poſſunt; ſed ſi non poſſunt, dicant id quod propter nos Dominus dixit. HIERONYMUS (Mar. XIV. ſuper illud, *Si poſſibile eſt.*) Ex quo etiam uſque in finem non ceſſat nos docere patribus obedire, & voluntatem eorum voluntati noſtræ præponere. Sequitur: *Et venit, & invenit eos dormientes.* Sicut enim dormiunt mente, ſic & corpore. Poſt orationem autem Dominus veniens, & videns diſcipulos dormientes, Petrum ſolum increpat: unde ſequitur: *Et ait Petro: Simon dormis? Non potuiſti una hora vigilare mecum?* quaſi dicat: Qui una hora non potuiſti mecum vigilare, quomodo mortem ſpernes tu qui ſpondes mori mecum?

Sequitur: *Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem*, ſcilicet negandi me. BEDA (ſuper *Orate ut non intretis in tentationem.*) Non ait, Orate ne tentemini, quia impoſſibile eſt humanam animam non tentari; ſed *ne intretis in tentationem*; hoc eſt, ne vos tentatio ſuperet. HIERONYMUS (ſuper *Vigilate, & orate.*) In tentationem autem intrare dicitur qui orare negligit.

Sequitur: *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.* THEOPHYLACTUS (Marc. XIV. a med. Comment.) Quaſi dicat: Spiritus quidem veſter promptus eſt ad me non negandum, & propterea hoc promittitis; ſed caro veſtra intantum infirma eſt quod niſi Dominus per orationem virtutem carni dederit, in tentationem intrabitis. BEDA (ſuper *Spiritus promptus eſt.*) Temerarios hic reprimit, qui quicquid crediderint, putant ſe conſequi poſſe. Sed quantum ex mentis ardore confidimus, tantum ex fragilitate carnis timeamus. Facit etiam hic locus adverſus eos qui dicunt unam in Domino operationem, & unam voluntatem fuiſſe. Duas enim voluntates oſtendit, humanam ſcilicet, quæ propter infirmitatem carnis recuſat paſſionem, & divinam, quæ promptiſſima eſt.

Sequitur: *Et iterum abiens oravit eumdem ſermonem dicens.* THEOPHYLACTUS (ubi ſupra.) Ut ſcilicet per ſecundariam orationem, quod verus homo eſſet, affirmaret. Sequitur, *& reverſus denuo, invenit eos dormientes*; tamen non vehementer redarguit: *Erant enim oculi eorum gravati*, ſcilicet ſomno, *& ignorabant quid reſponderent ei.* Per hoc infirmitatem humanam addiſcas, ne ſcilicet gravati ſomno promittamus ea quæ nobis impoſſibilia ſunt. Ideo tertio abiit ad orandum (3) ratione prædicta: unde ſequitur: *Et venit tertio, & ait illis: Dormite iam, & requieſcite.* Non turbatur contra illos cum poſt redargutionem peius fecerint; ſed ironice dicit illis: *Dormite iam, & requieſcite*: quia iam ſciebat quod proditor appropinquabat. Et quod ironice dixerit, apparet per hoc quod ſubditur: *Sufficit. Venit hora: ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum.* Hoc dicebat deridens ſomnum eorum, quaſi diceret: Nunc tempus eſt ut dormiatis quando inimicus appropinquat. Deinde ſubiungit: *Surgite, eamus: ecce qui me tradet prope eſt.* Non ut fugerent hoc dicit, ſed ut inimicis obviarent. AUGUSTINUS de Conſ. Evan. (Lib. III. cap. IV.) Vel aliter. Per hoc quod cum dixiſſet, *Dormite iam, & requieſcite*, adiungit, *Sufficit*, & deinde infert, *Venit hora, ecce tradetur Filius hominis*; utique intelligendum eſt poſt illud, Dor-

(1) *Al.* neque putaret. (2) *Al.* iam ſui corporis. *Nicolai* ſe illam triſtitiam in perſonam &c.
(3) *Al.* oratione.

Dormite, & requieſcite, ſiluiſſe Dominum aliquantum, ut hoc fieret quod (1) præmiſerat; & tunc intuliſſe, *Venit hora*; & ideo interponit, *Sufficit*, ſcilicet quod requieviſtis. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Trina autem diſcipulorum dormitio tres mortuos quos Dominus ſuſcitavit ſignificat: primus in domo, ſecundus ad ſepulcrum, tertius de ſepulcro. Trina autem Domini vigilia docet nos orando (2) & de præteritis, & de futuris, & de præſentibus veniam rogare.

(i) BEDA (ſuper *Surgite, eamus*.) Poſtquam tertio Dominus oraverat, & Apoſtolorum timorem ſequente pœnitentia impetraverat corrigendum, ſecurus de paſſione ſua pergit ad perſecutores; de quorum adventu Evangeliſta dicit: *Et adhuc eo loquente venit Iudas Scariothunus de duodecim*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Acceſſit Iudas*.) Hoc non fruſtra ponitur, ſed ad maiorem proditoris redargutionem, quod cum de primo choro diſcipulorum exiſteret, contra Dominum in rabiem verſus eſt.

Sequitur: *Et cum eo turba multa cum gladiis, & lignis, miſſi a ſummis ſacerdotibus, & ſcribis, & ſenioribus*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Incumbit enim virtuti ſæculi qui deſperat de adiutorio Dei. BEDA (ſuper *Dederat autem eis ſignum*.) Adhuc tamen habet aliquid Iudas de verecundia diſcipuli, cum eum non palam tradidit perſecutoribus, ſed per ſignum oſculi: unde ſequitur: *Dederat autem traditor eis ſignum, dicens: Quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt: tenete eum, & ducite caute*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Deoſculatus eſt eum*.) Vide eius inſenſibilitatem, quomodo credebat in oſculo Chriſtum decipere, ut quaſi amicus æſtimaretur. Si autem amicus eras, o Iuda, cuius gratia cum inimicis acceſſiſti? Sed omnis pravitas ſine providentia eſt.

Sequitur: *Et cum veniſſet, ſtatim accedens ad eum ait, Ave Rabbi, & oſculatus eſt eum*. HIERONYMUS (ibidem.) Dat Iudas ſignum oſculi cum veneno doli: ſic Cain obtulit ſacrificium ſubdolum, & reprobatum. BEDA (ubi ſupra.) Invidens autem, & ſcelerata confidentia magiſtrum vocat, & oſculum infert ei quem tradit. Suſcipit autem Dominus oſculum traditoris, non quo ſimulare nos doceat, ſed ne proditionem fugere videatur; ſimul & illud Pſalmi CXIX. complens: „ Cum his qui oderunt pacem „ eram pacificus. "

Sequitur: *At illi manus iniecerunt in eum, & tenuerunt eum*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Hic adeſt Ioſeph venditus a fratribus, & ferrum pertranſivit animam eius.

Sequitur: *Unus autem de circumſtantibus educens gladium, percuſſit ſervum ſummi ſacerdotis, & amputavit auriculam*. BEDA (ſuper *Unus autem educens gladium*.) Petrus hoc fecit, ut Ioannes declarat, eodem mentis ardore quo cetera faciebat: ſciebat enim quomodo Phinees puniendo ſacrilegos, mercedem iuſtitiæ, & ſacerdotii perennis acceperit. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Tacet autem nomen eius Marcus, ut non videretur ſuum laudare magiſtrum quaſi zelantem pro Chriſto. Innuit autem Petrus ex hoc quod inobedientes erant, & increduli, ſpernentes Scripturas: nam ſi habuiſſent aures audientes Scripturas, non crucifixiſſent Dominum gloriæ. Amputavit autem auriculam ſervi ſummi ſacerdotis: nam ſummi ſacerdotes primo præteribant Scripturas, quaſi ſervi non audientes facti.

Sequitur: *Et reſpondens Ieſus ait illis: Tamquam ad latronem exiſtis cum gladiis, & lignis?* BEDA (ſuper *Tamquam ad latronem exiſtis*.) Quaſi dicat: Stultum eſt cum gladiis, & fuſtibus quærere eum qui ultro ſe veſtris tradidit manibus, & in nocte quaſi latitantem per proditorem inveſtigare qui quotidie in templo docebat. THEOPHYLACTUS (ſuper *Quotidie eram apud vos*.) Iſtud autem divinitatem eius oſtendit: quando enim in templo docebat, non valuerunt ipſum capere, quamvis in manibus eorum eſſet, quia nondum tempus advenerat paſſionis; quando autem ipſe voluit, tunc tradidit ſeipſum, ut adimplerentur Scripturæ, quia tamquam agnus ad occiſionem ductus eſt, non clamans, neque vociferans, ſed voluntarie patiens: Eſa. LIII.

Sequitur: *Tunc diſcipuli eius relinquentes eum omnes fugerunt*. BEDA (ſuper *Ut impleantur Scriptura*.) In hoc impletur ſermo, quem Dominus dixerat, quod omnes diſcipuli ſcandalizarentur in illo in ipſa nocte. Sequitur: *Adoleſcens autem quidam ſequebatur illum, amictus ſindone ſuper nudo*: ſubauditur, corpore: quia non aliud indumenti quam ſolam habebat ſindonem. Sequitur:

(1) *Al.* permiſerat. (2) *Al.* omittitur & de præteritis.

Et tenuerunt eum. At ille, reiecta ſindone, nudus profugit ab eis: quorum ſcilicet præſentiam deteſtabatur, & facta; (1) non a Domino, cuius amorem & abſens corpore fixum ſervavit in mente. HIERONYMUS (ſuper *Adoleſcens quidam.*) Sicut etiam Ioſeph, relicto pallio, nudus de manibus impudicæ feminæ aufugit, qui vult effugere manus iniquorum, relinquens mente quæ mundi ſunt, fugiat poſt Ieſum. THEOPHYLACTUS (ibid.) Probabile autem videtur quod hic adoleſcens erat de illa domo in qua paſcha comederant. Quidam vero dicunt hunc adoleſcentem fuiſſe Iacobum fratrem Domini, qui dicebatur iuſtus, qui ab Apoſtolis poſt Chriſti aſcenſionem cathedram Hieroſolymorum accepit. GREGORIUS XIV. Mor. (cap. XXVI. ſuper illud, „ Pelli meæ conſumptis carnibus: “ in nov. exemp. eſt XXIII.) Vel hoc de Ioanne dicitur, qui, etſi poſt, ut verba Redemptoris audiret, ad crucem rediit, prius tamen territus fugit. *a* Nam, & illum eo tempore fuiſſe adoleſcentem, longa poſt hoc in carne vita eius indicio eſt. Potuit enim fieri ut ad horam tenentium manibus elapſus, mox reſumpto indumento redierit, & ſub dubia lucis nocte, ſe turbis ducentium Ieſum, quaſi unus de ipſis immiſcuerit, donec ad atrium pontificis, cui erat notus, perveniret, ut ipſe in ſuo Evangelio commemorat. Sicut autem Petrus, qui culpam negationis pœnitentiæ lacrymis abluit, recuperationem oſtendit eorum qui in martyrio labuntur; ita ceteri diſcipuli qui articulum comprehenſionis fugiendo prævenerunt, cautelam fugiendi docent eos qui ſe minus idoneos ad toleranda ſupplicia ſentiunt.

(k) GLOSSA *b*. Narraverat Evangeliſta ſuperius, quomodo Dominus a miniſtris ſacerdotum fuerat captus; nunc narrare incipit quomodo in domo principis ſacerdotum morti adiudicatus fuit: unde dicitur: *Et adduxerunt Ieſum ad ſummum ſacerdotem.* BEDA (ſuper *Et adduxerunt Ieſum.*) Summum ſacerdotem ſignificat Caipham, qui, ſicut Ioannes ſcribit, erat pontifex anni illius: de quo teſtatur Ioſephus, quod pontificatum ſibi emerit a Principe Romano.

Sequitur: *Et convenerunt in unum omnes ſacerdotes, & ſcribæ, & ſeniores.* HIERONYMUS (ſuper *Adoleſcens quidam.*) Tunc facta eſt congregatio taurorum in vaccis populorum. Sequitur: *Petrus autem a longe ſequebatur eum uſque intro in atrium ſummi ſacerdotis.* Timor enim retrahit, ſed caritas trahit. BEDA (ſuper *Petrus a longe ſequebatur.*) Merito autem a longe ſequebatur qui iam erat proxime negaturus: neque enim negare poſſet, ſi Chriſto proximus adhæſiſſet.

Sequitur: *Et ſedebat cum miniſtris ad ignem, & calefaciebat ſe.* HIERONYMUS (ſuper *Sedebat cum miniſtris.*) In atrio cum miniſtris calefacit ſe ad ignem. Atrium ſacerdotis eſt ſæcularis circuitus; miniſtri dæmonia ſunt, cum quibus qui manet, flere peccata non poteſt; ignis deſiderium carnale. BEDA (ibid.) Eſt enim ignis caritas, de quo dicitur Luc. XII. „ Ignem veni mit„ tere in terram: “ qui ſuper credentes deſcendens variis linguis eos laudare Dominum docuit. Eſt & ignis cupiditatis, de quo dicitur Oſeæ VII. „ Omnes adulteran„ tes velut clibanus corda eorum. “ Hic ignis in atrio Caiphæ inſtinctu maligni ſpiritus accenſus, ad negandum, ad blaſphemandum Dominum perfidorum linguas armabat. Quod enim intus in domo maligna ſynodus gerebat, hoc ignis in atrio inter frigora noctis accenſus figurabat. Quoniam enim abundat iniquitas, refrigeſcit caritas multorum. Hoc frigore torpens ad horam Petrus, quaſi prunis miniſtrorum Caiphæ calefieri cupiebat: quia temporalis commodi ſolatium perfidorum ſocietate quærebat.

Sequitur: *Summi vero ſacerdotes, & omne concilium quærebant adverſus Ieſum teſtimonium, ut eum morti traderent.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Summi ſacerdotes, & omne concilium.*) Lege præcipiente, quod unus exiſteret ſummus ſacerdos, tunc multi erant ſubſtituti, & deſtituti annis ſingulis per Principem Romanorum. Summos ergo ſacerdotes dicit illos qui determinatum eis tempus complentes iam compleverant, & a ſacerdotio deſtituti erant. Figuram autem iudicii, quod in præiudicium agebant, operantur, teſtimonia quærentes, ut videantur Ieſum iuſte damnare, & perdere. HIERONYMUS (ſuper *Multi autem teſtimonium.*) Sed men-

(1) *Al.* non ſic Domino.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a BEDA. *b* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat.

mentita eſt iniquitas ſibi, ut Regina adverſus Ioſeph, & ſacerdotes adverſus Suſannam. Sed ignis ſine materia deficit: unde ſequitur: *Nec inveniebant: multi enim falſum teſtimonium dicebant adverſus eum, & convenientia teſtimonia non erant*. Quod enim variatur, incertum habetur. Sequitur: *Et quidam ſurgentes falſum teſtimonium ferebant*. Moris eſt hæreticorum umbram de veritate trahere. Non ille dixit quod illi dicunt, ſed ſimile verbum de templo corporis ſui, quod poſt biduum reſuſcitavit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Nos audivimus eum dicentem*.) „ Non enim Dominus dixerat, *Ego diſſolvam illud*; ſed „ Solvite, “ neque *manufactum* dixit; ſed ſimpliciter, „ templum. “ HIERONYMUS. Dixit etiam, Suſcitabo, vivum animal ſignificans, & ſpirans templum. Falſus teſtis eſt qui in eo ſenſu dicta intelligit quo non dicuntur.

(l) BEDA (ſuper *Non reſpondes quicquam?*) Quanto Ieſus tacebat ad indignos reſponſione ſua falſos teſtes, & ſacerdotes impios, tanto magis pontifex furore ſuperatus, eum ad reſpondendum provocat, ut ex qualibet occaſione ſermonis, locum inveniat accuſandi: unde dicitur: *Et exurgens ſummus ſacerdos in medium, interrogavit Ieſum, dicens: Non reſpondes quicquam ad ea quæ tibi obiiciuntur ab his?* Iratus quidem princeps, & impatiens, non inveniens calumniæ locum, exurgit de ſolio, ut inſaniam mentis motu corporis demonſtraret. HIERONYMUS (ſuper *Quidam autem*.) Sed ipſe Deus, & Salvator noſter, qui mundo ſalutem contulit, & humano generi ſua pietate ſubvenit, ſicut ovis ad occiſionem ſine voce ducitur, & obmutuit, & ſiluit a bonis: unde ſequitur: *Ille autem tacebat, & nihil reſpondit*. Taciturnitas Chriſti apologiam, ideſt excuſationem, Adæ abſolvit. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ille tacebat*.) Tacebat autem, ſciens quod non attenderent verbis eius: unde ſecundum Lucam cap. XXII. reſpondit: „ Si dixero vobis, non credetis mihi: “ unde ſequitur: *Rurſus ſummus ſacerdos interrogavit eum, & dixit ei: Tu es Chriſtus Filius Dei benedicti?* Interrogat quidem hoc ſummus ſacerdos, non ut addiſcens crederet, ſed ut ex hoc aliquam occaſionem captaret. Quærit autem: *Tu es Chriſtus Filius Dei benedicti?* Multi namque erant Chriſti, ideſt uncti, ſicut Reges, & ſummi Sacerdotes, ſed nullus eorum dicebatur Filius Dei benedicti, quaſi ſemper collaudati. HIERONYMUS (ſuper *Tu es Chriſtus?*) Hunc autem expectabant de longe, quem prope non vident; ſicut Iſaac caligantibus oculis Iacob ſub manibus non agnoſcit, ſed longe de eo futura canit. Sequitur: *Ieſus autem dixit illis: Ego ſum*, ut ſcilicet inexcuſabiles ſint. THEOPHYLACTUS (ſuper *Rurſum ſummus ſacerdos*.) Sciebat namque quoniam non crederent; tamen reſpondit, ne poſtea dicerent: Si audiſſemus aliquid ab eo, credidiſſemus ei. Hoc autem eſt in eorum præiudicium: quia audierunt, & non crediderunt. AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. VI. & VII.) Matthæus autem cap. XXVI. non dixit reſpondiſſe Ieſum, *Ego ſum*, ſed „ Tu „ dixiſti; “ ſed Marcus tantum valere oſtendit quod ei dicit, „ Tu dixiſti, “ quantum ſi diceret, *Ego ſum*.

Sequitur: *Et videbitis Filium hominis ſedentem a dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Videbitis Filium hominis*.) Ac ſi dicat: Videbitis me tamquam Filium hominis a dextris Patris ſedentem. Virtutem namque hic Patrem dicit. Non autem ſine corpore veniet; ſed qualis apparuit crucifigentibus, (1) talis in iudicio eis apparebit. BEDA (ibidem.) Si ergo tibi in Chriſto, o Iudæe, o Pagane, & Hæretice, contemptus, infirmitas, & crux contumelia eſt; vide quia per hoc Filius hominis ad dexteram Dei Patris ſeſſurus, & in ſua cum nubibus cæli eſt maieſtate futurus. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Et quidem ſacerdos interrogat Filium Dei; Ieſus autem reſpondet Filium hominis: ut hinc intelligamus Dei Filium idem eſſe & Filium hominis; & ne quaternitatem faciamus in Trinitate; ſed homo in Deo, & Deus in homine ſit. Dicit autem, *A dextris virtutis ſedentem*; ideſt, in vita regnantem ſempiterna, & virtute divina. *Et venientem cum nubibus cæli*. In nube aſcendit, cum nube veniet; ideſt, in corpore ſuo ſolo, quod ſumpſit a Virgine aſcendit, & cum multiformi Eccleſia, quæ corpus ipſius, & plenitudo eius, ad iudicium venturus eſt. LEO Papa (ſer. VI. de Paſſione Domini.) Caiphas autem ad exaggerandam auditi ſermonis invidiam, ſcidit veſtimenta ſua, & neſciens quid hæc ſignificaret, inſania, ſacerdotali ſe honore privavit, oblitus præcepti illius quod legitur de principe ſacerdotum Lev. XXI. „ De capite ſuo cidarim non deponet, & „ veſtimenta ſua non diſrumpet. “ Nam ſequitur: *Summus autem ſacerdos ſcindens veſtimen-*

(1) *Al. omittitur* talis.

ſtimenta ſua, ait: *Quid adhuc deſideramus teſtes? Audiſtis blaſphemiam: quid vobis videtur?* THEOPHYLACTUS (ſuper *ſummus ſacerdos ſcindens veſtimenta.*) Adimplet quidem ſacerdos conſuetudinem Iudaicam: cum enim aliquid intolerabile, & triſte illis occurrebat, veſtimenta ſcindebant. Ut ergo monſtraret quod Chriſtus magnam, & intolerabilem blaſphemiam dixerit, veſtimenta ſcidit. BEDA (ibidem.) Altiori autem myſterio factum eſt ut in paſſione Domini pontifex Iudæorum ſua ipſe veſtimenta diſcinderet, hoc eſt ephod; cum tunica Domini nec ab ipſis qui eum crucifixere militibus ſcindi potuerit. Figurabatur enim quia ſacerdotium Iudæorum pro ſceleribus ipſorum pontificum eſſet ſcindendum; ſoliditas vero Eccleſiæ, quæ veſtis ſui Redemptoris ſolet appellari, numquam valet dirumpi. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Ex eo autem ſacerdotium Iudæorum ſcindendum erat quod condemnaverunt Chriſtum eſſe reum mortis: unde ſequitur: *Qui omnes condemnaverunt eum eſſe reum mortis.* HIERONYMUS (ibidem.) Condemnant quidem eum eſſe reum mortis, ut reatu ſuo reatum noſtrum ſolveret. Sequitur: *Et cœperunt quidam conſpuere eum*: ut ſcilicet ſputaminibus ſuſceptis faciem animæ noſtræ lavaret, & velamine faciei ſuæ velamen cordium noſtrorum auferret; & colaphis, quibus in capite percuſſus eſt, caput humani generis, quod eſt Adam, ſanaret; & alapis, (1) quibus expalmatus eſt, maxima laus eius noſtris manibus, labiiſque plauderet: ut dicitur Pſal. xlvi. „Omnes gentes „plaudite manibus." BEDA (ſuper *Prophetiza.*) Quod vero dicunt ei: *Prophetiza: quis eſt qui te percuſſit?* quaſi in contumeliam faciunt eius qui ſe a populis Prophetam haberi voluit. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. vi.) Hoc autem intelligitur paſſus Dominus uſque ad mane in domo principis ſacerdotum, quo prius adductus eſt.

(m) AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. vi.) De Petri tentatione, quæ inter prædictas Domini contumelias facta eſt, non eodem ordine omnes Evangeliſtæ narrant. Nam Lucas explicat prius tentationem Petri, tum demum has Domini contumelias; Ioannes autem incipit Petri tentationem dicere, (2) & interponit quædam de contumeliis Domini, & adiungit, quod inde miſſus eſt ad Caipham Pontificem; & inde recapitulat, ut explicet quam cœperat tentationem Petri. Matthæus autem, & Marcus primo commemorant Chriſti contumelias, deinde Petri tentationem, de qua dicitur: *Et cum eſſet Petrus in atrio deorſum, venit una ex ancillis ſummi ſacerdotis.* BEDA. Quid autem ſibi vult, quod primus eum prodit ancilla, cum viri utique eum magis potuerint recognoſcere, niſi ut & iſte ſexus peccaſſe in necem videretur Domini, & iſte ſexus redimeretur per Domini paſſionem?

Sequitur: *At ille negavit dicens: Neque ſcio, neque novi quid dicas.* HIERONYMUS (ſuper *Venit una ex ancillis.*) Petrus ſine Spiritu voci ancillæ ceſſit, cum Spiritu nec Principibus, nec Regibus cedit. THEOPHYLACTUS (ibid.) Hoc autem eum pati diſpenſative permiſit Dominus, ne ſcilicet extolleret ſe; ſimulque ut peccantibus miſericors oſtendatur, tamquam ex ſeipſo inſtructus humanæ infirmitatis eventum.

Sequitur: *Et exiit foras ante atrium, & gallus cantavit.* BEDA (ſuper *Exivit foras.*) De hoc galli cantu ceteri Evangeliſtæ tacent; non tamen factum negant: ſicut & multa alia alii ſilentio prætereunt quæ alii narrant.

Sequitur: *Rurſus autem cum vidiſſet eum ancilla, cœpit dicere circumſtantibus, quia hic ex illis eſt.* AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. vi.) Hæc ancilla non eadem, ſed alia eſt, ſicut dicit Matthæus. Sane hoc quoque intelligitur, quia in ſecunda negatione a duobus compellatus eſt, ab ancilla ſcilicet, quam commemorant Matthæus, & Marcus, & ab alio quem commemorat Lucas. Sequitur: *At ille iterum negavit.* Iam Petrus redierat, ut, quemadmodum dicit Ioannes, ad focum ſtans iterum negaret: unde ancilla dicebat quod ſupra dictum eſt, non illi, ſcilicet Petro, ſed his qui illo exeunte ibi remanſerant; ſic tamen ut ille audiret: unde rediens, & rurſus ad ignem ſtans reſiſtebat negando verbis eorum. Liquido enim colligitur collatis de hac re omnibus Evangeliſtarum teſtimoniis, non ante ianuam ſecundo Petrum negaſſe, ſed intus in atrio ad ignem; Matthæum autem, & Marcum, qui commemoraverunt exiſſe eum foras, regreſſum eius brevitatis cauſa tacuiſſe. BEDA (ſuper *Cum vidiſſet eum alia ancilla.*) In hac autem negatione Petri diſcimus non ſolum abnegari Chriſtum ab eo qui dicit eum non eſſe Chriſtum; ſed

ab

(1) *P. Nicolaius habet* quibus expalmatus eſt in maxillas, laus eius &c. (2) *Al.* & interpoſuit, *item ſra* adiunxit.

ab illo etiam qui cum ſit, negat ſe eſſe Chriſtianum: Dominus enim non ait Petro, Diſcipulum meum te negabis, ſed *Me negabis*. (1) Negavit ergo Chriſtum cum ſe negavit eius diſcipulum. Sequitur: *Et poſt puſillum rurſus qui aſtabant dicebant Petro: Vere ex illis es: nam & Galilæus es*. Non quod alia lingua Galilæi quam Hieroſolymitæ loquerentur, qui utique fuerunt Hebræi; ſed quod unaquæque provincia, & regio ſuas habeat proprietates, ac vernaculum loquendi ſonum vitare non poſſint. THEOPHYLACTUS (non remote a fin. Comm.) Igitur timore Petrus perterritus, & Domini ſermonem oblitus dicentis, Matth. x. „ Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: " Dominum abnegavit: unde ſequitur: *Ille autem cœpit anathematizare, & iurare: Quia neſcio hominem iſtum quem dicitis*. BEDA. Quam noxia ſunt pravorum conſilia! Inter infideles hominem negavit ſe noſſe quem inter diſcipulos Deum fuerat confeſſus. Solet autem Scriptura ſacra meritum cauſarum per ſtatum deſignare temporum: unde Petrus, qui media nocte negavit, ad galli cantum pœnituit: unde ſubditur: *Et ſtatim iterum gallus cantavit. Et recordatus eſt Petrus verbi quod dixit ei Ieſus, Priuſquam gallus cantet bis, ter me negabis: & cœpit flere*. THEOPHYLACTUS (cir. fin. Comm.) Lacrymæ enim Petrum Chriſto per pœnitentiam adduxerunt. Confundantur itaque Novatiani, qui dicunt, quod qui poſt ſuſceptionem baptiſmatis peccaverit, non ſuſcipitur ut ſibi delictum remittatur. Ecce enim Petrus, qui & Chriſti corpus ſumpſit, & ſanguinem, per pœnitentiam eſt ſuſceptus. Etenim ſanctorum defectus propter hoc ſcripti ſunt, ut & nos ſi per incautelam deciderimus, recurſum (2) habeamus per eorum exemplum, & ſperemus per pœnitentiam ſublevari. HIERONYMUS (cir. finem Comm.) Myſtice autem prima ancilla, titubatio eſt, ſecunda conſenſio, tertius vir, actus eſt. Hæc trina negatio, quam abluit per fletus verbi Chriſti recordatio. Tunc nobis gallus cantat quando prædicator quiſquam per pœnitentiam corda noſtra ad compunctionem excitat; tunc incipimus flere quando ignimur intus per ſcintillam ſcientiæ; & foris eximus cum extra eiicimus quod intus fuimus.

CAPUT XV.

(a) ET confeſtim mane conſilium facientes ſummi ſacerdotes cum ſenioribus, & ſcribis, & univerſo concilio, vincientes Ieſum, duxerunt, & tradiderunt Pilato. Et interrogavit eum Pilatus: Tu es Rex Iudæorum? At ille reſpondens ait illi, Tu dicis. Et accuſabant eum ſummi ſacerdotes in multis. Pilatus autem rurſum interrogavit eum, dicens: Non reſpondes quicquam? Vides in quantis te accuſant? Ieſus autem nihil amplius reſpondit, ita ut miraretur Pilatus.

(b) Per diem autem feſtum ſolebat dimittere illis unum ex vinctis quemcumque petiiſſent. Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum ſeditioſis erat vinctus, qui in ſeditione fecerat homicidium. Et cum aſcendiſſet turba, cœpit rogare, ſicut ſemper faciebat illis. Pilatus autem reſpondit eis, & dixit: Vultis dimittam vobis Regem Iudæorum? Sciebat enim quod per invidiam tradidiſſent eum ſummi ſacerdotes. Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis. Pilatus autem iterum reſpondens ait illis: Quid ergo vultis faciam Regi Iudæorum? At illi iterum clamaverunt, Crucifige eum. Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, Crucifige eum. Pilatus autem volens populo ſatisfacere, dimiſit illis Barabbam, & tradidit Ieſum flagellis cæſum ut crucifigeretur.

(c) Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, & convocant totam cohortem, & induunt eum purpura, & imponunt ei plectentes ſpineam coronam, &

(1) *Al.* Neque ergo. (2) *Al.* haberemus. *P. Nicolai legit* habeamus ad eorum exemplum.

Digitized by Google

& cœperunt ſalutare eum, Ave Rex Iudæorum. Et percutiebant caput eius arundine, & conſpuebant eum, & ponentes genua, adorabant eum. Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum veſtimentis ſuis.

(d) Et educunt illum, ut crucifigerent eum. Et angariaverunt prætereuntem quempiam Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri, & Ruffi, ut tolleret crucem eius. Et perducunt illum in Golgotha locum, quod eſt interpretatum Calvariæ locus. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum, & non accepit. Et crucifigentes eum, diviſerunt veſtimenta eius, mittentes ſortem ſuper eis, quis quid tolleret. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. Et erat titulus cauſæ eius inſcriptus, Rex Iudæorum. Et cum eo crucifigunt duos latrones: unum a dextris, & alium a ſiniſtris eius. Et impleta eſt Scriptura quæ dicit: Et cum iniquis reputatus eſt.

(e) Et prætereuntes blaſphemabant eum, moventes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruis templum Dei, & in tribus diebus reædificas. Salvum fac temetipſum, deſcendens de cruce. Similiter & ſummi ſacerdotes illudentes ad alterutrum cum ſcribis dicebant: Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere. Chriſtus Rex Iſrael deſcendat nunc de cruce, ut videamus, & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei.

(f) Et facta hora ſexta, tenebræ factæ ſunt ſuper totam terram uſque in horam nonam. Et hora nona exclamavit Ieſus voce magna, dicens: Eli, Eli lammaſabacthani: quod eſt interpretatum: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? Et quidam de circumſtantibus audientes, dicebant: Ecce Eliam vocat. Currens autem unus, & implens ſpongiam aceto, circumponenſque calamo, potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus ſi veniat Elias ad deponendum eum. Ieſus autem emiſſa voce magna, expiravit.

(g) Et velum templi ſciſſum eſt in duo, a ſummo uſque deorſum. Videns autem Centurio, qui ex adverſo ſtabat, quia ſic clamans expiraſſet, ait: Vere hic homo Filius Dei erat. Erant autem & mulieres de longe aſpicientes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris, & Ioſeph mater, & Salome; & cum eſſet in Galilæa, ſequebantur eum, & miniſtrabant ei; & aliæ multæ, quæ ſimul cum eo aſcenderant Hieroſolymam.

(h) Et cum iam ſero eſſet factum, quia erat paraſceve, quod eſt ante ſabbatum, venit Ioſeph ab Arimathæa nobilis decurio, qui & ipſe erat expectans regnum Dei. Et audacter introivit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu. Pilatus autem mirabatur, ſi iam obiiſſet. Et accerſito Centurione, interrogavit eum, ſi iam mortuus eſſet. Et cum cognoviſſet a Centurione, donavit corpus Ioſeph. Ioſeph autem mercatus ſindonem, & deponens eum, involvit in ſindone, & poſuit eum in monumento quod erat exciſum de petra, & advolvit lapidem ad oſtium monumenti. Maria autem Magdalene, & Maria Ioſeph aſpiciebant ubi poneretur.

(a) BEDA (Mar. xv. cir. prin. Comm.) Habebant Iudæi hunc morem ut quem adiudicaſſent morti, ligatum iudici traderent: unde poſt condemnationem Chriſti ſubiungit Evangeliſta: *Et confeſtim mane conſilium facientes ſummi ſacerdotes cum ſenioribus, & ſcribis, & univerſo concilio, vincientes Ieſum duxerunt, & tradiderunt Pilato.* Attamen notandum, quod n. 1 tunc primum ligaverunt eum; ſed mox comprehenſum nocte in horto, ut Ioannes declarat, ligaverunt. THEOPHYLACTUS (ibid.) Tradiderunt itaque Ieſum Romanis; ſed & ipſi a Deo traditi fuerunt in manibus Romanorum, ut adimplerentur Scripturæ dicentes Pſal. XXVII. „Secundum opera manuum „ eorum retribue illis.“

Sequitur: *Et interrogavit eum Pilatus: Tu es Rex Iudaeorum?* BEDA (ſuper *Tu es Rex Iudaeorum?*) Pilato nihil aliud criminis interrogante, niſi utrum Rex Iudæorum ſit, arguuntur impietatis Iudæi, quod nec falſo quidem invenire potuerint quod obiicerent Salvatori. Sequitur: *At ille reſpondens ait illi, Tu dicis.* Sic reſpondet, ut verum diceret, & ſermo eius calumniæ non pateret.

tecet. THEOPHYLACTUS (par. 2 prin. Comm. in cap. XV.) Dubiam enim reſponſionem emiſit: nam *Tu dicis* poteſt ſic intelligi: Tu dicis hoc, ſed ego non dico. Et nota, quod Pilato, qui invitus fert ſententiam, aliqua in parte reſponderit; ſacerdotibus autem, & principibus reſpondere noluerit, indignoſque ſermone ſuo iudicaverit.

Sequitur: *Et accuſaverunt eum ſummi ſacerdotes in multis*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VIII. a med.) Lucas etiam iſta crimina quæ falſo obiecerunt aperuit: ſic enim narrat cap. XXIII. „ Cœperunt accuſare eum, dicentes: Hunc invenimus ſubvertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dari Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum Regem eſſe.“

Sequitur: *Pilatus autem rurſus interrogabat eum, dicens: Non reſpondes quicquam? Vides in quantis te accuſant?* BEDA (ſuper *Rurſus Pilatus*.) Ethnicus quidem eſt qui condemnat Ieſum, ſed cauſam refert in populum Iudæorum. Sequitur: *Ieſus autem amplius nihil reſpondit, ita ut miraretur Pilatus*. Nihil quidem reſpondere voluit, ne crimen diluens dimitteretur a præſide, & crucis utilitas differretur. THEOPHYLACTUS (non procul a prin. Comm.) Mirabatur autem Pilatus: quia cum legis doctor eſſet, & eloquens, & potens reſponſione ſua eorum accuſationes infringere, non reſpondebat quicquam, ſed magis accuſationes viriliter ſuſtinebat.

(b) BEDA (ſuper *Quid vultis ut faciam*?) Multas liberandi Salvatorem Pilatus occaſiones dedit: primo latronem iuſto conferens: unde dicitur: *Per diem autem feſtum dimittere ſolebat illis unum ex vinctis quemcumque petiſſent*. GLOSSA a. Quod quidem ſolitus erat facere, ut gratiam populi caperet, & præcipue in die feſto, quando de tota provincia Iudæorum populus Hieroſolymam confluebat. Et ut maior Iudæorum improbitas appareat, deſcribitur conſequenter enormitas culpæ latronis, quem Iudæi Chriſto prætulerunt: unde ſequitur: *Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum ſeditioſis vinctus erat, qui in ſeditione fecerat homicidium*: in quo oſtenditur & ex gravitate culpæ notabilis, quod homicidium fecerat; & ex modo faciendi, quia cum perturbatione civitatis hoc fecerat, ſeditionem concitando; & etiam quia culpa eius manifeſta erat, nam & cum ſeditioſis vinctus erat.

Sequitur: *Et cum aſcendiſſet turba, cœpit rogare ſicut ſemper faciebat illis*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VIII.) Nulla quæſtio eſt quod Matthæus tacet ipſos petiiſſe, ut aliquis eis dimitteretur, quod Marcus hic dicit. Nihil enim intereſt ſi alius aliud tacet, quod alius commemorat. Sequitur: *Pilatus ergo reſpondit, & dixit: Vultis dimittam vobis Regem Iudæorum? Sciebat enim quod per invidiam tradidiſſent eum ſummi ſacerdotes*. Quæri poteſt quæ verba Pilatus dixerit, utrum quæ a Matthæo, an quæ a Marco referuntur? Aliud enim videtur eſſe, „ Quem vultis dimittam vobis: Barabbam, an Ieſum qui dicitur Chriſtus? “ ut Matthæus refert cap. XXVII. aliud, *Vultis vobis dimittam Regem Iudæorum*? ut hic dicitur. Sed quia Chriſtos Reges dicebant, & qui dixit, Illum an illum, manifeſtum eſt eum (1) quæſiſſe, an vellent dimitti Regem Iudæorum, ideſt Chriſtum. Nihil autem intereſt ſententiæ quod hic tacuit Marcus de Barabba, hoc ſolum volens dicere quod ad Dominum pertinebat; quandoquidem in eorum reſponſione ſatis & ipſe oſtendit quem ſibi dimitti voluerint: nam ſequitur: *Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis*. BEDA (ſuper *Pontifices concitaverunt turbam*.) Hæret Iudæis uſque hodie ſua petitio, quam tanto labore impetrarunt: quia enim data ſibi optione, pro Ieſu latronem, pro Salvatore interfectorem elegerunt, merito ſalutem perdiderunt, & vitam, & latrociniis, ac ſeditionibus ſe intantum ſubdiderunt ut patriam, regnumque ſuum, quod plus Chriſto amaverunt, perdiderint; & libertatem, corpus, & animam numquam (2) receperint. Deinde aliam occaſionem dat Pilatus liberandi Salvatorem, cum ſequitur: *Pilatus autem reſpondens ait illis: Quid ergo vultis faciam Regi Iudæorum?* AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. VIII.) Iam ſatis apparet quod id Marcus velit oſtendere, dicendo *Regem Iudæorum*, quod Matthæus di-

(1) *Al.* dixiſſe. (2) *Al.* reciperent.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat; ſed inſinuat in Ioannem, quod quia ipſi liberati ſunt in paſcha, inde iſta conſuetudo nata eſt.

Digitized by Google

cendo Chriſtum : non enim dicebantur Chriſti Reges, niſi Iudæorum. In hoc enim loco ſecundum Matthæum dicitur: „ Quid „ igitur faciam de Ieſu qui dicitur Chri- „ ſtus? "

Sequitur: *At illi clamabant*, *Crucifige eum*. THEOPHYLACTUS (non remote a princip. Comment.) Vide autem Iudæorum pravitatem, & Pilati commenſurationem; quamvis & ipſe dignus ſit condemnatione pro eo quod populo non reſiſtebat . Illi namque clamabant, *Crucifige*; hic tentat humiliter ab illo præiudicio eruere Ieſum; & ideo rurſus interrogat ; unde ſequitur : *Pilatus autem dicebat eis : Quid enim mali fecit* ? Occaſionem namque ex hoc ſumere volebat ut Chriſtum ſolveret innocentem . BEDA (ſuper *At illi magis clamabant*.) Iudæi vero inſaniæ ſuæ ſatisfacientes, interrogationi præſidis non reſpondent: unde ſequitur : *At illi magis clamabant* , *Crucifige eum* : ut impleretur illud Hieremiæ XII. „ Facta eſt mihi hereditas mea ſicut leo „ in ſilva ; dederunt ſuper me vocem „ ſuam. "

Sequitur : *Pilatus autem volens ſatisfacere populo, dimiſit illi Barabbam* , *& tradidit Ieſum flagellis cæſum ut crucifigeretur*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Volens turba ſatisfacere*.) Volebat quidem ſatisfacere populo , ideſt eorum facere voluntatem , & non quod erat placitum iuſtitiæ , & Deo. HIERONYMUS. Hic duo hirci adſunt : unus (1) apompæos , ideſt emiſſarius , cum peccato populi in deſertum inferni abſolutus dimittitur; alter pro peccatis abſolutorum ut agnus occiditur . Pars Domini ſemper mactatur , pars diaboli , qui eſt magiſter eorum, quod ſonat Barabbas, effrenata in tartarum præcipitatur. BEDA (ſuper *Pilatus tradidit Ieſum flagellatum*.) Ieſus autem flagellatus non ab alio quam ab ipſo Pilato intelligendus eſt : ſcribit namque Ioannes cap. XIX. „ Apprehendit Pilatus Ieſum, & „ flagellavit : " quod quidem ideo feciſſe credendus eſt, ut ſatiati pœnis, ac opprobriis eius , Iudæi mortem ultra ſitire deſiſterent.

(c) THEOPHYLACTUS (ſuper *Milites introduxerunt eum*.) Militaris vana gloria ſemper inordinatis gaudens, & opprobriis, ſibi propria oſtendebat: unde dicitur: *Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, & convocant totam cohortem* , ideſt totum ordinem militiæ ; *& induunt eum purpura*, ſicut Regem . BEDA (ſuper *Convocant cohortem*.) Quia enim Rex Iudæorum fuerat appellatus , & hoc ei ſcribæ , & ſacerdotes crimen obiecerant, quod ſibi in populo Iſraelitico uſurparet imperium, illudentes hoc faciunt , ut nudatum priſtinis veſtibus induant purpura, qua Reges veteres utebantur. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. IX.) Intelligitur autem quod Matthæus ait, „ Chlamydem coccineam circum- „ dederunt ei," hic Marcum dixiſſe indutum purpura: pro regia enim purpura chlamys illa coccinea ab illudentibus adhibita erat ; & eſt rubra quædam purpura cocco ſimillima. Poteſt etiam fieri ut purpura etiam Marcus commemoraverit , quam chlamys habebat , quamvis eſſet coccinea. BEDA (ſuper *Induunt eum purpura*) Pro diademate autem ponunt ei coronam ſpineam : unde ſequitur : *Et imponunt ei plectentes ſpineam coronam*. Pro ſceptro autem regali dant calamum, ut Matthæus ſcribit: & adorant quaſi Regem : unde ſequitur : *Et cœperunt ſalutare eum* : *Ave Rex Iudæorum* . Et quod milites eum , quaſi qui Deum ſeipſum falſo dixiſſet, adorabant illudentes, patet ex hoc quod ſubditur: *Et percutiebant caput eius arundine , & conſpuebant eum, & ponentes genua , adorabant eum* ; quaſi falſo ſe dixiſſet Deum. HIERONYMUS (ſuper *Imponunt ei ſpineam coronam*.) Opprobria autem eius noſtrum abſtulere opprobrium; vincula eius nos liberos fecerunt; corona ſpinea capitis eius, diadema regni adepti ſumus; vulneribus eius ſumus ſanati . AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. IX.) Apparet autem Matthæum , & Marcum recapitulando iſta poſuiſſe, non quo tunc factum ſit, cum eum Pilatus iam crucifigendum tradidiſſet . Ioannes enim apud Pilatum dicit hæc geſta . Hoc autem quod ſequitur , *Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt eum purpura, & induerunt eum veſtimentis ſuis*, in fine factum intelligitur, cum iam adduceretur ad crucifigendum . HIERONYMUS (ſuper *Induunt eum purpura*.) Myſtice autem veſtimentis ſuis nudatur Ieſus , ideſt Iudæis : purpura induitur, ideſt gentili Eccleſia, quæ de ſcopulis collecta eſt . Item ea exutus in fine ſcandalizante, Iudaica rurſum induitur plebe:„ cum enim intraverit plenitudo Gen- „ tium, tunc omnis Iſrael ſalvus erit : " Rom. XI. BEDA (ibidem.) Vel in purpura qua indutus eſt Dominus , ipſa eius caro quam paſſionibus obiecit , inſinuatur ; in corona vero quam portabat ſpinea , noſtrorum ſuſceptio peccatorum , THEO-

PHY-

(1) *Al.* apompeius. *P. Nicolai corrigit ex Græco* apopompæus.

PHYLACTUS (ibidem.) Induamus & nos purpuram ſtolam regalem : quia ut Reges ambulare debemus calcantes ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuppeditantes peccatum : Chriſtiani namque dicimur, ideſt uncti, ſicut & tunc Reges uncti dicebantur. Sumamus & coronam ſpineam, ideſt feſtinemus coronari vita arcta, & abſtinentiis, & puritate. BEDA (ſuper *Percutiebant caput eius*.) Caput autem Chriſti percutiunt (1) qui eum verum Deum eſſe negant. Et quia per arundinem Scriptura ſolet confici, quaſi arundine caput Chriſti feriunt qui divinitati illius contradicentes, errorem ſuum confirmare auctoritate ſacræ Scripturæ conantur. Spuunt in faciem eius qui gratiæ præſentiam verbis execrandis reſpuunt. Sunt & hodie qui eum certa fide ut Deum verum adorant; ſed perverſis actibus verba eius quaſi fabuloſa deſpiciunt, ac promiſſa verbi illius temporalibus illecebris poſtponunt. Sicut autem Caiphas neſcius dixit Ioan. XI. „ Oportet unum hominem mori „ pro populo ; “ ſic milites neſcientes faciunt.

(d) GLOSSA a. Poſt condemnationem Chriſti, & contumelias condemnato illatas, ad crucifixionem eius narrandam Evangeliſta accedit dicens: *Et educunt illum, ut crucifigerent eum*. HIERONYMUS (ſuper *Vultis dimittam*?) Hic educitur Abel in agrum a fratre ut perimatur; hic adeſt Iſaac cum lignis, & Abraham cum ariete vepribus hærente ; hic etiam Ioſeph cum faſce ſomniato, & tunica talari ſanguine lita ; hic adeſt Moyſes cum virga, & ſerpente ſuſpenſo in ligno ; hic eſt botrus in ligno portatus ; hic adeſt Eliſeus cum ligno ad quærendam ſecurim, quæ in imo demerſa eſt, & natavit ad lignum; ideſt, genus humanum, quod a ligno vetito in infernum decidit, per lignum crucis Chriſti, & per baptiſmum aquæ ad paradiſum natavit; hic adeſt Ionas de ligno (2) forti in mare, ventremque ceti triduo miſſus.

Sequitur : *Et angariaverunt quempiam prætereuntem Simonem Cyrenæum venientem de villa, patrem Alexandri, & Ruffi, ut tolleret crucem eius*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Coegerunt hominem*.) Ioannes autem ait, quod ipſemet baiulabat ſibi crucem: utrumque enim fuit: nam ipſe quidem primo baiulavit ſibi crucem, donec præteriit quidam quem angariaverunt, & tunc ille portabat. Dixit autem quorum filiorum erat pater ad maiorem fidem, & affirmationem: nam homo ille adhuc vivebat, qui poterat omnia quæ circa crucem facta ſunt, enarrare. HIERONYMUS (ſuper *Patrem Alexandri, & Ruffi*.) Cum autem alii per merita patrum ſuorum commemorentur, alii per merita filiorum ſuorum; hic Simon qui crucem in angaria portat, meritis filiorum ſuorum, qui erant diſcipuli, commemoratur. De hoc nos in præſenti vita admonemur, parentes adiuvari per natorum ſuorum ſapientiam, vel merita: ut populus Iudaicus propter Patriarcharum, & Prophetarum, & Apoſtolorum merita ſemper commemoratur. Simon autem iſte qui portat crucem in angaria, ipſe eſt qui laborat pro laude humana: cogunt enim homines hunc laborare, quem non cogit timor, & dilectio Dei. BEDA (ſuper *Angariaverunt Simon*.) Vel quia Simon iſte non Hieroſolymita, ſed Cyrenæus eſſe perhibetur (Cyrene enim Libiæ civitas eſt) recte per eum populi Gentium deſignantur, qui quondam peregrini, & hoſpites teſtamentorum, nunc obediendo heredes ſunt Dei, coheredes autem Chriſti. Unde apte Simon obediens, Cyrene heres interpretatur. De villa autem veniſſe refertur: villa enim Græce pagus dicitur: unde Paganos appellamus eos quos a civitate Dei alienos videmus. De pago igitur egrediens Simon crucem portat poſt Ieſum, cum populus nationum paganis ritibus derelictis, veſtigia dominicæ paſſionis obedienter amplectitur. Sequitur: *Et perduxerunt eum in Golgotha locum, quod eſt interpretatum Calvariæ locus*. Extra urbem, & foris portam loca ſunt in quibus truncantur capita damnatorum ; & Calvariæ, ideſt decollatorum, ſumpſere nomen. Propterea autem ibi crucifixus eſt Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii. HIERONYMUS (ſuper *Crucifixerunt*.) Tradunt autem Iudæi quod in hoc montis loco immolatus eſt aries pro Iſaac; & ibi decalvatur Chriſtus; ideſt, a carne ſua, carnali videlicet Iudæa, ſeparatur.

Sequitur : *Et dabant ei bibere myrrhatum vinum*. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. XI.) Hoc intelligendum eſt Mat-

Mmmm 2

(1) *Al.* quoniam. (2) *Al.* forti. *P. Nicolai legit* fortis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nihil tale in Gloſſa quæ nunc extat.

Matthæum dixiſſe cum felle mixtum: fel quippe pro amaritudine poſuit, & myrrhatum vinum amariſſimum eſt: quamquam fieri poſſit ut & fel, & myrrha vinum amariſſimum redderent. THEOPHYLACTUS (ſuper *Dabant ei bibere myrrhatum vinum*.) Vel ordinatione quadam exiſtente, alii alia afferebant; quidam acetum, & fel; quidam vinum myrrhatum. HIERONYMUS. Vel *myrrhatum vinum*, hoc eſt acetum: per hoc ſuccus letalis pomi abſtergitur. BEDA (ibidem.) Amara vitis amarum vinum fecit (1) de quo propinat Dominum Ieſum, ut impleatur quod ſcriptum eſt Pſal. lxviii. „Dederunt in cibum meum fel, & in ſiti „mea potaverunt me aceto." AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. xi.) Quod autem ſubditur, *Et non accepit*, intelligitur, non accepit ut biberet; guſtavit autem, ut Matthæus teſtis eſt; & ſicut idem Matthæus ait, „Noluit bibere," hoc Marcus dixit, *Et non accepit*; tacuit autem quod guſtavit. HIERONYMUS. Non accepit etiam id pro quo patitur: unde de eo dicitur Pſal. lxviii. „Quæ non rapui, tunc „exolvebam." Sequitur: *Et crucifigentes eum, diviſerunt veſtimenta ſua, mittentes ſortem ſuper eis, quid quis tolleret*. Hoc loco figuratur ſalus (2) per lignum. Primum lignum ſcientiæ boni & mali fuit; ſecundum lignum boni tantum nobis, & vitæ lignum eſt. Extenſio manus primæ ad lignum mortem apprehendit; extenſio autem ſecundæ, vitam, quæ perierat, invenit. Ligno hoc vehimur per mare undoſum ad terram viventium: cruce enim ſua Chriſtus cruciatum noſtrum abſolvit, & morte ſua mortem noſtram necavit. (3) a Cum forma ſerpentis ſerpentem necat: quia ſerpente de virga facto alii abſorbentur ſerpentes. Ipſa autem ſpecies crucis quid eſt niſi forma quadrata mundi? Oriens de vertice fulget; arctos dextra tenet; auſter læva conſiſtit; occidens ſub plantis firmatur. Unde Apoſtolus Epheſ. iii. „Ut ſciamus quæ ſit al„titudo, & latitudo, & longitudo, & pro„fundum." Aves quando volant ad æthera, formam crucis ſumunt; homo natans per aquas, forma crucis vehitur; (4) navis per maria, antenna cruci ſimilata ſufflatur; Tau littera, ſignum ſalutis, & crucis deſcribitur. BEDA (ſuper *Crucifigentes diviſerunt veſtimenta*.) Vel in tranſverſo ligno crucis, ubi figuntur manus, gaudium ſpei ſignatur: per manus enim opera, per latitudinem hilaritatem operantis intelligimus, quia triſtitia facit anguſtias; per altitudinem, cui caput adiungitur, expectationem retributionis de ſublimi iuſtitia Dei; per longitudinem, qua totum corpus extenditur, tolerantiam, unde longanimes dicuntur; per profundum quod terræ eſt infixum, ipſum ſacramentum ſecretum. Quamdiu ergo hic agunt corpora noſtra ut deſtruatur corpus peccati, tempus nobis eſt crucis. THEOPHYLACTUS (ſuper *Mittentes ſortem*.) Quod autem ponebant ſortem ſuper veſtiſtimenta eius, (5) & hoc illudentes fecerunt, quaſi Regis veſtimenta dividentes; etenim vilia erant, non valde pretioſa. b Hoc autem Ioannes Evangeliſta plenius exponit, quia ſcilicet milites cetera in quatuor partes iuxta ſuum numerum dividentes, de tunica, quæ inconſutilis erat, deſuper contexta per totum, ſortem miſerunt. HIERONYMUS (ſuper *Diviſerunt veſtimenta*.) Veſtimenta autem Domini, eius mandata ſunt, quibus tegitur corpus eius, ideſt Eccleſia, quæ dividunt inter ſe milites Gentium, ut ſint quatuor ordines cum una fide, ideſt coniugati, & viduati, præpoſiti, & ſeparati. Sortiti ſunt tunicam indiviſam, quæ eſt pax, & unitas. Sequitur: *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*. Hoc vere & proprie Marcus (6) intulit: nam ſexta hora tenebræ ſuffuderunt terram, ut non quiſquam potuiſſet movere caput. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. xiii.) Si hora quaſi ſexta Pilato ſedente pro tribunali traditus eſt Ieſus crucifigendus Iudæis, ut Ioannes refert; quomodo hora tertia crucifixus eſt, ſicut verba Marci non intelligentes quidam putaverunt? Prius ergo qua hora crucifigi potuerit videamus, deinde (7) videbimus cur hora tertia crucifixum dixerit Marcus. Hora erat quaſi ſexta cum traditus eſt crucifigendus a Pilato ſedente pro tribunali, ut dictum eſt: non enim iam plena ſexta erat, ſed quaſi ſexta, ideſt peracta quinta, & aliquid etiam

(1) *Al.* omittitur de. (2) *Al.* deeſt per. (3) *Al.* Tum. (4) *Al.* navis marina attenta cruci ſimilata. (5) *Al.* & hoc hodie. (6) *Al.* tulit. (7) *Al.* videmus.

Ex editione P. Nicolai.

a Non eſt in Hieronymo hæc appendix. b GLOSSA. Prætermiſſo nomine Gloſſæ, confundebantur cum prioribus poſteriora, quaſi Theophylacti eſſent, cum ſint ex Gloſſa tantum, quæ tamen ea ut ex Theophylacto notat, & potius ex Auguſtino ea inſinuante (Lib. III. de Con. Evan. cap. xii.) notari potuerunt.

Digitized by Google

iam de ſexta eſſe cœperat, ut peracta quinta, & inchoata ſexta, gererentur hæc quæ narrata ſunt in crucifixione Domini noſtri, donec completa ſexta, illo pendente fierent hæ quæ dicuntur tenebræ. Quæramus autem iam cur dixerit Marcus: *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*. Iam certe dixerat: *Et crucifigentes eum, diviſerunt veſtimenta eius*: ſic etiam ceteri atteſtantur, quod eo crucifixo veſtimenta diviſa ſunt. Si enim rei geſtæ tempus voluit commemorare Marcus, ſufficeret dicere, Erat autem hora tertia: ut quid adiunxit, *Et crucifixerunt eum*? niſi quia voluit aliquid recapitulando ſignificare, quod quæſitum inveniretur cum Scriptura ipſa illis temporibus legeretur, quibus univerſæ Eccleſiæ notum erat qua hora Dominus ligno ſuſpenſus eſt: unde poſſet huiuſmodi vel error tolli, vel mendacium refutari. Sed quia ſciebat a militibus ſuſpenſum Dominum, non a Iudæis, ſicut Ioannes apertiſſime dicit; occulte oſtendere voluit eos magis crucifixiſſe, quia clamaverunt ut crucifigeretur, quam illos qui miniſterium principi ſuo ſecundum ſuum officium præbuerunt. Intelligitur ergo fuiſſe hora tertia, cum clamaverunt Iudæi ut Dominus crucifigeretur; & veriſſime demonſtratur tunc eos crucifixiſſe quando clamaverunt. In conatibus autem Pilati ad (1) eripiendum Dominum, & in tumultu Iudæorum contradicentium conſumptum tempus duarum horarum intelligimus, & circa horam fuiſſe ſextam, qua nondum terminata, geſta ſunt quæ ab eo tempore quo Pilatus Dominum tradidit uſque ad tenebras factas narrantur. Facile autem videbit qui ſine impietatis duritia voluerit attendere, quam opportuno loco Marcus hoc de tertia hora poſuerit, ubi ſcilicet factum miniſtrorum militum commemoratum eſt. Ergo ne quiſquam cogitationem tanti criminis averſus a Iudæis in milites illos converteret, *Erat*, inquit, *hora tertia, & crucifixerunt eum*: ut illi eum potius crucifixiſſe inveniantur quos hora tertia ut crucifigeretur clamare potuiſſe diligens inquiſitor inveniet, cum adverterit hoc quod a militibus factum eſt, hora ſexta factum eſſe. AUGUSTINUS de Quæſt. vet. & nov. teſtamen. (cap. lxv.) Iudæorum ergo ſententiam de crucifixione Chriſti tertia hora datam vult intelligi. Omnis enim qui morti addicitur, ex eo iam mortuus computatur, quo ſententiam excepit. Manifeſtavit ergo Marcus, quia non iudicis ſententia Salvator crucifixus eſt: difficile eſt enim innocentem probare eum qui ſententia iudicis punitur. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. XIII.) Quamquam non deſint qui paraſceve quam Ioannes commemorat dicens cap. XIX. „ Erat autem paraſceve hora quaſi „ ſexta,“ horam diei tertiam velint intelligi: dicunt enim, die quidem illo, quem dies ſabbati ſequebatur, paraſcevem fuiſſe paſchæ Iudæorum, quod ab eodem ſabbato iam inciperet azyma; ſed tamen verum paſcha, quod iam in paſſione Domini celebratur, non Iudæorum, ſed Chriſtianorum cœpiſſe præparari, ideſt paraſcevem habere, ab ea hora noctis nona, in eo quod Dominus a Iudæis occidendus præparabatur: paraſceve quippe interpretatur præparatio. Ab illa ergo hora noctis uſque ad eius crucifixionem occurrit hora paraſceve ſexta ſecundum Ioannem, & hora diei tertia ſecundum Marcum. Quis fidelis non huic faveat ſolutioni quæſtionis? Si modo poſſit aliquis articulus coniici, unde ab hora nona noctis cœpiſſe paraſceve paſchæ noſtræ, ideſt præparationem mortis Chriſti, congruenter intelligamus. Si enim dicamus eam cœpiſſe quando a Iudæis apprehenſus eſt Dominus, adhuc noctis partes primæ erant; ſed quando ad domum perductus eſt ſoceri Caiphæ, ubi & auditus eſt a principibus, adhuc gallus non cantaverat. Si autem quando Pilato traditus eſt iam mane fuiſſe apertiſſime ſcriptum eſt; reſtat ergo ut intelligamus tunc cœpiſſe præparationem mortis Domini quando omnes principes ſacerdotum dixerunt (Math. XXVI.) „ Reus eſt mortis. “ Non enim abſurde coniiciunt eo tempore nonam horam noctis eſſe potuiſſe, ut recapitulando intelligatur de Petri negatione poſtea dictum eſſe quod ante factum erat.

Sequitur: *Et erat titulus cauſæ eius inſcriptus, Rex Iudæorum*. THEOPHYLACTUS. Scripſerunt autem hunc titulum, ſcilicet cauſam propter quam crucifixus eſt, quaſi vituperantes eius opinionem qui Regem ſeipſum faciebat, ut ſic prætereuntes miſereri non valerent, ſed magis ei improperarent tamquam tyranno. HIERONYMUS (ſuper *Et erat titulus cauſæ eius*.) Scripſerunt autem hoc tribus linguis: Hebraice (2) *Melech Iehudim*, Græce (3) *Baſileus exomologyton*, Latine *Rex confeſſorum*. Hæ tres linguæ ad principatum in crucis titulo conſecratæ ſunt, ut omnis lingua commemoraret

(1) *Al.* excipiendum. (2) *Al.* Malchus Iudæorum. (3) Al. *Baſilios exomoloſion*. Corrigit P. Nicolai *Baſileus exomologeſeon*.

ret perfidiam Iudæorum. BEDA (ibidem.) Titulus autem hic poſitus ſupra crucem illud oſtendit, quia nec occidendo potuerunt efficere ut eum Regem non haberent qui eis ſecundum ſua opera redditurus eſt.

Sequitur: *Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum a dextris, & unum a ſiniſtris eius.* THEOPHYLACTUS (parum ante med. Commen.) Ut ſcilicet homines pravam opinionem contra eum conciperent, quod ipſe latro, & maleficus eſſet. Hoc autem diſpenſative factum eſt ad implendum Scripturam: unde ſequitur: *Et impleta eſt Scriptura quæ dicit: Et cum iniquis reputatus eſt.* HIERONYMUS (ſuper *Et cum eo duos latrones.*) Cum iniquis veritas deputata unum reliquit ſiniſtrum, alterum aſſumit dexterum, ſicut in die iudicii faciet: ex ſimili crimine tam diſſimiles ſortiuntur (1) fines: alter antecedit Petrum in paradiſum, alter Iudam in infernum. Confeſſio brevis vitam acquiſivit longam, & blaſphemia finita, pœna plectitur æterna. BEDA (ibidem.) Myſtice autem latrones qui cum Domino crucifixi ſunt, ſignificant eos qui ſub fide, & confeſſione Chriſti, vel agonem martyrii, vel quælibet arctioris diſciplinæ inſtituta ſubeunt. Sed qui hoc pro æterna gloria gerunt, dexteri latronis fide deſignantur; qui vero humanæ laudis intuitu, ſiniſtri latronis mentem imitantur, & actus. THEOPHYLACTUS (circa med. Comment.) Vel aliter. Indicium erant duo latrones duorum populorum, ſcilicet Iudaici, & Gentilis: ambo namque iniqui: Gentilis quidem tamquam legem naturalem prætergrediens, Iudaicus vero ſcriptam legem quam ei tradiderat Dominus; ſed Gentilis pœnitens, Iudaicus uſque in finem blaſphemus: in quorum medio crucifigitur Dominus: ipſe enim eſt lapis angularis nos coniungens.

(e) HIERONYMUS (ubi ſupra.) Pullo Iudææ ligato ad vitem, & eius pallio in ſanguine uvæ intincto, lacerant hædi vineam, blaſphemantes Chriſtum, & moventes capita ſua: unde dicitur: *Et prætereuntes blaſphemabant eum, moventes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruis templum Dei.* THEOPHYLACTUS (ſuper *Vah qui deſtruis templum.*) Tranſeuntes enim Chriſtum blaſphemabant, exprobrantes ei tamquam ſeductori. Diabolus autem movebat illos ad dicendum quod de cruce deſcenderet: quia enim noverat quod ſalus fiebat per crucem, rurſus ingerebat ſe ad tentandum Chriſtum, ut ſi a cruce deſcenderet, certus fieret quod non eſt vere Filius Dei, & ſic ſalus quæ per crucem eſt, deſtrueretur. Sed ipſe Dei verus exiſtens Filius non deſcendit: ſi enim deſcendere debuiſſet, non illuc a principio aſcendiſſet; ſed quia videbat quod per hunc modum ſalutem fieri oportebat, ſuſtinuit crucifigi, & multa alia pati, & perficere opus ſuum. Sequitur: *Similiter & ſummi ſacerdotes illudentes ad alterutrum cum ſcribis dicebant: Alios ſalvos fecit, ſe ipſum non poteſt ſalvum facere.* Hæc dicebant eius miracula abolentes, quaſi ab eo ſecundum apparentiam perpetrata fuiſſent: operans namque miracula multos ſalvabat. BEDA (ſupra *Similiter & ſummi ſacerdotes dicebant.*) Sic etiam nolentes confitentur, quod alios ſalvos fecit. Itaque vos veſtra condemnat ſententia: qui enim alios ſalvos fecit, ſeipſum ſalvare poterat.

Sequitur: *Chriſtus Rex Iſrael deſcendat nunc de cruce, ut videamus, & credamus.* HIERONYMUS (ſuper *Deſcendat nunc de cruce.*) Et viderunt poſtea reſurgentem de ſepulcro, quem de crucis deſcendere non credebant poſſe patibulo. Ubi eſt, o Iudæi, infidelitas veſtra? Vos ipſos conſulo, vos ipſos (2) iudices peto. Quanto mirabilius eſt mortuum poſſe reſurgere, quam adhuc vivum de cruce velle deſcendere? Parva petiſtis, dum maiora provenerint; ſed infidelitas veſtra non potuit ſanari ſignis multo fortioribus quam petiſtis. Hic „omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt:“ Pſal. XIII. unde ſequitur: *Et qui cum eo crucifixi erant, convinciabantur ei.* AUGUSTINUS de Conſ. Evangeliſt. (Lib. III. cap. XVI.) Quomodo hoc verum eſt, quandoquidem unus eorum conviciatus eſt, ſecundum Lucæ teſtimonium, alter & compeſcuit eum, & in Deum credidit; niſi intelligamus Matthæum, & Marcum breviter perſtringentes hunc locum, pluralem numerum pro ſingulari poſuiſſe? THEOPHYLACTUS (ſuper *Similiter & qui cum eo crucifixi fuerant.*) Vel duo a principio conviciabantur ei; deinde unus cognoſcens ipſum innocentem, increpat alterum blaſphemantem.

(f) BEDA (ſuper *Hora ſexta facta ſunt tenebræ.*) Clariſſimum lumen mundo retraxit radios ſuos, ne aut pendentem videret Dominum; aut impii blaſphemantes ſua luce fruerentur: unde dicitur: *Et facta hora ſexta, tenebræ factæ ſunt per totam terram uſque in horam nonam.* AUGUSTINUS de Con-

(1) *Al.* vias. (2) *Al.* iudicium.

Digitized by Google

Conſen. Evang. (lib. III. cap. XVII.) Addidit autem Lucas, unde factæ ſunt tenebræ, ideſt ſolem obſcuratum. THEOPHYLACTUS (ſuper *Tenebræ factæ ſunt uſque in horam nonam.*) Si autem tempus eclipſis fuiſſet, poſſet quis dicere, quod naturalis fuiſſet hæc paſſio; ſed tunc decima quarta erat luna, cum naturalis eclipſis fieri (1) nequit.

Sequitur: *Et hora nona exclamavit Ieſus voce magna dicens,* (2) *Eli, Eli.* HIERONYMUS (ſuper *Et hora nona.*) Nona hora invenitur, everſa domo, decima dragma quæ perierat. BEDA. Nam & Adam peccante ſcriptum eſt, quod audiverit vocem Domini Dei ambulantis in Paradiſo ad auram poſt meridiem; & qua hora primus Adam peccando mortem huic mundo invexit, eadem hora ſecundus Adam mortem moriendo deſtruxit. Et notandum, quod recedente a centro mundi ſole, crucifixus eſt Dominus; oriente autem ſole, reſurrectionis ſuæ myſteria celebravit: quia „ mortuus eſt propter peccata „ noſtra, & reſurrexit propter iuſtificatio„ nem noſtram: “ Rom. IV. Nec mireris verborum humilitatem, querimonias derelicti, cum formam ſervi (3) ſcias, ſcandalum crucis videas. Sicut enim eſurire, & ſitire, & fatigari, non erant propria deitatis, ſed corporales paſſiones; ita quod dicitur, *Ut quid dereliquiſti me?* corporalis vocis erat proprium: quia ſolet ſecundum naturam corpus nullatenus velle a ſibi coniuncta vita fraudari. Licet enim ipſe Salvator dicebat hoc; ſed proprie oſtendebat corporis fragilitatem: ut homo ergo loquitur (4) in eos circumferens motus, quod in periculis poſiti a Domino deſeri nos (5) putemus. THEOPHYLACTUS (ſuper *Deus meus, cur dereliquiſti me?*) Vel hoc loquitur homo crucifixus Deo pro me: nos enim homines ſumus derelicti, ipſe numquam a Patre derelictus fuit: audi enim quid dicit Ioan. XVI. „ Non „ ſum ſolus, ſed Pater mecum eſt. “ Etſi etiam hoc pro Iudæis dixerit, quaſi & ipſe ſecundum carnem Iudæus exiſtens; ac ſi diceret: Ut quid Hebraicum populum dereliquiſti, ut tuum crucifigerent Filium? Sicut enim aliquando conſuevimus dicere, Deus induit me, ideſt meam naturam, ſcilicet humanam; ſic & hic, *dereliquiſti me*, oportet intelligere humanam naturam, vel Iudaicum populum.

Sequitur: *Et quidam de circumſtantibus audientes, dicebant: Ecce Eliam vocat.* BEDA (ſuper *Quidam dicebant, Eliam vocat.*) Sed (6) hos arbitror milites fuiſſe Romanos, non intelligentes ſermonis Hebraici proprietatem; ſed ex eo quod dixit, *Eli, Eli*, putantes ab eo Eliam vocatum. Si autem Iudæos qui hoc dixerunt intelligere volueris; hoc faciunt, ut eum imbecillitatis infament, quod Eliæ auxilium deprecetur. Sequitur: *Currens autem unus, & implens ſpongiam aceti &c.* Quam ob cauſam Domino acetum ſit potui datum, Ioannes plenius oſtendit cap. XIX. dicens, quod „ Ieſus, ut conſummare„ tur Scriptura, dixit, Sitio. Illi autem ſpon„ giam plenam aceto, obtulerunt ori eius. “ HIERONYMUS (ubi ſupra.) Innuit (7) autem hic Iudæorum ſimilitudinem: ſpongiam ſuper cannam infirmam, aridam, ignibus aptam implent aceto, hoc eſt malitia, & dolo. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. II. c. XVII.) De Elia vero non ipſum qui obtulit ſpongiam cum aceto, ſed ceteros dixiſſe Matthæus narravit: unde intelligimus & illum, & ceteros hoc dixiſſe. HIERONYMUS (ſuper *Ieſus miſſa voce magna.*) Infirmata autem carne, vox invaluit divina, quæ dicit, „ Aperite mihi por„ tas iuſtitiæ: “ Pſal. CXVII. unde (8) ſequitur: *Ieſus autem emiſſa voce magna expiravit.* Cum ima voce, ſive ſine voce nos morimur, qui de terra ſumus; ille vero cum exaltata voce expiravit, qui de cælo deſcendit. THEOPHYLACTUS (ibidem.) Et qui morti dominatur, & præcipit, ſicut Dominus poteſtative expirat. Qualis autem hæc vox fuerit, Lucas declarat cap. XXIII. „ Pater (inquit) in manus tuas com„ mendo ſpiritum meum. “ Etenim Chriſtus ex tunc per hoc nobis voluit declarare quod ſanctorum animæ in manus Dei aſcendunt: nam prius ab inferis omnium animæ tenebantur, donec venit qui prædicavit captivis remiſſionem.

(g) GLOSSA *a*. Poſtquam narravit Evangeliſta paſſionem, & mortem Chriſti, nunc proſequitur de his quæ poſt mortem Domini contigerunt: unde dicitur: *Et velum templi ſciſſum eſt in duo, a ſummo uſque de-*

(1) *Al.* non poſſet. (2) Nicolai *Eloi Eloi*. (3) *Al.* ſciens. (4) *P. Nicolai ponit* meos. *Forte* noſtros. (5) *Al.* putamus. (6) *Al.* quos. (7) *Al.* invenit autem. (8) *Al. deeſt* ſequitur.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat.

deorſum. Hieronymus (ſuper *Velum templi*.) Velum templi ſcinditur, ideſt cælum aperitur. Theophylactus. Sciſſum eſt etiam velum, innuente Deo quod Spiritus ſancti gratia a templo recedit; & ſcinditur ut ſancta ſanctorum ab omnibus videnda eſſent, & quod templum lugebit in Iudæis, cum calamitates deplorabunt, & veſtimenta ſcindent. Hoc etiam & templum animatum, ſcilicet corpus Chriſti, oſtendit, in cuius paſſione veſtimentum eius laceratum eſt, ſcilicet caro. Et aliud etiam ſignificat: caro namque velum eſt noſtri templi, ſcilicet mentis noſtræ; virtus autem carnis ſciſſa eſt in Chriſti paſſionibus a ſummo uſque deorſum, ſcilicet ab Adam uſque ad ultimos homines: nam & Adam effectus eſt ſanus per paſſionem Chriſti, & eius caro non manet ſub maledicto, neque digna eſt corruptione; ſed omnes incorruptione honorati ſumus. *Videns autem Centurio*. Centurio dicitur (1) qui centum eſt militum prioceps. Videns autem quod ita poteſtative, & dominabiliter expiraſſet, miratus eſt, & cooſeſſus eſt. Beda (ſuper *Videns autem Centurio quod ſic expiraſſet*.) Manifeſta autem cauſa miraculi Centurionis exponitur, quod videns Domioum ſic expiraſſe, ideſt ſpiritum emiſiſſe, dixerit: *Vere homo hic Filius Dei erat*: nullus eoim habet poteſtatem mittendi ſpiritum niſi qui animarum cooditor eſt. Auguſtinus IV. de Trin. a (cap. xiii.) Et hoc maxime miratus eſt, quod poſt illam vocem, in qua figuram peccati noſtri edidit, continuo tradidit ſpiritum: demonſtravit enim ſpiritus Mediatoris, quod nulla pœna peccati uſque ad mortem carnis eius acceſſerit: quia non eam deſeruit invitus, ſed quomodo voluit, quippe Dei Verbo ad unitatem perſonæ coniuoctus. Hieronymus (ſuper *Emiſſa voce magna*.) Noviſſimi autem nunc primi efficiuotur. Gentilis confitetur populus, Iudæa cæcata negat, (2) ut fiat eis error peior priore. Theophylactus (ſuper *Vere Filius Dei erat*.) Et ſic ordo convertitur, dum Iudæi occidunt, & Gentilis confitetur; diſcipuli fugiunt, & mulieres expectant: ſequitur enim: *Erant autem & mulieres de longe aſpicientes, inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi minoris, & Ioſeph mater, & Salome*. Salome dicta eſt mater filiorum Zebedæi. Origenes (tract. xxxv. in Matth.) Opinatus (3) autem ſum hoc videns apud Matthæum, & Marcum, hic tres præcipuas mulieres nominatas: & duas quidem uterque Evangeliſta exponit, Mariam Magdalene, & Mariam Iacobi; tertia autem a Matthæo dicitur mater filiorum Zebedæi; a Marco autem tertia illa Salome appellatur. Beda (ſuper *Maria Magdalene, & Maria Iacobi*.) Iacobum autem minorem dicit Iacobum Alphæi, qui & frater Domini dicebatur, eo quod eſſet filius Mariæ materteræ Domini, cuius meminit Ioannes dicens cap. xix. „Stabant iuxta „crucem Ieſu mater eius, & ſoror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalena." Mariam autem Cleophæ videtur eam dicere a patre, ſive a cognatione. Vocabatur autem minor Iacobus ad diſtinctionem maioris Iacobi, videlicet filii Zebedæi, qui inter primos Apoſtolos vocatus eſt a Domino. Conſuetudinis autem Iudaicæ fuit, nec (4) ducebatur in culpam more gentis antiquo, ut mulieres de ſua ſubſtantia victum atque veſtitum præceptoribus mioiſtrarent: unde ſequitur: *Et cum eſſet in Galilæa, ſequebantur eum, & miniſtrabant ei*. Miniſtrabant Domino quidem de ſubſtantia ſua: ut meteret earum carnalia, cuius illæ metebant ſpiritualia, & ut typum oſtenderet magiſtrorum, quod victu atque veſtitu ex diſcipulis deberent eſſe contenti. Sed videamus quales comites habuerit: ſequitur eoim: *Et aliæ multæ, quæ ſimul cum eo aſcenderant Hieroſolymam*. Hieronymus (ſuper *Erant autem mulieres de longe*.) Sicut non excluditur muliebris ſexus a ſalute per Mariam Virginem; ita non repellitur a myſterii crucis ſcientia, & reſurrectionis per viduam Mariam Magdalenam, & ceteras matres.

(h) Glossa b. Poſt paſſionem, & mortem Chriſti, Evaogeliſta ſepulturam eius narrat, dicens: *Et cum iam ſero eſſet factum, quia erat paraſceve, quod eſt ante ſabbatum, venit Ioſeph ab Arimathæa*. Beda (ſuper *Erat paraſceve*.) Paraſceve Græce, Latine præparatio dicitur: quo nomine Iudæi qui inter Græcos morabantur ſextam ſabbati appellabaot, eo quod in illo ea quæ requiei ſab-

(1) *Al.* centum militum princeps. (2) *Al.* ne fiat. (3) *Al.* deeſt autem. (4) *Al.* inducebatur.

Ex editione P. Nicolai.

a Non eadem ſerie qua hic, ſed prioribus poſteriora præmittendo, præter aliqua verba in ſequentibus immutata. b Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat.

Digitized by Google

ſabbati neceſſaria eſſent præparare ſolerent. Quia ergo ſexta die homo factus eſt, ſeptima autem die conditor ab omni opere ſuo requievit; recte Salvator ſexta die crucifixus humanæ reſtaurationis implevit arcanum. Sabbato autem in ſepulcro quieſcens reſurrectionis, quæ octava die ventura erat, expectabat eventum. Sic & nos in hac quidem ſæculi ætate mundo neceſſe eſt crucifigi; in ſeptima vero die, ideſt cum mortis quis debitum ſolvit, corpora quidem in tumulis, animas autem ſecreta in pace cum Domino poſt bona opera oportet quieſcere, donec octava ætate etiam corpora ipſa reſurrectione glorificata cum animabus incorruptionem accipiant. Talem autem eſſe decebat qui corpus Domini ſepeliret, qui etiam per iuſtitiam meritorum tali miniſterio dignus eſſet, & per nobilitatem potentiæ ſæcularis facultatem poſſet obtinere miniſtrandi; & ideo dicitur, quod erat *nobilis decurio expectans regnum Dei*. Decurio vocatur quod ſit de ordine curiæ, & officium curiæ adminiſtraret, qui etiam curialis a procurando munera civilia ſolet appellari. Arimathæa autem ipſa eſt Ramathain civitas Helcanæ, & Samuelis. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Quæ interpretatur deponens, de qua fuit Ioſeph, qui venit ad deponendum corpus Chriſti de cruce.

Sequitur: *Et audacter introivit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Ioſeph ab Arimathæa*.) Audet auſum laudabilem: non enim excogitavit: A divitiis decidam, & expellar a Iudæis, ſi corpus petam eius qui eſt blaſphemus condemnatus. Sequitur: *Pilatus autem mirabatur, ſi iam obiiſſet*. Putabat enim, quod diu viveret in cruce, ſicut & latrones in patibulo vivebant diu. Sequitur: *Et accerſito Centurione, interrogavit eum ſi iam mortuus eſſet*, ſcilicet ante horam qua ceteri mori conſueverunt.

Sequitur: *Et cum cognoviſſet a Centurione*, ſcilicet quod mortuus eſſet, *donavit corpus Ioſeph*. BEDA (ibid.) Non autem quilibet ignotus, aut mediocris ad præſidem accedere, & crucifixi corpus poterat impetrare. Sequitur: *Ioſeph autem mercatus ſindonem, & deponens eum, involvit in ſindone*. THEOPHYLACTUS (paulo ante finem Comm.) Pretioſum corpus pretioſe ſepeliens: cum enim eſſet diſcipulus Domini, ſciebat qualiter corpus Domini honorari deberet. BEDA (ſuper *Mercatus eſt ſindonem*.) Poſſumus autem ſecundum intelligentiam ſpiritualem hoc ſentire, quod corpus Domini non auro, non gemmis, & ſerico, ſed linteamine puro obvolvendum ſit: hinc Eccleſiæ mos obtinuit ut ſacrificium altaris, non in ſerico, neque in panno tincto, ſed in lino terreno celebretur, ſicut corpus eſt Domini in ſindone munda ſepultum: iuxta quod in geſtis Pontificalibus a B. Silveſtro legimus eſſe ſtatutum: quamquam & hoc ſignificet, quod ille ſindone munda involvit Ieſum qui pura eum mente ſuſceperit. Sequitur: *Et poſuit eum in monumento quod erat exciſum in petra, & advolvit lapidem ad oſtium monumenti*. Dicitur, quod monumentum Domini domus rotunda fuit, de ſubiacente rupe exciſa, tantæ altitudinis ut homo rectus exiſtens vix extenta manu culmen poſſet attingere: & habet introitum ab oriente, cui lapis magnus involutus, atque impoſitus eſt in eius parte aquilonari. Ipſum ſepulcrum, ideſt locus dominici corporis, de eadem petra factum eſt, ſeptem habens pedes longitudinis, trium palmorum menſura a pavimento altius eminens, qui ſcilicet locus non deſuper, ſed a latere meridiano per totum patet, unde corpus (1) inſerebatur. Color autem monumenti, & loculi albo, & rubeo dicitur eſſe permixtus. HIERONYMUS (parum ante finem Comment.) Sepultura autem Chriſti reſurgimus, deſcenſione eius ad inferos nos aſcendimus ad cælos. Hic invenitur mel in ore leonis mortui. THEOPHYLACTUS (ibid.) Imitemur autem & nos Ioſeph recipientes Chriſti corpus per unitatem, & ponamus illud in monumento exciſo de petra, ideſt in anima memorante, & non obliviſcente Deum: illa enim anima eſt ex petra exciſa, ideſt ex Chriſto, qui eſt petra, quia continet firmitatem. Involvere etiam debemus ipſum in ſindone, ideſt in corpore puro ſuſcipere: ſindon namque eſt corpus, quod eſt animæ indumentum. Decet enim non ſolum pura anima corpus Chriſti ſuſcipere, ſed in corpore (2) puro. Involvere autem oportet, ſed non operire: nam ſecretum clauſum eſt, & occultum.

Sequitur: *Maria autem Magdalene, & Maria Ioſeph aſpiciebant ubi poneretur*. BEDA (ſuper *Mulieres autem aſpiciebant*.) In Luca legimus, quod ſtabant noti eius a longe, & mulieres quæ ſecutæ erant eum. His ergo notis Ieſu poſt depoſitum eius corpus ad ſua remeantibus, ſolæ mulieres, quæ arctius amabant, funus ſubſecutæ, quomodo poneretur reſpicere curabant, ut tem-

(1) *Al.* poſt inſerebatur. (2) *Al.* omittitur puro.

tempore congruo munus poſſent devotionis offerre. Die autem paraſceves ſanctæ mulieres, ideſt animæ humiles, idem faciunt, cum amore Salvatoris ferventes paſſionis eius veſtigiis in hoc ſæculo, quo præparanda eſt requies futura, diligenter obſequuntur, &, ſi forte valeant imitari, pia curioſitate quo ordine ſit eius paſſio completa perpendunt. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Hæc etiam congruunt ad populum Iudaicum in fine credentem, qui nobilitatur fide, ut Abrahæ ſit filius, deponit deſperationem, expectat regnum Dei, intrat ad Chriſtianos, ut baptizetur; quod ſignificat nomen Pilati, ideſt malleatoris, ideſt qui domat ferreas gentes, ut regat eas in virga ferrea; & petit ſacrificium quod donatur pœnitentibus in fine viaticum, & corde mundo, & peccatis mortuo involvit munimine fidei ſtabilitum, & operculo ſpei per opera caritatis concludit („ finis enim præcepti „ eſt caritas:" I. ad Tim. 1.) aſpicientibus a longe electis, qui ſunt ſtellæ maris, (1) quoniam, ſi fieri poteſt, ſcandalizabuntur etiam electi.

CAPUT XVI.

(a) ET cum tranſiſſet ſabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Ieſum. Et valde mane una ſabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam ſole, & dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab oſtio monumenti? Et reſpicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. Et introeuntes in monumentum, viderunt iuvenem ſedentem in dextris, coopertum ſtola candida, & obſtupuerunt: qui dicit illis: Nolite expaveſcere: Ieſum quæritis Nazarenum crucifixum: ſurrexit, non eſt hic. Ecce locus ubi poſuerunt eum. Sed ite, dicite diſcipulis eius, & Petro, quia præcedet vos in Galilæam. Ibi eum videbitis, ſicut dixit vobis. At illæ exeuntes fugerunt de monumento: invaſerat enim eas tremor, & pavor: & nemini quicquam dixerunt, timebant enim.

(b) Surgens autem Ieſus mane prima ſabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem dæmonia. Illa vadens nuntiavit his qui cum eo fuerant, lugentibus, & flentibus. Et illi audientes quia viveret, & viſus eſſet ab ea, non crediderunt. Poſt hæc autem duobus ex his ambulantibus, oſtenſus eſt in alia effigie euntibus in villam; & illi euntes nuntiaverunt ceteris; nec illis crediderunt.

(c) Noviſſime autem recumbentibus illis undecim apparuit, & exprobravit incredulitatem eorum, & duritiam cordis: quia iis qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderunt. Et dixit eis: Euntes in mundum univerſum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur. In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur novis, ſerpentes tollent; & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit; ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt.

(d) Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cælum, & ſedet a dextris Dei. Illi autem profecti, prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.

(a) HIE-

(1) Al. quando.

(a) HIERONYMUS (cir. prin. Comm. ad cap. XVI.) Poſt ſabbati triſtitiam felix irradiat dies quæ primatum in diebus tenet, luce prima in eo luceſcente, & Domino in eo cum triumpho reſurgente: unde dicitur: *Et cum tranſiſſet ſabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Ieſum*. GLOSSA *a*. Religioſæ enim mulieres ſepulto Domino, cum licuit operari, ideſt uſque ad ſolis occaſum, unguenta paraverunt, ut Lucas dicit. Et quia præ anguſtia temporis non poterant explere, mox tranſacto ſabbato, ideſt occidente ſole, ut operandi licentia redit, feſtinaverunt emere aromata, ſicut Marcus dicit hic, ut venientes mane ungerent corpus Ieſu; neque veſpere ſabbati, præoccupante iam noctis articulo, monumentum adire valuerunt: unde ſequitur: *Et valde mane una ſabbatorum veniunt ad monumentum orto iam ſole*. SEVERIANUS *b*. Mulieres hoc loco feminea devotione diſcurrunt; quæ non ut viventi fidem, ſed ut mortuo unguenta deferunt ad ſepulcrum, & ut ſepulto parant mæroris obſequia, non ut reſurgenti præparant divinorum gaudia triumphorum. THEOPHYLACTUS (Marc. ult. in prin. Commen.) Non enim magnitudinem, atque dignitatem divinitatis Chriſti ſapiunt. Venerunt autem iuxta conſuetudinem Iudæorum ungere corpus (1) Chriſti; ut ſcilicet maneret odoriferum, & ne humiditate ſcaturiret: nam aromata virtutem habent deſiccativam, humiditatem corporis abſorbentia: unde incorruptum corpus conſervant. GREGORIUS in hom. (XXI. in Evang.) Nos autem in eum qui eſt mortuus credentes, ſi odore virtutum (2) referti cum opinione bonorum operum Dominum quærimus, ad monumentum illius cum aromatibus venimus.

Sequitur: *Et valde mane una ſabbatorum veniunt ad monumentum orto iam ſole*. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. XXIV.) Quod Lucas dicit, „ Valde diluculo, “ & Ioannes, „ Mane cum adhuc tenebræ eſſent, “ hoc intelligitur Marcus dicere, *Valde mane oriente iam ſole*, ideſt cum cælum ab orientis parte albeſceret, quod fit utique ſolis orientis vicinitate. Eius enim eſt ille fulgor, qui nomine auroræ appellari ſolet; ideo non repugnat ei qui ait (Ioan. XX.) „ Cum adhuc tenebræ eſſent. “ Die quippe ſurgente aliquæ reliquiæ tenebrarum tanto minus ſunt quanto magis oritur lux: nec accipiendum eſt quod ait, *Valde mane orto iam ſole*, tamquam ſol ipſe iam videretur ſuper terram; ſed de proximo adveniente in has partes ſole, ideſt ortu ſuo iam cælum illuminare incipiente. HIERONYMUS (ſuper *Et valde mane*.) Valde ergo mane dicit, quod alius Evangeliſta dicit diluculo. Diluculum autem eſt inter tenebras noctis, & diei claritatem; in qua ſalus humani generis provenit, felici vicinitate in Eccleſia declaranda, more ſolis, qui proxima luce conſurgens roſeam præmittit auroram, ut gratiam præclari ſplendoris præparatis oculis poſſit intueri, quando tempus dominicæ reſurrectionis illuxit, ut tunc laudes Chriſti tota caneret, ſecundum exemplum feminarum, Eccleſia, quando genus humanum exemplo ſuæ reſurrectionis animavit, quando vitam præſtitit, & lumen credulitatis infudit. BEDA (ibid.) Sicut autem quod valde mane mulieres venerunt ad monumentum, iuxta hiſtoriam magnus fervor caritatis oſtenditur; ita iuxta intellectum myſticum nobis datur exemplum, ut illuminata facie, diſcuſſiſque vitiorum tenebris, odorem bonorum operum Domino, & orationum ſuavitatem ſtudeamus offerre. THEOPHYLACTUS (Mar. ult. par. a princ.) Dicit autem, *Una ſabbatorum*, ideſt prima dierum hebdomadæ: ſabbata namque dies hebdomadæ nuncupantur; una vero dicitur prima. BEDA (ubi ſupra.) Vel prima ſabbatorum prima dies eſt a die ſabbatorum, ideſt requietionum, quæ in ſabbatis cuſtodiebantur.

Sequitur: *Et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab oſtio monumenti?* SEVERIANUS *c*. Obſcuratum (3) erat veſtrum pectus, oculi clauſi, & ideo patefacti ſepulcri gloriam prius non videbatis: ſequitur enim: *Et reſpicientes viderunt revolutum lapidem*. BEDA (ſuper *Quis revolvet*

(1) *Al.* Ieſu. (2) *Al.* refecti. (3) *P. Nicolai legit* Obſeratum eſt veſtrum pectus, *&* *infra* non videtis.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nempe collateralis, quæ notatur ex Beda, ut & habetur apud illum ſuper hunc locum. *b* Immo potius Chryſologus ſerm. LXXXII. qui *de Chriſti reſurrectione, & quarta manifeſtatione* inſcribitur. *c* Sive rurſum Chryſologus ubi ſupra circa medium.

nobis?) Quomodo lapis per Angelum revolutus ſit, Matthæus ſufficienter exponit. Hæc revolutio lapidis myſtice reſerationem ſacramentorum Chriſti, quæ velamine litteræ legalis tenebantur, inſinuat: lex enim lapide ſcripta eſt.

Sequitur: *Erat quippe magnus valde*. SEVERIANUS. Et plus iam magnus merito quam forma, qui creatoris mundi corpus & claudere, & operire ſufficit. GREGORIUS (hom. XXI. ſub initio.) Mulieres autem Angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt: quia illæ mentes ſupernos cives aſpiciunt quæ cum virtutibus (1) ad ſancta deſideria veniunt: unde ſequitur: *Et introeuntes in monumentum, viderunt iuvenem ſedentem in dextris, coopertum ſtola candida, & obſtupuerunt*. THEOPHYLACTUS (al. a princ. Commen.) Si Matthæus dicit Angelum ſedere ſuper lapidem, Marcus vero, quod mulieres introeuntes monumentum viderunt ſedentem iuvenem; non mireris: nam quæ viderunt prius ſedentem ſuper lapidem, ipſum etiam intus in monumento poſtmodum viderunt. AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. XXIV.) Aut intelligamus Matthæum tacuiſſe de illo Angelo quem intrantes viderunt, Marcum vero de illo quem foris ſuper lapidem ſedentem viderunt; ut duos viderint, & a duobus ſingillatim audierint quæ dixerunt Angeli de Ieſu: aut certe intrantes in monumentum in aliqua ſepta maceriæ debemus accipere, qua communitum locum tunc fuiſſe credibile eſt in aliquo (2) ſpatio ante petram; qua exciſa locus factus fuerat ſepulturæ; ut ipſum viderint in eodem ſpatio ſedentem a dextris, quem dicit Matthæus ſedentem ſuper lapidem. THEOPHYLACTUS (non remote a princ.) Quidam autem dicunt, quod aliæ fuerunt mulieres, quæ dicuntur a Matthæo, aliæ quæ a Marco; ſed Maria Magdalena ſequebatur omnes, fervidam feſtinationem habens, & ardentem affectum. SEVERIANUS *a*. Introierunt ergo mulieres ad ſepulcrum, ut conſepultæ Chriſto, Chriſto conſurgerent de ſepulcro: vident iuvenem, ut cernerent noſtræ reſurrectionis ætatem: quia neſcit reſurrectio ſenectutem, & ubi naſci, morique homo neſcit, ibi ætas nec admittit detrimenta, nec indiget incrementis: unde iuvenem, non ſenem, non infantem, ſed iucundam ætatem viderunt. BEDA (ſuper *Viderunt iuvenem ſedentem*.) Viderunt autem iuvenem ſedentem in dextris, ideſt ad meridianam partem loci illius, ubi poſitum erat: corpus enim quod ſupinum iacens, caput habebat ad occaſum, dextram neceſſe erat habere ad auſtrum. GREGORIUS in homil. (XXI. in Evan.) Quid autem per ſiniſtram, niſi vita præſens; quid vero per dexteram, niſi vita perpetua deſignatur? Quia igitur Redemptor noſter iam præſentis vitæ corruptionem tranſierat, recte Angelus qui nuntiare perennem eius vitam venerat, in dextra ſedebat. SEVERIANUS *b*. Vident etiam iuvenem ſedentem a dextris, quia reſurrectio recipit nil ſiniſtrum: vident etiam coopertum ſtola candida. Stola iſta non eſt ex mortali vellere, ſed ex virtute vitali ſplendens cæleſti lumine, non colore terreno, dicente Propheta Pſal. CIII. „ Amictus lumine ſicut veſtimento: “ & de iuſtis Matth. XIII. „ Tunc iuſti fulgebunt „ ſicut ſol. “ GREGORIUS in hom. (XXI. ut ſupra.) Vel ſtola candida coopertus apparuit, quia feſtivitatis noſtræ gaudia nuntiavit: candor etenim veſtis, ſplendorem noſtræ denuntiat ſolemnitatis. HIERONYMUS (ſuper *Erat quippe magnus*.) Veſtis etiam candida vera lætitia eſt, hoſte depulſo, regnoque adepto, Rege pacis quæſito, & invento, & numquam dimiſſo. (3) Hic igitur iuvenis formam reſurrectionis timentibus mortem oſtendit. Quod autem obſtupuerunt, id eſt „ quod oculus non „ vidit, nec auris audivit, nec in cor ho„ minis aſcendit, quæ præparavit Deus di„ ligentibus ſe: “ Eſai. LXIV.

Sequitur: *Qui dicit illis, Nolite expaveſcere*. GREGORIUS in hom. (XXI. ut ſupra.) Ac ſi dicat: Paveant illi qui non amant adventum ſupernorum civium; pertimeſcant qui carnalibus deſideriis preſſi, ad eorum ſocietatem pertingere ſe poſſe deſperant: vos autem cur pertimeſcitis, quæ veſtros concives videtis? HIERONYMUS (ſuper *Qui dicit illis*.) Non enim eſt timor in caritate. Quid expaveſcerent quæ invenerunt

(1) *Nicolai corrigit* ad Dominum per ſancta &c. (2) *Al.* *omittitur* ſpatio. (3) *Al.* Hoc igitur innuens.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Immo potius Chryſologus ubi ſupra, circa medium paulo plenius quam hic; niſi quod appendicem illam non habet, *Unde iuvenem, non ſenem &c.* *b* Vel Chryſologus immediate poſt prædicta, quantum ad primam partem, ſed quibuſdam ante ſequentem interiectis.

nerunt quem quæſierunt? Gregorius in hom. (xxi. ut ſupra.) Sed iam quid Angelus ſubiungit audiamus: *Ieſum quæritis Nazarenum*. Ieſus Latino eloquio ſalutaris, ideſt ſalvator, interpretatur. At vero tunc multi Ieſus dici poterant, nec tamen ſubſtantialiter, ſed nuncupative; ideo & locus ſubiungitur, ut de quo Ieſu dictum ſit maniſeſtatur, *Nazarenum*; & cauſam protinus ſubdit, *Crucifixum*. Theophylactus (Marc. ult. a prin.) Non enim erubeſcit crucem: in hac namque ſalus hominum eſt, & beatorum principium. Hieronymus (ubi ſupra.) Radix autem amara crucis evanuit; flos vitæ cum fructibus erupit; ideſt, qui iacuit in morte, ſurrexit in gloria: unde addit: *Surrexit*, *non eſt hic*. Gregorius in hom. (xxi. ut ſupra.) *Non eſt hic* dicitur, per præſentiam carnis, qui tamen nuſquam deerat per præſentiam maieſtatis. Theophylactus (aliq. a prin. Comment.) Et quaſi dicat: Vultis certificari de eius reſurrectione? ſubdit: *Ecce locus ubi poſuerunt eum*: propter hoc enim & revolverat lapidem, ut locum oſtenderet. Hieronymus (ubi ſupra.) Oſtenditur autem immortalitas mortalibus ad gratiarum actionem debitam, ut intelligamus quid fuerimus, & ſciamus quid futuri erimus. Sequitur: *Sed ite*, *dicite diſcipulis eius*, *& Petro*, *quia præcedet vos in Galilæam*. Mulieribus dicitur ut nuntient Apoſtolis: quia per mulierem mors annuntiata eſt, per mulierem vita reſurgens. Dicit autem ſpecialiter, *Et Petro*, quia ſe indignum iudicavit diſcipulatu, cum ter negavit magiſtrum; ſed peccata præterita non nocent, quando non placent. Gregorius in hom. (xxi. ut ſupra.) Si autem hunc Angelus non nominatim exprimeret, qui Magiſtrum negaverat, venire inter diſcipulos non auderet. Vocatur ergo ex nomine, ne deſperaret ex negatione. Augustinus de Conſ. Evan. (Lib. III. cap. xxv.) Quod autem dicit: *Præcedet vos in Galilæam*: *ibi eum videbitis*, *ſicut dixit vobis*: videtur hoc ſonare, quod Ieſus non erat demonſtraturus ſe diſcipulis poſt reſurrectionem niſi in Galilæa; quam demonſtrationem nunc ipſe Marcus commemoravit: quod enim dixit; *Mane prima ſabbati apparuit Mariæ Magdalenæ* .... *Poſt hæc duobus euntibus in villam*: factum eſt in Hieruſalem ipſo die reſurrectionis: deinde venit ad ultimam maniſeſtationem, quam factam ſcimus in monte Oliveti non longe a Hieruſalem. Numquam igitur commemorat Marcus impletum quod ab Angelo prænuntiatum eſſe teſtatur. Matthæus vero nullum alium locum omnino commemorat, ubi diſcipuli, poſtquam ſurrexit, viderint Dominum, niſi in Galilæa, ſecundum Angeli prædictionem. Sed cum non ſit expreſſum quando id futurum eſſet, utrum primum antequam alibi ab eis viſus eſſet; idque ipſum quod diſcipulos Matthæus dicit (1) iiſſe in Galilæam in montem, non exprimit diem, nec narrandi ordinem; non adverſatur quidem Matthæus narrationibus ceterorum; ſed dat (2) eas intelligendi, atque accipiendi locum. Verumtamen quod Dominus non ibi primum ſe demonſtraturus erat, ſed in Galilæa, ubi poſtea viſus eſt, ſe videndum mandavit, quemvis fidelem facit intentum ad quærendum in quo myſterio dictum intelligatur. Gregorius in hom. (xxi. ut ſupra.) Galilæa namque tranſmigratio interpretatur: iam quippe Redemptor noſter a paſſione ad reſurrectionem, a morte ad vitam tranſmigraverat: & nos reſurrectionis eius gloriam poſt læti videbimus, ſi modo a vitiis ad virtutum celſitudinem tranſmigramus. Qui ergo in ſepulcro nuntiatur, in tranſmigratione oſtenditur: quia is qui in mortificatione carnis agnoſcitur, in tranſmigratione mentis videtur. Hieronymus (ſuper *Præcedet vos in Galilæam.*) Brevis ergo ſententia in ſyllabis, ſed ingens in quantitate promiſſio. Ibi eſt gaudii noſtri fons, & ſalutis æternæ origo præparata. Ibi congregantur diſperſiones, & ſanantur contriti corde. *Ibi*, inquit, *eum videbitis*, ſed non ſicut vidiſtis. Augustinus de Conſ. Evan. (Lib. III. cap. ult.) Significatur etiam quod gratia Chriſti de populo Iſrael erat tranſmigratura ad Gentes, a quibus Apoſtoli nullo modo prædicantes ſuſciperentur, niſi eis viam Dominus in eorum cordibus præveniens præparaſſet; & hoc eſt, *Præcedet vos in Galilæam*: *ibi eum videbitis*; ideſt, ibi membra eius invenietis.

Sequitur: *At illæ exeuntes*, *fugerunt de monumento*: *invaſerat enim eas tremor*, *& pavor*. Theophylactus (ſuper *Invaſerat eas.*) Ideſt ſtupor propter viſionem Angeli, & admirationem reſurrectionis. Severianus a. An-

(1) *Al.* eſſe. (2) *Al.* eis.

Ex editione P. Nicolai.

a Vel Chryſologus, ut iam ſupra: *quod ceteris huiuſmodi indicibus eſt applicandum.*

Angelus quidem ſedet in monumento, de monumento fugiunt mulieres: quia ille de cæleſti ſubſtantia confidit, turbantur iſtæ de conditione terrena. Sepulcrum, qui mori non poteſt, timere neſcit; mulieres autem & de præſenti facto tremunt, & ſepulcrum ut mortales adhuc mortaliter expaveſcunt. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Hoc etiam dicitur de futura vita, in qua fugiet dolor, & gemitus. Imitantur enim mulieres ante reſurrectionem omnia quæ faciunt poſt reſurrectionem, fugientes mortem, & pavorem.

Sequitur: *Et nemini quicquam dixerunt, timebant enim*. THEOPHYLACTUS (ſuper *Habebat eas timor*.) Aut propter Iudæos, aut timore viſionis detentæ tacebant hoc quod audierant. AUGUSTINUS de Con. Evan. (Lib. III. cap. XXIV.) Quæri autem poteſt quemadmodum hoc dicat Marcus, cum dicat Matthæus: „Et exierunt „cito de monumento cum timore, & gau„dio magno, currentes nuntiare diſcipulis „eius:" niſi intelligamus ipſorum Angelorum nemini auſas fuiſſe aliquid dicere, ideſt reſpondere ad ea quæ ab illis audierant; aut certe cuſtodibus quos iacentes viderunt: nam illud gaudium quod Matthæus commemorat, non repugnat timori de quo Marcus dicit: debuimus enim utrumque in illarum animo factum intelligere, etiam ſi Matthæus de timore non diceret. Cum vero ipſe dicat, „Exierunt cito de mo„numento cum timore, & gaudio magno," nihil ex hac re quæſtionis remanere permittit. (1) SEVERIANUS. Signanter etiam dicitur, quod *nemini quicquam dixerunt*: quia mulieribus audire, non loqui datum eſt; diſcere, non docere.

(b) AUGUSTINUS de Conſ. Evang. (Lib. III. cap. XXV.) Iam poſt reſurrectionem quemadmodum apparuit Dominus conſiderandum eſt: dicit enim Marcus: *Surgens autem mane prima ſabbati apparuit primo Maria Magdalena, de qua eiecerat ſeptem dæmonia*. BEDA (ſuper *Apparuit primo Magdalenæ*.) Hæc apparitio quomodo, & ubi facta ſit, Ioannes pleniſſime docet. Surrexit autem Dominus mane de monumento, in quo ſero iam facto erat depoſitus, ut adimpleretur illud Pſalmiſtæ Pſal. XXIX. „Ad „veſperam demorabitur fletus, & ad ma„tutinum lætitia." THEOPHYLACTUS (ſuper *Cum ſurrexiſset Ieſus*.) Vel aliter. Quod dicit, *Surgens Ieſus*, ibi puncta: deinde dicas: *Mane prima ſabbati apparuit primo Mariæ Magdalenæ*. GREGORIUS in hom. (XXI. in Evang.) Ut enim Samſon media nocte non ſolum de Gaza exiit, ſed etiam portas tulit; ſic & Redemptor noſter ante lucem reſurgens non ſolum liber de inferno exiit, ſed ipſa etiam inferni clauſtra deſtruxit. De Maria autem hic Marcus ſeptem dæmonia eiecta fuiſſe teſtatur: & quid ſeptem dæmonia, niſi univerſa vitia ſignificant? Quia enim ſeptem diebus omne tempus comprehenditur, recte ſeptenario numero univerſitas figuratur. THEOPHYLACTUS (ſuper *De qua exierant ſeptem dæmonia*.) a Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ univerſis vitiis plena fuit. Aut ſeptem dæmonia ſeptem virtutibus ſpiritus contrarios dicit, ut ſpiritus abſque timore, abſque ſapientia, abſque intellectu, & quæcumque alia donis Spiritus ſancti opponuntur. HIERONYMUS (ſuper *Præcedet in Galilæam*.) Ei autem de qua eiecerat ſeptem dæmonia, primo oſtenditur: quia meretrices, & publicani præcedent ſynagogam in regnum Dei, ut latro præceſſit Apoſtolos. BEDA (ubi ſupra.) In principio etiam mulier inductrix culpæ viro fuit; nunc quæ mortem primo guſtavit, reſurrectionem primo videt, ne perpetui reatus apud viros opprobrium ſuſtineret: & quæ viro culpam transfuderat, transfudit & gratiam: nam ſequitur: *Illa vadens nuntiavit his qui cum eo fuerant, lugentibus, & flentibus*. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Flent, & lugent qui nondum viderunt; ſed non poſt multum conſolabuntur: „Beati „enim qui lugent nunc, quoniam ipſi con„ſolabuntur:" Matth. V. BEDA (ubi ſupra.) Recte autem hæc mulier, quæ lætitiam dominicæ reſurrectionis prima nuntiavit, a ſeptem dæmonibus curata eſſe memoratur, ne quiſquam digne pœnitens de admiſſorum venia deſperaret, & ut ubi abundavit peccatum, ſuperabundaſſe & gratia monſtraretur. SEVERIANUS. Nuntiat

(1) *Al.* THEOPHYLACTUS.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Hanc appendicem prius quaſi Theophylacti notationem editiones aliæ dabant, cum ſit ex Gregorio, ut in Breviario ipſo legitur, *Ipſe autem Nicolai Theophylacti indicem illis verbis præmittit* Aut ſeptem dæmonia.

tiat autem Maria ; ſed iam (1) non feminam, ſed Eccleſiam geſtans: (2) ut ſupra ſicut femina tacebat, hic in Eccleſia & nuntiet, & loquatur.

Sequitur : *Et illi audientes quia viveret , & viſus eſſet ab ea, non crediderunt* . GREGORIUS in hom. (XXVI. in Evan.) Quod reſurrectionem dominicam diſcipuli tarde crediderunt , non tam illorum infirmitas quam noſtra, ut ita dicam, futura firmitas fuit . Ipſa namque reſurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monſtrata eſt : quæ dum nos legentes agnoſcimus , quid aliud quam de eorum dubitatione ſolidamur?

Sequitur: *Poſt hæc autem duobus ex his ambulantibus oſtenſus eſt in alia effigie euntibus in villam* . AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib III. cap. ult.) De iſtis duobus, quorum unus erat Cleophas , Lucas totum narrat , ſed Marcus hic breviter perſtringit . Caſtellum quippe illud de quo Lucas loquitur, non abſurde accipimus etiam villam potuiſſe appellari : & in codicibus quidem Græcis magis agrum invenimus quam villam; agri autem nomine non caſtella tantum, verum etiam municipia , & coloniæ ſolent vocari extra civitatem, quæ quaſi caput, & mater eſt ceterarum. Quod autem ait Marcus , eis in alia effigie Dominum apparuiſſe, hoc Lucas dicit, quod „ eorum „ oculi tenebantur, ne agnoſcerent eum.“ Oculis enim eorum acciderat aliquid, quod ita manere permiſſum eſt uſque ad fractionem panis. SEVERIANUS. Nemo autem putet Chriſtum ſua reſurrectione ſui vultus effigiem commutaſſe . Sed mutatur effigies dum efficitur ex mortali immortalis, ut hoc ſit acquiſiviſſe vultus gloriam , non vultus ſubſtantiam perdidiſſe . Duobus autem viſus eſt, quia duobus populis, ideſt Gentibus , & Iudæis reſurrectionis fides prædicanda monſtratur. Sequitur : *Et illi euntes nuntiaverunt ceteris ; nec illis crediderunt* . a Quod Marcus dicit , *Nuntiaverunt ceteris , nec illis crediderunt*; cum Lucas dicat, quod iam inde loquebantur vere reſurrexiſſe Dominum, & Simoni apparuiſſe; quid intelligendum eſt , niſi aliquos ibi fuiſſe qui nollent credere ? THEOPHYLACTUS (a med. Comment. in XVI. cap.) Non enim de undecim Apoſtolis hoc dicit, ſed de quibuſdam aliis quos ceteros nominat . HIERONYMUS (ubi ſupra.) Myſtice autem intelligitur , quod fides hic laborat agens activam vitam , illic contemplativa ſecura viſione regnat : hic per ſpeculum contuemur imaginem , illic facie ad faciem videbimus veritatem: unde *ambulantibus* , ideſt laborantibus , *oſtenſus eſt in alia effigie* : & nuntiantibus non eſt creditum, dum , ſicut Moyſes, viderunt quod non ſufficiebat ei , qui dicit Exod. XXXIII. „ Oſtende mihi temetipſum:“ oblitus enim carnis ſuæ , poſtulat in vita iſta quod ſperamus in futura.

(c) GLOSSA *b*. Completurus evangelicam narrationem Marcus , noviſſimam apparitionem , qua Chriſtus poſt reſurrectionem diſcipulis apparuit, commemorat, dicens: *Noviſſime autem recumbentibus illis undecim apparuit* . GREGORIUS in homil. (XXIX. in Evang.) Notandum autem quid Lucas in Actibus cap. I. referat dicens : „ Conveſcens præcepit eis ab Hieroſolymis „ ne diſcederent: “ & poſt pauca : „ Videntibus illis elevatus eſt . “ Comedit enim, & aſcendit, ut videlicet per effectum comeſtionis veritas pateſceret carnis: unde & hic dicitur, quod recumbentibus illis noviſſime apparuit. HIERONYMUS (ſuper *Noviſſime recumbentibus.*) Apparuit autem undecim ſimul congregatis , ut omnes teſtes ſint , (3) & enarrent omnibus quod communiter viderunt, & audierunt.

Sequitur : *Et exprobravit incredulitatem eorum , & duritiam cordis : quia his qui viderant reſurrexiſſe , non crediderunt* . AUGUSTINUS de Con. Evang. (Lib. III. cap. XXV.) Quomodo autem noviſſime hoc factum eſt? Noviſſimum quippe illud eſt quod Dominum in terra Apoſtoli viderunt, quod factum eſt quadrageſima die poſt reſurrectionem eius . Numquid nam tunc exprobraturus erat, quod non credidiſſent eis qui eum viderant reſurrexiſſe, quando iam & ipſi poſt reſurrectionem toties eum viderant ? Reſtat igitur ut intelligamus, nunc Marcum breviter commemorare voluiſſe , & iam dixiſſe, *Noviſſime*, quia ipſo die hoc noviſſimum fuit iam incipiente nocturno tempore , poſteaquam diſcipuli de caſtello redierunt in Hieruſalem , & invenerunt , ſic.

(1) *Al.* non femina , ſed Eccleſiam guſtans. (2) *P. Nicolaus optime reſtituit ex Chryſologo* ut ibi ſicut femina taceat, hic ut Eccleſia &c. (3) *Al.* enarrarent.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a BEDA. *b* Non eſt in Gloſſa quæ nunc extat.

ſicut dicit Lucas, undecim, & qui cum illis erant colloquentes de reſurrectione Domini. Sed erant ibi utique non credentes. His ergo, ſicut Marcus dicit, diſcumbentibus, & adhuc inde, ſicut dicit Lucas loquentibus, ſtetit in medio eorum Dominus, & ait illis, „ Pax vobis, “ ſicut Lucas, & Ioannes dicunt. Verbis itaque Domini, quæ tunc eum locutum eſſe diſcipulis, Lucas, Ioanneſque dixerunt, interponitur & illa exprobratio de qua Marcus hic dicit. Sed hoc rurſus movet, quomodo diſcumbentibus undecim, dicit apparuiſſe Marcus, ſi illud tempus eſt diei dominici iam noctis initio; cum aperte Ioannes dicat, non cum eis fuiſſe Thomam, quem credimus exiiſſe inde antequam Dominus ad eos intraret, poſteaquam illi duo redeuntes de caſtello cum ipſis undecim collocuti ſunt, ſicut apud Lucam invenitur. Sed Lucas in ſua narratione dat locum, quo poſſit intelligi dum hæc loquerentur, prius inde exiiſſe Thomam, & poſtea Dominum intraſſe. Marcus autem qui dicit, *Noviſſime diſcumbentibus illis undecim apparuit*, etiam Thomam illic fuiſſe cogit fateri: niſi forte quamvis uno abſente, undecim tamen voluit appellare, quia eadem tunc apoſtolica ſocietas hoc numero nuncupabatur, antequam Mathias in locum Iudæ ſubrogaretur. Aut ſi hoc durum eſt accipere, illud accipiamus, poſt multas demonſtrationes eius, eum noviſſime recumbentibus undecim apparuiſſe, (1) ideſt ipſa quadrageſima die. Et quoniam iam erat ab eis aſcenſurus in cælum, hoc eis illo die magis exprobrare voluiſſe, quia his qui audierant eum reſurrexiſſe, non crediderant, antequam ipſi cum viderent; cum utique poſt aſcenſionem ſuam prædicantibus Evangelium etiam Gentes quæ non viderunt fuerant crediture: poſt illam quippe exprobrationem ait idem Marcus: *Et dixit eis: Euntes in mundum univerſum*: & infra: *Qui vero non crediderit, condemnabitur*. Hoc ergo prædicaturi, nonne ipſi primitus fuerant obiurgandi, qui antequam Dominum vidiſſent, non crediderunt eis quibus prius apparuiſſet? GREGORIUS in hom. (XXIX. in Evang.) Idcirco etiam tunc Dominus diſcipulos increpavit, cum corporaliter reliquit, ut verba quæ recedens diceret, in corde audientium arctius impreſſa remanerent. HIERONYMUS (ubi ſupra.) Exprobrat autem incredulitatem, ut ſuccedat credulitas; exprobrat duritiam cordis lapidei, ut ſuccedat cor carneum caritate plenum. GREGORIUS in hom. (XXIX. in Evang.) Increpata igitur eorum duritia, quid admonendo dicat audiamus: ſequitur enim: *Euntes in mundum univerſum, prædicate Evangelium omni creaturæ*. Omnis creaturæ nomine ſignificatur homo: omnis enim creaturæ aliquid habet homo: habet namque commune eſſe cum lapidibus, vivere cum arboribus, ſentire cum animalibus, intelligere cum Angelis. Omni enim creaturæ prædicatur Evangelium, cum ſoli homini prædicatur: quia ille videlicet docetur, propter quem in terra cuncta creata ſunt, & a quo omnia per quamdam ſimilitudinem (2) aliena non ſunt. Poteſt etiam omnis creaturæ nomine omnis natio Gentium deſignari: ante enim dictum fuerat Matth. X. „ In viam Gentium ne abieritis;“ nunc autem dicitur: *Prædicate Evangelium omni creaturæ*: ut ſcilicet prius a Iudæa Apoſtolorum repulſa prædicatio, tunc nobis in adiutorium fieret, cum hanc illa ad damnationis ſuæ teſtimonium ſuperbe repuliſſet. THEOPHYLACTUS (inter med. & fin. Comment.) Vel *omni creaturæ*, ideſt credenti, & non credenti. Sequitur: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit*. Non enim ſufficit credere: nam qui credit, & nondum eſt baptizatus, ſed catechumenus, nondum eſt perfecte ſalutem adeptus. GREGORIUS in homil. (XXIX. in Evan.) Fortaſſe autem unuſquiſque apud ſemetipſum dicat: Ego iam credidi, ſalvus ero. Verum dicit, ſi fidem operibus teneat. Vera etenim fides eſt quæ in hoc quod verbis dicit, operibus non contradicit.

Sequitur: *Qui vero non crediderit, condemnabitur*. BEDA. Quid adhuc hic dicemus de parvulis, qui per ætatem adhuc credere non valent? Nam de maioribus nulla quæſtio eſt. In Eccleſia enim Salvatoris per alios parvuli credunt, ſicut ex aliis ea quæ illis in baptiſmo peccata remittuntur pertraxerunt.

Sequitur: *Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur. In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur novis, ſerpentes tollent*. THEOPHYLACTUS (paulo ante finem Commen.) Hoc (3) eſt, diſpergent intellectuales, ſicut illud Lucæ X. „ Calcabitis „ ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, “ intellectualiter intelligitur. Poteſt autem intelligi de ſenſibilibus ſerpentibus, ſicut etiam Paulus a vipera nullum habuit nocumentum.

Se-

(1) *Al.* ideſt Chriſto. (2) *Al.* alia non ſunt, *item* aliena ſunt. (3) *P. Nicolaius ex Theophylacto ponit* Hoc eſt diſpergent ſerpentes vel ſenſibiles, vel intellectuales.

Digitized by Google

Sequitur: *Et ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit*. Multa talia facta in hiſtoriis legimus: multos namque venena bibita Chriſti munita ſignaculo lædere non valebant.

Sequitur: *Super ægros manus imponent, & bene habebunt*. GREGORIUS in hom. (XXIX. in Evang.) Numquid autem quia iſta ſigna non facimus, minime credimus? Sed hæc neceſſaria in exordio Eccleſiæ fuerunt: ut enim fides creſceret credentium, miraculis fuit nutrienda: quia & nos cum arbuſta plantamus, tamdiu eis aquam fundimus, quouſque ea in terra convaluiſſe videamus; (1) at ſi ſemel radicem fixerint, a rigando ceſſamus. Habemus de his ſignis, atque virtutibus quæ adhuc ſubtilius conſiderare debeamus. Sancta quippe Eccleſia quotidie ſpiritualiter facit quod tunc per Apoſtolos corporaliter faciebat: nam ſacerdotes eius cum per exorciſmi gratiam manum credentibus imponunt, & habitare malignos ſpiritus in eorum mentibus contradicunt, quid aliud faciunt, niſi dæmonia eiiciunt? Et fideles quique, qui iam ſæcularia verba derelinquunt, ſancta autem myſteria inſonant, linguis loquuntur novis; qui dum bonis ſuis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, ſerpentes tollunt; & dum peſtiferas ſuaſiones audiunt, ſed tamen ad operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum eſt quod bibunt; ſed non eis nocebit qui quoties proximos ſuos in bono opere infirmari conſpiciunt, dum exemplo ſuæ operationis illorum vitam roborant, ſuper ægros manus imponunt, ut bene habeant. Quæ nimirum miracula tanto maiora ſunt quanto ſpiritualia, & quanto per hæc non corpora, ſed animæ ſuſcitantur.

(d) HIERONYMUS (ſuper *Euntes in mundum*.) Dominus Ieſus, qui de cælo deſcenderat ad liberandam infirmitatis noſtræ naturam, ipſe etiam ſuper cælos aſcendit: unde dicitur: *Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cælum*. AUGUSTINUS de Conſen. Evang. (Lib. III. cap. ult.) In quo ſatis videtur oſtendere noviſſimum cum illis in terra præmiſſum habuiſſe ſermonem; quamvis non omnimodo ad id (2) coarctari videatur: non enim ait, Poſtquam hæc locutus eſt eis: unde admittit, ſi neceſſitas cogeret, non illam fuiſſe noviſſimam locutionem, ſed ad omnia quæ cum eis omnibus illis diebus locutus eſt, poſſe pertinere quod dictum eſt: *Poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cælum*. Sed quia ea quæ ſupra diximus, magis ſuadent noviſſimum diem fuiſſe; ideo poſt præmiſſam locutionem quam Marcus commemoravit, adiunctis etiam illis verbis quę commemorantur in Actibus Apoſtolorum, credendum eſt aſſumptum eſſe Dominum in cælum. GREGORIUS in hom. (XXIX. in Evang.) In veteri teſtamento cognovimus, quod Elias ſit raptus in cælum. Sed aliud eſt cælum æthereum, aliud cælum aereum. (3) Cælum quippe aereum terræ eſt proximum. In cęlum itaque aereum Elias ſublevatus eſt, ut in ſecretam quamdam regionem terræ repente duceretur, ubi in magna iam carnis, & ſpiritus quiete viveret, quo ad uſque ad finem mundi redeat, & mortis debitum ſolvat. Notandum quoque eſt, quod Elias in curru legitur aſcendiſſe, ut videlicet aperte illis demonſtraretur quia homo purus adiutorio indigebat alieno. Redemptor autem noſter non curru, non Angelis ſublevatus legitur: quia qui fecerat omnia, ſuper omnia ſua virtute ferebatur. Conſiderandum vero nobis eſt, quod Marcus ſubdit, *Et ſedet a dextris Dei*; cum Stephanus dicat Act. VII. „ Video cælos apertos, & Filium hominis ſtantem a dextris Dei." Sed ſedere iudicantis eſt, ſtare vero pugnantis, vel adiuvantis. Stephanus ergo in laboris certamine poſitus ſtantem vidit, quem adiutorem habuit; ſed hunc poſt aſſumptionem Marcus ſedere deſcribit: quia poſt aſſumptionis ſuæ gloriam iudex in fine videbitur. AUGUSTINUS de Symbolo *a*. Seſſionem igitur iſtam non accipiamus quaſi ſit in humanis membris poſitus; tamquam Pater ſedeat in ſiniſtra, & Filius ſedeat a dextris; ſed ipſam dexteram intelligimus poteſtatem quam accepit ille homo a Deo, ut veniat iudicaturus qui primo venerat iudicandus. Sedere enim, habitare intelligitur; quomodo dicimus de quocumque homine, In illa patria ſedit per tres annos: ſic ergo credite habitare Chriſtum in dextera Dei Patris. Beatus enim eſt, & habitat in beatitudine, quæ dextera Patris vocatur: ibi enim omnis

(1) *Al.* & ſi. (2) *P. Nicolai legit* coarctare nos. (3) *In editione Romana an.* 1570. *& Veneta* 1593. *deeſt* Cælum quippe aereum terræ eſt proximum.

EX EDITIONE P. NICOLAI.

a Nempe Lib. II. de Symbolo ad Catechumenos cap. VII. paulo poſt initium capitis quo ad priorem appendicem, ſed Lib. I. cap. IV. ſtatim ab initio quo ad poſteriorem.

mnis dextera eſt, quia nulla eſt ibi miſeria.

Sequitur: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.* BEDA (ſuper illud, *Domino cooperante.*) Nota, quod Marcus Evangeliſta Evangelium ſuum quanto inchoavit tardius, tanto in longinquiora tempora ſcribendo porrexit: ab initio enim evangelicæ prædicationis quod a Ioanne factum eſt, cœpit, & ad illud uſque tempus narrando pervenit quo Apoſtoli idem Evangelii verbum per totum orbem ſeminaverunt. GREGORIUS (hom. XXIX. ut ſupra.) Quid autem in his conſiderandum eſt niſi quod præceptum obedientia, obedientiam vero ſigna ſecuta ſunt? Præceperat enim Dominus: *Euntes in mundum univerſum, prædicate Evangelium*: & in Actibus cap. I. „ Eritis mihi „ teſtes uſque ad extremum terræ. " AUGUSTINUS ad Heſychium (epiſt. LXXX.) Quo autem pacto ab Apoſtolis eſt prædicatio iſta completa, quando uſque adhuc ſunt gentes in quibus modo cœpit, & in quibus nondum cœpit impleri? Non utique hoc a Domino ſic mandatum eſt Apoſtolis, tamquam ipſi ſoli quibus tunc loquebatur, tantum munus fuerint impleturi; ſed ſicut eis ſolis videtur dixiſſe Matth. ult. „ Ecce ego „ vobiſcum ſum uſque ad conſummationem „ ſæculi: " quod tamen eum univerſæ Eccleſiæ promiſiſſe, quæ, aliis morientibus, aliis naſcentibus, hic uſque in ſæculi conſummationem futura eſt, quis non intelligat? THEOPHYLACTUS (cir. finem Comm.) Sciendum eſt autem & hic, quod ſermo per opera confirmatur, ſicut in Apoſtolis tunc operationes confirmabant ſermonem, ſequentibus ſignis. Fiat autem, o Chriſte, ut noſtri ſermones quos de virtute dicimus, per opera confirmentur, & actus; ut tandem ſimus perfecti te cooperante in omnibus verbis, & operibus: quia te decet & ſermonum, & operum gloria. Amen.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google